קדושים תהיו כי קדוש אני

צדיקים ירשו ארץ וישכנו

לעד עליה פי צדיק יהגה חכמה

סדר הנביאים האחרוני' ישעיה עם פירוש רש״י
ואבן עזרא ירמיה ויחזקאל עם פי' רש״י וקמחי
תרי עשר עם פירו' רש״י ואבן עזרא והמקראות
מנוקדים ומסרים על פי דרכי הסופרים ק
קדמונינו אשר על מעולם ונקיבותם דרכנו
בעין אותיות תלויות וקטנות וגדולות ועקומות
וניקוד מרבה על הכתב וכתב מרבה על הניקוד
וסתומות ופתוחות וכתב ולא נקרא
ונקרא ולא נכתב ואותיות
מנוזרות כל אלו מוגים
עם רב העיון
ונדפסו
במצות
רבי' בומבירגי יצ״ו פה ויניציאה
העיר הגדולה בסיעתא דשמיא.

תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשריו

ולשונו תדבר משפט

ד' וזנין מן ב"ב כסימ' קדמ' נסיב אות חס' מלא ותניין חס' אות ונסיב יתיר מלא וסימ' את י"י אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע • אתו את י"י אלהיך תירא את

חזון

רשי

חזון ישעיהו בן אמוץ וגו'. אמר רבי לוי דבר זה מסורת בידנו מאבותינו אמוץ ואמציה מלך יהודה אחים היו: אשר חזה על יהודה וירושלם. והלא על כמה אומות נתנבא משא בבל משא מואב הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו בברייתא בתכילתא בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בסדר והדברי' מוכיחים שהרי ביום הרעש יום שנצטרע עוזיה נאמר ואשמע את קול י"י אומר את מי אשלח ומי ילך לנו ואומר הנני שלחני למרנו שהוא תחלת שליחותו ובנואה זו נאמרה אחרי כן ועל זו לבדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלם כשם שאמר על משא כל אומה ואומה משא אומה פ פלונית אף כאן כתב חזון זה חזה על יהוד' וירושלם ולפי שהם ת תוכחו' קושי קרא' חזון שהוא קשה מששרת לשונות שנקרא' נבואה כמו שאמור בבראשי' רבה ורואיה לרב' חזות קשה הוגד לי: בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה. ארבעה מלכים הללו קפח בימיו ביום ם שנצטרע עוזיה פירשה שכינ' עליו ונתנבא כל ימי המלכים הללו עד שעמד מנשה והרגו:

יחזקיהו ג' בנביאים וסימ' בגלל מנשה. חזון ישעיהו בן אמוץ. ויאמר יחזקיהו נקל לצל. וכל דברי הימים דבו' יחזקיהו בב"ה חזקיהו וסימ' אחז בנו חזקיהו בנו. ויבאו פניבה אל חזקיהו. ויאמר חזקיהו להעלות. כי חזקיהו מלך יהודה הרים. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. וכל שארן קריאן יחזקיהו:

יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה: שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי: יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו.

ג' בנבי' וכל ד"ה דכו' • כמ"ה • נ' ב' ומל' ליס וא' חס' • ל'

נבואת יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ דְּאִתְנַבִּי עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה: שְׁמַעוּ שְׁמַיָּא דְזָעוּ כַּד יְהָבִית אוֹרָיְתִי לְעַמִּי וְאַצִּיתִי אַרְעָא דְאִתְרְגִישַׁת מִן קֳדָם פִּתְגָּמֵי אֲרֵי יְיָ מַלִּיל עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל קְרֵיתִי לְהוֹן בְּנִין חֲבִיבְתִּינוּן וְיַקַּרְתִּינוּן וְאִינוּן מְרָדוּ בְמֵימְרִי: יָדַע תּוֹרָא זַבְנֵיהּ וַחֲמָרָא אוּרְיָא דְמָרוֹהִי

שמעו שמים והאזיני ארץ. ומשה אמר האזינו השמים ותשמע הארץ למה שינה ישעיה את הלשון שנו רבותינו בדבר זה מדרשות רבים בפרשת האזינו בספרי ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים באים ומעידים ונמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אילו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשנקראו לעדות זו בימי משה שאמר העדותי בכם היום בהאזנה שמענו והארץ מעידה אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה וחלף את הדב' נמצאו שניה' מעידים בלשון האזנה ובלשון שמיעה: כי י"י דבר. שתהיו עדים בדבר והיכן דבר האזינו השמים ואדברה כך שנויה במכילתא: קונהו. מתקנו בחרישה ביום ומאחר שהרגילו בכך ידע בו אבל חמור אטום אינו מבין בעליו עד שיאכילנו ויש' לא נתפקח לידע לשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קנת חוקותי והם עזבוני כמפורש ביחזקאל ואו' אים את גלוליו וגו' ואף לאחר שהוצאתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתים את עמי בני ישראל ולא התבוננו כחמור. ד"א ידע שור קנהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אני שבראתי לשמשכם ואיכם לא לקיבול שכר ולא לשילום פורענו' אם חוטאי' לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שהם זוכים ומקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות: לא

אבן עזרא

סודות מאד עמקו וגבהו
ירא'ום נבוני לב ויתמהו:
יתן אלהים עוז לאברהם
הבא לפרש ספר ישעיהו:

השם אחד ודבריו אחד ריק המעלות משתנו' כפי כח כל נביא כי אין מעלות' שוות יש מהם שנבואתם בחזיון לילה כמו אברהם ונד החוזה גם כן ישעיהו:

חזון כון חזון נוסף ויש בדברי יחיד כי כל נביא ש שנזכר שם אביו גם הוא נביא ויש מי שאומ' שהוא מזרע המלוכה כי אמוץ ואמציה אחים היו על כן לא יכלו רשעי ישראל להרע לו כאשר הרעו לירמיהו והנה כתיב גוי נתתי למכים ועל דרך הפשט כי כל נביא שנזכר שם אביו הוא גדול ונודע סודו ברורו ויש מהם שהוא נבוא ויש שאינו נביא כמו כאשר דוד בן ישי והנה דוד איש האלהים וכאשר כאמר יהוא בן נמשי אין נמשי מלך והנה מצאנו בחזון ישעיהו בן אמוץ הנביא והנה יתכן שיהיה הנביא שב אל ישעיהו או שיהיה דבק עם אמוץ וכאשר מצאנו אל ישעיהו הנביא בן אמוץ ידענו כי הוא הנביא וכן הזכיר אבות נפניה בעבור חזקיהו. וטעם אשר חזה כי רובי נבואותיו על ערי יהודה שיתפשם מלך אשור ועל ירושלם שנמלטה מידו וכן מחצי הספר על גלות יהודה כי לא הזכיר שאר השבטי' ונבואתו היתה בימי עוזיהו והקרוב אלי כי בשנת מותו התחיל להתנבאות כאשר אפרש עוד: ועל דרך הפשט כי בימי חזקיהו מת כי אילו נמשכו ימיו עד ימי מנשה היה זה כתוב ויש בדברי יחיד שהרגו מנשה בעבור שאמר ראו עיני ואם הדבר קבלה הוא האמת: שמעו. יש מלות נגזרות משמות והם פעלים כמו והאזיני ארץ והטעם הטי אוזן והנה אין הפרש על דרך הפשט בין שמעו ובין האזיני והחל לקרוא לעדי' שהעיד משה לישראל כי אבד תאבדון והנה בא העת: כי י"י דבר. אחר שהשם הוא המדבר שמעו דברו או כי י"י דבר שתשמעו: בנים. כמשלו ישראל לבנים שאין כח להם והאב גדלם ורומם מעלתם על בני גילם: והם פשעו בי. שיצאו מתחת רשותי כמו ויפשע אדום מתחת יד יהודה על כל דבר פשע: ידע. הזכירו השור

והחמור כי הם הנמצאים תמיד עם בני אדם: אבום. מקום אכילתו והוא במקום מוכרת וסמוך פוה ומתנו ובדבור' אבוסים ומשור אבום פעל והטעם שהוא עומד באבום:

אבן עזרא

ישראל לא ידעו והנה הבהמות טובות בדעת יותר ממנו׃ ועמי לא התבונן. הטעם כפול כדרך רוב נבואות ושירת האזינו גם משלי בלעם והטעם כי אני גדלתי והם לא הכירוני׃ הוי. יש מפרשים ה״א תחת אל״ף כמו אדורס הדורס איך והיך ולפי דעתי שהוא סימן קריאה ועיקר המלה מגזרת היה בעבור שמצאנו הוי והוי וכמו הוי ציון המלטי על כן אמר אחריו לנוכח על מה תכו׃ כבד עון. שם התואר והוא סמוך כמו ערל לב וערל בשר׃ זרע מרעים. בעבור היותם הם עם אבותיהם רעים או הטעם כמו אביך האמורי ואמך חתית כא״ם אפרם׃ משחיתים. כפשם או דרכם׃ עזבו את יי׳. הטעם עבודת השם׃ נאצו. הכעיסו׃ נזורו אחור. מגזרת וינזרו מקדשי על משקל ולא יכולו ואם איננו במקום מוכרת ורבי׳ אמרו שהוא מבניין נפעל כמו נכונו ללצים מגזרת זר׃ על מה תכו. ת״א תכו לרגליך שורש על משקל ושפו עצמותיו ובמקום הזה הוא לנוכח והטעם כל מה שתכו ת תוסיפו אתה עוד למרוד כי הראוי היה לעשות תשובה כמו ובעת הצר לו ויוסף למעול׃ סרה. תחסר מלה או דברה מגזרת סורר או יהיה שם׃ כל ראש לחלי. פי׳ על מה תכו כי כל ראש מוכן לכל חולי והזכיר הראש ו והלב כי שניהם הם השרים׃ דוי. תואר השם כמו נגבסלח׃ מכף. מתום. מקום שיש בו תום כמו בריאות והוא משונה בדקדוק כי היה ראוי להיות על משקל מעוז וכמוהו אין מתום בבשרי. ויאמר רבי משה הכהן ז״ל כי הוא כמו מתים בעבור ם שמצא מעיר מתים והטעם אין בהם מה שיש למתים והוא מעט רחוק ותחסר מלת רק אין בו ת מתם רק פצע וחבור׳ וכמוהו אין טוב לאדם שיאכל ושתה׃ פצע. ריצוץ העצם׃ וחבורה. מכה שתתחבר אליה הלחה׃ טריה. שאיננה יבשה כמו לחי החמור טריה וכן בלשון ישמעאל׃ לא זורו. כמו ויזר את הגזה כי המכה לא תרפא עד שתזור ה הליחה גם חובשו כטעם עוצר וחתול ומגזרתו לא אהיה חובש׃ בשמן. שהיה ראוי לה׃

רשי

לא ידע. לא אבו לידע וידעו ודשו בעקבו ועמי לא נתן לב להתבונן׃ הוי. כל הוי שבמקרא לשון קובל וקינה כאדם הנוכח מלבו וצועק אה אלא שיש מהם מועטין שהם לשון צעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון ותרגומו אכלו לשון הכרזה׃ הוי. יש לזעוק על גוי קדוש שנהפך להיות חוטא ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כבד עון׃ עם כבד עון. כבדות עון כבד אדם שהוא כבד פישנ״ט בלע״ז כ כבד שם דבר של כבדות פשינטומ״א בלע״ז ו ודבוק עם תיבת עון׃ זרע מרעים. והם היו זרע ברך יי׳ בנים היו להקב״ה ונהפכו ל למשחיתים׃ נאצו. הרגיזו׃ נזורו אחור. אין נזיר בכל מקום אלא לשון פרישות וכן הוא אומר וינזרו מקדשי בני ישרא׳ נזיר אחיו אף כאן נזורו כ כסוגו לאחוריה׳ מאצל המקו׳׃ על מה תוכו וגו׳. אדם שלוקה וחוזר על סרחונו חברו מוכיחו ואומר לו על זה לקית ואיך נותן לב לומ׳ על קורחן זה לקיתי לא אשוב לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאחר שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי ה המקום הלא כבר כל ראש לחלי ולמה לא ת תבינו׃ מתום. לשון תמימות שלם מאין ת מכאוב׃ פצע. מכת חרב׃ חבורה. לשון חבלה׃ ומכה טריה. תירגם יונתן מרססא כתותה ומרוססת׃ טריה. דמינציי״ד בלע״ז ובלשון תלמו׳ים טריה לריסיה ומנחם פירש לשון לחות כלומר לחה ורטובה תמיד נובעת מויסט״א בלע״ז׃ לא זורו. הנגעים האלה לא זורו על ידי רופאים אשקת סממני תחבושת

חטא כחטא ג׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ הוי גוי חטא עם כבד עון׳ אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו׳ בטוב כחטא הנשבע כאשר שבועה׃ דוי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כבליגיתי עלי יגון׳ על מה תכו עוד׳ כי רבות אנחותי ולבי דוי׃

ישראל לא ידע עמי לא התבונן׃
הוי גוי חטא עם כבד עון זרע
מרעים בנים משחיתים עזבו את
יהוה נאצו את קדוש ישראל נזרו
אחור׃ על מה תכו עוד תוסיפו
סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי׃
מכף רגל ועד ראש אין בו מתם
פצע וחבורה ומכה טריה לא זרו
ולא חבשו ולא רככה בשמן׃
ארצכם שממה עריכם שרפות אש
אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה
ושממה כמהפכת זרים׃ ונותרה
בת ציון כסכה בכרם כמלונה
במקשה כעיר נצורה׃ לולי יהוה
צבאות הותיר לנו שריד כמעט
כסדם היינו לעמרה דמינו׃
שמעו דבר יהוה
קציני סדם האזינו תורת אלהינו
עם עמרה׃ למה לי רב
זבחיכם יאמר יהוה שבעתי עלות
אילים וחלב מריאים ודם פרים
וכבשים ועתודים לא חפצתי׃

ישראל לא אליף למדע דחלתי
עמי לא אסתכל למיתב לאורייתי׃
ווי על דאתקריאו עם קדיש וחטו
כנישא בחירא ואסגיאו חובין
אתכניאו בזרעא רחימא ואבאישו
איתאמר להון הבינין והבילו
אורחתהון שבקו ית פולחנא דיי
קצו בדחלתא קדישא דישראל
ובדיל עובדיהון בישיא איסתחרו
והוו לאחורא׃ לא מסתכלין
למימר על מה לקינא עוד מוספין
למיחטי ולא אמרין מארין כל ריש
מרע וכל לב דוי׃ משאר עמא
ועד רישיא לית בהון דשלים
בחלתי כולהון סרבין ומרדין א
איתגעלו בחובין כמחתא מרססא
לא אשבקין מזוניהון ולא מהדרין
לתיובתא אף לא זכון להון
לאגנא עליהון׃ ארעכון צדיא
קירויכון יקידת נור ארעכון ל
לקבליכון עממיא מחסנין יתה
ובחוביהון צדיא כמכון אתחלפת
והות לנוכראין׃ ואשתארת
כנשתא דציון כמטללתא בכרמא
בתר דקטפוהי כערסל מבתותא
במקשיא בתר דאבעיוהי בקרתא
דצירין עלה׃ אלולפון מותר טוביה דיי צבאות אשאר לנא שיזבא ברחמוהי אית
עמנא חובין דכאינש סדום פון אבדנא וכיתבי עמרה אשתיצנא׃ קבילו
פתגמא דיי שילטוניא דעובדיהון בישין כשילטוני סדום אציתו לאוריתא דאלהנא עמא
דעובדיהון דמיין לעם עמרה׃ לא רעוא קדמי בסגיאות נכסת קודשיכון אמר יי שבעית
מיסת עלות דיכרין ותרב פטימין ודם תורין ואימרין וגדין דכאילין לא רעוא קדמי בהון׃

כסדם ד׳ בקריא׳ וסימ׳ כסדום היינו לעמרה דמינו׳ הכרת פניהם ענתה בם׳ כי מואב כסדום תהיה׳ הוי לי כלם כסדום וישביה כעמרה׃

אבן עזרא

ארצכם. הנזכר למעלה משל שנלקחה כל ארצם ויש מהם שממה שאין שם אדם ויש מהם שרופות אש ויש שזרים אוכלים תבואתה כטעם בעצבון תאכלנה. וטעם כמהפכת זרים פי׳ ארצכם שממה ויתכן היות זרים מגזרת זרם ויהיה הנ״ם שורש לא לשון רבים ויהיו שניהם משקלים׃ ונותרה. הטעם שערי יהודה הבצורות תהייכה נתפשות ולא תותר רק ציון׃ כסוכה בכרם. מקום השומר והטעם על הסוכה׃ כמלונה. מקום ללון השומר בשדה קישואים׃ כעיר נצורה. חרבה כמו ובנצורים ילינו׃ לולי. דברי הנביא בעבור ישראל שהם אומרי׳ וכמעט דבק עם שריד בעבור טעם המפסיק כי עיקר גדול הו׳ לשמור דרך הטעמים׃ שמעו. זאת תשובת הנביא בעבור שאמרו הם כסדום היינו אמר אילו הייתם כן כן הדין כי שריכם הם כשרי סדום וזה טעם קציני סדום והעם כעם עמורה׃ למה. הטעם למה אשאירכם עוד בארץ בעבור רוב עולותיכם. ומלת שבעתי כדרך בן אדם דבר הכתוב והאמת אם ארעב לא אומר לך׃ אילים. הם גדולים׃ מריאים. מין ממיני השור וגדול ממנו וחלבו אסור והגאון אמר שהוא מלשון משנה כמו בריאים׃ פרים וכבשים׃ הם קטנים. ועתודים גדולים והם התיישים העולים על הצאן׃

כי

רשי

לשון יזורה על כוהו גפרית ומנחם פירש לשון רפואה כמו אין דן דינך למזור׃ ולא חובשו. לשון רפואה׃ ולא רוככה בשמן. לא רוככה מכתם בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום המכה אבל המזור והחבישה נופל לשונם על כל הגוף לפיכך נופל בם לשון רבים לא זורו הנגעים ולא חובשו ויונתן פתר כל המקרא בלשון דוגמא על שהם מלוכלכים ומגוגעים בעון ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנם ועד גדולם אין בו מתום אין טוב בו פצע וחבורה פשע ועונות וחטאים לא זורו וגו׳ כלו׳ לא נתרפאו לשוב בתשובה שלימה ולא רוככה בשמן אפילו צד הירהור תשובה אין בלבם׃ לנגדכם זרים אוכלים אותה. לעיניכם יאכלוה אויבכם׃ ושממה מכם כנחלה הנהפכת לזרים והיא שממה מבעליה כך תירגם יהונתן׃ ונותרה בת ציון. ריקנית מיושביה כי יגלו מתוכה כאשר תותר סוכת הכרם שעושה נוצר ובעת יבצר הכרם מניח סוכתו והולך. בתר דקטפוהי לאחר שבצרו אותה׃ כמלונה במקשה. כאשר תעזב המלונה שעושה נוצר בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשלקטו מניחה והולך זו שבכרם קרויה סוכה לפי שהוא נר שם יומם ולילה ביום שומרה מן העופות ובלילה מן הגנבים אבל הקישואין קשין הם ואין לירא מן העופות ואין צריך לשומרם ביום לפיכך נקראת מלונה על שהיא לינת הלילו׳. כערסל מבתותא. כמשכב המלונה׃ במקשיא במקשה׳ בתר דאבעיוהי לאחר שלקטוהו והוא לשון המשנה שלא אבעיות ביום׃ כעיר נצורה. כעיר שצרין עליה ועושין סוכות סביב לה להסתתר שם החילות וכשמסתלקין מעליה מניחין אותה והולכין כל זה תירגם יונתן׃ לולי הותיר לנו שריד. מאליו וברחמיו ולא בצדקותינו׃ כמעט כסדום היינו. כולנו כלים׃ קציני סדום. שרים שמעשיהם כסדום מכאן אמרו אל יפתח אדם פיו לשטן׃ מריאים. בהמות כאן פטומות׃ לא חפצתי. אחר שאתם עוברים על תורתי זבח רשעים תועבה׃

תי

כי. לראות פני. כמו לפני כי אין פני פעולים: רמוס׳ שם הפועל: לא תוסיפו. כיווי כמו לא תוסיפו על הדבר: הביא. כמו להביא כי מנחתכם היא שוא בעיני והקטורת היא תועבה: חדש׳ מפורש בתורה שהוא ראש חדש: קרא מקרא. שתקראו אותם מקרא יקדש והזכירם עם העולות והמנחה בעבור המוספים:

מי בקש זאת מידכ׳ רמס חצרי. אחרי שאין לבבכם שלם עמי: לא תוסיפו הביא מנחת שוא. מתרה אני בכם לא תביאו לי מנח׳ שוא שלכם שהעשן העולה ממנה קיטור של תיעוב הוא לי ולא נחת הרוח: חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל וגו׳. ולקרוא מקרא חדש ושבת שאתם מוסיפי׳ לקרוא עצ׳ ואסיפה בהם לא אוכל לסבול

הביא ח׳ בקריאה וסימ׳ למען הביא יי׳ על אברהם את אשר דבר. ואותנו הוציא משם למען. ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת אחיתפל. לא תוסיפו הביא מנחת שוא. יבשו רדפי ואל אבשה אני. והיה אם שמוע תשמעון דירמיה. גם אני נשאתי ידי׳ ויאמר הבי הטפחת. בתראה חסר א׳: רחצו ג׳ בליש׳ ב׳ פתח

לא אוכל און. תחסר מלת כשא כמו חמור לחם. וטעם ועצרה כמו מעוצר וממשפט לוקח שלא תעשה כל מלאכה וכן עצרת והטע׳ לא אוכל לסבול און עם עצרה כי מה תועלת יש לעצרה עם און: חדשיכם. היו עלי לטורח: על כן אסירם ושבתו: נלאיתי נשוא. דרך משל: ובפרשכם. בא הרי״ש בחירק תח׳ פתח קטן והטעם ש שאקטיר הרחמים ת מכם וכן אנכי שומע והטעם שלא אושיעכם בעבור כי ידיכ׳ דמים מלאו והטעם שפיכות דמים: רחצו הזכו. הטעם רחצו ידיכם מהדם ששפכו. הזכו מבנין התפעל ובולע הת״ו בדגשות הזי״ן כמו ולקח למטה׳: למדו היטב. שם הפועל והטעם להיטב: אשרו חמוץ. האל״ף תחת יו״ד והפך זה ת תתיימרו וחמוץ שם התואר כמו קרוב ת מגזרת מעול וחומץ. ורבי׳ פרשוהו שיחמצו הדין והטע׳ שלא ידינו מיד ויהיה טעם אשרו כמו אשרוני בנות: שפטו יתום. דינו משפט יתום שאין לו עוזר וכמוהו שפטני אלהי׳ וריבה ריבי וכן ריבו אלמנה: לכו. יש אומ׳ כי ונוכחה דברי השם כמו ועם ישראל יתוכח. והנכון בעיני שהוא דברי הנביא ל לישראל כאומרו השם אמר לי שיקבל תוכחת כי גם הנביא אמר ו ויסרני מלכת כאשר אפרש: כשנים.

כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי׃ לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא־אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃ חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא׃ וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ׃ רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ׃ לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה׃ לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃ אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים׃ כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃ שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ

כַּד אַתּוּן אָתַן לְאִתְחֲזָאָה קֳדָמַי מַאן תְּבַע דָּא מִידְכוֹן לְמֵיתֵי לָא תְרוּשׁוּן עֲזָרְתִי׃ לָא תוֹסְפוּן לְאֵיתָאָה מִנְחַת אֲנִיסָא קוּרְבַּן מְרַחַק הוּא קֳדָמַי יַרְחִין וְשַׁבִּין כְּנִישָׁא אַתּוּן מִתְכַּנְשִׁין לָא שַׁבְקִין חוֹבֵיכוֹן לְקַבָּלָא צְלוֹתְכוֹן בְּעִידַן כְּנִשְׁתְּכוֹן׃ יַרְחֵיכוֹן וּמוֹעֲדֵיכוֹן רְחִיק מֵימְרִי הֲוֹו קֳדָמַי לְרִיחוּק אַסְגֵיתִי לְמִשְׁבַּק׃ וְכַד כַּהֲנַיָּא פָּרְסִין יְדֵיהוֹן לְצַלָּאָה עֲלֵיכוֹן מְסַלֵּיקְנָא אַפֵּי שְׁכִנְתִּי מִנְּכוֹן וְאַף כַּד אַתּוּן מַסְגַּן לְצַלָּאָה לָא רַעֲוָא קֳדָמַי לְקַבָּלָא צְלוֹתְכוֹן מְרֵיכוֹן דַּם זַכַּאי מַלְיָין׃ תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא וְאִידַכּוּ מֵחוֹבֵיכוֹן וְאַעְדּוּ בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן מִקֳּבֵיל מֵימְרִי אִתְמְנַעוּ מִלְּאַבְאָשָׁא׃ אַלִּיפוּ לְאוֹטָבָא תְּבַעוּ דִּינָא זַכּוּ דַּאֲנִיס דּוּנוּ דִּין יִתְמָא עִיבִידוּ קְבִילוּ קְבִילַת אַרְמַלְתָּא׃ בְּכֵן כַּד תְּתוּבוּן לְאוֹרַיְתָא תִּבְעוּן מִן קֳדָמַי וְאַעְבֵּיד בָּעוּתְכוֹן אֲמַר יְיָ אִם יְהוֹן חוֹבֵיכוֹן כְּתִימִין כִּצְבְעוֹנִין כְּתַלְגָּא יְחַוְּרוּן אִם יְסוּמְקוּן כ כִּזְהוֹרִיתָא כַּעֲמַר נְקִי יְהוֹן׃ אִם תֵּיבוּן וְתַקַבְּלוּן לְמֵימְרִי טוּבָא דְאַרְעָא תֵּיכְלוּן׃ וְאִם תְּסָרְבוּן וְלָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי בְּחֶרֶב סַנְאָה תִּתְקַטְלוּן אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן׃ אֵיכְדֵין תָּבוּ עוֹבָדָהָא לְמֶהֱוֵי כִּטְעִיתָא קַרְתָּא מְהֵימַנְתָּא דַּהֲוַת מַלְיָא עָבְדֵי דִּינָא קוּשְׁטָא הֲוָה מִתְעֲבֵיד בָּהּ וּכְעַן אִינוּן קָטְלֵי נַפְשָׁן׃ כַּסְפֵּךְ הֲוָה לִפְסוֹלָא וַחֲמָרֵיךְ מְעָרַב בְּמַיָּא׃ רַבְרְבַיִךְ מָרְדִין וְשׁוּתָּפִין לְגַנָּבִין כּוּלְּהוֹן רָחֲמִין לְקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא אָמְרִין גְּבַר לְחַבְרֵיהּ עֲבֵיד לִי טַב בְּדִינִי וַאֲשַׁלֵּם לָךְ בְּדִינָךְ דִּין יִתְמָא לָא דָּיְנִין

און שב׳ בכב׳ הנוטה לעבוד׳ זרה והעצרה עמו שאין שני הדברים האלו ראויין יחד לקרוא עצרה ליאסף לפני והאון בלבבכם ל לעבודה זרה ואין אתם מוציאין אותו מתוך לבבכם: ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם׳ לפי שידכם דמים מלאו. דמים׳ רציחה: רחצו הזכו. פתח לפי שהוא מגזרת רחץ רחצו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ: רחצו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו. עשר אזהרות של לשון תשובה יש כאן כנגד עשרת ימי תשובה וכנגד מלכיות זכרונות ושופרו׳: חדלו הרע. חדלו ממעשיכם הרעים: הרע. כמו להרע והי׳ צריך לכתו׳ מהרע שכן לשון המקרא נופל על לשון חדלה וחדל לעשות הפסח עד כי חדל לספור כלו׳ חדלה הספירה חדלה העשייה אף כאן תחדלו הרעה: למדו. רפי נקוד והוא מגזרת למוד היו למדין להיטיב הלמד ל לעצמו הוא ממשקולת לשון קל לפיכך צווי לשון רבים שלו נקוד בחירק כמו אמרו שמעו אבל ה המלמד לאחרי׳ הוא ממשקולת לשון כבד המדברים ואם בא ל לצוות את הרבי׳ הוא נקוד למדו וכן דרשו מגזרת דרוש אבל אשרו שהשי״ן מדגשת ממשקולת לשון כבד ומגזרת אשר לפיכך לשון ציווי לרבים נקוד פתח כמו אשרו דברו ספרו כמו בשרו: אשרו חמוץ. החזיקו את הגזול והוא לשון משנה אשרוהו אי אשר חילי ישר כחך׳ לשון אחר הדריכוהו בכתיב אמת לזכות ב בשלו לשון באשורו אחזה רגלי ואשר בדרך לבך׳ חמוץ גזול ודומה לו מכף מעול וחומץ: לכו נא ונוכחה. יחד אני ואתם ונדע מי סרח על מי ואם אתם סרחת׳ עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב: ואם יהיו חטאיכם כשנים׳ כתומים לפני כאודם שנים אלבינם כשלג: יאמר יי׳. תמיד הוא אומר לכם כן כמו על פי יי׳ יחנו׳ דבר אחר לכו נא ונוכחה מה כתוב למעלה ממנו

ואׄ קמץ וסי׳ יקח נא מעט מים׃ סורו נא אל בית עבדכם. רחצו הזכו. וסימ׳ מיא דעבדא דביא. בתרא קמץ: ורדף ג׳ בקריאה וחס׳ וסימ׳ ובשלו איש באחיו כמפני חרב. ורדף שלמנים אפרים׳ רעה רוח:

כמו שני התולעת והטעם הפך כי אם תכבסו בנתר כי יסור העון ותשובו נקיים מכל חטא וזה פי׳ רחצו. כשלג וכצמר כפול בטעם: אם. שמעתם טוב הארץ תאכלו׳ שיאכלו הזרים שהזכיר למעלה: ואם. הטעם אם תשמעו תאכלו ואם מריתם תאכלו אכילת חרב או יחסר אות בי״ת כמו הנמצ׳ בית יי׳ וזה האמת כי פי יי׳ דבר: איכה. הנה הוכיחם הנביא ולא שמעו: לזונה. תחת אשה אחר היותה כאשה כאמנה. יו״ד מלאתי משפט נוסף כיו״ד גנובתי יום: צדק ילין בה ועתה מרצחים׳ הטעם על זמן עומד כי אין לו סימן בלשון הקודש. מרצחים פועל יוצא לשנים פעולים והטעם על הדיינים: כספך. דרך משל על השופטים ועל השרים על כן אחריו שריך סוררים והטעם המובחרים שבהם הם סיגים. ה״א מהול שורש ואין לו ריע במקרא: שריך. שלמונים. מגזרת שלם ישלם והטעם שהיו מטי משפט ואומר הדיין תן לי כך ואני אשלם לך הגמול בהשפטך עם רעך: יתום. שלא יפחדו ממנו איכם עושים לו משפט: וריב

חדלו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו נא ונוכחה יחד להודיעני שיכו מה שעלינו עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג וגו׳ כתולע כצבע שצובעין בו אדום גרעיני׳ הם ויש תולעים בכל אחד ואחד: כי פי יי׳ דבר. והיכן דבר והבאתי עליכם חרב: לזונה. תועה מעל אלהיה: קריה׳ שהיתה נאמנה ומליאת משפט וצדק היה לן בה ועתה מרצחים: מלאתי משפט׳ כגון רבתי עם: צדק ילין בה. תמיד של שחר היה מכפר על העבירות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על של היום. ד״א שהיו מלינין בה דיני נפשות כשלא היו מוצאין לו זכות ביום הראשון לא היו גומרין דינו עד למחרת אולי ימצאו לו זכות ועתה כעשו רוצחין ומצינו בפסיקתא רבי מנחם ב״ר אושעיא אמר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלם כמניין מלאתי בגימטריא ועתה מרצחים הרגו את אוריה הרגו את זכריה: כספך היה לסיגים׳ שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אות׳ בכסף להונות בהם: סבאך מהול במים. משקין שלכם מעורבי׳ במים כדאיתא בפסיקתא: מהול. מעורב ואין לו דמיון במקרא. ומדרש אגדה פותר לשון אמרתי מהול מעורבב: סוררים. סרים מן הדרך הישרה: ורודף שלמונים. תשלומין תירגם יונתן אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך שופט שהיה גזלן והנגזל צועק עליו בפני שופט אחר זה אומר לו צדקני היום ואני אשלם גמולך כשיצעקו עליך בפני הוי רודף תשלום גמולות: וריב

רש״י

וריב אלמנה לא יבא אליהם • אלמנה באה לצעוק והיתום יוצא וזו פוגעת בו ואומר לו מה הועלת בצעקתך לפני השופט והוא אומר כל היום הזה יגעתי לו במלאכ' ושופט לא הועלתי וזו חוזרת לאחוריה ואומ' ומה זה שהוא חיים לא הועיל אני לא כ״ש הוי יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבא אליהם כלל: נאם האדון • שהכל שלו ובידו לעקור אתכם מארצכם ולנטוע בה אחרים: אביר • תוקפו של ישר': הוי • לשון הזמנה והכרזה ודומה לו הוי הוי ונוסו מארץ צפון • ידעו הכל כי אנחם מצרי שהכעיסוני במעשיהם: ואשיבה ידי עליך • מכה אחר מכה עד כלות הפושעים: כבור • לשון בורית סבון בלע״ז ולשונו לשון נקיון כמו ובר לבבו• שם שהוא מנקה הבגד מכתמיו: סיגיך • האמור למעלה כמו כספך היה לסיגים תערובות נחשת בכסף קרוי סיג אף כאן תערוב' רשעים עם הכשרי' אני אכלה הפושעים שהם הסיג: כל בדיליך • בדיל המעורב בכסף כלומר הרשעים שבך בדיל אישט״יס בלע״ז: כבראשונה • אעמיד לכם שופטים כשרים: במשפט תפדה • על ידי שיהו בה עושי משפט תפדה משכותיה' ושביה • עושי תשובה שבתוכה: פושעים • מורדים מיכין לעז: וחטאי' • אלו משומדים לשאר איסורין: מאילים • לשון אלה מין אלה שקורין אולמא בלע״ז: אשר חמדתם • לעבוד תחתיהם ע״ז כענין שנאמר תחת אלון ולבנה ואלה כי טוב צלה: מהגנות • שם היו עובדים עבודה זרה כמה דאת אמר המתקדשי' והמטהרי' אל הגנות: נובלת עליה • העלה שלה נובל כמוס פליסטיש״נט בל' בלע״ז שרב א״ו קרח הו' כמוס ולאחיותו אבד וכלה ואין נובל ל לשון ריקבון כמו בלה שאין כ״ן נופלת באותו לשון אלא נובל לשון דבר הבלאה וכלה כחו מגזרת נבל תבל כמו תנבול ומתרגמינן מילאה תילאה: אשר מים אין לה • להשקות זרעים ברב' שחוטאי' בו משווה פורענות': החסון • התקיף שהיו חוכסי' את העניים וגוזלין אותן ומתחסנין בממון כמו שאמ' למעלה וחברי גנבים יהיה אותו ממון לנעורת שמנערין מן הפשתן שהוא קל נוח ליסרף: ופעלו • והעושה אותו תוקף יהיה לניצוץ אש ובערו זה בזה: ניצוץ • א״ישטנציל״א בלע״ז תירגם יונתן ופועלו ועובד ידיהון ואין זה אחר לשון העברי' שאם כן היה לו ליקוד ופעלו חטף קמץ ויהא נבאר לשון פועל ע שכשיו שהוא ניקוד מלא פום נבאר לשון פועל: ואין מכבה • תירגם יונתן ולא יהא עליהון חיים: נכון • מתוקן: בראש ההרים • בהר שהוא ראש לכל ההרי' בחשיבו' וההרי': ונשא מגבעו' • יתגדל נס שנעש' בו מניסי סיני וכרמל ותבור: ונהרו • יתקבצו ימשכו אליו כנהרות: אל בית אלהי יעקב • לפי שהוא קראו בית בית אל לפיכך יקראו על שמו אבל אברהם קראו הר בהר יי' יראה יצחק קראו שדה לשוח בשדה: לאתים • קולטר״ם בל': מזמרות • סרפ״ש בלע״ז שזומרין בהן הכרמים:

בית

מסורה

וריב ה׳ בקריא׳ ד׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ וריב אלמנה לא יבא אלהם • וריב לי״י עם יהודה • כי ראיתי חמס וריב בעיר • ורב לא ידעתי אחקרהו • בתרא חס׳: ואשיבה ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימ׳ י״ח: כבראשונה ה׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימ׳ ב׳: וחטאים ד׳ וסי׳ בסדר לך לך:

ישעיה

וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם: לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי: וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ: וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה: צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה: וְשֶׁבֶר פֹּשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו וְעֹזְבֵי יְהוָה יִכְלוּ: כִּי יֵבֹשׁוּ מֵאֵילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתֶּם וְתַחְפְּרוּ מֵהַגַּנּוֹת אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם: כִּי תִהְיוּ כְּאֵלָה נֹבֶלֶת עָלֶהָ וּכְגַנָּה אֲשֶׁר־מַיִם אֵין לָהּ: וְהָיָה הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת וּפֹעֲלוֹ לְנִיצוֹץ וּבָעֲרוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וְאֵין מְכַבֶּה:

ב הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ: וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם: וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה אֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלָםִ: וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשָּׂא גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה:

תרגום

וּקְבֵילַת אַרְמַלְתָּא לָא עָלַת לִקְדָמֵיהוֹן: בְּכֵן אֲמַר רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם אֲנָא עָתִיד לְנַחָמוּתַהּ בְּרַם וַוי לְרַשִׁיעַיָּא כַּד אִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין מִסַּנְאֵי עַמִּי וְאָתֵיב נִקְמָא לְבַעִיל דְּבָבַאי: וְאָתֵיב מַחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וַאֲבָרֵר כְּמָא דְמִנַּקַּן בְּבוֹרִיתָא כָּל רִשְׁעָךְ וְאַעְדֵּי כָּל חוֹבָךְ: וַאֲמַנֵּי בִיךְ דַּיָּנֵי קוּשְׁטָא תַּקְנִין כִּדְבְקַדְמֵיתָא וּמַלְכֵי מַלְכָּךְ כַּד מִן אַוְּלָא וּבָתַר כֵּן יִתְקְרֵי לָךְ קַרְתָּא דְקוּשְׁטָא קַרְתָּא מְהֵימַנְתָּא: צִיּוֹן כַּד יִתְעֲבֵד בַּהּ דִּינָא תִּתְפְּרִיק וְדִיעֲבְדוּ אוֹרָיְתָא יְתוּבוּן לַהּ בִּזְכוּ: וְיִתְבְּרוּן מָרוֹדִין וְחַיָּבִין כַּחֲדָא וּדְשָׁבְקוּ אוֹרָיְתָא דַּיְיָ יִשְׁתֵּיצוּן: אֲרֵי תִתְבַּהֲתוּן מֵאִילָנֵי טַעֲוָתָא דְחַמֵּדְתּוּן וְתִתְכַּנְעוּן מִגִּינֵי טַעֲוָתָא דְאַתּוּן מִתְחַיְיעִין בְּהוֹן: אֲרֵי תְּהוֹן כְּבוּטְמָא דִּי מְנַתַּר טַרְפּוֹהִי וּכְגִינַּת שַׁקְיָא דְמַיִין לֵית לַהּ: וִיהֵי תּוּקְפְּהוֹן דְּרַשִׁיעַיָּא כִּנְעוֹרֶת כִּתָּנָא וְעוֹבַד יְדֵיהוֹן כְּנִיצוֹץ נוּרָא כְּמָא דְמִקַּרְבִין דֵּין לִסְטַר דֵּין וְדָלְקִין תַּרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא כֵּן יְסוּפוּן רַשִׁיעַיָּא אִינוּן וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא וְלָא יְהֵי עֲלֵיהוֹן חַיִּיס:

פִּתְגַּם נְבוּאָה דְּאִתְנַבֵּי יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם: וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא מְתַקַּן יְהֵי טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ בְּרֵישׁ טוּרַיָּא וּמִנַּטַּל מֵרָמָתָא וְיִתְפְּנוּן לְמִפְלַח עֲלוֹהִי כָּל מַלְכְוָתָא: וִיהָכוּן עַמְמִין סַגִּיאִין וְיֵימְרוּן אִיתוּ וְנִיסַּק לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ לְבֵית שְׁכִינַת אֱלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב וְיַלְפִּנָּנָא מֵאוֹרְחַן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּנְהָךְ בְּאוּלְפַן אוֹרָיְתֵיהּ אֲרֵי מִצִּיּוֹן תִּפּוֹק אוֹרָיְתָא וְאוּלְפַן פִּתְגָמָא דַּיְיָ מִירוּשְׁלֵם: וִידִין בֵּין מַלְכְוָתָא וְיוֹכַח לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְיַעְפּוּן סַיְפֵיהוֹן לְסִיכִּין וּמוּרְנְיָתֵיהוֹן לְמַגָּלִין לָא יִטּוֹל עַם בְּאַפֵּי עַם זֵיין וְלָא יִתְאַלְּפוּן עוֹד מִגְּבַן קְרָבָא:

אבן עזרא

וריב אלמנה • שים לה לא ירצו לשומעה על כן לא יגיע אליהם: לכן • כאום • הוא שם כמו ויבאמו כאום והאומר נם תחת כאום הוא נס כי לא יעלם האף • וטעם האדון בעבור השופטים שהם אדוני הארץ • וטעם יי' צבאות שהוא באמת האדון והצבאות לעדים ולמה נסמך השם לצבאות מפורש במשלי: אביר ישראל • שהם במטה כנגד צבאו' מעלה כינגם הם יקראו צבאות השם ככתוב בתורה: הוי • כמו אוי להם בעשותי כך: אנחם • אמצא נחמה כי הכעיסוני על דרך לשון בן אדם: ואשיבה ידי • מכתי כמו הנה יד יי' הויה: כבור • כאילו כבורית והנכון שהוא כבור ידי • וטעם סיגיך בעבור שאמר בתחילה כספך היה לסיגים • ויאמר רבי משה הכהן ז״ע כי השבעה מיני מתכו' לא ימצאו במקור' על לשון רבים והנה שכח כל בדיליך: ואשיבה שופטיך • הטעם שיגלו ישרא' ושופטיהם גם יכורו שופטי אחז ויעמיד חזקיהו שופטי' צדק כי כן כתוב: כבראשונה • כימי דוד ושלמה והבי״ת נוסף: ציון • בעבור המשפט תפדה מיד סנחריב: ושביה • ישובו הם שעשו תשובה: ושבר פושעים • היוצאים מתחת הרשות והם חמורים מחטאים: והטעם על כל ערי יהוד' הבצורו' שנתפשו • ותחבי״ו • כפול כמשפט: כי • מאילי' • מגזרת אלה וחוברה על סימן זכרי' כמו נשים גם שלם שאים והעד מהגנות • יש אומרים כי יו״ד ינושו תחת תי״ו הנוכח וכמוהו אמרו רבים ולפי דעתי שהוא דבק עם יכלו ואחר כך שב לדבר עם הנוכח וכמוהו רבים: ותחפרו • כמו תבושו: כי • אחר שאמ' שיבשו מהאילים שחמדו וגזלו המשלם לאלה שנבלו עליה ודיקדוק נובלת עליה שהי' כן משפט עלו' וכן ותאבדו דרך וכמהו שנאמר בודוי קשינו עורף והנה התברר כי מאילים מגזרת כאלה והנה אחרי כן וכנגה: והיה החסון • תקיף והוא תואר השם כי השם הוא חוסף: לנעורת • הוא שינוער מהפשתים: לניצוץ • כמו שביבים וכמוהו וכוכבים כעין נחשת קלל והטעם על הפסילים שיחזקום שלא ימוטו הפועל' בעת צרתם בעבור שלא הושיעום ישרפום גם הם ישרפו וזה טעם ובערו שניהם כמו מדוע לא יבער הסנה: ואין מכבה • ואין עוזר: הדבר • זאת נבואה אחרת גם היא דבוקה כי בעת עתה תפדה מיד סנחריב ועוד יבוא עת שתהיה לה מעלה גדולה והנה אמר באחרית הימי' והם ימי המשיח שהם אחרית ימי עולם: והיה • והנה לא היו ימים אחרי ישעיהו שלא היו שם מלחמות והנה זה כתב בספר בן גוריון ובספרי פרס ומדי כי המלחמה לא שקטה בבית שני ועוד שכתוב העיד ולא ילמדו עוד ידענו כי הר הבית לא יהיה כ״א ודומי כשא ריק פירושו נכון יהיה הר הבית שירוצו אליו מארבע הפאות כאילו הוא נשא מכל הגבעות: ונהרו • מגזרת נהר בעבור מרוצתו: ושפט • השופט והוא המשיח כמו אשר ילדה אותה ללוי: לאיתים • כמו את מחרשתו ואת אתו ודגשות התי״ו לתסרון הנח הנעלם שהוא במלת אתו: למזמרות • שיזמרו בהם הכרמים:

בית

אבן עזרא

בית. אלה דברי הנביא מוכיח את ישראל והטעם אחר שתדעו כי ציון תפדה עתה בעבור המשפט ועוד יבוא זמן ישועה גדולה לה חייבין אנחנו שנאמר כולנו בדברי הנבואות שהן אמת כאור והנכים הנביא עצמו עמהן דרך מוסר כאשר דבר משה וסלחת לעונינו או בעבור שגדל עמהם ולמד מדרכי דברי פיהם כאשר אפרש:

כי. יש אומרים כי תיו נטשת לנכח השם והטעם שידה הנביא לשם כי באמת נטשם כי מלאו מקדם ורבי משה הכהן אמר כי תיו הנכח לישראל והטעם כי שכחת עמך ותורתו כי מלאו. יש אומרי׳ השתנגעו כמו קראו א אחריך מלא והנכון בעיני כי הם מלאים מ מחכמת בני קדם והם ארם וכן כתב ארם מקדם ופלשתי׳ מאחור על כן אחרי כן ועוננים כפלשתים ויהיה בית יעקב כדרך קריאה כראשון: ובילדי נכרים ישפיקו. מה שהולידו במחשבת כי האמצעי בין שתי המחברות יקרא נולד וישפיקו כמו אם ישפוק עפר שמרון ואם הם שנים בעניים והטעם כי די להם בחכמות החיצונות ולא יבקשו הנבואה שהיא האור: ותמלא כסף. קודם זהב בעבור רובו.

הא קצה נוסף כה״א לילה על כן המלה מ מלעיל והנה הזכיר למעלה שהוא חכם ובפסוק הזה שהוא עשיר וגבור כאשר ו יזכירם ירמיהו: ותמלא. אלילים. מגזרת אל שאין בהן ממש: למעשה ידיו. של צורף. ישתחוו כולם וכן אצבעותיו: וישח י מבניין נפעל כמו וימס לבב העם והטעם ב בעבור זה באו לידי ש שפלות: ואל תשא להם. יש אומרים שהתיו לנוכח השם וטעמו ש סליחה והקרוב אלי שאין נשא לאחד מהם שתשא ראש או נשא להם בעבור שהוא דבק בטעם כטעם וישפל או תחסר מלת ארץ כמו ולא נשא אותם הא׳ והמדקדק שאמר

רשי

בית יעקב וגו׳ יאמרו יאמרו להם כן והמקרא הזה הוא מוסב על והלכו עמי׳ רבים וגו׳: לכו ונלכה באור יי׳. ואמרו להם כן וית יימרון דבית יעקב איתו וגו׳: כי נטשת עמך בית יעקב. הנביא מיסב הדיבור אל השכינה ואומ׳ כי עד הנה עזבת את עמך בשביל עונם: כי מלאו מקדם. נתמלאו בבאותם ממעשי ארמיים היושבים במזרח שהם מכשפים ומשתמשים בשם הטומאה כדאמרינן בחלק כתן אברהם מתנות שמסר להם שם טומאה וישלחם קדמה אל ארץ קדמה: ובילדי הנכרי׳ ישפיקו. בועלים בת אל נכר ומתערבים בגוים ויולדות להם ילדים נכרים ובהם הם מספיקים תמיד ו ומתעסקין ומתרפקין וכטרחים בהם לשון פן יסיתך בספק ד ריכטתכט בלע״ז: ואין קצה. לשון קץ: ישתחוו׳ כמו משתחוי׳: וישח אדם. הקטנים: וישפל איש. השרים והגבורים הכמי החיל: ואל תשא להם. הנביא או׳ להקב״ה וידעתי כי לא תסלח ל להם מלהפרע מהם: בא בצור. לבא בצור לברוח בנקר׳ הצורי׳: והטמן בעפר. ולהטמן בעפר: ועיני גבהות אדם. גבות הרוח וכן כל לשון גובה עינ׳ שבמקרא כמה דאת אמ׳ גבה עינים ורחב לבב: ארזי הלבנון. דוגמא היא על המלכים: אלוני הבשן. שלטוני׳ כמו שאוכים פחותים מן הארזים: ועל כל ההרי׳ הרמים. על יושביהם: ועל כל מגדל. תירג׳ יונתן על כל דיתבין בניסי ימא באיי הים שמוכאן ומוכאן באניות: תרשים. שם ים ששמו תרשים: שכיות החמדה. פלטרין רצופין במשכי׳ רצפת שיש כמו ואבן משכית על שם שסוככין בו את הקרקע: ביום ההוא. הוא יום הדין: כליל יחלף. כולו יחלף כולם יאבדו ובאו. יושבי הארץ: במערו׳ צורי׳ מחלו׳. הם הם מערות: בקומו. ליום הדין: לערוץ הארץ. לשבור רשעי הארץ: להשתחוות לחפר פירו׳. בלמי׳ע׳ז בדמות חפרפרו׳ מיני שרצים שחופרין הארץ ש שקורין טלפ״ש בלע״ז: עטלפי׳. קלב״א סורי״ץ בלע״ז יש לפתור עוד את אליליו אשר עשה לו ל להשתחות ישליך האד׳ בחריצים ובעריצין שימצא לפניו כשהולך לברוח ולהטמן: חדלו

ואין קצה ה׳ בקריאה וסימ׳ ותמלא ארצו סוסים ב׳ בפסוק׳. כוש עצמה ומצרים. ואין קצה לתכונה. ואין קצה לגויה: בוא י״ג מל וסימ׳ במסר׳ רבת׳ : יחלף ד׳ בקריא׳ וחס׳ וסימ׳ והאלילים כליל יחלף. ורוח על פני יחלף. בבקר בחציר יחלף. אם יחלף ויסגיר: לחפר ג׳ וחס׳ וסימ׳ כיהושע ריש סימ׳ ב׳ :

בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְהוָה׃ כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם וְעֹנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים וּבְיַלְדֵי נָכְרִים יַשְׂפִּיקוּ׃ וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאֵין קֵצֶה לְאֹצְרֹתָיו וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ סוּסִים וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו׃ וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ אֱלִילִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲווּ לַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו׃ וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ וְאַל תִּשָּׂא לָהֶם׃ בּוֹא בַצּוּר וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאֹנוֹ׃ עֵינֵי גַּבְהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃ כִּי יוֹם לַיהוָה צְבָאוֹת עַל כָּל גֵּאֶה וָרָם וְעַל כָּל נִשָּׂא וְשָׁפֵל׃ וְעַל כָּל אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרָמִים וְהַנִּשָּׂאִים וְעַל כָּל אַלּוֹנֵי הַבָּשָׁן׃ וְעַל כָּל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל כָּל הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת׃ וְעַל כָּל מִגְדָּל גָּבֹהַּ וְעַל כָּל חוֹמָה בְצוּרָה׃ וְעַל כָּל אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ וְעַל כָּל שְׂכִיּוֹת הַחֶמְדָּה׃ וְשַׁח גַּבְהוּת הָאָדָם וְשָׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃ וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף׃ וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת צֻרִים וּבִמְחִלּוֹת עָפָר מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃ בַּיּוֹם הַהוּא יַשְׁלִיךְ הָאָדָם אֵת אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וְאֵת אֱלִילֵי זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַחְפֹּר פֵּרוֹת וְלָעֲטַלֵּפִים׃ לָבוֹא בְּנִקְרוֹת הַצֻּרִים וּבִסְעִפֵי הַסְּלָעִים מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃

יימרון דבית יעקב איתו ונהך באולפן אוריתא דיי׃ ארי שבקתון דחלא תקיפא דהוה פריק לכון דבית יעקב ארי אתמליאה ארעכון טעון כמלקדמין ועננין כפלשתאי ובנימוסי עממיא אזלין׃ ואתמליאת ארעהון כסף ודהב ולית סוף לגנזוהי ואתמליאת ארעהון סוסון ולית סוף לרתיכוהי׃ ואתמליאת ארעהון טעון לעובדי ידיהון סגדין לדאתקינא אצבעתיהון׃ ומאיך אנשא ואתחלש תקוף גברין ולא תשבוק להון׃ ויעלון למערק במערק בטינרא ולאטמרא בעפרא מן קדם דחלא דיי ומזיו יקריה׃ עיני רמות אנשא יתאכן ויתחליש תקוף גברין ותקיף יי בלחודוהי בעידנא ההיא׃ ארי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי צבאות על כל גיותניא ורמי לבבא ועל כל תקיפיא וימאכון׃ ועל כל מלכי עממיא תקיפיא וחסיניא ועל כל טורני מדינתא׃ ועל כל טוריא רמיא ועל כל רמתא מנטלתא׃ ועל כל דיתבין במגדל רם ועל כל דשרן בשור כריך׃ ועל כל דיתבין בניסי ימא ועל כל דשרן בבירנית שפרא׃ וימאך רמות אנשא ויתחליש תקוף גברין ותקיף יי בלחודוהי בעידנא ההוא׃ וטעותא גמרא יסופון׃ ויעלון במערת טנרא ובמחלי עפרא מן קדם דחלתא דיי ומזיו יקריה באתגליותיה למתבר רשיעי ארעא׃ בעידנא ההיא ירחקון בני אנשא ית טעות כספהון וית טעות דהבהון דעבדו להון למסגיד לטעותא ולצלמניא׃ למיעל במערת כנריא ובשקיפי כיפיא מן קדם דחלתא דיי ומזיו יקריה באתגליותיה למתבר רשיעי ארעא׃

שמלת אל לא תמצא כי אם על כינוי אנכו כמון והשי דרך כתיבה אל מות: בה. שם הפועל כמו כי בא יבוא או בוא שיאמר כן כל איש לרעהו וכן הטמן מבנין נפעל: עיני. יש עין לשון זכר והנה הטעם כל אחד מעיניו כמו בנות צעדה עלי שור: ושח רום אנשים. להפך כמו יגיה חשכי: כי. ושפל. כמו וישפל כי הוא השיבו לעתיד כמו ויבא השמש וטהר: ועל. יתכן היות הארזים גם ההרים וכולם כמשמעו או הטעם דרך משל לבהורים והגדולים והעשירים והגבורים והמלכים. ועל ההרים לפי דעתי מגזרת הרה כאשר אפרש בספר תהלות: ועל המגדל. בארמון המלך: ועל. אם הטעם על דרך משל יהיו הסוחרים ואלה האניות הן לישראל ההולכות אל תרשיש: שכיות. כמו אבן משכית: ושח. פעם אחרת כי בעבור כל אלה הנזכרים יגבה לב בעליהן ובאבדם ישחו: והאלילים. יחלוף. יכרות וכן כל בני חלוף שיש עליהם מיתה וקרוב ממנו חלף והלך לו: כליל. מלה נופלת על יחיד זכר ונקבה ועל רבים והטעם הכל כמו כליל תכלת כליל תהיה ויוד יחלוף שב אל השם הנכבד: ביום. אשר עשו לו. העושים כמו ויאמר ליוסף את אשר כבר עשוהו: לחפר פרות. לפי דעתי שהאחת חפרפרת והוא שם עוף יעוף בלילה כעטלף ומביא עצמו ביום במקום סתר ויש אומרים שהוא עוף שיאכל הפירות בלילות והם שתי מלות: לבוא בנקרת. מקום מנוקר: ובסעיפי. כדמות בדים יוצאים מהסלע ויקראו שם: לערוץ. לנכח מגזרת עריץ ויש אומרי׳ להפחיד והנה יהיה פועל יוצא ויתכן היות אל תערוץ גם כן ויחסר מלת לבך ונקרא עריץ שם התואר יוצא כמו האמים: חדלו

חדלו לכם מן האדם. שלא לשמוע למלכיהם המתעים אתכם מאחרי ולהשתחוות למעשה ידיו: אשר נשמה באפו. אשר כל חיותו וכחו תלויים בנשמת אפו שהוא רוח שהיום ישנה בו ומחר תצא ממנו וקל וחומר לכלם למעשה ידיו שאין בו ממש. ד"א חדלו לכם מכל הדרכים הרעים ולמדו מן האד' אשר נשמה באפו

חדלו. אחר שהשם גזר עליכם והו מפני פחד יי' אך כח באדם לבטל גזירותיו על כן חדלו לכם מן האדם שלא יושיעו אתכם כי הבל המה: כי. יתכן היות זאת הפרשה פירוש האדמים וההרים וכלם או יתכן שתהיה דבקה עם חדלו לכם מן האדם והוא הנכון בעיני: משען ומשענה. דרך צחות והטעם כל משען ופי' כל משען לחם ומים:

ישא ד"פ וסימ' ישא יי' פניו. על"ד גוי מרחק. לא אהיה חבש: האדון יי' צבאות ה' דסמיכי בקריאה וסימ' אביר ישראל. מסיר מירושלם ומיהודה. בשמניו רזון. משעף פארה במערצה. וסכרתי את מצרים:

חִדְלוּ לָכֶם מִן־הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי־בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא׃
כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מֵסִיר מִירוּשָׁלַ͏ִם וּמִיהוּדָה מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה כֹּל מִשְׁעַן־לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעַן־מָיִם׃ גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקֹסֵם וְזָקֵן׃ שַׂר־חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים וְיוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ׃ וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ־בָם׃ וְנִגַּשׂ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד׃ כִּי־יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה־לָּנוּ וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ׃ יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא־אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה לֹא תְשִׂימֻנִי קְצִין עָם׃ כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלַ͏ִם וִיהוּדָה נָפָל כִּי־לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל־יְהוָה לַמְרוֹת עֱנִי כְבוֹדוֹ׃ הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם הִגִּידוּ לֹא כִחֵדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי־גָמְלוּ לָהֶם רָעָה׃ אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב כִּי־פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ׃ אוֹי לְרָשָׁע רָע כִּי־גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ עַמִּי נֹגְשָׂיו מְעוֹלֵל וְנָשִׁים מָשְׁלוּ בוֹ עַמִּי מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים וְדֶרֶךְ אֹרְחֹתֶיךָ בִּלֵּעוּ׃ נִצָּב לָרִיב יְהוָה וְעֹמֵד לָדִין עַמִּים׃ יְהוָה בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם־זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם׃

אִתְמְנָעוּ לְכוֹן מִלְאִשְׁתַּעְבָּדָא לֶאֱנָשָׁא דִּמְעַבְרֵיהּ דַּחֲלָא דְּנִשְׁמַת רוּחַ חַיִּין בְּאַפּוֹהִי אֲרֵי יוֹמָא דֵּין הוּא קַיָּם וּמְחַר לֵיתוֹהִי וּכְלָמָא חֲשִׁיב הוּא׃
אֲרֵי הָא רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת מַעְדֵּי מִירוּשְׁלֶם וּמִיהוּדָה סְמַךְ וְסָעִיד כָּל סְמַךְ מֵיכַל וְכָל סְעִיד מִשְׁתֵּי׃ גִּבָּר וְגֻבַר עֲבִיד קְרָב דַּיָּין וְסָפַר וּמִשְׁתְּאַל וְסָב׃ רַב חַמְשִׁין וּנְסַב אַפִּין וּמְלֵיךְ מְלַךְ וְאֶמַר וּמִשְׁתְּמַע וְחַכִּים וְסוֹכְלְתָן בְּעֵצָה׃ וְאֶמַנֵּי יַנְקַיָּא פַּרְנָסֵיהוֹן וְחַלָּשַׁיָּא יִשְׁלְטוּן בְּהוֹן׃ וְיִתְגָּרוּן עַמָּא גְּבַר בִּגְבַר וּגְבַר בְּחַבְרֵיהּ יִשְׁלְטוּן עוּלֵימַיָּא בְּסָבַיָּא וְרַשִׁיעַ בְּדַיְקִיר׃ אֲרֵי יֶחֱוֹד גְּבַר בַּאֲחוּהִי מִזַּרְעִית בֵּית אֲבוּהִי לְמֵימַר כְּסוּ אִית לָךְ רַב תְּהֵי עֲלָנָא וּמַגְבִּיתָנָא הָדָא תְּהֵי תְּחוֹת יְדָךְ׃ יְתִיב בְּעִידָּנָא הַהוּא לְמֵימַר לֵית אֲנָא כָּשַׁר לְמֶהֱוֵי רֵישׁ וּבְבֵיתִי לֵית מָה דְאֵיכוֹל וְלֵית מָה דְאִתְכַּסֵּי לָא תְמַנּוּנִי רַב בְּרֵישׁ כָּל עַמָּא׃ אֲרֵי אִתְקִילוּ יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וַאֲנַשׁ יְהוּדָה גְלוֹ אֲרֵי מַלֵּיל פּוּמְהוֹן וַאֲגַר עוֹבָדֵיהוֹן גְּלֵין קֳדָם יְיָ וּמַרְגְּזִין קֳדָם יְקָרֵיהּ׃ אִשְׁתְּמוֹדָעוּת אַפֵּיהוֹן בְּדִינָא אַסְהִיד בְּהוֹן וְחַטָּאֵיהוֹן כִּסְדוֹמָאֵי קַבִּילוּ וְלָא מַטְמְרִין וַוי לְנַפְשְׁהוֹן אֲרֵי גְרַמוּ דְתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָא׃ אִמְרוּ לְצַדִּיקַיָּא טוּבֵיכוֹן אֲרֵי פֵּירֵי עוֹבָדֵיהוֹן יֵשְׁתַּלְמוּן׃ וַוי לְרַשִׁיעַיָּא דְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין אֲרֵי גְמָלָא דִידֵיהוֹן יִתְעֲבֵד לְהוֹן׃ עַמִּי דְּפַרְנְסוֹהִי בְּזוֹזֵי כְּמַעֲלְלֵי כַּרְמָא וּכְמָרֵי חוֹבָא שַׁלִּיטוּ בֵיהּ עַמִּי מְשַׁבְּחָךְ אַטְעִיוּךְ וְאוֹרַח שְׁבִילָךְ קַלְקִילוּ׃ עָתִיד לְמִדַּן יְיָ וּמִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין מִן עַמְמַיָּא׃ יְיָ בְּדִינָא יֵעוֹל יַת סָבֵי עַמֵּיהּ וְסָרְכוֹהִי וְאַתּוּן אַנְסְתּוּן יַת עַמִּי חֲטוֹף מִסְכֵּינַיָּא בְּבָתֵּיכוֹן׃

ישא ברכה מאה י': לרשע ה' בקריאה וסימ' אוי לרשע. יסר לץ. אמר לרשע צדיק אתה. ואתה תשמע מן השמים קדמא דדברי הימים. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע:

למרות עיני כבודו. להקניט לפני כבודו. ד"א עניני כבודו: הכרת פניה'. ניכרי' הם בעזות פניה' עון שהם מכירי' פני' בדין היא ענתה בם לפני. לא"ה הכרת פניה' ניכרים הם בעזות פניה': כסדום הגידו לא כחדו. בפרהסיא עשו: אמרו. למי שהוא צדיק כי טוב עמה: אוי לרשע רע. שהוא רע לעצמו ורע לאחרים גורם רעה לו ולאחרים בת:חומה והמקרא מוסב על אמרו צדיק כי טוב לו ואוי לו לרשע: נוגשיו מעולל. ליצנים הם: ונשים משלו בו. נשים כיאפות משלו כמו שאמו' למטה יען כי גבהו בנות ציון והטו לבם לרעה לפיכך כל חלשים משלו בו ויונתן תירג' לשון נשים: מאשריך. מדריכך שיש להם לאשרך בדרך טוב הם מתעי' אותך: בלעו. קלקלו: נצב לריב. של ישראל משמר שלא לדקדק בדינם: ועומד לדין עמים. מתעכב ומאריך בדינם של אומות עמידה זו לשון עכבה: יי' במשפט יבא. עם זקני עמו שהיה להם למחות ולא מחו: ואתם בערתם את כרמי אני קצפתי מעט ואתם עזרתם לרעה: גזלת העני. דור שהיו עניים במעשים טובי' כל זה במדרש אגדה ולפי משמע פשוטו כל העניין על ישראל: ועומד לדין עמים. הם השבטים: ואתם בערתם את הכרם. הזקנים והשרים אכלו את פרי העם:

כסדום הגידו. וטעם לא כחדו כי המכחד עוד ... אמרו. יש אומרים שבחו כמו את יי' האמרת והיסר בעיני שהוא ... יאכלו. כל הצדיקים והיא דרך קצרה והטעם ... יאכל פרי מעלליו וטעם זה הפסוק דבוק עם אוי ... הוא תואר גוי והנכון שהוא תואר רשע: עמי. ... נוגש והוא תואר השם ואיננו פועל. ... מתחלפין כמו אסרו חמוץ והטעם הראויים ... שחתו עד לא יודע הדרך: נצב. על כן נצב ... הפועל מהבנין הכבד הנוסף וכמוהו לדין והטעם ... רבים כמו עמים הר יקראו: יי'. טעם ואתם ... הכרם כמו רעיתם כמו ובער בשדה אחר והכרם הם ישראל: מלכם

עניים ג' וסימ' מלכם תדכאו עמי · ועניים מרודים תביא · לא יחיה רשע · וכל דסמך לדל"ים ואביונים דכוו'
בכ"ב וסימ' השאפים על עפר · ויספו ענוים בי"י שמחה : מעשה' פתחין בקריאה וסימ' ויקח משה ואלעזר
הכהן את הזהב · והיה תחת בשם מק יהיה · ולא יהיה למצרים מעשה · הפככם אם כחמר היוצר · ויקברהו

מַלָּכֶם תְּדַכְּאוּ עַמִּי וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּטְחָנוּ נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת : וַיֹּאמֶר יְהוָה יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה : וְשִׂפַּח אֲדֹנָי קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן וַיהוָה פָּתְהֵן יְעָרֶה : בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר אֲדֹנָי אֵת תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים וְהַשְּׁבִיסִים וְהַשַּׂהֲרֹנִים : הַנְּטִפוֹת וְהַשֵּׁרוֹת וְהָרְעָלוֹת : הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת וְהַקִּשֻּׁרִים וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְּחָשִׁים : הַטַּבָּעוֹת וְנִזְמֵי הָאָף : הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהָחֲרִיטִים : הַגִּלְיֹנִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים : וְהָיָה תַחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה קָרְחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק כִּי־תַחַת יֹפִי : מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה : וְאָנוּ וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ

מה לכון דאתון מסכנין ית עמי ואפי חשיכיא מבלין אתון ומיתן בדיניהון אמר יי אלהים צבאות : ואמר יי חלף דאתרברבאו בנת ציון ואזלן מרימן צואר ומסרבקן עינין אזלין ובפרתהין מקפן ובריגלהון מרגזן : וישעביד יי יקירת בנת ציון ויי יקרהן יעדי : ביומא ההיא יעדי יי ית תושבחתא ושביסיא וסיבכיא : ענקיא ושירי ידיא ותניכסיא : כליליא ושירי ריגליא וקול מזמכיא וקדישיא וחליטתא : עיזקתא וקלטוליא : כיתוניא ושושיפיא לבורנקיא ומרכיא : ומחזיתא וקרטכיא וכיתריא וכבינתא : ויהי אתר דהואה יהבן בוסמי יתמכי ואתר דהואה אסרן פסיקיא יהי רושמין דמחתא וחלף אקפות פתא גיזוז ריש וחלף דהואה מהלכן בגיודה יכרן סקין דא פורענותא תתעביד מנהון ארי טעאה בשופריהון : שפר גבריך בחרבא יתקטלון ועבדי נצחניך בקרבא : ויצדון ויסופון תרעי קירוהא

בקברתיו דאסא דד"ה · להסיר אדם מעשה · את כל זה ראיתי ונתון · כל אשר תמצא ידך לעשו' בכחך עשה ·
ובכל מעשה אשר החל · כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם :

אבן עזרא

מלכם · דגשות הלמ"ד בעבור חסרון ה"א מה והם שתי מלות כמו מזה בידך : תטחנו · כמו תשחקו דרך משל על הקלון והבזיון : ויאמר · ומשקרות · המסתכלות הרבה ובדברי רז"ל סקרכית : וטפוף · יש אומרים מלשון דבור כמו והטף אל דרום ואיננו נכון בדקדוק ואחרים אמרו כי הוא מגזרת תרגום בארמית אשר הציף כ כארם שיכוף על פני המי' ויש אומ' כי הוא מגזרת טף והוא היסר בעיני והטעם הולכות מהלך טף : תעכסנה · תשימנה עכסים ברגליהם כמשפט ה הגברים הרוכבים · ויש אומרי' כי העכסי' משמיעות קול : ושפח · כמו מספחת היא ואם הוא בשי"ן והנה כן בשורי מהם : פתהן · יש אומ' חסר אלף פאתהן והטעם פאת ראשיהן והנכון בעיני שהוא מגזרת ו והפותו' רמז לאחוריה והנה הזכיר למעלה ומטה : יערה · יגלה : ביום · העכסים · הם ברגלים : השביסים · אין לו אח ויש אומ' כי הם בשוקי' : והשהרונים · כדמות ירח בחגורה מגזר' ארמית ועל דעת רבים כן אגן הסהר : הנטיפות · אין רע לו יש אומרים בשער : והשרות · באזנים והוא תרגם ארמית ל לדעת אחרים : והרעלות · מלה נכרת באזנים : הפארי' · מגזרת תפארת בידי' : והצעדות · באזרוע והעד מאצעדת שאול כי האלף נוסף כאלף אזרוע : והקשורים · ידועים בגרון : ובתי הנפש · על החזה שהוא בית הנפש כי בו הוא הלב : והלחשים · כתבים כתובים בזהב ובכסף על דרך לחישה : הטבעות · באצבעות : ונזמי האף · פירשתיו : והמחלצות · אלה בגדים כמו וקח לך את חליצתו : והמעטפות · יש אומרים בלבוש תתעטף בו האשה · ויש אומ' מחלצות חלוק ומעטפות מכנסי' : והמטפחו' · כמו הבי המטפחת אשר עליך : והחריטים · יש אומ' כדמות טלת קרוב מלשון ישמעאל או הוא מגזרת בחרט אנוש כאשר אפרש עוד : והגליונים · כמו גליון גדול : והסדינים · כמו סדין עשתה : והצניפות · בראש : והרדידים · כדמות טלת בלשון ישמעאל והכלל כי כל אלה הם מלבושים וישתנו כמנהג המקומות : והיה · בושם · שעמיד הבשר ויחזקנו והנה מק קרוב מהפך והוא מפעלי הכפל ומגזרתו תמקנה בחוריהן : נקפה · שם והנו"ן שורש והוא קרוב מגזרת ונקף סבכי היער וטעמו כעין כריתות : מעשה מקשה · גלות שער בשוה כמו ולא עשה רגליו : פתיגיל · חלוק דק מרוקם יושם על כל המלבושים : כי תחת יופי · אמר הגאון כי ההפך שהוא תחת יותר יפה להם ואחרים אמרו שמלת כי מגזרת כויה וכמוהו אף ברי שהוא מגזר' רווי ואיננו נכון בדקדוק כי וי"ו כויה שורש ולפי דעתי שהוא כך כי תחת יופי יעשו המק והנקפה והקרחה : מתיך · הטעם מתאלמנה הנשי' בעבור מות אנשיהם בחרב ומלת מתיך מוספת עצמה ואחרת עמה כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא ומתי גבורתך : ואנו · כמו לא אכלתי באני והוא מהשכים הכראים ובאה המלה כמו וסרו הצפרדעים מלרע : פתחיה · שב אל ציון הנזכרת בראש הפרשה והטעם חסרון הזכרים : ונקתה

תעכסנה מן פתחין דסימ' באלף · ארמי קמ"ץ בנ ותהון נסיב'

רשי

מלכם · כמו מה לכם : תטחנו · תכתתו ותמעיטו לבזותם בדינכם : ומשקרו' עינים · לשון הבטה · ד"א צובעו' עיניהם בסיקרא ובכחול : הלוך וטפוף תלכנה · לשון דבר צף על גבי חברו כמו אשר הציף ומתרגמינן דאטיף כך היתה ארוכה מהלכת בין שתי קצרות כדי שתהא נראית צפה למעלה מהם ויונתן תירגם ובפותהין מקפן היו קושרות פיאות נכריות קליעת שערות תלושין כורכו' עם קליעותהן שיראו גסות וטפופות : וברגליהם תעכסנה · כשהיו עוברות בשוק אצל בחורי ישראל דורסתו ברגלו ורומזתו צד חיבת נואפו' כדי להבעיר בו יצר הרע כעכס זה של נחש עכס הו' ארס של נחש : ושפח · לשון צרעת כמו מספחת היא ועל שנכתב בשי"ן דרשו בו רבותנו שתעשינה ספחות מכורדות ויש שדרשוהו שהרבה בהן משפחות משפחות של כנים : פתהן יערה · כליהן יערה לשון ארמי הוא פתיא אוכמא הן היו אומרות ימהר יחישה מעשהו דוכוס רואה אותי ונוטל אותי כשבא הפורענו' היו שרי נבוכדנצר נוטלין אותן להיות להם לנשי' מחמת יופיין רמז הקב"ה למצריות שלהם ל והיו סופעות דם זיבה כארס ה המצרה מכלי אל כלי והיו כמאסות עליהן ומשליכין אותן לארץ מעל קרונות שלהן ויונתן תירג' יקרהן יעדי · פתהן לשון רוחב לשון גודל : ביום ההוא · לעתיד לבא כשיב' הקב"ה להשיב את ישראל אליו יכיר יו"מהם את תפארת העכסים שלא יהו תולין תפארתם בנוי תכשיטי נשים ודברי כבלה : העכסים · המנעלים אשר ברגליהם אשר בהם תעכסנה : והשביסים · מיני סבכה לתכשיטי הראש והרבה יש בלשון משנה שביס של סבכה : והשהרנים · ויונתן תירג' סיבכיא : הנטיפות · ענקיא לשון ענקים לגרגרת ולשון נטיפות על שם שתלויות על הצואר ונוטפות על החזה והם כמין מרגליו' נקובות וחרוזו' בחוט ובלע"ז נושטי"ש כלאם : והשרות · צמידי הזרוע דמתרג' שיריא : והרעלות · כגון שמכניפות כל פרצופיהן חוץ מגלגל העין כדי שיתאוה אדם ליזון במראית הלבנות · לא"א והרעלות מיני סרבלי' נאים להתעטף בהם ובלשון משנה יש מדיות רעולות במס' שבת : הפארי' · תרגו' כליליא כמו פארי המגבעות : והצעדות · אצעדה של שוקיים : והקשורים · כמשמעו קשורים קשרים שקושרין בהן שערן ויש שמושין אותן מוזהבין פרטייכם בלע"ז : ובתי הנפש · שכנגד הלב נוסקא בלע"ז : והלחשים · נזמי האזן מקום שלוחשין לה שם : המחלצו' · כיתוניא כמו וקח לך את חליצתם שהגוף מלובש בהם וכשפושטין אותה חולצין אותה מן הגוף : והמעטפות · מכסות המטה כתרגומו פוסיפיא : והמטפחות · מפות : והחריטים · תירגמו מהכייא דפוש של בית הראש כדמתרגמ' וכומז מחוך : והגליונים · הן המראות כתרגומו מחזייתא מיר"וייאר בלע"ז ועל שם שמגלות צורת הפנים קרויין גליונים או שמא מראות שלהם כגללות היו : והסדינים · של פשתן הם המתעטפין בהם : והצניפות · מולק"נש בלע"ז : והרדידים · כבינתא פירמלץ בלע"ז והם של זהב שמכבנין בהם הסרבל שהאשה מתעטפת בו : תחת בשם מק · שהיו מתבשמות בו יהיה מק מקום שהיו מתבשמות בו יהיה נימק : ותחת חגורה נקפה · מקו' שחוגרת שם יהיה ניקף כהתך בחבורות ורושמי מכות כמו ואחר עורי נקפו ונקף סבכי היער : ותחת מעשה · מקום שהיו עושות בו המעשה האמור למעלה הלוך וטפוף תלכנה והוא גבובה הראש שם תהיה מקשה קרחה מכה המקרח' את הראש מקשה לשון ד"א לדא נקשן ואני הייתי מפרשו תחת מעשה מקשה מקום שהיו שם חגורות נותנות טסי הזהב העשויות מקשה בטרי"ן בלע"ז אלא שהוא ניקוד פתח והוא במסור' בעשרה נקודים פתח ואין אחד מהם דבוק לתיבה של אחריו וכל מעשה שהוא דבוק ניקוד קמץ : ותחת פתיגיל · הריכמתי תיבות פתיגיל כלי שהוא מביאן לידי גילה והוא בית הרחם האמור למעלה פתהן חילוף אותה גילה תהיה מחגורת שק בכל מתנים : כי תחת יופי · כי זאת הוגנת להיות להם תחת יופי שהיו משתחצות בו : מתיך · גיבוריך מתי מלחמותיך היוצאים בצבא במניין : ואנו · לשון אניה : פתחיה · שערי עיירות ובתים בכל שעריהם יהא הספד : ונקתה

ישעיה

ונקתה לארץ תשב: והחזיקו שבע נשים באיש אחד ביום ההוא לאמר לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש רק יקרא שמך עלינו אסף חרפתנו:

ביום ההוא יהיה צמח יהוה לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת לפליטת ישראל: והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלם: אם רחץ אדני את צאת בנות ציון ואת דמי ירושלם ידיח מקרבה ברוח משפט וברוח בער: וברא יהוה על כל מכון הר ציון ועל מקראה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה: וסכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר:

אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן שמן: ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שרק ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו ויקו לעשות ענבים ויעש באשים: ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה שפטו נא ביני ובין כרמי: מה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי בו מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באשים: ועתה אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי הסר משוכתו והיה לבער פרץ גדרו והיה למרמס:

תרגום

ותרוקין ארעא ותחרוב: ויתקפן שבע נשין בגברא חד בעידנא ההיא למימר מדילנא ניכול ומדילנא ניתכסי לחוד יתקרי שמך עלנא כנוש חיסודנא:

בעידנא ההוא יהי משיחא דיי לחדוה וליקר ועבדי אוריתא לירבו ולתושבחא לשזבת ישראל: ויהי דאשתאר יתוב לציון ודעבד אוריתא יתקיים בירושלם קדיש יתאמר ליה כל דכתיב לחיי עלמא יחזי בנחמת ירושלם: אם יעדי יי ית תגאלת בנת ציון וית אשדי דם זכאי דבירושלם יגלי מגוה במימר דין ובמימר גמירא: ויברי יי על כל מקדש טורא דציון ועל אתר בית שכינתיה ענן יקר יהי מטיל עלוהי בימָמא ואמיטתא וזיהור כאישא שלהובי בליליא ארי יתיר מן יקר דאמיר לאיתאה עלוהי שכינתא תהי מגנא עלוהי בגנון: ועל ירושלם תהי מטלת ענני לאטללא עלה בימם מישרב ולבית כחר ולאגנא מזרמית וממטרא:

אמר נביא אשבחיה כען לישראל דמתיל לכרמא זרעיה דאברהם רחמי תושבחת רחמי לכרמיא עמי חביבי ישראל יהבית להון אחסנא בטור רם בארעא שמינא: וקדישתינון ויקרתינון וקיימתינון כמצב גפן בחירא ובניתא מקדשי ביניהון ואף מדבחי יהבית לכפרא על חטאיהון ואמרית דיעבדון עובדין טבין קדמי ואינון אבאישו עובדיהון: נביא אמר להון הא בית ישראל מרדו מן אורייתא ולא צבן למתב כען יתבי ירושלם ואנש יהודה דינו כען דינא קדמי מן עמי: מה טבא אמרית למעבד עוד לעמי ולא עבדית להון מא דין אמרית דיעבדון עובדין טבין ואינון אבאישו עובדיהון: וכען אחוי כען לכון ית דאנא עתיד למעבד לעמי אסלק שכינתי מנהון ויהון למיבז אתרע בית מקדשהון ויהון לדיש:

ישיבה לארץ ד׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ונקתה לארץ תשב· שבי לארץ אין כסא בת כשדים· וישבו אתו לארץ שבעת· ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון: ועתה ואתה י״ח כטע׳ תברין וסימ׳ נמסר בסדר בהעלתך:

רשי

ונקתה · ותתרוקן מכל כמו וגם אני נתתי להם נקיון שינים ובלשון משנ׳ יצא פלוני נקי מנכסיו: לארץ תשב. מגונה לשפלות ישבו לארץ ידמו בתשע׳ באב: והחזיקו. ויאחזו: שבע נשים באיש אחד· מרוב שמתות רבות באיש אחר מבקשו׳ ממנו שישא אתם: אסוף. הטמן חרפתנו כמו ואספתי את ביתך שהאשה כשהיא בשוה׳ אין נוהגין בה מנהג הפקר· ומדרש אגד׳ כבוכר כבר גזר שלא יבעלו אשת איש שלא יענשו לכך היו מבקשו׳ שישא עליהן שם אישות: ביום ההוא. לאחר שיכלו כוי תכשיטי הנואפות והנבלות לא תכלה עוד צבי תפארת עמי וצבי כוי כבודם באה: יהיה צמח יי׳. לכם לנוי: לצבי ולכבוד· הם הצדיקים הנשארי׳ בם והחכמים תלמידי התור׳ בהם יתנו את צבו כבודם: ופרי הארץ· הם בני הצדיקים פרי עץ חיים הם יהיו לגאון ולתפארת אשר בהם י יתפארו ויתהללו פליטת ישרא׳. צבי הוא כמו דבר צבין שיש חפץ בו ויהיה הנשאר· בהם בציון יתיישב· והנותר בכל מקו׳ ישכנו בירוש׳: קדוש יאמ׳ לו· כולם יהיו צדיקים ואם תאמר צדיקים המתים לפני אותו היום אבד כ כבודם תלמוד לומר כל הכתוב לחיי העולם הבא יהיו בירושלם כך תירגם יונתן: אם רחץ· כירחץ יש אם משמש כן בלשון כי וכן אם יבלעמו ממקומו כי יבלעמו עד אם כלו לשתו: צואת· תוגאלת תרגומו כלומר העביר עונם על ידי יסורין וביעור מן העולם: ידיח· לשון רחיצ׳ בלשון משנה ובמקרא וגם ידיחו את העולה: ברוח משפט· על ידי יסורין של״ט בלע״ז שיעלה על רוחו לשפט אותם: וברוח בער· לבערם מן העולם בער כמו לבער׳ דישקומ״ט בלע״ז לשון פשול הלוך: ועל מקראיה· הקרואי׳ בתוכה: ענן יומם ועשן· להגין מן החומ׳: כי על כל כבוד· האמור להם תהא החופה ש שאחופף שכינתי עליהם ושבע חופות יש כאן ענן ועשן נוגה אש להבה חופה סוכה: וסוכה תהיה לצל וגו׳ מחורב· להגין מלהט יום הבא שנאמר ברשעים וליהט אותם היום הבא שהקב״ה מוציא חמה מנרתקה ומקדר ע עליהם: ולמחסה· לשון כיסוי: ולמסתו׳· להיסתר בה: מזרם· אם המלקה׳ מנהר דינור על הרשעים בגיהנם שנ׳ על ראש רשעים יחול במסכ׳ חגיגה: וממטר· מטר היורד על הרשעים כענין שנאמר ימטר על רשעים פחים: אשירה נא לידידי· הנביא אומר אשירה נא לידידי תחת ידידי ובמקומו ובשליחותו כמו יי׳ ילחם לכם בשבילכם: שירת דודי· היא זו אשר שר בשביל כרמו על עיסקי כרמו כמו וישאלו אנשי המקו׳ לאשתו: כרם היה לו בקרן בן שמן. בזוית העושה פירות שמנים כשמן טוב: בן שמן· זוית ראוי לשמן לזתים לעשו׳ שמן כמו בן מות ראוי למות ורובותא זו היא ובסוף הענין יפרש׳: ויעזקהו· סייגו וגדרו סביב מוקף כמין טבעת דמתרגמינן עיזקא: ויסקלהו· הוציא אבנים מתוכו הרעים ולגפנים כמו סקלו מאבן: ויטעהו שורק· הם זמורות היפות לנטיעה משאר זמורו׳: ויבן מגדל בתוכו· בית לעשור ענבי׳: וגם יקב חצב בו· הבור שלפני הגת לקבל היין וכן כל יקב שבמקרא לשון בור הוא וכן ועד יקבי המלך תירגם יונתן עד שיחיא דמלכא הוא עומק היקיפוס ולכן כופל בו כאן לשון חציבה כמו ובורות חצובים: ויקו לעשות ענבים· ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים ויעש לו באושים דומים לענבים וקורין אותם לנברו״ייש בלע״ז: הסר משוכתו· להסיר גדר המסוכך ומגין עליו מסוכה הוא סייג קוצים· גדר הוא גדר אבנים: והיה הכרם לבער· שירעו בו בהמה וחיה: ואשיתהו

אבן עזרא

וניקתה· כמו נקיון שינים: לארץ תשב· שבאל ציון: והחזיקו שבע· הטעם רוב בעבור ימי השבוע כל זה בעבור שימותו הזכרים במלחמה: ביום· צמח יי׳· יש אומרים על חזקיהו והנכון בעיני שהם צדיקי ירושלם שימלטו: לצבי· כמו צבי היא לכל הארצות כמו הדר ויש אומרי׳ שהוא מגזר׳ ארמית למהן די הוא צבי יתנינה ור׳ משה הכהן פירש צמח ב כמשמעו שהשם יתן ברכה בצמח ובפרי: והיה· כל הכתוב לחיים בירושלם· אפרשנו בספר תרי עשר בפסוק אז כ נדברו: אם· כטע׳ כי או טעמו קדוש יאמר לנותר אם רחץ השם כך מציון: ידיח· כמו ידיחו את העולה כמו ירחצו: וברוח בער· מגזרת ובערת הרע: אשירה נא· כל נא כמו עתה: לידידי· בעבור ידידי כמו אמר לי בעבורי: לכרמו· בעבור כרמו: ידידי· עקרו משולש ודודי מהשניים: בקרן בן שמן· מקום נכבד היה בכרמי ירושלם ויש אומרים בקרן שהוא במקום גבוה בן שמן מגזרת והיה דשן ושמן וכמו לשד השמן והנכון רחוק: ויעזקהו· יש אומרים חיתמו מגזרת תרגום טבעת עיזקא ואין לו טעם והנכון שאין למלה הזאת אח רק תמצא בלשון קדר ת וטעמו כמו גדר ומשוכה: ויסקלהו· מהבנין הכבד וטעמו הקיר האבנים ואם היה מהבניין הקל אז יהיה לחבר האבני׳ וכן ושרטך מארץ חיים: ויטעהו שורק· מטע שורק כי שם הפועל הוא בכח כל פועל עבר אועתיד: ויבן מגדל בתוכו· מקום לשבת השומר: וגם יקב חצב בו· להוציא התירוש בכרם: באושים· כמו חוחים כמו ותחת ש שעורה באשה· וטעם ויעזקהו שהיתה ארץ ישראל בנויה בבתים נחמדים וחומות ו ויסקלהו שגרש ה הכנענים והמגדל הוא בית השם שהיה בהר המוריה והיקב משל למזבח העולה· ענבים כמו צדיקים: ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה· כל איש שהוא מיהודה שהם סביבות ירוש׳: מה· מה נשאר מטוב לעשות לכרם שלא עשיתיו: מדוע· שתי מלות כמו מזה בידך וכן מלבם תדכאו עמי: ועתה· משוכתו· כמו לשכים בעיניכ׳: לבער· לרעות כמו ובער בשדה אחר· וטעם פרוץ גדרו שתפולנה החומות: ואשיתהו

ואשיתהו בתה · לשון שממה וריקנו הוא וכן בנחלי הבתות : ולא יעדר · לשון חפיר' כרם הוא : ועלה שמיר ושית · מיני קוצ' פתר בהם מנחם בן סרוק ואני אומ' שמיר לשון תולעת חזק הוא המבקע אבנים שבו בנה שלמה את בית המקדש כעניין שנאמ' כשמיר חזק מצור : שית · לשון השאת והשבר לשון תפלה שממה כדרו מאין דורש ליכנס בו ומתוך כך תעלה בו תולעת : כי כרם יי' צבאות בית ישרא' · לכרם הזה אתם מושלים בית ישראל כי כל מה שעשה לכרם הזה עשה לישראל והכרם היה אדם הראשון כי מצינו במדרשי אגדה במקומות הרבה בתנחומא ובבראשית רבה במקראות הללו נדרשין עליו לא כנדרך אדם הראשון עד מחורף ונידף שנאמר ויקו לעשות ענבים וגו'

ובמקום אחר מצינו הושיב עליו שומרים שלא יאכל מעץ החיים שנאמר ועל העבים אצוה וכן נדרשו עליו : כרם היה לידידי · להקב"ה בגן עדן זהו קרן בן שמן : ויעזקהו · בעשר חופות האמורות ביחזקאל בפרש' חירם מלך צר : ויסקלהו · מיצר הרע עד שאכל מן העץ ונכנס בו יצר הרע : ויטעהו שורק · תחלת יצירתו ממקום המזבח : ויבן מגדל בתוכו · ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים : וגם יקב חצב בו · מעיין נובע מקור חכמ' : ויקו לעשו' ענבי' · שיודה וישבח לפניו : ויעש באושים · דברים נבאשים חירף ונדף : שפטו נא · לפי שסוף המשל בא לומר שאף הם עשו כמותו שואל להם המשפט : אודיעה נא אתכם · מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי : הסר משוכתו · טרדתיו מתו' חופותיו : והיה לבער · סופו למות ולמשול בו חיות רעות : פרוץ גדרו · טרדתיו ממחיצת גן עדן : ואשיתהו בתה · כדו הושבתיו שלא נתתי תורה בימיו : לא יזמר ולא יעדר · לא ילמדו ממנו לא זכות ולא מעשה טוב : ועלה שמיר ושית · שלט בו יצר הרע ובדורותיו אחריו לעשו' מעשים מקולקלים : ועל העבים אצוה · ביויתי עליו שומרי' לשמור את דרך עץ החיי' : כי כרם יי' צבאו' בית ישר' · כי כאותו הכרם לי בית ישר' עשרת השבטים הם היו לי ככרם יין ככרם זית שמן בארץ שמינה שמן כהונה שמן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתים תחלה בהיקף ענני כבוד במדבר וסקלתים וכיקיתים מ מפושעי הדור כנטעתים שורק שם מאות ושם מבות כמעיין שורק

בשדה ה' רפין בקריא' וסי' נעברה נא בארצך לא נעבר · וחברו אעברה בארצך · הוי מגיעי בית בבית · ותאמר נעמי אל רות כלתה · ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי : ויין ז' בקריא' וסימ' ומלכי צדק מלך שלם הוציא

ואשיתהו בתה לא יזמר ולא יעדר ועלה שמיר ושית ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר : כי כרם יהוה צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו ויקו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה :

הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו עד אפס מקום והושבתם לבדכם בקרב הארץ : באזני יהוה צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדלים וטובים מאין יושב : כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת וזרע חמר יעשה איפה :

הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם : והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם ואת פעל יהוה לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו : לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא :

ואשוינון רטישין לא אסתערון ולא יסתמכון ויהון מטלטלין ושביקין ועל נביא אפקיד דלא יתנבון עליהון נבואה : ארי עמיה דיי צבאות בית ישראל ואנש יהודה ניצבא דהדוותיה ואמרית דיעבדון דינא והא אינון אנוסין אמרית דיעבדון זכו והא אינון מסגן חובין :

ווי דמקפין בא על בא חקל אונס בחקלתהון מקרבין אכרין עד דנחסין כל אתר ומדמן דיתבי בלחודיהון בגוה דארעא : אמר נביא באודני הויתי שמע כד איתגזרית דא מן קדם יי צבאות אם לא בתין סגיאין לצדו יהון רברבין וטבין מבלי יתיב : ארי בחובא דלא יהבו מעשריא בית עשר אשברין דכרם יעבדון ביתא חדא ובית כור זרע יעביד תלת סאין :

ווי דמקדמין בצפרא למשתי חמר עתיק רדפין מאחרין למיפטר מרמשין על שויהון חמר אונסין מדליק להון : והוי על ידי כינור ונבל קתרוס אבובא וחמרא משתיהון ובאוריתא דיי לא אסתכלו ועובד גבורתיה לא חזו : בכן גלו עמי מבלי דעתא ויקיריהון מיתו בכפנא וסגויהון בבוצירתא בצחותא :

ל · ל · ל · ל ל י ל ל וכתי' סין כ"לפי' ורפי' ה' רכי' ל ב' וכל אסף כון נ' כ' מל' וח' חס' כ"רפי' · ל' שוא לכס ל · ל ל · נ ג' מל' · ל' וכתי' הא

לחם ויין · וגם תבן גם מספוא יש דפלגש בגבעה · והיה כנור ונבל תוף וחליל · ויחזק את המצרות דדה"· לאמתם יאמרו איה דגן · לחם חמודות לא אכלתי ובשר · והפחות והראשנים :

הוספתי עליהם על שבע שבטוו שני כח בניתי מגדל בתוכו משכני ומקדשי וגם יקב המזבח והשיתין : ויעש באושים · קלקלו מעשיהם ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה אמר לא גיליתים עדיין שפטו נא ביני וביניהם על הרעה שהבאתי עליהם מי סרח על מי מה היה לי לעשות עוד טובה לכרמי ולא עשיתי לו אודיעה נא אתכם גם אתם המכעיסי' אותי את אשר הנגן בעיני לעשו' לכרמי ככל אשר עשיתי לאד' הראשון הסר משוכתו אסלק שכינתי מעליהם המסוככת עליהם כמה שנ' ויגל את מסך יהודה פרוץ גדרו אתוץ חומותיו : ואשיתהו בתה · ואשוינון רטישין : לא יזמר ולא יעדר · לא אסתערון ולא יסתמכון : ועלה שמיר ושית · ויהון מטלטלין ושביקין דוגמת שמיר ושית של כרם ואבל הכרם משם במקום אחר הוא מתורגם הובאי ובור : ועל העבים אצוה · ועל נביא אפקיד דלא יתנבון עליהון הנבואה נמשלה למטר שהעבים מקבלין אותה מן השמים כך הנביאי' מקבלין הנבואה מפי הקדושה : נטע שעשועיו · כמו נטע ולפי שהוא דבוק נקוד פתח כמו בקר זבח שלמי' : ויקו שיעשו משפט והנה משפח אסיפת חטא על חטא כמו והסתפח ספחני נא · ד"א לשון נגע ולפי שהוא לשון נופל על הלשון בקריאתו דומה משפט למשפח וכן צעקה לצדקה כפל בו רוח הקודש בפי הנביא : הוי מגיעי בית בבית · עשרים ושנים אשרי כאמרו בספר תילים על מקיימי התורה ועשרים ושנים הוי אמר ישעיה על הרשעי' : הוי · לשון צעקת אנחה על פורענו' העתידה לבא : מגיעי בית בבית · מקרבי' בתיהם זה אצל זה ומתוך כך גוזלי' קרקע העניי' החלשים שבין שני הבתים וכן שדה בשד' : יקריבו עד אפס מקום · שאין מקו' לעני ליושב : והושבתם לבדכם בקרב הארץ · כסבורי' אתם שאין חלק להקב"ה ולא לעניים בארץ חלקו במעשרות אתם גוזלים ולעניים את ארצם שתהיו אתם לבדכם יושבים בה : באזני יי' צבאות · אמר הנביא שתי אזני שמעו כשנגזרה עליהם גזרה מאת יי' ובשבועה אם לא על דבר זה בתים רבים לשמה יהיו ובתים גדולים וטובים יהיו מאין יושב : כי עשרת צמדי כרם · ומפני הרעב יגלו יושבי הבתים ואין יושב בם וגם זאת תהיה לכם מדה במדה על הקרבת השדה בשדה שגזלתם חלקו של מקום במעש' הארץ : עשרת צמדי כרם · אר"פיכש בלע"ז ואו אכיכרי עבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד : יעשו בת אחת · מדה אחת של יין בת שלש סאין וזרע חומר בת כור שהוא שלשים סאין של תבואה יעשה איפה שלש סאין : יין ידליקם · בוער בם : כנור ונבל · כמין ויתדות יש בנבל מן הכנור למה נקרא שמו נבל שמנבל כל מיני זמר במדרש תילים : תוף · של עור הוא : חליל · אבוב של קנה בלמ"יל בלע"ז : ואת פועל יי' לא יביטו · ובאורייתא דיי' לא איסתכלו : ומעשה ידיו לא ראו · שמשעשעין כאילו לא ראו את גבורותיו · ד"א לא קילסוהו שחרית יוצר אור ולא ערבית המעריב ערבים : מבלי דעת · לפי שהיה לבם בלי דעת : וכבודו מתי רעב · ככבדיו ימותו ברעב : צחה צמא · צמא כנגד רוב משתיהם : צחה · תרגום של צמאה : לכן

אבן עזרא

ואשיתהו בתה · כמו שממה וכמוהו בנחלי הבתות : לא יזמר · מגזרת זמורה לתקנה לכרות מתנה הזמורה : יעדר · תיקון כמו חפירה וכמוהו אשר במעדר יעדרון : שמיר ושית · מיני קוצים והטעם שיגברו ה הרשעים · וטעם על העבים על הנביאי' וכן כתיב גם נביאיה לא מצאו חזון : כי · הנה פירש המשל בכרם : משפח · מגזרת שאת המספחת היא : הוי מגיעי · הוי כטעם קריאה או כמו אוי ו והטעם שסיגו גבול ה הבתים והשדות : עד אפס מקום · עד שאין מקום והטעם שלקחו הכל : והושבתם · שבנין שלא נקרא שם פועלו שהפועלים בעלי הי"וד וכן והורד המשכ' : באזני · הטעם באזני אני יי' צבאות זה החמם שעשית' וכמוהו א' במראה אליו אתודע או הוא דברי הנביא ותחסר מלת אמר או קול : כי עשרת · שך חשבון והטעם רבים · וטעם צמדי כרם בעבור שהשיגו הגבול והנה רובי הכרמים כ כצמדים : בת אחת · מדה אחת והחומ' הוא עשרת כורים והבת ו והאיפה שוות : הוי משכימי · סמוך אף על פי שאחריו בי"ת וכמוהו השכוני ב באהלים וכן מאחרי בנשף תחילת הלילה וכן בנשף בערב יום כ כוכבי נשפו כי נשף ים שהוא סמוך ל' הבקר · ומלת ידליקם יוצאה לשנים פעולים מגזרת כי דלקת אחרי ויש אומרי' מתרגו' יבעירם בארמית : והיה כנור · ידועי' כבל · שיש בו עשרה נקבים גם חליל מגזרת חלול : ואת פועל יי' לא יביטו : על דרך רבים שהמתעסק בשכרות לא ידע דרכי השם וכן כל שוגה בו לא יחכם ולפי דעתי כי במקום הזה לא ידבר כי אם על הרעות שהביא השם על ישראל כי גלו עשרת השבטים : לכן · וכבודו · הטעם ועם כבודו כמשפט מלות מוסכות אחרו' וכן צחה במא מתי צחה · וטעם צחה קרוב משמא וכן והשביע בצחצחות ונזרתו האור הזך והצח : לכן

לכן הרחיבה׃ מדה במדה הם הרחיבו נפשם לבלוע מאכל ומשתה לרוב ופערו פה לבלוע אף שאול תרחיב נפשה לבלוע׃ ופערה ופתחה׃ לבלי חק׃ לאין סוף ולמה לבלי חק לפי שלא היה בידם של אלו חק וקצבה לתפנוקיהם׃ וירד׃ שם הדרה של ירושלם׃ ועלז בה׃ העליזים שבה׃ וישח׃ ויחלש תקוף גברין ולפי מדרשו זה הקב״ה שהם גרמו לו להראות כאלם כדהם וכן הוא אומר צור ילדך תשי ואומ׳ בעצלתים ימך המקרה׃ ויגבה במשפט׃ כשיעשה משפט בהם יגבה שמו בעולם׃ במשפט יושטיצא בלע״ז׃ והאל הקדוש׳ יתקדש בתוך הצדיקי׳ הנשארים בהם׃ ורעו כבשים כדברם׳ צדיקים המשולי׳ כעדר הרחלי׳ כדברם׃ כמנהגם ביושר ובמדה מתכלכלים דבריהם במשפט כ כבשים הללו׃ וחרבות מחים׃ בתי הרשעים שהן שמני׳׃ גרים יאכלו׃ הצדיקים שהן כגרים יאכלום׃ מחים׃ שמנים כמו עולות מחים אעלה ורבותינו דרשו כדברם כמדובר בם כ כחמות הנדברות להם׃

הוי מושכי העון׃ גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט בתחלה בחבלי השוא כחוט של קורי ע עכבים ומשמתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה שקושרין בו את הקרון למשוך׃ שוא׃ דבר שאין בו ממש׃ חטאה׃ חטא׃ מעשהו׃ פורענות שהוא אומר להביא למען נראה דבר מי יקום׃ האומרי׳ לרע טוב׃ מקלסין לע״ז ורע בעיניהם לעבוד הקב״ה שהוא טוב׃ שמי׳ חשך לאור׃ דבר שהוא עתיד להביא עליה׳ חשך אומרי׳ שיאיר להם׃ שמי׳ מר למתוק׃ שן שהו׳ עתיד להביא עליהם פורענות מר אומ׳ שימתיק להם׃ ומתוק למר׃ עבודת הקב״ה המתוקה אומרי׳ מרה היא׃ למסוך שכר׃ למזוג שכר תיקון המשקה קרוי מסך׃ וצדקת צדיקי׳׃ שהן ראויין לזכו׳ בבית דין יסירו ממנו ומחייבין אותו בדין וגוזלין ממונו׃ והיה הדבר הזה לכם כאכל קש לשון אש׃ כאכול את הקש לשון האש׃ וחשש׃ תירגם יונתן עמירא קשין של שבלין וכחשש אשר הלהבה תרפנו ותעשנו אפר׃ כמק׃ כדבר הנימק׃ ופרחם׃ גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומשתלקת כך תסתלק׃ על כן׃ על מעשיהם הללו׃ וירגזו ההרים׃ מלכיהם ושריהם׃ כסוחה׃ כרוק וקיא הניסח מתוך גופו של אדם שהו׳ מאוס ובלשון חכמי׳ קרוי סחי וכן סחי ומאוס׃ בקרב חוצות׃ כן יהיו מאוסים בין האומות׃ בכל זאת׳ הבאה עליהם׃ לא שב אפו׃ לא נתקנו במעשיהם להשיב אפו מהם׃ נטויה׃ להרע להם׃ ונשא׃ הקב״ה נס לגוים ירמוז להם רמזי׳ להתאסף ולבא עליהם כשיאות נס הוא כמו קלונס ארוך ונותנין בראשו בגד ועולין בראש הר גבוה ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני אדם וכן אל עמים ארים נסי וכן ושים אותו על נס קלונס פירק״א בלע״ז ועל שם שהוא לאות קרוי נס׃ ושרק׃ שיבליר בלע״ז אף הוא סימן לקיבוץ׃ מקצה הארץ׃ שיבאו מרחוק לצור על ישרא׳׃ קל יבא׃ האויב עליהם כמו שמפרש והולך׃ אין עיף ואין כושל בו׃ לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחישה שהם אומרים לפניו׃ נפתח׃ לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים׃ ולא ניתק׃ ולא נראו שום סימן כשלון לירא ממנו מלבא׃ ככר

לכן׃ נפשה׃ הוא הרוח היוצא מהפה וכמוהו נפשו גחלים תלהט׃ ופערה כמו פתחה וכמוהו ופיהם פערו למלקוש׃ לבלי חק׃ הפך המנהג׃ ועלז׃ וכל עלז שיש בה או יהיה עלז לאחרים במפלתה׃ ואמר רבי יונה ז״ל כי הוא כדרך הפסוק שאידע לקצה המתים בעת המות׃ וישפל׃ כל אדם משאר הגוים אשר הם סביבות יהודה׃ ויגבה׃ אז תראה גבהות השם בעבור המשפט שיעשה ב ביסו׳ ותגלה קדושתו בעבור הצדק שיעשה׃ ורעו׃ אז תהיה ארץ יהודה שממה ו וירעו בה הכבשים כ כאילו נהוגים היו ל להיותם שם מגזרת ארמית וכמוהו ודברו׳ בים׃ מחים׃ הם הכבשים השמני׳ שים בהם מוח וכמוהו ת ממוחים׃ וחרבות מגזל׳ חרבן והנה הוא סמוך ונחסר מלת ה הארץ כמו ושכור׳ יגון ולא מיין משה חמור לחם׃ וטע׳ גרי׳ יאכלו אנשים נכרים שדורו שם והנה מחים תאר השם והם פעולים ו והגרים פועלים׃

הוי מושכי העון׃ הטעם שיחזיקו העון וכעבות העגלה חטאה הם מושכים הטאה והוא שם כמו חטאת כמו נושא עון ופשע ו וחטאה כי גם יהיה תאר השם׃ האומרים׃ יתכן היות ימהר פועל יוצא כמו מהרו את המן ויתכן להיו׳ יחישה לבדו יוצא ובאו שניה׳ עתידים בלא דגן ו וכמוהו אל תרבו ת תדברו והטעם מי יתן ותבואנה לה העתידו׳ ונראה אם הם אמת׃ הוי׃ הטעם בעבור שהיו מתאוו׳ שתבאנה הרעות והנה הם כמי שאין לודעת׃ הוי׃ הטעם שלא יכירו בין טוב לרע והם חכמים בעיניהם׃ הוי גבורי׳׃ הטעם נבערה חכמת׳ בעבור היין׃ למסוך׃ כמו לנסוך והן שני שרשים וכמוהו מסכה ייכה׃ מצדיקי׃ והיין יעור לבם גם השוחד יעור לבם׃ עקב׃ בעבור כטעם שכר באחרונה מגזרת ואת עקבותיהם׃ וצדקת׃ כל אחד מהצדיקים יסירו ממנה כמו בנות פערה עלי שור׃ לכן׃ קש׃ פעול ולשון אש פועל׃ וחשש כמו קש וכמוהו תהרו׃ חשש ויחסר אות בי״ת עם להבה כמו כי ששת ימים המצא בית יי׳ כי ירפה שב אל חשש והוא פועל ועומד׃ כמק׃ שימק השרש והנה לא יעמד׃ כאבק׃ סמוך ויחסר ארץ או הדומה לו והנה הטעם האבות והבנים׃ על כן׃ על שעזב תורתו׃ וירגזו ההרים׃ מכובד המכה׃ כסוחה׃ מושלכת והכ״ף שרש וכמוהו סרופה באש כסוחה והם שנים משקלים׃ ונשא׃ כאילו ישא נס לכל גוי עד שיבא להלחם עם ישר׳ וכן ושרק לו׃ קל יבוא׃ בזמן קל יבא או הו׳ תואר הבא והוא הנכון׃ אין׃ ינום׃ קל משן והטעם לא ינום אף כי שישן ולא נתק מבנין נפעל׃ אסר

נראהה וסימ׳ האכרי׳ ימהר יחישה מעשהו׃ כחשו ביי׳ ויאמרו׃ נשכימה לכרמים׃ לא נראה מלחמה׃ באורך נראה אור׃ לרע ד׳ קמצין בקריאה וסימני׳ נמסר בסדר בחקתי׃ ט׳ פסוקים בקריאה לא ולא ולא ולא וסימ׳ במסרה רבתא׃

לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה׃ וישח אדם וישפל איש ועיני גבהים תשפלנה׃ ויגבה יהוה צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה׃ ורעו כבשים כדברם וחרבות מחים גרים יאכלו׃ הוי משכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה׃ האמרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה׃ הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר׃ הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים׃ הוי גבורים לשתות יין ואנשי חיל למסך שכר׃ מצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו׃ לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה כי מאסו את תורת יהוה צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו׃ על כן חרה אף יהוה בעמו ויט ידו עליו ויכהו וירגזו ההרים ותהי נבלתם כסוחה בקרב חוצות בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה׃ ונשא נס לגוים מרחוק ושרק לו מקצה הארץ והנה מהרה קל יבוא׃ אין עיף ואין כושל בו לא ינום ולא יישן ולא נפתח אזור חלציו ולא נתק שרוך נעליו׃

בכן אפתיאת שאול נפשה ופתחת פומה ולית סוף ונחתו יקריהון וסיגויהון ואתרגישתהון ודתקיף בהון׃ וימאך אנשא ויחליש תקוף גברין ועיני רמיא ימאכן׃ ותקיף יי׳ צבאות בדינא ואלהא קדישא קדיש בזכות׃ ויתפרנסון צדיקיא כמא דאמיר עליהון יסגון ונכסי רשיעיא צדיקיא יחסנון׃ ווי דמשרן למחטי צבחר נגדין חובין בחבלי למא אזלין וסגן עד דתקפין וכגדילת עגלתא חובין׃ דאמרין אימתי יוחי ויגלי פרישתיה בדיל דנחזי ויקריב וייתי מלכיה דקדישא דישראל ונדעיניה׃ ווי דאמרין לרשיעיא דמצלחין בעלמא הדין אתון טביא ולעינותניא אמרין אתון רשיעיא הלא במיתי נהור לצדיקיא יחשוך לרשיעיא ויבסמון פתגמי אוריתא לעבדיהון וייתי מרדא לרשיעיא וידעון דבסופא מריר חיטאה לעבדיה׃ ווי דחכימין בעיני נפשיהון וקביל אפיהון סוכלתנין׃ ווי דגברין למשתי חמר וגיברין מרי ניכסין לאיתרואה מן עתיק׃ מזכן ליה לחייבא חלף דמקבלין מניה ממון דשקר וזכות זכיא ברשע מעדן מנהון׃ בכן יתאכלון כקשא באשתא וכעמירא בשלהוביתא מסגן תוקפיהון כשבב יהי וממון אונסיהון כאבקא דפרח ארי קצו באוריתא דיי׳ צבאות וית מימר קדישא דישראל רחיקו׃ על כן תקיף רוגזא דיי׳ צבאות בעמיה וארים מחת גבורתיה עליהון כד מתנון וזעו טוריא והואת נבלתהון משגרן כסיחתא בגו שוקיא בכל דא לא תבו מחוביהון דיתוב רוגזיה מנהון ועד כען מתקפין סירדיהון ועוד מחתיה עתידא לאתפרע מנהון׃ ויזקוף את לעממיא מרחיק ויכליליה מסיפי ארעא והא בפריע מלך במשריתיה כענגין קלילין ייתי׃ לית דמשלהי ולית דמתקיל ביה לא ינום ולא ידמוך ולא ישתרי זריז חרציה ולא תתפסיק ערקת מסניה׃

אמר. כצר. כמו חרבות צורים כי מסקלי הסמות מסתנים: וגלגליו. כמו אופן מרכבותיו והם ידועים. וטעם כסופה שיבא מהרה והפירוש כמוץ סופה: שאגה. וינהום. מלה זרה בעבור שאות הגרון ירחב ויבוא העתיד על משקל יפעל שהיה עין הפועל אחד מהגרון רק אם היה לו לומר כן לא יתכן להיותו כלל על משקל יפעול:

כצר. תירגם יונתן כטינרא כמו צר: וגלגליו. אופני מרכבותיו: שאגה. אימה תהיה זו עליכם כמו לביא: ויפליט. יצילנה לטרפו מיד כל הבאים להצילה יפליט איסקמוציר בלע"ז: וינהום. אותו האויב על עם יי' הנזכ' למעלה: כנהמת ים. אשר יהמו גליו כן יבא בחילו המותי: ונבט לארץ. לשון הבטה יביטו ישר' ויצפו שיעזרום

יושב ה' חס' כסיפרא וסימ' בשנת מות המלך. ובתוך עם טמא שפתים אנכי. אל תירא עמי ישב. לפקוד עון ישב הארץ. יי' צבאות דויתפלל: אנכי ישב ה' וסימ' נמסר בסדר תזי ובשמואל חלק ב' סימן ל':

אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים וְכָל־קַשְּׁתֹתָיו דְּרֻכוֹת פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ וְגַלְגִּלָּיו כַּסּוּפָה׃ שְׁאָגָה לוֹ כַּלָּבִיא וְשָׁאַג כַּכְּפִירִים וְיִנְהֹם וְיֹאחֵז טֶרֶף וְיַפְלִיט וְאֵין מַצִּיל׃ וְיִנְהֹם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כְּנַהֲמַת־יָם וְנִבַּט לָאָרֶץ וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ צַר וָאוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ׃

בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל׃ שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן׃ וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃ וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃

(מסורה: ג' ותל' ל' · ל' ל' · ל' ל' · ישל' ל' ח' · ל' ב' ויאחז טרף · ל' ל' · ב' ד' ל' · חלד' א' חס' כסיפ' יב · כסת · ג' · ב' · ד' כסותי' רתיין · ג' · י' תל' ח' · ד' · ה' ב' הריעו לכני ל' · ל' וכ ל' יום אתת' דכו' ל')

דִּי גִירוֹהִי מְחַרְפִין וְכָל קַשְׁתָתֵיהּ מְתִיחָן פַּרְסַת סוּסְוָתֵיהּ כְּטִינָרָא תַּקִּיפִין וְגַלְגַלּוֹהִי קְלִילִין הָא כְּעַלְעוֹלָא׃ נִיהוּמֵיהּ כְּאַרְיָא וְיִנְהוֹם כְּבַר אַרְיָוָן וְיִכְלֵי וְיֵיחוֹד בִּיזָא וְישֵׁיזֵיב וְלֵית דְּמַצִּיל׃ וְיִכְלֵי עֲלוֹהִי בְּעִידָנָא הַהוּא כְּאִתְרְגוֹשַׁת יַמָּא דְּאִם יִבְעוֹן רַשִׁיעַיָא סְעִיד מִיתְבֵי אַרְעָא עָקָא וּתְבַר אַיְיתֵי עֲלֵיהוֹן בְּרַם צַדִּיקַיָא דִּיהוֹן בְּשַׁעֲתָא הַהִיא יִתְכַּסוּן מִן קֳדָם בִּישְׁתָּא׃ בְּשַׁתָּא דְּאִתְנְגַע בָּהּ מַלְכָּא עֻזִּיָּה אֲמַר נְבִיָּא חֲזֵיתִי יַת יְקָרָא דַּיְיָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ רָם וּמִתְנַטַּל בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ אִתְמְלֵי הֵיכְלָא׃ שַׁמָּשִׁין קַדִּישִׁין בִּרְוּמָא קֳדָמוֹהִי שִׁיתָא גַּפִּין לְחַד שִׁיתָא גַּפִּין לְחַד בִּתְרֵין מְכַסֵּי אַפּוֹהִי דְּלָא חָזֵי וּבִתְרֵין מְכַסֵּי גְוִיָּתֵיהּ דְּלָא מִתַּחֲזֵי וּבִתְרֵין מְשַׁמֵּשׁ׃ וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּיהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו יְקָרֵיהּ׃ וְזָעוּ אֵילָוַת סִפֵּי הֵיכְלָא מִקָּל מַלּוּלָא וּבֵית מַקְדְּשָׁא אִתְמְלֵי אֲמִיטְתָּא׃ וַאֲמָרִית וַוי לִי אֲרֵי חָבִית אֲרֵי גְבַר חַיָּיב לְאוֹכָחָא אֲנָא וּבְגוֹ עַמָּא דְּמִגְעַל בְּחוֹבִין אֲנָא יָתִיב אֲרֵי יַת יְקָר שְׁכִינַת מֶלֶךְ עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת חֲזָאָה עֵינָי׃ וְאִשְׁתְּדִי לְוָתִי חַד מִן שַׁמָּשַׁיָּא וּבְפוּמֵיהּ מַמַּלַּל דְּקַבֵּיל מִן קֳדָם דִּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עֵיל מִן מַדְבְּחָא׃

ויפליט. יראה שיפליט לרחות אם יש מציל: וינהום עליו. על ישראל: כנהמת ים. כי לא יחשך אור העולם וכתוב חשכת מים. וטעם ונבט לארץ כי בארץ יהיו ולא בים ויבוא החשך דרך משל על מצוקות הלב. יש אומרים כי ונבט מבנין נפעל והקרוב אלי שהוא מבנין הכבד הדגוש והוא שב אל ישראל כאשר אמרתי במלת עליו: צר. ואור. יש אומרים השמש והירח ואחרים אמרו הירח והשמש כי הירח צר כנגד השמש ור' ארוני' אומ' שיחסר אות הא' כאילו אמר צהר כי אותיות יהו"א פעם הם יתרים גם ימצאו חסרי' והנה טעה כי הה' איננה מאותיות המשך ולא ימצא רק באחרונה שהיא תמורת אל"ף במבטא והנכון בעיני להיות כמשמעו להיות צר כמו צר ומצוק מצאוני או יהיה תואר השם והטע' כי תחשך ארץ ישרא' מפאת הצר גם מפא' האור שיחשך בעת הריסותיה כי יעלה איד ויכסה אור השמש: בעריפיה. כמו יערף מזבחותם וקרוב מגזרת וערפתו בשנת מות. הקדמונים אמרו שמלת מות ברע' כי בעת שנכנס אל ההיכל להקטיר היה הרעש גם הוא נכון ויתכן להיות כמשמעו כי בשנה שהתנבא מת עזיהו ואין טענה בימי עזיהו אחר שהיה חדשים ואולי זאת היא תחלת נבואות ישעיהו: רם ונשא. תאר הכסא לא כאשר אמרו רבים והטעם שהוא למעלה מהחיות כאשר אפרש בספר יחזקאל: ושוליו. הם שולי הכסא כי מנהג המלכים להיות בגדים על כסאם: שרפים. קראם שרפים בעבור משרפו פיו. וטעם עומדים ממעל לו כמו עומדים עליו מימינו ומשמאלו ודברה תורה כלשון בני אדם להבין בני אדם כי כן דרך המלכים הגדולים. וטעם אלה הכנפים אפרש במראות יחזקאל. וכיסוי הפנים כמו ויסתר משה פניו וכן רגליו בעבור הכבוד: ובשתים יעופף. למלאות שליחות השם: וקרא. הנה לא הזכיר כמה מספרם יש אומרי' שנים והנכון רבים: קדוש. שלש פעמי' שכן יאמרו תמיד וכמוהו היכל יי' היכל יי' ארץ ארץ. קדוש תאר השם והקדושה בעצם ולא תשתנה כנגד המקומות והשם הראה לו זאת הנבואה בעבור שיתקדש מטומאת השפה כי השם קדוש וכן משרתיו ושלוחיו. וטעם צבאות הם המלאכים שהן במעלה אף על פי שהוא קדוש כבודו מלא הארץ שהיא למטה והמפרש מלא כל הארץ הדרים בה כמו ליי' הארץ ומלואה לא אמר כלום והעד וימלא כבוד יי' את כל הארץ: וינעו אמות הספים. כאילו סרו הספים ממקומם. אמות ידועות ויש אומרי' כי אין למלה הזאת אחות: מקול. ההמון הקורא והנה אמר וינעו פועל עבר והנה ימלא עשן בעבור שאין בלשון הקודש סימן על זמן עומד והנה משפט העברים לערב דבריהם: ואומר. נדמיתי. נכרתי מהיותי עם חברת הקדושים כמו ודמיתי אמך ויש אומרי' מלשון דמי גם הוא נכון. טעם איש טמא שפתים לפי דעתי שהנביא נדל עם ישראל שהיו טמאים במעשה ובדיבור והנה למד מדיבורם והעד מספרי מלכות בדרך העם הזה על כן אמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. וטעם כי את המלך יי' צבאות ראו עיני שהוא קדוש ופחדתי להקדישו בעבור טומאת שפתים ואף על פי שאמר ראו עיני במראות נבואה ראה כן: ויעף. כאשר הוא הענין קמוץ ויקרא בחטוף הוא מגזרת עוף וכאשר פתוח הוא מגזרת עיף: רצפה. גחלת כמו עוגת רצפים. וטעם במלקחים כדרך בן אדם. וטעם המזבח בעבור שהאש היא טהורה לא זרה:

מלכי הארץ שהם סמוכין עליהם כענין של היורדים מצרי' לעזרה: והנה חושך. שלא יהא עוזר להם. ונבט. לשון נפעל כמו לא נפתח ולא נתק והוי"ו גורמת לו להסב הדיבור להבא איירט איסגו"רדי בלע"ז: צר ואור חשך. כמו וכשל עוזר ונפל עזור. מי שצר לו שבאת עליו הצרה וזה שבא להאיר לו שניהם חשכו ויש פותרי' צר היא הלבנה שנתמעטה ואור היא החמה: בעריפיה. בבא מאפליות שלה לשון יערף כמטר וכן דרך בערוף מטר האור מאפיל: בשנ' מות. כשנצטרע: ושוליו. כמו שולי המעיל תחתיתו ראיתיו יושב על כסאו בשמים ורגליו בהיכל הדום מרגלותיו בבית המקדש לדון על עוזיהו שבא ליטול כתר כהונה: שרפים עומדים ממעל. בשמים: לו. לשמשו כן תירגם יונתן שמשין קדישין ברומא קדמוהי: בשתים יכסה פניו. שלא יביט לצד השכינה: ובשתי' יכסה רגליו. לצניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו ובתנחומא ראיתי כיסוי הרגלים לפי שהם ככף רגל עגל שלא להזכיר לישר' עון העגל: ובשתים יעופף. ובתרין משמש: וקרא זה אל זה. נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפ' אלא אם כן פותחו כולם כאחד וזהו מיסד ביוצר אור קדושה כולם כאחד עונים כו'. ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קק"ק ג' פעמים כתרגומו: וינועו אמות הספים. אילות שפי הם מזוזות הפתח שמודדין במדות אמות לגובה ולרוחב והן מזוזות ההיכל: מקול הקורא. מקול המלאכים הקוראים הוא היה יום הרעש שנאמר בו ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה בו ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו רעשה הארץ לבולעו כסבורה דינו ליבלע כקרח שערער על הכהונה יצתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו' ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעדתו בשריפה אלא כאשר דבר יי' ביד משה בשנה הבא נא ידך בחיקך והוציאה מצורע' כשלג אף כאן צרע' פרחה במצחו: והבית ימלא עשן. היה כמלא עשן: כי נדמיתי. הריני מת שלא הייתי כדי שאראה פני השכינה ורוגמתו מכינו במכות מות כמות כי אלהים ראינו: נדמיתי. כמו כי נדמה כל עם כנען: טמא שפתי'. דמגעל בחובין: רצפה. גחלת וכן עוגת רצפים כמו עוגת רשפי' ובאגדה אמרו בישעיהו ובאליהו בגד"י רצפ' מפני שאמרו דילטוריא על ישראל זה קראם עם טמא שפתים וזה אמר כי עזבו בריתך אמר הקב"ה למלאך רצוץ פה שאמר דילטוריא על בני: במלקחים. בצבת: לקח מעל המזבח. שבעזרה: ויגע

ראו ד׳ ב׳ בו״ו וב׳ בה״א וסי׳ נמס׳ בסד׳ תלדו׳ : והאדמ׳ ג׳ בקריא׳ וסי׳ בסד׳ עקב : ורבה ד׳ וסי׳ ורבה עליך חית ׃ ורבה העזובה׳ ורבה משטמה׳ ורבה היא על האד׳ : ויגד ב״ד וסי׳ נמס׳ בבמ׳ רבת׳ דאסד׳ בריש האי חיבור׳ בשדש נגד : נחה ג׳ מלעיל וסי׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סימן כ׳ : אל קצה ו׳ דסמיכי בקרי׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ בשלח וביהושע סי׳ י״ח :

ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכפר : ואשמע את קול אדני אמר את מי אשלח ומי ילך לנו ואמר הנני שלחני : ויאמר לך ואמרת לעם הזה שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראו ואל תדעו : השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו : ואמר עד מתי אדני ויאמר עד אשר אם שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם והאדמה תשאה שממה : ורחק יהוה את האדם ורבה העזובה בקרב הארץ : ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם זרע קדש מצבתה :

ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מלך יהודה עלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה עליה ולא יכל להלחם עליה : ויגד לבית דוד לאמר נחה ארם על אפרים וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער מפני רוח : ויאמר יהוה אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס :

וסדר בפומי ואמר הא שויתי פתגמי נבואתי בפומך ויעדון חובך וחטאך יתכפרון : ושמעית ית קל מימרא דיי דאמר ית מן אשלח לאתנבאה ומן ייזיל לאלפא ואמרית הא אנא שלח יתי : ואמר איזיל ותימר לעמא הדין דשמעין משמע ולא מסתכלין וחזן מחזא ולא ידעין : טפיש ליביה דעמא הדין ואודנוהי יקר ועינוהי עמעם דילמא יחזון בעיניהון ובאודניהון ישמעון ובלבהון יסתכלו ויתובון וישתבק להון : ואמרית עד אימתי יי ואמר עד דיצדון קירויא מבלי יתיב ובתיא מבלי אנשא וארעא תיחרוב ותצדי : וירחיק יי ית בני אנשא ותסגי צדיותא בגוה דארעא : וישתארון בה חד מן עסרא צדיקיא ויתובון ויהון לצרכא כבוטמא וכבלוטא דבמתר טרפוהי דמין ליבשין ועד כען אינון רטיבין לקיימא מנהון זרעא כן גלותא דישראל יתכנשון ויתובון לארעהון ארי זרעא דקודשא ניצבתהון :

והוה ביומי אחז בר יותם בר עזיה מלך שבטא דבית יהודה סליק רצין מלכא דארם ופקח בר רמליה מלכא דישראל לירושלם לאגחא קרבא עלה ולא יכיל לאגחא עלה : ואתחוא לבית דוד למימר אתחבר מלכא דארם עם מלכא דישראל למיתי עלוהי וזע ליביה ולבא דעמיה כאשתריות אילני חורשא מן קדם רוחא : ואמר יי לישעיה פוק כען לקדמות אחז את ושאר דלא חטו ודתבו מחיטאה תלמידך לסיפי מזיקת בריכתא עליתא די בכיבש חקל משטח קצריא :

רשי

ויגע על פי וגו׳ וסר עונך · זה ליסרך לכפר עונך שחירפת את ישראל וגדול כחו שהמלאך ירא לקחתה כי אם במלקחים והניעה על שפת הנביא ולא הוזק בתנחומ׳ וזהו שנאמר כי רב מאד מחנהו אלו מלאכים ועצומים מהם עושי דברו הם הנביאים ויונתן תירגם ובידו רצפה ובפומיה ממלל ולשון רצפה דבר הרצוף בפה ובלשון : מעל המזבח · קבל הדיבור מפי הקב״ה מכסאו בשמים שהיה מכוון כנגד מעל המזבח שבהיכל : את מי אשלח · להוכיח את ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס לפי שהי׳ כבד לשון והוא כתובא שמתים לפני הדעם והיו ישראל אומרים הניח הקב״ה את העולם והשרה שכינתו על הדין קטיע ליש״א כו׳ כדאיתא בפסיקתא : שמעו שמוע · אני אומר לכם שמעו שמוע ואתם אין אתם נותני׳ לב להבין וראו ניסים שעשיתי לכם ואינכם נותנים לב לדעת אותי : השמן לב העם הזה · כמין והכבד את לבו לשון הלוך פעול לשם הולך הלוך והשמן אנגרי״שנט בלע״ז ואזניו הולכים הלוך והכבד משמוע : ועיניו השע · טחים כענין שנאמר כי טח מראות עיניה׳ הטוח ומתרגמינן דאיתשע : פן יראה בעיניו · כתנו לבם שלא ישמעו דברי נביאי שהם יראים שמא ייטבו בעיניה׳ דברים ויבינו בלבם וישובו אלי והיא רפואתם : עד מתי · יכבידו את לבם ולא ישמעו : ויאמ׳ · ידעתי כי לא ישובו עד תבא פורענות עליהם וילכו בגולה ושאו עריהם מאין יושב : שאו תשאה · לשון גלמוד מאין יושב : ורבה העזובה · שהארץ תעזב מהם וכך הלשון ירבו מקומות עזובים בקרב הארץ : ועוד בה עשיריה · גם אותה השארית אשיב ידי עליה כצירוף אחר צירוף והיתה לבער עד שלא ישארו אלא צדיקים גמורים שישובו אלי בכל לבם : כאלה וכאלון · אשר בעת זמן שלכת שלהן שהן משליכין עלין שלהן בימי הסתיו שילוך אחר שילוך עד שאין נותר בה זולתי המצבת אף הם זרע הקדש הנמצאין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למצבת · ד״א מצבתה נטיעתה לכך אינ׳ אלה אותם שאני נוטעים זרע קדש ויש פותרים שער שלכת היתה בירושלם כמו שאמור בעזרא והיו שם אלה ואלון נטועים : ויהי בימי אחז · מה ראה הכתוב לייחסו אלא מפני שסופו הכתוב לומר לא יכול להלחם עליה ולימדך שזכות אבות עמדה לו אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה ווי הוא זה שמלך רשע זה אמ׳ להם בן יותם הוא בן עוזיהו הוא אבותיו היו צדיקי׳ לפיכך אי אפשי לפשוט ידי בו הרא היה ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו בבראשית רבה : ויגד לבית דוד · לפי שרשע היה לא הזכיר שמו : נחה ארם על אפרים · נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לבא עליך נחה לשון נקבה על שם שהמלכות כתה פוש״ר בל׳ לשון ויכח בכל גבול מצרים וינע לבבו לפי שכבר נלחם בם כל אחד מהם בפני עצמן ויכלו לו שנאמר ויתנהו יי׳ ביד מלך ארם וגו׳ ואומר ויהרג פקח בן רמליהו ק״כ אלף איש שניהם בדברי הימים : כנוע עצי היער · קול אילני סרק נשמע יותר מכל אילני פירי כדאית׳ בבראשי׳ רבה : ושאר ישוב בנך · שארית מעט שישובו אלי על ידך והם כבניך : אל קצה תעלת · שם תמצאהו : שדה כובס · שדה שהכובסי׳ שוטחים שם בגדים לנגבם כך תירגם יונתן ורבותינו דרשו כבכם אחז לפני ישעיהו ושם על ראשו אבלא דקצרי כפה עליו כלי : תעלת · שוק״ר בלע״ז : ברכה · כעין מקוה מים ששוקין לדגים : העליונה · במורד ההר יש בריכה אחרת למטה הימנה בתחתיתו :

אבן עזרא

ויגע · טעם זה · על האש שימצא בלשון זכר : וסר עונך · הוא עון הדיבור שהוא מדבר התולים כדרך אנשי דורו : ואשמע · אומר לשרפים על כן מלתלנו · וטעם הנני שלחני אחרי שטהרו שפתי אני ראוי להיות שליח ולא הייתי כן בימים הראשונים על כן אמרתי מזאת הפרשה תחלת נבואת ישעיה : ויאמר · שמעו שמוע · יש אומרי׳ אח״ שנגזרה הגזרה השם לא יקבל תשוב׳ למנוע הרעה שנגזרת בעולם הזה ויאמ׳ רבי משה הכהן ז״ל כי הטעם על מה שיועיל להן מועבו׳ טובות שימלטו בעבור וזה היה נכון לולי מלת ושב ורפא לו והראשון הוא הנכון : השמן · יש אומ׳ שמלת השמן שם הפועל כמו הקטר יקטירון ביום וכן השע כמו להשע וזה לא יתכן בעבור מלת פן רק הכל צווי וידענו כי אין כח בנביא להשמן הלב רק הוא בדבו׳ וכמוהו רבים : השע · מגזרת לא תשעינה כטעם טח וכן תרגום ארמית והיה ראוי להיותו על משקל הרף והשתיה בעבור אות הגרון או יהיה מהפעלים השניים הנראים : ואומר · ביקש הנביא לדעת עד מתי תעמוד זאת הרעה שלא יבינו ולא ישובו והנה התשובה עד שתהיה הארץ שממה : ורחק · וירחקם ויוליכם אל ארץ רחוקה : העזובה · יתאר השם או פעולה ועוד יש אומ׳ כי עשרה מלכים ימלכו עוד על יהודה טרם הגלו׳ וזה טעם ושבה והיתה לבער כמו ובערת הרע ויש אומרים מגזרת לא תבערו אש ובאמ׳ שכן היה מספר המלכים עם עזיהו ואחרי׳ אמרו כי עשירי׳ תשאר בארץ ועל דרך דקדוק הלשון עשיריה תאר השם ואיננו כמו עשירי׳ והעד יהיה ישראל שלישיה · כאלה וכאלון · שנים אילנים היו בשער שלכת והיו חזקים והאומרים כי שלכת הפוך מלשכה איננו אמת גם כן הגוזרים אותו ממלת השליך כי המדבר כאלה לא ידע דקדוק הלשון · וטעם מצבת בם שיעמדו עוד ויהיו כנבי׳ תמיד ול׳ תתמה על שהמשילם לאילן והנה כן כי כימי העץ · וטעם זרע קדש מצבתה שאלה שיעמדו בה אחר כן הם זרע קדש וזה רמז לעולים מגלות בבל : ויהי · ולא יכול · רמז לפקח בן רמליהו על כן כתוב אחריו נחה ארם על אפרים : ויוגד · בעבור היות המלך על עשרת השבטים בתחלה מאפרי׳ תקרא המלכות כן : על אפרים · כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים : ויאמר · בא נא · כמו עתה : ושאר ישוב · שם בן הנביא כאשר אפרם והאומרים כי בנך מגזרת בונה אין להן בינה בדקדוק : תעלת · כמו אשר בתעלה לחכה והמו׳ רבים ואין הברכה ככה כי הברכה תקרא מקום חיבור מימי הגשמי׳ ורב׳ אמרו שנקראת כן בעבור שמימיה ממקום מבורך : ואמרת

ואמרת. השמר. מלרע מגזרת שמרים כמו ושקט הוא על שמריו והטעם שב על שמריך כי לעולם השמר מלשון שמירה הוא מלעיל והעד אל תירא. והשקט. פועל יוצא והטעם כפשך או עמך ודמה אלה המלכים לזנבות אודים כמו אוד מוצל מאש והטע' שהם כמו הנשאר לאוד שעלה עשן ואין כח לו לבער על כן בחרי אף כי בחרי אפם ירמו לזנבות:

יען. כמו בעבור ויתכן היות האל"ד שית' העתיד: נעלה. ונקיצנה. פועל יוצא עד שיקוצו מפנינו והטע' על ירוש' על כן ונבקיענה: את בן טבאל. יש אומרי' כי הו' בתמורת רמלא והוא בן רמליהו וזה הבל כי בעבור ש שהזכיר בתחילת בן רמליהו והנה אומר עם ארם ונמליך מלך יש אומ' הטוב אלינו ואין מלת אל כי אם כלא כאילו אמרו את בן ט טוב לא והנכון שהוא שם שר גדול מישראל או מארם: כה. לא תקום. זאת העצה כי כן הזכיר ל למעלה יען וכבר הודעתיך כי כל פועל אם לא נזכר השם ל לעולם הו' כנח הדבור: כי. טעם כי כמו כי עם קשה עורף הוא אף על פי והטעם בעבור רצין ופקח הכרים על ירושלם: ובעוד. כאומר עוד כשארו שנים ויהיה כן ותוספ' הבי"ת כבי"ת כבטרם ו ותחלת זה החשבון מ משנת הרעש שהיה ב בימי עוזיה שהתנבא עמוס וישראל גלה י יגלה וכמוהו ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום: יחת. מגזרת חתת והוא מבנין נפעל כמו יתם והטעם שיהיה לו רע מעם שיבוא עליו ויתכן היות יחת מבעלי הכ"ף כמו ינם וכמוהו תחת נערה והנה נראה הנ"ון במלת הנחת יי' גיבוריך והטעם שירד מהיותו נחשב לעם: וראש. כאשר פרשתי: אם לא תאמינו. תחסר מלת דברו והטעם בקשו אות על כן כתיב אחריו ויוסף יי' שאל לך אות והנה ידאה כאשר אמר הנביא אם לא תאמינו שלא ענה. וטעם כי לא תאמנו בעבור שאין אמונה בכם כמו ויאמנו דבריכם: ויוסף דבר אל אחז. על ידי ישעיהו וכמוהו וידבר יי' אל מנשה ואל עמו: שאל. העמק שאלה. ציווי אחר ציווי בלא דגש וי"ו וכמוהו והתאחרי הימיני ומלת שאלה על משקל יי' שמע כאילו אמ' שאל והעמק בשאלה שתהיה למטה או הגבה למעלה ורבו' אמ' שמלת העמק גם הגבה שם הפועל: ויאמ'. מתשוב' הנביא ידענו כי מחשבת אחז היית' לרעה וטעמו לא ארצ' לשאול ולנסו' כי ידע שלא יוכל לעשות מה שאשאל ממנו: ויאמר. הלאות. דבר שלא יוכל לעשותו והנה טעמו בעבור שאתם מלכים ואין כח בארם כנגדכם תחשבו כי כן דרך השם: לכן. טעם הוא אע"פ שאתם לא תשאלו האות הוא יתננו לכם והתימה מהאומרי' שעל אהיהם ידבר והנה האות נתן לאחז ואותו נולד אחרי שנים רבות ועוד שאמר כי בטרם ידע הנער טוב ורע תעזב האדמה והנה היתה ארץ אפרים גם דמשק עזובה בשנת שש לחזקיהו והכתוב אמר מפני שני מלכיה ורבים השתבשו ואמרו כי עמנואל הוא חזקיה וזה לא יתכן שאם אמרנו שזאת הנבואה היתה בתחילת מלכות אחז הנה כל מלכותו שש עשרה שנה וכאשר מת היה חזקיהו בן עשרים וחמש שנה ואחרי' אמרו שהוא בן אחז ואחרים אמרו שהוא משל למלכות ואם כן מה טעם לדעת הנער טוב ורע ומה טעם למהר שלל לקרא אב ואם. והישר בעיני שעמנואל הוא בן ישעיהו וגם כן מהר שלל והעד ואקרב אל הנביאה גם כן שאר ישוב וכל אחד מאלה השלשה בנים נקראו לאות מה שעתיד להיות הנה עמנואל שהשם יעזרם ויהיה עמם בצרה שהם עומדים בעבור שני המלכי' ומהר שלל שבאה עת גלות שומרון ושאר ישוב שאחרית ישר' יעשו תשובה והנה הנאמן על זה הפי' הנה אנכי והילדים אשר נתן לי כמו הילדים אשר חנן אלהים והמפרשים אותם תלמידים ידאוכו כמוהו במקרא גם ישעיהו היה לאות ולמופת על מצרי' ויאמר הגאון כי האות הוא שיהיה זכר ולפי דעתי שהאות חמאה ודבש יאכל כי אין מנהג הילדים שיאכלו בעת לדתם וידענו כי הקטן בשנים יקרא נער והנקבה נערה גם כן עלמה והזכר עלם והנה יתכן להיותה בתולה או בעולה כי אין הטעם רק כנגד השנים ועלם יוכיח והנה דרך גבר בעלמה ואיננה בתולה כלל בעבור שאמר ברחם לא ידעתם: וקראת. העלמה כמו וחטאת עמך:

השמר. שב בשלום כיין על שמריו: זנבות האודים העשנים. יהיו בעיניך כזנבות אודים שכבת שלהבת' אודים טיצונים כל': ונקיצנה. נעוררנה במלחמ': ונבקיענה אלינו. כמו אותה עמנו כבקעה זו שהיא שוה וכן ת"י ונמיכון עמנא שיהיו שוין עם עשרת השבטים במלך אחד: את בן טבאל. בן הטוב לינו כן תירגם יונתן ויש לפרש טבאל אשר לא טוב בעיני המקום ובגימטריא של אותיות אלב"ם טבאל הוא רמלא טר"ב בם אל בן טבאל בן רמלה: לא תקום. עצתם זאת שתהא יהודה כבושה תחתיהם כי ראש ארם היא דמשק ואין לירושלם עמה' כלום: וראש דמשק רצין. בדמשק יהיה ראש ולא בירושלם וגם פקח ו ועשרת השבטי' בעוד ששים וחמש שנה ליום שנגזר בימי עמוס ו וישראל גלה יגלה מעל אדמתו: יחת אפרי'. תרוצץ אפרים משם שיגלם סנחריב עם מלכם הושע בן אלה צא וחשוב מנבואת עמוס עד שגלו עשרת השבטי' ותמצאם ס"ה שנים כנבואת עמוס היית' שתי שנים לפני שנתנגע עוזיה ו שנאמ' בעמוס שנתי' לפני הרעש ועוזיה נתנגע עשרים וחמש שנים הרי כ"ז ו"ו של יותם וי"ו של אחז ושש של חזקיהו ש"ה ונלכדה בשנ' שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע ויגל את ישר' אשור הרי ששי' וחמש ותכיין שימי חלוטו של עזיהו כ"ה שנים שנאמר בשנת עשרים ושבע לירבעם בן יואש מלך ישר' מלך עוזיה בן אמציה על יהודה אפשר לומר והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת לפי חשבון שתמצא בספר מלכים אלא שמלך מלכות מגונעת בשנת עשרים ושבע ל למלכו נתנגע והוא מלך חמשים ושתים שנה ואי אפשר לימנות ו ובעוד ששים וחמש שנה מיום ש שאמ' ישעיה נבואה זו שהרי בימי אחז אמרה והם גלו בשנת שש ל לחזקיהו וכך מפור' בסדר עולם שמנה הכתו' לנבואתו של עמוס: אם לא תאמינו. לנבואתי אתם ואחז ועמו אשר ידעתי כי רשעים אתם: לא תאמנו. לא אמון בכם: ויוסף יי'. ואוסיף נבייא דיי': שאל לך אות. לדבר הזה כי ידעתיך שאין אתה מאמין לדברי הקב"ה: העמק שאלה. העמק ושאל שלה כמו שמעה שלחה שאל אות בעמקי תהום להחיות לך מת או הגבה למעלה לשאל אות בשמים: ולא אנסה. אין רצוני שיתקדש שמו על ידי: הלאו אנכי. נביאי יי': כי תלאו וגו'. לפי שהוא יודע שאתם אין מאמיני' בו והוגעתם לפניו ברשעכ' יתן: לכם אות. יתן הוא מאיליו על כרחכם: הרה. לשון עתיד הוא כמו שמצינו באשת מנוח שאמר לה המלאך והרית וילדת בן וכתיב ויאמ' לה הנך הרה וילדת בן הנה העלמה אשתי הרה השנה הזאת והיא היתה שנת ד' לאחז: וילדת בן וקראת שמו. רוח הקדש תשרה עליו וקראת שמו עמנו אל. לומר שיהא צורנו עמנו וזה האו' שהרי נערה היא ולא נתנבאת מימיה ובזו תשרה בה רוח הקדש וזהו שנאמר למטה ואקרב אל הנביאה וגו' ולא מצינו אשת נביא שנקראת נביאה אא אם כן נתנבאה ויש פותרין שעל חזקיה נאמ' ואי אפשר שהרי כשאתה מונה שנותיו תמצא שנולד חזקיהו לפני מלכות אביו תשע שנים ויש פותרים שזה האות שעלמה היתה ואינה ראויה לוולד:

בחרי אף ה' בקריא' וסימ' ויצא מעם פרעה בחרי אף. ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף. בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו. ויבדילם אמציהו לגדוד. גדע בחרי אף כל קרן ישראל: ולא תהיה ח' וסימ' נגב' בסדר קדשים: וראש י"א וסי' בנמס' רבת': וקראת ד' רפין בקרי' וסי' וקראת שמו ישמעאל כי שמע. וקראת שמו עמנואל. וקראת אתכם הרעה באחרית הימים. וקראת ישועה חומותיך ושעריך:

וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִשָּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אַל־
תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת
הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה בָּחֳרִי־אַף
רְצִין וַאֲרָם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃ יַעַן כִּי־
יָעַץ עָלֶיךָ אֲרָם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן־
רְמַלְיָהוּ לֵאמֹר׃ נַעֲלֶה בִיהוּדָה
ונקיצנה וְנַבְקִעֶנָּה אֵלֵינוּ וְנַמְלִיךְ
מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ אֵת בֶּן־טָבְאַל׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא
תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה׃ כִּי רֹאשׁ אֲרָם
דַּמֶּשֶׂק וְרֹאשׁ דַּמֶּשֶׂק רְצִין וּבְעוֹד
שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יֵחַת אֶפְרַיִם מֵעָם׃
וְרֹאשׁ אֶפְרַיִם שֹׁמְרוֹן וְרֹאשׁ
שֹׁמְרוֹן בֶּן־רְמַלְיָהוּ אִם לֹא תַאֲמִינוּ
כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ׃
וַיּוֹסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֶל־
אָחָז לֵאמֹר׃ שְׁאַל־לְךָ אוֹת מֵעִם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַעְמֵק שְׁאָלָה אוֹ
הַגְבֵּהַּ לְמָעְלָה׃ וַיֹּאמֶר אָחָז לֹא־
אֶשְׁאַל וְלֹא־אֲנַסֶּה אֶת־יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־נָא בֵּית דָּוִד הַמְעַט
מִכֶּם הַלְאוֹת אֲנָשִׁים כִּי תַלְאוּ גַּם
אֶת־אֱלֹהָי׃ לָכֵן יִתֵּן אֲדֹנָי הוּא
לָכֶם אוֹת הִנֵּה הָעַלְמָה הָרָה וְיֹלֶדֶת
בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ עִמָּנוּ אֵל׃

וְתֵימַר לֵיהּ אִשְׁתְּמַר וְנוּחַ לָא
תִדְחַל וְלִבָּךְ לָא יְזוּעַ מִן קֳדָם ת
תְּרֵין מַלְכַיָּא דְאִינוּן כְּאוּדַיָּא
מְתַנְנַיָּא הָאִלֵּין בִּתְקוֹף רְגַז רְצִין
וַאֲרָם וּבַר רְמַלְיָה׃ חֲלַף אֲרֵי
מְלַךְ עֲלָךְ אֲרָם בִּישָׁא אֶפְרַיִם וּבַר
רְמַלְיָהוּ לְמֵימַר׃ נִיסַּק בְּאַרְעָא
דְבֵית יְהוּדָה וְנִתְחַבְּרִינוּן וְנִשַׁוֵּינוּן
עִימָנָא וְנַמְלִיךְ מַלְכָּא בְגַוַּהּ יָת מַן
דְּכָשַׁר לָנָא׃ כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים לָא תְקוּם וְלָא תְהֵי׃
אֲרֵי רֵישׁ אֲרָם דַּמֶּשֶׂק וְרֵישׁ דַּמֶּשֶׂק
רְצִין וּבְסוֹף שִׁיתִּין וְחָמֵשׁ שְׁנִין י
יִבְטְלוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל מִמַּלְכוּ׃
וְרֵישׁ אֶפְרַיִם שֹׁמְרוֹן וְרֵישׁ שֹׁמְרוֹן
בַּר רְמַלְיָה אִם לָא תְהֵימְנוּן בְּמִלֵּי
נְבִיָּיא אֲרֵי לָא תִתְקַיְּמוּן׃
וְאוֹסִיף נְבִיָּיא דַּיְיָ לְמַלָּלָא
עִם אָחָז לְמֵימַר׃ שְׁאַל לָךְ אָתָא
מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ שְׁאַל דִּי יִתְעֲבִיד
לָךְ נֵס עַל אַרְעָא אוֹ תִיתְחֲזֵי לָךְ
אָת בִּשְׁמַיָּא׃ וַאֲמַר אָחָז לָא
אֶשְׁאַל וְלָא אֲנַסֵּי קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר
שְׁמָעוּ כְּעַן בֵּית דָּוִד הַזְעֵר לְכוֹן
דְּאַתּוּן מְהַלְיָן יַת נְבִיַּיָּא אֲרֵי תְהַלְיוֹן
אַף יַת פִּתְגָּמֵי אֱלָהִי׃ בְּכֵן יִתֵּן יְיָ
הוּא לְכוֹן אָתָא הָא עוּלֵימְתָּא מְעַדְּיָא
וְתֵלִיד בַּר וְתִקְרֵי שְׁמֵיהּ עִמָּנוּאֵל׃

רשי

חמאה ודבש יאכל: הוולד שתהא ארצנו מלאה כל טוב: לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. כשידע למאוס ברע ובחור בטוב ומאין לנו הטובה הזאת הלא עתה הארץ חרבה בגדודי מלכי ארם ופקח בן רמליהו: כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תעזב. הארץ שיושביה ארם' רצין וארץ' פקח: אשר אתה קץ. ויגור מפני שני מלכיה רצין ופקח שבאותה שנה עלה מלך אשור על דמשק כי שכרו אחז כמה שכ' בספר מלכים ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית ואותה שנה ויקשר קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו בשנת עשרי' ליותם שהיא שנת ארבע לאחז: יביא יי' עליך ועל עמך. על חזקיהו בנך ההולך אחריך ולפי שהוא צדיק לא קראו בנו: ימים אשר לא באו. מיום נחלקה מלכו' בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ומה הם הימים ימי חיל מלך אשור ואף בהם יעשה ליהודה כן וכן מצינו בדברי הימי' שבא מתחיל' על אחז דכתיב ויבא עליו תגלת פלאסר וצר לו ולא חזקו ובימי חזקיהו בנו נעשה הנס: ישרק יי'. ירמוז להם שיתקבצו: לזבוב. חילות רבות כזבובים מארץ מצרים ויבאו עם סנחריב: יאורי מצרי'. לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים שאין הגשמים יורדי' שם אלא נילוס עולה ומשקה: לדבורה. חיל גיבורים עוקצים כדבורים: בנחלי הבתות. נחלי עמקים שרות בורי': ובנקיקי הסלעי'. לארוב נקיק נקרת הצור: ובכל הנעצוצים. מקום הסירים שקורין ברונצש בלע"ז וכן תחת הנעצוץ יעלה ברוש. הנהלולים. בתי תושבחתא: יגלח יי' בתער השכיר'. הגדולה וכן גם שכיריה בקרבה תרגם יונתן רברבהא יגלח בעברי הנהר ביושבי עבר הנהר ובמי מן היושבים במלך אשור את הראש יגלח ואת שער הרגלים לפי שהוא דבוק כשתנה ליבקר פת' יתספ' יתכלה והתגלחת היא ההריגה והתער היא החרב: את הראש. הוא המלך הרגלי' משריתי' הזקן שילטוניא ורבו' אמרו גילות מתם וספת הזקן חריכת כאש הזקן זקן סנחריב כדאיתא באגדת חלק: יחיה איש וגו'. לפי שתהא ארצם ריקנית שיבוזו החיילות את הבהמו' ובמעט הנותר אתן ברכ': והיה מרוב. חלב שיעשו ב' הצאן הללו יבוא במינים החלב ויאכלו החמאה הוא שומן החלב: כל הנותר. הנדיקי' הפליטים מחרב סנחריב. בשורה גדולה היא שמבט' להם שתזדמן להם פרנסה אחר כל השממון ההוא: והיה ביום ההוא. אשר תהיה הארץ שממה יהיה מקום שיהיו שם לפני בא חילות אלף גפן שוות אלף כסף יהיו לשמיר ולשית כי יניחום בעליהם וברחין והם מעלות קימשונו' ותולעים ועקרבי': בחצים ובקשת יבא שמה. כל הרוצ' ליכנס לתוכו יהא צריך קשת וחצים בידו למלט עצמו מחיות רעות ונחשים ועקרבים: וכל ההרי'. אשר שם שדות לבן לתבוא': אשר במעדר יעדרון. היא כמין תרים שקורין פשו"ר בל' לא תבא שמה יראת שמיר כי בהם יתעסקו לזרוע תבוא' לאכול שאי אפשר בלא התבואה אבל הנביאים יהיו לבז כי אותו הדור של חזקיהו ישובו אלי לעסוק בתורה ולא לשתות יין וכן היתה כדאיתא בחלק שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו אים שלא היה בקי בהלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל מקום וגו' הוא שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו מלך יהודה: והיה למשלח שור. שם ירעו בהמותיהם מרעה שמן: גליון. מגלה: בחרט

מסורה

מאוס ג' בקריא' וסימ' חמאה ודבש יאכל. כי בטרם ידע הנער: כי אם מאס מאסתנו קצפת. וחד סחי ומאוס תשימנו: בטוב ט' דג שין וסימ' הנה ארצי לפניך. עמך ישב בקרבך. כי בטרם ידע. חמאה ודבש יאכל. ובני פקד על שמעיה. יבלו בטוב. וחברו אם ישמעו ויעברו יכלו. וחסידיך ישמחו. המשביע בטוב:

ישעיה ז

חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב: כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תעזב האדמה אשר אתה קץ מפני שני מלכיה: יביא יהוה עליך ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו למיום סור אפרים מעל יהודה את מלך אשור: והיה ביום ההוא ישרק יהוה לזבוב אשר בקצה יארי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור: ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים ובכל הנעצוצים ובכל הנהללים: ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה: והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן: והיה מרב עשות חלב יאכל חמאה כי חמאה ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ: והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה: בחצים ובקשת יבוא שמה כי שמיר ושית תהיה כל הארץ: וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לא תבוא שמה יראת שמיר ושית והיה למשלח שור ולמרמס שה:

ח ויאמר יהוה אלי קח לך גליון גדול וכתב עליו ב

תרגום

שמן ודבש ייכול עד לא ידע עולימא לרחקא בישא ולקרבא טבא: ארי עד לא ידע עולימא לרחקא בישא ולקרבא טבא תתרטיש ארעא דיאת מעיק מן קדם תרין מלכהא: ייתי יי' עלך ועל עמך ועל בית אבוך יומין דלא אתו למיומא דאתפליגו בית ישראל על דבית יהודה ית מלכא דאתור: ויהי בעידנא ההוא יכלי יי' לעם קיטרי משרית גיבריא דסגיאין כדיבביא וייתינון מסיפי ארעא דמצרים ולעזיזי משריתא דאינון תקיפין כדבריתא וייתינון מסיפי ארעא דאתור: וייתון וישרון כולהון ברחובי קרויא ובשקיפי כיפיא ובכל מתברי נעצוציא ובכל בתי תושבחתא: בעידנא ההוא יקטול יי' בהון כמא דמתקטיל בחרבא חריפא בסיבבי ובמגיריא בעברי נהרא במלכא דאתור ית מלכא וית משריתיה ואף ית שלטוניא כחדא ישיצי: ויהי בעידנא ההוא יקיים גבר עגלת תורין ותרין ען: ויהי מסגי טוב משח יכול שמן ארי שמן ודבש יתפרנסון כל צדיקיא דאשתארון בגו ארעא: ויהי בעידנא ההוא יהי כל אתר דיהון תמן אלף גופנין שוין באלף מנין כסף להובאי ובור יהי: בגירין ובקשתן יהכון לתמן ארי הובאי ובור תהי כל ארעא: וכל טוריא דבית יהודה די במעדר יתפלחון לא תיעול לתמן דחלת הובאי ובור ויהי לבית ארבעה בקרן דתורין ולבית משרי עדרין דען: ואמר יי' לי סב לך לוח רב וכתוב עלוהי

מסורה

יחיה ז' וסי' ואיש ואשה לא יחיה דודו. והבה דוד את הארץ. ומאב יחיה את שאר העיר דדה. יחיה איש עגלת בקר. כי לא יחיה רשע. נשימהנא שקים במתנינו. הוא את נפשו יחיה:

אבן עזרא

חמאה. לדעתו מאוס. במאכל הרע כי הטוב הוא המתוק: כי. יש אומרי' בן עשרים שנה בעבור דברי משה מבן עשרים אם כן היתה זאת הנבואה אחר שתי שנים במלכות אחז ויתכן היותו פחות מעשרים: יביא. הטעם כאשר תגלת פלאסר סוחרת ודמשק אז יבא סנחריב על יהודה: והיה. המשיל החיל לזבוב וטעם דרך מצרים כי עבר עליהם מלך אשור ובאו כולם לעזרו: ובאו. מלת ונחו מלרע כמו כי שמו אותי בבור ושמו את שמי: הבתות. מקום שממה מגזר' ואשיתהו בתה: ובנקיקי הסלעים. אין לו חבר ופירושו לפי מקומו: גם הנעצוצים אילנים אין להם פרי וכן ותחת הנעצוץ. גם אין את למלת הנהלולים והנה יהיו רבים עד שיחנו במקום הייסוב ואשר אין שם יישוב: ביום. בתער השכירה. משל על יציאת מלאך השם והרג מחנ' אשור יש מפרשים השכירה הגדולה ואמרו כי כמוהו גם שכיריה בקרבה ולפי דעתי שהשכיר' שם כמו בכח האכילה והוא מגזרת שכר שיקח בעל התער בעבור שהי' חדה מאד כי זאת היא אומנותו: וטע' את הראש והזקן ושער הרגלי' כל גיבור ושר ונגיד כי כן כתוב: והיה. ושתי צאן. דרך קצרה והטעם ש(תי) שיות: וטעם יחיה איש מי שיהי' בירושלם: והיה. הטע' שהשם יתן ברכה כי יבא רב ממעט על כן אות חמאה ודבש יאכל: והיה. אשר יהיה שם. כמו היה וכן אז ישיר משה יעשו עגל: לשמיר ולשית. מיני חוחים והטעם כי מחנ' אשור השחיתו את האר' שנה אחר שנה: בחיצים. לא יוכל אדם לבא במקו' הכרמי' שהיו כי אם בחצי' כי יפחד שיש יער שנחבאו לסטים או חיות בחוחים: וכל אשר במעדר. שהיו הכרמים שם בתחילה מתוקנים יתקנום עתה כי לא יהיו שם חוחים וכל כך יתן השם ברכה בכרמי ההר עד שישלחו השור שם כטעם אסרי לגפן עירה והנה אמר כי מעגלה אחת ושתי צאן ירבה החלב וכרמי ההר שימלטו לבדם יתן השם ברכה עד בלי די: ויאמר. גליון גדול. יש אומרים מגלה והנה יוד תחת דגש וככה דליו שוקים: בחרט

בחרט · כמו ויצר אותו בחרט צורה יכותה כדמות אדם ואחרים אמרו כי גליון יחיד מגליונים והוא בגד והכתיבה במלאכת ריקום והטעם כי יתנבא לעתיד על גלות שומרון ׃ ואעידה · יש אומרי' כי האלף תחת הה ואחרי' אמרו כי בא עתיד תחת עבר ויתכן היות ואעידה כמשמעו שאעיד לי והנביא עשה מה שצוה השם ואם לא נזכר ׃ את אוריה הכהן · היה כהן גדול בימים ההם גם זכריה היה אדם גדול ודרך הדרש י ידוע על נבואת זכריה הנביא ואוריה הכה' ׃ ואקרב · טעמו רמז לשכיבה כמו אל תגשו אל אשה והנביא' אשת הנביא ונקראת כן ב בעבור שבעלה נביא או גם היא היתה נ נביאה ׃ כי · זה הנער נולד קודם שתי שנים שנגלה שמרון ׃ ישא · הנושא כמו ויאמר ל ליוסף ׃ ויוסף · טעם ויוסף כינם זאת ה הנבואה היתה על דבר מלך אשור ׃ יען · מי השלוח · יש אומרים שהם ירושלם והנכון מלכו' בית דוד שרובי מלכי בית דוד היו צ צדיקים ומלכי ישראל היו כלם רעים וחטאי' וטעם השלוח הם כמו גלות מים או ש שישלחם אדם או מים שיגדלו שלחים כמו שלחייך פרדס ר רימונים ׃ ולכן · עליהם · על הכשי יהודה שהיו קושרים על אחז ׃ אפיקיו · המקומו' חזקי' מהמים כמו על אפיקי מים או כפי טעם המקום וכן גדותיו ויש אומרי' כי הוא חסר הה"ים כמו שרשו' עם שרשו' ולא אמר כלום כי הה"ים תכפל ואיננה שורש כי שרש שרשות שרש אבל ה"ים חסרה לא תמצ' כי איננה מאותיו' השרות ׃ וחלף · מטות כנפיו מלא רוחב ארצך עמנו אל · וטעם הזכירו כי הוא היה לאות שתמלט י ירושלם מיד רצין ופקח גם מיד סנחריב גם כאשר הגלה דמשק ושמרון ׃ רעו · כמו תרועם בשבט ברזל גם אותו לשון ביזוי כמו שובו בית · וטעם התאזרו פעמים שישמו כן בכל רגע׃ עוצו · הטעם כל מה שתשבו על ירושלם לא תקום העצה והנה עוצו מהשניים הנראים · ור' משה הכהן ז"ל אמר שהוא חסר יו"ד והיה ראוי להיותו יעוצו כמו זכורו ׃ כי עמנו אל · זה טעם שם בן הנביא ׃ כי · בחזקת היד · כאשר התחזקה עלי הנבואה כמו היתה עלי יד יי' ׃ ויסרני · דגשות הסמך לבלוע היו"ד שהוא פ"א הפועל כמו בטרם אצרך בבטן והנה ויסרני שורה על יוסר פירושי במלת טמא ספתים ׃ לא

בחרט חד מן י"א זוגין חד מלרע וחד מלעיל נסב ב' בריש תיבותא וסימ' בדמעות ואבלתם לחם דמעה· בדמעות כלו בדמעות עיני · בחיין ושאר חיותא העדינו· בחיין ומשך אבירים בכחו · בחרט ויקח

ל'·נ'·כ"ר בסי' ו' בחרט אנוש למהר שלל חש בז ׃ ה' ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה ב'·י' בטע' בלא חטף הכהן ואת־זכריהו בן יברכיהו ׃ ואקרב אל־הנביאה ותהר ותלד בן ויאמר יהוה אלי קרא חן פתיח' בלא קמ' נסי' שמו מהר שלל חש בז ׃ כי בטרם יע'·ד'·לג' ידע הנער קרא אבי ואמי ישא את־חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור ׃ ויסף יהוה דבר אלי עוד לאמר ׃ יען כי מאס ל' וחס' העם הזה את מי השלח ההלכים ב' פתח לאט ומשוש את־רצין ובן־רמליהו ׃ ה'·ח' סגול· ולכן הנה אדני מעלה עליהם את־ ל' ותל'·ל מי הנהר העצומים והרבים את־ ל'·ל' מלך אשור ואת־כל־כבודו ועלה על ד' ומל' ־כל־אפיקיו והלך על־כל־גדותיו ׃ ג' וחלף ביהודה שטף ועבר עד־צואר ל' יגיע והיה מטות כנפיו מלא רחב־ ארצך עמנו אל ׃ ל' וחס'·נ' וחס' רעו עמים וחתו והאזינו כל מרחקי־ ב'·נ' וחס' ובכסות· ארץ התאזרו וחתו התאזרו וחתו ׃ ב' וחס'·ל' וחס'·ד' עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל ׃ כיכה ד'·ל'·ל'· אמר יהוה אלי בחזקת היד ויסרני מלכת בדרך העם־הזה לאמר ׃

כתב מפרש סוהי למבז ביזא ולמעדי עדאה ׃ ואסהיד קדמי סהידין מהמנין ית לוטי דאמרית לאיתאה בנבואת אוריה כהנא והא אתו אף כן כל נחמתא דאמרית לאיתאה בנבואת זכריה בר יברכיא אנא עתיד לאיתאה ׃ ועלית לות נביאתא ועדיאת וילידת בר ואמר יי לי קרי שמיה סוהי למבז ביזא ולמעדי עדאה ׃ ארי עד לא ידע עולימא סיקרי אבא ואימא ישבי ית נכסי דמשק וית עדאי שמרון קדם מלכא דאתור ׃ ואוסיף מימרא דיי למללא עמי עוד למימר ׃ חלף דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בניית כמי שילותא דנגדין בניח ואתרעיאו ברצין ובר רמליה ׃ בכן הא יי מייתי ומסיק עליהון ית משירית עממיא דסגיאין כמי נהרא תקיפי וחסינא ית מלכא דאתור וית כל משיריתיה ויסק על כל פצידוהי ויהך על כל כיפוהי ׃ ויעדי בארעא דבית יהודה כנחל מגבר עד ירושלם ימטי ויהי עם משיריתיה מלי פתאי ארעך ישראל ׃ אתחברו עממיא ואתברו ואציתו כל די בסיפי ארעא אתקפו ואתברו אתקפו ואתברו ׃ אתמליכו מלך ויעדי מלילו פיתגמא ולא יתקיים ארי בסעדנא אלהא ׃ ארי כדנן אמר יי לי בסיתקף נבואתא ואליפני מלמהך באורח עמא הדין למימר ׃

כידם ויצר אהו · במדינות ושאר היהודים אשר · במדינות איכה ישבה בדד · במצולה המה ראו מעשה יי' · במצולה ראיתי הלילה והנה איש · בממלכה וסבסכתי מצרים במצרים · בממלכה הנה עיני יי' אלהים בממלכה · בסבך יודע כמביא למעלה בסבך · בסבך וישא אברהם את עיניו · בסירות נשבע אדני יי' בקדשו · בסירות ויבשלו את הפסח · בנגע השמר בנגע הצרעת · בנגע וראה הכהן את הנגע בעור · בשאת והובא את כריו בטבעות · בשאת וראה הכהן והנה שאת · בתנור בשברי לכם מטה לחם · בתנור כל המנחה אשר תאפה ׃

בחרט אנוש · בכתב אשר ירוץ כל אנוש הקורא בו אפילו אנוש כל שהוא ואפילו איכו חכם וכן תירגם אונקלוס כתב מפרש ׃ למהר שלל · לבא סנחריב ולשלול את כל הון עשרת השבטים ולהחיש לבוז כבוכר כבר אחריו ואת צדקיהו ודורו ׃ ואעידה לי · גם באותן הימים בימי יהויק' על אותו פורענות שני עדי' כאמני' האחד לבטרם רעה העתיד' לבא עליהם אוריה הכהן שהרגו יהויקים שנ' וגם איש היה מתנבא בשם יי' אוריה בן שמעיה מקרית היערי' ויתנבא על העיר הזאת ועל ה המקו' הזה את כל דברי ירמיהו ׃ ואת זכריהו בן יברכיהו · בשנת שתים לדריוש עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם אוריה סימן לזכריה אם תראו שתתקיים נבואת אוריה תהיו מצפים שתתקיים נבואת זכריה כשם שהעדותי בשל סנחריב ע עמוס וישעיה שמוש לפורענותן של עשרת השבטי' ויש' גלה יגלה וישעיה להבטחתו של חזקיהו כשימלוך ׃ ותלד בן · הוא הבן עצמו שקראת הנביאה עמנו אל על שם שיהא הקב"ה בעזרו של חזקיהו כשימלוך ואי אפשר לומר שבן שני הוא שהרי שניהו בשנת ד' לאחז נאמר' נבואה זו ובשנת ד' לאחז נהרג פקח ואי אפשר לשני בנים להיולד בשנ' אחת בזה אחר זה ויש אומרים אביו קרא שמו מהר שלל על שם פורענות העתידה לבא על רצין ובן רמליהו שהיו באין ליטול מלוכ' מבני דוד ותשבת מלכותו של חזקיהו ׃ ישא את חיל דמשק · ויעל דמשק ויתפשה ׃ ואת שלל שומרון · לאחר שנהרג פקח ומלך הושע עלה עליו ש שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד ויתן לו מנחה ושוחד הוא שלל שומרון כל אלה בשנת ארבע לאחז ׃ את מי השלח ההולכים לאט במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייח כמי שילוחא דנגדין בנייח ׃ שילוח · מעיין הוא ושמו גיחון ושילוח שרצו להסב את מלכו' בית דוד בימי אחז לפקח בן ר רמליהו וכאן ניבא על שבנא וסיעתו שרצו למרוד בחזקיהו שמאסו בו על שראוהו שלא היה בוחר בשולחן מלכים אלא אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה עליו נאמר צדיק אוכל לשובע נפשו וראו את פקח בן רמליהו אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה והיו מליזין על חזקיהו ואומרין זה הגון להיות מלך אין מלך אלא רצין ובן רמליהו הן ראויין למלוך בחייהן וזהו ומשוש את רצין וגו' אמר להם הקב"ה אוכלין אתם מתאוו' אני מביא עליכם אוכלים הרבה הנה יי' מעלה עליכם וגו' את מי הנהר העצומים תחת מי השילוח החלשים והכוחים ׃ ועלה הנהר על כל אפיקיו · יתגברו מימיו לעלות על כל אפיקי מוצא מימיו ׃ והלך הנהר ממולא על כל גדותיו · על גדודיו הן ספתותיו הזקופו' במקום שהנהר מושך בין גדודיו זקופין והוא כבתוך מרזב ׃ וחלף ביהודה · בארץ יהודה ושטף בחזקה ׃ עד צואר · עד עיקר חוזק בואם ותירגם יונתן עד ירושלם ימטי ׃ מוטות כנפיו · פרק קטן שבסוף הכנף קרוי מוט וראיתי בתנחומא כמה הם מוטות כנפי התרנגול אחד מן ששים באכלוסי סנחריב מלא רוחב ארץ יהודה ׃ עמנו אל · הוא שבט יהודה שהבטיחו הקב"ה להיות עמם בימי חזקיהו כדברי הנביאה שקראת שם בנה עמנו אל ׃ רעו עמים · לשון רעהו רעך כתרגום יונתן איתחברו התחברו יחד אכלוסי סנחריב ׃ וחתו · ותשברו ׃ התאזרו וחתו · התאזרו בכל מיני גבורה וסופכם להיות חתים ׃ עוצו · לשון צווי ׃ בחזקת היד · בהתגבר הנבואה עלי כשהוסיף לדבר אלי כדבר זה כמו שכתוב למעלה ויוסף יי' דבר אלי ובלשון זה אמר יחזקאל ויד יי' עלי חזקה לשון נבואה ׃ ויסרני מלכת וגו' · הזהירני שלא להיות בעצת שבנא הסופר וסיעתו שנקשרו למרוד על חזקיהו כמו שמפורש בסנהדרין ויש רמז בספר הזה לך בא אל הסוכן וגו' ׃ ויסרני · כמו וליסרני ׃ לא

לא תאמרון קשר. אתם שיעתו של חזקיה אף על פי שהם מועטין מסייעת שבנא לא תאמרו אחרי רבים להטות: לכל אשר יאמר העם הזה. שעם שבנא לפי שהוא קשר רשעים ואינו מן המניין וכן בקשר של עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים: ואת מורא. העם הזה שהם אומרים לכם לירא מסנחריב ולהשלים עמו: לא תיראו ולא תעריצו. לא תאמרו חזק הוא כן תירגם יונתן לא תימרון תקיף: והוא מעריצכם. מחזיקכם: והיה למקדש. אות עצה שיעץ שבנא ושיעץ פקח להשבית מלכות בית דוד יהיה לזימון פורענות לבא עליהם: למקדש. כמו התקדשו למחר: ולאבן נגף. שהרגלים נגפים בה לשון מכשול כמו בטרם יתנגפו רגליכם פן תגף באבן רגליך: ולצור מכשול. הוא לשון אבן נגף שהצור הוא אבן: לשני בתי ישראל. שבאו להיות לפח ולמוקש ליושבי ירושלם ומי הם שני הבתי' פקח בן רמליהו ושיעתו ושבנא ושיעתו: וכשלו בם רבים.

באותן האבנים יכשלו אלו ושיעתן שניהם יפלו ביד שונאיהם פקח נהרג שהרגו הושע ועשרת השבטי' גלו ביד סנחריב ושבנא יצא מירושלם כשעלה סנחריב מעליה לילך על תרהקה מלך כוש שטף שבנא ושיעתו והלך לו: צור תעודה. כל זה מן הנבואה שאמרה למעלה כי כה אמר יי' אלי וצור זאת אמ' לי צור תעוד' לשון העדותי בכם היום לשון התראה קשור התראותי וחתום התורה על לב לימודי תלמידך יראי שמים הקראים לימודי יי' ואם תאמר אין לשון קשירה נופל בלימוד תורה נופל הוא בו שנאמר קשרם על לבך תמיד: וחכיתי ליי'. אמ' ישעיה אני המתנה ליי' המסתיר פניו מעשרת השבטי' וקויתי לו לאמת דברי שלא ולהושיע את בית דוד: הנה אנכי והילדים וגו' לאותו'. לשני אותות פורענות פקח כמו שנקרא שילד מהר שלל חש בז ותשועת בית דוד כמו שנקרא הילד עמנו אל זהו הישוב בענין לפי פשוטו. ומדרש אגדה בבראשית רבה על אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה אמר אם אין גדיים אין תיישים אם אין כאן אין רועה אגרוס לו לסלק שכינתו אמר לו הנביא כל מה שאתה קושר התעודה וחותם התורה לשותק שלא תמצא בישראל לא יועיל לך: חכיתי ליי' המסתיר פניו וגו'. אין לך נבואה קשה באותה שעה שאמר משה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ואף בו ביום הבטיחם ועתה השירה הזאת לפני לעד כי לא תשכח מפי זרעו: הנה אנכי והילדים וגו'. הם תלמידים שחביבין עליו כבנים יהיו לאותות ולמופתים שתתקיים תור' בישראל על ידם: וכי יאמרו אליכם. אמר רבי סימון בארה אביו של הושע בן בארי נבא שני מקראות הללו ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעיה ובבא אותם לגלות עשרת השבטים כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי כמה שנאמר בארה בנו נשיא לראובני הוא אשר הגלה תגלת פלאסר: וכי יאמרו אליכם האומות דרשו אל האובות וגו' המצפצפים והמהגים. לשון גבאי הוא שאף הדבור אין בהם אלא כעופות הללו שמפטפטין בקולם לשון ציפצוף והגא נופל בעופות כסוס עגור כן אצפצף אהגה כיונה וכן מציבו לשון ציפצוף בקול כמוך שנאמר והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף: הלא עם אל אלהיו ידרש. זו תהא תשובתכם הלא עם כמונו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרש מה תאמרו לנו להיות כמותכם לדרוש בעדי החיי' מן המתים: לתורה ולתעודה. מחובר למעלה הימנו שמה נדרוש אל המתים לתורה ולתעודה בעד החיים להורות לנו מה נעשה כל זה לפי המדרש ולפי פשוטו יש לפתור וכי יאמרו אליכם וגו'. גמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך העם הזה והוכיחו הקב"ה לנביא ולשיעתו של חזקיהו כשיאמרו אליכם שבנא ושיעתו שיראו את חזקיהו מבעט בעכו"ם דרשו אל האובות ואל הידעונים וברור בעכו"ם כאשר עשו אבות הראשונים והשיבו את המלוכה אל סנחריב: הלא עם אל אלהיו ידרש. ידרוש עוברים עכו"ם ודורשים בעד החיים אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן: לתורה ולתעודה. זו תהא תשובתכם שתאמרו את התורה כמה שנאמר למעלה צור תעודה חתום תורה ולא תאמינו לדבריהם: אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר. מאחר שתשיבו לו תשובה זו יתראו ותשמעו אם לא יהיו מודי' כשרים שבהם לדבריכם ויאמרו כדבר הזה אמת אשר אין לו לאלוה אוב וידעוני שום שחר אינו ראוי לשחר פניו כן תירגם יונתן. ומדרש אגדה על עצמו אינו מזריח השחר שהריעותים לו ואינו רואה ואיך יזריח על אחרים. ענין אחר אם לא יאמרו כדבר הזה. עתה תראו אם לא יאמרו אליכם כדבר הזה: דרשו אל האובות. אעפ"י שאין לו שחר ולא ממש בדבר הזה לא יבושו מלומר אליכם כך: ועבר בה נקשה ורעב. מוסב למעלה מה אמור בתחלת הענין ויסרני מלכת בדרך העם הזה ופירש מה הוא הדרך לא תאמרון קשר לקשר עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים ופירש את עונשן והיה למקדש ונכשלו בם וכל הענין: ועבר בה. העובר באותה הדרך שעזבו' את הקב"ה וסומכין על מלכי מצרים: נקשה. מאורע קשה: נקשה ורעב. כלאה בצרות קשות ורעב כי קושי ומצור ומצוק ורעב יבא אליהם בימי מצור שלש שנים שצר מלך שומרון: והיה

לא. יזהיר המשכילים שלא יקשרו על אחז ויטובו עם מלך אשור וזה טעם ואת מוראו והנה הוא דבק עם מלך אשור הנזכר למעלה: את. אחר שאמר את הוסף אתו וכמהו רבים או טעמו אתו לבדו תקדישו שמנהג האדם שיפחד מהקרוב כמו כי איש אלהים קדוש הוא: מעריצכם. שם התואר או פועל שהוא מפחידכם באמת: והיה. טעמו על מלך אשור וטעם מקדש מקו' שילך אדם שם להגדל בו ולהשגב בו והנה הוא דבק ל למקדש נגף ולאבן נגף שיעלה אדם עליו להשגב בו: לשני בתי ישראל. מלכות ישראל ויהודה והנה טעם לפח לאפרים ולמוקש ליהודה: וכשלו בם. שב אל פח ולמוקש: צור. יש אומרי' שהוא חסר נון כמו שמור והנכון שהו' כמו וצרת הכסף והנה כמו חתום והטעם סתום אלה דברי הנבואה והם התעודה והתורה: בלמודי. שם התאר וכמהו ל לשמוע בלימודי' והנה הוא מתלמידי: וחכיתי. אלה דברי הנביא שאמתין עד שהשם יתן לו רשות לגלות סודו: הנה. הטעם יוכלו להבין מסוד הנבוא' ממעשי ותשמות בני: מעם יי' צבאות. הטעם כי אלה השמו' היו מעם השם השוכן בהר ציון. הטעם מרוב אהבתו: וכי יאמרו אליכם. עם התלמידי' ידבר: המצפצפים. דומה לדבור וכמוהו כסוס עגור כן אצפצף: והמהגים. מתבונן הכבר הנוסף והטעם שיעשו לאחר שיהגה: הלא עם. זאת התשובה הטעם הלא זה עם שידרוש אל אלהיו כדרך לועג ומהתל באליהו איך יבקש אל הבלמים שהם מתים בעד החיים: לתורה ולתעודה. הלמ"ד כמו אמרי לי אחי הוא בעבו' תורת הנבואה כי עוד יאמרו כדבר הזה לא נשמע כי הוא כלילה שאין לו שחר והטעם לא תבא תעלומה לאור. ויש אומרים כי טעם לתורה שבועה וכדבר הזה לא ראינו במקרא: ועבר. יש אומרי' כי הנה ימים באים שהעובר בארץ יהודה והוא מיהודה יהיה נקשה ורעב מפני חיל סנחריב וכאשר יראה כי לא יושיעו מלכו ולא ע"ז שלו אז יפנה למעלה להתפלל לאלהי השמי' ולפירושי שהוא על חיל סנחריב שיעבר בארץ יהודה וידוע כי מחנה גדול ירעב: במלכו

תאמרון ט וסי' נמסר בריש סדר וישלח ובמלכים ב' סי' י"ח: חתום ד' מלאים בליש' וסימ' והעד עדים. חתום תורה בלמודי. וביד כל אדם יחתום. ונחתום בטבעת המלך אין להשיב: שחר ח' בקריאה

לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ואת מוראו לא תיראו ולא תעריצו: את יהוה צבאות אתו תקדישו והוא מוראכם והוא מעריצכם: והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושב ירושלם: וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו: צור תעודה חתום תורה בלמדי: וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו: הנה אנכי והילדים אשר נתן לי יהוה לאתות ולמופתים בישראל מעם יהוה צבאות השכן בהר ציון: וכי יאמרו אליכם דרשו אל האבות ואל הידענים המצפצפים והמהגים הלוא עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים: לתורה ולתעודה אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר: ועבר בה נקשה ורעב	לא תימרון מרוד לכל דימר עמא הדין מרוד ולדחלתי' לא תדחלון ועל תוקפיה לא תימרון תקוף: ית יי צבאות יתיה תימרון קדיש והוא דחלתכון והוא תוקפכון: ואם לא תקבלון ויהי מימרי' בכון לפורען ולאבן מחי ולכיף מתקל לתרין בתי רברבי ישראל לתבר ולתקלא על דאתפליגו על דבית יהודה דיתבין בירושלם: ויתקלון בהון סגיאין ויפלון ויתברון ויתצדון ויתאחדון: נביא טר סהדותא לא תסהיד בהון ארי לא מקבלין חתום וטמר אוריתא לא צבן דילפון בה: אמר נביא על דא צליתי קדם יי דאמר לסלקא שכינתיה מבית יעקב ובעיתי מן קדמוהי הא עד דאנא קיים ועולימי דיהב לי יי יתקיימון בנא אתין ומופתין דאמירן למיתי על ישראל דאם יחזון ויתובון תיבטל גזירתא די גזרא עליהון דיגלון מלאתחזאה קדם יי צבאות די שכינתיה בטורא דציון: וארי יימרון לכון עממיא דאתון בינידהון תבעו מן בידין ומן זכורו דמנצפין ודמנהמין הלא כן אורח עממיא פלחי טעותא עמא מן טעותיה תבעין חייא מן מיתי': כדין תימרון להון לאוריתא דאתיהיבת לנא ולסהדו אנחנא שמעין אלא תיגלון לביני עממיא ויימרון לכון כפתגמא הדין מבען לית ליה מן דישתר ויבעיניה: ויעדי תקלא בארעא ויהי עקא וכפן

וסימ' לתורה ולתעודה. הילל בן שחר. אעירה שחר. וחברו. אשא כנפי שחר. ואל יראה בעפעפי שחר. ועיניו כעפעפי שחר. מי זאת הנשקפה כמו שחר. וחד עורי שחר מעלי:

במלכו. הוא מלך אשור וכאשר יפנה למעלה ולמטה יראה הכל חשך: ואל. מעוף. כמו ארץ עיפתה כמו חשך: מנודח. מפחד כמו והנדחים ויתכן שהוא כן ומעוף אפילה מנודח בעבור שהוא לשון זכר: כי. כמו אותה העיפה והחשיכה לא תהיה לירושלם שהציק עליה האויב ויש אומרי׳ כי לא יוכל הצר לעוף אל ירושלם אשר הציק לה כעת הראשונה כי בפעם הראשונה שבא מלך אשור הקל ארץ זבולן ונפתלי ובפעם ה האחרונ׳ הכביד לכלו׳ הגליל ויתכן היות גוי׳ על ישראל כמו אחריך בנימן בעממיך: העם. אלה הם אנשי ירושלם שהולכים ב ט במסילותיה כעור שלא יראה מפני הצער: הרבית. הם יהודה שנקבצו אל ירושלם וטעם לו הרבית ה השמחה כאשר הוא קרי ואשר הוא באלף לא היתה שמחה כמות כמו לא היה פחד: כי את עול סבלו. משקלי השמו׳ משתני׳: מטה. מכה שכמו: החתות. כפתח הא׳ בעבו׳ אות הגרון כמו החלו׳ והיכ׳ מלה זרה ותיו החתות לנוכח השם כמו ה הרבית הגוי: כיום מדין. בימי גדעון: כי. יש אומרים שאון מגזרת שאה שהשם מדד לאמור כפי מ מעשיו ויש אומ׳ שהוא הפוך מן אשון כמו כשב וכבש והנכון ש שאין למלה הזאת ד רומ׳ והעד שואן שהוא פועל והנ״ון שורש ו וטעמו כמו כאקה ב ברעש גדול: ושמלה מגוללה ברמים. וכל אחד שוכב חלל ברמיו או טעמו ש שהשמלה שהיתה מ מגוללה בדמי חללים שהרגה והנה היתה לשרפה והטעם על מיתת חיל סנחריב ביד המלאך כשנשרפו: כי. כל זה בזכות הילד שיולד לנו וידענו כי כבא סנחריב היה חזקיהו בן שלשים ותשע לכן קראו ילד בעת נבואת הנביא. יש אומרים כי פלא יועץ אל גבור אביעד הן שמות השם ושם הילד שר שלום והנכון בעיני כי כל אלה שמו׳ הילד פלא שהשם עשה פלא בימיו יועץ כן היה חזקיה ויועץ המלך אל גבור שהיה תקיף שממשכה מלכות בית דוד בעבורו ועד כמו שוכן עד שר שלום שהיה שלום בימיו וכן כתוב: למרבה. דרך דרש הסופרים כי המ״ם סגור בתוך המלה והיה ראוי להיותו בסוף רמז לאות השמם שסבב הכל לאחור יתכן היות מרבה שם כמו מעשה או פועל מהבנין הכבד הנוסף כמשפטו וכן כתוב: דבר

זבולן ט׳ כתובי׳ כן וסימ׳ נמסר בסדר ויגש: לא ט״ו דכתיב א׳ וקרינן ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמיני ותרין פלוגתא יוצרי מבטן לעבד לו. ואבשי אחי יואב דד״ה. ותרין חלוף כתיב ו׳ וקרינן א׳ וסימ׳ ויאבר לו כי אתה תתן.

וְהָיָה כִּי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָעְלָה: וְאֶל־אֶרֶץ יַבִּיט וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה מְעוּף צוּקָה וַאֲפֵלָה מְנֻדָּח: כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם: הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם: הִרְבִּיתָ הַגּוֹי לֹא הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה שָׂמְחוּ לְפָנֶיךָ כְּשִׂמְחַת בַּקָּצִיר כַּאֲשֶׁר יָגִילוּ בְּחַלְּקָם שָׁלָל: כִּי אֶת־עֹל סֻבֳּלוֹ וְאֵת מַטֵּה שִׁכְמוֹ שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ הַחִתֹּתָ כְּיוֹם מִדְיָן: כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים וְהָיְתָה לִשְׂרֵפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ: כִּי־יֶלֶד יֻלַּד־לָנוּ בֵּן נִתַּן־לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם: לְםַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם

וִיהֵי אֲרֵי יֶחֱזֵי כַּפָּן וְסִיגוּף וְיֵלוּט וִיבַזֵּי שׁוּם פַּתַכְרֵיהּ וְטַעֲוָתֵיהּ וְיִתְפְּנֵי לְעֵילָא לְמִבְעֵי פּוּרְקָן בָּתַר דִּתְתַחֲתֵם גְּזֵירְתָא וְלָא יָכִיל: וְסָעִיד מִיתְבֵי אַרְעָא יִבְעֵי אֲרֵי יֵיתֵי עֲלוֹהִי עָקָא כַּפָּן וְשִׁלְהֵוֵי עָקָא קָבֵל וּבָדוּר: אֲרֵי לָא יִשְׁתַּלְהֵי כָּל דְּיֵיתֵי לְאַעָקָא לְהוֹן כְּעִידָן קַדְמַאי גְּלוֹ עַם אֲרַע זְבוּלוּן וְעַם אֲרַע נַפְתָּלִי וּשְׁאָרְהוֹן מֶלֶךְ תַּקִּיף יַגְלֵי עַל דְּלָא אִדְכָּרוּ גְבוּרַת יַמָּא וְנִסֵּי יַרְדְּנָא קְרָב כְּרַכֵּי עַמְמַיָּא: עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דַּהֲווֹ מְהַלְּכִין בְּמִצְרַיִם כִּדְבְקַבְלָא נְפַקוּ לְמֶחֱזֵי נְהוֹר סַגִּי יָתְבִין בְּאַרְעָא טוּלֵיםוֹתָא נְהוֹרָא אַזְהַר עֲלֵיהוֹן: אַסְגֵּיתָא עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהוֹן אַסְגֵּיתָ חֶדְוָא חֲדִיאוּ קֳדָמָךְ כְּחֶדְוַת נִיצְחֵי קְרָב כְּמָא דַּהֲווֹ חָדָן בְּפַלְגוּתְהוֹן בִּיזְתָא: אֲרֵי אַעֲדִיתָא יָת נִיר מַרְוָתֵיהּ וְיָת שׁוּלְטַן עַקְתֵיהּ שִׁלְטוֹן דַּהֲוָה מַפְלַח בֵּיהּ אִתָּבַר כְּיוֹם מִדְיָן: אֲרֵי כָל מִסַּבְהוֹן וּמַתַּנְהוֹן בְּרֶשַׁע אִתְגַּעֲלוּ בְּחוֹבִין הָא כִּכְסוּ דִמְלוּשׁ בִּדְמָא וְלָא דְכֵן רִישְׁמֵיהּ כִּיתָם מִינֵּהּ בֵּן כְּמָא דְלֵית בֵּיהּ צְרוֹךְ אֱלָהֵן לְאִתּוֹקָדָא בְּנוּרָא כֵּן יִתֵּן עֲלֵיהוֹן עַמְמֵי דְּתַקִּיפִין כְּאִישָׁתָ וְיִקְטְלוּנוּן: אֲמַר נְבִיָּא לְבֵית דָּוִד אֲרֵי רַבֵּי אִתְיְלִיד לָנָא בַּר אִתְיְהַב לָנָא וְקַבִּיל אוֹרַיְתָא עֲלוֹהִי לְמִטְּרַהּ וְאִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ מִן קֳדָם מַפְלִיא עֵצָה אֱלָהָא גִּבָּרָא קַיָּים לְעָלְמַיָּא מְשִׁיחָא דִּשְׁלָמָא יִסְגֵּי עֲלָנָא בְּיוֹמוֹהִי: סַגִּי רְבוּ לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא וּלְנָטְרֵי שְׁלָמָא לֵית סוֹף עַל כּוּרְסֵיהּ דָּוִד וְעַל מַלְכוּתֵיהּ לְאַתְקָנָא יָתַהּ וּלְמִבְנָא בְּדִינָא וּבִזְכוּתָא מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא

הנה לו יעשה אבי דבר גדול: למרבה חד מן מלין מיודין קמצין וסימ׳ במסר׳ רבת׳:

והיה כי ירעב וקלל. בעגלים ובבעלים שהיו עובדי׳ להם: ופנה למעלה. לבקש מאת הקב״ה ולא ישמע כן יתחתם גזר דין וכן תירגם יונתן: ואל ארץ יביט. אולי ימצא עזר אשר שלח מלאכים הושע בן אלה אל סוא מלך מצרים והנה צרה כי לא יעזרהו וגם שבא יבא סנחריב לרעה לו: מעוף צוקה. עיפו צוק: ואפלה מנודח. ע״י אפלה הו׳ מנודח שכן לשו׳ נידוח נופל באפלה כמו לכן יהי דרכם להם כחלקלקות באפלה ידחו ונפלו בה ולאפלה הם מנודחי׳: כי לא מועף לאשר מוצק לה. כי מלך אשור אשר נותן למוצק ולהצר לה לארצכם איננו עיף ואינו עצל מלבא עליה׳ עד שלש פעמי׳ אחת בימי פקח אש׳ לקח את עיון ואת אבל מעכה ואת ק׳ הקדש ואת הגלילה כל ארץ נ׳ נפתלי והגלות ההיא בשנת ר׳ לאחז ובשנת שתים עשרה ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה מקרא זה בדברי הימים וגלות זה בשנת שתים עשרה לאחז תחלת מרדו של הושע בן אלה כענין שכתו׳ וימצא מלך אשור בהושע קשר וגו׳ לאחר שנשתעבד לו שמנה שני׳ ואין החשבון מפורש במקרא בגלוי אבל יש ללמד מברייתא דסדר עולם והשלישית בשנת שש לחזקיהו שנת תשע למרדו של הושע אשר כלכדה סומרון היא עיר המלוכה וגלו כולם וזהו האמור כאן כי לא עיפות לאויב אשר הוא מוצק לה לארץ ישראל האמור בענין ואל ארץ יביט: כעת הראשון הקל ארצה זבולון. הגלות הזו האמצעית קלה תהיה כ כאות׳ של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון ונפתלי שאף בשנייה לא הגלה אלא שני השבטו׳ וחצי המט׳ שבעבר הירדן אבל האחרון משעה השלישי׳ הוא הכביד טיאט את הכל כמכבד את הבית ויש לפרשו אף לשון כובד לפי ענין המקרא שפתח ראשונ׳ בלשון הקל ארצה זבולן והאחרון הכביד וכשאת׳ ישעיה נבואה זו כבר גלו הראשונים: דרך הים. אותן היושבין על ימה של טבריה היא ארץ נפתלי: ס״א ים ודרום ירשה: עבר הירדן. היא גלות שנייה של ראובן וגד: גליל הגוי׳. היא כל ארץ ישרא׳ שהיתה גוללת אליה כל הגוים שהכל מתאוין לה ובאין לה לסחורה כענין שנאמר נחלת צבי צבאות גוים ויונתן תירגם לשון אחר: העם ההולכים בחשך. הם יושבי ירושלם שהיו חשוכי׳ מדאגת סנחריב כענין שנא׳ ויאמר חזקיה יום צרה ותוכחה ונאצה היו׳ הזה: ראו אור גדול. במפלתו של סנחריב: הרבית הגוי. כעמו גדולו׳ לכל שומעיה׳ כששמעו האומו׳ הניסי׳ שנעשו להם: לו הגדלתה השמח׳. ולא לאויביו וכתו׳ לא בלמ״ד אף לפי שלא היתה שמחת חזקיהו שלימה לפי שבאותו הפרק נאמר לו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך: כשמחה בקציר. תירגם יונתן כחדוות נצחי קרב שהוא כענין הקציר הורגי אדם קוצצי צוארים ושיכה הכתוב בלשונו לדרוש שהיה אותו הנס בליל קציר העומר: כאשר יגילו בחלקם שלל. מצרים בימי משה שאף כאן חלקו שלל כוש ומצרים שכשחזר מעל תרהקה מלך כוש בא לו לירושלם עם כל אוצרות כוש ומצרים כענין שנ׳ יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים וגו׳ והכל בזזו חזקיהו ועמו: כי את על סבלו. עול שהיה סבל לחזקיהו ושהיה מטה את שכמו למשא כבד להעלו׳ מס קשה ואת שבט יהודה שהיה נוגש בו בחזקיהו החיתות ושברת יחד בלילה אחד: כיום מדין. בימי גדעון: כי כל סאון סואן ברעש. יש פותרין אותו לשון סאה ומדה כמו שדרשוהו רבותנו אך לפי פשט לשון המקרא לא יתכן לפרשו מגזרתו מאחר שאין הוי״ו והנ״ון מעיקר התיבה שלא כמו שאון מן שואה והמון מן הומה וחרון מן חרה לא יתפעל עם הנ״ון לומ׳ סואן שלא סואה כמו מן המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר סואן הומן חורן. ואני אומר שפתרונו לפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון צהלת כצחון במלחמה. כי כל שאון סואן ברעש. קול כצחון שום נוכח במלחמה: ברעש. שעטת סוסים והגפת תריסין הוא. ושמלת הרוגי המלחמה מגוללה ברמים. אבל כצחון זה אין בו רעש ואין בו דם: והיתה לשריפה. יקד יקוד מאכולת: כי ילד יולד לנו. אע״פ שאחז רשע הוא בנו הנולד לו שנים להיות לנו תחתיו למלך צדיק יהיה. ותהיה משרת הקב״ה ועולו על שכמו שיהא עוסק בתורה ושומר מצות ויטה שכם לסבלו של הקב״ה ויקרא שמו הקב״ה שהוא מפליא עצה ואל גיבור ואבי עד קרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת יהיה בימיו: למרבה המשרה. לתי יקרא השם הזה למלך שמרב׳ המשרה של הקב״ה על עצמו ליראתו מפניו משרה לשון שררה זו לתשובת המיני׳ אך יש לו שאף שר שלום משמותיו של הקב״ה וקריאת שם זה היינה לשם ממש אלא לשם גדולה ושררה כמו ויקרא שם בבית לחם וכמו ועשיתי לך שם אף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה. ולשלום הניתן לו אין קץ שהיה לו שלום מכל עבריו ואין קץ זה לשון הפסק עולמית אלא אין קץ לסביביו. על כסא ממלכות דוד יהיה שלום זה במשפט ובצדקה שעשה יחזקיהו ולשלום זה תיקון מילה הוא הרבה משרה על שכמו ומה גמול ישלם לו הנה לשלומו אין קץ ואין קצבה: מעתה ועד עולם. עולמו של חזקיהו כל ימיו וכן מצינו שאמרה חנה על שמואל וישב שם עד עולם. ולתשובת המינים האומרים שם לטעותם יש להשיבם מהו מעתה והלא לא בא אותו טעות עד לסוף שלש מאות שנה:

רשי

קנאת ה' צבאות. מקנא לציון על אשר יעץ עליה ארם ופקח: תעשה זאת. ולא אחז ראוי לכך ואף זכות אבות תמה תום ולא רבותי בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג אמ' מלאכי השרת לפני הקב"ה מי שקצץ דלתות ההיכל ושיגרן למלך אשור יעשה משיח מיד סתמו הכתו': דבר שלח ה' ביעקב. הנבואה שנתנבא לפורענות פקח בן רמליה: ונפל בישראל. שעתה תתקיים בהם: בגאוה ובגודל לבב לאמר. מה שהיו אומרים בגאוה ובגודל לבב: לבנים נפלו וגזית נבנה. המלכים שהיו לנו קודם שמלך פקח כגון יהואחז בן יהוא שבימיו נתמעטנו כענין שנא' כי אבדם מלך ארם שפלים היו והם הלכו להם כבניין לבנים רעוע הנופל אבל זה שהוא עכשיו חזק הוא כבנין אבני גזית וכן ארזים טובים משקמים לבנין: וישגב ה' את צרי רצין עליו. הם בוטחי' במה שנסמכו על רצין מלך ארם והקב"ה ישגב את מלך אשור עליו ויסכסכנו להשיאו לבא עליו כך שמעתי: ואני אומר את אויביו כלפי השכינה הוא אומר הקב"ה יסכסך את אויביו זה בזה נגד בני ארם ופלשתים ב בישראל וישראל זה בזה כמו שנאמר למטה בענין מנשה את אפרים וגו': ארם מקדם. ארם הרעו להם מקדם בימי יהואחז ויואש ופלשתים הרעו להם מאחור שהפלשתים להם במערב: בכל זאת וגו' ועוד ידו נטויה. עד שיביא עליהם את סנחריב: ד"א ארם מקדם ופלשתים מאחור היו משחיתים ביהודה בימי אחז כמו שמפורש בדברי הימים ועל ישראל ועל יהודה היה ישעיה מתאונן על הצרות הללו: עד המכהו. עד הקב"ה שהוא מביא עליו המכות האלה: כפה ואגמון. לשון מלכים ושלטונים. כפה. ארקו"לור בלע"ז כלומר אותם החופפים עליהם ככיפה זו. ואגמון. אף היא כיפה קטנה ועל שם שכפופה כאגמון קורא לה אגמון ובברייתא דשמואל מצינו שים מזלו' ברקיע ממונ' ואלה שמותם וכאן אמר הנביא שכל חכמיהם הניבאים להם וחוזים בכוכבים את הבאות עליהם יכרית ה' מהם: מאשרי. מדריכי. כמו באשורו אחזה רגלי: מאושריו. שלמדו דרכי מדריכי התועה: ומאושריו מבולעים. הנדרכים בדרך המתעים המאשרים אותם ב בדרכים הללו דרכים מבותרים ובוצים שאין פתח לצאת מהם ולשון בילוע נופל על הדרך כ כענין שנא' במקום אחר עמי מאשריך מתעי' ודרך אורחותיך בלעו: ומרע. רשע כמו זרע מרעים: כי בערה כאש רשעה. רשעתם תבער בהם ותאכלם כאש: שמיר ושית. שלהם תאכל המורדים והפושעים שבהם: ותצת בסבכי היער. ברלת העם סבכי ענפים: ויתאבכו גאות עשן. יהיו נבוכים ומסובבים בחוזק עשן התבערה. ויתאבכו. כל לשון כבך אין יסוד תיבה אלא כך כמו מבכי נהרות עמק הבכא והכ"ף באה בו לפרקים וכאן באה בו אלף במקום כ"ף כמו אלף של אבחת חרב ואלף של אחוותי באזניכם: נעתם ארץ. יונתן תירגם חרובת ארעא וקשה בעיני לפרש כן שהיה לו לומר נעתמה הארץ ואחרי שאין לו דמיון במקרא לא לשון התרגום ולא לשון אחר אני מפרשו לפי ענינו בעברת הקב"ה נעתם העשן הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ או לשון נתך והגיע לארץ: ויגזור על ימין. יבוזו וישללו זה את זה על ימין או על שמאל ולא ימצא להם: איש בשר זרועו. תי' גבר נכסי קריביה יבזון: מנשה את אפרים. מנשה יתחבר עם אפרים: ואפרי' את מנשה. עם מנשה ויחדיו המה יתחברו על יהודה: חקקי און. שטרי און שטרות מזויפין: ומכתבי. לשון ערבי הוא כמו מכתבים בלשון עברי: להטות. על ידי שטרות שקר את הדלים מדין זכות הראויה להם: סו"א

אבן עזרא

דבר. כנבואה או גזירה: ונפל. הטעם כנופל כמשפט: וידעו. אפרים. הם עשרת השבטים: לבנים. דרך משל אם אשור הרע לנו עוד נשוב כקדמותינו וטובים מאשר היינו: שקמים. כרמו' תאנים רעים: וישגב. צרי רצין. הם אשור: אויביו. שב אל השם והם ארם או ישראל והנה ארם שהן מזרח לישראל ישובו להרע לישראל עם מלכי אשור. מאחור שהם במערב ארץ ישראל: והעם. על ישראל: המכהו. הוא השם שהוא המכ' באמת ובאו סימנים שנים כמו בתוך האהלי: ויכרת. הטעם לא שב העם כי אין מורה להם הדרך הישרה: כפה. הוא הסרס וכנה וכפתו לא רעננה: ואגמון. כמו הלכוף כאגמון ראשו והוא צמח נכר וידוע: זקן. והנה פירש כי הראש משל לזקן וכן הכפה והזנב ואגמון משל לנביא השקר: ויהיו. אלף מאשרי תחת יוד והפך זה תתיימרו וכן אלף ומאשריו: על כן. ישמח. השם כדרך לשון אדם כי בהיות הנעמים בטוב ישמחו עושיהם: חנף. הוא ברו טוב ותוכו רע: כי. דמה הרשע לאש שיאכל ויתבער והשמיר והשית הם הרשעים: ויתאבכו. מלה זרה כמו התרוממו: בעברת. נעתם. בלשון קדר כמו חשך גם זה דבק בעבור העשן הנזכר למעלה ור' משה הכהן ז"ל אמ' שהוא כמו יועם זהב והתי"ו תבנין התפעל וזאת טעות גדולה: ויגזר. דרך משל בעבור מלחמות שיעשו ביניהם והן אחים כאילו הם גוף אחד: מנשה. זה פירוש הפסוק שהוא למעלה והנה מנשה ילחם עם אפרים ושניהן על יהודה: הוי חוקקים. הוי כמו קריאה לשופטים וסופריהם: ומכתבי. פועל יוצא לשני פעלי' מהבנין הכבד הדגוש והיה עמל דבוק עם כתבו: להטות. ישוב לסופרי' שיכתבו ספרי שקר על היתומים והאלמנו' והדלי' שאין להן כח ואפילו לדבר: ומה

מסורה

מדין ג' בקריא' וסימ' מדין וסכנה. רכבי אתונות צחורות ישבי על מדין. להטות מדין דלים. חד שם קרתא וחד לשון ארח וחד לשון דין:

מקרא

קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת:

דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל: וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ אֶפְרַיִם וְיוֹשֵׁב שֹׁמְרוֹן בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל לֵבָב לֵאמֹר: לְבֵנִים נָפָלוּ וְגָזִית נִבְנֶה שִׁקְמִים גֻּדָּעוּ וַאֲרָזִים נַחֲלִיף: וַיְשַׂגֵּב יְהוָה אֶת צָרֵי רְצִין עָלָיו וְאֶת אֹיְבָיו יְסַכְסֵךְ: אֲרָם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאָחוֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל פֶּה בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה: וְהָעָם לֹא שָׁב עַד הַמַּכֵּהוּ וְאֶת יְהוָה צְבָאוֹת לֹא דָרָשׁוּ: וַיַּכְרֵת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה וְאַגְמוֹן יוֹם אֶחָד: זָקֵן וּנְשׂוּא פָנִים הוּא הָרֹאשׁ וְנָבִיא מוֹרֶה שֶּׁקֶר הוּא הַזָּנָב: וַיִּהְיוּ מְאַשְּׁרֵי הָעָם הַזֶּה מַתְעִים וּמְאֻשָּׁרָיו מְבֻלָּעִים: עַל כֵּן עַל בַּחוּרָיו לֹא יִשְׂמַח אֲדֹנָי וְאֶת יְתֹמָיו וְאֶת אַלְמְנֹתָיו לֹא יְרַחֵם כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע וְכָל פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה: כִּי בָעֲרָה כָאֵשׁ רִשְׁעָה שָׁמִיר וָשַׁיִת תֹּאכֵל וַתִּצַּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר וַיִּתְאַבְּכוּ גֵּאוּת עָשָׁן: בְּעֶבְרַת יְהוָה צְבָאוֹת נֶעְתַּם אָרֶץ וַיְהִי הָעָם כְּמַאֲכֹלֶת אֵשׁ אִישׁ אֶל אָחִיו לֹא יַחְמֹלוּ: וַיִּגְזֹר עַל יָמִין וְרָעֵב וַיֹּאכַל עַל שְׂמֹאול וְלֹא שָׂבֵעוּ אִישׁ בְּשַׂר זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ: מְנַשֶּׁה אֶת אֶפְרַיִם וְאֶפְרַיִם אֶת מְנַשֶּׁה יַחְדָּו הֵמָּה עַל יְהוּדָה בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה:

הוֹי הַחֹקְקִים חִקְקֵי אָוֶן וּמְכַתְּבִים עָמָל כִּתֵּבוּ: לְהַטּוֹת מִדִּין דַּלִּים וְלִגְזֹל מִשְׁפַּט עֲנִיֵּי עַמִּי לִהְיוֹת אַלְמָנוֹת שְׁלָלָם וְאֶת יְתוֹמִים יָבֹזּוּ:

תרגום

בְּמֵימְרָא דַיָי צְבָאוֹת תִּתְעֲבֵיד דָא: פִּתְגָמָא שְׁלַח יְיָ בִּדְבֵית יַעֲקֹב וְאִשְׁתְּמַע בְּיִשְׂרָאֵל: וְאִתְרַבְרְבוּ עַמָּא כּוּלְּהוֹן אֶפְרַיִם וְיָתֵיב שָׁמְרוֹן בְּרְבוּ וּבִתְקוֹף לְבַב לְמֵימַר: רֵישַׁיָא גְלוֹ וּדְטָבִין מִנְהוֹן נְמַנֵי נִכְסַיָא אִתְבְּזַזוּ וּדְשַׁפִּירִין מִנְהוֹן נִקְנֵי: וְתַקִיף יְיָ יַת סַנְאַת רְצִין עֲלוֹהִי וְיַת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי יְעַדֵּר: אֲרָם מִמַּדִינְחָא וּפְלִשְׁתָּאֵי מִמַּעַרְבָא וּבְזוֹ יַת נִכְסֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל אֲתַר בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִּיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעוֹד כְּעַן מִתַּקְפִין מֶרְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ עֲתִידָה לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן: וְעַמָּא לָא תָבוּ לְפוּלְחַן מַן דְּאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן מַחְתָא וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת לָא תְבָעוּ: וְשֵׁיצֵי יְיָ מִיִּשְׂרָאֵל רֵישׁ וְהֶגְמוֹן שִׁלְטוֹן וְאִיטְרוֹן יוֹמָא חַד: סַב וּנְסִיב אַפִּין הוּא רֵישָׁא וְסָפַר מַלִּיף שְׁקַר הוּא חַלָשָׁא: וַהֲווֹ מְשַׁבְּחֵי עַמָּא הָדֵין מַטְעַן וְרַבְרְבָנוֹהִי מְסַלְעֲמִין: עַל כֵּן עַל עוּלֵימוֹהִי לָא יֶחֱדֵי יְיָ וְעַל יַתְמוֹהִי וְעַל אַרְמְלָתוֹהִי לָא יְרַחֵים אֲרֵי כוּלְּהוֹן חֲנִיפִין וּבִישִׁין וְכָל פּוּמְהוֹן מְמַלְּלִין שְׁקַר בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִּיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעַד כְּעַן מַתְקְפִין מִרְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרָעָא מִנְהוֹן: אֲרֵי תַדְלֵיק כְּאֶשָּׁתָא פּוּרְעֲנוּת חוֹבֵיהוֹן חַטָּאַיָא וְחַיָּבַיָּא תְּשֵׁיצֵי וְתַשְׁלוֹט בִּשְׁאַר עַמָּא וּתְשֵׁיצֵי סַגִּי מַשִּׁרְיָתָא: בְּתַעֲבוֹר מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת חֲרוּבַת אַרְעָא וַהֲוָת עַמָּא כִּיקִידַת נוּר גְּבַר עַל אֲחוּהִי לָא חַיֵּס: וּבַז מִן דָּרוֹמָא וְכָפִין וְשֵׁיצֵי מִן צִיפּוּנָא וְלָא סְבַע גְּבַר נִכְסֵי קָרִיבֵיהּ יִבְזוֹן: דְּבֵית מְנַשֶּׁה עִם דְּבֵית אֶפְרַיִם וּדְבֵית אֶפְרַיִם עִם דְּבֵית מְנַשֶּׁה כַּחֲדָא יִתְחַבְּרוּן לְמֵיתֵי עַל דְּבֵית יְהוּדָה בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִּיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעוֹד כְּעַן מַתְקְפִין מִרְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן:

וַוי דְּרָשְׁמִין רִישְׁמִין דְּמֵינַס וּכְתַב דְּלֵיאוּ כָּתְבִין: לְאַסְטָאָה מִדִּין מִסְכֵּינִין וּלְמֵינַס מַה דְּרָעַן מַחְשִׁיכֵי עַמָּא בְּדִינָא לְמֶהֱוֵי אַרְמְלָן עֲדֵיהוֹן וְיַת נִכְסֵי יַתְמֵי יִבְזוֹן:

אבן עזרא

ומה · הטעם כל זה עשיתם והנה מה תעשו ביום שיפקוד השם עונותיכם : כבודכם · הוא ההמון : בלתי · הטעם כל זה עשיתם לא ימלט רק מי שיכרע תחת אסיר ויפיל עצמו תחת הרוגים כאילו הוא הרוג כמוהם : הוי אשור · הוא דרך קריאה · סבב. אפי שהוכחתי בו רבים והמטה שהוא ביד בני אשור הוא זעמי : בגוי · ועל עם עברתי · שים לי עברה עליו : והוא · ידמה · כמו כאשר דמיתי והוא מגזרת דמיון והטעם לא יחשב כי להוכיח שלחתיו רק אין לו מחשבה כי אם לעקור את הכל : כי יאמר · בלבו הנה שבו שרי שהיו בתחלה שרים הנם מלכים על גוים : הלא ככרכמיש כלנו · כמו ואכד וכלנה והם שמות מקומות נקראו על שם הבונים כמו מכרישי כאשר עשית למתלכו · שובריעט : מירושלם · מסביבות ירושלם והם ערי יהוד הבצורות שתפש : הלא · זאת הנבואה היא על סנחריב כאשר יבא להלחם על ירושלם : והיה כי יבצע · ישלים וכמוהו ידיו תבצענה : את כל מעשהו · להביא חיל סנחריב אל ציון : על פרי · כמו פרי מחשבתו : כי עשיתי גבורה : נבונותי · מהשניים הנראים מבנין נפעל : ואסיר · עתיד והטעם על זמן עומד כמו יעשו עגל בחורב : ועתידותיהם שוסיתי · מגזרת ועתדה בשדה לך הממון שיזמן האדם שימצאהו לעתיד מימיו : ואוריד כאביר · ואם הוא באל״ף הוא נוסף והטעם אוריד היושבים בארמון כביר · ויאמר ר׳ משה הכהן כי האל״ף עיקר כמו אביר הרועים והטעם כגבור : ותמצא · לחיל · ממון כמו את החיל הזה : נודד כנף · פועל יוצא והנה הכנף פעול בעבור שהמשילם לבנים והאפרוחים יולדו מהם : היתפאר הגרזן · כלי הברזל שיחתך בו והוא מגזרת כגרזותי והנה הטעם כי השם המשילו ואין למשור רע כי אם ויסר במגר׳ והוא מפעלי הכפל על משקל מעוז ומשל אח׳ כהניף שבט ואת מרימיו והטע׳ כהנפת השבט ותנופת מרימיו כי עיקר התנופה למרימיו כהרים מטה ההרמה למרימים לא לעץ : לכן

רשי

שואה · לשון חורבן : ליום פקודה · שיפקד הקב״ה עליכם עונכם : על מי תנוסו לעזרה · הקב״ה אינו בעזרתכם : ואנה תעזבו · את כל הכבוד אשר אתם קובצים מן הגזל כשתלכו בגולה : בלתי כרע תחת אסיר · במקום אשר לא כרע ולא יבין אחד תכם שלא היה שם כריעת המרבץ שם באותו המקום יהיו אסורים כלומר חוץ מארבכם תאסרו וכן תירגם יונתן בר מן ארעכון אסירין תתאסרון : תחת · מקום כמו שבו איש תחתיו : ותחת הרוגים יפלו · ובאותו מקום יפלו הרוגים : הוי כי עשיתי את אשור שבט אפי לרדות בו את עמי ומטה הוא זעמי בידם של בני אשור : בגוי חנף · ישראל : והוא · סנחריב : לא כן ידמה · שהגזרה מאתי ואני שולחו : ידמה · קויידייר בלע״ז כי בלבבו להשמיד את הכל בגאוותו : כי יאמר וגו׳ · לכך גבה לבו : הלא ככרכמיש · כאשר בני כרכמיש שרים ושלטונים כן בני כלנו · על כן אם לא כארפד אשר הוא משלטנות חמת שלקחתי מאדם ואם לא כדמשק שלקחתי מיד ארם כן עשיתי לשומרון אם לא כארפד חמת דבוק הוא כארפד של חמת לכך נקוד פתח : ופסיליהם · היו מירושלם ומשומרון מכאן שרשעי ישראל היו מספיקין צלמים לכל האומות ואחרי שעובדי פסילי שומרון וירושלם נפלו בידי ולא הצילום פסיליהם כך שומרון וירושלם לא תוכל : כאשר עשיתי לשומרון וגו׳ · זאת יאמר לאחר שיכבוש את שומרון : והיה כי יבצע וגו׳ · אבל לא היה כמו שדימה שלא תאחר שיגמור הקב״ה את כל מעשהו ונקמתו בישראל ובקצת ערי יהודה ומאותה יראה יכנעו בני ציון וירושלם לשוב אלי אודיע למלך אשור כי לא בכחו גבר : אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשו׳ · על אשר הפרה והרבה גודל לבב מלך אשו׳ להתהלל בכחו על שקר פרי גודל קריש״מנט דגרנדיי״א בלע״ז של לב סנחריב : תפארת רום עיניו · על שנתפאר בגאותו · תפארת וכטמ״נט בלע״ז : רום עיניו · גסות רוחו כענין שנא׳ גבה עינים ורחב לבב כי אמר בכח ידי עשיתי כל גבורותי ולא מאת הקב״ה : נבונותי · חכמתי : ועתידותיהם · מעמדם ומכבם : כביר יושבים · יושבים רבים · כביר · פלוש״רם בלע״ז : ואוריד · הורדתי מגדולתם : כקן · כקיני עופות הפקר : וכאסוף בצים עזובות · וכאשר יאסוף איש בצים עזובו׳ שעזבתם אמם ואין מוחה בידם לכסות עליה׳ : נודד כנף ופוצה פה ומצפצף · כל הלשון הזה נופל בעופות לפי שדימה אותם הנגלים לקן צפרים ולבצים עזובות אמ׳ לשון זה לא צפצפו עליהם האב והאם : היתפאר הגרזן · הקב״ה אומ׳ לא היה לך להתהלל בזאת כי אינך אלא כגרזן שלי ואני החוצב בך כפרע על ידך מאויבי אתה המשור ואני המניפו · משור דולוי״רא בלע״ז וכי דרך המשור להתהלל על מניפו : כהניף שבט את מרימיו · כאילו היה השבט מניף את עצמו ואת יד המרימו והלא אין שבט מניפו אלא האדם : כהרים מטה לא עץ · לא העץ הוא המרים אלא האדם הוא המרים : תחת

כלבבו ה׳ בקריאה וסימ׳ והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי · ובן בכליצי שרי בבל דברי הימים · וישם דוד את הדברים האלה · והוא לא כן ידמה · ודבר אמת בלבבו · וחד ובלבבו יגדיל : הלא ו׳ חס׳ בספר׳ וסי׳ כי יאמר הלא שרי יחדו · הלא ככרכמיש כלנו · הלא כאשר עשיתי לשמרון ולאליליה · הלא על האנשים

וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם פְּקֻדָּה וּלְשׁוֹאָה מִמֶּרְחָק תָּבוֹא עַל־מִי תָּנוּסוּ לְעֶזְרָה וְאָנָה תַעַזְבוּ כְּבוֹדְכֶם׃ בִּלְתִּי כָרַע תַּחַת אַסִּיר וְתַחַת הֲרוּגִים יִפֹּלוּ בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי וּמַטֶּה־הוּא בְיָדָם זַעְמִי׃ בְּגוֹי חָנֵף אֲשַׁלְּחֶנּוּ וְעַל־עַם עֶבְרָתִי אֲצַוֶּנּוּ לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז וּלְשִׂימוֹ מִרְמָס כְּחֹמֶר חוּצוֹת׃ וְהוּא לֹא־כֵן יְדַמֶּה וּלְבָבוֹ לֹא־כֵן יַחְשֹׁב כִּי לְהַשְׁמִיד בִּלְבָבוֹ וּלְהַכְרִית גּוֹיִם לֹא מְעָט׃ כִּי יֹאמַר הֲלֹא שָׂרַי יַחְדָּו מְלָכִים׃ הֲלֹא כְּכַרְכְּמִישׁ כַּלְנוֹ אִם־לֹא כְאַרְפַּד חֲמָת אִם־לֹא כְדַמֶּשֶׂק שֹׁמְרוֹן׃ כַּאֲשֶׁר מָצְאָה יָדִי לְמַמְלְכֹת הָאֱלִיל וּפְסִילֵיהֶם מִירוּשָׁלִַם וּמִשֹּׁמְרוֹן׃ הֲלֹא כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן וְלֶאֱלִילֶיהָ כֵּן אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלִַם וְלַעֲצַבֶּיהָ׃ וְהָיָה כִּי־יְבַצַּע אֲדֹנָי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂהוּ בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִָם אֶפְקֹד עַל־פְּרִי־גֹדֶל לְבַב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וְעַל־תִּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו׃ כִּי אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי כִּי נְבֻנוֹתִי וְאָסִיר גְּבוּלֹת עַמִּים וַעֲתִידֹתֵיהֶם שׁוֹשֵׂתִי וְאוֹרִיד כַּאבִּיר יוֹשְׁבִים׃ וַתִּמְצָא כַקֵּן יָדִי לְחֵיל הָעַמִּים וְכֶאֱסֹף בֵּיצִים עֲזֻבוֹת כָּל־הָאָרֶץ אֲנִי אָסָפְתִּי וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף׃ הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחֹצֵב בּוֹ אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מְנִיפוֹ כְּהָנִיף שֵׁבֶט אֶת־מְרִימָיו כְּהָרִים מַטֶּה לֹא־עֵץ׃

תרגום

ומה תעבדון ליומא דיסערון עליכון חוביכון ולריגוש עקא מרחיק יתי לאן תיערקון לסעיד והיכא תשבקון יקרכון : בכן בר מן ארעכון אסירין תתאסרון ובר מקרויכון קטילין תתרמון בכל דא לא תבו מחוביהון דיתוב רוגזיה מנהון ועד כען מתקפן מירדיהון ועוד מחתיה עתידא לאתפרע מנהון : ווי אתוראה שולטן רוגזי ומלאך שליח מן קדמי עליהון בילוט : בכנשא חנפא אשלחיניה ועל עמא דעברו על אוריתא אפקדיניה למיבז ביזא ולמיעדי עדאה ולשויותיה לדייש כטין שוקין : והוא לא כן מדמי ולביה לא כן מחשיב ארי לשיצאה אמר בלביה ולאספא עממין לא בחיס : ארי יימר הלא כל שלטוני כחדא כמלכין חשיבין קדמי : הלא כמא דכרכמיש בביש קדמי כן כלנו אם לא כמא דארפד מסיר בידי כן חמת וכמא דעבדית לדמשק כן אעביד לשמרון : כמא דאשכחת ידי מלכוון דפלחן לטעותא וצילמניהון מירושלם ומקמתא דשמרון : הלא כמא דעבדית לשמרון ולטעותהא כן אעביד לירושלם ולצלמניא די בה : ויהי ארי ישיצי יי למעבד ית כל דאמר בטור דציון ובירושלם אסער על עובדי רם לבא דמלכא דאתור ועל תושבחת רמות עינוהי : ארי אמר בתקוף ידי עבדית ובחוכמתי ארי סוכלתן אנא ואגליתי עממיא ממדינא למדינא וקרוי תושבחתהון בזיתא ואחתית בתקוף ית יתבי כרכין תקיפין : ואשכחית כקינה ידי ניכסי עממיא וכמכנש ביעין שביקין כל דיירי ארעא אנא כנשית ולא הוה נטיל מכא ושדי כא ופתח פומא וממליל מלא : האיפשר דישתבח חולילא על דחליל ביה למימר הא אנא חללית אם יתרברב מסרא על דנגיר בה למימר הלא אנא נגרית כארמא תוטרא למימחי לא תוטרא מחי אילהין מאן דמחי ביה :

ושבים · הלא אני כחשה · הלא מעט מזער : הגרזן ד׳ מיוחדין בליש׳ בקרי׳ וסי׳ לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן · ונדחה ידו בגרזן לכרות · היתפאר הגרזן על החוצב בו · ומקבו׳ והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע :

ותחת כבודו. תחת בגדיהם יהו נשרפין הגבורים הם מכבדים את האדם: יקד יקוד. ישרף שריפה כשריפת אש. ומדרש אגדה כאן פרע לבני שם הכבוד שעשה שם לאביו כשכסה ערות נח אביו שנאמר ויקח שם ויפת וגו': אור ישראל. התורה שעוסק בה חזקיהו תהיה לאש לסנחריב: וקדושו. הקב"ה. ד"א וקדושו צדיקים שבדור: שיתו ושמירו. שריו וגבוריו: כרמל. יער גבוה: וכבוד יערו וכרמילו. הם רבוי חיילותיו: כמסוס נוסס. לפי שדימה אותם לעצי יער דימה פורענותם לתולעת הנוסר בפיו וטוחן העץ וקוראו שם כמו כ כמאר יאכלם סס. כמסוס נוסס כמגור המגורר. כמסוס נוסס כמסוס של נוסס שהוא כטוחן דק דק שהתולעת טוחן כך היה האפר שריפת גופן דק מסוס הוא הנטחן ונופל על ידי תולעת נוסס הוא התולעת: ושאר עץ יערו. הנותרים בחיילותיו: מספר יהיו. נוחים לספור כי מעט הם ונער יוכל לכותבם ואמרו רבותינו עשר נשארו מהם שאין לך קטן שאינו כותב יו"ד קטנה: להשען על מכהו. לסמוך על מלכי מצרים שהם היו תחלת המציקים להם: שאר ישוב. השארית שבהן ישובו אל הקב"ה: אל גבור. שהראה להם גבורה בסנחריב: כי אם יהיה עמך. לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך כחול הים השאר שישוב בו למוטב ת תשטף את כליון החריץ לבא עליהם ויעכבנו מלבא הצדקה שיתנהג בה: כי כלה ונחרצה. תראו שהקב"ה עושה ברשעים ותכנעו ותשובו אליו: לכן. לפי שידעתי שתשובו אליו חזקיהו וסיעתו כה אמר ה' אל תירא מאשור: בשבט יככה. בשבט פיו יחרף ויגדף אתכם על ידי רב שקה: ומטהו ישא עליך. לאיים כדרך שעשו מצרים. ועוד יש לפרש בשבט יככה אשר עד הנה הכך בשבטו ו והורגל לשאת עליך מטהו ו ואימתו כדרך המצריים משום ר' מנחם את' לי ר' יוסף: כי עוד. ימים מעט: מזער וכלה. הזעם שלי שניתן למטה ביד אשור כמו שאמור למעלה ומטה הוא בידם זעמי: ואפי שהיה לשבט ישוב: על תבליתם. לשון תבל עשו על חירופים וגידופים אשר גדפו נערי מלך אשור אותי: ועורר עליו. ולשורר עליו: שוט. מכת יסורין: כמכת מדין. שהרגו בלילה אחת והמלכים שברחו מהם ונמלטו נהרג עורב בצור עורב כדמפורש בספר שופטים. אף זה לאחר שישוב לארצו ימות שם בחרב: ומטהו על הים. ועוד יעורר עליו את מטהו אשר היה על הים בפרעה וחילו: ונשאו. ונטלו מן העולם כדרך שנשא את מצרים: וחובל על. סנחריב מפני חזקיהו שהיה כוח לדורו כשמן. ורבותינו פירשו מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהם יגעים לעסוק בתורה כענין שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו וגו': בא על עית. מונה והולך מסעות שנסע סנחריב ובא על ערי יהודה לבא ירושלם ביום מפלתו: עיית מגרון ומכמש רמה גבעת שאול בת גלים לישה ענתות מדמנה גבים. כולן מקומות הן: לנו. לשון לינה: נסה. בריחה ברחו כולן מפני חיילותיו: צהלי קולך. להזהיר לעם: הקשיבי לישה. את קול השופר וברחו לכם וכן עניה ענתות: העיזו. כאספו לברוח. ורבותינו דרשו צהלי קולך וכל המקרא במדרש אחר באגדת חלק והעמידו המסעות על עשר אבל יונתן תירגם את כולן שמות מקומות:

לכן. טעם בתשמניו מיתת גדולי אשור כי כן כת': יקד. כמו ויש שמים וירד: יקוד על משקל כפור: והיה אור ישראל. הוא השם והטעם על המלאך שהמכחיד המחנה: שיתו ושמירו. הרשעים: וכבוד יערו וכרמילו. משל שהיו רבים כאילנים היער והכרמל ימכפש ועד בשר יכלה. שהכחידם כדמות שרפה: כמסוס. שם כמו יקוד ואיננו סמוך. וטעם נוסס שיהיה זה הדבר נראה כנס: ושאר. שלא ימלטו כי אם מעטים עד ש שיוכל לכותבם נער שאין לו רגילות בחשבון: והיה. על מכהו. הוא אשור וזה לאות כי רבי' מיהודה קשרו: שאר ישוב. הוא שם בן הנביא והנה פירש כי טעם שאר ישוב על שאר יעקב והוא יהוא' גם ישוב משרת עצמו ואחר עמו כמו מתן בסתר יכפה אף והנה הוא כן שאר ישוב שאר יעקב ישוב אל אל גבור וטעם גבור בעבור שהוא יוכל ל להושיעם: כי. הטעם אף על פי שיהיו ישרא' רבים בימים ההם כחול הים לא ישאר מהם רק מי שישוב לשם כי כליון חרוץ גזור מהשם כמו אתה חרצת יבוא כנחל ש שוטף בצדק: כי. ונחרצה. גזרה נגזרת מאת השם כמו אתה חרצת: לכן. יושב ציון. בעבור שתפשו כל ערי יהודה: יככה. במחשבתו: בדרך מצרים. כי משם עבר: כי. מעט מזער. בימים ויכלה זעמי ואפי בהם על רוב ש שהשחיתו. ויש מפרש תבליתם מן אחרי ב בלותי על משקל ת תבליתם: ועורר. וכמכת מטהו על הים בסוף המים על מצרים: וכשאו. רמז לסנחריב בשובו ב בבושת: והיה. יסור סבלו. של מלך אשור וכף בואך ליהודה: וחבל. כמו השחיתה וכן וחבל את מעשה ידיך וטעמו ושחת העול כאשר יושם ש שמן בצואר והטעם שיתגבר יהודה: בא. הזכיר מסעי מלך אשור בבואו אל ציון: יפקיד כליו. עם קצת מחנהו לבא אל ציון במהרה: עברו מעברה. הנהר או שם מקום: לנו. מגזרת ללון: צהלי. הרמת קול וכן צהלת הסוס: בת גלים. שם מדינה ויתכן היותו בת כמו בת ציון: נדדה. הגבים. שם מקום או בורות מתרגום ארמית: העיזו. הבריחו נפשם או אחרים מישראל כי הוא פועל יוצא שלא הזכיר: עד

ונחרצה נ' בקריאה וסימ' כי כלה ונחרצה. ועתה אל תתלוצצו. והגביר ברית לרבים. וא' נחרצה כי נחרצה נעשתה: יככה ג' בקריאה וסימ' למה יככה נפש. מאשור בשבט יככה. יומם השמש לא יככה: עורב ד' מלאים וסי' ויכו את עורב ב' בו. במכת מדין. בצור עורב. שחרות כעורב:

לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן אֲדֹנָי צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יֵקַד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ: וְהָיָה אוֹר־יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוֹשׁוֹ לְלֶהָבָה וּבָעֲרָה וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד: וּכְבוֹד יַעְרוֹ וְכַרְמִלּוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד־בָּשָׂר יְכַלֶּה וְהָיָה כִּמְסֹס נֹסֵס: וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יוֹסִיף עוֹד שְׁאָר יִשְׂרָאֵל וּפְלֵיטַת בֵּית־יַעֲקֹב לְהִשָּׁעֵן עַל־מַכֵּהוּ וְנִשְׁעַן עַל־יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת: שְׁאָר יָשׁוּב שְׁאָר יַעֲקֹב אֶל־אֵל גִּבּוֹר: כִּי אִם־יִהְיֶה עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ כִּלָּיוֹן חָרוּץ שׁוֹטֵף צְדָקָה: כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ: לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת אַל־תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּכָּה וּמַטֵּהוּ יִשָּׂא־עָלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם: כִּי־עוֹד מְעַט מִזְעָר וְכָלָה זַעַם וְאַפִּי עַל־תַּבְלִיתָם: וְעוֹרֵר עָלָיו יְהוָה צְבָאוֹת שׁוֹט כְּמַכַּת מִדְיָן בְּצוּר עוֹרֵב וּמַטֵּהוּ עַל־הַיָּם וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סֻבֳּלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי־שָׁמֶן: בָּא עַל־עַיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו: עָבְרוּ מַעְבָּרָה גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה: צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת: נָדְדָה מַדְמֵנָה יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ:

חֲלַף דְּאִתְרַבְרַבוּ מַלְכָּא דְּאַתּוּר בְּכֵן יְשַׁלַּח רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת בְּרַבְרְבָנוֹהִי מָחָא וּתְחוֹת מָאנֵי יְקָרְהוֹן מִיקַד יוֹקְדוּן כִּיקִידַת אִישָׁא: וִיהֵי מָרֵיהּ נְהוֹרֵיהּ יִשְׂרָאֵל וְקַדִּישֵׁיהּ מֵימְרֵיהּ תַּקִּיף כְּאֶשָּׁתָא וּפִתְגָּמוֹהִי כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וְיִקְטוֹל וִישֵׁיצֵי שִׁלְטוֹנוֹהִי וְטוּרְנוֹהִי בְּיוֹמָא חַד: וִיקַר סַגִּי מַשִּׁירְיָתֵיהּ נַפְשֵׁיהוֹן עִם פִּגְרֵיהוֹן יְשֵׁיצֵי וִיהֵי תְּבִיר וַעֲרִיק: וּשְׁאַר עַבְדֵי קְרָבֵיהּ יְסוּפוּן לְמֶהֱוֵי עַם דְּמִנְיָין וּמַלְכוּ חַלָּשָׁא יִתְחַשְׁבוּן: וִיהֵי בְּעִידָּנָא הַהִיא לָא יוֹסְפוּן עוֹד שְׁאָרָא דְּיִשְׂרָאֵל וְשֵׁיזָבַת בֵּית יַעֲקֹב לְאִסְתַּמָּכָא עַל עַמְמַיָּא דַּהֲווֹ מַפְלְחִין בְּהוֹן וְיִסְתַּמְּכוּן עַל מֵימְרָא דַּיְיָ קַדִּישָׁא דְּיִשְׂרָאֵל בִּקְשׁוֹט: שְׁאָר דְּלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחַטָּאָה שְׁאָרָא דְּבֵית יַעֲקֹב יְתוּבוּן לְמִפְלַח קֳדָם אֱלָהָא גִּבָּרָא: אֲרֵי אִם יְהֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל סַגִּי כְּחָלָא דְּיַמָּא שְׁאָר דְּלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחַטָּאָה יִתְעַבְדוּן לְהוֹן גְּבוּרָן דְּמִתְגַּבְּרָן וּמַדְבְּרָן בִּזְכוּ: אֲרֵי גְּמִירָא וְשֵׁיצָאָה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עָבֵד עִם כָּל רַשִׁיעֵי בְּגוֹ אַרְעָא: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת לָא תִדְחַל עַמִּי יָתֵיב צִיּוֹן מֵאַתּוּרָא בְּשׁוּלְטָנֵיהּ יִמְחִינָךְ וּמְרוֹתֵיהּ יִרְמֵי עֲלָךְ כַּד בְּאוֹרַח מִצְרָיִם: אֲרֵי עוֹד צִבְחַר כִּזְעֵיר וִיסוּפוּן לְוָטַיָּא מִנָּכוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב וְרוּגְזִי עַל עַמְמַיָּא עָבְדֵי תִּבְלָא לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן: וְיַיְתֵי עֲלוֹהִי יְיָ צְבָאוֹת מָחָא כְּמַחַת מִדְיָן בְּשַׁקִּיף עוֹרֵב וּמְרוֹתֵיהּ תַּעְדֵּי מִנְּכוֹן כְּמָא דַּעֲדַת מְרוֹת פַּרְעֹה עַל יַמָּא וְיִתְעַבְדָן לְכוֹן גְּבוּרָן כִּדְבְאוֹרַח מִצְרָיִם: וִיהֵי בְּעִידָּנָא הַהִיא תַּעְדֵּי מְרוֹתֵיהּ מִנָּךְ וְנִירֵיהּ מֵעַל צַוְּרָךְ וְיִתַּבְּרוּן עַמְמַיָּא מִן קֳדָם מְשִׁיחָא: אֲתָא עַל עַיַּת עֲבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָס יְמַנֵּי רַבָּנֵי מַשִּׁירְיָתֵיהּ: גְּזוּ עֲבָרוּ יַרְדְּנָא בְּגֶבַע בָּתוּ לְהוֹן אִתְבַּרוּ יָתְבֵי רָמְתָא אֱנָשׁ גִּבְעַת שָׁאוּל עֲרַקוּ: אֲרִימוּ קָלְכוֹן אֱנָשׁ בַּת גַּלִּים אֲצִיתוּ דְּיָתְבִין בְּלַיִשׁ דְּדַיְירִין בַּעֲנָיַת עֲנָתוֹת: אִתְבַּרוּ אֱנָשׁ מַדְמֵנָה יָתְבֵי גֵּיבִים גְּלוֹ:

אבן עזרא

עוד · ועוד היום שיעמוד בנוב : הנה · מסעף · יכרית הסעיפים כמו לא תפאר אחריך ושרשך מארץ חיים : פארה · כמו סעיף וככה ותפלא פארותיו : במערצה · בגבורה מגזרת עריץ : ורמי הקומה · בעבור כי השרים כבתרו : ונקף · לשון הכרתה : סבכי היער · האילנים המסובכים : בברזל · משל למלאך והשרי׳ הדומים לאילני הלבנון יפלו בברזל אדיר והנה בברזל מוסף עצמו ואחר עמו : ויצא · רובי המפרשים אמת כי זה המשיח והטעם שימות מחנה אשור הבר על ירושלם ועוד יבא עת גאולת ירושל׳ השלימה ולפי דעת רבי משה הכהן שעל חזקיהו רמז כי הוא דבק עם הפרשה : חוטר · מגזרת תרגו׳ מטה : גזע · כמו זרע · ונצר כמו סעיף כנצר נתעב · וטעם ויצא כי קטן היה כ כאשר היה זאת ה הנבואה : ונחה · על משקל ושבה אל בית אביה מהשני׳ הנראי׳ והנה פרש כי רוח יי׳ היא רוח חכמה ו ובינה וכן כתוב על יהושע בתורה : וגבור׳ · כי גבור היה חזקיה כי כן כתוב : והריחו · פעמים תטעה הרגשת האזן שתשמע ואין קול גם העין תטעה שירא׳ לה הנה שהוא כע רק הרגשת הריח לא תטעה והריחו כאילו יריח הדבר ב בראת השם שיש לו לא ישפוט כאשר י יראה לעיניו ולא כ כאשר ישמע כי יתכן להיות עדות העדים שקר ואלה התוכחות והמשפטי׳ הם כמשפט המלוכ׳ : ושפט בצדק דלי׳ · כמשפטי התור׳ שלא יהדר פני דל : והוכיח במישו׳ · כוסר לטובים : והכה ארץ · בפיו כאילו הוא שבט לרשעים : והיה · והנה הצדק לא יסור ממנו כל ימיו בכל מעשיו : וגר זאב · דרך משל מהשלום שיהיה בימיו : ומריא · פירשתיו שהוא מין ממיני השור וחלבו אסור : ופרה · היא גדולה כי העגל קטן ויש אומרים כי הכתו׳ חזקה מהזכר : יאכל תבן · כאילו יסור מנהג תולדתו ולא יזיק לטרוף : ושעשע · לעולם תמצא בטעם הזה כפולה : חור · הפה או האף : מאורת · העין שהיא בעלת האור · ויתכן היות הא׳ הדם תחת ״ור ידו אליה והטעם ישלח ידו או אין לה אחות : לא ירעו · הפתן והצפעוני כאילו כל ארץ ישראל מלאה דעת יי׳ כי ידוע הוא כי יודע השם לא ישחית לעולם רק יבנה ויתכן : כמים · תחסר מלת אשר וכן הוא כי הדעת תרבינה כמו אשר יכסו המים על ים שלא יספיקו רק תוספנה : והיה הרמה והיא אחרונה באה בתוכו יסוד כופל כמו עשה בנה קנה : דעה את יי׳ · לדעת את יי׳ : לכם

מסורה

פארה ג׳ מל׳ ב׳ כתיב פורה וחד כתיב פארה וסימ׳ מסעף פארה במערצה כן כתיב · פורה דרכתי לבדי · לחשוף חמשים פורה · וכ׳ חס וס׳ ואם ירא אתה לרדת · הוא ופרה נערו : חטר ב׳ ויצא חטר מגזע ישי · חטר גאוה : כל מישור ומישור חס׳ ״ד בנ״ מל׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ב׳ : בשבטו ׳ רפין בקריאה וסימ׳

ישעיה

עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד יְנֹפֵף יָדוֹ הַר בֵּית־צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם׃ הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדֻעִים וְהַגְּבֹהִים יִשְׁפָּלוּ׃ וְנִקַּף סִבְכֵי הַיַּעַר בַּבַּרְזֶל וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל׃

יא וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה׃ וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת יְהוָה׃ וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְהוָה וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא־לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ׃ וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־אָרֶץ וְהִכָּה־אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע׃ וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו׃ וְגָר זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם׃ וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן׃ וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־חֻר פָּתֶן וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ הָדָה׃ לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים׃

תרגום

עַד כְּעַן יוֹמָא רַב וְסַגִּי עִדָּן לֵיהּ לְמֵיעַל הָא סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר נְטַל וַעֲבַד תְּלָת אֲווּנִין וְדַבַּר עִמֵּיהּ אַרְבְּעִין אַלְפִין גּוּסְפָּנִין דִּדְהַב דִּבְנֵי מַלְכִין קְטִירֵי תָגָא יָתְבִין בְּהוֹן וְדַבַּר עִימֵּיהּ מָאתָן אַלְפִין אַחִידֵי סַיְפִין וְרוּמְחִין וְדַבַּר עִימֵּיהּ מָאתָן וְשִׁתִּין אַלְפִין מְחַצְצֵי גִּירִין גּוּבְרִין דְּרַהֲטִין קֳדָמוֹהִי מְאָה אַלְפִין אוּרְכָא דְמַשִּׁירְיָתֵיהּ אַרְבַּע מְאָה פַּרְסִין צַוַּאר סוּסְוָתֵיהּ אַרְבְּעִין פַּרְסִין מִנְיַן מַשִּׁירְיָתֵיהּ מָאתָן וְשִׁתִּין אַלְפִין רִיבּוֹא חָסֵר חָד וְכֵן אֲתוֹ עַל אַבְרָהָם כַּד רְמוֹ יָתֵיהּ לְגוֹ נוּרָא יְקִידְתָּא וְכֵן עֲתִידִין לְמֵיתֵי עִם גּוֹג וּמָגוֹג כַּד יִשְׁלַם עָלְמָא קִיצֵיהּ לְמִתְפַּרְקָא מַשִּׁירְיָתָא קַדְמֵיתָא כַּד עֲבָרוּ בְּיַרְדְּנָא שָׁתוֹ מַיָּא דַהֲווֹ בְּיַרְדְּנָא מַשִּׁירְיָתָא תִּנְיָתָא כַּד עֲבָרוּ בְּיַרְדְּנָא דָלוֹ עִקְבֵי סוּסָוָתָא וְשָׁתוֹ מַיָּא מַשִּׁירְיָתָא תְּלִיתָאָה כַּד עֲבָרוּ בְּיַרְדְּנָא חֲפָרוּ בֵּירִין וְשָׁתוֹ מַיָּא אֲתָא וְקָם בְּנוֹב קִרְיַת כַּהֲנַיָּא לָקֳבֵיל שׁוּרָא דִירוּשְׁלֵם וְעָנֵי וַאֲמַר לְחֵילְוָתֵיהּ הֲלָא דָא הִיא קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם דַעֲלָהּ אַרְגֵישִׁית כָּל מַשִּׁרְיָתִי וְעָלָהּ כְּבֵישִׁית כָּל מְדִינָתִי הָא הִיא זְעֵירָא וְחַלָּשָׁא מִכָּל כְּרַכֵּי עַמְמַיָּא דִכְבֵישִׁי בִּתְקוֹף יְדִי עֲלַהּ קָם מָנִיד בְּרֵישֵׁיהּ מוֹבִיל וּמַיְתֵי בִּידֵיהּ עַל טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דִי בְצִיּוֹן וְעַל עֲזָרָתָא דְבִירוּשְׁלֵם׃ הָא רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת רָמֵי קְטוֹל בְּמַשִּׁירְיָתֵיהּ כִּבְעוֹט דְּמִתְבְּעִיט בְּמַעֲצַרְתָּא וְרָמֵי קוֹמָא יִתְקַטְּפוּן וְתַקִּיפַיָּא יִמָּאֲכוּן׃ וְיִקְטֵיל גִּבָּרֵי מַשִּׁירְיָתֵיהּ דְּמִתְגַּבְּרִין כְּבַרְזְלָא וְעָבְדֵי קְרָבֵיהּ עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְרְמוֹן׃ וְיִפּוֹק מַלְכָּא מִבְּנוֹהִי דְיִשַׁי וּמְשִׁיחָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי יִתְרַבֵּי׃ וְתִשְׁרֵי עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ רוּחַ חוּכְמָא וְסוּכְלְתָנוּ רוּחַ מְלַךְ וּגְבוּרָא רוּחַ מַדַּע וְדַחַלְתָּא דַיְיָ׃ וִיקָרְבִינֵּיהּ לְדַחַלְתֵּיהּ יְיָ וְלָא לְחֵיזוּ עֵינוֹהִי יְהֵי דָאִין וְלָא לְמִשְׁמַע אוּדְנוֹהִי יְהֵי מוֹכַח׃ וִידִין בְּקוּשְׁטָא מִסְכֵּינִין וְיוֹכַח בְּהֵימְנוּתָא מַחְשִׁיכֵי עַמָּא דְאַרְעָא וְיִמְחֵי חַיָּבֵי אַרְעָא בְּמֵימַר פּוּמֵיהּ וּבְמַמְלַל סִפְוָתֵיהּ יְהֵי מָאִית אַרְמִילוֹס רַשִׁיעָא׃ וִיהוֹן צַדִּיקַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לֵיהּ וְעָבְדֵי הֵימְנוּתָא מְקָרְבִין לֵיהּ׃ בְּיוֹמוֹהִי דִמְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל יִסְגֵּי שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וְיָדוּר דֵּיבָא עִם אִמְּרָא וְנִמְרָא עִם גַּדְיָא יִשְׁרֵי וְעֵיגְלָא וְאַרְיָא וּפַטִּים כַּחֲדָא וְיָנִיק זְעֵיר יְהֵי מְדַבַּר לְהוֹן׃ וְתוֹרְתָא וְדִיבָא יִרְעֲיָן כַּחֲדָא יִשְׁרוֹן בְּנֵיהוֹן וְאַרְיָא כְּתוֹרָא יֵיכוּל תִּבְנָא׃ וִיחִיךְ יַנְקָא עַל חוֹר חֵיוֵי פִתַן וְעַל חֵיזוּ גִלְגְלֵי עֵינֵי חֵיוֵי חוּרְמָן חֲסִילָא יְדוֹהִי יוֹשִׁיט׃ לָא יְבָאֲשׁוּן וְלָא יְחַבְּלוּן בְּכָל טוּרָא דְקוּדְשִׁי אֲרֵי תִתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע יָת דַחַלְתָּא דַיְיָ כְּמַיָּא דְלְיַמָּא חָפַן׃

מסורה

ומזבלון משכים בשבט סופר · והוכחתיו בשבט אנשים · והכה ארץ בשבט פיו · הרועם בשבט ברזל · ופקדתי בשבט פשעם · אני הגבר ראה עני : כבקר ג׳ בקריאה וסימ׳ ואריה כבקר יאכל תבן · זאב וטלה ירעו כאחד · חציר כבקר יאכל :

רש״י

עוד היום בנוב לעמוד · כל הדרך הזה נתלבט כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שאמרו לו אצטגניניו אם תלחם בה היום תכבשנ׳ וכשעמד בנוב וראה את ירושלם קטנה לא חש לדברי אצטגניניו והתחיל להניף ידו בבזיון וכי על עיר כזו הרב מתי כל החיילו׳ הללו לינו פה הלילה ולמחר ישליך בה איש אבנו : הר בת ציון · להר בת ציון : הנה האדון · בלילה ההוא : מסעף פארה במערצה · יפשח פארות עיקר ענפי אילנותיו · במערצה במשור המקצץ הענפים אין פארה זו לשון גת שהרי לא נכתב בו״ו כמו פורה דרכתי · וכמו לחשוף עשרים פורה אלא באלף כמו ותארכנה פארותיו · ומסעף הוא לשון מקצץ ענפים א אישברנקי״ר בלע״ז כמו וכלה סעיפיה וכן בסעיפיה פוריה · במערצה · בכלי משחית העורץ ושובר אותם : ורמי הקומה · המלכים והשרים : גדועים · אין לשון גדוע נופל אלא באילנו׳ ודבר קשה : ונקף · אף זה לשון קציצ׳ כמו כנוקף זית · ונקף לשון נפעל : סבכי היער · הענפים החשובים והגבורים : והלבנון · עובי יערו וכרמילו הן מרבית חיילותיו : באדיר יפל · על ידי מלאך יפלו · ד״א באדיר בזכות חזקיהו שהוא אדירם ומושלם של ישראל כמה שנאמר והיה אדירו ממנו : ויצא חוטר מגזע ישי · ואם תאמרו הרי תנחומין לחזקיהו ועמו שלא יפלו בידו ומה תהא על הגולה אשר הגלה בחלח וחבור שמא אבד סברם · לא אבד סוף שיבא מלך המשיח ויגאלם : חוטר · שבט מלוכה : ונצר · לשון יונק אילן · ונצר משרשיו יפרה וכל הענין ובסופו והיה ביום ההוא יוסיף יי׳ שנית ידו הרי שנאמר נבואה זו לנחמת הגולים מאשור : והריחו ביראת יי׳ · ימלא רוח יראת יי׳ ובלע״ז אירא״ו״מפי״רלנ״ : לא למראה עיניו ישפט · כי בחכמת הקב״ה בקרבו ידע ויבין מי זכאי ומי חייב : במישור · לשון נוח ורך : והכה ארץ בשבט פיו · כתרגו׳ וימחי חייבי ארעא : וברוח שפתיו · ובתמלל ספוותיה : והיה צדק אזור מתניו · ויהון צדיקיא סחור סחור ליה דבקים בו כאזור : ומריא · שור פטם : ושעשע · ושיחק : על חור פתן · על חור עפר שהנחש מקנן בתוכו קרו״ט בלע״ז · פתן נחש משהזקין נעשה חרש ו ונקרא פתן ושוב אין לו לחש שנ׳ אשר לא ישמע לקול מלחשים : ועל מאורת צפעוני · יונתן תירגם חיזו גילגלי עינוהי חיוי חורמן ומנחם פתר בו לשון נקב וחורי עפר וכן אור כשדים וכן באורים כבדו יי׳ : גמול · תינוק הגמול משדי אמו : ידו הדה · תרגם יונתן ידוהי יושיט כמו הד הרים וכמו הידד שהוא לשון הרמת קול אף זה לשון

לנס עמים · להיות עמים מרימים נס להקבץ אליו: שנית · כמו שקנאם ממצרים שהיתה גאולתם ברורה מאין שעבוד אבל גאולת בית שני אינה מן המנין שהרי משועבדים היו לכורש: ומאיי הים · הן איי כתיים רומיים בני עשו: ונשא נס · פירק"ה בלע"ז והיה לאות לקבץ אליו ולהביא את גליות ישראל מנחה לו: אפרים לא יקנא את יהודה · משיח בן יוסף ומשיח בן יהודה לא יקנאו זה בזה: ועפו בכתף פלשתים ימה · יעופו וירוצו ישראל שכם אחד על הפלשתים אשר הם במערבה של ארץ ישראל ויכבשו את ארצם כמו דרך ירצחו שכמה שכם אחד וכן תרגם יונתן ויתחברון כתף חד למימחי פלישתאי די במערבא: ובני עמון משמעתם · כתרגו' משתמעין להון מקבלין מצותם עליהם: והחרים · ליבשו כדי שיעברו בו גליות ישר' ממצרים: על הנהר · נהר פרת לעבור בו גליות אשור: בעים רוחו · אין לו דמיון במקרא ולפי הענין יפתר בחוזק רוחו: לשבעה נחלים · לשבעה גזרים לעבור בו שבע גליות האמורו' למעלה מאשור וממצרים וגו' · ומאיי הים אינו מאותו כד: והדריך · בתוכו את הגליות: בנעלים · ביבשה: והיתה מסילה · בתוך המים לשאר עמו: ואמרת · בראותך את האומות נדונין לחרפות ולדראון: אודך כי אנפת בי · והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה כרבה עוני וישוב אפך ותנחמני ויונתן תרגם אודך יי' כי חטאתי לך ועל כן אנפת בי ולולי רחמיך לא הייתי כדאי לשוב אפך ולנחמני והנה שב אפך מנכי: עזי וזמרת יה יי' · עז ושבח של הקב"ה הוא היה לי לישוע' · ואין לפרש עזי עוז שלי שלא מצינו במקרא עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק עזי חוץ משלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא על כורחך וזמרת דבוק הוא לתיבה שלאחריו לכך אני אומר שאין יו"ד של עזי אלא כמו יו"ד של שוכני סנה: יה יי' · עד הנה היה שמו חלוק ובמפלתו של עמו נעשה שלם וכן הוא אומר כי יד על כס יה אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה ליי' בעמלק: ויהי לי לישועה · כמו היה לי לישועה ודרך מקראות לדבר כן כמו ואשר לא שם לבו וגו' ויעזב את עבדיו ואת מקנהו ועוד בדברי הימים ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליה' רחבע' היה לו לומ' מלך עליהם רחבעם: ושאבת' · ותקבלון אולפן חדת: ממעיני הישועה · כי ירחיב לבכם על ידי ישועה הבאה להם ויתגלו להם רזי התור' שנשתכחו בגלות על ידי הצרו': עלילותיו · מעלליו: הזכירו · לשבח כי נשגב הוא: משא בבל · משאוי פורענות של בבל:

על

מנחתו ד' חס' ו' בליש' מנוחה וסימ' וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי · דבר אדני המלך למנחה · והיתה מנחתו כבוד · ודמשק מנחתו · וכל המנחות דכוו' חס' · ואסף ג' בקריא' וסימ' ואסף איש טהור את אפר הפרה · ואסף המצורע · ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה: משלוח ג' מל' בליש' שלוח וסימ' אדום ומואב משלוח

והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו והיתה מנחתו כבוד: והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים: ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ: וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר את אפרים: ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם: והחרים יהוה את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים: והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים: ואמרת ביום ההוא אודך יהוה כי אנפת בי ישב אפך ותנחמני: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יהוה ויהי לי לישועה: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה: ואמרתם ביום ההוא הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו הזכירו כי נשגב שמו: זמרו יהוה כי גאות עשה מידעת זאת בכל הארץ: צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל:

משא יג

בבל אשר חזה ישעיהו בן אמוץ:

ויהי בעידנא ההיא בר בריה דישי עתיד דיקום את לעממיא ליה מלכון ישתמעון ויהי אתר בית משרוהי ביקר: ויהי בעידנא ההיא יוסיף יי תנינות גבורתיה למפרוק ית שארא דעמיה דאשתאר מאתור וממצרים ומפתרוס ומהודו ומעילם ומבבל ומחמת ומנגוות ימא: ויזקוף את לעממיא ויכניש מבדרי ישראל וגלות יהודה יקרב מארבע רוחי ארעא: ותעדי קנאתא דבית אפרים ודמעיקין לדבית יהודה ישתיצון דבית אפרים לא יקנון בדבית יהודה ודבית יהודה לא יעיקון לדבית אפרים: ויתחברון כתף חד למימחי פלשתאי די במערבא כחד יבוזון ית בני מדינחא באדום ומואב יושטון ידיהון ובני עמון ישתמעון להון: ויביש יי ית לישן ימא דמצרים וירים מחת גבורתיה על פרת במימר נביוהי וימחיניה לשבעה נחלין ויהכון ביה בסנדלין: ותהי אורח כבישא לשארא דעמיה דישתאר מאתור כמא דהות לישראל ביום מסקיהון מארעא דמצרים: ותימר בעידנא ההיא אודי קדמך יי ארי על דחבית קדמך הוה רוגזך עלי וכד דתבית לאוריתא יתוב רוגזך מיני ותרחם עלי: הא על מימר אלהא פורקני אנא רחיץ ולא אזדעזע ארי תוקפי ותושבחתי דחילא יי אמר במימריה והוה לי לפרוק: ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי צדיקיא: ותימרון בעידנא ההיא אודו קדם יי צלו בשמיה חוו בעממיא עובדוהי אידכרו ארי תקיף שמיה: שבחו קדם יי ארי גבורן עבד גליא דא בכל ארעא: בועי ושבחי כנישתא דציון ארי רבא אמר לאשראה שכינתיה בגווך קדישא דישראל: מטל כס דילוט לאשקאה ית בבל דאתנבי ישעיה בר אמוץ:

ידם · השכם ושלוח דד"ה · תשלוח ספרים ביד הרצים: עזי וזמרת יה ג' דסמיכי בקריא' וסימ' ויהי לי לישועה דויושע · הנה אל ישועתי אבטח ולא · ודהלל: הישועה ג' בקריא' וסימ' בשמואל חלק א' סימן י"ד · נשגב ג' קמצין בקריא' וסימ' ואמרתם ביום ההוא הודו ליי' · נשגב יי' כי שכן מרום · יהללו את שם יי':

אבן עזרא

והיה · אם על המשיח שכל העולם כלו תחת רשותו ועל דעת רבי משה הכהן הנזכר על אות שמשו כיכן כ כתב לדרוש המופת: והיתה מנוחתו · בכבוד וכן הנמצ' בית יי': והיה · שנית · כנגד גאולת מצרים והנה לאות כי על ימי המשיח ידב' כי גאולת בית שני לא היתה גאולתו שלימה כי כל השבטים גם כל יהוד' לא שבו אל ארצם והמפ' על חזקיהו שהתקבצו למלכותו כאשר ראו כי נמלט' ירושלם ומת סנחריב אחרי מות רובי מחנהו: ונשא · כאילו השם ישא נס לכל הגוים שיראוהו ישר' וישובו אל ארצם והנה ישראל עשרת השבטים גם הזכיר יהודה: וסרה · שלא יקנא אפרים בעבור שהמשיח הו' ממשפח' יהודה ואם חזקיהו בעבור עמוד מלכותו: וצוררי יהוד' · שונאיה': ואם על חזקיהו על א ארם והנה לא יכור את אפרים להשיב להם גמולם בימי פ פקח: ועפו · יש אומ' כמו מגילה עפה ש פרושה ורבי משה הכהן אמר כי אין רע לו והטעם כמו ינוחו ויחסר מקום ארץ: ימה · שהם מערב ארץ ישר': בני קדם · הם ארמים: משלוח ידם · שישלחו ידם לבוזם: ובני עמון משמעתם · ישובו אל משמעתם או תחת מ משמעתם: והחרים · יכרית כמו כל חרם שיעברו בו ישראל כ כיבש' ולא ישכבם הים שישובו אחרה: בעים · אין לו אח והטעם שורש וטעמו כמו בכח והמפר' אותו מגזרת אם תבעיון בעיו לא ידעו הדקדו': הנהר · הוא היאר: והדריך · פועל יוצא לב' פעולים: והיתה · והנה פירש הטעם האחרון והמכה כאשר היתה רמז לבקיעת ים סוף: ואמרת · התי"ו לנוכח ישר' הם השבים אל ארצם: כי אנפת בי · אע"פ שאנפת בי כמו רפאה נפשי כי חטאתי לך: הנה · אחר שעמי ע' ישועתי · אבטח אשכון בנחת · פרוש חצי השם בספר תהלו' וזמרת תפר' בתורה: ושאבתם מים · משל שיתענגו כמים בשואבו מים: ואמרתם · זה לזה: קראו · קול גדול בשמו: עלילותיו · מעשיו: זמרו · מזמרת הארץ הטע' תנו זמרה ודבר משובח לשם: מודעת · פעול מהבנין הכבד' הנוסף · כי גאות · לשון נקב' והתי"ו לעדה: צהלי · רינן הוא שתגביהי קולך בת ציון כי השכינ' בקרבך: משא בבל · הזכי' מפולת בבל אח' מפולת אשור כי בבל השחית אשור:

על

על הר נשפה. יש אומרים מגזרת כסף כמו שחרות והנכון שהוא מגזרת שפיים והטעם לבנין נפעל ועצמו גבוה או אין לה אח: להם. לבאים על בבל להלחם עליה: ויבאו. ותיו יבואו ויכנסו למדינה כי יתפשוה: אני. דברי השם: למקודשי. הם המזומנים: עליזי. שהם שמחים להראות גבורתי או שמשמחים בגבורה שמשמתי בהם: קול. מנהג תולדת ההר כאשר ידבר איש להשיב ה הקול וזה הוא טעם קול המון מגזר' הומה והנה פירש למה זה קול שאון בממלכות גוים כי מלך פרס ש שהוא כורש ומלך מ מדי שהוא דריוש ש שניהם התחברו על בבל וזה מפורש בספ' דניאל: מפקד. יש פקידים או מפקדים והוא פועל יוצא לשני' פעולים: באים. כי מפאת עילם באו כ כאילו הם מקצה ה השמים רמז למרחוק ג' וי'. והנה באו גזירות השם וכלי זעמו שהם פרס ומדי: הלילו. כשוד משדי יבא. כי זה השוד בא מהשם ומי יוכל לבטלו ויש אומרי' כי שדי כגבור שודד והראשון הוא הנכון: על כן כל ידי'. מאנשי בבל: ונבהלו. פני להבים פניהם. כמו שרופים מרוב ה הצער ויש אומרים כי להבים גוי כבושים: הנה. יום אכזרי נוסף כיו"ד פנימי: לשום. ארץ כשדים: כי. וכסיליהם. יש אומרים כי כסיל הוא הכוכב שהוא קרוב מהסדן הדרומי ש שימותו הגמלים אם יראוהו ולפי דעתי שהוא לב עקרב ויתכן להיות הכסילים מגז' הכסלים שהם קרובי' אל הכדנים ויאמר רבי יונה כי כסיל הוא אחד וחבר כוכבים אחריו אליו וכמוהו ב בתי הסן: יהלו. כמו יאלו מהפעלים של ה הכפל והנה הוא פוע' יוצא וככה בהלו נרו גם כן יגיה והעד יגיה חשכי: ופקדתי על תבל רעה. כי ממלכו' רבות תפש כורש וכן אמר כל ממלכות ה הארץ נתן לי יי' אלהי השמי': אוקיר. פועל יוצא מהבנין הכבד הנוסף וכן הוקר ר רגלך וטעם אנוש הזכרים שימותו ב במלחמה: על שמים ארגיז. דרך משל שלא ימצא הגבורת מנוחה: והיה. המון כשדים: ככבי. שידיחו אותו הרודפי' והוא פעול מהבנין הכבד הנוסף על משקל מוקטר מוגש מוצב ארצה: כל. ידקר. שלא יחמול עליו: וכל הנספה. שם התאר מבנין נפעל: ועולליהם. תשגלנה. כנוי לשכיבה ויקרא תשכבנה דרך כבודי הכנוי. הזכיר מדי כי הם יותר אכזרי': לא יחשובו. למלוכה רק יהרגו: וקשתות. תרטשנה. תבקענה: והיתה

על הר נשפה אלו כש': להקבץ על הר שקט ובוטח בשופי שאו נס לגוים והרימו קול לנקבצים שיבאו עליו: הניפו להם יד. לרחוקים שאין יכולים לשמוע ויראו אות הנפת היד ויבאו בפתחי נדיבים של שרי בבל: פתחי. כמו בפתחי כמו ותסב בית אביה הנפתר בבית אביה ומנחם בן סרוק פתר חרבות כמו והמה פתיחות: אני צויתי למקודשי. שיבאו ויתחילו להתגרו' בם והם פרס ומדי אנשי כורש ודריוש שזמנתים לכך: קראתי גבורי לאפי. לעשו' חרון אפי בה' שהם עליזי גאותי שאני מתפאר בהם: וכלי זעמו. הם גבורי מדי ופרס: לחבל כל הארץ. של בבל: כשוד. כיום ביזה מאת הקב"ה יבא: כל ידים. של בבל: צירים וחבלים. הם לשון יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקי' להפתח: יחילון. חיל וחלחלה לשון רתת הם: איש אל רעהו יתמהו. בני בבל על הבובאים עליה' כי משונים הם ופני להבים פניה': להבי'. אומה שפניהם כהובי' ומאויימין מאד או י"ל שהם עם חושבי מחשבות ואת בני בבל דימה להם על שם התימהון: וחטאיה. חוטאיה: וכסיליהם. מזלותיהם: יהלו. יאירו וכן בהילו נרו וכן אור כי יהל: חשך השמש. מתוך צרת' נראה להם כאילו חשך השמש: על תבל. על ארצם: אוקיר אנוש מפז. בו בלילה אכבד את דניא' מפז כשהביאוהו לקרות מכתב מנא מנא תקל ופרסין באדין אמר בלטשאצר והלבישו ית ד דניאל ארגונא וגו': כתם אופיר. קבוצת זהב אופיר: שמים ארגיז. כל צבאם ירגז כשאפיל שרה של בבל שאין הקב"ה נפרע מן האומו' עד שנפרע משריהם תחלה שנאמר יפקוד יי' על צבא מרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה. ואומר איך נפלת משמים הילל בן שחר ואחר כך נגדעת לארץ חולש על גוים א אף כאן תחלה שמי' ארגיז ואחר כך ותרעש הארץ ירעשו יושבי' לקול מפלתה שימיתהו בדבר: והיה. יושב בבל: כצבי מודח. ממקומו: כל הנמצא. בחוץ ידקר: וכל הנספה. על בני העיר להיות נקלט עמה' בתבור יפול בחרב כשתלכד העיר. נספה לשון ספות הרוה ספו שנה על שנה ספו על זבחיכם אקוי"ליר בלע"ז: ירוטשו. יתבקעו וכן נערים תרטשנה: הנני מעיר עליהם את מדי. דריוש המדי הרג את בלשאצר וכן הוא אומר ביה בליליא קטיל בלשאצר ודריוש מדאה קביל מלכותא: וזהב לא יחפצו בו. אין חוששי' כי אם להרוג ולהנק' על כל הרע' אשר עשו מלכי בבל לכל האומות: וקשתות. של בני מדי נערים של בבל: תרטשנה. תבקענה בחציהם אשר יורו ב בקשתותיה': ופרי בטן. עוללים דקים: והיתה

צויתי ה' בקריא וסימ' נמסר בסוף סדר צו: ויבאו ז' רפין וסימ' ואתה הרס את מטך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים. על הר נשפה. בימים הרמה ילכו. ויבאו אליך כמבוא עם. בתרא מל': לחבל ג' וסימ' וכלי זעמו לחבל. וכלי כלין רעים.

על הר נשפה שאו נס הרימו קול
להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים:
אני צויתי למקדשי גם קראתי גבורי
לאפי עליזי גאותי: קול המון
בהרים דמות עם רב קול שאון
ממלכות גוים נאספים יהוה צבאות
מפקד צבא מלחמה: באים מארץ
מרחק מקצה השמים יהוה וכלי
זעמו לחבל כל הארץ: הלילו כי
קרוב יום יהוה כשד משדי יבוא:
על כן כל ידים תרפינה וכל לבב
אנוש ימס: ונבהלו צירים וחבלים
יאחזון כיולדה יחילון איש אל
רעהו יתמהו פני להבים פניהם:
הנה יום יהוה בא אכזרי ועברה
וחרון אף לשום הארץ לשמה
וחטאיה ישמיד ממנה: כי כוכבי
השמים וכסיליהם לא יהלו אורם
חשך השמש בצאתו וירח לא יגיה
אורו: ופקדתי על תבל רעה ועל
רשעים עונם והשבתי גאון זדים
וגאות עריצים אשפיל: אוקיר
אנוש מפז ואדם מכתם אופיר:
על כן שמים ארגיז ותרעש הארץ
ממקומה בעברת יהוה צבאות וביום
חרון אפו: והיה כצבי מדח וכצאן
ואין מקבץ איש אל עמו יפנו ואיש
אל ארצו ינוסו: כל הנמצא ידקר
וכל הנספה יפול בחרב: ועלליהם
ירטשו לעיניהם ישסו בתיהם
ונשיהם תשגלנה: הנני מעיר
עליהם את מדי אשר כסף לא
יחשבו וזהב לא יחפצו בו: וקשתות
נערים תרטשנה ופרי בטן לא
ירחמו על בנים לא תחוס עינם:

על טורא דיתבא שליוא זקופו
אתא ארימו קלא להון אניפו יד
וייעלון בתרעהא מנרבין: אנא
פקידית למזמני אף ערעית גברי
ויתפרעון מנהון רוגזי תוקפי
ותושבחתי: קל המון בטוריא
דמות עם סגי קל אתרגושת
מלכון עממין דמתכנשין יי צבאות
ממני משירין בקרבא: אתן מארע
רחיקא מסיפי ארעא יי ומני כס
דילוט קדמוהי לחבלא כל רישעי
ארעא: אילילו ארי קריב יומא
דעתיד למיתי מן קדם יי כביזא מן
קדם שדי ייתי: על כן כל ידיא
יתרשלון וכל לבא דאנשא יתמסי:
ויתבהלון עקא וחבלין יחידונון
זיע כלידתא יזועון גבר לחבריה
יתמהון אפי שלהובין אפיהון:
הא יומא מן קדם יי עתיד למיתי
אכזרי ותעבור ותקוף רגז לשואה
ארעא לצדו וחייבהא ישיצי מינה:
ארי כוכבי שמיא ונפיליהון לא
יזהרון ניהוריהון וקבל שמשא
במפקיה וסיהרא לא מזהר
ניהוריה: ואסער על דדיירין
בתבל בישתא ועל רשיעיא
חוביהון ואבטיל רבות רשיעין
ותקוף תקיפין אמאיך: אחביב
דחלי מדהבא ומתיקרין מיניה בני
אנשא ועברי אוריתא ממסננא
דאופיר: על כן שמיא אזיע ותזוע
ארעא מאתרהא מן קד' יי צבאות
וביום תקוף רוגזיה: ויהי כטביא
מפריד וכעאן ולית דמכניש גבר
לעמיה יתפנון וגבר לארעיה
יערקון: כל דישתכח בה יתקטל
וכל דיעול לכרכי צירא יתקטול
בחרבא: ועולימיהון יטרפון
לעיניהון יתבזיון בתיהון ונשיהון
ישתכבן: הא אנא מייתי עליהון ית
מדי די בכספא לא מטקסין ודהבא לא
מתרעי ביה: וקשתתהון עולימין יבזען ועל ולד מעין לא ירחמון על בני לא תחוס עיניהון:

בראתי משחית לחבל: ונבהלו צירים חד מן ז' מלין בטעמא מרעימין ומפסיקין וסימ' ותתרומה ויחזיקו. ויאמר יי' אלהי אדני. וימאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. ונבהלו צירים וחבלים. ויאמר יי' מציון. ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת הכו: זדים ד' וסימ' ועתה אנחנו מאשרים. ופקדתי על תבל רעה דמלאכי. ודבתריה כי הנה היום בא. אלהים זדים קמו עלי תניינא דסיפרא. וכל אלפא ביתא דכוו': ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסימ' אשה תארש ואיש אחר ישגלנה. ועלליהם ירטשו לעיניהם. טאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת. ואספתי את כל הגוים אל ירושלם:

רש"י

והיתה בבל. שתי פורעניות באו לה בשתי שנים דריוש הרג בלשאצר ומלך שנה ולשנה השניה נהפכה כמהפכת סדום מן השמים וכן שנינו בסדר עולם ובא בשנה השנייה הזאת על דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות וגו' שהיתה מצב וראש הממלכות ושהיתה תפארת גאון כשדים עתה והיתה כמהפכת סדום: לא יהל שם ערבי. כמו לא יאהל לא יפרוש שם אהל אפילו ערבי שדרכם לישב באהלים ולהסיע מקניהם ממקום למקום לא תמצא חן בעיניהם לתקוע בה אהליהם כי אף למרעה באן לא תהיה ראוייה אל תתמה על לא יהל הכבאר כאילו היתה בו אלף כי הרבה מקומות יש שהברת קול האות במקום אות וכן מלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן שקר מזין על לשון הזות כמו שקר מאזין: ציים. תירגם יונתן תמוון הם כמיות תרטריכם בלע"ז: אוחים. לא ידעתי מה מין חיה הם: ושעירים. שדים: וענה איים באלמנותיו. ויגורו חתולים בארמנותיו: וענה. כמו וענתה שתה ומעונותיו טרפה ויש לפרש עוד וענה לשון עניית קול: ותנים. יענו בהיכל עונג שלהם: וימיה. ימי טובתה לא ימשכו כי כבר הובטחו ישראל לפי מלאת לבבל שבעים אפקד אתכם ואותה פקידה על ידי כורש מלך פרס שיטול המלוכה מבבל אחר דריוש המדי כי שניהם מדי ופרס נתחברו עליהם והתנו ביניהם אי מינך מלכי מיניכו הפרכי: כי ירחם ה' את יעקב. לשמור להם הבטחת גאלתם מיד בבל: ובחר עוד בישראל. לעתיד וגאלם גאולה שלימה: ונספחו. ונוספו וכן ספחני נא וכן מהסתפח בנחלת ה': והתנחלום. יהיו כנחלים אותם וכן והתנחלתם אותם: ורדו. לשון רידוי וכבישה כמו לא תרדה בו: ביום הניח ה' לך. לישראל הכתוב מדבר: מעצבך ומרגזך. שעצבך והרגיזך מלך בבל ובראותך תפלתו נוח לך כיתמא חפשי: מדהבה. לשון מרבית גאוה ומשא כבד. ורבותינו דרשו האומרים מדוד והבא: שבר ה' מטה רשעים. שהיה מכה עמים בעברה: מורדף בלי חשך. מורדף כל גוי וגוי על ידו בלי חשך עכשו מרדוף ומדלוק אחר כל אומה ואומה: פצחו רנה. זאת הרנה פצחו נחה שקטה כל הארץ: אף ברושים שמחו. אף שלטונין חדיאו שמחו על מפלתך: לקראת באך. כשתרד לגיהנם ומה היא הרגזה לעורר לקראתך: רפאים. ענקים השוכבים שם: כל עתודי ארץ. כל מלכי האומות השרים והשרות הכתוב מושלם לפרים ולפרות ולעתודים כמו כי שבבוני פרים וכמו פרו' הבשן אשר בשומרון וכאן מושלם לעתודים: הקים. השליח: מכסאותם. שנהגם כל מלכי גוים: גם אתה חולית כמונו. תמיהים אנו איך באת עליך רעה שגם אתה כחלית להיות כמונו למות: המיית נבליך. נבלים וכנורות שהיו מזמרים לפניך. ויש לפתור המיית נבליך המות בני נבל עוטי נבלה שבחיילותיך ומדומה אני שבמסורת הגדולה חיבר את זה ואת זמרת נבליך באלף בית של שתי לשונות: הילל

אבן עזרא

והיתה בבל. שהיתה צבי ממלכות וכמוהו הבית הזה יהיה עליון אשר היה: לא תשב. והטעם לא תהיה נושבת: יהל. חסר אלף כמו שקר מזין: ערבי. הם בני קדר וכן מלכי הערב משא בערב והטעם כי אפילו ערבי שמנהגם להתגורר ממקום למקום לא יתקעו בהם אהליהם: ורבצו. ציים. הם חיות דרות בארץ ציה: אוחים. אין לו אח והם חיות ם שמשתקומם כל רואם: בנות יענה. ידועו' והם עופות: ושעירים. כדמות שדים והם שעירים כרים ויתכן היות אוחים עופות והוא הנכון: וענה איים. לשון רבים מן אי' וענה טעמו כגון או דירה מגזרת מעון: באלמנותיו. יש אומ' כי פירושו כמו ב בארמנותיו כמו וידע אלמנותיו ולא יתכן שיתחלף אות באות לבד מאותיות אהו"י וכן פירושו וענה שם כל אחד מהאיים עם אלמנותיו ותנים כמו אח הייתי לתנים: כי. כאשר כלתה בבל אז שלח כורש הגולה: ונספחו. ונתחברו כמו ספחני נא: ולקחום. הטעם כאשר יראו העמים שכורש יכבד לישרא' יבקשו להיותם עבדים לישראל: והיה. כף מעצבך עם יהודה ידבר. מעצבך בגוף ומרגזך בלב: ונשאת. מדהבה. תרגום זהב וכן בלשון קדר והטעם זהב המס: שבר. מטה רשעים. רמז למלכות וכן שבט כי המלך כרועה והעם כצאן: מכה. מכת. סמוך ויחסר יד וכמוהו השותים ב במזרקי יין: מורדף. פעול מהבנין הכבד הנוסף וטעם מורדף רודה במורדף בלי חשך ויתכן היות מ מורדף פעול בטעם: נחה. במות מלך בבל: פצחו. בלשון קדר דבר שחות: גם. הטעם שהיה מצוה לכרות הברושים ו והארזים לבנות מצור וסוללה: שאול. לשון זכר ונקבה והנה רגזה גם עורר: רפאים. הם המתים ויתכן היות האלף תחת הא רפה: עתודי ארץ. הם המלכים כטעם אותים: הקים. מכסאותם. היו קמים כאילו היו חיים ויתכן היות מנהג הבבליים לשום כסאות בקברי המלכי: כלם. אילו יכלו לדבר היו אומרי' כן: חלית. מגזרת מחלה: הורד. יבע' יתכן היותו פועל עבר כמו אשר ילד לו ויתכן היותו עתיד תחת עבר ובא על דרך לשון זכר כמו ולוקח מהם קללה והיא דרך צחות וככה בלשון קדר וכן ומכסך והוא פועל: איך

מסורה

וקרוב ד' בקריאה וסי' וענה איים באלמנותיו. כי קרוב יום וקרוב יום לה'. הודינו לך אלהים הודינו. וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח: והביאום ג' ב' מלאים וא' חס' וסימ' למען אשר יביאו בני ישראל. ולקחום עמים והביאום. ובזזום ולקחום: מכהה פתחין וסי' בלשון ארמי עבראה בחוטרא לא תלקי עממין ברוגזא ה' מחי:

תרגום

ותהי בבל דהות מלקדמין חדוות מלכוון תושבחת רבות כסדאי כהפיכתא דהפך יי ית סדום וית עמורה: לא תיתב לעלם ולא תשרי עד דר ודר לא יפרוס תמן ערבי משכניה ורעיין לא ישרון תמן: וישרון תמן תמוון ויתמלון בתיהון אותיין וישרון תמן בנת נעמיין ושידין יתיכון תמן: ויצפון תתולין בברניתהון וירודין בבירת מישרי תפנוקיהון וקריב למיתי עידן תברה דבבל ויומתא לא יתרחקון: ארי ירחם יי על דבית יעקב ויתרעי עוד בישראל וישרינון על ארעהון ויתוספון גיורין עליהון ויסתמכון על בית יעקב: וידברנון עממין ויובילונון לארעהון ויחסנינון בית ישראל על ארעא שכינתא דיי לעבדין ולאמהן ויהון שבין לשוביהון ויפלחון במשעבדיהון: ויהי ביומא דיניח יי לך מצערך וממרותך ומן פולחנא קשיא דאתפלח בך: ותיטול מתלא הדין על מלכא דבבל ותימר איכדין בטילת מרוות משעבדנא סף תקוף חייבא: תבר יי תקוף רשיעין שולטן חייבין: דהוה מחי עממין בתקוף מחא די לא פסיק מפלח בתקוף עממין מפלח ולא מנע: נחת שדוכת כל ארעא יבעו תושבחא: אף שלטונין חדיאו עלך עתירי נכסיא אמרין מעידן דשכבתא לא סליק מחבלא עלנא: שאול מלרע זעת לך לקדמות מיתך אעירת לך גיברין כל עתירי נכסיא אקימו מכורסותהון כל מלכי עממיא: כולהון יתיבון ויימרון לך אף את מרעיתא כותנא לנא דמיתא: אתחת לשאול יקרך אתרגושת תושבחת זמרך תחותך ישוון רמה ועיל מינך ריחשא:

ישעיה

והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה: לא תשב לנצח ולא תשכן עד דור ודור ולא יהל שם ערבי ורעים לא ירבצו שם: ורבצו שם ציים ומלאו בתיהם אחים ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקדו שם: וענה איים באלמנותיו ותנים בהיכלי ענג וקרוב לבוא עתה וימיה לא ימשכו:

כי ירחם יהוה את יעקב ובחר עוד בישראל והניחם על אדמתם ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב: ולקחום עמים והביאום אל מקומם והתנחלום בית ישראל על אדמת יהוה לעבדים ולשפחות והיו שבים לשביהם ורדו בנגשיהם: והיה ביום הניח יהוה לך מעצבך ומרגזך ומן העבדה הקשה אשר עבד בך: ונשאת המשל הזה על מלך בבל ואמרת איך שבת נגש שבתה מדהבה: שבר יהוה מטה רשעים שבט משלים: מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה רדה באף גוים מרדף בלי חשך: נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה: גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון מאז שכבת לא יעלה הכרת עלינו: שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך עורר לך רפאים כל עתודי ארץ הקים מכסאותם כל מלכי גוים: כלם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו אלינו נמשלת: הורד שאול גאונך המית נבליך תחתיך יצע רמה ומכסיך תולעה:

ופי' בסדר שמות: ויאמרו ט' רפי' בקריאה וסי' זכור ימות עולם בינו. ה' עזי ומעזי ביום צרה. בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים. כלם יענו ויאמרו אליך דסיפר'. כל הגוים נקבצו לך דסיפר'. ישישו וישמחו בך. ירננו וישמחו חפצי צדקי. ישמחו השמים ותגל הארץ. ותשלח ברקים ויהמם: ארץ יד זקפין קמצין בקריא' וסימ' ירכיבהו על במותי ארץ. שאול מתחת רגזה לך. הבינו לבניו מטבח. אבל אמללה ארץ. רנו שמים כי עשה ה'. רנו שמים וגילי ארץ. ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך. ותשכח ה' עושך. חשף ה' את זרוע קדשו. כי קול נהי נשמע מציון. הנני מביא אתם מארץ צפון וקבצתים. ה' עזי ומעזי. משא דבר ה' על ישראל תניינא דזכריה. כי לא בחרבם. וכל אתנחתא וס"פ דכות' קבץ בס"ד בסגול וסים' כי לא שלום ידברו. בשבך אלהים. דור תהפוכות שנו. תחת שלש רגזה ארץ:

אבן עזרא

איך. הילל. הקרוב אל הדעת שהוא כוכב נוגה והעד בן שחר שהוא כראה קרוב מעלות השחר בימים ידועים ואין בכוכבים ובצבא השמי׳ כולו כוכב מאיר למראה העין כמוהו על כן נקרא הילל מגזרת לא יהלו אורם ׃ חולש. כמו ויחלש יהושע ויש אומ׳ מפיל גורלות כטעם קלקל בחצים ׃ ואתה. השמים אעלה. רמז לגבהות הלב ׃ ואשב בהר מועד. הוא הר ציון ונקרא כן שהוא מועד השם כמו שרפו כל מועדי אל והעד ירכתי צפון כי היתה ציון ׃ אעלה. זה הפסוק דבק בבא אחריו אתה אמרת אעלה על כ במותי עב ׃ אדמה. מבנין התפעל והתיו מבולע והעד רגשות האם ׃ ראיך. ישגיחו כמו יביטו ׃ יתבוננו. שילמדו בינה בעצרך ׃ שם תבל. מקום הייסוב ולשלם זאת המלה בלשון נקבה רק במקום הזה ויש אומרים כי וי״ו ועריו שב אל מדבר או כי הרס ערי עצמו ׃ לא פתח. בית אסרים ׃ כל. איש בביתו. שהכין לעצמו והוא הקבר וכן אל בית ע עולמו ׃ ואתה. הקדמונים אמרו כי אחרי מות נבוכד נצר כשחזב מקברו כי היו אומרי׳ אנשי ממלכתו שמא לא מת ועוד ישוב כאשר שב בראשונה גם זה נכון והאמת כי זה הפסוק על נבוכד נצר הוא כי הוא ת תחלת מלכות בבל על ישראל והעד הכינו לבניו מטבח ׃ כנצר. ענף ׃ מטועני חרב׳ בלשון קדר כמו מדוקרים ויש אומ׳ מגזרת טענו בדרך רחוקה כמו מלאים ׃ מובס. פעול מהשניים הנראים ׃ לא תחד. חסר אלף השורש כמו אוהבי אהב ורבי יהודה המדקדק אומ׳ שהוא חסר יו״ד מגזרת יחד ׃ כי ארצך שחת׳ אפילו ארצך שחת ו ואף כי ארצות אחרות והנה פירשו ועריו ה הרס ׃ הכינו לבניו. בלשצר וכל ביתו ׃ בעון אבותם. אויל מרודך אביו ונבוכד נצר אבי אביו ׃ ערים. אויבי׳ כמו ויהי עריך והטעם כי יעורר שנאה בכל העולם והנה הטעם ומלאו שלא ימלאו וי״א אחר שלא ירשו הם הארץ יתיישב העולם ׃ וקמתי. שם. הוא עצם. ושאר כמו שאר בשרו והוא האב׳ ונין בן. ונכד בן הבן ׃ ושמתיה. קפוד. ידוע יש אומרים שהוא מגזרת קפדתי כאורג חיי בעבור הקפידו ׃ וטאטאתיה. כל המפרשי׳ אמרו כי אין למלה הזאת אחות והטעם הענין שיסירו בו הדומן ׃ נשבע. שבועת השם היא הגזרה שנגזרה ׃ דמיתי. חשבתי והטעם כל מה שחשבתי בבל מה שעבר כן היה וכן יהיה לעתיד ׃ לשבור. כאשר חשבתי לשבור אשור בהרי שהיא ירושלם כי שם הכבוד ׃ וסר מעליהם. מהרי והרי ׃ זאת. כן תהיה זאת העצה שיעצתי על בבל ׃ על כל הגוים׳ על אשור ועל בבל בעתם ׃ כי. אחר שהשם גזר מי יוכל להפר ׃ בשנת. המשא. כנואם או משל בדרך נבואה והעד כי מסורס כחש ׃

היתה ד׳ בקריאה וסימ׳ אם לא כאשר דמיתי. ומלחמה לא היתה. ציון מדבר היתה. על כן למדה היתה ׃
וידו ג׳ בקריאה וסימ׳ בסדר תולדות ׃

איך נפלת משמים הילל בן־שחר נגדעת לארץ חולש על־גוים ׃ ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי־אל ארים כסאי ואשב בהר־מועד בירכתי צפון ׃ אעלה על־במתי עב אדמה לעליון ׃ אך אל־שאול תורד אל־ירכתי־בור ׃ ראיך אליך ישגיחו אליך יתבוננו הזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות ׃ שם תבל כמדבר ועריו הרס אסיריו לא־פתח ביתה ׃ כל־מלכי גוים כלם שכבו בכבוד איש בביתו ׃ ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב לבש הרגים מטעני חרב יורדי אל־אבני־בור כפגר מובס ׃ לא־תחד אתם בקבורה כי־ארצך שחת עמך הרגת לא־יקרא לעולם זרע מרעים ׃ הכינו לבניו מטבח בעון אבתם בל־יקמו וירשו ארץ ומלאו פני־תבל ערים ׃ וקמתי עליהם נאם יהוה צבאות והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם־יהוה ׃ ושמתיה למורש קפד ואגמי־מים וטאטאתיה במטאטא השמד נאם יהוה צבאות ׃ נשבע יהוה צבאות לאמר אם־לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום ׃ לשבר אשור בארצי ועל־הרי אבוסנו וסר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמו יסור ׃ זאת העצה היעוצה על־כל־הארץ וזאת היד הנטויה על־כל־הגוים ׃ כי־יהוה צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה ׃ טו בשנת־מות המלך אחז היה המשא הזה ׃

תרגום

איכדין אתרכנתא מן רומא דהויתא זיותן בגו בני אנשא ככוכב נוגהא בין כוכביא אתרטישתא לארעא דהויתא קטול בעממיא ׃ ואת אמרת בלבך לרומא אסק עיל מן עמיה דאלהא אשוי כורסי מלכותי ואתיב בטור זמן בסיפי צפונא ׃ אסק עילוי כל עמא איהי עילאי מכולהון ׃ ברם לשאול תתחת לסיפי גוב בית אבדנא ׃ חזך עלך ידיקון בך יסתכלון ויימרון הדין גברא אזיע ארעא אצדי מלכוותא ׃ שוי תבל כמדברא וקרוהי פגר לאסירוהי לא פתח תרעא ׃ כל מלכי עממיא כולהון שכבין ביקר גבר בבית עלמיה ׃ ואת אתרכינתא מקברך כי חט טמיר תפי קטילין מטעני חרב נחתין לגוב אבני בית אבדנא כפגר מדשדש ׃ לא תהי כחד מנהון בקבורתא ארי ארעך חבלתא ועמך קטלתא לא יתקיים לעלם זרע מבאשין ׃ אתקינו לבניהון קטול בחובי אבהתהון דילמא יקומון ויחסנון ארעא ויתמלון אפי תבל בעלי דבב ׃ ואתגלי לאתפרעא מנהון אמר יי צבאו׳ ואישיצי לבבל שום ושאר ובר ובר בר אמר יי ׃ ואשוינה לירותת קופדין בית צדו ביצין דמיין ואיהממינה כמא דמהממין במכינ׳ ואיתכבינא לשיצאה אמר יי צבאו׳ ׃ קיים יי צבאות למימר אם לא כמא דחשיבית כן תהי וכמא דיעצית היא תקום ׃ למתבר אתוראה בארעי ועל טורי עמי אידושיניה ויעדי מנהון מרותיה ונירי׳ מעל צוריהון יתפסק ׃ דא מלכא די מליך על כל יתבי ארעא ודא גבורתא די מרממא דשליט על כל מלכותא ׃ ארי יי צבאות מלך ומן יעדי וגבורתיה מרממא ולית דיתיביניה ׃ בשתא דמית מלכא אחז הוות מטל נבואתא הדא ׃

רשי

הילל בן שחר. כוכב המוגה המהיל אור ככוכב הבוקר זו הקינה על שרה של בבל כאמרה שיפול משמים ׃ נגדעת לארץ. אתה נבוכד נצר שהייתה חולש על גוים. מטיל גורל עליהם על המלכים מי מהם ישרתך ביום פלוני ומי ביום פלוני. ורבותינו דרשוהו שהיה מטיל גורל על המלכים למשכב זכור ׃ ממעל לכוכבי אל. ישראל ׃ בהר מועד. הר שהכל מתוועדים שם הוא הר ציון ׃ בירכתי צפון. בעזרה מקום שנבחר בו ירך הצפוני כענין שנאמר על ירך המזבח צפונה ׃ אעלה על במותי עב׳ איני כדאי לדור עם בני אדם אעשה לי עב קטנה באויר ואשב בה. ויונתן תירגם אסק עילוי כל עמא ׃ ישגיחו. יביטו דרך חורין וחרכין אשטי״ר בלע״ז ׃ יתבוננו. פורפנסי״ר בלע״ז ׃ לא פתח ביתה. לא פתח להם בית אסיריה׳ להוציאם כל ימי חייהם לפוטרם ללכת בביתם כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה ׃ איש בביתו. בקברו וכן תירגם יונתן בבית עולמיה ׃ כנצר נתעב׳ כיונק אילן הנתעב בעיני בעליו שחופר ומפרש ו ומוציאו כך הושלכת מקברך. אמרו חכמים כשנעשה בהמה וחיה שבע שנים המליכו עם ה הארץ את אויל מרודך וכשחזר למלכותו כבלו וחבשו בבית ה האיסורין עד יום מותו כשמת הוציאו אויל מרודך מבית ה הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמר אם ישוב למלכותו יהרגני אמרו לו מת ונקבר ולא האמין עד שהוציאוהו מקברו וגיררוהו ׃ לבוש הרוגים מטועני חרב. בלבוש מלוכלך כמות לבוש הרוגים ׃ מטועני חרב׳ מדוקרי רמחים מודקר בלשון ערבי׳ מוטען ׃ יורדי אל אבני בור. אל עמקי בור מקום שהאבנים כ בוללים שם ירדת ׃ כפגר מובס. מוקש ת״י כמו נבוס קמינו ועל הרי אבוסנו מתבוססת בדמיך הנרוס כטיט חוצות ׃ לא תחד אתם בקבורה. לא תשוה לשאר מלכי׳ לנוח בקברך ׃ כי ארצך שחת. ברוב עבודים ועמך הרגת חנם כמו שמפורש ברכיא׳ ואמ׳ להוכיח לכל חכימי בבל לכך שנהוך והגו בך בזיון להשליכך מקברך ׃ לא יקר׳ לעול׳ זרע מריעים. ואף בניך ילקו בעונך ולא יתקיימו אחריך ימים רבים כי יתחברו עליהם שאויך וישחיתו׳. ויאמרו זה לזה הכינו לבניו מטבח לבל יקמו וירשו ארץ ותמלא הארץ שונאים ו ומציקים וכן תירגם יונתן בעלי דבבין כמו ויהי ערך. ועוד יש לפתור ומלאו פני תבל ערים כלפי שאמרנו למעלה שם תבל כמדבר ועריו הרס חזר ואמר יכלה זרעו ויחזרו יושבי הערים למקומן ומלאו פני תבל עירות ׃ ושאר. שארית ׃ נין. בן מושל במלכות אביו ׃ ונכד. בן הבן. נין זה בלשאצר. ונכד זו ושתי ׃ קיפוד. הריצ״ון בלע״ז ׃ וטאטאתיה. לשון כיבוד אשקוב״ר בלע״ז כמו שאמרו רבותינו לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה עד דשמעי כו׳ ׃ כאשר דמיתי. באשור כן היתה אתה נבוכד נצר ראיתה שנתקיימו דברי נביאי ישר׳ בסנחריב לשבור אשור בארצי ובזאת תדע כי את אשר יעצתי עליך גם היא תקום ׃ לשבור אשור וגו׳. מוסב על כאשר דמיתי כן היתה ׃ אבוסנו. אשר אמרתי לרומסו ולבוססו ׃ על כל הגוי׳. על אשור בשעתו ועל בבל בשעת׳ ׃ בשנת מות המלך אחז. ומלך חזקיהו בנו היה המשא הזה על פלשתי׳

ל׳ אַל־תִּשְׂמְחִ֤י פְלֶ֙שֶׁת֙ כֻּלֵּ֔ךְ כִּ֚י נִשְׁבַּ֖ר
ל׳ · יס שֵׁ֣בֶט מַכֵּ֑ךְ כִּֽי־מִשֹּׁ֤רֶשׁ נָחָשׁ֙ יֵ֣צֵא
ב׳ · ל׳ צֶ֔פַע וּפִרְי֖וֹ שָׂרָ֥ף מְעוֹפֵֽף׃ וְרָעוּ֙
בְּכוֹרֵ֣י דַלִּ֔ים וְאֶבְיוֹנִ֖ים לָבֶ֣טַח יִרְבָּ֑צוּ
ב׳ · ל׳ וְהֵמַתִּ֤י בָֽרָעָב֙ שָׁרְשֵׁ֔ךְ וּשְׁאֵרִיתֵ֖ךְ
יַהֲרֹֽג׃ הֵילִ֤לִי שַׁ֙עַר֙ זַעֲקִי־עִ֔יר נָמ֥וֹג
ב׳ פְּלֶ֖שֶׁת כֻּלֵּ֑ךְ כִּ֤י מִצָּפוֹן֙ עָשָׁ֣ן בָּ֔א וְאֵ֥ין
ג׳ ית׳ ל׳ · ל׳ בּוֹדֵ֖ד בְּמוֹעָדָֽיו׃ וּמַֽה־יַּעֲנֶ֖ה מַלְאֲכֵי־
ר׳ · ג׳ ג֑וֹי כִּ֤י יְהוָה֙ יִסַּ֣ד צִיּ֔וֹן וּבָ֥הּ יֶחֱס֖וּ עֲנִיֵּ֥י
עַמּֽוֹ׃ מַשָּׂ֖א מוֹאָ֑ב
ג׳ וכבסו׳ · ג׳ כִּ֡י בְּלֵ֞יל שֻׁדַּ֨ד עָ֤ר מוֹאָב֙ נִדְמָ֔ה כִּ֗י
ג׳ בְּלֵ֛יל שֻׁדַּ֥ד קִיר־מוֹאָ֖ב נִדְמָֽה׃ עָלָ֨ה
בספ׳ תורת ודיבן כתי׳ ל׳ הַבַּ֧יִת וְדִיבֹ֛ן הַבָּמ֖וֹת לְבֶ֑כִי עַל־נְ֠בוֹ
וְעַ֨ל מֵֽידְבָ֜א מוֹאָ֣ב יְיֵלִ֗יל בְּכָל־
ל׳ רָאשָׁ֣יו קָרְחָ֔ה כָּל־זָקָ֖ן גְּרוּעָֽה׃
ל׳ בְּחוּצֹתָ֖יו חָ֣גְרוּ שָׂ֑ק עַ֠ל גַּגּוֹתֶ֨יהָ
נ׳ כתי׳ ה״א וּבִרְחֹבֹתֶ֧יהָ כֻלֹּ֛ה יְיֵלִ֖יל יֹרֵ֥ד בַּבֶּֽכִי׃
וַתִּזְעַ֤ק חֶשְׁבּוֹן֙ וְאֶלְעָלֵ֔ה עַד־יַ֖הַץ
ל׳ חס׳ נִשְׁמַ֣ע קוֹלָ֑ם עַל־כֵּ֗ן חֲלֻצֵ֤י מוֹאָב֙
ל׳ יָרִ֔יעוּ נַפְשׁ֖וֹ יָ֥רְעָה לּֽוֹ׃ לִבִּי֙ לְמוֹאָ֣ב
ל׳ · ל׳ כ׳ יִזְעָ֔ק בְּרִיחֶ֕הָ עַד־צֹ֖עַר עֶגְלַ֣ת
נ׳ ח׳ ת׳ ל׳ · ה׳ שְׁלִשִׁיָּ֑ה כִּ֣י ׀ מַעֲלֵ֣ה הַלּוּחִ֗ית בִּבְכִי֙
נ׳ יַֽעֲלֶה־בּ֔וֹ כִּ֚י דֶּ֣רֶךְ חוֹרֹנַ֔יִם זַעֲקַת־
ל׳ וחס׳ שֶׁ֖בֶר יְעֹעֵֽרוּ׃ כִּי־מֵ֥י נִמְרִ֖ים מְשַׁמּ֣וֹת
יִהְי֑וּ כִּי־יָבֵ֤שׁ חָצִיר֙ כָּ֣לָה דֶ֔שֶׁא יֶ֖רֶק
ב׳ ח׳ כתי׳ ח׳ לֹ֥א הָיָֽה׃ עַל־כֵּ֖ן יִתְרָ֣ה עָשָׂ֑ה

לָא תֶיחֱדוּן פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְכוֹן אֲרֵי
אִתְּבַר שׁוּלְטָן דַּהֲוָה מַפְלַח בְּכוֹן
אֲרֵי מִבְּנֵי בְּנוֹהִי דְּיִשַׁי יִפּוֹק מְשִׁיחָא
וִיהוֹן עוֹבָדוֹהִי בְּכוֹן כְּחִיוֵי מַפְרִית׃
וְיִתְפַּרְנְסוּן חֲשִׁיכֵי עַמָּא וְעִינְוְתָנַיָּא
בְּיוֹמוֹהִי לְרוּחְצָן יִשְׁרוֹן וִימוּת
בְּכַפְנָא בְּנִךְ וּשְׁאַר עַמִּיךְ יִקְטוֹל׃
אֲלִילִי עַל תַּרְעִךְ צְוַוחִי עַל קַרְוִיךְ
אִתְּבַרְתּוּן פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְכוֹן אֲרֵי
מִצִּפּוּנָא פּוּרְעָנוּתָא אָתְיָא וְלֵית
דְּמְאַחַר בִּזְמְנוֹהִי׃ וּמָה יְבַסְּרוּן
אִזְגַּדֵּי עַמְמַיָּא אֲרֵי יְיָ שַׁכְלֵיל צִיּוֹן
וּבָהּ יִתְרַחֲצוּן חֲשִׁיכֵי עַמָּא׃
מְטַל כַּס דְּלוּט לְאַשְׁקָאָה
יַת מוֹאָב אֲרֵי בְּלֵילְיָא אִתְבְּזֵיזַת
לְחַיַּת מוֹאָב וְאִינוּן דְּמִיכִין וּבְלֵילְיָא
אִתְכְּבִישׁ כְּרַכָּא דְמוֹאָב וְאִנּוּן
דְּמִיכִין׃ סְלִיקוּ לְבָתַּיָא וְדִיבוֹן
לְבָמָתָא לְמִבְכֵּי עַל נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא
מוֹאָבָאֵי מְיַלְּלִין בְּכָל רֵישֵׁיהוֹן ם
מְרַטָא וּבְכָל דְּקַן גִּילוּחַ׃ בְּשׁוּקֵיהוֹן
יִסְרוּן סַקִּין עַל אִגָּרֵיהוֹן ו
וּבִרְחוֹבֵיהוֹן כּוּלְּהוֹן מְיַלְּלִין
מְצַוְּחִין וּבָכָן׃ וּצְוָחוּ יָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן
וְאֶלְעָלֵה עַד יַהַץ אִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן
עַל כֵּן מְזָרְזֵי מוֹאָב מְיַלְּלִין וְעַל
נַפְשְׁהוֹן מְצַוְּחִין׃ בְּלִבֵּיהוֹן
מוֹאָבָאֵי יֵימְרוּן לְמֶעְרַק עַד צוֹעַר
עֶגְלַת תְּלִתוֹם רַבְּתָא אֲרֵי בְּמַסּוּקִית
לוּחִית בְּדִבְכָן יִסְּקוּן בַּהּ אֲרֵי
בְּמַחְתּוּת חוֹרוֹנַיִם צְוָוחַת תְּבִירֵי
קְרָב יְבַסְּרוּן׃ אֲרֵי מֵי נִמְרִים
לְצָדוּ יְהוֹן אֲרֵי יְבֵישׁ עִסְבָּא סַף דִּיתְאָה יָרוֹק לָא הֲוָה׃ עַל כֵּן שְׁאָר נִכְסֵיהוֹן יִתְבָּזוּן

בודד ג׳ ומ״ל וסימ׳ ואין בודד במועדיו · פרא בודד לו · בצפור בודד על גג׃ ובה ג׳ בקריאה וסי׳ וכה אדע כי עשית חסד · וכה אבן יקרה · ובה יחסו עניי עמו׃ ס׳ ישעיהו בכל ראש קרחה ירמיהו כי כל ראש קרחה · ישעיהו כל זקן גדועה · ירמיהו וכל זקן · ישעיהו עד יהץ נשמע קולם · ירמיהו נתנו קולם · ישעיה בריחה כתיב · ירמיהו קצות בריחה · ישעיהו יעלה בכי · ירמיה יעלה בכי · ישעיהו כי דרך חרנים · ירמיה במורד חרנים׃ שלישיה ג׳ וסימ׳ עד צער עגלת שלשיה · עד חרנים עגלת שלשיה · ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה · בתראה מל׳׃

אל תשמחי פלשת כולך · שהרימותם ראש בימי אחז שהיה רשע שנגרם לו ורשעו שנימם בדרכם כענין שנאמר בד״ה ופלשתי׳ פשטו בערי השפלה וגו׳: כי נשבר שבט מכך · כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למודים להכות בכם כמו שמצינו בדוד וכן עוזיהו מלך יהודה שהכה אתכם כענין שנ׳ ויצא וילחם בפלשתים ויפרוץ את חומת גת׃ כי משרש נחש · משורש אותו נחש יצא צפע שהוא קשה מנחש ומי היה זה זה חזקיהו שנאמר בו הוא הכה את פלשתי׳ ואת עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר׃ ופריו שרף מעופף · תירגם יונתן ועובדוהי יהון לכון כחיוי׃ ורעו בכורי דלים · ורעו בימיו של ישראל שהן עכשיו דלים מ מפניכם׃ בכורי · לשון שרים כמו גם אני בכור אתנהו׃ כי מצפון עשן בא · פורענות קשה כעשן תבא עליהם מצפון עזה וגבוליה שהכה חזקיהו היו ב בדרומה של ארץ ישראל במקצוע דרומית מערבית כמבאת ארץ ישר׳ לה תמצאו׳ וכן מצינו בספרי בהאזינו בקשו לברוח כלפי ד דרום היו מסגירין אותו שנאמר על שלש׳ פשעי עזה למדנו שעזה בדרום׃ ואין בודד במועדיו · תרגם יונ׳ ולית דמאחר בזמנוהי כגדודים שיעד לבא עליכם אין מאחר פעמיו להיות בודד ובא בדד לבדו שא כלם כאחד יבואו בחזקה׃ ומה יענה מלאכי גוי · ומה יגידו בימי חזקיה מלאכי ישראל ההולכים לבשר בשורות כן יגידו יי׳ יסד בציון הקים בה מלך הגון וחזק ואמצו׃ ובה יחסו עניי עמו · אף מעשרת השבטי׳ באים שם כמו שמפורש בד״ה ששלח חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לשוב להב״ה׃ משא מואב · כשנ׳ ישעיה שיבא סנחריב על מואב ויגלם כמו ש שנאמר בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב׃ כי בליל שודד ער מואב נדמה · נדמה מואב כאילו ישן דומם ואין יכול להלחם ובליל אחר אשר שודד בו קיר מואב נדמה תרגם יונתן ואינון דמימין · ער וקיר שתי מדינות מואב הם׃ עלה הבית · עלה מואב הבית ואנשי דיבון עלו הבמות לבכי אלו בוכים ב בבית ואלו שוכ׳ בראשי במותיהם׃ יורד בבכי · נוטה ונוהם בבכי וכן וירדתי על ההרים וכן זכור עניי ומרודי׃ על כן חלוצי מואב יריעו · על אשר מזויני מואב יריעו לקראת המלחמה ונפשו של מואב ירעה לו מתרועעת כאבל על עצמו׃ לבי למואב יזעק · נביאי ישראל אינם כנביאי אומות העולם בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר ונביאי ישראל מתאוננים על פורענות שבאה על האומות׃ בריחיה עד צוער · על כל חזקה של מואב יזעק לבי עד צוער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם כעגלה שהיא שלישית לבטן׃ לשון אחר שלישיה גבריתנית ויונתן תירג׳ בריחיה כמו בורחיה הבורחי׳ יברחו מהם להימלט עד צוער כמו שעשה לוט אביהם שברח לצוער׃ מעלה הלוחית · מקום מעלות הר ששמו מעלה הלוחית וכן מורד חורוני׳ יבכו הבורחי׳ דרך שם וכל המקומות הללו ממואב הם׃ יעוערו · יצעקו ולשו׳ ארמי הוא שתרגם יונתן לא ידרוך הדורך הידד לא יעוערון בקלהון׃ מי נמרים · נהר של אותו מקום׃ משמות יהיו · מדם חלל המתערב ונופל בהם׃ כי יבש חציר וגו׳ · כלומ׳ גבוריהם ומלכיהם ושליטיהם ולפי שמבחה של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו שמצינו אלים ממואב לפי׳ משל את פורענותם בחורבן מרעה שלה׃ על כן יתרה עשה · על אשר יתרה עשה תבא עליו הפורענו׳ הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמה מקומו׳ עמד אברה׳ ללוט בצאתו מחרן ובלכתו למצרים ובזכותו שולח ניתוך שהפכה ונלחם עליו עם אמרפל וחביריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מוכים אותם כשהגלה סנחרי׳ לראובני ולגדי והיו ישר׳ בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכם אתם הולכים אברהם אביכם לא מעבר הנהר בא וזהו שנאמר שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו את סנחריב שלש שנים שכר על שמרון הוא שנאמר בשלשה שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב׃ ופקדתם

אל · בפעי · הוא בפעוני והוא קשה מהנחש והטעם כי חזקיה יהיה גבור מאביו והוא יזיק פלשתים כי כן כתוב במלכים הוא הכה את פלשתים את עזה ואת גבולה ממגדל נוצרי׳ ועד עיר מבצר והפרי שיתן שרף מעופף והמעופף הוא קשה בשרפים׃ ורעו בכורי דלים · הם ישראל שהתדלדלו קודם כל אותה והטעם כי יהיה לישראל שובע וישכנו לבטח ואת ש פלשת להפך׃ שרשך · האבות · ואחריתך הם הבנים וכן לא ל לאחריתו׃ הלילי · הטעם שירימו קול בפרהסיא׃ כי מצפון עשן בא · הוא מלך אשור והנכון שהוא כנוכר ככר והעד כי יי׳ יסד ציון׃ ואין בודד · מגזרת בדד׃ במועדיו · בארמונות בא העשן ולא יוכל אד׳ לשבת אפילו לבדו ב בביתו׃ ומה יענה · כל מלאך ממלאכי גוי זה יענה כי יי׳ יסד ציון ולא יוכל מלך אשור לה וטעם ומה יענה שישאלו הגוים מה היה לירושלם וכן יענה ה המלאכי׳ לשולחיהם׃ משא · בליל · סמוך והטעם בליל כך ת מהשבוע׃ שודד ער מואב · והנה הוא חסר בי״ת במואב׃ נדמה · נכרת כמו ודמיתי אמך׃ קיר מואב · מדינה כמו והרס מקיר׃ עלה · הטעם עלה יושב · הבית שם מדינה · הבמות לע״ז׃ בכל ראשיו · של מואב׃ כל זקן גרועה · שם כמו וחבולתו חוב ובי״ת בראשיו ימשך אחר עמו כמ״ש מאל אביך׃ בחוצותיו · בחוצות מואב׃ על גגותיה · רמז למדינ׳׃ יילל · כמו ייטיב והנה העתיד בבנין הפעיל כנ׳ והם זרות׃ ותזעק׃ כמש של מואב׃ ירעה לו · והנכון שכל אחד יזעק ויאמר׃ לבי למואב · בעבור מואב׃ בריחיה · בריחי המדינה צועקים כמו הילילי שער או בריחיה הנבאו׳ שברים כי משם בא מלך אשור או צוער של סדום ויהיה עגלת שלישיה שם לה ג׳ שמות תואר צוער ויתכן היות בריחיה שם התואר כטעם בורחיה אך ברוחיה לא יתכן לאמרו כי איך יהיה פעול ויו״ד לפועל עומד׃ יעוערו · העי״ן השני כפול והטעם כמו יעוררו והיא מלה זרה׃ כי · נמרים · שם מקום׃ משמות · שם ואילו היה פועל׳ מהכפולים תחת הטי״ת חרק׃ על · יתרה · שם ממון׃ עשה · קנה כמו עשה לי את החיל הזה׃ ופקדתם

ופקדתם על נחל הערבים ישאום: כי הקיפה הזעקה את גבול מואב עד אגלים יללתה ובאר אילים יללתה: כי מי דימון מלאו דם כי אשית על דימון נוספות לפליטת מואב אריה ולשארית אדמה:

יו שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון: והיה כעוף נודד קן משלח תהיינה בנות מואב מעברת לארנון: הביאו עצה עשו פלילה שיתי כליל צלך בתוך צהרים סתרי נדחים נודד אל תגלי: יגורו בך נדחי מואב הוי סתר למו מפני שודד כי אפס המץ כלה שד תמו רמס מן הארץ:

והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת באהל דוד שפט ודרש משפט ומהר צדק: שמענו גאון מואב גא מאד גאותו וגאונו ועברתו לא כן בדיו: לכן ייליל מואב למואב כלה יילל לאשישי קיר חרשת תהגו אך נכאים: כי שדמות חשבון אמלל גפן שבמה בעלי גוים הלמו שרוקיה עד יעזר נגעו תעו מדבר שלחתיה נטשו עברו ים: על כן אבכה בבכי יעזר גפן שבמה אריוך דמעתי חשבון ואלעלה כי על קיצך ועל קצירך הידד נפל:

ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיב מנהון: ארי אקיפת צוחתא ית תחום מואב עד אגלים מיללין ובאר אילים מצוחין: ארי מי דימון אתמליאו דם קטולין ארי אמני על דימון כנישת משריין לשיזבת מואב מלך במשריתיה יסק ולמיבז שארא דארעהון: יהון מסקי מסין למשיחא דישראל דיתקוף על דהוו במדברא טור כנישתא דציון: ויהי כעופא דאפרחוהי מקיניה ויטלטל יתפקן ויהוין בנת מואב מגיזין להון לארנון: אתמליכו מלך עיבידו עצה שויאו כליליא טוליך בימא בגו טיהרא טמרי מטלטליא ומבדריא לא תקרבון: יתיתבון ביך מטלטלי מלכות מואב הוי סיתרא להון מן קדם בוזין ארי סף מעיקא אשתיצי בוזא ספו כל דהוו דיישין מן ארעא בכן משיחא דישראל יתקן בטוב כורסוהי ויתיב עלוהי בקשוט בקרתא דדוד דאין ותבע דין ועבד קשוט: שמענא רברבי מואב דמתגאן לחדא יקירהון ומפנקיהון וגיותנותהון לקביל פורענותהון לא שוי להון: בכן מיללי מואבאי על מואבאי כולהון מצוחין ומיללין על אנש כרך תוקפהון דוון ימרון ברם כבישין: ארי אתבזיזא משרית חשבון אתקטלא סיעת שבמה מלכי עממי קטילו שלטוניהון עד יעזר מטו טעו למדבר מטלטליהון גזו עברו ימא: על כן כמא דאיתיתי משריין על יעזר כן איתי קטולין על שבמה אירוינך דמעת חשבון ואלעלה ארי על חצדיך ועל קטפיך בוזין נפלו:

מדברה ה׳ ג׳ קמץ וב׳ פתחין וסימ׳ והיו תוצאתיו מדברה · לך שוב לדרכך מדברה · שלחו כר מושל ארץ · ולמזרח ישב דד״ה · ומן הגדי נבדלו אל דויד · ג׳ בתראי קמצ׳ : ודרש ג׳ חס׳ וכו׳ ודרש אל הבתים · שפט ודרש משפט · שחר טוב יבקש רצון: בבכי ו׳ רפין וסימ׳ נבסר בסדר ויגש :

ופקדתם · מגזרת פקדון והנה הממון ישאום אל ערבי הנחל והנכון שממונם ישאוהו על הנחל הידוע בארצם שהוא על ערבים והטעם שיוליכו ממונם למקום אחר אולי ישאר להם: כי · עד · מוסף אחר וכן ועד באר אלים: כי · מלאו דם · חללי מואב: נוספות · הטעם רעות נוספות וכן עשיר יענה עזות והטעם מלות: כי אשית · מוסף גם אח׳ וכן הוא כי אשית לפליטת מואב אריה והוא מלך אשור: שלחו כר · מין ממיני הגמל שירוץ מגזרת הכרי והרכים · יש אומרים כי מושל ארץ יתואר הכר בעבור שפסיעתו באר׳ גדולה מכל פסע והנכון ל להיות כר סמוך כי לא ימצא רק אצל ה המושלים: והיה · מואב כעוף נודד: בנות מואב · הם הכפרים כמו וילכדו בנותיה: הביאי · דברי הנביא למואב קודם שתבא לך זאת הצרה הביאי לנפשך עצה: פלילה · שם על משקל אכילה מגזרת פלילים: צלך · שתסתירי ישר׳ בברחם אליך נדחי ממקומם · נודד אליך אל תגלי: יגורו · נדחי דברי הנביא או השם בעבור כבוד ישראל: מפני שודד · ששדד שומרון והוא מלך אשור: כי · עד יבוא עת שיאבד זה הכונס ויכלה השוד · המץ · תאר השם והוא יבא למען ת תמוכו כמותו: תמו · מחכות: רומס · הוא מלך אשור: והוכן · בעבור החסד כסא המלוכה: באהל דוד · היא ירושלם: שופט · זה חזקיהו: ומהיר צדק · תאר השם מגזר׳ מהרה: שמענו · ידבר הנביא על לשון ישראל או הגוים: גא · חסר ה״א והיא מלה זרה: לא כן בדיו · לא יהיה כן בנין כמו ו ותעש בדים ויש אומרים מחשבותיו ולא כן כמו כן בנות צלפחד ובדיו כמו בדיך מתים יחרישו: לכן · לאשישי · יש אומרי׳ ליסודי והטעם שיהגו והם כנאים כאשר יספרו מעלת אשישי קיר חרשת וכן בתרגום ארמית ואושיא יחיטו והנכון בעיני שהוא כמו אשישי ענבי׳ והעד גפן שבמה והטעם שיהגו ואתם נכאי׳ כאשר תזכרו ימי השמחה הפך היללה: כי שדמות · כמו ומשדמות עמורה כמו גפנים אמלל · כל אחד: בעלי גוים · כמו אדני יוסף כסף ישיב לבעליו והם מלכי אשור: הלמו שרוקיה · הכו והלמה סיסרא: עד יעזר נגעו · כל כך היו רחבי׳: תעו מדבר · שרחבו עד מקום שאין שם ישוב: שלוחותיה · אילניה כמו שלחיך פרדס רימונים: נטשו · כמו והנם נטושי׳ פרוסי׳: על כן אבכה · יאמר כל א׳ וא׳ ממואבי׳ גפן שבמ׳ · שם מקו׳ ויחסר על: אריוך · מלה זרה כי היו״ד תחת הוי״ו והוי״ו תחת הא׳ והיא מלה זרה והכף לנוכח חשבון והיא מדינ׳ מואב הגדולה: על קיצך · פרי הקיץ: הידד · זאת המלה ידברו בה הרומסי׳ והדורכי׳ והוא ישחית הפרי והקציר בעודנו רטוב:

ופקדתם · תרגם יונתן ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיב והוא לשון מינוי כמו ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר ארצם שפקדתם עליה תלקח מהם: על נחל הערבים ישאום · יקחו האויבי׳ אותם את הגבולין ועוד יש לפרש ופקודתם שאביא עליהם זו תהיה על נחל הערבים ישאום האויבים יגלו אותם אל ארץ בבל שהיא נחל ערבים ש׳ על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו: אגלים ובאר אלים · מקומות הם בגבול מואב: יללתה · של מואב: ובאר אלים · כמו ולבאר אלים: מי דימון · שם הנהר: מלאו דם · כשם הנהר: כי אשית על דימון נוספות · דם שמו ודם חללים אוסיף עליו למלאתו ויונתן תרג׳ נוספות כנישת משריין מחכות הנוספות יחד והוא לשון ספו שנה על שנה ספות הרוה: לפליטת מואב אריה · פליטת שישאיר סנחריב יבא נבוכ׳נצר בעתו וישחיתם והוא נקר׳ אריה כענין שנאמ׳ עלה אריה מסובכו: ולשארית · ישראל: אדמה · אדמתכם: שלחו כר מושל ארץ · א תתגאו בגאותכ׳ הלא ידעתם שמושל ארץ שלכם מישע מלך מואב במלכים היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים שלח אותו כר המושל שלכם מ מסלע מדברה אל הר בת ציון: כעוף נודד · מקינו: קן משולח · כאפרוחים משולחים מקינם ש שהולכי׳ מטולטלי׳ כן תהיינ׳ בנות מואב למעברות ארנון: עשי פלילה · הוא לשון ויכוח משפט לבחר לך את הטוב כמו משפט נבחרה לנו ד״א ויפלל בלע״ז: שיתי כליל צלך · שיתי לך כל בצהרים שיחשיך עליך כלילה להסתר בו מפני אויביך: סתרי נדחי׳ · אם יברחו עוד נדחי עמי דרך עליכם בימי נבוכדנצר אל תסגירום אלא תסתירום: יגורו בך נדחי · בני ישראל הבורחים: הוי סתר למו · כי גם את תדעי כפס הנודדי׳ מה היא צרת׳: כי אפס המץ · המץ שליך שסרך וכבודך שהיה לך על ידי שאכך ובקרך שאת מוצצת מהם חלב וחמאה: כלה שד · לשון שדים המספיקין חלב כמו ושד מלכי׳ תינקי: תמו רומס · הבהמות שליך הרומסות בארצך: והוכן בחסד כסא · כשיבא עליך השבר הזה אז יכון כסא דוד ויגדל שבאותו הפרק יפול סנחריב על ידי חזקיהו ויהיה נכון כסאו בחסד שעשה כמו שמצינו שהיה גומל חסד שנאמר בדברי הימים כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפי צאן: וישב עליו שופט ודורש משפט ומהיר צדק · תרג׳ יונתן ועביד קשוט: גא מאד · כתגאה מאד: גאותו וגאונו · שלא כדין הוא כי עיקר גדולי בדיו על ידי מתזרות וניאוף הבנות מאביהן: עברתו · שיבורו הריון שלו: דבר אחר עברתו חמתו ששמר לישראל: לא כן · גבוריו עמו שהיו כפויי טובה: ייליל מואב למואב · על מואב: לאשישי קיר חרשת · על חומות קיר חרשת: תהגו אך נכאים · שברים: תהגו · תקוננו: אשישי · כמו נפלו אשיותיה: שדמות · שדות תבואה: גפן שבמה · יש ללמד שחשבון היתה מקום שדות ושבמה מקום כרמים ואם תאמר כל אלה ערי עבר הירדן הם וישראל לקחום מיד סיחון ואיתי חזרו ליד מואב כשהגלה סנחרי׳ לראובני ולגדי באו המואבים הסמוכים להם וישבו בהם: אומלל · חרב: שרוקיה · נטיעות שורק שלה: עד יעזר נגעו · שדמות הגפן ושורק הנזכרים כאן אינם אלא משל והם מכות ושיעות ושלטוני׳ וכת׳ עד יעזר נגעו הלכו בגולה: תעו מדבר · למדבר: שלוחותיה · זמורותיה והם משל גליותיה: נטשו · נפצו כמו ונטשתיך המדברה והנם נטושי׳ ויטשו בעמק רפאי׳: אבכה בבכי יעזר · תי׳ כמא דאיתיתי משרין על יעזר כן איתי קטולין על שבמה ולשו׳ המקרא הנביא או׳ כשם קינות יעזר יש לי לקונן עליך את הגפן שבמ׳ אריוך דמעתי · ארוה עליך דמעה יש תיבה משמש׳ כשתי תיבות כמו בני יבאוני ארץ הנגב כתתני דברו לשלום: קיציך · תאני׳ שמיבשין בקיץ: הידד · קול שודדי׳ וכותזים:

ונאסף שמחה וגיל מן הכרמל ובכרמים לא ירנן לא ירעע יין ביקבים לא ידרך הדרך הידד השבתי: על כן מעי למואב ככנור יהמו וקרבי לקיר חרש: והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל: זה הדבר אשר דבר יהוה אל מואב מאז: ועתה דבר יהוה לאמר בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב בכל ההמון הרב ושאר מעט מזער לוא כביר:

יז משא דמשק הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה: עזבות ערי ערער לעדרים תהיינה ורבצו ואין מחריד: ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק ושאר ארם ככבוד בני ישראל יהיו נאם יהוה צבאות: והיה ביום ההוא ידל כבוד יעקב ומשמן בשרו ירזה: והיה כאסף קציר קמה וזרעו שבלים יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים: ונשאר בו עללות כנקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה פריה נאם יהוה אלהי ישראל: ביום ההוא ישעה האדם על עשהו ועיניו אל קדוש ישראל תראינה: ולא ישעה אל המזבחות מעשה ידיו ואשר עשו אצבעתיו לא יראה והאשרים והחמנים:

ותתכניש ביע וחדוה מן כרמלא ובכרמיא לא ידוצון ולא יחייכון וחמר במעצרתא לא יעצרון עיצורין עיצור אבטילית: על כן מעיהון דמואבאי כבינריא המן ולבהון על אנש כרך תוקפיהון דוון: ויהי ארי יתחזה ארי ילאה מואב על במתא וייעול לבית טעותיה למבעי ולא יכול: דין פתגמא די מליל יי על מואבאי מבכן: וכען מליל יי למימר בתלת שנין כשני אגירא ויסוף יקריהון דמואבאי בכל המון סגיא וישאר ציבחר בזעיר יסוף כל יקריהון: מטל כס דילוט לאשקאה ית דמשק הא דמשק מתעדיא ממלכו ותהי לכרך מהמרא: שביקן קרויהון תרבו לבית משרי עדרין דען יהון וישרון ולית דמניד: ויבטיל שולטן מאפרים ומלכו מדמשק ושאר יחידאין מארם ויקרהון כיקר בני ישראל יהון אמר יי צבאות: ויהי בעידנא ההיא ימאך יקר יעקב ועותר יקריה יגלי: ויהי כמכנש חצד קמה ודרעיה שובלין יחצוד ויהי כמלקט שובלין במישר גבריא: וישתארון ביה עוללין כביעור זיתא תרין תלתא גרגרין בריש ענפא ארבעה חמשא בסוכא מרדא כן ישתארון יחידאין צדיקיא בגו עלמא ביני מלכוותא אמר יי אלהא דישראל: בעידנא ההיא יסתמיך אנשא לפולחן עבדיה ועינוהי למימר קדישא דישראל יסברון: ולא יסתמיך על איגוריא עובד ידוהי ודאתקינא אצבעותיה לא יתקיים ואשיריא וחניסנסיא:

ולא יוכל ד' בקרי' וסי' וכסה את עין הארץ ולא יוכל · ובא אל מקדשו להתפלל · ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו · ולא יוכל יי' עוד לשאת · וכל ולא יכול דכוו' כמ"ד וסימ' וירא כי לא יכול לו ויגע · אתה ידעת את דוד אבי · ואחיה לא יכול לראות כי קמו · לא יכול להכיל את העלה דד"ה: ערער ה' חס' וסי' נמסר בשמואל

חלק א' סוף פס' ל' ובמלכים חלק ב' סימני': ידל י"ב פתחין וסי' נמסר בשפטים סימן ו' גבי פסו' וידל ישראל: ועיניו י"א בקריא' וסימ' במסר רבת':

רשי

מן הכרמל. הוא מקום יער ושדות תבואה: לא ירועע. לשון תרועת שמחה: הידד השבתי. קול המתאספים להטיל הקורה לעצור הענבים: יהמו. בקינה: כי נלאה מואב. להלחם על במות המגדלים: ובא אל מקדשו. אל מקום אשר הם מתקדשים שם ומזדמנים שם להתפלל סוף כלייתו של מואב ביד נבוכד נצר: אשר דבר יי' אל מואב מאז. מימי רבים לפני בא הרעה עליו כי בא לו ישעיה את זאת: מאז. מעת אשר שכר בלק את בלעם: ועתה דבר יי'. לקרב את הפורענות להם: בשלש שנים כשני שכיר. בשביל שלש שנים שסייעו את סנחרי' כששכר על שומרו ועזרוהו בלא בצע כאילו היו לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל שאר המונו של סנחריב שישטף בשבי מתוך אותו החיל אלך לו וכן מפורש בסדר עולם שטף עמונים ומואבים שהיו מסייעין אותם כששכר על שומרון שלש שנים לקיים מה שנאמר שלש שנים כשני שכיר וגו' ועוד יש לפרש שלש שנים כשני שכיר שלש שנים נגזרו עליכם לאורך זמן אבל מצומצמין יהיו ולא תאחר עוד הפורענות כאשר ידקדק השכיר בשני שכירותו לצמצם: ונקלה כבוד מואב בעיני כל המון סנחריב הרב: ושאר. פליטה הנשארת למואב מעט מזער תהיה: ולא כביר. לשון רוב: מוסר מעיר. לשון הסרה: מעיר. מהיות עיר: מעי. לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים: עזובות ערי ערוער. יונת' תרגם לשון חורבן כמו ערער תתערער ופירשו על ערי ארם. ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה שנ' ואת ערוער עומד בדמש' ומכריע בערוער אלא שהיו בדמשק שווקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עבודה זרה ועובדי' לה יום אחד בשנה וישראל עשו את כלן קיבוץ אחד והיו עובדין את כלם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק. ואני מפרשו לפי פשט המקרא על שנתחברו רצין ופקח בן רמליהו יחד והנביא היה מתנב' על מפלת דמשק ואומר הנה דמשק מוסר מעיר ערי ערוער שהיו של פקח כבר היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והרי תמיד לעדרי צאן הם נתונות ורובצים שם כאן מואב ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק שיהרג רצין: ככבוד. עשרת השבטים יהיו גם אלו יגלו לאלת וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רצין המית: ומשמן בשרו ירזה. ועושר יקריה יגלו: והיה כאסוף קציר קמה. כמו שבעת קציר קמה אוסף הקוצר שבת הקמה בידו אחת וזרועו השנית שבלים יקצור במגל כן יעקור סנחרי' ויגלה הכל ואף לקט הנושר בשעת קצירה ילקט ויאספו כלומר אף הבורחים לא ימלטו מידו וילקטם: בעמק רפאים. הוא הגיא אשר על פני ירושלם כמו שמלקט שבלים בספר יהושע תמצא שעמק רפאים סמוכה לירושלם: ונשאר בו. חזקיה וסיעתו מהם תוך ירושלם אנשים מעט כעוללות כרם וכנוקף זית המשאיר שנים שלשה גרגרים: בראש אמיר. בראש הענף: בסעיפיה. בענפיה וכן וכלה סעיפה וכן מסעף פארה: כנוקף זית. קוצץ זתים ללוקטן מן האילן וכן ונקף סבכי היער ורבותינו דרשו ונשאר בו בהמון סנחרי' אנשי' מעט כנוקף זית כדאי' באגדת חלק: ישעה. יפנה אל עושהו כמו וישע אל הבל: האדם. צדיקי' שבאותו דור: לא יראה. לא יחשבו בעיניו:

אבן עזרא

ונאסף. יאסף הגיל אל אחרים מהם והטעם יסור מהם הכרמל כי גם למואב חלק בו: ירועע. מגזרת תרועה מהפעלים השניים כפולי האות האחרון: הידד. ביקב להוציא היין לשבח הפך הקיץ והקציר: על כן מעי. איננו דברי הנביא רק ידבר על לשון איש מואב: והיה כי נראה כי נלאה מואב עלה על הבמה. לע"ד או נלאה על הבמה כטעם ולא יוכל והוא הנכון: זה. אשר דבר יי'. דברו היא גזרה שנגזר כמלך שיאמר למשרתיו עשו כן על דרך משל להבין השומעי': ועתה דבר יי'. השם גלה זה הסוד כי שלש שנים נשארו והטע' כשני שכיר שכל יום יבשר נפשו מתי יגיע הקץ כן הנביא היה שמח בגעת קץ אויבו: ונקלה. כבודו שהוא המון רב וישאר מעט מזער: לא כביר. לא עם גדול במספר ידוע כבירים או טעמו לא ישאר מהם אדם גדול כמו הן אל כביר: משא דמשק. מוסר. מגזרת הסיר מהיותה עיר ואם הוא לשו' זכר והנכון שהוא על עם דמשק והעיר והיתה מ' מעי כמו לעיים והמ"ם נוסף: עזובות. זה היה על יד מלך אשור: ונשבת. כי בבוא סנחריב תפש דמשק גם שמרון ותבריה: ושאר ארם. כי דמשק היא עיר ארם יהי' להם כבוד ככבוד בני ישר' שכתב אחריו ידל כבוד יעקב. ויש אומרי' ושאר ארם כל כך יהיו בחרפה עד שיהיה ככבוד לישר' כנגד אחור רעם: והיה. ידל כבוד יעקב. על מות החללים והגולים מהשבטים: והיה. בתחלה: כאסוף. הקוצר קציר הקמה: והיה כמלקט שבלים. באחרונה כי פעמים בא מלך אשור על ארץ ישרא': בעמק רפאים. מקום היה וקצירו רע ומעט ורזה: ונשאר. כנוקף זית. מגזרת ונקף סבכי היער וכן חגים יקופו: אמיר. הוא המעולה בזית מגזרת וי' ה האמירך וכן בלשון קדר: ארבעה חמשה. גרגרי': בסעיפיה. של אותה שהיתה פוריה: ביום ההוא ישעה. ישען אדם עצמו על השם והוא הבטחון וכמוהו ישעו ואין מושיע: טעם המזבחות שלא תרפה עוד עבודה זרה כי לא ילך כי אם אל מקום הכבוד: ולא. החמני'. הנ"ון נוסף כלו"ן רחמניות והם צלמים עשויות כדמות מרכבות לשמש ככתוב במעשה מנשה: ביום

יספה ספייה על ב' כלי' ישען על ביתו · הוי היורדים מגלי' ורין

כַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ עָרֵי מָעֻזּוֹ כַּעֲזוּבַת הַחֹרֶשׁ וְהָאָמִיר אֲשֶׁר עָזְבוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה שְׁמָמָה׃ כִּי שָׁכַחַתְּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵךְ וְצוּר מָעֻזֵּךְ לֹא זָכָרְתְּ עַל כֵּן תִּטְּעִי נִטְעֵי נַעֲמָנִים וּזְמֹרַת זָר תִּזְרָעֶנּוּ׃ בְּיוֹם נִטְעֵךְ תְּשַׂגְשֵׂגִי וּבַבֹּקֶר זַרְעֵךְ תַּפְרִיחִי נֵד קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה וּכְאֵב אָנוּשׁ׃ הוֹי הֲמוֹן עַמִּים רַבִּים כַּהֲמוֹת יַמִּים יֶהֱמָיוּן וּשְׁאוֹן לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם כַּבִּירִים יִשָּׁאוּן׃ לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם רַבִּים יִשָּׁאוּן וְגָעַר בּוֹ וְנָס מִמֶּרְחָק וְרֻדַּף כְּמֹץ הָרִים לִפְנֵי רוּחַ וּכְגַלְגַּל לִפְנֵי סוּפָה׃ לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה בַלָּהָה בְּטֶרֶם בֹּקֶר אֵינֶנּוּ זֶה חֵלֶק שׁוֹסֵינוּ וְגוֹרָל לְבֹזְזֵינוּ׃

יח הוֹי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפָיִם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי כוּשׁ׃ הַשֹּׁלֵחַ בַּיָּם צִירִים וּבִכְלֵי גֹמֶא עַל פְּנֵי מַיִם לְכוּ מַלְאָכִים קַלִּים אֶל גּוֹי מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט אֶל עַם נוֹרָא מִן הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ׃ כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כִּנְשֹׂא נֵס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ׃ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי אֶשְׁקוֹטָה וְאַבִּיטָה בִמְכוֹנִי כְּחֹם צַח עֲלֵי אוֹר כְּעָב טַל בְּחֹם קָצִיר׃

בְּעִידָנָא הַהִיא יֶהֶוְיָין קִרְוֵי תוּקְפֵּיהוֹן כִּכְרַךְ דַּחֲרוּב וְאִתְחֲמַר דִּי אִישְׁתְּבֵיק מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּתְהֵי לְצָדוּ׃ אֲרֵי שְׁבַקְתָּא אֱלָהָא פּוּרְקָנִיךְ וְדַחֲלַת תַּקִּיפָא דִּי מֵימְרֵיהּ בְּסַעֲדִיךְ לָא אִדְכַּרְתָּא בְּדִיל דַּאֲתְּ נְצִיבָא נִיצְבָא בְּחִירָא וְעוֹבָדִין מְקַלְקְלִין אַסְגֵּיתָא׃ בְּאַתְרָא דְּאִתְקַדַּשְׁתּוּן לְמֶהֱוֵי עַם תַּמָּן קַלְקֵלְתּוּן עוֹבָדֵיכוֹן וְאַף כַּד עַלְתּוּן לְאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתִּי תַּמָּן הֲוָה חֲזֵי לְכוֹן לְמִפְלַח שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי וּפְלַחְתּוּ לְטַעֲוָתָא אַרְחֵיקְתּוּן תְּיוּבְתָּא עַד דִּימְטָא יוֹם תְּבָרְכוֹן כְּכֵן הֲוָת כְּאֵיבְכוֹן לְמַפַּחַת נְפָשׁ׃ וַוי הֲמוֹן עַמְמִין סַגִּיאִין דִּי כְּמֶהֱמֵי יַמָּא הָמַן וְאִתְרְגוֹשַׁת מַלְכְוָן דִּכְאִתְרְגוֹשַׁת מַיִין תַּקִּיפִין מִתְרַגְּשִׁין׃ מַלְכְוָן דִּכְאִתְרְגוֹשַׁת מַיִין סַגִּיאִין מִתְרַגְּשִׁין וְיִזּוֹף בְּהוֹן וְיֶעֱרוֹק מֵרְחִיק וְיִתְיְרְדִיף כְּמוֹץ טוּרַיָּא קֳדָם רוּחָא וּכְגַלְגְּלָא קֳדָם עַלְעוֹלָא׃ לְעִידָן רַמְשָׁא וְהָא כַּדְלָא הֲוָת עַד דְּלָא צַפְרָא וְהָא כִּדְלֵיתוֹהִי דֵּין חוּלָק לְאַנְסָנָא וַעֲדַב לְבָזְזָנָא׃ וַוי אַרְעָא דְּאָתַן לַהּ בִּסְפִינָן מֵאַרַע רְחִיקָא וְקִילְעֵיהוֹן פְּרִיסָן כְּנִשְׁרָא דְּטָאֵיס בְּכַנְפוֹהִי דְּמֵעִיבַר לְנַהֲרֵי הוֹדוּ׃ דִּמְשַׁלַּח בְּיַמָּא אִיזְגַּדִּין וּבִירְגּוֹגִין עַל אַפֵּי מַיָּא אִיזִילוּ אִיזְגַּדִּין קַלִּילִין לְוַת עַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא לְוַת עַמָּא דְּתַקִּיף מִבְּכֵן וּלְהָלָּא עַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא דִּבְזוּ עַמְמַיָּא אַרְעֵיהּ׃ כָּל דְּיָתְבִין בְּתֵבֵל וְדָשְׁרַן בְּאַרְעָא כְּמִזְקַף אָתָא עַל טוּרַיָּא תֶּחֱזוּן אָתָא וּכְמִתְקַע שׁוֹפְרָא תִּשְׁמְעוּן פּוּרְקָן׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לִי אֲנִיחַ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְאַשְׁקִיט לְהוֹן וְאִיתְרְעֵי מִמְּדוֹר קוּדְשִׁי לְאוֹטָבָא לְהוֹן בִּירְכָן וְנַחֲמָן אַיְיתֵי לְהוֹן כְּפֵרִיעַ בִּשְׁחִין פְּצִיחַ עַל שִׁמְשָׁא כַּעֲנַן טַל בִּשְׁחִין חֲצָדָא׃

ובבקר ו׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר בשלח׃ יהמיון ג׳ וסימ׳ כהמות ימים יהמיון׳ אך בצלם יתהלך איש׳ כי הנה אויביך יהמיון׃ גמא ג׳ וחס׳ וסימ׳ ותקח לו תבת גמא׳ ובכלי גמא על פני מים׳ הגאה גמא׳ וחד חציר לקנה וגמא׃ ומורט ב׳ וסימ׳ אל גוי ממשך ומורט׳ עם ממשך ומורט׃ ומבוסה ג׳ ומ״ל וסימ׳ השולח בים צירים׳ יובל שי ליי׳ יום מהומה ומבוסה ומבוכה׃

ל׳ מ״ל ויתר חס׳ וכתי׳ א׳ · ל׳ · ב׳ כתיו׳ ל׳ וחס׳ · ל׳ · ל׳ · י׳ · ד׳ · כ׳ ר״פ · ג׳ · ב׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ למח״ול · כ׳ ר״פ · ל׳ · נ׳ · ל׳ · ב׳ בסיפ׳ · נ׳ ומ״ל · ב׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ד׳ · ל׳ ויתיר ו׳ · ל׳ ומ״ל · ר׳ · ל׳ וחס׳

אבן עזרא

ביום · ערי מעזו · של ישראל׃ אשר עזבו · הכנענים׃ החורש · האילן כמו חורש מצל׃ והאמיר · שהוא למעלה והנה הוא השורש והסעיף בבורחם מפני ישראל בבואם אל ארץ כנען׃ והיתה · שומרון׃ שממה · כי היא עיר המלוכה׃ כי · והנה שב הנביא להוכיח אנשי שומרון׃ נעמני · כמשמעו בלשון קדר והוא צמח שיצמח מהרה וכן וזמורת זר והטעם שורק זר׃ ביום · תשגשגי · תגדלי · מגזרת שגיא תגדלי אותו מהרה וכמוהו ובבקר זרעך תפריחי והנה אומר לך כלל בדברי נביאי התוכחות כי מחצי הפסוק כלמוד על חציו ברוב׃ נד קציר · והנה יגוד הקציר כמו וטל ילין בקצירי׃ ביום נחלה · תחסר מכה והנה נחלה תאר למכה וכנה מאכלו בריאה והעד וכאב אנוש מגזרת ויאנש והנה הטע׳ כי הרבית בנים ויבא יום אחד ויסופו׃ הוי המון עמים רבי׳ · מלך אשור ומחנהו בבואו על ציון׃ ישאון · מגזרת שאון והנה הנון איננו שורש והנו כמו זדון׃ לאמים · וגער בו · השם במלך אשור׃ ממרחק · כנגד ארצו׃ ורודף · הנשאר מהמונו׃ לעת · שערב היו אנשי ירושלם יריאים ממנו׃ בלהה · כמו בלהות אתנך וטעם בלהות בהלות הפוך כמו כשב וכבש׃ בטרם בקר איננו · בצאת המלאך והכחיד רוב המחנה׃ זה חלק שוסינו · דברי הנביא והוא שמח׃ הוי ארץ · הוי לשון קריאה כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון׃ צלצל כנפים · כפול מצל שהיא הארץ רחבה׃ מעבר לנהרי כוש · שם מלכו אשור והשולח · מי שהוא מנהגו לשלוח בים שלוחים׃ לכו · אתם מלאכים קלים ובשרו ישראל שברחו וגלו והם מעבר לנהרי כוש ובעבור נהרי אחר ובכלי גמא׃ ממושך · הם ישראל שנמשכו ממקומם כנכבשים עד שמורטו ממושך׃ אל עם נורא · הם הכושיים מן אותו העם או הוא רמז לנהרי׃ גוי · היתה דעתו כדעת הנער כאשר ילומד קו לקו על כן והיתה מבוסה · ואלף בזאו לחסרון אות הכפל וכמוהו דליו שוקים על דעת ר׳ משה הכה׳ נ״ע · וטעם נהרים מלכים כמו את מי הנהר׃ כל · הטעם כאילו נס נושא על כל הארץ׃ וכתקוע שופר · לדעת מעשה השם במחנה סנחריב׃ כי · טעם אשקטה על השכינה שעמדה׃ ואביטה · ואראה׃ מכוני · היא ירושלם׃ כחם · אויר׃ צח עלי אור · אחר הגשם כמו יפיץ ענן אורו כי השמש שנקרא אור גם כן הירח כי כן כתב לעושה אורים גדולים הם שבת הגשם במאמר השם׃ כי לפני

רשי

ערי מעזו · של ישראל׃ כעזובת החורש והאמיר · עזובות כיער הזה חריבות מאין אדם׃ חורש · הוא יער כדמתרג׳ ביער חורשא׃ והאמיר · אף הוא יער מקום אילנו׳ כעזובת ערי האמורי שהניחום חריבות בימי יהושע כחורש והאמיר וברחו להם מפני בני ישראל והיתה ארץ ישראל שממה׃ על כן תטעי וגו׳ · על כן כאשר כטעיתך מתחילה כטעת כטעים נעמנים שנים עשר בני יעקב ובהעלות כטעיך לזמורות נתכו זרע שאינו הגון כזמורות זרות שאינם ממין גפן אלא דומים לגפן׃ תזרענו · תתני זרעך באותו כטע ועוד י״ל וזמורת זר תזרענו תתחתן בגוים ותתערבו בהם׃ ביום נטעך תשגשגי · לשו׳ סיכסוך כשתגשנו זמור ותיך במיני רשאי׳ ועדבוני המקלקלי׳ ענבי הגפן כלו׳ במקו׳ שנטעתיך לי לכרם שם קילקלת במעשיך הוא שאמר להם יחזקאל ביום בחרי ישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואומר וימרו בי ולא אבו לשמוע וגו׳ ואף כאן תשגשגי כתערבת בתועבות המצרים׃ ובבקר זרעך תפריחי · וליום המחרת כשהוצאתיך משם והכנסתיך לאר׳ גם שם זרעך הרע הפרחת׃ נד קציר ביום נחלה · גדיש של קציר רע אשר הוכיח ביום ובלילה נחלה אותו קציר הגיע ליו׳ כרה׃ וכאב אנוש · שנשלמת סכרך׃ נד · הוא לשון גובה וכן נצבו כמו נד נוזלים וכן כונס כנד ואין נד וכוד שוים׃ אנוש · נעכר בחולי רע וכן ויאנש וכן כי אנושה מכותיה · ר״א ובבקר זרעך תפריחי עד שלא בא הערב הפרחתם ודרך הכרם לפרוח בבא הערב והמפריח בבקר אינו הגון זה במדרש ר׳ תנחומ׳׃ הוי המון עמים רבים · מדה מהלכת על פני כל הדורות שכל מישראל לוקים בו סופו ללקות לפי׳ הנביאים הנבאים פורענות ישראל על ידי האומות סומכין אחריו פורענות האומה שלקה ישראל על ידה׃ המון עמים · אוכלוסי סנחריב׃ ישאון · לשון תשואה הומה׃ וגער בו · הקב״ה באותו שאון׃ כמוץ הרים · משל את הרשעים במקולקל שבמינין ובמקולקל שבאותו המין מוץ הרים יבש משל עזיקי׳׃ וכגלגל · הוא מפרח של קוצים שקורין קרדונם בלע״ז הרומים לאותו שגוררין בהן בגדי צמר ואינן קשין וכשהגיע סמוך לסוף הקיץ הם מתכפפי׳ מאליהן והרוח מפזרתן ואותו הכיפוף עשוי כמין גלגל עגולה כמין הענן באמצע ואחד זרועותיו סביב לה׃ והנה בלהה · שדים באים על האויב ומבהלין אותו׃ בטרם בקר איננו · והאויב אין בעולם׃ זה חלק שוסינו · חלק סנחרי׳ וחלק גוג ומגו׳ כשיבאו לבוזזינו׃ הוי ארץ צלצל כנפי׳ · ת״י דאתן לה בספינן מארע רחיקא וקילעיהון פריסן כנשרא דטאים בכנפוהי ואני אומ׳ לפי שהן שרויין במזרח והארץ חמה העופות כאספים שם והיא מצולצלת בכנפי עופות ונבואה זו על אוכלוסי גוג ומגוג כענין שאמר יחזקאל פרס כוש ופוט אתם׃ לכו מלאכים קלים · לראות אם אמת הוא שחזרו ישראל למקומם אשר הוא גוי ממושך וממורט אל עם אשר הוא נורא בחזקתו׃ מן הוא והלאה · מן היום אשר נבחר לעם והלאה׃ גוי קו קו · שנפרע בו בעונו מדה במדה וניתן למבוסה · דבר אחר קו קו לשון קוה שהוא מקוה מאחר שחיו ומאום׃ נהרים · מלכים׃ כל יושבי תבל וגו׳ · אינכם צריכים לשלוח צירים על כך כי כנשוא נס הרים תראו בהקבץ הגליות וכתקוע שופר תשמעו׃ אשקטה · מתשלום שכרו של עשו אשכנה מכל עסקי ואביטה במכוני להטיב לו׃ כחום צח עלי אור · יאיר ויבהיק לו כחם השמש צח על ירק כמו ללקט אורות׃ כעב טל · שהקוצרים מתאוים לו להשיב נפש בחם קציר׃

מפניו ב"ג וסימ' מצרין במסרה רבתא בערך פנה : קשה הקשה ה' פתחין בקריא' וסימ' נמסר בסוף סדר וילך : ונהר ד' בקריא' וסימ' ונהר יוצא מעדן להשקות · ונהר יחרב ויבש · אזלו מים מני ים · ונהר יסובבני סוף חבוש : ואיננו י"ב בקריאה וסימ' נמסר רבתא :

כי־לפני קציר כתם־פרח ובסר גמל
יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות
ואת־הנטישות הסיר התז : יעזבו
יחדו לעיט הרים ולבהמת הארץ וקץ
עליו העיט וכל־בהמת הארץ עליו
תחרף : בעת ההיא
יובל־שי ליהוה צבאות עם ממשך
ומורט ומעם נורא מן־הוא והלאה
גוי קו־קו ומבוסה אשר בזאו נהרים
ארצו אל־מקום שם־יהוה צבאות
הר־ציון : משא יט
מצרים הנה יהוה רכב על־עב קל
ובא מצרים ונעו אלילי מצרים
מפניו ולבב מצרים ימס בקרבו :
וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו
איש־באחיו ואיש ברעהו עיר בעיר
ממלכה בממלכה : ונבקה רוח־
מצרים בקרבו ועצתו אבלע ודרשו
אל־האלילים ואל־האטים ואל־
האבות ואל־הידענים : וסכרתי את־
מצרים ביד אדנים קשה ומלך עז
ימשל־בם נאם האדון יהוה צבאות :
ונשתו־מים מהים ונהר יחרב
ויבש : והאזניחו נהרות דללו
וחרבו יארי מצור קנה וסוף קמלו :
ערות על־יאור על־פי יאור וכל
מזרע יאור יבש נדף ואיננו : ואנו
הדיגים ואבלו כל־משליכי ביאור
חכה ופרשי מכמרת על־פני־מים
אמללו : ובשו עבדי פשתים
שריקות וארגים חורי : והיו שתתיה
מדכאים כל־עשי שכר אגמי־נפש :

ארי עד לא מטי זמן חצדא אילנא
לאפרתא ובוסרא מיניה סמדר
ויקטול שלטוני עממיא בחרבא
וית תקיפיהון יעדי ויעבר :
ישתבקון כחדא לעופא דטוריא
ולבעירא דארעא בקיטא יהי שרי
עלוהי כל עופא דשמיא וכל בעיר
דארעא עלוהי יעברון סיתוא :
בעידנא ההוא
ייתיניה בתוקרבתא לקדם יי
צבאות לעמא אניסא ובזיזא ולות
עמא דיתקף מבכן ולהלא עמא
אניסא ובזיזא דבזו עממיא ארעיה
לאתרא דאתקרי שמא דיי צבאות
דשכינתיה בטורא דציון :
מטל כוס דלווט לאשקאה ית
מצראי הא יי מתגלי בענן יקריה
לאתפרעא ממצרים ויתברו טעות
מצראי מן קדמוהי ולבא דמצראי
יתמסי במעיהון : ואיגרי מצראי
במצראי ויגיחון קרב גבר באחוהי
וגבר בחבריה קרי בקרי ומלכו
במלכו : ותיתמסי רוחא דמצראי
במעיהון וחכימיהון אסלעים
ויתבעון מן טעוון ומן חרשין ומן
בידין ומן זכורו : ואמסר ית
מצראי ביד ריבון קשי ומלך תקיף
ישלוט בהון אמר ריבון עלמא יי
צבאות : ויצדון מיא מימא ונהרהון
יחרוב ויבש : ויצדון נהרוותהון
ויבשון ויחרבון נהריהון עמיקיא
קני וגומא לא יסקון : ויבש רוביה
דנהרא ויהי בכיפיה וכל בית מזרע
נהרהון ייבש ויחרב ולא יצמח :
ויצדון צידי נוניא ויתאבלון
כל דהוו רמן בנהר חכתא ופרסי
מצדן על אפי מיא יצדון : ויבהתון
פלחי כיתנא דסריקין ומחן מיניה
מצדן : ויהי אתר בית שתי מחא כבישין אתר דהוו עבדין סיכר וכנשין מיא גבר לנפשיה :

כי לפני · בשול קצירו של עמו ושל גוג טרם יתמלא תאותו ושברו שהוא זומם לכלות את אחיו : כתם פרח · שלו ויתקרב להתבשל תבואה בשלילותיה ולהיות פני כצה של נבה בוסר וגומל כגמל להיו' ענבים כפול הלבן הו' בוסר הוא גירוע : וכרת · הכורת את זלזלי הגפן הם הזמורות והשריגי' : במזמרות · שרפש בלע"ז : ואת הנטישות · הם עיקרי הגפני' שקורין ציפש בלע"ז : התז · כרת ויקצץ כלומר יהרוג המלכי' והשרים והשליטי' של עמו ושל גוג וחיילותיו ועוזריו ויעזבו יחדיו · פגריהם : לעיט הרי · לעוף הרים : וקץ עליו · כל ימות הקיץ : תחרף · כל ימות החורף מכאן אמרו משפט גוג לעתיד לבא שנים עשר חדש : רוכב על עב קל · מהרה לשלוח קל מהרה גזרת דברו ליפרע מ מצרים : ונעו אלילי מצרים מפניו · לא יהיה להם כח להצי' את עמם מיד שלוחיו של אשור זהו שאמ' הנביא פורענו' מצרים בלשון הזה מה שלא אמר בלשו' הזה לשאר אומה מפני שהם ל לתורים ללקות במדה הזאת ו עברתי בארץ מצרים ובכל אלהי מצרים ודרך ארץ מיראין את האדם במכה שכבר לקה בה : וסכסכתי מצרים במצרי' סופו מפרש את תחלתו ונלחמו איש באחיו : ונבקה רוח · תתרוקן חכמתו כמו בוקק הארץ : האטים · אחד מן השמות של ע"ז : וסכרתי · כמו וסגרתי ויש עוד לשון ויסכרו מעיינות תהום ואתבמנו : ביד אדונים קשה · כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים ואפילו יחיד כמו אדני יוסף עד בא אדניו : ומלך עז · מלך אשור : ונשתו מים · ונחרבו מים מן הים · ונשתו · לשון השאת והסבר לפי שכל שבח ארץ מצרים על ידי נילוס הוא שאין גשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה א אותה דרך יאורי' העשויים בידי אדם לפיכ' הוא מדמה פורענות שלה ליובש יאורות : ונשתו מים מהים · ולא יחזיר הים את נילוס לאחוריו וירד נילוס לתוכו ולא יעלה וישקה את מצרים : ונהר · זה נילוס : והאזניחו · כשהמים מתמעטין הטיט ניכר בהם ו ונעשין רפש וכזנחין : דללו · במחברת אם דל הוא : יאורי מצור · יאורים עמוקים בחריצי מצורי עירות : קנה וסוף · שהיו גדלי' שם מרוב מימיהם : קמלו · כשיבשו היאורים עמדו הקנים מלגדל עוד והם מתיבשי' ונופלי' ת' יקמלו לא יסקון ובמקום אחר תרגם החפיר לבנון קמל כתר ואומר אני שהוא לשון קציצה שנקצצים מאליהן מחמת יובשן ונופלין : ערות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור וגו' ערות לשון דבר המעורה ונשרש יפה יפה ודומה לו רטנ"ו עריץ ומתערה כאזרח רענן וכן חברו מנחם במחברתו זרעים הנזרעים על נילוס ואפילו על פי שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יבש ונדף : ואנו · לשון אוני ואבל : הדייגים · הם מצריים שצדין דגים מנילוס שהוא מתפשט ועולה ביאורי' רבי' העשויין על שפתו על פני ארץ מצרים כולה מה שאין כן בכל הנהרות : חכה · אי"ם בלע"ז : עובדי פשתים · זורעי פשתים על הנהר : שריקות · פשתים שסורקין אותן ואורגין מהם מצודות דגים שהן עשויות חורין חורין : חורי · כמו בהמות שדי ונקרע לו חלוני : והיו שתותיה מדוכאים כל עושי שכר · איסקלוסא בלע"ז כמו ויסכרו מעיינו' תהום שסוכרין המי' היוצאין חוץ לשפת הנהר ומתפשטי' וכונסי' אגם מים הנקוי' ועומדין במקומן ורבי' שם דגי' ואמ' הנביא שיהו יסודות הפירות ההם מדוכאים ונפלו אגמי הסכר שעשו : אגמי נפש · אגמי שבת לשון שבת וינפש שמי האגמים נחים ועומדים במקום אחד ות' דהוו עבדין סיכרא וכנשין מיא גבר לנפשיה :

כי לפני קציר כתם פרח ובוסר גומל · כמו ויגמל שקדים ועודנו יהיה בגבעתו : וכרת · השם : הזלזלים · הם הדבקים עם השרש ואין למלה הזאת אחות : ואת הנטישות · אותם הבדים הגדולים שנטשו : התז · כמו כרת ובלשון קדמונינו ז"ל ימצא ובא פועל עבר אחרי עבר בלא וי"ו רבק כמו חשק עבר · וטעם הפסוק קודם שימלא פרי תאספבותם יכחדו : יעזבו · זה מחנ' אשור הנכחד ביד המלאך : לעיט · כמו וירד העיט על משקל שם גם שים : וקץ · מגזרת קיץ : תחרף · מחורף לאכול נבלות המתים : בעת ההיא · יובל שי · דורון הטעם יובילו שי : עם ממושך ומורט · הם ישראל הגולים והנה יובאו לכבוד השם אל מקומו שהוא בהר ציון ולפי דעת רבי משה זה פי' יוסיף יי' שנית ידו : משא מצרים · רוכב על עב קל · רמז לגזירות הבאות מהרה : וסכסכתי · כטעם בלבול ואת אויביו יסכסך : ונבקה · מגזרת בוקק כטעם מריק · ונבקה מבנין נפעל מפעלי הכפל כמו ונסבה ורחבה : האטים · מגזר' ויהלך אט המעטים שיעשו בסתר : וסכרתי · יש מחליפין הכ"ף בג"ימל ולא יתחלפו באמת כי אם אותיו' הגרון והנכו' שהוא מגזרת ויסכרו מעינות תהום : אדונים קשה · דקדוקו מפור' בתורה : ומלך עז · הו' מלך אשור : ונשתו · מגזר' לשונם בצמא נשתה כטעם יבושת : והאזניחו · האל"ף נוסף והטעם יזנחום בני אדם : דללו · מגזרת דל : יאורי מצור · היאורים שלא יוכל האויב להכריתם שבוא במצור : קנה וסוף · צמח על שפת היאור : קמלו · נכרתו וחברו בספר בעצמו : ערות · יש אומרים כמו מתערה כאזרח וטעמו רטוב והטעם כי כל ערות שהוא על יאור ועל פיו וכל מזרע יאור הכל ייבש ויש אומרים נחשף כל מה שהיה על היאור ועל פיו כי הצמח הוא כמכסה : ואנו · כמו ואבלו : הדייגים · שם התאר כמו גנבים : חכה · כמו בחכה תעלה שבה ילקחו הדגים ורבי' גזרו המלה מחיך והם בדרך רחוקה : מכמורת · רשת : ובשו · שריקות · יש אומ' מגזרת משרק והנכון שהוא ענין הסורק וכן סרוקים : חורי · הלבנים והוא שם התאר או היו"ד סימן הרבים והיה ראוי להיותו חורים וכמוהו חורי יהודה : והיו שתותיה · כמו כי השתות יהרסון השתות שיבנו לקחת הדגים : כל עושי שכר · כמו ויסכרו מעינות תהום ואם הוא בשי"ן וכמוהו בשורי מהם : אגמי נפש · האגמים שעם כנסות הדגים : אך

17

אבן עזרא

אך· חכמי יועצי· הדקדוק כן הוא חכמי פרעה יועצי פרעה והוא דרך קצרה וכמוהו כהרי בתולי רבם: נבערה· מגזרת ואני בער: בן חכמים אני· כמו בן חורים כל אחד יהלל עצמו כי אבי חכם היה גם היו אבותי מלכים בימים הקדמונים: איה· אם הוא בן חכם היה גם מלך שידע דברי העולם למה לא ידעו מה יעץ השם עליהם:

נואלו· כמו אשר נואלנו כטעם אולת: נשאו· מגזרת הנחש השיאני מבנין נפעל: פנת שבטיה· הם הגדולים כמו פנות כל העם וטעם שבטיה המשפחות: יי' מסך· גם כסף שנים שרפים והטעם אחר כמו ערב: עועים· מלה זרה והוא מגזרת עוה: ולא· אפילו כמה שיש לו ראש וזנב לא יהי לו ויש אומרי' שהוא דרך משל כי הוא תועה ולא ידע מה יעשה והנה לא יעשה וטעם' ראש שהוא זקן ונשוא פנים: זנב· הוא שאר ההמון וכנה כפה ואגמון: ביום· אחר שישמע בתחלה אלה הגזרות שגזר השם עליו ובאו אז יפחד מהשם: והיתה· לחגא· כמו יחוגו וינועו כשכור מגזרת ובמחוגה יתארהו וטעם אדמת יהודה בעבור השכינ' השוכנת בה: ביום· שפת כנען· מזה נלמוד כי הכנענים בלשון הקדש היו מדברים: עיר ההרס· שם עיר והתימה שמתחליף הא בחית: ביום· דרך הדרש ידוע כי המזבח רמז להריגת מצרים ועל דרך הפשט שהוא כן והעד ועבדו זבח ומנחה: והיה· מי שהו' כנער יבא לזבוח שם: ורב· גדול כמו על כל רב ביתו: ונודע· ועבדו· בזבח ומנחה: ונגף· ורפוא· הטעם ורפאם רפוא: ונעתר· יתרצה להם: ביום· אשורה· ל' אשור ויהיו בשלום אחרי שבות קרתם ויהיו עבדי מלך אשור: ביום· רובי המפרשים אמרו כי שלישיה מגזרת ושלישים והם צריכין למשנה קודם השלים ועל הפשט מגזרת שלשה כי יהיו באשור אנשים שיכירו השם וכן במצרי' יותר והנה ישראל יהיו ברכה כי יתברכו בם מצרים ואשו' מאשור יכירו השם: אשר· כי השם ברך ישרא' על כן יהיה ברכה אז יברך כל אחד מאלה השלשה: ברוך

סיר ה' קמצין וסי' פרא דארמלתא שלים עברא ולא אתין כל

ישעיה

ויגידו ד' רפין וסי' שאל את נעריך· אים איפוא חכמיך· יגישו ויגידו לנו· יבאו ויגידו צדקתו לעם: מעשהו' פתחין וסי' נבסר בריש סיפרא דא סימן ג': כנשים ג' דגשים וסי' חדל להיות לשרה· כי לא כנשים המצריות· ביום ההוא יהיה מצרים כנשים: יצעקו ג' וסימ' שם יצעקו ולא יענה מפני גאון· והיה לאות ולעד ליי'· ובעת

אך־אולים שרי צען חכמי יעצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל־פרעה בן־חכמים אני בן־מלכי־קדם: אים אפוא חכמיך ויגידו נא לך וידעו מה־יעץ יהוה צבאות על־מצרים: נואלו שרי צען נשאו שרי נף התעו את־מצרים פנת שבטיה: יהוה מסך בקרבה רוח עועים והתעו את־מצרים בכל־מעשהו כהתעות שכור בקיאו: ולא־יהיה למצרים מעשה אשר יעשה ראש וזנב כפה ואגמון: ביום ההוא יהיה מצרים כנשים וחרד ופחד מפני תנופת יד־יהוה צבאות אשר־הוא מניף עליו: והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא כל אשר יזכיר אתה אליו יפחד מפני עצת יהוה צבאות אשר־הוא יועץ עליו: ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות ליהוה צבאות עיר ההרס יאמר לאחת: ביום ההוא יהיה מזבח ליהוה בתוך ארץ מצרים ומצבה אצל־גבולה ליהוה: והיה לאות ולעד ליהוה צבאות בארץ מצרים כי־יצעקו אל־יהוה מפני לחצים וישלח להם מושיע ורב והצילם: ונודע יהוה למצרים וידעו מצרים את־יהוה ביום ההוא ועבדו זבח ומנחה ונדרו־נדר ליהוה ושלמו: ונגף יהוה את־מצרים נגף ורפוא ושבו עד־יהוה ונעתר להם ורפאם: ביום ההוא תהיה מסלה ממצרים אשורה ובא־אשור במצרים ומצרים באשור ועבדו מצרים את־אשור: ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור ברכה בקרב הארץ: אשר ברכו יהוה צבאות לאמר

תרגום

ברם אטפשו רברבי טאניס חכימי דמלכוהי לפרעה מלך דטעו איכדין תימרון לפרעה בני חכימי אנחנא ואת בר מלכין דמלקדמין: אן אינון חכימך ויחוון כען לך וידעון מה מלך יי צבאות על מצרים: אטפשו רברבי טאניס טעו אינש מפים אטעיו ית מצראי רבני פלכהא: יי רמא ביניהון רוח דטעו ואטעיאו ית מצרים בכל עובדיהון כמא דטעי רויא ומדשדש בתוכיה: ולא יהי למצרים מלכא דמלך ריש והגמון שלטון ואיטרון: בעידנא ההיא יהון מצראי חלשין כנשין ויזועון ויתברון מן קדם ארמות גבורתא דיי צבאות דהוא מרים עליהון: ותהי ארעא דבית יהודה למצרים לדחלא כל דידכר יתה ליה יזוע מן קדם מלכא דיי צבאות דהוא מליך עליהון: בעידנא ההיא יהוין חמשקירוין בארעא דמצרים ממללןממלל כנענאה וקיימן בשמא דיי צבאות קרתא בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר היא חדא מנהון: בעידנא ההיא יהי מדבחא מתקן קדם יי בגו ארעא דמצרים וקמתא בסטר תחומה קדם יי: ויהי לאת ולסהיד קדם יי צבאות בארעא דמצרים ארי יצלון קדם יי מן קדם דוחקיהון וישלח להון פריק ודיין וישזבינון: ותתגלי גבורתא דיי לאוטבא למצראי וידעון מצראי למדחל מן קדם יי בעידנא ההיא ויפלחון בנכסת קודשין ובקורבני' וינדרון נידרין קדם יי וישלמון: וימחי יי ית מצרים מחא ויסינון ויתובון לפולחנא דיי ויקבל צלותיהון ויסי יתהון: בעידנא ההיא תהי אורח כבישא ממצרים לאתור ויגיחון אתוראי למצראי ומצראי באתוראי ויפלחו' מצראי ית אתוראי: בעידנא ההיא יהי ישראל תליתאה למצראי ולאתוראי בירכא בגו דארעא: דבריכיה יי צבאות למימר

צרתם יצעקו דעזרא: נדר ה' קמצין בליש' בקריאה וסימ' במסרה רבתא: ברכו ד' בקריאה וסימ' ראה ריח בני בריח· וישטם עשו את יעקב על הברכה· אשר ברכו יי' צבאות לאמר ברוך· עמיאל הששי יששכר השביעי:

רשי

איך תאמרו· משנה לפרעה כל איש מכם על עצמו בן חכמים אני ואחר שיכשל בעצתכם איך תתהללו לפניו לאמר בני חכמים אנחנו אתה בן מלכי קדם: נואלו· לשון אוילים: נשאו· כתעו כמו הנחש השיאני: עועים· שם חולי של טירוף הדעת: מסך בקרבה· משקה מזג להם בתוכ' שעיוע את רוחם לשון מסכה יינה עירו' משקה בחבית עד שמעמידו בטעמו קרוי מסך: אשר יעש' ראש וזנב כפה ואגמון· הם החרטומים והאיצטגנינים החוזים בכוכבים שיש ברקיע מזלות וככבים המכונ' כן ועשויין דוגמת ראש וזנב והם נתוני' בתלי ויש לפרש כתרגומו ראש ואגמון שלטון ואיטרון: והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא· כשישמעו הנותרים במצרי' משבי סנחריב את מפלתו שיפול בארץ יהודה בלא שום מלחמת זרוע בשר ידעו כי יש שכינה ביש' ומושיעם חזק ויראו ויפחדו מפני אדמת יהודה: חגא· לשון שבר ואימה ופחד לשון יחוגו וינועו כשכור וכן חגוי הסלע: מפני עצת יי' צבאות אשר הוא יועץ עליו· להפילו ביד סנחריב ויהודה ימלט מידו: ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו'· שכינו בדרך עולם אחר מפלתו של סנחריב עמד חזקיהו ופטר את ה האוכלוסין שהביא עמו ממצרים ומכוש בקולרין לפני ירושלם וקבלו עליהם מלכות שמי' וחזרו למקומן שנאמ' ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' הלכו ובנו מזבח ליי' בארץ מצרים ומקריבין עליו קרבן לשמים לקיים מה שנאמ' ביו' ההוא יהיה מזבח ליי' בארץ מצרי' ויש מרבותינו שדרשוהו במס' מנחות על מזבח בית חוניו בנו של שמעון הצדיק שברח לו למצרי' ועשה שם מזבח: עיר ההרס יאמ' לאחת· תרגם יונתן קרתא דבית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא מנהון: ההרס· ת"י לשני פנים לשון האומר לחרס ולא יזרח ולשון הריסה וחורבן ומהיכן למדה יונתן מנבואתו של ירמיה שנבא בתחפנח' ושיבר את מצבו' בית שמש אשר בארץ מצרים למדנו שבית שמש שבארץ מצרי' עתידה ליחרב ומצבות האמורו' שם היא ומצבה אצל גבולה ליי' האמורה כאן ויש לומר שהיתה בית שמש יושבת בגבול מצרים על הספר לכך נאמ' אצל גבולה: והיה· המזבח לאות ולעד בינם ובין המקו': מושיע ורב· מושיע ושר: מדברות שפת כנען· כישרא' שבארץ כנען: ונודע יי'· יהי כח גבורתו ניכר להם: ונגף· לשון מכה הוא: נגוף ורפוא· ואחר המכה יבא להם רפואה: ונעתר להם· ירצה להם: תהיה מסלה· ותהיה דרך כבושה שילכו בה תמיד ממצרי' לאשור: ובא אשור במצרים· תירגם יונתן ויגיחון אתוראי במצראי: יהיה ישראל שלישיה למצרי' ולאשור· לשלום ולברכה לפי שלא היתה אומה חשובה בעולם באותו הזמן כמצרים וכאשור וישראל היו שפלי' בימי אחז ובימי הושע בן אלה ואחר הנביא על ידי הנס שעשה לחזקיהו יגדל שם של ישראל למעלה ויהיו חשובי' כאחת מאלו הממלכו' לברכ' ולגדולה: אשר ברכו· לישרא': ברוך

ברוך עמי · ישראל אשר בחרתי לי לעם בהיותם במצרי׳ ומעשה ידי · הראיתי להם בגבורו׳ שהפלאתי באשור ועל ידי אותם נסים ישובו אלי ויהיו כאילו עתה עשיתים מחדש והם יהיו נחלתי ישרא׳ ורבותא זו ת״י : ופתחת השק מעל מתניך · ת״י ותיסר סקא בחרצך והדברי׳ מוכיחי׳ שהרי עד עכשיו לא ציוהו לחגור שק שהוא אומ׳ לו להתירה ועוד שהוא אומ׳ ונעלך תחלוץ זהו סימן לאבלו׳ ופירוש ופתחת כמו מפותחות פתוחי חותם לחגו׳ שק כרוחק על בשרו כדי שתראה חקוקה בבשרו : מעל מתניך · למעלה ממתניך : ערום · ת״י פחח בבגדים קרועים ובלואים ולא ערום ממש : שלש שני׳ · ילך כן לאו׳ ולמופת למצרי׳ ולכוש שלסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבי מצרים וגו׳ למרדו שכבש תרתן את אשדוד שלש שנים לפני מפלתו של סנחריב שהרי מפלתו היתה כשהביא את שבי מצרי׳ ותרהקה מלך כוש לפני ירושלם בקולרין כשבא לצור על חזקיהו : חשופי שת · כמו חשוף שת והיו״ד יתירה כמו חלוכי וחורי ושדי · שת בית מושבא הרעי וכן ויכרות את מדויהם עד שתותיהם וגמול זה היה להם תחת חם אביהם שראה ערות אביה׳ ולא כסה אותה מדה כנגד מדה : וחתו ובושו · כל המביטים ומצפים לעזרת כוש והמתפארים במשען מצרים : תפארתם · ובכט״ם בלע״ז : יושב האי הזה · ארץ ישראל שהיו נשענים על פרעה לעזרה : האי · לשון אוי הים : משא מדבר ים · הנבואה הזאת על בבל כמו שמפורש בה ואם תאמר הרי כבר ניבא עליה על הר נשפה שאו נס וכל הפרשה כולה פעמים שהנבואה באה כפי היום בניגון אחר ולאחר זמן בניגון אחר : משא מדבר ים · תירגם יונתן מטול משריין דאתיין ממדברא במי ימא : כסופות בנגב לחלוף · כרוח סופה המתהפך בארץ נגב שהיא מעלה אבק רב · לחלוף כך יחלופו צבא מחנות רבות על בבל : ממדבר · יבאו לה : מארץ נוראה · תירגם יונתן מארעא דאיתעבידא בה חסינין ויש לפרש שהוא מקום נחש ועקרב כמו שנאמ׳ המדבר הגדול והנורא : חזות קשה · הנביא אומר נבואה זו קשה על בבל הוגד לי : הבוגד בוגד · תירגם יונתן אניסיא מתאנסין ובוזזיא מתבוזזין ולשון העברית לפי התרגום כך פירושו את ה הבוגד בא אחר ובוגד אותו ואת השודד בא אחר ושודד אותו או פרס ומדי שבוזזין ושודדין את

ברוך עמי · בעבור שיעשו מזבח לשם בפרהסיא קראם עמי׳ ומעשה ידי׳ שים בהם אבנים שעתה שיכירו מעשה השם : ונחלתי · שהם לעולם נחלתו כי אשור ומצרים כמו מקרה הם כגרים והמתרגם אמ׳ ברוך עמי אשר במצרים : בשנת · סרגון · יתכן היותו סנחריב או אחר ואשדוד היתה לפלשתים : בעת · ופתחת השק · לאות כי הנביא היה לובש שק וזאת שאלה קשה איך ילך הנביא ערום ג׳ להיות לאות על מצרי׳ ואני אפרש׳ בתחלת תרי עשר במראות השם : אות · ומופת · כמו והיה יחזקאל לכם ל לאות : ויאמר · וטעם שלש שנים לשלש שני׳ שהיום או שלש שנים יהיה מצרים ברעה : כן · גלות כוש · שבאו לעזרם : וחשופי · בעבור שהנביא הלך ערום או שהשם ח חשפם : שת · הוא האחור מגזרת עד שתותיהם : ערות מצרים · זאת ערות מצרי׳ או מלת וחשופי שת מושכת עצמה ו ואחרת עמה : וחתו · ישראל הבוטחים אל מצרים : מכוש מבטם · שעיניהם תלויות אליהם : תפארתם · שהיו מתפארין בם : ואמר · היושב באיי הים סביבות מצרים מים׳ : הנה · כן ארע לאלה שנסנו אליהם : משא מדבר ים · הוא בבל כי זה המשא ע עליה והוא מערב כ כנגד פרס ומדי א׳ פירושו ים כמשמעו : לחלוף · כמו לעבור : ממדבר בא · האויב ולא מהים ומארץ נוראה ארץ מדי ופרס : חזות · נבואה : קשה · על בבל : הוגד לי · דברי הנביא מי שירצה למרוד ו ולבגוד יוכל והרוצה להיות שודד יוכל לשוד : עלי עילם · היא מדינת פרס : צורי · כמו וצרת עליה ובאה המלה מלרע כמו ם מוכי כפמי : כל אנחתה השבתי · ים אומ׳ אנחת ישרא׳ ויש אומ׳ אין מי שיאנח על בבל ויש אומ׳ כשבתה

רגלך ה׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר אל תקרב הלום של נעלך · והם תכו לרגלך · של נעליך דיהושע · ונעלך תחלץ מעל רגלך · אם תשיב משבת רגלך · והטבעו בבוץ רגלך · וכל כתובי׳ דכוו׳ חס׳ במ״א מ״ל עד אשית אויביך הדום : שודד ז׳ מלאים בקריא׳ וסימ׳ כי בא עליה על בבל שודד · יגורו בך נדחי · חזות

ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל :

כ בשנת בא תרתן אשדודה בשלח אתו סרגון מלך אשור וילחם באשדוד וילכדה : בעת ההיא דבר יהוה ביד ישעיהו בן אמוץ לאמר לך ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ מעל רגלך ויעש כן הלך ערום ויחף : ויאמר יהוה כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף שלש שנים אות ומופת על מצרים ועל כוש : כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת ערות מצרים : וחתו ובשו מכוש מבטם ומן מצרים תפארתם : ואמר ישב האי הזה ביום ההוא הנה כה מבטנו אשר נסנו שם לעזרה להנצל מפני מלך אשור ואיך נמלט אנחנו :

כא משא מדבר ים כסופות בנגב לחלוף ממדבר בא מארץ נוראה : חזות קשה הגד לי הבוגד בוגד והשודד שודד עלי עילם צורי מדי כל אנחתה השבתי : על כן מלאו מתני חלחלה צירים אחזוני כצירי יולדה נעויתי משמע נבהלתי מראות : תעה לבבי פלצות בעתתני את נשף חשקי שם לי לחרדה : ערך השלחן צפה הצפית אכול שתה קומו השרים

בריך עמי דאפקית ממצרים דעל דחבו קדמי אגליתי יתהון לאתור וכדו דתבו מתקרן עמי ואחסנתי ישראל : בשתא דאתא תרתן לאשדוד כד שלח יתיה סרגון מלכא דאתור ואגיח קרבא באשדוד וכבשה : בעידנא ההיא גזר יי ביד ישעיה בר אמוץ למימר איזיל ותיסר סקא בחרצך ומסנך תשלוף מעל ריגלך ועבד כן אזל פחתי ויחיף : ואמר יי כמא דהליך עבדי ישעיה פחח ויחף תלת שנין את ומופת על מצראי ועל כושאי : כן ידבר מלכא דאתור ית שבי מצרים וית גלות כוש עולימין וסבין פחתין ויחיפין וגלן עריה קלן מצרים : ויתברון ויבהתון מכוש בית רוחצניהון ומן מצרים תושבחתהו׳ : ויימר יתיב ניסא הדין בעידנא ההיא הכדין הוה בית רוחצנא דהוינא סבירין למיערוק לתמן לסעיד לאשתזבא מן קדם מלכא דאתור עד כדון נפשהון לא שיזיבו ואיכדין נשתיזיב אנחנא : מטל משירין דאתין ממדברא כמי ימא דנגדין כעלעולין ואתן באורח דרומא מדברן ואתין ממדברא מארעא דאתעבידא בה חסינין : אמר נביא נבואה קשיא אתחואה לי אניסיא מתאנסין ובוזזיא מתבוזזין סקו עילמאי תקפי מדאי כל דהוו מתאנחין מן קדם מלכא דבבל אנחית להון : על כן אתמליאו חרציהון זיעיא דחלא אחדתינון הא כחבלין ליולדתא אטפשו מלמשמע טעו מלמחזי : טעה לבהון עקא וביעותין אחדינון אתר בית רוחצניהון הוה להון ליתבר : סדרו פתורין אקימו סכואין אכול ושתו קומו רברביא

קשה הגד לי ב׳ בפסו׳ · הוי שודד ואתה לא שדוד ב׳ בפסו׳ · קול פחדים באזניו : פלצות ד׳ בקריא׳ וסימ׳ תעה לבבי פלצות בעתתני · ובסתה אתם פלצות · יראה ורעד יבא בי · ואם זכרתי ונבהלתי :

בבל ששדדה ובזזה עד עתה את כל המדינות : עלי עילם · ובואי עליה : צורי מדי · על בבל במצור אלהי צורי הטעם למטה ברי״ש וזה טעמו למעלה בצד״י כמו קומי שובי : כל אנחתה השבתי · לא מפיק ה״א לפי שהוא כמו כל אנחות שבעולם והוא לשון אנחה מרובה של אנשים רבים ומשפיר״ש בלע״ז כל אנחות השבתי שהיה העולם כואב מפני עולה של מלכות בבל עתה השבתי אותה : מלאו מתני חלחלה · הנביא היה רחמני ומתאנח על פורענות האומות זו מדרש אגדה ולפי פשוטו הנביא אומר הקינה והאניות כאילו זו בבל מתאוננת : צירים · לשון חיל וחבלים ורבותינו אמרו יש דלתות וצירים לאשה כמו שיש צירים לדלתי הבית : נעויתי · חולי הוא הקרוי עוית בלשון חכמים : פלצות · בהלה : את נשף חשקי · לילה שהייתי חושק בה לשמחה ולמשתה ובספר יוסיפון מצינו שהיה שמח על שנצחו גדודיו את חיל פרס אותו לילה שם לי לחרדה שנ׳ בלשאצר מלכא עבד לחם רב וגו׳ אישתיו חמרא וגו׳ ביה בליליא קטיל וגו׳ ודריוש מדאה קביל מלכותא : צפה הצפית · זקוף המנורה בבראשית רבה צווחין למנרתא צפיתא : אכול שתה · ומתוך האכילה והשתייה בעתו קומו השרים :

כל אנחתה שעשתה ולפי דעתי כי תחלת כל אנחתה עד סוף הפרשה הם דברי הנביא על לשון בלשצר המלך כי הכל ידע שהנביא ישמח במפלת בבל ואיך יאמ׳ על כן מלאו והנה ככה ידבק הטעם אמ׳ המלך כאשר שמעתי קול עלי עילם כמנהג אנשי המלחמה להזכיר שם ארצם כל אנחתה של בבל השבתיה בעיני השיר שהובאו כלי בית יי׳ ושתה בהם ובבל במצור ובמצוק : עלי · שב אל עלי עילם כאשר שמעתי כן לא אשמע ולא אראה מרוב הפחד : תעה · פלצות · מן ויכרות אשה את מפלצתה כדמות תפארת זה שהיו הפרסיים מתפארים על כן כבעתני או רעדה כמו יתפלצון : את נשף חשקי יהלילה ששתה בכלים ופחד כאשר קרא לו דניאל הכתב : ערוך · צפה הצפית · לפי דעתי אין ריע לו וטעמו כנגים וטעם קומו השרים שנהרג בלשצר באותו הלילה ומשחו דריוש הזקן למלך וכקרא

ממחו

אבן עזרא

וקרא המלך מגן כי הוא יגן על העם וכן מגיננו ראה אלהים ׃ כי · אלה דברי הנביא ׃ העמד המצפה · בדרך נבואה ׃ וראה · הטעם אם ראה רכב צמד פרשים או רכב חמור או רכב גמל יקשיב וירבה להקשיב מה שמועה בפיהם ׃ ויקרא · בדרש כי אריה הוא חבקוק בגימטריא והנכון בעיני שהוא חסר כ"ף כמו אם אוכלא הוא והטעם ויקרא המצפה כאריה בקול גדול ׃ על מצפה אנכי עומד תמיד ·

רשי

משחו מגן · מגיני עור שלוק הן ומושחין אותן בשמן כדי שיחליק את הזין וכך נאמר בשאול כי שם נגעל מגן גבורים שלא משחותו ולא קיבלה ונעשה מגן שאול כאילו לא נמשח בשמן ׃ לך העמד המצפה · עתיד אחד מתלמידך לקרא תגר על מדותי על ארך שלוותה של בבל והוא חבקוק שנ' עוגה ועמד בתוכה ואמר על משמרתי אעמד ואצפה לראות מה ידבר בי אמר הקב"ה לישעיה העמידהו לאותו מצפה והבטיחהו מאתי שיעמד על ת מצפהו ואשר יראה במפלתה של בבל יגיד ׃ וראה רכב · ולכי אראנו שם כמין רכב צמד פ פרשים אחד רוכב חמור ואחד רוכב גמל וסימן הוא לפרס ומדי ׃ והקשב קשב · ושם ישמע בנבואתו כמין רוב הומיות ת תשואות חיילות ׃ ויקרא אריה · הוא חבקוק אריה בגימטריא כמניין חבקוק ישעיה נתנבא שעתיד חבקוק להתפלל על זאת ולומר כן ׃ על מצפה יי' יי' אלהי ׃ על מצפה אנכי עומד תמיד יומם להודיעני על זאת ׃ והנה זה בא · כשיתפלל על כך יראה כמין רכב אדם וגו' ׃ נפלה נפלה בבל · תירגם יונתן נפלה ואף עתידה למיפל שתי נפילות שנה אחר שנה תחלה על ידי מדי ו ופרס ובשנ' השנייה על ידי שמים והיתה בבל צבי ממלכו' כמהפכת סדום וכן מצינו בסדר עולם ובא בשנה השמועה זו של דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת וגו' ׃ מדושתי ובן גרני · תבואת קדש שלי ערימת חטיי אשר נבטווייתי מפני רוח הקדם לתקן אתכם ב בדרך היטבה כאדם הדש וזורה תבואתו בגרן ׃ אשר שמעתי · מאתו הגדתי לכם ׃ דומה · היא אדום וכן הוא אומר מי כצור כדומה בתוך הים ׃ אלי קורא משעיר · אמר הקב"ה אלי קורא הנביא או המלאך משול מלכות שעיר ׃ שומר מה מלילה · שומר ישר' מה תהא מן הלילה והחשכה הזאת ׃ אמר שומר · הקב"ה ׃ אתא בקר · יש לפני להזריח לעשות בקר לכם ׃ וגם לילה · מתוקן לעשו לעת קץ ׃ אם תבעיון בעיו · אם תבקשו בקשתכם למהר הקץ ׃ שובו אתיו · בתשובה ׃ משא בערב · על ערביים ׃ ביער בערב תלינו · ראיתי מה שעשיתם בהגלות אשור את עמי והיו מבקשים לשבאים שלהם להוליכם דרך עליכם לפי שאתם בני דודיהם אולי תרחמו עליהם ואתם הייתם יוצאי' ולנים ביער דרך העברת שיירות ׃ אורחות דדנים · בני דודכן ׃ לקראת צמא · דרך להביא מים ואתם יושבי ארץ תימא לא עשיתם כן אלא בלחמו קדמו נודד הביאו להם מיני מאכלים מלוחים ונודות נפוחים מלאי' רוח והיה אוכל ומבקש לשתות ונותן פי הנוד לתוך פיו והרוח נכנס במעיו והוא מת · ד"א לקראת צמא התיו מים לא כן עשיתי לאביכם כשהיה צמא גיליתי לו באר מים ׃ כי מפני חרבות נדדו · עמי ׃ חרב נטושה · פשוטה על פני הארץ כמו והנם נטושים על פני כל הארץ וינטשו בעמק רפאים · ד"א נטושה כמו לטושה כל אותיות אשר מוצאיהם קרובים להיות ממקום אחד מתחלפות זו בזו כגון בלמ"ד כעניין שנאמר בעזרא לעשות לו נשכה כמו לשכה ׃ כשני שכיר · מדקדק בה למסכם המועד כשכיר הנשכר לשנים שמדקדק במועד תשלום שכרו ׃ ושאר · שארית ׃ קשת גבורי בני קדר · בעלי רובי קשת שהם כאביהם שנאמר בו ויהי רובה קשת ׃ גיא

שבו ה' חס' בנביאים וכתובי' וסימ' נמסר בסדר ואתחנן ׃ תימא ה' ד' מל' וא' חס' וסימ' חדד ותימא · וחברו דד"ח · ואת דדן ואת תימא · ישבי ארץ תימא · הביטו ארחות תמא · בתרא חס' יוד ׃

ישעיה

וּמִשְׁחוּ מָגֵן ׃

כִּי כֹה אָמַר אֵלַי אֲדֹנָי לֵךְ הַעֲמֵד הַמְצַפֶּה אֲשֶׁר יִרְאֶה יַגִּיד ׃ וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב גָּמָל וְהִקְשִׁיב קֶשֶׁב רַב־קָשֶׁב ׃ וַיִּקְרָא אַרְיֵה עַל־מִצְפֶּה אֲדֹנָי אָנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי אָנֹכִי נִצָּב כָּל־הַלֵּילוֹת ׃ וְהִנֵּה־זֶה בָא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים וַיַּעַן וַיֹּאמֶר נָפְלָה נָפְלָה בָּבֶל וְכָל־פְּסִילֵי אֱלֹהֶיהָ שִׁבַּר לָאָרֶץ ׃ מְדֻשָׁתִי וּבֶן־גָּרְנִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִגַּדְתִּי לָכֶם ׃

מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קֹרֵא מִשֵּׂעִיר שֹׁמֵר מַה־מִּלַּיְלָה שֹׁמֵר מַה־מִּלֵּיל ׃ אָמַר שֹׁמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה אִם־תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שֻׁבוּ אֵתָיוּ ׃

מַשָּׂא בַּעְרָב בַּיַּעַר בַּעְרַב תָּלִינוּ אֹרְחוֹת דְּדָנִים ׃ לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְּמוּ נֹדֵד ׃ כִּי־מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה ׃ כִּי־כֹה אָמַר אֲדֹנָי אֵלַי בְּעוֹד שָׁנָה כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְכָלָה כָּל־כְּבוֹד קֵדָר ׃ וּשְׁאָר מִסְפַּר־קֶשֶׁת גִּבּוֹרֵי בְנֵי־קֵדָר יִמְעָטוּ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר ׃

תרגום

מריקו וצחצחו זיינא ׃

ארי כדנן אמר לי יי אזיל אקים סכואה דיחזי יחוי ׃ ויחזי רתך אנש ועמיה זוג פרשים רכיב על חמור רכיב על גמלא אמר נביא אצתית אצתא וחזית והא משירין לחרא ׃ אמר נביא קל משירין דאתין בסיטוניהון מארעא ועל סכותא קדם יי אנא קאים תדירא ביממא ועל מטרתי אנא מעתד כל ליליא ׃ והא דין אתא רתך אנש ועמיה זוג פרשין ואתיב ואמר נפלת ואף עתידא למיפל בבל וכל צלמי טעותהא ידקדקון לארעא ׃ מלכין דאומנין לאנחא קרבא ייתון עלה למבזהא והא כאברא דאומן למידש ית אידרא אמר נביא דשמעית ית קל מימרא דיי צבאות אלהא דישראל חויתי לכון ׃ מטל כס דילוט לאשקאה ית דומה עלאי אכלי מן שמיא נבייא פריש להון ית נבואתא נבייא פריש להון מה דעתיד למיתי ׃ אמר נבייא אית אגר לצדיקיא ואית פורענו לרשיעיא אם תיבין אתון תובו עד דאתון יכלין למתב ׃

מטל כס דילוט לאשקאה ית ערבאי בחורשא ברמשא יביתון שיירת בני דדן ׃ לאפי צחויא פוקו גידונין למיא דיתבי בארעא דרומא מימא דאתון אכלין זמינו למערקיא ׃ ארי מן קדם קטול ערקו מן קדם חרבא שליפא ומן קדם קשת מתיחא ומן קדם תקוף קרבא ׃ ארי כדנן אמר יי לי בסוף שנא כשני אגירא ויסוף כל יקרהון דערבאי ׃ ותקוף עבדי קרב גיברי בני ערבאי יזערון ארי במימרא דיי אלהא דישראל גזיר כן ׃

אבן עזרא

והטעם לבקש חזון ׃ והנה זה בא · והנה רכב איש עם צמד פרשים ׃ ויען · כל אחד ׃ ויאמר נפלה נפלה · פעמים שלא תשאר לה פליטה ׃ שבר · האשבר לארץ כמו אשר ילדה אותה ללוי ׃ מדושתי · והנה בבל מדושה והיוד ם סימן השם או הנביא או דבר רכב איש כי גם אני דשתיה והיתה כבן גרן ויתכן היות בן הגורן הבר שישאר וזה רמז לישראל ׃ משא דומה · כמו ומשמע ודומה ומשא ׃ אלי קורא משעיר · ידבר על לשון דומה כאילו הוא בא מרגל משעיר לחקור ארץ דומה והוא שואל ל לשומרי' אמור לי אתה שומר מה מליל מה מלילה והטעם כאילו השואל הוא מלכי חומה ויש לו צורך לקום בלילה ללכת לדרך או להתעסק בשדה כמנהג רוב המקומו' וטעם פעמים שישאל לרבים והנכון בעיני שזאת המלה לראות אם השומרים ישנים ׃ מה מליל · ראוי להיות סמוך וכמוהו ביין ח חלבון כיין הטוב ם שיחסר שם מקום ויאמר הגאון שומר מה עבר מהלילה שומר מה כשאר ולפי דעתי שהוא כמו בליל שודד ער מואב והטעם בליל כך ת מהשבוע ׃ אמר שומר · כמה בקר ולילה עברו ואתם בן שעיר שאתם מהם לא באתם למלחמה עליכו ׃ אם תבעיון · מתרגום ארמית ובא למ"ד הפועל שלם כי היוד תמורת הה"א גם בעיו כמו ויאמר שלחו אם תבקשו לבא בקשו ׃ שובו · לשולחים אתכם ובאו כולכם ובאה מלת אתיו זרה ויתכן שיקמץ האלף בעבור שהוא מהגרון ויתכן להיות השומר השליט על הארץ כי כמה שליטים לא יוכלו לסבול רעות וימסרו מקום שלטונם ׃ משא בערב · כמו מלכי הערב ממשפחות קדר וכן ביער בערב ׃ דדנים · כמו שבא ודדן והטעם שארצם חמה ויבשה והיא נחסרת מים והנה הנביא יוכיחם שיעשו חסד עם הארחות להשקותם מים כאשר הוכיח מואב ׃ לקראת צמא · הה"א התיו תחת אלף ׃ תימא · כמו חדד ותימא ׃ בלחמו · שב אל צמא והטעם עשו חסד עמו כי מנהגו היה להאכיל כל נודד אליו וטעם קדמו הוא ואנשיו או חבריו ׃ כי · אלה הנודדים והם שברחו מפני מלך אשור ׃ נטושה · יש אומרים כי הנו"ן תחת הלמ"ד ואיננו נכון רק הוא כמו והנם נטושים ׃ כי · בעבור זה העון שלא עשו חסד כטעם על דבר אשר לא קדמו אתכם ׃ בעוד שנה · וכלה כל כבוד קדר · ואת השנה חשובה היא שהיא ארוכה כשני שכיר ׃ ושאר · טעם ושאר לאות כי הרוב יאבד ׃ משא

מליל ב' חד מל' וחד חס' לאהבתם

רשי

גיא חזיון. היא ירושלם גיא שמתנבאו עליה רוב נבואות: כי עלית כולך לגגות. כשבא עליהם חיל עולים על גגותיהם לראות את החיל ולהלחם ורבותינו פי' על כהני' שעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה בידם כדאיתא במס' תענית. ומדרש אגדה אומר שהיו גגי הרוח באיכה רבתי: תשואות מלאה. עיר שהיתה מלאה תשואות קול רוב אדם הומייה ועליזה עכשיו מה לך מתאבלת: חלליך לא חללי חרב. טובים היו אילו חללי חרב היו עכשיו מהם חללי רעב: כל קציניך נדדו יחד. כצדקיהו ושריו שיצאו לברוח לילה: מקשת אוסרו. אסר מאימת המורים חצים בקשת היו נאסרי' להסגר בתוך העיר וכל הנמצאים בו אוסרו יחד בזיקים ורובן מרחוק ברחו קודם לכן: שעו מני. חדלו ממני כך הקב"ה אומר למלאכי השרת: מבוסה. מרמס כמו בוססו את נחלתי וכמו כגיבורי' בוסים בטיט חוצות: מקרקר קיר. יום קירקור קיר החומה: ושוע אל ההר. וקול שוועה לנוס אל ההרים להמלט: נשא אשפה. אשפות חצים קוייבר"ץ בלע"ז: וקיר ערה מגן. תירגם יונתן ועל שורא דבקו תריסין והוא כמו ערות על יאור ומתערה כאזרח רענן ויש לפרש וקיר ערה מגן קיר של העיר כמו ונגלה קירה בני אותה מדינה גילו מגיניהם על ירושלם: שות שתו השערה. שמו מצור על השערים ודוגמתו יש במלכים במלחמת בן הדד שימו על העיר: ויגל. לשון גילוי: מסך יהודה. הוא בית המקדש שהיה מגין ומיסך ומסכך עליהם: ותבט ביום ההוא. תתבוננו להלחם בם: אל נשק בית היער. הם המגינים שלש מאות ומאתים שעשה שלמה ויתנם המלך בית יער הלבנון: בקיעי עיר דוד. בקיעי החומה ראיתם כי רבו: ותקבצו את מי הברכה. יונתן תירגם וכנשתון ית עמא למי בריכתא ארעיתא שהיא אצל בקיעי עיר דוד להלחם שם לפי שראית' שיש שם תורפה לירושלם ונוחה ליכבש משם: ואת בתי ירושלם ספרתם. כמה בתים יש לכל אחד שיתצו מהם לפי חשבון כדי ליקח האבנים והעצים לבצר את החומה: לבצר. לחזק לשון ערים בצורות: ומקוה עשיתם. אגם מים להיו' חוזק לעיר: בין החומותים. החומות כפולות חיל וחומה ובין מי הברכה הישנה: ולא הבטתם אל עושיה. ואם תאמרו אף חזקיהו עשה כן שנ' ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלו' ולחוצה החומה האחרת ויחזק את המלוא עיר דוד חזקיהו בה' אלהי ישראל בטח וגו' אבל עתה בימי יהויקים וצדקיהו לא הבטתם אל עושיה: ויוצרה מרחוק. מאז שברא את העולם עלת' ירושלם ובית המקדש במחשבה: לא ראיתם. לא חשבתם: והנה ששון ושמחה. הקב"ה כביכול אבל לפניו ואתם אוכלים ושמחים: כי מחר נמות. בעולם הבא הנביאים אומרים לנו מאת הקב"ה שלא יהיה לנו חלק לעולם הבא נעשה לנו הנאה בחיינו: עד תמותון. תירגם יונתן מותא תניינא לעולם הבא: הסוכן. בעל הגאות היה וכן ותהי לו סוכנת ומדרש אגדה אומר מן סכני היה ובא לו לירושלם בויקרא רבה:

מסורה

כלך ג' וסימ' כי עלית כלך לגגות. אסיף אאסוף יעקב. כלך יפה רעיתי: תשואות ד' בקריא' וסים' תשואות מלאה עיר הומיה. תשואות חן חן לה. תשואות נוגש לא ישמע. תשואות סכתו: הומיה ג' ב מל' וא'

מקרא

משא גיא חזיון מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות: תשאות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה: כל קציניך נדדו יחד מקשת אסרו כל נמצאיך אסרו יחדו מרחוק ברחו: על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני על שד בת עמי: כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לאדני יהוה צבאות בגי חזיון מקרקר קר ושוע אל ההר: ועילם נשא אשפה ברכב אדם פרשים וקיר ערה מגן: ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב והפרשים שת שתו השערה: ויגל את מסך יהודה ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער: ואת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו ותקבצו את מי הברכה התחתונה: ואת בתי ירושלם ספרתם ותתצו הבתים לבצר החומה: ומקוה עשיתם בין החמתים למי הברכה הישנה ולא הבטתם אל עשיה ויצרה מרחוק לא ראיתם: ויקרא אדני יהוה צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגר שק: והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות: ונגלה באזני יהוה צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון אמר אדני יהוה צבאות: כה אמר אדני יהוה צבאות לך בא אל הסכן הזה

תרגום

מטל נבואתא על קרתא דיתבא בחילתא דאתנביאו עלה נבייא מה לכון בדין ארי סליקתון כולכון לאיגריא: מן קדם אתרגושא דאתמליאת קרתא משבחתא כרכא חדא קטילך לא אתקטילו בחרבא ואף בקרבא לא מיתו: כל שלטוניך אטלטלו כחדא מן קדם מחת קשתא גלו כל דאשתכח ביך אתקטלו כחדא מרחיק ערקו: על כן אמרית שבוקו מיני איבכי במרר לא תתבעיתו לנחמותי על תבר כנשתא דעמי: ארי יום דיגוש ואתרשא וקיטול קדם יי אלהים צבאות על קרתא דיתבא בחלתא דאתנביאו עלה נבייא מבלשין בתיא מקפין מגדליא ברישי טוריא: ועילמאי נטלו זין ברתך אנש ועביה זוג פרשין ועל שור דבקו תריסין: והוה שפר משרך אתמליאו רתיכין ופרשין מסנן על תרעין: וגלי ית מטמורית בית יהודה ואסתכי בעידנא ההיא על זין בית גנזי מקדשא: וית פלוגת קרתא דדוד חזיתון ארי סגיאת וכנשתון ית עמא למי בריכתא ארעיתא: וית בתי ירושל' מניתון ותרעיתון בתי לתקפא שורא: ומקויא עבדתון בין שוריא למי בריכתא עתיקתא ולא אסתכלתון ברעבדה ודיברה מלקדמין לא חזיתון: ואכלי נבייא דיי אלהים צבאות ביומא ההוא למבכי ולמספד ולגזוז ריש ולמיסר סקין: והא ביע וחידוה אמרין נקטיל תורין ונכיס עאן ניכול בסר ונשתי חמר ניכול ונשתי מדינמות לא ניחי: אמר נבייא באודני הויתי שמע כד אתגזירת דא מן קדם יי צבאות אם ישתביק חובא הדין לכון עד די תמותון מותא תנינא אמר יי אלהים צבאות: כדנן אמר יי אלהים צבאות איתא איזיל לות פרנסא הדין

אבן עזרא

משא גיא חזיון. ירושלם שהיא מקום הנבואה. יש אומרים כי טעם עלית לגגות לקטר למלאכת השמים ולפי דעתי שהטעם עלותם לראות המחנות הצרות על ירושלם כי כן מנהג המדינות: תשואות. מגזרת שאון: עליזה. שמחה והטעם כי היתה מלאה אנשים ונלכדו בשביה וברעב ולא יכלו להלחם: כל. מקשת. שרוא מרוב הפחד מסרו עצמם ואוסרו: מרחוק ברחו. אשר מרחוק ברחו כמו עם לבבם שלם: על. אלה דברי הנביא: שעו מני. הרפו ממני כמו לא תשעה ממני: אמרר. השומעים בבכי: כי. ומבוכ' מגזרת נבוכים הם: מקרקר. מהפך או הורס והנה הוא הפך הקיר כמו ושרשך מארץ חיים: ושוע אל ההר. יש אומרי' כמו ישעו ואין מושיע ויש אומרי' כי השועה תגיע אל ההר: ועילם. זאת הנבואה על ביאת נבוכד נצר וטעם עילם אפילו עילם שהתגבר עליה' נבוכד נצר הוא ישא אשפה ויבוא על ירושלם: וקיר. שאפילו שהם בעלי מריבה קיר כמו והרס מקיר יגלה מגניו של ישרא' סביבות ירושלם: ויהי. כאשר מתקיף לכבוש ירושלם: שות שתו. הדיין והסוללה וכל המלחמה: ויגל. וכבר נגלה מסך יהוד' והטעם כי ראו בבוא האויב כי אין להן כח לסבול ויתכן היות ויגל הפסוק: ותבט. שב אל יהוד' שהסתכלו בכלי הנשק וראו ב בקיעי עיר דוד כי רבו והוצרכו לקבץ את מי הבריכה להיות כמו חומה סביב למקום: ואת. והוצרכו לספר הבתים לדעת מספר אנשי המלחמה: ותתצו הבתים. הסמוכי' לחומה מחוץ: ומקוה. כמו מקוה מים: ולא הבטתם אל עושיה. שהוא השם כי הוא עושה זאת כי הגזרה להביא נבוכד נצר: ויוצרה. הטעם על הגזרה ויתכן היות מרחוק דבק עם מלת ויוצרה ויתכן היותו דבק עם לא ראיתם: ויקרא. כנוי לגזרה והנכון שהקריאה היא נבואת הנביאים: והנה. הריגה יציאת הרוח והפך זה וישחטם במדבר: אכול ושתה. ידבר הנביא מה שיהיו אומרים: ונגלה. זה הדבר ותחסר מלת אני כמו יי' במראה אליו אתודע ויש אומרי' כי הם דברי הנביא והראשון הוא הנכון: עד תמותון. ביד האויב הבא עליכם: כה. וטעם יי' צבאות בעבור הסוכן שהוא ממונה על בית המלכות וכאילו הוא פקיד על הממון שהוא אוצר. הסוכן כמו שרי מסכנות כמו אוצרות: וטעם

מסורה

חס' וסימ' תשואות מלאה. הומיה היא וסוררת. אשת כסילות הומיה. הומיה דסוררת חס': שתו ד' מלעיל וסימ' נמסר בסדר כי תשא: ותבט ג' בקריא' וסימ' ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב. ותבט ביום ההוא אל נשק. והבט עיני בשורי. אנ"ד: הרג ג' וחס' וסימ' נמסר בסדר בהעלתך: אכול י' מל' וסי' נמסר בסדר שמיני: תמתון ד' ג' חסרים וא' מל' בקריא' וסימ' ולא תגעו בו פן תמתון. הנחש אל האשה לא מות תמתון. אם יכפר העון הזה לכם. אבן באדם תמותון. בתראה מל':

וטעם על שיתנבא עליו ויאמר לו מה לך לשבת פה ומי לך פה ממשפחה שיוכלו לעזור לך: כי חצבת לך פה קבר. כמו כרית וכורות חצובים והטעם שיתחשב בלבך כי לעולם תהיה סוכן ובירושלם תמות וכבר תקנת לך שם קבר והאומר שפי' קבר כמו ארמון איננו נכון והעד שמה תמות: הנה יי' מטלטלך. כפול מן ויטילו הכלים:

אשר על הבית. ממונה היה על בית המקדש יש אומרי' כהן גדול ויש אומרים אמרכל: מה לך פה. הכתוב מגנהו לפי שרצה להסגיר את חזקיהו למלך אשור כדאמ' בסנהדרין כתב פיתקא ושדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו: חצבי מרום קברו. שחצב לו קבר בקברי בית דוד ליקבר בין המלכי' לכך הוא אומר לו מה ירושה לך בקברות הללו: ומי לך פה. מי ממשפחתך קבור כאן: חצבי. חקקי. יוד יתירה כמו שכני סנה מקימי מעפר דל: טלטלה גבר. כהדין תרגומא דמטלטל מאתר לאתר ורבותינו אמרו טלטולא דגברא קשה מדאיתתא: ועטך עטה. כמו ויעט בהם לשון עטיפה יפריחך כעוף בגלות ורבותינו אמרו צרעת פרחה בו כד"א על שפם יעטה: צנוף יצנפך. כמצנפת התקפת את הראש יקיפוך אויבים ומציקים: כדור. כשור מקף ורבותינו פירשו לשון כדור שקורין פלוטא בלעז: שזורקין אותו ומקבלין מיד ליד: אל ארץ רחבת ידים. זו בבל: שמה תמות. ולא תקבר בקברי בית דוד ושמה יהיו מרכבות כבודך שהכבוד לקלון בית אדוניך שבקשת: וממעמדך. ומשימושך במקדש: יהרסך: לאליקים. הוא היה על הבית כשבא סנחריב כמו שמצינו כשיצאו אל רב שקה ונגלה לו שבנא וסיעתו ובדרבותינו בזמנות סוסים כדאיתא בסנהדרין שסהלך סנחריב אל חזקיה מלך כום שטף שבנא וסיעתו והלך לו וכך שנינו בסדר עולם: מפתח בית דוד. תירגם יונתן מפתח בית מקדשא ושולטן בית דוד: ותקעתיו יתד במקום נאמן. והמוכיח אמרכל מהימן משמש באתר קיים תירגם יונתן כאמן לשון קיים יתקן שהוא נאמן לכמעיכים עליו כי לא ימוט כרם את המקרא ותקעתיו יתד נאמן במקום: הצאצאים והצפיעות. תירגם יונתן בנויא ובני בנויא ומפרש חברו עם צפיעי הבקר לומר שהוא לשון עוללים דקים היוצאים ממעי אמן ויהיה כסוע לשון יציאה דבר היוצא: כל כלי הקטן. הקטנים שבמשפחותם יהיו מתפארין בו ונסמכין עליו: מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים. תירגם יונתן מכהניא לבשי אפודא עד בני לוי אחזי כבלין ויהיה אגנות לשון כלי שרת שמשרתין בהם הכהנים בבית המקדש הנבלים שאומרים בני לוי בהן השיר: תמוש היתד. גדולתו של שבנא: ונכרת המשא אשר עליה. בני משפחתו וסיעתו הנסמכין עליו והתולים בו כלי תפארתם ולפי שדימהו ליתד דימה המתפארים ונטענים עליו למשא שמטעינים על היתד ויש פותרים אותו ותתקיים הנבואה שכתובה עליו: הילילו אניות תרשיש. שהיו מתעשרים על ידי סוחרי צור שהיו מביאים אניות תרשיש סחורה לצור. תרשים שם הים: כי שודד מבית מבוא. כי שודד מבפנים מקום שהייתם רגילים לפונדק מלבוא עוד לתוכו ולא יהיה שד לכם מקום בצור ללון שם: מארץ כתים. הם הרומיים: נגלה למו. השודד לאנשי צור. ד"א מארץ כתים נגלה לאנשי תרשים סוד של צור שנכרתו בני צור אל כתים ומשם כשמעה השמועה: דומו יושבי אי. התאבלו ושבו דוממים יושבי אי הים למה סוחרי צידון עוברי ימים היו רגילי' למלותך כל סחורה עכשיו כשנפל צור נפל צידון עמה שסמוכות היו זו לזו בתוך מהלך יום:

וטלטלה. אתה מתחשב כי אתה גבור כטעם והיית לאיש והנה הוא כדמות קריאה או טלטלה כטלטול גבר והראשון קרוב אלי: כעוף. מגזרת מצנפת מיקיפו עם כל ממונו וכל כבודו. כדור לדמות ואת הלשון ידוע' מדברי הקדמונים אל גם טעם המקום הארץ רחבת ידים. היא בבל: מרכבות כבודך. הטעם שם ימות הוא וכל מרכבותיך כי אתה קלון לבית אדוניך או אז תהיה הקרוב אליו היה בגלות יהויקים או יהויכין בעבור וקראתי לעבדי והלבשתיו כתנתך: והיה. טעם לעבדי שהיה עבד השם ולא כן שבנא: והלבשתיו כתנתך. יש לכל ממונה כתונת ידועה ואבנט כאשר היו חוגרים אבנט ידוע חכמי אטונס: והיה לאב. מלמד טוב ואוהב כאב: ונתתי. מזה הפסוק כלמוד כי על הבית הוא בית המלכות: ותקעתיו יתד. כיתד וכמוהו ועיר פרא אדם יולד: ותלו. אחר שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו: הצאצאים. הם הבנים שהם יוצאי מעיו: והצפיעות. אולי הם הבנות מגזרת יצא צפע ואחר שאמר שם שהוא לאב הנה איש יהודה כבניו והנשים כבנותיו שהם נמשלים אל כלים קטנים. וטעם מכלי האגנות כמו ויפס באגנו' אולי שם הזהב: ועד כל כלי הנבלי'. כלי הנגונים והטעם שלא ישאר דבר בבית המלכות שלא יהיה תחת רשותו: ביום. תמוש היתד. רמז לשבנא שהיה חושב שהוא כיתד תקועה במקום נאמן: ונכרת המשא אשר עליה. הם אנשי ממשלתו: משא צור. צור היא על הים ובגבוהי כבר תפשה: כי שדד כל בית. בצור שלא יבא שום סוחר: מארץ כתים. אפילו מארץ כתים שהיא רחוקה נגלה להם זה הסוד והזכיר כתים בעבור האניות והעד וצים מיד כתים: דמו. רמז לצור אף על פי שהיתה מלאה מסוחרי צידון גם היא על הים והעד וירכתו על צידון: ובמים רבים. הסוחרים היו מביאים לצור זרע מי שיחור ותבואתה היה קציר יאור מצרים: ותהי סחר גוים. שם ויחסר מלת בעלת כמו וחסרון לא יוכל להמנות: בוטי

מרכבות ד' ג מל' וא' חס' וסימ' נמסר בסדר בשלח' בבמלכים חלק ב' סימ' כ"ג: ולבית י' וסימ' נמסר בסדר נשא: לכסא ו' רפין וסימ' ותקעתיו יתד במקום נאמן. כי עשית משפטי ודיני. ועל ידם החזיק בלטיה הגבעני.

עַל־שֶׁבְנָא אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת׃ מַה־לְּךָ פֹה וּמִי לְךָ פֹה כִּי־חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה קָבֶר חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ חֹקְקִי בַסֶּלַע מִשְׁכָּן לוֹ׃ הִנֵּה יְהוָה מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה גָּבֶר וְעֹטְךָ עָטֹה׃ צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת יָדָיִם שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁמָּה מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדֶךָ קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ׃ וַהֲדַפְתִּיךָ מִמַּצָּבֶךָ וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרְסֶךָ׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְקָרָאתִי לְעַבְדִּי לְאֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ׃ וְהִלְבַּשְׁתִּיו כֻּתָּנְתֶּךָ וְאַבְנֵטְךָ אֲחַזְּקֶנּוּ וּמֶמְשַׁלְתְּךָ אֶתֵּן בְּיָדוֹ וְהָיָה לְאָב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ וּלְבֵית יְהוּדָה׃ וְנָתַתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית־דָּוִד עַל־שִׁכְמוֹ וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר וְאֵין פֹּתֵחַ׃ וּתְקַעְתִּיו יָתֵד בְּמָקוֹם נֶאֱמָן וְהָיָה לְכִסֵּא כָבוֹד לְבֵית אָבִיו׃ וְתָלוּ עָלָיו כֹּל כְּבוֹד בֵּית־אָבִיו הַצֶּאֱצָאִים וְהַצְּפִעוֹת כֹּל כְּלֵי הַקָּטָן מִכְּלֵי הָאַגָּנוֹת וְעַד כָּל־כְּלֵי הַנְּבָלִים׃ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תָּמוּשׁ הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה בְּמָקוֹם נֶאֱמָן וְנִגְדְּעָה וְנָפְלָה וְנִכְרַת הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר־עָלֶיהָ כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

כג מַשָּׂא צֹר הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ כִּי־שֻׁדַּד מִבַּיִת מִבּוֹא מֵאֶרֶץ כִּתִּים נִגְלָה־לָמוֹ׃ דֹּמּוּ יֹשְׁבֵי אִי סֹחֵר צִידוֹן עֹבֵר יָם מִלְאוּךְ׃ וּבְמַיִם רַבִּים זֶרַע שִׁחֹר קְצִיר יְאוֹר תְּבוּאָתָהּ וַתְּהִי סְחַר גּוֹיִם׃

לְוָת שֶׁבְנָא דִי מְמַנָא עַל בֵּיתָא׃ וְתֵימַר לֵיהּ מַה לָּךְ כָּא וּמַה לָּךְ כְּדִין אֲרֵי אַתְקֵינְתָּא לָךְ כָּא אֲתַר אַתְקֵין בְּרוּמָא אַחֲרֵיהּ שַׁוִּי בְּכֵיפָא בֵּית מְדוֹרֵיהּ׃ הָא יְיָ מְטַלְטֵל לָךְ טִלְטוּל דִּגְבַר וְתַחְפִּינָךְ בַּהֲתָא׃ יַעְדֵּי מִנָּךְ יָת מִצְנַפְתָּא וְיִקְפוּנָךְ בַּעֲלֵי דְבָבָךְ כְּשׁוּר מַקַּף וְיִגְלוּנָךְ לְאַרְעָא פַּתְיַת יְדַיִן תַּמָּן תְּמוּת וּלְתַמָּן רְתִיכֵי יְקָרָךְ יְתוּבוּן בְּקָלָן עַל דְּלָא נְטַרְתָּא יְקָר בֵּית רִבּוֹנָךְ׃ וְאֶתְרְכִינָךְ מִמְּקוֹמָךְ וּמִשִּׁמּוּשָׁךְ יְמַגְרִינָךְ׃ וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאַרְבֵּי לְעַבְדִּי לְאֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָּה׃ וְאַלְבְּשִׁינֵיהּ כִּתּוּנָךְ וְהֶמְיָנָךְ אַזְרְזִינֵיהּ וְשׁוּלְטָנָךְ אֶתֵּן בִּידֵיהּ וִיהֵי לְאַב לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וּלְבֵית יְהוּדָה׃ וְאֶתֵּן מַפְתַּח בֵּית מַקְדְּשָׁא וְשׁוּלְטַן בֵּית דָּוִד בִּידֵיהּ וְיִפְתַּח וְלֵית דְּאָחִיד וְיֵיחוֹד וְלֵית דְּפָתַח׃ וְאֶמַנֵּינֵיהּ אֲמַרְכָּל מְהֵימַן מְשַׁמֵּשׁ בַּאֲתַר קַיָּים וִיהֵי לְכוּרְסֵי יְקָר לְבֵית אֲבוּהִי׃ וְיִסְתַּמְכוּן עֲלוֹהִי כָּל יַקִּירֵי בֵּית אֲבוּהִי בְּנַיָּא וּבְנֵי בְנַיָּא מֵרַבְרְבַיָּא וְעַד דַּעֲדְקַיָּא מִכַּהֲנַיָּא לָבְשֵׁי אֵפוֹדָא וְעַד בְּנֵי לֵוָאֵי אַחֲדֵי נִבְלַיָּא׃ בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת יַעְדֵּי אֲמַרְכָּל מְהֵימַן דִּי מְשַׁמֵּשׁ בַּאֲתַר קַיָּים וְיִתְקְטַף וְיִפּוֹל וִיתְבְּטֵל מְטוּל נְבוּאֲתָא דִּי עֲלוֹהִי אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן׃ מְטַל כָּס דְּלוּט לְאַשְׁקָאָה יָת צוֹר אֵילִילוּ נַחְתֵי סְפִינֵי יַמָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מֵחֲזֵיהוֹן מִלְּמֵיתֵי מֵאַרְעָא כִּיתָּאֵי אָתֵי עֲלֵיהוֹן׃ אִתְבָּרוּ יָתְבֵי נִיסָא תַּגָּרֵי צִידוֹן דַּהֲווֹ עָבְרִין בְּיַמָּא מְלוֹךְ׃ דַּהֲוַת מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְעַמְמִין סַגִּיאִין דְּכִי חָצַד כְּנִישַׁת נַהֲרָא עֲלַלְתָּהּ וַהֲוַת סְחוֹר לְעַמְמִין׃

ודבר אתו טובות. נשבע יי' לדוד. אם ישמרו בניך: ובמים ג' בקריאה וסימ' ובמים רבים זרע שיחור. ובמים עזים נתיבה. ובמים לא רחץ למשעי:

וכמים רבים. היה בא זרע ממצרים היושבת על ארץ שיחור אל צור: קציר יאור. מצרים היה תבואה של צור שיחור הוא נילוס שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים והיו מביאים התבואה לצור באניות מצרים: ותהי צור סחר גוים. מעט רב שהיה בה כל הגוים מביאין לה סחורה: בוטי

תרשישה ה' בקריא' וסימ' עברו תרשישה הלילו · ויקם יונה לברוח תרשישה ב' בפסוק קדמאה ובתראה · על כן קדמתי לברוח תרשישה · ובני יון אלישה ותרשישה דדה : נכבדי ג' בקריא' וסימ' כנעניה נכבדי ארץ ·

בושי צידון כי אמר ים מעוז הים
לאמר לא חלתי ולא ילדתי ולא
גדלתי בחורים רוממתי בתולות :
כאשר שמע למצרים יחילו כשמע
צר : עברו תרשישה הילילו ישבי
אי : הזאת לכם עליזה מימי קדם
קדמתה יבלוה רגליה מרחוק לגור :
מי יעץ זאת על צר המעטירה אשר
סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ :
יהוה צבאות יעצה לחלל גאון כל
צבי להקל כל נכבדי ארץ :
עברי ארצך כיאר בת תרשיש אין
מזח עוד : ידו נטה על הים הרגיז
ממלכות יהוה צוה אל כנען לשמד
מעזניה : ויאמר לא תוסיפי עוד
לעלוז המעשקה בתולת בת צידון
כתיים קומי עברי גם שם לא ינוח
לך : הן ארץ כשדים זה העם לא
היה אשור יסדה לציים הקימו
בחיניו עוררו ארמנותיה שמה ל
למפלה : הילילו אניות תרשיש
כי שדד מעזכן :
והיה ביום ההוא ונשכחת צר שבעים
שנה כימי מלך אחד מקץ שבעים
שנה יהיה לצר כשירת הזונה :
קחי כנור סבי עיר זונה נשכחה
היטיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי :
והיה מקץ שבעים שנה יפקד יהוה
את צר ושבה לאתננה וזנתה את
כל ממלכות הארץ על פני האדמה :

בהיתו צידונאי אריאמר מערבאה
די יתיב בתקוף ימא למימר לוי לא
מרעית אעדיתי ולא רביתי עולמין
פניקית ברתולן : כמא די שמעו
למחתא ולקו מצראי זעו כד
שמעו צוראי : גלו למדינת ימא
איליל יתבי ניסא : ההדא לכון
תקיפתא צור מיומי קדם מלקדמי
הוו מיתן לה תקרובתא מארע
רחיקא כדו לאתותבא הא גליא :
מן מליך דא על צור דהות מסלכא
מלכין די תגרהא רברבין
שלטונאה יקירי ארעא : יי צבאות
מלכא לאפסא יקר כל חדותא
לאקלא כל יקירי ארעא : גלא
מארעיך כמי נהרא ערוקי למדינת
ימא לית תקוף עוד : גבורתיה
מרממא על ימא לאזעא מלכותא
יי פקיד על כנענאה לשיצאה
תוקפאה : ואמר לא תוספון עוד
למתקף דחויתון אנסין לעמא די
בצידון לכיתים קומו גלו אף
לתמן לא יהי לכון נייח : הא
ארעא כסדאי דין עמא כד לא
הוה אתוראה שכללה לנגוון
אקימו חזותהא פגרו בירניתהא
שויוהא לדמחמרא : אילילו
נחתי ספיני ימא ארי אתבזיזו מחוז
תוקפכון :
ויהי בעידנא ההיא ותתרחיק צור
שבעין שנין כיומי מלכא חד מסוף
שבעין שנין יהי לצור כתושבחת
נפקת ברא : אתחלף יקריך
אטלטיל למדינא קרתא די הות
כנפקת ברא אתרחקת דהפוכי
כינריך לאבלא וזמריך לאליא מאים יעול דכרניך : ויהי מסוף שבעין שנין יעול דכרנה
דצור קדם יי ותתוב לאתרה ותהי מספקא סחורה לכל מלכוות עממיא די על אפי ארעא :

לחלל גאון כל צבי · נכבדי מים : יסדה ד' בקריא' וסימ' אשור יסדה לציים · כי הוא על ימים יסדה · בארץ יסדה לעולם · ואגדתו על ארץ יסדה : שמה ג' בקריא' וסימ' שמה למפלה · שמה לשממה · ושמה לצלמות ישית לערפל :

רשי

בושי צידון · שטפילה לצור : כי אמרה צור היושבת במעון הים שהיא עיקר ראש המלכות הריני כמי שלא חלתי ולא ילדתי בחורים כי כולם נהרגו והרי כמי שלא רוממתי בתולות וכן תירגם יונתן ורבותינו אמרו באגד' בושי צידון כי אמר ים מה אני שאין לי בנים ובנות לראב עליהם שלא יתפשו בעוני אני משאת מכות קוני לעבור גבול חול אשר שם לי על אחת כמה וכמה · בושי צידון שים לך לראב בכל אלה : כאשר שמע למצרים · אשר שמעו על מצרים שהבאתי עליהם עשר מכות וסוף טבעו בים : יחילו · יבהלו : כשמע · השומעים כשיבא שמע צור כי גם מכותיה של צור יהיו דוגמת אותן מכות דם ואם קול שאון מעיר שרקו הצפרדעי' ונהפכו נחליה לזפת וכנים ועפרה לגפרית וירשוה ערוקאת וקפוד ושפטתי אתו בדבר המק בשרו וכרת הצלצלים דוגמת הברד והארבה וטבח גדול בארץ אדום כנגד מכת בכורו' השיטה הזאת אם צור זו היא אדום רומי ואם צור ממש לפי שכשה אותה הים הוא אומ' עליה כאשר שמע למצרים ואני אומר שכל העניין מדבר בצור העיר שהרי סמך לה צידון : עברו · אנשי צור לברוח לתרשישה : הזאת לכם עליזה · הרי נפלה לפניכם ואמר לכם הזאת העיר שהיתה עליזה בעיניכם אשר מימי קדם קדמתה היתה עליזה עכשיו יובילוה רגליה מרחוק לבקש לה מנוח : כנעניה · תגריה כמו כנען בידו מאזני מרמה ולא יהיה כנעני עוד : כל צבי · מצב חזק : עברי ארצך · לגולה : כי אור · כיאור הזה שעולם ומתפשט : בת תרשיש · צור היושבת בים תרשיש : אין מזח · אין לך עוד חוזק ואזור לשנס מתניס מזח לשון אזור כמו ולמזח תמיד יחגריה וכל אזור לשון חוזק : ידו נטה · הנוטה : ה' צוה אל כנען · צוה את קוראיו על כנען : לשמיד · כמו להשמיד וכן ללכת לגיד ביזרעאל כמו להגיד וכן לשמיע קול תודה כמו להשמיע : מעזניה · צור וצידון משל כנען היו כמו שנ' את צידן בכורו : כתים · אל ארץ כתים קומי עבורי גם שם לא ינוח לך למה אני אומ' קומי עבורי הן ארץ כשדים זה העם לא היה אשר לא כדי הוא להיות עם שהם נקראו הגוי המר והנמהר עם שוטה הוא מן הבריו שהקב"ה מתחרט עליהן על שבראם כמו ששנינו שלשה הקב"ה מתחרט עליהם במסכת סכה : אשור יסדה · להשכין בה ציי שלו ספינותיו בירניות גדולות כמו צי אדיר : הקימו בחוניו · הם יקימו מגדולותיהם על צור · בחוניו לשון עופל ובוחן בירפריי"ץ בלעז שעושין למצור על הכרכים : עררו ארמנותיה · יחריבו לשון ערו ערו לשון כתיבה עד היסוד : ונשכחת צור · לפי שמזכירה בלשון גנאי לשון זונה אמר ונשכחת כזונה ששכחוה אוהביה אף היא תשכח מאין סוחרים ותגרים פונים אליה לפי שהיא חריבה : כימי מלך אחד · ימי דוד שבעי' שנים היו ואיני יודע מהו הסימן הזה הניתן כאן : יהיה לצור · זכרון מעט שיתנכר משפלותה ותחזור לאותן שהיו רגילין אצלה לחזור אליה לשוב לקדמותה : כשירת הזונה · שרואה שאין פונה אליה ומושכת קול ערב ונעים בשיר אולי תערב על מאהביה : הרבי שיר · כלומר אף הרבי תכונים ושפילי גאותך : לאתננה · לקדמתה ולעשרה על ידי סחורתה ומכנה אותם בלשון גנאי : וזנתה · ותספק סחורה אף בלשון גנאי כינה אותה : קודם

אבן עזרא

בושי · כי אמר ים · זה הוא התקיף בכל הים והטעם על צור כאילו לא היה בלי צור עם וזה טעם לא חלתי : כאשר · כשמע שוד מצרים ויתחלל השומע כן יחילו בשמע צור : עברו תרשישה · בה"א כמו אל תרשים : יושבי · כל אי : הזאת · היא צור שהיתה עליזה לכם כטעם משוש לכל הארץ והנה היא קדומה ואיך עתה הלכת בשביה לרחוק : מי · המעטירה · שהייתה עטרת לאיים : כנעניה · כמו סוחריה כמו כנען בידו : יי' · השם שהוא מלך צבאות יעץ זאת : עברי · ל ארצך בת תרשים והטעם ברחיצ' מקומך מהרה כרוץ היאור או עברי ארצך כמעבר היאור : אין מזח · כמו ולמזח תמיד יחגריה דמות אזור מחזיק החלצים : ידו · השם והטעם מכה : מעוזניה · רמז לצור והנו"ן תחת בלוע הדגש גם כנען סוחר ויש אומרים כי תחסר מלת ארחות כנען ב בעבור מעוזניה שהוא לשון נקבה : ויאמר · השם : המעשקה · הטעם כי הון סוחרים ילקח בצור · וטעם כתים לכי אל כתים לסחור : הן · הנה ארץ כשדים והטעם על יושביה זה העם שהוא עם כשדים לא היה כמוהו וכמוהו לא היה פחד ויש אומרים מי יתן ולא היה כי הנה ממלכת אשור יסדה הטעם שהושיבה והיתה כמו לציים הם החיות קטנו' שהם בארץ אף על פי שאשור הקימו ה המקימים בחוניו ל להלחם כמו שפל ו ובוחן והוא בנין גבוה והכנון שוי"ו בחוניו שב אל עם כשדים כאשר הקים בחוניו : עררו · פועל יוצא כאילו הבחונים עררו הארמונים עד ם שהתעוררו שמה ל למפלה : הלילו אניות תרשים · ההולכת בסחורה אל צור : והיה · ונשכחת צור · כמו ונשכחה וכמוהו ושבת לגביא : מלך אחד · הטעם מלכות כבוכד נצר ובנו ובן בנו כי כאחד יחשבו : כשירת הזונה · יהיה לה דיבור ומעשה : קחי · כי הזונה הנשכחה תסובב העיר והיא מנגנת אולי תזכר וכן צור תשלח ספרים אל כל סביבותיה אולי יבאו הסוחרים אליה כאשר בראשונה : והיה · הטעם בגעת זה הזמן : ושבה לאתננה · כמו אתנן זונה דמים על הזנות : וזנתה את כל ממלכות · הטעם שיבואו אליה לסחורה : והיה

20

אבן עזרא

והיה · מאשר תרויח תקדיש ממנו לשם : לא · יושם באוצר ולא במקום חוסן : כי ליושבים לפני יי׳ · הם גלות ירושלם בשובם בימי כורש : לאכל לשבעה · הגולה תשבע : ולמכסה · מכסה : עתיק · יתקיף כמו יצא עתק מפיכם ויש שואלים והלא התורה אסרה אתנן זונה ואיך אמר הנביא כי אתנן צור הזונה יהיה קודש התשוב׳ הכתוב בתורה הוא האמת וזה שאמר ה הנביא הוא על דרך משל ואיננה זונה כלל : הנה · בוקק · כמו מריק וכמוהו גפן ב בוקק : ובולקה · כטעם מחריב׳ ואחות זאת המלה בספר ה הזה : ועוה · יהפך פניה : והיה · כל האדם יהיו שו׳ ברעה הזאת וכאשר יתחבר שנים כפין היא דרך קצרה וכן הוא האדון כעבד והעבד כאדוניו : כמלוה · הוא הנותן משלו חנם : כנושה · הוא בעל ההמון ואשר הנושה בו הוא הלוקח ממון על משכונו : הבוק · מגזרת בוקק והוא שם הפועל מ מהפעלים הכפולים : תבוק · כמו ישוב וככה הבוז תבוז ואחר ש שהשם גזר זאת לא תשאר תפארת לאדם על חבוריו : אבלה · הטעם על מלך אשור שהשחית ממלכות רבות : נבלה · מבנין נפעל כמו ונבקה רוח ונשבה ויתכן היות נבלה השני כמו נבול תבול מהבנין הקל : אומללו · יושבי מרום הארץ : והארץ חנפה · תורות · שקול הדעת שכל בני אדם משתוי׳ בו : חלפו חוק · כדתו כמו כליל יחלוף והחק הם חוקי השם כפי התולדת וזה הוא טעם ברית עולם : על כן באלה · חסר בית כמו כי ששת ימים ויש אומרי׳ כי תחסר מלת תחת כמו ונשלמ׳ פרים שפתינו : חרו · כמו וחרה כמו חרה כמו כ כשרפו : אבל תירוש אמללה גפן · כי אין זומר ועודר : שמחי לב · כי היין ישמח לב : שבת משוש תופים · מבית המשתה : שאון עליזי · כאשר ישתכרו : בשיר לא ישתו יין · בניגון כי אם לבורך כי ימר השכר ולפי דעתי שמלת ימר מפעלי הכפל כמו יקל והוא מבנין נפעל : נשברה · הטעם כל קריה שהולכים יושביה אחרי התוהו : סוגר כל בית מבוא · כי יצא כל אדם למסלות מרוב הצער : צוחה · כמו צעקה : על · מקום היין : בחוצות · בפרהסיא : ערבה · מגזרת ערב כמו חשכה : נשאר · ושאייה · שם מגזרת שואה והנביא אמר נשאר על דרך בן אדם להבין השומעים וכן טוב משניהם : כי · כנוקף זית · כבוער וקרוב מטעם ונקף סבכי היער : כעוללו׳ · והטעם מעט כי אם כלה בציר ישארו עוללו׳ : המה · כל המפרשים הקדמונים דעתם כי מפרשת הנה יי׳ בוקק הארץ הוא לעתיד על מלחמת גוג ומגוג · ולדעת ר׳ משה הכהן שידבר על מלך אשור ולמשתה שמשים על מות מחנה סנחריב ועדיו הוי׳ עטרת גאות : המה · הנמלטים : ירונו · הרמת קול ומגזרת ותעבור הרנה : מים · ההולכים בים וכן מלת צהלו והעד צהלת הסוס : על · באורים · ים אוקי׳ גבולות וכמוהו מאור כשדים ויש אומ׳ בבקעים והראשון הוא הנכון : באיי הים · כבדו את יי׳ כי כבדו מוסך אחר עמו :

רשי

קודם לא · עתידים צדיקים לבוא אותה כשיבא מלך המשיח : לא יאצר · להיות אוצר למלכיה : ולא יחסן · לא יכחילוה לבניהם : למכסה עתיק · למלבושי נוי עתיק משובח כמו דבר עתיק : הנה יי׳ בוקק הארץ ובולקה · הרי נבואה זו פורענות לישראל לפי שניבא להם נחמה זו והם עתידים לראות לפניה צרה רבה לכך אמ׳ להם לא לכם אני אומ׳ שתירשוה כי הנה הקב״ה בוקק ובולק א אתכם והנותרים מכם ליום הגאולה המה ישאו קולם ירונו זהו סוף הענין ולהם נבאתי הנבואה הטובה · בוקק מריקן · ובולקה מחריבה : ועוה פניה · והכהיל חשוביה עוה לשון נעויתי מראו׳ · תוספ׳ והיה כעם ככהן לא כשאר הולכי דרכי׳ שהאדון מוליך עבדו והגבירה מוליכה שפחתה האדון כנכבד והעבד נקלה הגבירה כנכבדת והשפחה נקלית אבל כשהשבאי׳ מוליך השבוי הכל שוה לפניו כקונה כמוכר בזמן שהעם יושב על נחלתו לבטח הקונ׳ שמח והמוכר עצב שלא ישוב לממכרו אבל כשהשבאי׳ מוליכם הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל וכן כמלוה כלוה שניהם שוים ש שהלווה אין לו מה לפרוע ו והמלוה אם לא הלוה לזה היה השבאי׳ נוטלו כמו כן כנושה כאשר נושה בו לווה נושא ב בכסף ונושה נושא בבל שאר ד דברים כגון יין ושמן ותבואה ודגן כדכתיב כי תשה ברעך משאת מאומה עכ׳ : הבוק תבוק · תתרוקן : הבוז תבוז · לשון בזה ושלל : נבלה · כמו והעלה נבל לשון כמש ותשות כח : אומללה · לשון שפלות כמו היהודים האמללים : תבל · היא ארץ ישראל שהיא מתובלת במצות הרבה : מרום עם הארץ · גאון עם הארץ : והארץ חנפה · כמין חניפות עושה עשב ואינה עושה קמה מראה קמה ואין חטין בקניה : תחת יושביה · בשביל יושביה : ברית עולם · היא התורה שקיבלו בברית : על כן אלה · בעון שבועת שוא : חרו · לשון יבש וכמא בחום חורב כמו נחר מפוח : משוש תפים · שהייתם אומרים הכא ששון ושמחה : קרית תהו · כשתשבר כקראת קרית תהו : מבוא · מלבא לתוכו אים : ערבה · החשיכה : משוש הארץ · היא ירושלם : ושאיה יוכת שער · על ידי שאיית גלמוד שיהו הבתים שואין מאין יושב יוכתו השערים על ידי שדים ומזיקין : כי כה · ישארו ישראל בקרב העמים אחד בעיר ושנים ב במשפחה : כנוקף זית · המשאיר גרגרים בראש אמיר : המה ישאו קולם · לאותו המעט הנשאר תבא הטובה שנבאתי למעלה : צהלו מים · יותר ממה שצהלו על הים בגאולת מצרים : על כן באורים · תירגם יונתן במיתי נהורין לצדיקיא על שתי אורות של גאולת בבל ושל אדום ומנחם אמר אורים לשון נקעים ושעיפים שהיו בורחים שם וכן אור כשדים בקעת כשדים וכן מאורת צפעוני נקע חור מעונתו : מכנף

מסורה

סחרה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ והיה סחרה ואתננה קדש ליי׳ לא יאצר ב׳ בפסוק · כי טוב סחרה מסחר כסף · טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה : והארץ ה׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסדר בהר סיני וביהושע סימ׳ יג׳ : אבל ג׳ וסימ׳ אבל תירש אמללה גפן · אבללה ארץ החפיר · לעגלות בית און יגורו · וא׳ ואבל העלזאת לא תרגז :

ישעיה כג–כד

והיה סחרה ואתננה קדש ליהוה לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני יהוה יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק :

כד הנה יהוה בוקק הארץ ובולקה ועוה פניה והפיץ ישביה : והיה כעם ככהן כעבד כאדניו כשפחה כגברתה כקונה כמוכר כמלוה כלוה כנשה כאשר נשא בו : הבוק תבוק הארץ והבוז תבוז כי יהוה דבר את הדבר הזה : אבלה נבלה הארץ אמללה נבלה תבל אמללו מרום עם הארץ : והארץ חנפה תחת ישביה כי עברו תורת חלפו חק הפרו ברית עולם : על כן אלה אכלה ארץ ויאשמו ישבי בה על כן חרו ישבי ארץ ונשאר אנוש מזער : אבל תירוש אמללה גפן נאנחו כל שמחי לב : שבת משוש תפים חדל שאון עליזים שבת משוש כנור : בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשתיו : נשברה קרית תהו סגר כל בית מבוא : צוחה על היין בחוצות ערבה כל שמחה גלה משוש הארץ : נשאר בעיר שמה ושאיה יכת שער : כי כה יהיה בקרב הארץ בתוך העמים כנקף זית כעוללת אם כלה בציר : המה ישאו קולם ירנו בגאון יהוה צהלו מים : על כן בארים כבדו יהוה באיי הים שם יהוה אלהי ישראל :

תרגום

ויהי סחורתה ואגרה קודשא קדם יי לא יתאצר ולא יתגניז ארי לדמשמשין קדם יי יהי אגרה למיכל למסבע ולכסו דיקר : הא יי מביז ארעא ומסר לה לסנאה ותחפי בהתא אפי רברבהא על דעברו על אוריתא ויבדר ית דיתבין בה : ויהי חילונאה ככהנא עבדא כריבוניה אמתא כמרתה זבנא כמזבננא יזפא כמוזפא רשא כמאן דרשי ביה : אתבזזא תתבזיז ארעא ואתחרשא תתחרש ארי יי מליל ית פתגמא הדין : אתאבלת חרובת ארעא צדיאת חרובת תבל ספו תקוף עמא דארעא : וארעא חבת תחות יתבהא ארי עברו על אוריתא אבטילו מועדיא אשניאו קיימא די מן עלמא : על כן מן קדם מומי דשקר חרובת ארעא וצדיאו דיתבין בה על כן ספו יתבי ארעא ואשתאר אנשא כזעיר : אתאבלו כל שתי חמר ארי אתפריכו גופניא אתאנחו כל חדי לבא : בטלת חדות תופין אתמנעת אתרגושת תקיפין פסקת חדות כנורא : על ידי זמר לא ישתון חמר ימר עתיקא לשתוהי : איתברת קרתהון צדיאת אחידו כל בתיא מלמיעל : מצוחין על חמרא בשוקיא שלימת כל חדותא גלא ביע מן ארעא : אשתאר בקרתא צדו ואתרגושתא בפיגור תרעין : ארי כדין ישתארון יחידאין צדיקיא בגו ארעא ביני מלכותא כביעור זיתא כעוללן בתר קטף : אינון ירמון קליהון ישבחון במימרא דיי יבעון כמא דבעו על גבורן דאתעבידא להון על ימא : על כן במיתי נהורא לצדיקיא יקרון קדם יי בניסי ימא יהון מודן ומברכין שמא דיי אלהא דישראל :

מסורה

בשיר ג׳ דגשי׳ וסימ׳ ימר שכר לשתיו · כל אלה על ידי אביהם · ויהיו משרתים לפני משכן דו״ה : באורים ב׳ בתרי לישני וסימ׳ גם בחלומות גם באורים · על כן בארים כבדו יי׳ · בתראה חסר :

אבן עזרא

מכנף · יתכן היות טעם המה הצדיקים ובעבור שהארץ היא עגולה אמרה מכנף הארץ והטעם ממקום רחוק ׃ צבי · פאר או מתרגום ארמית ומלת ואומ' דבר כל גוי וכן שמענו ׃ רזי · מגזרת וישלח רזון בנפשם וטעם פעמים בבל רגע ׃ בוגדים בגדו · כי כל האדם בוגדים בגד אחר בגד ׃ פחד · ובעבור זה בא הרע לכל עם והנה כאשר תפחד הנפש והפחת שהיא כמו בור קרובה ונלכדה רגלו בפח מיד יפול ׃ והיה · כי ארובות · כמו חלונות והטעם גזרות שמים ׃ רעה · מגזרת תרועם וזאת הלשון ידועה בארמית ׃ פור התפוררה · כטעם שבר כמו שלו הייתי ויפרפרני וככה אתה פוררת בעוזך ים ׃ נוע · הטעם על יושבי הארץ שינועו ממקום למקום ויתנודדו כמלונה כי השומר יחליף מקום מלונו · וטעם וכבד כי יבקשו להתנועע ולברוח ויכבד פשעם עליהם ויפלו ׃ קום · עם הפעל וככה ומלך אלקום עמו ׃ והיה · ים רבים ספירשו זה על קדרות המאורות והנכון שהן המלאכי' שהן עומדים לעזור לגוי ולהיות לגוי אחד לשטנם וזה מבואר בספר דניאל על כן אמר ועל מלכי אדמה באדמה כי מלכות ה המלכים דבקה עם מלכות המלאכים ׃ ואספו אספה · כאסיר כאשר יובא ההמון ה האסירים אל הבור לסגור עליהם ויענשום ימים רבים וכן יפקדו לתת להם מחיה ׃ והטעם כי תמסך זאת הרעה ויתכן היותו כמו ומימי רב' תפקד וזאת הפקידה לרעה ׃ וחפרה · טעם הלבנה והשמש כי הם מושלים והנה מלכי ארץ' יבושו וגם יקדר השמש והלבנה אז ת תראה מלכות השם בהר ציון אז יהיה כ כבוד לצדיקים בשם ויש אומרי' כי הטעם על עובדי המאורות ואיננו דבק בטעמי ה הפרשה ׃ יי' אלהי · דברי הנביא או כל אחד מהזקנים ׃ עצות מרחוק' מימים קדמונים והטעם דבק עם עשית והנה נבאו באמונה ובאה מלת אמונה אומן כמו מ' עזי ומעוזי כי הטעם כמה ערים ישחתו ב בבוא גוג ומגוג ובדברי ר' משה הכהן על ימי סנחריב ׃ לגל · כמו עד הגל הזה · ארמון זרים הם הגוי' · מעיר · מכל עיר ׃ על · עם עז · הנלמטים או הרחוקים כאשר ישמעו ׃ כי · התמה כי כל קריה בצורה נלכדה ומקום הדלים נמלט וזאת ירושלם מחסה מזרם כי ה החורב כמשל למים ׃

כי רוח עריצים · פי' מזרם ׃ כחורב בציון · כמו בארץ ציה ׃ שאון זרים תכניע · והנה חורב בצל עב כפול בטעם והנה בצל עב כאשר יסתר העב ואיננו כראה והנה זמיר עריצים כמו שאון זרים מגזרת זמירות ׃ יענה · מגזרת עני והוא פועל עומד ומגזרת לענות מפני ׃ ועשה · בהר הזה · יהיה בציון ׃ משתה

בעת יובש שמיבש הזרעים להתמולל כן תכניע שאון זרים ׃ כחורב בצל עב · כשהמים מתקררי' בעבור עב בימי השרב שהצל ממחיש בו כן יענה זמיר הצדיקים על זמיר עריצים ומפלתן זמיר לשון לא תזמור ׃ ועשה יי' צבאות לכל העמים · כפירושו לבבא על ירושלם ׃ משתה

בוגדים ה' מ"ל בקריא' וסימ' ובגד בוגדים בגדו · למה תביט בוגדים · יבושו הבוגדים ריקם · ורשעים מארץ יכרתו · אף היא כחתף ׃ נפתחו ג' בקריא' וסימ' וארבות השמים נפתחו · כי ארבות ממרום נפתחו · שערי הנהרות נפתחו ׃ רעה ג' מג' ליש' בקריאה וסימ' כי רעה היא · שן רעה ורגל מועדת · רעה התרועעה

מכנף הארץ זמרת שמענו צבי
לצדיק ואמר רזי לי רזי לי אוי לי
בגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ׃
פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ ׃
והיה הנס מקול הפחד יפל אל
הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד
בפח כי ארבות ממרום נפתחו
וירעשו מוסדי ארץ ׃ רעה התרעעה
הארץ פור התפוררה ארץ מוט
התמוטטה ארץ ׃ נוע תנוע ארץ
כשכור והתנודדה כמלונה וכבד
עליה פשעה ונפלה ולא תסיף קום
׃ והיה ביום ההוא יפקד
יהוה על צבא המרום במרום ועל
מלכי האדמה על האדמה ׃ ואספו
אספה אסיר על בור וסגרו על
מסגר ומרב ימים יפקדו ׃ וחפרה
הלבנה ובושה החמה כי מלך יהוה
צבאות בהר ציון ובירושלם ונגד
זקניו כבוד ׃

כה

יהוה אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי
עשית פלא עצות מרחק אמונה אמן
׃ כי שמת מעיר לגל קריה בצורה
למפלה ארמון זרים מעיר לעולם
לא יבנה ׃ על כן יכבדוך עם עז
קרית גוים עריצים ייראוך ׃ כי
היית מעוז לדל מעוז לאביון בצר
לו מחסה מזרם צל מחרב כי רוח
עריצים כזרם קיר ׃ כחרב בציון
שאון זרים תכניע חרב בצל עב זמיר
עריצים יענה ׃ ועשה
יהוה צבאות לכל העמים בהר הזה

מבית מקדשא דמתמן עתיד
למיפק חדוא לכל יתבי ארעא
תושבחא שמענא לצדיקיא אמר
נביא רז אגר לצדיקיא אתחזי לי
רז פורענות לרשיעיא אתגלי לי
ווי לאנוסיא דמתאנסין ולביזת
בוזזין דהא מתבזיז ׃ דחלא
וכומצא ומצדא עלך יתיב ארעא ׃
ויהי דיערוק מן קדם דחלא יפול
לגו כומצא ודייסק מגו כומצא
יתאחד בסריגתא ארי גבורן ב
בשמיא אתעבידא וזעו יסודי ארעא
׃ מזוע תזוע ארעא מנוד תנוד
ארעא פירוק תתפריק ארעא ׃
אשתדאה תשתדי ארעא כרויא
ותהי אזלא ואתיא כארזלא
ויתקפון עלה חובהא ותפול ולא
תוסיף למקם ׃
ויהי בעדנא ההיא יסער יי על
חילוות תוקפא דיתבין בתוקפא
ועל מלכי בני אנשא דדיירין על
ארעא ׃ ויכנשינונון מיכנש לבית
אסירי ויגינונון לבית עגנה ומסגי
יומין יעול דכרנהון ׃ ויבהתון
דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין
לשמשא ארי תתגלי גבורתא דיי
צבאות בטורא דציון ובירושלם
וקדם סבי עמיה ביקר ׃
יי אלהי את ארוממינך
אודי שמך ארי עבדתא פרישן
מלכין דאמרתא לאיתאה ם
מלקדמין בכין איתיתא וקיימתא ׃
ארי שויתא קירוי פצוחין לגלין
כרך תקיף לדמחמרא בית דחלת
עממיא בקרתא ירושלם לעלם
לא יתבני ׃ על כן יקרון קדמך
עם תקיף קרית עממין חסינין
ידחלון מן קדמך ׃ ארי הויתא תקוף למסכן סעיד לחשיך בעידן עקא כמא דמיטמרן
מן קדם זרמית כטלל משרב כן מילי רשיעיא לצדיקיא כזרמית דשקפא בכותל כשרב
בארעא צחיא אתרגושת תקיפין תמאיך כטלל כיף מקר בארעא משלהיא כן נייח רוחא
לצדיקיא כד ימאכון רשיעיא ׃ ויעביד יי צבאות לכל עממיא בטורא הדין

הארץ · בתראה מלעיל ׃ ולא תוסיף ד' בקריא' וסימ' נוע תנוע ארץ כשכור · ולא תוסיף עוד לשכלם · עין שזפתו ולא תוסיף · ואמר עד פה תבא ׃ יראוך ד' ג' מ"ל וא' חס וסימ' למען יראוך כל הימים דמלכים · וחברו למען יראוך ללכת דד"ה · קרית גוים עריצים ייראוך · ייראוך עם שמש · קדמאה חס' ׃ בצל י"ב בקריא' וסימ' במסרה רבתא ׃

רשי

מכנף הארץ · תירגם יונתן מבית מקדשא שהוא בסוף ארץ ישראל במזרחה כמו ששנינו לנו ים מן המערב וירדן מן המזרח כמהא מירושלם לירדן מהלך יום ואני אומ' לפי פשוטו שמענו מאחורי הפרגוד שעתידין ל להעלות זמירות מכנף הארץ ומה הן הזמירות צבי לצדיק עתיד להיות מצב ותקומה לצדיקים ׃ ואומר רזי לי וגו' · אוי לי שנגלו לי שני רזי' רז פורענו' ורז ישועה והרי תרחק הישועה עד שיבאו אויבים בוזזים אחר בוזזי' אחרי' ושודדים אחר שודדים · חמש בגידות אמורות כאן כנגד בבל ומדי ופרס ויון ואדום שישעבדו בישראל לפני גאולתם ואחרי הבזות האלה פחד ופחת ופח עליך עשו איש הר שעיר יושב הארץ ׃ פחת · גומא ליפול בה כמו שמפורש ואומר הנס מפני הפחד יפול אל הפחת וגו' הנמלט מחרב משיח בן יוסף יפול אל חרב משיח בן דוד והנמלט משם ילכד בפח במלחמת גוג ׃ רועה התרועעה · לשון שבר כמו תרועם בשבט ברזל ׃ פור התפוררה · לשון פירורין ׃ כמלונה · סוכת נוטרים שבראש האילן ׃ צבא המרום · יפיל שרי האומות תחלה ׃ ואוספו · האומות אסיפה שהיא לרעתם להכנים אסיר אל בור המוכן לו מחוייבי גהנם לגהנם ׃ וסוגרו על מסגר · הם שבעה מדורי גהנם ׃ ומרוב ימים יפקדו · שנות ימים רבים יפקדו עליהם וזהו שיסד הקליר לרוב ימים להמנות לחשוב להם חשבונות ׃ וחפרה הלבנה וגו' · תירגם יונתן ויבהתון דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמשא ׃ עצות מרחוק אמונה אומן · עצות שיעצת מרחוק לאברהם בברית בין הבתרים ׃ אמונה אומן · אמונה כאמנת אומן כמו אוהל אוכל ואינו לשון פועל שא לשון מפעל אבויינ"מינט בלע"ז ׃ כי שמת · הר עשו מעיר לגל ׃ ארמון זרים מעיר · מעון שעשו בעירך שהחריבוה תתן ארמנות חורבן אשר לעולם לא יבנה ׃ מחסה מזרם · כיסוי אוהל להציל מזרם וצל להגין מחורב ומהו אותו זרם הוא רוח עריצים כי רוחם דומה לזרם השוטף בקיר ומפילו ׃ כחורב בציון ·

משתה שמנים משתה שמרים שמנים ממחים שמרים מזקקים: ובלע בהר הזה פני הלוט הלוט על כל העמים והמסכה הנסוכה על כל הגוים: בלע המות לנצח ומחה אדני יהוה דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי יהוה דבר: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יהוה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: כי תנוח יד יהוה בהר הזה ונדוש מואב תחתיו כהדוש מתבן במי מדמנה: ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השחה לשחות והשפיל גאותו עם ארבות ידיו: ומבצר משגב חומתיך השח השפיל הגיע לארץ עד עפר:

כו ביום ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחל: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים: יצר סמוך תצר שלום שלום כי בך בטוח: בטחו ביהוה עדי עד כי ביה יהוה צור עולמים: כי השח ישבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר: תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים: ארח לצדיק מישרים ישר מעגל צדיק תפלס: אף ארח משפטיך יהוה קוינוך לשמך ולזכרך תאות נפש: נפשי אויתך בלילה אף רוחי בקרבי אשחרך כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו ישבי תבל:

שירו וזמן מרמן דהיא דיקר ותהי להון לקלן מחן חילא מחן דלא ישתיזבון מנהון מחן דיסופון בהון: ויסתלעמון בטורא הדין אפי רבא דרב על כל עממיא ואפי מלכא דשליט על כל מלכוותא: יתינשון מותא לעלמין וימחי יי אלהים דמעתא מעל כל אפיא וחסודי עמיה יעדי מעל כל ארעא ארי במימרא דיי גזיר כן: ויימר בעידנא ההיא הא אלהנא דין די סברנא ליה ויפרקיננא דין יי דהוינא מסברין למימריה נבוע ונחדי בפורקניה: ארי תתגלי גבורתא דיי בטורא הדין ויתדשון מואבאי באתרהון כמא דמידש תיבנא בטינא: ויפרס מחת גבורתיה ביניהון כמא דמפריס שיטא למישט ויי וימאיך יקריה עם אשוות ידוהי: וכרך תקוף כרכי עממיא יסגר ירמי ימטי לארעא עד עפרא: בעידנא ההיא ישבחון תושבחתא חדתא בארעא דבית יהודה קרית תוקפא לנא פורקן יתשם על שורהא ורחמין: פתחו תרעיא וייעול עמא זכאה דנטרו אוריתא בלבב שלם: בלבב שלם נטרו שלמא שלמא יתעביד להון ארי במימרך אתרחיצו: אתרחיצו על מימרא דיי לעלם ולעלמי עלמיא בכן תתפרקון במי מר דחילא דיי תקיף עלמיא: ארי אמאיך יתבי רומה קריא תקיפא ימאכינה וירמינה עד ארעא ימטינה עד עפרא: ידושינה ריגלין רגלי צדיקיא פרסת ענותניא חשיבי עמא: אורחות צדיקיא כיונן אף עובדי אורחת צדיקיא תתקן: אף לאורח דינך ייסברנא לשמך ולדכרנך חמדת נפשנא: נפשי מחמרא לצלאה קדמך בליליא אף רוחי במעי מברכא לך ארי כמא דדינך תקין לארעא קושטא יתאלפון למיעבד דדיירין בתבל:

ונשמחה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ זה קוינו לו ויושיענו. נרננה ונשמחה בכל ימינו. זה היום עשה יי׳. משכני אחריך נרוצה: במו ט׳ בקריא׳ וסימ׳ כהדוש מתבן במו מדמנה. חציו שרפתי במו אש. חציו שרף במו אש׳

במו פי אתחנן לו. כי תלך במו אש לא תכוה׳ לירות במו אפל. ואניעה עליכם במו ראשי. אאמיצכם במו פי. ותבוא חיה במו ארב דאיוב׳ קדמ׳ במי כתיב וקרינן במו: בקרבי י״א וסימ׳ נבסר ביהושע סימן ט׳:

אבן עזרא

משתה שמנים. הטעם שיאכילם מאכלי שמנים: ממוחים. מגזרת ומוח עצמותיו. שותה והוא מהבניין הכבד הדגש ואחר כן ישקם שמרי מזוקקים והנה ישתכרו. בטעם כי כאשר שתיתם על הר קדשי: ובלע. כמו כבלע את הקודש כטעם גלוי: הלוט. כמו וילט פניו באדרתו והנה טעמו כמו מסכה והוא כמו מכסה כמו המסכ׳ צרה בהתכנס: בלע המות. יבלע אותם: מעל כל פנים. כי רעות גדולות עשו לכל: ואמר. דבקעם אלת עמו: ויושיענו. והוא יושיענו תמיד והנה הוא כזמן עומד: כי. יד יי׳. מכתו: ונדוש מואב. שבאו לעזור הצרים על ציון ונדוש מבנין נפעל מהפעלים השניים ה׳ הנראים או מפעלי הכפל: כהדוש. שם הפעל מבנין נפעל ובא שורק תחת חולם כי יתחלפו מדמנה. מקום הדומן: ופרש. השם ידיו בקרב מואב: השוחה. כמו מי שחו: והשפיל. גאות מואב: עם ארבות ידיו. אין לו את וטעמו לפי מקומו ומפרשים הוציאוהו מגזרת עושה ארבות בדרך רחוקה: ומבצר. כ״ף חומותיך כנגד מואב: השח השפיל. בלא דגש ויו כמו כ כרע שכב כפל. וטעם השח כי כבר השח בבוא סנחריב: ביום. עיר עוז לנו. זאת ירושלם שהיא עוז לנו השם ישית ה החומות וחיל החומה: פתחו. אין ראוי לפתוח שערי זאת ה המדינה שיבוא בה וידור בה כי אם צ צדיקים כישראל: יצר. מי שיצרו סמוך עליך אתה השם ת תצרנו בשלום ויש אומרי׳ שיתכן להיות מלת שלום זכר גם לשון נקבה: בטחו. על כן יאמרו אבות לבנים בטחו בשם. בי״ת ביה תפרת כמשפט: צור. חזוק לעולם כי יש בספרים שמרכיבים אל״ף בי״ת עם השם שהוא חצי השם במספר האותיו׳ ובספר תהלות אפרש זה בפסוק סולו לרוכב בערבות: כי השח. מפעלי הכפל כמו הקל ארצה זבולון והטעם על מדינו׳ הגוים: ישפילנה ישפילה. כמו עזי ומעזי והטעם תמיד: תרמסנה. כל כך ישפילנה עד שתרמסנה רגל ולא רגל שר כי אם רגלי עני: פעמי. כמו רגלי כי שלש פעמים כמו רגלים: ארח. ולמה זה בעבור שאין ארח לצדיק רק אורח מישרים: ישר. ואתה השם ישר ומעגל צדיק תפלס כמו תשקול: אף. אלה דברי צדיקים שיקוו השם להראות משפטו בעולם כי הנפש מתאוה לשמך ויחסר אות למ״ד כאילו אמר לאורח משפטיך: נפשי. רצון נפשי שאויתיך בלילה: אף רוחי בקרבי אשחרך. והנה יש לאדם נפש ורוח כאשר פירשתי בקהלת: כי כאשר. יראו משפטיך לארץ ילמדו צדק: יושבי תבל. שם מקום הישוב:

רשי

משתה שמנים. שהם שבורים שיהא כוח להם כשמן יהפך להם למשתה שמרים: שמנים ממוחים. נוחים ושמנים כמוח עצמות יהיה שמרים מזוקקין מכל משקה שמן ויין שלא יהא שם אלא שמרים לבדם וכל זה במלחמת גוג ומגוג: הלוט. הכיסוי הלוט על כל העמים. המכסה את כל העמים הלוט כמו וילט פניו הנה היא לוטה בשמלה: המסכה. לשון כסיכות וסררה: בלע המות. יכסנו ויעלימנו עולמית משרא׳: ואמר. עמו ביום ההוא הנה וגו׳: קוינו לו ויושיענו. היינו מקוים לו שיושיענו: כי תנוח יד יי׳. גבורתו של מקום: ונדוש. יהא נידש: תחתיו. במקומו ונדוש כמו נימוג ונרוץ הגלגל: מתבן. תבן: מדמנה. טיט וכן לדומן על פני האדמה: ופרש ידיו. ישבר ידיו וזרועותיו בספוק כפים בבכי: השוחה. השט במים: לשחות. לשוט וכן מי שחו דיחזקאל: והשפיל. המשפיל את גאותו: עם ארבות ידיו. לשון וארב לו ותירגם יונתן אשוות ידוהי מקום שהוא שם לו ידים לארוב והם מגדלי׳ גבוהים אשוות חומות ומגדלי׳ כמו נפלו אשויתיה: משגב חומותיך. למואב הוא אומר: עיר עז לנו ישועה ישית. העיר ירושלם שהיא מאז תמיד לנו למז ישועה ישית המושיע את חומותיה ואת חילה: חיל. חומה שלפני החומ׳ הגבוהה: פתחו שערים. שלא ויבא לתוכה גוי צדיק שומר ש שמר וכפה בגלותו ימים רבים לאמונתו של הקב״ה שיקיים ה הבטחתו שהבטיח על פי נביאיו לגאלם: שומר. ממתין וכן ואביו שמר את הדבר וכן ושמר יי׳ אהיך לך: יצר. שהיה סמוך על הקב״ה ונשען עליו בחזקת שלא זז מאמונתו בשביל שום אימה ויסורין תצור שיהא שלום כי כך היה בטוח לפיכך הגון לך לנצרו: כי ביה יי׳. כי יש לסמוך עליו שהוא רחילא יי׳ סלע וצור מחסה עולמי׳: יושבי מרום. צור ורומי ואיטליא: רגלי עני. מלך המשיח של בו עני ורוכב על חמור: פעמי דלים. ישראל שהיו דלים עד הנה: אורח לצדיק מישרים. אורח שהוא מישור לקיבול שכרו של צדיק אתה יי׳ שאתה אל ישר תפלס מעגל צדיק להוליכו באותו אורח שיקבל שכרו והצדיק הוא יעקב חרעו וכה פתרונו אורח צדיק ליטול שכר מישרי׳ שנהג בהן: ישר. אתה הקב״ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לו לאותו אורח פילוס זה לשון קונטרפ״ים בלע״ז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו אתה ישכר הזה או זה כך היסר בלבו להוליכו בדרך קיבול שכר על כל אשר הנהיג מעשיו לפניך בכשרון: אף אורח משפטיך יי׳ קוינוך. כאשר כפינו לקיבול הטובה מאתך אף כך קוינו להראותנו אורח משפטי נקמתיך בנפשו הרשע: לשמך ולזכרך תאות נפש. אותה נפשנו לראות שם שיבא לך מאז לעשות נקמה בצריך: נפשי אויתיך. בגלותי שרויה ללילה לעשות את אלה: אף רוחי בקרבי אשחרך. אתחנן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך באים לארץ שאתה עושה משפט ברשעי׳: צדק למדו יושבי תבל. למידים להצדיק את דינך ולהודות על מרותיך שרואים החוטא לוקה והצדיק מקבל שכר טוב:

יחן רשע כל למד צדק · וכי יש לך לחון את עמו הרשע אשר דר בין שני צדיקים ולא למד צדק ובארץ נכוחות ירושלם ובית המקדש יעול לשלול ולבוז ולהשחית : ובל יראה גאות יי' · לא חשב בעיניו גדלך וגאותך ובל יראה לשון רגילותו תמיד לא ראה לא חשב כמו ככה יעשה איוב : יי' רמה ידך וגו' · ראיתי מדרש אגדה רבים למקראות של פרשה זו עליונה ותחתונה ואינם מיושבים או על דיקדוק הלשון או על סדר המקרא והוזרכתי לבאר אותה על אופני סדרה ומדרש אגדה יש שמתקשה הנביא שלא יראו האומות בטובתו של הקב"ה בהיטיבו לישראל אמר לו מוטב שיחזו ויבושו ואין זה אח' הלשון שאין כתוב כאן הרימה ידך וצור שאף התיבה חלוקה מתיבת כיוצא בה כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעלה כמו הנה קמה אלומתי וכמו הנה שבה יבמתך שכולו לשון עבר אף זה יי' כשתלקה יד גבורתך מעל צדיך בל יראו גבורתך כי ראו דרכם צלחה בבקשה ממך יחזו ויבושו קנאת עם בטובה שתיטיב לעמך אף בעצמן יראו משפט נקמתך שתאכלם האש : תשפת · תכין וכן שפות הסיר וכן לעפר מות תשפתני ויש לפתור את כולן לשון שימה ת תשית שלום לנו : כי גם מעשינו · הרעים פעלת לנו כנגדם לקחנו מידך בכל ח חטאותנו : בעלונו · נעשו לנו אדונים ונגשונו : זולתך · בדבר שלא כרצונך דרוש לאלהי' אחרים לעבור על תורתך ואנחנו לבד בך הזכרנו ולא נזכיר שם אלהותו באל אחר אלא בו לבדו · שמך שם אלהותך נזכיר לאמר כי אלהינו לבד הוא אלהים : מתים בל יחיו · יהי רצון מלפניך שלא יחיו הרשעי' האלה לעולם הבא והרפאים האלה שריפו ידיהם מתורתך בל תהי להם תקומה : לכן פקדת ותשמידם · הלא פקדת עליהם כבר ותשמידם באמרי פיך כענין שנ' כי מחה אמחה את זכר עמלק : יספת לגוי · לישראל יספת להם תורה וגדולה וכבוד וכל כמה שיספת להם נכבדת שהם מודין ו ומשבחין לפניך על כל הטובה מה שאין כן מנהג עמו ועל כן ריחקת מלפניך כל שאר קצוי ארץ הרי בטובתם כך ששים ישראל לפניך קילוס וכבוד ובבר להם יי' בצר פקדוך אינם מהרהרים אחר מדותיך : צקון לחש · שפך שיח ותפלה : מוסרך למו · בהיות מוסר יסוריך באין עליהם וכך היא תפלתם כמו הרה תקריב ללדת וגו' כך היינו מפניך רואין אנו צרות מתחדשות וסבורים אנו שהם מיני סימני ישועה וגאולה לפי שאנו מובטחים ליגאל מתוך צוקה וצרה כיולדת זו : מפניך · מפני גזירותיך : הרינו חלנו · חיל כיולדה כאילו ילדנו כאילו קרובים אנו ליגאל והוא רוח ואין ישועה : ישועות בל נעשה בארץ · בכל סבלינו וצרותינו אין אנו מביאים לנו ישועה : ובל יפלו · ואין נופלין בני עשו שהם יושבי תבל שכבשו ומלאו את הארץ ויונתן תירגם בל יפלו לשון ונפלינו אני ועמך אין יושבי תבל יכולין לעשות פלא : יחיו מתיך · למעלה התפלל שלא יחיו הרשעים וכאן התפלל שיחיו הצדיקים בבקשה ממך יחיו אותן שמומתין עליך יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומון נבלות עמי שנבלו עצמן עלי להם תהי תקומה זו חילוף למה שכתוב למעלה רפאים בל יקומו אבל אלו יקומון : הקיצו ורננו · כל זה יאמר להם הקב"ה הקיצו ורננו לשון ציווי הוא זה : כי טל אורות טלך · כי כאה לך לעשות כן שיהא טל תורתך ומצותיך להם טל של אור : וארץ רפאים תפיל · ולארץ ולעפר תפיל את ארץ רפאים שריפו ידיהם מתורתך רפאים תפיל לפי שאמר ובל יפלו יושבי תבל חזר ואמר אתה הפילם כי אין בצדקותנו כדי להפילם : לך עמי בא בחדריך · תשובה זו השיבוהו לנביא לך עמי בוא בחדריך בבתי כנסיות ובבתי מדרשות · ד"א התבונן על מעשיך בחדרי לבך כך דרש ר' תנחומא : וסגור דלתיך בעדיך · תירגם יונתן עביד לך עובדין טבין דיגנון עלך ור' תנחומא דרש סגור דלתי פיך שלא תהרהר אחר מדת הדין : חט

יחן · מפעלי הכפל כמו על כמון יוסב והנה הטעם כי השם יחן על הרשע והוא לא ילמד צדק והטעם שיצריך לו אולי ילמוד : בארץ נכוחות · במקום שים שם יושר יעשו עולה נכוחות מגזרת נכח כמו טובים ונכוחים ולא ישים לב לראות גאות השם : יי' · הטעם אחר שידך רמה והם לא יחזיון יחזו שיקנאו לעמך ויבושו ותאכל האש צריך ויש אומ' יחזו קנאתך בכלם והוא דבק ב בטעם אף אש צריך : יי' תשפות · תערוך כמו שפו' הסיר שפות : כי · תמיד אתה עשית לנו מה שלא כרע א אנחנו לעשותו : יי' · כי גם אנחנו עבדנוך כאשר בעלונו היו א אדונינו כמו כסף יושיב לבעליו והעפ"כ היינו מזכירים שמך · וטעם לבד בך כי אתה עזרתנו כאילו אמר אין עוזר כי אם בך על כן יכולנו להזכירך : מתים · ואלה האדונים שבעלונו הנם מתים : יספת · כל מה שיספת ליסר עמך פעם אחר פעם הודו כבודך ואם הרחקתם ממקומם : יי' · בצרתם פקדוך צקון לחש הנון נוסף כנו"ן חסר לא ידעון והיא מלה זרה והיתה ראויה להיותה יצקו לכן באה חסרת פ"א הפעל כמו והיום רד מאד והטעם כמו ולפני יי' ישפך שיחו והטעם מוסרך שהיו אומרים בלחש המוסר שהיית מייסר אותם : כמו הרה · פי' מוסרך : תקריב · עצמה ללדת : הרינו חלנו · ורוח וכן ילדנו והטעם כי לא היה בנו כח ל להנצל וזה הוא ישועו' לא נוכל לעשות : בארץ · חסר בית כמו כי ששת ימים : ובל יפלו · יש אומ' שהוא חסר אל"ף ואמרו ויפלו מאד בעיניהם ואין ויפלו שם כי אם כמשמעו כאשר אפרש ולפי דעתי שלא נוכל שלא יפלו : יחיו · רק מתיך הכ"ף לנוכח השם הם יחיו ולפי דעת הכל שזה רמז לתחיית המתים ויש אומרים שהוא הפך מתים בל יחיו כי הנה אדונינו מתו ואנחנו שהיינו חשובים כמתים היינו חיים : נבלתי · היו"ד סימן הנביא כי הוא מישראל וכן הוא יחיו מתיך ומתי נבלתי יקומון כאילו קול יש עמו לאמר הקיצו כי טל אורות טל עם אורה הוא טלך והכ"ף לנוכח השם ויש אומרים כי אורות צמחים כמו ללקט אורות והם צמחים יקבו כנגד השמש והירח : וארץ · כפתח הוי"ו להורות על הה"א הדעת הנעדר והארץ תפיל הרפאים מגזרת כנפל אשת ויש אומרים אתה לבדך החיית מתיך כי תולדת הארץ להפיל המתים בתוכה : לך עמי בוא בחדריך · על דעת רבי משה הכהן שיסגרו בירושלם מפני סנחריב : חבי

רמה ג' לעיל בקריא' וסימ' פן יאמרו ידינו רמה · רמה ידך בל יחזיון : יחזו ז' וסימ' נמסר ביהושע סימ' ט' : קצוי ארץ ג' וסימ' יספת לגוי יי' יספת · נוראות בצדק תעננו · כשמך אלהים כן תהלתך ·

יֶחַן רָשָׁע בַּל־לָמַד צֶדֶק בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת יְעַוֵּל וּבַל־יִרְאֶה גֵּאוּת יְהוָה׃ יְהוָה רָמָה יָדְךָ בַּל־יֶחֱזָיוּן יֶחֱזוּ וְיֵבֹשׁוּ קִנְאַת־עָם אַף־אֵשׁ צָרֶיךָ תֹאכְלֵם׃ יְהוָה תִּשְׁפֹּת שָׁלוֹם לָנוּ כִּי גַּם כָּל־מַעֲשֵׂינוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ׃ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעָלוּנוּ אֲדֹנִים זוּלָתֶךָ לְבַד־בְּךָ נַזְכִּיר שְׁמֶךָ׃ מֵתִים בַּל־יִחְיוּ רְפָאִים בַּל־יָקֻמוּ לָכֵן פָּקַדְתָּ וַתַּשְׁמִידֵם וַתְּאַבֵּד כָּל־זֵכֶר לָמוֹ׃ יָסַפְתָּ לַגּוֹי יְהוָה יָסַפְתָּ לַגּוֹי נִכְבָּדְתָּ רִחַקְתָּ כָּל־קַצְוֵי־אָרֶץ׃ יְהוָה בַּצַּר פְּקָדוּךָ צָקוּן לַחַשׁ מוּסָרְךָ לָמוֹ׃ כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב לָלֶדֶת תָּחִיל תִּזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ כֵּן הָיִינוּ מִפָּנֶיךָ יְהוָה׃ הָרִינוּ חַלְנוּ כְּמוֹ יָלַדְנוּ רוּחַ יְשׁוּעֹת בַּל־נַעֲשֶׂה אֶרֶץ וּבַל־יִפְּלוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל׃ לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דְּלָתְךָ בַּעֲדֶךָ

יְהַבְתָּא לְהוֹן אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָא אִם יְתוּבוּן לְאוֹרַיְתָךְ וְלָא תָבוּ כָּל יוֹמִין דַהֲווֹ קַיָימִין יַעַבְדוּן קְשׁוֹט עַל אַרְעָא הֲווֹ שַׁקְרִין אַף אִינוּן לָא יֶחֱזוּן בְּתוּשְׁבַּחַת יְקָרָךְ יְיָ׃ יְיָ כַּד תִּתְגְּלֵי בִגְבוּרְתָּךְ לְאוֹטָבָא לְדַחֲלָךְ לָא יְנָהַר לְסַנְאֵי עַמָּךְ יֶחֱזוּן רַשִׁיעַיָא וְיִבְהֲתוּן פּוּרְעֲנוּת עַמָּא תְּחַפֵּינוּן אַף אֶשְׁתָּא לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ תְּשֵׁיצֵי׃ יְיָ תִּתְקֵין שְׁלָמָא לָנָא אֲרֵי בְּכָל עִידָן חֲסִיכְנָא מֵחוֹבָנָא אַתְּ עֲבִיר עֲמָנָא׃ יְיָ אֱלָהָנָא שְׁלִיטוּ בָנָא עַמְמַיָא לְמֶהֱוֵי עֲלָנָא רִיבוֹנִין בַּר מִינָךְ בְּרַם בְּמֵימְרָךְ אֲנַחְנָא רְחִיצִין בִּשְׁמָךְ אֲנַחְנָא מוֹדָן׃ אִינוּן פָּלְחִין לְמֵיתִין דְלָא יֵיחוּן לְגִבָּרֵיהוֹן דְלָא יְקוּמוּן בְּכֵן כַּד תִּסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן וּתְשֵׁיצֵינוּן וּתְהוֹבֵיד כָּל דָּכְרָנֵיהוֹן׃ אִתְגְּלֵיתָא לְכַנָשָׁא מִבַּדְרֵי עַמָּךְ יְיָ אַף עֲתִיד אַתְּ לְקָרָבָא גָלְוָתְהוֹן לְאִתְגְּלָאָה בִגְבוּרְתָּךְ לְדַחֲקָא כָּל רַשִׁיעַיָא לְגֵיהִנָּם׃ יְיָ בְּעָקָא הֲווֹ דְכִירִין לְדַחֲלָתָךְ בְּעָקְתְהוֹן הֲווֹ מַלְפִין אוּלְפַן אוֹרַיְתָךְ בַּחֲשַׁאי׃ כִּמְעַדְּיָא דִמְטָא דִבְעִידָן מֵילְדָהּ זַיְעָא וּמְצַוְחָא בְּחִיבְלָהָא כֵּן הֲוֵינָא מִן קֳדָם דַחֲבְנָא קֳדָמָךְ יְיָ׃ אוֹתֵיתָנָא עָקָא כִּמְעַדְּיָא דִמְטָא דְעִידָן מֵילְדָהּ קָלִיל בְּרוּתָהּ פּוּרְקָן לָא אַיְתִיאוּ אַרְעָא לָא עֲבָדוּ אַף פְּרִישָׁן לָא יָכְלִין לְמֶעְבַּד דְדַיְירִין בְּתֵבֵל׃ אַתְּ הוּא מְחֵי מֵיתִין גַרְמֵי נְבִלָתְהוֹן אַתְּ מְקִים יֵיחוּן וִישַׁבְּחוּן קֳדָמָךְ כָּל דַהֲווֹ רְמַן בְּעַפְרָא אֲרֵי טַל נְהוֹר טַלָּךְ לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָךְ וְרַשִׁיעַיָא דִי יְהַבְתָּא לְהוֹן גְבוּרָא וְאִינוּן עֲבָרוּ עַל מֵימְרָךְ לְגֵיהִנָּם תִּמְסַר׃ אִזִילִי עַמִּי עֲבִיד לָךְ עוֹבָדִין טָבִין דְיַגְנוּן עֲלָךְ בְּעִידַן עָקָא

קדמא ארץ מלעיל : וארץ ג' בקריא' וסימ' וארץ רפאים תפיל · כי הנני ברא שמים חדשים · שמים לרום וארץ לעמק · וכל שמים וארץ דבונ' :

חבי · יש אומרים כי בא כדרך בעלי ההא באחרונה כי ימצא עם׳ לשון נקבה כמו חטאת עמך ורבי יהודה המדקדק נ״ע אמר כי חבי שם על משקל סבי והראשון הוא האמת: כי · יוצא ממקומו · הגזרות היוצאות מלפני השם: את דמיה · הם החללים הנקברים בקרבה: ביום · באותם הימים זאת הפקידה כמו הכתובה למעלה: לויתן · הוא התלי ונקרא בריח בעבור שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה: ועל לויתן · גם הוא בים והוא צורת נחש כי גם צורת נחש בים ועקלתון שם התאר והתנין הוא הגדול אשר בים ויש אומרים כי לויתן נחש בריח גם עקלתון חם ביבשה והטעם על מלכי הארץ והתנין הוא מלך מצרים כאשר הוא כתוב בספר יחזקאל ויש אומרים מלך צור והיסר בעיני ר׳ משה הכהן שהוא רמז מבחר כל גבורי חיל ונגיד ושר: ביום חמר · תירוש כמו תשתה חמר והטעם שתתן פרי הרבה: ענו · כנגן קול ענות: לה · לציון ומלת ענו למנגנים וכבר הזכיר הנביא שיהודה כטע שעשועי השם: אני · נוצרה · על השכינה שהיא בציון: לרגעים אשקנה · משל לכבואה שלא תפסוק: פן יפקד עליה · אמר ר׳ יונה המדקדק כי פן כמו לא ויוד יפקוד תחת אל״ף כית׳ המדבר וכמו ארח חיים פן תפלס והטעם על כל העמים אפקד בלתי עליה ויאמר ר׳ יצחק בן שאול נ״ע כי יפקד כמו לא נפקד ממנו איש והוא דבק עם לרגעים אשקנה פן יבול עליה כל אחד מעליה כמו נובלת עליה ויאמר ר׳ משה הכהן פן יפקד עליה האויב אנצרנה לילה ויום והוא היסר בעיני: חמה · יש אומ׳ כי גם אלה דברי השם והטעם אין לי חמה רבה: מי יתנני · כדרך בן אדם דבר הכתוב ויחסר בי״ת כמו כי ששת ימים וכן הוא מי יתנני בשמיר ובשית שיש בכרם והטעם על הרשעים וביום מלחמתי בכרם: אפשעה בה · כמו כי כפשע: אציתנה · אבעירנה כמו לאה הציתו עבדיך: או יחזק · יש במעוזי אז לא אלחם עם יש׳ כטעם היה השם כאויב · וטעם שלום פעמים ולא עם אומות העולם בשבילם ויאמר ר׳ משה הכהן כי פירושו כן זה שאומר לא אומר אותו בחמה שיש לי: מי יתנני · כמו מי יתן לי וכמוהו כי ארץ הנגב נתתני מי יתן לי השמיר והשית בכרם והטעם אם לא יסורו ישראל הרשעים מהם אהרג הכל: או יחזק במעזי · אז ישרש יעקב. ולפי דעתי כי חמה אין לי אוכנו דברי השם ואל תתמה כי בספר הזה רבים כאלה והנה עד קרוב הריגו חליכו יחיו מתיך ואלה דברי איש יהודה אחר שהשם אמר אני יי׳ נוצרה לרגעים פן יפקד עלינו אמרו אין אנחנו מדברים בחמה שאם יבוא האויב לשום הכרם שמיר ושית הייתי הורג את עצמי כמו והיה יחזקאל לכם ואת שמואל כאשר עשה ביום הזה והנה במלחמה דבק עם מי יתנני או יחזק השם שיתן לי עוז ברית שיהיה השם בשלום עמי גם האויב אז ישרש יעקב והוכרחתי לפירוש הזה בעבור מלת יעשה שלום לי כי השם עושה שלום לבדו: הבאים · בימים הבאים ויחסר בי״ת כאילו אמר בהבאים ויש אומרים כי טעמו הבני׳ : ישרש · ותמלאו תנובה · פרי : הכמכת · זאת הפרשה על גלות שמרון והעד האחרים : מכהו · הוא אשור : הרוגיו · הם הכנענים הנהרגים בקחת ישראל את ארצם והטעם כי השם לא הכה ישראל כמכות אלה הנזכרים : בסאסאה · רובי המפרשים אמרו שהוא מגזרת סאה והטעם מדה והיא מלה כפולה כמו וירקרק מטלטלך · הה״א תריבנה על אחר כן כי עיר בצורה : בשלחה · יש אומ׳ כי היא השחיתה עצמה בכלי מלחמתה כמו ובעד השלח יפלו והנכון שהוא מגזרת שלחיך והעד ביום קדים והנה ... שמדה לנפשה כי מריבה עשתה אפילו עם אנשי כפריה והם שלחה על כן הגה השם אותה כמו אשר הוגה מן המסילה והנה הה״א תחת יוד המורס כמו ... קדים · רוח מזרחית : לכן בזאת יכופר עון יעקב · והטעם שלא יבוא לו רע כי עון יעקב רע והנה הטעם שתהיה הגזרה בטלה אילו היו מבטלין ע״ז : הסיר

חבי · התחבאי מעט עד יעבר זעם כי אמת אפקד על סוכאיך : כי הנה יי׳ יוצא וגו׳ · ממדת הדין למדת רחמי׳ : יושב הארץ · הוא עשו והר שעיר : על הרוגיה · שהרגו בישראל : על לויתן נחש בריח וגו׳ · תירגם יונתן על מלכא דאיתרברב כפרעה מלכא קדמאה ועל מלכא דאיתרברב כסנחריב מלכא תנינא · בריח לשון פשוט כבריח הזה לפי שהיה ראשון · עקלתון לשון כפול לפי שהוא שני · ואומר אני לפי שאלו שלש אומות חשובות מצרים ואשור ואדום לכך אמ׳ על שלשתן כמו שאמור בסוף הענין ובאו האובדים מארץ אשור והנדחים מארץ מצרים ועל שם שנמשלו האומות כנחשים הנושכין · לויתן נחש בריח הוא מצרים · לויתן נחש עקלתון הוא אשור · והרג את התנין אשר בים הוא צור שהוא ראש לבני עשו והיא יושבת בלב ימים וכן כתיים קרואים איי הים והן רומיים : ביום ההוא · בעת הגאולה ישירו לישראל זו היא כרם חמר הוציאה יינה הטוב · חמר ויינום בלע״ז : אני יי׳ נוצרה · בעת הגלות : לרגעים אשקנה · מעט מעט אני משקה אותה כוס פורענו׳ הבאה עליה כן אפקוד עליה בבת אחת ואכלנה לכך לילה ויום אני מתבונן בה ויונתן תירגם אם לא שאני פוקד עליהם עונות שהם מרגילים לפני לילה ויום הייתי מגין עליהם : חימה אין לי · אין לי פה להגביר חמתי על האומות לפי שאף ישראל חוטאין ומדת הדין מקטרגת : מי יתנני שמיר שית במלחמה · בבני מלחמתי והוא עשו מי יתנני ואוכל לפקוד עליהם ולא תוכל מדת הדין למחות שישובו ישראל בתשובה והיא נותנת אותי שמיר ושית בבני מלחמ׳ אפשע פשיעה על מדת הדין ואפקוד עליהם אף יתרו׳ ונוספו׳ על עונם ואציתם יחד כן תירגם יונתן על האומות ורבו׳ ז״ל פירשו על יש׳ המוסב על הכרם חמה אין לי בגלל הכעסי׳ שהכעסתני הכרם הזאת לא אוכל לשפוך חמתי לבער׳ מפני מפני השבועה שנשבעתי לאבותיהם מי יתנני כימים שעברו לולי השבועה הייתי שמיר ושית ופושע בכרם ואציתנה יחד : או יחזק במעוזי · או לשון אם כמו או נודע כי שור נגח הוא או יחזק עמי במעוזי שלא יבקש מעוז אלא מעוזי אז יעשה שלום לי להניח דעתי ואפי׳ שמתקשקשת בי על שאיני נוקם בגרי ואנקם בהם : שלום יעשה לי · ממדת הדין שלא תוכל לקטרג ולומר מה נשתנו אלו מאלו : הבאים ישרש יעקב · הלא ידעתם מה עשיתי בראשונה הבאים למצרים אשר השריש יעקב בנו ופרחו שם עד מלאו פני תבל תנובה : הכמכת מכהו הכהו · הראיתם בגבורתי שמכת המכה יעקב הכתיו הם טבעום במים ואני טבעתים במים יש תמיהות שהם מתקיימות כגון זו וכגון הנגלה נגליתי אל בית אביך הרואה אותה מה המה עושים : אם כהרג · ישרא׳ שהיו הרוגין של פרעה הורג פרעה ועמו : בסאסאה · באותה מדה בשלחה תריבנה · כששילחה מצרים את ישראל תריבנה המדה בסאה שלה : הגה ברוחו הקשה · הגה דיבר בדיבורו הקשה : ביום קדים · ביום ויולך יי׳ את הים ברוח קדים עזה : לכן · גם עתה בזאת היה מתכפר עון יעקב לזכות להגאל כמאז : וזה

יעבור ז׳ מל׳ וסימ׳ חבי כמעט רגע עד יעבור · וסלעו ממגור יעבור · ובאלהי משפטי יעבור · ירדפם יעבור שלום חקנתן ולא יעבור · כדתי פרס ומדי ולא · קימו וקבלו והיהודים : לרגעים ד׳ בקריא׳ וסימ׳ אני יי׳ נצרה · חרדות ילבשו על הארץ ישבו · וחרדו לרגעים איש לנפשו · לרגע׳ תבחננו : יכפר ד׳ וסימ׳ נכסר כסור מסעי :

חֲבִי כִמְעַט־רֶגַע עַד־יַעֲבָור־זָעַם׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ לִפְקֹד עֲוֹן יֹשֵׁב־הָאָרֶץ עָלָיו וְגִלְּתָה הָאָרֶץ אֶת־דָּמֶיהָ וְלֹא־תְכַסֶּה עוֹד עַל־הֲרוּגֶיהָ׃ בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְּדוֹלָה וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ וְעַל לִוְיָתָן נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן וְהָרַג אֶת־הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם׃ בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ־לָהּ׃ אֲנִי יְהוָה נֹצְרָהּ לִרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה פֶּן יִפְקֹד עָלֶיהָ לַיְלָה וָיוֹם אֶצֳּרֶנָּה׃ חֵמָה אֵין לִי מִי־יִתְּנֵנִי שָׁמִיר שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׂעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָּחַד׃ אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעוּזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי׃ הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה׃ הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג׃ בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים׃ לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב

אִטְמַר כִּזְעֵיר זְמַן עַד דְיַעְדֵי לוּט׃ אֲרֵי הָא יְיָ מִתְגְּלֵי מֵאֲתַר שְׁכִנְתֵּיהּ לְאַסְעָרָא חוֹב יָתִיב אַרְעָא עֲלוֹהִי וְתִגְלֵי אַרְעָא עַל דַם זַכַּאי דְאִתְּשִׁיד בַּהּ וְלָא תְכַסֵּי עוֹד עַל קְטִילָהָא׃ בְּעִידָנָא הַהִיא יִסְעַר יְיָ בְּחַרְבֵּיהּ רַבְּתָא תַקִּיפְתָּא וְחַסִּינְתָא עַל מַלְכָּא דְאִתְרַבְרַב כְּפַרְעֹה מַלְכָּא קַדְמָאָה וְעַל מַלְכָּא דְאִתְגָּאֵי כְּסַנְחֵרִיב מַלְכָּא תִנְיָנָא וְיִקְטוֹל יַת מַלְכָּא דְתַקִּיף כְּתַנִּינָא דִי בְיַמָּא׃ בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְהִיא כִּכְרַם נְצִיב בְּאַרְעָא טָבָא שַׁבַּחוּ לַהּ׃ אֲנָא יְיָ נָטַר לְהוֹן קְיָם אֲבָהַתְהוֹן וְלָא אֲשֵׁיצִינוּן אֶלָּא בִּזְמַן דְאִינוּן מַרְגְּזִין קֳדָמַי אֲנָא מַשְׁקֵי לְהוֹן כּוֹס פּוּרְעֲנוּתְהוֹן אֶלָּא חוֹבֵיהוֹן גָּרְמִין לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן כְּבַר לֵילֵי וְיוֹמָם מֵימְרִי מַגֵּין עֲלֵיהוֹן׃ הָא גְּבוּרָן סַגִּי קֳדָמַי הֲלָא אִם יְשַׁוּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אֲשַׁלַּח רוּגְזִי וְחֶמְתִּי בְּעַמְמַיָּא דְמִתְגָּרַן בְּהוֹן וַאֲשֵׁיצִינוּן כְּמָא דִמְשֵׁיצֵי אֶשָׁתָא הוּבָאֵי וּבוּר כַּחֲדָא׃ אִם יִתְקְפוּן בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתִי אַתְעֲבִיד שְׁלָמָא לְהוֹן מִכְּעַן שְׁלָמָא יִתְעֲבִיד לְהוֹן׃ יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתֵיהוֹן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן תַּמָּן יִתְיַלְּדוּן דְבֵית יַעֲקֹב יִפְשׁוּן וְיִסְגוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְיִמְלוֹן אַפֵּי תֵבֵל בְּנֵי בְנִין׃ הַכְּמַחְתָּא דַהֲוָה מָחֵי מַחוֹהִי אִם כִּקְטוֹל קְטִילוֹהִי יִתְקְטִיל׃ בִּכְסָאתָא דַהֲוֵיתָא כָּאֵיל בַּהּ יְכִילוּן לָךְ דַהֲוֵיתָא שָׁלַח וּמְעִיק לְהוֹן מַגֵּי עֲלֵיהוֹן בְּמִילָא מַתְקִיף עֲלֵיהוֹן בְּיוֹם לוּט׃ בְּכֵן בְּרָא יִשְׁתְּבְקוּן חוֹבֵי בֵית יַעֲקֹב

וזה כל פרי. הטוב לו להסיר חטאתו אם ישים כל אבני מזבחות במותיו כאבני גיר מנופצות מדוקדקות וכן ונפץ את עולליך וכן ונפצתים איש באחיו גיר מין צבע הוא: לא יקומו אשרים וחמנים. למען לא יקיימו להם ע״ז: כי עיר בצורה בדד. כי בעשותם זאת עיר בצור׳ של עשו תהיה בדד והנוה יהיה משולח מיושביו ונעזב כמדבר: שם ירעה עגל. אפרי׳ ירעטנו שקרוי עגל שנא׳ כעגל לא לומד: וכלה סעיפיה. ענפיה: ביבש קצירה. קצירי פרטיה כמו תשלח קציריה ועשה קציר כלומ׳ כשתכלה זכות מעט שבידה של אדום שכיבד את אביו אז תשברנה סעיפיה: נשים באות מאירות אותה. עם חלש כנשי׳ ידליקום כך תירגם יונתן מאירות כמו לא תאירו מזבחי חנם וכן פתר דונש מחמת ש שהענפים יהיו יבשים יהיו נוחים להדליק אבל מנחם פתר מלקטות כמו אריתי מורי וארוה כל עוברי דרך הטיב לו דונש והלא כת׳ ביבש קצירה ובענפים יבשים אין מלקטין פרי וכן רבותנו שאמרו לקבל מהן צדקה מפני הטעם הזה שאמרו בבבא בתרא פ״ק לית ליה ביבש קצירה תשברנה: יחבט יי׳. תירגם יונתן יתרמון קטלין ואני אומר ב׳ לשונות הללו חיבוט ולקיטה נופלין זה על זה כחובט זיתיו וחוזר ומלקטן ואחרים מלקטין אותן מן הארץ כך הקב״ה יתחיל הזקיפה כמו שנ׳ יתקע בשופר גדול: משבולת הנהר. הם האובדים בארץ אשור: ועד נחל מצרים. הם הנדחים בארץ מצרים: הנהר פרת. הם בני אשור היושבים על פרת: עד נחל מצרים. הם יושבי מצרים יחבט אותם כחובט זית׳: ואתם תלוקטו. מן הגליות: לאחד אחד. המוצא אחד מכם יביאהו מנחה: האובדים בארץ אשור. לפי שכפוצו מארץ רחוקה לפנ׳ מן הנהר סבטיון קראם אובדים: שכורי אפרי׳. שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כדאמ׳ מיא דדימסית וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטי׳: וציץ נובל צבי תפארתו. שכב משע תפארתו יהי ציץ הפרח שלו נובל הם תאכי המתקלקלות כמו שמניחו בברכו׳ על הנובלות זפירשו רבותינו בושלי כותרא ציץ כן כדמתרגמינן ויצץ ציץ ואניץ כן אשר כעוים על ראש גיא שמני׳ היא כנרת שפירותיה מתוקי׳ ושם הם הולמי׳ עצמ׳ ביין: הלומי יין. כתישי חמר ויש עוד לפתור צבי תפארתו אשר על וגו׳ צבי תפארת שעל ראש עטרת השבטי׳ המשוחין בגאות ראשי שמנים כמו שנאמ׳ ראשי שמנים ימשחו גיא לשון גאוה כמו מואב גא מאד ואותו הבין הוא לפני כבכורה נובל תהיה בבכורה וגו׳ הלומי יין כך קוראן על שם ש שכרותן שכ׳ בהם השותי׳ במזרקי יין: הנה. יש רוח חזק ואמיץ ליי׳ שהוא כזרם ברד ושער קטב מרירי: הניח לארץ ביד. יניחהו על ארצם בידו החזקה ויפיל הנובלות מן התאנים: כביכורה בטרם קיץ. כבישולה של תאנת ציץ נובל: בטרם קיץ. עת בישול שאר התאנים אשר מתוך שהיא בכורה קופץ עליה ובולעה בעודה בכפו כך ויסקר על הרעה ויביאה עלינו: ביום ההוא. כהתם הפושעים: יהיה יי׳ צבאות לעטרת צבי. לצדיקים הנשארים בה: ולרוח משפט. והיה הקב״ה להורות משפט: ליושב על המשפט: ולגבורה. יהיה לאותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה: וגם אלה. יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלומר טובים וחשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בם: שגו בראה. הלעיגו בדברים הנביאים ויש במאכל מעדני׳ שראוהו עוגב להם

הסיר. שם הפעל: מזבח. של הבעלים: גיר׳ כמו שיד: מנופצות. ככלי יוצר תנפצם משוברות ולא יקומו יעמדו: כי. בדד. היא והיא שמרון: סעיפיה. כמו על שתי הסעיפים והטעם על עדי הפרזות: ביבש קצירה. כמו וטל ילין בקצירי: תשברנה. הפארות שהם קטנים מהקציר: מאירות׳ יש אומרים מגזרת אריתי מורי והטעם לוקטות והטעם אפילו הנשים שאין להם כח ויש אומרי׳ שמאירות כמו מבעירות והטעם כי יהיו לעצים וזה הנכון וכמוהו ולא תאירו מזבחי חנם: והיה. באותם הימים: יחבט. כמו כי תחבט חובט חטים על כן תלוקטו והטעם כי ישאר מעט מרוב: והיה. והטעם אז יבקשו כל בני א אפרים הנדודי׳ לשוב אל ירושלם כי ראו כי מלכותם אבדה: הוי. שכורי אפרי׳. שהיו השרים מתעסקי׳ ביין: צבי. כמו לצבי ולכבוד. וטעם עטרת על המלוכה: ראש גיא שמנים. ראש שמנים כמו ראשי ב בשמים וכל כך היו רבי׳ עד שגב גיא כמו ונשב בגיא ויש אומ׳ כמו גיא מאד באות חסר הא׳: הלומי יין. כמו הלמוני בל ידעתי: הנה חזק. תואר ליום או לחיל: שער קטב. והכ״ף הראשון מוסף אחר וכן הוא כשער קטב כמו אהי קטבך שאול: הניח לארץ. הטעם כי השם הוריד אלה ה הזרמי׳ והניחם לארץ בידו החזקה: ברגלים. עטרת. באה מלת יחיד והטעם רבות וכמהו רבים: והיתה ציצת נובל. כאלו אמר זה הציץ שיהיה נובל כמו בת בבל ה הסדודה או ציצת עלה נובל והוא הנכון: כביכורה. היא התאנ׳ הבכורה בטרם בא פרי הקיץ: ביום. והנה זה הפך צבי. עטרת אפרי׳ כי תראה מלכות השם כביון: ולרוח. ליושב על המשפט. הם הסנהדרין והטעם שיחזיקו׳ משיבי מלחמה. אל השער יש אומרים משיבות מהשער ורבי משה הכהן אמר כי השם יחזק הבורחים והוא הנכון: וגם. יש מאנשי יהודה: כהן. שהוא אמורה וכן הנביא שהוא מוכיח: שגו ברואה. בדברי הרואה מוכיחי העם:

משלח ג׳ בקריא וסימ׳ נוה משלח תעזב. והיה כעוף נודד. תנער משלח מביש אמו: לאחד ולאחד ז׳ פתחין וסימ׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סי׳ ט׳: לאדני ז׳ וד״א כתיב כן וסימ׳ ויאמר אל נא יחר לאדני דשלשים. ויאמר אל נא יחר לאדני דעשרה. הנה חזק ואמיץ לאדני׳ וארור נוכל ויש בעדרו׳ לאדני אלהינו הרחמים

לכן בזאת יכפר עון יעקב וזה כל פרי הסר חטאתו בשומו כל אבני מזבח כאבני גר מנפצות לא יקמו אשרים וחמנים׃ כי עיר בצורה בדד נוה משלח ונעזב כמדבר שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעפיה׃ ביבש קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עשהו ויצרו לא יחננו׃ והיה ביום ההוא יחבט יהוה משבלת הנהר עד נחל מצרים ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל׃ והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו ליהוה בהר הקדש בירושלם׃

הוי עטרת גאות שכרי אפרים וציץ נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים הלומי יין׃ הנה חזק ואמץ לאדני כזרם ברד שער קטב כזרם מים כבירים שטפים הניח לארץ ביד׃ ברגלים תרמסנה עטרת גאות שכורי אפרים׃ והיתה ציצת נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הראה אותה בעודה בכפו יבלענה׃ ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו׃ ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה׃ וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה

ודין כל עוברי אסטיורת חובוהי בשויותיה כל אבני איגורא כאבני גיר מנפצן לא יתקיימון אשיריא וחניסניא׃ ארי קרתא דהוות כריכא בלחודה תתיב תהי מטלטלא ושביקא כמדברא בה יגיתון צדיקיא ויבזון ית נכסהא ויסופון משריתהא מלמיפק׃ יתקצר חילהון ויבהתון בעובדיהון יתברון נשיא עלן לבית דחלתהון ומלפן יתהון ארי לא עם סוכלתן אינון על כן לא ירחם עליהון דעבדונון ודבירנון לא יתוס עליהון׃ ויהי בעידנא ההוא יתרמון קטלין קדם יי מכיף נהרא פרת עד נחלא דמצרים ואתון תתקרבון חד לחד בני ישראל׃ ויהי בעידנא ההיא יתקע בשופרא רבא וייתון דיגלו לארע דאתור ודאטלטלו לארע דמצרים ויסגדון קדם יי בטורא דקודשא בירושלם׃ ווי די יהיב כתרא לגיותנא טפשא רבא דישראל ויהיב מצניפתא לרשיעי דבית מקדשא תושבחתיה די על ריש חילא שמינא כתישי חמר׃ הא מחן תקיפן וחסינן אתיין מן קדם יי כזרמית ברד בעל עול רוח כזרמית מיין תקיפין שטפין כן ייתון עליהון עממיא ויגלונון מארעהון לארעא אוחרי בחוביא די בידיהון׃ בריגלין יתדש כיתרא דגיותנא טפשא רבא דישראל׃ ויהי דיהיב מצניפתא לרשיעיא דבית מקדשא תושבחתיה די על ריש חילא שמינא כביכורא עד לא קיטא דאם יחזי דחזי יתה כאילו היא בידיה יבלעינה׃ בעידנא ההיא יהי משיחא דיי צבאות לכלילא דחדוא ולכתר דתושבחא לשארא דעמיה׃ למימר קשוט דדין לדיתבין בבית דינא למידן דין דקשוט ולמתן נצחנא לדנפקין בקרבא לאתבותהון בשלם לבתיהון׃ ואף אילין בחמרא רוו ובעתיקא אסתלעמו כהנא וספר רוו מן עתיק אסתלעמו מן חמר טעו מן עתיק אתפניאו בתר מיכל בסים

והסליחות. זרע יעבדנו יספר לאדני. נפשי לאדני משמרים לבקר׃ וגם ג׳ ר״פ בספרא וסימ׳ וגם הוא חכם ויבא רע. וגם אלה ביין שגו. וגם מהם אקח לכהנים׃

אבן עזרא

פקו פליליה. השופטים והנה פקו פועל יוצא או תחסר מלת דברי והוא הנכון והנו פועל עומד מגזרת ופיק ברכים כטעם הנתק הברכים : כי. כן מנהג המשתכרים : בלי מקום. שאינכו מלא כמו עד אפס מקום וכן מלאו קיא ומלאו צואה והנה ממעל ומתחת : את. אם בא הנביא להוכיחם אין מבין כי בעבור היין אינם בברעתם כנערים : שמועה. שם : גמולי מחלב. הוא סמוך ומוכרת כמו השכוכי באהלים : עתיקי. שהסירו אותם כמו ויעתק משם והמלה תאר השם : כי צו לצו. ראויים הם לדבר עמם כאשר ידבר האב אל בנו הקטן שלא ירע עוד : צו לצו. מצוה אחר מצוה או מצוה דבקה למצוה : קו לקו. למוד הכתיבה : זעיר שם. מעט מעט פעם אחרי פעם : כי בלעגי. מגזרת לעג כי כן המנהג שידבר המלמד לתינוק : ובלשון אחרת. שיבקש המלמד אותות שאינם קשות על הלשון תחת אחרות כן ראוי שידב' המוכיח אל העם הזה : אשר אמ' להם. הנבי' : זאת. ירו' היא מנוחתכ' שמו מנוחה לעיף שלא יברח אל מצרי' ואשור : המרגעה. מגזרת מרגוע ושניהם שמות על דעת המדקדק הירושלמי שהמלה פועלת' האלף בסוף אבא נוסף כאלף הלכוא : והיה. והנה חשבו כי דבר השם איננו עקר רק להרעלם למען לא ילכו אל מצרי' כאשר כתב הוי היורדי' מצרי' לעזרה כי אחת היא : לכן. אנשי לצון. המתלוצצים לאמר כי דברי השם כמו צו לצו : מושלי. יש אומרים מגזרת ממשלה והטע' השרים והנכון שהוא כמו על כן יאמרו המושלים : כי כרתנו ברית. עם מות שלא ימות עתה : ועם שאול עשינו חוזה. כמו ברית ויאמר רבי משה הכהן כי חוזה דרך נבואה ומה יעשה במלת עשינו חוזה ולפי דעתי שחוזה הוא הנביא וכן הוא ברית את מות ועם שאול עשינו ברית חוזה כברית שנעשה על ידי נבואה : שוט שוטף. על רעב והקרוב שהוא כן שוט כאל שוטף : כי שמנו. הטעם אף על פי שמנו כזב וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך : לכן. הנני יסד. שם התאר מהבנין הכבד על משקל אבר והנה כמוהו יוצא ושבח אני את המתים : אבן בחן. כמו שאל ובוחן והטעם שתהיה כמגבה ציון ממלך אשור : פנת יקרת מוסד. הראשון שם כמו היסוד ויקרת סמוך אליו והשני פעול מבנין הכבד הנוסף על משקל מוסב על כן הסמך דגש לבלוע הכפל : המאמין לא יחיש. כי עוד לימים רבים תהיה זאת הנבואה : ושמתי. דרך משל על קו ומשקלת הבונים בעבור שאמר הנני יסד בציון אבן ויש אומרים כי האבן על דרך משל על חזקיהו :

רש"י

פקו פליליה. הכשילו המשפט : פקו. לשון פיק ברכים פוקה : כי כל שולחנות. שלהם של זבחי מתים הם שהם כקיא צואה : בלי מקום. אין הדעת סובלתן : את מי יורה דיעה. שמא לתינוקות שאין יודעין להבין כי הגדולי' פנו לדרך רעה : גמולי מחלב. גדולי מחלב : עתיקי משדים. לשון ויעתק משם. ד"א גדולי מן התורה שנקראת חלב ועתיקי משדים מוסרים מלפני ת' מידי חכמים : כי צו לצו צו לצו. נביא מצוה להם מאת הקב"ה והם יש להם צו של עובדי ע"ז כנגד צו זה וחוזר הנביא מוכיחם והם תמיד אומרים יש לנו צו לצו שלנו חשוב משלך : קו לקו. יש להם קו משקולת משפטי רשע כנגד קו הצדק : זעיר שם. הנביא אומ' להם עוד מעט תבא עליכם רעה והם אומרי' זעיר שם ימהר יחיש מעשהו ליתים מעטין : לעגי שפה. וכן כל לשון לעגים וכן עלגים שניה' לשון דבור הפוך שאינו מיושר להשמע : ידבר אל העם הזה. כל המדבר אליהם דבר נבואה ותוכחה דומה להם ללשון כלעג שאין יכולים להבין בו : אשר אמר. הנביא להם זאת המנוחה להיותכם בשלוה הניחו לעיף שלא תגזלוהו וזאת תהיה לכם המרגעה : והיה לכם דבר יי' וגו'. כמדתם ימדוד להם יגזור בדברו עליהם צו של אומות המשתעבדים בם על צו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו של פורענות כנגד קו של עבירות שבידם קו לקו תקוה אילוף תקוה יקוו לאור והנה חשך : זעיר שם זעיר שם. ליתים מועטין תבא עליהם והם יתמעטו שם בארץ אויביה' : משלי העם הזה. האומרים לצון בלשון משל כגון כרתנו ברית את מות שלא יבא עלינו : עשינו חוזה. גבול שלא יעברנהו וכן מחזה חפצם וכן מחזה אל מחזה כולם לשון גבול הם וקיבוצו של רב' אשמאייר בלע"ז : שוט שוטף. מכה המתהלכת בארץ : לא יבאנו. לא יבא עלינו : שמנו כזב. שמנו ע"ז. מחסנו מכסה שלנו : ובשקר נסתרנו. בע"ז בטחנו להסתירנו : הנני יסד. לשון עבר הוא כמו יסד המלך וכן צריך לפותרו הנני הוא אשר יסד כבר בציון אבן כבר נגזרה גזרה לפני והעמדתי מלך המשיח שיהא בציון לאבן בוחן לשון מבצר וחוזק כמו עופל ובוחן וכמו הקימו בחוניו : מוסד מוסד. הראשון פתח לפי שהוא דבוק מוסד של מוסד מוסד שהוא מוסד גמור : המאמין לא יחיש. המאמין דבר זה לא ימהר לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבא : ושמתי משפט לקו. והנני בא אותו מלך אביא עליכם גזרות להתם הפושעים שבכם ושמתי משפט יסורין להיות לקו כלומר אשים קו מדתי יסורין להביא עליכם ואת צדקה אשים שתהא משקולת המיישרת בניין הבונים בחומות כלומר שתהא צדקה מהלכת לפניהם ומיישרת דרכיהם שיכלו הפושעים ויותרו הצדיקים :

מסורה

ואת מי ד' בקריא' וסימ' ואת מי עשקתי. ואת מי יבין שמועה. ואת מי דאגת ותיראי. ואת מי אין כמו אלה : מחלב ג' וסימ' ולבן שנים מחלב. גמולי מחלב עתיקי משדים. זכו נזיריה משלג : לצון ג' ומ"ל וסימ' שמעו דבר יי' אנשי לצון. עד מתי פתיים תאהבו פתי. אנשי לצון יפיחו :

מקרא

פקו פליליה : כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום : את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים : כי צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם : כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה : אשר אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיף וזאת המרגעה ולא אבוא שמוע : והיה להם דבר יהוה צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם למען ילכו וכשלו אחור ונשברו ונוקשו ונלכדו : לכן שמעו דבר יהוה אנשי לצון משלי העם הזה אשר בירושלם : כי אמרתם כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חזה שיט שוטף כי עבר לא יבואנו כי שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו : לכן כה אמר אדני יהוה הנני יסד בציון אבן אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש : ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת

תרגום

טעו דיינהא : ארי כל פתוריהון מלן מיכל מגעל ומשקן לית להון אתר דינקי מן אונס : למן אתיהיבת אוריתא ומן אתפקד למסבר חוכמא הלא לבית ישראל דרחימין מכל עממיא וחביבין מכל מלכוותא : ארי אתפקדו למעבד אוריתא ומא דאתפקדו לא צביאו למעבד ואתנביאו עליהון נביא דאם יתובון ישתביק להון ולמילי נביא לא קבילו הליכו ברעות נפשהון ולא חמידו למעבד אוריתי סברו דיתקיים להון פולחן טעותא ולא סברו לפולחן בית מקדשי כזעיר הוה בעיניהון בית מקדשי למפלח תמן כזעיר בעיניהון שכינתי תמן : ארי בשינוי ממלל ובלישן תולעבא הוו מלעגין לקביל נביא דמתנבן להון עמא הדין : דאמרין להון נביא דין בית מקדשא פלחו ביה ודא אחסנת בית ניחא ולא אבו לקבלא אולפן : דין יהי כוס פורענותיהון על דעברו על פתגמא דיי ועל דאתפקדו למעבד אוריתא ומא דאתפקדו לא צביאו למעבד בכן יתמסרון לעממיא דלא ידעו אוריתא על דהליכו ברעות נפשהון ולא חמידו למעבד רעותי בכן יסברון לסעיד בעידן דאיתי עליהון עקא ולא יהי להון סעיד וסמיך על דהוה זעיר בעיניהון בית מקדשי למפלח תמן בכן ישתארון כזעיר ביני עממיא דיגלון לתמן בדיל דיהכון ויתקלון לאחרא ויתברון ויתצדון ויתאחדון : בכן קבילו פתגמא דיי גברין רשיען שלטוני עמא הדין די בירושלם : ארי אמרתון גזרנא קים עם קטולא ועם מחבלא עבדנא שלמא מחת סנאה ארי תיתי עליכון כנחל מגבר דאתון אמרין לא תיתי עלנא ארי שוינא בכדיב רוחצננא ובגין שקרין איטמרנא : בכן כידנן אמר יי אלהים האנא ממני בציון מלך מלך תקיף גבר ואמתן אתקפיניה ואחסניניה אמר נביא וצדיקיא דהימנו באילין במיתי עקא לא יזדעזעון : ואשוי דינא תקין דאטמרתון כחוט בנינא וזכותא כאבן משקולתא

ויעה

הכין ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ושאלה לך הבין· וזה רק זועה הבין שמועה· והבלבים עזי נפש· אל תהיו כסוס כפרד· חכמת ערום הבין דרכו· וסימ׳ בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא: האזינו ח׳ ומ״ל וסימ׳

וְיָעָה בָרָד מַחְסֵה כָזָב וְסֵתֶר מַיִם יִשְׁטֹפוּ׃ וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת־מָוֶת וְחָזוּתְכֶם אֶת־שְׁאוֹל לֹא תָקוּם שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי יַעֲבֹר וִהְיִיתֶם לוֹ לְמִרְמָס׃ מִדֵּי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי־בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבַלָּיְלָה וְהָיָה רַק־זַוָעָה הָבִין שְׁמוּעָה׃ כִּי־קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס׃ כִּי כְהַר־פְּרָצִים יָקוּם יְהוָה כְּעֵמֶק בְּגִבְעוֹן יִרְגָּז לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂהוּ זָר מַעֲשֵׂהוּ וְלַעֲבֹד עֲבֹדָתוֹ נָכְרִיָּה עֲבֹדָתוֹ׃ וְעַתָּה אַל־תִּתְלוֹצָצוּ פֶּן־יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי־כָלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃

הַאֲזִינוּ וְשִׁמְעוּ קוֹלִי הַקְשִׁיבוּ וְשִׁמְעוּ אִמְרָתִי׃ הֲכֹל הַיּוֹם יַחֲרֹשׁ הַחֹרֵשׁ לִזְרֹעַ יְפַתַּח וִישַׂדֵּד אַדְמָתוֹ׃ הֲלוֹא אִם־שִׁוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ קֶצַח וְכַמֹּן יִזְרֹק וְשָׂם חִטָּה שׂוֹרָה וּשְׂעֹרָה נִסְמָן וְכֻסֶּמֶת גְּבֻלָתוֹ׃ וְיִסְּרוֹ לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהָיו יוֹרֶנּוּ׃ כִּי לֹא בֶחָרוּץ יוּדַשׁ קֶצַח וְאוֹפַן עֲגָלָה עַל־כַּמֹּן יוּסָּב כִּי בַמַּטֶּה יֵחָבֶט קֶצַח וְכַמֹּן בַּשָּׁבֶט׃ לֶחֶם יוּדָק

ל׳·ל׳ ל׳ ל׳ ל׳ ל׳·ל״ג ח׳ ל׳ ל׳·ל׳ ל׳ מלעיל ל׳·ב׳ כיון·ח׳ ל׳ ל׳ ל׳ ל׳ ל׳ ז׳·ח׳ ח׳·ה׳ ל׳ ג׳ בליש׳ ל׳·ל׳·ג׳ ח׳ ל׳·ל׳·חס׳ ל׳ ט׳ ג׳·ל׳ ל׳·ל׳·ג׳ ל׳

וְיַדְלִיק רוּגְזֵי בְּרוֹחָצַן כַּדְבֵיכוֹן וְעַל דְּאִטַּמַּרְתּוּן מִן קֳדָם מְעִיקָא יִתְכּוֹן עַמְמַיָּא יִגְלוֹן׃ וְיִבְטֵיל קְיָמֵיכוֹן דְּעִם קְטוֹלָא וּשְׁלָמֵיכוֹן דְּעִם מְחַבְּלָא לָא יִתְקַיְּים מְחַת סַנְאָה אֲרֵי תֵיתֵי עֲלֵיכוֹן כְּנַחַל מִגְבַּר וּתְהוֹן לְהוֹן לְדַיִשׁ׃ בִּזְמַן מֵעִידוֹהִי יִגְלֵי יַתְכוֹן אֲרֵי בִּצְפַר בִּצְפַר יַעְדֵּי בִּימָם וּבְלֵילֵי וִיהֵי עַד לָא יִמְטֵי זְמַן לְוָטָא תִּסְתַּכְּלוּן בְּמִלֵּי נְבִיָּא׃ אֲרֵי יִתְקַצַּר חֵילֵיהוֹן מִשַּׁעְבּוּד תַּקִּיף וְשָׁלְטוֹן מְעִיק יִסְגֵּי מַרְוָוא׃ אֲרֵי כְּמָא דְזָעוּ טוּרַיָּא כַּד אִתְגְּלֵי יְקָרָא דַיְיָ בְּיוֹמֵי עוּזִיָּה מַלְכָּא וּבְנִיסִּי דַּעֲבַד לִיהוֹשֻׁעַ בְּמֵישַׁר גִּבְעוֹן לְאִתְפְּרַע מֵרַשִׁיעַיָּא דַּעֲבָרוּ עַל מֵימְרֵיהּ כֵּן יִתְגְּלֵי לְאִתְפְּרָעָא מֵעָבְדֵין עוֹבָדִין נוּכְרָאִין עוֹבָדֵיהוֹן וּמְפַלְחִין פּוּלְחַן טַעֲוָתָא פּוּלְחָנְהוֹן׃ וּכְעַן לָא תִתְרַשְׁעוּן דִּילְמָא יִתְקְפוּן יְסוּרֵיכוֹן אֲרֵי גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה שְׁמָעִית מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ אֲמַר נְבִיָּא אֲצִיתוּ וּשְׁמָעוּ קָלִי אִתְפְּנוּ וְקַבִּילוּ לְמֵימְרִי׃ בְּכָל עִידָּן מִתְנַבַּן נְבִיַּיא לְאַלָּפָא מָאִם יִתְפַּתְחַן אוּדְנֵי חַיָּבַיָּא וִיקַבְּלוּן אוּלְפָּן׃ הֲלָא אִם יְשַׁוּוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא וִיתוּב וִיכְנֵישׁ יַתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאִינּוּן מְבַדְּרִין בֵּינֵיהוֹן הָא כְקִיצְחָא וּכְכַמּוֹנָא דְמִזְדְּרִיק וִיקָרֵיב יַתְהוֹן זַרְעִיִּין זַרְעִין לְשִׁבְטֵיהוֹן הָא כְּזַרְעֵי חִיטִּין עַל בַּיִיר וּסְעוֹרִין עַל סוּמָנִין וְכוּנְתִּין עַל תְּחוּמִין׃ הָא כָּל אִילֵּין אוּלְפַּן דְּדִין דִּידְעוּן דִּי אֱלָהָא מַחְוֵי לְהוֹן אוֹרְחָא דְתַקְנָא דִּי יְהָכוּן בַּהּ׃ אֲרֵי לָא בְּמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא מַדִּירְכִין קִיצְחָא וְגִילְגְּלֵי עֶגְלָא עַל כַּמּוֹנָא מְחַזְּרִין אֲרֵי בְּחוּטְרָא חָבְטִין קִצְחָא וְכַמּוֹנָא בְּמַתְבּוֹטָא׃ יַת עֲבוּרָא מַדִּירְכִין אַף יָתֵיהּ

השמים ואדברה· שמעו מלכים והאזינו רזנים· שמעו דבר יי׳ קציני סדם האזינו· האזינו ושמעו קולי· ולאמי אלי האזינו· האזינו כל ישבי חלד· שמעו חכמים מלי׃

רשי

ויעה ברד מחסה כזב· אותו כיסוי שאמרתם כי שמנו כזב מחסנו אביא ברד ויטאטאנו ויעה לשון טיאוט כמו את היעים שגורפין בהם אפר הכירות וסתר שאמרתם עליו ובשקר נסתרנו המים ישטפוהו כלומ׳ אביא המון אומות שישברו מצבותיהם ופסיליהם ולשון משפט האמור כאן יוסטיצ״א בלע״ז׃ וכפר בריתכם את מות· ויתבטל הברית אשר אמרתם כרתנו ברית את מות כל כפרה לשון קנוח וסילוק דבר וכן אכפרה פניו׃ וחזותכם· אשר אמרתם עם שאול עשינו חוזה׃ שוט שוטף· אשר אמרתם לא יבואנו והייתם לו למרמס׃ בבקר בבקר· כלומ׳ תדיר תדיר אביא עליכם גזרות׃ והיה רק זועה הבין שמועה· זוועה לכל השומעים להבין שמועות פורעניות הקשות שאביא עליכם כל השומעים יזועו׃ כי קצר המצע מהשתרע· כי אביא עליכם שונא רוחק אתכם אשר לא תוכלו להספיק עבודתו כשיגיע מצעו עליכם יקצר לו מהשתרע השוכב עליו· מהשתר׳ מהשתטח להאריך איבריו אישטנדר״י בלע״ז׃ והמסכה צרה· הנסיך שימשול עליכם יהיה מקומו׳ רחוק לו בהתכנסו לתוכו ורבותינו דרשוהו על ע״ז שהכניס מנשה להיכל קצר המצע הזה מהשתרע מהשתרר עליו שני רעים ואני פרשתיו לפי פשוטו ובדרך זה תירגם יונתן ואף מדרש רבותינו יש ליישבו על אופן הדבור כלומר למה אני מביא עליכם פורענות זו לפי שקצר המצע מהשתרע אני לברי עליו שנאמר הנה השמים ושמי השמי׳ לא יכלכלוך וכל שכן בהכניסכם מסכה עמי כביכול צר לנו המקום׃ כי כהר פרצים· תירגם יונתן ארי כמא דזעו טוריא כד אתגלי יקרא דיי׳ ביומי עוזיה מלכא ובניסין דעבד ליהושע במישר גבעון כן יתגלי לאיתפרעא מנהון׃ זר מעשהו· ידמה לכם לזר כי יביא עליכם פורענות קשה׃ לעבוד עבודתו· לעשות מלאכתו כמו עבודת האדמה לבור״ר בלע״ז׃ ועתה אל תתלוצצו· לאמר כרתנו ברית את מות׃ מוסריכם· יסורין׃ הכל היום· לשון תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח׃ יחרוש· מי שחורש לזרוע וכי החורש כדי לזרוע לעולמים חורש אם כן מה יועיל אף הנביאים מוכיחים אתכם להחזירכם למוטב לעולמים יוכיחו ולא יועילו׃ יפתח וישדד אדמתו· וכי לעולם לא יזרע אלא תמיד יפתח את האדמה באתים ובכלי מחרשה וישדד לשון עבודת שדה יפתח וישדד בתחלה הוא עושה תלמים רחבים וסוף הוא עושה תלמים קטנים במדרש רבי תנחומא׃ הלא· כן דרך החורש כיון שחרש משוה פני האדמה ואחר כך זורע׃ והפיץ קצח· אם קצח בא לזרוע זורעה בתפוצה ואם כמון בא לזרוע זורעו בזריקה׃ קצח מין אוכל הוא׃ ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו· ואם תבואה בא לזרוע כך הוא מנהגו זורע החטין באמצע החריש והשעורה זורע סביב לסימן והכוסמין זורע על גבולי השדה ומבדיו שורה לשון שורה זורעה באמצע ומבדלת שורה על השעורין והכוסמין׃ ויסרו למשפט וגו׳· אף מי שאלהיו יורנו לא לבנה ישלח נביאים להוכיח אחרי שאינו שומע לתוכחה הוא יסרנו כמשפטו יסורין כדי שיועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה שמשוה פני הארץ לזרוע כדי שתצלח עמל חרישתו שחרש׃ בחרוץ· הוא עץ שעשוי חרצים ושמו מורג ומחתך בו הקשין להיות תבן· כי לא בחרוץ דשין את הקצח לפי שזרעו נח לצאת מתוך קשין שלו וכן על כמון לא יסבו אופן עגלה לדושו לפי כי קל הקצח לחובטו במטה והכמון בשבט׃ לחם יודק· זאת מי דקים בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאינה נוחה ליחבט׃ כי

אבן עזרא

ויעה ברד· מגזרת היעים והנה ברד פועל כי יעה פועל יוצא וטעם ברד משל למלך אשור׃ ומחסה· מוסף אחר וכן הוא וסתר מחסה מים ישטופו או תחסר מלת אלה׃ וכפר· כמו ואים חכם יכפרנה כטעם השחתה והסרה וברית חזותכם עם שאול· וזו והייתם כפ״א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו בזוס הפליטי ויפח אברהס את עיניו׃ מדי· עבור הנחל השוטף יקחכם׃ זועה· אינכו כמו זעוה הפוך כאשר יפרשו רבים רק הוא מגזרת ולא זע ממנו ובא הוי״ו באמצע כוי״ו מות והטעם כי יפחד שיבין שמועתכם מה שירע לכם׃ כי· המצע· שהוא למטה ביציע׃ מהשתרע· המסך כמו ושרוע וקלוט׃ והמסכה· כמו מכסה׃ כהתכנס· שם הפועל מגזרת לך כנוס וטעם כהתכנס כאשר יתחברו תחתיה רבים וזה דרך משל על העם והמושלים בם׃ כי כהר פרצים· הוא הנודע במלחמות דוד שנקרא בעל פרצים כי בפתע פתאום רוצחו הפלשתים במעשה פלא או כעמק שהוא בגבעון שרגז ריתו בעת עמוד השמש והירח כן יעשה השם מלחמה זרה על ישר׳ שלא נשמע כמוה׃ נכריה עבודתו· כפול בטעם כמשפט׃ ועתה· מוסריכם· מוסרות׃ ונחרצה· גזרה גזורה כמו אתה חרצת׃ האזינו ושמעו קולי· ושמעו אמרתי· והטעם הקול׃ הכל· הטעם כי החורש יתקן האדמה פעם אחרי פעם או שתים ויזרע והארץ מתולדתה תעשה התבואה׃ יפתח וישדד· יתקן השדה כמו ישדד לו יעקב והטעם כפול׃ הלא· שוה· מגזרת שוה ואשת מדיני׳ כשתוה׃ קצח· הוא כמין כמון ודק ממנו והוא מחוד׃ שורה· יש אומרים הטובה ויש אומרים במדה כמו במשורה והוא הישר׃ ושעורה· השעורה ידוע׃ נסמן· כמו סימן׃ וכסמת גבולתו· מגזרת מגבלות תעשה אותה׃ ויסרו· והשם כבד יסר הזורע והמפיץ ולמדו איך יעשה· וטעם למשפט כמו במספרים כמשפט לעשות כמנהג· וכן אלהיו יורנו׃ כי בחרוץ· כמו חרוץ חדש׃ על כמון· לא יסב כי טעם לא ימשוך אחר עמו׃ לחם· ומנהג הלחם שיודק· אלף

תבין ה׳ וכי׳ הוא בלביא שאלין חכמתא לבוקיא

אבן עזרא

אלף ארוש נוסף כאלף אזרועך ועת שיהמם בגלגל עגלתו או פרשיו לא ידוקנו והטעם כאשר יחרוש לא ידוקנו כי כל דבר בעתו ברא השם להיותו כן על כן אחריו גם זאת הטעם כי לא ידושנו לנצח : הפליא עצה. פליאה : תושיה . חכמה ויאמר ר' משה הכהן שהוא מגזרת יש והנה הטעם כי תולדת האדמה והזרעונים טובה מתולדתם ם שישמעו דברי הנביא ולא יועיל והפך זה יערף כמטר לקחי כ כאשר פרשתיו : הוי אריאל. יש אומ' כי נקראת ירושלם כן על שם המזבח כמו ו וההראל והאריאל כי אותיות יהו"א מתחלפו' ויש אומ' שנקראת כן בעבור שמזלה אריה וזה רחוק : קרית. סמוך ויחסר מלת א אמת או הדומה לה מחנה שם דוד או כך דרך הלשון לסמוך ע פועל עבר כמו ב בראשית תחלת דבר יי : ספו שנה. הוסיפו שנה כמו ל לספות עוד . וחגים הם העולות : ינקופו. פועל עומד והטעם שיפסקו העולות או י יהיה פועל יוצא ו ויחסר מלת הנוקפים כמו ויאמר ליוסף : והציקותי לאריאל . לירושלם : והיתה תאניה. כמו ואנו הדייגים ויש אומ' מגזרת אנה שלא י ישאר רק מקומה : והיתה לי כאריאל . שהמזבח שמש מהעולות או כאריאל שתבחו כלם : וחניתי כדור . פתאם כמו כדור אל ארץ רחבת ידים : מוצב . מגדל מצב : ושפלת . הטעם על דברי שלוחי ח חזקיהו אל רב שקה : מארץ תדברי. כאילו תדברי מתחתית הארץ : כאוב . כמו וכאובות חדשי' כי כן אומנותם : והיה כאבק דק : הוא חסר מלה כי ה הוא סמוך : המון זריך . הם מחנה אשור וזה יהיה לפתע פתאם : מעם יי' . תהיה זאת הפקידה

רשי

כי לא לנצח אדוש ידושנו . הרי כי זה משמש בלשון אלא לא לנצח כותשין עליו לפי שלעולם לא יכתשו גרעיני הזרע להיו' נידשין ליכתת על ידי החרוץ ואופן העגלה : והמם גלגל עגלתו ופרשיו . וכשמסבבין עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אפילו הגלגל הומם ומשתבר וכן שאר כלי העגלה עמו המפריסין את התבואה מקשיא ולא ידוקנו והחטי' אינן נידוקין להיות נטחנין . אדוש ידושנו כמו עשה יעשה נכף ינכף ואלף זו באה במקום ה"א כמו ואחרי כן אתחבר יהושפט כמו התחבר אף כאן הדוש ידושנו וכן חברו מנחם : גם זאת מעם וגו' . גם זאת כדרך דשי תבואה וחובטי קצח וכמון מעם הקב"ה יבאה : הפליא עצה . להראותכ' רמזו' כדרך חידות ומשל כפלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקצח אינם מכבידין עליהם במדושה רבה לפי שהם נחבטין בקל כך אילו הייתם ממהרין לקבל מוסר לא היה מכביד עליכם גזרות ואתם קשים לקבל תוכחות כ כתבואה הקשה לדוש לכך י יכביד עליכם הרבה ולא לנצח לכלייה יריב ודיקה כאשר לא לנצח אדוש ידושנו ויכלו חטי' ותבואותיו ואתם לא תכלו דוגמת המימת הגלגל והעגלה והחטין לא ידוקו ואילו הייתם נוחים לכלות לא היה נודק אתכם ב ביסורין קשין כפשתני הזה כ כשהוא יודע שפשתנו יפה הוא מקיש עליה : הוי אריאל. תירגם יונתן מדבחא דיי' ואף יחזקאל קראו כן שנא' והאריאל שתים עשרה על שם אש שלמעלה ש שהיתה רובצת כארי על גבי המזבח כמו ששנינו בסדר יומא ורבותינו פירשוהו על ההיכל שהיה צר מאחריו וקצר מלפניו : קרית חנה דוד . דאיתבני בקרתא דשרא בה דוד : ספו שנה על שנה . ותמיד שנותיכם הולכים וחזקים עד שחגי' שלכם ינקופו יכרתו לשון נוקף זית : והיתה לי כאריאל . תהא מוקפת חללי חרב כמזבח המוקף זבחי בהמה : כדור . כשור' של גייסות מקיפות : מוצב . לשון כרקום המוצב על העיירות : מצורות . לשון מצור : מארץ תדברי . יהא נראה כאילו דבור היוצא מפיך יוצא מתחת הקרקע . ציפצוף הוא לשון קול לחש כקול עופות דקין : אמרתך תצפצף . להתחנן אלי ומתוך תחינתך יכמרו רחמי : והיה כאבק דק המון זריך . אכלוסי סנחריב שיהיו למאכולת אש ויעשו אבק : והיה . הדבר הזה : פתע פתאו .

תושיה ז' מל' ב' ליש' וסימ' הפליא עצה הגדיל . עמו עז ותושיה . ותושיה יראה שמך דמיכה . כי כפלים לתושיה . לי עצה ולי תושיה . לתאוה יבקש נפרד . יצפן לישרים תושיה : כחלום ג' וסימ' כחלום חזון לילה . כחלום מהקיץ . כחלום יעוף ולא ימצאהו : ונפשו ח' וסימ' נמסר בריש סדר ויגש :

כִּי לֹא לָנֶצַח אָדוֹשׁ יְדוּשֶׁנּוּ וְהָמַם גַּלְגַּל עֶגְלָתוֹ וּפָרָשָׁיו לֹא יְדֻקֶּנּוּ : גַּם זֹאת מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת יָצָאָה הִפְלִיא עֵצָה הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה :

כט

הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנָה דָוִד סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה חַגִּים יִנְקֹפוּ : וַהֲצִיקוֹתִי לַאֲרִיאֵל וְהָיְתָה תַאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה וְהָיְתָה לִּי כַּאֲרִיאֵל : וְחָנִיתִי כַדּוּר עָלָיִךְ וְצַרְתִּי עָלַיִךְ מֻצָּב וַהֲקִימֹתִי עָלַיִךְ מְצֻרֹת : וְשָׁפַלְתְּ מֵאֶרֶץ תְּדַבֵּרִי וּמֵעָפָר תִּשַּׁח אִמְרָתֵךְ וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ וּמֵעָפָר אִמְרָתֵךְ תְּצַפְצֵף : וְהָיָה כְּאָבָק דַּק הֲמוֹן זָרָיִךְ וּכְמֹץ עֹבֵר הֲמוֹן עָרִיצִים וְהָיָה לְפֶתַע פִּתְאֹם : מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת תִּפָּקֵד בְּרַעַם וּבְרַעַשׁ וְקוֹל גָּדוֹל סוּפָה וּסְעָרָה וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה : וְהָיָה כַּחֲלוֹם חֲזוֹן לַיְלָה הֲמוֹן כָּל הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל אֲרִיאֵל וְכָל צֹבֶיהָ וּמְצֹדָתָהּ וְהַמְּצִיקִים לָהּ : וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יַחֲלֹם הָרָעֵב וְהִנֵּה אוֹכֵל וְהֵקִיץ וְרֵיקָה נַפְשׁוֹ וְכַאֲשֶׁר יַחֲלֹם הַצָּמֵא וְהִנֵּה שֹׁתֶה וְהֵקִיץ וְהִנֵּה עָיֵף וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה כֵּן יִהְיֶה הֲמוֹן כָּל הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל הַר צִיּוֹן : הִתְמַהְמְהוּ וּתְמָהוּ הִשְׁתַּעַשְׁעוּ וָשֹׁעוּ שָׁכְרוּ וְלֹא יַיִן נָעוּ וְלֹא שֵׁכָר : כִּי נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְהוָה רוּחַ תַּרְדֵּמָה וַיְעַצֵּם אֶת עֵינֵיכֶם אֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים כִּסָּה :

ארי לא לעלמא אדרכא ידרכוניה ומבלבל בגלגלי עגלתיה ומפריש ית עיבורא ומפרח ית דוקא : אף דא מן קדם יי צבאות נפקא דאתקין עלמא במחשבת דעתיה רבתא אסגי עובדי בראשית בסגי חוכמתיה : ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא די שרא בה דוד מן קדם כנישת משירין דמתכנשין עלה שנא בשנא בידתגין יבטלון : ואעיק לקרתא דמדבחא בה ותהי צדיא וריקניא ותהי מקפת קדמי דם קטילין באקפו מדבחא דם נכסת קודשיא ביומא דחגא סחור סחור : ואשרי עלך משריין ואיבני עלך כרקום ואצבור עלך מיליתא : ותמאכין מארעא תמללין ומעפרא ינצפן מילך ויהי כאוב מארעא קליך ומעפרא מילך ינצפן : ויהי כאבק דקיק המון מבדריך וכמוץ דעדי אתרגושת תקיפין ויהי בתכיף אתרגושא : מן קדם יי צבאות תתפקיד ברעם ובזיע וקל סגי בעלעול וברוח ושלהובי אשא דמשיציא : ויהי כמיחלם חלם הירהור ליליא המון כל עממיא דמתכנשין על קרתא דמדבחא בה וכל משיריתהון וחיליהון ודמעיקין להון : ויהי כמא די יחלום כפנא והא אכיל ומתער וחסירא נפשיה וכמא דיחלון צחיא והא שתי ומתער והא משלהי ונפשיה משלהיא כן יהי המון כל עממיא דמתכנשין על טורא דציון : אתרפושהו אישתגישו אתזמימו ואשתממו רוו ולא מן חמר טעו ולא מן עתיק : ארי רמא ביניכון יי רוח דטעו ואטמר מנכון ית נביא וית ספריא וית מלפיא דהוו מלפין לכון אולפן אוריתא טמר :

הצבאים ג' וסימ' נמסר בסדר מטות : ראשיכם ו' וסימ' אל תפרעו . אתם נצבים ריש סידרא . ואת ראשיכם החוזים . ופארכם על ראשיכם . שאו שערים . ותכרו שאו שערים :

על הזרים ברעש בגלגל ברעם בארץ וקול גדול בסופה וסערה עם להב אש הטעם על בואת המלאך על מחנה אשור להכחידו : והיה כחלום. שיראה אדם בלילה שיקיץ ואין כל כן היה מחנה אשור : וכל צוביה. חסר אלף וכל [illegible] מצודתה או הטעם וכל המצדות כמו המגדלים : והיה . לעולם אחר חלום מלת והנה והטעם כאילו והוא שב אל הרעב: שוקקה. מבקשת משקה : התמהמהו . ידבר ע' אנשי ציון שיתמהו לחפש איך יהיה זה ומה סוד זאת הנבואה והנה הנביא ידבר כאשר ידבר איש ע' רעהו ולמה לא ידעו כי הם שכורים ולא מיין : כי נסך . מגזרת המסכה נרה בהתכנס וכף עליכם לאנשי ציון : ויעצם . מגזרת עצם כאילו שם עצם על עיניכם והנה כסה לעד על מלת נסך : ותהי

מקרה פתאום : מעם יי' בבאות תפקד . ואחרי שתשפלי ותצפצף אמרתך תפקד אריאל תאתי להושיעה ברעם וברעש וגו' : והיה כחלום . שדומה שרואה ולא ראה כך יהיה המון כל הגוים ירמו לכבוש ולא תעלה בידם : וכל צביה . המצובים עליה מצב ומשחית שקורין בנבי"ל בלע"ז כמו שנאמר בשאול המצב והמשחית חרדו : שוקקה . תאבה וכן אל איש תשוקתך : כן יהיה וגו' . לא ישיגו תאותם אשר יזמו לעשות : התמהמהו . היו מתמהים להתבונן לחשוב על מעלליכם : ותמהו . ותהיו תמהים על קילקולכם : השתעשעו . לשון עיניו השע היו עוורים מראות שכרו עצמיכם ולא מיין למה כי נסך יי' וגו' לשון מזג כמו מסכה יינה או לשון נסיכות השליט בכם רוח תרדמה על פושעי ישרא' היה ניבא שהיו חוזים בכוכבי' ובקיאים להשביע השרים שלמעלה כל אחד בשם הראוי להשביעו בו לכך הם אומרים מי יחת עלינו אם יבא האויב עלינו יכולנו לעשו' לה חומת אש סביב או להקיפה ים הגדול את' הקב"ה אני אחליף השרי' שלמעלה הממונה על האש נתמנה על המים כשם שביע בשר של אש להביא לו אש הוא משיבו אין זו שלי וכן שר של מים ואף שם שאתה משביעני בו איני מכיר זו היא עיצום העינים וכיסוי ראשי החוזים בכוכבים : חזות

וַתְּהִי לָכֶם חָזוּת הַכֹּל כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל־יוֹדֵעַ הַסֵּפֶר לֵאמֹר קְרָא נָא־זֶה וְאָמַר לֹא אוּכַל כִּי חָתוּם הוּא׃ וְנִתַּן הַסֵּפֶר עַל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר קְרָא נָא־זֶה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר׃ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה׃ לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבֹנָיו תִּסְתַּתָּר׃ הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵיהוָה לַסְתִּר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יוֹדְעֵנוּ׃ הַפְכְּכֶם אִם־כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב כִּי־יֹאמַר מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי וְיֵצֶר אָמַר לְיוֹצְרוֹ לֹא הֵבִין׃ הֲלוֹא־עוֹד מְעַט מִזְעָר וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל וְהַכַּרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב׃ וְשָׁמְעוּ בַיּוֹם־הַהוּא הַחֵרְשִׁים דִּבְרֵי־סֵפֶר וּמֵאֹפֶל וּמֵחֹשֶׁךְ עֵינֵי עִוְרִים תִּרְאֶינָה׃ וְיָסְפוּ עֲנָוִים בַּיהוָה שִׂמְחָה וְאֶבְיוֹנֵי אָדָם בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יָגִילוּ׃ כִּי־אָפֵס עָרִיץ וְכָלָה לֵץ וְנִכְרְתוּ כָּל־שֹׁקְדֵי אָוֶן׃ מַחֲטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר וְלַמּוֹכִיחַ בַּשַּׁעַר יְקֹשׁוּן וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃ כִּי בִרְאֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃ וְיָדְעוּ תֹעֵי־רוּחַ בִּינָה וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ־לֶקַח׃

והות לכון נבואת כולא כפתגמי ספרא דחתים דאם יתנון יתיה לדידע ספרא למימר קרי כען דין ויימר לית אנא יכיל ארי חתים הוא: ויתיהב סיפרא לדלא ידע ספרא למימר קרי כען דין ויימר לית אנא ידע ספרא: ואמר יי חלף דאתרברב עמא הדין בפומהון ובספותהון מיקרין קדמי ולבהון אתרחק מדחלתי והות דחלתהון קדמי כתפקידת גברין מלפין: בכן הא אנא מוסיף למחמי ית עמא הדין מחן מפרשן ויתאביד חוכמת חכימוהי וסוכלתנותא מסוכלתנוהי תתטמר: ווי דמדמן לאטמרא עיצא מן קדם יי והוון בירבקבלא עובדיהון ואמרין לית דחזי לנא ולית דידע בעובדנא: הלמתהפך עובדיכון אתון בען הא כמא דטינא ביד פחרא כן אתון חשיבין קדמי האיפשר דיימר טינא לעבדיה לא עבדתני ובריתא דתימר לברהא לא חכימת לי: הלא עוד זעיר ויתוב ליבנן למהוי כברמלא וכרמלא קירוין סגיאין יתיב: וישמעון בעידנא ההיא דחרשין מילי ספר ומקבל ומחשוך עיניהון דיהון חזיין: ויוספון מקבלי עולבן במימרא דיי חדוא ותשיכי בני אנשא במימר קדישא דישראל יבועון: ארי סף מעיקא ואשתיצי בזזא וספו כל דהוו משדרין למנסב מחייבין בני אנשא במיליהון ולדמוכח להון בתרעא פתגמי אוריתא בען ליה תקלא ואסטיאו בשקר דין זכאין: בכן כדנן אמר יי על בית יעקב דפריק ית אברהם לא כען יבהתון דבית יעקב ולא כען אפיהון ישתנון: ארי במחזוהי גבורן דאעביד לבנוהי טבוות אברהם לזרעיה בתרוהי על ארעהון ביניהון יקדשון שמי ויימרון קדיש על קדישא דיעקב ועל אלהא דישראל יימרון תקיף: וידעון דלא אליפו רוח דסוכלתנו ודהוו אמרין לית כל אילין יקבלון אולפן:

יוסף ה׳ כתיב בן חס׳ יוד וס׳ ויאבד שאול · הנני יוסף להפליא · הנני יוסף על ימיך · אם יעמד ראש אלישע · ולא יוסף עצב עמה: מעשהו׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר מצות ולעיל בסיפרא סוף סימן ג׳: כל מלכים וישעיה ותריסר על בית ועל בית במ״א אל בית ואל בית וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימן י״ד:

רשי חזות הכל. כל מה שהייתם חוזים בנביאות יהיה מכוסה מכם כדברי אגרת החתומה בטבעת אשר יתנוה לקרותה ליודע לקרות אגרת ואמ׳ לא אוכל שהרי אין אני רואה בתוכ׳ לפי שהיא חתומה: ונתן הספר על אשר לא ידע ספר. וכשמוטלין אותה ממנו ופותחין חותמה ונותנין אותה למי שאינו מכיר לשון אגרת ואומרין לו קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר כך כשתשביע שר האם ויאמר לא אוכל כי חתום הדבר ממני וכשתשביע את חבירו ויאמר איני מכיר את השם הזה שאתה משביעני בו שאין זה שמי וזהו שאמר ירמיה הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם זה השם המפורש במדרש תילי׳: יען כי נגש העם הזה. יונתן תירגם חלף דאיתרברב עמא הדין כלומר נגשו להגביה עצמן עד לשמים הם מראין עצמן כ כמכבדין אותי בפה ושפה אבל את לבם הרחיקו ממני: ותהי יראתם אותי. לא בלב שלם כי אם כמצות האנשים המלמדים אותם התראו כנכנעים מלפניו כדי לפתותו בפיהם: לכן הנני. הוא אשר יוסיף להפליא פלא נוסף על פלא כיסוי על כיסוי אוטם על אוטם ומהו הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו קשה סילוקן של חכמי ישראל כפלים כחורבן בית המקדש וכל קללות שבמשנה תורה שכולן אינן אלא הפלאה אחת והפלה יי׳ את מכותיך וכאן שתי הפלאות: לסתיר עצה. כמו להסתיר עצה: הפככם אם כחומר היוצר יחשב. [illegible] שלכם הזאת אתם יודעי׳ שהוא כחומר היוצר כמו שאין החומר יכול לומר לעושהו לא עשאני כך אינכם יכולי׳ לומר שאיני מבין מעשיכם: אם כחומר וגו׳. לשון תמיה הוא ויש תמיהות המתקיימות: ויצר אמר ליוצרו לא הבין. אמר על יוצרו לא הבין מה בידי ו והלא הוא בנה את המטמוניות והחדרים והמחשבות. לעושהו כמו על עושהו ודוגמתו ואמר פרעה לבני ישראל פן יאמרו לי אשה הרגתהו: הלא עוד מעט. בימים מועטין כקל בעיני אם תשובו אלי ושב לבנון שהוא יער עבים להיות כרמל ויטוב שדות וכרמים: והכרמל ליער יחשב. תירגם יונתן קירוין סגיאין יתיב. ואגדה בבראשית רבה חורשין דבר אינם יטוב ערי׳ ובני אדם רבוף ואלא כיער הזה שהוא מלא עבים: ושמעו ביום ההוא וגו׳. ותיבטל הקללה האמור׳ למעלה כי נסך יי׳ עליכם וגו׳ ותהי לכם חזות הכל ואבדת חכמת חכמיו: ענוים. שבלבים שסבלו עולו של הקב״ה וגזרותיו: כל שוקדי און. השוקדים ומתבוננים היאך יפעלו און: מחטיאי אדם. בדבריהם הם כביאי השקר: ולמוכיח בשער יקושון. ולדמוכח להון בען תקלה לשון מוקש: ויטו בתהו צדיק. ואסטיאו בשקר דין זכאין: אשר פדה את אברהם. מאור כשדים: לא עתה יבוש יעקב. מאביו: ולא עתה פניו יחורו. מאבי אביו שאין כמצא פסול במטתו ומטתו שלימה: כי בראותו ילדיו. אשר יהו מעשי ידי כלומ׳ צדיקים בקרבו כי בראותו בקרבו אשר ילדיו מעשה ידי יקדישו שמי כגון חנניה מישאל ועזריה לכך לא יחוורו פניו: ורוגנים ילמדו לקח. לשון ותרגנו באהליכם אותם שהיו מתאוננים ורגנים על דברי הנביאים ילמדו לקח: סוררים

אבן עזרא ותהי. כל הנבואה: כי חתום הוא. לא יוכלו להבין וכן טעם חתום תורה כאשר פירשתי: ונתן. הטעם לא יבינו זאת הנבואה החכמים המבינים ואשר אין בינה להם: ויאמר. כי נגש. מגזרת והנוגשים אנים מבנין נפעל והטעם שיכבד כפמו חכם להתענות: בפיו. כל אחד: מצות אנשים מלומדה. כטעם רגילות כעגל לא לומד: לכן הנני יוסיף. כמו ונסתר אני כי אומלל אני שהוא ב בעבור פתוח הלמ״ד ויש אומרי׳ מלת יוסיף פועל על משקל תומיך גורלי: הפלא ופלא. שלא יבינו על כן אחריו ואבדה ויש אומ׳ שהוא כמו עושה פלא ולפי דעתי ם שעושה פלא כזה: הוי המעמיקים. בעומק לבם. כפתח למ״ד לסתיר לחסרון ה״א הבנין כמו לשמיד: הפככם. והנה הפך האמת: אם כחומר היוצר יחשב. האדם: ויצר. מגזרת יוצר ואמ׳ בעבור יוצרו לא יבין והנה הלמ״ד כ כלמ״ד אמרי לי: הלא מעט. בימים: ושב לבנון. שהוא נותן פרי יותר מהכרמל: ככרמל. והכרמל כיער וזה הטעם על רעבונם: ושמעו. אז יבינו דברי הנבואה ולא יראו אלה העורים כי אם אחר שיהיו ב באופל: ויספו. הצדיקים ימלטו כי ערי יהודה הבצורות נתפשו כי נכרתו ם שופטי אחז כאשר פ פירשתי למעלה: כי אפס. תם כמו כי אפס כסף: כל שוקדי און. כמו לשקוד על דלתותי: מחטיאי. ישמרו דברו אדם ויחטיאוהו כדי ל להענישו או יחטיאו אחרים בדבריהם: יקושון. מגזרת מוקש ור׳ משה הכהן אמר כי הם יוכיחו המוכיח מגזרת התקוששו ו וקושו ואמר כי היא השין ראוי להדגש: לכן אשר פדה את אברה׳. והוציאו מבין הרשעים: יחוורו. ילבינו אחת הלשון ידועה בארמית: כי בראותו ילדיו. והטוב שאני עושה עם ה הטובים: יקדישו שמי יעריצו. ייראו אחרים או הוא פועל עומד אחר שהזכיר יעקב אמר על דרך משל כי אילו היה חי ויראה הילדי׳ הטובים והפלא שאעשה עמם היה הוא עם בניו מקדשים שמי כי אני הייתי קדוש יעקב: וידעו. ורוגנים. כמו ותרגנו באהליכם והם הפך הלומדים: הוי

אבן עזרא

הוי. הוי לבנים הסוררים: ולא מני. ולא מתי וכן שמו מני: ולנסוך מסכה. כמו והמסכה והטעם משל על העצה: ולא רוחי. הטעם מנבואתי: ההולכים. והנה פירוש הכתוב למעלה. לא הספיק' אם חטאת בעבור שהוא מפעלי הכפל: והיה. והחסות. שם והיה ראוי להיות חסיות על משקל עבדות: כי. שריו. הוא שב אל העם שהיו מלאכים אפי' שריהם למצרים אולי יושיעו: ירושלם מכף מלך אשור: כל. אלף הובאים נוסף כל אחד הובשים אלה ההולכים פועל יוצא כי הלכו אל עם לא יכולו לעזרם: משא בהמות נגב. דבקה על היורדים מצרימה והנה הנביא אומר על בהמות נגב והיא מצרים כי היא בפאת דרום כנגד ארץ ישראל ואמר כי בדרך שילכו אלה היורדים יפגעו בהמות קשות כדובים ונמרים על כן לביא ולים מהם א אפעה: בארץ צרה. שלא יוכל לברוח ואלה היורדים ישאו על כתף עירים ממונם שיביאו אל מצרים כמו את החיל הזה: דבשת. כמו גבנן ואין רע לו והנה הטעם שבהמות נגב ימיתו אתם: ומצרים. קראתי לזאת. ירושלם שיבא מי שיסב בה ולא ירדו עתה בא אליהם. כי הנביא היה משתומם משבת אתם: ועל ספר חקה. כמו חקה ברפי ויש ספרי' שהה"א במפיק והנה הוא לשון ציווי והשלם חוקקה או חיקקה או חקקנה ב' נון: כי כחשים. שם התואר על משקל אכרים וקמץ הכ"ף בעבור אות הגרון: שמוע. שם הפועל: אשר. לא תראו. לנו לא תתנבאו וקראו רואים בעבור שנבואת' במראות אלהים: נכוחות. כמו דברים ישרים והוא שם התאר: דברי חלקות. שם וכן חזו מהתלות: סורו. זה דברי העם לנביאים: השביתו. מתנו זכר או שם השם: לכן. בדבר הזה. בנבואה ותבטחו בעושק ובממון: ונלוז. שם התואר וכן הוא ודב' נלוז כמו כי תועבת יי' נלוז והוא הפך הישר לכן טעם ותבטחו בממון שתתנו למלך אשור ולא יבואו: העון הזה. ישאתכם: כפרץ. כמגדל נופל או דבר גבעה והוא מטעם נבוח מגזרת אבעבועות או יהיה גבעה תואר פרץ: פתע. גם פתאום קרובים כטעם ארמת עפר: ושברה. נבל כלי יוצר: לא יחמול. לכתותו: לחתות אש. כמו יחתה בהלים אתה חותה על ראשו והוא מפעלי הכפל: ולחשוף. מגזרת מחשוף הלבן חשף יי' את זרוע קדשו: גבא. מגזרת ובאיו תרגם גוב. וטעם לחשוף לגלות כי המים הם בקבר וזה הטעם על היורדים מצרים: כי

ישעיה ל

הוֹי בָּנִים סוֹרְרִים נְאֻם־יְהוָה לַעֲשׂוֹת עֵצָה וְלֹא מִנִּי וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי לְמַעַן סְפוֹת חַטָּאת עַל־חַטָּאת: הַהֹלְכִים לָרֶדֶת מִצְרַיִם וּפִי לֹא שָׁאָלוּ לָעוֹז בְּמָעוֹז פַּרְעֹה וְלַחְסוֹת בְּצֵל מִצְרָיִם: וְהָיָה לָכֶם מָעוֹז פַּרְעֹה לְבֹשֶׁת וְהֶחָסוּת בְּצֵל־מִצְרַיִם לִכְלִמָּה: כִּי־הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו וּמַלְאָכָיו חָנֵס יַגִּיעוּ: כֹּל הִבְאִישׁ עַל־עַם לֹא־יוֹעִילוּ לָמוֹ לֹא לְעֵזֶר וְלֹא לְהוֹעִיל כִּי לְבֹשֶׁת וְגַם־לְחֶרְפָּה: מַשָּׂא בַּהֲמוֹת נֶגֶב בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה לָבִיא וָלַיִשׁ מֵהֶם אֶפְעֶה וְשָׂרָף מְעוֹפֵף יִשְׂאוּ עַל־כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵהֶם וְעַל־דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים אוֹצְרֹתָם עַל־עַם לֹא יוֹעִילוּ: וּמִצְרַיִם הֶבֶל וָרִיק יַעְזֹרוּ לָכֵן קָרָאתִי לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת: עַתָּה בּוֹא כָתְבָהּ עַל־לוּחַ אִתָּם וְעַל־סֵפֶר חֻקָּהּ וּתְהִי לְיוֹם אַחֲרוֹן לָעַד עַד־עוֹלָם: כִּי עַם מְרִי הוּא בָּנִים כֶּחָשִׁים בָּנִים לֹא־אָבוּ שְׁמוֹעַ תּוֹרַת יְהוָה: אֲשֶׁר אָמְרוּ לָרֹאִים לֹא תִרְאוּ וְלַחֹזִים לֹא תֶחֱזוּ־לָנוּ נְכֹחוֹת דַּבְּרוּ־לָנוּ חֲלָקוֹת חֲזוּ מַהֲתַלּוֹת: סוּרוּ מִנֵּי־דֶרֶךְ הַטּוּ מִנֵּי־אֹרַח הַשְׁבִּיתוּ מִפָּנֵינוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: לָכֵן כֹּה אָמַר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יַעַן מָאָסְכֶם בַּדָּבָר הַזֶּה וַתִּבְטְחוּ בְּעֹשֶׁק וְנָלוֹז וַתִּשָּׁעֲנוּ עָלָיו: לָכֵן יִהְיֶה לָכֶם הֶעָוֹן הַזֶּה כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה אֲשֶׁר־פִּתְאֹם לְפֶתַע יָבוֹא שִׁבְרָהּ: וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים כָּתוּת לֹא יַחְמֹל וְלֹא־יִמָּצֵא בִמְכִתָּתוֹ חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד וְלַחְשֹׂף מַיִם מִגֶּבֶא:

תרגום

וַוי בְּנַיָא מְרוֹדַיָא אֲמַר יְיָ לְמֶעְבַּד עֵיצָה וְלָא מִמֵימְרִי וּלְאִתְמַלָכָא מַלַךְ וְלָא שְׁאִלִין בִּנְבִיַי בְּדִיל לְאוֹסָפָא חוֹבִין עַל חוֹבֵי נַפְשְׁהוֹן: דְאָזְלִין לְמֵיחַת לְמִצְרַיִם וּבְפִתְגָמֵי נְבִיַי לָא שְׁאִילוּ לְאִתְקָפָא בְּתְקוֹף פַּרְעֹה וּלְאִתְרַחֲצָא בְּטַלַל מִצְרָיִם: וִיהֵי לְכוֹן תְּקוֹף פַּרְעֹה לִבְהַתָּא וְאִתְרַחֲצָא בְּטַלַל מִצְרַיִם לְאִיתְכְּנָעוּ: אֲרֵי הֲווֹ בְטָאנִיס רַבְרְבוֹהִי וְאִזְגַדוֹהִי עַד תַּחְפַּנְחֵס מְטוֹ: כּוּלְהוֹן אָזְלִין לְמִבְהַת לְוָת עַמָא דְלָא יַהֲנוֹן לְהוֹן לָא לְסַעַד וְלָא לְהַנָאָה אֲרֵי לְבַהֲתָא וְאַף לְחִסוּדִין: מְטוּלִין עַל בְּעִירְהוֹן בְּאוֹרַח דָרוֹמָא בְּאַרְעָא עָקָא וְעִיוּק אֲתַר דְאַרְיָא וּבַר אַרְיָוָן וְחֵיוָן חוּרְמָנִין מְפִירְחָן נַטְלִין עַל כְּתַף עִילִין נִכְסֵיהוֹן וְעַל חִיטוֹרֵי גַמְלִין מַה דְבָזוּ צִדְרֵיהוֹן סוֹבְלִין לְעַם לָא יַהֲנוֹן לְהוֹן: וּמִצְרָאֵי לְמָא וְרֵיקָנוּ כִּעֲדָרוּן בְּכֵן עֲרָעִית מִנְהוֹן קְטִילִין וּמִבְּכֵין יָתְבֵי עֲלֵיהוֹן: כְּעַן עוּל כְּתַב עַל לוּחַ בֵּינֵיהוֹן וְעַל שִׁיטוֹן דִסְפַר רְשׁוֹם וּתְהֵי לְיוֹם דִין לְסַהֲדוּ קֳדָמַי עַד עָלְמָא: אֲרֵי עַם סָרְבָן אִינוּן בְּנַיָא כַּדְבַיָא בְּנַיָא לָא אָבוּ לְקַבָּלָא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא דַיְיָ: דְאָמְרִין לִנְבִיַיָא לָא תִתְנַבּוּן וּלְמַלְפַיָא לָא תַלְפוּן לָנָא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא בְּסִיםַן מַלִילוּ עִמָנָא אִשְׁתְּעוּ לָנָא שְׁנַיָין: אַסְטִיאוּנָא מֵאוֹרְחָא דְתַקְנָא אַבְטִילוּנָא מִמַסְרַתָא אַרְחִיקוּ מִן קֳדָמָנָא יַת מֵימַר קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל חֲלַף דְקַצְתּוּן בְּפִתְגָמָא הָדֵין וְאִתְרְחֵצְתּוּן בְּשִׁיקַר וּבְאוֹנָס וְאִסְתְּמַכְתּוּן עֲלוֹהִי: בְּכֵן יְהֵי לְכוֹן חוֹבָא הָדֵין כִּכְרַךְ דְחָרוּב וְאִתְחֲבַר בְּשׁוּר מַתְקַף דִבְתְכֵיף שָׁלוּ יֵיתֵי תַבְרֵיהּ: וּתְבָרָהּ כִּתְבוּר מָן דַחֲסַף וְחַפְרָא דְמַדַקַק לָא נָיְחִיס וְלָא מִשְׁתְּכַח בְּדִיקוּקֵיהּ חֲסַף לְמֵיחְתֵּי נוּר מִמַבְעוּר וּלְמִזְלַח מַיִן מִפְּצִיד:

שאלו ג' בקריא' וסי' ויקחו האנשי' מצידם. ההלכים לרדת מצרים. נדרשתי ללא שאלו: אפעה ד' בקריא' וסימ' לביא וליש מהם. ביולדה אפעה אשום ואשאף יחד. תורגמו לשון אפעה' והזורה הבקע אפעה: לזאת ג' וסימ' ויפן פרעה ויבא אל ביתו. לכן קראתי לזאת רהב. אי לזאת אסלח לך: יב בהד לישן דכתיב

ה' וסימ' אתה דכאת כחלל רהב. אזביר רהב ובבל. תרהבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך התרפס ורהב רעך. ובתבונתו מחץ רהב. תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם הרהיבוני שערך בעדר. ירהבו הנער בזקן והנקלה. לכן קראתי לזאת רהב. עורי עורי לבשי עז. וא' נ"ל ופתור ורהב לבבך: כפרץ ד' וסי' פרץ יי' את איבי לפני דשמואל. וחברו דדה"פ פרץ האלהים את איבי. כפרץ נופל נבעה. כפרץ רחב יאתיו:

רשי

סוררים. פורשים מן הדרך: לנסך מסכה. להטיל עליהם מושל ולא רוחי ודעתי בדבר ומהו הנסוך הוא פרעה: ההולכים לרדת מצרים. על הושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים: לרדת מצרים. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. ד"א ירידה היא להם: ולחסות. להתכסות אבריאי"ר בלע"ז: כי היו בצוען שריו. של מלך ישראל בשליחות למלך מצרים: חנס. היא תחפנחס: כל הובישו. כולם ביישו את עצמן לקנות להם אהובים חנם ועם שארץ לא יועילו למו: על עם. בשביל עם לא יועילו למו: לחרפה. גידוף דישטרביר בל"ע: משא בהמות נגב. מטולין על בעירהון באורח דרום לפי שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל וזהו הגידוף והחרפה שמחרפין אותן רואין את אלו שטוענין מתנות משואות מטוענים על בהמתם להוליך שוחד למצרים חנם ומסכנין עצמן במדברות ארץ צרה וצוקה וגו': אפעה. מין נחש רע הוא ואין בעולם כי אם שנים זכר ונקבה והם יולדים לשבעים שנה: ושרף מעופף. מין נחש הוא ולא שיהו לו כנפים לעוף אלא קופץ ומדלג רחוק מאד וזורק להב מפיו: חיליהם. ממונם: דבשת. חטורת אלדרוב"א בלע"ז יש לו לגמל במקום טעינת המשא ועל שם שמתרקבת תמיד וסכין שם דבש לרפואה קרויה דבשת כדאמרי' בבבא מציעא דבש והרבים (?) לכתישה דגמלי: לזאת. למצרים: רהב. הם גסי הרוח: שבת. עם בטל ומתנשאים חנם: ד"א שבת רהבם וגבותם שלהם ראוי הוא לשבות: חוקה. חקוק אותה הנבואה הזאת: עם מרי הוא. ישראל: חלקות. חנופיות: חזו. הנבאו: הטו. אותנו: מני אורח. חפיצים אנו בנבואת שקר: בדבר הזה. בנבואת אמת: ונלוז. מבוכה ולוזין: כפרץ. של חומה שנפל: נבעה בחומה נשגבה. מגולה ליכנס בה בחומת משגבם: נבעה. לשון גלוי כמו נבעו מצפוניו איגליין מטמורוהי ודונש פתר נבעה בליטה שהחומה נעשית כמין אבעבועות מפני הגשמים וקילקול טיט רעוע: כנבל יוצרים. כד של חרס ולא ימצא במכתת שבריו חרס גדול שיהא ראוי לחתות בו אש מיקוד לשאוב בו אש מן ההסק כל שאיבת אש נופל בה לשון חתייה: לחשוף מים. לדלות וכן לחשוף עשרים פורה וכן חשפי שובל דלי מים מן שביליך אשפוי"שט בלע"ז: מגבא. גוב מלא מים: כי

כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְּבוּרַתְכֶם וְלֹא אֲבִיתֶם׃ וַתֹּאמְרוּ לֹא כִי עַל סוּס נָנוּס עַל כֵּן תְּנוּסוּן וְעַל קַל נִרְכָּב עַל כֵּן יִקַּלּוּ רֹדְפֵיכֶם׃ אֶלֶף אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת חֲמִשָּׁה תָּנֻסוּ עַד אִם נוֹתַרְתֶּם כַּתֹּרֶן עַל רֹאשׁ הָהָר וְכַנֵּס עַל הַגִּבְעָה׃ וְלָכֵן יְחַכֶּה יְהוָה לַחֲנַנְכֶם וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֶמְכֶם כִּי אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט יְהוָה אַשְׁרֵי כָּל חוֹכֵי לוֹ׃ כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלִָם בָּכוֹ לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ׃ וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ׃ וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בוֹ כִּי תַאֲמִינוּ וְכִי תַשְׂמְאִילוּ׃ וְטִמֵּאתֶם אֶת צִפּוּי פְּסִילֵי כַסְפֶּךָ וְאֶת אֲפֻדַּת מַסֵּכַת זְהָבֶךָ תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ׃ וְנָתַן מְטַר זַרְעֲךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת הָאֲדָמָה וְלֶחֶם תְּבוּאַת הָאֲדָמָה וְהָיָה דָשֵׁן וְשָׁמֵן יִרְעֶה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא כַּר נִרְחָב׃ וְהָאֲלָפִים וְהָעֲיָרִים עֹבְדֵי הָאֲדָמָה בְּלִיל חָמִיץ יֹאכֵלוּ אֲשֶׁר זֹרֶה בָרַחַת וּבַמִּזְרֶה׃ וְהָיָה עַל כָּל הַר גָּבֹהַ וְעַל כָּל גִּבְעָה נִשָּׂאָה פְּלָגִים יִבְלֵי מָיִם בְּיוֹם הֶרֶג רָב בִּנְפֹל מִגְדָּלִים׃

אֲרֵי כִידְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲמָרִית דִיתְתוּבוּן לְאוֹרָיְתָא תְּנוּחוּן וְתִתְפַּרְקוּן תִּשְׁקְטוּן וְתִשְׁרוּן לְרוּחְצָן תְּהוֹן גִּיבָּרִין וְלָא אֲבִיתוּן׃ וַאֲמַרְתּוּן לָא אֱלָהֵן עַל סוּסָוָתָן נְעִירוֹק עַל כֵּן תְּעִירְקוּן וְעַל קְלִילִין נִרְכּוֹב עַל כֵּן יְהוֹן קְלִילִין רוֹדְפֵיכוֹן׃ אַלְפָא חַד מִן קֳדָם מְזוֹפִית חַד מִן קֳדָם מְזוֹפִית חַמְשָׁא תְּעִרְקוּן עַד דְתִשְׁתַּאֲרוּן כְּבוּעֲרָא עַל רֵישׁ טוּרָא וּכְאַתָּא עַל רָמְתָא׃ וּבְכֵן עָתִיד יְיָ לְמֵיחַס עֲלֵיכוֹן וְתַקִּיף הוּא דִירְחֵים עֲלֵיכוֹן אֲרֵי אֱלָהָא עָבֵיד דִינָא יְיָ טוּבֵי צַדִּיקַיָא דִמְסַבְּרִין לְפוּרְקָנֵיהּ׃ אֲרֵי עַמָא בְצִיּוֹן יָתֵיב בִּירוּשְׁלֵם מִבְכָא לָא תִבְכֵּי רַחֲמָא יְרַחֵם עֲלָךְ קָל צְלוֹתָךְ יְקַבֵּיל וְיַעְבֵּיד בָּעוּתָךְ׃ וְיִתֵּן לְכוֹן יְיָ נִיכְסֵי סַנְאָה וּבִיזַת מְעִיקָא וְלָא יְסַלֵּק עוֹד שְׁכִינְתֵּיהּ מִבֵּית מַקְדְּשָׁא וִיהֶוְיָן אֵינָךְ חָזְיָן יַת שְׁכִינְתִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא׃ וְאוּדְנָךְ יִשְׁמְעוּן פִּתְגָּמָא מִבַּתְרָךְ לְמֵימַר הָדָא אוֹרְחָא דְתַקְנָא הֲלִיכוּ בַהּ לָא תִסְטוּן מִינֵיהּ לִימִינָא וְלִסְמָלָא׃ וּתְסָאֲבוּן יַת חִפּוּי צַלְמֵי כַסְפֵּיכוֹן וְיַת תִּקּוּן מַתְּכַת דַהֲבְכוֹן תְּרַחֲקִינוּן כְּמָא דִמְרַחֲקִין יַת טוּמְאָתָא כֵּן תְּרַחֲקִינוּן׃ וְיִתֵּן מְטַר זַרְעָךְ דִי תִזְרַע יַת אַרְעָא וְעִיבוּרָא וַעֲלַלָא יִסְגֵּי בְאַרְעָא וִיהֵי פַּרְנוּס וְטַב וְיִתְפַּרְנְסוּן צַדִּיקַיָא מְגִיתֵיהוֹן בְּעִידָנָא הַהִיא שְׁמַן רַכִּיכִין וּפַטִּימָן׃ וְתוֹרַיָא וַחֲמָרַיָא דִי מְפַלְחִין בְּהוֹן יַת אַרְעָא בְּלִיל מְפַטַּם יֵיכְלוּן דִידְרָא בְרִיחְתָא וּבְמַדְרָא׃ וִיהֵי עַל כָּל טוּר רָם וְעַל כָּל רָמָא מְנַטְּלָא פַּצִּידִין נַגְרִין מַיִין תַּקְלָא לְמַלְכִין וּלְמַשִׁירְיָתְהוֹן בְּיוֹם קְטוֹל רַב בְּמִיפַּל רַבְרְבִין׃

רשי

כי כה אמר • הקב"ה לכם זה ימים אין אתם צריכים לבקש לכם מעוז מצרים ולאבד ממונכם כי בשובה ונחת תהיה לכם תשועה בלא סוס ורכב אם תשמעו לי: שובה • לשון ישוב ומרגוע וכן שובה יי' רבבות אלפי ישראל: בהשקט • הבא לכם מאתי ובבטחה תהיה גבורתכם: על סוס ננוס • נתקשר במלכי מצרים ונביא משם סוסים קלים לנוס: אלף אחד • מכם: מפני גערת אחד • מן האויבים או כולכם מפני גערת חמשה תנוסו: אם נותרתם • כמו אשר נותרתם: כתורן • עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן הספינה שקורין משט בלע"ז: וכנס • אף הוא קלונס גבוה שנותנין בראש הגבעה וכשרואה הכופה גייסות באין נותן עליו סודר והרוח מוליכו והו' סימן שינוסו או יתקבצו: ולכן • על שלא אבית' לשמוע: יחכה יי' לחננכם • איננו מדלג לכם על הגזרה הרעה שנגזרה עליכ' כדי למהר ולהביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בא קיצה: ולכן ירום לרחמכם • יתרחק לרחמכם: כי אלהי משפט יי' • ויפרע תחלה מן המורדים בו: אשרי כל חוכי לו • לכשתבא אשר הבטיח כי לא יפל דבר: כי • עוד ימים באים אשר ישאר להיות יושב בציון ובירושלם צדיק יהיה: בכו לא תבכה • לא יתצטרך לבקש בקשה מאת הקב"ה בבכי כי לקול זעקך יחנך: לחם צר ומים לחץ • לא תהיו כרוכים אחר תענוגים כאשר אתם עתה כמה שנאמר השותים במזרקי יין הנה ששון ושמחה וגו': ולא יכנף • לא יתכסה ממך בכנף בגדיו כלומר לא יסתיר ממך פניו: מוריך • הקב"ה המלמדך להועיל: ואזניך תשמענה וגו' • לא כמו שאתם עושים עתה שאת' מואסים בדבריו ואומרי' לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו כ קשובות אף אחריך לשמע דבר מאתי אולי יבא נביא ויורך דרך ללכת בין ימין בין שמאל: אפדת • נוי: כמו דוה • יהו מאוסים בעיניך כנדה: ונתן • הקב"ה את מטר זרעך: ושמן • לשון דבר שמן ואינו לשון שמן לפיכך טעמו למטה ונקוד קמץ: כר נרחב • עד שיהו הכרים שמנים ורחבים: כר • כבש • לשון אחר מישור נרחב כמו ככר הירדן וכמו כרמל כר שהו' מלא תבואה: והאלפים • שוורים: בליל חמיץ • כמו על בלילו קמץ ותבן מחומצין ומחותקין ב בתבואה שמתוכם: יאכלו אשר זורה • התבואה פעמים אחת ברחת ואחת במזרה כדי לנקות התבואה לפיכך יהיה התבן בלול בתבואה שנזרה במזרה אבל הקשין: רחת • פאל"א בלע"ז. מזרה ונ"ן בלע"ז. ומדרש אגדה בליל לשון בלול שיהא האוכל בלול בתבן: יבלי מים • נהרי מים כמו ועל יובל ישלח שרשיו: ביום הרג רב • שיהא טבח גדול בארץ אדום: מגדלים • שבעתים

אבן עזרא

כי • בשובה • השקט כמו שובה יי' רבבות אלפי ישראל הטעם כי תשועה תהיה לכם במקומכם ולא תרדו מצרים: ותאמרו • אמר רבי יונה המדקדק כי ננוס מגזרת נס כטעם נרכב שיש אחריו ויש אומרים שהוא כמשמעו אתם נסתם ורודפיכם יניסון אתכם: על קל • שם התאר לסוס או כר לגמל: אלף • כמוך אל אחד מהם והוא תאר לשר והטעם כי שר שיש לו אלף אנשי' ינוס מפני גערת אדם אחד: תנוסו • כלכם: כתורן • רמז שישארו מעט מהרבה והנכון בעיני כי טעם כנס על הנותרי' בירושלם שלא ירדו אל מצרים: ולכן יחכה יי' • על דרך דיבור בני אדם: לחננכם • משפעלי הכפל על משקל אין נאלת לחמם מהבנין הקל משקל לשכב את בת יעקב ואם הם זרות בדקדוק ולכן הו' ירום לרחמכ' כי השם יעשה לכם משפט ת מאשור: כי עם • בכו לא תבכה • אלה דברי הנביא כי השם יחנך ובא לקול האומ' בעבור שזעקת אליו: ענך • מלה זרה בדקדוק וכן כי ש פארך: ונתן • לחם צר ומים לחץ • שהיה ברעב כאשר פירשתי ושב לבנות לכרמל ומים איננו ש כמו וכן הוא ומים מי לחץ כמו האהלה שרה אמו: ולא יכנף • ירחק שיהיה בכנף הארץ: מוריך • בדרך הישרה והם חזקיהו ושריו: והיו עיניך • כפול בטעם כמשפט: ואזניך • הטע' כי בעיניך תראה מוריך לפניך וכן מ מאחריך תשמע דברי הנביאים והמוכיחים ויש אומרי' כי זה דרך משל על מראה הלב ומשמעו: כי תאמינו • האלף תחת יו"ד ימין וכמוהו רבים והטעם כי אם תאמינו או ת תשמאילו מהדרך • ישרה תשמע באזניך מוריך בדרך הטובה: וטמאתם • צפוי • שם: אפודת • מכסה יקר על הצלם: תזרם • כי הם אפורים בהכאה: כמו דוה • אשה טמאה שלא יגע בה טהור: ונתן • אשר תזרע • אחר מות מלך אשור: כר • כמו ככר הירדן וכן כי בית עין חסר בי"ת כל כך יהיה הזרע והצמח רב: והאלפים • השוורים שיחרשו בהם וכן העיירים כמו שגר אלפיך: בליל • כמו אם יגעה שור על בלילו: חמיץ • גם חמץ שוים: אשר זרה • אותו: ברחת • מגזרת רוח והוא כלי ובמזרה: והיה על כל הר גבוה • פלגים יבלי מים • כמו ועל יובל ישלח שרשיו והטעם רב המטר עד שיעמוד על ההרים: ביום הרג רב • שימותו אנשים: בנפול מגדלים • וזאת נחמה כי אם ימותו עשרה יחיו רבבות כי בעבור שיפול קיר על האלמנה לא יעבור השם הנגפם שלא ישלחנו להחיות רבים כי אין לנגפם דעת שיורד על מקום אחד ולא על מקום אחר עמו ביחד: והיה

תנוסו ה' חס' בליש' וסימ' נכסר בסדר אם בחקתי: בכו ה' כתיב ו"ו בסוף וסימ' כי עם בציון ישב • בכו בכו להולך • הלוך ובכו ילכו • בגת אל תגידו דמיכה • בכו תבכה בלילה: דוה ג' וסי' ואיש אשר ישכב את אשה • תזרם כמו דוה • נתנני שוממה כל היום • אנך:

אבן עזרא

והיה. כל המפרשים אמרו כי זה הפסוק לעתיד וטעם הפרשה על מלחמת גוג ומגוג רק רבי משה הכהן אמר שהיא כולה דבקה והנה אחריה אומר הוי היורדי' מצרים וככה לפניה וטעם אור הלבנה שהשם יחזק אור הלבנה והחמה אחרי הגשם הרב וזה דבר פלא: שבעתים. פי' כאשר פירש הנביא כאור שבעת הימים והטעם כאור שבעת הימים מחובר: ביום יחבוש יי'. בזמן שירפ' השם מכת ישר' בימי גוג או בימי אשור: הנה. טעם שם שישמע מעם' השם במחנה אשור וטעם ממרחק מהשמים ב בעבור דרך המלאך: וכבד משאה. כמו והמשאת הח"ה כי שמות הם לעשן: ורוחו. הרוח היוצא מפיו דרך משל על ד דבר המלאך: להנפה. רובי המפרשי' אומ' כי להנפה כמו להניף ורבי משה הכהן אמר שהוא כמו רסן והנה זה הרוח כרוח שקר שהתנבא עליו מיכיהו והו הנכון והטעם כי הרסן יושם על לחיי הסוס להוליכו לדרך הישר' וזה הרוח ישים רסן מתעה וכמוהו בנפ' שוא והנה טעם להנפה כמו קשר: השיר. הכ"ף לנכח יהודה: כליל התקדש חג. ליל הפסח על כן אמרו הקדמונים ז"ל כי בליל הפסח נכחד מחנה אשור: לבא בהר יי'. דבק עם כהולך: והשמיע יהוה קולו: כאשר יפחד השומ' מקול רעם ונחת. יריד כמו ותנחת עלי ידך: יראה. לעולם. בית בזעף מוסף אח'. בנפץ מגזר' תנפצם: ואבן ברד. דרך משל: כי. בשבט יכה. כאילו בשבט יוכה או כי בשבט יכנו השם: והיה. מוסדה. פעול מהבנין הכבד הנוסף כי הנה מטה על לשון נקבה שמעו מטה ומי יעדה והטעם כל מקום שיעבור עליו זה השבט וכן המטה: אשר יניח יי' עליו. לא יהיה לשם יגיעה רק יכה והמכה הוא המלאך שמח כמו ב בתופים ובכנורות: ובמלחמות תנופה. תנופת יד לנגן: כי.

רשי

שבעתים כאור שבעת הימים. שבעתים שבע שבעיות כאור של שבעת הימים הרי ארבעים ותשע שבעיות העולים לשלש מאות וארבעים ושלשה: שם יי'. גבורתו שתהא לו לשם מה שיעשה בסנחריב: בא ממרחק. להאמין מה שהבטיח זה ימים רבים: משאה. הא' יתירה והוא הלא כמו משא לפיכך נקודה רפי:

מסורה

שבעתים ו' בקריא' וסימ' נמסר בסדר בראשית: שבעת הימים ח' ומקומם מצויין במסר' רבת' דאסדרנא בריש האי חבורא בערך יום: חבוש ג' בקריא' וסימ' ביום חבוש יי' את שבר עמו. פארך חבוש עליך. פניהם חבוש בטמון: ירפא ג' בקריא' וסימ' נמסר במלכים ב' סימ' כ': לשונו ולשונו ז' מל בקריאה וסימ' נמסר

מקרא

והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבש יהוה את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא: הנה שם יהוה בא ממרחק בער אפו וכבד משאה שפתיו מלאו זעם ולשונו כאש אכלת: ורוחו כנחל שוטף עד צואר יחצה להנפה גוים בנפת שוא ורסן מתעה על לחיי עמים: השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחת לבב כהולך בחליל לבוא בהר יהוה אל צור ישראל: והשמיע יהוה את הוד קולו ונחת זרועו יראה בזעף אף ולהב אש אוכלה נפץ וזרם ואבן ברד: כי מקול יהוה יחת אשור בשבט יכה: והיה כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח יהוה עליו בתפים ובכנרות ובמלחמות תנופה נלחם בה: כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן העמיק הרחב מדרתה אש ועצים הרבה נשמת יהוה כנחל גפרית בערה בה:

לא הוי הירדים מצרים לעזרה ועל סוסים ישענו ויבטחו על רכב כי רב ועל פרשים כי עצמו מאד ולא שעו על קדוש ישראל ואת יהוה לא דרשו: וגם הוא חכם ויבא רע ואת דבריו לא הסיר וקם על בית מרעים ועל עזרת פעלי און: ומצרים אדם ולא אל וסוסיהם בשר ולא רוח ו

תרגום

ויהי ניהור סיהרא כניהור שמשא וניהור שימשא יהי עתיד לאזהרא על חד תלת מאה ארבעין ותלתא כנהור שבעת יומיא ביומא דיתיב יי ית גלוות עמיה ומרע מחתיה יסי: הא שמא דיי מתגלי כמא דאתנביאו עלוהי נביא מלקדמין תקיף רוגזי וקשי מלסוברא מן קדמוהי על רשיעיא נפיק לוט ומימריה כאשא אכלא: ומימריה כנחל מגבר עד צואר תקיפין יקטיל לארמא עממיא ברמות ריקנו וזמם דטעו בליסת עממיא: תושבחא תהי לכון בליליא דאתקדש ביה חגא וחדות ליב כמא דנגרין בתודת באבובא למיעל בטור קודשא דיי לאתחזאה קדם תקיפא דישראל: וישמע יי ית זיו קל מימריה ותקוף דרע גבורתיה יגלי בתקוף רגז ושלהובי אשא דמשיצא פסילן בידור וזרמית ואבנין דברד: ארי מקל מימרא דיי מתבר אתוראה די בשולטן מחי: ויהי כל מעבר רברביהון ותקיפיהון די יניח יי פורענות גבורתיה ב ביניהון בתופין ובכנורין ישבחון בית ישראל ועל קרבא תקיפא דיתעביד להון בעממיא: ארי מסדר מן עלמין לקביל חוביהון גהנם אף היא מלך עלמיא אתקנ לעמיקא ולאפתאה מדורא אשתא דלקא בה כד באעין סגיאין מימר דיי כנחל מגבר גפרית דלקא בה: ווי דנחתין למצרים לסעיד ועל סוסותא מסתמכין ומתרחצין על רתיכיא ארי סגיאין ועל פרשיא ארי תקיפין לחדא ולא אסתמיכו על מימר קדישא דישראל ואולפן מן קדם יי לא תבעו: ואף הוא בחוכמתיה איתי בישתא על דעבדיה וית פתגמוהי לא בטיל ואקים על בית מבאשין ועל דסעדין ליאות שקר: ומצרים אנש ולא רב וסוסותהון בסר ולא רוח

מסורה

בספר שפטים סימן ז': נלחם י"ב פתחין וסימ' נמסר בספר שפטים סימן ט': ירידה מצרים ד' בליש' וסימ' ויקומו וירדו מצרים ויעמדו. ויעקב ובניו ירדו מצרים. ההלכים לרדת מצרים. הוי הורדים מצרים לעזרה: ויבא נ"א וסימ' נמסר בסדר ויקהל:

אבן עזרא

מאתמול. ואם הוא בשורק הוא כמו חולם וטעם אתמול מלפנים: תפתה. שם מקום מטונף סביב ירושלם ושם ישליכו כל דומן ויעלה ממנו עשן והטעם כי השם ערך למלך אשור: גם היא למלך הוכן. הטעם כי נכחד כל נגיד ושר ויש אומ' כי הוא רמז למלך אשור: מדורתה. מגזרת מדורה מקום בעור האש: נשמת יי'. היוצאה מהרה וזה דרך משל על הגזרות הבאות במהרה: הוי. כמו אוי ליורדים מצרים שלא ראו זאת התשוע' והלכו להנצל ושם ימותו: ולא שעו. שלא הרפו עצמ' לבטוח בשם מגזר' שעו מני והאומ' כי שעו פר"כן אינכו נכון וגם השם ידע מחשבותם והביא רע עליהם: ואת דבריו לא הסיר. לא בטל: ומצרים. ולא רוח. מלאך כמו יי' אלהים שלחני ורוחו:

רשי

כנחל שוטף. אשר העובר ב יחצה בו עד צוארו שאין בו שום כח לעמוד בפני שטף המים: להנפה. להניף. הווני"ר בלע"ז: בנפת שוא. לא להועיל להם והם סבורים להועיל: רסן. פרומביא פריינק בלע"ז: השיר יהיה לכם. בליל הפסח תבא להם שמחה זו: כליל התקדש חג. כמו שאמרתם שיר על הפסחים במצרים ונראה מקרא זה כאילו בא ללמד על סנחריב ולימד על פרעה שאמרו הלל בליל אכילת פסחים מדרש תילים: כהולך בחליל. ותשמחו במפלת סנחריב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבא בהר יי' כמו ששנינו במס' בכורי': ונחת זרועו. אין זה לשון כוח אלא לשון נוחת פושלנ"ט בלע"ז כמו וינח בכל גבול מצרי' הנחת גבורתו יראה בלהב אש שנשרפו אוכלוסי סנחריב: נפץ. לשון שיבור יתר: וזרם. קילוח מטר שוטף: מקול יי' יחת אשור. אחנים פתח להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו בהגרת חלק: בשבט יכה. אשור אשר היה רגיל להכותך בשבטו: והיה כל מעבר מטה מוסדה. כל מעברות תוקף יסודות אוכלוסיו כל המקומות אשר עברו שם והשחיתום ובום מפלתם יניח יי' אליהם על שמועת מפלתם והם יהיו בתפים ובכינורות. וזה פתרון המקרא בפירוש והיה ב תפים וכינורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח יי' עליו ובמלחמות תנופת שוא מעלה ומוריד נלחם בם הקב"ה. ומדרש אגדה תנופ' קציר העומר עמדה לישראל באותה מלחמה כי ליל ששה עשר בניסן היה: כי ערוך מאתמול. יום שני לבריאת עולם יום שיש לו תמול ואין לו שלשם: תפתה. גיהנם שכל המתפתה ביצרו נופל שם: למלך הוכן. לצורך סנחריב ואוכלוסיו: מדורתה. לשון אש נוקדת מערכת עצים על האש קרויה מדורה: כנחל יי'. כנפיחת רוחו: בוערה. בוערת הוי על הושע ועברת השבטים: היורדים. מצרים לעזרה אשר שלחו מלאכים אל סוא מלך מצרים: ועל סוסים. הבאים משם שהם קלים לרוץ: ישענו. כמו ולא שעו אל קדוש יעקב כמו ששעה חזקיהו שנאמר ביי' אלהי ישראל בטח וימרוד במלך אשור: ואת דבריו לא הסיר. אשר אמר והשיבך יי' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה ואת הלכת מרעתך סופך לילך בגלות על כרחך: וקם. על עזרת השבטים שהם בית מרעים ועל מצרים אשר הם להם לעזרה: יטה

רשי

ויטה ידו · שהקב"ה סומך הכל בידו וכשיטה אות יפלו כזה שאוחז דבר בכפו וכשהוא מרכין כפו הוא נופל כך מדרש אגדה ויונתן תירגם ירים יד מחת גבורתיה: כאשר יהגה · המיית קול כמו וכיונים הגה נהגה: אשר יקרא עליו מלא רועים · יאספון עליו בקריאת קול המון: מלא רועים · אסיפת רועים וכן קראו אחריך מלא וכן יחד עלי יתמלאון · כולם לשון קיבוץ: לא יענה · לא יכנע לא יעשה עצמו עני וכן לענות מפני וכן וענה גאון ישראל: כן ירד: ולא יפחד מהמון האומות: והמליט · יוציא את ישראל מן הצרה · לשון המלטה איסקמוצי"ר בלע"ז: פסוח · דילוג ויש עוד לפותרו לשון חיים: שובו · למי שהעמיקו מחשבות היאך לסור ממנו וסרתם מעליו עתה שובו אליו: וסלעו ממגור יעבור · וחזקו מרוב פחד יחלוף: וחתו מנס · מפני הניסים שיראו שהקב"ה עשה לישר': אשר אור לו בציון · שם יהיה האש מוכן לשורפם: הן לצדק ימלוך מלך · הן אין משפט מלך למלוך כי אם לעשות משפט צדק: ולשרים משפט ישורו · ועל מי יש לו למלוך על שרי' אשר למשפט ישורו · ואמר הנביא זאת על אחז שהיה רשע אבל חזקיהו בנו ימלוך וכדי הוא: והיה איש · הגבור בידאת הקב"ה הוא חזקיהו יהיה לישראל כמחבא רוח כמחסה סלע שנחבאים בו מפני הרוח ונסתרים שם מפני הורב כן יבטחו בו הנותרים מ מעשרת השבטים: בציון · לשון יובש ציה: כצל סלע כבד בארץ עיפה · במקום שמש שהארץ עיפה שם וחריבה ו ותאבה לצל: ולא תשעינה עיני רואים · לא כמות שהם עכשיו אוזניו הכבד ועיניו השע לשון טוח: ולבב נמהרים יבין לדעת · לא כמה שעכשיו השמן לב העם: ולשון עלגים וגו' · ולא כמה שעכשיו כי בלשני שפה עלגים · כל מי שאינו יודע לכוין דיבורו להיות צח קרוי עלג ולעג: כילי · רמאי נוכל חורש רעים: שוע · לשון ארון שהכל שועין ופונין אליו: נבלה ידבר · מדבר לשון הוה הוא: יעשה און · יקבץ מחשבות און כמה עשה לי את החיל הזה: לעשות חונף · חושב מחשבות איך יוכל לעשות חנופה · חונף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: ומשקה צמא יחסיר · לפי פשוטו שנוזלין הצמאים ותרגומו פתגמי אורייתא דאינון כמיא לבחייא מ מרמן לבטלא: ובדבר אביון משפט · לחבל אביון במשפטו · משפט זה לשון תחלת דברים במשפט כשאדבר האביון טענותיו זה יועץ זימות ל להכשילו בכבליו · משפט משמש בלשון תחלת טענות ב דרייסנ"ט בלע"ז וגמר הדין י יאוייזמ"נט בלע"ז ומשפט שסוטרי' אותו ביסורין יושטיצ"א בלע"ז: על נדיבות יקום · בשביל נדיבותיו תהי לו תקומה: נשים

אבן עזרא

ידו · מכתו: ויחדו · מצרים והבורחים אליהם והטעם כי מלך אשור השחית מצרים בבואו אל ירושלם: יכליון · שלם כמו יחסיון: כי · יהגה כטעם ישאג: אשר יקרא · זה אל זה להתחבר להלחם עם האריה: מלא · כלם · שלא יחבר רועה שלא יבא: ומהמונם לא יענה · מגזרת עני גם לענות וכמוהו זמיר עריצים יענה: ירד · רמז למלאך: כצפרים · מלת צפרי' נקבה ולא היא בשם כפילגשים לעולם לשון נקבה על כן עפות שם תואר בפועל כמו רבו' נסבות: יגן · יסתיר מגזר' מגן והטעם על בני הצפרי' שיגנו עליהם ויצילום: והציל · שם הפועל אף על פי שהוא בחירק: פסוח · מגזר' ופסח יי' על הפתח: שובו · אלה דברי הנביא שובו לשם אתם בני ישראל שהעמקתם לו סרה מגזרת סורר: כי · ידיכם · רמז לשופטים וטעם חטא שאין חטא למעלה ממנו ונפל · בחרב לא איש · רק ביד המלאך וחרבו השלופה ואם הו' כדרך משל להבין השומעים: ובחוריו · הנמלטי' ילקחו בדרך: וסלעו · יעבור · סלעו הוא גבול מלכותו מרוב פחדו וזה הטע' ממגור והטעם כי יברח ולא ישען על סלעו ומכל כן שריו · שריו השרים הנמלטים או הנשארים בארצו: אור ותנור · רמז למזבח או דרך משל כאשר הזכי' למעלה ולהב אש אוכלה: הן · הטעם על חזקיהו ושריו ש שתעמד מלכותו ולמ"ד ולשרים לא ידעתי לו טעם וכמוהו והשליכו לאבשלום למן היום: והיה איש · כל אחד משרי חזקיהו או הוא בעצמו: כמחבא רוח · מקום והוא פועל מהבנין הכבד הנוסף: בציון · מגזרת ציה כמו חורב: בארץ עיפה · כמלת כמו בארץ עיפה לך סלה והיה איש יהודה כיושב במקום מחבא רוח: ולא תשעינה · כמו ועיניו השע: ולבב נמהרים · מגזר' מהירות בכסילות: ולשון עלגים · אין חבר ובלשון קדר כמו ע עברים והנכון שהוא הפך מדב' צחות ומלת צחות חסירת מלות כי צחו תואר הש' וטעמו ומשקלו זכות: ולא · כבלי מגזר נובלת עליה: כילי · הפך שוע ושוע כמו כי רב שידיו רפות לתת ולא סגורות מגזרת וסוע אל ההר ויש על דרך דרש שמלת כילי שתים מלות כי יאמר שלי שלי · כי כבל · הטעם על שרי אחז: תועה · שם כי משקל השמות משתנים: וכילי כליו · הטעם כלי המשפט כי היו השרים רשים והנה אומנותם לעות הדין: ונדיב · הטעם על שרי חזקיה על כן בתחלה ולשרים משפט ישורו: נשים

עוזר ה' מל' וסימ' וכשל עוזר ונפל עזור · יתום אתה היית · אל תרחק ממני כי צרה קרובה · זכרה ירושלם · אהלי אפדנו: והציל ג' וסימ' פן מצא לו ערים · גנון והציל · ורעו את ארץ אשור: בחרב ח' רפין וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן ה': בצל ו' רפין וסימ' כפלגי מים בציון · בצל בנטותו נהלכתי · יבי בצל נטוי ·

וַיהוָה יַטֶּה יָדוֹ וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזֻר וְיַחְדָּו כֻּלָּם יִכְלָיוּן׃ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי כַּאֲשֶׁר יֶהְגֶּה הָאַרְיֵה וְהַכְּפִיר עַל טַרְפּוֹ אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו מְלֹא רֹעִים מִקּוֹלָם לֹא יֵחָת וּמֵהֲמוֹנָם לֹא יַעֲנֶה כֵּן יֵרֵד יְהוָה צְבָאוֹת לִצְבֹּא עַל הַר צִיּוֹן וְעַל גִּבְעָתָהּ׃ כְּצִפֳּרִים עָפוֹת כֵּן יָגֵן יְהוָה צְבָאוֹת עַל יְרוּשָׁלִָם גָּנוֹן וְהִצִּיל פָּסֹחַ וְהִמְלִיט׃ שׁוּבוּ לַאֲשֶׁר הֶעְמִיקוּ סָרָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי בַּיּוֹם הַהוּא יִמְאָסוּן אִישׁ אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וֶאֱלִילֵי זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לָכֶם יְדֵיכֶם חֵטְא׃ וְנָפַל אַשּׁוּר בְּחֶרֶב לֹא אִישׁ וְחֶרֶב לֹא אָדָם תֹּאכְלֶנּוּ וְנָס לוֹ מִפְּנֵי חֶרֶב וּבַחוּרָיו לָמַס יִהְיוּ׃ וְסַלְעוֹ מִמָּגוֹר יַעֲבוֹר וְחַתּוּ מִנֵּס שָׂרָיו נְאֻם יְהוָה אֲשֶׁר אוּר לוֹ בְּצִיּוֹן וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלִָם׃

הֵן לְצֶדֶק יִמְלָךְ מֶלֶךְ וּלְשָׂרִים לְמִשְׁפָּט יָשֹׂרוּ׃ וְהָיָה אִישׁ כְּמַחֲבֵא רוּחַ וְסֵתֶר זָרֶם כְּפַלְגֵי מַיִם בְּצָיוֹן כְּצֵל סֶלַע כָּבֵד בְּאֶרֶץ עֲיֵפָה׃ וְלֹא תִשְׁעֶינָה עֵינֵי רֹאִים וְאָזְנֵי שֹׁמְעִים תִּקְשַׁבְנָה׃ וּלְבַב נִמְהָרִים יָבִין לָדָעַת וּלְשׁוֹן עִלְּגִים תְּמַהֵר לְדַבֵּר צָחוֹת׃ לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ׃ כִּי נָבָל נְבָלָה יְדַבֵּר וְלִבּוֹ יַעֲשֶׂה אָוֶן לַעֲשׂוֹת חֹנֶף וּלְדַבֵּר אֶל יְהוָה תּוֹעָה לְהָרִיק נֶפֶשׁ רָעֵב וּמַשְׁקֶה צָמֵא יַחְסִיר׃ וְכֵלַי כֵּלָיו רָעִים הוּא זִמּוֹת יָעָץ לְחַבֵּל עֲנָוִים בְּאִמְרֵי שֶׁקֶר וּבְדַבֵּר אֶבְיוֹן מִשְׁפָּט׃ וְנָדִיב נְדִיבוֹת יָעָץ וְהוּא עַל נְדִיבוֹת יָקוּם׃

וַיַי יָרִים מַחַת גְּבוּרְתֵּיהּ וְיִתְקַל לְסָעִיד וְיִפּוֹל לִסְעוֹד וְכַחֲדָא כּוּלְהוֹן יִשְׁתֵּיצוּן׃ אֲרֵי כִּידְנַן אֲמַר יְיָ לִי כְּמָא דְּמַכְלֵי אַרְיָא בַּר אַרְיָון עַל צֵירֵיהּ דְּמִזְדַּמְּנִין עֲלוֹהִי דָּיַר רָעֲיָן מִקָּלְהוֹן לָא אִתְּבַר וּמֵאִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן לָא מִזְדַּעְזַע כֵּן תִּתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַּיְיָ צְבָאוֹת לְמִשְׁרֵי עַל טוּרָא דְּצִיּוֹן וְעַל רָמְתַהּ׃ כְּעוֹפָא דְּטָאִיס כֵּן תִּתְגְּלֵי גְּבוּרְתֵּיהּ דַּיְיָ צְבָאוֹת עַל יְרוּשְׁלֶם יְגִין וִישֵׁיזִיב יַצִּיל וְיַעְדֵּי׃ תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא אֲרֵי אַסְגִּיתוּן לְמִיחְטֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ אֲרֵי בְּעִידָנָא הַהִיא יִרְחֲקוּ גְּבַר טַעֲוַת כַּסְפְּהוֹן וְטַעֲוַת דַּהֲבְהוֹן דַּעֲבָדוּ לְכוֹן יְדֵיכוֹן חוֹבָא׃ וְיִפֵּיל אָתוּרָאָה בְּחֶרֶב לָא אֱנָשׁ וְחֶרֶב לָא אֱנָשׁ תְּשֵׁיצֵינֵיהּ וְיֵעִירוֹק לֵיהּ כְּמִן קֳדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְגִיבָּרוֹהִי לִתְבַר יְהוֹן׃ וְשִׁילְטוֹנוֹהִי מִן קֳדָם דַּחֲלָא יְעִידוּן וְיִתְבְּרוּן מִן קֳדָם נִיסָא רַבְרְבוֹהִי אֲמַר יְיָ דִּזְיָהוֹר לֵיהּ בְּצִיּוֹן לְעוֹבְדֵי אוֹרַיְתָא וְתַנּוּר בְּעִיר לֵיהּ דְּאֶשָּׁא בִּירוּשְׁלֶם לִדְעָבְרוּ עַל מֵימְרֵיהּ׃ הָא לְקוּשְׁטָא יִמְלוֹךְ מַלְכָּא וְצַדִּיקַיָּא לְמֶעְבַּד פּוּרְעֲנוּת דִּין מִן עַמְמַיָּא יִתְרַבּוּן׃ וִיהוֹן צַדִּיקַיָּא דְּמִיטַּמְּרִין מִן קֳדָם רַשִׁיעַיָּא כְּמָא דְּמִטַּמְּרִין מִן קֳדָם זַרְמִית יְתוּבוּן וְיִתְרַבּוּן וְיִתְקַבִּיל אוּלְפַנְהוֹן בִּפְרִיעַ כְּפַצִּידֵי מַיָּא דְּנַגְדִין בְּאַרְעָא מְשַׁלְהַיָּא בִּטְלַל כֵּיף תַּקִּיף בְּאַרְעָא מְשַׁלְהַיָּא׃ וְלָא יִטַּמְטְמָן עֵינֵי צַדִּיקַיָּא וְאוּדְנֵי מְקַבְּלֵי אוּלְפַן יְצִיתָן׃ וְלִבַּב מְהַרְהֲרִין יִסְבַּר לְמִידַע וְלִישַׁנְהוֹן דַּהֲוָה בְּלִים יוֹחֵי [illegible]לְלָא בְּצַחְצָחָן׃ לָא יִתְאֲמַר עוֹד לְרַשִׁיעַיָּא צַדִּיקַיָּא וּלְדַעֲבָרוּ עַל מֵימְרֵיהּ לָא יִתְאֲמַר תַּקִּיפִין׃ אֲרֵי רַשִׁיעַיָּא רִשְׁעָא מְמַלְּלִין וּבְלִבְּהוֹן מִתְעַשְּׁתִין אוֹנֵס לְמֶעְבַּד שְׁקַר וּלְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ סַטְיָא לְשַׁלְהָאָה נֶפֶשׁ צַדִּיקַיָּא דְּמִתְחַמְּדִין לְאוּלְפָנָא הָא כְּכַפְנָא לְלַחְמָא וּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דְּאִינוּן בְּצַהְיָא לְמַיָּא מַרְמַן לְבַטָּלָא׃ וְרַשִׁיעַיָּא דְּעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין וְאִינוּן עַל עֵיצַת חִיטְאִין מִתְמַלְּכִין לְחַבָּלָא עִינְוְתָנַיָּא בְּמִלֵּי שְׁקַר וּפִתְגָּמֵי חֲשִׁיכַיָּא בְּדִינָא׃ וְצַדִּיקַיָּא קוּשְׁטָא מִתְמַלְּכִין וְאִינוּן עַל קוּשְׁטְהוֹן יִתְקַיְּמוּן׃

ימינו כצל עובר: ג' פסוקי' בקריא' מן ז' מלין ג' מלין מכא וג' מלין מכא והוא במצע וסימ' מאשר שמנה לחמו והוא יתן · ונדיב נדיבות יעץ · אלהים הבין דרכה · אנ"ד:

שדי ל' כתיב י' בקריא' וסימ' במסר' רבת': שאננות ג' נשים שאננות קומנה · וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות · חרדו שאננות רגזה: לבקרים ד' וסימ' יי' חננו לך קוינו · ותוכחתי לבקרים · לבקרים אצמית כל רשעי ארץ · חדשים לבקרים רבה · וא' לבקרים וסימ' ותפקדנו לבקרים:

נָשִׁים שַׁאֲנַנּוֹת קֹמְנָה שְׁמַעְנָה קוֹלִי בָּנוֹת בֹּטְחוֹת הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי: יָמִים עַל־שָׁנָה תִּרְגַּזְנָה בֹּטְחוֹת כִּי כָּלָה בָצִיר אֹסֶף בְּלִי יָבוֹא: חִרְדוּ שַׁאֲנַנּוֹת רְגָזָה בֹּטְחוֹת פְּשֹׁטָה וְעֹרָה וַחֲגוֹרָה עַל־חֲלָצָיִם: עַל־שָׁדַיִם סֹפְדִים עַל־שְׂדֵי־חֶמֶד עַל־גֶּפֶן פֹּרִיָּה: עַל אַדְמַת עַמִּי קוֹץ שָׁמִיר תַּעֲלֶה כִּי עַל־כָּל־בָּתֵּי מָשׂוֹשׂ קִרְיָה עַלִּיזָה: כִּי־אַרְמוֹן נֻטָּשׁ הֲמוֹן עִיר עֻזָּב עֹפֶל וָבַחַן הָיָה בְעַד מְעָרוֹת עַד־עוֹלָם מְשׂוֹשׂ פְּרָאִים מִרְעֵה עֲדָרִים: עַד־יֵעָרֶה עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם וְהָיָה מִדְבָּר לַכַּרְמֶל וְכַרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב: וְשָׁכַן בַּמִּדְבָּר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בַּכַּרְמֶל תֵּשֵׁב: וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט וָבֶטַח עַד־עוֹלָם: וְיָשַׁב עַמִּי בִּנְוֵה שָׁלוֹם וּבְמִשְׁכְּנוֹת מִבְטַחִים וּבִמְנוּחֹת שַׁאֲנַנּוֹת: וּבָרַד בְּרֶדֶת הַיָּעַר וּבַשִּׁפְלָה תִּשְׁפַּל הָעִיר: אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל־כָּל־מָיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל־הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר:

לג הוֹי שׁוֹדֵד וְאַתָּה לֹא שָׁדוּד וּבוֹגֵד וְלֹא־בָגְדוּ בוֹ כַּהֲתִמְךָ שׁוֹדֵד תּוּשַּׁד כַּנְּלֹתְךָ לִבְגֹּד יִבְגְּדוּ־בָךְ: יְהוָה חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ הֱיֵה זְרֹעָם לַבְּקָרִים אַף־יְשׁוּעָתֵנוּ בְּעֵת צָרָה: מִקּוֹל הָמוֹן נָדְדוּ עַמִּים מֵרוֹמְמֻתֶךָ נָפְצוּ גּוֹיִם: וְאֻסַּף שְׁלַלְכֶם אֹסֶף הֶחָסִיל כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ:

(Marginal notes beside the verses: ג' ל' · ב' כשי לחך · ל' · ל' ל' · ל' · ל' · ל' · ל' בטע' ותל' ותר חס' · ו' כתי' יוד · ל' · ד' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · והכרמל ח' ג' · מלין דמיין · ל' · ל' · ל' · ל' · ז' מל' · מל' · ל' · ל' ז' מל' · ל' · ל' · ג' · ל' · כ' יתר מל' · ד' רגס · ל' · ל' · ל' · ל' חס ות' מל')

מְדִינַן דְיָתְבַן שְׁלֵיוָא קוּמָא שְׁמַעֲנָא קָלִי כְּרַכִּין דְיָשְׁרַן לְרוּחְצַן אֲצִיתָא לְמֵימְרִי: יוֹמִין עִם שְׁנִין יְזוּעוּן דְיָשְׁרַן לְרוּחְצַן אֲרֵי סַף עִיבוּרָא עֲלַלְלָא לֵית לְמִכְנַשׁ: אִיתְבְּרוּ דְיָתְבִין שְׁלֵיוָא זָעוּ דְיָשְׁרַן לְרוּחְצַן שְׁלַחוּ וְאִיתְעַרְטִילוּ וְאַסְרוּ עַל חַרְצִין: עַל דַדִין סָפְדִין עַל חַקְלֵי חֲמִידְתָא עַל גוּפְנִין טַעֲנִין: עַל אַרְעָא עַמִּי דְהוֹבַאי וּבוּר תַּסִּיקָאֲרֵי עַל כָּל בָּתֵּי דִין קִירְיָא תַּקִּיפַיָּא: אֲרֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא חָרוּב הֲמוֹן קִירְוַיָּ דַהֲוָאָה פַּלְחִין בֵּיהּ צְדִיאָה בֵּירַת תֻּקְפָּנָא וּמַטְמוֹרָנָא אִתְבְּלַשׁ וּבְדוֹ חָרוּב וְצָדֵי עַד זְמַן אֲתַר דַהֲוָת בֵּית חֵידְוָא חֵידוּ לְמַלְכַיָּא בְּדוֹ הֲוָה מֵיבַז לְמַשִּׁירַיָּן: כָּל דָנָה עַד דְיֵיתֵי לָנָא רוּחַ מִן קֳדָם דִשְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וִיהֵי מַדְבְּרָא לְכַרְמְלָא וְכַרְמְלָא קִירְוִין סַגִיאִין יָתִיב: וְיִשְׁרוּן בְּמַדְבְּרָא עָבְדֵי דִינָא וְעָבְדֵי צִדְקְתָא יָת כַּרְמְלָא יִיתְבוּן: וִיהוֹן עָבְדֵי צִדְקְתָא שְׁלָם וּמְפַלְחֵי צִדְקְתָא יִשְׁקְטוּן וְיִשְׁרוּן לְרוּחְצַן עַד עָלְמַיָּ: וְיִתִיבוּן עַמִּי בְּמְדוֹרֵיהוֹן שְׁלָם וְעַל אַרְעֲהוֹן לְרוּחְצַן וּבְקִירְוֵיהוֹן שְׁלֵיוָא: וְיֵיחוֹת בַּרְדָא וְיִקְטִיל מַשִּׁירְיַת עַמְמַיָּא וְיֵצְדוּן וְיִסוּפוּן דִירֵיהוֹן: טוּבֵיכוֹן צַדִיקַיָּא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין דְאַתּוּן דָמַן לְדָרְעִין עַל שִׁיקַיָּא מְשַׁלְּחִין לְאַדְרַכָּא בְּתוֹרַיָּא וּלְמִכְנַשׁ בַּחֲמָרַיָּא: וַוי דְאָתֵי לְמֵיבַז וְיָתָךְ לָא יִבְזוּן וְדְאָתֵי לְמֵינַס וְיָתָךְ יִנְסוּן כַּד תֵּיתֵי לְמֵיבַז יְבִזּוּנָךְ וְכַד תֵּיתֵי לְמֵינַס יְנִסוּנָךְ: יְיָ רַחִים עֲלָנָא לְמֵימְרָךְ סַבַּרְנָא הֲוֵי תּוּקְפָּנָא בְּכָל יוֹם אַף פּוּרְקָנָנָא בְּעִידַן עָקָא: מִקָּל הֲמוֹן אִתְבְּרוּ עַמְמַיָּא מִסְּגֵי גְבוּרָן אִתְבַּדְּרוּ מַלְכְוָתָא: וְיִכְנְשׁוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַנְאֵיהוֹן כְּמָא דְכַנְשִׁין יָת זַחֲלָא וְאַזַן בְּמָאנֵי זֵיְנָא כְּמָא דְאַזַן בְּזִירְקְתָא:

אבן עזרא

נשים. יש אומרים כי הטעם הקריות כי הם חשובות כבנות ושומרון היתה כאם: ימים. הטעם שנה על שנה: רגזה. בחסרון נו"ן והנגיד אומר שהוא לשון ציווי ואם הוא על לשון זכר ורבי משה הכהן אמר שהוא שם הפעל: אוסף. הטעם כפול אוסף התבואה: חרדו. על לשון זכר כמו אם תעירו אם תעוררו בדרך קצרה: רגזה. זכרתיו וככה משפט פשוט' ועורה שיפשטו הבגדי' ועורה מגזרת ערום ועריה עריה תעור והנכון בעיני כי הנשים הם ב כמשמעם: על שדים ספדים. כל הנשים תחם' מלת כל כמו וכל הנשים יתנו יקר: על. עמי. שמרון: קוץ שמיר. חסר וי"ו כמו אדם שת אכום: כי. שמיר יעלה על כל בתי משוש: כי ארמון. המלך שב גם נטש מהבנין הקל שלא נקרא שם פועלו: עופל. מקום שהיה גבוה מגזרת ויעפילו: ובחן. כמו הקימו בחוניו והם מגדלים היו מערות: עד יערה. מבנין נפעל והטעם כי אליכו תביט הרעה על ביאת מלך אשור אל ארץ יהודה והטעם ב גזירה: והיה. כל מדבר זרוע כמו ה הכרמל והכרמל ליער יחשב כחבירו הראשון: ושכן. הטעם שהשם יעשה משפט בעתכיו: והיה מעשה הצדקה שלום. כי כן היה בימי חזקיהו כאשר אמר ולשלום אין קץ ויש מפרשים כי יערה עליכו לשבח: וישב. איש יהודה: וברד. הרי"ש פתוח כי הו' פעל כמו עשן כולו והטע' כי אם ירד ברד אל היער ירד ולא אל מקום הזרע. וטעם תשפל העיר שתשב פ פרזות כבקעה: אשריכם זורעי על כל מים. שיבואו: משלחי רגל השור. כטעם והאלפים והעירים כי פרש' אזת היא כלה: הוי. לשון קריאה והטעם על אשור: כהתימך שודד. להיותך שודד תושד: כנלותך. כמו כהכלותך וכמוהו ולא יטה לארץ מנלם: יי'. זאת היא תפילת הצדיקים בבוא מלך אשור והיא בדרך נבואה: היה זרועם. על אנשי המלחמה: מקול המון. אשור: מרוממותיך. שנתת לו רוממות: ואסף שללכם. שלל הגוים כי שימן הכף בעבור ישראל שהגלה מלך אשור: גבים. תרגום ארבה בארמית: שוקק. כמו אוסף ויש אומרים כי כמוהו וכן משק ביתי ולפי דעתי שכמוהו בספר יואל ישתקשקון גם הוא בארבה: כסגב

רשי

נשים שאננות · מדינן דיתבן שליוא: בנות בטוחות · כרכין דיתבן לרוחצן: ימים על שנה · כמו ספו שנה על שנה ותמיד עונותיכם מתגברין וסוף תרגזנה או שהן עכשיו לבטח כי יכלה מהן בציר הענבי' ואוסף התבואה לא יבוא אל הבית · אוסף שם דבר לכך טעמו למעלה וניקוד פתח: רגזה · כמו לרגז: פשוטה · כמו לפשוט: ועורה · כמו לערות לשון עריה: וחגורה · כמו לחגור לכך טעמו למעלה וכן תירג' יונתן שלחו ואיתערטלו ואסרו על חרצין מתוך שיפשיטו ויתערטלו מבגדיהם לא יחגרו על בגדיה' כי על מתניה': על שדי' סופדי'. יטפחו על לבם על שדי' חמדתן · ומדרש אגדה על חכמי סנהדראות שהם כשדי' המניקים יספדו · ועל עיר חמדתם שתחרם כשדה ועל גפן פוריה הם ישראל גפן ממצרים הסעתי: קוץ שמיר' הובאי ובור כי כל חורבן זה יהיה על כל בתי משוש ועל קריה עליזה · ירושלם שהיא משוש לכל הארץ: כי ארמון · המלך נוטש והמון העיר גלה: עופל ובוחן · בית מקדשי שהיה להם למבצר: היה בעד מערות · יהיה בתוך חורבות · מערות לשון ערו ערו · ובעד כמו הבעד ערפל ישפוט: עד עולם · עד עת קץ · עופל ובחן שניה' לשון מבצר: משוש פראים · לתאות ישמעאל ולמרעה אדום וחיילותיו: עד יערה עלינו · ישפוך עלינו כמו ותער כדה לשון שפיכ' נופל על הרוח כמו ושפכתי על בית דוד רוח חן וכן אשפך רוחי על כל בשר: ליער יחשב · קירוין סגיאן כיער הזה שהוא מלא עצים: ושכן במדבר משפט · בירושלם שהיא כמדבר: וצדקה בכרמל · היא ארץ ישראל שתהא באותן הימים ככרמל: וברד ברדת היער · על כרחי אין ברד זה שם דבר שהרי ניקוד חציו קמץ וחציו פתח בלשון פעל וכן פ פתרונו לשון פעולה כמו ורחץ וישב ועמד וברד ויברוד את ברידת היער ויהיה הבי"ת של ב ברדת מן יסוד כמו עטרת עקרת כלומר וימטיר הקב"ה את מטר פחי הרשעים בני שעיר שהם ע עכשיו בגויים ומלאים ערי' כיער: ובשפלה · שנשפלו ישראל עד עכשיו תשפל עיר מטרופולין של אדום ודוגמת כן תירגם יונתן ויחות ברדא ויקטול משריית ע עממיא: אשריכם · ישראל שהצליחה זרעת צדקתכ' כזורעי' על מים מעתה תקצרו ותאספו תבואת שכרכם הטוב תשלחו רגל השור לדוש התבואה והחמור להביא אל הביתכך תירגם יונתן כלומ' תקבלו שכר פעולתכם הטובה: הוי. האויב שאתה שודד תמיד ואתה לא שדוד ובוגד אתה תמיד ואין אדם בגדך ובוזך: כהתמך · להיות שודד כבלותך שדידתך באותם שנגזרה גזרה עליהם להיות שדודים על ידך תושד: כנלותך לבגוד. מנחם חיבר כנלותך עם ולא יטה לארץ מנלם בחלק אח' ומנלם המ"ם הראשונה בו יסוד נופל כמו מ"ם של מאמר ושל מדע ויתכן להיותו לשון כליון לפי הענין. כנלותך לשון ככלותך. ולא יטה לארץ מנלם כליון הנגזר עליהם לא יטה לארץ להיו' בטל והולך אלא הולך וחזק: היה זרועם. של שדודים ביד השודד: לבקרים. מדי יום יום כשהוא מיצר להם אף ישועתנו תהיה בעת צרה: מקול המון · הבא מלפניך נדדו עמים עד הנה כשהפלאת לנו ניסיך: ואוסף שללכם. זה מוסב על כנלותך לבגוד יבגדו בך ואוסף שללכם אתם הבוגדי' את עמי בבא פקודתכם יבוזו אתכם שארית עמי ויאספו שללכם כאסיפת חסיל שאוסף לו תבואה בקיץ כל אח' לעצמו אף כאן יבוזו איש לו: כמשק גבים שוקק. כקול כהם מים האספים ונופלין בגבים בגבהם כן יהמו הבאים לשלול ולבוז · משק לשון נהם כמו ארי נוהם ודוב שוקק · כן ממשק חרול כשהרוח מנשבת בחרולים והם מכים זה על זה נותנים קול וכן בעיר ישוקו: גבים · כמו לחשוף מים מגבא · ורבותינו דרשוהו באוצרות חלק בבזת אוכלוסי סנחריב:

כי מוכן מרום· הראה גבורתו שהוא רם על כל וידו על העליונה: והיה אמונת עתך וגו'· והיה לך לחוסן ישועות ולחכמ' ודעת את אשר תאמין לבוראך עתים שקבע לך לתרומות ומעשרות בעת הפרשתן ללקט שכחה ופיאה בעתם לקיים שמיטין ויובלות בעתם: יראת יי'· שתיראו מלפניו היא אוצר טוב להפתח לך מאתו על ידה·

כמנב יו'· והטעם על השכינה שהיא בציון: והיה אמונת עתך· אלהים יהודה ידבר: חכמת· שמוך ויתחסר חכמת כך יראת השם היא אוצר חוסן ישועות: הן אראלם· יש אומ' מגזרת אריאל כאילו אמר על אראם ואיננו נכון בטעם הפרשה ויש אומרי' שהן שתי מלות אראה להם גם זה רחוק והנכון בעיני שמלת אראלם כמו מלאכיהם והעד

ודעת ד' ג' קמצי' וא' פתח וסימ' והיה אמונת עתיך חסן· טוב טעם ודעת למדני· הלא כתבתי לך שלישים· ולבי ראה הרבה חכמה: עתה כה"ר וסימ' נמסר בבס' רבתא בשרש עת: קוצים ד' ב' חס' וב' מל' וסימ' כי תצא אש ומצאה קצים· קוצים כסוחים באש יצתו· ואל תזרעו אל קצים· רעבו כאש קוצים· תניינא

נִשְׂגָּב יְהוָה כִּי שֹׁכֵן מָרוֹם מִלֵּא צִיּוֹן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְהוָה הִיא אוֹצָרוֹ׃ הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכָּיוּן׃ נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח הֵפֵר בְּרִית מָאַס עָרִים לֹא חָשַׁב אֱנוֹשׁ׃ אָבַל אֻמְלְלָה אָרֶץ הֶחְפִּיר לְבָנוֹן קָמַל הָיָה הַשָּׁרוֹן כָּעֲרָבָה וְנֹעֵר בָּשָׁן וְכַרְמֶל׃ עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהוָה עַתָּה אֵרוֹמָם עַתָּה אֶנָּשֵׂא׃ תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ רוּחֲכֶם אֵשׁ תֹּאכַלְכֶם׃ וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ׃ שִׁמְעוּ רְחוֹקִים אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וּדְעוּ קְרוֹבִים גְּבֻרָתִי׃ פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה רְעָדָה חֲנֵפִים מִי יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה מִי יָגוּר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם׃ הֹלֵךְ צְדָקוֹת וְדֹבֵר מֵישָׁרִים מֹאֵס בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד אֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ דָּמִים וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע׃ הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים׃ מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה אֶרֶץ מַרְחַקִּים׃ לִבְּךָ יֶהְגֶּה אֵימָה אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל אַיֵּה סֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים׃	תַּקִּיף יְיָ דְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא דַאֲמַר לְמִמְלֵי צִיּוֹן עָבְדֵי דִין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ׃ וִיהֵי מָא דַאֲמַרְתָּא לְאוֹטָבָא לְדַחֲלָתָךְ אִיתֵיתָא וְקַיֵּימְתָּא בְּעִידָּנֵיהּ תְּקוֹף וּפוּרְקַן חוּכְמְתָא וּמַדַּע לְדַחֲלַיָּא דַייָ אוֹצַר טוּבֵיהּ עָתִיד׃ הָא כַּד תִּתְגְּלֵי לְהוֹן יְצִוְוחוּן בְּמֶרֶד אִזְגַּדֵּי עַמְמֵי דַאֲזַלוּ לְבַסָּרָא שְׁלָם תָּבוּ לְמֶהֱוֵי בָכַן בְּמָרִיר נְפַשׁ׃ צְדִיאוּ כְּבִשַׁיָּא פְּסַקוּ עָדֵי אוֹרְחָתָא עַל דַאֲשְׁנִיאוּ קְיָמָא אִתְרַחִיקוּ מִקִּרְוֵיהוֹן לָא חֲשִׁיבוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּבִישְׁתָא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן׃ אִתְאַבְלַת חֲרוּבַת אַרְעָא יַבִּישׁ לִבְנָן נְתַר הֲוָה שְׁרוֹנָא כְּמֵישְׁרָא צָדֵי מַתְנַן וְכַרְמְלָא׃ כְּעַן אִתְגְּלֵי אֲמַר יְיָ כְּעַן אִתְרוֹמַם כְּעַן אֶתְנַטַּל׃ אִיתְעַשְׁתּוּן לְכוֹן עַמְמַיָּא אִתְעַשְׁתִּינָתוּן דִּירְשַׁע עֲבָדְתּוֹן לְכוֹן עוֹבָדֵי בִישִׁין בְּדִיל עוֹבָדֵיכוֹן בִּישַׁיָּא מֵימְרֵי כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא יְשֵׁיצֵי יַתְכוֹן׃ וִיהוֹן עַמְמַיָּא יְקִידַת נוּר כּוּבִין מְפַסְּקִין בְּנוּרָא יִתּוֹקְדוּן׃ שְׁמָעוּ צַדִּיקַיָּא דִּנְטַרוּ אוֹרַיְתָא מִלְּקַדְמִין מָא דַעֲבָדִית וּדְעוּ חַיָּבַיָּא דְּתָבוּ לְאוֹרַיְתִי קָרִיב יְגִבוּרְתִּי׃ אִתְבָּרוּ בְצִיּוֹן חַיָּבִין דַּחֲלָא אַחֲדַתִינוּן לְרַשִׁיעַיָּא דַהֲווֹ מְגַנְבִין אוֹרְחַתְהוֹן אָמְרִין מַן יְדוּר לָנָא בְּצִיּוֹן דְּבָהּ זִיהוֹר שְׁכִינְתֵיהּ כְּאֶשָּׁא אַכְלָא מַן יְתוּתַב לָנָא בִירוּשְׁלֶם עֲתִידִין

רַשִׁיעַיָּא לְאִיתְדָּנָא לְאִתְמַסְרָא לְגֵיהִנָּם יְקִידוּת עָלָם׃ אֲמַר נְבִיָּא יְתִבוּן בָּהּ צַדִּיקַיָּא כָּל דִּמְהַלֵּךְ בִּזְכוּ וּמְמַלֵּל כֵּיוָנָן מִתְרַחִיק מִמָּמוֹן דִּישַׁקַר מַרְחִיק נַפְשֵׁיהּ מִן אֲנוּסִין מְנַע יְדוֹהִי מִלְּקַבָּלָא שׁוּחֲדָא מְטַמְטֵם אוּדְנֵיהּ מִלְּמִשְׁמַע בְּאַשְׁדִי דַם זַכַּאי וְכָלֵי עֵינוֹהִי מִלְּמֶיחֱזֵי בְעָבְדֵי בִישׁ׃ הוּא בְּאֲתַר רָם וּמְנַטַּל יְהֵי בֵּית מֵישְׁרוֹהִי בֵּית מַקְדְּשָׁא תִּסְבַּע נַפְשֵׁיהּ מְזוֹנֵיהּ מְסַפֵּק מוֹהִי קַיָּימִין כְּמַבּוּעַ דְּמַיִּין דְּלָא פָסְקִין מוֹהִי׃ יַת יְקַר שְׁכִינַת מֶלֶךְ עָלְמַיָּא בְּתוּשְׁבַּחְתֵּיהּ יֶחֱזְיָין עֵינָךְ תִּסְתַּכֵּל וְתֶחֱזֵי בְּנַחְתֵי אֲרַע גֵיהִנָּם׃ לִבָּךְ יְחַשּׁוֹב רַבְרְבָן אֵיכָא סָפְרַיָּא אֵיכָא דְּרַבְרְבַיָּא אֵיכָא חֲשַׁבַיָּא יָתוּן אִם יְכְלוּן לְחָשְׁבָא מִנְיַין קְטִילֵי רֵישֵׁי מַשִּׁירְיַת גִּבָּרַיָּא׃

ובהרא מל'· וא' זרעו חטים וקוצים: מצודות ט' בליש' וסימ' את המנהרות ואת המצדות· וישב דוד במדב' במצדות· יעלו זיפים· וישב במצדות עין גדי· נלכדה הקריות והמצדות· חדלו גבורי בבל· ואשר במצרות ובמערות במדבר· והוא מרומים ישכון· ויתנהו בםסגר בחחים· וסימ' בלשון ארמי במערתא דגדיא בטורא כטמר מרום בבל אקש לה מותא:

לבך יהגה אימה· כשתראה המלכים והשרים והחכמים שהיו שליטים בחייהן והרי הם נדונים בגהנם יהגה לבך אימה· איה שהיה סופר בחייו ושוקל כל דבר חכמה ...

שני בכיכים: ועוצם· כמו ויעצם את עיניו ואם הם שנים בגינים: הוא· עושה אלה: ישכון· בציון כאילו דר במצדות: לחמו נתן· יהיה נתון לו לחם להספיקו: כאמנים· שלא יכזבו והטעם שלא יכרתו והנה הוא יושב בבוח גם יתענג: מלך· אלה דברי הנביא כאומר יזכור יהודה בבא מלאכי מלך אשור לקחת מס מחזקיהו כי ...

את עם נועז: לא מדעתם הכונן סורם או לבניין נפעל והיא מלה זרה אין לה משפחה והטעם עם נכרי או משכה והאומר כי הכונן תחת למ״ד לא דבר נכונה: כלעג לשון. כי כל לשון שלא יבין אדם אותה הוא בעיניו ללעג: חזה. אין צורך לאדם לחזות מלך אשור רק חזה ציון: קרית מועדינו. כמשמעו או כמו שרפו כל מועדי אל: אהל

את עם נועז. כמו לועז אלו כל האומות שאין לשונם לשון הקדש: לא תראה לא תחשוב בלבך כי כולם יהיו חשיכים ושפלים: כלעג. לשון עלגים ועימקי שפה כל זה לשון נכרית שאינך מכירית בלשון הקדש: עמקי שפה. כמו ויהי כל הארץ שפה אחת: חזה ציון. ואתמי תראה בלבך להחשב מלוכה ושררה את ציון אשר היא קרית בית וועד לנו:

צבאם ז׳ וסימ׳ ויכלו השמים והארץ. כי קצף לי״י על כל הגוים. ונמקו כל צבא השמים. המוציא במספ׳ צבאם. ואדם עלי בראתי. וברוח פיו כל צבאם. אתה עשית את השמים. וכל צבאם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית:

את עם נועז לא תראה עם עמקי שפה משמוע נלעג לשון אין בינה: חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן אהל בל יצען בל יסע יתדתיו לנצח וכל חבליו בל ינתקו: כי אם שם אדיר יהוה לנו מקום נהרים יארים רחבי ידים בל תלך בו אני שיט וצי אדיר לא יעברנו: כי יהוה שפטנו יהוה מחקקנו יהוה מלכנו הוא יושיענו: נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס אז חלק עד שלל מרבה פסחים בזזו בז: ובל יאמר שכן חליתי העם הישב בה נשא עון: קרבו גוים לשמע ולאמים הקשיבו תשמע הארץ ומלאה תבל וכל צאצאיה: כי קצף ליהוה על כל הגוים וחמה על כל צבאם החרימם נתנם לטבח: וחלליהם ישלכו ופגריהם יעלה באשם ונמסו הרים מדמם: ונמקו כל צבא השמים ונגלו כספר השמים וכל צבאם יבול כנבל עלה מגפן וכנבלת מתאנה: כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד ועל עם חרמי למשפט: חרב ליהוה מלאה דם הדשנה מחלב מדם כרים ועתודים מחלב כליות אילים כי זבח ליהוה בבצרה וטבח גדול בארץ אדום:

ית מרוות עם תקיף לא תיכול למיחזי עמא דהוה עמיק ממללהו׳ מלמשמע מלעגין בלישנהון מדלית בהון סוכלתנו: תחזי במפלתהון ציון קרית זמננא עינך יחזיין בנחמת ירושלם באצלחותא בשליותא כמשכנא דלא מתפרק ולא משתלפן סכותהי לעלם וכל אטונוהי לא יתפסקון: ארי אילהין מתמן תתגלי גבורתא דיי לאוטבא לנא מאתר נפקין נהרין שטפין פתיות ידין דלא תיזיל ביה ספינת צידין ובורני רבתא לא תגוזיניה: ארי יי דיננא דאפקנא בגבורתיה ממצרי׳ יי מלפנדיהב לנא אולפן אוריתא מסיני יי מלכנא הוא יפרקיננא ויעביד לנא פורענו׳ דין מן משרי׳ גוג: בעידנא ההיא יתברון עממיא מתוקפיהון ויהון דמן לספינא דאתפסקו חבלהא ולית להתקוף על תרניהון דאתפסיק ולא אפש׳ למפרס עלוהי קלע בכן יפלגון בית ישראל נכסי עממיא סגיאות עדי ובוז ואפילו ישתארון בהון עוירין וחגירין אף אינון יפלגון סגיאות עדי ובוז: ולא יימרון מכען לעמא דשרן סחור סחור אתוב לשכינתא מלותכון אתת עלנא מחת מרע עמא בית ישראל יתכנשון ויתובון לארעהון שביק לחוביהון:

אתקרבו עממיא למשמע ומלכוות אציתו השמע ארעא ומלהא תבל וכל דדיירין בה: ארי רגז מן קדם יי על כל עממיא וקטולא על כל משריתיהון חייבינון מסרינון לקטלא: וקטיליהון יתרמון ופגריהון יסק תננהון ויתימסון טוריא מדמהון: ויתימסון משתביב כל חילי שמיא ויתמחון מתחות שמיא כמא דאמיר עליהון בסיפרא וכל משריתיהון יסופון במיתר טרף מגפן וכדבלא מתאנ: ארי תתגלי בשמיא חרבי הא על אדום תתגלי ועל עמא דחייבית לדינא: חרבא קדם יי אתמליא דם אדהנת מתרב מדם מלכין ושלטונין מתרב כלית רברבין ארי קטלא קדם יי בבצר ונכס סגיא בארע דאדום:

חסר כף: יצען. אין לו רע וטעמו לא יפל או בל יסע יתד מ מיתדותיו: וכל. חבלים הם המיתרים: כי. הטעם לא יסע זה האהל רק יהיה ה השם אדיר לנו במדיל שים סביבותיה נהרי׳ ויאורים. חסר וי״ו כמו שמש ירח עמד: ידים. מקומות והטעם מכל פאה והם נהרים שלא ילך באחד מהם אני במשוט והטעם שלא יפחדו מאויב לא מהים ולא מהיבשה כי זה הפסוק כנגד לבך יהגה אימה ואין מי שישפוט עוד שיאמר פלני יתן מס זה והמחוקק הוא הסופר יכתוב מי ומי ילך אל המלך בעת כי השם לבדו הוא שפטינו ומחוקקינו ומלכנו: נטשו. כף חבליך לנכח מחנה אשור כטעם כמו ונטשתיה דרך משל כי הספינה תטבע והים ישליך ה הממון שיש בה: בל. יחזקו החובלים התורן שלהן ולא יפרשו נס אז יחלק עד שלל כמו ארמית עפר מגזר בבקר יאכל עד: מרבה. כמו הרבה אפילו פסחים בזזו בז ואף כי אחרים: ובל יאמר. עוד השכן בציון חליתי כי העם כולו נשוא עון: קרבו ולאומים. שהיא מליאה מהם: תבל. מקום הישוב: וכל צאצאיה. מגזרת יצא: כי. כל המפרשים אומרין כי זה לעתיד רק רבי משה הכהן אומר כי אדום זרבה בימי א אשור וכל הפרשה הי׳ דבקה: צבאם. הם צבא המלחמ׳: וחלליה׳ יעלה באשם. שם

בל יצען. בל יטה: דומה לו אילון בצעננים ומתרג׳ מישור אגניא והם נקעים שבשדות ש שקורין פושי״ן בלע״ז כמו אגני ד דארעא מיקרו שהמים כאספים שם מן ההרי׳ והגבשושיות וכ״ת של בצעננים אומר אני שאינה כ כנרשת בתיבה לא תשמש היא: בל יסע יתדותיו. היתדות שקושרין בו מיתרי האהל בל יסע אותם מן הארץ ממקו׳ תקיעתם כמו ויסיעו אבנים גדולות וכן ו ויסיעם עם הבריח לשון תליש כי אם שם: כי אם. מושב על בל יסע יתדותיו ועל בל ינתקו הרעה לא תהיה כי אם הטוב׳ וי׳ יהיה שם אדיר לנו והעיר תהיה מקום נהרים יאורים: כענין שנאמר ביחזקאל וימד אלף ו ויעבירני נחל אשר לא אוכל ל לעבור וכן נבא יואל ומעין מבית יי׳ יצא והוא הנחל שיהא מתגבר והולך: אני שיט. אניה השטה במים: וצי אדיר. ובורני רבתא: כי יי׳ שופטנו. שר ושופט שלנו: נטשו חבליך. המושכים את הספינה את רומי חיבת: כן. הכן היטב: תרנם. תורן הספינה: בל פרשו נס. לא יוכלו לפרוש ווילון המנהיג את הספינה: אז חולק עד. שלל עדיה: מרבה הרבה יחלקו שלל אדום: פסחים. שהיו עד עכשיו חלשים: ובל יאמר שכן. של ישר׳ חליתי. בשביל האומה הזאת באתני הרעה. כי העם ישראל שיקראו עם היושב בירושלם יהיה שלות עון: ונמקו כל צבא השמים. יפחדו כשאסליך את שרי האומו׳ ונגולו לשון גולל ונגלו כספר השמים תירגם יונתן ויתמחון מתחות שמיא כמא דאמיר עליהון בסיפרא ואני מפרשו לפי העניין מפני שעכשיו הטובה והאורה לאומו׳ לכשימחו ויחרבו יהי דומה העולם חשך עליהם כאילו נגלל השמש והאור כגלילת ספר: יבול. יכמוש. וכנובלת מתאנה כמושה כאילו קרויה כ נובלת. וזהו שפירשו רבותינו מאי נובלו׳ בושלי כומר׳ שנתבשלו בכומר לאחר לקיטתן נובלין ו ומתחממות ומתבשלות: כי רותה בשמים חרבי. להרוג שרים שלמעלה ואחר כך תרד על אדום למטה שאין כל אומה לוקה עד שילקה שר שלה במרום: עם חרמי. עם מלחמתי לשון משנה בשעת חירום שנו וכן את איש חרמי דאחאב: כרים ועתודים. שרים ושלטונים: בבצרה. מארץ מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת חושם וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה לפיכך תלקה עמהם בפקיקתה: רחמים

שם והנה הוא בלי סמיכה בא״ם על משקל קדש. כמו משעלי הכפל מבנין נפעל: ונמקו. בבא לאדם יום אידו תחשך לו השמש כאשר הוא כתוב ביום המות והכבון בעיני שאלה הדברים רמז לכל עזר שיש לו לכל גוי במשטר שמים כאשר מפורש בספר דניאל ונמקו מבנין נפעל וכן נגלו מגזרת מגלה: כי. זה החזוק לאשר רמזתי מהגזירות: הנה על אדום תרד ועל עם חרמי. שים לי חפץ להיותם חרם לעשות משפט בהם: חרב. הטעם נזרה: הודשנה. מלה מורכבת מבנין שלא נקרא שם פעלו ומבנין נפעל על דעת רבים ואיננו נכון רק היא מלה זרה והטעם מגזרת והיה דשן ושמן: כרים. כמו חלב כרים דרך משל לגדולים כמו אילי מואב: בבצרה: יש אומר שהיא קום מבטיכה וזה לא יתכן כי אין לה היום אלף שנים שנוסדה רק היא מדינה בארץ אדום: וירדו

ראמים עמם. מלכים עם שלטונים ראמים הם העתודים הכתובים למעלה: אבירים. פרים בריאים וגדולים כמה דאת אמר עם אבירי בשן סלה: שלומים לריב ציון. תשלום גמול על עסקי ריב ציון הצועקת לפניו לשופטה מן המריעים לה: ונהפכו נחליה. של אדום: קפוד. עוף הפורח בלילה צואיטא בלע"ז:

וירדו. עמם: עם הכרים והעתודים והראמים והפרים הם רמז למלכי אדום: כי. זה הכתוב יוכיח שהוא לעתיד ויש אומרים כי זאת הנבואה נתקיימה בימי נבוכד נצר אחר גלות ציון כטעם גם עליך תעבור כוס: שנת שלומים. כמו גמולך ישוב בראשך הכתוב גם בספר עובדיה על אדום: ונהפכו. כן היה או יהיה במעשה פלא ויש אומ' כי הוא דרך משל שלא ישאר שם מים כאלו נהפכו המים לזפת: בוערה. תוכיח כי אין זפת ל' לשון נקבה: לילה. לא תכבה: לנצח נצחים. זמנים אין קץ להם: וירשוה. קפוד. ידוע מגזרת קפדתי כאורג חיי: קו. הקו והאבן ביד הבונה ותוהו ובהו כטעם שממה: חוריה. הם הגדולים הנמשלי' לעין לבן כי הקטנים יקראו חשובי': מלוכ'. יקראו אותם הקרואים והאחר' אות למד ממלכת מלוכה: אפס. כמו אין: ועלתה. על ארמנותיה כל אחד מהסירים והם קוצים כמו כי כקול הסירים תחת הסיר וככה קמוש: תנים. כמו אח הייתי לתנים: חציר. כמו חצר וכמוהו ישים וזקן או הוא חצר ממש: ופגשו ציים. דרים בארץ ציה: איים. רבים כמו ואת האיה והם בא במ"ם: ושעיר. כדמות שעירי' ברים: הרגיעה. מנחה מרגוע: לילית. העוף שיעוף בלילה: שמה. קפוז. היכנו כמו קפוד רק עוף אחר: ותמלט. ותוליד וכן והמליטה זכר ובקע' תולדת' לבקוע ביציה: ודגרה. כמו קורא דגר: דיות. לשון רבות כמו מן הדיה: דרשו מעל ספר יי'. רמז לגזרו' שמים שהם כתובים באצבע אלהים והטעם שכל הגזרו' הבאות על ארץ אדום גם הם הנכתבות להיות ארץ אדום נוה להן: כי פי. רמז לגזרות היוצאות מפיהם: ורוחו. רוח פיו והנה הטעם כפול כמשפט: והוא. חלקתה. פועלת ופעולה: בקו. שהוא קו אמת: ישושום. יש אומרים שהמ"ם חסרת בי"ת וכן הוא ישושו בם ואין זה נכון כי מה טעם בם והאמת כי המ"ם תחת נון נוסף בפעלים כמו פדיום והטעם כי ארץ אדום תהיה לברח חרבה רק ארץ ישראל להפך ולדעת רבי משה הכהן שהיא ירושלם הנמלטת: כרוח תפרח. ארץ ישראל או ירושלם: אף גילת ורנן. והנה הת"ו כמו גילת לב. ויש אומרים כי לא שב אל לבנון בעצמו: המה. יושבי ירושלם: חזקו ידים. לפי דעת כל המפרשים שהוא לעתיד ולדעת רבי משה על השבים בימי חזקיהו במות מלך אשור וטעם ברכים בעבור ההליכה: אמרו לנמהרי לב. שלא היו מאמינים להיות כפלא הזה: נקם יבא. לעשות נקם באדום או באשור:

לא תכבה ו' בקריא' וסימ' אש תמיד תוקד על המזבח. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. ואבדת ליער חנגב. ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי. לילה ויומם לא תכבה. כי אני יי' בערתיה: על רעהו ה'

וְיִתְקַטְלוּן גִּבָּרִין עִמְּהוֹן וְשִׁלְטוֹנִין עִם טוּרָנֵי וְתִרְוֵי אַרְעֲהוֹן מִדִּמְהוֹן וַעֲפַרְהוֹן מִתַּרְבְּהוֹן יִדְהַן׃ אֲרֵי יוֹם פּוּרְעָנוּתָא קֳדָם יְיָ שְׁנַת תּוּשְׁלְמָא לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין עוּלְבָּנָא דְצִיּוֹן׃ וְיִתְהַפְכוּן נַחֲלָהָא דְרוֹמִי לְזִפְתָּא וְעַפְרַהּ לְגוּפְרִיתָא וּתְהֵי אַרְעַהּ לְזִפְתָּא בָּעֲרָה׃ לֵילֵי וִימָם לָא תִטְפֵי לְעָלַם יִסַּק תְּנָנַהּ מִדָּר לְדָר תֶּחֱרוּב לְעָלַם עָלְמַיָּא לֵית דְּיַעְדֵּי בַהּ׃ וְיַחְסְנוּנַהּ קָתִין וְקִפּוּדִין וְקִיפּוֹפִין וְעוֹרְבִין יִשְׁרוּן בַּהּ וְיִתְנְגִיד עֲלַהּ חוּט דְּחוּרְבָּנָא וּמַתְקַלְתָּא דְצַדְיוּתָא׃ דַּהֲווֹ אָמְרִין בְּנֵי חֵירִין אֲנַחְנָא וְלָא צָבָן לְקַבָּלָא עֲלֵיהוֹן מַלְכוּ וְכָל רַבְרְבָהָא יְהוֹן לְלָמָא׃ וְיִסְּקוּן בִּירְנְיָתָהָא סִירִין קַרְסוּלִין וְחוֹחִין בְּתַקִּיף כְּרַכְּהָא וּתְהֵי מְדוֹר יְדוֹרִין אַתְרָא לְבַת נַעֲמִין׃ וִיעַרְעַן תְּמַוָן בְּחַתְוּלִין וְשֵׁידִין חַד עִם חַבְרֵיהּ יְחַיְכוּן בְּרַם תַּמָּן יִשְׁרַן לִילִין וְיִשְׁכְּחָן לְהֵן נְיָח׃ תַּמָּן תְּקַנֵּן קוּפְּדָא וּתְשַׁיֵּיב וְקוֹרֵיהוֹן יְנַצְּפוּן בְּטוּלַהּ בְּרַם לְתַמָּן יִתְכַּנְשׁוּן דַּיָּתָא אִתְּתָא לְוָת חַבְרְתַהּ׃ תִּבְעוּ מֵעַל סִפְרָא דַיְיָ וּבְעוֹ חֲדָא מִנְּהוֹן לָא שְׁנַת וְאִתְּתָא לְחַבְרְתַהּ לָא עֲכִיבַת אֲרֵי בְּמֵימְרֵיהּ יִתְכַּנְשַׁן וּבִרְעוּתֵיהּ יִתְקָרְבַן׃ וְהוּא בְּמֵימְרֵיהּ רְמָא לְהוֹן עַדְבָא וּבִרְעוּתֵיהּ פְּלֵיג לְהוֹן בְּחוּטָא עַד עָלְמָא יַחְסְנוּנַהּ לְדָר וְדָר יִשְׁרוּן בַּהּ׃ יֶחֱדוּן דְּיָתְבִין בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא צַיְהֲיָא וְיִבְעוּן דְּיָשְׁרַן בְּמֵישְׁרָא וְיַזְהֲרוּן כְּשׁוֹשַׁנַּיָּא׃ מִירָץ יִרְחֲצוּן וְיֶחְדוּן אַף בְּיַעַ וְחֶדְוָא יְקַר לִבְנָן יִתְיְהֵיב לְהוֹן זִיו כַּרְמְלָא וְשָׁרוֹנָא בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּילְהוֹן אָמְרִין אִילֵין אִינוּן יֶחֱזוּן יְקָרָא דַיְיָ זִיו תּוּשְׁבַּחְתָּא דֶאֱלָהָנָא׃ אֲמַר נְבִיָּא תַּקִּיפוּ יְדַיִן דְּרַשְׁיָן וְרִכּוּבִין דְּרַעֲלָן חֲסִינוּ׃ אֲמַרוּ לִדְמוֹחַן בְּלִבְּהוֹן לְמֶעְבַּר אוֹרַיְתָא תַּקִּיפוּ וְלָא תִדַּחֲלוּן הָא אֱלָהֲכוֹן

וְיָרְדוּ רְאֵמִים עִמָּם וּפָרִים עִם־אַבִּירִים וְרִוְּתָה אַרְצָם מִדָּם וַעֲפָרָם מֵחֵלֶב יְדֻשָּׁן׃ כִּי יוֹם נָקָם לַיהוָה שְׁנַת שִׁלּוּמִים לְרִיב צִיּוֹן׃ וְנֶהֶפְכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת וַעֲפָרָהּ לְגָפְרִית וְהָיְתָה אַרְצָהּ לְזֶפֶת בֹּעֵרָה׃ לַיְלָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה לְעוֹלָם יַעֲלֶה עֲשָׁנָהּ מִדּוֹר לָדוֹר תֶּחֱרָב לְנֵצַח נְצָחִים אֵין עֹבֵר בָּהּ׃ וִירֵשׁוּהָ קָאַת וְקִפּוֹד וְיַנְשׁוֹף וְעֹרֵב יִשְׁכְּנוּ־בָהּ וְנָטָה עָלֶיהָ קַו־תֹהוּ וְאַבְנֵי־בֹהוּ׃ חֹרֶיהָ וְאֵין־שָׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ וְכָל־שָׂרֶיהָ יִהְיוּ אָפֶס׃ וְעָלְתָה אַרְמְנֹתֶיהָ סִירִים קִמּוֹשׁ וָחוֹחַ בְּמִבְצָרֶיהָ וְהָיְתָה נְוֵה תַנִּים חָצִיר לִבְנוֹת יַעֲנָה׃ וּפָגְשׁוּ צִיִּים אֶת־אִיִּים וְשָׂעִיר עַל־רֵעֵהוּ יִקְרָא אַךְ־שָׁם הִרְגִּיעָה לִּילִית וּמָצְאָה לָהּ מָנוֹחַ׃ שָׁמָּה קִנְּנָה קִפּוֹז וַתְּמַלֵּט וּבָקְעָה וְדָגְרָה בְצִלָּהּ אַךְ־שָׁם נִקְבְּצוּ דַיּוֹת אִשָּׁה רְעוּתָהּ׃ דִּרְשׁוּ מֵעַל־סֵפֶר יְהוָה וּקְרָאוּ אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה אִשָּׁה רְעוּתָהּ לֹא פָקָדוּ כִּי־פִי הוּא צִוָּה וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָן׃ וְהוּא־הִפִּיל לָהֶן גּוֹרָל וְיָדוֹ חִלְּקַתָּה לָהֶם בַּקָּו עַד־עוֹלָם יִירָשׁוּהָ לְדוֹר וָדוֹר יִשְׁכְּנוּ־בָהּ׃

יְשֻׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּלֶת׃ פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל אַף גִּילַת וְרַנֵּן כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן־לָהּ הֲדַר הַכַּרְמֶל וְהַשָּׁרוֹן הֵמָּה יִרְאוּ כְבוֹד־יְהוָה הֲדַר אֱלֹהֵינוּ׃ חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת וּבִרְכַּיִם כֹּשְׁלוֹת אַמֵּצוּ׃ אִמְרוּ לְנִמְהֲרֵי־לֵב חִזְקוּ אַל־תִּירָאוּ הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם

מדור לדור. מאותו דור עד דור אחרון. ד"א היא קללת משה מלחמה לה' בעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך המשיח: קו תהו. משפט של שממה: ואבני בהו. משקלות של דין חורבן כמו אבן שלימה: חוריה ואין שם מלוכה יקראו. שרים שלא עומדי' ואין אחד מהם קורא על עצמו שם שררה ומלוכה: אפס. כלייה: ועלתה ארמנותיה סירים. כך דרך חורבות לצמוח בהם קוצים וסכא"ו והוא קימוש והוא חוח כולם מיני קוצים הם כגון אורטיא"ס וכיוצא בהן: נוה תנים. הוא מדבר שהוא דרך להיות בו תנים שהוא מין חיה רעה: ופגשו ציים את איים. ויערעון תמוון בחתולי' כך תירג' יונתן. תמוון כמיות מרטי"כם: ושעיר. שד: הרגיעה. לשון מרגוע: לילית. שם שדה: קננה. לשון קן ציפור: קפוז. היא קיפור: ותמלט. ותלד ביציה: ובקעה. היא יציאת האפרוחים מן הביצה וכן הוא אומר ביצי צפעוני בקעו: ודגר'. היא קרית' שהעוף קורא בגרונו להמשיך אפרוחים אחריו גלוצי"ר בלע"ז וכן קורא דגר: דיות. וולטו"ירם בלע"ז: אשה רעותה. כמו אל רעותה: דרשו מעל ספר יי'. קראו מעל ספר בראשית כשהביא המבול גזר שיתקבצו כל הבריות להסגר בתיבה זכר ונקיבה אחת מהנה לא נעדרה מלבא על אח' כמה וכמה כשיגזור עליה' זאת להקבץ לשתות דם ולאכול בשר וחלב: לא פקדו. לא חסרו כמו לא נפקד ממנו איש: כי פי הוא צוה. שיבואו ורוחו של פי הוא קבצן. רוחו מוסב על פי כמו וברוח פיו כל צבא' אף כאן רוחו של פי הוא קבצן: והוא הפיל להן. עכשיו הנביא אומ' על הקב"ה והוא הפיל להם לאותם החיות והעופות גורל שיעלו אלו לחלקו: ישושום. כמו ישושו מהן: מדבר וציה. ירושלם הקרויה ציה וציון הקרויה מדבר הן ישושו על מפלתם של גיבורי אדום ובוצרה ותגל ערבתה של ירושלם. ישושום ישישו עליהם כמו בני יצאוני שפתרונו יצאו ממני וכן בשלם הבשר בשל להם הבשר: ורנן. כמו ולרנן: הלבנון. בית המקדש: הדר. כבודו לציון: חזקו ידים רפות. כל הנביאים מבשרי ישועה כאמו את ישראל וחזקו את ידיהם הרפות: חזקו לשון משקל כבד ופתרונו חזקו את אחרים ואם היה בא לומר חזקו אתם שידכם רפות היה לינקד חזקו ואמצו עצמיו שאומר להם לחזק ולאמץ האחרים כגון חזקו אמצו חזקו אל תיראו זה נקוד חזקו לשון קל חזקו אתם מאליכם כמו שיאמר ליחיד חזק ואמץ ולא יאמר חזק: לנמהרי לב. שממהרין את הגאולה ומצירין על איחורה:

בקריא' וסימ' ובי יזיד איש על. כי כאשר יקום איש על רעהו. ופגשו ציים את איים. כה תאמרו איש על רעהו. גבר בתליק על רעהו: רעותה ה' וסי' נמסר בסדר בא: בדגה ז' וסי' נמסר בסדר ויקרא:

נקם יבא • כמו בנקם יבא : גמול אלהים • על אויביכם הוא יבא ואתכם יושיע : עיני עורים • אותם שהיו עד הנה עורים מהכיר את מוראי עליהם : ואזני חרשים • שלא היו שומעים לקול נביאי עד הנה תפקחנה ותפתחנה כי אתן להם רוח נכון לראה אותי ועל ישראל הוא אומר שקראו עורים וחרשים כענין שנאמר החרשים שמעו וגו' : אז ידלג כאיל פסח וגו' • ישראל שהם עכשיו פסחים ואלמים תמיכו ם שקורא פסחים חלשים כמו ם שנאמר פסחים בזזו בז : ותרון • בישועתי : לשון אלם • לשונם של ישראל שהם בין אויביהם א אלמים שומעי חרפה ואינם מ משיבים : כי נבקעו במדבר מים • כי תשמחם ישועתי ויפרחו כמדבר ציה הצמאה למים ו ומעיינות נבקעים בתוכה כלומר כי יצמח ישע לנדכאים : והיה השרב לאגם • התאב לתשועה יהא נושע והנביא דבר בלשון מ משל : בנוה תנים רבצה וגו' • מקום שהיה מדבר ציה שהו' נוה מרבץ תנין יהיה לה מקום חציר הצומח לקנה וגומא ואין דרך קנה וגומא גדלים אלא במקום מים כענין שנא' היגאה גומא בלי בצה : רבצה • שם דבר הוא כמו מרבץ שהרי אינו מפיק הא : והיה שם מסלול • לעוברי' ושבי' : לא יעברנו • לאותו דרך שום טמ' כלו' לא יהיה עוד לאומות : והוא למו והוא הדרך של אותן עורים וחרשים ופסחים ואלמי' הנזכרי' למעלה יהיה הילוך אותו דרך ו ואפילו הם אוילים לא יתעו כי איישירנו לפניהם : ופריץ חיות • עשו חזיר מיער אין לך פריץ בחיות כחזיר הבר וגם אריה מ מסובכו הוא נבוכד נצר לא י ימצא שם : בל יעלנה • לאותה הדרך דרך משמש לשון זכר ולשון נקבה כדכתיב את הדרך אשר ילכו בה הרי נקבה בדרך אחד יבאו אליך הרי זכר : לא תמצא • חיה רעה שם : ושמחת עולם • שמחה אשר מעולם שהיתה להם כבר בדרך יציאתן ממצרים וה' הולך לפניהם יומם : ונסו • יגון ואנחה מהם : בתעלת • פוסי"ר בלע"ז בריכה מקום כינוס מים חפור בקרקע בידי אד' לתכורני' ארוך ורחב : במסילה • דרך כבושה קמי"ן בלע"ז : שדה כובס • ת"י חקל משטח קצריא ששוטחין שם ה הכובסים את הבגדים : המזכיר • כותב הזכרונו' בספ' דברי הימים : אמרתי אך דבר שפתי' • הו' בפיו לאמר לא אעבוד למלך אשור ו ומסירה' שאעלה עליו לצבא יחזור בו עכשיו הרי עליתי מעתה או י יעברני או צריך הוא לבקש עצה וגבורה למלחמה : עתה • שבא העת אמו' נא על מי בטחת למרוד בי : אשר יסמך איש • על הקנה הרצוץ הנשבר והקרומיות באים בכפו ונוקבין אותה כן פרעה ל לבוטחים בו סופן להיות עוזרתן לרעתן : אשר הסיר חזקיהו את במותיו • ביער את כל בתי ע"ז ומזבחות ובמות והזקיק את כל יהודה להשתחות לפני מזבח אחד : התערב

אז תפקחנה עיני עורים • בראותם זה הפלא גם כן השומעים : אז ידלג • לשוב אל ירושלם : ותרון • דרך משל כי ימצאו מים בכל מקום הפך דבק לשונו : והיה השרב • מקום חרב וכן לא יכם שרב ושמש וכן תרגום אכלני חורב בארמית : בנוה • אשר היתה רבצה בנוה תנים והוא מקום ציה : חציר • כמו חצר : לקנה וגומא • שישמחו שבילות ההרים : והיה • אף על פי שיגדלו כחלי' ברך יהיה שם מסלול דרך מסלה : ודרך הקדש • בעבור שובם אל ירושלם : לא יעברנו • כל גוי טמא אף על פי שהדרך להם היה יפחדו שיעברו ע עליו והלכו במסלול ה הגאולי' ועוד כי ההולך בדרך : ואוילים • שלא ידעוהו : לא יתעו • כי יהיה מסלול : לא יהיה • בדרך אריה ולא פריץ חיות שיזיק עד שיפחדו הרוכים ל לשוב והנה ילכו ה השבים גאולים מ מאויבים ומחיות : ופדויי • אלה השבים יבואו אל ציון ברנה ו ושמחת כנה על ראשם כיכה השמחה בראש וזה כי הם כרמו' תפך על ראשם גם הוא כ כגון : ששון ושמחה ישיגו • אותם ויש אומרים כי הם ירדפו אחרי הששון וישיגוהו ואם יש מלות נוספות הטעמים הם שוים כי המלות ככלים ו והטעמים הם כפועלי' והנה אפרש שים מלו' במלכים כתוב אמרת אך דבר שפתים ו והטעם אמרת לאנשים כי יש לך עצה וגבורה וזה הוא והטעם כי ג גבורתי בדבור היא ל לבדה ובישעיהו א אמרתי בלבי דברי רב שקה כי עצתך ו וגבורתך בדבר שפתי' ובמלכים ויקראם על הספרים ובישעיהו ו ויקראהו על הספר ל לבדו שם החרפות ובשני ספרי' ויפרשהו ובישעיהו תוספת זרים עם מים והטעם כהרי זרים ובמלכי' להשוות והטעם שישתו ערים בצורות עם גלים נצים ובישעיה להשאו' באל"ף מגזרת שואה כגלים נצים או יתחלף הוי"ו ב באל"ף כמשפטם ו ובמלכי' שרפ' ובישעיה שרמה והם שתי מלות והטעם אחד ובמלכים סחיש ובישעיה שחיס בת' כסב כסב והטעם אחד : מכתב

ואזני ג' וסימ' ואזני חרשים תפתחנה • ואזני שמעים תקשבנה • ואזני כל העם אל ספר התורה : לאגם ג' פתחין וסימ' והיה השרב לאגם • אשים מדבר לאגם • ישם מדבר לאגם : ונסו ד' בקרי' וסי' ונסו מנסת חרב ונפלו ואין • ונסו יגון ואנחה קדמא' דישעיה • ונסו הצללים סב • וחברו ונסו הצללים אלך לי אל : ירושלימה

נקם יבא גמול אלהים הוא יבוא וישעכם : אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה : אז ידלג כאיל פסח ותרן לשון אלם כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה : והיה השרב לאגם וצמאון למבועי מים בנוה תנים רבצה חציר לקנה וגמא : והיה שם מסלול ודרך ודרך הקדש יקרא לה לא יעברנו טמא והוא למו הלך דרך ואוילים לא יתעו : לא יהיה שם אריה ופריץ חיות בל יעלנה לא תמצא שם והלכו גאולים : ופדויי יהוה ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה :

לו ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצרות ויתפשם : וישלח מלך אשור את רבשקה מלכיש ירושלמה אל המלך חזקיהו בחיל כבד ויעמד בתעלת הברכה העליונה במסלת שדה כובס : ויצא אליו אליקים בן חלקיהו אשר על הבית ושבנא הספר ויואח בן אסף המזכיר : ויאמר אליהם רבשקה אמרו נא אל חזקיהו כה אמר המלך הגדול מלך אשור מה הבטחון הזה אשר בטחת : אמרתי אך דבר שפתים עצה וגבורה למלחמה עתה על מי בטחת כי מרדת בי : הנה בטחת על משענת הקנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה כן פרעה מלך מצרים לכל הבטחים עליו : וכי תאמר אלי אל יהוה אלהינו בטחנו הלוא הוא אשר הסיר חזקיהו את במתיו ואת מזבחתיו ויאמר ליהודה

למעבר פורענות דין אתגלי מרי גמליא יי הוא יתגלי ויפרקינכון : בכן יתפתחן עיני בית ישראל דאינון כסומין מן אוריתא ואודניהון דכחרשין לקבלא למילי נבייא יציתן : בכן במחזהון גלוותא דישראל דמתכנשין וסלקן לארעהון הא כאילין קלילין ולא לא יתעכב וישבח לישנהון דהוה ברים ארי בכן יתבזעו במדברא מיא ונחליא במישרא : ויהי שרובא לאגמין דמיין ובית צהוונא למבועי מיא אתר דהוות ירורין שרין תמן יסקון קנה וגומא : ויהי תמן כיבש אורח ותיקון אורחא דקודשא יתקרי לה לא יעדון כה מסאבין ולא יפסקון עדי אורחא ודלא אליפו לא יטעון : לא יהי תמן מלך מבאיש ושלטון מעיק לא יגוזניה ולא ישתכחון תמן ויהכון פריקין : ופריקיא דיי יתובון ויתכנשון מביני גלוותהון ויעלון לציון בתושבחתא וחדות עלם תהי להון די לא פסקא ועני יקר תהי מטל על רישיהון ביע וחדוא ישכחון ויסוף מנהון מבית ישראל דוונא ותינחתא :

והוה בארבע עסרי שנין למלכא חזקיה סליק סנחריב מלכא דאתור על כל קירויא דבית יהודה כריכתא ואחדינון : ושלח מלכא דאתור ית רב שקה מלכיש לירושלם לות מלכא חזקיה במשירי סגיאן וקם במזיקת בריכתא עילאתא דכביש חקל משטח קצריא : ונפק לותיה אליקים בר חלקיה די ממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף די ממנא על דכרניא : ואמר לתון רב שקה אמרו כען לחזקיה כדנן אמר מלכא דרבתא מלכא דאתור מה רוחצנא הדין דאתרחיצתא : אמרית ברם בממלל ספוון במלך וגבורא אעביד קרב כען על מן אתרחיצתא ארי מרדתא בי : הא אתרחיצתא על סמך קניא רעיעא הדין על פרעה מלכא דמצרים דאם יסתמיך גברא עלוהי וייעול בידיה ויבזעיניה כן פרעה מלכא דמצרים לכל דמתרחצין עלוהי : וארי תימרון לי על מימרא דיי אלהנא אתרחצנא הלא הוא דאעדי חזקיה ית במתוהי וית איגורוהי ואמר לאנש יהודה

ה"ד' מנהון חס' בקריא' וסימ' ותבא ירושלימה בחיל כבד מאד דמלכת שבא • וירכבו אתו עבדיו ירושלמה • וישלח מלך אשור דישעיה • וישלח תבנית יד • אחר זה שלח סנחריב :

ולירושלם ח׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ד׳ ׃ יהודית ז׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סי׳ י״ח ׃ סימן מלכים ובארבע עשרה שנה׳ ישעיה ויהי בארבע עשרה שנה׳ מלכים וישלח מלך אשור את תרתן׳ ישעיה וישלח את רב שקה׳ מלכים וישלח מלך אשור פור׳ ישעיה וישלח מלך אשור פסק׳ מלכים מן

ולירושלם לפני המזבח הזה תשתחוו׃ ועתה התערב נא את־אדני המלך אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם־תוכל לתת לך רכבים עליהם׃ ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים ותבטח לך על־מצרים לרכב ולפרשים׃ ועתה המבלעדי יהוה עליתי על־הארץ הזאת להשחיתה יהוה אמר אלי עלה אל־הארץ הזאת והשחיתה׃ ויאמר אליקים ושבנא ויואח אל־רבשקה דבר־נא אל־עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל־תדבר אלינו יהודית באזני העם אשר על־החומה׃ ויאמר רבשקה האל אדניך ואליך שלחני אדני לדבר את־הדברים האלה הלא על־האנשים הישבים על־החומה לאכל את־חריהם ולשתות את־שיניהם עמכם׃ ויעמד רבשקה ויקרא בקול־גדול יהודית ויאמר שמעו את־דברי המלך הגדול מלך אשור׃ כה אמר המלך אל־ישא לכם חזקיהו כי לא־יוכל להציל אתכם׃ ואל־יבטח אתכם חזקיהו אל־יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה לא תנתן העיר הזאת ביד מלך אשור׃ אל־תשמעו אל־חזקיהו כי כה אמר המלך אשור עשו־אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש־גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי־בורו׃ עד־באי ולקחתי אתכם אל־ארץ כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים׃ פן־יסית אתכם חזקיהו לאמר יהוה יצילנו ההצילו אלהי הגוים איש את־ארצו מיד מלך אשור׃ איה אלהי חמת וארפד איה אלהי ספרוים וכי־הצילו את־שמרון מידי׃ מי בכל־אלהי הארצות האלה אשר־הצילו את־ארצם מידי כי־יציל יהוה את־ירושלם מידי׃ ויחרישו ולא־ענו אתו דבר כי־מצות המלך היא לאמר לא תענהו׃ ויבא אליקים בן־חלקיהו אשר־על־הבית ושבנא הספר ויואח בן־אסף המזכיר אל־חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה׃ ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את־בגדיו ויתכס בשק ויבא בית יהוה׃

ולדיתבי ירושלם קדם מדבחא הדין תסגדון׃ וכען אתערב כען עם רבוני מלכא דאתור ואתן לך תרין אלפין סוסון אם תיכול למנאה עלך רכבין עליהון׃ ואיכדין את מרמי לאתבא ית אפי חד משילטוני עבדי ריבוני זעיריא ואתרחצתא לך על מצרי לרתיכין ולפרשין׃ וכען הבר ממימרא דיי סלקית לארעא הדא לחבלותה יי אמר לי סק על ארעא הדא וחבלה׃ ואמר אליקים ושבנא ויואח לרב שקה מליל כען עם עבדך ארמית ארי שמעין אנחנא ואל תמליל עמנא יהודית קדם עמא די על שורא׃ ואמר רב שקה הלוות ריבונך ועלך שלחני ריבוני למללא ית פתגמיא האילין הלא על גבריא דיתבין על שורא למיכל ית מפקתהון ולמשתי ית מימי רגליהון בציירא עמכון׃ וקם רב שקה ואכלי בקל רב יהודית ואמר שמעו ית פתגמי מלכא דרבתנא מלכא דאתור׃ כדנן אמר מלכא לא יטעי לכון חזקיה ארי לא ייכול לשיזבא יתכון׃ ולא ירחיץ יתכון חזקיה על מימרא דיי למימר שיזבא ישיזביננא יי ולא תתמסר קרתא הדא ביד מלכא דאתור׃ לא תקבלון מן חזקיה ארי כדנן אמר מלכא דאתור עבידו עמי שלמא ופוקו לותי ואיכולו גבר פירי גופנוהי וגבר פירי תינוהי ושתו גבר מי גוביה׃ עד סיתא ואדבר יתכון לארעא טבא כארעכון ארעא עיבור וחמר ארעא חקלין וכרמין׃ דילמא יטעי יתכון חזקיה למימר יי ישיזביננא השיזבו דחלת עממיא גבר ית ארעיה מיד מלכא דאתור׃ אן דחלת חמת וארפד אן דחלת ספרוים וארי שיזבו ית שמרון מן ידי׃ מן בכל דחלת מדינת האילין דשיזבו ית ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית ירושלם מן ידי׃ ושתיקו ולא אתיבו יתיה פתגמא ארי תפקדת מלכא היא למימר לא תתיבוניה׃ ואתא אליקים בר חלקיה די ממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף די ממנ על דכרניה לות חזקיה כד מבזעין לבושיהון וחויאו ליה ית פתגמי רב שקה׃ והוה כד שמע מלכא חזקיה ובזע ית לבושוהי ואתכסי בסקא ועל לבית מקדשא דיי׃

אתערב נא׳ בדבר זה אם תוכל לקיימו׃ לשון ערבון שקודין בי״ר בלע״ז ׃ ואיך תשיב׳ אפילו פני פחת אחד שהוא מעבדי אדני הקטנים שהקטן בראשי גיסו׳ שלו ממונה על שפיט אים׃ אחד עבדי׳ אחד מעברי כמו אחד השפיתים אח׳ הריקים׃ המבלעדי י״י׳ שלא מדעתו׃ י״י אמר אלי׳ כבר נבאו הנביאים את חיל דמשק ואת שלל שומרון לפני מלך אשור והוא טעה לומר כאשר ע עשיתי לשמרון כן אעש׳ לירושלם ׃ כי שומעים אנחנו׳ מכירים אנחנו אותו׳ לשון שומעים אינטנדו״ט בלע״ז׃ ואל תדבר אלינו יהודית׳ שכל העם מכירים בלשון יהודית והם מתפחדים מדבריך׃ האל אדוניך׳ תמוהה הוא לכך נקוד חטף פת׳ ׳ וכי אל שניכם לבדכם שלחני אדוני הלא על כולם שלחני ולכך באתי שכל העם ישמעו ויראו ולא ישיתם חזקיהו למרוד׃ לאכול את צאתם׳ אף הם ברעב המצור יאכלו׃ את חריהם׳ רעי היוצא דרך הנקב שלהם ו ולשון נאה תקנו סופרים לקרותו באתם כך שנו רבותנו מקראות הכתובים לגנאי קורין אותן לשבח כמו בעפולים בטחורים ישגלנה ישכבנה חוריהם צאתם שיניהם רגליהם מימי שיניהם׳ בושה לאמר מימי רגליהם שאף היא החלאות שקורין טמחיא׳ בלע״ז עומדת על ידי שלש שינים׃ ישיא׳ יתעה׃ עשו אתי ברכה׳ באו אלי לשלום וברכוני והביאו לי תשורת שלום׳ ברכה שלו״ד בלע״ז כמו ויברך יעקב את פרעה׃ ואכלו איש גפנו׳ ואלך מעליכם ושבו בשלום עד שאמצא ארץ טובה כארצכם ואגלה אתכם שם כי כן דרכי להעביר האומות מארץ לארץ כמה שנאמ׳ ואסיר גבולות עמים אל ארץ כארצכם אמר רבי שמעון בן יוחי שוטה היה זה משל למלך כו׳ בכפרי פרס׳ והיה עקב היה לומר לא ארץ יפה מארצכם לא שלא היה יכול לספר בגנותה׃ וכי הצילו את שומרון מידי׳ ובני שומרון היו עובדים לאלהי ארם שביניהם ו ואמת היא מארם׃ קרועי בגדים׳ על ששמעו גידופי השם והיא כמו ברכתם׃ ותוכחה

מסרה

לכיש אל המלך ח חזקיהו׳ ישעי׳ מלכים ירושלם׳ מלכי׳ ויעלו ויבאו ירוש׳ ויעלו ויבאו ויעמדו אשר בבסלת ׃ ישעיה ויעמד בתעלת בבסלת׳ מלכים ויקראו אל המלך ויצא אלהם׳ ישעיה ויצא אליו אליקים׳ מלכים אמר׳ אך דבר שפתי׳ ישעיה אמרתי אך דב׳ שפתי׳ וסימ׳ ואיך אמרת אחתי הוא כנו כי אמרתי׳ מלכים עתה הנה בטחת׳ ישעיה הנה בטחת׳ מלכים וכי תאמרון אלי׳ ישעיה וכי תאמר אלי׳ סימן מלכים רבים ישעיה ל לשון יחיד׳ מלכים ויאמ׳ ליהוד׳ ולירושלם לפני יתיב׳ ישעיה ויאמ׳ ליהוד׳ ולירושלם לפני תביר׳ מלכים תשתחוו בירושלם׳ ישעיה הזה תשתחוו׳ מלכים את אדני את מלך׳ ישעיה את אדני המלך׳ מלכים עתה המבלעדי׳ ישעיה ועתה המבלעדי׳ מלכים על המקום על עלה על הארץ׳ ישעי׳ עליתי על הארץ עלה אל הארץ׳ מלכי׳ עליתי על המקום הזה להשחיתו על הארץ׳ ישעיה על האר׳ הזאת להשחיתה אל הארץ׳ מלכים ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנא ו יואח׳ ישעיה ויאמר אליקים ושבנא ויואח׳ מלכים ואל תדבר עמנו׳ ישעיה ואל תדבר אלינו׳ מלכים חריהם את שניה כתי׳ ישעיה חראיה׳ שיניהם כתיב׳ מלכים העל אדניך מלעיל׳ ישעיה האל אדניך ואליך׳ מלכים ויאמר אליהם רב שקה׳ ישעיה ויאמ׳ רב שקה האל׳ מלכים יהודית וידבר ויאמר שמעו דבר המלך ה הגדול׳ ישעיה יהודית ויאמ׳ שמעו את דברי המלך הגדול׳ מלכים כי לא יוכל להציל א אתכם מידי׳ ישעיה כי לא יוכל להציל א אתכם׳ מלכים עד באי ולקחתי אתכם ת תלישא׳ ישעיה עד באי ולקחתי זקף׃

לז׳ ז׳ בטע׳ מטעל׳ וסי׳ כקח רב שקה יהושע המ׳ לה ויהכנו׳ ויחזקת׳ אנקם׳

מלכים ושבנא הסופר · ישעיה ואת שבנא הסופר · מלכים אל ישעיהו הנביא בן אמוץ · ישעיה אל ישעיהו בן אמוץ הנביא · מלכים אולי ישמע יי׳ אלהיך את כל דברי רב שקה · ישעיה אולי ישמע יי׳ אלהיך את דברי רב שקה · מלכים ויאמר להם ישעיהו · ישעיה ויאמר אליהם ישעיהו · מלכים ושב לארצו · ישעיה ושב אל ארצו ·

וישלח את־אליקים אשר־על־הבית ואת שבנא הסופר ואת זקני הכהנים מתכסים בשקים אל־ישעיהו בן־אמוץ הנביא: ויאמרו אליו כה אמר חזקיהו יום־צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד־משבר וכח אין ללדה: אולי ישמע יהוה אלהיך את ׀ דברי רבשקה אשר שלחו מלך־אשור ׀ אדניו לחרף אלהים חי והוכיח בדברים אשר שמע יהוה אלהיך ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה: ויבאו עבדי המלך חזקיהו אל־ישעיהו: ויאמר אליהם ישעיהו כה תאמרון אל־אדניכם כה־אמר יהוה אל־תירא מפני הדברים אשר שמעת אשר גדפו נערי מלך־אשור אותי: הנני נותן בו רוח ושמע שמועה ושב אל־ארצו והפלתיו בחרב בארצו: וישב רבשקה וימצא את־מלך אשור נלחם על־לבנה כי שמע כי נסע מלכיש: וישמע על־תרהקה מלך־כוש לאמר יצא להלחם אתך וישמע וישלח מלאכים אל־חזקיהו לאמר: כה תאמרון אל־חזקיהו מלך־יהודה לאמר אל־ישאך אלהיך אשר אתה בוטח בו לאמר לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור: הנה ׀ אתה שמעת את אשר עשו מלכי אשור לכל־הארצות להחרימם ואתה תנצל: ההצילו אותם אלהי הגוים אשר השחיתו אבותי את־גוזן ואת־חרן ורצף ובני־עדן אשר בתלשר: איה מלך־חמת ומלך ארפד ומלך לעיר ספרוים הנע ועוה: ויקח חזקיהו את־הספרים מיד המלאכים ויקראהו ויעל בית יהוה ויפרשהו חזקיהו לפני יהוה: ויתפלל חזקיהו אל־יהוה לאמר: יהוה צבאות אלהי ישראל ישב הכרבים אתה־הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את־השמים ואת־הארץ: הטה יהוה ׀ אזנך ושמע פקח יהוה עינך וראה ושמע את כל־דברי סנחריב אשר שלח לחרף אלהים חי: אמנם יהוה החריבו מלכי אשור את־כל־הארצות ואת־ארצם:

ושלח ית אליקים די ממנא על ביתא וית שבנא ספרא וית סבי כהניא כד מכסן סקיא לות ישעיה בר אמוץ נביא: ואמרו ליה כדנן אמר חזקיה יום עקא ותיסודין וניאוצא יומא הדין ארי אקפתנא עקא כאתא דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד: מאם שמיע קדם יי אלהך ית פתגמי רב שקה דשלחיה מלכא דאתור ריבוניה לחסדא עמא דיי קימא ויעביד פורענות על כל פתגמיא דשמעין קדם אלהך ותתתן בצלו על שארא דאשתאר: ואתו עבדי מלכא חזקיה לות ישעיה: ואמר להון ישעיה כדין תימרון לרבונכון כידנן אמר יי לא תדחל מן קדם פתגמיא די שמעתא דחסדו עולימי מלכא דאתור קדמי: הא אנא יהיב ביה רוחא וישמע בסורא ויתוב לארעיה ואפיליניה בחרבא בארעיה: ותב רבשקה ואשכח ית מלכא דאתור מגיח קרבא על לבנה ארי שמע ארי נטל מלכיש: ושמע על תרהקה מלכא דכוש למימר נפק לאגחא קרבא עמך ושמע ושלח איזגדין לות חזקיה למימר: כדין תימרון לחזקיהו מלך שבטא דבית יהודה למימר לא יטעינך אלהך די את רחיץ ביה למימר לא תתמסר ירושלם ביד מלכא דאתור: הא את שמעתא דעבדו מלכי אתור לכל מדינתא לגמרותהון ואת מרמי לאשתיזבא: השיזבא יתהון דחלת עממיא דחבילו אבהתיי ית גוזן וית חרן ורצף ובני עדן דביתלסר: אן מלכא דחמת ומלכא דארפד ומלכא דלקרתא ספרוים הלא טלטילינון ואגליאונון: ונסיב חזקיה ית אגרתא מיד איזגדיא וקרא חדא מנהון וסליק לבית מקדשא דיי ופרסיה חזקיה קדם יי: וצלי חזקיה קדם יי למימר: יי אלהא צבאות אלהא דישראל דשכינתיה שריא עיל מן כרוביא אתה הוא יי ולית בר מינך לכל מלכות ארעא את עבדת ית שמיא וית ארעא: גלי קדמך יי ורון ושמיע קדמך יי ואתפרע ועביד פורען על כל פתגמי סנחריב דשלח לחסדא עמא דיי קימא: בקושטא יי אחריבו מלכי אתור ית כל מדינתא וית ארעהון:

ותוכחה: אפרובמנט בלע״ז האויבים מוכיחים להשתבח בהצלחתם לאמר ידינו רמה ואין אלהים כאלהינו: כי באו בנים. בני ישראל בניו של הקב״ה: עד משבר וכח אין ללידה · עת צרה הדומה לאשה היושבת על המשבר ואין כח לוולד לצאת: והוכיח בדברים. הגיד כחו והראה הצלחתו · והוכיח אישפרוביר בלע״ז: ושמע שמועה · מיד זו שמועת תרהקה מלך כוש ומתוך כך ילך מעליכם הפעם הזאת להלחם עם תרהקה ואין זו שיבה לארצו ואחר כך ישוב הלום ואני עתיד להשיבו לארצו ולהפילו שם בחרב: וישמע מלך אשור על תרהקה · לאמר יצא תרהקה להלחם אתך: וישמע וישלח מלאכים · אין וישמע השני כמו וישמע הראשון הראשון לשון שמועה והשני לשון קבלה קיבל דברי השלוחים וייטבו בעיניו לתת לב להסתלק מעל ירושלם להלחם תחלה עם כוש: וישלח מלאכים אל חזקיהו · להודיעו שאינו מסתלק לגמרי אלא על מנת לשוב: עדן · שם מלכות כמה דאת אמר חרן וכנה ועדן: הנע ועוה · הניעום ועיוום מלך אשור והחריבם וטילטלם ממקומם: אמנם יי׳ · אמת הוא כי החריבו מלכי אשור את כל הארצות ואת ארצם · הארצות המדינות ואת ארץ הסמוכה להם עיר הממלכה אשר הכרך ראש למדינה קורא ארצות ושאר המחוזות אשר סביבותיהם קורא ארצם ובספר מלכים כתוב את הגוים ואת ארצם ולשון אחר הוא: וכתן

מסרה
מלכים וישמע אל תרהקה מלך · ישעיה וישמע על תרהקה מלך · מלכים והנה יצא להלחם · ישעיה לאמ׳ יצא להלחם חס׳ הנה · מלכים וישב וישלח מלאכים · ישעיה וישמע וישלח מלאכי׳ · מלכים את אשר עשו · ישעיה אשר עשו׳ · מלכים אשר שחתו · ישעיה אשר השחיתו · מלכים איו מלך חמת · ישעיה איה מלך חמת · מלכים מיד המלאכים ויקראם · ישעיה מיד המלאכים ויקראהו · מלכי׳ ויתפלל חזקיהו אזלא לפני יי׳ ויאמר · ישעיה ויתפלל חזקיהו יתיב אל יי׳ לאמר · מלכים יי׳ אלהי ישר׳ טרס · ישעיה יי׳ צבאות אלהי ישר׳ אזלא · את השמים ואת הארץ י״ג וסימ׳ מקומם מצוין ב במסר׳ רבתא בערך שמים: מלכים הטה יי׳ אזנך ושמע את דברי סנחריב · ישעיה הטה יי׳ אזנך ושמע את כל דברי · מלכ׳ אשר שלחו · ישעיה אשר שלח · מלכים את הגוים ואת ארצם · ישעיה את כל הארצו׳ ·

ונתן את־אלהיהם באש כי לא
אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם
עץ ואבן ויאבדום: ועתה יהוה
אלהינו הושיענו מידו וידעו כל־
ממלכות הארץ כי־אתה יהוה לבדך
: וישלח ישעיהו בן אמוץ אל־
חזקיהו לאמר כה־אמר יהוה אלהי
ישראל אשר התפללת אלי אל־
סנחריב מלך אשור: זה הדבר
אשר דבר יהוה עליו בזה לך לעגה
לך בתולת בת־ציון אחריך ראש
הניעה בת ירושלם: את־מי
חרפת וגדפת ועל־מי הרימותה קול
ותשא מרום עיניך אל־קדוש
ישראל: ביד עבדיך חרפת אדני
ותאמר ברב רכבי אני עליתי מרום
הרים ירכתי לבנון ואכרת קומת
ארזיו מבחר ברושיו ואבוא מרום
קצו יער כרמלו: אני קרתי ושתיתי
מים ואחרב בכף פעמי כל יארי
מצור: הלוא־שמעת למרחוק
אותה עשיתי מימי קדם ויצרתיה
עתה הבאתיה ותהי להשאות גלים
נצים ערים בצרות: וישביהן קצרי־
ידחתו ובשו היו עשב שדה וירק
דשא חציר גגות ושדמה לפני קמה:
ושבתך וצאתך ובואך ידעתי ואת
התרגזך אלי: יען התרגזך אלי
ושאננך עלה באזני ושמתי חחי
באפך ומתגי בשפתיך והשבתיך
בדרך אשר־באת בה: וזה־לך
האות אכול השנה ספיח ובשנה
השנית שחיס ובשנה השלישית
זרעו וקצרו ונטעו כרמים ואכול
פרים: ויספה פליטת בית־יהודה
הנשארה שרש למטה ועשה פרי
למעלה: כי מירושלם תצא
שארית ופליטה מהר ציון קנאת
יהוה צבאות תעשה־זאת:
לכן כה־אמר יהוה אל־מלך
אשור לא־יבוא אל־העיר הזאת ולא
יורה שם חץ ולא־יקדמנה מגן
ולא־ישפך עליה סללה:

תרגום

ומוקדין ית טעותהון בנורא ארי לא טעון דאית בהון צרוך אינון אלהן עובד ידי אנשא אעא ואבנא ואבדונון: וכען יי אלהנא פרוקנא מן ידיה וידעון כל מלכות ארעא ארי את יי לית בר מינך: ושלח ישעיה בר אמוץ לות חזקיה למימר כידנן אמר יי אלהא דישראל דבעיתא מן קדמי על סנחריב מלכא דאתור: דין פתגמא די מליל יי עלוהי מבסר עלך מעיקא עלך מלכות כנשתא דציון בתרך רישיהון מניד עמא דבירושלם: ית מן חיסדתא וית מן אתרברבת וקדם מן ארימתא קלא וזקפתא לרומא עינך ואמרתא מילין דלא כשרין קדם קדישא דישראל: ביד עבדך חסידתא עמא דיי ואמרתא בסגיאות רתיכי אנא סלקית לתקוף כרכיהון ואף אחוד בירת מקדשהון ואקטול שפר גבריהון מבחר שלטוניהון ואכבוש קרית תוקפהון ואשיצי סגי משיריתהון: אנא הויתי חפיר גובין ושתי מיין וטפחית בפרסת ריגלי עמא דעמי כל מי נהרין עמיקין: הלא שמעתא מלקדמין מא עבדית לפרעה מלכא דמצרים ואף עלך אתנביאו נביי ישראל ולא תבתא ודא חזיא קדמי מיומי קדם למיעבד לך ואף אתקינתא כען איתיתא ודא הות לך לתקלא על דהואה קדמך באתרגושת גלין דשחו קירוין כריכן: ויתביהון איתקצר חיליהון אתברו ובהיתו הוו כעשב חקלי וירוק דיתאה כעשב איגרי דשלוק עד לא מטא למהוי שובלין: ומיתבך ביציצה ומפקך לאגחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי וית דארגיזתא קדמי גלי: חלף דארגזתא על מימרי ואתרגושתך סליק לקדמי ואשוי שירין בליסתך וזמם בספותך ואתיבינך באורחא דאתיתא בה: ודין לך אתא אכול בשתא הדא בתין ובשתא תנייתא כתכתין ובשתא תליתאה זרעו וחצודו וצובו כרמין ואיכולו אבהן: ויספון משיזיבא דבית יהודה דאשתארון כאילן דמשלח שורשוהי מלרע ומרים נופיה לעילא: ארי מירושלם יפקון שאר צדיקיא ושזבת מקיימי אוריתא מטורא דציון במימרא דיי צבאות תתעביד דא: בכן כדנן אמר יי על מלכא דאתור לא ייעול לקרתא הדא ולא יקשת תמן גיר ולא יקדמינה בתריסין ולא יצבור עלה מליתא:

רשי

ונתון. כמו ונתון אותו על כל ארץ מצרים לשון פעול אמור זכור דוכנ"ט בלע"ז: עץ ואבן. הם לפיכך לא היה בהם כח ויאבדום מלך אשור: מרום הרים. הר הבית: ירכתי לבנון. בית המקדש: ואכרות קומת ארזיו. לא אלך לארצי עד אשר אחריבנו: קיצו. סופו: יער כרמלו. טוב שבחו וכובד חזקו: אני קרתי ושתיתי. כלומר התחלתי בכל מעשי וגמרתי והצלחתי כזה הכורה בור ומוציא מים ומצליח לשון מקור: ואחריב בכף פעמי. אם באתי לצור על עיר הבטוח בחוזק נהרותיה הבאתי עליה גייסות רבים וכלו מימי נהרותם בשתייתם ובשתיית בהמתם ומדרך כף רגליהם: יאורי מצור. יאורי עיר הבאה במצור עי יאורות: ואחריב. לשון הוה כלומ' כן דרכי תמיד: הלא שמעת. ולמה תתפאר אין זה שלך כי גזרה היא מלפני זה שני רבות שתהיה אתה פורע פורענותי מן האומות כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי: הלא שמעת למרחוק. יותר משבעים שנה שנתנבא עמוס שניתים לפני הרעש וישראל גלה יגלה מעל אדמתו מאז יש לך לשמוע שעשיתי והכנתי פורענות זו: מימי קדם. מששת ימי בראשית עלתה על לב אות' גזרה שנגזרה עליך שנאמר כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן. עתה כשהגברתיך על האומות הביאותיה לאותה גזרה כדי שתהא להשאות לגלים נצים ערי' בצורו' שתהרוג את יושביהן ותהיין שאיה מאדם ויתעתדו לגלים כומתים ירק: ויושביהן קצרי יד. אני התשתי את כחן לפניך: ושדמה לפני קמה. שדמה הוא שקורין אסטובל"א בלע"ז הנשאר בקרקע שורשי הקציר: לפני קמה. כשלא הגיע להתכשל ולהתקשות לבא לידי קמה והוא חלש ורך: לפני קמה. בטרם יהיה קמה: ושבתך וצאתך ובואך ידעתי. תירגם יונתן ומיתבך בעיצה ומיפקך לברא ומיתך לארעא דישרא' גלי קדמי כשעלתה מחשבה בלבך ונועצת להחריב את ביתי אני ידעתיה: התרגזך. התרעשך והתגברך אלי: ושאננך. כמו ושאונך: חחי. כמין טבעת הוא ותוחבין אותו בשפת בהמה שמסקיה רעים למושכה בו: ומתגי. תירגם יונתן זמם והו' של ברזל ותוחבין אותו בנחירי האנקה והוא ששנינו ואנקה בחטם במסכת שבת: וזה לך האות. הדיבו' הזה אינו לסנחריב אלא הנבואה אמ' לחזקיה והתשוע' הזאת תהיה לך לאות להבטחה אחרת הנה החריבו הלגיונות את כל הזרעים וגדעו את כל האילנות והקב"ה מבטיחך שתסתפקו השנה הזאת בספיחי הזרע' שיצמחו מאליה: ובשנה השנית שחיס. הן ספיחי גדועי אילנות כך הוא בסדר עולם. אבל יונתן תירגם קטקטין ספיחי ספיחים וזה לך האות כשתראה שיתקיים דברי שישוב סנחריב לארצו ויפול תאמין שיתקיים עוד הבטחה השנייה. אכול השנה לאכול השנה ספיח: קנאת יי' צבאות. שיקנא לשמו ולא מחמת זכות שבידיכם למרנו שתמה זכו' אבו' ולא יקדמנה מגן. לא יערוך לפניה מגן כדמתרג' לפני קדם: ולא ישפך עליה סוללה. ולא יצבור עלה מלית'. אז אני הו' שסופכין עפר וצוברין לפני החומה והמגדלות לבנו' עליה כרכום סוללה על שם שסוללין וכובשין אות' בתקבו כדי שיתקטה. ותרגומו מליתא על שם שעושין לו מתחלה שני מחיצו' גדר קני' ושופכין העפר ביניהם וכובשין אותו שם לאח' שמלאוהו את המחיצו'. ושמעתי שפותרין אותו זריק' אבני' גדולו' שקורין פירייר"א בל' אבל אין באבני' לשון שפיכה ולא לשון סללה ואין לשון התרגו' נופל על פתרון זה:

מסרה

מלכים ותנו את אלהיהם. ישעיה ונתון את אלהיהם. מלכים הושיענו נא מידו. ישעיה הושיענו מידו. מלכים כי אתה יי' אלהים. ישעיה כי אתה יי' לבדך. מלכים אשר התפללת אלי ת תכיר. ישעיה אשר התפללת אלי יתיב. מלכים מבחור. ישעיה מבחר וסימן רישי ס ספריהון. מלכים ואבואה מלון קצה. ישעיה ואבוא מרום קצו. מלכים אני קרתי זקף. ישעיה אני קרתי טפחא. מלכי' ושתיתי מים זרים. ישעיה ושתיתי מים. מלכים למימי קדם ויצרתיה. ישעיה מימי קדם ויצרתיה. מלכים להשות גלים. ישעיה להשאות גלים:
והשיבתיך ג' וסימ' והנה אנכי עמך. יען התרגזך דמלכי' וחברו דספר':
השלישית ט' מל' וסימ' נמסר בסדר שלח לך:
ט' פסוקי' אית בהון לא ולא ולא ולא ולא וסימ' נמסר לעיל ב בספר' בסוף סימן ה':

ויבא

ויצא מלאך יי וגו׳ · לאחר שהלך ונלחם עם כוש חזר ובא לירושלם ובאותה שעה ויצא מלאך יי׳ וכך שנוייה בסדר עולם הנני נותן בו רוח ושמע שמועה כמה שנאמר וישמע אל תרהקה וגו׳ · שטף שבנא הסופר וסיעתו והוליכם בזיקים והלך לו לכוש ולקח חמדת כל האוצרות ובא לו לירושלם לקיים מה שנאמ׳ יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעבורו צירושלם · אחריך ילכו זה חזקיהו · באותה שעה וישלח את תרתן ואת רב סריס הם הנזכרים בספר מלכים והם הם המלאכים שנאמר עליהם שפלח אחר השמועה שנאמר וישלח מלאכים אל חזקיהו ולא הם באו עם רבשקה בשליחות הראשון ועל אותן הספרים השיב ישעיהו בזה לך לעגה לך · אותה שעה ויצא מלאך יי׳ ויכה וגו׳ כולם מלכי׳ קשורי כתרי בראשותיהם וקטן שבכולם היה שר על שני א אלפים שנאמר ואתנה לך אלפים סוסים ואיך תשיב את פני פחת אחד וגו׳ למדנו על קטן שבפחותי שהוא שר על אלפים איש וכפלג הם ונייסותם : וישב בנינוה · היא ראש המלכות כעניין שנאמ׳ מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה : בית נסרך · בנסר תיבתו של נח כדמפור׳ באגדת חלק : הכוהו בחרב · שאמר אם תציל אותי שלא יהרגוני בני מ מלכותי שהבאתי בניהם כאן נ ומתי אקריב שני בני לפניך ע עמדו והרגוהו : בימים ההם · שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיהו ויום ג ג׳ כשעלה בית יי׳ הוא יום מפלתו של סנחריב והוא יום טוב ראשון של פסח : כי מת אתה ולא תחיה · מת אתה בעולם הזה · ולא תחיה לעולם הבא משום דלא עסקת איתתא כו׳ כדאיתא בברכות : הנני יוסיף · הנני הוא אשר יוסיף על ימיך : ומכף מלך אשור אצילך · למדנו שלפני מפלת סנחריב חלה וזה לך האות שתתרפא ויתוספו ימיך כמפורש למטה · במלכים שאל לו מה אותכי אעלה : הנני משיב · אחורנית עשר מעלות את הצל אשר ירדה : צל המעלות · כמין מדרגות עשויות כנגד החמה ל לבחון בהם שעות היום כעין א אורלוגין שעושין המינים : אשר ירדה · מיהרה לירד ונתקצר היום עשר שעות ביום שמת אחז כדי שלא יהו מספידין אותו וצלו עכשיו לאחוריהם ביום שנתרפא חזקיהו ונתוספו על היום עשר שעות : מכתב · תירגם יונתן כת׳ אודאה על ניסא דאיתעביד לחזקיהו : אני אמרתי בדמי ימי · כשראיתי ימי בדמי · בשממון וחרישה כמו נדמה כל עם כנען כלומ׳ כשחליתי אמרתי אלכה בשערי שאול עתה המות : לפי שעד אותו היום לא נתרפא חולה : פקדתי יתר שנותי · כמו לא נפקד ממנו איש נחסרתי ם שאר שנותי ויונתן תירגם על דוכרני לטב איתוספו על שני כ כפקדתי לטובה ונתייתרו שנותי · תו׳ אמרתי לא אראה יה · לא אסתכל עוד בשם של יה : בארץ החיים · חיים מסתכלין בו אבל המתים אינם רואין שנאמר לא המתים יהללו יה אף למתי׳ שאין מזכירין שם בן שתי אותיות ל לעולם ע״כ : בארץ החיים · בבית המקדש : לא אביט אדם · חיעוד : עם יושבי חדל · כשאהיה עם המתים היושבים בארץ חדלה ומנועה מן החיים :

רורי

ולמען ט׳ מיחדין וסימ׳ ולמען תספר באזני · ולמען ספר שמי · לא בצדקתך וביושר לבבך · ושמרת את חקיו · ולמען תאריכו ימים · ולמען יאריכו ימים דעקב · ולמען שמך תנחני · ולמען דוד עבדי דוגנתי על העיר · וחברו ולמען ירושלם : ארדט ד׳ ג׳ קמצין וא׳ פתח וסימ׳ במלכים ב׳ סוף סימן י״ט · אנה ו׳ כתיב ה׳

ט׳ בדרך אשר בא בה ישוב ואל העיר הזאת לא יבוא נאם יהוה : וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי :

ט׳ מיחדין · י׳ ויצא מלאך יהוה ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף כיון וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים : ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור וישב בנינוה : ל׳ ויחס׳ ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכהו בחרב והמה נמלטו ארץ אררט ר׳ג׳ קמצין וימלך אסר חדן בנו תחתיו :

לח בימים ההם חלה חזקיהו למות ט׳ מל׳ ויבוא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר יהוה צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה : י״ב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל יהוה : ב״ה · ו׳ כתי׳ ה״א ויאמר אנה יהוה זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב ג׳ · ל בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול : ויהי דבר יהוה אל ישעיהו לאמר : הלוך ואמרת אל חזקיהו כה אמר יהוה אלהי דוד אביך שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני יוסף על ח׳ ב״כ ימיך חמש עשרה שנה : ל׳ ד״ב ומכף מלך אשור אצילך ואת העיר הזאת ח׳ וגנותי על העיר הזאת :

ב״ג ד״ב וזה לך האות מאת יהוה אשר יעשה יהוה את הדבר הזה אשר דבר : הנני משיב את צל המעלות ל׳ אשר ירדה במעלות אחז בשמש י׳ אחרנית עשר מעלות ותשב השמש ב׳ רגשי׳ · ל׳ עשר מעלות במעלות אשר ירדה :

ל׳ ונחי לחזקיה וחס׳ מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלתו ויחי מחליו : אני ל׳ · ל׳ אמרתי בדמי ימי אלכה בשערי שאול פקדתי יתר שנותי : ל׳ · ב׳ א׳ וה׳ ג׳ אמרתי לא אראה יה יה בארץ החיים לא ל״ר מל׳ · ל׳ וכל קרי׳ חלד אביט אדם עוד עם יושבי חדל :

באורחא דאתא בה יתוב ולקרתא הדא לא ייעול אמר יי : ואגין על קרתא הדא למפרקה בדיל מימרי ובדיל דוד עבדי : ונפק מלאכא דיי וקטל במשריית אתוראה מאה ותמנן וחמשא אלפין ואקדימו בצפרא והא כולהון פגרין מתין : ונטל ואזל ותב סנחריב מלכא דאתור ויתיב בנינוה : והוה הוא סגיד בית נסרוך טעותיה ואדרמלך ושראצר בנוהי קטלוהי בחרבא ואינון אשתיזבו לארעא קרדו ומלך אסרחדון בריה תחותוהי :

ביומיא האינון מרע חזקיה לממת ואתא לותיה ישעיה בר אמוץ נביא ואמר ליה כדנן אמר יי פקיד על אינש ביתך ארי מאית את ולא תיחי מסרעך : ואסחר חזקיהו אפוהי לכותל בית מקדשא וצלי קדם יי : ואמר קביל בעותי יי אדכר כען ית די פלחית קדמך בקשוט ובלבב שלם ודתקין בעינך עבדית ובכא חזקיה בכיא סגיאה : והוה פתגמי נבואה מן קדם יי עם ישעיה למימר : איזיל ותימר לחזקיה כדנן אמר יי אלהיה דדוד אבוך שמיע קדמי צלותך גליא קדמי דמעתך הא אנא מוסיף על יומך חמש עסרי שנין : ומיד מלכא דאתור אשיזבינך וית קרתא הדא ואגין על קרתא הדא : ודין לך אתא מן קדם יי דיעביד יי ית פתגמא הדין די מליל : הא אנא מתיב ית טול אבן שעיא דנחתת במסקנא דאחז שמשא לאחורוהי עסר שען ותב שימשא עסר שען בצורת אבן שעיא דנחתת :

כתב אודאה על ניסא דאתעביד לחזקיה מלך שבטא דבית יהודה כד מרע ואתסי ם ממרעיה : אנא אמרית בדוון יומי אהך בתרעי שאול על דכרני לטב אתוסף על שני : אמרית לא אתחזי עוד קדם דחילא דיי בארעא בית שכנתיה די בה אריכות חייא ולא אפלח קדמוהי עוד בבית מקדשא דמתמן עתיד למיפק ח חידוא לכל יתבי ארעא מלמידר בירושלם קרתא דקודשא מרוי פסק :

אבן עזרא

מכתב לחזקיהו · ויחי · כמו עד חיותם כמו עמידה וכן אתה מחיה את כולם גם כן גבול החי : אני · בדמי · יש אומרים מגזר׳ דם כמו לחלותי׳ והנכון כמו כריתו׳ כמו נדמה נדמ׳ מלך ישר׳ : שאול · הוא הקבר שהוא בתחתית הארץ הפך השמים שהם ל למעלה לעולם והעד ואביאם שאול הנך ו ואיננו גיהנם כלל : פקדתי · מגזרת לא נפקד ממנו איש והוא לשון נחות גם כן ב בלשון קדר · ויש אומ׳ כי פקדתי פקד ממני לח כמו בני ישראל ואחרי׳ אמרו פקדתי כי פקד יותר והטעם יתר שנותי כמו את מספר ימיך אמלא וגם פ פרשתיו : אמרתי · השם איננו מקרה עד שתשלט העין בו רק הו׳ כר׳ במעשיו והטעם שלא יראה מעשי השם בעולם הזה והו׳ שיכיר מעשי השם בעולם הזה וזהו בארץ החיים כ כאילו הו׳ יפרש דבריו והנה הזכיר בתחלה תענוג האדם בעולם הזה והו׳ שיכיר מעשי השם ואח׳ כך שיתענג במראה העין להיו׳ עם חביריו וזהו לא אביט אדם עוד : חדל · כמו תבל ויתכן היות המלה הפוכה כמו כ כבש כשב מגזר׳ חלדי ויתכן היות כמוהו מה חדל אני ויתכן שנקר׳ העולם הזה חדל ם שחדל לעולם להיות אדם בו : רורי

בסוף וסי׳ זכר נא את אשר התהלכתי דסיפר׳ · וחברו דמלכים · אנה יי׳ מלטה נפשי · אנה יי׳ כי אני עבדך · אנה יי׳ אל נא נאבדה · אנא יי׳ הלא זה דברי : יוסף ה׳ כתיב בן חסרי׳ יוד וסי׳ נמס׳ לעיל בסיפר׳ בסי׳ כ״ט : אחרני׳ ז׳ וסי׳ נמסר במלכים חלק ב׳ ס״ב׳ : בארץ החיים ג׳ וסי׳ לא אראה יה · אתה מחסי חלקי · תמצא בארץ החיים :

דורי נסע ונגלה מני · בני דורי נסעו ממני · נסעו כמו נסחו כמו בל יסע יתדותיו: כאהל רעי · כאהל רועי בהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר כסכלה מרעה זה: קפדתי · הכרתי מהר חיי כאורג הממהר לארוג כל זה הייתי סבור · ויונתן תירגם כנחל גידודין כנחל המוסך בין גרות גבוהות שאינו מתפשט ומתוך כך מימיו קלים לרוץ · ואומר אני שהוא כנחל חריף ששמו אורג והוא שאמר איוב וימי קלו מני ארג חלפו עם אניות אבה:

דורי · כמו מגורי מדור באהלי רשע וזאת הלשון ידועה בארמית גם כנגן היות דור ודור מגזרתו כטעם כי גר אנכי עמך: נסע · מבנין נפעל ונדגש הסמך בחסרון הנון שהוא פא הפועל: נגלה · כמו גלות: מני · כמו ממני וכן שעו מני: כאהל רועי · היוד ליחס המלה או כיוד פנימי גם אכזרי כי אהל הרועה לא יעמד במקום אחד: קפדתי · כמו כפלתי וכמוהו וימי קלו מני ארג: מדלה · החולי כמו מדוע ככה דל בן המלך כי מזאת המחלה יבצעני יתמו שני כמו יתר ידו ויבצעני וזאת המחלה שהוא עושה עמי שלום ביום ומלחמה בלילה וככה רובי התחלואים והנה תשלימני כמו ואם לא תשלים: שויתי · מגזרת שוה ותחסר מלת כפשי והנכון שהו' החולי כי הוא שוה בגבורת מלחמתו עמי: כארי · ומנהג הארי לשבר העצמות והתמה כי בלילה ילחם עמי ויעשה שלום לי בבוקר · כף כסוס עגור מוסך אחר עמו כמו כרע כאר לי וכמוהו ככבש אלוף ואלה עופו והטעם שהחולה בכובד חליו יצפצף ויהגה ולא יבין דבריו: דלו · משקלי הכפל וכמוהו דליו שוקי כטע' כשיאות: יי עשקה לי · זאת הדלה: ערבני · עת ערוב עבדך לטוב ויש אומ' כי העין תחת חית וזה הבל ואלת ערבני כדרך לשון בני אדם והטעם התערב עמי בבריתי: מה אדבר ואמר לי · הנני יוסיף על ימיך ואלת עשה כמו יעשה וכן נתתי כסף השדה

אדני כב כתיב נדיא בספרא וסימ' ושפח אדני קדקד בנות ציון · אם רחץ אדני · יסיר אדני את תפארת · בשנת מות המלך · ואשמע את קול אדני אמר · ואמר עד מתי אדני · לכן יתן אדני הוא · ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה · ולכן הנה אדני מעלה · דבר שלח אדני ביעקב · על כן על בחוריו · והיה

דּוֹרִי נִסַּע וְנִגְלָה מִנִּי כְּאֹהֶל רֹעִי קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי׃ שִׁוִּיתִי עַד־בֹּקֶר כָּאֲרִי כֵּן יְשַׁבֵּר כָּל־עַצְמוֹתָי מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי׃ כְּסוּס עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף אֶהְגֶּה כַּיּוֹנָה דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם יְהוָה עָשְׁקָה־לִּי עָרְבֵנִי׃ מָה־אֲדַבֵּר וְאָמַר־לִי וְהוּא עָשָׂה אֶדַּדֶּה כָל־שְׁנוֹתַי עַל־מַר נַפְשִׁי׃ אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל־בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי׃ הִנֵּה לְשָׁלוֹם מַר־לִי מָר וְאַתָּה חָשַׁקְתָּ נַפְשִׁי מִשַּׁחַת בְּלִי כִּי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גֵוְךָ כָּל־חֲטָאָי׃ כִּי לֹא שְׁאוֹל תּוֹדֶךָּ מָוֶת יְהַלְלֶךָּ לֹא־יְשַׂבְּרוּ יוֹרְדֵי־בוֹר אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ חַי חַי הוּא יוֹדֶךָ כָּמוֹנִי הַיּוֹם אָב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ יְהוָה לְהוֹשִׁיעֵנִי וּנְגִנוֹתַי נְנַגֵּן כָּל־יְמֵי חַיֵּינוּ עַל־בֵּית יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ יִשְׂאוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים וְיִמְרְחוּ עַל־הַשְּׁחִין וְיֶחִי׃

ל · ל · ה' | ל · ל · ל · ל | ב' · ב' | ב' | ב' וכענין | ל' ותר וסים ועגור · ב' | ל' | ב' · ב' | ב' | ל' · ב' | ל · ל | ל' | ב' · ל | ב' · ל דס | ב' וכענין | ל | ל · ל חל | ב' | ל · ל

מִבְּנֵי דָרִי אִתְנְטִילוּ יוֹמַי אִתְקַצִּיצוּ וּגְלוֹ מִנִּי אִתְכַּפִּילוּ בְּמַשְׁכַּן דָּרוֹעֵי אִתְקַפָּלוּ כִּגְזוֹל גַּרְדָּאִין חַיֵּי מִיקַר מַלְכוּתִי אֲנָא גָּלֵי יְמָמֵי וְלֵילְוָתַי שְׁלִימוּ׃ נַהֲמִית עַד צַפְרָא כְּאַרְיָא דְנָהִים וּתְבַר כָּל גַּרְמֵי חֵיוְתָא כֵּין מִתַּבְּרִין מִן קֳדָם דְּוָנָא כָּל גַּרְמֵי יְמָמַי וְלֵילְוָתַי שְׁלִימוּ׃ כְּסוּסְיָא דְּאָחִיד וּמְנַצִּיף כֵּן נְצִיפִית וְנַהֲמִית כְּיוֹנָה זְקֵיפִית עֵינַי דַּיְתֵי לִי רְוַח מִן קֳדָם דִּשְׁכִנְתֵּיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא יְיָ קַבֵּיל צְלוֹתִי עֲבֵיד בָּעוּתִי׃ מָה אֲמַלֵּל תּוּשְׁבַּחְתָּא וְאֵימַר קֳדָמוֹהִי וְהוּא אַסְגֵּי טָבְוָן לְמֶיעְבַּד עִמִּי מָה אֲפַלַּת וְאַשְׁלֵים קֳדָמוֹהִי כָּל שְׁנַיָּא דְּאוֹסֵיף עַל חַיַּי וְשֵׁיזֵיב מִמְּרִיר נַפְשִׁי׃ יְיָ עַל כָּל מֵיתַיָּא אֲמַרְתָּא לְאַחֲאָה וְקֳדָם כּוּלְּהוֹן אַחֲיִיתָא רוּחִי וְאַחֲיִיתַנִי וְקַיֵּימְתַּנִי׃ הָא לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא סַגִּי שְׁלָמָא קֳדָמָךְ וְאַתְּ מַיְתֵי מְרָרָא לְרַשִּׁיעַיָּא בְּכֵן כַּד יָדְעֵי יוֹם מוֹתִי שְׁפָכִי דִּמְעָתִי בִּצְלוֹ קֳדָמָךְ מָר לִי סַגִּי וְאַתְּ אִתְרְעֵיתָא בְּחַיַּי בְּדִיל דְּלָא לְחַבָּלָא נַפְשִׁי אֲרֵי אַרְחֵקְתָּא מִן קֳדָמָךְ כָּל חֲטָאַי׃ אֲרֵי לָא דִּבִשְׁאוֹל מוֹדַן קֳדָמָךְ מֵיתַיָּא לָא מְשַׁבְּחִין לָךְ לָא מְסַבְּרֵי נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אֲבַדְנָא לְפוּרְקָנָךְ׃ דְּחַי חַי יוֹדֵי קֳדָמָךְ כְּוָתִי יוֹמָא הָדֵין אֲבָהָן לִבְנֵיהוֹן יְחַוּוֹן גְּבוּרְתָּךְ וִיהוֹדוֹן לְמֵימַר דְּכָל אִלֵּין קְשׁוֹט׃ יְיָ לְמִפְרְקָנָא אֲמַר וְנִיגּוּן תּוּשְׁבַּחְתִּי נְנַגֵּן כָּל יוֹמֵי חַיַּנָא עַל בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ וַאֲמַר יְשַׁעְיָה יִסְבוּן דְּבֵלַת תְּאֵינִין וְיִשּׁוֹרְטוּן עַל שִׁיחְנָא וְאִתְּסֵי׃

מדלה יבצעני · תירגם יונתן מיקר מלכותי אנא גלי סבור הייתי שעת' יבצעני מכל כבודי · דלה לשון נוב' וכן ודלת ראשך: מיום ועד לילה תשלימני · כמו מזכר ועד נקבה כלומר מימים ומלילות תכלני וכן תירגם יונתן יממי ולילותי שלימו: שויתי · עצמי כל הלילה לסבול יסורי חולי ונתגברתי כארי לסבול: כן ישבר כל עצמותי · כמו כן ירבה וכן יפרוץ כל מה שאני מתגב' כן יגבר החולי עלי לשבור כל עצמותי: כסוס · כמו כסים והוא שם עוף: כסוס עגור · כמו כסוס ועגור כעוף זה שתפשוהו בגרונו והוא מצפצף וכן תירגם יונתן כסוסיא דאחיד ומנציף: עשקה לי · כמו עשוק אותי לקחני מיד מלאך המות וערבני להצילני לשון ערבות בגרנטי"א בלע' כמו ערוב עבדך לטוב: עשקה לי עשוק אותי מידו כאשר תאמר רפא נא לה רפא אותה: מה אדבר · שבח וקילוסין לפניו והרי אמר לי כ בחמותו והוא עשאן: אדדה כל שנותי · כמו ואדדם שנתי אתנודד מכל שנתי לקלם לפניו: על מר נפשי · שהיתה מרה ונחמני ויונתן תירגם שנותי לשון שנים: יי עליהם יחיו · ית יי על כל מיתיא אמרתא לאחיאה: ולכל בהן חיי רוחי · וקדם כולהון אחייתא חיי רוחי · ואני אומר לפי פשוטו יי עליהם על שנותי הנזכרי' למעלה אדדה כל שנותי יי שיכן שכם וחסרו ע עליהם ואמר לי על פי נביאו יחיו ולכל בהן חיי רוחי · ולכל דבר

בכוס · בקנת סכת' כתי' כסים וקרי' כסוס · אחנס לא מצאתיו שמנהגו עם אות' הכתובו' יוד באמצע תימת' ית ויו

יהוה ג' פסו' ריש' ובסופ' אחרי'

ביבצע · והיה ביום ההוא יוסיף אדני · כי כה אמר אדני והעמד המצפה · ויקר' אריה · בעוד שנה · יען כי נגש · לחם צר · ביד עבדיך חרפת · בסוס עגור בן אצפצף · אדני עליהם יחיו · ותאמר ציון עזבני אדני:

אשר תלויין בהן חיי רוחי אמ' יי עליהם ויחיו: ותחלימני · מעתה ידעתי שתחלימני ותחייני · תחלימני תבריאני ותחזקני כמו יחלמו בניהם: הנה לשלום מר לי מר · כשנתבשרתי שלום אף הוא לי מר שהרי תלו לי הרפואה בזכות אחרים כה אמר יי אלהי דוד אביך למעני ולמען דוד עבדי כאן הודעתי שאני חוטא · כך פירשו חכמים אבל לפי ישוב המקרא משמע הנה לשלום מר לי מר כשנתבשרתי מאתך להושיעני מידי סנחריב מר לי מר על חליי שהייתי נטוי למות ולא שמחתי בבשורה ואתה בטובך חשקת נפשי משחת בלי: כי לא שאול תודך · אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על הנס של מפלת סנחריב ולא הייתי סובר אל אמיתת הבטחתך שהבטחתני עליו: חי חי · לשון בני אדם כלומר כשים בני אדם חיים בעולם זה חי וזה חי יוצאת ההודאה מביניהם: יודיע · אשיספר בלעז: אל אמיתך · האב מודיע ומכון דעת בנו אל אמיתך להאמין בך: דבלת תאנים · דבלת העשוייה מתאנים כשהן לחין קרויין תאנים וכשדורסין בעיגול קרויין דבלה: וימרחו · ויחליקוה לדבקה על השחין וכם בתוך כס היה שאף בשר חי שמותנין עליו דבלה מסריח אלא הקב"ה נותן דבר המתקלקל לתוך דבר המתקלקל ומרפא:

מה

או טעם עשה שעש' זה החסד עמי אעפ"כ אדדה כל שנותי בזכרי זאת המר' שעברה עלי ואלת אדדה מבנין כפעל ואין ריע לו במקרא רק אדדם עד בית אלהים במשנה מדדה את בנה והטע' ידוע: יי · על דברך הו' הנזכ' שאמ' והוא אמ' והנה על אמרתך ומעשיך יהיו החיים: ולכל · עת בהן חיי רוחי: ותחלימני · מגזרת יחלמו בניהם ירבו בבר ובדברי חכמים ז"ל עתים חלום: הנה לשלום · כאשר הייתי בחצי ימי כי בן חמש ושלשי' שנה היה כאש' חלה כי אם תתגבר המרה האדומ' על תולדת האד' לעולם יהיה חולה בנערותו ויהי בשלום בזקנותו והפך זה אם תתגבר הלחה והנה האמבעים שנות שלום: מר לי מר · פעמים לחזוק ויש אומ' מגזרת תמורה: משחת בלי · יש אומרי' מגזרת בליתי והוא שם על משקל פרי ואחרים אמרו שהוא במקום הזה כמו לא והוא הפך והראשון הוא הישר בעיני כאילו אמר ואתה חשקת כפשי והעליתני משחת בלי: כי השלכת אחרי גוך · דרך משל כבן אדם שלא יראה מה שיש אחריו כי ידענו שאין גו לבורא הגויות · הנה ראיה על אשר אמרו קדמונינו שבעבור חטא שעשה היה מת בקוצר שנים והם העתיקו כי המת קודם חמשים ושתים שנה הנו בכרת ועל זה נעצב כי לא ידע שעבר עבירה שהוא חייב מיתות בכרת על כן אמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך והטוב בעיניך עשיתי והנה הזכיר המחשבה והמעשה והקדמונים אמרו כי לא התעסק במצות פריה:

כי לא שאול תודך · הטעם על הגוף הנקבר בשאול וכן הוא מות לא יהללך כמו מתן בסתר יכפה אף: ישברו · כמו ייחלו כמו עיני כל אליך ישברו ורבים יתמהו איך כתב הנביא כדברים האלה שמכחישים בתחיית המתי' ויש להשיב כי הגוף אין לו כח ולא דעת בצאת הנשמ' ממנו ולמה יתמהו והנה גם בהיות הנשמה דבקה עם הגוף איננו מבין ואף כי במותו: חי חי · פעמים והטעם מי שחי כמוני או שיחיה אחרי אלא הוא חייב שיודה והטעם בפה שבו תראה חבור הנשמה עם הגוף בדרך ההודאות ויש אומ' כי חי הראשון הוא השם ואין כורך: אב לבנים יודיע · אלה האמונות: יי · אמר או יאמר או יבוא: ונגינותי · שאחבר הנגנם אני והמשוררי' שהם בבית השם כל ימי חיינו: ויאמר · זה פלא כי התאנים הם מזיקים לשחין וזה שאמר יש אומרי' כי הם במצות דבלת תאנים נפתחים דבקים ויחתכו כמאכלת: וימרחו · קרוב בלשון קדר וטעמו ידוע: ויאמר

אבן עזרא

ויאמר. הטעם וכבר אמר חזקיהו מה אות וכבר הזכירו למעלה וזה לך האות מאת יי׳: נחמו נחמו עמי. נדבקה זאת הפרשה בעבור שהזכיר למעלה כי כל אוצרות המלך גם בניו יגלו לבבל על כן אחרי זאת הנחמו ואלה הנחמות הראשונות מחצי הספר על דעת רבי משה הכהן ב״ע על בית שני ולפי דעתי הכל על גלותינו רק יש בתוך הספר ד דברי גלות בבל לזכר כי כורש שלח הגולה ואולם באחרית הספר דברים הם לעתיד כ כאשר אפרש. ודע כי מעתיקי המצות ז״ל א אמרו כי ספר שמואל כתבו שמואל והוא אמת עד וימת שמואל והנה דברי הימי׳ יוכיח שהם דור אחר דור לפני ז זרובבל והעד מלכים יראו וקמו שרים ו וישתחוו ויש להשיב כאשר ישמעו שם ה הנביא ואם איכנו ו והמשכיל יבין. ומלת נחמו דברי השם ל לנביאיו או לגדולי העם וטעם פעמים דרך מהירות או רגע אחרי רגע: דברו. לעולם דבור על לב להסיר ה העצב והדאגה שבלב׳ וכן וידבר על לבם. וטעם ירוש׳ כנסת ישראל: כי מלאה צבאה. מלאו ימיה וכמוהו כל ימי צבאי איחל הלא צבא לאנוש והמפרשי׳ אמרו שהוא כמשמעו והראשון הו׳ הנכון: כי נרצה. כשלם ותם כמו עד ירצה כשכיר יומו אז תרצ׳ הארץ כטעם תם עונך: כפלים. מכרות שלקחה מכל גוי: בכל חטאתיה. בעבור כל חטאותיה: קול קורא. הם המבשרים: פנו. יאמר לכל גוי: דרך ה׳. הטעם אלה שהיו בגלות שישובו להר ה הקודש וזהו דרך יי׳: ישרו. הטעם כפול: כל גיא ינשא. שהוא שפל אז ינשא והנה גיא הוכנו שמוך כמו גיא חזיון המון נגב ויתכ׳ שתחס׳ מלת גיא כך וכך כמו מה מליל והטעם שיבאו השבים בלא יגיעה: העקוב. כמו עקוב מלב והוא הפך מישור: והרכסי׳. מגזרת מרכסי איש כטעם מקום משות: ונגלה. כאשר יחדם השם זה הפלא אז ירא׳ כבוד השם: קול. דבק בכבוד השם כי דבריו יקום ל לגדולה כבן אדם.

וטעם קול אומר קרא הוא המלאך שיאמר לנביא קרא: כל הבשר חציר. כחציר כמו כי שמש ומגן יי׳:

וכאין ה׳ וסימ׳ נמסר בספר יהושע סימן ט׳: באצרתי ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר האזינו ובמלכים חלק ב׳ סימן כ׳: יקחו י׳ בקריא׳ וקמצין וסי׳ נמסר בריש סדר אמר אל הכהני׳: פנו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ קול קורא בבדבר פנו דרך.

ישעיה

וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מָה אוֹת כִּי אֶעֱלֶה בֵּית יְהוָה׃

לט בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח מְרֹדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל חִזְקִיָּהוּ וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיֶּחֱזָק׃ וַיִּשְׂמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת בֵּית נְכֹתֹה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּשָׂמִים וְאֵת הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב וְאֵת כָּל בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי מִבָּבֶל׃ וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא הִרְאִיתִים בְּאֹצְרֹתָי׃ וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע דְּבַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶל לֹא יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה׃ וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל יְשַׁעְיָהוּ טוֹב דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר כִּי יִהְיֶה שָׁלוֹם וֶאֱמֶת בְּיָמָי׃

מ נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם׃ דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלִַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל חַטֹּאתֶיהָ׃ קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ׃ כָּל גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל הַבָּשָׂר חָצִיר

תרגום

וַאֲמַר חִזְקִיָּה מָה אָת אֲרֵי אֶסַּק לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ בְּעִדָּנָא הַהִיא שְׁלַח מְרוֹדַךְ בַּלְאֲדָן בַּר בַּלְאֲדָן מַלְכָּא דְבָבֶל אִגְּרִין וְקוּרְבָּנִין לְוָת חִזְקִיָּה כַּד שְׁמַע אֲרֵי מְרַע וְאִתְּסֵי׃ וַחֲדִי עֲלֵיהוֹן חִזְקִיָּה וְאַחֲזֵינוּן יָת בֵּית גִּנְזוֹהִי יָת כַּסְפָּא וְיָת דַּהֲבָא וְיָת בוּסְמַנָא וְיָת מִשְׁחָא טָבָא וְיָת כָּל בֵּית מָנוֹהִי וְיָת כָּל דְּאִשְׁתְּכַח בְּגִנְזוֹהִי לָא הֲוָת מִדַּעַם דְּלָא אַחֲזֵינוּן חִזְקִיָּה בְּבֵיתֵיהּ וּבְכָל שׁוּלְטָנֵיהּ׃ וַאֲתָא יְשַׁעְיָה נְבִיָּא לְוָת מַלְכָּא חִזְקִיָּה וַאֲמַר לֵיהּ מָה אֲמַרוּ גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין וּמְנַן אֲתוֹ לְוָתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתוֹ לְוָתִי מִבָּבֶל׃ וַאֲמַר מָה חֲזוֹ בְּבֵיתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה יָת כָּל דִּי בְּבֵיתִי חֲזוֹ לָא הֲוָה מִדַּעַם דְּלָא אַחֲזֵיתִינוּן בְּגִנְזַי׃ וַאֲמַר יְשַׁעְיָה לְחִזְקִיָּה קַבֵּל פִּתְגָּמָא דַיְיָ צְבָאוֹת׃ הָא יוֹמַיָּא אָתַן וְיִתְנְטִיל כָּל דִּי בְּבֵיתָךְ וְדִי גְנַזוּ אֲבָהָתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין וְיִתּוֹבַל לְבָבֶל לָא יִשְׁתְּאַר מִדַּעַם אֲמַר יְיָ׃ וּמִבְּנָךְ דְּיִפְּקוּן מִנָּךְ דְּתוֹלִיד יִדַּבְּרוּן וִיהוֹן רַבְרְבִין בְּהֵיכְלָא מַלְכָּא דְבָבֶל׃ וַאֲמַר חִזְקִיָּה לִישַׁעְיָה תַּקִּין פִּתְגָּמָא דַיְיָ דְּמַלֵּלְתָּ וַאֲמַר אֲרֵי יְהֵי שְׁלָם וּקְשׁוֹט בְּיוֹמָי׃

נְבִיַּיָּא אִתְנַבּוּ תַּנְחוּמִין עַל עַמִּי אֲמַר אֱלָהֲכוֹן׃ מַלִּילוּ עַל לִבָּא דִירוּשְׁלֶם וְאִתְנַבּוּ עֲלַהּ אֲרֵי עֲתִידָא דְּתִתְמְלֵי מֵעַם גָּלְוָתָא אֲרֵי אִשְׁתְּבִיקוּ לַהּ חוֹבָהָא אֲרֵי קַבִּילַת כּוֹס תַּנְחוּמִין מִן קֳדָם יְיָ כְּאִילּוּ לְקַת עַל חַד תְּרֵין בְּכָל חֲטָאָהָא׃ קָל דְּמַכְלֵי בְּמַדְבְּרָא פַּנּוּ אוֹרַח מִן קֳדָם עַמָּא דַיְיָ כְּבִישׁוּ בְמֵישְׁרָא כִּיבְשִׁין קֳדָם כְּנִשְׁתָּא דֶאֱלָהַנָא׃ כָּל חֵילַיָּא יִרְאֲמוּן וְכָל טוּר וְרָמָא יִמְאֲכוּן וִיהֵי כַּפְלָא לְמֵישְׁרָא וּבֵית גִּידוּרִין לְבִקְעָה׃ וְיִתְגְּלֵי יְקָרָא דַיְיָ וְיֶחֱזוֹן כָּל בְּנֵי בִסְרָא כַּחֲדָא אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן׃ קָל דְּאָמַר אִתְנַבֵּי וּמְתִיב וַאֲמַר מָה אִתְנַבֵּי כָּל רַשִׁיעַיָּא כְּעִסְבָּא

רשי

מה אות. מה טוב ומה נאה אות זה הנותן לי אשר אעלה בית יי׳: וישמע כי חלה ויחזק. היה למוד לאכול בשלש שעות ויושן עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו כשעמד משכתו בתשע שעות מצא שהו׳ שחרית בקש להרוג את כל עבדיו אמ׳ הנחתם אותי ישן יומם ולילה עד הבקר אמרו לו גלגל חמה הו׳ שחזר אמ׳ להם ומי החזירו אמרו לו אלוהו של חזקיהו כו׳ כדאיתא בתנחומא ובפסיקת׳: בית נכתה. בית גנזיו של בשמי׳ כמו נכאת וצרי ולוט: ואת השמן הטוב. יש פותרים שמן המשחה ויש אומרים הוא שמן אפרסמון שהיה מצוי בארץ ישרא׳ והוא פנג האמור ביחזקא׳ יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון שהוא אפרסמון וגדל ב ביריחו לכך נקרא יריחו על שם הריח: לא היה דבר. אף ספר תורה: מארץ רחוקה באו. אלי. זה אחד משלשה בני אדם שבדקן המקום ומכאן עביט של מימי רגלים קין וחזקיהו ובלעם חזקיהו היה לו להשי׳ אתה כביאו של מקום ולי אתה שואל התחיל מתגאה ואומר מארץ רחוק׳ באו אלי לפיכך נענש ועל שמח עליהם והאכילן על שולחנו וכן בלעם שאמר לו מי האנשים האלה עמך והשיב ואמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי וכן קין שאמר לו אי הבל אחיך היה לו לומר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כו׳ כדאיתא בתנחומא: לא יותר דבר. מדה כנגד מדה כנגד לא היה דבר: ומבניך. הם חנניה מישאל ועזריה: טוב דבר יי׳. מאחר שבימי יהיה שלום: נחמו נחמו. חוזר על נבואותיו העתידות לפי שמכאן ועד סוף הספר דברי נחמו׳ הפסיק פרשה זו בינם לבין הפורענות נחמו אתם נביאי נחמו את עמי: כי מלאה צבאה. תרגם יונתן עתידא דתיתמלי מעם גלוותא כמו כי מלא׳ מצבא׳ ויש פותרין צבאה כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ: נרצה. נתפייס: כי לקחה וגו׳. ארי קבילת כוס תנחומין מן קדם יי׳ כאילו לקת על חד תרין בכל חובהא ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים ואם תאמ׳ היאך מדתו של הקב״ה לשלם לאדם כ כפלי׳ בחטאו שיכו מקרא מלא ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם: קול. רוח הקדש קורא במדבר דרך ירושלם פנו דרך יי׳ לשוב גליותיה לתוכה: כל גיא ינשא. וההר ישפל הרי דרך חלק׳ ושוה ונוחה: והרכסי׳. הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד שביניהם זקוף ואינו מעוקם שיהא נוח לירד ולעלות: הרכסי׳. כמו וירכסו את החשן: לבקעה. קנפיינא בלע״ז ארץ חלקה ושוה: קול. מאת הקב״ה אומר אלי קרא: ואמר. רוחי אני מה אקרא והקול משיבו זאת קרא כל הבשר חציר כל שרי המלכיות תהפך גדולתם ותהיה כחציר:

ואמר סלו סלו פנו דרך. פנו דרך העם: כי פיי׳ דבר ג׳ דסמיכי בקריא׳ וס׳ ב׳ אם תאבו ושמעתם טוב׳ ונגלה כבוד יי׳ וראו. אז תתענג על יי׳:

וכל חסדו כציץ השדה. כי חסד לאומים חטאת׳ ד״א סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כציץ השדה אשר ימולל ויבש ואין לסמוך עליה שאין בידו לקיים שמא ימות שכשיבש חציר נבל ציץ כמות האדם בטלה הבטחתו אבל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקיים ובידו לקיים לפיכך על הר גבוה עלי ובשרי מבשרת ציון כי מפי החי לעולם היא הבטחת הבשורה:

כציץ השדה׳ בבקר יציץ וחלף ולערב ימולל ויבש: יבש חציר. הוא הצמח הלא וכן בלשון ישמעאל: נשבה בו. כמו מרחפת מגזרת ושב אותם אברם ואם הם שני ענינים: אכן. כחציר כל העם: יבש. אחר היותו כחציר יבש ואחר היותו כציץ הנו כנבל רק דבר השם יקום כמו יעמד ואין מי ישיבנו: כי רוח יי׳. והטעם הרוח שישלח כושב בהציר ויובש: על. מבשרת ציון. הטעם על עדה ולא נקבה ממש:

בציץ ג׳ בקריא וסי׳ וכל חסדו כציץ השדה. כציץ השדה כן יציץ. כציץ יצא וימל׳ ושמים ד׳ בקרי׳ וסי׳ ביום עשות יי׳ אלהים. ושמים בזרת תכן. הודו על ארץ ושמים. לאזנו בעיניו: תכן ג׳ בקרי׳ וסי׳ מי תכן את רוח יי׳. ושמים בזרת תכן וכל בשליש: ושמים תכן כבדה: ד״ו וסימ׳ נבסר בסדר תזריע: י״ו פסוקים אין אין

וְכָל תּוּקְפְהוֹן כְּמוֹצָא דְחַקְלָא׃ יְבֵשׁ עִסְבָּא נְתַר נִצֵּיהּ אֲרֵי רוּחָא מִן קֳדָם יְיָ נְשַׁבַת בֵּיהּ בְּכֵן כְּעִסְבָּא חֲשִׁיבִין רַשִׁיעַיָּא בְּעַמָּא׃ מִית רַשִׁיעָא אֲבָדוּ עֶשְׁתּוֹנוֹהִי וּפִתְגָמָא דֶאֱלָהַנָא קַיָּם לְעָלְמִין׃ עַל טוּר רָם סַקוּ לְכוֹן נְבִיַּיא דִּי מְבַסְרִין לְצִיּוֹן אֲרִימוּ בְּחֵילָא קָלְכוֹן דִּי מְבַסְּרִי לִירוּשְׁלֶם אֲרִימוּ לָא תִדַחֲלוּן אֲמָרוּ לְקִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה אִתְגְלִיאַת מַלְכוּתָא דֶאֱלָהֲכוֹן׃ הָא יְיָ אֱלֹהִים בִּתְקוֹף מִתְגְלֵי וּתְקוֹף דְּרָע גְבוּרְתֵּיהּ שָׁלְטָא ק קֳדָמוֹהִי הָא אֲגַר עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ עִמֵּיהּ דְּכָל עוֹבָדֵיהוֹן גְלַן קֳדָמוֹהִי׃ כְּרַעֲיָא דְעֶדְרֵיהּ רָעֵי בִּדְרָעֵיהּ מַכְנִישׁ אִמְּרִין וּבְחֵינֵיהּ מְסוֹבַר רַכִּיבִין מֵינַקְתָּא בְּנִיחַ מְדַבַּר׃ מַן אֲמַר אִלֵּין קַיָּם אֲמַר וַעֲבִיד דְּכָל מֵי עָלְמָא חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי כְּטִיפָא בְּשֻׁעֳלָא וּמְשִׁיחַת שְׁמַיָּא כְּאִילוּ בְזַרְתָּא מְתַקְנַן וַעֲפְרָא דְאַרְעָא כְּאִילוּ בְמְכִילְתָּא אִתְּכָל וְטוּרַיָּא כְּאִילוּ מַתְקַל תִּקְלִין וְרָמָתָא כַּד בְּמוֹזְנַיָּא׃ מַן תַּקִּין יַת רוּחַ קוּדְשָׁא בְּפוּם כָּל נְבִיַּיא הֲלָא יְיָ וְצַדִּיקַיָּא עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ פִּתְגָמֵי רְעוּתֵיהּ ה הוֹדַעִינוּן׃ לְהוֹן דְּבָעוּ מִן קֳדָמוֹהִי אִיסְבַּר חוּכְמְתָא וְאַלְפִינוּן אוֹרַח דִּין וִיהַב לִבְנֵיהוֹן אוֹרַיְתֵיהּ וְאוֹרַח דְּסוּכְלְתָנוּ לִבְנֵי בְנֵיהוֹן הוֹדַעִינוּן׃ הָא עַמְמַיָּא כְּטִיפָא מִדוּל וּכְעִיּוּל מוֹזְנַיָּא חֲשִׁיבִין הָא נַגְוָתָא כְּדוּקָא דְפָרַח׃ וְאִילָנַא לִיבְנַן לָא יִסְפְּקוּן לְאַדְלָקָא וְחֵיוָתָא דְבֵהּ לֵית הִיא כְּמִיסַת לַעֲלָתָא׃ כָּל עַמְמַיָּא כְּלְמָא עוֹבָדֵיהוֹן גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה אִינוּן חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי׃ וּלְמָאן אַתּוּן מְדַמַּן לְמִבְנִין קֳדָם אֵל וּמָה דְּמוּת אַתּוּן מְסַדְּרִין קֳדָמוֹהִי׃ הָא צִילְמָא נַגָּרָא עֲבִיד וְקַנָּאָה בִּדְהַב מְחַפֵּי לֵיהּ וְשִׁילְשְׁלִין דִּכְסַף קֵינָאָה מְאַחִיד לֵיהּ׃

וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר־אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם׃ עַל הַר־גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלִָם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃ הִנֵּה אֲדֹנָי יְהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל׃ מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם׃ מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ׃ אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ׃ הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל׃ וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה׃ כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ׃ הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף׃

ג׳ רפין · ל׳ · זה · ל׳ · ו׳ · ל׳ בכסו׳ · ד׳ תים · ב׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ יתיר בט׳ אותיו׳ · ה׳ · ב׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ותם׳ · ב׳ · ב׳ · ל׳ בכסו׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · ז׳ · יו כסו׳ אין אין באתנחו׳ כסו׳ · ו׳ · ד׳ תים · ל׳ · ל׳

במצעות פסוק וסימ׳ ויקם פרעה ל״לה הוא · ובי יראה דבהן · ויאבר הכהן חרב · ולבנון אין די בער · וירא כי אין איש דישעיה · והנה קול שועת · לבני עבון כה אבר · ובי תגישון עור · אבר נבל בלבו · הכל סר׳ כלו סג · עשה גדלות עד אין חקר תניינא דאיוב · עיר פרוצה אין · ידעתי כי כל אשר · הצרי אין בגלעד:

מבשרת ציון׳ כבאה דמבשרין לציון ובמקום אח׳ הוא אומר רגלי מבשר זכו קל כזכר לא זכותם כנקבה ומאח׳ פעמיו עד הקץ: בחזק יבא׳ על האומות ליפרע: הנה שכרו אתו. מזומן אתו לצדיקים: ופעולתו׳ שכר פעולה שעליו ליתן להם: כרועה. אשר עדרו ירעה בזרועו מקבץ טלאי׳ ובחיקו נושאם: עלות ינהל. מיניקות בניח מדבר הצאן המיניקות. ינהל כמו מנהל: מי מדד וגו׳. כל זה היה בו כח לעשו׳ וכל שכן שים בו כח לשמר הבטחות הללו: בשעלו. בהליכתו שכ׳ דרכת בים סוסיך׳ בשעלו׳ כמו במשעול הכרמים מביל. שעל. שם כלי הוא וכן בשעלי שעורים: תיכן. אמוראי״ר בלע״ז: וכל בשליש. ומדד בשלישית שליש מדבר שליש ישוב שליש ימים והרות. לא״ה בשלים מגדל עד אמה שליש׳ לאצבעות ומנחם פי׳ שהוא שם כלי וכן ותשקמו בדמעו׳ שליש: ושקל בפלס הרי׳. הכל לפי הארץ הר שבר יתקע בארץ קשה והקלי׳ בארץ רכה: מי תכן. את רוח הקדש בפי הנביאים יי׳ תכנו וכדי הוא להאמן: ואיש עצתו. יודיענו רוחו כן תירג׳ יונתן ולפי משמעו ואיש עצתו מוסב לראש המקר׳ מי תיכן את רוחו ומי איש עצתו אשר יודיענו להקב״ה עצה: את מי נועץ ויבינהו. האיש להקב״ה הן כל גוים לפניו כמר מדלי ואיך ילמדו לו את מיתן ה האומות נועץ כמו שנועץ עם הנביאי׳ כמו שנ׳ באברה׳ ויי׳ אמר המכסה אני מאברהם וגו׳: ויבינהו וילמדהו באורח משפט: את מי מן האומו׳ עשה כן שלימדו חכמה כמו שעשה לאברה׳ שנתן לו לב להכירו מאליו ולהבין ב בתורה שנאמר וישמר משמרתי וגו׳ למען אשר יצוה וגו׳ וכליותיו היו נובעות חכמה שנאמר אף לילות יסרוני כליותי: הן גוים כמר מדלי. ואין חשובין לו להעמיד מהם לנביאים לגלות סודו: כמר מדלי. כטיפה מרה המטפטפת משולי הדלי ומשקע טנופת המים ורוקבין העץ ל לימוני״דא בלע״ז: כשחק מאזנים. שהנחשת מעלה עיפוש ומשחיר: כדק. אבק דק: יטול. כאבק הנישא ועולה על ידי רוח כדק אשר יכטל: אין די בער. ד״א ולבנון אין די בער וגו׳ לכפר על עון האומות: כאין נגדו׳ כאין הם בעיניו ואינם חשובין לפניו: נסך. לשון מסכה: נסך חרש. חרש של ברזל נוסכו מברזל או מנחשת ואחר כך הצורף מרקעו׳ בטסי זהב ומצפהו מלמעלה: רתוקות. שלשלאות: המסכן

על. מבשרת ציון. הטעם על עדה ולא נקבה ממש: הנה. בחזק יבא. תואר היד כי ימצא על לשון זכר כמו והנה בו מגלת ספר: הנה שכרו. שיתן שכר לחוכי לו וככה פעלתו פעולת שכיר והטעם שכר הפועל ולפי דעתי שזה הטעם איננו דבק עם הפרשה רק הוא אומר שאיננו מבקש שכר והטעם איננו כ כרועה שכיר על כן א אחריו עדרו כרועה: ובחיקו ישא. מי שלא יוכל ללכת: עלות. הם ההרות שעלו עליהם הזכרים: ינהלם. בלט וזה הטעם שהשם יקבץ בני הגולה וינחום ה הנשברים: מי. והתמה׳ איך יהיה זה והלא השם ברא הכל וידע כמה מים ים בים כאילו מדדם היד: בשעלו. כמו בשעלי שעורים: ושמים. שנטה כיריעה ידע מ מדתם כי הוא בראם בגבורתו כפי החכמה כאילו מדדם בזרת ו וכדרך בן אדם דבר הכתו׳: וכל. כמו מדד ותרגום ויתדו בעומר וכלו: בשלים. כמו מסורה ויתכן להיותו מגזרת שלש לכן לא נדע היום איך יהיו ה המדות הקדמוני׳ וכן ותשקמו בדמעו׳ שלים: ושקל בפלס. הוא הנקרא קריסטון הוא שים לו זרוע ארוך והו׳ מגזרת פלס מעגל: וגבעות במאזנים. והטעם שישים בכף מ מאזנים גבעה ובכף ה האחר אחרת וזה דרך משל: מי. אמר הגאון כי לא הזכיר הרוח עם השלשה המוכרים ואמר כי השם תשובה כאילו אמר מי תכן הרוח והתשובה השם ולפי דעתי שזה איננו נכון בעבור שהכתוב הוא את רוח ומה טעם איש עצתו אים עצתו יודיענו וכן פירושו מי תכן רוח השם וסמך הרוח אליו כמו ורוח אלהים מרחפת ומי הראשון מושך אחר ומי איש שיודיענו השם עצתו למה ברא כן: את מי נועץ. מבנין נפעל פועל עבר על כן הוא פתוח ע״ן עם מי התיעץ: ויבינהו. ויתן בינה לשם ולימדו בארח משפט שהם לכל מוסר: וילמדהו דעת. העתידות: הן גוים כמר מדלי. כטיפת הנופלת מהדלי ואין רע לו: וכשחק. הוא האבק הדק מגזרת ושחקת ממנה הדק ואחר שכל בני אדם הכל נגדו את מי נועץ: יטול. ישליך כמו ויטילו את הכלים אך הוא מפורש אחר ורבינו יונה המדקדק אמר כי יטול מבנין נפעל בדרך רחוקה או פירוש יטול ישא כמו נוטל: ולבנון. ואין לשם צורך לשלו׳ כי אין די בלבנון לבער וטעם לבנון שיביאו השומעים כי הטעם כל עצי הארץ וכן טעם חיתו: כל. והנה הזכיר כל הגוים והם האדם ואחר כך הבהמות והחיות והטעם אחר שכל הגוים הם כאין. ומ״ם מאפס כמ״ם המה מהבל יחד כאילו אמר פחותים מאפס הם נחשבי׳ והתמה מהגאון ז״ל שאמר שבני אדם נכבדים מהמלאכי השם והלא קרא זאת הכרסה: ואל. אל. הם בלא ה״א הדעת כמו אהים הנא יודע: הפסל. הוא הנכרת מאבן או מעץ: נסך. כמו עגל מסכה: ירקענו. כמו וירקעו את פחי הזהב ומגזרת רקיע: ורתוקו׳. כמו עשה הרתוק כדמות שלשלאות:

המסכן

המסכן· יש אומרים כי המסכן כמו סוכן הוא המושל על האוצרות וכן הוא המסכן שהוא מסכן על תרומה ויש נכון שהוא תואר שהוא אצור באוצר שהוא תרומה לעשות ממנו פסל: יבחר· בעל התרומה: לא ימוט· לחזקנו במסמרים· הלא תדעו במשקול הדעת שהוא העיקר והלא תשמעו· שלמדוהו אותם אחרים· והלא הוגד מראש· וזה למטה מכל הדעות: מראש· מיום היותכם ואם אין לכם דעת הלא הבינותם מוסדות הארץ: היושב· חוג· מגזרת ובמחוגה והטעם הכלי שעושה החוג והוא הקו הסובב בעגול והנה לעד כי הארץ עגולה לא רבועה ואם אין צורך לפסוק כי הדבר ידוע בראיות גמורות וטעם היושב שהכל מלא כבודו: כדק· כטפיר והוא קרוב מתכונת האהל ואלה השמים אינם האופנים: וימתחם· כמו ויפרשם: לשבת· תחתיו והטעם כי השם הוא היושב על חוג הארץ: הנותן רוזנים· סגנים כמו מתחת רזון כי שמות התואר ישתנו: אף· הטעם כעצים שאבדו כאלו לא נטעו מבנין נפעל זורעו מבנין שלא נקרא שם פועלו: בל שרש· פעל מבנין פעל הקל: וגם נשף· כמו נשפת ברוחך וטעם וגם כמו עוד: ואל· הטעם יאמר לעובדי הפסל היש בבני אדם בעיניכם נכבדים מהרוזנים והשופטים הלא תראו שהשם ישמידם כרגע: ואשוה· אהיה שוה עמו וטעם קדוש כי השם קדוש שהשתוו עם אחד ממעשיו אף כי עם מעשה ממעשיו: שאו· מי ברא אלה· הבריאות שהם שם ומי הוא המוציא בכל יום במספר צבאם וזה כנגד הרואה גם יתכן להיותו רמז לכוכבי לכת שיש מספר כאות ידוע לכל אחד אבל השם רק בני קדם וכל חכמי המזלות עד היום לא יוכלו לעמוד על אמונת מספ' כאת כל אחד או ידבר על מספר הכוכבים שהם בגלגל העליון כי אין יכולת בחכם לדעת מספרם: מרוב אונים· שיש לשם ושהוא אמיץ כח: איש לא נעדר· והטעם על המספר או על עצם כל כוכב כי איננו מת לעולם והנה איש כמו עצם וכן והאיש גבריאל: למה· נסתרה דרכי· אין השם רואה מה אני עושה וככה משפטי: יעבור· והטעם יעבור ממני משפטי ולא ישפטני על דרכי: הלא ידעת· בשקול הדעת כי בראיות גמורות ידע המשכיל את בוראו: אם לא שמעת· שיהיה מאמין בדברי המשכילים: אלהי עולם· אלהי כנח והטעם כאשר היה כן הוא ולא ישנה: בורא קצות הארץ· כבר פרשתי בסדר בראשית כי בורא קרוב מגזרת גוזר וטעם קצות הוא הקו הסובב ועל דעת אנשי תושיה כי הקו איננו גוף ואחר שהוא השם עומד לעולם והנה הארץ לעד שהוא מעמיד אותה תמיד בתוך הגלגלים על בלימה לא ייעף ולא ייגע ואין חקר לתבונתו והנה לעולם לא תתום גבורתו וחכמתו· ויש אומרים כי נסתרה דרכי רמז על הצרות שישראל יחשבו כי השם לא ידעם או אם ידעם לא יוכל להושיעם: נותן· הוא איך ייגע והוא הנותן ליעף כח ולאשר אין אונים לו ירבה עצמה על משקל חכמה: ויעפו· והנערים שיש להם כח ייעפו והבחורים יכשלו: וקוי יי' יחליפו· קודם תום הכח הראשון יבא כח אחר מהשם להם וכמוהו אם יכרת ועוד יחליף ואת הלשון קרובה בלשון קדר: יעלו אבר· כמו כנף מי יתן לי אבר ויתכן היות זה הטעם כי ישראל שקוו השם הוא יחזיקם וישיבם אל ירושלם והבבליים שהם גבורים יכשלו: החרישו· כאילו אמר החרישו ושמעו אלי: ולאומים יחליפו כח· אם יש בהם יכולת יגשו· אחרי שיחליפו כח אז ידברו ונקרב למשפט לדעת אי זה גבור: מי העיר· הקדמונים אמרו כי זה רמז על אברהם שהתגבר על המלכים וסבר הגאון והראיה שאמר אחר כן זרע אברהם אוהבי גם זה נכון ולפי דעתי שהוא רמז על כורש כי כל הפרשה היא דבקה וכן כתוב קורא ממזרח עיט והנה אחריו העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי ובפרשה כולה מפורש שם כורש ממזרח כי עילם צפונית מזרחית בבל: צדק יקראהו לרגלו· יפגע הוא צדק יקראהו בכל מקום לכתו:

המסכן תרומה· הוא אם בא לעשותו של עץ המלומד להבחין להבדיל בין עץ המתקיים לשאר עצים עץ שלא ירקב מהר יבחר· המסכן המלומד כמו ההסכן הסכנתי· תרומה הפרשה ברירת העצים: הלא תדעו· מוסדות הארץ מי יסדם ואותו היה לכם לעבוד: חוג· לשון מחוגה עוגל קומפס בלע"ז: ויושביה· לפניו כחגבים: כדוק· כיריעה טילא בלע"ז: אף בל נטעו· אף הרי הם כמי שלא נטעו: אף בל זורעו· ועוד יתיר מכאן שישורשו ויעקרו כאילו לא זורעו זריעה פחותה מנטיעה: בל שורש בארץ גזעם· לכשיעקרו לא ישרישו הגזע באשר שיהא מחליף כל שורש שבמקרא טעמו באות ראשונה ונקודה הרי"ש פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהוא לשון פועל אישרציי"ר בלע"ז: מי ברא אלה· כל הצבא אשר תראו במרום: מרוב אונים· שיש לו ושהוא אמיץ כח איש מן הצבא לא נעדר שלא יקרא בשם: למה תאמר· עם יעקב ותדבר בגלות: נסתרה דרכי מיי'· העלים מנגד עיניו כל מה שעברנוהו והשיל עלינו אותם שלא ידעוהו: ומאלהי משפטי יעבור· העביר מלפניו משפט הגמול הטוב שהיה לו לשלם לאבותינו ולנו: בורא קצות הארץ ואין חקר לתבונתו· ומי שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את המחשבות למה הוא מאחר טובתכם אלא כדי לכלות את הפשע ולהתם את החטאת על ידי היסורין: נותן ליעף כח· וסופו להחליף כח לעייפותכם: ויעפו נערים· גבורת אויביכם המנוערים מן המצות תיעף: ובחורים כשול יכשלו· אותם שהם עכשיו גבורים וחזקים יכשלו ואתם קוי יי' תחליפו כח חדש וחזק: אבר· כנף: החרישו אלי· לשמוע דברי: איים· אומות: יחליפו כח· יתקשטו ויתחזקו בכל גבורת אולי יעמדו בדין בכח: יגשו הלום· ואז משיגשו ידברו: למשפט נקרב'· להוכיח על פניהם: מי העיר ממזרח· אותו שצדק יקראהו לרגלו מי העיר את אברהם לו להביאו מארם שהוא במזרח וצדק שהיה עושה היה היתה לקראת רגליו בכל אשר הלך: יתן לפניו גוים· מי שהעירו ממקומו להשיעו הוא נתן לפניו ארבעה מלכים וחיילותיהם:

ירד

וישביה ו' וסימ' היושב על חוג הארץ· כמו כן ימותון· העיר ההללה· היו לי כלם כסדם· וישתמר חקות עמרי· אשר עשריה מלאו: צבאם ז' וסימ' נמסר לעיל בריש סימן ל"ד: ותדבר ג' בקריא' וסימ' ותדבר נא אמתך· ותדבר ולא תאלם· למה תאמר יעקב ותדבר ישראל: יעבור ז' מ"ל וסימ' נמסר לעיל בס'

המסכן תרומה עץ לא ירקב יבחר חרש חכם יבקש לו להכין פסל לא ימוט: הלוא תדעו הלוא תשמעו הלוא הגד מראש לכם הלוא הבינותם מוסדות הארץ: הישב על חוג הארץ וישביה כחגבים הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת: הנותן רוזנים לאין שפטי ארץ כתהו עשה: אף בל נטעו אף בל זרעו אף בל שרש בארץ גזעם וגם נשף בהם ויבשו וסערה כקש תשאם: ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר: למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מיהוה ומאלהי משפטי יעבור: הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יהוה בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו: נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה: ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו: וקוי יהוה יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו:

מא החרישו אלי איים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה: מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים

אורן ברי אעא דלא אחיד ביה ריקבא בחר נגר אומן בעי ליה לאתקנא צלם דלא יצטלי: הלא ידעתון הלא שמעתון הלא אתחוא מן אוולא עובד סדרי בראשית לכון הלא תסתכלון למדחל קדם מן דברא יסודי ארעא: דאשרי בתקוף רומא שכינת יקריה וכל יתבי ארעא חשיבין קדמוהי כקמצין דמתח כזעיר שמיא ופרסינון כמשכן יקרא לבית שכינתא: דמסר שלטונין לחולשא דייני ארעא כלמא עביד: אפילו יפשון אפילו יסגון אפילו יתרבון בארעא בניהון ואף רוגזיה ישלח בהון ויבהתון ומימריה כעלעולא לקשא יבדר יתהון: ולמן תדמון קדמי ותשוון יימר קדישא: זקופו לרומא עיניכון וחזו למדחל קדם מן דברא אילין דאפיק במנין חילי שמיא לכולהון בשמהן קרי מסגי גבורן ותקוף חיל חד מסדריה לא מתעכב: למה תימר יעקב ותמליל ישראל מטמרא אורחי מן קדם יי ומן קדם אלהי דיני יעדי: הלא ידעתא אם לא שמעת אלה עלמא יי די ברא יסודי ארעא לא בעמל ולא בליאו לית סוף לסוכלתנותיה: איהב לצדיקיא דמשלהן לפתגמי אוריתא חוכמא ודלית להון תקוף נכסין מסגי: וישתלהון עולימין חייבין וילאון ורווקי רשיעי אתקלא יתקלון: ודסברו לפורקנא דיי יתכנשון מביני גלותהון ויספון חיל ויתחדתון לעולמתהון כצימוחא דסליק על גדפי נשרין ירהטון ולא ילאון יהכון ולא ישתלהון: אציתו למימרי נגוון ומלכון יספון חיל יתקרבון ובכן ימללון כחדא לדינא נתקרב: מן איתי בגלאי ממדינחא אברהם בחיר צדיקיא בקשוט קרביה לאתריה מסר קדמוהי עממין

בסוף סימן כ"ו: העיר ה' בקריא' וסימ' מי העיר ממזרח צדק יקראהו· הברו החצים· וכשנת אחת לכורש דריוש עזרא· וחברו דסוף ד"ה· ויקומו ראשי האבות:

ירד· ירדה: יתן כעפר חרבו· רמה כעפרא קטילין קדם חרביה כתן את חרבו עושה חללים רבים כעפר ואת קשתו כתן מרבה הרוגים ונופלי' כקש נדף: ירדפם יעבור שלום· הלך כל מעברותיו בשלום לא נכשל ברודפו אותם: אורח ברגליו לא יבא· דרך אשר לא בא בה קודם לכן ברגליו· לא יבא לא היה רגיל לבא: מי פעל ועשה· לו את זאת מי שהוא קורא הדורות מראש· לאדם הראשון הוא עשה לאברהם גם את זאת: אני יי' ראשו'· להפליא פלא ולעזור: ואת אחרונים אני הוא· אף עמכם בנים אחרונים אהיה ולעזור אתכם: ראו איים · עוברי ע"ז הגבורות שעשה ויראו: קרבו ויאתיון· זה אל זה נאספים להלחם כשיראו ה הגאולה: איש את רעהו וגו'· יאמר חזק למלחמה אולי יעמדו להם אלהיהם: ויחזק חרש· נוסך הפסל: את צורף· המריקעו בזהב: מחליק פטיש· באחרונה כשהוא מכה בגחת להחליק את המלאכה: את הולם פעם· הוא המתחיל בה כשהיא עשת ומכה בכל כחו: אומר לדבק טוב הוא· על אותן שהיו מחזרי' אחר קרקע טובה לדבק בה עששיות ברזל· דבק· סולדור"א בלע"ז: ויחזקהו· לצלם במסמרים: לא ימוט· כולם יחזקו זה את זה: ואתה ישראל עבדי· ועליים לעזור לך סוף המקרא אל תירא כי אתך אני כך נראה לי חיבור הענין לפי פשוטו ומדרש אגדה בבראשית רבה דורש כל הענין במלכי צדק ואברהם· ראו איים אותה מלחמ' ויראו שם כתיירא מאברהם פן יאמר לו העמדת רשעים אלו בעולם ואברהם כתיירא משם לפי שהרג את בניו את בני עילם שהם משם: איים · כשם שאיים משויימין בעולם כך אברהם ושם היו מ משויימין בעולם: איש את רעהו יעזורו· זה עוזר את זה בברכו' ברוך אברם וזה עוזר את זה ב במתנות ויתן לו מעשר מכל: ויחזק חרש· זה שם שהיה נפח לעשות מסמרו' ובריחים לתיבה: את צורף· זה אברהם שהיה צורף את הבריות לקרבן אל השכינה: את הולם פעם· זה אברהם שהלם כל המלכים ה האלה פעם אחת: אומר לדבק טוב הוא· טוב לידבק באלוהו של זה: ויחזקהו· שם לאברהם להיות דבק בהקדוש ברוך הוא ולא ימוט: ואתה ישראל עבדי: אברהם שלא היה מזרע צדיקים עשיתי לו כל זאת· ואתה ישראל עבדי· הקנוי לי משני אבות: זרע אברהם אוהבי· שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה: אשר החזקתיך· לקחתיך לחלקי כמו וישלח ידו ויחזק בו: מקצות הארץ· משאר האומות: ומאציליה· מן הגדולים שבהם: קראתיך· בשם לחלקי בני בכורי ישראל: ולא מאסתיך· כעשו שבאת' בו ואת עשו שנאתי: אל תשתע· אל ימש לבך להיות כשועה זו וזה הכלל כל תיבה שתחלת יסודה שי"ן כשבא לדבר בלשון מתפעל או תתפעל או יתפעל התי"ו חולקת ונכנסת בין שתי אותיות שרשי התיבה כמו וישתומם וישתמר חוקות עמרי תשתכרין תשתפך נפשי: תולעת יעקב· משפחת יעקב החלשה כתולעת שאין לה גבורה אלא בפיה· תולעת וורמי"נא בלע"ז: מתי ישראל· מספר ישראל: למורג חרוץ· כלי הוא של עץ וכבד ועשוי חריצים חריצים כעין כלי כפתים של ברזל שקורין ליימ"א בלע"ז וגוררין על הקשין של שבלין ומחתכן עד שנעשו תבן דק: חדש· כשהוא חדש עד שלא הוחלקו פיות חריציו הוא חותך הרבה אבל משנתישן הוחלקו פיות חריציו: בעל פיפיות· הם חידודי החריצין:

נדף ה' קמצין בקריא' וסימ' נמסר בסדר בחקתי: וייראו ו' רפין בקריא' וסימ' וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון· והנשארים ישמעו וייראו· וכל ישראל ישמעו וייראו דבן סורר· ראו איים וייראו· יראו רבים וייראו· יראו צדיקים וייראו· וחד הנמה ואביהם וייראו: צרף ד' חס' וסימ' הפסל נסך חרש וצרף קדמא

מסורה	מקרא	מסורה	תרגום
ל'	וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ	ל'	וּמַלְכִין תַּקִּיפִין תְּבַר רְמָא כְעַפְרָא
ז' מל'	נִדָּף קַשְׁתּוֹ: יִרְדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם	ז' מל'	קְטִילִין קֳדָם חַרְבֵּיהּ כְּקַשָּׁא רְדָפֵינוּן
	אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא: מִי־פָעַל וְעָשָׂה		קֳדָם קַשְׁתֵּיהּ: רְדָפֵינוּן עֲדָא שְׁלָם
י"ר	קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן	י"ר	חֵילַת אוֹרַח בְּרַגְלוֹהִי לָא עֲלַת:
	וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא: רָאוּ אִיִּים		מַן אֲמַר אִילֵּין קַיֵּים אֲמַר וַעֲבֵיד וְסַדַּר
ו' ל' מל' וד' חס' ל'	וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ	ו' ל' מל' וד' חס' ל'	דָּרַיָּא מִלְקַדְמִין אֲנָא יְיָ בְּרֵית
ל' ב'	וַיֶּאֱתָיוּן: אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ	ל' ב'	עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אַף עָלְמֵי עָלְמַיָּא
ל' ח'	וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק: וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־	ל' ח'	דִּילִי אִינוּן בַּר מִנִּילִית אֱלָהָא:
ד' חס' נ' ל' ומל'	צֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת הוֹלֶם פָּעַם	ד' חס' נ' ל' ומל'	חֲזוֹ נַגְוָתָא וְיִדְחֲלוּן דִּבְסִיפֵי
ל'	אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ ב	ל'	אַרְעָא יְזוּעוּן יִתְקַרְבוּן וְיֵיתוֹן: גְּבַר
ל'	בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט:	ל'	יַת חַבְרֵיהּ יְסַעֲדוּן וּלְאָחוּהִי יֵימַר
ל'	וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב	ל'	תַּקִּיף: הֲלָא יִבַהֲתוּן בְּעוֹבָדֵיהוֹן
ל'	אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי:	ל'	דְּמַתְקֵיף נַגָּרָא עִם קֵינָאָה מָחֵי
	אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ		בְּפַטִּישָׁא עִם דִּמְטַפַּח בְּקוּרְנָסָא
ל'	וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־	ל'	זִימְנָא אֲמַר עַל דִּבְקָא תַּקִּין הוּא
	אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ: אַל־		וּמַתְקֵיף לֵיהּ בְּמַסְמְרִין דְּלָא י
ל' · ל'	תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־	ל'	יִצְטְלֵי: וְאַתְּ יִשְׂרָאֵל
ל'	אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ		עַבְדִּי יַעֲקֹב דְּאִתְרְעִיתִי בָךְ זַרְעֵיהּ
ל'	אַף־תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי: הֵן יֵבֹשׁוּ	ל' · ל'	דְּאַבְרָהָם רַחֲמִי: דְּקָרֵיבְתָּךְ מִזַּרְעִית
ל'	וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן	ל'	אַרְעָא וּמִמַּלְכְוָתָא בְּחַרְתָּךְ וַאֲמַרִית
ל'	וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ: תְּבַקְשֵׁם וְלֹא	ל'	לָךְ עַבְדִּי אַתְּ אִתְרְעִיתִי בָךְ וְלָא
ל' וחס'	תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן	ל'	אַרְחֵיקִינָךְ: לָא תִּדְחַל אֲרֵי בְסַעְדָּךְ
	וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ: כִּי אֲנִי יְהוָה	ל'	מֵימְרִי לָא תִּתְּבַר אֲרֵי אֲנָא אֱלָהָךְ
	אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־		אַתְקֵפִינָךְ אַף אֲסַעֲדִינָךְ אַף א
	תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ:	ל' וחס'	אַחֲרֵינָךְ בִּימִין קוּשְׁטִי: הָא יִבַהֲתוּן
	אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב		וְיִתְכַּנְעוּן כָּל עַמְמַיָּא דַּהֲווֹ מִתְגָּרִין
ל' · ל'	מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה		בָּךְ יְהוֹן כְּלְמָא וְיֵיבְדוּן אֱנָשֵׁי דִינָךְ:
ל'	וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ		תִּבְעֵינוּן וְלָא תַּשְׁכְּחִינוּן לְאֱנָשֵׁי
ל' · ב' ומל' ותרב	לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת		מַצּוּתָךְ יְהוֹן כִּלְמָא וּכְלָא מִדַּעַם
			גַּבְרִין דַּהֲווֹ מִתְגָּרִין לְמֶעְבַּד עִמָּךְ
		ל' · ל'	קְרָב: אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ מַתְקֵיף
		ל'	יְמִינָךְ דַּאֲמַרִית לָךְ לָא תִּדְחַל
		ל' · ב' ומל' ותרב	מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ וְלָא תִדְחֲלוּן שִׁבְטַיָּא
			דְּבֵית יַעֲקֹב זַרְעִיתָא דְיִשְׂרָאֵל מֵימְרִי

בְּסַעְדְּכוֹן אֲמַר יְיָ וּפָרִיקְכוֹן קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל: הָא שַׁוִּיתִיכוֹן לְמוֹרַג תַּקִּיף חֲדַת מְלֵי סַסְפּוֹרִין

דפסו'· ויחזק חרש את צרף· הובש כל צרף כפסל· ויוצא לצרף כלי: ויאבדו ב' וסימ' הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך· כשוב אויבי אחור: פיפיות ב' ומל' וסימ' הנה שמתיך למורג חרוץ חדש· וחרב פיפיו' בידם:

ומלכים ירד· ישלוט אחרים על מלכים כי זאת המלה מבנין הפעיל והטעם כמו וירד מיעקב: יתן כעפר חרבו· חרב כל מלך וי"א כי היו לו חרבו' רבות וקשתותיו תשופיכה כקש נדף: ירדפם· ירדף אחרי המלכים ויעבר בשלום ולא ייעף כאילו לא בא ברגליו האורח: מי עשה· כדרך תקון כמו וימהר לעשות אותו והטעם מי פעל זה השם עשה שהוא קורא הדורות מראש קודם שיהיו והטעם שידע כל ה הדורו' הבאים ויקרא כל דור לעמוד בעתו: אני יי'· הראשון לכל הדורות שעברו ועם אחרונים אני הוא: ראו איים· גבורת כורש: קרבו· אלה: ויאתיון· מלה שלימה כי היוד תחת הא ה הנח שהוא למ"ד הפעל: איים· כל איואי וכל איש ואיש וכל גוי וגוי יוסיפו לעבוד ע"ז אולי ימלטו מיד כורש: ויחזק· מחליק· מגז' והכוי איש חלק: פטיש· ידוע כמו וכפטיש יפוצץ סלע: הולם פעם· מגזרת והלמה סיסרא והוא הברזל שיוכה עליו בו ופעם יתכן היותו כלי הברזל שיכו עליו ו וקרא פעם בעבור ש שיוכה עליו או הולם פעם כלי אחר: אומר לדבק· עד שיהיה הדבק טוב: ואתה· אלה הם עובדי עבודת זרה דברי הנבי' ואתה ישראל עבדי וטעם זכר אברה' כי הוציאו מבין עובדי עבוד' זרה ואוהבי איננו כמו אהובי כי אהובי פעול אוהבי פועל יצא מ מאוהב ונדבק באהוב והוא הפעול: אשר· מקצות הארץ· שהיו בבבל והיא רחוקה מ מארצם: ומאציליה· מגדוליה הם כאצלים מהכל כמו ואצלתי מן הרוח וכן ואל אצילי בני ישראל או פירושו מבין אציליה: אל תשתע· תי"ו לבנין התפעל ובא פ"א ה הפועל קודם התי"ו כמשפט הלשון והטעם תרפה כמו שעו מני: הן· הנחרים בך· מבנין נפעל מגזרת חרי אף וכמו נחרו בי והטעם על בני בבל כי בעת פקדת השם על בבל והחריבם פקד את בניו ושבו לגבולם במצות כורש: תבקשם· מצותך· חסר נו"ן על כן מדגש הצד"י על משקל מלקות וכן אוהב מצה כי יכנו אנשים: וכאפס· כמו לא: כי· מחזיק ימינך· כי זה דבר פלא שנלכדה בבל ונהרגו בחוריה במדינה ונמלטו ישראל: אל תיראי תולעת· שהיה ישראל נחשב כתולעת בעיני הבבלי' והטעם אל תיראי שתהרגי עם הבבליים: כי אני עזרתיך· פועל עבר תחת עתיד והטעם כי כל הגזירות העתידו' להיותם חשובות כאילו הם ועוד כי עבר ועתיד הם כנגד הנבראים לבדם: הנה· למורג· ידוע וכמוהו המורגי': חרוץ· שהוא גזור כמשפט כמו כן משפטך אתה חרצת אל תתמה בעבור שהכתוב ידבר עם ישראל בלשון נקבה גם לשון זכר בפסוק אחד כי טעם הנקבה העדה ואיננה נקבה ממש· וטעם

אבן עזרא

וטעם תדוש הרים משל לבבליים ׃ תזרם . רמז שיאבדו רוב הבבליים גם ישראל שללו הבבליים ׃ העניים . כאשר תשובו מבבל אל ירושלם ׃ נשתה . חרבה כמו ונשתו מים מהים ׃ אני יי אענם . אני אלהי ישראל כי אני מוסף אחר עמו כמשפט ׃ אפתח . שפיים . הם גבוהים הפך בקעות גם זה פלא להיות נהר על שפי ׃ אשים מדבר . שאין שם יישוב ׃ אתן במדבר ארז שטה . חסר ויו ארז ושטה כמו שמש וירח עמד ׃ תדהר ותאשור . אילנים וכל אלה סביבות הנהרים כי בכל מקום שהוא חסר מים לא יצמחו ׃ למען יראו . האביונים יראו בעיניהם וישימו לבו ׃ וקדוש ישראל בראה . כפי דעתי כמו גזר זאת ולפי דעת רבים שהשם יביא מים ולא מים ׃ קרבו . צוי מהבנין הכבד הדגוש על משקל ברכו יי ׃ עצומותיכם . כמו ריבכם וכן ובין עצומים יפריד ויתכן היותו מגזרת עצום והנה הוא תואר הרבים ׃ יגישו . הצלמים והנה טעם קרבו עם ישראל שלא היו מאמינים והיו עובדים גם בבבל צלמים וטעם ריבכם עד שנראה אי זה טוב ׃ הגידו . מדבר עם הצלמים ׃ האותיות . מגזרת אתא בקר וטעם העתידות הבאות לאחור הוא הזמן הבא כי הזמן שעבר יקרא לפנים אז נדע כי יש בכם כח להטיב ולהרע ׃ ונשתעה . נספר ותרגום ויספר משה בארמי ואשתעי ויש אומרים כמו ואל תשתע ׃ הן אתם . סימן לצלמים ׃ מאפע . כמו אין והבל ואין ריע לו בכל המקרא ׃ תועבה . הטעם איש תועבה יבחר בכם או לתועבה יבחר בכם עובד אתכם ׃ העירותי . כפתח הא בעבור ה העין שהוא אחריו ׃ מצפון . כי עילם צפונית מזרחית לבבל ותחסר מלת איש וכן הוא העירותי איש מצפון והוא כורש ׃ ויאת . מלה זרה בעבור שהא והלמד מאותיות הנח והיה ראוי להיותו על משקל ויפן וכאשר נעלם האלף הרחיבו מה שהוא לפניו כמשפט אותיות הגרון על כן נפתח היוד והנה הוא מבנין הקל ׃ ויבא . באדרכות ׃ סגנים . או במחנה סגנים וירמסם ׃ מי . ונאמר צדיק . צדקו דבריו והפך הכזב והנה אין משמיע ואין מי שומע אמרי הצלמים כי פה להם ולא ידברו ׃ ראשון . ראשון אחר ראשון וזה תאר המבשר יהנה . הם שיאמר המבשר לציון והנה בשך והנם והכפל להורות על המהירות ׃ ולרא

רשי

תדוש הרים . מלכים ושרים ׃ תזרם . תזרה אותם כבמזרה לרוח ׃ והרוח תשאם . משאם לנביהם ׃ מבקשים מים . כשנבאה הנביא על אחרית הימים לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי יי׳ ישוטטו לבקש את דבר יי׳ ולא ימצאו וכשישוב אפו יכין להם לחם ומים ישכין שכינתו ורוחו בפי נביאיהם ׃ נשתה . למון ונשתו מים מהים לשון ח הסאת והסבר וכלן לשון חורבה ויובש ולכך התיו מודגש שהרי באה במקום שתים שאין שאת בלא תיו והיה לו לומר לנקבה נשתתה שהרי לזכר יחיד יאמר נשתה ולרבים ונשתו ׃ נהרות . לב מבין לתור ולנבואה ׃ מדבר . מקום שלא היתה חכמת תורה ׃ אתן במדבר ארז שטה . כל מיני יישוב אף בם אתן כל מיני חכמה וטובה ושלום ׃ תדהר ותאשור . שמות אילני סרק העשויין לבניין ׃ קרבו ריבכם . כל האומות בואו וריבו והתווכחו עם בני ׃ עצומותיכם . טענות בריאות וחזקות שלכם ולשון ריב הוא זה בלשון משנה שכיס שהיו מתעצמין בדין במסכת סנהדרין ׃ יגישו . האומות את כומריהם וקוסמיהם ׃ ויגידו לנו את אשר תקרינה . לעתיד ׃ הראשונות . שהיו קודם בריאת עולם ועל מה נברא מה הנה ׃ או הבאות . לעתיד ישמיענו ונראה אם יש בהם ממש שיתקיימו דבריהם ׃ הגידו האותיות לאחור . המופתים הבאים באחרונה ׃ ונשתעה . ונספר דבריכם ויספר מתרגם ואישתעי ׃ הן אתם מאין . ודבריכם איך יתקיימו ׃ ופעלכם מאפע . אינכם אלא פועים ומריעים קול להטעו בדברי כזב ׃ תועבה . הנתעבים הם יבחרו בכם ולא הקב״ה ולא עבדיו ולא משרתיו ׃ העירותי מצפון ויאת . אני מגיד העתידות הנני מעיר לבנו׳ חרבות ירושלם את כורש מצפון ויאת על בבל להחריבה ׃ ממזרח שמש יקרא בשמי . כל ממלכות הארץ נתן לי יי׳ אלהי השמים ונראה שארץ פרס במזרחי׳ צפונית היא לארץ ישר׳ וד״א העירותי מצפון את נבוכד נצר להחריב את עירי ויאת וכורש העירותי ממזרח שיקרא בשמי לבנות את עירי שמלכות פרס במזרח ארץ ישראל היא כמאמר ראיתי את האיל וגו׳ ות״י אייתי בגלאי מלך דתקיף מרוח צפונא וייתי כמיפק שימשא בגבורתיה ממדינחא אגבריניה בשמי ׃ ויבא סגנים . ויבא על מלך בבל ועל שריו כאשר בא לרמוס על חומר וכמו יוצר חרשים ירמוס טיט לכלי חרש כן ירמוס הוא סגנים ׃ מי . מנביאי הבעל הגיד כמוני דבר העתיד לבא . ומי מלפני׳ הגידם ולכשתבא כאמר שהוא צדיק שנבואתו צדק ׃ אף אין מגיד . אבל אין בכם שיגיד עתידה ותתקיים ׃ אף אין שומע אמריכם . שיעיד בבא העתיד שלוני נביא הבעל ניבא אותה מלפני׳ ׃ ראשון לציון הנה הנם . שלך ראשו׳ שיתן לב לבין הנה זה הוא שאמרתי ואע״פ שלא יגמר הגאולה על ידו הוא יהיה המתחיל מי בכם מכל עמו ׃ הנם . זקני ישראל יהיו נכונים על פי דברו לעלות מן הגולה ולהתחיל ׃ ולירוש׳ מבשר אתן . בשובם בימי דריוש השלישי לפרס אתן . בעתן הימים חגי זכריה אשר יזרזוס לבנות

מסורה

כמץ ב׳ וחס׳ וסימ׳ וגבעות כמץ תשים . כי אם כמץ אשר תדפנו רוח ׃ תגיל ב׳ וסימ׳ ואתה תגיל ביי׳ בקדוש ישראל תתהלל . ונפשי תגיל ביי׳ ׃ תתהלל ב׳ וסי׳ בקדוש ישראל תתהלל . אשה יראת יי׳ ׃ לאגם ג׳ פתחין

ישעיה

תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים ׃ תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל ׃ הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים מְבַקְשִׁים מַיִם וָאַיִן לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשָׁתָּה אֲנִי יְהוָה אֶעֱנֵם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא אֶעֶזְבֵם ׃ אֶפְתַּח עַל־שְׁפָיִים נְהָרוֹת וּבְתוֹךְ בְּקָעוֹת מַעְיָנוֹת אָשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמוֹצָאֵי מָיִם ׃ אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו ׃ לְמַעַן יִרְאוּ וְיֵדְעוּ וְיָשִׂימוּ וְיַשְׂכִּילוּ יַחְדָּו כִּי יַד־יְהוָה עָשְׂתָה זֹּאת וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּרָאָהּ ׃ קָרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמַר יְהוָה הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמַר מֶלֶךְ יַעֲקֹב ׃ יַגִּישׁוּ וְיַגִּידוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר תִּקְרֶינָה הָרִאשֹׁנוֹת מָה הֵנָּה הַגִּידוּ וְנָשִׂימָה לִבֵּנוּ וְנֵדְעָה אַחֲרִיתָן אוֹ הַבָּאוֹת הַשְׁמִיעֻנוּ ׃ הַגִּידוּ הָאֹתִיּוֹת לְאָחוֹר וְנֵדְעָה כִּי אֱלֹהִים אַתֶּם אַף־תֵּיטִיבוּ וְתָרֵעוּ וְנִשְׁתָּעָה וְנִרְאֶה יַחְדָּו ׃ הֵן־אַתֶּם מֵאַיִן וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם ׃ הַעִירוֹתִי מִצָּפוֹן וַיַּאת מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ יִקְרָא בִשְׁמִי וְיָבֹא סְגָנִים כְּמוֹ־חֹמֶר וּכְמוֹ יוֹצֵר יִרְמָס־טִיט ׃ מִי־הִגִּיד מֵרֹאשׁ וְנֵדָעָה וּמִלְּפָנִים וְנֹאמַר צַדִּיק אַף אֵין־מַגִּיד אַף אֵין מַשְׁמִיעַ אַף אֵין־שֹׁמֵעַ אִמְרֵיכֶם ׃ רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם וְלִירוּשָׁלַם מְבַשֵּׂר אֶתֵּן ׃

תרגום

תְּקַטֵּיל עַמְמַיָא וּתְשֵׁיצֵי וּמַלְכְּוָתָא כְּמוֹצָא תְּשַׁוֵי ׃ תִּידְרֵינוּן וְרוּחָא תִּיטוֹלִינוּן וּמֵימְרֵיהּ כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא יְבַדַּר יַתְהוֹן וְאַתְּ תְּבוּעַ בְּמֵימְרָא דַייָ בְּקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל תִּשְׁתַּבַּח ׃ עַנְוְתָנַיָּא וַחֲשִׁיכַיָּא דִמְחַמְדִין לְאוּלְפָנָא הָא כְּצַחֵי לְמַיָּא וְלָא מַשְׁכְּחִין רוּחֵיהוֹן בְּסִגּוּפָא מְשַׁלְהֲיָא אֲנָא יְיָ אֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא אַרְחֵיקִינוּן ׃ אֲקָרֵב גָּלְוָתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאֵידַבְּרִנוּן בְּאוֹרַח תַּקְנָא וְאֶפְתַּח לְהוֹן עַל נַגְרִין נַהֲרִין וּבְגוֹ מַשְׁרְיָין מַבּוּעִין אֵישַׁוֵי מַדְבְּרָא לַאֲגַמִּין דְּמַיִין וְאַרַע בֵּית צַחְוָונָא לְמַבּוּעֵי מַיָּא ׃ אֶתֵּן בְּמַדְבְּרָא אַרְזִין שִׁיטִין וַהֲדַסִּין וְאָעִין דִּמְשַׁח אֵירַבֵּי בְּמֵישְׁרָא בִּירָוָן מוֹרְנִין וְאֶשְׁכְּרוּעִין כַּחֲדָא ׃ בְּדִיל דְּיֶחֱזוּן וְיִדְעוּן וִישַׁוּוּן דַּחַלְתִּי עַל לִבְּהוֹן וְיִסְתַּכְּלוּן כַּחֲדָא אֲרֵי גְּבוּרְתָּא דַייָ עֲבַדַת דָּא וְקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּרָא יָתָהּ ׃ קָרִיבוּ דִּינְכוֹן אֲמַר יְיָ אַעִילוּ חֲזָוָתְכוֹן אֲמַר מַלְכֵּיהּ דְּיַעֲקֹב ׃ יִתְקָרְבוּן וִיחַוּוּן לַנָא יַת דְּעַרְעִינָנָא קַדְמֵיתָא מָה אִינוּן חֲווֹ וּנְשַׁוֵי לִבָּנָא וְנִדַּע סוֹפְהוֹן אוֹ דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי בִּסְרוּנָא ׃ חֲווֹ דְּאַתְיָין לְסוֹפָא וְנִדַּע אִם לְטַעֲוָן דְּאִית בְּהוֹן צְרוֹךְ אַתּוּן פָּלְחִין אִם יָכְלִין אִינִין לְאֵיטָבָא וּלְאַבְאָשָׁא וְנִסְתַּכַּל וְנִירוֹן כַּחֲדָא ׃ הָא אַתּוּן לְמָא וְעוֹבָדֵיכוֹן לָא מִדַּעַם תּוֹעֵיבָא דְּאִתְרְעִיתוּן בֵּיהּ לְכוֹן ׃ אַיְיתֵיתִי בְּגַלְאֵי מֶלֶךְ דְּתַקִּיף מֵרוּחַ צִפּוּנָא וְיֵיתֵי כְּמִפַּק שִׁמְשָׁא בִּגְבוּרְתֵּיהּ מִמַּדִּינְחָא אַגְבְּרִינֵיהּ בִּשְׁמִי וְיֵיתֵי וִידוּשׁ שִׁלְטוֹנֵי עַמְמַיָּא כְּמָא דְדָיְשִׁין יַת עַפְרָא וּכְפַחְרָא דְעָרֵיךְ יַת טִינָא ׃ מַן חֲוֵי מִן אַוְּלָא וְנִדַּע וּמִלְקַדְמִין וְנֵימַר קְשׁוֹט אַף לֵית דִּי מְחַוֵי אַף לֵית דִּמְבַסַּר אַף לֵית דִּשְׁמַע לְמִילֵּיכוֹן ׃ פִּתְגָּמֵי נֶחָמָתָא דְּאִתְנַבִּיאוּ נְבִיַּיָא מִלְּקַדְמִין עַל צִיּוֹן הָא אָתוּ וְלִירוּשְׁלֵם מְבַסַּר אֶתֵּן ׃

מסורה

וסימ׳ לעיל בסימ׳ לה״ ׃ וישימו ג׳ רפין בקריאה וסימ׳ ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם . למען יראו וידעו . וישימו באלהים כסלם ׃ ונדעה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ הוציאם אלינו ונדעה אותם . יגישו ויגידו לנו . הגידו האותיות לאחור ׃ תדעה בשלמי הרעה הזאת . ונו׳עה התצליח דרכינו דפסל מיכה . וחד פלי׳ וסימ׳ ונדעה נרדפה לדעת ׃

וארא ואין איש. תמיד אני מביט בנביאי הבעל ואין איש מגיד דבר עתיד: ומאלה: מכל אלה העתידות לבא ואין מהם יועץ שעמד בסוד יי' וידע אותם: ואשאלם וישיבו דבר. אשר ישיבו דבר אם אשאלם: הן כולם און. יש לכם לדעת שכל נביאי עבודה זרה און ואפס כל מעשיהם: נסכיהם. צלמי מסכותם שפסל נסך חרש ויונתן תרגם בענין אחר.

וארא. והנה אין איש מחכמי הכלדים שיגידו זאת: הן כולם. על הכלדים יש אומרים כי ויו און תחת יוד כי אותיות יהוא מתחלפות ויתכן היותו כמשמעו הם הבל ואף כי מעשיהם: נסכיהם. יש אומרים מגזרת עגל ומסכה והנכון כעניני הנסכים שיסכו להן שבדיהם: הן. רובי המפרשים אמרו כי עבדי הם צדיקי ישראל

ד' פסוקים מחדין דכל חד וחד לית זוגה וסימ' אין קדוש כיי' אין אין ואין. מדוע באתי ואין ואין ואין. מי הגיד בראש ונדעה אין אין אין. יש אחד ואין אין ואין: וישיבו ג' רפין בקריאה וסימ' גבריא שאילו לכיבל.

וארא ואין איש ומאלה ואין יועץ
ואשאלם וישיבו דבר: הן כלם און
אפס מעשיהם רוח ותהו נסכיהם:
מב הן עבדי אתמך
בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי
עליו משפט לגוים יוציא: לא יצעק
ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו:
קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה
לא יכבנה לאמת יוציא משפט: לא
יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ
משפט ולתורתו איים ייחלו:
כה אמר האל יהוה
בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ
וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח
להלכים בה: אני יהוה קראתיך
בצדק ואחזק בידך ואצרך ואתנך
לברית עם לאור גוים: לפקח עינים
עורות להוציא ממסגר אסיר מבית
כלא ישבי חשך: אני יהוה הוא
שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי
לפסילים: הראשנות הנה באו
וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה
אשמיע אתכם: שירו
ליהוה שיר חדש תהלתו מקצה הארץ
יורדי הים ומלאו איים וישביהם:
ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר

וגלי קדמי ולית גבר דליה עובדין
טבין ומאילין ולית דמליך מילך
ושאילתינון אם יתיבון פתגם: הא
כולהון למא ולא מרעם עובדיהון
ביזא ותברא עשתוניהון:
הא עבדי משיחא אקרביניה בחירי
דאתרעי ביה מימרי אתן רוחא
דקודשי עלוהי דיני לעממין יגלי:
לא יצוח ולא יכלי ולא ירים לבר
קליה: ענותניא דמן אינון לקני
רעיע לא יתבר וחשיכיא דכבוצין
עמי לא יטפי לקושטא יפיק דינא:
לא ילהי ולא ילאי עד דיתקן
בארעא דינא ולאוריתיה נגוון
יכתרון: כדנן אמר
אלה עלמא יי' דיברא שמיא
ותלנון שכליל ארעא ודירהא יהב
נשמתא לעמא די עלה ורוח
לדמהלכין בה: אנא יי' רביתך
בקשוט ואתקיפית בידך ואתקינך
ואתינך לקים עם לניהור עממין:
לפתחא עיני בית ישראל דאינון
כסמן מן אוריתא לאפקא גלותהון
מביני עממיא דאינון דמן לאסירין
ולמפרקהון משיעבוד מלכותא
דאינון עגינין כאסירי קבל: אנא
יי' הוא שמי ויקרי דאתגליתי
עליכון לעם אוחרן לא אתן
ותושבחתי לפלחי צלמיא:
קדמיתא הא אתאה וחדתן אנא
מחוי עד לא אתיין אבסר יתכון:
שבחו קדם יי' תושבחתא חדתא אמרו תושבחתיה מסיפי ארעא
נחתי ימא ומלה נגוון ויתבידהון: ישבח מדברא וקרוין דיתבין ביה פצחין

ראשון לציון וגו'. פתגמי נחמתא דאיתנביאו נביא דמלקדמין ל לציון הא אתו ולפי התרגום כל הענין מדבר במלך המשיח ובגאולה אחרונה אבל אני רואה כנואה שנתנבא ישעיה על כורש כולה בלשון הסיגנון של פרשה זו אני יי' העירותיהו בצדק קורא ממזרח שיט האותיות שאלוני מגיד מראשית אחרית כולה נוטה אחר ענין פרשה זו: הן עבדי אתמוך בו. הן עבדי יעקב אינו כמותכם כי אתמוך בו: בחירי. ישראל קרוי בחירו כי יעקב בחר לו יה ואומר למען עבדי יעקב וישראל בחירי. אותו רצתה נפשי. עליו נתתי רוחי להודיע נביאיו את סודו וסופו משפט לגוים יוציא שנאמ' והלכו גוים רבים וגו' וירנו מדרכיו וגו': ולא ישא. לא יגביה קול לא יצטרך להוכיח ולהתנבאות אל הגוים שהם מעצמ' יבואו ללמוד מהם כענין שנא' נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: קנה רצוץ לא ישבור. תרגם יונתן ענותניא דאינון כקניא רעיעא לא יתברון וחשיכיא דאינון כ כבוצין עמי. כנר כהה לא יטפי פשתה כהה פתילת פשתה לחה שקרובה ליכבות מלך שלה' לא יגזול את הדלים ולא ירצץ את העניים ואת החלשים: לא ירוץ. כמו לא ירצץ כי מלאה הארץ דיעה וישמעו להם כענין שנא' כי אז אהפוך אל עמים וגו' והו ולתורתו איים ייחלו כולם ישמעו לתורתו: האל יי'. בעל הדין ובעל הרחמים: בורא השמים. תחלה כמין פקיע של שתי ואחר כך נטה אותם כדאיתא במסכת חגיגה: וצאצאיה. ובורא את היוצאים ממנה: נותן נשמה. נשמת חיים: לעם עליה. לכולם בשוה: ורוח. קדושה: להולכים בה. למתהלכי' לפניו: קראתיך. לישעיה הוא אומר: ואצרך. כשיצרתיך זאת היתה מחשבתי שתקבץ את עמי לבריתי ולהאיר להם: לאור גוים. כל שבט קרוי גוי לעצמו כענין שנא' גוי וקהל גוים: לפקוח עינים עורות. שאינם רואין את גבורתי לתת לב לשוב אלי: להוציא ממסגר אסיר. ועל ידי שיתפקחו עיניהם יצאו אסירים ממסגר. דבר אחר לבשרם על גלות העתידה לבא עליהם שסופן לצאת ממנה: הוא שמי. הוא מפורש בלשון אדנות וכוחו עלי להראות שארון אני לפיכך כבודי לאחר לא אתן שיהו עובדי אליל מושלים בעמי עולמית ויאמרו יד אלהיהם רמה: הראשונות. שהבטחתי לאבותם על גלות מצרים וגם את הגוי וגו': הנה באו. שמרתי הבטחתי. ועתה חדשות אני מגיד לעמי להבטיח על גלות שנייה: תהלתו מקצה הארץ. על כורחם כשיראו את גבורתי ונפלאותי לישראל ידו כל האומות כי אלהים אני: יורדי הים. פורשי בספינות: ומלואו. הקבועים בים ולא באיים אלא בתוך המים שופכים עפר כל אחד ואחד כדי בית והולכים מבית לבית בספינה כגון עיר ונציאה: ישאו מדבר. קול בשיר: חצרים תשב קדר. מדבר קדר שהם דרים עתה באהלים יהיו ערים וחצרים קבועים: יושבי

ישראל ויאמר הגאון כי הוא כורש והנכון בעיני שהוא הנביא והוא מדב' בעד נפשו כאשר הזכיר ונתתיך לאור גוים ואתנך ל לברית עם: נתתי רוחי. רוח נבואה: משפט. זה העתידות כל אשר יקרה לכל גוי יוציאנו ולפי דעת הגאון כי כורש יהיה מלך צדק: לא יצעק. כאשר יעשה השופט בחוץ שיתחברו אל ה השופט אנשים: קנה רצוץ. שקר' על שם שופו וככה ובגדי ערומים תפשיט והטעם הוא לא ישבר קנה והטעם לא יבריח: ופשתה. לא יכבנ'. שהוא דבר קל עד שתהיה כהה כמו והנה כהה הנגע וים הפרש ביניהם ב בדקדוק כי כהה של יקרה פועל עבר ואחת כהה תואר השם ו והטעם הוא לא יזיק גוי בעבור נבואתו רק ויאמר מה שיהיה ב באמת: לאמת יוציא משפט. כל גוי כאשר הוא עתיד להיותו ב בגזרת השם: לא יכהה. הנביא רמז על הדבק כרוח בגוף: ולא ירוץ. גופו מפעלי הכפל מגזרת רצוץ כמו ירון ושמח והטע' לא ימות או טעמו אחר לא יבריחנו כטעם ה הנזכר למעלה והוא הנכון: עד ישים בארץ משפ'. שתתגלה נבואתו וזה טעם ו ולתורתו תורת נבואתו כמו לתורה ולתעודה כאשר פירשתי: כה. בורא השמים. כי יש להם קו שהוא גבול ל להם: ונוטיהם. על הארץ רמז לרקיע: רוקע הארץ' וצאצאיה. פעל ונפתח הקוף ב בעבור העין הנוטע אזן הלא ישמע: וצאצאיה. הם הצמחים שעל פני האדמה: נותן נשמה. לאדם והם העם אשר עליה: ורוח. לחיות ההולכים ואמר עליה בעבור הליכתו בקומה זקופה: אני. אלה דברי הנביא שאמר לו השם בעד נפשו: ואצרך. שלא יגע בך רע: לברית עם. להקים ברית עם וכן במקום אחר לברית עם להקים ארץ: לפקוח. שהוא מבשר ישראל שיצאו מגלות בבל וכן לאמר לאסורים צאו: אני. הוא שמי. הנכבד כי אין במקרא שם עצם לבדו רק זה לבדו וזה הוא כבודי שאגלה העתידו' לנביא ויגלם על שמי לכבודי ולא משרת אחר עמו ולא תהלתי לפסילים: שירו. דברי הנביא שכל אנשי היבשה יתנו שבח לשם בשוב ישרא' מבבל על כן הזכיר קדר עם יושבי האיים ויורדי הים בשומעם זה הפלא: ישאו. כל מדבר ועריו וכל חצרי' שיושבי' שם קדר והנה הקדריים לעולם בערבה:

ופידושן בסדר דברים: ד' מל' בקריאה בליש' שבירה וסימ' אחרי שבור חנניה. קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה' וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן הארץ. ואוכלי פת בגו ישברוהו: עינים כח בקריא' וסי' והנה חוא לך כסות עינים. ותשב בפתח עינים אשר. חכלילי עינים מיין. מבלות עינים דבחקתי. נופל וגלוי עיני' וחברו. וכליון עינים דכי תבא עם יפה עינים. שמעו נא זאת עם סכל. וגבותם מלאת עינים סביב. וכל בשרם וגביהם. בתוך בית המרי אתה יושב. ומשקרות עינים. טהור עינים דתריסר. נגששה בעורים קיר. לפקוח עינים עורות. על אבן אחת שבעה עינים. ברה מאירת עינים. גבה עינים ורחב לב. עינים להם ולא יראו. וחברו. ושח עינים יושיע. עיני' הייתי לעור. עינים רמות לשון שקר. מאור עינים ישמח לב. רום עינים ורחב לב. למי חכלילות עינים. טוב מראה עינים מהלך נפש:

ירנו ׃ הגוים יושבי סלע ירימו קול כמו ותצבר הרנה ׃ יצוחו ׃ הרמת קול לשבח או לנבאי וכמוהו צוחה על היין ׃ ישימו ׃ ידו כי עשה גבורות השם וכן יאמרו ׃ ה' כגבור יצא ׃ רמז לגזרות היוצאות על פי השם שהיו בסתר ׃ קנאה ׃ בעבור הבבליים עובדי בל ׃ יריע ׃ מן תרועה ׃ יצריח ׃ כמו מר צורח יצעק ואם הם שנים בנייכים ׃ יתגבר ׃ שנוכחה בבל ׃ החשיתי ׃ אלה דברי השם החשתי כמו החרשתי וכן גם אני ידעתי החשו ׃ אתאפק ׃ כמו להתאפק ׃ כיולדה אפעה ׃ אצעק ואין רע לנו ויש אומרים שהוא כן כיולדה שהיא יולדת אפעה כן אשום ואשאף מגזרת אפעה שרף מעופף ׃ אשם ׃ תבנין כפעל מפעלי הכפל ׃ ואשאף יחד ׃ כטעם שואף זורח והנה היא שממה בלב עם שאוף בפה וזה הכתוב

מחשך ב' וסימ' אשים מחשך לפניהם לאור ׃ מיודעי מחשך ׃ למישור י' בלאים וסימ' נכסר במלכים חלק א' סימ' ב' ׃ ולא ישמע ד' וסימ' אליכם פרעה ׃ ויסרו אתו ולא ישמע ׃ כל איש אשר ימרה ׃ ראות רבות ולא תשמר ׃ ויצרך ג' וסימ' בראך יעקב ויצרך ישראל ׃ ויצרך מבטן יעזרך ׃ גאלך ויצרך מבטן ׃

ירנו ישבי סלע מראש הרים יצוחו ׃ ישימו ליהוה כבוד ותהלתו באיים יגידו ׃ יהוה כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על איביו יתגבר ׃ החשיתי מעולם אחריש אתאפק כיולדה אפעה אשם ואשאף יחד ׃ אחריב הרים וגבעות וכל עשבם אוביש ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש ׃ והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים ׃ נסגו אחור יבשו בשת הבטחים בפסל האמרים למסכה אתם אלהינו ׃

החרשים שמעו והעורים הביטו לראות ׃ מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עור כמשלם ועור כעבד יהוה ׃ ראית רבות ולא תשמר פקוח אזנים ולא ישמע ׃ יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ׃ והוא עם בזוז ושסוי הפח בחורים כלם ובבתי כלאים החבאו היו לבז ואין מציל משסה ואין אמר השב ׃ מי בכם יאזין זאת יקשב וישמע לאחור ׃ מי נתן למשוסה יעקב וישראל לבזזים הלוא יהוה זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו ׃ וישפך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב ׃

ועתה כה אמר יהוה בראך יעקב ויצרך ישראל אל תירא כי גאלתיך קראתי בשמך לי אתה ׃

יתבין מדבר ערבאי ישבחון מיתי בר יפקון מבתי עלמיהון מרישי טוריא ירימון קלהון ׃ ישוון קדם יי יקרא ותושבחתיה בנגוון יחוון ׃ יי למעבד גבורן אתגלי למעבד גבורא מתגלי ברגז במלול אף בזיע על בעלי דבבוהי מתגלי בגבורתיה ׃ יהבית להון ארכא מעלמא דאם יתובון לאורייתא ולא תבו בחבלין על יליתא יתגלי דיני עליהון יצדון ויסופון כחדא ׃ אחריב טורין ורמן וכל עסביהון איביש ואשוי נהרין לנגוון ואגמין איביש ׃ ואדבר לבית ישראל דדמן כסמן באורח ולא ידעו בשבילין דלא אליפו אדרכינון אשוי קבל קדמיהון לנהור וכפלא למישרא אילין פתגמיא אעבדינון ולא ארחיקינון ׃ יסתחרון לאחורא יבהתון בהתא פלחי צלמיא דאמרין לצלם מתכא אתון טעותנא ׃ רשיעיא דאינון כחרשין הלא אודנין לכון שמעו וחייבי דאינון כסמן הלא עיינין לכון אסתכלו וחזו ׃ הלא אם יתובון רשיעיא יתקרון עבדי וחייביא דיגביי שלחית עליהון אלא רשיעיא עתידין לאישתלמא פורענות חוביהון ברם אם יתובון יתקרון עבדיא דיי ׃ חזיתון סגיאן ולא נטרתון אתפתחא אודניכון ולא קבילתון אולפן ׃ יי רעי בדיל לזכאותיה ישראל ירבי לעבדי אורייתיה ויתקיף יתהון ׃ והוא עם בזיז ואניס אתחפיאו בהתא עולימין כולהון ובבתי יסורין ע עגנהון הוו לעדי ולית דמשזיב לביזא ולית דאמר אתיבו ׃ מן בכון יצית דא יקביל ויסבר לסופא ׃ מן מסר לעדי יעקב וישראל לבוזזין הלא יי מן קדם דחבו קדמוהי ולא אבו למהך באורחן דתקנן קדמוהי ולא קבילו אולפן אורייתיה ׃ ושפך עליהון חימת רוגזיה ותקוף עבדי קרביה אייתי עליהון וקטלו ברהון מסחור סחור ולא ידעו ושליטו בהון ולא שויאו דחלתיה על לבא ׃ וכען כדנן אמר יי דבראך יעקב ודאתקנך ישראל לא תדחל ארי פרקתך רביתך בשמך דילי את ׃

רשי

יושבי סלע ׃ המתים שיחיו כן ת"י ׃ מראש הרים יצוחו ׃ מרים טוריהון ירימון קלהון ׃ החשיתי מעולם ׃ זה ימים רבים החשיתי על חורבן ביתי והמיד החרים והתאפק לפני הזה עד עתה הקיקותי רוחי ומעתה כיולדה אפעה ואשום ׃ אתגבל ׃ ואשאף ׃ ואתאוה להשמיד הכל יחד כל אויבי ׃ אחריב הרים וגבעות ׃ אהרוג מלכים ושלטונים ׃ וכל עשבם ׃ כל הכלנים עליהם ׃ לאיים ׃ לשון יובש הוא לעכין דבר לח כגון עשב והרות ׃ והולכתי ׃ ישראל שהיו עורים עד הנה מהביט אל בדרך הטוב אשר לא ידעו להלוך בה ׃ עשיתם ׃ אשעה כן לשון כנוא לדבר על העתיד כאילו עשוי ׃ החרשים ׃ והעורים ׃ על ישראל הוא אומר ׃ מי עור ׃ בכם אין אחד כי אם עבדי הוא העור שבכולכם ׃ וחרש שבכם הרי הוא כמלאכי אשר אני מולח להבבה כבוחות ׃ מי עור כמשולם ׃ מי שהיה עור בכם כבר קבל יסוריו והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויבא בכן ׃ ראות רבות ׃ ראיות הרבה לפניכם ואינכם שומרים להבינו במעשיו ולשוב אלי ׃ פקוח אזנים ׃ אני עסוק לפקוח אזניכם על ידי נביאי ולא ישמע איש מכם את דברי ולשון זה הוא ׃ ה' חפץ ׃ להראותכם ולפקוח אזניכם למען צדקו ולכך הוא מגדיל ומאדיר לכם תורה ׃ והוא ׃ העם הזה בזוי ושסוי וסוף הענין ולא ישים על לב כל זה לומר למה קרחתנו זאת מי נתן למשיסה יעקב ׃ הפח בחורים כולם ׃ בחוריהם פחים כולם ׃ ת"י ד"א הפח בחורים כולם ׃ יפיחו את עצמם בפחי האדם׳ ובחורי ובבתי כלאים החבאו יוכיח שכן הוא ׃ ואין אומר השב ׃ כמו השב לפניך הוא רפי אבל השב בהתמתותנו הוא דגש ׃ יאזין ׃ לתת לב לזאת מי נתן למשיסה יעקב ׃ לאחור ׃ יקשיב וישמע דבר שיעמוד לו באחרונה וכן תרגם יונתן לאחור לסופא וכן כל לאחור שבמקרא עתיד להיות הוא ׃ זו חטאנו לו ׃ זו היא מגרמת את המשסה והבז את אשר חטאנו לו ׃ ולא אבו ׃ אבותינו בדרכיו הלוך ׃ ולא ידע ׃ יודע הוא אלא טרם בעקב לא חש להבין זאת ולשוב מרמעו ׃ ועתה ׃ אף על כל זאת כה אמר יי אל תירא ׃ כי

הוא כנגד שיהיו אכמי העולם חושבים כי אין לו כח להושיע עמו ׃ אחריב ׃ ואיך חשבו זה והלא ידאו שאחרי הרים וגבעות וכל ה העשב אובים ואשפה מההרים איש שירדו עם בני אדם ׃ והולכתי ׃ ואכי מוליך עורים בדרך לא ידעו כי העור אם היה רגל בדרך ילך בה בלי ה אור ואני אשי המחשך כאילו הוא אור להם ומעקשים למישור יש אומ' כי זה רמז לשוב ישראל מבבל ׃ נסגו ׃ הטעם אגיים לי כח כאשר ארצה ולא לפסילים מוסף אחר עמו וכן לפסילי ה המסכה בעבור מלת אתם ׃ החרשים ׃ השמיעה והמראה ע עיקרה בלב והנה שה חרשי לב ועורי לב ׃ מי ׃ זה הכתוב לעד על יושר פירושי ׃ החשתי ׃ וטעם׳ אתם עורים כי תאמרו כי אין עור רק הנביא כמלאכי אשלח ׃ הוא שלוח השם וכן כתוב ויאמר חגי מלאך ה' ׃ מי עור כמשולם ׃ כמו ודוד משנה הוא ושולם מגזרת שלם וכן ה המשולם הוא הצדיק׳ ועור כעבד ה' ׃ שעבד השם ואם אהכו בנביא ׃ ראות ׃ מלה זרה בעבור התחברות שני מעקלי שם הפעל בה המוכרת והסמוך וכן הוא ירא את דברי ה' ר רבים ולא תשמרם ה הכפם או הענין ואזניו יפקחו ולא ישברום ׃ ולא ישמעו וזה תמה ׃ ה' חפץ ׃ זה שלא יבינו להראות צדק השם עד שיגדל תורתו שיפחדו כל שונאיה אז יהיה זה הכתוב עם הבא ה אחריו כי השם הראה צדקתו ושם זה העם האומ' על הנביא שהוא עוד שסוי ובזוי והוא ׃ שסוי ׃ מבעלי ההא כמו שוסי׳ את הברכות ׃ הפח ׃ שם הפעל כמו

כפיחה ואם הם שנים פרטים ׃ בחורים ׃ מגזרת חור פתן והטעם שהם אסורים יושבים בתחתית יוצאי השבי השב בעבור שהוא סוף פסוק והוא פועל יוצא השב המשסה ׃ מי בכם יגיד זאת ׃ כמו זה הנביא שתאמרו שהוא עור וישמע העתיד וזה לאחור והוא מגזרת אל תאחרו אותי ׃ לפנים ׃ מגזרת פנה ׃ מי ׃ אז יודה העם ויאמר מי נתננו למשיסה הלא ה' זו כטעם זה הוא שחטאנו לו ולא אבו אבותינו שמוע ללכת בדרכיו ׃ וישפך עליו ׃ כמו בבות צעדה עלי שור על כל אחד מאבותינו ׃ חמה והוא חמת אפו כמו האהלה שרה אמו ׃ ותלהטהו מסביב ׃ מגזרת להט החרב והנה ירדו כי אבותם היו עורי לב שלא ידעו ׃ ׃ ועתה ׃ אמר הנביא אחרי שאתם מודים עתה יגאלכם השם ׃ קראתי בשמך ׃ מעלה גדולה כמו ראה קראתי בשם והמעלה היא שאתם שלי כי הכתוב ידמה הפרים להרים גם אם כמו אם יגאל מחסכון והטעם

כי תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך: כי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך: מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך ולאמים תחת נפשך: אל תירא כי אתך אני ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך: אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו: הוציא עם עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו: כל הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם יגיד זאת וראשנות ישמיענו יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת: אתם עדי נאם יהוה ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה: אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי מושיע: אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי נאם יהוה ואני אל: גם מיום אני הוא ואין מידי מציל אפעל ומי ישיבנה: כה אמר יהוה גאלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כלם וכשדים באניות רנתם: אני יהוה קדושכם בורא ישראל מלככם:

ארי בקדמיתא כד עברתון בימא דסוף מימרי הוה בסעדכון פרעה ומצראי דסגיאין כמי נהרא לא יכילו לכון ואף בתניינותא כד תהכון לביני עממיא דתקיפין כאשתא לא יכלון לכון ומלכוון דחסינן כשלהוביתא לא ישיצין יתכון: ארי אנא יי אלהך קדישא דישראל פרקך יהבית חליפך מצראי כוש וסבא תחותך: מדאת חביב קדמי אתיקרתא ואנא רחימתך ומסרית עממיא תחותך ומלכותא חלף נפשך: לא תדחל ארי בסעדך מימרי ממדינחא איתי בנך וממערבא אקריב גלותך: אימר לציפונא איתא ולדרומא לא תעכיב איתו בני מרחיק וגלות עמי מסיפי ארעא: כל דא בדיל אבהתכון צדיקיא דאתקרי שמי עליהון וליקרי בריתינון אתקינית גלותהון אף עבדית להון נסין: דאפיק עמא ממצרים דאינון כסמן ועינין להון וכחרשין ואודנין להון: כל עממיא יתכנשון כחדא ויתקרבון מלכוון מן בהון יחוידא וקדמיתא יבסרוננא יתנון סהדיהון ויזכון וישמעון ויימרון קשוט: אתון סהדין קדמי אמר יי ועבדי משיחא דאתרעתי ביה בדיל דתידעון ותהימנון קדמי ותסתכלון ארי אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מיני לית אלה: אנא אנא יי ולית בר מיני פריק: אנא חויתי לאברהם אבוכון מה דעתיד למיתי אנא פרקית יתכון ממצרים כמא דקיימית ליה בין בתריא ואנא אשמעית יתכון אולפן אוריתי מסיני ועד אתון קיימין ולית בכון נוכרי ואתון סהדין קדמי אמר יי ואנא אלהא: אף מעלמא אנא הוא ולית דמן ידי משיזיב אעבדינה ולא אתיבינה: כדנן אמר יי פריקכון קדישא דישראל בדיל חובכון אתגליתון לבבל ואחתית במשוטין כולהון וכסדאי בספיני תושבחתהון: אנא יי קדישכון דברתי לישראל מלככון:

ולהבה ג' וסימ' כי תעבר במים אתך אני · בצל חשבון עמדו · אליך יי' אקרא כי אש אכלה דיואל: וממערב ג' בקריא' וסימ' וממערב אקבצך · כי לא ממוצא וממערב · ומארצות קבצם: ועינים ג' בקריא' וסימ' ולא נתן יי' לכם לב לדעת · הוציא עם עור ועינים יש · ועינים רמות תשפיל · אנך: אנכי אנכי ג' בקריא' וסימ' הוא מוחה פשעיך למעני · אנכי אנכי יי' · אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את: באניות ד' וסימ' והשיבך יי' מצרים · אז אמר אחזיהו · וכשדים באניות רנתם · יורדי הים באניות · חוד ובאניות רבות ובא בארצות:

רשי

כי תעבר במים · כשעברת בים סוף אתך הייתי: ובנהרות לא ישטפוך · גדותם בין המצריים והאומות המרובין כמי נהר ולא יכלו לך לכלות: כי תלך במו אש · לעתיד לבא כי הנה היום בא בוער כתנור שאקדיר חמה על הרשעים וליהט אותם היום הבא גם שם לא תכוה: ולהבה · שתשרוף את האומות כמה שנאמר והיו עמים משרפות שיד גם היא לא תבער בך: נתתי כפרך מצרים · אם היו לפדיון לך שבכוריהם מתו ואתה בני בכורי ישראל והייתם חייבים כלייה כמו שנא' ביחזקאל ואומר לשפוך חמתי עליהם בארץ מצרי': ואתן אדם תחתיך · תמיד אני רגיל בכך: אומר · לרוח צפון תני הגליות שבצפון: ולתימן · שהיא רוח חזקה אל תכלאי מלנשב בחזקה להביא גליותי וכן עורי צפון ובאי תימן מתוך שהרוח צפונית חלושה צריכה חיזוק לכך כתוב עורי תי' אבל דרומית שאינה צריכה חיזוק כתוב באי כמות שהיא וכן אל תכלאי: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו · כל הצדיקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי בראתיו אף עשיתיו תקנתיו בכל הצריך לו והכנתי הכל כלומר אע"פ שעברו בגולה ובזרה כבר הכנתי להם כל צרכי גאולתם: הוציא עם עור · הוציא כמו להוציא מן הגולה אותם שגלו על שעשו כעורים ועינים להם ולא ראו: כל הגוים נקבצו · אם כל הגוים נקבצו יחדיו מי בהם ובנביאיהם יגיד עתידה וכיוצא בה מפי שעתם או הראשונות שכבר עברו ישמיענו לאמר אנחנו הגדנו את אותם קודם שבאו: יתנו עדיהם · ששמעו שבאו עליהם קודם לכן ויצדקו אבל אני יש לי עדים שאתם עדי שהגדתי לאברהם אביכם הגליות ובאו: ועבדי · יעקב אשר בחרתי · גם הוא יעיד שהבטחתיו בלכתו לארם נהרים ושמרתי הבטחתי: למען תדעו וגו' · כל זה עשיתי למען תתנו לב לדעת אותי: אנכי הגדתי · הגליות לאברהם: והושעתי · לקיים דברי בעת קץ: והשמעתי · לכם הראשונות: ואין בכם זר · באותן הימים שעשיתי כל אלה לא נראה בכולכם בני האומות אל זר להראות גדולתו ואלהותו בפני: ואתם עדי · שפתחתי לכם שבעה רקיעי' ולא ראיתם כל תמונה: גם מיום אני הוא · לא אותו היום לבדו הייתי לבדי כי גם מאז היות יום אני לבדי: אפעל · אם באתי לפעול אין משיב: למענכם שלחתי בבלה · יונתן תרגם בדיל חוביכון אגליתי יתכון לבבל: והורדתי בריחים כולם · ואחתית במשוטין כולהון משוטין הוא עץ שמנהיג את הספינה ומייסרה: וכשדים · הוליכו אתכם באניו' רנתם וגם ים לפרסו על בשורת הגאולה · למענכם שלחתי אשלח מלכי מדי לבבל והוריד הכשדים בספינות ומשוטין לגולה לארץ מדי וכשדים אוריד באניות שהיתה רנתם בהם:

אבן עזרא

והטעם כי תעבור במים על מדי ופרס כאשר ילכדו בבל: כי · נתתי כפרך מצרי' · שמלכי מדי יעשו להם רעה: מאשר · ואתן אדם · שאני בראתים כאשר בראתיך אל · ממזרח · היא בבל · וממערב היא מצרים ואשור וכתי' והסב לב מלך אשור · אומר · תני · בני: ולתימן · ימין והנה יקבצם מארבע כנפות הארץ בני ובנותי אנשים ונשים: כל · יש אומרים כי נקרא כמו קורא ואיננו כן רק הוא כמשמעו כל הנקרא בשמי שהם עם יי': ולכבודי · להיות כבוד לשמי: בראתיו · זה העם: אף עשיתיו · הטעם ותקנתיו ורבי שלמה בעל השירים הספרדי ז"ל פירש בו כי זה סוד העולם ואיננו דרך ב בטעם הפרשה: הוציא · שם הפועל: עם עור · שהיו כן בתחלה ואף על פי שיש להם עינים והנה כל הפרשה דבקה: כל · ושמא יאמר אדם כי ישראל לא ידעו אלה העתידות כי הם עורים שמא יש בגוים ובחכמיהם מי שידע מי בכם יגיד זה העתידות וישמיעם ראשונות שעברו הן קודם היותם שתהיינה: יתנו עדיהם · מי שישמע זה אז יהיו צדיקים פה · ישמעו העדים כן ויאמרו אמת כן היה: אתם · עם ישראל ידבר ועבדי הוא הנביא: כי אני הוא · זה הייחוד שאין למעלה ממנו כי כל יש איננו הוא בעצמו: לפני לא נוצר אל · יש אומרים לפני מעמד הר סיני ואחרי אחרי המעמד ואין צורך רק הוא אין לפני אל וכן אחרי לא יהיה והטעם כי הוא ראשון ואחרון ונזכר נוצר עם אל כי אין אל מבלעדיו כי אם נוצר ועורי לב יחשבו שיצא מדברי הנביא שהשם נוצר חלילה חלילה רק לא יבינו את האמת: אנכי אנכי · הטעם אנכי אנכי פעמים שלא אשתנה כהשתנות צבאות מעלה כנגד המוצק והתחתים בעצם ובתכונת על כן אושיע בכל עת: אנכי הגדתי · במצרים להושיעכם: והושעתי והשמעתי · אתכם קולי בהר סיני: ואין בכם זר · כי ישראל לבדם היו: ואתם עדי · והטעם ששמעתם כן מפי אבותיכם: ואני אל תמיד · כטעם אני יי' לא שניתי: גם · הטעם אני אל קודם היות שם יום על כן תלת גם מהיות יום אני הוא ואחר שאני אל מי יוכל מידי אפעל חפצי ורצוני ומי ישוב פעולתי: כה · שלחתי בבלה · יש אומרים כי תיו שלחתי רמז לנביא ולפי דעתי שהוא דבר יי' כי בתחלה כה אמר יי' ואחר כן אני יי' קדושכם והנה הטעם כל כך באתי במהרה כאילו שלחתי וחכם גדול בספרד אמר כי הכבוד ידבר עם הנביא ושר ישראל הוא המשלח אל בבל לגאול ישראל: והורדתי בריחים · בריחי בבל והיתה כלכדת כטעם אבד ושבר בריחים שערי המדינה והוריד כשדים שהם אניות רנתם אורידם מהאניות: אני יי' קדושכם · שהיה מלככם להושיעכם:

כה. הנותן בים דרך. לאות כי אניות תבאנה מאחוריהם אל בבל ויכבו אניות בבל: המוציא רכב וסוס חיל. כבד ועזוז כיבשה והם הכשדים היוצאים להלחם עם הפרסיים: דעכו. מהבנין שלא נקרא שם פעלו וטעמו כבו וכן ידעך נרו באישון חשך: אל תזכרו. בשפה הפלאים הקדמונים: אל תתבוננו. בהם במחשבה: הנני. חדשה. לכידת בבל או שימלטו ישראל לבדם והוא הנכון בעיני ועוד שאשים במדבר מים בעבור השבים מהגולה אל ציון: תכבדני. אל השוב שאני עושה להם והזכיר תנים בעבור שהם דרים בארץ ציה וזה הטוב אעשנו בעבור כבוד עמי: עם זו. כמו זה והטעם זה הוא העם שלי והטעם על אלו השבים ולא הטעם כי זאת הטובה שאעשה עם עמי איננה חיוב כי אפילו ישראל בבבל לא בקשוני והטעם כי יגעת אפילו לא קראת אותי עד שתיגע בשבילי וטעם ישראל קריאה כמו אתה ישראל: לא הבאת לי. עולותיך בבבל: ולא כבדתני. בזבחי שלמים ולא בקשתי ממך שתעבדני במנחה: ולא הוגעתיך בלבונה. שתקנה לי: לא קנית. הוא קנה בושם: וחלב. זבחי חטאת לא הרויתני בהם והנה הוא חסר בי"ת כמו ששת ימים: אך העבדתני. דברה תורה בלשון בני אדם והטעם כי בעבור חטאותיך שבתי בעיני הגוים כעבד שאין לו כח וכן טעם הוגעתני: אנכי. והנה למעני שלא יחולל שמי אמחה פשעיך: הזכירני. ואם תאמר שלא חטאתי בהיותך בארצך ואז הגליתיך הזכירני: נשפטה יחד. כמו למשפט: ספר. דבריך אתה למען תצדק: אביך הראשון. הוא ירבעם שבחרו ישראל למלך לא על פי השם: ומליציך. הם השרי' מליצי המלך או הלוים מד מליצי הכהנים ויש אומרים שאביך הם המלמדים כמו אבי אבי רכב ישר' וישימני לאב לפרעה אבי כל תופש כנור ועוגב והמליצי' הם התלמידי' והוא מגזרת כי המליץ: ואחלל. הם הכהנים וכן כתיב כי היו שרי קודש: ואתנה. ועת' זאת הרעה עשיתי לך בעבור מעשיך: ועתה. שמע את הטוב': כה. ויצרך מבטן. רמז ליעקב כטעם בבטן עקב את אחיו וגם אפרשנו או הוא על דרך משל ומבטן מיום היות' לעם לשם: ישורון. מגזרת ישר והוא תואר השם ואפס על משקלו: כי אצק. כמו שאצק מים על המקום צמא כן אצק רוח קדשי או רוח ישעי ונדגש צד"י אצק לחסרון היו"ד וכמוהו בטרם אצרך בבטן: וצמחו. רוחי וברכתי כמו חציר ורבים אמרו על הצאצאים וכן וצמחו כאילו הם יושבים בין החציר והטעם שיפרו וירבו: זה. יהיו רבים ורבם אוהבי השם לשוב אל ביתו: וזה יקרא בשם יעקב. להתפאר לעיני הגוים שהוא מזרע קדוש: וזה יכתוב ידו. חסר בי"ת וכן הוא יכתוב בידו לבא אל מקדש השם: יכנה. כמו יקרא ורבים פירשוהו על הגרים כטעם והחזיקו עשרה אנשים:

עם זו ג' בקריא' וסימ' עם זו גאלת. עד יעבר עם זו קנית. עם זו יצרתי לי: ד' מל' יו"ד כליש' הבאה בקריא' וסי' והביאתי אתם וידעו את הארץ. לך הביא העיר. עד שהביאתיו אל בית אמי. לא הביאתי לי שה עלהיך. וי"ס מס"רה שא"ן מונ"ן אל"א ג' ודי"ן כתרא אין מונ"ן אותו אלא ג' קדמאי: ספר ב' וסימ' ולמען ספר שמי בכל

כה אמר יהוה הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה: המוציא רכב וסוס חיל ועזוז יחדו ישכבו בל יקומו דעכו כפשתה כבו: אל תזכרו ראשנות וקדמניות אל תתבננו: הנני עשה חדשה עתה תצמח הלוא תדעוה אף אשים במדבר דרך בישמון נהרות: תכבדני חית השדה תנים ובנות יענה כי נתתי במדבר מים נהרות בישימן להשקות עמי בחירי: עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו: ולא אתי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל: לא הביאת לי שה עלתיך וזבחיך לא כבדתני לא העבדתיך במנחה ולא הוגעתיך בלבונה: לא קנית לי בכסף קנה וחלב זבחיך לא הרויתני אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונתיך: אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר: הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק: אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי: ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב וישראל לגדופים: ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו: כה אמר יהוה עשך ויצרך מבטן יעזרך אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו: כי אצק מים על צמא ונזלים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך: וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים: זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה:

כדנן אמר יי' דאתקין בימא אורחא ובמיין תקיפין שבילא: דאפיק רתיכין וסוסון משרין ועם סגי כחדא אתקבלעו ולא קמו דעיכו כבוצין עמי טפו: לא תדכרון קדמיתא ודמן אולא לא תסתכלון: הא אנא עביד חדתא וכען תתגלי הלא תדעונה אף אשוי במדברא אורח בצדיותא נהרין: ייקרון קדמי כד איתיב מדינן דצדין אתר דהואה שרין ירודין ובנת נעמיין ארי יהבית במדברא מיא נהרין בצדיותא לאשקאה גלוות עמי דאתרעיתי בה: עמא דין אתקינית לפולחני בתושבחתי יהון משתעין: אמיר על ידי נביא ולא בפולחני ערעיתון דבית יעקב ארי לאיתון באולפן אורייתי ישראל: לא איתיתא קדמי אימרין לעלתא ונכסת קודשך לא יקרתא קדמי לא אסגיתי עלך בקורבנין ולא אתקיפית עלך בלבונתא: לא זבינתא קדמי בכסף קני בסם ותרב נכסת קודשך לא דהיתתא על מדבחי ברם אסגיתא קדמי בחובך אתקיפתא קדמי בעויתך: אנא אנא הוא שביק לחובך בדיל שמי וחטאך לא אדכרון: אימר כען נידין כחדא אישתעי את בדיל אם תיכול ותזכי: אבוך קדמאה חטא ומלפך מרדו במימרי: ואפיס רברבי קודשא ואמסר לקטלא יעקב וישראל לחיסודין: וכען שמע יעקב עבדי וישראל דאתרעיתי ביה: כדנן אמר יי' דעבדך ודאתקנך ממעין יסעדינך לא תדחל עבדי יעקב וישראל דאתרעיתי ביה: ארי כמא דמתיהבין מיא על ארע בית צחוונא ומתנגדין על יבשתא כן אתן רוח קודשי על בנך וברכתי על בני בנך: ויתרבון צדיקיא רכיכין ומפנקין כלבלבי עסב כאילן דמשלח שרשוהי על נגדין דמיין: דין יימר מדחלייא דיי' אנא ודין יצלי בשום יעקב ודין יקריב קורבניה קדם יי' ובשמא דישראל יתקריב:

הארץ. ספר אתה למען תצדק: תצדק ד' ג' קמצין וא' פתח וסימ' ספר אתה למען תצדק. החפץ לשדי כי תצדק. תרשיעני למען תצדק. למען תצדק בדבריך. בתרא פתח:

רשי

הנותן בים דרך. בים סוף ומשם הוצאתי מצרים לרדוף אחריכם רכב וסוס וחיל ועיזוז וכולם יחדיו ישכבו מתים על שפת הים בל יקומו: כפשתה כבו. תירגם יונתן כבוצין עמי טפו: אל תזכרו ראשונות. הניסים הללו שאני מזכיר לכם שעשיתי במצרים אל תזכרו אותם מעתה כי בגאולה זו תעסוקו להודות ולהלל: אל תתבוננו. אל תסתכלו בהן אל תתנו להם לב: כי נתתי במדבר מים. כלומר בארץ חריבה אתן יישוב: תכבדני חית השדה. מקום שהוא חרב ומרבץ לחית השדה ולתנים ולבנות יענה: עם זו יצרתי לי. למען תהלתי יספרו: ולא אותי קראת. בפנותך אחרי ע"ז: כי יגעת בי. כליתה מהר בעבודתי: לא הבאת לי שה עולותיך. כי אם לבד: לא העבדתיך. עבודה רבה במנחה קומץ מעט עולה לגבוה וגם הוא לא אמרתי לך להקריב לך חובה אלא נדבה: לא קנית לי בכסף קנה. לקטרת לא הוצרכת לקנותה בכסף לפי שהיתה מצויה בארצכם הרבה אמר רבי אבא קינמון היתה גדילה בארץ ישראל והיו אוכלין אותה עזים וצביים במדרש אגדה: העבדתני בחטאותיך. אתם גרמתם לי להיות שמש לעובדי פסילים כמו שראה יחזקאל והנה רוח סערה באה מן הצפון שהיתה חוזרת מרכבת השכינה מבבל שהלכה לכבוש את כל העולם תחת ידו של נבוכד נצר שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו כדאיתא בחגיגה: אנכי אנכי. אני הוא שמחיתים מאז ואני מוחה אותם גם עתה: למעני. ולא בזכותך ולא בצדקת אבותיך: הזכירני. כל תגמול שיש לך ולאבותיך עלי: נשפטה יחד. נבא למשפט: אביך הראשון חטא. באומרו במה אדע: ומליציך פשעו בי. אין לך בכל מליצים שאתה סומך על זכותם שלא מצאתי בו פשע יצחק אהב את שנאי: ואחלל שרי קודש. בשביל עונותיכם: ועתה שמע. לשוב לתורתי יעקב עבדי: כי אצק מים על צמא. כמו שאני יוצק מים על צמא כן אצק רוחי על זרעך: וצמחו בבין חציר. בתוך עמו על ידי גרים שיתוספו עליהם. בין חציר הוא עשב שנאמר על ארוס והיתה נוה תנים חציר לבנות יענה: זה יאמר ליי' אני. אלו צדיקים גמורים: וזה יקרא בשם יעקב. אלו קטנים בני רשעים: וזה יכתוב ידו ליי'. אלו בעלי תשובה: ובשם ישר' יכנה. אלו הגרים כך שנויה באבות דר' נתן: ומי

כה

ומי כמוני יקרא. ומי יקרא שהוא כמוני ויגיד ויערוך לי את כל מה שהיה משומי עם עולם ועד עתה: עם עולם. כל בריות: ואותיות. דברי מופת: ואשר תבואנה. ואת העתידות לבא יגידו כמו שאני עושה עתה שעדיין לא חרב הבית ולא גליתם ולא נולד כורש ואני מבשר אתכם עליו: ואל תרהו. אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין כמו אל ת

כה. מלך ישראל. בהיותם בארצם והם גואלם מהגלות: וי צבאות. כי לעולם הוא מלך והעדים צבאות השמים: אני. מלך ראשון: ומי. ומי שיאמר שהוא כמוני יקרא כאשר קולו: ויגיד. כל העוברות ויערכם לי: משומי. העם הראשון וטעם עולם בזמן מעבר: ואותיות. פעל שלם: ואשר תבאנה.

ראשון ח' וסימ' נמסר בסדר בא ובשמואל חלק ב' סימן ט': המה חד מן ד' נקודות בנביאים וסימ' נמס' בסדר מדבר סיני: חבריו ד' ג' חס' וא' מל' וסימ' הן כל חבריו יבשו. קח לך עץ אחד וכתב עליו ב' בו. ושלאחריו דבר אל' והם כה אמר רפ'. קדמא מל': חרש ג' פתחין וסימ' מעשה חרש אבן פתוחי חתם.

כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃ יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה בַּל־יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃ מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃ הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם וּבַמַּקָּבוֹת יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּיעָף׃ חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת׃ לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֹרֶן וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃ וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ׃ חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר׃ וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגָּד־לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה׃

כדנן אמר יי מלכא דישראל ופרקיה יי צבאות אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מיני לית אלה: ומן כותי די ערענא ויחוינה ויסדרינה קדמי משויותי עמא דמן עלמא ודאתיין ודעתידין למיתי יחוון לנא: לא תדחלון ולא תתברון הלא מבכן בסרתך וחויתי ואתון סהדין קדמי האית אלהא בר מיני ולית דתקיף אילהין דמן קדמי מתיהיב ליה תקוף: עבדי צילמיא כולהון למא ופלחיהון דלא יהנון להון וסהדין אינון בנפשתיהון דלא חזן ולא ידעין בדיל דיבהתון: מן עבד דחלא וצילמא אתיך בדיל דלא להנאה: הא כל פלחיהון יבהתון ואומנין עבדונין מבני אנשא יתכנשון כולהון יקומון יתברון יבהתון כחדא: נפחא מברזלא חצינא עביד ונפח נור בשיחורין ובמקובין מרתקיף ליה ועביד ליה בתקוף חיליה ודאם יכפן עבדיה ולא ייכול לא יהיביה חיל ואם יצחי ולא ישתי מיא יהי משלהי: נגרא אעין נפיץ בחוטא מסר ליה במשקולתא מגזי ליה באזמיליא ובנצורין מאחיד ליה ועביד ליה כדמות גבר בתושבחת איתא יתבת ביתא: למיקץ ליה ארזין ונסיב תרז ובלוט ומתקיף ליה באעי חורשא נצב אורנא ומטרא מרבי: ויהוי לאנשא לארלקא ונסיב מנהון ושחין אף אזא ואפא לחם אף עבדיה דחלא וסגיד אתכיה צלמא ובעא מיניה: פלגיה אוקיד בנורא על פלגיה בסרא אכיל טוה טוי וסבע אף שחין ואמר את שחינית חזיתי נור: ושאריה לדחלא עבד לצלמא סגיד ואשתעבד ליה ובעא מיניה ואמר שיזבני ארי דחלתי את:

תחתו מלהודיע את שמי לבין ה האומות: הלא מאז השמעתיך. מהר סיני והגדתי לכם שם שאין אלוה מבלעדי: ואתם עדי. שפתחתי לכם שבעה רקיעים והראיתי אתכם שאין אחר ואתם עדי בדבר הזה שאין אלוה מ מבלעדי: ואין צור בל ידעתי. ת' ולית דתקיף אילהי' דמן קדמי מתיהיב לי' תקוף בל ידעתי לשון ואדעך בשם אני ידעתיך במדבר ידע לכתך: ועדיהם המה. הפסילים הם עדים על בושת עובדיהם שהרי אנו רואין שאינם לא רואין ולא יודעין ואלו ע עובדין להם: למען יבושו. העובדים להם: נסך. לשון יציקה ומסכה והנ"ון בתיבה יסוד הנופל ממנו כגון כ"ון של נסך ושל נגף: הן כל חביריו. של אותו יוצר ונוסך פסילים המתחברי' אליו לעבוד את יצירתו ונסכו יבושו: וחרשים המה. אותם יוצרי' ונוסכים ותבני אדם הם קל וחומר ליצירתם שהיא הבל: חרש ברזל. חרש של ברזל: מעצד. הוא אחד מכלי הנפחי': ופעל. הפסל: בפחם. קרבו"ן בלע"ז: ובמקבות. מרטי"ל בלע"ז: יצרהו. לשון ציור: ויפעלהו בזרוע כחו גם רעב וגו'. גם הוא היוצר חסר כח ואלם הוא שאם ירעב אין בו כח או אם לא שתה מים ויעף ל לאלהר קל וחומר שפעולתו אין בה תועלת לעזור: חרש עצים. ואם בא לעשותו של עץ וחרש עצים הוא כך דרכו: נטה קו. כדרך הנגרים. ועל פי הקו יתארהו בשרד מייסר אותו ב במסור שקורין דולור"א בלע"ז: יתארהו. ייפהו: יעשהו במקצועות. ומחליקו ברהיטני ואיזמל. מקצועות תירגם יונתן איזמלוון: ובמחוגה יתארהו. לשון ויתאר הגבול אם בא לעשות בו ציורי' עגולים מסבב אותן במחוגה קונפ"ס בלע"ז: כתפארת אדם. היא האשה שהיא תפארת בעלה: תרזה ואלון. מיני אילני סרק: ויאמץ לו בעצי יער: עושה לו חיזוקים בין לחיזוק בין לכוי במיני עצים המשובחים זה מזה במראיהן: נטע אורן. כשמוצא ייחור ונטע הראוי לכך נוטעו לכך והגשם מגדלו. אורן לשון נטע יונק פרכו"ן בלע"ז: והיה לאדם לבער. והיה אותו עץ מקבתו לצורכי אדם לבער: ויקח. מן העצים ויחם גופו לנגדם: אף ישיק. מהם תנור ואופה לחם: אף יפעל אל. מן הנותר ולא ישיב אל לבו. חציו שרפתי במו אש: ולא

יגיד לנפשם שידעום: אל תרהו. אין לו ריע והמחליפי' באלף אינכו נכון במקום הזה ב בעבור חברון הי"וד מ מהמכתב שהו' שורש. וטעם אל תפחדו כאשר תבאנה אלה הצרות אל בבל אל תפחדו אתם הלא אתם הלא מאז הודעתי אתכם ואתם עדי והנה תראו היש אלוה מבלעדי ואין צור שלא אדענו כי הוא תוהו ובוהו ויש אומרי' שהוא כמו ויודע בהם כטע' בם אנשי סוכות והנכון שהוא רמז ל להמון מעלה: יוצרי פסל כולם תוהו. הם ופסיליהם תוהו: וחמודיהם. שיצירום במשכיות עד שיהיו נחמדים לעין והם ה הפסילים: ועדיהם המה. כי הפסילים לא יראו ולא ידעו. למען יבושו דבק עם ועדיהם המה: מי. הים שגעון כמותי ש שיצר אל ויקראו כפי מחשבתו: נסך. כמו עגל מסכה לבלתי ה הועיל: הן כל חביריו. הם כהני הבעל או ת האומני' והוא הנכון: יתקבצו כלם. ויכלמו: חרש. כאשר הוא סמוך הוא פתוח הרי"ש וים במקום תוכרת ל לעולם הו' בקמץ גדול ואין מלה זרה במקרא: מעצד. כלי ברזל שיחתכו בו: ובמקבות. כלי העושה נקב: יצרהו. מגזרת צורה והנכון מגזרת יצירה: גם רעב. תאר החרש חרש. הזכיר פסילי האבן והברזל והנה גם פסילי העץ: נטה קו. כי כן משפט: יתארהו. יעשה תארו והנכון שהוא כמו ותאר לכם הגבול כדמות רומס: בשרד. מין ממיני צבעונים ואין ריע לו: יעשהו במקצעות. יתקן ויאמר ר' יונה ז"ל כי המקצוע רמז ל

חרש ברזל מעצד ופעל בפחם. חרש עצים נטה קו. וסימ' עובדא דקיסא פרזלא: ארן נ"ון זעירא והיא חד מג' נוני"ן זעירין וסימ' נטע ארן. ונבושכן. ותרגן מפריד אלוף. ואינון מן אלפא ביתא דאתוון זעירין ונמסרו בריש ספר ויקרא: ויתפלל ג' רפ'ין בקריא' וסי' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא. יסגוד לו ויתפלל אליו. ויחי ויתן לו מזהב שבא. אנ"ך:

למרטוט: במחוגה. מגזרת חוג הוא הכלי שיעשה בו העגול: כתפארת אדם. יש אומרי' נקבה ואין צורך רק הטעם כפול: לשבת בית. כאדם שיושב בביתו: לכרות. הטעם יש מי שיפסול אלהיו מארזים ויש מי שיקח תירזה מין ממיני אילנים: ויאמץ לו. יטעהו: אורן. שם אילן או פירושו שורש: וגשם. גוף גם כן תרגום ארמית גם בלשון קדר ויש אומרים הוא יטע אורן והגשם יגדלנו: והיה לבער. להדליק והנה פירש יש שיחום באש ויש מי שישיקנו כמו ואש נשקה כדמות בעור: ויסגוד. ידועה בארמית ובלשון קדר: חציו. האח. מלה יאמר אדם אותה כאשר ימצא תאוות וכמוהו האח ראתה עינינו: ראיתי אור. כמו אור לו בציון ראיתי כמשמעו ורב סעדיה נ"ע אמר כי טעמו רוחתי בלי רע: ושאריתו לאל עשה. כפי מחשבתו. לפסלו פירוש לאל עשה: לא

שובה ה׳ מלרע בקריא׳ וסימ׳ ובנחה יאמר שובה יי׳ רבבות · מחיתי כעב פשעיך כענן חטאתיך · שובה יי׳ חלצה נפשי · שובה יי׳ עד מתי · שובה יי׳ את שביתנו : ישלים ד׳ ב׳ מל וב׳ חס וסימ׳ ועצת מלאכיו ישלים · גם איביו ישלם אתו · וכל חפצי ישלם · כי ישלים חקי · קדמא׳ ובתרא׳ מל : אוצרות י״א מל וסי׳ במסר רבת׳ :

לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבתם : ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה לאמר חציו שרפתי במו אש ואף אפיתי על גחליו לחם אצלה בשר ואכל ויתרו לתועבה אעשה לבול עץ אסגוד : רעה אפר לב הותל הטהו ולא יציל את נפשו ולא יאמר הלוא שקר בימיני : זכר אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה יצרתיך עבד לי אתה ישראל לא תנשני : מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך : רנו שמים כי עשה יהוה הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו כי גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר : כה אמר יהוה גאלך ויצרך מבטן אנכי יהוה עשה כל נטה שמים לבדי רקע הארץ מי אתי : מפר אתות בדים וקסמים יהולל משיב חכמים אחור ודעתם יסכל : מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים האמר לירושלם תושב ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה אקומם : האמר לצולה חרבי ונהרתיך אוביש : האמר לכורש רעי וכל חפצי ישלם ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד : כה אמר יהוה למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו לרד לפניו גוים ומתני מלכים אפתח לפתח לפניו דלתים ושערים לא יסגרו : אני לפניך אלך והדורים אושר דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע : ונתתי לך אוצרות חשך ומטמני מסתרים למען תדע כי אני יהוה הקורא בשמך אלהי ישראל : למען עבדי יעקב וישראל בחירי ואקרא לך בשמך

לא ידעין ולא מסתכלין ארי מטמטמן מלמחזי עיניהון מלאסתכלא בלבהון : ולא מתיב לליביה ולא מדע ולא סוכלתנו למימר פלגיה אוקידית בנורא ואף אפיתי על גומרוהי לחים טוית בסרא ואכלית ושאריה לתועבא אעביד לבלי אעא אסגוד : הא דחלתיה פלגיה קטמא לביה שטיא אטעיה ולא ישיזיב ית נפשיה ולא יימר הלא שיקרא עבדת ימיני : אידכר אילין יעקב וישראל ארי עבדי את אתקינתך למהוי עבד פלח קדמי את ישראל לא תתנשי דחלתי : מחיתי כעבא חובך וכענן עדי כל חטאך תוב לפולחני ארי פרקתך : שבחו שמיא ארי עבד יי פורקן לעמיה יבעו יסודי ארעא בועו טוריא תושבחתא חורשיא וכל אילניא דביה ארי פרק יי יעקב ובישראל ישתבח : כידנן אמר יי דפרקך ודאתקנך ממעיין אנא יי עביד כולא תלית שמיא במימרי שכללית ארעא בגבורתי : מבטל אתוות בדין וקסומין משגש מתיב חכימיא לאחורא ודעתהון מקלקל : מקיים פתגמי עבדוהי צדיקיא ומילך שלוחוהי משלים דאמר לירושלם תתותב ולקירויא דבית יהודה יתבניין וחרבתהא אקומם : דאמר על בבל תחרוב ונהרתהא אייבש : דאמר על כורש למיתן ליה מלכו וכל רעותי יקיים ולדאמ׳ לירושלם תתבני והיכלא ישתכלל : כדנן אמר יי למשיחיה לכורש דאתקיפית בימיניה למיכבש קדמוהי עממין וחרצי מלכין אשרי לפתחא קדמוהי דשין ותרעי לא יתאחדו : מימרי קדמך יהך ומישריא אכבש דשין דנחש אתבר ועברין דברזל אקצץ : ואתן לך אוצרין דחשוך וסימן דמטמרן בדיל דתדע ארי אנא יי דרביתי בשמך אלהא דישראל : בדיל עבדי יעקב וישראל בחירי וקרית לך בשמך

לא · הדעה בדברים הקרובים אל המבח והבינה בדבר האמצעי שהוא בתוך הראש : כי טח · כמו וטח את הבית והוא פועל יוצא והפועל הוא השם : עיניהם · כל אחד וכמוהו רבים : ולא ישיב אל לבו · רמז לשכל שהוא העקר · טֿם עם וי״ו במו נוסף כמלת כמו : ויתרו · הנותר : לבול · אין רע לו יש אומרים לפסל או לבורה ור׳ משה הכהן אמר כי כמהו כי בול הרים והטעם כמת : רעה · כאדם שירעה אפר שיזיק ולא יועיל או טעמו כמו רועה רוח : הותל · תאר השם כי שמות התאר מש בנים על משקל ורגל מודגש : לב הטפש : הטהו · ואת המלה לנגאי בכל המקרא כי הוא נוטה מהדרך הישרה ומלת להטות פירשתיה : זכר אלה · שנשיתי בהיותך בארצי וטעם כי עבדי אתה אחר שאת היית עבדי הודה פשעיך ה הקדמונים כי אני חפץ שתהיה לי עבד וטעם אתה לבדך : תנשני · מבנין נפעל ולפי ד דעתי שהוא כן לא ת תנש׳ ממני זכרני ואני אזכרך : מחיתי כעב · העוברת באת השמש איננה : רנו · דרך משל כי שמחה גדולה תהיה בישראל כי בעבור ישראל ש שיגאלו תגלה לכל ה העולם תפארת השם : כה · עשה כל · אני עושה כל חפצי והעד כי נטיתי שמים לבדי : מאתי · מכחי כי אין השם גוף וכתו׳ מי אתי והנה הוא כמו לבדי ודע כי הכתוב אמר כ נוטה השמים ורוקע הארץ כי עמידתם ת תמיד בשם : מיפר · בדים · הם הבודאים מלבם וכמוהו בדיך מתים יחרישו ויותר כ נכון להיותו מגזל בדד כי יש כשמות שים להם כח להתבודד : וקוסמים · הם חכמי המזלות והטעם גזרי׳ האומרי׳ כן יהיה והנה הבר׳ הם האומרי׳ כן יהיה לא בדרך חכמ׳ : משיב חכמים · הם רואי הכבד והכתף ו וחכמי העתיד : מקים עבדו · הוא הנביא והטעם עצמו ומה הוא דבר הנביא ש שתושב ירושלם מגזר׳ ישיב כמו תורד וחרבו׳ כל עיר ועיר או הה״א סימן ירושלם : האומר לצולה · כמו מצולה במצולות ים וזה הטע׳ רמז על בבל שהיתה מליאה אדם והון כ כמצולת ים : האומר · ולאמר לירושלם תבנה · הנה זאת הראיה גמורה שנבנת׳ ירושלם בימי כורש ורמז תוסד על בית השם שבוה ש שיבנה ובאח׳ יסדו ידי זרובבל בזה כורש ש שלא יבנה והנה ה התברר שלא טעה ד דניאל בחשבונו כאשר פירשתי במקומו : כה אמר יי׳ · יש אומרי׳ כי משיחו הוא הנביא ויש אומ׳ כי הוא כורש ושניהם נכונים כי הנביא אמר יען משח יי׳ אותי גם מלאכי ומשחת את חזאל : לרד · שם הפועל מגזרת הרודד עמי תחתי וכמוהו ליום קומי לעד : אני · הטעם עזר השם או רמז לשר פרס ככתו׳ בספר דניאל : והדורים · הפך איסר ויש אומ׳ מגזרת הדר והטעם ההרים והוא שם התאר או פעול : דלתות נחושה · הם בשערי המדינות : ונתתי · אוצרות חשך · שיגנזו המדינות : למען תדע · כי בתחילה לא היה ירא השם : למען · כל זאת הגדולה לא אעשה בשבילך רק בעבו׳ ישר׳ שתשלח הגולה גם תבנה ירושלם :

רשי

ולא דעת ולא תבונה · בו לאמר זאת : לבול עץ · לרקבון עץ : רועה אפר לב הותל הטהו · לבו אשר הותל הטהו לעשות לו רועה של אפר · הכלס שגם ף וציו ונעשה אפר השוטה הזה אומר שהוא לו לרועה ולמפרנס · ד״א רועה אפר לשון ריעות עובר ע״ז ומחבר אליו את ע״ז שהיא אפר : ולא יציל · הכתעה את נפשו לאמר הלא שקר בימיני ויפריד מעליו : לא תנשני · לא תהיה משוח מיראתי : מחיתי כעב פשעיך · במצרים ובמדבר גם עתה שובה אלי : פצחו · לשון פתחון פה : ויוצרך מבטן · מאז ויתרוצצו הבנים בקרבה הייתי לך לעזרה ובחרתיך : נטה שמים לבדי · מפר אותו בדי · לפי שאני נטיתי שמים לפיכ׳ אני יכול להפר אותותם : בדים · הם החוזים בכוכבים על ידי אותות השמים ועל שם שפעמים הרבה שהם מכזבים קורין א אותם בדים · שאני מחליף השרים שלמעלה ועושין אלו ה הכם אלין בהם ולפי שאיצטגנוני בבל היו חוזים בכוכבים כמו ש שהוא אומר יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים לכך הוא אומר ש סיפר אותות בדיהם כי אני הוא שהפרתי אותות ברי מצרים : מקים דבר עבדו · משה : ועצת מלאכיו · מלאך אחד אומ׳ ליעקב ישר׳ יהיה שמך וקיימתי דבריו אף כאן אקיי׳ עצת נביאי האומר על ירושלם תושב : האומר לצולה חרבי · האומר לבבל התיבשי : ונהרותיך אוביש · לפי שהיא יושבת על נהרות מרמה הריגת אוכלוסיה ליובש נהרות : רועי · מלך שלי : למשיחו · כל שם גדולה קרויה משיחות כמו לך נתתים למשחה ורבותינו אמרו למלך המשיח או׳ הקב״ה קובל אני לך על כורש כ כדאיתא במס׳ מגילה : לרד לפניו גוים · להרקיע ולרדד לפניו גוים · לרד לשטוח : ומתני מלכים אפתח · לשון חלצו הוא זה ושבר כח כי חגורת מתנים הוא זירוז כח כמו אזור נא כגבר חלציך · ואתה תאזור מתניך ומזיח אפיקי׳ רפה לשון שברון כח : לפתוח לפניו · דלתי שערי בבל · שערים הן חלל פתח השער · דלתים הם הפותחים ונועלין בהן את השער : והדורים איסר · תירגם יונתן ושורייא אכבש כמו הדר הדרכא על שם שסובבת החומה את העיר · ויש לפרש הדורים אורחו׳ עקלקלות איישר לפניו : הקורא בשמך · עדיין לא נולדת ואני קורא לך שם כורש : למען עבדי יעקב · שתוציאהו מגלות בבל : ולא

ולא ידעתני · לא עשית רצוני כי אני אמרתי הוא יבנה עירי והוא כשעמד אמר מי בכם מכל עמו רשות נתן להם לילך וכל הטורח פרק מעל צוארו : יוצר אור · לצדיקים : ובורא חשך · לבבל וכן עושה שלום ובורא רע : הרעיפו שמים וגו' · צדק האמור במקרא מוסב על הנזל ועל הרעיפה · הרעיפו שמים צדק ושחקים יזלו צדק כלומר מאתי יבא ה הצדק להיטיב להם מן השמים : בראתיו · בראתי את הדבר הזה : הוי רב את יוצרו · מתנבא ישעיה על חזקיה שעתיד לעמוד ולקרוא תגר על אורך ה הצלחתו של נבוכד נצר עד אנה יי' שועתי וגו' ותעשה אדם כדגת הים והקב"ה אמר לישעיה למה זה בא לריב אתי שבור הוא ש שאיני שם על לב להושיע את עמי לעת תלאת אשר תרצה הארץ את שבתותיה : אין ידים לו · אין מקום לו : הוי אומר לאב מה תוליד · כסבור הוא להיות מרחם על הבן יותר מאביו · ד"א הוי בן האומר לאב למה הולדת דומה הוא לזה שהוא רב את י יוצרו : האותיות שאלוני וגו' · הא"ה נקודה קמץ למדינה שאינה תמיהה וכן פירושו אם באתם לשאול לי את הנביאים שאלוני על אותות הטמיכ ומופתים אשר אתם רואים נולדים בארץ ע עליהם הוו שואלים אותי מה הם אבל על בני ועל פועל ידי ישראל שבשבילם יצרתי את הכל אתם באים לצוותי ולקרוא לפני תגר : תצוני · תמיה הוא וכי עליכם לצוות על בני אני כבר בראתי להם הישועה במחשבה שעלת לפני כיצד אנכי העירותיהו בצדק על כורש הוא אומר : אנכי עשיתי ארץ · ונתתיה לאשר ישר בעיני : יגיע מצרים וגו' · הרי הודעתי אתכם במה אושיע את בני מיד בבל כי כורש לכך העירותיהו בצדקי ועוד אני מודיעכם תשועת סנחריב שביתי חזקיהו כאשר ישוב מעל תרהקה מלך כוש יבא לירושלם וחמדת כל אוצרות כוש ומצרים שילכו לעזור את כוש בידו ויבא עם א אותו השלל ויפל בירושלם ו וחזקיהו ועמו יבזו את הכל כן מפורש בסדר עולם שעל סנחריב נאמר : עליך · ירושלם : בזיקים יעבורו · שהביאם שם סנחריב שלולים בקולרים ולאח' מפלתו עמד חזקיהו ופט' את כל השבויים ונתגיירו והכירו מלכות שמים : אנשי מדה · גובהי קומה : אך בך אל · יהו מודים שאין אלוה אלא לישראל : אכן אתה אל מסתתר · וכן יאמרו להקב"ה אכן הבננו כי לגבות חובותיהן של עמך אתה מסתתר מלהראות כנאוך כביכול אין בך יכולת וכהתעורר רחמיך אתה אלהי ישראל מושיע כך מ מפורש במכילתא : חרשי צירים · אומני ציורים של צלמים עובדי עבודה זרה : לא

ישע ה' פתחין וסימ' תפתח ארץ ויפרו ישע · כי הלבישני בגדי ישע · וכהניה אלביש ישע · וקדרים שגבו ישע · ירחקו בניו מישע וידכאו : וכל צבאם ד' בקריא' וסימ' ויכלו השמים והארץ · ונמקו כל צבא השמים · ונגלו כספר השמים · אנכי עשיתי ארץ ואדם · אתה הוא יי' לבדך : צבאם ז' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא

אתקנתך ולא ידעתא למדחל קדמי : אנא יי' ולית עוד ובר מיני לית אלה סעדתיך ולא ידעת למדחל קדמי : בדיל דידעון ממדנח שמשא וממערבא ארי לית בר מיני אנא יי' ולית עוד : דאתקין נהור וברי חשוך עביד שלם וברי ביש אנא יי' עביד כל אילין : ישמשון שמיא מלעילא ועננא יגדון טובא תתפתח ארעא ויחון מיתיא וזכותא תתגלי כחדא אנא יי' בריתינון : ווי דימרי למידן לקביל פתגמי ברוהי ורחיץ דיוטבון ליה צלמי פחרא דעבדין מעפר אדמתא האיפשר דיימר טינא לעבדיה לא עבדתני ועובדך לית ידין ליה : ווי דאמר לאב מה תוליד ולאיתתא מה תעדן : כדנן אמר יי' קדישא דישראל ודאתקניה אתייא דעתידין למיתי אתון ד שאלין מן קדמי על עמי ועל ע עובד גבורתי תפקרונני : אנא במימרי עבדית ארעא ואנשא עלה בריתי אנא בגבורתי תלית שמיא וכל חיליהון שכלילית : אנא איתיניה בגלוי בקשוט וכל אורחתיה אתקין הוא יבני קרתי וגלוות עמי ישלח לא בדמין ולא בממון אמר יי' צבאות : כדנן אמר יי' ליאות מצרים ותגרי כוש ואנשי סבא גברין דסחורא עלך יעידון ודילך יהון בתר פתגמך יהכון בשלשלן יעידון ולך יסגדון מינך יבעון ו ויודון למימר בקושט ביך אלהא ולית עוד אלהי בר מינך : בקושטא את אלהא אשריתא בתקוף רומא שכינתך אלהא דישראל פריק : בהיתו ואף אתכנעו כולהון כחדא הליכו באתכנעו פלחי צלמיא : ישר' יתפריק במימר דיי' פורקן עלמי לא תבהתון ולא תתכנעון לעלם ולעלמי עלמיא :

אאזרך ולא ידעתני : אני יהוה ואין עוד זולתי אין אלהים אאזרך ולא ידעתני : למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי אפס בלעדי אני יהוה ואין עוד : יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע אני יהוה עשה כל אלה : הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני יהוה בראתיו : הוי רב את יצרו חרש את חרשי אדמה היאמר חמר ליצרו מה תעשה ופעלך אין ידים לו : הוי אמר לאב מה תוליד ולאשה מה תחילין : כה אמר יהוה קדוש ישראל ויצרו האתיות שאלוני על בני ועל פעל ידי תצוני : אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי : אנכי העירתהו בצדק וכל דרכיו אישר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח לא במחיר ולא בשחד אמר יהוה צבאות : כה אמר יהוה יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו אחריך ילכו בזקים יעברו ואליך ישתחוו אליך יתפללו אך בך אל ואין עוד אפס אלהים : אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע : בושו וגם נכלמו כלם יחדו הלכו בכלמה חרשי צירים : ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד :

בראש סימ' ל"ד : מסתתר ד' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' ריש סימ' כ"ו : נושע ג' ב' פתח וא' קמץ וסימ' אשריך ישר' מי כמוך · ישראל נושע ביי' תשועת · אין המלך נושע ברוב חיל · וחד צדיק ונושע הוא · וסימ' ישראל פתחין מלכיא קמצין :

אאזרך · כמו אקרא בשמך לי אתה : ולא ידעתני · כי עוד לא ידבר לכברא : אני יי' · לבדי שאדע העתידות והעד דבר כורש : אאזרך · אחזקך ואף על כי שלא עבדתני : למען · ועוד אאזרך להיות שמי נודע בכל העולם כי אני לבדי ואין עוד : יוצר · הזכיר דבר והפכו : ובורא חשך · מגזרת בריאה כטע' גזירה כי החשך איננו כלום רק העדר האור : ובורא רע · כמוהו והנה רע מלחמה הפך שלום או חולי בגוף כן אדם שהוא נלחם עם התולדת והזכיר זה בפרשה הזאת שהוא יחזק כורש הפך מלך בבל : הרעיפו · לשון צווי למלאכים שירעיפו הצדק ויפרו ישע ואמת : אני יי' בראתיו · צדק הוא סימן כורש והטעם ש שיעשה צדק בעולם : הוי · לשון קריאה והטעם על אשר לא יאמינו בדברי השם שאמר אלה העתידות : רב · יעשה עם יוצרו מריב' וזה היוצר כמו ככלי יוצר תנפצם : חרש · שהוא נחשב כחרש מחרשי אדמה : היאמר חמר ליוצרו מה תעשה · זה לא יתכן רק היוצר יעשה חפצו או יאמר פעלך אין ידים או יהא' ליוצר זה שעשית לא עשוהו ידיך והנכון שהטעם כפול והטעם פעלך בלא ידים כטעם' כי אין לך ממשלה בו לעשות רצונך : הוי · או יאמר הבן לאביו קודם ש שיולד מה תוליד ולאם שהיא אמו מה תחילין כמו כי חלה גם ילדה ציון : כה · אני הוא יוצר ישראל : שאלוני · לשון צווי כמו שמעוני ופגעו לי בעבור אות הגרון : תצוני · בתמיה הלא כאשר ידע היוצר מה יעשה הלא ישראל הם בני והנה תצוני עם אומות העולם ידבר : אנכי · ואיך תצוני על בני וכל העולם שלי הוא כי אנכי עשיתי ארץ ואדם אני הו' שידי נטו שמים · וכל צבאם צויתי ונבראו הטעם משל לדבור וכן כתיב כי הוא צוה ונבראו : אנכי · וי"ו העירותיהו על כורש : וכל דרכיו איישר · ולמה זה כי הוא יבנה עירי : כה

יגיע מצרים : גם זה לאות שכורש יבוז מצרים ויהיו נשבים וידוע כי דרכם על ארץ ישראל כי היא אמצעית בין עילם ובין מצרים : אנשי מדה · הטעם גדולה כי כל איש מדה יש לו וכמוהו וחזקת והיית לאיש וידו ויאמרו אך בך אל וזה היה אחרי שוב הגולה : אכן · אז ידו לשם ויאמרו אמת כי אתה אל מסתתר מהגוי' אשר לך חפץ בו ואתה אלהי ישרא' מושיעם ומפרשי' אמרו כי מסתתר כמו נסתר ונראית בעבור ישראל שהושעתם וזה איננו נכון בדקדוק כי מסתתר מבנין התפעל : בושו · הלכו בכלימה · החרשים שפסלו הפסילים והם הלכו בעבור אל המשלהים בשבילם כי צירים שלוחים וכן ציר בגוים שולח וטעם הלכו שילכו אל מקומם : ישראל נושע ביי' · על כן לא יבושו כאשר יבושו החרשים שעמו תהו שלא הושיע בעת צרה עד שלא יוכל אדם לספר : כי

כי. הוא כוננה. באדם ובבהמה: לא תהו בראה. לשוא: לא. והנה לא בראתי הארץ לתוהו ואיך אומ' לזרע ישראל תהו בקשוני ורבים פירשוהו לא בסתר דברתי על מעמד הר סיני והנכון בעיני שהוא רמז על אלה העתידות שגלה סודם לנביאו ונביאו לישראל ולגוים על כן אמר מגיד מישרים: הקבצו ובאו. לשון צווי:

לא לתוהו בראה. כי לשבת יצרה: לא בסתר דברתי. כשנתתי את התורה ולא אמרתי על תהו ועל חנם לזרע יעקב בקשוני כי אם לקבל שכר גדול: אני יי' דובר צדק. מאחר שפתחתי להם בדבר צדקי להודיע מתן שכרן אחרי כן הגדתי להם מישרים חוקי ותורותי שקודם מתן תורה כאמר להם ועתה אם שמוע וגו' והייתם לי סגולה ממלכת כהנים וגו':

הקבצו ד' בקריא' וסימ' הקבצו ושמעו בני יעקב · הקבצו ובאו התנגשו · הקבצו כלכם ושמעו מי · הקבצו ובאו האספו מסביב: הלוא אני ג' וסימ' אף יועצו יחדו · הלא אני מחשה · הלא אני אמרתי למנות בעם:

כי כה אמר יהוה בורא השמים הוא האלהים יצר הארץ ועשה הוא כוננה לא תהו בראה לשבת יצרה אני יהוה ואין עוד: לא בסתר דברתי במקום ארץ חשך לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני אני יהוה דבר צדק מגיד מישרים: הקבצו ובאו התנגשו יחדו פליטי הגוים לא ידעו הנשאים את עץ פסלם ומתפללים אל אל לא יושיע: הגידו והגישו אף יועצו יחדו מי השמיע זאת מקדם מאז הגידה הלוא אני יהוה ואין עוד אלהים מבלעדי אל צדיק ומושיע אין זולתי: פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ כי אני אל ואין עוד: בי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון: אך ביהוה לי אמר צדקות ועז עדיו יבוא ויבשו כל הנחרים בו: ביהוה יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל:

מו

כרע בל קרס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה נשאתיכם עמוסות משא לעיפה: קרסו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא ונפשם בשבי הלכה: שמעו אלי בית יעקב וכל שארית בית ישראל העמסים מני בטן הנשאים מני רחם: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט: למי תדמיוני ותשוו ותמשלוני ונדמה: הזלים זהב מכיס וכסף בקנה ישקלו ישכרו צורף ויעשהו אל יסגדו אף ישתחוו:

ארי כידנן אמר יי דיברא שמיא הוא אלהים דשכליל ארעא ועבדה הוא אתקנה לא לריקנו ברה אלהן לאסגאה עלה בני אינשא אתקנה אנא יי ולית עוד: לא בסיתרא מלילית באתר ארעא קבל ולא אמרית לזרעא דבית יעקב לריקנו תבעו דחלתי אנא יי ממליל קשוט מחוי כיונן: אתכנשו ואיתו אתקרבו כחדא משיזבי עממיא לא ידעין דנסבין ית אעי צילמיהון ובען מן דחלא דלא יפרוקינון: חוו ואתקרבו אף אתמליכו כחדא מן בסר דא מלקדמין מבכן חויה הלא אנא יי ולית עוד אלה בר מיני אלה דזכי ופריק לית אלא אנא: אתפנו למימרי ואתפריקו כל דבסיפי ארעא ארי אנא אלהא ולית עוד: במימרי קיימית נפק מן קדמי בזכו פתגם ולא יבטיל ארי קדמי תכרע כל ברך תקיים כל לישן: ברם במימרא דיי עלי אמר לאיתאה זכון ותקוף במימריה יזרון ויבהתון בטעותהון כל עממיא דהוו מתגרן בעמיה: במימרא דיי יזכון וישתבחון כל זרעא דישראל: חמיט בל אתקטף נבו הוו צלמניהון דמות חיוא ובעיר מטולי טעותהון יקרין על נטליהון ואינון משלהן: אתקציצו ואתקטיפו כחדא ולא יכילו לשיזבא נטליהון ופלחיהון בשביא אזלו: קבילו למימרי דבית יעקב וכל שארא דבית ישראל דרחימין מכל עממיא וחביבין מכל מלכותא: ועד עלמא אנא הוא ועד עלם עלמיא מימרי קיים אנא בריית כל אנש ואנא בדרית יתהון לביני עממיא אף אנא אשבוק לחוביהון ואסלח: למן תדמון קדמי ותשוון ותכוונון קדמי בקשוט: הא עממיא גבן דהב מכיס וכספא במאזניא תקלין אגרין קינאה ועביד ליה דחלא סגדין אף משתעבדין:

התנגשו. לשון הגשה והנו"ן טפילה בו כאשר יאמר התנבאו יתנבאו: פליטי הגוים. אשר נשארו משחרבו של נבוכד נצר: לא ידעו הנושאי' את עץ פסלם. להבין דעתי: השמיע זאת מקדם. מי בפסיליכם אשר השמיע מקדם להביא אלהיכם תשועה איש איש לעובדיו: הלא אני יי' ואין עוד. שאני מודיע מה שאני עתיד לעשות לעמי ואקיים דברי: פנו אלי. והניחו פסיליכם כל אפסי ארץ ובכך תושעו: בי נשבעתי. ויצא מפי צדקה לקבל כל השבים אלי דבר דברתי ולא ישוב ומהו הצדקה אשר יצאת מפי כי לי תכרע כל ברך ואני אקבלם כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וגו': אך ביי' לי אמר. המקרא זה מסורס וכן פתרונו אך לי ביי' אמר צדקות ועוז אף על פי שכל הגוים ישתחוו לפניו אך לי לבדי כנסת ישראל ביי' הובטח לי צדקות ועוז ולא יבאו שאר אומות לכלל כבודי: עדיו יבאו ויבושו וגו'. כל הנחרים בהקב"ה יבאו עדיו להתחרט על מה שעשו בחייהם ויבושו: הנחרים. המתגרים: ביי' יצדקו ויתהללו. בהבטחת משען אהבתו ימצאו צדקה ויתפארו במעוז. ויתהללו. פרוונטיר בלע"ז: כרע בל. קורס נבו. אלוהותיהם של בבל: כרעו קרסו. לשון שחוק של ע"ז הוא כמי שיש לו חולי מעי' ואינו מספיק ליסב על מושב בית הכסא עד שהו' מותרו: כרע בל. קורס נבו. אישקרופיר בלע"ז קונקי"אה כנו כך שמעתי משמו של רבינו גרשום מאור הגולה: היו עצביהם. צלמי צורותם של בל ונבו היו לחיה ולבהמה נדמו להיות כחיה וכבהמ' שמזהימין ומלכלכין עצמן ברעי שלהם: נשואותיכם עמוסות משא. ריעי שבמעיכם כבידות הם לעמוס כמשא לאדם עיף לפיכך קרסו כרעו יחדיו הקריסה עם הכריע' ולא יוכלו מלט משא. להפליט הצואה שבמעיהם כשאר המוציאין כהוגן. מלט לשון הוצאה ממקום בלוע וכן שמה קננה קפוד ותמלט הוציאה ביצתה וכן והמליטה זכר ויונתן לא כן תרגם המקראות הללו: העמוסים מני בטן. מאז כולדותם בבית לבן הארמי עמסתי אתכם על זרועותי כי מאז עמדו עליכ' קמים בכל דור ודור ולא כשאר האומו' העומסי' ונושאים את אלהיהם כמו שאמור למעלה אבל אתם עמוסים ונשואים בזרועותי: ועד זקנה. אשר זקנתם וכלה כחכם שאין לכם זכות אני יהוא ברחמי ובמדת טובי להושיעכם ולעמוס ולשאת ולמלט לפי שאמר על ע"ז שהיא נכבלת וגם משאה אינה יכולה למלט אני הסובל אחרי ואת משאי אמלט: ותמשילוני. כמו ואתמשל כעפר ואפר לשון דמיון: ונדמה. ונהיה אני והוא דומין זה לזה: הזלים זהב מכיס. לשון יזלו מים: בקנה ישקולו. הוא קנה המאזנים שקורין פלייל בלע"ז:

פליטי הגוים. הם הבבליים והטעם כן קראתי מקדם ולא ידעו זה הנושאים: הגידו. האמתי: והגישו. חכמיכ': אף יועצו. מבנין נפעל: פנו. טעם והושעו ותהיו נושעים והנה הרשות בידכם: בי. טעם בי שהוא קיים וכל מקום שפסם שבוע' היא גזירה שנגזר' ולא תשוב: יצא מפי. דבר צדקה כמו צדקה ממני והטע' דבר אמת: כי לי. והטעם שאלה העתידות אעשם עד שתכרע לי כל ברך תשבע כל לשון להיות' לי כי לי ישתוף אחר עמו כמשפט וכמוהו ובשמו תשבע: אך. אלה דברי הנביא כאומר לא ידעתי אלה העתידות בדרך חכמה אך ביי' לבדו שאמר לי אלה הצדקות והעוז והנכון אך ביי' לבדו צדקות ועוז והכנסה מלת לי אמר והטעם בשם שדבר עמי: עדיו. ולא שבתי שוי: ביי' יצדקו. שיהיו תאמינ' בשם: כרע בל. עבודה זרה לבבליים גם כן נבו ויש אומרים שהוא כוכב חמה: קורס. מגזרת קרסים והטע' ידוע ואין ראוי לכתבו: לחיה ולבהמ'. שישא אדם עליהם על כן נשואותיכם עמוסות משא לעיפה תואר הבהמה הנושאת: קרסו כרעו. הנושאי': ולא יכלו מלט' עצביה' נפשם. הנשואים כי גם הם נשבו ויש אומרים כי כרעו קרסו כל העצבים שהיו בבבל שלא הזכירם ולא יכלו העצבים למלט משא כי הם בעצמם הלכו בשבי: שמעו. אלהי בבל היו נשואים ואני אלהי ישראל נשאתים: מני בטן. מיום שהיו: ועד. דרך משל מיום שהיו עם השם עד עולם: אני עשיתי. ישראל ולא כאלהי בבל שהבבליים ישאו אלהים ואני אשא ואמלט ולא כמוהם שלא יכלו למלט משא: למי. ותשוו. אותי ונדמה שנינו: הזלים. עם עובדי עבודה זרה ידבר הזלים רבים הוציאוהו מגזרת אזל מכליכו והוא חסר אלף והנכון שאין רע לו כי אזל פועל עומד וטעמו הנותנים זהב מכיסם והנה בתורה אבנים בכיס והנה הוא במאזנים גם קנה כן טעמו ואין רע לו: ישאוהו

ולא ישוב ג' וסי' תורה אשתבע וכבל אריה אריכר ונחך

בל ג' וסי' ופקדתי על כל בבל · כרע בל קרס נבו · הוביש בל חת מרודך: רחם ה' ג' קמצין וב' פתחין וסימ' הלא ימצאו יחלקו שלל · הנשאים מני רחם · ואטמא אתם במתנתם · שאול ועצר רחם · וא' ברכת שדי ורחם:

זכרו

ישאהו על כתף יסבלהו ויניחהו תחתיו ויעמד ממקומו לא ימיש אף יצעק אליו ולא יענה מצרתו לא יושיענו: זכרו זאת והתאששו השיבו פושעים על לב: זכרו ראשנות מעולם כי אנכי אל ואין עוד אלהים ואפס כמוני: מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו אמר עצתי תקום וכל חפצי אעשה: קרא ממזרח עיט מארץ מרחק איש עצתו אף דברתי אף אביאנה יצרתי אף אעשנה: שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה: קרבתי צדקתי לא תרחק ותשועתי לא תאחר ונתתי בציון תשועה לישראל תפארתי:

רדי ושבי על עפר בתולת בת בבל שבי לארץ אין כסא בת כשדים כי לא תוסיפי יקראו לך רכה וענגה: קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך חשפי שבל גלי שוק עברי נהרות: תגל ערותך גם תראה חרפתך נקם אקח ולא אפגע אדם: גאלנו יהוה צבאות שמו קדוש ישראל: שבי דומם ובאי בחשך בת כשדים כי לא תוסיפי יקראו לך גברת ממלכות: קצפתי על עמי חללתי נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עלך מאד: ותאמרי לעולם אהיה גברת עד לא שמת אלה על לבך לא זכרת אחריתה: ועתה שמעי זאת עדינה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי עוד לא אשב אלמנה ולא אדע שכול:

נטלין ליה על כתפיהון סבלין ליה מחתין ליה באתריה וקאים מאתריה לא אפשר ליה דינוד אף יבעי מיניה לא יתיביניה מעקתיה לא יפרקיניה: אדכרו דא ואתקפו ואתיבו סרודין על לב: אדכרו קדמיתא דמן עלמא ארי אנא אלה ולית עוד אלה בר מיני: מחוי מן אולא לסופא ומלקדמין דלא אתעבידא אימר מילכי יתקיים וכל רעותי אעביד: דאמר לכנשא גלותא ממדינחא לאיתאה בזגלייכעוף קליל מארע רחיקא בני אברהם רחימי אף מלילית אף אייתינה אתקינתה אף אעבדינה: קבילו למימרי תקיפי לבא דרחיקין מזכותא: קריבא זכותי לא תתרחק ופורקני לא יתעכב ואתן בציון פריק לישראל תושבחתי: חותי ותיבי על עפרא מלכות כנישתא דבבל תיבי לארעא לית כורסי יקר מלכות כסדאי ארי לא תוסיפין דיקרון לך רכיכא ומפנקא: קבילי מרועא ועולי בשיעבוד גלא יקר מלכותיך אתברו שילטוניך אתבדרו עם משריתיך גלו כמי נהרא: תתגלי בהתתיך אף יתחזי קלניך פורענות גמירא אתפרע מיניך ואשני דיניך מבני אנשא: פרקנא יי צבאות שמיה קדישא דישראל: תיבי שתקא ועולי בקבלא יקר מלכות כסדאי ארי לא תוסיפין דיקרון ליך תקיפת מלכון: רגזית על עמי אפיסית אחסנתי ומסרתינון בידיך לא אתמלית עליהון רחמין על סבא אתקיפת מרותיך לחדא: ואמרת לעלם איהי תקיפת מלכון עד לא שוית אילין על ליביך לא אדכרת לסופא: וכען שמעי דא מפנקתא דיתבה לרוחצן דאמרה בלבבה אנא ולית בר מיני עוד לא אתיב ארמלו ולא אדע תכלו:

ולא יענה ה' בקריא' וסימ' חעקתם ביום ההוא: אז יזעקו אל יי' דמיכה: ישאהו על כתף יסבלהו: שם יצעקו ולא יענה: לעבדי קראתי ולא יענה: מראשית ה' בקריא' וסימ' נמסר בסדר שלח לך: תאחר ד' בקריאה וסימ' מלאתך ודמעך לא תאחר: כי תדר נדר ליי' אלהיך לא: קרבתי צדקתי לא תרחק: כאשר תדר נדר

לאלהים לא תאחר: ישיבה לארץ ד' בליש' וסימ' נמסר בריש האי סיפרא סוף סימן ג': ובאי ד' ג' חס' וא' מל' וסימ' נמסר בריש מלכים: וסי' דמל' הרוצה להעשיר יצפין: ולא אדע ג' בקריא' וסי' ועתה שמעי זאת עדינה: מי זה מעלים עצה: ואני בער ולא אדע:

רשי זכרו זאת. אשר אני חפץ לומר: והתאוששו. והתחזקו כמו לאשישי קיר חרשת: השיבו. על לב ומה אני אומר לכם לזכור ולהשיב על לב: זכרו ראשונות מעולם: אשר ראיתם כי אנכי אל ואין עוד אנכי אלהים ואפס כמוני: מגיד מראשית אחרית. גלות מצרים וגאולתה הודעתי בבין הבתרים לפני היותה: קורא ממזרח עיט. מארץ ארם שהיא במזר' קראתי לי את אברהם להיות כמלך בעצתי. עיט כמו התיב עיטא וטעים אתיעטו כל סרכי מלכותא וגם יש לפותרו בלשו' עוף קראתי למהר אחרי כעוף הפורח וכורד ממקומו: ומארץ מרחק קראתי לאיש עצתי ועמו יעצתי בין הבתרים ארבע מלכיות כמו שמפורש בבראשית רבה והנה אימה חשיכה גדולה וגו': אף דברתי. עמו הגליות וגאולתן אף אביאנה: אבירי לב. אשר אטמתם לבבכם בין האומות ונדבקתם בי: הרחוקים מצדקה. אשר ארכו לכם הימים ולא הראיתי אתכם צדקתי לגאול. קרבתי צדקתי מעתה ולא תרחק: אין כסא. אין מלכות כי לא תוסיפי שיקראו לך עוד רכה וענוגה: קחי רחים. היא עבוד קשה כלומר השתעבדי מעתה למלכי מדי ופרס. דבר אחר וטחני קמח לצדה לדרך גלותך: גלי צמתך. זרועיך ושוקיך דברים המכוסות וקשור ומכוסה: חשפי שובל. גלי השבולים מן המים שעליהם כי דרך שם תצאי בגולה או גלי שוקך ועברי נהרות: ולא אפגע אדם. לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי: גואלינו יי' צבאות שמו. הנביא אומר כל זה הקדוש ברוך הוא עושה לגואלינו משם: על זקן הכבדת עולך. על הזקנים שלא היו יכולים לסבול טורח הכבדת עולך: ותאמרי. בלבבך לעולם אהיה גברת ואין פורענות בא עלי והדבר הזה השיאך עד לא שמת אלה המכות שיבואו עליך אל לבך: ולא זכרת אחריתה. של רעתך שעשית: עדינה. ת"י מפנקתא: ואפסי עוד. ואפס מאותי כמו אין זולתי: שתי

אבן עזרא ישאהו. תחתיו. במקומו: לא ימיש. פועל יוצא לא יוכל להמיש כפשו ממקומו או הוא פועל עומד והראשון הוא הנכון: יצעק. מוסף אחר עמו וכן הוא ומצרתו יצעק: זכרו. והתאוששו. י"א כמו והוסדו כמו אשיותיה ואושיה יחיטו ורבינו האי גאון ז"ל אמר שהוא מגזרת אש כאילו הוא התחררו והגאון רב סעדיה ז"ל אמר שהוא מאש והטעם הוקרו כטעם והיה בלבי כאש בוערת והשיבו זאת על לב: זכרו ראשונות. שעברו על כן אמר מעולם אז תדעו כי אני לבדי אל: מגיד. כי הגדתי האחרית מראשית והטע' קודם היותו כי מי יוכל לבטל גזרותי כי לעולם עצתי תקום וכל חפצי אעש': קורא ממזרח עיט. הוא כורש וקראו עיט כאילו יעוף למלאות רצוני: אף דברתי. זאת הגזירה אף אביאנה יצרתיה בגזיר' שמים אף אעשנה בארץ: שמעו אבירי לב. שאינכם מאמינים בדברי השם כטעם חזקי לב: קרבתי צדקתי. להראותה וזה טעם לבא: לא תאחר. עצמה עמו מבוא דרך משל בעבור שהו' פועל יוצא: ונתתי. מוסף אחר עמו וכן הוא ונתתי לישר' תפארתי או טעמו לישרא' שהם תפארתי והוא הנכון אשר בך אתפאר: בתולת בת בבל. הטעם שהיא כמו בתולה שלא יבאו דמי בתוליה בת כמו קהלת: אין כסא. לא יהיה לך כסא לעולם: ענוגה. שם התאר כמו ארומה: קחי רחים. כי כן מנהג השפחו' והטעם שתלך בשביה: קמח. לא יתכן רק נקרא על שם סופו וכמוהו ובגדי ערומים תפשיט: גלי צמתך. הוא השיער שהוא לפנים בראש: שובל. הוא השיער היורד על הלחיים ונקר' על דרך משבולת הנהר על דעת ר' משה הכהן והנכון שאין רע לו ופירושו כפי מקומו בלא ראיה: עברי נהרות. לטחון: תגל. מבנין נפע': ולא אפגע אדם. ולא אקבל פגיע' אדם כמו פיוס כמו ואל תפגעי בי והנה אם היה אחר מלת פגיעת בית יהיה הוא הפועל וים אומ' נקום אקח מתך ולא אפגע אדם כמו ויפגעו את משה ואת אהרן שעומד לי בדרך או שיאמר לי אל תעשה או לא אפגע אדם שלא אמחה: גואלינו. או יאמרו ישראל זה הוא גואלינו: שבי. יקראו לך. הקוראים כמו אשר ילדה אותה וכן רבים: קצפתי. הנה הטעם כאשר קצפתי על עמי לא רחמת אותם והזכיר הזקן לחסרון כוחו ובעבור כבודו: ותאמרי. בלבבך והיה ראוי שתשימו אל שעשית לעמי: על לבך לא זכרת אחריתה. של גאותך או לא זכרת מה היתה אחרית נחלתי כאשר קצפתי עליה: ועתה. עדינה. שם התואר מגז' היתה לי עדנה: ואפסי. היו"ד נוסף כתוספת יו"ד מני אפרי' הבעל הוא המלך: שכול. שם על משקל דרך כפור חרב שפוט ותבהלה

מ״ז

ותבאנה. חסרון המלוכה ומות הבנים: כתומם. כאשר היו הרעות שלמות והוא שם הפועל וכל זה בעבור כשפיך: ותבטחי ברעתך. ודעתך. רמז לחכמ' תיכונה מכחרת השם. וקמץ אל"ף ראני בעבור היותו מהגרון: חכמתך. שחשבת שהיא חכמה שובבתך כנוי לנבוח ושלא ירבה לשוב מדרכו: ואפסי. כחברו אני חכמה ואין חכם עוד כמוני:

שתי אלה. שאמרת שלא תשבי אלמנה ולא תדעי שכול תבאנה לך פתאום: שכול. מיושביך: ואלמון. מתלכך כל קבורת בנים וגלות בני הארץ קרוי שכול: כתומם. כולם שלמים בגזרתם השכול והאלמנות: חבריך. לשון כשפים כמו וחובר חבר: חכמתך ודעתך. חכמתך ורוע לבבך היא שובבתך הפכו לבך להיות שובבה אינוויי"א בלע"ז שבבון מדרך שאר הבנו': לא תדעי שחרה. לא תידעין למיבעי עלה את פני מי תשחרי למלטך ממנה: כפרה: לקנחה ולהעבירה וזהו כל לשון כפרה הוא לשון קינוח וסילוק: עמדי נא. התחזקי נא: אולי תערוצי. אם תוכלי למיתקף:

ובא יו"ד ר"פ בקריא' וסי' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן. ובא הכהן וראה והנה פשה. ובא אהרן אל אהל מועד ופשט. ובא השמש וטהר ואח' יאכל מן הקדשי'. ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורידו. ובא האו' והמופ' אשר דבר אליך. ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה. ובא המלך דוד עד בחורים. ובאה והכה את ארץ מצרים

ותבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמן כתמם באו עליך ברב כשפיך בעצמת חבריך מאד: ותבטחי ברעתך אמרת אין ראני חכמתך ודעתך היא שובבתך ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד: ובא עליך רעה לא תדעי שחרה ותפל עליך הוה לא תוכלי כפרה ותבא עליך פתאם שאה לא תדעי: עמדי נא בחבריך וברב כשפיך באשר יגעת מנעוריך אולי תוכלי הועיל אולי תערוצי: נלאית ברב עצתיך יעמדו נא ויושיעך הברו שמים החזים בכוכבים מודיעם לחדשים מאשר יבאו עליך: הנה היו כקש אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבה אין גחלת לחמם אור לשבת נגדו: כן היו לך אשר יגעת סחריך מנעוריך איש לעברו תעו אין מושיעך:

מח שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל וממי יהודה יצאו הנשבעים בשם יהוה ובאלהי ישראל יזכירו לא באמת ולא בצדקה: כי מעיר הקדש נקראו ועל אלהי ישראל נסמכו יהוה צבאות שמו: הראשנות מאז הגדתי ומפי יצאו ואשמיעם פתאם עשיתי ותבאנה: מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה: ואגיד לך מאז בטרם תבוא השמעתיך פן תאמר עצבי עשם ופסלי ונסכי צום:

ויתין ליך תרתין אילין זמן ביומא חד תכל וארמלו כד שלמן ייתון עלך בסגיאו חרשך בתקו' קסמך לחדא: ואתרחיצת בבישתיך אמרת לית דחזי ליך חוכמתיך ומדעיך היא קלקלתיך ואמרת בלביך אנא ולית בר מיני עוד: ותיתי עלך בישתא לא תידעין למיבעי עלה ותפול עלך עקא לא תיכלין לאעדיותה ותיתי עלך בתכיף אתרגושא לא תדעין: קומי כען בקסומיך ובסגיות חרשיך דהוית מתעסקא בהון מינקותיך מאים תיכלין להנאה מאים תיכלין למתקף: לאית בסגיאות מלכך יקומון כען ויפרקוניך דהוו מסכן למזלת שמיא חזן בכוכביא מהודעין זמניא מטען ליך למימר כן עתיד למיתי עלך ירח בירח: הא הוו חלשי' כקש עממי' דתקיפין כאשתא שיצאונון לא ישזבון ית נפשהון מיד קטולין לית שאר ומשיזי אף לא אתר לאשתיזבא בית: כן הוו ביך עובדי שקריך דהוית מתעסקא בהון מינקותיך שלטוני תוקפיך גבר לקבל אפוהי גלו לית דפריק ליך: שמעו דא בית יעקב דמתקרן בשמא דישראל ומזרעית יהודה נפקו דגזר להון קיים בשמא דיי' אלהא דישראל לא יפסיק דכרניהו הלא קיים ממריה בקשוט ובזכו: ארי בקרתא דקודשא חולקהון ועל אלהא דישראל רוחצניהון יי' צבאות שמו: קדמיתא מבכין חויתי וממימרי נפקא ובסרתינון בתכיף עבדתינון ואתאה: גלי קדמי דאת סרבן וקשי כברזלא קדלך ובית עינך חסין כנחשא: וחויתי לך מבכין עד לא יתיין בסרתך דילמא תימר דחלתי עבדתינון וצלמי ומתכי אתיכינון:

ובא עליך רעה. יום רעה: שחרה. כלילה שאין לו שחר והטעם אור: הוה. מגזרת ואתה הוה להם לרע שיהיה פתאום וכמוהו והותי במאזנים: כפרה. לתת כופר להסירה או לבטלה כ כמו ואיש חכם יכפרנ': שואה. כמו שמתה: עמדי נא אתה. בחבריך. שם על לשון רבים ומגזרת ו וחובר חבר: הועיל. שם הפועל: אולי תערוצי. מגזר' עריץ: נלאית. עצתיך. מלה זרה כי התחברו יחד סימן היחיד והרבים וכמוהו והפלא יי' את מכותך ואם הוא הפך: הוברי שמים. אין רעלו ונטעיו חכמי ם שמי' הם חכמי המזלו' ויש מי שהוציאו מגזר' ברור והטעם שלא יוכלו לדעת חלקי השעו' אם לא יהיה אויר השמים ברור ונך וזאת היא דרך רחוקה כי ההא הוא עיקר והוא על מ משקל שומרי החומות: מודיעים לחדשים. כן חכמתם כי לא יסתכלו לדעת כל ה הקורו' באויר ובמדינו' רק מעת התחברות המאורו' כי הם עיקר מלכותם וזה טעם ל לחדשים רק מאשר יבואו עליך אוכנו ד דכן עם לחדשים רק עם מלת ויושיעך ואם היא רחוקה וכמוהו אשר אתם יורשי' אותם ואת אלהיהם: הנה. טע' אם מתכה האויב כמו כי אם יבאה מ מחשבון: לחמם. שם הפועל מפעלי הכפל והוא שלם על משקל לסבב את בית יעקב והטעם שימותו הם ו ולא תשאר להם ם שארית: כן היו. על אלה החכמים: אשר יגעת. שהיית נותנת להם ממון: וסוחריך: אותם מארצך שהיו אוהבין בבוא רעתיך

הוברי שמים. יונתן תרגם כמו זופי שמי' דמסכן למזלת שמייא דימהו לברה כחמה ולברור מללו וכן חברו תנחם עמהם מבררי הליכות המזלות וכה פ פתרונו יען אשר לא יוכלון ה הקוסמים לעמוד על דעת רגעי היום ולילה עד ברור להם השמים לטוהר וגם מיכה אמר בנבואה חשכה להם מקסום לומר כי ב ביום מחשך יחתמו הכוכבי' ולא יוכלו לקסום: מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך. כי בהתחדש הלבנה רואים בטבעת תולדתה מקצת ממה שעתיד לבא ואין יודעין כל הבירור לכך נאמר מאשר וכן הוא אומר במקום אחר המצפצפים והמהגים כ כעופות הללו שמצפצפין ומהגי' ואין יודעין על מה: הנה היו. חוזיך כקש: אין גחלת לחמם. אין שארית להם כקש הזה שאין בדליקתו גחלי' להתחמם לאורם: איש לעברו תעו. איש לדרכו אל עבר פניו: שמעו זאת. שני השבטים העתידין ללכת בגולה לבבל: בית יעקב הנקראי' בשם ישראל. הוא שבט בנימין שאינם נקראים על שבט יהודה אלא על שם סתם שבטי ישראל: וממי יהודה יצאו. ושבט יהוד' שיצאו וכזלו ממימי דליו של יהודה כמה דאת אמר יזל מים מדליו: לא באמת. כמו שאמר ירמיה ואם חי יי' יאמרו אכן לשקר וגו' כלומר לא הייתם כדי ליגאל אך על כי מעיר הקדש נקראו והיא גרמה להם שלא גלו עם עשרת השבטים בימי סנחריב באלח וחבור שאין להם גאולה: ועל אלהי ישראל נסמכו. בימי חזקיה שנאמר בו ביי' אלהי ישראל בטח היא גרמה להם שלא גלו אלא בימי נבוכד נצר שהגלם לבבל ותהי להם גאולה על ידי כורש: הראשונות. שעברו גאולת מצרי' ותשועת חזקיהו מיד סנחריב: מאז הגדתי. מטרם היותם ופתאום עשיתים ותבאנה כמו שהגדתי תחילה על פי נביאי: מדעתי כי קשה אתה. מאשר ידעתי אותך כי קשה אתה ואם יבא הנס ולא הגדתיו תחלה ת תאמר עצבי עשאן ולא מאת ה הקב"ה הם לפי' אגיד לך מאז בטרם תבא וגו'. מדעתי מ"ם זו משמשת נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודוגמתו כי מאהבת יי' אתכם ומשמרו את השבועה: שמעת

דירמיה כן כתיב. ובא עליך רעה. ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ. ובא לפניהם ימד. ובא לציון גואל. ובא כמהלך רישך. וחברו ובא מתהלך. ובא כמלכות מלך הנגב. ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו: לחמם ו' בקריאה וסימ' ככה יאכלו בני ישראל לחמם טמא. לחמם בדאגה יאכלו. אין גחלת לחמם. כי לחמם לנפשם. ושרש רתמים לחמם. ויבינו בקיץ לחמם: צום ג' בקריאה וסימ' ויעשו בניו לו כן באשר. כי הקימו בני יהונדב בן רכב את. ופסלי ונסכי צום:

צבוך: שמעו. וממי יהודה. כמו זרע וכמו עין יעקב: הנשבעי' ביי'. לא באמת. הטעם שהם אומרים בפה שהם לשם ואינם כן בלב ובמעשה: כי מעיר נקראו. שהם בני ציון: נסמכו. בפה: הראשונות. יאמר השם לאלה שאינם מאמינים הלא הגדתי להם כמה ראשונו' קודם היותם על כן ותבאנה פעל עבר: מדעתי. כאשר ידעתי הראשונות כן ידעתי כי קשה לב אתה והוא מדבר למי שאינו מאמין בשם והוא מזרע יעקב וכאילו גיד ברזל ערפך שלא תסור מדרכך ומצחך שלא תבוש: ואגיד. זה הטעם אחר כי הגדתי לך העתידות שלא תאמר בהיותם כי עצבך שהייתה עובד אותם בארצך עשום והם צוו והיו וטעם צום כדרך השם: שמעת

ידעתם ד׳ קמצי׳ בקריא׳ וסימ׳ ובא האות והמופת אשר דבר אליך׳ השמעתיך חדשות מעתה׳ קרא אלי ואענך׳ והכעסתי לב עמים: י״ג פסוקי׳ גם גם גם וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימ׳ ח׳: והקבצו ד׳ ג׳ מנהון ר״פ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפר׳ דא סימ׳ כ״ח: הביאתיו ד׳ בליש׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר מקץ: ועתה

שמעת חזה כלה ואתם הלוא תגידו השמעתיך חדשות מעתה ונצרות ולא ידעתם: עתה נבראו ולא מאז ולפני יום ולא שמעתם פן תאמר הנה ידעתין: גם לא שמעת גם לא ידעת גם מאז לא פתחה אזנך כי ידעתי בגוד תבגוד ופשע מבטן קרא לך: למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך: הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עני: למעני למעני אעשה כי איך יחל וכבודי לאחר לא אתן:

שמע אלי יעקב וישראל מקראי אני הוא אני ראשון אף אני אחרון: אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו: הקבצו כלכם ושמעו מי בהם הגיד את אלה יהוה אהבו יעשה חפצו בבבל וזרעו כשדים: אני אני דברתי אף קראתיו הביאתיו והצליח דרכו: קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה אדני יהוה שלחני ורוחו:

כה אמר יהוה גאלך קדוש ישראל אני יהוה אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך:

שמעתא הא אתגליאת לכל עמא מה דאיתגליאת לכון ואתון הלא תחוון בסרתך חדתן מכען ונטירן ולא ידעתנון: כען אתבריאה ולא מבכין וקדם יום מיתיהון ולא בסרתינון דילמא תימר הא ידעתינון: אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אולפן אוריתא אף לפתגמי בירכן ולוטן קיימי דאקימית עמכון בחורב לא ארכינתא אודנך לקבלא ארי גלי קדמי דשקרא תשקר ומרוד ממעיין יתקרי לך: בדיל שמי ארחיק רוגזי ותושבחתי אקיים לך בדיל דלא לשיצותך: הא צרפתך ולא בכסף בחרתך ברחוק מסכינו: בדיל שמי בדיל מימרי אעביד דלא יתחל ויקרי דאתגליתי עליכון לעם אוחרן לא אתן: קבילו למימרי דבית יעקב וישראל מזמני אנא הוא אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מיני לית אלהא: אף במימרי שכללית ארעא ובגבורתי תלית שמיא קרית אנא להון קמו כחדא: אתכנשו כולכון ושמעו מן בהון חויית אילין יי מרחים ליה לישראל יעביד רעותיה בבבל ותקוף דרע גבורתיה יגלי בכסדאי: אנא במימרי גזרית קיים עם אברהם אבוכון אף רביתיה אעילתיה לארע בית שכינתי ואצלח ית אורחיה: אתקרבו למימרי שמעו דא לא מן אולא בסתרא מלילת מעידן דאתפרשו עממיא מדחלתי מתמן אברהם אבוכון קרבתיה לפולחני אמר נביא וכען יי אלהים שלחני ומימריה: כדנן אמר יי פריקך קדישא דישראל אנא יי אלהך מליף לך לאהנאה מחוי לך באורח דתהך:

אדני אלהים ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ועתה יי׳ אלהים הדבר׳ ועתה יי׳ אלהים אתה הוא׳ ועתה יי׳ אלהים שלחני ורוחו׳ וחד ועתה יי׳ אלהים יאמנא דבריך דד״ה:

רשי

שמעת חזה כולה. שמעת הראשונות שהגדתי ראה שבאו כולם: ואתם הלא תגידו. ותגידוני אשר לא נפל דבר: השמעתיך חדשות מעתה. עתה אני חוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשו׳ לכם ולפני הם גלויות מעולם: ונצורות. ושמורות באוצרותי ואתם לא ידעתם: עתה נבראו ולא מאז. הם: ולפני יום. היותם אני משמיעכם: ולא שמעתם. עד היום ולפני יום מוסב על השמעתיך האמור למע׳: גם לא שמעת וגו׳. אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אולפן אורייתא אף לפתגמי בירכן ולוטין קיימי דאקימית עמכון בחורב לא ארכינתא אודנך: כי ידעתי בגוד תבגוד. כשירדתי להצילך מיד מצרים גלוי היה לפני שסופך לבגוד ואף על פי כן שמרתי שבועת אבות וזהו שנאמ׳ ראה ראיתי את עני עמי שתי ראיות רואה אני שסופן לבגוד ומכל מקו׳ ראיתי את עוני עמי כך דרש ר׳ תנחומא: ופושע מבטן. משהייתם במצרים כמו שמפורש ביחזקאל ואודע להם בארץ מצרים ואומר אליהם וגו׳: אאריך אפי. לשון הווה הוא: ותהלתי אחטם לך. וזאת היא תהלתי אשר אחטם לך לשון חוטם אסתום חוטמי מבאת עשן נחירי ותקפו׳ עליך שהכועס יוצא עשן מנחיריו כמה דאת אמ׳ עלה עשן באפו וכן כל חרון אף הוא לשון חימום החוטם: חרה אפי. וכן ועצמי חרה מני חורב כחר חוטמי מרוב חימום: ולא בכסף. ולא על ידי אור של גהינם כצרוף הכסף באור: בחרתיך. בחרתי לך כור עוני כנגד כור אור כור הוא כלי שמתיכין בו כסף וזהב: כי איך יחל. איך יחלל שמי בהכריתי אתכם: וכבודי לאחר לא אתן. שאויביכם יאמרו יד אלהיהם רמה: שמע אלי יעקב. שם מקרא לך אביך: וישרא׳ מקוראי. שאני קראתי ישראל ויונתן תרגם וישרא׳ מזומני: יי׳ אהבו. לזה שעשה חפצו של הקדוש ברוך הוא בבבל: וזרעו. יראה בארץ כשדי׳ על כורש אמר כן: אף קראתיו. לכורש ויונתן תרג׳ יי׳ אהבו לישראל אף קראתיו לאברהם וקריאה זו לשון גדול להיות מקוראי כמו אלה קריאי העדה: מעת היותה שם אני. מעי׳ דאיתפרשו עממי׳ מדחלתי תמן אנא קריבתיה לאברהם אבוכון לפולחני: ועתה יי׳ אלהים שלחני ורוחו. אמר נביא וכען יי׳ אלהים שלחני ומימריה עירובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה. ומדרש אגדה רבי תנחומא פירש שמעו זאת. תורת משה שנאמר בה זאת התורה. לא מראש בסתר דברתי בסיני והנביא אומר מעת היותה לאותו דבר שהוא אומר שם אני: ולמדנו מכאן שכל הנביאים עמדו בסיני. ועתה שלחני להנבא אליהם ואף לפי זה ישנו עירוב דברים לא מראש בסתר דברתי אמרה שכינה מעת היותה שם אני אמר הנביא. ויש לפתור שלא יהו עירובי דברים קרבו אלי שמעו זאת שאני מתנבא לכם על מפלת בבל ובאוליתכם לא מראש בסתר דברתי אותה מעת היותה שנגזר הקב״ה להביאה שם הייתי לימד משמעת הגזירה הקב״ה מעמיד הנביא שעתיד להנבא על הדבר בסוד פמליא של מעלה ואע״פ שעדיין אינו נוצר: כמעותיו

אבן עזרא

שמעת. מה ששמעת ראה הכל בא: ואתם הלא תגידו. כי כן הו׳ הנה השמעתיך חדשות מעתה: ונצורות. שהם נצורות בצורות והטעם אבל השם: עתה נבראו. נבזרו: ולפני יום. שהודעתיך לא שמעת׳ והוי״ו כפא רפה בלשון ישמעא׳ כמו ביום השלישי וישא אברהם: גם. באמת שלא שמעת או הטעם ידעת כי לא תשמע שתבגוד בי ולא תאמי׳ בדברי וטעם מבטן כי ידעתיך ת׳ מעת היותך והפך זה בטרם אצרך בבטן והנה קראו פושע והטעם על הגזרות ועוד אפר׳ זה בתחלת ספר ירמיהו: לא פתחה אזנך. עכמים דרך קרה: למען שמי. שתקראו עם השם: אחטם לך. אין לו חבר ודברי הקדמוני׳ חוטם והנה הוא כן אאריך אפי ואאריך החוטם לך גם למען מוסף אחר וכן הוא ולמען תהלתי: הנה צרפתיך. רמז על הגלות: ולא בכסף. הטעם ולא במצרף כסף להסיר הסיגים והם הרשעים: בחרתיך. יש אומרים שהוא כמו בחנתיך ואין רע לו והנכון שהוא כמשמעו בחרתי לך כור עוני לא מצרף כסף: למעני. כי איך יחל. מבנין נפעל מפעלי הכפל והוי״ד שב למעני כמו וכאשר אני והנני יוסף על ימיך: שמע. מקוראי. המקראים בני השם והטע׳ יש לך להאמין כי אני ראשון ואחרון והנה תאמין באמת: אף ידי. השתמש דרך משל והזכי׳ הימין עם השמים בעבור שהם נכבדים מהארץ. והנה טעם אף כי אני אמת ראשון ואחרון כי אני בראתי הכל. וטעם טפחה אשר טפחתי ורביתי ויש אומרי׳ שמדד השמים בטפח וזה הכתוב למדו המפרשים כי השמי׳ והארץ נבראו יחד לא זה קודם זה ודרך הפשט שאני עשיתי ובעת שאקרא אליהם למלאת רצוני ואפני יעמדו שניהם לפני כעבדים וכמוהו למשפטיך עמדו היום כי איך יקרא השם לאשר איננו: הקבצו. את אלה העתידות: יי׳ אהבו. שיתן כורש: יעשה חפצו. חפץ השם בבבל ויעשה זרועו בכשדים ויתכן היות וי״ו חפצו שב אל כורש גם וי״ו וזרועו: אני אני. פעמים שלא אשתנה. וי״ו קראתיו שב אל כורש: קרבו. אלה דברי הנביא: לא מראש. מבתחלה לא אמרתי זה הסוד וזאת הגזירה: בסתר דברתי מעת היותה. אמ׳ הגאון מכאן רמז כי הנשמה קודם הגוף ולא אמר כלום כי הנה הכתוב אומר בתחילה עתה נבראו ולא מאז והטעם כאשר נגזרה זאת הגזרה שיצאה מפי השם אלה המלאכים הם השרים הממונים על המלכיות כאשר הוא כתוב בספר דניאל שם הייתי גם אני ורוחו הוא המלאך והגאון אמר כי הוי״ו קחת ב״ת ואמר כי כמוהו דרשו יי׳ ועזו ואין צורך: כה. והנה זאת הנבואה להודיע שכר השומעים אל דברי השם: לוא

לוא. האל"ף במלת לו נוסף כאל"ף ההלכוא אתו והנה הו"ו ויהי כפ"א רפה בלשון ישמעאל וטעם כנהר שלא יפסוק וככה גלי הים: ויהי כחול. מספר זרעך: וצאצאי מעיך. כמו בטנך: כמעותיו. כמעות הים והנה הזכיר הגלים והחול ואלת כמעותיו רמז למעי הדגים. וי"ו שמו אל זרעך: צאו. ידבר עם בני הגולה: הוציאוה. כמ"

כמעותיו. של ים כרגי הים לרוב: לרשעים. לנבוכדנצר וזרעו: מבטן קראני. משאני בבטן עלתה לפניו במחשבה להיות שמי ישעיה להנבא ישועות ונחמות: וישם פי כחרב חדה. להוכיח את הרשעים ולהתנבאות עליהם פורענות: בצל ידו החביאני. שלא יוכלו להרע לי: לחץ ברור. מתורגם קל"ר בלע"ז: באשפתו. כלי כרתיק החצי' שקורי' קוי"ברא בלע"ז: ואני אמרתי להבל יגעתי. כשראיתי שאני מוכיחם ואינם שומעים: אכן משפטי את יי'. הוא יודע שאיכה מאתי אלא מאתם: לו יאסף. אליו ישוב בתשובה: נקל מהיותך וגו'. מתנה קטנה היא בעיני שתהא לך זאת לבדה שתהא לי עבד להקים את יעקב ולהשיב אלי נצורי ישראל והנני מוסיף לך עוד ונתתיך לאור גוים להנבא על מפלתה של בבל שהיא שמחה לכל העולם: נצורי ישראל. כמו ונצור לב שלבם מוקף יכר הרהורי עבירה כעיר נצורת מצור הצרים עליה: לבזה נפש. נפש בזויה לישראל שהם בזויים: למתעב גוי. למי שהגוי מתעבו והוא עבד למושלים עליו: מלכי' יראו' אותו וקמו: אשר נאמן. לשמור הבטחתו שהבטיח לאבותם על המלכיו' כענין שנ' והנה תנור עשן וגו' יקדוש ישראל הוא ויבחרך: בעת

שלומך ג' בקריא' ב' חס' וא' מל' וסימ' לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר. השיתיך ויכלו לך. עד הגבול שלחיך. קרם' מל': הוציאוה ג' בקריא' וסימ' הוציאוה ותשרף. הוציאוה עד קצה הארץ. הוציאוה אל מבית חשורות דר"ה. אנך: בחרבות ב' קמצי' וסימ' בשעלים. ולא צמאו בחרבות. וסימ' העליא צחו: בחרב

לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים: ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעתיו לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני: צאו מבבל ברחו מכשדים בקול רנה הגידו השמיעו זאת הוציאוה עד קצה הארץ אמרו גאל יהוה עבדו יעקב: ולא צמאו בחרבות הוליכם מים מצור הזיל למו ויבקע צור ויזבו מים: אין שלום אמר יהוה לרשעים:

מט שמעו איים אלי והקשיבו לאמים מרחוק יהוה מבטן קראני ממעי אמי הזכיר שמי: וישם פי כחרב חדה בצל ידו החביאני וישימני לחץ ברור באשפתו הסתירני: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר: ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את יהוה ופעלתי את אלהי: ועתה אמר יהוה יצרי מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו וישראל לא יאסף ואכבד בעיני יהוה ואלהי היה עזי: ויאמר נקל מהיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב ונצירי ישראל להשיב ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד קצה הארץ: כה אמר יהוה גאל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען יהוה אשר נאמן קדש ישראל ויבחרך:

אילו אציתא לפיקודי והוי פון כשפע נהר פרת שלמך וזכותך כגלי ימא: והוי פון סגיא כחלא דימא בנך ובני בנך כפרודוהי לא יפסוק ולא ישתיצי שמיה דישראל מן קדמי לעלם: פוקו מבבל ערוקו ממדינת ארע כסדאי בקל תושבחת חוו ובסרו דא אפקוהא עד סייפי ארעא אמרו פרק יי עבדוהי דבית יעקב: ולא אצחינון בחרבתא דברינון מיא מטינרא אפיק להון ובזע טינרא ונגודו מיא: לית שלם אמר יי לרשיעיא: קבילו נגוון למימרי ואציתו מלכוון מרחיק יי עד לא הויתי זמנני ממעי אמי אדכר שמי: ושוי פתגמוהי בפומי כחרב חריפא בטלל גבורתיה אגין עלי ושויני כגיר בחיר די בבית אזנין מסתר: ואמר לי עבדי את ישראל דבך אשתבח: ואנא אמרית לריקנו לאיתי ללמא ולא מדעם חילי שיציתי ברם דיני גלי קדם יי ואגר עובדי קדם אלהי: וכען אמר יי דאתקנני ממעין למהוי עבד פלח קדמוהי לאתבא דבית יעקב לפולחניה וישראל לדחלתיה יתקרב ויקירנא קדם יי ומימר אלהי הוה בסעדי: ואמר הזעיר לכון דאתון מתקרן עבדי לאקמא ית שבטי יעקב וגלוות ישראל לאתבא ואתנינך לנהור עממין למהוי פורקני עד סיפי ארעא: כדנן אמר יי פרקיה דישראל קדישיה לדבסירין בני עממיא לדמטלטלין ביני מלכוותא לדהוו עבדין לשלטונין להון מלכין יחזון ויקומון רברבין ויסגדון בדיל יי דמהימן קדישא דישראל ואתרעי בך:

ג' בקריא' וסימ' וישם פי כחרב חדה. ושמתיך כחרב גבור. חדה כחרב פיות: חדוה ה' וסימ' נמסר ביהושע סימן י"ט: והבל ג' בקריא' והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו. לתהו והבל כחי כליתי. שקר החן והבל היופי. אנך: למתעב ד' קמצין כליש' וסי' לבזה נפש למתעב גוי. ודבר תמים יתעבו. ויתעב את נחלתו' יתעב ה'. וא' מתאב אנכי. ובמסרה אחרי"תי מוס"יף זה כל אכל תתעב נפשם:

הזכיר. בפרהסיא ולא די שיגאל עמו עד שיחדש להם שלא בשובם אל ציון שלא כמאו בחרבו' שהוליכ' השם שם: מים מצור. והטעם מתקום שלא היה שם מים: ויזובו. כמו זב מבשרו: אין שלום אומרי' כי אין שלום לרשעים מישר' ויתכן שיהיה רמז לבבליים כי זאת הטובה תהיה לישראל ואין שלום לבבליים: שמעו. אלה דברי הנביא: מרחוק. היושבים בארץ רחוק או מרחוק' על דבר העתיד: מבטן קראני. אפרשנו בספר ירמיה: וישם פי כחרב חדה. לדבר נחות או חדה על כבואתו על בבל והטע' אע"פ ששם פי כחרב חדה החביאני השם בצל ידו ולא יכלו לי הבבליים ורשעי ישראל והנה החביאני כמו מגן לחרב והשד ובאשפתו ברור זך כראה: ויאמר לי. השם: עבדי אתה. הוא מזרע ישראל אשר בך אתפאר או אתה ישראל שאתה נחשב בעיני ככל ישראל והוא הנכון: ואני. גם אלה דברי הנבי' בעד נפשו: אמרתי. בלבי: לריק יגעתי. שהוגעתי נפשי להוכיח את ישראל ולא שמעו: אכן משפטי. אצל השם שיתן לי שכר על יגיעתי וככה ופעולתי כמו ולא תלין פעולת שכיר: ועתה. השם יצרני להוכיח את ישראל עד שישובו אל השם: לא יאסף. השרש שהוא בוי"ו כאשר הוא קרי וכמוהו הוא עשנו ולו אנחנו וחביריהם והגאון אמר לא יאסף לא ימות כי מנהגו לפ' כדרך קרי וכדרך כתיב והנכון מה שאמרתי רק האל"ף הכתב הוא תחת וי"ו כאשר פירש ר' יהודה המדקדק נ"ע: ויאמר נקל. הוא בעיני להיותך עבד לשובב ישראל אל ארצם בדבור: ונצורי ישראל. חרבות כמו כעיר נצורה והטעם כי לא תשיב ישראל לבדם רק נתתיך לאור גוים להיות ישועתי להשמיעה קודם היותה: כה. גם אלה דברי הנביא וככה הוא כה אמר השם לי שאני בזוי נפש אצל הרשעים והנה לבזה נפש עם התאר. למתעב גוי פועל יוצא לשנים פעולים שהנביא ידבר דברים שיתעבוהו בעבור הגוים או יהיה למתעב גוי שהנביא יתעב כל גוי: לעבד מושלים. והטעם כפי מחשבת גדולי ישראל או רמז על הבבליים והוא הנכון: מלכים יראו וקמו. הנה כבר רמזתי לך זה הסוד בחצי הספר ועל דעת רבים כי המלכים כמו כורש כאשר ישמע דברי הנביא יקום וישתחוה: למען ה'. כי נאמן בדברו. והנה כ"ף ויבחרך לעד על יושר זה הפירוש: כה

כה. בעת רצון עניתיך. גם זה שב על הרמז ורבים אמרו כי כ"ף עניתיך שב אל כורש והנה אין הפרשה דבקה ורבי משה אמר כי בי"ת בעת רצון כבי"ת במרחב יה ואיננו רחוק: לאמר. רמז על ישר' שהתנבא הנביא קודם הגולה: ובכל שפיים. ימצאו מרעיתם: לא. בשובם אל ציון: שרב. כמו חורב והיה שרב והמכה לשמש כמו יומם השמש לא יככה: ושמתי כל הרי לדרך. שישפלו ההרים ותמסלות ירומו והנה הם בשפלה ובאה מלת ירומון עם מסילות כמו אם תמצאו את דודי והעיקר אחר שהכל לשון רבים לא יחושו לאמר על נקבות בלשון זכרים ויש אומרים כי טעם כל הרי שהשבים יהיו רבים עד שילכו על ההרים ויפרם ירומון על השבים כאילו הוא כן ועל מסלותי ירומון. הנה. מרחוק יבאו. ממזרח: מצפון. היא בבל. וגם אסור כאשר הוא כתיב והסב לבב מלך אשור: מארץ סינים. משפת מצרי אולי הסנה מזאת הגזירה: רנו. דרך משל או רננת שמים להיות האויר זך והארץ לתת צמח וכן ההרים: ותאמר. קודם הגולה היתה אומרת ציון כי ה' שכחה וטעם ציון כנסת ישר': התשכח. בעבור שהשם שם בתולדת כל הנקבות לרחם על ילדיהן אמ' כן: עולה. כמו עולל וכן עולל ימים וזקן: מרחם בן בטנה. הטעם כפול: גם אלה תשכחנה. גם יש נשי' אכזריות שתשכחנה בניה' או עמון ויתכן שתשכחנה אלה: ואנכי לא אשכחך. וטעם עולה כי על הקטן תרחם יותר כי אין בו כח: הן. אמר הגאון כי על כפים העבים ולפי דעתי שהכתו' דבר על לשון בני אדם כי על כפים חקותיך שאראה אותך תמיד והטעם חצי פסוק כמשפטו: מהרו. הנה באו בניך ויצאו ממך כל מהרסיך: שאי. כלם. המ"ם סימן בניך ויאמר ר' משה הכהן ז"ל כי שם טעם כלם על בניך ועל מהרסיך והטעם על הרשעים ויפרם יבאו כמו פועל עבר ואין צורך: חי אני. והנה גזרה שלא תבטל כאשר אני חי כי זה יהיה אמת: ותקשרים ככלה. כקישורי כלה בבואה: כי. תחת חרבותיך וכמוהו האתן בכורי פשעי ושלמה פרים שפתינו או כי עד הנה היו כן: תצרי מיושב. מרוב היושבים והם כלם בניך על כן טעם ורחקו מבלעיך: עוד. גשה. לשם בשבילי כמו גש הלאה: ואמרת. וגלמודה. יושבת בדד וכמוהו ויהי גלמוד ושורש המלה מארבע אותיות והוא תאר השם: סורה. שם התאר שסרה ממקומה ולא יתכן היותו פעל כי סר איננו מהפעלים היוצאים: ואלה איפה הם. שתי מלות כטעם אין: כה. ידי. כאדם שיניף ידו ויראהו וכן ארים נסי והטעם שאודיע זאת הישועה: והביאו. הגוים בניך: בחוצן. כמו גם חצני נערתי:

רשי

בעת רצון. בעת תפלה שאתה מתרצה ומתפיים לפני: וביום ישועה. שתהא צריך לישועה: ואצרך. ואשמרך: לברית עם. להיות עם ברית לי: להקים ארץ. ישראל הבחורה לי בכל הארצות: לאמר לאסירים צאו. לעת אשר אומר לאסירי גולה צאו: שפאים. תרגם יונתן ניגרין כחלימים: שרב. חום: ושמתי כל הרי לדרך. כלפי שאמ' על ידי חורבנה שבת עובר אורח עכשיו ישובו וילכו בו עוברי' ושבים: ומסלותי ירומון. כלפי שאמ' נשמו מסלו' נתקלקלו מאין מתקן אותם עכשיו ומסילותי ירומון יתקנו קילקול הדרכים מגביה אותם כמשפט בחלוקי אבנים ועפר: מארץ סינים. מארץ דרומאי: כי נחם יי' את עמו: ותאמר ציון. היא היתה סבורה ששכחתיה: התשכח אשה עולה. עולל שלה: מרחם בן בטנה. מלרחם על בן בטנה: גם אלה תשכחנה. אפילו אם אלה תשכחנה אנכי לא אשכחך: על כפים. על כפי רואה אני כאילו את חקוקה על כפי לראותך ולזוכרך תמיד. דבר אחר על כפים מעל ענני כבוד כמו על כפים כסה אור: מהרו בניך. לשוב: תצרי מיושב. תהי צרה מרוב יושבי' שבאו לתוכך: צר לי המקום. צר מלהכיל להם בתים: בני שכוליך. בנים שהייתה שכולה מהם: גשה לי. התקרב לצד אחר בשבילי ואשבה: וגלמודה. שולד"א בלע"ז: וסורה. מוסרת מכל אדם הכל אומרי' עלי סורו ממנה: ידי. נסי סימן להביא גליו': נסי. פירק"א בלע"ז כמו וכנס על הגבעה והוא סימן קיבוץ ונותנין בראשה נר: בחוצן. איישיל"א בלע"ז ודומה לו בעזרה וגם אני חצני נערתי:

היקח

שפיים ג' מל' וסימ' אפתח על שפיים נהרות· לאמר לאסורים צאו· קול על: אלה חד מן ה' פסוקי' אית בהון הנה והנה וסימ' נמסר בסדר ויצא: התשכח ב' רפי' וסימ' התשכח אשה עולה· התשכח בתולה עדיה: אשכחך ב' וסימ' ואנכי לא אשכחך· אם אשכחך ירושלם: שאי ח' וסימ' קומי שאי את הנער· ויקרא

כה אמר יהוה בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך ואצרך ואתנך לברית עם להקים ארץ להנחיל נחלות שממות: לאמר לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו על דרכים ירעו ובכל שפיים מרעיתם: לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם: ושמתי כל הרי לדרך ומסלתי ירמון: הנה אלה מרחוק יבאו והנה אלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים: רנו שמים וגילי ארץ יפצחו הרים רנה כי נחם יהוה עמו ועניו ירחם: ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני שכחני: התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך: הן על כפים חקתיך חומתיך נגדי תמיד: מהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו: שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך חי אני נאם יהוה כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה: כי חרבתיך ושממתיך וארץ הרסתך כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיך: עוד יאמרו באזניך בני שכליך צר לי המקום גשה לי ואשבה: ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גלה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם: כה אמר אדני יהוה הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו בניך בחצן ובנתיך על כתף תנשאנה:

כדנן אמר יי בעידן דאתון עבדין רעותי אנא מקביל צלותיכון וביום עקא אנא מקיים פורקן וסעיד לכון ואתקנינך ואתנינך לקיים עם לאקמא צדיקיא דשכיבי בעפרא לאחסנא ירותן דצדיין: למימר לדאסירין בינֵי עממיא פוקו ולדעגינין בינֵי מלכוות כד בקבלא אתגלו לנהור על אורחן ישרון ובכל ניגדין בית משריהון: לא יכפנון ולא יצחון ולא ילקינון שרבא ושימשא ארי דעתיד לרחמא עליהון ידברינון ועל מבועי מיין ישרינון: ואשוי כל טוריא כבישין קדמיהון כאורח וכבשיא יראמון: הא אילין מרחיק ייתון והא אילין מציפונא וממערבא ואילין מארע דרומא: שבחו שמיא ובועי ארעא ודוצו טוריא תושבחתא ארי עתיד יי לנחמא עמיה ועל עניותנוהי ירחם: ואמרת ציון סליק שכינתי יי מיני ויי רחקני: האפשר דתתנשי איתתא ברה מלרחמא על בר מעהא מתיבא כנישתא דישראל ואמרת אם לית קדמוהי איתנשאה דלמא לא מיתנשי לי ית דעבדית עגל דדהב אמ' לה נביא אף אילין איתנשיין מתיבא ואמרה ליה אם אית קדמוהי איתנשאה דילמא מתנשי לי ית דאמרית בסיני נעביד ונקביל מתיב ואמר לה מימרי לא ירחקינך: הא כדעל ידין את צירא קדמי שורך לקבלי תדירא: יוחון בניכי חרבתיך ספגרך ומתרבך מיניך יגלון: זקופי ירושלם סחור סחור עינך וחזא כל בני עם גלוותיך מתכנשין ואתן לגויך קיים אנא אמר יי ארי כולהון ליך כלבוש דיקר ועובדיהון בגויך כקישוט כלתא: ארי חרבותיך וצדיותיך וארע מפגרותיך ארי כען תדחקין מיתיב ויתרחקון מסלעמך: מכען יימרון חד חד בגויך בני עם גלוותיך עק לי אתרא רוח לי ואיתב: ותימרין בלבך מן רבי לי ית אילין ואנא תכלא ויחידא גלויא ומטלטלא ואילין מן רבי הא אנא אשתארית בלחודי אילין היכא הוו: כדנן אמר יי אלהים הא אגלי בעממיא גבורתי ועל מלכוותא ארים ניסי וייתון בנך בציבין ובנתך על פרוון יתנטלן:

מסרה

אל גיחזי· שאי סביב עיניך· ותקשרים בכלה· שאי עיניך על שפיים· יען שכחת אתי· גם את שאי כלמתך· קומי רני בלילה: ח' פסוקי' דמיין מן ג' ג' מלין קדמאה ותליתאה לא נסיב ו' וסימ' ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש מיד ומיד מיד· ולקחו מן הדם ונתנו על ועל על: כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר אשר· או ישוב הרוצח ואז אז· ובני ענו ב' נגדי יי' את ואת את· ויאמר אלהים עד יי' בכם ועד עד· אלהי אברהם ואלהי נחור אלהי: עלי עשור ועלי עלי· ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואלה אלה· לו חפץ יי' להמיתנו לא ולא לא· כי יצומו אינני שומע וכי כי· כה אמר יי' צבאות אל יתהלל חכם ואל אל:

והיו

והיו · אומניך · כמו אומן את הדסה זה דרך משל לרוב הכבוד שיהיה להן: היקח · דברי הנביא ידבר בעד ישראל שהיו אומרים איך יצא יושר' מיד הגוים: היקח מגבורי · המלקוח שלקח והוא השבי: ואם שבי צדיק ימלט · בעבור צדקתו אחר שלקחו הגבור: כי כה אמר יי' · השבי · שלקח הגבור יוקח ממנו: עריץ · כמו גבור והוא תאר השם כמלת איתים הנה הוא יוצא ועוד כי אעשה מריבה עם אנשי ריבך ורבים אמרו כי שרשו מבעלי היו"ד בראשונה ואחרים אמרו שהוא הפוך ויאמ' הירושלמי כי יתחסר מלת אשר כאילו אמר ועם אשר יריבך ויש היו"ד שהוא לעתיד והנה שבת ריבה יי' את יריבי והכלל שהיא מלה זרה: והאכלתי מוניך · מגזרת לא תונו איש את עמיתו ואחרים אמרו שופריך כמו על ידי מונה שישראל כ כמשלו לבאן: דמם · מדמם והוא דרך צחות: כה · כריתות · גט כריתות: אמכם · ובין אשתו והנה זה יכחיש דברי ירמיה ואתן את ספר פ כריתותיה אליה ו והתשובה כי ירמיהו דבר על מלכות ישרא' שלעולם לא תקום וכמוהו לא תוסיף קום וישעיהו דבר על מלכו' דוד שממנו יהיה מ משיח: מדוע באתי · רמז לנביאי' שהתנבאו אולי ישובו ישרא' לשם: הן בגערתי · הנה ראיה גמורה שלא ת תקצר ידי מפדות: אלבש שמים · מלבוש קדרות · הטעם על העבים ויש אומרי' על קדרות השמש כאשר תקדר כולה בחצי ה היו וכאילו שק כסותם בעבור שהשק הוא שחור: יי' · אלה דברי הנביא: למודים · מתואר השם והעד למוד מדבר · לשמוע כלמודים ולעות דבוק עם לדעת ומלת לעות מגזרת עת וטעם יעף לב התלמיד כאשר ילמד דברים קשים ויעף וילאה והנה לעות לשון עת או היא מלה זרה אין ריע לה וטעם יעיר כי השם יעיר אותי בבקר ב בבקר ופירו' יעירני שיעיר אזני שאהיה שומע כלימודים והנה אני תלמיד לשם: יי' · אחר שהשם פתח אזני שגלה סודו לי לא מריתי אני להיות שלוחו: גוי · לא חששתי אם אני נתתי על שמו גוי למכים: ואדני יי' יעזר לי על כן לא נכלמתי · והטעם כי השם יקים' כל דברי נבואתי: קרוב מצדיקי · קרוב הוא העת שאראה אני צ צדיק בדברי הנבואות אז אומר מי יריב אתי: הן · ואחר שהשם עזרני מי הוא ירשיעני ואלה שהם מרשיעים אותי בפה והם כולם כבגד יבלו כטעם י יאכלם: מי

ושק ג' וקמץ וסימ' אלביש שמים קדרות · בצום ושק ואפר דדניאל · הבזה יהיה צום אבחרהו: יעיר ח' וסימ' כנשר יעיר קנו · יי' כגבור יצא · אדני יי' נתן לי לשון למודים בבו · והוא רחום יכפר עון · אם זך וישר

והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתיך אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי אני יהוה אשר לא יבשו קוי: היקח מגבור מלקוח ואם שבי צדיק ימלט: כי כה אמר יהוה גם שבי גבור יקח ומלקוח עריץ ימלט ואת יריבך אנכי אריב ואת בניך אנכי אושיע: והאכלתי את מוניך את בשרם וכעסיס דמם ישכרון וידעו כל בשר כי אני יהוה מושיעך וגאלך אביר יעקב:

נ כה אמר יהוה אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונתיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם: מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות ואם אין בי כח להציל הן בגערתי אחריב ים אשים נהרות מדבר תבאש דגתם מאין מים ותמת בצמא: אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם: אדני יהוה נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי אזן לשמע כלמודים: אדני יהוה פתח לי אזן ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי: גוי נתתי למכים ולחיי למרטים פני לא הסתרתי מכלמות ורק: ואדני יהוה יעזר לי על כן לא נכלמתי על כן שמתי פני כחלמיש ואדע כי לא אבוש: קרוב מצדיקי מי יריב אתי נעמדה יחד מי בעל משפטי יגש אלי: הן אדני יהוה יעזר לי מי הוא ירשיעני הן כלם כבגד יבלו עש יאכלם:

ויהון מלכיא תורבינך ומלכוותהון משמשניך על אפיהון על ארעא ישתטחון למבעי מינך ועפר רגלך ילחכון ותדעין ארי אנא יי דלא יבהתון צדיקיא דמסברין לפורקני: היתנסיב מגברא עדי ואם דשבו זכאין ישתיזבון: הא אמרת ירושלם האיפשר דיתנסב מעשו רשיעא דאמיר עליה על חרבך תיחי ע עדאה דעדי מיני ואם שביא דשבא ישמעאל דאמיר עליה דצדיקיא הוא ישתיזב: ארי כדנן אמר יי אף דשבו גברין אתיב ועדו תקיפין אשזיב וית פורענותיך אנא אתפרע וית בנך אנא אפרוק: תו ארי כדנן אמר יי אף עדאה דעדא מינך עשו גיברא יתנסיב מיניה ושביא דשבא מינך ישמעאל גותנא דאמיר עליה מריד באינשא ישתיזב וית פורענותיך אנא איתפרע וית בנך אנא אפרוק: ואתן ית בסר דהוו מונן ליך מיכל לכל עופא דשמיא וכמא דמתרוון מחמר מרית כן יתחברא מדמהון תתרוי וידעון כל בסרא ארי אנא יי פרקיך ומשזביך תקיפא דיעקב: כדנן אמר יי אידא היא אגרת פיטורין דיהבי לכנישתכון ארי אתרחקת או מן גבר דליה חובא קדמי דזבנית יתכון ליה הא בחוביכון אזדבנתון ובמרדיכון אתרחקת כנשתכון: מא דין שלחית נביי ולא תבו אתנביאו ולא קבילו האתקפדא אתקפדת גבורתי מלמיפרק ואם לית קדמי חיל לשיזבא הא במזופיתי אחריב ימא אשוי נהרין מדברא יסרון נוניהון מבלי מיא וימותון בצחותא: אכסי שמיא כדבקבלא ובסקא אשוי כסותהון: יי אלהים יהב לי לשן דמלפין להודעא לאלפא לצדיקיא ד דמשלהן לפתגמי אוריתא חוכמא בכן בצפר בצפר מקדים לשלחא נביאוהי מאים יתפתחן אודני חייביא ויקבלון אולפן: יי אלהים שלחני לאתנבאה ואנא לא סרבית לאחורא לא אסתחרית: גבי יהבית למחן ולסתי למירטן אפי לא טמרית מאתכנעו ורוק: ויי אלהים סעיד לי על כן לא אתכנעית על כן שויתי אפי תקיפין כטינרא וידענא ארי לא אבהית: קריבא זכותי מן ידין עמי נקום כחדא מן בעיל דיני יתקרב לותי: הא יי אלהים סעיד לי מן הוא די יחייבנני הא כולהון כלבושא דבלי וכעשא אכיל ליה:

רשי

היוקח מגבור מלקוח · כסבור' אתם שא"י איפשר לקחת מעשו הרשע מלקוח שביו של יעקב הצדיק: ואת יריבך · ועם מריבך אני אריב: והאכלתי את מוניך · לחית השדה את בשרם · מונייך לשון אל תונו אונאת דברים המקנטרי' אותך בגידופיהם: וכעסיס · מתוק יין: דמם ישכרון · כן ישכרון מדמם אותם הרגילי' לשתות דם ומי הם אלו עוף השמים כן תירגם יונתן: מדוע באתי · להתקרב אליכם ואין איש מכם פונה אלי: אלביש שמים · כבא השמים שרי האומות כשאני בא ליפרע מן האומה: נתן לי לשון לימודי' · ישעיה היה אומר יי' שלחני ונתן לי לשון הראוי ללמד כדי לדעת לעות את העייפי' וכמאים לשמוע את דברי הקב"ה דבר לעות · מנחם חיברו במחלוקת עת לעסו' לי' לקבוע להם עתים: יעיר לי אזן · מעורר את אזני ברוח קדשו: לשמוע כלימודים · כמשפט הלימודים האמת והנכוחה: פתח לי אזן · והשמיעני את מי אשלח שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילו' שלחתי את מיכה כו' כדאיתא בפסיקתא דנחמו נחמו: ואנכי לא מריתי · מלילך בשליחותו ולא נסוגותי אחור אלא ואומר הנני שלחני: גוי נתתי למכים · הוא אמר לי ישעיה בני סרבנים הם בני טרחנים הם על מנת שלא תכעס עליהם אמרתי לו על מנת כן: ויי' אלהים יעזור לי · אם יקומו עלי: קרוב מצדיקי · הקב"ה קרוב לי לזכותי בדין: עש · תולעת הבגדים: בקול

אתה · וכחוקתו בעשרו יעיר · ויך אלחנן בן יעור דד"ה כן כתיב · בתרא שום בר נש: בבקר בבקר י"ג וסימ' מצוין בבשר רבת' בערך בק:

מי · ידבר הנביא עם אלה שהלך חשכים שב אל ירא השם שלא ידקדק בגדולות ותאות העולם יבטח בשם ויש אומ׳ כי כאשר הלך חשכים שב אל ירא השם ויאמר לעבדו שהוא הנביא והטעם מי גם בכם כמו אין בכם בעבור שראיתם הנביא אין לו מעלה בעולם הזה וזה הוא הנכון בעבור הכתוב הבא אחריו : הן · מאזרי זיקות · כמו סביבים מטעם הפרשה הטעם נפשכם · מידי היתה · גזרה : למעצבה תשכבון · בעצבון תמותון כמו וישכב דוד ורבים כן : שמעו · שב לדבר עם הטובים המאמינים בדברי הנביא ועל והביטו כמו אל תתמהו איך תשוב ציון מלאה בנים כאשר היתה : הביטו אל צור · כמו הנני עומד לפניך שם על הצור שם הצור שחצבתם ממנו וזהו אברהם : ואל מקבת בור · מגזרת ויקב חור בדלתו : נקרתם · ממנו זאת שרה : הביטו · אמר ר׳ יונה כי תחוללכם פועל עתיד כמו ת תסובבכם תחת פועל עבר וחוללתכם ויאמר ר׳ משה הכהן כי הוא תואר השם ואם אין על משקלו : ואברכהו · הוא״ו פתוח כי הוא לעתיד והטעם ם שאמרתי לו ואברכהו וכך היה וכן כי ניחם יי׳ ציון : כי · הנה הוא דבק כטעם נחם כל חרבותיה ברוב הבני׳ והיושבים : הקשיבו אליעמי · אלה דברי השם : תורה · תצא · היא הנבואה : ארגיע · כמו אניח וכמוהו זאת המרגעה ויאמ׳ אחר מן המפרשי׳ כי ארגיע אעש׳ רגע בלא עיכוב והראשון הוא הנכון : קרוב צדקי · להראותו : וזרועי · פועלים וגוים פעולים אז אלי איים יקוו : שאו · מזה הפסוק למדו חכמי תושיה כי נשמת האדם עומדת ודברים אמת לכן אין טעם הפסוק כן : והשמים הוא הרקיע והארץ היא מיושבת ויטועת השם והמוכתו וצדקתו לעולם עומדת : שמעו · חרפת אנוש · הבבלי׳ ושאר הגוים שנשבו שם : כי · עש · כמו עש ואין ריע לו וצדקתו עומדת לעד : עורי · מלרע וככה רבים : לבשי עז · כי · הלבוש תפארת לזרוע : המחצבת רהב · אנשי הכנוח וכמוהו לא פנה אל רהבים אזכיר רהב ובבל : מחוללת · מגזרת חיל אחז והטעם על ה האותו׳ שנעשו במצרי׳ ותנין הוא פרעה וכן כתוב בספר יחזקאל התנין הגדול : הלא · המחרבת ים · על בקיעת ים סוף ה המחרבת מי תהום : השמה · חסר שמה כמו הסבה עם כעמי והטעם כפול :

ופדויי

רשי

בקול עבדו · בקול הנביאים : אשר הלך חשכים · אפילו צרה באה עליו יבטח בשם יי׳ כי הוא יצילהו : הן כולכם · שאינכם שומעים בקול נביאיו : קודחי אש · עברתו עליכם : מאזרי זיקות · מחזיקי זיקות הן נבין ונחלי אש המזרקין בקלע ויש לו דוגמא בלשון ארמי זיקוקין דנור כך וכך זיקתא פסיק לן : לכו באור אשכם · לפי דרככם תלקו : מידי · תהא גמולכם זאת לכם : אל צור חוצבתם · ממנו : ואל מקבת בור · שנוקבין וחוצבין בה את הבורות אשר נוקרתם בה · נוקרתם לשון נקרת הצור יקרוה ערבי נחל ומי הוא הצור הוא אברהם א אביכם ומי היא המקבת היא שרה אשר חוללתכ׳ אשר ילדתכ׳ לשון כי חלה גם ילדה · תחוללכם אשר תלד אתכם : כי אחד קראתיו · כי אחד היה יחידי בארץ כנען אשר הגליתיו שם מארצו וממולדתו · קראתיו רביתיו וגדלתיו לשון קריאי ה העדה וכשם שהוא היה יחיד וגדלתיו כן אגדל אתכם שאתם יחידים לי : וערבתה · אף הוא לשון מדבר כמו בארץ ערבה ושוחה אלא שהערבה כבר היה בה ישוב והחרבה : תודה · קול זמרה : כי תורה מאתי תצא · דברי נביאי תורה הוא והמשפטים סופן להיות מרגוע ומנוחה לגוים אשר אהפוך להם שפה ברורה לעובדני : ארגיע · אניח : ישפוטו · ייסרו יוסטי״צא בלע״ז : שמים כעשן נמלחו · שרי צבאות האומות שבשמים ·

נמלחו נתבלו כמו בלויי הסחבות והמלחים בגד הנשחת · לא״א נמלחו נתבלבלו לשון מלחי הים שמבלבלין המים ב במשוטות מנהיגי הספינה וכן ממולח טהור קודש : והארץ · שלטוני הארץ : ויושביה · שאר העם : וישועתי · לעמי לעולם תהיה · ד״א שמים וארץ ממש וכה פתרונו שאו עיניכם והביטו אל השמים ואל הארץ וראו כמה הם חזקים ובריאים ואע״פ כן יבלו וצדקתי וישועתי יהיו לעולם הרי שצדקתי בריאה וחזקה י יותר מהם : עש וסס · מיני תולעי׳ הם : עורי עורי · תפלת הנביא היא : רהב · מצרים שכתוב בה רהב הם שבת : מחוללת · לשון הרג חלל : תנין · פרעה : ופדויי

מסרה

עשה בעקבה · להעציבה ל׳ עשינו לה בנו׳ להעציבה דירמיה · שוכבה בדוע העיר · קרבה ל׳ אל נפשי גאלה · חובה ל׳ אשר משכאל לדמשק · נעזבה ל׳ וקראו להם עם הקדש גאולי ה׳ · מארבה ל׳ במוץ יסוער מגרן · נקרבה ל׳ החרישו אלי איים · שגבה ל׳ ממנו את הבל נתן״ :

למעצבה אילין משמשין בה בסוף תיבותא וסימ׳ ורבבה ל׳ יפול מצדך אלף · קרבה ל׳ לא טמעה בקול · דאבה ל׳ בצוארו ילין עז · ורחבה ל׳ ונסבה למעלה למעלה · שבה ל׳ ואת תזנוניה ממצרים לא · ובריבה ל׳ ויקרא שם המקום מסה · למעצבה ל׳ תשכבון · הקבה ל׳ ויבא אחר איש ישראל · בעקבה ל׳ ויהוא

מי בכם ירא יהוה שמע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם יהוה וישען באלהיו : הן כלכם קדחי אש מאזרי זיקות לכו באור אשכם ובזיקות בערתם מידי היתה זאת לכם למעצבה תשכבון :

נא שמעו אלי רדפי צדק מבקשי יהוה הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם : הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו : כי נחם יהוה ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן יהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה :

הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע : קרוב צדקי יצא ישעי וזרעי עמים ישפטו אלי איים יקוו ואל זרעי ייחלון : שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה וישביה כמו כן ימותון וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת :

שמעו אלי ידעי צדק עם תורתי בלבם אל תיראו חרפת אנוש ומגדפתם אל תחתו : כי כבגד יאכלם עש וכצמר יאכלם סס וצדקתי לעולם תהיה וישועתי לדור דורים : עורי עורי לבשי עז זרוע יהוה עורי כימי קדם דרות עולמים הלוא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין : הלוא את היא המחרבת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבר גאולים :

אמר נבייא עתיד קודשא בריך הוא למהוי אמר לעממיא מן בכון מדחלייא דיי די שמעבקל עבדוהי נבייא דעבד אוריתא בעקא כגבר דמהלך בקבלא ולית זיהור ליה מתרחיץ בשמא דיי ומסתמיך על פורקנא דאלהיה : מתיבין עממיא ואמרין קדמוהי ריבוננא לא איפשר לנא למיעסק באוריתא ארי כל יומנא אתגרינא דין עם דין בקרבא וכד נצחנא דין לדין א אוקדנא בתיהון ושבינא טפלהון ונכסיהון ובהדא גונא שלימו יומנא ולא איפשר לנא למיעסק באוריתא מתיב הקב״ה ואמר להו הא כולכון מגרן באשתא מתקפי חרב אזילו פילו באישתא דגריתון ובחרבא דתקיפתון ממימרי הות דא לכון לתקלותכון תתובון : קבילו למימרי רדפי קושטא דבען אולפן מן קדם יי אסתכלו די כחציבא מטינרא אתחצבתון וכפסולא דמגוב ריקן אתפסלתון : אסתכלו באברהם אבוכון ובשרה דאעדיאתכון ארי חד הוה אברהם יחידאי בעלמא קריבתיה לפולחני וברכתיה ואסגיתיה : ארי עתיד יי לנחמא ציון לנחמא כל חרבתהא וישוי מדברהא כעדן ומישראה כגינתא דיי ביע וחידוא ישתכחבה מעלי תודתא וקל דמשבחין : קבילו למימרי עמי וכנשתי לפולחני אציתא ארי אוריתא מן קדמי תיפוק ודיני כניהור ליה עממין אגלי ישתבחון : קריבא זכותי נפק פורקני ובתקוף דרע גבורתי עממיא יתדנון למימרי נגוון יסברון ולתקוף דרע גבורתי יכתרון : זקופו לשמיא עיניכון ואסתכלו בארעא מלרע ארי ש שמיא כתננא דעדי כן יעידון וארעא כבסותא דבליא כן תבלי ויתבהא אף אינון הכין ימותון ופורקני לעלם יהי וזכותי לא תתעכב : קבילו למימרי ידעי קושטא עמא דאולפן אוריתי בלבהון לא תדחלון מחיסודי בני אנשא ומאתרברבותהון לא תתברון : ארי כלבושא דאכיל ליה עשא וכעמרא דאחיד ביה רוקבא וזכותי לעלם תהי ופורקני לדר דרין : אתגלא אתגלא לבשי תקוף גבורא מן קדם יי אתגלא כיומי קדם דריא דמלקדמין הלא בדילך כנשתא דישראל תברית גבריא שיציתי פרעה ומשיריתיה דהוו תקיפין כתנינא הלא בדילך כנישתא דישראל אחריבית ימא מי תהום רבה שויתי עומקי ימא אורח למיגז משיזביא :

אבן עזרא

ופדויי. הטעם עורי זרוע השם ולא ישובון פדויי השם וכבר פירשתיו: אנכי. מנחמכם. סימן לנביא עם ישראל: מי את. על דעת הכל עם ישראל ידבר ולפי דעתי שהנביא ידבר ברוח הקודש עם נפשו והעד ואשים דברי בפיך: חציר. חסר כ' כמו אש אוכלה הוא: ותשכח. כאילו שכחת ידבר ברוח הקודש אל לבו שהוא עושך ויש לו כח גדול שהשמים והארץ ברשותו: המציק. כאשר אמר גוי כתתי למכ' להשחית להרוג ואיה עתה חמת המציק: מהר צועה. מגזרת צועים וצעוהו והנה צועה כמו יושב במכור ובמכון ואם הוא פועל עומד והטע' כמו קשור ומלת לא להפתח לשד: ולא ימות לשחת. זה הנביא: ולא יחסר לחמו. כמיכיהו וירמיהו שיאכילו בלחם לחץ: ואנכי רגע. יש אומרי' שהוא הפוך כמו גוער ויש אומרים מגיח אחר שהמו גליו לשון מרגוע והוא הישר בעיני או טעמו אגיח אני הים ואני אצוה שיהמו גליו והטעם משל על המציקים: ואשים. כסיתיך. להצילך כי את' כאשר כונן להשחית: לנטוע שמים. דרך משל שיתכבד על המדינה שתשוכנה לקדמותן: וליסוד. שם הפועל ונעלם היוד כמשפטו והנה בא כמו השלם וכמוהו מגיח לו לישון: התעוררי. כוס חמתו. דרך משל לאדם שישתכר ולא ידע מה יעשה לו והוא שוכב כרדם: קובעת. אין רע לו ויש אומרים השמרי' שיקבצו למטה: התרעלה. כמו והברוש' הורעלו כמו רעדה שירעד האדם בראותה: מצית. מגזרת למען תמצו ואם הם שנים בניכים והטעם רעה שלמה: אין. כאשה שאין לה מנהל והטע' אין מלך או שופט שיושיענה: נב שתים. מי ינוד לך. יקונן כמו לנוד לו ולנחמו: השוד והשבר. השוד הוא החרב כי השוד לעולם עם החרב כמו בשברי לכם מטה לחם ויא' זונות כואו הרעות: מי אנחמך. חסר ב' במי אנחמך כי האדם יתנחם כאשר יאמ' לו מה שאירע לך כבר אירע כן לפלוני: בניך עולפו. כמו ויתעלף: שכבו. מתי רעב וחרב: כתוא. כמו עוף ואין רע לו והטע' כתוא מכמר והנה הוא סמוך אל מכמר כמו יפלו במכמוריו: גערת. הוא חמתו: לכן שמעי. זאת הנבואה הכתוב' אחרי הפסוק: ושכורת. סמוך ותחסר מלת חמת או אף או רעותיכם. יריב עמו. והטע' יקח ריב עמו כמו ריב אמנה: ושמתיה ביד מוגיך. מגזרת יגון והוא מבניין הכבד כמו אשר הוגה: שחי. והשפילי ונעבור עליך וכחוץ הטעם כפול: עורי. כל המפרש' הסכימה דעתם כי זאת הנבואה עורכה לעתיד אע"פ שישוב להזכיר סורו צאו משם וזאת היא תשובת ר' משה הכהן ז"ל ולא אמר כלום כאשר אפרש כי אם אמרנו שזאת הנבואה היא על גלות בבל ושוב הגולה הנה כתוב לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא וכתו' כי מימינו זאת לי כן נשבעתי והנה היא גזרה לא תבטל כלל ובא יבא אחרי יוסיף כמו אל תרבו תדברו גבוהה ויחסר אות פי"ן והוא דרך צחות בלשון: התנערי

רשי

ופדויי י' ישובון. לשון תפלה ומוסב על עורי עורי: מי את. בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות: ותשכח את י' עושך. ולא כשעבת עליו: המציק. מושלי אומות העולם המשעבדי' בכם: אשר כונן. כזדמן: ואיה חמת המציק. אחר בא ואיננו: מהר צועה להפתח. אפילו נקביו קטין עליו וצריך הוא להפתח בהילוך המעים כדי שלא ימות לשחת וכיון שמיהר להפתח צריך למזונות רבים שלא יחסר לחמו אף הוא ימות: צועה. לשון דבר העומד להיות נירוק כמו שאומר במואב שדימהו הנביא ליין השקט אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי וכאמר שם ושלחתי לו צועים וצעוהו וכליו ירוקו. ד"א מהר צועה אותו האויב המציק שהוא עכשיו חגור מתני' חלוץ כח ימהר להפתח ולהיות חלש. צועה חוגר כמו צועה ברוב כחו: ולא ימות. המקור בידו לשחת אבל הלשון ראשון מדרש אגדה הוא בפסיקתא רבתי: רוגע הים. לשון עורי רגע פרוכא"ה בלע"ז: לנטוע שמים. לקיימא עמא דאמר עליהון יסגון ככוכבי שמיא: וליסוד ארץ. ולשכללא כנישתא דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא: קבעת. תירגם יונתן פיילי והוא שם כוס ולי נראה קובעת אלו השמרים הקבועים בתחתית הכלי ומצית יורה עלית כמה שנאמר שמריה ימצו: התרעלה. הוא משקה המטמטם ומתים כח האדם כאסור וקשור ומעוטף כמו הברושים הרעלו והסרות והרעלות שהוא לשון עיטוף ומסכת שבת מדיות רעולות מין סרבל נאה להתעטף בו. תרעלה איכטומישמ"כט בלע"ז: מצית. אגוטי"ר בלע"ז: שתים הנה קוראתיך. צרות כפולו' שתים שתים: מי אנחמך. מי אביא לך לנחמך ולומר אף אומה פלונית היא לקת דוגמתך: עלפו. לשון עייפות כמו תתעלפנה הבתולות בבמא פסמי"ר בלע"ז: כתוא מכמר. הפקר כתוא זה שנפל למכמר. תוא כמו תאו וזמר ושכורת ולא מיין שכורת דבר אחר שלא מיין: יריב עמו. אשר ידין דין עמו: מוגיך. מניעיך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג קרוסלי"ר בלע"ז: שחי ונעבורה. על גביך: התנערי

ראשם י"ב בקריא' וסימ' נמסר בסדר מדבר סיני: אנכי אנכי ג' דסמי' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא דא סי' מ"ג: ואנכי ט' ר"פ בקריא' וסימ' ואנכי עמדתי בהר כימים הראשנים. ואנכי הסתר אסתיר פני. ואנכי לא חטאתי לך. ואנכי היום רך ומשוח מלך. ואנכי יי' אלהיך רגע הים ויהמו גליו. ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה

ישעיה נא

ופדויי יהוה ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגון נסו יגון ואנחה: אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן: ותשכח יהוה עשך נוטה שמים ויסד ארץ ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק: מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו: ואנכי יהוה אלהיך רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו: ואשם דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה: התעוררי התעוררי קומי ירושלם אשר שתית מיד יהוה את כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה שתית מצית: אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה: שתים הנה קראתיך מי ינוד לך השד והשבר והרעב והחרב מי אנחמך: בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר המלאים חמת יהוה גערת אלהיך: לכן שמעי נא זאת עניה ושכרת ולא מיין: כה אמר אדניך יהוה ואלהיך יריב עמו הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד: ושמתיה ביד מוגיך אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה ותשימי כארץ גוך וכחוץ לעברים: עורי עורי לבשי עזך ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא:

תרגום

ופריקיא דיי יתכנשון מביני גלותהון ויעלון לציון בתושבחתא וחדות עלם תהי להון דלא פסקא וענן יקר יהי מטל על רישיהון ביע וחדוא ישכחון ויסוף מנהון מבית ישראל דוונא ותינחתא: אנא אנא הוא מנחמכון ממן אתון דחלין מאנשא דמאית ומבר אנשא די כעסבא חשיב: ואתנשיתא פולחנא דיי דעבדך דתלא שמיא ושכליל ארעא ודחלתא תדירא כל יומא מן קדם חמת מעיקא כמא דמתקנין לחבלא וכען אן היא חמת דמעיקא: מוחי פורענא לאתגלאה ולא ימותון צדיקיא לחבל ולא יחסרון מזוניהון: ואנא יי אלהך דנזיף בימא והמן גלוהי יי צבאות שמיה: ושויתי פתגמי נבואתי בפומך ובטלל גבורתי אגינית עלך לקיימא עמא דאמיר עליהון דיסגון ככוכבי שמיא ולשכללא כנישתא דאמיר עליהון דיסגון כעפרא דארעא ולמימר לדדיירין בציון עמי אתון: אתרבא אתרבא קומי ירושלם דקבלת מן קדם יי ית כסא רחימתי' ית פילי כסא דילווטא שתית אעדיתי: לית דמנחם לה מכל בנין דילידת ולית דמתקף בידה מכל בנין דרביאת: תרתין עקן אתאה עלך ירושלם לא יכילית למיקם כיד ארבע ייתין עלך ביזא ותברא וכפנא וחרבא לית די מנחמניך אלהן אנא: בנך יהון מטרפין רמן בריש כל שוקיא כמזרקי מצדן מלן חימתא מן קדם יי מזופיתא מן קדם אלהיך: בכן שמעי כען דא מטלטלתא ודרויא מן עקא ולא מן חמר: כדנן אמר ריבונך יי ואלהיך דעתיד למיעבד פורענות דין עמיה הא קבלית מן ידיך ית כסא דילווטא ית פילי כסא דחימתי לא תוסיפין למשתה עוד: ואמסרינה ביד דהוו מונן ליך דהוו אמרין לנפשיך אמאיכי ונעידי ואמאיכת כארעא יקריך והוית כשוק לעדן: אתגלא אתגלא לבשי תוקפיך ציון לבשי לבושי תושבחתיך ירושלם קרתא דקודשא ארי לא יוספון ויעדון ביך עוד ערלין ומסאבין:

מסרה

לקבץ. ואנכי תולעת ולא איש. ואנכי נטעתיך שורק. ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים. וכל תריסר ר"פ דכוו' ואנכי: ובצל ג' בקריא וסי' ובצל ידי כסיתיך. ובצל כנפיך אחסה. ובצל כנפיך ארנן: ארץ י"ד קמצין וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י"ד: אדניך ב' וסימ' אדניך יי' ואלהיך יריב עמו. כי הו' אדניך והשתחוי לו: עורי עורי ד' דסמיכי בקריא' וסי' עורי עורי דבורה עורי עורי ב' בפסו'. לבשי עז זרוע יי'. לבשי עזך ציון לבשי בגדי תפארתך:

התנערי מעפר׳ דרך משל על כן אמ׳ שבי כי היא הוא סוכבת בעפר: התפתחי מוסרי צוארך ׳הטעם שלא תהי עוד תחת ממשלת גוי: כי חנם נמכרתם ׳מכרתי אתכם לגוים והטע׳ בלא כסף וכן אגאלכם חנם כי הטעם כמה רעות עברו אל עמי באו כי בתחלה ירד אל מצרים לגור ושם ענה: ואשור באפס דבר׳ כמו בלא דבר כמו חנם עשקו הטעם על גלות אשור: ועתה מה לי פה׳ עוד דרך משל כלשון בני אדם או מה לי פה אחרים: כי לקח עמי חנם. בבבל ובאדום ובכל גוי׳ ומושליו הם גדולי ישראל והנכון שהם כמו על כן יאמרו המושלים בואו חשבון: יהילילו. בהראות הא׳ הבנין: מנואץ. התיו מבולע וכן הוא מתנואץ: לכן ידע עמי שמי׳ כאשר אומר הנני מה׳ אחר שאושיעך וזה הטעם הנני. מה באו מבניין נפעל מ מגזרת וכי תאוה הוא לעינים והאות׳ כי הנ״ון שורש אינו אמת אע״פ שתמצא זאת הלשון בלשון חכמינו: מלך אלהיך. זה הוא הנני: קול. צופים שים לך וכלם ישאו קול לבמרך: כי עין בעין. כי כלם יראו בעיניהם שסב ה׳ ציון וכמוהו אשר עין בעין נראה אתה יי׳: פצחו. לשון בזות וכן בלשון קדר הנה הוא כטעם דיבור: חשף. הטעם הראה גבורתו כגבור שיהרוג בכח זרועו: כל אפסי ארץ. ויש אומרים קצות הארץ בלא חבר רק מהטעם ואחרי׳ אמרו כי כמהו ואשור באפס עשקו כאילו אמ׳ בחפשו ועוד כמוהו אני ואפסי ויש אומרי׳ שהאלף נוסף כמו פיסת בר והנכון בעיני שהוא כמו מי אפסים ואל תתמ׳ כי הפסוק ישים יד ורגל ובטן ופה ו והטע׳ ידוע שהמדבר הוא בן אדם וכן ה השומע ישים הדברים בדרך משל כאילו הם על צורת בן אדם ל להבין השומעים: סורו׳ אמר רבי משה הכהן ז״ל צאו מתוכה של בבל והנכון בעיני שמלת סורו סורו שמא על הגולה שהיא בינות הגוים סורו סורו פ פעמים דרך מהירות כמו סורה אדוני: צאו משם. כל אחד ואחד ממקום גלותו: טמא אל תגעו. שיבדלו מאומות העולם: צאו מתוכה. כל אחד ממדינת גלותו כי אין בכל הפרשיות למעלה זכר בבל: הברו נושאי. בנין נפעל והיה ראוי להדגש בעבור אות הכפל: נשאי כלי יי׳. הם ישראל נושאי התורה ויש אומ׳ על הלוים שהם נושאי הארון והראשון נכון בעיני: כי לא בחפזון תצאו. כאשר יצאתם ממצרים: כי הולך לפניכם. כבוד השם וטעם מאספכם בעבור שהם מפוזרים בגלות ולפי דעתי כי השם יקבץ אתם כי הכבוד הולך לפניהם ואחריהם כמו מאסף לכל המחנות: והנה ישכיל עבדי. זאת הפרשה קשה מאד אמרו בעלי פלוגתינו שהוא רמז לאלהיהם ויפרשו עבדי הגוף וזה לא יתכן כי הגוף לא ישכיל ואפי׳ כשאדם חי ועוד מה טעם יראה זרע יאריך ימים והוא לא היה לו כך ועוד יאריך ימים ולא היה כן ועוד ואת עצומים יחלק שלל והראיה גמורה כי למעלה כי הולך לפניהם יי׳ והם ישר׳ ואחר כך רני עקרה והיא כנסת ישרא׳ והנה טעם עבדי כל מי שהיה בגלות מישרא׳ והוא עבד השם ורבי׳ פירשוהו על משיח בעבור שאמרו קדמונינו ז״ל כי ביום שחרב בית המקדש נולד משיח והוא אסור בזיקי׳ והנה אין טעם לפסוקי׳ רבים כבזה וחדל אישי׳ מעוצר וממשפט לוקח ויתן את רשעי׳ קברו ומה טעם יראה זרע יאריך ימים והגאון רב סעדיה ז״ל פירש כל הפרשה על ירמיה ויפה פירש וטעם יזה גוים רבים בפיו בדרך נבואתו גם כתב בתחלת ספרו כיונק לפניו כי קטן היה כאשר כתובה ויי׳ הפגיע בו והוא חטא רבים נשא׳ כי כן כתב זכר עמדי לפניך לבקש עליהם טובה כשה לטבח יובל וכן כתב ואני ככבש אלוף יובל לטבח ופירש ואת עצומים יחלק שלל על ארוחה ומשאת שנתן לו רב טבחים. והנכון בעיני כי כל הפרשה דבקה כימה טעם להזכיר ירמיהו אחר הנחמות ולפני הנחמות והנה ידבר על כל עבד יי׳ שהוא בגלות או יהיה עבדי כמו ישראל עבדי וזה קרוב מזה והנה ישכיל יבין עבדי כי עוד ירום ונשא מבנין נפעל: כאשר שממו עליך: כמו ושממו עליה אויביכם והטעם שישתוממו כל מי שיראה עבד השם וטעם רבים הגוים וטעם כן כאלו אמר היה כן: כן משחת מאיש והנה משחת תאר השם ותארו בא על דרך דתנו וזה דבר ידוע כי כמה גוים יש בעולם שיחשבו כי צורת היהודי משונה מכל הצורות וישאלו הים ליהודי פה או עין כן בארץ ישמעאל ובאדום: כן

בכסף ט״ו רפין וסימ׳ נמסר ביהושע סימ׳ כ״ב: לקח ה׳ ג׳ פתחין וב׳ קמץ וסימ׳ וישלחוני׳ אלהים מגן עדן׳ ויאמר לאמו אלף כסף. ועתה כה לי פה נאם. אילין ג׳ קדמאי קמצין. אם תראה אתי לקח. מעצר וממשפט לקח׳ וא׳ ולקח מהם קללה. ב׳ בתראי פתחין: נשאו ו׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר מטות.

התנערי מעפר קומי שבי ירושלם
התפתחו מוסרי צוארך שביה בת־
ציון: כי כה אמר יהוה
חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו:
כי כה אמר אדני יהוה מצרים ירד־
עמי בראשנה לגור שם ואשור
באפס עשקו: ועתה מה לי פה
נאם יהוה כי לקח עמי חנם משלו
יהילילו נאם יהוה ותמיד כל היום
שמי מנאץ: לכן ידע עמי שמי לכן
ביום ההוא כי אני הוא המדבר
הנני: מה נאוו על־
ההרים רגלי מבשר משמיע שלום
מבשר טוב משמיע ישועה אמר
לציון מלך אלהיך: קול צפיך
נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין
יראו בשוב יהוה ציון: פצחו רננו
יחדו חרבות ירושלם כי נחם יהוה
עמו גאל ירושלם: חשף יהוה את
זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו
כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו:
סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו
צאו מתוכה הברו נשאי כלי יהוה:
כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא
תלכון כי הלך לפניכם יהוה
ומאספכם אלהי ישראל:
הנה ישכיל עבדי
ירום ונשא וגבה מאד: כאשר
שממו עליך רבים כן משחת
מאיש מראהו ותארו מבני אדם:

אתנפצי מעפרא קומי תיבי על כורסי יקרא ירושלם אתפסקו חנקי צווריכון שבויי כנשתא דציון: ארי כדנן אמר יי מגן אזדבנתון ולא בכסף תתפרקון: ארי כדנן אמר יי אלהים למצרים נחת עמי בקדמיתא לאתותבא תמן ואתורא בלמא אנסיה: וכען עתידנא למיפרק אמר יי ארי אזדבן עמי מגן עממיא דשליטו בהון משתבחין אמר יי ותדירא כל יומא על פולחן שמי מרגזין: בכן יתרבא בעממיא שמי בכן בעידנא ההוא תדעון ארי אנא הוא דממליל ומימרי קיים: מה יאין על טורי ארעא דישראל ריגלי מבסר משמע שלם מבסר טב משמע פורקן אמר לכנשתא דציון אתגליאת מלכותא דאלהיך: קל פרנסיך דמרימין קלהון כחדא משבחין ארי בעיניהון יחזון גבורן די עבד יי כד יתיב שכינתיה לציון: בועו ושבחו כחדא חרבת ירושלם ארי עתיד יי לנחמא עמיה פריק ירושלם: גלא יי ית דרע קודשיה לעיני כל עממיא ויחזון כל דבסייפי ארעא ית פורקנא דאלהנא: אתפרשו אתפרשו פוקו מתמן במסאב לא תקרבון פוקו מגוה אתבחרו נטלי מני בית מקדשא דיי: ארי לא בבהילו תפקון מביני עממיא ובערוקי לא תתובלון לארעכון ארי מדבר קדמיכון יי ועתיד לכנשא גלותכון אלהא דישראל: הא יצלח עבדי משיחא ירים ויסגי ויתקוף לחדא: כמא דסברו ליה בית ישראל יומין סגיאין דהוה חשוך ביני עממיא חיזויהון וזיוהון מבני אינשא:

וכשמואל חלק ב׳ סימ׳ י״ח: עין בעין ג׳ וסימ׳ אשר עין בעין נראה אתה. ולא החס עינך. קול צופיך נשאו קול: ישועת ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר בשלח: בחפזון ג׳ ומ״ל בקריא׳ וסימ׳ ואכלתם אתו בחפזון. כי בחפזון יצאת מארץ מצרים. כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה: ונשא י״ב וסימ׳ בסדר תרומה:

רשי

התנערי. אישקורא״ה בלע״ז כמנער את הטלית: קומי. מן הארץ מגזרת לארץ תשב: שבי. על הכסא: התפתחי. הוי כתרת: מוסרי. קרינ״לם בלע״ז: שביה. כמו שבויה: חנם נמכרתם. על עסקי חנם הוא יצר הרע שאינו לכם לשכר: ולא בכסף תגאלו. אלא בתשובה: מצרים ירד עמי וגו׳. הם המצרים היו להם קצת חוב עליהם שנתנו להם אכסניא וכלכלום אבל אשור באפס ובחנם עשקו: מה לי פה. למה אני שוהא ומשהא בני כאן: יהילילו. מתפארים לאמר ידנו רמה: מנואץ. מתנאץ והרי זה דוגמת ושמע את ה הקול מדבר אליו: ידע עמי. כשאגאלם יכירו כי שמי ארוך שליט ומוש׳ כמשמעו: לכן ביום. גאולתם יבינו כי אני הוא המדבר והנני קיימתי: צופיך. צופים שמעמידין על החומות והמגדלים לבשר ולראות מי בא לעיר: חשף. גלה: צאו מתוכה. מתוך אדום כיכל נחמו׳ האלו האחרונות אינו אלא על גלות אדום: טמא אל תגעו. שקץ יהיו לכם מליגע בם: הברו. הטהרו: נשאי כלי יי׳. הכהנים והלוים שהייתם נושאים כליו ב במדבר: כי הולך לפניכם. שני דברים שבסוף המקרא הזה מ מיישבין שני דברים שבראשו. כי לא בחפזון תצאו מה טעם כי הולך לפניכ׳ יי׳ לנחותכם הדרך ומי ששלוחו מקדי׳ לפניו לנחותו הדרך אין יציאתו בחפזון: ובמנוסה לא תלכון לפי שמאספכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף כמו ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנו׳ ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנחשלים ואת ה הנכשלים וכן הוא אומ׳ ביהושע והמאסף הולך אחרי הארון: הנה ישכיל עבדי. הנה באחרית הימים יצליח עבדי יעקב צדיקי׳ שבו: כאשר שממו. כאשר תמהו עליה עמים רבים בראותם שפלותם ואמרו זה אל זה כמה משחת מאיש מראהו ראו מה תארם חשוך משאר בני אדם כן כאשר אכתוב ראו׳ בעיניכו: כן

אבן עזרא

כן יזה · זה הטעם כמו ידום וכיפא כאשר היה כן אמתנו שנחשת תוארו בעיני הרואים כן יבא זמן שיכים מהם וטעם יזה ישפוך דמיהם אז יקפצו מלכי פיהם והנה עליו כמו בשבילו: אשר לא ספר להם ראו · שלא עלה על לב הגוים שתהיה לישראל תשועה: מי · אז יאמרו הגוים מי האמין מי היה מאמין שתהיה כשמועה הזאת ששמענו:

וזרוע יי׳ על מי נגלתה · לעולם כאשר נגלה על אלה: ויעל · והנה הוא עבד השם מישראל או כל ישראל לפני השועה כיונק כמו ילכו ינקותיו: וכשרש מארץ ציה · שלא יתן פרי שלא יגדל: לא תאר לו · פירושו כמו ותארו תבני אדם: ונראהו ולא מראה · ולא משרת עמנו ואחר עמו וכן הוא ולא נחמדהו וכמוהו מתן בסתר יכפה אף: נבזה וחדל אישים · חדל להחשב עם אנשים: איש מכאובו׳ · עבד השם ואם על הכל הטעם כמו איש מלחמה והוא קרוב מטע׳ עצם והוא סמוך וטעם מכאובו׳ וחלי בצר הגלות: וכמסתר פנים ממנו · יש עד היום הזה גוי כאשר יראה יהודי יסתיר פניו ממנו והטע׳ שלא יראנו להושיעו: אכן · זה הוא ראש הפסוק אנחנו היינו מחליאים והוא היה נושא מכאובינו שהיינו מכאיבים אותו היה סובל ואנחנו חשבנו שהוא נגוע מגזרת והנה הנגע עמד בעיניו: מוכה אלהים · סמוך שהשם הכהו ועינהו עד הנכון שהאלהי׳ ראויין לבוא עלינו בעבור כי תורתינו שכל הבל ובאו על ישר׳ שתורתם תורת אמת ושער כולנו כצאן תעינו: והוא מחולל · מגזרת חלל ומוסר שיתמיד שלומינו והוא עליו והעד ובחבורתו נרפא לנו וטעם מחולל כי השם יפקוד על הגוים בעבור שצערו ישראל וכתי׳ ונקיתי דמם לא נקיתי וטעם מוסר שלומינו ידוע כי כל זמן שישראל בצער הגלות ויהיה שלום לגוים הלא תראה כתו׳ על עת הישועה והיתה עת צרה ועוד כתו׳ כאשר השיבו המלאכים כי כל הארץ יושבת ושוקטת וענה המלאך עד מתי לא תרחם ירושלם הטעם כי כל זמן שיש לגוים השקט לא תרוחם ירושלם: כולנו · באחרונה יכירו האמת והנה הוא דבק עם נגוע ומוכה אלהים וכמוהו אך שקר נחלו אבותינו: הפגיע · מגזרת ויפגע במקום: עון · במקום הזה כמו עונש כמו אם יקרך עון כי לא שלם עון האמרי ויגדל עון בת עמי ויש אומרים מגזרת ואל תפגע בי ויהיה פי׳ עון כולנו כמשמעו והטעם כי יפגע בעבור היות שלום בעולם כטע׳ ודרשו את שלום העיר לכן מלת עון תבא קמה עם הפגיע בו: נגש · מבנין נפעל: ולא יפתח פיו · ואין צורך לפרש זה כי כל יהודי כן הוא בגלות כי בשעה שיוכה לא יפתח פיו לדבר אף כי הוא הצדיק שבהם שלא יתעסק בעולמו כי אם בעבודת השם ולא יכיר שר או גדול שיעמד לו בפרץ בקום עליו אדם ולא יפתח פיו והטעם בכל עת: מעצר · והנה השם גואל ישראל והאמת צדיקי ישראל: לוקח · השם לקחו מעוצר והוא היה עצור במשפט משפט נקמות: ואת דורו מי ישוחח · כמו או שיח לארץ ותורך והטעם מי היה מגיד לאנשי דורו שיהיה כן והוא כבר היה כמו נגזל מארץ חיים: מפשע עמי · דברי כל גוי וזה שהנגע שיהיה לישראל היה מפשעינו כמו מחולל מפשעינו והנכון שהוא כן ומפשע עמי יבא הנגע להם בעבור מלת למו שהוא כמו להם: ויתן · יש מפרשים על מתי גלות ויש אומרים שמלת במותיו מגזרת ואתה על במותימו תדרוך והטעם בבין שיושם על הקבר והנה יהיה במותיו כמו קברו: ואת

מכאובות ל׳ וכתי׳ כן

חכה ל׳ יתקן יוד כתי׳ יוד חכי חרב במלחמ׳

לקח ב׳ ל׳ מכתות קמץ

מסורה

ואשר לא ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא: אישים ג׳ בקריא׳ ומ״ל וסימ׳ נבזה וחדל אישים · את אישים פעלי און · אליכם אישים אקרא: נגש ד׳ וסימ׳ צר לו כי נגש העם · ואיש ישראל נגש · נגש והוא נענה · וסא מונה תחת ירהבו ונגש חורש בקוצר · בקצת ספרי מסרה מסרו יען כי נגש העם הזה דספרא במקום צר לו כי נגש העם הזה דבשמואל והוא שבוש נפל בספרי כי הדין דספרא הוא בשין והוא נמנה עם ד׳ נגש בשין שיש בקריא וזה נמנה עם הד׳ בסין דאית בקריא׳ ועוד כי בספרי המדויקים נמסר על נגש דספר׳ לית דכוו׳ בספרא ואע״ג דאיכא פלוגתא בקריא לדעת בעלי המסרה הוא בשין:

ישעיה

כן יזה גוים רבים עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא־ספר להם ראו ואשר לא־שמעו התבוננו: מי האמין לשמעתנו וזרוע יהוה על־מי נגלתה: ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה לא־תאר לו ולא הדר ונראהו ולא־מראה ונחמדהו: נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חלי וכמסתר פנים ממנו נבזה ולא חשבנהו: אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומענה: והוא מחלל מפשענו מדכא מעונתינו מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא־לנו: כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו: נגש והוא נענה ולא יפתח־פיו כשה לטבח יובל וכרחל לפני גוזזיה נאלמה ולא יפתח פיו: מעצר וממשפט לקח ואת־דורו מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים מפשע עמי נגע למו: ויתן את־רשעים קברו

תרגום

כן יבדר עממין סגיאין עלוהי ישתקון מלכין ישוון ידיהון על פומיהון ארי דלא אשתעיאו להון חזו ודלא שמעו אסתכלו: מן הימין לבשורתנא דא ותקוף דרע גבורתא דיי כדון על מן אתגליאת: ויתרבא צדיקא קדמוהי הא כלבלבין דפרחן וכאילן דמשלח שורשוהי על נגרין דמיין כן יסגון תולדת קודשא בארעא דהוות צריכא ליה: לא חזו חולא חזויה ולא אימתיה אימת הדיוט ויהי זיו קודשא זיויה דכל דיחזיניה יסתכל ביה: בכן יהי לבוסרן ויפסק יקר כל מלכוותא יהון חלשין ודוון הא כאינש כיבין ומזומן למרעין וכמא דהות מסלקא אפי שכינתא מננא בסירין ולא חשיבי: בכן על חובנא הוא יבעי ועויתנא בדיליה ישתבקון ואנחנא חשיבין כתישין מחן מן קדם יי ומענן: והוא יבני בית מקדשא דאיתחל בחובנא איתמסר בעויתנא ובאולפניה שלמא יסגי עלנא ובדנתינהי לפתגמוהי חובנא ישתבקון לנא: כולנא כענא אתבדרנא גבר לקביל אורחיה גלינא ומן קדם יי הות רעוא למשבק חובי כולנא בדיליה: בעי והוא מתתב ועד לא פתח פומיה מתקבל תקיפי עממיא כאמרא לנכסתא ימסר וכרחלא דקדם גזזהא שתקא ולית לקבליה דפתח פומיה ממליל מילא: מיסורין ומפורענו יקרב גלותנא ופרישן דיתעבדן לנא ביומוהי מן ייכול לאשתעאה ארי יעדי שולטן עממיא מארעא דישראל חובין דחבו עמי עד לותהון ימטי: וימסר ית רשיעיא לגיהנם

רשי

כן יזה גוים רבים · כן עתה גם הוא תגבר ידו וידה את קרנות הגוי׳ אשר זירותו: יקפצו · יסגרו פיהם מרוב תימהון כיכבוד אשר לא ספר להם על שום אדם ראו בו: התבוננו · איסתכלו: מי האמין לשמועתנו · כן יאמרו איש לרעהו אילו היינו שומעים מפי אחרים מה שאנו רואין אין להאמין: וזרוע יי׳ · כזאת בגדולה והוד על מי נגלתה עד הנה: ויעל כיונק לפניו · העם הזה לפני בא לו הגדולה הזאת עם שפל היה מאד ועלה מאליו כיונק מיונקות האילנות: וכשורש · עלה מארץ ציה: לא תאר · היה לו מתחלה ולא הדר: ונראהו ולא מראה ונחמדהו · וכשראינוהו מתחלה באין מראה היאך נחמדהו · ונחמדהו תמוה הוא: נבזה וחדל אישים · היה כן דרך הנביא הזה מזכיר כל ישראל כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ועתה שמע עבדי יעק׳ ואף כאן הנה ישכיל עבדי בבית יעקב אמר ישכיל לשון הצלחה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל: וכמסתר פנים ממנו · מרוב בושתם ושפלותם היו כמסתירי פני׳ ממנו חבושי פנים בטמון כדי שלא נראה אותם כאדם מנוגע שמסתיר פניו וירא מהביט: אכן חליינו הוא נשא · אכן לשון אבל בכל מקום אבל עתה אנו רואי׳ שלא מחמת שפלותו בא לו אלא מיוסר היה ביסורין להיות כל האומות מתכפרות ביסוריהן של ישרא׳ · חלי שהיה ראוי לבא עלינו הוא נשאן: ואנחנו חשבנוהו · אנו היינו סבורי׳ שהוא שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה מפשעינו ומדוכא מעונינו: מוסר שלומינו עליו · באו עליו יסורי השלום שהיה לנו שהוא היה מיוסר להיות שלום לכל העולם: כולנו כצאן תעינו · עתה נגלה כי כל האומות תעו: הפגיע בו · נעתר על ידו וכתרגם על עון כולנו שלא החריב עולמו · הפגיע אשפריאי״ר בלע״ז לשון תחנה: נגש והוא נענה · נגש הנה בנוגשים ודוחקים: והוא נענה · באוכלת דברים סורפרלי״ץ בלע״ז: ולא יפתח פיו · סובל היה ושותק כמו השה אשר לטבח יובל וכרחל אשר לפני גוזזיה נאלמה · ולא יפתח פיו מוסב על שה לטבח יובל: מעוצר וממשפט לוקח · הנביא מבשר ואומר כי זאת יאמרו האומות באחרית הימים כשיראו כשנלקח מן העוצר שהיה עצור בידם וממשפט היסורין שסבל עד עתה: ואת דורו · שנים שעברו עליו: מי ישוחח · את התלאות אשר מצאוהו: כי נגזר · היה מתחלה וגולה מארץ חיים היא ארץ ישראל אשר מפשע עמי בא הנגע הזה לצדיקים שבהם: ויתן את רשעים קברו · מסר את עצמו להקבר ככל אשר יגזרו עליו רשעי האומות שהיו קונסין עליהם הריגה וקבורת חמורים במעי הכלבים: את רשעים · לדעת הרשעים נתרצה ליקבר ולא יכפור באלהים חיים: ואת

ואת עשיר · כמו ואת רשעי' והטעם הגוים שהם עשירי' כנגד ישר' והנכון בעיני שטעם הפסוק שכל כך היה ישר' נבזה בגלו שהיה רוצה שימות עם הגוי' כמו תמות נפשי עם פלשתי' והכתוב אמ' ויתן על מחשבתו כמו וילחם בישרא' על בלק והעד כי זה מרוב הבזה שאמ' על לא חמס עשה כי הגוים יבזרו ישר' חנם ולא בעבור מעשה שעשו ולא דבור רע שידברו שהוא נכון להתפרש לשני ענינו' ואם טען טוען והלא במות לא תשתכ' במלת על במותימו ומדוע השתנה במלת במותיו יש להשיב כי זאת המלה תבא על שנים משקל' כמו סריסי פרעה וסריסי המלך ׃ וי' חפץ דכאו · כמו דברו לשלום שהבנין הכבד הדגום ׃ החלי · מבעלי הה"א בא על דרך הא"ף ואף כי משכאכו תחלואים אשר חלה יי' בה

לרבים ד' בקריא' וסימ' מעמל נפשו יראה · והגביר ברית לרבים · שק ואפר יצע לרבים · ומשכילי' עם יבינו לרבים · וב' ברבים ועשה למבצרי מעזים · לכן אחלק לו ברבים ׃ יתו ה' בקריא' וסימ' מן הגוים אשר אמר יי' דמלכים · ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי · ודרך ענוים יטו · ודבתריה ועל בגדים חבולים יטו אצל כל

ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במתיו על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו׃ ויהוה חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהוה בידו יצלח׃ מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונתם הוא יסבל׃ לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע׃

רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא חלה כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר יהוה׃ הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי׃ כי ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו׃ אל תיראי כי לא תבושי ואל תכלמי כי לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד׃ כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא׃ כי כאשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך׃ ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך׃ בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה׃

וית עתירי ניכסיא דאנסו במותא דאבדנא בדיל דלא יתקיימון עבדי חטאה ולא ימללון ניכלין בפומהון׃ ומן קדם יי הות רעוא למצרף ולדכאה ית שארא דעמיה בדיל לנקאה מחובין נפשהון יחזון במלכות משיחהון יסגון בנין ובנן יורכון יומין ועבדי אוריתא דיי ברעותיה יצלחון׃ משעבוד עממיא ישיזיב נפשהון יחזון בפורענות סנאיהון יסבעון מביזת מלכיהון בחוכמתיה יזכי זכאין בדיל לשעבדא סגיאין לאוריתא ועל חוביהון הוא יבעי׃ בכן אפליג ליה ביזת עממין סגיאין וית ניכסי כרכין תקיפין יפליג עדאה חלף דמסר למותא נפשיה וית מרודיא שעביד לאוריתא והוא על חובין סגיאין יבעי ולמרודיא ישתביק בדיליה׃ שבחי ירושלם דהות כאיתא עקרא דלא ילידת בועי תושבחא ואודאי דהות כאיתא דלא עדיאת ארי סגיאין יהון בני ירושלם צדיתא מבני רומי יתיבתא אמר יי׃ אפתאי אתר בית משריך וקרוי ארעיך יתבי לא תמנעין אסגאי עם משיריתיך ושלטוניך תקיפי׃ ארי לדרומא ולציפונא תתקפין ובניך עממין ירתון וקירוין צדיין ייתבון׃ לא תדחלין ארי לא תבהתין ולא תתכנעין ארי לא תתכלמין ארי בהתת עולמותיך תתנשין וחסודי ארמלותיך לא תידכרין עוד׃ ארי מריך ועבדיך יי צבאות שמיה ופרקיך קדישא דישראל אלהא כל ארעא יתקרי׃ ארי כאיתא שביקא ועיקת רוח רעיך שכינתא דיי וכאיתת עולימין דאתרחקת אמר אלהיך׃ בשעא זעירא סלקית אפי שכינתי זמן זעירא מינך ובטבוות עלם דלא פסקן ארחים עלך אמר פרקיך יי׃

מזבח · יטו אביונים מדרך ׃ ואשת ו' בקריא' וסימ' ואשת נח ושלשת נשי בניו · ואשת נעורים כי תמאס · הוא חברתך ואשת בריתך · ואשת איש נפש יקרה · ואשת מדינים נשתוה · ואשת חצרון אביה ׃

רשי

ואת עשיר במותיו · ולרעת המושל מסר עצמו בכל מיני מות שנגזר עליו על לא רצה לקבל עליו כפירה לעבו' רעה ולחמוס חמס ככל הגוי' אשר גר ביניהם ׃ ולא מרמה בפיו · לקבל עליו ע"ז באלוה ׃ וי' חפץ דכאו החלי · הקב"ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב לפיכך החלה אותו ׃ אם תשים אשם נפשו וגו' · אמר הקב"ה אראה אם תהא נפשו כ כתנת ומסרת בקדושתי להשיב לי אשם על כל אשר מעל אגמול לו גמולו ויראה זרע וגו' · אשם זה לשון כופר שנותן אדם למי שחטא לו אמינדא בלע"ז כענין שנאמר בפלשתי' אל תשיבו אותו ריקם כי השב תשיבו לו אשם ׃ מעמל נפשו · היה אוכל ושבע ולא היה גזל וחומס ׃ בדעתו יצדיק צדיק · היה שופט עבדי משפט אמת לכל הבאים לדין לפניו · ועונותם היה סובל כדרך כל הצדיקים שנאמר אתה ובניך תשאו את עון המקדש ׃ לכן · על עשותו זאת אחלק לו נחלה וגורל ברבים עם האבות ה הראשונים ׃ הערה למות נפשו · לשון ותער כדה ׃ ואת פושעים נמנה · שבל יסורין כאילו חטא ופשע והוא בשביל אחרים נשא חטא הרבים ׃ ולפושעים הפגיע · על ידי יסוריו שבאת על ידו טובה לעולם ׃ רני עקרה · ירושלם אשר היתה כלא ילדה ׃ לא חלה · לשון לידה הוא שהיולדה על ידי חיל וחבלים יולדת ׃ מבני בעולה · בת אדום ׃ יטו · למרחוק ׃ מיתריך · הם חבלים דקים התלוים בשולי ה אהלים וקשורים ביתדות שקורין קביל"ש בלע"ז ותוקעין בארץ ׃ תפרוצי · תגברי ׃ עלומייך · נעוריך ׃ כי תמאס · כשתמאס פעמים שכועס עליה מעט ׃ בשצף קצף · מנחם פתר חרי אף ודונש אמר כמעט קצף כמו ברגע קטן עזבתיך וכן תירגם יונתן ׃ ובחסד עולם · שיתקיים עד עולם ׃ כי

אבן עזרא

והנה חפץ דכאו לייסרנו בגלות ׃ אם תשים אשם נפשו · שיתודה ויודה והטעם אם תשי' נפשו אשמתו לנגדו יראת השם ב יראה בנים ויאריך ימי' שיראה הוא ובניו בישועת השם והנה ידבר על הדור שישובו לשם לדעת השם בגעת קץ ביאת המשיח ׃ וחפץ יי' בידו יצלח · הטעם על התורה שישובו הגוים לדת השם ׃ מעמל · הטעם השכר שיקבל על אשר סבל יראה חפצו או יראה טוב עד שישבע · בעבור כי בדעתו י יצדיק רבים והם הגוי' שילמדום ישרא' לעשות התורה וטע' ועונותם הוא יסבול שיתתף ישראל עם צער הגוים ברוב עונותם לא כ כאשר עשו הם לישר' או הטע' שיתפלל לשם בעד הגוים כטע' ואם משפחת מצרים לא תעלה וזה הנכון ב בעיני כי הפסוק הבא אחריו לעד ׃ לכן · כל המפרשי' אמרו כי זה הפסוק דרך משל על המתים על ייחוד השם וטעם רבים כמו גדולים כמו על כל רב ביתו והם הנביאים ו והעצומים הם האבות הטעם שיהיה חלק מתי הייחוד עם ה הנביאים וידענו כי זה דבר אמת הוא רק איננו מטעם הפרשה והנכון בעיני כי הוא כן לכן אתן לישראל חלק בז ושלל מגוים רבים ואת עצומים כמו בנאתי את העיר תחת זה שכר בעבור כי הערה נפשו למות וי"א כמו גלה והטעם בפרהסיא והנכון ב בעיני שהוא כמו ותער כדה ואם הם שנים בביזוי' והעד אל תער נפשי כטעם שפך ׃ ואת · וטעם · פושעי' שפשעו בשם כן היו ישרא' נחשבים ׃ והוא חטא רבים נשא · כי בעבור בצרם היה שלום לכל הגוים והחטא שהיו ראוי' הם לשאתו היה ישראל נושאו ׃ ולפושעים · בעבור הפושעים יפגע בשם כטעם דרשו את שלום העיר והנה פירוש ולפושעי' הגוים · והנה פירשתי לך כל הפרשה ולפי דעתי כי הנה ישכיל עבדי הוא שאמ' הנביא עליו הן עבדי אתמך בו ויאמ' לי עבדי אתה וכן כתוב בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים וכת' גוי נתתי למכים והסוד כאשר רמזתי בחצי הספר והנה כל הפרשיות דבקות זאת עם זאת ׃ רני עקרה · כנסת ישרא' עקרה לא ילדה והיא עקרה והטעם שמעט מספר ישראל ׃ פצחי גם בהלי פירשתיו ׃ לא חלה · מגזרת חיל וכן הוא פצחי רנה וצהלי עקרה אשר לא חלה על דעת ר' משה הכהן ז"ל ועל דרך האמת כל אומה שיש לה בעל והוא מלך ׃ הרחיבי · טעם הרחיבי מקום בעבור רוב בנים ׃ יטו · שב אל בני שוממה או תחסר מלת נוטים כמו ויאמר ליוסף · וטעם אל תחשוכי כמו אל תמנעי אותם שיטו יריעות אהלך ׃ מיתריך · מיתרי האהל והנה הטעם המדינות והכפרים ׃ כי · תפרוצי · כמו כי תרבו וכמוהו ופרצת ימה ויש מפרשי' שהוציאוהו מגזרת פרץ ׃ וזרעך גוים יירש · פירוש כי ימין ושמאל תפרוצי ויושבו זרעך ׃ אל · תחפירי · כמו וחפרה הלבנה וטעם ש' תיראי בהיותך בגלות ׃ עלומיך · רמז לגלות עלומיך או רמז לבית ראשון וגם שני שהיו רעות רבות לישרא' מעורבות בימי מלכותם ׃ אלמנותיך · חסרון המלכו' ׃ כי · מלת בועליך על לשון רבים וכן עושיך כמו ישמח ישרא' בעושיו על דרך מלת אלהים ואדונים כאשר פירשתי בספר בראשית והנה טעם בועליך כמו מלכך ואלהייך כמו אלהי כל הארץ יקרא הטעם כי כל הגוים ישובו לתורת השם וכן כתו' לקרא כלם בשם יי' ׃ כי · בעבור שאמר וחרפת אלמנותיך שהגוים מחרפים את ישרא' שאין להם מלך אמ' השם כאשה עזובה היית ועצובת רוח שעזבה בעלה והנה בעלה חי כאשר אמר כי בועליך עושיך ומלת עצובת שם התואר לא פעול ואם הוא על משקלו על כן כתוב קראך יי' ואשת נעורים כי תמאס אמר השם וכן היית ׃ ברגע · בי"ת ברגע נוסף כבי"ת בתחלה בראשון ויש מפרש שפירש כי הוא מן רוגע הים והעד וברחמים ׃ בשצף · אין רע לו והטע' כמו מעט ׃ ובחסד עולם · הפך רגע הנה הטעם שתעמוד מלכות ישר' לעולם כאשר הוא מפורש בספר רבי' והנה יהיו ימי הגלות ואם ארכו כמו רגע כנגד ימי המלכות שלא יפסקו ׃ כי

כי מי נח · המבול שהיה בימי נח והטעם זאת הגזירה שגזרתי והנחמה שאמרתי וכאשר נשבעתי שלא יעבור מבול כמי נח על הארץ והוא הכתוב ולא אוסיף עוד להכות את כל חי וטעם מקצוף עליך בעבור שהמשילה לאשה עזובה׃ כי. טעם יתכן שימושו ההרים רק חסדי מאתך לא תמוש וברית שלומך ביני וביניך והטעם כבעל עם אשתו ביניהם ברית שלום ׃תמוטינה. כמו תשובבה כי לשון נקבות בפעלים השניים הנראים יבואו על שני משקלים׃ עניה סוערה · כמו הולך וסוער או שהיא עומדת בסערה והיא זאת ירוש׳׃ בפוך · אבן יקרה שחורה ויש אומרים שכמוהו מלת כפך ספיר׃ אבניך · שיבנו בהם׃ בספירים · אבנים יקרות אדומות כאשר פירשתי במגלת איכה׃ ושמתי · אין רע למלת כדכר במקרא והיא אבן יקרה׃ ושמשותיך · מגזרת שמש והן בחלונו׳ ישימו זכוכית וזה מנהג ארמוני ה המלכים והם ה התמשמשות על השער ׃ אקדח · אבן יקרה ואף נוסף והוא מגזרת כי אם קדחה באפי׃ לאבני חפץ · שים לארס חפץ בהם לא ככל האבנים שהם מושלכו׳ אין חפץ בהם ׃ וכל · למודי כמו תלמידי והנה המלה תאר השם ׃ ורב · פועל עתיד בעבור הוי״ו ׃ בצדקה תכונני · מבנין התפעל והתי״ו מבולע והטעם שיעשו צדק ישר״ל בעולם ולא ישפטו הגוים כמשפט המלכים וטעם לא תיראי בעבור העושק והחמס יסיר השם ה המלכות׃ הן · אמר רבי יונה הן גור יגור כמו חבור ואמר כי כמוהו נהרסו תמגורו׳ והטע׳ היתכן שיתחבר חבור כי אם ברשותי על גוי ומגוג מי גר אתך פי׳ מי שהתחבר והיה אתך וסב עליך אז יפול והנכון בעיני כי גור יגור כמשפטו וכן הוא היתכן שיגור עמך גר בארץ שהוא שלי כי אם ברשותי מי שירצה לגור עמך ב בארצי עליך יפל כמו אל הכשדי׳ אתה נופל על פני כל אחיו נפל והטעם שיפיל עצמו תחת רשותך׃ הנה · דרך משל׃ ומוציא כלי · מהאש ויתקנהו וגם אנכי בראתי ה המשחית שישחית כלי החרש׃ כל כלי יוצר · שיוצר עליך להיותו לא יצלח רק ישבר הנה יוצר שהבנין שלא נקרא שם פועלו על משקל יוסר׃ וכל לשון · הנה פירוש זה כל כלי׃ תרשיעי · הטעם שיאשימו הגוים בתורת ישר׳ וישר׳ ירשיעם רשעת דתיהם׃ זאת נחלת עבדי יי׳ · מהשם על התורה או על ארץ הצבי׃ הוי · לשון קריאה כמו הוי כל צמא אלה דברי השם לאומות העולם בימים ההם מי שירצה ללמוד תורה׃ ואשר אין לו כסף · והטע׳ אם אין לו כסף לקנות שאין לו כסף ללמוד׃ שברו · הטעם על החכמה כטעם אכול את המגלה הזאת כי החכמה לנשמה כמאכל לגוף׃ לכו · אלי וטעם ושברו חנם ואכולו בלא כסף וטעם שברו יין וחלב כי שניהם הם כמו מאכל ומשתה וכן יודו חכמי הרפואות וטעם יין וחלב כי התורה כמשלה בהם׃ למה · שיוגיעו עצמם בחכמות נכריות שלא יועילו׃ ואכלו טוב · בדשן · כמו והיה דשן ושמן כטעם תענוג הנשמה במות הגוף או טעמו הטו ולכו ממקומכם אלי כמו שורה אלי׳ תירא׃ ותחי נפשכם · הטע׳ עמידת הנשמ׳ במות הגוף או טע׳ שיחיים המשיח אחר ששבו לדת השם׃ ואכרתה לכם ברית עולם · שלא תמוט בברית וחסד שכרתי עם דוד וכתוב לעולם אשמור לו חסדי ויתכן היות חסדי דוד רמז על המשיח שהוא ממשפחתו כאשר נקרא הנביא ישראל וכאילו הוא כי חסדי דוד נאמנים הם והעד על זה הפסוק הבא אחריו׃ הן עד · זהו המשיח · למ״ד לאומים שורש ויתכן היות לטעם כי המשיח לעד כי אין מלך אחר נגד על העולם׃ ומצוה · אשר יצוה מה שיצוה׃ הן

בפוך ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה דאיזבל· כי תקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי· הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך׃ למודי ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ וכל בניך למודי יי׳· והפך כושי קדמ׳ מל׳׃ לחבל ג׳ וסימ׳ נמסר בריש האי ספר׳ סימ׳ י״ג׃ למשפט ט״ו דגשי׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו׃ למים ה׳ דגשי׳ וסימ׳

ט כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ׃ י כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶנָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃ יא עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים׃ יב וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ יג וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ יד בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ׃ טו הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ טז הֵן אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל׃ יז כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה׃

נה א הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב׃ ב לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם׃ ג הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים׃ ד הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים׃

כיומי נוח דא קדמי דקיימית במימרי דלא יעידון מי טופנא דהוו ביומי נוח עוד על ארעא כן קיימית במימרי דלא יחול רוגזי עלך ולא איזוף ביך׃ ארי טוריא יעידון ורמתא יתפרקון וטובי מיניך ירושלם לא יעידי וקיים שלמי לא יתרחק אמר דעתיד לרחמא עלך יי׳׃ חשיכתא מקבלתא עולבן קרתא דאמרין עלה עממיא לא תתנחמא הא אנא כביש בצריר(א) אבני רצפתי׳ ואשכללינך באבני טבין׃ ואישוי במרגלין אעך ותרעיך לאבני גמר וכל תחומך לאבני צרוך׃ וכל בניך אלפין באוריתא דיי׳ וסגי יהי שלם בנך׃ בזכותא תתקנין אתרחקי מעושקא ארי לא תדחלין ומתבירא ארי לא ייעול עלך׃ הא אתכנשא יתכנשון ליך גלוות עמיך לסופא מלכי עממיא דמתכנשין לאעקא ליך ירושלם בגויך יתרמון׃ הא אנא בריית נפחא נפח נור בשיחורי׳ ומפיק מנא לצורכיה ואנא בריית מחבלא לחבלא׃ כל זין דיתתקן עלך ירושלם לא יצלח וכל לישן דיקום עמך לדינא תחייבינה דא אחסנת עבדיא דיי׳ וזכותהון מן קדמי אמר יי׳׃ ווי כל דצבי למילף ייתי וילף ודלית ליה כסף איתו שמעו ואליפו איתו שמעו ואליפו בלא בדמין ובלא בממון אולפן דטב מחמר ומחלב׃ למא תתקלון כספכון בלא למיכל וליעותכון בלא למסבע קבילו קבילו למימרי ואיכולו דטב ותתפנק בדהנין נפשכון׃ ארכינו אודנכון וקבילו למימרי שמעו ותתקיים נפשכון ואגזר לכון קיים עלם טבוות דוד דמהימנן׃ הא רב לעממיא מניתיה מליך ושליט על כל מלכוותא׃

נמסר בסדר בשלח ובמלכים ב׳ סוף סימ׳ ב׳׃ בלוא ו׳ מל׳ בקריא׳ וסימ׳ הוי כל צמא לכו למים ב׳ בפסו׳· למה תשקלו כסף בלוא לחם ב׳ בפסו׳· ועמי המיר כבודו בלוא יועיל· אם ישך הנחש בלוא לחש׃

רשי

כי מי נח זאת לי · שבועה בידי והולך ומפרש דברו כאשר נשבעתי מעבור מי נח וגו׳׃ כי ההרים ימושו · אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי מאתך לא ימוש׃ סוערה · שלבה סוער ברוחי צרות׃ מרביץ בפוך · רוצף רצפתך באבני נופך׃ כדכד · מין אבן טובה׃ שמשותייך · יונתן תירגם אעך ומנחם חברו עם ישמשוניה ויש פותרין לשון שמש חלונות שחמה זורחת בהן ועושין כנגדו מחיצה במיני זכוכית צבעי׳ לנוי · ומדרש תילים פותר שמשותיך ושמש ומגן שיני החומה׃ לאבני אקדח · יונתן תירגם לאבני גומרין תרגום גחלים פתר אקדח לשון קדחי אש והם מין אבנים טובות בוערות כלפידים והוא קרבונקל״א לשון גחלת ויש פותרין לשון מקדח אבנים גדולות שכל חלל הפתח קדוח בתוכו והמזוזות והמפתן והסף כולן מתוך האבן הם׃ לאבני חפץ · לאבני צרוך׃ רחקי מעושק · כמו התנערי מעפר תרחקי מן העושקים אותך׃ הן גור יגור אפס מאותי · הן ירא יירא ויגור מגזרת רעות אותו שאין אני עמו הוא עשו הרשע וחביריו׃ מי גר אתך · מי אשר כאכף עליך למלחמה או מי גר מי שנתגרה בך · ורבותנו פירשוהו בגרים לומר שאין מקבלין גרים לימות המשיח ואף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשה גר אתך ב בעניותך עליך יפול בעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל׃ הנה אנכי · אשר בראתי חרש המתקן כלי ואני אשר בראתי משחית המחבלו כלומר אני הוא שגיריתי בך את האויב ואני ה הוא שהתקנתי לו פורענות׃ ומוציא כלי למעשהו · לצורך גומרו כל צורכו׃ כל כלי יוצר עליך · כל כלי זיין אשר ילטשוהו ויחדדוהו בשבילך להלחם בך׃ יוצר · לשון חרבות צורים אף תשיב צור חרבו׃ הוי כל צמא · הוי זה לשון קריאה וזימון וקיבוץ הוא ויש הרבה במקרא הוי הוי ונוסו מארץ צפון׃ לכו למים · לתורה׃ שברו · לשון לשבור בר קנו׃ יין וחלב · לקח טוב מיין וחלב׃ למה תשקלו כסף · למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם׃ חסדי דוד · שאגמול לדוד חסדיו׃ עד לאומים · שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פניהם׃ הן

הן גוי לא תדע · גוי לא היית ידעו תקרא מיוחד אליך כטעם לעבדי קראתי: אליך ירוצו · והנה התברר מה שפירשתי: פארך · מלה זרה בדקדוק כי אין כמוה בפעלים השלמי' רק בנחים כמו בשמעתו עבך: דרשו · לפי דעתי כי זאת הפרשה תוכחה על אנשי דורו הטעם אחר שתדעו כי תגאלו מבבל וגם מכל הגוים פעם שנית דרשו השם · וטעם בהמצאו לדורשים כי ידוע שהשם נמצא בכל מקום ובכל עת הנה הטעם קודם חתום הגזרות וכן טעם בהיותו קרוב רמז לשכינה שהיא במקדש: יעזוב · פירוש דרשו השם: דרכו · שהוא כהוג ללכת בה ויעזוב איש און מחשבותיו והנה העקר המחשבה והמעשה: כי ירבה לסלוח · השבות: כי · טעמו כי חשבתם שאגמול לכם רע אעפ שתשובו אליעל

וגוי ד' בקריא' וסימ' ואתם תהיו לי ממלכת · וגוי גדול יעור מירכתי ארץ · וחברו · וגוי לא ידעוך אליך ירוצו: דרשו יי' ג' דסמיכי וסימ' דרשו יי' בהמצאו קראוהו · דרשו יי' ועזו · וחברו דד"ה: לסלוח ב' מל' וסימ' ואל אלהינו כי ירבה לסלוח · דם ונקי: ושמה ח' וסימ' ושמה קברתי את לאה' כי מנגד תראה ·

הן גוי לא תדע תקרא וגוי לא ידעוך אליך ירוצו למען יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך: דרשו יהוה בהמצאו קראהו בהיותו קרוב: יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל יהוה וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח: כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה: כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבתיכם: כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו: כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: תחת הנעצוץ יעלה ברוש תחת הסרפד יעלה הדס והיה ליהוה לשם לאות עולם לא יכרת:

נו כה אמר יהוה שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות: אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל רע: ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה מעל עמו ואל יאמר הסריס הן אני עץ יבש: כי כה אמר יהוה לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי: ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת:

הא עם דלא תדע יפלחינך ועם דלא ידעוך ירהטון לאסקא לך מסין בדיל יי' אלהך ולקדישא דישראל ארי שבחך: תבעו דחלתא דיי' עד דאתון מיין בעו מן קדמוהי עד דאתון קיימין: ישביק רשיעא אורחיה ודרשעא וגבר אניס עשתונוהי ויתוב לפולחנא דיי' וירחים עלוהי ולדחלתא דאלהנא ארי מסגי לסלחא: ארי לא מחשבתי מחשבתכון ולא אורחתכון תקנן כאורחת טובי אמר יי': ארי כמא דרמין שמיא מן ארעא כן תקנן אורחתי מאורחתכון ומחשבתי תקנן ממחשבתכון: ארי כמא דנחית מטרא ותלגא מן שמיא ולתמן לא איפשר ליה דיתוב אילהין מרוי ית ארעא ומרבי לה ומועילה ויהיב בר זרעא כמיסת ליזרע ולחמא כמיסת למיכל: כן יהוי פיתגם טובי דנפיק מן קדמי לא איפשר דיתוב לקדמי ריקן אילהין עביד ית דרעינא ומצלח לדשלחנא ליה: ארי בחידוא תיפקון מביני עממיא ובשלמא תתובלון לארעכון טוריא ורמתא יבועון קדמיכון תושבחא וכל אילני חקלא ישענון בענפיהון: חלף רשיעיא יתקיימון צדיקיא וחלף חייביא יתקיימון דחלי חטאה ויהי קדם יי' לשום לאת עלם דלא יפסוק: כדנן אמר יי' טרו דינא עיבידו צדקתא ארי קריב פורקני למיתי וזכותי לאתגלאה: טובי אנש דיעביד דא ובר אינשא דיתקף בה יטר שבתא מאחלותיה ויטר ידוהי מלמעבד כל דביש: ולא יימר בר עממין דמתוסף על עמא דיי' למימר אפרשא יפרשנני יי' מעל עמיה ולא יימר סריסא הא אנא חשיב כאע יביש: ארי כדנן אמר יי' לסריסיא דיטרון ית יומי שביא דילי ומתרען ברעותי ומתקפין בקיימי: ואתן להון בבית מקדשי ובארע בית שכינתי אתר ושום דטב מבנין ומבנן שום עלם איתן להון דלא יפסוק:

רשי

הן גוי לא תדע תקרא · לשימושך אם אלו תשמעו לשם יי' הנקרא עליך: בהמצאו · קודם גזר דין בעוד שהוא אומר לכם דרשוני: כי לא מחשבותי מחשבותיכם · אין שלי ושלכם שוות לכך אני אומ' לכם יעזו' רשע דרכו ויתפוש את דרכי · ואיש און מחשבותיו · ויתפוש את מחשבותי לעשות הטוב בעיני: כי גבהו שמים וגו' · כלומר כי יש הבדל וחילוק מעלות ושבח בדרכי יותר מדרכיכם ובמחשבותי יותר ממחשבותיכם כגבוה שמים על הארץ אתה נותני' לב למרוד בי ואני נותן לב להטיב אתכם: כי כאשר ירד הגשם והשלג ולא ישוב ריקם אך ייטיב לעולם כן דברי אשר יצא מפי להודיעכם על ידי הנביאים לא ישוב ריקם אך ייטיב לכם אם תשמעו להם · ומדרש אגדה כי לא מחשבותי וגו' אין דיני כדיני בשר ודם אדם מי שמודה בדין מתחייב אבל אני מודה ועוזב ירוחם: כי בשמחה תצאו · מן הגלות: ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה · שיתנו לכם פריים ובמחם יהנו יושביהם: תחת הנעצוץ וגו' · רבותי' דרשו תחת הרשעי' יעלו צדיקים: נעצוץ וסרפד · מיני קוצים הם כלומר הרשעים יאבדו והצדיקים יטלו ממשלתם: יעשה זאת · שומר שבת וגו': הבדל יבדילני יי' · למה אתגייר הלא הקב"ה יבדילני מעל עמו כשישלם שכרם: ואל יאמר הסריס · למה איטיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יבש מאין זכרון: ומחזיקים

מסרה
ראיתיך בעיניך ושמח · ושמח כל סרני פלשתים · ושמח מרכבות כבודך קלון בית · קום וירדת בית היוצר · ככלה ובאו ושמה יהיו · כי כאשר ירד הגשם: כה אמר יי' ד' בטעמ' בסיפרא וסימ' חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו · הנותן בים דרך ובמים · שמרו משפט ועשו צדקה · השמים כסאי והארץ הדום רגלי: הן אני ד' בקריא' וסי' הן אני ערל שפתים ואיך · הן אני נשארתי לבדי · הן אני עץ יבש · הן אני כפיך לאל:

כן לא מחשבותי כ כמחשבותיכם כי ב במחשבותי להטיב לכם וככה לא דרככם דרכי כי דרכי הם י ישרי' גם מפורש בספר יחזקאל הדרכי לא יתכנו: כי · דרך משל כי הגשם בדרתו מן השמי' ירוה את הארץ על כן הורדתי לתת זרע לזורע ולחם ל לאוכל: כן יהיה דברי לא ישוב ריקם: והטעם כי אמלא כל אשר דברתי ע נביאי וזהו כי בשמח' תצאו מהגלות תובלון אל ארצכם על סוסים ו ופרדים על גלות בבל כן היה ואם לעתיד גם מפורש בסוף הספר זה על שתי גליות ידבר: ימחאו · כטעם יכו וזאת הלשון ידועה בארמית ומגזרת ו ומחה ע כתף ים כנרת: תחת הנעצוץ · כמו הנעצוצים ואין ספק כי הברוש טוב ממנו: הסרפד · מין ממיני מתי החוחים הנה יחדש פלא לשו' נהרות במדבר בשובם ע ציון וזהו והיה ליי' לשם ל לאות עולם וזהו פלא עומד: כה · אחר שתדעון כי השם י יגאלכם ויעשה לכם כל אלה הטובו' שמרו משפטיו כי קרובה הישועה והנה לעד כי השנות מעכב ביאת משיח: אשרי · זאת התבוה שיאמר והוא שומר שבת מחללו ו וידוע כי שבת שימן הת"ו לנקבה אולי זה בא כאילו אמר יום שבת או יהיה וי"ו מ מחללו חלול השמור כי עם כל פועל שם הוא בכח הלשון ואם לא נכתב כאשר פירש רבי משה הכהן ז"ל במלת ותגפכו שהוא שב ללקח וכמוהו ו וברב יועצים יקום והטעם עצה ואם לא נכתב: ואל · בן הנכר · אלה הגרים גרי הצדק: הנלוה · פועל עבר והה"א תחת אשר כה"א ההלכוא אתו:

יבדילני · פתח גדול תחת קמץ קטן וכמוהו כי עתה יאהבני אישי: הן אני עץ יבש · בעבור שלא יוליד: כי כה אמר יי' · השמירה השבתו' כי אות היא בינו ובין שומריו בעבור ששבת השם הנה כל שומר שבת הוא לשם: ונתתי · יד · מקום כמו יד תהיה לך:

אל הר יי' בקריא' וסימ' ומשה היה רעה את צאן יתרו. ויקם משה ויהושע משרתו. ויאמר משה אל יי' לא יוכל העם לעלות. והיה נכון לבקר ועלית. ויפסל שני לחת אבנים. עלה אל הר העברים הזה וראה. עלה אל הר העברים הזה הר נבו. ויעל משה מערבות. ונסב הגבול מכעלה ימה. שלחו כר מושל ארץ. במראות

ובני הנכר הנלוים על יהוה לשרתו ולאהבה את שם יהוה להיות לו לעבדים כל שמר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי: והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולתיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים: נאם אדני יהוה מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו: כל חיתו שדי אתיו לאכל כל חיתו ביער: צפו עורים כלם לא ידעו כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנבח הזים שכבים אהבי לנום: והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רעים לא ידעו הבין כלם לדרכם פנו איש לבצעו מקצהו: אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד:

נז הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק: יבוא שלום ינוחו על משכבותם הלך נכחו: ואתם קרבו הנה בני עננה זרע מנאף ותזנה: על מי תתענגו על מי תרחיבו פה תאריכו לשון הלוא אתם ילדי פשע זרע שקר: הנחמים באלים תחת כל עץ רענן שחטי הילדים בנחלים תחת סעפי הסלעים: בחלקי נחל חלקך הם הם גורלך גם להם שפכת נסך העלית מנחה העל אלה אנחם:

ובני עממיא דמתוספין על עמיה דיי לשמשותיה ולמרחם ית שמא דיי למהוי ליה לעבדין כל דיטר שבתא לאחלותיה ומתקפין בקיימי: ואיתינון לטורא דקודשי ואחדינון בבית צלותי עלוותהון ונכסת קודשיהון יתסקון לרעוא על מדבחי ארי בית מקדשי בית צלו יתקרי לכל עממיא: אמר יי אלהים דעתיד לכנשא מבדרי ישראל עוד אקריב גלוותהון לכנשא יתהון: כל מלכי עממיא דמתכנשין לאעקא ליך ירושלם בגויך יתרמון יתהון למיכל לחית ברא תסבע מנהון חיות חורשא: סכואהון סמן כולהון לא ידעין מדעם כולהון כלבין חרשין לא יכלין למיבח ניימין שכבין רחמין למידמך: וכלביא תקיפי נפשן לא ידעין למסבע ואינון מבאשין לא ידעין לאסתכלא כולהון גבר לקביל אורחיה גלוי גבר למיבז ממוניה דישראל: אמרין איתו וניסב חמר ונתרוי מן עתיק ותהי שירותנא דמחר טבא מריומא דין רבא סגיאה לחדא: צדיקיא מיתין ולית אנש דמשוי דחלתי על לב וגברי נמלי חיסדא מתכנשין ולא מסתכלין ארי מן קדם בישתא דעתידא למיתי מתכנשין צדיקיא: יהכון שלם ינוחון על אתר בית משכבהון עבדי אורייתיה: ואתון אתקרבו הלכא עם דרא דעובדיהון בישין דמנצבת קודש נצבתהון ואינון מנאפין ומזנן: על מן אתון מתפנקין וקדם מן תפתחון פומכון תסגון למללא רברבן הלא אתון ילדי מרוד זרעא שקרא: דפלחין לטעותא תחות כל אילן עבוף נכסי ינקיא בנחליא תחות שקיפי כיפיא: בשעיות כיף נחלא חולקיך אף תמן אינון עדבך אף להון נסיכת נסכין אסיקת קורבנין העל אילין יתוב מימרי:

אלהים הביאני. והלכו גוים רבים ואמרו לכו. והלכו עמים רבים ואמרו לכו. והביאותים אל הר קדשי. עד שיפוח היום. שלח אורך ואמתך המה. ובל הר הכרמל דכו' אל הר: נאסף ג' ב' פתחין וא' קמץ וסימ' אני נאסף אל עמי קברו. כאשר נאסף אהרן אחיך. כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ב' בתראי פתחין:

ובני. פס. הזכיר הסריסים קודם בני הנכר בעבור שהשלים בהם כי כן דרך ה' יקרא ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו: לשרתו. שרות השם לעשות חקיו: והביאותים. כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים. כדרך תפילת שלמה: נאם. מקבץ נדחי ישראל. כי אם עלו מבבל ומעילם ואשור והטעם לנקבציו על הגרי' והנה עוד אקבץ גרים על נקבצי ישרא' ולנקבציו שב אל ישר': כל. הטעם שהצדיקי' גם הגרים ישובו רק המקטרים לע"ז לא ישובו והנה אתיו לשון ציווי כמו אם תבעיון בעיו שובו אתיו כמו בואו מגזרת ואתא מרבבות קודש והטעם כי השם צוה לאומו' העולם הרשעי' להרוג רשעי ישראל כמו החיות שתהרוגנ' אלה את אלה: צופיו. יאמר אל כהני השקר שהיו בישראל והיו כצופים עורים והנה דרך משל על היום או על כלבים אלמים בלילה כי לא ישמרו הבית ותועלת אין בהם: לנבוח. צעקת הכלב וכן בלשון קדר: הוזים. כמו כלבים ואין ריע לו כי הה"א עיקר כה"א הורים והוגים כי לא יבא הפעל מבנין ש הפעיל כי אם במ"ם. פירש רבי יונה אמר המתרגם ניימין ש שכבין לפי שהכלבים הם אדוקים בתנומה יותר משאר כל בעלי חיים והנה הטעם כ כפול: והכלבים עזי נפש. רוב הנפש הנמצא במקרא על הכח המתאוה לאכל כמו וכנפשו תאכל ת תאוה והטעם כי על אלה הכלבי' אין בהם תועלת רק יזיקו כי אם חזקי התאוה וזאת היא עזות נפש ולא ישבעו לעולם והנה הנמשל: והמה. הטע' הכלבי' הנזכרים הם רועי ישראל שלא ידעו: הבין. שם הפועל: איש לבצעו. מה יועיל לו תאותו כמו מה בצע בדמי: כל אחד מקצהו: אתיו. ובממון שיקחו חמס יתענגו בו לשתו' ואומר הרועה לחבירו בא ונקחה יין: ונסבאה שכר. משכר כמו אל תהי בסובאי יין ולא יעשו יום אחד לבדו רק יום אחר יום: יותר מאד. יתאר השם שיהיה ליום מחר יתרון על היום בעונג ובמשתה: הצדיק. אלה מעשה הרועים הצדיקים אבדו ואין איש שם על לב לאמר מדוע יאבדו הצדיקים ויחיו אלה הרשעים והנה זה פי' הנביא נאסף הצדיק עד שלא יראה הרע הבא על ישראל ועל עיר הקודש: יבא. הצדיקים בשלום על קברם כטעם בשלו' תמות ואתה תבא אל אבותיך בשלום: ינוחו על משכבותם. כל מי שהולך נוכח השם כטע' אחרי יי' אלהיכם תלכו וי"א כי השלום יבא עם השקט וינוחו על משכבותם הולך נכוחו והנה נכוחו יתות כנחו כי משקלי השמות משתני': ואתם קרבו. למשפט אתי בית ישראל יאמר יי': בני עוננה. כמו ועוננים כפלשתים: זרע מנאף. הוא האב ותזנה האם והטעם הבנים והבנות רעות: על מי תתענגו. לבקש מה שעשה עמכם טוב: הנחמים. הטוב בפירוש' שידבר על ע"ז ויהיה הנחמי' על משקל הנכבים מבנין נפעל מגזרת בכל יחם הצאן והנה הוא דבק עם ילדי פשע והנה כמו ובחטא יחמתני אמי: שוחטי. לע"ז כמו ושחטו אותם כמעשה הזונה שתהרג ילדיה: בחלקי. מגזרת חלוקי אבנים והטעם שיבקשו אבנים חלקות לצורים להיות פסילים: גם להם שפכת נסך. העל אלה אנחם. על הרעה שאעשה לך ויש אומרים שהוא מבנין התפעל כאילו אמר מה תנחומים יהיו לי ואין צורך:

ומחזיקים. אוחזים: לכל העמים. ולא לישראל לבדם כי אף לגרים: עוד אקבץ עליו. מן האומות שיתגיירו ונלוו עליהם: לנקבציו. נוספים על קבוצי ישראל: כל חיתו שדי. כל האומות אתיו והתקרבו אלי ותאכלו את כל חיתו ביער. את גבורי האומות שאמצו את לבם שלא להתגייר: חיתו שדי. חית השדה אין כחה רב כחית היער חית השדה חלשה ותשת כח מחית היער ועל שאמר עוד אקבץ עליו אמר המקרא הזה: צופיו עורים כולם. לפי שאמר דרשו יי' וכל הענין והם אינם שומעי' חוזר ואומ' הנה הנביאים צועקים להם ומכריזים על ה התשובה ותיטיב להם והרי ש פרנסיה' כעיורי' כולם ואין רואין את הנולדות כצופה המופקד לראו' את החרב באה ולהזהיר את העם והוא עור מלראות את החרב באה ואלם מלהזהיר את העם. ככלב שמינוהו לשמור הבית והוא אלם מלנבוח כן ש פרנסי ישר' אינם מזהירין אותם לחזור למוטב: הוזים שוכבים. פירש דונש נרדמים שוכבין ואת נוימין שכבין ואין לו דמיון: והכלבים עזי נפש. רוצים למלאות כריסם אינגרי"ש בלע"ז: והמה רועים. כמו שהכלבים לא ידעו שבעה כן הרועים לא ידעו הבין מה יהיה באחרית ה הימי'. כולם לדרך הייתם פנו איש לבצעו לגזול את שאר העם שהם ממונים עליהם: מקצהו. כמו כל העם מקצ' מקצה מכיינס ועד קצהו כולם נוהגין כן: אתיו אקחה יין. כך היו אומרים זה לזה: והיה כזה יום מחר. במאכל ובמשתה: הצדיק אבד. כגון יאשיהו: ואין איש שם על לב. למה נסתלק: באין מבין. אין בעיניו יש מבין מה ראה הקב"ה שסלקם: כי מפני הרעה. שעתידה לבא על הדור נאסף הצדיק: יבא שלום. כיכן אמר הקב"ה יבא הצדיק הזה אל אבותיו בשלום ואל יראה ברעה: ינוחו על משכבותם. בהיות הרעה זאת שהיה הולך נכוחו ביושרו כמו עשות נכוחה: ואתם קרבו הנה. הנותרים משנסתלקו הצדיקים ותקבלו פורענותכם: בני עוננה. בני כשפי' זרע שהזכר מנאף ותזנה הנקבה: על מי תתענגו. מאחר שסרתם מאחרי על מי תשענו להתענג בטובה אילו זכיתם אז תתענגו על יי' אבל עכשיו על מי תתענגו: על מי תרחיבו פה. כשאתם מתעתעים ומלעיבים בנביאיו: הנחמים באלים. המתחממין בשכבת זרע תחת האלים הם אלה ואלון: שוחטי הילדים. לקרבן ע"ז: סעיפי. נקרת הצורים וכן אל סעיף סלע: בחלקי נחל. בחלוקי אבנים אשר בנחל: חלקך. בהם ירגמו אותך: הם הם גורלך. להעבד בהם. למה כינס להם שפכת נסך: העל אלה אנחם. מלהרע לך: שמת

ונשא י״ב וסימ׳ נמסר בסדר תרומה: מרחוק ה׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בספר שמואל חלק א׳ סימ׳ כ״ו: ומעולם ג׳ בקריאה וסימ׳ הלוא אני מחשה׳ ומעולם לא שמעו. בכרם ורים יולדו: אותי ה׳ מל׳ בספר׳ וסימ׳ אשר גדפו נערי

על הר גבה ונשא שמת משכבך גם שם עלית לזבח זבח: ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך כי מאתי גלית ותעלי הרחבת משכבך ותכרת לך מהם אהבת משכבם יד חזית: ותשרי למלך בשמן ותרבי רקחיך ותשלחי ציריך עד מרחק ותשפילי עד שאול: ברב דרכך יגעת לא אמרת נואש חית ידך מצאת על כן לא חלית: ואת מי דאגת ותיראי כי תכזבי ואותי לא זכרת לא שמת על לבך הלא אני מחשה ומעלם ואותי לא תיראי: אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ולא יועילוך: בזעקך יצילך קבוציך ואת כלם ישא רוח יקח הבל והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי: ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי: כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי: בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצף וילך שובב בדרך לבו:

על טור רם ומנטל שוית אתר בית מישריך אף לתמן סליקת לדבחא דבח: ואחורי רשא ומזוזת שוית דוכרן טעותיך הוית דמיא לאיתתא דרחימא על בעלה וטעת בתר נוכראין אפתית אתר בית מישרך וגזרת ליך מנהון קיים רחימת אתר בית משכבהון אתר בחרת: כד עבדת ליך אוריתא אצלחת במלכותא וכד אסגית ליך עוברין טבין סגיאה משיריתיך ושלחת אזגדך עד מרחיק ואמאיכת תקיפי עממיא עד לשאול: בסגיאות אורחתיך לאית לא אמרת למתב נכסין סגיאין אסגית על כן לא סברת למתב: וית מן יציפת וקדם מן דחילת ארי אסגית למללא כדבין ופולחני לא אידכרת ולא שוית דחלתי על לביך הלא אנא יהבית ארכא מעלמא דאם תתובין לאוריתא ולקדמי לא תבת: אנא חויתי לך עובדין טבין דאינון זכון ליך ואת אסגית ליך עובדין בישין דלא יהנון ליך: אצוחי כען אם יפרקוניך עובדי שקרין דהוית מתעסקא בהון מינקותיך וית כולהון יטול רוחא יהון בלמא ודרחיץ על מימרי יחסין ארעא ויירת טורא דקודשי: ויימר אליפו ואזהרו אפנו לב עמא לאורח תקנא סליקו תקלת רשיעיא מאורח כנשתא דעמי: ארי כדנן אמר רמא ומנטלא דשרי בשמיא וקדיש שמיה ברומא שרי וקדישא שכינתיה אמר למפרק לתבירי לבא ולמכיכי רוחא לקיימא רוח מכיכין ולמסעד לב תבירין: ארי לא לעלמא אתפרע בדין ולא לאפרש יהי רוגזי ארי רוחי מיתיא אנא עתיד לאתבא ונשמתא אנא עבדית: בחובי ממונהון דאנסו הוה רוגזי עליהון ואלקתינון סליקית שכינתי מנהון וטלטלתינון בדרית גלותהון על דטעו בתר הרהור לבהון:

מלך אשור. הן גור יגור אפס מאותי. ואת מי דאגת ב׳ בפסוק. ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי: דכא ג׳ בקריא׳ וסימ׳ לא יבא פצוע דכא. את דכא ושפל רוח. תשב אנוש עד דכא. א״ך:

רשי

שמת משכבך. משכב מאופיך לע״ז על ההרים הרמים: ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. לפי שהוא מדמה אותה לאשה מנאפת אשר נואפיה רבים וממתינין לפני פתח ביתה והיא בשכבה אצל בעלה לבה וזכרונה אצל הדלת והמזוזה איך תפתח ותצא אליהם: כי מאתי גלית ותעלי. אצלי היית שוכבת וגלית הכיסוי שהיינו מכוסים יחד ותעלי מאצלי: ותרחיבי משכבך. לקבל בו נואפים הרבה: ותכרות לך. ברית מהם: אהבת משכבם. כשחזית לך יד ומקום להראות להם אהבתך. יד אייזי בלע״ז וכן ראו חלקת יואב על ידי: ותשורי למלך בשמן. ואני מתחלה גדלתיך והיית מקבלת פני מלכך בכל מיני תפנוקים: ותשורי. לשון ראיית פנים כמו אשורנו ולא קרוב וכן ותשורה אין להביא דורון של הקבלת פנים: ותשלחי ציריך. שלוחייך למרחוק לגבות מס ממלכי האומות: ותשפילי. את חוקי האומות עד שאול כן תירגמו יונתן: ברוב דרכיך יגעת. כשעסקת בדרכייך למלאות תאותך להרבות הונך: לא אמרת נואש. אתייאש מאלו ולא אחוש עוד לעסוק בהן כי בתורה ובמצות אתן לב: חית ידך מצאת. צורך ידך מצאת הצלחת במעשיך: על כן לא חלית. לא נחלה לבך לדאג על עבודתי לעסוק בתורה. חית לשון ערבי הוא צורך: ואת מי דאגת. ממי נתייראת: כי תכזבי. כי פסקת לך מעבודתי וכזבת בי כמו לא יכזבו מימיו כל הוי״ו כוזב פליי״ן בלע״ז וכן כל לשון כזב מי שבוטחין עליו והוא כוזב ובוגד: הלא אני מחשה. שהחשיתי על כמה פעמים שפשעת בי: אני אגיד צדקתך. אני תמיד מגיד ליך דברים שאם תעשי אותם תצדקי: ואת מעשיך. שאת עושה שלא ברצוני לא יועילוך בעת רעתך: בזעקך יצילוך קיבוצייך. יקומו נא קבוצות אלילים ופסילים אשר קבצת ויצילוך בזעקך מצרתך הלא את כולם ישאו רוח ולא יקומו ולא יוכלו להציל: ואמר סולו סולו. כה יאמר הנביא בשמי לעמי כבשו כבשו מסילה סלולה פנו יצר הרע מדרכיכם: הרימו מכשול. סקלו האבנים שאתם נכשלים רגליכם בהם הם היצה״ר רע: מרום וקדוש. אני שוכן ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין שכינתי עליו שפלים ונדכאים סובלי עוני וחלאים: כי לא לעולם אריב. אם אביא יסורין על האדם אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא קצפי לנצח: כי רוח מלפני יעטוף. כאשר רוח האדם שהוא מלפני שניתן בו מאתי יעטוף יורד ויכנע על מעלו כמו העטופים ברעב בעטוף עולל והנשמות שאני עשיתי. כי רוח מלפני כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטפת והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו: בעון בצעו. גזלתו: קצפתי. תחלה: ואכהו הסתר. פני תמיד מכרתו ואקצוף ועל כי הלך שובב בדרך לבו וסרס את המקרא וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב בדרכי לבו קצפתי ואכהו:

דרכיו

אבן עזרא

על. שמת משכבך. כזונה שתזנה במקום מגולה והטעם בפרהסיא: ואחר. גם כן בסתר: שמת זכרונך. כמו וזכרו כיין לבנון וממנו אזכרתה: כי מאתי. כמו זונה כי גלית עצמך מאתי שהייתי מסתיר אותך: ותעלי. לזנות בפרהסיא: הרחבת משכבך. הטעם שיכיל המשכב אנשים רבים ותכרת לך מהם. יחסר ותכרתי וכמוהו ותעשי הרעות ותוכל ותכרתי לך ברי׳ מהם שבחרת להיותם אנשי בריתך אותם שאהבת משכבם שישכבו עמך בכל מקו׳ שראית כמו בכל מקום אשר תראה: ותשורי. והנה עוד רעה אחרת לא די שעבדת לע״ז עד שנשאת דורון למלך אשור או למצרים להשען עליו והנה ותשורי מגזר׳ ותשורה אין להביא ויאמר ר׳ משה הנגיד ז״ל כי ותשורה דמיה מראה והכוונה גם נכון הוא להיו׳ ותשורי כמו אשורנו הלכת לראותו בשמן כי מארץ ישראל יוליכו השמן: ציריך. הם השלוחים: ותשפילי. כפשוטו עד שאול: ברוב. יגעת מרוב דרכים שהלכת והנה יגעת ולא אמרת נואש לבי כמו ונואש ממנו שאול רק אמרת אולי תועיל יגיעתי: חית. כמו כח והטעם דבקתם יגעת על כן לא חלית: ואת. למה הוכרחת לדאוג מאויב וליראה ממנו עד שהוכרחת לכזב ולא זכרת אותי: הלא אני מחשה. לפי דעתי שהוא פועל יוצא לשני׳ פעולי׳ והטעם כי אני אשתיק באמת מי שיכזב כן אני וכן השיתי ויתכן היות את מי דאגת מתי יראת ממני והראשון הוא הנכון ויש אומרים שטעם מחשה כטעם החשיתי שאשבול כאדם שישתוק: אני אגיד צדקתך. בפה: ואת מעשיך ולא יועילוך. בעבור שמעשיך רעי׳ שבטחת על זולתי: בזעקך יצילוך קבוציך. אלה שקבצת להושיעך והנה קבוציך תאר השם כמו למודיי: ואת כולם ישא רוח יקח הבל. אותם דרך משל שיאבדו ולא יראו ישועת השם: והחוסה בי ינחל ארץ וירש הר קדשי. והנה הוא דבק עם הפרשה הכתובת למעלה כל שומר שבת: ואמר. שאומר או הקורא או הכרוז: סולו סולו. סקלו המסילה מאבן וטעם פעמים שהקול יקרא כן פעם אחר פעם: מדרך עמי. שהיו עובדי השם על כן בסוף הפרשה אין שלום אמר ה׳ לרשעים: כי. רם ונשא. שמו: שוכן עד׳ עולמי עד עד שלא יוכל אדם לספור והטע׳ כנח והטעם שוכן כי כל הנבראים יש להם תנועה גם לכוכבים תנועה כנשמה: מרום וקדוש אשכון. והטע׳ כי אשכון עם המלאכי׳ למעלה ועם דכא שהוא בארץ וטעם אשכון להחיות רוח שפלים או אשכון מרום להחיות אלה השפלים: כי לא לעולם אריב. עם ישראל: ולא לעולם אקצף. כי אני בראתי הרוחות והנה ראוי להיות כי רוח מלפני יעטוף והנשמות אני עשיתי כי הטעם כפול והנה יעטוף מגזרת לעטי כי יעטוף: בעון. ואכהו. שב אל עמי הנזכר למעלה או אל דכא ושפל רוח ואכהו פועל עבר על זמן עומד כי אין סימן לו בלשון הקדש: הסתר. הסתרתי פני והכיתיהו ביד דרך משל עד שלא ארחם עליו והנה הסתר שם הפועל: הוא הלך שובב מתנכר ומתגבר ושב אל דרכו הרעה ומלת שובב לגבהו:

דרכיו

אבן עזרא

דרכיו ראיתי. הנה זאת לאות על יושר על פירוש הספר כאשר ראיתי דרכיו או מעשה תשובה או טעמו כמו כי יצר לב האדם רע: וארפאהו. כי כחולה היה כי אין כח לחולה שילך: ואשלם נחומי' לו. שאנחמהו על החולי שעבר עליו: ולאבליו. הם אוהביו כדרך האבלים על החולה במותו: בורא. כל המפרשים אמרו כי השם הוא בורא ותחסר מ מלת אמר לולי שאין ראוי לאדם כי הייתי אומר שהוא לשון ב בריאה מגזרת ובורא חושך ומלת ניב כמו פרי כמו תנובות שדי והטעם הדיבור וכן פירושו אמרו שלום לרחוק ולקרוב הודיעו שכבר רפא השם את ישר' והטעם ורפאתיו: והרשעים. והטעם שהשם ירפא צדיקי ישר' ולא הרשעים כי הם כים שהוא נגרש מיד כמו ויגרשו מימיו וקרוב מגזרת הככי גורש מפניך: כי השקט לא יוכל. פירוש כים נגרש הנה תחסר מלת שהוא כ נגרש כי נגרש תאר השם: ויגרשו מימיו. כמו יכושו: אין. על כן לא יהיה להם שלו' כי הם לא יוכלו השקט: קרא. ידבר השם ע כנביא קרא בגרון אל תחשוך הקריאה כי חשך פועל יוצא: כשופר. שישמעו כולם: ואותי יום יום ידרושון. בפה ובדעת: ודעת דרכי יחפצון. בדבור שישאלון אלי הם משפטי צדק והם חפיצים להיותם ק קרובים אלי: למה. הם מתענים ואומרי' למה צמנו ולא ראית כאילו לא תראה ולא תדע והטעם לא ת תושיענו והתשוב' הן ביום צומכם ימצא כל איש חפצו מי שיש לו מריבה עם אדם אחר: וכל עצביכם. ממון כמו ועצביך בבית כ נכרי וקרוב מגזרת עצבון כמו יגיע כפיך יגיע מצרים: תנגשו • הנה הה"ן כנו"ן כהנדוף עשן תנדוף ויחסר בעל כאילו את כן עצבו' וכמוהו אשה יראת יי' ורבים כך: הן. באגרוף רשע. דבר קשה שיוכה בו ובדברי הקדמונים ז"ל בעלי אגרופין וכמוהו באבן או באגרוף וי"א חתיכת עפר קשה כמו מגרפותיהם: לא תצומו כיום. טעמו כיום הזה: הכזה. יום ענות אדם נפשו. כפול כי הוא הצום: הלכוף. מפלי הכפל במשקל לקוב אויבי: כאגמון. כמו רך שישח את ראשו והוא ידוע: יציע. דגשות הצד"י לחסרון יו"ד השרש כמלת אצרך והשלם ייציע והטעם ישים מצע ושק ואפר יציע: הלא. פתח. כמו התר: חרצובות. כמו קשרים וכמוהו כי אין חרצובות למותם: מוטה. כמו מוטות עולם והנה הטעם להחפיש העברים ככתו' בספר ירמיהו העשוקים משפט: רצוצים. הם העברים העשוקים כמו רצוץ משפט כמו ואת מי רצותי ויש אומרים כי חרצובות רשע על המחשבות והראשון נכון בעיני: הלא פרוס. כמו פורס אין להם וכמוהו פריסת מלכותך והטעם פריסת ככר לחם: מרודים. השם פורש והנה הוא כמו מעונים וכמוהו זכור עניי ומרודי: תביא בית. בית שלך: ומבשרך לא תתעלם. כמו וקרוב כמו אחינו בשרנו הוא: אז יבקע כשחר אורך. שכל רגע יוסיף האור: וארוכתך. רפואתך והוא שם כמו אעלה ארוכה לך ויש אומרים כן ארוכתך ימי גבול החולי על כן מלת מהרה: והלך

רשי

דרכיו ראיתי. כשהוא נכנע מלפני שבאתהו צרה: וארפאהו ואנחהו. אוליכהו בדרך מרפא או ואנחהו לשון הנחה ומרגוע: לו ולאבליו. למצטערי' עליו: בורא. אני לו ניב שפתים חדש כלפי שבאתהו צרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקרא לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב. שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בתורתי ועבודתי מנעוריו ומי שנתקרב עתה מ מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמ' יי' ורפאתיו מחוליו ומחטאיו: והרשעים. שאין כותנין לב לשוב: כים נגרש. הים הזה גליו מתגאי' לרום למעלה ולצאת חוץ לגבול החול אשר שמתי ג גבול לים וכשמגיע שם הוא נ נשבר על כורחו וכל זה גל חבירו רואה ואינו חוזר בו כך הרשע רואה את חבירו לוקה ברשעו ואינו חוזר בו ומה הים רפשו וסריותו על פיו כך הרשעים ש סריותם בפיהם כגון פרעה את מי יי' שנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות נבוכד נצר אמר אדמה לעליון כים נגרש כים אשר נגרש שגורש כל היום רפש וטיט: אין שלום. כלפי שאמ' לצדיקי' ולבעלי תשוב' שלום שלום לרחוק וגו' חזר ואמר אין שלום לרשעי': והגד לעמי פשעם. אלו תלמידי חכמי' שכל שגגתם פשע ששגגת תלמוד עולה זדון: ולבית יעקב חטאתם. אלו עמי הארץ שאף זדונם שגגה: ואותי יום יום ידרושון. כענין שנאמר ויפתוהו בפיהם: ודעת דרכי יחפצון. חפצים לשאול הוראות לחכמים כאילו רוצים לקיימם: כגוי אשר צדקה עשה וגו'. כך שואלים אותי תמיד משפט צדק ואין דעתם לקיים וכשהן צמים ואין נענין אומרים למה צמנו ולא ראית ואני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפץ כל חפצי צרכיכם אתם עמילי' למצא ואף בגזל וחמס: וכל עצביכם. בעלי חוב שלכם הנעצבים על ידיכם אתם נוגשים אותם ביום צומכם: לא תצומו כיום. כמשפט היום לשבור לבבכם כדי שישמע ה קולכם במרום: הלכוף. ה"א זו תמוהא כלומר שמא לכוף כ כאגמון ראשו אני צריך אגמון הוא כמין מחט כפוף וצדין בו דגים וקורין לו אי"ם בלע"ז: הלזה תקרא צום. לשון תימהא לפיכך ה"א נקודה חטף פתח: חרצובות. לשון קשור ואיסור: מוטה. הטיית משפט וכל מוטה תנתקו תירגם יונתן וכל מיסטי דין תסלקון: ועניים ומרודים. כאנחים וכאוכים על צרתם כגון עוניי ומרודי אריד בשיחי: ומבשרך. ומקרובך: יבקע כשחר. כעמוד השחר הבוקע בעבים: וארוכתך מהרה. ורפואתך מהרה כמו אעלה ארוכה לך: ותפק

מסורה

ואשלם ג' בקריא' וסימ' ואשלם את נדרי אשר בחברון. ואשלם נחמים לו ולאבליו. מי הקדמני ואשלם: חטאתם ט' וסימ' וכפר על הקודש מטמאת. וסמך אהרן את שתי. והיתה זאת לכם לחקת. וידבר אל העדה לאמר סורו. קרא בגרון אל תחשך. ישוב ירחמנו. בן אהבו לנוע. זבחי הבהבי. העמיקו שחתו. וכל

ישעיה

דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו: בּוֹרֵא נוּב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו: וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט: אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים:

נח קְרָא בְגָרוֹן אַל תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפְּטֵי צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן: לָמָּה צַּמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ חֵפֶץ וְכָל עַצְּבֵיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ: הֵן לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע לֹא תָצוּמוּ כַיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם: הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַיהוָה: הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ: הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם: אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח

תרגום

אורח תיובתהון גליא קדמי ואשבוק להון וארחים עליהון ואשלם תנחומין להון ולמתאבלין עליהון: דברא ממלל ספוון בפום כל אנשא אמר נביא שלמא יתעביד לצדיקיא דינטרו אוריתי מלקדמין ושלמא יתעביד לתביא דתבו לאורייתא קריב אמר יי ואשבוק להון: ורשיעיא כימא דטריד דבעי למנח ולא יכיל ועברין מוהי סין וטין: לית שלמא אמר אלה לרשיעיא: נביא אכלי בגרונך לא תמנע כקל שופרא ארים קלך וחוי לעמי מרדיהון ולבית יעקב חוביהון: וקדמי יום יום אולפן תבעין כאילו למידע אורחן דתקנן קדמי צבן כעמא דזכו עבד ומדין אלהיה לא איתרחק שאלין מן קדמי דין וקשוט כאילו לאתקרבא לדחלתא דיי צבן: אמרין למא אנחנא ציימין וקדמך גלי מסגפין נפשתנא וקדמך ידיע נביא אמר להון הא ביום תעניתכון אתון תבעין צרכיכון וכל תקלתכון אתון מקרבין: הן לתחרו ולמצו אתון צימין ולממחי בכורמיזא דרשעא לא תתענון תענין כאילין לאשמעא במרומא קלכון: ההדא הוא תעניתא דרעינא בה יומא דמסגיף אנשא נפשיה כפיף רישיה כאגמון כפיף ועל סקא וקיטמא באירת הלדא אתון קרן תעני ויומא דרעוא ביה מן קדם יי: הלא דא היא תעניתא דרעינא בה פרדו כנישת רישעא שרו קיטרי כתבי דין מסטי ופטרו דהוו אנסין בני חורין וכל דין מסטי תסלקון: הלא תפרנס לכפנא מלחמך וחשיכין מטלטלין תעיל לגו ביתא ארי תיחזי ערטילאה ותכסיניה ומקריב בשרך לא תכבוש עינך: בכין יתגלי כשפרפרא נהורך ואסות מחתך בפריע תיסק

מסורה

בחטאתם ובחטאתם דכות': תביא י"ג בקריא' וסימ' ומכל החי מכל בשר. ראשית בכורי אדמתך תביא. וחברו לא תביא אתנן זונה. ובמלאת ימי טהרה. ולא תביא תועבה אל ביתך. ולקחת מראשית כל פרי האדמה. ויצו את יהושע בן נון. ואת עשרת חריצי החלב. תשמע זעקה מבתיהם. הלא פרוס לרעב לחמך ועניים. אף על זה פקחת עיניך. היתה כאניות סוחר ממרחק:

והלך לפניך צדקך. יאספך. כמו מאסף לכל המחנות והנה יהיה שמור: אז. מתוכך. מקרבך והטעם על המחשבה או מתוכך מתוך ישראל וטעם מוטה העבדים: שלח
אצבע. שם הפעל משקל כשכב ארוני המלך כאילו אמר לשלוח יד להכות רעו או לקחת הונו גם דבר און שם הפעל: ותפק. כטעם ויפק רצון מיי' והנה נפשך כדרך
פעול: ונפש נענה תשביע. לעולם עניי דבק עם נפש הוא בוש ומלת תשביע לעדה: וזרח בחשך. אפי' בחשך לילה יזרח אורך והטעם כאשר תבוא רעה לעולם אתה תנצל:
ונחך יי' תמיד. והטעם שהוא יהיה עמך בכל מקום שתלך: בצחצחות. כמו צחה צמא הפך הריווי: ועצמותיך יחליץ. יש אומ' כמו ידשן בלי חבר ואחרי' אמרו יחזיק כמו

על יי' לא וסימ' נמסר במס' רבת' בערך אדני: קורא ו' וקמץ בקריא' וסי' וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך.
ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור. לשום לאבילי ציון גם לא שמעת גם נדרשתי ללא שאלו. לאופנים
להם קורא הגלגל. וכל לשון עץ דכות': במותי ג' מל בקריא' וסימ' ירכיבהו על במותי ארץ. והרכבתיך

והלך לפניך צדקך כבוד יהוה
יאספך: אז תקרא ויהוה יענה
תשוע ויאמר הנני אם תסיר מתוכך
מוטה שלח אצבע ודבר און:
ותפק לרעב נפשך ונפש נענה
תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך
כצהרים: ונחך יהוה תמיד
והשביע בצחצחות נפשך ועצמתיך
יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים
אשר לא יכזבו מימיו: ובנו ממך
חרבות עולם מוסדי דור ודור
תקומם וקרא לך גדר פרץ משובב
נתיבות לשבת: אם תשיב משבת
רגלך עשות חפצך ביום קדשי
וקראת לשבת ענג לקדוש יהוה
מכבד וכבדתו מעשות דרכיך מ
ממצוא חפצך ודבר דבר:
אז תתענג על יהוה והרכבתיך על
במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב
אביך כי פי יהוה דבר:
הן לא קצרה יד יהוה
מהושיע ולא כבדה אזנו משמוע:
כי אם עונותיכם היו מבדלים
ביניכם לבין אלהיכם וחטאותיכם
הסתירו פנים מכם משמוע:
כי כפיכם נגאלו בדם ואצבעותיכם
בעון שפתותיכם דברו שקר ל
לשונכם עולה תהגה: אין קרא
בצדק ואין נשפט באמונה בטוח
על תהו ודבר שוא הרו עמל והוליד
און: ביצי צפעוני בקעו וקורי
עכביש יארגו האכל מביציהם ימות
והזורה תבקע אפעה:
קוריהם לא יהיו לבגד ולא
יתכסו במעשיהם מעשיהם
מעשי און ופעל חמס בכפיהם:

ויהכון קדמך זכותך ביקר מן קדם
יי תתכניש: בכן תצלי ויי יקבל
צלותך תבעי מן קדמוהי ויעביד
בעותך אם תעדי מבינך אסטיות
דין מרמז באצבע וממלל מילין
דאונס: ותתפח קדם כפנא נפשך
ונפש מסגפא תסבע וידנח ב
בחשוכא נהורך וקבלך יהי כ
כטיהרא: וידברינך יי תדירא
ויסבע בשני בצורתא נפשך וגופך
יחיי בחיי עלמא ותהי נפשך מליא
תפנוקין כגינת שקיא דמרוייא
וכמבוע דמיין דלא פסקין מוהי:
ויבנון מינך חרבת עלם יסודי דר
ודר תקמם ויקרון ליך מקיים א
אורחא דתקנא מתיב רשיעיא
לאוריתא: אם תתוב משבתא
ריגלך למיעבד צורכך ביומא ד
דקודשי ותערע לשבתא בתפנוקי'
לקדישא דיי תיקר ותיקר קדמוהי
מלמיעבד אורחך מלספקא צ
צורכך וממללא מילין דאונס:
בכן תתפנק קדם יי וישרינך על
תוקפי ארעא ויוכלינך פירי א
אחסנת יעקב אבוך ארי במימרא
דיי גזיר כן: הא לא מקפידות
ידא מן קדם יי לית אתון מתפרקי'
ולא מדיקיר קדמוהי מלמשמע
לא מתקבלא צלותכון: אלהין
חוביכון הוו מפרשין ביניכון לבין
אלהכון וחטאיכון גרמו לסלקא
אפי שכינתא מינכון מלקבלא
צלותיכון: ארי ידיכון שותפין
בדם זכאי ואצבעתכון בחובין
סיפוותכון ממללין שקר לישנכון
ניכלין מחשבולית דמצלי בקשוט
ולית דמתדן בהמנותא מתרחצין
על למא וממללין שקר מוחן ו
ומפקין מלבהון מילין דאונס:
הא כביעי חיוי חורמנין מפרתין
וכקוין דעכובירתא מחיא דמן
דאכיל מביעיהון מאית ומשתן
ומפקן חיוון חורמנין מפרתין: האכקוין דעכוביתא דלא כשרין לאתכסאה בהון לית
הנאה בעובדיהון דרשיעיא עובדיהון עובדי אונס וליאות שקר בידהון:

רשי

ותפק נפשך. בתנחומי דברים טובים: בצחצחות. בעת צמאון ובצורת כך תירגם יונתן: יחליץ. יזיין כמו חלוצי צבא: משובב נתיבות לשבת. תירגם יונתן מתיב רשיעיא לאורייתא. משובב כמו משיב לשבת ליישובו של עולם: נחלת יעקב אביך. נחלה בלא מצרים כמה שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגו' לא כאברהם שנאמר לו הארץ אשר אתה רואה ויעקב שמר את השבת שנאמ' ויחן את פני העיר שקבע תחומין עם דמדומי חמה כך פירש ר' שמעון: הן לא קצרה. את אשר לא נושעתם לא מקוצר ידו הוא: הסתירו פנים. גרמו לכם שהסתיר פניו מכם: נגאלו. לשון טינוף וכן לחם מגואל: צפעוני. מין נחש רע: בקעו. איסקלו"שט בלע"ז כלומר מעשים מכוערים שאינם לטובתם עשו: וקורי עכביש. אירינייי"ם בלע"ז וקורי אורטוי"ם בלע"ז: קורי. הם כלי האורג שהשתי מוסך בהן ומנח' חברו במחברת קורו' על שם שהעכביש מיסך אריגותיו בקורות: והזורה. תירגם יונתן משחין לשון חימום שקורין בלע"ז קוביי"ר ה המתחמם יוצא מהן כשהוא מ מבקע הקליפה: אפעה. מין נחש שהוא רע כך לא ישתלמו במעשיהם אלא רעה ועיקר לשון והזורה לשון עיצור הוא ל להוציא הבלוע בתוכו כמו ויזר את הגזה ועיצורו של זה הוא חימומו: ואין

חלוצי צבא ויש אומרי' מיחליץ כמו יחלוץ כ כאשר מצאנו ישליח ישלח ישמיח ישמח ו וזהו הנכון כי הנה הוא כמו שומר כל ע עצמותיו והנה יחלצם משבר: לא יכזבו. כמו יכרתו וכזב מגזרתו כי הוא דבר שאינו עומד כי מקרה הוא: ובנו. הבונים היוצאי' ממך: מוסדי דור ודור. שהיה על מוסד שיעמוד לדור ודור: תקומם. כמו משובבי נתיבו' לשבת' אחר שאינם הולכים עליה' בני אדם לשבת תשובבם: אם. יי' ינחך תמיד אם תשיב משבת רגליך או הוא דבק עם משובב כ נתיבות גם הוא כמו וטעם משבת מלכת בשבת: עשות חפציך. הטע' כפול: וקראת לשבת ענג. שלא תעשה בו מלאכה ו ותתענג הנפש ב בשמוע דברי תורה: לקדוש יי' מכובד. הוא יום שבת והנה פי' מה טעם מכובד והוא וכבדתו מעשות דרכיך שאתה רגיל לעשו' בחול וכן מצאנו ממצא חפצך ודבר דבר עתיד או בדברי העולם כי אם בדברי תורה והכלל שאנחנו צריכין לקבלה: אז תתענג. אם יקרא יום שבת ענג אז ת תתענג על יי' כבן ש שמתענג על האב: והרכבתיך על במותי ארץ. על גבהי הארץ והיא ארץ ישראל: והאכלתיך נחלת יעקב'. הטע' הנה ידבר עם בני הגולה על כן ו והרכבתיך גם משובב נתיבות: הן. הנה שב הנביא להוכיח עוד בני הגולה ובאחרונה אמר ואני זאת בריתי והנה כל הפרשיות דבקות וטעם הן לא קצרה דעו כי לא קצר יד השם מהושיעכם: כי. לבין אלהיכם. למ"ד עם בין והיא

על במותי ארץ. הנה יי' יוצא ממקומו: נשפט ה' קמצין וסימ' אין קורא בצדק. כי באש יי' נשפט. ואני
נשפט אותך על אמרך. בא שאון עד קצה. איש חכם נשפט:

לבריה תספיק או מלת בין השם תירו פנים מכם כדרך למען בין אדם שיסתיר פניו ואזניו שלא יראה ולא ישמע: כי. נגאלו. מלה מורכבת מבנין נפעל ומבניין שלא נקרא
שם פועלו: בדם. שפיכות דם והנה אצבעותיכם בעון בדבר שפוק והנה המעשה והדבור רעים: אין קורא בצדק. מוכיח: ואין נשפט. תואר השם: בטוח על תוהו.
שיאמר איש לרעהו כן אעשה והוא לא ימלט דברו: הרו עמל. משל על המחשבה: והוליד. והוא הדבור: ביצי. והנה המשילם שהם כביצי צפעוני כאשר יבקעו: וקורי.
ידוע ממעשה העכביש: והאוכל מביציהם. מביצי צפעוני: והזורה. היה ראוי להיות תחת הרי"ש קמץ גדול ובאה מלה זרה כמו ולכה בתוך ביתו והנה הזורה פעולה כמו
כי מולים היו סוגה בשושנים היא מגזרת ויזר את הגזה כי מי שיזרנה אז תבקע הצפעוני ויצא אפעה כמו אפעה ושרף: קוריהם לא יהיו לבגד. והנה דמה כל מעשיהם
למעשה העכביש שאיננו עומד: רגליהם

רגליהם · כי מחשבותם שוד ושבר במסילות שדרכו בם והנה טעם רגליהם כפול : דרך · נתיבותיהם · שהיו ידועות עקשו ומי ילך בנתיבותיהם וילמד מהם : על כן · הנביא ידבר על לשון ישראל שיאמרו בגלותו : לנגוהות · כפול בטעם : נגששה · כמו כתשש ואין ריע לו ו"א מגזרת וגם עפר : בצהרים · שהוא חצי היום כאילו היינו בנשף וזה דרך משל : באשמנים · יש אומרים קברים ויתכן שהוא כמו צהרים או כמו בחיים והטע' בינות החיים ויתכן היות האלף נוסף והטעם בינות השמנים והם הגוים : נהמה כדובים · והטעם כצעק ואין מושיע ואין מי שיעשה לנו משפט : כי · אלה דברי הנביא על לשון ישראל שידו לשם עונותם : ענתה בנו · כמו לא תענה ברעך : כי פשעינו אתנו · הם עוד : פשוע וכחש · שמות הפעלי' והנה פשוע לבאת מ מתחת הרטות : וכנוג · שם הפועל מבנין נפעל על דרך ושלוח : סרה · מגזרת סורר ומור' והורו כמו עושו והורו מגזרת על ברכת הורי ותהר את מרים והנה הוא על משקל הוגו והוא שב על שקר ויש אומרים כי היה ראוי להיותו על משקל בנה בניתי ובאו זרות וטעם מלב מלבם יוציאו דברי ם שקר : והסג · מבנין שלא נזכר שם פועלו : וצדקה מרחוק תעמד · דרך משל כי אין צדקתו את לשון נקבה והוא חסר נו"ן ויתצא מבולע במלת אמתך : ונכוחה · דברים שיאמר אדם לנכח חבירו ראה ד דבריך טובי' ונכוחים : ותהי · משתולל · יש אומרים משוגע כמו אלכה ערום ושולל א אשתוללו אבירי לב ויתכן היות הכל מגזרת שולל להסיר הון הנה משתולל שם הפועל מבנין התפעל : וירא · וישתומם · מגזרת שממה ורבי מנחם שהוציאו מגזר' שתום העין ולא אמר אמת כי לא יכול אדם לאמור מן וישבור ו וישבורר כפול הלמ"ד : ותושע לו · כלשון בני אדם כי השם הוא המושיע ואיננו נושע והנה הטעם על כבודו להראות גבורתו · מפגיע כמו ולפושעים יפגיע : וילבש · דרך משל לגבור שהוא ל לובש התחרא הוא ה השריון : תלבושת · השנים תוי"ן נוספין כתי"ו תפארת : ויעט · עטיה כאילו עוטה מעיל : כעל · כאיש יקנא על גמולו והטעם שישלם חימה לצריו לכל האיים גמול ישלם והנה צריו ואויביו ביבשה גם הזכיר ל לאייהם הים : וייראו · י"א שהוא מלשון יראה והוא חסר יו"ד ו"א

רשי

ואין משפט במעגלותם · כלומר אין במעגל דרכיהם דבר נשפט באמת כמשפטו : נתיבותיהם עקשו להם · הם העוו את דרכם לעצמם : רחק משפט ממנו · שאנו צועקי' חמס מאויבינו ואין הקב"ה שופט לנקום נקמה : ולא תשיגנו צדקה · הנחמות הטובות שהבטיחנו אינן משיגו' אותנו לבוא : לנגוהות נקוה ובאפלות נהלך : באשמנים · מנחם פתר לשון מחשכים ורוב הפותרים מודים לו אבל דונש פתר בו לשון שומן והאל"ף נוסף בו כמו אל"ף שבאחוותי ושבאכזב ודרך האחרים אף כאן בין ה האשמנים בין החיים השמנים אנחנו כמתים ויונתן תירגם לשון מסגר איתאחד באפנא כמה דאחידין קבריא באפי מ מיתיא : הגה נהגה · לשון יללה : דבר עשק · כמו לדבר עשק : הורו והוגו · לירות ולהוציא הורו לשון ירה בים · ד"א הורו והוגו הרב והתלמיד שם המקור והוגו כאשר הוגה מן המסילה הגו סיגים מכסף : והוסג אחור · משפט נקמתנו מאויבנו שהיא תלויה בהקב"ה : וצדקתו עומדת מרחוק · למה כי כשלה אמת ברחובותינו וכיון שהאמת כשלה מארץ אף מ מטמים אין הצדק והמשפט באין : משתולל · מוחזק שוטה על הבריו' כמו אלכה שולל והוא מגזרת שוגג דמתרגמי' שלו וכן על השל : וירע בעיניו כי אין משפט · לפיכך הביא עליהם הפורענות : וירא כי אין איש · ועתה בהנחמו על הרעה לעמו רואה כי אין איש צדיק לעמוד בפרץ : וישתומם · ויחרים לראות אם יש מפגיע בעדם ו ואין מפגיע וישתומם לשון אדם העומד ותוהא ושותק ב בתמהונו ותי"ו דוישתומם כתי"ו של משתולל שניהם משמשות לשון מתפעל וכן דרך התיבה שיסודה הראשון שי"ן או סמ"ך כשהיא נהפכת ללשון מתפעל כתפעל ויתפעל בא התי"ו באמצע אותיות שורש התיבה כמצא ו וישתומם לשון שמו שמי' משמים בתוכם כשמו אחרונים לשון ת תמהון : ותושע לו זרועו · וינקם מאויביו : וצדקתו · סמכתהו הוא להשיאו ולאמץ ידיו בנקמתו ו ואע"פ שאין אנחנו הגונים להיושע : קנאה · אינפרי"נמנט בלע"ז לקנאות לשמו הגדול : כעל גמולות · כדת להשיב על גמולות האויבים : כעל ישלם · כדת להשיב עליהם ישלם : כי יבא

הגה ג' וסי' נהמה כדבים כלנו · הגו סיגים מכסף · ודבתריה הגו רשע לפני מלך · קדמא כתיב ה' בסוף תיבותא : ברחוב ד' ומל' בקריא' וסי' ויאמרו לא כי ברחוב נלין · רק ברחוב אל תלן · כשלה ברחוב אמת · ברחוב אכין

רגליהם לרע ירצו וימהרו לשפך דם נקי מחשבותיהם מחשבות און שד ושבר במסלותם : דרך שלום לא ידעו ואין משפט במעגלותם נתיבותיהם עקשו להם כל דרך בה לא ידע שלום : על כן רחק משפט ממנו ולא תשיגנו צדקה נקוה לאור והנה חשך לנגהות באפלות נהלך : נגששה כעורים קיר וכאין עינים נגששה כשלנו בצהרים כנשף באשמנים כמתים : נהמה כדבים כלנו וכיונים הגה נהגה נקוה למשפט ואין לישועה רחקה ממנו : כי רבו פשעינו נגדך וחטאותינו ענתה בנו כי פשעינו אתנו ועונתינו ידענום : פשע וכחש ביהוה ונסוג מאחר אלהינו דבר עשק וסרה הרו והגו מלב דברי שקר : והסג אחור משפט וצדקה מרחוק תעמד כי כשלה ברחוב אמת ונכחה לא תוכל לבוא : ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל וירא יהוה וירע בעיניו כי אין משפט : וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרעו וצדקתו היא סמכתהו : וילבש צדקה כשרין וכובע ישועה בראשו וילבש בגדי נקם תלבשת ויעט כמעיל קנאה : כעל גמלות כעל ישלם חמה לצריו גמול לאיביו לאיים גמול ישלם : וייראו ממערב את שם יהוה וממזרח שמש את כבודו כי יבא כנהר צר רוח יהוה נססה בו : ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם יהוה : ואני זאת בריתי אותם אמר יהוה רוחי אשר עליך

רגליהון למעבד דביש רהטין ומוחי למשפך דם זכאי עשתוניהון עשתוני אונס ביזא ותברא בכבישיהון : ואורח שלמא לא ידעין ולית דינא במהכדהון שביליהון עקימו להון כל דדריך בהון לא ידע שלמא : על כן אתרחק דינא מננא ולא מערען לנא זכוון סברנא לניהור והא חשוך לזיהור והא כד בקבלא אנחנא מהלכין : נמשמש כסמן כותלין וכדלית להון עינין נמשמש אתקילנא בטיהרא כמא דמתקלין בקבלא אתאחד באפנא כמא דאחידין קבריא באפי מיתיא : עמנא מן קדם בעלי דבבנא דמתכנשין עלנא כדובין כולנא וכיונין נהמא נהימנא סברנא לדינא ולית לפורקנא אתרחק מננא : ארי סגיאין חובנא קדמך וחטאנא אסהידו בנא ארי חובנא גלן לנא ועוייתנא ידענא להון : מרידנא וכדיבנא במימרא דיי ואסתחרנא לאחרא מבתר פולחנא דאלהנא והוינא ממללין שקר וסטיא מותן ומפקין מלבהון פתגמי שקר : ואסתחר לאחרא דינא וזכותא מרחיק קמת ארי אתקילו ברחובא עבדי קושטא ועבדי הימנותא לא יכלין לאתגלאה : והוו עבדי קושטא מטמרין ודסטן מביש מתבזזין וגלי קדם יי ובאיש קדמוהי ארי לית דינא : וגלי קדמוהי דלית גבר ולית דיה עובדין טבין וויריע קדמוהי ולית אינש דיקום ויבעי עליהון ופרקינון בדרע תוקפיה ובמימר רעותיה סעדינון : אתגלי למעבד זכוון לעמיה תקוף ופורקן איתי במימריה לדחלוהי ויתגלי למעבד לאתפרעא בתקוף מסנאי עמיה ויתיב נקמא לבעלי דבבוהי : מרי גמליא הוא גימלא ישלם פורענות לסנאוהי גימלא לבעלי דבבוהי לנגוותא גימלא ישלם : וידחלון ממערבא ית שמא דיי וממדנח שמשא ית יקריה ארי ייתון כשפע נהר פרת מעיקן במימרא דיי יתבזזון : וייתי לציון פריק ולאתבא מרודיא דבית יעקב לאוריתא אמר יי : ואנא דין קיימי עמהון אמר יי רוח קודשי דעלך

משבבי : וסר מרע ה' בקריא' וסי' וסר מרע משתולל · איש היה בארץ עוץ איוב שמו · השמת לבך אל עבדי איוב · וחברו · חכם ירא וסר מרע : ובא י"ז ר"פ וסימ' נמסר בשמואל ב' סי' י"ו ולעיל בהאי סיפרא סי' מ"ז :

כמשמעו וטעם שמו מעשהו והעד את כבודו : כי יבא כנהר צר · כמו צר ומצוק מבאוני והנה הוא שם כן רוח יי' נוססה בו מגזרת נס וזה הטעם קרוב מדברי דניאל והייתה עת צרה לכל העולם אשר לא נהייתה כמוה וישראל לבדם יכללו על כן אחרי זאת ובא לציון גואל : ובא לציון גואל · זה המשיח וטעם לשבי פשע כמו כל

כנהר · צרה על אויביו : נוססה בו · כפלאת בו לשון נס · ד"א נוססה בו אוכלת בו כתולעת בעץ כמו והיה כמסוס נוסס : זאת בריתי אותם · בדבר זה כרתי בריתי להם ואקיים כי אף בגלותם לא תשכח תורתי מהם : על

המנחה כתוב בספר : ואני זאת בריתי · הנה אכרו' ברית עמה' ומה היא היא רוחי אשר עליך וכף ליטר' ידבר וטע' רוחי כנבואתי כאשר כתב והיה אחרי כן אשפך את רוחי

ודברי

ודברי אשר שמתי בפיך · והטעם כפול כי התנבאו ולא תפסק להם הנבואה מזרעם לעולם : קומי אורי · לשון ציווי כמו בואי בחולם בעבור האלף : כי בא אורך · לשבח ולפי דעתי שביאת האור הוא חשך כמו בא ערב ונפסק האור שהיה לך וזרח עליך כבוד יי׳ והשר לא יהיה לך עוד אור השמש לאור יומם וטעם אורי על מלכות או הנבואה : כי הנה החשך · זהו כטע׳ כי יבא כנהר צר וערפל תכסה לאומים : ועליך יזרח יי׳ · והטעם עליך לבדך : והלכו גוים לאורך · כי מנהג מי שהוא בחשך לראות היושבים באור : שאי · כולם · רמז על בניך ובנותיך צר שיזכירם ויתכן להיות כלם שיתן המלכים : תאמנה · מגזרת ויהי אומן את הדסה : אז תיראי · והטעם כאשר יבאו המלכים אליך ויביאו בניך אז תיראי

ומפי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והראשונות מאז הגדתי · ואני זאת בריתי אותם אבר ב׳ בפסו׳ : ועד עולם י״ב דסמי׳ בקריא׳ וסימ׳ למרבה המשרה ולשלום אין קץ · ואני זאת בריתי אותם אבר · לאמר שובו נא איש מדרכו · ושכנתי אתכם במקום הזה · ושבתי את הצולעה לשארית · ויברך דוד את יי׳ לעיני · ואנחנו נברך יה

ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יהוה מעתה ועד עולם : ס
קומי אורי כי בא אורך וכבוד יהוה עליך זרח : כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח יהוה וכבודו עליך יראה : והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך : שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך בניך מרחוק יבאו ובנתיך על צד תאמנה : אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבאו לך : שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלת יהוה יבשרו : כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר : מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארבתיהם : כי לי איים יקוו ואניות תרשיש בראשנה להביא בניך מרחוק כספם וזהבם אתם לשם יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך : ובנו בני נכר חמתיך ומלכיהם ישרתונך כי בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך : ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהוגים : כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והגוים חרב יחרבו : כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד : והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו על כפות רגליך כל מנאציך וקראו לך עיר יהוה ציון קדוש ישראל :

ופתגמי נבואתי דשויתי בפומך לא יעידון מפומך ומפום בנך ומפום בני בנך אמר יי׳ מכען ועד עלמא : קומי אנהרי ירושלם ארי מטא זמן פורקניך ויקרא דיי׳ עלך יתגלי : ארי הא חשוכא יחפי ארעא וקבלא למלכוותא וביך ישרי שכנתא דיי׳ ויקריה עלך יתגלי : ויהכון עממיא לנהוריך ומלכיא לקביל זיהוריך : זקופי ירושלם סחור סחור עינך וחזאי כל בני עם גלותך דמתכנשין ואתן לגויך בנך מרחיק ייתון ובנתך על גסין יתנסבן : בכן תחזן ותתנהרין ותיתחלין ויפתי לביך ברחלת חטאין ארי יתחלף ליך עותר מערבא נכסי עממיא יתעלון לגויך : שירת ערבאי תחפי סחרניך הוגני מדין והולד כולהון משבא ייתון דהב ולבונה יהון טעינין ודאתן עמהון בתושבחתא דיי׳ יהון משתען : כל עאן ערבאי יתכנשון לגויך דיכרי נבט ישמשוניך יתסקון לרעוא על מדבחי ובית תושבחתי אשבח : מן אילין דאתן בגלוי כעננין קלילין ולא אתעכבא גלוותא דישראל דמיתכנשין ואתיין לארעהון הא כיונין דתיבן לגו שובכיהון : ארי למימרי נגוון יסברון ונחתי ספיני ימא אידא פרסא קלעהא בקדמיתא לאיתאא בנך מרחיק כספהון ודהבהון עמהון לשמא דיי׳ אלהך ולקדישא דישראל ארי שבחך : ויבנון בני עממיא שורך ומלכיהון ישמשוניך ארי ברוגזי אלקיתיך וברעותי ארחם עלך : ויתפתחון תרעך תדירא יימם ולילי לא יתאחדון לאעלא לגויך נכסי עממיא ומלכיהון זקיקין : ארי עם ומלכו דלא יפלחוניך ירושלם ייבדון ועממיא אשתיצאה ישתיצון : יקר לבנן לגויך יתעל בירוון מורניין ואשכרעין כחדא לשבחא אתר בית מקדשי ואתר בית אשריוות שכינתי איקר : ויהכון לגויך כפיפין בני משעבדיך וישתטחון למבעי מינך על פרסת ריגליך כל דהוו מרגזין ליך ויקרון ליך קרתא דיי׳ ציון דאתרעי בה קדישא דישראל :

רשי

על כד תאמנ׳ · על ניסטי כסלים של מלכים תהיינה אמונות : אז תראי ונהרת · בכין תחזן ותנהרין : ופחד ורחב לבבך · ויתמה וירחב לבך : כי יהפך עליך המון ים · ארי יתחלף ליך עותר מערבא : חיל גוים · נכסי עממיא : שפעת · רוב : בכרי מדין · הוגני מדין הם גמלים בחורים וכן בכרה קלה : ועיפה · גם הם מבני מדין עיפה ועפר : ואילי נביות · דכרי נביות : ברצון · כמו כברצונכם בימי שלמה כענין שנאמר כי אני תרשים למלך בים אחת לשלש שני׳ תבא אני תרשים וגו׳ : תרשיש · שם הים : לשם יי׳ אלהיך · שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם גבורתו ויבאו : כי פארך · נתן לך פאר : וברצוני · ובהריצותי לך איפונ״אפאימנט בלע״ז : ופתחו שעריך תמיד · לשון פיתוח ממשקולת לשון כבד על שם שפתיחתן פתיחת עולם פתיחת תמיד כמו שבר מלשון שבירה כך פתחו מלשון פתחו ט״ס אוברט״ם בלע״ז : ברוש תדהר ותאשור · מיני עצי יער לבניין : ציון קדוש ישראל · ציון דאיתרעי ביה קדישא דישראל ציון של קדוש ישרא׳ :

ויביאו בניך אז תיראי כאדם שירא בבא לו תשועה ודבר שלא עלה על לב כאשר יקרה למצא אבדה : ונהרת · תרוצי פה ופה : ופחד · והנה יהיה פחד מעורב עם שמחה וזאת רחב לב הפך הצרה : כי יהפך עליך המון ים · או טעם תיראי מרוב ההמון שיהפך עליך חיל גוים ביבשה : שפעת · חבורה כמו שפעת אני רואה : בכרי · הבי״ת משרת מגזרת שלחו כר ישאו דרון : כל · ישרתונך · הטעם יהיו לצרכך וכמוהו את בגדי הסרד לשרת בקדש הם בגדי הכסיעה : יעלו על רצון · והנה על ימסוך אחר עמו וכן הוא על מזבחי : מי אלה · הטעם על הבנים והנה קומי אורי ידבר עם ציון אל ארובותיהם · הם החלונות שסם קנס : כי לי איים · שאתן להם שכר טוב : ואניות תרשיש כברצונה · והזכיר תרשים כי היא קרובה לארץ : כספם וזהבם · והנה הטעם כי לי איים יקוו כי לא יתנו להם שכר ישר׳ והנה הוא מפורש לשם יי׳ אלהיך · והנה פארך בא בקמץ גדול תחת קטן בעבור היותו סוף פסוק : ובנו · אפילו בני ישראל לא יבנו חומות ירושלם כאשר לא בנו הבית כי אם הגוים : ופתחו · יש אומרים החירק תחת שורק ויש אומרים כי ופתחו שב אל בני נכר ואיכנו רחוק והנה הטעם ידוע להביא חיל גוים ביום גם בלילה : ומלכיהם · שהיו נהוגים כטעם לאסור מלכיהם בזיקים : כי · חרוב יחרבו · מגזרת חרוב החרב כחרבו המלכים ויש אומרים מלשון חרבן והראשון הוא נכון : כבוד הלבנון · והנה פי׳ האילנים הנכבדים בלבנון ברוש תדהר ותאשור יחדו : לפאר

מעהה · יחל ישראל יי׳ אל יי׳ · יהי שם יי׳ מבורך · וחסד יי׳ מעולם ועד עולם · ירושלם הרים סביב לה · יי׳ ישמור צאתך ובואך : ומקום ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ומקום רגלי אכבד · ומקום משכן כבודך · ומקום הצדק שמה הרשע : והשתחוו ז׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא :

לבנות בית השם : והלכו · שחוח ישם : וקראו לך עיר יי׳ · והנה לעד קומי אורי שאמר אל ציון עד ימסך עצמו ואחר עמו וכן הוא ציון עיר קדוש ישראל כמו אל באפך תוכיחני : תחת

תחת. עזובה. בהיותה חרבה: משוש דור ודור. הטעם משוש שלא יפסק: וינקת חלב גוים. הטעם ממון שיתנו מס: ושוד מלכים. מגזרת שדים כי משקל השמות משתנים: תחת הנחשת אביא זהב. אמים בלב הגוים שיביאו הזהב והנכון שאביא לך שכר זהב. ד״א זהב גוים והנה הנחשת כבדי מהברזל על כן תחתיו זהב כנגדו: ושמתי פקודתך. אנשי פקודתך כמו פקיד והם החולקים המס שיקחוהו בשלום ונוגשיך בצדקה: לא ישמע עוד חמס בארצך שוד ושבר. הטעם כפול: וקראת. יש אומ׳ כמו וקראת אתכם הרעה ויש אומרים מלשון קריאה כי הישועה תקרא אל חומותיך והנכון שאת וקראת לנכח בעבור כי חומותיך תקראם ישועה והעד ושעריך תהלה והנה וקראת ימשוך אחר עמו כמשפט: לא. לא תצטרכי לאור השמש בעבור אור השכינה: לאור עולם. יומם ולילה: לא. זה השמש לא יבוא והירח לא יאסף והטעם כי בהתחברו עם השמש אז יעדר אור מהארץ: ושלמו ימי אבלך. כי האבל ישב בחשך: ועמך. נצר. כמו ונצר משרשיו יפרה: מעשה ידיו להתפאר. כדרך בן אדם שישמח במעשיו בהיותם מתוקנים: הקטן. המשפחה הקטנה שמספרם מעט תהיה לאלף: בעתה. בעת עת הישועה והנכון שהוא דבק עם הקטן יהיה לאלף והנה אחים לעשות לשום הצעיר לגוי עצום כדרך ואעשך לגוי גדול: רוח. אלה דברי הנביא והם כנואה כמו ויאצל מן הרוח: יען משח יי׳ אותי. כי הנביאים יקראו משיחי׳ וכמוהו אל תגעו במשיחי והם האבות ויאמר רבי משה הכהן נ״ע כי תשובת יען משח יי׳ אותי שום אשים בי׳ ואין צורך כי יען טעמו השם משחני בעבור שאבשר ענוים: פקח קוח. מלה אחת ועיין ולמ״ד הם כפולי׳ כמו סחרחר אדמדם ירקרק והוא שם: לקרא שנת רצון. היא שנת הגאולה: לנחם כל אבלי׳. והנה פרש אחר כן כי הם אבילי ציון: לשום לאבלי ציון. הוא שיפרש פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל כי האבל לא יסוך שמן והתקועית לעדה: רוח כהה. שם התאר מגזרת כהה הנגע יש אומרי׳ כטע׳ חשך והנכון בעיני שהוא הפך פשה: אילי הצדק. מגזרת אילנו׳ כמו מאילים אשר חמדתם והעד מטעם השם: ובנו חרבות עולם. קדמוניות: שוממות ראשונים. דורי שעברו: ועמדו. לפניכם: זרים. כענדים: אכריכם. שם התאר והם עובדי האדמה: ואתם. כבר אמ׳ כי כל כהן לעולם הוא משרת והעד משרתי אלהינו והנה יהיו הגוים כנגד ישר׳ וישר׳ כנגד בני אהרן על כן חיל גוים כנגד המעשר. יוד תתימרו תחת אל״ף מגזרת את יי׳ האמרת:

ישמע י׳ בקריא׳ וסימ׳ ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. לא ישמע עוד חמס בארצך. וגלתי בירושלם וששתי. בהקיר בור מימיה כן. כה אמר יי׳ עוד ישמע במקום. ויהנהו בסוגר בחחים. והשכתי המון שריך. קול מלאכבה. אחריו ישאג קול. וגם נביאים העמדת. וא׳ וישמע ויקבו הלוים: לאלף ב׳

תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר׃ וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה׃ לֹא יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה׃ לֹא יִהְיֶה לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא יָאִיר לָךְ וְהָיָה לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ׃ לֹא יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ׃ וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַו מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה׃

סא רוּחַ אֲדֹנָי יְהוִה עָלָי יַעַן מָשַׁח יְהוָה אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח קוֹחַ׃ לִקְרֹא שְׁנַת רָצוֹן לַיהוָה וְיוֹם נָקָם לֵאלֹהֵינוּ לְנַחֵם כָּל אֲבֵלִים׃ לָשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן תַּחַת אֵבֶל מַעֲטֵה תְהִלָּה תַּחַת רוּחַ כֵּהָה וְקֹרָא לָהֶם אֵילֵי הַצֶּדֶק מַטַּע יְהוָה לְהִתְפָּאֵר׃ וּבָנוּ חָרְבוֹת עוֹלָם שֹׁמְמוֹת רִאשֹׁנִים יְקוֹמֵמוּ וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חֹרֶב שֹׁמְמוֹת דּוֹר וָדוֹר׃ וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכֹרְמֵיכֶם׃ וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי יְהוָה תִּקָּרֵאוּ מְשָׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ יֵאָמֵר לָכֶם חֵיל גּוֹיִם תֹּאכֵלוּ וּבִכְבוֹדָם תִּתְיַמָּרוּ׃

חלף דהוית שביקא ומטלטלא ולית דעדי ואשוינך ליקר עלם בית דיץ דר ודר: ותסבעין ניכסי עממיא ובביזת מלכיהון תתפנקי ותדעין ארי אנא יי פרקיך ומשיזביך תקיפא דיעקב: חלף נחשא דבזו מיניך ירושלם איתי דהבא וחלף ברזלא איתי כספא וחלף אעיא נחשא וחלף אבניא ברזלא ואשוי פרנסך שלם ושלטוניך בזכו: לא ישתמע עוד חטפא בארעיך ביזא ותבירא בתחומיך ויערעון פורקן על שורך ועל תרעך יהון משבחין: לא תצטרכין עוד לניהור שמשא ביממא ואף לא לזיהור סיהרא בליליא ויהי ליך יי לניהור עלם ואלהך לתושבחתיך: לא תיבטל עוד מלכותיך ויקריך לא יעידי ארי יי יהי ליך לניהור עלם וישלמון יומי אבליך: ועמיך כולהון זכאין לעלם יחסנון ארעא ניצבא דחרותי עובד גבורתי לאשתבחא: הזעיר בהון יהי לאלפא ודחליש לעם תקיף אנא יי בזמנה איתינה: אמר נביא רוח נבואה מן קדם יי אלהים עלי חלף דרבי יתי יי לבשרא ענותניא שלחני לתקפא לתבירי לבא למקרי לדשבן חירו ולדאסירין אתגלו לניהור: למקרי שנת רעוא קדם יי ויום פורענותא קדם אלהנא לנחמא כל אבליא: לשואה לאבילי ציון למיתן להון כליל חלף קטם משח דחדוה חלף אבלא רוח משבחא חלף רוחהון דהוית עמיא ויקרון להון רברבי קושטא עמיה דיי לאשתבחא: ויבנון חרבת עלם צדית קדמאי יקוממון ויחדתון קרוין דהואה חרבן צדיא דר ודר: ויקומון נוכראין וירעון ענכון ובני עממי אכריכון ומפלחי כרמיכון: ואתון כהניא דיי תתקרון דמשמשין קדם אלהנא יתאמר לכון ניכסי עממיא תיכלון וביקרהון תתפנקון:

וסימ׳ ומאה לאלף ואלף. הקטן יהיה לאלף: לגוי עצום ג׳ וסימ׳ הרף ממני ואשמידם. הקטן יהיה לאלף. והנהלאה לגוי עצום: חורב י״ו וחס׳ וסימ׳ והייתי ביום אכלני חרב. על הגוה לבדה. אל הגוה לבדה. ויה חרב אל הגוה לבדה. תהיה משלבת לחרב. לחרב ולקללה תהיה בצרה דירמיה. חרב אל מביה ויבשו. ונתתי את ארץ מצרים. וסוכה תהיה לצל יומם. במחסה מזרם. כחרב בציון ב׳ בו. וחשו עדי חרב. קול ישורר בחלון חרב בסף. ואקרא חרב:

רשי

ושד מלכים. לשון שדים ותינקי יורה עליו: תחת הנחשת. שנטלו ממך: ושמתי פקודתך שלום. ואימני פרנסייך שלם ושלטונייך בזכו. פקודתך פקידים עליך ורבותנו אמרו הפקודות שבאו עליך בגלותך והנוגשים שדוחקין יהיו לך לשלום ולצדקה: לא יהיה לך עוד. לא תצטרכי לאור השמש: להתפאר. שאהיה מתפאר בם פורווינטיר בלעז: לא יאסף. לשון אספו נגהם הכניסו אורם: בעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו בעתה: יען משח. אין משיחה זו אלא לשון שררה וגדולה: פקח קוח. פקח את מלקוחם ושבים והתירהו: לקרוא לשבוי׳ דרור. כלומ׳ לבשר להם בשורת הגאולה: שנת רצון. שנת פיוס ורצוי: אילי הצדק. לשון אילנות כמו מאילי׳ אשר חמדתם ומטע יי׳ יורה עליו: אכריכם. מנהיגי המחרישה: כהני יי׳. משרתי הקב״ה: חיל גוים. נכסי עממיא: תתימרו. אתם תתכבדו תחתיה׳ בכבוד שנטלו עד הנה:

תחת

אבן עזרא

תחת בשתכם · תירשו ׃ ותחת כלמה ירנו חלקם · והנה פירש מלת משנה שאמר לכן בארצם משנה יירשו ׃ כי · הטע' אשלם להם גמול כי אני אוהב צדק שונא גזל אפי' בעולה שהיא קרבה לפני על כן ונתתי פעולתם כמו שכרם כמו ולא תלין פעולת שכיר והנה טעם גזל שלא אגזלם כי אם לא אתן להם שכר הנה גוזלי שכר ׃ ונודע בגוים · לא יורה זה הכתו' שישראל יהיו עוד מפוזרים רק יודעו בכות הגוים הבאים לחוג את חג הסכות ככתוב בספר זכריה והנותרים שם ׃ שוש · אז יאמר ישראל שוש אשיש ׃ יעטני · פועל עבר מגזרת עוטה אור כשלמה והם שני בנינים ׃ כחתן יכהן פאר · הוא פועל יוצא שהוא מצטרך לפאר כמו כאשר פירשתי במלת יפרתוך ׃ תעדה כליה · הם הקשורים על גרגרותיה ׃ כי כארץ · אשר זרועה תצמיח · צדקה הטעם שיגדל הצדק כאילו הוא כ צמח ׃ למען · אלה דברי ישראל בגלות ׃ כלפיד יבער · שב אל לפיד ונחסר מלת אשר ׃ וראו · קורא לך · שהבנין שלא נקרא שם פועלו ׃ יקבנו · כמו נקבו בשמות ׃ והיית עטרת · ביד יי' · כי יש מקומות שיתננו ה העטרות בידים ׃ לא · זה הכתוב יורה כי למען ציון דברי הנביא ואת' לא תשקוט כלשון בני אדם ׃ חפצי בה · שתים מלות ׃ תבעל · הן יפרשנו כי יבעלוך דרך משל על שוב ה המלוכה ׃ על · אלה השומרים כנוי על א אבילי ציון שאין להם עסק כי אם בכי ולא ישנו בלילה כשומרי החומות והוסיף כל היום כי מנהג ה השומרים לישן ביום וכן כתו' משמרי הבלי שוא והנה פירש הנביא דבריו שהם מזכירים הוא פועל יוצא לשנים פעולים כמו הזכירני נשפטה יחד גם נשבע גם זה יורה לאות כי זאת ה הנבואה לעתיד כי הנה נשבע השם ש שהיא גזר' בלא תנאי וטעם בימינו כמו גבורתו שהיא עומדת לעד וטעם להזכיר במקום הזה בימינו שאדם לא יוכל לקחת דגנך בחזקה כי ׃ יאכלוהו שב אל דגנך ויקבציו שב אל התירוש ׃ עברו · טעם להזכיר טוב לארץ בעבור א אבילי ציון שיתענגו בלא פחד והנה שב לאמר שתהיה יציאת ישראל מגלותם ושובם אל ארצם בכבוד וכן יאמרו פקידי הגוים · וטעם עברו בשערים להכריז בכל שער ׃ ושער לאמר פנו דרך העם סקלו אותה מ מאבן הרימו נס כ בעלם ׃ הנה

שנא ושנא ד' חס' בקריא' וסים' יהושע · שנא גזל בעולה · ושנא תקעים בטח · שנא בצע יאריך ימים · וכל אוריתא דכוו' חס' ׃ ברך י"ג בקריא' וס' כבשר רבת' ׃ ישיש ד' בקריא' וסים' כן ישיש יי' עליכם להטיב אתכם ולהרבות · ומשוש חתן על כלה · ישיש עליך בשבחה · ישיש כגבור לרוץ ארח · חד וישיש כבח יצא

ישעיה

תחת בשתכם משנה וכלמה ירנו חלקם לכן בארצם משנה יירשו שמחת עולם תהיה להם ׃ כי אני יהוה אהב משפט שנא גזל בעולה ונתתי פעלתם באמת וברית עולם אכרות להם ׃ ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל ראיהם יכירום כי הם זרע ברך יהוה ׃ שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה ׃ כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים ׃

סב

למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיד יבער ׃ וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך וקרא לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו ׃ והיית עטרת תפארת ביד יהוה וצניף מלוכה בכף אלהיך ׃ לא יאמר לך עוד עזובה ולארצך לא יאמר עוד שממה כי לך יקרא חפצי בה ולארצך בעולה כי חפץ יהוה בך וארצך תבעל ׃ כי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך ׃ על חומתיך ירושלם הפקדתי שמרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את יהוה אל דמי לכם ׃ ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ ׃ נשבע יהוה בימינו ובזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאיביך ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו ׃ כי מאספיו יאכלהו והללו את יהוה ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי ׃ עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסלה סקלו מאבן

תרגום

חלף דבהתתון ואתכנעתון על חד תרין בטבוון דאמרית לכון איתי לכון ויבהתון עממיא דהוו משתבחין בחולקהון בכן בארעהון על חד תרין יחסנון חדות עלם תהי להון ׃ ארי אנא יי רחים דינא מרחק קדמי שקרא ואונסא ואתן אגר עובדיהון בקשוט וקים עלם אגזר להון ׃ ויתרבון בעממיא בניהון ובני בניהון בגו מלכותא כל חזואיהון ישתמודעינון ארי אינון זרעא דברכיה יי ׃ אמרת ירושלם מחדא אחדי במימרא דיי תבוע נפשי בפורקנא דאלהי ארי אלבשני לבושין דפורקן מעיל דזכו עטפני כחתנא דמצלח בגנוניה וככהנא רבא דמתקן בלבושוהי וככלתא דמתקשטא בתיקונהא ׃ ארי כארעא דמפקא צמחה וכגינת שקיא דזירועהא מרביא כן יי אלהים יגלי זכותא ותושבחתא דירושלם לקביל כל עממיא ׃ עד דאעביד פורקן לציון לא אניח לעממיא ועד דאיתי נחמא לירושלם לא אשקיט למלכותא עד דיתגלי כשפרפרא נהורא ופורקנה כבעור יבער ׃ ויחזון עממיא זכותיך וכל מלכיא יקריך ויקרון ליך שמא חדתא די במימריה דיי יפרשיניה ׃ ותהון כליל דחדוא קדם יי וכתר דתושבחא קדם אלהיך ׃ לא יתאמר ליך עוד שביקא ולארעיך לא יתאמר עוד צדיא ארי ליך יתקרי עבדי רעותי בה ולארעיך יתבא ארי תהי רעוא מן קדם יי ביך וארעיך תתיתב ׃ ארי כמא דמתיתב עולם עם בתולתא כן יתיתבון בגויך בנייכי וכמא דחדי חתנא עם כלתא יחדי עלך אלהיך ׃ הא עובדי אבהתך צדיקיא קרתא דירושלם מתקנין ונטירין קדמי כל יממא וכל ליליא תדירא לא פסקין מתאמר דכרן טבותיך קדם יי לא פסיק לכון ׃ ולא יפסוק דכרניהון מן קדמוהי עד דתקין ועד דישוי ית ירושלם תושבחתא בארעא ׃ קיים יי בימיניה ובדרע תוקפיה אם אתן ית עיבוריך עוד מיכל לבעלי דבביך ואם ישתון בני עממיא חמריך דלאית ביה ׃ ארי דכנשוהי לעבורא ייכלוניה וישבחון קדם יי ודעצרוהי לחמרא ישתוניה בדרת קודשי ׃ נביא עברו ותובו בתרעיא אפנו לב עמא לאורח תקנא בסרו בסורן טבן ונחמן לצדיקיא דסליקו הירהור יצרא דהוא כאבן תקלא

רשי

תחת בשתכם · שהיה משנה אף הם כלמה ירונו תמיד חלקם כלומר תחת אשר עד הנה תמיד עמי היו רונכים כלמה חלקם ים רנה שהיא אבל כמו קומי רוני בלילה וכמו ותעבור הרנה דאחאב ׃ כי אני יי' אוהב משפט שונא גזל בעול' · לכך איני מקבל עולות העמים שכולן גזל ׃ ונתתי פעולתם · של ישראל שתהא באמת או ונתתי פעולתם שפעלו שכר שסבלו גידופי האומות על כבודי באמת ׃ כחתן · אשר ילבש לבושי פאר ככהן גדול ׃ וככלה תעדה כליה · תכשיטיה ׃ כי כארץ תוציא צמחה וגו' · למען ציון אחשה ולא אחשה על מה שעשו לה ׃ לא אשקט · לא יהא שלום לפני עד יצא כנוגה צדקה ׃ יקבנו · יפרשנו ׃ בעולה · מיושבת ׃ כי יבעל וגו' · ארי כמה דמיתתב עולם עם בתולתא כן יתייתבון בגוייכי בנייכי ׃ על חומותיך ירושלם · רבותינו דרשוהו כמשמעו מלאכים ה המזכירים את יי' על חורבנה לבנותה מאי אמרי אתה תקום תרחם ציון כי בחר יי' בציון כ כדאיתא במסכ' מנחות ויונתן תירגם חומותיך אבות הראשוני' המגינו' עלינו כחומה ׃ הפקדתי שומרים · לכתוב ספר זכרונות שלא ישתכח זכותם מלפני ׃ לא יחשו · מלהזכיר זכותם לפני ׃ המזכירים את יי' · את זכות האבות ׃ אל דמי לכם · אל תחרישו ׃ יאכלוהו · מוסב על דגנך ׃ ישתוהו · מוסב על תירושך ׃ עברו עברו בשערים · אמר כנביא עברו ותובו בתרעיא אפנו לבא דעמא לאורח תקנא ׃ סולו סולו המסלה · כבשו הדרך בט"ן לוקמין בלע"ז סולו לשון מסלה הוא ׃ סקלו מאבן · סקלו המסילה והסליכו אבני מכשול לצדדין · מאבן מהיות שם אבן וכנגד יצר הרע הוא אומ' ויש עוד לפותרו על תיקון הדרכים לקבוץ הגליות · סקלו איספיידיי"ר בלע"ז ׃ הרימו

מסרה

לקראת נשק ׃ יאכלהו ד' וחס' וסים' ואכלו את הבשר בלילה הזה · בחדש השני בארבעה עשר יום בחדש הזה · בשלו את הבשר פתח אהל מועד · כי מאספיו יאכלהו והללו ׃

אבן עזרא

הנה · בת ציון · הבת שהולידה ׃ ופעולתו · פרשתיו וטעם שכרו שיתן שכר טוב לסובלי הגלות או טעמו שיתן שכר טוב למי שיכבד ישראל ׃ ולך יקרא · הכ״ף לכנסת ציון ׃ מי · יש אומרים כי זה הנבא הוא המשיח ויש אומרים שהוא מיכאל והנכון שהוא רמז לשם הנכבד והטעם על הגזרה שנגזר על אדום וזאת היא מלכות רומא

רשי

הרימו נס · כלונס פורקא בל״ע אות הוא שיקבצו אלי ויביאו לי את הגולים אצלם ׃ הנה שכרו · מוכן לתת לעבדיו מוכן אתו ׃ ופעולתו · שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת ׃ מי זה בא מאדום · נתנבא הנביא על שאמר הקב״ה שעתיד לעשות נקמה באדום והוא עצמו בכבודו הורג את שר שלהם תחלה כענין

מבצרה ג׳ יובב בן זרח · וחברו דד״ה · מי זה בא מאדום · אנ״ך ׃ פורה ב׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר לעיל בספרא סוף סימ׳ ל׳ ׃ ואין עוזר ו׳ דסמיכי וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימ׳ י״ד ׃ תהלות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ חסדי יי׳ אזכיר · נורא תהלת עשה פלא · ואתה קדוש יושב · לא נכחד בבניהם · וא׳ ותהלות יי׳ יבשרו ·

הרימו נס על העמים ׃
הנה יהוה השמיע אל קצה הארץ אמרו לבת ציון הנה ישעך בא הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו ׃ וקראו להם עם הקדש גאולי יהוה ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה ׃
מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צעה ברב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע ׃ מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדרך בגת ׃ פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי ׃ כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה ׃ ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרעי וחמתי היא סמכתני ׃ ואבוס עמים באפי ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ נצחם ׃
חסדי יהוה אזכיר תהלת יהוה כעל כל אשר גמלנו יהוה ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרב חסדיו ׃ ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע ׃ בכל צרתם לא צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם ׃ והמה מרו ועצבו את רוח קדשו ויהפך להם לאויב הוא נלחם בם ׃

תרגום

ארימו אתא על עממיא ׃ הא יי׳ אשמע לסיפי ארעא אמרו לכנשתא דציון הא פרקיך מתגלי הא אגר עבדי מימריה עמיה וכל עובדיהון גלן קדמוהי ׃ ויקרון להון עמא דקודשא פריקיא דיי׳ וליך יתקרי תביעתא קרתא דלא אתרחקת ׃ מן אמר אילין עתיד לאיתאה מחא על אדום פורענא תקיפא על בוצרה למעבד פורענות דין עמיה כמא דקיים להון במימריה אמר הא אנא מתגלי כמא דמליליה בזכו סגיא קדמי חיל למפרק ׃ מא דין יסמקון טורין מדם קטילין ומישרין יפקון כחמר במעצרא ׃ הא כבעוט דמיתבעט במעצרא כן יסגי קטול במשרית עממיא ולא יהא להון תקוף קדמי ואיקטלינון ברוגזי ואדושינון בחמתי ואתבר תקוף תקיפיהון קדמי וכל חכימיהון איסלעם ׃ ארי יום פורענותא קדמי ושנת פורקן עמי מטת ׃ וגלי קדמי ולית גבר דליה עובדין טבין וידיע קדמי ולית איניש דיקום ויבעי עליהון ופרקתינון בתרע תוקפי ובמימר רעותי סעדתינון ׃ ואיקטיל עממיא ברוגזי ואדושנון בחימתי ואירמי לארע ארעתא קטילי גיבריהון ׃ אמר נביא טיבותא דיי׳ אנא מדכר תושבחתא דיי׳ כעל כל דגמלנא יי׳ וסגי טוביה לבית ישראל דגמלינון כרחמוהי ובסגיות טוביה ׃ ואמר ברם עמי אינון בניא דלא ישקרון והוה מימריה להון פריק ׃ בכל עידן דחבו קדמוהי לאיתאה עליהון עקא לא אעיק להון ומלאך שליח מן קדמוהי פריקינון ברחמתיה ובמחסיה עליהון הוא שיזבינון ונטלינון וסוברינון כל יומי עלמא ׃ ואינון סריבו וארגיזו על מימר נביי קודשיה ואיתהפך מימריה להון לבעיל דבב הוא אגיח קרבא בהון ׃

רשי

שנא׳ כי רותה בשמי׳ חרבי ואת״כ על אדום תרד וכבר בזעם פניו שהרג הרג רב והנבי׳ מדב׳ בלשו׳ מלחמו׳ בני אדם לבושי בגדים ׃ ובהרג׳ הרג הדם נתז על בגדיה׳ כי כן דרך הכתובים מדברים בשכינה כדרך בני אדם לשבר את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע וכן וקולו כקול מים רבים דימה הנביא קול חזק שלו לקול מים רבים לשבר את האזן כדרך שאיפשר לה לשמוע שאין להבין ולהאזין ברוב גבורות אלהינו להשמיעה כמות שהיא ׃ מי זה בא מאדום · ישראל אומר מי זה וגו׳ ובא חמוץ בגדים בבושים בדם וכל דבר שהוא מתכאץ בריחו ובמראיתו נופל בו לשון חימוץ ׃ מבצר׳ · אמרו רבו׳ שתי טעיות עתיד שר של רומי לטעות כסבור הוא שבצרה היא בצר במדבר שהיתה עיר מקלט וטועה שאין קולטת אלא שוגג והוא הרג את ישראל מזיד ועוד יש מדרש אגדה על שהספיקה בצרה מלך לאדום במות מלכם הראשון וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה ובצרה ממואב היא׳ כענין שנאמר על קריות ועל בצרה ׃ זה · שהיה הדור בלבושו וצועה ונאזר ברוב כחו והקב״ה משיבו אני הוא שעלת׳ לפני לדבר בצדקת האבות ובצדקת דורו של שמד וצדקתי גם היא עמהם ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרים מדוע אדום ללבושיך מדוע בגדיך אדומים ׃ ועמים אין איש אתי · מתייצב לפני להלחם ׃ נצחם · דמם שהוא תוקפו ונצחונו של אדם ׃ אגאלתי · כמו נגואלו בדם ׃ ואביט ואין עוזר · לישר׳ ׃ וחמתי היא סמכתני · חמתי שים לי על האומות אשר אני קצפתי מעט על עמי והמה עזרו לרעה היא סמכתני חיזקה ידי ועוררה את לבי ליפרע מהם ואף על פי שאין ישראל ראויין והגונים לגאולה ׃ ואשתומם · לשון שתיקה וכבר פירשתי למעלה וישתומם כי אין מפגיע ׃ ואבוס · לשון מתגולל ברפש ודורך ברגלי׳ כמו מתבוסס בדמיך וכמו בוססו את חלקתי ׃ נצחם · גבורת נצחונם ׃ חסדי יי׳ אזכיר · הנביא אמר אזכיר את ישראל את חסדי יי׳ ׃ ורב טוב · אזכיר אשר גמל לבית ישר׳ ברחמיו ׃ אך עמי המה · אף על פי שגלוי לפניו שימרדו בו מכל מקום אמר עמי והרי הם לפני כבנים אשר לא ישקרו ׃ בכל צרתם · שהבאתי עליהם ׃ לא צר · לא היצר להם כפי מעלליהם שהיו ראויין ללקו׳ כי מלאך פניו הוא מיכאל שר הפנים משמשו׳ לפניו הושיע׳ תמיד בשליחותו של מקום ׃ והמה מרו · הקניטו כמו ממרים הייתם ׃ ויזכור

אבן עזרא

ויקום שנטיכא וקראו אדומי׳ בעבור שנכנסו בתורת אדום וזאת ה התורה נקראה על שם אדום שהאדומיים ה האמינו בתחלה בתור׳ האיש הידוע ׃ חמוץ בגדים · מגזרת חומץ זה שהיה הדור בלבושו והטעם איך התנטף ׃ צועה · אחרים כמו ושלחתי לו צועי׳ וצעוהו והער וברוב כוחו ויאמ׳ רבי משה הכהן ס״ג ז״ל כי צועה כמו מהר צועה להפתח והוא תאר השם ואיננו פועל יוצא במקום הזה ובעבור שאמ׳ מי זה השיב אני מדב׳ רב להושיע גדול כמו על כל רב ביתו ׃ מבצרה · שם מקום כאילו בא משם והנה הטע׳ משם בצרה והם אדום ואשר הם על ת תורתם בכל מקום ש שיהיו שם ׃ מדוע · לת״ר ללבושך נוסף כלת״ר השלישי ל לאבשלום והטעם הדם הדומה ליין ׃ פורה · והנה זאת התשובה ה הטעם הריגת אדום ו והשחתת מלכו׳ תורת׳ · וטעם לבדי כי אני ב גזרתי על אדום כן ו ואדרכם אף על פי ש שיראה שהוא לעתיד הוא סימן הזמן ה העומד ׃ ויז נצחם · הנה יז כמו ויט משה · נצחם הוא הדם שבו יחיה האד׳ כנחו והוא מגזרת נצח ׃ אגאלתי · האלף תחת ה״א הבנין ולפי דעתי שהיא מלה מורכבת מפועל עבר ועתיד ופי׳ אגאלתי כמו טנוף כמו יגאלוהו חשך וצלמות ׃ כי · אעשה נקמה באויבי ו ואגאל אוהבי והנה גאולי פעולים והיו״ד ס סימן המדב׳ והו׳ השם ׃ ואביט · דרך משל כי אין צורך לשם ׃ ואשתומם · כמו וישתומם ושם פרשתיו ׃ ואבוס עמים · אחרים לבד מאדום ׃

ואוריד לארץ נצחם · כמו אשפוך לארץ דמם ׃ חסדי · אז יודו משכילי ישראל על רוב החסדים שעשה השם עם ישראל בצאתם ממצרים גם בגלות ושהושיעם והושיבם אל ארצם · וטעם תהלות יי׳ כי מזכיר חסדי השם זאת היא תהלתו ׃ ורב · טוב תואר השם שהוא רב טוב ׃ ויאמר · הטעם כי אמר כדרך בן אדם שחשב שיהיו בנים נאמנים על כן הושיעם ׃ בכל · לא צר · האמת שהוא בוי״ו כטעם ותקצר נפשו דרך משל להבין השומעים כאילו גם הוא היה בצרה על כן מהר להושיעם ׃ ומלאך פניו הושיעם · וכן כתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים ולא יכנו משה כלל ׃ וינטלם · כמו ונטל החול והנה הטעם שנשאם ממצרים ונשאם בארצם על כן אמר כל הימים שהיו בארצם ׃ והמה מרו ועצבו · מגזרת אל תעצבו דרך משל ויש אומרים כי רוח קדשו הוא מלאך הכבוד ׃ הוא נלחם בם · עד שיבאו מארצו ׃ ויזכור

דאורי׳ חס׳ ׃ ומלאך ב׳ פתחין וסימ׳ ומלאך הברית · ומלאך פניו הושיעם ׃ והמה י״ר בקריא׳ וסימ׳ והמה טרם ישכבון · והמה לקחו את אשר עשה מיכה · והמה מביאים איש מנחתו דמלכים · והמה אמרו אל ירמיהו יהי יי׳ · והמה מרו ועצבו את רוח · והמה אם ישמעו ואם יחדלו · והמה כאדם עברו ברית · והמה לא ידעו מחשבת יי׳ · והמה עזרו עם דוד דד״ה · והמה לשואה יבקשו נפשי ׃

ויזכור ימי עולם משה עמו · הנביא מתאונן ואומר כלמון תחנה היום בגולה זוכר עמו את ימי עולם את ימי משה ובבריתם הוא אומר איה משה רועינו המעלינו מים סוף : את רועה צאנו · דמיון רועה המעלה את צאנו איה הוא אשר שם בקרב ישראל את רוח קדשו של הקב"ה ולימדנו חוקים ומשפטים : מוליך לימין

ויזכור ימי עולם · שעבר ימי משה ועמו כמו שמש ירח עמד ויתכן היות משה פועל כי הוא מושה את ישראל והראשון הוא הנכון : איה המעלם · הטעם עת יאמרו הגוים איה המעלה אותם מים סוף על משקל משה שהוא רועה את ישראל : איה השם · בקרב משה ויש אומרים על הכבוד שהיה בקרב ישראל : מוליך ·

וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ אַיֵּה הַמַּעֲלֵם מִיָּם אֵת רֹעֵה צֹאנוֹ אַיֵּה הַשָּׂם בְּקִרְבּוֹ אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ: מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ בּוֹקֵעַ מַיִם מִפְּנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם: מוֹלִיכָם בַּתְּהֹמוֹת כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר לֹא יִכָּשֵׁלוּ: כַּבְּהֵמָה בַּבִּקְעָה תֵרֵד רוּחַ יְהוָה תְּנִיחֶנּוּ כֵּן נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת: הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה מִזְּבֻל קָדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ אַיֵּה קִנְאָתְךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ הֲמוֹן מֵעֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי הִתְאַפָּקוּ: כִּי־אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַכִּירָנוּ אַתָּה יְהוָה אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ: לָמָּה תַתְעֵנוּ יְהוָה מִדְּרָכֶיךָ תַּקְשִׁיחַ לִבֵּנוּ מִיִּרְאָתֶךָ שׁוּב לְמַעַן עֲבָדֶיךָ שִׁבְטֵי נַחֲלָתֶךָ: לַמִּצְעָר יָרְשׁוּ עַם־קָדְשֶׁךָ צָרֵינוּ בּוֹסְסוּ מִקְדָּשֶׁךָ: הָיִינוּ מֵעוֹלָם לֹא־מָשַׁלְתָּ בָּם לֹא־נִקְרָא שִׁמְךָ עֲלֵיהֶם לוּא־קָרַעְתָּ שָׁמַיִם יָרַדְתָּ סד מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ: כִּקְדֹחַ אֵשׁ הֲמָסִים מַיִם תִּבְעֶה־אֵשׁ לְהוֹדִיעַ שִׁמְךָ לְצָרֶיךָ מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם יִרְגָּזוּ: בַּעֲשׂוֹתְךָ נוֹרָאוֹת לֹא נְקַוֶּה יָרַדְתָּ מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ: וּמֵעוֹלָם לֹא־שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה־לוֹ: פָּגַעְתָּ אֶת־שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ הֵן־אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ:

וְחָס עַל יְקַר שְׁמֵיהּ בְּדִיל דּוּכְרָן טַבְוָתֵיהּ דְּמִן עָלְמָא גְּבוּרָן דַּעֲבַד עַל יְדֵי מֹשֶׁה לְעַמֵּיהּ דִּילְמָא יֵימְרוּן אָן דְּאַסִּיקִינוּן מִן יַמָּא אָן דְּדַבָּרִינוּן בְּמַדְבְּרָא כְּרַעְיָא לְעָנֵיהּ אָן דְּאַשְׁרֵי בֵּינֵיהוֹן יָת מֵימַר נְבִיֵּי קוּדְשֵׁיהּ: דְּבַר לִימִינָא דְמֹשֶׁה דְּרַע תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ בְּזַע מֵי יַמָּא דְסוּף מִן קֳדָמֵיהוֹן לְמֶעֱבַד לֵיהּ שׁוּם עָלַם: דְּבָרִינוּן בֵּין תְּהוֹמַיָּא כְּסוּסְיָא דִּי בְמַדְבְּרָא לָא מִתְקַל כֵּן אַף אִינוּן לָא אִתְקִילוּ: כִּבְעִירָא דִּי בְמֵישְׁרָא מַדְבְּרָא מֵיסְרָא דַּיְיָ דַּבָּרִינוּן כֵּן דַּבַּרְתְּהִי לְעַמָּךְ לְמֶעֱבַד לָךְ שׁוּם וְתוּשְׁבַּחְתָּא: אִסְתְּכֵי מִן שְׁמַיָּא וְאִתְגְּלֵי מִמְּדוֹר קוּדְשָׁךְ וְתוּשְׁבַּחְתָּךְ אָן פּוּרְעָנוּתָךְ וּגְבוּרָוָתָךְ הֲמוֹן טַבְוָתָךְ וְסַגִּיאוּת רַחֲמָךְ עֲלַי יִתְחַסְנוּן: אֲרֵי אַתְּ הוּא דְרַחֲמָךְ עֲלָנָא סַגִּיאִין כְּאָב עַל בְּנִין אֲרֵי אַבְרָהָם לָא אַסְקָנָא מִמִּצְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לָא עֲבַד לָנָא פְּרִישָׁן בְּמַדְבְּרָא אַתְּ הוּא יְיָ וְרַחֲמָךְ עֲלָנָא סַגִּיאִין כְּאָב עַל בְּנִין פָּרְקָנָא מֵעָלַם שְׁמָךְ: לְמָה תַּרְחֲקִינָנָא יְיָ לְמִטְעֵי מֵאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמָךְ כְּעַמְמַיָּא דְּלֵית לְהוֹן חוּלָק בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתָךְ לָא יִתְפְּנֵי לִיבָּנָא מִדַּחֲלָתָךְ אָתֵיב שְׁכִינְתָּךְ לְעַמָּךְ בְּדִיל עַבְדָּךְ צַדִּיקַיָּא דְּקַיֶּמְתָּא לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ לְמֶעֱבַד בֵּינֵיהוֹן שִׁבְטֵי אַחְסַנְתָּךְ: בִּזְעֵיר דִּירִיתוּ עַמָּא דְקוּדְשָׁךְ בַּעֲלֵי דְבָבָנָא דְשִׁישׁוּ מַקְדְּשָׁךְ: הָא אֲנַחְנָא עַמָּךְ דְּמִן עָלְמָא לָא לְעַמְמַיָּא יְהַבְתְּ אוּלְפַן אוֹרַיְתָךְ לָא אִתְקְרֵי שְׁמָךְ עֲלֵיהוֹן לָא לְהוֹן אַרְכֵינְתָּא שְׁמַיָּא אִתְגְּלֵיתָא מִן קֳדָמָךְ טוּרַיָּא זָעוּ: כַּד שַׁלַּחְתָּא רוּגְזָךְ כְּאִישָׁתָא בְּיוֹמֵי אֵלִיָּהוּ אִתְמַסְיָא יַמָּא מַיָּא מְלַחְבָא אִישָׁתָא לְהוֹדָעָא שְׁמָךְ לְסַנְאֵי עַמָּךְ מִן קֳדָמָךְ עַמְמַיָּא זָעוּ: בְּמֶעְבְּדָךְ פְּרִישָׁן לָא סַבְרְנָא לְהוֹן אִתְגְּלֵיתָא מִן קֳדָמָךְ טוּרַיָּא זָעוּ: וּמֵעָלְמָא לָא שְׁמַעַת אוּדָן קָל גְּבוּרָן לָא אַצִּיתַת לְמִלּוּל זְרַע עֵין לָא חֲזָת מַה דַּחֲזוֹ עַמָּךְ שְׁכִינַת יְקָרָךְ יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִנָּךְ דְּאַתְּ עָתִיד לְמֶעֱבַד לְעַמָּךְ צַדִּיקַיָּא דְּמִן עָלְמָא דִּמְסַבְּרִין לְפוּרְקָנָךְ: מִתְרַעֵין קֳדָמָךְ עוֹבָדֵי אֲבָהָתָנָא צַדִּיקַיָּא דַּחֲדִיאוּ לְמֶעְבַּד רְעוּתָךְ בְּקוּשְׁטְ וּבְזַכּוּ בְּאוֹרַח טוּבָךְ וְרַחֲמָךְ הֲווֹ דְּכִירִין לְדַחֲלְתָּךְ הָא בְּכָל עִידָן דַּהֲוָה רְגַז מִן קֳדָמָךְ עֲלָנָא עַל דְּחַבְנָא בְּהוֹן בְּעוֹבָדֵי אֲבָהָתָנָא צַדִּיקַיָּא דְּמִן עָלְמָא אֲנַחְנָא מִתְפַּרְקִין:

מסה זרוע תפארתו · הקב"ה היה מוליך לימין משה את זרוע גבורתו בכל עת שהיה צריך ל לעזרתו של הקב"ה היה זרועו מוכן לימינו : כסוס במדבר · שאינו נכשל לפי שהיא ארץ חלקה כן לא נכשלו בתהום : כבהמה · אשר בבקעה תרד ובקעה היא ארץ חלקה ואין בה מכשול קנפנ"א בלע"ז · תרד · תתפשט כמו לרד לפניו גוים כן רוח ה' תניחנו לתהום ועשה בו דרך כבושה : כן נהגת עמך · כך היה הכל כמו שאמרנו נהגת עמך : איה קנאתך · הראשונה : המון מעיך · שהיו רגילים להמות עלינו כאש מאז כענין שנ' על כן המו מעי לו והמון רחמיך הראשונים אלינו עתה התאפקו נתחשכו מהיות ה הומים עלינו כאשר מאז · התאפקו כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם נתאפק ולא הכירו את אשר נכמרו רחמיו אל אחיו : כי אתה אבינו · ועליך להביט ולראות בצרותינו : כי אברהם לא ידענו · בצרת מצרים : וישראל לא יכירנו · במדבר כי כבר נסתלקו מן העולם ואתה ה' אבינו בכולם נעשית לנו אב ורבותינו דרשו בו כמו שדרשו ב במס' שבת : תקשיח · למון אימון לב : למה תתענו · כי בידך להסיר יצר הרע ממנו כמה שנ' כחומר ביד היוצר וגו' ואומר והסירותי את לב האבן וגו' : למצער ירשו עם קדשך · גדולתם וירושתם זמן מועט היתה להם : בוססו דוששו : היינו · עתה כעם אשר לא בחרת למשל בם מעולם וכאילו לא נקרא שמך עליהם : לו קרעת שמים · וירדת להצילנו עתה כאשר ירדת להציל מיד מ מצרים אז מפניך הרים נזלו ב כרעת וזיע : כקדוח אש · את דבר הנימס מלפניו וכאשר המי' תבעה האש כשתתן נחלתאו מ מתכת בוערת במים יעלו המים אבעבועות כל זה עשית במצרים ויהי ברד ואש מתלקחת בתוכה : להודיע שמך לצריך · כענין שנ' באותה מכה ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו' לו עשית עתה כן אז מפניך גוים ירגזו : בעשותך · במצרים ובכל האויבים נוראות אשר לא היינו מקוים שתעשה לנו כל אותן נוראות שלא היינו הגונים לכך ירדת להר סיני אז מפניך הרים נזלו כך פי' דונש בן לברט אבל יונתן תירגם כקדוח אש המסים על אליהו בהר הכרמל שנא' ובגם המים אשר בתעלה לחכה : ומעולם לא שמעו · כאותן נוראות שעשית לאחת מכל האומות לפני כן וגם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך אשר יעשה האלהים למחכה לו מה שעשית אתה למחכים לך כך שמעתי מרבי יוסי והכהני אבל רבותינו שאמרו כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' משמעו עין שום נביא לא ראתה את אשר יעשה הקב"ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים : פגעת את שש ועושה צדק · כמו ויפגע בו וימת סילקת ממנו והרגת את הצדיקים שהיו ששים לעשות צדק ובדרכי רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם : הן אתה · כשקצפת עלינו על כל אשר היינו חוטאים בהם מעולם נושענו בתפלתם נושענו מעולם : ונושע · לשון הווה : ונהי

זרוע תפארתו · זה הוא מלאך השם ה שהולך לפני מחנה י ישראל : בוקע מים · מוליכם בתהומות · הים : כסוס במדבר · והוא היבשה : כבהמה · ואחר באתם מהים הוליכם השם במדבר כבהמה שהיא יורדת בבקעה לאט כן רוח השם נחה את ישראל והנה תניחנו תחת ת תניחם והנכון שו"נ תניחנו שב אל משה והוסיף כן נהגת עמך והנה משה וישראל : הבט · יספר הנביא תפלת המשכילי' בגלות כי הוא דבק עם והוא נלחם בם : מזבול · כמו דירה וכמהו יזבלני אישי והנה ה הטע' כפול : התאפקו · עת' כמו ולא יכול יוסף להתאפק : כי · הטעם שאתה אבינו ואנחנו בניך ואתה אב שתמצ' לעולם והזכיר אברהם שהוא היה ה הראשון שכרת השם ברית עמו להיות לו ל לאלהים ובניו והזכיר גם יעקב שהוא סוף ה האבות והוא עקרנו ל לברו : יכירנו · כמו הבדל יבדילנו : למה · בעבור היות השם הסבה העליונה היא הראשונה אמר למה תתענו ויש משיבי' כי זה כטעם מה שאמרנו קדמונינו ז"ל אין ה מספיקין בידו לעשות תשובה ואחרים אמרו כי הכתוב דבר כנגד המחשבו' ויש אומרים בעבור שאנחנו בגלות לא נוכל לעשות כל ה המצות שהם תלויות בארץ : תקשיח · כטע' תסיר וכמוהו הקשיח בניה ללא לה : שוב למען עבדיך · הם אבות ולמען שבטי נחלתך הם השופטים : למצער · זמן מעט : ירשו עם קדשך · הארץ והנה הצרים בוססו ויש אומרים לדבר מועט ירשו עם היורשים או לזמן מועט והוא נכון : היינו · כאנשים שלא משלת בם מעולם : לוא קרעת שמים · יש אומרי' על מתן תור' כאילו לוא קרעת שמים והאמת שהוא כמשמעו כמו לו עמי שומע לי וזה הטעם אילו היית קורע שמים ותרד והטעם על הנזרו' או יהיו ההרים נוטפי' מפניך הטעם המלאכי' היושבי' בטח · וכדגם למ"ד כזולו בעבור שהוא סוף כבוק על משקל ולא יכלו : כקדוח · המסים · שמסו ההרים בהם היא קודחת וכמים שהאש תבעה אותם מגזרת אבעבועות כן ירגזו גוים מפניך : בעשותך · הטעם כאשר היית עושה : נוראות · והוא תאר השם כמו על דרך ועשיר יענה עזות ולא היינו מקוים לראות כמוהם וכשהיית יורד אז מפניך נזולו ההרים והטעם כי עשית כבר ככה : ומעולם לא שמעו · השומעי' ולא האזינו גם עין לא ראתה אלהים זולתך אשר יעשה למחכה לו אשר יחכה : פגעת · הטעם אם היית כועס היית פוגע את הצדיקים כטעם עומד בפרץ או יהיה פי' פגעת היית מקבל פיוס הצדיקי' כמו לא אפגע אדם

תאגם שם הצדיק שהיה שם כך : בדרכיך יזכרוך · בדרכים שהודרתנו לנאמן בית והנה עתה קצפת אתה ואנחנו חוטאים היינו או טעמו כשהיית קוצף ואנחנו כבר חטאנו : בהם · בעבור הצדיקים לעולם הספירות הקצף : ונושע · והיינו נושעים והנה נושע על זמן עותד : והוי

ונהי · ועתה היינו כטמא כולנו : עדים · כמו יאכל עד כי בגד הם ולא הוא מגזרת ברמים : ונבל · להתחבר נון השורש כי הוא מגזרת נובלת עליה עם נון סימן האחד בו תסר נון השורש ואפס על משקלו : ואין · מתעורר · כלאם תאמר הפסם להחזיק ידו בך : ותמוגנו · מגזרת נמוגו כל יושבי כנען : ועתה · הטעם עשה עמנו כרצונך כי אין כח בידינו כי אנחנו כחומר : אל · עד מאד · כי הרבה קצפת עמך אנחנו היום : ערי · הבט כי אנחנו עמך וראה ערים שקדשת במקדש הם חרבות : בית · הוא בית המקדש : אשר הללוך אבותינו · הטעם המעוררים : העל אלה תתאפק · כמו ותמה תחרים והטעם לא תמהר להושיענו : נדרשתי · הנה תשובת השם כי אבותיכם הכעיסוני ואני נדרשתי הטעם המצאתי עצמי בגבול לעם לא שאלו שאמצא להם : אמרתי הנני הנני · פעם אחר פעם על יד הנביאים : לא קורא · לא היה נקרא בשמי בימי הגם כי אם בשם הבעל : נדרשתי אמר רבי משה הכהן כי ה הכתוב הראשון על א אומות העולם והטעם כי אפילו לגוים שלא נקראו בשמי נדרשתי ולעמי פירשתי ידי ו והטעם שאקבל אותם : הדרך · ימשוך עצמו ואחר עמו וכן הוא ה הדרך דרך לא טוב כמו ועץ הדעת טוב ורע : העם · על פני · כעבד שיכעיס אדוניו והוא רואהו ב בעיניו : זובחים בגנות · ע"ז : היושבים · לדרוש אל המתים ודברי השדים : ובנצורים · חרבות כעיר נצורה : האוכלים בשר החזיר · להכעיסני : ומרק · ידוע ואת המרק שפוך וכתיב ו ופרק והם שני שמות לטעם אחד : האומרים · הם טמאים והם אומרים לאחרים שלא אכלו בשר החזיר : קרב אליך · כמו גשה אליך : כי קדשתיך · פעל עומד כמו בני יצאוני וכן הוא כי ק קדשתי ממך אני קדוש ממך : אלה · שמו עשן באפי : הנה · זאת הרעה שעשו כ כתובה היתה לפני ולא שכחתיה : עונותיכם · והנה אתם הוספתם עונות על עונות א אבותיכם וטעם ראשונה שהלכו בגלות אבותיכם בעבור עבודה זרה : כה · אף על פי כי יהיה בימי הגם כאשר ימצא התירוש באשכול לאמר אדם לחברו אל תשחיתהו כי ברכה בו כן אעשה למען עבדי הם צדיקי ישראל בגלות לבלתי השחית הכל : והוצאתי · שיצאו בגלות והם הצדיקים והעד שאמר בחירי : והיה · עמק עכור סביב ירושלם וכתב את עמק עכור לפתח תקוה ורבי' אמרו כטעם שבר ישראל ואין צורך : אשר דרשוני · כי יזכור אשר דרשו אלהיו : ואתם

צדקותינו ג' בקריא' וחס' וסימ' הוציא יי' את צדקתינו · ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו · כי לא על צדקתינו אנחנו : התה ד' קמצין וסימ' נמסר בריש האי סיפרא סים' יד : שאלו ג' קמצין בקריא' וסימ' ויקחו האנשים מצידם ואת פי והלכים · לרדת מצרים · נדרשתי ללא שאלו : פרשתי ג' בקריא' וסימ'

ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו ונבל כעלה כלנו ועוננו כרוח ישאנו : ואין קורא בשמך מתעורר להחזיק בך כי הסתרת פניך ממנו ותמוגנו ביד עוננו : ועתה יהוה אבינו אתה אנחנו החמר ואתה יצרנו ומעשה ידך כלנו : אל תקצף יהוה עד מאד ואל לעד תזכר עון הן הבט נא עמך כלנו : ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלם שממה : בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבתינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה : העל אלה תתאפק יהוה תחשה ותעננו עד מאד : נדרשתי ללוא שאלו נמצאתי ללא בקשני אמרתי הנני הנני אל גוי לא קרא בשמי : פרשתי ידי כל היום אל עם סורר ההלכים הדרך לא טוב אחר מחשבתיהם : העם המכעסים אותי על פני תמיד זבחים בגנות ומקטרים על הלבנים : הישבים בקברים ובנצורים ילינו האכלים בשר החזיר ופרק פגלים כליהם : האמרים קרב אליך אל תגש בי כי קדשתיך אלה עשן באפי אש יקדת כל היום : הנה כתובה לפני לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי על חיקם : עונתיכם ועונת אבותיכם יחדו אמר יהוה אשר קטרו על ההרים ועל הגבעות חרפוני ומדתי פעלתם ראשנה על חיקם : כה אמר יהוה כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתהו כי ברכה בו כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל : והוצאתי מיעקב זרע ומיהודה יורש הרי וירשוה בחירי ועבדי ישכנו שמה : והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרבץ בקר לעמי אשר דרשוני :

והוינא כמסאב כולנא וכלבוש מרחק כל זכותנא ונתרנא כמיתר טרף כולנא ומן קדם חובנא כ ברוחא איתנטילנא : ולית דמצלי בשמך מתרעי לאתקפא בדחלתך ארי סליקתא אפי שכינתך מיננא ומסרתנא ביד חובנא : ואת יי' רחמך עלנא סגיאין כאב על בנין אנחנא טינא ואת בריתנא ועובד גבורתך כולנא : לא יהי רגזך מן קדמך יי' בנא עד לחדא ולא לעלם תדכר חובין הא גלי קדמך דעמך אנחנא כולנא : קרוי קודשך הואה מדברא ציון מדברא הות וירושלם צדיא : בית קדשנא ותשבחתנא אתר דפלחו קדמך אבהתנא הוה ליקידת נור וכל בית רגגנא הוה לחורבה : העל אילין תתחסן יי' ואת יהיב ארכא לרשיעיא ד דמשעבדין בנא עד עלמא : אישתאלית במימרי לדלא שאילו מן קדמי תבעית אולפן אוריתי לדלא תבעו דחלתי אמרית הא אנא משתאיל תדירא כל יומא לעמא דלא מצלי בשמי : שלחית נביאי כל יומא לעמא מסרבנא ד דאזלין באורח דלא תקנא בתר עשתוניהון : עמא דמרגזין על מימרי קדמי תדיר דבחין בגינאתא טעותא ומסקין בוסמא על לבניא : דיתבין בבתיא דבנן מעפר קבריא ועם פגרי בני אנשא דיירין דאכלין בשר חזירא ורטב פיגול במניהון : דאמרין רחיק לתלא לא תיקרב בי ארי דכינא מינך אילין רוגזיהון כתננא קדמי פ פורענותהון בגיהנם דאישתא דלקא בה כל יומא : הא כתיבא קדמי לא אתן להון ארכא בחייא אלהן אשלם להון פורענות חוביהון ואימסור למותא תניינא ית גויתהון : חוביכון וחובי אבהתכון גלן קדמי כחדא אמר יי' דאסיקו בוסמין על טוריא ועל רמתא חסידו קדמי ואיתן אגר עובדיהון בקדמיתא על תנהון : כדנן אמר יי' כמה דאשתכח נח זכאי בדרא דטופנא ואמרית דלא לחבלותיה בדיל לקיימא עלמא מיניה כן אעביד בדיל עבדי צדיקיא בדיל דלא לחבלא כלא : ואפיק מיעקב זרעא ומיהודה ירית טורי ויחסנונה בחירי ועבדי צדיקיא ישרון תמן : ויהי שרונא לבית משרי עדרין דעאן ומישר עכור לבית ארבעה בקרן דתורין לעמי דתבעו דחלתי :

רשי

ונהי כטמא · מאחר שנסתלקו הצדיקים מתנו : וכבגד עדים · ולבוש מרחק כבגד מאוס שהכל מואסין אותו הסר עדים תרגום של הסרה : ונבל כעלה · וכמוש כעלה פליישטר בלע"ז : ועונינו כרוח ישאונו · ובחובנא כרוחא איתנטילנא : מתעורר · מתגבר על יצרו : ותמוגנו · ותניענו : תחשה ותעננו · תחרים על העונות לנו עד כאן תפלת הנביא ותחלתה חסדי יי' אזכיר : נדרשתי ללא שאלו · הקב"ה משיבו אי אפשר שלא להנקם מהם כי נדרשתי מהם להוכיחם על ידי נביאי והם לא היו שואלים : אמרתי הנני הנני שובו אלי · והנני מוכן לקבל : אל גוי לא קורא בשמי · אשר לא היה חפץ להיות נקרא על שמי : פירשתי ידי · כדי לקבלם בתשובה : סורר · סר מן הדרך : זובחים בגנות · מעמידים ע"ז בגנותיהן ומקטרין שם בשמים על הלבנים : היושבים בקברים · שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים : ובנצורים · הם פגרי המתים שהם כתונים במצור שאינם יכולין לצאת : ומרק פיגולים · לוטב כתעב כמו ואת המרק שפך : האומרים · אל הצדיקים קרב אליך עמוד בעצמך ולא תגע בי כי קדשתיך · כי קדשתי וטהרתי יותר ממך כן תירגם יונתן : אלה · התועבות אשר עמו הם לעשן חימה באפי : הנה כתובה · חטאתם לפני וכבר נגזר דינם ונחתם : עונותיכם · ושל אבותיכם יחדו אשלם לכם : כאשר ימצא התירוש באשכול · תירגם יונתן כמה דאשתכח נח זכו בדרא דטופנא : התירוש זה כח שהיה מתוק באשכול ברור המשוכל ויש לפתור כמשמעו : למען עבדי · למען כל צדיק וצדיק הנמצא בם : ועמק עכור · כמשמעו : והשרון שם מחוז שהיה בארץ ישראל : ואתם

מסרה

פרשתי ידי כל היום · כי בארבע רוחות השמים · פרשתי ידי אליך : הלבני ג' בקריא' וסים' לא תאספון לתת התבן לעם ללבון · ואת מהבנת הלבנים אשר הם עשים · ומקטרים על הלבנים : ראשנה י' בקריא' וסים' נמסר במלכים א' סים' יח : וירשוה ד' בקריא' וסים' וירשוה קאת וקפוד וינשוף וערב ישכנו בה וירשוה · בחירי ועבדי · והשיבותים אל הארץ דירמיה · ויבנה ערי יהודה דתהלים :

ואתם. השכחים · שם תאר על משקל ירחים : לגד · נגוד השמים ויאמר רבי משה הכהן כי לגד הוא כוכב צדק שיורה על כל דבר טוב כי כן לשון קדר ואמר כי אין כמוהו באגד : למני · יש אומרים לצורת הגלגל שכל צורה וצורה יש לה מנין ידוע מכוכבים ור׳ משה הכהן אמר שהוא שם כוכב : ממסך · מגזרת מסכה יינה : ומניתי · דרך צחות כלשון הקודם לאמר גד גדוד יגודנו דן ידין עמו ובעבור שאמר למני אמר אחריו ומניתי מתמספר כמו ע׳ מונה : לכן. עבדי · הם השבים אל ציון : ואתם · אשר ישארו שלא עברו הים ישארו ברעתם : תיילילו · ראוי להיות תחת התיו פתח על דרך ימירו יגרך וכמוהו ממרחק ידע ולמכה לא ייטיב : והנחתם · לשבוע׳ · ואם כמו ישימך כצדקיהו וכאחאב ויאמר אדם לחבירו והמיתך י׳ : יקרא שם אחר · כבגד : אשר · אין מלת מתברך כמו ונברכו בו כי הפרש יש ביניהם · וטעם באלהי אמן שיכיר כל העולם כי אין שוה אמת זולתו כי אמן מגזרת אמונה והוא תאר השם והטע׳ שיודה שזהו אמת או מתפלל שיתאוה לה להיותו אמת ·

וטעם כי נשכחו הצרות שעברו על ה הצדיקים עובדי השם כי בראות הרשעים ש שהצרות באות עליהם היו מלעיגים בם ובעבודתם : כי · יש אומרי׳ כי הטע׳ כאילו ורבי יהודה המדקדק נ״ע אמ׳ כי טעם בראות׳ שמים והארץ על ה הפרטים והנכון כי ה השמים הם הרקיע ו והשם יחדש אויר טוב שיהיו בני האד׳ בריאי׳ בגופם ויחיו שני׳ רבות וגם יוסיף בכח הארץ והנה היא חדשה ו והאומר כי זה רמז לעולם הבא איננו דבק בפרשה כי אין לעולם הבא אכילה וכן הורו קדמונינו ז״ל והוא אמת לבדו : הראשונות · יש או׳ על הצרות והוא הנכון ואחרים אמרו על השמי׳ והארץ ואין טעם לפירוש זה והעד הפסוק הבא אחריו : כי · עדי עד · שנים ארוכי׳ כי הנה אחריו ימות והנה בורא את ירושלם יוכיח כי אין הבריא׳ להוצי׳ יש מאין כאש׳ אמ׳ כל המפרשי׳ רק הוא מגזרת חדש׳ : ונגלתי · קול בכי · על חלל או מת בלא עתו כי הפסוק הבא אחריו לעד : לא · הנה תורה זאת הפרשה כי השבים אל ציון בימות המשיח יחיו שני׳ רבות והנה הזקן ימלא את ימיו שהוא בתולדת ל לחיות כמו הקדמונים כאדם ועד נח וכן עול ימים שהוא העולל והמת מת והוא בן מ מאה שנה ואם מת

יקולל כי אם חיה פחו׳ מזה השני׳ אז יאמרו עליו שדיין לא שלמה דעתו וזה אחר שמת והוא נער והחוטא אם יהיה בן מאה הכתו׳ לעד כי סוף העולם ישוב כראשיתו : ובנו · הטע׳ שיהיה לבטח כי אין אויב והפסו׳ הבא אחריו לעד או טעמו שיבנו בי׳ וישבו בו שני רבות ולא כמיתי מלחמ׳ ולא · כימי העץ · שיעמוד שנ״ רבות כמו החרוב גם אחרי׳ · וטעם ומעש׳ ידיה׳ יבלו בחירי כי יש מעשי׳ שיעשה האד׳ ויזקין והם יראו חדשי׳ כבניין והמכת׳ והם בחירי השם פועלי׳ : לא · הטעם לא ימותו בניהם כי השם ברך אותם ובירך בניהם להיותם אתם : והיה טרם יקראו · לפי דעתי כי טרס כמו עוד ואם בא בתוס׳ בית כמו קוד׳ והטעם כל אשר ישאלו ממני אתן להם : זאב · הטע׳ השלום ולפי דעת רבים שהשם יסיר תולדת הזאב והעד כבקר יאכל תבן · וטעם נחש עפר לחמו כתולדתו ולא דבר אחר והטעם שלא יזיק כל זה הבטחות עתידות באו׳ לגבורה כי כתו׳ כן בכל הר קדשי :

ומשבר ג׳ קמצ׳ בליש׳ וסימ׳ ולא נתלו על שבר · ומשבר רוח תיילילו · ושברה כשבר נבל : מעיני ד׳ וסימ׳ ותדד שנתי מעיני · כי נשכחו הצרות · נוחם יסתר מעיני · ויסתר עמל מעיני : באחד ז׳ בקריא׳ וסימ׳ זאב

ואתם עזבי יהוה השכחים את הר קדשי הערכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך : ומניתי אתכם לחרב וכלכם לטבח תכרעו יען קראתי ולא עניתם דברתי ולא שמעתם ותעשו הרע בעיני ובאשר לא חפצתי בחרתם : לכן כה אמר אדני יהוה הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ישמחו ואתם תבשו : הנה עבדי ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח תילילו : והנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך אדני יהוה ולעבדיו יקרא שם אחר : אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן והנשבע בארץ ישבע באלהי אמן כי נשכחו הצרות הראשנות וכי נסתרו מעיני : כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשנות ולא תעלינה על לב : כי אם שישו וגילו עדי עד אשר אני בורא כי הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש : וגלתי בירושלם וששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה : לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקלל : ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו פרים : לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל כי כימי העץ ימי עמי ומעשה ידיהם יבלו בחירי : לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי יהוה המה וצאצאיהם אתם : והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע : זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן ונחש עפר לחמו לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי אמר יהוה :

ואתון בית ישראל שבקתון פולחנא דיי אתנשיתון ית פולחן טורא דקודשי דמסדרין לטעוון פתורין ומסזגין לדחלתהון אגנין : ואמסר יתהון לחרבא וכלכון לקטלא תתמסרון חלף דשלחית נביי ולא תבתון אתנביאו ולא קבילתון ועבדתון דביש קדמי ובדלא צביא אתרעיתון : בכן כדנן אמר יי אלהים הא עבדי צדיקיא יכלון ואתון רשיעיא תכפנון הא עבדי צדיקיא ישתון ואתון רשיעיא תצחון הא עבדי צדיקיא יחדון ואתון רשיעיא תבהתון : הא עבדי צדיקיא ישבחון מטוב לב ואתון תצוחון מכאב לב ומתבר רוח תיללון : ותשבקון שומכון לקיימא לבחירי וימחכון יי אלהים מותא תנינא ולעבדוהי צדיקיא יקרי שמא אוחרנא : דמברך בארעא יברך באלהא קיימא ודימקיים בארעא יקיים באלהא קיימא ארי יתנשין עקתא קדמיתא וארי מסתרן מן קדמי : ארי הא אנא ברא שמיא חדתין וארעא חדתא ולא ידכרון קדמיתא ולא יתסקון על לב : אילהן יחדון ויבועון בעלם עלמיא דאנא ברי ארי הא אנא ברי ית ירושלם בועא ועמה חדוי : ואבוע בירושלם ויחדון בה עמי ולא ישתמע בה עוד קל דבכן וקל דמצוחין : ולא יהי מתמן עוד יניק יומי וסבא דלא ישלם ית יומוהי ארי דחייב עולים בר מאה שנין יהי מאית וחטי בר מאה שנין יתרך : ויבנון בתין ויתבון ויצבון כרמין ויכלון אבהון : לא יבנון ואחרנין יתבון לא יצבון ואחרנין יכלון ארי כיומי אילן חייא יומי עמי ועובד ידיהון יבלון בחירי : לא יהלון לריקן ולא ירבון למותא ארי זרעא דברכיה יי אינון ובניהון עמהון : ויהי עד לא יצלון קדמי ואנא אקביל צלותהון עד לא יבעון מן קדמי אעביד בעותהון : דיבא ואימרא ידעון כחדא ואריא כתורא ייכול תבנא וחויא עפרא מזוניה לא יבאשון ולא יחבלון בכל טורא דקודשי אמר יי :

רשי

עוזבי יי׳ · רשעי ישראל שהחזיקו בע״ז ומתו ברשעם : העורכים לגד · שם ע״ז העשויים על שם המזל ובלשון משנה יש גד גדי וסינוק לא : למני · למנין חשבון הכומרים אתם ממלאין אגנות מזג יין : ממסך · יין מזוג במים כמשפטו כמו לחקור ממסך מסכה יינה ויש פותרים למני לע״ז שמניתם עליכם אבל ומניתי אתכם שלא כקוד ומניתי דגש יורה שהוא לשון מניין : עבדי · הצדיקים : ואתם · הפושעים בי : שמכם לשבועה · לוקח משמכם קללה ושבועה ל לדורות אם לא יקריבי כאשר אירע לפלוני : והמיתך · מיתת עולם : ולעבדיו יקרא שם אחר · שם טוב וזכר לברכ׳ : אשר המתברך בארץ · כשתהיה יראתי על כלם ומלאה הארץ דעה והמתהלל ומשתבח בארץ יתברך באלהי אמן יתהלל שהוא עבד לאלהי אמן אלהי האמת שאימן ושמר הבטחתו זאת : כי נשכחו הצרו׳ · לכך יקראוני אלהי אמן : שמים חדשים יתחדשו השרי׳ שלמעלה ויהיו שרי ישראל שרים עליונים ושרי האומו׳ תחתונים וכן בארץ ויש אומ׳ שמים חדשים ממש וכן עיקר כי מקרא מוכיח כי כאשר השמים החדשים וגו׳ : עול ימים · נער כמו עולל עול ימים קטן ב בשנים : בן מאה שנה ימות · יהא בן עונשין להתחייב מיתה בעבירה שיש בה מיתה כן מפרש בבראשית רבה : יקולל · בעבירה שהיא בריכה נדוי : כימי העץ · תירגם יונתן עץ החיים : יאכל תבן · ולא יטרוף להשחית בהמה : ונחש הרי עפר לחמו ומצוי לו תדיר ומדרש אגדה ואריה כבקר יאכל תבן לפי ש שמכינו שעשו נופל ביד בני יוסף שנאמר בית עשו לקש ובית יוסף להבה וגו׳ אבל ביד בני שאר השבטי׳ שנמשלו לחיות לא מכינו לכך נאמר ואריה כבקר יאכל תבן אותם השבטים שנמשלו כאריה כגון יהודה ודן כיוסף שנמשל כשור יאכלו את עשו ש שנמשל כתבן : השמים

מסרה

וטלה ירעו באחד · כל הקהל באחד · וחברו כל הקהל · כי השורים הבוהי׳ · ויעמד ישוע ובניו · בבקר זרע את זרעך ולערב · ויהי כאחד למחצרים · וסימ׳ דובא וכל קהלנא אדבון קמון טבתא ב בחצרתהון :

כה. שב הנביא להוכיח הרשעים: השמים כסאי. ידענו כי כבוד השם מלא השמים והארץ והטעם כי מן השמים תבואה הגזרות על כל העולם כולו כאשר תבואה מלפני המלך בשבתו על כסאו: הדום רגלי. כי הוא ברשותי ושלי ואחר שהכל שלי אי זה בית ואי זה מקום כפול בטעם: ואת. והנה טעם אחר

השמים כסאי. ואיני צריך לבית המקדש שלכם: איזה בית. אשר הוא כדי לשכינתי: את כל אלה. השמי׳ והארץ ידי עשת׳ ואת אשר בימבתתי שכינתי בתוככם בהיותכם כשומעין לי לפי שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי אבל עתה אין לי חפץ שהרי שוחט השור הכה את בעליו וגזלו ממנו לפיכך זובח השה

גם אני ו׳ רפ׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סוף סימ׳ ב׳: ובאשר ד׳ בקריאה וסי׳ ומניתי אתכם לחרב. גם אני אבחר בתעלוליהם. ואפרוחיו יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך: בחרו ג׳ בקריאה וסימ׳ ויקחו להם נשים מכל אשר. ובאשר לא חפצתי בחרו. תחת כי שנאו דעת. אנך: חלה ג׳ מלעיל וסימ׳ פצחי רנה

סו כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי־זה בית אשר תבנו־לי ואי־זה מקום מנוחתי: ואת־כל־אלה ידי עשתה ויהיו כל־אלה נאם־יהוה ואל־זה אביט אל־עני ונכה־רוח וחרד על־דברי: שוחט השור מכה־איש זובח השה ערף כלב מעלה מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם חפצה: גם־אני אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא להם יען קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא־חפצתי בחרו:

שמעו דבר־יהוה החרדים אל־דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יהוה ונראה בשמחתכם והם יבשו: קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו: בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר: מי־שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם־יולד גוי פעם אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את־בניה: האני אשביר ולא אוליד יאמר יהוה אם־אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך:

שמחו את־ירושלם וגילו בה כל־אהביה שישו אתה משוש כל־המתאבלים עליה: למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו והתענגתם מזיז כבודה:

כי־כה אמר יהוה הנני נוטה־אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם

כדנן אמר יי שמיא כורסי יקרי וארעא כיבש קדמי אידין ביתא דתבנון קדמי ואידין אתר בית אשריות שכינתי: וית כל אילין גבורתי עבד והלא הואה כל אילין אמר יי ובדין רעוא קדמי לאסתכלא ביה ביד ענותן ומכיך רוח ומשתוי לקבל פתגמי: נכיס תורא כקטיל גבר דבח אימר כנקיף כלב מסקי קורבן דם חזירא קורבן מתנתהון מתנת אונס אף אינון איתרעיאו באורחתהון ובשיקוציהו נפשהון איתרעיאת: אף אנא איצבי בתברהון ומה דיצפן לא ישתיזבון חלף דשלחית נביי ולא תבו איתנביאו ולא קבילו ועבדו דביש קדמי ובדלא צבינא איתרעיאו: קבילו פתגמא דיי צדיקיא דמשתוון לקביל פתגמי רעותיה אמרין אחיכון סנאיכון מרחקיכון בדיל שמי יסגי יקרא דיי ונחזי ב בחדותכון ואינון יבהתון: קל איתרגושא מקרתא דירושלם קלא מהיכלא קל מימרא דיי דמשלים גימלא לבעלי דבבותי: עד לא מיתי עקא לה תתפרק עד לא ייתי לה זיע בחבלין על ילדה יתגלי מלכה: מן שמע כחדא ומן חזא כאילין האיפשר דתתעבד ארעא ביומא חד אם יתברי עמא זמן חדא ארי עתידא דתתנחם ציון ותתמלי מעם שבי גלוותהא: אנא אלהא ברית עלם מבראשית אמר יי אנא ברית כל אינשא אנא בדרית יתהון לביני עממיא אף אנא עתיד לכנשא גלוותיך אמר אלהיך: חדו בירושלם ובועו בה כל רחמהא רוצו עמה דיין כל דהוו מתאבלין עלה: בדיל דתתפנקון ותשבעון מביזת תנחומהא בדיל דתשתון ותתרוון מחמר יקרה: ארי

כדנן אמר יי הא אנא מיתי לה כשפע נהר פרת שלם וכנחל מגבר יקר עממיא ותתפנקון

כי יהוא ברשותי ושלי כי זה הכסא וההדום אני עשיתים: ויהיו כל אלה. דבק עם ידי עשתה: ואל זה אביט. הטעם אף על פי שהשמים כסאי אביט אל עני ונכה רוח וטעם אביט אשים עיני עליו והנה הפך אעלי׳ עיני מכם: שוחט. הטעם כי אביט אל חרד אל דברי לא אל המקריבים עולה ומעשיהם רעים והנה שוחט השור כאילו יכה איש הטעם דם יחשב כי אין ה העולה קרבה כהוגן או יהיה מכה איש לא מכת נפש רק מכת פ פצע וחבורה: זובח השה. לפני כאילו הורג כלב והנה עורף שהוא מלרע פועל ו וטעם לכרות העורף וכן ועלפו שם וכאשר הוא שם הוא מלעיל הנו שם: מעלה מנחה. כאילו העלה דם חזיר: מזכיר לבונה. מגזרת אזכרה כאלו מברך און. וטע׳ גם המה תחסר מלת אבותיהם וכן הוא כי אבותיכם גם המה: גם אני. בתעלוליהם מגזרת עלילות דברים והטעם בעלילו׳ שיבא עליהם או מגזרת ו ויתעללו בה להתעולל: ומגורתם. יראת׳ כמו ויגר מואב: שמעו. מנדיכם. מרחיקים אתכם ומתגל׳ ינידוהו ויש אומרים שאתם חשובי׳ מנודי׳ בעיניהם וטעם אחיכם שהוא יותר קשה: יכבד יי׳. אמר רבי משה הכהן כי הוא מלשון כבדות והטעם כי הוא כבד עליו לזכרו ולשמר ח חוקיו וראייתו כי לא י ימצא מלשון כבוד כי אם מבנין נפעל כמו ככב׳ והנה שבא יכבדו בניו ושאר יצעדו והנה על פירושו הטעם ידוע ותחס׳ מלת זמן כאילו אמר עוד אביא זמן ש שכרא׳ בשמחתכ׳ והם יבושו דברי המנדים וכן פירוש הפסוק אמרו אחיכם למען שמי יכבד השם מי יתן ויכבד השם מגזרת כבוד ונראה בשמחתכם וכבוש אכתבנו וזה הוא הטעם והם יבושו והטעם שיאמרו שהשם לא יוכל להראות כבודו והנה יהיה זה הכתוב דבק עם הבא אחריו והמפרשים אמרו שאיננו לשון המנדי׳ ואמרו כי הוא דבר השם כדרך נעשה אדם ואחיכם אמרו השם והנביא: קול שאון מעיר. ציון: קול מהיכל׳ השם הוא בית השם או השמים כי יקראו היכל הקודש וטעם קול שישמע בכל העולם נקמת השם בהם: לאויביו׳ הם המנדים: בטרם תחיל. מגזרת חיל כיולדה הטעם שיבואו בני ציון בלא טורח כיולדה שילדה בנים בלי טורח: והמליטה. כטעם ילדה וכמוהו שמה קננה קפוד ותמלט ואם הם שנים בנים והטעם שיבואו בני ציון בלי טורח מארבע רוחות פתאום כאילו ציון חלה וילדה בנים ביום אחד והוא דבר פלא: האני אשביר׳ מגזרת משבר בנים הטעם שים לי כח לעשות באלה כאילו אני אגיע היולדה על המשבר ולא אוכל להוליד או אני שהייתי מוליד כל העולם ועצרתי: שמחו׳ כל המתאבלים׳ בגלות עליה: למען. ממוד׳ כמו ושוד מלכים תינקי והנה הטעם שובע שמחות כי התנחומים הפך האבלות: תמוצו׳ כמו מיץ חלב ואם הם שנים פרטים: מזיז כבודה׳ אמר רבי יונתן בן עוזיאל מחמר אמר רבי משה הכהן כמו וזיז שדי והוא מעט רחוק והנכון שאין רעלו: כי. כנהר. אטה אל ציון שלום וכנחל שוטף: חיל גוים. כמו עשה לי את החיל הזה: על

דומה לפני כעורף את הכלב ו והמעלה את המנחה הרי היא ל לפני כדם חזיר והמזכי׳ לבונה מקטיר לבונה כמו אזכרת׳ והיית׳ ללחם לאזכרה: מברך און׳ מברך אותי בתשורת אונס מברך און מקטיר אונס זהו פירושו ולשון ברכה נופל בתשור׳ שהיא להקבלת פנים כמו קח נא את ברכתי עשו אתי ברכה וכאו׳לי: גם המה בחרו בדרכיהם׳ הם חפיצי׳ בדרכי׳ הללו הרעים וגם אני אבחר ואחפוץ בתעלוליהם ואם תאמ׳ מהו גם כן דרך לשון עברית לומר שני גמין זה אצל זה כמו גם בחור גם בתולה גם לי גם לך גם אהבה גם שנאה ל לשון לא ימותו גם הם גם אתם אף כאן גם הם בחרו וגם אני אבחר: בתעלוליה׳ להתעולל בם לשון כי התעללת בי: ומגורותם׳ מה שהם יראים: יען קראתי׳ שמעו שמוע ושובו אלי: ואין עונה׳ לאמר שמעתי: החרדים אל דברו׳ הצדיקים המתהרים בחרדה להתקרב אל דבריו: אמרו אחיכם׳ פושעי ישראל הנזכרים למעלה: שנאיכם מנדיכם׳ האומרים קרב אליך אל תגש בי׳ ד״א אמרו אחיכם בני עמו מנדיהם אשר אמרו לכם סורו טמא: למען שמי יכבד יי׳. בגדולתנו הקב״ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם: ונראה בשמחתכם והם יבושו׳ הנביא אומר אבל לא כן הוא כדבריהם כי בשמחתכם נראה והם יבושו לפי כי כל שאון שלהם בא לפני הקב״ה מה שעשו בעירו וקול יוצא מהיכלו ומקטרג על מ מחריביו ואחרי כן קול ה׳ משלם גמול לאויביו: בטרם תחיל. ציון חיל היולדת ילדה את את בניה כלומר יתקבצו בניה ל לתוכה אשר היתה שוממה מהם ושכולה והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו בלא חבלי יולדה כי כל ה האומות יביאום לתוכ׳: והמליטה זכר׳ כל יציאת דבר בלוע קרוי המלטה והמליטה איסקמוטייר בלע״ז: היוחל ארץ ביום אחד׳ היבא חיל ליולד׳ לילד מלא ארץ בני׳ ביום אחד: האני אשביר ולא אוליד׳ האני אביא את אשתי על המשבר ולא אפתח רחמ׳ להוצי׳ עוברה כלומ׳ שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור והלא אני המוליד את כל היולדות ועכשיו שמא עצרתי בתמיה: משד. לשון שדים: תמוצו. שוציי״ר בלע״ז: מזיז כבודה. מכבוד גדול הזז ומתנועע לבא לה: זיז. איסמו״בימנט בלע״ז: וכנחל שוטף. אני נוטה אליה כבוד גוים: על

רצהלי לא חלה. כי חלה גם ילדה ציון. כי חלה לטוב יושבת מרות דמיכה: משוש ד׳ בקריאה וסי׳ כי על בן בתי משוש. גילה ועמה משוש. שישו אתה משוש כל המתאבלים. הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי:

על צד תנשאו ועל ברכים תשעשעו: כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו: וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה ונודעה יד יהוה את עבדיו וזעם את איביו: כי הנה יהוה באש יבוא וכסופה מרכבתיו להשיב בחמה אפו וגערתו בלהבי אש: כי באש יהוה נשפט ובחרבו את כל בשר ורבו חללי יהוה: המתקדשים והמטהרים אל הגנות אחר אחד בתוך אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם יהוה: ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה לקבץ את כל הגוים והלשנות ובאו וראו את כבודי: ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים אל הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תובל ויון האיים הרחקים אשר לא שמעו את שמעי ולא ראו את כבודי והגידו את כבודי בגוים: והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה ליהוה בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית יהוה: וגם מהם אקח לכהנים ללוים אמר יהוה: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר: והיה מדי חדש:

על גיסין תתנטלון ועל רכובין תתרבון: כגבר דאימיה מנחמא ליה כן מימרי ינחם יתכון ובירושלם תתנחמון: ותחזון ויחדי לבכון וגויתכון כדיתאין זהרין ותתגלי גבורת דיי לאוטבא לעבדוהי צדיקיא וייתי לוטא לבעלי דבבוהי: ארי הא יי באשתא מתגלי ובעלעולין רתיכוהי לאתבא בתקוף רוגזיה ומזופיתיה בשלהובית אשתא: ארי באשתא עתיד יי למדן ובחרביה ית כל בישרא ויסגיאון קטילין קדם יי: דמזדמנין ודמדכן לגינאין טעוותא סיעא בתר סיעא אכלי בשר חזירא ושיקצא ועכברא כחדא יסופון אמר יי: וקדמי גלן עובדיהון ועשתונתיהון עתידנא לכנשא ית כל עממיא אומיא ולישניא וייתון ויחזון ית יקרי: ואשוי בהון אתא ואשלח מנהון משיזבין לביני עממי למדינת ימא פולאי ולודאי נגדין ומתחן בקשתא למדינת תובל ויון נגוותא רחיקן דלא שמעו שמע גבורתי ולא חזו ית יקרי ויחוון ית יקרי בעממיא: וייתון ית כל אחיכון מכל עממיא קורבנא קדם יי בסוסון וברתיכין ובדוחלין ובכודנון ובתושבחן על טורא דקודשי לירושלם אמר יי כמה דייתון בני ישראל ית קורבנהון במנא דכי לבית מקדשא דיי: ואף מנהון איקריב למהוי כהנין וליואי אמר יי: ארי כמה דשמיא חדתין וארעא חדתא דאנא עביד קיימין קדמי אמר יי כן יתקיים זרעכון ושומכון: ויהי בזמן ריש ירח בירחיה ובזמן שבא בשבא ייתון כל בסרא למסגד קדמי אמר יי: ויפקון ויחזון בפגרי גבריא חייביא דמרדו במימרי ארי נשמתהון לא ימותון ואישתהון לא תיטפי ויהון מתדנין רשיעי בגיהנם עד דיימרון עליהון צדיקיא מיסת חזינא:

סכום פסוקי דספ' אלף ומאתים ותשעים וחמשה וסים' אר"צה וחציו כי אם שם אדיר ה' לנו:

אילין מלין דכתיב ו' בסוף תיבותא וקרי י' וסימני' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה · אזנו ויאמר שאול לרצים · כלבו ושם האיש נבל · שנאו ויאמר דוד ביום ההוא · תקראו ואנכי אכרתי איך אשיתך · תשובו ב' בפסו' · אכלנו ומבבונכוכד נצר ה' בפסו' ידו אדם בתחת כנפיהם · חתיתו כי נתתי את חתיתו · רבו אכתוב · אשתנו באדין נבוכד נאצר והתמלי · לשרושו וכל די לא להוא עבד דתא · ויעשו מתניה מתני ויעשו · ידו מבני נבו יעיאל · וענו ובקבקיה וענו ואחיהם ·

כי אם בזאת יתהלל המתהלל

וחלופיהון חד מן כ"ב כתיבן י' בסוף תיבות וקרי ו' וסי' דחדי ואחריו אלעזר בן דודי · במי בי תנוח יד י"י בהר · עתה סבבוני · ושובי שובו נא אל תה' עולה · יעדי ושאר דברי שלמה · וישבי ויבאו אל חלקיה

דברי

השכל וידע אותי כי אני י"י

עזור נא אל אדיר	ועין לבי האיר
בכתבי דברי	ירמיהו הנביא :
היה עם פי עטי	בדבר לא יחטיא
ויצדק מבטי	וייטב מחשבי :

סמוך אלי תמוך בידי לבבי	היה עזרי בפירוש ירמיהו :
בחנתי בעזרתך הלא היא	ובינתי באיכה הוא ומה הוא :

אמר דוד בן יוסף בן קמחי זה הספר מצאנוהו מסודר בסדרן של נביאים אחר ספר ישעיהו וכן כתבתיהו אחר פי' ספר ישעיהו ואע"פ שהיתה מסודרין כן בדברי רז"ל שאמרו סדרן של נביאים יהושע שפטים שמואל מלכים ירמיה יחזקאל ישעיה תריעשר ונתנו טעם כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל סופיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמיך חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא אף על פי כן בכל הספרי' הטובים אשר ראינו שנכתבו בספרד מכמה שנים סדרם לפי זמנם ישעיהו קודם לירמיהו כמו שקדם זמנו לזמנו וכן ירמיהו קודם ליחזקאל ובשנים עשר שהוא אחרי כן השוו עם סדר רז"ל אף על פי שיש בהם נביאים קדמו לירמיהו ויחזקאל לפי שנבואתן קטנה לא כתבו כל ספר וספר לבד כדי שלא יאבד במיעוטו כמו שאמרו רבותינו זכרם לברכה אידי דזוטר מרכס וכתבו נבואתם בספר אחד עם נבואת חגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים האחרונים ונבואתם גם כן קטנה ולכן אכתוב בעה בפי' הספר הפסוקים שצריך לפרשם והמלין שצריך לדקדקן לא פסוק אחר פסוק בכל מקום כמו שעשיתי בפי' ישעיהו אלא כמו שעשיתי בפירוש ארבעת ספרים הראשונים ומצאנו שלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור ירמיהו וצפניהו וחולדה ואמרו רבותינו זכרם לברכה ירמיהו היה מתנבא בשוקים וצפניה בתוך בתי כנסיות וחולדה אצל הנשים ועתה אתחיל בעזרת המלמד אדם דעת :

רשי			רדק
דברי ירמיהו · מן הכהני' · ליתי בר קלקלתא דתקנן עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכא בר מתקנתא דמקלקלין עובדוהי אלו ישראל מקלקלו מעשיהן ס מבאו מזרע כשר :	**דברי** ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימן : אשר היה דבר יהוה אליו בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה בשלש עשרה שנה למלכו :	**פתגמי** נבואת ירמיהו בר חלקיה מן רישי מטרת כהניא מן אמרכליא דהוו בירושלם גברא דקביל ד אחסנתיה בענתות בארע שבטא בנימן : דהוה פתגם נבואה מן קדם יי עמיה ביומי יאשיה בר אמון מלך שבטא דבית יהוד בתלת עסרי שנין למלכיה :	**דברי** ירמיהו בן חלקיהו · כתב א"א ז"ל כי חלקיהו זהו חלקיהו בן ספן הכהן שמצא ספר התורה בבית יי' בימי יאשיהו וירמיהו בנו נבא בימי יאשיהו ותחלת נבואתו היה' בשנת שלש עשרה למלכו ועדין לא שבו יאשיהו ויהודה מרעתם עד שמונה עשרה שנה למלכו ס

אשר היה דבר יי' אליו וגו' · אמר התחלת שנבואה לשרות עליו באותו הזמן : ויהי

מצא ספר תורה : מן הכהנים · תרגם יונתן מן רישי מטרת כהניא מן אמרכליא דהוו בירושלם גברא דקביל אחסנתיה בענתות : בענתות · היא עיר מערי הכהנים כמו שכתוב בספר יהושע ומה שהחל בדברי לפי שכולל בספר הזה כל דברי נבואות שנבא על ישראל ועל הגוים וכן דברי עצמו מה שקרה לו בנבואתו עם ישראל · ובדרם ג' נביאים על ידי שהיתה נבואתם דברי קנטורין לפיכך כתלת נבואתן בעצמן ואלו הן דברי קהלת דברי עמוס דברי ירמיהו ר"ל בעצמן מדברו בדברי עצמן כמו שלמה שאמ' אני קהלת הייתי מלך וכל הענין שספר בעצמו וכן עמוס ספר בדברי עצמו קשר עליך עמוס וכל הענין כמו שכתו' וכן ירמיהו ספר בתחלת ספרו דברי עצמו בטרם אצרך בבטן ידעתיך וכל הענין וכן בתוך ספרו מה שספר מן הרעה שעשו לו :

ויהי בימי · דבר יי׳ שהיה אליו היה גם כן בימי יהויקים בן יאשיהו וכן בימי צדקיהו עד תום מלכותו שמלך י״א שנה ובשנת אחת עשר׳ כבש מלך בבל וגלת ירושלם בחדש החמשי כמו שכתוב בסוף ספר מלכים : בטרם אצורך · כן כתיב בוי״ו וקרי הכ״די בקמץ חטף כמשפטו עם הכנוים ואין עמו וי״ו והענין אחד וענין בטרם אצרך כתב אא״ז ל כאשר ברא היסודות הארבע ידעו בכח הטבע ואחר כך הוציאו לפעל וכן אמר ישעיהו מעת היותה שם אני בכח היסודות הייתי מזמן שהיית עת בעולם ועתה הוציאני מכח לפעל ושלחני ברוחו או פי׳ ידעתיך כמו ידעתי׳ בשם שאמר למשה ומורה עליו ובטרם תצא מרחם : הקדשתיך · מלשון קדושה · וידעתיך לשון גדולה ולפירוש הראשון יש לשאול והלא כל הנביאים והצדיקים וכן הרשעים בטרם הבראם ידעם והכירם אך יורה זה שאביו ואמו נזהרו בקדושה וטהרה בעת ההריון שיהיה הנביא מקודם והחכם הגדול ר׳ משה בר מימון ז״ל כתב כי זה ענין כל נביא אי אפשר לו מבלתי הכנה טבעית בעיקר יצירתו שיהי׳ נכון לנבואה עם ההתלמדות ויש לדעתו ליסא למה לא אמ׳ זה הענין לנביא אחר אלא לירמיהו ונוכל לומר לפי שידע האל ית׳ שירמיהו יסרב בשליחו׳ הא׳ הודיעו כי הוא מוכן לנבואה מן הבטן כדי שיחזק לבו ללכת בשליחות האל ואם תאמר והלא משה רבינו ע״ה היה מסרב בשליחות האל ולא אמר לו כן · הנה הראה לו אות גדול לחזק את לבו והוא אות הסנה והאותות האחרים שנתן בו יכולת לעשותן לפני פרעה וגם נוכל לומר כי משה רבינו כבר ידע זה מעצמו כי חכם גדול היה וידע כי בעיקר יצירת האדם יש הכנה טבעית לנבוא׳ למי שהוא עתיד להתנבא ולא זה בלבד אלא כל חכמה וכל טבע שיש באדם שהוא גובר בו יש לו וקצת הכנה בו בעיקר היצירה יגבר בה עם ההתלמדות וי״ת הפסוק כן עד לא בריתך וגו׳ כבעמוד : ואומר אהה · לשון קריאה על הצער ועל הדאגה ומה שאמר לא ידעתי דבר ר״ל דברי תוכחה כי אני נער ואיך אוכיח

ויהי בימי יהויקים · ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותרים וימי יהויקים בנו וימי צדקיה בנו עד תם עשתי עשרה שנה היא השנה עד גלות ירושלם בחדש החמשי : בטרם אצרך בבטן וגו׳ · מימי אדם הראשון הראהו הקב״ה לאדם דור ודור ונביאיו · אצרך לשון צורה : ידעתיך · קניתיך׳ קנויישטוי בלע״ז כמו לא נודעתי להם :

ויהי בימי ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ויהי בימי אמרפל מלך שנער · ויהי בימי יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה דספרא · עד תם עשתי עשרה שנה׳ ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מלך יהודה עלה רצין דישעיה׳ ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ · ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש : ובטרם ג׳ בקריא׳ וסימ׳

א והוה ביומי יהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה עד ד דשלימא חדא עשרי שנין לצדקיה אחוהי בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה עד דאתא נבוכדנצר מלכא דבבל וצר על ירושלם ת תלת שנין ואגלי עמא דבה בירחא חמישאה : והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עמי למימר ועד לא בריתך ממעין אתקנתך ועד לא אתיתא לעלמא זמינתך נבי משקי כס דלווט ו לעממיא מניתך : ואמרית קבל בעותי יי׳ אלהים הא לית אנא ידע לאתנבאה ארי רבי אנא ומשירותי עקא וגלו אנא מתנבי על עמא הדין : ואמר יי׳ לי לא תימר רבי אנא ארי כל אתר דאשלחינך תהך וית כל דאפקדינך תתנבי : לא תתדחל מן קדמיהון ארי בסעדך מימרי לשיזבותך אמר יי׳ : ושלח יי׳ ית פתגמי נבואתיה וסדר בפומי ואמר יי׳ לי הא שויתי פתגמי נ נבואתי בפומך : חזי דמניתך יומא הדין על עממיא ועל ם מלכותא למיעקר ולתרעא ולאברא ולפגרא ועל בית ישראל למבני ולקיימא : והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר מה את חזי ירמיה ואמרית מלך דמותי לאבאשא אנא חזי :

ויהי בימי יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה עד תם עשתי עשרה שנה לצדקיהו בן יאשיהו מלך יהודה עד גלות ירושלם בחדש החמישי : ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בטרם אצורך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך : ואמר אהה אדני יהוה הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי : ויאמר יהוה אלי אל תאמר נער אנכי כי על כל אשר אשלחך תלך ואת כל אשר אצוך תדבר : אל תירא מפניהם כי אתך אני להצלך נאם יהוה : וישלח יהוה את ידו ויגע על פי ויאמר יהוה אלי הנה נתתי דברי בפיך : ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע : ויהי דבר יהוה אלי לאמר מה אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד אני ראה :

ב׳ ומ״ל · ג׳ דפ׳ · ל׳ ומ״ל · ג׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ חס׳ ת׳ חס׳ בליש׳ · ב׳ הנה נגע זה · ת׳ · ג׳ · ג״מ״ל בליש׳ ב׳ מ״ל · ב׳ תכלת׳ · ל׳

הקדשתיך · זמנתיך לכך : נביא לגוים · לישראל שהם נוהגים עצמם כגוים כך נדרש בסיפרי · נביא מקרבך וגו׳ יקים לך ולא לגוים הא מה אני מקיי׳ נביא לגוים נתתיך בנוהגים מנהגי גוים ועוד יש לפתור נביא לגוים כמו על הגוי׳ להשקות׳ כוס התרעלה להנבא עליהם פורענות כמה שנא׳ קח את כוס היין החימה הזאת מידי ו והשקיתה אותו את כל הגוים · ד״א בטרם תצא מרחם הקדשתיך עליך אמרתי למשה כ נביא אקים להם כמוך זה הוכיחם וזה ה הוכיחם זה נתנבא א ארבעים שנה וזה נתנב׳ ארבעים שנה : אהה · לשון יילל קונפליינט בלע״ז : כי נער אנכי · אינני כדי להוכיחם משה הוכיחן סמוך למיתתו כבר נחשב בעיניהם בכמה נסים שעש׳ להם הוציאם ממצרי׳ וקרע להם את הים הורי׳ את המן הגיז את השליו נתן להם את התורה העלה את הבאר ואני בתחלת שליחותי אני בא להוכיח : על כל אשר אשלחך · אל האומות : ואת כל אשר אצוך · לישראל תדבר : וישלח ה׳ את ידו · כל שליחות שהוא אצל יד לשון ה הושטה לא״ה כתרגו׳ ושלח יי׳ ית פיתגמי כ נבואתי׳ : הפקדתיך · מניתיך על הגוים · לנתוש ולנתוץ א הדיכפ״ציר בלע״ז ועל ישראל לבנות ולנטוע אם ישמעו כך ת״י יונת׳ : מקל שקד · אמנדל״יר בלע״ז : השכת

ויאמר ד׳ בטעמ׳ בסיפ׳ וסימ׳ וסי׳ טע״א בריקה קרא לשמואל

ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו · ובטרם תצא מרחם הקדשתיך · ובטרם יתנגפו רגליכם : ויאמר יי׳ אלי ד׳ בטעמא בסיפר׳ וסימ׳ אל תאמר נער אנכי · צדקה נפשה משובה ישראל · קרא את כל הדברים · אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי · וסימ׳ טליא צדיקא קרא לשמואל · על הגוים ה׳ וסימ׳ ראה הפקדתיך היום הזה׳ שפוך חמתך על הגוים דירמיה׳ · אשר היה דבר יי׳ · מן הממלכות תהיה · וקצף גדול אני :

עם אחד ואין תמה אם באה לו נבואה והוא נער כי הנה גם כן שמואל היה נער בתחלת נבואתו כמו שכתוב ורוח הנבואה החכימה אותם אע״פ שהיו נערים ואפשר כי נער ר״ל משרת ואע״פי שהוא גדול בשנים יקרא נער כמו שכתוב ומשרתו יהושע בן נון נער והיה משרת נביא אחד שהיה בימיו או חכם ור״ל ביד גדול ממני ראוי לשלוח זה השליחות לא בידי כמו שאמר משה רבינו שלח נא ביד תשלח והמפרשים פירשו כי נער היה בשנים בהנבאו וכן שמואל וזכריהו בן עדוא ות״יכן ואמרית קביל בעותי וגו׳ כבעמוד : כי על כל אשר אשלחך · על במקום אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר אשלחך תלך כי בעבעתות באה לו הנבואה בתחילה ורצה האל לשלחו לירושלם מקום המלוכה להוכיח את המלך ואת עמו והבטיחו שיחזק לבו ללכת למקו׳ שלא היה רגיל שם ויתקן דבריו בפיו שידע לדבר דברי תוכחות בלא מורא : להצילך · בא בטריחא בסגול הלמ״ד לפי שיש לו תגמרה ופעמים יש לו משפט ההפסק לא הבטיחו שלא יגעו בו שא יגעו בו ויכוהו ויצילהו מידם שלא ימיתוהו אף על פי שהיה ברצונם להמיתו כמו שכתוב וכשבאו להמיתו ואת ברוך אמר ויסתירם יי׳ : וישלח יי׳ את ידו · הוא המלאך הנראה אליו ודבר אליו בשם השם ונראה בעמו ונראה במראה הנבואה שהושיט ידו אליו והגיע הדברים על פיו ונראה לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן אף על פי שאין הגעת הדבר אלא על האוזן לא על הפה במראה הנבואה נר׳ לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן בו בפיו לדבר בחיתוך לשון בלא מורא וכן אמר ישעיהו ויגע על פי שהגיע הרצפה על פיו כי שניהם ויגע בפתח הי״וד מבנין הפעיל וי״ת הכסוק דרך משל ושלח יי׳ ית פתגמי נבואתיה וגו׳ כבעמוד : ראה הפקדתיך · שמתיך פקיד וממונה עליהם לטוב ולרע כי כאשר תנבא עליהם כן יבא עליהם וכפל הלשונות הכתיבה והחריבה לפי שהרבה לדבר רע על ישראל ועל האומות והטוב היה מעט באומות כמו שאמר בבני עמון ואחר כך אשיב שבות בני עמון ואמר בעילם והיה באחרית הימים אשיב את שבות עילם ואמר לבנות כנגד לנתוש ולנטוע כנגד לנתוץ ויונתן חלק הפסוק הרע לאומות והטוב לישראל ותרגם חזי דמניתך יומא הדין על עממיא ועל מלכוותא למעקר לתרעא ולאבר׳ ולפגרא ועל בית ישראל למבני ולקיימא : ויהי דבר יי׳ · זה היה במראה הראשונה כי בתחלת אמר לו שילך באשר ישלחהו ואחר כן באותה המראה עצמה הראה לו במראה הנבואה מקל שקד כאמרו מקל שקד אני רואה כראה כי ראה המקל בלא עלים ובלא פרחים והתבונן אליו במראה הנבואה והכיר בו שהוא מעץ שקד לפיכך אמר לו הטבת לראות שאילו ראה אותו בעלים ובפרחים מה היתה הטבת הראייה כקל הוא להכיר זה הראה לו האל מקל שקד להיות משל על הפורענות העתידה לבא על ישראל שתבא להם במהרה כמו שעץ השקד ממהר לפרוח יותר משאר העצים לפיכך נקרא שקד כי השקדה ענין המהירות וההשתדלות וכן אמר כי שקד אני על דברי לעשותו ואמר לשקוד על דלתותי יום יום ויונתן תרגם מקל שקד מלך דמותי לאבאשא אנא חזי : ויהי

היטבת לראות · השקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות אף אני ממהר לעשות דברי · ויונתן תירגם מקל שקד מלך דמותי לאבאשה · ומדרש אגדה השקד הזה משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמניין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית · סיר נפוח · רותח בוייליכט בלע״ז :

ויהי דבר יי׳ שנית · מה אתה שנית לפי שתי המראות היו בענין אחד ולפי שהדברים הנראים לו נשתנו אמר כי בענין זה כר׳ לו פעם שנית ששאלו ג״כ מה הוא רואה ופי׳ לו ג״כ המשל תוך המראה לא שבא לספר הפעמים שנראה לו כי לא ספר אלא זאת וכן ויהי דבר יי׳ אל יונה שנית לפי שדבר עמו בענין כיוצא שתי פעמים לפיכך אמר שנית לא כדברי בעל הדרש שאמ׳ שנית דבר עמו שלישית לא דבר עמו : סיר נפוח · נפוח תאר ופירושו רותח והסיר כשהוא רותח מעלה הבל כמו הנופח באש שמוציא הבל מפיו בעת הנפיחה : ופניו מפני צפונה · הכר מן הסיר שבקו ממנו יקרא פנים : מפני צפונה · היה לו לומר אל פני צפונה אלא באמרו במ״ם באר כי שני ענינים כי פני צפונה מורה כי פני הסיר היו פונים פני צפונה ואמר אותו במ״ם להורות כי המרתיחין אותה היו מארץ צפון והיא בבל שהיא מזרחית צפונית לארץ ישראל ואדוני אבי ז״ל פי׳ ופניו פני השפתים או הכירה שפופתין עליה הקדרה אמר כי פני השפתי׳ שמכניסי׳ משם האש תחת הסיר היו לצד צפון מורה שהמבעיר האש תחת הסיר יבא מצפון והסיר היא ירושלם כמו שהמשיל אותה גם כן בנבואת יחזקאל לסיר ואמר שפות הסיר שפות וכל הענין ושם מבואר הענין ות״י סיר נפוח מלך דרתח כדוד אנא חזי וטקוס משריתיה רמדברן ואתיין מאפי צפונא : תפתח · ענין התרה כמו ויפת׳ את הגמלים כאילו היתה קשורה עד הנה ועתה תהיה מותרת לבא על ישראל ועל הדרך הזה תרגם יונתן תשרי בישתא כמו שתרגם אונקלוס ויפתח את הגמלים ואשרי ית גמליא ואפשר גם כן ענין פתיחה שני הענינ׳ קרובים : כי הנני קורא · כאילו אני קורא להם שיבאו כלומר אשים בלבם שיבאו : משפחות ממלכות צפונה · המשפחות אמר על העם וממלכו׳ אמר על המלכים ראשי הממלכו׳ ועל שמם נקראים ממלכות ואמר זה על מלכי ארץ בבל והמלך הגדול היה נבוכד נצר ועל הממלכות אמר ובאו ונתנו איש כסאו ר״ל כשיצורו על ירושלם והם נרגל שראצר רב מג וכל רבי מלך בבל שזכר למטה כאשר נלכדה ירושלם : ודברתי · דבור הוא עמהם הוא הביא המלכים עליהם וכן אמר שיהוא כי באתת ידבר אל וגו׳ ואמר ובמוסרים יתקוס והוא הדבור שידבר עמהם שיביא יסורים עליהם להוכיחם : למעשי ידיה׳ · ביו״ד ויש ספרים שכתוב בהם למעשה בה״א טעות הוא ועל פי המסורת הנה ידענו זה : ואתה

וְהֶנַּעֲמִיד שפטים · ... [Masorah]

דברי י״ג וסימ׳ נמסר בספר מלכים א׳ סימ׳ ו׳ : לעיר ד׳ וסימ׳ לעיר מבצר ולעמוד ברזל · ויעמד שפטים בארץ · וישרם למשה מערכה · בנה חומה חיצונה : יוכלו י״א בקריא וסימ׳ ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני · ולא יוכלו בני ישראל לקום · אמחצם ולא יוכלו קום ויפלו · ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל · צפיו

וַיֹּ֧אמֶר יְהוָ֛ה אֵלַ֖י הֵיטַ֣בְתָּ לִרְא֑וֹת כִּֽי־שֹׁקֵ֥ד אֲנִ֛י עַל־דְּבָרִ֖י לַעֲשֹׂתֽוֹ׃

וַיְהִ֨י דְבַר־יְהוָ֤ה אֵלַי֙ שֵׁנִ֣ית לֵאמֹ֔ר מָ֖ה אַתָּ֣ה רֹאֶ֑ה וָאֹמַ֗ר סִ֤יר נָפ֙וּחַ֙ אֲנִ֣י רֹאֶ֔ה וּפָנָ֖יו מִפְּנֵ֥י צָפֽוֹנָה׃

וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֵלָ֑י מִצָּפוֹן֙ תִּפָּתַ֣ח הָרָעָ֔ה עַ֖ל כָּל־יֹשְׁבֵ֥י הָאָֽרֶץ׃ כִּ֣י ׀ הִנְנִ֣י קֹרֵ֗א לְכָל־מִשְׁפְּח֛וֹת מַמְלְכ֥וֹת צָפ֖וֹנָה נְאֻם־יְהוָ֑ה וּבָ֡אוּ וְנָתְנוּ֩ אִ֨ישׁ כִּסְא֜וֹ פֶּ֣תַח ׀ שַׁעֲרֵ֣י יְרוּשָׁלִַ֗ם וְעַ֤ל כָּל־חוֹמֹתֶ֙יהָ֙ סָבִ֔יב וְעַ֖ל כָּל־עָרֵ֥י יְהוּדָֽה׃ וְדִבַּרְתִּ֤י מִשְׁפָּטַי֙ אוֹתָ֔ם עַ֖ל כָּל־רָעָתָ֑ם אֲשֶׁ֣ר עֲזָב֗וּנִי וַֽיְקַטְּרוּ֙ לֵאלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֔ים וַיִּֽשְׁתַּחֲו֖וּ לְמַעֲשֵׂ֥י יְדֵיהֶֽם׃ וְאַתָּה֙ תֶּאְזֹ֣ר מָתְנֶ֔יךָ וְקַמְתָּ֙ וְדִבַּרְתָּ֣ אֲלֵיהֶ֔ם אֵ֛ת כָּל־אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י אֲצַוֶּ֑ךָּ אַל־תֵּחַת֙ מִפְּנֵיהֶ֔ם פֶּֽן־אֲחִתְּךָ֖ לִפְנֵיהֶֽם׃ וַאֲנִ֞י הִנֵּ֧ה נְתַתִּ֣יךָ הַיּ֗וֹם לְעִ֨יר מִבְצָ֜ר וּלְעַמּ֥וּד בַּרְזֶ֛ל וּלְחֹמ֥וֹת נְחֹ֖שֶׁת עַל־כָּל־הָאָ֑רֶץ לְמַלְכֵ֤י יְהוּדָה֙ לְשָׂרֶ֔יהָ לְכֹהֲנֶ֖יהָ וּלְעַ֥ם הָאָֽרֶץ׃ וְנִלְחֲמ֥וּ אֵלֶ֖יךָ וְלֹא־י֣וּכְלוּ לָ֑ךְ כִּֽי־אִתְּךָ֥ אֲנִ֛י נְאֻם־יְהוָ֖ה לְהַצִּילֶֽךָ׃

וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃ הָלֹ֡ךְ וְקָרָ֣אתָ בְאָזְנֵ֣י יְרוּשָׁלִַם֩ לֵאמֹ֨ר כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה זָכַ֤רְתִּי לָךְ֙ חֶ֣סֶד נְעוּרַ֔יִךְ אַהֲבַ֖ת כְּלוּלֹתָ֑יִךְ לֶכְתֵּ֤ךְ אַחֲרַי֙ בַּמִּדְבָּ֔ר בְּאֶ֖רֶץ לֹ֥א זְרוּעָֽה׃ קֹ֤דֶשׁ יִשְׂרָאֵל֙ לַֽיהוָ֔ה רֵאשִׁ֖ית תְּבוּאָתֹ֑ה

ואמר יי לי יאות חזיתא ארי מוחי אנא על פתגמי למעבדיה : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי תניינות למימר מה את חזי ואמרית מלך דרתח כדוד אנא חזי וטקוס משריתי דמדברן ואתיין מאפי צפונא : ואמר יי לי מצפונא תשרי בישתא למיתי על כל יתבי ארעא : ארי הא אנא מכלי לכל זרעית מלכות ציפונא אמר יי ויתון וירמון גבר כורסוהי לקבל תרעי ירושלם ועל כל שורהא סחור סחור ועל כל קירויא דבית יהודה : ואמליל פורענות דיני מנהון על כל בישתהון דשבקו פולחני ואסיקו בוסמין לטעות עממיא ואישתעבדו לעובדי ידיהון : ואת תתקף חרצך ותקום ותתנבי להון ית כל דאנא מפקיד לך לא תתמנע מלאוכחותהון דלמא אתברינך קדמיהון : ואנא הא יהבתך יומא דין תקיף כקריה כריכא וכעמודא דברזל וכשור דנחש לאשקארת כס דלווט לכל יתבי ארעא למלכא דבית יהודה לרברבהא לכהנהא ולעמא דארעא : ויהון דיינין ומגיחין לקבלך למסתר ית פתגמי נבואתך ולא יכלין לך ארי בסעדך מימרי אמר יי לשיזבותך : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : איזל ותתנבי קדם עמא די בירושלם למימר כדנן אמר יי דכירנא לכון טבוות יומי קדם רחמת אבהתכון דהימנו במימרי ואזלו בתר תרין שליחי בתר משה ואהרן במדברא ארבעין שנין בלא זוודין בארעא דלא מזדרעא וקודשא אינון בית ישראל קדם יי על בזיזהון כרימעא ארמות עללא דמן דאכיל מיניה חייב למימת וכשירו חצד עומר ארמותא דעד לא מקרבין מיניה כהניא בני אהרן קורבניא על מדבחא

עורים בלם · ונתתיך לעם הזה · על מי אדברה ואעידה · לכן כה אמר יי׳ הנני מביא רעה · זנח עגלך שומרון · נעו עורים בחוצות · מים רבים לא יוכלו לכבות · ב׳ קדמאי וחס׳ :

ופניו · רתיחותיו אשישאולריס בלע״ז : מצפון תפתח הרעה · בבל לצפונה של ארץ ישראל היא : ודברתי משפטי אותם · אתווכח עמם עם יהוד׳ וירושלם : תאזור מתניך · לשון זירוז כאיש חיל : למלכי יהודה · כנגד מלכי יהודה : ונלחמו אליך · ויהון דיינין ומגיחין לקבלך למיסתר פתגמי נבואתך :

... בלע״ז ומה הוא חסד נעוריך לכתך אחרי שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין צדה לדרך כי האמנתם בי : קדש ישראל · כתרומה : ראשית תבואתו · כראשית קציר לפני העומר שאסור באכילה והאוכלו מתחייב כן כל אוכליו יאשמו כן תירגם יונתן : ולא

תאזור מתניך · ללכת בזריזות כמו שאמר באליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב : פן אחתך · אם לא תירא מהם ותבטח בי אצילך מידם ואם תירא מהם אחתך ואפילך לפניהם : על כל הארץ · ואחר כך פי׳ למלכי יהודה אמר תהיה כנגדם כעיר מבצר שלא יוכלו לך כמו שלא יוכל אדם לכבוש עיר מבצר כל שכן אם יהיו לה חומו׳ נחשת ומה שאמר לעמוד ברזל שלא יוכל אדם להטותו ולשברו ות״ע על כל הארץ לאשקאה כס דלווט על כל יתבי ארעא : ונלחמו אליך · כמו שת״י ויהון דיינין ומגיחין לקבלך למסתר פתגמי נבואתך : להבילך · שלא ימיתוך יהלוך · מקור או צווי וכן זכור את יום השבת תמוך אשורי : באזני ירושלם · ר״ל וגם ירושלם ומדב׳ כנגד העיר כאלו מדבר כנגד העם : זכרתי לך חסד נעוריך · אף על פי שאני מביא עליך רעה בעבור מעשיך הרעים לא אעשה אותך כלה וגם אעניש המריעים לך כי זכרתי לך חסד נעוריך וענין חסד נעוריך אהבת כלולותיך כמו שת״י דכיר אנא לכון טבוות יומי קדם רחמת אבהתכון דהימינו במימרי וגו׳ כשעמוד ואפשר שהיה דעתו באמרו יומי קדם על האבות אברהם יצחק ויעקב שהיו אנשי חסד או אהבת כלולותיך פי׳ חסד נעוריך והכל ענין אחד על דור המדבר וקורא הימים הקדמוני׳ ימי נעורים בדרך המשלה כמו שהנערים קודמין לבחורים ולזקנים ופי׳ כלולותיך שם מן כלה כי כנסת ישראל נדמית לכלה ביום מתן תורה והקב״ה נדמה לחתן : קדש ישר׳ · כתוב כמו קדש שלא יאכלנו זר ומה שאמר ראשית תבואתה הוא כפל ענין במלות שונו׳ כי התרומה שהיא ראשית התבואה היא קדש וכל זרים אוכליו יש עליהם אשם כן ישראל אף על פי שהקב״ה מביא עליהם האויב הוא נענש עליהם כי זוכר להם חסד נעורים שהוא חסד האבות כמו שראינו בסנחריב וכן בנבוכד נצר ולעונש ישראל כחרבה בבל כמו שכתוב : תבואתה · כתוב בה״א במקום וי״ו כמו אהלה והדומים לו ות״ע קדם התרומה וראשית תבואתה העומר שתרגם כן קודשא אנון בית ישראל קדם יי׳ ועל בזוזהון וגו׳ כשעמוד : יאשמו

ואסמו. האלף במקום לבדו: כה אמר. מה מצאו אבותיכם: הדורות הראשונים משנכנסו לארץ שעבדו ע"ז: איה יי'. לא נתנו על דעתם לאמר איך נעבוד אלהים אחרים ואיה יי' המעלה אותנו כלומר איה המלכנו אותנו אחרי גויים ולא פנינו אליו: ערבה ושוחה. כתרגומו מישר חרוב: ולא ישב אדם שם. שאף תאמר כבר בימים ההם נתישבו המקומות ההם ואחר כך חרבו ושבו מדבר זה לא היה כי אין המקומות ההם ראוים ליסוב כי אינם מקום זרע

ולא אמרו איה יי'. כי כלך אחרי אלהים אחרים: ערבה. פלנורא בלע"ז: ושוחה. כמויית אינפוסיאה בלע"ז: ציה. דיסיגה"טה בלע"ז: צלמות. למון חסך הוא: אל ארץ הכרמל. לארעא דישראל דהות מנצבא ככרמלא: כטועה. כיער: תופשי התורה. סנהדרין: והרועים. המלכים: נבאו בבעל. בשם הבעל: עוד אריב. טרם אביא עליכם רעה אתווכח עמכם עוד על

ולא אמרו ד' בקריא' וסימ' ולא אמרו איה יי' דמעלה אותנו מארץ מצרים. ולא אמרו לעלות עליהם לצבא.
ולא אמרו כלבבם נירא נא את יי' אלהנו. ולא אמרו העברים ברכת יי' אליכם: הבהנים ג' רפ' וסימ'
דכהנים לא אמרו איה יי'. הכהנים בני ידעיה. וחברו: ועמי י"א בקריא' וסימ' יי' הצדיק ואני ועמי הרשעים.

כל-אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם-יהוה: שמעו דבר-יהוה בית יעקב וכל-משפחות בית ישראל: כה אמר יהוה מה-מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו: ולא אמרו איה יהוה המעלה אתנו מארץ מצרים המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות בארץ לא-עבר בה איש ולא-ישב אדם שם: ואביא אתכם אל-ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה ותבאו ותטמאו את-ארצי ונחלתי שמתם לתועבה: הכהנים לא אמרו איה יהוה ותפשי התורה לא ידעוני והרעים פשעו בי והנביאים נבאו בבעל ואחרי לא-יועלו הלכו: לכן עד אריב אתכם נאם-יהוה ואת-בני בניכם אריב: כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת: ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל: שמו שמים על-זאת ושערו חרבו מאד נאם-יהוה: כי-שתים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם

מן דאכיל מיניה מתחייב אף כן כל בזיזהון דבית ישראל יתובון בישתא תיתי עליהון אמר יי: קבילו פתגמא דיי בית יעקב וכל זרעית בית ישראל: כדנן אמר יי מה אשכחו אבהתכון במימרי שקר ארי אתרחקו מדחלתי וטעו בתר טעותא והוו ללמא: ולא אמרון דחל מן קדם יי דאסיק יתנא מארעא דמצרים דדבר יתנא במדברא בארע מישר וחרוב ובארע צדיא וטולימותא בארע דלא עדא בה אינש ולא אתותב אינשא תמן: ואעילית יתכון לארע דישראל דהות מנצבא בכרמלא למיכל איבה וטובה ועלתון וסאיבתון ית ארע בית שכינתי ואחסנתי שויתון לפולחן טעותא: כהניא לא אמרו נדחל מן קדם יי ומלפי אוריתא לא אליפו למידע דחלתי ומלכיא מרדו במימרי ונביאי שקר מתנבן בשום טעותא ובתר דלא יהנון להון אזלו: בכן אנא עתיד לאתפרע מנכון אמר יי ומן בני בניכון דאם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאתפרעא: ארי עיברו לנגוות כיתאי וחזו ולמדינ ערבאי שלחו ואסתכלו לחדא וחזו עממי דגלן מכרך לכרך וממדינה למדינ נטלין ית טעוותהון ומובלי להן עימהון ובאתר דאינון שרן פרסין ית משכניהון ומקימין ית טעוותהון וסגדין להין אידא היא אומא ולישן דעבדת כותכון בית ישראל: הא עממיא לא שבקו פולחן טעוות ואינון טעון דלית בהון צרוך ועמי שבקו פולחני די בדיליה אנא מייתי עליהון יקרא ואזלו בתר דלא יהנון להון: איתאבלו שמיא על כדין על ארעא דישראל דעתידא למיחרב ועל בית מקדשא דעתיד לאיצטדאה ועל דעובדין בישין עבדו עמי לחדא אמר יי: ארי תרתין בישין עבדו עמי פולחני שבקו דיבדיליה אנא מייתי עליהון יקרא כמבוע דמיין דלא פסיק ושעו בתר טעוותא דאינון להון

איש ריב חיתי אני. ועמי שכחוני ימים אין מספר. ועמי המיר כבודו בלוא יועיל. ועמי אהמו כן ומה תעשו.
ועמי לא ידעו את דרך יי'. ועמ' את טובי ישבעו. ועמי הלואים למשובתי. שמעוני אחי ועמי בדה. כי
נכברנו אני ועמי. תנתן לי נפשי:

...לא עבר... לכן אין עבר... אלה ... כי עברו איי כתיים. ... הענין וית בכן אנא עתיד לאתפרעא מנכון אמר יי' ומן בני בניכון אם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאתפרעא: כי עברו איי כתיים. מלא במקצת יודי"ן פירשו רז"ל כי לפיכך זכר אלו

האומות כי הקדרים עובדים לאש והכתים עובדים למים ואף על פי שיודעים שעובדי האש כי המים מכבים האש אף על פי כן אינם ממירים אלהותם וית כן ארי עיברו לנגוות כיתאי וחזו למדינת ערבאי וכו' כבעמור והאריך הוא על זה הפסוק: הן היתה כזאת. בדרך שאלה לא שיהיה הן בדרך אם כמו שכתב רבינו יונה אבל הן כמשמעו לקיים הדבר בחבריו ויבא ענין השאלה בלא הה"א השאלה ובלא אם כמו אתה זה בני והדומה לו: ההימיר. כן כתוב ביו"ד בין הה"א והמ"ם וכתב כן להביא במלה שני ענינים ענין ההחלפה כמו ואם המר ימיר מבחי העי"ן והענין השני מן ובכבודם תתימרו מבחי הפ"א והוא הענין גדולה ר"ל אם החליף גוי אלהיו ואם הגדיל אלוה גוי אחר ואף על פי שהמה לא אלהים לא זה ולא זה כל אחד דבוק בשלו: שומו. כלומר ראוי העולם שיהיה חרב על זאת הרעה שומו ענין שממה: שערו. ענין סערה: חרבו. ענין חרבן והחי"ת נקראת בקמץ חטף והוא בווי מן הקל והמסורת עליו לית חטף וכתב רבי יונה כיים אנשים שהיו קוראים אותו חרבו כמו חרבו פני האדמה והיו מפרשין אותו ג"כ בווי אבל מן הדגוש כמו פרקו נזמי הזהב והסיב אות עליהם מפני המסרה ועוד המסרה על חרבו פני האדמה פנים ובפסוק וית הפסוק כן אתאבלו שמיא על כדין על ארעא דישראל דעתידא למחרב כבעמור: כי שתים. המשיל הטוב המשפיע לישראל בעודם מחזיקים בתורתו למקור מים חיים מבוע מים בלא הפסק כן הייתי להם אני ועזבוני לעבוד אלוהות שהם כמו בארות נשברים: בארות

אמר לא יכילו · טיכדרונט בלעז אתמיתיוס שהמים מטפטפין את ספתם וכתליה והם נופלין · לחצוב · לחפור : יליד בית · בן האמה : ישאגו · שואגים לשון הווה · כפירים · מלכים : נצתה · נצתו באש : גם בני נוף ותחפנחס : הם מצריים שאתם בוטחי עליהם לעזרה : ירעוך קדקד · ירצצו גלגלתכם ירעוך לשון רציצה

בארות · הם חריצים עמוק' בבנין לאסוף לתוכם מי המטר ואם הם נשברין יצאו המים מהם כמו שיכנסו בהם והנה תוחלת הבוטחין בהם נכזבה והנה טוב הא' למיחלין לו הוא כמשל למקור מים חיים לפני פנים לטובה אח' שלא יבאו לו המים ממקום אחר אלא ממקומו הם נובעין ועוד שאין להם הפסק כן טוב הא' למיחלי' לו כי הטוב' יבא להם מאתו והוא לא יקבלנו מאח' וטובו גם כן אין לו הפסק וכן המשיל הטוב שמיחלין ישראל מהאלוהות

ישבה ה' חס' בסיפ' וסימ' עריו נצתה מבלי ישב · כתבו את האיש הזה ערירי · ולא יכרת לדוד איש · ואת ערי יהודה אתן שממה · ואני הנני ישב במצפה : לדרך ג' רפין בקריא' וסימ' ועתה מה לך לדרך מצרים ב' בפסו' · וישם לדרך פעמיו : י"י אלהיך ל דסמיכי בקריא' וסימ' כי לי איים יקוו ואניות תרשיש · הלא זאת

בארות בארת נשברים אשר לא־יכלו המים: העבד ישראל אם־יליד בית הוא מדוע היה לבז: עליו ישאגו כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו לשמה עריו נצתה מבלי ישב: גם־בני־נף ותחפנס ירעוך קדקד: הלוא־זאת תעשה־לך עזבך את־יהוה אלהיך בעת מולכך בדרך: ועתה מה־לך לדרך מצרים לשתות מי שחור ומה־לך לדרך אשור לשתות מי נהר: תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי וראי כי־רע ומר עזבך את־יהוה אלהיך ולא פחדתי אליך נאם־אדני יהוה צבאות: כי מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרותיך ותאמרי לא אעבור כי על־כל־גבעה גבהה ותחת כל־עץ רענן את צעה זנה: ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה:

כגובין תבירין דלא יכלין לקיימא מיא: הכעבדא הוה ישראל אם יליד ביתא הוא מדין איתמסר לבזוזין: עלוהי יכלין מלכיא ירימון קלהון ושוו ארעיה לצדו קרווהי יצדיין מבלי יתיב: אף בני ממפיס ותחפנחס יקטלון גיברך ויבוזון נכסך: הלא דא פורענותא תיתעבד מינך על דשבקת ית פולחנא דיי אלהך דאחזיך אורחא תקנא ולא הליכתא בה: וכען מה לכון לאיתחברא לפרעה מלכא דמצרים למירמי דוכריכון בנהרא ומה לכון למגזר קיים עם אתוראה לאגלאה יתכון לתלאה מעבר פרת: איתיתי עלך יסורין ולא מנעת מבישתיך ועל דלא תבתא לאוריתא פורענותא תיתעבד מינך ודעי וחזא ארי בישתא ומרדא איתי עלך ירושלם על דשבקתא ית פולחנא דיי אלהך ולא שויתא דחלתי לקבל עינך אמר יי אלהים צבאות: ארי מעלמא תברית ניר עממיא מצווריכון פסקית תניקיכון ואמרתון לא נוסף עוד למיעבר על מימרך ארי על רמא מנטלא ותחות כל אילן עבוף את פלחא לטעוותא: ואנא קיימתכון קדמי כמנצב גפנא בחירא כולכון עבדי קשוט ואיכדין אישתניתון קדמי בעובדיכון מקלקליא סטיתון מבתר פולחני הויתון כגפן דלית ביה הנאה:

תעשה לך עזבך את י"י אלהיך · תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך · ותרא איבהי ותכסה בושה · י"י אלהיך בקרבך גבור · אך דעי עונך כי בי' אלהיך פשעת · וכל סופי פסוקי' דכוו' כמ"א ונטעתי' על אדמת' ולא ינתשו :

רדק

כי אם תכבסי · כמו שמכבסין הבגד בנתר ובבורית להעביר ממנו הכתם כן אם תכבסי עצמך ותנקי כלומר שתשובי בתשובה אף על פי כן אעניסך על עונך כל כך הוא רב ועצום והנה כתוב כבסי מרעה לבך ירושלם למען תושעי התשובה לזאת הסאלה כי על כל פנים אם עשו ישראל שבאותו הדור תשובה היו נושעים מהאויב ולא היה מגלה אותם אבל היו מקבלי' עונם עונש הרב בארצם כי יש עון שאינו מכופר בתשובה לבדה אלא עם היסורין שממרקין העון אחר התשובה ורז"ל הקשו אלו הפסוקים ותרצו כי זה וזה אחר גזר דין אלא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כי גזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע כמו שנ' לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם : ונתר · יש מפרשי' הוא שקורין לו בלע"ז אלומ"י ויש מפרשים שהוא העפר שרוחצין בו הראש ובו מנקין כל דבר : ובורית · ית שהוא שקורין לו בלע"ז סבו"ן ויש מפרשים שהוא עשב שמכבסין בו : איך תאמרי · רוצה לומר כל כך עונך מגולה שאם רצית להכחישו לאמר לא נטמאתי ואחרי הבעלים לא הלכתי לא תוכלי לכחש : ראי דרכך בגיא · והלא על הגבעות היתה עבודתה איך אמר בגיא אלא ר"ל ראי דרכך שהוא דרוך בגיא לעלות אל הגבע' וזכר הגיא בעבור כי הגבעה כמו ההר היא אבן ולא יכיר בה אדם הדרך כמו בגיא לפיכך תוכלי לראות הדרך שיש לך בגיא שלא היה לך דרך בה אלא לעלות אל הגבעה לעלות עולות ואת תמידה ללכת שם עד שהדרך נעשה מסלה נכרת לכל שדורכין בה בני אדם ואין באותו הגיא דרך כי אם לגבעה הסמוכה לו דעי מה עשית מעבודת הבעל בגבעה ולמה שפירש בו יונתן הוא פירוש נכון שתרגם כן ראי דרכך זקפי עיניך וגו' כבעמוד ולפי דרך יונתן כפרש הפסוק כן איך תוכלי לומר אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך שהוא כמו שהיה בגיא מול בית פעור שהלכת אחרי בעל פעור כן את הולכת עתה אחרי הבעלים ואיך תוכלי לכחש : דעי מה עשית · בגיא מול בית פעור והנה גם כן בארצך הנה את בכרה קלה שמשרכת דרכיה פעם תרוץ הנה ופעם תרוץ הנה כן את פעם את עובדת עבודה זרה פלוני' ופעם ע"ז פלונית ותי' והוית דמיא כינקתא קלילא דמקלקלת ארחתהא ובכרה היא הגמלה הקטנה שלת ימים והיא רצה יותר מהזכר · משרכת מענין שרוך הנעל שקושרין אותו סביב הנעל כמה פעמים : פרה · בה"א כמו באל"ף פרא אדם הן פראים במדבר והוא חמור הבר אמר והנה את כמו הפרא שהוא למוד מדבר שהוא רגיל במדבר והיא ארץ מישור לרוץ בו מאד וזכר הפרא בפסוק זכר ונקבה כי פרא הוא לשון כלל לזכר ולנקבה כמו חמור ושור ויהי לי שור וחמור ואפשר שהנקבה רצה יותר לפיכך זכר לשון נקבה ואמר באות נפשה אבל אחר שהוא כתוב נפשו לשון זכר כאמר המשל הזה על זה והקרי נפשה כמו שהוא רוב הפסוק בלשון נקבה ואמר באות נפשה שאפה רוח כי היא רצה למקום שתאוה לא יכול אדם להשיבה ממקום תאותה וענין שאפה רוח כמו שאפו רוח כתנים והיא הההרה ומשיכת האויר אל האף והשאיפה היא במרוצה כמו שכתב החכם הגדול רבי שלמה בן גבירול כי רמז חום הריח באמרו כי לא לקנו' המרוץ מפני שהמרוץ יהיה בשאיפת האויר מחוץ לרחוף או לנושף על החתימות הטבעי אשר בתוך גוף האדם והשאיפה תהיה בחוש האף ולולי האף לא היתה הנשימה שהיא מביאה לידי התנועה ויונתן תרגם שאפה רוח שתיא רוחא כירודא הוסיף בו כתנים כמו שנאמר שאפו רוח כתנים : תאנתה · מן אנה לידו שהוא גרם הדבר וסבבו כלומר כאשר תאנה עצמה ללכת למקום תאותה מי יוכל להשיבה : כל מבקשיה לא ייעפו · כי בחנם ירוצו אחריה כי לא יוכלו להשיגה : בחדשה ימצאונה · ית החדש שתפלם הריונה אז היא מלאה וכבדה ואז יוכלו להשיגה ולמצאה כן כנסת ישר' והמבקשים אותה הם הנביאים המוכיחים אותה לשוב אל יי' ולא יועילו אמר כי בחדש שיכבד עליה פשעה ונפלה והוא חדש אב שנפל הבית והחרב אז ימצאוה ותודה על פשעה כי לא שמעה אל הנביאים כשתראה בחורבנה ויש מפרשים בחדשה בחדושה כלומר בכל עת ימצאוה כשו עתה תחל לרוץ והוא חדשה במרוצה ויונתן תרגם בזמנה ישכחונה : מנעי · כשהנביאים אומרים לך מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה כלומר שלא תלכי בדרכים רחוקים להעזר מן האומות ובדרכים יקרה לאדם צמא והלך יחף כי יבלו מנעליו בדרכים וכן לא ימצא בכל מקום מים ואם תרצי לא תצטרכי לזה כי במקומך יהיה לך עזר מהאל אם תלכי אחריו ואת אמרת להם נואש כלומ' נואש לבי מלכת אחרי יי' לא אלך עוד אחריו אלא אחרי זרים שאני רואה שהם מצליחי' ואהבתי אותם ואחריהם אלך ויונתן תרגם מנעי רגלך מלאתחברא לעממיא ופומך מלמפלח לטעות עממיא וגו' כבעמוד : יחף · שם כי אילו היה תאר היה לומר יחפה כי רגל היא בלשון נקבה או יהיה זכר ונקבה כמו יד והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר : צמאה · שם במשקל שמלה : וגרונך · וגורנך כתיב והענין אחר אולי הם שני משקלים : כבשת גנב · פירוש הכנו' כתרגומו כבהתת גבר דמתחשב כאמן ואשתכח גנב כי הגנב המפורסם אין לו בשת : כן הובישו · פירוש היה להם להוביש כי הם לא היה להם בשת כי אילו היה להם בשת היו שבים מדרכיהם הרעים הלא היה להם להוביש ממעשים הרעים כי הם היו עם אשר בחר יי' בהם ובאבותיהם והם תעו אחרי אלהים אחרים הנה הם במשל כאדם שהיה מוחזק כנאמן ונמצא בגנבה שיתבייש מהמעשה אשר קרהו באמת כן ישראל היו מוחזקים בעם יי' עושים מצותיו ודבקים בו ושבו לעבוד אלהים אחרי' היה להם להוביש כי יהיו מתחזקים : מריהם · בלא וא"ו כמו בוא"ו כמו שמם ירח רחבו כמו ... כהניהם · כהניהם ובאיהם ...

ולאבן · לבלתי הבין והאבן : אבי אתה · גדלני וגדלני : ילדתנו · ... כי פנו אלי עורף · רוצה לומר כל עבודתם היתה שלא לעבודה זרה ...

רשי

נתר · מין אדמה שחופף ושפין בה את הבגדים : בורית · מקיון כמו ובר לבב ויש לועזים בורית שאבון בלע"ז : נכתם עונך · הא כרושם כתמא דלא דכי כן סגיאו חובין קדמי כתם טאקא בלע"ז : עונך · על עון העגל כאמר שהוא קיים לעולם כמו שנאמר ביום פקדי ופקדתי עליהם כל פקודות הבאות על ישראל יהא מקצת עון העגל בהם : ראי דרכך בגיא · מה עשית מול בית פעור ועוד עתה את מחזקת באותו הדרך כבכרה קלה המסרכ' דרכיה בכרה גמלא נקבה בחורה שהיא אוהבת לנוע בכרי מדיין מתורגם הוגני מדין והם גמלים בחורים כמו שמצינו בסנהדרי' כפיטי גמלי סבי דטעיני מסכי דהוגני : משרכת · מחזקת בדרכי נעוריה לשון משרך שריך ויש לחברו עם שרוך הנעל קושרת דרכי נדותה בלבה : פרא · שלבי"א בלע"ז ויש לועזין פולין בלע"ז : למוד מדבר · הלמוד להיות במדברות כן אוהבת לנוע : שאפה רוח · פותחת את פיה ושואפת רוח ולעולם הוא חוזר למקומו : תאנתה מי ישיבנה · אותה מדת תכונ' שיש בה כי גם התנין שואף רוח כמה שנא' שאפו רוח כתנים : מי ישיבנ' · מאות' מדה כן את מי יוכל להשיבכם מדרככם הרעה : כל מבקשיה לא ייעפו · כי על חנם ייעפו שלא יוכלו להשיגה ומה סופה בחדשה ימצאונה חדש אחדים בשנה שהיא ישכה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד הוכן לכם כבר תימות המרגלי' שקבעו אבותיכם בביית חנם בו תלכדו : תאנתה · שון דגרוכמי"כט בלע"ז כן ת"י כירודא · ד"א לשון יללה כמו תאניה ואניה · לא"ו שאקוכטר"יאה בלע"ז כמו תאנת שילה : מנעי רגלך מיחף · זו היא מדתך כפרא האוהב לנוע כביאי אומרי' ליך מנעי עצמך מע"ז שלא תלכי יחף בגולה ומנעי גרונך מלמות בצמא ותאמרי על דברי הנביאים נואש אין מיחוש נואשתי בדבריכם נואש נוקלי"ר בלע"ז : כי ימצא · בתחלה כשהוא נמצא גנב והוא היה מוחזק כנאמן כן תירגמו יונתן : ובעת

עשית ד' וסימ' לאשה מה זאת עשית · ראי דרכך בגיא דעי' איפה לקטת היום · אשר עשית את ונכלמת · ומן והדע את ירושלם עד ונחלת בך דכוו' · לעץ ג' בקריא' וסימ' אמרים לעץ אבי אתה ולא כן · לעץ הקיצה עורי לאבן · כי יש לעץ תקוה :

כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך ברית נכתם עונך לפני נאם אדני יהוה : איך תאמרי לא נטמאתי אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך בגיא דעי מה עשית בכרה קלה משרכת דרכיה : פרה למד מדבר באות נפשו שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה כל מבקשיה לא ייעפו בחדשה ימצאונה : מנעי רגלך מיחף וגורנך מצמאה ותאמרי נואש לוא כי אהבתי זרים ואחריהם אלך : כבשת גנב כי ימצא כן הבישו בית ישראל המה מלכיהם שריהם וכהניהם ונביאיהם : אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני כי פנו אלי ערף ולא פנים

ארי אם תדמן לאיתנקאה מחוביך כמה דמנקן בניתרא ומחורין בבוריתא הא כרושם כיתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי אמר יי אלהים : איכדין תימרין לא איסתאבית ובתר טעוות עממיא לא הליכית זקופי עיניך על אורחתיך כד הוית יתבא בחילתא לקבל בית פעור דעי מה עבדת הוית דמיא לינקא קלילא דמקלקלא אורחתהא : כערודא דמרודה במדברא ברעות נפשה שתיא רוחא כירודא כן כנישתא דישראל מרדת וטעת מן אוריתא ולא צביא למיתב נבייא איסר לה כל בעהא ואוריתי לא ישתלהון בזמנה ישכחונה : מנעי ריגליך מלאיתחברא לעממיא ופומיך מלמיפלח לטעוותא ואמרת תבירת מבתר פלחנך לא ארי רחימית לאיתחברא לעממיא ובתר פולחן טעוותהון איהך : כבהתת גבר דמתחשב מהימן ומשתכח גניב כן בהיתו בית ישראל אינון מלכיהון רברביהון וכהניהון ונבייהון דשקרא : אמרין לצלם אעא אבונא את ולמה דמיתעבד מן אבנא אמרין ליה את בריתנא ארי אחזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקבל אפיהון

ימלין כתרי טעמי פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח במ"א מקומות שישרתנה מאיילה וסימ' נמסר בסדר פנחס ושם נמסר י"א כי יש ספרים מוסיפים לאפנים להם קורא הגלגל:

וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃ וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה׃ לָמָּה תָרִיבוּ אֵלָי כֻּלְּכֶם פְּשַׁעְתֶּם בִּי נְאֻם־יְהוָה׃ לַשָּׁוְא הִכֵּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוּסָר לֹא לָקָחוּ אָכְלָה חַרְבְּכֶם נְבִיאֵיכֶם כְּאַרְיֵה מַשְׁחִית׃ הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְבַר־יְהוָה הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם־אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ לוֹא־נָבוֹא עוֹד אֵלֶיךָ׃ הֲתִשְׁכַּח בְּתוּלָה עֶדְיָהּ כַּלָּה קִשֻּׁרֶיהָ וְעַמִּי שְׁכֵחוּנִי יָמִים אֵין מִסְפָּר׃ מַה־תֵּיטִבִי דַּרְכֵּךְ לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה לָכֵן גַּם אֶת־הָרָעוֹת לִמַּדְתִּי אֶת־דְּרָכָיִךְ׃ גַּם בִּכְנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַּם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים נְקִיִּים לֹא־בַמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה׃ וַתֹּאמְרִי כִּי נִקֵּיתִי אַךְ שָׁב אַפּוֹ מִמֶּנִּי הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל־אָמְרֵךְ לֹא חָטָאתִי׃ מַה־תֵּזְלִי מְאֹד לְשַׁנּוֹת אֶת־דַּרְכֵּךְ גַּם מִמִּצְרַיִם תֵּבֹשִׁי כַּאֲשֶׁר־בֹּשְׁתְּ מֵאַשּׁוּר׃

וּבְעִידָן דְבִישְׁתָא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן כָּפְרִין בְּטַעֲוָתְהוֹן וּמוֹדַן קֳדָמַי וְאָמְרִין רַחֵים עֲלָנָא וּפְרוֹקְנָא׃ וְאָן דַּחֲלָתְכוֹן דַּעֲבַדְתּוּן לְכוֹן יְקוּמוּן אִם יָכְלָן לְמִפְרַקְכוֹן בְּעִידָן בִּישַׁתְכוֹן אֲרֵי מִנְיַן קִרְוֵיכוֹן הֲוָאָה דַּחֲלַתְכוֹן דְּבֵית יְהוּדָה׃ לְמָה אַתּוּן מְדַמַּן לְמִידַן לָקֳבֵל פִּתְגָמֵי כּוּלְכוֹן מְרַדְתּוּן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ׃ לְמַגָּן אַלְקֵיתִי יַת בְּנֵיכוֹן אוּלְפַן לָא קַבִּילוּ קְטֵילַת חַרְבְּכוֹן נְבִיֵיכוֹן כְּאַרְיָא דִמְחַבֵּל׃ עַם דָּרָא אַתּוּן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ הָא כְּמַדְבַּר צָדֵי דְלֵית בֵּיהּ הֲנָאָה הֲוָת מֵימְרִי לְיִשְׂרָאֵל אִם כְּאַרַע חוּרְבָּא מַה דֵין אֲמַרוּ עַמִּי אִיטַּלְטֵילְנָא לָא נְתוּב עוֹד לְפוּלְחָנָךְ׃ הַאֶיפְשַׁר דְּתִתְנְשֵׁי בְּתוּלְתָא תִיקְנַהּ כַּלְּתָא קִישׁוּטָהָא וְעַמִּי שְׁבַקוּ פּוּלְחָנִי יוֹמִין דְּלָא מִנְיָן׃ מַה אַתְּ מִשְׁתַּפְּרָא בְּאוֹרְחָתִיךְ לְמֶעְבַּד רַחֲמֵי לְאִתְחַבָּרָא בְּעַמְמַיָּא בְּכֵן אַף יַת בִּישַׁן אֲלֵיפַת מִן אוֹרְחָתִיךְ׃ אַף בְּסִיתְרָא אִשְׁתְּכַחַת דְּאַשַּׁדַּת דַּם זַכַּאי דַּם דְּנַפְשַׁת דְּמִסְכְּנִין זַכָּאִין לָא כְּמָה דְמַשְׁכְּחִין בְּמַחְתַּרְתָּא אֱלָהֵן עַל כָּל אִילֵּין עֲבַדְתְּ׃ וַאֲמַרְתְּ אֲרֵי זְכֵיתִי בְּרַם תָּב רוּגְזֵיהּ מִינִּי הָא אֲנָא עָבֵיד עִימִּיךְ פּוּרְעֲנוּת דִּין עַל דַּאֲמַרְתְּ לָא חֲטֵיתִי׃ מַה אַתְּ מִסְתַּכְּלָא לַחֲדָא לְקַלְקָלָא יַת אוֹרְחָתִיךְ אַף מִמִּצְרַיִם תִּיבַהֲתִין כְּמָה דִּיבְהַתְּתְּ מֵאַתּוּרָאָה׃

ובעת רעתם יאמרו. אלי קומה והושיענו וכן ת"י ובעידן דביסתא אייתי עליהון כפרין בטעותהון ומודן קדמי ואמרין רחי' עלנא ופרוקנא: מספר עריך היו אלהיך. בכל עיר ועיר אלוה אחד: למה תריבו. איך תבאו להתווכח בריב ולומר לא חטאנו: כולכם פשעתם בי. אף הצדיקים במשמע היינו דאמרי איכפי בהדי הוצא לקיא כרבא: לשוא הכתי. על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר: אכלה חרבכם את נביאיכם. הרגתם את זכריה וישעיה: ראו דבר יי'. הוציא להם צנצנת המן אמר להם ראו כאן מה דבר יי' מועיל: המדבר הייתי לישראל. לשון תימה הוא לכך נקוד מ"ם רפי וה"א בחטף פתח כלום נראה לאבותיכם שהוא מדב' כשהלכו בו שהורדתי להם לחם זה דבר יום ביומו: מאפליה. לשון חשך: מדוע. אמרתם: רדנו. כבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש ר' תנחומא ומנחם פי' רדנו לשון ירידה ועוד פנים אחרים: תיטיבי. תקשטי עצמך לקראת נאהביך כמו ותיטיב ראשה דאיזבל בפרשת יהוא: גם את הרעות למדת. חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם גם לשון אפי' לכן לשון שטעת את אך את הדרך ה הרעה שבכל הדרכים למדת לעצמך ליודעת הכהנת: לא במחתרת מצאתים. לא מצאתם אותם במחתרת כ כשהרגת אותם: כי על כל אלה. שהיו מוכיחים אותך בדברים האלה מצאתים כה יאמר לנקבה לשון פעלת והרבה יש בספר יחזקאל את כמאתים: ותאמרי. בלבך כי נקיתי. אשר זכאה אני כפשי: בשפט אותך. בא עמך במשפט: תזלי. לשון זלזול לשנות את דרכך לעזוב אותי ולסמוך על מצרי' לעזרה בימי יהויקים וצדקיהו לשנות לשון שינוי: כאשר בושת מאשור. שסמך אחז עליו ויצר לו ולא חזקו כמה שנאמר בדברי הימים: לאמר

ובעת רעתם. כשתבא עליהם הרעה ויראו כי אין אלהיהם מושיע אותם יאמרו לי קומה והושיענו כמו שאמ' צדקיהו דרוש נא בעדינו את יי' כי נבוכ' נצר מלך בבל נלחם עלינו: ואיה. כי מספר עריך. ואם תאמר אין לי אלהים אחרי' מספר עריך היו אלהיך כי בכל עירים לך אלוה: למה תריבו. ענין מריבה ותלונה אמר כשיבא האויב עליכם אתם מריבים אלי ואומרי' למה עזבנו יי' ויתננו ביד אויבינו ולמה זה א אתם מריבים אלי והלא כלכם פשעתם בי ופי' כלכם גדוליכם וקטניכם וי"ת ענין דין למה אתון מדמן למדין לקביל פתגמי: לשוא. אמר בניכם לפי שאמר כלכם אמר אתם מריבים לי ואם תאמר למה אני מכה אתכם ביד האויבים אתם פשעתם בי ואם תאמרו למה אני מכה בניכ' לפי שהם למדים מקטנותם לדרכ' שוא ואם מיסרי' אותם נביאי יי' מוסר לא לקחו אם כן למה תריבו אלי ויונתן תרגם לשוא למגן כלומר בחנם הכתי אותם כי מוסר לא לקחו ורז"ל פי' לשוא על עסקי שוא שאמרו בעון נדרים בנים מ מתים שנאמר לשוא הכתי את ב בניכם מוסר לא לקחו: אכלה חרבכם נביאיכם. יש מפרשים כי אמר זה על זכריה ועל אוריה הנביאים שהרגום ואין זה הפי' נכון כי לא היה או' נביאיכם כי לא היו נביאיהם אלא נביאי השקר כמו שאמר כהניהם ונביאיהם אלא הנכון כמו שפי' אדוני אבי ז"ל אמר נביאיכם שהם נביאי ה השקר אתם הרגתם אותם כ כשמעכם דבר יי' ונבואתם גרמת לכם אבוד הנפשות לפיכך אמר כאריה משחית שמשחית הבשר וקורעו קרעים בטרפו כן אתם השחתם אות' בנפשות' ובגופותם: הדור. הה"א הא הקריאה כה"א הקהל חקה אחת לכם: ראו דבר יי'. הבינו מה שהוא אומר לכם כי יש ראיה בלב כמו ולבי ראה הרבה ראה דבריך טובים והדומים להם. ובדר' כי צנצנת המן הראה להם לפיכך אמר להם ראו ולא אמר שמעו: המדבר הייתי. אם הייתי להם כמו המדבר או ארץ מאפילה שלא ימצא בהם האדם ברכו אלא כל ברכה וספוקם מצאו בי כל זמן שהלכו אחרי אם כן מדוע אמרו עמי רדנו כלומר יש לנו ממשלה מלכים ושרים לא נבא עוד אליך. רדנו מענין רד עם אל שהוא ענין ממשלה. מאפליה מלה אחת בשוא הלמ"ד וכקודתה מחלוקת בין הספרים יש ספרים שנקו' מאפליה המ"ם בפת' והאל"ף בשוא ויש ספרים שנקוד בהם מאפליה המ"ם בשוא והאל"ף בפתח והפ"א דגושה ופירוש ארץ אפל ולהגדיל האפל סמך אותו למלת יה וכן שלהבתיה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים וי"ת מאפליה חרובה כי היא כמו ארץ אופל שלא ימצא בה דבר ותרגם רדנו אטלטלנא וכן תרגם עניים מרודים מטלטלין: התשכח בתולה עדיה. בתולה כלה וכפל הענין בת"ש כי אין כלה בעדים וקשורין כ"א כלה וכן אין בתולה בעדים וקשורין כ"א בתולה ויש' נמשלו לכלה ביום מעמד הר סיני ואיך שכחו אותי היום והלכו אחרי אלהים אחרים זה כמה ימים ושנים ובאמרו אין מספר הוא להפלגה: מה תיטיבי. תתקני דרכך לבקש אהבה כלומר אהבת האומו' כמו שאמר מה לך לדרך מצרים ומה לך לדרך אשור וכמצא לשון הטבה ברעה כי רוצה לומ' תקון הדבר או חזוקו כמו ההיטב חרה לך כי יטיב את אבי הרעה עליך על הרע כפים להטיב: גם את הרעות. כלומר האומות הרעות למדת את דרכיך כלומר שהרעות מהם והם למדו מרעותיך וכתיב למדתי והוא מאמר האל רוצה לומר למדתי אותך בדרכיך שהן רעות ויבא לך בעבורן רע כאילו למדתי אותן מדרכיך שיוסרו עליך והקרי למדת כמו שפירשנו: גם בכנפיך. בכנפי בגדך על דרך ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי ויונתן תרגם אף בסיתרא אשתכחת דאשדיאת דם זכאי תרגם בכנפיך סתרא כמו ולא יגלה כנף אביו שמפרשין אותו סתר אביו והיא אשתו ומה שאמ' במצאו ולא אמר דם כאילו אמר דמים שהרי אמר נפשות: לא במחתרת. שנאמר אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים ואתה לא מצאת אותם במחתרת למה הרגת אותם והם נקיים: מצאתים. מצאת אותם כי כן תחבר הנקבה המצאת עם הכנוי בחירק התי"ו: כי על כל אלה. טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו: ותאמרי. אמר כי על כל אלה אני מוכיחך על שאת הולכת אחרי העמים ועובדת אלהיהן ושופכת גם כן דם נקי ואת אומרת כי נקית ממעשים רעים ושב אף האל ממני ולא ירע לי עוד ובזה עונך כפול כמה שאמר החכם כפירת העון שתי עונות ובזה אני נשפט אותך ומענישך בזה על אמרך לא חטאתי: מה תזלי. פרשו אזל והוא ענין הלוך כתרגומו אמר מה תלכי הנה והנה לבקש עזר ותשנה את דרכך פעם לאשור פעם למצרים ומה שאמר מאד כמו שאמר מה תיטיבי דרכך כמו שפירשנו: כאשר בושת מאשור. שסלח לו אחז שחד ואומר בדברי הימים ויצר לו ולא חזקו וכן בימי חזקיהו תפש כל ערי יהודה הבצורות ואמר גם כן תבושי ממצרים שנתן יהואחז שחד לפרעה נכה והעריך את הארץ לתת השחד ויעזור לו ממלך בבל ולא הועיל כי יבאו גדודי כשדים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת כי לקח מלך בבל מנחל מצרים והנה בושה יהודה מעזרת ונפל עוזר ונפל עזור לפיכך אמר אחר זה הפסוק: גם

רעים ה׳ בקריא׳ וסימ׳ לאמר הן ישלח איש את אשתו. לחלק יגיד רעים. הן יוסף רעים רבים. איש רעים להתרועע. אכלו רעים שתו ושכרו דודים: ותוכל ג׳ קמצין וסימ׳ כי שרית עם אלהים ועם אנשים. והעשי הרעות ותוכל. פתיתני יי ואפת:

גם מאת זה תצאי וידיך על ראשך כי מאס יהוה במבטחיך ולא תצליחי להם: לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלוא חנוף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם יהוה: שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת על דרכים ישבת להם כערבי במדבר ותחניפי ארץ בזנותיך וברעתך: וימנעו רבבים ומלקוש לוא היה ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם: הלוא מעתה קראתי לי אבי אלוף נערי אתה: הינטר לעולם אם ישמר לנצח הנה דברת ותעשי הרעות ותוכל:

ויאמר יהוה אלי בימי יאשיהו המלך הראית אשר עשתה משבה ישראל הלכה היא על כל הר גבה ואל תחת כל עץ רענן ותזני שם:

אף מלות דין תפקין ובהתת חובך על רישיך ארי רחיק יי רוחצניך ולא תצליחין להון: למימר הא יפטר גבר ית איתתיה ותהך מלותיה ותהי לגבר אוחרן האפשר דיתוב לותה עוד הלא מיתב תיחוב ארעא ההיא ואת טעית ואיתחברת לעממין סגיאין ותובי מכען לפולחני אמר יי: זקופי עינך על נגדין וחזא היכא לא איתחברת ליך למפלח לטעוותא על אורחת בית מישריהון אורכת להון כערבאי דשרן בשכונין במדברא וחייבת ארעא בטעותיך ובבישתיך: ואיתמנעו רסיסיא ומלקושא לא הוה וחוצף כאיתא נפקת ברא הוה ליך מסרבת לאיתכנעא: הלא מכען תצלין קדמי ריבוניאת פרקי דמן עלמא: האפשר דיתנטרון ליך חוביך לעלם אם תתקף עלך מחא לאפריש הא מליליה ועבדת בישין ואסגית: ואמר יי לי ביומי יאשיה מלכא החזיתא מה דעבדו דמתחסנין למתב לפולחני דבית ישראל אזלין אינון על כל רמא מנטלא ולתחות כל אילן עבוף ופלחין אען לטעותא:

רדק

גם מאת זה תצאי. רוצה לומר מן המקום הזה שלא יועילוך מבטחיך שהיית בוטחת בהם ולא תצליחי להם רוצה לומר בעבורם ומה שאמר וידיך על ראשך כי כן דרך האשה הצועקת על אידה הולכת וידיה על ראשה כמו שאמר בתמר ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה ות״י וחובך על רישיך: לאמר. עניינו עם כי מאס יי הוא מאס בך בעבור מבטחיך ואומר לך הן ישלח איש את אשתו: חנוף תחנף הארץ ההיא. שיעשה בה זה המעשה כמו שאמרה תורה כי תועב׳ היא לפני יי׳ ולא תחטיא את הארץ כן אמר הנה חנוף תחנף הארץ כלומר תחטא: ואת זנית רעים רבים ושוב אלי. במקומות רבים המשיל הכתוב כנסת ישראל לאשה והקב״ה בעלה כלומר שלקחה לו לעם כאלה והיא לו כאשה והוא לה כבעל וכמו האשה שתזנה תחת בעלה שהיא חייבת כן ישראל שהלכו אחרי עמים רבים ודבקו בטעותם קורא הכתוב זה זנות וזה העניין נמצא בנביאי׳ שדברו בזה המשל וקראו עניין זה עניין זנו׳ ושמשו בו בכל לשון של זנות וזה הרבה בספר יחזקאל אמר ואחר שהלכת לבעלי׳ איך תשובי אלי עוד ואפילו תשובי בתשובה לא תוכלי לשוב אלי עד שתגלי מארצך ותשבי שם ימים רבי׳ עד תשכחי עונך הראשון ולא יעלה על לבך עוד עבודת אלילים ואח׳ כן תשוב אלי ואשוב אליך: שאי שפים. מקומות גבוהים כמו ההרים הרמים והגבעו׳ הנשאות כי כן היה דרך עובדי ע״ז בזמן ההוא כמו שכתוב: שגלת. כתיב שכבת קרי כמו ישגלנה ישכבנה לשון נקיה וכבר פירשנו כי לשון הזנות והשכיבה הוא ענין הע״ז: על דרכים ישבת להם. פי׳ לעובדי ע״ז כלומ׳ ישבת מיחלת עוברי דרכים שהם תכמה מקומות רוצה לומר עם ועם עובר אלהיו ואת התאוית לכלם לעבדם כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: כערבי במדבר. כי כן דרך הערביים השכנים במדבר יושבים להם על הדרכים מיחלי׳ השיירות העוברות למכור להם ולקנות מהם ויתפים נגרין כמו נגרי בריתא בתלמוד ותרגום לא שכבת לא אתחברת ליך למפלח וגו׳ כבעמוד: בזנותיך. בסימן רבוי אחר לבד והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: וימנעו רביבים. הוא המטר והוא היורד במרחשון והוא הנקר׳ יורה ומורה וכן בדברי רז״ל יורה במרחשון ומלקוש בניסן כי אלה שני הזמנים הם זמני המטר לצורך התבואה וברוב הזמנים רוב המטר יורד במרחשון לפיכך נקרא ירח בול מענין מבול ונקרא המטר ההוא רביבים במקום שקראו במקום אחר יורה ועניין הפסוק אומר כי מנעו הגשמים מפני מעשיהם הרעים כמו שאמר בתורה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וגו׳ וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ועם כל זה שמנעתי הרביבים בעונך ומלקוש לא היה לא נכלמת ממעשיך והיה לך מצח אשה זונה שאינה בושה מנאפופיה ומרימה מצח ומעיזה פניה אף על פי שהנביאים מוכיחים אותך ואומרים לך בושי ממעשיך ראי הטובה שמנעך בעבורם עם כל זה מאנת הכלם זהו שאמר מאנת כלומ׳ שהיית ממאנת בתוכחת הנביאים ולא בושה מפניה׳ ורז״ל דרשו הפסוק ואמרו אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים שנ׳ וימנעו רביבים וגו׳ ותי׳ וחוצפא כאתתא נפקת ברא הוה לך ועז פנים יקרא חצוף בלשון רז״ל: הלא מעתה קראתי. כתיב ביו״ד כאילו הוא מדבר בעדו וקרי בלא יו״ד כמו לנמצא ופי׳ הכתוב אמר הלא מעתה כלומ׳ היה לך מעתה לקרוא לי אבי כיון שקראת לך ע׳ נביאי בני היה לך לעבות ולומר לי אבי אלוף נעורי אתה ולא עשית כן ופי׳ הקרי אמר הלא מעתה כיון שראית שעצרתי הגשמים היה לך לשוב אלי ולקרוא לי אבי אלוף נעורי אלופי וגדולי מימי הנעורים והוא זמן יציאת מצרים כי אז נכנסו ישראל תחת כנפי השכינה והתחנכו במצותיו ובידיעת אלהותו כמו הנער הנכנס ללמוד ומחנכין אותו בידיעת תורה וחכמה ותרגם יונתן אלוף נעורי פרקי דמן עלמא: הינטור. אמר הנביא אם עשית זה הינטור האל לך לעולם עונך אם ישמור חטאתך לנצח לא יעשה זה אלא בשובך אליו ישוב אליך ויטיב לך ואת לא עשית כן אלא דברת ותעשי הרעות ותוכל. דברתי כתיב ביו״ד אמר הנביא הנה דברתי לך לטוב ולא עשית את הרעות לעשות ותעשי הרעות וקרי דברת בתוא״ו התי״ו כנוי המצאת אמר הנביא הנה דברת לעשות רעות ועשית כמו שדברת: ותוכל. תרגם יונתן ואסגיאת כלומר הרבית לעשות רעות בכל יכלתך וזה הפירוש הוא נכון אמר עשית הרעות כמו שיכולת עשות או פירושו כאשר יכולת לעשות ויש וא״ו במקום כאשר כמו אם לא ישבעו וילינו ושפתי רננות יהלל פי ובאמרו ותעשי לשון נקבה ותוכל לשון זכר כן הוא מנהג המקרא במקומות רבים כשדובר כנגד כנסת ישרא׳ ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסה ולשון זכר כנגד העם והכל אחד ורז״ל פירשו שני אלו הפסוקים כן הלא מעתה קראת לי אבי מעתה מקרוב כשחזר יאשיה המלך בתשובה ושבו אנשי יהודה עמו מוכרחי׳ היו כמו שהוא מפורש שאמר בכל זאת לא שבה אלי בגודה אחותה יהודה בכל לבה כי אם בשקר הינטור לעולם כך היו אומרים הם והנביא אומר להם הנה דברת ועשית הרעות ותוכל: ויאמר. בימי יאשיהו המלך. למה אמר זה והלא ידוע כי בימי יאשיהו נתנבא אלא לפי שנתנבא אף בימי יהויקים ובימי צדקיהו אמר כי נבואתו הית׳ בימי יאשיהו קודם שעשה תשובה יאשיהו ויהודה שהרי יאשיהו בער עבודה זרה מן הארץ וכאן הוא אומר ותנאף את האבן ואת העץ אם כן הנבואה נאמרה קודם התשובה ומה שאמ׳ בכל זאת לא שבה אלי כי אם בשקר שדומה שעשו תשובה אלא שעשו אותה בשקר אפשר כי בתוכחת הנביא ירמיה שהתנבא עליהם אפשר ששבו מקצתם בנראה ובגלוי לא בסתר וזהו שאמר בשקר וגם יש לפרש שנבואה זו נאמרה אחר התשובה ועל״פ שאומר ביאשיהו אשר שב אל יי׳ בכל לבבו ובכל נפשו יאשיהו הוא שב בכל לבבו אבל אנשי דורו שבו מוכרחים מאימת המלך וזהו שאמר לא שבה אלי כי אם בשקר: הראית אשר עשתה. זה לא היה בימי יאשיהו שכבר גלו ישראל בשנת שש לחזקיהו ואיך ראה ירמיהו מה שעשו ישר׳ קודם גלותם והלא בתחלת נבואת ירמיהו היה לגלות ישרא׳ צ״ב שנה והוא אמר לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואם כן נפרש הראית שמעת או הידעת כמו וירא יעקב כי יש שבר במצרים והדומים לו או נפרש אשר עשתה על השארית הנמצא מישראל מפוזרין בארץ מצרים וממנשה ומשמעון ומנפתלי שהיו שם בימי יאשיהו כמו שאמר בדברי הימים ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי ואמר אשר אספו הלוים שומרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל: משבה. שם תאר ועניינו מורדת שובו בנים שובבים: הולכה היא. לפירוש הראשון פי׳ שהיתה הולכת היא ולפי׳ השני כי עתה הלכה היא ולא לקחה מוסר כאשר גלו: ותזני שם. היו״ד במקום הא לנו״ר הפעל והוא כמו ותזנה וכן צור ילדך תשי ותשאתם מלפניך אל תמחו:

רשי

לאמר הן ישלח וגו׳. יש לי לומר שאין עוד את ראויה לי כי כן דרך משלח את אשתו והלכה לה וגו׳: ואת זנית רעים רבים. עם אוהבים רבים ואף על פי כן שובי אלי: ושוב אלי. כמו עשות ולשוב אלי אני עוסק בך: שפיים. יבלי מים: לא שוגלת. לשון שלגם: ישבת להם. להיות נכונה לקראתם: כערבי. יושב אהלים שהוא תמיד מצוי בחוץ במדברות ועל שם כך הוא קרוי ערבי ששוכן בערבה: מלקוש. המטר היורד בניסן על המלילות ועל הקשין ומלקוש טרדי״וא בלע״ז: הלא מעתה. הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי ואם תעשי כן הינטור ליך אדוניך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור: הנה דברת. בפיך לא כנא עוד ליך ואותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשוב: ותוכל. ונכחת למרוד: משובה. נכחת ומוכחת בימי יאשיהו המלך כשביונו להחזיר עשרת השבטים הראית אשר עשתה משובה ישראל השובבה אכבוי״יאה בלע״ז ישרא׳ עשרת השבטים: הולכה היא. בעודה על אדמתה קודם שגלת בימי חזקיה עם הושע בן אלה הולכה היתה הולכ׳ על כל הר גבוה: ותזני שם. לע״ז ותזני כמו ותזן יו״ד יתירה:

ואומר

וֹאומר · אמרתי כיון שעשתה כל הרעות האלה ומהלך ברות רבות ורעות עליה תתחרט על מעשיה הרעים ותשוב אלי והנה לא שבה עם כל זה : ותרא בגודה אחותה יהודה · כלומר ראתה שעשתה כל זה משובה ישראל ולא שבה אל לבה והכתוב חסר הענין אבל תן הכתוב כבין מה שאינו כתוב וכן פסוקי׳ רבים במקרא

ואמר · על ידי נביאי׳ עמוס והושע בן בארי ואחר נביאים אלי תשוב : ותרא בגודה אחותה יהודה · כל זה בגודה קשה ממשובה : ישראל · שהם ראשונים לקלקול ולא ראו פורענות ללמוד ממנו ולשוב קרויין משובה : יהודה · שראה מגלגו אלו ולא לקחה מוסר קרויה בגדה : וארא כי על אדות וגו׳. כקודות טעמי

שלחתיה ב׳ וסימ׳ איזה ספר כריתות אמכם · ואתן את ספר כריתותיה : ויאמר ה׳ אלי ד׳ בטעמא בסיפר׳ וסימ׳ נמסר ברי״ש סיפרא : צפנה ה׳ חס׳ בסיפר׳ וסימ׳ סיר נפוח אני רואה ופניו · כי הנני קורא לכל משפחות ממלכות · הלוך וקראת את הדברים האלה · כי אם חי ה׳ תנינא דספרא · אל ינוס הקל ואל ימלט :

וַיֹּאמַר אַחֲרֵי עֲשׂוֹתָהּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֵלַי תָּשׁוּב וְלֹא־שָׁבָה וַתִּרְאֶה בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה׃ וָאֵרֶא כִּי עַל־כָּל־אֹדוֹת אֲשֶׁר נִאֲפָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל שִׁלַּחְתִּיהָ וָאֶתֵּן אֶת־סֵפֶר כְּרִיתֻתֶיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יָרְאָה בֹּגֵדָה יְהוּדָה אֲחוֹתָהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם־הִיא׃ וְהָיָה מִקֹּל זְנוּתָהּ וַתֶּחֱנַף אֶת־הָאָרֶץ וַתִּנְאַף אֶת־הָאֶבֶן וְאֶת־הָעֵץ׃ וְגַם־בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁבָה אֵלַי בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה בְּכָל־לִבָּהּ כִּי אִם־בְּשֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צִדְּקָה נַפְשָׁהּ מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל מִבֹּגֵדָה יְהוּדָה׃ הָלֹךְ וְקָרָאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צָפוֹנָה וְאָמַרְתָּ שׁוּבָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה לוֹא־אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי־חָסִיד אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם׃ אַךְ דְּעִי עֲוֹנֵךְ כִּי בַּיהוָה אֱלֹהַיִךְ פָּשָׁעַתְּ וַתְּפַזְּרִי אֶת־דְּרָכַיִךְ לַזָּרִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וּבְקוֹלִי לֹא־שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה׃ שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם־יְהוָה כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם

ואמרית בתר דעברו ית כל אילין לפולחני יתובון ולא תבו וחזו משקריא אחיהון דבית יהודה : וגלי קדמי ארי על כל עיסק דטעו דמתחסנין למתב לפולחני דבית ישראל אגליתינון כמה דיהבין אגרת גט פיטורין ומשלחין ולא דחילו משקריא דבית יהודה אחיהון ואזלו וטעו אף אינון : והוה מדקלילא בעינה טעוותהא וחייבת ית ארעא וטעת עם פלחי אבניא ואעיא : ואף בכל דא לא תבו לפולחני משקרי אחיהון דבית יהודה בכל לבהון ואילהן בשקרא אמר יי : ואמר יי לי זכיאו נפשיהון דמתחסנין למתב לפולחני דבית ישראל ממשקריא דבית יהודה : איזל ותתנבי ית פתגמיא האילין בארע ציפונא ותימר תובו דמתחסנין למתב לפולחני דבית ישראל אמר יי כד תתובון לא אשלח רוגזי בכון ארי מסגי למעבד טבוון אנא אמר יי ולא יתנטרון ליך חוביך לעלם : ברם דעי חוביך ארי במימרא דיי אלהך מרידת וקלקילת ית אורחתך איתחברת לעממי פלחי טעוותא תחות כל אילן עבוף ולמימרי לא קבילתון אמר יי : תובו בניא דמתחסנין למתב אמר יי ארי אנא איתרעיתי בכון ואיקרב יתכון כאילו אתון משתארין

יתרא׳ מ׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ בקלילותא · ו׳ דפ׳ בכי׳ · ל׳ בסיפ׳ · ד׳ בטע׳ בסיפ׳ · ת׳ בסיפ׳ ול׳ חס׳ לה מל׳ · ל׳ · נ׳ לא כברית

העתיד וכחמה שמכחס ישראל שהם בזה הגלות שישובו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובטובם אל האל ישיב ם

רדק

אחד מעיר. אפילו יהודי אחד יהיה לבדו בעיר מערי הגוים משם אקחנו וכן אם יהיו אפילו שנים לבדם באומה אחת משם אקחם והאומה נקראת משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה וכן לכל משפחות ממלכות צפונה ורז״ל פירשו אחד מעיר מזכה את כל העיר שנים ממשפחה מזכים את כל המשפחה ובזכותן יבאו כלם מהגלות: ונתתי. כלבי.

רשי

לא יאמרו עוד ארון. כי כל כנסיתכם תהא קדושה ואשכון בה כאלו הוא ארון: ופקדו. כמו יזכרו: ולא יעשה עוד. מה שנעשה בו כבר בשילה שהביאוהו במלחמה עם פלשתים בימי עלי: ונקוו. ונקבצו לשון מקוה מים: שרירות. לשון ראייה כמו אשורנו: ילכו בית יהודה על בית ישראל. שיהם יתחברו ויתוקפו עליהם להיות ממלכה אחת: ואנכי אמרתי. בלבי ולכך הנחלתיה לאבותיכם: איך אשיתך בבנים. את ערתי ואומתי בתוך שאר בנים משובח בין האומות לפיכך בירותי מנה יפה: ואתן לך ארץ חמדה צבי צבאות גוים צביון של צבאות גוים: אכן. אבל אתם לא שעיתם מחשבתי כי אם כמו אשה שבוגדת מרעה על שאינו יכול להספיק מזונותיה כן בגדתם בי המספיק לכם כל טוב כך מדרש אגדה: על שפיים נשמע. קרוב הוא להישמע: הננו אתאנו לך. הנביא מלמדם להתוודות ולומר כן הננו אתאנו לך אכן לשקר וגו׳ והבשת אכלה וגו׳ נשכבה בבשתינו כל זה לשון תפלה שהנביא מלמדם לומ׳ אתאנו באנו: אכן לשקר שמרנו. מגבעות והמון הרים שעבדנו ע״ז שם אכן באמת: והבשת

בימים ההמה ח׳ בקריא׳ וסימ׳ והיה כי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהודה על בית ישר׳. לא אעשה אתכם כלה. בני ישראל הבה ובני יהודה. אשר יחזיקו עשרה אנשים. וגם על העבדים. אשר אשיב את שבות יהודה. דרכים גתות בשבת ובביאים: והבטה י״ב וסימ׳ נמסר בסדר בהעלותך: ויבאו ז׳ חטפין וסימ׳ ואתה

תרגום

חַד מִקַּרְתָּא וּתְרֵין מִזַּרְעִיתָא וְאָעֵיל יַתְכוֹן לְצִיּוֹן׃ וְאֵימַנֵי עֲלֵיכוֹן פַּרְנָסִין עָבְדֵי רְעוּתִי וִיפַרְנְסוּן יַתְכוֹן בְּמַדַּע וּבְחוּכְמָא׃ וִיהֵי אֲרֵי תִסְגּוֹן וְתִפְשׁוֹן בְּאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן אֲמַר יְיָ לָא יֵימְרוּן עוֹד אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וְלָא יִסַּק עַל לֵב וְלָא יִדְכְּרוּן עוֹד בֵּיהּ וְלָא יִזּוּעוּן וְלָא יְגִיחוּן בֵּיהּ עוֹד קְרָב׃ בְּעִידָּנָא הַהִיא יִקְרוֹן לִירוּשְׁלֵם אֲתַר בֵּית שְׁכִינְתָּא דַיְיָ וְיִתְנַהוֹן לְמִיפְלַח בָּהּ כָּל עַמְמַיָּא לִשְׁמָא דַיְיָ לִירוּשְׁלֵם וְלָא יְהָכוּן עוֹד בָּתַר הִרְהוּר לִבְּהוֹן בִּישָׁא׃ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן יִתְחַבְּרוּן דְבֵית יְהוּדָה עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיֵיתוֹן כַּחֲדָא מֵאֲרַע צִיפוּנָא לְאַרְעָא דְאַחְסֵנִית יָת אֲבָהַתְהוֹן׃ וַאֲנָא אֲמָרִית אֵיכְדֵין אֵיצַלְחִינָךְ בְּבְנַיָּא וְאֶתֵּן לִיךְ אֲרַע חֶימְדְּתָא אַחְסָנַת חֶדְוַת תּוּשְׁבַּחַת עַמְמַיָּא וַאֲמָרִית רִיבּוֹנִי תְּצַלֶּן קֳדָמַי וּמִבָּתַר פּוּלְחָנִי לָא תְתוּבִין׃ בְּכֵן כְּמָה דְמִשְׁקְרָא אִיתְּתָא בְּבַעְלַהּ כֵּן שַׁקַּרְתּוּן בְּמֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ׃ קָלָא עַל נִגְדִּין אִשְׁתְּמַע דְבָכָן וּמִתְאַנְחִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי קַלְקִילוּ יָת אוֹרַחַתְהוֹן אִתְנְשִׁיאוּ יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן׃ תּוּבוּ בְּנַיָּא דְמִתְחַסְּנִין לְמֵיתַב אֶשְׁבּוֹק לְכוֹן כַּד תְּתוּבוּן הָא בְּכָל עִידָּן אַתּוּן אָמְרִין תַּבְנָא לְפוּלְחָנָךְ פָּרוֹקְנָא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלָהָנָא׃ בְּכֵן לְשִׁקְרָא פָּלְחָנָא עַל רָמָתָא וְלָא לַהֲנָאָה אִיתַר גִּישְׁנָא עַל טוּרַיָּא בְּרַם בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָנָא פּוּרְקַן יִשְׂרָאֵל׃

ירמיה

אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן׃ וְנָתַתִּי לָכֶם רֹעִים כְּלִבִּי וְרָעוּ אֶתְכֶם דֵּעָה וְהַשְׂכֵּיל׃ וְהָיָה כִּי תִרְבּוּ וּפְרִיתֶם בָּאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵמָּה נְאֻם־יְהוָה לֹא־יֹאמְרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וְלֹא יַעֲלֶה עַל־לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ־בוֹ וְלֹא יִפְקֹדוּ וְלֹא יֵעָשֶׂה עוֹד׃ בָּעֵת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַ͏ִם כִּסֵּא יְהוָה וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָל־הַגּוֹיִם לְשֵׁם יְהוָה לִירוּשָׁלָ͏ִם וְלֹא־יֵלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע׃ בַּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵית־יְהוּדָה עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָבֹאוּ יַחְדָּו מֵאֶרֶץ צָפוֹן עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֶּן־לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם וָאֹמַר אָבִי תִּקְרְאִי־לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תָשׁוּבִו׃ אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ כֵּן בְּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה׃ קוֹל עַל־שְׁפָיִים נִשְׁמָע בְּכִי תַחֲנוּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הֶעֱווּ אֶת־דַּרְכָּם שָׁכְחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנְנוּ אָתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ אָכֵן לַשֶּׁקֶר מִגְּבָעוֹת הָמוֹן הָרִים אָכֵן בַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל׃

ל״מל. ח׳. י״ב. ג׳. ל׳. ל״ו. ל׳. ל׳. ח׳. י״ב. ז׳רפין. י״אמל׳. ט״ל״פ. ל׳. ג׳. ג׳. תקראי. תשובי. ת׳. ת׳. י״ח. ג״מל׳. ר׳. ל׳כתיב. י״ח. י״ח.
ולא. ג׳ כמו׳ ולא ולא ולא

הרס את בטך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים. על הר נשפה. בימים ההמה ילכו בית. ויבאו אליך כמבוא עם. בתרא מל׳: נשמע ד׳ קמצין וסי׳ קול על שפיים נשמע. קול ברמה נשמע נהי בכי. בלי נשמע קולם. בתוב בה בגוים נשמע:

שידעו אותם כלבי ואפני לא כרועים הראשונים והם מלכי ישר׳ ויהודה שהיו מדריכי׳ אותם בדרך רעה ולעבוד ע״ז אבל אות׳ הרועי׳ שאתן להם בזמן הישועה ירעו אותם דעה והשכל והרועים הם פרנסי ישרא׳ שיהיו עם מלך המשיח כמו שנא׳ בנבוא׳ מיכה והקמונו עליו שבעה רועי׳ ושמונה נסיכי אדם: והיה כי תרבו. לא יאמרו עוד ארון בריתי׳ ולא יעלה על לב. כלומר אף על פי שתרבו ופריתם בארץ לא יקנאו בכם הגוים שיבאו להלחם בכם ותצטרכו לצאת למלחמה וארון האלהים עמכם כמו שהיה מנהגם שהיו מוציאים הארון במלחמ׳ ובימי׳ ההם לא יצטרכו לזה כי לא יהיה להם מלחמ׳ עוד ולזה אמ׳ לא יאמרו ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד כלומר לזה הדבר להוציאו למלחמה וכת״י ולא יעשה עוד ולא יגיחון ביה עוד קרב: בעת ההיא. אין צריך לומר שלא יבאו הגוים על ירושלם להלחם אלא יקראו אותה כסא השם ונקוו אליה כל הגוים לשם יי׳ ולעבדו לא להלח׳ ומה שאמר לירושלם אחר שאמר אליה רוצה לומר שיאמר אחד לחברו נלך לירושלם ולא ילכו עוד אחרי שרירות לבם הרע לא ישראל ולא הגוים: שרירות לבם. חזוק לבם מדברי רז״ל שריר וקים: בימים ההמה. בקבוץ גליות: על בית ישראל. עם בית ישראל וכן ויבאו האנשים על הנשים: מארץ צפון. כמו שכתבנו כי השבטים בארץ צפון כלפי מזרח מהלאה לבבל: ואנכי אמרתי. זה שאמר עד הנה אני עתיד לקיים לכם באחרית הימים אף על פי שתהיו בגלו׳ ימים רבי׳ אבל אם תרבו לא תגלו כי אנכי אמרתי איך אשיתך בבנים כלומ׳ במאמר שתקראו לי בנים כמו שאמ׳ בנים אתם ליי׳ אלהיכ׳: ואתן לך. כלומר אשאירך בהם כמו שנתתיה לך הארץ שנקראת ארץ חמדה שחומדין אותה כל הגוים: נחלת צבי. כפל ענין במ״ש כי צבי פי׳ חפץ והוא כמו חמדה שזכר שחפצי׳ בה צבאות הגוים וי״ת צבי צבאות גוים חדות תושבחת עממיא ואיך יהיה זה ובאי זה ענין שאתננה לך ואמר בזה הענין יהיה שאשיתך בבני׳ ואתן לך ארץ חמדה שתקראו לי אבי ומאחרי לא תשובי תקראו כתיב וקרי תקראי כנגד הכנסה והכתוב כנגד העם ואחד הוא אם תקראו לי אב אקרא לכם בנים כמו שאמר אשיתך בבנים תשובו כתיב לשון רבים וקרי תשובי לשון נקבה כמו שפי׳ במלת תקראו: אכן בגדה. כמו שבגדה אשה מרעה והוא בעלה כן בגדתם בי ומה שפקסד זה הלשון עם מ״ם שלא כמנהג ר״ל כי בבגדה בבעלה הולכת מאתו לאיש אחר: קול על שפיים נשמע. כפעל בינוני כי הוא קמץ ופי׳ שפיים המקומות הגבוהים ואמר על שפים כדי שישמע קולם למרחוק בהתודותם ופי׳ הפסוק אמר היה ראוי להם שישמע קולם למרחוק על שפים ויבכו ויתחננו לאל בני ישרא׳ ויתודו לו כי הם העוו את דרכם ושכחו את יי׳ אלהיהם כי אם היו עושים זה אני הייתי מקבל אותם בתשובה ואומר להם שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם והם יאמרו הננו אתנו לך כי אתה יי׳ אלהינו: שובו. ארפה. כתיב בה״א והוא כמו באל״ף ענין רפואה ואמר ענין רפואה על הסליחה דרך משלה וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך כי כמו שמכת הגוף כרפאת ברפואה שעושין לה כן מכת הנפש והוא העון רפואתה הסליחה עם התשובה: הננו. קל ובמוא הכון: אתנו. נקרא בקמץ כבעלי האל״ף והוא מבעלי הה״א מן ואתא מרבבות קדש: אכן לשקר. יתודו ויאמרו לשקר עבדנו עבודה זרה כי לא הועילה לנו כי העבודה זרה היו עובדים על ההרים ועל הגבעות לפיכך אמר מגבעות המון הרים ופי׳ מגבעות התשועה שהיינו מקוים מעבודת הגבעות לשקר היא כי אין תשועת ישראל כי אם ביי׳ אלהינו והמון קמץ הה״א ואיננו סמוך להרים שאם היה סמוך היה אומר המון בפתח הה״א כמו אב המון גוים ופירושו התשועה שהיינו מקוים מהגבעות בעבודה שהיינו עובדים עליהם לשקר הוא וכן ההמון שהיינו מתקבצים בהרים לעבוד שם עבודה זרה לשקר הוא והרים חסר בית השמוש כמו המצא בית יי׳ לצנות בית אביה ורבות והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ועל הדרך הזה פירש יונתן הפסוק בכן לשקרא פלחנ׳ על רמתא ולא להנאה אתרגימנא על טוריא ויש לפרש הפסוק בענין אחר. אכן לשקר מגבעות. אנחנו שהיינו מצפין מהגבעות עזר מהאלהות וכן מההרים היינו מצפין שיבא המון מן הגוים לעזרתנו לשקר היה כמו שאומר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע וכן פי׳ אחז״ל ובאמרו תשועת ישראל לפי שעינו עליהם לטובה כשילכו בדרכיו ושמרם תמיד ולא כן שאר האלהות: והבשת

והבשת. עד שעסקנו בה כמה דאת אמר ויכזרו לבשת היא אכלה את יגיע אבותינו בעון עבודתה היה יגיענו לבז: אם תשוב ישראל. בתשובה זו אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשונ׳ ואם תסיר שיקוציך מפני אז לא תנוד לגאות בגולה: ונשבעת חי יי׳ באמת. כשתשבע בשמי תשבע באמת ולא כאשר עתה שכתו׳ בהם אם חי יי׳ יאמרו אכן לשקר ישבעו: והתברכו גוים. אם תעשי כן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לבנו תהא כ כפלוני ישראל: יתהללו. יגדו שבחכם. ד״א יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בדבר פורוונט״ר בל״ע: כי כה אמר יי׳ וגו׳. נירו לכם ניר. הוו למידים מעובדי אדמה שחרים אותה בימי ה הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בשעת ה הזרע בחורף אף אתם הטיבו מעשיכ׳ בטרם תבא אליכם הרעה שלא תהא תפלתכם מאוסת כשתצעקו: ואל תזרעו אל קוצים. ואל תהי צעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשוב׳ שלא תהיו דומי׳ לזורע בלא ניר והיא נהפכת ל לקוצי׳ קרדונ״ש בלע״ז: המלו ליי׳: בטרם תבא חמתי כאש זהו הניר לפני הזרע: ואמרו תקעו שופר. הזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח: מלאו. לשון אסיפה והרבה יש ב במקרא אשר יקרא עליו מלא רועי׳ יקראו אחריך מלא יחד עלי יתמלאון: שאו נס. לברוח לציון: העיזו. האספו כמו שלח העז: עלה אריה. נבוכד נצר: משובכו. דרך אריה ליסב במארב סבבי היער אספייש״ם בלע״ז: תציכה. לשון ציה:

והבשת. ויתודו גם כן ויאמרו כי הבשת והיא העבוד׳ זרה אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו הבעל שהיו עובדים נקרא בשת כמו ויכזרו לבשת שהוא כמו לבעל וכן נקרא ירובשת ירובעל כי הבעל בשת וכלמה למי שיתעסק בו והיגיע היא תבואת השדה כי בעונם זה העון היה בתבואתן השדפון או ירקון או ארבה או אויב וכן אכלה את צאנם ואת בקרם ואת בניהם ואת בנותיהם שהיו מתים בעבור בעונם עון עבודה זרה הנה שאנחנו יודעים כי ה הבשת והיא עבודה זרה אכלת הכל ות״ת ובהתת חובין אספת ית לאות אבהתנא ובאמרו אבתינו ואמר מנעורינו רוצה לומר כי אנחנו ראינו מנעורינו כי יגיע אבותינו נאכל בעונינו: נשכבה בבשתנו. אנחנו גם כן כמו אבתינו שהיו כלים בבשתם כן אנחנו אחריה׳ אחזנו דרכיהם נשכבה בבשתינו ובאמרו נשכב׳ לפי שהאדם שהוא בצרה גדולה ולא ידע מה לעשות יפיל עצמו בשיבה ושוכב וכן על הדרך הזה אם תשכבון בין שפתים והיית כשוכב בלב ים וכשוכב בראש חבל וכן אמר ותכסנו כלימתינו על דרך ובשת פני כסתני מנעורינו פירוש מנעורינו עשינו הרע כמו ש שראינו לאבותינו: אם תשוב. אם תתודו בדברים האמרים ותשובו אלי אני אקבל אתכם בתשובה ותנוחו ולא תגלו מ מארצכם תשוב השני ענין מנוחה כמו בשובה ונחת תושעון וכפל הענין במלות שונות ואמר אם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד כלומר לא תנודו מארצכם וי״ו ולא כוי״ו ויטא אברהם את עיניו ובאמרו מפני רוצה לומר בכל מקום שהם ב בארצכם השקוצים והגלולים כי בכל מקום שהם הם לפני ויותר בארצכם שהוא מקום קבול רוח עליוני ויותר בית המקדש ששמו שם השקוצים ות״ת תשוב השני קבול התשובה אמר אם תתוב ישראל לפולחני אמר יי׳ תתקבל תיובתך עד דלא תתחתם גזרתך: ונשבעת. לא כמו שאתם נשבעים עתה שאתם נשבעים בשם יי׳ לשקר כמו שאמר ואם חי יי׳ יאמרו אכן לשקר ישבעו ומה שאמר באמת במשפט ובצדקה פי׳ אאז״ל באמת כשתדע שהוא באמת במשפט כשתתחייב מן הדין בשבועה ובצדקה שאם תכיר שהמשפט אינו בצדקה לא תקבל השבועה ויונתן תירגם ונשבעת ואם תקיים בשמי קים הוא יי׳ בקושטא ובדינא ובזכותא רוצה לומר אם תצטרך להשבע תשבע באמת ויתכן פי׳ ונשבעת כמו ובשמו תשבע כי השבועה בשם השם הוא כבוד והדר למי שיראהו ויעבדהו בלב שלם השבועה בדבר שיזדמן לו להשבע היא מצוה והרי הוא כמי שמהללו ומגדלו כשנשבע בשמו כמו שדרך העולם להשבע במה שיאהב יותר כמו כנפשו וראשו וכן הנביאים היו נשבעים תמיד בדבריהם ולא כל אדם ראוי להשבע אפילו באמת אלא יראי השם ואוהביו לפיכך אמר באמת במשפט ובצדקה וכן אמר בתורה את יי׳ אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע ופירשו רבותינו זכרם לברכה כשיהו בך כל המדות האלה ראוי לך להשבע בשמו ואם לאו אי אתה רשאי להשבע בשמו: והתברכו בו גוים ובו יתהללו. כי עוד יבא זמן שאפילו שאר הגוים יתברכו בו ויתהללו בו ולא באלילים ויתכן לפרש כנוי בו שם לישראל כלומר אם תעשה כל זה יתברכו הגוים בך כמו שכתוב והתברכו בזרעך כל גויי הארץ ומה שאמר ונשבעת לנכח ואמר בו שלא לנכח כן דרך המקרא במקומות רבים: כי כה אמר יי׳. נירו לכם ניר. נירו כמו הנירו כמו שימו השימו כי ה״א הבנין נופלת להקל והניר הוא חרישת השדה קודם הזריעה ובחרישה ההיא יעקרו הקוצים והעשבים הרעים מן השדה ויהיה ראוי לזריעה אחר כן והמשל הוא שיטיבו את לבם להבין דברי השם ולקבלם בלב נכון והוא כחורש האדמה לקבל הזרע לא שיאמרו בפה כשמע את דבר השם ולבם לא נכון עמו כמו שאומר למעלה לא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר זהו כזורע אל הקוצים שלא יצמח ות״ת עבידו לכון עובדין טבין ולא תבעון פורקן בחובין: אל קוצים. כמו על קוצים כמו ויך הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו והדומים לו: המלו ליי׳. זאת היא מילת הלב ופי׳ לפניו והסירו ערלות לבבכם: הגידו. אומר לשומעים כשותו שיגידו איש לחברו שמלך בבל עתיד לבא עליהם מפני רוע מעלליהם השמיעו על ידי כרוז ולהשמיע יותר יתקעו בשופר ויקראו מלאו. בווי מתרגום והוא קל הלמ״ד והיה ראוי להרגם ופי׳ אספו כמו מלא רעים קראו אחריך מלא ספירושו ענין אסיפה וכל זה כדי שיאספו אל ערי המבצר ועוד ישאו נס במגדל כיון כדי שיראוהו מרחוק ויכוסו ויאספו אל ערי המבצר או לירושלם ואעפ״ שכלם עתידים להכבש ערי המבצר וירושלם אמר להם זה להצלת זמן מועט או אמר להם זה לפי תחשבתם שיצילו: שאו נס ציונה. אל ציון כלו׳ במגדל ציון כי הוא מקום גבוה ויראוהו למרחוק: העיזו. כמו שלח העז את מקנך ענין המנוסה והאסיפה אל העיר: מצפון. מבבל שהוא בצפון לארץ ישרא׳: עלה אריה מסבכו. זהו מלך בבל והמשילהו לאריה שאין עומד לפניו כן נבוכד נצר כבש כל הארצות לא עמד איש בפניו ופי׳ המשל לפניו ומשחית גוים מסבכו היא קבתו שהוא סוכב בה תמיד ולפי שנעשת מסבכי עצים נקראת כן: תצינה. תחרבנה כמו גלים נצים וכן ת״י קרוין צדין ואאז״ל פי׳ תצתחכה מענין הכנו הרמונ׳ ויהיו לפי זה הפתרון שמש שרשים וענין אחד והערים החרבות ימתיחו דמאים ועשבים:

מנעורנו ג׳ וכ״ל וסימ׳ אנשי מקנה היו. והבשת אכלה את יגיע. ושל אחריו נשכבה בבשתנו: ניר ח׳ ו׳ כ״ל חד חס׳ וסימ׳ למען היות ניר לדויד. נתן יי׳ אלהו לו ניר בירושלם. לתת לו ניר ולבניו כל הימים. לתת לו ניר ולבניו דה״. נירו לכם ניר ואל תזרעו. נירו לכם ניר דהושע. רב אכל ניר ראשים. נר רשעים

וְהַבֹּשֶׁת אָכְלָה אֶת־יְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם: נִשְׁכְּבָה בְּבָשְׁתֵּנוּ וּתְכַסֵּנוּ כְּלִמָּתֵנוּ כִּי לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ד אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד: וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלַםִ נִירוּ לָכֶם נִיר וְאַל־תִּזְרְעוּ אֶל־קֹצִים: הִמֹּלוּ לַיהוָה וְהָסִרוּ עָרְלוֹת לְבַבְכֶם אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם: הַגִּידוּ בִיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַםִ הַשְׁמִיעוּ וְאִמְרוּ וְתִקְעוּ שׁוֹפָר בָּאָרֶץ קִרְאוּ מַלְאוּ וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ וְנָבוֹאָה אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר: שְׂאוּ־נֵס צִיּוֹנָה הָעִיזוּ אַל־תַּעֲמֹדוּ כִּי רָעָה אָנֹכִי מֵבִיא מִצָּפוֹן וְשֶׁבֶר גָּדוֹל: עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ וּמַשְׁחִית גּוֹיִם נָסַע יָצָא מִמְּקֹמוֹ לָשׂוּם אַרְצֵךְ לְשַׁמָּה עָרַיִךְ תִּצֶּינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב:

ח׳ מל׳ · ג׳ ומ׳ · ל׳ ל׳ · ח׳ מל׳ · ג׳ ומ׳ · ח׳ ל׳ד בסיפ׳ · ל׳ ומד תס׳ · ל׳ בסיפ׳ · ח׳ · ח׳ ז׳ מל׳ · כ׳ חס׳ · י׳ תקע׳ · ל׳ י׳ · ג׳ כ׳ מל׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ ל׳ · י׳ חס׳

וּבְהָתַת חוֹבִין אֲסִיפַת יַת לֵיאוּת אֲבָהָתָנָא מִזְעוּרָנָא יַת עָנְהוֹן וְיַת תּוֹרֵיהוֹן וְיַת בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּנָתְהוֹן: נִשְׁכּוּב בְּבַהֲתַת חוֹבָנָא וְתַחֲפִינָנָא אִתְכְּנָעוּתָנָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא חַבְנָא אֲנַחְנָא וַאֲבָהָתָנָא מִזְעוּרָנָא וְעַד יוֹמָא הָדֵין וְלָא קַבֵּילְנָא לְמֵימַר דַּייָ אֱלָהָנָא: אִם תְּתוּב יִשְׂרָאֵל לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ תִּתְקַבַּל תְּיוּבְתָּךְ עַד לָא תִּתְחֲתֵים גְּזֵירְתָךְ וְאִם תְּעַדֵּי שִׁקּוּצָךְ מִן קֳדָמַי לָא תִטַּלְטֵל: אִם תְּקַיֵּים בִּשְׁמִי קַיָּים הוּא יְיָ בְּקוּשְׁטָא בְּדִינָא וּבִזְכוּתָא וְיִתְבָּרְכוּן עַמְמַיָּא בְּיִשְׂרָאֵל וּבֵיהּ יִשְׁתַּבְּחוּן: אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לֶאֱנָשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם עִיבִידוּ לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין וְלָא תִּבְעוֹן פּוּרְקָן בְּחוֹבִין: תּוּבוּ לְפוּלְחָנָא דַייָ וְאַעְדּוּ רְשַׁע לִבְּכוֹן אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם דִּילְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזִי וִישֵׁיצֵי וְלָא יְהֵי חָיֵס מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן: חַוּוֹ בִיהוּדָה וּבִירוּשְׁלֵם בַּסַּרוּ וְאִמְרוּ תְּקַעוּ שׁוֹפָרָא בְּאַרְעָא אַכְלוּ אַסְגּוּ וְאִמְרוּ אִתְכַּנְּשׁוּ וְנֵיעוֹל לְקִרְוִין כְּרִיכָן: זְקִיפוּ אָתָא עַל צִיּוֹן גְּלוֹ לָא תִתְעַכְּבוּן אֲרֵי בִּישְׁתָא אֲנָא מַיְתֵי מִצִּיפוּנָא וּתְבִירָא רַבָּא: גְּלָא מַלְכָּא מִכְּרַכֵּיהּ וּמְחַבֵּל עַמְמַיָּא נְטַל בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ נְפַק מֵאַתְרֵיהּ לְשַׁוָּאָה אַרְעִיךְ לְצָדוּ קִירְוִיךְ יִצְדְּיָן מִבְּלִי יָתֵיב:

חטאת׳ בתרא׳ חס׳: ונבואה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ לכו תבואה ונגידה בית המלך. האספו ונבואה אל ערי המבצר. קדמא חס׳ וא׳ נבואה למשכנותיו נשתחוה:

עַל־זֹאת חִגְרוּ שַׂקִּים סִפְדוּ וְהֵילִילוּ כִּי לֹא־שָׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִמֶּנּוּ׃ וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה יֹאבַד לֵב־הַמֶּלֶךְ וְלֵב הַשָּׂרִים וְנָשַׁמּוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים יִתְמָהוּ׃ וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה אָכֵן הַשֵּׁא הִשֵּׁאתָ לָעָם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלִַם לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם וְנָגְעָה חֶרֶב עַד־הַנָּפֶשׁ׃ בָּעֵת הַהִיא יֵאָמֵר לָעָם־הַזֶּה וְלִירוּשָׁלִַם רוּחַ צַח שְׁפָיִם בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בַּת־עַמִּי לוֹא לִזְרוֹת וְלוֹא לְהָבַר׃ רוּחַ מָלֵא מֵאֵלֶּה יָבוֹא לִי עַתָּה גַּם־אֲנִי אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם׃ הִנֵּה כַּעֲנָנִים יַעֲלֶה וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו קַלּוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו אוֹי לָנוּ כִּי שֻׁדָּדְנוּ׃ כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ יְרוּשָׁלִַם לְמַעַן תִּוָּשֵׁעִי עַד־מָתַי תָּלִין בְּקִרְבֵּךְ מַחְשְׁבוֹת אוֹנֵךְ׃ כִּי קוֹל מַגִּיד מִדָּן וּמַשְׁמִיעַ אָוֶן מֵהַר אֶפְרָיִם׃

עַל דָא יִיסְרוּן סַקִּין יִסְפְּדוּן וְיֵילְלוּן אֲרֵי לָא תַב תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ מִינָּנָא׃ וִיהֵי בְּעִידָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ יִתְבַּר לִבָּא דְמַלְכָּא וְלִבָּא דְרַבְרְבַיָּא וְיִצְדּוּן כָּהֲנַיָּא וּנְבִיֵּי שִׁקְרָא יִשְׁתַּעַמְמוּן׃ וַאֲמָרִית קַבִּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים בְּכֵן הָא נְבִיֵּי שִׁקְרָא מַטְעַן לְעַמָּא הָדֵין וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לְכוֹן וּכְעַן הָא חַרְבָּא מְקַטְּלָא בְעַמָּא׃ בְּעִידָּנָא הַהִיא יִתְאֲמַר לְעַמָּא הָדֵין וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם כְּרוּחַ טִיהֲרִין עַל רֵישֵׁי נַגְדִּין דָּמְיָין בְּמַדְבְּרָא כֵּן אוֹרַח כְּנִישְׁתָּא דְעַמִּי לָא לְמִדְרֵי וְלָא לְבַדָּרָא׃ עַל דִּטְעוֹ בָּתַר נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְמִתְנַבַּן לְהוֹן בְּרוּחַ דְשִׁקַּר בְּכֵן מַשְׁרְיַת עַמְמַיָּא מֵאִילֵּין קָלִילִין כְּרוּחָא יֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן כְּעַן אַף בְּמֵימְרִי אֵיתֵינוֹן וְאֲמַלֵּיל פּוּרְעָנוּת דִּינֵי מִנְּהוֹן׃ הָא מַלְךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן כַּעֲנָנָא דְסָלִיק וְחָפֵי יָת אַרְעָא וּכְעַלְעוֹלִין רְתִיכוֹהִי קָלִילִין מִנִּשְׁרַיָּא סוּסָוָתֵיהּ וַוי לָנָא אֲרֵי אָתֵי לְמִבְזְנָנָא׃ אִתְחַוָּרִי מִלְּמֶעְבַּד בִּישָׁא לִבֵּךְ יְרוּשְׁלֵם בְּדִיל דְּתִתְפַּרְקִין עַד אֵימָתַי יִרְכוּן וְיִתְקַיְּמוּן עַבְדֵי אוֹנָס דִּי בְגַוִּיךְ׃ אֲרֵי קָל נְבִיַּיָּא דְמִתְנַבַּן עֲלֵיהוֹן דְיִגְלוֹן עַל דִּפְלַחוּ לְעִיגְלָא דִּיבְדָן וּמְבַסַּר בְּסוֹרַן בִּישָׁן יֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן קְטוֹלִין עַל דְּאִשְׁתַּעְבָּדוּ לְצַלְמָא דְאָקִים מִיכָה בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם׃

ב׳ יוס אלר כו · ח׳ חל כסיל · יח׳ ל׳ · ל׳ ח׳ · לג׳ חל · צ׳ ל׳ · ס׳ רכין דסמי׳ לרבור · ר׳ · ב׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳

לעם הזה ב׳ בעניין וסימ׳ ויאמר אהה· בעת ההיא ׃ ולירושלם ח׳ וסי׳ הלא הוא אשר הסיר דמלכים· וחברו דישעיה· ולירושלם מבשר אתן· אכן השא השאת· ודבתריה בעת ההיא יאמר לעם הזה· נירו לכם ניר דירמיה· הלא הוא יחזקיהו דד״ה· כי עזבו הלוים ׃

על זאת· כי לא שב חרון אף השם ממנו כי לא שבנו אליו וחרון אפו לא שב ממנו אלא עתיד לבא עלינו ׃ והיה ביום ההוא· יאבד לב המלך ולב השרים· כי דרך המלך והשרים לחזק לב העם כשבא עליהם אויב והם יאבד לבם ויהיו כהלו׳ כשבא עליהם השבר הגדול והמלך הוא צדקיהו הכהנים הם כהני הבמות ולא יהיו נשמים כי בטלה עבודתם והנביאים נביאי השקר יתמהו כי שקר נבאו לעם שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם ות״י יתמהו ישתעממון כמו שתרגם אונקלוס ובתמהון לבב ובשעימימות לבא והוא אבדת הלב והבהלה ׃ ואמר· אכן השא השאת· כיון שאתה מאריך אף לנביאי השקר המטעים אותם ומשיאין אותם שלום שלום הרי הוא כאילו אתה משיא אותם ויחשבו רוב העם כי יי׳ דבר אתם והם על שני הסעיפים אם ישמעו לי ואם ישמעו להם ורובם נוטי׳ אחריהם לפי שהם רבים או פי׳ כמו אני יי׳ פתיתי את הנביא ההוא ם שענינו הערת חפץ כדי לגלות שקריהם ורעתם שעשין בסתר ועוד נפרש זה הענין בספר יחזקאל בפסוק והנביא כי יפותה ות״י בכן הא נביאי שקר׳ מטען לעמא הדין ולירושלם ובאמרו לעם הזה ולירושלם פירו׳ ולעם הזה לעם שזכר וזכר בפרט ירושלם לפי שהיא העקר ורבי׳ סעדיה פירש השאת רוצה לומ׳ גלות נביאי השקר המשיאים אותם וכן אני יי׳ פתיתי את הנביא באמרי עליו שהוא מפותה ותליכה זו כמו והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע ׃ ונגעה חרב עד הנפש· והנה חרב האויב נגעה עד הנפש כלומר שהחלו להרוג בעם לא שבי ולא בזה לבד אלא אף הורגי׳ ואיך יאמרו שלום יהיה לכם ות״י הא חרבא מקטלא בעמא ׃ בעת ההיא· בעת יבא האויב אמר להם הנה האויב בא עליה׳ כמו רוח צח העובר על שפיים שהם מקומו׳ הגבוה׳ כמו ההרים והגבעות או כמו רוח העובר במדבר שבאלה המקומות יעבור הרוח מאין מונע כי בישוב כשתעבור הרוח תמצא מונעי׳ הרבה שלא תעבור הבתי׳ והכותלי׳ והגדרות אבל בשפיים ובמדבר לא תמצא מונע כן האויב בא ואין מונע אותו ואיזה דרך בא דרך בת עמי וזה הרוח לא ימצאו בו שום נחת רוח כמו רוח שזורים בו התבואה ומבררים אותה מן המוץ על ידי הרוח הנה הרוח כשלא תהיה חזקה יותר מדאי אף על פי שתזיק לדברים תועיל לדברים אבל הרוח הזה שנמשל בו האויב לא יבא לישראל אלא להרע להם ולא ימצאו בו שום דבר טוב וזהו שאומר אחר כן רוח מלא מאלה זה הרוח יותר חזק מאלה כלומר מרוח שהוא לזרות ושהוא להבר ופירוש רוח צח זך ובהיר כמו דודי צח ואדום כאו מחלב רוצה לומר שהאויב הוא ככל רצונו בעם רב בסוסים ופרשים לבוזי מכלול כלם או פי׳ רוח צח רוח יבש מן והשביע בצחצחות נפשך כלומר שייבש הארץ ויחריבנה ות״י ברוח טיהרין על רישי וגו׳ כשעמוד ׃ רוח מלא· חזק כלומר יבא הרוח מלא בכל כחו וכן על הדרך הזה מלא ידו בקשת ׃ יבא לי· אמר הנביא במקום ישראל עתה קודם בואו ׃ גם אני אדבר משפטים אתם· פי׳ על ישראל ובאמרו גם אני לרבות על משפט הנבואה ותוכחותיה אדבר גם אני עכשיו משפט תוכחה עמם אולי ישובו בהרבותי תוכחתי עליהם ות״י על דטעו בתר נביאי שיקרא וגו׳ כשעמוד ׃ הנה כעננים· כמו שהעננים עולים מן הארץ כמו שנאמר ואד יעלה מן הארץ ושולים קל מהרה כן יעלה האויב על ארץ ישראל ואומר יעלה כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות ׃ וכסופה· היא הרוח החזקה שהולכת במרוצה ובחזקה כן ילכו מרכבותיו ׃ קלו מנשרים· כי הנשר קל לעוף משאר עופות ועף בגובה האויר יותר מכלם וכן אמר כאשר ידאה הנשר ׃ כי שודדנו· כי לשדוד אותנו יבא ׃ כבסי· לא תהיה תשובתך בגראה לבד אלא אף בסתר וזהו שאמר לבך כמו שאמר למעלה ולא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר וכן אמר הנה ג״כ תלין בקרבך מחשבות אונך זהו כי תשובתם לא היתה מלב ומה שאמר תלין לשון זכר והוא מדבר כנגד נקבה שהיא ירושלם כבר פירשנו למעלה כי כשמדבר הנביא כנגד כנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר פעם לשון נקבה כי הנקבה כנגד הכנסה והזכר כנגד העם וכן כשמדבר כנגד ירושלם והנה אמר הנה כבסי למען תושעי ולמעלה אמר כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית ובאותו פסוק כתבנו תשובת השאלה ׃ אונך· ענין עמל ואון ובאה הוי״ו נחה כמו עולתה ועולתה פעם נחה פעם נעה וענין תלין איננו לינת הלילה אלא השקידה על הדבר תמיד כי כן נמצא בלשון הקדש לשון לינה בזה הענין כמו ובהמרותם תלן עיני בבוקרו ילין עת והדומים להם ות״י עד אימתי ירכון ויתקיימון עבדי אונס דבגויך ׃ כי קול מגיד מדן· אומר כי מדן יבא מי מגיד ביאת האויב וזכר דן כי הוא בגבול ארץ ישראל כמו שנאמר מדן ועד באר שבע וכן הר אפרים ואון פי׳ עמל ורעה כמו עמל ואון והפסוק כפול בענין במלות שונות כי משמיע כמו מגיד ות״י הפסו׳ כן ארי קל נביא דמתנבן עליהון וגו׳ כשעמוד ׃

על זאת· מה היא זאת כי לא שב וגו׳ ואע״פ שדבר למעלה בנבוכד נצר על החורבן כאן חזר לדבר במיתת יאשיהו ׃ כי לא שב חרון אף וגו׳ · ואע״פ ששב יאשיהו בכל לב כאמר בו לא שב יי׳ מחרון אפו על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ׃ והיה ביום ההוא · ביומו של יאשיהו ׃ יתמהו · למה עלתה בו כל כך והם אין יודעין שאין דורו חוזר יפה כשבא לבער את ע״ז מה היו ליצני הדור עושין ח חוקקין צורת ע״ז על דלתותיהן חציה בדלת זה וחצייה בדלת זה כשהיה פותחו לא היה ניכרת וכשהלך משם סוגרם והיא מתחבר׳ ׃ השא השאת · אמטנשאת״ם בלע״ז לשון הנחם השיאני שנביאי השקר ניבאו׳ לכם שלום יהיה לכם ׃ לעם הזה · על העם הזה כשיגלו כולם ׃ צח שפיים · שכבר ומטאטא אף את שדות יבלי המים לשיתם ת מדבר· לא״ בא לשון צמא דמתרגמינן ב צחות ׃ דרך בת עמי · אותו רוח בא וגם לא לזרות מוץ מגורן א אהבוג״יר בלע״ז כמו ויזרם במזרה · ולא להבר ולנקות תבואה הוא בא כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות אנשים וטף ובהמה ׃ רוח מלא מאלה· הפורענות יבא לי רוח מלא רוח שלם שלא אחזור בי ולא אנחם רוח טלנ״ט בלע״ז משפטי׳ · לשון ויכוח ׃ וכסופה · איקומא״ט״ר וב״לון בלע״ז ׃ אונך · חמסך ׃ כי קול מגיד מדן · ארי קל נבייא מתנבן עליהון דיגלון על ד דפלחין לעגלא דבדן ומבסרן במורן בישן ייתון עליהון על דאיסתעבידו לצלמא דאקים מיכה בטורא דבית אפרים ואף על פי שכבר גלו העגלי׳ מימות סנחריב עדיין עונם קיים גדולה היא עבירה שסוברת לפניה ולאחריה לפניה מימות אברהם שנאמר וירדף עד דן כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם ע״ז ולאחריה בחורבן הבית שנאמר כי קול מגיד מדן ומשמיע און ׃ און · שבר ׃ נכרים

הזכירו לגוים. ומה הוא הקול המגיד שאומר בעבור הגוים כי הנה חם וכן השמיעו על ירושלם כי נוצרים באים ולמ״ד לגוים כמו בעבור כלמ״ד אמרי לי אחי הוא והדומים להם ופירוש נוצרים תיל כנוכר נכר וקראו על שמו וי״ת נוצרים כמו נוברים בבית שתרגם משרית עממיא חטופין כקטופין אתן מארע רחיקא ותרגם לא תבנור לא תקטף: ויתנו על ערי יהודה קולם. כלומר השמיעו על ירושלם כי כבר נתנו על ערי יהודה קולם ובמהרה יגיעו לירושלם ופירו׳ נתינת הקול תקיעת השופרות והחצוצרות בחיל: כשמרי שדי. כמו שדים או שדות ובא בחסרון נו״ן כמו ויקרע לו חלוני שהוא כמו חלונו׳ וחשופי שת כמו וחשופים והדומים להם או היו״ד תמורת הה״א והוא כמו שדה אבל י״ת לשון רבים כנטרי חקלן ופי׳ כשומרי שדי כמו שומרי השדות מהבהמות שלא יכנסו בו לרעות שצריך שיעמדו סביב השדה שלא תכנס בו הבהמה משום צד כן באו האויבים סביב ירושלם כי בכל ערי יהודה שהם סביבה חנו כי פירוש עליה על ירושלם ועליה ר״ל סביב לה בסמוך כמו ועליו מטה מנשה והדומים להם: כי אותי מרתה. אותי פירוש דברי על יד הנביאים כי דברו כמו עמו וכן ממרים הייתם עם יי׳ פי׳ את פי יי׳ כי לשון מרי יקשר במלת את עם דבר כמו מריתם את פי ולא מרו את דברו כי ענין מרי הוא שנות והחליף הדבר והמצוה או יהיה פי׳ אותי כמו בי כי יבא בקשר הבית כמו כי מרו בך וימרו בי וי״ת ארי על ממרי סריבת: דרכך ומעלליך. הדרך שהלכת בה והמעשים שעשית הם גרמו לך כל זה הרע שבא האויב להחריב ארצך: עשו. מקור והיא במקום עבר כאילו אמר עשה או עשו: זאת רעתך. רעתך גרמה כי מר ויקשה הדבר הרע הבא עליך עד כי נגע עד לבך וי״ת רא בשתא ומרדא אייתי וגו׳ כשמעוד: מעי מעי אוחילה. הכפל כדרך הבוכי׳ שכופלים דבריהם וכן ראשי ראשי אוחילה מענין חיל כיולדה אמר הנביא הכאב מכאב מעי כלומר שאחזני חיל וכאב בתעי על הרעה הבאה לנו וכן קירות לבי אוחילה ואם תאמרו הכפל פעם ואחרים פעם הומה לי לבי: לא אחרים. לא אוכל להחרים כי לבי הומה לי תמיד: שמעת נפשי. אמר למה לא אוכל להחרים כי את נפשי שמעת קול שופר ואמ׳ נפשי ולא אמר אזני כי עדיין לא שמעו אזניו כי עדיין לא בא האויב אבל נפשו שמעה בנבואה ידבר כנגד נפשו כלומר את נפשי גרמת לי שלא אוכל להחרים כי את שמעת קול שופר תרועת מלחמה וכתו׳ שמעתי באו׳ ואחר הוא עם הקרי כי שמיעתו היא שמיעת הנפש ומה שאמ׳ קירות לבי הוא דרך השאלה לפי שהלב

רשי

כנרים. כותבי מכור עליהם: שדי. כמו שדה: אותי מרתה. הקניטה כמו ממרים הייתם מרגזין: עשו אלה. לעשות אלה לך: אוחילה. לשון חיל ורתת: קירות. אכטי״אש בלע״ז: שמעת נפשי. מאחורי הפרגוד באתני כשופ׳ קול מתרועת מלחמה: שבר על שבר. חרבן ירושלם על גלות יכניה: רגע יריעותי. רגע שודדו יריעותי: עד מתי אראה. האסיפו׳ האלה הנושאים נס להקבץ לבא להלחם: התקלקלו. נתקו ונזרקו ממקומן ועם קלקל בחצים תרגו׳ מכחם: והנה כרמל. ארץ הנטועה כל טוב ככרמל נהיה מדבר מדרש אגדה ראיתי את ההרים אלו ה האבות וכל הגבעות אלו אמהות כלומר זכותן תמה אין האדם זכות משה שנ׳ בו ענו מכל האדם והנה הכרמל אליהו: וכלה לא אעשה. בושביה כי אותיר פליטים שילכו בגולה: תאבל. תחרב: זמותי. לשון מחשבה: על כי דברתי. הפורענות הזוה ואקיימנה: ולא אשוב. ולא אנחם לחשוב מחשבות טובות עליהם: ורומה

על ערי ב׳ וסימ׳ את עיון ואת דן דמלכים. ויתנו על ערי יהודה קולם: מעי מעי חד מן י״א מקומות בטע׳ לגרמיה משרת לגריש אבל לא תבנע הא: לא מבוא ביניהם וסים את מחלת בת ישמעאל. איכבוד בן פנחס בן עלי. יען יונדב בן שמעה אחי דוד. בכל איביו במואב ובבני עמון ובאדום. את תרתן ואת רב שקה

הזכירו לגוים הנה השמיעו על־ירושלם נצרים באים מארץ המרחק ויתנו על־ערי יהודה קולם: כשמרי שדי היו עליה מסביב כי־אתי מרתה נאם יהוה: דרכך ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך כי מר כי נגע עד־לבך: מעי מעי אוחולה קירות לבי המה־לי לבי לא אחריש כי קול שופר שמעתי נפשי תרועת מלחמה: שבר על־שבר נקרא כי־שדדה כל־הארץ פתאום שדדו אהלי רגע יריעתי: עד־מתי אראה־נס אשמעה קול שופר: כי אויל עמי אותי לא ידעו בנים סכלים המה ולא נבונים המה חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו: ראיתי את־הארץ והנה־תהו ובהו ואל־השמים ואין אורם: ראיתי ההרים והנה רעשים וכל־הגבעות התקלקלו: ראיתי והנה אין האדם וכל־עוף השמים נדדו: ראיתי והנה הכרמל המדבר וכל־עריו נתצו מפני יהוה מפני חרון אפו: כי־כה אמר יהוה שממה תהיה כל־הארץ וכלה לא אעשה: על־זאת תאבל הארץ וקדרו השמים ממעל על כי־דברתי זמתי ולא נחמתי ולא־אשוב ממנה:

אדכרו לעממיא הא בשרו על ירושלם אימרו משירית עממין חטופין כקטופין אתן מארע רחיקא וישרון על קרויא דבית יהודה וירימון עליהון קלהון: כנטרי חקלן הוו עלה מסחור סחור ארי על מימרי סריבת אמר יי: אורחתך בישתא ועובדך מקלקליא גרמו אילין לך דא בישתא ומרדא איתי עלך ירושלם עד דאיתבר רשע לביך: אמר נביא מעי מעי כיבין לי זע סמך ליבי המי לי ליבי לא שתיק ארי קל צוחת קרנא שמעת נפשי יבבות עבדי קרבא: תברא על תברא יתערע ארי איתבזיזת כל ארעא בתכף חרובת ארעי זמן חדא כל קרוי: עד אימתי אנא חזי סימון שמע קל קרנא: ארי איטפשו עמי מידע דחלתי לא אליפו בנין טפשין אינון ולא סוכלתנין אינון חכימין אינון לאבאשא ולאוטבא לית אינון ידעין: חזיתי ית ארעא והא צדיא וריקניא איסתכלית בשמיא והא לא מזהרין נהוריהון: חזיתי טוריא והא זיעין וכל רמתא איתפרקא: חזיתי והא לית עמה שרי עלה וכל עופא דשמיא איטלטלו: חזיתי והא ארעא דישראל דהוה מנצבא ככרמלא תבת למיהוי כמדברא וכל קירוהא צדיאה מן קדם יי מן קדם תקוף רוגזיה: ארי כדנן אמר יי צדו תהי כל ארעא וגמירא לא אעביד: על דא תחרוב ארעא ויקבלון נהורי שמיא מלעילא על דגזרית במימרי חשבית בעצתי אעבדינה ולא אתיבינה:

מלביש ירושלם. וגם כל היהודים אשר במואב. באים מדרך שער העליון. מעי מעי אוחילה. עבד מלך האבשים. הן ישא איש בשר קדש. ויעש בירושלם חשבונות דד״ה: נתצו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וכל עריו נתצו כפני יי׳. והצורים נתצו כמנו. ונתצו רביהיך:

דפנות בחלל׳ שים בו וי״ת אמ׳ נביא וגו׳ כשמעוד: שבר על שבר. שבר הסבטו׳ בא תחלה ועתה בא שבר יהודה: נקרא. ענין מקרה אע״פ שהוא באלף: שדדו אהלי. כנה הבתים החשובים והארמונים הגבוהי׳ באהלים כאילו היו אהלי׳ ויריעות נטויות שנקל לכבשם כמו האהלים כן הם שדדו פתאם ורגע: עד מתי. השומרים מנהגם לעמוד במגדלים הגבוהים ובהרים הרמים ונשרואין האויבים באים מרימים הנס כדי שיראוהו העם ויתקעו בשופר כדי שישמעו העם ויהיו נזהרים ואמ׳ הנביא עד מתי יהיה זה הלא תשוב מחרון אפך על עמך ישרא׳ וענהו הא׳: כי אויל עמי. כי אילו היו חכמים ומכירי׳ הדרך הטובה וידעו אותי כי אני המטיב להם והמריע לפי מעשיהם לא היו רואין נס ושומעים קול שופר: בנים סכלים. לפי שנקראו בני האל כמו שאמר בנים אתם ליי׳ אלהיכם ואמר אלה הבנים סכלים המה ולא נבונים המה כלומר תבונתם וחכמתם אינה נחשבת תבונה וחכמה אלא סכלות כיון שלא ידעו את יי׳ כמו שאמר במקום אחר הנה בדבר יי׳ מאסו וחכמת מה להם וכן אמר ישעיהו הנביא ובילדי נכרים ישפיקו והחכמה השלמה אינה כי אם עם תורת יי׳ כמו שאמ׳ כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמי׳ ואחר שאינם יודעים את יי׳ ולא עושי׳ מצותיו חכמתם היא ערמה ותחבולה להרע לא להטיב הבל התורה מלמדת את האדם לעשות הטוב והישר: ראיתי. אמר הנביא ראיתי בנבואה את הארץ: והנה תהו ובהו. כתרגומו צדיא וחרובא כיון שהיא שממה ואין יושבין עליה הרי היא כתהו ובהו כמו בתחלת בריאתה שנ׳ והארץ היתה תהו ובהו: ואל השמים. כמו ואת השמי׳ וכן אספרה אל חק כמו אספר׳ את חק וירדפו אל מדין כמו את מדין והדומי׳ להם ויונתן הוסיף הבטתי אסתכלית לשמיא וכל זה דרך משל מרוב הצרה כאילו קדרו השמי׳ ורעשו ההרי׳ והגבעות וכן ועוף השמים נדדו אמר דרך הפלגה מרוב חרבן הארץ כלו השופות משם ולא יעופו באותה הארץ: ראיתי. התקלקלו. ענין קלקול ידוע בדברי רז״ל ואדוני אבי ז״ל פי׳ ענין קלות כלומ׳ רעשו מרוב קלותם כי כבדותם יעמידם: ראיתי. אין האדם. האדם שהיו בארץ אינם והם ישרא׳: ראיתי. הכרמל. הכרמל שהוא מקום תבואה ועץ פרי ראיתי אותו כמו המדבר: עריו. סמך הערים לכרמל שאמר עריו לפי שהערים שבת היושב׳ בהם שדות וכרמים ועץ פרי והם נקראים בכלל כרמל: נתצו. ענין נתיצה והריסה ויונתן תירגם כמו הפוך בד״ה כמו שתרגם נכתו אולי היה לומד כן אבל אנחנו מצאנו נתצו התי״ו קודם לצד״י: כי כה אמר. וכלה לא אעשה. כמו שהבטיחם בתורה לא מאסתים ולא געלתים לכלותם: על זאת תאבל. תשחת וכן אבל תרום כשחת: על כי דברתי זמותי. כי מה שדברתי אל הנביאים כאשר חשבתי לא נחמתי עד הנה ולא אשוב ממנה עוד כי כאשר חשבתי ודברתי כן יהיה על זאת ראוי שתאבל הארץ: וקדרו השמים. זה דרך משל לרוב הצרה כמו שפירשנו: מקול

מקול פרש ורמה קשת. לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ורומה קשת יורה החצים בקשת אמר כשישמעו קול הפרשים והקשתות שיהיו מחנה רב וישמעו קולם מרחוק יברחו ויבאו מהערים להסתר במקומות הגבוהים: בורחת כל העיר. בורחים כל אנשי העיר וכן אמר וכל הארץ באו מבריחה והדומין לו ואינו אומר על עיר מיוחדת באמרו כל העיר אלא רוצה לומר כל אנשי עיר ועיר: באו בעבים. במקומות הגבוהים בעבים על דרך הפלגה או פירוש בעבים ענין עובי רוצה לומר ביערים העבים והמסובכים באילנות להסתר שם וכן תירגם יונתן עלו למערק בחורשיא ותרגום יער חורשא: ובכפים עלו. בסלעים תרגו' סלע כיפא: כל העיר עזובה רוצה לומר כל עיר ועיר כמו שפירשנו לפיכך אמר ואין יושב בהן איש: ואת שדוד. ת' שהוא חסר כ"ף הדמיון עניינו ואת כ כשדוד ואין צורך לכל זה כי לכנסת ישראל ידבר פעם לשון נקבה פעם לשון זכר וכל אחד מהן נכון כמו שפירשנו בפסוק ותעשי הרעות: מה תעשי. כשיבא לך השוד והשבר מה תעשי כלומר במה תנצלי כי תלבשי עתה שני ותתיאשי מן ה הפורענות ולא תחושי לרעה ה העתידה לבא עליך ולא תכנעי והיה לך להכנע מפני הש' וללבוש שקים כדרך הנכנע ושב מ מחטאתו לא תלבשי שני ולעדות עדי זהב כמו שאמר עליהם ישעיהו הנביא והנה ששון ושמח' הרג בקר ושחט צאן וגו' והיו אומרים עוד כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה שוט שוטף כי יעבור לא יבאנו וגו' הנה אתה רואה שהיו מתיאשים מן הפורענו' והמשילם גם כן לזונה כמו שפירשנו וכמו שדרך הזונה ללבוש בגדים נאים ולהתיפות ולקרוע בפוך עיניה כדי שיחשקו בה החושקים כן כנסת ישראל היתה מתדמה במעשה האומו' לעבוד את אליה' וללבוש כלבושיהם להתגדל ו ולהתפאר בפניהם בבגדי' נאים ובמרכבות נאות כדי שיאהבו אותה ויאמרו הרי היא כמונו ויאהבוה והנביא אומ' לה מאסו בך עוגבים נפשך יבקשו אמר להפך בא מה שחשבתם כי אתם סלקתם בטחונכ' מעלי ובטחתם באומו' והתדמיתם להם במעשיכ' כדי למצא חן בעיניה' ויהיו חשקי' בכם והנה מאסו בכם עד ש שיבקשו נפשותיכ' להרג ולאבד: תקרעי. כתרגומו תכחלין ואמר בלשון קריעה כי היא קורעת עיניה מרוב התמרחה לכחול אותם: עוגבים. חושקים וכן תירגם יונתן קצו בך רחמך וכן ותעגב על מאהביה והדומים לו בזה הלשון ענין חשק: כי קול כחולה. חולה שם תואר בפלס טובה מענין חיל כיולדה ומפרשו ואמ' דרך משל כי בת ציון תרים קול כמו האשה היושבת על משבר תחיל תזעק בחבליה ועוד הגדיל הענין והמשילה למבכירה והיא האשה היולדת ראשונה כי חבליה קשים מחבלי אשה אחרת ופירו' צרה שהיא צועקת צרה כמבכירה: תתיפח. מענין ויפח לקץ שהוא ענין הגיון תהגה ותהמה ותקונן על הרוגיה ואומרת אוי נא לי כי עיפה נפשי אמרה נפשי כנגד בת ציון אוי נא לי כי עיפה משכול הבער הגדול לרוב הורגים שמצאוני ות' דמשתטחא ופרסא ידהא אמרה ווי כען לי וענין תפרש כפיה תשבר ידיה כמו פרשה ציון בידיה כי כן דרך המצטער לפרש כפיו אחת באחת לרוב הצער: שוטטו. חפשו ובקשו והנה אמר דוד בספר תהלים נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ הנה כי היו בירושלם חסידים ועבדי האל ואיך אמר ירמיה אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה פירש אדוני אבי ז"ל כי ירמיה אמר בחוצות ירושלם ואמר ברחובותיה כי החסידים שהיו בירושלם היו מתחבאים בבתיהם ולא היו יכולים להתראות ברחובות ובחוצות מפני הרשעים ורז"ל פירשו כיון שנהרגו ע"י אויבים אף על פי שהיו רשעי' וחייבי מיתה נתכפר להם במיתתן וקרי להו עבדיך וחסידיך: אם תמצאו איש. ר"ל איש טוב וגדול במעשים וכן הלא איש אתה וכן אם גבר דליה עובדין טבין: ואם חי יי'. כי ברוב הם נשבעים באלהים אחרים כמו שאמר וישבעו בלא אלהים ואם יהיה שישבעו בי להראות עצמן שהם יראי שמי ונשבעים בשמי לשקר הם נשבעים בשמי ואני היודע: יי' עיניך הלא לאמונה. אמר הנביא תמיה על זה הענין אמר דרך קריאה יי' עיניך הלא לאמונה כלומ' השגחתך בעולם הלא לאמונה כלומר לדבר קיים לא לדבר בטל והנה הכית אותם על מעשיהם הרעים ולא חלו כלומר לא כאבו ולא הרגישו בעצמם כי אתה המכה אותם בעונם אם כן מה הועילה השגחתך בהם ודומה למה שאמר לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו וכן מה שאמ' ישעיה הנביא על מה תכו עוד תוסיפו סרה: כליתם מאנו קחת מוסר. הבאתם עד קרוב לכליה אעפ"כ מאנו קחת מוסר ואם נביאיך מזהירים אותם חזקו פניהם מסלע ולא בשו מפניהם מאנו לשוב לאמונה ענין קיום כמו אמונה אומן במקום כאמן ות' יי' הלא גלי קדמך וגו' כבעמוד: ואני אמרתי. אמר הנביא נסיתי אותם בעניני התוכחה הקטנים והגדולים אמרתי כלומר חשבתי בעצמי כשהוכחתי העם ולא קבלו אמרתי אך דלים הם נואלו כי ברוב דלת העם אין להם דעת ובינה כמו הגדולי' לפי שהם כורמים ויוגבים וכל עסקיהם עבודת האדמה ולא יתעסקו בדברי מוסר ובתורה ובחכמה לפיכך לא קבלו תוכחת כי נואלו ואין להם דעת כי לא ידעו דרך יי' משפט אלהיהם: אלכה לי אל הגדולים. כי לפי שהם גדולים ועשירים ואינם מתעסקים במלאכה יש להם פנאי ללמוד תורה וחכמה וברוב הם בעלי מוסר ודעת ולמדו תורה ומשפט אלהיהם ואולי תועיל בהם תוכחתי כי יבינו וישכילו למה שאומר להם והנה כשדברתי עמהם יחדיו שברו על התורה אף על פי שידעוה נתקו עולה מעליהם ונתקו מוסרותיה ואמר יחדו ר"ל כולם מצאתים כן וכן תירגם יונתן ברם אינון כחדא מרדו וגו' כבעמוד: על

פרש ג' ב' קמץ וא' פתח וסימ' מקול פרש ורמה קשת · פרש וגלגל ורכב · פרש מעלה ולהב חרב · מצעיתא פתח: בפוך ג' וסימ' בפוך עיניה ראיזבל · מרביץ בפוך אבניך · כי תקרעי בפוך עיניך: הכיתה ג' מל ה'

מִקּוֹל פָּרָשׁ וְרֹמֵה קֶשֶׁת בֹּרַחַת כָּל־הָעִיר בָּאוּ בֶּעָבִים וּבַכֵּפִים עָלוּ כָּל־הָעִיר עֲזוּבָה וְאֵין־יוֹשֵׁב בָּהֵן אִישׁ: וְאַתְּי שָׁדוּד מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִּי־תַעְדִּי עֲדִי־זָהָב כִּי־תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי מָאֲסוּ־בָךְ עֹגְבִים נַפְשֵׁךְ יְבַקֵּשׁוּ: כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה כְּמַבְכִּירָה קוֹל בַּת־צִיּוֹן תִּתְיַפֵּחַ תְּפָרֵשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי־נָא לִי כִּי־עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים:

ה שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַםִ וּרְאוּ־נָא וּדְעוּ וּבַקְשׁוּ בִרְחוֹבוֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם־יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ: וְאִם חַי־יְהוָה יֹאמֵרוּ לָכֵן לַשֶּׁקֶר יִשָּׁבֵעוּ: יְהוָה עֵינֶיךָ הֲלוֹא לֶאֱמוּנָה הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא־חָלוּ כִּלִּיתָם מֵאֲנוּ קַחַת מוּסָר חִזְּקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע מֵאֲנוּ לָשׁוּב: וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ־דַּלִּים הֵם נוֹאֲלוּ כִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם: אֵלֲכָה־לִּי אֶל־הַגְּדֹלִים וַאֲדַבְּרָה אוֹתָם כִּי הֵמָּה יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם אַךְ הֵמָּה יַחְדָּו שָׁבְרוּ עֹל נִתְּקוּ מוֹסֵרוֹת:

לא' כתי' · ב' ל' · ט"י · יאת ק' · ג' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · לית ל' · ל' · ל' ומל · ל' · ל' · ג' מל' · ת' · תס' בסיפ' ר' · ב' שרי נוען · ט' בליש רפין

מִקָל פָרָשִׁין וְדַנְגְרִין בְקַשְׁתָּא גָלוֹ כָל יָתְבֵי אַרְעָא עָלוֹ לְמֵיעַרַק בְחוּרְשַׁיָא סְלִיקוּ לְאִיטַמְרָא בְכֵיפַיָא כָל קִירְוֵיהוֹן שְׁבִיקָן וְלֵית דְיָתִיב בְהוֹן אֱנָשׁ: וְאַתְּ הָא מִתְבַּזְזָא מָה אִית בִיךְ חֵיל לְמֶעְבַּד אֲרֵי אִיתְרְחֵצְתְּ עַל לְבָשֵׁי צִבְעֲנִין וְעַל דְמִיתַּקְנִין בְתִיקוּנִין דִדְהַב אֲרֵי תְּכַחֲלִין בִּצְרִידָא עֵינַךְ לְאַלְהָנָאָה תִיתַּקְנִין קָצוּ בִיךְ רַחֲמַךְ מְקַטְלִיךְ בָּעַן: אֲרֵי קָל כִּמְעַדְיָא שְׁמָעִית עָקָא כְאִתְּתָא דְמַשְׁרְיָא לְמֵילַד בְּכוּר קָל כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן דְמִשְׁתַּטְחָא וּפַרְסָא יְדָהָא אָמְרָא וַוי כְעַן לִי אֲרֵי מְשַׁלְהְיָא נַפְשִׁי מִן קֳדָם קַטּוֹלַי: הַלִּיכוּ בְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם וַחֲזוֹ כְעַן וּדְעוּ וּבְעוֹ בִרְחוֹבָהָא אִם תִּשְׁכְּחוּן גְּבַר דְלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין אִם אִית עָבֵיד דִין דִקְשׁוֹט בָּעֵי הֵימָנוּתָא וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן: וְאִם בִשְׁמָא דַיְיָ יְמַן בְּכֵן לְשִׁקְרָא אִינוּן מִשְׁתַּבְעִין: יְיָ הֲלָא גְלֵי קֳדָמָךְ לְאוֹטָבָא לְעָבְדֵי הֵימָנוּתָא רְשִׁיעַיָא אַלְקִיתָא יָתְהוֹן וְלָא תָבוּ שֵׁיצִיתָנוּן סְרִיבוּ לְקַבָּלָא אוּלְפַן אַתְקִיפוּ אַפֵּיהוֹן מִטִּינָרָא מְסָרְבִין לְמִתָּב: וַאֲנָא אֲמָרִית בְּרַם מְרַמְסְכְנִין אִינוּן אִיטַפְּשׁוּ אֲרֵי לָא אַלִּיפוּ לְמִדַּע אוֹרְחַן דְתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד דִין דִקְשׁוֹט קֳדָם אֱלָהֲהוֹן: אֵיהָךְ לִי לְוָת רַבְרְבַיָא וְאֶימַלֵּיל עִמְּהוֹן אֲרֵי אִינוּן אַלִּיפוּ לְמִדַּע אוֹרְחַן דְתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד דִין דִקְשׁוֹט קֳדָם אֱלָהֲהוֹן בְּרַם אִינוּן כַּחֲדָא מְרָדוּ מִן אוֹרַיְתָא אִיתְרְחַקוּ מִן אוּלְפָנָא:

וסימ' לך והכיתה את עמלק · והכיתה את בית אחאב · הלא לאמונה הכיתה אתם · ב' קדמאי מלרע: כל דבור אתו אתך אתם דגש במ"ט רפי' אותו אותך אותם וסימ' נמסר בסדר וירא:

רשי

ורומה. כמו רמה בים: באו בעבים. ביערות עבים מקום סיבוך קוצים להטמן: ובכיפים עלו. סלע מתרגם כיפא: כי תלבשי שני. להתנאות ולמצא רחמים לפני השודדים: תקרעי בפוך. לשון קריעה שהפוך נראה כ כמרחיב קרע העין כך שמעתי וגם מנחם לא חלק במחברת ק קרע: פוך. לשון כוחל: עוגבים. המשחקי' עם הנשים בבדרי מיני ניאוף כמו ותעגבה על פלגשיהם: נפשך יבקשו. מבקשים להרגך: כמבכירה. כאשה המבכרת תחלת ל לידתה: תתיפח. תייליל ותצעק גניחות קונפלייינט בלע"ז כמו ויפח חמס לשון דיבור: אוי נא לי. כך אומרת: יי' עיניך הלא הם. על בעלי אמונה להטיב ולמה נגרו א' בך ואין מבקש אמונה: הכיתה אותם. ולא כעסו חולים על המכה לשום אל לבם לשוב מרעתם: קחת. כמו לקחת: ואני אמרתי. הנביא אומר כן אך דלים הם מחכמה אלו שאני מדבר ע עמהם: נואלו. לשון אויל כתרגו' איטפשו: אלכה לי אל הגדולי'. ···· הם ישמעו אך לא הועילתי וגם המה יחדיו שברו עולו של הקב"ה מעליהם: אריה

על כן הכם. על שעברו על התורה מעליהם הכם אריה מיער המשיל האויב לאריה שיצא מן היער לטרוף ולזאב שיצא לעת ערב ובא סמוך ליסוב כדי לטרוף הנמצא יחידי ואינו בעל לב חזק כמו הנמר וכל שכן כאריה לפיכך ירא לצאת ברוב אלא לעת ערב לפיכך אמר זאב ערבות ואמר זאב ערבות ישדדם שלש נקוד על דרך החסר או הוא מבנין מרובע כמו ישודד מצבותיו ובא כמשפטו והוא הנכון האריה משל למלך כמו שהאריה מלך החיות הזאב משל לחיל ונמר לשרי החיל וכן תירגם יונתן מלך בתשיריתיה יסק עליהון וגו' כבעמוד וים מפרשים ערבות כמו במדבר בערבה ונמר שקד. כמו שוא שוקד שומר ענין השתדלות על הדבר וההתמדה בו: מהנה. ר"ל מהערים: אי לזאת אסלח לך.

מצנה ז' בקריא וסימ' ועשה מאחת מצנה. כל היוצא מצנה יטרף. ושמרון בחצי חטאתיך. והלשכות העליונות קצרות. אחת מצנה לא נעדרה. אחת מצנה לא נשברה. בחר לך אחת מהנה ואעשה לך ודה: ולא להם מל וסימ' נכסר בסדר ויקרא: ואכלתם ב' בקריא וסימ' והעם הזה עצים ואכלתם. ואכלתם חית

רשי

אריה. מלכות בבל: זאב. מלכות מדי: נמר. מלכות יון: יטרף. בארוס: זאב ערבות. לשון ערבה ושוחט זאב המדבר: שוקד. ממהר ומנחם חברו עם לשון שמירה כמו לשקוד על ד דלתותי ויש לשון אריבה: אי לזאת אסלח לך. בתמיה מאחר לזאת אסלח לך ומנחם פי' אי כמו אין אשר בניך עזבוני ו ואשביע אותם כל טוב: יתגודדו. יתקבצו גדודים: סוסים מיוזנים משכים היו. כסוסים אלו המיוזנים בקושי אבר תשמיש בכל בקר היו משכים לאור בקר הוא ב בהשכמה: יצהלו. לשון זה נופל על הסוסי' מקול מצהלות אביריו לשון צהלה אכווישמ"יכט בלע"ז: בשורותיה. לשון מישור ומנחם חברו לשון חומה עם אדלג שור אך לא יתכנו כ נטישות ב"ם בלע"ז שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם ה המישור ואני אומר שרותיה לשון שורות הכרם ויש בשרותיה בקירוהא ונטישותיה בירניתהא: ויאמרו לא הוא. לא מן קדמוהי אתא עלנא טבתא: והנביאים יהיו לרוח. כתרגומו ונביאי שקרא יהון ל ללמא כלומ' הנבואה הנבאים לנו נביאי

עַל־כֵּן֩ הִכָּ֨ם אַרְיֵ֜ה מִיַּ֗עַר זְאֵ֤ב עֲרָבוֹת֙ יְשָׁדְדֵ֔ם נָמֵ֤ר שֹׁקֵד֙ עַל־עָ֣רֵיהֶ֔ם כָּל־הַיּוֹצֵ֥א מֵהֵ֖נָּה יִטָּרֵ֑ף כִּ֤י רַבּוּ֙ פִּשְׁעֵיהֶ֔ם עָצְמ֖וּ מְשֻׁבוֹתֵיהֶֽם׃ אֵ֤י לָזֹאת֙ אֶֽסְלַֽוֹחַ־לָ֔ךְ בָּנַ֣יִךְ עֲזָב֔וּנִי וַיִּשָּׁבְע֖וּ בְּלֹ֣א אֱלֹהִ֑ים וָאַשְׂבִּ֤עַ אוֹתָם֙ וַיִּנְאָ֔פוּ וּבֵ֥ית זוֹנָ֖ה יִתְגּוֹדָֽדוּ׃ סוּסִ֥ים מְיֻזָּנִ֖ים מַשְׁכִּ֣ים הָי֑וּ אִ֛ישׁ אֶל־אֵ֥שֶׁת רֵעֵ֖הוּ יִצְהָֽלוּ׃ הַֽעַל־אֵ֥לֶּה ל֛וֹא אֶפְקֹ֖ד נְאֻם־יְהוָ֑ה וְאִם֙ בְּג֣וֹי אֲשֶׁר־כָּזֶ֔ה לֹ֥א תִתְנַקֵּ֖ם נַפְשִֽׁי׃ עֲל֤וּ בְשָׁרוֹתֶ֙יהָ֙ וְשַׁ֔חֵתוּ וְכָלָ֖ה אַל־תַּעֲשׂ֑וּ הָסִ֙ירוּ֙ נְטִ֣ישׁוֹתֶ֔יהָ כִּ֛י ל֥וֹא לַֽיהוָ֖ה הֵֽמָּה׃ כִּי֩ בָג֨וֹד בָּגְד֜וּ בִּ֗י בֵּ֧ית יִשְׂרָאֵ֛ל וּבֵ֥ית יְהוּדָ֖ה נְאֻם־יְהוָֽה׃ כִּֽחֲשׁוּ֙ בַּֽיהוָ֔ה וַיֹּאמְר֖וּ לוֹא־ה֑וּא וְלֹא־תָב֤וֹא עָלֵ֙ינוּ֙ רָעָ֔ה וְחֶ֥רֶב וְרָעָ֖ב ל֥וֹא נִרְאֶֽה׃ וְהַנְּבִיאִים֙ יִהְי֣וּ לְר֔וּחַ וְהַדִּבֵּ֖ר אֵ֣ין בָּהֶ֑ם כֹּ֥ה יֵעָשֶׂ֖ה לָהֶֽם׃ לָכֵ֗ן כֹּֽה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י צְבָא֔וֹת יַ֚עַן דַּבֶּרְכֶ֔ם אֶת־הַדָּבָ֖ר הַזֶּ֑ה הִנְנִ֣י נֹתֵן֩ דְּבָרַ֨י בְּפִ֜יךָ לְאֵ֗שׁ וְהָעָ֥ם הַזֶּ֛ה עֵצִ֖ים וַאֲכָלָֽתַם׃ הִנְנִ֣י מֵבִיא֩ עֲלֵיכֶ֨ם גּ֧וֹי מִמֶּרְחָ֛ק בֵּ֥ית יִשְׂרָאֵ֖ל נְאֻם־יְהוָ֑ה גּ֣וֹי ׀ אֵיתָ֣ן ה֗וּא גּ֤וֹי מֵעוֹלָם֙ ה֔וּא גּ֚וֹי לֹא־תֵדַ֣ע לְשֹׁנ֔וֹ וְלֹ֥א תִשְׁמַ֖ע מַה־יְדַבֵּֽר׃

על כן מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא מחורשא וי ויקטילינון עממיא דתקפין כדיבי רמשא יבזזונון שלטונין דחסינין כנמרא כמנין על קרויהון כל דיפוק מנהון יתקטיל ארי סגיאין מרדיהון תקיפין תיובתהון ונביא אימר ליה כנישתא דישראל על איד אישבוק לכון אנא קריתי לכון בנין ואינון שבקו פולחני ומקיימין בשום טעותא עוד שבעית יתהון טובא ואינון תבו למיהוי זנאין ובית נפקת ברא מסתיעין: סוסון אגירסין אחרין הוו גבר על איתת חבריה מצוותין: העל אילין לא אסער לאיתאה עליהון בישתא אמר יי ואם מן עמא דכדי עובדוהי לא איתפרע מנהון כרעותי: סקו בקרוהא וחבילו וגמירא לא תעבדון פגרו בירניתהא ארי לא רעוא קדם יי בהון: ארי שקרא שקרו במימרי בית ישראל ובית יהודה אמר יי: כדיבו במימרא דיי ואמרו לא מן קדמוהי אתיא עלנא טבתא ואף לא תיתי עלנא בישתא ודקטלין בחרבא ובכפנא לא ניחזי: ונביי שקרא יהון ללמא ונבואת שקריהון לא תתקיים דא פורענותא תתעבד מנהון: בכן כדנן אמר יי אלהים צבאות חלף דאתנביתון ית פתגמא הדין הא אנא יהיב פתגמי נבואתי בפומך תקיפין כאישתא ועמא הדין חלשין כקשא ויקטלינון: הא אנא מיתי עליכון עם מרחיק בית ישראל אמר יי עם תקיף הוא עמא דמעלמא הוא עמא לא תידע לישניה ולא תשמע מה דימליל:

השדה: ולא תשמע ד' דסמיכי בקריא' וסימ' לא תאבה לו ולא תשמע אליו. ואם יפנה לבבך ולא תשמע. והני בביא עליכם גוי ממרחק. עד אנה יי' שועתי דתריסר:

מלת אי לשון קריאה והוא הפוך בלשון ערבי יא מה טובה יש בך שאומר לזאת אסלח לך כלומר בעבור זאת הטוב' ואיננו מוצא בך טובה רק רעות רבות בניך עזבוני וגו' והקריאה כנגד ירושלם: ואשביע אותם וינאפו. על דרך וישמן ישורון ויבעט: יתגודדו. יתקבצו גדודים ולא ישובו איש מחברו וכן תירגם יונתן מסתייעין: סוסים מוזנים. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד ואותיות אהו"י מתחלפות והוא כמו הפוך מזונים מן מזון אמר הנה הם כמו הסוסי' שנתנו להם מזון רב בלילה והם שבעים בתאותם בבקר יצאו ויצהלו וצהלתם היא נתינת קולם ובשמחה א אורי"ליר בלע"ז כן הם ינאפו בלילה עם נשי רעיהם וימלאו תאותם ובבקר יוצאים שמחים מתהללים ברעתם: ואל אשת רעהו. בעבור אשת רעהו: משכים. שם וכן כטל משכים הולך כלומר בהשכמה בבקר: העל אלה. אם על אלה הרעות לא אפקוד אי אפשר שלא א אענישם על הרעות הגדולות האלה וכפל הענין במלות שונות ואמר: ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי. ונפשו הוא והוא נפשו וכן נשבע יי' בנפשו כמו בי נשבעתי ויונתן פי' בנפשי כלומ' ברצוני תרגם ואם עמא דכדין עובדיהון לא אתפרע מ מנהון כרעותי: ואם בגוי אשר כזה. זה עם וי"ו השמוש ואם והבאים אחר זה בפרשיות ה האחרות אם בלא וי"ו השמוש בגוי שיהיה כזה העם או פירוש אם בגוי אשר כזה מעשיהם כ כתרגומו: עלו בשרותיה. בחומותיה תרגם חומה שורא והכוי לירושלם והצווי עלו ושחתו כנגד האויבים ויונתן תירגם בשרותיה בקרוהא: הסירו נטישותיה. הם שיני החומה ויונתן תירגם כמו ארמנותיה בירניתהא: כי לא ליי' המה. עתה כבר היו ליי' שאמר ונגנותי על העיר הזאת

שקר במשו של הב"ה דבריהם יהפכו להבל: והדיבר. של קדושה שהם אומרים לנו בשם הקדוש ב"ה אינו בהם: כה יעשה להם. הנביא אומר לאומרים זאת כה יעשה להם כאשר אמר יי' לי ומה אמר יען דברכם את הדבר הזה וגו': ואכלתם. ותאכל אותם: איתן. תקיף: גוי מעולם הוא. מימי קדם התחיל למרוד בו ברוד הפלגה בארץ שנער: אספתו

להושיעה אבל עתה אין חומותיה ליי' שיגן עליהם כי עם העיר עזבוהו והוא עזבה והתירם לאויב ויש מפרשי' הסירו נטישותיה כמו ואת הנטישות הסר התז שהם סעיפי האילנות המתפשטים ובאמרו וכלה לא תעשו אינו אומר על החומה שהרי נתצוה כלה כמו שאמר ואת חומות ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים אלא פי' וכלה לא תעשו בעם: כי בגוד. לפיכך תקחו נקמתי מהם וצריך אני מצוה לכם שתשחיתום כי הם בגדו בי: כחשו ביי' ויאמרו לא הוא. פירוש לא הוא שיביא עלינו ויראה בתשובינו ואם נעשה כחשבנו לא תבא עלינו רעה בעבור זה וחרב ורעב לא נראה אף על פי שמפחידין אותנו נביאיו על זה שקר הם אומרים כי לא תבא להם נבואה מאת האל כי הוא אינו רואנו ואינו יודענו ועל הדרך הזה תירגם יונתן כדיבו במימר' דיי' ואמרו וגו' כבעמוד: והנביאים. הנביאים שמטעים אותם ואומרים שלום יהיה לכם יהיו לרוח כלומר כמוץ לפני רוח: והדבר אין בהם כלומר רוח הקדש אין בהם. כיון שהדבר אין בהם איך ידעו הם כך וכך אלא שהם שומכין בחלומותיהם או בקסמיהם ומבטיחים העם לטוב כדי שימצאו חן בעיניהם כשמיפין להם מעשיהם ואומרים לא תבא עליכם רעה ובעונם זה יכלו ויהיו לרוח: כה יעשה להם. על דרך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כלומ' כך וכך רעה יעשה להם ויש ונביי שקרא יהון וגו' כבעמוד: לכן כה אמ'. את הדבר הזה. שאתם אומרים עלי לא הוא ולא נבואתי והנה דברי מגיעים אליך הנני נותן דברי בפיך והעם הזה עצים ואכלתם ובזה יכירו כי נבואתי מגעת אליך שיתקיימו עליהם דברי לרעה כמו שאתה אומר ויהיו דבריך להם כמו האש לעצים שתאכל אותם ומה שאמר דברכם כמדבר כנגד העם ואמר בפיך כמדבר כנגד הנביא הרי הוא כאומר אמור להם יען דברכם את הדבר הזה כי הנני נותן דברי בפיך לאש והעם הזה עצים ואכלתם ויונתן פירש דברכם כנגד הנביאים שתרגם חלף דאתנביתון ית פתגמא הדין: הנני מביא. בית ישראל: קריאה. ממרחק. כי בבל היה רחוקה מארץ ישראל: גוי איתן. חזק שלא תוכל להלחם כנגדו: גוי מעולם הוא. מזמן רב הוא גוי זה חזק ושאר הגוים הם יראים אותו ולא תוכל להעזר עם גוי זולתו: גוי לא תדע לשונו. ולא תבין מה יאמר וזה יותר קשה מאויב שמבין אדם לשונו וכן אמר בתורה בקללות גוי אשר לא תשמע לשונו: ולא תשמע. ולא תבין והענין כפול במלות שונות: אספתו

אשפתו. כי חצי האשפה ימיתו כל מי שיגעו בהם וכאילו כלם קבורים באשפה ואמר כקבר פתוח שמוכן להשליך בו המתים: כלם גבורים. כי הם מלומדי מלחמה ואין לכם מפלט להנצל מידם: ואכל. לחמך כלל כל מאכל והאכילה הנזכרת בפסוקים אכילה היא איבוד המאכל וים אכילת החרב כמו שתרגם יונתן ויבזון אוצרך וגו׳ כבעמוד: ירושש. ענין רש ושבר וענין הריסות נופל גם כן בהריסת הערים כמו כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות: בחרב. בעת החרב או טעם בחרב למעלה לבניך ולבנותיך כאילו אמר יאכלו בניך ובנותיך בחרב ומה שאמר בניך ובנותיך כי כמו כן יאכל האבות אלא שאמר בתורה ואכל פרי בטנך וזה להכאיב נפש האבות שישחטו בניהם לעיניהם והם הקטני׳ שמתים בעון אבותם: גם בימים ההמה. כשיבא האויב ויאכל זה וזה כמו שכתו׳ לא אעשה אתכם כלה כי אתן בלב האויב להשאיר לכם פליטה: והיה כי תאמרו. מדבר כנגד העם כמו שדבר עד הנה. ושב לדבר כנגד הנביא שיענה לשם תשובת השאלה כאשר ע עזבתם וגו׳ והשאלה והתשובה תהיה אחר שיבא האויב ויגלה העם: כן תעבדו זרים. מדה כנגד מדה אתם עבדתם אלהי נכר בארצכם תעבדו עם נכר בארץ לא לכם: הגידו. אומר לכל השומעי׳ דברו שיאמרו להם זאת התוכחה דבר חול גבול הים: שמעו נא. מבואר הוא: האותי. איך לא תיראו מפני והנה יש לי שני עדים שלא תוכלו להכחיש כי האחד הוא בכלל העולם והאחד הוא בכם לברכם אשר הוא בכלל העולם הוא דבר הים כי בראשית בריאת העולם היו המים מכסים הארץ כולה כי כן היה טבעם אחר כן אמרתי שיקוו המים על מקום אחד ותראה היבשה והנה ב בהקוות המים שהיו על פני כל הארץ ל מקום אחד היו שופעים על המקום ההוא כגבים כמו כד והיה להם לפי טבעם לרדת ו ולהתפשט על פני כל הארץ כ כבתחלה אלא שאני אמרתי לו עד פה תבא ולא תוסיף והאמיר׳ היא הרצון ושמתי החול על שפתו גבול לו שלא יעברנהו ו והנה החול אין חומה גבוה ש שתעמוד בפני המים ולא עוד אלא שגלי הים מתגעשי׳ והומין ובאים עד השפה כאילו יעברו עליה כפי טבעם ולא יוכלו לפי שאני שניתי טבעם בזה ובזה תוכלו להכיר כי אני משגיח ב בתחתונים ועושה בהם כרצוני ואיך לא תיראו אותי ולא תחילו מפני ולא תעלו בדעתכם שאני יכול לעשות בכם כרצוני אם תעברו מצותי אם כן ראוי ל

רשי

אשפתו. מקום כריתת החצים: ירושש ערי מבצריך וגו׳. הרי זה מקרא מסורס ירושש בחרב את ערי מבצריהם אשר אתה בוטח בהנה ירושש ימסכן: בחרב. על ידי נייסות וכן הוא אומר וחרב לא תעבור בארצכם: האותי לא תראו. הלא הים שאינו דואג מפני ה הפורענו׳ ואינו מצפה לקיבול שכר ירא מ מפני ואינו עובר ה הגבול אשר שמתי ס סביביו: תחילו. לשון פחד: ויתגעשו גליו. ומרומם לעבור הגבול ולא יוכלו לעבור: והמו גליו. שאון קול גדול: ולא יעברנהו. הגלי׳ לא יעברו הגבול: יורה ומלקוש. כתרגו׳ בכיר ולקיש: שבועות חוקות קציר. שבעה שבועו׳ שחקק לנו בהם שתי חקות קציר חק העומר וחק שתי הלחם: ישמר לנו. שיהא הקציר בזמנו: הטו אלה. הטו החקות האלה מעליכ׳ שאינו שומרם לכם ואתם כלים כ ברעב: ישור

אשפתו ג׳ בקריא׳ וסי׳ אשפתו כקבר פתוח. אשרי הגבר אשר מלא אשפתו. הביא בכליותי בני אשפתו: פתוח ד׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר חקה: בוטח ג׳ וסי׳ לחטא. אשר הוא יושב בוטח. אשר אתה בוטח בהנה בחרב: חק עולם ה׳ בקריא׳ וסי׳ ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו. כל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם. והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה. והיתה לאהרן ולבניו ואכלוהו במקום קדוש. האותי לא תיראו נאם יי׳ ואם מפני. ו״א בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: שבועות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ שבעת חקת קציר ישמר לנו. שבועי שבעות להם. חג שבעות ימים דיחזקאל. שבועות מצות אומר. קדמא חס׳:

אשפתו כקבר פתוח כלם גבורים: ואכל קצירך ולחמך יאכלו בניך ובנותיך יאכל צאנך ובקרך יאכל גפנך ותאנתך ירשש ערי מבצריך אשר אתה בטח בהנה בחרב: וגם בימים ההמה נאם יהוה לא אעשה אתכם כלה: והיה כי תאמרו תחת מה עשה יהוה אלהינו לנו את כל אלה ואמרת אליהם כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נכר בארצכם כן תעבדו זרים בארץ לא לכם: הגידו זאת בבית יעקב והשמיעוה ביהודה לאמר: שמעו נא זאת עם סכל ואין לב עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו: האותי לא תיראו נאם יהוה אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברנהו: ולעם הזה היה לב סורר ומורה סרו וילכו: ולוא אמרו בלבבם נירא נא את יהוה אלהינו הנתן גשם יורה ומלקוש בעתו שבעות חקות קציר ישמר לנו: עונותיכם הטו אלה וחטאותיכם מנעו הטוב מכם: כי נמצאו בעמי רשעים

בית אזיניה כקברא פתיח כולהון גיברין: יבוז חצדך ומיכלך יקטלון בנך ובנתך ישבי ענך ותורך יבוז פירי גופנך ותינך יפגר קרוי ארעך כריכתא דאת רחיץ לאישתזבא בהון מן קדם דקטלין בחרבא: ואף ביומיא האינון אמר יי׳ לא אעביד עמכון גמירא: ויהי ארי תימרון חלף מה עבד יי׳ אלהנא לנא ית כל אילן ותימר להון כמה דשבקתון פולחני ופלחתון לטעוות עממיא בארעכון כן תשתעבדון לעממיא פלחי טעוותא בארעא דלא דילכו׳: חוו דא בבית יעקב ובשרוהא בדבית יהודה למימר: שמעו כען דא עמא טפשא ולית ליה לב דעינין להון ולא חזן אודנין להון ולא שמעין: המן קדמי לא תידחלון אמר יי׳ אם מן קדם מימרי לא תזועון דשויתי חלא תחומא לימא קיים עלם ולא עדי ליה ומטרפין ולא אכלין והמן גלוהי ולא עדן ליה: ולעמא הדין הוה לב סטי ומריד על דסטו מבתר פולחני גלו: ולא אמרו בלבהון נדחל כען קדם יי׳ אלהנא דמחית מטר בכיר ולקיש בעידניה דבזמן קיים שבועיא דבזמן חצדיא נטר לנא: חוביכון גרמו אילן לכון וחטאיכון מנעו טובא מינכון: ארי אישתכחו בעמי חייבין

לקרוא אתכם עם סכל ואין לב שלא תבינו זה או אם תבינו ויש לכם לב להבין אם כן לבבכם סורר ומורה שאתם מכירים וכופרים כי אנכי שמתי בכם עד כי בעשותכם רצוני אני נותן גשמיכם בעתם יורה במרחשון ומלקוש בניסן ונתנה הארץ את יבולה ועץ השדה יתן פריו ובימי הקציר לא ירד לכם מטר וזהו שאמר שבעות חקות קציר ישמור לנו ובהיותכם מיוחדים בין שאר האומות בזאת הברכה איך לא תשימו זה על לב כי אני משגיח עליכם ואיך תכחשו בי ותאמרו לא הוא ואם תאמר למה לא נתן להם לעדים האותות והמופתים הכתובים כמו קריעת ים סוף והירדן וזולתן משנוי הטבע שאי אפשר להם מבלתי מכוון ומשגיח הופך הטבע כרצונו כאמר כי כל האותות והמופתים יוכלו להכחיש בהם אם ירצו כי לא היו אלא פעם אחת בזמן אחר ואותם שלא היו בזמן ההוא יוכלו להכחיש בהם אם יהיו כופרים בתורה אבל זה העד היות החול גבול לים הוא חק עולם לא סר ולא יכזב כל ימי היות עולם ובזה לא יוכלו להכחיש שהרי רואים בעיניהם ושומעים באזניהם רואים בואת גלי הים עד השפה ולא יעברו החול שהוא שפה לים ושומעים התגעשות הגלים והמייתם כאילו בבואם יעברו הכל ויכסו פני הארץ זה דבר שלא יוכל אדם להכחיש: תחיל. מן חיל כיולדה: יעברנהו. הנון נוספת כמו כל היום יברכנהו: ויתגעשו. גליו שאומר בסוף. ויעברנהו גם כן בנון נוספת: ולעם. סרו וילכו. סרו מהדרך הטובה והלכו להם במרדות לבם ות״י על דסטו מבתר פולחני גלו: ולא אמרו. נירא נא. בנון נא נקראת רפה אע״פ שמלת נירא נקראת מלעיל: הנותן גשם. ואחר כך פי׳ יורה ומלקוש בעתו אבל למה שכתב ויורה בוי״ו השמוש הנותן גשם בשאר עתי השנה לצורך הגנות ולשתו׳ ולשאר צרכי האדם והבהמו׳ ונתן גם כן יורה ומלקוש לצורך התבואה כל אחת בעתו: שבועו׳ חקות הקציר ישמור לנו. אותם שבועות מחקות קציר ישמור לנו שלא ירד מטר בימי הקציר שלא יפסיד הקציר וזהו חק הקציר ושמשמו וגם שתהיה רוח טובה נושבת בימי הקציר לזרות ולהבר הוא חק הקציר ומשפטו גם כן לפיכך אמר חקות ומה שאמר שבועות ולא אמר ימי הקציר לפי שאנו סופרים שבעה שבועות עד חג השבוע׳ לפיכך תלה ימי הקציר בשבועות ות״י בזמן קיים שבועיא דבזמן חצדיא נטר לנא: עונותיכם. והיה לכם לאמר בלבבכם כי אלה הרעות הבאות עליכם עונותיכם הטו אתכם שהרי כשהייתם עושים רצון האל היה נותן לכם גשם בעתו ובל דבריכם באים על הנכונה אם כן מי מנע הטוב מכם ומי הביא עליכם הרע אלא עונותיכם וחטאתיכם: כי נמצאו. ישור כשך יקושים. יביט כל אחד בדרכי אם יעבור אדם שיגזלו ממנו מה שעמו ויביט כאדם המכין יקושי׳ ומציב משחית ללכד העופות כן יביטו הם וידאו ויארבו ויציבו משחית אנשי׳ ילכודו ולא עופות ומשחית יקרא הפח שלוכד העופות כן הם מציבים ומארבים מזה ומזה ללכד אנשי׳ ולגזול מהם מה שעמהם:

ישור

ישור: יארוב וכן למען סוררי לשון אסורכו ולא קרוב: כשך יקושים. כאשר ישוך היקוש שעושין ללכוד צביים ביער כשרגלו בא לתוכו והוא נושכו ומחזיקו ברגלו וללכוד וקורין לו פ״יד בלע״ז: הציבו משחית. ניכב״ל בלע״ז כן עושין אורבים על עיר או על דרך: הציבו. כמו מצב פלשתים: ככלוב. הוא מקום שמפטמין בו עופות וכן תירגמו יונתן בבית פיטמא ובלע״ז פר״נק: עשתו: לשון עשת שן גוף עב ובלע״ז איספי״סירט: עברו דברי רע. אם באת רעה או עבירה לידם לא נשו מתנה אלא עברו בה ועשאוה: לא דנו דין יתום. למען יצליחו: שמה. תמהון: ושערורה. דבר מגונה לכל ומהו דבר התמהון הנביאי׳ נבאים שקר ואומרים הוו גוזלין ואונסין והכהנים שהם שופטי העם ונוגשיהם ירדו את העם על ידי הנביאי׳ כלו׳ לאחריהם כמו והמלך עובר וכל העם עוברים על ידו ר דוד אחריו אף כאן על ידיהם אחריהם לעשות כדברי הנביאי׳: העיזו בני בנימין. ללכת לעריכם לשמור מבצריכם: בית הכרם. שם מקום הוא: שאו משאת. נס להקבץ ולהלחם על נפשכם: הנוה והמעונגה דמיתי. החרבתי תרגמו יונתן לשון ונדמו נאות השלום כרמתה אשקלון: רעי׳ ועדריהם. משל הוא מלכים וחיילותיהם: רעו. אכלו: את ידו. את מקומו סביביו: קדשו. זמנו: אוי לנו. לעת פנות היום: כי פנה היום. כאשר פנה לעת ערב הביאו האור בבית המקדש: כרתו

כוה ה׳ וסימ׳ הנמצא כזה איש אשר רוח. והיה כזה יום מחר. אם בגוי אשר כזה. ותרין חברוהי: משאת
ג׳ בקריא וסימ׳ ועל בית הכרם שאו משאת. נוגי במועד. ויתן משאת ביד המלך. וחד ומשאת ויתן לו

יִשּׁוּר כְּשַׁךְ יְקוּשִׁים הִצִּיבוּ מַשְׁחִית אֲנָשִׁים יִלְכֹּדוּ׃ כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה עַל־כֵּן גָּדְלוּ וַיַּעֲשִׁירוּ׃ שָׁמְנוּ עָשְׁתוּ גַּם עָבְרוּ דִבְרֵי־רָע דִּין לֹא־דָנוּ דִּין יָתוֹם וְיַצְלִיחוּ וּמִשְׁפַּט אֶבְיוֹנִים לֹא שָׁפָטוּ׃ הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃

שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה נִהְיְתָה בָּאָרֶץ׃ הַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַשֶּׁקֶר וְהַכֹּהֲנִים יִרְדּוּ עַל־יְדֵיהֶם וְעַמִּי אָהֲבוּ כֵן וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְאַחֲרִיתָהּ׃ הָעִזוּ בְּנֵי בִנְיָמִן מִקֶּרֶב יְרוּשָׁלִַם וּבִתְקוֹעַ תִּקְעוּ שׁוֹפָר וְעַל־בֵּית הַכֶּרֶם שְׂאוּ מַשְׂאֵת כִּי רָעָה נִשְׁקְפָה מִצָּפוֹן וְשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ הַנָּוָה וְהַמְּעֻנָּגָה דָּמִיתִי בַּת־צִיּוֹן׃ אֵלֶיהָ יָבֹאוּ רֹעִים וְעֶדְרֵיהֶם תָּקְעוּ עָלֶיהָ אֹהָלִים סָבִיב רָעוּ אִישׁ אֶת־יָדוֹ׃ קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ מִלְחָמָה קוּמוּ וְנַעֲלֶה בַצָּהֳרָיִם אוֹי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם כִּי יִנָּטוּ צִלְלֵי־עָרֶב׃ קוּמוּ וְנַעֲלֶה בַלָּיְלָה וְנַשְׁחִיתָה אַרְמְנוֹתֶיהָ׃

בִּנְכְלִין אַשְׁרִין וּמְזַכִּין כְּלְבוּשׁ צַיָּדִין דְּמָחֵי וְקָטִיל מִתְעַשְּׁתִין לְחַבָּלָא נַפְשִׁין קָטְלִין׃ כְּבֵית פַּטְמָא דְּמָלֵי עוֹפָא כֵּן בָּתֵּיהוֹן מְלָן נִכְלִין עַל כֵּן סַגִּיאוּ וַעֲתִירוּ׃ עֲתָרוּ אַף קְנוֹ נִכְסִין אַף עֲבָרוּ עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא עֲבָדוּ דְּבִישׁ דִּין דִּקְשׁוֹט לָא דַיְינִין וְאִלּוּ הֲווֹ דַיְינִין דִּין יַתְמָא הֲווֹ מַצְלְחִין וְדִין חֲשִׁיכַיָּא בִּקְשׁוֹט לֵית אִינוּן דַּיְינִין׃ הַעַל אִילֵּין לָא אֶסְעַר לְאַיְתָאָה עֲלֵיהוֹן בִּישָׁא אֲמַר יְיָ אִם מִן עַמָּא דִּכְדֵין עוֹבָדוֹהִי לָא אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן כִּרְעוּתִי׃ תְּהִימָה וּשְׁנוּ הֲווֹ בְּאַרְעָא׃ נְבִיֵּי שִׁקְרָא מִתְנַבַּן שְׁקַר וְכַהֲנַיָּא מְסַיְּעִין עַל יְדֵיהוֹן וְעַמִּי רְחִימוּ כֵן וּמָה תַּעַבְדוּן לְסוֹפָא׃ גְּלוֹ בְּנֵי בִנְיָמִן מִגּוֹ יְרוּשְׁלֵם אֲרֵי קָל צְוָחַת קְרָבָא אִשְׁתְּמַעַת בְּאַרְעָא וְעַל בֵּית בִּקְעַת כַּרְמַיָּא זְקָפוּ עַמְמַיָּא סִמְוָתָא אֲרֵי בִישְׁתָא אִסְתְּכִיאַת מִצִּפּוּנָא וּתְבִירָא רַבָּא׃ וְאַתְּ וּמְפַנַּקְתָּא אֵיכְדֵין קַלְקֵילַת יַת אוֹרְחָתִיךְ בְּכֵן בְּהִיתַת כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן׃ לַהּ יֵיתוּן מַלְכִין וּמַשִּׁירְיָתֵיהוֹן יִגְדּוּן עֲלַהּ מַשְׁכְּנִין סְחוֹר סְחוֹר וְסִיְּעִי גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ׃ זַמִּינוּ עֲלַהּ עָבְדֵי קְרָבָא קוּמוּ וְנִיסַּק בְּטִיהֲרָא וַוי לָנָא אֲרֵי פְנָא יוֹמָא אֲרֵי נְגַדוּ טוּלֵי רַמְשָׁא׃ קוּמוּ וְנִיסַּק בְּלֵילְיָא וּנְחַבֵּיל בִּרְנְיָתַהָא׃

ארוחה ומשאת: קומו ונעלה ג׳ בקריא וסימ׳ קומו ונעלה בצהרים. ודבתריה קומו ונעלה בלילה.
קומו ונעלה ציון אל יי׳. וחד קומו נעלה:

ישור יביט כמו אשורנו ולא קרוב כשך הוא מקור כמו כהפיח או תאר והוא כמו מניח מן וחמת המלך שככה שפירושו נחה ושך הוא פעל יוצא ושככה פעל עומד יקושים שם כמו מוקשים וי״ת ארי אשתכחו בעמי חייבין וגו׳ כבעמוד: ככלוב מלא עוף. כלוב כלי עשוי מנסרין מגדלין בהם עופות ומפטמין אותם שם וכן ת״י כבית פיטמא ודומה לו והכם כלוב קיץ סל עשוי מנסרים והמשילם לכלוב מלא עוף כמו שהכלוב מלאי׳ אותו עופות כפי מה שהוא וכותנים לתוכו מאכלם ומשקם ואוכלין שם תמיד כן בתי אלה הרשעים מלאים מרמה ר״ל ממון מקובץ במרמה ובאון ומתעדנין בו: על כן גדלו ויעשירו. על כן שבא להם ממון זה בלי עמל ויגיעה גדלו בנכסים והעשירו: שמנו עשתו. על דרך משל כמו וישמן ישורון ויבעט כלומר הרבו בנכסים גם יש בו קצת המליצה כי העשירים ברוב הם שמני׳ ודשנים עשתו זכו מן עשת שן כי השמן עור בשרו זך וכן תרגם יונתן עתרו אף קנו ניכסין: גם עברו דברי רע. לא דים בעשרם אלא הרבו לגזול ולחמול עד שעברו כל דברי איש רע כלומר יותר הרעו לעשות משאר אנשים רעים עד שעברו עליהם ברעתם ויונתן תרגם אף עברו על פתגמי אורית׳ עברו דבים דין יתום לא דנו ופי׳ דין יתום כלומ׳ משפט היתום והאדם החלוש שלא שפטו ולא לקחו משפטם מעושקיהם: ויצליחו. ואף על פי כן ויצליחו: ומשפט אביונים. כפל ענין במלו׳ שונות: העל אלה. פירושו כתרגומו העל אילין לא אסער וגו׳ כבעמוד: שמה ושערורה נהיתה. שמה ענין תימה כמו כאשר שממו עליך רבים כלומר דבר תימה הוא מה שנהיה בארץ מרעות שעושין ודבר טנוף ולכלוך וזהו פירוש שערורה ענין טנוף ולכלוך כמו התאנים השוערים וכתי׳ שמה תימה ויש נוסחאות תיימא והוא לשון כליון כמו מתם תיימי מיא בדברי רז״ל ותרגו׳ שערורה ושנו: הנביאים. עתה פי׳ מה היא השמה והשערורה שנהיתה בארץ נבאו בשקר לעם ויאמרו שלום יהיה לכם ובזה מטים העם לדרך רע: נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם. ענין לקיחה מן רדה הדבש כלומר יקחו השחד לעות המשפט יקחו אותם על ידיהם כרודה הדבש בידו שהוא טוב וערב וי״ת אותו ענין ממשלה מן כי הוא רודה לא תרדה בו ר״ל הכהנים רודים בעם על ידי הנביאים ומכותם ומטו׳ המשפט כרצונם: ועמי אהבו כן. ר״ל רוצים בכל זה לפי שהם מיפים להם מעשיהם הרעים: ומה תעשו לאחריתה. כלומר לאחרית שמה ושערורה שזכר כלומר אם השערורה יפה בעיניכם עתה מה תעשו לאחריתה כי תדעו כי מרה תהיה באחרונה: העיזו. הניסו כמו שלח העז מקנך אומר לבני בנימן שהם בירושלם אתם בנימן נוסו והניסו את אשר לכם מקרב ירושלם כל שכן משאר עריכם כי אפילו ירושלם תלכד ומה שאמר העיזו הוא דרך גוזמא כי אין להם מקום אנה ינוסו שם אלא כאומר אם יש לכם מקו׳ שתנוסו נוסו והניסו מקרב ירושלם כי גם היא תלכד וירושלם היתה ליהודה ובנימן ומה שאמר לבנימן ולא אמר ליהודה כאו׳ שנוהם על קרוביו תחלה כי הוא כואב עליה׳ יותר ממה שהוא כואב על אחרים והוא היה מענתות בארץ בנימן והם היו קרוביו בני משפחתו כמו שאמר לו עליהם כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך וי״ת העיזו גלו: ובתקוע תקעו שופר. תקוע שם מקום הוא שנאמר וישלח יואב תקועה ואמר דרך צחות ובתקוע תקעו לשון נופל על לשון כמו ועקרון תעקר ואמר תקעו שופר להניס העם אל העיר: ועל בית הכרם שאו משאת. מגדל שבונים בכרם אחד גבוה לשמור כל הכרמים אשר סביבותיו ואותו נקרא בית הכרם וכן הוא אומר ויבן מגדל בתוכו ואמר שישאו בו משאת שיראו הרחוקים להבא וינוסו ומשאת כמה משיאין משואות במשנה: נשקפה. נראתה ונגלתה עתה תבא: מצפון. היא בבל שהיא לצפון: הנוה והמעונגה דמיתי. פעל יוצא כמו אם היא מן הדגש דמיתיך רעיתי כלומר דמיתי בת ציון לאשה הנוה והמעונגה והנה אני רואה שיבאו עליה רועים ועדריהם להחריבה ופירוש הנוה האשה השוכנת בנוה שלה שוקטת ומעונגת ונוה תאר לנקבה בפלס רוה ורבי יהודה חיוג פירש הנוה כמו נאוה באלף מן נאוו לחייך בתורים ענין יופי ונוי וכן תרגם יונתן ומפנקא ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש דמיתי כרתי כמו נדמו עמי: אליה. המשיל המלכים הבאים אליה להחריבה לרועים והעדרים הם חייליהם ובאותם וכמו זה רבים במקרא והמשיל המלכים והמנהיגים לרועים והעם לצאן כמו הוי רועה אוילי וכתי׳ להם רועים כלבי והדומים להם וכתיב לא ייתון מלכים ומשריותהון: רעו איש את ידו. את מקומו וכן רועות על ידיהן כלומר מלך אחד או שר יצור על עיר או על ערים וכן האחר עד כלותם לכבוש את הארץ: קדשו עליה מלחמה. אומר איש לחברו מהרועים זמנו מלחמה על ציון כלומר אף על פי שרעו איש את ידו כולם זמנו עצמן למלחמה על ציון: קומו ונעלה בצהרים. ואמר בפסוק שאחריו קומו ונעלה בלילה זכר צהרים ולילה לפי שהם זמני הפגעים כמו שאמר מדבר באופל יהלך ומקטב ישוד צהרים אמרו בזמנים קשים להם עולה עליהם אמר הנביא אוי לנו כי פנה היום כלומר בצהרים שאומרים אויבנו לרעה הוא לנו ולא לטובה כי צהרים קשה לרוב החום ועת יפה לרוב האורה ואנחנו נקח מתנו הרע ולא הטוב כי לנו חשך היום זהו כי פנה היום כלומר האור פנה לו לדרכו והצללים הם נוגים ומתפשטים כי אין לנו אורה אלא חשכה: קומו ׳ ארמנותיה. שהם חושבים להשגב בהם נשחיתה אותם: כי

כיכה אמר יי' · כלומר מאת יי' היתה זאת כי הוא רוצה להשחיתה והעיר את רוחם לבא אליה וכאילו אמר להם כרתו עצה עצה כמו עץ והה"א תוכה לכינוי כי יהיה רפה אמר כרתו עצים לעשות מהם דיק ולשפוך סוללה על ירושלם והם האבנים שמשליכין בדיק וכרומה לו על העי' לכתוץ חומותיה ומגדליה ולדעת יונתן סוללה הוא תל גבוה שתרגמו סוללה

כרתו עצה: לא מפיק ה"א והוא לשון עץ שאין לשון כריתה נופל על העצה ועצה האמור כאן לשון הרבה עצים כמו דגה לשון דגים הרבה: העיר הפקד · שבאה פקודתה: כהקיר · לשון מקור: ביר · באר: כן הקרה רעתה: כן נובעת רעתם תמיד מוסיפים ומחדשים: חלי ומכה · על כן אייתיתי עלה מרע ומחא: הוסרי · קבלי מוסר: פן תקע

ישמע ו' וסימ' נמסר בישעיה סימ' ס': ואעידה ה' בקריא' וסימ' ואעידה בם את השמים ואת הארץ · ואעידה לי עדים נאמנים · על מי אדברה ואעידה · שמעי עמי ואדברה · שמע עמי ואעידה בך: מלאתי ג' וסי' ואת חמת יי' מלאתי · ואולם אנכי מלאתי כח · כי מלאתי מלים · בתרא מלתי כתיב: שלום שלום

כי כה אמר יהוה צבאות כרתו עצה ושפכו על ירושלם סללה היא העיר הפקד כלה עשק בקרבה: כהקיר בור מימיה כן הקרה רעתה חמס ושד ישמע בה על פני תמיד חלי ומכה: הוסרי ירושלם פן תקע נפשי ממך פן אשימך שממה ארץ לוא נושבה: כה אמר יהוה צבאות עולל יעוללו כגפן שארית ישראל השב ידך כבוצר על סלסלות: על מי אדברה ואעידה וישמעו הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב הנה דבר יהוה היה להם לחרפה לא יחפצו בו: ואת חמת יהוה מלאתי נלאיתי הכיל שפך על עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדו כי גם איש עם אשה ילכדו זקן עם מלא ימים: ונסבו בתיהם לאחרים שדות ונשים יחדו כי אטה את ידי על ישבי הארץ נאם יהוה: כי מקטנם ועד גדולם כלו בוצע בצע ומנביא ועד כהן כלו עשה שקר: וירפאו את שבר עמי על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום: הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו גם הכלים לא ידעו לכן יפלו בנפלים בעת פקדתים יכשלו אמר יהוה:

ארי כדנן אמר יי' צבאות קוצו אעא וצברו על ירושלם מליתא היא קרתא דאיתפקידו לה חובתא כולהון אונסין בגוה: כגובא דמקיי' מוהי כן אוריכו ואיתקיימו בגוה עבדי בישתא קל חטופין ובזוזין משתמע בה קדמי תדירא על כן איתיתי עלה מרע ומחא: איתרדא ירושלם דילמא ירחק מימרי יתך דלמא אישוינך צדיא כארע סדום דלא איתיתבת: כדנן אמר יי' צבאות איתבזזא יתבזזון כמה דמהלכין על שולי גפן למקטף שארא דישר ועוד תתוב מחתך עליהון כדקטף על סלסילין: על מן אימלל ואסהד ויקבלון אולפן הא איטפשת אודניהון ולא יכלין למיצת הא פתגמא דיי' הוה להון לחיסודין מדלא צבן ביה: וית נבואת ברתקוף מן קדם יי' איתמליתי לאיתי לסוברא ולא יכילת למשפך על ינקין בשוקא ועל סיעת עולימין כחדא ארי אף גבר עם איתא יתאחדו סב עם דשבע יומין: ויסתחרון בתיהון לאוחרנין חקלין ונשין כחדא ארי ארים ית מחת גבורתי על יתבי ארעא אמר יי': ארי מזעירהון ועד רבהון כולהון אנסי ממון ומספר ועד כהין כולהון עבדי שקר: ואסיאו ית תבר כנישתא דעמי במלי שקריהון למימר שלמא שלם ולית שלם: עליהון למבהת ארי תועבתא עבדו אף מיבהת לית אינון בהתין אף איתכנעא לית אינון ידעין בכן יתירמון קטילין בעידן דאסער עליהון חוביהון יתקלון אמר יי':

מילאתא והו' שסופתין עפר ועצים תוך החפירות אשר סביב העיר עד שמתמלאי' אותם מעפר ועצים תלים סביב לעיר על מלוי החפירות כדי לעלות מהם לחומה והוא הנקרא סוללה: העיר הפקד · היא העיר שהפקד עוה אעפ שהאריך לה הקב"ה לא יאריך לה עוד כי כלה עשק בקרבה בכל העיר ימצא אדם עושק בקרבה כלומר אפי' בתוך העיר עושקים אין צריך לומ' חוץ לעיר בדרכים: כהקיר ביר · כהקיר מן מקור ביר כמו באר אמר כמו שהבאר מימיה נובעין תמיד בלי הפס' כן הקרה רעתה וזהו שאמר על פני תמיד ומה שאמר תמיד כלומר שאני רואה ומשגי' לעד לא כמו שהם אומרים אין יי' רואה אותנו: חלי ומכה · אמר חמס ושוד חלי ומכה ישמע בה שמחלים העניים ומכי' אותם כמו שנאמר ופני עניים תטחנו או פירושו עונש החמס והשוד שהם עושים אני מביא עליה' חלי ומכה וכן ת"י כגובא דמקיי' מוהי וגו' כשעמוד: הוסרי · פן תקע נפשי ממך · שאם לא תוסרי יפרד רצוני ממך שלא ארצה לך תקע נפשי ממך כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדב' ממקומו ושרשו יקע או יקע: לא נושבה · כאילו לא נושבה מעולם כך תהיה שממה וי"ת כארע דסדום דלא אתותבת: כה אמר יי' · עולל · מקור מן הדומה למרובע כי שרשו עלל אמר כמו שמעוללין הגפן אחר שבצרו אותה שישובו על השללות הנשארות ויבצרו אותם כן יעשו האויבים כי שארית ישרא' הוא כמו השללות בגפן ועוד פי' ואמר השב ידך כבוצר על סלסלות כל אחד מהאויבי' יאמ' לחבירו השיב ידך לבא ולשלול כמו שהוא בוצר ומשים בסלסלים ומשיב ידו פעם אחר פעם עד שיעולל הגפן כולה ויונתן פי' השב ידך דברי הנביא כנגד האל ותתיב מחתך עליהון כדקטיף על סלסלין סלסילות כמו סלי' שרשו סלל והרגם לאות סלי חורי ובשלשלות נכפלה גם כן פ"א הפעל: על מי · ואעידה ענ' ין הזהרה כמו העד העד בנו האיש ובא בלשון

וים מפר' לשון הסרת החיבור והרבה תיבות משמשות כן: עולל גרפא"ץ בלע"ז לאחר שבצרו הכרם ונשארו עוללו' והעניים באים ועוללי' אותם כן יבוזו ויחזרו ויבוזו: השב ידך · את' השוכא השב ידך לשלול שבית כבוצר המשיב ידו על סלסלות המסלסל ומחפש העוללות וכן היתה שהגלה את יהויקים והרגו והמליך את יכניה חזר לסוף שלשה חדשים והגלהו חזר לסוף עשתי עשרה שנה והגלה את צדקיהו סלסלות רבירקורם בלע"ז כמו סלסלה ותרוממך כך פיר רוכם ומנח' פי' לשון סל פני"רש בלע"ז: ואעידה · לשון התראה: ערלה · אטומה וכן כל לשון ערל: לחרפה · מחרפין אותו: ואת חמת יי' מלאתי · לבי מלא כבוא' לבוא חמת יי' עליהם: הכיל · כמו להכיל אשופר"ר בלע"ז: שפוך על עולל · לשפוך על היונקים: בחוץ · בשוק: מלא ימים · קרוב למות והוא יתר על זקן: שדות ונשים יחדו · יוסבו לאחרים: בוצע בצע · אונס ממון: על נקלה · קל הוא לנביאי השקר להוציא מפיהם ולומר שלום יהיה לכם ודב' זה מרפאין בדיבורם את השבר העתיד לבא עליהם: הובישו · עליהון למיבהת: הכלים · כמו להכלם: מרגוע

כלו כתי' ו"ת בספ'

הדסמיכי בקריא' וסימ' יצר סמוך תצר · בורא ניב שפתים שלום · וירפאו את שבר עמי · וחברו וירפאו את שבר בת עמי על נקלה · ורוח לבשה את עמשאי ראש השלישים לך דוד:

ערות כי המזהיר באחד מזהיר בו בפני עדים כדי שלא יכחיש בו אחר כן: ולא יוכלו להקשיב · הם שמים עצמן כאילו ערלה אזנם ואין בהם יכולת להקשיב: לחרפה · כי מה שהוא חרפה לאדם לא ירצה לשמעו כן הוא להם דבר יי': ואת חמת · חמת יי' היוצאת על ישראל מלאתי מתמהה עד שכלאתי להכילה: שפוך על עולל: לשפוך החמה על עולל: בחוץ · כלומר שיהרגו האויבים העוללים בחוצות בלי חמלה וכן כשפכה החמה: ועל סוד בחורים יחדיו · ולא תועיל להם כחם סוד ר"ל סיעה שמתחברים יחד בסוד אחד ובעצה אחת ולא ישאלו כל זה: איש עם אשה · כלומר עם אשתו: זקן עם מלא ימים · כי לא יחמלו על זקן ומלא ימים הוא יותר מהזקן ת"י ואת חמת יי' וית נבואה דיי' בתקוף מן קדם יי' אתמלאתי: ונסבו · שדות ונשים: וכן שדותיהם תהיינה לאחרים: כי מקטנם · כמו שמקטנם כולם כן ילקו כולם: ומנביא · כנביא השקר וי"ת מספר ר"ל סופר מזהיר העם וכן כהן כהן הבעל או מכהני האלים כי גם הם היו רעים: וירפאו · כנביאי השקר והכהנים רפאו את שבר עמי: על נקלה · כלומר על אמירה נקלה שאין בו ממש: לאמר שלום שלום ואין שלום · הם אמרו שלום והנה אין שלום כי הנה האויב בא יום יום: הובישו · פי' בתמיה כשעשו תועבה הובישו לא הובישו: גם הכלים לא ידעו · פי' לא הרגישו בכלימה שכלימת אדם על רוע מעשיהם: לכן יפלו בנופלים · כנביאי השקר וכהני הבעל יפלו בעת שיפלו שאר הנופלים מישראל וזה יהיה בעת פקדתים שאפקוד עליהם חטאתם והוא יום חרבן הבית והעיר:

כה אמר יהוה עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם אי זה דרך הטוב ולכו בה ומצאו מרגוע לנפשכם ויאמרו לא נלך: והקמתי עליכם צפים הקשיבו לקול שופר ויאמרו לא נקשיב: לכן שמעו הגוים ודעי עדה את אשר בם: שמעי הארץ הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם כי על דברי לא הקשיבו ותורתי וימאסו בה: למה זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ מרחק עלותיכם לא לרצון וזבחיכם לא ערבו לי: לכן כה אמר יהוה הנני נתן אל העם הזה מכשלים וכשלו בם אבות ובנים יחדו שכן ורעו יאבדו: כה אמר יהוה הנה עם בא מארץ צפון וגוי גדול יעור מירכתי ארץ: קשת וכידון יחזיקו אכזרי הוא ולא ירחמו קולם כים יהמה ועל סוסים ירכבו ערוך כאיש למלחמה עליך בת ציון: שמענו את שמעו רפו ידינו צרה החזיקתנו חיל כיולדה: אל תצאי השדה ובדרך אל תלכי כי חרב לאיב מגור מסביב: בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים כי פתאם יבא השדד עלינו:

בדנן אמר יי קומו על אורחן וחזו ושאילו לשבילין דמן עלמא אידא אורחא דתקנא והליכו בה ואשכחו נייח לנפשכון ואמרו לא ניזיל: ואקימית עליכון מלפין קבילו למילי נביא ואמרו לא נקביל: בכן שמעו עממיא ודעי כנישתא דישראל ית חוביהון: שמעי ארעא דישראל הא אנא מייתי בישתא על עמא הדין תושלמת עובדיהון ארי לפתגמי עבדי נביא לא קבילו ואוריתי וקצו בה: למה דנן קדמי לבונתא דמשבא תיתי וקני טבת מארע רחיק עלוותכון לא לרעוא וניכסת קודשיכון לא יתקבלון קדמי: בכן כדנן אמר יי הא אנא מיתי על עמא הדין תקלן ויתקלון בהון אבהן ובנין כחדא מגיר וקריביה יבדון: כדנן אמר יי הא עמא אתי מציפונא ועממין רברבין יתון בגלוי מסייפי ארעא: קשתן ותריסין אחידין אכזראין אינון ולית להון רחמין קלהון כימא באיתרגושיה ועל סוסוותא רכיבין מסדרין אינון כגבר עבד קרבין עלך כנישתא דציון: שמענא ית שמעהון איתרשלא ידנא עקא אחדתנא הא כחיבלין ליילדתא: לא תיפקון לחקלא ובאורחא לא תהכון ארי חרב דסנאה מקטלא למתכנשי סחור סחור: כנישתא דעמי איסרו סקין וחופו רישכון בקיטמא אבל ביחיד עובידו לכון מספד במרד ארי בתכף יתון בזוזי עלנא:

כ' חס' י' · ל · כ' חס' וי"ו · ל' · ד' · כ' מל' סה · ל' מל' · ב' · ב' כל חס' ויי' תרמ' יר בטע' · ל' וכתי' כן · ואבדו · ק' · ל' · ל' · ל' · ל' וכל סדרי' דכו' · תצאו ק' · תלכו ק' · ל' חס' וג' חס' בליש' · ד' · ג'

צפים ב' כתיב כן חס' וי"ו וסימ' ויקחהו שדה צפים · והקמתי עליכם צפים · וא"מ דמל' צופים מהר אפרים : עלותיכם ב' כתיב כן בקריא וסימ' למה זה לי לבונה משבא תבוא · עלותיכם ספו על זבחיכם · והיה המקום אשר יבחר אלהיכם בו · והביאותים אל הר קדשי עולתיהם כתיב ושארא עלתיכ' כתיב בכ"א מל' דמל' ויגלו

את הימים והיה ביום השמיני · בעולתינו ובזבחינו כן כתיב · ועולתיך לנגדי תמיד · ועולתך ידשנה סלה · כן כתיב ושארא עלתיך כתיב : שקד' קמצין וסימ' וכל אשר יפל עליו · בת עמי חגרי שק · על כל מתנים שק · ואני בחלותם לבושי שק · וכל השק בשק ואסף דכוו' :

מרגוע · מנוחה : גם בוש לא יבושו · אינם מתביישין ממעשיהם הרעים : והקימותי עליכם צופים · הוא שמעמידין אנשים על המגדלים בעת החירום ואיש צופה ורואה אם גייס בא לעיר תוקע בשופ' ומזהיר את העם להחלץ ולבא על החומה אף אני העמדתי נביאים המשמיעים אתכם את הפורענות הבאה להזהר ולתקן דרכיכם שתקבלו והוא כשופר תקיעת הצופה הקשיבו לקול השופר הזה והחלצו צופים גייטו"ש בל' והקימותי פי' העמדתי להם כבר וכן ת"י ואקימית : את אשר בם · את הרעה אשר בידם : פרי מחשבותם · שכר מחשבותם : ותורתי וימאסו בה · הרי זה דוגמת עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה שהיה לו לומר היה לי לישועה אף כאן היה לו לומר ותורתי מאסו בה ודרך המקראות לדבר כן : למה זה לי לבונה · אשר אתם מקריבים לפני אשר משבא באה · לא ערבו · לא נעמו : יחזיקו · יקחו כמו וישלח ידו ויחזק בו כן כדה החזיקתני אחזתני : מגור · יראה · לא"ה לשון אסיפה כמו מגורי אל חרב וכן ת"י : התפלשי · התגלגלי : אבל יחיד · אבל של בן יחיד מי שאין לו אלא בן יחיד ומת : מספד תמרורי' : לפי שהוא דבוק נקוד מספד ואינו נקוד מספד : עלינו · כביכול עלי ועליך :
בחון

כה אמר יי' עמדו על הדרכים · פי' עמדו בדעתיכם על הדרך הטוב ועל הדרך הרע וראו בבינתכם ואמר זה כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחי' על שתי הסעיפי' אם יי' הוא האלהים לכו אחריו וכן אמר להם הנה נביאי האמת אומרי' לכם הוסרו ושובו מדרכיכם הרעים ואל תנתנו ביד אויב ונביאי השקר אומרים להם טוב הוא הדרך שאתם אוחזין לא תסורו ממנו ומה שהנביאים מפחידים אתכם כי תנתנו ביד אויב אל תיראו כי שלום יהיה לכם ועתה בחנו בשכלכם איזה הוא הדרך הטוב גם שאלו בעבור נתיבות עולם כמו שאמר שאל נא אביך ויגדך כן אמ' להם שאלו נתיבות עולם כלו' שאלו בעבור הדרכים אשר מעולם כלומר הדורות שעברו ותמצאו כי מי שאחז דרך האמת בא לו הטוב ומי שאחז דרך שמורים אתכם נביאי השקר בא לו הרע לפי שאחז בדרך השקר ומשני פנים אלה תוכלו להכיר איזה הדרך הטוב ולכו בה או מדרך השכל או מדרך הקבלה : ותמצאו מרגוע לנפשכם · ובזה תמצאו מרגוע נפש ונחת רוח בשתי הסעיפי' וכשאמרתי לכם זה אמרתם לא נלך ולא נחקור על הדרכי' כי מה שאנו אוחזין הוא טוב בעינינו : והקימותי צופים · נביאי אמת שמזהירים אותם ואומרי' להם איך הקשיבו לקול השופר ראו איך מבטיחין אתכם נביאי השקר על תוהו שאומרים לכם שלום יהיה לכם ועתה הקשיבו לקול שופר שתוקעים סביבותיכם בשופר מפני האויב להכים העם ויאמרו לא נקשיב וכן אמרו לא נחוש לכל זה כי אנחנו בירושלם נהיה בשלום ות"י ואקימית עליהון וגו' כבעמור : לכן שמעו הגוים · שאר העמים שמעו כי אני מזהיר בכם : ודעי עדה · ואת עדת ישראל דעי : את אשר בם · כמו שאמר ראי את עונך וזהו את אשר בם העונו' אשר באנשיך מקטנם ועד גדולם וכן ת"י ודעי כנישתא דישראל ית חוביהון : שמעי הארץ · כי את עדה בינו ובניהם ואמר הארץ ולא אמר השמים כי גם הם עדים לפי שהארץ תהיה חרבה בעונם : פרי מחשבותם · איננו אומר שיענישם על המחשבה לבד אלא על מעשיהם שהם פרי מחשבות' שהם חושבים שאין אני רואה מעשיהם לפיכך הולכים אחר לבם למלאות תאותם : על דברי · כמו אל דברי וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו · ואדוני אבי ז"ל פירש פרי מחשבותם המחשבות שאדם חושב ולא באו לידו על כן כמנע מעשותם עליהם אמר פרי מחשבותם אבל המחשבות שיבאו לידו וכמנע מעשותם מיראת שמים לא יצטרכו למעשים ות"י פרי מחשבותם תושלמת עובדיהון : ותורתי וימאסו בה · כמו ואל תורתי לא הקשיבו כי על דברי ר"ל דברי הנביאים שמזהירים אותם ותורתו ר"ל תורת משה לא די שלא הקשיבו לה כשקוראים אותה להם אלא גם מאסו בה שלא ירצו לקרותה ולשמעה כי בימי יאשיהו כשמצא חלקיהו ספר התורה ויקראו בה היה חדוש אצלם כי כבר שכחו אותה : למה זה לי לבונה · וקנה הטוב · שהיו מביאין אותם מארץ מרחק לקטרת כי לא היתה נמצאת בארץ ישראל ושאר סמני הקטרת היו נמצאים בה או זכר השנים והוא הדין לאחרים והקטרת היתה באה להכשיר הקרבן ואם הקרבן אין נרצה לפני למה תטרחו להביא הכשרון שהוא הקטרת : לכן · אבות ובנים · שכן ורעו · זכר כן להודיע כי האב לא יזהיר הבן אם ירע וכן אם הבן ידע לא יזהיר לאב וכן האיש עם שכנו ר"ל שהוא שוכן אצל ביתו וכן עם רעו שיש לו משא ומתן או שותפו עמו אין אחד מהם מתירא ומזהיר את חברו לפיכך יאבדו כולם כי כל אחד ירצה ברעת חברו יאבדו כתיב ואבדו קרי והענין אחד : כה אמר יי' : יעור · ואני הוא המעיר אותו לבא מבבל אל ירושלם ארץ רחוקה לא יהיה בלתי העירה ויעור מבנין נפעל : קשת וכידון יחזיקו · כל אחד יחזיק בידו שני כלי זיין : כים יהמה · כגלי הים : ועל סוסים ירכבו · כי לא יבאו רגלי' לבד אלא אף רוכבי סוסים יהיו בהם רבים ומלחמת' יותר חזקה : ערוך כאיש למלחמה · כל אחד מהם יהיה ערוך בכלי זיין כמו איש אחד הנועד להלחם עם חברו מלחמה ערוכה שמגין עצמו בכלי זיין וברוב לא יהיו הרבים כל כך מזויינין וזה החיל יהיה כל אחד מהם ערוך למלחמה כאיש אחד ועל מי יבאו אליך בת ציון : שמענו את שמעו · שמעו הגוי שזכר והנפרד מן שמעו שומע בפלס רומח ושמענו תאמר הנביא שכולל עצמו עם ישראל החרדים אל דבריו : אל תצאי · תלכי · תצאי תלכי כתוב ביוד הנקבה מדבר כנגד הכנסת תלכו תצאו קרי מדבר כנגד הפרטים והענין אחד : חרב · יש לאויב מבחוץ להכותכם אם תצאו : ומגור · ופחד יש בכל סביבותיכם אם תצאו ות"י מגור מסביב מתיקלא למתכנשין מסחור סחור : בת עמי התפלשי באפר · התגוללי בתוך האפר ות"י ותוחפו רישיכון : אבל יחיד · אבל אדם שמת לו בנו יחידו שהוא אבל קשה : מספד תמרורים · מספד סמוך לפיכך הוא פתוח מספד של מרירות ובמסרה ג' פתחין והסימן תמריא סמכין לרמוכיא פירוש תמריא מספד תמרורים סמיכין מספד בית האבל רמוכיא כמספד הדרימון : כי פתאום · מעתה התחילו לספוד כי לא תדעי עת בואו כי פתאום יבא עלינו :
צחון

בחון · אמר לנביא אף על פי שאתה אומר להם דברים קשים ומתנבא עליהם רעות אל תירא מהם כי בחון ומבצר נתתיך להם בחון פירושו מבצר כמו הקימו בחוניו וכן אמר לו בתחלת נבואתו הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל לפיכך אל תירא מהם וחפש אחר דרכיהם זהו שאמר ותדע ובחנת את דרכם ואמר ובחנת לשון נופל על לשון לפי שקראו בחון אמר ובחנת את דרכם ויונתן תרגם בחון בחיר : כלם סרי סוררים · סרי בסמ״ך כמו בשי״ן השרים הם שרי סוררים כלומר שעבדיה׳ סוררים והשרים כמו כן סוררים והעבדים הולכי רכיל לאדוניהם לחבל עניים באמרי שקר והנה השרים עם העבדים נמשלים לנחשת וברזל שיעשו המלאכה כאחד כשהן מערבין זה בזה והנחשת בזה המקום פירו׳ הברזל שקורין בלע״ז אצ״יר שמערבין אותו עם הברזל לעשות בו כלי אומנו׳ כי לא יותך הברזל לבדו אלא עם זה הנחשת וכן פי׳ אדוני אבי כל נחושת ונחושת שבמקרא שמרב׳ לענין חוזק ו״ת כל רברביהון מרדין וגו׳ כבעמוד : נחר מפוח · לפי שהמשילם לנחשת וברזל משמשה את הנפח כלי על ידי האש המשילם עוד למלאכת הצורף כשיתיך הכסף ישים העופרת עם הכסף כדי שלא יכלה הכסף באש והנופח מנפח במפוח באש לצרף הכסף והמפוח הוא משל על הנבי׳ והנופח הוא הנביא והמפוח הוא פיו וגרונו · אמר כי המפוח נחרף מרוב התמדת הנופח בו ודבור הנביא הוא הנפיחה והעופרת תם ועדיין הכסף הרע לא נתך והם ישראל הרעים שמדבר ע״ה׳ הנביא הטכס והערב תמיד עד שנחר גרונו ועדיין רעים לא נתקו ועודם בקשים והעופרת משל למעשה ההשתדלו׳ והתמדת בדברי משל ותוכחה להחזירם למוטב והנה לשוא צרף צרוף · צרוף שם תאר בשקל גדול · נחר מבנין נפעל ענין חרבה וכן וחרה נחשתה : מאשתם · כתיב מלה אחת וקרי תרתין מלין · כסף נמאס · ואחר שלא נתקו מרעתם הנה הם כסף נמאס וכן קראו אותם היודעים אותם ורעתם כי מאס י״י בהם · כיון שלא נתקו מרעתם ולא חזרים למוטב : הדבר · אמר כזה הענין הדבר אשר היה אל ירמיהו מה שלא אמר כן בפרשיות הקודמות אלא כה אמר י״י לפי שאמ׳ לו זאת הנבואה בשער בית י״י לפיכך אמר הדבר אשר היה להודיע כי מה שעמד בשער בית י״י מאת י״י כאמר לו דבר זה שעשה כן : עמוד בשער בית י״י · הוא שער מזרחי כי הוא המיוחד שבשערים : הבאים בשערים האלה · שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלש׳ בדרום ואחד במזרח · כה אמר · ואשכנה אתכם · אעמידכם בשכונכם במקו׳ זה ולא תגלו ממנו וכמוהו החייתם כל נקבה העמדת׳ אותן בחיים : אל תבטחו לכם אל

ורעים ג׳ וסימ׳ מעט ורעים היו ימי שני חיי · ויתן י״י אתות ומופתים · צרוף ורעים לא נתקו : היטב ב׳ מ״ל וסימ׳ כי אם היטב תיטבו את דרכיכם · וגם היטב אין אתם : גר ג׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת · גר ויתום ואלמנה לא תעשקו · גר אנכי בארץ · אנ״ך : ועד עולם י״ב וס׳ נמסר בישעיה סימ״ס :

בָּחוֹן נְתַתִּיךָ בְּעַמִּי מִבְצָר וְתֵדַע וּבָחַנְתָּ אֶת־דַּרְכָּם׃ כֻּלָּם סָרֵי סוֹרְרִים הֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל כֻּלָּם מַשְׁחִיתִים הֵמָּה׃ נָחַר מַפֻּחַ מֵאֵשְׁתָּם עֹפָרֶת לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף וְרָעִים לֹא נִתָּקוּ׃ כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם כִּי־מָאַס יְהוָה בָּהֶם׃

הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ עֲמֹד בְּשַׁעַר בֵּית יְהוָה וְקָרָאתָ שָּׁם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַיהוָה׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וַאֲשַׁכְּנָה אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ אַל־תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל־דִּבְרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵמָּה׃ כִּי אִם־הֵיטֵיב תֵּיטִיבוּ אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֶת־מַעַלְלֵיכֶם אִם־עָשׂוֹ תַעֲשׂוּ מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ׃ גֵּר יָתוֹם וְאַלְמָנָה לֹא תַעֲשֹׁקוּ וְדָם נָקִי אַל־תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תֵלְכוּ לְרַע לָכֶם׃ וְשִׁכַּנְתִּי אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־עוֹלָם וְעַד־עוֹלָם׃ הִנֵּה אַתֶּם בֹּטְחִים לָכֶם עַל־דִּבְרֵי הַשָּׁקֶר לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃ הֲגָנֹב רָצֹחַ וְנָאֹף וְהִשָּׁבֵעַ לַשֶּׁקֶר וְקַטֵּר לַבָּעַל וְהָלֹךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃

בְּחִיר יְהַבְתָּךְ בְּעַמִּי בִּכְרַךְ תַּקִּיף וּתְהוֹדַע וְתִבְחַן יָת אוֹרְחַתְהוֹן׃ כָּל רַבְרְבֵיהוֹן מָרְדִין מְהַלְּכִין בְּנִכְלִין כְּמָא דִמְעָרַב נְחָשׁ עִם בַּרְזֶל כּוּלְהוֹן מְחַבְּלִין אִנּוּן׃ הָא כְּמִשְׁבַּ נַפָּחִין דְּחָרִיךְ בְּגוֹ נוּרָא בֵּן חַשׁ קָלְהוֹן דִּנְבִיַּיָּא דְּמִתְנַבַּן לְהוֹן תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא וְלָא תָבוּ וּכְאַבָּרָא דְמִתְמְסֵי בְּגוֹ כּוּרָא בֵּן הֲוָאָה בָּטְלִין בְּעֵינֵיהוֹן מִלֵּי נְבִיַּיָּא דְּמִתְנַבַּן לְהוֹן לְאִתְהַנָּאָה אֲלֵיפוּנוּן מִלְּפֵיהוֹן וְעוּבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא לָא שְׁבַקוּ׃ הָא כִּכְסַף פְּסוּלָא מְרַחֲקִין קְרוֹ לְהוֹן אֲרֵי רַחֵיק יְיָ יָתְהוֹן׃ פִּתְגָּם נְבוּאָה דַּהֲוָה עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימַר׃ קוּם בִּתְרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וְתִתְנַבֵּי תַמָּן יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְתֵימַר קַבִּילוּ פִּתְגָּמָא דַּיְיָ כָּל דְּבֵית יְהוּדָה דְּעָלִין בִּתְרְעַיָּא הָאִלֵּין לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אַתְקִינוּ אוֹרְחַתְכוֹן וְעוֹבָדֵיכוֹן וְאַשְׁרֵי יָתְכוֹן בְּאַתְרָא הָדֵין׃ לָא תִתְרַחֲצוּן לְכוֹן עַל פִּתְגָּמֵי נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּאָמְרִין קֳדָם הֵיכְלָא דַּיְיָ אַתּוּן פָּלְחִין קֳדָם הֵיכְלָא דַּיְיָ אַתּוּן דָּבְחִין קֳדָם הֵיכְלָא דַּיְיָ אַתּוּן סָגְדִין תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא אַתּוּן מִתְחֲזַן קֳדָמוֹהִי׃ אֲרֵי אִם אַתְקָנָא תַתְקְנוּן יָת אוֹרְחַתְכוֹן וְיָת עוֹבָדֵיכוֹן אִם מֶעְבַּד תַּעְבְּדוּן דִּין דִּקְשׁוֹט בֵּין גַּבְרָא וּבֵין חַבְרֵיהּ׃ גִּיּוֹר יָתוֹם וְאַרְמְלָא לָא תוֹנִיסוּן וְדַם זַכַּאי לָא תִשְׁדוּן בְּאַתְרָא הָדֵין וּבָתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא לָא תְהָכוּן לְאַבְאָשָׁא לְכוֹן׃ וְאַשְׁרֵי יָתְכוֹן בְּאַתְרָא הָדֵין בְּאַרְעָא דִּיהָבִית לַאֲבָהַתְכוֹן לְמִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא׃ הָא אַתּוּן מִתְרַחֲצִין לְכוֹן עַל פִּתְגָּמֵי נְבִיֵּי שִׁקְרָא בְּדִיל דְּלָא לְהַנָאָה׃ גָּנְבִין קָטְלֵי נַפְשָׁן וְנָיְפִין וּמִשְׁתַּבְעִין לְשִׁקְרָא וּמַסְקִין בּוּסְמִין לְבַעְלָא וְאָזְלִין בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא דְּלָא יְדַעְתּוּן׃

רשי

בחון נתתיך · לירמיה כאמר חזק נתתיך ב בתוכם ותדע ובחנת את דרכם מתוכיחם והם לא ישמעו · בחון לשון חוזק כמו עופל ובחן הקימו בחוניו : סרי סוררים · סרים מן הדרך : הולכי רכיל · בין הנחש׳ והברזל מטולי איבה בין שני סרים שים בהן כח להתגרו׳ יחד כך שמעתי ואני אומר הולכי רכיל הם וחזקים כנחש׳ וברזל להחזיק בזבה׳ ויונתן תירגם רכיל זה לשון נוכל מהלכין בנכילו כמה דמערב נחשא עם ברזלא ונוכל הוא לשון מחשבה כמו ויתנכלו אותו להמיתו : נחר מפוח · משל הוא כשבורפי׳ כסף נופחין במפוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל לצרוף אבל אתם בלתי לצרוף אתכם המפוח נחר ונחרך מכח האש ותם העופרת כולו : ולשוא · ועל חנם צרף הצורף כי לא הועיל : ורעים לא נתקו · מדרכם הרעה כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא הועילו נתקו פ פורצטר״אקיין בלע״ז · לא״ ורעים כמו רשעי׳ : נחר · לשון חרס אפי ועצמי חרה מני חורב איסר״ס בלע״ז : כסף נמאס · שאינו נצרף בטוס יגיעה : היכל י״י היכל י״י · תלת זימנין בשתא אכנכא מתחזיין קדמוהי : הגנוב רצוח וגו׳ · בתמיה וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם : המערת

דברי השקר · לשון בטחון נשקר עם מלת אל ועם מלת על בזה הפסוק הוא אל דברי ובפסוק הנה אתם בטחים הוא על : היכל י״י היכל י״י היכל י״י המה · אלו דברי השקר שאומרי׳ להם נביאי השקר המתעים אותם או הם היו אומרים לנביא והוא ירמיהו והיו אומרים לו לא יחריב היכלו בעבור העון ולא תחרב העיר הזאת ואמר שלשה פעמים היכל י״י לפי שהיו שלשה אולם והיכל ודביר כן פי׳ אדוני אבי ז״ל ופי׳ כי פסוק ארץ ארץ ארץ תשובת דבריהם אמר הרי ההיכלות שאתם אומרים לפני חטובי׳ כמו הארץ כיון שאתם חוטאים לפני ומבזים ההיכלות ו״ת לא תתרחצון לכון וגו׳ כבעמוד ויתכן כי הכפל לחזק כי כן מנהג הלשון לכפול המלות לחזק הענין פעם בשתי מלות פעם בשלש : כי אם היטב תטיבו · מקור בוי״ו כמו בה״א : גר יתום · כמו שמש ירח בחסרון וי״ו החבור וזכר אלה והוא הדין לאחרים אלא זכר אלה לפי שהם עשוקים ברוב לאחולשתם : במקום הזה · בכל מקום הוא רע ובמקום הזה הוא יותר רע שהוא מקום השכינה : לרע לכם · אתם רעים כי לרע לכם הוא הליכתכם אחרי אלהים אחרים כי בזמן שאתם עושים זה אתם נופלים לפני אויביכם : ושכנתי · למעולם ועד עולם · למזמן רב שנתתיה לכם מימי אברהם נתתיה להם עד עולם ר״ל כל ימי עולם אם ילכו בניהם בדרכי : הנה · לבלתי הועיל · כי אתם רואים כי אין תועלת באותם הדברים : הגנוב · התחשבו שתעשו מעשים רעים ותנצלו מעונשם בעבור שתבאו ותעמדו לפני בבית הזה כאשר אתם אומרים אחר שתעשו כל התועבות האלה ותבאו בבית הזה נתצלנו כצלנו ופי׳ למען אתם אומרים נצלנו בעבור שתשובו לעשות את כל התועבות האלה :

גם ·

ובאתם. מפורש הוא: המערת פריצי׳. וכי תחשבו הבית הזה כמו מערת פריצים וכן הוא בעיניכם הבית הזה מה שתחשבו שאתם נצולים בבאכם אליו הוא כפל ענינם שהעינו פניכם לבא אלי אחר עשותכם מה שמנעתי לעשותו אין זה אלא פריצות ועזות מצח וקשי לב שתעשו הפך רצוני ותבאו לפני זה מרד גדול והכעסה: גם אנכי הנה ראיתי. לא תחשבו כי אני לא אראה מחשבותיכם הרעות כי איני כמו בן אדם שיכול אחד לגנוב לבבו ולהראות לפניו מה שאין בלבו כי אני ראיתי לבבכם וראיתי כי בבאכם אלי אין לבבכם אלי אלא בלבבכם שתעשו עוד את התועבות אשר עשיתם מתחלה ומה שאמר מערת כי כן דרך הפריצים בעשותם הרעות להאסף יחד חוץ לעיר באחת המערות להסתר שם מבני אדם ומה שתאמרו כי לא אחריב ביתי בעבור מעשיכם כמו שאמ׳ היכל יי׳ כמו שפירשנו למעלה אלא הם דברי שקר: כי לכו נא. ראו מה עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל שהחרבתי אותו וסלקתי שכינתי ממנו וגלה הארון ממנו והיה עם פלשתי׳ ולא חששתי לכבודי אחר שהיו הם מבזים אותו כן אעשה בבית הזה לפיכך אל תבטחו אל דברי שקר כאלו ושלשת הפסוקים הבאים אחר זה הפסוק מבוארים הם: את כל זרע אפרים. עשרת השבטים שגלו וכנה אותם לאפרים לפי שהמלכות היתה לאפרים ביום שנחלקה המלכות ומשם והלך נקראו עשרת השבטים בשם אפרים: ואתה תשא. ענין הגבהת הקול כמו וישא עשו את קולו: רנה. צעקה כמו ויעבר הרנה קומי רני: האינך. ובחוצות ירושלם. שלא יבושו להכעיסני בגלוי בשוקי׳ וברחובו׳: הבנים. כל בני הבית מתעסקי׳ בעבודה זו לשכר שיקבלו בעבודה: לעשות כונים. מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלאכת השמים וכן עשינו לה כונים וכן ואת כיון צלמיכם ואולי קראם כונים לפי שמכונין לבן ורעיון אליהם לעבותן ולתקן היטב ות״ת כוני׳ כרדוטין: למלכת השמים. חסר אלף ופי׳ כמו מעשה השמים כלומר לכוכבים ות״י למלכת השמים לשון מלוכה ר״ל לכוכב גדול שבשמים ות״י לכוכבת שמיא: האותי. הם עושים להכעיסני וכי סבורים הם שהם מכעיסים אותי כי לא תחול בי מדת כעס ולא מדה אחרת אינם מכעיסים אותי אלא עצמן כי עליהם יחול הכעס וחרון אף: למען בשת פניהם. שיבושו במעשיהם הרעים כי אני איני ראוי שאכעס במעשיהם אפילו תחול בי שום מדה מה שלא תחול כי לא יזיקו לי מעשיהם הרעים ולא יטיבו לי מעשיהם הטובים כמו שאמר אליהוא לאיוב אם חטאת מה תפעל בו ורב פשעיך מה תעשה לו או מה מידך יקח לאיש כמוך רשעך ולבן אדם צדקתך ומה שאמר בתורה כעסוני בהבליהם הכעיסוני בפסיליה׳ דברה תורה כלשון בני אדם אבל הוא ית׳ אין בו מדת כעס ולא משאר המדות המצויות בבני האדם כמו הכעס וזולתו: לכן. אפי וחמתי. כי הם עשו להכעיסני והכעס יחול עליהם ואף וחמה ואמר נתכת לרוב מרוצתה לבא עליהם כדבר הנתך ובאמרו נתכת לשון נקבה וזכר גם כן אף שהוא לשון זכר כי כן הוא דרך לשון הקדש להיות זכר הפועל עם השם הדבק בו יהיה ראשון או אחרון כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר בת אביחיל ומרדכי היהודי ותאכל היא והוא גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני: ובערה. אמר בעדיה ולא זכר האש לפי שהחמה ענין חמימות וטבע האש אשר באדם מוליד הכעס והחמה: כה אמר יי׳ צבאות. זכר העולות שהן כליל וזכר הזבחים שהם השלמים שמהם יאכלו הבעלים בשר ולא זכר חטאת ואשם כי לא היו מתודי׳ מחטאתם ולא שבים ועוד כי במזיד היו חוטאים ואין על המזיד קרבן אלא היו מביאים עולות להראות עצמם שהם עובדים את יי׳ בראיה והשלמים היו מביאין לאכול בשר עם הראות במעשיהם עבודת האל ואמ׳ מה לכם להביא זבחיכם ולהוסיף עוד עליהם עולות ותחשבו כי יהיו לרצון לי כמו שכתוב בתם וכרכה לו לכפר עליו וזה לא יהיה כי אם אין מעשיכם רצוין לפני עולות וזבחים לא יהיו רצון:

שילו א׳ כתיב כן בו״ו בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי: בראשונה ח׳ מ״ל בקריא׳ וסימ׳ כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו. ושמתי מקום לעמי ישראל דמלכים. וחברו דד״ה. כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר. כל בנה יבוסי בראשונה דד״ה ב׳ בפסוק. נחלה מבוהלת בראשונה. ואמצא ספר היחש: המה עשים ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ויבאו כל החכמים העשים את כל מלאכת. כן המה עשים גם לך בשמואל. האינך ראה מה המה עשים. עוד תשוב תראה תועבות גדלות דיחזקאל. כי עגבים בפיהם המה עשים דיחזקאל: מלקטים ב׳ וסימ׳ שבעים מלכים בהנות. הבנים מלקטים עצים: האתי ב׳ א׳ מ״ל וסימ׳ האותי לא תיראו נאם יי׳. האותי הם מכעסים. קדמ׳ מ״ל: כה אמר ו׳ בטעמ׳ בסיפר׳ וסימ׳ עלותיכם ספו. לא יכרת איש ליונדב. על הכלים הנותרים. אנוש לשברך. עוד יקנו בתים. לכל הגולה אשר הגלתי:

ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו למען עשות את כל התועבת האלה: המערת פרצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם גם אנכי הנה ראיתי נאם יהוה: כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם בראשונה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל: ועתה יען עשותכם את כל המעשים האלה נאם יהוה ואדבר אליכם השכם ודבר ולא שמעתם ואקרא אתכם ולא עניתם: ועשיתי לבית אשר נקרא שמי עליו אשר אתם בטחים בו ולמקום אשר נתתי לכם ולאבותיכם כאשר עשיתי לשלו: והשלכתי אתכם מעל פני כאשר השלכתי את כל אחיכם את כל זרע אפרים: ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי כי אינני שמע אתך: האינך ראה מה המה עשים בערי יהודה ובחוצות ירושלם: הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כונים למלכת השמים והסך נסכים לאלהים אחרים למען הכעסני: האתי הם מכעסים נאם יהוה הלוא אתם למען בשת פניהם: לכן כה אמר אדני יהוה הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה על האדם ועל הבהמה ועל עץ השדה ועל פרי האדמה ובערה ולא תכבה: כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל

ואתן אתון וקיימין קדמי בביתא הדין דאתקרי שמי עלוהי ואמרין אתון שיזיבנא בדיל למעבד ית כל תועבתא האילין: הכבית כנישת רשיעין הוה ביתא הדין דאיתקרי שמי עלוהי בעיניכון אף קדמי כן גלי אמר יי׳: ארי אזילו כען לאתר בית שכינתי די בשילו דאשריתי שכינתי תמן בקדמיתא וחזו ית דעבדית ליה מן קדם בישת עמי ישראל: וכען חלף דעבדתון ית כל עובדיא האילין אמר יי׳ ושלחית לותכון ית כל עבדי נביא מקדים וממלל ולא קבילתון ואתנביאו לכון ולא תבתון: ואעביד לביתא דאיתקרי שמי עלוהי דאתון רחיצין ביה ולאתרא דיהבית לכון ולאבהתכון כמא דעבדית לשילו: ואגלי יתכון מארעא בית שכינתי כמא דאגליתי ית כל אחיכון ית כל זרעא דישראל: ואת לא תצלי על עמא הדין ולא תתחנן עליהון בבעו וצלו ולא תבעי מן קדמי ארי לא רעוא קדמי לקבלא צלותך: הלית את חזי מא דאינון עבדין בקירויא דבית יהודה ובשוקי ירושלם: בנייא מלקטין אעא ואבהתהן מדליקין ית נורא ונשיא ליישן לישא למיעבד כרדוטין לכוכבת שמיא ולנסכא נסכין לטעות עממיא בדיל לארגזא קדמי: המדמן די קדמי אינון מרגזין אמר יי׳ הלא לאבאשא להון בדיל דיבהתון בעובדיהון: בכן כדנן אמר יי׳ אלהים הא רוגזי וחמתי תחל באתרא הדין על אנשא ועל בעירא ועל אילן חקלא ועל איבא דארעא וישיצי ולא יהי חיס: כדנן אמר יי׳ צבאות אלהא דישראל

ס׳ כ״ג מ״ל בכתיב׳ ל׳ ג׳ מ״ל ח׳ מ״ל ל׳ ח׳ מ״ל וא׳ חס׳ קמץ ית״ ל׳ ח׳ חס׳ ל׳ ל׳ ה׳ ב׳ תחת שלחני ל׳ ל׳ ל׳ ב׳ יתר מ״ל ויתר חס׳ יו חס׳ בכתיב׳ ל״ט ח׳ כשתי׳ יתר׳ חל׳ ושא׳ על׳ ו׳ בטע׳ בסיפ׳

רשי

המערת פריצים. היה בעיניכם הבית הזה בתמיה: הנה ראיתי. שכך הוא בעיניכם: כאשר עשיתי לשילה. בימי עלי כאשר השלכתי עשרת השבטי׳: לעשו׳ כונים. דפוס הכוכב: מלכת השמים. כוכב הגדול היו קורין מלכת השמים לשון מלכה וכן תירגם יונתן מלכת שמייא: נתכת. יורדת ומגעת כמו ומטר לא נתך ארצה לא מטא:

עלותיכם

פרצים ב׳ חד מ״ל וחד חס׳ וכאי כת פריצים

שפו· ענין תוספת שני פרשים בענין אחד יסף וספה וכן ספות חטאת על חטאת לספות עוד ואפשר גם כן ספו משרש יסף בשקל שבו רדו והאוי הזה איננו למצוה רבונית אלא כאומר לחברו עשה מה שתעשה כי לא יועיל׃ כי לא דברתי· ביום הוציאי אותם מארץ מצרים· יש מפרשים כי היא המצוה הראשונה והוא מה שצוה אותם במרה שנ׳ שם שם לו חק ומשפט והוא מה שאמרו רז״ל שבת ודינין במרה איפקוד ולא צוה על דבר עולה או זבח ויש לפרש גם כן כי עיקר המצוה לא היתה על דברי עולה וזבח אלא שמעו בקולי והייתם לי לעם ובזה התנאי כתן להם התורה ואין בכל עשרת הדברים שהם כלל התורה כלה זכר עולה וזבח ואף כשדבר על הקרבנות לא צוה להם שיקריבו קרבן אלא אדם כי יקריב מכם קרבן אם יעשה מדעתו יהיה כך וכך והתמידי׳ שצוה בהם הוא לכבוד הבית והיו כאין לצבור אבל ל ליחידים לא צוה להקריב קרבן כמו שצוה ליחידי׳ לעשות משפט ושאר המצות ולא צוה ליחיד לעשות קרבן אלא אם כן יחטא בשוגג וכזה בפרשת האמורין להשיב החוטא אל לבו לכוף התאוות הבהמיו׳ לפי שתולדתם מחלב ודם ויהיה נזהר שלא י יהיה שוגג במצוה כל שכן מזיד והתמידי׳ גם בנין הבית לעבודה אפשר שהיא כמו שכתב מורה צדק רבינו משה ז״ל להעתיק הדעות הזרות ובנין ההיכלות שהיו לשם ע״ז רצה להעתיקם לעבודת הא״ל ושימחה שם ע״ז מהם׃ כי אם· מבואר הוא׃ ולא שמעו· במועצות· פירוש בעצה שלהם לא בעצתי כמו ש שפי׳ בשרירו׳ לבם הרע ושרירות פירוש הבטת לבם מענין יסור על אכפי׳ למה שלבם פונה אליו ות״י תוקף לבם מענין שריר וקים כדברי רז״ל ות״י הרהור לבהון׃ ויהיו לאחור· ומה היה ענשם שהיו לאחור ולא לפנים כלומר שהיה מארה במעשה ידיהם ולא ברכה ות״י ואחזרו לפולחני קדל וגו׳ כבעמוד׃ למן היום· כי בכל דור ודור היו בהם פושעים ורוב הדורו׳ היו רובם פושעים ואעפ״י שהייתי מזהירם תמיד על ידי הנביאים׃ יום יום כלומר יום ויום׃ השכם ושלוח· בכל בקר ובקר כי רוב ההזהר׳ תהיה בבקר קודם שילך אדם למלאכתו ושלוח הייתי שולח בהסכמה הנביאים להזהירם׃ ולא הטו את אזנם· הרעו מאבותם· בכל דור ודור רובם הרעו מאבותם כמו שכתוב ו ואמון שהיו אחרוני׳ הרבו אשמה מן הראשונים׃ ודברת· ולא ישמעו· ידעתי כי לא ישמעו אליך ואפי׳ לא יענוכה כשתקרא להם אעפ״י כן הזהירם יענוכה ככתב בו ה״א המכתא אחר כ״ף הכנוי וכן וחסידיך יברכוכה והדומין לו׃ ואמרת· מפיהם· אפילו מפיהם אבדה ונכרתה שלא יאמרו אמת בפיהם כל שכן בלבבם כי רוב בני אדם מדברים בפיהם מה שאין כן בלבבם להראות עצמן טובים ואיכם הפך מי שנ׳ עליו ודובר אמת בלבבו אבל אלה אפילו בפיהם אין אמת׃ גזי נזרך· גדול השער נקרא נזר לפי שהנזיר היה מגדל שערו וענין גזי נזרך כענין קרחי וגזי על בני תענוגיך והשליכי הנזר שהיה לך לפאר גזי אותו והשליכי בעפר לאבל ואמר לשון נקבה על הכנסיה ות״י תליש׳ על רברבך דיגלון׃ את דור עברתו· הדור הזה שספך עליהם עברתו וחמתו ות״י ית דרא די עברו על׳ מימריה׃ כי עשו· שמו שקוציהם· אחז ומנשה עשו זה כמו שכתוב ובני יהודה עמהם׃ ובנו· אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי· לא היה רצוני בזה ולא צויתי להם שישרפו לי בניהם ובנותיהם ואם צויתי על בשר בהמה לשרוף לפני לא צויתי להם שישרפו בניהם ובנותיהם והם שורפים אותם לאל אחר ואיכם מרחמים עליהם לרוב אהבתם הע״ז ות״י דלא פקידית באוריתי ולא רעוא קדמי ורז״ל פירשו אשר לא צויתי זה יפתח ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שנ׳ ויקח את בנו הבכור ויעלהו לעולה ודעתם שהעלהו לשמים׃ לכן· וקברו בתופת מאין מקום· כי לא היה לפני זה מקום לקבורה׃ והיתה

ט׳ פסוקי׳ ולא ולא ולא וסימ׳ ולא אם עודנו חי· ויאמר אלהים יען אשר· ולא ישיב אל לבו ולא· ולא שמעו ולא אבו· והקימתי עליהם רעים· ולא שמעו ולא הטו את אזנם· בן אדם הנני לקח ממך· ולא ימכרו ממנו· אתה תזרע ולא תקצור· ולא ישמעו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו·

עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר׃ כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח׃ כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב לָכֶם׃ וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים׃ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ׃ וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם׃ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם׃ גָּזִּי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָה וַיִּטֹּשׁ אֶת־דּוֹר עֶבְרָתוֹ׃ כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינַי נְאֻם־יְהוָה שָׂמוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו לְטַמְּאוֹ׃ וּבָנוּ בָּמוֹת הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי׃ לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם׃

ל׳ ו׳ שפה על שפה · הוציאי ק׳ · ו׳ ל׳ · ט׳ בפו׳ ולא ולא ולא · ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס הכא כתבתי לך שלשים · ר׳ בסיפ׳ · לא מל׳ · ז״א · ר׳ · ל׳ ומל׳ · לא׳ מל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ בסיפ׳ · ה׳ חס׳ וכל אחר׳ כותי׳ · יד׳ בטע׳ בסיפ׳ · ג׳

עֲלָוָתְכוֹן אוֹסִיפוּ עַל נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן וְאִכְלוּ בִסְרָא׃ אֲרֵי לָא מַלֵּילִית עִם אֲבָהָתְכוֹן וְלָא פַקֵּידְתִינוּן בְּיוֹמָא דְאַפֵּיקִית יַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל עִסְקֵי עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ אֱלָהֵן יַת פִּתְגָמָא הָדֵין פַּקֵּידִית יַתְהוֹן לְמֵימַר קַבִּילוּ לְמֵימְרִי וְאֶיהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהָא וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי לְעַם וּתְהָכוּן בְּכָל אוֹרְחָא דַאֲפַקֵּיד יַתְכוֹן בְּדִיל דְּיִיטַב לְכוֹן׃ וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אַרְכִינוּ יַת אוּדְנֵיהוֹן וַאֲזָלוּ בְּעֵצַתְהוֹן בְּהִרְהוּר לִבְּהוֹן בִּישָׁא וְאַחֲזַרוּ בְּפוּלְחָנֵי קְדַל וְלָא שַׁוִּיאוּ דַחַלְתִּי לָקֳבֵיל אַפֵּיהוֹן׃ לְמִן יוֹמָא דִינְפָקוּ אֲבָהָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם עַד יוֹמָא הָדֵין וּשְׁלָחִית לְוַתְכוֹן יַת כָּל עַבְדַי נְבִיַּיא יוֹם מַקְדִים וּמְשַׁלַּח׃ וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרִי וְלָא אַרְכִינוּ יַת אוּדְנֵיהוֹן וְאַקְשִׁיאוּ יַת קְדָלְהוֹן אַבְאִישׁוּ מֵאֲבָהָתְהוֹן׃ וּתְמַלֵּיל עִמְּהוֹן יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִילֵין וְלָא יְקַבְּלוּן מִינָּךְ וְתִתְנַבֵּי לְהוֹן וְלָא יְתִיבוּנָךְ׃ וְתֵימַר לְהוֹן דֵּין עַמָּא דִּי לָא שְׁמָעוּ לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וְלָא קַבִּילוּ אוּלְפַן פְּסַקַת הֵימְנוּתָא וְאִתְמְנַעַת מִפּוּמְהוֹן׃ תְּלִישִׁי עַל רַבְרְבַיִךְ דִּיגְלוּ וְטוּלִי עַל נִיגְדִין אִילָיָא אֲרֵי רַחֵיק יְיָ וְרַטֵּישׁ יַת עַם דָּרָא דַעֲבָרוּ עַל מֵימְרֵיהּ׃ אֲרֵי עֲבָדוּ בְנֵי יְהוּדָה דְּבִישׁ קֳדָמַי אֲמַר יְיָ שַׁוִּיאוּ שִׁקּוּצֵיהוֹן בְּבֵיתָא דְאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלוֹהִי לְסַאֲבוּתֵיהּ׃ וּבְנוֹ בָּמַת תּוֹפְתָּא דִּי בְּחֵילַת בַּר הִנֹּם לְאוֹקָדָא יַת בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּנָתֵיהוֹן בְּנוּרָא דְּלָא פַקֵּידִית בְּאוֹרַיְתִי וְלָא רַעֲוָא קֳדָמַי׃ בְּכֵן הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְלָא יִתְאֲמַר עוֹד תּוֹפֶת וְחֵילַת בַּר הִנֹּם אֱלָהֵן חֵילַת קְטִילַיָּא וְיִקְבְּרוּן בְּתוֹפֶת מִסְּבֵי אַתְרָא׃

רשי

עולותיכם· שאתם מקריבים כליל טוב לכם שתוסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם שלמים ותאכלו הבשר שהרי אינם מ מקובלות לפני ולמה תפסידום׃ ביום הוציאי אותם· תחלת תנאי לא היתה אלא אם שמע תשמעו ב בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי ס סגולה׃ בשרירות לבם· במראה לבם למון אשורנו׃ יום השכם ושלוח· מדי יום ביום השכם ושלוח· גזי נזרך· תלשי שערך כמו ויגז שלמים ויגז את ראשו· לא׳ נזרך כתרך לשון ג גדולה וכת״י רברבך וכן חברו מנחם׃ ויטוש· ויעזוב׃ במות התופת· הוא המולך שהיה של נחשת ו ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות ונסוקות ונותנין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרים מקישין ב בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו תופת על שם התוף הנוס על שם נהמת הבן׃ לא צויתי· במצות שיקריבו בניו לקרבן ולא דברתי לאחד מן הנביאים וכשדברתי לאברהם לשחוט א את בנו לא עלתה על לבי שישחוט אלא כ להודיע צדקו׃ וא״ת

ולא יאמר פית׳ קדמ׳ ולא יאמר עוד התופת תכייתא ולא יקרא למקום הזה עוד התפת

יען משה ויאמר והן לא יאמינו לי· אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים· ודברת אלהם את כל הדברים האלה׃ בנתיהם ה׳ חס׳ ו״ו וסימ׳ נמסר בסדר ראה׃ לכן י״ד בטעם בספרא וסימ׳ כל אכליך יאכלו· והנני פקד על שמעיה· והנה אפי וחמתי נתכת· ולא יאמר עוד התפת· על הנביאים· אם תשוב ואשיבך לפני· ולא יקרא למקום הזה עוד· אל יהויקים על הנביאים הנני· על יהויקים אל קרינ׳ ושלחתי לו צעים· שמעו עצתי· וחברו ופקדתי על פסליה׃

והיתה · אותם שלא יוכלו לקבור מאין מקום או שילאו הקברים מרוב הרוגים : והשבתי · לחרבה תהיה הארץ · ובמקום קול שמחה יהיה קול יללה קול בכי וזעקה : בעת ההיא · ויציאו כתיב וקרי יוציאו והענין קרוב כי פירוש ויציאו שיוציאו לא שיצאו מעצמם וזה הענין לא ספר הכתוב בחרבן ירושלם בספר מלכי' שהוציאו הכשדים עצמות המלכים והשרים והכהנים והנביאים מיושבי ירושלם מקבריהם אלא הנביא שנבא עליהם שיהיה כך והיה כך ואף על פי שלא ספר הכתוב וזה יהיה העונש להם אחר מיתתם כמו שנ' אשר אהבום ואשר עבדום וכן אמר על יהויקים כשהתנבא עליו עונשו לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה וכן אמר בפושעי ישראל והיו

ואת עצמות ז' בקריא וס"ם ואת עצמות יוסף אשר העלו במצרים · וילך דוד ויקח תניינא דפסו' · ושל' אחריו ויעל משם את עצמות שאול תניינא דפסו' · יוציאו את עצמות מלכי יהודה ד' בפסוק : ולא ישוב

והיתה נבלת העם הזה למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד : והשבתי מערי יהודה ומחוצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה כי לחרבה תהיה הארץ : בעת ההיא נאם יהוה ויוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי ירושלם מקבריהם : ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשום ואשר השתחוו להם לא יאספו ולא יקברו לדמן על פני האדמה יהיו : ונבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים מן המשפחה הרעה הזאת בכל המקמות הנשארים אשר הדחתים שם נאם יהוה צבאות : ואמרת אליהם כה אמר יהוה היפלו ולא יקומו אם ישוב ולא ישוב : מדוע שובבה העם הזה ירושלם משבה נצחת החזיקו בתרמית מאנו לשוב : הקשבתי ואשמע לוא כן ידברו אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי כלה שב במרצותם כסוס שוטף במלחמה : גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסוס ועגור שמרו את עת באנה ועמי לא ידעו את משפט יהוה :

ותהי נבלתא דעמא הדין משגרא למיכל לעופא דשמיא ולבעירא דארעא ולית דמניד : ואבטל מקרוייא דבית יהודה ומשוקי ירושלם קל ביע וקל חדוא קל חתנין וקל כלן ארי לחורבא תהי ארעא : בעידנא ההיא אמר יי יפקון ית גרמי מלכיא דבית יהודה וית גרמי רברביהון וית גרמי כהני וית גרמי נביי שקרא וית גרמי יתבי ירושלם מקבריהון : וישטחונון לקבל שמשא וסיהרא ולכל חילי שמיא דרחמון ודפלחונון ודטעו בתריהון ודתבעונון ודיסגידו להון לא יתכנשון ולא יתקברון לזיבל מבדר על אפי ארעא יהון : ויתרעון במותא מרבחיא לכל שארא דישתארון מן זרעיתא בישתא הדא בכל אתריא דישתארו דאגליתינון לתמן אמר יי צבאות : ותימר להון כדנן אמר יי היפלון ולא יקומון אם למיתב גלי קדמי דלא יתובון : מה דין מתחסנין למתב לפולחני עמא הדין יתבי ירושלם תבו למרד מן אוריתא ולא צבן למתב אתקיפו בניכלין מסרבין למתב : אצית וגלי קדמי לא כדכשר ממללין לית גבר דימתיב מן בישתיה למימר מה עבדית כולהון מסגן ברעות נפשהון כסוסי דגזר בקרבא : אף חוריתא בשמיא ידעה זמנהא ושפנינא וכורביא וסנונית נטרין ית עידן מיעלהון ועמי לא הוו ידעין למעבר ית קיימא דיי :

[Masorah marginal notes beside the Bible text: ל"א · ח · יוציאו ק' · ז' ר' מהין בספו' · ח' מל' בסיפ' · ח' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' רפה' · לו · ל' · כ' · ל' · ל' · ב' חס' · ל' · ב' · לה · חס' · במרוצתם ק' · ב' ומל' · ל' · וסים ק' · ג' ב' · מל' ותר חס']

רשי

ואין מחריד · את העופות מעל הפגרים : ושטחום לשמש · והכשדים ישכבו לצור על העיר בקברי השרי' שהיו שם כפלטין : לדומן · לזבל : ונבחר מות מחיים · אף על פי שהם רואים את המתים כמוטין בבזיון צרת החיים גדולה הימנ' ויבחרו את המו' : היפלו ולא יקומו · הטוב להם שיפילו את עצמם לנפילה שאין לה תקומה : אם ישוב ולא ישוב · ולכשירצו לשוב מרעתם לא ישוב הקב"ה מגזרתו · ד"א אף אם ישובו בתשובה לא תתקיים בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם וכת"י אם למיתב גלי קדמי לא יתובון : משוב' נצחת · משובת עולם כמו נצח : החזיקו · אחזו : בתרמית · במרמה : לא כן · לא כדין כמו כן בנות צלפחד : כלה שב במרוצתם · כדרך הראשון חוטאים וחוזרים ו וחוטאי' מרוצה קורש"י בלע"ז : שוטף · איספרידין בלע"ז : חסידה · ציגוני"אה בלע"ז : מועדיה · עת עברם אל איי הים מפני הצנה ועת ם שובם : שמרו · המתינו : תור וסיס ועגור · ושפנינא וכורביא וסנוניתא כורביא גרו"ה בלע"ז סנונית ארונדיל"א בלע"ז : אכן

[Margin: ולא ישוב ז' וסי' תורא אשתכע ונפל אריה אדבר ונחיך]

רדק

מושלחים בחוצות ירושלם ורז"ל אמרו בעון חיים מתים כחטאים וסמכו זה בפסוק והיתה יד יי' בכם ובאבותיכ' זה חטוטי שכבי והביאו גם זה הפסוק לא יאספו ולא יקברו והקשו אליו הפסוק הבא אחריו ונבחר מות מחיים כלומ' למה היה נבחר מות מחיי' אם המתים כחטטים ואם היה עונש המתים היה להם כפרה וזה ונבחר מות אלא אם הוא עונש החיים ובעון החיים מתים כחטטים למה אמר ונבחר מות מחיים ופי' ונבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם : לדומן · לזבל יהיו כלומר כי לעולם יהיו על פני האדמה כי לא יקברו ולרוב עמידתם על פני האדמה ירקבו וישובו עפר וזבל ונבחר המתים יהיה עונשם מה שאמר שיהיו כ כחטטים מקבריהם והחיים והם השארית הנשארים שלא יהרגו ויגלו יבחרו בגלותם מות מחיים כי יהיו ביד גוי כבד עבדים לעם אכזרי' שלא ירחמו עליהם וטוב מותם מחייהם : בכל המקומות הנשארים · בכל מקום שיהיו הנשארים כמו הפוך הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם כמו ותשם בפוך עיניה וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף באו מצרימה אל יוסף לשבר לי יזעקו אלהי ידעינוך ישראל לי יזעקו ישראל אלהי ידעינוך והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק : ואמרת · היפלו ולא יקומו · טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו מדוע שובבה כלומ' למה זה החזיקו כל כך במעשיה' הרעים ומאנו לשוב וכי נפלו בעונש מעשיהם שלא קמו אחר כן כלומר כמה פעמים נפלו ב בענש מעשיהם ואחר כן בטובם קמו וכי סבורים הם שאם ישובו הם למוטב לא ישוב האל מחרון אפו עליהם היה שום פעם עד עתה שנפלו ולא קמו אחר כן או אם ישוב ישראל ממעשיו הרעים ולא ישוב הא' מחרון אפו זה לא היה אם כן מדוע שובבה וי"ת

ז' וס' בל' שון ארמי תורא אשתכע ונפל אריה אדבר ונחיך · ופי' שורך טבוח לעיניך · כי נשבעתי יצא כפי · היפלו ולא יקומו · ליש גבור בבהמה · ויזכור כי בשר המה · ישחק לפחד ולא יחת :

היפלון ולא יקומון וגו' כשעמוד : מדוע שובבה · בא הנה עם לשון נקבה כי רצונו על הכנסה כמו שפירשנו וכן ותחטאת עמך העם אשר בקרבה יושבת לבטח שובבה ענין מרד וכן בנים שובבים משובה ישראל : העם הזה ירושלם · חסר הכסמך העם הזה עם ירושלם וכמוהו רבים כמו שפירשנו בחלק הדקדוק מספר מכלל : משובה נצחת · פתח בתנח ופירוש עולמית מן נצח משובה פש' משובה ישראל תאר : החזיקו בתרמית מאנו לשוב · ידמה כי לעולם ירצו להחזיק בה בתרמית כמו מרמה : הקשבתי · מאמר הנביא כשאני הולך ביניהם אני מקשיב ומאזין להם אם אחד מדבר טוב ואם לא : כן · טוב וכשר כמו כן בנות צלפחד דוברות : אין איש נחם · כפעל עומר כי הוא קמוץ גם מלת אין מורה עליו : כלה שב במרוצתם · וכתוב במרצותם לשון רבות והכתוב דרך כלל והקרי דרך פרט כלם הולכים ושבים במרוצתם לעשות כסוס שוטף במלחמה ולרוב המרוצה אמר שוטף שהוא כמו נחל שוטף במרוצתו במלחמה ויונתן תירגם הקשבתי מאמר האל יתברך אציתי וגלי קדמי : גם חסידה · אפילו העופות שאין להם שכל בכת הדמיון שיש להם יש להם ידיעה להתרחק מן הנזק ולהתקרב אל הטוב ושומרים מנהגם ומה שגדלו עליו ועמי שיש להם שכל לא ידעו את משפט יי' שהיה להם לדעתו מן השכל גם לשמרו לפי מה שהכהינו אותם מורי התורה ומה שנחלו בו מן אבותם דור אחר דור ואמר להם ירמיהו זה כדרך שאמ' ישעיהו ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ועוד זכר חסידה וזכר בשמים לפי שהיא מקננת בישוב במגדלים הגבוהים ובמדבר בעצים הגבוהים כמו שאמר חסידה ברושים ביתה לפיכך אמר בשמים שהוא גובה האויר כמו שאמר גדולות ובצורות בשמים דרך נשר בשמים והחסידה מנהגה לשכון בימי הקור והחורף במקום אחד ובימי הקיץ והחום במקום אחר וזהו מועדיה שאמר ולא תשנה מנהגה · ועמי משנים משפט יי' שידעוהו בשכל אם ירצו וגדלו עליו אבותיהם והם ואינם רוצים להחזיק בו : ותור וסיס ועגור · גם כן שמרו את עת באנה במקום אחר בזמן ידוע ובזמן אחר במקום ידוע הכל לפי השתנות התקופות והזמני' ושומרות חקן ומנהגן ולא ישכחוהו ולא כן עמי · חסידה פי' רז"ל זו דיה לבנ' ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה כלומר במזונות שמחלקה להם וי"מ שהיא שקורין לה ציגוני"א · ותור ידוע · וסוס כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד וכן נמצא כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו כסיס עגור כן אצפצף ות"י וכורכיא ובדברי רבותינו ז"ל קס ריס לקים בוח כיכורכיא ופי' רש"י ז"ל גרו"אה בלע"ז · ועגור ת"י וסנוניתא ובדברי רבותינו ז"ל אימת סנונית על הכסר ופי' רבי' האי קטא"ף בערבי והוא הדרור שקורין בלע"ז רונדינ"א וי"מ הוא השף המצפצף מלות מעטות כלשון בני אדם כשמלמדין אותו גי"ט בלע"ז : איכה

איכה תאמרו חכמים אנחנו· בחכמות החיצונות ועוד תורת יי' אתנו כלומר אצלנו היא כתובה: אכן לשקר עשה עט· אם תורת יי' אתכם מה תועיל אם לא תקיימו אותה תי שעשה הקולמוס לכתוב אותה לכם עשה אותו וכן שקר סופרים כתבו אותה לכם כי אחרי שאין אתם מקיימין אותה הרי היא כאילו איכה כתובה לשקר לכם כמו אך לשקר שמרתי: הובישו· כי שקר עשו כשיראו שלא תועיל להם חכמתם אז בכח יהיה להם בשת פנים ויראו כי אם התעסקו בתורה וקיימו אותה היתה תועילה להם להצילם מהרעות הבאות עליהם ואחר שבדבר יי' מאסו ולא רצו ללמוד התור' ולעשותה מה חכמה להם לא תועיל החכמה מבלי התורה· וחכמת סמוך למלת מה כלומר מה מועיל ממה שיש להם חכמה אם אין להם התור' : לכן אתן לירשים· כלומר למי שיחזיקו בהם בגלו' כאילו הם יורשים: כי מקטון ועד גדול· כל זה הענין הוא כתוב למעלה עם שאר הפסוקי' הבאים אחר זה במלות שונות כי כל הכופל ענין ישנה במלו' למעלה מקטנם ועד גדולם והנה מקטון ועד גדול למעלה כלו בוי"ו והנה כלה בה"א ואחד הוא· וירפו למעלה וירפאו באלף' כעה והנה וירפו בבעלי הה"א והענין אחד ענין רפואה למעלה את שבר עמי והנה את שבר בת עמי: הובישו· פירשנוהו למעלה כי פירושו בתמיה· למעלה גם הכלי' והנה הכלם מבנין נפעל ומפורש הוא והכלים שהוא מבנין הפעיל פיר' למעלה עם שאר הפסוקים ו ולמעלה בעת פקדתיה פירשנו פקדתי אותם והנה בעת פקדתם שם והענין אחד: אסוף אסיפם נאם יי'· שניהם לשון כליון אסף מקור מן ואספת כפשך ונפש ביתך אסיפם מן יחדו יסופו שלא מלת אסיפם מבנין הפעיל והוא יוצא ויסופו מבנין הקל והוא עומד הכליכלה עד שלא ימצאו ענבים בגפן ולא תאנים בתאנה וזכר אלה שני המיני' כי הם עקר הפירו' ואותם מירבה אדם מהם יותר משאר הפירות כמו שאמר בברכה איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואמר בקללה יאכל גפנך ותאנתך: והעלה נבל· אפילו העלה יבול טרם זמנו כדי להרבות רעתם: ואתן להם יעברום· מה שנתתי להם רוב הפירות וברכתי פרי אדמתם יעברו מהם שיאכלום האויבים מ"ם יעברום במקום מהם וכן חזקתני ותוכל חזקת ממני תתלאתו כפשי תמלא מהם בני יצאוני יצאו ממני והמפרשי' פירשו בעבור שנתתי להם תורה ומצות ועברו עליהם בשגגם זה אסיפם וכן דעת יונתן ותרגם הפסוק כן שיצאה אשיצינון אמר יי' וגו' כבעמור: על מה אנחנו יושבים· בכפרים ובערי המיסור כבטוחים ועל מה עוד יש לנו: ונדמה· ענין שתיקה כלומ' אין לנו להתלונן ולהתרעם על מה באה עלינו הצרה כי יי' אלהינו הדימנו כי חטאנו לו ונדמה שרשו דמם והוא מן הקל ממשקל יסם ויסרק מה אקוב ידמו כאבן ולדעת אדוני אבי ז"ל שרשו נדם הדימנו שרשו דמם מבנין הפעיל והה"א בשוא ופתח ויהיה ענין שתיקה כלומר הוא השתיקנו שאין לנו רשות להתלונן כי חטאנו לו ואיך נשא פנינו לנגדו או יהיה ענין כריתה כמו ידמו לשאול ונדמו נאות השלום: וישקנו מי רוש· סם המות משחיתות עשב לפיכך אמ' מי ועניינו כתרגומו ואשקיכה כס דלוט ביש כרישי חיון והפסוק מאמר הנביא בלשון ישרא': קוה לשלום· מקור כלומר ואם נקוה לשלום מהאויב ואין טוב ואיכנו השלום שהוא טוב: לעת מרפה· בה"א כמו באלף' אם קוינו לעת רפואה ממכאוב הצרות: והנה בעתה· צרות גדולות שמבהילים ומבעיתים אותנו ות"י לעדן סליחת חובין והא פורענות חטאין כענין רפאה כפשי כי חטאתי לך: מדן נשמע· לפי שהיה קצה ארץ ישראל זכרו ות"י על דפלחו לעגלא די בדן מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלה יתהון: נחרת סוסיו· עטישת סוסיו ונקראת העטישה כן על שם הנחירים שהם נקבי האף: מקול מצהלות אביריו· על הסוסים אמר אביריו ומצהלות ענין השמעת קול הסוסים בצהלה ושמחה כמו שנאמר על הסוס וישיש בכח ות"י מקל מפסיעות גברוהי: כי הנני משלח בכם· פי' כתרגו' הא הא מגרי בכון עממין קטולין כחיוון חורמנין דלית להון לחישא ויקטלון יתכון אמר יי': מבלגיתי

בדבר יי' ה' דסמיכי בקריא' וסימ' ויוסף יי' להראה בשילה· ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו· הובישו חכמים חתו· גם ביהודה היתה· בדבר יי' שמים נעשו· ומן והנה איש אלהים בא מיהודה עד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם דכוו' במא וישמע הנביא אשר השיבו: ואין שלום ה' וסימ' וירפאו את שבר עמי· וחכרו

איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת יהוה אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר ספרים: הבישו חכמים חתו וילכדו הנה בדבר יהוה מאסו וחכמת מה להם: לכן אתן את נשיהם לאחרים שדותיהם ליורשים כי מקטן ועד גדול כלה בצע בצע מנביא ועד כהן כלה עשה שקר: וירפו את שבר בת עמי על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום: הבשו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו והכלם לא ידעו לכן יפלו בנפלים בעת פקדתם יכשלו אמר יהוה: אסף אסיפם נאם יהוה אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל ואתן להם יעברום: על מה אנחנו ישבים האספו ונבוא אל ערי המבצר ונדמה שם כי יהוה אלהינו הדמנו וישקנו מי ראש כי חטאנו ליהוה: קוה לשלום ואין טוב לעת מרפה והנה בעתה: מדן נשמע נחרת סוסיו מקול מצהלות אביריו רעשה כל הארץ ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה עיר וישבי בה: כי הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין להם לחש ונשכו אתכם נאם יהוה:

איכדין תימרון חכימין אנחנא ועל אוריתא דיי אנחנא רחיצין בכן הא לשקרא עבד ספר קולמס דשקר למזיפא: בהיתו חכימיא איתברו ואיתאחידו הא בפתגמא דיי קצו וחולק בחוכמתא לית להון: בכן אתן ית נשיהון לאוחרנין חקלתהון לירותין ארי מן זעירא ועד רבא כולהון אנסין ממון מספר ועד כהן כולהון עבדי שקר: ואסיאו ית תבר כנישתא דעמי במילי שקריהון למימר שלמא שלמא ולית שלם: עליהון למיבהת ארי תועבה עבדו אף מבהת לית אינון בהתין ואיתכנעו לית אינון ידעין בכן יתרמון קטילין בעידן דאסער עליהון חוביהון יתקלון אמר יי: שיצאה אשיצינון אמר יי ויסופון כמיסף ענבין מגפן וכניבלא מתינא וכטרף מאילן על דיהבית להון אוריתי מסיני ועברו עלה: על מה אנחנא יתבין איתכנשו וניעול לקרוין כריכן ונישתוק תמן ארי יי אלהנא איתי עלנא תבר ואבהתנא ואשקנא כס דלוט ביש כרישי חיון ארי חבנא קדם יי: סברנא לשלם ולית טב ולעידן סליחות חובין והא פורענות חטאין: על די פלחו לעגלא דבדן מלך במשיריתיה יסק עליהון ויגלי יתהון מקל פסיעות גיברוהי יזועון כל יתבי ארעא ייתון ויבזון ארעא ומלואה קרוא ודיתבין בהון: ארי הא אנא מגרי בכון עממין קטולין כחוון חורמנין דלית להון לחשא ויקטלון יתכון אמר יי:

וירפו את שבר בת עמי· קול חרדה שמענו· נביאי ישראל· יען וביען: אסוף ג' וחס' וסימ' אסף אסיפם נאם יי'· אסף אאסוף יעקב· אסף אסף כל מעל פני: ומלואה ג' וסימ' ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה· וישטפו ארץ ומלואה· ליי' הארץ ומלואה:

רשי

אכן הנה לשקר· היא חכמתכם לשקר בכם לרפותכם על נקלה עשית עט שקר סופרי נביאכם: הובישו חכמים· כמותכם ומהו הבשת הנה ב בדברי יי' מאסו ו וחכמת מה להם: וירפו· כמו וירפאו: הובישו· בשת וכלימה תבא להם: גם בוש לא יבושו· איכם מתביישין במעשיהם הרעים לתת לב לשוב: אסף אסיפם· לשון כלייה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה: אין ענבים בגפן· לא יותר דבר: והעלה נבל· לשון כמש פלייטשי"ר בלע"ז כמו וכנובלת מתאנה כשא נובלת עליה: ואתן להם יעברום· כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקים ו ועברו עליהם: ונדמה שם· ונדום שם נשב שם דוממים ואבלי': מי רוש· כס דלווט בישׁ כרישי חיון ראש פתנים הוא ארס ש שבשיניו: נחרת סוסיו· עטישות נחיריו: מדן נשמע· על דפלחו לעגלא דבדן: מצהלות אביריו· צהלת משחק סוסיו ותכינו במקום אחר סוסים נקרא' אבירים מדהרו' דהרות אבירי לשון סוס דוהר ויונתן תירגם מקל מפסועית גברוהי: נחשים צפעונים· לשון שבעי' סכה כעכה כפע ו ואותם אזנו שלא ו ישמע לקול חבר ה המלחשו שנ' כמו פתן חרש יאטם אזנו הוא שנאמר אחר אין להם לחש: מבלגיתי

מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי : הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים היהוה אין בציון אם מלכה אין בה מדוע הכעסוני בפסליהם בהבלי נכר : עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לוא נושענו : על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה החזקתני : הצרי אין בגלעד אם רפא אין שם כי מדוע לא עלתה ארכת בת עמי : מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי : מי יתנני במדבר מלון ארחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בגדים : וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ כי מרעה אל רעה יצאו ואתי לא ידעו נאם יהוה : איש מרעהו השמרו ועל כל אח אל תבטחו כי כל אח עקוב יעקב וכל רע רכיל יהלך : ואיש ברעהו יהתלו ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו : שבתך בתוך מרמה במרמה מאנו דעת אותי נאם יהוה : לכן כה אמר יהוה צבאות הנני צורפם ובחנתים

על דהוו מלעיגין לקביל נבייא דמתנבן להון דוונא ותנחתא איתי עליהון מן קדם חוביהון עליהון אמר נביא לבי דווי : הא קל ציוחת כנישתא דעמי מארעא רחיקא נבייא אוכח יתהון ה השכינתא דיי׳ לית בציון אם מלכה לית בה מא דין מרגזין קדמי ב בצלמיהון בפולחן טעותא : אמרת כנישתא דישראל עדא זימנא שלים קיטא ואנחנא לא מתפרקין : אמרת ירושלם על תבר כנישתא דעמי אזדעזעית אתתפיאו אפי אכרום אוכמין כקדרא אשתממו אחדתני : אמר ירמיה נבייא דילמא לא אית בי עובדין טבין למיבעי על בית ישראל הלא מחמיד הוית לאולפניה דאליה נבייא דמגלעד דפתגמוהי אינון אסותא ארי על דלא תבו בכן לא סליקת אסו למיחת כנישת דעמי : מן יתן רישי כנחל דמיין ועיני כמבועא דמעיין ואיבכי יממ ולילי על קטילי כנישתא דעמי : מן יתנינני במדבר בית מבתת עדי אורחן ואשבוק ית כנישתא דעמי ואיתך מלותהון ארי כולהון זנאי סיעת שקרין : ואליפו ית לישנהון פתגמי שקר דמן אינון כקשתא נבילא ולא להימנותא תקיפו בארעא ארי מבישתא לבישתא נפקו ומידע דחלתי לא אליפו אמר יי׳ : גבר מחבריה אסתמרו ועל כל אחא לא תתרחצון ארי כל אחא מיכמן כמין וכל רחים בנכילו יהליך : וגבר בחבריה משקרין וקושטא לא ממללין אליפו לישנהון פתגמי שקר אשפשו טעו : יתבין בבית כנישתהון ומשתען על עויתהון בנכילו מסרבין למדע דחלתי אמר יי׳ :

בכן כדנן אמר יי׳ צבאות הא אנא מייתי עליהון עקא וצריף להון ובחר להון

י׳ פסוקין בקריא׳ איתבהון אין אין במצעות פסו׳ וסי׳ ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו · וכי יראה הכהן את נגע הנתק · הנה היא לוטה בשלמה · ולבנון אין די בער וחיתו · וירא כי אין איש דישעיה · והנה קול שועת בת עמי מארץ · הצרי אין בגלעד אם רופא · הבנים אין לישראל אם יורש · וכי תגישון עור לזבוח אין רע · אמר נבל בלבו אלהים · וחכרו · הכל סר יחדו נאלחו אין עשה · כלו סג יחדו נאלחו · עשה גדלו׳ תנינא דאיוב · ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים · עיר פרוצה אין חומה : ובחנתים ב׳ הנני צרפם ובחנתים · ובחנתים כבחון את הזהב :

רשי

מבליגיתי עלי יגון · כמו הבלגתי ושם דבר הוא מישאיטו׳מנץ בלע״ז כלומר אם אמרתי אבליגה ואתאפק עלי יגוני : עלי לבי דוי · מקול כשאות הגלות אלי בפורעניות הבאות : הנה קול שועת בת עמי · אני שומע שסופן לצעוק בארץ מרחקים ולמה כל זאת הלא יי׳ בציון ואם ישובון אליו ימצא להם : עבר קציר כלה קיץ · כשינו לעזרת מצרי׳ לא באה אמרנו יעבור הקציר ויהיו פנויי׳ ויבאו והנה עבר זמן הקציר באייר וזמן הקיץ בתמוז ולא באו : קדרתי · לשון שחרות ואופל : שמה · תמהון : החזיקתני · אחזתני : הצרי אין בגלעד · שהצרי בא משם כמו שנאמ׳ עלי גלעד וקחי צרי כלומר וכי לא היו להם אנשי׳ צדיקים ממי ללמוד וייטיבו דרכיהם : ארוכת · רפואת אינפלאשטרא בלע״ז : עצרת בוגדים · כניסיות בוגדים : וידרכו · לשון זה נופל בהזמנת הקשת לירות חץ וקשת היא ארבליסטא בלע״ז וברגלים דורכין אותה לכך קורא אותה דריכ׳ והנביא המשיל לשונם לקשת שקר שדרכו לשונם קשת בשקר : מרעה אל רעה · מעבירה אל עבירה : עקוב יעקוב · יארוב יארוב : העוה נלאו · יגעו וטרחו לעות את דרכם העוה כמו הכבד את לבו להעוות : שבתך בתוך מרמה · כשהן יושבין חושבין מחשבות מרמה ובמרמ׳ התליפו יראתי ומאנו דעת אותי : במרמה · בשביל המרמה : הנני צורפם · ביסורין : מפני

רדק

מבליגיתי עלי יגון · ענין התחזקות כמו ואבליגה מעט ורבי יונה פירש המלה הזאת מורכבת מפועל ופועלת כי מהפועל אומר מבליגי ומהפועלת מבליגיתי והורכבה המלה משניהם ופי׳ אמר הנביא אנשים ונשים המחזקים אותי עלי יגון אומר להם שלא אוכל להתחזק כי עלי לבי דוי ור׳ אחי ר׳ משה פירש המלה שם מבליגית בשקל מרבית שהיה בתשלומו מרביתי ובמשקלו מ מבליגיתי אמר הנביא התחזקי עלי יגון כלומר שארצה להתחזק על יגוני לא אוכל כי עלי לבי דוי ומה שאמר עלי לבי דוי על צרתי מוסף על צרת ישר׳ שאני מוכיחם ולא ישמעו לי וזהו שאמר עלי : הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים · צועקי׳ מפחד האויב הבא מארץ מרחקים ואומרים השם אין בציון אם מלכה אין בה אם כן איך יבא עלינו הלא ה׳ שכינתו בציון ומלך יש בציון ואיך ישלוט בה האויב והאל משיבם מדוע הכעיסוני איך חשבו להנצל בהיותי בציון והם הכעיסוני בפסיליהם בהבלי נכר רוצה לומר בהבלי אל נכר מרחקים המ״ם בפתח השם שא״ף נחה וי״ת השם אין בציון נבייא אוכח יתהון וגו׳ כבעמוד : עבר קציר · קציר הוא זמן שיושע אדם בו מפני הבצורות ואדם שמח בבא הקציר כמו שכתוב כשמחת בקציר וכן זמן הקיץ אדם שמח בפירות הקיץ ואומ׳ זה דרך משל כלומ׳ עברו הזמני׳ שחשבנו להושע בהם ולא נושענו : על שבר · הוא מאמר הנביא על עצמו שהשבר לשבר ישראל ויונתן פי׳ שהוא מאמר ירושלם שתרגם אמרת ירושלם על תבר כנשתא וגו׳ כבעמוד וכרוס פי׳ מן נתכרכמו פניו : הצרי אין בגלעד · אמר דרך משל אם אין צרי בגלעד אם רופא אין שם לרפאות עמי מ מכתו ובגלעד היה מקום הצרי כמו שאמ׳ גם כן עלי גלעד וקחי הצרי והיא רפואה לחלאים קשים כמו נשיכת הנחש וזולתו כלומר לא יהיה להם שלו׳ מזאת הצרה וכי אין חסיד ביניהם ש שיכפר האל בעדו : ארוכת · רפואת וי״ת אמר ירמיהו נביא וגו׳ כבעמוד : מי יתן ראשי מים · מי יתן שיהיה ראשי כלו מים ויזוב דרך עיני בבכי וכן תהיה עיני מקור דמעה שלא יפסק : את חללי בת עמי · מי שבוכים עליו נעשה כפעול לבכי ואם לא ישיגו כן דרך לשון העברי וכן אמר ויבך אותו אביו וכן ולבכות וכן נעשה זה השמוש בלשון אחר זולתי העברי לפי שבעבור נעשה הבכי הרי הוא כאילו מקבל הפעולה : מי יתנני מלון אורחי׳ במדבר · ישבתי מלון לעוברי ארח שילינו שם בלילה ואמר הנביא שיתאוה להיות שוכן באותו המלון שלא יראה עוד את ישרא׳ כי לא יוכל לראות רעתם : עצרת בוגדי׳ · שהם נעצרים יחד לדבר בגד ושקר וכן ת״י סיעת שקרין ואדוני אבי ז״ל פירש מלכות בוגדי׳ מן יורש עצר זה יעצר בעמי : וידרכו · מבנין הפעיל משפטו וידריכו וכמוהו בא וידבקו גם המה : לשונם · היא קשת דרוכה וחציהם דבר שקר ודבר מר : ולא לאמונה גברו בארץ · מה שהם מתגברים ומתחזקים על החלשים לא לאמונה שישפטו משפט אמת ושימכנו העושקים : כי מרעה אל רעה יצאו · יש לפרשו על המעשים יוצאים ממעשה רע למעשה רע ר״ל כי כל ימיהם במעשה רע עוסקים עתה בזה ועתה בזה ובכל זה לא נתנו אל לבם שעה אחת לדעת את יי׳ ויש לפרשו על העונש מרעת אויב זה יוצאים לרעת אויב אחר או לוקים שנה זו בשדפון ושנה זו בירקון או בארבה ועם כל זה לא נתנו לבם לשוב ממעשיהם הרעים ולדעת את יי׳ : ואיש מרעהו · עקוב יעקב · ענין התרמית והערמה כמו ויעקבני זה פעמים ויעקב העי״ן בשוא לבדו וכל שאר יעקב שוא בר כס העי״ן בשוא ופתח : ואיש · יהתלו · דגש הלמ״ד לתפארת הקריאה מפני ההפסק : למדו לשונם · הרגילו כמו פרא למוד מדבר העוה נלאו · להתעות ולעשות מעשה עול ובא על דרך תאוכים הלאת : שבתך · אמר האל יתברך מה יועיל שבתך בתוך מרמה כלומר בתוך עם מרמה שלא תוכל להשיבם אליך : במרמה · כל כך גדלו במרמה עד שמאנו לדעת אותי לא יוכלו להכיר דרכם הרעה וי״ת יתבין בבית כנישתהון וגו׳ כבעמוד : לכן · הנני צורפם · בצרות שאביא עליהם אראה אם ישארו סיגים או אם ישובו כסף כבחור מפני הצרות : כי

כי איך אעשה מפני בת עמי. כי איך אעשה אלא אצרפ׳ מפני שהיא בת עמי לא אוכל שלא אצרפם כי איך אניחם ברעתם והם נקראים עמי ות״י ארי איכדין אעביד מן קדם חובי כנישתא דעמי: חץ שוחט. כן כתיב וקרינן שחוט והכתוב ר״ל כמו שוחט שהוא הורג. כן הורגים הם בני אדם בלשונם הרע שהם הולכי רכיל והקרי שחוט רוצה לומר כמסך אפיל״ט בלע״ז רוצה לומר שחוט כמסך על המפתחת לחדדו ויונתן תירגם כגיר די מחריף כמו סכינא חריפא בדברי רבותינו זכרונם לברכה. ספי׳ מחודד ודק החתיכה ומה שפי׳ טוגם כן לשון משיכה הוא בכ מדברי רבותינו זכרונם לברכה שאמרו התיז את הראש בבת אחת פבולה ואמרו מכה הכי מילי אמ׳ קרא חץ שחוט לשונם ואמ׳ תנא דבי ר׳ ישמעאל ושחט אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונם מרמה דבר ורבותי אבי זכרונו לברכה פיר׳ שחוט שם תאר כמו שוחט וכן במשקלו אדם עשוק בדם נפש כמו עושק: מרמה דבר. כל אחד מהם ידבר מרמה לחברו ומפרש מה היא המרמה בפיו שלום את רעהו: העל אלה. מבואר הוא: לא אפקוד בם. והשכים הראשוני׳ אין כתוב בם והענין אחד: על ההרים. נאות מדבר׳ ההרים מקום מרעה הצאן והענ׳ ברוב או זכר הרים להשמיע קולו למרחוק וכן נאות מדבר רוצה לומר אהלי המדבר כי נאות מדבר פירושו אהלים ומשכני׳ כמו נדמו נאות השלום וכן נוה כוה משלח ונעזב נות כרות רועים ואמר מדבר כי יש מדבר שיש בו מקום מרעה כמו וינהג את הצאן אחר המדבר ותרג׳ אונקלוס בתר ספר רעיא במדברא וכן על פני דרך המדבר ואמר הנביא בראותו חרבן הארץ שישא בכי ונהי לקינה במקומות המרעה כי נחרבו מבלי איש עובר אין צריך לומר שאין אהלים תקועים ל לרועים שאפילו איש אין עובר שם לרעות מקנה ולא נשמע קול מקנה כי כלם נדדו הלכו בשבי ובאמרו מעוף השמי׳ הוא דרך גוזמא להפליג הדבר או כאמר זה לענין חרבן הארץ כמשמעו כי רוב העופו׳ לא ישכנו במדבר כי אם במקומות שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות: נצתו. ענין חרבן וכן נצתו כמדבר ושרשו יצת ובדברי רז״ל ר׳ יהוד׳ אומר חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה שנ׳ על ההרים וגו׳ מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו בהמה בגימטריא נ״ב הוו רבי יוסי אומ׳ שבע שנים נתקיים בה גפרית שנ׳ גפרית ומלח שרפה כל ארצה: ונתתי. לגלים: גלי אבנים מהבתים והחומות שנהרסו: מעון תנים. משכן התנים ומגורם ות״י יתבין ירודין: מי האיש החכם ויבן את זאת. יבין מדעתו והנביא יגיד התשובה והשאלה כמו ם שנאמרה לו מפי יי׳: ויאמר יי׳.

ובקרבו ג׳ וסימ׳ ישים ארבו. ובקרבו הם יושבים. ישית מרמה: לגלים ג׳ וסי׳ ונתתי את ירושלם לגלים. והיתה בבל לגלים מעון תנים. אשר התעתדו לגלים: ויבן ג׳ רפי׳ בקריא וסי׳ מי האיש החכם ויבן את זאת.

כי איך אעשה מפני בת עמי: חץ שוחט לשונם מרמה דבר בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו: העל אלה לא אפקד בם נאם יהוה אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי: על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה כי נצתו מבלי איש עובר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו: ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב: מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי יהוה אליו ויגדה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עבר: ויאמר יהוה על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה: וילכו אחרי שררות לבם ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם: לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתים מי ראש: והפיצותים בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם ושלחתי אחריהם את החרב עד כלותי אותם: כה אמר יהוה צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבואינה ואל החכמות שלחו ותבואנה: ותמהרנה ותשנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים: כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו בשנו מאד כי עזבנו ארץ

ארי איכדין אעביד מן קדם חובי כנישתא דעמי: כגיר די מחריף לישנהון ניכלין מחשיב בפומהון שלמא גבר עם חבריה ממללין ובמעוהי משוי כמניה: העל אילין לא אסער לאיתאה עליהון בישתא אמר יי אם מן עמא דכרין עובדוהי לא אתפרע מנהון כרעותי: על טוריא אנא מרים קלי ובכי ומצוח ועל דירוות מדברא איליא ארי צדיאו מבלי אנש דעדי ולא אשתמע קל בעירא בארעהון מעופא דשמיא ועד בעירא איטלטלו גלו: ואתן ית ירושלם ליגרין מדור ירודין וית קרוי דבית יהודה אתן לצדו מבלי יתיב: מן גברא דחכים ויסבר ית דא ודאתמלל מן קדם יי עמיה ויחוינה על מה חרובת ארעא צדיאת כמדברא מבלי יתיב: ואמר יי על די שבקו ית אוריתי דיהבית קדמיהון ולא קבילו למימרי ולא הליכו בה: ואזלו בתר הירהור לבהון ובתר בעליא דאליפינון אבהתהון: בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מייתי עקא על עמא הדין מרר כגירין ואשקינון כס דלוט כרישי חיוין: ואבדרינון ביני עממיא דלא ידעו אינון ואבהתהון ואיגרי בתריהון דקטלין בחרבא עד דאישיצי יתהון: כדנן אמר יי צבאות אסתכלו וקרו לאיליתא וייתין ולחכימתא שלחו וייתין: ויוחין ויטלן עלנא איליא וישגרן עיננא דמעין וגלגלי עיננא יגרון מיא: ארי קל איליא אשתמע מציון אכדין אתבזיזנא בהיתנא לחדא ארי חרובת ארעא

רשי

מפני בת עמי. מן קדם חובי כניסתא דישראל: חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט וכן ושחטו שטיס טר״יט בלע״ז. לא״ לשון שחיטה ממש טרא״קאט בלע״ז וכן חברו מנחם וכת״י כגיר די מחריף ובקרבו ת״י ובמעוהי: על ההרים. על חורבן ההרים: ועל נאות מדבר. נוה רועים שבמדברות נאות לשון נוה וכן נאות אלהי׳ וכן לביתך נאוה קדש: נצתו. לשון ציה וכן נצתה: נדדו. הלכו שופן לילך חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה מגלו צדקיהו עד פקידת כורש מלך פרס חמשים ושתים שנה היו ורמז לדבר ועד בהמה חשבונה בגימטריא נ״ב והחשבון מכוון במס׳ מגלה: לגלים. דגורין: מי. החכם. שיבין זאת ומי הנביא אשר דבר פי יי׳ אליו שיגידה ומי יגיד על מה אבדה הארץ בא כל ה הפורענות הזה: לענה. עשב מר: מי ראש. אדם נחש:

כי

אין יד קמץ וכל אזף רכו׳ במר

מי חכם ויבן אלה נבון וידעם. ויבן על עזבי ברית קדש: ואשר דבר ב׳ ל׳ מי האיש החכם זכה אמר ז׳ בטעם׳ בספרא וסי׳ עולל יעוללו. התבוננו וקראו. צורפם ובחנתי. משלח. הנהרעה יצאת. קשת עילם. עשוקים:

לפניהם. לא בשמים היא ולא מעבר לים היא: וילכו. שרירות. פירשנוהו למעלה: למדום אבותם. הרגילו בהם האבות וראו אבותם עובדים אותם ועבדום הם גם כן אחריהם והאבות הם הדורות הרשעים שעברו: לכן. מאכילם. בא הנבוי קודם הידיעה שהוא את העם הזה כמו ותראהו את הילד אשר לא יעבדו אותו את נבוכד נצר והדומים להם שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק מתנו והמשיל הצרות ללענה ורוש והם סמי המות ובאמרו מי רוש לפי שהוא מי שחיטת העשב שקורין רוש גם יש שהוא מראש הפתן ואמרו כי לפיכך נקרא ראש כי ברוב עושין אותו מראש הפתן: והפיצותי׳. עד כלותי אותם. רובם: כה אמר. התבוננו. בפורענות הקרוב לבא ועתה קראו: למקוננות. בפתח הלמ״ד ר״ל המקוננות הידועות: ואל החכמות. שהן חכמות בדברי הספד וקינה: ותבואינה. הראשון בתנועת האלף בסגול והשני ותבואנה בהעלם האלף בתנועה ושני המשקלים נמצאים בנחי העין במשנה: ותמהרנה. ותשנה. בהעלם האלף מהמכתב: עלינו. מאמר הנביא בבלל ישראל: ותרדנה עינינו דמעה. כלומר לקול נהיין והספדן נבכה ופי׳ דמעה בדמעה כי ותרדנה פעל עומד ומרב הבכי דמה העין כאילו העין נתכת ויורדת בדמעה וכן עיני יורדה מים ות״י וישגרן עיננא דמעין: ועפעפינו. הם אישוני העינים וכפל העניין במלות שונות ות״י וגלגלי עיננא יגרון מיא: כי קול נהי נשמע מציון. וכן נשמע משאר המקומות אלא קודם שנכבשה כיון היו חושבים להמלט בציון וירושלם שהם תשאר להם ירושלם עד היו נכבשות שאר הערים שנכבשו וחוזרין לישובן כמו שעשו בימי סנחריב שכבש הכל זולתי ירושלם וכיון שנשארה ירושלם נשאר הכל ולא גלו ולא עזבו ארץ ישראל אבל כיון שנכבשה ירושלם אין עוד תקוה ואז היה קול הנהי נשמע ואומרים איך שדדנו בושנו מאד כי עזבנו ארץ. ארץ בקמץ בזקף והוא אחד מי״ד ארץ שהם זקפין קמצין:

כי

כי השליכו משכנותינו · כאילו משכנותינו השליכו אותנו חוצה או בא על דרך ולא תקיא הארץ אתכם ואין במת גדול מזה שיצא אדם מוכרח מביתו לפיכך בושנו מאד : כי שמענה · כי המספד והנהי בנשים ברוב כי הן רכות הלב יותר מן האנשים : כי עלה · הארמון הוא הבית הגבוה ובהסגר שערי הארמון אין דרך להכנס בו אלא שיעלה הנכנס בו דרך החלונים וזה דבר רחוק כי הם גבוהים לפיכך לא יסגרו חלוני הארמון אלא יהיו פתוחים תמיד ואמ' דרך משל כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו כלומר כי באה לנו הצרה פתאום שלא היינו נשמרים ממנה ואף על פי שהיו נביאי האמת אומרים זה אלינו תמיד לא היינו שומעים אליהם ולא עלה על לבנו שתהיה ואם תהיה שתהיה גדולה כזאת :

רעותה ה' ומל' וסימ' וישאילו איש מאת רעהו ואשה מאת · אך שם נקבצו דיות אשה · דרשו מעל ספר יי' וקראו · ולמדנה בנותיכם נהי ואשה · והנשארות תאכלנה אשה בשר · וא' לרעותה והטובה : כאסף ד' בקרי' וסי' מאסף לכל המחנות לצבאתם דדן דבחעלתך · אין איש מאסף אתם הביתה דגבעה · ושלאחריו ויאמר

רשי

כי השליכו משכנותינו · את שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו ה האויבי' את משכנותינו לארץ : להכרית עולל מחוץ · מן השוק כמו וחוצות תשים לך ב ברמשק : אל יתהלל חכם · אל תתהללו לומר חכמים אנחנו הנה בדברי מאסתם וחכמת מה לכם אם השכלתם וידעת' אותי אז תתהללו בחכמתכ' השכל כמו הכבר אכטיליי"כט בלע"ז : על כל מול בערלה · על כל מול שיש לו ערלה אפילו ערלת לב וכל ש כן על הערלים : על מצרים וגו' · שכוני ארץ ישראל היו ולקו אחריה בסמוך לה כמו שכתוב ביחזקאל ומפורש בסדר עולם : קצוצי פאה · לשון קצה המוקצין בפאת מדבר : אל

כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ׃ כִּי־שְׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה בְנוֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה׃ כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת׃ דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף׃ כֹּה אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ׃ כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־כָּל־מוּל בְּעָרְלָה׃ עַל־מִצְרַיִם וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־אֱדוֹם וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל־מוֹאָב וְעַל כָּל־קְצוּצֵי פֵאָה הַיֹּשְׁבִים בַּמִּדְבָּר

אֲרֵי צְדִיאָה בִּרְנִיָּתָנָא׃ אֲרֵי שְׁמַעָא נְשַׁיָּא פִּתְגָמָא דַיְיָ וְתַצִּית אוּדְנֵיכוֹן לְמִלֵּי נְבִיּוֹהִי וְאַלִּיפָא לִבְנָתֵיכוֹן אִילְיָא וְאִתְּתָא לְחַבְרְתַהּ עִינוּיָא׃ אֲרֵי סְלֵיק מוֹתָא בְּחַרְכָּנָא עַל בִּבְרָנְיָתָנָא לְשֵׁיצָאָה יַנְקִין מִשּׁוּקָא עוּלֵימִין מֵרְחוֹבִין׃ אִתְנַבֵּי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ וְתִתְרְמֵי נְבִילְתָּא דֶאֱנָשָׁא כְּזִבַּל מְבַדַּר עַל אַפֵּי חַקְלָא וְכַעֲמִירָא מִבָּתַר חָצְדָא וְלֵית דִּמְכַנֵּישׁ׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא יִשְׁתַּבַּח שְׁלֹמֹה בַר דָּוִד חַכִּימָא בְּחוּכְמְתֵיהּ וְלָא יִשְׁתַּבַּח שִׁמְשׁוֹן בַּר מָנוֹחַ גִּיבָּרָא בִּגְבוּרְתֵּיהּ וְלָא יִשְׁתַּבַּח אַחְאָב בַּר עָמְרִי עַתִּירָא בְּעוּתְרֵיהּ׃ אֱלָהֵין בְּדָא יִשְׁתַּבַּח דְּמִשְׁתַּבַּח דְּחַכִּים וְאַלִּיף לְמִידַע דַּחַלְתִּי אֲרֵי אֲנָא יְיָ עָבֵידְנָא חִסְדָּא וְדִין דִּקְשׁוֹט וְזָכוּ בְּאַרְעָא אֲרֵי בְאִלֵּין רַעֲוָא קֳדָמַי אֲמַר יְיָ׃ הָא יוֹמַיָּא אָתָן אֲמַר יְיָ וְאַסְעַר עַל כָּל עַמְמַיָּא עַרְלַיָּא וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְעוֹבָדֵי עַרְלַיָּא׃ עַל מִצְרָאֵי וְעַל יְהוּד וְעַל אֱדוֹמָאֵי וְעַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל מוֹאֲבָאֵי וְעַל כָּל מַקְפֵי פָּתָא דְּשָׁרָן בִּשְׁכוּנִין בְּמַדְבְּרָא

אליו עברים אנחנו מכית לחם יהודה · ובעמר מאחרי הקוצר ואין מאסף : אותי י"ג מל' בספרא וסימ' כי אם בזאת יתהלל המתהלל · באשר עזבתם אותי · האותי לא תראו · שבתך בתוך מרמה · ואשכנהו בפרת · זה גורלך מנת מדיך · על אשר עזבו אותי · כגבור עריץ · ולא תכעיסו אותי · כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם · ודרך אחד ליראה אותי · כי אויל עמי אותי לא ידעו · כי נתתם אותי אל בית הכלא :

עולל מחוץ · כידרך העוללים לשחוק בשוק והבחורי' ברחובות והנה הם נכרתים משם : דבר כה נאם יי' · אמר האל לנביא דבר ואמור כה נאם השם כמו כה אמר יי' אלא שנאם הוא שם המאמר : כדומן · כבר פירשנוהו למעלה : וכעמיר · שנכחו הקוצר ונשאר מאחריו ואין מאסף אותו כן יהיו פגריהם כנשכחים על פני השדה ואין קובר אותם : כה אמר יי' · אם יש בכם חכמים אל יתהללו בחכמתם כי לא תועילם כיון שלא ידעו את יי' ולא הלכו בדרכיו חכמה מה להם וכמו שאמר חכמים המה להרע וכן אם יש בכם גבורים אל יתהללו בגבורתם כי לא תועילם להצילם מן המות או מן השבי וכן אם יש בכם עשיר אל יתהלל בעושרו כי לא יפדהו מן החרב כי הוא ועושרו יאבדו וזכר אלו התכונות השלש כי החכם יוכל פעמי' רבו' בתחבולותיו ובערמתו וכן הגבור יוכל בגבורתו ובכחו וכן העשיר יפדה כפשו מיד האויב בעשרו כן מנהג העולם ברוב ואמר להם הנביא כי לא יוכלו באלה השלש שדרך העולם להנצל בהם אלא במה יוכלו אות' שינצלו בהשכל וידוע אותי פירוש בהשכל אותי ובידוע אותי והשכל האל הוא שישכיל כי הוא אחד קדמון ואינו גוף והוא בורא הכל ומשגי' על הכל ומנהיג כל העולם בחכמתו עליונים ותחתוני' וידיעת האל היא ללכת בדרכיו לעשו' חסד משפט וצדקה כי כן עושה אתם הוא : בארץ · כלומר עם בני העולם וההולך בדרכיו הוא יודע אותו כמו שאמר אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו כי דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא הוא הדעת אותי נאם יי' הנה כי מעשה המשפט והצדקה הוא ידיעת האל ובזה נצלו דניאל וחבריו שגלו בחרבן הארץ עם גלות יהודה ונצלו מן הקלון והבזיון שהיה מגיע לשאר השבוים והיו נכבדים וגדולים בארץ גלות' לפי שהיו צדיקי' וחסידים ולא היה להם דרך להנצל מן הגלות כי איך ישארו בארץ כ' אור' או אפי' כי אם בזאת · בזאת התכונה שתהיה לו תכונה נפשית להשכיל ולדעת אותי ומה שאמ' כי אני יי' טעם למה שאמר וידוע אותי כי בכלל וידוע אותי עשות חסד ומשפט וצדקה כמו שפירשנו לפיכך פירש ואמר כי אני יי' עושה חסד אלה הם דרכי ומדותי שאני מתנהג בהם בעולמי : באלה חפצתי · שיעשה אותם האדם ויחי בהם ומה שאמר בארץ וחסדו וצדקתו גם כן בשמים כמו שאמר יי' בהשמים חסדך אמר בארץ לפי שחסדו וצדקתו בארץ גלויה לבני אדם כלם ומה שבשמים אינו גלוי כי אם לחכמים הנה פירשתי לך שני הפסוקים האלה לפי ענין הפרשה דבקים בענינים באר היטב והחכמים אשר ראינו ספריהם פירשו אלה שני הפסוקים לענין באות אבל לא הדביקום לענין הפרשה והחכם רבי אברהם בר' חייא המכונה באחי"ב אלברגלוני פי' אלו שלש התכונות בחכמ' יקנה האד' החכמ' ויקרא חכם וכשיהיה מוסיף על קנינו ומתגבר בה נקרא גבור והמעדיף על זה נקר' עשיר ואשר מגיע אל עומק החכמה נקרא משכיל והכתר על ראש החכמות והמגדל הבנוי עליהם הוא דעת אלהים שאין האדם ראוי להתהלל כי אם בה כמו שאמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל בידיעת האל ובלמוד תורתו אשר היא חסד ומשפט וצדקה בה ראוי שיתהלל המתהלל והחכם הגדול מורה צדק רבי משה בר מימון ז"ל פי' כן ואמר תחלה כי שם החכמה נופל בלשון עברי על ארבע ענינים נופל על השגת האמתיות אשר תכלית כונתם השגתו יתברך שמו אמר והחכמה מאין תמצא ונופל על ידיעת המלאכות איזו מלאכה שתהיה וכל חכם לב בכם וכל אשה חכמת לב ונופל על קנות מעלות המדות וזקניו יחכם בישישים חכמה ונופל על הערמה וההתחכמות הבה נתחכמה לו ולפי זה הענין אמר ויקח משם אשה חכמה ומזה הענין חכמים המה להרע ואפשר שיהיה ענין החכמה מורה על הערמה ושמוש המחשבה פעמים יהיה החכמה ההיא וההתחכמות לקנות מעלות שכליות או לקנות מעלות מדות אמר שאין שלמות הקנין ולא שלמות בריאות הגוף ולא שלמות המדות הטובות אין כל זה שלמות שראוי להתפאר ולהתהלל בו והשלמות שראוי להתהלל בו הוא ידיעת האל יתברך שהיא החכמה האמיתית ופירש גם כן שלשת השמות חסד ומשפט וצדקה חסד הוא ההפלגה בגמילות הטובה וכולל שני ענינים האחד לגמול טוב למי שאין לו חק עליו כלל והשני להטיב למי שראוי לך להטיב לו יותר ממה שהוא ראוי וצדקה הוא היושר לתת לכל אחד כפי הראוי לו ומשפט לדון במה שראוי על הנכון יהיה נקמה או יהיה טוב ואמר שאין ראוי לאדם להתהלל לא בחכמה ולא בגבורה ולא בעושר כי אם בהשכל וידוע האל שהיא החכמה והגבורה ולא בזה לבד אלא גם בידיעת מדות האל ותאריהם והם לעשות חסד משפט וצדקה כמו שאני עושה אותם והוא ית' לפי המציאו הכל נקרא חסיד ולפי שרחמיו על העני' רוצה לומר הנהגתו בבעלי חיים בבחינותיהם יקרא צדיק ולפי מה שיתחדש בעולם מן הטובות והרעות כפי מה שמחייב אותם הדין הנמשך אחר החכמה יקרא שופט והוסיף עוד ואמר בארץ להודיע כי השגחתו גם כן בארץ כפי מה שהיא כמו שמשגיח בשמים כפי מה שהם : הנה ימים באים · קרובים לבא וזכר אלה האומות בעבור ישראל כי אלו הם אשר הרעו לישראל ועוד כי אלו האמות החריב נבוכד נצר וגם הוא וחרעו לקו באחרונה לפי שהרעו לישראל יותר מדאי : על כל מול בערלה · על כל מול אלו ישראל שהם מולים ועל אשר בערלה אלו האמות שזוכר ועל שזכר עומד במקום שנים : על מצרים ועל יהודה · כי ישראל מלכות אפרי' החריב מלך אשור כבר ויהודה החריב נבוכד נצר וכן שאר הגוים שזכר : ועל כל קצוצי פאה היושבים במדבר · זה קדר וממלכות חצור אשר הכה נבוכד נצר כמו שהתנבא ירמיהו ונבואתו כתובה בסוף הספר ופירוש קצוצי פאה שוכנים בקצה הפאה כלומר רחוקים במדבר והדבר הרחוק יקרא קצה ויקרא פאה כי קצה ופאה רחוקי הגבול בכל דבר וקצה וקצץ בענין אחד : כי

כי כל הגוים. עתה פי' מול ופי' בערלה כי בערלה אמר על הגוים שהם ערלים ומול אמר על ישראל כי אף על פי שהם מולי בשר הם ערלי לב ורחוק ליעגם ולא אמר על הגוים שיהיו ענושים בעבור הערלה כי לא נצטוו עליה אלא בעבור ישראל אמר כלומר הרי שבו ככל הגוים שהם ערלים שלא נבדלו מן האומות במילתם אלא שיבדלו מהם גם כן במעשיהם וכיון שמעשיהם כמעשה הגוים והם ערלי לב לא תועילם מילת הבשר והרי הם כאילו לא מלו כי מילת הבשר נתנה לברית ולאות להיות סגולה מכל העמים לעבוד את יי' כמו שאמר לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ונחתם אות בבשרם למען יזכרו תמיד כי הם נבדלים מן האומות והואיל והתערבו בגוים ולמדו ממעשיהם הרי הם כהם כאילו הפרו הברית והאות ואינו להם לאלהים כי בחרו תחתיו אלהים אחרים לפיכך אמר אחר זה אל דרך הגוים אל תלמדו וגו':

שמעו. מבואר הוא: כה אמר יי' אל דרך הגוים. כמו את דרך הגוים וכמהו אספרה אל חק יי' וירדפו אל מדין אמר אל תלמדו דרך הגוים כיון שאתם מולים לאות ולברית ביני וביניכם שמרו את דרכי ולא דרכי הגוים ומאותות השמים אל תחתו ואם תאמר נעבוד הכוכבים כדרך הגוים כי הם שולטים בארץ ואותותם נראים להטיב ולהרע כמו השמש שיש לו ממשלה בארץ בתבואות ובפירות כמו שכתוב וממגד תבואות שמש ואם נעבד אותו ירבו תבואותינו ואם לא נעבדנו ירע לנו ויחסרו תבואותינו ונירא גם כן מקדרותו שהוא סימן רע לעולם אל תחתו מהם ומזולתו מן הכוכבים כי הם עבדי ועושי דברי ואם תעבדו האדון לא תצטרכו אל העבד ואם תעבדו העבד יכעס האדון ויפלא מארה בתבואותיכם הפך מחשבתכם: כי יחתו הגוים מהמה. אף על פי שיחתו הגוים מהמה אתם אל תחתו כי אם תעבדוני אין להם רשות להרע לכם ולא תזיק לכם קדרותם ואם הם כדרך הנהגתם בעולם יהיה קיום העולם ולפעמים יבא הפסד בפרטים בדרך מהלכם זהו לשאר העמים כמו שאמר אשר חלק יי' אלהיך אותם לכל העמים אם להטיב אם להרע ואתכם לקח אם תעבדוהו בלב שלם יצילכם מכל נזק משפטי הכוכבים וגם הגוים לא תועילם עבודתם להם כי האדון ראוי לעבד לא העבד לפיכך לא תעילם עבודתם אותם מנזקם:

הוא אלהים ה' בנביאים וס' ונשמע וישמע לבבנו. ולא קמה עוד רוח. מקצפו תרעש הארץ ולא יכילו. דעו כי יי' הוא אלהים. ויאמר יי' אלהי אבתינו הלא אתה:

כִּי כָל־הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב:

שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל־דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל־תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל־תֵּחָתּוּ כִּי־יֵחַתּוּ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה: כִּי־חֻקּוֹת הָעַמִּים הֶבֶל הוּא כִּי־עֵץ מִיַּעַר כְּרָתוֹ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ בַּמַּעֲצָד: בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יְיַפֵּהוּ בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקָּבוֹת יְחַזְּקוּם וְלוֹא יָפִיק: כְּתֹמֶר מִקְשָׁה הֵמָּה וְלֹא יְדַבֵּרוּ נָשׂוֹא יִנָּשׂוּא כִּי לֹא יִצְעָדוּ אַל־תִּירְאוּ מֵהֶם כִּי־לֹא יָרֵעוּ וְגַם־הֵיטֵיב אֵין אוֹתָם:

מֵאֵין כָּמוֹךָ יְהוָה גָּדוֹל אַתָּה וְגָדוֹל שִׁמְךָ בִּגְבוּרָה: מִי לֹא יִרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם כִּי לְךָ יָאָתָה כִּי בְכָל־חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל־מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ: וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְסָלוּ מוּסַר הֲבָלִים עֵץ הוּא: כֶּסֶף מְרֻקָּע מִתַּרְשִׁישׁ יוּבָא וְזָהָב מֵאוּפָז מַעֲשֵׂה חָרָשׁ וִידֵי צוֹרֵף תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁם מַעֲשֵׂה חֲכָמִים כֻּלָּם: וַיהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא־אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם מִקִּצְפּוֹ תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וְלֹא־יָכִלוּ גוֹיִם זַעְמוֹ:

אֲרֵי כָל עַמְמַיָא עַרְלִין בְּבִשְׂרְהוֹן וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלִין בְּלִבְּהוֹן: קַבִּילוּ יַת פִּתְגָמָא דְמַלִיל יְיָ עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָ': כִּדְנַן אֲמַר יְיָ מֵאוֹרְחַת עַמְמַיָא לָא תֵילְפוּן וּמֵאַתְוָן דְמִשְׁתַּנִין בִּשְׁמַיָא לָא תִתַּבְרוּן אֲרֵי מִתַּבְרִין עַמְמַיָא מִנְהוֹן: אֲרֵי גְזֵירַת עַמְמַיָא לְמָה אִינוּן אֲרֵי אָעָא מֵחוּרְשָׁא קַיְץ לֵית עוֹבַד יְדֵי נַגָר בְּחַצִינָא: בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא חָפֵי לֵיהּ בְּמַסְמְרִין וּבְמַקָבִין מַתְקִיף לֵיהּ דְלָא יִצְטְלֵי: עוֹבַד נְגִיד זְקִיפִין אִינוּן וְלָא מְמַלְלִין אִיתְנְטָלָא יִתְנַטְלוּן אֲרֵי לֵית בְּהוֹן רוּחָא לְהַלָּכָא לָא תִדְחֲלוּן מִנְהוֹן אֲרֵי לָא מַבְאֲשִׁין וְאַף לְאֵיטָבָא לֵית אִינוּן יָדְעִין: לֵית בַּר מִינָךְ יְיָ רַב אַתְּ וְרַב שְׁמָךְ בִּגְבוּרְתָּא: מַן לָא יִדְחַל מִן קֳדָמָךְ מְלֶךְ עַל כָּל עַמְמַיָא אֲרֵי דִילָךְ הוּא מַלְכוּתָא אֲרֵי בְכָל חַכִּימֵי עַמְמַיָא וּבְכָל מַלְכְוָתְהוֹן לֵית בַּר מִינָךְ: וּבְחַדָא יְתוּבוּן עַמְמַיָא עַל דְאִיטַפְּשׁוּ עַל דִיפְלָחוּ לְטַעֲוָתָא דִלְמָא אִינוּן: כַּסְפָּא וּמְחַפַּן מֵאַפְרִיקָא מֵיתַן וְדַהֲבָא מֵאוֹפִיר עוֹבַד נַגָר וִידֵי קֵינָי תַּכְלָא וְאַרְגְוָנָא לְבוּשֵׁיהוֹן וְעוֹבַד חַכִּימִין כּוּלְהוֹן: וַיְיָ אֱלֹהִים קְשׁוֹט הוּא אֱלָהּ קַיָים וּמֶלֶךְ עָלְמִין מֵרוּגְזֵיהּ תְּזוּעַ אַרְעָא וְלָא יָכְלִין עַמְמַיָא לְסוֹבָרָא רוּגְזֵיהּ:

רשי

אל דרך הגוים אל תלמדו. ואל מאותות השמים אל תחתו מחא' לוקה ומתאורות לוקין: חרש. אומן: מסמרות. קלו"ש בלע"ז: מעצד. דולדוייר"א: מקבות. קורנס מרטי"ל בלע"ז: יפיק. יכרע ברכיו לשון פוקה ופיק ברכי': כתומר מקשה. מקום אותה בקורנס עד שזוקף לו קומה כדקל: אל תיראו מהם. אם תפרשו מהם כי לא ירעו לכם: וגם היטב אין אותם. אם תעבדום היטיב כמו להיטב: לך יאתה. לך נאה: ובאחת יבערו. הגוים ומה היא האחת מוסר הבלים של עץ שלהם ויתייסרו עליו יבערו לשון שטות וכן ויכסלו: מרוקע. מרודד: ויי' אלהים אמת. למה כי הוא אלהים חיים ומלך עולם לכך יכול לאמת דבריו אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים: כרנא

העבר לפיכך לא תעילם עבודתם אותם מנזקם: כי חקות העמים. ראו אל מה הביאם עבודה זו כי מעבודת הככבים באו אל עבודת הצלמים כי יאמרו להם כהניהם צלם זה נעשה במקום השמש ולכבודו נעשה והעובדו כאילו עובד השמש כמו צלם הזהב שעשה נבוכד נצר לשמש וכן יעשו הצלמים לשאר הכוכבים ואלו הם חקות שמו להם לחק כהני הצלמים והרגילו אותם בזה הדעת עד שחשבו ההמון כי זה הצלם מטיב ומריע וזה הוא הבל ודבר שאין בו ממש כי הצלם הזה עץ הוא ומיער כרתו העושה אותו והוא מעשה ידי חרש שתקנו במעצד והוא שקורין אותו דולדויר"א בלע"ז וזה הצלם אין לו פעולה בעצמו ואיך יטיב ואיך ירע כאשר יחשבו אלה הסכלים וזה הבל שאין כמוהו: בכסף ובזהב ייפהו. לפי שהוא עץ חופה אותו בכסף ובזהב כדי שיהיה יפה ונאה בעיני הרואים ויכנס בלבם לעבדו: יחזקום. עשי הכסף והזהב יחזקו אותם על העץ במסמרות והמקבות שיכו בהם עליהם עד שלא יפיק כלומר שלא יצא מתכונתו ולא יכשל מענין ופיק ברכים ויש לפרשו מענין ותפק לרעב ויהיה זה פעל עומד רוצה לומר שלא יצא ממקומו: כתמר מקשה. כמו התמר שהוא שוה אין בגופו עוות כי ענפיו הם למעלה וכל גופו שוה וכן מעשה מקשה שוה כן הצלם עומד זקוף שוה בדמות אדם ולא ידברו כי אין בקרבם רוח מניעה כל שכן מדברת וזהו שאמר נשוא ינשוא אם ישאום ממקום למקום ינשאו כי הם לא יצעדו ברגליהם ואחר שהם כך אל תבטחו בהם ואל תיראו מהם כי לא ירעו: וגם היטב אין אותם. אין עמם כח להטיב. תומר כמו תמר וכן בא בחולם והיא יושבת תחת תמר. ינשוא הפוך כי הראוי ינשאו וכן נשוא לשוא צריך כמו נשאו: מאין כמוך. ממה שאנו רואים ויודעים שאין כמוך לא בעליונים ולא בתחתונים ידענו כי גדול אתה וגדול שמך בגבורה ואמר אתה ואמר שמך להודיע כי הוא שמו ושמו הוא: מי לא ייראך. בי"ד האיתן לבד ופ"א הפעל נעלמת מהמכתב ומשפט הי"וד בגעיא להורות על יו"ד הנפקדת אמר מי לא ייראך לפי שאמר אל תיראו מהם אמר אותם אין ראוי לירא מהם אבל אתה מי לא ייראך אפי' הגוים העובדים האלילים ראוי להם שייראוך כי אתה מלך עליהם: כי לך יאתה. המלוכה לא לאחר כלומר ראויה היא לך ולך נאה ואיך לא לאחר כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם אומרים שאין כמוך ואינם עובדים הכוכבים אלא להיותם אמצעיים בינך ובינם ואמר חכמי הגוים כי הם יודעים כי הפסל איננו כלום ואם יעבדו הכוכבים לא יעבדום אלא מפני שהם מסריטים להיותם אמצעיים אף על פי כן הם חוטאים כי אין צריך אמצעי בין האל ובין האדם כי רם יי' ושפל יראה אבל ההמון חושבים כי הפסילים מטיבים ומריעים מפני שהורגלו בעבודתם ואמר ובכל מלכותם כי המלכים ברוב הם חכמים גם יש עמהם חכמים ויודעים ומכירים כי מלכו בן אדם היא מלכות נפסקת ואין מלכות קיימת כי אם ליי': ובאחת. חכמי הגוים באחת יבערו ויכסלו שהם מיסרים העם לעבוד הפסילים שהם הבלים ועץ כי הוא מרוקע בכסף וזהב ואין לו פעולה בעצמו כי הוא עשוי מן הפסל שבמחצבות והוא הדומם כי הנמצאות שלשה חי צומח דומם: כסף מרוקע. מן וירקעו את פחי הזהב והם מרקעין הטסים לחפות בו פסל העץ ליפותו ועוד מטריחים עצמם להביא כסף טוב מתרשיש וזהב מאופז מי שהם רחוקים מאלה המקומות ועוד לובשים אותם תכלת וארגמן מרוקם במלאכת החכמים במלאכה וכל זה להראות בעיני ההמון יפים ושיכנס בלבם יראתם ושיאמינו בהם ויעבדום: ויי' אלהים אמת. אלה האלהים שעושין לעבדם הם שקר והם מתים כי אינם אלהים ואין יכולת בהם אבל יי' אלהים אמת שהוא אדון על כל האלהים והם הכוכבים הוא לבדו אמת אלהים ויכול על הכל ושופט הכל ואחר זולתו אינם אמת אע"פ שהם אלהים כי אין כחם אלא ממנו והוא לבדו היכול האמתי והשופט האמתי שאין כחו והנהגתו תלוים ביד אחר: הוא אלהים חיים. הוא החי האמתי שאין חייו תלויין באחר כי חייו ממנו וכל החיים זולתו חייהם ממנו ואמר חיים בלשון רבים כמו אלהים קדושים הוא דרך כבוד והוא מלך עולם ותכירו זה כי מקצפו תרעש הארץ ולא יכילו גוים זעמו ורעש הארץ הוא משל לחרבן יושבי הארץ איזה גוי שיהיה ויוכלו להכיר כי יכילו גוים זעמו ואין יכולת בהם שיכלו ממנו כשיקצוף עליהם ולא יוכלו להכיל ולסבול זעמו ורעש הארץ הוא משל לחרבן יושבי הארץ איזה גוי שיהיה ויוכלו להכיר כי מאתו הוא שמודיע אותם תחילה קודם בא הפורענות ביד עבדיו הנביאים: ותרעש הארץ. נוכל לפרש גם כן כמשמעו שתתקע עיר ויושביה פעמים ברעש הארץ: כרנא

כדנה תאמרון להום. זה מאמר האל שלח ירמיהו לבבל לבני הגולה שיענו זה לכשדים כשיאמרו להם שיעבדו אלהיהם יענו אותם אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה וכתב להם המאמר הזה בלשון ארמי שיאמרו אותו לכשדים בלשונם ומה שאמר כדנה תאמרון להום שהוא אזהרה להם לישראל גם כן בלשון ארמי כדי שלא לחלוק בפסוק שיהא חציו עברי וחציו ארמי ואמר להום בה"ם כי פעמים בא כן בה"ם כמו שמצא בעזרא וכן אמרין להום אף על פי שברוב יבא בנו"ן: אלה. לשון עברי ולשון ארמי גם כן מצאנוהו בעזרא אלה מניא בכתוב הוא אלה וקרי אל ואל ואלה אחד כמו הארכות האל ואמר אלה לפי שהם נראין לבני האדם אף על פי שהם גבוהים וארקא פי' ארץ ובדברי רז"ל ארבע שמות נקראו לה כנגד ארבע תקופותיה ארץ תבל ארמ' ארקא ויו"ת הפסוק כן כבמאמר ולא האריך בלשון הארמי כי עדין לא הפסיק הענין עד יי' צבאות שמו הכל הוא מענה שיאמרו להם בני ישר' כי אנחנו לא נעבוד אלא האלהות שלא עשו שמים וארץ אלא אלהים שעשה ארץ בכחו והם יבינו העברי ויאמרו להם בלשון ארמי אבל פתח ה הדברים שלח להם ירמיה בלשון ארמי וכן פי' יונתן בזה הענין עשה ארץ בכחו כדין תימרון להום אנחנא פלחין לדעביד א ארעא בחיליה ואמת הוא שלא עבדו ישראל ע"ז משגלו ומה שהשתחוו לצלם שהעמיד נבוכד נצר אנוסים היו ואעפ"כ היו ענושים בזה בימי המן לולי ש שרחם עליהם האל כמו שאמרו מפני מה נתחייבו ישרא' שבאותו הדור כליה מפני שהשתחוו לצלם: עשה ארץ בכחו. למי שעשה הארץ בכחו אנחנו עובדי' ואמר בכחו על הארץ לפי שהגלגלים רצי' עליה סביב תמיד בכח שאין לו הפסק הבא מאתו ית' ובאותו הכח עומד' הארץ תלויה בינתים לא תזוז אילך והילך אפי' כחוט השערה כמו שכתוב תולה ארץ על בלי מה לא ידע אדם במה זאת שהחכם מתבונן כי מכח הסבוב היא עומדת בנתים בלא שום ס סמיכה אף על פי שיש טעם אחר כי בטבעה הוא שתעמוד באמצע

ויוצא ב' מל' וסימ' נמסר בספר שפטים סימן ו: לא טו"ס בסיפרא וסימ' לא כאלה חלק יעקב. וחברו. לא לישוב אפו יי'. לא ישוב חרון אף יי'. לא ישבתי בסוד משחקים. לא שלחתי את הנביאים. לא תקח לך אשה. לא כברית אשר כרתי. לא דכאו עד היום:

כדנה תאמרון להום אלהיא די־שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא ומן־תחות שמיא אלה: עשה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו ובתבונתו נטה שמים: לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשאים מקצה ארץ ברקים למטר עשה ויוצא רוח מאצרתיו: נבער כל־אדם מדעת הביש כל־צורף מפסל כי שקר נסכו ולא־רוח בם: הבל המה מעשה תעתעים בעת פקדתם יאבדו: לא־כאלה חלק יעקב כי־יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו יהוה צבאות שמו: אספי מארץ כנעתך יושבתי במצור: כי־כה אמר יהוה הנני קולע את־יושבי הארץ בפעם הזאת

דנא פרשגן אגרתא דשלח ירמיה נביא לות שאר סבי גלותא די בבבל ואם ימרון לכון עממיא דאתון ביניהון פלחו לטעותא בית ישראל כדין תתיבון וכדין תימרון להון טעון דאתון פלחין להון טעון דלית בהון צרוך אינון מן שמיא לא יכלין לאחתא מיטרא ומן ארעא לא יכלין לצמחא פירין אינון ופלחיהון ייבדו מארעא וישתיצון מן תחות שמיא אלין: וכדנא תימרון להון אנחנא פלחין לדעביד ארעא בחיליה שכליל תבל בחוכמתיה בסוכלתנותיה תלת שמיא: לקל מיתניה דיכפת דמיין בשמיא ומסיק ענני[ן] מסיפי ארעא ברקין לזמן מטרא עבד ומפיק רוחין מבית גנזוהי: איתברו כל עממיא מלמידע חכמא בהית כל קיני מלמעבד צלם ארי שקרא אתיכונון ולא רוחא בהון: למה אינון עובד תולעבא בעידן דאסער עליהון חוביהון יברון: לא כאילין חולקיה דיעקב ארי דברא כולא הוא וישר' שבט דאחסנתיה יי' צבאו' שמיה: כנושי מארעא סחורתיך דיתבא בתוקפי בקרוין כריכן: ארי כדנן אמר יי' הא אנא מיתי עקא על עמא הדין וכמה דשדן אבנא בקלע כן איבדר ית יתבי ארעא בזמנא הדא

רשי

כדנא תימרון. אגרת היא ששלח ירמיה ל ליכניה וגלותו בגולה להשיב לכשדי' ארמית תשוב' אם אומרין להם לעבוד ע"ז: לקול תתו. בעת בא קול שהוא נותן המון מים בשמים: נשיאים. עננים: ברקי' פלגדור"ש בלע"ז: נטה. טינדי"ט בלע"ז: נבער. לשון איש בער וכן נבערו הרועים: נסכו. לשון מסכה: בעת פקודתם. כשאפקוד עליהם: אספי מארץ כנעתך. החביאי כנושי מארעא סחורתך כמו כנען ב בידו מאזני מרמה ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה ושפלות. ואספי לשון שחיית שחי והשפילי יותר מ משפלות ארץ את ה הכנעתך את ירושלם היושבת עתה במצור: קולע. כזה שהוא זורק אבן בקלע: למען

לפי שהיא כבדה אעפ"כ האל שם בה זה הטבע ומכחו הוא הכל: מכין תבל בחכמתו. תבל הוא מקומות היישוב מן הארץ והכין אותה האל בחכמתו בנהרות במשכים ובמעינות נוזלים שלא יתכן הישוב מבלעדיהם וימחו בהם כל עשב וכל עץ פרי הצריכי' לישוב אדם ולבהמה וכל התועלות הנמצאות בה הכל עשה בחכמה: ובתבונתו נטה שמים. שנטה אותם כאהל לשבת תחתיו כמו שאמר וימתחם כאהל לשבת והאהל הוא כחצי כדור ואין אנו משיגים מן השמים אלא חצי כדור אשר על הארץ אלא שאנחנו מתבוננים שיש חצי כדור אחר כי עגולים הם ותנועתם ומהלכם וזריחתם ממזרח למערב וממערב למזרח הכל נעשה בתבונתו שלא תושג: לקול תתו. וכן אנחנו עובדים אותו לקול תתו המון מים בשמים והוא האויר הנקרא רקיע כי ידענו כי הוא הנותן מטר כמו שאמר הנותן מטר על פני ארץ: ולא האלילים. כמו שאמר היש בהבלי הגוים מגשימים אם השמים יתנו רביבים הלא אתה הוא אלהינו והנה אנחנו ישר' שאנו חלק יי' ית' ועמו מודים בו כי בידו לעשות כל זה שזכר לא יתנו השמים המטר כי אין בהם מים אלא הוא נותן אותם בהם אחר שיעלה נשיאים מקצה הארץ כמו שאמר ואיד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה והמים לא יעלו מן הארץ אלא איד הוא שיעלה מן הארץ שמעלה אותו האל בטבע ששם בו והאל יתכהו מים באויר בכח שנתן בו וזהו שאמר לקול תתו המון מים בשמים: ויעלה נשיאים. ויו"ו ויעלה כוי"ו וירד מעשות החטאת והעולה שפי' אחר שירד מעשות העולה נשא ידיו על העם ויברכם וכן הן אתה קצפת ונחטא אחר שחטאנו קצפת וכן ויעלה נשיאי' אחר שמעלה נשיאים נותן המים כי באויר במקום מיוחד שבו ישוב האיד מים ובאמרו מקצה הארץ זה מאמר הפלוסופים שאומרים שהאידי' עולים מפאתי צפון ודרום זהו מקצה הארץ הפאות הרחוקות מן הישוב. ארץ כתוב הארץ קרי והענין אחד: ברקים למטר עשה. ועוד פלא גדול עושה בירידת המטר שיורידים ברקים עם המטר והברק אש ואין המים מכבין אותו ומה שאמר לקול תתו הוא כהימת התחלת המטר שתשמעת קול וכן אמר כי קול המון הגשם: ויוצא רוח מאוצרותיו. זכר המטר וזכר הרוח כי בסבת הנשיאים שמעלה מן הארץ יהיה המטר ויהיה הרוח כי שני אידים הם שעולים מן הארץ שקורא אותם נשיאים לנשיאתם מעל הארץ האחד לח והוא הנקרא איד וממנו יהיה המטר והאחר יבש וממנו יהיה הרוח והוא הנקרא קיטור ומה שאמר באוצרותיו לפי שהיא מרחפת והולכה כדאת כדבר הנתון באוצר: נבער כל אדם מדעת. מדעת חכמתו שעושה הדברים בחכמה: הובש כל צורף מפסל. וכל צורף יבוש לפסלו שלא יוכל לעשות זה וקורא אותו אלוה יש לו להובש כי שקר נסכו לשקר חפה אותו בזהב כי לא יועיל כלום אלא להטעות העם והוא שקר: כי לא רוח בם. באלילים והוא נסך וחפה אותם בזהב ובכסף ללא צורך: נסכו. ענין נסוי וחפוי כמו המסכה הנסוכה ואת קשות הנסך: הבל. בעת פקודתם יאבדו. כמו שאמר למעלה יאבדו מארעא ופקודתם היא פקידת בבל שפקד האל עליה עונה והחריבוה מדי ופרס ואז באה פקודת האלילים גם כן שאבדו מאלהותם ומעבודתם כמו שאמר כרע בל קורס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה וגו' כלומר ששברו אותם ונשאו על הבהמות רוצה לומר הכסף והזהב שבהם: לא כאלה חלק יעקב. לא כמו אלה האלילים שהם חלקם אין חלק יעקב כאלה כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ואנחנו לא נעבוד בלתו כי הוא יוצר הכל ואין זולתו נוצר ונברא ובחר ישראל לנחלה שיעבדוהו ויהיה הוא חלקם והם חלקתו ונחלתו ואף על פי שגלינו לא עזבנוהו ובעבור שעזבנוהו בארצינו גלינו ממנה וזה אנחנו מכירים ומודים יי' צבאות שמו שהוא אדון צבאות מעלה ומטה והאדון ראוי לעבוד לא הכוכבים שהם צבאותיו: כל אלה הדברים שלח ירמיהו הנביא לזקני ישראל אשר בגלות בבל שגלו ראשונה עם יהויכין שיענו הדברים האלה לכשדים אם ירצו לפתותם בעבור' האלילים והחכם הכוזרי פירש בעת פקודתם יאבדו אם תפקדם ותחפש עליהם יהיו לאפס כדבר המזויף שאם יחפשו עליו יהיו מוצאים התחבולה אבל הענין האלהי כל אשר תחפש עליו תמצאהו כזהב: אספי מארץ כנעתך. יאמר כנגד בבל אל תתגאו עתה על ישראל בשביל שגלו ביניכם כי לא בצדקתכם ולא תאמרו להם שיעבדו אליליכם בעבור שאתם עתה מושלי' באומות כי הנה קול יי' אומר לך בבל אספי מן הארץ כנעתך הסחורה שהיית מכנעת העמים אספי אותה הכנעה כי לא תכניעי עוד וענין אספי כענין אסוף ידיך ויו"ת כנושי מארעא סחורתך פירש כנעתך מן כנעניה ככברי ארץ: יושבת במצור. את שאת יושבת במקום חזק ואת חושבת שלא תשלוט בך אומה מצור ענין חוזק כמו ותבן צור מצור לה וכתרגומו דיתבא בתוקפא בקירוין כריכן ויו"ת מן ובבית מצור ופי' את שאת עתידה לשבת במצור. יושבתי כתיב בתוספת יו"ד כמו אוהבתי לדוש וקרי יושבת והענין אחד: כי כה אמר יי'. קולע. כמו שמשליכין אבן בקלע יושלכו כלבוי וגוי ממקומו ויגלו כולם לא ישראל בלבד לפיכך אל תרחיבו פה עליהם וכן כתב עליהם ירמיהו לאדום ולמואב וכן השאר כמו שכתוב בעמים האלה כי כלם לקו על ידי נבוכדנצר ואחר כך לקה הוא ונלכדה בבל בתחלת מלכות בן בנו: והצרתי

והצרתי להם למען ימצאו. אשר דברתי עליהם על ידי עבדי הנביאים למען ידעון כי מאתי הכל. והצרתי מגזרת צרה וצוקה והחכם ר' אבן עזרא פירש כן כי יי' יביא עליהם קולעים ויצר להם מקומם והטעם להיותם כחברים במקום אחד למען ימצאו אותם הקולעים ואדוני אבי ז"ל פירש סמוך לפסוק הבא אחריו למען ימצאו צרות עד שיאמר כל אחד מהם אוי לי על שברי כי ישראל לוקין והצרתי מלשון הטעם בר"ים ות"י ואעיק להון בדיל דיקבלון חוביהון: אוי לי על שברי. אמר הנביא לפי שדבר בפורענות יושבי הארץ ר"ל שאר האומות העתידה לבוא אמר בין כך ובין כך אוי לי על שברי כי ישראל לוקים תחלה: נחלה מכתי. הה"א כמו לגבי נחלה פירוש נכאבת כלומר מכה קשה היא וחשבתי שזה חלי שאוכל לסבול אותו ולא אוכל כי אהלי שדד. אהלי המשיל ירושלם לאהל וערי יהודה כמיתרי' לאהל: בני יצאוני. כי העם כבנים לנביא שמיסר אותם כאב המיסר את בנו אם ישמעו אליו: יצאוני. יצאו ממני כלומר שגלו עם יהויכין וכן חזקתני ותוכל חזקת ממני אין נוטה עוד אהלי אם אומר עוד יהיה מלך שיטה האהל שסדר ראיתי כי איננו ואין מקים יריעות האהל שנפלו כי ה האהל עשוי מיריעות: כי נבערו הרועים. לפיכך אין נוטה עוד האהל והרועים הם יהויכין ו וצדקיהו שהיו מלכים והמלך י יקרא רועה וכן תרג' יונתן ארי אטפשו מלכיא: לא השכילו.

לא הצליחו כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל והדומין לו ויהויכין וצדקיהו בעבור שלא ד רשו את יי' כמו יאשיהו על כן לא הצליחו במלכו' כמו שהצליח הו' כמו שכתוב עליהם וכל מרעיתם נפוצה הצאן שהיו רועים והם ישראל נפוצו בגלות: קול שמועה. הקול שאנחנו שומעים ורעש גדול בשמועו' שהבילו' כמו הרעש בא מארץ צפון כלומר ששמענו שנסע נבוכד נצר מ ממקומו זה היה הקול אבל לא היו אומרי' לאיזה מקו' יבא ואמר הנביא שראה בנבואה כי יבא ל לשום את ערי יהודה שממה:

ידעתי יי' . פי' כמו שפירש אדוני אבי ז"ל כי על נבוכד נצר כאמר שהיה דעתו על בני עמון כמו שאמר מי עמד מלך בבל על אם הדרך כי הוא היה דעתו על בני עמון בנסעו ממקומו וכאמר היה על אם הדרך והיה לשני ד רכים האחת לבני עמון והאחת לירושלם עמד ברעיתו כאילו חזר בו מדעתו שהיה בתחילה והאל החליף רוחו ושם את קשתיו ל לבא אל ירושלם בעבור צדקיהו שעבר על שבועתו וחלל את השם ואמ' הנביא ידעתי יי' כי לא לאד' בקמץ הלמ"ד לידיעה לאד' הידוע והוא נבוכד נצר: אין לו דרכו.

למען. אשר ימצאו שכר פעולתם: נחלה. לשון חולי: ואשאנו. ת' ואסוברינה אסופרי"ר לוי בלע"ז: יצאוני. יצאו ממני ירושלם אומרת כן: הרועים. המלכים: לא השכילו לא הצליחו במלכותם כ כמו בכל אשר יפנה ישכיל: מרעיתם. צאן מרעיתם: לא לאדם דרכו. כי יצר הרע שבראת בו מטהו מן הדרך: אך במשפט. ביסורי' ובאפך. פן תהא כלייה במשפט יוסטי"צא בלע"ז אך במשפט ת' ברם בדין חסוך. ד"א ידעתי יי' כי לא לאדם דרכו אין ביד כל אד' כח להצליח דרכו ואם לא על פיך אין כח ביד אויב ל להחריב ביתך: אכלו. דיוור"רונט בלע"ז וכן ואכלוהו: אמן

לאדם ה' קמצין וסי' לבא דידע עקא בכותיה אמר

והצרותי ב' וחס' וסימ' כי כה אמר יי' הנני קלע את ישבי הארץ. והצרתי לאדם: באה א' בטע' בלרע וסימ' בזכריה סימ' יד: לאדם ה' קמצין וסימ' בלשון ארמי לבא דידע עקא בפומיה אמר. ופי' מי שם פה לאדם או מי ישום. ידעתי יי' כי לא לאדם דרכו. והצרתי לאדם. כמים הפנים לפנים כן לב. ויאמר לאדם הן

וְהַצֵרֹתִי לָהֶם לְמַעַן יִמְצָאוּ׃
אוֹי לִי עַל־שִׁבְרִי נַחְלָה מַכָּתִי וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ זֶה חֳלִי וְאֶשָּׂאֶנּוּ׃ אָהֳלִי שֻׁדָּד וְכָל־מֵיתָרַי נִתָּקוּ בָּנַי יְצָאֻנִי וְאֵינָם אֵין־נֹטֶה עוֹד אָהֳלִי וּמֵקִים יְרִיעוֹתָי׃ כִּי נִבְעֲרוּ הָרֹעִים וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ עַל־כֵּן לֹא הִשְׂכִּילוּ וְכָל־מַרְעִיתָם נְפוֹצָה׃ קוֹל שְׁמוּעָה הִנֵּה בָאָה וְרַעַשׁ גָּדוֹל מֵאֶרֶץ צָפוֹן לָשׂוּם אֶת־עָרֵי יְהוּדָה שְׁמָמָה מְעוֹן תַּנִּים׃
יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי לֹא לָאָדָם דַּרְכּוֹ לֹא־לְאִישׁ הֹלֵךְ וְהָכִין אֶת־צַעֲדוֹ׃ יַסְּרֵנִי יְהוָה אַךְ בְּמִשְׁפָּט אַל־בְּאַפְּךָ פֶּן־תַּמְעִטֵנִי׃ שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ עַל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל מִשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ כִּי־אָכְלוּ אֶת־יַעֲקֹב וַאֲכָלֻהוּ וַיְכַלֻּהוּ וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ׃
הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ שִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְדִבַּרְתָּם אֶל־אִישׁ יְהוּדָה וְעַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת׃ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִיאִי־אוֹתָם מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם מִכּוּר הַבַּרְזֶל לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי

וְאָעִיק לְהוֹן בְּדִיל דִיקַבְּלוּן פּוּרְעָנוּת חוֹבֵיהוֹן׃ וַוי לִי עַל תַּבְרִי מִמַּרְעָא מַחְתִּי וַאֲנָא אֲמָרִית בְּרַם דֵּין מַרְעִי וְאֵיסוֹבְרִינֵיהּ׃ אַרְעִי חֲרוּבַת וְכָל קִרְוַי אִתְבְּזִזוּ עַמִּי גְלוֹ וְלֵיתְנוּן לֵית דְּמַתַּח עוֹד מַשְׁכְּנִי וּמְקִים יְרִיעָתִי׃ אֲרֵי אִיטַפַּשׁוּ מַלְכַיָּא וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ עַל כֵּן לָא יַצְלְחוּן וְכָל עַמְּהוֹן יִתְבַּדְּרוּן׃ קָל בְּסוֹרְתָא הָא אַתְיָא וְתִבְרָא רַבָּא מֵאֲרַע צִיפוּנָא לְשַׁוָּאָה יָת קִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה לְצָדוּ מְדוֹר יְרוֹדִין׃
יְדַעְנָא יְיָ אֲרֵי לָא לֶאֱנָשָׁא אוֹרְחֵיהּ וְלָא לִגְבַר רָאזֵל וּמְתַקֵן יָת פְּסִיעָתֵיהּ׃ אַיְתָא עֲלֵיהוֹן יִסוּרִין יְיָ בְּרַם בְּדִין חֲשׂוֹךְ לָא יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּהוֹן דִלְמָא יִזְעֲרוּ׃ שְׁפוֹךְ חֲמָתָךְ עַל עַמְמַיָּא דְלָא אֵילִיפוּ לְמִידַע דַּחֲלְתָךְ וְעַל מַלְכְוָתָא דִּי בִפְוּלְחַן שְׁמָךְ לָא תְבָעוּ אֲרֵי שַׁלִּיטוּ בִּדְבֵית יַעֲקֹב וּבְזוּ נִכְסֵיהוֹן וְשֵׁיצִיאוּנוּן וְיַת מְדוֹרְהוֹן אַצְדִּיאוּ׃
פִּתְגַם נְבוּאָה דַּהֲוָת עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימַר׃ קַבִּילוּ יָת פִּתְגָמֵי קְיָמָא הָדֵין וּתְמַלְּלוּן עִם אֱנַשׁ יְהוּדָה וְעַל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם׃ וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לִיט גַּבְרָא דְלָא יְקַבֵּל יָת פִּתְגָמֵי קְיָמָא הָדֵין׃ דְפַקֵּדִי יָת אֲבָהָתְכוֹן בְּיוֹמָא דְאַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִכּוּרָא דְבַרְזְלָא לְמֵימַר קַבִּילוּ לְמֵימְרִי

יראת יי'. וכל קהלת דכות' בב"א וסימ' לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת: ואכלהו ג' חס' וסימ' ואכלהו כבקו' קדוש. ואכלהו איביכם. כי אכלו את יעקב דירמיה:

והוא נבוכד נצר: אין לו דרכו. כלומר אינו ברשותו כי אתה תטה רצונו: לא לאיש הולך. וכן לא לאיש הולך בעולם שהולך בדרך אין לו דרכו להכין צעדו כי לא ידע מה יבואנו ואין ההכנה בידו כמו שאמר שלמה מיי' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ: יסרני יי' אך במשפט. פירושו כמו שפירש רבי יונה כי הנביא מדבר בלשון ישראל בלשון יחיד דרך כלל ואמר בראותו נבוכד נצר בא אל ארץ יהודה לשום הכל שממה אמר ידעתי כי זה מוסר שאתה מיסר אותנו טוב שתיסרנו אך במשפט כפי שנוכל לסבול אל באפך פן תמעיטני כי אם תיסרני באפך תמעיטני מהיות גוי וכן ת"י אייתי עליהון יסורין וגו' כבעמוד וכן ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך: שפוך חמתך. אם יש לך אף וחמה שפוך אותה על הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות הממלכות אשר בשמך לא קראו כי ישראל אף על פי שחטאו לפניך לא יצאו מתחת רשותך מכל וכל ולא נתערבו עם עם אחר אלא הם נבדלים מכל האומות ומחזיקים ברוב המצות וקוראים בשמך ומתפללין לפניך ואף על פי שאין לבם נכון ישובו עוד בתשובה כי לא אבדה תקוה מהם ועוד היום יש בהם חסידים: משפחות. כמו גוים כי האומה תקרא משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה: כי אכלו. והע"ש שהם שבט אפך על ישראל אתה קצפת מעט והם עזרו לרעה ראוין הם ליענש ועליהם שפוך חמתך: ואת נוהו השמו. כתרגו וית מדוריהון אצדיאו ויתכן לפרש כי על בית המקדש אמר ודבר על העתיד: הדבר. לאמר. שיאמר אותו לאיש יהודה ומהו הדבר שיאמר שמעו את דברי הברית הזאת ודברי הברית הם כתובים בתורת משה ברכות וקללות אם תשמעו אם לא תשמעו וכתב בסוף אלה דברי הברית אשר צוה יי' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ובחורב אמר ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר יי' נעשה ואמר ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמרו כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע ואמר ויאמר הנה דם הברית אשר כרת יי' עמכם על כל הדברים האלה ודברי הברית הם שישמעו לקול יי' ויעשו מצותיו והוא יהיה להם לאלהים והם יהיו לו לעם ובאמרו הזאת כמו שכתוב בתורה: ודברתם. אתה והנביאים האחרים עמך כי היה בפניה שנתנבא בימי יאשיהו ואולי היו אחרים אמר לו שיאמרו דברי הברית לאיש יהודה וליושבי ירושלם וזכר להם הברית לפי שהברית הוא דבר קיום אפילו בין אדם לחברו אם יעשו תנאים ביניהם יעשו ברית לקיים התנאים ביניהם כל שכן בין האל ובין בני האדם שראוי לקיים הברית: אל איש יהודה. כולל לכלם כאחד וכן הלשון לומר לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ואיש ישראל נגש ורבים כמוהם: ועל יושבי ירושלם. כמו ואל יושבי ירושלם וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ותתפלל על יי' כמו אל יי' והדומים להם ות"י ודברתם ותמללון נראה שהיה קורא ודברתם בקמץ התי"ו ואמצאנו בכל הספרים המדויקים ודברתם בשבא התי"ו: ואמרת. עוד תאמר אליהם הדברים בקללה בארור כמו שנאמרו בתור' בסיני ובערבות מואב ותדבר להם עוד לשון ארור אולי יפחדו וישובו: אשר. ביום הוציאי. בהר סיני בעת שהוצאתים מארץ מצרים כי לחמשים יום שיצאו ממצרים נעשה זה הברית: ויום. פי' במקומות עת זמן כמו והיה ביום ההוא פרק זמן וחלת אפי בו ביום ההוא: מכור הברזל. שהיו שם במצרף הצרוף כמו שצורפין הכסף והזהב בכור: ועשיתם

ועשיתם אותם · המצות וזהו שמעו בקולי המצות שיכוס : למען׳ ואען ואומר אמן יי׳ · אמת יהיה זה שיהיה ארור מי שלא ישמע אל דברי הברית ויי׳ לשון קריאה ותפלה כלומ׳ יי׳ כן יהיה : ויאמר · הוסיף עוד והזהירו לקרוא אליהם את כל הדברים ופי׳ לו כי מה שאמר אל איש יהודה שלא יתקין להם עד שיבאו לירושלם אלא שילך הוא בערי יהודה ויקרא באזניהם כל הדברים ויאמ׳ להם בלשון ארור ויקרא בהם אולי ישובו וכן מה שיאמר ליושבי ירושלם יאמר להם בחוצות בפרהסיא כנגד כל העם : כי העד · באבותיכם התריתי כשהעליתי אותם מארץ מצרים וכן בכל דור ודור עד היום הזה השכם והעד ששלחתי להם הנביאים להתרות בכל בקר ובקר בכל יום ויום תמיד : ולא שמעו את דברי הברית · הקללות שהן תנאי הברית אם לא ישמעו זהו שאמר אשר צויתי לעשו ולא עשו צויתי להם לקיים דברי הברית ולא קיימו ובכלל קיום הברית עשה ולא תעשה וקיום הברית קורא תעשה : ויאמר יי׳ אלי נמצא קשר · ירא׳ מן הדומה כי נבואה זו נאמרה בימי יהויקים וזהו שאמ׳ נמצא קשר כלומ׳ מרדו בי אחר ששבו בימי יאשיהו : שבו על עונות אבותם הראשונים · דור אמון ומנשה ואחז וכל ה הפסוקי׳ עד מה לידידי מבוארים הם ופי׳ והלכו ערי יהודה יושבי ערי יהודה וכן וכל הארץ באו מצרימה ופסוק ואתה אל תתפלל פירשנוהו למעלה ולמעלה אמר כי אינני שומע אותך והנה אמ׳ כי אינני שומע בעת קראם אלי הוסיף לומר כי אפילו הם יקראו אלי לא אשמע אליהם אלא אנקם מהם כל כך הרבו לעשות הרע בעיני ל להכעיסני לא אוכל להמלט את הפורענות : בעד רעתם · על רעתם וכן בעד השלח ויפלו והרומי׳ להם רבים : מה לידידי בביתי · אמר הנביא מה לידידי בביתי קרא הא׳ ידידי לפי שהוא היה מאוהבי האל אמר מה לו עוד בביתי ר״ל בבית המקדש כלומר להשרות שכינתו שם : עשותה המזמתה הרבים · בעשות כנסת ישראל התועבה את רבים כלומר עם אלהים אחרים כמו שאמר למעלה כי מספר עריך היו אלהיך יהודה וכיון שהיא הבית׳ אחר ועשתה מזמה את הרבים ועבדה אותם מה לו לידידי בביתי ואמ׳ בביתי כמו שאמ׳ לידידי כי ידיד הנביא הוא ולא ידידם וכן בית המקדש בית הנביא הוא ולא ביתם : ובשר קדש יעברו מעליך · אמר לכנסת ישראל ואומר לה את מקרבת קרבנות לרבים שהם אלהים אחרים ובשר קדש בשר מזבח יי׳ שהוא קדש אותם קרבנות הקדש מעברים מעליך כלומר כאילו אינם מוטלים עליך לעשותם : כי

ויאמר ד׳ בטעם בסיפרא וסימ׳ בלשון ארמי׳ עוליבא קרא צדיקא לשמואל ופי׳ נמסר בריש האי סיפרא · ט׳ פסוקי׳ ולא ולא ולא וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפר׳ סי׳ ז׳ : לשמוע ד׳ מל׳ וסי׳ בני נכר דשמואל · העם הזה הרע · שבו על עונות אבותם · לשמע אל הרנה דד״ח : יוכלו י״א וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ ז׳ ובריש האי סיפרא סוף סי׳ א׳ :

רשי

אמן יי׳ · שיהא ארור : העד העדותי · לשון התראה : ואביא עליהם את כל דברי הברית · האלות האמורות בברית על הדברים אשר צויתי לעשות שלא עשו : ערי יהודה · מערי יהודה : רנה ותפלה · בכעו ובכלו : מה לידידי בביתי · מה לעם סגולתי לבא עוד בביתי : עשותה המזמתה · לעשו׳ היא מזמת עצת חטאים שלה : הרבים · שבהם : ובשר קודש יעברו מעליך · אף המילה בטלו מבשרם שעל ידה היו מקודשים לי : כי

וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם כְּכֹל אֲשֶׁר־אֲצַוֶּה אֶתְכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ לְמַעַן הָקִים אֶת־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּיּוֹם הַזֶּה וָאַעַן וָאֹמַר אָמֵן יְהוָה׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קְרָא אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר שִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם׃ כִּי הָעֵד הַעִדֹתִי בַּאֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַעֲלוֹתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַשְׁכֵּם וְהָעֵד לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃ וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ אִישׁ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם הָרָע וָאָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַבְּרִית־הַזֹּאת אֲשֶׁר־צִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשׂוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי נִמְצָא־קֶשֶׁר בְּאִישׁ יְהוּדָה וּבְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם׃ שָׁבוּ עַל־עֲוֺנֹת אֲבוֹתָם הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר מֵאֲנוּ לִשְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרַי וְהֵמָּה הָלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם הֵפֵרוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־אֲבוֹתָם׃

לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא אֲלֵיהֶם רָעָה אֲשֶׁר לֹא־יוּכְלוּ לָצֵאת מִמֶּנָּה וְזָעֲקוּ אֵלַי וְלֹא אֶשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃ וְהָלְכוּ עָרֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם וְזָעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הֵם מְקַטְּרִים לָהֶם וְהוֹשֵׁעַ לֹא־יוֹשִׁיעוּ לָהֶם בְּעֵת רָעָתָם׃ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וּמִסְפַּר חֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת מִזְבְּחוֹת לְקַטֵּר לַבָּעַל׃

וְאַתָּה אַל־תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ בְּעֵת קָרְאָם אֵלַי בְּעַד רָעָתָם׃ מֶה לִידִידִי בְּבֵיתִי עֲשׂוֹתָהּ הַמְזִמָּתָה הָרַבִּים וּבְשַׂר־קֹדֶשׁ יַעַבְרוּ מֵעָלָיִךְ

ותעבדון יתהון ככל דאפקיד יתכון ותהון קדמי לעם ואנא אהוי לכון לאלה : בדיל לקיימא ית קיימא דקיימית לאבהתכון למיתן להון ארעא עבדא חלב ודבש כיומא הדין ואתבית ואמרית אמן יי : ואמר יי לי איתנבי ית כל פתגמיא האילין בקרויא דבית יהודה ובשוקי ירושלם למימר קבילו ית פתגמי קיימא הדין ותעבדון יתהון : ארי אסהדא אסהדית באבהתכון ביומא דאסקית יתהון מארעא דמצרים ועד יומא הדין מקדם ומסהד למימר קבילו למימרי : ולא קבילו ולא ארכינו ית אודניהון ואזלו גבר בהרהור לבהון בישא ואיתיתי עליהון פורענותא על דלא קבילו פתגמי קיימא הדין דפקידית למעבד ולא עבדו : ואמר יי לי אשתכח דמרדו במימרי אינש יהודה ויתבי ירושלם : תבו לחובי אבהתהון קדמאי דסריבו לקבלא ית פתגמי ואינון טעו בתר טעוות עממיא למפלחהון אשניאו בית ישראל ובית יהודה ית קיימי דגזרית ית אבהתכון : בכן כדנן אמר יי הא אנא מיתי עליכון בישתא דלא יכלון לאשתיזבא מנה ויצלון קדמי ולא אקביל צלותהון : ויהכון אינש קרויא דבית יהודה ויתבי ירושלם ויבעון מן טעוותא דאינון מסקין בוסמין להן האם יכלן למפרקהון בעידן בישתהון : ארי מניין קרויכון הואה דחלתכון דבית יהודה ומניין שוקי ירושלם שויתון איגורין לבהתא ואיגורין לאסקא בוסמין לבעלא : ואת לא תצלי על עמא הדין ולא תתחנן עליהון בבעו וצלו ארילא רעוא קדמי בעידן דאת מצלי עליהון קדמי בעידן בישתהון : מה לעמא דהוה חביב קדמי שבקו פולחן בית מקדשי עבדו עצה ליתהא סגיאין מערבין בשר שיקוצין עם בשר קודשא יגלון מינך

מסרה

והושע ג׳ וסימ׳ כבא בומים · ואשע ידד לך · ברוך טעמך וברוכה · והושע לא יושיעו להם בעת רעתם : ומספר ה׳ ד׳ פתחין וא׳ קמץ וסימ׳ כי מנה עפר יעקב · כי מספר עריך היו אלהיך יהוד׳ · כל ימי רשע הוא מתחולל · כי מה חפצו בביתו אחריו · ידעתי כי אז תולד · קדמא קמץ : מעליך ה׳ בקריא׳ וסימ׳ הסירי את יינך מעליך · ובשר קדש יעברו מעליך · ואשטף דמיך · אשבור מוטה מעליך :

כי רעתיכי אז תעלוזי. ולא פיס לך בשת ורוע לב מזה כי בעת שתעשי הרעות אז תעלוזי ותשמחי ויש מפרשים ובטר קדם כמו ולבני קדם וכמו יבא כל בשר להשתחות מפני בני אדם כלומ׳ החסידים אנשי קדם עברו מעליך לפיכך את עושה הרעות ׳ המזמתה ׳ הכפל לחזק הענין וכן ישועתה עזרתה ׳ רעתיכי ׳ היוד נוספת כיוד׳ שעוריכי תהלואיכי ות״י הפסוק כן מה לעמא דהוה חביב וגו׳ כמשמעו ׳ ובדרש בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב״ה לאברהם עומד בבית המקדש ואמר לו מה לידידי אמר לו על עסקי בני באתי אמר לו בניך חטאו וגלו אמר לו ושמא בשוגג חטאו אמר לו עשותה המזמתה את׳ לו שמא מעוטם חטאו אמר לו הרבים אמר לו היה לך לזכור בשר המילה אמר לו ובשר קדש יעברו מעליך אמר לו שמא אם המתנת להם היו חוזרים בתשובה אמר לו כי רעתיכי אז תעלוזי אמר לו שמא חס ושלום אין להם תקנה אמר לו זית רענן וגו׳ ׃ זית רענן ׳ המשילה לזית לפי שהוא רענן כל זמן וכל ימות השנ׳ עליו לחי׳ ׃ יפה פרי תאר ׳ פי׳ יפה פרי ויפה תואר ויפה שזכר שומר במקום שנים ר״ל שפריו יפה ותארו יפה אמר לכנסת ישראל מתחלה קרא יי׳ שמך זית רענן כשהיית עושה רצונו היית כמו זית רענן לא יבול עלהו ר״ל שההצלחה היתה תמידה עמך ואת היית עושה מעשי׳ טובים ויפים דומים לפרי זית אשר ברשכו והוא ש שמנו יכבדו אלהים ואנשים ׃ לקול המולה גדולה ׳ ועתה גרמו עליך עונך להביא גוים רבים ישמעו קול המולתם שהיא גדולה ועל ידם הצית אש עליה כאילו אמר עליך כי כן דרך המקרא לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח כמו שמעו עמים כולם כי יבשו מאלים אשר חמדתם ויי׳ הודיעני אז הראיתני והדומ׳ להם רבי׳ ׃ ורעו דליותיו ׳ ואותם הגוים ישברו דליות הזית שהיית נמשלת בו ואדוני אבי ז״ל פירש עליה כמו עלה זית ר״ל הנית אש בעליה פי׳ בעלי הזית שהיו רעננים ולחים עתה יצית אש בהם וכנה הזית בלשון נקבה ואף על פי שהוא לשון זכר כמו שאמר רענן דליותיו והנה מצאנו גפן בלשון זכר גפן בוקק ומצאנוהו בלשון נקבה לגפן אדרת כן יהיה זית כמוהו ועוד לפי שהמשיל בו כנסת ישראל שהיא בלשון נקבה זכר הזית שהוא משל לה גם כן בלשון נ נקבה כאילו זכר הכנסה ואחר כך שב לדבר בלשון זכר בלשון

ולא ידעתי ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו ׳ ויאמר המלך שלום ׳ ואני ככבש אלוף יובל לטבוח ׳ המליכו ולא ממני ׳ ובצלעי שמחו ונאספו ׃ על אנשי ד׳ בקריא׳ וסימ׳ וישיבהו שאול על אנשי המלחמה ׳ ומן העיר לקח סריס אחד דמלכים ׳ חברו דירמיה ׳ כה אמר יי׳ צבאות על אנשי ענתות ׃

כי רעתכי אז תעלזי ׃ זית רענן יפה פרי תאר קרא יהוה שמך לקול המולה גדלה הצית אש עליה ורעו דליותיו ׃ ויהוה צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה בגלל רעת בית ישראל ובית יהודה אשר עשו להם להכעסני לקטר לבעל ׃ ויהוה הודיעני ואדעה אז הראיתני מעלליהם ׃ ואני ככבש אלוף יובל לטבוח ולא ידעתי כי עלי חשבו מחשבות נשחיתה עץ בלחמו ונכרתנו מארץ חיים ושמו לא יזכר עוד ׃ ויהוה צבאות שפט צדק בחן כליות ולב אראה נקמתך מהם כי אליך גליתי את ריבי ׃ לכן כה אמר יהוה על אנשי ענתות המבקשים את נפשך לאמר לא תנבא בשם יהוה ולא תמות בידנו ׃ לכן כה אמר יהוה צבאות הנני פקד עליהם הבחורים ימתו בחרב בניהם ובנתיהם ימתו ברעב ׃ ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה אל אנשי ענתות שנת פקדתם ׃

יב צדיק אתה יהוה כי אריב אליך אך משפטים אדבר אתך

מן קדם בשתיך כבן הויתא תקיפא ׃ הא כאילן זיתא דשפיר בריויה ויאי בחזויה וסוביה מטלן באילניא כן רבי יי׳ שמיך בעממיא וכדו ד דעברת על אוריתא משירית עממין דתקיפין כאישתא יתון עלך ויתחברון להון סומכוון ׃ ויי׳ צבאות דקיים יתיך גזר לאיתאה עלך בישא בדיל חובי בית ישראל ובית יהודה דעבדו להון לארגזא קדמי לאסקא בוסמין לבעלא ׃ ויי׳ אלפני ואליפית בכין אחזיתני עובדיהון ׃ ואנא באימר בחיר דלנכסתא מתובל ולא ידעית ארי עלי חשיבו עשתונין בישין אמרין נרמי סמא דמותא במיכליה ונשיציניה מארעא דישראל ושמי׳ לא ידכר עוד ׃ ויי׳ צבאות דיין קשוט גלין קדמוהי כולין ולב אחזי פורענות דינך מינהון ארי קדמך אמרית ית עלבני ׃ בכן כדנן אמר יי׳ על אינשי ענתות דבען למיקטלך דאמרין לא תתנבי בשמא דיי׳ ולא תמות בידנא ׃ בכן כדנן אמר יי׳ צבאות האנא מסער עליהון עולימיהון יתקטלו בחרבא בניהון ובנתיהון ימותון בכפנא ׃ ושארא לא יהי להון ארי איתי בישתא על אינשי ענתות שנת סוערן חוביהון ׃ זכי את יי׳ מלמדן לקבל פתגמך ברם שאילת דינין אנא שאל מן קדמך

רשי

כי רעתכי אז תעלזי ׳ כשאתם עוברים עברה אתם שמחים ׃ לקול המולה ׳ לשון שאון עם רב שיבא ע עליהם ׃ ורעו דליותיו ׳ ורצצו את ענפיו ׃ ויי׳ הודיעני ׳ כך אמר הנביא הקב״ה הודיעני את פורענותם ׃ ואני ככבש אלוף יובל לטבח ׳ יובל יובא לפי שאני מודיעם הרעה הם אומרים להורגני ככבש אלוף דונש ויהודה בן קורים פ פתרוהו ככבש ופר אשר יובל לטבח אלוף כמו שגר אלפיך ואעפ״י שלא כאמר ושור יש לנו כיוצא בו שתם ירח עמד זבולה כשים עגור כן אצפצף ומנחם פתר ככבש אלוף כבש גדול ויונתן מסייעו שתירגם כ כאימ׳ בחיר ׃ נשחיתה עץ בלחמו ׳ נרמי סמא דמותא במיכליה ׃ אראה נקמתך מהם ׳ את אנשי ענתות היה מקלל ׃ אל אנשי ענתות ׳ כמו על אנשי ענתות ׃ צדיק אתה יי׳ כי אריב אליך ׳ כשאתווכח עמך ידעתי כי תצדיק ברוכריך אך חפץ א אני לדבר משפטים אותך להודיעני ד דרכך ׃ מרוע

גדולה ה׳ חס׳ וכל אוריית׳ דס׳ כתב׳

אריב אליך ט׳ רפין בליש׳ וכל יחזקאל דכות׳

עצמו ואמר דליותיו ׳ המולה ׳ כתוב בו״ו עם הדגש וכמוהו מעטים כמבאו באותיות אהו״י עם הדגש זכרנום בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ופי׳ המולה כמו מלה כמו אין מלה בלשוני וכן קול המולה כקול מחנה ופי׳ הצית הבעיר כמו ויצת אש בציון והדומי׳ לו ׳ ורעו פי׳ וישברו כמו ירעוך קדקד ורעו את ארץ אשור בפתחיה ׳ דליותיו פירו׳ ענפיו ויקראו כזה הלשון ר״ל מלשון ארוממך יי׳ כי דליתני שפירושו רוממתני וזכר הענפי׳ הנה בזה הלשון ר״ל שאפילו הענפי׳ הרמים ישברו והוא משל על ירושלם ובית המקדש ות״י הפסוק כן הא כאילן זיתא וגו׳ כמשמעו ׃ ויי׳ צבאות הנוטע אותך ׳ לפי שהמשילה לזית אמ׳ עליה לשון נטיעה כלומר שהשכינך בארץ טובה כמו שעשה לך טובה בעשותך טובה כן דבר עתה שיך על ידי הנביאי׳ שעתיד לבא עליך בגלל רעת בית יש׳ ובית יהודה על בית יש׳ דבר רעה ובאה להם ועליך גם כן דבר רעה ותבא לך ׃ ויי׳ הודיעני ׳ פירש א״א ז״ל הודיעני שהיו חושבים להאכילני סם המות כמו שאמ׳ בפסוק שאחר זה אמ׳ הודיעני כח ואדעה אז ידעתי כי לא הייתי יודע כי לא היה עולה על לבי כי אני לא הרעתי להם אם אני מוכיח אותם לטובת׳ אני עושה ׃ אז הראיתני מעלליהם ׳ כי בזה הראיתני מעלליהם הרעים אם לא היו רוצים לעשות כן קל וחומר לאחרי׳ ואמר הודיעני ואמ׳ הראיתני שלא לנכח ולנכח כאחד וכמוהו רבי׳ במקרא כמו שכתבנו למעלה ׃ ואני ככבש אלוף ׳ כמו ואלוף חסר וי״ו החבור וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם ואלוף הוא שור כמו אלופינו מסובלי׳ וכן במשקל אחר שגר אלפיך ות״י כאימר בחיר פי׳ אלוף תאר לכבש שהיה נבחר כמו שוף תאמן אמר הנביא אני הייתי עמהם קודם שהודיעני האל זה כמו הכבש או השור שיובילו אותו לבית המטבחים לטבוח אותו והוא כשמוליכין אותו אינו יודע כי לשוחטו מוליכין אותו כן אני היו מוליכין אותי קרובי ומיודעי לאכול עמהם לא הייתי יודע כי להמיתני מוליכין אותי והנה אם לא הודיעני האל היו ממיתים אותי ׳ ומה היו חושבי׳ עלי ואומרים נשחיתה עץ בלחמו ופי׳ כתרגו׳ נרמי סמא דמותא במיכליה ואמ׳ נשחיתה בתקו׳ כשימה כי התשומה הזאת היתה השחתה ׳ ועץ פירו׳ עץ מות כלומ׳ עץ שהוא סם המות וכן ויורהו יי׳ עץ אמרו שהוא עץ מר והיה נס בתוך נס ׃ בלחמו ׳ במאכלו כי לחם כלל לכל מאכל ׃ מארץ חיים ׳ מן העולם הזה ות״י מארעא דישראל ׃ לא יזכר עוד ׳ פי׳ בחיים וכפל הענין במלות שונות ׃ ויי׳ צבאות שופט צדק ׳ שפטני מהם כי אתה שופט בצדק בוחן כליות ולב כי אתה בחנת לבם וכליותם והודעתני מחשבותם כדי שאשמר מהם ׃ אראה נקמתך ׳ כלו׳ שלא אמות עד שאראה שתקח נקמה מהם ׃ כי אליך גליתי את ריבי ׳ אין לי אח וקרוב לגלות את ריבי כי הם חשבו להמיתני אליך גליתי את ריבי ואתה תקח משפטי מהם ובאמרו גליתי דברה תורה כלשון בני אדם כי נגלוי וידוע לפניו וכת׳ גליתי אמריתי ׃ לכן ׳ ולא תמות בידינו ׳ ואיך אמ׳ ירמיהו ויי׳ הודיעני והרי היו אומרים לו על פניו כי ימיתוהו אם יתנבא אלא שירמיהו לא היה חושש למה שהיו אומרים בפניו כי חשב כי זה דרך הפחדה ונזוס כי לא יתכן שימיתוהו בגלוי ולא היה מפחד מזה אך שימיתוהו בסתר על ידי סם זה היה יכול להיות כי היה דבר שלא היה נודע כי יש סם שמאכיל אותו שלא ימות מיד אלא עד שמנה או עשרה ימים ולאם ימות על הדרך הזה לא היו אומרי׳ כי על ידי סם המות מתי ׃ לכן כה אמר יי׳ ׳ הבחורים ימותו בחרב ׳ הבחורים שיבטחו בגבורתם ויצאו להלחם ימותו בחרב ׃ בניהם ובנותיהם ימותו ברעב ׳ בעיר וזכר הבנים ולא האבות כי האבות אם ישיגו דבר מאכל יאכלו הם כי חייהם קודמים לחיי בניהם ולא עוד אלא שיאכלו בשר בניהם ובנותיהם מפני הרעב ׃ ושארית ׳ אנשי ענתות ילקו יותר משאר ישר׳ לפי שהיה להם להחזיק יד ירמיהו שהם קרוביו ובני עירו והם היו אומרים להמיתו אם ינבא בשם יי׳ ׃ שנת פקדתם ׳ שנת החרבן שהיתה שנת תשע עשרה לנבוכד נצר שפקד האל עליהם את עונם וחרבה הארץ וגלו הנשארים מן החרב ומן הרעב ואמר כי אנשי ענתות לא תהיה להם שארית ואף על פי שנגזרה עליהם גזרה שלא תהיה להם שארית בעת שתלה עליהם הגזרה ולכדו האויבים את העיר עשו תשובה והיתה להם שארית וכן אמרו ר״זל וכן מצאנו בסוף גלות בבל אנשי ענתות מאה ועשרים ושמנה ׃ צדיק אתה יי׳ כי אריב אליך ׳ שאריב אליך כלומר שאם אומר שאריב אליך לא יתכן שאתה צדיק ואין לי לחלוק בזה ׃ אך משפטים אדבר אותך ׳ אך אדבר עמך כאדם הנשפט על חברו ונושא ונותן בטענות הנרוכין כי אני כנוך בזה ׃

מדוע

מדוע דרך רשעים צלחה. שכנת גדולה לנבוכד נצר הרשע והצליחהו להחריב ביתך. ד״א על אנשי ענתות היה צועק וקורא תגר: שלו. לשון שלוה: ואתה ה׳ ידעתני. גם על אנשי ענתות העומדים עלי עזרני כי אתה ידעתני: התיקם כצאן לטבחה. נתקם מן החיים למות דיסטאקלום בלע״ז כמו עד התיקנו אותם מן העיר: והקדישם. הזמינם: עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש. עד כאן דברי הנביא תאבל תחרב ורוח הקדש משיבתו מרעת יושבי בה ספתה בהמות ועוף ספתה פיניר״א בלע״ז: כי אמרו. יושבי הארץ הזאת: לא יראה את אחריתנו. אין גלוי לפניו מה יהיה בסופינו: כי את רגלים רצתה וילאוך. קרוביך הכהנים כמותך ואנשי עירך באים להורגך: ואיך תתחרה את הסוסים. לרוץ עם הסוסים כלומר ומה קרוביך הכהנים באים להרגך כל שכן שיקומו להרגך שרי יהודה וזהו קשה עליהם וזו היא הצלחת האויב וכן תרגם יונתן דא תיובתא וגו׳ כשעמוד ומדרש רבותינו אם לא על שכר שלש פסיעות שרץ נבוכד נצר לכבודי בימי מרודך בלאדן אתה תמיה שהרביתי גדולתו כל כך מה תתמה עוד כשתראה שילום שכר שאשלם לצדיקים שרצו לפני כסוסים את רגלי׳. עם רגלי׳ פיאוני״ם בלע״ז: תתחרה. אאטיי״רם בלע״ז: ובארץ שלום אשר אתה בוטח. שם הלאוך: ואיך תעשה בגאון. שרי יהודה ובגאון הירדן משל הוא לפי שהוא מקום אריות ונמרים וכן לימדנו יונתן בהרבה מקומות וכאן תירגם ואכדין את מדמי לקבל חיות ברא די ברום ירדנא והנה כאריה יעלה מגאון הירדן תירגם יונתן בשני מקומו׳ כאריה דסליק מרום ירדנא: קראו אחריך מלא. קבוצת אנשים: ידידות נפשי. עם סגולתי: כתנה

מדוע דרך רשעים צלחה. כי היו בישראל רשעים מצליחים ולא היו זכאין את י״י מלמדין וגו׳ כשעמוד: נטעתם. משל על הצלחתם שהיא קיימת והולכת וגדלה ובאמרו נטעתם הראה כי טובת הרשעים תבא להם מאת האל לא שהיא להם דרך מקרה וכן אמר בתורה ושלם לשנאיו אל פניו להאבידו כתרגומו: שרשו. מבנין פעל הכבד אמר על דרך המרובע וכן בל שרש בארץ גזעם: קרוב אתה בפיהם. אם יקראוך בתפלה או יזכרוך בשבועה לשקר הו׳ כי את׳ רחוק מכליותיהם ואינם חושבים כי בידך טובתם ושאתה המטיב והמריע ויתקריבין פתגמי כנואתך וגו׳ כשעמוד: ואתה י״י ידעתני תראני. ואתה ראה אותי במה שאני: ובחנת לבי אתך. בחנת לבי שהוא אתך לא כלבם שאתה רחוק ממנו אם כן למה הם בטוב ואני ברע: התיקם כצאן לטבחה. כמו עד התיקנו אותם מן העיר אמר אלו השלוים הרשעים התיקם ממקו׳ רבצם לרעתם כצאן לטבחה: והקדישם. והזמינם: ליום הרינה. ליום שיהיה בו הרג רב והוא יום החרבן הזמינם לחרב ולא יהיה להם מקום להנצל מן ההרג ואז ידע לעולם כי רשעתם גרמה להם אבל עתה יש מבוכה בהצלחתם: עד מתי תאבל הארץ. עד מתי יהיה זה שהוקדשו אלה ליום הרינה כשתאבל הארץ והוא יום החרבן: ועשב כל השדה ייבש. זה על דרך הפלגה וכן ספתה בהמות ועוף ומפני מה תאבל ותשחת הארץ מרעת יושבי בה כי אמרו הדין נותן שלא יכלו אלה הרשעים השלוים מיום ההרינה כי הם אומרים בשלותם לא ירא׳ אחריתנו אם יאמרו להם הנביאי׳ האמת הא׳ יביא אחריתכם לרע אף על פי שאתם שלוי׳ עתה והם אומרים לא יראה האל את אחריתנו כי אינו משגיח בנו ובמעשינו ואינו יוד׳ מה אחריתנו: ספתה. ענין כליון כמו האף תספה צדיק עם רשע אלא שהוא פעל יוצא וזה פעל עומד והנה שאל ירמיהו על הצלחת הרשעים ולא השיבו האל: כי את רגלים.

תראני ב׳ וסימ׳ אגוע ועין לא תראני. ואתה י״י ידעתני תראני ובחנת לבי: ובחנת ב׳ וסימ׳ בחון נתתיך. י״י ידעתני תראני ובחנת לבי: יב פסוקים אית בהון גם גם גם וסי׳ גם תבן גם מספוא רב עמנו. ויצו גם את השני גם את השלישי. ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער. לא איש דברים אנכי. גם צאנכם

מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה שָׁלוּ כָּל־בֹּגְדֵי בָגֶד׃ נְטַעְתָּם גַּם־שֹׁרָשׁוּ יֵלְכוּ גַּם־עָשׂוּ פֶרִי קָרוֹב אַתָּה בְּפִיהֶם וְרָחוֹק מִכִּלְיוֹתֵיהֶם׃ וְאַתָּה יְהוָה יְדַעְתָּנִי תִּרְאֵנִי וּבָחַנְתָּ לִבִּי אִתָּךְ הַתִּקֵם כְּצֹאן לְטִבְחָה וְהַקְדִּשֵׁם לְיוֹם הֲרֵגָה׃ עַד־מָתַי תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְעֵשֶׂב כָּל־הַשָּׂדֶה יִיבָשׁ מֵרָעַת יֹשְׁבֵי־בָהּ סָפְתָה בְהֵמוֹת וָעוֹף כִּי אָמְרוּ לֹא יִרְאֶה אֶת־אַחֲרִיתֵנוּ׃ כִּי אֶת־רַגְלִים רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ וְאֵיךְ תְּתַחֲרֶה אֶת־הַסּוּסִים וּבְאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה בוֹטֵחַ וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בִּגְאוֹן הַיַּרְדֵּן׃ כִּי גַם־אַחֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ גַּם־הֵמָּה בָּגְדוּ בָךְ גַּם־הֵמָּה קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא אַל־תַּאֲמֵן בָּם כִּי־יְדַבְּרוּ אֵלֶיךָ טוֹבוֹת׃ עָזַבְתִּי אֶת־בֵּיתִי נָטַשְׁתִּי אֶת־נַחֲלָתִי נָתַתִּי אֶת־יְדִדוּת נַפְשִׁי בְּכַף אֹיְבֶיהָ׃

ל׳ ו׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ וכתי׳ כן · ב׳ · ב׳ וכסי׳ יעין · ל׳ · ז׳ רפי׳ · ל׳ · ל׳ וג׳ חס׳ בליש׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ ל׳ ל׳ · ל׳ ח׳ · ב׳ מל׳ · יב פסו׳ גם גם גם · ב׳ מל׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ חס׳ ו׳ ל׳

מַדֵּין אוֹרְחַת רַשִׁיעַיָא מַצְלְחָא שְׁלָן שְׁלֵיוָא כָּל מְשַׁקְרֵי שְׁקַר׃ קַיֵּימְתִּינוּן אַף תְּקִיפוּ עַתְּרוּ אַף קְנוֹ נִיכְסִין קְרִיבִין פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָךְ בְּפוּמְהוֹן וּרְחִיקָא דַחַלְתָּךְ מִכּוּלְיָתְהוֹן׃ וְאַתְּ יְיָ כּוֹלָא יְדִיעַ וְגַלֵּי קֳדָמָךְ דְּאַתְּ בְּחַר לְבְבַיָא דְרָעַן בְּדַחַלְתָּךְ רַשִׁיעַיָא אַתְקִינוּן כְּעָנָא לְנִיכְסְתָא וְזַמִּינִינוּן לְיוֹם קְטוֹל׃ עַד אֵימָתַי תֶּחֱרוּב אַרְעָא וְעִשְׂבָּא דְכָל חַקְלָא יִיבַשׁ מֵחוֹבֵי רַשִׁיעַיָא דְיָתְבִין בַּהּ סַף בְּעִירָא וְעוֹפָא אֲרֵי אֲמָרוּ לָא גְלֵי קֳדָמוֹהִי סוֹפָנָא׃ דְנָא תְיוּבְתָא לְיִרְמְיָה נְבִיָא עַל בָּעוּתֵיהּ נְבִיָא אַתְּ דָמֵי לְגַבְרָא דִרְהַט עִם רַגְלָאָה וְלָאֵי וְאֵיכְדֵין אַתְּ מְדַמֵּי לְמִרְהַט כָּל קֳבֵל סוּסְוָתָא כְּבִקְעָתָא וּבְאַרְעָא שְׁלָמָא אַתְּ מִתְבְּטַח וְנָפֵיל וְאֵיכְדֵין אַתְּ מְדַמֵּי לְמֶעְבַּד כָּל קֳבֵל חֵיוַת בָּרָא בְּרוּבֵי יַרְדְּנָא וְאִם עַל טַבְוָן דַאֲנָא מוֹטֵב לִנְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל רִיגְלָאָה נְבִיָא אַתְּ חָזֵי וּמִתְמַהּ וּמַן פוּן דְּאַחְזֵיךְ מַה דַאֲנָא עָתִיד לְמֶיעְבַּד לַאֲבָהָתְךָ צַדִּיקַיָא דְמִן עָלְמָא דִרְהַטוּ כְּסוּסְוָתָא לְמֶעְבַּד עוֹבָדִין טָבִין קֳדָמַי וְאַף אֲמֵירַת לְהוֹן דְאֵיתֵי עַל בְּנֵיהוֹן בִּרְכָן וְנֶחָמָן הָא כְּמַיָא דְנָתְתִין שְׁטוֹף לְיַרְדְּנָא׃ וּדְאַתְּ בָּעֵי עֲלֵיהוֹן רַחֲמִין אֲרֵי יַת אֲחָךְ וּבֵית אֲבוּךְ אַף אִינוּן שַׁקַּרוּ בָךְ אַף אִינוּן אֲמָרוּ עֲלָךְ מִילִין בִּישִׁין לָא תְהֵימַן בְּהוֹן אֲרֵי יֵימְרוּן עֲלָךְ פִּתְגָמִין תַּקְנִין׃ שְׁבַקִית יַת בֵּית מַקְדְּשִׁי רְטֵישִׁית יַת אַחְסַנְתִּי מְסָרִית יַת עַמָּא דַהֲוָה חָבִיב קֳדָמַי בְּיַד סַנְאוֹהִי׃

גם בקרבם קחו. משול כנו גם אתה. וישאל שאול כי׳. כי גם אחיך ובית אביך. כי גם נביא גם כהן. גם תמול גם שלשום. גם לא שמעת גם לא ידעת. גם אהבתם גם שנאתם׃

פי׳ אדוני אבי ז״ל כי זה הפסוק תשובת שאלתו שלא יהרהר אחר מדות הקב״ה אמר ועל מה ששאלת אני משיבך זה המשל כי אני רואה אותך שרצת עם רגלי׳ כמותך והלאוך כי רצו ויותר ממך ולא היה בך יכולת להשיגם והלאוך במרוצתם להשיגם: ואיך תתחרה את הסוסים. ואיך תתערב עם הסוסים לרוץ עמהם וזה פי׳ המשל הנה אתה בין בני אדם כמותך ואינך יודע דעתם וסודותם שהרי אמרו להאכילך סם המות ולא ידעת ולא הרגשת בהם אם לא הודעתיך ואתה איך תרבה לדעת דעתי וסודותי בהנהגת העולם בהצלחת הרשעים ורעת הצדיקים בעולם הזה לפיכך שתוק ואל תהרהר אחר מדותי והוסיף לו עוד על המשל לדבר לו על הענין עצמו וכלל בו מראש הפסוק ענין עצמו ואמר לו אני רואה אותך חלוש וכלאה בשליחותי וצריך שתחזק עצמך ולכך כי אני רואה כי רצת את רגלים כמותך והם אנשי ענתות שהם בני משפחתך וכמדרגה אחת עמך לענין גדולה והם הלאוך והפחידוך להמיתך ואיך תתחרה את הסוסים כשתלך לירושלם שהם שרים גדולים וגם המלך שם איך תתנהג עמם כי צריך אתה שתתחזק שלא תפחד מהם ותדבר להם שליחותי בלא מורא והוסיף לו עוד ואמר ובארץ שלום אתה בוטח פירוש אתה בוטח באנשי ענתות שהיה ראוי שתהיה לך ארץ שלום והיה לך לבטוח בהם שיצילוך מיד המבקשים להרע לך כי הם קרוביך ובני עירך ומדרך העולם שהקרובים ובני עיר אחת שמתגדלו ביחד להגן זה על זה ושיתאהבו האחד על חבירו עד שיתמסרו למות על אהוביהם או קרוביהם ואתה לא תוכל לעשות זה כי הם מערימים עליך להמיתך: ואיך תעשה בגאון הירדן. כלומר במקום שמתגאין גלי הירדן והוא משל על שרי יהודה וירושלם והמשילם לגאון הירדן לפי שהוא הנהר שבתוך ארץ ישראל כי פרת בגבול ארץ ישראל הוא ויתכן לפרשו על נבוכד נצר שעתיד להעמיד חיילותיו בארץ ישראל מעבר לירדן ואמר לו לירמיהו אם אתה מפחד מהם שהם מעטי׳ איך תעשה במי שהוא דומה לגאון הירדן ויונתן גם כן פירש הפסוק לפי תשובת השאלה מיושב על הענין וכן תרגמו דנא תיובתא לירמיה וגו׳ כשעמוד: כי גם. בגדו בך. כי היית בוטח בהם ואמרו להאכילך סם המות: קראו אחריך מלא. קבוץ כלומר התקבצו אחריך לירדף ולהלך אם תתנבא להם וכן מלא רעים קבוץ רעים שיתקבצו אחרי הארי: אל תאמן בם. אם יקרבוך וידברו אליך טובות אל תאמן בם כי שקר הם דוברים כי דעתם כדי שתקרב אצלם ותהיה בבתיהם לאכול ולשתות עמהם ודעתם להאכילך או להשקותך סם המות וי״ת ודאת ירמיהו בעי עליהון רחמין וגו׳ כשעמוד ורב׳ הי׳ פירש מלא מן המלות שמפרשים אותן בהפכן כלומר חסר בכל דבר כמו שאומרים לסמיא סגי נהור ואדוני אבי ז״ל פי׳ מלא מן חסר מלאו לבו אומרים עליך שלא בפניך שאין לך שום יראה בעולם שהם אומרים לך לא תנבא בשם י״י ולא תמות בידינו ואתה מוסיף עוד להנבא ולא תפחד מן המיתה: עזבתי את ביתי. אמר האל כאדם הכועס על אבדנו את ביתי זה בית המקדש נחלתי זה ישראל כמו שאמר יעקב חבל נחלתו: ידידות נפשי. אהבתיה אהבה עזה ועתה בעונותיה נתתיה בכף אויביה׳ היתה

היתה. כאריה ביער. כמשוא הארים ביער ונותן קולו וישמעו העוברים ושבים הקול יעזבו דרך היער או השמוך לו כן עזבתי אני את נחלתי כי היתה לי כמו האריה ביער השואג בלילה ונתינת קולה ושאגתה היא צעקת העשוקים מפני החמס או נתינת קול עובדי עבודה זרה בבתי האלילים כמו שנאמר במעשה אליהו עם אחאב ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואומ׳ ויקראו בקול גדול: על כן שנאתיה. וכטושתיה כי כלאתי כשוא עוד מעשיה הרעי׳: העיט. שניהם הה״א בפתח כי היא לשאלה ופירש אדוני אבי ז״ל הפסוק כן העיט צבוע שהם חללים יהיה סביב על נחלתי שבחרתי לי ואחר שישבע העיט יבאו כל חיות השדה לאכול כמו שנאמר לכו אספו כל חית השד׳ אתיו לאכלה אמר לעופות אחר שתשבעו אתם לכו אספו כל חית השדה בעבור כי כן מנהג העופות יבאו על החללים תחלה כי הם ידאו בעופפם כמו שאמר באחר חללים שם הוא והחיות רואות העופות צבועים מדם החללים ויתודו ממקומם: התיו. הה״א תמורת אל״ף אתיו הקחה יין שובו אתיו ונכיכו כמו באו והחיות הן משל על האומות שבאו עם נבוכד נצר להחריב ירושלם כי כאילו עשו להם אות והרימו להם נס שיבאו והו׳ משל העיט הצבוע לחיות והוא דבר הכמאה: רעים רבים. מלכי גוים שבאו עם נבוכד נצר והמלך כמו הרועה לצאן ות״י מלכין סגיאין קטלו עמי: כרמי. ישראל כמו שאמר כי כרם יי׳ צבאות בית ישר׳: בססו. רמסו: שמה. נבוכד נצר ואף על פי שלא זכרו הרי זכר רועים רבי׳ והוא היה בראש והוא שם החלקה לשממה: אבלה עלי שממה. שם תאר כנסת ישראל שהיא שממה התאבלה עלי על שממותיה לאמר שאני ה השימותיה: כי אין איש שם על לב. למה החרבה כי אין איש מהם שם על לב דברי ותוכחותי שהייתי מוכיח אותם ע״י הנביאים ולא שמו על לבם ולא שמעו אליהם ות״א הרי לית דמשוי דחלתי על לבא: על כל שפים במדבר. מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר כמו שפיר׳ ושפים הם המקומות הגבוהים כמו הרים וגבעות גם לשם שהוא מן הישוב באו שודדים: חרב לה׳ אכלה. כמו אוכלת אמר בזה ובזה כמו

נתנה עלי בקולה. עלתה לפני צעקת חמסיה: העיט צבוע. הלא תמוהא לכך הוא פתח הכי הם עוף צבוע מגודל ברם שמאר העופות כאכפים עליו: העיט סביב עליה. שמא עוף טמים הם אלו החיילות הגדודים הקלים אשר סביביה. ד״א העיט צבוע עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות כאספים עליו לאוכלו שמוכאים אותו: התיו. בואו: רועים רבים. ראשי גייסות של חיל נבוכד נצר כמו שנא׳ למעלה אליה יבאו רועים ועדריהם: בוססו. לשון מרמס וכן והיו כגיבורים בוסי׳ בטיט חוצו׳: חלקתי. קנפנ״א בלע״ז: אבלה עלי. לפני: זרעו חטי׳ וקוצי׳ קצרו. התפללו ולא נתקבלה תפלתם למה לפי שלא נרו להם ניר תשובה ומעשים טובי׳ לכך זרעו אל קוצים ספר שנקוד בו זרעו בחירק הזי״ן שיבוש הוא: נחלו. לשון חולי נחלו במכאובם ובצעקתם לפני ולא יועילו: מתבואותיכם. ממעשיכם: שכני הרעים. מצרים עמון ומואב ואדום וצר וצידון שהיו שכיני את ארץ ישראל ומזיקין אות׳: אשוב ורחמתי. כולן לקו סמוך לחרבן הבית ובכולן נאמר ושבתי את שבות בספר זה: אם למוד ילמדו. אם יתגיירו: ונבנו. לשון בניין: אזור

לכל בשר ז׳ בקריא׳ וסימ׳ כה אמר יי׳ בטעבא בספרא וסימ׳ מה מצאו אבותיכם בי עול. אל יתהלל חכם בחכמתו. אל דרך הגוים אל תלמדו. ארור הגבר. עמוד בחצר. על כל שכני הרעים. עשו משפט וצדקה. כתבו את האיש. הנני שב שבות. קול ברמה נשמע נהי. מנעי קולך מבכי ועיניך.

הֲוַת קֳדָמַי אַחְסַנְתִּי כְּאַרְיָא בְּחוּרְשָׁא סְלִיקַת עֲלַי אִתְרְוּגְשְׁתָהּ עַל כֵּן רַחִיקְתַּהּ׃ כְּעוֹפָא דְמִתְבַּדַּר כֵּן אִתְבַּדְּרָא אַחְסַנְתִּי קֳדָמַי וּכְעוֹפָא דְמִשְׁתְּדֵי כֵּן יִתְכַּנְּשׁוּן עֲלַהּ דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא מִסְחוֹר סְחוֹר מַלְכֵי עַמְמַיָּא וּמַשִּׁרְיָתְהוֹן יֵיתוֹן עֲלַהּ לְמִבְזַהּ׃ מַלְכִין סַגִּיאִין קְטִילוּ עַמִּי דּוּשִׁישׁוּ יַת אַחְסַנְתִּי יְהַבִין יַת אַחְסָנַת חֶמְדָּתִי לְמַדְבַּר צָדֵי׃ שַׁוְיוּהָא לְצָדוּ אִתְאַבְּלַת קֳדָמַי חֲרוּבַת צַדְיָאַת כָּל אַרְעָא אֲרֵי לֵית אֱנָשׁ דִּמְשַׁוֵּי דַחַלְתִּי עַל לִבָּא׃ עַל כָּל נִיגְרִין בְּמַדְבְּרָא אֲתוֹ בָּזוֹזִין אֲרֵי חַרְבָּא קֳדָם יְיָ מְקַטְלָא מִסְּיָפֵי אַרְעָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא לֵית שְׁלָמָא לְכָל בִּסְרָא׃ לָא תְהוֹן דָּמַן לְדִזְרַעוּ חִטִּין עַל בַּיִר וְלָא מַשְׁכְּחִין לְמִיכְנַשׁ אֱלָהֵן כּוּבִין וּמַעֲלַלְתְּהוֹן לֵית לְהוֹן הֲנָאָה וּתְבַהֲתוּן בְּעוֹבָדֵיכוֹן בְּמֵיתֵי עֲלֵיכוֹן תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ׃ כִּדְנָן אֲמַר יְיָ עַל כָּל מַנְרַיָּיא בִּישַׁיָּא דִּמְנַזְקִין בְּאַחְסָנַת דְּאַחְסֵנִי יַת עַמִּי יַת יִשְׂרָאֵל הָאֲנָא מְטַלְטֵל לְהוֹן מֵעַל אַרְעֲהוֹן וְיַת דְּבֵית יְהוּדָה אִיטַלְטֵל מִבֵּינֵיהוֹן׃ וִיהֵי בָּתַר דְּאֲטַלְטֵל יַתְהוֹן אָתוּב בְּמֵימְרִי וְאֵירְחַם עֲלֵיהוֹן וַאֲתִיבִינוּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ וּגְבַר לְאַרְעֵיהּ׃ וִיהֵי אִם מֵילַף יֵילְפוּן מֵאוֹרְחַת כְּנִישְׁתָּא דְעַמִּי לְקַיָּימָא בִּשְׁמִי קַיָּים הוּא יְיָ כְּמָא דְּאַלִּיפוּ יַת עַמִּי לְקַיָּימָא בְּשׁוּם טַעֲוָתָא וְיִתְקַיְּימוּן וְיִבְנוֹן בְּגוֹ עַמִּי׃ וְאִם לָא יְקַבְּלוּן אוּלְפָּן וְאֲטַלְטֵל יַת עַמָּא הָהוּא טִלְטוּל דְּאַבְדָן אֲמַר יְיָ׃

הָיְתָה־לִּי נַחֲלָתִי כְּאַרְיֵה בַיָּעַר נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל־כֵּן שְׂנֵאתִיהָ׃ הַעַיִט צָבוּעַ נַחֲלָתִי לִי הַעַיִט סָבִיב עָלֶיהָ לְכוּ אִסְפוּ כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה הֵתָיוּ לְאָכְלָה׃ רֹעִים רַבִּים שִׁחֲתוּ כַרְמִי בֹּסְסוּ אֶת־חֶלְקָתִי נָתְנוּ אֶת־חֶלְקַת חֶמְדָּתִי לְמִדְבַּר שְׁמָמָה׃ שָׂמָהּ לִשְׁמָמָה אָבְלָה עָלַי שְׁמֵמָה נָשַׁמָּה כָּל־הָאָרֶץ כִּי אֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב׃ עַל־כָּל־שְׁפָיִם בַּמִּדְבָּר בָּאוּ שֹׁדְדִים כִּי חֶרֶב לַיהוָה אֹכְלָה מִקְצֵה־אֶרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ אֵין שָׁלוֹם לְכָל־בָּשָׂר׃ זָרְעוּ חִטִּים וְקֹצִים קָצָרוּ נֶחְלוּ לֹא יוֹעִלוּ וּבֹשׁוּ מִתְּבוּאֹתֵיכֶם מֵחֲרוֹן אַף־יְהוָה׃

כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־כָּל־שְׁכֵנַי הָרָעִים הַנֹּגְעִים בַּנַּחֲלָה אֲשֶׁר־הִנְחַלְתִּי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנְנִי נֹתְשָׁם מֵעַל אַדְמָתָם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֶתּוֹשׁ מִתּוֹכָם׃ וְהָיָה אַחֲרֵי נָתְשִׁי אוֹתָם אָשׁוּב וְרִחַמְתִּים וַהֲשִׁבֹתִים אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ וְאִישׁ לְאַרְצוֹ׃ וְהָיָה אִם־לָמֹד יִלְמְדוּ אֶת־דַּרְכֵי עַמִּי לְהִשָּׁבֵעַ בִּשְׁמִי חַי־יְהוָה כַּאֲשֶׁר לִמְּדוּ אֶת־עַמִּי לְהִשָּׁבֵעַ בַּבָּעַל וְנִבְנוּ בְּתוֹךְ עַמִּי׃ וְאִם לֹא יִשְׁמָעוּ וְנָתַשְׁתִּי אֶת־הַגּוֹי הַהוּא נָתוֹשׁ וְאַבֵּד נְאֻם־יְהוָה׃

נותן שמש לאור יומם. עוד ישמע במקום הזה. אם ימדו שמים. אל תשאו. את פרעה חפרע. תאמר אליו. מים עולים מצפון:

אם אכלה אבל ברוב יאמר על משקל פעלת והחרב הוא אכילת החרב כמו וחרבי תאכל בשר כזה וכזה תאכל חרב: מקצה ארץ ועד קצה הארץ. כי גם בשאר המקומות תהיה כי בכולם פשטה יד נבוכד נצר וחרבו היא לה׳ כי הוא העיר את חרבו עליהם והנביא התנבא על אחת מהן טרם בא לה הפורענות כמו שכתו׳ בזה הספר וזהו שאמר אין שלום לכל בשר: זרעו חטים וקוצים קצרו. אמר הנביאים זורעים חטים בכם ישראל שאתם נקראים חלקתי כמו שאמר למעלה והנה הנביאים זרעו בחלקה חטי׳ הם דברי הנבואה: וקוצים קצרו. כי לא צמחו להם בחלקה כי אם קוצים או הם מעשים רעים שדומין לקוצים: נחלו לא יועילו. ונחלו הנביאים על זה כי לא הועילו מעשיהם: ובשו מתבואותיכם. היה להם לנביאים בשת מתבואותיכם שהיו מיחלים שיהיו חטים והיו קוצים ונחלו הנביאים על זה מחרון אף יי׳ מפחדם מחרון אף יי׳ העתיד לבא עליכם מפני מעשיכם הרעים ואמר ירמיהו משל זה על החלקה כמו שאמר ישעיהו משל דומה לו על הכרם שאמר ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש באושים ויש׳ הם שנקראו כרם יי׳ וחלקת יי׳ ואדוני אבי ז״ל פירש זרעו ישראל חטים והוא משל על הממון הרב שהיו שולחים למלכי מצרים שיהיו להם לעזרה ושיבאו לעזרתם מפני מלך בבל ובטחונם על משענת קנה רצוץ זהו וקוצים קצרו נחלו ולא יועילו נחלו מרוב ממון שנתנו ולא היה להם בו שום תועלת ופי׳ בשו מתבואותיכם בווי כלו׳ ים לכם ליבוש מתבואותיכם שהם קוצים ות״א לא תהון דמין לדזרעו חטין וגו׳ כשעמוד: כה אמר יי׳ על כל שכני הרעים. הם פלשתים ועמון ומואב וצר וצידון ואדום שהיו שכנים לארץ ישראל והיו מריעים להם ואמר שכני כי ישראל הם חלקתו וכרמו והנה הם שכניו: הנוגעים. פירוש להרע וכן כל הנוגע בהם הנוגע באיש הזה כתרגומו דיכזק וכן הנגעים דמנזקין: ואת בית יהודה אתוש מתוכם. גם הם יגלו כמו עמי לפיכך אל ישמחו לגלותם: אתוש מתוכם. אותם שגלו מביניהם אתוש מתוכם בשובי שבות עמי: והיה. אשוב ורחמתים. כמו שבא עליהם ירמיהו כשבא על גלותם כבא גם כן על טובם כמו שנאמר והשבתי את שבות מואב ואמר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון ואמר כי כששבו יהודה ובנימין מגלות בבל שבו גם הם: והיה. את דרכי עמי. הדל״ת מעמדת בגעיה והמסרה ל׳ געיה: בשמי חי יי׳. כי מעת ששבו ישראל מגלותם לא עברו ע״ז ולא נשבע בבעל ואם הם ילמדו דרכם בזה ובזה הוא בטול ע״ז: כאשר למדו. כי באמת ישראל לא למדו לעבוד ע״ז כי אם משכניהם: ונבנו בתוך עמי. כי הרבה נתגיירו מהם בשובם מגלותם ושכנו בתוך בני ישראל. ונבנו יהיה להם בנין ביניהם כלומר עמידה וקיום וכן תרגם יונתן ויתקימון: ואם. ואבד. שלא ישובו עוד לארצם ומה שאומר בגבולות בני עמון ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון אותם שלמדו דרכי ישראל אומרין לא שבו כדברי רבי יהושע במחלקתו של רבן גמליאל בברכות:

וקח י"ג וסימ' נמסר בסדר קרח: לכל י"א דגשי' בקריא' וסימ' והנה נשחת האזור אשר לא יצלח · ויהי כאזור הזה אשר לא יצלח · וכידך לגדל ולחזק לכל · טוב יי' לכל ורחמיו · כמספר במשקל לכל · ואחיהם לכל משפחות יששכר · לכל זמן ועת לכל חפץ · הכל כאשר לכל מקרה אחד · זה רע בכל אשר נעשה · ואמר לכל סכל הוא · כי מקרה בני האדם ומקרה: הדוע ג' בקריא ב' חס וא' מ"ל וסימ' הידוע נדע כי יאמר הורידו ·

יג כה אמר יהוה אלי הלוך וקנית לך אזור פשתים ושמתו על מתניך ובמים לא תבאהו: ואקנה את האזור כדבר יהוה ואשם על מתני: ויהי דבר יהוה אלי שנית לאמר: קח את האזור אשר קנית אשר על מתניך וקום לך פרתה וטמנהו שם בנקיק הסלע: ואלך ואטמנהו בפרת כאשר צוה יהוה אותי: ויהי מקץ ימים רבים ויאמר יהוה אלי קום לך פרתה וקח משם את האזור אשר צויתיך לטמנו שם: ואלך פרתה ואחפר ואקח את האזור מן המקום אשר טמנתיו שמה והנה נשחת האזור לא יצלח לכל: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: כה אמר יהוה ככה אשחית את גאון יהודה ואת גאון ירושלם הרב: העם הזה הרע המאנים לשמוע את דברי ההלכים בשררות לבם וילכו אחרי אלהים אחרים לעבדם ולהשתחות להם ויהי כאזור הזה אשר לא יצלח לכל: כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל ואת כל בית יהודה נאם יהוה להיות לי לעם ולשם ולתהלה ולתפארת ולא שמעו: ואמרת אליהם את הדבר הזה כה אמר יהוה אלהי ישראל כל נבל ימלא יין ואמרו אליך הידע לא נדע כי כל נבל ימלא יין: ואמרת אליהם כה אמר יהוה הנני ממלא את כל ישבי הארץ הזאת ואת המלכים הישבים לדוד על כסאו ואת הכהנים ואת הנביאים ואת כל ישבי ירושלם שכרון: ונפצתים איש אל אחיו והאבות והבנים יחדו נאם יהוה לא אחמול ולא אחוס ולא ארחם מהשחיתם: שמעו והאזינו אל תגבהו כי יהוה דבר:

כדנן אמר יי לי איזיל ותזבין לך זרז דכיתן ותשוינה על חרצך ובמיא לא תעיליניה: וזבינית ית זרזא כפתגמא דיי ושויתיה על חרצי: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי תנינות למימר: סב ית זרזא די זבינתא דיעל חרצך וקום איזיל לפרת וטמרוהי תמן בשעיעות כיף גלי: ואזלית וטמרתיה בפרת כמא די פקיד יי יתי: והוה מסוף יומין סגיאין ואמר יי לי קום איזיל לפרת וסב מתמן ית זרזא די פקידתך למטמריה תמן: ואזלית לפרת וחפרית ונסיבית ית זרזא מן אתרא דטמרתיה תמן והא אתחבל זרזא לית ביה צרוך לכל מדעם: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: כדנן אמר יי כדין אחבל ית תקוף אנש יהודה וית תקוף יתבי ירושלם דהוה סגי: עמא הדין דעובדיהון בישין דסריבו לקבלא ית פתגמי ואזלן בתר הירהור לבהון וטעו בתר טעות עממיא למפלחהון ולמסגיד להון ויהון כזרזא הדין דלית ביה צרוך לכל מדעם: ארי כמא דמדבק זרזא בחרצא דגברא כן קריבית לפולחני ית כל בית ישראל וית כל בית יהודה אמר יי למהוי קדמי לעם ולשום ולתושבחא ולרבו ולא קבילו: ותימר להון ית פתגמא הדין כדנן אמר יי אלהא דישראל כל גרב יתמלי חמר ויימרון לך המידע לא אנחנא ידעין ארי כל גרב יתמלי חמר: ותימר להון כדנן אמר יי הא אנא ממלי ית כל יתבי ארעא הדא וית מלכא דיתבין לדוד על כורסוהי וית כהניא וית נביא דשיקרא וית כל יתבי ירושלם עקא ויהון דמן לרוויא: ואטרינון גבר באחוהי ואבהן ובנין כחדא אמר יי לא אחמול ולא איחוס ולא ארחם מלחבלותהון: קבילו ואציתו לא תתרברבון ארי במימרא דיי גזיר כן:

רשי

אזור · פורצ"יינט בלע"ז: ובמים לא תביאהו · לכבסו כשיהא מלא זיעה כדי שימהר לירקב: ולא יצלח לכל · איכו ראוי ללבוש: ויהי כאזור הזה · גאונם יהיה כאזור הזה הנרקב: נבל · כלי חרס הוא ועשוי להכניס בו יין: ונפצתים איש אל אחיו · אכה זה על זה עד שישברו חתיכות דקות כמו ככלי יוצר תנפצם ונפץ את עולליך וכן כל ניפוץ שבמקרא: והאבות והבנים · אנפץ זה אצל זה:

רדק

כה אמר יי' · ענין האזור אפשר שהיה ממש ועשה כן ירמיהו מה שצוהו האל והחכ' הגדול מורה צדק רמב"ם כתב כי בחלום של נבואה היה כל המעשה הזה ומה שאמר לו ובמים אל תביאהו לא אדע בו טעם עדין ואם ר"ל שלא יכבסהו אחר שחגרו ימים אלא יחגרהו עם הזיעה למה לא אמר לא תכבסהו ושאר הענין מפורש ופירוש בנקיק הסלע בחור הסלע ות"י בשעיעות כיף גלי ומה שאמר שילך בנהר פרת לטמנו שם לפי שהוא גבול ארץ ישראל ר"ל כי כשיצאו מא"י לבבל ישחת גאונם: לא יצלח לכל · לשום דבר כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם שום חלב ושום דם: המאנים · שם תאר האחד מאין בצר"י לפיכך הוא בקמץ האלף בשוא ופתח: ויהי כאזור · פי' ויהיה גאונם שזכר את גאון יהוד' ואת גאון ירושלם: ואמרת כל נבל ימלא יין · אמור להם גם כן זה המשל והנבל הוא כלי חרס והנבל היה להם משל לשני דברי האח' כי כמו שהנבל ימלא יין וכו' כלומ' ימלא בתוכו ושהוא נבלע בדפניו כן יהיו מלאים של שכרון מכל צד והשכרון הוא משל לרוב הצרו' כי כמו שהשכור שאין בו דעת לא ידע מה יעש' כן מי שתכפוהו הצרות הוא נבהל ונדהם ולא ידע מה יעשה והדבר השני שנמשלו בנבל כי כשיכה אדם נבל בנבל ינפצו שבריו וכן כתוב לשון נפוץ בנבלים כמו שכתוב ונבליהם ינפצו כן יהיה מריבה ביניהם על רוב צרותיה אפילו האבות עם הבנים ינופצו איש באחיו והנה ישחתו ע"י האויבים וע"י עצמם: שמעו אל תגבהו · לא תתגאו ותחשבו בעצמכם כי המוסר והחכמה עמכם ואינכם צריכים לשמוע מוסר הא' ע"י נביאיו לא תעשו זה: תנו ליי' אלהיכם כבוד · ואל תבזוהו שלא לשמוע דבריו אלא תנו לו כבוד: בטרם

הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון · הידע לא נדע כי כל נבל ימלא יין · ולית חילוק באתיהון עיין בפרש' מקץ: כה אמר יי' אלהי ישר' כ"ד וסימ' במס' רבת' בעדך אדני: ימלא ח' בקריא' וסי' יגע בהם ימלא ברזל · והנחל הזה ימלא מים · והבית ימלא עשן · כי כל נבל ימלא יין ב' בפסוק · ימלא פי תהלתך · אז ימלא שחוק פינו · ואחר ימלא פיהו חצץ:

בטרם יחשיך· יחשיך עליכם השמש כלומר שידמה לכם היום לילה מרוב הצרות: ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף· על הרי חשך נשף פי' לילה ואמ' הרי כשתחשבו להשגב כאדם הנשגב בהרי' כן תחשבו להשגב בעזר מצרים או על ההרים עצמם יתנגפו רגליכם כמי שהולך בחשך שתנגף רגלו באבן כמו סבבה עליה' ישפיהו משא בהמות נגב כמו שפירשנו: וקוית' לאור· עימברים: ושמה לצלמות· האל ישים אות התקוה לצלמות ושית לערפל· כפל ענין במלות שונות ישית כתוב פי' כמו ישים וקרי ושית והוא מקור והענין אחר: ואם לא תשמעוה· אמר הנביא אם לא תשמעו זאת הנבואה שאני אומ' לכם מפי הא' ית' במסתרים תבכה נפשי כי אני רואה אחריתכם ובכית הנפש במסתרים היא הדאגה: מפני גוה· מפני גאותכם שאין אתם רוצים להשפיל עצמכם ל לשמוע דבר יי' כמו שנא' להם ואל תגבהו: גוה· כמו גאה ות' מן קדם דיעדי מנכון יקרכו ודמוע תדמע· נפשי תבכה במסתרים ועיני תדמע בגלוי כי אני רואה שנשבה עדר יי' שהיה האל להם רועה ועתה נטשם כי לא שמעו לו והכניסם ביד שונים: ותרד· כל כך תדמע עיני עד שתרד ברמע: אמר למלך ולגבירה· זה הצווי אינו לאדם מיוחד אלא לכל מי שיהיה וכן דרך בני קול אומר קרא אמרו לנמהרי לב והדומים להם והמלך והגבירה הם יהויכין ואמו שהם גלו ראשונים עם ה הגבורים והחרש והמסגר: השפילו שבו· כאילו אמר שבו בשפל כי השפילו פעל עומד כמו כי השפילו ותאמר גוה או יהיה פעל יוצא ופירושו השפילו כסאכם ושבו על הקרקע: כי ירד מראשותיכם· בשלם ממלכותיכם האחד מראשה ב בשלם ממלכה והוא שם לרשות ולממלכה ואמר ירד ואמר מראשותיכם לשון רבים ר"ל שום רשות לא נשאר לכם אלא הכל

במסתרים ג' רפי' בקריא' וסימ' ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה· דמנו באריה יכסוף· דוב ארב הוא לי ארי: נשבה ג' בקריא' וסימ' נמסר בסדר לך לך: אלופים ה' חס' וי"ו בליש' וסימ' לאלפיהם בארץ שעיר· ואת למדתי אתם עליך אלפי' לראש· ואברו אלפי יהוד' בלבם· אש' את אלפי יהוד' בכיור· והיה כאלף ביהוד:

תְּנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּבוֹד בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל־הָרֵי נָשֶׁף וְקִוִּיתֶם לְאוֹר וְשָׂמָהּ לְצַלְמָוֶת יָשִׁית לַעֲרָפֶל: וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוָה וְדָמֹעַ תִּדְמַע וְתֵרַד עֵינִי דִּמְעָה כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר יְהוָה: אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְלַגְּבִירָה הַשְׁפִּילוּ שֵׁבוּ כִּי יָרַד מַרְאֲשׁוֹתֵיכֶם עֲטֶרֶת תִּפְאַרְתְּכֶם: עָרֵי הַנֶּגֶב סֻגְּרוּ וְאֵין פֹּתֵחַ הָגְלָת יְהוּדָה כֻּלָּהּ הָגְלָת שְׁלוֹמִים: שְׂאִי עֵינֵיכֶם וּרְאִי הַבָּאִים מִצָּפוֹן אַיֵּה הָעֵדֶר נִתַּן־לָךְ צֹאן תִּפְאַרְתֵּךְ: מַה־תֹּאמְרִי כִּי־יִפְקֹד עָלַיִךְ וְאַתְּ לִמַּדְתְּ אֹתָם עָלַיִךְ אַלֻּפִים לְרֹאשׁ הֲלוֹא חֲבָלִים יֹאחֱזוּךְ כְּמוֹ אֵשֶׁת לֵדָה: וְכִי תֹאמְרִי בִּלְבָבֵךְ מַדּוּעַ קְרָאֻנִי אֵלֶּה בְּרֹב עֲוֺנֵךְ נִגְלוּ שׁוּלַיִךְ נֶחְמְסוּ עֲקֵבָיִךְ: הֲיַהֲפֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו גַּם־אַתֶּם תּוּכְלוּ לְהֵיטִיב לִמֻּדֵי הָרֵעַ: וַאֲפִיצֵם כְּקַשׁ־עוֹבֵר לְרוּחַ מִדְבָּר:

הָבוּ קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן יְקָרָא עַד לָא תֵיתֵי עֲלֵיכוֹן עָקָא וּתְהוֹן דָּמַן לְדִמְהַלְכִין כִּדְבַקִיבְלָא וְעַד לָא יִתְנַגְּפוּן רִיגְלֵיכוֹן עַל טוּרֵי קְבָל וּתְסַבְּרוּן לִנְהוֹר וִיהֵי עֲלֵיכוֹ חֲשׁוֹךְ לְזִיהוֹ וְהָא כִדְבַקִיבְלָ תְּהוֹן מְהַלְכִי אַתּוּן: וְאִם לָא תְקַבְּלוּן אוּלְפַן כַּד בְּסִיתְרָא תִּבְכֵּי נַפְשִׁי מִן קֳדָם דְּיַעֲדֵי מִנְּכוֹן יְקָרְכוֹ וּמִדְמַע תִּדְמַע וְתִשְׁגַּר עֵינִי דִּמְעִין אֲרֵי אִישְׁתְּבִי עַמָּא דַיְיָ: אֱמַר לְמַלְכָּא וּלְמַלְכְּתָא אַמְאִיכוּ תִּיבוּ אֲרֵי גְלָא יְקָרְכוֹן מִנְּכוֹן נְפַל כְּלִיל תּוּשְׁבַּחְתְּכוֹן: קִירְוֵי דָרוֹמָא אִתְאֲחִידוּ וְלֵית דְּפָתַח גְּלוֹ דְּבֵי יְהוּדָה כּוּלְהוֹן גְּלוֹ שְׁלָמָא אִתְקַבָּלוּ תוּשְׁלֵימַת עוֹבָדֵיכוֹן: זְקוּפוּ עֵינֵיכוֹן וַחֲזוֹ דְּאָתַן מִצִּיפּוּנָא אָן עַמָּא דְּאִיתְמְסַר לִיךְ עַם תּוּשְׁבַּחְתִּיךְ: מַה תֵּימְרוּן אֲרֵי יִסְעַר עֲלָךְ חוֹבָךְ וְאַתְּ אַלֵּיפַת יָתְהוֹן לְמֶעְבַּד בִּישִׁין עֲלָךְ הֲווֹ רַבְרְבִין כִּדְמִין אוּלָא הֲלָא עָקָא וְחֵיבְלִין יֶיחְדוּנָךְ הָא כְחֵיבְלִין לְלֵידְתָא: וַאֲרֵי תֵימְרוּן בְּלִבִּיךְ מָא דֵין עַרְעוּנִי כָּל אִילֵּין עַל דְּסַגִּיאוּ חוֹבָךְ אִתְגְּלִיאַת בַּהֲתָתִיךְ אִתְחֲזֵי קְלָנַיִךְ: הַאֶיפְשַׁר דִּישַׁנֵּי הִידוֹאָה מַשְׁכֵיהּ וְנִימְרָא שַׁלְטֵי רִיקְמָתֵיהּ אַף אַתּוּן תֵּיכְלוּן לְאוֹטָבָא דַּהֲוֵיתוּן מַלְּפִין לְמֶעְבַּד בִּישִׁין: וְאֲבַדְרִינוּן כְּקַשָּׁא דְעָדֵי מִן קֳדָם רוּחָא לְמַדְבְּרָא:

יתנגפו: יכשלו אצופי"ר בלע"ז: הרי נשף· הרי חשך בלכתם בגולה: ושית לערפל· כמו ולשית את האור לערפל: מפני גוה· מפני גדולה שלכם שתבטל מפני גאוותה של מלכות שמים שתנתן לפסילים: למלך ולגבירה· יהויכין ואמו: ירד מראשותיכם· ומטורייק"ש בלע"ז עלייתכם כמו שנאמר ויצא אליו יהויכין הוא ואמו ו ועבדיו וכולם הוליכם בגולה: ערי הנגב סוגרו· לפני הבאין עליהם מן הצפון ערי ארץ ישראל סגורות מאימת נבוכד נצר: הגלת שלומים· לא ילאם יהויכי' כי לעולם יבא ויגלהו· לא"ה שלומי' גרדונאמ"ינץ בלע"ז· כלומר תשלום עונכם וכן ת"י איתקבלו ת תושלמת חוביהון: שאו עיניכם וראו· את הבאים עליכם מצפון: איה העדר נתן לך· אחר שיגלו יאמר לירושלם כן: מה תאמרי כי יפקוד· הקב"ה עליך: לימדת אותם עליך אלופים ל לראש· שלחתם איהם מלאכים כשדי' להביא משם ע"ז שלהם לעבד' כמה שנאמר ביחזקא' ותעגבה עליה' למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה· ד"א למדת אותה עליך א אלופים חזקיהו שהראה לשלוחי מרודך בלאדן את כל בית נכאתה: שוליך· שיפולי הבגדי' ט"ש אור"לאש בלע"ז כשמפשיטו' את האשה דרך בזיון מהפכין א חלוקה מלמט' למעלה: נחמסו עקביך· נגזרו דרכייך נחמסו כמו ויחמס כגן סוכו· עקביך· טר"ציס בלע"ז פסקו עוברי ד דרכי: כושי· שם אד' שחור וקורין מ"אור ב בלע"ז: ונמר· ליאפה"רט בלע"ז: חברבורותיו· הנמר מנומר הוא והם ה החברבורו' טק"ש בלע"ז ואי אפשר שיהפכו: הרע· כמו להרע:

יורד כי אף בגלותם לא נהגו בהם מנהג מלכים שהרי כתנו יהויכין בבית הכלא כאחד העם: עטרת תפארתכם· כפל הענין במלות שונות ואמר ירד לשון זכר ומראשותיכם ועטרת לשון נקבה רוצה לומר דבר מראשותיכם וכן כי יהיה נערה יעשה מלאכה אשר כמוהו לא נהיתה והדומים לו ובזה נוכל לתקן גם לשון רבוי אבל ענין טוב הוא מה שכתבנו בו: ערי הנגב· ת' קירוי דרומא ועל ערי יהודה אומר כי חלק יהודה היה בדרום א"י כמו שכתוב וזכרו בזה הלשון מפני הפסוק הבא אחריו שזכר כפון הבאים מצפון כי המחריבים והמגלים יבאו מצפון: סגרו ואין פותח· ר"ל חרבו כי העיר החרבה אין יוצא ואין בא אין סוגר ואין פותח ובאמרו סוגר ר"ל שלא יכנס אדם שם וכן אמר בזה הלשון בחרבן הארץ בנבואת ישעיהו סגר כל בית מבא: הגלת יהוד' כלה· ואף על פי שלא הגלת כלה עד צדקיהו כיון שגלה מלכם והוא יהויכין הרי היא כאלו גלתה כלה כי סופה לגלות בקרוב והגדולים שבהם גלו עם יהויכין: הגלת שלומים· כפל ענין במלות שונות כי שלומים כמו כלם ר"ל שלמים וכן מוסר שלומנו עליו כמו מוסר כלנו ות' רבוי מלת שלומים וכלל בו שני ענינים גלו שלמא אתקבלו תושלמת עובדיכון: הגלת· משפט הגלתה כמו והרבת את שבתותיה והרבתה: שאו עיניכם· כתוב שאי וראי כנגד הכנסה כמו תכלית הפסוק ושני הפסוקים הבאים אחריו וקרי שאו וראו כנגד הרבים הפרטים ולפי דעתי כי שאו וראו אמר למלך ולגבירה שזכר כי להם היה העדר כי הם הרועים ומה שזכר בלשון נקבה הוא כנגד כנסת השרים הגדולים שגלו עם יהויכין החרש והמסגר שגם להם הוא העדר והם בכלל הרועי' אמר שאו עיניכם וראו הבאים מצפון ראו הכשדים הבאים מצפון להגלותכ': איה העדר נתן לך· ראו העדר שנתן לך להיות רועה עליהם והיו צאן תפארתך איה הם עתה כי לא תרעם עוד: מה תאמרי כי יפקוד עליך· יפקוד האויב עליך כלומר שיבא עליך להגלותך ולהחריבך מה תאמרי או ות' ארי יסער עלך חובך ר"ל יפקוד האל אבל לענין הפסוק כפי מה שפירשנו שהרי אומר ואת למדת אותם עליך אלופים לראש ואמר מה תאמרי כי יפקוד עליך האויב כי את למדת אותם להיות עליך אלופים ולהיות לך לראש כי אחז שלח למלך אשור עבדך ובנך אני עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמים עלי אמר את גרמת לך שיגלוך אלה ויחריבוך כי את הרגלת אותם עליך כי רחוקים היו מארצך מה תאמרי כשיבאו להחריבך כי כבר באו להושיעך: הלא חבלים יאחזוך· כשתראי זה יאחזו אותך חבלים כמו אשת לדה האשה העומדת ללדת וזה הענין יתהפך כי כאמר כי צירים וחבלים יאחזוך: יאחזוך· האל"ף בחטף סגול: לדה· יתכן שיהיה שם כמו מלידה ומבטן ויהיה אשת סמוך גם אפשר שיהיה לדה תואר כמו וכח אין ללידה ויהיה אשת מוכרת כמו אשת יפת תואר: וכי תאמרי· נגלו שוליך שולי הבגד הם התחתונים וכשיהפכו למעלה הנה הם נגלים והלובש נגלה וכן אמר וגלותי שוליך על פניך והנה אחר שיהפכו השולים העקבים נגלים: נחמסו· כמו נגלו וכן ויחמוס כגן סוכה ויגלה וזה הוא משל על כנסת ישראל שהיתה נסתרת יקרת בכפי האל ונכבדת בארצה ועתה היא גולה והוסר סתרה מעליה והנה היא גלויה ונגלה קלונה לעין כל בארצות נכרים: היהפוך· כי דבר טבעי הוא השחרו' בכושי ואינו דבר מקרה ולא יסור ממנו לעולם וכן החברבורו' בנמר כן הרשע לא יוכל לסור מכם כאילו הוא טבעי בכם כ"כ למדתם והרגלתם עצמכם במעש' הרע עד שסב אצלכם דבר טבעי: למדי· כמו למוד מדבר מורגל: הרע· מקור כמו ואם הרע תריע ות' כושי הידואה: חברבורותיו· כתמיו ות' שלטי רקמתיה: ואפיצם· לפיכך אפיץ אותם מהרה בקלות כקש עובר לרוח מדבר פירוש כקש שהוא עובר מהרה בעבור הרוח שנושבת בו כן אפיצם במדבר כלומר אוציאם מעריהם למקום רחוק כמו המדבר גם ים מדבר בין ירושלם ובבל:

מנת

זה

זה גורלך מנת מדיך · כמו מדותיך או יהיה מדה מחובר כלשון זכרים ובלשון נקבות כמו הרבה פגותיו ויקובץ בלשון זכרים כמו שער הפנים כן יאמר מן מדה מדות ויאמר מדים ומזה מדיך ופי' בתרה שמדרת מדדתי לך את שכחת אותי והכי שכחתי אותך פנית אלי עורף ולא פני' ואני הסתרתי פני ממך והיית לאכול ומאחוך צרות רבות ורעות וזה גורלך ומנתך מאתי · וגם אני · מבואר הוא · כאופיך · כבר פירשנו כי כל ענין הנאוף הוא משל לע"ז · ומצהלותיך · שהיית שמחה על מעשיך הרעים : לא תטהרי אחרי מתי עוד · לא תטהרי אחרי שנטמאת ואם תאמרי שתטהרי מתי עוד כיון שלא תטהרי קודם שתגלי ות"י לא תדכן עוד כען ליך ארכא יומין סגיאין : אשר היה · הבצרות · האחד בצרה ות"י מזה לעתות בצרה הב"ת שרש ופירושו יוקר המאכל והוא הרעב ובמשקל אחר ובשנת בצורת והוא מלשון לא יבצר מהם ענין מניעה כי הרעב מפני מניעת הגשמים ובאמרו בלשון רבים בצרות ר"ל יוקר מזונות ויוקר פירות והיה דבר יי' אלי קודם היות הבצרות כי יהיה ואמר לו בנבואה כך : אבלה יהודה · ענין השחתה כמו אבל תירוש אומלל יצהר ות"י איתאבלו דבית יהודה : ושעריה אומללו · על דרך כל שעריה שוממים ר"ל אין יוצא ואין בא בהם או שבתו הזקנים משבת בשערים כמו שאמר זקנים משער שבתו ות"י וקרויהון חריבא : קדרו לארץ · השערים על דרך משל או פי' יושבי השערים על דרך ישבו לארץ ידמו ות"י ואתחפיאו אפיהון איכרום אוכמין כקדרא ואתרטישו לארעא : וצוחת ירושלם עלתה · על דרך ותעל שועת העיר השמימה ר"ל יושבי העיר יושבי ירושלם : ואדיריהם · הגדולים ששלחו צעיריהם חוץ לעיר לראות אם ימצאו מים באו על החפירות שדרך למצא בהם מים המתכנסים שם מי גשמים או שיהיה שם מקום מים לעומק המקום והנה לא מצאו מים ל לפיכך היה להם בשת ששבו כליהם ריקים כלומר מבלי ריקם כמו שאמר באיוב שבו כי בטח ופי' שבו כליהם שבו עם כליהם או פי' שבו על הכלים כלומר ע"י משיב וכן אפוד ירד בידו לבלתי באו הכלים · צעוריהם כתיב והקרי ביו"ד ושניה' נכונים במשקל השמות אך שהקרי יותר מבואר כי נמצא צעיר ביו"ד ולא נמצא צעור בוא"ו : בעבור האדמה חתה · בעבור טעם לסוף הפסוק שלפניו למה חפו ראשם בעבור שהאדמה חתה ונשברה כי לא היה גשם בארץ או טעם בעבור לסוף הפסוק הזה שאמר בשו אכרים חפו ראשם · היה מלרע · בארץ ר"ל בארץ ישראל · אכרים הם עובדי האדמות: כי גם אילת · אפי' האילת ילדה העפרים ועזבה אותם מחסרון מרעה כי

זה גורלך מנת מדיך מאתי נאם יהוה אשר שכחת אותי ותבטחי בשקר : וגם אני חשפתי שוליך על פניך ונראה קלונך : נאפיך ומצהלותיך זמת זנותך על גבעות בשדה ראיתי שקוציך אוי לך ירושלם לא תטהרי אחרי מתי עד :

יד אשר היה דבר יהוה אל ירמיהו על דברי הבצרות : אבלה יהודה ושעריה אמללו קדרו לארץ וצוחת ירושלם עלתה : ואדריהם שלחו צעוריהם למים באו על גבים לא מצאו מים שבו כליהם ריקם בשו והכלמו וחפו ראשם : בעבור האדמה חתה כי לא היה גשם בארץ בשו אכרים חפו ראשם : כי גם אילת בשדה ילדה ועזוב כי לא היה דשא : ופראים עמדו על שפים שאפו רוח כתנים כלו עיניהם כי אין עשב : אם עונינו ענו בנו יהוה עשה למען שמך כי רבו משובתינו לך חטאנו : מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ וכארח נטה ללון : למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע ואתה בקרבנו יהוה ושמך עלינו נקרא אל תנחנו :

דין עדביך וחולק אחסנתיך מן קדמי אמר יי' דשבקת פולחני ואיתרחצת על שקרא : ואף אנא אגלי בהתת חובך על אפך ויתחזי קלניך : טפשותיך ובשטותיך ועיצת חיטאי ינקותיך על רמתא בחקלא גלי קדמי שיקוציך ווי ליך ירושלם לא תדכן עד כען ליך ארכא יומין סגיאין : דהוה פתגם נבואה מן קדם יי' עם ירמיה על עסקי בוצרתא : איתאבלו דבית יהודה וקרויהון חרובא איתחפיאו אפיהון אכרום אוכמין כקדרא איתרטישו לארעא וצוחת יתבי ירושלם סליקת : ותקיפיהון שלחו תניניהון למיא אתו על פצידיא ולא אשכחו מיא תבו מניהון ריקן בהיתו ואיתכנעו וחפו רישיהון : בריל חובי יתבי ארעא איתברו ארי לא הוה מטרא בארעא בהיתו איכריא וחפו רישיהון : ארי אף איילתא במדברא ילידת ושבקא ארי לא הוו דתאין דעסבא : ועדרין קמו על נגדין שתן רוחא כירורין קמא עיניהון ארי לית עסבא : אם חובנא אסהידו בנא יי' עיבד בדיל שמך ארי סגיאין תיובתנא קדמך חבנא : סיבור ישראל פרקיה בעידן עקא למה יחול רוגזך עלנא ואנחנא כתותבין בארעא וכעדי אורחא דסטא למבתא : למה יחול רוגזך עלנא ואנחנא מטלטלין ושביקין ואת גיבר יכיל למפרק ואת שכינתך בינא יי' ושמך עלנא איתקרי לא תשבקיננא :

רשי

מנת מדיך · חלק מדותיך מדה כנגד מדה : חשפתי שוליך · גיליתי שפולי בגדייך להפכם על פנייך : מצהלותיך · כצהלת סוסי' כואפים : אחרי מתי · תטהרי עוד : דברי הבצרו' · שיביא עליהם רעב ומנחם חברו לשון מבצר כמו ומבצר משגב חומותיך : ושעריה · עריה : וצוחת ירושלם · צעקת ירושלם כמו מראש הרים יצוחו : על גבים · בורות שהמי' מתכנסין בהם : שבו כליהם ריקם · שלא ירד מטר : אכרי' · בובי"רש בלע"ז : וחפו · לשון כסוי : ילדה ועזוב · את וולדה לבקש לה מרעה : על שפיים · יבלי מים ריבייר"ש בלע"ז : ענו בנו · העידו בנו : עשה למען שמך · עשה מה שתעשה עמנו למען שם גדול שיצא לך ש שאתה מושל בכל ו ואנחנו עמך וצאן מ מרעיתך ולא כאה שתתן שם נכבוך לפסילי' ותרל' אגדה למען שמך המשותף בשמינו : מקוה · תוחלת : נדהם · רקרו"ן בלע"ז מוסף ידו מן המלחמה וי"א רקריא"נץ : ושמך עלינו נקרא · לפיכך אין כשורך בכך : תניחנו · פי' כמו תעזבנו : כן אהבו לנוע · כן כמה שגזרתי עליהם גולה אהבו שם להיות גולים לעבוד ע"ז רחוקות : ואליל

ונראה ה' וסי' שנית אל הכהן · ונר' אל הכהן דוהיה במקו' השחין · והביאותיו ונר' פני יי' · אני חשפתי שוליך · גלה חציר ונר' דשה : לא מצאו ד' וסי' ואדיריהם שלחו צעיריהם · ובשלש' רעיו חרה · ויצא מן בת ציון כל הדרה · טבעו בארץ שעריה : כתנים ג' וסי' ופראים עמדו על שפים · אעשה מספד כתנים · ואתה כתנים בימים :

לא היה דשא ועזבה ילדיה לבקש מרעה בארץ אחרת ולא חששה על ילדיה אע"פ שהיא רחמנית והלכה להחיות את נפשה : ועזוב · מקור במקום עבר כאילו אמר ועזבה וכן והחיות רבוא וסוב כאילו אמר רבו וסבו : ופראים · שפים · חסר יו"ד הרבים מהמכתב וכבר פירשנו שפירושו המקומות הגבוהים ועמידתם שם לראות משם אם יראו עשבים בשום מקום וילכו שם ושאיפת הרוח פיר' בפסוק פרא למוד מדבר שם אמר על הפרא שאיפת רוח בלא סמיכה אל אחר והנה סמך אותם אל התנים נראה כי עקר השאיפה היא בתנים וכן הוסיף המתרגם שם ואמר כירודא ובאמרו שאפו רוח ר"ל כי לא היה להם הכחה בעמדם על השפי' אך שאיפת הרוח : כלו עיניהם · בראותם כי אין עשב כאילו כלו עיניהם מרוב הביטם למרחוק ולא ראו עשב וזה היה בעונם עונותיהם בישוב ובמדבר ושאר הגוים היה להם שובע וזה היה להם בשמי' לאות לקבל עונם עונותיהם מאת האל כמו שאמר והיו בך לאות ולמופת : אם עונינו ענו בנו · אמר הנביא בראותו בנבואה הרעה שיהיה אומר לאל וכולל עצמו בכלל ישראל ואף על פי שהוא לא היה בו עון אם עונינו ענו בנו עשה למען שמך וכן אמר משה רבינו וסלחת לעונינו ולחטאתינו ונחלתנו אמר אם עונינו ענו בנו העידו בנו כי בהיות מניעת הגשם בארצנו ולא בארצות הגוים הם העידו בנו כי עליהם אנו לוקים ואף על פי כן עשה למען שמך הנקרא עלינו : כי רבו משובותינו לך חטאנו · אמת כי הדין עליך להענישנו כי רבו משובותינו שמרדנו בך בכמה דברים בעבוד אלהים אחרים ובהרבנו החמס ובשמוע לנביאי השקר ולא לנביאי האמת לפיכך אמר כי רבו ואעפ"כ עשה למען שמך הנקרא עלינו שאנו נקראים עם יי' · עונינו חסר יו"ד הרבים : מקוה ישראל · כי אף על פי שסרו מדרכיך לך הם מקוים ובכל דור ודור אתה מקוה ישראל ואתה מושיעו בעת צרה אף על פי שהצרה תבא להם בעונם אתה מושיעם ותרחם עליהם גם כן עתה בזמן הזה הושיעם ורחם עליהם ולא יכלו ברעב : למה תהיה כגר בארץ · במקומות רבים דברה תורה בענין הבורא כלשון בני אדם ויחסה אותו בראות ובשמע ובריח וביד וברגל כדברי בני אדם והכל דרך משל להבין בני אדם ובכל מקום רחקו אונקלוס מתרגם התורה ויונתן בן עוזיאל מתרגם ספרי הנביאים רחק מעל הבורא יחסי התארים וענין הפסוק גם כן ואשר אחריו השב יונתן הדבר הנאמר על האל על ישראל ראה להרחיק מעליו יתברך אפילו דרך דמיון ותרגם כן סבור ישראל וגו' כבעמור למה תהיה כאיש נדהם למה יחול רוגזך עלנא וגו' כבעמור ופשט הפסוקים כן הוא למה תהיה כגר בארץ כימי שהוא גר בארץ ואינו מאזרחי הארץ ומתושביה אינו חושש בענין הארץ מה יהיה בה כי אם הוא בה היום לא יהיה בה למחר וכל שכן האורח שנטה בעיר ללון בה לבד כי הוא עובר אורח שאינו חושש בטובתה וברעתה ואתה דומה להם בענין הזה בהסתירך פניך מהארץ ולא תחוש לצרתה ולך הארץ ואנחנו גרים בה ותושבים עמך או אתה דומה בענין הזה כאיש נדהם ונבהל לא ידע מה לעשות או כגבור אמר כגבור כי בידו התשועה ויש עת שלא יוכל להושיע בגבורתו : ואתה בקרבנו יי' · ואיך תוכל להעלים עיניך מצרותינו : ושמך עלינו נקרא · כי אנחנו נקראים על שמך עם יי' לפיכך אל תניחנו · ובדרש שמך משותף בשמינו ישראל · נדהם · פירושו לפי מקומו נבהל ואדוני אבי ז"ל כתב כי מפרש אותו מן הערבי למי שהוא מכוסה לב מחלי מדהוס :

כה אמר יי׳. כן אהבו לנוע. כמו שאהבו הם לנוע כן אעשה עמהם כי הם הולכים למצרים ולאשור לבקש מהם עזר מאויביהם ולא בטחו בי ורגליהם לא חשכו מלכת אף על פי שהיו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר להם ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר ואף על פי כן לא מנעו רגליהם מלכת וכיון שאהבו לנוע אני אניעם ואגלם בין העמים ואם תאמר מה תשובה היתה זאת לדברי ירמיהו כי הוא היה מתפלל על הרעב כאמר כי אף על פי שהיה מניעת גשמים אם היו יכולין לבאת לארצות הגוים להביא תבואה לא היה הרעב כל כך גדול אבל האויבים היו באים עליהם בכל יום ולא היו יכולים לצאת לפיכך היה רעב חזק לפיכך השיב לו האל על שלוט האויבים בהם ויגלו אותם ובין כך הרעב והחרב עליה׳ לפי׳ אמר עתה יזכור עונם כלומר עתה קודם הגלות יזכור עונם ברעב ויפקוד חטאתם בחרב ויונתן תירגם הפסוק כן כדנן אמר יי׳ לעמא וגו׳ כבשמוד׳: ויאמר יי׳. לטובה. לפי שהתפלל על מקנתם לרעה והם רצו ל להמיתו ואמר אראה נקמתך מהם ואמר התיקם כצאן לטבחה והקדישם ליום הריגה לפיכך אמר לו לטובה אל תתפלל עליהם: כי יצומו. כשיקראו צום ויתענו ויתפללו אינני שומע אל רנתם פי׳ אל צעקתם כמו קומי רני בלילה ואמר אל רנתם והוא לא הזכיר תפלה וצעקה אלא הצום לפי שאין צום בלא תפלה וצעקה: רצם. ירצה אותם כלומר עולותם ומנחות׳ לא יהיו לרצון לפני: ואמר. מה יוכל ישראל לעשות אם הנביאי׳ מטעי׳ אותם ואומ׳ להם לא תראו חרב ורעב: שלום אמת. שלום של קיימא: ויאמר יי׳. חזון שקר. כי לא ראו זו בנבואה והם אומרים כי בנבואה ראו אותה: וקסם ואליל ותרמית לבם. קסם כתב החכם הגדול ה״מבם ז״ל כי יש אנשים שישפע אליהם הכח ה׳ השכלי בכח המדמ׳ עד שידברו עתידות ויחלמו חלומות צודקות ומזה אשת היו נביאי הבעל ומפני זה היו מאמינים בהם ויקרא זה הענין קסם ויקרא בעליו קוסם ויש מפרשים כי חוזה בכוכבים יקרא קוסם: ואלול ותרמות. כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד והענין אחד ואליל הוא דבר שאינו וזה שהם אומרים חרב ורעב לא יהיה זהו דבר שאינו כי באמת יהיה הרעב ו והחרב: ותרמית לבם. מרמה חושבים בלבם כיון שחושבים אותנו שאנו צודקים בדברינו כמו שנשו אותנו בקצת העתידו׳ כאמר להם שלא יפחדו מדברי ירמיהו כי אנחנו ראינו בנבואה כי לא ראינו חרב ורעב ויפיה להם מעשיהם כדי שנהית כ נכבדים בעיניהם ונאהב׳ להם

ואליל. לשון אל דבר שאינו: נחלה מאד׳ לשון חולי: סחרו. סבבו לבקש הצלה: אל ארץ ולא ידעו. אל ארץ אחרת ולא היו ידעין בה עד הנה: אס

כֹּה אָמַר יְהוָה לָעָם הַזֶּה כֵּן אָהֲבוּ לָנוּעַ רַגְלֵיהֶם לֹא חָשָׂכוּ וַיהוָה לֹא רָצָם עַתָּה יִזְכֹּר עֲוֺנָם וְיִפְקֹד חַטֹּאתָם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה לְטוֹבָה׃ כִּי יָצֻמוּ אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֶל רִנָּתָם וְכִי יַעֲלוּ עֹלָה וּמִנְחָה אֵינֶנִּי רֹצָם כִּי בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדֶּבֶר אָנֹכִי מְכַלֶּה אוֹתָם׃ וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה הַנְּבִאִים אֹמְרִים לָהֶם לֹא תִרְאוּ חֶרֶב וְרָעָב לֹא יִהְיֶה לָכֶם כִּי שְׁלוֹם אֱמֶת אֶתֵּן לָכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שֶׁקֶר הַנְּבִאִים נִבְּאִים בִּשְׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְלֹא דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם חֲזוֹן שֶׁקֶר וְקֶסֶם וֶאֱלוּל וְתַרְמוּת לִבָּם הֵמָּה מִתְנַבְּאִים לָכֶם׃ לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה עַל הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים בִּשְׁמִי וַאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּים וְהֵמָּה אֹמְרִים חֶרֶב וְרָעָב לֹא יִהְיֶה בָּאָרֶץ הַזֹּאת בַּחֶרֶב וּבָרָעָב יִתַּמּוּ הַנְּבִאִים הָהֵמָּה׃ וְהָעָם אֲשֶׁר הֵמָּה נִבְּאִים לָהֶם יִהְיוּ מֻשְׁלָכִים בְּחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם מִפְּנֵי הָרָעָב וְהַחֶרֶב וְאֵין מְקַבֵּר לָהֵמָּה הֵמָּה נְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם וְשָׁפַכְתִּי עֲלֵיהֶם אֶת רָעָתָם׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה תֵּרַדְנָה עֵינַי דִּמְעָה לַיְלָה וְיוֹמָם וְאַל תִּדְמֶינָה כִּי שֶׁבֶר גָּדוֹל נִשְׁבְּרָה בְּתוּלַת בַּת עַמִּי מַכָּה נַחְלָה מְאֹד׃ אִם יָצָאתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה חַלְלֵי חֶרֶב וְאִם בָּאתִי הָעִיר וְהִנֵּה תַּחֲלוּאֵי רָעָב כִּי גַם נָבִיא גַם כֹּהֵן סָחֲרוּ אֶל אֶרֶץ וְלֹא יָדָעוּ׃

כדנן אמר יי לעמא הדין כמה דרחימו כן איתפרע מנהון לאגליותהון מארע בית שכנתי וכמה דהוו מערבין לפולחן טעוותא ומבירת מקדשי רגליהון לא מנעו וקדם יי לא רעוא בהון כען יסער עליהו חוביהון ויתפרע עוייתהון: ואמר יי לי לא תצלי על עמא הדין לטבא: ארי יצומון לא רעוא קדמי לקבלא צלותהון וארי יסקון עלתא ומנחתא לא רעוא קדמי בהון ארי בחרבא ובכפנא ובמותא אנא משיצי יתהון: ואמרית קבל בעותי יי אלהים הא נביי שקרא אמרין להון לא תחזון דקטלין בחרבא וכפנא לא יהי לכון ארי שלם דקשוט אתן לכון באתרא הדין: ואמר יי לי שקרא אמרין נביי שקרא דמתנבן בשמי לא שלחתינון ולא פקידתינון ולא מללית עמהון נבואת שקר ואולפן וכדבין ורשע לבהון אינון מתנבן לכון: בכן כדנן אמר יי על נביי שקרא דמתנבן בשמי ואנא לא שלחתינון ואינון אמרין חרבא וכפנא לא יהי בארעא הדא בחרבא ובכפנא יסופון נביי שקר האינון: ועמא דאינון מתנבן להון יהון מטרפין רמן בשוקי ירושלם מן קדם כפנא וחרבא ולית דקבר להון אינון נשיהון בניהון ובנתהון ואשפוך עליהון ית בישתהון: ותימר להון ית פתגמא הדין ישגרן עיני דמען ליליא ויומם ולא ישתקן ארי תברא רבא אתברת מלכות כנישתא דעמי מחא ממרעא לחדא: אם נפקית לחקלא והא קטילי חרבא ואם עלית לקרתא והא ממרעי כפנא ארי אף ספר אף כהן איתפניאו לסחורתהון על די מה בארעא ולא בקרו:

ר׳ כטע׳ בסיפ׳ ל ר׳ ט ב׳ ט׳ ג׳ בסו׳ ראיין ל׳ חס׳ ל׳ חס׳ בכיפ׳ י׳ פה ססו׳ לא ולא ולא ואליל. חית ת׳ ת׳ סא לכם יד כטע׳ בכיפ׳ יב ל ל׳ ג׳ ה׳ חס׳ ג׳ ל׳ וחס׳ ב ה׳ רף בכי׳ א ל ג׳

מסרה
לנוע ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר להם הזית. והתאנה. והגפן. כן אהבו לנוע: שלום ב׳ וסי׳ כי שלום אמת אתן לכם. שלום אסתר ומה יעשה בה: לכן י״ד בטעמא בסיפרא וסי׳ נמסר בסיפרא דא סימ׳ ז׳: והמה י״ב בקריא׳ וסימ׳ ויאמרו האנשים והמה אליו. כי עד הימים ההמה והו בני ישראל. לכן כה אמר יי׳ על הנביאים. והא כי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהוד׳ על. יבאו בני ישראל. וגם על העבדים ועל השפחות. אשר יחזיקו עשרה אנשים. אשר אשיב את שבות יהודה. לא אעשה אתכם כלה. וכן תהיה מגפת הסוס הפרד. ראיתי ביהודה דרכים גתות: ולא ידעו ב׳ וסי׳ ומעתיק הרים ולא ידעו. סחרו אל ארץ ולא ידעו:

וזהו ותרמי׳ לבם שהם חושבים לרמות העם בדבריהם: מתנבאים לכם. אמר לכם וכלל הנביאים עמהם כמו שהוא היה כולל עצמו בכלל ישרא׳ כאומר כי רבו משובותינו וגו׳: לכן: יתמו הנביאים ההמה. ר״ל ראשונה ילקו הם בחרב וברעב בעבור שהם החטיאו את ישראל: והעם. אע״פ שהיו מטעים אותם נביאי השקר היה להם לבחון בין נביאי האמת לנביאי השקר כי נביא האמת מעמיד אותם על תורת משה ונביאי השקר מיפי׳ להם ע״ז שהוא בטול התורה ואע״פ שהם צודקים בקצת דבריה׳ בעתידות היה להם להחזיק זה בקסם לא בנבואה כיון שדבריהם לבטל תורה והיא ע״ז שאפי׳ יעשו אותות ומופתים אמר׳ תורה יומת כי דבר סרה וקיום האותו׳ והמופתים אמר הכתוב הטעם כי מנסה יי׳ אלהיכם אתכם: ואין מקבר להמה. זה יהיה עונם עונש מוסף על הקבורים והמיתה: נשיהם. כי היו כשמעות לדברי שקר יותר מן האנשים: ובניהם ובנותיהם. הקטנים בעונם אבותיהם כי כן הוא המשפט מאת האל ית׳ שהוא אל אמונה ואין עול: ואמרת. אתה תאמר להם זה הדבר שאתה בוכה ומצטער על שברם שאתה רואה שיבא עליהם בנבואה ותאמר להם שאתה רואה גם כן חללי חרב מבחוץ ותחלואי הרעב מבפנים וזה להפחידם אולי ישבר לבם ויכנעו בשמעם את הדברים האלה: בתולת בת עמי. עד שגלה היא כמו הבתולה שלא ידע׳ איש ולא שלט עליה וכן היא דומה לבתולה כלומר שלא שלטו עליה הגוים להגלותה מארצה עד עתה ותהיה נכנעת להם בגלותה כמו הבתולה כשנבעלה: מכה נחלה. מכה קשה בחולי גדול: אם. תחלואי רעב. פס תאר על משקל ותעלולים ימשלו בם וזכר החולים מפני הרעב ולא זכר המתים ברעב כי החולים היו רבים מהמתים: כי גם נביא גם כהן. נביא מנביאי השקר כהן מכהני הלוים שהיו בהם רעים כמו שאמר כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך: סחרו אל ארץ ולא ידעו. סבבו ללכת לגלות אל ארץ אחרת ולא ידעו לא הרגישו בעצמם עד שגלו כי אף על פי שהיה מתנבא על הנביאים שיתמו בחרב וברעב מהם גלו עם יהויכין כמו שכתוב שהיו מתנבאים שם בגולה ואמר גם ר״ל גם הם שהם גדולי העם כי גלו עם יהויכין החרש והמסגר ובאמרו סחרו לפי שההולך דרך רחוקה אי אפשר שלא יסוב הדרכים כי אין כל הדרך דרך ישרה ות׳ אריאף ספר וגו׳ כבשמוד׳: המאוס

אם בציון געלה נפשך· על מכת שלא לטובעליה כי אם רעתך לטוב מרועה היתה באין מרפא: למען שמך· שנקרא אתנו: כסא כבודך· בית המקדש ומדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך: אם השמים יתנו רביבים· מאליהם אם לא על פיך בתמי' כל תמיהה הכפולה הראשונ' בה"א והשניה באם כגון הבמחנים אם במבצרי' הטובה היא אם רעה המאוס מאסת אם בציון געלה נפשך אף כאן היש בהבלי הגוים ואם ה השמים: משה ושמוא' שניהם נזקקו לבקש רחמים על ישראל ו ומתחלה החזירום ל למוטב ואחר כך ה התפללו עליהם ולא עלה בלבם להמי' אפי עד שהחזירום למוטב משה שנאמר אים חרבו וגו' ויזר על פני המים וגו' ואחר כך אעלה אל יי' אולי אכפרה שמוא' במצפה ויסירו בני י ישראל את הבעלים ו ואח' כך קבצו את בני ישר' המצפת' ואתפלל עליכם את' אינך יכול להשיבם אלי לכך אל תתפלל עליהם: נפשי· רצוני: אשר למות וגו' יכל המאוח' בפסוק קש' מחבירו חרב קשה ממות מיתת חרב מנוולת ומיתה של מ מטתו אינה מנוולת וכן הוא אומר יקר בעיני יי' המות' לחסידיו רעב קשה מחרב שזה מצטער וזה אינו מ מצטער וכן הוא אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי כולהו איתנהו בגוה: ופקדתי· לשון מינוי ופקידות: לסחוב· לגרר וכן אם לא יסחבום: לזעוה· מגזרת לא קם ולא זע וכמו באוה מגזר' גאה גאה: לכל ממלכו' הארץ· כל השומע רעה הבאה עליהם י יזוע: ינוד· יקונן: ומי יסור אליך· לנטות מדרכו עדיו' לשאול לך לשלום: נלאיתי הנחם: כמה פעמים חשבתי להשחית ונחמתי על הרעה עתה נלאיתי הנחם הנחם רפורפ' שיר בלע"ז: במזרה

ויאמר יי' ר' כתו' בסיפ' נכ' ט ליא בריקא קרא לסימן

המאוס מאסת· חזר הנביא להתפלל עוד ואף על פי שאמר לו האל אל תתפלל בעד העם הזה על מקצת העם שב להתפלל: אם בציון· אם ביושבי ציון כתרגומו כי לא דבר עד עתה על החרבן אלא על בצרת היושבים בה: הכיתנו· מכת רעב: ואין לנו מרפא· כי אין מטר: קוה לשלום· מקוה אם נקוה שלום מהאומות שכנינו ונלך ונשבור בר בארצם: ואין טוב· שום טובה לא יבא לנו משום בר: ולעת מרפא· מרפא מכות הרעב ומכות האויב: והנה בעתה· והנה אנחנו בבעתים מכרת שניהם ויונתן תרגם ולעדן סליחת חובין והא פורענות חטאין ומקצת זה הפסוק הוא כתוב למעלה בפרש אסף אסיפם ויש ביניהם שנוי מעט הראשון לעת וזה ולעת הראשון מרפא בה"א וזה מרפא באלף: ידענו· ידענו רשענו וידענו גם כן עון אבותינו: כי חטאנו לך· אנחנו והם והדין עליך לפקוד עלינו עונם ועונינו כי אחזנו מעשיהם הרעים בידינו וזכר בפסוק המרדי' והוא שאמר רשענו וזכר הזדונות והוא שאמר עון וזכר גם כן השגגות והוא שאמר כי חטאנו לך: אל תנאץ· אף על פי כן למען שמך עשה ואל תנאץ: אל תנבל כסא כבודך· אל תפילהו לארץ כי כסא כבודך היא ירושלם אל תפילהו ותנבלהו בהיות יושביה נעזבים אין פונה אליהם: זכור· כלומר זכור ברית אבות ואותו הברית אל תפירהו אתנו וכן תרגם יונתן יעול דוכרן קיים א אבהתנא קדמך לא תשני קימך עמנא: היש· למי נקוה על המטר אלא לך: בהבלי הגוים מגשימים· פירוש נותנין גשם: ואם השמים יתנו רביבים· אפי' השמים והוא הרקיע שנותנים המטר וכי השמים הם נותנים המטר זולתך זה אינו שהרי אתה עוצרם כשתרצה שלא יתנו מטר אב"ל אין נתינת המטר ברשותם וברצונם וכן אתה פותחן כשתרצ' הלא אתה הוא יי' אלהינו הנותן מטר לפיכך עלינו שנקוה לך שתתן מטר: כי אתה עשית את כל אלה· מניעת הגשמים אתה עשית אותה שעצרת השמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן את יבולה וזהו שאמר את כל אלה וכן אמר בנבואת זכריה כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם והנחלתי את שארית העם הזה את כל אלה הנה אמר את כל אלה על מניעת השמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן

אבותינו ח' מל' וסימ' גם אנחנו גם אבותינו תניינא דפסו'· והבשת אכלה את יגיע· נשכבה בבשתינו ·ידענו יי' רשענו· יי' עזי ומעזי· ירא אלהי אבותינו· והנה נפלו אבותינו· על אשר לא שמרו אבותינו:
יחזקיהו ג' בנביאים וסימ' נכסר בריש האי סיפרא: לשאל ו' חס' בקריאה וסי' והסתהו לשאל מאת אביה שדה

המאס מאסת את־יהודה אם־בציון געלה נפשך מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא קוה לשלום ואין טוב ולעת מרפא והנה בעתה: ידענו יהוה רשענו עון אבותינו כי חטאנו לך: אל־תנאץ למען שמך אל־תנבל כסא כבודך זכר אל־תפר בריתך אתנו: היש בהבלי הגוים מגשמים ואם־השמים יתנו רבבים הלא אתה־הוא יהוה אלהינו ונקוה־לך כי־אתה עשית את־כל־אלה:

טו ויאמר יהוה אלי אם־יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל־העם הזה שלח מעל־פני ויצאו: והיה כי־יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה־אמר יהוה אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי: ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם־יהוה את־החרב להרג ואת־הכלבים לסחב ואת־עוף השמים ואת־בהמת הארץ לאכל ולהשחית: ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן־יחזקיהו מלך יהודה על אשר־עשה בירושלם: כי מי־יחמל עליך ירושלם ומי ינוד לך ומי יסור לשאל לשלם לך: את נטשת אתי נאם־יהוה אחור תלכי ואט את־ידי עליך ואשחיתך נלאיתי הנחם:

התמרטש רטשתא ית דבית יהודה ואם יתבי ציון רחיק ממרך מה דין אלקיתנא ולית לנא אסא סברנא לשלם ולית טב ולעידן סליחת חובין והא פורענות חטאין: ידענא יי חובנא וחובי אבהתנא ארי חבנא קדמך: לא תרחקיננא בדיל שמך לא תנבל אתר בית כורסי יקרך יעול דוכרן קיים אבהתנא קדמך לא תשני קיימך עמנא: הא לית צרוך בטעוות עממיא לאחתא מטרא ואם שמיא לא יתנון רסיסין אלהן על מימרך הלא את הוא יי אלהנא ונסבר קדמך ארי את עבדת ית כל אילין: ואמר יי לי אם יקום משה ושמואל למבעי מן קדמי לא רעוא קדמי בעמא הדין שלח מארע בית שכינתי ויגלון: ויהי ארי ימרון לך לאן נגלי ותימר להון כדנן אמר יי דלמותא למותא ודלחרבא לחרבא ודלכפנא לכפנא ודי לשביא לשביא: ואסער עליהון ארבע פורענון בישן אמר יי ית דקטלין בחרבא למיקטל וית כלביא לגררא וית עופא דשמיא וית בעיר דארעא למיכל ולחבלא: ואתנינון לזיע לכל מלכות ארעא על דלא תבו כמנשה בר יחזקיה מלך שבטא דבית יהודה על דאסני למעבד בירושלם: ארי מן יחוס עלך ירושלם ומן ידוי עלך ומן יזור למשאל לשלמא לך: את שבקת פולחני אמר יי לאחרא איסתחרת וארים ית מחת גבורתי עלך ואחבלינך על דהוית יכלא למיתב ולא תבת:

דשפטים· לשאל לנו מלך· לשאל לו לשלום ולברכו דשמואל· כי מי יחמל עליך ירושלם· וינסו יי' בלבבם· ולא נתתי לחטא חכי:

את יבולה: ויאמר יי' אלי· למה תרבה בתפלה לפני כי אם יעמוד משה ושמואל לפני בתפלה שהיו גדולים ממך אם יעמדו הם לפני אין נפשי א אל העם הזה· נפשי ר"ל רצוני כמו אל תתנני בנפש צרי וזכר משה ושמואל שהיו לוים ונביאים והגדול שבנביאים אחר משה רבינו היה שמואל וכן אמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ואמ' כי נאמן שמואל לנביא ליי' ואמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה: שלח מעל פני ויצאו· שלחם מעל פני ויצאו ואמר הנווי כנגד ירמיהו כאילו אמר אם בידך לשלחם טוב שתשלחם משתתפלל עליהם: והיה כי יאמרו· אשר למות· אמרו ר"זל כל המאוחר בפסוק זה קשה מחברו חרב קשה ממות איבעית אימא סברא האי קא מנוול והאי לא מנוול ואיבעית אימא קרא יקר בעיני יי' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב סברא האי קא מצטער והאי לא מצטער קרא טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי קשה מכולם כלהו איתנהו ביה: ופקדתי· משפחות על דרך השאלה כלומר ארבע מיני פורעניות: לסחוב· כי דרך הכלבים לגרר הנבלה באכלם אותה: ונתתים לזועה· כתיב וקרי לזעוה והענין אחד אלא שהם שני שרשים והם ענין התנועה: בגלל מנשה· כי הוא החטיא את יהודה במעשים רעים ודם נקי שפך עד שמלא ירושלם חללי' כמו שכתוב ויו"ת על דלא תבו כמנשה בר חזקיהו: כי· ומי ינוד לך· כמו לנוד לו ולנחמו ענין נחמת האבל וספור הצרות שנו ובא בזה הלשון לפי שהמנחמים נדין ממקומן זה משפה וזה משפה לנחם האבל אמר מי יחמול ומי ינוד לך ומי יסור לשאול לשלום לך כי את גרמת חרבנך שנטשת אותי לפיכך תלכי אחור ולא לפנים: את· נלאיתי הנחם· כמה פעמים נחמתי על הרעה אשר דברתי לעשות להם ולא עשיתי נלאיתי על זה לא אוכל עוד להנחם אלא אפרע מהם:

ואזרם

ואזרם. כמו מזורים התבואה במזרה כן אזרם בשערי הארץ כלומר בגלותם אפיצם בכל ערי הארץ ואמר בשערי במקום בערי כי דרך השער ככנסין ויוצאין בעיר וכן אמר לכל באי שער עירו וכ"ת בכל קריה ארעא וכן תרגם במקומות רבים בשעריה בקרוהא ואמר ואזרם על עשרת השבטים שגלו וכן שכלתי אבדתי אומ' עליהם ואף על פי כן שבט יהודה שראו כל זה מדרכיהם הרעים לא שבו ואמר שכלתי כי בניו היו: עצמו לי. יבא זה הלשון בענין הכמות והאיכות ואמר לי ר"ל כי אני מכר עליהם ורבו אלמנותיו בעיני. אלמנותו כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וימצאו רבים כמוהו וזה היה בימי אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ונשארו הנשים אלמנות: הבאתי להם על אם בחור שודד בצהרים. על קהלת בחורי' הבאתי שודד בצהרי' כלומר כי לא באו בלילה כגנבים אלא בצהרי' ולא הועילה לבחורים גבורת'. אם ר"ל קהלה או משפחה כמו שנקראת אום ואומה. בחור על דרך כלל כמו בחורים וכן שש מאות רכב בחור וכן ת"י איתיתי עליהון וגו' כבעמוד. הפלתי עליה פתאום עיר ובהלות. עליה על האם שזכר הפלתי עיר ר"ל חרבן הערים ובהלות כמו פתאום כמו ויבהילו את המן ת מהרוהו ללכת פתאום וכאילו א אמ' הפלתי עליה פתאום ובהלות עיר והכפל לחזק הענין כמו פתע פתאום ואדוני אבי ז"ל פירש עיר שונא מן ויהי עריך ות"י איתיתי עליהון משרין וגו' כבעמוד: אמללה יולדת השבעה. ויולדת בנים רבים והיא כנסת ישר'. ושבעה ענין רבוי במקומו לא תשבין מכוון וכן עד עקרה ילדה שבעה שבע יפול צדיק וקם שבע כחטאתיכם: נפחה נפשה. ענין דאבון כמו מפח נפש: באה שמשה בעוד יומם. על דרך משל מרוב הצרות כמו שאמר גם כן על הצרות חשך השמש בבאתו. באה כתוב בא קרי ושמש ימצא לשון זכר ולשון נקבה: בושה וחפרה. כפל ענין במלות שונות: ושאריתם. השארית שלא ילכו בגלות אתן לחרב ויש לפרש ושאריתם בניהם כמו שם ושאר: אוי לי אמי. איש ריב ואיש מדון. כי כלם מריבים עמי ומדון כמו ריב: לא נשיתי ולא נשו בי. לא נשיתי בהם שאהיה תובע הלואתי מהם ויקללוני בעבור זה וגם הם לא נשו בי שיהיו תובעים הלואתם ממני ולא ארצה לתת להם ובעבור זה יקללוני אין שום דבר מכל זה שמקללים אותי מפני שאני מוכיח אותם לטובתם: כלה מקללוני. הורכבה המלה משני שרשים מן קלל ומן קלה כי הם שני ענינים הקללה היא הפך הברכה והקלון הוא הפך הכבוד וכן אמר הנביא כלה מקללוני ומקללי והורכבו שניהם כאחד ואמר במלה אחת שני ענינים לקצר הלשון ולצחותו והמורה הא' קלה בוי"ו כמנהג התחלפם במקומו ולולי שהחליפום וקראו למ"ד הפעל בקריאה לא היה כבר במלה ענין קלה: אמר יי'. אמר לי האל כשהייתי מתרעם עליהם שסופי יהיה לטוב: אם לא. כענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא כאשר דמיתי כן היתה: שריתיך. כמו שריתך ואירך הת"יו במקום שנ"ל וכן ת"יו ותפוצותיכם אירך הת"יו במקום שנ"ל ואלף שאר נעלם מהמכת' וכן וגם כל שרית ישר' כמו שארית ושאריתך ענינו אחריתך כלומר מה שישאר לך מהזמן בבא רעתם וכן תרגם יונתן אם לא סופך יהא לטב: אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה ואת האויב. בעת רעת ישראל וצרתם אפגיע בך את האויב והוא נבוזר אדן יפגע בך שתעשה הטוב ושיטב בעיניך אם לשבת אם ללכת כמו שכתוב. הפגעתי בפעל יוצא כלומר אשימנו שיפגע בך ויבקש ממך שתעשה אתה דבר שתרצה ויש לפרש הפגעתי ענין פגיעת החרב ויהיה הפסוק חלוק אם לא שריתיך יאמר כנגד הנביא אם לא הפגעתי בך יאמ' כנג' ישר' כינם לפירוש הראשון יאמר חילך ואוצרותיך כנגד ישראל. ויש מפרשים שאריתך התרתיך מן משרה קטרין כמו שאמר לו נבוזר אדן הנה פתחתיך היום מן הזיקים אשר על ידיך. שרותך כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד ואותיות אהו"י מתחלפות: הירוע. מן תרועם בשבט ברזל ענין שבר אמר הישבר ברזל ברזל אם ברזל אחד יחתוך ברזל אחר אם הברזל ההוא מעורב עם הנחשת והוא הברזל החזק שקורין בלע"ז אציי"ר ר"ל יחשבו שהם יוכלו לעמוד בפני נבוכד נצר כי אם הם ברזל נבוכד נצר הוא ברזל ונחשת: מצפון. כי בבל צפונית לארץ ישראל כמו שאמר מצפון תפתח הרעה: חילך. לא במחיר. כל כך יהיו בוזזים רבים כי לא ימכר ולא יותן במחיר השלל אלא כל אחד ואחד יבוז לעצמו: ובכל חטאתיך. ובעבור מה יהיה זה בעבור כל חטאתיך: ובכל גבוליך. הם חטאתיך כי לא במקום אחד לבד אלא בכל גבוליך הם במעשיך שהם חטאתיך וזה ענין עד עולם תוקד ואמר אחר זה בספר חטאת יהודה כתובה במלות שונות במקצת: והעברתי

במזרה. כפה שקורין וין בלע"ז כזה שהוא זורה שעורין שלא יהו כולן נופלין למקום אחד: עצמו לי. רבו לפני אלמנותיו: על אם. על ירושלם שהיא עיר ואם בישראל: בצהרים. שכל יהא גלוי לפניו כל גנזי מטמוניהם: הפלתי עליהם פתאם עיר. השכנתי עליהם פתאם גייסות של עיר ובהלות רבות ויש פותרי' עיר לשון שנאה כמו ויהי עריך ופתריה לצרך: אומללה יולד' השבעה. שומרון וכיסייה של עשרת שבטים שעמדו מהם ז' משפחו' מלכים רשעים כבר אומללה וגלתה: ושאריתם. אלו יהוד' וקצת בנימן שנשתיירו בישראל: לחרב אתן. אלו הן שבע משפחות ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנח' וביתו פקח וביתו הושע וביתו: נפחה נפשה. לשון דאבה כפש מתרגמינ' ודאבון נפש ותפחן נפש: בעוד יומם. בלא זמנ' מהרו ליפול כך נדרש במסכת ג' גיטין ובמדרש רבי תנחומא דרשו כלפי ירושלם ותוכה שבעה רשעים יהורם יהואחז אחז מנשה אמון י' יהויקים צדקיהו אף ים למכות עוד רחבעם אביה אמציה אחזיה וחברה. לשון בושת: אוי לי אמי. ירמיה היה מתאונן על עצמו שהיו שונאין אותו בני עירו על דברי תוכחותיו: איש מדון. איש מריבה כמו לא ידון רוחי: לא נשיתי. כמו לא תהי' לו כנושה: כולה מקללוני. אינו רב עמהם על עסקי ממון שיש לי עליהם ולא להם עלי והרי כל העם מקללוני: שריתיך. השארתיך. לשון שארית וכן פתרו מנחם אבל דונש פתר אותו לשון התרה ושריתיך כמו משרי קטרין ופתרון שריתיך כן הוא מנ' הנה פתחתיך היום מן האזיקים כלומר ביום אשר הקים יי' את דברו ואמר לו ועתה הנה פתחתיך היום מן האזיקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבלה וגם ישראל בקשו ממנו שיתפלל בשבילם כאשר נאמר לו התפלל בעדנו אל יי' אלהינו כי נשארנו מעט מהרבה: אם לא. לשון שבועה הפגעתי בך בעת רעה את האויב כשתבא עליהם הרעה יפגעו בך שתבקש רחמים עליהם כגון צדקיה אמ' לו דרוש נא בעדנו את יי' וגו' ד"א נבוזר אדן יבקש מאתך אם טוב בעיניך לבא אתי בבל: הירוע ברזל ברזל מצפון. או' הכי ברזל הבא מצפון קשה משאר ברזל וכן פתרונו הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת ברזל ובירמיה כאמ' נתתיך לעמוד ברזל ולחומת נחשת ושלו חזק משלהם כי נבוכד נצר מצפון יבא כדבריו עליהם הירוע הירוצץ ברזל שלהם את שלך. ד"א הירוצץ פרעה הבא בעזרתכם שהוא קשה כברזל את נבוכד נצר שהוא ברזל הבא מצפון. ונחשת תרגום יונתן נוטה לצד זה: חילך. לשון ממון: ואוצרותיך. לישראל הוא אומר: ובכל חטאותיך. ולמען כל חטאותיך תהי זאת לך: ובכל גבוליך. אשר העמדת ע"ז בכולן: אל

לוא לה מ"ל וסימ' נכסר בסדר ויקרא: בעוד ג' חס' וסימ' בעוד שלשת ימים ישא פרעה. בעד יומם בושה וחפרה. בעד רשע לנגדי: נשיתי ב' בתרי לישני וס' לא נשיתי ולא נשו בי. ותזנח משלום נפשי. וא' ונשיתי

וָאֶזְרֵם בְּמִזְרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ שִׁכַּלְתִּי אִבַּדְתִּי אֶת־עַמִּי מִדַּרְכֵיהֶם לוֹא־שָׁבוּ: עָצְמוּ־לִי אַלְמְנוֹתָו מֵחוֹל יַמִּים הֵבֵאתִי לָהֶם עַל־אֵם בָּחוּר שֹׁדֵד בַּצָּהֳרָיִם הִפַּלְתִּי עָלֶיהָ פִּתְאֹם עִיר וּבֶהָלוֹת: אֻמְלְלָה יֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה נָפְחָה נַפְשָׁהּ בָּאה שִׁמְשָׁהּ בְּעֹד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחָפֵרָה וּשְׁאֵרִיתָם לַחֶרֶב אֶתֵּן לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה: אוֹי־לִי אִמִּי כִּי יְלִדְתִּנִי אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכָל־הָאָרֶץ לֹא־נָשִׁיתִי וְלֹא־נָשׁוּ־בִי כֻּלֹּה מְקַלְלַוְנִי: אָמַר יְהוָה אִם־לֹא שֵׁרוֹתִךָ לְטוֹב אִם־לוֹא הִפְגַּעְתִּי בְךָ בְּעֵת־רָעָה וּבְעֵת צָרָה אֶת־הָאֹיֵב: הֲיָרֹעַ בַּרְזֶל בַּרְזֶל מִצָּפוֹן וּנְחֹשֶׁת: חֵילְךָ וְאוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן לֹא בִמְחִיר וּבְכָל־חַטֹּאותֶיךָ וּבְכָל־גְּבוּלֶיךָ:

ל' ל' · נה מל' · יתיר ת · ל' · ב' חס' · בה ת · ב' · ל' · ל' ומס · ב' כתרי לישנ' · ל' · ג' רף · סריתיך · לה ק · חל · ה' · ל' ומס · ל' · ב' מל'

וּכְמָא דְּדָרַן בְּמַדְרְיָא כֵּן אֲבַדְּרִית עַמִּי בְּקִרְוֵי אַרְעָא תַּכְלִית אֲבַדִּית יָת עַמִּי מֵאוֹרְחַתְהוֹן לָא תָבוּ: סְגִיאַת קֳדָמַי אַרְמְלָתְהוֹן מֵחַל יַמְמִין אַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן עַל סִיעַת עוּלֵימֵיהוֹן בָּזוֹזִין כַּד בְּטִיהֲרָא אַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן מַשִּׁרְיָין בִּתְכֵף וְחַבִּילָא קִרְוֵיהוֹן: צַדִּיאַת אַרְעֲהוֹן מִבְּלֵי עַמָּא הֲוָה לְמִפְּחַת נְפַשׁ גָּלָא יְקָרְהוֹן בְּחַיֵּיהוֹן וְעַד דְּאִינוּן קַיְימִין בְּהִיתוּ וְאִתְכְּנַעוּ וּשְׁאָרְהוֹן לְחַרְבָּא אֶימְסַר קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אֲמַר יְיָ: וַוי לִי אִמִּי אֲרֵי יְלִדְתַּנִי לְמֶהֱוֵי גְּבַר דִּין וְאֵינַשׁ מַצּוּ לְכָל יָתְבֵי אַרְעָא לָא רְשַׁן בִּי רְשׁוּמָה דַּאֲנָא רְשֵׁינָא תָּבַע מִנְּהוֹן כּוּלְהוֹן מְלַטְטִין לִי: אֲמַר יְיָ אִם לָא סוֹפָךְ יְהֵי לְטָב אִם לָא יְתוּן וְיִבְעוֹן מִנָּךְ בְּעִידָּן דְּאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן סַנְאָה וִיעִיק לְהוֹן בְּעֵיל דְּבָבָא וּמֶלֶךְ דְּתַקִּיף כְּבַרְזְלָא יִסַּק לְסַעַר מֶלֶךְ דְּתַקִּיף כְּבַרְזְלָא וּכְנְחָשָׁא יֵיתֵי מִצִּיפּוּנָא עֲלַהּ לְמִתְבְּרַהּ: נִכְסֵיכוֹן וּבֵית גִּנְזֵיכוֹן לְבִזָּא אֶמְסַר לָא בְּדָמִין בְּחוֹבִין דַּהֲוֵיתוֹן פָּלְחִין לְטַעֲוָתָא וּבְכָל תְּחוּמֵיכוֹן:

אמך: חטאתיך ג' מ"ל וסימ' חילך ואוצרתיך לבז אתן. וחלב זבחיך לא הרויתני. מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך. וא' על חטאותיך. ושארא חטאתיך כתיב:

והעברתי · ברי"ש פירוש אעביר אותך אל אויבך בארץ אשר לא ידעת : את אויביך · כמו אל אויביך וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן ונראה כי יונתן היה קורא והעברתי בדל"ת כי כן תרגם ותשתעבדון לבעלי דבביכון אבל אנחנו קראנו והעברתי בריש וכן נמצא בספרים המדויקי' הראשון לסמוך עליהם ובספר' חטאת יהודה והעבדתיך בדל"ת : קדחה · פעל עומר פירוש בערה : אתה ידעת · כלומר ידעת מה שעושים לי מה שאומ' על המוכיחים אותם : אל לארך אפך תקחני · אם תאריך אפך עליהם אל תקחני · כלומר אל תמיתני כדי שאראה נקמתך מהם וי"ת לא תתן ארכא לעולבני : דע שאתי עליך חרפה · כלומר הראה להם שידעת ולא נעלם ממך : נמצאו · כשנמצאו לי דבריך בנבואה קבלתיה ברצון כמו שאוכל אדם הדבר הערב לו לפיכך אמר ואוכלם : כי נקרא שמך עלי · בזה אני שמח מאד שיאמרו עלי נביא השם ושאר הנביאי' יקראו נביאי הבעל · ויהי דבריך · כתוב ביו"ד וקרי דברך בלא יו"ד לשון יחיד כמו שאמר ויהי והכתוב דרך פרט והקרי דרך כלל : לא ישבתי בסוד משחקים · לא ישבתי דברך הוא שמחת לבבי ובאמרו לבבי ר"ל שמחת השכל אבל שמחה אחרת לא היתה שמחה שהיא שמחת הגוף שאשב בסודם ובקהלם כשהם משחקי' ואשמח עמהם זה לא היה לי אפילו לחברה לא היה לי עמהם אלא בדד ישבתי כי אני מתבודד בביתי : מפני ידך · רוצה לומר מפני יד הנבואה כמו היתה על יד יי' וכן תרגם יונתן מן קדם מימרא פרים יתיבית וכן תרגם כי זעם מלאתני ארי נבואה דלוט מלאתני ויש לפרש מפני ידך מכתך כמו הנה יד יי' הויה והמכה והזעם והכאב הו' בזותם אותו וקללם אותו עד שהיו מכים אותו כמו שכתוב : למה היה · למה בדגש ומלעיל על הה"א והיא אחד מן החמשה : נצח · עולמי ותמידי שלא יפסק כי בכל יום ויום אני במריבה וכאילו מכתי מאנה הרפא ולשון מאנה כאמר על דרך מליצת השיר כי אין לי למכה רפואה : למה היה זה מה עון יש בי : היו תהיה לי כמו אכזב · והנה אתה תהיה לי כמו אכזב רוצה לומר כמו מקור אכזב וכמו מים לא נאמנו שיבטח אדם שימצא מים ויכזבו כלומ' יפסקו והנה לא נאמנו והענין אחד כפול במלות שונות ובאמרו אכזב וזכר התאר ולא זכר המתאר כן דרך הכתוב במקומות כמו כעדר הקצובות ומאכלו בריאה ואמר המשל

תוקד

ה' בקריא' וסימ' נמסר בסדר צו : אהה ז' ר"פ בנביאים וסימ' אתה ידעת את דוד אבי · אתה תשמע השמים דנברי דמלכים · אתה ידעת יי' זכרני ופקדני · אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספרא · הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו · אתה תאכל ולא תשבע · אתה תזרע ולא תקצור : לכן י"ד בטע' בספר'

רשי

אל לארך אפך תקחני · תרגם יונתן לא תתן ארכא לעלבני אל תקח את ריבי להניחו לארך אפיך אלא מהר והנקם לי : שאתי · כמו סבלתי : עליך · בשבילך : נמצאו לי דבריך ואוכלם · לתאוה מתחלה והיו לי לששון כי דמיתי שמשמעו אלי עתה : מפני ידך · מפני נבוא' הבאה לי מאתך : ישבתי · יחידי ומשומם באבלות כי נבואו' זעם מלאתני בחורבן ביתך : אנושה · חולה כמו ויאנש ויאלת בבנה של בת שבע : היו תהיה לי · אתה הוי לי : כמו אכזב · כאדם שמבטיחו כפסק ממנו שאת מכותי להצטער כאדם אכזב מקור פוש' פילוינץ בלע"ז : מים לא נאמנו · לסמוך עליהם : לכן · בעבור שאני סובל הכרו' האלה : כה אמר יי' · לי : אם תשוב · אתה ישראל על ידי ואשיבך אני אליו אתר לי לפני תעמד : ואם תוציא יקר מזולל · אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירנו למוטב : כפיתהיה · שאני גוזר גזרה ואתה מבטלה : ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם · יתיבהון אינון לפתגמך ואת לא תתוב למטעי בתריהון : בית

וְהַעֲבַרְתִּי אֶת־אֹיְבַיִךְ בְּאֶרֶץ לֹא יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי עֲלֵיכֶם תּוּקָד׃ אַתָּה יָדַעְתָּ יְהוָה זָכְרֵנִי וּפָקְדֵנִי וְהִנָּקֶם לִי מֵרֹדְפַי אַל־לְאֶרֶךְ אַפְּךָ תִּקָּחֵנִי דַּע שְׂאֵתִי עָלֶיךָ חֶרְפָּה׃ נִמְצְאוּ דְבָרֶיךָ וָאֹכְלֵם וַיְהִי דְבָרְיךָ לִי לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת לְבָבִי כִּי־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלַי יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת׃ לֹא־יָשַׁבְתִּי בְסוֹד־מְשַׂחֲקִים וָאֶעְלֹז מִפְּנֵי יָדְךָ בָּדָד יָשַׁבְתִּי כִּי־זַעַם מִלֵּאתָנִי׃ לָמָּה הָיָה כְאֵבִי נֶצַח וּמַכָּתִי אֲנוּשָׁה מֵאֲנָה הֵרָפֵא הָיוֹ תִהְיֶה לִי כְּמוֹ אַכְזָב מַיִם לֹא נֶאֱמָנוּ׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אִם־תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ לְפָנַי תַּעֲמֹד וְאִם־תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִהְיֶה יָשֻׁבוּ הֵמָּה אֵלֶיךָ וְאַתָּה לֹא־תָשׁוּב אֲלֵיהֶם׃ וּנְתַתִּיךָ לָעָם הַזֶּה לְחוֹמַת נְחֹשֶׁת בְּצוּרָה וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהוֹשִׁיעֲךָ וּלְהַצִּילֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים וּפְדִתִךָ מִכַּף עָרִיצִים׃

טז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ לֹא־תִקַּח לְךָ אִשָּׁה וְלֹא־יִהְיוּ לְךָ בָּנִים וּבָנוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃

ותשתעבדון לבעלי דבביכון בארעא דלא ידעיתון ארי קדום תקיף באישתא נפק מן קדמי ברגז עליכון יחול : איתגלי קדמך יי' יעול דוכרני ופקדוני לאוטבא לי ואסער על בעלי דבבי ואיתפרע לי מרדפי לא תתן ארכא לעולבני גלי קדמך דקבלית חיסודין על מימרך : קבלית לפתגמך וקיימתינון והוה מימרך לי לביע ולחדות לבי ארי איתקרי שמך עלי יי' אלהי צבאות : לא יתיבית בסיעת משבחין ולא חדיתי מן קדם מימרך פריש יתיבית ארי נבואה דלוט מליתני : למה הות כיבי לא פרש ומחתי תקיפא למסרבא לאיתסאה לא יהי מימרך לי כדבין כמבע דמיין דפסקין מוהי : בכן כדנן אמר יי' אם תתיב ואתבינך קדמי תשמש ואם תתיב רשיעיא למהוי צדיקיא רעות מימרי תקיים יתיבון אינון לפתגמך ואת לא תתוב למטעי בתריהון : ואיתנינך לעמא הדין כשור דנחש כריך ויגיחון לקבלך ולא יכלון לך ארי בסעדך מימרי למפרקך ולשיזבותך אמר יי' : ואשיזבינך מיד מבאשין ואיפרקינך מיד תקיפין : והות פתגם נבואה מן קדם יי' עמי למימר : לא תסב לך איתתא ולא יהון לך בנין ובנן באתרא הדין :

וסימ' נמסר בספרא סימ' ז' : יוכלו י"א וסימ' נמסר בריש ספרא סוף סימ' א' : ולא יהיו ג' וסי' בנים ובנות תוליד · לא תקח לך אשה · ולא יהיו כאבותם · וכל יחזקאל דכוו' במ"א לא יהיו וסימ' והיתה ידי :

כנגד האל בעבור שאמר לו בתחילת נבואתו ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחשת וגו' והנה הם מחרפים ומכים אותי ואף על פי שאמר לו ונלחמו אליך יהיה דעתו שהמלחמה ההיא לא תהיה תמידית אלא שיהיה לה הפסק ובראותו כי לא היה לה הפסק נתרעם על האל ואמר לנה היה כאבי נצח היו תהיה לי כמו אכזב · אנושה כמו אנושה מכותיה וכאב אנוש רוצה לומר חזקה וכבדה ואכזב האל"ף נוספת והוא תאר כמו כזב והוא במשקל ארבע ויונתן הוסיף לא יהא מימרך לי כדבין כמבוע דפסקין מוהי : לכן כה אמר יי' אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד · אמר לו האל דברת כנגדי דברים אשר לא כן כאמרך היו תהיה לי כמו אכזב והנה חטאת לי ועתה אם תשוב בתשובה לפני ותתחרט על מה שאמרת אני אשיבך בתשובה ואסלח לך ותעמוד לפני כבתחילה והעמידה לפני יי' היא התפלה וההודאה לפניו וקבול הנבואה כמו שאמר אם יעמוד משה ושמואל לפני ואברהם עודנו עומד לפני יי' ולא יאמר זה הלשון אלא בנביא : ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה · ואם תטריח עצמך עליהם להחזירם למוטב ותוציא יקר מזולל שתוכל להשיב הרשעים שהם זוללים להשיבם טובים ויקרים כפיתהיה מה שתגזר ותאמר יתקיים כאילו אני אומ' אותו כמו שאמר בשמואל הנביא ולא הפיל מכל דבריו ארצה וי"ת רעות ממרי יתקיים ויש מפרשי' כפי יהיה כמאמרי יהיה כמו שאמרתי לך לעיר מבצר ולחומות נחשת : ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם · אבל זה השמר לך שלא תשוב לרעתם בהשתדלותך עמהם שמא יטעוך ברוב טענותם זה השמר לך השתדל עמהם שישובו המה אליך והשמר שלא תשוב אתה אליהם : ונתתיך · אמר לא אהיה לך כמו אדם אכזב אלא כמו שאמרתי לך בתחילה כן אעשה שאתנך לעם הזה לחומת נחשת בצורה : ונלחמו אליך ולא יוכלו לך · כי אני לא אמרתי שמלחמת' אליך תהיה לזמן ואתה לא הבינות היטב דברי אלא כמו שהבטחתיך כן אקיים כי לא יוכלו לך להמיתך אבל הם ילחמו אליך בין בדברים בין במכות ובין בבזיון כל זמן שתוכיחם וכל זה הטורח תסבול להטיבם אלי כי אם לא תטיב כלם אי אפשר שלא תטיב מקצתם כמו שראינו שאמרו מקצתם כשרצו להמיתו אמרו השרים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם יי' אלהינו דבר אלינו ואם תטרח בזה ולא תחוש לחרפתם וגדופם תקבל שכר מאתי : והצלתיך מיד רעים · מכף עריצים · שרוצים להמיתך : ויהי דבר יי' · לא תקח לך אשה · יש הנה מבוכה למה צוהו האל שלא יקח אשה ולא יוליד בנים ובנות לפי שנגזרה גזרה על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה שימותו ברעב וכי לא היה כדאי ירמיהו שיחיו בניו בזכותו והנה הקטנים איכם מתים אלא בעון אבותיהם וירמיהו לא היה לו עון שימותו בניו בעונו ועוד אף על פי שנגזרה גזרה שימותו בחרב וברעב הגזרה על קצתם ולא על כלם כי גם גלות נגזר עליהם והנה כאמר בנבואת יחזקאל על ירושלם והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות ועוד שנם על האבות ועל האמות גזר שימותו ולא מתו כלם שהרי גלו מהם וכענין הזה כאמר בנבואת יחזקאל אם בנים ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו ולמה לא הצילו האבות הצדיקים את בניהם שהרי הם כמותם כי אין לבנים הקטנים חטא שימותו בעבורו אלא כשהם מתים בעון אבותיהם מתים

ואם

ואם האבות הם צדיקים למה ימותו הבנים ומה שאני רואה בזה הוא כי במקום הזה רוצה לומר בענתות והענתות כאמרה לו נבואה זו והזהירו שלא יקח אשה ולא יוליד בנים ובנות שם כי נגזרה גזרה על הבנים והבנות הנולדים בענתות וכן אמר למעלה על אנשי ענתות ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה על אנשי ענתות שנת פקודתם הנה אמר כי לא תהיה שארית לאנשי ענתות אבל בירושלם תהיה שארית ופלטה כמו שאמר בנבואת יחזקאל והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות וכיון שנגזרה גזרה זו על אנשי ענתות כולם אם יהיו לירמיהו שם בנים ובנות יספו בכלל האחרים כמו שאמר כי עד צדק ישוב משפט כמו שפירשנו במקומו כי יסוף צדיק אחד בתוך אלפים אנשים חייבים כמו שאמרו ללוט פן תספה בעון העיר וכל שכן מי שאין לו זכות מעצמו כמו הבנים והבנות ואילו היו לירמיהו בנים ובנות בענתות והיה מוציאם מענתות טרם באה הגזרה לא היו נספים עם האחרים אלא שלא היו מניחין אותם קרוביהם בני ענתות כי לא היו מאמינים בנבואה לפיכך אמר לו האל שלא יהיו לו שם בנים ובנות כי יספו בעון העיר ואפילו היה ירמיהו עצמו בענתות שמא לא יכול בין כלם ומה שאמר המת לבדו יכלו וזהו כשיהיו שלשה צדיקים בעיר אחת כמו שאמר נח דניאל ואיוב בתוכה לא אמר צדיק אחד לבד אלא כשהם שלשה או יותר יכלו כי יצטרפו זכיות שלשתן להצילם ואם יהיו עשרה הם בצדקתם יצילו כל העיר כמו שאמר ונשאתי לכל המקום בעבורם ואם יכלום ממיתה אפשר שלא יצילום מגלות או מעונש אחר ומה שכתוב בשיר של פגעים יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש לא יקרה זה לכל צדיק אלא למי שהשגחה בו תמיד לא תסור ממנו כמו שכתוב בו כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי ואף על פי שנגזרה גזרה על אנשי ענתות שלא תהיה להם שארית היתה להם שארית שעשו תשובה בעת כבוש הארץ כי מצאנו בשוב גלות בבל אמר אנשי ענתות מאה ועשרים ושמונה אף על פי כן האל צוה ירמיהו על מה שהיתה גזרתם תחלה ולא גלה תשובתם לירמיהו לפי שאמר לו כי גזרתם קשה עד שצוהו האל שלא יקח אשה במקום ההוא: כיכה. הילודים. שם תאר וכן הילודים במדבר: ממותי. שם בפלס כמבואי עיר מבוקעה ובלא מ״ם כוספת מותי תלאים תמות והוא קבוץ מן מות ר״ל מיתת תחלואים ימותו ותחלואי רוצה לומר בחלי רעב ימותו כמו שאמר למעלה ואם באתי לעיר הנה תחלואי רעב וכן תרגם יונתן ממרעי כפן ימותון ואם לא יהיה זה פירושו מה ירצה לומר מיתת תחלואים ימותו כל בני אדם מתים בחולי אם לא ימותו בחרב אלא כך פירושו כמו שתרגם יונתן: לא יספדו ולא יקברו. כי כל אחד יהיה טרוד בעצמו לא יהיה פנאי לספוד ולקבור: כיכה. בית מרזח. בית אבל כן פירשו רז״ל וכן וסר מרזח סרוחים ואדוני אבי ז״ל פירש כי מרזח הוא לשון הרמת קול בין לבכי בין לשמחה וכן הוא בלשון ערבי מרזח: ואל תנוד להם. בחולם ועניינו פירשנו למעלה: כי אספתי את שלומי מאת העם הזה. השלום והחסד והרחמים שהייתי נותן לעם הזה לקחתי אותם מאתם ואספתי אותם אלי וכיון שאספתי אני שלומי מהם לא תדרוש אתה בשלומם לא באבלם ולא במשתתם: ומתו. ולא יתגודד ולא יקרח להם. ואף על פי שהוא אסור לישראל לעשותו כמו שכתוב לא תתגודדו לא תשימו קרחה בין עיניכם למת אולי הם היו עושין כמנהגי הגוים כמו שהיו עושים עבירות אחרות כמנהג הגוים ואמר כי לא יהיה להם פנאי לעשות הדברים שעושים על מת לא דברי אבל ולא דבר נחמה: ולא יפרסו. בסמך כתוב ועניינו כמו פרשה ציון בידיה פריסת הידים באבל והכות כף אל כף ופירוש לא יפרסו ולא יתגודדו על המתים ולא יתנחמו מן החיים ואדוני אבי ז״ל פירש ולא יפרסו כמו שפורסין ובוצעין הלחם לאבל כשמברין אותו וזהו שאמר לנחמו על מת ואמר על אביו ועל אמו לשון יחיד והפסוקים לשון רבים רוצה לומר כל אחד על אביו ועל אמו וכן תרגם יונתן גבר על אבוהי ועל אימיה: ובית משתה. הפסוקים האלה מבוארים עד לכן הנה ימים באים: על מה דבר ה׳. מה בסגול והוא אחד מכ״ד מה שהם בסגול וכל דסמיך להערכו במ״ם: עוננו. בלא יוד וכן חטאתינו לשון יחיד: ואתם

בית מרזח. משתה בספרי בפרשת ביתפעור ראיתי חזרו לעשות להם מרזיחין אבל רבותי פירשו מזרת אבל: תנוד. תקונן: כי אספתי את שלומי וגו׳. כשהיה אברהם אביהם עושה צדקה ומשפט כתיבי לזרעו חסד ורחמים שנאמר ה׳ אלהיך לך וגו׳ ונתן לך רחמים הם הפכו ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף אני חזרתי ואספתי אלי את חסדי ואת רחמי אספתי אטוא״ר בלע״ז כמו אסף אלהים את חרפתי: ומתו גדולים וקטנים. ואחר שהכל מתים מה לך לספוד: ולא יתגודד ולא יקרח להם. דרך האבלים להתגודד ולשרט בשרם ולקרוח קרחה בראשם ומכל מקום לישראל אסור ולא הזכירו כאן אלא לדוגמת אבל: ולא יפרסו. לשון שבירה כמו שנאמר תקל ופרסין שמברין את האבלים ברחוב ופורסין להם ברכת המוציא כי הוא יברך הזבח תרגם יונתן ארי הוא פרים על מזוכא: ולא ישקו אותם וגו׳. הרי טעם למה שאמרתי אל תלך לספוד: ובית משתה. אם אמרתי לך למעלה לא תבא זה הטעם הנני משבית מן המקום הזה וגו׳: ועבדים

לספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ אל תבא בית מרזח. כי צבתם וספוד בחמשי. עת ספוד ועת רקוד: ישקו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כי מן הבאר ההיא ישקו. ולא ישקו אתם כוס. ישקו כל חיתו יער. אנ״ד: לעיניכם ח׳ וסימ׳ ככל אשר עשה ה׳. ואתפש בשני הלחת. ויקרא משה גם עתה התיצבו. הנני משבית. ושלמתי לבבל. והנם

כִּי־כֹה׀ אָמַר יְהוָה עַל־הַבָּנִים וְעַל־הַבָּנוֹת הַיִּלּוֹדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־אִמֹּתָם הַיֹּלְדוֹת אוֹתָם וְעַל־אֲבוֹתָם הַמּוֹלִדִים אוֹתָם בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ מְמוֹתֵי תַחֲלֻאִים יָמֻתוּ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב יִכְלוּ וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ כִּי־כֹה׀ אָמַר יְהוָה אַל־תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ וְאַל־תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד וְאַל־תָּנֹד לָהֶם כִּי־אָסַפְתִּי אֶת־שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה אֶת־הַחֶסֶד וְאֶת־הָרַחֲמִים׃ וּמֵתוּ גְדֹלִים וּקְטַנִּים בָּאָרֶץ הַזֹּאת לֹא יִקָּבֵרוּ וְלֹא־יִסְפְּדוּ לָהֶם וְלֹא יִתְגֹּדַד וְלֹא יִקָּרֵחַ לָהֶם׃ וְלֹא־יִפְרְסוּ לָהֶם עַל־אֵבֶל לְנַחֲמוֹ עַל־מֵת וְלֹא־יַשְׁקוּ אוֹתָם כּוֹס תַּנְחוּמִים עַל־אָבִיו וְעַל־אִמּוֹ׃ וּבֵית־מִשְׁתֶּה לֹא־תָבוֹא לָשֶׁבֶת אוֹתָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַשְׁבִּית מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה׃ וְהָיָה כִּי תַגִּיד לָעָם הַזֶּה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מֶה דִבֶּר יְהוָה עָלֵינוּ אֵת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וּמֶה עֲוֹנֵנוּ וּמֶה חַטָּאתֵנוּ אֲשֶׁר חָטָאנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם עַל אֲשֶׁר־עָזְבוּ אֲבוֹתֵיכֶם אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעַבְדוּם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְאֹתִי עָזָבוּ וְאֶת־תּוֹרָתִי לֹא שָׁמָרוּ׃

אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ עַל בְּנִין וְעַל בְּנָן דְמִתְיַלְדִין בְּאַתְרָא הָדֵין וְעַל אִמְהַתְהוֹן דְיָלְדָן יָתְהוֹן וְעַל אֲבָהַתְהוֹן דְמוֹלְדִין יָתְהוֹן בְּאַרְעָא הָדָא׃ מְמוֹת מְמַרְעֵי כַפַּן יְמוּתוּן לָא יִסְתַּפְּדוּן וְלָא יִתְקַבְרוּן לְזִיבַל מְבַדַּר עַל אַפֵּי אַרְעָא יְהוֹן וּבְחַרְבָּא וּבְכַפְנָא יְסוּפוּן וּתְהֵי נְבִלְתְּהוֹן מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וְלִבְעִירָא דְאַרְעָא׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תֵיעוֹל לְבֵית מַרְזֵיחָא וְלָא תְהַךְ לְמִסְפַּד וְלָא תִתְרְוֵי לְהוֹן אֲרֵי כְנֵישִׁית יַת שְׁלָמִי מִן עַמָא הָדֵין אֲמַר יְיָ יַת חִסְדָא וְיַת רַחֲמֵי׃ וִימוּתוּן רַבְרְבִין וּדְעַדְקִין בְּאַרְעָא הָדָא לָא יִתְקַבְרוּן וְלָא יִסְפְּדוּן לְהוֹן וְלָא יִתְהַמְמוּן וְלָא יִמְרְטוּן לְהוֹן׃ וְלָא יִפְרְסוּן לְהוֹן עַל אִיבְלָא לְנַחֲמוּתְהוֹן עַל מִיתָא וְלָא יַשְׁקוּן יָתְהוֹן כַּס תַּנְחוּמִין גְבַר עַל אֲבוּהִי וְעַל אִימֵיהּ׃ וּבֵית אַסְחָרוּתָא לָא תֵיעוֹל לְאַסְחָרָא עִמְהוֹן לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מְבַטֵל מִן אַתְרָא הָדֵין לְעֵינֵיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן קָל בְּיָע וְקָל חֶדְוָא קָל חַתְנִין וְקָל כַּלָּן׃ וִיהֵי אֲרֵי תְחַוֵי לְעַמָא הָדֵין יַת כָּל פִּתְגָמַיָא הָאִילֵין וְיֵימְרוּן לָךְ עַל מָה גְזַר יְיָ עֲלָנָא יַת כָּל בִּישְׁתָא רַבְּתָא הָדָא וּמָה חוֹבָנָא וּמַה סוּרְחָנָנָא דְחַבְנָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא׃ וְתֵימַר לְהוֹן עַל דִשְׁבָקוּ אֲבָהַתְכוֹן פוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ וּטְעוֹ בָתַר טַעֲוַות עַמְמַיָא וּפְלַחוּנוּן וּסְגִידוּ לְהוֹן וּפוּלְחָנִי שְׁבָקוּ וְיַת אוֹרָיְתִי לָא נְטָרוּ׃

לעיניכם. בשובי את שבותכם: הרעה הגדולה הזאת ז׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישב: שמרו ה׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ את משמרת ה׳ שמרו. ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו. על מאסם את תורתי. ועדותיו לא שמרו. ראיתי בוגדים ואתקוטטה. וחד אבל בערים ושמרו:

ואתם הרעותם. והוא מן הדין פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: והטלתי. ענינו והשלכתי: ועבדתם שם אלהים אחרים יומם ולילה. כתרגומו ותפלחון תמן וגו' כבעמוד: חנינה. רחמים כלומר לא ירחמו עליכם האויבים שלא יעבדו בכם בפרך: לכן הנה ימים באים. זו היא עתידה והיה הנביא אומר להם נחמה זו אחר פורענות והיה האל שולח להם בזה הענין על ידי נביאיו פורענות ונחמה כדי שלא יאמרו אבדה תקותינו כי אעפ"י שיפרע מהם על מעשיהם הרעים עוד באחרית הימים תהיה להם תקוה: ולא יאמרו עוד חי יי'. כשישבע אדם ויאמר חי יי' ודרך העולם לסמוך על הזכרת יי' דבר ממעשיו או מנפלאותיו כמו שאמר צדקיהו חי יי' אשר עשה לנו את הנפש הזאת וכן היו אומרים חי יי' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ואמר הנה ימים באים שלא יאמ' כי אם חי יי' אשר העלה וגו' וזה יהיה בימות המשיח בקבוץ ג גליות: אשר הדיחם. המדיחים והם מלכי האומות המגלי' אותם ותירגם יונתן לא יהון משתעין עוד בגבורתא דיי' דאסיק ית בני ישראל וגו' כבעמוד והענין הזה מחלוקת בדברי רבותינו זכרונם לברכה יש אומרים שלא יזכרו יציאת מצרים כל עיקר ויש אומרים שיזכרוה אלא שיהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו: הנני שולח לדוגים. כתוב בו"ו כמו שמרו עליו דוגים וקרי לדיגים ביו"ד והענין אחד והוא תואר לצדי הדגים: ודיגום. משפטו והדגום כמו מדוע אני רבות משפטו הרבות אמר שזה הנני שולח לדיגים כלומר שעיר את רוחם לבא כאילו שלח להם שיבאו והמשל כמשל צידת הדגים וכמשל צידת החיות והעופות ומשל הדגים הוא על המתים בחרב כי הדגים מתים בצידתם כשיעלו אותם מן המים ומשל החיות הוא על הגולים כי צדי החיו' והעופו' יצודו אותם חיים ולא ימותו בצידתם אם לא ימיתון אחרי כן וכן תירגם יונתן לדיגים לעממין קטולין ויקטליכון: כי עיני. לא כמו שהם אומרים אין יי' רואה אותנו: ושלמתי ראשונה. בתחלה אפרע מהם על חלול הארץ שהיא ארץ טהורה והם טמאוה כי לא תסבול הארץ תועבות ומעשים רעים כמו שאמר ותהי נכר הארץ ואמר ויורש את משפט אלהי הארץ ואמר ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם כי אפילו לא צויתי' ולא הזהרתי' על התועבות כמו שלא צויתי ולא הזהרתי הגוים שהיו בה מקדם אף על פי כן הארץ לא סבלה אותם התועב' והקיאה אותם כי אף על פי שהגוים לא נצטוו הרי נתן בהם האל שכל ובינה ומדרך השכל יש להשמר מכל התועבות ולעבוד אלהים אחרים עץ ואבן כל שכן ישראל שנצטוו שהוא מן הדין שתקיאם הארץ לפיכך בתחלה יפרע מהם על חלול הארץ ומה שאמר משנה עונם רוצה לומר עונותיהם ועונות אבותיהם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים והוא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שאמ' לשונאי ויונתן תירגם ואשלם לתוביכון כקדמאין על חד תרין חוביהון וחטאיהון על דאחילו ית ארע בית שכנתי ומה שאמר בנבלת שקוציהם וגלוליהם ר"ל שיעור שקוציהם וגלוליהם ועל הדרך הזה כאמר והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך כי עבודת השקוץ דבר כעור ומגונה הוא ומה שאמר ארצי נחלתי הארץ הראויה לי להשרות בה שכינתי וכן אמר ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה כי היא מקודשת מכל הארצות לטעם ידוע אבל מבני מדע: יי' עזי ומעזי ומנוסי. אמר הנביא דרך קריאה אתה יי' שאתה עזי מאלו הנלחמים עמי ואנוס אליך ביום צרתי אלה שאני מוכיחם על העז' אינם רוצים לשוב מדרכם הרעה וידעתי כי יבא זמן שאפי' הגוים הרחוקים ישובו ויבאו אליך מאפסי ארץ יבאו אליך במקום הזה ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו והבל ואת יהיה בימות המשיח ובאמרו נחלו שעבדו ע"ז דור אחר דור נחלה לבנים מאבות: ואין בם מועיל. פי' באלהים אחרים כי אין בהם שיהיה מועיל שום תועלת: היעשה לו · אלהים. לא יעשו משפט אלהים שיעשם בקראם אליהם ויעזרום מצרתם זה יאמרו הגוים כשיבאו אליך ויתודו על עונם ויתמהו איך היתה עולה על דעתם זאת האמונה: לכן. אמר לו האל לכן הנני מודיעם לאלה שאינם רוצים לשוב כי בפעם הזאת אודיעם את ידי: וידעו כי שמי יי'. כמו כי אני יי' כי הוא שמו ושמו הוא:

הדרתה שמה ג' בליש' וסימ' והיה כי יבאו עליך על כל הדברים האלה הברכה · כי אם חי יי' אשר העלה ר"פ · אל תירא עבדי יעקב דירמיה · ראשונה ג' בקריאה וסי' וישם את השפחות ואת ילדיהן · ויהי בלדתה ויתן יד · והקריב את אשר לחטאת ראשונה · כל הפקודים למחנה יהודה · ויהי לבני אהרן · בחרו להם את הפר

ואתם הרעתם לעשות מאבותיכם והנכם הלכים איש אחרי שררות לבו הרע לבלתי שמע אלי: והטלתי אתכם מעל הארץ הזאת על הארץ אשר לא ידעתם אתם ואבותיכם ועבדתם שם את אלהים אחרים יומם ולילה אשר לא אתן לכם חנינה: לכן הנה ימים באים נאם יהוה ולא יאמר עוד חי יהוה אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים: כי אם חי יהוה אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשבתים על אדמתם אשר נתתי לאבותם: הנני שלח לדוגים רבים נאם יהוה ודיגום ואחרי כן אשלח לרבים צידים וצדום מעל כל הר ומעל כל גבעה ומנקיקי הסלעים: כי עיני על כל דרכיהם לא נסתרו מלפני ולא נצפן עונם מנגד עיני: ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי: יהוה עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה אליך גוים יבאו מאפסי ארץ ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל: היעשה לו אדם אלהים והמה לא אלהים: לכן הנני מודיעם בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי יהוה:

ואתון אבאשתון למעבד מאבהתכון והא אתון אזלין גבר בתר הרהור ליביה בישא בדיל דלא לקבלא למימרי: ואטלטל יתכון מעל ארעא הדא לארעא דלא ידעיתון אתון ואבהתכון ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעוותא יימם ולילי דלא יהי לכון רחמין: בכן הא יומיא אתאן אמר יי ולא יהון משתעין עוד בגבורתא דיי דאסיקית בני ישראל מארעא דמצרים: אילהן יהון משתעין בגבורתא דיי דאסיק ית בני ישראל מארע ציפונא ומכל מדינתא דאגליינון לתמן ואתיבינון לארעהון דיהבית לאבהתכון: הא אנא שלח לעממין קטולין אמר יי ויקטלונון ובתר כן אשלח לסנאין צידין ויצדונונון מעל כל טור ומעל כל רמתא ומשקיפי כיפיא: ארי קדמי גלן כל אורחתהון לא מטמרן מן קדמי ולא מטמרן חוביהון מלקבל מימרי: ואשלם לתיובין כקדמאין חוביהון וחטאיהון על דאחילו ית ארע בית שכנתי בנבלת שקוציהון ותועיבתהון מלו ית אחסנתי: יי תוקפי ורחצני ומשיזבי בעידן עקא לשימע גבורתך עממין יהון מסייפי ארעא ויימרון ברם לשקר פלחו אבהתנא לדמא ולית בהון הנאה: האפשר דיעבד ליה אינש דחלן ואינון טעוון דלית בהון צרוך: בכן הא אנא מחוי להון בזמנא הדא איחוינון ית פורענותי וית מחת גבורתי וידעון ארי שמי יי:

רשי

ועבדתם שם אלהים אחרים. ת"י ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא יומם ולילי: לכן. לשון שבועה אף על פי שנגזרה בי שבועה היא בידי שאגאול אתכם: לא יאמר עוד וגו'. רבותי' דרשו לא שתעקר יציאת מצרי' ממקומה אלא גאולה אחרונה עיקר ויציאת מצרים טפל לה: ודיגום. מה הדייג שולהו מתוך מקום גדולו אף אלו ילכדו אותם בתוך העיר ומה עסקו של רב מטכלכר הוא את כך אביא עליהם ה הורגים ואח"כ אשלח ציידים לכשאריס ולבורחים מן החרב אל ההרים והגבעות ונרוס להגלותם בשבי: משנה עונם. את שנשנו על עונם לעשות שנות אבותיה' ויונתן תירגם כן ואשלם ל לתוביכון קדמאין על חד תרין: יי' עזי ומעזי ומנוסי. אכטיפוריימאכט בלע"ז ומנחם חברו לשון פלא כמו נתת ליריאיך נס להתנוסס וכן יי' נסי ודונש פתר אותו לשון מנוס מתם: אליך גוים יבואו. סוף האומו' לשוב אליך ולעבדך שכם אחד ועמך איך עשו להם אלהים והמה לא אלהים: מאפסי. כמו מקצה וכלו. לשון כלה: מועיל. לשון תועלת: כי שמי יי'. כשמשמש מושל ושליט לקיים גזרתי: בנע

האחד · ושלמתי ראשונה משנה · ומדתי פעלתם · והקרוב אליו כרשנא · והתה כמעל וזה ראשונה · כמעל · ומלק · ושלמתי · ראשונה כתיב ויהי לבני אהרן ראישונה כתיב · ושארא ראשנה כתיב:

חטאת

חטאת יהודה. ידמה כי חטאתם היא כתובה וחרושה על לוח לבם שלא תוכל להמחה מלבם כאילו היא כתובה וחרושה בעט ברזל כי הדבר שיכתוב האדם בו וחוקק באבן הוא דבר קיים לעולם כמו שאמר בעט ברזל ועופרת לעד בצור יחצבון ותה שזכר עופרת כי ימלא אדם חקוק הכתיבה בעופרת כדי שלא ישברו דרי החקוק ותפסר כורת ה הכתיבה ופירו' בצפורן כמו בעט כי לפי שהאדם חוקק ב בצפרניו דימה עט ברזל שאדם חוקק בו לצפורן או כקרא צפורן וכן הוא אומר במדרש כעל צפורן של ברזל וחקק בו: ושמיר. פירושו הברזל החזק כמו שקרא האבן החזק שמיר באמרו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך ותרגום ירושלמי מצור החלמיש שמיר טינרא ויש לפרש כי שמיר אמר על האבן החזק ובית בצפורן במקום שנים כאילו אמר בשמיר כלומר כתובה בעט ברזל ובצפורן ובשמיר כי אחר שאמר הכלי שיכתוב בו צריך שיאמר הדבר שיכתוב עליו ואף על פי שאמר על לוח לבם הוא שמיר וחזק ם שאילו במקום אחר לאבן שנ' והסירותי את לב האבן ותכונת הפסוק כן היא כתובה בעט ברזל בצפורן ברזל והיא כתובה בשמיר ובאבן חזק כי היא ח חרושה על לוח לבם ולוח לבם הוא השמיר ובי"ת בעט בצפורן תהיה הבי"ת שקוראי' בי"ת השמר ובי"ת בשמיר תהיה בי"ת כלי ופי' חרושה כמו חרותה מן חרות על הלוחות: ולקרנות מזבחותיכם. בכף אף על פי שאמר לבם לשון נסתר ואחר כך אמר מזבחותיכם לשון נמצא כן הוא דרך המקרא במקומות רבים את וכן חטאתיכם חרושה בקרנות מזבחותיכם כי הם החטאת ולמ"ד ולקרנות במקו' בית כלומר לפניכ' לחרב הרגתי לפנעי ישבת לכסא והדומי' להם: כזכור. אמר זכירת מזבחותם ואשריהם והספור עליהם הוא ערב עליהם כזכר בניהם שהם חוטאים עליהם וחוזרים אותם תמיד לאהבתם אותם ויש מפרשים כזכר ענין הקטרה כמו אזכרתה לי' כלומר שהיו מעבירים בניהם באש והראשון נכון ויונתן תירגם כדאכרתא בניהון אגוריהון: על עץ רענן. טעמו דבק עם מזבחות' לא עם אשריהם כי עץ רענן היא האשרה ופי' על סמוך כמו ועליו מטה מנשה וזבחת עליו את עולותיך והדומים להם כי האשרה היא העץ שהיו נוטעים לעבדו או שהיו מניחי' הצורה שהיו עובדים תחת האילן ועליו כאמר בכל מקו' תחת כל עץ רענן והיו בונין מזבחותם סמוך לאותו אילן שהיו מקריבין עליו קרבנות לעבודה זרה הנעבדית תחת האילן או לאילן עצמו וכן היו בונין מזבחות על ההרים הרמים ועל הגבעות הגבוהות שהיו עובדים שם אלהיהם כמו שכתוב: על גבעות. חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומי' להם ואני תמה מהמתרגם שתרגם על עץ רענן תחות כל אילן עבוף איך תרגם מלה בהפכה כי על ותחת שני הפכים: הררי בשדה. לפי שהיו שוברים על ההרים קרא ישראל הררי אמר דרך קריאה אתה הררי ומלת בשדה אף על פי שהטעם עמד בה פירושה שהיא דבוקה עם חילך אמר אתה הררי בשדה חילך וכל אוצרותיך לבז אתן כלומר שיוציאו השוללים הבוזזים בשדה לחלוק שם השלל. חילך ממונך: כל אוצרותיך. חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: במותיך בחטאת. כמו הפוך כאילו אמר בחטאת במותיך שהם בכל גבולך כלומר למה יהיה בל חילך וכל אוצרותיך לבז בעבור חטאת במותיך וכמוהו רבים תיבות שהן הפוכו' בטעמם כמו מקום שם קבר שטעמו מקום קבר שם ומספר אל יודעי כהי כמו ויודעי נהי אל מספר והדומים להם רבים וכן תירגם יונתן הפוך בחוביכון דהויתון פלחין לטעותא בכל תחומיכון: ושמטתה ובך. פירוש ושמטתה והשמטה תהיה בך שתשמט מנחלתך לפי שלא שמטת אותה כהיותך בה ויונתן תירגם ואיתי שנאה על ארעכון ותהא צדיא משמטתא ובכון אעבד פורענות דינין: והעבדתיך. בדל"ת ולמעלה בפרשת אוי לי עמי והעברתי ברי"ש: קדחתם. הבערתם ולמעלה קדחה עד עולם ולמעלה עליכם: כה אמר יי'. לפי שהיו ישראל בוטחים במצרים ובאשור אמר זה: ומן יי' יסור לבו. כי אם לא יסור לבו מיי' אינו רע אם יבטח באדם שיעזרהו ותהיה כונתו כי בעזרת האל יוכל האדם לעזרו לא זולתו: והיה כערער בערבה. ת"י כעכוביתא במשרא ופירש רב האיי ז"ל עכבית הוא קוץ מבחוץ ומבפנים פרי שאוכל ונקרא ערער ולא יראה. על דרך המשלה: כי יבא טוב. הוא המטר: ושכן חררים במדבר. שהעץ הוא ישכון במקום שהוא חררים וזהו במדבר במקום שלא יפול שם מטר מרוב החום וחררים ענין פרשה ודלקה מרוב חמימות מן ועצמי חרה מני חרב וחרה כחשתה כחר מפוח חררים שם בשקל חברים ובפל הענין במלות שונות ואמר ארץ מלחה לא תשב ומלחה תואר לארץ שלא תצמיח ובגזרה מן היסוב וכן ברית מלח ברית נגזר וכן ארץ פרי למלחה ות"י כארע סדום דלא אתיתבת והמשיל האדם שיסיר בטחונו מהאל בזה העץ שאינו מתקלח אלא עמד בזובם כל זמן ואף על פי שאין מת כן האדם הרע יהיה ברע כל ימיו ויבחר מותו מחייו: ברוך הגבר. והיה יי' מבטחו. אם יבטח בו הוא יהיה מבטחו ולא יירא מכל רע: והיה. על מים. שלא יצמא לעולם: ועל יובל. ועל פלגי מים ישלח שרשיו שאפילו שרשיו שיתפשטו במקום רחוק יהיו על פלגי מים: ולא ירא. על דרך המשלה כלומר אפי' כשיהיה חום בעולם לא יחום ממנו כי על מים הוא שתול ולא יוכל החום ליבשו ואפי' עלהו יהיה רענן שלא יפול כשאר העצים שנובלין עליהם בימות הגשמים ואפילו והיה שנת בצורת שימנעו גשמים לא ידאג מפני זה כי הוא על מים ואמר ידאג על דרך המשלה: ולא

בעט ברזל. משל הוא כלומר חקוקה בעמוק ואין נוחה לימחק: חרושה. חקוקה כזה שהוא חורש בעומק: על לוח לבם. שאינם שוכחין ע"ז שלהם: כזכר בניהם מזבחותם. כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו געגועין על בנו. ומדרש אגדה בעט ברזל בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל ועל ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר חזק מצור כ נתתי מצחך: ואשריה'. אשר על עץ רענן על עץ כמו אצל וכת"י תחות כל אילן עבוף: הררי בשדה. ירושלם היושבת בהר המישור כל סביב העיר מישור שדה ולשון הררי כמו ערבי על שם שיושב בערבה מונטייניירם בלע"ז יושבים ההר: חילך. כמו ממונך: במותיך בחטאת. במותיך עשוין בחטא לשם ע"ז בכל גבולך: ושמטתה. על כרחך תשמט את ארצך את אשר לא שבתה ב בשבתותיכ' שאמרתי לכם ושבתה הארץ: ובך. אנקם מאחית נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני ל להשמיטה ד"א ובך מנחלתך ובך אנקם מנחלתך שאגלה א אותך ממנה: כי אש קדחתם באפי. יקדתם בבחירי: אשר יבטח באדם. בחרישו וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל: זרעו. כמו עזרו וכת"י רוחצניה: ומן יי' יסור לבו. שהבטיחו וציויתי את ברכתי ל לכם כך שמעתי: כערער. כעץ יחידי לשון ערירי ויש אומ' דג"שטיה בלע"ז ומנחם פיר' שם עץ מעצי היער וערער במדבר עץ אחד מעצי היער: בערבה. לשון מישור וחרירים. יובש כמו חרה מני חורב: ארץ מלחה. ארץ שהיא מליחה ולא תהא מיושבת: ולא יראה. העץ כי יבא חם: בצורת. לשון רעב פאמ"נא בלע"ז. לא"א בצורת לשון מבצר וכן חברו מנחם: לא ידאג. לא יפחד: עקוב

חטאת ז' פתחין וסימ' נמסר בסוף סדר הצוה ובשמואל א' סימן כ': במותיך ג' וסים הצבי ישראל. יהונתן על במותיך חלל. במותיך בחטאת בכל גבולך. בהרא חסר: ושם ח' בקריאה וסים' נמסר בסדר ויצא: ולא תשב ד' דסמיכי בקריאה וסים' אשה תארש וא"ש אחר ישכבנה. לבן ישבו ציים את איים. ולא תעבר בה

חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה יז
בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה
עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם:
כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם
עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת:
הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־אוֹצְרוֹתֶיךָ
לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־
גְּבוּלֶיךָ: וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ
קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד:
כֹּה אָמַר יְהוָה אָרוּר
הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר
זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ: וְהָיָה
כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא
טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה
וְלֹא תֵשֵׁב:
בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה
וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: וְהָיָה כְּעֵץ
שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח
שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶ כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה
עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג

חוֹבֵי בֵית יְהוּדָה כְּתִיבִין בְּעֵיט דְּבַרְזֶל בְּטֻפַר שָׁמִיר חֲרִיתִין עַל לוּחַ לִבְּהוֹן וּלְקַרְנַת אֵיגוֹרֵיכוֹן: כְּאִידְכְּרָא בְּנֵיהוֹן אֵיגוֹרֵיהוֹן וַאֲשֵׁירֵיהוֹן תְּחוֹת כָּל אִילַן עֲבוֹף וְעַל רָמָתָא מְנַטְלָתָא: עַל דְּפַלְחֵיתוּן עַל טוּרַיָא בְּחַקְלָא נִכְסֵיכוֹן וְכָל בֵּית גִּנְזֵיכוֹן לְבִזָּא אֵימְסַר בְּחוֹבִין דַּהֲוֵיתוּן פָּלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּכָל תְּחוּמֵיכוֹן: וְאֵיתֵי סַנְאָה עַל אַרְעֲכוֹן וּתְהֵי צַדְיָא בִּשְׁמִיטְתָא וּבְכוֹן אַעְבֵּד פּוּרְעֲנוּת דִּינִין עַד דְּאַגְלֵי יָתְכוֹן מֵאַחְסַנְתְּכוֹן דִּיהָבִית לְכוֹן וְתִשְׁתַּעְבְּדוּן לְבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי קִידוֹם תַּקִּיף כְּאֵישָׁתָא נְפַק מִן קֳדָמַי בְּרֻגְזָא עַד עָלְמָא יְחוּל: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִיט גַּבְרָא דְּאִתְרְחֵיץ בֶּאֱנָשָׁא וִישַׁוֵּי בִשְׂרָא רְחֻצְנֵיהּ וּמִן מֵימְרָא דַּייָ יַעְדֵּי לִבֵּיהּ: וִיהֵי כְּעַכּוּבִיתָא בְּמֵישְׁרָא וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי יֵיתֵי טַבָא וְיִשְׁרֵי דְלָא וְלַד בְּמַדְבְּרָא בְּאַרַע סְדוֹם וְלָא אִתְיְתָבַת: בְּרִיךְ גַּבְרָא דְּאִתְרְחֵיץ בְּמֵימְרָא דַּייָ וִיהֵי מֵימְרָא דַּייָ רוּחֲצָנֵיהּ: וִיהֵי כְּאִילַן דִּשְׁתִיל עַל מַבּוּעַ דְּמַיִן וְעַל נִגְרִין יְשַׁלַּח שׁוֹרְשׁוֹהִי וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי יֵיתֵי חוּמָא וִיהוֹן טַרְפוֹהִי עֲבוֹף וּבִשְׁנַת בּוּצְרְתָא לָא יִתְּבַר

רגל אדם ורגל בהמה. והיה כערער בערבה ולא יראה: מבטחו ד' בקריאה וסים' ברוך הגבר אשר יבטח בי'. אשרי הגבר אשר שם יי'. ינתק מאהלו מבטחו. ובית עכביש:

עקוב הלב · מלא תואכה ועקובה מכל רעה: ואנוש · לשון חולי וחליו הוא זה: מי ידענו · הוא סבור מי ידענו אני יי' חוקרו: קורא דגר · קוקו"ן גלוזכ"ט בלע"ז: ולא ילד · הקורא הזה מוסך אחריו אפרוחים שלא ילד דגר הוא ציפצוף שמצפצף העוף בקולו למסוך אפרוחין אחריו ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו כך עושה עושר ולא במשפט: יהיה ככל · מתקרי רשיעא: כסא כבוד וגו' · לפי שבא לומר כל עוזביך יבושו מתחיל בקילוסו של מקום ומדבר לפניו אתה שכסא כבוד ומרו' מראשית בריית עולם ומכוון כנגד מקדשנו: מקוה ישר' · יי' יושב עליו לפיכך כל עוזביך יבושו: וסורי בארץ יכתבו · אותם שסרים מדברי שאינם שומעים שליחותי בקברות תחתיות ארץ יכתבו: כי תהלתי אתה · בך אני מתהלל ומתפאר לומר שאתה מושיעי תהלתי ווטנט"א בלע"ז: איה דבר יי' · הפורענות שאתה מתנבא: ואני לא אצתי · לא מהרתי לזרוק להביא'ם מהיות רועה טוב מאחר אחריך לבקש עליהם רחמים: ויום אנוש · חולי של פורענות' לא התאויתי וי"ת ואנא לא עכבית על מימרך מלאתנבא' עליהון לאתבותהון לדחלתך ולפי התרגו' יהיה אצתי לשון עכוב כלומר לא עכבתי מלומר להם שליחותך ולהשיבם אליך אם היו שומעים אלי: מוצא שפתי נכח פניך היה · להשיב את חמתך מהם: אל

ימיש ז' בקריאה וסימ' לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש · ומשרתו יהושע בן נון נער · ישאוהו על כתף יסבלהו · לא ימיש טרף · ולא ימיש מעשות פרי · איך ימיש לי לשובב שדינו · לא ימיש מרחובה תוך

וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יֵדָעֶנּוּ: אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו: קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָו יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ: מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ יְסוּרַי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה: רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה: הִנֵּה־הֵמָּה אֹמְרִים אֵלָי אַיֵּה דְבַר־יְהוָה יָבוֹא־נָא: וַאֲנִי לֹא־אַצְתִּי מֵרֹעֶה אַחֲרֶיךָ וְיוֹם אָנוּשׁ לֹא הִתְאַוֵּיתִי אַתָּה יָדָעְתָּ מוֹצָא שְׂפָתַי נֹכַח פָּנֶיךָ הָיָה:

וְלָא יִפְסוֹק מִלְמֶעְבַּד פֵּירִין: נְכִיל לִיבָּא מִכּוֹלָא וְתַקִּיף הוּא מַן יַדְעִינֵיהּ: אֲנָא יְיָ חָקַר לִיבָּא בָּחַר כּוּלְיָאתָא וּלְמִיתַּן לֶאֱנַשׁ כְּאוֹרְחָתֵיהּ כְּפֵירֵי עוֹבָדוֹהִי: הָא כְקוֹרָאָה דִמְכַנֵּישׁ בֵּיעִין דְלָא דִילֵיהּ וּמַשְׁחַן אֶפְרוֹחִין דְבַתְרוֹהִי לָא יְהָכוּן כֵּן כָּל גְבַר רְשִׁיעַ דְקָנֵי נִיכְסִין וְלָא בְדִינָא בְּפַלְגוּת יוֹמוֹהִי שָׁבֵיק לְהוֹן וּבְסוֹפֵיהּ מִתְקְרֵי רַשִׁיעָא: פּוּרְעָנוּתָא תִתְעֲבֵד מִנֵּיהּ מִן קֳדָם דִשְׁכִנְתֵּיהּ עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא בִשְׁמֵי מְרוֹמָא עֵיל מִן אוּלָא מְקַבֵּל אֲתַר בֵּית מַקְדְשָׁנָא: סִיבּוּר יִשְׂרָאֵל יְיָ כָּל דִשְׁבָקוּ פוּלְחָנָךְ יִבְהֲתוּן וְרַשִׁיעַיָא דְעָבְרוּ עַל מֵימְרָךְ בְּגֵיהִנָם אִינוּן עֲתִידִין לְמִיפַּל אֲרֵי שְׁבָקוּ פוּלְחָנָךְ יְיָ דִבְדִילֵיהּ אַתְּ מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יְקָרָא כְּמַבּוּעַ דְמַיִין דְלָא פַסְקִין מוֹהִי: אַסֵּינִי יְיָ וְאִיתַּסֵי פְּרוֹקְנִי וְאִיתְפְּרַק אֲרֵי תוּשְׁבַּחְתִּי אַתְּ: הָא אִינוּן אָמְרִין לִי אָן דְאִיתְנַבֵּיתָא בִשְׁמָא דַייָ יִתְקַיַּם כְּעַן: וַאֲנָא לָא עַכֵּיבִית עַל מֵימְרָךְ מִלְאִיתְנַבָּאָה עֲלֵיהוֹן לְאוֹתָבוּתְהוֹן לְדַחֲלְתָּךְ וּלְיוֹם בִּישׁ דְאַתְּ מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן לָא חַמֵּידִית אַתְּ גְלֵי קֳדָמָךְ אַפָּקוּת שִׂפְוָתִי גְלֵי קֳדָמָךְ הֲוָה:

ומרמא: יכתבו ד' בקריאה וסימ' מקוה ישראל יי' כל עוזביך יבשו · ונכתב בית ישראל יכתבו · ועם צדיקים אל יכתבו · ועל ספרך כלם יכתבו:

ולא ימיש מעשות פרי · כי אפי' בשנת בצורת יהיה בלחותו ויתן פריו בעתו כן האדם הטוב אשר יבטח ביי' לא יסור טובו לעולם ואפי' בשעה שאחר בני אדם בצרה הוא יהיה בטוב כמו שאמר בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע ופרי האדם הטוב שילמדו בני אדם חכמתו ומעשיו הטובים והעלה הוא משל לתמונו ועשרו שיהנו בני אדם ממנו:

עקוב הלב · לפי שדבר על הבטחון שהוא רע כשישים בטחונו באדם וזה תלוי בכונת הלב כמו שאמר ומן יי' יסור לבו כמו שפי' לפיכך דבר בכונת הלב ואמר כי הלב עקוב יותר מכל דבר כלומר מרמה כי יוכל אדם להראו' בפיו ובמעשיו טוב ויהיה לבו רע ומי ידע זה בלתי הא' לפיכך אמר מי ידענו ואמר אני יי' חוקר לב והמרמה תלויה בלב לא בפה ובמעשה כי אף על פי שתהיה לפעמים המרמה בפה שיאמר דברים שהכונה בהם על שני פנים או יעשה מרמה בידיו הכל הוא בכונת הלב לפיכך אמר מכל כי אין דבר מרמה כמו הלב: ואנוש הוא · ענין כאב ושבר כמו אנוש כאבי אנושה מכתי ואמר על דרך המשל כאב הלב בענין או בדאגה או בעסקים רעים או במחשבה לפיכך אמר ואנוש הוא ואמר חרפה שברה לבי ואנושה: אני יי' חוקר לב בוחן כליות · זכר כליות כי הכליות יועצות והלב גומר: ולתת · בפרשה זו ולתת בוי"ו כפרי בלא וי"ו ולמטה בפרשת חכמאל בן שלום בהפך לתת בלא וי"ו וכפרי בוי"ו והסימן ויכלו ופי' ולתת אני יי' חוקר לב וכן בידי גם כן לתת לאיש כדרכיו: כדרכו · לשון יחיד כתיב וקרי כדרכיו לשון רבים והענין אחד כי זה דרך כלל וזה דרך פרט או הוא גם כן ככתוב לשון רבי' ויו"ד הרבים חסרה מהמכתב: קורא דגר · לפי שאמר לתת לאיש כדרכיו אמר אל תתמה על הרשע שהוא מצליח בנכסים איך לא יתן לו הא-ל כדרכיו כי תדע כי הרשע שאין עשרו במשפט לא יעמוד לו אלא יצא מידו בחצי ימיו והמשילו לקורא והוא עוף שקורין בלע"ז פרני"ץ והוא רובץ על ביצי עוף אחר ומחמם אותם והביצים ההם לכשיבקעו ויצאו האפרוחים לא יהיו כמו בניו שילכו אחריו אלא יעזבוהו ולא יכירוהו אלא אחרי מי שהיא להם אם גם כן הרשע שעשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו או ימות הוא ויעזוב עשרו לאחרים ולא ישלים ימיו עם העשר שעשה ויהיה נבל באחריתו כלומר נופל מת טרם זמנו או יאבד העושר מידיו בחצי ימיו ויהיה נבל ופחות באחריתו וכן ת"י הפסוק הא כקוראה די מכנש בעין דלא דיליה וגו' כבעמוד · ימו כתוב בלא יו"ד הרבים וקרי ימיו ביו"ד הרבים וכמוהו יחתו מריבו עליו בשמים ירעם: כסא כבוד · פירש הגאון רב סעדיה דבק עם סוף הפסוק שלמעלה ממנו כאילו אמר יהיה נבל מכסא הכבוד כלו' מושלך וי"ת פורענותא תתעבד מניה וגו' כבעמוד ורבותינו פירשו על בית המקדש שאמרו שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואחד מהם מקום בית המקדש שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מראשון עד שלא נברא העולם ועוד אמרו שבית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וזה הדרך דרכו המפרשים ואמרו בספר יצירה והיכל קדש מכוון באמצע ואני הארכתי בזה הענין בפירוש תהלים במזמור שיר המעלות זכור יי' לדוד והענין הוא טוב אלא שאין ענינו דבק עם הפסוק שלפניו ושלאחריו והחכם רבי שמואל בן תבון הדביקו לענין הפסוק שאמר אני יי' חוקר לב בוחן כליות וגו' ופירש כסא כבוד בחסרון כ"ף הדמיון כאילו אמר ככסא כבוד וכמוהו רבים ופירש הענין כן בא הנביא להודיע שהשם ית' שוכן במקדש כמו שיושב בכסא כבוד מרום שהוא השמים העליונים שקראו ישעיהו הנביא גם כן כסא רם ונשא כן קראו ירמיהו מרום ואמר שהוא מראשון כלומר מקדם כמו שכתוב נכון כסאך מאז אמר כמו שהשמים שהם כסא יי' והם כסא כבודו מעידים על מציאותו ועל כבודו כן מקום מקדשנו מעיד ומורה על עצם מציאותו שהשכין אורו וכבודו בו ולא יחשוב החושב שהיות הש"י על כסא רם ונשא והוא השמים ימנעהו מלדעת את אשר בארץ ומלהשגיח בשפלים ומעשות הרעים על דעת כי מקום מקדשנו הוא עדות וראיה שהוא רואה בשפלים וחוקר לבותם וכליותם כי הוא שוכן במקדשנו ושכנו ושכנתי בתוכם ונראה בו אורו וכבודו ואף שהוא שוכן בו והוא נמצא בתוכנו מן ההכרח להאמין שהשם רואה אותנו ופוקד את מעשינו ובוחן את לבבינו וכליותינו לטוב ולרע וזה הוא שהוסיף ואמר מקוה ישראל וגו' וענין וסורי בארץ יכתבו כלומ' הסורים אשר בעמו שהם סרים מהשם ית' ומעבודתו יכתבו בארץ לשוב עפר כבהמות לא יהיה בהם חלק כאשר שיכתב בשמים מפני עליה וזה מפני שעזבו מקור מים חיים הוא הש"י על כן לא יחיו אך ימותו כבהמות וזה הפירוש הוא נכון לענין הפרשה: מקוה ישראל · ענינו לשון קריאה אתה שאתה מקוה ישראל ומבטח לכל הבוטחים בך כל עוזביך שאין להם בטחון בך יבושו ממבטחם בבשר ודם כמו שהקדים שהיו בוטחי' באדם ואמר עוד וסורי בארץ יכתבו והסורי' ממך כמו שאמר ומן יי' יסור לבו בארץ יכתבו לא יהיה להם חלק בך כיון שעזבוך אלא יכתבו בארץ כמו הבהמות שלא ישאר מהם דבר שיהיה להם חלק בך: כי עזבו מקור מים חיים את יי' · וזהו מדה כנגד מדה שהם עזבוך שאתה מקור מים חיים שלא יפסקו כן הדבקים בך לא תפסק טובתם לא בזה ולא בבא והם שעזבוך ושמו בטחונם בבשר ודם שהוא חלק הארץ כן יכתבו הם בארץ ולא בשמים מקוה ענין תקוה וכן תרגם יונתן סבור ישראל ויש מפרשין כמו מקוה מים כלומר שאתה מקוה טהרה לישראל והראשון נכון: וסורי · יסורי כתוב כלומר אותם שיסורו ממך וקרי וסורי והוא תאר מבני העי"ן בשורק כמו סורי הגפן נכריה גולה וסורה כתלך חטי' והדומים להם והכוי לנבוא כלומר סורי ממני שהם סרים מהשם ופי' אני דבק בהשם והם סרים ממני ועוזבים את יי' ועל הדרך הזה אמר ככל אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו כי ממנו שב אל משה ור"ל מדרכו הטוב וכן אמר ירמיה וסורי ר"ל הסורי' ממני כלומר מדרכי הטובה שאני דבק בא-ל ולפעמים שיהיה יסורי כמו סורים ויהיה חסר מ"ם הרבים כמו ויקרע לו חלוני שהוא כמו חלוני' והדומים להם: רפאני יי' · הוא בקש רפואה מן המכה והכאב כמו שאמר למה היה כאבי נצח ומכתי אנושה והכאב והמכה כמו שפירשנו הוא הבזוי והקללה: כי תהלתי אתה · אני מתהלל בך שתצילני מידם: הנה המה · דבר יי' · שאתה אומר שתחרב הארץ יבא כי אין אנחנו מאמינים כי יי' דבר להחריב עירו: ואני לא אצתי · לא דחקתי עצמי ולא דאגתי מזה הדבר שאהיה רועה אחריך כלומ' שאהיה נביא: ויום אנוש לא התאויתי · כי ידעתי כי יום הנבואה יהיה לי יום אנוש יום חזק וכבד: מוצא שפתי · שאמרתי לך הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ויונתן תרגם ואנא לא עכבית על מימרך לאתנבאה עליהון וגו' כבעמוד: אל

אל תהיה לי למחתה · כלומר אל תגרום לי בבטחתי שאהיה מחתה לפניהם : מחסי אתה ביום רעה · ביום שחושבים עלי רעה אתה מחסי וכן תעשה תמיד שלא אחת לפניהם כמו שהבטחתני : יבשו רודפי · הבא עליהם אחר שהם אומרים יבא נא הבא אותו עליהם : ומשנה שברון שברם · ומשנה אינו סמוך כי הוא נקוד סגול והוא כמו ושברון שני וכן ומשנה כסף כמו וכסף שני ורוצה לומר בשברון שני שברון אחר שברון ולא רצה לומר שנים לבד באמרו משנה אלא שברון אחר שברון כמה פעמים וכן וסוב מול את בני ישראל שנית כמו שפירשנו : כה אמר יי׳ · עם כתוב וקרי העם ואחד הוא אלא שהכתוב חסר ה״א הידיעה : אשר יבאו בו · תחלה יקרא בשער שנכנסין ויוצאין בו מלכי יהודה כי להם ראוי להוכיח העם ולשמור את יום השבת ומה שאמר בשער בני העם לקרוא באזני העם ה הנכנסים והיוצאים באותו שער כי לא מלכי יהודה לבד היו נכנסים ויוצאים בו כי גם העם שהיו שוכנים סמוך לאותו שער היו נכנסין ויוצאין בו ואמר לו שיקר׳ א״ כן בכל שערי ירושלם כדי להזהי׳ כל העם ומה שאמר לו לקרוא בשערים לפי שהיו מ מכניסין ומוציאין דרך השערי׳ בשבת ולא הזהירם אלא בהכנס׳ והוצאה דרך השערים חוץ לעיר כי בעיר לא היו חייבי׳ כי ירושלם דלתותיה נעולות בלילה ואין חייבין עליה משום ר״ה לפיכך אמר והבאתם בשערי ירושלם לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ואמר ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם ומה שאמר ולא תוציאו משא מבתיכ׳ ביום השבת ר״ל חוץ לעיר ומה שזכר ההבאה יותר מן ההוצאה לפי שירושלם היה כרך גדול ובכרך המביאים משא הם יותר מן ה המוציאים כי מביאי׳ בני הכפרי׳ לעיר תבואה ופירות וכן ממכר וכן כתו׳ בספר עזר׳ כשהוכיחם נחמיה על השבת ואמ׳ ומביאים ירושלם ביום השבת ואמר ויסגרו הדלתות ואמר אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי העמדתי על השערים לא יבא משא ביום השבת הנה לא הזהירם אלא מחוץ לעיר לא בתוך העיר כי לא היו חייבים בהכנסה והוצאה מבתיהם בתוך העיר לפי שירושלם היו דלתותיה כ נעולות בלילה ואין חייבין עליה משום ר״ה ומה שאמר שמעו דבר יי׳ מלכי יהודה ולא היה אלא מלך אחד ר״ל המלך ובניו ולפי שהיו עתידים למלוך אחר האב קראם מלכים : עשות בה כל מלאכה · בה כתיב וקריבו ושניהם נכונים כי ימצא שבת לשון זכר ולשון נקבה לשון נקבה ברוב ולשון זכר כל שומר שבת מחללו ומה שאמר ובאו בשערי העיר הזאת ר״ל ובאו ויצאו כמו שאמר אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ומה שצוה להזהירם על השבת והיו כמה עברות אחרות בידם ואף ע״ז לפי שמירת שבת עיקר גדול באמונת הא׳ בחדוש העולם ובאמונה באותות ובמופתים ו ובקיום כל התורה וכל המשמר השבת באמונה ישרה לא ב במהר׳ הוא חוטא במאר המצות ואמרו ר״זל כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד ע״ז כדור אנוש מוחלין לו שנא׳ אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה כל שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחל לו והמצוה הראשונה שנצטוו ישראל קודם מתן תורה היא שבת ואתה רואה כמה גדולה שמירת שבת שהרי תלה חרבן ירושלם בשמירת שבת ומפסוק והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם למדו ר״ זל רמז ואמרו אין הדלקה מצויה אלא בבית שיש בו חלול שבת ואמרו מתי לא תכבה בשעה שאין בני אדם מצוים לכבותה והנה הפרשה מבוארת וענין פרשת היוצר גם כן מבוארת ומגיד כי ההשגחה בבני אדם והיכולת ביד הא׳ וכל שכן ישראל שהשגחתו תמיד עליהם לפיכך אמר כן אתם בידי בית ישראל : והנה

הביא ח׳ וסימ׳ נמסר בריש ישעיה סימ׳ א׳ : יצאו י״ד וסימ׳ וגם את הגוי : ולפני אלעזר הכהן יעמד : יתן יי׳ את איביך · ואני וכל העם אשר אתי · אם יצאו בנות שילו · ומבניך אשר יצאו ממך דמלכים · וחברו

לא יהי מימרך לי כדבין רחצני את בעידן עקא : יבהתון רדפי ולא איבהת אנא יתכלמון אינון ולא איתכלם אנא איתא עליהון יום ביש ועל חד תרין תברא תברינון : כדנן אמר יי׳ לי איזיל ותקום בתרע בני עמא דיעלון ביה מלכיא דבית יהודה ודיפקון ביה ובכל תרעי ירושלם : ותימר להון קבילו פתגמא דיי׳ מלכיא דבית יהודה וכל דבית יהודה וכל יתבי ירושלם דעלין בתרעיא האילין : כדנן אמר יי׳ איסתמרו בנפשתכון ולא תטלון מטול ביומא דשבתא ותיעלון בתרעי ירושלם : ולא תפקון מטול מבתיכון ביומא דשבתא וכל עיבידתא לא תעבדו ותקדשון ית יומא דשבתא כמה דפקידית ית אבהתכון : ולא קבילו ולא ארכינו ית אודניהון ואקשיאו ית קדלהון בדיל דלא למשמע ובדיל דלא לקבלא אולפן : ויהי אם קבלא תקבלון למימרי אמר יי׳ בדיל דלא לאעלא מטול בתרעי קרתא הדא ביומא דשבתא ולקדשא ית יומא דשבתא בדיל דלא למעבד ביה כל עיבידתא : ויעלון בתרעי קרתא הדא מלכין ורברבין יתבין על כורסי דויד ר רכיבין ברתיכין ובסוסון אינון ורברבניהון אינש יהודה ויתבי ירושלם ותתיב קרתא הדא לעלם : ויתון מקרויא דבית יהודה ומסחרני ירושלם ומארע שבט בנימן ומן שפילתא ומן טורא ומן דרומא מיתן עלוון וניכסת קודשין וקורבנין ולבונתא ומעלי תודתא לבית מקדשא דיי׳ : ואם לא תקבלון למימרי לקדשא ית יומא דשבתא ובדיל דלא למיטל מטול ומיעל בתרעי ירושלם ביומא דשבתא ואדליק אישתא בתרעהא ותשיצי בירנית ירושלם ולא תטפי : פתגם נבואה דהות עם ירמיה מן קדם יי׳ למימר : קום ותיחות לבית פחרא ותמן אשמעינך ית פתגמי :

אל תהיה לי למחתה מחסי אתה ביום רעה : יבשו רדפי ואל אבשה אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה שברון שברם : כה אמר יהוה אלי הלוך ועמדת בשער בני עם אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ובכל שערי ירושלם : ואמרת אליהם שמעו דבר יהוה מלכי יהודה וכל יהודה וכל ישבי ירושלם הבאים בשערים האלה : כה אמר יהוה השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלם : ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו וקדשתם את יום השבת כאשר צויתי את אבותיכם : ולא שמעו ולא הטו את אזנם ויקשו את ערפם לבלתי שומע ולבלתי קחת מוסר : והיה אם שמע תשמעון אלי נאם יהוה לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בה כל מלאכה : ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים ישבים על כסא דוד רכבים ברכב ובסוסים המה ושריהם איש יהודה וישבי ירושלם וישבה העיר הזאת לעולם : ובאו מערי יהודה ומסביבות ירושלם ומארץ בנימן ומן השפלה ומן ההר ומן הנגב מבאים עלה וזבח ומנחה ולבונה ומבאי תודה בית יהוה : ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם ביום השבת והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם ולא תכבה : הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר : קום וירדת בית היוצר ושמה אשמיעך את דברי :

רשי

אל תהיה לי למחתה · אל יהי שליחותך למחתה : יבושו רדפי · אנשי ענתות לבדם ולא שמעו · אביתיכם למה שכויתים : ובא · כמו ולבא : על

מסרה

דישעיה · ויקם המלך לילה · בהאמר יי׳ אלי הלוך · והיה ביום ההוא יצאו מים חיים · ואתה בן אדם שים לך שנים דרכים · ביום ההוא יצאו מלאכים · בבאם הכהנים ולא · ואהת בחליים רבים · וחד ויצאו וסימ׳ עלו הסוסי׳ וההתהללו : הביא ח׳ וסימ׳ נמס׳ בריש ישעיה : ומביא חד מן כלין דחס׳ יו״ד כלישן ביאה וסימ׳ והיה כי יבאך יי׳ אל ארץ הכנעני כאשר נשבע · תבאמו ותטעמו בהר · ואבא אתכם אל׳ · ויבאנו אל המקום · ויבאום אל יהושע · ואבאה אתכם · ומבאי תודה בית יי׳ · ויבאם בבלה · והבאותם בית יי׳ · סמל הקנאה הזה בבאה · ואבאם אל ארץ · כמים רבים הבאוך · ושובבתיך ושש אתיך · ואבא אותם אל לשכת :

והנהו · כתוב מלה אחת וקרי והנה הוא שתי מלות והענין אחד ׃ האבנים · כלי היוצר שעושה עליו הכלים בחומר אשר בידו ׃ וי״ת כרנא ובספ׳ השרשים הארכתי בפירושו עוד ׃ ישר · פעל עבר כי הוא קמוץ חציו וחציו פתח ׃ מרעתו אשר דברתי עליו · פי׳ מרעתו אשר דברתי עליו בעבורה להרע לו אחר כן אמ׳ ורגע אדבר וגו׳ ׃ לבנות ולנטוע ׃ פי׳ וכן עשיתי שבניתים ונטעתים ואחר כך עשה הרע ונחמתי והזכרכנו לפי׳ הזה לפי שצריך להפריש בין שתי המדות האלה כי הרעה לא תחול אם יעשו תשובה אבל הטובה תחול על כל פנים כיון שיצאה הא׳ אבל לא תעמוד אם יעשו הרעה כמו שאמר ירמיהו לחנניה בן עזור ויש רמז בענין הזה כי ברעה אמר חשבתי ובטובה אמר אמרתי ׃ להטיב אותו · כמו להטיב לו וכן את מי הגדת מלין כמו למי ׃ ועל יושבי · כמו ואל יושבי וכן ויתפלל על י״י כמו אל י״י ׃ יוצר עליכם רעה · מחדש ואמר בזה הלשון לפי שזכר בפרשת יוצר כלי חרש שהוא מחדש הכלים ועושה כלי זה ואחר כך כלי אחר חדש שלא ידמה לראשון כן אחדש עליכם רעה אחר רעה ׃ ואמרו נואש · וכשתאמר להם זה הם יאמרו לך נואש כלומר נואש לבנו מהלוך אחריו׳ ׃ לכן · שערורית · ענין לכלוך וטנוף מי שמע כזה שיניח אדם טהור וילך אחרי גלול וטנוף וי״ת שנוי כלומר דבר משונה עשתה והמשיל משל ואמר ׃ היעזוב מצור שדי שלג לבנון · העזוב אדם המים היוצאים מצור שדה וזכר שדה לפי שהם נמצאים אתו בשדה ומזומנים לו ולא יצטרך ללכת אחריהם לרחוק לשתות מהם אבל אם הם בשדהו ובזול׳ מצור שהם קרים היעזוב אדם אותם משתותם בימי החום באמת לא יעזוב אותם ואני לישראל טוב כמים קרים על נפש עיפה ואני מזומן וקרוב אליהם בכל קראם אלי ואיך עזבוני ושכחוני עמי והמשיל עוד משל אחר קרוב לזה כי המים הקרים והטובי׳ יביאום בני אדם מרחוק דרך בצורות מתחת הארץ עד לעיר או קרוב לעיר מרוב חשיבותם וקראם זרים לפי שהם באים ממקום זר ורחוק ואותן מים אם ינתשו באמת לא ינתשו ואני רחוק מהם לפי מעלתי וקרוב אליהם להטיב להם אם ישמעו אלי ואיך נטשוני ושכחוני עמי ׃ ינתשו · בתי״ו כמו בטי״ת שהוא כטישה ועזיבה כי הטי״ת והתי״ו ממוצא אחד ויבאו בענין אחד כמו טעה ותעה וכן ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבתיכם מעל פני כענין ונתשתי בתי״ו וי״ת תפסו׳ כן כמא דלית איפשר דיפסקון מי תלג וגו׳ כבעמוד ׃ כי שכחוני · ויכשילום · חסר המכשילים וכן ויגד ליעקב ויגד המגיד והמכשילים הם נביאי השקר ׃ שבילי עולם · חס׳ לעזוב שבילי עולם כלומר הם המכשילים השבילים שדרכו אבותיהם הצדיקים מעולם ׃ וללכת נתיבות ׃ דרך לא סלולה · כי דרכם היא דרך לא דרוכה כי חדשה היא כמו שאמ׳ חדשים מקרוב באו ׃ שבולי כתוב בוי״ו וקרי שבילי ביו״ד והענין אחד אבל המשקל׳ אינם אחד וחסרון מלת לעזוב [illegible] כתוב [illegible] רבים כי כן דרך הכתו׳ לחסר מלה שמובן ענינ׳ מהכתוב ואחת עליו [illegible] ותכל דוד והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספ׳ מכלל [illegible] לשום · הם גורמין בדרכיהם הרעים לשום ארצם לשמה ׃ שרוקות עולם · כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד שריקות ר״ל שישריק עליהם כל עובר וזה יהיה לעולם כלומר זמן רב ׃ ישום ויניד בראשו ׃ יתמה בלבו ויניד בראשו כאדם המתמה ׃ ברוח · כמו רוח קדים שהיא חזקה ומפיצה הקש והדברים הדקים כן אפיצם לפני האויב לפני שיברחו לפניו הכה והנה ערף ולא פנים ׃

לאמור ג׳ מ״ל בקריא׳ וסי׳ ויברכם ביום ההוא לאמור כך יברך קדמא׳ דפסוק · ויהי דבר י״י אלי דעל׳יה הכיוצר הזה לא אוכל לעשו׳ לכם · ויה׳ דבר י״י אל ירמיהו לאמור דעל׳יה אם הפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ׃ אותי ב׳ מ״ל בסיפ׳ וסימ׳ ונחמתי על הטובה · ויקצפו השרים ׃ נואש ד׳ וסימ׳ ברב דרכך יגעת · מנעי רגלך

וָאֵרֵד בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּהוּ עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאָבְנָיִם ׃ וְנִשְׁחַת הַכְּלִי אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה בַּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר וְשָׁב וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּלִי אַחֵר כַּאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינֵי הַיּוֹצֵר לַעֲשׂוֹת ׃

וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמוֹר ׃ הֲכַיּוֹצֵר הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְהוָה הִנֵּה כַחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר כֵּן אַתֶּם בְּיָדִי בֵּית יִשְׂרָאֵל ׃

רֶגַע אֲדַבֵּר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד ׃ וְשָׁב הַגּוֹי הַהוּא מֵרָעָתוֹ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלָיו וְנִחַמְתִּי עַל הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁבְתִּי לַעֲשׂוֹת לוֹ ׃ וְרֶגַע אֲדַבֵּר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה לִבְנוֹת וְלִנְטֹעַ ׃ וְעָשָׂה הָרַע בְּעֵינַי לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ בְּקוֹלִי וְנִחַמְתִּי עַל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְהֵיטִיב אוֹתוֹ ׃

וְעַתָּה אֱמָר נָא אֶל אִישׁ יְהוּדָה וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה וְחֹשֵׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבָה שׁוּבוּ נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְהֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם ׃ וְאָמְרוּ נוֹאָשׁ כִּי אַחֲרֵי מַחְשְׁבוֹתֵינוּ נֵלֵךְ וְאִישׁ שְׁרִרוּת לִבּוֹ הָרָע נַעֲשֶׂה ׃

לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁאֲלוּ נָא בַּגּוֹיִם מִי שָׁמַע כָּאֵלֶּה שַׁעֲרֻרִת עָשְׂתָה מְאֹד בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל ׃ הֲיַעֲזֹב מִצּוּר שָׂדַי שֶׁלֶג לְבָנוֹן אִם יִנָּתְשׁוּ מַיִם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים ׃ כִּי שְׁכֵחֻנִי עַמִּי לַשָּׁוְא יְקַטֵּרוּ וַיַּכְשִׁלוּם בְּדַרְכֵיהֶם שְׁבִילֵי עוֹלָם לָלֶכֶת נְתִיבוֹת דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה ׃ לָשׂוּם אַרְצָם לְשַׁמָּה שְׁרוּקֹת עוֹלָם כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיָנִיד בְּרֹאשׁוֹ ׃ כְּרוּחַ קָדִים אֲפִיצֵם לִפְנֵי אוֹיֵב

ונחתית לבית פחרא והא הוא עביד עיבידתא על סדנא ׃ ואתחבלי מנא דהוה עביד דטינא ביד פחרא ותב ועבדיה מן אוחרן כמא דכשר בעיני פחרא למיעבד ׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר ׃ הכפחרא הדין הלא יוכלא קדמי למיעבד לכון בית ישראל אמר יי הא כמא דטינא ביד פחרא כן אתון חשיבין קדמי בית ישראל ׃ זמן אימליל על עמא ועל מלכותא למעקר ולתרעא ולאבדא ׃ ויתוב עמא ההוא מבישתיה דגזרית עלוהי ואתוב מן בישתא דחשבית למיעבד ליה ׃ וזמן אימליל על עמא ועל מלכותא למיבני ולקיימא ׃ ויעבד דביש קדמי בדיל דלא לקבלא למימרי ואתוב מן טבתא דאמרית לאיטבא ליה ׃ וכען אימר כען לאנש יהודה וליתבי ירושלם למימר כדנן אמר יי הא אנא ברי עליכון בישא ומחשב עליכון מחשבא תובו כען גבר מאורחיה בישתא ואתקינו אורחתכון ועובדיכון ׃ ואמרו תבנא מבתר פולחנך ארי בתר עשתונגא נהך וגבר תרהור ליביה בישא נעביד ׃ בכן כדנן אמר יי שאילו כען בעממיא מן שמע כאילין שנו עבדת לחדא כנישתא דישראל ׃ הא כמא דלית איפשר דיפסוק מי תלג דנחית על חקלי לבנן כן לא יפסקון מטר נחתין ומי מבוע נבעין ׃ ארי שבקו פולחני עמי לא להנאה אסיקו בוסמין ואטעיאונון באורחתהון בישתא משבילין תקנן דמן עלמא למיזל באורחן דלא תקנן בשבילין דלא מכבשין ׃ לשואה ארעהון לצדו אישתממות עלם כל דיעבר עלה יכלי ויניד ברישיה ׃ כבידור רוח קידומא כן אבדרינון קדם בעלי דבביהון

מסוף · ואמרו נואש כי אחרי מחשבותינו · הלהוכח מלים תחשבו · וא׳ ונואש ממנו שאול ׃ סלולה ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ דרך לא סלולה ׃ וארח ישרים סללה בתרא חס׳ ׃

רשי

על האבני׳ · על מרכא׳ פורמ״אם בלע״ז ׃ אשר הוא עושה בחומר · אשר הוא עושה מן החומר נשחת ביד היוצר בעודו לח ומקרא מסורס הוא ׃ מרעתו אשר דברתי עליו · מעבירות שבידו אשר בשבילה דברתי עליו לנתוש ולנתוץ אשר פור״קי בלע״ז ׃ ונחמתי · וחשבתי מחשבה אחרת ׃ ואמרו נואש · וידעתי שהם יאמרו לך על דברך שאין חוששין להם ׃ שערורית · דבר גנאי ׃ היעזב מצור שדי שלג לבנון · היעזב אדם הצריך לשתות מים הנוזלים מצור שבשדות הבא׳ משלג הלבנון שהוא נקי ׃ או אם ינתשו מים זרים · או אם יעזבו מים חיים נובעי׳ שהם זרים עד הנה מכל אדם והם קרים זרים הם נובעים וזה יוכיח אני קרתי ושתיתי מים זרים ומנחם חברו זרי׳ עם לא זורו ולא חובשו ל לשון מימי תרופ׳ ונתן טעם לדבריו ואמ׳ כי אם בקש לדבר בלשון זרם היה מכפיל את המ״ם והיה מוסיף יו״ד מ״ם והיה אומ׳ זרומים לרבות המ״ם ולהיותם זרמים · זרים ללשון ראשון של רש״י הוא לשון זרם ללשון שני הוא לשון זרות כלומ׳ מים מאוסים ׃ שדי · כמו שדה ׃ קרים · פריוור״אש בלע״ז ׃ נוזלים · קור״אנץ בל׳ ועוד יש לפותרו אם ינתשו להיות מים זרי׳ כמאוסים המים שהם קרים נוזלים ׃ כי · כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקטרו ׃ שבילי עולם · שבילים המתוקני׳ אמרו שהם מכשול כדי ללכת דרך לא סלולה לא כבושה ׃ שריקות · העובר על חרבות שרפה כבר בבנינם טובות רגיל לשרוק ׃ ישום · יתמה ׃ עורף ׃

אראם. מדה כנגד מדה כמו שהם פנו אלי ערף ולא פנים כן אפנה להם ערף ולא פנים אראם כי אפנה אליהם כלומר כשיבא יום אידם אסתיר פני מהם ולא אראם בפנים להושיעם רק ראיית ערף שהוא הסתרת פנים והשלכה אחר גו׃ ויאמרו. אלה הם דברי ירמיהו שאמר כנגד האל כלומר אני אוכיחם בדבריך והם אומרים איש לאחיו לכו ונחשבה על ירמיהו׃ לכו. ענין זרוז כמו לכה נא אנסכה בשמחה לכה נא ונוכחה לכו ונכהו בלשון והדומים להם׃ מחשבות. רוצה לומר מחשבות רעות להמיתו׃ כי לא תאבד תורה מכהן. כלומר מה אנו חסרים אם ימות כי לא תאבד בעבור זה התורה כי אחר הכהנים יודעים אותה וכן יש אתנו חכמים בעלי עצה וכן יש אתנו נביאים שיאמרו לנו דברי נבואה ולא יהיו כמו זה שאינו מתנבא עלינו כי אם רע׃ ונכהו. שנלשין עליו למלך בדברים רעים כדי שימיתהו׃ ואל נקשיבה אל כל דבריו. כלומר אל רבוי דבריו שאומר לנו אל נקשיבה ואמ' ירמיהו׃ הקשיבה. הם אומרים שלא יקשיבו לי אתה הקשיבה לי כלומ' לתפלתי׃ ושמע לקול יריבי. כלומר לדבריהם שמדברים עלי׃ הישולם. כי כרו שוחה לנפשי שם המות שרצו להשקותו שהוא כמו שכורי' שוחה לאדם להפילו בה בלא ידיעתו והנה הם משלימים לי רעה תחת טובה אני דברתי עליהם טובה לפניך והתפללתי עליה' עד העת ההיא שגלית לי שרצו להמיתני׃ לכן. מעתה אני רשאי להתפלל עליהם לרעה כיון שחשבו להמיתני׃ והגרם. כאמר לשון הגרה בחרב מפני הדם הנגר וכן יגרהו על ידי חרב׃ שכולות. מבניהם. ואלמנות מאנשיהם שיהיו הרוגי מות כלומ' שימותו בדבר והבחורים שדרכם לצאת במלחמה יהיו מוכי חרב במלחמה׃ תשמע זעקה. כי הזעקה תהיה כשיבא הרע פתאם׃ כי כרו שיחה. כתוב ביוד וקרי בוי"ו שוחה והשוחה והפחים הוא סם המות שחשבו להאכילו׃ ואתה אל תמחי. כמו אל תמחה היוד במקום הה"א למ"ד הפעל כמו צור ילדך תשי׃ והיו מוכשלים. כתוב וקרי ויהיו והענין אחד׃ בעת אפך עשה בהם. על דרך ויחר אפי בהם ואכלם׃ כה אמר יי'. בקבק יוצר חרש. מיוצר חרש תקנה הבקבוק כי יש בקבוק מעץ או מזכוכית או משאר מתכות ויונתן תירגם הפך המלו' ותרגם זלוע דחסף פחר וחסרון המ"ם ימצא כמוהו אלחנן בן דודו בית לחם כמו מבית לחם׃ ומזקני העם ומזקני הכהנים. פירוש תוליך עמך הזקני' כדי להשמיעם הנבואה ולשבר לעיניה' הבקבוק להיות להם למופת כמו שאומר ושברת את הבקבוק לעיני האנשים ההולכים אתך וכן תירגם יונתן ותדבר עמך מסבי עמא והפרשה מבוארת זולתי מעט ממנה שצריכה באור׃ אשר פתח שער החרסית. משער החרסית יוצאים לגיא בן הנם ותירגם יונתן די קודם תרע קילקלתא וקילקלתא הוא בדברי רז"ל אשפה ולדעתי הוא השער הנזכר בספר עזרא ואת שער האשפות [illegible] שהוא שער משערי העזרה שהוא שער מזרחי ואמרו שבעה שמות נקראו לו שער סור ששם היו טמאים פורשים הדא היא דכתיב סורו טמא שער היסוד [illegible] ההלכה שער החרסית שהוא מכוון כנגד זריחת החמה היך מה דתימ' האומר לחרס ולא יזרח שער האיתון שהוא משמש כניסה ויציאה שער התוך שהוא [illegible] בין שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער העליון שהוא למעלה מעזרת ישראל. החרסות בוי"ו כתיב וקרי ביו"ד החרסית ואחד הוא׃ אשר אדבר [illegible] הדברים שאני מדבר עתה אליך והם מן ואמרת עד והסך נסכים לאלהים אחרים׃ תצלנה אזניו. ענין תנועת הרעש והוא מבנין נפעל ואמר זה הלשון באזנים ובשפתים כמו לקול צללו שפתי׃ וינכרו. כמו שכתוב אלהי נכר הארץ כי לא יקבל המקום ההוא עבודה זרה׃ אשר

על ירמיהו ד' בקריא' וסימ' לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבו' ויקצפו השרים. ויצו נבוכד נצר. הראשונית לנבוכד נצר׃ ואנשיהם ד' בקריאה וסימ' ויבאו אל גדליהו דמלכים. לכן תן את בניהם לרעב והגרם על ידי חרב. וישמעו כל שרי החילים. ויבאו אל גדליהו המצפתה דספרא׃ מוכי ב' קמץ חד כתיב יוד וסימ' בכי

עורף ולא פנים אראם ביום אידם׃ ויאמרו לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות כי לא תאבד תורה מכהן ועצה מחכם ודבר מנביא לכו ונכהו בלשון ואל נקשיבה אל כל דבריו׃ הקשיבה יהוה אלי ושמע לקול יריבי׃ הישלם תחת טובה רעה כי כרו שוחה לנפשי זכר עמדי לפניך לדבר עליהם טובה להשיב את חמתך מהם׃ לכן תן את בניהם לרעב והגרם על ידי חרב ותהינה נשיהם שכלות ואלמנות ואנשיהם יהיו הרגי מות בחוריהם מכי חרב במלחמה׃ תשמע זעקה מבתיהם כי תביא עליהם גדוד פתאם כי כרו שיחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי׃ ואתה יהוה ידעת את כל עצתם עלי למות אל תכפר על עונם וחטאתם מלפניך אל תמחי והיו מכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם׃ כה אמר יהוה הלך וקנית בקבק יוצר חרש ומזקני העם ומזקני הכהנים׃ ויצאת אל גיא בן הנם אשר פתח שער החרסות וקראת שם את הדברים אשר אדבר אליך׃ ואמרת שמעו דבר יהוה מלכי יהודה וישבי ירושלם כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מביא רעה על המקום הזה אשר כל שמעה תצלנה אזניו׃ יען אשר עזבני וינכרו את המקום הזה ויקטרו בו לאלהים אחרים אשר לא ידעום המה ואבותיהם ומלכי יהודה ומלאו את המקום הזה דם נקים׃

קדל ולא אפין אחזינון ביום תבריהון׃ ואמרו איתו ונחשב על ירמיה מחשבן ארי לא תיפסוק אוריתא מכהן ומילך מחכים ואולפן מספר איתו ונסהדיניה סהדוון דשקר ולא נצית לכל פתגמוהי׃ גלי קדמך יי דיני ושמע קדמך עולבני׃ האיפשר לשלמא חלף טבתא בישתא ארי כרו פחת למיקטלי יעול דוכרן מקמי קדמך למללא עליהון פתגמין תקנין לאתבא ית חמתך מנהון׃ בכן הב ית בניהון לכפנא ורתיבינון על ידי קטולי חרבא ויהוין נשיהון תכלן וארמלן וגבריהון יהון קטילי מותא עולימיהון מטעני חרבא בקרבא׃ תשתמע צווחתא מבתיהון ארי תיתי עליהון משריין בתכף ארי כרו פחירת למיקטלי וקולין צלו לפרסת רגלי׃ ואת יי ידיע וגלי קדמך ית כל אתמלוכיהון עלי למיקטלי לא תכפר על חוביהון וחטאיהון מן קדמך לא יתמחון ויהון מתקלין דמן קדמך בעידן פורענות רוגזך אתפרע מנהון׃ כדנן אמר יי לי איזיל ותזבון זלוע דחסף פיחר ותדבר עימך מסבי עמא ומסבי כהניא׃ ותיפוק לחילת בר הנם דקדם תרע קילקלתא ותיתנבי תמן ית פתגמא דאימלל עימך׃ ותימר קבילו פתגמא דיי מלכיא דבית יהודה ויתבי ירושלם כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי בשתא על אתרא הדין דכל דישמעיניה יצלן אודנוהי׃ חלף דשבקו פולחני וסאיבו ית אתרא הדין ואסיקו ביה בוסמין לטעוות עממיא דלא ידעונין אינון ואבהתהון ומלכיא דבית יהודה ומלו ית אתרא הדין דם זכאין׃

רשי

עורף ולא פנים. כשיברחו מפני האויב אראם. ולא אושיעם׃ ויאמרו לכו וגו'. ירמיה היה קובל על אנשי ענתות ואומר שאומרים כן׃ תורה מכהן. שעל הכהנים להורות תורה שנאמר יורו משפטיך ליעקב׃ ודבר מנביא. דברי נבואה׃ ונכהו בלשון. ונסהדיניה סהדותא דשקר׃ והגירם. לשון שפיכה כנגרים מים המוגרים׃ על ידי חרב. על ידי גייסות׃ ואנשיהם. של האלמנות יהיו הרוגי מלאך המות׃ כי כרו שוחה. מחשבותם מחשבת אשה שנאמ' כי שוחה עמוקה זונה׃ אל תמחי. אל תהי מחויה ולפי שהוא ל' לשון נקבה כתב בו יו"ד ואף היא יתרה כיו"ד של ותזני שם׃ בקבוק. צלוחית׃ ומזקני העם. הולך עמך ומזקני העם מוסב על הלוך ומזקני העם עמך׃ יוצר חרש. כלומר של יוצר שהיא של חרש׃ שער החרסית. שער האשפות ששם זורקין חרשים הנשברים וכן תירגם יונתן תרע קילקלתא׃ תצלנה. טינטיני"ר בלע"ז לשון מצלתים בצלצלי שמע׃ וינכרו. עשאוהו נכרי לפניו׃ וכקוטי

חרב במלחמה. מכה אלהים ומענה׃ מלפניך י' בקריאה וסימ' ושלחתי את הצרעה תניינא דפסוק. אל תאמר בלבבך בהדף. טורף טבוח לעיניך. הוא ישמיד את הגוים האל מפניך. אשר הסירתי מלפניך׃ וחטאתם מלפניך אל תמחי. מלפניך אל תמחה. מלפניך משפטי יצא. אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך. והעשר והכבוד מלפניך׃

ובנו את במות הבעל לשרף את בניהם באש עלות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי: לכן הנה ימים באים נאם יהוה ולא יקרא למקום הזה עוד התפת וגיא בן הנם כי אם גיא ההרגה: ובקתי את עצת יהודה וירושלם במקום הזה והפלתים בחרב לפני איביהם וביד מבקשי נפשם ונתתי את נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ: ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה כל עבר עליה ישם וישרק על כל מכתה: והאכלתים את בשר בניהם ואת בשר בנתיהם ואיש בשר רעהו יאכלו במצור ובמצוק אשר יציקו להם איביהם ומבקשי נפשם: ושברת הבקבק לעיני האנשים ההלכים אותך: ואמרת אליהם כה אמר יהוה צבאות ככה אשבר את העם הזה ואת העיר הזאת כאשר ישבר את כלי היוצר אשר לא יוכל להרפה עוד ובתפת יקברו מאין מקום לקבור: כן אעשה למקום הזה נאם יהוה וליושביו ולתת את העיר הזאת כתפת: והיו בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה כמקום התפת הטמאים לכל הבתים אשר קטרו על גגתיהם לכל צבא השמים והסך נסכים לאלהים אחרים: ויבא ירמיהו מהתפת אשר שלחו יהוה שם להנבא ויעמד בחצר בית יהוה ויאמר אל כל העם: כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מבי אל העיר הזאת ועל כל עריה את כל הרעה אשר דברתי עליה כי הקשו את ערפם לבלתי שמוע את דברי:

ד וישמע פשחור בן אמר הכהן והוא פקיד נגיד בבית יהוה את ירמיהו נבא את הדברים האלה: ויכה פשחור את ירמיהו הנביא ויתן אתו על המהפכת אשר בשער בנימן העליון אשר בבית יהוה:

וּבְנוֹ יַת בָּמַת בַּעְלָא לְאוֹקָרָא יַת בְּנֵיהוֹן בְּנוּרָא עֲלָוָן לְבַעְלָא דְלָא פַקֵּידִית בְּאוֹרָיְתִי וְלָא שַׁלְחִית בְּיַד עַבְדַי נְבִיַּיא וְלָא רַעֲוָא קֳדָמַי: בְּכֵן הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ לָא יִתְקְרֵי לְאַתְרָא הָדֵין עוֹד תּוֹפֶת וְחֵילַת בַּר הִנֹּם אֱלָהֵן חֵילַת קְטִילַיָּא: וַאֲקַלְקֵל יַת מְלַךְ אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם בְּאַתְרָא הָדֵין וְאֶרְמִינוּן בְּחַרְבָּא קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וּבְיַד דְּבָעַן לְמִקְטְלְהוֹן וְאֶתֵּן יַת נְבִלְתְּהוֹן מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְלִבְעִירָא דְאַרְעָא: וַאֲשַׁוֵּי יַת קַרְתָּא הָדָא לְצָדוּ וּלְאִשְׁתַּמָּמוּ כֹל דִּי עָבַר עֲלַהּ יְכֵלֵי וִינִיד עַל כָּל מַחְתָהָא: וְאוֹכְלִינוּן יַת בְּשַׂר בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּשַׂר בְּנָתְהוֹן וּגְבַר נִכְסֵי קְרִיבֵיהּ יֵיבְזוּן בְּצַיָּרָא וּבְעָקְתָא דִּיעִיקוּן לְהוֹן בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וּדְבָעַן לְמִקְטְלְהוֹן: וְתִתְבַּר זְלוּעַ לְעֵינֵי גֻּבְרַיָּא דְאָזְלִין עִמָּךְ: וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת כְּדֵין אִיתְבַּר יַת עַמָּא הָדֵין וְיַת קַרְתָּא הָדָא כְּמָא דְמִיתְּבַר יַת מָנָא דְפַחְרָא דְלָא אֶיפְשַׁר לְאִתַּסָּאָה לֵיהּ עוֹד וּבְתוֹפֶת יִקְבְּרוּן מִבְּלִי אֲתַר לְמִקְבַּר: כֵּן אַעְבֵּד לְאַתְרָא הָדֵין אֲמַר יְיָ וְלְיָתְבוֹהִי וּלְמִתַּן יַת קַרְתָּא הָדָא כְּתוֹפֶת: וִיהוֹן בָּתֵּי יְרוּשְׁלֶם וּבָתֵּי מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה כַּאֲתַר תּוֹפֶת דִּמְסָאַב לְכָל בָּתַּיָּא דְּאַסִּיקוּ בוּסְמִין עַל אֵגוֹרֵיהוֹן לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְנַסִּיכוּ נִסְכִין לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא: וַאֲתָא יִרְמְיָה מִתּוֹפֶת דְּשַׁלְחֵיהּ יְיָ תַּמָּן לְאִתְנַבָּאָה וְקָם בְּדָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וַאֲמַר לְכָל עַמָּא: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי עַל קַרְתָּא הָדָא וְעַל כָּל קִרְוָהָא יַת כָּל בִּישְׁתָא דְגָזָרִית עֲלַהּ אֲרֵי אַקְשִׁיאוּ יַת קְדָלְהוֹן בְּדִיל דְלָא לְקַבָּלָא יַת פִּתְגָמַי: וּשְׁמַע פַּשְׁחוּר בַּר אִמֵּר כַּהֲנָא וְהוּא מְמַנָּא סְגַן כָּהֲנַיָּא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ דְּיִרְמְיָה מִתְנַבֵּי יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין: וַאֲלְקִי פַשְׁחוּר יַת יִרְמְיָה נְבִיָּא וִיהַבִיתֵיהּ לְכִיפְתָא דִּבְתְרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִין עִילָּאָה דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ:

רשי

ובקותי. ורוקנתי לשון בוקק ומבוקק ועל שם בקבוק שהוא מדבר בו לקח לשונו כן: ובמצוק. לשון כרח כמו צוקה: את העיר הזאת כתופת. כולה מליאה הרוגים כמו התופת שהורגין שם את הילדים למולך: המהפכת. שם מקום בית האסורים ויונתן תרגם כיפתא ארוולור בלע"ז: מגור

רדק

ובקותי. [ענין ריקות כמו בוקק הארץ] ויונתן תרגם ואקלקל: מכותה. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: כי כאשר ישבור. פירוש כאשר ישבור איש וכן אם יחרש בבקר׳ החורש: להרפה. בה"א כמו באל"ף וכא בדרך הפאלה כמו וירפא את מזבח יי ההרוס: ובתפת יקברו. אף על פי שהוא מקום טמא שלהם במקום התפת אשר טמאו ימאיהו: הטמאים. טעמו אל בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה: לכל הבתים. פירוש בעבור כל הבתים או על כל הבתים כלומר זה שאני אומר שיהיו בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה במקום התפת על הבתים אשר קטרו על גגותיהם אני או': כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל. ארון צבאו׳ מעלה ומטה ואצביא עליכם צבא מטה: אלהי ישרא׳. אף על פי שהם חוטאים לפני ועברו אלהים אחרים אלהיהם אני כי כלם לא פשעו בי ומקצת הפושעי׳ יחזרו בהם: הנני מבי. חסר אלף למד הפעל מהמכתב: ועל כל עריה. ערי יהודה כי כלם היו כפתכות אל ירושלם כי היא האם: פקיד. נגיד הפקיד הגדול שהוא נגיד על כלם ותרגם יונתן ממנא סגן כהניא: על המהפכת. יש מפרשים שהוא בית הסוהר ואדוני אבי ז"ל פירש כלי שהוא עשוי שני עצים ועושין בבתים בית סוהר ומכניסין שם צוארי האסורין וי"ת לכיפתא: בשער בנימן העליון. השער הזה היה בחלק בנימן כי בית המקדש היה מקצתו בחלק יהודה ומקצתו בחלק בנימן: לא

מסרה

נאמנה. ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה. למקום הזה עוד התופת. כי לך יקרא חפצי בה. לחכם לב יקרא נבון. אחת דתו להמית: ולתת ח׳ וסימ׳ ויצו יוסף וימלאו. עליכ׳ היום ברכה. ולתת איבך לפניך. ולתת לאיש כדרכיו. ולתת את העיר הזאת כתפת. ועתה כמעט רגע. ושל אחרינו ולתת לנו גדר ביהודה. ומעת הוסר התמיד: שמוע י"א ד׳ מל׳ וז׳ חס׳ וסימ׳ ואם ביום שמע אישה יניא. לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת. הנה שמע מזבח טוב להקשיב. זאת המנוחת הניחו לעיף. בנים כחשי׳ בנים לא אבו שמוע מל׳. כי הקשו את ערפם מל׳ ועשה הרע בעיני רעה כתיב. אם אמרים אתם לא נשב. ואתם הרעתם לעשות. וסור לבלתי שמוע דדניאל מל׳. ויקשו את ערפם לבלתי שומע כן כתיב דירמיה:

ויהי ממחרת ויצא פשחור את ירמיהו מן המהפכת ויאמר אליו ירמיהו לא פשחור קרא יהוה שמך כי אם מגור מסביב: כי כה אמר יהוה הנני נתנך למגור לך ולכל אהביך ונפלו בחרב איביהם ועיניך ראות ואת כל יהודה אתן ביד מלך בבל והגלם בבלה והכם בחרב: ונתתי את כל חסן העיר הזאת ואת כל יגיעה ואת כל יקרה ואת כל אוצרות מלכי יהודה אתן ביד איביהם ובזזום ולקחום והביאום בבלה: ואתה פשחור וכל ישבי ביתך תלכו בשבי ובבל תבוא ושם תמות ושם תקבר אתה וכל אהביך אשר נבאת להם בשקר: פתיתני יהוה ואפת חזקתני ותוכל הייתי לשחוק כל היום כלה לעג לי: כי מדי אדבר אזעק חמס ושד אקרא כי היה דבר יהוה לי לחרפה ולקלס כל היום: ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בערת עצר בעצמתי ונלאיתי כלכל ולא אוכל: כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב הגידו ונגידנו כל אנוש שלומי שמרי צלעי אולי יפתה ונוכלה לו ונקחה נקמתנו ממנו: ויהוה אותי כגבור עריץ על כן רדפי יכשלו ולא יכלו

והוה ביומא דבתרוהי ואפיק פשחור ית ירמיה מן כיפתא ואמר ליה ירמיה לא פשחור רבי יי שמך אילהן יתכנשון עלך דקטלין בחרבא מסחור סחור: ארי כדנן אמר יי האנא מסר לך לתבר לך ולכל רחמך ויתקטלון בחרב בעלי דבביהון ועינך חזיין וית כל דבית יהודה אימסר ביד מלכא דבבל ויגלינון לבבל וימחינון בחרבא: ואתן ית כל עותר ארעא הדא וית כל עמלה וית כל ליאותה וית כל אוצרי מלכיא דבית יהודה איכסר ביד בעלי דבביהון ויבזונון וישבונון ויובילינון לבבל: ואת פשחור וכל יתבי ביתך תהכון בשביא ולבבל תיתובל ותמן תמות ותמן תתקבר את וכל רחימך דאיתנביתא להון בשיקרא: שבשתני יי ואשתבשית תקפתני ויכלת לי הויתי ללעיב כל יומא כולהון מחייכין בי: ארי בזמן דאנא מתנבי אנא מרים קלי בכי ומצוח ועל חטופין ובזוזין אנא מתנבי ארי הוה פתגמא דיי לי לחסודין וללעיב כל יומא: ואמרית לא אידכריניה ולא אימליל עוד בשמיה והוון פתגמוהי בליבי כאשא בער שטפין ית גרמי ולאיתי לסוברא ולא יכילית: ארי שמעית מילי סגיאיא דמתכנשין מסחור סחור הוו ונחויניה כל אינש שלמי כמנין לאבאשא לי מאים יטעי וניכל ליה וניתפרע פורענותנא מיניה: ויי מימריה בסעדי כגיבר תקיף על כן רדפי יתקלון ולא יכלון למיקם

לא פשחור קרא יי' שמך · אמר קרא יי' שמך לפי שהוא היה מחזיק עצמו כנביא ואומר כי יי' קרא לו כי שלום יהיה להם · לפיכך אמר לו ירמיהו אשר נבאת להם בשקר · ואמר לו ירמיהו אתה אומר כי קרא יי' שמך ודבר עמך לא קרא יי' אותך בשם פשחור כי אם מגור מסביב לא תהיה בטוח כמו שאתה אומר שלא פחד ויהיה לך מכל סביבותיך ומגור ראוי לקרוא שמך כי מגור יהיה לך : כי כה אמר יי' · נתנך למגור היה לו לומ' נותן מגור לך ולכל אוהביך אלא כך אמר לו במקום שאתה עתה בבטחתך מבטח לך ולכל אוהביך שבוטחים בדברי שקר שאתה אומ' להם תהיה להם במקום מבטח למגור ולפחד וגם אתה תפחד עמהם : ונתתי · חוסן · ענין חזק ותוקף כמו והיה החסון לנעורת וחסון הוא כאלונים וחוסן ר"ל האוצר הטוב והיקר וכן חוסן ויקר יקחו וכן הנפעל ממנו לא יאצר ולא יחסן ויקרא האוצר חוסן לפי שהאוצר חוזק האדם ותקפו לעת צרה : ואתה · אתה וכל אוהביך · ולמעלה אמר על אוהביו שיפלו בחרב אויביהם והנה אומר שיקברו בבבל רוצה לומ' אותם שימלטו מחרב ירו' ילכו בשבי בבבל ושם ימותו ויקברו והקללה הוא שיקברו בארץ טמאה לפיכך אמר ושם תקבר כי אחר שאמר ושם תמות ידוע הוא ששם יקבר אלא דרך קללה זכר לו הקבורה שיקבר בארץ טמאה ומה שאמר בכל פסוק מהם כל אוהביך רוצה לומ' רבים מאוהביך כי יבא כל בענין הזה כמו וכל הארץ באו מצרימה רוצה לומר רבי' מהארץ וכמוהו רבים : פתיתני · לפי שהכה אותו פשחור ונתן אותו במהפכת בענין חמס מתוך צערו ואמר פתיתני יי' כאדם המפתה חברו כי אני הייתי מונע עצמי מן שליחותך ואמרתי אהה יי' אלהים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואתה פתיתני ואמרת לי אל תאמר נער אנכי : ואפת · ואני הייתי נפתה לדבריך : חזקתני ותוכל · היית חזק ממני בטענה ויכולת לי ועשיתי שליחותך והנה הייתי לשחוק כל היום כי הם שוחקים ולועגים לו : כלה · אומר על יש' דרך כלל : ואפת מבנין נפעל ויהיה בתשלומו אפתה על משקל אבנה ובחסרון לאמר הפעל אפת כמו תגל ערותך ויקר אלהים והדבר הזה אשר דבר ירמיה לא היה דבר שלא כהוגן כנגד האל אלא דברי צער על עצמו לפיכך לא חשב לו אלה הדברים באלה הפסוקים לעון כמו שחשב לו לענין מה שאמר למעלה היו תהיה לי כמו אכזב כי אותו הדבר היה דבר חטא כנגד האל לפיכך אמר לו אם תשוב ואשיבך כמו שפירשנו : כי מדי · בכל עת שאדבר בדברי נבואה וכן מדי עברו והיה מדי צאתם והדומי' להם : אזעק · אמר אני זועק ומרים קולי להם להוכיחם והנה חמס ושוד אקרא שהם אומרים לי דברי חמס ושוד עד שיכוני ואצטרך לקרא חמס על דבריהם הרעים שאומרים לי כי היה דבר יי' לי לחרפה ולקלס : כל היום · כל הימים שאדבר דבר יי' הוא לי לחרפה ולקלס שהם מחרפים אותי עליו · וקלס ענינו לעג ובוז וכן ויקלסה לכל הארצות ות"י ארי בזמן דאנא מתנבא אנא מריס קלי בכי ומצוח ועל חטופין ובזוזין אנא מתנבא ארי הוה פתגמא דיי' לי לחסודין וללעג כל יומא : ואמרתי · ואם אחשב בלבי שלא אזכרנו עוד ושלא אזכרנו להם ולא אדבר עוד בשמו עד לא אזכרנו להם כי אני נבזה עליו : והיה בלבי כאש בוערת יהיה דבר יי' בלבי כאש בוערת שאשתדל בכל כחי להוציאה וכן כמו אם היה אש עצור בעצמותי שאשתדל להוציאו בכל כחי כן דבר יי' : כלאתי כלכל · נלאיתי לכלכלו ולא אוכל לסבלו בקרבי כמו אם היה אש ואני על כרחי מוציאו בשפתי ואומרו להם · ואמר בוערת · ואמ' עצור כי האש ימצא זכר ונקבה כי אש יצאה מחשבון והפסוק אחר זכר ונקבה תאכלהו אש לא נפח · כלכל · ענין סבל וכן ומי מכלכל את יום באו : כי שמעתי דבת רבים · לשון הרע שאומרים עליו : מגור מסביב · מפחידים אותי מסביב זה מכאן וזה מכאן ויונתן תרגם מגור לשון אסיפה דמתכנשין מסחור סחור כמו יגורו עלי עזים יגורהו בחרמו ומה הם אומרים עלי זה לזה : הגידו ונגידנו · פירוש הגידו דבר שקר עליו ונגידנו למלך כמו שאמר לכו ונכהו בלשון : כל אנוש שלומי שומרי צלעי · אותם שהייתי חושב שהם אנשי שלומי הם שומרי' ומצפים מתי אהיה צולע ונכשל באיזה דבר : אולי יפתה · לדברינו שיאכל וישתה עמנו ונקחה נקמתינו לפי שנשקהו סם המות ות"י מאים יטעי : ויי' אותי · הם חושבים להמיתני ואני לא אפחד כי יי' הבטיחני ואמר אלי ונלחמו אליך ולא יוכלו לך והוא עמי כמו גבור עריץ שיהיה עמי שלא אפחד · או פי' ונתן אותי כמו גבור עריץ לעמוד כנגדם ות"י ויי' מימריה בסעדי כגבר תקיף :

מגור · יראה : לא פשחור קרא יי' שמך וגו' · לא יקרא שמך פשחור שלא בשביל דבר זה כלומר פשה סחור כמו אילן שנפשח וכן ויפשחני וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור משמע אדם גדול ובן חורין אלא לכך נקרא שמך פשחור פשה סחור · ד"א פש סחור רבי' סביבותיך להרוג וללשון זה מגור הוא לשון אסיפה כמו מגורי אל חרב : חוסן · ממון : פתתני · ללכת בשליחותך : חזקתני · הכבדת עלי ידך החזקה ללכת על כרחי : ותוכל · ונצחתני : כולה · כל העם לועג לי : מדי הדבר · בכל עת שאדבר אליהם אני צריך לזעוק ולהרים קול ואיני קורא אליהם טובה כי אם נבואות חמס ושוד : כי היה דבר יי' לי · לפיכך דברו לי חרפה שהם מחרפין אותי : ולקלס · ולדבור כמו ויקלסה : ואמרתי לא אזכרנו · אם אמר לי לבי שלא אלך בשליחותך עוד : והיה בלבי · הנבואה כאש בוערת ועל כרחי אני צריך לילך : עצור בעצמותי · וכנוס בעצמותי האש : כלכל · לסבול האש : כי שמעתי · אני אמרתי לא אזכרנו לפי ששמעתי דבת רבים אלו שמתלחשים עליו : מגור · לשון אסיפה וכ"תי : הגידו · עליו עדות שקר : ונגידנו · ונעידנו ומנחם פי' הגידו ונגידנו כמו לא תתגודדו וכן חבר לחלק יגיד רעים לשון המחתה כמו גודו אילנא ודונש פתר אותו לשון הגדה ממש וכה פתרונו הגידו עליו דבר שקר ונגידנו למלך ויש לנו כמו נגידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתרונם כי אם עד אש' יחלקום לשתי תיבות או לשלש כמו ולא יכלו דברו לשלום בני יבאוכי : שומרי צלעי · מצפי שברי : אולי יפותה · לשמוע לנו ולטעות אחרינו : כי לא השכילו · לא הצליחו בעצתם :

כערים

והביאום ג' בקריא' ב' מל' וא' חס' וסימ' למען אשר יביאו בני ישראל · ובזזום ולקחום והביאום בבלה · ולקחום עמים והביאום אל מקומם : לשחוק ז' ו' כ"ל וא' חס' וכימ' כי היה דבר יי' חס' · פתתני יי' ואפת חזקתני · וספק מואב בקיאו · והיה מואב לשחוק · לשחק אמרתי מהולל · ועת לשחק · לשחק עשים לחם · ליש' אחרי'

ב' מל' בליש' בנביאים וסימ' הראים בשחוק שמשון · פתיתני יי' ואפת · וכל כתו' דכות' מל' בר מן חס' וסי' שחק לרעהו אהיה קדמ' דפסו' · גם בשחוק יכאב לב · כן שחק הכסיל · הייתי שחק לכל עמי · ואני הצעיר האסף בקשתי ולא מצאתי פסו' קדמ' דהיינו כי היה דבר יי' לשחוק ובכל ספרי ומס' שהוו לפני בן היה כתו' :

בעריס אמר הפך · סדום ועמורה : ולא נחם · משנגזר עליהם חורבן לא חשב מחשבה אחרת לבטל גזרתו : שמח · אם רגושה שהוא לשון משמח אחרים שמח את אביו בבשורתו : ארור היום אשר ילדתי בו · פ״אי אינבייכירש בלע״ז היא בעת הריון ועל ידי אוכם שמם חלקיהו אביו מטעו ביום שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את ה הנביאים ושמם מטתו ברית וא״ת לא מותתני · מלאך המות מרחם והרי זה מן המקראות קצרי דיבור : הרת עולם · הריון של עולמית : עמל ויגון · חורבן בית המקדש : הנני מיסב את כלי המלחמה · יש בכם היודעים להשביע את השרים שלמעלה ה הממונים על הפורענות להציל איש איש מן הרעה שהוא ממוכה עליו ובכך אתם ב בוטחים הנני מיסב את השרה של זה לזה ולא תדעו על מי ת תשביעו : ואספתי אותם · כלי מלחמה אל תוך העיר הזאת ש אשחית אתכם בדבר על ידי מלאך המות שהוא מן השרים ה העליונים וכן מפורש בענין בדבר גדול י ימותו : ואותה

בשו מאד כי לא השכילו · ענין הצלחה כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל והוא עבר במקום עתיד יבשו מאד כי לא השכילו כלומר יהיה להם בשת שלא יצליחו במעשיהם ובמחשבותם עלי ואותה הבושת תהיה כלימה שלא תשכח כי יהיו לקללה בפי האנשים לעולם : ולא יכלו · חסר וי״ו שהוא במקום יו״ד פ״א הפעל מהמכתב : וי׳ צבאות בוחן צדיק · אותי שהוא צדיק לעיני בני אדם לא ידעו בו אם תוכו כברו וי׳ צבאות בוחן אותו אם לבו בסתר כמו מעשיו בגלוי יגמלהו כצדקו ואם לאו יגלהו ויפרסמהו לעיני ה האנשים שידעו מי הוא כלומר שיכשילוהו במעשיו : שירו לי״י · אמר זה כנגד החסידי׳ אשר היו בירושלם : כי הציל · שגלה לו שלא יאכל ולא ישתה עמהם כי היו רוצים להמיתו : ארור היום · ממרירות נפשם יקללו הצדיקים יום הולדם בו ואף על פי שלא ת תשיגהו קללה כי כבר עבר וכן אמר איוב יאבד יום אולד בו וגו׳ והוסיף הענין במלות טובות ואמ׳ יום אשר ילדתני אמי : ארור האיש אשר בשר את אבי · ואף על פי שהיה מקלל ממרירות נפשו יש לתמוה איך היה מקלל המבשר כי אם הוא היה בחיים תשיגהו קללה ואולי היה איש טוב המבשר והיה לירמיהו עון על ק קללו אותו ואומ׳ כי נודע לו כי פשחור בן אמר היה המבשר : שמח · שמחהו באמת שמחהו כשאמר לו כי בן זכר יולד לו כי בני אדם שמחי׳ לבן זכר ודואגים על הנקבה ואם היה יודע אבי סופי שיהיו ימי בעמל ויגון לא היה שמח בי : והיה · ושמע זעקה בבקר · זעקה מקרוביו ומאוהביו בבקר כלומ׳ בתחלת היום וכן ישמע תמיד עד עת צהרים וכן מכאן ואילך כל היום אלא זכר צהרים לפי שהאור הולך ומוסיף מהבקר עד עת הצהרי׳ ותהיה קללתו מוספת והולכת כי התרועה יותר מהזעקה והתרועה תהיה לשמח׳ כמו לא ירונן ולא ירועע יתרועעו אף ישירו ותהיה לאבל ולצער כמו למה תריע רע וכן ותרועה בעת צהרים : אשר לא מותתני מרחם · מותתני מבנין מרובע אומר על איש למה לא המיתו ק קודם צאתו מרחם או אומר על האל כמו שאמ׳ איוב כי לא סגר דלתי בטני : ותהי לי אמי קברי · שאם מותתני קודם צאתי מרחם היית׳ לי אמי קברי : ורחמה הרת עולם · רחם אמי למה לא היתה לי להריון עולם משמני הרה בסמוך הרת כמו מן שכה שכת שלומים שפה שפת היאור ובאמרו הרת לשון נקבה ורחם מן הדומ׳ לשון זכר טעם הנקבות על האם שתהיה הרת עולם מ ממני שתהיה לעולם ברחמה : למה זה · מבואר הוא וכן הפרש׳ הבאה אחריו מבוארת : כלחם עליכו · קמוץ כי הוא ביכוי : כה תאמרון · חסר וי״ו המשך :

והזה האיש ההוא כ׳ דסמיכי וסימ׳ כערים אשר הפך י״י · איש היה בארץ עוץ : ויכלו ג׳ בקריאה וסימ׳ ויכלו הימים מן החטת · ויכלו בבשת ימי · ויכלו באפס תקוה : תאמרון ח׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר וישלח ובמלכים

בֹּשׁוּ מְאֹד כִּי־לֹא הִשְׂכִּילוּ כְּלִמַּת עוֹלָם לֹא תִשָּׁכֵחַ׃ וַיהוָה צְבָאוֹת בֹּחֵן צַדִּיק רֹאֶה כְלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה נִקְמָתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־רִיבִי׃ שִׁירוּ לַיהוָה הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כִּי הִצִּיל אֶת־נֶפֶשׁ אֶבְיוֹן מִיַּד מְרֵעִים׃ אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻלַּדְתִּי בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר־יְלָדַתְנִי אִמִּי אַל־יְהִי בָרוּךְ׃ אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר בִּשַּׂר אֶת־אָבִי לֵאמֹר יֻלַּד־לְךָ בֵּן זָכָר שַׂמֵּחַ שִׂמְּחָהוּ׃ וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא כֶּעָרִים אֲשֶׁר־הָפַךְ יְהוָה וְלֹא נִחָם וְשָׁמַע זְעָקָה בַּבֹּקֶר וּתְרוּעָה בְּעֵת צָהֳרָיִם׃ אֲשֶׁר לֹא־מוֹתְתַנִי מֵרָחֶם וַתְּהִי־לִי אִמִּי קִבְרִי וְרַחְמָה הֲרַת עוֹלָם׃ לָמָּה זֶּה מֵרֶחֶם יָצָאתִי לִרְאוֹת עָמָל וְיָגוֹן וַיִּכְלוּ בְּבֹשֶׁת יָמָי׃

כא הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בִּשְׁלֹחַ אֵלָיו הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת־פַּשְׁחוּר בֶּן־מַלְכִּיָּה וְאֶת־צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן לֵאמֹר׃ דְּרָשׁ־נָא בַעֲדֵנוּ אֶת־יְהוָה כִּי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָם עָלֵינוּ אוּלַי יַעֲשֶׂה יְהוָה אוֹתָנוּ כְּכָל־נִפְלְאֹתָיו וְיַעֲלֶה מֵעָלֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֲלֵיהֶם כֹּה תֹאמְרֻן אֶל־צִדְקִיָּהוּ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵסֵב אֶת־כְּלֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיֶדְכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים בָּם אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם מִחוּץ לַחוֹמָה וְאָסַפְתִּי אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר הַזֹּאת׃ וְנִלְחַמְתִּי אֲנִי אִתְּכֶם בְּיָד נְטוּיָה וּבִזְרוֹעַ חֲזָקָה וּבְאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל׃ וְהִכֵּיתִי אֶת־יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־הָאָדָם וְאֶת־הַבְּהֵמָה בְּדֶבֶר גָּדוֹל יָמֻתוּ׃ וְאַחֲרֵי־כֵן נְאֻם־יְהוָה אֶתֵּן אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־הָעָם וְאֶת־הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר הַזֹּאת

יבהתון לחדא ארי לא יצלחון ותתפינון איתכנעות עלם דלא תתנשי ׃ ויי צבאות בחר קשוט גלין קדמוהי כולין ולב אחזי פורענות דינך מנהון ארי קדמך אמרית ית עולבני ׃ שבחו קדם יי אודו קדם יי ארי שיזיב ית נפש מסכן מיד מבאשין ׃ ליט יומא דאיתילידית ביה יומא דילדתני ביה אמי לא יהי בריך ׃ ליט גברא דבשר ית אבא למימר אתיליד לך בר דכר חדאה חדיה ׃ ויהי גברא ההוא כקרויא דהפך יי ברוגזיה ולא איתיתבא וישמע צוחתא בצפרא ויבבא בעידן טיהרא ׃ לוי דלא אמיר עלי דמתית ממעין והות לי פון אמי קברי והוית כדלא הוית ׃ למה דנן מבטנא נפקית למיחזי עמל ודון וספו בבהתא יומי ׃

פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מקדם יי כד שלח לותיה מלכא צדקיה ית פשחור בר מלכיה וית צפניה בר מעשיה כהנא למימר ׃ צלי כען עלנא קדם יי ארי נבוכדרצר מלכא דבבל מגיח קרבא בנא מאים יעבד יי עימנא בכל פרישתיה ויסתלק מננא ׃ ואמר ירמיה להון כדין תימרון לצדקיה ׃ כדנן אמר יי אלהא דישראל האנא מסחר ית מאני קרבא דבידכון דאתון מגיחין קרבא בהון עם מלכא דבבל ועם כשדאי דצירין עליכון מברא לשורא ואיכניש יתהון לגו קרתא הדא ׃ ואגיח אנא עמכון ביד מרמם ובדרע תקיפא וברגז ובחמה ובתקוף רב ׃ ואמחי ית יתבי קרתא הדא וית אינשא וית בעירא במותא סגיאה ימותון ׃ ובתר כן אמר יי אמסר ית צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וית עבדוהי וית עמא וית דאישתארו בקרתא הדא

ר׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ה׳ נסל׳ · נ׳ מ״ל · תד חן ס׳ ול תם׳ כר · ג׳ · ל׳ רסתי׳ · ל׳ · ב׳ · לג׳ · אית כבכי׳ חב מלין ואי כון קם אתין

ואת האדם ל׳ ובקכת סבירי׳ כתי׳ את תאדם וטעות כי הוא מתכת בתוסר׳ רכת עם אותם ואת דלית לאון זוגא

ב׳ סימן י״ח ׃ ואת הכשדים ג׳ וסי׳ ואת כל היהודים דסיפרא · ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל דסוף מלכים · הנני מסב את כלי המלחמה ׃ יושבי ל״ד מל׳ וסימ׳ נמסר בבסרה רבתא בערך ישב ׃

הנני מסב · כאילו כלי המלחמה אשר בידכם יהיו בידם שלא יהיה לכם כח להלחם כנגדם ׃ ואספתי אותם ׃ הכשדים ׃ ונלחמתי הכשדים ילחמו אתכם מחוץ ואני אלחם אתכם בדבר גדול שאכה אתכם ואת בהמתכם ׃ מן

רדק

מן הדבר מן החרב· מחרב המלחמה בהלחמם על העיר אחר אותם ביד נבוכד נצר כשיכבוש העיר ואף צדקיהו ועבדיו שברחו׃ והכם לפי חרב· מי שירצה להמית ימית ומי שירצה להגלות יגלה׃ לא יחוס עליהם ולא יחמול ולא ירחם· שהרי שחט בני צדקיהו לעיניו וכן בחורים וזקנים לא חמל׃ הצרים עליכם יחיה· כתוב וקרי וחיה והענין אחד׃ והיתה לו נפשו לשלל· לריוח כאילו שלל אותה׃ ולבית מלך יהודה· חסר תאמר כמו שאמר למעלה ואל העם הזה תאמר וסמך על המבין בחסרונו וזה מנהג המקרא במקומות רבים ופירושו ולבית לו ולבניו ושריו שהם בני משפחתו׃ בית דוד· זכר דוד לפי שהוא היה עושה משפט כמו שאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן היה ראוי שיעשו בניו ובני ביתו שילמדו ממעשיו הטובים׃ דינו לבקר משפט· לבקר קודם שתתעסקו באכילה ושתיה ובדב׳ מצרככם תשבו במקום הדין ל לדון כל מי שיבא לצעוק וכן אמר במשה רבינו ע״ה ויושב משה לשפט את העם מן הבקר׃ והצילו גזול מיד עושק· מיד מי שעושק אותו וגזלו והגזל הוא מי שחוטף מיד חברו או לוקח מידו או מביתו בחזקה ועושק מי שבא ממון חברו לידו בפקדון או בהלואה או שכירו׳ ואין רוצה לתתו לו ומי שגוזל כ״ש שעושק לפיכך אמר והצילו גזול מיד עושק כי הגוזל גוזל ועושק׃ מעלליהם· כתוב בה״א לנסתרי׳ וקרי בכ״ף מעלליכם לנמצאים כמו שאמר דינו והצילו׃ הנני אליך· אמר כנגד ירושלם וקראה יושבת העמק לפי שהיא גבוהה וסביבותיה עמק והיא י יושבת בעמק וכן קראה צור המישו׳ כי הי׳ צור והר וסביבותיה מישור ואמר לה הנני אליך לפי שיושביך מתגאים ואומרים מי יחת עלינו ומי יבא במעונותינו הנני אבא אליך ונלחמתי אתך׃ יחת· שרשו נחת ולולי החי״ת שהיא גרונית היתה דגושה ופי׳ ירד ויתנה וכן ותנחת עלי ידך ותרגום וירד ונחת ואמר בלשון ירידה לענין המלחמה שהיא ב בעמק ובמישור כמו שאמר או במלחמה ירד ונספה׃ ופקדתי· ביערה· הכנוי לירושלם רוצה לומר הערים אשר סביבותיה המשילם ליער לענין האש כמו כאש תבער יער וכתי׳ בערה בקרובה׃ כה אמר יי׳ רד בית מלך יהודה· בהר הבית כאמר׳ לו נבואה זו לפיכך אמר רד ואף על פי שזאת הנבואה כבר אמרה בית דוד כה אמר יי׳ דינו לבקר משפט אמ׳ לו עוד שיאמר אות׳ להם עוד בבתיהם ושיבטיח׳ ההבטחה הטובה אם ישמעו׃ בשערים האלה· בשערי העזרה כמו שאמר בשמוך ובאו בשערי הבית הזה או יהיה פי׳ הבית הזה בית המלך לפי שאמר ר רוכבים ברכב ובסוסי׳ ולא יכנס אדם רוכב בשערי העזרה׃ כה אמר יי׳· מיד עשוק· תואר בפלס קרוב גדול וענינו כמו עושק׃ כי אם עשו תעשו· עשו מקור בוי״ו במקום ה״א למ״ד הפעל׃ ועברו· כתוב בלא יו״ד הרבים והענין אחד וכמוהו רבים׃ ואם לא· מבואר הוא׃ כי

והצתי אש ו׳ בקריא׳ וסימניהו׳ והצתי אש בשעריה· והצתי אש ביערה· בבתי אלהי מצרים· והצתי אש בעריו· והצתי אש בחומת דמשק· והצתי אש בחומת רבה׃ עשו ד׳ כתיב ו׳ בסוף וסימ׳ דרכך ומעלליך·

מִן־הַדֶּבֶר מִן־הַחֶרֶב וּמִן־הָרָעָב בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהִכָּם לְפִי־חֶרֶב לֹא־יָחוּס עֲלֵיהֶם וְלֹא יַחְמֹל וְלֹא יְרַחֵם׃ וְאֶל־הָעָם הַזֶּה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם אֶת־דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת־דֶּרֶךְ הַמָּוֶת׃ הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל עַל־הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם יְחִיָה וְהָיְתָה־לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל׃ כִּי שַׂמְתִּי פָנַי בָּעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה נְאֻם־יְהוָה בְּיַד־מֶלֶךְ בָּבֶל תִּנָּתֵן וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ׃ וּלְבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה׃ בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ הִנְנִי אֵלַיִךְ יֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק צוּר הַמִּישֹׁר נְאֻם־יְהוָה הָאֹמְרִים מִי־יֵחַת עָלֵינוּ וּמִי יָבוֹא בִּמְעוֹנוֹתֵינוּ׃ וּפָקַדְתִּי עֲלֵיכֶם כִּפְרִי מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּיַעְרָהּ וְאָכְלָה כָּל־סְבִיבֶיהָ׃

כג כֹּה אָמַר יְהוָה רֵד בֵּית־מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדִבַּרְתָּ שָּׁם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ וְאָמַרְתָּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד אַתָּה וַעֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה׃ כֹּה אָמַר יְהוָה עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עָשׁוֹק וְגֵר יָתוֹם וְאַלְמָנָה אַל־תֹּנוּ אַל־תַּחְמֹסוּ וְדָם נָקִי אַל־תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ כִּי אִם־עָשׂוֹ תַּעֲשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בְשַׁעֲרֵי הַבַּיִת הַזֶּה מְלָכִים יֹשְׁבִים לְדָוִד עַל־כִּסְאוֹ רֹכְבִים בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים הוּא וַעֲבָדָו וְעַמּוֹ׃ וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לְחָרְבָּה יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה׃

מִן מוֹתָא וּמִן חַרְבָּא וּמִן כַּפְנָא בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וּבְיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וּבְיַד דְּבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן וְיִמְחֵינוּן לְפִתְגַם דְּחֶרֶב לָא יְחוּס עֲלֵיהוֹן וְלָא יַחְמוֹל וְלָא יְרַחֵם׃ וּלְעַמָּא הָדֵין תֵּימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיהוֹן יַת אוֹרַח חַיֵּי וְיַת אוֹרַח מוֹתָא׃ דְּיָתֵב בְּקַרְתָּא הָדָא יִתְקְטֵל בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא וּבְמוֹתָא וּדְיִפּוֹק וְיִשְׁתְּמַע לְכַשְׂדָּאֵי דְּצַיְרִין עֲלֵיכוֹן וְיֵיחֵי וּתְהֵי לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ לְשֵׁיזָבָא׃ אֲרֵי יְהַבִית רוּגְזִי בְּקַרְתָּא הָדָא לְבִישָׁא וְלָא לְטָבָא אֲמַר יְיָ בִּידָא דְמַלְכָּא דְבָבֶל תִּתְמְסַר וְיוֹקְדִינַהּ בְּנוּרָא׃ וּלְבֵית מַלְךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ׃ בֵּית דָּוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דִּינוּ לְצַפְרָא דִּינָא וְשֵׁיזִבוּ אֲנִיסָא מִיַּד דְּאָנֵיס לֵיהּ דִּלְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזִי וִישֵׁיצֵי וְלָא יְהֵי חָיֵיס מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן׃ הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלַךְ דְּיָתְבָא בְּתוּקְפָּא בְּקִרְוִין כְּרִיכָן אֲמַר יְיָ דְּאָמְרִין מַן יֵחוּת עֲלָנָא וּמַן יֵעוּל בְּבִירָנְיָתָנָא׃ וְאֶסְעַר עֲלֵיכוֹן כְּפֵירֵי עוֹבָדֵיכוֹן אֲמַר יְיָ וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בְּקִרְוָהָא וּתְשֵׁיצֵי בְּכָל סַחְרָנָהָא׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חוּת לְבֵית מַלְךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְתִתְנַבֵּי תַמָּן יַת פִּתְגָמָא הָדֵין׃ וְתֵימַר קַבֵּל פִּתְגָמָא דַיְיָ מַלְךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה דְּיָתֵב עַל כּוּרְסֵי דָוִד אַתְּ וְעַבְדָּךְ וְעַמָּךְ דְּעָלִין בְּתַרְעַיָּא הָאִילֵין׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עֲבִידוּ דִינָא וּצְדַקְתָּא וְשֵׁיזִבוּ אֲנִיסָא מִיַּד דְּאָנֵיס לֵיהּ וְגִיּוֹר יְתֵים וְאַרְמְלָא לָא תוֹנוּן וְלָא תַנְסוּן וַדַם זַכַּי לָא תֵשְׁדוּן בְּאַתְרָא הָדֵין׃ אֲרֵי אִם מֶעְבַּד תַּעַבְדוּן יַת פִּתְגָמָא הָדֵין וְיֵעֲלוּן בְּתַרְעֵי בֵיתָא הָדֵין מַלְכִין יָתְבִין לְדָוִד עַל כּוּרְסוֹהִי רָכְבִי בִּרְתִיכִין וּבְסוּסָוָן הוּא וְעַבְדוֹהִי וְעַמֵּיהּ׃ וְאִם לָא תְקַבְּלוּן יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִילֵין בְּמֵימְרִי קַיֵּימִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי לְחוּרְבָּא יְהֵי בֵיתָא הָדֵין׃

רשי

והיתה לו נפשו לשלל׳ כאדם השולל שלל וחוטפו והולך לו כן ת תהיה לו נפשו שלולה מן המיתה ההורגים׃ פני· כתרגומו רוגזי׃ מיד עושק· טעמו למטה שאינו שם דבר אלא שם הגזלן העושק את אחרים׃ ואין מכבה· שלא ימלט לכם שריד׃ יושבת העמק· ירושלם היא בתוך עמק· ר״א שהעמיק הקב״ה עצה עליך להחריבך׃ צור המישור· הר שכל סביביו מישור׃ מי יחת עלינו· מי יחנה עלינו כמו כי שם ארם נחתים׃ ב תוכו. זו תוכחת דברי׳ נלעד

מעלליהם ב׳ כתי׳ הא׳ כלמתיק׳ כ׳

כה אמר ית בנטע׳ בכיפ׳ כו פסו׳ אית בהון אלב׳

כי אם השיב תשיבו· כי אם עשו תעשו את הדבר הזה ואתנהו ביד איל גוים· וי״ש ספרי״ם נמסר בזנ׳ותך אחר גוי״ם במקום אם עש״ו תעש״ו דס״פרא ובדק״תי את״ב בספרים מדוי״קים ומצא״תיו בה״א והמ״ה לי אם כ״ן לכ״ת לא׳ נמ״נה ע״ם אות״ם ד׳ עש״ה שה״ם כתו״בי׳ בה״א· ואם נאמ״ר שהוא בוי״ו אב נשב״ש כ״ל הספ״רים המדוי״קים שבכו״לם נמ״סר ע״ל כ״ל אחד מהד׳ עש״ו ד׳ כתי״ב וי״ו וג״ם ספ״רי המ״סר׳ וע״וד הב״ה לי לכ״ה נמ״נה הס״בלת עש״ו דאורי״תא ע״ם הד׳ בתי״ב ה׳ באחר שהוא בוי״ו ונמ״סר עלי״ו לי״ת כתי״ב וי״ו ימנ״ה אותו ע״ם אות״ם שה״ם בוי״ו ונתקש״תי בהא׳ עכי״נא ט״ובא ולא״ ידע״נא מ״ה למי״מר ב״ה׃

גלעד אתה לי וגו'. אילו את חביב קדמי כבית מקדשא דרש בריש טוריא אם לא אשויך מדברא גלעד בית המקדש שממנו צרי ורפואה לכל העולם: וקדשתי. ומכנתי: וכרתי מבחר ארזיך. לפי שדמהו ללבנון נופל כאן הלשון הזה: אל תבכו למת. ליהויקים שימות לפני השער כשיקבוהו להגלותו: בכו להולך. ליהוכין ולצדקיהו

כי כה אמר יי' גלעד אתה לי ראש הלבנון. אמר על בית מלך יהודה שהוא ראש ממלכת ישראל אתה היית לי כמו גלעד כי גלעד עיר אחת בעבר הירדן וכל הארץ ההיא ארץ סיחון ועוג וכל הבשן היתה נקראת על שם ארץ הגלעד כי היא ראש להם וכן היית אתה לי ראש ממלכת ישראל כי ציון וירושלם ראש לכל ארץ ישראל וכן היית ראש הלבנון שנקראת גם כן ארץ ישראל בשם הלבנון כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון ועתה אשיתך מדבר ואשית הערים אשר סביבותיך כאילו לא נושבו: אם לא. ענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא בתים רבים והדומים להם: נושבה. כתוב בה"א על הארץ דרך כלל וקרי נושבו על הערים ויונתן פי' גלעד בית המקדש ותרגם הפסוק כן ארי כדנן אמר יי' על בית מלך שבטא וגו' כבעמוד: וקדשתי. אזמן עליך משחיתים שישחיתו בתיך: איש וכליו. ר"ל וכלי משכו להפיל הבית: מבחר ארזיך. ר"ל קירוי הבתי' שספונים כמו שאמר למטה בענין וספון בארז וכן כי ארזה ערה את על קירות הבתים הספונים בארז: והפילו על האש. כמו שכ' וישרוף את בית יי' ואת בית המלך וגו' וי"ת ואזמן עלך מחבלי' וגו' כבעמוד: ועברו. מבואר הוא וכן ואמרו: אל תבכו למת. למי שימות מבית דוד שזכר והוא יהויקים שמת בדרך כשהוציאו אותו מירושלם להגלותו אמר אל תבכו לו כיון שמת טוב הוא מ שיגלה ויחיה חיי צער ובזיון כמו יהויכין ואמ' בעבור יהויקי' אל תבכו ואל תנודו לו כי טובה היא לו מיתתו אלא למי ראוי שתבכו למי שהולך בגלות כי לא ישוב עוד ויראה את ארץ מולדתו וזהו יהויכין שהגלו אותו לבבל ושם מת והיה בבית הכלא לז' שנה לו ראוי לבכות ודרשו רז"ל אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה לבכי שבעה להספד שלשי' לגהוץ ולתספורת ואמ' בכו בכו להולך בלא בני' בכו מקור בוי"ו במקום ה"א למד הפעל: כי כה אמר יי' אל שלום בן יאשיהו. שלום הוא יהויכין ושני שמות היו לו ואע"פ שהיה בן בנו בני בנים הרי הם כבנים לפי שאמר בכו בכו להולך פירש מי הוא ההולך והוא לא שב עדין משגלה ומת בבבל

בכו ובכו ה' כתיב ו' בקריאה וסימ' כי עם בציון ישב. בכו בכו להולך. הלוך ובכו ילכו. בגת אל תגידו דמיכה. בכו תבכה בלילה ודמעתה: ואת הארץ ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ואת הארץ תסחרו. ואת הארץ אשר נתתי לאברהם ר"פ. וירא מנחה כי טוב ואת הארץ. ואת הארץ הזאת ירשנו בעת. כי במקום אשר

אמור שעתה חביבה מיתתו של יהויקים שנאמר בו ונבלתו תהיה מושלכת לחרב ביום ולקרח בלילה מחייו של יהויכין שנ' בו וארוחתו ארוחת תמיד וגו': אל שלום. הוא צדקיהו וכך נקרא בדברי הימים והרביעי שלום וקראו רביעי למלכות בבני יאשיהו שבתחלה מלך יהואחז ואחר כך יהויקי' ואחריו יהויכין ואחריו צדקיהו: אשר יצא. ואע"פ שלא יצא עדיין מתנבא עליו כאילו יצא: הוי בונה ביתו. על יהויקים הוא אומ' שהוא היה רשע וסוף הענין מוכיח לכן כה אמר יי' אל יהויקים וגו': בית מדות. בית גדול כמו אנשי מדות שיש בהן מה למדוד: וקרע לו. והרחיב לו אחרי בניהו וקרע לו ופיתח לו וכן תקרעי בפוך קריעת שמים ירדת כולן לשון פתיחה: וספון בארז. משכך הגג בארזים: ומשוח בששר. ומצייר בשמני' תירגם יונתן בששר צבע הוא ממין הציורים. לא" ומשוח בששר אייכא"ט אנשי"ופלא בלע"ז כמו חוט המשיחה: התמלך. התאריך ימי' על שאת' מתחרה להכביד על משכלתך להודיע שאתה מלך: אביך. יאשיהו שהתנהג בענוה הלא אכל ושתה וראה טוב כל ימי חייו: על

כִּי כֹה אָמַר יְהוָה עַל בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה גִּלְעָד אַתָּה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן אִם לֹא אֲשִׁיתְךָ מִדְבָּר עָרִים לוֹא נוֹשָׁבָה: וְקִדַּשְׁתִּי עָלֶיךָ מַשְׁחִתִים אִישׁ וְכֵלָיו וְכָרְתוּ מִבְחַר אֲרָזֶיךָ וְהִפִּילוּ עַל הָאֵשׁ: וְעָבְרוּ גּוֹיִם רַבִּים עַל הָעִיר הַזֹּאת וְאָמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ עַל מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָעִיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת: וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעַבְדוּם: אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנֻדוּ לוֹ בְּכוּ בָכוֹ לַהֹלֵךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ: כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֶל שַׁלֻּם בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הַמֹּלֵךְ תַּחַת יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו אֲשֶׁר יָצָא מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה לֹא יָשׁוּב שָׁם עוֹד: כִּי בִּמְקוֹם אֲשֶׁר הִגְלוּ אֹתוֹ שָׁם יָמוּת וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לֹא יִרְאֶה עוֹד: הוֹי בֹּנֶה בֵיתוֹ בְּלֹא צֶדֶק וַעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם וּפֹעֲלוֹ לֹא יִתֶּן לוֹ: הָאֹמֵר אֶבְנֶה לִּי בֵּית מִדּוֹת וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים וְקָרַע לוֹ חַלּוֹנָי וְסָפוּן בָּאָרֶז וּמָשׁוֹחַ בַּשָּׁשַׁר: הֲתִמְלֹךְ כִּי אַתָּה מְתַחֲרֶה בָאָרֶז אָבִיךָ הֲלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אָז טוֹב לוֹ: דָּן דִּין עָנִי וְאֶבְיוֹן אָז טוֹב הֲלוֹא הִיא הַדַּעַת אֹתִי נְאֻם יְהוָה:

ו' כתע' כסיכ' · מסס ת' · ב' כתי' כן · ה' וכל נגכותי דכו' כנ"א · ב' כסוקי' על אל על · ל' · ה' כתי' כן · למהרו · ה' פסוקי' מטעי' כהון ב' ה' · ב' לבנין · ל' · ל' · ל' · ל' זקף · ל' · ל' · ל' · ג' · למת ב' לא אבלתי בלוני מתנו · ה' ב' לישן דין וכל שום גבר בשום'

ארי כדנן אמר יי' על בית מלך שבטא דבית יהודה אילו את חביב קדמי מבית מקדשא דרם בריש טוריא אם לא אשוינך מדברא קרוין דלא אתיתבא: ואיזמן עלך מחבלין גבר וזיניה ויקטלון שפר גיברך כמה דקצצין אעי חורשא ורמן לנורא: ויעיברון עממין סגיאין על קרתא הדא וימרון גבר לחבריה על מה עבד יי' כדין לקרתא רבתא הדא: וימרון על דשבקו ית קימא דיי' אלההון וסגידו לטעות עממיא ופלחונון: לא תבכון על מית ולא תדוון עלוהי בכו מבכא לדגלי ארי לא יתוב עוד ויחזי ית ארעא דילדותיה: ארי כדנן אמר יי' על שלום בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה דמלוך תחות יאשיה אבוהי דגלא מן אתרא הדין לא יתוב לתמן עוד: אילהן באתרא דאגליאו יתיה תמן ימות וית ארעא הדא לא יחזי עוד: ווי דבני ביתיה בלא קשוט ועליתיה בלא דינא כד חזי בחבריה מפלח מגן ואגריה לא יהב ליה: דאמר אבני לי בתין דמשחן ועליין מרוחן ופצים ליה חרכין ומטלל בכיורי ארזיא ומצייר בסממנין: האת סדמי למהוי במלכא קדמאה אבוך הלא אכל ושתא ועבד דין דקשוט וזכו בכן טב ליה: דן דין מסכן וחשוך בכן הוות טב הלא היא דעתא דרעינא בה אמר יי':

הגלו אתו. וכל את השמים ואת הארץ דכו': דן ג' לישן דין וסימ' וגם את הגוי אשר. דן דין עני ואביון אז טוב. אין דן דינך למזור. וכל שום אינש וקרתא דכו':

ורז"ל פירשו כי שלום הוא צדקיהו והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' כי שלום הוא יהואחז כי במצרי' מת וכבר בארתי כל זה הענין בספר מלכים ובספר דברי הימים: הוי בונה ביתו. זה כאמר על יהויקים שזכר בפתם אל תבכו למת כמו שפירשנו ואחר שפירש שההולך פי' המת שבנה בתים ועליות בגזל ובחמס וכן זכרו בפי' בסוף הפרשה לכן כה אמר יי' אל יהויקים: ברעהו יעבוד חנם. היה שוכר הפועל במלאכת הבתים ולא היה נותן לו שכרו וזהו חנם והוסיף לפרש ואמר ופעלו לא יתן לו ופעלו שם מן ואת פעל יי' לא יביטו ואמר פעלו והעי"ן בקמץ חטף כמו מן תאר מה תארו ובא זה בחולם הפ"א כמו שבא מן תאר ותארו מן בני אדם ופירוש שכר פעלתו לא יתן לו וזהו חנם שאמ' וכן לא תלין פעלת שכיר שכר פעלתו ואדוני אבי ז"ל פירש ופעלו פעל לו שם כאילו אמר ופועלו שעבד עמו לא יתן לו שכרו: האומ' אבנה לי. אמר לבנות ובנה: בית מדות. גדולות וכן אנשי מדות: עליות מרוחים. מן ורוח לשאול ענין הרחבה ויתכן להיות מרוחי' מענין רוח כלומר שיכנס בהם הרוח עשוים לימי הקיץ וזהו שאמר וקרע לו חלוני ופירו' פיתח לו חלוני' כתרגומו ופצים ליה חרכין. חלוני כמו חלונו' וכן על דברי חוזי כמו חוזים ואורג' חורי וחשופי שת והדומי' להם: וספון בארז. פירו' בית מדות שזכר הוא מקורה בקורו' ולוחות ארזים ועוד הוא משוח בששר פירו' מצויר במיני צבעונים וזכר אחד מהם שמציירים בו ברוב והוא ששר נקרא בערבי זנגפו"ר ובלע"ז מיני'. ספון. מקורה כמו חלקת מחוקק ספון אתם יושבים בבתיכם ספוני'. בארז בקמץ האל"ף בזקף. ומשוח שם התאר בפלס קרוב רחוק וקרא מעשה הציור בזה הלשון לפי שהוא במשיכת היד על הדבר כמו המשיחה: התמלוך. התחשוב לעמוד במלכותך בעבור זאת ההנאה שאתה נהנה בבתים הנאים שבנוית בחמס: מתחרה בארז. מתערב וכאחז להנאתך: אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה. כלומ' בבנין הארזים אתה מתערב וכאחז להנאתך: אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה. כלומ' איך תופש אותך בהנאותיך אם היית עושה משפט וצדקה כי אביך יאשיהו אכל ושתה כדרך המלכים ונהנה בטובתו וכיון שעשה משפט וצדקה אז טוב לו והיה בטוב כל ימיו אבל אתה נהנה בטובת העולם הזה בדרך רעה שבניניך שאתה נהנה בהם אינם ביושר ובמשפט כי אם בעשק וכן מאכלך ומשקך ושאר הנאותיך הם בחמס כמו שאמ' כי אין עינך ולבך כי אם על בצעך וגו' ויש אומרים כי יהויקים היה מתענה תמיד והיה סבור כי התעניות היו תשלום מעשיו הרעים לפיכך אמר לו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה וי"ת הא את מדמי למהוי כמלכא קדמאה רוצה לומר כדוד שהיה המלך הראשון ואתה לפי שאתה מזרעו אתה חושב להיות כמוהו אין זה כי דוד עשה משפט וצדקה וקרא דוד ארז כי היה כארז בלבנון: דן דין עני. הלא היא הדעת אותי כאם יי'. פי' אותו בפסוק כה אמר יי' אל יתהלל חכם וגו' וי"ת הלא היא דעתא דרעינא בה אמר יי': כי

רדק

כי אין. בצעך. אחר חמדתך בממון: המרוצה. ענין שבר כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי ואם איכו תפרשו כי ימצא זה הענין מכחי העין כמו לא יכהה ולא ירוץ והעשק בממון והמרוצה בגוף שהיה עושק שבר שכיר כמו שכתוב והיה מכה אותם ומכריחם לעבודתו זהו המרוצה שאמר וגם היה שופך דם נקי ועל כל זה אמר בדברי הימי' ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ועל זה הספר אמר שמדבר על ישראל ויהודה ועל מלכיהם: לכן. הוי אחי והוי אחות. הספד הקרובים כמו שאמר הוי אדון והוי הודו הודה הספד העם ואיך יספדו אותו לא זכר לשון הספד שהקרובים סופדים על האיש הוי אחי ועל האשה הוי אחות או אמר הוי אחות על אשת יהויקים ואעפ שלא נזכרה הודה כחו והדרו ר"ל מלכותו כמו שת"י ווי על מלכותיה והה"א במקום וי"ו הכנוי כה"א אהלה והדומים לו: קבורת חמור. ר"ל כמו שהחמור לא יקבר כן לא יקבר הוא כי מה הוא קבורת החמור שיסחבו אותו וישליכוהו לאשפה כן יסחבו נבלת יהויקים וישליכו אותו מהלאה לשערי ירושלם כי מחוץ לירושלם מת כשהיו מוליכין אותו בגלו' בפעם השנית והכשדים לא הניחוהו להקבר: עלי הלבנון. אמר כנגד כנסת ישראל ראי אם יש לך עזר מכל מאהביך שהם אשור ומצרים שהיית בוטחת בהם וסלקת בבטחונך ממני עתה כבא שברך צעקי להם אם יושיעוך כי גם להם בא שבר כי מלך אשור נשבר ומצרים גם כן נשברו ע"י נבוכד נצר בימי יהויקים כמו שאמ' ולא הוסיף עוד מלך מצרי' לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנהר מצרים עד נהר פרת כל אשר היה למלך מצרים ואעפ שאחר זמן בימי צדקיהו אמר וחיל פרעה יצא ממצרים וגו' באחרונ' כבש נבוכד נצר והחריב מצרים ואמר על דרך משל עלי הלבנון ר"ל עלי להר הלבנון וכן ובבשן ר"ל ובהר הבשן כי מן ההרי' ישמע קול הצועק למרחוק: וצעקי. בקמץ העי"ן מפני הזקף והצד"י מפוארת בקמץ חטף: מעברים. מכל עבר ומכל צד גם כן צעקי וראי כי לא יושיעוך כי נשברו כל מאהביך ות"י סקי לבית מקדשא וצוחי ובתרעי טור ביתא אריתי קליך תרגם לבנון בית מקדשא כמו שתרגם אוכלוס ההר הטוב הזה והלבנון ובית מקדשא וכן פירשו רז"ל ואמרו למה נקרא בית המקדש לבנון שהיה מלבין עונותיהם של ישראל אבל ובבשן שתרגם ובתרעי טור ביתא לא ידעתי טעם אולי ככה הר הבית בשם בשן לפי שהבשן היה מקום מרעה הבהמות ובבית המקדש גם כן היו תמיד בהמות לקרבן: דברתי אליך בשלותיך. אמר בלשון רבים כי היו להם שלוות רבות כשהיו מעשיהם טובים וכאשר החלו להרע והיו בשלותם הוכיחם האל על ידי הנביאים ולא הועיל: מנעוריך. רוצה לומר דור המדבר שהיה להם כימי הנעורים כי תחלת הכנס האומה בעבודת האל ובמצותיו היה הדור ההוא וכן פי' חסד נעוריך: כל רעיך תרעה רוח. כתרגומו כל פרנסיך ר"ל מלכי אשור ומצרים שהיו להם כפרנסים וכרועים אותם. תרעה רוח תאכלם הרוח כלומר שישברו קל מהרה כאילו הרוח הדיחה אותם ותרגם יונתן יתבדרון לכל רוח: כי אז תבושי. כשיכלה בטחונך: יושבתי בלבנון מקוננתי בארזים. יושבתי מקוננתי ביו"ד יתרה בכתב לא במבטא ומבאת יתרה גם במבטא אהבתי לרום מלאתי משפט ושתי המלות האלה אמרו שהן מורכבות יושבתי מן יושבת ויושבת מקוננתי מן מקננת ומקוננת וטעם ההרכבה רוצה לומר שיושבת ומקוננת מקדם וגם עתה את יושבת ומקוננת כי עדיין היו בארץ שהיא מיוחסת ללבנון זכר לבנון וארזים לפי שהיו בתי הגדולים בירושלם ספונים בארזי בבית המלך כמו שאמר על יהויקים וספון בארז: מה נחנתי. עקרו נחננת והוא מענין חן ומה ימצא לפני פנים למעלה הדבר ולאחרונה למעלה כמו מה רב טובך מה יקר חסדך אלהים ולאחרון מה אנוש כי תזכרנו ובזה יתפרש לפני הפנים למעלה כלומר מה חן ומה יופי יהיה לך כשיבואו לך החבלים והצרות האלה ולאחרון אמר מה חן הוא אשר נשאר לך מכל אשר בבית ותקוננת בארזים כבא לך החבלים: חי אני. כיון שדבר על יהויקים דבר גם כן על יהויכין בנו וקראו כניהו לפחיתות: חותם על יד ימיני. הטבעת שחותמים בה הכתבים נקרא חותם וכן שימני כחותם חותמך ופתילך והטבעת היא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה לפיכך אמר כי אפילו יהיה כניהו כמו החותם על ידי הימין שלא אסור ממנה משם אסירך ואתקנך: אתקנך. פרשו כתק דגש התי"ו מורה חסרון הנו"ן והה"א האחרונה נוספת כה"א יברכנהו ישרנהו ויש דרש על הנו"ן היתר' אמרו שבמקום שהתק שם נתקתיק כי בבית האסורים עשה תשובה וקבלו הקדוש ברוך הוא ונולד לו בבית האסורים ושאלתיאל בן בנו זרובבל בן שאלתיאל בהודיה ויושב על כסא דוד ואמר לו ומתחתיך כחותם כנגד מה שאמר לאביו אם יהיה כניהו חותם על יד ימיני כי משם אתקנך: ונתתיך. כל אלו ביד שאמר לענין אמרם וכן אשר הגיל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים זה הכפל גם כן לחזק לענין ההוא ופירוש ביד מבקשי נפשך שלא יחמלו עליך: אשר אתה יגור מפניהם. שלא יהיה לך כח לעמוד כנגדם: וביד נבוכד נצר מלך בבל. שהוא מלך עז וקשה כמו שאמר עליו אריה מסבכו ומשחית גוים נסע ממקומו: וביד הכשדים. שהם גוי עז וקשה אשר לא ישא פנים כמו שאמר עליהם הגוי המר והנמהר: והטלתי

רשי

על בצעך. לגזול ממון: המרוצה. רצוץ דלים ועושק יוכיח עליו כי עשוק ורצוץ תמיד סמוכים בלשון מקרא וכן את מי עשקתי ואת מי רצותי: הוי הודו. הוי על תפארתו: קבורת חמור יקבר. כמה דמשגרין ית נבלת חמרא כן ישגרון ית נבילתיה ישגרון יסחבון: עלי הלבנון וצעקי. סקי לבית מקדשא וצווחי: ובבשן תני קולך. על הבשן סיחרב ויונתן תירגם ובתרעי טור ביתא ואיני יודע לפרש מה היאך נופל לשון בשן בשערי הבית אם לא בשביל הדלתות ששוין מאלוכי הבשן והוא שם מקוי או לשון בשן מקום בקעה רחבה כן היקף הר הבית תרגם ריוח לבית המקדש: וצעקי מעברים. וצווחי על מגיחתא והם לשון מקום: בשלותיך. כשהיתה בשלוה: כל רועיך. כל מלכיך: תרעה רוח. רוח קדים תרוצצם: מקוננת בארזים. מקוננת קנך במגדל בתי ארזים לבנות בית מדות: מה נחנת. מה מצאת חן בשביל גובה מגדליך בעיני מודיך כבא לך חבלי כל לידה ומנחם פתר נחנת לשון תחנה אבל דונש פתר אותו לשון חן: חותם על יד ימיני. חקוק וחתום בתוך בשר זרועי: אתקנך. אנתקך לשון התיקים כאלו לטבחה עד התיקנו אותם והנו"ן יתרה בו ומדרש אגדה במקום שנתק נתקן שעשה תשובה שבבל ובמאל הקב"ה שנשבע כתבנו את האיש הזה ערירי והולך לו זרובבל בבבל ואמ' לו על פי הנביא ביום ההוא אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנו:

מסורה

ולבך ה' בקריא' וסי' בספר שפטים סימן ל"ו: והודו ה' בקריא' וסימ' הוי אדון והוי הודה ל' כתיב ה'. ויהי בזית הודו. כסוס הודו למלחמה. כסה שמים הודו. הודו על ארץ ושמים וירם קרן: עלי ו' בקריא' וסימ' עלי באר ענו לה. עלי הלבנון וצעקי ובבשן תני. עלי גלעד וקחי צרי. על הר גבה עלי לך מבשרת ציון. עלי עילם צורי מדי. ולא אמר עלי לשלום לביתך: כניהו ג' וסימ' חי אני נאם יי' כי אם יהיה. העצב נבזה נפוץ. וימלך מלך צדקיהו:

תרגום

אֲרֵי לֵית עֵינָךְ וְלִבָּךְ אִילָהֵין עַל מָמוֹנָא לְמֵינַס וְעַל דַם זַכַּי לְמִשְׁפָּךְ וְעַל עוּשְׁקָא וְעַל דִבְרְעוּת נַפְשָׁךְ לְמֶיעְבַּד: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָה מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה לָא יִסְפְּדוּן לֵיהּ וַוי עַל אֲחִי וַוי עַל אֲחָת לָא יִסְפְּדוּן לֵיהּ וַוי עַל מַלְכָּא וַוי עַל מַלְכוּתֵיהּ: כְּמָה דִמְשַׁגְרִין יַת נִבְלַת חֲמָרָא כֵּן יְשַׁגְרוּן יַת נְבִילְתֵיהּ יִתְגְּרַר וְיִשְׁתְּדֵי לְהַלָּאָה לְתַרְעֵי יְרוּשְׁלֵם: סַקִי לְבֵית מַקְדְשָׁא וּצְוַחִי וּבְתַרְעֵי טוּר בֵּיתָא אֲרִימִי קָלִיךְ וְצַוַחִי עַל מַגִיחָתָא אֲרֵי אִיתְבָּרוּ כָּל רַחֲמָךְ: שְׁלַחִית לְוָתִיךְ יַת כָּל עַבְדֵי נְבִיַיא כַּד הֲוֵית יָתְבָא שְׁלֵיוָא אֲמַרְתְּ לֵית אֲנָא מְקַבְּלָא אוּלְפַן דָא אוֹרְחָתִיךְ מִזְעוּרִיךְ אֲרֵי לָא מְקַבְּלִית לְמֵימְרִיו: כָּל פַּרְנָסָךְ יִתְבַּדְרוּן לְכָל רוּחַ וְרִיחֲמָךְ בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן אֲרֵי בְכֵן תִּבַהֲתִין וְתִתְכַּנְעִין מִכֹּל בִּישָׁתָךְ: דְיָתְבָא בְבֵית מַקְדְשָׁא בֵּינֵי מַלְכַיָא מַרְבְּיָא בִנְהָא מַה תַּעְבְּדִין בְּמֵיתֵי לָךְ עָקָא וְזִיעֲהָא כְּחִיבְלִין לְיָלֵידְתָּא: קַיָים אֲנָא אֲמַר יְיָ אֲרֵי אִם יְהֵי כָּנְיָה בַּר יְהוֹיָקִים מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּגְלַף דְעִיזְקָא עַל יַד יְמִינִי אֲרֵי מִתַּמָן בְּמֵימְרִי אַגְלֵינָךְ: וְאֶתְנִינָךְ בְּיַד דְבָעַן לְמִקְטְלָךְ וּבְיַד דְאַתְּ דָחִיל מִן קֳדָמֵיהוֹן וּבְיַד נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וּבְיַד כַּשְׂדָאֵי:

מקרא

כִּי אֵין עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ כִּי אִם עַל בִּצְעֶךָ וְעַל דַּם הַנָּקִי לִשְׁפּוֹךְ וְעַל הָעֹשֶׁק וְעַל הַמְּרוּצָה לַעֲשׂוֹת: לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָחִי וְהוֹי אָחוֹת לֹא יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָדוֹן וְהוֹי הֹדֹה: קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם: עֲלִי הַלְּבָנוֹן וּצְעָקִי וּבַבָּשָׁן תְּנִי קוֹלֵךְ וְצַעֲקִי מֵעֲבָרִים כִּי נִשְׁבְּרוּ כָּל מְאַהֲבָיִךְ: דִּבַּרְתִּי אֵלַיִךְ בְּשַׁלְוֹתַיִךְ אָמַרְתְּ לֹא אֶשְׁמָע זֶה דַרְכֵּךְ מִנְּעוּרַיִךְ כִּי לֹא שָׁמַעַתְּ בְּקוֹלִי: כָּל רֹעַיִךְ תִּרְעֶה רוּחַ וּמְאַהֲבַיִךְ בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ כִּי אָז תֵּבֹשִׁי וְנִכְלַמְתְּ מִכֹּל רָעָתֵךְ: יֹשַׁבְתְּי בַּלְּבָנוֹן מְקֻנַּנְתְּי בָּאֲרָזִים מַה נֵּחַנְתְּ בְּבֹא לָךְ חֲבָלִים חִיל כַּיֹּלֵדָה: חַי אָנִי נְאֻם יְהוָה כִּי אִם יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶּן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקֶנְךָּ: וּנְתַתִּיךָ בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשֶׁךָ וּבְיַד אֲשֶׁר אַתָּה יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּבְיַד הַכַּשְׂדִּים:

(שוליים: ג' ל' מל' בליש · ל' ומל' · יד' כתע' · ל' · ג' · ל' כתי' ה' · ל' ומל' · ו' · ל' · ל' · ל' · ל' · יושבת ת' כתי' · מקננת ת' · ג' · ל')

הטלתי · כמו והשלכתי וכן ויטילו את הכלים ובאמרו אשר ילדתך ר״ל שהיה דומה לה במעשים רעים לפיכך היה אומר ושם אמו במלכים שהיה הבן דומה לאם: על הארץ אחרת · בידיעת המתואר בלא ידיעת התאר כמו הגפן נכריה הכבש אחד הדור אחד: אשר לא ילדתם שם · שלא תתנחמו שם בבני משפחה שירחמו עליכם: ושם תמותו · גם זו קללה כלומר בארץ טמאה ימותו: ועל הארץ · כמו ואל הארץ ורבים כמוהו: אשר הם מנשאים את נפשם · שהיו מבטיחים אותם נביאי השקר שישובו הגולים עתה מהרה כמו שאמר הנה כלי בית יי׳ מושבים מבבל עתה מהרה וכו׳ ובעבור זה היו מנשאי׳ את נפשם ובוטחים על שקר המלך יהויכין ושאר הגולים: העצב נבזה · הה״א הה״א השאלה לפיכך היא פתוחה את׳ אם כניהו הוא כמו עצב נבזה ועצב הוא מן עצבים שהוא שם לכלמי׳ והעצב הוא נבזה ומשליך אותו המכיר בו שהוא הבל אין בו תועלת מ משליך אותו ומשבר אותו וזהו שאמר נפוץ כמו ונפוץ הכדים כי בהשליך אדם הכלי ישבר ויתנפצו שבריו ויתפזרו וכן כלי שאין חפץ בו ישליכנו האדם חוץ מביתו: הוטלו · כמו הושלכו הוא וזרעו והנה היה לו זרע בגלותו שהרי אמר עליו ערירי ואפשר שהיו לו בנים בגלותו בגולה ומתו בבבל והנה הוא ערירי וכפל הענין ואמר הושלכו אחר שאמ׳ הוטלו והענין אחד לחזק הדבר כי כן דרך המקרא לכפול הענין במלות שונות לחזק הדבר: ארץ ארץ ארץ · כבר כתבתי בפסוק היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳ מה ש פירש בו אדוני אבי ז״ל ויתכן לפרש כי הכפל לחזק הענין כי כן מנהג הלשון פעם בשתי מ מלות פעם בשלש בשתי מלות כמו כל הקרב הקרב באמו באמו עמי והדומי׳ להם ובשלש מלות כמו ארץ ארץ ארץ היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳ עוה עוה עוה אשימנה והקריאה לארץ ר״ל לאנשי הארץ שהרי אמר כתבו וכן וכל הארץ באו מצרימה ויו״ת מארעיה אגלוהי לארע אוחרי ארעא דישראל קבילי פ פתגמא דיי׳: כה אמר יי׳ · כתבו · זה הצווי כצווי ראה ריח בני סולו סולו והדומים להם: ערירי · אם היו לו בנים ימותו בחייו ואם לא היו לו לא יהיו לו: לא יצלח בימיו · כי כל ימי חייו היה בשבי: כי לא יצלח · וגם בזה לא תהיה לו הצלחה שיהיה מזרעו מושל ביהודה והנה זרובבל שהיה בן בנו היה מושל ביהודה אלא כמו שאמרו רבותינו ז״ל שעשה תשובה בבית האסורים ואמרו רבותינו ז״ל גדולה תשובה ש שמקרעת גזר דינו של אדם שנ׳ כתבו את האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה נהפך לו גזר דין לטובה ואמר לו אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ו ושמתיך כחותם כי בך בחרתי ועוד אמרו אר״ יוחנן גלות מכפרת על הכל שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי ובתר

מנשאים ג׳ וסימ׳ ועל הארץ אשר הם · ולא יהיה פליט · מנשאים את היהודים: הרעו ז׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר בלק: ג׳ פסוקי׳ משלשי׳ בקריא׳ וסימ׳ ארץ ארץ ארץ שמעי דבר יי׳ · קדוש קדוש קדוש יי׳ צבאות · עוה עוה אשימנה · וחד היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳ המה: אותם ז״ו חס׳ בסיפרא וסימ׳ הבית אתם ולא חלו ·

וְהֵטַלְתִּי אֹתְךָ וְאֶת־אִמְּךָ אֲשֶׁר יְלָדַתְךָ עַל הָאָרֶץ אַחֶרֶת אֲשֶׁר לֹא־יֻלַּדְתֶּם שָׁם וְשָׁם תָּמוּתוּ: וְעַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הֵם מְנַשְּׂאִים אֶת־נַפְשָׁם לָשׁוּב שָׁם שָׁמָּה לֹא יָשׁוּבוּ: הַעֶצֶב נִבְזֶה נָפוּץ הָאִישׁ הַזֶּה כָּנְיָהוּ אִם־כְּלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ מַדּוּעַ הוּטְלוּ הוּא וְזַרְעוֹ וְהֻשְׁלְכוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּ: אֶרֶץ אֶרֶץ אָרֶץ שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה: כֹּה אָמַר יְהוָה כִּתְבוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח מִזַּרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד וּמֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה:

כג הוֹי רֹעִים מְאַבְּדִים וּמְפִצִים אֶת־צֹאן מַרְעִיתִי נְאֻם־יְהוָה: לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־הָרֹעִים הָרֹעִים אֶת־עַמִּי אַתֶּם הֲפִצֹתֶם אֶת־צֹאנִי וַתַּדִּחוּם וְלֹא פְקַדְתֶּם אֹתָם הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיכֶם אֶת־רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה: וַאֲנִי אֲקַבֵּץ אֶת־שְׁאֵרִית צֹאנִי מִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּי אֹתָם שָׁם וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְהֶן עַל־נְוֵהֶן וּפָרוּ וְרָבוּ: וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעִים וְרָעוּם וְלֹא־יִירְאוּ עוֹד וְלֹא־יֵחַתּוּ וְלֹא יִפָּקֵדוּ נְאֻם־יְהוָה: הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וַהֲקִמֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק וּמָלַךְ מֶלֶךְ וְהִשְׂכִּיל וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ: בְּיָמָיו תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לָבֶטַח וְזֶה־שְּׁמוֹ אֲשֶׁר־יִקְרְאוֹ יְהוָה צִדְקֵנוּ:

וְאִיטַלְטֵל יָתָךְ וְיָת אִמָּךְ דִּי יְלִידַתָךְ לְאַרְעָא אוֹחֲרִי דְּלָא אִתְיְלִידְתּוּן תַּמָּן וְתַמָּן תְּמוּתוּן: וּלְאַרְעָא דְּאִינוּן מְטַעַן יָת נַפְשְׁהוֹן לְמֵיתַב תַּמָּן לְתַמָּן לָא יְתוּבוּן: בִּסְרָא חַלָּשָׁא מְטַלְטְלָא גַּבְרָא הָדֵין כָּנְיָה כְּמָנָא דְּלֵית צְרוֹךְ בֵּיהּ מָה דֵין אִיטַלְטְלוּ הוּא וּבְנוֹהִי וְאִתְגְּלִיאוּ לְאַרְעָא דְּלָא יְדָעוּ: מֵאַרְעֵיהּ אַגְלוּהִי לְאַרְעָא אוֹחֲרִי אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל קַבִּילִי פִּתְגָמֵי דַּייָ: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּתוּבוּ יָת גַּבְרָא הָדֵין דְּלָא וְלַד גַּבְרָא דְּלָא יַצְלַח בְּיוֹמוֹהִי אֲרֵי לָא יַצְלַח מִזַּרְעֵיהּ גְּבַר יָתִיב עַל כּוּרְסֵי דָוִד וְעָבֵד שׁוּלְטָן עוֹד בְּדְבֵית יְהוּדָה: וַוי פַּרְנָסַיָּא דִּמְאַבְּדִין וּמְבַדְּרִין יָת עַם דְּאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלוֹהִי אֲמַר יְיָ: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל עַל פַּרְנָסַיָּא דִּמְפַרְנְסִין יָת עַמִּי אַתּוּן בַּדַּרְתּוּן יָת עַמִּי וְטַלְטֵלְתִּינוּן וְלָא תְבַעְתּוּן יָתְהוֹן הָאֲנָא מַסְעַר עֲלֵיכוֹן יָת בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן אֲמַר יְיָ: וַאֲנָא אֲכַנֵּישׁ יָת שְׁאָרָא דְּעַמִּי מִכָּל מְדִינָתָא דְּאַגְלֵיתִי יָתְהוֹן לְתַמָּן וַאֲתִיבִנּוּן לְאַתְרֵיהוֹן וְיִפְשׁוּן וְיִסְגּוּן: וַאֲקִים עֲלֵיהוֹן פַּרְנְסִין וִיפַרְנְסוּנוּן וְלָא יִדְחֲלוּן עוֹד וְלָא יִתַּבְרוּן וְלָא יִזּוּעוּן אֲמַר יְיָ: הָא יוֹמַיָּא אָתָן אֲמַר יְיָ וַאֲקִים לְדָוִד מְשִׁיחַ דְּצַדִּיקַיָּא וְיִמְלוֹךְ מַלְכָּא וְיַצְלַח וְיַעֲבֵד דִּין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ בְּאַרְעָא: בְּיוֹמוֹהִי יִתְפַּרְקוּן דְּבֵית יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁרֵי לְרוּחְצָן וְדֵין שְׁמֵיהּ דִּיהוֹן קָרַן לֵיהּ יִתְעֲבִידָן לָנָא זָכְוָן מִן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמוֹהִי:

רשי

והטלתי · לשון השלכה · מנשאים את נפשם · לשון תנחומי׳ שנפשם מתנשאה להתנחם ולומ׳ עוד נשוב לארצנו · העצב נבזה · תמיה היא שמא כלם נשבר ונבזה האיש הזה ש הושלך מעל פני כמו׳ שאין חפץ בו: נפוץ · נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם אחרי׳ הניהו העצב כמו העצבים מעציבין את הקטן במסכת שבת כלומר האתה נבזה ונפוץ במכיך כעולל קטן שמעציבין אותו מ מינו״ליר בלע״ז אין זה כדי הוטלו הושלכו לשון השלכה שאין לה תקומה כמו כי יפול לא יוטל: ארץ ארץ ארץ · ארצו גלה אל ארץ אחרת ואת ארץ ישר׳ שמעו דבר יי׳ · ד״א ארץ ארץ ארץ שהיא ארץ שבארצו חשובה שבכולן · ד״א ארץ ישראל שלש ארצות היו בה יהודה ועבר הירדן והגליל: גבר אשר לא יצלח בימיו · כתבוהו: הוי רועים · מלכי יהודה: לא פקדתם אותם · לא נזהרתם לשומרם: לא יפקדו · ולא יחסרו לשון ולא נפקד ממנו איש: יי׳ צדקינו · יי׳ מצדיק אותנו בימיו של זה: והשכיל · ויצליח: לנביאים

ואותי הם מכעיסים · ואת למדתי אתם · ולא פקדתם אתם · ואני אקבץ את · את ירושלם ואת ערי · אל אחאב · רצית אתם אל אדניהם · והכבשו אתם להיות לכם לעבדים · עד תמי אתם בידו · בבלה יובאו ושמה · ותקרא אתם · השכם ולמד · ויהי כפגש אתם · אתם זכר יי׳ קדמא · ואביא אתם בית יי׳:

הגלה כתיב ובני כניה אסיר בנו שאלתיאל בנו וגו׳: הוי רועים · אמר על מלכי יהודה הרעים אמר להם הוי אתם מאבדים ומפיצים את צאן מרעיתי כלומר שאני הייתי רועה אותם כשהיו שומעים לקולי ואחר שהייתם אתם רועים אותם כהנהגתם אותם בדרך רעה ואבדתם והפיצותם אותם בגלות: לכן · ולא פקדתם אותם · ולא השגחתם עליהם אנה הם ומה הם עושים אם טוב ואם רע והיה לכם לדעת כי בצאן הוא שהם כרחים וגולים ובעונכם שלא פקדתם אותם הנני פוקד עליכם את רוע מעלליכם: ואני אקבץ · אם על גלות בבל אמר יהיה פי׳ ולא יראו עוד זמן רב או יהיה כמשמעו לעולם והוא אומ׳ על קבוץ זה הגלות כמו הפרשה הבאה אחריו והוא הנכון: והקימותי · ורעום · ירעו אותם כמו הרועה הטוב: ולא יפקדו · לא יחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש: הנה ימים באים · צמח צדיק · זהו המשיח ויקראו צמח שיהיה באתו בעולם כבאת צמח השדה שהיא רבבה כן בהיות צדיק יהיו עמו צדיקים רוב העולם כמו שאמר יפרח בימיו צדיק ואמר והוכיח עמים רבים ומלך מלך ואמר הכפל לחזק הפעולה כי בזכור הפעולה השם נזכר עמה ובזכור אחריה השם הוא לחזק כמו למען בצוע בצע ממטיר עליו מטר כל בוגדי בגד וכן ומלך מלך כי באמרו ומלך ידענו שהוא מלך בהוסיפו מלך הוא לחזק המלכו׳ שתהיה מלכותו בכל הארץ לא בישראל לבד כמו שאמר עליו ומשלו מים ועד ים ומנהר עד אפסי ארץ: והשכיל · הצליח וכת׳ ויהי דוד בכל דרכיו משכיל ואחרי׳ זולתו: בימיו · וזה שמו אשר יקראו יי׳ צדקנו · יקראו ישר׳ יקרא המשיח בזה השם יי׳ צדקנו לפי שבימיו יהיה צדק יי׳ לנו קיום תמיד לא יסור ונו הקריאה על דרך הקריאה שקרא משה רבי׳ עליו השלום למזבח יי׳ נסי ויקרא יעקב למזבח אל אלהי ישראל כל אחד לפי ענינו הנמצא בו וכן ושם העיר מיום יי׳ שמה ויית דיהוויין קרן ליה וגו׳ כבעמוד: לכן

לכן · אלה שני הפסוקים נאמרו למעלה אלא שיש ביניהם שנוי מעט בקצת המלות כי כן דרך המקרא לכפול מלות או פסוקים במלות שונות והענין אחד והכפל בכל
מקום לחזק הענין וכבר פירשנו אלו הפסוקים למעלה במקומם: לנביאים · בעבור נביאי השקר שהם מטעים ישראל כי לולי הם שהם אומרים שהם נביאים ודבר
יי' אתם היו ישראל שבים בתשובה בתוכחות נביאי האמת אבל הם מטעים אותם ואומרים להם עמו איש כתאות לבו כי דבר יי' לנו שלא תבא עליכם רעה: רחפו ·
התנודדו וכן מן הכבד מרחפת על פני המים: וכגבר עברו יין · עבר עליו היין כלומר שגבר עליו ונשתכר ואינו יודע מה יעשה כן אייתי מפני יי' שהוא מחולל שם
הנביאים האלה: ומפני דברי קדשו · שהם מחוללים על פיהם שהם אומרים כי דברי יי' הם מה שהם אומרים: כי מנאפים · איך יוכלו ליפות מהם מעשיהם והנה מנאפים מלאה הארץ ועוד כי מפני אלה אבלה הארץ ומפני שבועת שקר נשחתה הארץ אלו שתי הרעות הם ברוב אנשי הארץ ואיך יוכלו נביאי השקר להטעותם כי לא תבוא עליהם רעה והנה הם רואים בעיניהם כי רוב ארץ ישראל נשחתה מפני רוב מעשיהם הרעים: נאות מדבר · מקום מרעה הבהמות: ותהי מרוצתם רעה · זריזותם ומרוצתם הם לרעה כי לא ירוצו לדבר מצוה ולעבודת האל אלא לרעה: וגבורתם לא כן · וכן גבורתם איננה לדבר אמת: כן · פירושו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות שהיה להם להתגבר על נביאי השקר ולמנע מלספר חלומות ודברי שקריהם והם מתגברים על נביאי האמת ואומרים להם שלא יתנבאו בשם יי' כמו שאמרו לירמיהו לא תתנבא בשם יי' ולא תמות בידינו ויו"ת מרוצתם ענין רצון וכן תרג' ועל דמסגן ברעות נפשהון ביסתא תיתי עליהון וגבריהון לא יצלחון: כי גם נביא גם כהן חנפו · נביא בגזרת פעל ופי' נביא וכהן כתרגומו ארי אף ספר אף כהן ר"ל ספר מזהיר העם כי נבואה ענין דבור ויש מהם דבור רוח הקדש ויש מהם דבור דברי שקר כדברי נביאי השקר וכן מזהיר העם מדבר להם לפי דעתו דברים להזהירם וכהן הוא מכהני הלוים כמו שאמר גם בביתי מצאתי רעתם: חנפו · ענין רשע ומשוא פנים ות"י גניבו ארחתהון: גם בביתי · כי גם בבית המקדש היו עובדים ומזבחים לאלהים אחרים: לכן יהיה · כחלקלקות באפלה · כמו דרכים חלקלקות שתמעד רגל ההולך בהם כל שכן כשתהיה אפלה שלא יראה אנה ישמוך ואנה ילך: ידחו ונפלו בה · כאלו ידחה אותם דוחה מאחריהם כי על כל פנים יפלו בה ולרוב מהירות הנפילה זכר בה שלש שבות חלקות הדרך והאפלה והדחיה ידחו מלעיל שלא כמנהג נחי הלמ"ד: ובנביאי שומרון · תפלה · כמו נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא כתן תפלה ענין דבר גרוע שאין לו טעם: הנבאו בבעל · כי אחאב עבד הבעל וקמו נביאי שקר רבים מתנבאים בבעל שהיו ארבע מאות וחמשים איש בימי אחאב שהרגם אליהו ואחרי כן קמו אחרים
שהרג יהוא והם היו מתעים את ישראל עד שגלו בעונם אבל בירושלם לא קמו נביאי הבעל ולא עברו לבעל מלכי יהודה כי אם מנשה ואחרי כן שב בתשובה · הנבאו
חסר תי"ו התפעל ומשפטו התנבאו: ובנביאי ירושלם · לא התנבאו בבעל אבל היתה בהם דרך רעה: שערורה · פי' רשע ולכלוך: נאוף · כמו שאמר בצדקיהו ובאחאב
וינאפו את נשי רעיהם: והלוך בשקר · שהיו אומרים כי דבר יי' בהם: וחזקו ידי מרעים · שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם לפיכך לא היו שבים מרעתם:
לבלתי שבו · שלא שבו כלומר הם גרמו להם שלא שבו וכן לבלתי הקריב שלא להקריב לבלתי ראו אומר מה שלא ראו: כסדום · כאנשי סדום: ויושביה כעמורה ·
ויושבי ירושלם כאנשי עמורה כלומר הנביאים כעם והעם כנביאים ברשע ובמעשים רעים: לכן · מאכיל אותם לענה · אביא עליהם צרה מרה כלענה וכמי ראש
והוא סם המות: חנופה · רשע וכשוא פנים שהם מיפים להם מעשיהם ונושאים פניהם שלא להוכיחם: לכל הארץ · לכל יושבי ארץ יהודה: כה אמר יי' · על
דברי הנביאים · כמו אל דברי וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ונתן הספר על אשר לא ידע ספר כמו אל: מהבלים · מפתים אתכם בדברי הבל לאמר
שלום יהיה לכם כי החזון שהם אומרים מלבם הוא לא מפי יי': אומרים

צפנה ה' בספרא וסימ' נמסר בריש ספרא סימ' ג' · ולא כן יש וסימ' ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי · לא כן לכו
נא הגברים ועבדו · לא כן עבדי משה בכל ביתי · ואתה לא כן נתן לך · לא כן אוחילה לפניך · כי איש
מהר אפרים · לא כן ביתי עם אל · והוא לא כן ידמה ב' בפסו' · שמענו גאון מואב גא מאד · וקשבתי

לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֹאמְרוּ עוֹד חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כִּי אִם־חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹנָה וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם׃

לַנְּבִאִים נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי הָיִיתִי כְּאִישׁ שִׁכּוֹר וּכְגֶבֶר עֲבָרוֹ יָיִן מִפְּנֵי יְהוָה וּמִפְּנֵי דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ׃ כִּי מְנָאֲפִים מָלְאָה הָאָרֶץ כִּי־מִפְּנֵי אָלָה אָבְלָה הָאָרֶץ יָבְשׁוּ נְאוֹת מִדְבָּר וַתְּהִי מְרוּצָתָם רָעָה וּגְבוּרָתָם לֹא־כֵן׃ כִּי־גַם־נָבִיא גַם־כֹּהֵן חָנֵפוּ גַּם־בְּבֵיתִי מָצָאתִי רָעָתָם נְאֻם־יְהוָה׃ לָכֵן יִהְיֶה דַרְכָּם לָהֶם כַּחֲלַקְלַקּוֹת בָּאֲפֵלָה יִדַּחוּ וְנָפְלוּ בָהּ כִּי־אָבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה שְׁנַת פְּקֻדָּתָם נְאֻם־יְהוָה׃ וּבִנְבִיאֵי שֹׁמְרוֹן רָאִיתִי תִפְלָה הִנַּבְּאוּ בַבַּעַל וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וּבִנְבִאֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם רָאִיתִי שַׁעֲרוּרָה נָאוֹף וְהָלֹךְ בַּשֶּׁקֶר וְחִזְּקוּ יְדֵי מְרֵעִים לְבִלְתִּי־שָׁבוּ אִישׁ מֵרָעָתוֹ הָיוּ־לִי כֻלָּם כִּסְדֹם וְיֹשְׁבֶיהָ כַּעֲמֹרָה׃

לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַל־הַנְּבִאִים הִנְנִי מַאֲכִיל אוֹתָם לַעֲנָה וְהִשְׁקִתִים מֵי־רֹאשׁ כִּי מֵאֵת נְבִיאֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם יָצְאָה חֲנֻפָּה לְכָל־הָאָרֶץ׃

כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אַל־תִּשְׁמְעוּ עַל־דִּבְרֵי הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים לָכֶם מַהְבִּלִים הֵמָּה אֶתְכֶם חֲזוֹן לִבָּם יְדַבֵּרוּ לֹא מִפִּי יְהוָה׃

בְּכֵן הָא יוֹמַיָא אָתָן אֲמַר יְיָ וְלָא יְהוֹן מִשְׁתַּעַן עוֹד בִּגְבוּרְתָא דַיְיָ דְאַסֵיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ אֱלָהֵן יְהוֹן מִשְׁתַּעַן בִּגְבוּרָאתָא דַיְיָ דְאַסֵיק וּדְאַיְתִי יָת זַרְעָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרַע צִיפּוּנָא וּמִן מְדִינָתָא דְאַגְלֵיתִינוּן לְתַמָן וְיִתְבוּן עַל אַרְעֲהוֹן׃

מִן קֳדָם נְבִיֵי שִׁקְרָא אִתְּבַר לִבִּי בִמְעַי זָעוּ כָּל גַּרְמַי הֲוֵיתִי כִּגְבַר דְּרַוֵי וּכְגַבְרָא דְמִשְׁתְּטֵי מִן קֳדָם חַמְרֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ וּמִן קֳדָם פִּתְגָּמֵי קוּדְשֵׁיהּ׃ אֲרֵי זַנָּאִין אִתְמְלִיאַת אַרְעָא אֲרֵי מִן קֳדָם מוֹמֵי דִשְׁקַר חֲרוֹבַת אַרְעָא יְבִישׁוּ דִירָווֹת מַדְבְּרָא וְעַל דְּמַסְגַּן בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן בִּישְׁתָא תֵיתֵי עֲלֵיהוֹן וְגִבָּרֵיהוֹן לָא יַצְלְחוּן׃ אֲרֵי אַף סָפַר אַף כָּהֵן גְּנִיבוּ אוֹרְחַתְהוֹן אַף בְּבֵית מַקְדְּשִׁי גְּלַיִן קֳדָמַי בִּישַׁתְהוֹן אֲמַר יְיָ׃ בְּכֵן תְּהֵי אוֹרְחַתְהוֹן לְהוֹן כְּמַשְׁרוֹעִין בְּקִבְלָא יִתְקְלוּן וְיִפְּלוּן בַּהּ אֲרֵי אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן בִּישְׁתָא שְׁנַת סְעוֹרַן עוֹבָדֵיהוֹן אֲמַר יְיָ׃ וּבִנְבִיֵי שֹׁמְרוֹן חֲזֵיתִי רֶשַׁע מִתְנַבַּן בְּשׁוּם טַעֲוָתָא וּמַטְעַן יָת עַמִּי יָת יִשְׂרָאֵל׃ וּבִנְבִיֵי יְרוּשְׁלֵם חֲזֵיתִי שְׁנוּ זַנָּאִין וּמְהַלְּכִין בְּשִׁקַר וּמַתְקְפִין יַד מַבְאֲשִׁין בְּדִיל דְּלָא לְמֵתַב גְּבַר מִן בִּישְׁתֵיהּ הֲווֹ קֳדָמַי כּוּלְּהוֹן כִּסְדוֹם וְיָתְבַהָא כַּעֲמוֹרָה׃

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עַל נְבִיֵי שִׁקְרָא הָאֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עָקָא מְרִיר כְּגִידִין וְאַשְׁקֵינוּן כַּס דְּלוֹט בֵּישׁ כְּרֵישֵׁי חִיוִין אֲרֵי מִן נְבִיֵי יְרוּשְׁלֵם נְפָקַת חֲנוּפְתָא לְכָל יָתְבֵי אַרְעָא׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לָא תְקַבְּלוּן לְפִתְגָּמֵי נְבִיֵי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן לְכוֹן מַטְעַן אִינוּן לְכוֹן רַשַׁע לִבְּהוֹן מְמַלְּלִין לָא בְמֵימַר דַּיְיָ׃

ואשמע · וגבורתם לא כן · אני ידעתי · לא כן אנחנו עשים היום הזה · ויחפאו בני ישראל · לא כן הרשעים
כי אם כמוץ · ולב כסילים לא כן · כי לא כן אנכי עמדי · וחד ולא כן בדיו: תפלה ג' בקריא' וסימ' ובנביאי
שמרון ראיתי תפלה · בכל זאת לא חטא איוב · מעיר מתים ינאקו · וסימ' קרתא דאיוב שבאגן: לכן יד
בטעמא בספרא וסימ' נמסר לעיל בספרא סימ' ז':

רשי

לנביאים נשבר לבי בקרבי · לדברי הנביאים האומרים שלום יהיה לכם נשבר לבי: רחפו · הולכים ונעים כנכפי כנור המרחף על קנו שטרמבלי"ר בלע"ז: מפני יי' · שאני שומע ממנו גזרה רעה אלא מפני אלה · שבועת שקר: אבלה · חרבה: מרוצתם · קורש"א בלע"ז וי"ת לשון רצון: גם נביא גם כהן: אפילו אלו שהכל למידין מהם: גם בביתי מצאתי רעתם: שהעמידו צלם בהיכל: לא כן · לא בדין: כחלקלקות · ארץ חלקה שהרגל מחלקת בה והאדם נופל חלקלקות באפלה כפלון על כפלון חלקלקות באור יש כפלון אפלה בלא חלקלקות יש כפלות: ובנביאי שומרון ראיתי תפלה · קודם שגלו ובנביאי ירושלם אני רואה עתה שערורה דבר מגונה: וחזקו ידי מרעים · אומרי' לרשעים שלום יהיה לכם: לבלתי שבו · שלא ישובו המריעי' איש מרעתו: וכל

וכל הולך בשרירות לבו וגו׳ ׃ מי עמד בסוד ה׳ . ושמע את הנגזר מלפניו אותו שהקשיב דבר תורתו וישמע למצותיו ולא הרשעים האלה שמיעה הראשונה שבמקרא זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה קבלה ׃ מזמות . לשון מחשבה ׃ מתחולל . משתכן מחזר לשכון ועל ראש רשעים ישכון ׃

אומרים אמור . המקור הוא ברוב קודם הפעל וכאשר יבא אחרי הפעל הוא לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אתכם והדומים לו ׃ וכל הולך בשרירות לבו . כמו ולכל הולך ולמ״ד לתנאי שזכר עומדת במקום שנים ׃ כי מי עמד . כי מי מהם שעמד בסוד השם רוצה לומר בסוד הנבואה ואיך יאמרו כי דבר השם אתם ׃

ז׳ פסוק׳ אית כהון ואני אני וסימ׳ ויאמר יעקב אל שמעון ׃ וישב אל אחיו ׃ ואמר לכם אתם תרשו ׃ תמול באך והוס אניעך ׃ ואמרת בלבבך מי ילד לי ׃ אם יסתר איש במסתרים ׃ ואני אהיה להם לאלהים ׃
הנביא ב׳ ר״פ וסימ׳ אשר אתו חלום ׃ אשר ינבא לשלום ׃ דברי י״ג וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ג׳ ׃

אֹמְרִים אָמוֹר לִמְנַאֲצַי דִּבֶּר יְהוָה שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם וְכֹל הֹלֵךְ בִּשְׁרִרוּת לִבּוֹ אָמְרוּ לֹא־תָבוֹא עֲלֵיכֶם רָעָה ׃ כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד יְהוָה וְיֵרֶא וְיִשְׁמַע אֶת־דְּבָרוֹ מִי־הִקְשִׁיב דְּבָרִי וַיִּשְׁמָע ׃ הִנֵּה סַעֲרַת יְהוָה חֵמָה יָצְאָה וְסַעַר מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל ׃ לֹא יָשׁוּב אַף־יְהוָה עַד־עֲשֹׂתוֹ וְעַד־הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְבּוֹנְנוּ בָהּ בִּינָה ׃ לֹא־שָׁלַחְתִּי אֶת־הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ לֹא־דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְהֵם נִבָּאוּ ׃ וְאִם־עָמְדוּ בְּסוֹדִי וְיַשְׁמִעוּ דְבָרַי אֶת־עַמִּי וִישִׁבוּם מִדַּרְכָּם הָרָע וּמֵרֹעַ מַעַלְלֵיהֶם ׃ הַאֱלֹהֵי מִקָּרֹב אָנִי נְאֻם־יְהוָה וְלֹא אֱלֹהֵי מֵרָחֹק ׃ אִם־יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא־אֶרְאֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם־יְהוָה ׃ שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־אָמְרוּ הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים בִּשְׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר חָלַמְתִּי חָלָמְתִּי ׃ עַד־מָתַי הֲיֵשׁ בְּלֵב הַנְּבִאִים נִבְּאֵי הַשָּׁקֶר וּנְבִיאֵי תַּרְמִת לִבָּם ׃ הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת־עַמִּי שְׁמִי בַּחֲלוֹמֹתָם אֲשֶׁר יְסַפְּרוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ כַּאֲשֶׁר שָׁכְחוּ אֲבוֹתָם אֶת־שְׁמִי בַּבָּעַל ׃ הַנָּבִיא אֲשֶׁר־אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת מַה־לַתֶּבֶן אֶת־הַבָּר נְאֻם־יְהוָה ׃

אָמְרִין בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן לִדְמַרְגְּזִין קֳדָמַי מַלִּיל יְיָ שְׁלָמָא יְהֵי לְכוֹן וְכָל דְּאָזִיל בְּהִרְהוּר לִבֵּיהּ אָמְרִין לָא תֵיתֵי עֲלֵיכוֹן בִּישְׁתָא ׃ אֲרֵי לָא קָמוּ דְּאִתְגְּלֵי לְהוֹן רָז מִן קֳדָם יְיָ וְלָא חֲזוֹ וְלָא שְׁמָעוּ יַת פִּתְגָּמוֹהִי וְלָא אַצִּיתוּ לְמֵימְרֵיהּ וְלָא קַבִּילוּ ׃ הָא מַזּוֹפִיתָא מִן קֳדָם יְיָ בִּרְגַז נַפְקַת וְעַלְעוֹל מִשְׁתַּגֵּשׁ עַל רֵישׁ רַשִׁיעִין יְחוּל ׃ לָא יְתוּב רוּגְזָא דַּיְיָ עַד דְּיַעְבֵּד וְעַד דִּיקַיֵּים מַחְשְׁבַת רְעוּתֵיהּ בְּסוֹף יוֹמַיָּא תִּסְתַּכְּלוּן בַּהּ אִסְתַּכָּלָא ׃ לָא שְׁלַחִית יַת נְבִיֵּי שִׁקְרָא וְאִינוּן רְהַטִין לְאַבְאָשָׁא וְלָא מַלֵּילִית עִמְּהוֹן וְאִינוּן מִתְנַבַּן שְׁקַר ׃ וְאִלּוּ קָמוּ אִתְגְּלֵי לְהוֹן רָז מִן קֳדָם יְיָ וְאַשְׁמָעוּ פִּתְגָּמַי יַת עַמִּי וַאֲתֵיבִינוּן מֵאוֹרְחָתְהוֹן בִּישְׁתָּא וּמִבִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן ׃ אֲנָא אֱלָהָא בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אֲמַר יְיָ אֲנָא אֱלָהָא עֲתִידְנָא לְחַדָּתָא עָלְמָא לְצַדִּיקַיָּא ׃ אִם יִדְמֵי גְּבַר לְאִיטְמְרָא כַּד בְּסִיתְרָא וְקֳדָמַי הֲלָא גְּלֵי אֲמַר יְיָ הֲלָא יַת שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא יְקָרִי מָלֵי אֲמַר יְיָ ׃ שְׁמִיעַ קֳדָמַי יַת דַּאֲמַרִין נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן בִּשְׁמִי שִׁקְרָא לְמֵימַר פִּתְגַּם נְבוּאַת בְּחֵילְמָא אִתְחֲוָא לִי ׃ עַד אִימָתַי אִית בְּלִבְּהוֹן דִּנְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן שְׁקַר וּמִתְנַבַּן רֶשַׁע לִבְּהוֹן ׃ דִּמְחַשְׁבִין לְאַנְשָׁאָה יַת עַמִּי שְׁמִי בְּחֶלְמֵיהוֹן דְּמִשְׁתָּעַן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ כְּמָה דִּשְׁבַקוּ אֲבָהָתְהוֹן יַת פּוּלְחַן שְׁמִי וּמְקַיְּימִין בְּשׁוּם טַעֲוָתָא ׃ נְבִיָּא דְּעִמֵּיהּ חֶלְמָא יִשְׁתְּעֵי חֶלְמָא וְדִפִתְגָּמִי עִמֵּיהּ יְמַלֵּל פִּתְגָּמִי קְשׁוֹט הָאֵיכְמָה דִּיפָרֵשׁ מְדַמֵּי בֵּין תִּבְנָא לְעִיבוּרָא כֵּן פָּרֵישׁ בֵּין צַדִּיקַיָּא לְרַשִׁיעַיָּא אֲמַר יְיָ ׃

ואם עמדו בסודי וישמיעו דברי וגו׳ . היה להם לשמוע דברי ו׳ תורתי את עמי ולא להטעותם בה מעלי ׃ האלהי מקרוב . שאיני רואה אלא בסומך לי ואין בי כח לשפט את התחתונים שהם רחוקים ממני ואיני יודע במעשיהם ׃ אם יסתר איש . זהו כפל תמיהה האלהי מקרוב כדרך כל תמיהות הכפולות ׃ עד מתי . יתנבאו שקר וכי יש בלבם של הנביאים הללו הנביאים שקר לקיים מחשבתם שהם חושבים להשכיח את עמי שמי וגו׳ ׃ תרמית לשון מרמה ׃ פטיש פי״ק בלע״ז ויש אות׳ מרטי״ל בלע״ז ׃ מגנבי דברי׳ איש מרעהו . איש מאת רעהו יש להם מרגלים אצל נביאי האמת ושומעין מגנון שלהם שהם מתנבאים בו ואומרין נבואת שקר באותו לשון כמו שעש׳ חנניה בן עזור שמע את ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם והוא ניבא בשוק התחתון שברתי את עול מלך בבל כמו שאמרו רבותינו במסנהדרין ׃ יספר חלום . יספרנו לשון הובאי כשאר חלומות ולא יחזקנו בדברי נבואה ׃ מה לתבן את הבר . מה ענין שקר אצל אמת את הבר עם הבר ׃ הלא

וירא . פירוש במראה הנבואה ׃ וישמע . הראשון בשוא הוא״ו והשני בפתח הוא״ו ׃ הנה סערת ה׳ חמה יצאה . עבר במקום עתיד כדרך הנבואות במקומות כי דבר ה׳ הנבואה קיים כאילו נעשה והנבואה הזאת עתידה לימות המשיח כי אז יכלו הרשעים כלם ואמר זה הענין על דבר נביאי השקר הרשעים כי כבר אמר כי יעשה משפט בהם כמו שאמר הנני מאכיל אותם לענה ואמר אע״פ שאין האל עשה משפט ברשעי׳ כלם הנה ימים באים שתצא סערת ה׳ . חמה יצאה בחמה תצא אותה הסער מלפני האל ותחול על הרשעים עד כלותם ׃ וסער מתחולל . כפל הענין לחזק הדבר ויונתן תירגם בהפרש מעט ביניהם שתרגם סערה מזופיתא ותרגם וסער מתחולל ועלעול משתגש וענין מתחולל ויחול ענין כפילה וחניה כמו יחולו על ראש יואב ׃ לא ישוב . באחרית הימים . זהו בימות המשיח ואז תתבוננו בזאת הנבואה כי עד אותם הימי׳ הרי אתם כאילו אינכם מתבוננים בה לפי שאינכם רואים כליון הרשעים ובאמרו בינה אחר התבוננו הוא לתוספת באור ולחזק הפעולה כמו קצף ה׳ על אבותיכם קצף ויבס דוד בוס למען טבוח טבח והדומים להם ובאמרו תתבוננו ולא אמר יתבוננו רמז לתחית המתים בימות המשיח ׃ לא שלחתי את הנביאים . אלה נביאי השקר אני לא שלחתי אותם ׃ והם רצו . מהרו לומר לעם דברים אשר בדו מלבם בשמי ׃ ואם עמדו בסודי . ואם הוא כמו שהם אומרים שעמדו בסודי ודבר הנבואה באה להם מאתי ישמיעו את דברי אל עמי לא דבר שקר וישיבם מדרכם הרעה לא שיחזיקו ידי מרעים . ויו״ו וישמיעם כוי״ו ונשאה שטופים כבדיתה ונתתי נשמכם והדומים להם שהוא לתנאי כלומר אם יהיה זה יהיה זה ׃ האלהי מקרוב . כמו אלהים אחרים שנאמר עליהם חדשים מקרוב באו וכי אינני אלהי מרחוק אלא מבריאת עולם ידעוני בני אדם כי אני אלהי עולם ואינני כמו אלהים חדשים אלה אשר לא יראו ולא ישמעו כי אני רואה מעשי בני אדם ושומע דבריהם ואני שומע דברי הנביאים הנבאים בשמי לשקר וי״ת אנא אלהא בריית עלמ׳ וגו׳ כמשמעו ׃ אם יסתר . אני מלא . כמו וכבוד ה׳ מלא את המשכן כלומר שהיה ממלא את המשכן כי כאשר זה על האור שנברא כי אני מלא רוצה לומר אני ממלא כלומר כי בכל מקום אני ותה דרך משל כי הוא יתברך אינו גוף שיהיה ממלא מקום אלא רוצה לומר כי השגחתו בכל מקום בשמים ובארץ ותירגם יונתן יקרי מלי ׃ שמעתי . חלמתי חלמתי . השפעל לחזק הענין והיו אומרים שהוא חלום של נבואה ׃ עד מתי . היש בלב . רוצה לומר היש לעולם כמו שנאמר עד מתי ׃ נבאי השקר . מבנין נפעל ׃ ונביאי תרמית לבם . כמו מרמה כלומר הם נביאי׳ מהתרמית שחושבים בלבם לא שבאה אליהם הנבואה ׃ החושבים להשכיח את עמי שמי . כי הם מוכעים אותם לשמוע אל נביאי האמת המדברים בשמי כמו שהיו עושים אבותם כשהיו עובדים הבעל שהיו נביאי הבעל מתנבאים להם בבעל ושכחו שמי כן עתה שוכחים שמי בחלומות נביאי השקר וי״ת כמה דשבקו אבהתהון וגו׳ כמשמעו ׃ הנביא . אמר איך תשוו חלום החולם עם הנבואה באה בחלום כי החולם יספר חלומו ואם יזדמן שיהיה בו דבר אמת מעט הוא כי החלומות מדמיון המחשבות בהקיץ והמחשבות בעתידות לא יצדקו רובם וכן אמר וחלומו שוא ידברו ׃ ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת . ידבר דבר שהוא אמת אם יהיה דברי בחלום לנביא ידבר דברי דברי אמת אין בו שקר כלל אם כן דברי החולמים הם כמו התבן והתבן אין בו תכלה כי אם למאכל הבהמות או למלאכה והבר הוא מאכל לבני אדם אם כן איך ישוו ביניהם מה לתבן את הבר ואמר בחלום יספר ובנבואה ידבר כי מספר החלום אין דבריו אלא ספור דברים שראה בחלומו כמו שיספר דברים ששמע אין לשכל בהם חלק כי אם בכח המדמה אבל דברי חלום הנבואה באמר עליהם ידבר כי הם בכח הדבור רוצה לומר השכלי עם כח המדמה ויונתן תירגם הא כמה דפרים בין תבנא לעבור כן פרים בין רשיעיא לצדיקיא ורז״ל אמרו וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אמר רבי יוחנן כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים ׃ הלא

הלא כה דברי. דברי החולמים הם בטלים כמו שתראו כי הם אומרים שלום שלום ואין שלום אבל דברי הוא כאש שתבא ותשרף את אשר תמצא וכן הוא כפטיש יפוצץ סלע לא יעמוד דבר לפני דברי לבטלו כי את אשר דברתי יעשה ולא יפול דבר: לכן הנני על הנביאים. כלומר הנני עליהם לכלותם וכן תירגם יונתן הא שלח רוגזי וכן תירגם כל אלה הנני אשר בפרשה ואמ׳ שלשה פעמים הנני כי שלשה חלקים היו נביאי השקר באותו הזמן היו בהם נביאים שהיו שומעים דברי נביאי האמת בנבואות א׳ אומות העולם כמו שהתנבא י׳ ירמיהו על האומות והיו הולכים לעם ואומרי׳ להם כה אמר השם לעמון וענין הנבואה כמו שאמ׳ ירמיה בביתו לתלמידיו כדי ש׳ שיאמינו העם להם כאומרם להם בשם יי׳ שלום יהיה לכם ועל אלה אמר מגנבי דברי איש מאת רעהו ועל זה אמרו רז״ל המתנבא מה שלא נאמר לו הא׳ לחברו כאמ׳ כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון ואמר כה אמר יי׳ צבאות הנני שובר את קשת עילם ראשית גבורתם נשא חנניה קל וחומר בעצמו ומה עילם שלא בא אלא לעזור את כשדים אמר הקדוש ברוך הוא הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן על אחת כמה ו׳ וכמה אתא איהו לשוק התחתון ואמר כה אמר יי׳ אלהי ישראל לאמר שברתי את עול מלך בבל והקשו על זה ואמרו האי לחברו לא נאמר כיון דאתיהיב קל וחומר כמאן דאתמר ליה דמי והחלק השני היו בהם נביאים שהיו בעלי לשון צח ומתק שפתי׳ ועליהם נאמר הלוקחים לשונם וינאמו נאם היו אומרים לעם דברי שלום בשם יי׳ והיו מראים פניהם במתק דבריהם כדי ש׳ שישמעו להם ועל זה אמרו רבותי׳ זכרונם לברכה המתנבא מה שלא שמע והחלק השלישי נביאי חלומו׳ שקר שהיו אומרים כי חלומותיהם נבואה והיו א׳ אומרים אותה לעם בשם יי׳: הנני. הלוקחים לשונם. המחליקים לשונם וכן הטתו ברוב לקחה בחלק שפתים תדיחנו כמו שאמ׳ במתק שפתים תדיחנו: הנני על נבאי. מבנין נפעל: ובפחזותם. ובקלותם כלומ׳ בקלות דעתם וכן אכשיף רקים ופוחזים:

הלא כה דברי כאש. לא היה לטעות ולדמות חלומותם לומר שהם נבואה כי דבר נבואה כשבאה בפי הנביא בגבורה היא באה בו כאש בוערת כענין שנאמ׳ ותהי בלבי כאש בוערת ואומר ויד יי׳ עלי חזקה: הלוקחים לשונם. המלמדים לשונם לומר שקריהם בלשון כאם יי׳ כנביאי האמת למען יאמינו בם: ובפחזותם. לשון תמהון איסטורדיזון בלע״ז: מה משא יי׳. לשון שחוק לפי שנבואתו להם למשא: ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי וגו׳. ונטשתי ועזבתי אומרים לכם מה ה׳ המשוי אתם למשא להקב״ה והוא אמר מיטום ויטליך אתכם מעל זרועותיו משמים ארץ כך שמעתי: כי המשא יהיה לאיש דברו. אף על פי שאתם מהפכין את המשא לגנאי ה׳ משא דבר יי׳ לאיש דברו ולאיש עצתו הוא מגלהו ואתם מהפכין אותו ללשון משאוי זו לא שמעתי כן והיא עיקר אבל כך שמעתי כי המשאוי יהיה ה׳ משאוי של פורענות למי שאומרו השואל מה משא. פ״א משא יי׳ לשון נבואה הוא והיה הנביא השקר שואל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקב״ה בלשון שבא ה׳ הסיגנון שיו והסיגנון לא היה מפר׳ הדיבור כל כך והיה נביא ה׳ השקר מהפך את ה׳ הפירו׳ לדבר אחר והיה מדבר בדוגמת נביא האמת כדי שיאמינו בו וכן עשה חנניה בן עזור לכן הוא אומר אל תשאו משא יי׳ את לשון הסגנון אלא מה דבר ומה ענה את פ׳ פירוש הדבר שאלו לנביא האמת לאמר לכם מה הקב״ה אומר ולהיכן נוטין את ד׳ דבריו: כי המשא יהיה לאיש דברו.

ולא יו׳ תכנע׳ כסו לא ולא לא

הספרום ב׳ וסימ׳ לאביהם. ויתעו את עמי: וכי יד ר״פ בנביאים וסי׳ וכי ירדף גאל הדם אחריו. וכי הקים יי׳ להם. וכי ימצא איש את. וכי תאמרון אל יי׳ דמלכים. וכי יאמרו אליכם דרשו. וכי תאמר אלי אל יי׳

הלוא כה דברי כאש נאם יהוה וכפטיש יפצץ סלע: לכן הנני על הנביאים נאם יהוה מגנבי דברי איש מאת רעהו: הנני על הנביאים נאם יהוה הלקחים לשונם וינאמו נאם: הנני על נבאי חלמות שקר נאם יהוה ויספרום ויתעו את עמי בשקריהם ובפחזותם ואנכי לא שלחתים ולא צויתים והועיל לא יועילו לעם הזה נאם יהוה: וכי ישאלך העם הזה או הנביא או כהן לאמר מה משא יהוה ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי אתכם נאם יהוה: והנביא והכהן והעם אשר יאמר משא יהוה ופקדתי על האיש ההוא ועל ביתו: כה תאמרו איש על רעהו ואיש אל אחיו מה ענה יהוה ומה דבר יהוה: ומשא יהוה לא תזכרו עוד כי המשא יהיה לאיש דברו והפכתם את דברי אלהים חיים יהוה צבאות אלהינו: כה תאמר אל הנביא מה ענך יהוה ומה דבר יהוה: ואם משא יהוה תאמרו לכן כה אמר יהוה יען אמרכם את הדבר הזה משא יהוה ואשלח אליכם לאמר לא תאמרו משא יהוה: לכן הנני ונשיתי אתכם נשא

ל״ג / ל׳ ל׳ ומ׳ / נ׳ ל״כ ל׳ / ל׳ ל׳ / ל׳ / ל׳ / ל׳ ח׳ ל׳ / ה״א ל״פ ל׳ / ג׳ ל״פ / ל׳ ג׳ / ח׳ / ב׳ סתרי ליש׳ ל׳ / ל׳ / ל׳ / ל׳ ל׳

הלא כל פתגמי תקיפין כאישתא אמר יי׳ וכפטישא דמפגע כיפא: בכן הא אנא שלח רוגזי על נביי שקרא אמר יי׳ מגנבין פתגמי גבר מן חבריה: בכן הא אנא שלח רוגזי על נביי שקרא אמר יי׳ דמתנבן כרעות לבהו׳ ואמרי׳ כן אמר והא אנ׳ שלח רוגזי על דמתנבן חלמא דשקר אמר יי׳ ומשתען ומטען ית עמי בשקריהון ובבקרותהון ואנא לא שלחתינון ולא פקדתינון והנאה לא יהנון לעמא הדין אמר יי׳: וארי ישאלינך עמא הדין או ספר או כהן למימר מה נבואתא בשמא דיי׳ ותימר להו׳ כדין נבואתא ואירטוש יתכון אמר יי׳: וספר וכהן ועמא דימר נבואתא בשמא דיי׳ ואסער על גברא ההוא ועל ביתיה: כדין תימרון גבר לחבריה וגבר לאחוהי מה אתיב יי׳ ומה מליל יי׳: ונבואת בשמא דיי׳ לא תדכרון עוד ארי נבואתא תהי לגבר דמקיים פתגמי רעותיה ואתון מדמן לבטלא ית פתגמי אלהא קיימא דיי׳ צבאות אלהנא: כדין תימר לנביא מה אתיבך יי׳ ומה מליל יי׳: ואם נבואת בשמא דיי׳ תימרון בכן כדנן אמר יי׳ חלף דאמרתון ית פתגמא הדין נבואה בשמא דיי׳ ושלחית לותכון למימר לא תימרו נבואתא מקדם יי׳: בכן האנא שלח רוגזי ואירטוש יתכון מרטש וארחיק יתכון וית

דישעיה. וכי ישאלך העם הזה׳ וכי תאמר בלבבך. וכי יאמרו השרים. וכי אנחנו מקטרים. וכי יעשה הנשיא נדבה. וכי האכלו וכי תשתו׳ וכי תגשון עור. וכי יתן מתנה:

וכי ישאלך. האל יתברך שהוא חוקר לב ובוחן כליות ידע את לבבם כי כשהיו אומרים משא יי׳ היה דעתם וכונתם ענין כבדות ומשא כמו תחת משאו לפיכך אמר לירמיהו הנביא שיזהירם שלא ישאלו דבר יי׳ בלשון משא: או הנביא. נביא שקר ויונתן תירגם ספר וכבר פירשנוהו: או כהן. מכהני הלוים: את מה משא. תאמר להם את שאלתם ששואלים מה משא ומה תאמר ונטשתי אתכם זו תהיה תשובת שאלתם ותירגם יונתן ותימר להון כדין נבואתא וארטוש יתכון: והנביא. מבואר הוא: כה. איש על רעהו. כמו אל רעהו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: מה ענה יי׳. כמו מה דבר וכן ועניתם ואמרת ויען איוב הראשון: ומשא יי׳. כי המשא יהיה לאיש דברו. לכל איש מהם יהיה המשא דברו כלומר בדברו לבד יאמר משא שמשמעו נבואה אך בלבו הוא לשון כבדות וזהו שאמר והפכתם את דברי אלהים חיים כלומר בלבבכם תהפכו אותם מנבואה לכבדות: יי׳ צבאות. כי הוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה ובידו להביא עליכם מה שדבר: אלהינו. כלומר אלהינו הוא ולא אלהיכם שאין אתם מאמינים בו ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש כי דברו של אדם הוא נשיאות שפתיו כמו שאמר ובל אשא את שמותם על שפתי כלומר וכראוי נקראת הנבואה משא שהיא נשאת בפי הנביא אלא שאתם הופכים דברי אלהים חיים ותחשבו משא ענין כבדות: כה. מבואר הוא: ואם. מבואר הוא: לכן הנני ונשיתי אתכם נשא. מה שאמר בזה הענין בכל דבר ודבר הנני מורה על מהירות הפורענות עליהם כלומר הנני מוכן ומזומן להביא עליכם רעה. ונשיתי ושכחתי וכבר כתבנו כי נשא המקור אחרון הוא לחזק הפעולה ר״ל כמו שאתם שוכחים דברי ואותותי שעשיתי על ידי נביאי ועתה אתם מואסים נבואתי ומבזים אותה אני גם כן אשכח אתכם אף על פי שקניתי אתכם וכרתי ברית אתכם כי אתם בטלתם הברית תחלה: ונטשתי

סיגנון שתוס הקב״ה אומרו שתם לאיש עצתו שאינו חמוד להפכו ואתם שואלים אותו כדי להפכו והפכתם את דברי הקב״ה וזהו שאמר למעלה מגנבי דברי איש מאת רעהו גם זה לשון מיוסר: כה תאמר אל הנביא. כשאתם באים לשאול דברי מאת הנביא: ונשיתי. לשון גיד הנשה ולשון ונשתה גבורתם קופץ ומטלטל ממקום למקום: דודאי

רש"י

דודאי. קדרות: מועדים. מוכנים: החרש והמסגר. תלמידים חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתיו בספר מלכים החרש והמסגר לימיי"טרא אה ליפור"טיר בלע"ז. לא"א החרש והמסגר החרש לשון חרש והמסגר לשון סוגר כלומר חכמים גדולים בתורה שכשהיה אחד מהם מדבר הכל שותקים מסגר שהיו סוגרים ואין פותח: כתאני הבכורות. שבישלו כל צרכן בתחלת בכורי תאנים שהם חביבות על מוכליהם בראשיתם: כן אכיר את גלות וגו'. הרי זה מקרא מסורס כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כבר יכניה וגלותו: אתוש. לשון עקירה: ולשנינה. שישננו וידברו הכל בפורענות: לזעוה. לרעה בכל ממלכות הארץ שישמע הרעה הבאה עליהם ויזועו: בשנה הרביעית. שנה שנתחתם גזר דינם שיגלו ושיסתו כוס החימה כמו שאמר בענין קח את כוס וגו' וקודם גזר דין אמר לנביא להוכיחם אולי ישובו ולא יתחתם גזר דינם: סלק

ירמיה

ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבתיכם מעל פני: ונתתי עליכם חרפת עולם וכלמות עולם אשר לא תשכח:

כד הראני יהוה והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל יהוה אחרי הגלות נבוכדראצר מלך בבל את יכניהו בן יהויקים מלך יהודה ואת שרי יהודה ואת החרש ואת המסגר מירושלם ויבאם בבל: הדוד אחד תאנים טבות מאד כתאני הבכרות והדוד אחד תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה מרע: ויאמר יהוה אלי מה אתה ראה ירמיהו ואמר תאנים התאנים הטבות טבות מאד והרעות רעות מאד אשר לא תאכלנה מרע: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: כה אמר יהוה אלהי ישראל כתאנים הטבות האלה כן אכיר את גלות יהודה אשר שלחתי מן המקום הזה ארץ כשדים לטובה: ושמתי עיני עליהם לטובה והשבתים על הארץ הזאת ובניתים ולא אהרס ונטעתים ולא אתוש: ונתתי להם לב לדעת אתי כי אני יהוה והיו לי לעם ואנכי אהיה להם לאלהים כי ישבו אלי בכל לבם: וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנה מרע כי כה אמר יהוה כן אתן את צדקיהו מלך יהודה ואת שריו ואת שארית ירושלם הנשארים בארץ הזאת והישבים בארץ מצרים: ונתתים לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ לחרפה ולמשל לשנינה ולקללה בכל המקמות אשר אדיחם שם: ושלחתי בם את החרב את הרעב ואת הדבר עד תמם מעל האדמה אשר נתתי להם ולאבותיהם:

כה הדבר אשר היה על ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה

תרגום

קרתא דיהבית לכון ולאבהתכון מקביל מימרי: ואתן עליכון חיסודי עלם ותחפינון איתכנעות עלם דלא תפסוק:

אחזיני יי והא תרין סלין תינין מחתין מקדם היכלא דיי בתר דאגלי נבוכד נצר מלכא דבבל ית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה וית רברבי יהודה וית אומניא וית תרעיא מירושלם ואובילינון לבבל: סלא חדא תינין טבא לחדא כתינין בכירין וסלא חד תינין בישין לחדא דבישין בישן לחדא דלא מתאכלן מבישו:

ואמר יי לי מה את חזי ירמיה ואמרית תינין תיניא טבתא טבן לחדא ודבישן בישן לחדא דלא מתאכלין מבישו:

והוה פתגם נבואה מקדם יי עימי למימר: כדנן אמר יי אלהא דישראל כתיניא טבתא האילין כן אישתמודע ית גלות יהודה דאגליתי מן אתרא הדין לארע כסדאי לטבתא: ואישוי מימרי עליהון לטבא ואתיבינון לארעא הדא ואיבנינון ולא אפגר ואיקיימנון ולא אטלטל: ואתן להון לב למידע דחלתי ארי אנא יי ויהון קדמי לעם ואנא איהוי להון לאלה ארי יתובון לפולחני בכל לבהון:

וכתיניא בישתא דלא מיתאכלא מבישו ארי כדנן אמר יי כן אתן ית צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וית רברבוהי וית שארא דירושלם דאישתארו בארעא הדא ודיתבין בארעא דמצרים: ואיתנינון לזיע ולבישא לכל מלכות ארעא לחיסודין ולמתל ולשועי וללוטא בכל אתריא דאגלינון לתמן: ואיגרי בהון ית דקטלין בחרבא בכפנא ובמותא עד דיסופון מעל ארעא דיהבית להון ולאבהתהון:

פתגם נבואה דהוה עם ירמיה על כל עמא דבית יהודה בשתא רביעיתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה

רדק

ונטשתי אתכם. אעזוב אתכם ואת העיר שאסלק שכינתי ממנה ובאמרו מעל פני טעמו למעלת אתכם ר"ל כי בעזבי אתכם תגלו מעל פני כמו שאמר שלח מעל פני ויצאו ות"י ואירטוש יתכון מרטש ואירחיק יתכון וית קרתא דיהבית לכון ולאבהתכון מקביל מימרי ויש לפרש ונטשתי כמו ונתשתי בתי"ו והוא הנכון כי התי"ו והטי"ת ממוצא אחד הן ויבאו בענין אחד וכן טעה בטי"ת ותעה בתי"ו ענין אחד הו' וכן אם יכתשו מים זרים בתי"ו כמו יכטשו בטי"ת: ונתתי. וכלימות. סס בשורק הוא"ו דגש המ"ם: הראני יי'. בחזיון הה"א: והנה שני דודאי תאנים. אמר הראני במראה הנבואה שני דודאי תאני' ואלף דודאי תאנים נוספת כאלף חמשי' לואות וכן אמר הדוד אחד בלא אלף ועניינו סלים וכ"תי סלין: מועדים. מוכני ומזומנים להאכל והיה זה אחר הגלו' נבוכד נצר מלך בבל את יכניהו: ואת החרש ואת המסגר. יועצים וחכמים היו ות"י ית אומניא וית תרעיא: הדוד אחד. כתאני הבכורות. הסמיכות לעניים כאילו אמר כתאני עני התאנה המבכרות. בכורות תאר וזכר אותם תאנים כי הן נחמדו' בעיני מוכליהן לפי שהן בכורות וכן אמר כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם: וכתאנים. כאילו אמר והנסברים יהיו תאני' הרעו' ואחר כן פירש ואמר כה אמר ה': והיושבים בארץ מצרים. השארית שהיו יושבים אז בארץ מצרים אותם שילכו עם יוחנן בן קרח: לזועה. כתיב וקרי לזעוה והענין אחד כמו כבש וכשב: לחרפה. בלא וי"ו: לשנינה. בלא וי"ו: את הרעב. בלא וי"ו: הדבר. על ירמיהו. כמו אל: היא

מסורה

ואת העיר ח' בקריא' וסימ' ואלחמו בני יהודה דשפטים. והכה לקחו את אשר עשה מיכה. ונתתי את הבית הזה כשלה. ככה אשביר את בני יהודה דירמיה. ונשיתי אתכם נשוא. והוספתי על ימיך דמלכים. את אדום ואת מואב. ומכף מלך אשור אצילך דישעיה: ואת שרי ג' בקריא' וסימ' ויעבר יורם צעירה. וחכרו דד"ה. והנה שני דודאי תאנים: תאכלנה ד' בקריא' וסימ' הדוד האחד תאנים טבות. התאנים הטבות טובו' מאד. וכתאנים הרעו' אשר לא תאכלנה. ונתתי אותם כתאנים: ובניתים ב' וסי' והשיבתי את שבות. והשיבתי' על הארץ הזאת. קדמ' חס': והשבים ג' בקריא' וסימ' וישמחו כל קהל. וכתאנים הרעות. והשבים הראשונים דד"ה. חד חס' וב' מל'. דתאנים חס': אלין כתחלפין ונתתים לחרפה ולמשל ולשנינה ולקללה. והחרמתי' לשמה ולשרק' לחרבות עולם. והיתה ולחרב לשמה. ורדפתי לאלה ולשמה ולקללה ולחרפ'. ולא יוכל לחרבה לשמה ולקללה. כי בי נשבעתי כי לשמה לחרפה לחרב ולקללה:

היא השנה הראשונה לנבוכדנאצר · והנה כתב בתחלת ספר דניאל בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנאצר מלך בבל ירושלם ויצר עליה אך כאמר כי בשנת שלש למלכות יהויקים בנו המליכו פרעה נכו מלך נבוכדנאצר ובא לירושלם ויצר עליה ובשנה הרביעית ליהויקים בתחלת השנה נתן יי׳ בידו את יהויקים והיא שנה ראשונה לנבוכדנאצר : על כל עם יהודה · כמו אל : ואל כל יושבי ירושלם · עם יהודה מן הערים האחרות שבאו לירושלם ודברי ירמיהו אליהם ואל יושבי ירושלם : זה שלש ועשרים שנה · יאשיהו מלך שלשים ואחת שנה ובי״ג שנה למלכו תחלת נבואת ירמיהו כמנה ירמיהו נתנבא בימי יאשיהו י״ט שנה ונבואה זו היתה בשנה הרביעית ליהויקים בנו והנה שלש ועשרים שנה : אשכים ודבר · האלף במקום ה״א השכם כי אותיו׳ אהו״י מתחלפות ונכתבה יו״ד התמשך שלא כמנהג עם הברי׳ ברוב : למן עולם ועד עולם · מזמן רב נתנה לאבותיכם ועד עולם יתכנה לכם ולבניכם אם תרצו ולמ״ד למן עולם לא באה על ענין הדבר אלא לאמת ענין הדבר וספיק הענין זולתה וכמוהו למן היום אשר יצא׳ מאר׳ מצרי׳ למתי אעתי׳ לך והדות׳ להם : למען הכעיסוני · כתוב ר״ל בעבור שהכעיסוני וקרי הכעיסני למען הכעיס אותי עושים הע״ז לא להנאה שיש להם בה : את כל משפחות צפון · ולמעלה בתחלת הספר אמ׳ לכל משפחות ממלכו׳ צפונה ושם פי׳ כי משפחות אומר על העם ממלכו׳ אומר על ראשי הממלכו׳ ולפי שאמר ונתנו איש כסאו זכר שם ממלכות : ואל נבוכדנאצר מלך בבל עבדי · וטעם ואל אל שולח לא אל ולקחתי או ויהיה ואל במקום ואת כמו אספרה אל חק יי׳ וירדפו אל מרין : ועל כל הגוים האלה · הסמוכים לארץ הזאת על הגוים שעתיד לזכרם בסמוך בפרשת כוס יין החמה : קול רחים ואור · קול רחים שטוחנין תבלין לסעודת שמחה וכן מדליקין נרות רבות בבית המשתה ות״י קל סיען דמשבחין בנהור בוצין : כמלאת שבעים שנה · כי נבוכדנאצר מלך מ״ה שנה והיאך ידענו זה שהרי אויל מרודך בנו מלך בשנת ל״ז לגלות המלך יהויכין כמו שכתוב בספר מלכים בסופו ובסוף זה הספר ויהויכין גלה בשנ׳ ח׳ לנבוכדנאצר הרי מ״ה ואויל מרודך מלך כ״ג שנה והיאך ידענו זה שהרי מצאנו לבלשצר בנו מלך ג׳ שנים נשארו כ״ג ביניהם והשלם לא שלמו לו לבלשצר כי בשנה ה השלישית נהרג הרי מ״ה וכ״ג הרי ס״ח ושתים לבלשצר הרי ע׳ לפיכך אמר כמלאת כי שלמים היו להם ע׳ שנה כי לא מת בלשצ׳ עד שנה שלישית לו : לשממות עולם · שם מקובץ מן שממה והוא סמוך : את כל הכתוב בספר הזה · עם כל הכתוב : כלומר אביא על ארץ בבל את כל זה הדבר כמו שאביא על כל ה הגוים כל הכתוב בספ׳ הזה אשר נבא ירמיהו : כי עבדו בם גם המה · עבדו עבר במקום עתיד אחר יעבדו בכשדי׳ גם המה כמו שעבדו הם בכל הגוים כן יעבדו בהם גוים רבים ומלכים גדולים והם מלכי מדי ופרס : כי

אשכים ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ מן שלש עשרה שנה · ואשלח אליכם את כל עבדי בתרא · מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים : לאמר ט׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ לאמר שובו נא איש מדרכו · לאמר לאסורים צאו · לאמר הן ישלח איש את אשתו · לאמר לא כי ארץ מצרים · לאמר לך אתן את ארץ כנען · וחברו דו״ה ·

הדבר אשר היה על ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרבעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה

היא השנה הראשנית לנבוכדראצר מלך בבל : אשר דבר ירמיהו הנביא על כל עם יהודה ואל כל ישבי ירושלם לאמר : מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון מלך יהודה ועד היום הזה זה שלש ועשרים שנה היה דבר יהוה אלי ואדבר אליכם אשכים ודבר ולא שמעתם : ושלח יהוה אליכם את כל עבדיו הנבאים השכם ושלח ולא שמעתם ולא הטיתם את אזנכם לשמע : לאמר שובו נא איש מדרכו הרעה ומרע מעלליכם ושבו על האדמה אשר נתן יהוה לכם ולאבותיכם למן עולם ועד עולם : ואל תלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם ולהשתחות להם ולא תכעיסו אותי במעשה ידיכם ולא ארע לכם : ולא שמעתם אלי נאם יהוה למען הכעסוני במעשה ידיכם לרע לכם : לכן כה אמר יהוה צבאות יען אשר לא שמעתם את דברי : הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם יהוה ואל נבוכדראצר מלך בבל עבדי והבאתים על הארץ הזאת ועל ישביה ועל כל הגוים האלה סביב והחרמתים ושמתים לשמה ולשרקה ולחרבות עולם : והאבדתי מהם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול רחים ואור נר : והיתה כל הארץ הזאת לחרבה לשמה ועבדו הגוים האלה את מלך בבל שבעים שנה : והיה כמלאות שבעים שנה אפקד על מלך בבל ועל הגוי ההוא נאם יהוה את עונם ועל ארץ כשדים ושמתי אתו לשממות עולם : והבאותי על הארץ ההיא את כל דברי אשר דברתי עליה את כל הכתוב בספר הזה אשר נבא ירמיהו על כל הגוים : כי עבדו בם גם המה גוים רבים ומלכים גדולים ושלמתי להם כפעלם ובמעשה ידיהם :

היא שתא קדמיתא לנבוכד נצר מלכא דבבל : דאיתנבי ירמיה נביא על כל עמא דבית יהודה ועל כל יתבי ירושלם למימר : מן תלת עשרי שנין ליאשיה בר אמון מלך שבטא דבית יהודה ועד יומא הדין דנן עשרין ותלת שנין הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי ומליליה עמכון מקדם ומליל ולא קבלתון : ושלח יי לותכון ית כל עבדוהי נבייא מקדם ומשלח ולא קבלתון ולא ארכינתון ית אודניכון לקבלא : למימר תובו כען גבר מאורחיה בישתא ומבישות עובדיכון ותיבו על ארעא דיהב יי לכון ולאבהתכון למן עלמא ועד עלמא : ולא תהכון בתר טעות עממיא למפלחהן ולמיסגד להן ולא תרגזון קדמי בעובדי ידיכון ולא אבאיש לכון : ולא קבלתון למימרי אמר יי בדיל דלא לארגזא קדמי בעובדי ידיכון לאבאשא לכון : בכן כדנן אמר יי צבאות חלף דלא קבילתון ית פתגמי : הא אנא שלח ואידבר ית כל מלכוות ציפונא אמר יי ולנבוכד נצר מלכא דבבל עבדי ואיתינון על ארעא הדא ועל יתבהא ועל כל עממיא האילין סחור סחור ואיגמרינון ואישוינון לצדו ולאישתממו ולחורבן עלם : ואובד מנהון קל בית וקל חדוא וקל חתנין וקל כלן קל סיען דמשבחין בניהור בוצין : ותהי כל ארעא הדא לחורבא לצדו ויפלחון עממיא האילין ית מלכא דבבל שבעין שנין : ויהי כמשלם שבעין שנין אסער על מלכא דבבל ועל עמא ההוא אמר יי ית חוביהון ועל ארע כסדאי ואישוי יתיה לצדות עלם : ואיתי על ארעא ההיא ית כל פתגמיא דגזרית עלה ית כל דכתי׳ בספרא הדין דאיתנבי ירמיה על כל עממיא : ארי יפלחו בהון אף אינון עממין סגיאין ומלכין רברבין ואישלם להון כאיגוריהון וכעובדי ידיהון :

רשי

שלש ועשרים · יאשיהו מלך שלשים ואחת כשהם שתים עשר׳ שנה כשאירו תשע עשרה ואר׳ כ׳ של בנו הרי שלש ועשרים : אשכים ודבר · לשון הווה הייתי משכים ומדבר תמיד : קול רחים · סימן הוא לסעודת ברית מילה על שם שטוחנין ושוחקין את סממנין לרפואה : אור נר · סימן משתה כך שנינו בסנהדרין : את כל הכתוב על בבל בספר הזה · בסופו : כי עבדו בם · כמו כי יעבדו בם בבני בבל : גם המה גוים רבים · מדי ופרס : כוס

מסרה

לאמר אל הכהנים · לאמ׳ כתי יעבו׳ ההדש׳ והבאתים ד׳ וסימ׳ והביאותי׳ אל הר קדשי׳ · והביאותים על הארץ הזאת · והביאתים אל אדמתם · אל המקום הזה · וכן דינן באתיהו׳ ישעי׳ ויח׳ קאל והביאותים כתיב מל׳ דמל׳ ירמיה והביאתים כתיב חסר וי״ו · עזרא והבאתים כתיב חסר יו״ד קדמ׳ והוי״ו : במלאת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ ויהי במלאת הכלים ותאמר אל בנה הגישה · שלישית כאור תבעיר · במלאת שבעים שנה · שנת כל׳ : גדולים ו׳ מל׳ בקריא׳ וסימ׳ גדולים חקרי לב · כי עבדו בם גם המה · בשם הגדולים אשר בארץ רד״ה · כי מרפא יניח חטאים ג גדולים · זבדיאל בן הגדולים · ויזבחו ביום ההוא :

ואת ערי ז׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ט׳ ׃ לחרבה לשמה ב׳ וסי׳ והיתה כל הארץ הזאת לחרבה לשמה׃ ואת מלכיה ואת שריה לתת אתם ׃ את ד׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ את ירושלם ואת ערי יהודה׃ ודכתריה פרעה מלך מצרים. את אדום ואת מואב. את דדן ואת תימא ואת בוז ׃ תימא ה׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימ׳ כ״א ׃ תקומו ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ ואתם תקמו מהארב והורשתם. ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו. קדמ׳ חס׳ ׃ כה אמ׳

כי כה אמר יהוה אלהי ישראל אלי קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקיתה אתו את כל הגוים אשר אנכי שלח אותך אליהם׃ ושתו והתגעשו והתהוללו מפני החרב אשר אנכי שלח בינתם׃ ואקח את הכוס מיד יהוה ואשקה את כל הגוים אשר שלחני יהוה אליהם׃ את ירושלם ואת ערי יהודה ואת מלכיה את שריה לתת אתם לחרבה לשמה לשרקה ולקללה כיום הזה׃ את פרעה מלך מצרים ואת עבדיו ואת שריו ואת כל עמו׃ ואת כל הערב ואת כל מלכי ארץ העוץ ואת כל מלכי ארץ פלשתים ואת אשקלון ואת עזה ואת עקרון ואת שארית אשדוד׃ את אדום ואת מואב ואת בני עמון׃ ואת כל מלכי צר ואת כל מלכי צידון ואת מלכי האי אשר בעבר הים׃ את דדן ואת תימא ואת בוז ואת כל קצוצי פאה׃ ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב השכנים במדבר׃ ואת כל מלכי זמרי ואת כל מלכי עילם ואת כל מלכי מדי׃ ואת כל מלכי הצפון הקרבים והרחקים איש אל אחיו ואת כל הממלכות הארץ אשר על פני האדמה ומלך ששך ישתה אחריהם׃ ואמרת אליהם כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו מפני החרב אשר אנכי שלח ביניכם׃ והיה כי ימאנו לקחת הכוס מידך לשתות ואמרת אליהם כה אמר יהוה צבאות שתו תשתו׃ כי הנה בעיר אשר נקרא שמי עליה אנכי מחל להרע ואתם הנקה תנקו לא תנקו כי חרב אני קרא על כל ישבי הארץ נאם יהוה צבאות׃ ואתה תנבא אליהם את כל הדברים האלה ואמרת אליהם יהוה ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נוהו הידד כדרכים יענה אל כל ישבי הארץ׃

ארי כדנן אמר יי אלהא דישראל לי קביל ית כסא דחמר לוטא הדין מן קדמי ותשקי יתיה ית כל עממיא דאנא שלח יתך עליהון׃ וישתון וישתגשגון ויטרפון מן קדם דקטלין בחרבא דאנא שלח ביניהון׃ וקבילית ית כסא מן קדם יי ואשקיתי ית כל עממיא דשלחני יי לותכון׃ ית ירושלם וית קרויא דבית יהודה וית מלכהא וית רברבהא למיתן יתהון לחורבא לצדו לאשתממו וללוטא כיומא הדין׃ ית פרעה מלכא מצרים וית עבדוהי וית רברבוהי וית כל עמיה׃ וית כל מלכי סומכוותא וית כל מלכי ארע עוץ וית כל מלכי ארע פלישתאי וית אשקלון וית עזה וית עקרון וית שארא דאשדוד׃ ית אדום וית מואב וית בני עמון׃ וית כל מלכי צור וית כל מלכי צידון וית כל מלכי ניסא די בעיברא דימא׃ וית דדן וית תימא וית בוז וית כל מקפי פתא׃ וית כל מלכי ערב וית כל מלכי ערבאי דשרן בשכונין במדברא׃ וית כל מלכי זמרי וית כל מלכי עילם וית כל מלכי מדי׃ וית כל מלכי ציפונא דקריבין ודרחיקין גבר לאחוהי וית כל מלכוות עממיא דעל אפי ארעא ומלכא דבבל ישתי בתריהון׃ ותימר להון כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל שתו ורוו ואישתגישו ונפלו ולא תקומון מן קדם דקטלין בחרבא דאנא שלח ביניכון׃ ויהי ארי יסרבון לקבלא כסא מן ידך למשתי ותימר להון כדנן אמר יי צבאות משתא תשתון׃ ארי הא בקרתא דאיתקרי שמי עלה אנא משרי לאבאשא ואתון מרמן דמזכא תזכון לא תזכון ארי דקטלין בחרבא אנא מכלי על כל יתבי ארעא אמר יי צבאות׃ ואת תתנבי להון ית כל פתגמיא האילין ותימר להון יי ממרומא יכלי ומבדור קודשיה ירים מימריה אכלאה יכלי דיתון בזוזין על ארע בית שכינתיה הא כנתתי מעצרא דמריצין קלהון כן ייתי זעוה לכל יתבי ארעא׃

כוס יין החימה׃ כבואת הפורענות׃ והשקית אותו. השבא להם שלא תשוב עוד בפוס תשובה׃ והתגעשו. ויתקנעון׃ והתהוללו. לשון הוללות יטפשו׃ כיום הזה. כאשר הם היום לאחר החורבן כתב ירמיהו ספרו׃ ואת כל הערב. כל מלכוות אשר ערוב׳ פרעה ומשעבדו עליו׳ לעזרה. הערב ברכנו אה בלע״ז׃ ואת מלכי האי. כל אלו שמנה עד כאן סביבי ארץ ישר׳ הם׃ קצוצי פיאה. המוקצים בקצה אותה הרוח׃ מלכי ערב. ערביא׃ ואת מלכי הערב׃ מלכוותא של ערביא׃ ששך. בבל בגימטריא של את בש׃ וקיו. אדם ששותה יותר מדאי שמקיא׃ החרב. התגבר של מלחמה׃ מחל. מתחיל׃ על נוהו. מתאבל על חורבן ביתו׃ הידד. לשון הוי שצועקין עושי מלאכה כבידה בקול רם לזרז זה את זה להתחזק ודורכי גיתות רגילין בה׃ יענה. כל לשון עניה צעקת קול רם הוא׃ כשפט

מסרה

יי׳ צבאות ו׳ מחדין בקריא׳ וסימ׳ פקדתי את אשר עשה עמלק׳ אני לקחתיך מן הנוה דשמואל׳ וחברו דדה׳ עולל יעוללו בגפן׳ התבוננו וקראו. בכה אשבר דספר׳. והיה כי ימאנו׳ מהבילים המה אתכם׳ הנה רעה יוצאת. מיכה ומרשתי׳ הנני אשלח בכם. עוד יהיה במקום. לאדום כה אמר יי׳ צבאות. הנני שובר את קשת. עשוקים בני ישראל. חומות בבל הרחבה. ובן ריש דחגי עד סוף תריסר דכוותהו׳ במ״ב וסימ׳ שבתי לירושלם ברחמים. רעה את צאן ההרגה׃ להרע ו׳ וסימ׳ ולא נתנו אלהים להרע עמדי. או נפש כי תשבע. אנכי מחל להרע. חכמים המה להרע. נשבע להרע ולא ימיר. זממתי להרע׃

כי כה אמר. קח. והשקית. הכל במראה הנבואה׃ היין החמה. חסר הנסמך ומשפטו היין יין החמה וכמוהו העם המלחמה מספר המקב׳ והדומים להם׃ ושתו והתגעשו. התפעל מורכב עם פעל שלא נזכר פועלו ועניינו ענין ותגעש ותרעש הארץ׃ והתהללו. ענין הוללות והוא התפעל מורכב עם פעל הדומה למרובע׃ ואקח. ואשקה. הכל במראה הנבואה׃ את ירושלם. היא שתה תחלה כי כל אלה הגוים לקו על ידי נבוכד נצר ושנה ראשונה שמלך והיא השנה הרביעית ליהויקים בא על ירושלם׃ ואת מלכיה. יהויקים ויהויכין וצדקיהו׃ את שריה. בלא וי״ו׃ לשרקה. בלא וי״ו׃ ואת כל הערב. עם מקובץ מעמים שנתערבו יחד ואת׳ שמכוותא לשון ערבוביא׃ ואת כל מלכי ארץ פלשתים. שאר ארץ פלשתי׳ לבד הערי׳ הנזכרות וכן כתוב בספר שמואל אחר שזכר הערים בענין טחורי הזהב אמר עוד מעיר מבצר ועד כפר הפרזי ולא זכר הנה גת כי לישראל היתה כי דוד לקחה מיד פלשתים כמו שכתוב בדברי הימים ויקח את גת ואת בנותיה מיד פלשתים והיא מתג האמה הנזכרת בספר שמואל׃ ואת שארית אשדוד. נראה כי כשלכדה נבוכד נצר מצאה כ חרבת מקצתה ע״י מלך מצרים או זולתו׃ ואת מלכי האי. אין בו כל בספר מוגה׃ קצוצי פאה. השוכנים בקצה העולם בפאתו כי הפאה הוא קץ הדבר וי״ת מקפי פאתא׃ ואת כל מלכי ערב. הם הערבים יושבי אהלים כמו שנ׳ לא יהל שם ערבי׃ ואת כל מלכי הערב. השוכני׳ במדבר׳ לפי שזכר למעלה ואת כל הערב פי׳ הנה כי אלה הם אחרים שהם שוכנים במדבר׃ ואת כל מלכי זמרי. אפשר כי זמרי הוא זמרן מבני קטורה׃ הממלכות הארץ. בא הסמיכות עם ה״א הידיעה שלא כמנהג ברוב וכן באו כמוהו הלשכו׳ הקדם היתד הארג והדומים להם מעטים׃ ומלך ששך. מלך בבל וכן תרגם יונתן וששך הוא בבל א בא״לפא ביתא דאת בש׃ וקיו כן דרך השכור להקיא אבל השכור אחר שיקיא ישוב מעט לדעתו ויקום אבל להם אמר ונפלו ולא תקומו. וקיו שרשו קאה ובא הי״וד תמורת האל״ף׃ ממרום ישאג. על דרך משל כאילו ישאג וירים קולו ויבאו הגוים לקולו להחריב נוהו והוא בית המקדש׃ הידד כדרכים יענה. יצעק כמו הדורכים בגת שמרימין קול לחזק עצמם ואיש את אחיו במלאכה ודבר הקול הוא הידד ובלעז רואירו׃ נשפט

נשפטה קמץ וסימ' בישעיה ריש סימ' נ"ט ובריש ספרא סוף סימן ל' : מקצה הארץ ועד קצה הארץ ג' דסמיכ' וסימ' כאלה העמים· והפיצך יי' בכל העמים· והיו חללי יי' ביום ההוא : לטבוח ד' ומל' בקריא' וסימ' ואני ככבש אלוף יובל לטבוח· כי מלאו ימיכם לטבוח· אורידם ככרים לטבוח· לטבוח ישרי דרך : סכו ג' בקריא' וסימ' עזב ככפיר סכו כן כתיב · ויהי בעילם סוכו כן כתיב · ויחמס כגן שכו שחת מועדו כן כתיב בש"ן

בא שאון עד קצה הארץ כי ריב ליהוה בגוים נשפט הוא לכל בשר הרשעים נתנם לחרב נאם יהוה : כה אמר יהוה צבאות הנה רעה יצאת מגוי אל גוי וסער גדול יעור מירכתי ארץ : והיו חללי יהוה ביום ההוא מקצה הארץ ועד קצה הארץ לא יספדו ולא יאספו ולא יקברו לדמן על פני האדמה יהיו : הילילו הרעים וזעקו והתפלשו אדירי הצאן כי מלאו ימיכם לטבוח ותפוצותיכם ונפלתם ככלי חמדה : ואבד מנוס מן הרעים ופליטה מאדירי הצאן : קול צעקת הרעים ויללת אדירי הצאן כי שדד יהוה את מרעיתם : ונדמו נאות השלום מפני חרון אף יהוה : עזב ככפיר סכו כי היתה ארצם לשמה מפני חרון היונה ומפני חרון אפו :

בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה מאת יהוה לאמר : כה אמר יהוה עמד בחצר בית יהוה ודברת על כל ערי יהודה הבאים להשתחות בית יהוה את כל הדברים אשר צויתיך לדבר אליהם אל תגרע דבר : אולי ישמעו וישבו איש מדרכו הרעה ונחמתי אל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם מפני רע מעלליהם : ואמרת אליהם כה אמר יהוה אם לא תשמעו אלי ללכת בתורתי אשר נתתי לפניכם : לשמע על דברי עבדי הנבאים אשר אנכי שלח אליכם והשכם ושלח ולא שמעתם : ונתתי את הבית הזה כשלה ואת העיר הזאתה אתן לקללה לכל גויי הארץ : וישמעו הכהנים והנבאים וכל העם את ירמיהו מדבר את הדברים האלה בבית יהוה : ויהי ככלות ירמיהו לדבר את כל אשר צוה יהוה לדבר אל כל העם ויתפשו אתו הכהנים והנבאים וכל העם לאמר מות תמות :

מטא איתרגושא עד סיפי ארעא ארי דינא קדם יי בעממיא מיתפרע הוא לכל בשרא רשיעיא דבהון מסרינון לקטלא אמר יי : כדנן אמר יי צבאות הא בשתא נפקא מעם לעם ועממין רברבין יתון בגלוי מסייפי ארעא : ויהון קטילי רמן קדם יי ביומא ההוא מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא לא יסתפדון ולא יתכנשון ולא יתקברון לזיבל ס מבדר על אפי ארעא יהון : אלילו מלכיא וצוחו וחופו רישיכון בקיטמא תקיפי עמא ארי שלימו יומיכון לקטלא ותתבדרון ו ותפלון רהויתון רגיגין כמני ח חמרתא : ויבד בית עירוקי מן מלכיא ושיזבא מתקיפי עמא : קל צוחת מלכיא ויללת תקיפי עמא ארי אביז יי ית עמהון : ויצדון מדורי שלמהון מקדם ת תקוף רוגזא דיי : גלא מלך מכרכיה ארי הוית ארעהון לצדו מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא ומן קדם תקוף רוגזיה : בריש מלכות יהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה הות פתגמא הדין מן קדם יי למימר : כדנן אמר יי קום בדרת בית מקדשא דיי ותתנבי על כל קרויא דבית יהודה דעלין למסגד בבית מקדשא דיי ית כל פתגמיא דפקידתך לאיתנבאה להון לא תמנע פתגם : מאים ישמעון ויתובון גבר מאורחיה בישא ואתיב מן בישתא דאנא חשיב למעבד להון מקדם בישות עובריהון : ותימר להון כדנן אמר יי אם לא תקבלון למימרי למהך באוריתי דיהבית קדמיכון : לקבלא לפתגמי עבדי נביאיא דאנא שלח לותכון מקדם ומשלח ולא קבלתון : ואתן ית ביתא הדין כשילו וית קרתא הדא אתן ללוטא לכל עממי ארעא : ושמעו כהניא וספריא וכל עמא דירמיה מתנבי ית פתגמיא האילין בבית מקדשא דיי : והוה כד שיצי ירמיה לאיתנבאה ית כל דפקד יי למללא עם כל עמא ואחדו יתיה כהניא וספריא וכל עמא ל למימר מימת תמות :

רדק

נשפט· כאילו נכנס במשפט עמהם שיעניבם על רעתם ונתנם ביד מלך בבל : כה אמר יי'· אפשר שפרשה זו מענין שלפניה ויהיה פירוש עזב ככפיר סכו על חרבן בית ראשון ע"י נבוכד נצר או תהיה עתידה והוא הנכון ויהיה פירוש עזב ככפיר סכו על חרבן בית שני : הלילו הרועים· הרועים ואדירי הצאן הם מלכי הארץ : והתפלשו · התגוללו בעפר או באפר : לטבוח· שיהיו טובחים איש את רעהו : ותפוצותיכם· זאת המלה באה שלא כמנהג כי הפ"א בחולם והתי"ו בחיר"ק והנכון הפ"א בשורק והתי"ו בצר"י כי הוא מן תפוצה בשקל תבונה תמונה והקבוץ תפוצות בשקל תבונות תמונות תשובות ועם כנוי המכתב תפוצותיכם בשקל ותשובותיכם כשאר מגל' ונאמר כי בא הפ"א בחולם לזווג התנועו' כמו תהומות יכסיומו ובא התי"ו בחיר"ק כמו אם לא שריתך לטוב שרא"וי ם שאריתך כמו שפירשנו : ונפלתם ככלי חמדה· אתם שהייתם ככלי חמדה בשלותכ' עתה תפלו ותשברו וכ"ת ותפלון דהויתון רגיגין כמני חמדתא : ויללת· בחיר"ק הוי"ו ונח הי"וד לבן אשר ולבן כפתלי בשו"א הוי"ו וחיר"ק הי"וד : מרעית· כאן מרעית והם הגוים שהם מלכיהם ורועיהם : ונדמו· נכרתו כמו נדמו כמו נדמה מדמן תדמי : נאות השלום· מקומות המרעה שהיו רועים בשלום והוא משל על עריהם ומדינותם : עזב ככפיר סכו· הראוי סכתו כי הנפרד סכה או יהיה הנפרד סוך כפלס עז חוס יאמר ממנו סכו בשקל עזו את' כמו שהכפיר עוזב סכו מפני שאינו מוצא שם טרפו כן עזב האל יתברך בית המקד' מפני שלא מצא שם רצונו וכיון שעזבו והסתיר פניו ממנו נחרב : כי היתה ארצם לשמה· כי טרם חרבן הבית היתה ארצם לשמה ועם כל זה מוסר לא לקחו ולא יכול להתאפק עוד ועזבו : מפני חרב היונה· חרון חרב היונה ר"ל חרב האויב האונסת אותם מן ולא יונו כשאלי עוד את עמי : ומפני חרון אפו· והחרב באה מפני חרון אפו ויונתן פי' היונה מן יין שתרגם מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא : בראשית ממלכות· על דברי עבדי הנביאים· כמו אל דברי וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו והדומין לו : כשלה· כשלקחו פלשתים את הארון במלחמה אז חרב משכן שילה : מדוע

רשי

כמשפט· מתוכח בדין : מירכתי· כתרגומו מסייפי : הלילו· לשון יללה : מגוי אל גוי· מאני מקשקשן זה בזה : התפלשו· התגלגלו בעפר ווטרל"יר בלע"ז : ותפוצותיכם· הרי זה מקרא קצר כלומר ותפוצותיכם תקרבנה לבא : ככלי חמדה· כלומר אם תאמרו חשובים אנחנו הרבה ים ככלי חמדה של ז זכוכית נופלים ו ומשתברים ואובדים : ונדמו· לשון חורבה לשון הדימנו ונדמה פס : עזב ככפיר וגו' · גלה מלכא מכרכיה ככפיר העוזב את ס סוכו : היונה· מסתכרת בין כן תירגם יונתן· ד"א לשון הונאה : בראשית ממלכות· פרשה זו תחתונה קדמה לעליונה ארבע שנים : בפתח שער בית יי' החדש· אחרים הגיהו כשגלה יהויכין וקצת כלי בית אלהינו עמו שברו מילו של כ כנובד כר מעד המזרחי וחזר צדקיהו ותקנו וקראו לכך נקרא חדש : וישמעו

כשלה לית כתי' ה' וחד כתי' וו וחס'

כסרה בקמץ· בראשית ג' רפ וסי' בלשון תרגום אלהא מקיים צדקתא : כל לשון נחמה על במו אל וסימ' נכסר ב בשמואל ב' סימני' : שמועה על יב' בליש' וסימ' נכסר במלכים ב' סימ' ב' : ואת העיר ח' וסימ' לעיל בספר' סוף סימ' כג' :

הנביאים ח׳ מ׳ל בירמיה וסימ׳ למן היום אשר. הנביאים יהיו לרוח. יוציאו את עצמות. ויתפשו אתו הכהנים. ויאמרו השרים וכל. ואלה דברי הספר. ואשלח אליכם בתראה. הנביאים אשר היו לפני. וכל שאר נביאים וכתובים חס׳ בב׳׳א מ׳ל וסימ׳ וכל הנביאים מתנבאים לפניהם. ושמעו ו׳ בקריא׳ וסימ׳ הקבצו ושמעו בני יעקב ב׳ בפסוק. האזינו ושמעו קולי ב׳ בפסו׳. והטיבו דרכיכם ומעלליכם. ויאמר יהושע

מדוע נבית בשם יהוה לאמר כשלו יהיה הבית הזה והעיר הזאת תחרב מאין ישב ויקהל כל העם אל ירמיהו בבית יהוה: וישמעו שרי יהודה את הדברים האלה ויעלו מבית המלך בית יהוה וישבו בפתח שער יהוה החדש: ויאמרו הכהנים והנביאים אל השרים ואל כל העם לאמר משפט מות לאיש הזה כי נבא אל העיר הזאת כאשר שמעתם באזניכם: ויאמר ירמיהו אל כל השרים ואל כל העם לאמר יהוה שלחני להנבא אל הבית הזה ואל העיר הזאת את כל הדברים אשר שמעתם: ועתה היטיבו דרכיכם ומעלליכם ושמעו בקול יהוה אלהיכם וינחם יהוה אל הרעה אשר דבר עליכם: ואני הנני בידכם עשו לי כטוב וכישר בעיניכם: אך ידע תדעו כי אם ממתים אתם אתי כי דם נקי אתם נתנים עליכם ואל העיר הזאת ואל ישביה כי באמת שלחני יהוה עליכם לדבר באזניכם את כל הדברים האלה: ויאמרו השרים וכל העם אל הכהנים ואל הנביאים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם יהוה אלהינו דבר אלינו: ויקמו אנשים מזקני הארץ ויאמרו אל כל קהל העם לאמר: מיכיה המורשתי היה נבא בימי חזקיהו מלך יהודה ויאמר אל כל עם יהודה לאמר כה אמר יהוה צבאות ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער: ההמת המתהו חזקיהו מלך יהודה וכל יהודה הלא ירא את יהוה ויחל את פני יהוה וינחם יהוה אל הרעה אשר דבר עליהם ואנחנו עשים רעה גדולה על נפשותינו: וגם איש היה מתנבא בשם יהוה אוריהו בן שמעיהו מקרית היערים וינבא על העיר הזאת ועל הארץ הזאת ככל דברי ירמיהו: וישמע המלך יהויקים וכל גבוריו וכל השרים את דבריו ויבקש המלך המיתו וישמע אוריהו וירא ויברח ויבא מצרים:

מרין איתנביתא בשמא דיי למימר כשילו יהי ביתא הדין וקרתא הדא תחרוב מבלי יתיב ואיתכניש כל עמא על ירמיה בבית מקדשא דיי: ושמעו רברבי יהודה ית פתגמיא האילין וסליקו מבית מלכא לבית מקדשא דיי ויתיבו במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדינחאה: ואמרו כהניא וספריא לרברביא ולכל עמא למימר חובת דין דקטול לגברא הדין ארי איתנבי על קרתא הדא כמה דשמעתון באודניכון: ואמר ירמיה לכל רברביא ולכל עמא למימר יי שלחני לאיתנבאה על ביתא הדין ועל קרתא הדא ית כל פתגמיא דשמעתון: וכען אתקינו אורחתכון ועובדיכון וקבילו למימרא דיי אלהכון ויתוב יימן בישתא דמליל עליכון: ואנא האנא מסיר בידכון עיבידו לי כמה דתקין וכמה דכשר בעיניכון: ברם מידע תידעון ארי אם קטלין אתון יתי ארי דם זכיי אתון יהבין עליכון ועל קרתא הדא ועל יתבהא ארי בקשוט שלחני יי עליכון לאיתנבאה קדמיכון ית כל פתגמיא האלין: ואמרו רברביא וכל עמא לכהניא ולספריא לית לגברא הדין חובת דין דקטול ארי בשמא דיי אלהנא מליל עימנא: וקמו גבריא מסבי ארעא ואמרו לכל קהלא דעמא למימ׳: מיכה דמימרש הוה מתנבי ביומי חזקיה מלך שבטא דבית יהודה ואמר לכל עמא דבית יהודה למימר כדנן אמר יי צבאות ציון חקל תיתרדי וירושלם ליגרין תהי וטור בית מקדשא דיי לחישת חורשא: המקטל קטלוהי חזקיה מלך שבטא דבית יהודה וכל דבית יהודה הלא דחיל מן קדם יי וצלי קדם יי ותב יי מן בישתא דמליל עליהון ואנחנא גרמין לאיתאת בישתא רבתא על נפשתנא: ואף גברא הוה מתנבי בשמא דיי אוריה בר שמעיה מקרית יערים ואיתנבי על קרתא הדא ועל ארעא הדא ככל פתגמי ירמיה: ושמע מלכא יהויקים וכל גיברוהי וכל רברביא ית פתגמוהי ובעא מלכא למיקטליה ושמע אוריה ודחיל וערק ואתא למצרים:

וישמעו שרי יהודה. שתפסו נביאי השקר והכהנים את ירמיה: מיכה המורשתי. דמן מרישה: עיים. גלים: ויחל. לשון תפלה: ואנחנו עושים רעה גדולה. אם נהרוג אותו: וגם איש היה מתנבא. מי שאמר זו לא אמר זו עד כאן ד דברי צדיקים ועמדו רשעי׳ שהיו שם ואמרו וגם איש מתנבא וגו׳ כשם שאוריה נהרג יהרג ירמיה כך מפור׳ בספרי: ברא׳שית

מדוע נבית. בלא אלף כבעלי הה׳׳א: כשלו יהיה הבית הזה. הראשון כתוב בה׳׳א וזה בוי״ו ושניהם חסרים: בפתח שער יי׳ החדש. הוא שער המזרחית כמו שת״י במעלנא דתרעא בית מקדשא דיי׳ מדינחאה ופירשו רז״ל כי נקרא החדש כי שם חדשו סופרים את ההלכה ושבע׳ שמות נקראו לו ויתכן לפרש שחדשוהו או חדשו בו שום בנין לפיכך נקרא חדש: ויקומו אנשים מזקני הארץ. אלה הזקנים היו צדיקים וספרו זה הענין שהיה בימי צדקיהו שנתנבא מיכה ציון שדה תחרש וכן כתוב בנבואת מיכה: הלא ירא את יי׳. כמו שכתוב בדברי הימים ויכנע חזקיהו בגובה לבו וגו׳ ענו אותו העם שרצו להמית את ירמיהו: וגם איש היה מתנבא וגו׳. כלומר מה עדות זו שאתם מעידים כי חזקיהו לא המיתו כ כשהיה מתנבא רעה הנה יהויקים מלך יהוד׳ כמוהו ובזאת השנה הרג אוריהו לפי שהיה מתנב׳ רע כמו ירמיהו וגם ירמיהו יהרג: וירא. ביו״ד אית׳ וי״ד הסרס כעלמת מהמכתב: אלכתן

מסרה
אל בני ישראל גשו הנה ושמעו. בשם יי׳ אלהינו ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ אין לאיש הזה משפט מות. כי כל העמים ילכו איש בשם. אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו. ירושלים ה׳ מ׳ל וסימ׳ מיכה ח המורשתי. ואלה נולדו לו. ושם אמו יהועדן דד״ה. אחר זה שלח אשר הגלה מירושלים: שמעיהו ה׳ וסימ׳ ואל שמעיהו ח הנלחמי. וגם איש היה מתנבא בשם יי׳. וירד בית המלך על. ויהי דבר האלהים אל דדה. ועמהם הלוים שמעיהו ונהניהו. וכל ושמעיהו דכוו׳ בב׳׳א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם: המיתו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויהי בדרך במלון ויפגשהו. ויבקש המלך המיתו. יסר בנך כי יש תקוה ול׳:

אל מצרים ב׳ וסמ׳ והמדנים מכרו. בן עכבור ואנשים אתו: ויביאהו ז׳ וסימ׳ ויאמר אדני בזק. ופלשתים לקחו את ארון האלהים. ויוציאו את אוריהו׳ וירכיבהו עבדיו מת במגדו. וישמעו אליו גוים. ויתנהו בסוגר בחחים. ויבקש את אחזיהו וילכדהו: ג׳ פסוקי׳ דמיי׳ אית בהון אל ואל ואל ואל ואל אל וסי׳ ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב. אל תשמעו אל נביאכם ואל קוסמיכם. הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו:

וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים את־אלנתן בן־עכבור ואנשים אתו אל־מצרים: ויוציאו את־אוריהו ממצרים ויבאהו אל־המלך יהויקים ויכהו בחרב וישלך את־נבלתו אל־קברי בני העם: אך יד אחיקם בן־שפן היתה את־ירמיהו לבלתי תת־אתו ביד־העם להמיתו:

בראשית ממלכת יהויקם בן־יאושיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל־ירמיה מאת יהוה לאמר: כה־אמר יהוה אלי עשה לך מוסרות ומטות ונתתם על־צוארך: ושלחתם אל־מלך אדום ואל־מלך מואב ואל־מלך בני עמון ואל־מלך צר ואל־מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלם אל־צדקיהו מלך יהודה: וצוית אתם אל־אדניהם לאמר כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל כה תאמרו אל־אדניכם: אנכי עשיתי את־הארץ את־האדם ואת־הבהמה אשר על־פני הארץ בכחי הגדול ובזרועי הנטויה ונתתיה לאשר ישר בעיני: ועתה אנכי נתתי את־כל־הארצות האלה ביד נבוכדנאצר מלך־בבל עבדי וגם את־חית השדה נתתי לו לעבדו: ועבדו אתו כל־הגוים ואת־בנו ואת־בן־בנו עד בא־עת ארצו גם־הוא ועבדו בו גוים רבים ומלכים גדלים: והיה הגוי והממלכה אשר לא־יעבדו אתו את־נבוכדנאצר מלך־בבל ואת אשר לא־יתן את־צוארו בעל מלך בבל בחרב וברעב ובדבר אפקד על־הגוי ההוא נאם־יהוה עד־תמי אתם בידו: ואתם אל־תשמעו אל־נביאיכם ואל־קסמיכם ואל־חלמתיכם ואל־ענניכם ואל־כשפיכם אשר־הם אמרים אליכם לאמר לא תעבדו את־מלך בבל: כי שקר הם נבאים לכם למען הרחיק אתכם מעל אדמתכם והדחתי אתכם ואבדתם: והגוי אשר יביא את־צוארו בעל מלך־בבל ועבדו והנחתיו על־אדמתו נאם־יהוה ועבדה וישב בה:

ושלח מלכא יהויקים גברין למצרים ית אלנתן בר עכבור וגברין עמיה למצרים: ואפיקו ית אוריה ממצרים ואתיוהי לות מלכא יהויקים וקטליה בחרבא ורמא ית נבילתיה לקברי גליא: ברם יד אחיקם בר שפן הות עם ירמיה בדיל דלא למימסר יתיה בידא דעמא למיקטליה:

בריש מלכות יהויקים בר יאשיהו מלך שבטא דבית יהודה הות פתגמא הדין עם ירמיה מן קדם יי למימר: כדנן אמר יי לי עיביד לך חניקין ונירין ותתנינון על צורך: ותשלחינון לות מלכא דאדום ולות מלכא דמואב ולות מלכא דבני עמון ולות מלכא דצור ולות מלכא דצידון ביד איזגדיא דאתן לירושלם לות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה: ותפקיד יתהון לות רבונהון למימר כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כדנן תימרון לריבונכון: אנא בגבורתי עבדית ית ארעא ית אינשא וית בעירא דעל אפי ארעא בחילי רבא ובאדרעי מרמם ויהבתה לדכשר קדמי: וכען אנא יהבית ית כל מדינתא האילין ביד נבוכד נאצר מלכא דבבל עבדי ואף ית חיות ברא יהבית ליה למפלחיה: ויפלחון יתיה כל עממיא וית בריה וית בר בריה עד דימטי עידן תבר ארעיה אף הוא ויפלחון ביה עממין סגיאין ומלכין רברבין: ויהי עם ומלכו דלא יפלחון יתיה ית נבוכד נאצר מלכא דבבל וית דלא יתן ית צוריה בניר מלכא דבבל בחרבא ובכפנא ובמותנא אסער על עמא ההוא אמר יי עד דאימסר יתהון בידיה: ואתון לא תקבלון מן נבייכון דשקרא ומן קסמיכון ומן חילמי חלמכון ומן עוננכון ומן חרשיכון דאינון אמרין לכון למימר לא תפלחון ית מלכא דבבל: ארי שקרא אינון מתנבן לכון בדיל לארחקא יתכון מעל ארעכון ואיטלטל יתכון ותיבדון: ועמא דיעיל ית צוריה בניר מלכא דבבל ויפלחיניה ואשריניה על ארעיה אמר יי ויפלחה ויתיב בה:

רדק

אלנתן. אלה אחת היא: בראשית ממלכת. נבואה זו נאמרה לירמיהו בשנה ראשונה למלכות יהויקים ואמר לו האל כי כשימלוך צדקיהו אח׳ ממלכו׳ יהויקים ויהויכין יעשה מוסרות ומוטות וישלחם למלכי׳ הנזכרים ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו ויצוה אותם אל המלכים ארוניהם ששלחו אות׳ ל צדקיהו ויאמרו להם כל הדברי׳ הנזכרים בפרשה ויאמר להם ירמיהו גם כן ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה כי נראה כי המלכי׳ הנזכרים שלחו לצדקיהו שיסכים עמהם וימרדו כלם במלך בבל לפיכך צוה האל לירמיה שיאמר למלאכים האלה אחר שיכלו דברי ארוניה׳ ויאמר להם ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברי׳ האלה וגלכם תביאו צואריכ׳ בעול מלך בבל ורז״ל אמ׳ כי כשהמליכו מלך בבל השליטו על המלכים האלה ומה שנאמר לו נבואה זו בראשי׳ ממלכ׳ יהויקי׳ והנבוא׳ איגה עדין עד י״א שנה כדי שידע יהויקים שעתיד למלוך נבוכד נצר שלא יבטח יהויקים במלך מצרים שהוליכו: מוסרות ומוטות. רצועות ונגדים שקושרים בהם העול על צואר הבהמ׳ ות״י חניקין ונירין: לאשר ישר בעיני. ישר פעל עבר הכיו קמץ והכיו פתח: עבדי. שעשה רצוני בגוים: וגם את חית השדה נתתי לעבדו. פי׳ וחית השדה השלמה לך ות״א כי בזמן שהיה בין החיות היו עובדי׳ אותו במאכל שהיו מביאו׳ לו וזה דרך דרש והוא בזמן ההוא עשב היה אוכל כמו שאמ׳ לו ועשבא כתורין לך יטעמון ויש דרש שרכב ארי וקשר תנין בראשו: ואת בנו. אויל מרודך: ואת בן בנו. בלשצר: אותו את נבוכד נצר. בא הידיעה אחר הכנוי שלא כמנהג ברוב אלא פעמים בא כן כמו ותראהו את הילד יביאו את תרומת יי׳ והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: עד תמי אותם בידו. בא יוצא אף על פי שבנינו עומד כי המקור כדמות השם: ואל חלמתיכם. פי׳ ואל חולמי חלומותיכם ות״י ומן חלמי חלמיכון: ואל כשפיכם. שם תאר למכשפים: כשף. בפלם לבלתי נכב:

רשי

בראש׳ ממלכ׳ יהויקי׳ שלש שנים לפני שמלך נבוכד נצר נתנב׳ עליו שימלוך: מוסרות. הם רצועות העול שקורין קוי״נגלש: ושלחתם אל מלך אדום. בימי צדקיהו בשנה הרביעית למלכו שעשאו נבוכד נצר שליט על חמשה מלכי׳: מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון וגו׳. אלו חמש׳ מלכים נתן נבוכד נצר תחת ידו של צדקיהו חמש עשרה שנה היו על צוארו משנה אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לצדקיהו שמרדו הימנו חנניה בן עזור: עבדי. שיעשה רצוני ליפרע משנאי: ואת בנו. אויל מרודך: ואת בן בנו. בלשאצר: עד בא עת ארצו. שיבואו דריוש המדי וכורש ויהרגו את בלשאצר:

מסרה
על פני הארץ ה׳ חס׳ כל וסימ׳ נבכר בסדר ב בהעלתך את הנרות: ישר ג׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳ כאשר ישר בעיני היוצר לעשותו. ונתתיה לאשר ישר בעיני. ויאמרו כל הקהל לעשות. וסימ׳ בארמי פחרותא א אתיהיבת לקהלא: אנכי נתתי ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ בסדר לך לך: ואת בנו ב׳ וסימ׳ ושור או שה אתו ואת בנו. ואת בנו ואת בן בנו: צוארו בצוארו ה׳ בקריא׳ וסימ׳ וישם רביד הזהב על צוארו. והיה הגוי והממלכה. והגוי אשר יביא את צוארו. התתן לסוס גבורה. בצוארו ילין עז:

צדקיהו ו' בקריא' וסימ' ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים. ואל צדקיהו מלך יהודה. ויהי בשנה ההיא בראשית. ביד אלעשה בן שפן. אשר היה דבר יי' אל ירמיהו. ובני יהויקים יכניה. וא' וצדקיה ובן חכליה וצדקיה: הביאו ג' וסימ' בסדר מקץ: אל הגוי חד מן ז' זוגין מן ג' זוגין חד אל וחד על וחד ועל וסימ' נמס' במס' רבת' בערך על: וחיו ו' וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סימן י"ח: ח' פסוקי' ואם ואם וסימ' נמס' בסדר בחקתי

ואל־צדקיה מלך־יהודה דברתי ככל־הדברים האלה לאמר הביאו את־צואריכם בעל מלך־בבל ועבדו אתו ועמו וחיו: למה תמותו אתה ועמך בחרב ברעב ובדבר כאשר דבר יהוה אל־הגוי אשר לא־יעבד את־מלך בבל: ואל־תשמעו אל־דברי הנבאים האמרים אליכם לאמר לא תעבדו את־מלך בבל כי שקר הם נבאים לכם: כי לא שלחתים נאם־יהוה והם נבאים בשמי לשקר למען הדיחי אתכם ואבדתם אתם והנביאים הנבאים לכם: ואל־הכהנים ואל־כל־העם הזה דברתי לאמר כה אמר יהוה אל־תשמעו אל־דברי נביאיכם הנבאים לכם לאמר הנה כלי בית־יהוה מושבים מבבלה עתה מהרה כי שקר המה נבאים לכם: אל־תשמעו אליהם עבדו את־מלך בבל וחיו למה תהיה העיר הזאת חרבה: ואם־נבאים הם ואם־יש דבר־יהוה אתם יפגעו־נא ביהוה צבאות לבלתי־באו הכלים הנותרים בבית־יהוה ובית מלך יהודה ובירושלם בבלה: כי כה אמר יהוה צבאות אל־העמדים ועל־הים ועל־המכנות ועל יתר הכלים הנותרים בעיר הזאת: אשר לא־לקחם נבוכדנאצר מלך בבל בגלותו את־יכוניה בן־יהויקים מלך־יהודה מירושלם בבלה ואת כל־חרי יהודה וירושלם: כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל על־הכלים הנותרים בית יהוה ובית מלך־יהודה וירושלם: בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אתם נאם־יהוה והעליתים והשבתים אל־המקום הזה:

ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך־יהודה בשנת הרביעית בחדש החמישי אמר אלי חנניה בן־עזור הנביא אשר מגבעון בבית יהוה לעיני הכהנים וכל־העם לאמר:

ועם צדקיה מלך שבטא דבית יהודה מלילית ית כל פתגמא האילין למימר אעילו ית צוריכון בניר מלכא דבבל ופלחו יתיה ועמיה ואתקיימו: למא תתקטלון את ועמך בחרבא ובכפנא ובמותא כמא דמליל יי על עמא דלא יפלח ית מלכא דבבל: ולא תקבלון לפתגמי נביי שיקר דאמרין לכון למימר לא תפלחון ית מלכא דבבל ארי שיקרא אינון מתנבן לכון: ארי לא שלחתנון אמר יי ואינון מתנבן בשמי שיקרא בדיל דאיטלטל יתכון ותיבדון אתון ונביי שקרא דמתנבן לכון: ולכהניא ולכל עמא הדין מלילית למימר כדנן אמר יי לא תקבלון לפתגמי נבייכון דשקרא דמתנבן לכון למימר הא מני בית מקדשא דיי מתותבין מבבל כען בפריע ארי שקרא אינון מתנבן לכון: לא תקבלון מנהון פלחו ית מלכא דבבל ואתקיימו למא תהי קרתא הדא חורבא: ואם מתנבן אינון ואם אית פתגמא דיי עמהון יבעון כען במימר דיי צבאות בדיל דלא יתובלון מניא דאשתארו בבית מקדשא דיי ובית מלך שבטא דבית יהודה ובירושלם לבבל: ארי כדנן אמר יי צבאות על עמודיא ועל ימא ועל בסיסיא ועל שאר מניא דאשתארו בקרתא הדא: דלא שבינון נבוכדנצר מלכא דבבל כדאגלי ית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה מירושלם לבבל וית כל רברבי יהודה וירושלם: ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל על מניא דאשתארו בית מקדשא דיי ובית מלך שבטא דבית יהודה ובירושלם: לבבל יתובלון ותמן יהון עד יום דייעול דכרנהון קדמי אמר יי ואסיקינון ואתיבינון לאתרא הדין:

והוה בשתא ההיא בריש מלכות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה בשתא רביעיתא בירחא חמישאה אמר לי חנניה בר עזור נביא שקר די מגבעון בבית מקדשא דיי לעיני כהניא וכל עמא למימר:

רשי

ואל צדקיהו מלך יהוד' דברתי וגו'. כל זה אמר ירמיה אל שלוחי המלכי': הנה כלי בית ה'. שגלו עם יכניה: המכונות. ת"י בסיסיא כמו את הכיו' ואת כנו: חורי. כמו שרי: בגלותו. כמו בהגלותו: עד יום פוקדי אתם: בימי כורש כמו שמפורש בספר עזרא: ויהי בשנה ההיא. כשהגיע אותו הזמן שהשליט נבוכד נצר את צדקיהו על חמשת מלכים שהיה ירמיה אומר שליחותו ומשלח המוסרות והמטות אל המלכי' ביד מלאכיה': בראשית ממלכות צדקיהו. בתחלה שהשליטו על חמשת המלכי' ואי אפשר לומ' בתחלת מלכותו שהרי אמר בשנה הרביעית אות' שנה ירד להקביל את פני נבוכד נצר בבבל ושריה שר המנוחה עמו כמה שנאמר בסוף הספר והשליטו על המלכים: אמר אלי וגו'. אמרו רבותינו מי הטעה את חנניה שמע שהיה ירמיה מתנבא בשוק עליון הנני שובר את קשת עילם ונבואה זו בסוף הספר ובאמרה בראשית מלכות צדקיה כמו שמפורש שם ולפי שעילם סמוך לבבל עמד הוא בשוק התחתון ודרש דרך קל וחומר ומה עילם שלא באו אלא לעזור את הכשדים כו' כמה שהוא בסנהדרין: יעשה

רדק

לבלתי באו הכלים לגזרת פעול בשקל מה טובו אהליך יעקב כי אורו עיני והוא עבר במקום עתיד ואמר באו אל הכלים ואף על פי שאינם מבלתי הבאה כמו אפוד ירד בידו שבו כליהם ריקם: ובית מלך יהודה. כמו ובבית ובי"ת בבית השם שזכר שעומדת במקום שנים: אל העמודים. כמו על או פי' בעבור כמו ויאמר אברהם אל שרה אשתו: בגלותו. כמו בהגלותו ושנפלה הה"א להקל הקריאה נשארה תנועתה על בי"ת השמוש: חורי יהודה. גדולי יהודה כמו חוריה ואין שם מלוכה יקראו ואריבה את החורים: עד יום פקדי. ע"י כרש מלך פרס שנתנם לששבצר הנשיא ליהודה והוא העלם עם הגולה: ויהי בשנה ההיא. השנה שעשה המוסרו' והמוטות אשר צוה בהם ונתן אחת מהן על צוארו וזה היה בראשית ממלכת צדקיהו: בשנת הרביעי'. כן כתוב וקרי בשנה והענין אחד אלא שהכתוב נסמך אל המספר כמו בשנת ג' למלכו והקרי מוכר' כמשפטו. ומה שאמר בראשית ממלכת צדקיהו ואחר כן אמר בשנה הרביעית פירש בעל סדר עולם כי היא שנה רביעי' למלכות צדקיהו שהלך להקביל פני מלך בבל ושריה שר מנוחה עמו כמו שכתוב בסוף זה הספר ושב לירושלם למלכותו לפיכך חשב אותה שנה ראשונה ראשית מלכותו לפיכך אמר בראשית ממלכת צדקיהו ויתכן לפרש בראשי' ממלכ' צדקיהו כשמשמעו שנה ראשונ' שמלך כמו שפירשנו והיה פירוש בשנת הרביעית רביעית לשני השבוע והוא מלך י"א שנה הנה כשמלכו למלכות צדקיהו ארבע שני' נשלם השבוע ונשארו ממלכותו ז' שנים והנה שבוע אחר וחרב הבית בסוף השבוע כמו שקבלו רז"ל כי כשחרב הבית מוצאי שביעית היתה ונכתב זה הספור הנה להודיע תחילת מלכות צדקיהו שבימיו היה החרבן בסוף השבוע שישמטו ישראל מנחלתם לפי שלא עשו בה שמיטה לפיכך נתכנס כן בחדש החמשי לרמוז כי בחדש החמשי יהיה החרבן וכל הספור הזה היה לצורך כמו שפירשנו: חנניה בן עזור הנביא. נביא שקר היה: הבאים

מסרה

וביהוש' סימן כ"ב: יהוד' ובירושלם ג' דסמי' בקרי' וסימ' וגם את האבות ואת ד' אשיה דמלכים. ואם נביאים הם ואם. והצודים ישבו בה דעזרא: כה אמר ו' בטע' כס' וסימ' נמסר בסימ' ז': בראשית ה' ג' מנהון ר"ף וסי' בראשית ברא אלהים. ממלכו' יהויקי'. ממלכת יהויקים בן יאשיהו. הלין ג' ר"פ. וב' מנהון במצעתא פסו' וסימ' אשר היה דבר יי' אל ירמיהו הנביא. בראשית ממלכת צדקיה: ולעיני ד' וסי' לעיני פרעה ולעיני עבדיו דדם. את המדינית. אל חנניה הנביא לעיני הכהנים. לעיני חנמאל דודי ולעיני כל היהודים:

יקם ג׳ וסי׳ אך יקם יי את דברו · אבן כן יעשה יי׳ · יקם סערה׃ והנביאים ח׳ מ׳ל בספר׳ וסימ׳ נמסר בסימ׳ בו׃ לבלחכה ב׳ רפ׳ וסימ׳ אם לשלום יצאו תפשום · ועל ממלכות גדלות׃ הנביא ב׳ רפ׳ וסימ׳ והנביא אשר אתו חלום · אשר ינבא לשלום׃ וישברהו ב׳ וסימ׳ ויתנהו יי׳ לאריה · ויקח את חנניה הנביא את המוטה׃ הלוך ו׳ מ׳ל בסיפרא וסי׳ וקנית לך אזור פשתים · הלוך ואמרת אל חנניה וגו׳ מטות עץ שברת · הלוך להרגיעו

כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל לאמר שברתי את על מלך בבל׃ בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית יהוה אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל מן המקום הזה ויביאם בבל׃ ואת יכניה בן יהויקים מלך יהודה ואת כל גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל המקום הזה נאם יהוה כי אשבר את על מלך בבל׃ ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא לעיני הכהנים ולעיני כל העם העמדים בבית יהוה׃ ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה יהוה יקם יהוה את דבריך אשר נבאת להשיב כלי בית יהוה וכל הגולה מבבל אל המקום הזה׃ אך שמע נא הדבר הזה אשר אנכי דבר באזניך ובאזני כל העם׃ הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם וינבאו אל ארצות רבות ועל ממלכות גדלות למלחמה ולרעה ולדבר׃ הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו יהוה באמת׃ ויקח חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא וישברהו׃ ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר כה אמר יהוה ככה אשבר את על נבכדנאצר מלך בבל בעוד שנתים ימים מעל צואר כל הגוים וילך ירמיה הנביא לדרכו׃ ויהי דבר יהוה אל ירמיהו אחרי שבור חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא לאמר׃ הלוך ואמרת אל חנניה לאמר כה אמר יהוה מוטת עץ שברת ועשית תחתיהן מטות ברזל׃ כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל על ברזל נתתי על צואר כל הגוים האלה לעבד את נבכדנאצר מלך בבל ועבדהו וגם את חית השדה נתתי לו׃ ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא שמע נא חנניה לא שלחך יהוה ואתה הבטחת את העם הזה על שקר׃

כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל למימר תברית ית ניר מלכא דבבל׃ בסוף תרתין שנין אנא מתיב לאתרא הדין ית כל מני בית מקדשא דיי דשבא נבוכדנאצר מלכא דבבל מן אתרא הדין ואובילינון לבבל׃ וית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה וית כל גלות יהודה דאתגליאו לבבל אנא מתיב לאתרא הדין אמר יי ארי אתבר ית ניר מלכא דבבל׃ ואמר ירמיה נביא לחנניה נביא שקרא לעיני כהניא ולעיני כל עמא דקימין בבית מקדשא דיי׃ ואמר ירמיה נביא אמן כן יהא רעוא מן קדם יי יקים יי ית פתגמך דאתנביתא לאתבא מני בית מקדשא דיי וכל גלותא מבבל לאתרא הדין׃ ברם שמע כען פתגמא הדין די אנא ממליל קדמך וקדם כל עמא׃ נביאיא דהוו קדמי וקדמך מן עלמא ואתנביאו על מדינן סגיאן ועל מלכון רברבן לקרבא ולבישא ולמותא׃ נביא דיתנבי לשלמא במיתי פתגם נביא יתידע נביא דשלחיה יי בקשוט׃ ונסיב חנניה נביא שקרא ית נירא מעל צוור ירמיה נביא ותבריה׃ ואמר חנניה לעיני כל עמא למימר כדנן אמר יי כדין אתבר ית ניר נבוכדנצר מלכא דבבל בסוף תרתין שנין מעל צוור כל עממיא ואזל ירמיה נביא לאורחיה׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה בתר דתבר חנניה נביא שקרא ית נירא מעל צוור ירמיה נביא למימר׃ איזיל ותימר לחנניה למימר כדנן אמר יי נירין דאע תברתא ותעביד חילופיהון נירין דברזל׃ ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל ניר דברזל יהבית על צוור כל עממיא האילין למפלח ית נבוכדנצר מלכא דבבל ויפלחוניה ואף ית חית ברא יהבית ליה׃ ואמר ירמיה נביא לחנניה נביא שקרא שמע כען חנניה לא שלחך יי ואת ארחיצתא ית עמא הדין על שקר׃

רדק

הבאים בבלה · שהיו באים׃ אמן כן יעשה יי׳ · פשוטו מבואר ויש דרש אמר לו ירמיהו אם יהיה כמו שאתה אומר אני רוצה בזה כי אני כשכר ואתה כפסד אני נשכר שאני כהן ואוכל מקדשי שמים אם ישאר הבית בבנינו ואתה תהיה נפסד שאת׳ גבעוני כמו שנאמר בגבעון ואתה חוטב לי עצים ושואב לי מים ודרך פשוטו ישראל היה ומגבעון היה כי לא ישבו בה גבעונים מעת ש שנפלה בנחלת בנימן׃ אך שמע נא · הענין הזה שאמר לו כי בהבטחת הטובה יבחן הנביא כי אם יבטיח טובה ולא תבא בידוע שהוא נביא שקר כי כל דבר טוב שיבטיח הא׳ אפילו על תנאי הוא בא אבל באמת תבוא ממנו ה הטובה ההיא אם יחטא כמו שאמר ורגע אדבר על גוי ועל מ ממלכ׳ לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני ונחמתי על הטובה אמנם על כל פנים תחול הטובה ותבא אבל אם יתנבא לרעה ולא תבא כלל לא יודע בזה שהו׳ נביא שקר שהקב״ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה כשישובו תשובה כמו שעשה באנשי נינוה׃ את המוטה מעל צואר ירמיהו הנביא וישברהו · טעם וישברהו על העול שהוא נתון המוטה מעל צואר ירמיהו ושבר העול שהיה נקשר במוטה׃ ועשית תחתיהן מוטות ברזל · אמר הא׳ לירמיהו אמור לחנניה מוטות עץ שברת ואתה תעשה תחתיהן מוטות ברזל כשתאמר לו זה הדבר מוטות עץ שברת ו ותאמר לו עוד כי כה אמר יי׳ אלהי ישראל וגו׳ אל השם צבאות אלהי ישראל כנגד מה שאמ׳ הוא בזה הלשון הוא אמר לו כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל שברתי את על מלך בבל ונה שאמ׳ מוטות עץ ואחרו פירשנו מוטות רצועו׳ כן הוא כי המוטות רצועות או גדים שקושרי׳ בהם העול והעול מעץ לפיכך סמך המוט׳ אל עץ וכן מוטות ברזל אין או שהמוטו׳ יהיו מברזל אלא העול יהי׳ מברזל והמוטות רצועות או גדים ש שקושרים אותו בהם׃ מעל

רשי

יעשה · פאצ״א בלע״ז׃ יקם · לשון תפלה שלם שטי״ן אלו ע״ב והביאו לבית הכלא לא סדרן הר״ב המחב׳ · אמן כן יעשה וגו׳ · בעלי אגדה אומרי׳ כך אמ׳ לו הלואי ויתקיימו דבריך אני משתכר ו ואתה נפסד אני כהן ואוכל קדשי שמים אם יעמוד הבית בבנינו ואתה גבעוני כדכתיב אמ׳ מגבעון ותהיה לי עבד חוטב עצי׳ ושואב מים ומורה צדק שלא פירש נקיט ליה טעם רבותינו שלמדו מכאן כל המחניף לרשע סוף נופל ביד בנו או ביד בן בנו שכן ירמיה בן שלמיה בן חנני׳ תפשו לבסוף והביאו לבית הכלא׃ אך שמע נא וגו׳ עד הנביא אשר ינבא לשלום · אמ׳ אני מתנבא פורענו׳ אם לא יבא איני שקרן ש שהקב״ה נחם על ה הרע׳ אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגו׳ בבא דבר הנביא יודע וגו׳ אבל אם לא יבא דברו שקרן הוא שנאמר לא איש אל ויכזב וגו׳ כך דרש רבי תנחומא׃ את חית השדה נתתי לו · שרכב על ארי וקשר תנין בראשו׃ תמכת

ואלה דברי ב׳ וסימ׳ ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה. ואלה דברי דוד: אל יתר ב׳ וסימ׳ אל יתר חתנו. ואלה דברי הספר. ותרין על יתר וסי׳ כתנו חצם על יתר. ומשלם על יתר: כה אמר ו׳ בטע׳ בכ״פ וסי׳ כניחן נמסר בסיפ׳ סימ׳ ז׳: בבלה כ״ט וסימ׳ נמסר בבסר רבתא בערך בב: שלום י׳ חטפין בקריאה וסימ׳ לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן ב׳ בפסוק׳ ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי. וכל בניך למודי יי׳. ובכל

לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְשַׁלֵּחֲךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשָּׁנָה אַתָּה מֵת כִּי־סָרָה דִבַּרְתָּ אֶל־יְהוָה׃ וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנָּבִיא בַּשָּׁנָה הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃

וְאֵלֶּה דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׁלַח יִרְמְיָה הַנָּבִיא מִירוּשָׁלִָם אֶל־יֶתֶר זִקְנֵי הַגּוֹלָה וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־הַנְּבִיאִים וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלִַם בָּבֶלָה׃ אַחֲרֵי צֵאת יְכָנְיָה־הַמֶּלֶךְ וְהַגְּבִירָה וְהַסָּרִיסִים שָׂרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלִָם׃ בְּיַד אֶלְעָשָׂה בֶן־שָׁפָן וּגְמַרְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה אֲשֶׁר שָׁלַח צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּבֶלָה לֵאמֹר׃ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי מִירוּשָׁלִַם בָּבֶלָה׃ בְּנוּ בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פִּרְיָן׃ קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים וְתֵלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת וּרְבוּ־שָׁם וְאַל־תִּמְעָטוּ׃ וְדִרְשׁוּ אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בַעֲדָהּ אֶל־יְהוָה כִּי בִשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם שָׁלוֹם׃

כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַל־יַשִּׁיאוּ לָכֶם נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר־בְּקִרְבְּכֶם וְקֹסְמֵיכֶם וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַחְלְמִים׃ כִּי בְשֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה כִּי לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם אֶת־דְּבָרִי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־הַמַּחֲשָׁבֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה מַחְשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא לְרָעָה לָתֵת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה׃ וּקְרָאתֶם אֹתִי וַהֲלַכְתֶּם וְהִתְפַּלַּלְתֶּם אֵלָי וְשָׁמַעְתִּי אֲלֵיכֶם׃ וּבִקַּשְׁתֶּם אֹתִי וּמְצָאתֶם כִּי תִדְרְשֻׁנִי בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ וְנִמְצֵאתִי לָכֶם נְאֻם־יְהוָה וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבִיתְכֶם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם וּמִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי אֶתְכֶם שָׁם נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם׃

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְגַלֵּינָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא בְּשַׁתָּא הָדָא אַתְּ מָאִית וּלְשַׁתָּא אוֹחֲרַנְתָּא אַתְּ מִתְקְבַר אֲרֵי סְטָיָא מַלֵּילְתָּא קֳדָם יְיָ׃ וּמִית חֲנַנְיָה נְבִיא שִׁקְרָא בְּשַׁתָּא הַהִיא וְאִתְקְבַר בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה׃ וְאִלֵּין פִּתְגָמֵי סִפְרָא דִּשְׁלַח יִרְמְיָה נְבִיָּא מִירוּשְׁלֵם לְוַת שְׁאָר סָבֵי גָלוּתָא וּלְוַת כָּהֲנַיָּא וּלְוַת סַפְרַיָּא וּלְוַת כָּל עַמָּא דְּאַגְלֵי נְבוּכַדְנֶצַּר מִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל׃ בָּתַר דִּגְלָא יְכָנְיָה מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא וְרַבְרְבַיָּא רַבְרְבֵי יְהוּדָה וִירוּשְׁלֵם וְאוּמָּנַיָּא וְתָרְעַיָּא מִירוּשְׁלֵם׃ בְּיַד אֶלְעָשָׂה בַּר שָׁפָן וּגְמַרְיָה בַּר חִלְקִיָּה דִּשְׁלַח צִדְקִיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה לְוַת נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל לְבָבֶל לְמֵימַר׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל לְכָל גָּלוּתָא דְּאַגְלֵיתִי מִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל׃ בְּנוּ בָתִּין וְתִיבוּ וְצוּבוּ גַּנִּין וְאֵיכוּלוּ יַת אִיבֵּיהֶן׃ סְבוּ נְשִׁין וְאוֹלִידוּ בְּנִין וּבְנָן וּסְבוּ לִבְנֵיכוֹן נְשִׁין וְיַת בְּנָתְכוֹן הָבוּ לְגֻבְרַיָּא וִילִידָן בְּנִין וּבְנָן וּסְגוּ תַּמָּן וְלָא תִזְעֲרוּן׃ וְתִבְעוּ יַת שְׁלָם קַרְתָּא דְּאַגְלֵיתִי יַתְכוֹן לְתַמָּן וְצַלּוּ עֲלָהּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי בִשְׁלָמַהּ יְהֵי לְכוֹן שְׁלָם׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל לָא יַטְעוּן לְכוֹן נְבִיכוֹן דְּשִׁקְרָא בֵּינֵיכוֹן וְקָסְמֵיכוֹן וְלָא תְקַבְּלוּן מִן חֶלְמֵי חֶלְמֵיכוֹן דְּאַתּוּן מַחְלְמִין׃ אֲרֵי בְשִׁקְרָא אִינוּן מִתְנַבַּן לְכוֹן בִּשְׁמִי לָא שְׁלַחְתִּינוּן אֲמַר יְיָ׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֲרֵי לְפוּם מִשְׁלַם לְבָבֶל שַׁבְעִין שְׁנִין יְעוּל דָּכְרָנֵיכוֹן קֳדָמַי וַאֲקִים עֲלֵיכוֹן יַת פִּתְגָּמֵי תַקְנָא לַאֲתָבָא יַתְכוֹן לְאַתְרָא הָדֵין׃ אֲרֵי קֳדָמַי גְּלִין יַת מַחְשְׁבָתָא דִּי אֲנָא מַחְשִׁיב עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ מַחְשְׁבַת שְׁלָמָא וְלָא לְבִישָׁא לְמִתַּן לְכוֹן סוֹף וְסִיבּוּר׃ וְתִצַלּוֹן קֳדָמַי וַאֲקַבֵּל צְלוֹתֵיכוֹן וְתִיבְעוּן מִן קֳדָמַי וְאַעֲבֵיד בָּעוּתְכוֹן׃ וְתִתְבְּעוּן דַּחַלְתִּי וְתִשְׁכְּחוּן אֲרֵי תִבְעוּן מִן קֳדָמַי בְּכָל לִבְּכוֹן׃ וְאֶשְׁתְּאֵיל לְכוֹן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ וְאָתֵיב יַת גָּלְוָתְכוֹן וְאֶכְנוֹשׁ יַתְכוֹן מִכָּל עַמְמַיָּא וּמִכָּל אַתְרַיָּא דְּאַגְלֵיתִי יַתְכוֹן לְתַמָּן אֲמַר יְיָ וְאָתֵיב יַתְכוֹן לְאַתְרָא דְּאַגְלֵיתִי יַתְכוֹן מִתַּמָּן׃

רשי

השנה אתה מת. ובשנה הבאה יקבר: בשנה ההיא בחדש השביעי. והלא אין חדש שביעי מן השנה אלא מת ערב ראש השנה וצוה בניו שיקברוהו לאחר ראש השנה ולא קוד׳ ויעלימו את מיתתו אותו היום כדי לעשות נבואת ירמיה שקר: והגבירה. אם המלך כט: ישיאו. לשון השיאה כמו הנחש השיאני: וקראת אותי והלכת׳. בדרכי והרי זה מקרא קצר: אל

רדק

מעל פני האדמה. ר״ל שיקבר בתוכה והנה הוא משולח מעל פניה: בשנה ההיא בחדש השביעי. פירשו רז״ל ואמרו בחדש השביעי שנה אחרת היתה ואת אמרת כן אלא מלמד שמת בערב ראש השנה וצוה את בניו ובני ביתו שיוציאוהו אחר ר״ה כדי לעשות נבואת ירמיהו שקר וכן ת״י ומית חנניה נביא שקר׳ בשתא ההיא ואתקבר בירחא שביעאה ומה שתרגם גם כן השנה אתה מת בשתא הדא את מית ולשתא אחרניתא את מתקבר פירו׳ הוא שפירש כי כן כוונת ירמיהו לא שאמר לו כן בפי׳ שאם כן לא הי׳ היתה נבואתו מוכחשת בזה ולפי הפשט אין צריך לכל זה כי הוא לא אמר לו השנה הזאת אתה מת אלא השנה ור״ל תוך שנה לנבואה זו וכן אמרו רז״ל לענין נדרים המודר הנאה מחבירו לשנ׳ מונה י״ב חדש מיום ליום ואם אמר לשנה זו אפילו לא עמד אלא בכ״ט באלול כיון שהגיע אחד בתשרי עלתה לו שנה: והגבירה. היא אם המלך: והסריסים. כתרגומו רברביא: אלעשה. מלה אחת: כי בשלומה יהיה לכם שלום. כל זמן שתמשך הגלות כי בארץ בבל היה להם יותר שלום שיצאו מהגלות: מחלמים. משפטו מחלימים כי הוא מבנין הפעיל וכן הם מעזרים אותם כמו מעזירי׳ ופי׳ אשר אתם מחלימים שאתם גורמים שיהיו הם חולמים שאם לא הייתם אתם שומעים אל חלומותיהם לא היו חולמי׳ אם כן אתם מחלימים אותם לפיכך אמר חלומותיכם כי שלכם הם החלומות שהם חולמים: כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם. ושבעים שנה למלכות בבל כתבנו למעלה חשבונם. אפקוד שהעיר את רוח כורש מלך פרס כמו שכתוב והפקידה היתה לשבעים שנה למלכו׳ בבל אבל בנין הבית לא היה אלא עד מלאת לחרבות ירושלם ע׳ שנה שהוא בגלות צדקיהו: אחרית ותקוה. אחרית טובה כמו שאתם מקוים: והלכתם. פי׳ בדרכי: כי

מסרה

יום יום מרדכי מתהלך. ואמר אהה יי׳ אלהים הנה על הנביאי׳ דסיפ׳. ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי. ירנו וישמחו חפצי צדקי. כי קנאתי בהוללים. שאלו שלום ירושלם ישליו: אנכי ידעתי ג׳ וסימ׳ גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך. כי אנכי ידעתי את מריך. כי אנכי ידעתי את המחשבת: וקראתם ג׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ נ נמסר בסדר אמור: ובקשתם ג׳ בקרי׳ וסימ׳ גם כהונה. משם יי׳ אלהיך ומצאת. ובקשת אתי ומצאת׳:

הושב ב׳ מל׳ וסימ׳ כי כה אמר יי׳ אל המלך היושב אל כסא ב׳ בו׳ · וכל יהושע ושפטים וכל כתיביא דכוו׳ מל׳ כב״א חס׳ וסימ׳ ורכב ברזל בכל הכנעני: כה אמר ז׳ בטעמ׳ בספרא וסימ׳ נמסר בסיפרא סימ׳ ט׳ : תאכלנה ד׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ סימ׳ כ״ד : אל דברי ג׳ וסימ׳ והיה האיש אשר לא ישמע · תחת אשר לא שמעו אל דברי · הלא תקחו מוסר : אותם י׳ו חס׳ בסיפ׳ וסי׳ נמסר בסיפר סימ׳ כ״ג : בבבל ח׳ בקריאה וסימ׳ וידבר אותו

כי אמרתם הקים לנו יהוה נבאים בבלה: כי כה אמר יהוה אל המלך היושב אל כסא דוד ואל כל העם היושב בעיר הזאת אחיכם אשר לא יצאו אתכם בגולה: כה אמר יהוה צבאות הנני משלח בם את החרב את הרעב ואת הדבר ונתתי אותם כתאנים השערים אשר לא תאכלנה מרע: ורדפתי אחריהם בחרב ברעב ובדבר ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ לאלה ולשמה ולשרקה ולחרפה בכל הגוים אשר הדחתים שם: תחת אשר לא שמעו אל דברי נאם יהוה אשר שלחתי אליהם את עבדי הנבאים השכם ושלח ולא שמעתם נאם יהוה: ואתם שמעו דבר יהוה כל הגולה אשר שלחתי מירושלם בבלה: כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי שקר הנני נתן אתם ביד נבוכדראצר מלך בבל והכם לעיניכם: ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישמך יהוה כצדקיהו וכאחב אשר קלם מלך בבל באש: יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם וידברו דבר בשמי שקר אשר לא צויתם ואנכי הוידע ועד נאם יהוה: ואל שמעיהו הנחלמי תאמר לאמר: כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל לאמר יען אשר אתה שלחת בשמכה ספרים אל כל העם אשר בירושלם ואל צפניה בן מעשיה הכהן ואל כל הכהנים לאמר: יהוה נתנך כהן תחת יהוידע הכהן להיות פקדים בית יהוה לכל איש משגע ומתנבא ונתתה אתו אל המהפכת ואל הצינק: ועתה למה לא גערת בירמיהו הענתתי המתנבא לכם: כי על כן שלח אלינו בבל לאמר ארכה היא בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את פריהן: ויקרא צפניה הכהן את הספר הזה באזני ירמיהו הנביא:

ארי אמרתון אקים לנא יי מלפין בבבל: ארי כדנן אמר יי על מלכא דיתיב על כורסי דוד ועל כל עמא דיתיב בארעא הדא אחיכון דלא נפקו עמכון בגלותא: כדנן אמר יי צבאות האנא מגרי בהון ית דקטלין בחרבא וכפנא ומותא ואתין יתהון כתיניא בישתא דלא מתאכלן מבישו: וארדוף בתריהון בחרבא בכפנא ובמותא ואיתנינון לזיע לכל מלכוות ארעא למומי ולצדו ולאישתממו ולחיסודין בכל עממי דאגליתינו לתמן: חלף דלא קבילו לפתגמי אמר יי דשלחית לותהון ית עבדי נבייא מקדם ומשלח ולא קבלתון אמר יי: ואתון קבילו פתגמא דיי כל גלותא דאגליתי מירושלם לבבל:

כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל על אחאב בר קוליה ועל צדקיה בר מעשיה דאיתנביאו לכון בשמי שקרא האנא מסר יתהון ביד נבוכדרצר מלכא דבבל ויקטלינון לעיניכון: ויתנסב מנהון לוטא לכל גלות יהודה די בבבל למימר ישוינך יי כצדקיה וכאחב דקלנון מלכא דבבל בנורא: חלף דעבדו קלנא בישראל וזניאו ית נשי חבריהון ומלילו פתגמא בשמי שקרא דלא פקדתינון וקדמי גלי ומימרי סהיד אמר יי: ולשמעיה דמן חלם תימר למימר: כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל למימר חלף דשלחת בשמך איגרן לות כל עמא די בירושלם ולות צפניה בר מעשיה כהניא ולות כל כהניא למימר: יי מניך כהין חלף יהוידע כהנא למהוי ממנא סגן כהניא בבית מקדשא דיי לכל גבר דמשתלי ומטפש ותתן יתיה לכיפתא ולגו צינוקא: וכען למה לא נזפת בירמיה דמן ענתות דמתנבי לכון: ארי על כן שלח לותנא לבבל למימר אריכא היא בנו בתין ותיבו וצובו גנין ואכולו ית איבהון: וקרא צפניה כהנא ית איגרתא הדא קדם ירמיה נביא:

רדק

כי אמרתם הקים לנו יי׳ נביאים · זה שאני אומר לכם כי לע׳ שנה אפקוד אתכם הוא האמת אבל כשאתם אומרים הקים לנו יי׳ נביאים בבבל שאומרים לכם מעתה תשובו אינו כלום כי שקר הם נביאים לכם ויו״ת נביאים מלפין: היושב אל כסא · כמו על כסא: כתאנים השוערים · המלוכלכי׳ כמו שצרוריה עשתה וכן המשילם למעלה בבואת שני דודאי תאני׳ שארית ירושלם כתאנים הרעות · השערים השי״ן בקמץ בפלס כוכבי׳ כובעים : אשר הדחתים שם · עבר במקום עתיד כמו אדיחם כי עדין לא גלו שארית ירושלם : ולא שמעתם · לא הם ולא אתם : וכאחב · הקטין שמו לגנאי ויש תוספת לגנאי האמיכון אחיך : קלם · שרפם מן קלוי באש : ואנכי היודע ועד · יודע שהם מדברים שקר בשמי ועוד שנאפו את נשי רעיהם ויו״ת וגלי קדמי ומימרי סהיד · והיודע כתוב בהפך האותיו׳ הוידע : הנחלמי · נקרא כן לפי שהיה חולם להם חלומות שישובו מהרה לירושלם ויו״ת הנחלמי דמן חלם : בשמכה · כתוב בה״א כמו אשר צויתי אתכה וחסידך יברכוכה והדומי׳ להם : יי׳ נתנך · אע״פ שהיו כופרין בדברי נביא האמת מודים היו כי יי׳ הוא הסבה הראשונה ואמר יהוידע לפי שהיה כהן גדול והיה ראש וגדול בדורו וכן צפניה היה כהן גדול כי אמר תחת יהוידע להיות פקידי׳ אתה ושאר הכהנים : בית יי׳ · כמו בבית יי׳ וכן הנמצא בית יי׳ והדומי׳ להם : לכל איש משגע · בעבור כל איש ונביא היו קוראים לנביא משגע וכן מדוע בא המשגע הזה : אל המהפכת ואל הצינק · המהפכת הוא בית הסהר וכן ת׳ כיפתא ובדברי רז״ל כופסין אותה לכיפה : הצינק · כלי מסגר לידים : ארכה · היא הגלו׳ : את פריהן · הראשון פרין וזה פריהן : הדבר

מסרה

טובות · אחברו דד״ה · יעשה חפצו בבבל · ולקח מהם קללת לכל גלות יהודה · ופקדתי על בל בבבל · ומכלי בית יי׳ · וכען הן על מלכא טב בארץ · באדין דריוש מלכא : פקידים ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ יוד קדמא וסימ׳ יעש׳ פרעה ויפקד · יי׳ נתנך כהן תחת יהוידע · פקידים מיד כנניהו · ויפקד המלך פקידים · ב׳ בקראי מל׳ דמל׳ : ארוכה ג׳ דגשי׳ וחס׳ וסי׳ ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול · לאמר ארכה היא · ארכה מארץ מדה :

רשי

אל המלך · צדקיה אשר לא גלה : כתאנים השוערים · לשון סערוריה : ולחרפה · שיחרפו אות׳ דשט״לויר בלע״ז כן כל חרפה שבמקרא : אשר קלם · לשון קלוי באש : וינאפו את נשי רעיהם · כמו שמפור׳ בסנהדרי׳ כה אמר הקב״ה שכבי עם חבירי : ועד · לשון עדות : פקידים · ממונים : הנחלמי · שם מקום : נתנך כהן · אל צפניה כתב כן : מהפכתי · כיפה : צינוק · סדן בי״ת בלע״ז : כי על כן שלח · כיום לך לגעור בו על אשר שלח אלינו בבל לאמר ארוכה היא ב׳ גלותכם שם : על כן · כמו על אשר : כי

הדבר אשר היה אל ירמיהו. מבואר: כה אמר יי׳. את כל הדברים אשר דברתי אליך. פירוש אשר אני מדבר עתה כי על אלה הדברים אמר כמו שאמר ואלה הדברים אשר דבר יי׳ וגו׳ ואמר שיכתבם בספר כי הם דברים שעתידין לבא באחרית הימים ואמרם לו סמוך לפורענות שאמר למעלה לפי זאת הפרשה להיות נחמה לישראל שהיו באותו הדור כי כמו שראו שנתקיים הפורענות בקרוב כן ידעו שתתקיים הנחמה הגדולה באחרית הימים: אל ספר. כמו בספר וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון: כי הנה ימים באים. לעתיד לימות המשיח כמו שאמר ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה ומגלות בבל לא שבו אלא יהודה ובנימין שגלו שם: ואלה הדברים. הם עתידים כמו שפירשנו: כי כה אמר יי׳ קול חרדה שמענו. דבר זה יאמרו כל הגוים אז בימות המשיח: שאלו נא וראו אם יולד זכר. הקל מזה הפעל ברוב על האשה אף על פי שהוא לפעמים על הזכר אמר על הרוב אם יולד זכר כלומר כי הזכר מוליד ואינו יולד והאשה היא היולדת ויולדת בחבלים אם כן מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה וכי נקבה הוא שיש לו חבלים ולפי שחבלי יולדה חזקים מחבלים אחרים לפיכך אמר זה והמשיל חבלי האנשים מרוב הצרה שמתבואים לחבלי היולדה: לירקון. כי ברוב החבלים יכום הדם מהפנים והם ירוקים: הוי כי גדול. אין כמהו בגוע האור: ועת צרה היא ליעקב. וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג שתהיה לפי שעה צרה לישראל וכן כאמר בנבואת ישעיהו חבי כמעט רגע עד יעבור זעם וכאמ׳ בנבוא׳ דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות וגו׳: והיה. עולו. עול גוג ומגוג או עול כל גוי וגוי שהיו נותנין עולם עליכם בגלות ות״י אתבר ניר עממיא מצואריכון ואמר צוארך ומוסרותיך ואמר בו כי כן דרך המקרא לדבר פעם לנכח ופעם שלא לנכח: ועבדו. אשר אקים להם. אפשר שאמר זה על דוד המלך שיקימנו מעפרו בעת תחית המתים ואפשר שיאמר על המשיח בנו ויקרא שמו דוד: ואתה אל תירא. מרחוק. מארץ רחוקה שאתם בגלו׳ שם: ואת זרעך. בניך הקטנים שלא יאמר אדם הגדולים יברחו מן הגלות והקטנים שלא יוכלו לברוח ישארו בארץ שבו׳ לא כן אלא כאחת תבאו גדולים וקטנים כמו שאמ׳ בנבואת ישעיהו כי לא בחפזון תצאו ובמנוס׳ לא תלכון: ומחריד. פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוא״ו והכ״ף פתוחה והתאר הנ״ח קמוצה: כי אתך. ויסרתיך למשפט. כמו שפי׳ יסרני יי׳ אך במשפט כלומר איסרך כפי שתוכל לסבול לא כפי אפי וחמתי לפי מעשיכם הרעים ות״י ואייתי עלך יסורי׳ לאלפותך ברם בדין חסוך ומה שאמר למשפט בפתחות הלמ״ד להורות הידיעה ר״ל לאותו משפט שנהגתי עמך מיום שיסרתיך בגלותך: כמו שאמר ישעיהו הכמכת מכהו הכהו: ונקה לא אנקך. ענין כריתה כמו ונקתה לארץ תשב כי כל הגונב מזה כמוה נקה גם הם ענין נקיות כי הנכרת מן העולם נקי ממנו ות״י ושיצאה לא אשיצינך: כי

רשי

כי הנה ימים באים. ולא תאמר למה אכתבנו כי יאבדו כולם ואין קורא בו ואין זוכרו עוד כי הנה ימים באים וגו׳: קול חרדה שמענו. יש פותרין על שמועת בבל שהיו חרידים מן מתנה אותם שגלו שם ומדרש אגדה על מלחמת גוג ומגוג: ואתה אל תירא. מכל הרעות אשר תראה באה על בבל אשר את בתוכה: אם יולד זכר. אם דרך לזכרים ללדת שיאחזום חבלים כיולדה: חלציו. כמו מתניו: ומאין. כמו ומקטן: היום ההוא. יום הדין בלשאצר ומפלת בבל. ע״א יום מפלת גוג: אשבר עלו. עולו של האומות מעל ישראל: ויסרתיך למשפט. בדין חסוך: ונקה לא אנקך. למען טיאוט השמר: אכום

ז׳ פסו׳ על אל על וסי׳ וישכב שמשון עד חצי הלילה׳ ויתמודד על הילד׳ ועברו גוים רבים על העיר׳ שלח על כל בני הגולה׳ על בן לבי למואב׳ לשלל שלל ולבז בז׳ ויתן שרי בלחמות דוד״ה: בטוב ט׳ דגשי׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ ז׳: אל ספר ג׳ וסי׳ כתב לך את הדברים׳ ויכתב ירמיהו את׳ ויקרא בו לפני הרחוב:

ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמר: שלח על כל הגולה לאמר כה אמר יהוה אל שמעיה הנחלמי יען אשר נבא לכם שמעיה ואני לא שלחתיו ויבטח אתכם על שקר: לכן כה אמר יהוה הנני פקד על שמעיה הנחלמי ועל זרעו לא יהיה לו איש ישב בתוך העם הזה ולא יראה בטוב אשר אני עשה לעמי נאם יהוה כי סרה דבר על יהוה:

הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר: כה אמר יהוה אלהי ישראל לאמר כתב לך את כל הדברים אשר דברתי אליך אל ספר: כי הנה ימים באים נאם יהוה ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה אמר יהוה והשבתים אל הארץ אשר נתתי לאבותם וירשוה: ואלה הדברים אשר דבר יהוה אל ישראל ואל יהודה: כי כה אמר יהוה קול חרדה שמענו פחד ואין שלום: שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון: הוי כי גדול היום ההוא מאין כמהו ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע: והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אשבר עלו מעל צוארך ומוסרותיך אנתק ולא יעבדו בו עוד זרים: ועבדו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם:

ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יהוה ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד: כי אתך אני נאם יהוה להושיעך כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הפצותיך שם אך אתך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עם ירמיה למימר: שלח לות כל בני גלותא למימר כדנן אמר יי׳ על שמעיה דמן חלם חלף דאתנבי לכון שמעיה ואנא לא שלחתיה וארחיץ יתכון על שקרא: בכן כדנן אמר יי׳ הא אנא מסער על שמעיה דמן חלם ועל בנוהי לא יהי ליה גבר יתיב בגו עמא הדין ולא יחזי בטובא דאנא עבד לעמי אמר יי׳ ארי סטיא מליל קדם יי׳:

פתגם נבואה דהוות עם ירמיה מן קדם יי׳ למימר: כדנן אמר יי׳ אלהא דישראל למימר כתב לך ית כל פתגמיא דמללית עימך על ספרא: ארי הא יומיא אתן אמר יי׳ ואתיב ית גלוות עמי ישר׳ ויהודה אמר יי׳ ואתיבינון לארעא דיהבית לאבהתהון ויחסנונה: ואילין פתגמיא דמליל יי׳ על ישראל ויהודה: ארי כדנן אמר יי׳ קל זיעא שמענא דחלא ולית שלם: שאילו כען וחזו אם יליד דכר מדין חזיתי כל גבר ידוהי מחתן על חרציה כיליתא ומשתנין כל אפיא למהוי כירקנא: ווי ארי רב יומא ההוא לית דכותיה ועידן עקא הוא ליעקב ומינה יתפרק: ויהי בעידנא ההוא אמר יי׳ צבאות איתבר ניר עממיא מצואריכון ותנקיכון איפסק ולא ישתעבדון בישראל עוד עממיא: ויפלחון קדם יי׳ אלההון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכהון דאקים להון: ואת לא תדחל עבדי יעקב אמר יי׳ ולא תתבר ישר׳ ארי האנא פריק לך מרחיק וית בנך מארע גלוותהון ויתובון דבית יעקב וישקטון וישרון לרחצן ולית דמניד: ארי בסעדך מימרי אמר יי׳ למפרקך ארי אעבד גמירא בכל עממיא דבדרתך לתמן ברם עימך לא אעבד גמירא ואיתי עלך איסורין לאלפותך ברם בדין חסוך ושיצאה לא אשיצינך:

מסרה

אל ישר׳ ז׳ דסמי׳ בקרי׳ וסימ׳ ויאמר יהודה אל ישר׳ אביו שלחה הנער׳ הקבצו ושמעו בני יעקב׳ והנה קמתם תחת אבותיכ׳ הרבות׳ וישמעו פלשתים כי התקבצו׳ נסכלת׳ ואלה הדברים אשר דבר יי׳׳ משא דבר יי׳ אל ישראל ביד מלאכי׳ וכל משחתיך לכלך דכוו׳ אל ישראל כבא על וסימ׳ ויאמר נתן אל דוד אתה האיש: אקים ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימ׳ ג׳: ושאנן ד׳ פתחי׳ בליש׳ וסימ׳ ושקט ושאנן ואין מחריד׳ שאנן מואב מנעוריו׳ ושב יעקב ושקט ושאנן׳ ושאנן כפתור רעה:

כי כה אמר י״י אנוש לשברך. הלמ״ד במקום העצם ויספיק זולתה וכן למ״ד לאמות חמס הרגו לאבנר והדומים להם אחר העתידה שאמר אמר שמוך לענין לא אניך אנוש לשברך ודבר בלשון נקבה כנגד הכנסת אמר אף על פי שאתה אנוש לשברך ונחלה מכתך עוד תהי לך תקוה וכל המרעים לך ילכו בעבורך זהו שאמ׳ בסוף הענין לכן כל אוכליך יאכלו. אנוש ונחלה פירשנו למעלה: אין דן. כלכך היא נחלה מכתך שאין רופא שיהיה דן החולי: למזור. כלומר שיועיל בו מזור ותחבושת וכלם אומ׳ כי אין לך רפואות תעלה. תעלה פי׳ רפואה וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין וחסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומי׳ להם וענינו רפואה ותעלה והענין הזה הוא משל המשיל הצרות הגדולות וחרבן הארץ לחולי כבד שלא יקוו לרפואתו: כל מאהביך שכחוך. אשור ומצרים שהיית הולכת להם לעזרה שכחו אותך: לא ידרשו. ולמה כי מכת אויב הכיתיך כלומר שמתיך ביד הגוי האמר והנמהר האכזרי והם כשדים שלא יוכלו הם לעזור לך כי אפי׳ לעצמ׳ לא יועילו ולא יוכלו להנצל מיד כשדים כבר ואדוני אבי ז״ל פירש כל מאהביך שכחוך דבק עם משל החולי אמ׳ בדרכי בני אדם שיבאו אוהבי החולה לבקרו אך כאש יראו כי חליו כבד והוא נוטה למו׳ יתיאשו ממנו מאהביו הרעי׳ ולא יבקרו ולא ידרשו אותו אבל אותך שכחוך כל מאהביך בין רעים בין טובים וברין דנו חליך למיתה כי מכת חרב אויב הכיתיך: מוסר אכזרי. פירושו מוסר אדם אכזרי שמכה ומיסר באכזריות מוסר סמוך לאכזרי כי הוא פתוח: מה תזעק. אמר תזעק לשון זכר וכל הענין לשון נקבה וכבר כתבנו כמה פעמים כי כשמדבר ליש׳ פעם ידבר בלשון זכר כנגד העם ופע׳ ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסת והענין אחר אמר מה תזעק על שברך אין לך לזעוק עליו כי מ מאתך בא לך הדבר הגדול על רוב עונך: עצמו חטאתיך. ולפי שעצמו חטאתיך עשיתי אלה לך ואף על פי כן אוכליך לא ינקו כי גם המה יאכלו: לכן. וכל צריך כלם. הכפל לחזק הענין: שאסיך. האלף במקום וי״ו המשך כי שרשו ששה ושרש משסה שסס והענין אחד בזה וכן בא אלף במקום וי״ו המשך כמלת בבאתיו ובאיו כי שרשו בבז: כי. ארוכה. רפואה: קראו לך. אמות העולם ואמרו כי ציון היא עיר שאין לה דורש ל להשיבה לישראל: כה אמר. ונבנתה עיר על תלה. כתרגומו ותתבני קרתא דירושלם באתרה ואמר על תלה לפי שהיא גבוה מכל ארץ ישראל והתל גבוה וכן העומדות על תלם ואותו תל׳ תקפהון: וארמון. ארמון המלך ובית המקדש כמו שת׳ ובית מקדש׳ כדחזי ליה ישתכלל: ויצא מהם. מאהלי יעקב ומשכנותיו יצא מהם תודה כלומר קול תודה וקול משחקים ופירוש תודה שיהיו מורים לאל על רוב הטובה שנתן להם: והכבדתים. כמו והרביתים כלומר יהיו עם כבד וכן יכבדו בניו ולא ידע: ולא יצערו. כלומר ולא ימעטו והענין כפול במלות שונות ויונתן תרגם ואתקיפינון ולא יהון חלשין: והיה אדירו ממנו. מלכו ממנו וכן אמר ומושלו והענ׳ כפול במלות שונות ומה שאמר ממנו מקרבו כי ידוע הוא שהמלך המשיח מישראל יהיה אלא בא להודיע כי לא יהיה ליש׳ עוד מושל מהאמות כמו שהיה עד עתה כל זמן שהיו בגלות ואף בהיות׳ בא״י פעמים שהיו כותנים מס למלכי האמות ואמר שלא יהיה זה עוד כי לא יהיה עוד מושל בו כי אם ממנו ומקרבו ופי׳ מקרבו כמו שאמר מקרב אחיך תשים עליך מלך: והקרבתיו ונגש אלי. יתכן לפרש על המושל על דרך שאמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן וגם יש לפרשו על ישראל וכתי׳ ואקריבינון עמהון לפולחני: כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי. פי׳ מי הוא זה שהטיב את לבו והכשירו לגשת אלי ולא הקרבתיו אפילו מהאמות כל שכן מישר׳ שהם עם קרובי מקדם שאקריבם אלי והם יהיו נגשים אלי: הנה סערת י״י. גם זו הפרשה עתידה והיא כתובה למעלה ושנה אותה עוד לחזק הענין ויש שינוי׳ שנוי בקצת המלות כי למעלה וסער בוי״ו ובזאת סער בלא וי״ו ולמעלה מתחולל ובזאת מתגורר והענין אחד למעלה אף י״י ובזאת חרון אף י״י למעלה תתבוננו בה בינה ובזאת תתבוננו בה בלבד וכבר פירשנו למעלה מתגורר כענין מתחולל ענין חניה ודירה וי״ת ענין אסיפה מתכנש: כח

מוסר י״ב פתחין בקריא׳ וסימ׳ מוסר שלומנו עליו. מוסר הבלים עץ הוא. במכת אויב הכיתיך מוסר אכזרי. מוסר מלכים פתח. מוסר כלכתי אשמע. לקחת מוסר השכל. שמע בני מוסר אביך. שמעו בנים מוסר אב. ונעכס אל מוסר אויל. אויל ינאץ מוסר אביו. בן חכם מוסר אב. יראת י״י מוסר חכמה:

כי כה אמר יהוה אנוש לשברך נחלה מכתך: אין דן דינך למזור רפאות תעלה אין לך: כל מאהביך שכחוך אותך לא ידרשו כי מכת אויב הכיתיך מוסר אכזרי על רב עונך עצמו חטאתיך: מה תזעק על שברך אנוש מכאבך על רב עונך עצמו חטאתיך עשיתי אלה לך: לכן כל אכליך יאכלו וכל צריך כלם בשבי ילכו והיו שאסיך למשסה וכל בזזיך אתן לבז: כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם יהוה כי נדחה קראו לך ציון היא דרש אין לה: כה אמר יהוה הנני שב שבות אהלי יעקוב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב: ויצא מהם תודה וקול משחקים והרבתים ולא ימעטו והכבדתים ולא יצערו: והיו בניו כקדם ועדתו לפני תכון ופקדתי על כל לחציו: והיה אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא והקרבתיו ונגש אלי כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם יהוה: והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים: הנה סערת יהוה חמה יצאה סער מתגורר על ראש רשעים יחול: לא ישוב חרון אף יהוה עד עשתו ועד הקימו מזמות לבו באחרית הימים תתבוננו בה: בעת ההיא נאם יהוה אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל והמה יהיו לי לעם:

ארי כדנן אמר יי תקיף תבריך מרע מחתך: לית דדאין דינך לרחמא עלך אסו לא סליקו ליך: כל רחמך אנשיך משאל בשלמך לא תבעו ארי מחת סנאה אלקיתיך יסור אכזראין על דסגיאו חובך תקיפו חטאיך: מה את מצוחא על תבריך מקדעא מחתיך על דסגיאו חובך תקיפו חטאיך עבדית אילין ליך: בכן כל אנסיך יתאנסון וכל סנאך כולהון בשביא יהכון ויהון עדך לעדי וכל בזזיך אמסר לביזא: ארי איתי אסו ליך ומחתיך אסיניך אמר יי ארי מטלטלתא קרו ליך ציון היא תבע לית לה: כדנן אמר יי האנא מתיב גלות ארעיר דיעקב ועל קרווהי ארחם ותתבני קרתא ירושלם באתריה ובית מקדשא כדחזי ליה ישתכלל: ויפקון בהון מעלי תודתא וקל משבחין ואסגינון ולא יזערון ואתקיפינון ולא יהון חלשין: ויהון בניהון כדמלקדמין וכנישתהון קדמי תתקן ואסער בישתא על כל דחקיהון: ויתרבא מלכהון מנהון ומשיחהון מביניהון יתגלי ואיקריבינון ויתינהון לפלחני ארי מן הוא דין דאיתרעי לביה לאיתקרבא לפלחני אמר יי: ותהון קדמי לעם ואנא איהוי לכון לאלה: הא מזופיתא מן קדם יי ברגז נפקא ועלעול מתכנש על רישי רשיעין יחול: לא יתוב תקוף רוגזא דיי עד דיעבד ועד דיקיים מחשבת רעותיה בסוף יומיא תסתכלון בה: בעידנא ההיא אמר יי אהוי לאלהא לכל זרעי ישראל ואינון יהון קדמי לעם:

יעקוב ה׳ מל׳ וסימ׳ תכרתי את בריתי יעקוב. הנני שב שבות אהלי יעקוב. גם זרע יעקב ודוד עבדי. ושב יעקוב ושקט ושאנן תניינא. לא כאלה חלק יעקוב תניינא דסיפרא: כקדם ב׳ וסי׳ והיו בניו כקדם. השיבנו י״י: מי הוא זה ג׳ דסמיכי וסימ׳ מי הוא זה ערב את לבו. מי הוא זה מלך הכבוד. מי הוא זה ואי זה הוא אשר: ערב ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר ויגש: ז׳ פסו׳ אית בהון עד ועד וסימ׳ נמסר בבלבים א׳ סימ׳ י״ח:

רשי

אנוש לשברך נחלה. שברך אנפר״ם בלע״ז: למזור. רפואה אין אדם סבור שתהא לך תשועה: תעלה. רפואה לשון הועיל: מוסר אכזרי. ייסורי אכזריו׳ המוסר אכזרי הוא: לכן. שבועה: שאסיך למשסה. לשון ביזה וכתי׳ ויהון עדך לעדי: ארוכה. רפואה: וארמון. המקדש: והכבדתים. שיהו עם כבד: ולא יצערו. כמו ימעטו: אדירו. שר שלו: לגשת אלי. למלחמ׳ לתחות בידי: ערב את לבו. לשון ערבון פרוויל״א הטוכ״א בלע״ז: על ראש רשעי׳. על ראש אומות: מתגורר. חונה ודר לשון ארץ מגוריו ודוגמתו וסער מתחולל האמור במקרא האחר הוא זה שמניהם לשון חניה: מכה

מוסר ל׳ כתח וכל דסמי׳ לארמיה דכל

כל ט׳ כמ׳ כל וכל וכל

מתגורר ב׳ חד על הלחמה

כה אמר יי' מצא חן במדבר. ענין זה דבק לענין הגאולה שאמר למעלה אמר זה העם כבר מצא חן בעיני פעם אחרת כשהוצאתיו מגלות מצרים כי מצא חן בעיני והיו עם שרידי חרב שהיו המצריים מתנכלים עליהם להמיתם ולכלותם ואני הוצאתים מתוכם ומצא חן בעיני במדבר שהולכתים במדבר ארבעים שנה וכלכלתים במן בלא יגיעה ובלא עמל: הלוך להרגיעו. הלוך מקור במקום עבר כמו ילדה ועזוב כמו ועזבה כן הלוך ענינו כמו הלך כלומר האל הלך לפניהם במדבר להמציא לו מרגוע כמו שאמר לתור להם מנוחה ואמר ישראל אחר להרגיעו לתוספת באור כי כבר זכר עם וידוע הוא כי אותו עם שמצא חן במדבר הוא ישראל ות"י הפסוק כדנן אמר יי' דיהב רחמין לעמא וגו' כשעמוד: מרחוק יי' נראה לי. הפסוק חלוק במענה ותשובה אומרת כנסת ישראל בגלות למה שאמר האל מצא חן במדבר אמר' היא אמת הוא זה כי מזמן רחוק יי' נראה לי אך עתה הסתיר פניו ממני בגלות ענה אותה האל ואהבת עולם אהבתיך לא היתה אהבתי אליך לפי שעה אלא להיות האהבה לעולם: על כן משכתיך חסד. ר"ל על כן משכתי לך חסדי ונראתי לך בכבודי על הר סיני להיו' אהבתי לך לעולם לא לזמן ואף על פי שעזבתיך בגלות זה שנים עוד אבנך ונבנית וגו': עוד אבנך. כי העדה הפזורה כמו הבנין ההרוס שנתפזרו אבניו ועניו וכשיתקב' יתקבצו: בתולת ישר'. כי עוד תהיה כבתולה שלא נבעלה ולא יבעלוך ארוני' זולתי: עוד תעדי תפיך. כלומ' מרוב הטוב' תגאי ותשמחי בתפי' ובמחולות והתפי' יהיו כעדי לך: עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו. נטעו עבר במקום עתיד דרך העולם לנטוע הכרמים בהרים כי יהיה מהם היין משובח ובהיותם פוחדים בארצם מאויביהם היו יראים לצאת לכרמים כל שכן לנטעת כמו שאמר בחצים ובקשת יבאו שמה ועתה הבטיחם שיהיה להם שלוה גדולה ויטעו כרמים להם ויחללו בשנה הרביעית כשפטו פריון פירות הכרמים ועושים את אותן חולין ויהיו מותרין לזר לאכלן אחר החלול וזכר החלול לפי שהיא בשמחה ובשירי' כמו שאמר קדש הלולים ובזמן הפחד לא יעשה אדם הלולים ומה שזכר שמרון לפי שהיו שם בפחד האויב ימים רבים במצור ובמצוק: כי יש יום. יש יום שעתיד לבא שיקראו נצרים והם הצופים שהיו עומדים שם לקרא ליושבי הכפרים לעלות לציון להודות ליי' על רוב הטובה ויום פי' עת וזמן כמו ביום ההוא והדומין לו ות"י ארי אית אריכות יומיא וגו' כשעמוד: כי כה אמר יי' רנו ליעקב שמחה. זה יאמר על תחלת הגאולה בבא קול המבשר' והוא פקדם כאילו אמר כה אמר יי' ליעקב רנו שמחה פירוש בשמחה וכמוהו המוקדם מאוחר מקום שם קבר כמו מקום קבר שם כל רבים עמים כמו כל עמים רבים והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: וצהלו בראש הגוים. כתרגומו ודוצו בריש גלי לעיני עממיא: השמיעו. הבשורה והללו את יי': ואמרו הושע יי'. כמו שהשמעתנו הבשורה כן עשה והושע את עמך אמרו זה ואני אעשה כדבריכם ואביא אתכם מכל המקומות אשר נדחתם שם ועל זה אמר: הנני מביא אותם מארץ צפון. כי רוב הגלות בצפון: מירכתי ארץ. ארץ בקמץ בסגול והוא אחד מי"ד שהם קמצין בזקף ובסגול: בם עור ופסח. כל כך יבאו בנחת שאפילו העור והפסח שיהיו בם וההרה והיולדת ילכו לאטם ואדוני אבי ז"ל פי' ואמר כל כך אובילם בנחת בדרך ישר עד שיוכלו ללכת עמהם עור ופסח והרה ויולדת ולא יכשלו בהליכתם: בבכי יבאו. יש בכי של שמחה כמו וישק יעקב לרחל וישא קולו ויבך ויבך על צואריו עוד והדומים להם כן הוא זה מרוב שמחה שיבאו לארצם יבכו כי כמה שנים גלו ממנה: ובתחנונים אובילם. ענין חמלה ורחמים כמו חלו נא פני אל ויחננו לבלתי היות להם תחנה היתה תחנה מאת יי' אלהינו והדומים להם ענין חמלה ורחמים ות"י במגליהון כד הוון בכן וגו' כשעמוד: אל נחלי מים. כמו על נחלי מים כמו ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל ההרים לא אכל כמו על והדומים להם: ואפרים בכורי הוא. זכר אפרים כי רוב ישר' והם עשרת השבטים היו במלכות אפרי' תחלה כשנחלקה המלכות ואחר כך נקראו בשם אפרי' ואמר בכמה מקומות יהודה ואפרים ומה שאמ' בכורי הוא לפי שנתנה הבכורה ליוסף או פי' חביב הוא עלי כבן הבכור לאביו וכן אמר בני בכורי ישר' לענין חבה ואהבה ות"י ואפרים חביב הוא קדמי: שמעו. מזרה ישר' יקבצנו. מי שזרה אותו והגלהו בין האומות הוא יקבצנו וידעו הגוים כי לא בכחם הגלוהו אם לא ברצון האל שפרי על כרחם יוציאנו מרשותם וישיבנו לארצו זהו שאמר אחר כן כי פדה יי' וגו': ובאו במרום ציון. ת"י בטור בית מקדשא דאתבני בציון: ונהרו אל טוב יי'. ענין מרוצה אל החפץ וכן ונהרו אליו כל הגוים:

נראה לי ב' וסים' כנגע נראה לי. מרחוק יי' נראה לי: רנו ג' וסים' רנו ליעקב שמחה. רנו שמים כי עשה יי'. רנו שמים וגילי ארץ: ואפרים ה' בקריא' וסי' ואפרים לא הוריש את יושבי. בבכי יבאו ובתחנונים אובילם.

רשי

מצא חן. בעיני דור המדבר: שרידי חרב. מצרים והעמלקי והכנעני: הלוך להרגיעו ישראל. בהולכם לנחול ארץ מרגועם: מרחוק. בזכות אבות: נראה לי. אני הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך: עוד אבנך ונבנית. בנינים שהיו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעצמי בנין שלישי ונבנית לעולם: וצהלו בראש הגוים. במגדלות גבוהים כדי שישמעו למרחוק: בם עור ופסח. אפי' הנכשלי' שבהם לא אמאס: תעדי. תתקשטי: וחללו. בשנה הרביעית יחללו את פריו לפדותו בכסף: נוצרים. צופים בראשי מגדלים גבוהים להכריז קול נשמע למרחוק. לא' נוצרים כמו נוצר חסד לאלפים לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו אותם ששמרו התורה ויאמרו קומו ות"י ארי אית אריכו' יומיא יסגי טובא דעתיד למיתי לצדיקי' דנטרו אורית' מלקדמין: מזרה. ספרייי"ם בלע"ז: ונהרו. יאספו כמו נהר: דמן

כה אמר יהוה מצא חן במדבר עם
שרידי חרב הלוך להרגיעו ישראל׃
מרחוק יהוה נראה לי ואהבת עולם
אהבתיך על כן משכתיך חסד׃
עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל
עוד תעדי תפיך ויצאת במחול
משחקים׃ עוד תטעי כרמים בהרי
שמרון נטעו נטעים וחללו׃ כי
יש יום קראו נצרים בהר אפרים
קומו ונעלה ציון אל יהוה אלהינו׃
כי כה אמר יהוה
רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש
הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע
יהוה את עמך את שארית ישראל׃
הנני מביא אותם מארץ צפון
וקבצתים מירכתי ארץ בם עור
ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול
ישובו הנה׃ בבכי יבאו ובתחנונים
אובילם אוליכם אל נחלי מים
בדרך ישר לא יכשלו בה כי הייתי
לישראל לאב ואפרים בכרי הוא׃
שמעו דבר יהוה גוים
והגידו באיים ממרחק ואמרו מזרה
ישראל יקבצנו ושמרו כרעה עדרו׃
כי פדה יהוה את יעקב וגאלו
מיד חזק ממנו׃ ובאו ורננו
במרום ציון ונהרו אל טוב יהוה
על דגן ועל תירש ועל יצהר ועל
בני צאן ובקר והיתה נפשם

כדנן אמר יי' דיהב רחמין לעמא דנפק ממצרים ספוק צרכיהון במדברא כד הוו מערקין מן קדם דקטלין בחרבא דבר במימריה לאשראה בית ניחא ישראל: אמר ירושלם מלקדמין יי' איתגלי על אבהתנא נבייא אימר להון הא רחמת עלמא רחימית יתכון על כן דבריתיתכון בטבוון: עוד איקיימינך ותתקיימין כנישתא דישראל עוד תתקנין בתיקוניך ותפקין בסיעת משבחין: עוד תצבין כרמין בטורי שומרון צובו שתלין ואחילו: ארי אית אריכות יומיא וסגי טובא דעתיד למיתי לצדיקיא דנטרו אוריתי מלקדמין חולקהון בארעא דישראל דהוו מחמדין לשני נחמתא דאתיין ד דאמרין אימתי נקום וניסק לציון ונתחזי קדם יי' אלהנא: ארי כדנן אמר יי' שבחו דבית יעקב בחדוא ודוצו בריש גלי לעיני כל עממיא בשרו שבחו ואימרו פריק יי' ית עמיה ית שארא דישראל: האנא מיתי להון מארע ציפונא ואיכנישינון מסיפי ארעא דהוו בהון עורין וחגרין יסגיין בהון מעדיין וילדן כחדא במשירין סגיאין יתובון הלכא: במיגליהון כד הוו בכן גלו ובמיתבהון מביני ג גלוותהון ברחמין סגיאין א איקריבינון אידברינון על פצידי מיא באורח תקנא לא יתקלון בה ארי הוה מימרי לישראל כאב ואפרים חביב הוא קדמי: קבילו פיתגמא דיי' עממיא וחוו בנגוון מרחיק ואימרו מן דבדריה לישראל יכנשיניה ויטריניה כרעיא לעדריה: ארי פריק יי' ית דבית יעקב ושיזבנון מיד דתקיפין מנהון: וייתון וישבחון בטור בית מקדשא דתבני בציון ויתפנקון בטובא דיהב להון יי' בעיבורא ובחמרא ובמשחא ובני עאן ותורין ותהי נפשהון מליא תפנוקין

באשר ראיתי לצור תנינא דפסו'. וענה גאון ישראל בפניו. עגלה מלמדה. וכל מנשה ואפרי' דכוו': ונהרו ג' וסי' ונהרו אליו הגוי'. וחברו ונהרו אליו עמי' רבים. ונהרו אל טוב יי' על דגן. וא' מלעיל הביטו אליו ונהרו:

כגן רוה ולא־יוסיפו לדאבה עוד : אז תשמח בתולה במחול ובחרים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם : ורויתי נפש הכהנים דשן ועמי את־טובי ישבעו נאם־יהוה : כה אמר יהוה קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על־בניה מאנה להנחם על־בניה כי איננו : כה אמר יהוה מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך נאם־יהוה ושבו מארץ אויב : ויש־תקוה לאחריתך נאם־יהוה ושבו בנים לגבולם : שמוע שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל לא למד השבני ואשובה כי אתה יהוה אלהי : כי־אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על־ירך בשתי וגם־נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי : הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעים כי־מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על־כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם־יהוה : הציבי לך צינים שמי לך תמרורים

כגינת שקיא דמרוייא ולא יוספון ליצפא עוד : בכן יחדין כנישתא דישראל כד בחנגין ועולמין וסבין כחדא ואהפוך איבלהון לביע ואינחמנון ואחדינון מדוניהון : ואישבע נפש כהניא תפנוקין ועמי בית ישראל ית טובי דיהבית להון ישבעון אמר יי : כדנן אמר יי קלא ברום עלמא אישתמע בית ישראל דבכן ומתאנחן בתר ירמיה נביא כד שלח יתיה נבוזר אדן רב קטוליא מרמתא איליא ודבכן במרר ירושלם מבכיא על בנהא מסרבא לאיתנחמא על בנהא ארי גלו : כדנן אמר יי מנעי קליך מלמיבכי ועיניך מלשגרא דמען ארי אית אגר לעובדי אבהתך צדיקיא אמר יי ויתובון מארע בעלי דבביהון : ואית סיבור לסופיך אמר יי ויתובון בניא לתחומהון : שמיע וגלי קדמי בית ישראל דבכן ומתאנחי על דאיטלטלו אמרין איתיתא עלן יסורין ולא אליפנא כעגל לא מליף ניר כדו אתיבנא לפולחנך ונתוב ארי את יי אלהנא : ארי כד אנחנא תיבין לאוריתא מתנחם עלנא וכדו דאיתגלי לנא טפחנא על ירכנא בהיתנא ואף איתכנענא ארי קבילנא חיסודי חובנא דמלקדמין : הכבר חביב קדמי ישראל הלא רבירחים הוא ארי בזמן דמשוי פתגמי אוריתי על ליביה למעבדהון מדכר דכירנא לאוטבא ליה עוד על כן איתגוללו רחמי עליהון רחמא אירחם עליהון אמר יי : כנישתא דישראל אידכרי ליך עובדי אבהתיך תקניא שפוכי תחנונין במרר

כגן ז' בקריא' וסימ' כגן יי' כארץ מצרים באכה. והשקית ברגלך. וערבתה כגן יי' ששון. והית כגן רוה וכמוצא מים. והיתה נפשם כגן רוה. הארץ הלזו הנשמה. כגן עדן הארץ לפניו : בחרים ד' חס' ו' בקריא'

בליש' וסימ' בשמואל ב' סימן ג' : נשמע ד' קמץ וסי' נמסר לעיל בריש סיפרא סימ' ג' : ויש ו' רפ' וסימ' נמסר בסדר בהעלהך : שובי ג' מלרע וסימ' כי אחרי שובי נחמתי ואחרי. שובי נפשי למנוחיכי. עד שובי בשלום דד"ה : בשתי ג' בקריא' וסימ' וגם נכלמתי כי נשאתי. אלהי בשתי ונכלמתי להרים. בשתי לשאול בן המלך :

רשי

רשן. שמן : בבכי יבאו. על ידי תפלה ותשובה : קול ברמה נשמע. קול ברום עלמא אישתמע קל בית ישראל דבכן על ירמיה נביאה כד שלח יתיה נבוזר אדן מרמתא לשוב מאחרי הגולים אל גדליהו בן אחיקם כמו שאמר בספר זה : רחל מבכה על בניה. מדרש אגדה אמ' שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי בשר ודם הוי רחמיך מרובים והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי שכל עבור' שעבד יעקב את אבא לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי לא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם אמ' לה יפה למדת סניגוריא יש שכר לפעולתך לצדקתך שמסר' סימניך לאחותך : מתנודד. קומפלינט"ש בלע"ז לשון מי ינוד לך : יסרתני. בייסורין אתה הקב"ה : כעגל לא לומד. פוש"אגויי"לוני"ץ בלע"ז לשון מלמד הבקר הייתי בתחלה לכך חטאתי לך : נחמתי. אני מתחרט על תועבותי : הודעי. שהתבוננתי בעצמי שמעלתי אפר"יכויי בל' : חרפת נעורי. שיכולי' אויבי לחרפני על חטאות נעורי : הבן יקיר לי אפרים. הן דברי שכינה כלומר הוא מתנודד ואני לבי נהפך עלי לרחם שמא בני יקירי הו' כמי שאין לו אלא בן אחד שהוא עושה לו כל רצונו : שעשועי. אישבנ"ימנ"ן בלע"ז : מדי דברי בו. בכל עת שאני מדב' בו ומדר' ויקרא רבה די דיבורי שנתתי בו שלימדתיו תורתי ל"ל לרחם עליו : הציבי לך ציונים. סימנים בדרכי אבותיך הטובי' : תמרורים. תמרים קטנים כטוע[...]סימן בדרך ופשוטו של מקרא עשי סימנים לדעת הדרך שהלכת בה מארץ ישרא' לבבל שתחזרי באותו הדרך כלומר כי ודאי תשובי מסש' דרך

רדק

לרחבה. להעבב ולרחב והוא מקור פ"א הפעל בפתח בפלם לאהבה את יי' אהיך : אז תשמח בתולה. ר"ל כל בתולה ובתולה וי"ת בכן יחדין כניסתא דיש' כד בחינגין : מיגונם. הוא"ו היא נחה : ורויתי. הטעם מלרע בת"יו זכר הכהנים לומר שתשוב עבודת בית המקדש במקומה וישבעו דשן הקרבנות שירבו מכל המקומות כמו שאמר אילי נביות ישרתונך יעלו לרצון על מזבחי : כה אמר יי' קול ברמה נשמע. אמר על דרך משל על עשרת השבטים שראשם אפרי' וזכר האם לכלם והיא רחל כאילו בוכה על דרך משל על בניה : כי איננו. פי' הע[...]חבר אלו ואמ' עליה' איננו לפי שלא שבו עוד משגלו כמו ששבו יהודה ובנימן מגלו' ראשון מבבל ועשרת השבטים לא שבו עוד ולא נודע מקומ' אם לפיכך אמר כי איננו ופי' ברמה בגבעה רמה להשמיע הקול למרחוק ויש דרש למה רחל לפי שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל אמרה לפני רבונו של עולם רחמי מי מרובין רחמיך או רחמי בשר ודם הוי אומר רחמיך מרובין והלא אני הכנסתי צרתי לביתי שכל העבור' שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בני צרתך לביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת סניגוריא על בני יש שכר לפעלתך לצדקתך שמסרת סימניך לאחותך ועוד יש דרש כי דרך קבר רחל ה הוליכם בגולה על כן אמר רחל מבכה על בניה ודרשו זה על פסוק ואקברה בדרך אפר' ואמרו מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת אלא שצפה יעקב אבינו ברוח הקד' שהגליות עתידות לעבור דרך שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים הדא היא דכתיב קול ברמה נשמע וגו' וי"ת הפסוק כן כדנן אמר יי' קלא ב ברום עלמא וגו' כשאמור : בכי תמרורים. שבוכה במרירות לב על דרך אמרר בבכי ובכה אליך במר נפש : רחל מבכה. יבא הפעל מפעל הרבוע לרוב הבכי : כה אמר יי'. לפעלת בניך שסבלו הגלות כמה שני' ולא שכחו את שמי ולא עברו על בריתי ויונתן תרגם ארי אית אגרא ל לעובדי אבהתך צדיקיא : ויש תקוה לאחריתך. לאחרית בניך : שמוע. מתנודד. בוכה ונוהה פלאנ"ירא בלע"ז ואומר לי : יסרתני. יסרתני זה כמה שנים בגלות והנני כוסר ולא אדע עוד : כעגל לא למד. שלא למדו אותו למשוך בעול ולא למד עד שמכין אותו ומרגילין אותו עד שילמוד כך אני שסבלתי יסוריך ולמדתי לשוב אליך והנני שב אליך : השיבני. כלומר קבלני בתשובה : כי אחרי שובי נחמתי. אחרי ששבתי אליך נחמתי ממעשי הרעים כי בעל תשובה אין תשובתו תשובה שלמה אם לא יהיה תוהא ונחם על הראשונות וכן הוא אומר מי יודע ישוב ונחם : ואחרי הודעי ספקתי על ירך. אחרי שנודעתי בעצמי וחשבתי מעשים רעים שעשיתי והכרתי כי רעות גדולות עשיתי ספקתי על ירך כמצטער ומתאבל ובשתי בעצמי למעשים שעשיתי : וגם נכלמתי. הכלימה יותר מהבושה לפיכך אמר וגם וכן בשו וגם נכלמו : כי נשאתי חרפת נעורי. כשזכרתי כי מה שנשאתי וסבלתי חרפת נעורי היה כלומר מהמעשים הרעים שעשיתי בימי הנעורים שהיו לי לחרפה ולקלס ופי' נעורי בימים הקדמונים וקראו הימים הקדמונים נעורים בדרך משלה כמו שימי הנעורים קודמים לימי הבחרות וימי הזקנים וכן חסד נעוריך כמו שפי' וי"ת חסודי חובנא דמלקדמין : הבן יקיר. מה זה שאני זוכר אותו תמיד כאילו הוא בן יקיר לי שלא חטא לי מעולם : אם ילד שעשועים. כאב שמשתעשע עם בנו החביב לו : מדי דברי בו. בכל עת שאדבר בו אזכרנו עוד באהבתי הקדומה לו וכן והיה מדי צאתם מדי עברו יקח אתכם עניכם בכל עת : על כן המו מעי. על כן שאזכרנו באהבה הקדומה מעי לו ברעתי אותו בגלות : רחם ארחמנו. ואוציאנו מהגלות ופי' דברי בו לעבדי הנביאים וי"ת הא כבר חביב קדמי וגו' כשאמור : הציבי לך ציונים. אמר כנגד כנסת ישראל שבאותו הדור כשתגלי הציבי לך ציונים כמו גלי אבנים או אבן מצבת להכיר הדרך ר"ל אף על פי שתגלי לא אבדה תקותך כי עוד תשובי אל עריך אלה : שימי לך תמרורים. כפל ענין במלות שונות כי תמרורים כמו ציונים כי הוא לשון גובה כמו ויתמרמר אלין ר"ל גלים גבוהים : שיתי

שיתי לבך · ואם לא תשובו שיתי לבך שתזכרי הדרך שהלכת בה לגלות כי באותה הדרך תשובי · וכל זה דרך משל לנחמה ואת כמישתא ריש׳ אדכרי ליך עובדי אבהתך ׃
עד מתי תתחמקין · תהיי מסובבת לכאן ולכאן מן חמק עבר שעניינו סבוב ׃ הבת השובבה · שהיתה סובבת ומורדת בו כלומר עד מתי תשבבי הנה והנה ולא תלכי דרך
ישרה לשוב אל אישך הראשון כלומר עד מתי תתעכלי בתשובה ׃ כי ברא יי׳ חדשה בארץ · עתיד לברוא חדשה אחר שתשבי בגלות ימים רבים ומה היא החדשה כי נקבה
תסובב גבר · שדרך העולם שהאיש מחזר ומסובב אחר האשה וכן אמרו רבו׳ זכרונם לברכה בעל אבידה מחזר על אבדתו ואז הנקבה תסובב אחר איש כלומר שישובו
בני ישר׳ אל יי׳ אלהיהם ויבקשו

רשי

דרך הלכתי · הלכתי כתיב וכל מקום ש שהלכת הלכתי אני עמך ויונתן תרג׳ שימי לך תמרורים התפלל במרר נפשך ומנחם פי׳ תמרורין ענין מועל וכן פירש ותימרות עשן ׃ תתחמקין · תסתרי ממני שאת בושה לשוב אלי מפני דרכך הנה חדשה כברא׳ בארץ שהנקבה תחזור אחר הזכר ל לבקשו שישלנה לשון ואסובבה בעיר אבקש וגו׳ ומשום רבי יהודה הדרשן שמעתי נקבה תסובב להיות גבר אני כתיב׳ כבת ה הכוטלת עיטור ככפים שבעה אומות מסבבים סוף שתטלי הכל כבן זכר שהוא יורש הכל ׃ על זאת הקיצות ׃ כך אמר ירמיה כל מה שהייתי ישן ונרדם ב בנבואת פורענות ה הנבוא׳ הזאת הקיצותי מתרדמתי ׃ ערבה · נעמה ׃ זרע אדם וזרע בהמה · הטוטם והסכלים שבהם אני אזרעם כולם להיות זרע שלי זרע אד׳ וזרע בהמה תירגם יונתן אקימינון כבני אינשא ואצליחינון כבעירא שאין עונותיה נפקדין עליה ׃ בוסר · פרי שלא נגמ׳ והוא מקהה את השינים ׃ ושיני בנים תקהינה · הבנים ילקו בעון אבות ׃ לאור

שיתי ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ ומלעיל וא׳ מלרע וסים׳ למען שתי אתתי אלה · שיתי כליל צלך · שתי לבך למסלה דרך
הלכתי · מצעי׳ מל׳ ׃ יברכך יי׳ ד׳ וסים׳ נכסר בסדר נשא ׃ וכל נפש ג׳ וסים׳ זאת תורת הבהמה והעוף ·
וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה · וכל נפש דאבה מלאתי ׃ ולנטוע ג׳ מלאים וסים׳ ראה הפקדתיך · ורגע

שִׁתִי לִבֵּךְ לַמְסִלָּה דֶּרֶךְ הָלָכְתִּי שׁוּבִי בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל שֻׁבִי אֶל עָרַיִךְ אֵלֶּה ׃ עַד מָתַי תִּתְחַמָּקִין הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה כִּי בָרָא יְהוָה חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר ׃
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יֹאמְרוּ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעָרָיו בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתָם יְבָרֶכְךָ יְהוָה נְוֵה צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ ׃ וְיָשְׁבוּ בָהּ יְהוּדָה וְכָל עָרָיו יַחְדָּו אִכָּרִים וְנָסְעוּ בַּעֵדֶר ׃ כִּי הִרְוֵיתִי נֶפֶשׁ עֲיֵפָה וְכָל נֶפֶשׁ דָּאֲבָה מִלֵּאתִי ׃ עַל זֹאת הֱקִיצֹתִי וָאֶרְאֶה וּשְׁנָתִי עָרְבָה לִּי ׃
הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה וְזָרַעְתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה ׃ וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׁקַדְתִּי עֲלֵיהֶם לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וְלַהֲרֹס וּלְהַאֲבִיד וּלְהָרֵעַ כֵּן אֶשְׁקֹד עֲלֵיהֶם לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ נְאֻם יְהוָה ׃ בַּיָּמִים הָהֵם לֹא יֹאמְרוּ עוֹד אָבוֹת אָכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי בָנִים תִּקְהֶינָה ׃ כִּי אִם אִישׁ בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת כָּל הָאָדָם הָאֹכֵל הַבֹּסֶר תִּקְהֶינָה שִׁנָּיו ׃
הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה ׃ לֹא כַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת אֲבוֹתָם בְּיוֹם הֶחֱזִיקִי בְיָדָם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר הֵמָּה הֵפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי וְאָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָם נְאֻם יְהוָה ׃

שואי ליביך איסתכלי בעובדין דעבדת אם תקנין דכן גלית לאורח רחיקא כדו תובו כנישתא דישראל ותתובין לקירויך אילין ׃ עד אימתי את מתחסנא למיתב כנשתא דסגיאין תיובתהא ארי הא יי׳ ברי חדתא בארעא ועמא בית ישראל יתינהון לאוריתא ׃ כדנן אמר יי׳ צבאות אלהא דישראל עוד יימרון ית פתגמא הדין בארעא דבית יהודה ובקרוהי כד אתיב ית גלוותהון יברכינך יי׳ מדור קושטיה טורא קדישא ׃ ויתבון בה דבית יהודה וכל קרויהון כחדא איכרין ודנטלין בסיען ׃ ארי שבעית נפש משלהיא וכל נפש יצפא מליתי טוב ׃ אמר נביא על דא בשורתא דיומי נחמתא דעתידין למיתי איתערי וחזית תבית דבכית ושנתי הנתני ׃ הא יומיא אתן אמר יי׳ ואקים ית דבית ישראל וית דבית יהודה אסגינון באינשא ואצלחינון בבעירא ׃ ויהי כמא דחשבית עליהון למעקר ולתרע ולפגרא ולאבדא ולאבאשא כן יתרי מימרי עליהון למבני ולקיימא אמר יי׳ ׃ ביומיא האינון לא ימרון עוד אבהתנא חטו ובניא לקו ׃ אילהן אינש בחוביה ימות כל אינש דיחטי הוא ימות ׃ הא יומיא אתן אמר יי׳ ואגזר עם דבית ישראל ועם דבית יהודה קיימא חדתא ׃ לא כקיימא דגזרית עם אבהתכון ביומא דאתקפית בידיהון למפקהון מארעא דמצרים דאינון אשניאו ית קימי ואנא איתרעיתי בהון אמר יי׳ ׃

אדבר על גוי · והיה כאשר שקדתי ׃ לא ט׳ ר״פ בסיפרא וסים׳ נכסר לעיל בסיפרא סים׳ י׳ ׃ הפרו ד׳ וסים׳ כי
עברו תורות · אשר המה הפרו את בריתי · שבו על עונות אבתם · עת לעשות ליי׳ הפרו ׃

וכן אמר בנבואת הושע ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את יי׳ אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יי׳ ואל טובו באחרית הימים ׃ כה אמר יי׳ · גם זו הפרשה עתידה וכן הפרשיות הבאות אחריה עד הדבר אשר [illegible] ירמיהו בארץ יהודה זכר יהודה לפי שבחלקו בית המקדש והוא נוה צדק הר הקד׳ ואמרו יברכך ה׳ כלומר שלא תחרב עוד וישבו בה · בארץ יהודה שזכר ישבו בה יהודה כמו שהיה בה ׃ וכל עריו · פירוש ובכל עריו ובית בה עומדת במקום שנים ׃ אכרי׳ ונסעו בעדר · פי׳ וישבו בה אכרים ועובדי השדות ורועים עדריהם יסעו בהם ממקום למקום ולא י יפחדו ו״ת אכרין ודנטלין בסיען ׃ כי הרויתי נפש עיפה · נפש ישראל שהיתה עיפה וצמאה ב בגלות הרויתי אותה מתשועתי ה הישועה ׃ וכל נפש דאבה · שדאב׳ ודאגה לרוב הצרו׳ מלאתי אותה כל טוב שתשמח הפך ה הדאבון וכן תרגם יונתן מליתי כל טוב ׃ על זאת הקיצותי · ה״ה בשו״א וקבו״ל והפסוק הזה הם דברי הנביא כי הנבוא׳ תבא ברוב לנביאים בחלום ופירושו כתרגומו אמר נביא על דא ב בשורתא דיומי נחמתא דעתידין למיתי אתערית וחזית תבית ד דמכית ושנתי הנתני · ויש ואראה כו״ו הן אתה קצפת ונחטא ר״ל וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן הקיצותי ואראה וכבר ראיתי בחלום הנבואה זאת ה הנחמה ומתוכ׳ הקיצותי ושמחתי וכששבתי אחר כן שנתי ערבה לי מתוך השמחה הפך ושנתי כהיתה עלי · ערבה ענין הנאה ׃ הנה · זרע אדם וזרע בהמה · פירוש אשימם כזרע שמפרושה אחת יבאו כמה פרוטות ׃ האד׳ והבהמה · כמו ברוך פרי בטנך ופרי בהמתך ופרי אדמתך ואחר שאמר וזרעתי רוצה לומר שהוא ישים בהם ברכתו וירבם ולא תהיה בהם משכלה ויש לפרש גם כן שתהיה ו״ת וזרע ו״ו השוואה כמו מים קרי׳ על נפש עיפה ושמוע׳ טובה מארץ מרחק והדומים להם שהם להשוות הדברים ר״ל כי כזה כן זה פי׳

זרע אדם כזרע בהמה כלומר שיהיו בהם האדם לרוב כמו הבהמה וכן אמר ארבה אותם כצאן אדם ואת אסגינון כאנשא ואצלחינון כבעירא ׃ והיה · שקדתי ·
ענין השתדלות בדבר והזריזות בו ׃ לא יאמרו עוד אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה · משל הוא לחוטא כמו שאמרו קדמוניהם אבתינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם
סבלנו ואמת הוא כי ממדת הבורא ית׳ פוקד עון אבות על בנים וזה המדה היא כשאוחזין הבנים מעשה אבתיהם אז יתחברו עונות האבות עם שנות הבנים ויפקדו על
הבנים עון האבות עם עונותיהם וזה אינו אלא בחטא ע״ז וכיוצא בו חטא גדול והאל הבטיח את ישראל כי לעתיד יהיה לבבם שלם עם יי׳ ומלאה הארץ דעת את יי׳ וימעטו
החוטאים ואף החוטאים בזמן ההוא לא יחטאו חטא גדול שאפילו להם עצמן יארך שעונם כמו שאמר והחוטא בן מאה שנה יקלל כל שכן שלא יענש הבן בחטא אביו אפילו
יחטא כאביו לפיכך האוכל הבוסר תקהינה שניו ובוסר הוא הפרי שלא נגמר בשולו והאוכלו שניו קהות ובספר יחזקאל נאריך עוד בזה הענין בעזרת האל והנה ימים
באים · ברית חדשה · חדושה הוא שתהיה קיימת לא תופר כמו שהופרה הברית שכרת יי׳ עם בני ישראל בהר סיני בזה ואומר כי הנביא כנה על תורה חדשה שעתידה
להיות לא כתורה חדשה שנתנה בהר סיני כמו שאמר לא כברית אשר כרתי את אבתם והיא התורה חדשה שחדש להם תשובתם הרי אמר ופי׳ מה היא לא כברית אשר
כרתי את אבתם והם הפרו את בריתי וזאת הברית לא יפרוה כי אתן תורתי בלבם ועל לבם אכתבנה שלא תשכח מהם לעולם וכל הענין כמו שמפ׳ והולך כי לא תהיה
חדוש הברית אלא קיומה והרי אומר מלאכי חותם הנביאים בחתימת דבריו זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים וכל אותה
הפרשה עתידה כמו שחתם הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא הרי אתה רואה כי לא תהיה לעולם תורה חדשה אלא אותה שנתנה בהר סיני כמו שכתוב אשר צויתי
אותו בחרב ׃ לא החזיקי · בשגול הה״א תחת פתח כי הוא מקור וכן שכל אדם האריך אפו ׃ בעלתי בם · כלומר אע״פ שבעלתי בם והייתי להם לאלהים המה הפרו את בריתי
ותרגם יונתן ואנא אתרעיתי בהון ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי כל לשון בעילה שהוא קשור בבי״ת הוא לשון גנאי ופי׳ בעלתי כמו בחלתי ענינו קצתי כמו וגם נפשם בחלה בי ׃ זאת

זאת. מבואר הוא: אכתבנה. בקמץ חטף החי"ת לבן אשר ולבן נפתלי בשוא ופתח: ולא ילמדו. אינו אומר שיהיו כלם שוים בחכמה כי זה אי אפשר כל שכן שיהיו הקטנים חכמים כגדולים כמו שאמר למקטנם ועד גדולם אלא פירוש לדעת אתי י' כלומר ליראה אותו וללכת בדרכיו כמו שפירשנו הלא היא הדעת אותי נאם יי': כולם. בו"ו עם הדגש: כי אסלח לעונם. שעברו בעודם בגלות ואתן להם לב חדש שידעו אותי: כה אמר יי' נותן שמש לאור יומם. זכר אלה הדברים שהם קיימים לא כמתנו מאשר היו מקדם ולא ישתנו כן זרע ישראל לא ישתנה משתשובם מגלות זה מהיות גוי עובד אלהים כל ימי עד ואמר בירח וכוכבים חקות רוצה לומר חקי מהלכם שהיא חכמה נפלאה ולא ישיגנה האדם על בוריה וכן אמר הידעת חקו' שמים וטעם נותן על שמש ועל חקות ירח כאילו אמר ונותן את חקות ירח וכוכבים לאור לילה: רוגע הים ויהמו גליו. רוגע כמו בוקע וכן עורי רגע אבל הוא פעל עומד וזה פעל יוצא ופי' שבוקע הים לבני ישראל אף על פי שהמו גליו הוא השקיטם ונכבו מי הים כחומה מימינם ומשמאלם ועברו ישראל: יי' צבאות שמו. שהוא אדון צבאו' מעלה ומטה ובידו הכל. וי"ו ויהמו כוי"ו וירד משמות העולה וכל הדומי' לו שפירשנו אחר שירד כן פירוש זה אחר שהמו: אם ימושו החקים. על שמש ירח וכוכבים אמ' שלא ימוש חקם לא על בקיעת הים כלומ' כמו שלא ימושו החקים האלה כן לא ימושו ישר' ולא ישבתו מהיות גוי לפני כלומ' עומדים לפני כל הימי' ופי' מלפני שאני מעמידם בחקותיה' ולא זכר רוגע להמשילו לעמידת ישראל וקיומם שהרי אותה הבקיעה לא עמדה אלא וישב הים לפנות בקר לאיתנו אבל זכר אותו לומר מי שבטל חק הים בעבור ישראל ועשה דבר חדש בעבורם הוא יעשה זה החדוש עוד שיברא להם לב חדש ליראה אותו כל הימים ויבטל בעבורם טבע היצירה שנ' עליו כי יצר לב האדם רע מנעוריו ואחר שהמשיל קיום ישראל על דרך האמת לחקות השמים המשיל אהבתם למדידת שמים למעלה ולחקירת מוסדי ארץ מלמטה לבני אדם כמו שאי אפשר לזה כן אי אפש' הפרד האל מישראל שימאס אותם: על כל אשר עשו. כלומר על כל עונו' שעשו לא ימאס בעבור זה כי יסלח לעונם כמו שאמר למעלה ועל זה אמר: כה אמר יי' אם ימדו שמים וגו'. וזכר המדידה לשמים לפי שהם נטוים ויתכן בהם ענין המדידה וזכר בארץ מוסדי שהיא תחתונ' כיסוד לבנין וכן אמר בפסוק אחר אף ימיני יסדה ארץ וימיני טפחה שמים: הנה ימים. באים קרי ולא כתיב: ונבנתה העיר. רוצה לומר ירושלם: ליי'. שתהיה כל ימי עד ליי' ולא תחנף עוד ואמר שתחרב העיר ממה שהית' ונתן גבול הרחבתה: ממגדל חננאל עד שער הפנה: ר"ל עד שער הפנים וכן אמר בנבואת זכריה עד שער הפנים וזכר גם כן שם ומגדל חננאל וחננאל שם ידוע אצלם ויונתן תרגם פקוס: ויצא עוד קו המדה. כתוב קוה בה"א כי נמצא זה השם בלשון נקבה כמו תקות חוט השני וקריקו על הרוב: גרב וגעתה. שמות למקומות ידועים אצלם בירושלם או סמוך לה: וכל העמק. פירושו כתרגומו וכל מישרא אתרא וגו' כבעמוד פירוש הדשן מן דשן ושמן רוצה לומר מחנה אשור שהיו דשנים ורעננים ולפי פשוטו פירוש הדשן מקום שפך הדשן מחוץ לעיר וכל זה יהיה תוספת העיר ומה שתרגם שער הסוסים תרע בי ריסא דמלכא רוצה לומר מקום מרוצת הסוסים רוצה לומר שער שהיה יוצא בו המלך עם פרשיו והיה שם דרך שוה למרוצת הסוסים והדרך שהוא היה שעור ריס שהוא שבעה קנים וקנה שש אמות וזרת: והשרמות. לפי פשוטו השדות רוצה לומר רוב השדות הסמוכות לעיר עתה יהיו בן בכלל העיר תוך החומה: קדש ליי'. כמו קדש ישראל ליי' כמו שאומר לא ינתש ולא יהרס עוד או אומר כי מקצת התוספת הזה יהיה במקדש כי גם הוא ירחיב מקומו כמו שאומר בנבואת יחזקאל לא ינתש ולא יהרס כמו בית ראשון ובית שני שנהרסו וזה בנין העיר ובנין הבית לא יהרס עוד לעולם. השרמות. כתוב בר"יש וקרי בדל"ת ויונתן תרגם אוריתא הוא תלמון ר"ל אוריתא דרלחי והוא אמת המים שמשקים ממנה השדות: הדבר. מבואר הוא וטעמו נמשך עד ויאמר ירמיהו כי דבר חנמאל הוא שהיה אין בשנה העשירית ואחרי הכלימה הדבר ספרו ירמיהו לאנשי המטרה: בחצר

ידעו י"ב וסימ' למען ידעו דרתיכם. ולא ידעו כי אתי אשת ירבעם. יצרי פסל כלם. למען ידעו ממזרח שמש. לא ילמדו עוד איש את רעהו. ואטבא אתם בכתנתם. באו ימי הפקדה. כל תפלה כל תחנה דר"ה. ואתה תשבע מן השמים בתרא דר"ה. שיתה יי' מורא להם. למען ידעו דור אחרון. ויאמרו צרינו לא ידעו:

כי זאת הברית אשר אכרת את־בית ישראל אחרי הימים ההם נאם־יהוה נתתי את־תורתי בקרבם ועל־לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו־לי לעם: ולא ילמדו עוד איש את־רעהו ואיש את־אחיו לאמר דעו את־יהוה כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד־גדולם נאם־יהוה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר־עוד:
כה אמר יהוה נתן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו: אם־ימשו החקים האלה מלפני נאם־יהוה גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל־הימים:
כה אמר יהוה אם־ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי־ארץ למטה גם־אני אמאס בכל־זרע ישראל על־כל־אשר עשו נאם־יהוה: הנה ימים נאם־יהוה ונבנתה העיר ליהוה ממגדל חננאל עד־שער הפנה: ויצא עוד קוה המדה נגדו על גבעת גרב ונסב געתה: וכל־העמק הפגרים והדשן וכל־השרמות עד־נחל קדרון עד־פנת שער הסוסים מזרחה קדש ליהוה לא־ינתש ולא־יהרס עוד לעולם:
לב הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת יהוה בשנת העשירית לצדקיהו מלך יהודה היא השנה שמנה־עשרה שנה לנבוכדראצר: ואז חיל מלך בבל צרים על־ירושלם וירמיהו הנביא היה כלוא

ארי דין קימא דאגזר עם בית ישראל בתר יומיא האינון אמר יי אתן ית אוריתי במעיהון ועל לבהון אכתבינה ואיהוי להון לאלה ואינון יהון קדמי לעם: ולא ילפון עוד גבר ית חבריה וגבר ית אחוהי למימר דעו למדחל מן קדם יי ארי כולהון ילפון למדע דחלתי למזעיריהון ועד רבהון אמר יי ארי אשבוק לחוביהון וחטאיהון לא ידכרון עוד: כדנן אמר יי דיהב שמשא לאנהרא ביממא גזירת סיהרא וכוכביא לאנהרא בליליא נזף בימא והמן גלוהי יי צבאות שמיה: כמה דלית איפשר דיעידון קימיא האילין מן קדמי אמר יי אף זרעא דישראל לא יבטלון מלמהוי עם משמש קדמי כל יומיא: כדנן אמר יי כמה דלית איפשר דידע איניש משחת שמיא מלעילא ואף לא למבדק יסודי ארעא מלרע אף מימרי לא ירחק בכל זרעא דישראל על כל דעבדו קדמי אמר יי: הא יומיא אתן אמר יי ותתבני קרתא דירושלם קדם יי ממגדל פקוס ועד תרע זויתא: ויהי נפיק עוד חוט משחת בנינא לקבלה עד מטי לגבעתא דסמיכא לגרב ויהי מסתחר לבריכת עגלה: וכל מישרא אתר דנפלו תמן פגרי משריית אתוראה וכל אידיתא עד נחלא דקדרון עד זוית תרע בית ריסא דמלכא מדינחא קודשא קדם יי לא יתעק ולא יתפגר עוד לעלם:
פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי בשתא עשיריתא לצדקיה מלך שבטא דבית יהודה היא שתא תמני עשרי שנין לנבוכד נצר: בכן משריית מלכא דבבל צירין על ירושלם וירמיה נביא הוה כלי

רשי

לאור. אישקלארי"ר בלע"ז וכ"תי לאנהרא: רוגע הים. שובר הים מגידו ומרתיתו ועושה קמטים קמטים כמו עורי רגע: ימושו. כמו לא ימים: אם ימדו שמים. כמה גובהם: גם אני אמאס. בישראל כלומר כשם שהם לא ימדו ולא יחקרו כך ישראל לא ימאסו בכל אשר חטאו: העמק הפגרים. עמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב: והדשן מקום שפך הדשן שהיה חוץ לירושלם יוסיפו על העיר ויכניסו כל זה לתוך חומותיה ונבואה זו עתידה לבא בגאולה אחרונה על כורחך של מינ' שהרי לא היתה בבית שני: השדמות. קמפני"יא בלע"ז: כרים. לשון מכור: חצר

מסרה
השרמות חד מן ד' מלי' כתיב ר"יש וקרינן דל"ת וסי' עמיהוד ואבשלום ברח וילך. וארומים בעת ההיא השיב רצין. השרמות וכל עמק הפגרי'. גרל חמה נשא ענש: ואז ד' בקרי' וסי' ואז יקרב לעשתו יהיה באזרח. ואז ירצו את עונם. כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל. ואז חיל מלך בבל:

בחצר המטרה. בחצר שהיו בשמרים שם האסורי' מטרה פרשו כטר ענין שמירה כמו היכטור למלם והתרגם ויאסוף אותם למשמר לבית מטרא: הכתון. מקור בשלש וכן הכתון יתכתן ואם האכול יאכל: עד פקדי אותו. רוצה לומר שיקח נשמתו: ויאמר ירמיהו. חנמאל בן שלום דודך. שלום היה דוד ירמיהו אחי אביו כמו שאומר חנמאל בן דודי בא אליך שהוצרך למכור שדהו והנה הוא בא אליך ויאמר לך שתקנהו: משפט הגאולה. אם מכרתיו לאחר לך משפט הגאולה שתגאלהו מידו אף כי אתה ראוי לקנותו מידי: כדבר יי'. כמו שאמר יי' שיבא אלי כן עשה: כי דבר יי' הוא. ידעתי כי מהשם הוא שאקנהו כי אם לא היה מאתו למה אמר אלי שיבא חנמאל אלי למכור שדהו ויש מפרשים כי חנמאל בא על פי הדבר לירמיהו: ואשקלה לו. הקוף בשוא ופתח: את הכסף. הכסף שהתנתי עמו שבעה שקלי' ועשרה הכסף. השקלים הם מנים והכסף הוא סלעים וכן תירגם יונתן שבעה מנין ועשר סלעין דכסף: ואכתוב בספר ואחתום. כתבתי דברי המקנה בספר ואחר כך חתמתי הספ' בחותם: ואעד עדים. במקנה שקניתי העדתי עדים כלומ' בפני עדים שזמנתי לכך קניתי השדה והם היו חותמים בספר המקנה: ואשקול הכסף במאזנים. וכבר אמר למעלה ואשקלה לו אלא רוצה לומר שבפני עדי המקנה שקל לו הכסף משקל יושר ב במאזנים כדי שלא יוכל להיות ביניהם דברים על משקל הכסף: ואקח. את החתום. רוצה לומ' ספר המקנ' החתום כמו שאמר ואחתום: המצוה והחקים. רוצה לומ' ספר המצוה והחקים וספר שזכר עומד במקום שנים וספר זה הוא תנאי המכיר' כמו משפר שני תבואות שהיא מצוה בתורה והחקים מנהגים שהיו כוהגין בזמן ההוא בענין המכיל' וכל זה כתוב בספר אחר: ואת הגלוי. רוצה לומר ספר הגלוי כי שני ספרים כתב במקנה האחד שהיה חתום ואחד שהיה גלוי כשירצו לראותו ולקרותו שיעשו כדי שלא יפתחו החתום והנה הם שלשה ספרים ואדוני אבי ז"ל פירש הגלוי ספר שכתב בו שגלה אזן הגואלים אם ירצו לקנות כמו שעשה בעז וית ית שטרא דזביני וגו' כבעמוד: ואתן את הספר המקנה. בא בהא הידיעה עם הסמיכות כמו ממלכות הארץ כמו שכתבנו למעלה: לעיני חנמאל דודי. רוצה לומר בן דודי כי בן דודו היה כמו שאמ' למעלה וכן ואת לוט אחיו רוצה לומר בן אחיו או חנמאל זה היה אחר שהיה דודו אחי אביו והמוכר היה בן דודו אבל חנמאל זה ש שהיה דודו היה שם בעת המקנ' ובאמרו שנתן לו ספר המקנה רוצה לומר עם הספרי' האחרים אלא שזכר ספר המקנה שהוא העקר: הכתובי' בספר המקנה. ר"ל שחתמו בו שמם לעדות: לקוח. מקור במקום כנוי כמו זכור את יום השבת הלוך וקראת והדומים להם: ואת החתום. ספר המצוה והחקים וגם הוא היה חתום: למען יעמדו ימים רבים. עד שוב הגולה שלא יתקיימו כבואת עוד יקנו בתים ולהיות לאות לשיבת הגלות צוה האל לקנות השדה לנחמה לישראל שלא יחשבו שאבדה תקותם אם יגלו: אהה

עינו ח' חס' יוד בתרא בקריא' וסימ' ועינו החלו כהות' ולא כחד מכנו. מברח אבשלום. ועברה העברה' יקח יעל. ועינו את עינו תראינה' יראו עינו כידו. קורץ בעינו מולל ברגלו: ואדע ג' בקריא' ובטעם זקף וסימ' ואדע כי לא אבוש. ואדע כי דבר יי' הוא. ואדע כי ברוכים המה: ולעיני ד' וסימ' נבסר לעיל

בחצר המטרה אשר בית מלך יהודה: אשר כלאו צדקיהו מלך־יהודה לאמר מדוע אתה נבא לאמר כה אמר יהוה הנני נתן את־העיר הזאת ביד מלך־בבל ולכדה: וצדקיהו מלך יהודה לא ימלט מיד הכשדים כי־הנתן ינתן ביד מלך־בבל ודבר־פיו עם־פיו ועיניו את־עיניו תראינה: ובבל יולך את־צדקיהו ושם יהיה עד־פקדי אתו נאם־יהוה כי תלחמו את־הכשדים לא תצליחו: ויאמר ירמיהו היה דבר־יהוה אלי לאמר: הנה חנמאל בן־שלם דדך בא אליך לאמר קנה לך את־שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאלה לקנות: ויבא אלי חנמאל בן־דדי כדבר יהוה אל־חצר המטרה ויאמר אלי קנה נא את־שדי אשר־בענתות אשר בארץ בנימין כי לך משפט הירשה ולך הגאלה קנה־לך ואדע כי דבר־יהוה הוא: ואקנה את־השדה מאת חנמאל בן־דדי אשר בענתות ואשקלה־לו את־הכסף שבעה שקלים ועשרה הכסף: ואכתב בספר ואחתם ואעד עדים ואשקל הכסף במאזנים: ואקח את־ספר המקנה את־החתום המצוה והחקים ואת־הגלוי: ואתן את־הספר המקנה אל־ברוך בן־נריה בן־מחסיה לעיני חנמאל דדי ולעיני העדים הכתבים בספר המקנה לעיני כל־היהודים הישבים בחצר המטרה: ואצוה את־ברוך לעיניהם לאמר: כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל לקוח את־הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר הגלוי הזה ונתתם בכלי־חרש למען יעמדו ימים רבים:

בדרת בית אסיריא די בבית מלך שבטא דבית יהודה: ואסרי' צדקיה מלך שבטא דבית יהודה למימר מדין את מתנבי למימר כדנן אמר יי' האנא מסרית קרתא הדא ביד מלכא דבבל ויכבשינה: וצדקיה מלך שבטא דבית יהודה לא ישתיזב מידא דכסדאי ארי א איתמסרא יתמסר ביד מלכא דבבל וימליל פומיה עם פומיה ועינוהי ית עינוהי יחזין: ולבבל יוביל ית צדקיה ותמן יהי עד דיעול דוכרניה קדמי אמר יי' ארי תגיחון קרב עם כסדאי לא תצילחון: ואמר ירמיה הות פתגם נבואה מן קדם יי' עימי למימר: הא חנמאל בר שלום אחבוך אתי לותך למימר זבון לך ית חקלי דבענתות ארי לך חזיא אחסנתא למזבן: ואתא לותי חנמאל בר אחבי כפתגמא דיי' לדרת בית אסיריא ואמר לי זבון כען ית חקלי דבענתות דבארע שבטא בנימין ארי לך חזיא ירותא ולך אחסנתא זבון לך וידעית ארי פתגמא דיי' הוא: וזבנית ית חקלא מן חנמאל בר אחבי דבענתות ותקלית ליה ית כספא שבעא מנן ועשר סלעין דכסף: וכתבית בשטרא וחתמית ואסהדית סהדין ותקלית כספא במוזניא: ונסבית ית שטרא דזביני ית דכתיב בעיץ וחתים כהלכתא וכיד חזא וית שטרא פתיחא: ויהבית ית שטרא דזביני לברוך בר נריה בר מחסיה לעיני חנמאל אחבי ולעיני סהדיא דכתיבין בשטרא דזביני לעיני כל יהודאי דיתבין בדרת בית אסיריא: ופקידית ית ברוך לעיניהון למימר: כדנן אמר יי' צבאות אלהא דישראל סב ית שטריא האילין ית שטרא דזביני הדין וית דכתיב בעיץ וחתים וית שטריא פתיחא הדין ותתנינון במן דחסף בדיל דיתקימון יומין סגיאין:

רשי

חצר המטרה. לשון בית המשמר: עד פקדי אותו. פקידת כל האדם היא המיתה: ויאמר ירמיהו וגו'. לא לצדקיהו אמר כן אלא פירש הכתוב למה כלאו וחזר לדיבורו הראשון לפרש מה ה הדבר אשר היה אל ירמיהו: בא אליך. על פי הדיבור: את ספר המקנה. שטר המכירה: ואת החתום וגו': עם חתימתו כשהוא חתום כרת וחוק: ואת הגלוי. שהוחזק בבית דין על פי עדיו וכתבו וחתמו הדיינין אשרתא ד ודיינין הוא קיום השטר' לעשות הדבר גלוי: ומפורש פן ימותו העדי' ורבותינו פרשו לענין גט פשוט: ומקושר בבבא בתרא. כה אמר וגו'. אל תאמר לחנם אני מ מכניעם שהרי הכל גולים: כי כה אמר יי'. שופן לקנות בתים: לעיני חנמאל דודי. ועד עכשיו קראו בן דודו שמא שנים היו ואם אין זאת לא ידעתי מהו ויש נוטים לומר דודו ובן דודו היה חנמאל לירמיה כגון ראובן נשא את בת שמעון אחיו וילדה לו ימואל וכבר הוליד שמעון ימין הרי ימין דודו לימואל שבן אחי אמו הוא וגם בן דודו שהוא בן שמעון אחי אביו של ימואל ואיכה היא המד' שלא מצינו בכל המקרא את האם קרוי דוד: לא

בסיפרא סימ' ב"ח: לקוח ד' בקריא' וסימ' לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אתו. לקוח את הספרים האלה ואת. כבחר הצאן. לקוח מאת הגולה. קדמאה חס' . וסימ' סיפרא וספריא ענא וגלותא: ונתתם נ' בקרי' וקמצין וסימ' במלכים א' סימ' ח':

אהה אתה עשית את השמים ואת הארץ · וכיון שעשית אותם לא יתכן שיפלא ויעלם ממך כל דבר הנעשה בהם בין בשמים בין בארץ ואם תנתן העיר ביד הכשדי' אתה ידעת וחשב ירמיהו כי אולי שב אפו מהם מרוב חסדיו וזכר להם חסדי אבות הראשונים לפיכך אמר עושה חסד לאלפים שאם לא כן למה אמר שיקנה השדה והעיר קרוב להכבש וזהו ענין תפלתו: אל חיק בניהם אחריהם · כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שכתוב בתורה לשונאי: האל הגדול הגבור · אמרו רז"ל למה לא אמר ירמיה והנורא אמר כשדים מרקדין בהיכלו ואיה נוראותיו: גדול העצה · שעצותיו גדולות ומעשיו רבים מהשיגם: העליליה · המעשה: על כל דרכי בני אדם · לא כמו שאמרו אין יי' רואה אותנו: לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו · ואמר בפרט' יו"ד למעלה ולתת כפרי וזה לתת וכפרי והסימן וכלו: עד היום הזה · פירוש עד היום הזה הם ידועים בבני אדם · ובישראל ובאדם · ובישראל עשה אותות ומופתים ובשאר בני אדם בעבור ישראל: ותעשה לך שם · אתה נודע באותות ומופתים ובהם ידעוך בני אדם על כרחם ובמדרש ובישראל ובאדם ובישראל ובמצרים עשית מופתי' כאחד לזה טוב ולזה רע והוא שאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה אותו מזל ששמש חשך למצרים שימש אור לישרא' וית ולישראל עבדת פרישן בגו בני אינשא: ותצא · ובאזרוע · באל"ף נוספת מאותיות אתי"ן: ויבאו וירשו · ביו"ד אינן לבד ויו"ד השרש כעלמת מהמכתב: ובתורתך · כתוב והוא דרך פרט על התורות וקרי ובתורתך דרך כלל כי כל התורה אחת: ותקרא · מן כי יקרה יי' אלהיך וכתוב באל"ף במקום ה"א ואמר כן להודיע כי המקרה הרע הבא להם איננו מקרה גמור הבא מאליו אלא הוא ית' הקרה אותו · הנה הסוללות · הם העפים שמשליכים בהם האבני' בחומות העיר להכותם ויונתן תירגם הא מילתא צברו על קרתא לא למכבשה והוא תל עפר שסוברין סביב החומה לעלות משם על החומה וכן בדברי רז"ל מליא בגנא: ויהי · המתני יפלא · באמת לא יפלא וידעתי שהעיר תנתן ביד הכשדים כי לא שב אפי מהם כי רבו עונותיהם להכעיסני ואעפ"כ אמרתי לך לקנות השדה להיות להם נחמה שישובו מהגלו' ויקנו שדות וכתים בארץ הזאת: ואת הבתים · כמו שאמ' ואת כל הבית הגדול שרף באש כי היו מקטרים על הבתים הגדולי' והגבוהים על גגותיהם: מכשרותיהם

וכזרעך ה' חס' וסימ' נמסר בסדר עקב: ומשלם ג' וסימ' בסוף ואתחנן: גדול ג' ב' מל' וא' חס' וסי' העצה ורב · הכנפים ארך האבר · הכנפים ורב נוצה · קדמא חס': כל ספרא ועד היום הזה בב"ד עד היום הזה וסימ' נמסר במלכים ב' סי' נ"א: וביש"ר ג' דסמיכי בקריא' וסי' וביש"ר ובאדם ותעשה לך שם · וביש"ר יתפארו · וביש"ר נחלתו:

רשי

לא יפלא · לא יכחד ויודע אתה שסופנו לגלות ולמה אמרת לי לקנות שדה: ומשלם עון אבות אל חיק · הדור הזה ההולכים אחרי אבותיהם בדרך הרעה: הגדול הגיבור · ולא אמר והנורא אמר גוים מרקדין בהיכלו איה נוראותיו במסכת יומא: ובאדם · ובשאר אנשים · ד"א אותות שהיו שקולין לישראל ולמצרים כיצד ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה אותו מזל שמשמש חשך למצרים שימש אור לישראל מדרש אגדה ויונתן תירגם ולישרא' עבדת פרישן בגו בני אינשא: ותקרא אותם · הקרית אותם לשון מקרה: ואשר דברת · רעה עליה היה ובא: והעיר נתנה · ולמה לי שדה: הממני יפלא · וכי העתידות עלומות ממני: למן היום אשר בנו אותה · ביום שהוסף הבית נשא שלמה את בת פרעה: ולמד

כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת: ואתפלל אל יהוה אחרי תתי את ספר המקנה אל ברוך בן נריה לאמר: אהה אדני יהוה הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול ובזרעך הנטויה לא יפלא ממך כל דבר: עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם האל הגדול הגבור יהוה צבאות שמו: גדל העצה ורב העליליה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: אשר שמת אתות ומפתים בארץ מצרים עד היום הזה ובישראל ובאדם ותעשה לך שם כיום הזה: ותצא את עמך את ישראל מארץ מצרים באתות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה ובמורא גדול: ותתן להם את הארץ הזאת אשר נשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש: ויבאו וירשו אתה ולא שמעו בקולך ובתרותך לא הלכו את כל אשר צויתה להם לעשות לא עשו ותקרא אתם את כל הרעה הזאת: הנה הסללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר ואשר דברת היה והנך ראה: ואתה אמרת אלי אדני יהוה קנה לך השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים: ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמר: הנה אני יהוה אלהי כל בשר הממני יפלא כל דבר: לכן כה אמר יהוה הנני נתן את העיר הזאת ביד הכשדים וביד נבוכדראצר מלך בבל ולכדה: ובאו הכשדים הנלחמים על העיר הזאת והציתו את העיר הזאת באש ושרפוה ואת הבתים אשר קטרו על גגותיהם לבעל והסכו נסכים

ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל עוד יזדבנון בתין וחקלין וכרמין בארעא הדא: וצליתי קדם יי בתר דיהבית ית שטרא דזביני לברוך בר נריה למימר: קביל בעותי יי אלהים הא את עבדתא ית שמיא וית ארעא בחילך רבא ובדרעך מרממא לא יתכסי מן קדמך כל פתגם: עיבד טיבו לאלפי דרין ומשלם חובי אבהתא לבניא כד משלמין למחטי בתריהו' אלהא רבא גיברא יי צבאות שמיה: דרברבין מילכיה וסגיאין עובדוהי די קדמך גלין כל אורחת בני אינשא למיתן לאינש כאורחתי' וכפירי עובדוהי: דשויתא אתין ומופתי' בארעא דמצרים עד יומא הדין ולישראל עבדתא פרישן בגו בני אינשא ועבדת לך שום כיומא הדין: ואפיקתא ית עמך ית ישראל מארעא דמצרים באתין ובמופתין וביד תקיפא ובאדרע מרמם ובחזונא רבא: ויהבת להון ית ארעא הדא דקיימת לאבהתהון למיתן להון ארע עבדא חלב ודבש: ועלו ואחסינו יתה ולא קבילו למימרך ובאוריתך לא הליכו ית כל דפקידתא להון למעבד לא עבדו וערעת יתהון ית כל בישתא הדא: הא מליתא עלו על קרתא למכבשה וקרתא איתמסרת בידא דכשדאי דמגיחין קרבא עלה מן קדם דקטלין בחרבא ובכפנא ובמותא ודמלילתא הוה וקדמך גלי: ואת אמרת לי יי אלהים זבון לך חקלא בכספא ואסהיד סהדין וקרתא איתמסרת בידא דכסדאי: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה למימר: הא אנא יי אלהא כל בשרא המן קדמי יתכסי כל פתגם: בכן כדנן אמר יי הא אנא מסר ית קרתא הדא בידא דכסדאי וביד נבוכד נצר מלכא דבבל ויכבשינה: ויעלון כסדאי דמגיחין קרבא על קרתא הדא וידלקון ית קרתא הדא בנורא ויוקדונה וית בתיא דאסיקו בוסמין על איגרידהון לבעלא ונסיכו נסכין לטעות

מסרה

וירשו ד' חס' וסימ' נמסר ביהושע ריש סימן י"ב: צויתה ג' מל' וסימ' את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו · אתה צויתה פקודיך · אשר צויתה לא יבאו · וא' רצויתה אותו לעיניהם: הנה אני ז' וסימ' קשרתי על אדני · הנה אני יי' אלהי כל בשר · מביא רוח בכם וחייתם · פותח את קברותיכם · לוקח את עץ יוסף · לקח את בני ישראל · בנה בית לשם יי': על העיר י"ז וסימ' בהיותם באבים · רק עץ אשר תדע · והיה בבקר בורח · ועתה אסף את יתר · ויהי כשמע את הדב' הזה · וישלח שמה סוסים ורכב · וישלח אשר על הבית ואשר על העיר · ויבא נבוכד נצר: ותבקע העיר וכל אנשי דמלכים · ועבדו גוים רבים · ובאו הכשדים · ושבו הכשדים · וגם איש היה בתנבא · ותבקע העיר וכל דירמיה · ויאמר אל האיש לבוש · ויואל בן זכרי פקיד עליהם · וכל וגנותי דכות בבא אל העיר וסימ' וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קריבא דמלכים:

לאלהים אחרים למען הכעסני : כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עשים הרע בעיני מנערתיהם כי בני ישראל אך מכעסים אתי במעשה ידיהם נאם יהוה : כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה להסירה מעל פני : על כל רעת בני ישראל ובני יהודה אשר עשו להכעסני המה מלכיהם שריהם כהניהם ונביאיהם ואיש יהודה וישבי ירושלם : ויפנו אלי ערף ולא פנים ולמד אתם השכם ולמד ואינם שמעים לקחת מוסר : וישימו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו : ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנם להעביר את בניהם ואת בנותיהם למלך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת למען החטי את יהודה :

ועתה לכן כה אמר יהוה אלהי ישראל אל העיר הזאת אשר אתם אמרים נתנה ביד מלך בבל בחרב וברעב ובדבר : הנני מקבצם מכל הארצות אשר הדחתים שם באפי ובחמתי ובקצף גדול והשבתים אל המקום הזה והשבתים לבטח : והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים : ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם : וכרתי להם ברית עולם אשר לא אשוב מאחריהם להיטיבי אותם ואת יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי : וששתי עליהם להטיב אותם ונטעתים בארץ הזאת באמת בכל לבי ובכל נפשי :

כי כה אמר יהוה כאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה הזאת כן אנכי מביא עליהם את כל הטובה אשר אנכי דבר עליהם : ונקנה השדה בארץ הזאת אשר אתם אמרים שממה היא מאין אדם ובהמה נתנה ביד הכשדים : שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים בארץ בנימן ובסביבי ירושלם ובערי יהודה ובערי ההר ובערי השפלה ובערי הנגב כי אשיב את שבותם נאם יהוה :

עממיא בדיל לארגזא קדמי : ארי הוו בני ישראל ובני יהודה ברם עבדין דביש קדמי מזעוריהון ארי בני ישראל ברם מרגזין קדמי בעובדי ידיהון אמר יי : ארי רוגזי וחמתי חל בקרתא הדא למן יומא דבנו יתה ועד יומא הדין לאגליות מקבל מימרי : על כל בישת בני ישראל ובני יהודה דעבדו לארגזא קדמי אינון מלכיהון רברבניהון ונביהון דשקרא ואינש יהודה ויתבי ירושלם : ואחזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקבל אפיהון ושלחית לותהון ית כל עבדי נביא מקדם ומליף ולית אינון צבן לקבלא אולפן : ושויאו שיקוציהון בביתא דאיתקרי שמי עלוהי לסאבותיה : ובנו ית במת בעלא די בחילת בר הנם לאעברא ית בניהון וית בנתהון למולך דלא פקדית באוריתי ולא רעוא קדמי למעבד תועבתא הדא בדיל לחיבא ית דבית יהודה :

וכען בכן כדנן אמר יי אלהא דישראל על קרתא הדא דאתון אמרין איתמסרת בידא דמלכא דבבל בחרבא ובכפנא ובמותא : הא אנא מכניש להון מכל מדינתא דאגליתינון לתמן ברוגזי ובחמתי ובתקוף רב ואתיבינון לאתרא הדין ואשרינון לרחצן : ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלה : ואתן להון ליבא חד ואורח חד למדחל קדמי כל יומיא דייטב להון ולבניהון בתריהון : ואגזר להון קיים עלם דלא יתוב מימרי מבתריהון לאיטבא להון וית דחלתי אתן בלבהון בדיל דלא יסטון מבתר פולחני : ויחדי מימרי עליהון לאיטבא להון ואקיימינון בארעא הדא בקשוט במימרי וברעותי :

ארי כדנן אמר יי כמה דאיתיתי על עמא הדין ית כל בישתא רבתא הדא כן אנא מיתי עליהון ית כל טבתא דאנא ממליל עליהון : ויזדבנון חקלין בארעא הדא דאתון אמרין צדייא היא מבלי אינשא ובעירא איתמסרת בידא דכסדאי : חקלין בכספא יזבנון ויכתבון בשטרא ויתחתמון ויסהדון סהדין בארע שבטא דבנימין ובסחרני ירושלם ובקרויא דבית יהודה ובקרוי טורא ובקרוי שפלתא ובקרוי דרומא ארי אתיב ית גלוותהון אמר יי :

רדק

מנעורותיהם · מימי נעוריהם והם ימי המדבר כמו שפירשנו : כי היו בני ישראל · כי הם החלו להכעיסני תחלה ואחר כך בני יהודה וטעם אך לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לשקר שמרתי והדומים להם : למן היום אשר בנו אותה · כי בימי שלמה שבנה את העיר והבית החלו לזבוח בבמות וגם שלמה עבדו לאלהים אחרים למן היום ההוא היתה על אפי ועל חמתי כלומר היתה קיימת על אפי ועל חמתי כי באפי היה להסירה והארכתי אפי עד היום הזה ולא אאריך עוד · ודרש ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה : ונביאיהם · הנביאי' שלהם שהם נביאי שקר : ולמד אותם · ע' נביאי האמת : וישימו שקוציהם · אחז ומנשה : אשר לא צויתים · בג' מקומות נאמר זה הענין במלות שונות ביניהם מעט והענין אחד הראשון בפרשת גזי נזרך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי והשני בפרשת וקנית בקבוק אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי השלישי בזו הפרשה אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת: למען החטי את יהודה · ועניינו פירשנו בפרשת גזי נזרך · החטי בחסרון האלף למ"ד הפעל וכן אשר החטי את ישראל בא הלך דאך לא סרו חסר אלף למ"ד הפעל : ועתה לכן כה אמר ה' · פרשה זו עתידה ומבוארת : כי כה אמר ה' · ופרשה זו לזמן שתשוב גלות בבל לשבעים שנה ומה שזכר ההר והשפלה והנגב כי חלק יהודה בשלשתן כמו שכתוב בספר יהושע :

ויהי

רשי

ולמד אותם · למוד פעל אפרנכנט בלע"ז : הנני מקבצם · בדחתים מכל אשר הדחתים שם באפי :

מסרה

אותה י"ב מל בקריאה וסימ' בסדר בלק וב' מנהון בספרא וסימ' למן היום אשר בנו אותה · יי' יוצר אותה להכינה · ואיש יהודה ו' דסמיכי וסימ' שלשים אלף · דבקו במלכם · חמש מאות אלף · ועתה יושב ירושלם · נטע שעשעיו · ואיש יהודה וישב ירושלם : והושבתים ב' א' מל וא' חס וסימ' והושבתים מארץ · אל המקו' הזה והשבתים לבטח : וששתי ב' וסימ' וגלתי בירושלם · וששתי עליהם להטי' אתם · וא' בדרך עדותיך ששתי : הרעה הגדולה הזאת ו' דסמיכי בקרי' וסימ' איננו גדול בבית הזה ממני · והיה אם דרך גבולו יעלה · אל אדות הרעה הגדולה הזאת · והיה כי תגיד לעם הזה דסיפר' · כאש' הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה · ולכם הנשמע דעזרא : וחתום ד' מל בליש' וסימ' נמסר בישע' ריש סימן ח' :

ויהי דבר יהוה אל ירמיהו שנית לג
והוא עודנו עצור בחצר המטרה
לאמר: כה אמר יהוה עשה יהוה
יוצר אותה להכינה יהוה שמו:
קרא אלי ואענך ואגידה לך גדלות
ובצרות לא ידעתם:
כי כה אמר יהוה אלהי ישראל על
בתי העיר הזאת ועל בתי מלכי
יהודה הנתצים אל הסללות ואל
החרב: באים להלחם את הכשדים
ולמלאם את פגרי האדם אשר
הכיתי באפי ובחמתי ואשר הסתרתי
פני מהעיר הזאת על כל רעתם:
הנני מעלה לה ארכה ומרפא
ורפאתים וגליתי להם עתרת שלום
ואמת: והשבתי את שבות יהודה
ואת שבות ישראל ובנתים
כבראשנה: וטהרתים מכל
עונם אשר חטאו לי וסלחתי לכול
עונותיהם אשר חטאו לי ואשר
פשעו בי: והיתה לי לשם ששון
לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ
אשר ישמעו את כל הטובה אשר
אנכי עשה אתם ופחדו ורגזו על
כל הטובה ועל כל השלום אשר
אנכי עשה לה:
כה אמר יהוה עוד ישמע במקום
הזה אשר אתם אמרים חרב הוא
מאין אדם ומאין בהמה בערי יהודה
ובחצות ירושלם הנשמות מאין
אדם ומאין יושב ומאין בהמה:
קול ששון וקול שמחה קול חתן
וקול כלה קול אמרים הודו את יהוה
צבאות כי טוב יהוה כי לעולם
חסדו מבאים תודה בית יהוה כי
אשיב את שבות הארץ כבראשנה
אמר יהוה:
כה אמר יהוה צבאות עוד יהיה
במקום הזה החרב מאין אדם ועד
בהמה ובכל עריו נוה רעים מרבצים
צאן: בערי ההר בערי השפלה
ובערי הנגב ובארץ בנימן ובסביבי
ירושלם ובערי יהודה עד תעברנה
הצאן על ידי מונה אמר יהוה:

והות פתגם נבואה מן קדם יי עם
ירמיה תנינות והוא עוד כען כלי
בדרת בית אסיריא למימר:
כדנן אמר יי דעבדה יי ברא יתיה
לאתקנותה יי שמיה: צלי קדמי
ואקביל צלותך ואחוי לך רברבן
ונטירן דלא ידעתינון: ארי כדנן
אמר יי אלהא דישראל על בתי
קרתא הדא ועל בתי מלכיא דבית
יהודה דמתרעין להון וצברין
מיליתא לתקפא שורא מן קדם
דקטלין בחרבא: אתן לאגחא
קרבא עם כסדאי ולמליותהון ית
פגרי בני אנשא דאלקיתי ברוגזי
ובחמתי ודסליקית שכנתי מן קרתא
הדא על כל בישתהון: הא אנא
מיתי להון אסו ופורקן ואסינון
ואיגלי להון תרע תיובא ואיחוינון
דיהכון באורח שלם וקשוט:
ואתיב ית גלות יהודה וית גלות
ישראל ואקימינון כדבקדמיתא:
ואידכינון מכל חוביהון דחבו
קדמי ואשבוק לכל חוביהון דחבו
קדמי ודמרדו במימרי: ויהון
קדמי לשום דחדוא לתושבחא
וליקר לכל עממי ארעא די
ישמעון על כל טבתא די אנא עביד
עמהון ויזועון וירחלון על כל
טבתא ועל כל שלמא דאנא עביד
להון: כדנן אמר
יי עוד ישתמע באתרא הדין דאתון
אמרין חרוב הוא מבלי אנשא
ומבלי בעירא בקרויא דבית יהודה
ובשוקי ירושלם דצדין מבלי
אינשא ומבלי יתיב ומבלי בעירא:
קל ביע וקל חידוא קל חתנין וקל
כלן קל דאמרין אודו קדם יי
צבאות ארי טב יי ארי לעלמא
טבותיה מעלי תודתא לבית
מקדשא דיי ארי אתיב ית גלות
ארעא כדבקדמיתא אמר יי:
כדנן אמר יי צבאות
עוד יהי באתרא הדין דחרוב
מבלי אנשא ומבלי בעירא וכל
קרויהון דירוות בית משרי רעיין
וחוטרין דען: בקרוי טורא
בקרוי שפלתא ובקרוי דרומא
ובארעא שיבטא בנימן ובסחרני
ירושלם ובקרויא דבית יהודה עוד
יתינהון עמא על ידי משיחא אמר יי:

רשי

כה אמר יי עשה. העושה זאת: קרא אלי ואענך. להודיעך העתידות: ובצורות. סמורות בלבי לעשותם: הנתוצים אל הסוללות. לעשות מהם סוללות תלים שכנגדן למעלה אשר בונים בני העיר לעלות אל הסוללות להלחם מעליהם אל הכשדים: ואל החרב. לתקפא שורא מן קדם דקטלין בחרבא: ולמלאם את פגרי האדם. ואת הבתים אשר נתצו עושים קברות לפגרים שנהרגים בתוך העיר: ואשר הסתרתי וגו'. כה אמר יי הנני מעלה לה וגו': עתרת שלום. ברכת שלום שלוה בלעז: נוה רועים. מדור רועים: עוד תעבורנה הצאן וגו'. ישאו ויבאו ישראל על ידי מלך הולך בראשם: לא

רדק

ויהי דבר יי' שנית. ר"ל על זה הענין: כה. עשה. עושה ירושלם שזכר למעלה ופי' עשה מגדלה כלומר שהגדיל אותה על כל הארצות וכן אשר עשה את משה ואת אהרן: יוצר אותה להכינה. מחדש אותה להכינה לעולם וכן הנה אנכי יוצר עליכם רעה וכל יצירה הוא מוציא הדבר למעשה: קרא. אם תקרא אלי אענך כרצונך הפך מה שאומר ואל תשא בעדם רנה ותפלה: ואגידה לך גדולות ובצורות לא ידעתם. אגידה לך נחמות גדולות וחזקות שלא ידעתם ות"י רברבן ונטירן היה קורא ונצורות בנו"ן: כי כה אמר יי'. אל הסללות ואל החרב. כמו בסללות ובחרב וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון לא שאותה בית הכלי ואת בית העזר ופי' החרב כשיל המפילי' המגדלים וכן ומגדלותיך יתן בחרבותיו וסללות פירשנוהו: באים להלחם. אמר למה היו נתוצים לפי שהיו באים יושבי הבתים להלחם עם הכשדי' ולא פתחו להם לפיכך התחזקו ה הכשדים והכו הבתים בסללות ובחרב עד שלכדו העיר: למלאם את פגרי האדם. והם גרמו גם כן למלא הבתים פגרי אדם שנלחמו בם הכשדים: הנני מעלה לה. לעיר ירושלם שזכר: ארוכה ומרפא. ענין כפול במלות שונות: וגליתי להם עתרת שלום ואמת. אמר וגליתי לפי שיהיה דבר הקץ מכוסה עד יום הגאולה. עתרת פי' רוב כי כל לשון עתרת הוא ענין רבוי מה שהוא בענין תפלה כמו ויעתר יצחק הוא ענין רבוי ת תפלה וכן העתרתם עלי דבריכם רבוי דבריכם: ופחדו ורגזו. גויי הארץ יפחדו וירגזו: על כל הטובה ועל כל השלום אשר אני עושה לה. פי' לירושלם: מביאים תודה. ולא אמר חטאת ואשם לפי שבזמן ההוא לא יהיו בהם רשעים וחוטאים כי כלם ידעו את יי' וכן אמרו רז"ל כל הקרבנות בטלים לעתיד לבא חוץ מקרבן תודה: מרביצי צאן. בכל מקום מאין פחד יהיה לרועים נוה וירבצו שם צאנם בלי פחד: בערי ההר בערי השפלה. בלא וי"ו והבאים אחריהם בוי"ו: על ידי מונה. ישראל כמשל לצאן והרועה הוא המלך ודרך הרועה למנות צאנו אם תחסר אחת מהן או יאמר זה הענין לכלות הפושעי' מישראל בצאתם מהגלות כמו שמפורש בספר יחזקאל ואמר שם והעברתי אתכם תחת השבט וזהו שאמר הכא גם כן עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה:

ידעתם ד' בקריא' וקמץ וסי' ובא האות והמופת אשר דבר אליך. שמעת חזה כלה. קרא אלי ואענך. והכעסתי לב עמים רבים. וסים' אהית וקרית שמעית ובעסית: ארוכה ד' ב' מל' וב' חס' וסי' הנני מעלה לה. כי אעלה ארוכה. ותעל ארוכה למלאכה. כי עלתה ארוכה. ב' קדמאי חס': גויי ג' מל' וסימ' והיתה לי לשם ששון לתהלה. ונאספו עליה. וספרים כתב לחרף דד"ה. וכל אוריתא דכו': כבראשונה ה' בקריא' וסים' ננפים הם לפנינו. והתי כבראשונה דירבעם. קול אמרים הודו את יי'. ואשיבה שפטיך כבראשונה. ובניתים כבראשונה. כי אשיב את שבות הארץ: ובארץ ה' וסים' נמסר בסדר ויגש:

במה צדקה · זהו מלך המשיח · וזהו אשר יקרא לה יי' צדקנו · הקדוש ברוך הוא יקרא לירושלם יי' צדקנו כלומר שיושביה יאמרו יי' צדקנו ואת ודין שמה דיהון קרן לה יתעבדין לנא זכון מן קדם יי' בגוה ולמעלה אמר על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו יי' צדקנו ושניהם שוים לענין אחד וכבר פירשנוהו ואדוני אבי ז"ל פי' וזה אשר יקרא לה הקב"ה שהוא יי' צדקנו : כה אמר יי' אם תפרו את בריתי היום · אם תוכלו להפר בריתי שכרתי עם נח ובניו עד כל ימי הארץ וגו' יום ולילה לא ישבותו כמו שזה לא יופר ולא ישבות כן לא תופר בריתי את דוד שכרתי לו ברית להיות מלכותו קיימת וכן בריתי שכרתי עם אהרן ועם בניו : בעתם · על סדר התקופות : אשר · כמו כאשר חסר כ"ף הדמיון וכן כי אשר ראיתם את מצרים היום כמו כאשר : כן ארבה · עד שלא יספר ולא ימד ולשון ימד נופל על חול הים ולא על צבא השמים והמספר נופל על זה ועל זה : משרתי אותי · כמו משרתים כי פעמים יפול מ"ם הרבוי ויספיק ביו"ד הרבוי כמו כנעני נעמנים מי המרים מלאכי רעים והדומים להם : הלא ראית · שתי המשפחות · משפחת דוד ומשפחת אהרן אשר בחר יי' בהם להיות מנהיגי העם : ואת עמי ינאצון · וכיון שראו שהאלהי' מאסם ינאצו בניהם את ישראל מהיות עוד גוי לפניה' ולא יוכיחו' ולא ינהיגום בדרך ישרה כי חשבו כי פסקה המלכו' והכהונה כי רוב ישראל גלו והנשארים נתונים ביד גויי הארצות ואדוני אבי ז"ל פי' ואת עמי כמו ועמי כלומר כיון שראו עמי כי שניהם מאסם גם הם ינאצו אותם ולא ילכו אחר מצותיו ולא ירצו להיות גוי לפניהם ולעשות מצותם ולפירושו יהיה את זה נופל על הפעל כמו ואת מלכינו ואת שרינו ואת הברזל נפל אל המים וכבר פירשנו אותם על הפעול ככל את שנופל על הפעול : כה אמר יי' אם לא בריתי · כלומר אם לא כהיה בריתי יומם ולילה ולא שמתי חקות שמים וארץ להיות חוק עולם אם לא יהיה זה לא יהיה זרע יעקב ודוד שאמאסם אבל כל זמן שתהיה קיימת בריתי עם שמים וארץ ועם יומם ולילה תהיה בריתי עם זרע יעקב ודוד עם זרע יעקב להיות גוי ועם זרע דוד להיות מושל ולא הוצרך להשיב משפחת הכהונה כי כבר זכרה למעלה ואת הלוים משרתי אותי אבל שנה בדבר המלכות כי הוא עקר הנהגת ישראל וירושת ה המלכות : גם זרע יעקב ודוד · כתב ר' יונה המדקדק כי יעקב במקום אהרן לפי שזכר שתי המשפחות וכן אומ' בל"ב מדות של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי במדת מדבר שנאמ' בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחברו כמו וזאת ליהודה שאינו ענין ליהודה שהרי כאמר שמע יי' קול יהודה תנהו ענין לשמעון כיוצא בו גם זרע יעקב ודוד שאינו ענין ליעקב שהרי כא' יבחר ויעקב תנהו ענין לאהרן ראיה לדבר שתי המשפחות שאמר וכבר פירשנוהו והחכם ר"א בן עזרא ז"ל פי' אך מי שהוא מזרע יעקב אמאס בעבור שאמרה תורה שלא יהא מלך מושל בישראל כי אם מיעקב ועוד

אל בית ד' בסיפרא וסימ' והנה ימים באים נאם יי' והקימתי · הלוך אל בית הרכבים · כי בא ירמיהו אל · ויאמר אל המלך צדקיהו : ולכהנים ה' בקריא' וסימ' ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים · ולכהנים הלוים לא יכרת איש · ואחר הבינו להם ולכהנים ב' בפסוק · והסגנים לא ידעו אנה הלכתי : ומקטיר ג' בקרי'

הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל־בֵּית יְהוּדָה׃ בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא אַצְמִיחַ לְדָוִד צֶמַח צְדָקָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ׃ בַּיָּמִים הָהֵם תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם תִּשְׁכּוֹן לָבֶטַח וְזֶה אֲשֶׁר־יִקְרָא־לָהּ יְהוָה צִדְקֵנוּ׃

כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לֹא־יִכָּרֵת לְדָוִד אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא בֵית־יִשְׂרָאֵל׃ וְלַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם לֹא־יִכָּרֵת אִישׁ מִלְּפָנָי מַעֲלֶה עוֹלָה וּמַקְטִיר מִנְחָה וְעֹשֶׂה זֶּבַח כָּל־הַיָּמִים׃

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמוֹר׃ כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־תָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת־בְּרִיתִי הַלָּיְלָה וּלְבִלְתִּי הֱיוֹת יוֹמָם־וָלַיְלָה בְּעִתָּם׃ גַּם־בְּרִיתִי תֻפַר אֶת־דָּוִד עַבְדִּי מִהְיוֹת־לוֹ בֵן מֹלֵךְ עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־הַלְוִיִּם הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתָי׃ אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר צְבָא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמַּד חוֹל הַיָּם כֵּן אַרְבֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד עַבְדִּי וְאֶת־הַלְוִיִּם מְשָׁרְתֵי אֹתִי׃

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ הֲלוֹא רָאִיתָ מָה־הָעָם הַזֶּה דִּבְּרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה בָּהֶם וַיִּמְאָסֵם וְאֶת־עַמִּי יִנְאָצוּן מִהְיוֹת עוֹד גּוֹי לִפְנֵיהֶם׃

כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי׃ גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשׁוּב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים׃

הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאָקִים יָת פִּתְגָּמָא תַקְנָא דְמַלֵּילִית עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל בֵּית יְהוּדָה׃ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן וּבְעִדָּנָא הַהִיא אָקִים לְדָוִד מְשִׁיחַ דִּצְדָקָה וְיַעְבֵּיד דִּין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ בְּאַרְעָא׃ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן יִתְפָּרְקָן דְּבֵית יְהוּדָה וִירוּשְׁלֵם תִּשְׁרֵי לְרוּחְצָן וְדֵין שְׁמָהּ דִּיהוֹן קָרַן לַהּ יִתְעַבְדָן לָנָא זַכְוָן מִן קֳדָם יְיָ בְּגַוַּהּ׃ אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא יִפְסוֹק לְדָוִד גְּבַר יָתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּבֵית יִשְׂרָאֵל׃ וּלְכָהֲנַיָּא לֵיוָאֵי לָא יִפְסוֹק גְּבַר מִן קֳדָמַי מַסִּיק עֲלָוָן וּמַקְרִיב קוּרְבָּן וַעֲבִיד נִיכְסַת קוּדְשִׁין כָּל יוֹמַיָּא׃

וַהֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימָר׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָא דְּלֵית אֶפְשַׁר דִּיבַטֵּיל קְיָמִי דַּאֲקֵימִית עִם יְמָמָא וְעִם לֵילְיָא וּבְדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי יְמָם וְלֵילֵי בְּעִדָּנְהוֹן׃ אַף קְיָמִי לָא יִבְטֵיל דַּאֲקֵימִית עִם דָּוִד עַבְדִּי מִלְּמֶהֱוֵי לֵיהּ בַּר מָלֵיךְ עַל כּוּרְסוּתֵי וְיָת לֵיוָאֵי כָּהֲנַיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי׃ כְּמָא דְּלֵית אֶפְשַׁר דְּיִתְמְנוּן חֵילֵי שְׁמַיָּא וְלָא יִתְכִּיל חָלָא דְיַמָּא כֵּן אַסְגֵּי יָת זַרְעָא דָּוִד עַבְדִּי וְיָת לֵיוָאֵי דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי׃

וַהֲוָת פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימָר׃ הֲלָא חֲזֵיתָא מָא עַמָּא הָדֵין מְמַלְּלִין לְמֵימַר תַּרְתֵּין זַרְעִיָּתָא דְּאִתְרְעֵי יְיָ בְּהוֹן וְרַחֵיקִינוּן וְיָת עַמִּי מַרְגְּזִין מִלְּמֶהֱוֵי עוֹד עַם מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמַי כְּקִבְלֵיהוֹן׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָא דְּלֵית אֶפְשַׁר דִּיבַטֵּל קְיָמִי דַּאֲקֵמִית עִם יְמָמָא וְעִם לֵילְיָא כֵּן גְּזֵירַת שְׁמַיָּא וְאַרְעָא לָא שַׁוִּיתִינוּן דְּיַעְדּוֹן׃ אַף זַרְעָא דְיַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי לָא אַרְחֵיק מִלְּקָרְבָא מִבְּנֵיהוֹן עָבְדִין שׁוּלְטַן עַל זַרְעֵיהּ דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֲרֵי אָתִיב יָת גָּלְוָתְהוֹן וְאֶרְחַם עֲלֵיהוֹן׃

רשי

לא יכרת · כריתת עולם אלא אם יפסוק סופו לחזור יכל הימי' · לא יכרת להם זרע הראוי להעלות עולה ולהקטיר מנחה : אם תפרו את בריתי היום · אם תוכלו להפר את בריתי אשר כרתי את היום ואת הלילה להיותם בעתם אשר כרתי לנח ובניו יום ולילה לא ישבותו · שתי המשפחות · המלכות והכהונה : ואת עמי ינאצון · ובדברים האלה הם גורמים לעמי לנאץ מהיות גוי לי לפניה' · לפני דבריהם אלה שמלמדין אותן לומר לא ישוב הקב"ה מ מחרונו עוד ולא תועיל לכם תשובה : אם לא בריתי וגו' · אי אפשר שלא יתקיים הברית שכרתי ליום ולילה ל להיו' בעתם ואי אפשר לחוקות שמים וארץ ליבטל כאילו לא ם שמתים גם זרע יעקב וגו' ורבותינו דרשוהו לענין ברית התורה והמילה ללמוד מכאן שבשבילם נבראו ם שמים וארץ אך אין המדרש מיושב על סדר המקראות : בשלום

וסימ' רק בבמות הוא מזבח ומקטיר · ולכהנים הלוים לא יכרת איש · והשבתי למואב : הלוים ד' דקדמי' לכהנים וסימ' גם בריתי תופר · וגם בירושלם העמיד · ויעמדו הלוים בכלי דויד · ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דה"י : ואת הלוים ד' בקריא' וסימ' גם בריתי תופר · ודבתריה אשר לא יספר · ויבאו את הכהנים מערי יהודה · ויאסף דויד את בני : יעקוב ה' מל' וסימ' נכסר בסדר בחקתי ולעיל בס' סימ' ל' : ישחק ד' כנוי ליצחק וסי' גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס · ולא תטיף על בית ישחק · ונשמו במות ישחק · ושבועתו לישחק דתהילים :

שהוא ממשפחת דוד והם שתי מעלות : אל זרע אברהם · כמו על וכן ואל ההרים לא אכל כמו על ההרים : ישחק · כתוב בשי"ן כמו בצ"רי כי שני הפרקים שוים בענין ושתי האותיות ממוצא אחד והוא אחד מד' הכתובים בשי"ן כנוי ליצחק : כי אשוב · כתוב בוי"ו וקרי אשיב ביו"ד והענין אחד כי נמצא מן הקל יוצא בזה הענין כמו ושב יי' את שבותך וחולתו : אך

ועיניך ז׳ וסימ׳ בניך ובנותיך נתונים לעם אחר · והנני נותנך למגור · קחנו ועיניך שים · את עיני מלך בבל ·
ועיניך על רמים · ההי נא אזנך קשבת · ועיניך דרכי תצרנה : אבותיך ג׳ ב׳ ל׳ בקריא׳ וסימ׳ טובא אל ארץ
אבותיך ולמולדתך · ובמשרפות אבותיך דמלכים · אל תסג גבול עולם · אנך והנותרות ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳
ויעקב רעה את צאן · על פי השנים והנותרת · וחיל מלך בבל נלחמים · בתרא מ׳ל׳ דכ׳ל׳ ושארא חס׳ ו׳ו

הדבר אשר היה אל ירמיהו לד
מאת יהוה ונבוכדנאצר מלך בבל
וכל חילו וכל ממלכות ארץ ממשלת
ידו וכל העמים נלחמים על ירושלם
ועל כל עריה לאמר: כה אמר
יהוה אלהי ישראל הלך ואמרת אל
צדקיהו מלך יהודה ואמרת אליו
כה אמר יהוה הנני נתן את העיר
הזאת ביד מלך בבל ושרפה באש:
ואתה לא תמלט מידו כי תפש
תתפש ובידו תנתן ועיניך את עיני
מלך בבל תראינה ופיהו את פיך
ידבר ובבל תבוא: אך שמע דבר
יהוה צדקיהו מלך יהודה כה אמר
יהוה עליך לא תמות בחרב:
בשלום תמות ובמשרפות אבותיך
המלכים הראשנים אשר היו לפניך
כן ישרפו לך והוי אדון יספדו לך
כי דבר אני דברתי נאם יהוה:
וידבר ירמיהו הנביא
אל צדקיהו מלך יהודה את כל
הדברים האלה בירושלם: וחיל
מלך בבל נלחמים על ירושלם ועל
כל ערי יהודה הנותרות אל לכיש
ואל עזקה כי הנה נשארו בערי
יהודה ערי מבצר: הדבר אשר
היה אל ירמיהו מאת יהוה אחרי
כרת המלך צדקיהו ברית את כל
העם אשר בירושלם לקרא להם
דרור: לשלח איש את עבדו ואיש
את שפחתו העברי והעבריה חפשים
לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש:
וישמעו כל השרים וכל העם
אשר באו בברית לשלח איש את
עבדו ואיש את שפחתו חפשים
לבלתי עבד בם עוד וישמעו וי
וישלחו: וישובו אחרי כן וישיבו את
העבדים ואת השפחות אשר שלחו
חפשים ויכבישום לעבדים ו
ולשפחות: ויהי דבר
יהוה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר:
כה אמר יהוה אלהי ישראל אנכי
כרתי ברית את אבותיכם ביום
הוצאי אותם מארץ מצרים
מבית עבדים לאמר:

פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן
קדם יי ונבוכד נצר מלכא דבבל
וכל משריתיה וכל מלכות ארעא
שולטן ידיה וכל עממיא מגיחין
קרבא על ירושלם ועל כל קרוהא
למימר: כדנן אמר יי אלהא
דישראל איזל ותימר לצדקיה
מלך שיבטא דבית יהודה ותימר
ליה כדנן אמר יי הא אנא מסר ית
קרתא הדא ביד מלכא דבבל
ויוקדינה בנורא: ואת לא
תשתזיב מן ידיה ארי אתאחדא
תתאחד ובידיה תתמסר ועינך ית
עיני מלכא דבבל יחזיין ופומיה
עם פומך ימליל ולבבל תתובל:
ברם קביל פתגמא דיי צדקיה
מלך שיבטא דבית יהודה כדנן
אמר יי עלך לא תתקטיל בחרבא
זבשלמא תמות וביקידות אבהתך
מלכיא קדמאי דהוו קדמך כן
יוקדון עלך ווי על מלכא יספדון
עלך ארי פתגמא אנא מלילית
אמר יי: ומליל
ירמיה נביא עם צדקיה מלך
שיבטא דבית יהודה ית כל פתגמיא
האילין בירושלם: ומשרית מלכא
דבבל מגיחין קרבא על ירושלם
ועל כל קירויא דבית יהודה ד
ראשתארא על לכיש ועל עזקה
ארי אינון אשתארא בקרויא דבית
יהודה קרוין כריכן:
פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן
קדם יי בתר דגזר מלכא צדקיה
קים עם כל עמא דבירושלם ל
למקרי להון חירו: לשלחא
גבר ית עבדיה וגבר ית אמתיה
בר ישראל ובת ישראל בני חורין
בדיל דלא יפלחון בהון גבר ב
באחוהי יהודאה: ושמעו כל
רברביא וכל עמא דעלו בקיימא
לשלחא גבר ית עבדיה וגבר ית
אמתיה בני חורי בדיל דלא יפלחו
בהון עוד וקבילו ושלחו:
ותבו בתר כן ואתיבו ית עבדין
וית אמהתא דפטרו בני חורין
וכבישונון לעבדין ולאמהן:
והות פתגם נבואה מן
קדם יי עם ירמיה מן קדם יי למימ
: כדנן אמר יי אלהא דישראל
אנא גזרית קים עם אבהתכון
ביומא דאפקית יתהון מארעא
דמצרים מבית עבדותא למימר:

רדק

אך מזה תתנחם · הע״פ שתגלה לא תמות בחרב: בשלום תמות · הע״פ שנקרו עיניו כיון שלא ימות בחרב וימות על מטתו ו ויעשו לו כבוד כמו שעושי׳ למלכי׳ זהו בשלום ורז״ל אמרו מהו בשלום שמת נבוכדנצר בימיו: ובמשרפות · כמו שהיו שורפים על מטתם בשמי׳ ומינים מרוקחים כמו שכ׳ באסא ורז״ל פי׳ מה היו שורפים עליהם מטתן וכלי ת תשמישן: כי דבר אני דברתי · כי זה הדבר אני דברתי אותו לפיכ׳ תדע שיתקיים: אל לכיש ואל עזקה · כמו על לכיש ועל עזקה וכמוהם רבים כמו שכתבנו: הדבר · אחרי כרות המלך צדקיהו · שבו להם מזה העון וכרתו להם ברית לקיים הדרור ובסדר עולם כי מה שאומ׳ בספר יחזקאל ויהי בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשי׳ מזקני ישרא׳ לדרוש את י״י וישבו לפני היא שנה שביעית למלכות צדקיהו ואותה שנה כרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור פי׳ להם לעבדים ולשפחות כמו שאמר לשלח איש את עבדו וגו׳ ובא הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו: לבלתי עבד בם · בעברי ובעבריה ואחר כך הוסיף באור ואמר ביהודי אחיהו איש והוא כמו הפוך לבלתי עבוד איש ביהודי אחיהו וכן מקום שם קבר מקום קבר שם והדומים להם שהמוקדם מאוחר:
ויכבישם

רשי

בשלום תמות · אמרו רבותינו שמת נבוכד נצר בימיו שכל ימי נבוכד נצר לא יצאו אסיריו מאסיריהם: וכשמת נבוכד נצר יצא צדקיהו מבית האסורי׳ ולמחרת מת וקברוהו בכבוד: ובמשרפות אבותיך · כך היה דרכם לשרוף על המלכי׳ מטתן וכלי׳ תשמישן: אחרי כרות המלך · בשנה השביעית למלכו כך שנינו בסדר עולם: ויהי בשנה השביעית באו אנשים מזקני יהודה לדרוש את י״י אמרו ליחזקאל עבד כהן שמכרו רבו מהו שיאכל בתרומה כלומ׳ לפי שהיו רוצים לומר לא נענש על המצות על שהחזירו את העבדים:
הנני

כתרא: אחיהו ד׳ וסימ׳ ויביאו את התרומה · אבד חסיד מן הארץ · לשלוח איש את עבדו. איש באחיהו
ירבקו: שלחו ד׳ דגשי׳ וסימ׳ בשפטים סימן א׳:

מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמך ולא שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את אזנם: ותשבו אתם היום ותעשו את הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו ותכרתו ברית לפני בבית אשר נקרא שמי עליו: ותשבו ותחללו את שמי ותשבו איש את עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם חפשים לנפשם ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים ולשפחות: לכן כה אמר יהוה אתם לא שמעתם אלי לקרא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא לכם דרור נאם יהוה אל החרב אל הדבר ואל הרעב ונתתי אתכם לזועה לכל ממלכות הארץ: ונתתי את האנשים העברים את ברתי אשר לא הקימו את דברי הברית אשר כרתו לפני העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו: שרי יהודה ושרי ירושלם הסרסים והכהנים וכל עם הארץ העברים בין בתרי העגל: ונתתי אותם ביד איביהם וביד מבקשי נפשם והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ: ואת צדקיהו מלך יהודה ואת שריו אתן ביד איביהם וביד מבקשי נפשם וביד חיל מלך בבל העלים מעליכם: הנני מצוה נאם יהוה והשבתים אל העיר הזאת ונלחמו עליה ולכדוה ושרפה באש ואת ערי יהודה אתן שממה מאין ישב:

לה הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה בימי יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לאמר: הלוך אל בית הרכבים ודברת אותם והבאותם בית יהוה אל אחת הלשכות והשקית אותם יין: ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה ואת אחיו ואת כל בניו ואת כל בית הרכבים: ואבא אתם בית יהוה אל לשכת בני חנן בן יגדליהו איש האלהים אשר אצל לשכת השרים אשר ממעל ללשכת מעשיהו בן שלם שמר הסף: ואתן לפני בני בית הרכבים גבעים מלאים יין וכסות ואמר אליהם שתו יין:

מסוף שבע שנין תשלחון גבר ית אחוהי בר ישראל דיזדבן לך ויפלחינך שית שנין ותפטרינה בר חורין מעמך ולא קבילו אבהתכון למימרי ולא ארכינו ית אודניהון: ותבתון אתון יומא דין ועבדתון ית דכשר קדמי למקרי חירו גבר לחבריה וגזרתון קיים קדמי בביתא דאתקרי שמי עלוהי: ותבתון ואחלתון ית שמי ואתיבתון גבר ית עבדיה וגבר ית אמתיה די פטרתון בני חורין לנפשהון וכבשתון יתהון למיהוי לכון לעבדין ולאמהן: בכן כדנן אמר יי אתון לא קבלתון למימרי למיקרי חירו גבר לאחוהי וגבר לחבריה הא אנא מכלי לכון חירו אמר יי מן חרבא ומן מותא ומן כפנא ואתן יתכון לזיע לכל מלכוות ארעא: ואתן ית גבריא דעברו על קיימי דלא קיימו ית פתגמי קיימא דיגזרו קדמי עיגלא דפסקו לתרין ועברו בין פלגוהי: רברבי יהודה ורברבי ירושלם ורברביא וכהניא וכל עמא דארעא דעברו בין פלגי עיגלא: ואימסר יתהון ביד בעלי דבביהון וביד דבען למיקטלהון ותהי נבילתהון משגרא למיכל לעופא דשמיא ולבעירא דארעא: וית צדקיה מלך שיבטא דבית יהודה וית רברבוהי אמסר ביד בעלי דבביהו וביד דבען למקטלהון וביד משירית מלכא דבבל דאסתלקא מנכון: הא אנא מפקיד אמר יי ואתיבינון על קרתא הדא ויגיחון קרבא עלה ויכבשונה ויוקדונה בנורא וית קירויא דבית יהודה אתן לצדו מבלי יתיב:

פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי ביומי יהויקים בר יאשיה מלכא שיבטא דבית יהודה למימר: איזיל לות בני רכב בית ותמליל עמהון ותעלינון לבית מקדשא דיי לחדא מן לשכתא ותשקי יתהון חמרא: ודברית ית יאזניה בר ירמיה בר חבצניה וית אחוהי וית כל בנוהי וית כל בני בית רכב: ואעלית יתהון לבית מקדשא דיי ללשכת בר חנן בר יגדליה נביא דיי דבסטר לשכת רברביא דמעיל לשכת מעשיה בר שלום אמרכלא: ויהבית קדם בני בית רכב כלידין מלן חמרא וכסין ואמרית להון שתו חמרא:

רשי

הנני קורא לכם דרור. מאתי שאיני אדון לכם להציל ותהיו הפקר אל החרב ואל הרעב: העגל אשר כרתו לשני'. כשחזרו וכבשום כרתו כולם ברית למרוד במקום וכרתו עגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד בו והיא היתה ברית חזקה וגמורה לאמ' ככה יבתר ויחלק העובר עליה: העולים מעליכם. מפני חיל פרעה שיצא ממצרים כמו שמפורש בספר זה: הנני מצוה. ושב חיל פרעה לארצו ו והכשדי' ישובו עליכם: אל בית הרכבים. בני יונדב בן רכב ו ובני יתרו היו: איש האלהים. כבייא דיי': שומ' הסף. אמרכליא טרשוריר בלע"ז: בהאלים

רדק

ויכבישם. כתיב ויכבשום קרי והענין אחד אלא שזה מן כוסף וזה מן הקל: הנני קורא לכם דרור כאם יי' אל החרב ואל ה הדבר ואל הרעב. כי כולם ישלטו בכם ולא יהיה לכם אדון שימנע אתכם מהם כי חפשים תהיו להם: לזעוה. לזועה כתיב וקרי לזעוה והענין אחד ענין תנועה ותכור' אלא שהאותיות הפוכו' כמו כבש וכשב והדומים להם: העגל אשר כרתו לשנים. כן היא דרך כריתת הברית וכן ברית אברהם אבינו בין הבתרים: שרי יהודה ושרי ירושלם. שרי יהודה הם השרים אשר מן הערים מחוץ לירושלם ואמר אחר כך והסריסים והם שרי בית המלך: העולים מעליכם. כמו שכתוב בזה הספר למטה וחיל פרעה יצא ממצרים וגו' וישמעו הכשדים ויעלו מעל ירושלם: בית הרכבים. מבית חובב חותן משה היו ונקראו בית הרכבים על שם רכב אבי יונדב שהיה גדול ה המשפחה וכן אמר בדברי הימים המה הקנים הבאים מ מחמת אבי רכב: והשקית אותם יין. אף על פי שהם לא שתו אמ' והשקית שתתן לפניהם כוסות יין לשתות: איש האלהים. כתרגומו נביא דיי': שומר הסף. כף הוא כלל לכלי הבית וכלי היין וזולתם ות"י שומר הסף אמרכלא: כי

מסרה

ועבדך ב' וסימ' כי ימכר לך אחיך העברי. מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו: אותם י"ו חס' בספרא וסימ' נמסר לעיל בספרא סימ' כג. לא שמעתם ג' דסמיכי בקרי' וסימ' לכן כה אמר יי' צבאות יען. לקרא דרור איש לאחיו. דעי עונך כי ביי' אלהיך פשעת: וכל עם ז' דסמי' בקרי' וסימ' ויקם יהושע וכל עם המלחמה. ויעל יהושע מן הגלגל. ויבא יהוש' וכל עם המלחמה. ויעבר המלך הגלגלה. ותרא והנה המלך עומד על העמוד כמשפט דמלכים. וחברו דדה. טרי יהודה ושרי ירושלם. וסימ' בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסריס מלכ' וחמא גברא: הדבר ה' בטעמא בספרא וסימ' בשלח אליו המלך צדקיהו את פשחור. נבוכד ראצר מלך בבל. אחרי כרות המלך צדקיהו ברית. בימי יהויקים בן יאשיהו. אשר דברת אלינו: ואת אחיו ה' בקרי' וסימ' ויושב יוסף את אביו. ודבתריה ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. האמר לאביו ולאמו לא ראתיו. ויורש זבול את געל ואת אחיו. ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה:

ויאמרו לא נשתה יין כי יונדב בן
רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא
תשתו יין אתם ובניכם עד עולם:
ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו וכרם
לא תטעו ולא יהיה לכם כי באהלים
תשבו כל ימיכם למען תחיו ימים
רבים על פני האדמה אשר אתם
גרים שם: ונשמע בקול יהונדב בן
רכב אבינו לכל אשר צונו לבלתי
שתות יין כל ימינו אנחנו נשינו
בנינו ובנתינו: ולבלתי בנות
בתים לשבתנו וכרם ושדה וזרע לא
יהיה לנו: ונשב באהלים ונשמע
ונעש ככל אשר צונו יונדב אבינו:
ויהי בעלות נבוכדראצר מלך בבל
אל הארץ ונאמר באו ונבוא ירושלם
מפני חיל הכשדים ומפני חיל ארם
ונשב בירושלם:
ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמר:
כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
הלך ואמרת לאיש יהודה וליושבי
ירושלם הלוא תקחו מוסר לשמע
אל דברי נאם יהוה: הוקם את
דברי יהונדב בן רכב אשר צוה את
בניו לבלתי שתות יין ולא שתו
עד היום הזה כי שמעו את מצות
אביהם ואנכי דברתי אליכם השכם
ודבר ולא שמעתם אלי: ואשלח
אליכם את כל עבדי הנביאים
השכם ושלח לאמר שבו נא איש
מדרכו הרעה והיטיבו מעלליכם
ואל תלכו אחרי אלהים אחרים
לעבדם ושבו אל האדמה אשר
נתתי לכם ולאבתיכם ולא הטיתם
את אזנכם ולא שמעתם אלי:
כי הקימו בני יהונדב בן רכב את
מצות אביהם אשר צום והעם הזה
לא שמעו אלי: לכן כה אמר יהוה
אלהי צבאות אלהי ישראל הנני
מביא אל יהודה ואל כל יושבי
ירושלם את כל הרעה אשר דברתי
עליהם יען דברתי אליהם ולא
שמעו ואקרא להם ולא ענו: ולבית
הרכבים אמר ירמיהו כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל יען
אשר שמעתם על מצות יהונדב
אביכם ותשמרו את כל מצותיו
ותעשו ככל אשר צוה אתכם:

ואמרו לא נשתי חמרא ארי יונדב
בר רכב אבונא פקיד עלנא למימר
לא תשתון חמרא אתון ובניכון
עד עלמא: וביתא לא תיבנון
וזרעא לא תזרעון וכרמא לא
תיצבון ולא יהי לכון ארי במשכני
תיתבון כל יומיכון בדיל דת
דתתקיימון יומין סגיאין על אפי
ארעא דאתון דיירין תמן:
וקבילנא למימר יונדב בר רכב
אבונא לכל דפקדנא בדיל דלא מ
למשתי חמרא כל יומנא אנחנא
נשנא בננא ובנתנא: ובדיל דלא
למיבני בתין למתבנא וכרמין
וחקלין וזרעין לא יהי לנא:
ויתיבנא במשכנין וקבילנא
ועבדנא ככל דפקדנא יונדב אבונא:
והות כד סליק נבוכד נצר
מלכא דבבל על ארעא ואמרנא
איתו וניעול לירושלם מן קדם
משרית כסדאי ומן קדם משרית
ארם ויתיבנא בירושלם:
והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה למימר: כדנן אמר
יי צבאות אלהא דישראל איזיל
ותימר לאנש יהודה וליתבי יר
ירושלם הלא תקבלון אולפן
לקבלא לפתגמי אמר יי: אתקיימו
פתגמי יונדב בר רכב דפקיד ית
בנוהי בדיל דלא למשתי חמרא
ולא אשתיאו עד יומא הדין ארי
קבילו ית תפקדתא דאבוהון ואנא
שלחית לותכון ית כל עבדי נביא
מקדים וממליל ולא קבילתון ל
למימרי: ושלחית לותכון ית כל
עבדי נביא מקדים ומשלח למימר
תובו כען גבר מאורחיה בישתא
ואתקינו עובדיכון ולא תהכון
בתר טעות עממיא למפלחהון
ותיבו על ארעא דיהבית לכון
ולאבהתכון ולא ארכינתון ית
אודנכון ולא קבילתון למימרי:
ארי אקימו בני יונדב בר רכב ית
תפקדתא דאבוהון דפקידינון
ועמא הדין לא קבילו למימרי:
בכן כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל הא אנא
מיתי על אנש יהודה ועל כל יתבי
ירושלם ית כל בשתא דגזרית
עליהון חלף דשלחית לותהון ית
כל עבדי נביא ולא קבילו וא
ואתנביאו להון ולא תבו: ולבני
בית רכב אמר ירמיה כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל חלף
דקבילתון לתפקידת יהונדב
אבוכון ונטרתון ית כל פקודוהי ועבדתון ככל דפקיד יתכון:

רדק

כי יונדב בן רכב אבינו. רוצה
לומר אבי אבינו כי הכתוב מבאר ש
יונדב בן רכב בימי יהוא בן
נמשי ומימנו עד מלכות יהויקים
קרוב לש׳ שנה: ולא יהיה לכם.
טעמו על כלם: לא בית ולא כרם
ולא שדה. לא יהיה לכם לא
בירושה ולא במקח מאחר: למען
תחיו ימים רבים. כי הבתים
והשדות והכרמים מעכבים את
האדם במקומו יהיה רעב או
חרב וימות בקוצר ימים מדאגה
ובשלא יהיה לו במקומו כל זה
כשירצה טוב בזה המקום ישב
בו וכשירצה רע ילך למקו׳ אחר
שיהיה בו בטוב לפיכך צוה להם
שיהיו יושבי אהלי׳ ויסעו ממקום
למקום כפי מה שירצו הטוב
במקום בית שדה וכרם ויאריכו
ימים בזה וכן ראינו באבות
שהיו נוסעים ממקום למקום ב
באהליהם מפני הרעב ושתית
היין שמנעם ממנה שירוע מ
מסבתו שמטרף דעת מי ששותה
בו כמו שכתוב כל שוגה בו לא
יחכם וכתוב למי אוי למי
מדיני׳ למי שיח למי פצעים חנם
למי חכלילות עינים למאחרים
על היין וסבת גלות עשרת
השבטים היה על הרבות שתית
היין כמו שנא׳ הוי עטרת גאות
שכורי אפרים ואמר הוי גבורים
לשתות היין ואמר משכימי
בבקר שכר ירדפו וגם יהודה
ובנימין סבת גלותם היין כמו
שכתוב. וגם אלה ביין שגו וכל
הענין כמו שכתוב וראשון
שפתח היין אעפ שהיה צדיק
ותמים נשתכר בו ונתבזה בו:
ויהי בעלות נבוכד נצר. בביתי:
ונאמר באו ונבוא. בואו לשון
זרוז כמו לכו ונלכה הגלגל:
הוקם את דברי יהונדב. הוקם
לשון יחיד על רבים כי מלת את
כוללת הרבוי: ואשלח.
אמר ואל תלכו אחר שאמר שובו
והטיבו כי עבודה זרה שקולה
כנגד כל העבירות: ושבו אל
האדמה. כמו על וכן אל ההרים
לא אכל: על מצות יהונדב. כמו
אל וכן וילך אלקנה הרמתה
על ביתו כמו אל ביתו: לכן

רשי

באהלים תשבו.
במדברות אסר אתם
גרים שם לא היה ל
להם חלק בארץ שבני
גרים היו: ויהי בעלות
נבוכד נצר. על
כרחנו באנו העיר ל
לכך עכשיו אנו יושבי
בבתים: עבור

מסרה

יונדב ג׳ וסי׳ ויאמרו לא
נשתה יין כי. ונשב
באהלי׳ ונשמע ונעש
לכן כה אמר יי׳ צבאות
אלהי ישר׳ לא יכרת
איש. וכל שמואל
דכות׳ יונדב בט״א י
יהונדב וסי׳ ויאמר לו
יהונדב שכב על מ
משכבך: תח״ו ג׳ בקריא׳
וסימ׳ ועתה ישר׳ שמע
אל החקים. ובית לא
תבנו הרע. דרשו טוב
ואל רע: תשבו ג׳
בנביאים ובכתובי׳ וסי׳
ונשב באהלים ונשמע
ונעש. ודבתריה
בירושלם. בנוה
אחוא: באהלים ד׳
בקריא׳ וסימ׳ בשפטים
סימ׳ ח׳: צונו ה׳ בקריא׳
וסי׳ נמס׳ בסדר דברים
: הוקם ג׳ בקריא׳ ב׳
מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ הוקם
המשכן. נאם הגבר
הקם על. את דברי
יהונדב בן רכב. נאם
הגבר חס׳ וכל עיל:
שבו ה׳ חס׳ בנביאים
וכתובים וסימ׳ אם ת
הבעיקבעין שבו אתי
. ואשלח אליכם את
כל עבדי הנביאים ד
דאריך. וגם עתה נאם
יי׳ שבו עדי. ויעד יי׳
בישראל וביהודה.
ושבו עוד צדקי בה
כתיב: אל יהודה ה׳
וסימ׳ וישב אל יהודה
ויאמר לא מצאתיה.
הנני מביא אל יהודה
ואל כל יושבי ירושלם
את כל הרעה. ויהי
לתקופת השנה עלה
דוח. אשר תשלחני
אל יהודה דעזרא.
עד אשר אבוא אל
יהודה. וא׳ ואל יהודה
וסימ׳ ואלה הדברים
אשר דבר יי׳:

לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל לא יכרת איש ליונדב בן רכב עמד לפני כל הימים:

לו

ויהי בשנה הרבעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר: קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה: אולי ישמעו בית יהודה את כל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם למען ישובו איש מדרכו הרעה וסלחתי לעונם ולחטאתם: ויקרא ירמיהו את ברוך בן נריה ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל דברי יהוה אשר דבר אליו על מגלת ספר: ויצוה ירמיהו את ברוך לאמר אני עצור לא אוכל לבוא בית יהוה: ובאת אתה וקראת במגלה אשר כתבת מפי את דברי יהוה באזני העם בית יהוה ביום צום וגם באזני כל יהודה הבאים מעריהם תקראם: אולי תפל תחנתם לפני יהוה וישבו איש מדרכו הרעה כי גדול האף והחמה אשר דבר יהוה אל העם הזה: ויעש ברוך בן נריה ככל אשר צוהו ירמיהו הנביא לקרא בספר דברי יהוה בית יהוה: ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה בחדש התשעי קראו צום לפני יהוה כל העם בירושלם וכל העם הבאים מערי יהודה בירושלם: ויקרא ברוך בספר את דברי ירמיהו בית יהוה בלשכת גמריהו בן שפן הספר בחצר העליון פתח שער בית יהוה החדש באזני כל העם: וישמע מכיהו בן גמריהו בן שפן את כל דברי יהוה מעל הספר: וירד בית המלך על לשכת הספר והנה שם כל השרים יושבים אלישמע הספר ודליהו בן שמעיהו ואלנתן בן עכבור וגמריהו בן שפן וצדקיהו בן חנניהו וכל השרים:

בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל לא יפסוק גבר ליונדב בר רכב משמש קדמי כל יומיא: והוה בשתא רביעתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה הוה פתגמא הדין עם ירמיה מן קדם יי למימר: סב לך מגילת ספרא ותכתוב עלה ית כל פתגמיא דמליליות עמך על ישראל ועל יהודה ועל כל עממיא מיומא דמליליות עימך מימי יאשיה ועד יומא הדין: מאים ישמעון דבית יהודה ית כל בישתא דאנא מחשיב למעבד להון בדיל דיתובון גבר מאורחיה בישתא ואשבוק לחוביהון ולחטאיהון: וקרא ירמיהו ית ברוך בר נריה וכתב ברוך מפום דירמיה ית כל פתגמיא דיי דמליל עמיה על מגילת ספרא: ופקיד ירמיה ית ברוך למימר אנא כלי לית אנא יכיל למיעל לבית מקדשא דיי: ותיתי את ותקרי במגילתא דכתבתא מפומי ית פתגמיא דיי קדם עמא בבית מקדשא דיי ביומא דצומא ואף קדם כל בית יהודה דאתן מקרויהון תקרינון: מאים תתקבל בעותהון קדם יי ויתובון גבר מאורחתיה בישתא ארי רב רוגזא וחימתא דגזר יי על עמא הדין: ועבד ברוך בר נריה ככל די פקדיה ירמיה נביא למיקרי בספרא פתגמא דיי בית מקדשא דיי: והוה בשתא חמשתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה בירחא תשיעאה גזרו צומא קדם יי כל עמא בירושלם וכל עמא דאתן מקרויא דבית יהודה בירושלם: וקרא ברוך בספרא ית פתגמי ירמיה נביא בית מקדשא דיי בלשכת גמריה בר שפן ספרא בדרתא עיליתא במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדינחאה קדם כל עמא: ושמע מיכיהו בר גמריה בר שפן ית כל פתגמא דיי מעל ספרא: ונחת לבית מלכא ללשכת ספרא והא תמן כל רברביא יתבין אלישמע ספרא ודליה בר שמעיה ואלנתן בר עכבור וגמריה בר שפן וצדקיה בר חנניה וכל רברביא:

רש"י

עצור. בבית הכלא: פתח שער בית ה' החדש. הוא שער המזרחי כך תירגם יונתן: הנה

רד"ק

לכן. לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים. תירגם יונתן משמש קדמי ובדברי רבותינו ז"ל רבי יהודה אומר וכי גרים נכנסים להיכל והלא אף ישראל אין נכנסים אלא שהיו יושבים בסנהדרין ומורים בדברי תורה וי"א בנותיהם נשואות לכהונ' והיו מבני בניהם מקריבים על גבי המזבח: יונדב. בלא ה"א בפרשה שלפנה וסימן ויאמרו ונשבעו ולא יכרת: ויהי בשנה הרביעית ליהויקים. קח לך מגלת ספר. מגלה וגליון יקרא הקלף או הנייר שיכתוב אדם עליו ובשמכו המגלה לספר רוצה לומ' שיכתוב עליה ואז תקרא ספר: וכתבת אליה. כמו עליה. אמר שיכתוב כלל הדברים מראש הספר ועד הנה ורבותינו ז"ל דרשו זו מגלת איכה: ביום צום. ביום תענית ואדוני אבי ז"ל פירש ביום קבוץ מן כוונת הגדין כדברי רבותינו ז"ל רוצה לומר יום שיתקבצו לדבר ולהתיעץ על צרתם: החדש. הוא שער המזרחי כמו שכתבנו למעלה וכן תירגם יונתן מדינחאה: מעל הספר. שהיו כתובים על הספר: על לשכת. כמו אל לשכת: הנה

מסרה

קח י"ב ר"פ וסימ' נמס' בסדר במדב' סימ' ואת כל הדברי' י"ג חס' האלה וסימ' ויספר העבד ל ליצחק את כל. וידבר אהרן את כל הדברים ויעש אהרן ובניו. ואצוה אתכם בעת ההיא את. ויגד לו שמואל. עמד בחצר בית ה'. ויאמר ירמיה אל כל השרים. כתב לך דכה אמר ה' אלהי ישראל. קח לך מגלת ספר. ויגד להם מביהו ויהי בשמעם את כל כל הדברי' פחדו קדמ' דפסו. ויגידו באזני המלך. שוב קח לך מגלה: האף ג' קמצין וסי' כי יגרתי מפני האף מה חרי האף הגדול: כי גדול האף והחמה: החמשית ה' בקריא' חס' יוד קדמא וסימ' ובשנה החמשית תאכלו את פריו. ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו. היא השנה החמשים למלך רחבע'. וחכרו עלה שישק מלך בבל. ויהי בשנה החמשית לגלות. ואוריתא החמישת כתיב חס' יוד בתר'. דירמיה החמשית כתיב חס' יוד קדמא. ושארא החמשי' כתיב מל' דמל': ודליהו ג' בליש' בקריא' וסימ' אלישמע הספר ודליהו בן. תם אל נתן. לדליהו שלשה ועשרים:

שמע ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ויגד להם מכיהו׳ צעקו וי׳ שמע׳ זה עני קרא׳ כי לא בוזה ולא שקץ׳ וסימ׳ כלשון תרגום מכיהו צוח מסכינא ואת בזוי׃ ברוך בן נריהו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ קחנה בידך ולך׳ וירמיהו לקח מגלה׳ את הגברים ואת הנשים׳ ושארא ברוך בן נריה׃ הגיד ג׳ מל׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ותגיד לבני ישראל׳ הגיד נגיד למלך׳ ובעל כנפים יגד דבר׳ אנך׃ איפה י׳ כתיב כן איפה וסימ׳ נמסר בסדר וישב ובשמואל ב׳ סימ׳ ט׳׃

וַיַּגֵּד לָהֶם מִכָיְהוּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמֵעַ בִּקְרֹא בָרוּךְ בַּסֵּפֶר בְּאָזְנֵי הָעָם׃ וַיִּשְׁלְחוּ כָל־הַשָּׂרִים אֶל־בָּרוּךְ אֶת־יְהוּדִי בֶּן־נְתַנְיָהוּ בֶּן־שֶׁלֶמְיָהוּ בֶן־כּוּשִׁי לֵאמֹר הַמְּגִלָּה אֲשֶׁר קָרָאתָ בָּהּ בְּאָזְנֵי הָעָם קָחֶנָּה בְיָדְךָ וָלֵךְ וַיִּקַּח בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּהוּ אֶת־הַמְּגִלָּה בְּיָדוֹ וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו שֵׁב נָא וּקְרָאֶנָּה בְּאָזְנֵינוּ וַיִּקְרָא בָרוּךְ בְּאָזְנֵיהֶם׃ וַיְהִי כְּשָׁמְעָם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים פָּחֲדוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ אֶל־בָּרוּךְ הַגֵּיד נַגִּיד לַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וְאֶת־בָּרוּךְ שָׁאֲלוּ לֵאמֹר הַגֶּד־נָא לָנוּ אֵיךְ כָּתַבְתָּ אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּיו׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם בָּרוּךְ מִפִּיו יִקְרָא אֵלַי אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲנִי כֹּתֵב עַל־הַסֵּפֶר בַּדְּיוֹ׃

וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל־בָּרוּךְ לֵךְ הִסָּתֵר אַתָּה וְיִרְמְיָהוּ וְאִישׁ אַל־יֵדַע אֵיפֹה אַתֶּם׃ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ חָצֵרָה וְאֶת־הַמְּגִלָּה הִפְקִדוּ בְּלִשְׁכַּת אֱלִישָׁמָע הַסֹּפֵר וַיַּגִּידוּ בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים׃ וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוּדִי לָקַחַת אֶת־הַמְּגִלָּה וַיִּקָּחֶהָ מִלִּשְׁכַּת אֱלִישָׁמָע הַסֹּפֵר וַיִּקְרָאֶהָ יְהוּדִי בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְאָזְנֵי כָּל־הַשָּׂרִים הָעֹמְדִים מֵעַל הַמֶּלֶךְ׃ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בֵּית הַחֹרֶף בַּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי וְאֶת־הָאָח לְפָנָיו מְבֹעָרֶת׃ וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה יִקְרָעֶהָ בְּתַעַר הַסֹּפֵר וְהַשְׁלֵךְ אֶל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר אֶל־הָאָח עַד־תֹּם כָּל־הַמְּגִלָּה עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הָאָח׃ וְלֹא פָחֲדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו הַשֹּׁמְעִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וְגַם אֶלְנָתָן וּדְלָיָהוּ וּגְמַרְיָהוּ הִפְגִּעוּ בַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי שְׂרֹף אֶת־הַמְּגִלָּה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם׃ וַיְצַוֶּה הַמֶּלֶךְ אֶת־יְרַחְמְאֵל בֶּן־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־שְׂרָיָהוּ בֶן־עַזְרִיאֵל וְאֶת־שֶׁלֶמְיָהוּ בֶּן־עַבְדְּאֵל לָקַחַת אֶת־בָּרוּךְ הַסֹּפֵר וְאֵת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וַיַּסְתִּרֵם יְהוָה׃

וחוי להון מיכיהו ית כל פתגמיא דשמע כד קרא ברוך בספרא קדם עמא׃ ושלחו כל רברביא לות ברוך ית יהודי בר נתניה בר שלמיה בר כושי למימר מגילתא דקריתא בה קדם עמא סבהי בידך ואיתא ונסיב ברוך בר נריה ית מגלתא בידיה ואתא לותהון׃ ואמרו ליה תוב כען וקרתא קדמנא וקרא ברוך קדמיהון׃ והוה כמשמעהון ית כל פתגמיא תווהו גבר לחבריה ואמרו לברוך חואה נחוי למלכא ית כל פתגמיא האילין׃ וית ברוך שאילו למימר חוי כען לנא איכדין כתבתא ית כל פתגמיא האילין מפומיה׃ ואמר להון ברוך מפומיה קרי לי ית כל פתגמיא האילין ואנא כתיב על ספרא בדיותא׃ ואמרו רברביא לברוך איזיל איטמר את וירמיה ואנש לא ידע איכא אתון׃ ואתו לות מלכא לדרתא וית מגילתא פקידו בלשכת אלישמע ספרא וחויאו קדם מלכא ית כל פתגמיא׃ ושלח מלכא ית יהודי למיסב ית מגילתא ונסבה מלשכת אלישמע ספרא וקרהא יהודי קדם מלכא וקדם כל רברביא דקיימין מעילוי מלכא׃ ומלכא יתיב בית סתווא בירחא תשיעיתא וית נורא קדמוהי מדלקין׃ והוה כד קרי יהודי תלת פצין וארבע בזע באזמיל ספרא ורמי לנורא דלגומרי עד דשלימת כל מגילתא על נורא דעל גומרי׃ ולא תווהו ולא בזעו ית לבושיהון מלכא וכל עבדוהי דשמעין ית כל פתגמיא האילין׃ ואף אלנתן ודליה וגמריה בעו מן מלכא בדיל דלא לאוקידא ית מגילתא ולא קביל מנהון׃ ופקיד מלכא ית ירחמאל בר מלכא וית שריה בר עזריאל וית שלמיה בר עבדאל למידבר ית ברוך ספרא וית ירמיה נבייא ואגין עליהון יי׃

רדק

הגיד. כתיב ביוד המתך שלא כמנהג ברוב: על הספר. על שם סופו כי לא יקרא ספר עד שיכתוב בו: בדיו. הוא שכותבי׳ בו: הסתר. בתוך חדר המטרה שמא יחרה אף המלך עליכם כשמעו הדברים וירע לכם: חדרה. מלעיל הזקף בגדו׳ והה״א נוספת והוא כמו חדר רוצה לומר חדר המלך: בית החורף. כי שוים בית לקיץ שימלטו בו ארוח לקרר וכן עושים בית לחורף שלא ימלטו בה הרוח: ואת האח לפניו מבוערת. כלי שמדליקין בו אש ואמר מבוערת מפני העצים המבוערי׳ בה כאלו היא מבוערת ויונתן תירגם וית נורא קדמוהי ת מדליקין ובדברי רז״ל מאי אח רב אמר אחוכא ושמואל אמר עצים הנדלקים באחוה: שלש דלתות וארבעה. פירוש דפין כלומר דפי המגלה ונקראים דלתות לפי שנפתחים ונסגרים כדלתות ובאו בפסוק זכר ונקבה שאמר שלש וארבעה ואמר כן לפי שהוא שם מושאל כי דלת לשון נקבה: והשלך. מקור: אל האש אשר אל האח. כמו על והראשונים אל והאחרונים על ופסוק חד סימן ואל על יקראוהו ורז״ל פירשו שלש דלתות וארבעה שלשה פ פסוקי׳ וארבעה אמרו מאי שנא שלש דלתות וארבעה אמרו ליה ליהויקי׳ כתב ירמיה ספר קינות אמר להו מאי כתיב ביה אמרו ליה איכה ישבה בדד העיר אמר להו ואנא מלכא בכה תבכה אמר להו ואנא מלכא גלתה יהודה אמר להו ואנא מלכא דרכי ציון אבלו׳ אמר להו ואנא מלכא היו צריה לראש אמ׳ להו מאן אמריה כי יי׳ הוגה מיד קדר כל האזכרות שבה ושרפם באש ויונתן תירגם דלתו׳ פצין: ולא פחדו ולא קרעו. כי היה להם לפחוד ולקרוע בשמעם הדברים ולשוב בתשובה לפני האל ולא חששו בשמעם הדברים המלך וכל עבדיו שהיו עמו בבית אבל השרים שבאו אל המלך והגידו לו הם פחדו כמו שכתוב למעלה פחדו איש אל רעהו וכן הפגיעו במלך לבלתי ישרף את המגילה ורז״ל דרשו ולא קרעו בגדיהם מכלל דבעי קריעה וסמכו על זה ואמרו הרואה ספר תורה שנקרע בזרוע חייב ל לקרוע: הפגיעו במלך. ענין תחנה ובקשה וכן ויפגע בי כי אין מפגיע: ויסתירם יי׳. שחפשו במקום שהיו ולא מצאום כי הסתירם יי׳ אפשר שנת חשך סביבותם או שבטל כח ראותם באותו מקו׳ שהיו ירמיהו וברוך: ויהי

רשי

הגד נגיד למלך. אולי ישמעו: חדרה. אל החדר כל תיבה שצריכ׳ למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה: ואת האח. פירשו רבותינו עצים על שם שנדלקין באחוה ולפי פשוטו משמע שהוא כלי שמבערין עליו אור לפני השרים: שלש דלתות. רבותינו אמרו מגלת קינות ה היתה קראו לפניו א איכה בכה תבכה גלתה יהודה דרכי ציון אבלות בכל זה לא חש אמר אני מלך על הנותרי׳ כיון שקרא היו צריה לראש אמר מעכשיו איני מלך מיד ויקרעה בתער הסופר: יקרעה. כמו קרעה: הפגעו. התחננו: דברים

אל האח ל׳ יתר על ואל על יקראוהו

ישבה בית ו׳ וסי׳ שבי אלמנה בית אביך ב׳ בפסו׳׳ וישב ארון יי׳ בית עובד דשמואל׳ וישב בית החפשי׳ דה״ו׳ ותשב חבר ושוכמה׳ והמלך יושב בית החרף׃ וכל עבדיו ד׳ בקריאה וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סים׳ כ״ב׃ שלמיהו ג׳ בקרי׳ וסים׳ וישלחו כל השרים אל ברוך את יהודי׳ ויצוה המלך את ירחמאל בן המלך׳ וישמע שפטיה בן מתן׳ וא׳ ושלמיהו וסים׳ עזראל ושלמיהו שכריהו׳ ובספרי מסרה אחרינא׳ בנוה בנקום וישמע שפטיה וישלח המלך צדקיהו את יהגבל׃

הראשונה ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה. ותהי המכה הראשונה. אשר היו על המגלה הראשונה. ובאה הממשלה הראשנה. במרכבה הראשונה סוסים. על המחלוקת הראשנה לחרש הראשון. הארץ אמות במדה. הוא בשנה הראשונה למלכו בחדש הראשון: וירמיהו ב׳ רף וסימ׳ וירמיהו בא ויצא בתוך העם. וירמיהו לקח מגלה אחרת: ועוד כ״ג וסימ׳ חמש שנים אשר אין חריש. ועוד לו אך המלוכה.

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ אַחֲרֵי שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת־הַמְּגִלָּה וְאֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר כָּתַב בָּרוּךְ מִפִּי יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: שׁוּב קַח־לְךָ מְגִלָּה אַחֶרֶת וּכְתֹב עָלֶיהָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַמְּגִלָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה: וְעַל־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה אַתָּה שָׂרַפְתָּ אֶת־הַמְּגִלָּה הַזֹּאת לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּתַבְתָּ עָלֶיהָ לֵאמֹר בֹּא־יָבוֹא מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִשְׁחִית אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהִשְׁבִּית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה: לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד וְנִבְלָתוֹ תִּהְיֶה מֻשְׁלֶכֶת לַחֹרֶב בַּיּוֹם וְלַקֶּרַח בַּלָּיְלָה: וּפָקַדְתִּי עָלָיו וְעַל־זַרְעוֹ וְעַל־עֲבָדָיו אֶת־עֲוֺנָם וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם וְעַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם וְאֶל־אִישׁ יְהוּדָה אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמֵעוּ: וְיִרְמְיָהוּ לָקַח מְגִלָּה אַחֶרֶת וַיִּתְּנָהּ אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּהוּ הַסֹּפֵר וַיִּכְתֹּב עָלֶיהָ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּאֵשׁ וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כָּהֵמָּה:

לז וַיִּמְלָךְ־מֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ תַּחַת כָּנְיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָקִים אֲשֶׁר הִמְלִיךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּאֶרֶץ יְהוּדָה: וְלֹא שָׁמַע הוּא וַעֲבָדָיו וְעַם הָאָרֶץ אֶל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא: וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת־יְהוּכַל בֶּן־שֶׁלֶמְיָה וְאֶת־צְפַנְיָהוּ בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר הִתְפַּלֶּל־נָא בַעֲדֵנוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: וְיִרְמְיָהוּ בָּא וְיֹצֵא בְּתוֹךְ הָעָם וְלֹא־נָתְנוּ אֹתוֹ בֵּית הַכְּלִיא: וְחֵיל פַּרְעֹה יָצָא מִמִּצְרָיִם וַיִּשְׁמְעוּ הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עַל־יְרוּשָׁלִַם אֶת־שִׁמְעָם וַיֵּעָלוּ מֵעַל יְרוּשָׁלִָם:

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר:

וַהֲוָת פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה בָּתַר דְאוֹקִיד מַלְכָּא יָת מְגִילְתָא וְיָת פִּתְגָמַיָא דִכְתַב בָּרוּךְ מִפּוּמָא דְיִרְמְיָה לְמֵימָר: תּוּב סַב לָךְ מְגִילְתָא אוּחֲרִי וּכְתוֹב עֲלַהּ יָת כָּל פִּתְגָמַיָא קַדְמָאֵי דַהֲווֹ עַל מְגִילְתָא קַדְמֵיתָא דְאוֹקִיד יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה: וְעַל יְהוֹיָקִים מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה תֵּימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אַתְּ אוֹקֵידְתָּא יָת מְגִילְתָא הָדָא לְמֵימַר מָא דֵין כְּתַבְתָּא עֲלַהּ לְמֵימַר מֵיתֵי יֵיתֵי מַלְכָּא דְבָבֶל וִיחַבֵּיל יָת אַרְעָא הָדָא וִיבַטֵּל מִינַהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לָא יְהֵי לֵיהּ יָתֵיב עַל כּוּרְסֵי דָוִד וּנְבִילְתֵּיהּ תְּהֵי מְשַׁגְרָא לְשַׁרְבָא בִּימָמָא וְלִגְלִידָא בְּלֵילְיָא: וְאַסְעַר עֲלוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל עַבְדוֹהִי יָת חוֹבֵיהוֹן וְאֵיתֵי עֲלֵיהוֹן וְעַל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְעַל אֱנָשׁ יְהוּדָה יָת כָּל בִּישְׁתָא דְגַזְרִית עֲלֵיהוֹן וְלָא קַבִּילוּ: וְיִרְמְיָה נְסִיב מְגִילָא אוּחֲרֵי וִיהָבַהּ לְבָרוּךְ בַּר נֵרִיָה סַפְרָא וּכְתַב עֲלַהּ מִפּוּמָא דְיִרְמְיָה יָת כָּל פִּתְגָמֵי סִפְרָא דְאוֹקִיד יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּנוּרָא וְעוֹד אִתּוֹסְפוּ עֲלֵיהוֹן פִּתְגָמִין סַגִּיאִין כְּוָתְהוֹן: וּמְלַךְ מֶלֶךְ צִדְקִיָה בַּר יֹאשִׁיָה חֲלַף כָּנְיָה בַּר יְהוֹיָקִים דְאַמְלִיךְ נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה: וְלָא קַבִּיל הוּא וְעַבְדוֹהִי וְעַמָּא דְאַרְעָא לְפִתְגָמָא דַיְיָ דְמַלִּיל בְּיַד יִרְמְיָהוּ נְבִיָּא: וּשְׁלַח מַלְכָּא צִדְקִיָּהוּ יָת יְהוּכַל בַּר שֶׁלֶמְיָה וְיָת צְפַנְיָה בַּר מַעֲשֵׂיָה כַּהֲנָא לְוָת יִרְמְיָה נְבִיָּא לְמֵימַר צַלִּי כְעַן עֲלַנָא קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא: וְיִרְמְיָה עָלִיל וְנָפִיק בְּגוֹ עַמָּא וְלָא יְהַבוּ יָתֵיהּ בְּבֵית אֲסִירֵי: וּמַשְׁרְיַת פַּרְעֹה נְפַקָא מִמִּצְרַיִם וּשְׁמָעוּ כַּסְדָאֵי דְצַיְירִין עַל יְרוּשְׁלֵם יָת שִׁמְעֲהוֹן וְאִסְתַּלַקוּ מֵעַל יְרוּשְׁלֵם: וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימַר:

ג׳ · ג׳ חס׳ האלף · ה׳ · ל׳ ויתר על ויתר אל · ה׳ · יד׳ כסיל כסיל׳ · ל׳ · ד׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ח · ג׳ · ג׳ רפ · ג׳ · כג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ כהן · ל׳ רפי · ל׳ ויתס׳ הכלוא · ל׳ ת׳ · ל׳ · ל׳

רשי: דברים רבים כהמה. מתחלה היו שלש אלפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר שכל אות ואות משולשת בה: וימלך מלך. לפי שמעתה בא לספר ולומר שנתקיימו הפורענויות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובבא עת הפקודה שקרבו הימים להתקיים הדברים וימלך מלך על יהודה אחר יהויקי׳ תחת כניהו וגו׳: וירמיהו בא ויוצא בתוך העם. כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו מבית הכלא שכלאו יהויקים שצדקיה היה צדיק ודורו רשעים ויהויקים היה רשע ודורו צדיקי׳: וחיל פרעה יצא ממצרים. לעזרה ליהודים: שב

סלאוית ר׳ יכאה פלונת׳ דלית איכון כי אם נ׳ בא דין ודין ברוב הספרים וספרי המסרת סלאיה כתי׳

רדק: ויהי דבר יי׳. אחרי שרוף המלך את המגלה ואת הדברים. שלא תאמר גליוני המגלה שרף שאף הדברים הכתובים בה שרף ורבותינו ז״ל ראו מזה שהרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב שנ׳ את המגלה ואת הדברים המגלה זה גויל הדברים זה כתב: לא יהיה לו יושב על כסא דוד. כי יהויכין לא מלך אלא שלשה חדשים ולא נחשב יושב על כסא: לחרב ביום. כי לא הניחוהו הכשדים להקבר: ועוד נוסף עליהם דברי׳ רבים כהמה. בדברי רז״ל רבי חמא בר חנינא ורב חד אמר ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זכור יי׳. כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא וחד אמ׳ ועוד נוסף עליהם זה אני הגב׳ שהוא מן תלתא תלתא מלמד שהיה כתו׳ על המגלה הראשונ׳ איכה ישבה ואיכה יעיב ואיכה יועם הדא הוא דכתי׳ ונוסף עליהם דברים כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא רבים זה זכור השם: וימלך מלך. לפי שמלכו׳ יהויכין לא עמדה אלא ג׳ חדשים אמר וימלך מלך כי יהויכין לא נחשב למלך: בית הכליא. כתיב ביו״ד וקרי הכלוא בוא״ו והוא בית האסורים כי במלוך צדקיהו צוה להוציאו משם ולא נתנו אותו שם עד שתפשו יראייה: יצא ממצרים. לעזור אל צדקיהו כי צדקיהו מרד במלך בבל אשר השביעו באלהים כ׳ כשהמליכו ומרד בו ושלח למלך מצרים לעזרו וכששלח שם מלך בבל חילו מפני שמרד בו יצא חיל פרעה מצרים: לחלק

ותהי נבלתם כסוחה · ועוד בה עשיריה · מנשא את אפרים · ארם מקדם ופלשתים מאחור · על כן על בחוריו · בלתי כרע תחת · ועוד נוסף עליהם דברים · ועוד תשוב תראה · ועוד בחיים חיתם · ועוד הסיר את הבמו׳ דו״ת דיהושפט · ועוד העם לא הבינו לבבם דו״ה דיהושפט · ועוד העם משחיתים · ועוד ברצותי בית אלהי׳ · ועוד אדומים כאו · ועוד דברו עבדיו · ועוד מעט ואין רשע · כי יש לעץ תקוה · ועוד ראיתי תחת · אני מדבר ומתפלל · אני מדבר בתפלה · ועוד תוסף:

כה אמר יי׳ אל תשיאו ל׳ח בטעמא כה אמר בס׳ וס׳ נמסר לעיל בסיפרא דא ס׳ י״ב ׃ מדקרים ב׳ וס׳ ונשארו בם
אנשי׳ מדקרי׳ ׃ שהם יזובו מדקרי׳ ׃ וא׳ ומקדרי׳ ונפלו חללי׳ בארץ כשדים ׃ יראייה ב׳ ומ׳ל ובענין וס׳ ושם בעל
פקדת ושמו יראיית ׃ ויתפש יראייה בירמיהו ׃ בית הבור חד מן ה׳ זוגין חד בית וחד בבית וס׳ בית הבור כי בא
ירמיהו אל בית הבור ׃ בבית הבור ויהי בחצי הלילה ׃ בית רשע עוד האש בית רשע ׃ בבית רשע בארת יי׳ ׃

כה אמר יהוה אלהי ישראל כה תאמרו אל מלך יהודה השלח אתכם אלי לדרשני הנה חיל פרעה היצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים ׃ ושבו הכשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדה ושרפה באש ׃ כה אמר יהוה אל תשאו נפשתיכם לאמר הלך ילכו מעלינו הכשדים כי לא ילכו ׃ כי אם הכיתם כל חיל כשדים הנלחמים אתכם ונשארו בם אנשים מדקרים איש באהלו יקומו ושרפו את העיר הזאת באש ׃ והיה בהעלות חיל הכשדים מעל ירושלם מפני חיל פרעה ׃ ויצא ירמיהו מירושלם ללכת ארץ בנימן לחלק משם בתוך העם ׃ ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקדת ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הכשדים אתה נפל ׃ ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל על הכשדים ולא שמע אליו ויתפש יראייה בירמיהו ויבאהו אל השרים ׃ ויקצפו השרים על ירמיהו והכו אתו ונתנו אותו בית האסור בית יהונתן הספר כי אתו עשו לבית הכלא ׃ כי בא ירמיהו אל בית הבור ואל החניות וישב שם ירמיהו ימים רבים ׃ וישלחה המלך צדקיהו ויקחהו וישאלהו המלך בביתו בסתר ויאמר היש דבר מאת יהוה ויאמר ירמיהו יש ויאמר ביד מלך בבל תנתן ׃ ויאמר ירמיהו אל המלך צדקיהו מה חטאתי לך ולעבדיך ולעם הזה כי נתתם אותי אל בית הכלא ׃ ואיו נביאיכם אשר נבאו לכם לאמר לא יבא מלך בבל עליכם ועל הארץ הזאת ׃ ועתה שמע נא אדני המלך תפל נא תחנתי לפניך ואל תשבני בית יהונתן הספר ולא אמות שם ׃

כדנן אמר יי׳ אלהא דישראל כדין תימרון למלך שיבטא דבית יהודה דשלח יתכון לקדמי למתבע אולפן מן קדמי הא משרית פרעה דנפקא לכון לסעיד תבא לארעהון למצרים ׃ ויתובון כסדאי ויגיחון קרבא על קרתא הדא ויכבשונה ויוקדונה בנורא ׃ כדנן אמר יי׳ לא תטעון נפשתכון למימר אסתלקא יסתלקון מיננא כסדאי ארי לא יסתלקון ׃ ארי אם תקטלון כל משרית כסדאי דמגיחין קרבא עמכון ויתשארון בהון גברין מטענין גבר במשכניה יקומון ויוקדון ית קרתא הדא בנורא ׃ והוה כד אסתלקא משרית כסדאי מעל ירושלם מן קדם משרית פרעה ׃ ונפק ירמיה מירושלם למיזל לארעא שיבטא בנימן לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא ׃ והוה הוא בתרע שיבטא בנימן ותמן גברא ממנא ושמיה יראית בר שלמיה בר חנניה ואחד ית ירמיה נביא למימר לכסדאי את משתמע ׃ ואמר ירמיה שיקרא את אמר לית אנא משתמע לכסדאי ולא קביל מיניה ואחד יראיה בירמיה ואיתיה לות רברבי ׃ ורגיזו רברביא על ירמיה ואלקיאו יתיה ויהבו יתיה בית אסירי בית יהונתן ספרא ארי יתיה עבדו לבית אסירי ׃ ארי על ירמיה לבית אסירי ולגיו מן חנותא ויתיב תמן ירמיה יומין סגיאין ׃ ושלח מלכא צדקיה ודבריה ושאליה מלכא בביתיה בסתרא ואמר האית פתגמא מן קדם יי׳ ואמר ירמיה אית ואמר ביד מלכא דבבל תתמסר ׃ ואמר ירמיה למלכא צדקיה מה חבית לך ולעבדך ולעמא הדין ארי יהבתון יתי לבית אסירי ׃ ואן נביאכון דשקרא דאתנביאו לכון למימר לא ייתי מלכא דבבל עליכון ועל ארעא הדא ׃ וכען שמע כען רבוני מלכא תתקבל כען בעותי קדמך ולא תתיבינני לבית יהונתן ספר ולא איםו תמן ׃

רדק

לחלק משם בתוך העם ׃ כמו להחליק חסר ה״א הפעלה והוטלה תנועה תחת הלמ״ד וכן לשמיד מעוזניה והדומים להם ופי׳ לחליק להחליק עצמו משם שהיה בתוך העם והיה ירא שמא יתנוהו לבית הכלא לפי שאמ׳ כי אם הכיתם את כל חיל כשדים וגו׳ וענין לחליק לשון השמטה שהוא קרוב לענין חלקלקות כלומר היה רוצה להיות כמשתמט ויונתן תירגם לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא ׃ ובדרש ליטול חלק עם הכהנים שהיו בענתות ׃ בשער בנימן ׃ שער משערי ירושלם היה נקרא שער בנימן לפי שהיה בחלקו של בנימן או שהיה מוצא השער דרך ארץ בנימן ׃ ושם בעל פקידות ׃ בעל מנוי שמנו אותו באותו השער כי היו אנשים ממונים לשמור שלא יצא אדם משם אל הכשדים ׃ ושמו יראייה ׃ בזה השער יראייה בב׳ יודי״ן הראשו׳ נקראת והשנית אינה נקראת וכן מחוייאל ילד את מתושאל וכן ישסכר לקריאת בן אשר ׃ ובדרש כי זה חנניה בן עזור ובשביל שהכחישו ירמיהו בנבואתו ובא לו במיתה בזה את בנו שאם יוכל להכשיל את ירמיהו יעשה וכן שלמיה בנו בזה לירא׳יה בנו ועשו כ׳ כשמצא לו עלה תפשו ׃ אל הכשדים אתה נופל ׃ רוצה לומר מתחבר ובשמע אליהם וכן תירגם יונתן משתמע ומענין זה ומתכשה נפלו על דוד לכו ונפלה אל מחנה ארם ׃ אינני נופל על הכשדים ׃ זה על והראשון אל ושימן ואל על ׃ ויקראהו ׃ בית האסור ׃ בשקל אבוס בעליו ׃ ואל החניות ׃ תי׳ ולגיו מן חנותא כלומר זה בית האסור היה לפנים מן החניות שהיו שם לפני בית האסורים ׃ ואיה נביאכם ׃ ואיו כתי׳ רוצה לומר איו הדבר שהבטחתם בו מפי נביאיכם ׃ מחוץ

רשי

שב לארצו מצרים ׃ בספינות היו באים רמז הקב״ה לים והציף עליהן כמו כודות ואובות דומות לעורות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו אלו אבותינו שטבעם אבותיהם של אלו שאנו הולכי׳ לעזרתם בים מיד שבו לארצם ׃ לחלק משם בתוך העם ׃ לפלגא אחסנתא דיליה בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה לא היה יוצא מתוכה שמתפלל על העיר שלא תלכד ׃ ושם בעל פקידות ׃ ממונה לשמור שלא יצא אדם מן העיר ל להשלים אל הכשדים ׃ בן שלמיה בן חנניה ׃ הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים יי׳ את דבריך ׃ ומדרש אגדה שבזה חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו ובנו צוה גם הוא לבנו כך וכשהגיעה שעה הכשילו ׃ ואל החנויות ׃ תירגם יונתן לגיו מן חנותא חנויות היו לפני אותו בית הכלא ׃ מחוץ

בית החפשית ויהי עזיהו דה״י ׃ בבית החפשית וינגע יי׳ דמלכים ׃ בית אבל טוב ללכת ׃ בבית אבל לב
חכמים ׃ בית המלכות גם ושתי ׃ בבית המלכות ותלבש אסתר מלכות ׃ ואיה ג׳ ר״פ בקריא׳ וס׳ ואיה אלהיך
אשר עשית לך יקומו ׃ ואיו נביאיכם כן כתיב ׃ ואיה איפה תקותי ׃

נתון ז׳ בקריא ג׳ חס׳ וד׳ מל׳ וסימ׳ ונתון אתו על כל ארץ מצרים · העלה עליהם קהל · ונתן את אלהיהם באש דישעיה · ונתן לו ככר לחם · את כל זה ראיתי ונתון אל לבי · ונתן תמרוקיהן · ונתן הלבוש והסוס על · קדמאה וג׳ בתראין מל׳ : בחרב ברעב ח׳ וסימ׳ למה תמותו אתה ועמך · ורדפתי אחריהם בחרב · כה אמר יי׳ הישב בעיר הזאת ימות · ויהיו כל האנשים אשר שמו את פניהם · ועתה ידע תדעו כי בחרב · ולקחתי את

ויצוה המלך צדקיהו ויפקדו את ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו ככר לחם ליום מחוץ האפים עד תם כל הלחם מן העיר וישב ירמיהו בחצר המטרה׃

לח וישמע שפטיה בן מתן וגדליהו בן פשחור ויוכל בן שלמיהו ופשחור בן מלכיה את הדברים אשר ירמיהו מדבר אל כל העם לאמר׃ כה אמר יהוה הישב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר והיצא אל הכשדים יחיה והיתה לו נפשו לשלל וחי׃ כה אמר יהוה הנתן תנתן העיר הזאת ביד חיל מלך בבל ולכדה׃ ויאמרו השרים אל המלך יומת נא את האיש הזה כי על כן הוא מרפא את ידי אנשי המלחמה הנשארים בעיר הזאת ואת ידי כל העם לדבר אליהם כדברים האלה כי האיש הזה איננו דרש לשלום לעם הזה כי אם לרעה׃ ויאמר המלך צדקיהו הנה הוא בידכם כי אין המלך יוכל אתכם דבר׃ ויקחו את ירמיהו וישלכו אתו אל הבור מלכיהו בן המלך אשר בחצר המטרה וישלחו את ירמיהו בחבלים ובבור אין מים כי אם טיט ויטבע ירמיהו בטיט׃ וישמע עבד מלך הכושי איש סריס והוא בבית המלך כי נתנו את ירמיהו אל הבור והמלך יושב בשער בנימן׃ ויצא עבד מלך מבית המלך וידבר אל המלך לאמר׃ אדני המלך הרעו האנשים האלה את כל אשר עשו לירמיהו הנביא את אשר השליכו אל הבור וימת תחתיו מפני הרעב כי אין הלחם עוד בעיר׃ ויצוה המלך את עבד מלך הכושי לאמר קח בידך מזה שלשים אנשים והעלית את ירמיהו הנביא מן הבור בטרם ימות׃

ופקד מלכא צדקיה ופקידו ית ירמיה בדרת בית אסיריא ויהבין ליה פיתא דלחמא ליומא משוק נחתומיא עד דשלים כל לחמא מן קרתא ויתיב ירמיה בדרת בית אסיריא׃ ושמע שפטיה בר מתן וגדליה בר פשחור ויוכל בר שלמיהו ופשחור בר מלכיה ית פתגמיא דירמיה ממליל עם כל עמא למימר׃ כדנן אמר יי׳ דיתיב בקרתא הדא יתקטיל בחרבא בכפנא ובמותא ודיפוק וישתמע לכסדאי ויחי ותהי ליה נפשיה לשיזבא ויתקיים׃ כדנן אמר יי׳ איתמסרא תתמסר קרתא הדא ביד משירית מלכא דבבל ויכבשינה׃ ואמרו רברביא למלכא יתקטיל כען גברא הדין ארי על כן הוא מרשיל ית ידי גברי עבדי קרבא דאשתארו בקרתא הדא וית ידי כל עמא למללא עמהון כפתגמיא האילין ארי גברא הדין ליתוהי תבע לשלמא לעמא הדין אלהין לבישו׃ ואמר מלכא צדקיה הא הוא מסיר בידכון ארי לית מלכא יכיל לאתבא יתכון פתגם׃ ודברו ית ירמיה ורמו יתיה לגובא דמלכיה בר מלכא דבדרת בית אסיריא ושרביבו ית ירמיה באטונין ובגובא לית מיא אלהין טינא וטבע ירמיה בטינא׃ ושמע עבדא דמלכא צדקיה גבר רב והוא בבית מלכא ארי יהבו ית ירמיה לגובא ומלכא יתיב בתרע שיבטא בנימן׃ ונפק עבדא דמלכא מבית מלכא ומליל עם מלכא למימר׃ ריבוני מלכא אבאישו גבריא האילין ית כל דעבדו לירמיה נביא ית דרמוהי לגובא כבר מית באתריה מן קדם כפנא ארי לית לחמא עוד בקרתא׃ ופקיד מלכא ית עבדא דמלכא צדקיה למימר דבר עמך מכא תלתין גברין ותסיק ית ירמיה נביא מן גובא עד לא ימות׃

ה׳ ר׳ חס׳ · ז׳ נ׳ חס׳ · כ׳ דגש׳ · ל׳ · ג׳ · ה׳ כתע׳ בכיל׳ · ח׳ · ויחיה ק׳ · כ׳ · ל׳ כתי׳ ח׳ · ל׳ ואתכן · יד פסו׳ דאית בהון את ואת · ה׳ פסוקי׳ אית בהון ח׳ תיבות · ל׳ · ד׳ וכל אוריתא דכו׳ בה׳ · ל׳ · כ׳ · י׳ · כ׳ דכות׳ · ג׳ ומל׳ · ה׳ · ג׳

רשי

מחוץ האופים · משוק נחתומיא כמו וחוצות תשים לך בדמשק׃ והיתה לו נפשו לשלל · והיו לו חייו הצלה כאילו שלל נפשו כ כאדם השולל שלל ו ומשתכר כך ישתכר זה כפשו׃ על כן הוא מרפא · אלא רֵךְ בלעז לשון רפיון׃ יוכל · כמו יכול על אשר הוא מרפא את ידי וגו׳ · הבור מלכיהו · של מלכיהו · עבד מלך · ברוך בן נריה׃ הכושי · צדקיהו מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונ׳ בצדקו מכל דורו ויש מדרש דורש הכושי על ברוך׃ וימת תחתיו וגו׳ · אילו הניחו אותו במקומו היה מת מאליו ברעב והם ה הרעו לקרב מיתתו׃ איש סריס · גבר רב׃ סלטים אכסים · מתוך שכחותם ברעב כברכו כולן׃ בלויי

רדק

מחוץ האופים · משוק הנחתומי׳ ובמדרש שהיו נותנים לו פת קיבר שהיא נמכרת חוץ ל לפלטרא פירוש פת קיבר פת סובין׃ יחיה · כתיב וחיה קרי והענין אחד׃ לשלל · לריוח כלומר כאילו שללה שהצילה מן החרב ומן הרעב׃ יומת נא את האיש הזה · באה מלת אתעם הפעול לבדו לתוספת באור וכן יאכל את הארץ׃ על כן הוא מרפא · ענין רפיון והאלף תמורת הא למד הפעל וכן תירגם יונתן מרשל׃ כי אין המלך יוכל אתכם דבר · אין מנהג לשון הקדש לבא מלת אין עם הכנויין העוברים והעתידים אם כן פירוש אין המלך שיוכל אתכם דבר כלומר איננו כראוי שיוכל לעשות דבר כנגדכם ו ושלא ברצונכם ויונתן תירגם כמו יכול לית מלכ׳ יכיל לאתבא יתכון פתגמא׃ אל הבור מלכיהו בן המלך · בא בסמיכות עם הא הידיעה כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וכן תירגם יונתן סמוך לגובא דמלכיהו בר מלכא׃ וישלחו את ירמיהו בחבלים · שלשלו אותו תוך הבור כי היה עמוק׃ עבד מלך הכושי · זה האיש היה עבד המלך והיה כושי וסריס וית עבדא דמלכא צדקיהו ותרגם איש סריס גבר רב וכן רז״ל פי׳ הכושי על צדקיהו ואמרו מה כושי זה משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מבני דורו ואנשי דורו היו רעי׳ ואמרו זה העבד היה ברוך בן נריה והנכון בעיני עוד כי זה הכושי עבד מלך היה כמו כי לולי זה למה אמר בכל מקום עבד מלך ולא אמר המלך בא׳ מהם כי אם רוצה לומר מלך על צדקיהו היה לו לומר עבד המלך ועוד למה לא זכר שם האיש הזה ב באחד המקומות אלא שמו היה עבד מלך כי מצאנו אחימלך ואבימלך׃ וימת תחתיו · מפני הרעב קרוב למות תחתיו במקומו׃ מפני הרעב · כי בעוד שהיה בחצר המטרה היו רואין אותו ומרחמים עליו ועוד כי ה המלך צוה לתת לו ככר לחם ליום מחוץ האופים עד תום כל הלחם ועדין לא תם כל הלחם ומה שאמר כי אין הלחם עוד בעיר רוצה לומר אין הלחם כ כמצא כי אם בקושי ומאחר ש שהוא בבור ולא יראו אותו ולא ירגישו אליו ימות בבור מפני הרעב׃ שלשים אנשים · הוצרכו שלשים אנשי׳ להוציא אדם אחד מן הבור מפני שתשש כחם מ מפני הרעב׃ בידו

שארית יהודה קדמא דפסוק · ודבתריה ופקדתי על היושבים · כה אמר אדני יי׳ הכה בכפך ורקע׃ וישלחו ד׳ בנביאים ובכתובים וסימ׳ וישלחו את ארון האלהים עקרון · ויקחו את ירמיהו · ויכרתו את ראשו · וישאו את ראשו ואת כליו · וכל אוריתא דכו׳ בבא וישלחו האנשים את ידם׃ והעלית ג׳ וסימ׳ אבנים שלמות תבנה · ובנית שם מזבח · והעלית את ירמיהו הנביא׃

וישלחם ח׳ בקריא׳ וסימ׳ וישלחם מעל יצחק בנו. וישלחם יצחק וילכו מאתו. ויברכם יהושע. וישלחם ביהודה להאבידו דמלכים. ויכרת את מדויהם דשמואל. וחברו דד״ה. אל ירמיהו אל הבור. ויכרה להם כירה. וישלחם ביד פשעם: איעצך ג׳ בקריא׳ וסימ׳ עתה שמע בקולי איעצך ויהי. לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך. ויאמר ירמיהו אל צדקיהו: יצוא ז׳ ר״ח וג׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בסדר נח ובסדר מסעי:

ויקח עבד מלך את האנשים בידו ויבא בית המלך אל תחת האוצר ויקח משם בלוי הסחבות ובלוי מלחים וישלחם אל ירמיהו אל הבור בחבלים: ויאמר עבד מלך הכושי אל ירמיהו שים נא בלואי הסחבות והמלחים תחת אצלות ידיך מתחת לחבלים ויעש ירמיהו כן: וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אתו מן הבור וישב ירמיהו בחצר המטרה: וישלח המלך צדקיהו ויקח את ירמיהו הנביא אליו אל מבוא השלישי אשר בבית יהוה ויאמר המלך אל ירמיהו שאל אני אתך דבר אל תכחד ממני דבר: ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך הלוא המת תמיתני וכי איעצך לא תשמע אלי: וישבע המלך צדקיהו אל ירמיהו בסתר לאמר חי יהוה את אשר עשה לנו את הנפש הזאת אם אמיתך ואם אתנך ביד האנשים האלה אשר מבקשים את נפשך: ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כה אמר יהוה אלהי צבאות אלהי ישראל אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך והעיר הזאת לא תשרף באש וחיתה אתה וביתך: ואם לא תצא אל שרי מלך בבל ונתנה העיר הזאת ביד הכשדים ושרפוה באש ואתה לא תמלט מידם: ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו אני דאג את היהודים אשר נפלו אל הכשדים פן יתנו אתי בידם והתעללו בי: ויאמר ירמיהו לא יתנו שמע נא בקול יהוה לאשר אני דבר אליך וייטב לך ותחי נפשך: ואם מאן אתה לצאת זה הדבר אשר הראני יהוה: והנה כל הנשים אשר נשארו בבית מלך יהודה מוצאות אל שרי מלך בבל והנה אמרות הסיתוך ויכלו לך אנשי שלמך הטבעו בבץ רגלך נסגו אחור:

ודבר עבדא דמלכא ית גבריא עימיה ועל לבית מלכא לתחות אוצרא ונסיב מתמן בלאי טפסן ובלאי שחקן ושרבינון לות ירמיה לגובא באטוניא: ואמר עבדא דמלכא צדקיה לירמיה שוי כען בלאי טפסן ושחקן תחות מרבקי ידך מלרע לאטוניא ועבד ירמיה כן: ונגרו ית ירמיה באטוניא ואסיקו יתיה מן גובא ויתיב ירמיה בדרת בית אסיריא: ושלח מלכא צדקיה ודבר ית ירמיה נבייא לותיה למעלנא תליתאה די בבית מקדשא דיי ואמר מלכא לירמיה שאל אנא יתך פתגמא לא תכסי מיני פתגמא: ואמר ירמיה לצדקיה ארי איחוי לך הלא מקטל תקטלינני וארי אימלכינך לא תקבל מיני: וקיים מלכא צדקיה לירמיה בסתרא למימר קיים הוא יי ית דקיים לנא ית נפשתא האילין אם איקטלינך ואם אימסרינך ביד גבריא האילין דבען למיקטלך: ואמר ירמיה לצדקיה כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל אם מיפק תיפוק לות רברבי מלכא דבבל ותתקיים נפשך וקרתא הדא לא תתוקד בנורא ותיחי את ואינש ביתך: ואם לא תפוק לות רברבי מלכא דבבל ותתימסר קרתא הדא בידא דכסדאי ויוקדונה בנורא ואת לא תשתיזב מידיהון: ואמר מלכא צדקיה לירמיה אנא יציף מן יהודאי דאישתמעו לכסדאי דלמא ימסרון יתי בידיהון ויתלעבון בי: ואמר ירמיה לא ימסרון קביל כען למימרא דיי לדאנא ממליל עימך וייטב לך ותתקיים נפשך: ואם לית את צבי למיפק דין פתגמא דאחזיני יי: הא כל נשיא דאישתארא בבית מלך שבטא דבית יהודה מתפקן לות רברבי מלכא דבבל ואינון אמרין אטעיוך ויכילו לך אינש שלמך אישתקעא בהתאריגלך איסתתרא לאחרא:

רדק

בידו. עמו ברשותו לעשות מצותו למשוך ירמיהו מן הבור וכן אנשי המלחמה אשר בידינו או פי׳ בידו כמשמעו כי משך כל אחד בידו ללכת אתו כי היו ת מסרבין מפני תשות כחם: בלוי סחבות. בלוי בו״ו למ״ד הפעל לבד ויו״ד הרבים נעלמת מהמכתב ונשארה במבטא: הסחבות. כתיב וקרי סחבות ושניהן אחד אין ביניהם אלא ה״א הידיעה ופירוש חתיכות בגדים בלוים נסחבים ברגלים וכן ובלוי מלחים ופירוש בגדים בלוים נמחים מפני בליתם וכן וארץ מלחה נמחתה ובלוי פס תאר: בלואי הסחבות והמלחים. באלף תמורת הא למ״ד הפעל: תחת אצילות ידיך. בתי השחי וכן בלשון זכרים על כל אצילי ידי: אל מבוא השלישי. מקום שהיו באים מבית המלך לבית יי׳: את אשר עשה. כתוב את ולא קרי והוא חד מן ח׳ דכתיבין ולא קריין: אשר עשה לנו את הנפש הזאת. כשבא לומר ענין השבועה באמרו לו הלא המת תמיתני ופירוש הנפש הזאת היא המדברת כלומ׳ הנפש אשר בה כח הדבר והנבואה ויונתן תירגם דקיים לנא ית נפשתא האלין: אני דואג את היהודים. אני מפחד מן היהודים: פן יתנו. פי׳ פן יתנו הכשדים אותי בידם: והתעללו בי. יהרגוני בדקירות כקימה ובזיון לפי שהשלימו את הכשדים בנבואה בעל כרחי שאם היתי יודע הייתי הורגם: אשר הראני. בחזרק הה״א: אשר נשארו בבית מלך יהודה. הוא יהויכין נשיאה הוא ואמו אל מלך בבל נשארו בביתו הנשים האחרות ועתה יהיו מוצאות אל שרי מלך בבל: והנה אומרות. הנשים אומרות כנגדך כשהם מוצאות: הסיתוך אנשי שלומך. כגואי השקר והשרים שהיו מאמינים בהם הסיתוך שלא תשלים עם מלך בבל: ויכלו לך אנשי שלומך. שהלכת אחר דעתם: הטבעו בבוץ רגלך. בבוץ בטיט ובוץ מן היגאה גומא בלא בצה בבאתיו וגבאיו: רגלך. חסר יו״ד הרבים מהמכתב: נסגו אחור. שלא יכלו רגליך ללכת לפנים ונסגו אחור אמר זה על דרך משל או לפי שהשיאוהו הכשדים כשהיה בורח ודגם סמ״ך הסיתוך תמורת נון הסיתוך:

מוציאים

רשי

בלויי הסחבות. כלי ונז בגדים הנסחבים: והמלחים. לשון ריקבון כמו כעשן כ נמלחו: תחת אצילי ידיך. שלא יזיקוך החבלים: אצילות. איסיל״ש בלע״ז: מבוא השלישי. לא ידעתי היכן הוא: ומשמעו עזרת ישראל היא לומ׳ שהחיל ועזרת נשים לפניה: דואג. ירא: פן יתנו אותי. הכשדי׳ ביד היהודים לומר מלכנם יהי ע עבדכם על שקדמתם להשלים עמנו: והתעללו בי. היהודים איגברו״נטו בלע״ז: אנשי שלומך. נביאי השקר שאמרו לך לא תלכד: בבוץ. טיט לשון היגאה גומא בלי בצה: ואת

ונהנה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ מלא שבוע זאת ונתנה לך גם׳ ונתנה לעבדים ומתהלכים. ואם לא תצא אל שרי מלך בבל: והחי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ אמלטה נא שמה הלא מצער. הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם. ויאמר ירמיהו לא יתנו: שלומך ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ לוא הקשבת למצותי. עד הגבול שלחוך. הסיתוך ויכלו לך אנשי שלומך. קדמא מלא:

...אל הכשדים. מוציאים אותם המוציאים מבני העיר או הכשדים שנכנסו לעיר כשכבשוה מוציאים אל הכשדים שהיו בחוץ: תשרף באש. אתה תהיה גורם שתהיה
...לפי שלא תרבה לבאת אליהם ולהשלים הרי כאילו אתה תשרף אותה: כי לא נשמע הדבר. לפי שלא נשמע הדבר כלל שדבר עמו המלך לפיכך האמינו לו כמו
...להם ולא חקרו אותו יותר: והיה כאשר נלכדה ירושלם. לפי שזכר עד יום אשר נלכדה ירושלם זכר בסמוך לכידת ירושלם היאך היתה ואמר כי בשנה התשיעית
...המצור עד י"א לצדקיהו שנלכדה ירושלם: וישבו בשער התוך. שער שהיה בין שני שערים אופי' שער החומה התיכונה ורז"ל פירשו שהוא שער בעזרה והיא
מזרחי ושבעה שמות נקראו לו ונקרא שער התוך שהיה בין שני שערים והנכון שהיה משערי ירושלם שנאמר ויבאו וישבו כ בכניסתם בעיר אחר שהבקיעו העיר ישבו בשער התוך וזהו שנבא ירמיהו ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם: נרגל. מלה אחת: שראצר. מלה אחת: סמגר נבו. מלה אחת ויש ספרים שכתוב סמגר נבו תרתין מלין מקף ביניהם ויש ספרים נבו בסוף: שרסכים. מלה אחת וכתוב בס"ן ובמ"ס: רב סרים. תרין מלין: רב מג. תרתין מלין ומה שזכר נרגל שראצר פעם אחרת אולי אחרים היו שמם כשמם: דרך גן המלך. דרשו בו כי מערה אחת היתה מביתו עד ערבות יריחו ודרך המערה ברח שלא ראו אותו וזמן הקדוש ברוך הוא צבי אחד וראוהו חיל כשדים ורדפו אחריו והצבי הלך אל המערה והם אחריו כשהיו על פתח המערה ראו צדקיהו יוצא מן המערה ולקחו אותו: ויעלהו אל נבוכדנצר רבלתה. והלא בא נבוכדנצר ירושלם אלא שארכו ימי המצור והלך לו נבוכדנצר: וידבר אתו משפטים. על שמרד בו והפר בריתו ועבר על שבועת יי' אשר השביעו באלהים: ואת כל חורי יהודה. קציני יהודה ושריו: בנחשתים

ואמרו אליך י"ו בטעמא פזר גדול וגלגל וסימ' במסר' רבתא בערך טעם: ויחרשו ממנו ז' חס' יוד בליש' החרשה וסימ' והחרש יעקב עד באם. יי' ילחם לכם ואתם תחרשון' ושמע אישה תנינא' כי החרש לה ביום שמעו בתרא. למה אתם מחרשים. המה לי לבי לא אחרש 'ויחרשו ממנו כי לא נשמע דכיפרא: בעשתי

ואת כל נשיך ואת בניך מוצאים אל הכשדים ואתה לא תמלט מידם כי ביד מלך בבל תתפש ואת העיר הזאת תשרף באש:
ויאמר צדקיהו אל ירמיהו איש אל ידע בדברים האלה ולא תמות:
וכי ישמעו השרים כי דברתי אתך ובאו אליך ואמרו אליך הגידה נא לנו מה דברת אל המלך אל תכחד ממנו ולא נמיתך ומה דבר אליך המלך:
ואמרת אליהם מפיל אני תחנתי לפני המלך לבלתי השיבני בית יהונתן למות שם:
ויבאו כל השרים אל ירמיהו וישאלו אתו ויגד להם ככל הדברים האלה אשר צוה המלך ויחרשו ממנו כי לא נשמע הדבר:
וישב ירמיהו בחצר המטרה עד יום אשר נלכדה ירושלם והיה כאשר נלכדה ירושלם:

לט

בשנה התשעית לצדקיהו מלך יהודה בחדש העשרי בא נבוכדראצר מלך בבל וכל חילו אל ירושלם ויצרו עליה:
בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר:
ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך נרגל שראצר סמגר נבו שרסכים רב סריס נרגל שראצר רב מג וכל שארית שרי מלך בבל:
ויהי כאשר ראם צדקיהו מלך יהודה וכל אנשי המלחמה ויברחו ויצאו לילה מן העיר דרך גן המלך בשער בין החמתים ויצא דרך הערבה:
וירדפו חיל כשדים אחריהם וישגו את צדקיהו בערבות ירחו ויקחו אתו ויעלהו אל נבוכדנאצר מלך בבל רבלתה בארץ חמת וידבר אתו משפטים:
וישחט מלך בבל את בני צדקיהו ברבלה לעיניו ואת כל חרי יהודה שחט מלך בבל:

ויות כל נשך וית בנך מתפקין לות כסדאי ואת לא תשתיזב מידהון ארי ביד מלכא דבבל תתמסר וית קרתא הדא תתוקד בנורא:
ואמר צדקיה לירמיה אינש לא ידע בפתגמיא האילין ולא תמות:
וארי ישמעון רברביא ארי מלילית עימך וייתון לותך ויימרון לך חוי כען לנא מה מלילית עם מלכא לא תכסי מיננא ולא נקטלינך ומה מליל עימך מלכא:
ותימר להון בעו אנא בעי קדם מלכא בדיל דלא לאתבותי בית יהונתן לממת תמן:
ואתו כל רברביא לות ירמיה ושאילו יתיה וחוי להון ככל פתגמיא האילין דפקיד מלכא ושתיקו מיניה ארי לא אשתמע פתגמא:
ויתיב ירמיה בדרת בית אסירא עד יומא דאתכבישת ירושלם והוה כד אתכבישת ירושלם:
בשתא תשיעתא לצדקיה מלך שבטא דבית יהודה בירחא עשיראה אתא נבוכדנצר מלכא דבבל וכל משריתיה לירושלם וצרו עלה:
בחדא עשרי שנין לצדקיה בירחא רביעאה בתשעה לירחא אתרעת קרתא:
ואתו כל רברבי מלכא דבבל ויתיבו בתרעא מציעתא נרגל שראצר סמגר נבו שר סכים רב סריס נרגל שראצר רב מג וכל שאר רברבי מלכא דבבל:
והוה כד חזנון צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וכל גברי עבדי קרבא וערקו ונפקו בליליא מן קרתא באורח גינתא דמלכא בתרעא בין שוריא ונפק באורח מישרא:
ורדפו משירית כסדאי בתריהון ואדביקו ית צדקיה במישרי יריחו ודברו יתיה ואסקוהי לות נבוכד נצר מלכא דבבל לרבלת בארעא דחמת ומליל עימיה פיתגמי דינין:
ונכס מלכא דבבל ית בני צדקיה ברבלה לעינוהי וית כל רברבי יהודה נכס מלכא דבבל:

רשי

ואת העיר הזאת תשרף באש. הרי אתה כאילו שורפה בידים שאתה גורם לה: ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך וגו'. מגיד שנתקיימה כאן נבואה עלומה ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם וגו': בשער התוך. בתרגום מציעא' שער העזרה שער ניקנור המזרחי והוא בין שער עזרת נשי' ובין שער ההיכל ורבותינו אמרו שער התוך שער שמתתכין בו הלכות עליהם הוא אומר תקום המשפט שתה הרשע: דרך גן המלך. מערה היתה לו מביתו עד ערבות ירחו ויצא לילך דרך המערה מה עשה הקב"ה לקיים ופרשתי את רשתי עליו זימן צבי לפני הכשדים מהלך על גג המערה חוץ לעיר ורצו אחריו לתפסו והוא רץ עד פתח המערה וראו את צדקיהו יוצא מן המערה: וידבר אתו משפטים. למה עברת על השבועה: ואת כל חורי יהודה. אלו הסנהדרין על שהתירו לו את שבועתו: ואת

ג' וסימ' ויהי בארבעים שנה דריש סדר דברים. בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחודש הרביעי. בעשתי עשר שנה דצור דיחזקאל פלגתא: ראם ב' ויאמר יעקב כאשר ראם. כאשר ראם צדקיהו: וישיגו ה' חס' בליש' בקריא' וסימ' וישגם וידבר אלהם. ארדוף אחרי הגדוד הזה האשגנו. פן ימהר והשגנו הרעה. וישגו אתו בערבות יריחו דמלכים. וחברו קדמא דירמיה:

בנחשתים. שלשלאות של ברזל והם בלשון שנים לפי שהם לשתי הרגלים ובלשון נחשת כי מנחשת היו או מן ברזל חזק הנקרא נחושה: לביא אתו בבלה. כמו להביא וכן מהחל התרומה לביא בית יי׳: ואת בית העם. כמו בתי העם דרך כלל. ובדרש ואת בית העם זה בית הכנסת: נבוזראדן. מלה חדא וכן כל נבוכדנצר ונבוכד ראצר מלה חדא: כרמים ויגבים. פי׳ וכן נקראו עובדי השדות יוגבים לכורמים וליוגבים וכן תירגם יונתן למהוי פלחין בחקלין ובכרמין: מאומה רע. בדגש הרי״ש מוס רע בעולם לא תעשה לו שאם יהיה רע בעיניו בואו בבלה לא תביאהו שם ואם רע בעיניו השארו עם דלת העם אל תשאירהו: כי אם כאשר ידבר. אם כתוב ולא קרי: ונבושזבן. בגון זעירא והוא אחד מן שלש׳ נוני׳ זעירין ורבי מלך בבל. כמו על כל רב ביתו: וישלחו ויקחו את ירמיהו. זה הפסוק הוא ספור מה עשו בסוף הענין כי קודם שנתנו אותו אל גדליהו דבר עמו נבוזר אדן שמצאו בתוך הגלות אסור באזיקים כשאר הגולי׳ שאסרום הכשדים שנכנסו בעיר והם לא היו יודעי׳ דבר בירמיהו מה צוה עליו נבוכדנצר כי לנבוזראדן צוה ומה שאמר מחצר המטרה רוצה לומר כי משם לקחו אותו השבים כי שם היה עד יום שנלכדה ירושלם כמו שכתוב למעלה ואמ׳ על ירמיהו שלקחו אותו השבים מחצר המטרה והוליכוהו עם שאר הגולים ונתנו אותו אל גדליהו כשאמר נבוזראדן ושאר רבי המלך: להוציאהו אל הבית. אל הבית שהיה שם גדליהו וכן עמה: וישב בתוך העם. כמו שנאמר בסוף הענין וישב אתו בתוך העם: הנני מבי. חסר אלף למ״ד הפעל: והיו לפניך ביום ההוא. דברים שגזרתי על העיר יהיו לפניך שתראה אותם כלומ׳ שלא תפחד שימיתוך השרי׳ טרם כבוש העיר לפי שעשית בירמיהו כנגד רצונם ואתה בעבור שבטחת בי ואתה אחד והשרים רבים ועשית כנגדם תמלט מחרב והם ימותו בחרב אף על פי שאתה מבני ביתו של צדקיהו והם שיברחו עמו ימותו בחרב ואתה תמלט ותראה כבוש העיר ותראה שיתקיימו דברי בעיר זהו שאמר והיו לפניך כלומר תראה ולא תפחד שתמות בחרב והיתה לך נפשך לשלל: הדבר אשר היה אל ירמיהו. הדבר הזה הוא מה שאומר בסוף כל הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יי׳ אל ירמיהו ולפי שאמר ואל ירמיהו היה דבר יי׳ בהיותו עצור בחצר המטרה רוצה לומר שלא היה דבר יי׳ אליו עוד עד אחר כל הענין שמספר אחר כבוש ירושלם וכן הוא פירוש הפסוק הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת השם זה הדבר׳ מתי היה אחר שלוח אותו נבוזר אדן רב טבחים מן הרמה ואחר כל הענין שהולך ומספר מדבר גדליה עד סוף כל הענין. ובדרש איזה דבר היה אל ירמיהו אחר שלוח אותו נבוזר אדן הוא מה שאמר ושובה אל גדליהו זהו דבר יי׳ שהיה אליו כי לא היה יודע לבחור אם ילך עם הגולה או אם ישאר ועודנו לא ישוב עד שהיה לו דבר יי׳ ואמר ושובה אל גדליהו: מן הרמה. כי ברמה נשאר נבוזר אדן כשנכנסו שאר שרי בבל לירושלם כי לא נזכר עמהם:

לביא ב׳ לשון ביאה וסימ׳ לביא אתו בבלה. ויאמר משה אל התרומה. וכל לשון ארי דכות׳ במ״א מה אמך לביא: ועינך ז׳ בקרי׳ וסי׳ בניך ובנותיך נתנים לעם אחר. והנני נותנך למגור לך ולכל אהביך. קחנו ועיניך שים עליו. ועיניך את עיני מלך בבל. ועיניך על רמים. תה נא אזנך קשבת׳ ועיניך דרכי תצרנה: ג׳ נונ״ן זעירין

ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים לביא אתו בבלה: ואת בית המלך ואת בית העם שרפו הכשדים באש ואת חומות ירושלם נתצו: ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת הנפלים אשר נפלו עליו ואת יתר העם הנשארים הגלה נבוזראדן רב טבחים בבל: ומן העם הדלים אשר אין להם מאומה השאיר נבוזראדן רב טבחים בארץ יהודה ויתן להם כרמים ויגבים ביום ההוא: ויצו נבוכדראצר מלך בבל על ירמיהו ביד נבוזראדן רב טבחים לאמר: קחנו ועיניך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע כי אם כאשר ידבר אליך כן עשה עמו: וישלח נבוזראדן רב טבחים ונבושזבן רב סריס ונרגל שראצר רב מג וכל רבי מלך בבל: וישלחו ויקחו את ירמיהו מחצר המטרה ויתנו אתו אל גדליהו בן אחיקם בן שפן להוצאהו אל הבית וישב בתוך העם: ואל ירמיהו היה דבר יהוה בהיתו עצור בחצר המטרה לאמר: הלוך ואמרת לעבד מלך הכושי לאמר כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מבי את דברי אל העיר הזאת לרעה ולא לטובה והיו לפניך ביום ההוא: והצלתיך ביום ההוא נאם יהוה ולא תנתן ביד האנשים אשר אתה יגור מפניהם: כי מלט אמלטך ובחרב לא תפל והיתה לך נפשך לשלל כי בטחת בי נאם יהוה:

הדבר אשר היה אל ירמיהו ס מאת יהוה אחר שלח אתו נבוזראדן רב טבחים מן הרמה בקחתו אתו

ב׳ מתחל׳ התרומ׳ וכל ליש׳ ארי דכל׳ נמ״א מה אמך · ג׳ דף · ל׳ · ו׳ · ז׳ · כתי׳ ולא ק׳ · ג׳ מנין זעירין · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ג׳ חס׳ · ו׳ מל׳ בסי׳ · מביא · ט׳ חס׳ ק׳ א׳ בלי׳ · ג׳ · ג׳ · ל׳ נפל בסיפ׳ · ה׳ · ג׳ את תניא

וית עיני צדקיה עור ואסריה בשלשלן דנחש לאובלא יתיה לבבל: וית בית מלכא וית בית עמא אוקידו כסדאי בנורא וית שורי ירושלם תרעו: וית שאר עמא דאשתארו בקרתא וית שמיעיא דאשתמעו עלוהי וית שאר עמא דאשתארו אגלי נבוזר אדן רב קטוליא לבבל: ומן עמא חשיכיא דלית להון מידעם אשאר נבוזר אדן רב קטוליא בארעא דבית יהודה ומנינון למיהוי מפלחין בחקלין ובכרמין ביומא ההוא: ופקיד נבוכד נצר מלכא דבבל על ירמיה ביד נבוזר אדן רב קטוליא למימר: דבריהי ועינך שוי עלוהי ולא תעביד ליה מידעם ביש אילהן כמה דמליל עימך כן עיביד עימי: ושלח נבוזר אדן רב קטוליא ונבושזבן רב סריס ונרגל שראצר רב מג וכל שאר רברבי מלכא דבבל: ושלחו ודברו ית ירמיהו מדרת בית אסיריא ויהבו יתיה לגדליה בר אחיקם בר שפן לאפקותיה לביתא ויתיב בגו עמא: ועם ירמיה הות פתגם נבואה מן קדם יי׳ כד הוה כלי בדרת בית אסיריא למימר: איזל ותימר לעבדא דמלכא צדקיה למימר כדנן אמר יי׳ צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי ית פתגמי על קרתא הדא לבישתא ולא לטבא ויהון קדמך ביומא ההוא: ואשזבינך ביומא ההוא אמר יי׳ ולא תתמסר ביד גבריא דאת דחיל מן קדמיהון: ארי שיזבא אשזבינך ובחרבא לא תתקטל ותהי לך נפשך לשיבא ארי אתרחיצת על מימרי אמר יי׳: פתגם נבואה דהוות עם ירמיה מן קדם יי׳ בתר דשלח יתיה נבוזר אדן רב קטוליא מן רמתא כד דבר יתיה

רשי

ואת בית העם. בית כנסיות: כורמי׳ ויוגבי׳. שדות לעבדם כל יגיבה לשון חפירה אפוסי״ן בלע״ז: רבי. כמו שרי: אל גדליהו בן אחיקם. שנפל אל הכשדים על פי ירמיה וכשנלכדה העיר את מיכהו שליט בנשארים שם: והיו לפניך ביום ההוא. והיו הדברים לפניך שתראה אותם מתקיימים: ביד האנשי׳. ביד הכשדים: הדבר אשר היה. מה שכ׳ בסוף הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יי׳ וגו׳ אלא שכתב תחלה על מה שאמ׳ לו ומדרש אגדה באיכה רבתי מה היה הדבר ושובה אל גדליהו אמר לו או את נחות עמהון ואנא את מסובר הכא או את סובר הכא ואנא נחית עמהון אמר אין אנא נחית עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון דסגין הוא מהני להון: מן הרמה. שהיה גולה מעצמו עמהן היה רואה כת שלולים בקולרין היה מכניס צוארו ביניהם כו׳ כדאיתא בפסיקתא דאפטרתא דברי ירמיהו שאי אפשר לומ׳ שנתנו נבוזר אדן באזיקים שהרי צוהו נבוכד נצר אל תעש לו מאומה רע:

בקרי׳ וסי׳ ונבושזבן רב סריס ונרגל שר אצר נטע ארן וגשם יגדל׳ ותרגן כפריד אלוף: מבי ט׳ חס׳ אלף כליש׳ ביאה וסימ׳ כי על יום טוב בנו. המרציא והמבי דשמואל. והנני מבי אליך רעה דאחאב. ויבו ירבעם וכל דמלכים. לא אבי הרעה בימיו והראית כי נכנע אחאב׳ והנני מבי את דברי אל העיר הזאת דספרא. עד הורש אבי לך. הלוך ואמרת לעבד. הבי המטפחת אשר עליך׳ בתרא פלוגתא:

ויבא נ״א וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל׃ עיני כ״ט וסי׳ נמסר בבמ׳ רבתא בערך עין׃ ושובה ב׳ חס׳ וסי׳ אל גדליהו. וראה אתה׃ גדליה ה׳ וסימ׳ ועודנו לא ישוב ושבה. ויבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם. ויבאו אל גדליה המצפתה. ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים. דבר יי׳ אשר היה. וא׳ ויריב וגדליה׃ ויונתן ז׳ וסימ׳ עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר. ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו. ובני יונתן פלת. ובני ידע אחי שמי.

והוא אסור באזקים בתוך כל גלות ירושלם ויהודה המגלים בבלה׃ ויקח רב טבחים לירמיהו ויאמר אליו יהוה אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה׃ ויבא ויעש יהוה כאשר דבר כי חטאתם ליהוה ולא שמעתם בקולו והיה לכם דבר הזה׃ ועתה הנה פתחתיך היום מן האזקים אשר על ידך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבל בא ואשים את עיני עליך ואם רע בעיניך לבוא אתי בבל חדל ראה כל הארץ לפניך אל טוב ואל הישר בעיניך ללכת שמה לך׃ ועודנו לא ישוב ושבה אל גדליה בן אחיקם בן שפן אשר הפקיד מלך בבל בערי יהודה ושב אתו בתוך העם או אל כל הישר בעיניך ללכת לך ויתן לו רב טבחים ארחה ומשאת וישלחהו׃ ויבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם המצפתה וישב אתו בתוך העם הנשארים בארץ׃ וישמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם כי הפקיד מלך בבל את גדליהו בן אחיקם בארץ וכי הפקיד אתו אנשים ונשים וטף ומדלת הארץ מאשר לא הגלו בבלה׃ ויבאו אל גדליה המצפתה וישמעאל בן נתניהו ויוחנן ויונתן בני קרח ושריה בן תנחמת ובני עופי הנטפתי ויזניהו בן המעכתי המה ואנשיהם׃ וישבע להם גדליהו בן אחיקם בן שפן ולאנשיהם לאמר אל תיראו מעבוד הכשדים שבו בארץ ועבדו את מלך בבל וייטב לכם׃ ואני הנני ישב במצפה לעמד לפני הכשדים אשר יבאו אלינו ואתם אספו יין וקיץ ושמן ושמו בכליכם ושבו בעריכם אשר תפשתם׃ וגם כל היהודים אשר במואב ובבני עמון ובאדום ואשר בכל הארצות שמעו כי נתן מלך בבל שארית ליהודה וכי הפקיד עליהם את גדליהו בן אחיקם בן שפן׃

והוא אסיר בעזקיא בגו כל גלוות ירושלם ויהוד דאיתגליאו לבבל׃ ודבר רב קטוליא לירמיה ואמר ליה יי אלהך גזר ית בישתא הדא על אתרא הדין׃ ואיתי וקיים יי כמא דמליל ארי חבתון קדם יי ולא קבלתון למימריה והוה לכון פתגמא הדין׃ וכען הא שריתך יומא דין מן עזקיא די על ידך אם תקין בעינך למיתא עימי לבבל איתא ואשוי ית עיני עלך ואם ביש בעינך למיתי עמי לבבל אתמנע חזי כל ארעא קדמך לדתקין ולדכשר בעינך למיזל תמן איזיל׃ ואם לית את צבי למיתב ותוב לות גדליה בר אחיקם בר שפן דמני מלכא דבבל בקירויא דבית יהודה ותיב עמיה בגו עמא או לכל דכשר בעינך למיזל איזיל ומני ליה רב קטוליא מתנן ונבזבן ושלחיה׃ ואתא ירמיה לות גדליה בר אחיקם למצפיא ויתיב עמיה בגו עמא דאשתארו בארעא׃ ושמעו כל רבני חילותא די בחקלא אינון וגבריהון ארי מני מלכא דבבל ית גדליה בר אחיקם בארעא וארי מני עמיה גבריו ונשיא וטפלא ומחשיכי עמא דארעא מדלא אתגליאו לבבל׃ ואתו לות גדליה למצפיא וישמעאל בר נתניה ויוחנן ויונתן בר קרח ושריה בר תנחומת ובני עיפי דמנטופא ויזניה בר מעכת אינון וגבריהון׃ וקיים להון גדליה בר אחיקם בר שפן ולגבריהון למימר לא תדחלון מלמיפלח לכסדאי תיבו בארעא ופלחו ית מלכא דבבל וייטב לכון׃ ואנא הא אנא יתיב במצפיא למיקם קדם כסדאי דייתון עלנא ואתון כנושו חמרא ודבילתא ומשחא ושוו במניכון ותיבו בקירויכון דאחדתון׃ ואף כל יהודאי די במואב ובבני עמון ובאדום ודי בכל מדינתא שמעו ארי שבק מלכא דבבל שארא לדבית יהודה וארי מני עליהון ית גדליה בר אחיקם בר שפן׃

רשי

באזיקים׃ בזי״אום בלע״ז׃ פתחתיך. לשון ויפתח הגמלים ובלתי הא כען סריתך ומכחש פיתר כלם לשון פתיחה ממש׃ יי׳ אלהיך דבר וגו׳. לומר אתה מבטער עליהם והלא אתה נבאת להם ולא שמעו כדאיתא בפסיקתא׃ ועודנו לא ישוב. בכל זאת לא היה חפץ לשוב אמר לו הקב״ה ושובה אל גדליהו אשר הופקד על העניים הנשארים גם הם צריכין לך כשאר הגולים׃ ארוחה ומשא׳. מתנן ונבזבה׃ וקיץ. דבלה׃ ורבי

רדק

באזיקים. האלף נוח ופי׳ טבעות כבלים שיחברו בהם הידים׃ יי׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת. כי שמעו מה שהיה מתנבא להם ירמיהו׃ כי חטאתם. כנגד הכלל כמו שאמר הא׳ למשה רבינו עד אנה מאנתם׃ והיה לכם דבר הזה. דבר הזה כתיב וקרי הדבר ופירושו כמו שדבר יי׳ כן היה לכם והנה פתחתיך. כשלקחו מתוך הגלו׳ אז פתחו מן האזיקים׃ ועודנו לא ישוב ושובה אל גדליה בן אחיקם. ועוד ירמיהו לא אמ׳ לו שישוב הבין נבוזר אדן כי דעתו לשוב ואמר לו ושובה אל גדליה אחר שרצונך להשאר שוב אל גדליה ושב אתו או אל כל הישר בעיניך ללכת או עם גדליה במקום שהוא או במקום אחר שתבחר בארץ לשבת שם לך עשה כרצונך ויונתן תרגם ואם לית את צבי למיתב ותוב לות גדליה בר אחיקם׃ ארוחה ומשאת. שניהם ענין מנחה והכפל רוצה לומ׳ שני מיני מנחה ותרגם יונתן מתנן ונבזבן׃ אשר בשדה. רוצה לומ׳ בכפרים׃ והחילים. הם שברחו מפני הכשדים הנה והנה והקימו להם שרים להתנהג על פיהם׃ וקיץ. פירוש פירות הקיץ שמיבשי׳ אות׳ כמו תאנים ותמרים והראשון וקיץ בשוא הוי״ו והשני וקיץ הרב׳ בקמץ הוי״ו׃ אשר תפשתם. שתפשתם אותם לשבת בם׃ בעלים

מסרה

בני השם הגידוני וידבקו פלשתי׳ את שאול דד״ה ויבאו אל גדליה המצפתה. ומן ריש׳ דשמואל עד ויהי ככלתו לדבר אל שאול ונפש דכו׳ יונתן כמ״ב יהונתן וסימ׳ לכה ונעברה אל מצב הערלי׳. ויאמר יהונת׳ הנה אנחנו. ומן ויהי ככלתו עד סוף סיפר׳ דכו׳ במא יונתן וסי׳ וידבר שאול אל יונתן בנו. וכל עזרא דכו׳ יונתן כמ״א יהונתן וסי׳ לבלגה שמוע לשמעיה׃ גדליהו בן אחיקם בן שפן ו׳ וס״ב והעם הנשאר בארץ יהודה דמלכים. וישבע להם גדליהו דסיפ׳. וישלחו ויקחו את ירמיהו מחצר המטרה. ועודנו לא ישוב ושבה אל. וגם כל היהודים אשר במואב. וישב ישמעאל את כל שארית. את הגברים ואת הנשים. ואני הצעיר המאסף מצאתי בכל הספרי׳ אשר לפ״ני בפסוק ויקם ישמעאל בן נתניה גדליהו בן אחיקם בן שפן ופסוק וישב ישמעאל את כל שארי״ת שמביא המסר׳ אין בו בן שפן ובכל ספרי המסרה מבי״א פסוק וישב ישמעאל במס׳ השש׳ גדליהו בן אחיקם בן שפן׃

יבכה ג׳ בקריא׳ וסי׳ כה אמר יי׳ אל תירא עמי יושב׳ למה יבכה נפש ונפצו׳ יומם השמש לא יבכה׃ תעשה ד׳ קמצי׳ וסימ׳ אם תעשה עמנו רעה׳ ויאמר גדליהו בן אחיקם׳ ומה תעשה לשמך הגדול׳ ותאמר לו אל אחי׃ וימת ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי אבאש דריג לגדליה וקטל נניה׳ ופי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ב׃ ואת הכשדים ג׳ וסימ׳ בא ישמעאל בן נתניה דכלכים׳ ואת כל היהודים דירמיה׳ ודני מסב את כלי המלחמה׃

רדק

בעלים׳ בסמך׃ אל תעש׳ כתיב אל תעשה קרי והענין אחד׃ ויהי בחדש השביעי׳ כמו מחר חדש ובר״ה נהרג גדליה בן אחיקם וקבעו התענית במוצאי ר״ה מפני שהוא י״ט׃ מזרע המלוכה׳ מלכות בית דוד וקנא בגדליה שהפקידו מלך בבל על הארץ ורז״ל דרשו כי ישמעאל זה בן גרי היה כי ירחמאל לקח אשה ושמה עטרה כמו שכתוב בדברי הימי׳ ואמרו עטרה זו היתה גויה ובת מלכי׳ היתה ולקחה ירחמאל להתעטר בה לפי שהית׳ בת מלכי׳ ולפיכך קרא שמה עטרה ואמרו אל תאמן בגר עד כ״ד דורות ומעטרה עד ישמעאל זה כ״ד דורות כמו שכתוב שם והכה הרג גדליה׃ ורבי המלך׳ מקצת שרי המלך צדקיהו כי לא הלכו כלם עמו׃ אשר הפקיד׳ פירוש שקנא בו בעבור שהפקידו מלך בבל בארץ׃ מגלחי זקן וקרועי בגדים׳ על חרבן בית המקדש׃ ומתגודדים׳ ששרטו שריטות בבשרם לאבל׃ להביא בית יי׳ ׳ כי כשנכנסו ממקומם לא ידעו בחרבן הבית וכששמעו בדרך גלחו זקנם וקרעו בגדיהם והתגודדו ותימ׳ הוא מן החדש החמישי שחרב הבית עד החדש השביעי איך לא שמעו בשילו ובשכם ובשמרון כי נלכדה ירושלם וחרב הבית וגלו ישראל ממנה ויש לפר׳ כי שמעו בכבוש ירושלם ובגלות ישרא׳ ממנה אבל חשבו כיון שהשאיר נבוזר אדן דלת הארץ השאיר גם בית המקדש שלא נתצו ושרפו כלו או מקצתו שיקריבו השארים בו׳ קרבנותיהם וכיון ששמעו בדרך שנשרף בית יי׳ קרעו בגדיהם ושמעו גם כן כי מלך בבל הפקיד גדליה בארץ והיו באים אליו׃ הלך ובכה׳ היה מראה עצמו בוכה׃ אשר

תרגום

ותבו כל יהודאי מכל אתריא דאתבדרו לתמן ואתו לארעא דבית יהודה לות גדליה למצפיא וכנשו חמרא ודבילת סגי לחדא׃ ויוחנן בר קרח וכל רבני חילותא דיבחקל אתו לות גדליהו למצפי׃ ואמרו ליה המידע תידע ארי בעליס מלכא דבני עמון שלח ית ישמעאל בר נתניה למיקטלך נפש ולא האמין להון גדליה בר אחיקם׃ ויוחנן בר קרח אמר לגדליה בסתרא במצפיא למימר אזיל כען ואמחי ית ישמעאל בר נתני ואינש לא ידע למה יקטלינך נפש ויתבדרון כל דבית יהודה ואתכנישו לותך ויוביד שארא דבית יהודה׃ ואמר גדליה בר אחיקם ליוחנן בר קרח לא תעביד ית פתגמא הדין ארי שקר את מסליל על ישמעאל׃

והוה בירחא שביעאה אתא ישמעאל בר נתניה בר אלישמע מזרעא דמלכותא ורברבי מלכא ועסרא גברין עמיה לות גדליה בר אחיקם למצפיא ואכלו תמן לחמא כחדא במצפיא׃ וקם ישמעאל בר נתניה ועסרא גברין דהוו עמיה ומחו ית גדליה בר אחיקם בר שפן בחרבא וקטיל יתיה דמני מלכא דבבל בארעא׃ וית כל יהודאי דהוו עמיה עם גדליה במצפיא וית כסדאי דאשתכחו תמן ית גברי עבדי קרבא קטל ישמעאל׃ והוה ביומא תנינא למקטל ית גדליה ואנש לא ידע׃ ואתו גבריא משכם ומשילו ומשמרון תמנן גברין כד מגלחין דיקניהון ומבזעין לבושיהון ומתהמסין וקורבנא ולבונתא בידיהון לאיתאה לבית מקדשא דיי׃ ונפק ישמעאל בר נתניה לקדמותהון מן מצפיא אזיל מיזל ובכי והוה כד ערע יתהון ואמר להון עולו לות גדליה בר אחיקם׃ והוה כמיעלהון לגו קרתא וכניסינון ישמעאל בר נתניה לגו גובא הוא וגבריא די עמיה׃

ועסרא גברין אשתכחו בהון ואמרו לישמעאל לא תקטלינא ארי אית לנא מטמורין בחקלא חטין וסערין ומשח ודבש ואתמנע ולא קטלינון בגו אחוהון׃

מקרא

וישבו כל היהודים מכל המקמות אשר נדחו שם ויבאו ארץ יהודה אל גדליהו המצפתה ויאספו יין וקיץ הרבה מאד׃ ויוחנן בן קרח וכל שרי החילים אשר בשדה באו אל גדליהו המצפתה׃ ויאמרו אליו הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון שלח את ישמעאל בן נתניה להכתך נפש ולא האמין להם גדליהו בן אחיקם׃ ויוחנן בן קרח אמר אל גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא ואכה את ישמעאל בן נתניה ואיש לא ידע למה יככה נפש ונפצו כל יהודה הנקבצים אליך ואבדה שארית יהודה׃ ויאמר גדליהו בן אחיקם אל יוחנן בן קרח אל תעש את הדבר הזה כי שקר אתה דבר אל ישמעאל׃

מא ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה ורבי המלך ועשרה אנשים אתו אל גדליהו בן אחיקם המצפתה ויאכלו שם לחם יחדו במצפה׃ ויקם ישמעאל בן נתניה ועשרת האנשים אשר היו אתו ויכו את גדליהו בן אחיקם בן שפן בחרב וימת אתו אשר הפקיד מלך בבל בארץ׃ ואת כל היהודים אשר היו אתו את גדליהו במצפה ואת הכשדים אשר נמצאו שם את אנשי המלחמה הכה ישמעאל׃ ויהי ביום השני להמית את גדליהו ואיש לא ידע׃ ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגדדים ומנחה ולבונה בידם להביא בית יהוה׃ ויצא ישמעאל בן נתניה לקראתם מן המצפה הלך הלך ובכה ויהי כפגש אתם ויאמר אליהם באו אל גדליהו בן אחיקם׃ ויהי כבואם אל תוך העיר וישחטם ישמעאל בן נתניה אל תוך הבור הוא והאנשים אשר אתו׃ ועשרה אנשים נמצאו בם ויאמרו אל ישמעאל אל תמתנו כי יש לנו מטמנים בשדה חטים ושערים ושמן ודבש ויחדל ולא המיתם בתוך אחיהם׃

(הערות מסורה בשוליים: ח׳ ׳ ופתחין; ח׳; ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ ל׳; ל׳; ז׳ם׳ ג׳; ל׳; ג׳; תעשה ק׳ ל׳ בסיפ׳; ר׳ כ׳ ל׳; ח׳; ה׳; ב׳ דפ וא׳ את וא׳ את׳ ג׳; ב׳ ר״פ בסוף תניר; ת׳ חס׳ וכתי׳ וי׳ ל׳ ב׳ חס׳ ל׳; ל׳; ל׳ וחס׳ ה׳ חס׳ כסיפ׳ ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ ג׳; ל׳ וחס׳ ג׳; ל׳)

רשי

ורבי המלך׳ ושרי המלך נתקנאו בו ש שנטל גדולה׃ להביא בית יי׳ ׳ כשנכנסו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגלחו זקנם ונתגודדו לשון שריטה׃ אשר

מסרה
בכה ובכה ז׳ וסימ׳ נמסר בסד׳ שמות׃ וישחטם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וישחטם במדבר ׳ויורדם אליא אלנחל קישון׳ וישחטם ישמעאל בן נתניה אל תוך הבור׃

והבור ב׳ וסימ׳ והבור רק אין בו מים · והבור אשר השליך שם ישמעאל׃ נתניהו ה׳ וסימ׳ וישלחו כל השרים אל ברוך · ויבאו אל גדליה המצפתה · והבור אשר השליך שם ישמעאל · והחמשי נתניהו בניו ואחיו · ועמה הלוים שמעיהו׃ אל מים בקצת ספרי מסרה נמסר עם אותן שהם על מים וזה לא נמצא בספרים המדוייקי׳ וגם בהרבה ספרי מסרה ספרדים כי אינם אלא ז׳ על מים וזה לא נמנה עמהם וג׳ אל מים וזה א׳ מהם וזאת

וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל אֵת כָּל פִּגְרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אָסָא מִפְּנֵי בַּעְשָׁא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מִלֵּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים׃ וַיִּשְׁבְּ יִשְׁמָעֵאל אֶת כָּל שְׁאֵרִית הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֶת בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בַּמִּצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם וַיִּשְׁבֵּם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָהוּ וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹר אֶל בְּנֵי עַמּוֹן׃

וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה׃ וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ לְהִלָּחֵם עִם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וַיִּמְצְאוּ אֹתוֹ אֶל מַיִם רַבִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן׃ וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל הָעָם אֲשֶׁר אֶת יִשְׁמָעֵאל אֶת יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְאֵת כָּל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּשְׂמָחוּ׃ וַיָּסֹבּוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר שָׁבָה יִשְׁמָעֵאל מִן הַמִּצְפָּה וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ אֶל יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ׃ וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה נִמְלַט בִּשְׁמֹנָה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן וַיֵּלֶךְ אֶל בְּנֵי עַמּוֹן׃

וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵת כָּל שְׁאֵרִית הָעָם אֲשֶׁר הֵשִׁיב מֵאֵת יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה מִן הַמִּצְפָּה אַחַר הִכָּה אֶת גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם גְּבָרִים אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וָטַף וְסָרִסִים אֲשֶׁר הֵשִׁיב מִגִּבְעוֹן׃ וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרוּת כִּמְוֹהָם אֲשֶׁר אֵצֶל בֵּית לָחֶם לָלֶכֶת לָבוֹא מִצְרָיִם׃ מִפְּנֵי הַכַּשְׂדִּים כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי הִכָּה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאָרֶץ׃

מב וַיִּגְּשׁוּ כָּל שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְיוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וִיזַנְיָה בֶּן הוֹשַׁעְיָה וְכָל הָעָם מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא תִּפָּל נָא תְחִנָּתֵנוּ לְפָנֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדֵנוּ אֶל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעַד כָּל הַשְּׁאֵרִית הַזֹּאת כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה כַּאֲשֶׁר עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֹתָנוּ׃ וְיַגֶּד לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נֵלֶךְ בָּהּ וְאֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה׃ ג׳

ל״ית · ה׳ · ב׳ מתמו שבי · ג׳ · ל · ז׳ דכות׳ · ג׳ · נ׳ · ב׳ · כתרי לית׳ · ז׳ · ה׳ · ב׳ חס׳ יוד קרי׳ ל · כמהם ק׳ · ל׳ · ט׳ · ו׳ לכ כטע׳ · ל · ד׳ רפין

וְגוּבָּא דִּי רְמָא תַמָּן יִשְׁמָעֵאל יַת כָּל פִּגְרֵי גַבְרַיָּא דִּי קְטַל בְּיַד גְּדַלְיָה הוּא דַּעֲבַד מַלְכָּא אָסָא כַּד צַר עֲלוֹהִי בַּעְשָׁא מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל יָתֵיהּ מַלֵּי יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה קְטִילִין׃ וּשְׁבָא יִשְׁמָעֵאל יַת כָּל שְׁאָרָא דְעַמָּא דִּי בְמִצְפַּיָּא יַת בְּנַת מַלְכָּא וְיַת כָּל עַמָּא דְּאִשְׁתְּאָרוּ בְמִצְפַּיָּא דְּמַנֵּי נְבוּזַרְאֲדָן רַב קְטוֹלַיָּא עַל גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם וְשַׁבִּינוּן יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָהוּ וַאֲזַל לְמִיעֲבַר לְוָת בְּנֵי עַמּוֹן׃ וּשְׁמַע יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וְכָל רַבָּנֵי חֵילְוָתָא דִּי עִמֵּיהּ יַת כָּל בִּישְׁתָא דַּעֲבַד יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה׃ וּדְבָרוּ יַת כָּל גַּבְרַיָּא וַאֲזַלוּ לְאַגָּחָא עַל יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה וְאַשְׁכַּחוּ יָתֵיהּ עַל בְּרֵיכַת מַיִין סַגִּיאִין דִּי בְּגִבְעוֹן׃ וַהֲוָת כַּד חֲזָא כָּל עַמָּא דְּעִם יִשְׁמָעֵאל יַת יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וְיַת כָּל רַבָּנֵי חֵילְוָתָא דִּי עִמֵּיהּ וַחֲדִיאוּ׃ וְאִסְתְּחַרוּ כָּל עַמָּא דִּשְׁבָא יִשְׁמָעֵאל מִן מִצְפַּיָּא וְתָבוּ וַאֲזַלוּ לְוָת יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ׃ וְיִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה אִשְׁתֵּיזַב בִּתְמַנְיָא גַּבְרִין מִן קֳדָם יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וַאֲזַל לְוָת בְּנֵי עַמּוֹן׃ וּדְבַר יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וְכָל רַבָּנֵי חֵילְוָתָא דִּי עִמֵּיהּ יַת כָּל שְׁאָרָא דְעַמָּא דַּאֲתִיב מִלְּוָת יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה מִן מִצְפַּיָּא בָּתַר דִּיקְטַל יַת גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם גַּבְרִין גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְרַבְרְבַיָּא דִּי אֲתִיב מִגִּבְעוֹן׃ וַאֲזַלוּ וִיתִיבוּ בְּגֵירוּת דִּיהַב דָּוִד לְכִמְהָם בַּר בַּרְזִלַּי גִּלְעָדָאָה דִּי בִסְטַר בֵּית לֶחֶם לְמֵיזַל לְמֵיעַל לְמִצְרָיִם׃ מִן קֳדָם כַּסְדָּאֵי אֲרֵי דְחִילוּ מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי קְטַל יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה יַת גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם דְּמַנֵּי מַלְכָּא דְבָבֶל בְּאַרְעָא׃ וּקְרִיבוּ כָּל רַבָּנֵי חֵילְוָתָא וְיוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וִיזַנְיָה בַּר הוֹשַׁעְיָה וְכָל עַמָּא מִזְּעֵירָא וְעַד רַבָּא׃ וַאֲמַרוּ לְיִרְמְיָה נְבִיָּא תִּתְקַבֵּיל כְּעַן בָּעוּתָנָא קֳדָמָךְ וְצַלִּי עֲלָנָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ עַל כָּל שְׁאָרָא הָדֵין אֲרֵי אִשְׁתְּאַרְנָא זְעֵיר מִסַּגִּי כְּמָא דְעֵינָךְ חָזְיָין יָתָנָא׃ וִיחַוֵּי לָנָא יְיָ אֱלָהָךְ יַת אוֹרְחָא דְּנְהַךְ בַּהּ וְיַת פִּתְגָמָא דְּנַעְבֵּיד׃

רשי

אשר הכה ביד גדליהו · מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש העלה עליו כ כאילו כהרגו על ידו׃ אל מים רבים · על בריכת מיין סגיאין׃ בגרות כמהם · בגרות דיהב דוד לכמהם בן ברזילי ג גלעדיה כשסב מ ממלחמ׳ אבשלום כמו שנאמר בספר שמואל אתי יעבר כמהם וגו׳׃ ויקח

רדק

אשר הכה ביד גדליהו · בסבת גדליהו כי הוא היה סבה להריגת כלם כי בעבורו באו למצפה ל להכותו וכיון שהרג גדליהו הרג גם כן אשר היו עמו והבאים אליו וכן היד יואב אתך כלו׳ סבתו אם הוא סבב את הדבר ויש לפרש ביד גדליה במקו׳ גדליהו כלומר במקום שהיה בו במצפה וכן ויד תהיה לך אים על ידו פירושו מקום ורז״ל אמרו וכי גדליהו הרגם והלא ישמעאל ה הרגם אלא כיון שהיה לו לחוש לעצת יוחנן ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו בידו׃ אשר עשה המלך אסא מפני בעשא · לא נזכר זה הבור אלא במקום הזה ותרגם יונתן הוא דעבד מלכא אסא כד צר עלוהי בעשא ואת בנות המלך · כי לא הכה ישמעאל אלא אנשי המלחמה שהיו במצפה אבל העם שלא היו אנשי המלחמה והנשים והטף שבה אותם ישמעאל ובנות המלך שנשארו עם גדליה גם כן שבה אותם ולא הגלם נבוזר אדן עם הגלות אלא השאירם עם דלת העם ולא ידענו אם היו בנות המלך צדקיהו או יהויכין או יהויקים׃ לעבור את בני עמון · כמו אל בני עמון וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן אתמי הגרת מלין כמו אל מי׃ אל מים רבים אשר בגבעון · כמו על וכן אל ההרים לא אכל כמו על ותרגם יונתן ועל בריכת מיין סגיאין די בגבעון׃ וסריסים · תרגם יונתן ורברביא׃ בגרות כמהם · במקום שגר שם כמהם בן ברזילי אולי הוא בנה אותו ובא לגור שם לפי׳ נקרא על שמו ויונתן תרגם בגירות דיהיב דוד לכמהם ברזילי גלעדאה׃ אשר

מסרה

המסרה שמונה זה ג׳ ב׳ כתוב שם על מים ח׳ בקריא׳ ונראה טעות׃ וכל שרי ז׳ דסמי׳ וסי׳ והגו נצב על עלתו · יוחנן בן קרח וכל שרי החילים · וישמע יוחנן בן קרח וכל שרי · ויקח יוחנן בן קרח · וחבירו · ולא שמע יוחנן · והאחשדרפנים והפחות׃ ויאמרו ו׳ בטע׳ ר״פ וסי׳ הבה נבנה לנו עיר · הבה נלבנה · אבל אשמים · לכו ונפילה גורלו׳ דיונה · למלאכים הבאים · ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא ת תחנתנו׃

תוספות

נ׳ וכי׳ ויאמר עזריה׳ וילך אחריהם · ירין

והמה י׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בישעיה סי׳ ס״ג: אם ח׳ ר״פ בספרא וסי׳ אם עונינו ענו בנו יי׳ אם ימשו החקים האלה: אם שוב תשבו בארץ· אם יסתר איש במסתרים ואני· אם יצאתי השדה והנה חללי· אם תשוב ישראל נאם יי׳ אלי· אם טוב ואם רע בקול· אם בוצרים באו לך אם שודדי לילה: נחמה אל ז׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימ׳ י׳: ואתן ג׳ וסימ׳ מאשר יקרת בעיני נכבדת· ואנכי אמרתי איך אשיתך· ואתן לך

ירמיה

ויאמר אליהם ירמיהו הנביא
שמעתי הנני מתפלל אל יהוה
אלהיכם כדבריכם והיה כל הדבר
אשר יענה יהוה אתכם אגיד לכם
לא אמנע מכם דבר: והמה אמרו
אל ירמיהו יהי יהוה בנו לעד אמת
ונאמן אם לא ככל הדבר אשר
ישלחך יהוה אלהיך אלינו כן נעשה
: אם טוב ואם רע בקול יהוה
אלהינו אשר אנו שלחים אתך
אליו נשמע למען אשר ייטב לנו כי
נשמע בקול יהוה אלהינו:
ויהי מקץ עשרת ימים
ויהי דבר יהוה אל ירמיהו:
ויקרא אל יוחנן בן קרח ואל כל
שרי החילים אשר אתו ולכל העם
למקטן ועד גדול: ויאמר אליהם
כה אמר יהוה אלהי ישראל אשר
שלחתם אתי אליו להפיל תחנתכם
לפניו: אם שוב תשבו בארץ
הזאת ובניתי אתכם ולא אהרס
ונטעתי אתכם ולא אתוש כי נחמתי
אל הרעה אשר עשיתי לכם: אל
תיראו מפני מלך בבל אשר אתם
יראים מפניו אל תיראו ממנו נאם
יהוה כי אתכם אני להושיע אתכם
ולהציל אתכם מידו: ואתן לכם
רחמים ורחם אתכם והשיב אתכם
אל אדמתכם: ואם אמרים אתם
לא נשב בארץ הזאת לבלתי שמע
בקול יהוה אלהיכם: לאמר לא כי
ארץ מצרים נבוא אשר לא נראה
מלחמה וקול שופר לא נשמע
וללחם לא נרעב ושם נשב: ועתה
לכן שמעו דבר יהוה שארית יהודה
כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
אם אתם שום תשמון פניכם לבא
מצרים ובאתם לגור שם:
והיתה החרב אשר אתם יראים
ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים
והרעב אשר אתם דאגים ממנו שם
ידבק אחריכם מצרים ושם תמתו:
ויהיו כל האנשים אשר שמו
את פניהם לבוא מצרים לגור שם
ימותו בחרב ברעב ובדבר ולא
יהיה להם שריד ופליט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם:

תרגום

ואמר להון ירמיה נביא שמעית
הא אנא מצלי קדם יי אלהכון
כפתגמיכון ויהי כל פתגם דיתיב
יי יתכון אחוי לכון לא אמנע
מנכון פתגם: ואינון אמרו לירמיה
יהי מימרא דיי בנא לסהיד קשוט
ומהימן אם לא ככל פתגמיא די
שלחינך יי אלהך לותנא כן נעביד
: אם טב ואם ביש למימרא דיי
אלהנא די אנחנא שולחין יתך
לקדמוהי נקביל בדיל דייטב לנא
ארי נקביל למימרא דיי אלהנא:
והוה מסוף עשרא
יומין והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה: וקרא ליוחנן בר
קרח ולכל רבני חילותא דעמיה
ולכל עמא למזעיר ועד רבא: ואמר
להון כדנן אמר יי אלהא דישראל
דשלחתון יתי לקדמוהי למבעי
בעותכון קדמוהי: אם מיתב
תיתבון בארעא הדא ואבני יתכון
ולא איפגר ואקיים יתכון ולא
אטלטל ארי תבית מן בישתא
דעבדית לכון: לא תדחלון מן
קדם מלכא דבבל די אתון דחלין
מן קדמוהי לא תדחלון מניה
אמר יי ארי בסעדכון מימרי ל
למפרק יתכון ולשיזבא יתכון
מן ידיה: ואתן לכון רחמין
וירחם עליכון ויתיב יתכון ל
לארעכון: ואם אמרין אתון לא
נתיב בארעא הדא בדיל דלא
לקבלא למימרא דיי אלהכון:
למימר לא אלהין לארעא דמצרים
ניעול דלא נחזי עבדי קרבא וקל
שופרא לא נשמע וללחמא לא
נכפן ותמן נתיב: וכען בכן
קבילו פתגמא דיי שארא דבית
יהודה כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל אם אתון שואה תשוון
אפיכון למיעל למצרים ותעלון
לאתותבא תמן: ותהי חרבא
די אתון דחלין מניה תמן תדביק
יתכון בארעא דמצרים וכפנא די
אתון יצפין מניה תמן ידביק ב
בתריכון למצרים ותמן תמותון:
ויהוו כל גבריא דשויאו ית אפיהון
למיעל למצרים לאתותבא תמן
יתקטלון בחרבא בכפנא ובמותא
ולא יהי להון שאר ומשיזיב מן קדם
בישתא די אנא מייתי עליהון:

רד״ק

אמר אנו שולחים· אנו כתיב וקרי אנחנו והענין אחד אלא ש מלת אנו לא נמצא במקרא עוד אלא זה אבל הוא נהוג בלשון מ משנה ובתלמוד: אם שוב תשבו· שוב מקור בחסרון פ״א הפעל ו ומשפטו בתשלומו ישוב ואף על פי שאין המנהג במקור שהו בזה המשקל בנחי הפ״א לבא חס׳ הנה כמוהו ידעתי כי כל תוכל כמו י יכול: והשיב אתכם אל אדמתכם· על הגולים אמר ואמר אתכם כי הרוב גלו והמעט ככלל ברוב:
לאלא

רש״י

וקול שופר· שתוקעין הצופים להזהיר את העם: ונטעתים

מסרה

רחמים ורחם: נראה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ימרר י יחישה מעשהו· נחשו ביי׳ ויאמרו לא הוא· לאמ׳ לא כי ארץ מצרי׳ נבוא· נשכימה לכרמי׳ נראה· באורך נראה אור: תשימון ג׳ בקרי׳ וסימ׳ לא תשימון עליו נשך· אם שום תשימון פניכ׳· עד אנה תשימון קנצי למלין· אנ״ך:

נתך ג׳ וסימ׳ ויחדלו הקולות והברד ומטר. עד נתך מים עליהם. כאשר נתך אפי: ובכל ה׳ בקריא׳ וסימ׳ בכל חקתיו ובכל משפטיו תעשו׳ ובכל החזון הזה דד״ה. כי התעיתים בנפשתיכם. ובכל החזון הזה. ובכל כחי הכינתי לבית יי׳ אלהי דד״ה: תמותו ז׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בס״ר מקץ: וכל שרי ז׳ וסימ׳ נמסר לעיל בס׳ פרא סימ׳ ב״א: ואת ירמיהו ב׳ וסימ׳ וישלח המלך. אשר הניח נבוזר אדן רב טבחים: ואת ברוך ב׳ וסימ׳ ואת

רש"י

וטמנתם במלט. אבן יסוד כופל הי׳ בתיבה כמו מקו׳ מעמד מעשה ויסודו לט כמו וילט פניו לאט אותה בתוך הטיט במלבן במלט אבנו ולפתכט בלע״ז ספרירו

כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל כאשר נתך אפי וחמתי על ישבי ירושלם כן תתך חמתי עליכם בבאכם מצרים והייתם לאלה ולשמה ולקללה ולחרפה ולא תראו עוד את המקום הזה׃ דבר יהוה עליכם שארית יהודה אל תבאו מצרים ידע תדעו כי העידתי בכם היום׃ כי התעתים בנפשותיכם כי אתם שלחתם אתי אל יהוה אלהיכם לאמר התפלל בעדנו אל יהוה אלהינו וככל אשר יאמר יהוה אלהינו כן הגד לנו ועשינו׃ ואגד לכם היום ולא שמעתם בקול יהוה אלהיכם ולכל אשר שלחני אליכם׃ ועתה ידע תדעו כי בחרב ברעב ובדבר תמותו במקום אשר חפצתם לבוא לגור שם׃

מג ויהי ככלות ירמיהו לדבר אל כל העם את כל דברי יהוה אלהיהם אשר שלחו יהוה אלהיהם אליהם את כל הדברים האלה׃ ויאמר עזריה בן הושעיה ויוחנן בן קרח וכל האנשים הזדים אמרים אל ירמיהו שקר אתה מדבר לא שלחך יהוה אלהינו לאמר לא תבאו מצרים לגור שם׃ כי ברוך בן נריה מסית אתך בנו למען תת אתנו ביד הכשדים להמית אתנו ולהגלות אתנו בבל׃ ולא שמע יוחנן בן קרח וכל שרי החילים וכל העם בקול יהוה לשבת בארץ יהודה׃ ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים את כל שארית יהודה אשר שבו מכל הגוים אשר נדחו שם לגור בארץ יהודה׃ את הגברים ואת הנשים ואת הטף ואת בנות המלך ואת כל הנפש אשר הניח נבוזראדן רב טבחים את גדליהו בן אחיקם בן שפן ואת ירמיהו הנביא ואת ברוך בן נריהו׃ ויבאו ארץ מצרים כי לא שמעו בקול יהוה ויבאו עד תחפנחס׃

ויהי דבר יהוה אל ירמיהו בתחפנחס לאמר׃ קח בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט במלבן אשר בפתח בית פרעה בתחפנחס לעיני אנשים יהודים׃

ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כמא רחל רוגזי וחימתי על יתבי ירושלם כן יחול רוגזי עליכון במיעלכון למצרים ותהון למומי ולצדו וללוטא ולחיסודין ולא תחזון עוד ית אתרא הדין׃ גזירת פתגמא דיי עליכון שארא דבית יהודה לא תעלון למצרים מידע תדעון ארי אסהידית בכון יומא דין׃ ארי אטעיתון בנפשתיכון ארי אתון שלחתון יתי לקדם יי אלהכון למימר צלי עלנא קדם יי אלהנא וככל דיימר יי אלהנא כן חוי לנא ונעביד׃ וחויתי לכון יומא דין ולא קבלתון למימרא דיי אלהכון ולכל די שלחני לותכון׃ וכען מידע תדעון ארי בחרבא בכפנא ובמותא תמותון באתרא דאתרעיתון למיעל לאתותבא תמן׃

והוה כד שיצי ירמיה למללא עם כל עמא ית כל פתגמיא דיי אלההון דשלחיה יי אלההון לותהון ית כל פתגמיא האילין׃ ואמר עזריה בר הושעי ויוחנן בר קרח וכל גבריא רשיעי אמרין לירמיה שקרא את מתנבי לא שלחך יי אלהנא למימ׳ לא תעלון למצרים לאתותבא תמן׃ ארי ברוך בר נריה מגרי יתך בנא בדיל למימסר יתנא בידא דכסדאי למקטל יתנא ולאגלאה יתנא לבבל׃ ולא קביל יוחנן בר קרח וכל רבני חילותא וכל עמא למימרא דיי למיתב בארעא דבית יהודה׃ ודבר יוחנן בר קרח וכל רבני חילותא ית כל שארא דבית יהודה דתבו מכל עממיא דאתבדרו לתמן לאתותבא בארעא דבית יהודה׃ ית גבריא וית נשיא וית טפלא וית בנת מלכא וית כל נפשתא די שבק נבוזראדן רב קטוליא על גדליה בר אחיקם בר שפן וית ירמיה נביא וית ברוך בר נריה׃ ואתו לארעא דמצרים ארי לא קבילו למימרא דיי ואתו עד תחפנחס׃

והות פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה בתחפנחס למימר׃ סב עמך אבנין רברבן ותטמרינון בטפיל בנינא די בתרע בית פרעה בתחפנחס לעיני גברין יהודאין׃

רד"ק

לאלה ולשמה ולקללה. פי׳ אלה לקללה כפל העניין במ״ש או פי׳ לאלה לשבועה וכ״תי למומי והוא על דרך והנחתם שמיכם לשבוע׳ לבחירי: כי התעתם בנפשותיכ׳. בברי העין ופירוש התעתם אותו ברצונכם כלומר במה שהיה בנפשותיכם כמו אם יש את נפשכם כלומר לא הראיתם לי בפיכם מה שהיה בלבבכם כי אני הכיר מהם ירמיהו כי דעתם לללכת למצרים לפיכך אמ׳ להם: ואגיד לכם היום ולא שמעתם. כי עדין לא כלה דבריו ולא ענו אותו אלא הכיר בהם כי דעתם היה ללכת למצרים על כל פנים: את גדליהו. עם גדליהו: במלט במלבן. מלט הוא החומר שעושים ממנו הלבנים או חומר אח׳ מסיד ומחול במלבן במקו׳ שרפת הלבנים או במקו׳ שעושין אותם ויונתן תרג׳ בטפל בניינא:
את

מסרה
ברוך שאר״ו לאמ׳. את הגברים ואת הנשים: קח י״ב ר״פ בקריא׳ וסימ׳ קח נא את ברכתי אשר הבא׳ לך. קח את אהרן ואת בניו אתו. קח את הלוי׳ מתוך בני ישראל. קח מאתם והיו לעבד את עבדת. קח את הל׳ים תחת כל בכור. קח את המטה והקהל את העד׳. קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל׳. קח את האזור בידך. קח בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט. קח לך מגלת ספ׳. קח בגדו כי ערב זר בתראה. קח נא ממנו תורה:

יעטה ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר תזריע : מצבות ג' בקריא' וסימ' ויוציאו את מצבות אוריהו · ושבר את מצבות בית שמש · ומצבות עוזך לארץ תרד · וסימ' אפקו שמשא לארעא : ואין בהם ב' וסימ' ועל כל ערי יהודה והנם חרבה היום הזה · ואין בהם התבונה : השבים ג' יתירין יוד בליש' בקרי' וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' כ"ח : לחרבה לשמה לית דכוות' דסמיך כן : נפשתכם דעליה ועתה כה אמר יי' אלהי צבאות אלהי ישראל

ואמרת אליהם כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני שלח ולקחתי את נבוכדראצר מלך בבל עבדי ושמתי כסאו ממעל לאבנים האלה אשר טמנתי ונטה את שפרורו עליהם : ובאה והכה את ארץ מצרים אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב : והצתי אש בבתי אלהי מצרים ושרפם ושבם ועטה את ארץ מצרים כאשר יעטה הרעה את בגדו ויצא משם בשלום : ושבר את מצבות בית שמש אשר בארץ מצרים ואת בתי אלהי מצרים ישרף באש :

הדבר אשר היה אל ירמיהו אל כל היהודים הישבים בארץ מצרים הישבים במגדל ובתחפנחס ובנף ובארץ פתרוס לאמר : כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אתם ראיתם את כל הרעה אשר הבאתי על ירושלם ועל כל ערי יהודה והנם חרבה היום הזה ואין בהם יושב : מפני רעתם אשר עשו להכעסני ללכת לקטר לעבד לאלהים אחרים אשר לא ידעום המה אתם ואבתיכם : ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים השכים ושלח לאמר אל נא תעשו את דבר התעבה הזאת אשר שנאתי : ולא שמעו ולא הטו את אזנם לשוב מרעתם לבלתי קטר לאלהים אחרים : ותתך חמתי ואפי ותבער בערי יהודה ובחצות ירושלם ותהיינה לחרבה לשממה כיום הזה :

ועתה כה אמר יהוה אלהי צבאות אלהי ישראל למה אתם עשים רעה גדולה אל נפשתכם להכרית לכם איש ואשה עולל ויונק מתוך יהודה לבלתי הותיר לכם שארית : להכעסני במעשי ידיכם לקטר לאלהים אחרים בארץ מצרים אשר אתם באים לגור שם למען הכרית לכם ולמען היותכם לקללה ולחרפה בכל גויי הארץ : השכחתם את רעות אבותיכם ואת רעות מלכי יהודה ואת רעות נשיו ואת רעתכם ואת רעת נשיכם אשר עשו בארץ יהודה ובחצות ירושלם :

ותימר להון כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא שלח ואדבר ית נבוכדנצר מלכא דבבל עבדי ואשוי ית כורסותיה עיל מן אבניא האילין דטמרית ויגוד ית אפדניה עליהון : וייתי ויקטיל ית ארעא דמצרים די למות למותא ודי לשביא לשביא ודי לחרבא לחרבא : ואדליק אשתא בבתי טעוות מצראי ויוקדינון וישבינון וירוקין ית ארעא דמצרים כמא דמתעטיף רעיא ית לבושיה ויפוק מתמן בשלם : ויתבר ית קמת בית שמש די בארעא דמצרים וית בתי טעות מצרים יוקיד בנורא :

פתגם נבואה דהוה עם ירמיה על כל יהודאי דיתבין בארעא דמצרים דיתבין במגדל ובתחפנחס ובמפס ובארע פתרוס למימר : כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל אתון חזיתון ית כל בישתא דאיתיתי על ירושלם ועל כל קרויא דבית יהודה ואינון חרבא יומא דין ולית בהון יתיב : מן קדם בישתהון דעבדו לארגזא קדמי למהך לאסקא בוסמין למפלח לטעות עממיא דלא ידעונון אתון ואבהתכון : ושלחית לותכון ית כל עבדיי נביא מקדים ומשלח למימר לא כען תעבדון ית עיסק תועיבתא הדא דרחיקית : ולא קבילו ולא ארכינו ית אודנהון למתב מבישתהון בדיל דלא לאסקא בוסמין לטעות עממיא : וחל רוגזי וחמתי ודליק בקירויא דבית יהודה ובשוקי ירושלם והואה לחורבא לצדו כיומא הדין :

וכען כדנן אמר יי אלהי צבאות אלהא דישראל למה אתון גרמין בישתא רבתא על נפשתכון לשיצאה לכון גבר ואיתא ועלים וינק מגו בית יהודה בדיל דלא למשבק לכון שארא : לארגזא קדמי בעובדי ידיכון לאסקא בוסמין לטעות עממיא בארעא דמצרים דאתון אתן לאתותבא תמן בדיל לשיצאה לכון ובדיל למהויכון ללוטא ולחיסודין בכל עממי ארעא : האתנשיתון ית בישות אבהתכון וית בישות מלכיא דבית יהודה וית בישות נשוהי וית בישתכון וית בישות נשיכון דעבדו בארעא דבית יהודה ובשוקי ירושלם :

רדק

את שפרורו · כתיב בו"ו וקרי ביוד והענין אחד ואותיות אהוי מתחלפו' ופירושו אהלו והאהל הגדול נקרא שפריר ליופיו מן אמרי שפר ושפריר בשקל סגריר : ובאה והכה · כתיב ובאה לשון נקבה על המחנה וקרי ובא לשון זכר על נבוכד נצר : ושרפם ושבם · ישרוף הבתים שבהם אלהי מצרים וישבה אלהי כסף ואלהי זהב או פירוש ישבה עובדיהם : ועטה את ארץ מצרי' · כלומר יבזוז את כל שללה : כאשר יעטה הרועה את בגדו · כמו שיתעטף הרועה בבגדו ויכרוך את עצמו בו כן יכרוך הוא כל שלל ארץ מצרים וזכר הרועה לפי שהרועה עומד יומם ולילה במדבר עם הצאן ויתעטף ויתחבק בבגדו היטב מפני קרח הלילה ואדוני אבי ז"ל פירש כמו הרועה שנוסע ממקום למקום ושנוסע מן המקום עוטה בגד האהל שיושב בו והולך לו ולא ישאיר דבר באותו מקום : בית שמש · שהיו עובדים שם לשמש וזכר עוד ואת בתי אלהי מצרים ישרף באש לחזק הענין לומר כי כלם ישרוף באש לבזיון אלהיה' : מפני רעתם · רעת יושביהם : המה אתם ואבותיכם · המה יושבי הערים שזכר שמתו או שגלו ולא אתם ואבותיכ' לא ידעת' אותם : השכחתם · השי"ן קלה והה"א בלא געיא ויש ספרי' הה"א בגעיא : ואת רעת נשיו · נשי כל מלך ומלך וכן ראינו באשת אחאב שעשתה מלכת לאשרה :

לא

רשי

שפרירו · אהלו דוגמתו ברוחו שמים שפרה : ועטה את ארץ מצרים · יכרוך כל שללה ויצא כאשר יכרוך ויגלום הרועה את בגדו ויטליכו מעל כתיפיו כשהוא מוליך צאנו לפניו : את מצבות בית שמש · מזבחות שעשו שם אותם שנתגיירו בימי חזקיהו שבויי סנחריב שהוליך מכוש וממצרי' לפני ירושלם ביום מפלתו כמו שאמר ישעיה ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות ליי' צבאות עיר ההרס יאמר לאחת ותירגם יונתן עיר קריתא בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא מנהון : לא

כסרה
לית דכוו' חס' דחס' : במעשי י"א כתיב יוד וסימ' נבס ביטעי' סימ' נ"ס : רעת ד' חס' בליש' וסימ' ושבע הפרות הדקות · לא תהיה אחרי רבים · ואת רעתיכם ואת רעת נשיכם · ב' בתרא דכפסו' בתרא חס' :

רשי

לא דוכאו. לא נדכא לבם מרעתם: כי אם פליטים ירמיה וברוך חזרו משם שהגלם נ נבוכד נצר כשכבש את ארץ מצרים בידו ב בעשרים ושבע למלכו כך שנויה בסדר ע עולם: המבלעדי אנשינו. שלא מדעתם: כונים להעציבה. דפוסים בדמות עציב': ולא

חקתי ט' חס' ו' בנביאים ובכתובים וסי' הבית אשר אתה בונה אם תלך. אם שוב תשובון אתם ובניכם. קרע אקרע את הממלכה. יען אשר עזבוני וישתחוו לעשתרת אלהי. ולא אקח את כל הממלכה. למען בחקתי ילכו. לא דכאו עד היום הזה. ועל ריב המה יעמדו למשפט. אם חקתי יחללו. וכל אוריתא דכוו חס' ו' במ"א עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי: ולשוב ג' בקריא' וסימ' חלילה לנו כבנו למרד. ולא

לא דכאו עד היום הזה ולא יראו ולא הלכו בתורתי ובחקתי אשר נתתי לפניכם ולפני אבותיכם:

לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני שם פני בכם לרעה ולהכרית את כל יהודה: ולקחתי את שארית יהודה אשר שמו פניהם לבוא ארץ מצרים לגור שם ותמו כל בארץ מצרים יפלו בחרב ברעב יתמו מקטן ועד גדול בחרב וברעב ימתו והיו לאלה לשמה ולקללה ולחרפה: ופקדתי על היושבים בארץ מצרים כאשר פקדתי על ירושלם בחרב ברעב ובדבר: ולא יהיה פליט ושריד לשארית יהודה הבאים לגור שם בארץ מצרים ולשוב ארץ יהודה אשר המה מנשאים את נפשם לשוב לשבת שם כי לא ישובו כי אם פלטים:

ויענו את ירמיהו כל האנשים הידעים כי מקטרות נשיהם לאלהים אחרים וכל הנשים העמדות קהל גדול וכל העם הישבים בארץ מצרים בפתרוס לאמר: הדבר אשר דברת אלינו בשם יהוה איננו שמעים אליך: כי עשה נעשה את כל הדבר אשר יצא מפינו לקטר למלכת השמים והסיך לה נסכים כאשר עשינו אנחנו ואבתינו מלכינו ושרינו בערי יהודה ובחצות ירושלם ונשבע לחם ונהיה טובים ורעה לא ראינו: ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים והסך לה נסכים חסרנו כל ובחרב וברעב תמנו: וכי אנחנו מקטרים למלכת השמים ולהסך לה נסכים המבלעדי אנשינו עשינו לה כונים להעצבה והסך לה נסכים:

ויאמר ירמיהו אל כל העם על הגברים ועל הנשים ועל כל העם הענים אתו דבר לאמר: הלא את הקטר אשר קטרתם בערי יהודה ובחצות ירושלם אתם ואבותיכם מלכיכם ושריכם ועם הארץ אתם זכר יהוה ותעלה על לבו:

לא פסקו עד יומא הדין ולא דחילו ולא הליכו באוריתיו ובקימי דיהבית קדמיכון וקדם אבהתכון בכין כידנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא משוי אפי בכון לבישא ולשיצאה ית כל דבית יהודה: ואסב ית שארא דבית יהודה דשויאו אפיהון למיעל לארעא דמצרי לאתותבא תמן ויסופון כולהון בארעא דמצרים יתרמון בחרבא ובכפנא יסופון מזעירא ועד רבא בחרבא ובכפנא ימותון ויהון למומי ולצדו וללוטא ולחיסודין: ואסער על דיתבין בארעא דמצרים כמא דאסערית על ירושלם בחרבא בכפנא ובמותא: ולא יהי שאר ומשיזיב לשארא דבית יהודה דאתן לאתותבא תמן בארעא דמצרים ולמתב בארעא דבית יהודה דאינון מטען ית נפשהון למתב למיתב תמן ארי לא יתובון אילהין מ משיזבין: ואתיבו ית ירמיה כל גבריא דידעין ארי מסקן בוסמין נשיהון לטעות עממיא וכל נשיא דקימן קהלא רבא וכל עמא דיתבין בארעא דמצרים בפתרוס למימר: פתגמא דמלילתא עמנא בשמא דיי לית אנחנא צבן לקבלא מינך: ארי מיעבד נעביד ית כל פתגמא דנפק מפומנא לאסקא בוסמין לכוכבת שמיא ולנסכא לה ניסכין כמא דעבדנא אנחנא ואבהתנא מלכנא ורברבנא בקירויא דבית יהודה ובשוקי ירושלם והוינא סבעין לחמא והוינא שלן שליוא ובישתא לא חזינא: ומן עידן דאתמנענא לאסקא בוסמין לכוכבת שמיא ולנסכא לה ניסכין חסרנא כולא ובחרבא ובכפנא ספנא: וארי אנחנא מסקן בוסמין לכוכבת שמיא ומנסכן לה ניכסין הבר מגברנא עבדנא לה כרדיטין לטעותא ומנסכן לה נכסין: ואמר ירמיה לכל עמא לגבריא ולנשיא ועל כל עמא דמתיבין יתיה פתגמא למימר: הלא ית בוסמניא דאסקתון בקרויא דבית יהודה ובשוקי ירושלם אתון ואבהתכון מלכיכון ורברביכון ועמא דארעא יתהון דכר יי וגלי קדמוהי:

רדק

לא דכאו עד היום הזה. לא נכנעו ולא שמו עצמם דכאים מ מפני העונש שהשיגם על רעתם שעשו: למלכת השמים. רוצה לומר למעשה השמים והם ה הכוכבים מלאכת האל ית' והוא חסר אלף וכן האחרים אמר בפרשה ויש מפרשים למלכת משרש מלך ומעניינו כלומר כוכב גדול אשר בשמים שהוא מלך על האחרים והוא השמש ותרגם יונתן ולכוכבת שמיא: ונהיה טובים. שהיינו בשלוה ובטובה: ומן אז חדלנו. והם לא חדלו אלא היו אומרים אם באה לנו רעה לא באה אלא מפני שפסקנו לקטר ולא היינו זריזים כבראשונה לפיכך ענה להם הנביא הלא את הקטר: מקטרים. בא ביוד תם לנקבות כמו נשים פלגשי' לבנים חטים שעורים ודומיהם: המבלעדי אנשינו. תאמר הנשים כי הן עקר המעשה: כונים. הם מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלכת השמים ויונתן תרגם כרדוטין: להעציבה. על דרך הכנוי רוצה לומר לשמחה והפא רפה ומשפטה במפיק כי היא לכנוי והכנוי למלאכת השמים כי בלשון נקבה זוכר אותה כמו שאמר לה והה"א רפה ודינה במפיק כתבנו הדומים לה בספר מכלל בחלק הראשון ממנו: הקטר. שם בפלס והדבר אין בהם לי נקם ושלם: אותם זכר יי'. כל הקטרים שקטרתם כי רבים היו האלוהות כמו שכתוב כי מספר עריך וגו' ולכל אחד היה מיוחד קטרו כי הקטר שם כלל: ותעלה על לבו. אותה הקטרת כי קטרת וקטר אחד ואמרו בלשון זכר ובלשון נקבה: ובעשותיו

מסרה

יהיה פליט ושריד. כי כשובבם על יי: וכל הנשים ג' בקריאה וסימ' אשר נשא לבן אתנה: הדעים כי מקטרות נשיהם. יתנו יקר לבעליהן. אנ"ך: הדבר ד' כטעמ' בספרא וסימ' נמסר בסיפרא ריש סימ' לה: ונהיה ב' וסימ' ונהיה עליה עד פת' השער. ונשבע לחם ונהיה טובים: וכי יד רפ בנביאים וסימ' וכי ירדף גאל הדם אחריו. וכי הקים יי' להם. וכי ימצ' איש. וכי תאמרון אלי אל יי' דמלכים. וכי יאמרו אליכ' דרשו. וכי תאמר אלי אל יי' דישעיה. וכי תאמר בלבבך. וכי ישאלך העם הזה. וכי יאמרו השרים. וכי אנחנו מקטרים. וכי יתן מתנה. וכי תאכלו וכי תשתו. וכי תגישון עור לזבח איקרע. וכי יעשה וגשיא נדבה:

ובתורתו ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' מפני אשר קטרתם · כי אם כתורת יי' חפצו · ובתורתו מאנו ללכת · קדמא חס' ׃ ותדברנה ג' וסימ' ובעת מותה ותדברנה הנצבות · לא כי בנך ומת ובני החי · ותדברנה בפיכם דס' ׃ תגדול כל נביאים וכתובי' מל' וכל אוריתא חס' בר מן כל וסי' ופלוגתא דמטעי' תמצא במסר' רבתא בערך גדול ׃ מתי מספר ה' בקריאה וסימ' ונאספו עלי והכני ונשמדתי · והפיץ יי' אתכם בעמים · ופליטי חרב ישובון ·

וְלֹא־יוּכַל יְהוָה עוֹד לָשֵׂאת מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִפְּנֵי הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם וַתְּהִי אַרְצְכֶם לְחָרְבָּה וּלְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה מֵאֵין יוֹשֵׁב כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃ מִפְּנֵי אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם וַאֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְהוָה וּבְתֹרָתוֹ וּבְחֻקֹּתָיו וּבְעֵדְוֹתָיו לֹא הֲלַכְתֶּם עַל־כֵּן קָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה הַזֹּאת כַּיּוֹם הַזֶּה׃

וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וְאֶל כָּל־הַנָּשִׁים שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה־צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַתֶּם וּנְשֵׁיכֶם וַתְּדַבֵּרְנָה בְּפִיכֶם וּבִידֵיכֶם מִלֵּאתֶם לֵאמֹר עָשֹׂה נַעֲשֶׂה אֶת־נְדָרֵינוּ אֲשֶׁר נָדַרְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים הָקֵים תָּקִימְנָה אֶת־נִדְרֵיכֶם וְעָשֹׂה תַעֲשֶׂינָה אֶת־נִדְרֵיכֶם׃ לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם הִנְנִי נִשְׁבַּעְתִּי בִּשְׁמִי הַגָּדוֹל אָמַר יְהוָה אִם־יִהְיֶה עוֹד שְׁמִי נִקְרָא בְּפִי כָּל־אִישׁ יְהוּדָה אֹמֵר חַי־אֲדֹנָי יְהוִה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ הִנְנִי שֹׁקֵד עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה וְתַמּוּ כָל־אִישׁ יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּחֶרֶב וּבָרָעָב עַד־כְּלוֹתָם׃ וּפְלִיטֵי חֶרֶב יְשֻׁבוּן מִן־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרֶץ יְהוּדָה מְתֵי מִסְפָּר וְיָדְעוּ כָּל־שְׁאֵרִית יְהוּדָה הַבָּאִים לְאֶרֶץ־מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם דְּבַר־מִי יָקוּם מִמֶּנִּי וּמֵהֶם׃ וְזֹאת־לָכֶם הָאוֹת נְאֻם־יְהוָה כִּי־פֹקֵד אֲנִי עֲלֵיכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי קוֹם יָקוּמוּ דְבָרַי עֲלֵיכֶם לְרָעָה׃ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־פַּרְעֹה חָפְרַע מֶלֶךְ־מִצְרַיִם בְּיַד אֹיְבָיו וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשׁוֹ כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֹיְבוֹ וּמְבַקֵּשׁ נַפְשׁוֹ׃

הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בְּכָתְבוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל־סֵפֶר מִפִּי יִרְמְיָהוּ בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ בָּרוּךְ׃

ולא הות רעוא קדם יי עוד דלא למשבק מן קדם בישות עובדיכון מן קדם תועבתא דעבדתון והות ארעכון לחורבא ולצדו וללוטא מבלי יתיב כיומא הדין׃ מן קדם דאסקתון בוסמין ודחבתון קדם יי ולא קבילתון למימרא דיי ובאורייתיה ובקיימוהי ובסהדותיה לא הליכתון על כן ערעת יתכון בישתא הדא כיומא הדין׃

ואמר ירמיה לכל עמא ולכל נשיא קבילו פתגמא דיי כל דבית יהודה די בארעא דמצרים׃ כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל למימר אתון ונשיכון וגזרתון בפומכון וברעותכון קיימתון למימר מעבד נעביד ית נדרנא די נדרנא לאסקא בוסמין לכוכבת שמיא ולנסכא ליה ניסכין אקמא תקיימון ית נידריכון ומעבד תעברון ית נסכיכון׃ בכן קבילו פתגמא דיי כל דבית יהודה דיתבין בארעא דמצרים הא אנא קיימית בשמי רבא אמר יי אם יהי עוד שמי מתקרי בפום כל אנש יהודה אמר קיים הוא יי אלהים בכל ארעא דמצרים׃ הא אנא מסער עליהון לבישא ולא לטבא ויסופון כל אנש יהודה די בארעא דמצרים בחרבא ובכפנא עד דישתיצון׃ ומשזבי חרבא יתובון מן ארעא דמצרים לארעא דבית יהודה עם דמניין וידעון כל שארא דבית יהודה דאתן לארעא דמצרים לאיתותבא תמן פתגם דמן יתקיים אם דילי ואם דילהון׃ ודא לכון אתא אמר יי ארי אנא מסער עליכון באתרא הדין בדיל דתידעון ארי אתקיימא יתקיימון פתגמי עליכון לבישא׃ כדנן אמר יי הא אנא מסר ית פרעה תבירא מלכא דמצרים ביד בעלי דבבוהי וביד דבען למקטליה כמא דמסרית ית צדקיהו מלכא שבטא דבית יהודה ביד נבוכד נצר מלכא דבבל בעיל דבביה ודבעי למקטליה׃

פתגם נבואה דאתנבי ירמיה נביא על ברוך בר נריה כד כתב ית פתגמיא האילין על ספרא מפומא דירמיה בשתא רביעיתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה למימר׃ כדנן אמר יי אלהא דישראל עלך ברוך׃

רדק

בעדותיו · בוא"ו הדל"ת ובחולם הוי"ו ׃ ותדברנה בפיכם · הוי"ו בענין כאשר כוי"ו אם לא ישבעו מליכו ושפתי רננות יהלל פי אמר כאשר דברתם בפיכם ׃ ובידכם מלאתם · כלומר כן מלאת' בידכ' ואחרי כן פי' הדבו' והמעשה ואמר כנגד הנשים ואף על פי שאמר אתם ונשיכם כי עיקר המעשה היה בנשים כ כמו שאמר ׃ אם יהיה עוד שמי נקרא · כיון שאין שומעים מה שאומר להם הנביא בשמי לא יהיה שמי עוד נזכר בפיהם ׃ כי תאכלם חרב ורעב · הפך מה שאמר אשר לא נראה מלחמה וללחם לא נרעב ׃ בפי כל איש יהודה · בפי רובם כי צדיקים היו בהם כמו ירמיהו וברוך בן נריה ואמר עד כלות' אחר שאמר ותמו לתוספת באור וחוזק הענין ומה שאמר כל רוצה לומר רובם שהרי אמר ופליטי חרב ומה שאמר עד כלותם הוא דרך הפלגה ׃ מתי מספר · כמו ירמיהו הנביא וברוך בן נריה ומעטים אחרים צדיקים שהיו בהם ׃ וזאת לכם האות · כי כשתראו בקרוב נבוכד נצר בא אל פרעה כמו שנבאתי לכם תדעו כי סופכם לכלות בארץ מצרי' ׃ כי קום יקומו · קום בחולם מקור כמו ושוב אלי ׃ פרעה חפרע · בחי"ת וכן היה כנוי שם אותו פרעה שהיה ב בימים ההם ויש אומרים כי החי"ת מקום הה"א והוא פרעה ב בהפך האותיות רוצה לומר כי יהיה פרוע מן כי פרעה אהרן ותרגם יונתן פרעה תבירא ׃ את הדברים האלה · הנזכרים למעלה מראש הספר עד השנה הרביעית ליהויקים כמו שכתוב למעלה ׃ אמרת

רשי

ולא יוכל יי' עוד לשאת · כמו ולא יכול ׃ פרעה חפרע · פרעה תבירא ואות זו משמש במקום ה"א ׃ ומנוחה

מסרה

בהיותכם מתי מספר ׃ וכוהם ו' בקריאה וסימ' דבר מי יקום · וכוהם עוד תקח · וכוהם מן בני שמעון · וכוהם על כלי העבוד' · ודבתריה וכוהם כמנים · וכוהם לא נבקש · ד' בנהון ר"פ איכו ד' בקריא' וסימ' ג' כשמואל א' סימן כ"ד ׃

אמרת. כי יסף ה' יגון על מכאובי. פירוש כי ברוך היה מתרעם על הנבואה ובעת שהיה כותב דברי הנבואה מפי ירמיהו ולא הגיע דבר הנבואה התרעם ואמר אוי נא לי. ובדרש המכאוב הוא מה שהיו מכאיבים אותו ישראל בחרפה ובוז והיגון דבר הנבואה שלא באת אליו והוא הכין עצמו אליה בכל אשר יכול אלא שלא היתה לו הכנה טבעית בעת היצירה כמו שכתבנו בתחילת הספר. ובדרש ברוך היה מתרעם על הנבואה אמר יהושע שמש משה רבינו ושרתה עליו רוח הקדש אלישע שמש אליהו ושרתה עליו רוח הקדש מה נשתניתי אני מכל תלמידי הנביאים אוי נא לי כי יסף ה' יגון על מכאובי ומנוחה לא מצאתי ואין מנוחה אלא נבואה שנאמר ותנח עליהם מה המקום מסיבו הכה אם בניתי אני הורס וגו': ואתה תבקש לך גדולות. ואין גדולות אלא נבואות שנאמר ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' ואומר ואגידה לך גדולות ובצורות אמר הקב"ה ברוך אם אין כרם סייג למה כאן אין רועה למה ו ומפני מה כי הנני מביא רעה על כל בשר וגו' הרי בכל מקום אתה מוצא שאין הנביאים מ מתנבאים אלא בזכותן של ישראל וכן תרג' יונתן ומנוחה לא מצאתי ונבואה לא אשכחית: ואת כל הארץ היא. כל הארץ כמו שהיא כלה אהרוס ואתוש כמו שאמר הנני מביא רעה על כל בשר כמו שהתנבא ירמיהו על האומות ויונתן תרגם וית כל ארעא דישראל דילי היא: למצרים. נבא תחילה על פורענות מלך מצרים שבאה לו מחוץ לארצו והוא כשהם' הלך על נהר פרת בכרכמיש אחר שלכד' מלך אשור ומלך ארם כמו שאמ' הלא ככרכמיש כלנו וגו' והלך שם פרעה נכה בימי יאשיהו ו וארכו לו ימי המצו' שם עד השנה הרביעית ליהויקים ועלה עליו נ נבוכד נצר ונאמר עליו נבואה זו ואחר כן נבא על ארץ מצרים שיכבשנה נבוכד נצר: אשר הכה נבוכד נצר מלך בבל בשנת הרביעית. מנהג הלשון לבוא סמוך על המספר וכן בשנת שלש למלכו ואחרים זולתו: פרעה נכה. תרגם יונתן פרעה חגירא: ערכו מגן. כנגד חיל נבוכד נצר שיערכו להלח' על חיל פרעה או אמר כנגד חיל פרעה שיערכו לעמוד כנגד חיל נבוכ' נצר הבא עליהם: וצנה. כמו מגן אלא שהוא עשוי בתכונה אחרת ות"י יונתן סדרו עגילין ותריסין: אסרו הסוסים. כמו ויאסר את רכבו: ועלו הפרשים. אותם הפרשים עלו על הסוסי' שתאסרו: והתיצבו בכובעים. התיצבו על הסוסי' בכובעים שבראשיכם: מרקו הרמחים. מרקו אותם מהחלודה וצחצחו אות': לבשו הסריונות. הם לבושי הברזל שעשויים טבעות טבעות: מדוע. המה חתים. חיל מצרים ראיתי חתים מפני חיל נבוכ' נצר מדוע היה זה איפה גבורתם: נסוגים אחור. שבים לאחור מפני חיל נבוכד נצר: יכתו. ענין שבר וכתיתה: ומנוס נסו. מנוס שם בפלס מקום: ולא הפנו. לא החזירו פניהם כנגד הרודפים אחריהם אלא נסו בחוזקה זהו שאמר ומנוס נסו לחזק המנוס: מגור מסביב. בעודם נסים יהיה להם פחד מסביב שיפחדו שיבאו להם מכל סביבותיה' ויונתן תרגם מגור ענין אסיפה ולא מתפנן למיקם מן קדם דקטלין בחרבא דמתכנשין עליהון מן סחור סחור: אל ינוס. מי שהוא קל ברגליו לא ינוס כי לא יועילו לו כי ישיגוהו הרודפים: ואל ימלט הגבור. ואל יחשב הגבור שימלט אם יעמוד להלחם כנגדם כי לא תועילהו גבורתו ויפול בידם: צפונה. בפאת צפון לכרכמיש כי שם היתה המלחמה או כרכמיש היתה צפונית למצרים לפיכך אמר צפונה וכן אמר למטה בארץ צפון: מי זה. אמר על פרעה דרך לעג מי זה שהיה עולה מן הארץ: כיאור. כמו יאור שעולה ומתפשט בארץ: כנהרות. כמו הנהרות הגדולים כן יתגעשו מימיו של פרעה והוא משל על חילותיו וכיון שהיו עולים כל כך בגבורה איך כשלו ונפלו עתה לפני נבוכד נצר וכפל הענין לחזק עוד ואמר: מצרים כיאור. הראשון יתגעשו מבנין התפעל וזה השני יתגעשו בחולם הגימ"ל מורכבת מן התפעל הדומה למרובע אמר כמו שהנהרות יתגעשו מים כן יתגעשו חילותיו של פרעה בבאו לארץ. וענין יתגעשו הוא ענין געש המים ותנועתם בחוזק ויונתן תרגם כיאור כענננא: ויאמר אעלה אכסה ארץ. אעלה בפתח האל"ף במקום שבא וכן אענה אף אני חלקי כי הם פועלים שעתידים ואלו היו מבנין הפעיל היו יוצאין ואינכו רחוק שתהיה האלף בפתח אף על פי שאין כן המנהג: אובדה. מבנין הפעיל משפטו אאבידה אלא שבא כן להניח על האל"ף כמשפטו: עלו

אמרת ג' רפ' וסימ' אך דבר שפתים עצה וגבורה. אוי נא לי. אמרת תנה הכית דוד"ה: על הגוים ה' בקריא' וסימ' ראה הפקדתיך היום הזה. שפוך חמתך על הגוים דסיפרא. אשר היה דבר יי' אל ירמיהו. וקצף גדול אני קוצף. מן הממלכות תהיה שפלה: ימלט י"ג בקריא' וסימ' ויאמר אליהם להם תפשו. ויבאו לעשו' זבח'

אמרת אוי נא לי כי יסף יהוה יגון על מכאבי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי: כה תאמר אליו כה אמר יהוה הנה אשר בניתי אני הרס ואת אשר נטעתי אני נתש ואת כל הארץ היא: ואתה תבקש לך גדלות אל תבקש כי הנני מביא רעה על כל בשר נאם יהוה ונתתי לך את נפשך לשלל על כל המקמות אשר תלך שם:

מו אשר היה דבר יהוה אל ירמיהו הנביא על הגוים: למצרים על חיל פרעה נכו מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמש אשר הכה נבוכדראצר מלך בבל בשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה: ערכו מגן וצנה וגשו למלחמה: אסרו הסוסים ועלו הפרשים והתיצבו בכובעים מרקו הרמחים לבשו הסרינת: מדוע ראיתי המה חתים נסגים אחור וגבוריהם יכתו ומנוס נסו ולא הפנו מגור מסביב נאם יהוה: אל ינוס הקל ואל ימלט הגבור צפונה על יד נהר פרת כשלו ונפלו: מי זה כיאר יעלה כנהרות יתגעשו מימיו: מצרים כיאר יעלה וכנהרות יתגעשו מים ויאמר אעלה אכסה ארץ אבידה עיר וישבי בה:

אמרת וי כען לי ארי אוסיף יי דוון על תברי לאיתי ברתנחתי ונבואה לא אשכחית: כדנן תימר ליה כדנן אמר יי הא די בניתי אנא איפגר וית די קיימית אנא אטלטל וית כל ארעא דישראל דילי היא: ואת בעי לך רברבן לא תבעי ארי הא אנא מייתי בישת על כל בסרא אמר יי ואתן לך ית נפשך לשיזבא על כל אתריא די תהך לתמן: דהוה פתגם נבואה מן קדם יי על ירמיה נביא על עממיא: למצרים על משרית פרעה חגירא מלכא דמצרים דהוה על נהר פרת בכרכמיש דמחא נבוכדנצר מלכא דבבל בשתא רביעיתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה: סדרו עגילין ותריסין ואתקרבו לאגחא קרבא: טקיסו סוסותא וזיסקון פרשיא ואתעתדון בקולסי צחצחו מורניתא לבשו סריניא: מא דין חזיתי אינון תבירין מסתתרין לאחורא וגבריהון תבירין ומערק ערקין ולא מתפנן למיקם מן קדם דקטלין בחרבא דמתכנשין עליהון מסחור סחור אמר יי: לא יערוק דקליל ולא ישתיזיב דגבר בארעא ציפונא על כיף נהרא פרת אתקלו ונפלו: מן דין דסליק במשיריתיה כעננא דסליק וחפי ית ארעא כמבוע דמיין דמטרפין מוהי: מלכא דמצרים דסליק במשיריתיה כעננא דסליק חפי ית ארעא כמבוע דמיין דמטרפין מוהי ואמר איסק אחפי ארעא ואובד קרויא ודיתבין בהון:

עלות. גם שבי גבור יקח ומלקוח. היקח מגבור מלקוח ואם שבי. וצדקיהו מלך יהודה. ויאמ' הך וכפתור. אל ינוס הקל ולא ימלט הגבור. והיה כל אשר יקרא. וכזה אלה להפר ברית. ומוצא אני מר ממות את האשה. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול. וסימ' תפש לגברא דשבא שביא צדקיהו חמא ועדק דפשט ידא באתתא חכמתא ושקרת במיכאל:

רשי

ומנוחה לא מצאתי. לא שרת עלי שכינה להנבא כמו ותנח ע עליהם הרוח מה נשתניתי מתלמידי ה הנביאי' יהושע שימש את משה נחה עליו ר רוח הקדש אלישע שימש את אליהו נחה עליו רוח הקדש אני מה נ נשתניתי: ואת כל הארץ. היא הכרונת בנתישה והריסה זו: תבקש לך גדולות. נבואות כמו ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו' אמר לו הקב"ה אם אין כרם אין סייג ואם אין צאן אין רועה איני נגלה על הנביאים אלא ב בזכותם של ישראל כך שנויה במכילתיה ב בתחלתה: מגן. של עור הוא והו' שלוח וכשיוצא למלחמה מ מושחו בשמן: צנה. של עץ דמות תריסין שלנו: מרקו הרמחי'. כמו ומורק ושוטף פ פורביר בלע"ז: המה חתים. מצרים: ולא הפנו. מד לעמוד במלחמ' ולא היה להם פנאי: כיאור יעלה. שהיה רגיל להעלות ניסות סביביו כמי נהר לשטף סביביו: יתגעשו מימיו. דמטרפין מוהי: כיאור יעלה. היה רגיל לעלות בארץ צפון שהלך פרע' על נבוכד נצר בכרכמי' ושם נפל ונהרגו גיבוריו והוא ברח מן המלחמה: אובידה. כמו אאבידה והתהוללו

שמעו ג' ר"פ וסי' בסדר בשלח: יחדיו ג' מל' בקריא וסי' הילילי חשבון כי שדדה. שמעו גוים קלונך וצוחתך: כי גם המה הפנו נסו יחדיו: ונשובה ז' וסי' ויאמר אברהם אל נעריו' נתנה ראש ונשובה. הנה באו בארץ צוף. הרבה כושל גם נפל איש. לכו ונשובה אל יי'. נחפשה דרכינו ונחקרה. השיבנו יי' אליך:

עלו הסוסים והתהוללו הרכב ויצאו
הגבורים כוש ופוט תפשי מגן ולודים
תפשי דרכי קשת: והיום ההוא
לאדני יהוה צבאות יום נקמה
להנקם מצריו ואכלה חרב ושבעה
ורותה מדמם כי זבח לאדני יהוה
צבאות בארץ צפון אל נהר פרת:
עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת
מצרים לשוא הרביתי רפאות תעלה
אין לך: שמעו גוים קלונך וצוחתך
מלאה הארץ כי גבור בגבור כשלו
יחדיו נפלו שניהם:
הדבר אשר דבר יהוה אל ירמיהו
הנביא לבוא נבוכדראצר מלך בבל
להכות את ארץ מצרים: הגידו
במצרים והשמיעו במגדול
והשמיעו בנף ובתחפנחס אמרו
התיצב והכן לך כי אכלה חרב
סביביך: מדוע נסחף אביריך לא
עמד כי יהוה הדפו: הרבה כושל
גם נפל איש אל רעהו ויאמרו קומה
ונשבה אל עמנו ואל ארץ מולדתנו
מפני חרב היונה: קראו שם פרעה
מלך מצרים שאון העביר המועד:
חי אני נאם המלך יהוה צבאות
שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים
יבוא: כלי גולה עשי לך יושבת
בת מצרים כי נף לשמה תהיה
ונצתה מאין יושב:
עגלה יפה פיה מצרים קרץ
מצפון בא בא: גם שכריה
בקרבה כעגלי מרבק כי גם המה

יסקון סוסותא וישתגשגן רתיכיא
ויפקון גבריא כושאי ופוטאי אחדי
תריסין ולודאי דנגדין ומתחן
בקשתא: ויומא ההוא קדם יי
צבאות יום פורענותא לאתפרעא
מסנאי עמיה ותקטיל חרבא
ותסבע ותרווי מדמהון ארי קטלא
קדם יי צבאות בארעא ציפונא על
נהר פרת: סקי לגלעד וסבי
שעיף מלכות כנשתא דמצרים לא
להנאה אסגית סממנין אסו לא
סלקת ליך: שמעו עממיא קלניך
וצוחתיך אתמליאת ארעא ארי
גבר בגבר אתקלו כחדא אתקטלו
תרויהון: פתגם נבואה דמליל
יי עם ירמיה נבייא למיתי נבוכד
נצר מלכא דבבל למימחי ית ארעא
דמצרים: חוו במצרים ובסרו
במגדול ובסרו במפים ובתחפנחס
אמרו איזדרזו ואתקן לך ארי
קטילת חרבא סחרנך: מא דין
איתברו גיברך ולא יכילו למיקם
ארי יי תברינון ואסגיאו מתקליהון
אף אשתמעו גבר לחברי' ויימרון
קומו ונתוב לעמנא ולארעא
ילדותנא מן קדם חרב סנאה דהיא
כחמר מרויא: זמינו לתמן פרעה
מלכא דמצרי' דסגיאין אתרגושתיה
מעדי זמניא: קיים אנא אמר
מלכא יי צבאות שמיה ארי כמא
דיציב פתגמא דתבור בטוריא
ובכרמלא בימא כן ייתי תבריה:
מני גלותא אתקיני ליך מלכו כנשתא
דמצרי' ארי מפיס לצדו תהי ותצדי
מבלי יתיב: מלכות יאיא הות
מצרי' עממין קטולין מציפונא ייתון
עלה למבזה: אף רברבהא בגוה
בעיגלי ריבקא ארי אף אינון

עלו הסוסים. עתה כבא חיל נבוכד נצר עלו הסוסי' כראה מה תעשו אתם הסוסים כלומר סוסי מצרים עלו כנגד החיל הבא עליכם כמו שהייתם עולים טרם בואם כמו המים העולים: והתהוללו. אתם הרכב כמו שהייתם עושים מתחלה והרכב שם כלל כמו שש מאות רכב בחור והוללות הרכב הוא מרוצת הסוסים רצוא ושוב ודהירתם שדומה הוללות ושגעון: ויצאו הגבורים. בכרי הי"וד והוא אתן ולית כוותיה ושארא ויצאו בקמץ הי"וד: כוש ופוט. באו עם פרעה וכן לודים: תפשי דרכי קשת. סמוך על סמוך כמו כהרי נחלי דבש וחמאה חכמי יועצי פרעה ושפוטי טמוני חול: והיום ההוא. יום נקמה להנקם מצריו נקמת יאשיהו המלך שהמיתו פרעה נכה במגדו: ורותה מדמם. מן הקל ולית כותיה ושארא רותה ורותה מן הדגוש: אל נהר פרת. כמו על וכן אל ההרים לא אכל: עלי גלעד. ואם תעלי ותקחי צרי לא יועילך: לשוא הרבית רפואות. לחנם תקחי רפואות למכתך: כי תעלה אין לך. ותעלה כמו רפואה והרפוא' היא משל על עזרת העוזרי' כמו כוש פוט ולוד: הרבתי. כתוב בי"וד רוצה לומר שהם יאמרו כן בעת מפלתם והרבית קרי שאומר הנביא כנגד בתולת בת מצרים: שמעו. וצוחתך. כמו צעקתך וכן צווחה על היין: גבור בגבור כשלו. כי אפילו הגבורים ינוסו ויכשלו איש באחיו בנוסם כי בבא מנוסת הראשון יכשל ויפול והאחרו' יכשל בו בנוסו שימצאנו מוטל בדרך ויכשל בו בנוסו והנה יחדיו נפלו שניהם: הדבר. אף כן בא נבוכד נצר עוד להכו' את ארץ מצרים והתנבא הנביא עליהם טרם באו ואמר: הגידו במצרים. זכר תחילה כלל במצרים ואחר כן פרט במגדול והוא שנזכר בתורה בין מגדול ובין הים וכן בנוף ובתחפנחס ערי ממלכה לפרעה: מדוע נסחף אביריך לא עמד. והתשוב' כי יי' הדפו. נסחף. מן מטר סוחף כאילו שחפו מטר לא יוכל לעמוד בעצמו ואמר נסחף לשון יחיד ואמר אביריך לשון רבים רוצה לומר כל אחד ואחד מן אביריך: הרבה כושל. יי' שזכר הרבה בהם כושלים: גם נפל איש אל רעהו. כמו על רעהו כמו שאמר גבור בגבור כשלו ויונתן תרגם נפל כמו אל הכשדים אתה נופל שתרגם מסתמע וכן תרג' זה אף אסתמעו גבר לחבריה: ויאמרו קומה ונשובה אל בני עמנו. הגרים במצרים מארצות אחרות כי כשהיה רעב היו באים לגור במצרי' כי ברוב השני' ים שבע במצרים יותר משאר ארצות וכשיבא חיל נבוכד נצר יאמרו איש לחברו קומה ונשובה אל עמנו: היונה. האוכלת כי אין מי שיעמוד כנגדה וכן והאכלתי את מוניך אוכליך וכן לא יונו עוד נשיאי את עמי ויונתן תרגם מענין יין שתרגם מן קדם חרב כנאה דהיא כחמר מרויא: קראו. אמרו שם במצרים דרך קריאה על פרעה מלך מצרים שהיה מלך שאון והמון רב: העביר המועד. המועד שנתן למלך בבל לצאת להלחם עמו העביר אותו לו מפחדו אליו ומלך עומד במקום שנים מלך מצרים ומלך שאון ויונתן תרגם קראו זמינו: חי אני. כי כתבור בהרים. פירש אדוני אבי ז"ל כמו שהר תבור הוא מועד לצוד שם ולפרוש שם רשתות כמו שאמר ורשת פרושה על תבור כן יצודו אותם: וככרמל בים יבא. כמו עצי הכרמל שמביאים בים כן יביאו אותם בשביה ויונתן תרגם ארי כמה דיציב פתגמא דתבור בטוריא וככרמלא בימא כן ייתי תבריה: כלי גולה: יושבת בת מצרים. את בת מצרים שהיית יושבת כלומ' יושבת לבטח והיית חושבת שתשבי זמן רב בארצך עתה עשי לך כלי גולה כי תגלי ממנה וזכר נוף שהיתה עיר ממלכה: ונצתה. תשם כמו עריו נצתו ונצתה כמדבר וכן תרגם יונתן ותצדי: עגלה יפהפיה מצרים. יפה פיה שתי מלות וענינו מלה אחת וכן פקחקוח והבות לגאיונים הוא יהההגו עלמות כל אלו שתי מלות וענינם מלה אחת וכן יפהפיה ונכפלו בם הע"ן והלמ"ד לרב היופי ודמה מצרים לעגלה יפה פיה לרב יפיה ודשנה וכן כנה הכתוב הנשים היפות והדשנות פרות הבשן: קרץ מצפון בא בא. ענין קריצה וגזרה כמו מחומר קורצתי גם אני: מצפון. מבבל שהיא בצפונית ואמר בא בא כפל הדבר לחזק הענין: גם שכיריה. גייסות ששכרו לעזרם הם בקרבה: כעגלי מרבק. כמו העגלי' שעומדי' בבית לפטמן כן הם יושבים ואוכלי' ושותים ולא יבאו להלחם ויונתן תרגם שכיריה רברבהא כמו השכירה שפירש גדולה מרבק ענין פטום וכן עגל מרבק וכן בדברי רבותינו ז"ל הכניסה לרבקה: הפנו

והתהוללו. לשון סכלו': ורותה. לשון שובע. לא' לשון שכרון כמו שכר דמתרגמי' מרוי: גבור בגבור כשלו. כשהיו בורחים היו כשלים ונתקלים זה בזה: לבא נבוכד נצר. זו מכה שניה שהחריב נבוכד נצר את מצרים בשנת עשרי' ושבע למלכו כמו שמפורש בסדר עולם: התיצב והכן לך: לנגד המלחמ' והכן ואתקין: נסחף. נשטפו והחליקו גיבוריך כמו מטר סוחף נשתחפו שדהו בלשון משנה ומנחם חברו לשון כליון וכן חבר מטר סוחף ודונש פתר מטר סוחף כמו מטר סוחף כמו משטף פורה במערכה: הרבה כושל. הקב"ה שהדפו הרבה לו מכשול: גם נפל. כשקבצו איש לרעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמינו ממקום שיצאנו משם להלחם: חרב היונה. חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא היונה לשון יין. לא' לשון אונאה: קראו שם. במלחמ' הכריזו משל של חרפה: פרעה מלך מצרים שאון. שהיה מגביה קול שאונו תשואות להתהלל בחיילותיו: העביר המועד. שייעד יום מלחמה קבוע לצאת ולהלחם ולא יצא ועבר יום זמן המועד: כי כתבור בהרים. כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא הדבר הזה על מצרים: כלי גולה. אר' יוצא לדרך מתקן לו חמת ומקדח של חרס לשתות בה: ונצתה. לשון ציה: עגלה יפיפיה. מלכות יאה: קרץ. עממין קטולי' קרץ לשון חתוך וכן מחומר קורצתי: מצפון. מבבל: שכיריה. שריה כמו בתער השכיר': מרבק. קופלא בלע"ז: הפנו

רשי

הפנו· פנו עורף לברוח לנוס: קולה כנחש ילך· הרי הנחש בא ללמד על מצרים ומצא למר למרכו עורף לנוס מכאן שכשאמר הקב״ה לנחש על גחנך תלך קיצץ את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שגויה במלשים וטתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: כי בחיל ילכו· אליה: כרתו יערה· כח יש בהן לכרות כל יערה: כי לא יחקר מספר כבאם: על אמון· על המון אמון שהוא לשון גדולה כמו התטבי מנא אמון אלכסנדריא רבתא לאטיכיורא״ה דאלימכדר״א בלע״ז: ואח׳ כן· מקץ ארבעי׳ שנה כמו שאמר יחזקאל: ואתה אל תירא· בדיק׳ שבתוך מצרים שגלו שם על כ כרחם: למשפט· בדין חסוך מעט מעט: ונקה· לשון טיאוט והשמד וכן תירגמו יונתן לשון כליה: אל פלשתים· על פלשתים: בטרם יכה פרעה את עזה·

כשהיה נבוכד נצר בא על ירושלם בשנה העשירי׳ לצדקיהו יצא חיל פרע׳ ממצרי׳ ויעלו הכשדים מעל ירושלם שמע פרעה שטף את עזה ושב לארצו בסדר עולם: שעטת· אין לו דמיון ויונתן תירגמו מפסועית: מרעש לרכבו· מרעש אשר לרכבו: גלגליו· אופני מרכבותיו: לא הפנו אבו׳ על בנים· להבילם: להכרית

רדק

הפנו· פי׳ הפנו עורף: קולה כנחש ילך· קול צעקת מצרים ילך למרחוק כקול נחש ויונתן תרגם קל ניקוש זיניהון כחוון זחלין: כרתו יערה· מחלוקת במלת הזאת יש קוראים כרתו בווי כמו חרבו מאד כאילו מדבר כנגד החיל ויש קוראים כרתו פעל עבר כמו שמרו זכרו ובמקצת ספרים מדויקי׳ הכ״ף מעמדת בגעיא וזאת היא הקריאה הנכונה לפי הענין ויש אומרים כי לא יתכן היותו פעל עבר בעבור שאמר אחריו נאם יי׳ ואין המנהג לבא נאם יי׳ אחר פעל עבר בדברי הנבואה והנה שכחו ירדו לטבח נאם המלך יי׳ צבאות שמו ובדברי תוכחה כלכם פשעת׳ בי נאם יי׳ ואמר כרתו לשון עבר ואף על פי שענינו לעתיד כי כן המנהג במקומות רבים בדברי הנבואה כי דבר הנבואה העתיד הוא קיי׳ כאילו בא יערה רוצה לומר עצי יערה והוא משל על עם מצרי׳ או על גדוליה וכן תרגם יונתן רברבהא: כי לא יחקר· חיל נבוכד נצר הבא עליה לא יחקר מרוב: הובישה· פעל עומר וכן הובישו אכרים אולתו ויש יוצא כמו הובשת היום את פני עבדיך אמר בשת יהיה לה לבת מצרים כשתנתן ביד עם צפון שהם הכשדים כי הם העלו תחילה הכשדי׳ מעל ירושלם ועתה נתנה בידם ודין הוא שתבוש: אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל· זכר אלהי ישראל לפי שהפורענות הבאה למצרים הוא לנקם שהרע לישרא׳ שיסק מלך מצרים וכן כרע׳ נכה שהמית יאשיהו כמו שאמ׳ נקמה לה נקם מצריו כמו שפי׳ למעלה: אל אמון מנא· כמו על אמון הוא מלך העיר הנקראת נא והיא מ מלכות מצרים ויונתן תרגם אמון כמו המון ותרגם נא א אלכסנדריא וכן תרגם הלא אמא מסער על אתרגשות אלכסנדריא: ונתתים· ואחרי כן תשכן· כמו שנבא יחזקאל מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים וגומ׳ ומה שאמר כימי קדם לא אמר שתהיה במעלתה שהיתה מימי קדם שהרי אמר ביחזקא׳ והיו שם ממלכה שפלה אלא פירושו ש שתשכן בארצה כימי קדם: ואתה אל תירא· פרשה זו עתידה וכבר פירשתיה למעלה במקומה ושנה אותה הנה עם שנוי מלות מעט והענין אחד והטעם לפי שזכר הנה פורענות הגוים אמר כנגד ישר׳ ואתה אל תירא שאיך כמותם ואף על פי שהם ישובו ב בארצם אחר גלותם לא יהיו ש שלוים ושקטים אלא סופם שיכלו מהיותם גוי ולא יזכר שמם וישרא׳ לא יכוף שמם וזכרם יעמד כימי השמים על הארץ: אשר היה· אל פלשתים· כמו על וכן אל ההרים לא אכל ואולתו: בטרם יכה פרעה את עזה· בסדר עולם

בנחש ב׳ וסי׳ ילחכו עפר כנחש· קולה כנחש ילך: ואין להם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כרתו יערה נאם יי׳ כי לא יחקר· ושבתי אני ואראה את כל העשקים ב׳ בפסוק: יעקוב ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בס׳ סימ׳ ל׳ ובסדר בחקתי: הדחה

הפנו נסו יחדיו לא עמדו כי יום אידם בא עליהם עת פקדתם: קולה כנחש ילך כי בחיל ילכו ובקרדמות באו לה כחטבי עצים: כרתו יערה נאם יהוה כי לא יחקר כי רבו מארבה ואין להם מספר: הבישה בת מצרים נתנה ביד עם צפון: אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני פוקד אל אמון מנא ועל פרעה ועל מצרים ועל אלהיה ועל מלכיה ועל פרעה ועל הבטחים בו: ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד עבדיו ואחרי כן תשכן כימי קדם נאם יהוה: ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ושב יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד: אתה אל תירא עבדי יעקב נאם יהוה כי אתך אני כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתיך שמה ואתך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך:

מז אשר היה דבר יהוה אל ירמיהו הנביא אל פלשתים בטרם יכה פרעה את עזה: כה אמר יהוה הנה מים עלים מצפון והיו לנחל שוטף וישטפו ארץ ומלואה עיר וישבי בה וזעקו האדם והילל כל יושב הארץ: מקול שעטת פרסות אביריו מרעש לרכבו המון גלגליו לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים:

אתפניאו ערקו כחדא לא יכילו למיקם ארי יום תברהון אתא עליהון עידן סעורן בישתהון: קל ניקוש זיניהון כחוון זחלין ארי במשרין יהכון עליכון וכמא דעלין בכשילין למיקץ אעי חורשא: שיצו רברבהא אמר יי ארי לית להון סוף ארי סגיאין מזחלא ולית להון מניין: בהיתת מלכות מצרים אתמסרת ביד עמא דאתא עלה מציפונא: אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מסער על אתרגושת אלכסנדריא ועל פרעו ועל מצרי ועל טעותהא ועל מלכהא ועל פרעה ועל דמתרחצין עלוהי: ואמסרינון ביד דבען למקטלהון וביד נבוכד נצר מלכא דבבל וביד עבדוהי ובתר כן תשרי כיומי קדם אמר יי: ואת לא תדחל עבדי יעקב ולא תתבר ישראל ארי הא אנא פריק ליך מרחיק וית בנך מארעא גלותהון ויתובון דבית יעקב וישקטון וישרון לרוחצן ולית דמניד: את לא תדחל עבדי יעקב אמר יי ארי בסעדך מימרי ארי אעביד גמירא בכל עממיא די אגליתך לתמן ועמך לא אעביד גמירא ואייתי עלך יסורין לאלפותך ברם ברין חסוך ושיצאה לא אשיצינך: דהוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה נבייא על פלשתאי עד לא ייתי פרעה וימחי ית יתבי עזה: כדנן אמר יי הא עממיא אתן מציפונא ויהון כנחל מגבר ויבזון ארעא ומלאה קרויא ודיתבין בהון ויצוחון בני אנשא ויללון כל יתבי ארעא: מקל מפסועית פרסת גברוהי מזייע לרתיכוהי אתרגושת גלגלוהי לא מתפנן אבהן לרחמא על בנין מאתרשלות ידין:

שמחג׳ וסימ׳ בספרא סימ׳ י״ו: למשפט ט״ו וסימ׳ נמסר כשמואל ב׳ סימ׳ ט״ו: ומלואה ג׳ מל׳ וסימ׳ ויבאו ויאכלו ארץ· וישפטו ארץ ומלואה· ל״ה הארץ ומלואה:

שיצאה חיל פרעה ממצרים היו הכשדים צרים על ירושלם בשנה העשירית לצדקיהו וישמעו הכשדים את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכששמע פרעה שעלו מעל ירושלם מפניו הלך עם חילו ושטף את עזה ושב לארצו ובאותו זמן היה דבר יי׳ אל ירמיהו שיבאו חיל כשדים ויכו את ארץ פלשתים: כה אמר יי׳· הנה מים עולים· מתגברים וכן ותעלה המלחמה והמים הם משל על חיל כשדים שהם מצפון: וישטפו את ארץ פלשתים· כי פרעה הכה את עזה ונבוכד נצר יחריב הכל: והילל· הלמ״ד בחירק והוא חסר יוד המסך: מקול שעטת· הכות הסוס בארץ ברגליו תקרא שעטה ותקרא דהרה ויונתן תרגם מקול מפסעות פרסת גברוהי: ואביריו אמר על הסוסים החזקים: המון גלגליו· מהמות ומרעש עומדת במקום שנים: לא הפנו אבות אל בנים· אפילו האבות שהם מרחמים על בניהם עתה בבא להם הצרה לא יפנו אל בניהם מרפיון ידים שלא יהיה בהם כח לעמוד לפני אויביהם:

על

על היום הבא. כל שריד עוזר. צר וצידון היו עוזרים להם כי הם בגלילות פלשתים כמו שאמר מה אתם צר וצידון וכל גלילות פלשת: כי שודד יי׳ את פלשתים. אין בו מלת כל אבל לשרד יש בו מלת כל: שארית אי כפתור. פלשתים וכפתורים אחים היו כמו שכתוב אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים ופירש רבינו סעדיה כפתור דמיאט. ואמר שארית שלא ישאר להם שארית: באה קרחה אל עזה. אמר קרחה לפי שפרעה הכה אותה תחילה ואחר כך בא נבוכדנצר וקרחה שלא נשאר בה דבר נדמתה. נכרתה כמו נדמה מלך ישראל: שארית עמקם. רוב ממונם וחילם כי הרבוי יקרא בלשון עמק כמו העמיקו שחתו העמק שאלה ואתי שאר תוקפהון ואפשר לפרש שהיו בהם יושבי העמק: עד מתי תתגודדי. ענין שריטה בבשר כמו לא תתגודדו ויונתן תרגם עד אימתי תתהממון כמו שתרג׳ אונקלוס לא תתגודדו לא תתהממון: הוי חרב ליי׳. כלומר כי ליי׳ הוא החרב: עד אנה לא תשקטו. זה מאמר הנוהה על פלשתים ואומר מי שכנגדו איך תשקטי: אל תערך. הוא כדין החרב: הרגעי. הוא ענין מרגוע כמו שאמ׳ תשקטי כי ההשקט והמרגוע אחד וכן ודמי ענין דממה: איך. צוה לה. אל אשקלון צוה לחרב שתלך אל אשקלון להכרית ואיך תשקט עד שתשלים שליחותה: שם יעדה. שם הזמינה: למואב. אלהי ישראל כי הוא לוקח נקמת ישראל מהם: נלכדה קריתים. העיר שנקראת קריתים ואפשר שיש שני מגדלים בעיר לפיכך נקראת בלשון שני׳: המשגב. העיר הנקראת המשגב ויונתן תרג׳ בהיותו מבית רחצניהון ואתברו: אין עוד. בחשבון חשבו. לשון נופל על הלשון הוא צחות הלשון וכן מדמן תדמי ופקרון תעקר: נשברה צעוריה. כתוב בוי״ו וקרי צעיריה ביו״ד ואחד הוא ותרגם יונתן שלטניהון ואפשר שנכתב הכתוב הגדולים בלשון צעירים על דרך גנאי: כי מעלה הלחות. כתיב וקרי הלוחית וי״ו ויו״ד מתחלפי׳ כמשפטו וזה הפסוק הו׳ בנבואת ישעיהו בשנוי מלות מעט אמר כי יעלה מואב מעלה הלוחית שהוא מקום גבוה אולי יחשבו להשגב שם ויעלו עלה ובכה: בבכי יעלה בכי. וכפל בכי לחזק הענין: חורונים. שני הם חורון עליון וחורון תחתון: צרי צעקת שבר שמעו. וצריהם ישמעו מהם צעקת שבר שיצעקו לשברם וצרי כמו וצרים וכן חלוכי שקופים אטומים כמו חלונים והדומים להם רב׳ כמו שכתבנו בספר מכלל: נסו מלטו נפשכם ותהיינה. כנפשכם תהיינה במקו׳ שימלטו: כערוער במדבר. כמו כערוער בערבה כלו׳ אחר שתצאו מעריכ׳ ותנוסו תהיינה עריכם כמו הערוער במדבר והוא עץ גדל במדבר בארץ ציה ותרגם יונתן והוו כמגדל ערוער דשרן במכוכן במדבר: כי יען בטחך במעשיך. במקניך ובקניניך וכן ואים

להכרית לצר ולצידון. פלשתים היו עוזרים אותם מאויביהם: אי כפתור. אי״ולם בלע״ז: נדמתה. נחרבה: תתגודדי. תשרטו באבל ובבכי: חרב ליי׳. שהקב״ה מביא לעולם: הרגעי. לשון מרגוע: המשגב. שם מקום: חשבון ומדמן. שם מקום ולפי שמותו הוא מזכיר פורענותם: תדמי. תחרבי: צעיריה. מולכנהא הצעירי׳ מן המלכים: מעלה הלוחית. שם מקום הוא מעלת הר: כערוער. מגדל ערוער עשוי במדבר ואין סביבו ישוב כי אם סוכני אהלים ומגדל העומד באין יישוב נראה כחורבן כן תירג׳ יונתן ומנחם פי׳ כערוער שם עץ מעצי היער: תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כל דבר תלוי התולה ובולט מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ כמו והיה לכם לציצית ויקחני בציצית ראשי: כי נצא תצא. כי במעופה ותפוזן תצא בגולה ויהיה נצא מגזרת נוצה כן חברו מנחם וכן כי נצו גם נעו ויונתן תירג׳ אעדו כתרא ממואב תנו לאחרים ציץ הכזר אשר למואב: מלאכת יי׳. מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום: לא

באה כלהון מלעיל בנביא מלרע וסימ׳ בזכריה סימ׳ יד. וכל יחזקאל ומלכים דכוו׳ מלרע במ״ב מלעיל וסימ׳ והשמועה באה אל יואב. באה הצפירה: יעדה ג׳ וסימ׳ אם רעה בעיני אדניה. שמעו בטה ומי יעדה.

עַל־הַיּוֹם הַבָּא לִשְׁדוֹד אֶת־כָּל־פְּלִשְׁתִּים לְהַכְרִית לְצֹר וּלְצִידוֹן כֹּל שָׂרִיד עֹזֵר כִּי־שֹׁדֵד יְהוָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים שְׁאֵרִית אִי כַפְתּוֹר׃ בָּאָה קָרְחָה אֶל־עַזָּה נִדְמְתָה אַשְׁקְלוֹן שְׁאֵרִית עִמְקָם עַד־מָתַי תִּתְגּוֹדָדִי׃ הוֹי חֶרֶב לַיהוָה עַד־אָנָה לֹא תִשְׁקֹטִי הֵאָסְפִי אֶל־תַּעְרֵךְ הֵרָגְעִי וָדֹמִּי׃ אֵיךְ תִּשְׁקֹטִי וַיהוָה צִוָּה־לָהּ אֶל־אַשְׁקְלוֹן וְאֶל־חוֹף הַיָּם שָׁם יְעָדָהּ׃

מח לְמוֹאָב כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶל־נְבוֹ כִּי שֻׁדָּדָה הֹבִישָׁה נִלְכְּדָה קִרְיָתָיִם הֹבִישָׁה הַמִּשְׂגָּב וָחָתָּה׃ אֵין עוֹד תְּהִלַּת מוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן חָשְׁבוּ עָלֶיהָ רָעָה לְכוּ וְנַכְרִיתֶנָּה מִגּוֹי גַּם־מַדְמֵן תִּדֹּמִּי אַחֲרַיִךְ תֵּלֶךְ חָרֶב׃ קוֹל צְעָקָה מֵחֹרוֹנָיִם שֹׁד וָשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ נִשְׁבְּרָה מוֹאָב הִשְׁמִיעוּ זְּעָקָה צעוריה׃ כִּי מַעֲלֵה הלחות בִּבְכִי יַעֲלֶה־בֶּכִי כִּי בְּמוֹרַד חֹרוֹנַיִם צָרֵי צַעֲקַת־שֶׁבֶר שָׁמֵעוּ׃ נֻסוּ מַלְּטוּ נַפְשְׁכֶם וְתִהְיֶינָה כַּעֲרוֹעֵר בַּמִּדְבָּר׃ כִּי יַעַן בִּטְחֵךְ בְּמַעֲשַׂיִךְ וּבְאוֹצְרוֹתַיִךְ גַּם־אַתְּ תִּלָּכֵדִי וְיָצָא כמיש בַּגּוֹלָה כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יחד׃ וְיָבֹא שֹׁדֵד אֶל־כָּל־עִיר וְעִיר לֹא תִמָּלֵט וְאָבַד הָעֵמֶק וְנִשְׁמַד הַמִּישֹׁר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה׃ תְּנוּ־צִיץ לְמוֹאָב כִּי נָצֹא תֵּצֵא וְעָרֶיהָ לְשַׁמָּה תִהְיֶינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב בָּהֵן׃ אָרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת יְהוָה רְמִיָּה וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם׃

על יומא דאתי למיבז ית כל ארע פלשתאי לשיצאה לצור ולצידון כל שאר סעיד ארי אביז יי׳ ית ארעא פלשתאי שאר נגוות קפוטקאי׃ מטת פורענותא ליתבי עזה איתברו אשקלנאי שאר תוקפהון עד אימתי תיתהממון׃ ווי חרבא דשליתא מן קדם יי׳ עד אימתי לא תנוחין איתכנשי ללדניך לבית זימנא תנוחין׃ איכדין תנוחין ויי׳ פקיד עלה על אשקלון ועל ספר ימא לתמן מזמנה׃

למואב כדנן אמר יי׳ צבאות אלהא דישראל ווי על נבו ארי אתבזיזת בהיתת אתכבישת קריתים בהיתו מבירת רוחצנהון ואתברו׃ לית עוד תושבחתא למואב בחשבון חשיבו עלה בישא איתו ונשיצינה מלמהוי עמא אף מדמן תתברין בתרך יהכון קטולי חרבא׃ קל צווחתא מחורונים ביזא ותברא רבא׃ אתברת מלכות מואב בסרו צווחת שילטוניהון׃ ארי מסוקית לוחית בר בבן יסקון בבן ארי במחתירת חורונים צווחת תבירי קרב יבסרון׃ ערקו שזיבו נפשכון והוו כמגדל ערער דשרן בשכונין במדבר׃ ארי חלף דאיתרחיצת באוצרך ובבית גינזך אף את תתאחדין ויפוק כמוש בגלותא פלחוהי ורברבוהי כחדא׃ וייתון בוזזין על כל קרויהון וקרוא מינהון לא תישתיזב וייבדון דיתבין בעומקא וישתיצון דשרן במישרא דאמר יי׳׃ אעדו כיתרא מן מואב ארי מגלא תגלי וקרוהא לצדו יהוין מבלי יתיב בהין׃ ליט די עביד עלה עובדא מן קדם יי׳ בנכלא וליט דימנע חרביה מקטול׃

ואל חוף הים שם יעדה: צעקה ד׳ בנביאים וסימ׳ מקול נפלה רעשה הארץ. קול צעקה מחרנים. קול צעק משער הדגים. לצרקה והנה צעקה. וכל אוריתא דכוו׳: אמר ה׳ בטעמא רביע וסימ׳ דינא דאחתיה גלי וקם ברמיתא. ופי׳ בסדר כי תבא: וארור ח׳ בטעם זקן וסימ׳ מקלה׳ מסיג. משגה. שכב עם כל בהמה. שכב עם חתנתו. מכה רעהו בסתר. נותן אשה לבנימן. מונע חרבו מדם:

במעון ומעשהו בכרמל ותי׳ באוצר׳ ובית גנזך: גם את תלכדי. כלו׳ גם את כמו הגוי׳ האחרי׳ שאין להם אוצרו׳ כמוך ולא היו בהשקט זמן רב כמוך כמו שאמ׳ שאנן מואב וגו׳ לפי׳ אמ׳ גם את כי לא יועילוך אוצרותיך שהיית בוטח׳ בהם גם לא יועילך כמוש שהיך כי גם הוא יצא בגולה: ויבא. ועיר לא תמלט. ועיר מהם לא תמלט כי אל כל עיר יבא השודד אשר אמר יי׳. כמו כאשר וכן ותאכל מנות אשר בויתיך כמו כאשר: תנו ציץ למואב. כנף ותרגו׳ שכיר ציצין ואמרו רז״ל אלו הם שכירים שפורחין בהם את תנו כנף למואב כנף שיפרח בו ויצא מהרה מארצו זהו שאמר כי נצא תצא ענינו כי עוף תעוף מן כי נצו גם נעו שענינו מלא הנוצה כי בעת הנוצה יעוף העוף לפי׳ ממשל ההליכה המהרה בנוצה ונצא מקור והא׳ תמורת הה״א וכן תצא והיה משפטו תצא ברגש בפלס תנוה אלא שבא הכה תמורת הרגש כמו שבא כן במקומות רבים ויונתן פירש ציץ כמו ציץ הזהב וכן תרגם אעדו כתרא מן מואב ארי מגלא תגלי: ארור. יקלל מי שיהיה במלחמה וירפה ידו מהרוג ואמ׳ זה במואב מה שלא אמר כן בשאר האומות כי קנאת יי׳ גדל עליו לפי שהאל הזהיר את ישראל ואמר אל תצר את מואב והם הרשיעו לעשות להם: מלאכת יי׳. כי מהשם תבא להם זאת הגזרה מאשר הרעו לישראל ומרוב גאותו לרוב שלותו עד שהגדיל על יי׳ כמו שאומר: רמיה. מי שהוא מרפה ידו מהרוג להם וכפל הקללה לחזק הענין: שאנן

שאנן מואב. הנון פתוחה כי הוא לשון עבר: ושקט הוא אל שמריו. כמו על שמריו ודימה אותו ליין שעומד על שמריו והוא היין הטוב כי בהרקת היין מכלי אל כלי ילך ריחו וטעמו ומואב ג״כ לא גלה עדיין ועמד שוקט בארצו: לא נמר. שרשו נמר על משקל מרד והוא מבנין נפעל וענינו לפי מקומו נתחלף או פי׳ ענין רפיון וחלישות כתרגומו לא פג וכן על כן תפוג תורה אל תתני פוגת לך ויפג לבו וכן בדברי רבותינו ז״ל וכיחוש דלמא פייגא דעתיהו דגבורא כלומר שמא תחלש דעת הגבור וכן אמרו גוף קשה יין מפיגו כלומר מחלישו ומתיש כחו וכן פי׳ לא נמר לפי תרגומו כלומר שלא נחלש כח היין וריחו: לכן הנה ימים באים. צועים וצעוהו. צועים מן הקל וצעהו מן הדגוש וענינו מגלים ומטיעים אותו ממקומו שהיה בו שוקט עד הנה וכן צועה ברוב כחו ותרגם יונתן בזוזין ויבזזונון: וכליו יריקו. לפי שהמשיל אותו ליין שלא הורק מכלי אל כלי אמ׳ וכליו יריקו: ונבליהם ינפצו. נבליהם שבהם היין כמו ונבל יין ינפצו ינפצו אותם וישברו אות׳ וזה דרך משל כמו שפירשנו ותרגם יונתן ונכסיהן ירוקנון וטב ארעהון יגמרון ואדוני אבי ז״ל פיר׳ ינפצו כמו יריקו ותרגו׳ ותער כדה ונפצת והו׳ כפל ענין לחזק: ובוש מואב מכמוש. שהיו בוטחים בכמוש אלהיהם: מבית אל מבטחם. שהיו בוטחים בעגל שהיה בבית אל מבטחם בסגול הטי״ת ומה שסמך להם לישראל להודיעם כי מה שהרעו לישראל לא בצדקתם אלא בעון ישראל שבטחו בבית אל: שדד מואב ועריה עלה. כבר פירשנו כי מנהג הלשון לדב׳ פעם לשון זכר ולשון נקבה כי ידבר לשון זכר כנגד העם ויבא לשון נקבה כנגד הכנסה ופי׳ עלה נפסק רוצה לומר המון עריה נפסק וכן יבוש עלה כעלות גדיש ותרגם יונתן וקרויהון חרבא ואדוני אבי ז״ל פירש ולעריה עלה השודד: רדי מכבוד. מהכבוד שהיית בו שלא היית חסרה דבר: ושבי בצמא. רוצה לומר שבי בגלות שתהיי צמאה לכל טוב ישבי כת׳ וקרי ושבי והכתוב ר״ל שתהיה יושבת בצמא: אל דרך. כמו על דרך וכן אל ההרים לא אכל: שאלי נס ונמלטה. אומר ליושבת ערוער שתעמוד על דרך ותשאל הנסים והנמלטים משאר ערי מואב שבא להם תחילה האויב תשאל מה נהייתה כלומר מה רעה נהייתה בהם ואחר נס ואמר נמלטה כלומ׳ אם איש ואם אשה: ונמלטה. מלעיל והוא בפעל עבר כלומר ואשר נמלטה: הגידו בארנון. כי ארנון גבול מואב והאויב מהגבול שכנגדו: קריות. שם עיר: הרחוקות והקרובות. הרחוקות הם שעל הגבולים והקרובות הם אשר בתוך הארץ: נגדע׳ קרן מואב. מלכות מואב ולפי שהקרן היא גבוה על כל אברי הבהמה נקראת המלכות קרן שהיא גבוהה במעלה על כל העם וכת׳ מלכות: וזרועו. שריו וחייליו כי הם זרוע המלך והעם ואוזקם כמו וזרועות הנגב וכן תרגם יונתן ושלטניהון אתברו: השכירוהו. על דרך משל אמר לאויבים השכירוהו כוס התימה: כי על יי׳ הגדיל. כשראו בצרת ישראל הגדילו פיהם עליהם ועל יי׳ שאמרו שלא יוכל להצילם ותרגם יונתן ארי על עמא דיי׳ אתרברבו וכן אמר בנבואת צפניה כי חרפו ויגדילו על עם יי׳ צבאות: וספק מואב בקיאו. לפי שהמשילו לשכור אמר וספק בקיאו רוצה לומר כמו שהשכור מתגולל ומתהפך מצד אל צד בהקיאו היין ששתה וספק בגופו לארץ כן יעשה מואב מרוב צרותיו ותרגם יונתן וידפשון מואבאי באתריהון דהוון. קיאו שם בפלס ריבו דימו: והיה לשחוק גם הוא. כמו שישחקו על השכור ואמר גם הוא כמו שהוא שחק ולעג על ישראל כן ישחקו וילעיגו עליו גם הוא: ואם לוא השחוק היה לך ישראל. בדרך השאלה אמר אם לא היה לך לישראל לשחוק כן תהיה אתה לשחוק: אם בגנבים נמצא. המצא ישר׳ בגנבים שתשחקו עליו כמו שישחקו ויריעו על גנב כמו שאמר ויריעו עלימו כגנב. כי מדי דברך בו תתנודד. כי בכל עת שהיית מדבר בו על גלותו היית מתנודד כאו׳ השמח בדבר ומתנודד בעבורו בעצמו ומכרכר ות״י ועל דחדיתון על תבריה דישר׳ וגו׳ כבעמוד:

איכה ה״ו בקריא׳ וסימ׳ נמסר בריש מגלת איכה: ישבת ח׳ חס׳ וסי׳ ואם על המשכב הוא · והיא ישבת בירושלם · הנני אליך ישבת העמק · רדי מכבוד · חמשי ושארי על בבל · הישבת על מבואות ים · והנה כל הארץ ישבת

שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט הוּא אֶל־שְׁמָרָיו וְלֹא־הוּרַק מִכְּלִי אֶל־כֶּלִי וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ עַל־כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר׃ לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּחְתִּי־לוֹ צֹעִים וְצֵעֻהוּ וְכֵלָיו יָרִיקוּ וְנִבְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ׃ וּבֹשׁ מוֹאָב מִכְּמוֹשׁ כַּאֲשֶׁר־בֹּשׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל מִבְטֶחָם׃ אֵיךְ תֹּאמְרוּ גִּבּוֹרִים אֲנָחְנוּ וְאַנְשֵׁי־חַיִל לַמִּלְחָמָה׃ שֻׁדַּד מוֹאָב וְעָרֶיהָ עָלָה וּמִבְחַר בַּחוּרָיו יָרְדוּ לַטָּבַח נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ קָרוֹב אֵיד־מוֹאָב לָבוֹא וְרָעָתוֹ מִהֲרָה מְאֹד׃ נֻדוּ לוֹ כָּל־סְבִיבָיו וְכֹל יֹדְעֵי שְׁמוֹ אִמְרוּ אֵיכָה נִשְׁבַּר מַטֵּה־עֹז מַקֵּל תִּפְאָרָה׃ רְדִי מִכָּבוֹד יֹשְׁבִי בַצָּמָא יֹשֶׁבֶת בַּת־דִּיבוֹן כִּי־שֹׁדֵד מוֹאָב עָלָה בָךְ שִׁחֵת מִבְצָרָיִךְ׃ אֶל־דֶּרֶךְ עִמְדִי וְצַפִּי יוֹשֶׁבֶת עֲרוֹעֵר שַׁאֲלִי־נָס וְנִמְלָטָה אִמְרִי מַה־נִּהְיָתָה׃ הֹבִישׁ מוֹאָב כִּי־חַתָּה הֵילִלִי וְזַעֲקִי הַגִּידוּ בְאַרְנוֹן כִּי שֻׁדַּד מוֹאָב׃ וּמִשְׁפָּט בָּא אֶל־אֶרֶץ הַמִּישֹׁר אֶל־חֹלוֹן וְאֶל־יַהְצָה וְעַל־מוֹפָעַת׃ וְעַל־דִּיבוֹן וְעַל־נְבוֹ וְעַל־בֵּית דִּבְלָתָיִם׃ וְעַל קִרְיָתַיִם וְעַל־בֵּית גָּמוּל וְעַל־בֵּית מְעוֹן׃ וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְעַל כָּל־עָרֵי אֶרֶץ מוֹאָב הָרְחֹקוֹת וְהַקְּרֹבוֹת׃ נִגְדְּעָה קֶרֶן מוֹאָב וּזְרֹעוֹ נִשְׁבָּרָה נְאֻם יְהוָה׃ הַשְׁכִּירֻהוּ כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל וְסָפַק מוֹאָב בְּקִיאוֹ וְהָיָה לִשְׂחֹק גַּם־הוּא׃ וְאִם לוֹא הַשְּׂחֹק הָיָה לְךָ יִשְׂרָאֵל אִם־בְּגַנָּבִים נִמְצָאָה כִּי־מִדֵּי דְבָרֶיךָ בּוֹ תִּתְנוֹדָד׃

שְׁלַן מוֹאֲבָאֵי מִזְעוּרֵיהוֹן וְשַׁקְטִין אִינוּן עַל נִכְסֵיהוֹן וְלָא אִתְגְּלִיאוּ מֵאֲתַר לַאֲתַר וּבְגָלוּתָא לָא הֲלִיכוּ עַל כֵּן אוֹרִיכוּ שְׁלֵיוָא נִכְסֵיהוֹן כַּחֲמַר דִּינְטִיר עַל שְׁמָרֵיהּ וְרֵיחֵיהּ לָא פָּג׃ בְּכֵן הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאֶשְׁלַח עֲלֵיהוֹן בָּזוֹזִין וִיבַזְּזוּנוּן וְנִכְסֵיהוֹן יְרוֹקְנוּן וְטוּב אַרְעֲהוֹן יִגְמְרוּן׃ וְיִבְהֲתוּן מוֹאֲבָאֵי דִּפְלַחִין לִכְמוֹשׁ כְּמָא דִבְהִיתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל רוּחְצָנְהוֹן׃ אֵיכְדֵין תֵּימְרוּן גִּבָּרִין אֲנַחְנָא וְגִבְרִין דְּחֵילָא לְמֶעְבַּד קְרָבָא׃ אִתְבְּזִיזוּ מוֹאֲבָאֵי וְקִרְוֵיהוֹן חֲרוּבָא וּשְׁפַר עוּלֵימֵיהוֹן יִתְמַסְרוּן לִקְטָלָא אֲמַר מַלְכָּא יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ קָרִיב תְּבָרְהוֹן דְּמוֹאֲבָאֵי לְמֵיתֵי וּבִישְׁתְּהוֹן מוֹחְיָא לַחֲדָא׃ דַּווּ עֲלוֹהִי כָּל סַחְרָנוֹהִי וְכָל יָדְעֵי שְׁמֵיהּ אֲמַרוּ אֵיכְדֵין אִתְבַּר מֶלֶךְ מִבְּאִישׁ שָׁלְטוֹן מַעִיק׃ חוּתִי מִיקָרָא וְתוּבִי בְּצַחְיָא מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דְדִיבוֹן אֲרֵי בָּזוֹזִין אָתוּ עַל מוֹאָב סְלִיקוּ עֲלָךְ חַבִּילוּ כְּרַכָּךְ׃ עַל אוֹרְחָא קוּמוּ וְסַכּוּ דְּיָתְבִין בַּעֲרוֹעֵר שְׁאִילוּ לִמְעָרְקַיָּא וְלִמְשֵׁיזְבֵי אֲמַרוּ מָה הֲוָת עַל תְּבָרָא דִּיכֵי׃ בְּהִיתוּ מוֹאֲבָאֵי אֲרֵי אִתְבְּרוּ אֵילִילוּ וְצַוַּוחוּ חַוּוּ בְּאַרְנוֹן אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מוֹאֲבָאֵי׃ וְעָבְרֵי פוּרְעֲנוּתָא מְטוֹ לַאֲרַע מֵישְׁרָא לְחוֹלוֹן וּלְיַהַץ וְעַל מֵיפַעַת׃ וְעַל דִּיבוֹן וְעַל נְבוֹ וְעַל בֵּית דִּבְלָתַיִם׃ וְעַל קִרְיָתַיִם וְעַל בֵּית גָּמוּל וְעַל בֵּית מְעוֹן׃ וְעַל קְרִיּוֹת וְעַל בָּצְרַת וְעַל כָּל קִרְוֵי אֲרַע מוֹאָב דִּרְחִיקִין וּדְקָרִיבִין׃ אִתְקַטְּפַת מַלְכוּת מוֹאָב וְשִׁלְטוֹנֵיהוֹן אִתְּבָרוּ אֲמַר יְיָ׃ אַיְתָא עֲלֵיהוֹן עָקָא וִיהוֹן דָּמַן לְרַוְיָא אֲרֵי עַל עַמָּא דַּיְיָ אִתְרַבְרָבוּ וְיִדְרְשׁוּן מוֹאֲבָאֵי בְּאַתְרֵהוֹן וִיהוֹן לְלַעִיב אַף אִינוּן׃ וְעַל דַּחֲדֵיתוּן עַל תַּבְרֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל כִּדְלָא חֲטוֹ לְכוֹן כְּאִלּוּ כְּגַנָּבִין אִשְׁתְּכָחוּ וְעַל דְּאַסְגֵּיתוּן עֲלֵיהוֹן פִּתְגָּמִין בְּכֵן תְּטַלְטְלוּן׃

רשי

לא נמר. לא נחלף: צועי׳. מריקי׳ וכן מהר צועה להפתח הוא ת׳ הילוך המעיי׳ בשלשול: וכליהם. חביותהם של מואבים: ינפצו. ישברו כמו אוני׳ נחשבו לשברם כל נבל ימלא יין: מכמוש. אשר בטח בו: מבית אל. עגל הזהב: נדו לו. לשון קינה כמו ולא תנוד לו: שאלי נס ונמלטה. שאלי מן הנסים והנמלטים ממואב: מה נהייתה. אם נמלט כלום מהשחית: ומשפט בא. פורענו׳ בא: השכירוהו. השקוהו תרעלה עד שישתכר: גם הוא. כמו שהיה ישר׳ שחוק לו: תתנודד. היית מניד בראשך ומתלוצץ על חרבנו לא״ כי מדי דברך בו שהיית מתרוצץ על חרבנו ת׳ תתנודד לצאת בגולה ול״ת על דאסגיתון עליהון פתגמיכון ת׳ תטלטלון: בעברי

ושקטת · בהיות ירושלם ישבת ושלוה · וחד מנהון והושבת דמבואות ים · וחד ישבת ובתומה היא ישבת: בקיאו ב׳ ומל׳ וסימ׳ בהתעות שכור בקיאו · וספק מואב בקיאו והיה לשחוק:

עזבו. והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת. כמו היונה שתשים קנה בברי שפחתים כדי שלא יקחו בני אדם אותה ואת אפרוחיה כי מפני הפחת לא יוכלו לעבור אליה ופחת היא חפירה ושוחה עמוקה ותרגם כי כרו שוחה ארי כרו פחת ויונתן תרגם והוו כיונה דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית גובא: שמענו. אמר הנביא בלשון האומות שיאמרו על מואב כן שמענו שהיה מתגאה מואב מאד בעודו בשלותו וכפל לשון הגאוה כמה פעמים לרוב הגאוה: אני ידעתי. עברתו. שהיה מתעבר ומתקצף ללא דבר על הגוים שסביביו מרוב גאותו: לא כן בדיו. אני ידעתי כי לא יתקיימו דברי כזביו שהיה מדבר בגאותו כן וכן אעשה: ואני ידעתי נאם יי׳ פי׳ לא יתקיימו דברי כזביו שהיה אומר בגאותו כי תבא עליו הרעה: כן בדיו. אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות: לא כן עשו. בני מואב כמו שחשבו ויונתן תרגם קדמי גלין אמר יי׳ עובדי רברבניהון ולא תקנין יקריהון ולא כדכשר עבדו ואכתוב בפירושו קשרנו מלת בדיו עם כן ואף על פי שהאתנח במלת כן וכן דעת יונתן וכן הוא הענין בפסוק של ישעיהו ויש לפרשו על דרך הטע׳ ועברתו לא כן לא נתקיימה עברתו: על כן על מואב איליל. הנביא מדבר על לשון עם מואב: קיר חרש. שם עיר מערי מואב ובישעיה קיר חרשת: יהגה. יהגה מואב ויהגה הוא ענין צפצוף הפה בקול יללה וכן אהגה כיונה ויונתן תרגם קיר חרש כרך תקפיהון ותרגם יהגה דונין: מבכי. יאמר שאר עם ערי מואב כשישמע בכי עם יעזר: אבכה לך. כלו׳ בעבורך הגפן שבמה כי ידעתי כי כן יהיה לך כמו ליעזר ואלה הערים שזכר למואב כבר לקחום ישראל מיד האמרי כמו שכתוב בתור׳ אבל כשגלו ראובן וגד חזרו מואב וישבו בהם והגפן שבמה כמו הארץ כנען חסר ה׳ הכנוי פי׳ הגפן גפן שבמה וכבר פי׳ בספר ישעיה כי גפן משל על העם שיהרגו האויבים מקניהם ויוליכו בגולה מקניתן וזהו שאמר נטישותיך עברו ים והנטישות הם פארות הגפן המתפשטות והם משל על הגוים: על קיצך על בציריך שודד נפל. ובישעיה על קיצך ועל בצירך הידד נפל וקיצך הוא פירות הקיץ

בעברי פי פחת. מקום שהמים כורין תחת גדודי שפת הנחל הגבוהים וכשהנחל מתמעט נשארת הגומא ריקנית והיונה מקננת באחת מעברי הגומא וכשהנחל רבה שוטף את הקן והיא נודדת משם כך שמעתי ויונתן לא תירג׳ כן והוו כיונה דשבקא פום שובכהא ונחתא ושריא בארעית גובא: עברתו ולא כן שכאתו לישראל לא באמת ולא במשפט: בדיו. גיבוריו: לא כן עשו. לא כגוזל שסיבו לזרע אברהם שנלחם עם המלכים והציל את לוט אביהם: קיר חרש. עיר מארץ מואב: יהגה. נוהם כיונים הוגים: מבכי יעזר אבכה לך. כשנאמרה נבואה זו כבר חרבה יעזר והיא סמוכה למואב. אבכה לך אבכה בשבילך דוגמת אותו בכי כינס את תחרבי כמוה: הגפן שבמה. ארץ כרמים היתה: נטישותיך. לפי שדימה אותה לגפן דימה את גיבוריה לנטישו׳ הגפן: עברו ים. הלכו בגול׳: קיצך. לשון קיץ תאנים וקציך שהוא לשון קץ אין בו יוד והכרי׳ דגושה: ונאספה. וכלתה שלא תראה: לא ידרוך. שכבר בקול ענות הידד בשמחה כאשר היו ע עוסים: הידד לא הידד. שהידד יצעקו לא יהא הידד הראשון כי אם הידד של מכות חרב: עגלת שלישיה. מרינה גברתנית: על כן יתרת עשה. על אשר גאוה עשה לכך אבדו: גדרות. שריטות: איך חתה הילילו. הלילו עליה ואמרו איך חתה: כבסר

והיו ו׳ וסימ׳ התחזקו והיו לאנשים פלשתים. תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל. הקיפו הלוים את המלך סביב דדה. נודו מתוך בבל. והקפתם על המלך סביב דמלכים. עזבו ערים ושכנו בסלע: מזעקת ג׳ וסימ׳ חשבון עד אלעלה. אטם אזנו מזעקת דל. מזעקת מושל בכסילים: עגלת ה׳ בקריא׳ וסי׳ בשמואל א׳

עזבו ערים ושכנו בסלע ישבי מואב והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת: שמענו גאון מואב גאה מאד גבהו וגאונו וגאותו ורם לבו: אני ידעתי נאם יהוה עברתו ולא כן בדיו לא כן עשו: על כן על מואב איליל ולמואב כלה אזעק אל אנשי קיר חרש יהגה: מבכי יעזר אבכה לך הגפן שבמה נטישתיך עברו ים עד ים יעזר נגעו על קיצך ועל בצירך שדד נפל: ונאספה שמחה וגיל מכרמל ומארץ מואב ויין מיקבים השבתי לא ידרך הידד הידד לא הידד: מזעקת חשבון עד אלעלה עד יהץ נתנו קולם מצער עד חרנים עגלת שלשיה כי גם מי נמרים למשמות יהיו: והשבתי למואב נאם יהוה מעלה במה ומקטיר לאלהיו: על כן לבי למואב כחללים יהמה ולבי אל אנשי קיר חרש כחלילים יהמה על כן יתרת עשה אבדו: כי כל ראש קרחה וכל זקן גרעה על כל ידים גדדת ועל מתנים שק: על כל גגות מואב וברחבתיה כלה מספד כי שברתי את מואב ככלי אין חפץ בו נאם יהוה: איך חתה הילילו איך הפנה ערף מואב

שבקו קרויא ושרו בכיפא יתבי מואב והוו כיונה דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית גובא: שמענא רברבי מואב דמתגאן לחדא רברביהון ומפנקיהון וגיותנותהון ורמות לבהון: קדמי גלן אמר יי׳ עובדי רברבהון ולא תקנין יקריהון לא כדכשר עבדו: על כן על מואבאי מיללין ועל מואבאי כולהון מצוותין על אנש כרך תוקפהון דוון: זבכן כמא דאיתיתי משירין על יעזר כן איתי קטולי על שבמה מטלטלך גזו עברו ימא עד ים יעזר מטו על חצדיך ועל קטפיך בזוזין נפלו: ותתכניש ביע וחדוא מכרמלא ומארעא מואב וחמר ממעצריא אבטלית לא יעצרון עיצורין ולא ירימון בקלהון: מצוותת חשבון עד אלעלה עד יהץ אשתמע קלהון מצער עד חורונים עגלת תלתות רבתא ארי אף מי נמרים לצדו יהון: ואבטיל מן מואב אמר יי׳ מקריב קורבן על במתא ומסיק בוסמין לטעותיה: על כן בלבהון מואבאי ככינורא המן ולבהון על אינש כרך תוקפהון כזמר אבובין דווי על כן שאר ניכסיהון דקנו יתבזזון: ארי כל סער ריש נתר וכל דקן גילוח על כל סיען מתהמסין ועל חרצין סק: על כל איגרהון דמואבאי וברחוביהון כולהון עבדין מספדא ארי תבריתית מלכות מואב כמנא דלית צרוך ביה אמר יי׳: איכדין אתברו אילילו איכדין אחזרו קדלהון מואבאי

סימן ו׳: שלשיה ג׳ בקריא׳ בישעיה סימ׳ ט״ו: על כן ז׳ פסוק׳ בקריא׳ אית בהון על אל על וסי׳ וישכב שמשון עד חצי הלילה. ויתמודד על הילד שבע פעמים. ועברו גוים רבים על העיר. שלח על כל הגולה. על כן לבי למואב. לשלול שלל ולבז בז. ויתן שרי מלחמות דוד׳:

לחים ויבשים ובזמן הקציר והבציר היו בהם האויבים שוללי׳ בוזזים: ונאספה. ובישעיה ונאסף ופי׳ ונאסף מהם אל מקו׳ אחר או פירושו ענין כליון מן אסוף אסיפם: ומכרמל. מקום שדות זריעה ועצי פרי: ידרוך. פירוש לא ידרוך הדורך כמו שהוא בישעיה: הידד הידד לא הידד. הידד הוא קריאת הדורכים בעת הדריכה אומר הידד שהיה מנהג הדורכים לקרוא עתה לא יקראו ות״י לא יעצרו עצורים ולא ירימון בקלהון: מזעקת. עגלת שלישיה. עגלת כמו עגלה הת״ו במקום הה״א וכן ותועבת לא לאדם לץ ואף גילתורכן אל תתני פונת לך והדומים להם שכתבנו בספר מכלל ופירוש שלישיה גדולה או בת שלש שנים כי היא הטובה וכן היתה מואב מלאה כל טוב כשבאה אליה הרעב ואמר כי מצער ועד חורוני׳ תלך מואב הלוך וזעקה ויונתן תרגם עגלת תורתא רבתא: למשמות יהיו. ונמרי׳ שם נהר או שם מקום בארץ מואב ואמר שיהיו לשמו׳ כיון שאין שם יושבים כאילו אין שם מים ואין שם ירק ועשב כי יושבי הארץ מתם נהרגו ומהם ברחו: והשבתי. מעלה במה. מעלה בהמה קרבן על הבמה: על כן לבי למואב. מדבר הנביא על לשון העם שאמר כל אחד מהם כך: על כן יתרת עשה אבדו. הת״ו במקום הה״א כמו שכתבנו במלת עגלת אמר על כן לבי יהמה כי יתר הנכסים וההמון שקבץ אבדו ועשה חסר מלת אשר כאילו אמר אשר עשה וכן לעם עלים אשר עליה הדרך ילכו בה אשר ילכו בה: כי כל. אמר קרחה ברחם כי כן דרך בני אדם שתולשין שער ראשיהם על אבל וכן אמר וכל זקן גרועה כי הזקן תפארת הפנים ובעת האבל יגלח האדם אותה להסיר תפארת פניו וכן אמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וכן תרגם יונתן וכל דקניהון גלוח ולא אמר כל זקן מגולחת ואמר גרועה לגנאי: על כל ידים גדודות. בפלם מלוכה חלושה וענינו שריטו׳ בבשר וכן לא תתגודדו: על כל גגות מואב. בגלוי ישעה מספד בגגות שיראום בני אדם וכן ברחובות: איך חתה. מלעיל בשני פשטין לשון עבר: הילילו. בווי או עבר: איך הפנה ערף. איך הפנה ערפו לנוס מפני אויביו ולא עמד בפניהם:

בום

בוש · פעל עבר על משקל הבקר אור כשהפכה ערף היה לו בשת לפי שהיה לשחוק והוא היה שוחק על ישראל בגלותם : כי כה · כנשר ידאה · האויב יעוף כנשר ויבא מהרה עליהם והאויב הוא נבוכד נצר : נלכדה הקריות · הקריות לשון רבות ואמר נלכדה לשון יחידה כי כל הקריות ילכדו מהרה כעיר אחת וכן והמצדות נתפשה על זה הדרך והקריות הם הערים שהם במישור והמצדות הם שהם במקום גבוה ויתכן לפרש הקריות שם עיר מערי מואב וכן מצאנו על קריות ועל בצרה ואף על פי שנכנסת עליו הא הידיעה הנה כמוהו בקרקר בשכות ות״ת ותכבש כרכא ומצדתא יתאחדן : כלב אשה מצרה · שהיא מצרה בעת חבליה כשכורעת לילד וכן תרגם יונתן דעקא לה בחבלהא ומצרה מפעלה מן ובהצר לו והוא פעל עומד כלומר כואבת ונומרת בצרה : הנים · כתיב באל״ף כלומ׳ מי שהנים בניו ומקנהו כמו הנים את עבדיו ואת מקנהו והקרי הן הנס אומר על עצמו ושניהם יהיו בהם נסים ומניסים : פחת · הוא חפירה גדולה ועמוקה : אליה · אל מואב הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד בצל חשבון עמדו מכח נסים · אותם הנסים מערי מואב מפני האויב חשבו להנצל בצל חשבון מרוב כח אנשי העיר והעי׳ שהית׳ בצורה כי כבר בימים הקדמונים יצאה אש מחשבון כשהיתה לאמורי : ותאכל פאת מואב · לפיכך חשבו להסגב בה עתה ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי הנסים מכח אויביה׳ עמדו בצל חשבון ויונתן תרג׳ על דאשתמעו ליתבי חשבון גלו אתקצר חיליהון ערקו : אש יצא · בלשון זכר וכן אש לא נופח : פאת מואב · כלומר עד הפאה שלא נשאר בה דבר או הוא דרך משל על הגדולים וכן תרגם יונתן קטילו רברבי מואב : וקדקד בני שאון · גם כן משל על הראשים לפיכך כנה אותם שקדקד ופירוש בני שאון שהיו אנשי שאון והומה ומדברי גבוהו וכן תרגם יונתן ויקירי בני אתרגשותא : אוי לך · הענין כמו שכתוב בתורה אך המלות שונות : ושבתי שבות מואב · כיון שאמר באחרית הימים הוא עתידה וזה יהיה בימות המשיח וכן שבות בני עמון שאומ׳ אחרי זה ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון גם כן יהיה לעתיד וכן אומר בנבואת צפניה על שתי האומות האלה שארית עמי יבזום ויתר גוי ינחלום ואמר זאת להם תחת גאונם כי חרפו ויגדילו על עם יי׳ צבאות כמו שאומ׳ בנבואה זו כי על יי׳ הגדיל ואומר שם עוד כי רזה כל אלהי הארץ וישתחוו לו איש ממקומו כל איי הגוים וזה לא יהיה עד ימות המשיח ואף על פי שנתבלבלו האומות היום אפשר שנתפזרו במקומו׳ קרובי׳ מארצם ואף על פי שנתערבו באומות אחרות אפשר שנשאר

כלבה׳ בקריא׳ וסי׳ אשר לבו כלב האריה · דנה כנשר יעלה · נלכדה הקריות והמצרות · ותתן לבך כלב אלהי · וחכרותתן את לבכך : יצא ג׳ סבירי׳ יצאה וסי׳ השמש יצא על האר׳ · כי אש יצא מחשבון · ומן אח׳ כהן יצא קרן אחת : ישב ה׳ קמצין וסי׳ ישב נא עבדך ואמו׳ · הכנו׳ אין לישר׳ · אשרי האיש · ה׳ למבול ישב · ה׳ בכל צרקתיך :

רשי

כנשר ידאה · האויב אל מואב ידאה יעוף : הקריות · שם העיר : פחד ופחת · אלו שני דברים קשים זה אבל זה שהפח׳ גורם לו לנוס והפחת מוכן ליפול בו פחת פוש״א בלע״ז : בצל חשבון · שהיא גבוהה ויש לה צל : עמדו · הנסים לנוח בצל מאשר לא היה בהן עוד כח לנוס : מבין סיחון · מעיר סיחון כמו בן ראובן ביהושע : וקדקד · אטריפי״רדרא בלע״ז ומנחם חברו לשון מקור ות״ת ויקירי לשון יקר : בני שאון · אותם שהיו מגביהים קול תפארת : הבנים אין לישראל · בי״ת רפה והא חטף פתח שהוא לשון תמיהה : מלכם · ע״ז של בני עמון מלכם שמה שכתו׳ ולמלכום תועבת בני עמון לשון מלך : כי שדדה עי · הסמוכה לה ומארץ עמון היא : בנות רבה · רבת בני עמון : והתשוטטנה

בוש והיה מואב לשחק ולמחתה לכל סביביו :

כי כה אמר יהוה הנה כנשר ידאה ופרש כנפיו אל מואב : נלכדה הקריות והמצדות נתפשה והיה לב גבורי מואב ביום ההוא כלב אשה מצרה : ונשמד מואב מעם כי על יהוה הגדיל : פחד ופחת ופח עליך יושב מואב נאם יהוה : הניס מפני הפחד יפל אל הפחת והעלה מן הפחת ילכד בפח כי אביא אליה אל מואב שנת פקדתם נאם יהוה : בצל חשבון עמדו מכח נסים כי אש יצא מחשבון ולהבה מבין סיחן ותאכל פאת מואב וקדקד בני שאון : אוי לך מואב אבד עם כמוש כי לקחו בניך בשבי ובנתיך בשביה : ושבתי שבות מואב באחרית הימים נאם יהוה עד הנה משפט מואב :

מט לבני עמון כה אמר יהוה הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב : לכן הנה ימים באים נאם יהוה והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה והיתה לתל שממה ובנתיה באש תצתנה וירש ישראל את ירשיו אמר יהוה : הילילי חשבון כי שדדה עי צעקנה בנות רבה חגרנה שקים ספדנה

ו׳ בטע׳ בסיפ׳ ל׳ · ח׳ כליש׳ · ה׳ · ל׳ · ל״ח · הנס · נ׳ כ׳ ק׳ חס ותר תל · ית׳ · ל׳ · נ׳ כני׳ יבלא׳ · נ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ת׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ חס׳ בכבי׳ ל׳ ספ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳

בהיתו ויהון מואבאי לחוך ולתביר לכל סחרניהון :

ארי כדנן אמר יי הא כנשרא דמשתדי כן יסק מלך במשיריתיה וישרי על מואב : ותתכביש כרכא ומצדתא יתאחדן ויהי לב גיבריהון דמואבאי ביומא ההוא כלב איתתא דעיקא לה בחבלהא : וישתצון מואבאי מלמהוי עם ארי על עמיה דיי אתרברב : דחלא וכומצא ומצדא עלך יתיב מואב אמר יי : דיערוק מן קדם דחלא יפול לגו כומצא ודיסק מיגו כומצא איתאחד בכרינתא ארי איתי עליהון על מואבאי שנת סעורן חוביהון אמר יי : על דאשתמעו ליתבי חשבון גלו איתקצ׳ חיליהון ערקו ארי קידום תקיף כאשתא נפק מחשבון ועבדי קרבא כשלהוביתא מבין סיחון וקטילו רברבי מואב ויקירי בני איתרגושא : ווי לכון מואבאי אבדתון עמא דפלחין לכמוש ארי אידברו בנך בשביא ובנתך בגלותא : ואתיב גלות מואב בסוף יומיא אמר יי עד הכא למיעבד פורענות דין מן מואב :

לבני עמון כדנן אמר יי הבנין לית לישראל אם ירית לית ליה מאדין אחסין מלכהון ית ארע גד ועמיה בקרוהי יתיב : בכן הא יומיא אתן אמר יי ואשמע לרבת בני עמון יבבות עבדי קרבא ותהי לתל צדו ויתבי כפרנהא בנורא יתוקדון ויחסנון בני ישראל ניכסי עממיא דהוו מחסנין להון אמר יי : אלילו יתבי חשבון ארי איתבזיזת עי צוחו יתבי כפרני רבה אסרו סקין ספודו

בום זכר להם : באחרית הימים · תשוב כל אומה ואומה בארצה וכולן תהיינה תחת ממשלת ישראל כמו שאומר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם : עד הנה משפט מואב · לפי שהאריך בספור הרעה הבאה עליו אומר עד הנה ומשפט עניינו גזרה הבאה עליהם בדין ומשפט : לבני עמון · מדוע ירש מלכם את גד · כמו שפירשנו כי כשגלו בני גד ובני ראובן מארצם באו בני עמון ומואב שהיו שכנים להם וישבו בה ועוד שהיו סבורין שהיה להם בה דין כי מקדם היתה שלהם ומה שאמר מלכם את גד רוצה לומר את ארץ גד ואפשר בבא בארץ גד מלך בני עמון עיר המלוכה לפיכך אמר מלכם : לכן · לפי שהוא החזיק בארץ גד יבא לו השודד עד עיר המלוכה והיא רבת בני עמון שהיתה לו בארצו ויחריב אותה היא ובנותיה : וירש ישראל את יורשיו · זה לא אמר על הזמן ההוא כי פורענות אלה האומות שזכר על ידי נבוכד נצר תהיה ואז ישראל היו בגלות אלא לפי שאמר כי בני עמון ירשו ארץ בני גד אמר כי עוד יבא זמן שירשו ישראל את עמון שהיו יורשיו וזה יהיה באחרית הימים כמו שאמר ובני עמון משמעתם בנבואת ישעיה ואפשר שהיה ענין וירש ישראל את יורשיו כי בני עמון לקו גם כן על ידי מדי ופרס כמו שאמר בנבואת יחזקאל הנני נותנך לבני קדם למורשה וישראל עלו מהגולה על ידי כורש מלך פרס ונתן להם רשות בארץ בני עמון כי בתחילה נפלו ביד מלך בבל כמו שאמר האמו׳ ואחר כך מרדו כמו שמרד צדקיהו : הילילי חשבון כי שדדה עי · חשבון היתה למואב אחר שגלו בבית שני בני גד ובני ראובן ועי זו היתה לבני עמון ועי אחרת היתה בארץ כנען כמו שכתו׳ ונבוכד נצר כשעלה בארץ שטף בני עמון תחלה ואחר כך מואב וכשבא על בני עמון פגע בעי תחלה לפיכך אמר הילילי חשבון כי שדדה עי : את חשבון בארץ מואב · אף על פי שאת בצורה וגדולה הילילי כיון ששדדה עי שהיתה בצורה לא תנצלי את : וגם בנות רבה · והם הכפרים של רבת בני עמון : צעקנה · כי לא יהיה להם מקלט ברבה אף על פי שהיא עיר המלוכה כי גם היא תלכד ובאמרו לבנות רבה צעקנה חגרנה שקים ספדנה הוא על דרך משל או אמר כנגד העם שישבו בהם : והתשוטטנה

והתשוטטנה בגדרות • מענין משוט בארץ כלומר לכו הנה והנה צועקות וסופדות ובאמרו בגדרות רוצה לומר בגדרות הכפרים כי לא יקראו מסגרות הכפרים חומה אלא גדרות כמו גדרות כאן או גדרות הגנות והכרמים כי לא יעשו חומה בצורה לכפרים ואמר להם זה כלומר התשוטטו ביניהם בגדרותיהם ולא תחשבו ללכת להסגר בעיר חומה דלתי' ובריח כי לא תועילכם כי גם היא תלכד וזו היא שאמר כי מלכם בגולה ילך מלכם היושב ברבה שהיא עיר המלוכ' ואכי תמיה ממה שתי' והתשוטטנה בגדרות ואתהממון בסיען כמו שתרגם על כל ידים גדודות ידמה שהיה קורא בגדרות בשני דלתי"ן ומלת והתשוטטנה בקדמה התי"ו לפ"א הפעל מפני התחברות שני טתי"ן ובא שלא כמנהג באותיו' ז"ס שר"ץ • מה תתהללי בעמקים • היתה משתבח' בארץ המישו' שהית' לה ושיתה רבת תבואות: זב עמקך • זוב אותו העמק שאת משתבחת בו ברם חלליך ויונתן תרגם בעמקים במישרך ותרגם זב עמקך חרובו תוקפך: איש לפניו • כלומר כל אחד יהיה בורח כנגד פניו לאיתה בר שיכום כלומ' שלא יתקבצו הנדחים אחד עם אחד ולא יבחנו איש באחיו:

והתשוטטנה בגדרות • תירגמו יונתן ואתהממון בסיען התגודדו בחילות פיתר והתשוטטנה לשון חילות משוטטי' וגדרות לשון גדרות צאן המלאים גדודים ויש לפתור והתשוטטנה והתשוללנה בזבל גדרות צאן לשון בזיון ויכן עשו ושט עמו: תתהללי • תתפארי ונוט"ר בלעז: בעמקים • שארצך ארץ עמקים ואין עצירת גשמים קשה לה שאין חמה שולטת בה: זב עמקך • מכת רוב גשמים באה בה עד שזבו המים בעמק ושטפו פרטי התבואה כך פי' מנחם: איש לפניו • כל אשר יוכל למהר ולנוס: לנודד • לשון נע ונד: בתימן • אדום בדרומה של אר' היא כמה שנא' והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום: מבנים • מדור זה: נסרחה • איתקלקלת: הפנו • התבערו מן המקו' הזה לשון ופנו את הבית: העמיקו לשבת • להחבא בעמקי' מסתרים נוסו הפנו העמיקו כולם לשון ציווים: לא ישאירו עוללו' • בוצרי' והשודדי' שבאו עליך לא השאירו לך כלום: חשפתי • גליתי כמו מחשוף הלבן ואתה הסגרת שרידו ישרא' למען לא ישאר מהם איש כמה שנאמר אל תסגר שרידיו: ונחבה לא יוכל • ויבקש להחבא ולא יוכל: לחרפה ולקללה תהיה בצרה • בצרה מערי מואב את מפני שהעמידה מלך לאדום כענין שנאמר וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה היא לוקה עמו: אם בצרים באו לך וגו' • חשפתי את עשו וגו' שמועה שמעתי וגו' כל כענין דוגמא זו נבא עובדיה על אדום לפי שסיגנון אחד עולה לכמה נביאי' אין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד במקצת הדברים משתנין: עזבה יתומיך • שיתמת בישראל: אשר אין משפטם לשתו' • שלא היו אחים לישר' ואם הרעו להם אין להם משפ' מות כמותך: קטן נתתיך • שאין להם מלך בן מלך לא היה דרכם ברומי להעמי' מלך בן מלך:

חכת ד' וסימ' וכל הכת תהיון • עד מתי תתחמקין הבת • מה תתהללי בעמקים • מה אעידך מה אדמה לך: דים ג' בקריא וסימ' והמלאכה היתה דים לכל • השחיתו דים • הלא יגנבו דים • שתה ג' כתי' ה' וסי' אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה • צפה הצפית • אשר אין משפטם לשתות • שלוח ד' בקריא וסי' במלכים א' סימ' יד:

וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת כִּי מַלְכָּם בַּגּוֹלָה יֵלֵךְ כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו: מַה־תִּתְהַלְלִי בָּעֲמָקִים זָב עִמְקֵךְ הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה הַבֹּטְחָה בְּאֹצְרֹתֶיהָ מִי יָבוֹא אֵלָי: הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ פַּחַד נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת מִכָּל־סְבִיבָיִךְ וְנִדַּחְתֶּם אִישׁ לְפָנָיו וְאֵין מְקַבֵּץ לַנֹּדֵד: וְאַחֲרֵי־כֵן אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּת בְּנֵי־עַמּוֹן נְאֻם־יְהוָה:

לֶאֱדוֹם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַאֵין עוֹד חָכְמָה בְּתֵימָן אָבְדָה עֵצָה מִבָּנִים נִסְרְחָה חָכְמָתָם: נֻסוּ הָפְנוּ הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת יֹשְׁבֵי דְּדָן כִּי אֵיד עֵשָׂו הֵבֵאתִי עָלָיו עֵת פְּקַדְתִּיו: אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ לֹא יַשְׁאִרוּ עוֹלֵלוֹת אִם־גַּנָּבִים בַּלַּיְלָה הִשְׁחִיתוּ דַיָּם: כִּי־אֲנִי חָשַׂפְתִּי אֶת־עֵשָׂו גִּלֵּיתִי אֶת־מִסְתָּרָיו וְנֶחְבָּה לֹא יוּכָל שֻׁדַּד זַרְעוֹ וְאֶחָיו וּשְׁכֵנָיו וְאֵינֶנּוּ: עָזְבָה יְתֹמֶיךָ אֲנִי אֲחַיֶּה וְאַלְמְנֹתֶיךָ עָלַי תִּבְטָחוּ: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אֲשֶׁר־אֵין מִשְׁפָּטָם לִשְׁתּוֹת הַכּוֹס שָׁתוֹ יִשְׁתּוּ וְאַתָּה הוּא נָקֹה תִּנָּקֶה לֹא תִנָּקֶה כִּי שָׁתֹה תִּשְׁתֶּה: כִּי בִי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לְשַׁמָּה לְחֶרְפָּה לְחֹרֶב וְלִקְלָלָה תִּהְיֶה בָצְרָה וְכָל־עָרֶיהָ תִהְיֶינָה לְחָרְבוֹת עוֹלָם: שְׁמוּעָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שָׁלוּחַ הִתְקַבְּצוּ וּבֹאוּ עָלֶיהָ וְקוּמוּ לַמִּלְחָמָה: כִּי־הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי בָּאָדָם:

ואתהממו בסיען ארי מלכהון בגלותא יהך פלחוהי ורברבוהי כחדא: מה את משתבחי במישרך חרובו תוקפך מלכותא טפשתא דמתרחצא בבית גנזהא אמרה מן ייעול עלי: הא אנא מיתי עלך דחלא אמר יי אלהי צבאות מכל סחרנך ותתבדרון גבר לקביל אפוהי ולית דמכניש למבדריא: ובתר כן אתיב ית גלות בני עמון אמר יי:

לאדום כדנן אמר יי צבאות הלית עוד חוכמא בדרומא פסק מילכא מבניא אתקלקלת חוכמתהון: עירוקו גלו ארחיקו למיתב יתבי דדן ארי תביר עשו איתיתי עלוהי עידן סעורן חובוהי: אם חטופין כקטפין אתו עלך לא אשארו עוללן אם גנביא בליליא חבילו מסתהון: ארי אנא איתיתי בלושין על עשו גליתי ית מטמרוהי דאם יבעי לאטמרא לא ייכול אתבזיזו בנוהי ואחוהי וקריבוהי וליתנון: אתון בית ישראל לא תשתבקון יתמיכון אנא אקיים וארמלתכון על מימרי יתרחצן: ארי כדנן אמר יי הא דלא חזי להון למשתי כסא דלוטא מישתא ישתון ואתון מדמן דמזכא תזכון לא תזכון ארי משתא תשתון: ארי במימרי קיימית אמר יי ארי לצדו לחיסודין לחורב וללוטא תהי בצרה וכל קרוהא יהוין לחורבא לעלם: בסורא שמעית מן קדם יי ואיזגד בעממיא שליח אתכנישו ואתו עלה וקומו לאגחא קרבא: ארי הא חלש יהבתך בעממיא בסיר בבני אנשא:

ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון • כמו שפירשנו למעלה בנבואת מואב: לאדום • נבואה זו עתיד כמו נבואת ישעיהו שנבא על אדום לעתיד וכן עובדיה וכן יחזקאל וכולם משמעות נבואתם שהיא עתידה וכן אמר בזאת הנבואה אם לא יסחבום צעירי הצאן והם ישראל: האין עוד חכמה בתימן • וכן כאמ' בנבואת עובדיה והאבדתי חכמי' מאדום נראה כי חכמה נמצאת בהם ובעת רעתם לא תועילם חכמתם ותימן הוא מבני אליפז בן עשו אבל תרגם יונתן בדרומ': מבני' • ענין תבונה הבנוני מן הקל כמו בנתה לרעי שהוא מן הקל וכן אמ' בנבוא' עובדיה ותבונה מהר עשו אבל יונתן תרגם מבניא: נסרח' • הרי"ש בקמץ חטף וענינו נפסדה ונסרחה מדברי רבותינו ז"ל טפה סרוחה ויונתן תרגם אתקלקלת: נוסו הפנו העמיקו לשבת יושבי דדן • דדן הוא מאדום כמו שאמר בנבואת יחזקאל ודדנה בחרב יפלו ופי' הפסוק כן נוסו יושבי דדן כי האויבים הפנו העמיקו לשבת בארצכם ולגרש אתכם ולהגלות אתכם ואדוני אבי ז"ל פי' כאשר אמרו נוסו הם הפנו והעמיקו לברוח והחזיקו מקום שבתם שלא תשיגם יד האויב וצריך לפרשו כן לפי שלא נוכל לפרש הפנו כמו נוסו צווי כי לא יבא צווי מבנין שלא נזכר פעלו וכן העמיקו עבר כי הה"א בסגול ואילו היה צווי היה בפתח: אם בוצרים • יאמר על דרך משל איך נשחת אדום כלה ועל הדרך הזה נבואת עובדיה: כי אני • ונחבה לא יוכל • כתוב בה"א במקום אלף והוא מקור בתפלותו וידמה לעבר כי נמצא מבנין נפעל מקור דומה לעבר אמר והחבא לא יוכל עמו כי אני גליתי מסתריו ואיכנו דבק עם הפסוק הבא אחריו: עזבה • כלו' אם שודד זרעו ואחיו ושכניו אין מי שיאמ' כנגד החלל עזבה יתומיך אני אחיה כלו' אם אתה נופל על חלל אל תחוש על הנשארי' אחריך כי אני אחיה אות' אין מי שיאמ' להם זה כי כולם ימותו לא יהיה להם שריד כמו שאמ' בנבואת עובדיה ולא יהיה שריד לבית עשו: עזבה • צווי כמו עזוב הנה פירשנו הפסוק דבק למעלה ממנו ות' אתון בית ישראל לא תשבקון יתמיכון אנא אקיים וארמלתכון על מימרי יתרחצון ואמר תבטחו זו על הנקבות וכן ונקרבו עצמות אחר שים בו סימן נקבות אחת די וכן מגוי יעמדנה ויסרנה הפרות בסימן נקבות אחד לבד: כי כה אמר יי' הנה אשר אין משפטם לשתות הכוס שתו ישתו • רוצה לומר אין משפטם כי אין העונש מוטל עליהם כמו שהוא מוטל עליך בעבור כי ישראל אחיך כי כל האומות לקו בעונם שהרעו לישראל ואדום שהיה אח לישראל לא היה לו להרע לו אלא לעזרו כאשר יוכל וכן אמר בנבואת עובדיה מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם לפיכך משפט אדום לשתות כוס החימה יותר משאר האומות: כי • בצרה • היא עיר מלוכה באדום: שמועה • אומר הנביא שמועה שמעתי מאת יי' וציר בגוים שולח וכאילו מלאך שולח בגוים שיתקבצו למלחמה על בצרה ועל עריה: כי הנה • עם מעט היו אדום או גם ארצם איננה רחבת ידים כן פירש החכם רבי אברהם בן עזרא ונכון כי פירוש קטן שפל ובזוי כמו קטנתי מכל החסדים: נתתיך • כמו אתנך כי לא יחושו עליך שאר הגוים אם תאבד ויונתן תרגם כן קטן חלש:

תפלצתך

תפלצתך · יש מפרשים עבודה זרה וכן אשר עשתה מפלצת לאשרה או יהיה ענינו מן פלצו' בעתתני שהוא ענין אימה ורעדה אמר אימתך שהיתה מוטלת על שכניך לפי מהיות מצלחת אותה המורא השיאה אותך וכן זדון לבך השיאך להגדיל פה ולהרע אף לאחיך יעקב ויונתן תירגם טפשותך אטעית יתך : שוכני בחגוי הסלע · כמו שוכן והיו"ד נוספת וכן תפשי מרום גבעה וכן חוצבי מרום קברו והדומים לו ופירוש בחגוי מן חוג הארץ חגה וחוג בענין אחד כלומר סביב הסלע רוצה לומ' ראש הסלע והוא המגדל הבנוי עליו ואמר זה על הר שעיר ות"י דאת דמית לנשרא דיסרי בשכא דכיפ' : כי תגביה כנשר · פי' תגביה מקום שבתך כנשר שהוא עף גבוה מכל העופות : הנה כאריה · פי' כתרגומו הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא והוא לדיר רעין רוצה לומ' יהיה כח להכבש לפניו כמו דיר הרועים תרגום נוה דיר כמו שכתוב נוות כרות רועים ופי' איתן המקום שהוא עתה איתן יהיה כמו נוה רועים וזה הפסוק כאמר גם כן בנבואת בבל ויתכן לפרש הפסוק כן המשחית אדום יעלה כמו אריה בלי פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברין המים כשהירדן ב בגאונו מלא על כל גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא בארץ ישראל ומגאון ארץ ישראל יבא להם הרע כמו שאומר בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : אל נוה איתן · אל נוה מקום איתן והוא הר שעיר : כי ארגיעה אריצנו מעליה · רוצה לומר כאשר אשקיט וארגיע לישראל ארוץ אותו מעל ארץ אדום שהוא שם בגלות : ומי בחור אליה אפקוד · וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואשים אותו אל ארץ אדום : כי מי כמוני · כלומר מי כמוני שיעמוד כנגדי : ומי יועידני · מי יתן לי זמן ומועד למלחמה : ומי זה רועה · ומי זה מלך באדום אשר יעמוד לפני יועידני הנו"ן דגושה וזה הענין בעצמו אמר בנבואת מלך בבל לפי שגדל עונם כאשר הרע לישראל וזה יוכיח הפירו' הזה שפירש בפסוק כי כרמז בו גדולת ישראל ותשועתם כי אז יהיה חרבן אדום ויונתן תירגם כי ארגיע מן רגע אחר וכן תירגם ארי בזמן אייתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מאן כוותי ומאן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי ובספר מכלל בחלק השרשים פירשתי כי ארגיע מן רוגע הים עורר רגע שעניינם הבקיעה והכריתה כלומר אכריתם ואגלם מארצם : לכן · אל אדום · כמו על אדום וכן אל יושבי תימן כמו על והמוהו רבים : אם לא · ענין שבועה וכן נשבע יי' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה : יסחבום · כמו סחוב והשלך כלומר ימשכום ויגררום : צעירי הצאן · אלו ישראל שהיו עד עתה צעירים וחלשים כנגד האומות ואמר גם כן צעירי כנגד אדום כי עשו הגדול וכן אמר ורב יעבוד צעיר · ובדרש צעירי הצאן אלו בני בניה של רחל ללמדך שאין עשו נופל אלא ביד זרעה של רחל ויוסף ובנימן היו צעירי השבטים ויונתן תירגם אם לא יגררינון ויקטלינון תקיפי עממיא : אם לא ישים עליהם · האל יתברך ישים עליהם נויהם כלומ' ישים בתיהם שממה עמהם : מקול נפלם · כנופל ממקום גבוה לנמוך שנשמע קול מפלתו כן אדום לרוב גבהותם וגאותם כשתבא מפלתם ישמע למרחוק כאלו רעשה הארץ : צעקה · תשמע מהם עד כי בים סוף נשמע קולה וכל זה להפלגה ולגוזמא וזכר ים סוף שהוא כנגד ארץ אדו' ואף על פי שמדבר גדול שם נשמע קול ארץ אדום ביום מפלתה : הנה · ודאה · ויעוף וכן כאשר ידאה הנשר : כלב אשה מצרה · פי' למעלה : לדמשק · בים דאגה השקט לא יוכל · כמי שהוא בים שיש לו דאגה ופחד ולא יוכל להשקט לבו מדאגה ומפחד כן יהיו יושבי דמשק ועריה : רפתה דמשק · כלומר רפו ידיה לעמוד כנגד אויביה : ורטט החזיקה · כמו רתת שהוא ענין רעד' ופלצות האברים : צרה וחבלים אחזתה כיולדה · מנהג הלשון בדבור זכר ונקבה כמוכים נופל הפעל על הדבק אם ראשון ואם אחרון כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה והדומים להם אם כן מה שאמר אחזתה לשון נקבה והדבק חבלים כפרם וי"ו וחבלים עם כמו ויוסף היה במצרים והדומים לו ופי' צרה וחבלים אחזתה צרה עיקר הספור לפיכך נפל הענין על צרה ואמר לשון נקבה : איך לא עזבה · איך לא עזבה מלהלחם בה כלומר תאמר דמשק רוצה לומר אכסיה בנוסס כשבאו האויבים להלחם בנו ולקחת ארצנו איך לא עזבו דמשק שהיא עיר תהלה והיא קרית משוש איך לא עזבוה מלהחריבה ותירגם יונתן אכדין לא אשבקת קרית משבחתא וכן תירגם יונתן אכדין לא אתכשית ויש מפרשים עזבה מן ויעזבו את ירושלם ענין בנין וחוזק כלומר איך לא נבנית בחומה חזקה שלא תוכל יד האויב לשלוט בה : תהלה · כתוב ותהלת קרי והענין אחד כי תבאת תי"ו במקום הא במקומות רבים : לכן

שבני ד' בקריא' וסימ' כסדר נרכה : כמהפכת ו' בקריא' וסימ' כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצביים · ושממה כמהפכת זרים · והיתה בבל צבי ממלכות · כמהפכת סדם ועמרה ושכניה · כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה · והפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדום דעמוס : ארגיעה ד' ב' מל' וא' חס' יוד וא' חס' ה' וסי'

תפלצתך השיא אתך זדון לבך שכני בחגוי הסלע תפשי מרום גבעה כי תגביה כנשר קנך משם אורידך נאם יהוה : והיתה אדום לשמה כל עבר עליה ישם וישרק על כל מכותה : כמהפכת סדם ועמרה ושכניה אמר יהוה לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם : הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגיעה אריצנו מעליה ומי בחור אליה אפקד כי מי כמוני ומי יעידני ומי זה רעה אשר יעמד לפני : לכן שמעו עצת יהוה אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב אל ישבי תימן אם לוא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נוהם : מקול נפלם רעשה הארץ צעקה בים סוף נשמע קולה : הנה כנשר יעלה וידאה ויפרש כנפיו על בצרה והיה לב גבורי אדום ביום ההוא כלב אשה מצרה : לדמשק בושה חמת וארפד כי שמעה רעה שמעו נמגו בים דאגה השקט לא יוכל : רפתה דמשק הפנתה לנוס ורטט החזיקה צרה וחבלים אחזתה כיולדה : איך לא עזבה עיר תהלה קרית משושי :

טפשותך אטעיאת יתך רשע לבך דאת דמי לנשרא דישרי בשיני כיפא מותביה בתקוף רומא ארי תרים כנישרא מדורך מתמן במימרי אחתינך אמר יי : ותהי אדום לצדו כל דיעבר עלה יכלי ויניד על כל מחתהא : כהפכתא דסדום ועמורה וקריבהא אמר יי לא יתיב תמן אינש ולא יתותב בה בר אינש : הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא והוי לדיר רעין ארי בזמן אייתינון עלה ושילטונין אימני עלה ארי מן כוותי ומן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמוי : בכן שמעו מלכא דיי דימלך על אדום ומחשבתיה דחשיב על יתבי ארעא דרומא אם לא יגררון ויקטלון תקיפי עמא אם לא יצדון עליהון מדורהון : מקל מפלתהון זעת ארעא צווחתא בימא דסוף אישתמע קליהון : הא כנישרא דסליק ומשתדי כן יסק מלך במשריתיה וישרי על בצרה ויהי לב גבריהון דאדומאי ביומא ההוא כלב אתתא דעקא לה בחבלהא : לדמשק בהיתו יתבי חמת וארפד ארי בסורא בישא שמעו איתברו דחלא כימא ויצפא אחדתנון הא כנחתי ימא דשקטין ולא יכלין למנח : אתרשלו יתבי דמשק אתפניאו למיערק ושפלותא אחדתנון עקא וחבלין אחדונון הא כמתיבלין לילדתא : איכדין לא אשתביקת קרתא משבחתא כרכא חדואה :

לאור עמים ארגיע · כי ארגיעה אריצנו · כי ארגיעה ארוצם כן כתיב · ועד ארגיע לשון שקר · קדם חס' ה' · אריצם חס' יוד : כל לשון מחשבה על כב"ג אל וסימ' לכן שמעו עצת יי' אשר יעץ אל אדום · מה תחשבון אל יי' דנחום · ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים : נמגו ד' וחס' וסימ' כל יושבי כנען · וכי נמגו כל יושבי · וגם נמגו כל · לדמשק בושה חמת :

רשי

תפלצתך · לשון בהלה מהיות ממהר ונבהל לעורר סטיותך ל לאחיך ויש לועזין לשון פלצו' ויש לועזין לשון מפלצת : השיאה אותך · להרע להם : שכני · שוכן : תפשי · כמו תופס והיו"ד יתירה בו : כאריה העולה מגאון הירדן שהוא מקום אריות כתרגומו של יונתן כן יעלה האויב אל נוה איתן : ארגיעה · אקרב את הרגע : אריצנו מעליה · פתאם ובהצלחה אריצנה וישוב לו כ כרגע קטן אל מקומו והכי אומר אריצנו מעליה ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע וכן ממעל לו מעל למדיו : ומי בחור · אותו שבחרתי לנקום נקמתי עליה אפקד : ומי יועדני · למלחמה להלחם אתי : רועה · מלך : אם לא · לשון באמת : יסחבום · יגררו' : צעירי הצאן · בזויי האומות ורבותנו דרשו פרס שהוא ה הצעיר בבני יפת : ישים · לשון שממה : בושה חמת וארפד · ערי ארם כי שמעו שמועה רעה על דמשק שהיא ראש ארם כמה שנאמר כי ראש ארם דמשק לכך נמוגו : בים דאגה · דאגתם דומה לדאגת הים : השקט לא יוכל · כל דאגה לשון יראה הוא : רפתה דמשק · רפו ידיה מהלחם : ורטט · זיע : איך לא עוזבה · לא נתמלאת עפר סביב חומתה לחזק החומה כמו ויעזבו את ירושלם עד החומה ויש עוד לפתור למה לא נעזבת מן הרעה הזאת שלא תבא הרעה עליה : קרית משושי · כך יתאבל מלכה עליה : לכן

רדק

לכן ידמו. יכרתו וכן ואל תדמו בעוכה׃ והצבתי. ענין הדלקה פרטו יצת וכן למה הכיתו עדיך׃ בן הדד. כך היה שם מלך ארם בזמן חרבנה על יד נבוכד נצר ודנין שם המלך בזמן חרבנה על יד סנחריב׃ לקדר ולממלכות חצור. אמר בזה שהכה נבוכד נצר מה שלא אמר כן באומות אחרות אף על פי שלקו על ידו לפי שהאחרו׳ לקו על ידי אחרים פעם אחרת שהרי ארום ומואב ובני עמון וארם לקו על ידי דוד מלך ישראל אבל קדר וממלכות חצור לא ראינו שלקו אלא על ידי נבוכד נצר לפיכך אמר אשר הכה וכתוב נבוכד ראצור בוא״ו וקרי בלא וי״ו שהיה נקרא גם כן נבוכד ראצור בחולם׃ ושדדו. בווי״ו תן הקל בא שלם והוא בפלס חרבו מאד משכו אותה׃ את בני קדם. גם הוא מבני ישמעאל כמו קדר וכן כתוב בתורה יטור נפיש וקדמה ויונתן תירגם בני מדינחאה ואפשר שהיו אלה בני קדר שוכנים במזרח׃ אהליהם. לפי שהם יושבי אהלים ובעלי מקנה וכן אמר כל צאן קדר יקבצו לך׃ נסו נדו. כבר פיר׳ ענין הפסוק בנבואת אדום׃ קומו אל גוי שליו. כמו שלו הייתי אלא שזה משקל אחר בשוא השי״ן בפלס שאר פאר זעיר ונכתב בו יו״ד המסך כמו בזעיר׃ והיו קצוצי פאה. יהיו קצוצים לכל פאה מענין קץ כי הפאה היא קץ וסוף׃ אשר היה. אמרו רבותינו ז״ל כי עילם עזרו את הכשדים ובאו עמהם להרע לישראל לפיכך באמרה עליהם נבואה זו׃ כה אמר יי׳. קשת עילם. רוצה לומר חזקם ותקפם כמו שהקשת חוזק הנושא אותו וכן תירגם יונתן תקוף׃ והבאתי. ארבע רוחות כאילו ארבע רוחות ינוס זאת הרוח תזרה אותם לרוח שכנגדה ושכנגדה הלאה כן יהיו מפוזרים בכל מקום ויו״ת ארבע רוחות ארבע מלכוון׃ נדחי עולם. נדגש הדל״ת לחסרו׳ פ״א הפעל נדחי ישראל יכנס רפה הדל״ת׃ עולם. כתיב בוי״ו עילם קרי ביו״ד ואותיו׳ אהו״י מתחלפות׃ והחתתי. בא על דרך השלם ודגש הת״ו האחרונ׳ לחסרון ת״ו למ״ד הפעל פרשו חתת ענין שבר׃ את חרון אפי. על שהרעו לישראל׃ ושמתי כסאי בעילם. כיון שאאביד משנה מלך ושרים ויבינו כי מאתי הוא כאילו שם כסאי ואמליך עליה מלך ורז״ל פירשו הפסוק על דבר ושתי ודבר המן ובנין כי הכל היה סב׳ מהא׳ להטיב לישראל בגלותם ופי׳ מלך זה ושתי ושרים זה המן ועשר בניו וזהו ושמתי כסאי בעילם כי הכל ידעו כי מיי׳ היתה התשועה ההיא׃ והיה באחרית הימים. פי׳ בנבואת מואב׃ אשוב. כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד והענין אחד וכן שבית כתוב ביו״ד וקרי בוי״ו והענין אחד׃ הדבר

והצתי אש ו׳ וסימ׳ נמסר לעיל בספרא סוף סימ׳ נ״א׃ בחוצת כל ספרא חומות בכמ״ג חוצת וסי׳ שורא דדמשק נפל. ופי׳ ונתתיך לעם הזה. והצתי אש בחומת דמשק. ופקדתי על בל בבל׃ בדד ח׳ וסימ׳ בדד ישב מחוץ למחנה. יי׳ בדד ינחנו. וישכן ישראל בטח. כי עיר בצורה. קומו עלו אל גוי שליו. לא ישבתי

בכין יתרמון עולמהא ברחובהא וכל גברי עבדי קרבא יתברון בעידנא ההיא אמר יי צבאות׃ ואדליק אשתא בשורי דמשק ותשיצי בירנית בר הדד׃ לקדר ולממלכות חצור דמחא נבוכד רצר מלכא דבבל כדנן אמר יי קומו סקו על קדר ובזו ית בני מדינחא׃ משכניהון ועניהון ישבון יריעתהו׳ וכל מניהון וגמליהון יסבון להון ויתכנשון עליהון דקטלין בחרבא מסחור סחור׃ עירוקו גלו לחדא ארחיקו למיתב יתבי חצור אמר יי ארי מלך עלכון נבוכד ראצר מלכא דבבל מלכא וחשיב עליכון מחשבא׃ קומו סקו על עמא דיתבין שליוא שרן לרוחצן אמר יי לית להון דשין ועברין בלחודיהון שרן׃ ויהון גמליהון לביזא והמון גיתיהון לעדי ואיבדרינון לכל רוח מקפי פתא ומכל עיבריהון איתי תברהון אמר יי׃ ותהי חצור למדור ירורין צדו עד עלמא לא יתיב תמן אנש ולא יתיתיב בה בר אנש׃ דהוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה נביא על עילם בריש מלכות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה למימר׃ כדנן אמר יי צבאות הא אנא תבר ית תקוף עילם ריש גברותהון׃ ואיתי על עילם ארבע מלכוון מארבע רוחי שמיא ואבדרנון לכל רוחתא האילין ולא יהי עם דלא יהכון לתמן מטלטלי עילם׃ ואתבר ית עילם קדם בעלי דבביהון וקדם דבען למיקטלהון ואיתי עליהון בישא ית תקוף רוגזי אמר יי ואיגרי בתריהון דקטלין בחרבא עד דאישצי יתהו׳׃ ואשוי כורסי מלכותי בעילם ואוביד מתמן מלך ושלטון אמר יי׃ ויהי בסוף יומיא אתיב ית גלות עילם אמר יי׃

לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל אנשי המלחמה ידמו ביום ההוא נאם יהוה צבאות׃ והצתי אש בחומת דמשק ואכלה ארמנות בן הדד׃ לקדר ולממלכות חצור אשר הכה נבוכדראצור מלך בבל כה אמר יהוה קומו עלו אל קדר ושדדו את בני קדם׃ אהליהם וצאנם יקחו יריעותיהם וכל כליהם וגמליהם ישאו להם וקראו עליהם מגור מסביב׃ נסו נדו מאד העמיקו לשבת ישבי חצור נאם יהוה כי יעץ עליכם נבוכדראצר מלך בבל עצה וחשב עליהם מחשבה׃ קומו עלו אל גוי שליו יושב לבטח נאם יהוה לא דלתים ולא בריח לו בדד ישכנו׃ והיו גמליהם לבז והמון מקניהם לשלל וזרתים לכל רוח קצוצי פאה ומכל עבריו אביא את אידם נאם יהוה׃ והיתה חצור למעון תנים שממה עד עולם לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם׃

אשר היה דבר יהוה אל ירמיהו הנביא אל עילם בראשית מלכות צדקיה מלך יהודה לאמר׃ כה אמר יהוה צבאות הנני שבר את קשת עילם ראשית גבורתם׃ והבאתי אל עילם ארבע רוחות מארבע קצות השמים וזרתים לכל הרחות האלה ולא יהיה הגוי אשר לא יבוא שם נדחי עולם׃ והחתתי את עילם לפני איביהם ולפני מבקשי נפשם והבאתי עליהם רעה את חרון אפי נאם יהוה ושלחתי אחריהם את החרב עד כלותי אותם׃ ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים נאם יהוה׃ והיה באחרית הימים אשוב את שבית עילם נאם יהוה׃

רשי

לכן. לשון שבועה׃ ידמו. יחריבו ואיכו זה מלשון דממה שכל עיר חריבה אין קול נשמע בה׃ קדר. שוכני מדברו׳ באהלים הם אין חומה ואין עיר ׃ מגור. אמאשמנ״ט בלע״ז לא״ לשון יראה׃ כי יעץ עליכם וגו׳. ומה היא העצה קומו עלו אל גוי שליו׃ בדד ישכונו. בטח ביחידות אין צריכין להתאסף ולישב ברוב אדם שאין יראו׳ שיבא אויב עליהם׃ קצוצי פיאה. מוקצי׳ מקצה אל קצה הרוחות׃ את קשת עילם. את תקוות עילם׃ ראשית גבורתם. מיטב גבורתם׃ ושמתי כסאי. ימכוד שלי׃ ופאו

ל׳ כתי׳ עולם וקרי׳ עילם ויען שכניה בן יחיאל ודין

בסוד משחקים. איכה ישבה בדד. ישב בדד וידם׃ צדקיה ו׳ וסימ׳ ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים. ואל צדקיה מלך יהודה. ויהי בשנה ההיא בראשית. ביד אל עשה בן שפן. בראשית מלכות צדקיה מלך יהודה. ובני יהויקים יכניה. וא׳ וצדקיה ובן חכליה וצדקיה׃ אשיב ג׳ דכתיב אשוב וסי׳ כי הנה בימים ההמה. גם זרע יעקב ודוד עבדי. והיה באחרית הימים אשיב את׃ שבות דכתיב שבית ו׳ בקריאה וסימ׳ לכן כה אמר אדני יי׳ עתה אשיב את. וי׳ שב את שבות איוב בהתפללו. והיה באחרית הימים אשיב את שבות סדום ובנותיה ג׳ בפסוק. וא׳ חלוף כתיב שבות וקרינן שבית וסימ׳ רצית י״י ארצך׃

סימן אסיפה הוא · בל ומרודך שמות ע"ז של בבל : גוי ... דרך הנה · דרך המקום הזה ירושלם יסבו פניהם כשתחרב ... כורש מלך פרס : רועיהם התעום · מלכיהם התעום ... אל ההרים אל ע"ז שבהרים שובבום אנוו"אלן בלע"ז

הדבר אשר דבר י"י על בבל אל ארץ כשדים · הגידו בגוים · לפי שנבוכד נצר השחית כל הגוים אמר שיבשרו בשורה זו בגוים : הוביש בל את מרודך · אלה היו אלהי בבל ואמר הריהם כאלו הובישו עתה ותתו כי לא יוכלו להציל את עובדיהם : חת · פעל עבר בשקל תם עונך · פרשו חתת חתה מלמעלה : כי עלה גוי מצפון · מדי ופרס : בימים ההמה · כי כשתחרבה בבל יבאו ישר' מהגלות על ידי כורש מלך פרס : יבאו בני ישרא' המה ובני יהודה יחדו : פי' המה אותם שהיו בגלות בבל עם יהודה ...

בל ג' בקרי' וסי' ופקדתי על בל בבבל · אמרו נלכדה בבל הוביש בל · כרע בל קורס נבו : ונלוו ד' בקרי' וסי' ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד ואת · ציון ישאלו דרך הנה פניהם · ונלוו גוים רבים אל י"י · ונלוו עליה

נ הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־בָּבֶל אֶל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים בְּיַד יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ הַגִּידוּ בַגּוֹיִם וְהַשְׁמִיעוּ וּשְׂאוּ־נֵס הַשְׁמִיעוּ אַל־תְּכַחֵדוּ אִמְרוּ נִלְכְּדָה בָבֶל הֹבִישׁ בֵּל חַת מְרֹדָךְ הֹבִישׁוּ עֲצַבֶּיהָ חַתּוּ גִּלּוּלֶיהָ׃ כִּי עָלָה עָלֶיהָ גּוֹי מִצָּפוֹן הוּא־יָשִׁית אֶת־אַרְצָהּ לְשַׁמָּה וְלֹא־יִהְיֶה יוֹשֵׁב בָּהּ מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה נָדוּ הָלָכוּ׃ בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה יָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וּבְנֵי־יְהוּדָה יַחְדָּו הָלוֹךְ וּבָכוֹ יֵלֵכוּ וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם יְבַקֵּשׁוּ׃ צִיּוֹן יִשְׁאָלוּ דֶּרֶךְ הֵנָּה פְנֵיהֶם בֹּאוּ וְנִלְווּ אֶל־יְהוָה בְּרִית עוֹלָם לֹא תִשָּׁכֵחַ׃ צֹאן אֹבְדוֹת הָיוּ עַמִּי רֹעֵיהֶם הִתְעוּם הָרִים שׁוֹבְבִים מֵהַר אֶל־גִּבְעָה הָלָכוּ שָׁכְחוּ רִבְצָם׃ כָּל־מוֹצְאֵיהֶם אֲכָלוּם וְצָרֵיהֶם אָמְרוּ לֹא נֶאְשָׁם תַּחַת אֲשֶׁר חָטְאוּ לַיהוָה נְוֵה־צֶדֶק וּמִקְוֵה אֲבוֹתֵיהֶם יְהוָה׃ נֻדוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים יֵצְאוּ וִהְיוּ כְּעַתּוּדִים לִפְנֵי־צֹאן׃ כִּי הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיר וּמַעֲלֶה עַל־בָּבֶל קְהַל־גּוֹיִם גְּדֹלִים מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְעָרְכוּ לָהּ מִשָּׁם תִּלָּכֵד חִצָּיו כְּגִבּוֹר מַשְׁכִּיל לֹא יָשׁוּב רֵיקָם׃ וְהָיְתָה כַשְׂדִּים לְשָׁלָל כָּל־שֹׁלְלֶיהָ יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי תִשְׂמְחִי כִּי תַעַלְזִי שֹׁסֵי נַחֲלָתִי כִּי תָפוּשִׁי כְּעֶגְלָה דָשָׁה וְתִצְהֲלִי כָּאַבִּרִים׃ בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד חָפְרָה יוֹלַדְתְּכֶם הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה וַעֲרָבָה׃

פִּתְגָמָא דְמַלִּיל יְיָ עַל בָּבֶל וְעַל אֲרַע כַּסְדָּאֵי בְּיַד יִרְמְיָה נְבִיָּא׃ חֲווּ בְעַמְמַיָּא וּבַסָּרוּ וּזְקוּפוּ אָתָא בַּסָּרוּ לָא תִּטַמְּרוּן אֲמָרוּ אִתְכְּבִישַׁת בָּבֶל בְּהִיתוּ פַלְחִין לְבֵל אִתְּבָרוּ דְּפַלְחִין לִמְרוֹדָךְ בְּהִיתוּ צַלְמָנָהָא אִתְּבָרָא טַעֲוָתְהָא׃ אֲרֵי סְלֵיק עֲלַהּ עַם מֵאַרְעָא צִיפּוּנָא הוּא יְשַׁוֵּי יָת אַרְעַהּ לְצָדוּ וְלָא יְהֵי יָתֵיב בַּהּ מֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא אִטַּלְטָלוּ גְּלוֹ׃ בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וּבְעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ יִתְחַבְּרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִנּוּן וּבְנֵי יְהוּדָה כַּחֲדָא בְּמִגְלֵיהוֹן כַּד הֲווֹ בָּכַן גָּלוֹ וּבְמוֹתְבֵיהוֹן מֵאֲרַע גָּלְוָתְהוֹן פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן יִתְבְּעוּן׃ לְצִיּוֹן יִשְׁאֲלוּן לְמֵיזַל אוֹרְחָא מִכְּבַשָּׁא קֳדָמֵיהוֹן יֵיתוּן וְיִתּוֹסְפוּן עַל עַמֵּיהּ דַיְיָ וְיִגְזַר לְהוֹן קְיָם עָלַם וְלָא יִפְסוֹק׃ עָאן מְבַדְּרָא הֲווֹ עַמִּי מַלְכַיָּא טַלְטְלִינוּן שִׁלְטוֹנַיָּא בְּזוֹנוּן מִטּוּר לְרָמָא גְּלוֹ אִתְנְשִׁיאוּ סְבֵית רוּחֲצָנְהוֹן׃ כָּל דְּאַשְׁכְּחוּנוּן בְּזוּנוּן וְסַנְאֵיהוֹן אָמְרִין לֵית עֲלָנָא חוֹבָא חֲלַף דְּחָבוּ קֳדָם יְיָ אִתְרַחֲקוּ מִמְּדוֹר קוּדְשֵׁיהּ וְסִיבּוּר אֲבָהָתְהוֹן יְיָ׃ גְּלוֹ מִגּוֹ בָבֶל וּמֵאֲרַע כַּסְדָּאֵי פּוּקוּ וַהֲווֹ כְּרַבְרְבִין בְּרֵישׁ עַמָּא׃ אֲרֵי הָא אֲנָא מַיְתֵי וּמַסִּיק עַל בָּבֶל מַשִּׁרְיַת עַמְמִין סַגִּיאִין מֵאַרְעָא צִיפּוּנָא וִיסַדְּרוּן עֲלַהּ קְרָב מִתַּמָּן תִּתְּאֲחַד גִּירְרוֹהִי כִּגְבַר מַתְכִּיל לָא תַיְבִין רֵיקָן׃ וּתְהֵי אַרְעָא כַּסְדָּאֵי לְבִזָּא כָּל בּוֹזְזָהָא יִסְבְּעוּן אֲמַר יְיָ׃ אֲרֵי תֶחֱדוּן וַאֲרֵי תְבוּעוּן בּוֹזְזֵי אַחְסַנְתִּי אֲרֵי תִתְרוּצוּן כְּעֶגְלֵי רִיבְקָא וּתְטוּרוּ כְּגִבָּרַיָּא׃ בְּהִיתַת כְּנִשְׁתְּכוֹן לַחֲדָא אִתְבָּרַת מְדִינַתְכוֹן הָא סוֹפְהוֹן דְּעַמְמַיָּא מִדְבַּר צָדֵי וַחֲרוּב׃

... שהרע להם תחת אשר חטאו · וזה דבר הנביא אומר להם למה באה להם כל הרעה הזאת : נוה צדק · שהיה להם נוה צדק ומעון אמת כשהיו ... אבותיהם י"י וכן היה מקוה אבותיכם שהיו בוטחים בו ומקוים אליו הוא היה להם מקוה שהיו מוצאים תקותם בו : נדו · אמר כנגד ישראל נדו מתוך ... מדבר שלא לנכח וקרי צאו מדבר לנכח והענין אחד : והיו כעתודים לפני צאן · תהיו בצאתכם כמו העתודים שהולכים לפני הצאן כן תהיו אתם בלא ... והוו כרברבין בריש עמא : כי הנה · וערכו לה משם תלכד · במקום שיערכו מלחמה משם ילכדו אותה לא יצטרכו ללכת אל מקום אחר : חציו כגבור ... הזה שיעלו על בבל יהיו כחצי גבור משכיל שלא ישובו ריקם בירותו שלא יהרג כן יהיו חצי כל הנלחמים על בבל · משכיל פעל יוצא הגבור משכיל בהרגו ... והיתה כשדים · פי' ארץ כשדים וכן תירגם יונתן ארע כסדאי או פי' עדת כשדים : כי תשמחי · כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו וכן תעלזי תפושי ותצהלי כתוב ... כתוב שהוא כנוי הנקבה כנגד בבל אומר על הכנסה דרך כלל והקרי כנוי הרבים כנגד יושבי בבל דרך פרט אמר אתם שוסי נחלתי הייתם שמחים ... ארצי והייתם שמחים ורבים בטוב ארצי כמו עגלה דשה והייתם צהלים ושמחים כמו אבירים בגבהם המלחמה ואתם לא בגבורתכם נצחתם את עמי כי ... עליהם : תפושו · ענין רבוי רוצה לומר רבוי הבשר ובריאותו כמו ויבאתם ופשתם כעגלי מרבק : כעגלה דשה · כעגלה שהיא תמיד רועה בדשא ... בשר ודשא כתוב באל"ף והוא יתר במקום ה"א הנקבה ואלף השרש נגרעה או כפלה הה"א והקמץ סימן כפילתה וכן שיוצא מלפני השליט ומשפטו ... או דשא בפלס חכמה ובמקצת ספרים הוא כתוב בה"א ופי' כעגלה שהיא דשה שהיא אוכלת כל היום מדישה לא כעגלה שהיא ... ויונתן תירגם ארי תרוצון כעגלי רבקא : בושה אמכם מאד · מן השמחה שהייתם שמחים כשהייתם שוסים נחלתי תהיו עתה בושים כשיבאו ... אחריכם ויבוזו אתכם · ופירוש אמכם ויולדתכם היא כנסתכם וקהלכם וכן ירגו באמכם ותירגם יונתן אמכם כנשתכון ויולדתכם מדינתכון : הנה אחרית גוים · ואחרית גויי מלכות בבל סופם שתהיה ארצם מדבר כי הם יהרגו ותשאר ארצם ציה וערבה כמו מדבר :

רדק

מקצף יי · מקצף שקצף עליה ויונתן תירגם על דארגזת בבל קדם יי : לא תשב · כלומר לא ישבו בה בני אדם ומדבר על העיר כמו על יושביה וכן העיר היוצאת אלף רוצה לומר אנשיה שיוצאים ממנה : והיתה שממה כלה · שלא ישאר בכל העיר שום ישוב ובבל שישב דריוש וכרש ושהיא עד היום איננה אותה בבל שהיתה מקדם כי אותה היא חרבה ובנו עיר אחרת באותה בקעה ושמה בבל גם כן : ערכו · פירושו ערכו מלחמה : ידו אליה · השליכו אליה ואין הכבד לירות את קרבות הגוים רוצה לומר השליכו החצי' או האבנים : אל תחמלו אל חץ · אל כמו על וכמוהו רבים אמר לא תחוסו על החצים ותאמרו שמא כירה אותו ולא נכה אדם כי לא ישוב ריקם כמו שאמר למעלה כי כל חץ שתשליכו יהרוג אדם כי לי' חטאה : הריעו עליה סביב · פי' כדי להבהילם כמו שעשו ביריחו : נתנה ידה · כלומר מסרה עצמה אל האויבים כי לא תוכל לעמוד בפניהם וכנגדם : כפלו אשויתיה · האלף נקראת בקמץ חטף ופי' יסודותיה וכן בארמית ואושיא יחיטו פי' כאשר עשתה שהרסה חומו' ירושלם : כרתו זורע · אחר שתהיה שממה לא יזרע בה אדם ולא יקצור ויונתן תירגם דרך משל שיצו מלכא מבבל ואחידו חרבא בעדן קטול : מפני חרב היונה · פירשנוהו כי ענינו האונאת מן והאכלתי את מוניך ולא יונו שיאי עוד את עמי ות"י מן קדם חרב סנאה דהיא כחמרא מרויא תרגמו ענין יין : איש אל עמו יפנו · אשר היו בבבל גולים מעמים רבים אומר שיפנו איש אל עמו : שה פזורה ישראל אריות הדיחו · פי' הדיחו אותה והאריות הוא משל על מלכי האמות שהגלו אותם מארצם : הראשון אכלו מלך אשור · פי' אכל בשרו שלא נשאר לו אלא העצמות והוא מלך אשור שהגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ואחר כך שאר השבטים לא נשאר אלא יהודה ובנימן : וזה האחרון עצמו · פירוש שבר עצמותיו עד שלא נשאר בו דבר זה נבוכד נצר שהגלה יהודה ובנימן שהחריב ירושלם וכל ערי יהודה : לכן · אל כמו על : ושובבתי · אשיבנו אל נוהו אחר שאפקוד על אויביו : ורעה · לפי שהמשילו לשה אמר ורעה וזכר המקומות האלה שהם ארץ מרעה וזה הפסוק ואשר אחריו בשיבת גלות בבל או הם לעתיד והוא הנכון כי כמו שפקד על מלך אשור ועל מלך בבל כן יפקוד על כל לוחצי ישר' כמו שאמר ופקדתי על כל לוחציו : בימים ההם · ענין זה הפסוק מוכיח שהיא עתידה כמו שאמר למעלה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכור עוד ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם עד גדולם וכמה פושעים וחטאים היו בבית שני ואחריו בגלו' זה : לאשר אשאיר · וגם זה מוכיח שהיא עתידה כמו שאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וכאמר שארית ישראל לא יעשו עולה וגו' : על הארץ מרתים ·

כבותיה ב' מל' וסימ' כי אנושה מכותיה · כל עובר על בבל ישום וישרוק : זורע ב' מל' וסימ' זורע עולה יקצר און · כרתו זורע מבבל : כל לשון פקידה על כבד אל וסימ' והגני פוקד אל אמון מנא · והגני פקד אל מלך

מקצף יהוה לא תשב והיתה שממה כלה כל עבר על בבל ישם וישרק על כל מכותיה : ערכו על בבל סביב כל דרכי קשת ידו אליה אל תחמלו אל חץ כי ליהוה חטאה : הריעו עליה סביב נתנה ידה נפלו אשויתיה נהרסו חומותיה כי נקמת יהוה היא הנקמו בה כאשר עשתה עשו לה : כרתו זורע מבבל ותפש מגל בעת קציר מפני חרב היונה איש אל עמו יפנו ואיש לארצו ינוסו : שה פזורה ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל : לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני פקד אל מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי אל מלך אשור : ושבבתי את ישראל אל נוהו ורעה הכרמל והבשן ובהר אפרים והגלעד תשבע נפשו : בימים ההם ובעת ההיא נאם יהוה יבקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאינה כי אסלח לאשר אשאיר : על הארץ מרתים עלה עליה ואל יושבי פקוד חרב והחרם אחריהם נאם יהוה ועשה ככל אשר צויתיך : קול מלחמה בארץ ושבר גדול : איך נגדע וישבר פטיש כל הארץ איך היתה לשמה בבל בגוים : יקשתי לך וגם נלכדת בבל ואת לא ידעת נמצאת וגם נתפשת כי ביהוה התגרית : פתח יהוה את אוצרו ויוצא את כלי זעמו כי מלאכה היא לאדני יהוה צבאות בארץ כשדים :

על דארגיזת בבל קדם יי לא תיתיתב ותהי לצדו כלה כל דיעיבר על בבל יכלי ויניד על כל מחתהא : סדרו על בבל סחור סחור כל מתחי קשתא שדו בה לא תתוסון על גירריא ארי קדם יי חבת : יביבו עלה סחור סחור אתמסרת בידיהון נפלא אשיתהא אתפגרא שורהא ארי פורענות עמא דיי היא אתפרעו מינה כמא דעבדתא עיבידו לה : שיצו מלכא מבבל ואחיד חרבא בעידן קטול מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא גבר לעמיה יתפנון וגבר לארעיה יעירקון : עם מבדרא ישראל מלכיא טלטילנון קדמאה שליט בהון מלכא דאתור ודין בתראה אסיפינון נבוכדנצר מלכא דבבל : בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מסער על מלכא דבבל ועל ארעיה כמא דאסערית על מלכא דאתור : ואתיב ית ישראל לאתרהון ויתפרנסון בארעא כרמלא מתנן ובטור בית אפרים וגלעד ומקדשא תסבע נפשהון : ביומיא האינון ובעידנא ההיא אמר יי יתבעון ית חובי ישראל וליתנון וחטאי בית יהודה ולא ישתכחון ארי אשבוק לשארא דאשאר : על ארעא דעמא סרבן סקו עלה ועל יתבי פקוד דקטלין בחרבא ייתון לגמרא שארהון אמר יי ועביד ככל דפקידתך : קל קרבא בארעא ותברא רבא : איכדין אתקטיף ואתבר מלכא דהוה מזיע לכל ארעא איכדין הות לצדו בבל בעממיא : אתצידת ליך ואף אתאחדת בבל ואת לא ידעת אתבעיאו חובך אישתכחו ואף איתאחדת ארי בעמא דיי איתגרית : גלא יי ית בית גנזיה ואפק ית מני כס דלווט קדמוהי ארי עיבידא היא קדם יי אלהים צבאות בארעא כסדאי :

בבל ואל ארצו ב' בפסוק · פקדות אל שערי הבית : ככל אשר צויתיך ד' דסמי' בקריאה וסי' ואת טבן הבשאח ואת קטרת · ואתה אם תלך לפני דמלכים · וחברו דדה · על הארץ מרתים עלה עליה :

רשי

ידו אליה · זרקו לה אבנים כמו וידו אבן בי : נתנה ידה · כאדם שאין בו כח ומושיט יד לכל מי שרוצה לבקש רחמים ועזרה וכן מצרים נתנו יד הושטנו יד למצרים לבקש מהם עזרה : אשויתיה · חוזק יסודותיה וכן ואושיא יחיטו ובלשון משנה כגון אלו החופרים לאושין וכן והתאוששו והתחזקו : כאשר עשתה · לעיר יי' : כרתו זורע · שיצו מלכא מבבל ואחיד חרבא בעידן קטול : הראשון אכלו · שהגלה עשרת השבטים : עצמו · גרמו גירם עצמותיו שנגמר השירים יהודה ובנימן עצמו ריסוש"ר בלע"ז : ורעה הכרמל · לשון מרעה : מרתים · שהמרתני והרגזתני : פקוד · שם מדינה וכן פקוד ושוע וקוע תירגם יונתן שם מדינות : ועשה ככל אשר צויתיך · אתה כורש ביד ישעיה הנביא : פטיש כל הארץ · שהיה מפוצץ ומכתת את הכל : יקושתי לך · לשון מוקש : באו

קרא מלכות בבל מרתים ענין מרי וכן תירגם יונתן על ארעא דעמא סרבן : עלה עליה · אמר כנגד דריוש : ואל יושבי פקוד · קראה גם כן פקוד שבא העת לפקוד עונם ויונתן לא תירגם כן פקוד לדעתו שהוא שם מערי בבל כמו שכתוב פקוד ושוע וקוע : חרוב והחרים אחריהם · חרוב בווי מענין חרב כלומר חרוב בחרב וכן והחרם כמו ואת כל הנשמה החרים · ופי' אחריהם לאמר שיבאו אחריהם בחרב כמו ואחרב אחריך אחריהם · והריקותי אחריכם חרב · ויונתן פי' אחריהם כמו ואחריתם בחרב אהרוג שפירש בהיהם שהם אחרית האדם ואחריתם · וכן ת"י ועל יתבי פקוד דיקטלין בחרבא ייתון לגמרא שארהון : קול · מבואר הוא : איך נגדע · פטיש כל הארץ · כי הוא היה כמו הפטיש שמשבר ומפוצץ ומשבר איך היה זה : יקשתי לך · שמתי לך מוקש מכלכדת בו : נמצאת וגם נתפשת · שאילו ידעת טרם בא עליך שמה היית בורחת · אבל עתה שלא ידעת כי פתאום בא עליך הרעה ונמצאת במקומך ונתפשת ולא התכוננת ונתכבשת ונתפשת : התגרית · ענין התעוררות הריב כמו ואל תתגר בם מלחמה : פתח · על דרך משל מידעו וחברו כי הוא כלום ההם : באו

באו לה מקץ · ית׳ עלו לה מסטרא ויש לפרש מקץ מעת שבא קצה באו לה ׃ פתחו מאבסיה · המקומות שאוצרו בהם התבואות והפירות מענין אבוס בעלים שהוא מקום שיתנו בו מאכל הבהמות ׃ סלוה כמו ערמים · ידרכו עליה במסלה כמו שדורכי׳ על הערמים לדושם ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי עשו תלים תלים כמו ערמים מסללה כי לדרשה כל לשון מסלה ענין הרמה ות״י גמרו נכסהא כמה דמגמרין ית ערמת עבורא ׃ חרבו כל פריה · ענין הריגה וחרב פריה משל על גדוליה וגבוריה כמו שבבוכי פרים וכן ת״י גברהא ׃ קול נסים · הנסים והפלטים הם ישראל ואף על פי שלא היה להם לנוס כי כורש העביר קול בבל מלכותו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל דריוש מלך קודם כורש והוא כבש בבל והחריבה וכשבא חילו על בבל היו מקצת ישראל נסים מתוכה והולכים לציון כי ידעו כי דבר יי׳ הוא שנבא להם ירמיהו חרבן בבל ׃ השמיעו · אספו לפי שאסיפת העם על יד השמעת קול כאמרה בלשון שמיעה וכן מן הדגוש וישמע שאול את העם ׃ רבים · יורי חצים כמו וימררוהו ורבו יסבו עלי רביו ות״י סגיאין כמו הן רבים עתה עם הארץ ׃ אל יהי לה פלטה · לה קרי ולא כתיב של מעלה אל תהי לה שארית וזה אל יהי לה פליטה והסימן תסיף ׃ כי אל יי׳ זדה · עבר מלעיל ענין זדון ות״י ארי עמא דיי׳ בסרת אמרת מלי׳ דלא כשרן קדם קדישא דישראל ׃ לכן · ידמו · יכרתו ׃ הנני אליך זדון · שם תאר כמו זיד יהיר ׃ וכשל זדון ונפל · אמר זה כנגד מלך בבל וכן ת״י הא אנא שלח רוגזי עלך רשיעא ׃ כה אמר יי׳ · מבואר הוא ׃ גואלם · הרגיע והרגיז · שניהם מקור ובא הה״א בהם בחיר״ק כמו העבר וכן באו כמו הם גנון והציל פסוח והמליט עד השמידו אותם ופי׳ הרגיע ענין מרגוע ומנוחה כי ברגז שיבא ליושבי בבל יהיה מרגוע לארץ כי מלך בבל היה מרגיז הארץ ומרעיש ממלכות ות״י הרגיע ענין רוגע הים שתרגם בדיל למתבר רשיעי א ארעא ולאיתאה זיעא לכל יתבי בבל ׃ חרב על כשדים · מבואר הוא ׃ חרב אל הבדים ונואלו · הבדים פי׳ הכוזבים מן בדיך מתים יחרישו והם הקוסמים ועתה בבא הרעה עליהם נואלו ולא ידעו דבר ולא הועילו להם קסמיהם ׃ נואלו · ענין סכלות וכן נואלו שרי צוען אשר נואלנו וכן תירגם יונתן על קסמיא וישתבשון ׃ חרב · ואת כל הערב · כמו ערב רב רוצה לומר אנשים נכרים שהיו בבבל מכמה ארצות או יהיה ענין סחורה כמו ועורבי מערבך ר״ל אל כל אנשי הערב כלו׳ הסוחרים ׃ והיו לנשים · חלשים כנשים שלא ילחמו כנגד אויביהם ׃ חרב אל אוצרותיה · אפשר לפרש חרב זה כמו כי חרבך הנפת עליה שהוא חרב הבנין וההריסה והכתיבה ות״י דקטלין בחרבא ייתון על בית גנזהא ויתבזזון ׃ חרב אל מימיה ויבשו · מן חרבו המים לפי שבבל רבת מים אמר על דרך משל שיבשו מימיה רוצה לומר שיכלה טובה ועושרה ׃ כי ארץ פסילים היא · כלומר לפי שהיו בוטחים בפסיליהם ׃ ובאימים יתהללו · בקראו העצבים אימים לפי שעובדיהם יפחדו מהם ואמר שיהיו מתגאים בהם ובעבודתם ומן האימה שתרגם יונתן ובטעותהא משתבחין תרגם יתהוללו ענין תהלה והוא לפי הכמצא ענין הוללות וסכלות כמו ויתהולל בידם והתהוללו הרכב ׃ לכן · ציים · חיות השוכנות בציה ותירגם יונתן תמוון וים מפרשים כמהפכת שם כנוית הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה כרי שלא תקפוץ הכמייה מרט״לא בלע״ז ׃ איים · תירגם יונתן חתולין ׃

השמיעו אל בבל חד מן כ״ו פסוק׳ דספרא וסימ׳ ויהי דבר יי׳ אלי שנית · ואם תשוב ישראל נאם יי׳ · מעי מעי אוחילה קירות לבי · ואת חמת יי׳ מלאתי · הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר · וירפאו את שבר בת עמי על נקלה · וחברו וירפו · וידרכו את לשונם קשתם שקר · למען הקים את השבועה · כי את רגלים רצתה

רשי

באו לה מקץ · מסוף העיר התחילו בה שלא תרגע ותתפש פתאם ׃ פתחו מאבוסיה · תירגם יונתן איבולהא שעריה ואין לו דמיון ומנחם חברו לשון א אבוס ׃ סלוה · דוש אותה ׃ כמו ערמים · גרנות ׃ כל פריה · שריה כן דרך הנביאים להמשיל את השרי׳ לפרים אבירים ולעתודים ׃ השמיעו אל בבל רבים · לשון וישמע שאול את העם הזעיקו להאסף אל בבל מורים בחצים כמו יסבו עלי רביו ׃ לכן · לשון שבועה ׃ הרגיע את הארץ · כשתפול בבל יהי מרגוע והנחה לכל ׃ אל הבדים · אל הקוסמים שלה ׃ ונואלו · בקסמיהם ודומה לו מפר אותות בדים וכן תירג׳ יונתן על שם שבודי׳ ואומרים דברי כזב ׃ הערב · שותפותא גרכט״אה בלע״ז ׃ ובאימי׳ יתהללו · יסתטו לא׳ פוליוכטורכט בלע״ז וכת׳ ישתבחון באלהי העמים שהיו להם ׃ ציים את איים · יערעון תמוון בחתולין מיני חיות המצויין בחורבה ׃ תנה

באו לה מקץ פתחו מאבסיה סלוה כמו ערמים והחרימוה אל תהי לה שארית׃ חרבו כל פריה ירדו לטבח הוי עליהם כי בא יומם עת פקדתם׃ קול נסים ופלטים מארץ בבל להגיד בציון את נקמת יהוה אלהינו נקמת היכלו׃ השמיעו אל בבל רבים כל דרכי קשת חנו עליה סביב אל יהי פליטה שלמו לה כפעלה ככל אשר עשתה עשו לה כי אל יהוה זדה אל קדוש ישראל׃ לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל אנשי מלחמתה ידמו ביום ההוא נאם יהוה׃ הנני אליך זדון נאם אדני יהוה צבאות כי בא יומך עת פקדתיך׃ וכשל זדון ונפל ואין לו מקים והצתי אש בעריו ואכלה כל סביבתיו׃

כה אמר יהוה צבאות עשוקים בני ישראל ובני יהודה יחדו וכל שביהם החזיקו בם מאנו שלחם׃ גאלם חזק יהוה צבאות שמו ריב יריב את ריבם למען הרגיע את הארץ והרגיז לישבי בבל׃ חרב על כשדים נאם יהוה ואל ישבי בבל ואל שריה ואל חכמיה׃ חרב אל הבדים ונאלו חרב אל גבוריה וחתו׃ חרב אל סוסיו ואל רכבו ואל כל הערב אשר בתוכה והיו לנשים חרב אל אוצרתיה ובזזו׃ חרב אל מימיה ויבשו כי ארץ פסלים היא ובאימים יתהללו׃ לכן ישבו ציים את איים וישבו בה בנות יענה ולא תשב עוד לנצח ולא תשכון עד דור ודר׃

ל׳ · ל׳ — ל׳ · ל׳ — ל׳ · ה׳ — ו׳ — ל׳ — לא קרי ולא כתי׳ — ל׳ — ל׳ — ל׳ וכרית תא״ת · ל׳ — ל׳ · ט׳ נסי׳ — ל׳ לכתי כל שביהם — ל׳ · נ׳ חס׳ — ל׳ — ל׳ — ל׳ · ל׳ — ל׳ — ל׳ · ל׳ כתבין ז׳ וחס׳ · ב׳ חס׳ — ר׳ — ג׳ חס׳ · ר׳ כ״כ

עולו לה מסיטרא פתחו איבולהא גמירו נכסהא כמא דמגמרין ית ערימת עיבורא כן גמרוהא לא יהי לה שארא ׃ שיציאו כל גברהא יתמסרון לקטלא ווי עליהון ארי מטא יום תברהון עידן סעורן בישתהון ׃ קל דערקין ומשתזבין מארעא דבבל לחואה בציון ית פורענותא דיי׳ אלהנא פורענות היכליה ׃ בסרו על בבל סגיאין כל מתחי קשתא שרו עלה סחור סחור לא יהא לה שיזבא שלימו לה כאגרה ככל דעבדת עיבידו לה ארי על עמא דיי׳ בסרת אמרת מלין דלא כשרן קדם קדישא דישראל ׃ בכן יתרמון עולימהא ברחובהא וכל אינשי עבדי קרבא יתברון בעידנא ההיא אמר יי׳ ׃ הא אנא שלח רוגזי עלך מלכא רשיעא אמר יי׳ אלהים צבאות ארי מטא יום תבירך עידן סעורן בישתיך ׃ ויתקיל מלכא רשיעא ויפול ולית ליה מקים ואדליק אישתא בקירוהי ותשיצי כל סחרניהון ׃ כדנן אמר יי׳ צבאות אנוסין בית ישראל ובית יהודה בחדא וכל שוביהון אתקיפו בהון מסרבין לשלחותהון ׃ פריקהון תקיפא יי׳ צבאות שמיה אתפרעא אתפרע ית עולבניהון בדיל למיתבר רשיעי ארעהון ולאיתאה זיעא לכל יתבי בבל ׃ דקטלין בחרבא ייתון על ארעא כסדאי אמר יי׳ ועל יתבי בבל ועל רברבהא ועל חכימהא ׃ דקטלין בחרבא ייתון על קסמהא וישתבשון דקטלין בחרבא ייתון על גברהא ויתברון ׃ דקטלין בחרבא ייתון על סוסותהון ועל רתיכהון ועל כל סומכוותא די בגוה ויהון חלשין כנשיא דקטלין בחרבא ייתון על בית גנזהא ויתבזזון ׃ שרבא במהא ויבשון ארי ארעא צילמניא היא ובטעותהא משתבחין ׃ בכין יערעון תמוון בחתולין וישרון בה בנת נעמין ולא תיתיב עוד לעלם ולא תשרי עד דר ודר ׃

הלאוך · בימיו תושע יהודה · וכל העמק הפגרים · שדות בכסף יקנו וכתוב בספר · ונבוכד נאצר דהדבר אשר היה · ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים ב׳ בפסוק׳ · וישם ישמעאל · אתם ונשיכם · הילילו · רפתה דמשק · והצתי את עילם · ערכו על בבל סביב · השמיעו אל בבל רבים · ושלחתי לבבל זרים · והיתה בבל לגלים מעון תנים ב׳ בפסוק ׃

כמהפכת. להפלגה והוא שם סמוך אל הפעול כמהפכת סדום ועמורה שם סמוך אל הפעל: ואת שכניה. שכני סדום ושכני עמורה והם אדמה וצבוים והאחרות ת"א רחיק מימרי יתהון כמה דרחיק יי' ית סדום וית עמורה וקריבתהא: הנה' ומלכים רבים. גדולים וחשובים כמו על כל רב ביתו והסדריום וכורש או פירוש רבים במנין כי בלשון דריוש מלכי אומות אחרות כמו שאמר לשטה ממלכות אררט מני ואשכנז: קשת וכידון. כתרגומו קשתן ותריסין פי' כידון כלי מגן ואפשר שיהיה כמו רומח כמו ויכחק לרעש כידון להב חנית וכידון: ערוך כאיש למלחמה. כל אחד מהם ערוך בכל כלי זיין כמו אדם אחר שרוצה להלחם עם חברו עורך עצמו בכל כלי זין: שמע מלך בבל. הוא בלשכר: הנה כאריה יעלה. פירשנו הפסוק למעלה בנבואת אדום ועוד אנו מפרשים אותו הנה אמר כי משחית בבל יעלה כמו אריה בלי פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברים המים כשהירדן בגאונו מלא על כל גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא בארץ ישראל ומגאון ישראל יבא עליהם הרע כלומר משוכם ישראל יבא הרע לבבל ויעלו ישראל לגאון על ידי המלך הכובש בבל: אל נוה איתן. אל נוה מקום איתן והיא בבל: כי ארגיעה אריצם מעליה. ר"ל כאשר ארגיע ואשקוט לישראל אריץ אותם מעל ארץ בבל שהם שם בגלות: ומי בחור אליה אפקוד. וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואמנה אותו על בבל להלחם בה ושאר הפסוק מבואר הוא: יועידני. הכון דגושה כמו אמר למעלה: לכן אל בבל. כמו על בבל וכן אל ארץ כשדים כמו על: אם לא יסחבום צעירי הצאן. הם ישראל כמו שפי' למעלה ואף על פי שהסוחבים בני בבל לא היו ישראל כי אם מדי ופרס ישראל היו סבת סחיבתם והרי הם כאילו הם סחבום כי בעונם ישראל בא עליהם האויב כמו שנאמר נקמת יי' אלהינו נקמת היכלו: אם לא ישים עליהם נוה. ולמעלה כוהו ושם מבואר הענין: מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ. מקול שנתפשה בבל וכן תירגם יונתן מקל דאיתחדת בבל זעת ארעא: וזעקה בגוים נשמע. פירוש וקול זעקה וקול שזכר עומד במקום שנים והוזכרנו לזה לפי שזעקה לשון נקבה ונשמע לשון זכר וכן אמר כמוהו לא נהיתה זכר זעקה זכר ונקבה ואעפ"י שלא זכר קול כי הזעקה היא הקול: כה אמר יי'. ואל יושבי לב קמי. כשדים באת"בש ויתכן שיהיה ארץ כשדים חסר כאילו אמר יושבי ארץ כשדים וסמך אותו על המבין לפי שזכר בבל וכן מנהג הכתוב בהרבה מקומות ויהיה לב קמי כמשמעו לב אויבי ויהיה תכונת הפסוק כן ואל לב קמי יושבי ארץ כשדים ועל הדרך הזה תירגם יונתן הפסוק כן הא אנא מייתי על בבל ועל יתבי ארע כשדאי עממין קטולין די רם לבהון ושפירי בקומתהון רוחהון מחבלא הנה הוסיף ארע כשדאי ופי' לב קמי כמשמעו לפי דעתו: ושלחתי לבבל זרים וזרוה. זרים ככרים וזרוה מן מזרה ישראל והוא לשון נופל על הלשון לצחות וזרים כמקל קמים מכחי העי"ן וזרוה מכחי הלמ"ד מבנין הדגוש והר"ם אינה ראויה להדגש ויתכן לפרש זרים וזרוה ענין אחד ושרש אחד ויהיה זרים תאר בפלס דוים כלים וכת"י בזוזין ויבזוזיכון: ויבוקקו את ארצה. ענין ריקות כמו כי בקקום בוקקים: אל ידרוך הדורך קשתו. אומר אל הדורך שידרוך קשתו הל"א אמר יתעל בשריונו אל תחמלו אל בחוריה. וית אל כמו אליה לה יתמח דמתח קשתיה ולה יכק בשריניה: ואל יתעל. אל אמר יתעלה ויתגאה בשריונו שהוא לבוש וסריון הוא לבוש הברזל אזברג"א בלע"ז וידרוך כתוב כפול והאחד כתוב ולא קרי: ונפלו. הפסוק כפול בענין במלות שונות כמנהג לחזק: כי לא אלמן. אינו כמו האלמנה שמת בעלה שהיא עזובה ממנו לעולם לא כן ישראל כי בעלה חי וקיים ואם עזבה בגלות עוד יפקדנה וישוב אליה ויפקוד על אויביהם: כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל. ארץ כשדים מלאה אשם וחטאה מקדוש ישראל כלומר ממה ששמו רעות בעמו ות"א כן ארי לא שביקין בית ישראל ויהודה מאלההון מיי' בכהות ארי ארעהון אתמליאת חייבי קטול מימר קדישא דישראל: כמו

רשי

הנה כאריה. אשר יעלה מגאון הירדן כן יבוא השודד אל נוה איתן כך תירגם יונתן הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא למרנו שגאון הירדן מקום אריות הוא ואף כך תירגמו יונתן ואיך תעשה בגאון הירדן לקבל חיות ברא ברום ירדנא: כי ארגיעה. כשאביא השעה: מעליה. ממעל לה: ומי יועידני. למלחמה: צעירי הצאן. פרס צעיר לבני יפת: לב קמי. כשדים בגימטריא דאת בש: רוח משחית. את רוח מלך פרס ומדי שהוא משחית רוח טלנט בלע"ז: וזרוה. וכפצוה: ויבקקו. וירוקנו: אל ידרוך הדורך. הרי זה מקרא קצר אל אשר אני אומר שם ידרוך הדורך קשתו: ואל יתעל בשריונו. אל

כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה ואת שכניה נאם יהוה לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם׃ הנה עם בא מצפון וגוי גדול ומלכים רבים יערו מירכתי ארץ׃ קשת וכידן יחזיקו אכזרי המה ולא ירחמו קולם כים יהמה ועל סוסים ירכבו ערוך כאיש למלחמה עליך בת בבל׃ שמע מלך בבל את שמעם ורפו ידיו צרה החזיקתהו חיל כיולדה׃ הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגעה ארוצם מעליה ומי בחור אליה אפקד כי מי כמוני ומי יועדני ומי זה רעה אשר יעמד לפני׃ לכן שמעו עצת יהוה אשר יעץ אל בבל ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים אם לא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נוה׃ מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ וזעקה בגוים נשמע׃

נא כה אמר יהוה הנני מעיר על בבל ואל ישבי לב קמי רוח משחית׃ ושלחתי לבבל זרים וזרוה ויבקקו את ארצה כי היו עליה מסביב ביום רעה׃ אל ידרך ידרך הדרך קשתו ואל יתעל בסרינו ואל תחמלו אל בחריה החרימו כל צבאה׃ ונפלו חללים בארץ כשדים ומדקרים בחוצותיה׃ כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו מיהוה צבאות כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל׃

רחיק מימרי יתכון כמא דרחיק יי ית סדום וית עמורה וקריבתהא אמר יי לא יתיב תמן אינש ולא יתותב בה בר אינש׃ הא עמא אתא מציפונא ועממין רברבין ומלכין סגיאין ייתון ביגלי מסיפי ארעא׃ קשתא ותריסין אחידן אכזראין אינון ולית להון רחמין קלהון כימא באתרגושתיה ועל סוסותא רכבין מסדרין אינון כגבר עביד קרבין עלך כנישתא דבבל׃ שמע מלכא דבבל ית שמעהון ואתרשלא ידוהי עקא אחדתיה הא כחיבלין ליליתא׃ הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא והוי לדיר רעיין ארי בזמן דאיתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מן כותי ומן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי׃ בכין שמעו מלכא דיי דימלך על בבל ומחשבתיה דחשיב על יתבי ארעא כסדאי אם לא יגררום ויקטלון תקיפי עמא אם לא יצדון עליהון מדורהון׃ מקל דאיתאחדת בבל זעת ארעא וצווחתא בעממיא אשתמעת׃ כדנן אמר יי הא אנא מיתי על בבל ועל יתבי ארעא כסדאי עממין קטולין דרם לבהון ושפירין בקומה רוחהן מחבלא׃ ואשלח על בבל בזוזין ויבזונה וירוקנון ית ארעא ארי הוו עלה מסחור סחור ביום ביש׃ לא ימתח דמתח קשתיה ולא יכק בסיריניה ולא תחוסון על עולימהא גמירו כל נכסה׃ ויתרמון קטולין בארעא כסדאי ומטענין בשוקהא׃ ארי לא שביקין בית ישראל ויהודה מאלההון מיי צבאות ארי ארעהון אתמליאת חייבי קטול ממימר קדישא דישראל׃

וגוי ו' בקריאה וסימ' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. וגוי לא ידעוך אליך ירוצו. וגוי גדול יעור מירכתי ארץ. וגוי גדול ומלכים רבים יערו: יערו ג' בקריאה ב' בנהון חס' וסימ' ומלכים רבים יערו מירכתי ארץ. יערו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. ולא יערו משנתם. יהושפט מל': כל לשון מחשבה על בג"ג אל וסימ' לכן שמעו עצת יי' אשר יעץ אל אדום. ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים. מה תחשבון אל יי' דנחום: צבאה ב' וסי' כי מלאה צבאה. החרימו כל צבאה: אשם בלהון קמצין בב"ב פתחין וסי' לאשר אשם לו. אשום אשם לו':

ג' ב' חס' ויתר מל'. ב' חס' ר' ב' ב'. ב' ב' ב' ג' ב' מל' וא' חס' אריצם ק' ב' ב' תג' ב' ב' ב' ב' ב' ב' כתי' ולא קרי ב' ב' כתי' ל' ל' חס' ב' כי מלאה ב' וחס' ב'

לב קמי כשדים בגימטריא דאת ב"ש וכן ששך בבל

כסו· אומר לאנשים מארצות אחרות שהיו בה לסחורה שינוסו מתוכה שלא יספו בעון העיר: אל תדמו בעונה· ענין כריתה כמו נדמו כאות השלום: כוס זהב· קרא היין הזך זהב לזכות הזהב המשל המשילו בו וכן המשיל השמן הזך בזהב כמו שאמ' המריקי' מעליהם הזהב וכן הרוח הזכה מצפון זהב יאתה ואמר ביד יי' כי מלך בבל היה שליח האל להחריב הגוים והוא מה שאמר למעלה קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקית אותו את כל הגוים וכן אמר הנה מיינה שתו גוים: יתהוללו· ישתגעו מן הוללות וסכלות וכן אמר למעלה ושתו והתגעשו והתהוללו המשילו ליין זך ונקי לפי שפעל האל זך ונקי הכוס תמים פעלו: פתאום· אולי תרפא דרך לעג:
רפאנו· ככתב כבעלי האלה וכקרא כבעלי הה״א: ולא נרפתה· כבעלי הה״א ואמרו רפינו דבר על לשון האנשים הנכרים אשר בה: הוציא· דבר על לשון ישראל שהיו בה: הברו· מן ברר כמו חץ ברור הוא והוא לשון מריקה ובריחה ולבון וכן ת' שכינו אמר כנגד האויבים הבאים להלחם עליה: מלאו השלטים· אספו המגינים וכן קראו אחריך מלא ענין אסיפה וקבוץ· השלטים מגינים כמו כל שלטי הגבורים וכתב אדוני אבי ז״ל הברו משפטו האברו מן אבר כיונה ארך האבר שעניני נוצה ר״ל שימו נוצה בחצים כדי לשרש: אל חומות בבל· כמו על וכמוהו כתבנו רבים בזה הספר: שאו נס· כשתכבשו אותה שאו נס על החומות להראות כי לכם היא כי דרך העולם כשיכבשו עיר ישאו נס על המגדלים ועל החומות: החזיקו המשמר· קודם כבוש העיר: גם זמם גם עשה· כל אחד לרבות על חברו וכן גם אתם גם מלככם והדומים להם: שכנתי· ככתבה בו יוד והיא נוספת על הפעל כמו היושבי בשמים חוצבי מרום קברו והדומי' לו וכן בניקבה אוהבתי לרוש אל תשמחי אויבתי לי אבל שכנתי לא נקרא עם היוד כי התי״ו בשוא והוא בשקל יושבת בלבנון והיא מלה מורכבת כמו שפי' בחלק הראשון בספר מכ"ל והיא מורכבת מן שוכנת שהיא פעלת ומן שכנתי שהיא פעלתי וטעם ההרכבה ר״ל ששכנת מקדם ואת שוכנת עדין בבא עליך הרעה וטעם על מים רבי' כמשמעו כי בבל רבת מים וכן הוא דרך משל על רוב הטובה שהיה לה מקדם וכן רבת אוצרות אפשר אוצרות התבואה או אוצרות כסף וזהב: אמת בצעך· זרוע בצעך כלומר שהיית מבצעת אחרים בחזקה ובזרוע עתה בא העונש עליך או פירו' מדת בצעך ר״ל במדה שמדד ובצעת ירושלם כן מדד לך האל: נשבע בנפשו· כאילו אמר בו כמו בי נשבעתי כי אינו דבר אחד ונפשו דבר אחר כמו האדם שאם מדברה תורה כלשון בני אדם וכן נפשו אותה ויעש וים מסרה שלא תטעה ירמיהו נשבע יי' צבאות בנפשו עמוס קדמ' נשבע יי' בקדשו תניינה נשבע יי' בנפשו: כי אם· לשון שבועה כמו שפירשנו: מלאתיך· עבר במקום עתיד ר״ל אמלא אותך לרוב כמו הילק סיבא לרוב וכן אמר כדי ארבה לרוב כלומ' שיבוא עליה מחנות האויבים לרוב מאד: וענו· וזעקו כמו הידד כדורכים יענה: עושה ארץ בכחו· זאת הפרשה כתובה למעלה אחר כרכה תאמרון להום ושם באר נוה ויש ביניהם שני מלות ועלת כפילים והנה ועל כסילים למעלה בקצה הארץ בה״א בקרי והנה מקצה ארץ בלא ה״א למעלה וישראל שבט נחלתו והנה ושבט נחלתו ושנה הפרשה הנה למיון אלילים שהיו בוטחים בהם בני בבל והיו חושבים כי בעבודתם היתה הצלחתם: מפץ

ומלטו ב' בסיפרא וסימ' נסו מתוך בבל ומלטו· צאו מתוכה עמי ומלטו איש: למכאובה ב' מל' בליש' וסימ' פתאום נפלה בבל ותשבר· כי כל ימיו מכאובים: צדקותינו ג' בקריא' וסימ' הוציא יי' את צדקתינו· וכבגד עדים כל· כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים: להשחיתה ד' וסימ' עתה הבבל עדי דישעיה· כי על בבל

רשי

נסו· ישראל מתוך בבל: כוס זהב· היתה בבל עד הנה ביד יי' לשכר בה את כל הארץ יין החימה: על כן יתהוללו גוים· נשתכרו ונשתטו: נגע אל השמים משפטה· גבה פורענותה עד אל השמים: הוציא יי' את צדקותינו· נזכרנו לפניו לזכות ובאו צדקו' אבותנו לפניו: הברו· לשון נקיון: השלטים· אשפות שהחצים נתונים בהם: גם זמם יי'· זה ימים רבים: גם עשה· את מזימתו דרך המקרא לדבר שני נמין זה אחר זה ועל ידי האחרון בא הראשון: בא קצך· קץ שלך: אמת בצעך· מדת חמסך לא אמת בצעך מדת סופך כמו כי יבצע: בנפשו· אוכשימים' ימום בלע"ז: כי אם· לשון באמת: וענו עליך הידד· וירמון עלך בקלהון: מלאתיך אדם· איתלכיך משריית עממין דסגיאין כחלא: נבער כל אדם· העושה פסל לאלוה: נסכו· לשון מסכה: בעת פקדתם· כשיפקוד הקב"ה עליהם ועל עובדיהם: ושבט נחלתו· יעקב הנזכר למעלה בראש המקרא: מפץ

נסו מתוך בבל ומלטו איש נפשו
אל תדמו בעונה כי עת נקמה היא
ליהוה גמול הוא משלם לה:
כוס זהב בבל ביד יהוה משכרת
כל הארץ מיינה שתו גוים על כן
יתהללו גוים: פתאם נפלה בבל
ותשבר הילילו עליה קחו צרי
למכאובה אולי תרפא: רפאנו
את בבל ולא נרפתה עזבוה ונלך
איש לארצו כי נגע אל השמים
משפטה ונשא עד שחקים:
הוציא יהוה את צדקתינו באו
ונספרה בציון את מעשה יהוה
אלהינו: הברו החצים מלאו
השלטים העיר יהוה את רוח מלכי
מדי כי על בבל מזמתו להשחיתה
כי נקמת יהוה היא נקמת היכלו:
אל חומת בבל שאו נס החזיקו
המשמר הקימו שמרים הכינו
הארבים כי גם זמם יהוה גם עשה
את אשר דבר אל ישבי בבל:
שכנתי על מים רבים רבת אוצרת
בא קצך אמת בצעך: נשבע יהוה
צבאות בנפשו כי אם מלאתיך אדם
כילק וענו עליך הידד:
עשה ארץ בכחו מכין תבל
בחכמתו ובתבונתו נטה שמים:
לקול תתו המון מים בשמים ויעל
נשאים מקצה ארץ ברקים למטר
עשה ויוצא רוח מאצרתיו: נבער
כל אדם מדעת הביש כל צרף
מפסל כי שקר נסכו ולא רוח בם:
הבל המה מעשה תעתעים בעת
פקדתם יאבדו: לא כאלה חלק
יעקב כי יוצר הכל הוא ושבט
נחלתו יהוה צבאות שמו:

עירוקו מגו בבל ושיזיבו גבר נפשיה לא תלקון בחובה ארי עידן פורענותהא היא קדם יי גמלא הוא משלם לה: הא כבסא דדהבא דהוא רגיג מכל מניא כן עילאי חובה דבבל בכן פורענות תקיפא עתידא דייתי לה מן קדם יי עתידין דיתרוון מינה רוין כל מלכי עממיא ומכס פורענותהא ישתון עממיא על כן ישתגשון עממיא: בתכיף נפלת בבל ואיתברת אילילו עלה סבו שעיף לתברה מאים תתסי: אסינא ית בבל ולא מיתסיא שבקוהא וניזיל גבר לארעיה ארי קריב לשמיא תברה ומנטל עד שמי שמיא: גלא יי ית זכותנא איתו ונישתעי בציון ית עובדא די עביד יי אלהנא: שנינו גירריא מלו שלטיא אעיר יי ית רוח מלכי מדי ארי על בבל רעותיה לחבלותה ארי פורענות דיי היא פורענות היכליה: על שורי בבל זקופו אתא אתקיפו מטרתא אקימו נטריא אתקינו חוצניא ארי אף חשיב יי אף עבד ית דמליל על יתבי בבל: דשריא על מיין סגיאין סגיאין בית גנזהא מטא יום תבריך עידן סעורן בישותיך: קיים יי צבאות במימריה אלהן אימליניך משירית עממין סגיאין כזחלא וירימון עלך קלהון: אמר אילין דעבד ארעא בחיליה שכליל תבל בחוכמתיה ובסוכלתנותיה תלא שמיא: לקל מיתניה דיכפת דמיין בשמיא ומסיק ענגין מסיפי ארעא ברקין לזמן מטרא עביד ומפיק רוחין מבית גנזוהי: איטפשו כל עממיא מלמידע חוכמתא בהית כל קיניי מלמיעבד צלם ארי שקרא אתיכונון ולא רוחא בהון: למא אינון עובד תולעבא בעידן דאסער עליהון חוביהון ייברון: לא כאילין חולקיה דיעקב ארי דיברא כולא הוא וישראל חולק שיבטא דאחסנתיה יי צבאות שמיה:

מזמתו· וישלח האלהים מלאך לירושלם· ובת הנשים יתן לו: אוצרות ד' מלאים בליש' בקריאה וסי' שוכנת על מים רבים· נותן באוצרות תהומות· ויפקדו ביום ההוא· ואוצרה על האוצרות: מסרה אחריתי אוצרות ד' מל' דמל' וסי' נותן באוצרות תהומות· ויפקדו ביום ההוא· הביאו מעשר הדגן· ודבתריה ואוצרה על אוצרות· ואו' אוצרת חס' וי"ו בתרא וסי' שוכנת על מים רבים· ושארה אצרות חסר וי"ו קדמא: באלה ג' בקריא' וסי' לא באלה חלק יעקב כי יוצר· וחברו· שמעתי באלה רבות: ושבט ה' בקריאה וסימ' כי יוצר הכל הוא· ושבט מצרים יסור: ושבט עברתו יכלה· ושבט לגו כסילים· ושבט לגו חסר לב:

מפץ אתה לי. מפץ שם הכלי שמנפצים בו האבנים וכן ואיש כלי מפצו בידו ואלא שזה צרי וזה קמץ והנפוץ הוא השבר עם החבור כי שמשברים האבנים מתפזרים האבנים הנה והנה וכן ונפצתי כלם בזה הענין ואמר האל יתב' כנגד מלך בבל מפץ אתה לי כי בך אני מנפץ ומשחית הגוים והממלכו' אך עתה אשלם לך על מה שעשית בישראל ואעניש על ישראל שעשית בהם רעה יותר מדאי ואני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה: ונפצתי. כלם מלרע והוא מורה לעתיד כרוב הנבואה הזאת הכבר שאמרה קודם מלוך נבוכד נצר או אחר מלכו ויתכן בענין עתיד ועבר: הנני אליך הר המשחית. קרא בבל הר ואם היא בבקעה רוצה לומר הר עיר גבורה כמו אם הנה יושבת בהר וכן הרות הגלעד רוצה לומר הערים הבצורות וכן תירגם יונתן קרתא מחבלא וכן מן הסלעים גם כן משל על המגדלי' הגבוהי' אשר בבבל וכן ת"י ואמגרינך מן תקפא כלומ' אפילך ממקומות החזקי' והגבוהים: וגלגלתיך. ענין גלגול ידוע מן גבוה אל הנמוך: ולא יקחו ממך אבן לפינה ואבן למוסדות. כי מנהג העולם לתת ביסוד הבנין אבנים גדולות וכן בפינות הקירות ואמר זה דרך משל כתרגומו ולא יסבון מנך מלך למלכו ושלטון לשולטנו: שאו נס. צווי שאיכנו לאדם מיוחד ולא לאנשים מיוחדים אלא למי שיהיה והוא על דרך המליצה כמו ראה ריח בני אמור למלך ולגבירה חזקו ידים רפות אמרו לנמהרי לב והדומים להם וכתוהם שאו נס תקעו שופר: קדשו עליה. השמיעו עליה: פקדו. העלו. כי לפי שאמ' בארץ ואמר בגוים לא כ' אמר כי כנגד מדי אמ' לבד: קדשו. ענין הזמנה: השמיעו עליה. ענין אסיפה וקבוץ וכן השמיעו אל בבל רבים וכן מן הדגוש וישמע שאול את העם: ממלכות אררט מני ואשכנז. אולי באו עם דריוש ותירגם יונתן מלכו' ארע קרדו משרית הורמני והדיב: פקדו עליה. ענין מנוי: טפסר. כמו שר וכן וטפסריך כגוב גובי: כילק סמר. כמו סמר מפחדך בשרי וכן מן הדגוש תסמר שערות בשרי ענין הנערה והרעדה כאדם שעמדו שערותיו ארי"קמינטו בלע"ז ויונתן תירגם זמינו עלה עבדי קרבא דיהון סלקין סוסותהון מפנכין הא כזחלא דמצלהב ופירוש מפנכין ענין דהירה כמו שתרגם גם כן מדהרו' דהרות אביריו מפנוכא דהוה מפניך קדם רתיכי גברוהי: ותרעש. ותחול. ענין חיל כיולדה: כי קמה על בבל. אמ' קמה יחידה ואמר מחשבות יי' רבים רוצה לומר כל מחשבה ומחשבה שחשב עליה תקום: חדלו. ישבו במצדות. ולא יצאו להלחם ישבו להם במגדלים החזקים להשגב בהם: נשתה גבורתם. פסקה וכן ונשתו מים מהים: היו לנשים. חלשים כמו הנשים: הציתו משכנותיה: רץ לקראת רץ ירוץ. היה לומר רץ אחרי רץ ומגיד אחר מגיד אלא פירושו הנה ילך הראשון ויגיד למלך וישוב לו וימצא רץ אחר בא לקראתו גם כן להגיד למלך כי נלכדה עירו מקצה. כלומר מקצה האחד: והמעברות נתפשו. מעברות המים שבכניסת העיר והיו בהם מגדלי' למנוע אויבים אם ירצו להכנס בעיר ולפי שאמר כי נלכדה עירו מקצה שמא יאמר אדם מגדלי המעברות איך לא מנעום התשובה כי המעברות נתפשו: ואת האגמי' שרפו באש. הגמא הגדל על הנהרות שרפו באש שלא ימנעם רוב הגמא מלבא בעיר וכן הלכוף כאגמון ראשו הוא הגמא ורבי יונה כתב כי אגמים הם המבצרים ודמה אותו ללשון הערב שאומר למבצרי' אגם: כי כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל. אמר אלהי ישראל כי נקמת ישראל יקח מהם: הדריכה

אכר ב' בקריאה וסימ' ונפצתי בך אכר· וקראו אכר אל אבל: שאו י"ב ר"פ בקריאה וסימ' שאו את ראש כל עדת בני דריש ספרא· שאו את ראש כל עדת דפנחס· שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה· שאו עיניכ' וראו והתכוה· שאו לשמים עיניכם והביטו· שאו נס ציתה· שאו נס בארץ· והבאים בצפון· שאו שערים ראשיכם· והברו· שאו זמרה והנו תוף· שאו ידיכם קדש: במצדות ה' בליש' וסימ' בלשון תרגום במערתא דגדיא בטורא כטכר ארום בבל אקש לה מותא· ופירו' בישעיה סימן ל"ג: מקצה ב' וסים טרם ישכבו ואנשי העיר· רץ לקראת רץ:

מפץ אתה לי כלי מלחמה ונפצתי בך גוים והשחתי בך ממלכות: ונפצתי בך סוס ורכבו ונפצתי בך רכב ורכבו: ונפצתי בך איש ואשה ונפצתי בך זקן ונער ונפצתי בך בחור ובתולה: ונפצתי בך רעה ועדרו ונפצתי בך אכר וצמדו ונפצתי בך פחות וסגנים: ושלמתי לבבל ולכל יושבי כשדים את כל רעתם אשר עשו בציון לעיניכם נאם יהוה: הנני אליך הר המשחית נאם יהוה המשחית את כל הארץ ונטיתי את ידי עליך וגלגלתיך מן הסלעים ונתתיך להר שרפה: ולא יקחו ממך אבן לפנה ואבן למוסדות כי שממות עולם תהיה נאם יהוה: שאו נס בארץ תקעו שופר בגוים קדשו עליה גוים השמיעו עליה ממלכות אררט מני ואשכנז פקדו עליה טפסר העלו סוס כילק סמר: קדשו עליה גוים את מלכי מדי את פחותיה ואת כל סגניה ואת כל ארץ ממשלתו: ותרעש הארץ ותחל כי קמה על בבל מחשבות יהוה לשום את ארץ בבל לשמה מאין יושב: חדלו גבורי בבל להלחם ישבו במצדות נשתה גבורתם היו לנשים הציתו משכנתיה נשברו בריחיה: רץ לקראת רץ ירוץ ומגיד לקראת מגיד להגיד למלך בבל כי נלכדה עירו מקצה: והמעברות נתפשו ואת האגמים שרפו באש ואנשי המלחמה נבהלו: כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל בת בבל

מבדר את קדמי כרכא די ביה מני קרבא ואבדר בך עממין ואחביל בך מלכון: ואבדר בך סוסון ורתיכיהון ואבדר בך רתיכין ורכביהון: ואבדר בך גבר ואתא ואבדר בך סבו וניק ואבדר בך עולימין ובתולן: ואבדר בך רעיא ועדריה ואבדר בך אכר ופדניה ואבדר בך שילטונין וטורנין: ואשלם לבבל ולכל יתבי ארעא כסדאי ית כל בישתהון דעבדו בציון לעיניכון אמר יי: הא אנא שלח רוגזי עלך כרכא מחבלא אמר יי דמחביל ית כל ארעא ואר ים ית מחת גבורתי עלך ואמגרינך מן תוקפא ואתנינך לכרך יקידא: ולא יסבון מינך מלך למלכו ושלטון לשולטנו ארי צדות עלם תהי אמר יי: זקופו אתא בארעא תקעו שופרא בעממיא זמינו עלה עממיא בסרו עלה מלכות ארעא קרדו משרית חורמיני והדיב זמינו עלה עבדי קרבא דיהון סלקין סוסותהון מפנכין הא כזחלא דמצלהב: זמינו עלה עממיא ית מלכי מדי ית שלטונהא וית כל טורנהא וית כל ארע שולטניה: ותזוע ארעא ותתמרע ארי קמא על בבל מחשבתא דיי לשואה ית ארעא דבבל לצדו מבלי יתיב: אתמניעו גיברי בבל מלאגחא קרבא יתיבו במצדיא אתברת גברותהון הוו חלישין כנשיא אתדלקא ברנייתהא אתברו עברהא: רהיט לקדמות רהיט ירהוט ומחוי לקדמות מחוי לחואה למלכא דבבל ארי אתכבישת קרתיה מסופיה: ומגיזתא אתאחדא וית אגמיא אוקידו בנורא וגברי עבדי קרבא אתבהילו: ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כנישתא דבבל

רשי

מפץ אתה לי. עד הנה העמדתיך לי לי למשחית ולמפץ את האומו' שגזרתי עליהם גולה: ושלמתי לבבל. אחרי כל זאת שאגמור נקמתי על ידו באומות: קדשו. זמנו: טפסר. לשון חיל: סמר. הריצ"ייר בלע"ז כמו תסמר שערת בשרי: ותחול. לשון חלחלה: נשתה. קפצה כמו גיד הנשה שנשה מ' ממקומו: כגורן

כריתה ב' חל' אבר ואבר

הדריכה · בא המקור בחירק הה״א ותשפטו במפתח על הרוב וכן כמוהו מקור הה״א בחירק גנון והציל פסוח והמליט · עד השמידו אותם · ודמה אותם לגורן שהגיע עתה לדרוך ולדוש כן בבל הגיע עתה שירמסוה האויבים · עת הקציר · המשיל הבזה לקציר וכן תירגם יונתן ויתון בוזזין עלה ואמר הקציר אחר דריכת הגורן אף על פי שהוא קודם עוד מעט זמן שתבא לה עת הקציר שיבואו וילכדו כל עריה סביב והוא משל הקציר ואחר כך יתפשו העיר בבל וירמסוה כי כמו שאוספין הקציר אל הגורן כן היו אוספין ומכניסין מיטב חילם כל העירות אל בבל וכשיתפשוה ידריכוה וירמסוה ויכלוה כליון חרוץ · אכלנו הממני · אלו התיבות שהם בפסוק כתובים בוי״ו וקרויין ביו״ד והכתוב לשון רבים על הפרטים והקרי לשון יחיד על הכלל והענין מדבר על לשון ישראל שצועקים חמס על בבל · הממני כמו והמם גלגל עגלתו ענינם ענין שבר · הציגני כלי ריק · העמידני ריקה כמו כלי ריק וריק שם כאלו אמר כלי ריקות · מלא כרישו מעדני · על דרך משל כלומר מלא ארצו מטובי · מלא בקמץ · הדיחני · כמו שידיח אדם את הכלי מלא כ כשאר בו דבר ותירגם יונתן הפסוק כן אמרת ירושלם בז נכסי ושיצני נבוכד נצר מלכא דבבל כפצני כמן ריקן בלעני כתניניא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני וכן ענין הפסוק אשר אחריו על לשון ציון וירושל׳ כמו שאומר · חמסי ושארי · שארי בשרי ואמר חמסי על הממון אשר בזזו ושארי על ה החללים וכן ודומי וכפל הענין במלות שונות ואדוני אבי ז״ל פירש ושארי על הגולים שהיו מענים אותם בגופם ודמי על ההרוגים ויונתן תירגם חמסי ושארי חטופי ובוזזי ותירגם ודמי וחובת דם זכאי דאתשד בי · ואל יושבי כשדים · כמו על יושבי ארץ כשדים ובת׳ על יתבי ארעא כשדאי · לכן · אומר האל ית׳ לציון ולירושלם שקורא חמס על בבל · הנני רב את ריבך · והחרבתי את ימה · משל על טובה הרב כמימי הים · והיתה · ושרקה · שישרוק עליה כל עובר · יחדו ככפירים ישאגו · אפשר לפרשו על בני בבל על דרך שאנתי מנהמת לבי ויתכו כמים שאגותי · או על חיל מדי הלוכדים בבל · על דרך עליו ישאגו כפירים · שואג לקראתו הישאג אריה ביער · והדומים להם · נערו · כענין שאגו ורז״ל נהגו בזה הלשון על חמור באמרם חמור נוער · כגורי · בחולם · בחמם · בלילה שנלכדה בבל עשה בלשצר מ משתה גדול כמו שכתו׳ בספר דניאל ויצאה היד הכותבת בקיר ההיכל כמו שכתוב וזהו אשית את משתיהם כלומר בעת חמימותם במשתה אשית ברע את משתיהם שנהפך להם השמחה לאבל ולפחד גדול כמו שכתוב אדין בלשצר שגיא מתבהיל וזיוהי שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין · והשכרתים · למען יעלזו · אשכיר אותם באותו המשתה שימותו שינת עולם כי שאר השכורים ישנו בשכרותם ויקיצו אחר כך מיינם אבל אלו ישנו שנת עולם ולא יקיצו וזה למען שהיו שמחים ועלזים במשתותם בכלי בית המקדש וישנו שינת עולם ולא יקיצו כאשר יי׳ שימותו מתוך שכרותם כמו שכתוב ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאה ור׳ יונה פירש למען יעלזו יתהוללו וירעדו מלשון ערביעלו אלמות ורעדה שאוחזת מקצת החולים בקרבם למיתה וכראה שיפתקו וכן פירשו מזה כי רעתיכי אז תעלזי וית הפסוק כן איתא עליהון עקא ויהון דמן לרווייא בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תנינא ולא ייתון לעלמא דאתי אמר יי׳ · אורידם · מבואר הוא וכן איך נלכד · ששך · פירשוהו שהוא בבל בא״ת ב״ש · עלה על בבל הים · דרך משל אמר כי החיל הגדול שבא עליהם כמו את הארץ וכן תירגם יונתן סליק על בבל מלך במשיריתיה דסגי כמי ימא · היו · וערבה · כמו מדבר כמו כארץ ערבה ושוחה וכן במדבר בערבה · ופקדתי על בל בבבל · בל הוא אלוה שהיו עובדים בבבל ופקדתי שישברו אותו וישאו זהבו וכן כתוב בנבואת ישעיה כרע בל קורס נבו · והוצאתי את בלעו מפיו · על דרך משל שהיו מביאין לו מנחות על דרך חיל בלע ויקיאנו · ולא ינהרו אליו עוד גוים · ענין מרוצה אל החפץ וכן ונהרו אליו כל הגוים ולפיכך נקרא הנהר בזה הלשון לפי שהוא מקום מרוצת המים · גם חומת בבל נפלה · הרבוי לפי שהיתה חזקה ורחבה כמו שכתוב חומת בבל הרחבה ופירוש נפלה על ידי המפילים אותה · צאו · מבואר הוא · ופן ירך לבבכם · לפיכך אני מבטיחכם שלא תיראו מפני האויב שיבא אל בבל כי לא ירע לכם ותצאו מתוכה בשלום ובלשצר מלך שלש שנים ובשנה ראשונה באה שמועה מדי שיבאו על בבל וכן בשנה השנית זהו ובא בשנה השמועה וכן בשנה השלישית זהו ואחריו בשנה השמועה · וחמס

חמסי ב׳ וסימ׳ ותאמר שרי · חמסי ושארי על בבל · ונקמתי ג׳ וסימ׳ ויאל שאול את העם · ונקמתי דמי עבדי · הנני רב את ריבך ונקמתי · שנת ה׳ בליש׳ שינה וסימ׳ בחמם אשית את משתיהם · והשכרתי שריה

כגרן עת הדריכה עוד מעט ובאה עת הקציר לה: אכלנו המנו נבוכדראצר מלך בבל הציגנו כלי ריק בלענו כתנין מלא כרשו מעדני הדיחנו: חמסי ושארי על בבל תאמר ישבת ציון ודמי אל ישבי כשדים תאמר ירושלם: לכן כה אמר יהוה הנני רב את ריבך ונקמתי את נקמתך והחרבתי את ימה והובשתי את מקורה: והיתה בבל לגלים מעון תנים שמה ושרקה מאין יושב: יחדו ככפרים ישאגו נערו כגורי אריות: בחמם אשית את משתיהם והשכרתים למען יעלזו וישנו שנת עולם ולא יקיצו נאם יהוה: אורידם ככרים לטבוח כאילים עם עתודים: איך נלכדה ששך ותתפש תהלת כל הארץ איך היתה לשמה בבל בגוים: עלה על בבל הים בהמון גליו נכסתה: היו עריה לשמה ארץ ציה וערבה ארץ לא ישב בהן כל איש ולא יעבר בהן בן אדם: ופקדתי על בל בבבל והצאתי את בלעו מפיו ולא ינהרו אליו עוד גוים גם חומת בבל נפלה: צאו מתוכה עמי ומלטו איש את נפשו מחרון אף יהוה: ופן ירך לבבכם ותיראו

דמיא לאידרא דמטא עידן אדריכותיה עוד ציבחד כזעיר וייתון בוזזין עלה: אמרת ירושלם בז נכסי ושיצני נבוכד נצר מלכא דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כתנינא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני: חטופי ובוזזי על בבל תימר כנשתא דציון וחובת דם זכאי דאתשד בי על יתבי ארעא כסדאי תימר ירושלם: בכן כדנן אמר יי׳ הא אנא דאין ית דינך ומתפרע ית פורענותיך ואחריב ית ימה ואוביש ית מבועהא: ותהי בבל ליגרין סדור ירודין צדו ואשתממו מבלי יתיב: כחדא כאריון יתהמון כבני אריון ירימון קליהון: איתא עליהון עקא ויהון דמן לרוויא בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תנינא ולא ייתון לעלמא דאתי אמר יי׳: אמסרינון כתורין לקטלא כדיכרין עם גדין: איכדין איתכבישת בבל ואתאחדת תושבחת כל ארעא איכדין הות לצדו בבל בעממיא: סליק על בבל מלך במשיריתיה דסגי כמי ימא באתרגושת גלוהי חפא: הואה קירוהא לצדו ארעא צדיא וחרבא ארעא לא יתיב בה כל אנש ולא יעיבר בה בר אנש: ואסער על דפלחין לביל בבבל ואבוז ית נכסוהי מיניה ולא ישתמעון ליה עוד עממיא אף שורי בבל יתרמון: פוקו מגוה עמי ושיזיבו גבר ית נפשיה מתקוף רוגזא דיי׳: ודילמא יזוע לבכון ותידחלון

רשי

כגורן עת הדריכה · הרי היא עתה מלאה כגורן בעת שדשו ת תבואתה שהיא מליאה חטין: עוד מעט · ותתרוקן ותדמ׳ לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית: חמסי ושארי · צעקת חמסי ומזונותי אשר אכלו שארי: נערו · לשון חמור נוער: בחמם · אשית את משתיהם · אכוין שיהו משתיהן בעת החום כדי ש שישתכרו: למען יעלזו וישנו׳ וירדמו: שנת עולם · שנת גולתית וכן עלתה גם מתוך משתה ושכרות כחרבו והרגו ולכדה העיר כמו שנאמר ב ברניאל בלשאצר אמר בטעם חמרא וגו׳ אשתי חמרא וגו׳ ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא וגו׳ ודריוש מדאה קביל מלכותא: ככרים · כבשים כתורין: ששך · בבל בגימטריא דא״ת ב״ש: עלה אל בבל הים · חיל גדול כמי הים: על בל · על ע״ז של בבל את בלעו · שהושפלו כל יושבי הארץ תחתיו: ולא ינהרו · ולא יאספו וכן ונהרו אליו כל הגוי׳ כמימי נהרות כולם ההולכים אל הים: בשמועה

חכמיא · אם אתן שנת לעיני · מתוקה שנת העבד · בלילה ההוא נדדה שנת המלך: חומת ג׳ בספר׳ וסימ׳ שורא דדמשק נפל · ופירושן לע״ל בסי׳ ב״ט: ופן ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש · רק השמר לך ושמר נפשך מאד · השמר לך פן תנקש אחריהם תנינא דפסוק׳ · ופן ירך לבבכם ותראו · ופן אורש וגנבתי · ופן תדרוש לאלהיה׳ לאמר:

וחמס בארץ. שיבאו חומסים בארץ כשדים: ומושל על מושל. זהו כורש הפרסי שמלך אחר דריוש המדי ובפרס שלא ייראו ולא ירך לבבם מכל אלו כי לא ירעו להם אבל ייטיבו וכורש שלח הגלות: לכן. וכל ארצה תבוש. כלומר כל אנשי ארצה יהיה להם בושת כי פסיליהם יוכתו וישברו: יפלו בתוכה. כי לא יצאו חוץ לעיר להלחם: ורננו. כאילו שמים וארץ ישמחו וירננו למפלתה: יבא לה השודדים. יבא לה דריוש עם חילו שהם השודדים: גם בבל. נותן טעם למה שאמר וכל חלליה יפלו בתוכה כי גם היא היתה סבה לנפול חללי ישראל וכן חללי כל הארץ לפיכך יפלו חלליה: גם לבבל. בעבור בבל ועל ידה או פירוש לבבל כמו בבבל וכן וישבו אתו לארץ כמו בארץ הרגתי לפעמי כמו בפעמי: פלטים מחרב. אתם ישראל אשר בבבל שנמלטתם מחרב נבוכד נצר וגליתם לבבל הלכו מבבל: זכרו מרחוק את יי'. זכרו מזמן רחוק זה שבעים שנה. את יי' כלומר עבודת יי' שבטלה וכן תירגם יונתן ית פולחנא דיי': וירושלם. שחרבה תעלה על לבבכם וצאו מתוך בבל: בשנו. ואמרו בשנו מאד מעת חרבן ירושלם כי שמענו חרפה שהיו האויבים מחרפים אותנו ב בגלותנו מירושלם: על מקדשי בית יי'. הכל בכלל בית יי' ומקדשו הדביר והיכל והאולם כל אחד מקדש: לכן. יאנק חלל. החלל בעת מותו מוציא הנשמה באנקה וצעקה: כי תעלה בבל השמים. לא יועיל לה אפילו תבנה בנינים גדולים וגבוהי' בשמים וכי תבצר ותחזק מרום עזה שתגביה למרום בניה לא יועיל לה כי מאתי יבאו ש שודדים לה ופי' מאתי כי האל העיר רוח דריוש וכורש לבא אל בבל: תבצר. ענין חוזק מן גדולות ובצורות וכן לבצר החומה: קול זעק' מבבל. זעק' שם הצעקה ישמעו מבבל: כי שודד. ואבד ממנה קול גדול. שהיתה עיר הומיה והיה נשמע בה קול גדול מרוב העם אשר בה שהיו הומים כהמות גלי הים והיה כמו שאון קולם אבד האל ממנה אותו קול: כי בא עליה. על בבל כמו ותראהו את הילד והדומים לו: חתתה קשתותם. פירשו המפרשים חירק החי"ת מקום שורק וכן ופתחו שעריך תמיד וכתי' אתבר קשתותיהון והנכון בעיני שהוא כמשמעו מן הדגוש רוצה לומר כאילו בבל חתתה ושברה קשתותם ברוב חטאתיה וזהו שאמר אחריו כי אל גמולות יי': והשכרתי. מבואר הוא למעלה בפסוק והשכרתי' למען יעלזו: נאם המלך יי'. כי הוא מלך על כל מלך ובידו להסיר המלוכה ממי שירצה ולתתה למי שירצה והו' אדון צבאות מעלה וצבאות מטה כן שמו וכן הוא: כה אמר יי' צבאות חומות בבל. כל אחת מחומותיה הפנימית והחיצונה שהיא רחבה לא יועיל לה חוזק בניינה: כי ערער תתערער. ענין שבר והריסה וכן עוררו ארמנותיה ושרשם עור מכחי הע"ין וכפלו פ"א הפעל ולמ"ד הפעל בערער תתערער כמו ותתחלחל המלכה משרש חול: באש יצתו. יבערו באש: ויגעו עמים. ביו"ד האיתן לבד והיא מעמדת בגעיא כי הגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל: בדי ריק. כמו בריק וכן בדי אש כמו באש ומלת די נוספת בהם מורה על התמדת הדבר והגדלתו וכן בדי שופר בדי ארבה לרוב ופירוש העמים אשר בבבל אם ייגעו להציל עצמם לריק ייגעו כי הצלתם תהיה באש כי מה שיחשבו להנצל תבא בהם אש ותשרפם הנה יגיעתם לריק או פירושו אז יכירו כי יגיעתם בבנין בבל היתה לריק וסוף יגיעתם לאש כמו שאמר שעריה הגבוהים באש יצתו וזה שפי' נראה לי לפי מה שכתוב בנבואת חבקוק כי שם הוא זה הפסוק בשנוי מעט והענין כפול במלות שונות: ויעפו. לגזרת פעל:

לנפל ד' בקריאה וחס' וסימ' אל הארץ הזאת לנפל בחרב · גם בבל לנפל · דוחה דוחתני לנפל · אם מורע היהודים מרדכי : כי תעלה בבל בל רפ דנביאי' כי במ"ד וכי וסימ' נמסר לעיל בספרא סימן מ"ד : במים ג'

מן קדם בסורתא דתישתמע
בארעא ותיתי בשתא בסורתא
ובתרוהי בשתא בסורתא ויסגון
חטופין בארעא ויקום שלטון על
שלטון : בכן הא יומיא אתן
ואסער על צילמי בבל וכל ארעא
תיתרוב וכל קטילאה יתרמון
בגוה : וישבחון על בבל שמיא
וארעא וכל די בהון ארי מציפונא
ייתון עלה בוזזין אמר יי : אף
בבבל אתרמיאו קטילי ישראל
אף לבבל יתרמון קטילי כל ארעא
: משזביא מחרבא גלו לא
תתעכבון אדכרו מרחיק ית
פולחנא דיי וירושלם תיסק על לבכו
: בהיתנא ארי שמענא חיסודין
חפת אתכנעותא אפנא ארי עלו
נוכראין וסאיבו ית בית מקדשא
דיי : בכן הא יומיא
אתן אמר יי ואסער על צלמהא
ובכל ארעא יתרמון קטולא :
ארי תיבני בבל בניינין דרמין עד
צית שמיא וארי תיכרוך כרכין
תקיפין עד רומא מן קדמי ייתון
בוזזין עלה אמר יי : קל צוחתא
מבבל ותברא רבא מארעא
כסדאי : ארי אביז יי ית בבל ואביד
מינה משירין סגיאין ויתכנשון
עליהון משירית עממין סגיאין
וירימון באתרגושת קלהון :
ארי אתו עלה על בבל בוזזין
ואתאחידו גיברהא איתברא
קשתותיהון ארי אלהא מרי
גימליא יי שלמא ישלם להון
גמולהון : וארווי רברבהא
וחכימהא ושולטנהא וטורנהא
וגברהא וימותון מותא תיניינא
ודלא ייתון לעלמא דאתי אמר
מלכא יי צבאות שמיה :
כדנן אמר יי צבאות
שורי בבל פתיא אתתמרא ית
יתתמרון ותרעהא רמיא בנורא יתוקדון ויחלון עממיא לריקנו
ומלכוותא תסוף אישתא וישתלהון :

בשמועה הנשמעת בארץ ובא
בשנה השמועה ואחריו בשנה
השמועה וחמס בארץ משל על-
משל: לכן הנה ימים באים ופקדתי
על פסילי בבל וכל ארצה תבוש
וכל חלליה יפלו בתוכה: ורננו
על בבל שמים וארץ וכל אשר בהם
כי מצפון יבוא לה השודדים נאם
יהוה: גם בבל לנפל חללי ישראל
גם לבבל נפלו חללי כל הארץ:
פלטים מחרב הלכו אל תעמדו
זכרו מרחוק את יהוה וירושלם
תעלה על לבבכם: בשנו כי
שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו כי
באו זרים על מקדשי בית יהוה:
לכן הנה ימים באים
נאם יהוה ופקדתי על פסיליה
ובכל ארצה יאנק חלל: כי תעלה
בבל השמים וכי תבצר מרום עזה
מאתי יבאו שדדים לה נאם יהוה:
קול זעקה מבבל ושבר גדול מארץ
כשדים: כי שדד יהוה את בבל
ואבד ממנה קול גדול והמו גליהם
כמים רבים נתן שאון קולם:
כי בא עליה על בבל שודד ונלכדו
גבוריה חתתה קשתותם כי אל
גמלות יהוה שלם ישלם: והשכרתי
שריה וחכמיה פחותיה וסגניה
וגבוריה וישנו שנת עולם ולא
יקיצו נאם המלך יהוה צבאות שמו
: כה אמר יהוה
צבאות חמות בבל הרחבה ערער
תתערער ושעריה הגבהים באש
יצתו ויגעו עמים בדי ריק ולאמים
בדי אש ויעפו:

רפין בקריא' וסימ' והמו גליהם כמים רבים · כמים מוגרים במורד · במים עברו תזבור : וישנו ג' בקריא וסימ' בחמם אשית את משתיהם · וישנו שנת עולם · ולא יקיצו נאם המלך · ושכנו במדבר וישנו ביערים :

רשי

בשמועה הנשמעת בארץ. השמועה הזאת של בלשצר ש שנהרג: ובא בשנה השמועה. באותה שנה עצמה תבוא ה השמועה שחרבה בבל מליה מן השמים שכ' והיתה בבל צבי מ ממלכו' תפארת גאון כשדי' כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה: ואחריו. בשנה השנייה: השמועה. הטובה לכם כה אמר כורש מלך פרס מי בכם מכל עמו: ומושל על מושל. דריוש המדי מלך שנה אחת ובשנה השנייה כורש הפרסי: גם בבל. היתה לנפול בה חללי ישראל: גם לבבל. יפלו חללי כל ארצה: פליטי' מחרב. ישראל שגלו לתוכה שפלטו מחרב נבוזר אדן: כי שמענו חרפה. שהיו כשדים אומרים ומחרפים א אותנו לאמר יד אלהינו רמה שהחרבנו את ביתו: יאנק חלל. יצעק חלל כשהורגים את האדם בחץ או ברומח והוא נגח כ כשמוציא הרומח היא האנקה: וכי תבצר. לשון מבצר חזק: מאתי יבואו שודדים לה. מאתי מן השמים הגבוהים מ ממנה יבאו לה ה השודדים: נתן שאון קולם. נשמע קול צעקתם: תתערער. לשון חפירה לשון ערו ערו עד היסוד: בדי ריק. בהרבה ריק שיבא עליהם: פר

הדבר ד׳ בטעמ׳ גריש בס׳ וסי׳ על כל עם יהודה בשנה הרביעית · בשנת העשירית לצדקיהו · הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יי׳ דעליה אחר שלח אותו נבוזר אדן · הדבר אשר צוה ירמיהו הנביא את שריה : חלוף ולא יקחו ממך כי שממות עולם תהיינה נאם יי׳ · למאדם ועד בהמה כי שממות עולם תהיה ס״ף · היו עריו לא ישב בהן כל איש ולא יעבור בהן בן אדם · ושארא לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם · קדמ׳ ופקדתי על

הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶת־שְׂרָיָה בֶן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה בְּלֶכְתּוֹ אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִעִית לְמָלְכוֹ וּשְׂרָיָה שַׂר מְנוּחָה׃ וַיִּכְתֹּב יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־תָּבוֹא אֶל־בָּבֶל אֶל־סֵפֶר אֶחָד אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכְּתֻבִים אֶל־בָּבֶל׃ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־שְׂרָיָה כְּבֹאֲךָ בָבֶל וְרָאִיתָ וְקָרָאתָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וְאָמַרְתָּ יְהוָה אַתָּה דִבַּרְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַכְרִיתוֹ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־בּוֹ יוֹשֵׁב לְמֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה כִּי־שִׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה׃ וְהָיָה כְּכַלֹּתְךָ לִקְרֹא אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה תִּקְשֹׁר עָלָיו אֶבֶן וְהִשְׁלַכְתּוֹ אֶל־תּוֹךְ פְּרָת׃ וְאָמַרְתָּ כָּכָה תִּשְׁקַע בָּבֶל וְלֹא־תָקוּם מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא עָלֶיהָ וְיָעֵפוּ עַד־הֵנָּה דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ׃

נב

בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמִיטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוֹיָקִים׃ כִּי עַל־אַף יְהוָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלִַם וִיהוּדָה עַד־הִשְׁלִיכוֹ אוֹתָם מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל׃ וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁעִית לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלִַם וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב׃ וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ׃ בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא־הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ׃ וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה יִבְרְחוּ וַיֵּצְאוּ מֵהָעִיר לַיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר בֵּין־הַחֹמֹתַיִם אֲשֶׁר עַל־גַּן הַמֶּלֶךְ וְכַשְׂדִּים עַל־הָעִיר סָבִיב וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה׃ וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּשִּׂיגוּ אֶת־צִדְקִיָּהוּ בְּעַרְבֹת יְרֵחוֹ וְכָל־חֵילוֹ נָפֹצוּ מֵעָלָיו׃ וַיִּתְפְּשׂוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיְדַבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּטִים׃ וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ לְעֵינָיו וְגַם אֶת־כָּל־שָׂרֵי יְהוּדָה שָׁחַט בְּרִבְלָתָה׃

תרגום

פִּתְגָמָא דִי פַּקִיד יִרְמְיָה נְבִיָא יַת שְׂרָיָה בַּר נֵרִיָה בַּר מַחְסֵיָה כַּד אֲזַל בִּשְׁלִיחוּת צִדְקִיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְבָבֶל בְּשַׁתָּא רְבִיעֵתָא לְמִימְלְכֵיהּ וּשְׂרָיָה רַב תּוּקְרְבָא׃ וּכְתַב יִרְמְיָה יַת כָּל בִּישְׁתָא דַעֲתִידָא לְמֵיתֵי עַל בָּבֶל עַל סִפְרָא חַד יַת כָּל פִּתְגָמַיָא הָאִילֵין דִכְתִיבִין עַל בָּבֶל׃ וַאֲמַר יִרְמְיָה לִשְׂרָיָה כְּמֵיתָךְ לְבָבֶל וְתֶחֱזֵי וְתִיקְרֵי יַת כָּל פִּתְגָמַיָא הָאִילֵין׃ וְתֵימַר יְיָ אַתְּ גְזַרְתָּא עַל אַתְרָא הָדֵין לְשֵׁיצָיוּתֵיהּ בְּדִיל דְלָא לְמֶהֱוֵי בֵיהּ יָתִיב לְמֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא אֲרֵי צָדוּת עָלַם תְּהֵי׃ וִיהֵי כְּשֵׁיצָיוּתָךְ לְמִיקְרֵי יַת סִפְרָא הָדֵין תִּקְטַר בֵּיהּ אַבְנָא וְתִרְמֵינֵיהּ לְגוֹ פְרָת׃ וְתֵימַר כְּדֵין תִּשְׁתְּקַע בָּבֶל וְלָא תְקוּם מִן קֳדָם בִּישְׁתָא דִי אֲנָא מַיְתֵי עֲלַהּ וְיִשְׁתַּלְהוֹן עַד הָכָא נְבוּאַת פִּתְגָמֵי יִרְמְיָה׃

בַּר עַסְרִין וַחֲדָא שְׁנִין צִדְקִיָה כַּד מְלַךְ וַחֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִימֵיהּ חֲמוּטַל בַּת יִרְמְיָה מִלִבְנָה׃ וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דִי עֲבַד יְהוֹיָקִים׃ אֲרֵי עַל דְאַרְגִיזוּ קֳדָם יְיָ הֲוַת בִּירוּשְׁלֵם וּבִיהוּדָה עַד דְאַגְלֵי יַתְהוֹן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתֵיהּ וּמְרַד צִדְקִיָה בְּמַלְכָּא דְבָבֶל׃ וַהֲוָה בְּשַׁתָּא תְשִׁיעֵתָא לְמִימְלְכֵיהּ בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה בְּעַסְרָא לְיַרְחָא אֲתָא נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל הוּא וְכָל מַשִׁרְיָתֵיהּ עַל יְרוּשְׁלֵם וּשְׁרוֹ עֲלַהּ וּבְנוֹ עֲלַהּ כַּרְקוֹם סְחוֹר סְחוֹר׃ וַעֲלַת קַרְתָּא בִּצְיָרָא עַד חֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא צִדְקִיָה׃ בְּיַרְחָא רְבִיעָאָה בְּתִשְׁעָא לְיַרְחָא וּתְקִיף כַּפְנָא בְּקַרְתָּא וְלָא הֲוַת מֵיכַל לְעַמָא דְאַרְעָא׃ וְאִתְרְעַת קַרְתָּא וְכָל גַבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא עֲרָקוּ וּנְפַקוּ מִן קַרְתָּא בְּלֵילְיָא בְּאוֹרַח תְּרַע בֵּין שׁוּרַיָא דִי עַל גִינְתָא דְמַלְכָּא וְכַסְדָאֵי שָׁרַן עַל קַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וַאֲזַלוּ בְּאוֹרַח מֵישְׁרָא׃ וּרְדָפוּ מַשִׁרְיַת כַּסְדָאֵי בָּתַר מַלְכָּא וְאַדְבִּיקוּ יַת צִדְקִיָה בְּמֵישְׁרֵי יְרֵחוֹ וְכָל מַשִׁרְיָתֵיהּ אִתְבַּדַרָא מִינֵיהּ׃ וַאֲחִידוּ יַת מַלְכָּא וְאַסִיקוּ יָתֵיהּ לְוַת מַלְכָּא דְבָבֶל לְרִבְלַת בְּאַרְעָא דַחֲמָת וּמַלִיל עִמֵיהּ פִּתְגָמֵי דִינִין׃ וּנְכִיס מַלְכָּא דְבָבֶל יַת בְּנֵי צִדְקִיָה בְּרִבְלָתָה לְעֵינוֹהִי וְאַף יַת כָּל רַבְרְבֵי יְהוּדָה נְכַס בְּרִבְלָתָה׃

רש״י

שר מנוחה · רב תקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך המביאים לו תשורה : כי על אף יי׳ היתה · היא גרמה לו מרד צדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החורבן : דיק · כרקום : יברחו · כמו ברחו : דרך שער בין החומותים · מערה היתה לו מביתו עד ערבות ירחו וכבר פירשתיה בספר הזה : רבלתה · היא אנטוכיא : וידבר אתו משפטים · על שעבר על השבועה : את כל שרי יהודה · סנהדרין שאמר להם אתם התרתם לו את שבועתו :

רד״ק

הדבר · בלכתו את צדקיהו · כתוב בסדר עולם כי בשנת הרביעית לצדקיהו ירד הוא לא להקביל פני מלך בבל ושריה שר צבא מנוחה עמו וחזר ובא לו למלכותו בירושלם ולדעת יונתן לא הלך עם צדקיהו אלא שלח עם שריה וכן תירגם כד אזל בשליחות צדקיהו ופירוש את צדקיהו בעבור צדקיהו : בשנת הרביעית · דרך הלשון לסמוך המספר אל המספר וכן בשנת ב׳ למלכו והדומי׳ לו : שר מנוחה · שהיה ריע המלך והיה עם המלך בעת מנוחתו לשוח ולהתענג עמו וי״ת כמו מנחה שר תקרובתא : כבאך · בכ״ף וכן ככלותך : אל תוך פרת · הנה מצאנו כי נהר פרת גבול ארץ ישראל כמו שכתוב בתורה ובנביאים ובפסוק הזה נראה כי פרת בבבל ושמעתי שהוא נמשך עד בבל : ולא תקום · ולא תתקיים כלומר לא תהיה לה תקומה : ויעפו · פי׳ אכסית שלא יהיה להם כח להלחם כנגד אויביהם : עד הנה דברי ירמיהו · לפי שהאריך בספור הרעה הבאה על בבל אמר עד הנה דברי ירמיהו כלומר שזכר על בבל כמו שאמר למעלה עד הנה משפט מואב כמו שפירשנו או אמר עד הנה לפי שמכאן ועד סוף הספר הוא ספור דברי לא נבואת ירמיהו שאמי שכתב הספר כתב בסוף הספר הגלות והחרבן כמו שכתוב בסוף ספר מלכים ויש לפרש עוד לפי מה שכתו׳ לדעת החכם הרב הגדול ר׳ משה בר מימון ז״ל שאי אפשר שלא תפסק הנבואה מהנביא טרם מותו אם בזמן גדול או מעט תפסק ממנו ולפי דעתו זה אפשר לפרש כן עד הנה דברי ירמיהו כלומר כשהשלים נבואת בבל פסקה נבואתו ודבריו ולא נבא עוד : בן עשרים ואחד שנה · פרשה זו עד סוף הספר היא כתובה בסוף ספר מלכים ושם בארנוה גם בבנינים במלכים פירשנו ענין העמודים ומה שכתו׳ הנה כי יחדש דברים הנה שלא פירש שם וענין הרמונים גם כן מבואר שם וכן המחלוקות שבין שתי הפרשיות פירשנו שם ומה שים לנו לפרש בפרש׳ זו נפרש : בבית

מסרה

פסילי בבל · תנינא ופקדתי על פסיליה · קדמא וכל ארצ׳ תבוש · תניינא ובכל ארצה · יאנק חלל · ירמיה ויגעו עמים בדי ריק ולאמים בדי אש ויעפו · חבקוק ויגעו עמים בדי אש ולאמים בדי ריק יעפו : בחד׳ ז׳ ר״פ בקרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו : ויחזק ט״ו בקריא׳ בשמואל א׳ ס סימן י״ז : העיר ג׳ וסימ׳ מלך האיש מהעיר · ואשר הסתרתי פני מהעיר הזא׳ · ותבקע העי׳ וכל אנשי המלחמ׳ דספרא : לעיניו ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ושרף את הפרה לעיניו את ערה · ותלך תמר בית אמנון אחיה · ואת בני צדקיה דמלכים · וישחט מלך בבל דספרא · וחברו :

רשי

בבית הפקודות · בבית האיסורין ׃ בית הגדול ׃ בתי כנסיות שמגדלין בהם תפלה ויש אומרי' בתי מדרשות שמגדלין בהם את התורה מחלוקת האמוראים היא ׃ יתר האמון · כמו ההמון ׃ וליוגבים · חופרין בארץ ורבו' אמרו כדי חלזון ׃ ואת המכונות · פלכיורות ׃ ואת הספים · תירגם יונתן קליא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא ואומר אני שהן אגנות לקבל דם כמו בדם אשר בסף ויש מפרשים הספים לשון כדים לפי תרגום של יונתן שמתרגם קוליא כי כן תרגם אונקלוס וכדה על שכמה וקולתה על כתפהא וללשון זה נראה שהסיפים אינם ממין כלי זמר אלא הם כדים ׃ ומזמרות · הם כלי זמר ׃ מחתות · שחותין בהן גחלים מעל המזבח ׃ מנקיות · סניפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו שמפורש במנחות ׃ אשר תחת המכונות · לא ידעתי היאך שהרי תחת הים היו ודומה לי שאין זה אלא כמו אצל המכונות ׃ יסובבנו · יקיפנו עוגל היקפו ׃ ועוביו ארבע אצבעות · סביב חללו ׃ נבוב · חלול ׃ ושבכה ורימונים על הכותרת · עשויה כשתי אגנות אחת כדרכה כפויה על פי התחתונה ו והעליונ' קרויה שבכה קוייפא בלעז ורמוני' חקוקים היו בשרשרו' והשרשרת שני ראשיה קבועין יחד ונתונה על השבכה מלמעלה מקו' שהשבכה קצרה מלמעלה והיא יורדת עד מקו' דבק השבכה והכותרת שהוא הבטן הרחב שבכותרת ושם עומדת והרימונים מ מכסים את מקום ה הדבק שתי פיות ה האגנות המדובקים יחד ׃ תשעים

ומדלות סימן בן המלך דל ירמיה דלות היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא

ובחדש ה' רף וסים' יבשה הארץ ׃ ובחדש הראשון דפסח דסדר פנחס · ובחדש החמשי דסוף מלכים · ודסוף ספרא · ובחדש השביעי מקרא ׃ ואת כל בית ט' וסים' נמסר במלכים ב' סים' בה ׃ וליגבים ל' והוא חד מן מלין דרישיהון ול' וסים' נמסר במסר' דבת' בערך ל' ׃ בבית יי' של' וסים' נמסר במסר' רבתא בערך אדני ׃ בלי

וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ בַנְחֻשְׁתַּיִם וַיְבִאֵהוּ מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּבֶלָה וַיִּתְּנֵהוּ בְבֵית־הַפְּקֻדֹּת עַד־יוֹם מוֹתוֹ׃ וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל בִּירוּשָׁלִָם׃ וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית־יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־בָּתֵּי יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־בֵּית הַגָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ׃ וְאֶת־כָּל־חוֹמוֹת יְרוּשָׁלִַם סָבִיב נָתְצוּ כָּל־חֵיל כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר אֶת־רַב־טַבָּחִים׃ וּמִדַּלּוֹת הָעָם וְאֶת־יֶתֶר הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת־הַנֹּפְלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֵת יֶתֶר הָאָמוֹן הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים׃ וּמִדַּלּוֹת הָאָרֶץ הִשְׁאִיר נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים לְכֹרְמִים וּלְיֹגְבִים׃ וְאֶת־עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת וְאֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית־יְהוָה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־כָּל־נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃ וְאֶת־הַסִּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֶם לָקָחוּ׃ וְאֶת־הַסִּפִּים וְאֶת־הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֶת־הַמְּנַקִּיּוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר־כֶּסֶף כָּסֶף לָקַח רַב־טַבָּחִים׃ הָעַמּוּדִים שְׁנַיִם הַיָּם אֶחָד וְהַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר נְחֹשֶׁת אֲשֶׁר־תַּחַת הַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל לִנְחֻשְׁתָּם כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ וְהָעַמּוּדִים שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמָה הָעַמֻּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יְסֻבֶּנּוּ וְעָבְיוֹ אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת נָבוּב׃ וְכֹתֶרֶת עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאַחַת חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׂבָכָה וְרִמּוֹנִים עַל־הַכּוֹתֶרֶת סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לָעַמּוּד הַשֵּׁנִי וְרִמּוֹנִים׃

וית עיני צדקיה עוור ואסריה בשילשלן דנחש ואובליה מלכא דבבל לבבל ויהביה בבית אסירי עד יום מותיה ׃ ובירחא חמישאה בעסרא לירחא היא שנת תשע עשרי שנין למלכא נבוכדנצר מלכא דבבל אתא נבוזראדן רב קטוליא קם קדם מלכא דבבל בירושלם ׃ ואוקיד ית בית מקדשא דיי וית בית מלכא וית כל בתי ירושלם וית כל בתי רברביא אוקיד בנורא ׃ וית כל שורי ירושלם סחור סחור תרעו כל משירית כסדאי דעם רב קטוליא ׃ ומחשיכי עמא וית שארא דעמא דאשתארא בקרתא וית שמיעיא דאשתמעו על מלכא דבבל וית שאר המונא אגלי נבוזראדן רב קטוליא ׃ ומחשיכי עמא דארעא אשאר נבוזראדן רב קטוליא למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין ׃ וית עמודי נחשא די בבית מקדשא דיי וית בסיסיא וית ימא דנחשא די בבית מקדשא דיי תברו כסדאי ואובילו ית כל נחשהון לבבל ׃ וית דודיא וית מגרופיתא וית מזמריא וית מזרקיא וית בזיכיא וית כל מני נחשא דהוו משמשין בהון נסיבו ׃ וית קוליא וית מחתיתא וית מזרקיא וית דודיא וית מנרתא וית בזיכיא וית מכילתא דדהבא דדהב ודי כספא כספא נסיב רב קטוליא ׃ עמודיא תרין ימא חד ותורי תרי עסר דנחשא דתחות בסיסיא דעבד מלכא שלמה בבית מקדשא דיי לא הוה מתקל לנחשהון דכל מניא האילין ׃ ועמודיא תמנא עסרי אמין רומיה דעמודא חד וחוט משח תרתא עסרי אמין מקף ליה סחור סחור וסומכיה ארבע אצבעין חליל ׃ וקרונתהון עלוהי דנחשא ורומא דקרונתהון תרא חמש אמין וסריגתא ורימוניא על קרונתהון סחור סחור כולא נחשא וכאילין לעמודא תניינא ורימוניא ׃

רדק

בבית הפקדו' · כתיב וקרי בית ׃ עמד לפני מלך בבל · שעמד ופי' כבוזר ארץ שעמד לפני מלך בבל כמו שאומר במלכים עבד מלך בבל בא בירושלם ובירושלם דבק עם בא לא עם מלך בבל ׃ ומדלות העם · ואחר כן אמר ומדלות הארץ השאיר מקצת דלת העם הגלם ומקצתם השאיר ׃ ואת יתר האמון · כמו ההמון כי אותיו' אהוי מתחלפות וכן כתוב במלכים ההמון במלכים כתוב דלת העם וכאן דלות במסרה סימן בן המלך דל ירמיה דלות היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא ׃ העמודים שנים · אעפ' שזכר ואת עמודי הנחשת וזכר ים הנחשת זכר כמה היו כי ה העמודים היו שנים והים אחד והבקר שנים עשר ומה שאמר אשר תחת המכונות אינו אומר כי הבקר היו תחת המכונות כי הבקר תחת הים היו והמכונות תחת הכיורות אלא אשר תחת אינו דבק עם המכונות לא רוצה לומר אשר תחת הים שזכר ופירוש המסונות גם כן היו תחת ולא זכר מה וקצר הענין לפי שהוא נזכר במלכים וחסרון הזה רבים במקרא במה שיוכל האדם להבין ומה שאמר אשר עשה המלך שלמה רוצה לומר כי לא היו שם אחרים לא אותם הכלי' שעשה בבית המקדש הם היו שם עד החורבן ׃ לנחשתם כל הכלים האלה · בא הכנוי קודם הידיעה וכן ותראהו את הילד והדומים להם רבים ׃ קומה העמוד האחד · כתיב קומה כמו המוכרת ואף על פי שהוא סמוך וכן כאיפה שעורים והדומים להם וקרי קומת כמשפט ׃ ועביו

תשעים וששה רוחה · ובסוף המקרא הוא אומ' כל הרמונים מאה על השבכה ובספר מלכים הוא אומר והרימונים מאתים טורים ארבע מאות לשתי השבכות אמור תשעה ארבע מאות היו לשתי השבכות על שני העמודים שני טורים לכל שבכה והטור מאה הוא שאמור כאן כל הרימוני' מאה על השבכה לטור האחד ומאתי' לשני הטורים הוא שאמור שם והרימוני' מאתים טורים סביב מאתי' לשני טורים סביב לעמוד האחד וכן לשני הרי ארבע מאות והעמודי' העמידם שלמה באולם סמוך לכותל ההיכל והכותל מכסה ארבע רימונים מכל טור שאין כראין מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו הרימונים תשעים וששה רוחה רוחה כמו לרוח כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה ולכך הטעם תלמעלה תחת הל"ם כלומר תשעים וששה מהם כראים לרוחות העמוד זו למדתי בפרק שלשים ושתים מדות שאמר ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי : כהן המשנה · סגן הכהני' הממונה תחת כהן גדול לשמש תחתיו אם יארע בו פסול : שומרי הסף · אמרכלין שמפתחות העזרה מסורות להן : ושבעה אנשים מרואי פני המלך · ובספר מלכים אמר וחמשה אנשים השנים חשובי' ולא חשובי' : המצביא את עם הארץ · יודע מניין של כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא : בשנת שבע · הוא גלות יכניה ובספר מלכים אמר בשנת שמונה הא כיצד שנת שמונה שמלך נבוכד נצר היא שנת שבע שכבש את יהויקים לעבד דאמ' מר שנה ראשונה כבש נינוה שנייה עלה וכבש יהויקים : יהודים שלשת אלפים · ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי עשרת אלפים הכתוב הזה ספירם יהודים שלשת אלפים הכריע בין שני מקראות שבסוף ספר מלכים אחד אומר עשרת אלפים ואחד אומר שבעת אלפים בא זה ופירש יהודים שלשת אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי עשרה : בשנת שמונה עשרה · הוא גלות צדקיהו ולמעלה הוא אומר שנת תשע עשרה למלך נבוכד נצר תשע עשר' שמלך שמונה עשרה שכבש את יהויקים : בשנת שלש ועשרים · כתנה כר בידו ושטף יהודים שבסביבו' עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כך מפורש בסדר עולם : בעשרים וחמשה לחדש · ובמקום אחר הוא אומר בעשרים ושבעה לחדש בעשרים וחמשה מת שוטנו נבוכד נצר ובעשרים וששה נקבר והוציאו אויל מרודך מקברו ובעשרים ושבעה מלך ונשא את ראש יהויכין : נשא · נשאו וגדלו · לא"ה מנאו עם שאר המלכים כמו שא את ראש בני ישראל : ארוחתו · נוטל פרס מבית המלך לכל צרכיו : סליק ספר ירמיה

רוחה ב' חד מלעיל וכתיב ה' וחד מלרע וכתיב א' וסימ' ויהיו הרמנים תשעים וששה דסוף סיפרא · באדין דקו כחדא · כתרא מלרע וכתיב א' : ב' פסוקי' מטע' וסי' אשר הוא פקיד דסוף מלכים · ירמיהו אשר היה פקיד · ואפ"ס והוא גבור ציד · מלכים ואת הספר שר הצבא · ירמיה ואת ספר שר הצבא · ואפ"ס וזה פתשגן ונשתוון :

ויהיו הרמנים תשעים וששה רוחה כל הרמנים מאה על השבכה סביב : ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש ואת צפניה כהן המשנה ואת שלשת שמרי הסף : ומן העיר לקח סריס אחד אשר היה פקיד על אנשי המלחמה ושבעה אנשים מראי פני המלך אשר נמצאו בעיר ואת ספר שר הצבא המצבא את עם הארץ וששים איש מעם הארץ הנמצאים בתוך העיר : ויקח אותם נבוזראדן רב טבחים וילך אותם אל מלך בבל רבלתה : ויכה אותם מלך בבל וימתם ברבלה בארץ חמת ויגל יהודה מעל אדמתו : זה העם אשר הגלה נבוכדראצר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים ועשרים ושלשה : בשנת שמונה עשרה לנבוכדראצר מירושלם נפש שמנה מאות שלשים ושנים : בשנת שלש ועשרים לנבוכדראצר הגלה נבוזראדן רב טבחים יהודים נפש שבע מאות ארבעים וחמשה כל נפש ארבעת אלפים ושש מאות :

ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכן מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת מלכתו את ראש יהויכין מלך יהודה ויצא אתו מבית הכליא : וידבר אתו טבות ויתן את כסאו ממעל לכסא מלכים אשר אתו בבבל : ושנה את בגדי כלאו ואכל לחם לפניו תמיד כל ימי חיו : וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת מלך בבל דבר יום ביומו עד יום מותו כל ימי חייו :

סכום פסוקי ספר ירמיהו אלף ושלש מאות וששים וחמשה וסי' אשסה"ה וסדרי' שלשים ואחד וחציו ויאמר חנניה :

והוו רימוניא תשעין ושיתא בעברתא כל רימוניא מאה על סריגתא סחור סחור : ודבר רב קטוליא ית שריה כהנא רבא וית צפניה סגן כהניא וית תלתא אמרכליא : ומן קרתא דבר גואה חד דהוה ממנא על גברי עבדי קרבא ושבעא גברין דחזן אפי מלכא דאשתכחו בקרתא וית ספרא רב חילא דכניש ית עמא דארעא ושיתין גברא מעמא דארעא דאשתכחו בגו קרתא : ודבר יתהון נבוזר אדן רב קטוליא ואוביל יתהון לות מלכא דבבל לרבלת : ומחא יתהון מלכא דבבל וקטלינון ברבלה בארעא דחמת ואתגליאו דבית יהודה מעל ארעהון : דין עמא דאגלי נבוכד נצר בשנת שבע יהודאי תלתא אלפין ועסרין ותלתא : בשנת תמני עסרי לנבוכד נצר מירושלם נפשתא תמני מאה תלתין ותרתין : בשנת עסרין ותלת לנבוכד נצר אגלי נבוזר אדן רב קטוליא יהודאי נפשתא שבע מאה ארבעין וחמש כל נפשתא ארבעא אלפין ושית מאה :

והוה בתלתין ושבע שנין לגלות יהויכין מלכא שבטא דבית יהודה בתרי עסר ירחין בעסרין וחמשא לירחא רבי אויל מרודך מלכא דבבל בשנת מלכותיה ית ריש יהויכין מלכא שבטא דבית יהודה ואפיק יתיה מבית אסירי : ומליל עימיה פתגמין תקנין ויהב ית כורסוהי מעיל לכורסי מלכיא די עמיה בבבל : ושני ית לבושי אסוריה ואכל לחמא קדמוהי תדירא כל יומי חיוהי : ושריותיה שריות תדירא מיתיהבין ליה מן קדם מלכא דבבל פתגם יום ביומיה עד יום מותיה כל יומי חיוהי :

רדק

ויהיו · תשעים וששה רוחה · מלעיל והה"א נוספת ורוח פי' עבר ופיאה כמו לכל רוח אזרת מדד את רוח הצפון והדומים להם ובספר מלכים בבגינת פירשנו הענין : בשנת שבע · פירשנו במלכים סוף שבע ותחלת שמנה כי שם כתוב שמנה בשנת שמנה עשרה סוף י"ח ותחלת י"ט כי שם כתוב י"ט : בשנת שלש ועשרים · כתוב בסדר עולם כי אז כתנה כור בידו ושטף את כל היהודי' שהיו בעמון ובמואב ובסביבות ארץ ישראל : כשם שבע מאות ארבעים וחמש · והכל ארבעת אלפים ושש מאות בין שלשת החשבונות האלה : בעשרים וחמשה · ובספר מלכים בעשרים ושבעה ושם פירשנו הענין : מלכים · כתוב וקרי המלכים : ושנה · כתוב בה"א ובמלכים ושנא באל"ף : לפניו · פירשנוהו במלכים וכן כל ימי חייו :

תם ונשלם ספר ירמיה שבח לאל בורא עולם

מסרה

וימתם ה' חס' יוד בליש' וסי' כפגעו בו הוא ימתנו · להמתו דהעלו אתו אלי במטה · והנה קמה כל המשפחה · ועשרה אנשים · ויכה אתם מלך בבל · עוד כצאתי להמתם במדבר גם הוא חס' : שמונה ג' מלאים בנביאים וסימ' ויעבדו את בני ישראל את עגלון · בשנת שמנה עשרה לנבוכד נצר תניינא דפסוק · ומעלות שמונה מעליו · וכל ד"ה דכות מל' : מלכתו ג' חס' וסי' יזל מים מדליו · נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת דסוף ירמיה · ותכון מלכתו מאד דשלמה דמלכים : בבבל ח' וסי' נמסר בסיפרא סימ' נ"ט : ושנה ב' חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסי' ושנא את בגדי כלאו דסוף מלכים כתיב א' · וחברו · הדין דסוף סיפרא כתיב ה' ואינון חד מן י"ו זוגין מן ב"ב חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסימ' במסרה רבתא בערך א' : חייו ד' חס' בליש' וסי' נמסר בסוף מלכי' :

חד מן מ״ח מלין דנסבין א׳ במצעו׳ תיבות׳ ולא קרי׳ וסימנהון תאספת לא תוספון לתת תבן׳ והאספסוף אשר בקרבו׳ ויאצל וירד יי׳ בענן וידבר׳ משאת כי תשא וכניהו בן יהודע בן׳ רפאתי ויצא אל מרצא הבים׳ רפאנו את בבל ולא נרפתה׳ ונרפאו ויאמר אלי ומים האלה׳ בראדך בעת ההיא שלח דבלכי׳ פארה הנה ורצאתי ויכלו את הימים׳ ואענה את זרע דוד למען זאת׳ ואעשיר אשר קניהן יהרגן׳ וקאם שאון בעמיך וכל מבצריך׳ ארבאל יושר ב׳

וזרחה לכם יראי שמי

חד מן י״ב מלין דכתיב א׳ בסוף תיבותא ולא קרינן וסימ׳ רפוא למטה בנימן פלטי׳ אשר על אחריות ואתיקהא מפו ומפו׳ נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה

ויהי

שמש צדקה

ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם

ברוך עליון אשר חבון עמו חזיון יחזקאל הוזה׳ ועל ידו גלה סודו אף כבודו יתהלהו׳
לאיש תמים בא בימים בין חכמים ישתיהו׳ וגם בחר לכן אחר כתבו אחר ירמיהו׳

מראות אלהים כתבו גם נפלאו׳ ולעין כאילו בנבואה נבראו׳ ירדו תמונות יעלו גם ירדו׳ בורות למינהם אשר לא נמצאו׳
בהם בעולם רק בעת התקשרו׳ רוחות ברוחות בגבוהים נבאו׳ כפלו יסודיהם לאישים חכמו׳ כי גבהו גם עמקו התפלאו׳
מראות יחזקאל מראותם כסתמו׳ וללב כבוכים מתבינם כורתו׳ סעיפי בנו קמחי לפרשם ישאלו׳ מאלהים לעוזרם בם למען נפלאו׳

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי זאת המראה אשר פתח בה יחזקאל הנביא ספרו היא מראה סתומה מאד והנני אדבר בה בענין המראה דע כי מראת הנביא בענין לבבו נראת במחשבו כאילו יצורה בבת עינו כרמות לדמיונו כמראת המראה אשר בעתה כבראה ואחרי הספור לרואה כמצאה ואחרי הקיצו מתרדמת המראה ימצאה במחשבתו כלואה כאילו בעטו יכתבנה או בפיו יקראנה ומחשבתו בעת מחברתו כח המדבר לפעל המחבר תעלה מרומות ותרד תהומות תעשה לה כנפים ותעוף בשמים תשב חברים ותכנס בחדרי חדרים תראה תמונות נפלאות לעתים נקראות לפעמים נבראות לפנים במצאות כאילו לעין החוש נראו׳ מלפני אלהי הרוחות הנה שלוחות בלב הנביא תפותחות פעם ברורות לו ונכוחות פעם בהם מחשבותיו פוסחות כמאמ׳ זכריה מה אלה אדוני ומאמר דניאל ואשתומם על המראה ואין מבין ואני שמעתי ולא אבין ישמעו דברים נעלמים וקולות עצומים׳ ויחזקאל הנביא ראה מראה סתומה ושמע שמועה עצומה אבל מתנו לא נעלמה פלם כן היה מזל עליה כזכריה ודניאל והמראה הזאת נקראת מרכבה כמו שכ׳ בספר מלכי׳ ומעשה האופני׳ כמעשה אופן המרכבה ואת כעוברי גלגלת מרכבת יקרה וכן נאמר בדברי הימים ולתבנית המרכבה כרובים זהב וראה שלמה בחכמתו מה שראה יחזקאל הנביא בנבואתו גם דוד המלך אביו מסר לו הכל על ידי רוח הקדש כמו שכתוב הכל בכתב מיד יי׳ עלי השכיל כל מלאכות התבנית גם בורות בקרים ואריות שבר בקירות הבית והכלים שענין מרכבת הקדם היו שבה ראה יחזקאל הנביא פני אריה ופני שור והכרובים שבר בהם היו במקום נשר ואדם אשר במרכבה כי הכרובים פניו פני אדם וכנפיו כנפי נשר הנה הכתוב כלל שניהם וכן היו בהם ארבעה אופנים ונקראת מרכבה לפי שנראת על דמות מרכבה בארבע חיות ארבעה אופנים ומרכבה העשויה למרכבת בני אדם היא בארבע בהמות כמו שכתוב ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן רבותינו ז״ל קראו המראה הזאת מרכבה כמו שאמר ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו ואחר שרבותינו ז״ל הזהירו שלא לדרוש במעשה מרכבה איככי רשאי לכתוב בפירוש הספר הזה מה שעלה בדעתי לפרש במרכבה כי אם אעשה כן אהיה כדורש אותה ברבים כי הפירוש הזה נמסר לכל לומד ספר לפיכך כתבתי פירוש מעשה המרכבה בקונטרס בפני עצמו כמוס עמדי חתום באוצרותי בעבור שלא אפתחנו ולהועיל בו כל חכם הראוי לתמסר לו סתרי תורה ואמוב מעתה לפרש הספר ולא אפרש בפסוקי המרכבה אלא טעמי המלות מפסוק וארא עד סוף המרכבה ועתה אחל בעזרת המלמד לאדם דעת׳

רדק

ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש׳ החשבון הזה כתב אדוני אבי ז״ל כי לפי פשוטו פירושו שלשי׳ שנה ליובל והראיה על זה כי כשראה יחזקאל בנבואה בנין העיר ובנין הבית לעתיד היתה שנת היובל והיתה בעשרים וחמש לגלות יהויכין׳ הנה כי גלה יהויכין בעשרים לחמש וחמש ליובל׳ וזאת המראה שהיתה בשנה החמשית לגלות יהויכין היתה אם כן בשנת שלשים ליובל והיאך ידענו כי כשראה בנין העיר ובנין הבית היתה שנת היובל שכ׳ בראש השנה בעשור לחדש איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומ׳ זו שנת היובל ואני אומר כי מה שתרגם יונתן בתלתין שנין לזמן דאשכח

מקרא ותרגום

ויהי בִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ

והוה בְּתְלָתִין שְׁנִין לִזְמַן דְּאַשְׁכַּח חִלְקִיָּה כַּהֲנָא רַבָּא סִיפְרָא דְאוֹרָיְתָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא בַּעֲזָרְתָא תְּחוֹת אוּלָמָא בְּפַלְגוּת לֵילְיָא בָּתַר מַעֲלְנֵי סִיהֲרָא בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּה בַּר אָמוֹן מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּתַמּוּז בַּחֲמְשָׁא לְיַרְחָא

רשי

ויהי בשלשים שנה׳ סתם הנביא דבריו לא פירש ממו מי הוא ולא פירש למנין מה שנה לפיכ׳ הפסיקה רוח הקודש את דבריו בשני מקראו׳ הסמוכין לזה ללמד מי הוא הנביא וללמד למנין מה שנה שכ׳ בחמשה לחדש היא השנה החמישית וגו׳ אין אלה דברי הנביא שהרי כבר אמר שבחמשה לחדש היה עומד ועוד שמתחילה אמר כנבואתו בלשון עצמו ואני בתוך הגולה ואראה מראות אלהים וכן בסוף וארא והנה רוח סערה וגו׳ ואלו שני מקראו׳ מפסיקין דבריו כאילו אחר מדבר עליו היה היה דבר יי׳ אל יחזקאל ותהי עליו שם יד יי׳׃ ואני

רשי

ואני בתוך הגולה. כלומר חוץ לארץ ישראל: על נהר כבר: שם הנהר: מראות אלהים. על שם שלא היה רואה באספקלריא מאירה קורא אותו מראות אלהים כמין חלום ולא ממש וכל הנביאים אף הם מתוך אספקלריא שאינה מאירה ראו חוץ ממשה רבינו הוא שנאמר וביד הנביאים אדמה: היא השנה החמישית לגלות המלך יהויכין:

רדק

ואני בתוך הגולה. כלומר חוץ לארץ ישראל... [side column continues]

דאמרת חלקיהו כהנא רבא מפרא דאוריתא שלה לאמתך אחר למה מפירש אדוני אבי ז"ל כי בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו מצא חלקיה הכהן הספר בבית יי' כמה נשארו ממלכותו י"ג שנה כי ל"א שנה מלך י"ג של יאשיהו וי"א של יהויקים הרי כ"ד ובעשרים וחמש מלך יהויכין ואע"פ שלא עלתה לו מלכותו שנה כמו שכתוב כי בעשרים וחמש ליובל גלה יהויכין והמראה הזאת היתה בשנה החמישית לו הרי שלשים שנה ליובל והראה האל ית' ליחזקאל המראה הזאת שיש בה רמז לנסיעת הכבוד מהבית בשלשים שנה למציאת הספר שקרע המלך את בגדיו בשמעו דברי הספר כי הרעה והגלות תבא לישראל בעבורם על דברי הספר וכבר התחלה הרעה לבא בימי יאשיהו לפיכך הראה האל יתברך לנביא סימן נסיעת הכבוד מן הבית כי כמו שהחלה הרעה בימי יאשיהו כן תבא כלה והראה לו בשנת שלשים ליובל שהיתה שנה חמשית לגלות יהויכין לפי שצדקיהו בא לבבל בשנה הרביעית למלכו שהיא שנה חמישית לגלות יהויכין וכן הראה לו ברביעי שהוא חדש תמוז מפני שהחדש הזה היה בשנת החרבן תחלת החרבן כי בו נבקעה העיר וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות בימי המשיח ובנין העיר ובנין הבית הראה אותם לו בשנת היובל וביום הכפורי' שהוא סימן צאת העבדים מעבדות לחרות ולהורות כי האל ית' יסלח לעון ישראל וחטאתם לא יזכור עוד והראה לו המראה הזאת בבבל כמו שהיה הנביא שם לסימן הגלות שהוא בבבל וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות הראה אותה לו בענין שראה

מסורה

נפתחו ב' וסים' נפתחו שערי ארצך. נפתחו השמים ואראה: וחמישית ה' וס"מ נמסר בסדר קדשים וביר מיה סים' לו': יחזקאל ב' בקריאה וסים' אל יחזקאל בן בחי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר. והיה יחזקאל לכם למופת. וא' ליחזקאל העשרים דה': וארא ה' ג' בספר וסים' וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון. וארא

יחזקאל א

וַאֲנִי בְתוֹךְ־הַגּוֹלָה עַל־נְהַר־כְּבָר נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאֶרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹהִים׃ בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הִיא הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין׃ הָיֹה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יְחֶזְקֵאל בֶּן־בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים עַל־נְהַר־כְּבָר וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יַד־יְהוָה׃ וָאֵרֶא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן־הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין הַחַשְׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ וּמִתּוֹכָהּ דְּמוּת אַרְבַּע חַיּוֹת וְזֶה מַרְאֵיהֶן דְּמוּת אָדָם לָהֵנָּה׃ וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָת וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאַחַת לָהֶם׃

תרגום

אֲמַר נְבִיָא וַאֲנָא בְּגוֹ בְּנֵי גָלוּתָא עַל נְהַר כְּבָר אִיתְפְּתַחוּ שְׁמַיָא וַחֲזֵית בְּחֵיזוּ נְבוּאָה דִּשְׁרַת עֲלַי חֵיזוּ יְקַר שְׁכִינְתָא דַיְיָ׃ בְּחַמְשָׁא לְיַרְחָא הִיא שַׁתָּא חֲמִישְׁתָא לְגָלוּת מַלְכָּא יוֹיָכִין׃ מֶהֱוֵי הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יְחֶזְקֵאל בַּר בּוּזִי כַּהֲנָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל תַּב תִּנְיָינוּת וְאִתְמַלִּיל עִימֵיהּ בִּמְדִינַת אַרְעָא כַּסְדָאֵי עַל נְהַר כְּבָר וּשְׁרַת עֲלוֹהִי תַּמָּן רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ׃ וַחֲזֵית וְהָא רוּחַ עַלְעוֹלָא אָתֵי מִן צִיפּוּנָא עֲנַן רַב וְאֶשָּׁתָא מִשְׁתַּלְהֲבָא וְזִיהוֹרָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר וּמִגּוֹ עֲנָנָא וּמִגּוֹ עַלְעוֹלָא כְּעֵין חַשְׁמַלָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ וּמִגַּוַהּ דְּמוּת אַרְבַּע בִּירְיָין וְדֵין חֶזְוֵיהוֹן דְּמוּת אֱנָשָׁא לְהֵין׃ וְאַרְבְּעָא אַפִּין לְחָדָא וְאַרְבַּע אַפִּין לְכָל חַד וְחַד שִׁיתַּת עֲסַר אַפִּין לְבִרְיְתָא חֲדָא מִנְיַן אַפַּיָא דְאַרְבַּע בִּירְיָין שִׁיתִּין וְאַרְבְּעָא אַפִּין וְאַרְבְּעָא גַפִּין לְחָדָא וְאַרְבְּעָא גַפִּין לְכָל אַפָּא וְאַפָּא שִׁיתִּין וְאַרְבְּעָא גַפִּין לְכָל חַד וְחַד שִׁיתַּת עֲסַר גַּפִּין לְבִרְיְתָא חֲדָא וַהֲווֹ מִנְיַן גַּפַּיָא דְאַרְבַּע בִּירְיָין מָאתָן וְחַמְשִׁין וְשִׁיתָּא אַפִּין וְגַפִּין׃

מסורה

החיות והנה אופן. וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב. וארא כי נטמאה. ויביאני דרך שער הצפון אל פני הבית: מראיהן ד' כתיב נ"ן בקריאה וסי' ומראיהן רע כאשר בתחלה ואיקץ. ומראיהן שפל מן הקיר. וזה מראיהן דמות אדם להנה. מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו:

רשי (המשך)

כמנינו למדין ששלשים שנה שמנה לתחילת היובל מנה שהיובל האחרון התחיל בתחלת י"ח ליאשיה היא השנה שמצא חלקיהו את הספר וכן שנינו בסדר עולם שהיא היתה תחילת היובל יאשיהו מלך ל"א שנה צא מהן י"ז שעברו כבר נשתיירו י"ד שנה יהויקים מלך י"א שנה הרי כ"ה ויכניה בנו לא מלך אלא ג' חדשים וגלה ושנה שניה יחזקאל היתה חמישית לגלותו הרי שנת שלשי' ביובל וכן מצינו בסוף נבואתו שנתן סימן למנין היובל שנאמר בעשרי' וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחדש ואמרו רבותינו איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומ' זו שנת היובל: היה היה דבר יי'. אמרו רבותינו היה כבר לפי שאין השכינה שורה בחוצה לארץ שלא עי' שסרת עליו תחילה בארץ ושנינו בבריתא דמכילתא בן אדם עמוד על רגליך הוא היה תחילת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר ויש אומרים בן אדם חוד חידה הוא תחלת הספר ואומר אני שאותה נבואה נאמרה לו קודם שגלו שהיא ראויה ליאמר לו בארץ שאין מפורש בה גולה והיא נכרת תחלת שליחותו אליהם ויונתן אף הוא כך תרגם מהוה הוה פתגם נבואה מן קדם יי' עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא דישראל תב תנייכות דאתמלל עמיה במדינת ארע כשדאי ויחזקאל גלה עם החרש והמסגר שגלו עם יהויכין: כל לשון יד האמורה בספר זה ובכל לשון נבואה איכה אלא לשון אכף שהנבואה תוקפתו על כרחו כאדם מתגע דיסטריכא בלע"ז: והנה רוח סערה באה מן הצפון. היא מרכבת כסא כבוד השכינה כמה שנאמר בענין ולפי שבאה בחימה להשחית את ישראל לכך מדמית לרוח סערה וענן: באה מן הצפון. חוזרת היתה מארץ כשדים שהיא בצפון שנ' מצפון תפתח הרעה ולמה הלכה שם כדי לכבוש את כל העולם תחת נבוכד נצר שלא יאמרו האומו' ביד אומה שפלה מסר את בניו שכשדים אומה שפלה היא שנאמר זה העם לא היה כך דרשו רבותינו במסכת חגיגה: ונוגה לו. לענן סביביו מבחוץ רמז הוא שעתידין ישראל ליגאל משם: כעין החשמל. חשמל מלאך ששמו כך וכעין גוון שלו ראה מתוך האש וכך אמרו רבותינו מעשה בתינוק שהיה דורש במעשה מרכבה והיה מבין בחשמל ויצאה אש מחשמל ואכלתו ועוד אמרו כי המלה מורכבת באמרם מאי חשמל אמ' רב יהודה חיות אש ממללו' במתניתא תנא עתים חשות ועתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב"ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקב"ה ממללות כלומר משבחות ומהללות את השם ויתכן שיהא חשמל שם העין שהוא קרוב לעין האש כי אמר חשמל מתוך האש ואמר כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה ואמר במראה השניה וממתניו ולמעלה כמראה זוהר כעין החשמלה תו' שמ': ומתוכה. של אותה האש ראיתי כעין חשמל הנראה מתוך האש ולא נודע מהו ומדרש שדרשו בו רבותינו חיות אש ממללות איכו מיושב לי על הענין: דמות אדם להנה. יש לתמוה שהרי אף דמות שור ואריה ונשר להנה ונראה בעיני לפי שזה אב לכלם קילס הנביא את המרכב' בו והוא דמות פרצופו של יעקב אבינו: וארבעה פנים לאחת. לאחת זו לפרצוף האדם לבדה היו ארבעה פנים וכן לאריה ולנשר ולשור הרי שש עשרה לחיה וכן לכל חיה וחיה וארבע כנפים לכל אחד מן הפנים הרי ששים וארבע כנפים לחיה והוא שתרגם יונתן מאתן וחמשין ושיתא גפין: רגל

רדק (המשך)

עצמו בארץ ישראל סימן לשיבת הגלות: ואני בתוך הגולה. בא הכנוי טרם הידיעה כי אחר כך אמר אל יחזקאל בן בוזי וכן ותראהו את הילד ווהמתו תיתנו לחם והרומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הראשון ממנו נראה לו במראה הנבואה שהיה עם בני הגולה על נהר כבר כלומר שהיו עומדים על שפת הנהר והוא בתוכם ובאה לו הנבואה בזה הדרך שנראה לו שנפתחו השמים וראה אלה המראות שמספר והולך ומה שאמר מראות אלהים רוצה לומר מראות גדולות ונפלאות כידרך הכתוב כשרוצה להגדיל הדבר סומך אותו לאל כמו עיר גדולה לאלהים כהררי אל ארזי אל מאפליה שלהבת יה וי"ת הפסוק כן והיה בתלתין שנין וגו' ובמקצת נסחאות תרגם על נהר כבר נהר פרת וכן אומרים המגידים כי כבר הוא פרת ומצאנו בזה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל ר' יורן ורב הונא רבי יורן אומר הוא כבר פרת שהוא פרה ורבה כבר פירותיו נסים ואינם יוצאים בכברה רב הונא אומר פרת בפני עצמו כבר בפני עצמו: בחמשה לחדש. כבר כתבנו טעם השנה החמישית: יויכין. כמו יהויכין וכן יונדב ויהונדב יונתן ויהונתן: היה היה דבר יי' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים. אמרו רבותינו זכרונם לברכה אין השכינה שורה על הנביאים בחוצה לארץ וכשנדבר עמהם בחוצה לארץ לא נדבר עמהם אלא במקום טהור על המים שנאמר על נהר כבר ואני הייתי על אובל אולי ואני הייתי על יד הנהר ר' אלעזר בר צדוק אומר הרי הוא אומר קום צא אל הבקעה מגיד שהבקעה בשדה יתרע שאין השכינה נגלת בחוצה לארץ שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מפני יי' ויש אומרים כי פעם ראשונה איכו נדבר עם הנביא בחוצה לארץ פעם שנית מדבר ולזה נוטה דעת יונתן שתרגם מהוה הוה פתגם מן קדם יי' עם יחזקאל וגו' כבעמוד ומה שאמר ל' יחזקאל בר בוזי היה לו לומ' אלי וכן ותהי עליו עלי לא שכן דרך המקרא לפעמים כמו כסי למך ואל משה אמר עלה אל יי' את יפתח ואת שמואל ובתרגום ירושלמי יחזקאל נביא בר ירמיהו נביא ונקרא ירמיהו בוזי על שהיו מבזין אותו: וארא. ואש מתלקחת. פי' מתלקחת בתוך הענן כמו ואש מתלקחת בתוך הברד: ומתוכה כעין החשמל. ת' ומגו עננא מגו עלעולא כעין חשמלא מגו אשתא ודעת רז"ל בחשמל שהוא מלאך ואמרו מעשה בתינוק אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל יצא אש מחשמל ושרפתו ועוד דרשוהו נוטריקון חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב"ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא ממללות: ומתוכה. תירגם יונתן חיות בריין: ורגליהם

ורגליהם · ונוצצים · מענין נצוץ: קלל · ממורט וחך ות"י ומנצצן כעין נחשת מצלהב: וידו אדם · כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והכתוב רוצה לומר וידו אדם כאילו אמר ורדיו ידי אדם כמו עיניך יונים ר"ל כעיני יונים: חוברות אשה · כמו בירעות אשה אל אחותה כי לכל דבר יקרא איש ואשה וכנה החיות באשה ואיש כמו שכנה אותם בחיות וכרובים ותירגם יונתן מכוונן חדא לקבל חדא גפיהון לא מיתחזרין במיזלהין ביריא לקבל אפהא אזלן: ופניהם · אלת ופניהם כפרדת בטעם לומר שאינו דבק עם הבאה אחריו ר"ל ופניהם היו כמו שנזכר וכנפיהם היו פרודות מהגוף ופרושות למעלה לעופף: ואיש · הרוח · הרצון וכן תירגם יונתן רעוא: ודמות · פירוש דמות עינים כי דמות גופותם כבר אמר: והיא מתהלכת · היא האש וכן תירגם יונתן אשתא משתלהבא בין בריתא: והחיות רצוא ושוב · מקור שרשו רצה והאלף במקום הא ויהיה רצה ורוץ בענין אחד וכן ויתרוצצו שמו משרש רצה ענין מרוצה ובזק כמו ברק וכן תירגם יונתן ברקא ובדברי רבותינו ז"ל מאי רצוא ושוב אמר רב יהודה כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי בר חנינא כאור היוצא מבין החרסים ור' יהודה אומר בשם רבי שמעון בן פרטא כזה שבוזק נפת בבירה כלומ' כמי שמפזר גפת שהיא פסולת הזתים בבירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב ע עולה ויורד וזהו פירושו רצוא ושוב ולפי' שהוא ברק ענינו כי הברק רץ מהרה ושב ומתכסה מהרה עד שכמעט תשיגנו ה הראות ברוצו ושובו והתכסו קל מהרה ויונתן תירגם הפסו' כן ובריתא באשתלוחיהון ל למעבד רעות רבונהון דאשרי שכינתיה במרומא וגו' ובקצת נוסחאות באגפא בגימ"ל: וארא החיות · והנה אופן אחד בארץ · פירושו למטה במקום שפל כמו רקמתי בתחתיות ארץ וכת"י: מראה האופני' ומעשיהם כעין תרשיש · תרשיש היא אבן טובה הנזכרת באבני החושן תרשיש שהם וישפה וכן אמר במראה השלישית כעין אבן תרשיש ועינה כעין תכלת ופי' ומעשיהם בדמיון אבן תרשיש כי הוא אמ' שתי מלות מראיהם ומעשיהם ואמר לדמיון מראה כעין תרשיש ולדמיון מעשה כ כתרשיש שהם מקבלים מעשה ופעלה כמוהו: וגביהן

רגל ישרה · רגלין כיונן מכוונין זה כנגד זה · ד"א ישרה שאין להם קפיצי ארכובות לכוף את שוקיהם לפי שאין להם ישיבה ולא שכיבה ואין צריכין להיו' להם קפיצין כעין שיש לבהמה קפץ עליון וקפץ תחתון שבהם היא כופפת שוקיה לשכב: רגל עגל · רגל עגול וכן תירגם יונתן רגלין סגלגלין: ונוצצים · מתוך זהרוריתם דומה כאילו יוצאות מהם כצוצות כדאמרינן ב במסכת יומא אף היא עשתה נברשת של זהב כו' בשעה שחמה זורחת כצוצות יוצאין הימנה וכו' ונוצצים אישטוונצ"לונט בלע"ז: כעין · כמו כמראה: נחשת קלל · מזוקק ומאיר ומנחם חברו עם קלוי באש: וידי אדם מתחת כנפיה' · כתרגומו למחות בהון גומרין דאישא וגו' וכן אנו מוצאים בספר זה וישלח הכרוב את ידו אל האש אשר ב בינות לכרובים וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים וכן אחריו ו ויראו לכרובים תבנית יד אדם וגו' ידי אדם חותות את האש ו ונותנו' לכרוב והכרוב לשליח כדי שיצטננו גחלים מיד ע' יד להקל הפורענות מעל ישרא': על ארבעת רבעיהם · לארבעה רוחות העולם שהריים להם פנים וכנפים לכל רוח: ופניהם וכנפיהם לארבעת' · כתרגומו שוה לארבעתהון: חוברות אשה אל אחותה כנפיהם · כנפה של זו פרושה לצד כנפה של זו ל לכאן וכן לכאן עד מחוברות ונגיעות זו לזו וכך הם מכסות פניהם שהכנפים פ פרושות למעלה מן הפנים: לא יסבו בלכתם · אם רוצות ללכת לאיזה רוח ש שירצו אין צריכות ל להסב פניהם שהרי יש להם פנים לכל צד לפיכך איש אל עבר פניו ילכו לצד פניו של אותה הרוח שהם ר רוצים ללכת ילכו: ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה ·

וידי ד' וסימ' וידי משה כבדים · וידי עם הארץ תכהלנה · וידי אדם מתחת · מעשה חרש וידי צורף: ודמות פניהם פני אדם חד מן ב' פסו' דאית בכל חד ד' כלין דמיין קדמא קרח' וג' בתרא' נסבין ו' וסי' נמסר במסר' רבתא בערך ו': אל אשר ה' בקריא' וסימ' ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך · והתנחלתם את הארץ בגורל

וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל וְנֹצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל׃ וִידֵו אָדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם לְאַרְבַּעְתָּם׃ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם לֹא יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּן אִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ׃ וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאול לְאַרְבַּעְתָּן וּפְנֵי נֶשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּן׃ וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם פְּרֻדוֹת מִלְמָעְלָה לְאִישׁ שְׁתַּיִם חֹבְרוֹת אִישׁ וּשְׁתַּיִם מְכַסּוֹת אֵת גְּוִיֹתֵיהֶנָה׃ וְאִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃ וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ בֹּעֲרוֹת כְּמַרְאֵה הַלַּפִּדִים הִיא מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת וְנֹגַהּ לָאֵשׁ וּמִן הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרָק׃ וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק׃ וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו׃ מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃ עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃

וריגליהון ריגלין כיונן ופרסת ריגליהון כפרסת ריגלין סגלגלן ומזיען עלמא במהכהין ומנצצן כעין נחש מצלהב: וידין כידי אינשא עיביד להון מתחות גפיהון על ארבע סיטריהון למיתתי בהן גומרין דאישא מביני כרוביא מתחות רקיעא דעל רישיהון למתן על חופני סירפיא למזרק על אתר רשיעיא לאבדא חייביא עברי מימריה ואפיהון וגפיהון שוי לארבעתהין: מכוונן חדא לקביל חדא גפיהון לא מיתחזרין במיזלהין ביריא לקביל אפהא אזלן: ודמות אפיהון אפי אינשא ואפי אריא עביד מימינא לארבעתהין ואפי תורא עביד מסמלא לארבעתהין ואפי נשרא לארבעתה': ואפיהן וגפיה' פרישין מלעילא לחדא תרתין מכוונן חדא ותרתין מכסן ית גווייתהין: ובריא לקביל אפהא אזלא לאתר דתהוי תמן רעוא למיזל אזלן לא מיתחזרן במיזלהין: ודמות בירייתא חזויהון כגומרין דאשא בערן כחיזו בעוריא אישתא משתלהבא בין בריתא וזיהוריא לאישתא ומן אשתא נפיק ברקא: ובריתא באישתלוחיהין למעבד רעות ריבונהן דאשרי שכינתיה במרומא עילא מנהין באנפא עינא למיחזי חזרן ומקפן ומכסן ית עלמא ותיבן ביריתא הדא וקלילן כחיזו ברקא: וחזית ברייתא והא גלגל חד משתוי כמלרע לרום שמיא בסטר ביריתא לארבע אפוהי: חיזו גילגליא ועובדיהון כעין אבן טבא ודמות חד לארבעתהין וחזויהין ועובדיהין כמא דהוי גלגל בגו גלגל: על ארבעא סיטריהין במיזלהין אזלין לא מיתחזרין במיזלהין:

למשפחתיכם · ואיש אל עבר פניו ילכו קדמא: כבאם הגוגים: ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב ושוב ג' בקריא' וסימ' וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב · וישלח את הערב ויצא יצוא · והחיות רצוא ושוב: סימן חברות אשה אל אחותה' ואיש אל עבר · ובתראה דרבעיהם בלכתן' ושארא בלכתם: לארבעתן ד' וסימ' ופני שור ופני נשר · מראה האופנים ומעשיהם · וגביהן וגבה להם:

אילמלא שראיתי טעם זקף גדול בניקוד על ופניהם לא הייתי יודע לפרשו אבל הניקוד למדני להבדילם זו מזו ולהעמיד תיבת ופניהם בפני עצמה וכן פירושו ופניהם להם וכנפיהם היו פרודות למעלה מפניהם ומכסות אותם כיצד לאיש שתים חוברות איש לכל פנים ופנים שתים כנפיהם חוברו' לכל אחת כנף חיה זו פרושה לצד כנף חיה זו ושל זו לצד זו והפנים שביניהם מכוסים בהם ודוגמ' לשון מקרא זה יש עוד בפרשה זו וגביהם וגובה להם ויראה להם תיבת וגביהם עומדת בעצמה: ושתי' מכסות · ושתי כנפים הנותרות מכסות את גויתיהנה: אל אשר יהיה שמה הרוח · הרצון ללכת: היא מתהלכת בין החיו' · המראה הזאת מתהלכת בכל החיו' : ונוגה לאש · יותר משאר שלנו: ברק · פלנדור"ש בלע"ז: רצוא ושוב כמראה הבזק · פרשו רבותי' רצוא ושוב כלהבת הכבשן שיוצאה תמיד מפי הכבשן וממהרת לחזור וליכנס כך כשמוציאות ראשן מתחת הרקיע הכנוי למעלה מהן כמו שמפורש בענין נרתעות מפני השכינה שלמעלה מן הרקיע וממהרות להשיב את ראשן: כמראה הבזק דלאמבי"לא בלע"ז ונוח אם שלהם כגון אש היוצא מבין החרסין שמזקקין זהב ככור בתוכן והאש שיוצא משם כבועה בגווני: תו' וי"מ הבזק לשון פיזור כמו פפירשוהו רבותינו כמראה הבזק ר' יהודה אומ' בשם ר' סימון בשם ר' לוי בן פרטא כזה שבוזק גפת בבירה כלומ' שמפזר גפת שהוא פסולת הזתים בבירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פי' רצוא ושוב ועוד יש מדברים בזק לשון פיזור בזק בהו עפרא והוו חרבי כלומר פזר וכן במשנה בוזקין מלח על גבי הכבש בשביל שלא שלא יחליק ויש משמ' בזק כמו ברק והוא לשון תכום ע"כ תו: אופן אחד בארץ · ברצפת הרקיע: לארבעת פניו · של כל חיה או האופן יש לו ארבעה פנים רבותינו אמרו זה סנדלפון העומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות אבל לפי הענין אנו למדין שהאופנים ארבעה הם: כעין תרשיש · כגון אבן טובה ששמה תרשיש קרישט"אל בלע"ז: כאשר יהיה · אופן קבוע בתוך האופן שתי וערב לפי שהן הולכות לכל עבר פניהם לארבע רוחות צריך שיהא האופן מגלגל לארבעת רוחותיו: על ארבעת רבעיהם וגו' · בשביל מעשה האופנים הוצרך לפרש לומר שאין האופנים מעכבין עליהם שאף הם עשויין לכך: וגביהן

וגביהן וגבה להם ויראה להם וגבתם מלאת עינים סביב לארבעתן: ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים: על אשר יהיה שם הרוח ללכת ילכו שמה הרוח ללכת והאופנים ינשאו לעמתם כי רוח החיה באופנים: בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו ובהנשאם מעל הארץ ינשאו האופנים לעמתם כי רוח החיה באופנים: ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה: ותחת הרקיע כנפיהם ישרות אשה אל אחותה לאיש שתים מכסות להנה ולאיש שתים מכסות להנה את גויתיהם: ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם קול המלה כקול מחנה בעמדם תרפינה כנפיהן: ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהן: וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה: וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב: כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד יהוה ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר:

וגביהן שוין לקבלא רקיעא ורומא להין ודחילין אינון וגביהן מלין עינין סחור סחור לארבעתהין: ובמיזל ברייתא אזלין גלגליא לקיבליהון ובאיתרמא ברייתא מעל ארעא מתרמין גלגליא: על אתר דהוי תמן רעוא למיזל אזלין לתמן רעותא למיזל וגלגליא מתרמין לקיבליהון ארי כרוח ברייתא בגלגליא: במיזלהון אזלין ובמקמהון קימין ובאיתרמותהון מעל ארעא מתרמין גלגליא לקיבליהון ארי כרוח ברייתא בגלגליא: ודמות על רישי ברייתא רקיעא כעין גליד חסין מרכן על רישיהון מלעילא: ותחות רקיעא גדפיהון מכוונן חדא לקביל חדא לחדא תרתין מכסין להין ולחדא תרתין מכסין להין ית גויתהן: ושמעית ית קל גדפיהון כקל מיין סגיאין כקלא מן קדם שדי במהכהון קל מילולהון כד מודן ומברכין ית רבונהון קיימא מלך עלמיא כקל משריית מלאכי מרומא במקמהון משתקן גדפיהון מן קדם דבירא: ובזמן דהוי רעוא קדמוהי לאשמעא לנביאי לעבדוהי נביי ישראל הוי קלא ומשתמע מעילוי רקיעא מבין כרוביא מתחות רקיעא די על רישיהון במקמהון משתקן גדפיהון מן קדם דבירא: ומעילוי רקיעא די על רישיהון כחיזו אבן טבא דמות כורסיא ועל דמות כורסיא דמות כחיזו אנשא עלוהי מלעילא: וחזית כעין חשמלא כחיזו אשתא מגיו לה סחור סחור חיזו יקר דלא יכילא עינא למחזי ולא אפשר לאסתכלא ביה ולעילא חיזו יקר דלא יכילא עינא למחזיה ולא אפשר לאסתכלא ביה ולרע חזיתי כחיזו אשתא וזיהורא ליה סחור סחור: כחיזו קשתא דהוי בעננא ביומא דמטרא כן חיזו זיהורא סחור סחור הוא חיזו דמות יקרא דיי וחזית ואשתטחית על אפי ושמעית קל דממליל:

רדק

ויאמר אלי בן אדם · פירשו המפרשים כי לפיכך קראו בן אדם כדי שלא יתגאה ויחשוב עצמו כאחד המלאכים לפי שראה המראה הגדולה הזאת והנכון בעיני לפי שראה פני אדם במרכבה הודיעו כי ישר וטוב הוא בעינינו והוא בן אדם לא בן אריה ולא בן שור ולא בן נשר על הדרך שפירשנו לפיכך תרגם יונתן בר אדם לא בר אנשא ואע״פ שתרגם פני אד׳ אפי אנשא לענין הדמיון אמר זה : אותך · כמו אתך נרגם : ותבא בי רוח כאשר דבר אלי · בשעה שדבר אלי באת בי רוח שחזקה אותי והעמידתני על רגלי : מדבר · מבנין התפעל ומשפטו מתדבר : ויאמר · אל בני ישראל · אותם שהיו בבבל שגלו בגלות יהויכין ויתכן גם כן לאותם שהיו בירושלם על ידי כתב כי הוא היה בבבל ואחר שאמר למטה לך בא אל הגולה נראה כי לאותם שבבבל שלחו : אל גוים המורדים · אף על פי שהיו גוי אחד מפני שהיו חלוקים במעשיהם הרעים אלה עובדים לעבודה זרה של בני עמון ואלה של מואב או גוי אחר או אמ׳ גוי׳ לחלוק השבטים והמשפחות וכן עמים הר יקראו אחריך בנימן בעממיך : והבני׳ קשי פני׳ · ת׳ יחציפי אפין וכן גוי עז פנים מי שאין לו בשת פניו עזים וקשים והפכו מי שיש לו בשת רכו פניו ויתאדמו כשיוכיחנו אדם : כה אמר יי׳ · כלומר תאמר להם הנבואה בשמי : והמה אם ישמעו ואם יחדלו · אף על פי שאתה מסופק בהם אם ישמעו ואם יחדלו מלשמוע אף על פי כן אמור להם כי בית מרי המה ויש ספק בתשובתם אף על פי כן אמור להם כדי שידעו כי נביא היה בתוכם ומוכיח לם ישמעו אליו ויונתן תרגם ואם יחדלו ואם יתמנעון מלמחתי : ואתה · כי סרבים · ממאנים וממרים תרגום וימאן וסריב ותרגום ממרים סרבנין וכן בית מרי עם סרבן והוא תואר בשקל חרשים גנבים וסלונים קוצים וכן סלון ממאיר קוץ כמו קוצים וכניכים הם אתך אף על פי כן אל תירא מהם : אותך · כמו אתך : ואל עקרבים · כמו ועם עקרבים והם קוצים קשים ויונתן תרגם ובגו עממיא דעובדיהון דמין לעקרבים פירוש כמו כחש סרף ועקרב : ודברת׳ כי בית מרי המה פירוש בית מרי המה כמו ואני תפילה שפי׳ איש תפלה : ואתה · אל תהי מרי כבית המרי · הראשון תואר ובא בסגול בטרח׳ כמו בהפסק כי כן מנהג הטרח׳ במקומות : פצה פיך · וכן פציתי פי ואכלתי המגלה במראה הנבואה והוא משל ללמד דברי הנבואה ולזכרם וי״ת ארכין נפשך וקבל ית דאנא יהיב לך : ואראה והנה יד שלוחה אלי · והנה בו מגלת ספר זכר היד זכר ונקבה וברוב היא לשון נקבה וכן בלשון זכר וכתוב ידו לו׳ : ויפרש · והיא כתובה פנים ואחור · פנים יקרא הצד שכותבין בו שהוא נגד פני האדם ואשר תחתיו יקרא אחור : וכתוב אליה · כמו עליה : קנים והגה והי · כולם לשון נהי ומספד ואלה הקנים היו על ישראל : ויאמר אלי את אשר תמצא אכול · פי׳ אשר תמצא בידי מה שאני נותן לך אכול : ואפתח את פי · הכל דרך משל כמו שכתבנו ותרגם יונתן וארכינית ית נפשי ואחכמני מה דכתיב במגלתא הדא : ויאמר אלי · בטנך תאכל · דרך משל שלא יקיאו מתוך פיו אלא יאכיל בטנו ותרגם יונתן ית נפשך תשבע : את המגלה · פי׳ מן וכן הם יצאו את העיר כמו מן העיר : ואוכלה · אכלתי את המגילה ותהי בפי כדבש למתוק והאכלתי את בטני שלא הקאתיה : למתוק · כמו מתוק והלמ״ד מורה על העצם ויפקיק זולתה וכן לאמות חמס והדומי׳ להם שכתבנו בספר מכלל רוצה לומר שקבלה ולמדה ברצון טוב ובלב טוב :

רשי

את מדבר אלי · את המתדבר עמי וכבוד הוא לכתוב מדבר כלפי מעלה שהאומ׳ מדבר משמע מדבר כשמע כאדם המדבר לחבירו פונה אליו פנים אל פנים והאומר מדב׳ משמע שהשכינה מדבר בפני עצמו בכבודו והאחיו ישמעו פור׳ פלוניץ בלע״ז : אל גוים המורדים · שני שבטים קרויין שני גוים : והבנים · לפי שאמר אבותם פשעו בי ואו בניהם קשי פנים : והמה · שמא ישמעו שמא יחדלו מלשמוע כי ידעתי כי בית מרי הם אכשי קנתורין של שלכי חפץ שידעו לעת פורענות כי נביא היה בתוכם שהוכיחם ולא שמעו : סרבים · לשון מרדות כלומר סרבנים ורוכם פתר אותו לשון קוצים ועשרים שמות להם : סלונים · לשון קוצים וכן סלון ממאיר וקוץ מכאיב : ואל עקרבים אתה יושב · העם אשר אתה מוכיח ילאוך ויקניטוך כאילו אתה יושב על עקרבים ועוקצין אותך מכל צדדיך עקרבים אגלינטיר״ם בל׳ לא׳ עקרבים ממש וכן ת׳ ובגו עמא דעובדיהון דמן לעקרבין את יתיב : אל תהי מרי · מליך בשליחותי : פצה · פתח וכן פצו עליכו פיה׳ : פצה פיך ואכול · משל הוא הטה אזנך ושמע ויערב לך כאילו אתה אוכל מאכל לרעבון : את אשר אני נותן אליך · מה היא הכתיבה היא מגילת הספר : והנה וגו׳ · יש דברים משמשין לשון זכר ולשון נקבה כמו השמש יצא על הארץ וזרחה לכם יראי שמי שמש וגו׳ אל המחנ׳ האחת והכהו : פנים ואחור · מה דהוה מן שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא : קינים · פורענותם של צדיקים בעולם הזה : והגה · מתן שכרן שירננו עליו לעתיד לבא : והי · כהי של רשעים לעולם הבא : ואוכלה ותהי בפי וגו׳ · וקבילתהא והוו פתגמהא בפומי כדבש חלי : שמתוק

מרי ד׳ וסי׳ לבני מרי ותכל תלונות מעלי · כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים · אל תהי מרי כבית המרי פצה פיך · ואמרת אל מרי אל בית ישראל : אכול ה׳ מל וסי׳ ואשימה לפניך פת לחם · ויאמר לו קום אכול · בן אדם את אשר תמצא אכול ב׳ בו · אכול ושתה יאמר לך :

יחזקאל ב

ויאמר אלי בן אדם עמד על רגליך ואדבר אתך : ותבא בי רוח כאשר דבר אלי ותעמדני על רגלי ואשמע את מדבר אלי : ויאמר אלי בן אדם שולח אני אותך אל בני ישראל אל גוים המורדים אשר מרדו בי המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה : והבנים קשי פנים וחזקי לב אני שולח אותך אליהם ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה : והמה אם ישמעו ואם יחדלו כי בית מרי המה וידעו כי נביא היה בתוכם : ואתה בן אדם אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא כי סרבים וסלונים אותך ואל עקרבים אתה יושב מדבריהם אל תירא ומפניהם אל תחת כי בית מרי המה : ודברת את דברי אליהם אם ישמעו ואם יחדלו כי מרי המה : ואתה בן אדם שמע את אשר אני מדבר אליך אל תהי מרי כבית המרי פצה פיך ואכל את אשר אני נתן אליך : ואראה והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר : ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור וכתוב אליה קנים והגה והי : ויאמר אלי בן אדם את אשר תמצא אכול אכול את המגלה הזאת ולך דבר אל בית ישראל : ואפתח את פי ויאכלני את המגלה הזאת : ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגלה הזאת אשר אני נתן אליך ואכלה ותהי בפי כדבש למתוק :

תרגום

ואמר לי בר אדם קום על ריגלך ואמליל עמך : ועלת בי רוחא כד מליל עמי ואקימתני על רגלי ושמעית ית דמתמליל עמי : ואמר לי בר אדם שלח אנא יתך לות בני ישראל לות עממיא סרבניא דסריבו על מימרי אינון ואבהתהון מרדו במימרי עד כרן יומא הדין : ומתקרן בניא אינון חציפי אפיא ותקיפי לבא אנא שלח יתך לותהון ותימר להון כדנן אמר יי אלהים : ואינון אם יקבלון אולפן ואם יתמנעון מלמיחטי ארי עם סרבן אינון וידעון דינביא הוה ביניהון : ואת בר אדם לא תדחל מנהון ומפתגמיהון לא תדחל ארי מסרבין ומקשן לקיבלך ובגו עמא דעובדיהון דמן לעקרבין את יתיב ומפתגמיהון לא תדחל ומן קדמיהון לא תתבר ארי עם סרבן אינון : ותתנבי ית פתגמי נבואתי להון אם יקבלון אולפן ואם יתמנעון מלמחטי ארי עם סרבן אינון : ואת בר אדם קביל ית די אנא ממליל עמך לא תהי סרבן כעמא סרבנא ארכין נפשך וקביל ית די אנא יהב לך : וחזית והא דמות יד מתושטא לצד לותי והא ביה מגלת ספרא : ופרס יתה קדמי והא כתיבא מאפהא ומאחורהא מן דהוה מן שירויא ומה דעתיד למהוי בסופא וכתיב בה דאם יעברון בית ישראל על אוריתא ישלטון בהון עממיא ואם יעיברון ית אוריתא יסוף מנהון איליא ודונא ותינחתא :

ואמר לי בר אדם ית דמתיהיב לך קביל קביל מא דכתיב במגילתא הדא ואזיל ואתנבי על בית ישראל : וארכינית ית נפשי ואחכימני מה דכתיב במגילתא הדא : ואמר לי בר אדם נפשך תסבע ומיעך תמלי אם תקבל מה דכתיב במגילתא הדא די אנא יהיב לך וקבילתהא והוו פיתגמהא בפומי כדבש חלי :

ויאמר אלי. ודברת בדברי. בלשון אשר אני מדבר לך כן תדבר אליהם כי אינם לעוזות שלא יבינו לשונך: כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון. כפל ענין במלות שונות ואמר גם הם אינם מדברים לשון אחרת שלא תבין אתה את דבריה' כי בני לשון אחת אתה ועמהם הם יבינוך ואתה תבינם: לא על עמים רבים. ר"ל רבי המרחק שהם מארץ רחוקה מאד שלא שמעת מעולם לשונם: אם לא אליהם. אם לא לשון שבועה וכן אם לא בתים רבים לשמה יהיו אם לא כאשר דמיתי כן היתה כלומר שאומר לא יהיה זה אם לא יהיה זה כאילו אמר באמת אם אליהם שלחתיך הם ישמעו אליך אף על פי שלא יבינו לשונך ולא תבין לשונם הם יבקשו מי סיפר להם כנואתך:

עמקי ג' וסימ' את עם נועז · כי לא אל עם עמקי שפה · ודבהריה לא אל עמים · וא' בעמקי בעמקי שאול קראיה: חזקים ג' וסימ' וילכו בני דן לדרכם · והנה נתתי את פניך חזקים לעמת · חזקים כראי מוצק: לא תירא ח' וסימ' לא תירא מהם זכור תזכור את · וראית סוס ורכב עם רב ממך · ויי' הוא ההולך לפניך הוא

ויאמר אלי בן אדם לך בא אל בית ישראל ודברת בדברי אליהם: כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון אתה שלוח אל בית ישראל: לא אל עמים רבים עמקי שפה וכבדי לשון אשר לא תשמע דבריהם אם לא אליהם שלחתיך המה ישמעו אליך: ובית ישראל לא יאבו לשמע אליך כי אינם אבים לשמע אלי כי כל בית ישראל חזקי מצח וקשי לב המה: הנה נתתי את פניך חזקים לעמת פניהם ואת מצחך חזק לעמת מצחם: כשמיר חזק מצר נתתי מצחך לא תירא אותם ולא תחת מפניהם כי בית מרי המה: ויאמר אלי בן אדם את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך ובאזניך שמע: ולך בא אל הגולה אל בני עמך ודברת אליהם ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה אם ישמעו ואם יחדלו: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יהוה ממקומו: וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה וקול האופנים לעמתם וקול רעש גדול: ורוח נשאתני ותקחני ואלך מר בחמת רוחי ויד יהוה עלי חזקה: ואבוא אל הגולה תל אביב הישבים אל נהר כבר ואשר המה יושבים שם ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם:

ואמר לי בר אדם איתא איזיל לות בני ישראל ותתנבי בפתגמי נבואתי להון: ארי לא לות עם עמקי ממלל ויקירי לישן את שליח לאתנבאה אילהן לות בית ישראל: לא לות עממיא סגיאין תקיפי ממלל ויקירי לישן דלא תשמע פתגמיהון אילו לותהון שלחיתך אינון יקבלון מינך: ובית ישראל לא ייבון לקבלא מינך ארי לית אינון צבן לקבלא למימרי ארי כל בית ישראל חציפי אפין ותקיפי ליבא אינון: הא יהבית ית אפך תקיף כקביל בית אפיהון וית בית עינך חסין כקביל בית עיניהון: כמא דשמירא תקיף מטינרא כן יהבית ית בית עינך חסין כקביל בית אפיהון לא תרחל מנהון ולא תיתבר מן קדמיהון ארי עם סרבן אינון: ואמר לי בר אדם ית כל פתגמי דאמליל עמך קביל בלבך ובאודנך שמע: ואיתא איזיל לות בני גלותא לות בני עמך ותתנבי להון ותימר להון כדנן אמר יי אלהים אם יקבלון ואולפן ואם יתמנעון מלמחטי: ונטלתני רוחא ושמעית בתרי קל זיע סגיא דמשבחין ואמרין בריך יקרא דיי מאתר בית שכינתיה: וקל גפי בירייתא נקשן חד לחד וקל גלגלי לקבליהון וקל זיע סגי: ורוחא נטלתני ונסיבתני ואזלית במריר בתקוף רוחי ונבואה מן קדם יי עלי תקיפת: ואתית לות בני גלותא לתל אביב דיתבין על נהר כבר ונחית ביניהון ואינון יתבין תמן ויתיבית תמן שבעא יומין שתיק ביניהון:

רשי

עמקי שפה. שיהא להם לשון עמוק שאינך מכיר בו: אל בית ישראל. כי אל בית ישרא' אני שולחך אשר לשונם כלשונך: אם לא אליהם שלחתיך וגו'. לשון שבועה הוא אם אליהם שלחתיך חי אני אם לא המה ישמעו אליך ומקרא מסורס הוא: שמיר. מין תולעת הוא שמראין אותו על האבן והיא נבקעת כנגדו הנה לא שמיר לשון סלע חזק ובתרגו' ירושלמי הוא תרגום של צור וכן תרגום מצור החלמיש שמיר טינרא ויש מפר' שמיר הברזל החזק כי כמו שנקרא הצור החזק שמיר כמו כן נקרא הברזל שמיר בשביל חזקו: כה אמר יי' אלהים. הנבואה הזאת לומר להם: אם ישמעו. או ישמעו או יחדלו אתה אמור אותה להם: ותשאני רוח. לאחר שגמר דבריו בזה אל הרוח לשאתו אל המקום אשר בני הגולה שם: משיקות. לשון נשיקה מקישות זו אל זו ושיר כשמע בהקשתן כמו שאמו' למעלה ואשמע את קול כנפיהם: ואלך מר. שהיה קשה בעיני לקטר את בני עמי: ויד יי' עלי חזקה. אכפו וכחו להוליכני על כרחי: תל אביב. לתל אביב שם מקום: משמים. משתומם אדם משותק מלדבר:

זוכה

ובית ישראל לא יאבו לשמוע אליך. ולמה לא יאבו לשמוע אליך כי אינם אובים לשמוע אלי לא מפני שמואסים בך אלא מפני שמואסים המה בדברי ובתוכחתי: הנה נתתי את פניך חזקים. שלא תירא מהם ולא תכנע מפניהם: כשמיר חזק מצר. כחולם כמו ותקח צפורה צור הברזל: חזק. יקרא שמיר אמר כמו שהברזל חזק מן הצור והותך א אותו כן תשבר אתה ותכלם: כי בית מרי המה וידעתי שיענו כנגדך בהוכיחך אותם: ויאמר קח בלבבך ובאזניך שמע. הוא כאילו הן אתה קצפת וכחטא והרומז לו אחר שתשמע באזניך קח בלבבך שלא תשכח מה ששמעת: ולך בא אל הגולה. הוא היה במקום אחד ומקב' בני הגולה אשר הוא שלוח אליהם במקום אחר גם כן על נהר כבר: הגולה. רוצה לומר בני הגולה או פירושו הכנסת הגולה: ודברת אליהם ואמרת אליהם. כפל ענין במלו' שונו' לחזק הענין רוצה לומר שיאמר להם פעם אחר פעם אולי ישמעו ותרגם יונתן ותתנבי להון ותימר להון: ותשאני רוח. במראה הנבואה נדמה לי שנשאתני רוח ללכת אל הגולה: ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי' ממקומו. כשנשאתני הרוח שמעתי קול אחרי במקו' הנבואה שהייתי שם והקול היה או' ברו' כבו' יי' ממקומו ר"ל כשסר ממקומו מעל הכפורת מבין שני הכרובים כי ישראל היו מחסרים כבודו בהיותו ביניהם בסמל הקנאה המקנה וכאילו נתוסף כבודו בסורו מהם ולשון ברכה היא תוספת טובה וכבוד וכן אמר למטה וכבוד אלהי ישרא' נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו על מפתן הבית והחכם הגדול רבי' משה ז"ל פירש ממקומו כפי מעלתו ועצם חלקו במציאות: וקול כנפי החיות. כמו שאמר למעלה ואשמע את קול כנפיהם ופירוש משיקות שהם נושקות זו לזו כמו שאמר חוברות אשה אל אחותה ויונתן תרגם נקשן חד לחד כלומר דופקות זו בזו כמו וארכובותיה דא לדא נקשן: וקול רעש גדול. והיה הקול רעש גדול ושמיעתו זה הקול פעם א אחרת מורה על מהירו' הנסיעה והאופנים משמיעים קול בלכתם וכן קול כנפי החיות כמו שפי' למעלה: ורוח נשאתני. במראה הנבואה היה זה והוא מה שאמר למעלה ותשאני רוח אלא לפי שהפסיק בשמיעת הקול חזר ואמר ורוח נשאתני ובמראה הנבואה היה הנשיאה והלקיחה וכן אמר למטה ורוח נשאתני ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח האלהים וכל מה שכתוב עד אותו הפסוק הכל היה במראה הנבואה ובואו אל הגולה תל אביב ושבתו שם שבעת ימים משמים ומקץ ז' ימים שב אליו הדבר ובאתו אל הבקעה וכן קח לך לבנה שכב על צדך קח לך חטים קח לך חרב חדה הכל היה במראה הנבואה וכן בשנה הששית אני יושב בביתי וכל הענין עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה וגו' ולא הורשה לדבר אליהם ולהוכיח' עד אותו העת כמו שאמר ואדבר אל הגולה וגו': ואלך מר בחמת רוחי. רוצה לומר מר נפש כמו שאמר בחמת רוחי: ויד יי' עלי חזקה. יד הנבואה: ואבא תל אביב. שם מקום כמו תל מלח תל חרשא ואולי הוא אחד מהם: אל נהר כבר. כמו על נהר כבר: ואשר. כתיב ואשב קרי והכתוב רוצה לומר וכאשר ראיתי המה יושבים ואשב שם ויונתן תרגם זה ונחית ביניהון והקרי ויתיבית כמשמעו והקרי כמשמעו ואשב ומה שאמר המה יושבים רוצה לומר ואשב כמו שהיו המה יושבים ואשב ענין חזוק ואמר אחר כך ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם תמה ונבהל ושותק:

ויהי

ישמיר · לא תירא כפניהם דיהושע · לא תירא אתם ולא תחת כפניהם דספרא · לא תירא כפחד לילה · לביתה משלג · והיית כוצק לא תירא: וקול כנפי חד מן י"פ מן ג' ג' מלין דנסבין ו' בקריא' וסי' ולכל חית הארץ ולכל ולכל · והנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה · וכן העשה לחמרו וכן וכן · וכל הארץ בוכים וכל וכל · ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי · וקול כנפי החיות וקול וקול · ואיש את אשת רעהו ואיש ואיש · ואל תרא ביום אחיך ואל ואל · ובני אפים ישעי ובני ובני · ושם האיש אלימלך ושם ושם:

ויהי מקצה שבעת ימים · סוף השבעה ימים מבואר הוא : בן אדם צופה · כמו הצופה שמזהיר את העם בבא עליהם האויב : והזהרת אותם ממני · כלו' בשמי בדברים שמשמעת ממני : באמרי · מדרכו הרשעה · הרשע דרכו רשעה כמו שהטוב דרכו טובה : בעונו ימות · מיתה מופתית בעולם הזה או הכריתות לעולם הבא וכן פירוש לחיותו כי יש עון שעונשו בעולם הזה ויש בעולם הבא ומה שאמר בעונו ימות ואף על פי שלא נזהר לפי שהוא יודע בעצמו שהוא חוטא אף על פי כן אם יזהירנו אפשר שישוב בתשובה : ודמו מידך אבקש · כיון שצויתיך להזהירו כמו שאמר באמרי לרשע כי באמרי לך שתאמר לו בשמי כאילו אני אומר לו והנה אם אתה לא אמרת לו את בשעת בנפשו כי היה שב בהזהרתך לפיכ' אבקש דמו מידך ואענישך עליו : ואתה · מבואר הוא : ובשוב צדיק · ונתתי מכשול לפניו · המכשול הוא שימות בחטאו ואדוני אבי ז"ל פירש המכשול שיצליח בכל מעשיו בעול' הזה כי פרי צדקותיו שהיה עתיד לאכול לעולם הבא יאכלנו בעולם הזה וזהו מה שאמר משה רבינו לא יאחר לשונאו כתרגומו ומה שאמר ולא תזכרנה צדקותיו ר רוצה לומר לעולם הבא אבל ל לעולם הזה תזכרנה : צדקתו · כן כתיב על הכלל וקרי צדקותיו על הפרט ויונתן תרגם ונתתי מכשול ואתן תקלת חובי' קדמוהי נראה שדעתו כדעת רבותינו ז"ל שפירשו באדם שהיה צדיק ושב מצדקו ועשה עול בסתר אמר ה הקדוש ברוך הו' אני אתן מכשול לפניו כלומר אני מביא לידו ח חטא גלוי לכל כדי שידע הכל כי הוא רשע : ואתה · כי הזהרתו צדיק · הכנוי קודם הידיעה וכן וישכו את טעמו והמתו חיתו לחם והדומי' להם : צדיק · מי שהי' כבר צדיק : לבלתי חטא · צדיק שלא ישוב מצדקו : חיו יחיה · בוי"ו בתקום הא לתד הפעל : נזהר · בקמץ והוא כפעל עומד : ותהי עלי שם · בתל אביב ונוהו לצאת אל הבקעה והראהו שם הכבוד כמו שהראהו על נהר כבר כי הבקעה מקום טהור יותר מתל אביב שהיו יושבי' שם בני אדם ושנה לו פעם אחר פעם להשכילו ההשגחה ו וההנהגה ועוד כי באות הבקעה שנה נבנתה בבל הראהו יחזק שם השגחתו בברואים שבלל שם ספתם ובטל שם מחשבת' ובאמרו ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר לא הוצרך לפרש ולפרוט דברי המרכבה : ואקום · מבואר הוא : ותבא בי · מתחילה צוהו להיותו בתוכם שותק להודיע כי שתיקתו כדבורו כי בית מרי המה ואחר כך צוהו להיות נסגר בתוך ביתו ולא יבא בתוכם כדי שלא יוכיחם עד כלותו לדבר עמו כל הנבואות עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה : ואתה · הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך בהם · כאילו אסרוהו בעבותי' שלא יוכל לצאת מביתו ללכת בתוכם : ולשונך · כאילו דבוקה לשונך אל חכך ותהיה כאלם כלומר שלא תדבר אליהם ולא תוכיחם : ובדברי אותך · ככלותי לדבר אתך אפתח את פיך כלומ' אתן לך רשות לדבר להם : השומע ישמע והחדל יחדל · וכלותו לדבר עמו היה כשאמר ויעל מעלי ה המראה אשר ראיתי ורז"ל פירשו זה על מה שאמר בבא אלי הפליט ויד יי' היתה אלי בערב לפני בא הפליט ויפתח את פי וגו' ואתה בן אדם קח לך לבנה · למה צוה לו לבנה ולא אמר לו שיצור על לוח כל הענין לפי שבונים בלבני' הערים או באבנים תהיה הלבנה משל בזה והלבנה נוחה לחקוק בה יותר מהאבן ויונתן תרגם לבנה אבנא : ונתת

ובשוב ד' בקריא' וסימ' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול · בשוב צדיק דבכל התועבות · ובשוב רשע מרשעתו · וחברו · וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי : חיו ד' כתיב ו' בקריא' וסימ' ואתה כי הזהרתו צדיק · ויראת ישב · חבול ישיב רשע · ושלאחריו כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה : עבותים ג' מלאים בקריא' וסימ'

וַיְהִי מִקְצֵה שִׁבְעַת יָמִים וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : בֶּן אָדָם צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר וְהִזְהַרְתָּ אוֹתָם מִמֶּנִּי : בְּאָמְרִי לָרָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְלֹא הִזְהַרְתּוֹ וְלֹא דִבַּרְתָּ לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה לְחַיֹּתוֹ הוּא רָשָׁע בַּעֲוֺנוֹ יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ : וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רָשָׁע וְלֹא שָׁב מֵרִשְׁעוֹ וּמִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה הוּא בַּעֲוֺנוֹ יָמוּת וְאַתָּה אֶת נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ : וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וְנָתַתִּי מִכְשׁוֹל לְפָנָיו הוּא יָמוּת כִּי לֹא הִזְהַרְתּוֹ בְּחַטָּאתוֹ יָמוּת וְלֹא תִזָּכַרְןָ צִדְקֹתָו אֲשֶׁר עָשָׂה וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ : וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתּוֹ צַדִּיק לְבִלְתִּי חֲטֹא צַדִּיק וְהוּא לֹא חָטָא חָיוֹ יִחְיֶה כִּי נִזְהָר וְאַתָּה אֶת נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ :

וַתְּהִי עָלַי שָׁם יַד יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קוּם צֵא אֶל הַבִּקְעָה וְשָׁם אֲדַבֵּר אוֹתָךְ : וָאָקוּם וָאֵצֵא אֶל הַבִּקְעָה וְהִנֵּה שָׁם כְּבוֹד יְהוָה עֹמֵד כַּכָּבוֹד אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל נְהַר כְּבָר וָאֶפֹּל עַל פָּנָי : וַתָּבֹא בִי רוּחַ וַתַּעֲמִדֵנִי עַל רַגְלָי וַיְדַבֵּר אֹתִי וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא הִסָּגֵר בְּתוֹךְ בֵּיתֶךָ : וְאַתָּה בֶן אָדָם הִנֵּה נָתְנוּ עָלֶיךָ עֲבוֹתִים וַאֲסָרוּךָ בָּהֶם וְלֹא תֵצֵא בְּתוֹכָם : וּלְשׁוֹנְךָ אַדְבִּיק אֶל חִכֶּךָ וְנֶאֱלַמְתָּ וְלֹא תִהְיֶה לָהֶם לְאִישׁ מוֹכִיחַ כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה : וּבְדַבְּרִי אוֹתְךָ אֶפְתַּח אֶת פִּיךָ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַשֹּׁמֵעַ יִשְׁמָע וְהֶחָדֵל יֶחְדָּל כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה :

ד וְאַתָּה בֶן אָדָם קַח לְךָ לְבֵנָה וְנָתַתָּה אוֹתָהּ לְפָנֶיךָ וְחַקּוֹתָ עָלֶיהָ עִיר אֶת יְרוּשָׁלִָם :

וַהֲוָה מִסוֹף שִׁבְעָא יוֹמִין וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר : בַּר אָדָם מַלִּיף מַנִּיתָךְ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּתְקַבֵּיל מִמֵּימְרִי פִּתְגָם וְתַזְהִיר יָתְהוֹן מִלְּמֶחְטֵי קֳדָמַי : כַּד אֵימַרִית לְרַשִׁיעָא מֵימַת תְּמוּת וְלָא אַזְהַרְתּוּהִי וְלָא מַלֵּילְתָּא לְאַזְהָרָא רַשִׁיעָא מֵאוֹרְחֵיהּ דִּרְשַׁעָא לְקַיָּימוּתֵיהּ הוּא רַשִׁיעָא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וּדְמֵיהּ מִן יְדָךְ אֶתְבַּע : וְאַתְּ אֲרֵי אַזְהַרְתָּא רַשִׁיעָא וְלָא תַב מֵחוֹבֵיהּ וּמֵאוֹרְחֵיהּ דִּרְשַׁעָא הוּא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְאַתְּ יַת נַפְשָׁךְ שֵׁיזֵבְתָּא : וְכַד יְתוּב זַכָּאָה מִזְּכוּתֵיהּ וְיַעְבֵּיד שְׁקַר וְאֶתֵּן תַּקְלַת חוֹבִין קֳדָמוֹהִי הוּא יְמוּת אֲרֵי לָא אַזְהַרְתּוּהִי בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְלָא אִידְכְּרָן זְכוּתֵיהּ דַּעֲבַד וּדְמֵיהּ מִן יְדָךְ אֶתְבַּע : וְאַתְּ אֲרֵי אַזְהַרְתְּ לְצַדִּיקָא בְּדִיל דְּלָא לְמֶחְטֵי צַדִּיקָא וְהוּא לָא חָטֵי מֵיחֲי יֵיחֵי אֲרֵי אִזְדְּהַר וְאַתְּ יַת נַפְשָׁךְ שֵׁיזֵבְתָּא :

וּשְׁרַת עֲלַי תַּמָּן רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לִי קוּם פּוּק לְבִקְעֲתָא וְתַמָּן אֲמַלֵּל עִימָּךְ : וְקָמִית וּנְפָקִית לְבִקְעֲתָא וְהָא תַמָּן יְקָרָא דַּיְיָ שַׁרְיָא כִּיקָרָא דַּחֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר וְאִישְׁתַּטְחִית עַל אַפַּי : וְעָלַת בִּי רוּחָא וַאֲקִימַתְנִי עַל רִיגְלָי וּמַלִּיל עִימִּי וַאֲמַר עוּל אִיטְמַר בְּגוֹ בֵיתָךְ : וְאַתְּ בַּר אָדָם הָא גְזֵירֵי פִּתְגָמֵי פוּמִי עֲלָךְ כְּאִיסוּר גְּדִילִין דְּאַסְרִין בְּהֵין וְלָא תִיפּוֹק בֵּינֵיהוֹן : וְלִישָּׁנָךְ אַדְבֵּיק לְחִכָּךְ וְתִשְׁתּוֹק וְלָא תְהֵי לְהוֹן לִגְבַר מוֹכַח אֲרֵי עַם סָרְבָן אִינּוּן : וּבְמַלָּלוּתִי עִימָּךְ אַרְוַח יַת פּוּמָךְ וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דִּמְקַבֵּיל יְקַבֵּיל אוּלְפַן וּדְיִתְמְנַע יִתְמְנַע מִלְּמֶחְטֵי אֲרֵי עַם סָרְבָן אִינּוּן : וְאַתְּ בַּר אָדָם סַב לָךְ אַבְנָא וְתִתֵּן יָתַהּ קֳדָמָךְ וְתָצוּר עֲלַהּ קַרְתָּא יַת יְרוּשְׁלֵם :

הנה נתנו עליך עבותים · והנה נתתי עליך עבותים · ויתן את צמרתו : ישמע ב' קמצין וסימ' פן יראה בעיניו ובאזניו · השמע ישמע והחדל :

רשי

צופה נתתיך · למה את מושל הלא כצופה שמעמידין על המגדלים לראו' אם יבאו גייסות לעיר יתקע בשופר ל להזהי' את העם שיכונו ויתחזקו כן נתתיך ל להזהירם להשמר מן הפורענו' שלא אביאנו עליהם : ונתתי מכשול לפניו · כשהוא עושה דבריו בהצנע ומראה עצמו כצדיק אני נותן עבירה מפורסמת ל לפניו כדי לגלו' מעשיו וכשאביא רעה עליו לא יהרהרו אחרי : ולא תזכרנה צדקותיו · פרשו רבותינו בתוהא על הראשונו' שמתחרט על הצדקות הראשונו' שעשה : והנה שם כבוד יי' עומד · הקדים על ידו לילך שם מדת ענוה יתירה מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן התלמי' ממתין לרב וכאן הרב ממתין ל לתלמיד : הסגר בתוך ביתך · להראות שאיכם ראוין לתוכחה : הנה נתנו אליך עבותים · הוי אסור בביתך כאילו נאסרת בעבותים וכן תרגם יונתן הא גזרי' פתגמי' עלך כאיסור גילדין וגו' : ובדברי אותך · כשאחפוץ לדבר אתך לשלחך אליהם : ואמרת אליהם כה אמר ה' אלהים · את כל דברי שליחותי : השומע ישמע · אין זה מן השליחות אלא רוח ה הקודש אמר לנביא אתה אמור אליהם ש שליחותי והם השומע ישמע והחדל יחדל כי ידעתי כי לא כלם י ישמעו כי בית מרי המה : לבנה · טולה בלע"ז ויש מהם שהם גדולו' :

ריין

רשי

דייק. מגדל בלעז שמשליכין בו אבנים לעיר: סוללה. שופך עפר וסוללו וכובשו במקלות ועושה תל גבוה לעמוד עליו ולראות בתוך העיר ולירות בחצים סוללה פורייירא בלעז: ושים עליה כרים. תרגם יונתן איפרורון והם כפרים שמושיב חיילותיו ויושבים באהלים לרוחות העיר שלא יצא אדם יוצא ובא ופי׳ כרים מריס מתוכו׳ על הבנא זה סומר לרוח זו וזה לרוח זו: קיר ברזל. דוגמת לחומת העיר המפסקת בין הבנא ובין העיר: אות היא. שכך תבא ירושלם במצור: על צדך השמאלי. לסבול בעד היסורין מניין ימים כמניין שנים אשר ה׳ הדיקתי לוחיצל ם שהטעיםו לפני ותכפר עלוני אחרי אם קשה בשביל הפורענו׳ שאני אומר להביא עליהם נתתי לך את שני עונם ואז הקילותי עליך לקבל את בעד שסבלו׳ אני למנין שני שחטאו לפני הפכתים לך למנין ימים. לא שני כמו שנים וכן תרגם יונתן ואנא יהבית לך על חד תרין בחוביהו׳: שלש מאות ותשעי׳ יום. שניכו בסדר עולם ללמד שחטאו ישראל שלש מאות ותשעי׳ שנה משנכנסו לארץ עד ש[נ]גלו מתנה עשרת השבטים ואתה מוצא והם מפורשי׳ מאתים וארבעי׳ ושלש משמלך ירבעם עד שגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים ק״ח שנים והמאר שתומים

רדק

ונתת. ובנית עליה דייק. מגדל עץ שבוכין נגד העיר לכבשה: ושפכת עליה סוללה כתרגומו ותכבר עלה מליתא והוא שסופכים עפר בחפירו׳ שסביב העיר למלאתם ולעשות מן העפר תל גבוה כדי לעלות ממנה אל החומה או להלחם: ושים עליה כרים סביב. עבדים ושרי חיילות ורדוכי אבי ז״ל פירש כרים כבשים כמו עם חלב כרים ודרותי׳ לו והוא שמשים אילי ברזל לנגח החומה: ואתה. מחבת ברזל. מחבת אין לו ענין קבול אלא שהיא פשוטה יותר מפרור ואמר כלי ברזל לדמותה לקיר וענין קיר ברזל לשני דברים האחד לחזק הברזל שלב ישראל חזק כברזל והשחרות לשחרות הברזל משל לעונותיהם שהם שחורי׳ וכעורים כמו שדמה אותם לתאני׳ השחורי׳ והם רחוקים מלהלבין והם מבדילים בינם לבין אהים כקיר המבדיל בין בית לבית וענין והכינות את פניך אליה כי פני יי׳ אליהם אם ישובו אליו או ענין הכנת פנים כמו ושמתי את פני באיש ההוא ומה שאמ׳ וצרת עליה אחר שאמר והיתה במצור רוצה לומר וצרת עליה עד רדת חומותיה: אות היא. כי כן יצורו האויבים על ירושלם עד בקעם אותה: ואתה שכב. עוד זה שיעשה אות אחר להם: שכב על צדך השמאלי. לפי שרוב שכיבת האדם היא על צדו ה השמאלי לפיכך צוה לשכב עליו על עון בית ישראל שהם ה הרוב וצוה לו שישכב עליו ש״צ יום כי כן היו שני עונם ור״שי ז״ל פירש לפי ששמרון היתה לשמא׳ ארץ יהודה כמו שכתוב ואחותך הגדולה שמרון היושבת על ש שמאלך לפיכך צוה לו לשכב על שמאלו לשאת עון בית ישראל ופירוש תשא את עונם תסבול, עונם כי השכיבה על צד אחד זמן רב שלא יהפך לצד אח׳ הוא

ושים ט׳ וסימ׳ בסדר כשלח: מחבת ג׳ וסי׳ על מחבת בשמן תעשה. וכל נעשה במרחשת. מחבת ברזל ונתת אתה: ואני נתתי לך ב׳ וסימ׳ ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך. ואני נתתי לך את שני עונם: זרעך ד׳ חס׳ בליש׳ בנביאים ובכתובים וסימ׳ וגדעתי את זרעך ואת זרע. הבל היום יחרוש החורש לזרוע. וזרעך

ונתתה עליה מצור ובנית עליה דיק ושפכת עליה סללה ונתתה עליה מחנות ושים עליה כרים סביב: ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר והכינתה את פניך אליה והיתה במצור וצרת עליה אות היא לבית ישראל: ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל עליו מספר הימים אשר תשכב עליו תשא את עונם: ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום ונשאת עון בית ישראל: וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה יום לשנה נתתיו לך: ואל מצור ירושלם תכין פניך וזרעך חשופה ונבאת עליה:

ט׳ ג׳ ל׳ כתיב כן חל יוד ל׳ כלונתא דנן חסר ל׳ ג׳ ל׳ ל׳ הימני ח׳ ה׳ ל׳ ל׳ ה׳ חס׳ ג׳

ותיתן עלה בציר ותבני עלה כרקום ותצבור עלה מליתא ותשרי עלה משרין ושוי עלה איפרורון סחור סחור: ואת סב לך מסרית ברזל ותיתן יתה כותל ברזל בינך ובין קרתא ותתקין ית אפך לה ותהי בציירא ותצור עלה את היא לבית ישראל: ואת שכוב על סטרך דסמלא ותשוי ית חובי בית ישראל עלוהי מנין יומיא דתשכוב עלוהי תקביל ית חוביהון: ואנא יהבית לך על חד תרין כחוביהון למנין יומיא תלת מאה ותשעין יומין ותקביל חובי בית ישר׳: ותשלים ית אילין ותשכוב על סיטרך דימינא תנינות ותקביל ית חובי בית יהודה ארבעין יומין יומא לשתא יומא לשתא יהביתנון לך: ולציר ירושלם תתקין אפך ודרעך תתקיף ותתנבי עלה:

חשופה׳ ולא כזרוע גדולה ובעם רב. וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ בב״ג בליש׳ בקרי׳ וסי׳ וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים. במסות באתות ובמופתים ובמלחמה. ושרף זרוע אף קדקד: ליש׳ אחרינא וזרעך ה׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ בסדר עקב:

רשי

אלו השנ״ב שנים שמצאתי בתשובות רב יוסף ריש מתיבתא שחטאו י׳ השבטים מימות יהושע עד שיגלם סנחריב משמרון חשוב בימי השופטי׳ ח׳ שנים ביד כושן י״ח ביד עגלון כ׳ ביד סיסרא ז ביד מדין י״ח ביד בני עמון מ׳ הרי ק״א מן מיכה עד שנשבה הארון בימי עלי מ׳ הרי קנ״א חשוב לירבעם בן נבט כ״ב נדב בנו ב׳ בעשא כ״ד אלה בנו ב׳ עמרי י״ב אחאב כ״ב אחזיה בנו ב׳ ויהורם אחיו י״ב ויהוא כ״ח יהואחז י״ז יהואש בנו י״ו וירבעם בנו מ״א הרי ש״ן שנה ומנחם בן גדי י׳ פקחיהו בנו ב׳ ופקח בן רמליהו כ׳ והושע בן אלה ט׳ שנים הרי שצ״א ושנה אחרונה להושע איכה מן המנין לפי ששנת ט׳ להושע כלכדה שמרון ולא היה חשבון המלכו׳ להושע אלא מ׳ שני הרי ש״ב שני שחטאו מלכי יהודה אחר גלות סנחריב עד שנאמרה פרשה זו ליחזקאל מפורשים למטה ולא הוצרכתי לפרשה: עון בית יהודה מ׳ יום: ללמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלם ארבעי׳ שנה כ״ב של מנשה שכתוב בו ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך עשרים ושתים ושתים דאמון וי״א דיהויקים ובנואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כלם ארבע מאות ושלשים ואחר הנבואה הזאת שהן שש שנים הרי שמנה יובלות ושלשים ושש שנה בשמנה יובלות שמונה שבועי שמיטות הרי חמשים ושש שנית שמיטה ושמונה שנות יובל הרי ששים וארבע ובשלשים ושש שנה יש חמש שנות שמטה הרי ס״ט שמיטו׳ ושנת היובל האחרון כחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו מתנה הרי שבעים שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישר׳ לפיכך גלו שבעים שנה לקיים אז תרצה הארץ את שבתותיה והוא שכתוב בסוף דברי הימי׳ למלאת דבר יי׳ בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה: דרך השמאלי. לשמרון לצדך הימני ליהודה לפי שיהודה בדרומה של ארץ ישראל כמה שנאמר ואחותך הגדולה שמרון היושבת על שמאלך ואף בספר יהושע תחום מצר שבט יהודה כל מצר הדרומי: ואל מצור ירושלם. אשר חקות על הלבינה תשים פניך כשתשכב על צדך השמאלי תהי הלבינה לנגדך וכן כשתשכב על הימני: וזרועך. תהא חשופה לנגדה כאדם הנלחם הוא אות לנבוכד נצר הנלחם בה חשופה כמו גלויה: כתתי

רדק

קשה מאד והנה זה היה לתופת להם כי השנים שלא עבדו האל עבדו הגוים וסבלו עבודתם הקשה וכל השכיבה הזאת ואף על פי שארכו הימים הכל היה במראה הנבואה ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום רוצה לומר שנתן לו ימים במספר כנגד השנים שחטאו יום לשנה ושני עונם היו שלש מאות ותשעים שנה ורובם מצאנו בפירוש כי בימי השעבוד אשר בין שופט לשופט שהיו עושים הרע בעיני יי׳ היו משועבדים לגוים מיהושע ועד שמשון תמצא בחשבון ק״א שנים ובימי מלכי ישראל שעשו הרע בעיני יי׳ והיו משעבד׳ מלכי האומות תמצא בחשבון מירבעם עד הושע מאתים וארבעים ואחת שנה הרי שלש מאות וחמשים ושתים חסרו שלשים ושמנה הוסף בהם עשרי׳ של שמשון שהיו מושלים בהם פלשתים לפי שהיו עושים את הרע בעיני יי׳ כמו שכתוב הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים כי אף על פי שהושיעם שמשון לא היתה תשועה שלמה לפי שלא היה לבם שלם עם יי׳ חסרו עדין שמונה עשרה שנה אלו שמונה עשר׳ שנה היו בין ימי שמגר שלא נתפרשו שלא היתה תשועתו אלא מעוטה וכן כתיב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות ובין ימים שבין שמשון לעלי שנאמר בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ואז נעשה פסלו של מיכה כמו שפירשנו במקומו ותימה הוא מה שתי׳ את שני עונם על חד תרין בחוביהון: וכלית את אלה. רוצה לומר כי אחר שגלו עשרת השבטים החלו מלכי יהוד׳ לעשות הרע בעיני יי׳ כי בשנת שש לחזקיהו גלו ואחרי מות חזקיהו החלו לעשות הרע בעיני יי׳ ואף על פי שאחז היה רשע לא נגזרה גזרה בחרבן ירושלם עד מנשה שכ׳ עליו אשר עשו האמורי אשר לפניו ויחטיא גם את יהודה בגלוליו ואמר הנני מביא רעה על ירושלם וגו׳ ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה הצלחת והנה מנשה מלך חמשים וחמשה שנה ועמד ברשעו עשרים ושתים שנה ועשה תשובה כדברי בעל הדרש וסמך זה לפסוק ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב עשרים ושתים שנה וזה הדרש רחוק כמו שכתבנו הטעם בספר מלכים ולפי זה הפי׳ נחשב עשרים ושתים למנשה ושמנה עשרה מתלכות יהויקים וצדקיהו ואע״פ שמלכו בין שניהם עשרים ושתים לא נחשב הארבעה שנים האחרונות לצדקיהו שהיתה הארץ חרבה רבה ולפירעתי כי הארבעים שנה נחשבו׳ כולם למנשה כי בעונותיו חרבה הארץ כי לולי כובד עונותיו היה האל סולח לעונות הבאים אחריו ולצדקיהו וליהויקים תלה בחטאות מנשה כמו שאמר ביהויקים אך על פי יי׳ היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאות מנשה ולא אבה יי׳ לסלוח וכן אמר בצדקיהו כי על אף יי׳ היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו וארבעים שנה היה מנשה ברשעתו והיה בתשובה חמש עשרה שנה: הימיני. כתוב הימני קרי׳: ואל מצור ירושלם תכין פניך. אמר לו כי בשכבו על הצד יהיו פניו כנגד הלבנה שחקק בה ירושלם והמצור: וזרועך חשופה. מגולה כי הרוצה להכות ולהלחם בחזקה חושף זרועו מן הבגד שעליו וכן חשף יי׳ את זרוע קדשו וכן תרגם ודרעך תתקיף: ונבאת עליה. בעוד שתצור עליה תנבא עליה ותאמר לה דברי מוסר ושתשיה ששבת אם לא תשוב: והנה

והנה נתתי. כאילו נתתי לך עבותים שלא תוכל להתהפך מצדך אל צדך עד שתשלים ימי המצור שהם ארבע מאות ושלשים ומ"ת מצוריך כתיב בו"ר הרבוי והאחד מצור שמרון והאחר מצור ירושלם ואלו הארבע מאות ושלשים שנה שהיו ברשעם בטלו השמטות והיובלות ונמצא בהם שבעים שמטות וכנגדם היו בבבל בגלות שבעים שנה כמו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה וכיצד הם ע' שמטות בשלש מאות וחמשים שנה יש חמשים שמטות כשאתה לך מן הארבע מאות ושלשים שמנים שנה בחמשים שנה שבע שמטות הרי הם חמשים ושבע שמטות כשאתה שלשים שנה שבהם ארבעה שמטות ועוד שתי שנים הרי לך ששים ואחד שמטות ובארב' מאות שנה שמנה יובלים הם ששים ותשעה שמטו' שבטלו והשמטה האחת למלאת שבעים תחשוב שתי שנים שנשארו לנו מ שלשים וארבע שנים שלא ח חשבנו לצדקיהו הרי שש שנים ובשביעית גלו ולא הספיק להם לשמוט אפילו אם רצו: ואתה קח לך חטין. בנו"ן כמו במ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים את קול הרכין כמו הרכים והדומה לו זוה לו נס זה לעשות לאות לבני ישראל כי יאכלו במצור שה המינים מעורבין מפני הרעב שלא יברור אדם חטים למאכלו אלא יאכלם עם המינים הפחותים מעורבים מפני הרעב ופול ועדשים ידוע ולא ימצא אד' מהם לחם אלא בימי הרעב ודוחן הוא שקורין לו בלע"ז מ"ליו וכסמי' ברגם בכמ"ך והוא שקורין בלע"ז ש"גלא: בכלי אחד. כלומר שתערבם כולם והכל במראה הנבואה: אשר אתה שוכב על צדך. ולא אמר השמאלי כי למספר הימים שזוכר ידוע שעל השמאלי אמר או אמר על דרך סתם לכלול שניהם וזכר מספר הימים של השמאלי והוא הדין לימינו גם כן ארבעים יום זוה שיאכלנו כי גם כן היו בני יהודה במצור וברעב: ומאכלך. במשקול. בחולם בשקל מזמור וזה אות לבני ישראל כי במשקל יאכלו לחם מפני הרעב ולא י יאכלו פעמים ביום אלא פעם אחת בין היום והלילה מעת לעת מ מחסרון הלחם: ומים במשורה תשתה. אמרו רבותינו ז"ל כי משורה מדה קטנה אחד מ משלשים בלוג. ומה שאמ' ששית ההין לא אמר שהמשורה ששית ההין אלא שלא ישתה מעת לעת אלא ששית ההין ומאותו ששית ישתה במשורה מעט מעט שלא ישבע מהמים באחת מן הפעמים אלא מעט מעט ישתה אות' לבני ישראל שלא יהיה להם מים ומה

במשקול המ"ל בליש' וסימ' או ככר כסף תשקול. במשקול עשרים שקל. לו שקול ישקל כעסי. ועשרת אלפי' ככר כסף אשקול. ואשקולה להם את הכסף: אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. וה"ן תר"ין כתרא"ין דא"ינון אשקול על ידי עשי המלאכה על גנזי אית ד"לא בסרי יתהון:

וְהִנֵּה נָתַתִּי עָלֶיךָ עֲבוֹתִים וְלֹא־תֵהָפֵךְ מִצִּדְּךָ אֶל־צִדֶּךָ עַד־כַּלּוֹתְךָ יְמֵי מְצוּרֶךָ׃ וְאַתָּה קַח־לְךָ חִטִּין וּשְׂעֹרִים וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְדֹחַן וְכֻסְּמִים וְנָתַתָּה אוֹתָם בִּכְלִי אֶחָד וְעָשִׂיתָ אוֹתָם לְךָ לְלָחֶם מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתָּה שׁוֹכֵב עַל־צִדְּךָ שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם תֹּאכְלֶנּוּ׃ וּמַאֲכָלְךָ אֲשֶׁר תֹּאכְלֶנּוּ בְּמִשְׁקוֹל עֶשְׂרִים שֶׁקֶל לַיּוֹם מֵעֵת עַד־עֵת תֹּאכְלֶנּוּ׃ וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִשְׁתֶּה שִׁשִּׁית הַהִין מֵעֵת עַד־עֵת תִּשְׁתֶּה׃ וְעֻגַת שְׂעֹרִים תֹּאכְלֶנָּה וְהִיא בְּגֶלְלֵי צֵאַת הָאָדָם תְּעֻגֶנָה לְעֵינֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר אַדִּיחֵם שָׁם׃ וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה נַפְשִׁי לֹא מְטֻמָּאָה וּנְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא־אָכַלְתִּי מִנְּעוּרַי וְעַד־עַתָּה וְלֹא־בָא בְּפִי בְּשַׂר פִּגּוּל׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי רְאֵה נָתַתִּי לְךָ אֶת־צְפִיעֵי הַבָּקָר תַּחַת גֶּלְלֵי הָאָדָם וְעָשִׂיתָ אֶת־לַחְמְךָ עֲלֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הִנְנִי שֹׁבֵר מַטֵּה־לֶחֶם בִּירוּשָׁלִַם וְאָכְלוּ־לֶחֶם בְּמִשְׁקָל וּבִדְאָגָה וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה וּבְשִׁמָּמוֹן יִשְׁתּוּ׃ לְמַעַן יַחְסְרוּ לֶחֶם וָמָיִם וְנָשַׁמּוּ אִישׁ וְאָחִיו וְנָמַקּוּ בַּעֲוֹנָם׃	וְהָא גְזָרִית פִּתְגָמֵי עֲלָךְ כְּאִיסוּר גְּדִילָן וְלָא תִתְהַפֵּיךְ מִסִּטְרָךְ לְסִטְרָךְ עַד אַשְׁלָמוּתָךְ יוֹמֵי צִירָךְ׃ וְאַתְּ סַב לָךְ חִטִּין וְסַעֲרִין וּפוּלָא וּטְלוֹפְחִין וְדוֹחַן וְכוּנָתִין וְתִתֵּן יַתְהוֹן בְּמָנָא חַד וְתַעְבֵּיד יַתְהוֹן לָךְ לְמֵיכַל מִנְיַן יוֹמַיָּא דְאַתְּ שְׁכִיב עַל סִטְרָךְ תְּלַת מְאָה וְתִשְׁעִין יוֹמִין תֵּיכְלִינֵיהּ׃ וּמֵיכְלָךְ דְּתֵיכְלִינֵיהּ בְּמַתְקַל עַסְרִין פִּלְסִין לְיוֹם מֵעִידָן עַד עִידָן תֵּיכְלִינֵיהּ׃ וּמַיָּא בִּמְכִילָא תִּשְׁתֵּי חַד מִן שִׁתָּא בְּהִינָא מֵעִידָן עַד עִידָן תִּשְׁתֵּי׃ וְחַרְרָא דִּלְחֵים שְׂעוֹרִין תֵּיכְלִינַהּ וְהִיא עַל גֵּילֵי מַפְּקַת אֱנָשָׁא תַּחְרְרִינַהּ לְעֵינֵיהוֹן׃ וַאֲמַר יְיָ כְּדֵין יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מֵיכַלְהוֹן מְסָאַב בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאַגְלֵינוּן לְתַמָּן׃ וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא נַפְשִׁי לָא מְסָאֲבָא וּנְבֵילָא וּתְבִירָא לָא אֲכָלִית מִזְּעוּרִי וְעַד כְּעַן וְלָא אֲכָלִית בְּסַר מְרַחַק׃ וַאֲמַר לִי חֲזֵי דִּיהָבִית לָךְ יַת גֵּילֵי תוֹרַיָּא חֲלַף גֵּילֵי אֱנָשָׁא וְתַעְבֵּיד יַת מֵיכְלָךְ עֲלֵיהוֹן׃ וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם הָא אֲנָא תָּבַר סְעֵיד מֵיכְלָא בִּירוּשְׁלֵם וְיֵיכְלוּן לַחְמָא בְּמַתְקַל וּבִיצְפָא וּמַיָּא בִּצְרוּ וּבְאִשְׁתַּמָּמוּ יִשְׁתּוֹן׃ בְּדִיל דְּיִתְחַסַּר לְהוֹן מֵיכַל וּמִשְׁתֵּי וְיִצְדּוֹן גְּבַר וַאֲחוּהִי וְיִתְמַסּוֹן בְּחוֹבֵיהוֹן׃

רשי

נתתי עליך עבותים. גזירת מצותי תהא חמורה עליך כאילו כ כאסרת בעבותים שלא תהפך מצדך אל צדך: עד כלותך ימי מצורך. מנין הימים האלה שגזרתי עליך: חטים ושעורים וגו' דוחן וכסמין. פאנ"יץ איאפי"א לטרא בלע"ז שי' הרעב שיהא עליה' בימי המצור ויאכלו לחם תערובת ובמיאוס: במשקול. סימן לאכשי מצור שיראו' מן הרעב ויאכלו' במשקל ושותין במשור': מעת עד עת. מיום ליום במדה זו תשתה ששית ההין: ועוגת שעורי תאכלנה. עריכת מגוללת כעריכ' שעורים ולא כאה כ כעריכת עוגת חטים: בגללי צאת האדם תעוגנה. תאפינה בגחליהם שמייבשן וסורפן: אהה. לשון אנח': נפשי לא מטמא'. לא הרהרתי ביו' ובאתי לידי טומאה בלילה: ונבילה וטריפה לא אכלתי. בשר מסוכנת שדומה לנבילה וטריפה: בשר פיגול. בהמה שהורה בה חכם ולא יתכן לומ' נבלה וטריפה ממש דאם כן מאי רבותיה: טמא. מאוס: צפיעי. גללי: מטה לחם. משען לחם פיצא"ד דפ"ין בלע"ז: ובדאגה. דואגים שמא יכלה הלחם מהם: דאגה איי"נסא בל' ובלשונינו דוטא"ר בלע"ז: למען יחסרו. דאגתם ושממונם בשביל שיהו חסירי לחם ומים בימי המצו' וידאגו פן יכלה: חרב

סיפתו מהם יהיו מעט במדה מחסרון המים בירושלם כל ימי המצור שהיה משכת תשע לצדקיהו עד שנת אחד עשר: ועוגת שעורים תאכלנה. חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וזולתה רוצה לומר וכעוגת שעורים כך תאכלנה כאילו היתה עוגת שעורים לבדם בלא ערוב כי המעורב מכל אלו המינים קשה לאוכלה ולא אמר כעוגת חטים כי זה רחוק שיאכל בתחבון העוגה המעורבת כעוגת חטים לבדם: והיא בגללי צואת האדם. מלת והיא מורה על פירושנו כי עוגת שעורים היא דמיון כי אילו היה אומר עוגת שעורים על העוגה המעורבת וקראה לשעורים לומר שרובה שעורים היא אומר ובגללי צואת האדם לא היה אומר והיא אלא אמר והיא שב אל העוגה המעורבת גם לפירוש שפי' עוגת שעורים שתהא עריכתה כעריכת עוגת שעורים שאינה כאה לא היה לו לומר תאכלנה ולא תעגנה: תעוגנה לעיניהם. תעוגנה הנסים ויא' כי הנו"ן והה"א לפעלה והיתה הנו"ן ראויה להדגש פי' אתה בעצמך תעוג אותה וכן תרגם יונתן תחררינה רוצה לומר תאפנה על הגחלים כי לפיכ נקראת העוגה חררה וענין תעוגה תעשה החררה והמעשה לעוגה היא אפיתה ואמ' לו שיאפה אותה בגללי צואת האד' ונקראת הצואה גללים לפי שהיא מתגלגלת ואמר לו שידליק גללי צואת האדם ויאפה בהם העוגה והוא דבר טמא ומאוס והיא אות לבני ישראל שיאכלו לחם טמא בגוים ופירוש לעיניהם לעיני בני ישראל כדי שיראו כי אות היא להם: ויאמר יי'. את לחמם טמא. כי בגלותם בין הגוים לא יוכלו לשמור מאכלם מטומאה ולא יוכלו לאכול בנקיות: ואומר. הנה נפשי לא מטמאה. לא נפשי ולא גופי אינם מטומאים לא נפשי ממחשבה רעה ולא גופי ממאכל טמא וזהו שאמר נבלה וטרפה לא אכלתי כי הכהנים מוזהרים על הנבלה ועל הטרפה יותר מישראל מפני הטומאה וכן כתיב כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים לטמאה בה: מנעורי. אפילו מנעורי כזהרתי מטומאה וכן ולא בא בפי בשר פגול שהכהנים מוזהרים עליו ואיך תאמר לי שאעשה לחמי בדבר טמא ומאוס ורז"ל פירשו הנה נפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומא' בלילה ונבלה וטרפה לא אכלתי שלא אכלתי מבשר כוס כוס מעולם פי' בהמה מסוכנת שאומרים עליה שחוט שחוט כלומר ממהרים לשחטה שלא תמות כוס כמו נכוס תרגום שחוט כי אם רוצה לומר נבלה וטרפה ממש מאי רבותיה דיחזקאל: ולא בא בפי בשר פגול. שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם משום דרבי נתן אמרו שלא הורמו מתנותיה: ויאמר אלי. צפועי. כתיב בוי"ו וקרי צפיעי ביו"ד והאותיות אהו"י מתחלפות וצפיעי הבקר פירוש גללי הבקר וצפיעי כמו צואות ענין יציאה היא וכן הצאצאים והצפיעות וצואת הבקר אינה מאוסה כצואת האדם: ויאמר. מטה לחם. משען כמו שהמטה משען האדם החלוש וכן אמר בתורה בקללות בשברי לכם מטה לחם עתה פירש מה שאמר לו שיאכל לחמו במשקל וישתה מימיו במשורה כי אות היה לבני ישראל: ובדאגה. שידאגו ויפחדו באכלם שיחסרו לחם ומים: ובשממון. בתמהון לבב: למען. עתה פירש הדאגה לפי שיחסרו לחם ומים: ונשמו איש ואחיו. כלומר איש את אחיו שלא יהיה לאחד יתרון על חברו: ונמקו. ימק לבבם מרוב צרותם וכל זה בעונם שיכירו כי הם גרמו להם זה כי עונם גרם להם כל זה:

ואתה

רשי

חרב חדה · סימן לחרב כבוכד נצר : תער הגלבים · הרצענים ולשון יוני הוא ויש אומרים פרקמטיר בלעז · ומנחם חבר תער הגלבי' תער הגלחים ואין לו דמיון בתורה : בתוך העיר · אשר חקותה על הלבינה ככלות ימי מצורך אות היא שיכלו שלישיתם בזלעפות רעב בתוכה שהם כאש כענין שנאמר עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב : תכה · אות בחרב : סביבותיה · סביב אותה לבינה סימן על הבורחים מן העיר שישיגום כשדים ויהרגום סביב ירושלם : והשלישית תזרה לרוח · סימן לגולים שילכו למצרים יוחנן בן קרח וחבורתו ושם אריק חרב אחריהם שהלך נבוכד נצר והחריב את מצרי ושם הרגנו : וצרת אותם בכנפיך · אלו מתי מעט שיגלו לבבל ויחיו : ומהם עוד תקח · מאותם מתי מעט : ושרפת אותם באש · סימן לאחאב בן קוליה וצדקי' בן מעשיה אשר קלם מלך בבל : ממנו תצא אש · מן הרמזים האלה שאני רומז לך תצא הפורענו' לכל בית ישראל : בתוך הגוים · שמתיה באמצע העולם : ותמר את משפטי · ותחליף את משפטי : מן הגוים · שכך כתוב במנשה ויתע מנשה את יהודה ויושבי ירושלם לעשות רע מן הגוים אשר השמיד יי' מפני ישראל ויש פותרי' שהגוי' לא קבלו תורתי והם קבלוה ועברו עליה : יען המנכם · יען הזמינכם את עצמיכם להפקר מן הגוים המנכם לשון וימן להם המלך ומנחם פתרו לשון הומה כמו המון גוים : וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם · שהם לא המירו את אלהיה' והמה לא אלהי' ואתם המירתם כבודי בלא יועיל ורבותי' פי' כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם : גם אני · את בגדת עלי וגם אני הנני עליך : והכיחותי

רדק

ואתה בן אדם · אמר לו שיעשה אות אחר שיקח חרב חדה והכל במראה הנבואה וחרב חדה היא תער הגלבים שהיא חריפה מאד וכורתת מהרה וגלבי הספרי' והם המגלחים ראשי בני אדם וזקנם ולא מצאנו לו חבר במקרא ובבראשית רבה היה המלאך עומד ומגלב ותרגום ירושלמי וכל זקן גרועה מגלבא : שלישית · העברת השער בתער הוא משל על השחתת הדבר כי התער משחית השער לגמרי וכן אמר ולא תשחית את פאת זקנך וכן אמר דרך משל בהשחית האל מחנה אשור יגלח יי' בתער השכירה וגו' וכוהו לחלוק השער המגלח לג' חלקים משל לישראל המגולתי' ומוסרי' מארצ' ומהעולם מהם ברעב מהם בחרב מהם בגלות : כאור תבעיר בתוך העיר · העיר שחקק בלבנה : במלאת ימי המצור · ימי מצורו שהיו ת"ל יום וזה היה משל לאותם שכלו בירושלם בתוך העיר הן ברעב הן בדבר מיום המצור עד יום שנכבשה : תכה בחרב סביבותיה · זה משל על צדקיהו ושיעתו שיצאו מן העיר והשיגום הכשדים והכום בחרב וזה היה סביבות ירושלם כי בערבות ירחו השיגום והכום : והשלישי' תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם · וכן אמר בתוכחות והריקותי אחריכם חרב וענין הרקת החרב היא הוצאת החרב מתערה וזה משל לאות' שהלכו לארץ מצרים עם יוחנן בן קרח ואמר להם הנביא והיתה החרב אשר אתם יראי' ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים וכן הלכו באחר ארבעת קודם החרבן כמו שכתוב בדבר גדליה : ולקחת · זה משל לאותם שגלו לבבל לפיכך אמר וצרת אותם בכנפך שיהיו שמורים שם עד שובם לארצם כדבר הצרור והקשור בכנף הבגד ומה שאמר מעט במספר כי מעט היו מתי מספר עשרת אלפים גולה : ומהם · מן הגולים מבבל שכלו בבבל הרשעים שבהם גם צדקיהו ואחאב קלם מלך בבל באש : ממנו תצא אש · מן האש שכויתיך להבעיר תצא אש אל כל בית ישראל בין לאותם שהיו בירושלם בין לאותם אשר בגולה כי זה שכויתיך רמז לכליון ישראל כמו שמפו' : כה אמר אדני יי' · בתוך הגוים שמתיה · יושביה שמתי בה לטובתם לפי שהיא נבחרת מכל הארצו' יפה נוף משוש כל הארץ שהיא באמצע הישוב לפיכך אורה טוב ומזוג מכל הארצות ויושביה היה להם ללכת דרך ישרה ולעשות משפטי הטובים והם המירו אותם לרשעה מן הגוים אשר סביבותיהם כמו שאמר ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר השמיד יי' מפני בני ישר' והגוים ההם אשר סביבותיה' לא המירו משפטיהם והם המירו משפטי בלא יועיל : ותמר · מן כי המירו את רוחו ממרים הייתם עם יי' והתיו בקבול והוא מבנין הפעיל : לרשעה · שם וסמוך וכרשעת הגוים ההם : כי במשפטי מאסו · והגוים לא מאסו במשפטיהם : לכן כה אמר אדני יי' יען המנכם מן הגוים · המנכם מקור ופרשו המן עניינו היותכם המון רב רוצה לומר כי אני הרביתי אתכם והרבתי לכם טוב מן הגוים אשר סביבותיכם ויען עשיתי לכם הטוב הזה בחקתי לא הלכתם על דרך ויעזבן ישורון ויבעט ויטש אלוה עשהו ואמר וכסף הרבתי לי' וזהב עשו לבעל וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם כי הם לא המירו אלהיהם ואתם המירותם אותי בלא יועיל ורבותינו ז"ל פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם ויונתן תרגם יען המנכם חלף דחבתון מן עממיא · לכן כה אמר אדני יי' הנני עליך גם אני · כמו שאתם עשיתם מה שלא עשה גוי אחר כן אעשה גם אני בכם משפטים שלא עשיתי בהם ולא אעשה עוד בהם ואעשה זה לעיני הגוים למען תקבו ותכלמו מתעביכם הרעים : ועשיתי · את אשר לא עשיתי · פי' בגוי אחר וכן אמר בתוכחות והפלא יי' את מכותך : לכן אבות יאכלו בנים · וזה העונש גדול שאין כמוהו : לכל

מסורה

לרחוק ג' קמץ בקריאה וסי' והשלישית תזרה לרוח · לעשות לרוח משקל · ובה יתרן לו שיעמול לרוח : אריק ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר בשלח : את משפטי ג' בקריא' וסים את משפטי תעשו ואת חקתי · ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי · ותמר את משפטי לרשעה : משפטי דקדים לחקתי ה' בקריא' וסים את משפט

יחזקאל ה

ה ואתה בן אדם קח לך חרב חדה תער הגלבים תקחנה לך והעברת על ראשך ועל זקנך ולקחת לך מאזני משקל וחלקתם : שלשית באור תבעיר בתוך העיר כמלאת ימי המצור ולקחת את השלשית תכה בחרב סביבותיה והשלשית תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם : ולקחת משם מעט במספר וצרת אתם בכנפיך : ומהם עוד תקח והשלכת אותם אל תוך האש ושרפת אתם באש ממנו תצא אש אל כל בית ישראל : כה אמר אדני יהוה זאת ירושלם בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות : ותמר את משפטי לרשעה מן הגוים ואת חקותי מן הארצות אשר סביבותיה כי במשפטי מאסו וחקותי לא הלכו בהם : לכן כה אמר אדני יהוה יען המנכם מן הגוים אשר סביבותיכם בחקותי לא הלכתם ואת משפטי לא עשיתם וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם : לכן כה אמר אדני יהוה הנני עליך גם אני ועשיתי בתוכך משפטים לעיני הגוים : ועשיתי בך את אשר לא עשיתי ואת אשר לא אעשה כמהו עוד יען כל תועבתיך : לכן אבות יאכלו בנים בתוכך ובנים יאכלו אבותם ועשיתי בך שפטים וזריתי את כל שאריתך

(בגליון: ל · ג' ב' חס' וא' מל' · ג' ר · ל' ו' ב' · יתף חזין וכל אכף רכו · לת תכ' נסי' · ל' ב' · ה · יא' בטע' בסיפ' ל · ר' זוגין ויתחלפין · ג' · ל)

תרגום

ואת בר אדם סב לך חרבא חריפא מספר גלביא תיסב לך ותעבר על רישך ועל דיקנך ותיסב לך מוזנון דמתקל ותפלגינון : תלתא בנורא תדליק בגו קרתא כמישלם יומי צירא ותיסב ית תלתא תקטיל בחרבא בחרנהא ותילתא תבדר לכל רוח דכן יתבדרון ודקטלין בחרבא אגרי בתריהון : ותיסב מתמן זעיר במניין ותצור יתהון בכנפך : ומנהון עוד תיסב ותירמי יתהון לגו נורא ותוקיד יתהון בנורא בכין תיפוק אשתא על כל בית ישראל : כדנן אמר יי' אלהים דא ירושלם בגו עממיא שויתהא וסחור סחור לה מרינתא : ואשניאת ית דיני למחבביהון מן עממיא וית קימי מן מדינתא די בסחרנהא ארי בדיני קצו וקיימי לא הליכו בהון : בכין כדנן אמר יי' אלהים חלף דחבתון מן עממיא די בסחרניכון בקימי לא הליכתון וית דיני לא עבדתון וכנימוסי עממיא די בסחרניכון לא עבדתון : בכין כדנן אמר יי' אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך אף אנא ואעביד בגויך פורענות דינין לעיני עממיא : ואעביד ביך ית דלא עבדית וית דלא אעביד דכותיה עוד חלף כל תועבתיך : בכין אבהן יכלון בסר בניהון בגויך ובניא יכלון בסר אבהתהון ואעביד ביך פורענות דינין ואבדר ית כל שאר עמיך

מסורה

תעשו ואת חקתי תשמרו · והארץ תעוב כמום ותרץ את שבתתיה · ותמר את משפטי לרשעה ב' בפסוק · מעני השיב ידו · יען במשפטי באסו · יען משפטי לא עשו וחקתי מאסו · ועבדי דוד מלך עליהם ורעה אחד · על ריב הבה יעבדו למשפט : תועבתיך ה' כתו' כן חס' ו' בתר' וסים' ועשיתי בך את אשר לא עשיתי · יען את מקדשי טמאת · ואת כל תועבתיך ותרבי את תועבתיך · ושארא תועבותיך : נאם ג' בטע' זרק' בסיפ' וסים' יען את מקדשי טמאת במקום · ועשיתי

לכל רוח. מהם הלכו למצרים ומהם הלכו לבבל וכן במואב ובבני עמון ובאדום וכן בשאר ארצות כמו שכתוב בדבר גדליה: לכך. את מקדשי טמאת. כי מנשה שם פסל האשרה בבית המקדש: וגם אני אגרע. כמו שנגרעת את כבודי בסומך השקוצים בביתי כן אגרע אני כבודך ותהיה נקלה בעיני אנשים זרים ויעשו בך שפטים: ולא תחוס עיני. בחולם: וגם אני לא אחמול. כמו שאתה לא חמלת על כבודי מלחללו: שלישיתיך. עתה מפרש המשל שאמר לו לחלק השער לג׳ חלקים: אזרה. מבנין הדגוש והאל״ף נקודה בשו״א וסגול שלא כמנהג ברוב: וכלה אפי. עד חצי אכלה בם אמר אחר שיכלה אפי והנחתי חמתי בם אנחם׳ מנקמתי בהם כי רבה תהיה: והנחמתי. מבנין התפעל הראוי התנחמתי כמו וימאן להתנחם וסגול הנו״ן מקו׳ פתח ודגש הנו״ן לחסרון התי״ו: בכלותי. בבי״ת ויונתן תרגם והתנחמתי ואוסיף: ואתנך לחרבה. שתהיה ארצך חרבה ותהיה בזה לחרפ׳ בגוים אשר סביבותיך שארצם נושבת וארצך חרבה: לעיני כל עובר. וכן תהיה חרפה לעיני כל עובר עליך שישום וישרוק עליך בזה הפסוק בגוים ובפסוק שאחריו לגוים והס׳ בל: והיתה חרפה. כן דרך המקרא לדבר לנוכח ושלא לנוכח כאחד וגדופה שם בשקל מלוכה ועניינו כמו חרפה וכפל העניין במלו׳ שונות לחזק העניין כמנהג: מוסר ומשמה. מוסר שיוסרו הגוים בך כמו שאמ׳ ונוסרו כל הנשים ומשמה ענין תמהון לבב כמו ישום וישרוק כלומר שיתמהו ברוב הרעה שתבא עליך ות״ת ותהא לחסודין ולאתרברבא ע׳לך צרו ולאשתממו לעממיא: באף ובחמה ובתוכחות חמה. הכפל לחזק העניין: בשלחי את חצי הרעב. חצי הרעב הם השדפון והירקון והארבה שמכלים את התבואה קצתה או רובה ומה שאמר ורעב אוסיף עליכם עצירת השמים שלא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה כלל הנה לא יהיה להם מה שיאכלו וזהו ושברתי לכם מטה לחם ומעט מה שיאכלו מי שיהיה להם כסף להביא מארצות הגוים וזה לא יהיה אפשר לשם כי אם בקושי גדול מפני האויבי׳ הצרים עליהם: אוסף. בצר״י ור״ש ז״ל פירש ורעב אוסף עליכם חסרון מעו׳ שלא יהיה להם במה לקנות תבואה אף על פי שימצאו לקנות וזהו קשה משיהיו פירות ביוקר ומעות בזול: ושלחתי עליכ׳ רעב וחיה רעה ושכלך. רעב והחיה רעה ישכלו אתכם שימותו בניכם ובנותיכם כי הקטנים לא יוכלו לסבול הרעב כמו הגדולים וכן החיה הרעה תשלוט בקטנים בכם יותר מן הגדולים כי הגדולי׳ יעמדו כנגד החיה בכלי זיינם ובאמרה קללה זו בתורה בתוכחות והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכ׳ וגם בגדולי׳ תשלוט החיה והרעב אך שבקטני׳ יותר לפיכך אמר ושכלוך: ודבר ודם. דם זה הוא החרב ומה שאמר אחר כך וחרב אביא עליך הטעם כי מה שזכר תחילה ודם הוא חרב אויב שלא תהיה כוכתו הראשונה לישראל כחרב פרעה נכה וזהו שאמר עבור בך ומה שאמר וחרב אביא עליך חרב אויב שתהיה כוכתו ראשונה ליש׳ ובעבורם נשאו מארצם כחרב׳ סנחריב ונבוכד נאצר וזהו שאמר אביא עליך כי הוא העיר את רוחם לבא עליהם: אני יי׳ דברתי. וכיון שאני דברתי עלי לקיים ובידי יכולת לקיים: בן אדם. לפי שהיו עובדים על ההרים הרמים ועל הגבעות לאלהיהם שהיו נותנים שם ותחת כל עץ רענן שהיה באפיקים ובגאיות אמר שיתנבא עליה׳ כלומר כאילו מדבר כנגדם כי הבמות והמזבחות והחמנים שבנוים עליהם יאבדו וישברו וסמך הנעבדים והעובדים להם מפני המעשה הנעשה בהם ואמר במותיכם מזבחותיכם חמניכם חלליכם גלוליכם וחרב כולל החרב ההורג העובדים והחרב הנותצת את המזבחות והבמות כי גם יקרא חרב והוא משפטים כמו כי חרבך הנפת עליה יתן בחרבותיו פירוש חמניכם גלוליכם שהיו עושים עובדי החמה: ולגאיות. כתיב וקרי ולגאיות ואחר הוא אלא שבקרי שימן הא׳ הנקובה נהפכת ליו״ד נראת: וכתי׳

אזרה ג׳ בקריאה וסימ׳ ואתכם אזרה בגוים והרקתי אחריכם. וכל אגפיו אזרה לכל רוח. והשלישית לכל רוח אזרה: אשלח ט׳ וסי׳ נמסר בסדר בא אל פרעה: אוסף ג׳ מלרע ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסי׳ בכל אשר שאלת מעם אלהיך בחרב. לא אוסף אהבתם. בשלחי את חצי הרעב הרעים. אגבה מל׳. וסי׳ בלשון ארמי שמעית

לכל רוח: לכן חי אני נאם אדני יהוה אם לא יען את מקדשי טמאת בכל שקוציך ובכל תועבתיך וגם אני אגרע ולא תחוס עיני וגם אני לא אחמול: שלשתיך בדבר ימותו וברעב יכלו בתוכך והשלשית בחרב יפלו סביבותיך והשלישית לכל רוח אזרה וחרב אריק אחריהם: וכלה אפי והנחתי חמתי בם והנחמתי וידעו כי אני יהוה דברתי בקנאתי בכלותי חמתי בם: ואתנך לחרבה ולחרפה בגוים אשר סביבותיך לעיני כל עובר: והיתה חרפה וגדופה מוסר ומשמה לגוים אשר סביבותיך בעשותי בך שפטים באף ובחמה ובתכחות חמה אני יהוה דברתי: בשלחי את חצי הרעב הרעים בהם אשר היו למשחית אשר אשלח אותם לשחתכם ורעב אסף עליכם ושברתי לכם מטה לחם: ושלחתי עליכם רעב וחיה רעה ושכלך ודבר ודם יעבר בך וחרב אביא עליך אני יהוה דברתי:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם שים פניך אל הרי ישראל והנבא אליהם: ואמרת הרי ישראל שמעו דבר אדני יהוה כה אמר אדני יהוה להרים ולגבעות לאפיקים ולגיאות הנני אני מביא עליכם חרב ואבדתי במותיכם: ונשמו מזבחותיכם ונשברו חמניכם והפלתי חלליכם לפני גלוליכם:

לכל רוח: בכן קיים אנא אמר יי אלהים אם לא חלף דמקדשי סאיבת בכל שקוציך ובכל תועבתיך ואף אנא איקטוף תקוף דרעיך ולא יחוס מימרי ואף אנא לא ארחם: תולתיך במותא ימותון ובכפנא ישתיצון בגויך ותולתא בחרבא יתקטלון סחרניך ותולתא לכל רוח אבדר ודקטלין בחרבא אגרי בתריהון: ויתנח רוגזי ואניח חימתי בהון ואסיף וידעון ארי אנא יי גזרית במימרי ואקיים כד יתנח רוגזי בהון: ואתנינך לחרבא ולחסודין בין עממיא די בסחרנך לעיני כל רעדי: ותהן לחסודין ולאיתרברבא עלך צרו ואישתממו לעממיא דבסחרנך כד אעביד ביך פורענות דינין ברגז ובחמה ובתקוף רגז אנא יי גזרית במימרי: בגריותי ית מחת כפנא מכתשין בישין דמתקנין לחבלא דאשלח יתהון לחבלותכון וכפנא אוסיף עליכון ואתבר לכון סעד מיכלא: ואשלח עליכון כפנא וחיתא בישתא ויתכלוניך ומותא וקטלא יעדון ביך ודקטלין בחרבא איתי עלך אנא יי גזרית במימרי:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם קביל נבואת על טורי ישר׳ ואתנבי עליהון: ותימר טורי ישראל קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן אמר יי אלהים לטוריא ולרמתא ולפצידיא ולחיליא הא אנא מיתי עליכון דקטלין בחרבא ואוביד במותיכון: ויצדון איגוריכון ויתברון חניסנסיכון וארמי קטיליכון קדם פיגור טעותכון:

רשי

והניחותי חמתי. כשאנקם בם תנוח חמתי ולא תקניטני רוחי: והנחמתי. ואתנחם על הצער שצערתם אותי: ולחרפה. דיסטו״ויר בלע״ז: וגדופה. בזיון: מוסר. יסורין: ומשמה. תמהון: ורעב אוסיף עליכם. הוא רעב הפרוטה הכלה מן הכיס כך שמעתי: מטה לחם. משען לחם: ולגבעות. לשון רמה: ולגאיות. לשון גיא: חמנים. מין צלמי ע״ז העשויין על הגגות לחמה: והשמתי

דדמו כפנא: אל הרי ה׳ וס׳ והוצאתים מן העמים. במרעה טוב ארעה אתם. בן אדם שים פניך אל הרי ישראל. ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל. ויתנו בסוגר בחחים:

וכתתי וחריתי. מלרע בפסוק אחד: בכל. תשמנה. פרסה יסם ענין שממה יסם ושמם בענין אחד: וחרבו. בסגול היוד והחית ענין חרבן: ויאשמו. בשוא האלף ענין שממה וטעם למען בעבור כי יוטאו הבמות הם המזבחות והגלולים: ונפל חלל. על דרך כלל: והותרתי. בכם שלא תפלו כלכם בחרב: בהזרותיכם. בא המקור ביוד הרבוי לפי שהמקור הוא בדמות השם וכן בבגותיך נבך: וזכרו. אשר נשברתי לבם הזונה אמרו קצת המפרשים שהוא כמו שברתי וכן תרגם יונתן די תברית והיכנו ככון שיהיה בנין כפעל יוצא ופירושו כשמשמעו עומד ויהיה את כענין מן כמו כצאתי את העיר אמר הנה על דרך משל שאני נשברתי מלבה הזונה ובא על ויתעצב אל לבו: ונקוטו בפניהם. ברגש הטית ושרשו קטט ענינו ענין כריתה וכן משורש קוט מענין זה ונקוטותם בפניכם פי' בפניכם כתרגומו ויהון חזן על דרך יראו עיניו כידו: אל הרעות. כמו על וכן אל ההרים לא אכל: וידעו כי לא אל חנם דברתי. כמו בחנם כלומר שיתקיים מה שדברתי וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון: כה אמר יי׳. הכה בכפך כפך בכפך כמו ויספוק את כפיו או הכה בכפך על ידך כמו ספקי על ירך: ורקע ברגלך. כשמכה אדם ברגל על הרגל כאילו רוקע ומוטה הארץ תחתיו: ואמר אח. ענינו אוי ואבוי וכן ת״י ווי: אל כל תועבות רעות בית ישראל. סמוך על סמוך וכמוהו מספר מפקד העם נהרי כחלי דבש וחמאה והדומים להם: אשר בחרב. אם בעונם התועבו בחרב ברעב ובדבר יפולו: הרחוק. מי שירחיק עצמו מן האויבים ויברח לארצות בדבר ימות שם והקרוב שיפגעוהו האויבים בחרב יפול: והנשאר והנצור. הנשאר בירושלם והוא שם במצור ברעב ימות והנצור פעול מן נוצר תאנה ענינו שהוא שמור בתוך העיר או הוא מענין מצור ומשרשו והוא כפעל ובא בשורק כמו נבוכים הם בארץ כן כעיר נצורה וכן תרגם יונתן ודיעול לכרכי צירא: וידעתם. אל כל גבעה. כמו על וכמוהו רבים: בכל ראשי ההרים. חבר ר״ו החבור והוא כמו ובכל וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: עבתה. מן עץ עבות יאמר מן עבות עבתה לנקבה ברגש הת״ו כמו מן ארוס ארמ׳: מקום אשר נתנו. מקום סמוך למלת טעם וכן ממקום לא ידע אל: ונטיתי. שממה ומשמה. הכפל לחזק: ממדבר דבלתה. בדלת כמו רבלתה בריש וכן רעואל רעואל ונזכר המקום הזה לפי ששם היה נבוכד נצר כאשר צרו חילו על ירושלם ושם העלו צדקיהו כמו שכתוב ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה: ואתה בן אדם כה אמ׳ אדני יי׳ לאדמ׳ ישר׳. ליסובה: קץ בא הקץ. אמר הא׳ כי לטובת אדמת ישראל קץ והנה עתה בא הקץ: על ארבע׳ כתיב על ארבע קרי והכתו׳ לזכר הקרי לנקבה וכנף ימצא בלשון נקבה: עתה הקץ עליך. פירושו ככנפות הארץ כי על ארץ ישראל אמר: כדרכיך. בכף: ולא

רשי

ויאשמו. יהיו נכרים באשמתם: וזכרו פליטיכם אותי. את חסדי ואת רחמי ש שהייתי מרחם עליהם בהעוותם לפני בארצ׳: אשר נשברתי את לבם הזונה. אשר נכנעתי אצלם אף על פי שזנה לבם וסר מעלי הייתי מבקש מהם על ידי נ נביאי לשוב אלי ואטיב להם ולא אבו: ונקוטו בפניהם. מכה׳ חברו עם ראייתי בוגדים ו ואתקוטט יתקוטטו על עבת׳ על אשר לא שמעו אלי ות״י וידנקון ואיכון יהון חזן וכן יתרגם הנאנקי׳ דמדנקין ובכי ואנקה דמדנקן ד דמוגה״ר בלע״ז: רקע. שכינו יורה עליו מכה רגלו על הארץ ומרדד את הטיט והוא דרך אבל: ואמר אח. צעקת יגון ואוי: והנצור. הנאסף אל העיר ויצורו עליו: וכליתי חמתי. אמלא כל חרוני ואפכי ברעת׳: אה. פלנצון בלע״ז: עבתה. לשון עץ עבות שענפיו מ מרובין: שממה. מאין יושב: משמה. תמהון שיתמהו עליה רואיה: בא הקץ. שאמרתי ונוסכת בארץ והשחת׳ וגו׳ העדותי בכם כי אבד תאבדון ונושנתם בגימטריא תתנ״ב והם נשתהו בה תת״ן ארבע מאות ות׳ משנכנסו לה עד שנבנה הבית ו וארבע מאות ועשר ה הבית: רעה

נשבו ה׳ בקריאה וסימ׳ נבסר בשמואל א׳ סימ׳ ל׳: הזונה חד מן ה׳ זוגין דפשטין ציבחר וסי׳ בבחזה לאבר אל תירא אברם. ירפה לבן באכול קש לשון אש: מקשה ותחת מעשה מקשה קרחה. הזונה חכרו פליטכם אותי. יונה ואיש לא יונה חבולתו. לעולה ואל הבתף בחוצה. המנה והשקל עשרים גרה. וחולה

ונתתי את פגרי בני ישראל לפני גלוליהם וזריתי את עצמותיכם סביבות מזבחותיכם: בכל מושבותיכם הערים תחרבנה והבמות תישמנה למען יחרבו ויאשמו מזבחותיכם ונשברו ונשבתו גלוליכם ונגדעו חמניכם ונמחו מעשיכם: ונפל חלל בתוככם וידעתם כי אני יהוה: והותרתי בהיות לכם פליטי חרב בגוים בהזרותיכם בארצות: וזכרו פליטיכם אותי בגוים אשר נשבו שם אשר נשברתי את לבם הזונה אשר סר מעלי ואת עיניהם הזנות אחרי גלוליהם ונקטו בפניהם אל הרעות אשר עשו לכל תועבתיהם: וידעו כי אני יהוה לא אל חנם דברתי לעשות להם הרעה הזאת: כה אמר אדני יהוה הכה בכפך ורקע ברגלך ואמר אח אל כל תועבות רעות בית ישראל אשר בחרב ברעב ובדבר יפלו: הרחוק בדבר ימות והקרוב בחרב יפול והנשאר והנצור ברעב ימות וכליתי חמתי בם: וידעתם כי אני יהוה בהיות חלליהם בתוך גלוליהם סביבות מזבחותיהם אל כל גבעה רמה בכל ראשי ההרים ותחת כל עץ רענן ותחת כל אלה עבתה מקום אשר נתנו שם ריח ניחח לכל גלוליהם: ונטיתי את ידי עליהם ונתתי את הארץ שממה ומשמה ממדבר דבלתה בכל מושבותיהם וידעו כי אני יהוה:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: ואתה בן אדם כה אמר אדני יהוה לאדמת ישראל קץ בא הקץ על ארבעת כנפות הארץ: עתה הקץ עליך ושלחתי אפי בך ושפטתיך כדרכיך ונתתי עליך את כל תועבתיך:

ואיתן ית פגרי בני ישראל קדם פיגור טעותהון ואבדר ית גרמיכון כחרנות איגוריכון: בכל מותבניכון קירויא יחרבן ובמתא יצדין בדיל דיחרבון ויצדון איגוריכון ויתברן ויבטלן טעותכון ויתקטפון חניסניכון ויתמחון עובדיכון: ויתרמון קטילין ביניכון ותידעון ארי אנא יי: ואשאר בהון לכון משיזבי חרבא ביני עממיא באיתבדרותכון במדינתא: וידכרון משיזביכון דהלתי ביני עממיא דאשתביאו לתמן דתברית ית ליבהון כפשא דסטא מבתר פולחני וית חיזו עיניהון דטעא בתר טעותהון וידנקון ויהון חזן על בישתא דעבדו לכל תועבתהון: ותדעון ארי אנא יי לא למגן גזרית במימרי למעבד להון בישתא הדא: כדנן אמר יי אלהים ספח בידך ודפוס ברגלך ואימר ווי על כל תועבתא בישתא בית ישראל די בחרבא בכפנא ובמותא יתרמון: דרחיק במותא ימות ודקריב בחרבא יתקטל ודישתאר ודייעזל לכרכי צירא בכפנא ימות ואשלח רוגזי בהון: ותדעון ארי אנא יי במהוי קטיליהון בגו פיגור טעותהון כחרנות איגוריהון על כל רמא מנטלא בכל רישי טוריא ותחות כל אילן עבוף ותחות כל בוטמא מעפיא אתר דיהבו תמן קורבנין לפולחן לכל טעותהון: ואריםית מחת גבורתי עליהון ואיתן ית ארעא לצדו ואשתממו ממדבר דבלתה בכל מותבניהון וידעון ארי אנא יי: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ואת בר אדם כדנן אמר יי אלהים לארעא דישראל קיצא מטא מטת פורענות קיצא למיתי על ארבע רוחי ארעא: כען מטת פורענות קיצא למיתי עלך ואשלח רוגזי בך ואיתפרע מינך כאורחתיך ואיתן עלך ית כל תועבתיך:

ואמרתם הנה מתלאה והפחתם. ומוצא אני מר ממות את. רוח לבינו על אלה חשבו: מזבחותיה ג׳ א׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסי׳ כי אם כה תעשו להם מזבחותיה׳. ואתם לא תכרתו ברית דספר שפט׳. בהיות חלליה׳. קדמא חסר:

ולא תחוס. בחולם: כה אמר יי׳ רעה אחת רעה· רוצה לומר זאת הרעה אחת היא שאין כמוה כמו שאמ׳ למעלה ועשיתי בך את אשר לא עשיתי ואשר לא אעשה עוד ודמה כי יונתן היה קורא אחר רעה שתרגם בישתא בתר בישתא: קץ בא בא הקץ· הכפל לחזק ולמהר הענין ועוד הוסיף ואמר הקיץ אליך הקיץ מבנין הפעיל מענין קץ והקיץ פרשו קוץ מנחי העי״ן וקץ פרשו קבץ מפעלי הפע״ל: הנה באה· הרעה שזכר: באה הצפירה· הגזרה באה לך בבקר מתרגם בקר צפרא או הוא ענין סבוב כלומר סבה היא מאת האל יתברך לבא אליך האויב ויונתן שתרגם אתגליאת מלכותא פיר׳ הצפירה כמו ולצפירת תפארה שהיא עטרה והיא סימן מלכות: קרוב היום מהומה· חסר הסמך כאילו אמ׳ היום יום מהומה וכן הארון הברית והדומים להם: ולא הד הרים· הד הוא לשון קריאה כמו הידד הידד אמר שמהומה הזאת וקריאת הד זאת לא תהיה כמו קריאת הד הרים שאדם נותן קולו בין ההרים ירמה שיוצא קול מבין ההרים ואינו קול אח׳ כמו שדמה אבל זה קול הצעקה והמהומה יהיה קול אמתי לא דמיון קול ויונתן תרגם ולית לאישתיזבא במצדי טוריא: עתה מקרוב· כמו בקרוב ויש לפרשו כמשמעו שהוא כמו שאר המ״ם הבאים בזה הדרך שידמה ענינ׳ כשמוש בי״ת כאשר כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו בשרש מן ונפרש מקרוב כן לפי שמלת עתה מורה על זמן שעומד שהוא בין העבר והעתיד ופעמי׳ יאמר עתה להרחבת הלשון לזמן שהוא קרוב לזמן העומד מלפניו או מאחריו ויש קרוב מקרוב ולקרוב הזמן אמר עתה מקרוב כלומר זה יהיה עתה מזמן קרוב לזה הזמן העומד ומה יהיה עתה שאשפוך חמתי עליך וענין זה הפסוק כבר אמרו למעלה ושנה אותו הנה לחזק הענין: ולא תחוס עיני· זה הפסוק אמר למעלה ושנה אותו הנה עם שנוי מעט למעלה אמר כי דרכיך ובזה אמר כדרכיך בכ״ף הדמיון והענין אחד ולמעלה כי אני יי׳ והוסיף בזה ואמ׳ כי אני יי׳ מכה:

רעה אחת רעה· רעה שלימה ומיוחדת למעלה מכל הרעות הוא חורבן הבית: הנה באה· טעמו באלף הוא לשון פועלת: באה הצפירה· טעמו למעלה בבי״ת והוא לשון פעלה כבר באה הצפירה כמו בא ושקע מאור השחר והתפארת: ולא הד הרים· ולא לאישתיזבא לריש טוריא והד לשון צעקת הכרזה קול לברוח אל ראשי ההרי׳ כמו הידד הסבתי וענו עליו הידד השמעת קול בופאי מפאי ענבים אל הגת וטוועני הקורה: מקרוב· במהרה: הנה היום· הנה בא היום: הנה באה· הרעה: יצאה הצפיר׳· עלה השחר של יום הרעה: צץ המטה· להכות אתכם: פרח הזדון· נתגלה נבוכדנצר הרשע: החמס קם וגו׳· החמס אשר בידכם הו׳ קם עליכם למטה רשע לשחתכם: לא מהם· כך אמ׳ הב״ה לשחית אינו זקוק להשאיר כשם כי אין טובה יוצאה לא מהם ולא מבניה׳ ולא מהמונ׳: ולא נה בהם· אין בהם נוהה אחרי מגעגע ונותן לב אלי כמו וינהו כל בית ישר׳ אחרי יי׳ ולשון ארמי הוא תתיבהון לפולחני לשון תאוה וגעגועין ומנחם חברו לשון יללה וכן וינהו כל בית ישראל פירש לשון יללה ואין בקבה רק הא יסוד: והמוכר אל יתאבל· אף על פי שדרך המוכר שדהו להיות עצב על יתעצב כי כולכם לגלות: כי המוכר אל הממכר לא ישוב· משיגלה בגולה לא ישוב ויראה עוד השדה שמכר ולמה יתאבל: ועוד בחיים חייתם· כל ימי חייהם לא ישובו אל מקומם: כי חזון את כל המונה וגו׳· ארי נבייא מתנבן על כל איתרגושתהון למיתב בתיובתא ולא תייבין: ואיש בעונו חיתו· כל אחד מהם חיתו ונפשו דבוקה בעונו: לא יתחזקו· לא יחזקו לבם על יצרם הרע לשוב לתורתם:

ולא תחוס ה׳ בקריאה וסימ׳ לא תאבה לו ולא תשמע אליו· ולא תחוס עינך נפש בנפש עין· לכן חי אני נאם יי׳. ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול כי דרכיך· ולא אחמול כדרכיך עליך: מכה ה׳ קמצין בקריאה וסימ׳ מכה איש עברי מאחיו· מכה במטה אשר בידי· האשר שבית בחרבך אתה מכה· מכה עמים בעברה מכת

ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול כי דרכיך עליך אתן ותועבותיך בתוכך תהיין וידעתם כי אני יהוה: כה אמר אדני יהוה רעה אחת רעה הנה באה: קץ בא בא הקץ הקיץ אליך הנה באה: באה הצפירה אליך יושב הארץ בא העת קרוב היום מהומה ולא הד הרים: עתה מקרוב אשפוך חמתי עליך וכליתי אפי בך ושפטתיך כדרכיך ונתתי עליך את כל תועבותיך: ולא תחוס עיני ולא אחמול כדרכיך עליך אתן ותועבותיך בתוכך תהיין וידעתם כי אני יהוה מכה: הנה היום הנה באה יצאה הצפרה צץ המטה פרח הזדון: החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם: בא העת הגיע היום הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל כי חרון אל כל המונה: כי המוכר אל הממכר לא ישוב ועוד בחיים חיתם כי חזון אל כל המונה לא ישוב ואיש בעונו חיתו לא יתחזקו:

ולא יחוס מימרי עלך ולא אירחם ארי חוב אורחתיך עלך איתן ופורענות תועבתיך בגוויך יהוין ותדעין ארי אנא יי: כדנן אמר יי אלהים בישתא בתר בישתא הא אתיא: קיצא מטא מטת פורענות קיצא למיתי עלך הא אתיא: איתגליאת מלכותא עלך יתיב ארעא מטא עידן תביר קריב יום איתרגושא ולית לאישתיזבא במצדי טוריא: כען מקריב אשפוך חימתי עלך ויחול רוגזי ביך ואתפרע מניך כאורחתיך ואתן עלך ית כל תועבתיך: ולא תחוס מימרי ולא ארחים בחובי אורחתיך עלך איתן ופורענות תועיבתיך בגויך יהוין ותידעון ארי אנא יי איתיתי עליכון מחא: הא יום פורענותא מטא הא אתיא איתגליאת מלכות צמח שולטנא הופע רשיעא: חטופין קמו למסעד רשיעין לא מנהון ולא מאיתרגושתהון ולא מבניהון ולא מבני בניהון: מטא עידן תושלמת חובין קריב יום פורענו חימאין זבנא לא יחדי ומזובננא לא ידוי ארי רגז מן קדמי על כל איתרגושתהון: ארי מזובנא לזבינא לא יתוב ועד דאינון חיין ידרנון בגויתהון ארי נביא מיתנבן על כל איתרגושתהון למיתב בתיובתא ולא תייבין גבר בחובי נפשיה מיתרען ועד דאינון קיימין בתיובתא לא כתקפין:

בלתי סרה· ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול· וסימ׳ עבראה בחוטרא ובחרבא עממיא תמהי: קונה הקונה ד׳ כ״ל בקריאה וסימ׳ והיה כעם ככהן כעבד כאדניו· בא העת הגיע היום· פודע מוסר· רע רע יאמר הקונה: חרון ג׳ קמצין בקריאה וסימ׳ כי חרון אל כל המונה. במו חי כמו חרון ישערנו· ואתם מוסיפים חרון:

מכה ה׳ וסי׳ עבראה בחוטרא לא תלקי עממין ברוגז׳ יי׳ מתמ׳

הנה היום· צץ המטה· יש מפרשים המטה ענין הטית הדין והוא פשע ויורה עליו פרח הזדון כלומר מעשים רעים שעשו ישרא׳ עתה יפרחו ויציצו כלומר שיקחו הגמול והעונש ויש לפרשו כמשמעו ובנוכר כאשר קורא מטה כמו הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי וזהו שאמר מענין יצאה הצפירה ובנוכר כאשר גם כן קורא זדון כמו הנני אליך זדון ועל הדרך הזה תרגם יונתן צמח שולטנא הופע רשעא: החמס קם למטה רשע· החמס שעשו קם להם למטה רשע שמכה אותם ויונתן תרגם חטופין קמו למסעד רשיעיא: לא מהם· לא ישאר אחד מהם שלא יגלה או ימות: ולא מהמונם· ולא מרבוי ממון שלהם כמו מהמון רשעים ומי אוהב בהמון שפירושם רוב ממון: ולא מהמהם· כמו מהם וכפל בו המ״ם והה״א כאילו אמר שני פעמים מהם רוצה לומר משום דבר מהם לא ישאר ר״ל בניהם ובני בניה׳ או יהיה מהמהם מן המה רוצה לומר דבר שהאדם הומה עליו והם הבנים: ולא נה בהם· לא יהיה נהי ויללה בהם מרוב הצרות לא יבכו החיים על המתים כמו שאמר ירמיהו לא יספדו ולא יקברו ויונתן תרגם לא מהמהם ולא נה בהם לא מבניהון ולא מבני בניהון: בא העת· הקונה אל ישמח· דרך העולם שהקונה שמח במקנתו והמוכר מתאבל ומצטער כי מתוך דחקו הוא מוכר וכן בדברי רבותינו ז״ל הדבר אמר בפי האנשים זבנית קנית זבינת אובדית ואמרו כי המוכר שדה בארץ ישראל אין לו להתאבל על זה כי אפילו לא ימכרנו מעט יעמוד בידו כי במהרה יגלה ויניחנו וכן הקונה אין לו במה ישמח כי המקנה לא תעמוד בידו כי אם מעט: כי חרון· יבא מאתי אל כל המונה להמיתם ולהגלותם: כי המוכר· טעם כי אל החרון שזכר כי חרוני יהיה עליהם שלא ישוב המוכר אל הממכר כמו שהוא המשפט בעודם בארץ ישראל בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו אבל הם חרה אפי בם ולא ישובו אל אחוזתם ביובל כי בגלות יהיו: ועוד בחיים חיתם· ואף על פי שיהיו בחיים לא ישובו אל ממכרם כי בארץ אחרת יהיו גולים: חיתם· נפשם· כמו וחיתם בקרסים ותיתו כאור תראה: כי חזון אל כל המונה· כי כשאמר החזון על כל המונה: לא ישוב· לא היו שבים מרעתם כשהיו מזהירי׳ אותם הנביאים השכם והערב: ואיש בעונו חיתו לא יתחזקו· וכל אחד היתה שקועה נפשו בעונו לא יתחזקו לשוב אל התשובה ותרגם יונתן הפסוק כן ארי מזבינא לזבינא לא יתוב וגו׳ כשאמור בפסוק של מעלה כי חרון ברי״ש ובזה הפסוק כי חזון בזי״ן וסימן רז:

תקעו בתקוע· המוסר כקרא תקוע לפי שתוקעים בו כי הם תוקעים בשופר להכים אשר בחוץ אל העיר זהו והכין הכל כלומר יכינו כל אשר בשדה אל תוך העיר· ואין הולך למלחמה· ואין אחד מהם יוצא לאויב להלחם אלא כולם נאספים אל העיר מפחד האויב ולמה להם זה כי חרוני אל כל המונה: החרב בחוץ· רעב ודבר יאכלנו· כתרגומו ושיזבתו: ופלטו· כיוני הגאיות· דרך היונים להקבץ בגיא: הומות· משמיעות קול כקול כהי כן יעשו הפליטים בנוסם: והיו על ההרים· להסגב בהם עד יעבור חיל האויבים ובהיותם על ההרים יהמו ויבהו ויתודו כל איש מהם כי בעונו בא לו כל זה: אל ההרים· כמו על ההרים: כל הידים תרפינה· כי לא יהיה בהם כח להלחם כנגד כל האויבים:

פלצות ד׳ וסימ׳ נכסר בישעיה סימן כ״א: עדיו ג׳ בקריאה וסימ׳ ולא שתו איש עדיו עליו· וצבי עדיו לגאון שמהו· בבתג ודסן עדיו לבלום· אנ״ך: והשבתי י״ג בקריאה וס׳ ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין· והשבתי מערי יהודה· והשבתי למואב נאם יי׳· והבאתי רעי גוים וירשו· והשבתי זמתך ממך· והשבתי זמה מן הארץ· וכרתי להם ברית שלום· ופקדתי על תבל רעה· והשבתי את המון מצרים· והאבדתי גלולים והשבתי אלילים· והשבתי המון שיריך· ויאמר יי׳ אליו קרא שמו יזרעאל· והשבתי כל משושה חגה חדשה:

תקעו בתקוע והכין הכל ואין הלך למלחמה כי חרוני אל כל המונה: החרב בחוץ והדבר והרעב מבית אשר בשדה בחרב ימות ואשר בעיר רעב ודבר יאכלנו: ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם המות איש בעונו: כל הידים תרפינה וכל ברכים תלכנה מים: וחגרו שקים וכסתה אותם פלצות ואל כל פנים בושה ובכל ראשיהם קרחה: כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת יהוה נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו כי מכשול עונם היה: וצבי עדיו לגאון שמהו וצלמי תועבתם שקוציהם עשו בו על כן נתתיו להם לנדה: ונתתיו ביד הזרים לבז ולרשעי הארץ לשלל וחללוה: והסבותי פני מהם וחללו את צפוני ובאו בה פריצים וחללוה: עשה הרתוק כי הארץ מלאה משפט דמים והעיר מלאה חמס: והבאתי רעי גוים וירשו את בתיהם והשבתי גאון עזים ונחלו מקדשיהם: קפדה בא ובקשו שלום ואין: הוה על הוה תבוא ושמעה אל שמועה תהיה ובקשו חזון מנביא ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים: המלך יתאבל ונשיא ילבש שממה וידי עם הארץ תבהלנה מדרכם אעשה אתם ובמשפטיהם אשפטם וידעו כי אני יהוה:

נפקין באצוחת קרנא ומתקנין במני זינא ולית דאזיל לקרבא ארי רגז מן קדמי על כל איתרגושתהון: חרבא מלברא ומותא וכפנא מלגיו דבחקלא בחרבא יתקטיל ודי בקרתא כפנא ומותא ישיציניה: ושיזביא ישתזבון מנהון ויהון על טוריא כיוני חיליא כולהון מנהמין גבר בחובי נפשיה: כל ידיא יתרשלן וכל רכובין יתאשדן מיא: ויסרון סקין ותחפי יתהון איתכנעות ועל כל אפיהון בהתא ובכל רישיהון מרט: כספיהון בשוקין ירמון ודהביהון לבוכרן יהי כספהון ודהבהון לא יכיל לשיזבותהון ביום רוגזא דיי נפשהון לא יסבעון ומעיהון לא ימלון ארי לתקלת חובין יהי: וחדוות תיקוניה ליקר יהבתיה ואינון צילמי תועבתהון שיקוציהון עבדו ביה על כן יהביתיה להון לבוכרן: ואימסריניה ביד רשיעין למיבז ולחייבי ארעא לעדי ויחלוניה: ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ית ארעא בית שכינתי ויעלון בה רשיעין ויחלונה: עביד שלשלן ארי ארעא איתמליאת חייבי קטול וקרתא איתמליאת חטופין: ואיתי מבאשי עממיא ויחסנון ית בתיהון ואבטל רבות רשיעין ויתחלון מקדשיהון: איתקפדת מחת ויבעון שלמא ולית: תבר על תבר יתי ובסורתא על בסורתא תהא ויבעון אולפן מספר ואוראה תיפסוק מכהן ומלך מחכים: מלכא יתאבל ורבא ילבש צדו וידי עמא דארעא יתבהלן מאורחתהון אעביד עמהון ובניכוסיהון אתפרע מנהון וידעון ארי אנא יי:

רשי

תקעו בתקוע· כשיבוא עליהם הכר כינו ע׳ עצמם למלחמה ואין יוצא להלחם: כיוני הגאיות· דרך היונים להקבץ בגאיות והומות שם והיו הומים אל ה׳ ההרים אשר ימותו שם איש בעונו כיוני הגאיו׳ אשר כלם הומות: תלכנה מים· מזיעת אימה: לנדה יהיה· לשקוץ יהיה להם: וצבי עדיו· של הב״ה אשר לגאון שמהו להם הוא בית המקדש ם׳ שנקרא גאון עזם כמה שנא׳ הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם והם שלמו תועבת׳ עשו בו על כן וגו׳: את צפוני· את מקום שהייתי צפון שם ב׳ בניהם: עשה הרתוק· שלשלאות הוא שילכו בגולה אסורים בזיקי׳: משפט דמים· חובי קטול: רעי גוים· רעים שבגוי׳ ואכזריי׳: ונחלו· ויתנחלו לאחרים: מקדשיה׳· בתי היכלי הגבות ם׳ שבהם נועדים שם ל׳ לשון בית זמונם: קפדה בא· כמו קפדתי כאורג חיי לשון כ׳ כריתה: הוה על הוה· מאורע על מאורע הויה אחר הויה ומנחם חברו לשון שבר: ותורה תאבד מכהן· הרגילי׳ בהוראה כמו שנאמר ותורה יבקשו מפיהו: בשנה

להלחם כנגד כל האויבים: וכל ברכים תלכנה מים· תלכנה כמים על דרך משל כאילו נמסו שלא יהיה בהם כח מרוב ה׳ הבהלה: וחגרו· מבואר הוא: כספם בחוצות ישליכו· נוכל לפ׳ אלילי הכסף והזהב שעשו כמו שנאמ׳ בישעיה ביום ההוא ישליך האד׳ את אלילי כספו ואת אלילי זהבו כיון שראו שאין בהם ת׳ תועלת ולא הצילום ישליכו אותם בחוצות ויתכן גם כן לפרש אוצרות הכסף והזהב כי לא י׳ יועילו להם לא להנצל מן הרעב ולא מן האויב על כן ישליכו אות׳ בשוקי׳ וברחובות וזהו שאמר נפשם לא ישבעו כי מן הכסף והזהב לא יוכלו למלא מעיה׳ כמו שיעשו מן הלחם ואם אין להם הלחם מה יועיל להם הכסף ו׳ והזהב וכן יאכלו אותם גם לפירוש הראשון רוצה לומר כי האלילים לא ישבעו אותם בעת הרעב: לנדה יהיה· לרחוק כי ירחיקו אותו מבתיהם כי מ׳ מכשול עונם היה כלומר כל זה המכשול להם בעבור עונם היה: וצבי עדיו· זהו בית המקדש שהוא פאר יפי כבוד הא׳ הנקרא בתוכו שהיו מתיפים בו כעדי והקרום כרוך הוא שמהו לגאון שישראל היו מתגאים ומתגדלים בו על כל עם כי כבוד הא׳ נראה בו בענן ובאש העליונה והם ם׳ שמוהו לשקוץ כי עשו בו צלמי ת׳ תועבות על כן נתתיו להם לנדה שהם ירחיקו ממנו ויגלו מארצ׳: ונתתיו· וחללוה· כתיב וחללוהו קרי הכתיב על השכינה והקרי על הבית: והסבותי· כמו שאמר בתור׳ והסתרתי פני מהם: וחללו· הזרים המקום הצפון שלי בבית והוא הדביר שהוא קדש הקדשי׳ ששם הארון: ובאו בה פריצים וחללוה· לשון נקבה על שכינת הכבוד החונה על הארון או אמר וחללוה על העיר ויונתן תרגם ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ארע בית שכינתי ויעלון בה רשיעיא ו׳ ויחלונה: עשה הרתוק· עשה שלשלת של ברזל שיתן שיוליכו הכשדים אנשי ירושלם בגלות ב׳ בשלשלאות כמו שעושין לשבוים: משפט דמים· כלומר כולם חייבים משפט דמי׳ לפי ששפכו דם נקי ועברו עבירות שנתחייבו עליהם מיתה וכן משפט מות לאיש הזה כמו משפט דמים: והעיר מלאה חמס· ועוד שעושים בה חמס ועל כן ראוים לגלות ממנה כי לא יתקיים ישוב הארץ עם החמס: והבאתי רעי גוים· הם הכשדים שאמר עליהם הגוי המר והנמהר: ונחלו מקדשיהם· ונחלו ענין חלול שרשו חלל והוא מבנין נפעל ובא מהקל כמו ונחלת בך והיה משפטו עם הדגש ונחלו בשקל ונמסו ההרים: מקדשיהם· כמו מקדשיהם שא׳ שהוא משקל אחר מקדש בשקל למתעבגוי שהוא שם תאר: קפדה· בא מלעיל מפני שסמוכה למלה זעירה והוא בא או הה״א נוספת לפיכך הוא מלעיל לפי שאמר בלשון זכר בא והוא ענין כריתה כמו פקדתי כאורג חיי: ובקשו שלום ואין· יבקשו השלום שהיו אומרים להם נביאי השקר שלום יהיה לכם: הוה על הוה· שבר על שבר וכן תרגם יונתן תבר על תבר וכן במשקל אחר יעוץ כהותו והות רשעים יהדוף ענין רעה ושבר: אל שמועה· כמו על שמועה והשמועות הם בא האויב על הארץ: ובקשו חזון מנביא· רוצה לומר ואין כי דבר שלא ימצא יבקש אדם וכן גם נביאיה לא מצאו חזון מיי׳ וכן אמר בישעיה שופט ונביא וקוסם וזקן רוצה לומר הן מיתותו הן שתפסק חכמתם ונבואתם כי ברוב הצרות תאבד הנבואה והחכמה והעצה כי לב בני אדם נבהל ובנבואה ראינו באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד יי׳: ותורה תאבד מכהן· כי הכהנים היו מורי התורה ויונתן תרגם מכניא מספר רוצה לומר סופר ומזהיר העם: המלך· ונשיא· הוא המלך וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין: מדרכם אעשה אותם· הם מאסו התורה והנבואה ותאבד מהם כמו שאמר מלכה ושריה בגוים אין תורה וגומ׳: ובמשפטיהם· בבית:

ויהי

ויהי בשנה הששית. פירוש לגלות המלך יויכין: בששי. הוא חדש אלול וכתב בעל סדר עולם כי שנה זו מעוברת היתה כי הנה הוא התחיל להנבא בשנה החמישית בחמשה לתמוז ועוד שבעה ימים שהיה משמים בתוכם הרי חצי תמוז ובאותה שעה אמר לו שכב על צדך ת"ל ימים ומחצי תמוז של שנה חמישית עד ה' באלול של שנה ששית אפילו לעודף איגם כי אם ארבע מאות ימים היאך אמר ואני יושב בביתי אלא שאותה שנה מעוברת היתה ונראה מתוך דבריו כי שכיבת הצדדים היתה כמשמעה אבל לפירושינו שפירשנו כי במראה הנבואה היה אין אנו צריכין לכל זה: וזקני יהודה. שגלו עם יכניה: יד ה'. רוח נבואה כשתבא בחזקה נקראת יד ה' ובכלם המראות האלה שראה בהם מעשה מרכבה כאמר בהם יד ה' וטעם שלש המראות האלה כנגד שלשה גליות שגלו גלות יהויקים וגלות יהויכין וגלו' צדקיהו והוא האחרונ' כנג' גלות צדקיהו שראה הכבוד נוסע מבית המקדש וראה חרבן העיר והבית לפיכך הביא אותו במראות אלהים ירושלם שיראה השקוצי' והגלולי' בבית שבעבורם נסע הכבוד ממקומו ובכשעו חרב הבית כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם וגו' ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה: וארא. מבואר הוא למעלה בראש הספרים: החשמלה. הה"א נוספת לפיכך המלה מלעיל כמו השער התחתונה אבא המלך החיצונה והדומים להם: וישלח. השולח הוא הכבוד הנראה כעין החשמל: בציצת ראשי. היא מחלפ' הראש פלוטא בלע"ז וכן ועשו להם ציצית שהוא כמו ענף תלוי בבגד וכל זה היה במראה הנבואה כי לא בא יחזקאל ירושלם ולא סר ממקומו שהיה יושב שם בביתו עד כלות הנבואה כמו שאמר ותבא אותי ירושלימה: במראות אלהים. הנה אמר כי במראות אלהים הלך ירושלם ובמראה ההיא שבכשדים כמו שאמר בסוף הנבואה ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח אלהים וכל זה סימן הגלות ומה שהביא אותו ירושלם להראותו המעשים שבעבורם חרב הבית ונסתלק הכבוד לפיכך לקחו בציצת ראשו למשל כאדם הקוצף על עבדו ולוקחו בציצית ראשו להוליכו לבית הסהר אבל במראה שהיתה סימן לשיבת הגלות בימי מלך המשיח לא לקחו בציציות ראשו אלא הביאו לארץ ישראל והניחו שם בנחת והושיבו על הר גבוה מאד כל זה סימן המעלה גדולה שתהיה לישראל בזמן ההוא: אל פתח שער הפנימית. פירוש שער החצר הפנימית והיא העזרה כמו שאמר במלכים ויבן החצר הפנימית ונקראת פנימית לפי שהיא פנימית להר הבי' הקרואה חיצונה ובאמרו הפנימית וזכר התאר בחסרון המתאר הנה כמוהו כסדר הקבוצות ומאכלו בריאה ופירוש אל פתח סמוך לפתח: הפונה צפונה. שהיה הפתח פונה לצד צפון כי בארבע רוחות היו פתחים: מושב סמל הקנאה המקנה. בא בדרך בעלי הה"א ומשפטו המקנא בשקל משגיא לגוים ופירושו שהסמל מקניא האל בהיותו בביתו במקום משכן כבודו כמו שאמר הם קנאוני בלא אל: והנה שם. כמראה אשר ראיתי בבקעה סמך אותו אל הסמוך כי בבקעה אמר ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר והנה אמר כמראה אשר ראיתי בבקעה: ויאמר אלי. והנה מצפון לשער המזבח. זה שער הצפוני שבו מזבח שבו לסמל הקנאה הזה לפיכך אמר שער המזבח ומצפון לאותו שער היה זה הסמל: בביאה. רוצה לומר בכניסת השער מבחוץ בהר הבית ויונתן תרגם המזבח מדבחא אם כן דעתו היה על מזבח בית המקדש מזבח העולה שהיה חוץ לפתח האולם ואולי כנגד המזבח ההוא היה שער העזרה מכוון ואולו היה דעתו כמו שפירשנו היה מתרגמו אגורא ואולי היה כן דעתו כמו שפירשנו כי פעמים מתרגם גם מזבח הפסילים מדבחא: ויאמר אלי. מהם. כן כתיב מלה אחדה וקרי מה הם תרין מלין והוא אחד מן ט"ו מלין דכתיבין מלה חדא וקריין תרין מלין: לרחקה. האות בקמץ חטף לפאר הקריאה ומשפטו על המנהג לרחקה בשקל וכנו נחשת לרחצה ופי' כדי שארחק מעל מקדשי אם עושים התועבו' במקדשי על פניו: ויבא אותי אל פתח החצר. הוא הפתח שזכר אלא שמתחילה הביאו סמוך לשער מבחוץ ועתה הביאו תוך הפתח וראה בקיר הלשכה הסמוכה לפתח השער מבפנים חור אחד בקיר וחתר בקיר עד שנעשה החור פתח שיכול אדם להכנס בו וראה הצלמי' מצויירים על הקיר שהיו עובדי' להם וזו המראה משל חתירת הקיר להראותו בקיעת העיר ובעון העבודה זרה שעובדים בה יחתרו האויבים בקיר חומות ירושלם ויבקעוה עד שיכנסו בה ועניין החור שהיה בו לפני החתירה רמז למכור ולדיק שבנו עליה קודם: ואבוא. מחקה על הקיר. כמו מחוקה כי יחקן וחקה בענין אחד ואמר מחוקה לשון יחיד על הכלל ובכלל כל גלולי בית ישראל הם אבני מחקה על הקיר בלתי כשדים שזכר למטה בפרשת שתי נשים: ושנים

ציצת ד' בליש' וכתיב בן נ' בפרשת ציצת: ויקחני בציצת ראשי: כמראה ה' דגשים בקריאה וסי' וזה מעשה המנורה מקשה זהב. והנה שם כבוד אלהי ישר'. ופני הקדש המראה כמראה. וכמראה המראה אשר ראיתי. ב' בפסוק: ועוד ג"ג וסימ' נמסר בירמיה סוף סימן ל"ו: והנה כל ה' דסמ' וסימ' נמסר במלכים א' סימן ז':

ח וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית בַּשִּׁשִּׁי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ אֲנִי יוֹשֵׁב בְּבֵיתִי וְזִקְנֵי יְהוּדָה יוֹשְׁבִים לְפָנָי וַתִּפֹּל עָלַי שָׁם יַד אֲדֹנָי יְהוִה: וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה דְמוּת כְּמַרְאֵה אֵשׁ מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה אֵשׁ וּמִמָּתְנָיו וּלְמַעְלָה כְּמַרְאֵה זֹהַר כְּעֵין הַחַשְׁמַלָה: וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלְַמָה בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים אֶל פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צָפוֹנָה אֲשֶׁר שָׁם מוֹשַׁב סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה: וְהִנֵּה שָׁם כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בַּבִּקְעָה: וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם שָׂא נָא עֵינֶיךָ דֶּרֶךְ צָפוֹנָה וָאֶשָּׂא עֵינַי דֶּרֶךְ צָפוֹנָה וְהִנֵּה מִצָּפוֹן לְשַׁעַר הַמִּזְבֵּחַ סֵמֶל הַקִּנְאָה הַזֶּה בַּבִּאָה: וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הֲרֹאֶה אַתָּה מֵהֵם עֹשִׂים תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר בֵּית יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים פֹּה לְרָחֳקָה מֵעַל מִקְדָּשִׁי וְעוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת: וַיָּבֵא אֹתִי אֶל פֶּתַח הֶחָצֵר וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה חֹר אֶחָד בַּקִּיר: וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם חֲתָר נָא בַקִּיר וָאֶחְתֹּר בַּקִּיר וְהִנֵּה פֶּתַח אֶחָד: וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא וּרְאֵה אֶת הַתּוֹעֵבוֹת הָרָעוֹת אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים פֹּה: וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה כָל תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ וְכָל גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מְחֻקֶּה עַל הַקִּיר סָבִיב סָבִיב:

וַהֲוָה בְּשַׁתָּא שְׁתִיתֵיתָא בִּשְׁתִיתָאָה בְּחַמְשָׁא לְיַרְחָא אֲמַר נְבִיָּיא אֲנָא יָתִיב בְּבֵיתִי וְסָבֵי בֵית יְהוּדָה יָתְבִין קֳדָמַי וּשְׁרַת עֲלַי תַּמָּן רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים: וַחֲזֵית וְהָא דְּמוּת כְּחֵיזוּ אֶשָּׁתָא חֵיזוּ יְקָר דְּלָא יָכְלָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי וְלֵית אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵיהּ וּלְרַע חֵיזוּ אֶשָּׁתָא וְחֵיזוּ יְקָר דְּלָא יָכְלָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי וְלָא אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵיהּ וּלְעֵילָא כְּחֵיזוּ זֵהֲרָא כְּעֵין חַשְׁמַל: וְאוֹשִׁיט דְּמוּת יַד וְאַחֲדַנִי בְּסְעַר רֵישִׁי וּנְטַלַת יָתִי רוּחָא בֵּין אַרְעָא וּבֵין שְׁמַיָּא וְאַעֵילַת יָתִי לִירוּשְׁלֵם בְּחֵיזוּ נְבוּאָה דִּשְׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ בְּמַעֲלָנָא דְּתַרְעָא גַוָּאָה דְּפָתַח לְצִפּוּנָא דְתַמָּן מוֹתַב צֶלֶם קִנְאָתָא דְּמַרְגְּזִין: וְהָא תַּמָּן יְקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל כְּחֵיזוּ וַחֲזֵיתִי בְּבִקְעֲתָא: וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ לְאוֹרַח צִיפּוּנָא וּזְקָפִית עֵינַי לְאוֹרַח צִיפּוּנָא וְהָא מִצִּיפּוּנָא לְתַרְעָא מַדְבְּחָא צֶלֶם קִנְאֲתָא הָדֵין בְּמַעֲלָנָא: וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם חֲזֵי אַתְּ מַה דְּאִינוּן עָבְדִין תּוֹעֵיבָן רַבְרְבָן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל עָבְדִין כָּא לְאִתְרַחָקָא מֵעַל מַקְדְּשִׁי וְעוֹד תְּתוּב תֶּחֱזֵי תּוֹעֵיבָן רַבְרְבָן: וְאָעֵיל יָתִי לִתְרַע דַּרְתָּא וַחֲזֵית וְהָא חוֹרָא חַד בְּכוֹתְלָא: וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם חֲתוֹר כְּעַן בְּכוֹתְלָא וַחֲתָרִית בְּכוֹתְלָא וְהָא תַרְעָא חַד: וַאֲמַר לִי עוֹל וַחֲזֵי יַת תּוֹעֲבָתָא בִּישְׁתָא דְּאִינוּן עָבְדִין כָּא: וְעָלִית וַחֲזֵית וְהָא כָל דְּמוּת רְחִישׁ וּבְעִירָא שִׁיקּוּצִין וְכָל טַעֲוָתָא דְּפַלְחִין לְהֵין בֵּית יִשְׂרָאֵל מְצַיְּירִין עַל כּוֹתְלָא סְחוֹר סְחוֹר:

רשי

בשנה הששית. לגלות יכניה: ממראה מתניו וגו'. אסור להתבונן בפסוק זה: בציצת ראשי. בשער ראשי פלוצ"יל בל': במראות אלהים. הראני כאילו נושא אותי ומביאני לירוש': שער הפנימית הפונה צפונה. שער העזרה שהיא פנימית להר הבית והיו לה שערים לכל רוחותיה: סמל הקנאה. צלם דקנאתא דמרגזין: שא עיניך דרך צפונה. להר הבית מחוץ לעזרה שהרי בפתח שער הצפוני של עזרה מבחוץ היה עומד ודרך צפונ' לשער חוץ לעזרה הוא: מצפון לשער המזבח. בהר הבית מצפון לאותו שער העזרה הצפוני ואומר אני שהיה אותו שער מכוון כנגד המזבח: בביאה. כשאדם בא ליכנס לעזר' מוצאו שם בביאה אלאנטר"יאה בלע"ז: לרחקה מעל מקדשי. כדי שאתרחק מעל מקדשי: אל פתח החצר. הקריבני עד פתח אותו שער עצמו: חור אחד בקיר. חומת העזרה: חתר נא בקיר. והרחב את החור: והנה פתח אחד. דרך החור ראיתי פתח לשכה אחת: שקץ. שמויין לשקוץ עבודה זרה: מחקה. חקוקה על הקיר: ויאזניה

ויאזניהו בן שפן. חשוב היה ולמדין דורו הימנו לפיכך הקפיד עליו: ועתר ענן הקטרת. תמור קיטור ענן הקטרת ולשון עתר תרבית וכן העתרתם עלי דבריכם וכן ונעתרות נשיקות שונא וכן חברו מנחם במחלוקת אחת שלשתן ופירש ענין מעבה שמה אך כל אחד לשון בני אדם: בחדרי משכיתו. משוכה ברצפת אבני שיש לשון ושכותי כפי: אל פתח שער בית ה'. תוך חלל העזרה אל פתח ההיכל אשר בצפון דאמר מר שני פשפשין היו בבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום: מבכות את התמוז. צלם אחד שמחממות אותו מבפנים והיו עיניו של עופרת והם נתוכין מחום ההיסק ונראה כאילו בוכה ואומרות תקרובו' הוא שוא תמוז לשון היסק כמו עד די חזה למזייה ואתונ' אזה יתיר' מבכות את התמוז פיי"שנט פלורי"ר לאלק"אלפי"ן בלע"ז: ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימית. היא העזרה כי הר הבית נקרא החצר החצונה ועד עכשיו בתוכה היה עומד אלא שהוא נכנס בשער הצפוני והראהו בבית החליפו' את צלם התמוז וחזר והוליכו למזרח לפני ההיכל והמזבח: ופניה' קדמה וגו'. ממשמע שנא' ופניהם קדמה יודע אני שאחוריהם אל ההיכל אלא מגיד שהיה אחוריה' מגולה שהיו פורעין עצמם ומתריזין כלפי מטה: משתחויתם. כשתי תיבו' הוא משמש לשון השחת' ולשון השתחויה כן הוא בתלמוד ירושלמי משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה וכן ת"י ואינון מתחבלין וסגדין ומנחם חברו לשון שחוח כמו שחי ושעבורה: הנקל לבית יהודה. המעט להם וקל בעיניהם שאר עבירות שעבירם: מעשות את התועבות. אם היו חדילים מעשות אך כל התועבות אשר עשו בביתו פה: כי מלאו את כל הארץ חמס. ונקל בעיניהם אותו עון וישובו להכעיסני בתוך ביתי בתועבות האלה: והנה שולחים את הזמורה אל אפם. והנם שולחים אל חוטמם את ריח רע של זמורה זו שהם מזמרים ברוח היוצא מפי טבעת כלומר בושתם זה אל פיהם ישוב ומנחם פירש והנם שולחים את הזמור' אל אפם ענין דופי וקלון הוא לפרושו השוה ריח מקטרתם עם קרבנם וניחוחם למלאכת דופי נקבים ואחוריהם אל היכל ה' יורה על הענין:

קרבו

ענן ד' חטפין פתחין בקריא' וסי' כי ענן ה' על המשכן יומם ואש. ובסת ענן הקטרת. ועתר ענן הקטר' עלה. יפיץ ענן אורו. וחד וענן ה' עליהם יומם: המה עשים ה' בקריא' וסימ' איש איש ממלאכתו אשר המה. בן המה עשים גם לך דשמואל. האינך ראה מה המה עשים. עוד תשוב תראה תועבות. כי עגבים בפיהם:

וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן־שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ וַעֲתַר עֲנַן־הַקְּטֹרֶת עֹלֶה: וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ כִּי אֹמְרִים אֵין יְהוָה רֹאֶה אֹתָנוּ עָזַב יְהוָה אֶת־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֵלָי עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים: וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח שַׁעַר בֵּית־יְהוָה אֲשֶׁר אֶל־הַצָּפוֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת אֶת־הַתַּמּוּז: וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת מֵאֵלֶּה: וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־חֲצַר בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית וְהִנֵּה־פֶתַח הֵיכַל יְהוָה בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אֲחֹרֵיהֶם אֶל־הֵיכַל יְהוָה וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ: וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם הֲנָקֵל לְבֵית יְהוּדָה מֵעֲשׂוֹת אֶת־הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ־פֹה כִּי־מָלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ חָמָס וַיָּשֻׁבוּ לְהַכְעִיסֵנִי וְהִנָּם שֹׁלְחִים אֶת־הַזְּמוֹרָה אֶל־אַפָּם:

ושבעין גברא מסבי בית ישראל ויאזניה בר שפן קאים בינידהון קיימין קדמיהון וגבר מחתיתיה דקטרת בידיה ויסור ענן קטרתא סליק: ואמר לי החזיתא בר אדם דסבי בית ישראל עבדין בקבלא גבר באדרון בית משכביה ארי אמרין לא גלן עובדנא קדם יי רחיק יי ית ארעא: ואמר לי עוד תתוב תחזי תועיבן רברבן דאינון עבדין: ואעיל יתי במעלנא דתרע בית מקדשא דיי דפתיח לצפונא והא תמן נשיא יתבן מבכן ית תמוזא: ואמר לי החזיתא בר אדם עוד תתוב תחזי תועבן רברבן מאילין: ואעיל יתי לדרת בית מקדשא דיי גויתא והא תרע היכלא דיי בין אולמא ובין מדבחא כעשרין וחמשא גברא אחוריהון להיכלא דיי ואפיהון למדינחא והא אינון מתחבלין סגדין למדינחא לשימשא: ואמר לי הא חזיתא בר אדם הזעיר לבית יהודה מלמעבד ית תועיבתא דעבדו כא ארי מלו ית ארעא חטופין ותבו לארגזא קדמי והא אינון מיתן בהתא לאפיהון:

[Margin: ויאזניהו ב' ויאזניהו כל שרי החילים דמלכים · ל' · ל' ד' ג' בטע' כס' וסי' זקני בית יש' יהודה אחרים כ"א חס' · ה' כ"א · כ' · ד"נ מל' ל' · כ"א · ל' נ"חס · ט' · ל' נ' בטע' בסיפ' ג' · חד מן י"ח מלין תיקון סופרים]

אחוריהם ג' וחס' בקריא' וסימ' וכל אחוריהם ביתה דמלכים. וחברו דד"ה. אחריהם אל היכל ה': אל אפם חד מן י"ח מלין תקון סופרים וסימ' נמסר בריש ספר במדבר סיני: כל לשון אף על כב"א הזמורה אל אפם:

ושבעים איש. כי סנהדרין להראותו מה שנתן להם האל תחלה שיהיו עליהם שבעים זקנים להורותם הדרך הטובה הם היו מתעים אותם כמו שאמר מאשריך מתעים: ויאזניהו בן שפן גדול שבכולם היה: מקטרתו. המחתה נקראת מקטרת לפי שמקטרין בה: ועתר ענן הקטורת. רבוי הענן כי היו מחתות רבות מהעובדים שהיו רבים ומהמעברים גם כן שהיו רבים כמו שאמר וענן העשן היה עבה מרבוי וכן העתרתם עלי דבריכם רבוי הדברים ורבוים: ויאמר. בחשך. כי חושבי' שלא יראה הא' מה שעושי' בחשך בחדריהם וכנגדם אמר דוד גם חשך לא יחשיך ממך ועוד היו אומרי' עזב ה' את הארץ כלומ' אינו משגיח כלל בתחתוני' אלא בעליונים שהם הגלגלים והמלאכי' אבל בענייני הארץ לא ישגיח כלל כי עזבה לבני אדם ויעשו בה כרצונם כמו שהיו אומרים רשעי עולם עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך: ויאמר. מבואר הוא: ויבא אותי אל פתח שער בית ה' אשר אל הצפונה. זה שער התא שנקרא גם כן צלע ויציע שהוא בכותל ההיכל מבחוץ כמו שבארנו בספר מלכים ואותם שהיו בכותל צפון היו פתוחים לצפון העזר' שהוא חצר הפנימ': מבכות את התמוז. יש מפרשים כי מבכות הוא כנוי רוצה לומר משמחות את התמוז בירח תמוז היו עושים חג לעבודה זרה והיו הנשים באות לשמחו וי"מ שהיו עושים בתחבולות שיבאו המי' לעיני עבודה זרה הנקראת תמוז והיה בוכה לומר שהיה שואל שיעבדוהו ויש מפרשים התמוז השרוף מן למזא לאתונא רוצה לומר שהיו בוכות על אותו שהיה שרוף שהיו שורפין בניהם ובנותיהם באש והנשי' היו בוכות אותם: מבכות. מן הרגום כמו רחל מבכה על בניה והרב החכם הגדול רבינו משה בר מימון ז"ל כתב כי נמצא כתוב בספר מספרי העבודו' הקדמונים כי היה איש מנביאי ע"ז ושמו תמוז וקרא למלך אחד וצוהו לעבוד ז' כוכבי לכת וי"ב מזלות והמיתו והמלך ההוא מיתה משונה ובליל מותו התקבצו כל הצלמים מקצות הארץ אל היכל בבל לצלם הזהב שהוא צלם השמש והיה זה הצלם תלוי בין שמים וארץ ונפל לתוך ההיכל וכן הצלמים סביבו והיה מספר להם מה שאירע לתמוז הנביא והצלמים כולם בוכים וסופדים כל הלילה וכאשר היה בבקר עופפו כל הצלמים להיכליהם בקצות הארץ והיה זה להם לחוק עולם בתחילת יום ראשון מחד' תמוז בכל שנה יספדו ויבכו על התמוז ויש מפרשים תמוז שם חיה שהיו עובדים כלם שלהם ותרגום ופגעו ציים את איים ויערעון תמוזין בחתולין וברוב הנסחאות כתוב תמוז בשני ווי"ן ומה שהראה לו באלה המראות פתח צפון רמז לו כי מצפון תפתח הרעה אליהם: ויאמר. גדולות מאלה. בא כאשר למעלה לא אמר מאלה שהיו שוות התועבות ההם אבל אלה היו גדולות מהאחרות שהיו אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והם היו עושים הפך מכוונת האל כי לכוונה זו צוה האל פתח המשכן למזרח וקדש הקדשים למערב לבטל עבודת השמש שהיו רגילים בה באותו הזמן שיהיו בהכנסם למשכן אחוריהם לשמש שתמחה האמונה ההיא מלבם וכן צוה במקדש עולמית ועתה בטלו המצוה והכוונה והחזירו פניהם מעבודת האל ומהשתחוות כנגד בית מקדשו וחזרו לעבודת השמש ולהשתחוות לו ובדברי רבותינו ז"ל ממשמע שנאמר ופניהם קדמה איני יודע שאחוריהם אל היכל ה' אלא מלמד שהיו פורעי' אחוריהם כלפי מטה: ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימית. היא אותה חצר שזכר אלא שהסיע אותו ממקום למקום בחצר כי היה לצד צפון בפתח התא כמו שפירשנו ועתה הביאו למזרח ההיכל וראה חוץ לפתח ההיכל בין האולם והמזבח כי מזבח העולה היה לפני האולם בעזר': משתחויתם. מלה מורכבת מן משתחוים והשתחוית' וטעם ההרכבה אמר הנביא כי מצא אותם האנשים משתחוים קדמה לשמש ואמר לנכנסים השתחויתם דרך שאלה ויונתן פירש המלה מורכבת מן משחיתים ומשתחוי' שתרג' מתחבלין וסגדין וכן בדברי רבותינו משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה: ויאמר. הנקל. בדברי כמעל עבר או תאר אמר וכי קל הוא בעיניהם מעשות התועבות אשר עשו פה: כי מלאו את הארץ חמס. עד שסבו עוד להכעיסני בביתי: והנם שולחים את הזמורה אל אפם. והנה הם מקטרים בביתי ושולחי' ריח הקטרתם אל אפי מלבד הבזיון שעושים שמחזירין אחוריהם אל היכלי: הזמורה. פירוש ריח רע והיא על דרך כנוי לקטרת שהיו מקטרין והוא עטוש מלמטה לפיכך ת"י מייתן בהתא לאפיהון ותרגום בהת' בהתא והוא מקום הבשת: אפם. רוצה לומר אפי אלא שכנה הכתוב והוא אחד משמונה עשרה מלין שהם תיקון סופרים:

וגם

רדק

עם אזני מבואר הוא׃ ויקרא. פקדות העיר. האנשים הפקודים על אנשי החיל וכן ויפקד הכהן פקודו על בית יי׳ וסמכ׳ לעיר ואמר פקדות העיר שבאו אל העיר תחילה והחיל אחריהם ואלה פקדות העיר שמבאר שהיו ששה אנשים והשביעי בתוכם שהיה סופר המלך אלה הם שבעת השרים שבאו אל העיר כאשר הובקעה העיר כמו שאמר בספר ירמיהו והם נרגל שרצר סמגר נבו שר סכים רב סרים נרגל שראצר רב מג ואעפ״ שהם שמנה הראשון פקיד על השבעה ולא נמנה עמהם׃ והראה לו השם יתברך במראות הנבואה כי בזה הדרך תלכד ירושלם׃ ואיש כלי משחתו. כלי בחירק כי הוא יחיד וכן כלי מפצו׃ משחתו בצרי והוא שם וכמוהו שם אבל הוא בחירק תהרגו למשחית חרמי משחי׳׃ והנה ששה אנשים. פירשנוהו על דרך פשוטו ועל דרך משל הם ששה משב׳ והשביעי ביניהם שהוא לבוש בדים וידוע כי בדי׳ הם בגדי פשתן המנוהגין והוא הסופר הגדול ומנהיג העיר והוא הזורק אש בעיר ואלה הם פקדת העיר ודברי רבו׳ ז״ל מאי כיהו ששה אנשי׳ משבר משחית מכלה קצף אף וחמה׃ שער העליון. פירשו רבותינו ז״ל שהוא שער מזרחי ונקר׳ עליון שה׳ מלמעלה מעזרת ישראל׃ אשר מפנה צפונה. מזרחי צפוני היה וכבר פירשנו הטעם למה הראה המראה בצפון ובבל היא מזרחית צפונית לארץ ישראל׃ מפנה. פעול בשקל אשר אתה מראה בהר׃ מפצו. כמו משחיתו שזכר כי מפץ שם כלי הוא שמשברים הסלעים בו וכן מפץ אתה לי והוא בצרי וזה בקמץ׃ ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים. כבר פירשנוהו על דרך משל ורבותינו ז״ל פי׳ כן וכן אמרו זה גבריאל והם אמרו כי גבריאל מלאך של אש לפי שהוא הזורק האש על העיר וכן ראהו דניאל לבוש בדים וראה פניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש׃ וקסת הספר במתניו. קסת הוא כלי הדיו ויונתן תרגם פנקס ספרא והפנקס הוא מה שכותב עליו הסופר והו׳ ניר או לוח ואעפ״כ ענין הפסוק הוא על צורך הדיו לא על הלוח שאמ׳ והתוית תיו ואולי לפי שתלוי במתני הסופ׳ הנייר או הלוח עם כלי הדיו כלל הכל בפנקס׃ לבוש בדים. בקמץ בסמיכות וכן חגור כלי מלחמה ופי׳ לבוש בבדים׃ ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת. זהו מזבח העולה שהיה לפני האולם בעזרה ואותו עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ומה שהראה לו עומדים אצל מזבח הנחשת ראה כי אצל מזבח הנחשת המשחיתים קדמה לשמם וכיון שבזו כבוד האל יתברך בזה הראהו שבעון זה נעלה הכבוד מעל הכרוב׃ אל מפתן הבית. מורה הסתלק הכבוד מבית המקדש ובאמרו מעל הכרוב ולא אמר הכרובים כי שנים כרובים היו אחז״ל כי נסע מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן ואמרו׳ מסעות נסעה שכינה ואפשר כי אמר מעל הכרוב הוא דרך משל ות׳ אסתלק בכרובא דהוה שרי עלוהי בית קדש קדשיא ובאמרו בכרובא ולא אמר מכרובא ר״ל כיעש הכרוב נעלה רוצה לומר מי שנעשה לו הכרוב דמיון הוא והוא השרף הנגף אל האדם רמז בהסתלק הנבואה מישראל לא נאמרו אלא חגי זכריה ומלאכי שהתנבאו בבנין בית שני ובהם פסקה הנבואה׃ וכבוד אלהי ישראל. מבואר הוא׃ הלבוש הבדים. אותו הנזכר שהיה לבוש בדים ובא בידיעת התאר והמתאר׃ ויאמר יי׳ אלו. כתיב בו״ו וקרי ב״ור וכו״ו והוא כמו עליו בשמים ידעם והדומים לו ואחר שאמר בתוך העיר אמר בתוך ירושלם אף על פי שידוע כי העיר שזכר היא ירושלם שהרי זכר בענין הפרשה בית יי׳ והיכל ואולם ומזבח אלא הוסיף ואמר ירושלם כלומר העיר אשר בחרתי לשכן שמי בה הם השיעוני ממנה ברוב עונותם׃ והתוית תו. ענין סימן וכתיבה אמר שיתוה בדיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים לסימן שלא יגעו בהם המשחיתים וזה הענין כענין דם הפסח במצרים לאות ולסימן אלא שזה היה במראה הנבואה ורבותינו ז״ל פי׳ תיו האות הנקראת תי״ו אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל כתוב על מצחן של צדיקים תי״ו של דיו ועל מצחן של רשעים תי״ו של דם ואמר מאי שנא תי״ו רב אמר תי״ו תחיה תי״ו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ואלה האנשים היו הצדיקים אשר בירושלם שהיו נאנחים ונאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה׃ והנאנקים. ענין צעקה וצוחה כמו האנק דום ושב הפועל כפעל לרוב הפעולה וכן המדברים בך׃ ולאלה אמר באזני. ולאלה הם הששה שזכר אמר להם שיבאו אחר המתוה הזה ויכו׃ על תחוס. כן כתיב וקרי אל והכתוב רוצה לומר והכה על אשר תחוס עיניכם וכל שכן על האחרים והקרי כמשמעו הזהירם שלא יחוסו על האדם ולא יחמלו׃ עיניכם. כתיב לשון רבים וקרי עינכם לשון יחיד כמו לא תחוס עינך והיחיד הוא דרך כלל׃ זקן בחור. תהרגו למשחית. שם רוצה לומר להשחתה שתשחיתו הכל׃ וממקדשי תחלו. אשר במקדשי כי אותם חייבים יותר שעובדים עבודה זרה במקדשי על פני להכעיסני באנשים הזקנים. הם שבעים איש מזקני ישראל שזכר שהיו עובדים עבודה זרה בלשכה אשר בעזרה לפני הבית ורבותינו ז״ל דרשו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי שאו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאלף ועד תיו ואמרו לא יצאה מדה טובה מאת הקדוש ברוך הוא וחזר בו לרעה חוץ מדבר זה שהרי אמר תחילה והתוית תיו׳ ואמר ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ואחר כך אמר וממקדשי תחלו׃ ויאמר

כלי ח׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל׃ לבוש כל ליש׳ חס׳ בנביאים במ״ב וסימ׳ ושריון קשקשים. ויצא לבוש לכל עבדי. וכל כתובים דכות׳ מ״ל במ״א חס׳ כי כל ביתה לבש שני׃ ולאלה ג׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם. ולאלה אמר באזני עברו. ולאלה תהיו תרומת הקדש סופא דספרא׃

ואף אנא אעביד ברוגזא לא יחוס מימרי ולא אירחם ויצלון קדמי בקל רב ולא אקביל צלותהון׃ ואכלי ואנא שמע קל רב למימר אתקרבו דממנן על קרתא וגבר מאן חיבוליה בידיה׃ והא שיתא גברין אתן מאורח תרעא עילאה דפתיח לציפונא וגבר מאן בידוריה בידיה וגברא חד ביניהון לביש לבושין ופנקס ספרא בחרציה ועלו וקמו בסטר מדבחא דנחשא׃ ויקר אלהא דישראל אסתלק בכרובא דהוה שרי עלוהי בית קדש קודשיא ושרא מעיל לקביל סקופת ביתא וקרא לגברא דלביש לבושיא דפינקס ספרא בחרציה׃ ואמר יי׳ ליה עיבר בגו קרתא בגו ירושלם ותרשום תוא על בית עיני גבריא דמיתאנחין ודמאנקין על כל תועיבתא דאיתעבידא בגוה׃ ולאילין אמר ואנא שמע עיברו בקרתא בתרוהי וקטולו לא תחוס עיניכון ולא תרחמון׃ סב עולים ובתולה וטפלא ונשיא תיקטלון לחבלא ועל כל גברא דעלוהי רושם תוא לא תקרבון ומבית מקדשי תשרון ושריאו בגבריא סביא דקדם ביתא׃

וגם אני אעשה בחמה לא תחוס עיני ולא אחמול וקראו באזני קול גדול ולא אשמע אותם׃ ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו׃ והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הספר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת׃ וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית ויקרא אל האיש הלבש הבדים אשר קסת הספר במתניו׃ ויאמר יהוה אלו עבר בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה׃ ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו על תחוס עיניכם ואל תחמלו׃ זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית׃

רשי

קרבו פקדות העיר׃ הקריבו את הפקידים אשר הפקדתי לשחת את העיר׃ ששה אנשים׃ רבותינו פרשום במסכת שבת קצף אף וחימה משחית משבר מכלה׃ מפצו׃ שהוא משבר את הכל כמו ונפץ את עולליך׃ וקסת הסופר׃ פנקס הם לוחות שמחופין בשעוה וחורתין בם בעט׃ אצל מזבח הנחשת. הוא מזבח האבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה במדבר׃ מעל הכרוב. שעל הכפרת שהשכינה היתה שורה שם עד הנה והתחילה להסתלק ולצאת לחוץ מעט מעט עשר מסעו׳ וזה מסע הראשון מן הכרוב למפתן בית קדשי הקדשים׃ והתוית תיו. ורשמת רושם׃ על מצחות האנשים. הצדיקים כדי להיות לאות שלא יפגעו בם המשחיתי׳׃ ולאלה אמר באזני. לששת המחבלים׃ וממקדשי תחלו. מן העומדי׳ לפני מקדשי ורבותינו אמרו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מן המקודשים לי הם אותם חקוקי התיו שהתורה בהם מלהזיקם חזר ונוח לחבלם לפי שאמרה מדת הדין לפניו מה נשתנו אלו מאלו הרי לא מיחו בהם כדאית׳ במסכת שבת׃ ונאמר

ויאמר אליהם טמאו את הבית. אל תחושו אם תהרגו בבית המקדש ותטמאו את הבית בחללים כי הם טמאוהו ראשונה בגלולים: ומלאו. בוי"ו מתבין הרגום אף על פי שאמר אחכה דגשה כי ימצאו כמוהו קלים מבנין הרגוש כמו ובקשו ברחובותיה כי לא מלאו אחרי ויקראו בו והדומים להם: את החצרות. חצרות בית המקדש עזרת אנשים ועזרת נשים והר הבית כי כולם היו חצרות: ויהי כהכותם. בכ"ף כהכותם בחצרות כי שם היה הנביא במראה: ונאשאר אני. כשארתי אני ביניהם שלא הכוני ומלה זו מורכבת מן ונשאר שהוא כפעל עבר ומן אשאר שהוא עתיד מן הקל וטעם ההרכבה אמר כשהיו מכים כתתי עיני מי נשאר בחצרות שלא הכו וראיתי כי לא נשאר אלא אני זהו ונשאר ואמר שני טעמים במלה אחת לקצר והוא על דרך צחות כמו שפירשנו ב במלת משחיתים ובא להודיע כי לא היה בחצרות בית השם מי שהיה עליו התיו אלא הוא לבדו: ואזעק ואומר. על ירושלם כי היא היתה שארית כל ישראל כי כל ישראל גלו זולתי ירושלם וכבר מתו ברעב או בחרב או בגלות: ויאמר אלי. ותמלא הארץ חמס. ארץ ישראל ויהודה לפיכך הרבה הארץ מהם ואף על פי שהיו בהם שאר עברו' העונש הגדול הוא בעבור החמס כי לא יעמוד שום ישוב בחמס והמבול בא בעבור החמס ובקבת כפרים המדויקים ותמלא הארץ דמים פירוש שופכי דמים: והעיר מלאה מטה. וגם העיר הזאת ירושלם שהיתה מלאתי מ משפט עתה היא מלאה משפט מטה ומעוקל והוא החמס אלא לפי שהיתה ירושלם מקום ה המשפט ואליה באים כל ישראל למשפט זכר הטית הדין שבה וכל זה גרם להם אמונתם הרעה: כי אמרו עזב יי את הארץ ואין יי רואה. ולא ישגיח על הרע ולא יגמול על הטוב וכבר פירשנו ענין זה למעלה: וגם אני. כמו שהם לא חסו ולא חמלו על העני' גם אני לא תחוס עיני מדה כנגד מדה: והנה האיש. האלגמר תשובתו אלי: והנה האיש לבוש הבדים. משיב דבר אליו שעשה במצותו לעבור בעיר ולהתלות ה התיו: לבוש הבדים. בשו"א כמשפט הסמוכים: כאשר צויתני. כתיב וקרי ככל אשר צויתני כלומר שלא חסר דבר מכל אשר צוהו: ואראה והנה אל הרקיע. כמו על הרקיע וכן אל ההרים לא אכל והדומים להם רבים: אשר על ראש הכרובים. הוא מה שאמר במראה הנבוא' הראשונ' וממעל לרקיע אשר על ראשם כי החיו' שזכר במרא' ההיא הם הכרובי' שזכר במרא' הזאת כמו שאומר למטה ואדע כי כרובים המה: ויאמר אל האיש לבוש הבדים. גם זה בשוא כמשפט הסמוכי': אל בינות לגלגל תחת לכרוב. לאמר לגלגל במקום הא' הידיעה וכן לכרוב כמו הכרוב וכן מבינות לכרובים כמו הכרובים וכמוהם אמר למלך נסען על ידו עד לשמים הגיע סיר: למעלות לגלגל. על דרך כלל כאילו אמר לגלגלים וכן אמר לאופנים להם קורא הגלגל באזני וכן לכרוב על דרך כלל וכן אמר מבינות לגלגל מבינות לכרובים: ואל תחת. כמו בינות ובאמרו תחת רמז בו כי הגלגל תחת הכרוב במעלה: גחלי אש מבינות לכרובים. כמו מתחת לכרובים זהו שאמר למעלה במרכבה ראשונה היא מתהלכת בין החיות וגם באמרו העבין: ויבא לעיני. בא אל בינות לגלגל כאשר צוהו והני ראיתי בואו ולא גמר מה עשה והפסיק בענין הכרובי' ואמר: והכרובים עומדים מימין לבית בבאו האיש. הראה האל לנביא הכרובים מימין לבית לפי שהראהו התועבות שהיו עושים לצפון הבית לטעם שכתבנו הראהו הכרובים בהפכם: בבאו האיש. כמו ותראהו את הילד והאיש הוא לבוש הבדים ופי' בבאו כאשר בא אל בינות לגלגל: והענן מלא את החצר הפנימי. היא העזרה והחצר החיצונה היא הר הבית וכבר פירשנו דבר הענן במרכבה הראשונה בנסתר ובהיות הכבוד בבית הענן היה בחצר ובצאת הכבוד מן הבית לחצר כמלא הבית מן הענן: והחצר מלאה את נוגה כבוד יי. כי דרך החצר יצא הכבוד: וירם. מבואר הוא: וקול כנפי הכרובים. מבואר הוא במרכבה הראשונה: ויהי בצותו. חזר להשלים ענין ויבא לעיני שאמר: ויעמוד

צאו ג' וסימ' לאמר לאסורים צאו. נדו בתוך בכל. ויאמר אליהם טמאו את הבית: במאד מאד ו' וסימ' נמסר כסדר לך לך: נתתי ג' קמץ וסימ' וגם אני לא תחוס עיני. מצמרת הארז. הכל נתתי: ד' פסוקי' אל אל על וסימ' ויבא יואב אל המלך דוד. ומשפט בא אל ארץ המישור. ויאמר אל האיש לבוש הבדים.

ויאמר אליהם טמאו את הבית ומלאו את החצרות חללים צאו ויצאו והכו בעיר: ויהי כהכותם ונאשאר אני ואפלה על פני ואזעק ואמר אהה אדני יהוה המשחית אתה את כל שארית ישראל בשפכך את חמתך על ירושלם: ויאמר אלי עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד ותמלא הארץ דמים והעיר מלאה מטה כי אמרו עזב יהוה את הארץ ואין יהוה ראה: וגם אני לא תחוס עיני ולא אחמל דרכם בראשם נתתי: והנה האיש לבוש הבדים אשר הקסת במתניו משיב דבר לאמר עשיתי כאשר צויתני: ואראה והנה אל הרקיע אשר על ראש הכרבים כאבן ספיר כמראה דמות כסא נראה עליהם: ויאמר אל האיש לבש הבדים ויאמר בא אל בינות לגלגל אל תחת לכרוב ומלא חפניך גחלי אש מבינות לכרבים וזרק על העיר ויבא לעיני: והכרבים עמדים מימין לבית בבאו האיש והענן מלא את החצר הפנימית: וירם כבוד יהוה מעל הכרוב על מפתן הבית וימלא הבית את הענן והחצר מלאה את נגה כבוד יהוה: וקול כנפי הכרבים נשמע עד החצר החיצנה כקול אל שדי בדברו: ויהי בצותו את האיש לבש הבדים לאמר קח אש מבינות לגלגל מבינות לכרבים ויבא

ואמר להון סאיבו ית ביתא ומלו ית דרתא קטולין פוקו ונפקו וקטלו בקרתא: והוה כקטלותהון ואשתארית אנא ואשתטחית על אפי וצוחית ואמרית קביל בעותי יי אלהים המחבל את ית כל שארא דישראל במשפכך ית חימתך על ירושלם: ואמר לי חובי בית ישראל ויהודה תקיפו בה לחדא לחדא ואתמליאת ארעא חייבי קטול וקרתא איתמליאת אסטיות דין ארי אמרו רחיק יי ית יתבי ארעא ולית דאגליא קדם יי: ואף אנא לא אחוס מימרי ולא ארחים פורענות אורחתהון ב ברישיהון יהבית: והא גברא דלביש לבושא דפינקסא בחרציה מתיב פיתגמא למימר עבדית כמא דפקדתני: וחזית והא ברקיעא די על ריש כרוביא כאבן טבא כחיזו דמות כורסיא איתחזי ע עליהון: ואמר לגברא דלביש לבושא ואמר עול לביני גלגלא לתחות כרובא ומלי חופנך גומרין דאשא מביני כרוביא וזרוק על קרתא ועל ואנא חזי: וכרוביא קימין מדרום לביתא במיעל גברא ועננא אמיטתא איתמליאת ית דרתא גויתא: ואיסתלק יקרא דיי בכרובא דהוה שרי עלוהי ושרא מעיל לקביל סקופת ביתא ואתמליאת ביתא ית עננא אמיטתא ודרתא איתמליאת ית זהור יקרא דיי: וקל כנפי כרוביא אישתמע עד דרתא בריתא כקלא מן קדם שדי במילולא: והוה בפקידותיה ית גברא דלביש לבושא למימר סב אשתא מביני גלגלי מביני כרובי ועל

וארא ואקום ואבא אל ההרים ואל הסגנים: וימלא ו' בקרי' וסי' אחרי הכות יי' את היאר. וימלא את החכמה. וימלא בית הבעל. וימלא הבית את הענן. וימלא המן חמה. וימלא הבן על בדרכי חמה:

רשי

ונשאר אני. ונשארתי אני: מלאה מוטה. דין מעוקל: על ראש הכרובים. על ראש ארבע חיות המרכבה ובפרשה זו חזר לקרות' כרובים לפי שהפכו פני השור לפני כרוב כמה שכתוב בפרשה זו ואמרו רבותינו יחזקאל בקש רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור: בינות לגלגל. בין האופנים כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר אינו אלא לירדם הקב"ה אמר לגבריאל והוא בקש מן הכרוב לתתם לו כדי שיכשכנו הגחלים ותקל הגזרה וכן הוא מפורש בענין וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים: וזרוק על העיר. לא זרקם מיד ואף על פי שקבלם לבוש הבדי' לא השליכ' עד לאחר שש שנים לקבלתו שנתעממו הגחלים בידו כל שש שני' ותדע שהרי נבוא' זו בששית כאמר' והעיר חרבה בשנת א אחת עשרה: מימין לבית. בדרום: החצר הפנימית. היא העזרה: על מפתן הבית. הוא הסילוק עצמו האמור למעלה: עד חצר החצונה. הר הבית יכול מפני הקול כמוך תלמוד לומר כקול שדי בדברו ואלא משהוא מגיע לחצר החצונה הוא נפסק: ובכה

ויעמוד אצל האופן: הוא הגלגל שזכר ואצל כמו בינות שזכר הוכאת׳ כי אצל הוכו כמו בינות ושנה המצוה בזה כמו ששנה בלקיחת האש מבינות הכרובי׳ שלא לקחה הוא את הכרוב וטעם זה לא לשנות המצוה את כאדם הירא להכנס למקו׳ יותר גבוה ונקדם ממנו ועמד אצל האופן לראות מה יהיה והנה לקח הכרוב האש מבינות לכרובים ונתנם אל חפניו והכרוב הזה הוא אחד מן הכרובים אשר האופנים אצלם לפיכך אמר מבינות לכרובים: וישלח. ויקח ויצא. יצא לגמור מצות האל יתברך והוא לזרוק האש על העיר. ובדרש גבריאל שהוא לבוש הבדי׳ בקש מן הכרוב לתתם לו כדי שיצטננו הגחלים מיד אל יד ותוקל הגזרה ועוד היו בחפניו שש שנים כדי שיהיו הגחלים עוממות בידו להקל עוד הגזרה שהרי נבואה זו היתה בשנה הששית ולא חרבה העיר עד שנת אחת עשרה: וירא. מה שאמר וירא ואמר תבנית להראות כי לא היה הכל אלא במראה הנבואה לא שיש לכרובים ידים ורגלי׳ וכנפים כמשמעם ואמר באחד מהם להורות על האחרים: ואראה.. מבואר הוא במרכבה הראשונה בנסתר: ומראיהם׳ גם זה מבואר: בלכתם׳ כי המקום אשר יפנה הראש הוא הכרוב והאופן הולך את׳ הכרוב כי רוח החיה באופנים ויונתן תרגם הראש קדמאה: וכל בשרם׳ יש להתבונן למה זכר לאופנים בשר ולא לכרובים ומבואר הוא בנסתר: וגבהם. חסר יוד הרבוי מהמכתב: וידיהם. תרגם יונתן ואסרתהון ענין אסרות הפשנה שהוא מקום מ תרגום: לארבעתם אופניהם׳ זה תוספת באור כמו להם לבני ישראל ונתהם הימן וידותון חבוצרות והדומים להם ובקצת היה מספיק באחד שהרי זכר הדבר בסמוך והיה מספיק אם היה אומר לארבעתם לבד אלא שנהגו תוספת באור ב במקומות וכנוי אופניהם על עצמם כמו שנהגו בכנוי המספר כמו באו שלשתיכם ויצאו שלשתם • לארבעתם׳ תרגם יונתן לארבעתהון דגלגליא: לאופני׳ להם קורא הגלגל באזני. לא אמר כי לאופנים יקראו גלגלים כי ידוע הוא זה לכל בעלי הלשון כי אופן וגלגל שם אחד במלות שונות כמו גבר ושמלה ואמר ואופן ועגלה ואמר והאם עגלתו והענין אח׳ ומה בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים בא קול ש שקרא להם קול הגלגל והו׳ ענין קריאה כמו הדור אתם ראו דבר יי׳ כי כל המעשה שזכר לאופני׳ במצותו וברצונו היה וכאילו קורא לו המצוה עשה כך ועשה כך ומצות האופן הוא הכרוב: קורא. משלא נזכר שם פעלו מתרגום והפועל הוא הכרוב הקורא תמיד ואין קריאתו בקול ובכלי הדבור אלא שהשמיע האל את הנביא בנבואה קול להבינו הענין וכן וקרא זה אל זה ואמ׳: וארבעה פנים לאחד. לכל אחד מהכרובים: פני האחד פני הכרוב. פי׳ פני אחד מהפנים וכן השני והשלישי והרביעי על הפנים שהיו ארבעה אמר ומה שאמר פני הכרוב במקום שזכר במראה הנבואה הראשונ׳ פני שור ידוע מה שאמרו רבותינו ז״ל אמרו יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמ׳ לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור ופי׳ כרוב כרביא שכן בבבל קורין לינוקא רביא והקשו פני האחד פני כרוב ופני השני פני אדם וכרוב חד הוא ותרצו אפי רברבי ואפי זוטרי ואנחנו פירשנו ענין זה בנסתר: וירמו הכרובים׳ לשון הרמה שנאמר בזו המראה היא לשון הנשאות שנאמר במראה הראשונה והענין אחד כי רוממות ונשיאות אחד וכם פירשנו הענין בנסתר ומלת וירמו מבנין נפעל או התפעל מפעלי הכפל: בעמדם. מבואר הוא במראה הראשונה בנסתר: וברומם. בהנשם: ויצא. מבואר הוא: וישאו הכרובי׳. בצאתם. מן הבית כי מתחלה ראה אותם לימין הבית: ויעמוד. על דרך הכלל: על הכרובים׳ כאילו אמר ויעמדו אלא אמר דרך כלל כי כאחד עמדו: פתח שער בית יי׳ הקדמוני׳ בצאתם ממפתן הבית עמדו פתח שער הבית מבחוץ ולא שעמדו בארץ אלא התרוממו מעל הארץ בעמדם והעמידה שם מפני הלכתם שהיו שם שהיו אחוריהם אל ההיכל וכאילו הם דוחקו הכבוד לצאת ולהרום מעל הארץ: עליהם. על הכרובים ומה שאמר מלמעלה אחר שאמר עליהם לפי שהכבוד ראה על הרקיע שעל ראשי החיות הנקראו׳ כרובים: היא

הכרבים י״ג חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר תרומה: ומראה ז׳ קמצין וסימ׳ ומראה כבוד יי׳ כאש. ומראה הנגע עמק. ומראה הנתק. ומראה אש לילה. ומראה האפנים כעין אבן תרשיש. ומראה הילדים האכלים. ומראה הערב והבקר. וא׳ פתח ומראה ולא בחידת: קורא ו׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סימ׳ נ״ח:

ויעמד אצל האופן: וישלח הכרוב את ידו מבינות לכרבים אל האש אשר בינות הכרבים וישא ויתן אל חפני לבש הבדים ויקח ויצא: וירא לכרובים תבנית יד אדם תחת כנפיהם: ואראה והנה ארבעה אופנים אצל הכרבים אופן אחד אצל הכרוב אחד ואופן אחד אצל הכרוב אחד ומראה האופנים כעין אבן תרשיש: ומראיהם דמות אחד לארבעתם כאשר יהיה האופן בתוך האופן: בלכתם אל ארבעת רבעיהם ילכו לא יסבו בלכתם כי המקום אשר יפנה הראש אחריו ילכו לא יסבו בלכתם: וכל בשרם וגבהם וידיהם וכנפיהם והאופנים מלאים עינים סביב לארבעתם אופניהם: לאופנים להם קרא הגלגל באזני: וארבעה פנים לאחד פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר: וירמו הכרובים היא החיה אשר ראיתי בנהר כבר: ובלכת הכרובים ילכו האופנים אצלם ובשאת הכרובים את כנפיהם לרום מעל הארץ לא יסבו האופנים גם הם מאצלם: בעמדם יעמדו וברומם ירומו אותם כי רוח החיה בהם: ויצא כבוד יהוה מעל מפתן הבית ויעמד על הכרבים: וישאו הכרובים את כנפיהם וירומו מן הארץ לעיני בצאתם והאופנים לעמתם ויעמד פתח שער בית יהוה הקדמוני וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה:

וקם בסטר גלגלא: ואושיט כרובא ית ידיה מביני כרוביא לאישתא די ביני כרוביא ונסיב ויהב לחפני דלביש לבושיא ונסיב ונפק: ואיתחזי לכרוביא דמות יד אנשא תחות גפיהון: וחזית והא ארבעא גלגליא בסטר כרוביא גלגל חד בסטר כרובא חד וגלגל חד בסטר כרובא חד וחיזו גלגליא כעין אבן טבא: וחזויהון דמות חד לארבעתהון כמא דהוי גלגל בגו גלגל: במיזלהון על ארבעת סטריהון אזלין לא מיתחזרין במיזלהון ארי לאתרא דמיתפני קדמאה בתרוהי אזלין ולא מתחזרין במיזלהון: וכל בסריהון וגביהון ואשרתהון וגפיהון וגלגליא מלן עינין סחור סחור לארבעתהון דגלגליא: לאופניא להון איתקרי גלגלא ואנא שמע: וארבעא אפין לחד אפי חד אפי כרובא ואפי תניינא אפי אנשא ותליתאה אפי אריא ורביעאה אפי נשרא: ואתרמו כרוביא אינון בריתא די חזיתי בנהר כבר: ובמיזל כרוביא אזלין גלגליא לקיבליהון ובמיטל כרוביא ית גפיהון לאיתרמא כמלרע לרום שמיא לא מתחזרין גלגליא אף אינון מקיבליהון: במיקמהון קיימין ובאיתרומיהון מיתרמין עמהון ארי ברוח בריתא בהון: ואיסתלק יקרא דיי דהוות שרי עלוהי מעיל לקביל סקופת ביתא ושרא על כרוביא: ונטלו כרוביא ית גפיהון ואיתרמו כמלרע לרום שמיא ואנא חזי במפקהון וגלגליא לקיבליהון וקם במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדינחאה ויקר אלהא דישראל עליהון מלעילא:

רשי

והנה ארבעה אופני׳. לפי שנשתנית אחת מן הפנים הוזקק לחזור ולשנות כאן כל מעשה החיות בראשונה שלא תאמר מרכבה אחרת היא. וידיהם של אופנים הם החור ם שהמרכבה מתגלגלת בתוכן שקורין בויי״ל בלעז ויונתן תרגם ואסרתהון ושפוכיהם: לארבעתם. אופניהם לארבעת אופני החיות: להם קורא הגלגל באזני. אני שמעתי שהמלאך היה קור׳ את האופן גלגל קורא ה הגלגל להם נקרא שם גלגל: פני האחד. פני הכרוב הם היו פני השור שנהפכו לכרוב: פתח שער בית יי׳. פתח ההיכל: הקדמוני. שבמזרח וזה היה מסע סילוק השכינה ממפתן בית ק קדשי קדשים לעזרה: היא

ורומו ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ וירמו הכרובים היא החיה. וירומו מן הארץ לעיני. קדמאה חס׳: לרום ב׳ וסימ׳ שמים לרום. לרום מעל הארץ לא יסבו:

רשי

היא החיה. מתוך שראיתי במרכבה זו כל מעשה המרכבה הראשונה אני אומר היא אשר ראיתי בנהר כבר: ואדע. כי נהפך פני השור לפני כרוב והיו בה שני פני אדם פנים קטנים של ילד ופנים גדולים של אדם: והנה בפתח השער וגו׳. הם הם שאמר למעלה אחוריהם אל היכל ה׳ אלא שלא פירש שם מי היו וכאן פירש את שמות שנים מהם: האומרים לא בקרוב. יבאו דברי הנביאים עלינו: בנות בתים. אין לחוש להם אלא בנות בתים ושבת בתוכם כי לא נגלה מן העיר הזאת עד מותינו: היא הסיר ואנחנו הבשר. כשם שאין הבשר יוצא מן הסיר עד גמר בשולו כך לא נצא ממנה עד שנמות: כן אמרתם. ידעתי כי זאת אמרתם שירושלם הסיר ואתם הבשר ואני אומר לכם כי לחללים שנתתם בה היא לסיר שהם נגמרו בה אבל לכם לא תהי׳ לסיר לקלוט אתכ׳ עד יום מיתה כי אתכם אוציא מתוכה: ומעלו׳ רוחכם. העולה על דעתכם בוטרא של״ג בלע״ז: הוציא. כמו להוציא: ולשוא בניתם הבתים כי בגלו׳ תלכו האבות והבנים ואין יורש את הבתים: חרב יראת׳. כשפנית׳ לעזרה למלך מצרים כמו שנאמר בצדקיהו וימרד בו לשלוח מלאכיו למצרים: על גבול ישראל. בסוף הגבול והיא רבלת׳ ארץ חמת היא אנטוכיא שם נשפט צדקיהו ביד נבוכ׳ כמו שנאמר בספר מלכים שם שחט את בניו שם נקר את עיניו והיא סוף הגבול שנא׳ במרגלים ובכמה מקומות עד לבא חמת: לא תהיה לכם לסיר. המשמרת בתוכה עד גמר בישולם: ואתם תהיו בתוכה לבשר. שתותכו בתוכ׳ ותשברו בתוכה כבשר בסיר ובתוך קלחת: אל גבול ישראל אשפוט אתכם. ולא בתוכה תמותו: אחיך

רדק

היא החיה. מבואר הוא: ארבעה ארבעה פנים לאחד. לכל אחד כרוב מהכרובים ארבעה פנים וארבע כנפים: ודמות ידי אדם. ולכל אחד ידי אדם מתחת כנפיהם ומבואר הוא: ודמות פניהם. מראיהם: ואותם. ועצמם כמו ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע כלומר עצם הפנים ומראיהם היה כפנים אשר ראיתי בנהר כבר: ותשא אותי. וכבר נשאה אותי והביאה אותי אל שער בית ה׳ הקדמוני למעלה זכר זה ויבא אותי אל חצר בית ה׳ הפנימית ושנה אותו הנה להודיע כי באותם כ״ה אלה היו העשרי העם: ויאמר. והיועצי׳. לפי שהיו שרים וגדולי העיר אמ׳ זה בהם כי בהם תלויה עצת העי׳ עצת דבר רע׳: האומרים לא בקרוב בנות בתים. לא בקרוב תהיה הגזרה שמתנבא הנביא עלינו לפיכך לא נחוש לדבריו ונבנה בתים כי ירושלם היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שהבשר לא יוציאוהו מתוך הקדרה עד שיתבשל כן אנחנו לא נצא מירו׳ ולא נגלה ממנה עד שיגיע זמנינו למות ונמות בה: בנות. מקור כמו ביום עשות אלהים: ותפול. כן אמרתם. אמת אמרתם במשל הזה אשר אתם מושלים אבל לא כדבריכם על עצמכ׳ ולא כאשר חשבתם כי מחשבותיכם אני ידעתים ידעתי שאתם חושבי׳ באמרכם המשל הזה שלא תגלו מתוך ירושלם אלא המשל יהיה כמו שאומ׳ כי חלליכם שהרביתם הם בשר והיא הסיר כי בתוך העיר שפכתם דם נקי ושמתם החללים בתוכה כבשר בתוך קלחת אבל לעצמיכם לא יהיה המשל כמו שחשבתם: ומעלות רוחכם אני ידעתיה. המחשבה העולה על רוחכם ונקראת מעלה ולרבות מעלות ופי׳ ידעתיה כל אחת ואחת מהמעלות: הרביתם. והנה הולך ומפרש המשל: לכן. הוציא מתוכה. מקור במקום הוציא כלומר גזרתי להוציא אתכם מתוכה לא כאשר חשבתם שתהיו בתוכה עד מותכם ולא תגלו ממנה: חרב יראתם. בגרי מן ולא ירא׳ אלהים והם יראו חרב מלך בבל ושלחו למצרים לעזרה כמו שכתוב בצדקיהו וימרד בו לשלח מלאכיו מצרים לתת לו סוסי׳ ועם רב: וחרב אביא עליכם. אותו חרב שיראתם ממנו אותו אביא עליכם ולא יציל אתכם מלך מצרים: והוצאתי אתכם מתוכה. לא כאשר חשבת׳ שתהיו בתוכה עד יום מותכם: בחרב תפולו. על גבול ישראל עם צדקיהו והוא ברבלתה בארץ חמת כמו שאמר וגם את כל שרי יהוד׳ שחט ברבלתה וחמת גבול ישראל כמו שאמ׳ מלבוא חמת ועד נחל מצרים: היא לא תהיה לכם לסיר. כמו שחשבתם שלא תצאו מתוכ׳: ואתם תהיו בתוכ׳ לבשר. אבל לא בתוכה ממש כי אל גבול ישר׳ אשפוט אתכם ותהיו כבשר שמבשלים אותו והוא כמו בתוכו כמו שאמר וכבשר בתוך קלחת ושם בגבול ישראל יגיע זמן בשולכם וכן תרגם יונתן היא לא תהא לכון כדודא ברם אתון תהון בגוה כבסרא דבשיל בגו דודא: וידעתם. אז בהגיע משפטכם תדעו כי אני ה׳ כי כמו שגזרתי עליכם כן יגיע אליכם: וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם. לעבוד אלהים אחרים כמו שהם עובדים ולשפוך דם נקי כמו שהם שופכים: ויהי

היא ג׳ רפ׳ בקריא׳ וסי׳ היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה. היא החיה אשר ראיתי. היא לא תהיה לכם לסיר: ואותם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ והעמיד הכהן המטהר. אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם. ויבאו אליך כמבוא עם. קדמאה חס׳: והיעצים ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳ והיעצים עצת רע בעיר. ויעציך כבתחלה. יעץ בליעל.

היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי־ישראל בנהר־כבר ואדע כי כרובים המה: ארבעה ארבעה פנים לאחד וארבע כנפים לאחד ודמות ידי אדם תחת כנפיהם: ודמות פניהם המה הפנים אשר ראיתי על־נהר־כבר מראיהם ואותם איש אל־עבר פניו ילכו:

יא ותשא אותי רוח ותבא אתי אל־שער בית־יהוה הקדמוני הפונה קדימה והנה בפתח השער עשרים וחמשה איש ואראה בתוכם את־יאזניה בן־עזר ואת־פלטיהו בן־בניהו שרי העם: ויאמר אלי בן־אדם אלה האנשים החשבים און והיעצים עצת־רע בעיר הזאת: האמרים לא בקרוב בנות בתים היא הסיר ואנחנו הבשר: לכן הנבא עליהם הנבא בן־אדם: ותפל עלי רוח יהוה ויאמר אלי אמר כה־אמר יהוה כן אמרתם בית ישראל ומעלות רוחכם אני ידעתיה: הרביתם חלליכם בעיר הזאת ומלאתם חוצותיה חלל: לכן כה־אמר אדני יהוה חלליכם אשר שמתם בתוכה המה הבשר והיא הסיר ואתכם הוציא מתוכה: חרב יראתם וחרב אביא עליכם נאם אדני יהוה: והוצאתי אתכם מתוכה ונתתי אתכם ביד־זרים ועשיתי בכם שפטים: בחרב תפלו על־גבול ישראל אשפוט אתכם וידעתם כי־אני יהוה: היא לא־תהיה לכם לסיר ואתם תהיו בתוכה לבשר אל־גבול ישראל אשפט אתכם: וידעתם כי־אני יהוה אשר בחקי לא הלכתם ומשפטי לא עשיתם וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם:

אינון בריתא דחזיתי תחות יקר אלהא דישראל בנהר כבר וידעית ארי כרוביא אינון: ארבע ארבע אפין לחד וארבע גפין לחד ודמות יד אנשא תחות גפיהון: ודמות אפיהון אינון אפיא דחזיתי על נהר כבר חזויהון ואינון בריא לקביל אפהא אזלא: ונטלת יתי רוחא ואעילת יתי לתרע בית מקדשא דיי מדינחאה דפתיח למדינחא והא במעלנא דתרע עסרין וחמש גברין וחזית ביניהון ית יאזניה בר עזר וית פלטיה בר בניה רברבי עמא: ואמר לי בר אדם אילין גבריא דמחשבין למינס ודמלכין מלך ביש בקרתא הדא: דאמרין לא בקריב למבני בתין היא חשיבא לנא כדודא ואנחנא חשיבין בגוה כבסרא דבשיל בגו דודא: בכן איתנבי עליהון איתנבי בר אדם: ושרת עלי רוח נבואה מן קדם יי ואמר לי אימר כדנן אמר יי כן אמרתון בית ישר׳ ודי אתון מהרהרין ודסליקת על לבכון קדמי גלן: אסגיתון קטיליכון בקרתא הדא ומליתון שוקהא קטילין: בכן כדנן אמר יי אלהים קטליכון דשויתון בגוה אינון כבסרא והיא כדודא ויתכון אגלי מגוה: מן קדם דקטלין בחרבא דחילתון ודקטלין בחרבא איתי עליכון אמר יי אלהים: ואגלי יתכון מגוה ואימסר יתכון ביד נוכראין ואעביד בכון פורענו דינין: בחרבא תיתקטלון על תחום ארעא דישראל אתפרע מנכון ותידעון ארי אנא יי: היא לא תהילכון כדודא ברם אתון תהון בגווה כבסרא דבשיל בגו דודא על תחום ארעא דישראל איתפרע מנכון: ותדעון ארי אנא יי די בקימי לא הלכתון ודיני לא עבדתון ובנימוסי עממיא די בסחרנכון עבדיתון:

ויעציו ושריו. וכל יועצי דכות׳: חוצתיה ג׳ כתיב כן בליש׳ וסימ׳ אל תגידו בגת. ומלאתם חוצתיה. חגרו שק. וכל ירמיה דכות׳ חצות כתיב: יראתם ג׳ וסימ׳ וחרבא דמשה נורא. ופי׳ בסדר בהעלתך:

ויהי כהנבאי · בנבו׳ כאשר הייתי מתנבא ראיתי שמת פלטיהו בן בניהו : כלה אתה עושה · דרך שאלה ואף על פי שאין בו ה״א השאלה כמו הרדוף אחרי הגדוד הזה אתה זה בני עשו והדומים להם ומה שצעק על מיתתו שראה והוא היה רשע לפי שראה מיתתו פתאום והוא היה מראשי העם חרד למיתתו אמר כי אולי יעשה תשובה ואחל לא ענה לצעקתו דבר : ויהי · בן אדם אחיך אחיך אנשי גאולתך · אמר שלשה פעמים לגלות בבנער ובני ראובן ולגלות שמרון ולגלות יהויכין וחזר וכללם וכל בית ישר׳ כלה · וסמך ענין זה למה שהיו אומ׳ בנות בתים היא הסיר ולכתוב הבשר שהיו חושבי׳ שיהיו לעולם בתוכה והיו חושבי׳ ואומ׳ לנגד אותם שגלו : רחקו מעל יי׳ · אותם שגלית רחקו מעל יי׳ כלומר מעל אדמת יי׳ שהיא אדמת הקדש כי לנו היא נתנה הארץ למורשה לא לכם שגליתם ממנה : רחקו · בווי פ״א הפעל פתוח כמו ושחטו הפסח ואת׳ היא ואחר כן אמר הארץ הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו : לכן · כי הרחקתים בגוים · ואף על פי כן לא עזבתים אלא הייתי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם כלומר אם רחקו ממקדש יי׳ שהוא מקדש גדול שם בארצו אני אהיה להם למקדש מעט כלומר בבתי כנסיו׳ שהם נועדים שם להתפלל אלי אני עמהם ו ושומע קולם ומצילם מיד אויביה׳ שלא יעשה בהם כלה ועוד אני עתיד לקבץ אותם כמו שאמר בסמוך וקבצתי אתכם : למקדש מעט · פתח כי הוא סמוך למלת מעט כי מעט איננו תאר אלא שם כן מצאתיהו בקצת ספרים מדויקים ובקצת מצאתיו קמץ אם כן מעט יהיה תאר ויונתן תרגם ויהבית להון בתי כ כנישתא וגו׳ כשמוד : לכן · אמר כנגד עשרת השבטים שגלו תחילה : וקבצתי אתכם · על גלות השבטים אמר זאת הנבוא׳ לא על גלות בבל כי נאות׳ שהיו מבזים יושבי ירושלם בשר קבוץ גלותם ועוד שאמר מן העמים מן הארצות ועוד שאמר ונתתי להם לב אחד ורוח חדשה ולא היה כן לעולי בבל : ובאו שמה · כחלקה המלה בטרחא וכן ויבא כה ואיכון עשרה בטעמא : את כל שקוציה · השקוצים והתועבות שעשו בהם הגוים והם שקוצי אדום כי בידם תהיה בבא הגאולה וימצאו ה השקוצים בה והיא שוחת כי עליה כאמר גם כן ולתת שקוץ משומם ונתתי להם לב אחד · שיהי׳ להם לב אחד לדעת את יי׳ לא יהיה עוד לבם פונה אל התועבות אלא לבם יהיה מיוחד לאל לבדו ויונתן תרגם לב דחיל : לב האבן · חזק כאבן מלקבל תוכחות מוסר : לב בשר · כי הבשר הוא רך ויהיה לבם רך לקבל המוסר ותרגם יונתן ואתבר לבא דרשיעיא דהוה תקיף כאבנא וגו׳ כשמוד : למען · מבואר הוא : ואל לב שקוציהם · אבל אם הם בירושלם עתה שהולך לבם ללב שקוציהם ותועבותיהם דרכם בראשם נתתי כלו׳ אשיב גמולם בראשם ופי׳ לב שקוציה׳ כאילו לבם הולך לשני לבבות

ואפל חד מן ו׳ זוגין מן ב״ב בסיפ׳ קדמא נסיב אות וחס׳ מלה ותניין חסר אות ונסיב יתיר מלה וסימ׳ ואתו את יי׳ אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע · אתו את יי׳ אלהיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע · שנים על פי שנים עדים או שלשה עדים · שני על פי שני עדים או על פי שלשה עדים · ולא אבו אשר

והוה באיתנביותי ופלטיה בר בניה מית ואישתטחית על אפי וצווחית בקל רב ואמרית קביל בעותי יי אלהים גמירא את עביד עם שארא דישראל : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר : בר אדם אחך אחך אנש קריבך וכל בית ישראל כולהון דאמרין להון יתבי ירושלם אתרחקו מדחלתא דיי דילנא היא איתיהיבת ארעא למירתה : בכן כדנן אמר יי אלהים ארי ארחיקתינון לביני עממיא וארי בדרתינון במדינתא ויהבית להון בתי כנישתא תיניין לבית מקדשי ואינון בזעיר במדינת דאיתגליאו לתמן : בכן אימר כדנן אמר יי אלהים ואקריב יתכון מן ביני עממיא ואכניש יתכון מן מדינתא דאיתבדרתון בהין ואיתן לכון ית ארעא דישראל : ויעלון לתמן ויעדון ית כל שיקוצהא וית כל תועיבתא מינה : ואיתן להון לב דחיל ורוח דחילא איתן במעיהון ואתבר ליבא דרשיעא דהוא תקיף כאבנא מביסרהון ואיתן להון לב דחיל קדמי למיעבד רעותי : בדיל דבקימי יהכון וית דיני יטרון ויעבדון יתהון ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלה : בתר פולחן שיקוציהון ותועבתהון לבהון טעי פורענות אורחיהון ברישיהון יהבית אמר יי אלהים : ונטלו כרוביא ית גפיהון וגלגליא לקיבליהון ויקר אלהא דישראל עליהון מלעילא : ואיסתלק יקרא דיי מן גו קרתא ושרא על טור זיתא דמדנח לקרתא : ורוח נטלתני ואובילתני למדינת ארעא כסדאי לות בני גלותא בחזוא ברוח נבואה דישרת עלי מן קדם יי ואסתלק מני חיזוא דחזיתי : ואיתנביתי לבני גלותא ית כל פתגמיא דיי דאחזיני :

ל׳ · י׳ ויהי כהנבאי ופלטיהו בן בניה מת ואפל על פני ואזעק קול גדול ואמר אהה אדני יהוה כלה אתה עשה את שארית ישראל : ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן אדם אחיך אחיך אנשי גאלתך וכל בית ישראל כלה אשר אמרו להם ישבי ירושלם רחקו מעל יהוה לנו היא נתנה הארץ למורשה : לכן אמר כה אמר אדני יהוה כי הרחקתים בגוים וכי הפיצותים בארצות ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם : לכן אמר כה אמר אדני יהוה וקבצתי אתכם מן העמים ואספתי אתכם מן הארצות אשר נפצותם בהם ונתתי לכם את אדמת ישראל : ובאו שמה והסירו את כל שקוציה ואת כל תועבתיה ממנה : ונתתי להם לב אחד ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי לב האבן מבשרם ונתתי להם לב בשר : למען בחקתי ילכו ואת משפטי ישמרו ועשו אתם והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים : ואל לב שקוציהם ותועבותיהם לבם הלך דרכם בראשם נתתי נאם אדני יהוה : וישאו הכרובים את כנפיהם והאופנים לעמתם וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה : ויעל כבוד יהוה מעל תוך העיר ויעמד על ההר אשר מקדם לעיר : ורוח נשאתני ותבאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח אלהים ויעל מעלי המראה אשר ראיתי : ואדבר אל הגולה את כל דברי יהוה אשר הראני :

ויהי דבר יהוה אלי לאמר :

ו׳ זוגין דמיין ומתחלכין סימן · ז״ב · ל׳ · ז״ב בסע׳ בסיפ׳ · ל׳ · ג׳ ובסיפ׳ · נ׳ · ל׳ רפוי׳ · ס׳ תא׳ כל אורייתא דכוו׳ כמ״א · ל׳ · ג׳ מל׳ · כ״ה מיתיין · ל׳ · נ׳ · נ׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ · יב

רשי

אחיך אחיך · גלות שמרון וגלו׳ יכניה וכל בית ישראל שהלכו ב בגולה : אשר אמרו להם · אם׳ אמרו עליה׳ יושבי ירושלם שלא גלו עם יכניה שהמליך ע עליהם נבוכד נצר את צדקיהו ועתה הם מ מפחקים על אחיך ש שגלו ואומרים עליהם רחקו מעל ה׳ : למקדם מעט · לבתי כניסתא דאינון יתבין תניין ל לבי מקדשא : לב בשר · לב רך ונוח ליכנע : ואל לב שקוציהם וגו׳ · ואותם אשר לב שקוץ ותועבה לבם הולך ש שנשארו בירוש׳ שלא גלו ונטועי בע״ז ושקוצי׳ : דרכם בראשם נתתי · שאוציא עליהם חרב ושבי וילכו בגולה : וישאו הכרובי׳ · לאחר שגמ׳ דבריו אלי נסתלק : על ההר אשר מקד׳ לעיר · הוא הר הזיתי׳ שהו׳ במזרחו של העיר וזה מסע שלישית : במראה ברוח אלהים · נדמה לי כאילו עכשיו הוא מחזירני מירוש׳ לבבל : כלי

אחיך כל לשון רבים כתיב ה׳ וכל לשון יחיד קמץ · ונאו שמה בכל רוכת׳ מסרת המכית ל״ל הוא מקמ׳ · ותאה בתי״א רוכת׳ דמסרתית התאי״ל״ו׳ יד תנהין

בסרה

אבר זאת ובמנוחה · לא אבו כי עם ברי הוא בני לא אבו שמוע תורת יי׳ · ואפלה ליהי בהכות׳ ואזעק ואמ׳ · ואפל והי כהנבאי ופלטיהו בן בניה נ ואזעק קול גדול ואמ׳ · וירפאו את שבר עמי · וירפו את שבר בת עמי · ותשאו מי זה מלך הכבוד · ושאו מי הוא זה מלך הכבוד · וחד חלוף קדמא חסר אות ויתיר מלה והניין יתיר אות וחס׳ מלה ו וסימ׳ בך בחר כי עם קדש אתה · ובך בחר כי עם קדש אתה :

כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפי׳ והנה לבם חלוק והולך הרצון אחר שקוציהם יותר : וישאו · כבר פירשנו הענין : ויעל · כי משער בית יי׳ נכנס אל תוך העיר ואם לא נזכר ומעל תוך העיר עלה ועמד על ההר אשר מקדם לעיר והנה הוא מסלק מן העיר ושב לו אל מקומו השמים ופי׳ מעל תוך כי למעלה מהארץ ראה אותו כמו שאמר וירומו מן הארץ לעיני והההר הזה הוא הר הזתים שהוא למזרח העיר וכן תרגם יונתן ושרא על טור זיתיא : ורוח נשאתני · במראה ברוח אלהים · להודיע כי ההליכה לירושלם והשיבה לבבל לא היה ממש אלא במראה ברוח אלהים נראה לי כן : ויעל מעלי המראה אשר ראיתי · אז עלתה מעלי רוח הנבואה וכתן לי רשות לדבר זהו שאמר למעלה ובדברי אותך אפתח את פיך וגו׳ : ואדבר · אשר הראני · בסגול הה״א ולית כוותיה ומה שאמר את כל דבר יי׳ דבר המגלה ובאו אל הגולה תל אביב ושבתי שם משמים ובאתו אל הבקעה ולקחתו לבנה וסכיבתו על צדו ודבר העבותים ודבר חטין ושעורים וחרב חדה ודברי התוכחה ובואו לירושלם ושובו לבבל הכל אמר להם זהו את כל דברי יי׳ אשר הראני :

ויהי

כלי גולה. כלי לשתות ומקידה קטנה ללוש בה חררה אות לבית ישראל שבירושלם שיעשו כן ולא יצטרכו ללוש בכלי בגומא על גבי קרקע והחבאים כבשים בתוכם והם לא שמעו לו והוצרכו לכך והוא הכתו' בספר קינות ויגרס בחצץ שני במדרש קינות: וגלה יומם. תיום אל יום שנים שלשה ימים כנהוג בעצמך כאדם המכין בגדיו לגלות שירא

בני הגולה ויש אלו מה שנסיך ואת תגיד להם שמתן הוא לצדקיהו ועמו וישלחו להם אלו את שלוחיהם ויודיעו לאחיהם וקרוביה' אש' שם בכל חסר ימשו מפיך וכן כל יומם ש שבמקרא לשון יום יום הוא דבר הנוהג ימים רבים כך שמעתי משמו של רבי מנחם ואמת דבריו: אולי יראו. שמא יבינו אפרצבריוכש בלע"ז: כי בית מרי המה. לפי' עדיין הוא שמא: חתר לך בקיר. סימ' לצדקיהו שיצא דרך מחתרת מערה כי ירא לצאת בפרהסי' מפני הכשדים: כמוצאי. קומ' א' היסו' ש בלע"ז: בעלטה תוציא. לכשתחשך תוציא את כליך: כלי הוצאתי ככלי גולה יומם. יום הייתי מרא' להם שאני מתקן לעצמי כלי גולה: הנשיא המשא הזה. על המלך צדקיהו אני מראה המשא הזה לשון נבואה: פניו יכסה. מחמת כלימה שהוא בורח מן העיר לילה: ופרשתי את רשתי עליו. מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא דרך המערה מה עשה הקב"ה הביא צבי אחד לפני חיל כשדי' והילך לפניהם על גג המערה והם רודפים אותו וכשיצא צדקיהו מן המערה בערבו' יריחו ראוהו יוצא ותפשוהו: ואותה לא יראה. כי בבלה בארץ חמת דבר אתו משפטי' ושחטו את בניו לעיניו ואחר כך עור עיניו ה' הביאו לבבל כמה ש שנאמר בספר מלכי' ובדברי': וכל

ולא ראו ב' וסימ' ושמתי בהם אות. בן אדם בתוך בית המרי: עשה לך ז' וסימ' בסדר כהעלתך: בעלטה ג' ובענין וסימ' לעיניהם על כתף תשא. ובערב חתרתי לי בקיר ביד. והנשיא אשר בתוכם אל כתף ישא: ובערב ד' בקרי' וסי' ובערב יהיה על המשכן כמראה אש. ובערב תאמר מי יתן בקר. ובערב חתרתי לי בקיר.

בן אדם בתוך בית המרי אתה ישב אשר עינים להם לראות ולא ראו אזנים להם לשמע ולא שמעו כי בית מרי הם: ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה וגלה יומם לעיניהם וגלית ממקומך אל מקום אחר לעיניהם אולי יראו כי בית מרי המה: והוצאת כליך ככלי גולה יומם לעיניהם ואתה תצא בערב לעיניהם כמוצאי גולה: לעיניהם חתר לך בקיר והוצאת בו: לעיניהם על כתף תשא בעלטה תוציא פניך תכסה ולא תראה את הארץ כי מופת נתתיך לבית ישראל: ואעש כן כאשר צויתי כלי הוצאתי ככלי גולה יומם ובערב חתרתי לי בקיר ביד בעלטה הוצאתי על כתף נשאתי לעיניהם: ויהי דבר יהוה אלי בבקר לאמר: בן אדם הלא אמרו אליך בית ישראל בית המרי מה אתה עשה: אמר אליהם כה אמר אדני יהוה הנשיא המשא הזה בירושלם וכל בית ישראל אשר המה בתוכם: אמר אני מופתכם כאשר עשיתי כן יעשה להם בגולה בשבי ילכו: והנשיא אשר בתוכם אל כתף ישא בעלטה ויצא בקיר יחתרו להוציא בו פניו יכסה יען אשר לא יראה לעין הוא את הארץ: ופרשתי את רשתי עליו ונתפש במצודתי והבאתי אתו בבלה ארץ כשדים ואותה לא יראה ושם ימות:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם בגו עמא סרבנא את יתיב די עינין להון למחזי ולא חזן ואודנין להון למשמע ולא שמעין ארי עם סרבן אינון: ואת בר אדם אתקין לך מני גלותא וגלי בימם לעיניהון ותגלי מאתרך לאתר אוחרן לעיניהון מאים ידחלון ארי עם סרבן אינון: ותפיק מנך כמני גלותא בימם לעיניהון ואת תפוק ברמשא לעיניהון כמפקני גלותא: לעיניהון חתר לך בכותלא ותיפוק ביה: לעיניהון על כתפא תטול בקבלא תיפוק אפך תכסי ולא תחזי ית ארעא ארי את יהביתך לבית ישראל: ועבדית כן כמא דאתפקידית מני אפיקית כמני גלותא בימם וברמשא איתחתרית לי בכתלא ביד בקבלא נפקית על כתפא נטלית לעיניהון: והוה פיתגם נבואה מן קדם יי עימי בצפרא למימר: בר אדם הלא אם יימרון לך בית ישראל עמא סרבנא מא את עביד: אימר להון כדנן אמר יי אלהים על רבא מטל נבואתא הדא בירושלם וכל בית ישראל דאינון ביניהון: אימר אנא אתכון כמא דעבדית כן יתעביד להון בגלותא בשביא יהכון: ורבא דביניהון על כתפא יטול בקבלא יפוק בכותלא יחתרון לאפקותיה ביה אפוהי יכסי חלף דחב הוא ולא יחזי ית ארעא: ואפרוס ית מצדתי עלוהי ויתאחד בסריגתי ואגלי יתיה לבבל למדינת ארעא כסדאי ויתה לא יחזי ותמן ימות:

ומקטירים ליי' עולות בבקר ובערב: הלא ח' חס' בספרא וסימ' הלא אמרו אליך. הלא כנגעת בהרוח הקדים. הלא ידעתם כה אלה. הלא דרכיכם לא יתכנו. וחברו. הלא ממשל משלים הוא. הלא תגיד לנו כה אלה קדמא. מקול מפלתך: ויצא ג' וסימ' והנשיא אש' בתוכם אל כתף. לפניו ילך דבר ויצא. גרש לץ ויצא כדון:

ויהי דבר. בן אדם. עינים להם לראות ולא ראו. שהרי ראו שגלו הם וכאילו לא ראו ולא שמעו דברי תוכחותיך וכאילו לא שמעו עדי' מחזיקים ידי הנשארים בירוש' שהיו שולחים להם נביאיה' וקסמיה' כי לא יגלו הנשארים ושמעיהו הנחלמי ששלח ספרים אל כל העם אשר בירוש' להבטיחם על שקר: ואתה בן אדם עשה לך. יתקן לך כלי גולה והם מקל ותרמל וכוס וכר וקערה ותעשה זה לאות שכן יגלו יושבי ירושלם ותעשה את לעיני בני הגולה שמבטיחי' על שקר יושבי ירושלם לאמ' שלא גלו: וגלה יומם. מן היות השמש על הארץ יקר' יומם אבל יום כולל פעמים היום והלילה וזהו שמ' דברים האחד לגלו' ממקו' למקום באותה העיר שהיה יושב בה עם בני הגולה ויגלה לבית רחוק מביתו במקום שיהיו בני הגולה רואים וזה יהיה סימן ואות ליושבי ירושלם שיגלו ממקומם ביומם בעוד יומם יקרה שמשם והאות האחר שיחתר בקיר העיר לילה כאדם היוצא בגנבה וישא כלי גולה על כתפו ויצא לו דרך החור ויכסה פניו בצאתו שלא יראהו אדם כאדם שיש לו בשת וזה יהיה אות לצדקיהו שיצא מירושלם לילה כמו שכתוב ויברחו ויצאו לילה מן העיר: והוצאת כליך ככלי גולה. כמו שמוציא אדם כלי גולה שנושא בכתפו ומקלו בידו: כמוצאי גולה. כמו שיצא אדם בגולה שר ושפט: מוצאי. שם כמו מוצאי בקר וערב והאחד כמוצא מים: לעיניהם. והוצאת בו. במקום חתירת הקיר תוליך כליך וכאלו לומר שיהיה החור מקום בר ויוציא בו כליו ואחר כך יצא הוא: לעיניהם. בעלטה. בחשך בלא נר כאדם שיש לו בשת בצאתו ולא ירצה שיראוהו בני אדם: ולא תראה את הארץ. על דרך בושנו מאד כי עזבנו ארץ: ואעש. ביד. לא בכלי ברזל שחותרי' בו כדי שלא ישמעו קולו וכמו כן כאשר היוצא פתאום בחפזון שאין לו פנאי לקחת כליו כן צדקיהו ושריו כשראו שרי מלך בבל ברחו מיד ויצאו בחפזון ואע"פ שהיו כתוב שם שחתרו בקיר כיון שאמר הנה בקיר יחתרו אמת כן היה וכן נראה מדרך הסברא כי הם יצאו דרך גן המלך שנכנסו דרך פתח הגן ויחתרו בקיר הגן שנכנסו לצאת בו וכיד חתרו בו כי לא היה להם כלי ברזל לחתור בו כי בחפזון יצאו וברחו: ויהי. בן אדם. הנשיא המשא הזה בירושלם. פירושו כתרגומו על רבא מטל נבואות הדא בירושלם והנשיא הוא צדקיהו: אמור אני. כן יעשה להם. ולא אמר כן יעשו להם. לפי שעל כרחם גלו בגולה בשבי כי יש גולה שהולכה שבי כמו וגם גולה אתה למקומך ויגלום אל מנחת: והנשיא. על כתף ישא. בגדיו כאדם בורח שמרים דיו על כתפו ללכת קל מהרה: בעלטה. כי בלילה יצאו כמו שכתוב בקיר הגן יחתרו להוציא בו בקיר יחתרו לו עבדיו להוציאו בו: יען אשר לא יראה לעין הארץ. בעבור שלא יראה את הארץ בצאתו: יכסה פניו. כי בשת הוא לו שיברח מן העיר שהיה מולך עליה ויונתן תרגם בכותלא יחתרון לאפקותא בית אפוהי יכס חלף דחב יבקרון עינוהי ולא יחזי ית ארעא: ופרשתי. שאתן בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו. ובדרש מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו צדקיהו דרך המערה וקרוס ברוך הוא זמן צבי והלך על גב המערה ורדפו הכשדי' אחר הצבי וכשהגיע על פתח המערה היה צדקיהו יוצא ולכדוהו זהו שאמ' יחזקאל ופרשתי: ואותה לא יראה. כי מלך בבל עור עיניו ברבלתה: וכל

וכל אשר סביבותיו עזרה. בא"א כמו אהלה ופי' סביבותיו אותם שהיו עומדים סביבות צדקיהו שהיו לעזור לו שלא לנפול אל הכשדים והיו רוצים להלחם כנגדם ועוברים על דברי הנביא שאמר לצדקיהו אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך ואמר והביאו את צואריכם בעול מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחיו: וכל אגפיו. בני חילו וכן אתה וכל אגפיך ות"י משירייתיה ואדוני אבי ז"ל פירש אגפיו אגפיך הא"לף נוספת והוא מתרגם כנפי' גפין והחיילות יקראו כנפים כמו ש שכתוב והיה מוטות כנפיו מלא רחב ארצך: אזרה לכל רוח. שהרי הלכו מהם למצרים עם יוחנן וכן ברחו מה' בשאר ארצו' וחרב אריק אחריהם כמו שאמר להם ירמיהו הנביא והית' החרב אשר אתם יראים ממנה שם ת תשיג אתכם: וידעו. אז בהתקיים הנבואה להם ידעו כי אני יי' ו ויספרו זה לזה בגוים אשר באו שם את כל תועבותם שעשו כי בשנשם בא להם כל זה כמו ש שדבר יי' על ידי נביאיו ואז ידעו כי אני יי': והותרתי. מבואר הוא: ויהי. בן אדם לחמך ברעש תאכל ברעש הגוף וברתת וכן ברעד תנועת הרתת כמו וירגז המלך: ואמרת אל עם הארץ. הם בני הגולה: אל אדמת ישראל. כמו על כלומר ליושבי ירושלם וליושבי' על אדמת ישראל: למען תשם ארצה. פרשו ישם וכן והבמות תשמנה וכנוי ארצה לירושלם: ממלואה. מהמלוי שהיה בה מעם ומנכסי': והערים. מבואר הוא רוצה לומר הערים המתלאים א את ירושלם והם כרכים ועיירים אחרי' הסמוכים לה הבאי' לשם לדין ולמלך: ויהי. בן אדם. לכם על דרך שאמר למשה רבינו עד אנה מאנתם לשמו' מצותי או אמ' לנביא שיאמר לישר' מה המשל הזה לכם על אדמת ישר' שאתם אומרים שלא תחרב ועוד פ שאתם אומרים יארכו ימים ואבד כל חזון זה שהנביאים אומרים לנו בשם יי' אלהי אמת כי תחרב הארץ וגלה ממנה יארכו ימי ה החזון שהם מתנבאים כמו שהיו אומרים לא בקרוב בנות בתים: ואבד כל חזון. פירושו יאבד הדבר הבא בפי הנביאים האומרים חזון כי למרחוק הם מתנבאים ובין כך שיארכו הימי' יאבד כל חזון שלא יתקיים כי מתוך אריכות דברי הנביאים לא יתקיימו דבריהם אבל אנו כעמוד על הארץ תמיד והנה היו הם מתכוונים בזה המשל להכעים השם יתברך כי הם היו יודעים באמת שסופם לגלות מן הארץ כשיעשו ע"ז וגזל ושפיכו' דמי' רק שהיו מתחזקים בדברי נביאי השקר האומרים להם שלא והיה לכם וקרא הדבר הזה משל ואף על פי שהוא מליצה לפי שהיה הדבר הזה בפיהם תמיד כמשל הכמא בפי האדם תמיד: יארכו. מן הקל בפלס יעתדו למשפט: לכן אמר. מבואר הוא: כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. כי לא כנבואתי כנבואת נביאיכם שאומרים דבר ולא יבא כי דברי יתקיים ובהתקיים דברי שתחרב הארץ יתבטלו דברי נביאי השקר והם גם כן יכופו ולא יהיה עוד בתוך בית ישראל חזון שוא: ומקסם חלק. ומקסם פתח ואף על פי שאיננו סמוך כי חלק שם תאר ואילו היה שם היה הסמיכות נכון כמו חזון שוא אבל אם חלק שם תאר כמו ואנכי איש חלק לא יהיה מקסם סמוך ואם הוא פתח הנה מצאנו כמוהו משפט אחד יהיה לכם ולשומו מרומם ויהי המדבר ואפשר שיהיה מקסם סמוך ויהיה חלק תאר לאיש הדובר חלקות והוא נביא השקר ומקסם וקסם ענין כולל מלאכה שיעשו אותה לדעת העתידות: בתוך בית ישראל כן הוא. והספרים שכתוב בתוך בני ישראל טעות הוא כי כן היא המסרה כל קריאה בתוך בני ישראל בר מן דין בתוך בית ישראל: כי אני. אין דברי כדברי החוזים שוא כי מה שאני מדבר על ידי נביאי יהיה ויעשה וזו הגזרה שדברתי עליכם לא תמשך עוד: אדבר דבר. איזה דבר שאדבר יעשה: תמשך. לשון נקבה על הגזרה כי הדבר ההוא גזרה כנגזרת תהא: ועשיתיו. תחילה אמר ויעשה ואחר כך ועשיתיו שלא תאמר יעשה הדבר דרך מקרה אלא אני אעשה הדבר כמו שדברתי אותו טרם בואו: ויהי. עוד שנה הענין הזה לחזק הענין כי על כל פנים תבא הגזרה בקרוב ומבואר הוא: ויהי

אריק ד' וסימ' נמסר בסדר בשלח: תועבותיהם ג' מל' וסימ' ושלמתי ראשונה משנה עונם· ואל לב שקוציהם· והותרתי מהם אנשי מספר: אל אדמת ואל אדמת ה' בספרא וסימ' ואמרת אל עם הארץ· וברותי מכם המורדים והפושעים· והיתה ידי אל הנביאים· בהביאי אתכם אל אדמת ישראל· והטף אל מקדשים· יען

וְכֹל דִי בְסַחֲרָנוּהִי סַעֲדוֹהִי וְכָל מַשִׁירְיָתֵיהּ אֲבַדַּר לְכָל רוּחָא וּדְקַטְלִין בְּחַרְבָּא אֲגָרֵי בַּתְרֵיהוֹן׃ וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אַגְלֵי יָתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָא וַאֲבַדַּר יָתְהוֹן בִּמְדִינָתָא׃ וְאַשְׁאַר מִנְהוֹן גֻּבְרִין דְמִנְיָין מֵחַרְבָּא מִכַּפְנָא וּמִמוֹתָנָא בְּדִיל דִּישְׁתָּעוּן יַת כָּל תּוֹעֲבָתְהוֹן בְּעַמְמַיָא דְּאִתְגְּלִיאוּ לְתַמָן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

וַהֲוָה פִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ בַּר אָדָם מֵיכְלָךְ בְּזִיעַ תֵּיכוּל וּמִשְׁתָּךְ בִּצְרוּ וּבְאִישְׁתַּמְּמוּ תִּשְׁתֵּי׃ וְתֵימַר לְעַמָא דְאַרְעָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל מֵיכַלְהוֹן בְּזִיעַ יֵיכְלוּן וּמִשְׁתְּהוֹן בְּאִישְׁתַּמְּמוּ יִשְׁתּוֹן בְּדִיל דְּתִיצְדֵי אַרְעָא מִמְלוֹאָהּ מֵחֲטוֹף כָּל דְיָתְבִין בַּהּ׃ וְקִירְוַיָא דְהַוְאָה יָתְבָן יֶחֶרְבָן וְאַרְעָא לְצָדוּ תְּהֵי וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

וַהֲוָה פִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ בַּר אָדָם מָא מַתְלָא הָדֵין לְכוֹן עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר יוֹרְכוּן יוֹמַיָא וְתִבְטִיל כָּל נְבוּאָה׃ בְּכֵן אֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲבַטֵּיל יַת מַתְלָא הָדֵין וְלָא יִמְתְּלוּן יָתֵיהּ עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל אֱלָהֵן אִתְנַבֵּי לְהוֹן אִתְקָרָבוּ יוֹמַיָא וּפִתְגַם כָּל נְבוּאָה׃ אֲרֵי לָא תְהֵי עוֹד כָּל נְבוּאַת שְׁקַר וּכְזַב כַּדְבִין בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֲמַלֵּיל יַת דַּאֲמַלֵּיל פִּתְגָמָא וְיִתְקַיַּם וְלָא יִבָּטֵל עוֹד אֲרֵי בְּיוֹמֵיכוֹן עַמָא סָרְבָנָא אֲמַלֵּיל פִּיתְגָמָא וַאֲקַיְּמִינֵיהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃

וַהֲוָה פִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ בַּר אָדָם הָא בֵית יִשְׂרָאֵל אָמְרִין אוּלְפַן דְּהוּא מַלֵּיף לְיוֹמִין סַגִּיאִין וּלְעִידָן רְחִיק הוּא מִתְנַבֵּי׃

וְכֹל אֲשֶׁר סְבִיבֹתָיו עֶזְרֹה וְכָל־אֲגַפָּיו אֱזָרֶה לְכָל־רוּחַ וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּהֲפִיצִי אוֹתָם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִי אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת׃ וְהוֹתַרְתִּי מֵהֶם אַנְשֵׁי מִסְפָּר מֵחֶרֶב מֵרָעָב וּמִדָּבֶר לְמַעַן יְסַפְּרוּ אֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיהֶם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם לַחְמְךָ בְּרַעַשׁ תֹּאכֵל וּמֵימֶיךָ בְּרָגְזָה וּבִדְאָגָה תִּשְׁתֶּה׃ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַם הָאָרֶץ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לַחְמָם בִּדְאָגָה יֹאכֵלוּ וּמֵימֵיהֶם בְּשִׁמָּמוֹן יִשְׁתּוּ לְמַעַן תֵּשַׁם אַרְצָהּ מִמְּלֹאָהּ מֵחֲמַס כָּל־הַיֹּשְׁבִים בָּהּ׃ וְהֶעָרִים הַנּוֹשָׁבוֹת תֶּחֱרַבְנָה וְהָאָרֶץ שְׁמָמָה תִהְיֶה וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם מָה־הַמָּשָׁל הַזֶּה לָכֶם עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַאַרְכוּ הַיָּמִים וְאָבַד כָּל־חָזוֹן׃ לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִשְׁבַּתִּי אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה וְלֹא־יִמְשְׁלוּ אֹתוֹ עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כִּי אִם־דַּבֵּר אֲלֵיהֶם קָרְבוּ הַיָּמִים וּדְבַר כָּל־חָזוֹן׃ כִּי לֹא יִהְיֶה עוֹד כָּל־חֲזוֹן שָׁוְא וּמִקְסַם חָלָק בְּתוֹךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כִּי אֲנִי יְהוָה אֲדַבֵּר אֵת אֲשֶׁר אֲדַבֵּר דָּבָר וְיֵעָשֶׂה לֹא תִמָּשֵׁךְ עוֹד כִּי בִימֵיכֶם בֵּית הַמֶּרִי אֲדַבֵּר דָּבָר וַעֲשִׂיתִיו נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם הִנֵּה בֵית־יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים הֶחָזוֹן אֲשֶׁר־הוּא חֹזֶה לְיָמִים רַבִּים וּלְעִתִּים רְחוֹקוֹת הוּא נִבָּא׃

וכל אגפיו. שריו ותנחם פתר בו לשון כנפים: אזרה לכל רוח. אפ"ברי בלע"ז הם יוחנן בן קרח ושרי החיילים שגלו למצרים ושם המינתם חרבו של נבוכדנצר כשהחריב את מצרים: למען יספרו את כל תועבותיהם. ויאמרו בעונינו לקינו כי כזאת וכזאת עשינו והודיע כי לא על חנם גליתים: ממולאה. מעושרה: מחמס כל היושבי' בה. בעון חמס יושביה: הנושבות. ל"ש אמ"יאדם בלע"ז: מה המשל הזה. למה אתם מושלים כן תמיד ב בפיכם למשול דבר זה: יארכו הימים. ולא תבא הפורענות ובתוך כך ואבד החזון הרע שהנביאים נבאו לנו ויסתכח ויסתקע: ימשלו. לשון משל: לא יהיה עוד חזון שוא. לא יוכלו עוד נביאי השקר להבטיח אתכ' שלו על שקר כי מהרה אקרי' את דברי נביאי האמת לבוא: מקסם חלק. דבנ"ילא בלע"ז קסם של חלקלקות: תמשך. פר"א אלונגי"א בלע"ז: לימים רבים. הנבואה לא תתקיים אלא לזמן מרובה: הנבלים

מסרה

אמרך האח· ותשמח בכל שאטך בנפש· הנה אני פותח את ק קברותיכם: חלק ג' קמצ' בקריא' וסימ' הן עשו אחי איש שעיר· כי לא יהיה כל חזון ש שוא· ופה חלק יעשה מדח· וחד וחלק משמן חכה· תמשך ב' וסימ' לא תמשך עוד כי בימיכם בית המרי· כה אמ' אדני יי' לא תמשך:

א22

והי · בן אדם · הנבאים בקרב הבית ולית כוותיה: לנביאי מלבם · הסמיכות בא על אות הסמוס כמו גמולי מחלב והדומים להם ופירושו כי מלבם אומרים הנבואה לא שראו אותה כמו שאמר ולבלתי ראו: כה אמר · הנבלי · אנשים פתותים ונבזים כמו כאחד הנבלים כאחת הנבלות ותרגם יונתן כאחר מן סטיא ות־גם זה גם כן דמשתטן: אחר רוחם · אחר רצונם: כשועלים בחרבות · כמו השועלים הנכנסים במקום הפרץ בגדר הכרם ומשחיתים הכרמים כן היו נביאיך כמו שאמר שועלי׳ קטנים מחבלים כרמים והפרץ נקרא חרבה כי חרב הוא מקום הפרץ כאמרו בפרצות וישראל נקראו כרם והנה נביאי השקר שהם שועלים נכנסי׳ דרך הפרץ להשחית הכרם והפרץ הוא משל לקטני אמנה

רשי

הנבלים · השוטים: רוחם · כמו רצונם: כשועלים בחרבות · כשיבא אדם על פרץ החורבה בורח השועל על דרך פרץ אחרת ואינו עומד בפרץ להלחם: לא עליתם בפרצות · לא עשיתם מעשים טובים שתוכלו לעכב את הרע׳ מלבא: חזו · לשון נבואה: ויחלו לקיי׳ דבר · ואיך סבורים לקיים דבריה׳ לשון תוחלת ויש אומ׳ איקווי״רוש בלע״ז: לשון אחר לשון המתנ׳: והו׳ בונה חיץ · והנה עמי כבונה בניין מחיצ׳ והנביאים טחים אותו תפל קרקע הדומה לסיד ואינו מתקיים לפני הגשמים: תפל · איטומ״כן בלע״ז · וי״א בלאשטניי״א בלע״ז: ואתנה · כמו ואתם: אבני אלגביש · אבני ברד גדולות ואומ׳ אני לפי שהם מזהירו׳ ככל אבני גביש הוא מרגית אותן אל גביש שהיא אבן טובה כעין של׳ ראות׳ וגבים ורבותינו אמרו אלגבים שעמדו באויר על גב איש וחזו משה רבינו ע״ה ומטר לא נתך ארצה אותם שהתחילו לירד לא ה הגיעו לארץ: תפלנה · פל תקיד: והיה

(Masorah, top:)
לעשות ב׳ וסימ׳ לא תמשך עוד כי בימיהם · כה אמר ארני יי׳ לא תמשך: ולבלתי ד׳ שאין להם זוג בפסוק וסימ׳ לבלתי שאת משא · ולבלתי בנות בתים לשבתנו · אם תפרו את בריתי · ההלכים אחר רוחם · וכל היכא דאית לבלתי ולבלתי דכוו׳ כפסו׳ כמא לבלתי לבלתי וסימ׳ לבלתי הביא משא בשערי העיר ואת ביום

לכן אמר אליהם כה אמר ארני יהוה לא־תמשך עוד כל־דברי אשר ארבר דבר ויעשה נאם ארני יהוה:
ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: בן־אדם הנבא אל־נביאי ישראל הנבאים ואמרת לנביאי מלבם שמעו דבר־יהוה: כה אמר ארני יהוה הוי על־הנביאים הנבלים אשר הלכים אחר רוחם ולבלתי ראו: כשעלים בחרבות נביאיך ישראל היו: לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר על־בית ישראל לעמד במלחמה ביום יהוה: חזו שוא וקסם כזב האמרים נאם יהוה ויהוה לא שלחם ויחלו לקים דבר: הלא מחזה־שוא חזיתם ומקסם כזב אמרתם ואמרים נאם־יהוה ואני לא דברתי:
לכן כה אמר ארני יהוה יען דברכם שוא וחזיתם כזב לכן הנני אליכם נאם ארני יהוה: והיתה ידי אל־הנביאים החזים שוא והקסמים כזב בסוד עמי לא־יהיו ובכתב בית־ישראל לא יכתבו ואל־אדמת ישראל לא יבאו וידעתם כי אני ארני יהוה: יען וביען הטעו את־עמי לאמר שלום ואין שלום והוא בנה חיץ והנם טחים אתו תפל: אמר אל־טחי תפל ויפל היה גשם שוטף ואתנה אבני אלגביש תפלנה ורוח סערות תבקע:

(Masorah, margin:) יא׳ כתע׳ בכים׳ · ל׳ · ל׳ · לא׳ כסל׳ · ה׳ סבירי׳ על · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ג׳ יתירא׳ · ב׳ תתב׳ וסי׳ תעליה כחו · ה׳ ל׳ נכיפ׳ · יג · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ וא׳ מ׳ כי התכב׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · א׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳

בכן אימר להון כדנן אמר יי אלהי׳ לא יבטיל עוד כל פתגמי דאמליל פתגמא ויתקיים אמר יי אלהים:
והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם איתנבי על נביי שקרא דמתנבן ותימר לדמיתנבן ברעות לבהון קבילו פתגמא דיי: כדנן אמר יי אלהים ווי על נביי שקרא דמישתטן דאזלין בתר הירהור לבהון ומדעם לא חזן: כתעלין בחרבתא נביי שיקרך ישראל הוו: לא אקמתון בתירעתא ולא עבדתון לכון עובדין טבין למיבעי על בית ישראל למקם למיבעי עליהון רחמין בעידן דאתי עליהון עבדי קרבא ביום רוגזא דיי: מיתנבן שקר ומלפן כדבין אמרין אמ׳ יי ויי לא שלחינון ומחצפין דתתקיים מילתהון: הלא נביאן דשקר אתנביתון וקסם כדבין אמרתון ואמרין אמר יי ומן קדם יי לא איתמלל:
בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דאיתנביתון שקר ואליפתון כדבין בכן הא אנא שלח רוגזי עליכון אמר יי אלהים: ותהי מחת גבורתי על נביי שיקרא דמיתנבן שקר ומלפין כדיבין ברז טב דגניז לעמי לא יהון ובכתב חיי עלמא דכתיב לצדיקי בית ישראל לא יתכתבון ולארעא דישראל לא יעלון ותדעון ארי אנא יי אלהים: חלף דאיתנביאו שקר וחלף דאטעיאו ית עמי למימר שלם ולית שלם ואינון דמן לדבני מחיצא ושעע ליה טין פטיר ולא תבן: אימר לדבני מחצא ושעיע ליה טין פטיר ולא תבן נפיל הוא כען יהי מטר מגבר וית אבני אלגביש יחתן ורוח עלעולין תבזע:

(Masorah, bottom:) חשבת: ומקסם ב׳ וסימ׳ כי לא יהיה עוד כל חזון שוא · הלא מחזה שוא חזיתם: יכתבו ד׳ בקריאה וסימ׳ וסורי בארץ יכתבו · ובכתב בית ישראל לא יכתבו · יכתבו מספר חיים ועם צדיקי׳ · ועל ספרך כלם יכתבו: ואתנה ג׳ וסי׳ ואתנ׳ ידעתן כי בכל כחי עבדתי · אמור אל טחי תפל ויפל · ואתנ׳ צאני · וחד אתנה וסי׳ והנני אל בסתיכנה:

(רדק, continued:) סבהם שמיפי׳ להם נביאי השקר דבריהם וכפתי׳ להם והם קומכי׳ ידיהם שימעו להם גם כן ה האחרים ומשחיתים כרם יי׳ צבאות · ואמר נביאיך כלומר נביאיך הם ולא נביאי יי׳: לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר · אמר כנגד שרי ישראל וגדולין שהיה כח בידם למחו׳ בהם אמר לא עליתם באותם פרצות לעמוד כנגד השועלים שלא יכנסו לכרם ולהכות בהם ולכלותם וכן לא גדרתם גדר ולא בניתם אותם ה הפרצות בתשובה ומעשים טובי׳ לעמוד על בית ישראל: לעמוד במלחמה ביום יי׳ · כלומר ביום אף יי׳ ועברתו וכן תרגם יונתן ביום רוגזא דיי׳ כי אם עשית׳ כן מעשיכ׳ היו עומדי׳ לכם במלחמ׳ ולא היית׳ שולטת בכם יד אויביכ׳: חזו שוא וקסם כזב · פי׳ וקסם כזב קסמו או אמרו כי נביאי השקר היו דבריהם על שני פנים היו יודעים דברי קסמים להגיד העתידות ולפעמים היו באים ד דבריהם כמו שאמר מודיעים לחדשי׳ מאשר יבאו עליך מאשר ולא כל אשר לפיכך היו נפתים לדבריהם והיו אומרים גם כן כי דבר יי׳ היה להם בחזון וזהו חזון שוא שאומר שחזו והחזון היה שוא והקסם כזב: ויחלו לקיים דבר · מיחלים ישראל לקיים דבריהם והיא תוחלת כ כוזבת: הלא · אמר כנגד הנביאים: ואומרים · ואתם אומרים: לכן הנני אליכם · כמו ונתתי אני את פני באיש ההוא ויונתן תרגם הא אנא שלח רוגזי עליכון: והיתה ידי אל הנביאים · כמו על: בסוד עמי לא יהיו ובכתב עמי ישראל לא יכתבו · פירושו כתרגומו ברז טב דגניז לעמי לא יהון ובכתב חיי עלמא דכתיב לצדיקי בית ישראל לא יתכתבון: ואל אדמת ישר׳ לא יבאו · בשוב גלות בבל: יען וביען · הכפל לחזק הענין וכן יען וביען במשפטי מאסו ותרגם יונתן חלף דאיתנביאו שקר וחלף דאטעיאו ית עמי: והטעו את עמי · זה לבדו בטי״ת במקו׳ כי במקו׳ ישתמשו בענין זה בתי״ו תעה לבבי כי רוח זנונים התעה וכן כלם בתי״ו אבל במקו׳ ותלמו׳ נשתמשו בענין הזה בטי״ת שעבר לפני התיבה וטעה והטעו את בעל הבית ואולתם רבים וכן שמושם בענין הזה בטי״ת והתי״ו ממוצא אחד הם ויבא זה במקום זה: והוא בונה חיץ והנם טחים אותו תפל · נביא השקר בהבטיחו על שקר דומה למי שבונה חיץ והיא מחיצה גרועה והוא משל שהם אומרים לבנות ירושלם בנין קיים לאמר שלום ואין שלום הנה הבנין תפל וישראל המקבלים דבריהם דומים לטחי החיץ בחומר טפל וגרוע שאין לו קיימה כמו היאכל תפל מבלי מלח לפי שהוא דבר שאין לו טעם ואדוני אבי ז״ל פי׳ תפל לבנים שאינם שרופים ובנין שטושין שהם בנא הגשם עליו יפול ויונתן תרגם ושעע ליה טין פטיר דלא תבן ויש לפרש והנם טוחים אותו תפל על נביאי השקר עצמם שבונים החיץ ואחר כן טחין אותו כלומר שמיפים דבריהם בדברי חלקות כבונה בית וטח אותו ליפותו וכן אמר למטה בפרשה את ארץ לא מטוהרה היא ונביאיה טחו להם תפל: אמור אל טחי תפל ויפל · הבונים בבלל ויונתן תרגם אימר לדבני מחיצה ושעע ליה טין פטיר דלא תבן נפיל הוא׳ ויפול · הוי״ו כפ״א רפה בלשון ישמעאל כו״ת ושלא אבריהם את עינה והדומים לו כלומר יפול זה הבנין ואפילו יהיה חזק כמחשבותיכם כי יהיה גשם שוטף שיפלנו: היה · עבר במקום עתיד: ואתנה אבני אלגביש תפלנה · כנגד אבני הברד ידבר ואומר להם תפלנה הבנין הזה וכן תהיה רוח סערות שתבקע אותו והגשם והאבנים והרוח משל לאויבים החזקים: ואתנה · כמו ואתן האל״ף נוספת כמו ואתנה ויונתן תרגם ואתנה כמו ואתן אבני אלגבים יחתן ובמקצת נוסחאות כתיב ואת אבני אלגבים ואבני אלגבים הם אבני ברד גדולות ויקראו אלגבים ואלגבים מלה אחת במקצת ספרים וקצתם שתי מלות ויש מפרשים במלה אחת ענין שתי מלות אלגבים דומות מן ראמות וגבים: והנה

והנה · הלא יאמר אליכם איה הטיח אשר טחתם · וכן איה הבנין אשר בניתם אלא לקח הבנין האחרון לקצר או לפי שבוני החיץ לא יהיו אחרי נפול הקיר כי יכלו ויסיפו · נביאי השקר וישארו קצתן הטחים והם ישראל ולכשדים יאמר איה הטיח אשר טחתם והנה קרא החיץ קיר ואמר והנה נפל הקיר רוצה לומר כי בנפול הקיר והיא חומת ירושלם שנבקעה יודע כי נפל החיץ האמור על דרך משל ׃ לכן · ובקעתי · פעל יוצא לשלישי כי הרוח תבקע ׃ והרסתי · ונפלה · ירושלם ׃ בתוכה · בתוך ירושלם כי נביאי השקר נהרגו בה בנפול הקיר לא נמלט אחד ׃ וכליתי · ואומר לכם · ואז אומר לכם אין הקיר ואין הטחים אותו והם נביאי ישראל הנבאים מלבם שנאמר משל זה עליהם וגם ישראל המחזיקים בידיהם והמקבלים דבריהם כלו בתוכה או בחרב או ברעב או ב בדבר ׃ נביאי ישראל הנבאים · בפול הבית ואת הקיר הראשון כותלא והשאר קירתא · ותרגם את הקיר אשר טחתם ית קירתא דאתנביתון בה נבואן דשקר וכן ובטחים אותו ואין הטחים ׃ ואתה · אחר שאמר לו להנבא על נביאי השקר אמר לו להנבא על נביאות השקר ׃ המתנבאות מלבהן · ואומרות כי רוח יי' דבר בהן ומגידות עתידות ואומרו' זה יחיה וזה ימו' וזה יבא לו כך וכך לטוב או לרע ועושות מעש' כשפי' ואומרות כי בנבואה בא להן זה ׃ ואמרת · הוי למתפרות כסתות · כסת הוא כר שמשימי' תח' הראש כמו שכתוב אדם ופעמי' אדם יושב עליו והנשים האלה היו עושות זה הענין בדרך כשפים והיו מתפרות כסתו' על כל אצילי ידי מן השואלים בהן ומתקנות מספחות על ראש כל קומה מן השואלים בהם והיו אומרו' להם כי על ידי אותם מעשים ודברים שהיו הן אומרות מודיעות להם את העתידות ומה שאמר קומה לפי שהיו מעמידות אותם על רגליהם בעוד שהיו עושות המעש' ׃ אצילי ידי · כמו ידים וכן ואומרים חורי כמו חורים וקרע לו חלוני כמו חלונים ואציליהם בית השחי וכתיב על כל מרפקי ידיו והמרפק הוא בית השחי כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסכת בפיו ובמרפק ׃ המספחות · כמו המטפחות והם הצעיפים שמכסות בהם הנשים את פניהן ׃ לצודד נפשות · כי נפשות הצדיקים התמימים הם כאלו נתפשות במצודותיכן שאתן אומרות עליהן שתמותינה לפי שאינ' מוטו' בכך שידעו כי עון הו' ואע"פ כן הם מתפחדי' מדבריהן וסבורים כי הן יודעות העתידות אבל לרשעים המחזיקי' בידיהן ושואלין בהן ונותנין להן שכריהן אומרות להם שתחיינה נפשותם ותבא להם טובה ׃ הנפשות תצודדנה לעמי · תמ"א לשאלה כמו הדרכי לא יתכנו וכי תחשבנו שתצודדנה נפשות עמי והם התמימים ׃ ונפשו' לכנה תחיינה ׃ ונפשות שהן לכן והם נפשות הרשעים תחיינה אותנו כאלו בדבריכן נפשות תלויות להמית ולהחיות ויונתן תרגם הנפשות עמי אתון יכלין לאבדא ולקיימא הלא נפשתכון דילכון לא יכילתון לקיימא ויש מפרשים ונפשות לכנה תחיינה בשכר שהיו לוקחות במעשיהן ׃ ותחללנה אותי אל עמי · כמו בעמי וכן ואל הארון כמו בארון והחלול הוא שמסירין בטחונם ממני ובוטחים בדבריכן שהם כזב ׃ בשעלי שעורים ובפתותי לחם · שכר מעשיהן שהשואלים בהם נותנים להם מלא חפניהם שעורים או פת לחם ויש מפרשים כי השעורים והלחם היו נותנות בתוך הכסתו' ובהם היו עושות המעשה ׃ להמית נפשות אשר לא תמותינה · אלו הן נפשות הצדיקים ׃ ולחיות נפשות אשר לא תחיינה · אלו נפשות הרשעים כי בעבור דבריכן לא תחיינה ולא תמותינה אבל אתן מכזבות להם לפי שהם בעמי שומעי כזב ׃ בכזבכם · הזכ' בכנוי ׃ לכן הנני אל כסתותיכנה ׃ כמו הנני אליכם שפי' ודגש סמ"ך כסתותיכנה לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש יי' ׃ לפורחות · להיות פורחות בדבריכם שתאמרו שימותו ׃ וקרעתי אותם מעל זרועותיכם · הם אצילי ידים שזכר ואמר זרועותיכם והם היו על זרועות השואלים אותם בהם הם כאלו הם זרועו' הם כי הן היו עושות בהם המעשה ויש אומרים כי בזרועות המכשפות היו תלויות אלה הכסתות ׃ ושלחתי

ט' פסוק' אין ואין במצעות פסו' וסימ' נמסר בסדר כי תשא ׃ שלום א' חס' בליש' בקריאה וסימ' ולא יכלו דברו לשלם · ויעש שמואל את אשר דבר יי' · וישם דמי מלחמה בשלם · ולא תוריד שיבתו בשלם שאול · ויהי שלם בין חירם ובין שלמה · ומי יסור לשאל לשלם לך · נביאי ישראל הנבאים דיחזקאל ב' בפס' ׃

והנה נפל הקיר הלוא יאמר אליכם איה הטיח אשר טחתם ׃ לכן כה אמר אדני יהוה ובקעתי רוח סערות בחמתי וגשם שטף באפי יהיה ואבני אלגביש בחמה לכלה ׃ והרסתי את הקיר אשר טחתם תפל והגעתיהו אל הארץ ונגלה יסדו ונפלה וכליתם בתוכה וידעתם כי אני יהוה ׃ וכליתי את חמתי בקיר ובטחים אתו תפל ואמר לכם אין הקיר ואין הטחים אתו ׃ נביאי ישראל הנבאים אל ירושלם והחזים לה חזון שלם ואין שלם נאם אדני יהוה ׃ ואתה בן אדם שים פניך אל בנות עמך המתנבאות מלבהן והנבא עליהן ׃ ואמרת כה אמר אדני יהוה הוי למתפרות כסתות על כל אצילי ידי ועשות המספחות על ראש כל קומה לצודד נפשות הנפשות תצודדנה לעמי ונפשות לכנה תחיינה ׃ ותחללנה אתי אל עמי בשעלי שעורים ובפתותי לחם להמית נפשות אשר לא תמותנה ולחיות נפשות אשר לא תחיינה בכזבכם לעמי שמעי כזב ׃ לכן כה אמר אדני יהוה הנני אל כסתותיכנה אשר אתנה מצדדות שם את הנפשות לפרחות וקרעתי אתם מעל זרעותיכם

והא נפל כתלא הלא יתאמר לכון אן שיעא דשעיתון ׃ בכן כידנן אמר יי אלהים ואיתי מלך דתקיף ברוח עלעולין בחמתי ועממין קטולין כמטר מגבר ברוגזי ייתון ומלכוון דחסינין כאבני אלגביש ברגזי לשיצאה ׃ ואפגר ית קרתא דאיתנביתון בה נבואן דשקר ואירמינה לארעא ויתגלון אושהא ותפל ותשתיצון בגוה ותידעון ארי אנא יי ׃ ויחול רוגזי בקרתא ובנביי שקרא דאתנביאו בה נבואן דשקר ויתאמר לכון לית קרתא ולית נביי שיקרא ׃ נביי שיקרא דישראל דמיתנבן על ירושלם ומבען לה באולפן שלם ולית שלם אמר יי אלהים ׃ ואת בר אדם קביל נבואה על בנת עמך דמתנבן כרעות ליבהון ואיתנבי עליהון ׃ ותימר כדנן אמר יי אלהים ווי עליהן על דמחטטן רקיעי חשוך על כל מדבקי ידין ועבדין פת כומרין על ריש כל קומה לאבדא נפשן הנפשת עמי אתון יכלין לאבדא ולקיימא הלא נפשתכון דילכן הלא יכלתין לקיימא ׃ ואחלתין רעותי בעמי בשעלי סערין ובמגוסין דלחים לאמתא נפשן דלא חזי להין דימותון לא אתון ממתין ולקיימא נפשן דלא חזי להין לקיימא דתתקיימין לא אתון מקיימין בכדבותכון לעמי שמעי כדבין ׃ בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי על רקיעי חשיכוכין דאתין מטעין למימר בהון אנתנא מתרשן ית נפשן לאבדא ואפסיק יתהן מעל דרעיכון

אל עמי ד' וסימ' אני נאסף אל עמי · ותחללנה אתי אל עמי · ויקנאני' מאחרי הצאן · בא חקץ אל ישראל לא · וחד ואל עמי ידו יגורל ׃

רשי

איה הטיח · כך כתוב' הרעה יאמר לכם איה השלום שהבטחתם ׃ הקיר היא ירושלם ׃ הוי למתפרות כסתות · קוטר"אם בלע"ז כמין כסתות קטנו' היו תופרות ותולו' לכתפו' שהם על אצילי ידיהם וקוסמות להם באותן כסתות קסם שקרים ולמי שהם חפצות א אומרו' קסם טוב ולמי שרוצות אומרות קסם רע · אצילי א ייסיל"ש בלע"ז ׃ אצילי ידי כמו אצילי ידים כמו תלמי שדי ׃ ועושות המספחות · על ראשי האנשי' אף הם לקסום בהם ולא ידעתי מה הם מתוך שנאמר ו וקרעתי אותם אומר אני שהן שלבגד ויונתן תרגמו פת כומרין וכן תרגם במות טלואות מחפיין פת כומרין המספחו' כמו ספחיני נא לישא"גנטו"נך בלע"ז ויש לועזי' פלטר"איים בלע"ז ׃ לצודד נפשות בהן ׃ הן צדות הנפשו' לגיהנם שמחזיקות ידי הרשעים לקסום להם שלום ומרפות ידי צ צדיקים לקסום להם רעה ׃ הנפשו' תצודד' ונו' · תמיה היא ׃ והנפשות לכנה תחיינה לכנה כמו לכם שאתם נוטלות שכר על כך ו ומתפרנסות בכך ׃ בשעלי שעורים · כמו מי מדד בשעלו מים אוכנ"א וכו לא בל' לא לשון מדה ׃ ובפתותי לחם · א"י אכפיי"ז א"ס בלע"ז שאתן נוטלות ב בשכרכן ׃ להמית נפשו' אשר לא תמותנ' כלומר לאמר על הנפשות אשר לא ת תמותנה אלו ימותו ו ולאמר על אשר לא ת תחיינ' יחיו כי קסמיכ' שקר ועמי מקבלים את קסמי כזב שלכם ׃ לפורחות · להיות פורחות על ידיכן ל לגיהנם ׃ ושלחתי

ושלחתי את הנפשות. אשלח אותן חפשי מידכן אשר אתן מצודדות אותן: את נפשים. בא מקובץ בלשון זכרים כמו פלגשים: וקרעתי את מספחותיכם. וכן אקרע מספחותיכם שאיתן תשימות על ראש כל קומה וקריעת הכסתות והמספחות הוא כליון הנשים המכשפות ומיתתן וכיון שיבטלו הן יבטלו מעשיהן: למצדה. חסר ויו: יען הכאות לב צדיק שקר ואני לא הכאבתיו: שהיה הצדיק מתפחד מדבריהם כמו שפירשנו והן היו מכאיבות אותו בשמי שקר כי אני לא דברתי להן: ולחזק ידי רשע כמו כן שהיו אומרות לו שיחיה: הכאות. שנין כאב כמו ונכאה לבב: מדרכו הרע. כן ימצא פעמים דרך לשון זכר כמו זה הדרך לכו בו: לכן שוא. מבואר הוא

וידעתן ב' בנון וסי' וקרעתי את מספחתיכם. לכן שוא לא תחזינה וקסם. וא' וידעתן' ואתנה ידעתן: ויבא ח' דמיין ויבאו וסבירין ויבא וסי' נמסר בסדר שלח לך: נענתי ב' וסי' אני יי' נעניתי לו בה ברב. נעניתי עד מאד: בלבם ט' בקריאה וסי' החיל אשר נגע אלקים בלבם. עם תורתי בלבם. למען תפוש את בית ישראל. ולא

רשי

ושלחתי את הנפשות. כתרגומו ואשזיב ית נפשת' דאתון מחרשן ית נפשהן לאברותהא: את נפשים. את אנשי' להיות הנפשות פורחו': יען הכאות לב צדיק שקר. שאתן קוסמות לו רעה והוא מצטער ולבו נכאה: ויבא אלי אנשים. כלם בלב אחד לרעה לכך נאמר ויבא ומדרש אגדה אומ' על שם שהקב"ה גלה אזן הנבי' תחילה הנה יבואו איש פלוני ופלוני: העלו גלוליהם אל לבם. לבם על גלוליהם לעבוד: נתנו נכח פניהם. להיות להם עון תמיד למורא ולשוה: האדרש אדרש. בתמיה כי אני אדרוש להם ואשיב על דבריה' הרב' תמיהו' מתקיימו': נעניתי לו. שוי"ם רפונדרון בלע"ז אף על פי שהו' בא לפני ברוב גלוליו כן ת"י למען תפוש את בית ישר' וגו' בדיל לקרבא ית בית ישראל למיתן תיובתא בלבהון: נזורו. כמו נזיר אחיו פורי"נט א אסי"בריץ בלע"ז: שובו מדרכיכם: והשיבו את לבבם: מעל גלוליכם. אשר העליתם אל לבבכם: השיבו פניכם. אשר שמתם מכשול עונכם לנכחם: נענה לו בי. מסתאיל ליה במימרי אדרש לו: ונתתי

ושלחתי את הנפשות אשר אתם מצדדות את נפשים לפרחת: וקרעתי את מספחתיכם והצלתי את עמי מידכן ולא יהיו עוד בידכן למצדה וידעתן כי אני יהוה: יען הכאות לב צדיק שקר ואני לא הכאבתיו ולחזק ידי רשע לבלתי שוב מדרכו הרע להחיתו: לכן שוא לא תחזינה וקסם לא תקסמנה עוד והצלתי את עמי מידכן וידעתן כי אני יהוה: ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני:

יד ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם האנשים האלה העלו גלוליהם על לבם ומכשול עונם נתנו נכח פניהם האדרש אדרש להם: לכן דבר אותם ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה איש איש מבית ישראל אשר יעלה את גלוליו אל לבו ומכשול עונו ישים נכח פניו ובא אל הנביא אני יהוה נעניתי לו בה ברב גלוליו: למען תפש את בית ישראל בלבם אשר נזרו מעלי בגלוליהם כלם: לכן אמר אל בית ישראל כה אמר אדני יהוה שובו והשיבו מעל גלוליכם ומעל כל תועבתיכם השיבו פניכם: כי איש איש מבית ישראל ומהגר אשר יגור בישראל ויזר מאחרי ויעל גלוליו אל לבו ומכשול עונו ישים נכח פניו ובא אל הנביא לדרש לו בי אני יהוה נענה לו בי:

ואשזיב ית נפשתא דאתון מחרשן ית נפשהן לאברותהא: ואפסיק ית פת כומריכון ואשזיב ית עמי מידכון ולא יתמסרון עוד בידכון לאישתיצאה ותדעון ארי אנא יי: חלף דאכאבתין לב זכאי למהוי שקר ומן קדם מימרי לא אתכהין ולתקפא ידי רשיעא בדיל דלא למתב מאורחיה בישתא לקיימותיה: בכן שקר לא תיתנבאון ואולפן לא תילפון עוד ואשיזיב ית עמי מידכון ותדעון ארי אנא יי: אתו לותי גברין מסבי ישראל ויתיבו קדמי: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם גבריא האילין אסיקו פולחן טעותהון על לבהון ותקלת חוביהון יהבו לקביל אפיהון ה האישתאלא ישתאיל במימרי להון: בכן איתנבי להון ותימר להון כדנן אמר יי אלהים גבר גבר מבית ישראל דיסיק פולחן טעותיה על ליביה ותקלת חוביה ישוי לקביל אפוהי וייתי לות נביא אנא יי מישתאיל ליה במימרי דאתי למתבע אולפן מן קדמי אף על גב דמתערב בסגי פולחן טעותהו: בדיל לקרבא ית בית ישר' למיתן תיובתא בליבהון דסטו מבתר פולחני ואיסתאבו בפולחן טעותהון כולהון: בכן אימר לבית ישראל כדנן אמר יי אלהי' תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן טעותכון וית כל חובי פולחן טעות תועבתכון ארחיקו מקביל אפיכון: ארי גבר גבר מבית ישראל ומן גיוריא דיתגיירון בישראל ויסטי מבתר פולחני ויסק פולחן טעותיה על ליביה ותקלת תובוהי ישוי לקביל אפוהי וייתי לות נביא למישאל ליה במימרי אנא יי מישתאיל ליה במימרי:

ושקי אלי בלבם. ואמרו אלפי יהודה בלבם. אל יאמרו בלבם האח. חרבם תבוא בלבם וקשתותם. אמרו בלבם נינם יחד. גם את העלם נתן בלבם:

ויש מפרשי' הענין הזה בדרישת המתים שהיו הנשים בעלות אוב מעלות נפשות המתים בדבריהן ומפרשים לפורחות בעבור אותן נפשות שאומ' שהיו מעלות מ מקבריהן ופורחות באויר: ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל. וישבו לפני. אמר הנביא כנבואה זו באו אלי אנשים מזקני הגולה וישבו לפני שהיו מראים עצמם שבאים לדרוש את יי' והאל גלה אלי את לבבם ואמר ויבא לשון יחיד על רבי' להודיע כי בהסכמה אחת ובלב אחד באו כלם על זה: ויהי. בן אדם. האדרש אדרש להם. האלפ"ין בחירק הראשון מקור בחולם והאלף במקום ה"א כי כבד על הלשון לקרוא שני ההין כאחד והוא בחולם בשקל הכתוב תנתן ואמ' וכי אדרש להם אחר שלבם אל גלוליהם לא אדרש וקבול הדרישה היא לתת שאלת': לכן דבר אותם - עמם. כמו אתם: נעניתי לו בה ברוב גלוליו. ונעניתי לו אבל לא מדרשתי לו אבל אענה לו ואשיבנו על דבריו כדי לגלו' צפון לבו אבל לא אדרש לו לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו ונעניתי לו ונענה לו ענייני פירו' לפי בניינם ולפי ענינם כי נעניתי ונענה הם מבנין נפעל ו והאל הוא הפועל בענותו הנועק אליו כמו שאו' ענני יי' ענני אשר יענה באש הוא האלהים והאדם הנועק הוא נענה כמו שאמר הן אצעק חמס ולא אענה הנה כי האל הוא העונה והאדם הוא הנענה ואיך אמר הנה על האל יתברך נעניתי ונענה כאמר כי הטעם לפי שלשון מענה הוא על שני פנים והאחד הוא תחילת ה הדבור כמו ויען איוב הראשון ועניית ואמרת והשני הוא לשון השבת הדבור והוא הנמצא ברוב כשאמר כי הקדוש ברוך הוא הו' העונה כן הוא לקורא ולנועק וכשאמר עליו נעניתי ונענה הוא נענה למענה אלין והוא הקורא ו והנועק: בה. כתיב בה"א וקרי באלף כי אותיות אהו"י מתחלפות ופי' בעבור שבא ברוב גלוליו אענה לו כדי לגלו' צפון לבו וזהו שאמר אחריו: למען תפוש את בית ישראל בלבם. שהם מכסים את לבם ממני ואני אתפשם ב בלבם שאגלה להם גלולי לבם ו ומחשבותם הרעה ויונתן תרגם אני יי' נעניתי לו בה ברוב גלוליו אנא יי' מסתאיל לי' במימרי דאתי למתבע אולפן מן קדמי אף על גב דמערב בסגי פולחן טעותיה ותרגם למען תפוש בדיל לקרבא ית בית ישראל למיתן תיובתא בלבהון דסטו מבתר פולחני ואיסתאבו בפולחן טעותהון כלהון ורבותינו ז"ל פירשו למען תפוש את בית ישר' בלבם כי בעבודה זרה מחשבה רעה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה כיהם לא היו עובדים עבודה זרה אחר שגלו אלא לפי שהיו חושבים עליה עדיין חשבה עליהם כאילו עבדוה: נזורו. אפשר שהבין פרש ויהיה מן הקל לנזרת פעול בשקל ולא יכלו מענין ויכזרו מקדשי בני ישראל או יהיה מבנין נפעל משרש זור מענין זר: לכן. שובו והשיבו. לזקני ישראל אומר שובו והשיבו נפשיכם ובחוריכם: השיבו פניכ'. שלא יהיו הגלולים נכח פניכם כמו שהיו: כי איש. ומהגר אשר יגור בישראל. זכר הגרים נראה כי מן הכשדים שבו לדת ישראל משגלו ישראל לתוכם כי ראו כי אלהי ישראל בתוכם אלהי אמת וכי הביא עליהם כל אשר דבר בעזבם את תורתו: ובא אל הנביא לדרוש לו בי. לדרוש לנביא בעבור שאלתו: אני יי' נענה לו בי. אני יי' אענה בעבור שמי כדי שאגלה לו צפון לבו הרע אבל לא אדרש לו לתת שאלתו אבל הפך שאלתו אתן לו שאתן פני בו: ונתתי

ונתתי פני. כאדם שאומר פונה אני מכל עסקי ואעסוק בזה או יהיה כתרגומו ואתן רוגזי כמו ופניה לא היו לה עוד אכפרה פניו: והשימותיהו לאות ולמשלי'. מהרעה הגדולה שאביא עליו יהיה לאות ולמשל על דרך הייתם משל בגוי': והנביא כי יפתה. אמר וכן יהיה עונש הנביא כי יפתה והענין הזה כענין מי יפתה את אחאב והוא הערת רוח החפץ כי נביא השקר ההוא חייב מיתה בדברים יעשה אותם בסתר כמו שראינו באחאב בן קוליה וצדקיהו בן מעשיה שהיו מנאפי' את נשי רעיהם וכן דברים רעים אחרים בסתר היו עושים אלה הנביאים וכדי לגלותם לבני אדם תביא האל יתברך על ידם כשלון ועל ידי עוברי עבירה בסתר בעניינים רבים ואחד מהם זה הענין כנביאי השקר שהיו מתפארים בנבואה והאל העיר חפצם בזה כדי להודיע שקריה' ופחזות' ובבא להם העונש מאת האל יתברך יצדיקו בני אדם עליהם את הדין וזהו שאמר אני ה' שם פתיתי את הנביא ההוא וזהו טעם והאלהים אנה לידו וכן פירש אדוני אבי ז"ל ודומה לזה וחזקתי את לב פרעה ורבי סעדיה ז"ל פירש פתיתי בארתי וגליתי עליו שהוא מפתה: פתיתי. בצרי התי"ו ע"ן הפעל: ונשאו. כעון הדורש כעון הנבי'. כמו כעם ככהן כעבד כאדוניו והדורש הוא שזכר למעלה ש דורש בנביאי האמת ולבו רע ותרגם יונתן כעון הדורש כתוב דאתי למילף ולא אליף: למען. מבואר הוא: ויהי. בן אדם ארץ כי תחטא לי למעל מעל. לא בעבו' כל חטא אשלח להם העונש הגדול לא כשיהיה החטא למעול מעל לכחש בי ובכולתי שיאמרו לית דין ולית דיין כאנשי סדום ועמורה: ונטיתי ידי עליה: בשדפון וירקון או ואכוה על העבים ואמנע מהמטיר עליהם מטר: אדם ובהמה. הבהמה לעונש האדם: והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דנאל ואיוב. דנאל חסר היו"ד וכן האחר הנזכר בפרשה הנה חכם אתה מדנאל והיו"ד נקראת אף על פי שאינה כתובה כיו"ד ירושלם והאלף נחה כי הצרי תחת היו"ד והיו"ד רג נושה וזכר אלה השלשה צדיקים לפי שכל אחד מהם ראה שלשה עולמות בנוי וחרב ובנוי נח ראה העולם בנוי וראהו חרב במבול וראהו בנוי דניאל ראה בית המקדש בנוי וראהו חרב וראהו בנוי אף על פי שלא ראהו חרב בעיניו כי בגלות היה שגלה עם יהויקים אף על פי כן בימיו חרב ואחר כך ראהו בנוי כשבוה כורש לבנותו איוב ראה עצמו בנוי בבנים ובבנות בעושר ובנכסים וראה עצמו חרב מבנים ומבנות ומכל נכסיו ומרוכה ביסורין וזכרם בענין זה כי חרבן הארץ יהיה בעון היושבים בה והם בצדקתם לא הצילו אלא עצמם כי נח לבדו היה צדיק בדורו עם בניו כמו שאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה ולא הציל מכל בני דורו אלא הוא ובניו לבדם שהיו צדיקים ודניאל גם כן לא הציל בצדקתו אלא עצמו ומן הגלות לא היה יכול להציל עצמו כי איך ישאר בארץ יחידי הו הוא וחביריו הצדיקים כיחזקאל וחנניה מישאל ועזריה איך יתכן שישארו יחידי' בארץ החרבה ולטובתם גלו ראשונים כדי שלא יראו בחרבן העיר ובית המקדש ואף על פי שבחרבן העיר נהרגו חסידים ולא הצילו עצמם כמו שכתוב נתנו את נבלת עבדיך וגו' אפשר שהיה החסיד ההוא יחידי בין רבים בעת ההרג ואמר כי עד צדיק ישוב משפט אבל כשהם שלשה או יותר יצטרפו זכיותיהם ויצילו עצמם ואיוב גם כן הציל עצמו לבד ממיתה ולא הציל בניו ובנותיו כי לא היו צדיקים כמו שאמר אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם וכן אמרו רבותי' ז"ל ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל ואין יצחק מציל את עשו ואיוב לא הציל עצמו מיסורין כי לטובתו היה למרק קצת עונות שהיו בו אף על פי שהוא לא היה יודעם בעצמו ועוד זכר אלה השלשה כי שלשתם עמדו בצדקתם בנסיון ונצלו כי דבר נח אין לך נסיון גדול מזה שכיון שאמר לו האל יתברך עשה לך תיבת עצי גפר עשה אותה לעיני כל בני דורו והיה המעשה ההוא כנגד דעתם ומורה על המחות זכרם ובטח באל יתברך ולא פחד שיהרגוהו וכן דניאל עמד בנסיון גדול שהשליכוהו לגוב האריות ובטח באל יתברך שיצילנו ולא כפר בו מיראת מיתתו וכגל וכן איוב עמד בנסיון שהכהו השטן בשחין רע מכף רגלו ועד קדקדו ועמד בנסיון ולא חטא בשפתיו לדבר דברים אשר לא כן כנגד האל יתברך וכגל לפיכך זכר צדקת אלה השלשה צדיקים אף על פי כן תמה בצדקתם הצילו את עצמם ולא אחרים עמם: ינצלו נפשם. זה לבדו מתרגום בזה הענין: לו חיה רעה אעביר בארץ ושכלתה. לו כמו אם כמו לו החייתם אותם: ושכלתה. פעל יוצא כי אין הארץ משכלת אותם כי יאמר כהם ליושבים בה והחיה משכלת את הארץ: אעביר בארץ. בתע הנני משליח בך: והיתה

ונתתי פני באיש ההוא. אחרי כן אם לא ישמע אל דברי הנביא פני מיטאר"ם בלעז: והשימותיהו. תרגם יונתן ואשוייניה: והנביא כי יפתה ודבר דבר. שאינו אמת: פתיתי. פתחתי לו פתח לאיזו שירצה ומכאן יש לומר בא ליטמא פותחין לו: כעון הדרש. כעון הנביא כתוב דאתי למילף ולא אליף כתוב כנביי שקרא יהי: מטה לחם. משען לחם: נח דנאל ואיוב. לפי שאלו שלשה ראו שלשה עולמות נח ראה העולם בנוי וחרב ובנוי ודניאל את בית המקדש או את עצמו תחילה שר על כל השרים וסוף הושלך לגוב אריות וחזר לגדולתו וכן איוב ראה את עצמו מיושב וחרב ומיושב לפיכך הביאו דוגמא לדורו של יכניה שראו את הבית בבנינו וחורבנו ובנין שני וכן אמ' להם הב"ה חיבה יתירה אני מראה לכם אתם יכניה וגלותו אילו תחטא לי אחת מארבעת הגוים וגזרתי עליה אחת מארבעת שפטי אלה או רעב או חיה רעה או חרב או דבר כמו שמסדרן בפרשה זו זה אחר זה ושלשת הצדיקים אלו בתוכה לא יצילו לא בן ולא בת ואני אביא ארבעתן על ירושלם ואשאיר לכם מבניכ' אשר שם ואף על פי שאינכם כתוב' ולא שהם ראויי' להצלה אלא לנחם אתכם כשיגלו אצלכם ותראו מעשיה' הרעים ותנחמו על הרעה אשר הבאתי עליהם כי תראו שלא היו כדי לסובלם עוד הר"י זה מהלך סדר פרשה זו כולה לשון זה אין ליישבו וכראה שאינו לשון הרבו ועוד כראה שבספר זה חסר אחת מארבע שפטים מ"אז ועד אז'. לא ארץ כי תחטא לי וגו' והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דנאל ואיוב לפי ששלשת האנשים האלה הצילם הב"ה משלשת שפטים שאלה הזכיר הכתו' את אלו נח נמלט משלשתן מחיה רעה מניין אתה אומר בשעה שנכנס לתיבה בקשו כל החיות ליכנס ולא הניחן הב"ה דכתיב ויסגר יי' בעדו אין ויסגר אלא מחיות כדא' וסגר פום אריוותא ולא חבלוני ארי בא ליכנס והיו שיניו כהות דוב בא ליכנס והיו רגליו מתערסלות כו' בב"ר מן הרעב מניין שנ' מן האדמה אשר אררה בא ולמד בב"ר במקום שחושב עשרה רעבון שירדו לעולם ותמצא שבימי נח היה אחד מהם ומביא ראיה מן האדמה אשר אררה מן החרב זה המבול ועוד שהיו דורו מבקשין ליזדווג לו והיו אומרים אין אנו מניחין אותו ליכנס אלא שהצילו הב"ה את' הב"ה אין אני מניחו ליכנס אלא בחצי היום ודרגים ליה ימלל הכ' בעצם היום הזה בא נח בעצומו של יום דניאל בשעה שנכנס נבוכד נצר להיכל בימי יהויקים והרג יהויקים והניח לדניאל הגלה לבבל שלומים לפי שמצאו מלא רוח חכמה מן הרעב שהרי עד שלא נכבשה ירושלם בימי יהויקים בא עליה נבוכד נצר שלש שנים שנאמר ויהי רעב גדול בעיר מן החיות מניין וסגר פום אריותא ולא חבלוני וכן אתה מוצא איוב שנמלט משלשתן מן הרעב מניין לדברי האומר איוב בימי יעקב היה מצינו שהיה רעב בימיו מן החיה מניין דכתיב ומקנהו פרץ בארץ פרץ גדרו של עולם מן החרב מניין יפלח כליותי ולא יחמול: והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דניאל ואיוב המה בצדקתם ינצלו נפשם. מפני מה לא הוזכרו במיתת הרעב בנים ובנות שלא נאמר בהם אם בנים אם בנות יצילו כמו שהוזכרו בשני שפטים האחרונים דוגמא לדניאל שהוא אחד מהם והוא היה מדורו של יכניה ולא נמלטו עמו לא בנים ולא בנות ועליו נתנבא ישעיה כה אמ' ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי: לו חיה. אם חיה: חרב

והנביא ג' רפ' בקריאה וסימ' והנביא ההוא או חולם החלום. והנביא והכהן והעם. והנביא כי יפתה ודבר דבר: יטמאו ב' בחירק תחת יוד וסימ' למען לא יתעו עוד בית ישראל מאחרי. ולא יטמאו עוד בגלוליהם. ואינון מן א"ב מן כ"ב' ברישהון: והשלחתי ג' וסימ' נמסר בסדר בחקתי. דנאל ג' חס' יוד וסימ' חכם אתה מדנאל.

וְנָתַתִּי פָנַי בָּאִישׁ הַהוּא וַהֲשִׂמֹתִיהוּ לְאוֹת וְלִמְשָׁלִים וְהִכְרַתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: וְהַנָּבִיא כִי־יְפֻתֶּה וְדִבֶּר דָּבָר אֲנִי יְהוָה פִּתֵּיתִי אֵת הַנָּבִיא הַהוּא וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלָיו וְהִשְׁמַדְתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל: וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם כַּעֲוֺן הַדֹּרֵשׁ כַּעֲוֺן הַנָּבִיא יִהְיֶה: לְמַעַן לֹא־יִתְעוּ עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי וְלֹא־יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּכָל־פִּשְׁעֵיהֶם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה:

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן־אָדָם אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא־לִי לִמְעָל־מַעַל וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיהָ וְשָׁבַרְתִּי לָהּ מַטֵּה־לָחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי־בָהּ רָעָב וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה: וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְצִדְקָתָם יְנַצְּלוּ נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: לוּ־חַיָּה רָעָה אַעֲבִיר בָּאָרֶץ וְשִׁכְּלָתָּה

וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וַאֲשַׁוֵּינֵיהּ לְאָת וּלְמַתְלִין וַאֲשֵׁיצֵינֵיהּ מִגּוֹ עַמִּי וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: וּנְבִיָּא אֲרֵי יִטְעֵי וִימַלֵּיל פִּתְגָם אֲנָא יְיָ אַטְעֵיתִי יַת נְבִיָּא הַהוּא וַאֲרִים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלוֹהִי וַאֲשֵׁיצֵינֵיהּ מִגּוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל: וִיקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן כְּחוֹב דַּאֲתֵי לְמֵילַף וְלָא אַלִּיף כְּחוֹב נְבִיֵּי שִׁקְרָא יְהֵי: בְּדִיל דְּלָא יִטְעוּן עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא יִסְתָּאֲבוּן עוֹד בְּכָל מֵרְדֵיהוֹן וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר: בַּר אָדָם אַרְעָא אֲרֵי תְחוֹב קֳדָמַי לְשַׁקָּרָא שְׁקַר וַאֲרִים מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלַהּ וְאֶתְבַּר בַּהּ סְעִיד מֵיכְלָא וְאֶשְׁלַח בַּהּ כַּפְנָא וַאֲשֵׁיצֵי מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא: וִיהוֹן תְּלָתָא גֻבְרַיָּא הָאִלֵּין בְּגַוַּהּ נֹחַ דָּנִיֵּאל וְאִיּוֹב אִינּוּן בִּזְכוּתְהוֹן יְשֵׁיזְבוּן נַפְשְׁהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: אִלּוּ חֵיוְתָא בִּישְׁתָּא אַעֲבַר בְּאַרְעָא וְתִתְכְּלִינַהּ

והיו שלשת האנשים האלה בתוכה. ונח דנאל ואיוב בתוכה: אעביר ג' וסימ' אני אעביר כל טובי. לו חיה רעה. ואת רוח הטומאה:

היתה שממה מבלי עובר מפני החיה · לא אמר זה ברעב בחרב ובדבר כי אף על פי שתהיה הארץ שממה מיושביה יעברו דרך עליה אנשי ארצות אחרות ולא תרבה שם החיה אבל כשהארץ שממה מפני חיה משולחת שהאל יתברך השליחם בה כמו שאמר והשלחתי בכם את חית השדה יראו לעבור בה אפילו אנשים אחרים מפני החיה כי תרבותה שם: שלשת. אם בנים ואם בנות יצילו · קטנים וקטנות כמו או בן יגח או בת יגח כלומר אפילו הקטנים שהם בלא חטא לא יצילו כי הם ילקו בעון אבותם ואפי׳ בני הצדיקים הקטנים ימותו כמו שאמר הם לבדם ינצלו כי די להם שיצילו עצמם כי היה להם עון שהיו דורים בין רשעים: או חרב אביא על הארץ · זה לבדו על

על הארץ ס׳ מן ריש ספרא עד ותטף אל מקדשים כולהון אל הארץ בבא או חרב אביא על הארץ · ומן ותטף עד סופא דספרא וכל שאר קרי׳ דכות׳ על הארץ בב״ג אל הארץ וסי׳ וירדו מעל כשאתם · יקרא אל השמים מעל · ונגיהם והרבית ככוכבי השמים: אשלח ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא אל פרעה: ונח ג׳ ר״פ וסימ׳ ונח בן

והיתה שממה מבלי עובר מפני החיה: שלשת האנשים האלה בתוכה חי אני נאם אדני יהוה אם בנים ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו והארץ תהיה שממה: או חרב אביא על הארץ ההיא ואמרתי חרב תעבר בארץ והכרתי ממנה אדם ובהמה: ושלשת האנשים האלה בתוכה חי אני נאם אדני יהוה לא יצילו בנים ובנות כי הם לבדם ינצלו: או דבר אשלח אל הארץ ההיא ושפכתי חמתי עליה בדם להכרית ממנה אדם ובהמה: ונח דנאל ואיוב בתוכה חי אני נאם אדני יהוה אם בן אם בת יצילו המה בצדקתם יצילו נפשם: כי כה אמר אדני יהוה אף כי ארבעת שפטי הרעים חרב ורעב וחיה רעה ודבר שלחתי אל ירושלם להכרית ממנה אדם ובהמה: והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות הנם יוצאים אליכם וראיתם את דרכם ואת עלילותם ונחמתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלם את כל אשר הבאתי עליה: ונחמו אתכם כי תראו את דרכם ואת עלילותם וידעתם כי לא חנם עשיתי את כל אשר עשיתי בה נאם אדני יהוה:

טו ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ הזמורה אשר היה בעצי היער:

ותהי לצדו מבלי עדי מן קדם חיתא: תלתא גבריא האילין בגוה קיים אנא אמר יי אלהים אם בנין ואם בנן ישיזבון אינון בלחודיהון ישתזבון וארעא תהי לצדו: או דקטלין בחרבא איתי על ארעא ההיא ואימר דקטלין בחרבא יעידון בארעא ואשיצי מינה אנשא ובעירא: ותלתא גבריא האילין בגוה קיים אנא אמר יי אלהים לא ישיזבון בנין ובנן אלהן אינון בלחודיהון ישתיזבון: או מותא אשלח על ארעא ההיא ואשפוך חימתי עלה בקטול לשיצאה מינה אינשא ובעירא: ונח דניאל ואיוב בגוה קיים אנא אמר יי אלהים אם בר אם ברת ישיזבון אינון בזכותיהון ישיזבון נפשהון: ארי כדנן אמר יי אלהים אף ארי ארבע פורענין בישן חרבא וכפנא וחיתא בישתא ומותא שלחית על ירושלם לשיצאה מינה אנשא ובעירא: והא אישתארת בה שיזבתא דמיתפקין בנין ובנן אינון נפקין לותכון ותיחזון ית אורחיהון וית עובדיהון ותתנחמון על בישתא דאיתיתי על ירושלם ית כל דאיתיתי עלה: וינחמון יתכון ארי תחזון ית אורחיהון וית עובדיהון ותדעון ארי לא למגן עברית ית כל דעברית בה אמר יי אלהים: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם מה שנא אלן גופנא מכל אילני שבשת דהוות באעי חורשא:

רשי

חרב · גייסות למלחמה: שפטי · תימגוסט״יש בלע״ז: אף כי · לשון קל וחומר וכל שכן הוא וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהודה יראים ואף כי כלך ק קעילה וכן בפרשה זו הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי אש אכלתהו וגו׳: כותרת · אירטרמאו״ש בלע״ז: המוצאים · שמביא ויביאום כאן: עלילותם · מעשיהם: מה יהי׳ עץ הגפן מכל עץ · מה סופו מכל שאר עצים: הזמורה אשר היה בעצי היער · לא על גפן הכרמים שעושה פרי אני אומר לך אלא על זמורו׳ גפן הגדילה ביערים:

הארץ בענין זה וכן היא המסרת מן ריש ספרא עד והטף כולהון אל הארץ בר מן חד על הארץ או חרב אביא על הארץ ואמרתי חרב תעבור בארץ · לא אמ׳ בחיה ובדבר ואמרתי כי אין פירוש ו ואמרתי להם ע״י נביאי להתרות׳ כי לא שולא נביא לפרוש ועגור׳ להתרותם כי השכל הוא המתרה בעברו׳ כזה שהשכל מורה עליה אלא פירוש ואמרתי כי לחרב יש אומרים ומגידים טרם בואה ש שמגידי׳ עוברי ארחות מלך פלו׳ יבא על הארץ הזאת והאומרים ההם כאילו אמ׳ הא׳ יתברך כמו והכרתי שהחיל הבא עליהם הם המכריתים אלא שאל העיר את רוחם לבא עליהם אבל חיה משלחת בארץ אין אומר ואין מגיד עד בואה וכן הדבר אין מגיד עד בא: ושלשת · מבואר הוא: או דבר · ושפכתי חמתי עליה בדם · הטעם כי הדבר יבא ברצון האל בהפסד האויר בחום או בקור משונה מהמנהג והאויר והדם מתדמים בשתי איכיותיהם שהם החום והלחות והדם הוא הנפש ורוח החיים שהיא בלב ת תלויה באויר ואם האויר מופסד הנה גם הדם מופסד וימותו ב ברגע אחד רבים לפיכך אמר ושפכתי חמתי בדם: ונח · אם בן ואם בת · לא רבים ולא אחד כי הראשון אם בנים ואם בנות והשני בנים ובנות וזה אם בן ואם בת אלא שנה כל אחד מ מהשלשה כמנהג המקרא לשנות מלות בענין כפול: כי כה אמר · אף כי ארבעת שפטי הרעים · רוצה לומר כל שכן כמו אף כי אנכי אענכו והדומים לו אמר בארץ מארצות הגוים באחד מארבעת שפטי׳ אני אשמה אותה כלה כל שכן במקום שאביא כל הארבעה שראויה שתהיה כלה וא ירושלם שלחתי האר בעה עם כל זה לא עשיתי כלה כמו שהבטיח׳ הא׳ יתברך ואותך לא אעש׳ כלה · להכרית ממנה אדם ובהמה · כדי היתה שיכרתו ממנה אדם ובהמה אלא שחמלתי עליה והותרתי ממנה פליטה: והנה · המוצאים בנים ובנות · המוצאים מירושלם להגלותם בבלה ואמר בנים ובנו׳ כנגד מה שאמר אם בנים ואם בנות יצילו אמר כי בירושלם יהיו נצלים בנים ו

שש מאות שנה · ונח דניאל ואיוב בתוכה · ונח מצא חן בעיני יי׳: יוצאים ד׳ מל׳ וסי׳ והנה נותרה בה פלטה יוצאים אל הגלילה · כי מימיו מן המקדש · אל ארץ צפון וביחו דזבריה: הזמורה ב׳ ומל׳ וסימ׳ ויאמר אלי הראית בן אדם והקל · בן אדם מה יהיה עץ הגפן:

ובנות אף מן הרשעים שימותו שם ולא כלם כי גם כן מהקטנים נהרגו שם ומתו ברעב ואף מן הגדולים נצלו מן המיתה וגלו: הנם יוצאים אליכם · אמר כנגד בני הגולה הנה הנצלים בירושלם יוצאים בגלות ובאים אליכם בבל שתראו אותם ותכירו כי בדין לקו ומה שהותרתי מהם לפי מדת רחמים אמר כי כי עדין תראו אותם ברשעם שלא נכנעו מכל אשר עשו והם השארית שנשארו עם יוחנן בן קרח וסיעתו שנשארו ברשעם עדין שלא שמעו לדברי ירמיהו מפי יי׳ והלכו למצרים: ונחמתם על הרעה · תהיה ראותכם אותם ברשעם נחמה לכם כי בדין הבאתי את כל אשר הבאתי על ירושלם: ונחמתם · מבנין נפעל: ונחמו אתכם · מבנין פעל הדגוש: ויהי · בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ · מה גריעתו מכל עץ אחר ובאיזה עץ גפן אני שואל אותך לא על עץ גפן שעושה פרי כי אותו חשוב הוא אלא הזמורה אשר בעצי היער והוא כמותם שאינם עושים פרי עליה אני שואל אותך כי אפילו כעצי היער איננה כי עצי היער אף על פי שאינם עושים פרי הם ראויים לעשות מהם למלאכה לעשות מהם כלים ולקרות מהם בתים אבל עץ הגפן הזה איננו כן:

היקח

איקח. אם יקחו ממנו יתד אין צריך לומר שלא יקחו ממנו עץ למלאכה אלא אפילו יתד לתלות עליו כל כלי לא יקחו ממנו: כל כלי. שום כלי אפילו קטן כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו שום חלב ושום דם: הנה לאש נתן לאכלה. אין בו צורך אלא להדליק בו האש: את שני קצותיו אכלה האש. עוד אתנכו פחות ואומר הנה שני קצותיו אכלה האש כלומר אם יקחו אותו מתוך האש אחר שאכלה שני קצותיו באמת תוכו נחר כי אם אכלתו מן הקצה האחד עוד הקצה האחר רחוק מן האש ולא נחר אבל אם אכלה האש שני קצותיו באמת תוכו נחר ואף על פי שלא אכלתו האש נחר הוא מפני האש שאכלה סביבותיו ואין לו צורך אלא שיחזיר אדם אותו לאש כי בהיותו תמים ושלם לא היה ראוי למלאכה כל שכן כשאכלתו האש סביביו: ותוכו נחר. שרשו חרר מפעלי הכפל והו׳ נפעל במקל ובקל זאת בעיני ה׳ ונסב טעמה ובקמצה חי״ת נחר מפני הזקף או הוא נפעל בינוני לפיכך היא קמוצה כמו עם נבר תתבר אבל נחר מפוח שהוא נפעל עבר החי״ת פ פתוחה וכן ויחר מבנין נפעל בקל לא ימר אלא מפני שלא תדגש החי״ת והיו״ד בברי והחי״ת קמוצה מפני הזקף ונחר הוא ענין הדבר המורגש מהאש לא שנשרף ממש וענין המשל כי המשיל ישראל לעץ גפן שהוא עץ רק ורפה מכל העצים וביאר׳ כאמ׳ כי אתם המעט מכל העמים וכשיוציא פרי טוב יצא ממנו יין המשמח אלהים ואנשים הנה העץ הזה אין בו תועלת אלא בפריו וישראל הוא עץ הגפן כמו שהמשילו ישעיהו ואמר כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש ב באושים והנה הוא זמורת היער ואין בו צורך אלא לאש וישראל כיון שעשה מעשים רעים אין לו תקנה אלא ליסרו למשפט ברעב ובחרב ובדבר והוא האש והנה שני קצותיו אכלה האש כמו שאמר ארם מקדם ופלשתים מ מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה אמר ותלהטהו ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב ואמר ותוכו נחר זה ירושלם שהיא ב באמצע ארץ ישראל ובכל הרעה שראו שבאה לעשר השבטי׳ ולכל ערי יהודה לבד ירושלם ואף על פי כן יושבי ירושלם שנחרו מן האש ובאו להם ארבעת ה השפטים לא לקחו מוסר ומה תקוה יש בהם אם ימלטו מן האש שלא תאכלם לגמרי הנה לא יצליחו למלאכה כלומר לא יחזרו בתשובה ולא ייטיבו מעשיהם הנה אין להם תקנה אלא להחזירם לאש לאכלם ולאחריתם גם ירושלם שתהיה שממה וזהו שאמר מהאש יצאו והאש תאכלם ואמרתי שירושלם נמלטה מן האש שלחתי אליהם הטבם והערב שישובו בתשובה והעיר לא תשרף באש ולא שמעו אם כן האש תאכלם: הנה בהיותו תמים. כשהיו כל ישראל בארצם לא רצו לחזור בתשובה אעפ״שהייתי מתרה בהם על ידי נביאי תמיד והייתי משליט בהם אויביה׳ לשלול שלל ולבוז בז כדי שיוסרו ולא עשו תשובה כל שכן עתה שהרגילו במעשיהם הרעים עד שאכלה אותם האש כל סביבם וחרבה כל ארץ ישראל מלבד ירושלם והקשו את לבם עד שנעשה להם האסור כהיתר והורגלו במעשי הגוים הרעים ואחזו בדעה רעה ואמ׳ כי הגוים מצליחים במעשיה׳ ואעפ׳כן גם אני כמו שאמ׳ אחז כשנלחם עליו מלך ארם כי אלהי מלכי ארם הם מעזרי׳ אותם להם אזבח ויעזרוני לפיכך אין בהם תקוה כי נחרו מן האש ולא הרגישו אם כן האש תאכלם: לכן כה אמר ה׳. בעץ היער. דרך כלל כמו לא תשחית את עצה: אשר נתתיו לאש לאכלה. אמר נתתיו שהאל יצר עץ הגפן בזאת התכונה: ונתתי. מהאש יצאו והאש תאכלם. מבואר הוא למעלה ויונתן תרגם על פתגמי אוריתא דיהבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאשתא ישיצונון: ויהי. בן אדם הודע את ירושלם את תועבותיה. כתרגומו הוכח ית יתבי ירושלם וחוי להון ית תועבתהון: ואמרת. אמר לו שיאמר להם תוכחה זו דרך משל ואף על פי שהוא היה יושב בבבל צוה לו שיודיעם שם ע״י ספר אולי ישמעו וישובו: מכורותיך. בחולם ועניינו כמו מגורותיך: ומולדותיך מארץ הכנעני. קשר מ״ם מארץ למולדותיך הסמוך למכורותיך אמר במעשיך את דומה לתרבות ארץ כנען כאילו נולדת ונשכנת שם וכאילו אביך האמרי ואמך חתית שעשית כמעשיהם ויונתן תרגם ותימר כדנן אמר יי׳ אלהים ליתבי ירושלם תותביתכון וגו׳: ומולדותיך. עתה החל המשל והמשיל כנסת ישראל לנערה שהיתה בעת לדתה במקום שלא מצאה חומל ומשגיח עליה לעשות לה כדת הילוד אלא כמו שנולדת עם הגיעול והדם השליכוה אל פני השדה כמו שמשליכים חוץ לעיר את הנבלה ודבר המגועל עד שעבר עליה חומל וראה אותה מתבוססת בדמים ובשדה וחמל עליה שלא תמות מתוך הגעל ההוא אלא שתחיה ותהיה עדיין כצמח השדה לרבבה והניחה שחומל כמו שהיתה לא רחצה ולא שטף הדמים מעליה והניחה כמו שהיתה עד שגדלה הילדה הזאת ובאה בעדי עדים כלומר הגיעה לפרקה בשני הנערות שראוי לעדותה בעדי עדים כמשפט הבנות הראויות להנשא לבעל וכשראה החומל כי הגיע עת דודים וראויה היא להיות לאיש פירש כנפיו עליה כלומ׳ הבטיחה שיקחנה לאשה ונשבע לה על זה ובא בברית אתה וכל הענין כאשר הוא הולך ואו׳ הנה פירשנו ענין המליצה ועתה נפרש ענין המשל: ומולדותיך. אמר לך מולדותיך איך היו ועת הלידה הוא עת וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישרא׳ פרו וישרצו וירבו שהיתה העת ההיא כנסת ישראל בלי חומל ומשגיח בלתי האל ית׳: ביום הולדת אותך. זה הראשון נכתב בו״ו עם הדגש והוא מקור מבנין הפעל ואותך כמו עצמך כאילו אמר ביום שנולדת: לא כרת שרך. כי זה מצרכי הילוד בעת לדתו וכן שאר הדברים הרחיצה והמליחה החתול ואם לא יעשו דברים אלו לילוד הוא בסכנה שימות לפיכך התירו לעשות לו בשבת כמו שאמר כל האמור בפרש׳ תוכחת עושין לחיה בשבת כי הם דברים שהם סכנה אם לא יעשו אותם ואמר ביום הולדת אותך מכאן שמילדים את האשה בשבת:

אכלתהו ד׳ וסימ׳ ואמרנו חיה רעה אכלתהו· ויכירה ויאמר· הנה בהיותו תמים לא יעשה· מטה עזה אש אכלתהו: בשומי ב׳ וסי׳ מהאש יצאו והאש׳ בשומי ענן לבושו: ומלדתיך ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ ומלדתיך מארץ הכנעני· דכנעני חס׳ ודבתריה ומולדותיך ביום הולדת מל׳ דמל׳:

הֲיֻקַּח מִמֶּנּוּ עֵץ לַעֲשׂוֹת לִמְלָאכָה אִם־יִקְחוּ מִמֶּנּוּ יָתֵד לִתְלוֹת עָלָיו כָּל־כֶּלִי׃ הִנֵּה לָאֵשׁ נִתַּן לְאָכְלָה אֵת שְׁנֵי קְצוֹתָיו אָכְלָה הָאֵשׁ וְתוֹכוֹ נָחָר הֲיִצְלַח לִמְלָאכָה׃ הִנֵּה בִּהְיוֹתוֹ תָמִים לֹא יֵעָשֶׂה לִמְלָאכָה אַף כִּי־אֵשׁ אֲכָלַתְהוּ וַיֵּחָר וְנַעֲשָׂה עוֹד לִמְלָאכָה׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כַּאֲשֶׁר עֵץ־הַגֶּפֶן בְּעֵץ הַיַּעַר אֲשֶׁר־נְתַתִּיו לָאֵשׁ לְאָכְלָה כֵּן נָתַתִּי אֶת־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם׃ וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בָּהֶם מֵהָאֵשׁ יָצָאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּשׂוּמִי אֶת־פָּנַי בָּהֶם׃ וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה יַעַן מָעֲלוּ מַעַל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

יו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם הוֹדַע אֶת־יְרוּשָׁלִַם אֶת־תּוֹעֲבֹתֶיהָ׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לִירוּשָׁלִַם מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אָבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית׃ וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוּלֶּדֶת אֹתָךְ

היסבון מיניה אעא למעבד עיבידא אם יסבון מיניה סיכתא למתלי בה כל מאן: הא לאישתא אתמסר לאישתיצאה ית תרין סיטרוהי אכלא אשתא וגויה חר היכשר לעיבידא: הא כד הוה שלים לא כשר לעיבידא אף אלהן דאשתא אכלתיה וחר היכשר עוד לעיבידא: בכן כדנן אמר יי אלהים כמא דאילן גופנא באעי חורשא דמסרתיה לאשתא לאישתיצאה כן מסרית ית יתבי ירושלם: ואתן ית פורענותי בהון על פיתגמי אוריתא דיהיבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאישתא ישיצינון ותידעון ארי אנא יי כד יחול רוגזי בהון: ואיתן ית ארעא לצדו חלף דשקרו שקר אמר יי אלהים: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם הוכח ית יתבי ירושלם וחוי להון ית כל תועבתהון: ותימר כדנן אמר יי אלהים ליתבי ירושלם תותבתכון וילדותכון מארעא כנענאי תמן איתגליתי על אברהם אבוכון בין בתריא והודעתיה דאתון נחתין מלצרים בדרע מרומם אנא פריק יתכון ובזכות אבהתכון אנא מתריך מן קדמיכון ית אמוראי ומשיצי ית חתאי: ואף כד נחתו אבהתכון למצרים תותבין בארעא לא דילהון משעבדין ומענן הות כנישתא דישראל דמיא לולדא דירטיש על אפי ברא

רשי

היוקח ממנו וגו׳. איכה ראויה לכך: כל כלי. שום כלי: הנה לאש נתן לאכלה. ארבורי״ר בלע״ז הנה שאלתיך על התמים ואינו ראוי לכלום עתה עוד אני מוסיף על ה השאלה הנה אם נתנו זמורה ממנה באש ואכלה האש בשתי ק קצות הקיפה עד כי נחר תוכו: נחר. נשחר מן האש ברוש״יד בלע״ז נחר לשו׳ ועצמי חרה וים לועזי׳ אשאר״ש בלע״ז וכן ויחר עליו א אפו חברו מנחם עם עצמי חרה היצלח עוד למלאכה: כן נתתי. את ירושלם שתי ק קצותיה אכלה האש שתי גליות כשגלה י יהויקים גלו עמו מזרע המלוכ׳ ומן הפרתמים כמו שנאמר בדניאל ואחריו גלה יכניה בנו והחרש והמסגר ותוכו נחר צדקיהו הנותר בה כבר גזרתי עליו שלא חופניך גחלי אש וזרוק על העיר: מהאש יצאו. על פתגמי אורית׳ דיהיבין מגו אישתא עברו ו ועממיא דתקיפין כ כאישת׳ ישיצונון יהודע. פייסבו״ייר בלע״ז: מכורותיך. כמו מגורותיך מנחם חברו לשון תולדה וכן פירש כלי חמס מכורותיהם אים מאת מכרו לבד ממכריו כלם לשון ת תולדות: אביך ואמך. אברהם ושרה משם נטלו גדולתם ובני חת נתנו לה קבר: ביום הולד׳ אותך. פושכי״את בלע״ז כשבחרתי בך במצרי׳ היית בלא שום תיקון ולפי שדימה ה הדבר ללידה הזכיר כאן תיקוני הוולד:

שרך · כמו טרך : למשעי · לבחנות בחיה הסלע טעיעות כיפה תרגומו אפ"לבמכט בלע"ז ומנחם חבר למשעי לשון טעשוע : לא המלחת · מכאן שמולחין את הולד כדי שיתקשה בשרו : והחתל · לשון כריכה בבגדים וכן ועדפל חתולתו הוא שמלפפין את הולד : לחמלה · לחוס : בגעל · אבוריטמכט בלע"ז : מתבוססת · כרפסת כמו יבוס

קמיבו : בדמיך חיי · אף בכוליך זה לא תמותי וסמיכה לומר שני פעמי' לפי שבדים פסח ודם מילה כגאלו · לשון אחר מתבוססת מויליאה בלע"ז : בעדי · לשון מכלול ומנחם פירשו בעדי עדים לשון שר כמו ב בטחו כי עדיער א אכנ"ויקא אס"גלא בל' אבל רבים פתר אותו לשון עדי ותסקל עדי עדים הוא מן י' שמות אדי אריים בבי בביים גדיגריים : נכונו · פורמ"טו אפייטיאם בלע"ז : ושערך צמח · סימני נערות : דודים · אמיטיא"ם בלע"ז : ואפרש · לשון מטיחת וכל הענין איננו אלא ל לשון משל ויונתן פירש אתכולה ואין להוסיף על התרגו' וכן פירשה מכורותיך ומולדותיך וגו' תותבותכון וילדותכון מארע כנענאי תמן א איתגליתי על אברהם אבוכון בין בתריא ו ואודעיתי' דאיכון נחתין

ובמים ג' בקריאה וסימ' ובמים רבים זרע שיחור · ובמים לא רחצת למשעי · ובמים עזים נתיבה : אל פני ט' בקריא' וסימ' שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך קדמאה · וזאת תורת המנחה הקרב אתה בני אהרן · ויקחו את אשר צוה משה אל פני · את הצפור החיה יקח אתה ואת עץ תבינא · ואל יבא בכל עת אל הקדש אל

לֹא־כָרַּ֣ת שָׁרֵּ֔ךְ וּבְמַ֛יִם לֹא־רֻחַ֖צְתְּ לְמִשְׁעִ֑י וְהָמְלֵ֙חַ֙ לֹ֣א הֻמְלַ֔חַתְּ וְהָחְתֵּ֖ל לֹ֥א חֻתָּֽלְתְּ׃ לֹא־חָ֨סָה עָלַ֜יִךְ עַ֗יִן לַעֲשׂ֥וֹת לָ֛ךְ אַחַ֥ת מֵאֵ֖לֶּה לְחֻמְלָ֣ה עָלָ֑יִךְ וַתֻּשְׁלְכִ֞י אֶל־פְּנֵ֤י הַשָּׂדֶה֙ בְּגֹ֣עַל נַפְשֵׁ֔ךְ בְּי֖וֹם הֻלֶּ֥דֶת אֹתָֽךְ׃ וָאֶעֱבֹ֤ר עָלַ֙יִךְ֙ וָאֶרְאֵ֔ךְ מִתְבּוֹסֶ֖סֶת בְּדָמָ֑יִךְ וָאֹ֤מַר לָךְ֙ בְּדָמַ֣יִךְ חֲיִ֔י וָאֹ֥מַר לָ֖ךְ בְּדָמַ֥יִךְ חֲיִֽי׃ רְבָבָ֞ה כְּצֶ֤מַח הַשָּׂדֶה֙ נְתַתִּ֔יךְ וַתִּרְבִּי֙ וַתִּגְדְּלִ֔י וַתָּבֹ֖אִי בַּעֲדִ֣י עֲדָיִ֑ים שָׁדַ֨יִם נָכֹ֜נוּ וּשְׂעָרֵ֣ךְ צִמֵּ֔חַ וְאַ֖תְּ עֵ֥רֹם וְעֶרְיָֽה׃ וָאֶעֱבֹ֨ר עָלַ֜יִךְ וָאֶרְאֵ֗ךְ וְהִנֵּ֤ה עִתֵּךְ֙ עֵ֣ת דֹּדִ֔ים וָאֶפְרֹ֤שׂ כְּנָפִי֙ עָלַ֔יִךְ

ג' ל · ל' · ל' · ל' · ל · ל · ל · ל' · ס' · ל · ג' · ב' ל · ג' בכסל · ל · ר' ל · ל' מל' · ל' ומל' · ב' א' חל' · ר'

דְּלָא אִתְפְּסַק שׁוּרֵיהּ וּבְמַיָּא לָא אִשְׁתְּטִיף לְאִתְנַקָּרָא וּבְמִלַּח לָא אִיתְמְלַח וּבְאִיסוּרִין לָא אִיתְאַסַּר׃ לָא חָסַת עֲלֵיכוֹן עֵינָא דְפַרְעֹה לְמֶעְבַּד לְכוֹן טָבָא חֲדָא לְאַנָּחָא לְכוֹן מִשִּׁעְבּוּדְכוֹן לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן וּגְזַר עֲלֵיכוֹן גְּזֵירַת גְּמִירָא לְמִירְמֵי דְכוּרֵיכוֹן בְּנַהְרָא לְאַבָּדָא יַתְכוֹן בְּעִידָן דַּהֲוֵיתוּן בְּמִצְרַיִם׃ וּגְלֵי קֳדָמַי צַעֲרְכוֹן וְעַל דְּכַרַן קְיָם אֲבָהָתְכוֹן קֳדָמַי אִיתְגְּלֵיתִי לְמִיפְרְקְכוֹן אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי אֲרֵי אַתּוּן מְעַנַּן בְּשִׁעְבּוּדְכוֹן וַאֲמָרִית לְכוֹן בִּדְמָא דִּמְהוּלְתָּא אֵחוֹס עֲלֵיכוֹן וַאֲמָרִית לְכוֹן בִּדְם פִּסְחָא אֶפְרוֹק יַתְכוֹן׃ רִיבְבַת כְּצִימְחֵי חַקְלָא יַהֲבִתִיכוֹן וּסְגִיתוּן וּתְקִיפְתּוּן וַהֲוֵיתוּן לְזַרְעִי וּלְשִׁיבְטֵי וּבְעוֹבָדֵי אֲבָהָתְכוֹן תַּקְנַיָּא עִידָן פּוּרְקָן כְּנִשְׁתְּכוֹן מְטָא אֲרֵי אַתּוּן מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנַּן׃ וְאִיתְגְּלֵיתִי עַל מֹשֶׁה בְּאַסְנָא אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי מְטָא זְמַן פּוּרְקָנְכוֹן וַאֲגֵנִית בְּמֵימְרִי עֲלֵיכוֹן

בבית · ויבא משה ואהרן אל פני אהל · ויקהלו משה ואהרן את הקהל · לא חסה עליך עין · ואצאה בשע' הג'א לילה · וכן בעשרי' וחמש שנה לגלותינו עד סוף דסיפרא דבנו' אל פני ואל פני בבֿד על פני וסי' בסד' משפטי' :

למצרים וברדע מרמס אכא פריק יתכון ובזכות אבהתכון אכא מתריך ית אמוראי וחתאי : ומולדותיך ביום הולדת אותך וגו' · ואף כר נחתו אבהתכון למצרי' תותבין בארעא דלא דילהון משעבדין ומענן להון הות כנישתא דישר' דמיא לוולדא דרטים על אפי ברא דלא איתפסק סוריה ובמיא לא אישטתיף לאיתנקרא ובמלח לא איתמלח ובאיסורין לא איתאסר : לא חסה עליך עין וגו' · לא חסת עליכון עינא דפרעה רשיעא למעבד לכון טבא חדא לאנחא לכון משעבודכון לרחמא עליכון וגזר עליכון גזירת גמירא למרמי ית דכוריכון בנהרא לאבדא יתכון בעידן דהויתון במצרים : ואעבר עליך וגו' · ועל דוכרן קים אבהתכון קדמי איתגליתי למפרקכון ארי גלי קדמי ארי אתון מענן בשעבודיכון ואמרית לכון בדמא דמהולתא אחוס עליכון ואמרית לכון בדם פסחא אפריק יתכון : רבבה כצמח השדה נתתיך · ריבבת כצימחי חקלא יהבתיכון וסגיתון ותקיפתון והויתון לזרעין ולשבטין ובעובדי אבהתכון תקניא עידן פורקן כנישתכון מטא ארי אתון משעבדין ומענן : רבבה כצמח השדה · כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו : ואת ערום ועריה · מן המצות : ואעבור עליך ואראך · ואיתגליתי על משה באסנא ארי גלי קדמי ארי מטא זמן פורקנכון ואגינית במימרי עליכון ואעדיתי חוביכון וקיימית במימרי למפרק יתכון כמה דקיימית לאבהתכון אמר יי' אהי' למהויכון עם משמש קדמי · ואפרש כנפי : כנף בגדי : ואשבע

לא כרת שרך · מכאן שחותכין את הטיבור בשבת : ובמים לא רחצת · מכאן שמרחיצין את הולד בשבת וכרת שלא כזכר פעלו מן הדגוש וכן והאסרה אסר עליו כרתה : שרך · דגש הרי"ש לחסרון הרי"ש האחרת והשרר הוא הטבור וידוע הוא : ובמים לא רחצת · שתם רחיצה במים חמין : והמלח לא המלחת · מכאן שמולחין את הולד בשבת : והחתל לא חתלת · מכאן שמלפפין את הולד בשבת : למשעי : פירושו להחליק הבשר כי הרחיצה במים חמין מחליקים הבשר ומערכת אותו ותרגום חלקת צואריו סעיעות צואריה ויהיה היו"ד למשעי במקום אות הכפל : והמלח לא המלחת · והמלח בקמץ חטף הה"א : והמלחת · בשורק הה"א כי המלח מחזק עור בשר הילד ומקשה א אותו : והחתל לא חתלתי · כמו שמלפפין את הולד ומחתלין א אותו בחתלת בגדי' וקושרין אותו לתקן איבריו וליסרם לפי שהיה במעי אמו כרוך בשיליתו ראשו בין ברכיו · וענין המשל שהיו ישראל במצרים מעת מת יוסף וקם מלך חדש על מצרים כילד שאין בו כח לפרנס עצמו ולא שה חומל שיחמול עליו ולא עוד אלא שהשליכוהו חוץ לעיר על פני השדה מרוב מאסם בו זהו שאמ' בגעל נפשך ביום הולדת אותך זהו געל דמי הלידה כן ישראל ה העבידום מצרי' בפרך וענו אותם בכל מיני ענוים עד שהיו קרובים למות מרוב הענוים ולא עוד אלא שהשליכום חוץ לעיר בשדה כמו שכתוב בחומר ובלבנים ובכל ע עבוד' בשדה מאוסם בהם שלא יראום זהו משל ותשלכי על פני השדה ויונתן תרג' הפסוק כן ואף כד נחתו אבהתכון למצרים וגו' : לא חסה עליך עין · אחת מאלה · אפילו אחת מאלה כל שכן כלם שהיית צריכה להן : לחמלה בשורק הח"ית : אל פני · כמו על פני · וכמוהו רבים : בגעל נפשך · גופך וכן ברזל באה נפשו גופו והגעל הוא דמי הלידה זהו שאמר ביום הולדת אותך הגעל שהיה לך ביום שנולדת וענין זה המשל מבואר הוא למעלה ויונתן תרגם לא חסת עליכון עינא דפרעה וגו' : ואעבור עליך : כבר פירש' ענין המליצה וענין המשל זהו שאמר ואודע להם בארץ מצרים על ידי אהרן ומרים ומשה כודע להם בנבואה שהזהירו אותם לאמר להם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו : ואראך מתבוססת בדמיך · מתגוללת בדמי הלידה והמשל שהיו מתבוססים בטיט והוא החמר שהיו עושים ממנו הלבני' ולא היה להם פנאי לנקות עצמן ממנו כי תמיד הי' מכריחים אותם לעשות הלבני' יום יום לא ישבותו : בדמיך חיי · לא הרגו שתמותו מתוך כובד העבודה הזאת אלא עם כל זה הטנוף והלכלוך וכובד העבודה תחיו ותרבו כצמח השדה : חיי · כמו תחיי צווי במקום אית"ן כמו עלה ומות בהר כמו תמות שים קינך כמו תשים ומה שכפל פעמים בדמיך חיי לחזק את לבה שלא תירא כי כן מנהג המקרא' לכפול הדברי' לחזק הענין ורבותינו ז"ל דרשו הכפל לדם פסח ודם מילה בשרם כי בזכות שתי המצות האלה יצאו מהגלות ויונתן תרגם על דוכרן קיים אבהתכון קדמי איתגליתי למפרקכון וגו' : רבבה · מבואר הוא למעלה : ותרבי ותגדלי · כמו שאמר וירבו ויעצמו במאד מאד אחד מהם ברבוי המספר ואחד מהם ברבוי הגוף : ותבואי בעדי עדים · באת לעת שאת ראויה לעדי עדים כנערה שהגיע זמנה להיות לאיש ראוי לעדותה בתכשיטין כאיש ופי' בעדי עדים בטוב וביפה שבעדים כמו מלך מלכים כלומר זמן ישראל הגיע לצאת מן הגלות כמו שאמר פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים ואומר אעלה אתכם מעני מצרים והעדי הוא כלי כסף וכלי זהב ושמלות שנצלו את מצרים ואדוני אבי ז"ל פירש עדי עדים עדי הגוף כמו שפירש אחריו שדים נכונו ושעריך צמח ואלו הן סימני נערות תכונת השדים והשער הצומח במקום הערוה ויתכן בעדי עדים על דרך משל על חקי התורה ומשפטיה הטובים שהם כעדי כמו שנאמר בדרך משל כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך : צמח · פעל עומד מן הדגוש ובא להורות על רוב הצמיחה ועל מהירותה : ואת ערום ועריה · ערומה וגלויה כיום הלידה · ואת ערום ועריה שם יתפרש בחסרון בית בערום ובעריה ושפטר שהם תאר ואמר ערום לשון זכר שכיון שהוא משל לכנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה ולשון זכר הוא כנגד העם ולשון נקבה על כנסת ישראל וזהו בכמה מקומות בדברי הנבואה שמדבר על כנסת ישראל זכר ונקבה ופירוש ערום ועריה על דרך המשל יתכן כמשמעו שהיו לבושים בגדים פחותים כשבוי' ועבדים והרי הם כאילו הם ערומי' או יהיה דרך משל שהיו ערומי' ממצות האבו' לשמור דרך יי' לעשות צדקה ומשפט וכן שדים נכונו משל על התור' שבכתב ותורה שבעל פה שהיו נכונות לתתם להם בצאתם ממצרים וכן יתפרש במשל שיר השירים שני שדיך תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי כמו שהשדים מגדילים התינוק ומעמידים אותו בחיים כן התור' מורה דרך החיים בזה ובבא וכן ושעריך צמח משל לחידים שבישראל שפירשו מדרך הרעה מעת שהתנבאו להם הנביאים במצרים כי כמו שהשער סימן לנערה שיצאה מקטנות לנערות כן בדרך המשל סימן לאותם שהיו קטני אמנה שיצאו מאמונתם הרעה לאמונה טובה על ידי תוכחת הנביאים ועליהם נאמר לך ואספת את זקני ישר' והנזירים והפרושים מגדלים שערם לפיכך השער משל להם וכן במשל שיר השירים שערך כעדר העזים משל על הנזירים והפרושים בישראל ואמר ואת ערום ועריה על רוב ישראל שהיו במצרים שנאמר עליהם וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו והיו ערומים מן המצות לעשות צדקה ומשפט ויונתן תרגם ריבבת כצמחי חקלא יהבתיכון וגו' : ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים · שנגלתי למשה בסנה ועשה במצותי אותות ומופתים וראיתי כי עת דודים הגיע שנלחמתי בעבורך במצרים עד שהוצאתיך משם ביד חזקה : ואפרש כנפי עליך · כמו שאמר ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה כלומר אמרתי שתהיו לי לעם כמו שאמר ולקחתי אתכם לי לעם :
ואשבע

ואכסה ערותך ואשבע לך ואבוא בברית אתך נאם אדני יהוה ותהיי לי: וארחצך במים ואשטף דמיך מעליך ואסכך בשמן: ואלבשך רקמה ואנעלך תחש ואחבשך בשש ואכסך משי: ואעדך עדי ואתנה צמידים על ידיך ורביד על גרונך: ואתן נזם על אפך ועגילים על אזניך ועטרת תפארת בראשך: ותעדי זהב וכסף ומלבושך ששי ומשי ורקמה סלת ודבש ושמן אכלתי ותיפי במאד מאד ותצלחי למלוכה: ויצא לך שם בגוים ביפיך כי כליל הוא בהדרי אשר שמתי עליך נאם אדני יהוה: ותבטחי ביפיך ותזני על שמך ותשפכי את תזנותיך על כל עובר לו יהי: ותקחי מבגדיך ותעשי לך במות טלאות ותזני עליהם לא באות ולא יהיה: ותקחי כלי תפארתך מזהבי ומכספי

ואעדתי חוביכון וקיימית במימרי למיפרק יתכון כמא דקיימית לאבהתכון אמר יי אלהים למהויכון עם משמש קדמי: ופריקית יתכון משעבוד מצראי ואעדיתי תקוף מרוות מנכון ודברית יתכון בחרותא: ואלבישית יתכון לבושי ציורין מחמדת סנאיכון ויהבית מסן דיקר בריגליכון וקדשית מנכון כהני למהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ וית כהנא רבא בלבושי ציבעונין: ותקינית יתכון תיקון פתגמי אוריתא כתיבין על תרין לוחי אבניא, ויהיבין על ידי משה ובקדושת שמי רבא קדישית יתכון: ויהבית ארון קיימי ביניכון ועגן יקרי מטלי עילויכון ומלאך שליח מן קדמי מדבר ברישכון: ויהבית משכני ביניכון מתקן בדהב וכסף ויריעו בוץ וציבעונין וציורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אכילית יתכון ועתרתון ותקיפתון לחדא ואצלחתון ושלטתון בכל מלכוותא: ונפיק לך שום כנשתא דישראל ביני עממיא בשופריך ארי גמיר הוא יקרי דשויתי עליך אמר יי אלהים: ואיתרחיצת בשופריך וטעית על שמיך ואיתחברת ליך למיפלח לטעותא עם כל דעדי ולא כשר ליך למעבר כן: ונסיבית מלבושיך ועבידית ליך בסן מחפין פת כומרין וטעית עליהון לא כדכשר ולא כדחזי: ונסיבית מני תושבחתיך מדהבי ומכספי

מעליך ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והסירי את יינך מעליך׳ וכשר קרש יעברו מעליך׳ וארחצך במים׳ ועתה אשבור מוטהו מעליך׃ ושמן ו׳ בקריא׳ וסימ׳ סלת ודבש ושמן אכלתי׳ ולחמי אשר נתתי לך סלת׳ בחטי מנית ופנג ודבש׳ אהב יין ושמן׳ אוצר נחמד׳ ומאכל ומשתה׳ בקצת ספרי׳ מסרה מונה גם בכלל

אלו ואתם אספו יין וקיץ ושמן וטעות הוא כי הוא ושמן בשוא תחת הוי׃ עובר כל סיפר׳ מל׳ בבא ונתתי את הר שעיר׳ וכל שאר קריא חסרי׳ בבח מל׳ וסימ׳ ויאמר יהואש אל׳ תחת היותך עזובה ושנואה׳ ואפיצם בקש׳ לשום ארצ׳ לשמה׳ גו׳ נשמו פנות׳ אר׳ להבל דבח׳ זאת העיר העליזה׳ מדוע אתה עוב׳ את מצו׳ המלך׃

רשי

ואשבע לך׃ לכן אמור לבני ישראל אני יי׳ והוצאתי אתכם ואין לכן אלא שבוע׳ כמו שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי׳ ואבא בברית אותך׃ הנה דם הברית אשר כרת יי׳ עמכם׃ וארחצך במים׃ ופריקית יתכון משעבוד מצראי ואעדיתי תיקוף מרוותא מנכון ודברית יתכון בחירותא׃ ואלבשך רקמה׃ ואלבישית יתכון לבושי ציורין מחמד׳ שנאיכון׃ ואנעלך תחש׃ אינקאלציטוני׳ בלע״ז ויהבית מסן דיקר בריגליכון׃ ואחבשך בשש׃ אינפולייש בלע״ז וקדשית מנכון כהניא למהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ׃ ואכסך משי׃ שמ״א בלע״ז וית כהנא רבא בלבושי צבעוני׳ ומדר׳ אגד׳ ואכסך משי אלו שבעה ענני כבוד דכתיב לא ימיש עמוד הענן יומם׃ ואעדך עדי׃ איפאריטווי בלע״ז ותקינית יתכון תיקון פיתגמי אורית׳ כתיבין על תרין לוחי אבניא׃ צמידים׃ חברתים דבור כנגד חבירו חמשה כנגד חמשה׃ ואתנה על ידי משה׃ ואתן נזם על אפך׃ ויהבית ארון קיימי ביניכון׃ ועגילים על אזניך׃ למון כזם וענן דיקר מטיל עילויכון על שם שהיו מוקפין כעגול׃ ועטרת תפארת בראשך׃ ומלאך שליח מן קדמי מדבר בריכון שנאמר ויעבר מלכם לפניהם ויי׳ בראשם׃ ותעדי זהב וכסף׃ ויהבית משכני ביניכון מתקן בדהב וכסף ויריעות בוץ וצבעונין וציורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אכילית יתכון ועתרתון ותקיפתון לחדא ואצלחתון ושליטתון בכל מלכוותא׃ סלת ודבש ושמן אכלתי׃ המן שהיה משתנה לכל הטעמים לסלת ודבש ושמן אכלת ומדרש אגדה י״ג דברים יש כאן וכנגדן אמר להם הקב״ה י״ג דברים המנויין בתרומ׳ המשכן ואעפ״כ הוא פורע להם כנגדן לעתיד לבא י״ג דברים ובראו יי׳ על מכון הר ציון וגו׳ וסוכה תהיה לצל יומם מחורב מזרם וממטר וגו׳׃ ותיפי׃ למון יופי׃ כי כליל הוא׃ למון מכלול ד״א כי כליל הוא כי שלם היה ד״א כי כליל קרונ״א בל״ע כמו כזר דמתרגמי׳ כלילא׃ ותזני על שמך׃ בטחת על שם היופי שיצא לך׃ ותשפכי את תזנותיך׃ הראית יופיך לכל עובר עד נשפכה עליהם תאות זנותיך לפתות אותך לזנות עמם׃ לו יהי׃ ומשכתיהו לך אתה הפקרת להם עצמך ולכל אשר שאל זנותך לו היה ויונתן תרג׳ ולא כשר ליך למעבד כן כאילו היה כתוב לא יהי וכל משל הזה על עגל המדב׳ ועל שאר ע״ז שעבדו שבטו של דן במדבר כמו שכתו׳ כל הנחשלי׳ אחריך ומכינו בפסיקתא זה שבטו של דן שהענן פולטו שהיו כולם עובדי ע״ז׃ במות טלואות׃ מכוסות בבגדים מנומרי׳ של מיני צבעונין פלטרי״אש בלע״ז׃ לא באות׃ לא היתה ראויה זאת לבא כ״ן חבכ״יר אוב״ן אא״טרה בלע״ז׃ בלמי

רדק

ואכסה ערותך׃ שהיית ערום ועריה וכסיתיך אם כמשמעו בבגדים טובים כמו שפירשנו או בדרך הטובה שהוריתי אתכם ובנסים ובנפלאות שהראיתי לכם עד ששבתם כלכם לאמונה טובה ואין ערוה ודבר רע ביניכם׃ ואשבע לך׃ זהו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני יי׳ והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים׳ אני יי׳ שקיימתי שבועתי׃ ואבוא בברית אתך׃ בהר סיני הנה דם הברית אשר כרת יי׳ עמכם על כל הדברים האלה׃ ותהיי לי לעם׃ כמו שאמר היום הזה נהיית לעם ליי׳ אלהיך ותרגם יונתן ואתגליתי למשה בסנה וגו׳׃ וארחצך׃ הוא מה שאמר לך אל הפסח יקדשת׳ היום ומחר וכבסו שמלות׃ כמי שיצא מעבדו׳ לחרות שרוחץ ומחליף שמלותיו גם לטהר מן הטומאה שיצאו מנהג׳ שנכנסו בתוך עם טמא׃ זהו שאמר ואשטוף דמיך מעלי׳ שטף ולכלוך העבודה כמו שפירשנו׃ ואסכך בשמן לערך הבשר שנתקשה בעבוד בחומר ובלבנים ואמשל לשנותה שהיית להם וספוק צרכם במדבר כמו שאמר ויתעדנו בטובך הגדול וזהו שאמר אחר זה ואלבישך רקמה׃ וכל הענין עד ותצלחי למלוכה הוא הרחבת המליצ׳ לרוב הטובה שהיה להם במדבר במאכל ובמשתה ובכל תענוג ובכסות ובנעלה כמו שנ׳ שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה׃ ואלבישך רקמה׃ ת״י ואלבישית יתכון לבושי ציורין וגו׳ אמ׳ רבי יהודה ברבי סימון אמר הקדוש ברוך הוא לא תהיו סבורין שאת׳ גמלו׳ שלש עשר׳ דבר שהפרשתם לי כנגד שלש עשר׳ דבר שעשיתי לכם במצרים ואלו הן ואלבישך רקמה וגו׳ ואני מעלה עליכם שאתם גומלים עלי כמו שאמ׳ דוד אשיר׳ ליי׳ כי גמל עלי׳ לעולם הבא אני פורע לכם כנגד שלש עשרה דבר אלו׃ וברא יי׳ על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהי׳ לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר׃ הוי אומר אשירה ליי׳ כי גמל עלי׃ ואנעלך׃ הענין בשוא ופתח׃ ואכסך משי׃ הוא פתוחה ואף על פי שהענין מורה לעבר וכמוהו ואעמוד עליו ואמותתהו׃ ואעדך עדי׃ תרגם יונתן ותקינית יתכון וגו׳׃ ואתן נזם׃ תרגם יונתן ויהבית ארון קיימי ביניכון וגו׳׃ ששי׃ כן כתיב בוא״ו וקרי שש והיו״ד בכתוב נוספת׃ ותיפי׃ תלעיל בשני פסוקין לבן אשר וסרסו יפה והוא מנחי הקבוצות׃ ותצלחי למלוכה׃ שתמלכי על גוים אחרים וזה כשהגיע זמן מלכות בית דוד׃ ויצא לך שם בגוי׳ ביפיך׃ זה היה במלכו׳ דוד ושלמה כי כליל הוא שלם בכל ענייני היופי וההדר׃ בהדרי אשר שמתי עליך כלומר כל זאת ההצלח׳ הגדולה שהיתה לך באלה הימים בעזרתי היתה שהיית אתעשה רצוני ואני גם כן הייתי משליט אותך על הגוים לא בכחך ועוצם ידיך׃ ותבטחי ביפיך ותזני על שמך׃ בטחת בהצלחה הגדולה ועל שמך שיצא לך שם בגוים ותזנית אחרי אלהים אחרים תאלהי העמים כמו שנאמר ויטמן יסורון ויבעט וכל ענין הזנות הבא בכנסת ישראל היא עבודה זרה ואף על פי שהמליצ׳ היא כמשפטי הזנות וכדרך התשמיש הכל היא ענין המליצה לפי שדמה אותה לזונה אבל המשל הוא על כל מיני עבודה זרה׃ ותשפכי את תזנותיך על כל עובר׃ כמו הכלי שהוא מלא יותר מדי ונשפך אמר רבת הזנונים היית עד ששפכת אותם׃ על כל עובר׃ על כל מי שיעבור עליך׃ לו יהי׃ לו יהיה חשקך ורצונך כמו הזונ׳ המופקרת לכל שלא תספיק באנשי עירה עד שמפקרת עצמה על הנכרים העוברים דרך עליה כן את לא היית מספקת בעבודה זרה אחת ובשתים ובשלש כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ואם יעבור נכרי מן הגוים הרחוקים ועבודה זרה בידו לו יהיה חשקך עד שתעשי אותה באלהיך׃ תזנותיך׃ למון רבים תזנות בשקל תרבות וחרבים תזנותיך ותרגם יונתן לו יהי כמו לא באלף לא כשר לך למעבד כן׃ ותקחי׃ דרך הזונה ליפות ביתה ולהרבות בבגדים נאים בבגדי צבעונים למשוך לב הזונים להכנס בביתה׃ ופי׳ במות טלואות עשית טלואי׳ מבגדים לבושים ומרובים זה על זה עד שנעשו מהם במות ואותם הבגדים הם מצבעונים שונים זה מזה כדי שיהיה מראה יפה והמראים המתערבי׳ קצתם עם קצתם יתחדש עמהם ערבות לכסות הנפש וזהו פירוש טלאות כמו העקודות והטלואות שהם מראים שונים בשער העזים ובצמר הכבשים שחור ולבן או צהוב וכיוצא בהם זה ענין המליצה וענין המשל שהיו עושים בית ישראל במות לעבודה זרה וזו שונה מזו בתכניתה ובעבודתה׃ לא באות ולא יהיה׃ לא באות במותיכמוהן כלומר אינם עתידות לבא ולא יהיה אדם עושה כמוהן לרוב׃ ויונתן תרגם לא כדכשר ולא כדחזי׃ ותקחי כלי תפארתך מזהבי ומכספי׃ לחטוב עבודה זרה עושים מכלי כסף ומכלי זהב שמפנוהו׳ שיש להם ועשים מהם הצלמים כמו שאמר בדבר העגל ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם׃

אשר נתתי לך. כמו שאמר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל ומה שאמר צלמי זכר הוא לענין המליצה כדרך הזונות שעושות צלמי זכרות לדבר התשמיש: ותקחי. לענין המליצה רוצה לומר ותכסים על הזונים שהזונה מכסה אותם מבגדי רקמתה ליפותם בעיניה ולמשוך לבבם אליה ולענין המשל פירש ותכסים על הצלמים וכנוי שמני וקטרתי כענין שאמר אשר נתתי לך: וקטרתי. הטי"ת נקראת בקמץ חטף לבן אשר: נתתי לפניהם. כתוב בו"ו וקרי בלא יו"ד והכתוב כאילו נתתי לפניהם אני גרמתי לך כיון שנתתי לך כמו שאמרו במשל מי גרם לך שתטעני בי כרשינין שהאכלתיך: ולחמי. ונתתיהו לפניהם. אני נתתי לך לאכלה זהו פי' אשר האכלתיך ואת נתת אותם לפני הצלמים לקרבן ותי"ו הנקבה הנמצאת תקרא בחירק בהתחברה עם הכנוים לפיכך תי"ו ונתתיהו בחירק והיו"ד למשך וכן לא במחתרת מצאתי ומה שאמר ולחמי הוא דרך כלל כי לחם כולל כל מאכל ואחר כן פיר' סלת ושמן ודבש האכלתיך ותרגם יונתן ולחמי וטובי: ויהי. נאם יי'. כל זה היה לא תוכלי להכחיש כי אני היודע ועד זהו שאמר אני יי' ויונתן תרגם ויהי בתמיה הלא הואה כל אלין אמר יי' אלהים. ובדרש יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו לפניו ואף על פי כן ביום מחר לא פסק וכן מפורש בספר עזרא אף כי עשו עגל ומסכה וגו' ומנך לא מנעת מפיהם כדי היה למנוע מפיה' ולא מנעת אף כאן אמר ויהי נאם יי' אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד: ותקחי. אשר ילדת לי. שנכנסו בבריתי ולי היו ואת לקחת אותם ממני ומתורתי וזבחת אות' להם לאכול השם אותם ולהעבירם למולך כמו שאמר לשרוף את בניה' ואת בנותיהם באש. ובמדרש אשר ילדת לי מי שהיו לו חמשה בנים נותן מהם ארבעה לעבודה זרה ואחד מקנה לבית הספר בא לי להקריב את' מבניו למולך מקרי' לו את זה שהקנה ללמוד תורה ויונתן תרגם הפסוק כן איכא אסגית להרגזא קדמי כנישתא וגו' כבעמוד: המעט מתזנותך. כתוב בלא יו"ד וקרי בו"ו אמר המעט לך מה שהכעסתני בבניך ובבנותיך שהיו לי וזבחת אותם להם ולפי שקשה העבודה הזאת משאר העבודות חזר עוד ואמר ותשחטי את בני אמר בני כמו שאמר אשר ילדת לי: ואת כל תועבתיך. ועם כל תועבותיך ותזנותיך שעשית להכעיסני לא זכרת את ימי נעוריך כמ' חסדי' שעשיתי עמך בהיותך ערום ועריה כמפורש למעלה: לא זכרתי. כתוב ביו"ד רוצה לומר אני לא

רשי

צלמי זכר. לפי שדימה אותה לנקבה זונה דימה את הצלם לזכר הנואף עמה: ולחמי אשר נתתי לך וגו'. יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו ממנו לפני העגל ואף על פי כן ויהי ביום מחר ולא פסק ואף כן מפורש בספר עזרא אף כי עשו להם עגל מסכה וגו' ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם וגו' ומנך לא מנעת מפיה' כדי הוא למונעו מה ולא מנעתו אף כאן ויהי נאם יי' אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד ליום מחר כך דרש רבי תנחומא: אשר ילדת לי. היו לו חמשה בני' ארבעה מהם לעבוד עבוד' זרה ואחד מוקנה לבית הספר ובא להקריב אחד מבניו למולך מקריב לו את זה שהקנה ללמוד תורה במדרש ר' תנחומא ואני אומר אשר ילדת לי אלו הבכורות וכן הוא אומר בספר הזה ואטמ' אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם: את ימי נעוריך. את חסדי אשר עשיתי עמך במצרים: אוי אוי לך. ווי לך על דחטת ווי ליך על דלא תבת: ותבני לך גב. גב' כענין בימוס ומזב': ותבני. לשון בנין: ותפשקי את רגליך. לפי שדימה אות' לזונה דב' בלשון תשמיש שם פסו' הרגלי' איאקריימנ"ס בלע"ז: גדלי בשר. בעלי אבר תשמיש: חוקך. מזונותיך בימי שפוט השופטי': ואתנך בנפש שנאתיך. בימי שמשו': הנכלמו' מדרכ' זמה. תרג' יונתן דאילו לוותהון שלחית נביי איתכנעו ולא היו הולכי' בדרך זמתך: מבלתי שבעתך. מתוך שלא שבעת בתועבו' מצרי':

לריח ו' וסימ' נמסר בסדר ויקרא: לאכול ג' מל' וסימ' הנה חדש מחר. ויסתר דוד בשדה ויהי היום. והקח את המשרת דאבגון ותמר. והלחם והקיץ לאכול הנערי'. ודבש וחמאה וצאן ושפות. ויצקו לאנשים לאכול.

אשר־נתתי לך ותעשי־לך צלמי זכר ותזני־בם: ותקחי את־בגדי רקמתך ותכסים ושמני וקטרתי נתתי לפניהם: ולחמי אשר־נתתי לך סלת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחח ויהי נאם אדני יהוה: ותקחי את־בניך ואת־בנותיך אשר ילדת לי ותזבחים להם לאכול המעט מתזנותך: ותשחטי את־בני ותתנים בהעביר אותם להם: ואת כל־תועבתיך ותזנתיך לא זכרתי את־ימי נעוריך בהיותך עירם ועריה מתבוססת בדמך היית: ויהי אחרי כל־רעתך אוי אוי לך נאם אדני יהוה: ותבני־לך גב ותעשי־לך רמה בכל־רחוב: אל־כל־ראש דרך בנית רמתך ותתעבי את־יפיך ותפשקי את־רגליך לכל־עובר ותרבי את־תזנותך: ותזני אל־בני־מצרים שכניך גדלי בשר ותרבי את־תזנתך להכעיסני: והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך ואתנך בנפש שנאותיך בנות פלשתים הנכלמות מדרכך זמה: ותזני אל־בני אשור מבלתי שבעתך

די יהבית ליך ועבדית ליך צלמי דכורא וטעית בהון: ונסיבית ית לבושי ציוריך וכסיתינון ומשחי וקטורת בוסמי שוית קדמיהון: וטובי דיהבית ליך סולתא ומשח ודבש אכילתיך ויהביתינון קדמיהון קורבנין לפולחן הלא הואה כל אילין אמר יי' אלהים: איכא אסגית לארגזא קדמי כנישתא דישראל די דברת ית בנך וית בנתך דעתידין למפק מנהון תולדת קודשא קדמי ונכיסתנון להן קורבנין לפולחן הזעירא הות בעינך טעותיך: ונכיסת ית בניא ויהבתינון באעברא יתהון להן: וית כל חובי תועיבתיך וטעותיך לא אידכרת ית יומין דמלקדמין כד הוית מטלטלא ושביקא מתעניא בשעבודיך הוית: מה יהי בסופיך על כל בישתיך נבייא אימר לה ווי ליך על דחבת ווי ליך על דלא תבת אמר יי' אלהים: ובנית ליך איגורין ועבדית ליך רמן בכל רחוב: בריש כל פרשות אורח בנית רמתיך ואחילת ית קדושתיך ואיתחברת ליך למיפלח לטעותא ואסגית ית טעותיך עם כל דעדי ואסגית ית טעותיך: וטעית בתר בני מצרים קריבך מסרבלי בסר ואסגית ית טעותיך לארגזא קדמי: והא ארימית ית מחת גבורתי עלך ומנעירת טוביך ואמסרינך ביד בעלי דבבך כפרני פלישתאי דאילו עליהון שלחית נביי איתכנעו וארו לאתברת מאורחיך דעיצת חטאין: וטעית בתר בני אתור מדלא ירעת אוריתא

ותזבחים להם לאכול. את הנשיא נשיא הוא. והיה אם כלה לאכול את עשב הארץ. כבשר חש לאכול. הן אעצור השמים ולא יהיה מטר. טוב אשר יפה לאכול ולשתות דקהלת. אין אשכול לאכול:

זכרתי לך בימי נעוריך מה שהתעתד' לחטא וריחמתי עליך בימי נעוריך והקרי זכרת מבואר הוא: מתבוססת בדמך היית. ולמעלה אמר בדמיך לשון רבים והנה אמר בדמך לשון יחיד והענין אחד וכן נזכרו דמי הלידה בלשון רבים תשב בדמי טהרה וכשיזכר אותם בלשון רבים מפני שיש מקומות חלוקים באשה שיוצא הדם מהם והם החדר והעלה והפרוזדור גם יש מראי' דם שונים זה מזה וקרא אות' דרך כלל דם לשון יחיד: עירום. ככת' בו"ו המסך: ויהי אחרי כל רעתך. ויהי כן כמו שהית' מתחילה ערו' ועריה כן היתה אחר שעשית כל הרע' שעשית כמא' בערום ובחוסר כל: אוי אוי לך. כפל פעמי' יש עליך לומר אוי שהספרת כמה טובות בפשיעתך: ותבני. הפסוק כפול בענין כמ"ש כי גב כמו רמה והגב והרמה אמר על המזבחות: אל כל ראש דרך. אל במקום בי"ת כמו ונ"א הארון תתן את העדות כמו ובארון אמר בפרשת דרכים בנית רמתך כדי שיהיה גלוי ונמצ' לכל עובר: ותתעבי את יפיך. והדרך שהיה לך שיפה לך שם בנוי' ביפיך בהדרי אשר שמתי עליך את תעבת אותו ולא רצית בו במעשיך הרעים שעשית ויונתן תרגם ואחלית ית קדושתיך ואשר לפרש ותתעבי פעל יוצ' לשלישי כלומר שיתעבו אותו לאחרים מרוב שהפקרת עצמך לכל: ותפשקי את רגליך לכל עובר. פסוק הרגלים הוא מדרך התשמיש ולפי שהמשילה לזונה אמר כן וענין המליצה הוא שזמנת עצמך לכל עובר שיבא עליך וענין המשל הוא שהפקרת עצמך לעבוד כל ע"ז שיספר לך כל עובר עליך: תזנותך. כתוב בלא יו"ד וקרי בו"ו: ותזני אל בני מצרים. כמו עם: גדלי בשר. אבר התשמיש יקרא בשר דר בשרו או החקים בשרו וכן אמ' על מצרים אשר בשר חמורי' בשרם ובדרך התשמיש תאות הכני' לגדלי בשר ות"י מסרבלי בשר וענין המשל רוצה לומר שהתאוית תאוה גדולה לתועבת מצרי' תזנותך לשון יחיד: והנה כטיתי ידי עליך. למעטך כמעשיך: ואגרע חקך. חק טרפך שנתתי לך סלת ושמן ודבש גרעתי אותו ולקחתי אותו ממך: בנפש שונאותיך. ברצון כמו אל תתנני בנפש צרי רוצה לומר שראו בך נקמה מה שרצו לראות והן היו שונאות ישראל מקדם שהרי כל הימים נלחמו בהם עד שקם דוד והכניעם: בנות. כתרגמו כפרני פלשתאי: הנכלמות מדרכך זמה. אפילו הן שהן שונאותיך נכלמות מדרכך שהיא דרך זמה: ותזני אל בני אשור. עם בני אשור: מבלתי שבעתך. שם בפלס חכמתך אמ' לא שבעת בתועבות מצרים הקרובים אליך עד שזנית עם בני אשור הרחוקים מתוך התאוית גם לתועבותם: ותזנים

ותזנים. ותזנים עמהם ואת מבלתי שבעתך מדלא ידעת אוריתא ותרגם וגם לא שבעת ואף לא ידעת תיובתא: ותרבי את תזנותך. גם זה לשון יחיד: אל ארץ כנען כשדימה. יש מפרשים כמו מארץ כנען והיכנו כנון כי ת״ס הסמוס הוא הפך מלת אל ולמ״ד הסמוס ועוד מה צריך לזכר כנען היה לו לומר מארצך אלא פי׳ כמשמעו אל ארץ כנען כלומר כתועבות ארץ כנען שהיו עושים הכנעניים אשר הורים יי׳ מפניך כמעשיהם עשית והרבית את תזנותך כמו שכתוב במנשה מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו ופירוש אל ארץ כנען דמית בתזנותיך אל ארץ כנען כשהיתה ארץ כנען וכשדימה רוצה לומר אל כשדי׳ כלומר הרבית תזנותיך ודמית לארץ כנען ולארץ כשדים בתזנותך כי לא שבעת באח׳ מהן וגם בזאת לא שבעת בדרך שתיהן: מה אמולה לבתך. זכר לב בלשון נקבה לגריעות אמולה גזורה כלומר אין לה מחשבה ישרה כאילו היא גזור׳ ואיכה כי לא חשבת כל אשר עשית כי הם מעש׳ רבים ורעים: מעשה אשה זונה שלטת. פירו׳ מעשים שעשית הם מעשי זונה שהיא שליטה בעצמה לעשות כל אשר תתאוה: שלטת. שם תאר בפלס אדרת עורת אמר לזכר שליט ולנקבה שליטה או ש שלטת בלע״ז גלייר״דא ויונתן תרג׳ דשליט לה בנפשה: בבנותיך. לפי שהמקור דומה לשם בא פ פעמים בלשון רבוי וכן ב בהזרותיכם בארצות ועניין ה הרבוי רוצה לומר בניכים רבים במזבחות שהיו רבים: גבך. כמו שאמר למעלה ותבני גב: עשיתי. ביו״ד נוספת בסוף וכן ולא הייתי והקרי בלא יו״ד כמנהג כי אין יו״ד לנקבה אחר תי״ו ה המנאפת אף על פי שנהגו כן ב בתקומות אחר כ״ף המנאפת כמו עוביכי כעוריכי תחלואיכי לא נהגו כן אחר ת״ו המנאפת: לקלס אתנן. בזה לא היית כזונה כי הזונ׳ לועגת על האתנן ומבזה אותו כדי שיוסיף לה עוד בועלה אבל את כמו זונה מתאוה אל הזנות תאוה גדולה עד שכל אתנן טוב בעיניה ואפילו הפחות שבהם ולא עוד אלא שמרוב ת תאותה היא נתנה אתנן כמו שאמר ואת נתת את נדניך וזהו דרך משל על רוב תאות ישראל לאלהים אחרים עד שמבקשים מיני העבודו׳ בכל מקום ושוכרים שלוחים ומשלחים כסף וזהב ל לאלהי העמים ומיקרים עבודה זרה שלהם בעיניהם וזהו בהפך כל עם כי כל גוי עובד אלהיו ו ומבזה אלהי עם אחר ולפיכך אמר ויהי בך הפך מן הנשים: האשה המנאפת. כן עשית את תחת האל לקחת אלהים אחרים וכתב זה הפסוק לבאר כל המשל כי כל מה שנזכר בעניין התשמיש הו׳ משל לע״ז: לכל זונות יתנו נדה. מתן הזונה יקרא נדה ובנ״ון תמורת הא׳ ואת נתת את נדניך ור״ל הרגילו זה הלשון במהר הבתולות כי מה שמביאה אשה לבעלה יקראו אותו נדוניא ואת אהבו כמו אתנן: ותשחדי. בקמץ חטף תחת ועניין הפסוקים האלה כבר פירשנוהו: ויהי בך. ואחריך לא זונה. בוי״ו עם הדגש אמר כמו שבך הפך מן הנשים שהיו עד הזמן הזה כן אחריך לא יהיה כזנותיך ופי׳ ולא זונה לא כמוה ולא יעשה כמעשה הזה׳ כזנותך והוא מן שלא נזכר פועלו מהדגוש: ותהי להפך. אמר ותהי לשון זכר כמו שזכרנו כמה פעמים כי ידבר כנגד הכנסת פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה: לכן. מבואר הוא: כה אמר יי׳ אלהים יען השפך נחשתך. פי׳ תחתיתך ובאמרו אחריו ותגלה ערותך הוא כפל עניין במלות שונות כי עניין השפך כעניין ותגלה כי הדבר הנשפך נגלה ונראה ועניין נחשתך כעניין ערותך כי תחתית האשה היא הערוה ונחשתך תחתך כמו וחדה נחשתה וכן בדברי רבותינו ז״ל נחשתו של תנור פירוש תחתיתו ויונתן תרגם חלף דאתגליאת בהתתיך ועניין זה המשל כי גלו מעשיה הרעים לעיני כל האומות בקבלה עוכם על מעשיה הרעי׳ וכעניין זה אמר הושע אגלה את נבלותה לעיני מאהביה: מאהביך. הם שהיית מחבבת ומתחברת להם לעבוד ע״ז שלהם: וכדמי בניך. בכ״ף פירוש באותו החטא קבלת עונש מדה כנגד מדה את לא חמלת על דמי בניך שזבחת להם לעבודה זרה גם אני לא אחמול על דמך והבאתי עליך חרב נוקמת נקם ברית: אשר נתת. שהם לגלולים שזכר: לכן אשר ערבת עליהם. כמו יערב עליו שיחי עניין ההנאה וההכשר: על כל אשר שנאת. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים כלומר הנני מקבץ את הגוים שאהבת עם אותם ששנאת וכולם יבאו עליך מסביב להחריב ארצך וזהו גלוי הערוה: וראו את כל ערותך. על דרך משל: ושפטתיך משפטי נואפות ושופכות דם. כי יש עליהם שני משפטים משפט הנאוף ומשפט שפיכו׳ דם כי האשה המנאפת פעמים שהיא שופכת דם כי יבאו אליה שני זונים ויתקוטטו זה עם זה עליה או יבא בעלה פתאום בבית וימצא המנאף עם אשתו ויהרגנו או המנאף יהרג את בעלה כן את נואפת תחת אישך שהוא האל יתברך על דרך משל ושפכת דם נקי דם בניך ובנותיך לע״ז: ונתתיך דם חמה וקנאה. כתרגומו ואמסרינך לקטול ברוגז ובחימה כי אני יש לי חימה עליך כי את הכעסת אותי במעשיך הרעים גם קנאה כי קנאת אותי בלא אל וכן אמר במשלי שלמה כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם: ונתתי

רשי

ותזנים. לשון זנות אהא״ב שארא אאלש״ ב בלע״ז: אל ארץ כנען כשדימה. כשדים לא מארץ כנען הם וכך פרשו הוספ׳ בלתי כשדים על של כנענים שהיו סמוכי׳ ליך וזנים להם כבר ויונתן תרגם ותרבי תזנותיך כשדימה ודמית ל לכנענים השטופי׳ בע״ז ואסגיאת טעוותיך ל לאתחבר׳ לעמא דכנע׳ למהך בנימוסי כסדאי ולי נראה כנען כמו סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה שכן ק קורא ארץ כשדי׳ ארץ סוחרים כמו שנאמר ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רכלים שמו: מה אמולה. מקולקלת וכן היהודי׳ האומללי׳ וכן כי אמלל אני: לבתך. כמו לבך: שלטת. שיצרה שלי ט עליה: בבנותיך גבך. כמו בבנותיך לשון בנין: לקלס אתנן. לרבו׳ ולהתהלל באתנן יפה שנותנין לה וכן כל לשון קלסה לשון דבור פאר״לי״ץ בלע״ז אתנן הו׳ לשון שכירו׳ לואר״ץ בלע״ז: האשה המנאפת. את האש׳ המנאפת: תח׳ אישה וגו׳. בהיותה תחת בעלה נותנת עיניה ב באחרים: נדה. מוהר בתזנותיך. מרוב זנות שהיה ביך עשית כן: לא זונה. לא כזונה לכל זונה כזנותך: השפך נחשתך. הוא לשון שולים שקורין ש פונ״ץ בלע״ז וכן הרבה בסדר טהרות נחשתו של תנור השפך נחשתך מרוב תאות זנות היה מקורך זב: ועל כל גלולי תועבתי׳ ויען כל גלולי תועבותי׳: ובדמי בניך. ובעון דמי בניך אעשה לך ה הרעה הזאת המפור׳ בעניין הנני מקבץ וגו׳: ערבת. שאהבת בל׳: ונתתיך דם חימה וקנאה. ואסגירך להורגי בחימה וקנאה וכעס: והרסו

זב מלין וגם וב מלין סוף פסו׳ וסימ׳ וגם בעליו יוכת׳ וגם הגמלים השקתה׳ וגם שמו בכליהם. וגם לא שבעת׳ וגם אני אליך. וגם במכתב לאמר דעזרא. וחברו דדה׳. וגם משרי ישראל דדה׳. וגם נגיד ברית. וגם ילדתי בנים. וגם בהמות שדי. וגם זה הבל: אתנן ה׳ פתחין כליש בקריא׳ וסי׳ לא תביא אתנן

ותזנים וגם לא שבעת: ותרבי את תזנותך אל ארץ כנען כשדימה וגם בזאת לא שבעת: מה אמלה לבתך נאם אדני יהוה בעשותך את כל אלה מעשה אשה זונה שלטת: בבנותיך גבך בראש כל דרך ורמתך עשיתי בכל רחוב ולא הייתי כזונה לקלס אתנן: האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים: לכל זנות יתנו נדה ואת נתת את נדניך לכל מאהביך ותשחדי אותם לבוא אליך מסביב בתזנותיך: ויהי בך הפך מן הנשים בתזנותיך ואחריך לא זונה ובתתך אתנן ואתנן לא נתן לך ותהי להפך: לכן זונה שמעי דבר יהוה: כה אמר אדני יהוה יען השפך נחשתך ותגלה ערותך בתזנותיך על מאהביך ועל כל גלולי תועבותיך וכדמי בניך אשר נתת להם: לכן הנני מקבץ את כל מאהביך אשר ערבת עליהם ואת כל אשר אהבת על כל אשר שנאת וקבצתי אתם עליך מסביב וגליתי ערותך אלהם וראו את כל ערותך: ושפטתיך משפטי נאפות ושפכת דם ונתתיך דם חמה וקנאה:

וטעית בהון ואף לא ידעת תיובתא: ואסגית ית טעותיך לאתחברא לעמא דארעא דכנען למהך בנימוסי כסדאי ואף בדא לא ידעת אוריתא: מה תקיף הוה רשע ליבך אמר יי אלהים במעבדיך ית כל אלין כעובדי איתא נפקת ברא דשליטלה בנפשה: במיבנך איגורך בריש כל פרשות אורח ורמתך עבדת בכל רחוב ולא הוית כנפקת ברא דמתהניא באגרא: כנישתא דישראל דמיא לאיתתא דרחימא על בעלה ומזניא עלוהי שבקת ית בעלה וטעת בתר נוכראין: לכל נפקת ברא יהבין אגר ואת אהבית ית אגריך לכל רחמך ושחדת יתהון למיתי עלך מסחור סחור בטעותיך: והוה ביך שנו כנישתא דישראל מן מדינתא בטעותיך ובתריך לא הוות דטעת כוותיך ובמיתניך אגר ואגר לא איתיהב ליך והוית לשנו: בכן דעובדהא כנפקת ברא כנישתא דישראל קבילי פתגמא דיי: כדנן אמר יי אלהים חלף דאגליאת בהתתיך ואיתחזית קלונך בדטעית בתר רחמיך וית כל חובי פולחן טעות תועבותיך ובחובי דם בניך דנכיסת להן: בכן הא אנא מכניש ית כל רחמך דאיתרעית למיטעי בתריהון וית כל דרחימית עם כל דשנית ואכניש יתהון עלך מסחור סחור ואגלי בהתתיך להון ויחזון ית כל קלוניך: ואיתפרע מניך פורענות גיפן ואשדרת דם ואימסרינך לקטול ברגז ובחימה:

זונה ומחיר כלב. ויהי בך הפך מן הנשים תנינא דפסוק. ושרפו בתיך באש. כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן ב׳ בפסוק: אלהים ז׳ חס׳ בספרא וסי׳ לכן הנני אקבץ. בן אדם דבר אל זקני. איש שקוצי עיניו השליכו. ואמר אלהים מה הבמה. על הדם תאכלו. כה תאמר אלהים. ודבר אלהים ר״פ:

הא ג׳ וסימ׳ הא לכם זרע וזרעת׳ · וגם אני הא דרכך בראש נתתי · הא כדי פרזלא לא מתערב · ואביכן ב׳ וסימ׳ ואביכן התל בי והחליף · אמכן חתית ואביכן אמרי · ותשחתי ז׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן י״א׃

וְנָתַתִּי אוֹתָךְ בְּיָדָם וְהָרְסוּ גַבֵּךְ וְנִתְּצוּ רָמֹתַיִךְ וְהִפְשִׁיטוּ אוֹתָךְ בְּגָדַיִךְ וְלָקְחוּ כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ וְהִנִּיחוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה׃ וְהֶעֱלוּ עָלַיִךְ קָהָל וְרָגְמוּ אוֹתָךְ בָּאָבֶן וּבִתְּקוּךְ בְּחַרְבוֹתָם׃ וְשָׂרְפוּ בָתַּיִךְ בָּאֵשׁ וְעָשׂוּ בָךְ שְׁפָטִים לְעֵינֵי נָשִׁים רַבּוֹת וְהִשְׁבַּתִּיךְ מִזּוֹנָה וְגַם אֶתְנַן לֹא תִתְּנִי עוֹד׃ וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי בָּךְ וְסָרָה קִנְאָתִי מִמֵּךְ וְשָׁקַטְתִּי וְלֹא אֶכְעַס עוֹד׃ יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַרְתִּי אֶת יְמֵי נְעוּרַיִךְ וַתִּרְגְּזִי לִי בְּכָל אֵלֶּה וְגַם אֲנִי הֵא דַּרְכֵּךְ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְלֹא עָשִׂיתִי אֶת הַזִּמָּה עַל כָּל תּוֹעֲבֹתָיִךְ׃ הִנֵּה כָּל הַמֹּשֵׁל עָלַיִךְ יִמְשֹׁל לֵאמֹר כְּאִמָּה בִּתָּהּ׃ בַּת אִמֵּךְ אַתְּ גֹּעֶלֶת אִישָׁהּ וּבָנֶיהָ וַאֲחוֹת אֲחוֹתֵךְ אַתְּ אֲשֶׁר גָּעֲלוּ אַנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן אִמְּכֶן חִתִּית וַאֲבִיכֶן אֱמֹרִי׃ וַאֲחוֹתֵךְ הַגְּדוֹלָה שֹׁמְרוֹן הִיא וּבְנוֹתֶיהָ הַיּוֹשֶׁבֶת עַל שְׂמֹאולֵךְ וַאֲחוֹתֵךְ הַקְּטַנָּה מִמֵּךְ הַיּוֹשֶׁבֶת מִימִינֵךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ׃ וְלֹא בְדַרְכֵיהֶן הָלַכְתְּ וּבְתוֹעֲבוֹתֵיהֶן עָשִׂיתִי כִּמְעַט קָט וַתַּשְׁחִתִי מֵהֵן בְּכָל דְּרָכָיִךְ׃ חַי אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם עָשְׂתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ הִיא וּבְנוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר עָשִׂית אַתְּ וּבְנוֹתָיִךְ׃

ואמסר יתיך בידיהון ויפגרון שורך ויתרעון רמתיך וישלחון יתיך לבושי יקריך ויסבון מני תושבחתיך וישבקוניך מטלטלא ושביקא׃ ויסקון עלך משרין וירגמון יתיך באבני קלע ויבזעוניך בסיפיהון׃ ויוקדון בתיך בנורא ויעבדון ביך פורענו דינין לעיני מדינן סגיאן ואבטלינך מלמהוי כנפקת ברא ואף אגר לא תיתנין עוד׃ ואניח חמתי ביך ותעדי קנאתי מיניך ואסיף ולא יהי רוגזי עוד׃ חלף דלא ארכרת ית יומין דמלקדמין והוית מרגזא קדמי בכל אילין ואף אנא פורענות אורחתיך בריש יהבית אמר יי אלהים לא עבדת ליך עיצא למיתב מן כל תועבתיך׃ הא כל דמתיל עלך ימתול למימר כעובדי אימא כן ברתא׃ לכא הוית ברתה לארעא דכנען למיעבד כעובדי עמא דאיתרבו אבהן עם בנין ואתתא לסדום ועמרה דאישתיצי עמהון אבהן עם בנין הלא אימכון שרה ביני חיתאי הות ולא עבדת כעובדיהון ואבוכון אברהם ביני אמוראי ולא הליך בעיצתהון׃ ואחתיך רבתא שמרון היא וכפרנהא דיתבא על סמאליך ואחתיך דזעירא מיניך דיתבא מימיניך סדום וכפרנהא׃ ואילו באורחתהון הליכת וכתועיבתהון עבדת חסוך הוית תוביך אילהין ואסגית לחבלא מינהון בכל אורחתיך׃ קיים אנא אמר יי אלהים אם עבידת סדום אחתיך היא וכפרנהא כמא דעבדית את וכפרניך׃

רש״י

והרסו גבך · בנייני גובהי נימוסיך׃ רמותיך · לשון במות׃ ובתקוך · אין לו דמיון ות״י ויבזעונך א״ה אטריפור״ר ג״טוי בלע״ז׃ והשבתיך מזונה׃ מהיות עוד זונה׃ הא · כמו הנה׃ ולא עשית את הזמה · אף על פי שאני נתתי דרכך בראשך לא עשית עצה לתת לב על תועבותיך לשוב מהם כל זימה שבמקרא לשון עצה הוא יש לטובה ויש לרעה׃ כל המושל · לשון משל וחידה הוא׃ כאמה בתה · הא של כאמה אינה מפיק ה״א לפי שאינה משמשת כלום אלא כאם כן בתה׃ בת אמך · אומה של כנען אשר ירשתם את ארצם׃ גועלת אישה ובניה · אשר הרבו תועבותם עד כי געלה והקיאה הארץ את יושביה האבות והבנים יחד׃ ואחות אחותך · סדום הסמוכה לה׳׃ אמכן חתית וג׳ · ת״י הלא אמכון שרה ביני חתאי הוות ולא עבדת כעובדיהון ואבוכון אברהם ביני אמוראי ולא הליך בעצתהון׃ על שמאלך · לפי שנחלת יהודה בגבול דרומי של ארץ ישראל היה כמצאו כל שאר השבטים על שמאלם׃ ולא בדרכיהם הלכת · והלואי בדרכיהון הלכ׳ ולא התעבת יותר מהם וכן ולא יותן כח לעברך וכן ולא אם עודנו חי דיהוכתן אפליי״אוט בלע״ז׃ כמעט קט · היו תועבותיך לפני אילו לא התעבת מהן אבל את ותשחיתי מהן וכן ת״י ויש פותרין ולא בדרכיהם הלכת כמשמעו כמעט קט היו תועבותיה׳ בעיניך ותשחיתי מהן קט פ׳ פיקו״ט בלע״ז׃

רדק

ונתתי אותך בידם · ביד האוהבים והשנואים הנזכרים׃ ערום ועריה · כמו שמצאתיך בעת שחמלתי עליך׃ והרסו גבך כמו שפירש׳ כי על המזבחות אמר׃ ויתנן תרגם ויפגרון שוריך ויתרעון רמתיך · ושלמעלה גב וגבך תרגם יונתן אגורא אגורך׃ והעלו · אלה הנזכרים יקבצו עמהם קהל משאר העמים · ואמר והעלו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות׃ ורגמו אותך באבן · כמשפט המנאפות שרוגמים אותם באבנים לא שימיתוה וכן וירגמו אותו אבן הנאמר בעכן · ופירש אדוני אבי ז״ל כי אחרי שאמר מליצת המשל והשבתיך מזונה כראה שדבר בזונה שהכוה באבנים ועשו בה דקירות חרב ושרפו ביתה וכל השפטים האלה לבזותה ולהכלימה עד שתהיה נבזה ושפלה בעיני כל ולא יבאו אליה עוד מנאפים ועל כרחה תהיה נשבתת מהיות זונה ואפילו אם רצתה היא אתנן לא יהיו עמה כי תמאר נבזה ושפלה בעיני כל ועניין המשל הזה הוא הריסת החומות שמשליכים בקלע ומדיין אבנים גדולות אל החומה להפילה כמו שנאמר בקיר חרשת ויכו שם הקלעים ויכוה׃ ובתקוך בחרבותם · כתרגומו ויבזעונך בסיפיהון׃ ושרפו · כי כן עושים לנשים המנאפות ולעניין המשל כמו שכתוב וישרוף את בית יי׳ ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלם׃ שפטים · שקילת שרפה והרג׃ לעיני נשים רבות · כדי שיוסרו הנשים הנשארות ולעניין המשל כתרגומו לעיני מדינן סגיאן רוצה לומר אנשי המדינות אלא שהמדינות קורא אותם נשים בדרך משל׃ והשבתיך מזונה · מהיות זונה וכן ושירה מגבירה מהיות גבירה וכהתידם מגוי מהיות גוי · ועניין המליצה פירשנו ועניין הנמשל כי מיום שחרבה ירושלם לא עבדו ישראל אלהים אחרים׃ והנחתי · אחר שהגליתיך מארצך והחרבתי את ארצך הנה לקחתי נקמתי ממך ונחה חמתי ושככה ואין לי עוד קנאה וכעס כי נשבת ממך עבוד׳ אלהים אחרים׃ יען · וכל זה עשיתי לך בעבור שלא זכרת כל החסדי׳ שעשיתי עמך בימי נעורי׳ כשמצאתיך ערום ועריה והרגזת והכעסת אותי בעבודת אלהים אחרים׃ ותרגזי · זה לבדו פעל יוצא מן הקל׃ זכרתי · כתיב ביו״ד יתירה בסוף׃ וגם אני הא דרכך בראש נתתי · את עשית את כל התועבות האלה וגם אני הנה ראיתי שנתתי את דרכ׳ בראש ולקחתי נקמתי ממך׃ הא · כמו הנה וכן הא לכם זרע׃ ולא עשיתי · היו״ד יתירה בכתוב וכבר פיר׳ זה

ופי׳ ולא עשית את הזמה על כל תועבותיך בעוד שהיית עושה התועבות ואני הייתי מעיד בך יום יום שובי מדרכך הרעה ולא עשית המחשבה שהיה עליך לעשות כלומר לא נתת אל לבך איך העשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים שהוציאני מבית עבדי׳ ונתן לי הארץ נחלה ועשה לי כמה טובו׳ וכמה חסדי׳ כל זה לא נתת אל לבך ועל הדרך הזה ת״י ולא עבדת לך עצה למתב מכל תועבותיך׃ הנה כל המשל · ענין משל ומליצה משל שאומרים בני אדם׃ כאמה בתה · כמעשה האם כן עושה הבת עליך יאמרו זה המשל והאם היא על דרך משל ארץ כנען והבת היא כנסת ישר׳ והכנסת תקרא בת כמו שכתוב בת ירוש׳ בת אדום והנה את עשית כמעשה ארץ כנען והנה ימשול עליך כל מושל כאמה בתה׃ כאמה · הה״א רפה בתה הה״א מפיק ומשפטו הה״א רפה שדינה במפיק כמו ותחמרה בחמר ובזפת למן היום הוסדה כל אלה תה השבתיך והדומי׳ להם ובא הכנוי קודם הידיעה כמו ישנו עם אחד ותראהו את הילד והדומים להם ובזה באה הה״א הידיעה עם הכנוי לענין הדמיון׃ בת אמך · את שאת דומה לה במעשה עד שיאמרו עליך בת אמה היא וכמו שגעלה היא אישה ובניה כמו שכתוב כאשר קאה את הגוי הזה אשר לפניכם והגעול והקיא ענין אחד ואישה ובניה משל על המלך והעם דרך פרט כי על דרך כלל העם היא הכנסה והיא הבת כן בת ירושלם געלה מלכה ועמה ואחות אחותך וכן את אחות אחותך סדום שדומים מעשיך למעשיהם שהיו אנשי חמס ותועבות אחרות וכן את כמוהו ואמר אחותך לפי שהיתה שכנה לה ואמר געלו לשון רבים על סדום ועמורה ואמר אחותך דרך כלל גם כי סדום היה עיקר המלוכה אנשיהן ובניהן מלכיהם ועמם וכל היקום אשר בם כי נהפכה הארץ׃ אמכן חתית ואביכן אמרי · ידמה למעשיכן כי אמכן היתה חתית ואביכן היה אמרי שעשיתם כמעשיהם ולא כן אלא אמכן ואביכן היו צדיקים אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ונשיו ולא למדתן מעשיהם הטובים אלא למדתן מעשה הארץ אשר באתן בה כאילו אמכן ואביכן היו אמרי וחתית ושאר האומות ההם יושבי הארץ׃ ואחותך הגדולה · רוצה לומר הגדולה ממך כי במלכות שמרון היו עשרת השבטים׃ על שמאלך · כי חלק יהודה היה לדרום וחלק יוסף לצפון׃ ולא בדרכיהן הלכת · אלא רע מהן׃ וכתועבותיהן עשית · ולא כתועבותיהן אלא רע מהן׃ כמעט קט ותשחיתי מהם · מעט קט זמן עמדת אחרי גלות שמרון׃ ותשחיתי מהם · משדום ומשמרון כי גלות שמרון היה בשנת שש לחזקיהו ונשארו ממלכותו עשרים ושלש ומלך מנשה בנו אחריו והרשיע מכל אשר לפניו וזה מעט קט שאמר עשרים ושלש שנה אלה׃ קט · כמו מעט ונכפל במלו׳ שונו׳ למעט יותר׃ חי אני · אם עשתה · כי הם לא המירו אלהי׳ ואת המירו׳ כבודך בלא יועיל ואפשר כי גם במעשים רעים השחיתה ממנו׃

הנה זה היה · סדום אחותך · גאון היה לה שבעת לחם ושלות השקט היה לה
למה היה לה גאון לפי שהיה לה שובע לחם ושלות השקט ושניהם שלות אל השקט
לרוב השלום: שבעת · שם או תואר בפלס שפלת קומה וטעם היה לה אל ושלות
השקט: ותגבהינה · כמו ותגבהנה אלא בא כן לזווג המלות מפני מלת תעשינה

ותגבהינה · היא ובנותיה כמו שמפורש באיוב ארץ ממנה יצא לחם וכל הענין זה
שאמרו כשכח תורת רגל מארצינו שאין באים אלא לחסרינו: ואסיר אתהן כאשר
ראיתי · דרכן כענין שנאמר בסדום ארדה נא ואראה וגו': ותצדקי את אחותך ·
קודם שהתעבת יותר מהן היו נדונות לחובה וכיון שהרשעת מהן עשית אותן

גאון ג' וסימ' ערה נא גאון וגבה · גאון שבעת לחם · לפני שבר גאון · וא' וגאון וסימ' יראת יי' שנאת רע:
גם ג' ר"פ בסיפ' וסימ' גם את שאי כלמתך · גם אני נשאתי את ידי תביינא דסיפרא · גם הם אתו ירדו: אחיות
ה' בליש' בקריא' וסימ' והחיתם את אבי ואת אמי · כצדקתך אחותך · ואחיותיהם צרויה ואביגיל · וקראו

הִנֵּה־זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גָּאוֹן שִׂבְעַת־לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד־עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה: וַתִּגְבְּהֶינָה וַתַּעֲשֶׂינָה תוֹעֵבָה לְפָנָי וָאָסִיר אֶתְהֶן כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי: וְשֹׁמְרוֹן כַּחֲצִי חַטֹּאתַיִךְ לֹא חָטָאָה וַתַּרְבִּי אֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ מֵהֵנָּה וַתְּצַדְּקִי אֶת־אֲחוֹתֵךְ בְּכָל־תּוֹעֲבֹתַיִךְ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי: גַּם־אַתְּ שְׂאִי כְלִמָּתֵךְ אֲשֶׁר פִּלַּלְתְּ לַאֲחוֹתֵךְ בְּחַטֹּאתַיִךְ אֲשֶׁר־הִתְעַבְתְּ מֵהֵן תִּצְדַּקְנָה מִמֵּךְ וְגַם־אַתְּ בּוֹשִׁי וּשְׂאִי כְלִמָּתֵךְ בְּצַדֶּקְתֵּךְ אַחְיוֹתֵךְ: וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּתְהֶן אֶת־שְׁבִית סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־שְׁבִית שֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ וּשְׁבִית שְׁבִיתַיִךְ בְּתוֹכְהֶנָה: לְמַעַן תִּשְׂאִי כְלִמָּתֵךְ וְנִכְלַמְתְּ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשִׂית בְּנַחֲמֵךְ אֹתָן: וַאֲחוֹתַיִךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ תָּשֹׁבְןָ לְקַדְמָתָן וְשֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ תָּשֹׁבְןָ לְקַדְמָתָן וְאַתְּ וּבְנוֹתַיִךְ תְּשֻׁבֶינָה לְקַדְמַתְכֶן: וְלוֹא הָיְתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ לִשְׁמוּעָה בְּפִיךְ בְּיוֹם גְּאוֹנָיִךְ: בְּטֶרֶם תִּגָּלֶה רָעָתֵךְ כְּמוֹ עֵת חֶרְפַּת בְּנוֹת־אֲרָם וְכָל־סְבִיבוֹתֶיהָ בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים הַשָּׁאטוֹת אוֹתָךְ מִסָּבִיב: אֶת־זִמָּתֵךְ וְאֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ אַתְּ נְשָׂאתִים נְאֻם יְהוָה: כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וְעָשִׂית אוֹתָךְ כַּאֲשֶׁר עָשִׂית אֲשֶׁר־בָּזִית אָלָה לְהָפֵר בְּרִית:

הָא דֵין הֲוָה חוֹב סְדוֹם אֲחָתִיךְ גַּאוּתָנִין סַבְעִין לַחְמָא וּשְׁלֵיוָא וְשִׁידוּכַיָא הֲוָה לַהּ וּלְכַפְרָנַהָא וִיד מִסְכֵּן וַחֲשׁוּךְ לָא אַתְקִיפַת: וְאִיתְרְבַרְבָא וַעֲבָדָא תּוֹעֵיבָא קֳדָמַי וְאַגְלֵיתִי יַתְהוֹן כְּמָא דִגְלֵי קֳדָמַי: וְשֹׁמְרוֹן כְּפַלְגוּת חוֹבִיךְ לָא חָבַת וְאַסְגֵּית יַת תּוֹעֲבָתִיךְ מִנְּהוֹן וְזַכֵּית יַת אֲחָתִיךְ בְּכָל תּוֹעֲבָתִיךְ דַעֲבַדְתְּ: אַף אַתְּ קַבִּילִי אִיתְכְּנָעוּתִיךְ דִּי בָעֵית לַאֲחָתִיךְ בְּחוֹבִיךְ דְאִתְעֵיבַת מִנְּהוֹן וְזַכְּיָן מִינִיךְ וְאַף אַתְּ בְּהִיתִי וְקַבִּילִי אִיתְכְּנָעוּתִיךְ בִּדְזַכִּית אַחְוָתִיךְ: וְאָתִיב יַת עַמְהֶן לְהֶן יַת עַמָּא דִסְדוֹם וְכַפְרָנַהָא וְיַת עַמָּא דְשֹׁמְרוֹן וְכַפְרָנַהָא וְאָתִיב גָּלוּת עַמִּיךְ בֵּינֵיהוֹן: בְּדִיל דְּיִתְקַבְּלִין אִיתְכְּנָעוּתִיךְ וְתִתְכַּנְעִין מִכָּל דַּעֲבַדְתְּ בְּנַחֲמוּתִיךְ יַתְהֶן: וְאַחְוָתִיךְ סְדוֹם וְכַפְרָנַהָא יְתוּבוּן לְאוּלְהֶן וְשֹׁמְרוֹן וְכַפְרָנַהָא יְתוּבוּן לְאוּלְהֵי וְאַתְּ וְכַפְרָנַךְ תְּתוּבוּן לְאוּלְכֶן: וְלָא הֲוֵית סְדוֹם אֲחָתִיךְ לְאוּלְפַן בְּפוּמִיךְ בְּיוֹם אִיתְרַבְרְבוּתִיךְ: עַד לָא תִיתְגְּלֵי בִּישְׁתִיךְ כְּעִדָּן דְּחַסִּידוּ כַּפְרָנֵי אֲרָם וְכָל סַחְרָנַהָא כַּפְרָנֵי פְלִשְׁתָּאֵי דְבָזוּ יָתִיךְ מִסְחוֹר סְחוֹר: יַת חוֹבֵי עֵיצַת חִיטְאַךְ וְיַת פּוּלְחַן תּוֹעֲבָתִיךְ אַתְּ קַבִּילְתִּינוּן אֲמַר יְיָ: אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאִתְפְּרַע מִינִיךְ כְּמָא דַעֲבַדְתְּ דִבְסַרְתְּ עַל מוֹמֵי לְאַשְׁנָאָה קְיָם:

או יאמר כן בלא זווג כמו תבאנה ותבאינה ואח' ותגבהינה לשון רבות על סדום ובנותיה שזכר ויהיה פירו' ואסיר אתהן שהשמתי את העם והערים כלם לפי שהפכתי אותם שלא יהיה שם ישוב וזהו ואסיר או יהיה פי' ותגבהינה על סדום ועל שמרון שזכר ויהיה פי' ואסי' זאת בגלותו וזאת בהשחתה ופי' כאשר ראיתי כמו שנראה לי כי משפטם כן או פי' כאשר ראיתי כמו שאמר בסדום ארדה נא ואראה והנכון כי פי' ותגבהינה ואסיר אתהן על סדום ובנותיה כי זכר סדום בפרט אחר שזכר לו זה בכלל עם שמרון וכן פרט אחר זה שמרון ואמר: ושמרון · מהנה · משמרון ובנותיה: ותצדקי את אחותך · כמו' רוא' תועבותיך חושב אותן צדיקות כ כנגד מעשים הרעים כאילו את שמת אותם צדיקות כנגד מעשיך: אחותך · כתיב לשון יחידה וקרי אחותיך לשון רבות שכתוב על שמרון והקרי על שומרון ו וסדום: עשיתי: כתוב ביו"ד יתירה: גם את · אשר פללת לאחותך · פירוש שמרון אמר קודם שחטאת היית שופט' אותה ומחייבת אותה על רשעה כמו שאמר אביה מלך יהוד' לירבעם מלך ישראל ועמכם עגלי זהב ו ואנחנו יי' אלהינו ולא עזבנוהו כי שומרים אנחנו את משמרת יי' אלהינו ואתם עזבתם אותו וכן אחר כן כי מלכי יהוד' היו טובים ברוב עד אחז וחזקיהו הטיב מה שהרע אחז אבל ממנשה ואילך היו רעים ועובדי עבודה זרה לבד מיאשיהו אמ' ראוי לך שתכלמי בחטאתיך אשר התעבת מהן: תצדקנה ממך · כי עתה הם צדיקות ממך ואמר לאחותך לשון יחידה על שמרון ואחר כן אמר מהן ואמר תצדקנ' ואח' אחיותיך לשון רבים אמר כן על בנות שמרון או כלל סדום עם ש שמרון: אחיותיך · בא ברבוי הנקבות לבד בלא רבוי הזכרים וכן השלה יי' את מכורך והדומי' להם ופירוש שאי כלימתך ענין סבל כמו שאתי עליך חרפה ותי' קבילי את כנעותיך: בצדקתך ·

כצדקניות וכתת להן פתחון פה לומר ים שהכעיסוך יותר מתם: אשר פללת · אשר שפטת לאחן קודם ש שהרשעת מהן היית אומרת עליהן ראויות הן לפורענות: את שבות סדום · ארפא את הארץ מגפרית ו ומלח ואושיב בה יושבים: בתוכהנה · כמו בתוכן: בנחמך אותן · כשהרשעת מהן ונתת להן פתחון פה · ד"א בנחמך אותן כשתבא עליך הרעה יתנחמו הנה לומר לא לבדינו לקינו: ולא היתה סדום אחותך וגו' · בתמיה לשמועה בפיך להוכיח רבים ו ולומר הזהרו שלא ת תהפכו כסדום כאילו היתה ליך שמועתה ח חדשה: ביום גאונך · כשהיית בגדולתך: כמו עת חרפת בנות ארם · כמו שנגלית בעת מסרתי אחז' ביד מלכי ארם שבאו על אחז בעת ההי' החל יי' להשליח ביד מלכי א ארם וגו' ובדברי הימים ויתנהו יי' ביד מלכי א ארם וגו' ופלשתים פשטו בערי הנגב ו והשפלה וגו': השאטות · לשון בזיון ולא קריא אלף ויבז מתרגמינ' ושט: כשאתים · כשאת אות' ולשון נקבה הוא בכמה מקומות ב בספר זה: ועשיתי אותך וגו' · ועשיתי לך רעה כגמולך אשר ע עשית: אשר בזית את וגו' · אותה שקבלת עליך בחורב לעוברך בברית יי' אלהיך וגו' אך לא אפיר אני את הברי' מלזוכרו כי אין אני כמותך: וזכרתי

לשלשת אחיותיהם דאיוב · ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיותיו: ואחותיך ג' וסימ' ושמרון כחצי חטאתיך ·
סדם ובנותיה תשבן · וזכרת את דרכיך ונכלמת · בקצת ספרי' ראיתי אחותך דשמרון אחותך בתו' וחס'
ובקצת ספרי בסדה מסור עליו חס' · תגלה ג' בקריא' וסי' לא תגלה ערותך עליו · בטרם תגלה רעתך · תגלה
רעתו בקהל · וחד ותגלה ערותך:

מקור בתוספת תי"ו: ושבתי את שביתהן · כולם בזה הפסוק שבית כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ובסורק שבותהן: שביתיך · כתיב וקרי בחירק וביו"ד: בתוכהנה · מלה מורכבת מן יחידה ורבות כי ליחידה אמר בתוכה ולרבות בתוכן ובתוספת ה"א בתוכהנה וטעם ההרכבה כי בתוכה רוצה לומר בתוך שבית שמרון כי הם עם אחד והוא סדום שבכה להן את' בתוכהנה וטעם זה תשובה שאומרים שהנחמות כבר עברו והנה סדום היום עדין בהפיכתה כמו שהיתה ולא שבה עדין ישוב: למען · בנחמך אותן · לפי שאת הרשעת מהן ויתנחמו כחמה בך באמר עשו כאילו את תנחמתי אותם ברעתך הגדולה מרעתם: ואחותיך · בסימן רבוי הזכרים לבד בלא רבוי הנקבות וכן כלאת ברוב עניך שנים הראשונים תשובנה והשלישי תשובינה ואחד הוא כמו שכתוב תגבהינה ותגבהנה כמו תבאנה ותבאינה: ולא היתה · לשמועה בפיך ביום גאוניך · לא זכרת בפיך השמועה ששמעת מהפיכת סדום מפני שהתגאו ואת ביום גאוניך לא זכרת בפיך שמועות סדום ולא אמרתם אחד לחבירו סוף הגאה שבר ולא כתגאה שהרי סדום נהפכה ונשברה מפני גאונה: גאוניך · לשון רבים כי בדברים רבים נתגאו בני יהודה בעת שלותם: בטרם תגלה רעתך · לא שבת לדרך טובה בטרם שנגלתה רעתך בימי אחז זהו שאמר כמו עת חרפת בנות ארם כי בעת ההיא נגלתה רעת יהודה והיו לחרפה בערי ארם זהו שאמר חרפת בנות ארם כי הלכו שם שבי בני יהודה כמו שכתוב ויתנהו יי' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויביאו דמשק: וכל סביבותיה בנות פלשתים השאטות אותך מסביב · וכן פלשתים בזזו ושללו אותם ולקחו עריהם כמו שכתוב ופלשתי' פשטו בערי שפלה והנגב ליהוד' וילכדו את בית שמש ואת אילון ואת הגדרו' ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ואת בנותיה וישבו שם: השאטות · ענין בזה וכן השאטים אותם והאלף נחה כאלף וקאם שאח: את זמתך · את כשאתים · סבלת אותם וקבלת עונשם: כי כה אמר יי' · ועשית אותך · כתיב ועשיתי וקרי הכתוב אומר את גרמת מה שעשיתי לך אשר בזית אלה להפר ברית כמו שכתוב לעברך בברית יי' אלהיך ובאלתו ובהר סיני הוא שכריתי ברית עמך ואמר את אבותינו כרת יי' את הברית הזאת כי אתנו ואמר לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת: וזכרתי

רשי

חכרתי אני את בריתי· אשר היה עמך בימי נעוריך תכרתי בהטיבי ליך את דרכיך הרעי׳ ונכלמת מלפני על שגמלת לי רעה ואני גומלך טובה: בקחתך את אחותיך· כשתכבשי לירש את האומות אשר סביבותיך הקטנות והגדולות: לבנות· לפרוורי׳ לך משועבדים ליך כמו סדום ובנותיה וכפרכהא: ולא מבריתך· ולא משמרך את הברית אשר כרתי א

רדק

וזכרתי אני את בריתי אתך בימי נעוריך· את הפרת את בריתי אבל אני אזכרנו עוד ולא אפרנו והוא הברית שהיה לי אתך בימי נעוריך והוא מעמד הר סיני כי מה שהיו ישראל במצרים עד שבאו לארץ נקראו ימי נעורים: והקימותי לך ברית עולם· כמו שקבלת אותו עד עולם כמו שכתוב לנו ולבנינו עד עולם כן אקימנו עוד ברית עולם שלא יהיה לו

והקימותי ג׳ מ׳ל בקריא׳ וסימ׳ והקימותי לך ברית עולם קדמאה דיחזקאל· והקימותי את זרעך דד״ה· והיה כי ימלאו ימיך· ושש חס׳ ו״ו וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי· ושארא הקבתי כתיב: לבנות ד׳ בקריא׳ ב׳ מ׳ל וב׳ חס׳

וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי נְעוּרָיִךְ וַהֲקִימוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם׃ וְזָכַרְתְּ אֶת־דְּרָכַיִךְ וְנִכְלַמְתְּ בְּקַחְתֵּךְ אֶת־אֲחוֹתַיִךְ הַגְּדֹלוֹת מִמֵּךְ אֶל־הַקְּטַנּוֹת מִמֵּךְ וְנָתַתִּי אֶתְהֶן לָךְ לְבָנוֹת וְלֹא מִבְּרִיתֵךְ׃ וַהֲקִימוֹתִי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ לְמַעַן תִּזְכְּרִי וָבֹשְׁתְּ וְלֹא יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה מִפְּנֵי כְּלִמָּתֵךְ בְּכַפְּרִי־לָךְ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂית נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

יז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם חוּד חִידָה וּמְשֹׁל מָשָׁל אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל גְּדוֹל הַכְּנָפַיִם אֶרֶךְ הָאֵבֶר מָלֵא הַנּוֹצָה אֲשֶׁר־לוֹ הָרִקְמָה בָּא אֶל־הַלְּבָנוֹן וַיִּקַּח אֶת־צַמֶּרֶת הָאָרֶז׃ אֵת רֹאשׁ יְנִיקוֹתָיו קָטָף וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן בְּעִיר רֹכְלִים שָׂמוֹ׃ וַיִּקַּח מִזֶּרַע הָאָרֶץ וַיִּתְּנֵהוּ בִּשְׂדֵה־זָרַע קָח עַל־מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׂמוֹ׃

ג׳ מ׳ל · ג׳ · ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ה׳ בטע׳ בכס׳ · ג׳ · ל׳ · ה׳ מ׳ל · ל׳ · ב׳ וכו׳ ולקח זרעו׳ ל׳ · ל׳ · ל׳

וְדָכִירְנָא אֲנָא יָת קְיָמִי דְעִימָךְ בְּיוֹמֵי קֳדָם וַאֲקִים לָךְ קְיָם עָלָם׃ וְתִדְכְּרִין יָת אוֹרְחָתִיךְ וְתִתְכַּנְעִין בְּקַרְבוּתִיךְ יָת מְדִינָן דְּרַבְרְבָן מִינִיךְ עִם דְּעַדְקָן מִינִיךְ וּמְסָרֵית יָתְהוֹן לִיךְ לְאִשְׁתְּמָעָא וְאַתְּ לָא עֲבַרְתְּ יָת אוֹרַיְתָא׃ וְאָקִים אֲנָא יָת קְיָמִי עִימָךְ וְתִדְעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ בְּדִיל דְּתִידְכְּרִין וְתִיבַהֲתִין וְלָא יְהֵי לָךְ עוֹד לְאִיתְרַבְרָבָא בְּמִילֵי פוּמִיךְ מִן קֳדָם אִיתְכְּנָעוּתִיךְ כַּד אִשְׁבּוֹק לִיךְ לְכָל דַּעֲבַדְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאַת מִן קֳדָם יְיָ עִימִי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם חוּד חִידְתָא וּמְתִיל מַתְלָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים מַלְכָּא רַבָּא רַב גַּפִּין אֲרִיךְ אֵיבְרִין חֲפֵי כְנָפִין דִּילֵיהּ צִיוּרִין אֲתָא לְלִיבְנָן וּנְסִיב יָת עוּבְרָתָא דְאַרְזָא רָמָאָה׃ יָת רֵישׁ שִׁבַּשְׁתֵּיהּ נְסִיב וְאוֹבְלֵיהּ לְאַרְעָא דְבַטָּלָא מִפּוּלְחָנָא בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וְעַד לָא יַעֲלוּן לַהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּקִרְיַת תַּגָּרִין שַׁוְּיֵהּ׃ וּנְסִיב מִזַּרְעָא דְאַרְעָא וִיהָבֵיהּ בַּחֲקַל טָב לְמִזְרַע נַצְבֵיהּ עַל מַיִין סַגִּיאִין גֻּפַּן נַסְבָא שַׁוְּיֵהּ׃

וסימ׳ ויפצל בהן פצלות לבנות מחשף· בוזרות· כוזרות· בוזרות כהות לבנת· ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך· קדמא ובתרא מ׳ל׃ ואמרת ה׳ בטע׳ כס׳ וסימ׳ מכרותיך· הנשר הגדול· ישראל· אצילי· דבר׃ על מים ז׳ וסימ׳ רצוה הכהן דמצורע· ושחט את הצפר האחת ר״פ· והיה כעץ שתול דירמיה· שכנתי על מים רבים· ויקח מזרע הארץ· אמך כגפן ברמך על מים שתולה· יי על מים רבים׃

רשי

את בריתי אשר כרתי א אתך אלא בחסדי ו וברחמי שאני שומ׳ את בריתי ומדרש אגדה דרבי תנחומא ולא מ מבריתך לא מ מפטרמוניא שליך לא כתתים לאברהם אביך בין הבתרי׳ וזה הלשון קרוב ללשון שכן ק קורין עתה לקרבות פטרמוניא בלעז וכן קורין כל דבר שיש לו לאדם מנחלת אבותיו: למען תזכרי דרכך בהטיבי לך: ובושת. להרים פנים אלי: בכפרי לך· בסלחי לך את אשר עשית תבושי ותדעי כי לא מגמולך הטוב ה הטיבותי לך: חוד חידה· הנבואה שמבינין בלשון חידה היא שהוא מדמה את נבוכד נצר לנשר ואת מלכי יהודה לצמרת ארזים: ארך האבר· כמו כנף אלא בלעז לשון אחר כמשמעו לשון אברים ממש: הרקמה. נוצתו כלה מצויירת: את צמרת הארז· כל נוף האילן ובלעז ציימא הוא משל שהגלה את יהויקים וגבוריו: את ראש יניקותיו קטף· גדולתו ומלכותו הספיל יניקותיו כמו ענפיו: ויביאהו אל ארץ כנען אל ארץ תגרים היא בבל: ויקח מזרע הארץ· את צדקיהו בנו: בשדה זרע· בירושלם בעיר מלוכה יקח על מים רבים· כשרש על מים רבים כלומר נתן לו גדולה וממשלה על סביביו: צפצפה· מין אילן ערבה שגדלה מרובים שאלקה בלעז:

רדק

הפסק וזה יהיה אחר שתקבלי עונשך ותזכרי את דרכיך ותכלמי מהם: וזכרת את דרכיך ונכלמת בקחתך· וזה יהיה כבאת ימ״א מהגלו׳ הזה ואז תקחי הגדולות עם הקטנות תחת ידך כי המלכות תהיה ליהודה כמו שאמ׳ ועשיתים לעץ אחד והגדולות שומרון ובנותיה שהוא אפרים והקטנו׳ בנימין ושמעון שהיה חלק׳ בתוך נחלת בני יהודה: ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך· אף אותם שאינם מבריתך ומתורתך כגון סדום ובנותיה יהיו לך לבנות כתשבו׳ כערי הפרזות לך ותחת ידך יהיו ות״י ואת לא עברת אוריתא לדעתו יהיה פירוש ולא מבריתך מה שלעשה עמך לא מברית שהיה לי שקיימת אותו כי לא עשית דברי התורה ולא קיימת הברית אלא למעני אעשה ובדרש ולא מבריתך לא מפטרמוניא שלך לא כתתים לאברהם אביך בברית בין הבתרים: והקימותי אני את בריתי אתך· זה אתך ברגם ושלמעלה אותך: למען תזכרי ובושת· כשאני אקים בריתי אתך תזכרי שאת לא קיימת אותו לי ויהיה לך בשת מזה ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך כי עד אותו העת היה לך פתחון פה באורך הגלות מפני כלימתך שסבלת בין הגוים ויהיה לך בזה פתחון פה שהיית אומרת אם חטאנו קבלנו עונשינו מאד עד שאבדה תקותינו מאורך הגלות ובהקימי לך בריתי ובכפרי לך לכל אשר עשית לא יהיה לך עוד פתחון פה עלי ות״י ולא יהא לך עוד לאיתרברבא במילי פומיך:

ויהי· בן אדם חוד חידה· החידה הוא הדבר הסתום ויבינו ממנו דבר אחר והמשל הוא דמיון הדבר לדבר אחר כמו זה המשל שהמשיל המלך לנשר והוא חידה שלא יבינוה כל אדם אלא המשכילים: ואמרת· הנשר הגדול גדול הכנפים· פי׳ במה הוא גדלו ואמר שהוא גדול הכנפים ועוד אמר ארך האבר מלא הנוצה· אמר ארך האבר שגוף הכנף ארוך ואמר עוד מלא הנוצה שהכנף מלא הנוצה וכל זה נותן לו שהוא מעופף מאד עד הנה תאר גדלו וחוזקו לעוף ועוד תאר לו הדר ויופי· ואמר אשר לו הרקמה שנוצתו מנומרים שונים זה מזה שהוא יפה מרא׳ בזה וזה כמו נוצת הטווס כי רקמה יקרא מעשה האורג בבגד או מעשה המחט בחוטים שונים זה מזה בצבעונים ונראו מעשה רוקם כמו שלל צבעים רקמה: בא אל הלבנון· לבנון הוא מקום העצים הרבים כמו שאמר יער הלבנון והארז הוא הגבוה שבעצים והצמרת הוא ענף הגבוה שבען כ״מא בלעז· הנשר הוא משל לנבוכד נצר מלך בבל כי הנשר הוא מלך העופות כן נבוכד נצר היה מלך על כל מלכי הארץ ועלה מאד למעלה כמו שהנשר מעופף בגובה האויר על כל העופות: בא אל הלבנון· הלבנון היא ארץ ישראל כי בו יער טוב נקרא לבנון וכן ארץ ישראל נקרא על שמו לבנון וכמו שהארז הוא הגבוה מכל העצים כן ירושלם גבוהה מכל הארצות: וצמרת הארז· הוא משל להר ציון שהוא בית המלוכה והנשר לוקח טורפו במקום גבוה שלא יראוהו שם שאר העופות כן נבוכד נצר כבש ירושלם שלא יכלו שאר המלכים לכבשה ואפילו סנחריב שמלך על כל הארצות וכבש בית המלוכה בירושלם שהסיר מלך והקים מלך: את ראש יניקותיו קטף· הענפים הרבים והם העליונים יקראו יניקות כמו הנער היונק שהוא רך וכמו שפירשנו כי צמרת הוא משל לבית המלוכה והצמרת שהוא הענף הגבוה יצאו בו ענפי׳ רבים נקראו יניקות כן בבית המלוכ׳ בנים רבים וגדול הבני׳ הוא מלך הוא ראש היניקות והוא משל ליהויכין ונער רך היה במלכו כי בן היה במלכו ונבוכד נצר קטף אותו ממלכותו: ויביאהו אל ארץ כנען· ארץ סוחר והוא דרך כלל והפרט בעיר רוכלים וכן כנען בידו מאזני מרמה כי ארץ סוחריה ובבל היתה עיר גדולה סוחרים בה מכל הארצות ונקראת צבי ממלכות תפארת גאון כשדים ונבוכד נצר הביא את יהויכין בבבל ויונתן תירגם כן ית ראש שבשתיה נסיב ואובליה לארעא דבטלא מפולחנא דכנען ועד דלא יעלון לה בית ישראל בקרית תגרין שויה רוצה לומר שלא היתה עובדת ונותנת מס לשום מלך אחר אבל היו עובדים אותה ונותנים לה מס מלכים אחרים וכן היתה ארץ כנען בטרם באו ישרא׳ אליה כי ולא היתה עובדת לשום מלך אחר לפיכך דמה אותה הארץ והיא בבל לארץ כנען אבל אחר שבאו ישראל לארץ כנען היתה נותנת מס ועובדת מלכים אחרים׃ ויקח מזרע הארץ· זה משל לצדקיהו שהיה מזרע המלוכה כלומר שלא המליך בה מלך מעם אחר שלא היה יודע משפט הארץ כזורע זרע נכרי בארץ שלא יצליח בה אותו הזרע כי אין משפט הארץ ההיא לצמוח בה אותו עשב או אותו אילן כן נבוכד נצר מזרע הארץ המליך בה מלך והיה ראוי שיצלח ויעשה פרי תבואה אם היה הולך בדרך טובה וזהו שאמר ויתנהו בשדה זרע בשדה הראוי לזרע ומצליח מה שזורע אדם בו כן ירושלם ראויה להיות בה אנשים טובים אנשי אמת עובדי האל יתברך והפכם הוא נכרי מן הארץ כמו שאמר אלהי נכר הארץ ואמר ולא תקיא אתכם הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם: קח על מים רבים· קח פעל עבר כמו לקח והוא קמוץ כמו הריה שלב מי לא יירא וחבריו או בא להפרים בינו ובין קח את הלוים וזולתו שהוא צווי ופי׳ לקחו על מים רבים כלומר כשלקח מזרע הארץ לקח מדה שהיה ראוי לצמוח מהרה כי על מים רבים היה השדה אשר נתנו שם כלומר במקום שהיה צדקיהו שהיה מצליח אם רצה כמו הנטוע על מים רבים ויונתן תירגם נצביה כנטעו מתרגום ויטע ונצב: צפצפה שמו· פי׳ רז״ל שהוא מין ממיני הערבה הפחותה וכן פירוש הפסוק אני עשיתי לותם כערבה הגדלה על מים רבים והם שמו עכמס כצפצפה הגדלה בין ההרים ולדבריהם פירשו שמו שם ישראל עצמו ויונתן תירגם גפן נסבא שויה רוצה לומר אף על פי שלקח זרע ויצמח גפן כטועה כלומר כי במהרה גדלה כי האחרון הנזרע לא יצמח ויגדל במהרה כמו הגפן הנטועה:

רדק

ויצמח. כי עד שמרד צדקיהו הצליח במעשיו ונגדל במהרה ומרדו היה מן הדומה בשנה התשיעית למלכו כי בשנה הד' למלכו הלך אל בבל כמו שכתוב בסוף ספר ירמיהו והלך להקביל פני מלך בבל ומלך בבל כשהמליכו השליטו על כל המלכים אשר סביבותיו והם מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון ומלך צור ומלך צידון כי כן כתוב בספר ירמיהו כי שם המלכים שלחו מלאכים אל צדקיהו מלך יהודה ושם פירשנו הענין ופירו' ויצמח הזרע שזרע צמח ויהי לגפן סורחת. כמו וסרח העודף היה זרע לגפן יתירה וגדולה והנה המשילו לגפן ולא לארז כמו שהיה מתחילה לפי שנדלדלה המלוכה מעת שמלך מנשה כי מתחילה היתה דומה לארז שהוא גבוה מכל העצים והגפן דקה ומדולדלת מכל העצים שפלת קומה אעפ"י שנתן מלך בבל גדולה לצדקיה רצה שיהיה שפל לפניו ולא יתגאה עליו כמו שאמר בפירוש המשל להיות ממלכה שפלה לפנות דליותיו אליו כי הגפן שהיא שפלת קומה לא יגבהו ויעלו דליותיו שהם הענפים אלא פונות אל הגפן כן רצה נבוכד נצר שיעבדנו צדקיהו ויפנה אליו כעבד אל האדון׃ ושרשיו תחתיו יהיו. שלא יפשטו שרשי הגפן למרחוק אלא יהיו תחת הגפן במקומו לא רחוק לו והדליות הם משל לשחר ולעבודה והשרשים הם משל למלוכה ובעבור שיתקיים זה כרת עמו ברית והשביעו באלהים ונזכר גפן בפרשה זכר ונקבה וברוב הוא לשון נקבה ובלשון זכר שמצא גם כן גפן נותק ישראל וילקטו ממנו פקועות שדה׃ ותהי לגפן. כמו והיית לאיש׃ ותעש בדי' ותשלח פארות. פראות כתיב ר"ל קודם לאלף ובדים הם הגבים והפארות הם הענפים היוצאים מהם כן צדקיהו היתה ממשלתו על שם סביבותיו והמלכים נשמעי' לו כל זמן שעמד בשבועתו ולא זכר לא פרי לפי שלא נתקיימו בניו כי נשחטו׃ ויהי נשר אחד. זה משל למלך מצרים ואף על פי שהיה תקיף לשעתו לא היה כמו הראשון ולא תארו בתוקף ובהדר כמו הראשון׃ והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו׳ כפנה אספה הפוך מן כנופיא בדברי רז"ל צדקיהו תלה מלכותו על מלך מצרים ודליותיו שלחה לו שיחד ועבדו׃ להשקות אותה מערוגות מטעה. עזרו בעמו ובחילו הגדול ממלך בבל זהו מערוגות מטעה כי מלך בבל שנטעה עשה לו ערוגו' להשקותה דרך אותן ערוגות כלומר שנתן לו ממשלה להעמיד מלכותו בכבוד וצדקיהו בקש ממלך מצרים שיעזרהו כדרך שהיה עוזר אותו ומגדל אותו נבוכד נצר שהמליכו׃ אל שדה טוב אל מים רבים. כמו על אמר למה הוצרך לעשות זה והלא צדקיהו היה בטוב ובכבוד עם נבוכד נצר והיה מצליח עמו להיות מלך אדיר ושליט למה מרד בו ועבר על שבועתו ואילו לא עשה כן היה עושה ענף ונושא פרי שיתקיימו לו בניו׃ אמר כה אמר יי'. תצלח. בתמיה׃ הלא את שרשיה ינתק׃ הנשר הראשון והוא נבוכד נצר ינתק ויעקר שרשיה והם משל למלכות צדקיהו שעקר אותה מכל׃ ואת פריה יקוסס. זהו ששחט בני צדקיהו לעיניו׃ יקוסס. יכרת כמו יקוצץ בבדי׃ ויבש. כיון שנקצץ הפרי ממקומו יבש מאליו כן בני צדקיהו כיון שמתו יבש ופסק זכרם כי לא היו להם בנים והמלוכה שבה ליהויכין ולבניו׃ כל טרפי צמחה תיבש. תרגום עלה זית טרף זיתא וכן כל עלי צמחה ייבשו והנה תיבש הגפן כיון שישבו פריה ועליה תיבש הגפן היא גם כן כי צדקיהו מת בבבל ובמותו יבש ונפסק זכרו וטרפי צמחה הם שרי יהודה ששחטם מלך בבל׃ ולא בזרוע גדולה ובעם רב. ולא יוכל מידו בזרוע גדולה של פרעה שחשב להצילו מידו ולא בעם רב לא יוכל להצילו מידו׃ למשאות אותה משרשיה. כשבא מלך בבל להשיא הגפן הזאת ולעקרה משרשיה לא יוכל פרעה ולא יציל׃ למשאות. שם במקום מקור בפלס להשאות כמו להשיא וכן למכע את המחנות כמו להסיע ות"י ולא במשרין סגיאין ובעם סגי ייתון למיעקר יתה משורשה ר"ל לא יצטרך מלך בבל לבא בזרוע גדולה ובעם רב לעקור הגפן הזאת משרשיה כי במעט עם יעקר אותה כי נבוכד נצר אף על פי שבא הוא וכל חילו ירושלם לא עמד שם נבוכד נצר כל ימי המצור כי ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד י"א שנה ובין כך הלך לו נבוכד נצר לרבלה בארץ חמת והניח מקצת חילו ונבוזר אדן ברשם ובכבשו ירושלם החיל הנשאר שם ולקחו צדקיהו והעלוהו אל מלך בבל רבלתה׃ והנה שתולה התצלח. והנה חשבה שהיא שתולה ולא תעקר כי צדקיהו לא רצה לצאת אל הכשדים כמו שהיה אומר לו ירמיהו הנביא כי חשב שלא תנתן העיר ביד הכשדים׃ התצלח׃ ואיך תחשב כי תצלח איך היה חושב צדקיהו שימלט מיד הכשדים והוא בזה אלה והפר ברית׃ הלא כגעת בה רוח הקדים תיבש יבש. המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי בבל מזרחית כפונית לארץ ישראל ועוד כי רוח הקדים היא המה ומיבשת וכן אמר רוח הקדים הוביש פריה ואמר יבא קדים רוח יי' ממדבר עולה ויבש מקורו ויחרב מעינו׃ תיבש יבש. האחרות מקור ויבא כן לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אתכם׃ על ערוגות צמחה תיבש. במקום שהיה מקוה שישקה אותה מלך מצרים׃ ויהי. אמור כא. אמור לו שיאמר להם פירוש המשל׃ את מלכה. זה יהויכין כמו שפירשנו׃ ויקח מזרע המלוכה. זה צדקיהו כמו שפירשנו׃ ואת אילי הארץ לקח. מלבד האלה והברית לקח עוד אילי הארץ והם השרים להיות בידו מערובות שלא ימרד בו ושיהיה נכנע אליו ושלא יתנשא ויתגאה עליו׃ וימרד

רשי

סרחת. כמו וסרח העודף גדילה׃ שפלת קומה. לעבוד למלך בבל׃ דליותיו. זמורותיו׃ אליו. אל מלך בבל׃ תחתיו. תחת מלך בבל׃ בדים. מטות׃ ותשלח. ותגדל׃ פארות. ענפים רבים׃ ויהי נשר אחד. מלך מצרים׃ כפנה שרשיה. לשון רעבון כמו לשוד ולכפן רעבו ונתאוו שרשי הגפן הזאת לאותו הנשר. יונתן פי' ויום משמע כפנה כמו אספה והוא הפוך בדברי רבותינו ים מן הדומה לו שקורין לאסיפת העם כנופיא וכפנה הוא כמו כנפה אמשטא"ה בלע"ז׃ ודליותיו שלחה לו. ושלוחיה שלחה לו לבא אליה ולהשקות אותה מערוגות מטעה מעוגיאות מים שנטעה לה הנשר הראשון׃ אל שדה טוב וגו'. כלומ' ועל חנם עשתה זאת כי אל שדה טוב היתה שתולה׃ לגפן אדרת. לגפן יתקיף כל האלפא ביתא ב במקר' זה ותמיה אני כי אינו נמנה במסורת׃ ינתק. הנשר הראשון׃ ואת פריה יקוסס. כמו יקוצץ הם בני צדקיהו שנשחטו לעיניו׃ טרפי. עלי פואיי"ה בלע"ז׃ ולא בזרוע גדולה ובעם רב. יבא הנשר השני לעזרתה׃ למשאות אותה משרשיה. לנוכח העקירות ותסיעות אותה משרשיה׃ והנה. עתה שתולה כרצונה׃ התצלח. איפשר שתצלח זו שבגדה במי שנטעה ראשון׃ מה אלה. מה החידה הזאת ופירשה להם׃ ויקח את מלכה ושריה. הם כמרת הארץ יהויקים ושריו׃ בבלה. היא עיר הרוכלים׃ מזרע המלוכה. צדקיה׃ אילי הארץ. שרי הארץ׃ לעמדה. למען יתקיים׃ בשפוך להיות׃ לשמור את בריתו לעמדה. לעמוד בה בברית׃

שלחה ו' רפין וסימ' נמסר בשמואל א' סימ' י"ו׃ ולשאת ב' וסימ' ולשאת את חלקו׃ לעשות ענף ולשאת פרי׃ צמחה ד' וסימ' כי כארץ תוציא׃ כל טרפי צמחה תיבש׃ על ערגת צמחה תיבש׃ ברביבים תמגגנה צמחה

וַיִּצְמַח וַיְהִי לְגֶפֶן סֹרַחַת שִׁפְלַת קוֹמָה לִפְנוֹת דָּלִיּוֹתָיו אֵלָיו וְשָׁרָשָׁיו תַּחְתָּיו יִהְיוּ וַתְּהִי לְגֶפֶן וַתַּעַשׂ בַּדִּים וַתְּשַׁלַּח פֹּארוֹת׃ וַיְהִי נֶשֶׁר אֶחָד גָּדוֹל גְּדוֹל כְּנָפַיִם וְרַב נוֹצָה וְהִנֵּה הַגֶּפֶן הַזֹּאת כָּפְנָה שָׁרָשֶׁיהָ עָלָיו וְדָלִיּוֹתָיו שִׁלְּחָה לוֹ לְהַשְׁקוֹת אוֹתָהּ מֵעֲרֻגוֹת מַטָּעָהּ׃ אֶל שָׂדֶה טּוֹב אֶל מַיִם רַבִּים הִיא שְׁתוּלָה לַעֲשׂוֹת עָנָף וְלָשֵׂאת פֶּרִי לִהְיוֹת לְגֶפֶן אַדָּרֶת׃ אֱמֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה תִּצְלָח הֲלוֹא אֶת שָׁרָשֶׁיהָ יְנַתֵּק וְאֶת פִּרְיָהּ יְקוֹסֵס וְיָבֵשׁ כָּל טַרְפֵּי צִמְחָהּ תִּיבַשׁ וְלֹא בִזְרוֹעַ גְּדוֹלָה וּבְעַם רָב לְמַשְׂאוֹת אוֹתָהּ מִשָּׁרָשֶׁיהָ׃ וְהִנֵּה שְׁתוּלָה הֲתִצְלָח הֲלֹא כְגַעַת בָּהּ רוּחַ הַקָּדִים תִּיבַשׁ יָבֹשׁ עַל עֲרֻגֹת צִמְחָהּ תִּיבָשׁ׃

וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ אֱמָר נָא לְבֵית הַמֶּרִי הֲלֹא יְדַעְתֶּם מָה אֵלֶּה אֱמֹר הִנֵּה בָא מֶלֶךְ בָּבֶל יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח אֶת מַלְכָּהּ וְאֶת שָׂרֶיהָ וַיָּבֵא אוֹתָם אֵלָיו בָּבֶלָה׃ וַיִּקַּח מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַיִּכְרֹת אִתּוֹ בְּרִית וַיָּבֵא אֹתוֹ בְּאָלָה וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח׃ לִהְיוֹת מַמְלָכָה שְׁפָלָה לְבִלְתִּי הִתְנַשֵּׂא לִשְׁמֹר אֶת בְּרִיתוֹ לְעָמְדָהּ׃

תרגום

וּצְמַח וַהֲוָה לְגֻפֶן תַּקִיף מַכִּיךְ בְּקוֹמָא לְכַפָּפָא עוֹבַרְתֵּיהּ לֵיהּ וְשָׁרְשׁוֹהִי תְּחוֹתוֹהִי יְהוֹן וַהֲוַת לְגֻפֶן וַעֲבַד שַׁבְקִין וְשַׁלַּח עוֹבָרָן׃ וַהֲוָה נִשְׁרָא חַד רַבָּא רַב גַּפִּין וְתַפֵּי כַּנְפִין וְהָא גוּפְנָא הָדָא כַּפַּת שׁוֹרְשָׁהָא עֲלוֹהִי וְעוֹבַרְתֵּיהּ שַׁלְחַת לֵיהּ לְאַשְׁקָאָה יָתַהּ מֵעוּגִית נִצְבְתָּהּ׃ בַּחֲקַל טַב עַל מַיִין סַגִּיאִין הִיא שְׁתוּלָה לְמֶעְבַּד עֲנַף וּלְמִטְעַן פֵּירִין לְמֶהֱוֵי פַּגְלַן תַּקִיף׃ אֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תִּצְלַח הֲלָא יַת שׁוֹרְשָׁהָא יַפְסִיק וְיַת אִיבַּהּ יִקְטִיף וְיִבְשׁוּן כָּל טַרְפֵּי צִמְחַהּ יִיתְרוּן וְלָא בְּמַשְׁרְיָן סַגִּיאִין וּבְעַם סַגִּי יֵיתוֹן לְמֵיעֲקַר יָתַהּ מִשּׁוֹרְשָׁהָ׃ וְהָא שְׁתוּלָה הֲתִיצְלַח הֲלָא כְּמִיקְרַב בַּהּ רוּחַ קִידוּמָא תִּיבַשׁ מֵיבַשׁ עַל עוּגִית נִצְבְתָּהּ תִּיבַשׁ׃

וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ אֵימַר כְּעַן לְעַמָּא סָרְבָנָא הֲלָא יְדַעִיתוּן מָה אִלֵּין אֵימַר הָא אֲתָא מַלְכָּא דְבָבֶל לִירוּשְׁלֵם וּדְבַר יַת מַלְכַּהּ וְיַת רַבְרְבָהָא וְאוֹבֵיל יָתְהוֹן לְוָתֵיהּ לְבָבֶל׃ וּדְבַר מִזַּרְעָא דְמַלְכוּתָא וּגְזַר עִמֵּיהּ קְיָם וְאָעֵיל יָתֵיהּ בְּמוֹמֵי וְיַת רַבְרְבֵי אַרְעָא דְבַר׃ לְמֶהֱוֵי מַלְכוּ חַלָּשׁ בְּדִיל דְּלָא לְאִתְרַבְרְבָא לְמִטַּר יַת קְיָמֵיהּ לְמִפְלְחֵיהּ׃

תברך׃ מזרע המלוכה ד' דסמיכי בקריאה וסי' בא ישמעאל בן נתניה דמלכים׃ וחברו דירמיה׃ ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית׃ ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא דריש דניאל׃

[וימ]רד בו. ונמלט. בתמיה חי אני. אם לא. לשון שבועה כמו אם לא כאשר דמיתי: ולא בחיל גדול. יעשה אותו. יעשה עמו כלומר לא יעזרהו פרעה בחיל גדול כמו שהיתה עמו במלחמה כשילחם מלך בבל על ירושלם: בשפך סוללה. כששפכו סוללה ובבנות דיק ללכוד העיר להכרית נפשות רבות שהרג [א]מר כשלכדה בבל זה לא עזרו פרעה סללה ודיק כבר פירשנו בתחלת הספר. ובזה אותו למלך בבל כי הוא אמר כי לא יעשה פרעה עמו מלחמה: ובזה. והנה נתן ידו. כי בתקיעת היד הוא קיום אהבה ושלו כמו שראינו שאמר יהוא ליהונדב תנה את ידך: לכן. אם לא. לשון שבועה כמו שכתבנו: אלתי. כי באלהים השביעו:

נאם ג' בטעם בספרא וסימ' כריש ספרא סימן ה': בזה ח' בקריאה וסימ' כי דבר יי' בזה ואת מצותו. בוזה לך לענה לך בתולת. וחברו דישעיה. אשר בזה אתו ואשר הפר. אם לא אלתו אשר בזה. ואת אסיריו לא בזה. כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. ולא בזה את תפלתם. ותד ובזה אלה להפר ברית: בראשו ט"ו וסי'

וימרד־בו לשלח מלאכיו מצרים לתת־לו סוסים ועם־רב היצלח הימלט העשה אלה והפר ברית ונמלט: חי־אני נאם אדני יהוה אם־לא במקום המלך הממליך אתו אשר בזה את־אלתו ואשר הפר את־בריתו אתו בתוך־בבל ימות: ולא בחיל גדול ובקהל רב יעשה אותו פרעה במלחמה בשפך סללה ובבנות דיק להכרית נפשות רבות: ובזה אלה להפר ברית והנה נתן ידו וכל־אלה עשה לא ימלט: לכן כה־אמר אדני יהוה חי־אני אם־לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפיר ונתתיו בראשו: ופרשתי עליו רשתי ונתפש במצודתי והביאותיהו בבלה ונשפטתי אתו שם מעלו אשר מעל־בי: ואת־כל־מברחו בכל־אגפיו בחרב יפלו והנשארים לכל־רוח יפרשו וידעתם כי אני יהוה דברתי: כה אמר אדני יהוה ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש ינקותיו רך אקטף ושתלתי אני על הר־גבה ותלול: בהר מרום ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי והיה לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור כל־כנף בצל דליותיו תשכנה: וידעו כל־עצי השדה כי אני יהוה השפלתי עץ גבה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש אני יהוה דברתי ועשיתי:

ומרד ביה לשלחא איזגרוהי למצרים למיתן ליה סוסון ועם סגי היצלח הישתיזיב דעביד אילין ומשני קיים הישתיזיב: קיים אנא אמר יי אלהים אם לא באתרא דמלכא דאמליך יתיה דבסר על מומתיה ודאשני ית קיימיה עימיה בגו בבל ימות: ולא במשריין סגיאן ובעם סגי יעביד עימיה פרעה קרבא במצבר מיליתא ובמיבני כרקום לשיצאה מדינן סגיאין: ובסר על מומי לאשנאה קים והא אמטי ידיה לפרעה וכל אילין עבד לא ישתיזיב: בכן כדנן אמר יי אלהים קיים אנא אם לא מומתי דבסר וקיימי דשני ואיתן פורענות אורחיה ברישיה: ואיפרוס עלוהי מצדתי ויתאחד בסריגתי ואגליניה לבבל ואפתרע מיניה תמן שיקרי דשקר קדמי: וית כל גיברוהי בכל משיריתיה בחרבא יתקטלון ודישתארון לכל רוח יתבדרון ותדעון ארי אנא יי גזרית במימרי: כדנן אמר יי אלהים ואקריב אנא ממלכותא דבית דוד דמתיל כארזא רמה ואקיימיניה מבני בנוהי יניק אירבי ואקיימיניה במימרי בטור רם ומנטל: בטור קודשא דישראל אקיימיניה ויכניש משריין ויעביד סומכוון ויהי למלך תקיף ויסתמכון עלוהי כל צדיקיא וכל עינותניא בטלל מלכותיה ישרון: וידעון כל מלכי עממיא ארי אנא יי אמאכית מלכוות דהוות תקיפא ותקיפת מלכוות דהוות חלשא אמאכית מלכוות עממיא דהוות תקיפא כאעא רטיב ותקיפית מלכוות בית ישראל דהוות חלשא כאעא יביש אנא יי גזרית במימרי ואקיים:

רשי

בשפך סוללה. כשיבא נבוכד נצר וישפוך סוללה על ירושלם: להכרית נפשות רבות. להרוג את בני העיר: נתן ידו. הבטיח באמונה ונתן ידו בברית: ונתתיו בראשו. הוא מעון עליו: ופרשתי עליו רשתי. כמו שפירשתי למעלה ב בתחילת הספר שזימן צבי להלך על גג ה המערה: ונשפטתי. ואתווכח עמו: ואת כל מברחו. כתרגומו וית כל גיברוהי ומנחם חברו עם בריח דורי וכה פתרונו ואת כל הבורחים: בכל אגפיו. בכל כנפיהם כלומר בכל כחם בחרב יפולו: יפרשו. שרוכא פרונ"ץ בלע"ז: ונתתי. כתרגומו ואקיימיניה: ולקחתי אני. את מלך המשיח: רך אקטוף. אין דרך להרכיב אלא מן הרך שנרל אסתיקר שקורין גרייפ"א בלע"ז: ותלול. לשון תל שדרך תל להיות גבוה ותלול אומבל"יא בלע"ז: תשכנה. דגשות הנו"ן משמש תחת נו"ן שנייה כאילו כתוב תשכוננה: השפלתי עץ גבוה. את האומות המושלים בישראל: הובשתי עץ לח. צדקיהו חרעו: הפרחתי עץ יבש. יהויכין שגלה בלא בנים יוליד בבבל את זרובבל והוא יהי פחת יהודה למשול:

ויהי

ובריתי. כי בשמו כרת אותו ברית: ונתתיו בראשו. אותו העון אתננו בראשו כמו אשיב לו גמולו בראשו או את' בראשו על עוון עיניו: ופרשתי. שאתן בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו ובדר' מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זמן צבי כמו שכתבנו למעלה בפרשת עשה לך כלי גולה: ונשפטתי אתו שם: כי בבלה יהיה שם בבבל וכאילו אני נשפט ומתווכח עמו כי במעלו אשר מעל בי באה לו הצרה הזאת והוא יתודה בזה ות"י ואתפרע מניה תמן: מעלו. חסר בי"ת השימוש כמו הנמצא בית יי' והדומים לו: ואת כל מברחו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכמוהו רבים והוא תאר וענינו הבורחים שברחו עמו או בלעדיו: בכל אגפיו. בכל חייליו כמו שפירש' למעלה: בחרב יפולו. אותם שישיגו הכשדים והנשארי' שלא ישיגום: לכל רוח יפרשו. יהיו מפוזרים בכל פאה: יפרשו. מבנין נפעל לשון פזור וכן בא בענין זה מן הדבר כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם: כי אני יי' דברתי. תדעו כי קיימתי מה שדברתי כי אני הוא יי' האומר ועושה גוזר ומקיים: כה אמ' יי'. ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי. מאותה צמרת הארז שנקטפה והוסרה ממקומה עוד אקח ממנה ולא כאותה לקיחה שלקח' מלך בבל כמו שאמר ויקח את צמרת הארז כי הוא לקחה להסירה ולבטלה אבל אני אקחנה ממקו' הגלות ונתתי אותה במקומה זהו שאמר ונתתי: מראש ינקותיו רך אקטף. ראש ינקותיו הוא יהויכין כמו שפירש' למעלה ממנו אקטוף ענף רך לנוטעו במקומו זהו שאמר ושתלתי אני כשאקטפנו ממקומו שהוא שם לטובתו אקטפנו כי לנטוע אותו בארצו אקטפנו והרך הזה הוא זרובבל בן שאלתיאל בן יהויכין: על הר גבוה ותלול. פעול מן תל שראש ההר דומה לתל והוא הר כיון תל ובלעז אמולג"ט: בהר מרום ישראל. מרום ארץ ישרא' כי ירושלם גבוהה מכל ארץ ישר' וארץ ישרא' גבוהה מכל הארצות ות"י בטור קודשא דישראל: אשתלנו. התי"ו בקמץ חטף לתפארת הקריאה: ועשה פרי. וצדקיהו לא זכר פרי כי מתו

תשלם אתו בראשו. בראשו נגעו. והשיב את אשמו: דמו בראשו ואנחנו נקיים. ואת רעת נבל. וכובע ישועה בראשו. ישם ויניד בראשו. ובריתי אשר הפיר דספרא. ותבא חרב ותקחהו. ואתה תשמע השמים דמלכים קדמא. וחברו דדברי הימים ואתה תשמע מן השמים קדמא. ישוב עמלו בראשו. דמו בראשו יהוה דספרא. החכם עיניו בראשו. ואשר נתן כתר: דברתי ועשיתי ד' דסמיכי וסימ' וידעו כל עצי השדה. היעמד לבך אם תחזקנה. וידעו כל הגוים אשר ישארו. ונתתי רוחי בכם:

בניו כמו שזכרנו: והיה לארז אדיר. כמו שהיה מתחלה ארז כמו שאמ' צמרת הארז לא לגפן כמו שאמר על צדקיהו: ושכנו תחתיו. ישרא' ישכנו בצלו: תשכנה. דגש הנו"ן לנו"ן חסרה שכפלה ופירוש תשכנה הצפורים והוא משל לישראל שישכנו בצל זרובבל: וידעו כל עצי השדה. לפי שהמשיל מלכות בית דוד לארז המשיל מלכי האומו' לשאר עצי היער: וידעו כי אני יי'. השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל. השפלתי עץ גבוה זה מלך בבל הגבהתי עץ שפל זה מלך יהודה והוא זרובבל וכן הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש משל גם כן עליהם ויש מפרשים עץ גבוה ועץ לח זה צדקיהו ועץ שפל ועץ יבש זה יהויכין שהיה בגלות שפל והגביהו האל ויתעלה שהוציאו אויל מרודך מבית הכלא ונתן כסאו ממעל לכסא המלכים אשר אתו והיה עץ יבש שלא היו לו בנים בגלותו אחר כן היו לו בנים בבית הכלא אסיר ושאלתיאל הנה שב עץ לח ויש מפרשים זאת הפרשה על המשיח וכן נראה שהוא דעת יונתן שתרגם ולקחתי אני מצמרת הארז ואקרב ממלכותא דבית דוד דמתיל בארזא וגו': ויהי

ויהי. לאמר: שיאמר להם לישראל: מה לכם. על אדמת ישראל. על חרבן ארץ ישראל יאמרו הדור שחרבה בימיהם זה המשל: אבות יאכלו בסר ושיני הבנים תקהינה: ופירו' המשל מה שהיו אומרים אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ובעבור שהיו אומרים הנביאים לישראל בחטאות ירבעם והיו אומרים לשבט יהודה בחטאות מנשה אמרו אם כן הבנים לוקים בעון אבותיהם והנה יתכן לומר זה אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינ' והם לא הבינו ולא השכילו בזה כי בכלל חטאות ירבעם ומנשה היה הקצף הגדול כי הם החטיאו הבאים אחריהם ואילו לא אחזו ישר' בחטאות ירבעם ולא אחזו בני יהודה בחטאות מנשה לא היו לוקים על עונותיהם ולא חרבה ארץ ישראל ועל זה הענין השיבם הא' יתעלה והוא ענין כל הפרשה הבאה אחר זה: חי אני. אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה. כי אני אודיע בם משפטי דרכי ולא תטעו עוד בו ותתנו דעתכם ותראו כי כן הוא כי כל הנפשות לי הנה ואני נתתי אותם בבשר להחיות הגוף ללכת אחרי ואני רוצה בחייהן ולא במיתתן כי לי הנה ומכבודי כ נגזרו כנפש האב וכנפש הבן ואיך תעלו בדעתכם שאענים הנפש אם לא חטאה לי חלילה לי: הן כל הנפשות לי הנה. מבואר הוא: ואיש כי יהיה צדיק. עתה יפרש המשפט כאשר סוא מלפניו כדי שלא יטעו שהם גם אין להם לטעות במה שכתו' בתורה פוקד עון אבות על בנים שהרי כתוב שם לשונאי: כי יהיה צדיק. בהמצוו ממצות לא תעשה: ועשה משפט וצדקה. שקיים מצות עשה אחר כן פרט קצת העונות והזכיו' ואמר: אל ההרים לא אכל. קמץ בזקף לפי שהיו עובדים ע"ז על ההרים הרמים כמו שכתוב לפיכך אמר אל ההרים לא אכל ואל כמו על וכמוהו רבים ואמר אכל לפי שהיו אוכלים שם זבחיהם אחרי הקרבתם לעבודה זרה וכן ת"י בטוריא לא פלח לטעותא: ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל. אין צריך לומר שלא עבד ע"ז אלא אפי' עיניו לא נשא אליה

מ"ג אל ההרים לא אכל חד מן ח' פסו' אית בהו לא לא לא לא וסימ' והיא שפחה נחרפת. לאבד לא כי אל ארץ מצרים נבא: ומלדתיך ביום הולדת. אל ההרים לא אכל קדמא דספרא. ארזים לא עממוהו. ותגבהינה כי הנה אנכי מקים. לא שמעה בקול. לא תרצח לא תנאף דאלה שמות:

יח ויהי דבר יהוה אלי לאמר: מה לכם אתם משלים את המשל הזה על אדמת ישראל לאמר אבות יאכלו בסר ושני הבנים תקהינה: חי אני נאם אדני יהוה אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה בישראל: הן כל הנפשות לי הנה כנפש האב וכנפש הבן לי הנה הנפש החטאת היא תמות: ואיש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה: אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא יקרב: ואיש לא יונה חבלתו חוב ישיב גזלה לא יגזל לחמו לרעב יתן וערם יכסה בגד:

והוה פתגם נבואת מן קדם יי עימי למימר: מא לכון דאתון מתלין ית מתלא הדין על ארעא דישראל למימר אבהתא חטן ובניא לקן: קים אנא אמר יי אלהים אם יהי לכון עוד מתל מתלא הדין בישראל: הא כל נפשתא דילי אינון כנפש אבא וכנפש ברא קדמי אינון אינש דיחטי הוא ימות: וגבר ארי יהי זכאי ויעביד דין דקשוט וזכו: בטוריא לא פלח לטעותא ועינוהי לא זקף לפולחן טעות בית ישראל וית איתת חבריה לא סאיב ולות איתא מסאבא לא עלו: ואנש לא אוני משכון דחובתא אתיב גזילא לא גזל מלחמיה לכפנא יהב וערטילאה כסי מכסותיה:

ז' זקף קמץ דה'. ל' ותהיה חד מן מלין דסימנין בגית'

רשי

ויהי דבר ה' אלי לאמר. מה לכם אתם מושלים את המשל. אפבלאר בלע"ז: אבות יאכלו בוסר. פרי עד שלא נתבשל ביירגוץ בלע"ז: ושיני הבנים תקהינה. אגאצי"רונט בלע"ז כך דרכו של קב"ה האבות חוטאים והבני' לוקים שהרי כמה שנים חטאו מלכי ישראל קודם שגלו ואף אנו לא כראב לוקות ב בעונינו: משל. כמו למשול: כל הנפשות לי הנה. ולמה ילקה הבן שלא חטא לי ה שלא שלי הוא: אל ההרים לא אכל. בטוריא לא פלח לטעותא לאכול זבחי מתים אל גלולי שאר עבוד' זרה כגון הבעל שכמומרין והעגלים שבבית אל ושבדן: חבלתו חוב ישיב. אם חבל שלמת רעהו ועבט בחובו ישיב אותה לו כבוא השמש:

כענין שנ' אל תפנו אל האלילים ואחר שזכר הע"ז והיא עבירה שבין אדם למקום והיא שקולה כנגד כל העברות זכר מעבירות שבין אדם לחבירו הרגילות במשא ובמתן והלואה שרגילים בה בני אדם וזכר מן העריות מה שאדם קרוב אליהם כי כל עריות שהם שאר בשר אין צריך לזכרם כי רוב בני אדם בדלים מהם ואפילו הרשעים וזכר ממצות עשה הצדקה שהיא מצוה הגדולה בדברים שבין אדם לחבירו וכן זכר משפט אמת שהוא קיום הישוב בעולם וזכר החוקים בכלל ואמר בחקותי הלך ואחר שאמר כי הבן לא ישא בעון האב והאב לא ישא בעון הבן אמר כי אפילו שונות עצמו לא ישאם אם ישוב מהם ובכלל זה הענין זכר הגמול בכלל בחיים והעונש בכלל במיתה וכתב הגאון רב סעדיה ז"ל כי מה שזכר החיים והמיתה הם לעולם הבא ואני אומר כי אמת כן הוא כי עיקר העונש והגמול הוא לעולם הבא אבל הענין הנזכר הנה לא נזכר על דבר העולם הבא כי הענין הזה תשובה לאומרים כי הבן נושא עון האב בראותם צרות רבות לבנים בזמן ההוא ואבותיהם חטאו ואינם ולא היו אלו מתלוננים על דבר העולם הבא כי לא ידעו מה הוא אלא על מה שהיו רואים בעיניהם וצריך שתהיה התשובה מענין השאלה והתמיהה ואם תאמר אם כן למה זכר החיים והמות לבד ואין הגמול והעונש בעולם הזה בחיים ובמות לבד אלא אף בכל פרטי הברכות והקללות הכתובים בתורה כאשר כי אמר זה לקצר הענין ולזכר הדבר הכולל והם החיים והמות כמו שנא' ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הנה זכר החיים במקום כל פרטי הברכות ואף על פי שאנקלוס תרגם ויחי בהון לחיי עלמא אין משמעות וחי אלא בעולם הזה כמו שהיו כל הברכות והקללות שיעדם בתורה בעולם הזה אלא שרמז במלת וחי בהם חיי העולם הבא וכן נרמז במקומות אחרים מן התורה אבל פשוטו של דבר הוא בעולם הזה וכן מה שאמר לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו מות תמות המיתה הזאת כוללת כל הקללות שנגזרו על אדם בעון אכילת הפרי והוא מה שאמר לו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וגו' וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' בזעת אפך וגו' והנה כלל בלשון המיתה כל אלה הקללות וכן אמר החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך והברכה והקללה היא דרך כלל במקום הברכות והקללות הנה קרא הברכות החיים וקרא הקללות המות והטעם כי החיים עם ההצלחה והטוב הם החיים ועם הרע הם המיתה כמו שאמר על המצליח במעשיו ואמרתם כה לחי והמנוגע בנגעו נקרא מת כמו שאמר אל נא תהי כמת וכן העני חשוב כמת ובאמרו הנפש החוטאת היא תמות אמ' על הנפש שהיא בעלת התאוה והיא החוטאת עם הגוף וכן אמר נפש כי תחטא וכן היא מקבלת העונש עם הגוף הרעב והחולי והשבי וכל זה והדומה לו יקרא מיתה כי מי שחייו רעים חשוב כמת וכמה מן הנביאים בחייהם שאלו מיתתם כמו שמצינו באיוב וכאשר אמר כי הבן לא ישא בעון האב בבן שהוא גדול שהוא ראוי לעונש ולשכר מעצמו אבל הבנים הקטנים מתים בעון אבותם וכן ייטיב להם בזכות אבותם אבל הגדולים שהם רשעים לא תועילם זכות אבותם כמו שהצדיקים לא יזיקם עון אבותם כמו שאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים ואמר לשנאי ואמר בגמול הטוב שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור אבל מדה הטובה מרובה ממדת הפורענות כי זכות האבות שומר הבנים ומוסיף להם טובה בזכות אבותם אפילו לאלף דור או לאלפים דורות כמו ששמר לנו ברית אבותינו אברהם יצחק ויעקב עד היום שאנחנו אוהביו ושומרי מצותיו ואף על פי שיש בינינו רשעים כי ישראל נקיים היום מעון עבודה זרה ומשאר שנות הנזכרים נקיים רוב ישראל וכל שכן שהבטיח אבותינו בזה כמו שאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' וכרת עמו ברית בין הבתרים לשמור הברית לבניו עד עולם ואמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור וגו' ואמר וזכרתי להם ברית ראשונים וברית כרותה לזרע אברהם יצחק ויעקב שלא ישבותו מהיות גוי לפני האל יתעלה ואשר יבאו מכלל אמונתינו לא היו מזרעם באמת אלא מן האספסוף הגרים שנתגיירו ועון האבות שמור לבנים הרשעים להוסיף להם כרעתם בעון אבות עד ארבעה דורות לא יותר כי כן יוכל לראות הזקן המורד שבני בניו עד ארבעה דורות כי יש רשע מאריך ברעתו וזכר עלי שאמ' לו האל שישמור לו ולבניו העון עד עולם העון ההוא היה גדול והיה בו חלול השם ויקרא הדורו' תראם ידע שלא היו בבני' מי שראוי לכפר עון אבותיו ההוא בעבורו ואם יהיה לא יחול עליו העונש ההוא כמו שאמרו רז"ל בזבח ומנחה הוא אינו מתכפר אבל בדברי תורה ובגמילות חסדים מתכפר וזכר בפרשה זאת שלשה דורות בצדיק ורשע וצדיק כנגד הדורות שהיו מתרעמים עליהם כי חזקיהו היה צדיק ולא נשא עון אחז אביו ומנשה בנו היה רשע שופך דם כמו שאמר והוליד בן פריץ שופך דם והנה לא הועילה לו צדקתו של חזקיהו אביו ונענש על רשעו ולכדוהו שרי צבאות מלך אשור בחיים ויאסרוהו בחוחים ויוליכוהו בבלה והנה בן מנשה היה רשע ונענש על רשעו ונפקד עליו גם עון אביו ולא מלך אלא שתי שנים ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו בביתו והנה אמון הוליד בן וירא את חטאות אביו אשר עשה ולא עשה כהנה והנה לא מת בעון אביו כיון שהוא היה צדיק ואם תאמר הנה אמר כי בשוב רשע מכל חטאתיו אשר עשה חיה יחיה וכל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו והנה מנשה שב מרשעו ונזכרו מעשיו הרעים עד חרב הארץ כמו שאמר בחטאת מנשה כאשר כי הוא חטא והחטיא את הרבים ואם הוא שב חטא הרבים לא היה יכול להשיב ונשארו מעשיו הרעים עד שחרבה הארץ בעבורם לפיכך היו נזכרים מעשיו אבל לא נזכרו כי לא נענש בעבורם כיון שעשה תשובה ונכנע מלפני אלהי אבותיו ויעתר לו וישמע תפלתו וישיבהו לירושלם למלכותו אבל לאחרים מעשיו נזכרו והנה ענין הפרשה ונפלאה בה הכל מבואר: ואיש. חבולתו חוב ישיב. בחבולה שהיה לו בחובו ישיב אותה לעניכמו שצותה התורה להשיב את העבוט וחבולה הוא המשכון בנסך חוב ידוע שהוא המלוה: וערום. נכתב ביאור המסך:

כנשך לא יתן. הבית פתוחה לחסרון הא הידיעה ופירושו הנשך הידוע שאסרה אותו התורה: ותרבית לא יקח. אמרו רז״ל הוא נשך הוא תרבית ולא חלקו עליו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין ואמר לא יתן בשעת המלוה כי אז הוא נותן ואמר לא יקח בשעת גביית החוב כי אז הוא לוקח: מעול ישיב ידו. כמו שאסרה תורה לא תעשו עול במשפט במשקל ובמשורה משפט אמת אם יהיה שופט בין שני אנשים יעשה להם משפט אמת ולא יכיר פנים לאחד מהם: בחקותי יהלך. מן הדגוש והוא עומר חכר החקים והמשפטים בכלל מלבד מה שזכר בפרט: והוליד בן פריץ. שפורץ גדר האמת: ועשה אח מאחד מאלה. אח כמו אחד ויאמר ממנו אחת לנקבה כי נם הוא בלא דל״ת ויאמ׳ בשני לשונות כמו אני ואנכי ות״י כמשמעו ויעביד לאחוהי מחדא מאלין ופירוש ועשה אח ועשה עון אחד ואי זה עון מאלה הנזכרים ופירוש מאחד מאלה הנזכרים כמו מכל אשר יעשה מאחת מאלה: והוא את כל אלה לא עשה. כל אלה הזכיות שזכר לא עשה אותם אלא עשה הפכם: כי גם אל ההרים אכל. אכל פתח בזקף ושלמעלה לא אכל קמץ בזקף כמו שכתבנו והסימן לא אכל קמץ פומיה אכל פתח פומיה: עני ואביון הונה. זכר עני לפי שהוא חלוש והוא נקל להונותו והוא גם אחרים הונה כאשר יכול אלא זכר עני ואביון על ההוה כי לא ייראו להונותם מהליסותם וההונאה היא קיחת ממון או אחרים במשא ומתן שלא מדעתם או מדעתם כמו ולא יונו בשיאי עוד את עמי והאכלתי את מוניך: תועבה עשה. שקרב אל נדה: בנשך. וחי. בתמיה: דמיו בו יהיה. זכר דמיו לשון רבים ואמר יהיה לשון יחיד כמו שפירשנו למעלה בפרשת הודע כי דם [illegible]כר בכלל ובפרט גם לשון הויה נופל על הענין כמו כי יהיה נערה: והנה. מבואר הוא: על ההרים. זהו שאמר על ושארה אל: ואיש חבול לא חבל. לא חבל אותו בעת שראוי להשיבו: מעני השיב ידו. מעשות לו שום רע וכן מאחרי׳ אלא שזכר מי שהוא נקל להרע לו שהוא חלוש: אביו. גזל אח. כל ישראל אחים כמו שאמר עד דרוש אחיך אותו וזולתו ותירגם יונתן גזל גזילה לחד מאחוהי: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו. כאילו אמר ורע עשה בתוך עמיו ואמ׳ דרך כלל על הרעות וכן מנהג הלשון לומר לא טוב במקום רע כמו ויתיצב על דרך לא טוב ומאזני מרמה לא טוב וכן על הדרך הזה אשר אינכם טהורה אשר לא יהיה טהור: בתוך עמיו. כי לא יבוש לעשות רע בתוך קהלות אנשים: מדוע. חסר וי״ו ולית כוותיה. וטעם ואמרתם כי אתם תאמרו אלי כשאומר לכם מדתי זאת מדוע לא נשא הבן בעון האב כמו שאנו רואי׳ אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ואת לא יתכן כי הבן משפט וצדקה עשה מדוע ישא עון האב אבל אתם רשעים ואתם נושאים ע עונותיכם ועון אבותיכם כמו שהיא מדתי פוקד עון אבות על בני׳ לשונאי׳: שמר ויעשה אותם.

רשי

ועשה אח מאחד מאלה. תירגם יונתן ויעביד לאחוהי מחדא מאילין: והוא את כל אלה. את כל הטובות האלה שעשה אביו: תועבה עשה. משכב זכור: ויראה ולא יעשה כהן. ראה בלבו שאין טוב לעשות כן אואפאר״בויט בל״ז: מעני השיב ידו. מעשות לו רעה: כל

ח׳ פסוקי׳ אית כהון חטאה ועשייה וסי׳ והתודו את חטאתם אשר עשו. ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל. בכל חטאת אביו אשר דאביה. על חטאתיו אשר חטא לעשות ורע דזמרי. וילכו בני ישראל בכל חטאת ירבעם. כי על אפי׳ והנה הוליד בן פריץ. והרשע כי ישוב: חטאת ו׳ חס׳ ו׳ מל׳ בקריא׳ וס׳ נמסר בסדר

בנשך לא יתן ותרבית לא יקח מעול ישיב ידו משפט אמת יעשה בין איש לאיש: בחקותי יהלך ומשפטי שמר לעשות אמת צדיק הוא חיה יחיה נאם אדני יהוה: והוליד בן פריץ שפך דם ועשה אח מאחד מאלה: והוא את כל אלה לא עשה כי גם אל ההרים אכל ואת אשת רעהו טמא: עני ואביון הונה גזלות גזל חבל לא ישיב ואל הגלולים נשא עיניו תועבה עשה: בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה את כל התועבות האלה עשה מות יומת דמיו בו יהיה: והנה הוליד בן וירא את כל חטאת אביו אשר עשה ויראה ולא יעשה כהן: על ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל את אשת רעהו לא טמא: ואיש לא הונה חבל לא חבל וגזלה לא גזל לחמו לרעב נתן וערום כסה בגד: מעני השיב ידו נשך ותרבית לא לקח משפטי עשה בחקותי הלך הוא לא ימות בעון אביו חיה יחיה: אביו כי עשק עשק גזל גזל אח ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו והנה מת בעונו: ואמרתם מדע לא נשא הבן בעון האב והבן משפט וצדקה עשה את כל חקותי שמר ויעשה אתם חיה יחיה: הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת רשע עליו תהיה: והרשע כי ישוב מכל חטאתו אשר עשה ושמר את כל חקותי ועשה משפט וצדקה חיה יחיה לא ימות: כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה: החפץ אחפץ מות רשע נאם אדני יהוה הלא בשובו מדרכו וחיה:

בחיבוליא לא יהב וריביתא לא נסיב משיקרא אתיב ידיה דין דקשוט עביד בין גבר לגבר: בקיימי הליך ודיני נטר למעבד קשוט צדיקא הוא מיחא ייחי אמר יי אלהים: ואוליד בר רשיעא אשיד דם ויעביד לאחוהי מחדא מאילין: והוא ית כל אילין לא עבד אלהין בטוריא פלח למעות וית איתת חבריה סאיב: מסכין וחשיך אוני גזילא גזל משכונא לא אתיב ולפולחן טעותא זקף עינוהי תועיבא עבד: בחיבוליא יהב וריביתא נסיב האיתקיים לא יתקיים ית כל תועבתא האילין עבד מימת ימות חובת קטוליה ביה תהי: והא אוליד בר וחזא ית כל חובי אבוהי דעבד וחזא ולא עבד כותהון: על טוריא לא פלח לטעותא ועינוהי לא זקף לפולחן טעות בית ישראל וית איתת חבריה לא סאיב: ואנש לא אוני משכונא לא נסיב וגזילא לא גזל מלחמיה לכפנא יהב וערטילאה כסי מכסותיה: מסכינא לא אתיב ידיה חיבוליא וריביתא לא נסיב דיני עביד בקימי הליך הוא לא ימות בחובי אבוהי מיחא ייחי: אבוהי ארי עשק עישקא גזל גזילא לחד מאחוהי ודלא תקין עבד בגו עמיה והא מית בחוביה: ותימרון מא דין לא לקי ברא בחובי אבא ובר אדין וקשוט וזכו עבד ית כל קימי נטר ועבד יתהון מיחא ייחי: אנש דיחוב הוא ימות ברא לא לקי בחובי אבא ואבא לא לקי בחובי ברא זכות זכאה ביה יתקיים וחובת חייבא עלוהי תהי: ורשיעא ארי יתוב מכל חובוהי דעבד ויטר ית כל קיימי ויעביד דין דקשוט וזכו מיחא ייחי לא ימות: כל חובוהי דעבד לא ידכרון ליה בזכותיה דעבד יתקיים: המירעא רעינא במותיה דרשיעא אמר יי אלהים הלא כד יתוב מאורחיה ויתקיים:

מסרה

נשא: גזל ב׳ קמצין וסימ׳ גזל אח ואשר לא טוב עשה. וגזל ומשפט וצדק תראה: ויעשה ד׳ בקריאה וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימ׳ י״ו: צדקת ה׳ בקריאה וסימ׳ כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא. צדקת הצדיק עליו תהיה. צדקת הצדיק לא תצילנו. צדקת ישרים תצילם. צדקת תמים תישר דרכו. וחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו:

שמר מצות לא תעשה ועשה מצות עשה: הנפש. מבואר הוא: רשע. כתיב וקרי הרשע אין ביניהם אלא הא הידיעה: והרשע. עד הנה דבר באב ובבן ועתה מדבר באדם עצמו בשובו ממעשיו ואמ׳ כי אם היה רשע ושב מרשעתו ועשה משפט וצדק׳ חיה יחיה וכל פשעיו לא יזכרו לו עוד וכן בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה והקשו רז״ל והוי כמחצה זכאי ומחצה חייב ותרצו בתוהא על הראשונות שכיון שמתחרט אדם על מעשיו הראשונים אינ׳ נחשבים לו לכלום: חיה יחיה ולא ימות. יחיה בעולם הזה ולא ימות לעולם הבא וכן יחי ראובן ואל ימות: מכל חטאתו. חסר יו״ד הרבים מהמכתב: כל פשעיו. מבואר הוא: החפץ אחפוץ מות רשע. אינני חפץ במות רשע אלא אני מאריך לו ברשעו כדי שישוב בתשובה כמו שפירשתי למעלה: ובשוב

ובשוב צדיק · וחי · בתמיה : צדקתו · חסר יוד הרבים מהמכתב : ואמרתם לא יתכן דרך יי׳ · שלא תזכרנה לו מעשיו הראשונים איננו נכון זה שתאמרו אתם : הדרכי לא יתכן · איך תוכלו לומר זה אלא דרכיכם לא יתכנו ודרכי מחשבותיכם ודעתכם לא יתכנו כי אין לדון את האדם אלא לפי מעשיו האחרונים כי הראשונים נתחרט עליהם ויונתן תירגם לא יתכן דרך יי׳ לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי : בשוב · מבואר הוא : ומת עליהם · על שובו והתחרטו מצדקתו ועל עשותו העול על שניהם יענש ולהודיע זה השיב הענין כי כבר זכרו וכן אמר עוד ובשוב רשע וחזר בו גם כן זה הענין והוא אמרו ויראה וישוב כלומר ראה מעשיו הרעים והתבונן בהם כי רעים הם והתחרט עליה׳ ושב מכל פשעיו ויעש משפט וצדקה על שניהם יקבל שכר : יחיה · הוא מחיה נפשו בשובו כי בידו החיי׳ והמות לפי מעשיו : ויראה · מבואר הוא : וישוב · כתיב בוי״ו וקרי בלא וי״ו והשי״ן קמוצה : חיו יחיה · בוי״ו וכל הנזכרים למעלה חיה יחיה בה״א ואחר הוא כי המקו׳ מנחי הלמ״ד מן הקל יבא בוי״ו או בה״א : ואמרו · הדרכי · לשון רבים ושלמעלה הדרכי לשון יחיד : דרכיכם לא יתכנו · כל אחד מדרכיכם : לכן · שובו והשיבו · איש את אחיו ויונתן תירג׳ תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן טעותא : ולא יהיה לכם · מניעת התשובה למכשול עון : השליכו מעליכם · התחרטו עליכם ובזה תשליכו עונותיכם מעליכם : כי לא אחפוץ במות המת · על שם סופו וכן יומת המת על שם סופו וכן ת״י דחייב לימות כמו שתרגם אנקלוס דחייב קטול : ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל · אל כמו על וכמוהו רבים ונשיאי ישראל הם מלכי יהוד יהואחז ויהויקים וצדקיהו : ואמרת מה אמך לביא · תבא מלת מה בזה [illegible] כמו זה וכמו מה אמולה לבתך הכנסה תקרא אם וכן ת״י מה כנישתא דישראל דהות דמיא ללייתא והמשילה ללביא ו והיא אם האריות ואריה מלך החיות והלביאה אם המלוכה לפיכך המשיל בהם מלכות בית דוד ומלת לביא הנכון לביאה אלא שבאה היוד תמורת האל״ף והאל״ף במקום ה״א הנקבה כי״ף נבהא קומתו ויו״ד שמשך כבלעת ברנש היו״ד המובעת תמורת האל״ף : בין אריות רבצה · בעוד שהיו עושים רצונו של מקום היו רובצים כארי בלי פחד : בין אריות · בין מלכי האומות : רבתה · ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי והכפיר קטן מהאריה וגדול מגור ואריות משל למלכים וכפירי׳ משל לשלטונים וכן ת״י אריות מלכייא וכפירים שלטונייא : ותעל · מבנין הפעיל היא העלתה אחד מגוריה ר״ל אחד מבני המלוכ׳ והוא יהואחז כמו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו ר״ל ותעל שרבתה אותו עד שעלה במעלה והיה כפיר ר״ל שמלך יהואחז וקראו כפיר ולא קראו ארי כי לא היתה לו ממשלה גדולה כי רוב הארץ היתה אחרבת : וילמד לטרף טרף אדם אכל · למד זה הכפיר לטרוף טרף עד שאכל אדם כי הארי או הכפיר רוב טרפו בחיות ופעמים טרף גם האדם כן יהואחז כלחם בגדול ממנו והוא מצרים כמו שפירש בספר מלכים ובעבור זה אסרו פרעה נכה : וישמעו אליו גוים · חיל פרעה שהיה בארץ חמת שמעו כי פשט בארץ מצרים ותפשוהו בשובו משם זהו שאמר בשחתם נתפש בשחתם מן שוחה שחת וי״ת כמו במצודתם שתרגם בסריגתהון אתאחד : בחחים · בשלשלאות של ברזל וכן תירגם יונתן בשלשלן : ותרא

ובשוב ד׳ וסימ׳ ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול · ככל התועבות אשר עשה · ובשוב רשע מרשעתו · וחברו וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי · הלא כל סיפרא כ״ל בב״ח וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סימ׳ י״ב : יחיה ח׳ בקריא׳ וס״ב ואיש ואשה לא יחיה דוד · והכה דוד את הארץ ויואב יחיה את שאר העיר דדברי הימים · יחיה

ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ככל התועבות אשר עשה הרשע יעשה וחי כל צדקתו אשר עשה לא תזכרנה במעלו אשר מעל ובחטאתו אשר חטא בם ימות : ואמרתם לא יתכן דרך אדני שמעו נא בית ישראל הדרכי לא יתכן הלא דרכיכם לא יתכנו : בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת עליהם בעולו אשר עשה ימות : ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה : ויראה וישוב מכל פשעיו אשר עשה חיו יחיה לא ימות : ואמרו בית ישראל לא יתכן דרך אדני הדרכי לא יתכנו בית ישראל הלא דרכיכם לא יתכן : לכן איש כדרכיו אשפט אתכם בית ישראל נאם אדני יהוה שובו והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיה לכם למכשול עון : השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם בם ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה ולמה תמתו בית ישראל : כי לא אחפץ במות המת נאם אדני יהוה והשיבו וחיו :

ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל : ואמרת מה אמך לביא בין אריות רבצה בתוך כפרים רבתה גוריה : ותעל אחד מגריה כפיר היה וילמד לטרף טרף אדם אכל : וישמעו אליו גוים בשחתם נתפש ויבאהו בחחים אל ארץ מצרים :

וכד יתוב זכאה מזכותיה ויעבד שקר ככל תועבתא די עבד רשיעא יעביד דאיתקיים כל זכותיה דעבד לא ידכרון בשיקריה דשקר ובחובוהי דיחב בהון ימות : ואמרתון לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי שמעו כען בית ישראל האורחת טובי לא מפרשן לכון הלא אורחתכון דילכון לא תקנן : וכד יתוב זכאה מזכותיה ויעביד שקר וימות עליהון בשיקריה די עבד ימות : וכד יתוב רשיעא מחובוהי די עבד ויעביד דין דקשוט וזכו הוא ית נפשיה יקיים : וחזא ותב מכל חובוהי די עבד מיחא ייחי לא ימות : ואמרו בית ישראל לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי האורחת טובי לא מפרשן לכון בית ישראל הלא אורחתכון דילכון לא תקנן : בכן אנש כאורחתיה איתפרע מנכון בית ישראל אמר יי אלהים תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן טעותא ולא יהי לכון לתקלא חובין : ארחיקו מנכון ית כל חוביכון דחברתון בהון ועיבידו לכון לב דחיל ורוח דחלא ולמה תמותון בית ישראל : ארי לא רעינא במותא דחייב לימת אמר יי אלהים תובו לפולחני ואיתקיימו : ואת טול איליא על רברבי ישראל : ותימר מה כנישתא דישראל דהות דמיא ללייתא ביני מלכיא רבא ביני שילטוניא רביאת בנהא : ורביאת חד מבנהא מלכא הוה ואליף למיקטל קטיל אנשא קטל : ושמעו עלוהי עממיא בסריגתהון אתאחד ואיתיאוהי בשלשלן לארעא דמצרים :

ו׳ · מלעיל ת׳ · ה׳ כתי׳ כן בסיפ׳ · פ׳ ח׳ חס׳ בסיפ׳ · ל׳ · ל׳ · ר׳ · ז׳ ח׳ וישב ת׳ · ד׳ כתי׳ ויו׳ ית · קמ״ץ · ח׳ חס׳ בסיפ׳ · ל׳ · פ״ל · ח׳ · כל לשון על כמ״ג אל · ל׳ · ל׳ · ר׳ · ל׳ · בוחס׳ · ז׳

רשי

כל צדקותיו לא תזכרנה · פרשו רשותיו במתחרט על עליהם : לא יתכן · כמו לא יתקן אפייאטם בלע״ז : שובו והשיבו · שובו אתם והשיבו את אחרים רטורנ״יר בלע״ז : מה אמך לביא · כמה היתה חשובה אמך אתה צדקיהו שנמשלה ללביא זו : בין אריות · שרי יהודה : ותעל אחד מגוריה · על בני יאשיהו כאמרה קינה זו הראשון הוא יהואחז : אדם אכל · גזל את ישראל כי ישראל נקראו אדם כמו שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם ולפי המשל כל חיה שטועמ׳ טעם בשר אדם מתגרה באנשים לעולם : וישמעו אליו גוים · פרעה מלך מצרים : בשחתם נתפש · גומין חופרין ומכסין פיהם בקש והחיה נופלת בתוכה : בחחי׳ · כמין טבעות ברזל נוקבין חוטמו ומוסכין אותו בהן : ותרא

איש עגלת בקר · כי לא יחיה רשע · נשימה נא שקים במתנינו · והוא את נפשו יחיה : ואתה שא קינה אל כל לשון קינה על בנ״ג אל וסי׳ ויקונן המלך אל אבנר : ואתה שא קינה אל נשיאי ישר׳ · ונשאו אליך בניהם :

ותרא כי נוחלה · הפך התוחלת ופירוש אבדה תקותה ועל הדרך הזה תירגם יונתן וחזת ארי פסק אבד סבריה ויש לפרש כמשמעו ענין תוחלת כלומר ותרא כי עמדה ימים רבים בתוחלת אולי ייטיב עניינה והנה אבדה תקותה : ותקח אחד מגוריה כפיר שמתהו · אמרה אולי יצלח זה למלוכה ואף על פי שפרעה נכה המליכו בהסכמת עם הארץ המליכו וכאילו הם שמוהו מלך : ויתהלך בתוך אריות · זה היה יהויקים שהמליכהו פרעה נכה ויתהלך בתוך אריות כלומר בתוך מלכים והם פרעה נכה ונבוכד נצר כי פעם היה עם זה ופעם עם זה כי מלך בבל כבשו והוליכו לבבל ואחר כך שב לירושלם ומרד במלך בבל והיה נמשך במלך מצרים : כפיר היה · פלא עלה במעלה עד שיקרא אריה אלא כפיר היה כמו שהיה בעת מלכו : וילמד לטרוף טרף אדם אכל · אפשר שנלחם בארום ובמואב ובבני עמון כי הם באו עליו עם גדודי כשדים כשמרד במלך בבל וכן בישראל היה שופך גם דם נקי : וידע אלמנותיו · הכנוי כנגד אדם שזכר ושניהם דרך כלל אמר כי היה הורג האנשים והיה שוכב עם אלמנותיהם וזהו שפירש וידע כמו וידע עוד אדם את חוה אשתו וכן העיד עליו הנביא שהיה שופך דם נקי שאמר עליו ירמיהו כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך · ות׳ וידע ואצרי בירנייתיה תרגם וידע ענין שבר וחרבן כמו ויודע בהם אנשי סכות ויתרגם אלמנותיו כמו ארמנותיו : שתרגם ואצדית בירנייתיה : ועריהם החריב : מתעשיו הרעים היה חרבן הערים בארץ ישראל כי הוא לא החריב בידים אלא הוא גרם החרבן וכן ואת העיר תשרוף באש שאמר הנביא לצדקיהו : ותשם ארץ ומלואה מקול שאגתו · שממה ארץ יהודה מקול שאגתו שהיה מטיל יראתו על בני אדם ולפי שהמשילו לכפיר אמר קול שאגתו : ויתנו עליו גוים סביב ממדינות · נתנו עליו בקולם כלומר שאספו גוים רבים כמו שאמר את גדודי כשדים ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון : ויתנהו בסוגר · הנה לא זכר בזה המשל יהויכין וצדקיהו · ויש לפרש כי יהויכין לא מלך אלא ג׳ חדשים לפיכך לא זכרו וצדקיהו גם כן כי כיון שהיה מלכות יהויקי׳ וצדקיהו במספר אחד ושניהם נתנו ביד מלך בבל ומתו ברשותו אמר הענין על שניהם כאחד ועיקר החרבן החל מיהויקים שהרי מלך בבל הוליך עמו בגלה מקצת כלי בית אלהים ומשרי הארץ : בסוגר בחחים · ת׳ בקולרין בשלשלן : יביאהו במצודות · ואחר שהביאהו לבבל הביאהו במצודות פירוש מגדלים חזקים להיות שם כלוא וכן מצודות סלעים משגבו במצודות ענין גדרי : למען לא ישמע קולו · לפי שאמר מקול שאגתו אמר שלא ישמע עוד קול אל הרי ישראל ואל כמו על ואם על צדקיהו אמר הוא הנכון כי לא שב עוד לארץ ישראל מיום גלותו ואם על יהויקים גם כן נכון כי בגלות ראשונה שגלה הביאו גם כן מלך בבל במצודות למען לא ישוב עוד לארץ ישראל ואף על פי כן השיבו אחר כן שם כי חשב שלא ימרוד בו והאמין בו ואחר כן בגלות שני תפשוהו הכשדים להוליכו בבל ומת בדרך כמו שכתוב סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם ולדעת קצת המפרשים מת בבבל : אמך כגפן בדמך על מים שתולה · עוד הוסיף למשול משל על כנסת ישראל בענין אחר דמה כנסת ישראל לגפן פוריה וענפה כן היה עניינה בתחילה עם המלכים הראשונים דוד ושלמה והמלכים הטובים הבאים אחריהם וכף אמך כנגד ישראל והאם היא הכנסה ופירו׳ בדמך כמו בדמותך וכן ת׳ כנישתא דישראל במעברה אוריתא דמיא לגפן דשתילא על מבוע דמיין ויהיה בדמך כמו בדמותך כמו וכורש לגלות שאול שהוא כמו ובורתם אבל פנה כמו פנתה או הוא משקל אחר דם בשקל בוקו ורב האי ז״ל פירש בדמך כמשמעו שהדם הוא רטיבות הטבע לפי שכל דבר שיוצא מדבר אחר יש בו מרטיבות טבעו : על מים שתולה · לפיכך היתה פוריה וענפה שלא פסקו המים מתחתיה כך כנסת ישראל כל זמן שמעשיה היו טובים היתה מצלחת במעשיה והולכת וגדלה כמו הגפן שהיא על המים : פוריה · גדלה מן פרו ורבו והוא בשקל בוכיה או יהיה פוריה עושה פרי לרוב וענפה שם התואר עניינה בעלת ענפים ארוכים : ויהיו לה מטות עוז אל שבטי מושלים · ענפיה היו מטות עוז ותוקף וגדולה עם שבטי המושלי׳ והם המלכים אשר בידם שבטי המוסר : ותגבה קומתו · זכר הגפן בלשון זכר ובלשון נקבה כרוב ובלשון זכר כמו שאמר הנה קומתו ואמר וירא בגבהו ברוב דליותיו וכן בלשון זכר גפן בוקק ישראל וכן וימצא גפן בשדה וילקט ממנו : על בין עבותים · הענף שהוא בין העבותים הוא גבוה על כל שאר הענפי׳ והוא האמצעי שבאילן והוא הנקרא צמרת וזאת הגפן היתה קומתה על צמרת שאר העצים והמשל כי מלכות דוד ושלמה בנו היתה עליונה על כל ממלכות הגוים ועל הגבוה והגדול שבהם וכולם היו נכנעים למלכות בית דוד ומשועבדים תחתיה עד שהיתה נראית בגובה ומעלה על כולם ברוב גבורים ושרים רבים ונכבדים שהיו לה זהו משל ברוב דליותיו וכן תירגם יונתן הפסוק והוו בה שלטונין וגו׳ : דליותיו · בשקל הריותיו : ותתש בחימה · הנטישה הגדולה הזאת לא היתה אלא בחמה ובקצף גדול כי היתה גבוה מהכל ושבה שפלה מהכל כי לארץ השלכה וכן אמר ויתשם יי׳ מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה : ורוח הקדים הוביש פריה · כמו שפירשנו למעלה בפסוק הלא כגעת בה רוח הקדים כי המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי הוא חמה ויבשה ועוד כי בבל מזרחית צפונית לארץ ישראל : התפרקו ויבשו · דליותיו מזכר מטה עזה אש אכלתהו : מטה עזה · הוא המלך כמו שפירשנו והוא צדקיהו : ועתה שתולה במדבר · בגלות שהוא דומה להם למדבר וארץ ציה : ותגא

רשי

ותרא · אמו כנסת ישראל : כי נוחלה · לשון חולי : ותקח אחד מגוריה · יהויקים : כפיר שמתהו · מלך כל כפיר שבמקרא ארי בחור וגבור : וידע אלמנותיו · מענה את הנשים והורג את בעליהן ויש פותרין אלמנותיו כמו ארמנותיו וידע לשון שבר והרס כמו ונבוכדנצר וגבוה ממרחק ידע : ועריהם החריב · שנתן מס על הארץ לתת לפרעה בכל שנה כמו שאמ׳ במלכים : ויתנו עליו גוים סביב ממדינות · וישלח יי׳ בו את גדודי ארם ואת גדודי כשדים ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון ויתנו אליו גוים ואיתכנשו : בסוגר · ת״י בקולרין : במצודות · להיות כלוא שם : אמך כגפן · עד זה מן הקינה : בדמך · לשון דמיון ומשל כלומר דומה אתה למי שהיתה אמו כגפן שתולה על מים : פוריה · כמו פורה רגם לשון עושה פרי : ממים רבים · על ידי מים רבים : מטות עוז אל שבטי מושלים · שלטונין תקיפין ומלכין גברין : עבותים · אילנות שענפיהם מרובין : ותתש · כל נתישה ונטישה הוא דבר המוטל בפיזור על פני כל הארץ : ורוח הקדים · נבוכדנצר : הוביש את פריה · שחט את בני צדקיהו : ותצא

ויתהלך ג׳ ר״פ וסימ׳ ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו · ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו · ויתהלך בתוך אריות כפיר היה : ויתנהו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ ויתנהו על יד עשי המלאכה המפקדי׳ ר״פ כן כתיב · ויתנהו בסוגר בחחים · ויאמר המלך ויתיכו את הכסף דדברי הימים · כתרא מל׳ : ויתיכו עבדיך · וירא

<table>
<tr><td>

ותרא כי נוחלה אבדה תקותה ותקח אחד מגוריה כפיר שמתהו : ויתהלך בתוך אריות כפיר היה וילמד לטרף טרף אדם אכל : וידע אלמנותיו ועריהם החריב ותשם ארץ ומלאה מקול שאגתו : ויתנו עליו גוים סביב ממדינות ויפרשו עליו רשתם בשחתם נתפש : ויתנהו בסוגר בחחים ויבאהו אל מלך בבל יבאהו במצדות למען לא ישמע קולו עוד אל הרי ישראל :

אמך כגפן בדמך על מים שתולה פריה וענפה היתה ממים רבים : ויהיו לה מטות עז אל שבטי משלים ותגבה קומתו על בין עבתים וירא בגבהו ברב דליתיו : ותתש בחמה לארץ השלכה ורוח הקדים הוביש פריה התפרקו ויבשו מטה עזה אש אכלתהו : ועתה שתולה במדבר בארץ ציה וצמא :

</td><td>

וחזת ארי פסק אבד סיבורה ודביאת חד מבנהא מלכא שויתיה : והליך בגו מלכיא מלכא הוה ואליף למיקטל קטול אנשא קטל : ואצדי בירניתיה וקירויהון אחריב ואצדיאת ארעא ומלואה מקל אתרגושתיה : ואיתכנישו עלוהי עממיא סחור סחור ממדינתא ופרסו עלוהי מצדתהון בסריגתהון אתאחד : ויהבוהי בקולרין בשילשלן ואיתיאוהי לות מלכא דבבל איתיאוהי במצדיא בדיל לא ישתמע קליה עוד על טורי ישראל :

כנישתא דישראל במעברה אוריתא דמיא כגופן דשתילא על מבוע דמיין דנופה שפיר וסוכה מטלן היא שתילה על מיין סגיאין : והוו בה שילטונין תקיפין מלכין דגיברין לשעבדא מלכו ורמים בתוקפיה על מלכותיה ואיתנצח בסומכותי׳ בסגי גיברוהי : ואיתעקרת בתקוף מארעא בית שכינתא לארעא אוחרי איתגליאת ומלך דתקיף ברוח קידומא קטיל עמה איטלטלו וגלו שילטוני תוקפה ועממיא דתקיפין כאשתא שיציאונון : וכען דמיא לגופן דשתילא במדברא בארעא צדיא וחרבא :

</td></tr>
</table>

כ׳ בקריא׳ וסימ׳ וירא יי׳ אל אברם ויאמר לזרעך אתן · ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים · וירא אליו יי׳ באלוני ממרא · ויאמר אל תרד מצרימה · וירא אליו יי׳ בלילה ההוא · וירא אלהים אל יעקב עוד · ויאסר יוסף מרכבתו · בלבת אש מתוך הסנה · ויבא משה ואהרן אל אהל מועד · ויקהל עליהם קרח · ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן · ויבא משה ואהרן מפני הקהל · באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן · וירא אליו מלאך יי׳ · וירא מלאך יי׳ אל האשה · וירכב על כרוב ויעף דשמואל׳ · וירא יי׳ אל שלמה · וחברו אל שלמה שנית · וירא לכרובים תבנית יד · וירא בגבהו ברב דליותיו :

ותצא אש ממטה בדיה פריה אכלה ולא היה בה מטה עז שבט למשול קינה היא ותהי לקינה:

ויהי בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרש את יהוה וישבו לפני: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם דבר את זקני ישראל ואמרת אלהם כה אמר אדני יהוה הלדרש אתי אתם באים חי אני אם אדרש לכם נאם אדני יהוה: התשפט אתם התשפוט בן אדם את תועבת אבותם הודיעם: ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמר אני יהוה אלהיכם: ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות: ואמר אלהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני יהוה אלהיכם: וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים: ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים:

ואתו עממיא ותקיפין כאישתא מחובי זדונה עמה קטילו ולא הוו בה שלטונין תקיפין מלכין דגיברין לשעבדא מלכו אמר נביא איליא היא נבואתא ותהי לאיליא: והוה בשתא שביעתא בחמשא בעסרא לירחא אתו גברין מסבי ישראל למיתבע אולפן מן קדם יי ויתיבו קדמי: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: בר אדם איתנבי לסבי ישראל ותימר להון כדנן אמר יי אלהים הלמיתבע אולפן מן קדמי אתון אתן קיים אנא אם אישתאיל לכון במימרי אמר יי אלהים: התוכח יתהון התוכח בר אדם ית תועבת אבהתהון הודיעינון: ותימר להון כדנן אמר יי אלהים ביומא דאיתרעיתי בישראל וקיימית להון במימרי לזרעא דבית יעקב ואיתגליתי למפרקהון בארעא דמצרים וקיימית במימרי להון למימר אנא יי אלהכון: ביומא ההוא קיימית להון במימרי לאפקותהון מארעא דמצרים לארעא די הבית להון עבדא חלב ודבש תושבחתא היא לכל מדינתא: ואמרית להון גבר ית שיקוצוהי ארחיקו מקביל עינוהי ופולחן טעות מצראי לא תיסתאבון אנא יי אלהכון: וסריבו על מימרי ולא אבו לקבלא לנביי גבר ית שקוצי עיניהון לא ארחיקו וית פולחן טעות מצראי לא שבקו ואמרית למישפך חימתי עליהון דיחול רוגזי בהון בגו ארעא דמצרים: ועבדית בדיל שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא די אינון ביניהון דאיתגליתי למפרקהון לעיניהון לאפקותהון מארעא דמצרים:

נשאתי ידי נשיאת יד ז׳ חס׳ את בקריאה בליש׳ וסי׳ נשא ידו כמלך בדוד׳ ביום בחרי בישראל ב׳ בפסוק׳ ודבתריה ביום ההוא נשאתי ידי להם׳ וגם אני נשאתי ידי להם במדבר קדמא׳ על כן נשאתי ידי׳ וישא ידו להם להפיל׳ ואחר כי אשא אל שמים ידי:

רדק

ותצא אש ממטה בדיה. הוא צדקיהו כי הוא גרם החרבן ואחריו לא היה בה מטה עז שבט למשול: קינה היא ותהי לקינה. קינה היא מדבר הנבואה וכן היתה לקינה בעת החרבן והגלות ותירגם יונתן אמר נביא איליא היא נבואתא ותהי לאיליא: ויהי בשנה השביעית. לגלות המלך יהויכין ובכל שנה היה אומר לו הא׳ יתעלה נבואה אחת להוכיחם ואף על פי שהיו ביניהם נבואות אחרות בכל שנה היתה תחלת הנבואה זאת שאמר עליה בשנת פלונית ובכל אחת מהם היה עם בני הגולה או עם זקניהם תחלה בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין וכן ויהי בשנה הששית וזקני יהודה יושבי׳ לפני ועתה בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשי׳ מזקני ישרא׳ לדרוש את יי׳ וישבו לפני ספור החדש וימי החדש רמז כי בזה הזמן תחרב ירושלם והיה מאת יי׳ לבא בזה היום הזקנים לפני הנביא כדי שישמעו התוכח׳ ביום ההוא כי בעונם ובעון אבותם חרב הבית ואלה הזקנים באו לדרוש את יי׳ וצדיקים היו מאותם שגלו עם יהויכין ומה שאמר להם אם אדרש לכם בעבור עון דורם אמר אולי הם באו לדרוש על הגולה אם תשוב לארץ ומה שאמר להם הבדרך אבותיכם אתם נטמאים כנגד הדור הרע אמר כמו שאמר למשה רבינו עליו השלום עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי ובסדר עולם מי היו אלו זקני ישראל חנניה מישאל ועזריה היו ויתכן שבאו לדרוש את השם בעבור הנותרים בארץ מה יהיה אחריתם אם יגלו אם לא לפיכך אמר להם הבדרך אבותיכם אתם נטמאי׳ כי אותם שגלו לבבל לא עברו ע״ז אחר שגלו: ויהי. בן אדם. את זקני ישראל. כמו עם או אל: אדרש. האלף בחירק: התשפט: תירגם יונתן התוכח יתהון התוכח בר אדם כלומר תרצה לשפוט אותם ברשעתם הוכח אותם על מעשיהם הרעי׳ והודיעם גם כן את תועבות אבותם כי מקדם שכעיסוני במעשי ידיהם: ואמרת. ביום בחרי בישראל. החי״ת בקמץ חטף לתפארת הקריאה החל התוכחה מעת שהיו לעם בגלות מצרים ויום שבחר בהם הוא יום ששלח להם תחלה נביאיו ומי הם משה אהרן ומרי׳ וזה הענין והתוכחה שהוכיחם במצרי׳ על ידי נביאיו לא ראינו אלא מדברי יחזקאל במדרש הרי שנה זו היתה כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מחפה עליהם ועל ידי שהיו עתה מרבים לפשוע נתעוררה השנאה ועל זה נאמר שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעי׳ תכסה אהבה: ואשא ידי. כמו שנ׳ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברה׳ ליצחק וליעקב וכאן פירש לזרע יעקב כי מה שנתן לאברהם וליצחק בעבור זרע יעקב אמ׳ וכן אמ׳ שם ונתתי אותה לכם מורשה אני יי׳: ואודע להם. כשהודעתי להם על ידי נביאים ששלחתי להם ואשא ידי להם כמו שאמר אני יי׳: אני יי׳. שבועה וכן נשאתי את ידי ואשא את ידי. ות״י קיימית במימרי וכמו כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם: ביום ההוא. כמו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני יי׳ והוצאתי אתכם: צבי היא לכל הארצות. תפארת וחמדה לכל הארצות היא כי היה הנוף האמצעי והוא משובח משאר תקופות ואוירה ממוזג וטוב מכל הארצות וכן אמר יפה נוף משוש כל הארץ ותירגם יונתן צבי היא תושבחתא היא לכל מדינתא: ואומר אליהם. קודם לכן אמרתי להם על יד הנביאים הראשונים שבאו להם משה רבינו עליו השלום: איש שקוצי עיניו השליכו. כי העינים מביאות האדם לחטוא כמו שאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם וכן אמר בפרשה זו כי אחרי גלוליהם לבם הולך ואמר אחר כן ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם ואמרו רז״ל עינא וליבא תרסורי דחטאי ניכהו: ובגלולי מצרים. כתרגומו ובפולחן טעוות מצראי לא תסתאבון: וימרו בי. לשפוך חמתי לכלות אפי. כפל הענין במלות שונות כי כששופך אדם מה שבכלי הוא מכלה ממנו מה שבתוכו: ואעש. לבלתי החל. מבנין נפעל ובריא החי״ת מקום פתח וכן כי יחל לזנות והם ענין חלול: אשר נודעתי. על ידי הנביאים: לעיניהם. כי המצריים היו שומעים בדבר אליהם הנביאים והיו מבטיחים אותם להוציאם מתוכם אף קודם משה רבינו עליו השלום כי משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל לא החזיקו במעשיהם הרעים שהרי אמר ויאמן העם וישמעו כי פקד יי׳ את בני ישראל והאמינו במשה מפני האותות שעשה לעיניהם ולא עשו כן הנביאים הראשונים ובדברי רבותינו ז״ל כי אף משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל היו בהם רשעים ולא שבו מדרכם הרעה והם מתו בג׳ ימי אפלה כדי שלא יראו המצריים במפלתם וישמחו להם: והוציאם

רשי

ותצא אש ממטה בדיה: מענין מלכיה וזרעיה באת לה הרעה: קינה היא ותהי׳ לקינה. איליא היא נבואתא והות לאיליא: לדרוש יי׳. על צרכיהם ואם אינו שומע לנו גם אנו לא נענש על עבודת עבדינו שהרי כבר מכרנו ואין לו עלינו כלום עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום ומסוף הענין אתה למד מתשוב׳ שהשיבם והעולה על רוחכם וגו׳ אם אדרש לכם בבקשתכם ובסוף הספר הזה הוא אומר אדרש לבית ישראל זו אחת מן המקומות המלמדי׳ אותנו שהקב״ה חוזר בו על הרעה ועל כיוצא בזה הוא אומ׳ ולא יעשה מדרש ר׳ תנחומא: התשפט אותם. למען וכוח: ביום בחרי בישראל. הרי שהיתה שנה זו כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מחפה עליהם ועל ידי שהיו עתה מרבי׳ לפשוע נתעוררה ועל זה נאמר שנאה תעורר מדנים וגו׳: ואומר אליהם. אהרן ניבא להם נבואה זו קודם שנגלה הקב״ה על משה בסנה וזהו שנ׳ הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וגו׳: וימרו בי. הם הרשעי׳ רובם של ישראל שמתו בשלשת ימי אפלה כמו שנאמר וחמושים עלו בני ישראל וגו׳ אחד מחמשים ויש אומרים אחד מחמש מאות: לבלתי החל. שלא יתחלל שמי מאחר שהודעתי להם והבטחתים להוציאם והכירו מצרים שהם עמי אילו הייתי משמידם היו אומרים אויביה׳ מבלתי יכולת בידו להוציאם:

והוציאם. והבאם. חסר יוד: ואתן. וחי בהם. כתרגומו וייחי בהון לחיי עלמא וכן תירגם אנקלוס וחי בהם אמ״ל: וגם את שבתותי. אמר וגם כי היא מתנה טובה שתנה אלהים לעמו ישראל כדי לזכור להם בו את יום המנוחה שהניח להם והוציא אותם מעבדות לחירות וזהו האות שהוא בין האל ובין ישראל שהוא קדשם והבדילם מן האומות והפרישם מגלולי מצרים ונתן להם תורה קדושה חקים ומשפטים צדיקים ואמר שבתותי לשון רבים כלל בו שביתת המועדים כי גם הם זכר ליציאת מצרים ולפי שמצות שבת גדולה ושקולה כנגד כל המצות אמר כמה פעמים בספר תוכחות חלול שבת: וימרו בי בחקותי לא הלכו. שנוה אותם במרה כמו שכתוב שם שם לו חק

אני יי מקדשם ד׳ בקריאה וסימ׳ אך אל הפרכת לא יבא ואל. ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא. והשיאו אתם עון אשמה: וגם את שבהתי נתתי להם להיות לאות: הביא ח׳ קמצין בקריאה וסי׳ למען הביא יי על אברהם את אשר דבר. ואותנו הוציא משם למען הביא. ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת

ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל המדבר: ואתן להם את חקותי ואת משפטי הודעתי אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם לדעת כי אני יהוה מקדשם: וימרו בי בית ישראל במדבר בחקותי לא הלכו ואת משפטי מאסו אשר יעשה אתם האדם וחי בהם ואת שבתתי חללו מאד ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלותם: ואעשה למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם: וגם אני נשאתי ידי להם במדבר לבלתי הביא אותם אל הארץ אשר נתתי זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות: יען במשפטי מאסו ואת חקותי לא הלכו בהם ואת שבתותי חללו כי אחרי גלוליהם לבם הלך: ותחס עיני עליהם משחתם ולא עשיתי אותם כלה במדבר: ואמר אל בניהם במדבר בחוקי אבותיכם אל תלכו ואת משפטיהם אל תשמרו ובגלוליהם אל תטמאו: אני יהוה אלהיכם בחקותי לכו ואת משפטי שמרו ועשו אותם: ואת שבתותי קדשו והיו לאות ביני וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם: וימרו בי הבנים בחקותי לא הלכו ואת משפטי לא שמרו לעשות אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם את שבתותי חללו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בם במדבר: והשבתי את ידי ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתי אותם לעיניהם: גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אתם בגוים ולזרות אותם בארצות:

ואפיקתינון מארעא דמצרים ואעילתינון למדברא: ויהבית להון ית קיימי וית דיני הודעית יתהון דאם יעביד יתהון אנשא וייחי בהון בחיי עלמא: ואף ית יומי שביא דילי יהבית להון למהוי לאת בין מימרי וביניהון למידע ארי אנא יי מקדשהון: וסריבו על מימרי בית ישראל במדברא בקיימי לא הליכו וית דיני קצו דאם יעביד יתהון אנשא וייחי בהון חיי עלמא וית יומי שביא דילי אחילו לחדא ואמרית למישפך חימתי עליהון במדברא לשיציותהון: ועבדית בדיל שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא דאפיקתינון לעיניהון: ואף אנא קיימית במימרי להון במדברא בדיל דלא לאעלא יתהון לארעא די יהבית עבדא חלב ודבש תושבחא היא לכל מדינתא: חלף די בדיני קצו וית קיימי לא הליכו בהון וית יומי שביא דילי אחילו ארי בתר פולחן טעותהון לבהון טעי: וחס מימרי עליהון מלחבלותהון ולא עבדית עמהון גמירא במדברא: ואמרית לבניהון במדברא בגזירת אבהתכון לא תהכון וית נימוסיהון לא תטרון ובפולחן טעותהון לא תיסתאבון: אנא יי אלהכון בקיימי הליכו וית דיני טרו ועבידו יתהון: וית יומי שביא דילי קדישו ויהון לאת בין מימרי וביניכון למידע ארי אנא יי אלהכון: וסריבו על מימרי בניא בקימי לא הליכו וית דיני לא נטרו למיעבד יתהון דאם יעביד יתהון אנשא ויחי בהון בחיי עלמא ית יומי שביא דילי אחילו ואמרית למשפך חימתי עליהון דיחול רוגזי בהון במדברא: ואתיב ית מחת גבורתי ועבדית בדיל שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא דאפקית יתהון לעיניהון: אף אנא קיימית במימרי להון במדברא לאגלאה יתהון לביני עממיא ולבדרא יתהון במדינתא:

רשי

להיות לאות. אות גדול הוא להם שכתתי את יום מנוחתי להם למנוחה הרי היכר גדול שקדשתים לי: בחוקותי לא הלכו. כמו אותי בעגל ובדפידים מלקבל את התורה והותירו מן המן: ואת שבתותי חללו. יצאו מן העם ללקוט מן: וימרו בי הבנים. שבטו של דן וכן הנצמדים לבעל פעור לאחר שמתו דור המדבר: להפיץ אותם. מאז הבטחתי להפיצם כי תוליד בנים ובני בנים וגו׳: כתתי

רדק

ומשפט: חללו מאד. כי שבת ראשונה׳ חללו שיצאו ללקוט המן לפיכך אמר מאד וגם החקים והמשפטי׳ אשר כוס עברו עליהם כמו שאמר עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי: ואומר. מבואר הוא: וגם אני נשאתי את ידי להם. בדבר מרגלים שאמר ואולם חי אני וימלא כבוד יי׳ את כל הארץ: יען. מבואר הוא: ותחס עיני. ולא עשיתי אותם כלה. כי השארתי בניה׳ אחריהם להביאם אל הארץ: ואומר. בחוקי. בוא עם הרגם וכל הענין הוא מבואר: וגם אני נשאתי את ידי להם במדבר. להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות. וכן אמר דוד ע״ה וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיץ זרעם בגוים ולזרותם בארצו׳ וזה לא מצאנו מבואר בתורה והנראה בעיני כי זה מה שאמר וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ויכום ויכתום עד החרמה וכן מה שאמר וישמע הכנעני מלך ערד וגו׳ וישב ממנו שבי וזהו ולזרותם בארצות כי באותו השבי שהיו שביהם ומכרום לשאר גויי הארצות ודרש כי על העתיד אמר שגזר על זרעם להיותם גולים מארצם ולזרותם בארצות וזהו שאמר כי תוליד בנים ובני בנים וגו׳ והפיץ יי׳ אתכם בעמי׳ וגו׳ ואמרו כי מה שאמר ויבכו העם בלילה ההוא ליל תשעה באב היה אמ׳ הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכיה לדורו׳ כי בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה: יען

אחיתפל. לא תוסיפו הביא מנחת שוא. יבושו רדפי ואל אבושה אני. והיה אם שבוע תשמעון דירמיה. וגם אני נשאתי ידי. הבי המטפחת אשר עליך. בתרא חס׳ א׳: תטמאו ג׳ קמץ וסימ׳ ולאלה תטמאו. אל תשמרו ובגלוליהם אל תטמאו. ובגלולי מצרים אל תטמאו: את שבתותי ב׳ וסי׳ וגם שבתותי נתתי להם להיות. את שבתתי חללו ואמר לשפוך. גם ג׳ רף בסיפ׳ וסימ׳ גם את שאי כלמתך. גם אני נשאתי את ידי תנ״ינא דספרא. גם הם אתו ירדו:

יען משפטי מבואר הוא: וגם אני נתתי להם חקים לא טובים. כיון שהם מאסו בחקותי מסרתי אותם ביד אויביהם שישימו עליהם חקים שלא יהיו טובים להם כמו חקי שהיו טובים להם אם היו הולכים בהם והחקים שמשימים עליהם האויבים הם המסים שמשימים עליהם לחק בכל שנה ושנה ועבודות אחרות ומשפטים לא יחיו בהם שישימו אויביהם משפטים וגזירות עליהם שלא יחיו בהם אלא ימותו בהם ואם היו עושים משפטי היו חיים בהם כמו שכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: ואטמא. אולי אמ' זה על שנצמדו לבעל פעור שנתחברו לו וחבור חזק עד שהעבירו כל פטר רחם שצויתי לתתם לי לקדושה כמו שאמר קדש לי כל בכור והנה הם העבירום ממני ונתנום לע"ז וזהו טומאתם הפך הקדושה ופירו' ואטמא שמתי אותם טמאים והרחקתים ממני תמורת מה שהקדשתי' והם לא אבו לכך נתתי אותם טמאים ורחוקים ממני וזהו שלא נזכר השבט הנצמד לבעל פעור בברכת משה רבינו עליו השלום: למען אשימם. הם עשו הפך רצוני למען שאשימם שממה כי כבר הזהרתים שאם יעברו על מצותי יהיו שממה והשממה היתה להם מיד סמוך לעונם: למען אשר ידעו אשר אני יי'. וכמו שאמרתי כן עשיתי והענשתי על עונם ונפל מן העם ארבעה ועשרים אלף אשימם מבנין הפעיל משפלי הכפל דינו בתשלומו אשימם: לכן. עוד הודיעם תועבות אבותם משבאו לארץ: ואביאם אל הארץ. ויתנו שם כעס קרבנם. שהיו מכעיסים אותי בקרבנם שהיו מקריבים לע"ז כמשפט הגוים אשר הורשתי מפניהם: ואומר אליהם מה הבמה. כשראיתי שהם מקריבי' לעבודה זרה בכל מקום ואני יחדתי להם מקו' מיוחד לשמי והם עשו הפך מצותי בשני פנים בעשות להם במה בכל מקום ואפילו לשמי ועוד שהקריבו בהם לאלהים אחרים אמרתי להם מה הבמה מי צוה אתכם לעשות במה גבוה הלא צויתי אתכם מזבח אדמה תעשה לי אלא שאתם למדים מ מעשי הגוי' לעשות מזבח גבוה שנקרא במה לגבהותו או שהוא על הרים גבוהים כי לשון במה הוא לשון גבה כמו ירכיבהו על במותי ארץ אעלה על במותי עב ומתוך שלמדתם מהגוים לעשות במה כמותם למדתם מהם גם כן לעשותם בכל מקום ועוד לעבוד בהם לאלהים אחרים: אשר אתם הבאים שם. אמר כנגד העובדים בהם אתם הם הבאים שם לא שומרי מצותי שאינם באים אלא במקו' המיוחד לי: ויקרא שמה במה עד היום הזה. כי להרגל הלשון בהם נקרא אף הנעשה בשמי במה עד היום הזה כי נאמר בדברי שמואל הרמתה ונאמר בדבר שלמה הבמה אשר בגבעון ונאמר רק הבמות לא סרו מהרגל מה שעשו אותם מתחלה לשם ע"ז לא הניחו לעשותן אפי' בימי המלכים שהיו עושים הישר בעיני יי' היו עושים אותם לשמי: לכן אמור אל בית ישראל. על אותם שהיו עדיין בארץ ישראל אמר כמו שפירשנו אמר איך אדרש לכם ואתם עדיין ברשעתכם: נטמאים. במוא"ה הא"ס כמו הנמצאים בשושן: ובשאת מתנותיכם. ענין הנטילה והתרומה: והעולה על רוחכם היו לא תהיה. המחשבה הרעה שעולה על רוחכם לא תהיה ולא תתקיים: על רוחכם. כמו על לבבכם כמו שתרגם יונתן כי הרוח מוכנת בלב: אשר אתם אומרים נהיה כגוים. אתם חושבים לצאת מרשותי ושלא תהיו לי לעם שאתם רואים הגוים מצליחים בעבודת ע"ז כמו שאמר אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני ולא כן הדבר כי אומו' העולם איני משגיח עליהם מפקידותם אבל כמו הבהמות אלא כשים להם דבר על ישראל לפקוד עליהם עונם כשישראל עושים רצוני אבל כשעוברים על מצותי אגביר הגוים עליהם להצליחם לא לטובתם אלא לרעת ישראל אבל הם בעצמם לא אשגיח עליהם אלא אם כן יהיה חמס גדול כמו דור המבול וסדום ועמורה וכן מצאנו בדברי רז"ל שאני גוים דלא מקפיד רחמנא עלייהו אבל ישראל שלקחתים מבית עבדים להיות לי לעם סגולה מכל העמים ואני אהיה להם לאלהים עיני תמיד עליהם לטובה ולרעה כמו שאמר בנבואת עמוס רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם ואם תרצו לצאת מעבודתי לא אתן לכם רשות בזה כי אף על פי שתהיו ימים רבים בגלות בין העמים לא תשבתו מהיות גוי כי אפילו יבאו מעטים מכם מן הכלל כללכם יהיה גוי לפני כל הימים ובחזקה אמלוך עליכם ואצרוף אתכם בהוציאי אתכם מן הגלות וברותי מכם המורדים והפושעים בי: חי אני

יחיו ז' בקריאה וסימ' ויאמרו אלהם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו רפאים. יחיו מתיך נבלתי. יי' עליהם יחיו. וגם אני נתתי להם חקים לא טבים. אבותיכם איהם. מדוע רשעים יחיו עתקו. וכל עץ ה' בקריאה וסימ' והערים יהרסו. והכיתם כל עיר מבצר. רנו שמים כי עשה יי'. ואביאם אל הארץ. ואמרת ליער הנגב:

יען משפטי לא־עשו וחקותי מאסו ואת־שבתותי חללו ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם: וגם־אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם: ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל־פטר רחם למען אשמם למען אשר ידעו אשר אני יהוה: לכן דבר אל־בית ישראל בן־אדם ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה עוד זאת גדפו אותי אבותיכם במעלם בי מעל: ואביאם אל־הארץ אשר נשאתי את־ידי לתת אותה להם ויראו כל־גבעה רמה וכל־עץ עבות ויזבחו־שם את־זבחיהם ויתנו־שם כעס קרבנם וישימו שם ריח ניחוחיהם ויסיכו שם את־נסכיהם: ואמר אלהם מה הבמה אשר־אתם הבאים שם ויקרא שמה במה עד היום הזה: לכן אמר אל־בית ישראל כה אמר אדני יהוה הבדרך אבותיכם אתם נטמאים ואחרי שקוציהם אתם זנים: ובשאת מתנתיכם בהעביר בניכם באש אתם נטמאים לכל־גלוליכם עד־היום ואני אדרש לכם בית ישראל חי־אני נאם אדני יהוה אם־אדרש לכם: והעלה על־רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן:

חלף דדיני לא עבדו ובקימי קצו וית יומי שביא דילי אחילו ובתר טעות אבהתהון הואה עיניהון: ואף אנא מרדרדו במימרי ולא אבו לקבלא לנבאי ארחיקתינון ומסרתינון ביד שנאיהון ובתר יצריהון טפשא אזלו ועבדו גזירן דלא תקנן ונימוסין דלא איתקיימתון בהון: וסאיבית יתהון במתנתהון באעברא כל פתח ולדא בדיל דאצדינון בדיל דידעון די אנא יי: בכן איתנבי לבית ישראל בר אדם ותימר להון כדנן אמר יי אלהים עוד דא ארגיזו קדמי אבהתכון בדשקרו במימרי שקר: ואעילתינון לארעא דקיימית במימרי למיתן יתה להון וחזו כל רמא מנטלא וכל אילן עבוף ונכיסו תמן ית נכסיהון ויהבו תמן ארגזא קורבניהון ושויאו תמן פולחן דבחיהון ונסיכו תמן ית ניסכיהון: ואמרית להון מא במתא דאתון אתן לאישתטאה תמן ואיתקרי שמה במתא עד יומא הדין: בכן איסר לבית ישראל כדנן אמר יי אלהים הבאורח אבהתכון אתון מסתאבין ובתר שיקוציהון אתון טען: ובמיטל מתנתכון באעברא בניכון בנורא אתון מסתאבין לכל פולחן טעותכון עד יומא דין ואנא אישתאיל לכון במימרי בית ישראל קיים אנא אמר יי אלהים אם אישתאיל לכון במימרי: ודאתון מהרהרין ודסליקת על לבכון קדמי גליין דאתון אמרין נהי כעממיא כזרעית מדינתא לשמשא אעא ואבנא:

מתנותיכם ד' ב' מל' וב' חס' וסימ' מלבד שבתות יי' ומלבד. ואתם בית ישראל עגפיכם: ובשאת מתנתיכם בהעביר. מכל מתנתיכם תרימו את כל הרומת יי'. ב' קדמא מלאים: כגוים ג' בקריא' וסימ' כגוים אשר יי' מאביד מפניכם כן. והעלה על רוחכם. ויקטרו שם בכל במות:

רשי

נתתי להם חוקים לא טובים. מסרתים ביד יצרם להכשל בעונם וכן ת"י מסרתינון ביד יצריהון טפשא ואזלו ועבדו גזירן דלא תקנן ונימוסין דלא יתקיימו בהון: ואטמא אותם במתנותם. אותם מתנות שחקקתי להם לקדש לי כל בכור ת' מסרתים ביד יצרם להעבירם לאותם ב' בכורות למולך הרי חקים לא טובים: למען אשמם. אשומם ואחריב אותם אשמם לשון שממ' והמפרשו לשון אשמ' טועה הוא שהאל"ף איננה משרשי התיבה: אשר ידעו. כשאביא עליה' הרעה: עוד זאת. הוסיפו לעשות כשהביאותים אל הארץ: ויקרא שמה במה. לשון גנאי כלומר במה היא כאשפות: הבדרך אבותיכם וגו'. לשון תמיה וכי כך הגון שבדרך אבותיכ' אתם נטמאים ואני אדרש לכם להשיב על שאלתכם: ובשאת מתנותיכם. ובלקיחת מתנותיכם שהיה לכם לתת לי ואתם לוקחים אותם ממני להעביר בכורותיכם לע"ז: והעולה על רוחכם. ושעולה על דעתכם: נהיה כגוים. נפרוק עולו מעל צוארינו ת' מאחר ששלחנו מעלינו: היה לא תהיה. כי כבר קבלתם עליכם מדעתכם בימי יהושע כמו שנאמר ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל וכל הענין: מדבר

חי אני. ובחימה שפוכה. לכלות הפושעים והמורדים: והוצאתי. אמר כפוצותם כם. כחולם הפ"א ויבא בשורק כמו ובחכמתי כי נבונותי: והבאתי אתכם אל מדבר העמי'. כשהוציאכם מן העמים לא אביאכם אל אדמת ישראל עד שאשפוט אתכם במדבר העמים שם אקח משפטי מכם ואכלה המורדים והפושעים שאמצא בכם ואקח משפטי מכם במדבר במקום שאין שם אדם ולא עובר ושב כדי שלא יראו הגוים ברעתכם וישמחו לכם זהו שאמר ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים כלומ' ביני וביניכם ביחוד בלא אמצעי וכן ודבר יי' אל משה פנים אל פנים בלא אמצעי ועניין ונשפטתי אודיעכם מעשיכם הרעים שעברתם על תורתי בגלות ואקח נקמתי מכם שם במדבר: כאשר. מבואר הוא: והעברתי אתכם תחת השבט. על דרך כל אשר יעבור תחת השבט כלומ' כמו הצאן שהמונה אותם אוחז שבט בידו ומונה אותם אחד אחד והעשירי מוציא למעשר כן אמנה אתכם והחוט' יאבד וזה המנין על דרך משל וכן אמר ירמיה עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר יי' ותירג' יונתן ואוכח עליכון גזירת דיני ואעיל יתכון במסורת קיימא: במסרת הברית. חסר האלף פ"א הפעל ומשפטו במאסורת והוא שם בשקל מחגורת סק ופירושו אאסור אתכם בברית שלא תצאו ממנ' לעולם: וברותי. פרשו ברר רוצה לומר אברור מכם המורדים והפושעים לכלותם במדב': מארץ מגוריהם אוציא אותם. מארץ גלותם שלא אכלם בין אויביהם שלא ישמחו להם: לא יבוא. דרך כלל כמו לא יבואו ובתקרא י"ד סבירין לשון רבים: ואתם. לפי שדבר עד הנה על בניהם העתידים לצאת מהגלות שב להוכיח בפסוק זה הדור ההוא שהיו בירושלם לפיכך אמר ואתם: איש גלוליו לכו עבדו. הכווי הזה איננו דרך מצוה רצונית כי אם דרך גזום כמו שמח בחור בילדותך רוצה לומר שמח ותראה מה יקרך באחריתך או פירו' טוב הוא שתעבדו גלוליכם לבד ולא שתביאו לי מתנותיכם ותעבדו גלוליכם כי זה חלול יי' ופירו' ואחר אם אינכם שומעי' אלי וי"ו ואחר כוי"ו ויאמר אברהם את עיניו ואם כענין אשר כמו עד אם דברתי דברי ויונתן תירגם ובתר דתבתון ליתיכון צבן לקבלא למימרי: כי בהר קדשי. עתה אינני רוצה במתנותיכם אבל כשיהיו ישראל בהר קדשי בשובם מהגלות שם ארצם: שם ארצם. שם ארצה אותם על ידי קרבנותיהם ומעשיהם הטובים. ומה שאמר בהר מרום ישראל לפי שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל וארץ ישראל גבוה מכל הארצות: שם יעבדוני כל בית ישראל כלה בארץ. לפי שאמר למעלה וברותי מכם המורדי' והפושעים בי אמר הנה כל בית ישרא' כלה לפיכך אמ' בארץ אותם שיזכו לשוב בארץ לא יחסר מהם אחד אלא כלם יעבדוני שם ואמר כל בית ישרא' ואמ' כלה כפל הענין לחזק וכן וכל שריך כלם בשבי ילכו כל מלכי גוים כלם והדומי' להם וחזוק הענין בזה הדבר לומ' כי אע"פ כן במלחמת גוג ומגוג לא ימות מהם אחד

ואע"פ שיהיו בצרה ויש בארץ בארעא חייא: ושם אדרוש. ארצה שיקריבו לפני כאילו אני דורש קרבנותיה' כי בהיות מעשיהם טובי' יערבו לי זבחיהם ותרומותיהם: ואת ראשית משאותיכם. מה שתשאו ותרימו לי בראשית הבכורים והעיסה וי"ת וית ריש אצוותכון: בריח ניחח. ונקדשתי בכם לעיני הגוים. זה יהיה במלחמת גוג ומגוג כמו שאמר ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל: וידעתם. מבואר הוא: וזכרתם. ונקטתם בפניכם. ענין כריתה כמו אשר יקוט כסלו ופירו' תהיו נכרתים בעיניכם כלומר תחשבו בעיניכם כשתזכרו רעותיכם שתהיו ראויים להכרת מן העולם וי"ת ותדנקון ותהון חזן בכל בישתכון דעבדתון: וידעתם. מבואר הוא: ויהי

רש"י

פנים אל פנים ה' וסימ' כי ראיתי אלהים פנים. ודבר יי' אל משה פנים אל. ולא קם נביא עוד בישר' כמשה. וירא גדעון כי מלאך יי'. ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים: יבא י"ד סבירין יבאו לשון רבים וסימ' בסדר

מדבר העמים. הוא המדבר שהלכו בו את ארבעי' שנה וכן כיבא הושע והולכתיה ה המדבר: תחת השבט. שתהיו כפופים לי ולמוסרי: במסורת הברית. בברית שמסרתי לכם: וברותי. לשון ברירה: מארץ מגוריהם. מארץ גלותם אוציא אותם ואמיתם במדבר: לכו עבדו. ואל תראו לאומו' שאתם נקראים על שמי בבואכם אל הנביא לשאול לו תורה ואחר שהוא אומ' לכם דברי אינכם שומעים אליכענין שנאמ' והנך להם כשיר עגבים וגו': שומעין את דבריך ועושים אינם אותם: במתנותיכ' ובגלוליכם. שאתם מפרישים הבכורות בשם בבורא כאשר צויתי אתכם ומשקרא שמי על ה הדבר אתם מקריבים אותם לעבודה זרה: משאותיכם. כמו משארותיכם. לשון מזון כמו שאמ' כסותה ועונתה לא יגרע וכן חברו מנחם: ונקטתם. לשון קטטה לשון אחר כתרגו' ותידקנון וכן ת"י הבלכתים דמוכל בלעו: דרך

ובעלילותיכם ל' והוא חד מן ג' מלין מן י"א אתין

חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם׃ וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפוֹצֹתֶם בָּם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה׃ וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־מִדְבַּר הָעַמִּים וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתְּכֶם שָׁם פָּנִים אֶל־פָּנִים׃ כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּטְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּמִדְבַּר אֶרֶץ מִצְרָיִם כֵּן אִשָּׁפֵט אִתְּכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהַעֲבַרְתִּי אֶתְכֶם תַּחַת הַשָּׁבֶט וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם בְּמָסֹרֶת הַבְּרִית׃ וּבָרוֹתִי מִכֶּם הַמֹּרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי מֵאֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם אוֹצִיא אוֹתָם וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבוֹא וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ וְאַתֶּם בֵּית־יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אִישׁ גִּלּוּלָיו לְכוּ עֲבֹדוּ וְאַחַר אִם־אֵינְכֶם שֹׁמְעִים אֵלָי וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי לֹא תְחַלְּלוּ־עוֹד בְּמַתְּנוֹתֵיכֶם וּבְגִלּוּלֵיכֶם׃ כִּי בְהַר־קָדְשִׁי בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה שָׁם יַעַבְדֻנִי כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה בָּאָרֶץ שָׁם אֶרְצֵם וְשָׁם אֶדְרוֹשׁ אֶת־תְּרוּמֹתֵיכֶם וְאֶת־רֵאשִׁית מַשְׂאוֹתֵיכֶם בְּכָל־קָדְשֵׁיכֶם׃ בְּרֵיחַ נִיחֹחַ אֶרְצֶה אֶתְכֶם בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצֹתֶם בָּם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָכֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם׃ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּהֲבִיאִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אוֹתָהּ לַאֲבוֹתֵיכֶם׃ וּזְכַרְתֶּם־שָׁם אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֵת כָּל־עֲלִילוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר נִטְמֵאתֶם בָּם וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם בְּכָל־רָעוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי אִתְּכֶם לְמַעַן שְׁמִי לֹא כְדַרְכֵיכֶם הָרָעִים וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

קַיָּים אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם לָא בְּיַד תַּקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרוֹמַם וּבִרְגַז שְׁפִיךְ אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן׃ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וְאַכְנִישׁ יָתְכוֹן מִן מְדִינָתָא דְאִתְבַּדַּרְתּוּן בְּהוֹן בְּיַד תַּקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרוֹמַם וּבִרְגַז שְׁפִיךְ׃ וְאָעֵיל יָתְכוֹן לְמַדְבַּר עַמְמַיָא וְאִתְפָּרַע מִנְּכוֹן תַּמָּן אַפִּין בְּאַפִּין׃ כְּמָא דְאִתְפְּרָעִית מִן אֲבָהָתְכוֹן בְּמַדְבְּרָא אַרְעָא דְמִצְרַיִם כֵּן אֶתְפָּרַע מִנְּכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְאַיְתֵי עֲלֵיכוֹן גְּזֵרַת דִּינִי וְאָעֵיל יָתְכוֹן בִּמְסוֹרֶת קְיָמָא׃ וְאַפְרֵישׁ מִנְּכוֹן דִּי מְרָדוּ וְדִי שְׁקַרוּ בְּמֵימְרִי מֵאַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן אַפֵּיק יָתְהוֹן וּלְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יֵעֲלוּן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ וְאַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים גְּבַר פּוּלְחַן טַעֲוָתֵיהּ אִיזִילוּ פְּלַחוּ וּבָתַר דְּתַתְבוּן לֵית אַתּוּן צָבַן לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי וְיָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי לָא תַחֲלוּן עוֹד בְּמַתְּנַתְכוֹן וּבְטַעֲוָתְכוֹ׳׃ אֲרֵי בְּטוּר קוּדְשִׁי בְּטוּר קוּדְשָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תַּמָּן יִפְלְחוּן קֳדָמַי כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן בְּאַרְעָא חַיָא תַּמָּן יִתְקַבַּל קוּרְבָּנְהוֹן בְּפִרְיַע וְתַמָּן אֶתְבַּע יָת אַפְרָשׁוּתְכוֹן וְיָת רֵישׁ אַצְוָותְכוֹן בְּכָל קוּדְשֵׁיכוֹן׃ קוּרְבַּן לְרַעֲוָא יִתְקַבַּל קוּרְבַּנְכוֹן בְּפִרְיַע כַּד אַפֵּיק יָתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וְאַכְנִישׁ יָתְכוֹן מִן מְדִינָתָא דְאִתְבַּדַּרְתּוּן בְּהוֹן וְאֶתְקַדַּשׁ בְּכוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָא׃ וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אָעֵיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דִי קַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתַהּ לַאֲבָהָתְכוֹן׃ וְתִדְכְּרוּן תַּמָּן יָת אוֹרְחָתְכוֹן וְיָת כָּל עוֹבָדֵיכוֹן דְּאִסְתָּאַבְתּוּן בְּהוֹן וְתִדַּנְקוּן וּתְהוֹן חָזַן בְּכָל בִּישַׁתְכוֹן דַּעֲבַדְתּוּ׃ וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אַעְבֵּיד עִמְּכוֹן בְּדִיל שְׁמִי לָא כְּאוֹרְחַתְכוֹן בִּישָׁתָא וּכְעוֹבָדֵיכוֹן מְחַבְּלַיָא בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃

שמי: ואת שם ד' בקריאה וסימ' ואת שם השני קרא אפרים. ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי. ואת שם קדשי לא תחללו. ואת שם קדשי אודיע בתוך: אדרוש ג' מל' בקרי' כליש' וסי' ושם אדרוש את תרומתיכ': ואחר כל ירוק ידרוש. כי בכם נדרוש לאלהיכם: אל אדבת ח' וסימ' נבסר לעיל בספרא סימ' יב: ג' מלין מן י"א אתין וסימ' ובעלילותיכם הנשחתות. ובתועבותיהן עשים. והאחשדרפנים והפחות:

ויהי דבר יי׳. בן אדם שים פניך דרך תימנה. הנביא היה בבבל ואמר לו הא־ל שיפנה דרך דרום והיא ירושלם שהיא דרומה של בבל כי בבל היא צפונית לירושלם כמו שאמר מצפון תפתח הרעה אם כן ירושלם היא דרומה של בבל: והטף אל דרום. ענין דבור וכן אל תטיפו יטיפון: והנבא אל יער השדה נגב׳ קרא ירושלם יער השדה דרך משל כמו היער שיש בו עצים טובים ורעים כן בירושלם צדיקים ורשעים וכשפו הצדיקים שהיו מעטים בעון הרשעים שהיו רבים נכשפו בכללם כמו שאמר כי עד צדק ישוב משפט וכן אמר המלאך ללוט פן תספה בעון העיר ותירגם יונתן שים פניך קביל נבואה ותרגם והטף ואליף ואמר תימנה דרום נגב כפל הענין במלות שונות לחזק כמנהג הנבואות בכל מקום: ואמרת׳ הנני מצית בך אש. ענין הדלקה והבערה כמו ויצת אש בציון: כל עץ לח וכל עץ יבש. משל כמו שפירשנו לצדיקי׳ ולרשעים ויונתן תירגם הא אנא מגרי בך עמא דתקיף כאישתא ויקטול בך כל גבר עתיר וכל גבר מסכן לא ימנע בשלהוביתא דמשציא ובמקצת נוסחאות הא אנא מדליק בך אשתא ותקטיל בך כל אילן רטב וכל אילן יבש לא תטפי לשלהוביתא דמשיציא: לא תכבה להבת שלהבת. כפל הענין במלות שונות לחזק הדבר כי להבת כמו שלהבת כלומ׳ האש לא תכבה כי בבל עת תעלה להבת עד שיכלו כלם בין בגלות ובין בחרב: ונצרבו בה כל פנים. מן צרבת השחין היא ועל שפתיו כאש צרבת ענין שריפה ופירושו אותם שלא ימותו ישרפו פניהם מכות וכלימה בגלותם: מנגב צפונה. מנגב שהיא ירושלם לצפון שהיא בבל ופירוש כל פנים כל פני הגולים ויש לפרש כל פנים על שאר האומות והוא כמו שאמ׳ למטה תצא חרבי מתערה אל כל בשר ופירוש מנגב צפונה כמו מנגב לצפון כמו שילכו ישראל מנגב צפונה כן ילכו שאר האומות ויגלו כמותם: וראו כל בשר. בערתיה לא תכבה. תירגם יונתן נוסח אחת ארי אנא יי׳ אתייאכון ולא אתמנעון ולנוסח׳ אחרת ארי אנא יי׳ אדליקתה לא תטפי ופירוש וראו כל הכל יכירו כי מאתי הרעה הבאה לירושלם וכן אמר רב טבחים לירמיהו יי׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש יי׳ כאשר דבר כי חטאתם ליי׳ ולא שמעתם בקולו והיה הדבר הזה: ואמר אהה יי׳ אלהים. איך תשלחני אליהם לדבר דרך משל והנה המה אומרים לי כ כשאני אומ׳ להם הנבואות דרך משל כמו הנבואות שקדמו כנבואת הנשר הגדול ונבואת אמך כגפן בדמך וכן השאר אומרים בעבורי: הלא ממשל משלים הוא. מדבר משלים הוא ואינו אומר על פי הנבואה אלא להראות עצמו כי הוא יודע למשול משל

לא תכבה ו׳ וסי׳ בריש סדר צו וכישעיה סימ׳ לד׳: אמרים לי ג׳ בליש׳ וסימ׳ הלא כמשל משלים: ישטו על עקב בשתם. שמחתי באמרים לי בית יי׳ נלך: מתערה ד׳ בקריאה וסימ׳ וישלפה מתערה. והנני אליך. והוצאתי

כא ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם שים פניך דרך תימנה והטף אל דרום והנבא אל יער השדה נגב: ואמרת ליער הנגב שמע דבר יהוה כה אמר אדני יהוה הנני מצית בך אש ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש לא תכבה להבת שלהבת ונצרבו בה כל פנים מנגב צפונה: וראו כל בשר כי אני יהוה בערתיה לא תכבה: ואמר אהה אדני יהוה המה אמרים לי הלא ממשל משלים הוא: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם שים פניך אל ירושלם והטף אל מקדשים והנבא אל אדמת ישראל: ואמרת לאדמת ישראל כה אמר יהוה הנני אליך והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע: יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע לכן תצא חרבי מתערה אל כל בשר מנגב צפון: וידעו כל בשר כי אני יהוה הוצאתי חרבי מתערה לא תשוב עוד: ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות תאנח לעיניהם: והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים הנה באה ונהיתה נאם אדני יהוה:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם קביל נבואה לאורח דרומא ואליף על דרומא ואתנבי על חורשא דחקל דרומא: ותימר לחורשא דדרומא קביל פרתגמא דיי כדנן אמר יי אלהים הא אנא מדליק בך אשתא ותקטיל בך כל אילן רטיב וכל אילן יביש לא תטפי לשלהוביתא דמשיציא ויתרשמון בה כל אפיא מדרום לציפונא: ויחזון כל בני בישרא ארי אנא יי אדליקתה לא תטפי: ואמרית קביל בעותי יי אלהים הא אינון אמרין לי הלא מתיל מתלין הוא: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם קביל נבואה על ירושלם ואליף על מקדשין ואתנבי על ארעא דישראל: ותימר לארעא דישראל כדנן אמר יי הא אנא שלח רוגזי עלך ואפיק חרבי מלדנה ואגלי מינך זכאך בדיל לשיצאה חייבך: חלף דאגלי מינך זכאך בדיל לשיצאה חייבך בכן תיפוק חרבי מלדנה על כל בסרא מדרום לציפונא: וידעון כל בני בסרא ארי אנא יי אפיקית חרבי מלדנה לא תתוב עוד: ואת בר אדם איתאנח בזיוע חרצין ובמרד תיתאנח לעיניהון: ויהי ארי יימרון לך על מה את איתאנח ותימר על בסורתא ארי אתיא ויתמסי כל לב ויתרשלן כל ידין ותיעמי כל רוח וכל רכוביא יתאשרן מיא הא אתיא ותתקיים אמר יי אלהים:

רשי

דרך תימנה: ארץ ישראל בדרומה של בבל: אל יער השדה. אל בית מקדשי שעתיד להיות כיער וכשדה להחרם להלך בו שועלים: ונצרבו. לשון צרבת השחין ועל שפתיו כאש צרבת לשון כויה: כל פנים מנגב צפונה. כל האנשים שבדרומה של בבל שהיא בצפון לשון צרב רטריי״ר בלע״ז: ממשל משלים הוא. כשאני מתנבא להם בלשון משל וחידה כגון יער ואש אוכלת לח ויבש: ויהי דבר יי׳ אלי לאמר. הנבא להם נבואה מפורשת שאמרתי לך שים פניך דרך תימנ אני מפרש לך שים פניך אל ירושלם: והטף. והנבא וכן אל תטיפו ואל תטיף על בית ישחק: אל מקדשי׳. הוא יער השדה מקדשי׳ שני חורבנים: צדיק ורשע. הוא הלח והיבש: יען אשר הכרתי ממך. וידעתי כי ישמחו האומות לאחר׳ אקצוף עליהם ואגרה את נבוכד נצר בכלם הוא שכתבתי ונצרבו בה כל פנים הדרומיים: חרב

חרבי בתערה: ודכתריה ותצא חרבי מתערה. ודכתריה והוצאתי חרבי מתערה: ונמס ב׳ וסימ׳ וכל המלאכה נמבזה ונמס. אל שמועה כי באה ונמס:

לפיכך שונה אליו הדבר בענין זה מבואר בלא משל ואמר לו שים פניך אל ירושלם במקום דרך תימנה. והטף אל מקדשים במקום והטף אל דרום. והנבא אל אדמת ישראל במקום והנבא אל יער השדה נגב. ואמרת לאדמת ישראל במקום ואמרת ליער הנגב. והוצאתי חרבי מתערה במקום הנני מצית בך אש. והכרתי ממך צדיק ורשע במקום ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש: ויהי דבר יי׳ בן אדם. והטף אל מקדשים. אמר לשון רבים כי בית המקדש ב׳ בתים אולם היכל ודביר לבד העזרות או אמר מקדשים רמז לחרבן בית ראשון ולחרבן בית שני: ואמרת. מתערה. הוא תיק החרב ותירגם יונתן מלדנא והוא כמו בעברי ויושב חרבו על נדנה וכן בארמית אתכרית רוחי אנא דניאל בגו נדנה בחלוף נ״ון בלמ״ד כמו נשכה ולשכה: והכרתי ממך צדיק ורשע. כמו שכתבנו למעלה כי הצדיקים נספים בעון הרשעים וכן אמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ורב סעדיה פיר׳ צדיק לבעל ורשע לבעל כי מי שעובדו תמיד ובכל לב נקרא אצלם צדיק ומי שאינו עובדו תמיד נקרא אצלם רשע ושניהם רשעים אצל הקב״ה וכן מדבר עם יעקב מטוב ועד רע טוב היה אצל לבן אם היה גוזל מיעקב רכושו ולא היה הורגו ורע אם היה הורגו ושניהם רעים אצל יעקב ותירגם יונתן ואגלי מינך זכאך בדיל לשיצאה חייבך: יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע. בעבור שעשיתי נקמה גדולה בך ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לי לרעה יותר מדאי לכן ילקו כולם כמו שלקיתם אתם זהו שאמר לכן תצא חרבי מתערה: אל כל בשר. אל כמו על וכמוהו רבים ובאמרו כל בשר רוצה לומר האומות שהתנבאו עליהם הנביאים: מנגב צפון. כמו שפירשנו למעלה אמר כמו שתכרות חרבי אתכם מנגב לצפון שתגלו אתם שמה ונכרתם בחרב מלך צפון כן ילקו שאר האומות על ידו והוא ילקה אחר כך על ידי מדי ופרס: וידעו. לא תשוב עוד. לא תשוב אל תערה עד אשר תכרו׳ האומות הנזכרות בדברי הנביאים: ואתה׳ האנח בשברון מתנים. כי כל הנאנח על צרה גדולה הוא כאילו נשברו מתניו ויפול מכובד האנחה: ובמרירות׳ רוצה לומר ובמרירות לב תאנח לעיניהם כדי שישאלו אותך על מה אתה נאנח: והיה. אל שמועה. כמו על וכמוהו רבים ואמר שמועה כי הם היו בבבל ותבא להם זאת השמועה מירושלם: וכהתה כל רוח. תקצר וכן רוח כהה כיכהה לשון קצור ועצור וקמוט: תלכנה מים. תלכנה כמו מים שיזועו ויזועו מרוב בהלה: הנה באה ונהיתה. הנה בקרוב השמועה הרעה באה לכם וכן תהיה כמו שתשמעו: ויהי

רש"י

חרב חרב. שתי חרבות חרב מלך בבל ראשונה ואחר כך חרב בני עמון: ביד ישמעאל בן נתניה. שיהרוג את גדליה ואת הכשדים אליו משארית החרב כמו שמפורש בירמיה: מרוטה. פורבי"אה בלע"ז ומנחם חברו לשון שליפה וכן ויתן אותה למורטה וכן כלם: היה לה ברק. להיות לה ברק זהורית פלנדו"ס בלע"ז: או נשיש. לשון תמיה הוא שמא יש לנו לשמוח עוד: שבט בני מואסת כל עץ. שבט שאני מכה בה את בני ישראל קשה מכל השבטי' ומואסת היא מכת כל מטה וכל עץ כי אינם אצלה לכלום: ויתן אותה. את השבט: למורטה לתפש בכף. לבחנה שתהא נוחה והגונה לתופשה בכף: היא הוחדה חרב. היא השבט חרב חדה ומרוטה היא לתת אותה ביד כנוכר כבר להרוג בה: והילל. לשון יללה: כי היא. החרב תהיה בעמי ובכל נשיאיהם ושריהם: מגורי אל חרב. קבוצת עמים באים לחרב היו סביבו' עמי כך ת"י מגורי לשון אוגר בקיץ בן משכיל אגרה בקיץ אגרם בקציר כהרסו ממגורות העיד הזרע במגורה ומנחם חברו לשון יראה כמו מגור מואב: לכן ספוק אל ירך. לנהי ולקינה: כי בחן. כי בוחן רב בכרות שאר פורענות הרבה נבחנו בהן שפוט ודבר ורעב וחיה: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה ומה תהי עוד על בני אם גם שבט מואסת זו תבא עליו עם שאר הבחן: לא יהיה. עוד בני בעולם וכן ת"י לא יתקיימון אבל שאר המקרא' לא תרגם כך וכן נראה בעיני ושמעתי בו לשונות רבים וראיתי בספרי פתרונות ולא נתיישבו לי והפייט שייסד בתוכחה ממואסת כל עץ היקוד המזנה משייעני שקרא את החרב מואסת כל עץ ויונתן כן תרגם או נשיש וגו' על דחדיאו שבטא דבית יהודה ובנימן לשבטי דישראל כד גלו על דפלחו לטעותא ותבו אינון למטעי בתר צלמי אעיא אף הוא מפרש או נשיש לשון תימהא: כי בחן ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה ארי אתנביאו עליהון נבייא ולא תבו כלומר כבר הדבר בחון שלא ישובו ומה יהא בסופיהון אם גם שבט מואסת לא יהיה אימר ואף שיבטא דבית יהודה ובנימן מגלא יגלון ובעובדיהון בישיא לא יתקיימון מלכות שבט שהיתה מואסת בחבירתה ומלעגת עליהם ועל הרעה הבאת עליהם אף היא לא תהיה ולא יתקום עוד אפתרנו לשון אחר או נשיש וגו' או שמא נשיש כי תאמר אלי שבט בני מואסת כל עץ מלכי יהודה מואסי ע"ז הם כמו שמצינו באביה שאמר ועמכם עגלי הזהב ואסא ויהושפט וחזקיהו ויאשיהו שבערו כל ע"ז שבעולם שתחת ידם ואף אלו ישובו בתשובה. זעק והילל ואל תשיש על זאת כי היא תהיה בעמי ולמה כי בוחן כבר בחון הדבר לפני שלא ישובו תשובה הוגנת: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה ומה אמתין עוד אפילו אם באו לשוב ולמאוס בע"ז לא יתקיים הדבר בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם והוא שאמר לירמיה אם ישוב לא ישוב: הכבא והך כף אל כף. כדרך הסופרים ומה היא הנבואה והכפל חרב שלישיתה אני אמרתי חרב חרב של נבוכד נצר להחריב ירושלים וחרב בני עמון בגדליה עוד יש חרב של שלישית כפולה פי שתיהן הללו וחרב חללים תהיה והיא חרב החלל הגדול המפלת חללים רבים: החודרת להם. בכל אשר תבאו תרדף אתכם בחדרי חדרי' הרי יוחנן בן קרח ושרי החיילים ילכו למצרים שם תשיגם חרב וכן בכל המקומות אשר ימלטו מהם אל פרים בצורות כמו שאמור בענין על כל שעריהם נתתי אבחת חרב: למוג. לשון הנעה לשון אחר לשון דבר נמס: והרבה המכשולי' . והרבות המכשולים וכן כל הרבה שבמקר' לשון הרבות הוא לשון פעל. אבחת חרב יש פותרין טבחת ט"ית תחת אל"ף בלט"ו ב"ח ויש פותרין כמו אבעת לשון בעתה ולא יתכן כי התי"ו באבחת אינה יסוד ולא באה אלא לסמיכה והתי"ו בבעתה מן היסוד ואני אומר אבחת חרב השמעת קול הורגי חרב לשון נביחה גלאפי"שמינט בלע"ז כי נו"ן בנביחה יסוד נופל הוא כמו נו"ן בנטיכה ותבא אל"ף במקומה כמו אחוותי באזניכם אסיף שתן ומנחם פירש כמו אימת חרב ואין לו דמיון אלא פתרונו לפי ענינו: את

החודה ג' וסימ' חרב חרב הוחדה וגם מרוטה. ודבתריה למען טבוח טבח הוחדה. ודבתריה לתפש בכף היא הוחדה. תלתיהון בחד ענינא דא בתר דא: מגורי ב' בתרי ליש' וסימ' בארץ מגורי אביו. מגורי אל חרב הי: שלישתה ג' כתיב בנ"כ ליש' וסימ' ונסבהם חצי ההין' ויוסף ה' קרא שמואל. ותכפל חרב שלישתה:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם הנבא ואמרת כה אמר יהוה אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה: למען טבח טבח הוחדה למען היה לה ברק מרטה או נשיש שבט בני מאסת כל עץ: ויתן אתה למרטה לתפש בכף היא הוחדה חרב והיא מרטה לתת אותה ביד הורג: זעק והילל בן אדם כי היא היתה בעמי היא בכל נשיאי ישראל מגורי אל חרב היו את עמי לכן ספק אל ירך: כי בחן ומה אם גם שבט מאסת לא יהיה נאם אדני יהוה: ואתה בן אדם הנבא והך כף אל כף ותכפל חרב שלישתה חרב חללים היא חרב חלל הגדול החדרת להם: למען למוג לב והרבה המכשלים על כל שעריהם נתתי אבחת חרב

ג' ג' ל"ג וגם ל' חס' ג' ל' ג' ל' ל"ת ל' ג' ל' ל"ת ל' ל' כ' ל"ת כ' ל' ל' ל' ל"ב ל' ל"ב ל' ל' ל' יתיר כ' ע"ג

והות פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם אתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים אימר חרבא דמלכא דבבל תקטול וחרב דבני עמון תיתני ותשיצי: בדיל למקטל קטול אישתליפת בדיל למיעבר פורענות אישתנינת על דחדיאו שבטא דבית יהודה ובנימן לשבטי ישראל כד גלו על דפלחו לטעותא ותבו אינון למטעי בתר צלמי אעיא: ויהב פורענותהון לאיתמסרא ביד מלכא דבבל היא מחת חרבא תהי פורענותהון למימסר יתהון ביד קטולין: צוח ואיליל בר אדם ארי היא הוות בעמי היא וכל רברבי ישראל קטולי חרבא איתכנשו ואתו על עמי מסחור סחור בכן טפח על ירכא: ארי איתנביאו עליהון נביא ולא תבו ומה יהי בסופיהון אימר ואף שיבטא דבית יהודה ובנימן מיגלא יגלון וכעובדיהון בישיא לא יתקיימון אמר יי אלהים: ואת בר אדם איתנבי וטפח יד על יד ותיתכפיל חרבא תליתאה חרב קטולין היא חרב פורענות קטולא רבא דמזיעא להון: בדיל למתבר ליבהון ולאסגאה מתקלהון על כל קירויהון מייתי קטלי חרבא

והרבה ב' וסימ' למוג לב והרבה המכשלים. והרבה עמו פדות והוא יפדה' ואינון מן זוגין מן ב"ב דמשמשין וה' בריש תיבותא וסימ' נבסר בבצרה רבהא בערך ה':

רד"ק

ויהי. בן אדם. אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה אמור להם כי זאת החרב הנזכרת שאמרתי והוצאתי חרבי מתערה הוחדה לכרות היטב ומהר וגם מרוטה שעברה החלודה מעל פניה כדי שתבריק ותפחיד בני אדם במראה ופירש בפסוק הבא אחריו למען טבוח טבח והכפל חרב חרב כדרך הנוהים והכואבי' שכופלים דבריהם כמו מעי מעי ראשי ראשי ויונתן תירגם חרבא דמלכ' דבבל תקטול וחרב' דבני עמון תיתני ותשיצי פירו' חרב בני עמון חרב ישמעאל כי בעלים מלך בני עמון שלחו: מרוטה. ענין המריקה והעברת החלודה יפה עד שתבריק כמו נחשת ממורט: למען טבוח טבח. בא שם הפועל עם הפעול לחזק הפעולה וכן למען בצוע בצע קנף ה' על אבותיכם קנף ומעלה מעל ביי' ויכס דוד כוס והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו: למען היה לה ברק. היה מקור כמו היות וכן הבט ימין וראה: מרטה. משלא נזכר שם פועלו ודגש הטי"ת לתפארת הקריאה לחזק קריא' הטי"ת כי כן דרך העברי ובמקומות רבים כמה כמו זה במקרא כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו: או נשיש שבט בני מואסת כל עץ. או שמא שאמרו ששים ושמח לזאת החרב כי לא יבאה לנו אלא לאויבנו לא נוכל לשמוח לה כי לכרות שבט בני יבאה ומואסת כל עץ לכרות עתה אלא שבט בני זהו ישראל וי"ת הפסוק כן בדיל למקטל קטול אישתליפת וגו': ויתן אותה למרטה. מקור בתוספת ה"א כמו לקרבה אל המלאכה כי הה"א רפה רל הא' יתברך שהוציאה מתערה נתנה למורט: לתפוש בכף. שיתפוש אותה ההורג בכף אחר שימרטנו אותה וכפל הענין עוד ואמר היא הוחדה חרב והיא מורטה לתת אותה ביד הורג. מרטה גם זה בדגש הטי"ת: היא הוחדה חרב. כמו הפוך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים כמו כל עמים רבים רבות עמים כמו עמים רבות והדומים להם: זעק והיליל בן אדם. כי היא היתה בעמי החרב הזאת תהיה בעמי לכן זעק והיליל בן אדם לא שתשיש כמו שאמר או נשיש: היא בכל נשיאי ישראל. כי יאשיהו מת בחרב וכן יהויקים ובני צדקיהו שנשחטו לעיניו וכן אותם שגלו בעבור החרב שעברה עליהם גלו: מגורי אל חרב היו את עמי. מענין ויגר מואב ענין פחד ויראה פחדי חרב היו עמי קודם שבאה עליהם החרב כמו שאמר חרב יראתם וחרב אביא עליכם ובאה מלת מגורי בסמוך על מלת אל כמו שבא הסמיכות על מלת עליו על מלת את כמו והולכי על דרך שיחו ומשוש את רצין וי"ת כן צוח והיליל וגו': לכן. שהחרב הזאת היא בעמי ובכל נשיאי ישראל: ספוק אל ירך. אל כמו על: כי בחן ומה. כי החרב הזאת הוציאה לבחון בה בני אדם וכל המריטה שנעשית להבריקה ולהפחיד בה בני אדם כדי שישובו בני אדם לדרך הטובה והוחדה לכרות בה אם לא ישובו: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה. ומה יהיה זה הבוחן אם גם שבט בני תמאס לכרתו כמו שמואסת כל עץ מה יהיה הבוחן הזה הנה לשון מורטה והבריקה והברקת החרב היא משל להזהרת הנביאים ויונתן תירגם ארי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו וגו': ואתה בן אדם. ותכפל החרב שלישיתה. מלעיל והה"א נוספת והוא כמו שלישית כלומר תכפל שלשה פעמים לכך נקראת החרב שלישית רוצה לומר שיהיו הכרות שונות ומשלשות עליהם ויש מפרשים שלישיתה גדולה כמו השליש אשר למלך ושלישים על כולו: חלל הגדול. דרך כלל כלומ' חללים רבים וגדולים שיפלו בה מלכים ושרים: החודרת להם. המכה אותם בחדרי בתיהם או שהיתה כפוכה בחדר עד עתה שיצאת בעבורם ויונתן תירגם שלישיתה תליתאה ותירגם החודרת להם דמזיעא להון ותרגומו כמו הפוך החודרת ענין חרדה: למען למוג לב. אמר כאן מלת הטעם ואות הטעם כי די לו אם יאמר למען מוג לב או למוג לב מבלי זכר למען והיא לתוספת דבר ולחזק הדבר ופי' בעבור שימס לבבם וירבו מכשוליהם: והרבה. מקור בסקל והחיה אותם הנה הזכו: על כל שעריהם נתתי אבחת חרב. פי' ענין בעתה כמו אבעת בך כך פירשוהו המפרשים לפי ענינו כמו ברק חרב והדומה לו ויש מפרשים אבחת טבחת בחלוף אל"ף בט"ית באלפא ביתא דא"ט ב"ח ויונתן תירגם קטלי חרבא: את

רדק

אח עשויה לברק · אוי · וכן אמר אח וכן תירגם יונתן ווי ואדוני אבי ז"ל פירש ענין אכאה וכפלה הכ"ף כמו אמתחות את כי זאת החרב עשויה לברק המעטה מכפל בה והיא המריטה נעשה בה לברק כלומר להיות ברק להפחיד בה בני אדם: מעטה לטבח · לפי ענינו כמו הוחדה כמו שאמר למען טבוח טבח הוחדה ואין למלה הזאת חבר לפי הענין ואדוני אבי ז"ל כתב כי פי' מלבוש והוא עטה מעיל אך מעטה מבנין פועל הדגוש כמו מגולה מן גלה מכוסה מן כסה ועניינו כענין לוטה בשמלה כלומר מעוטה עד עתה שגלתה לטבח ויונתן תירגם ווי חרבא אשתליפת למקטל אשתכינת ל לשיצאה: התאחדי הימיני השימי השמילי · השמילי בחסרון אלף שמאל כי אוכנה עקרית כי אם למסך את' כנגד החרב התאחד באחת הפאות כי לא נכר בך אנה פניך מועדות או לצד ימין שהיא ירושלם או לצד שמאל שהיא בבל ופי' השימי שימי פניך לצפון ה' השמילי שם או פירוש השמילי לרבת בני עמון כמו שאמר אחרי זאת רבת בני עמון ואת יהודה ויונתן תירגם אשתליפי וקטילי מדרומא ושיצי מן ציפונא לאן אפך מזמנין: וגם אני אכה כפי אל כפי · אמר לפי שאמר הנביא והך כף אל כף אמר לו האל י יתברך גם אני כמוך אכה כפי אל כפי אמר דרך משל אכה כפי אל כפי על ירושלם ועל ישר' כי עליהם מועדות פני החרב הזאת והם בהבריקי אותה על פניהם לפיכך ילקו בה: והניחותי חמתי · ובזה תנוח חמתי אחר שאנקם מהם על דרך וחמת המלך שככה: אני יי' דברתי · ובידי לקיים מה שדברתי ויונתן תירג' ואף אנא אייתי פורענות וכו': ויהי דבר יי' · ואתה בן אדם שים לך · תחשב בלבך שיהיו שני דרכים או תקן לך ועשה שני דרכים כענין קח לבנה והכל במראה הנבואה: לבא חרב מלך בבל · שחרב מלך בבל יבא על אחד משני הדרכים והוא החרב שהוכאתי מתערה והוחדה ומרטה ונתתי ביד הורג וההורג הוא מלך בבל: מארץ אחד יצאו שניהם · שני הדרכים יצאו מארץ אחת והוא בבל ותירגם יונתן ממדינתא חדא יפקון תרויהון וזכר ארץ בלשון זכר ואמר אחד והוא כמו ולא נשא אותם הארץ או פירוש אחד על המלך כאילו אמר מארץ מלך אחד: ויד ברא בראש דרך עיר ברא · ויד פי' מקום כמו ויד תהיה לך מחוץ למחנה: ברא בווי · וענין ברו לכם איש שהוא ענין בחירה לא שמלת ברו מן הקל ומן בעלי הה"א וברא מן הדגוש ומבעלי האלף וכמוהו ובראת לך שם אמ' בחר לך מקום שיפגשו אליו שני דרכים כי כן יעשה מלך בבל יעמוד על אם הדרך לראות באי זה דרך ילך ואמ' עוד זה המקו' ברא בראש דרך עיר ברא אותו דרך שיהיה מבואו לעיר ותירג' יונתן ואתרא אתקין בריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקין פרשות כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל בפרשת דרכים: דרך תשים · את רבת בני עמון · כמו אל וכן ואת יהודה כמו ואל יהודה וכן ויראה את הכהן כמו אל: בירושלם בצורה · יהודה היושב בירושלם שהיא עיר בצורה וחזקה וחושבים להשגב בה אמר החרב שתבא תבא לאחת משתי הערים האלה וזכר רבה וירושלם שהם ערי הממלכה ויונתן תירגם ארחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא וגו': כי עמד מלך בבל אל אם הדרך · כמו על וכמוהו רבים ונקראת אם הדרך שהדרכים פונים אליה והיא להם כאם והם לה כבנות: לקסום קסם · לראות בקסמיו לאי זה דרך ילך אם לדרך שהיא לירושלם או לאותה שהיא לרבת בני עמון ובאמרו לקסום קסם בא שם הפועל עם הפעל לחזק הפעולה כמו למען טבוח טבח והרומים לו שכתבנו ואחר שאמר לקסם דרך כלל פירש הקסם מה הוא ואמר: קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד · וכל זה ממעשי הקסם ופירוש קלקל כמו והוא לא פנים קלקל והוא שמחדדין ומלטשין פני ברזל החץ עד שיהיה בהיר מאד ורואין בו בעלי הקסם כמו שרואים בבוהן היד בצפורן להבהירות הציפורן וכן רואים בסיף וכן במראה וכן רואים בכבד שיש לו בהירות ותרפים הם צלמים יראו בהם העתידות ובמלשת מיניקסם אלה ראה נבוכד נצר אם ילך לירושלם שהיתה לצד ימינו או לרבת בני עמון שהיתה לצד שמאלו ונפל לו הקסם לירושלם ואדוני אבי ז"ל כתב קלקל ענין קלות כלומר ירה החצים והפריחם באויר לראות לאי זה צד יפלו וכן תירגם יונתן קשית בגירריא: בימינו · מבואר הוא בפסוק של מעלה מזה: לשום כרים · גבורים שרי חיילות וכן ושים עליה כרים ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשי' כמו עם חלב כרים אלים והוא שעושין אילי ברזל לנגח החומה: לפתוח פה ברצח · שיפתח בו נבוכד נצר פיו וכן שרי החיל ברצח לעם כלומר שירצחו כל הנמצא בעיר: להרים קול בתרועה · שירימו כולם קול בתרועה להבהיל העם אשר בעיר: לשום כרים על שערים · כשיקרבו אנשי העיר השערים ישימו כרים עליהם לשברם ולהכנס בהם לכל אחד מן הפירושים שפירשנו במלת כרים לפי ענינו: לשפוך סוללה · כתרגומו למצבר מליתא והוא שצוברים עפר כנגד החומה ועושים תל גבוה מן החומה להלחם משם ולהכנס בעיר: ולבנות דיק · הוא מגדל עץ שעושים כנגד העיר לכבשה: והיה להם כקסום שוא בעיניהם · כקסום כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף והוא מקור אמר כי בעיני ישראל היה קסם נבוכד נצר כמו אם היה קסם שוא שהיו בוטחים על דברי נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר שלא תנתן העיר ביד מלך בבל: שבעי שבועות · כאילו היו הכשדים שבעי שבועות להם כלומר כאילו נשבעו להם שבועות רבות: והוא

יצאו ט' בקריאה וס' נמסר בירמיה סי' ח': ויד ג' קמצין בקריא' וסי' ויד אל תשלח בו למען הציל · ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת · ויד ברא בראש דרך · וס' תיפוק כירא לטורכרא: ואת יהוד' ג' דסמיכי וסי' שלח לפניו אל יוסף להורו' · ויוסף י' לחרו' בישר' · ואת יהודה בירושלם בצורה: שבע' ד' וסי' נמסר בירמיה סי' ח'·

יחזקאל

אח עשויה לברק מעטה לטבח: התאחדי הימיני השימי השמילי אנה פניך מעדות: וגם־אני אכה כפי אל־כפי והנחתי חמתי אני יהוה דברתי:

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ואתה בן־אדם שים־לך שנים דרכים לבוא חרב מלך־בבל מארץ אחד יצאו שניהם ויד ברא בראש דרך־עיר ברא: דרך תשים לבוא חרב את רבת בני־עמון ואת־יהודה בירושלם בצורה: כי־עמד מלך־בבל אל־אם הדרך בראש שני הדרכים לקסם־קסם קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד: בימינו היה הקסם ירושלם לשום כרים לפתח פה ברצח להרים קול בתרועה לשום כרים על־שערים לשפך סללה לבנות דיק: והיה להם כקסום־שוא בעיניהם שבעי שבעות להם

תרגום

ווי חרבא אשתליפת למקטל אישתנינת לשיצאה: אשתליפי וקטילי מדרומא ושיצי מן ציפונא לאן אפך מזמנין: ואף אנא איתי פורענות על פורענות ואניח חימתי אנא יי גזרית במימרי: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: ואת בר אדם אתקין לך תרתין אורחן דייתון בהון קטולי חרבא דמלכא דבבל ממדינתא חדא יפקון תרויהון ואתרא אתקין בריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקי: אורחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא מרבת בני עמון ועל דבית יהודה דינפקו מירושלם למיתב בקירוין כריכן: ארי קם מלכא דבבל על אם פרשות אורח בריש תרתין אורחן למיקסם קסם קשת בגירריא שאיל בצלמניא חזא בכבדא: בימיניה הות קיסמא נפיל למהך לירושלם למנאה איפרורון לפתחא תרעין דיעלון בהון קטולין לארמא קל באצוותת קרנא למנאה איפרורון על תרעין למצבר מליתא ולמבני כרקום: והוה להון קיסומיהון כריבין בעיניהון ונחשין דהוה מנחש להון ואינון לא ידעין דארבעין ותשע זמני

רשי

אח עשויה לברק · אוי ואח כי עשויה היא ללהט מרוטה ומוברקת: מעטה לטבח · ומעוטה כשמלה עד תתפש בכף לטבח ביום המלחמה ויש פותרין מעטה על לשון מישוט שמתמעטת כשמשכנין אותה ונעשית הוא בידם כי חסרון הוי"ו ודגשו הטי"ת חרה עליה כי אין הה"ס סורס שניה כמ"ש של משנה ותמוכה ומעטה ומעלפת ספירים ומכחם חבר מעטה לשון מחססה כמו התיב עיטה ונטי' אבל דונש פתר אותו כמו עוטה אור כשמל': התאחדי · אל מקום אחר או לימין או לשמאל: מועדות · מזומנות: וגם אני אכה כפי אל כפי · אני אומר לך הכה כף אל כף וגם אני כמוך מקונן עליהם ואכה כפי אל כפי אך חמתי בוערת בי והניחותי אותה: שים לך שנים דרכים · כמו שהוא מסיים המקרא: ויד ברא בראש דרך עיר · פנה לך מקו' בראש דרך שאתה בה ועשה לך כמין דרך מפולגת לפרשת דרכים אחד פונה לימין ואחד שהוא פונה לשמאל: יצאו שניהם · שני הדרכים: ויד ברא · מקום פנה מן הקוצים והברקנים איסרטיר בלע"ז ודוגמתו בספר יהושע עלה לך היערה ובראת לך שמה ועוד כי הר יהיה לך כי יער הוא ובראתו ומנחם חברם כלם לשון ברירה כמו ברו לכם איש בררא ליסנט בלע"ז: דרך תשים לך וגו' · סימן שתי דרכים הללו למלך בבל היוצא מארצו על מנת לילך או לירושלם או לרבת בני עמון לאי זו מהן שיפול לו גורל בקסמיו עליה כמו שמפורש כי עמד מלך בבל וגו': אם הדרך · קארפור בלע"ז: קלקל בחצים · ליהט בלהט חצים זרק חץ כלפי למעלה והיה פונה מאליה לימין או לשמאל ולמקום שהיה פונה הוא הגורל קלקל בחצים חברו מנחם עם נחשת קלל ועם לא פנים קלקל ויש משמע קלקל לשון קלקול כמו וכל הגבעות התקלקלו ויש לומים קלקל טרא"ט בלע"ז וכן ת"י קלקל בחצים קשית בגירריא: שאל בתרפים · צלם שמדבר במכשפות ויש שפה שמכוונת שאם עושהו באותה שעה יש בו דבור לעולם: ראה בכבד · יש בקיאים קוסמים בכבד: בימינו היה הקסם ירושלם · כל גורלותיו קסמו לו לבא ירושלם: לשום כרים · שלטונים ממונים ראשי גייסות לשום כרים על שערים אתה וגייס שלך סב על שער פלוני: לשפוך סוללה · שופכין עפר וסוללין וצוברין תל גבוה וכובשין אותה כעין שכובשין תלי המגדלים לעמוד עליו ולהלחם בבני העיר: והיה להם · לישרא' מה שעשה נבוכד נצר: כקסם שוא · ולא יאמינו שיצליח אך באמת שבועי שבועות להם ארבעים ותשע פעמים קסם להם נבוכד נצר וכל הקסמים כוונו זה בזה: והוא

והוא מזכיר עון להתפש · וכשוכר נכר בקמיו את קסמיו היה מזכיר עונות שביד ישראל שהיו מודיעים לו עמון ומואב שביניהם שהיו שומעין את תוכחות הנביאים ׃ להתפש · שהיו ישראל נתפשים בידו ׃ יען הזכרכם עונכם · שאתם מחדשין עבירות מיום אל יום ועונותיכם הראשונים נזכרים על ידיהם ׃ בהגלות פשעיכם · החדשים ׃ להראות חטאותיכם · הישנים

והוא מזכיר עון להתפש · וזה הדבר היה מזכיר להם עון שיתפשו בו כי הנה צדקיהו מלכם לא שמר שבועתו למלך בבל כמו שאמר וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים ואיך יתפשו שישמרו להם הכשדים שבועתם ואפילו אם נשבעו להם כי הם אינם שומרים שבועתם כמו שאומר על כן אבלה הארץ וכן אמר רצוח וכחוש והשבע לשקר · שבועי שם תאר כשקל

להראות ג׳ ומל׳ וסימ׳ כי לא יוכלו להראות · וילך אליהו להראות אל אחאב · להראות חטאתיכם ׃ וחד וביום הראות כן ׃ הגבה ב׳ וסי׳ העמק שאלה או הגבה · השפלה הגבה והגבה ׃ פתוחה ג׳ וסי׳ ויעזבו את העיר · חרב חרב פתוחה · ואגרת פתוחה בידו ׃

וְהוּא־מַזְכִּיר עָוֺן לְהִתָּפֵשׂ׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן הַזְכַּרְכֶם עֲוֺנְכֶם בְּהִגָּלוֹת פִּשְׁעֵיכֶם לְהֵרָאוֹת חַטֹּאותֵיכֶם בְּכֹל עֲלִילוֹתֵיכֶם יַעַן הִזָּכֶרְכֶם בַּכַּף תִּתָּפֵשׂוּ׃ וְאַתָּה חָלָל רָשָׁע נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּא יוֹמוֹ בְּעֵת עֲוֺן קֵץ׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הָסִיר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרִים הָעֲטָרָה זֹאת לֹא־זֹאת הַשָּׁפָלָה הַגְבֵּהַ וְהַגָּבֹהַּ הַשְׁפִּיל׃ עַוָּה עַוָּה עַוָּה אֲשִׂימֶנָּה גַּם־זֹאת לֹא הָיָה עַד־בֹּא אֲשֶׁר־לוֹ הַמִּשְׁפָּט וּנְתַתִּיו׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶל־חֶרְפָּתָם וְאָמַרְתָּ חֶרֶב חֶרֶב פְּתוּחָה לְטֶבַח מְרוּטָה לְהָכִיל לְמַעַן בָּרָק׃ בַּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא בִּקְסָם־לָךְ כָּזָב לָתֵת אוֹתָךְ אֶל־צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים אֲשֶׁר־בָּא יוֹמָם בְּעֵת עֲוֺן קֵץ׃

יב כטל בכיפ׳ · ל׳ · ג׳ וחד הראות ד׳ חל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · צ׳ חוהגבה לתחלת · ל׳ · ג׳ חן תלת מלין מתחלין · ל׳ · לר · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ט׳ חל בליס׳ זס׳ · ל׳

הֲוָה כָּמִין וּמִיתְיְתֵב עַל פִּתְגָּמָא עַד דְּתֵיתֵי לֵיהּ שַׁעְתָּא דְּיִתְמַסְרוּן בִּידֵיהּ׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּאִדְכַּרְתּוּן חוֹבֵיכוֹן בְּאִתְגַּלָּאָה מִרְדֵיכוֹן לְאִתְחֲזָאָה חֶטְאֵיכוֹן בְּכֹל עוֹבָדֵיכוֹן חֲלַף דְּאִדְּכַרְתּוּן בְּיַד מַלְכָּא דְּבָבֶל תִּתְמַסְרוּן׃ וְאַתְּ חַיָּב קְטָלָא רַשִׁיעָא רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל דִּמְטָא יוֹם תְּבָרֵיהּ עִדַּן תּוֹשְׁלֵימַת חוֹבוֹהִי׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אַעְדִּי מִצְנֶפְתָּא מִשְּׂרָיָה כַּהֲנָא רַבָּא וְאַבְטֵל כִּיתְרָא מִצִּדְקִיָּה מַלְכָּא אֵימַר דֵּין וְדֵין בָּאַתְרֵיהּ לָא יִתְקַיַּים מִיגְלָא יִגְלוֹן גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם דְּלָא הֲוַת דִּילֵיהּ יְסַבִּינָהּ צִדְקִיָּה דְּדִילֵיהּ הִיא תַּעְדֵּי מִינֵיהּ׃ חוֹבֵיהוֹן דְּחַבוּ כְּחוֹבֵיהוֹן אִיתְפְּרַע מִנְּהוֹן אַף לְדֵין לָא יִתְקַיַּים לֵיהּ עַד דְּאֵיתֵי עֲלוֹהִי פוּרְעָנוּת יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה וְאֶמְסְרִינֵיהּ בִּידֵיהּ׃ וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל חִיסוּדֵיהוֹן וְתֵימַר חַרְבָּא חַרְבָּא אִשְׁתְּלַפַת לְמִיקְטַל אִשְׁתְּנִינַת לְשֵׁיצָאָה בְּדִיל לְמֶהֱוֵי לַהּ צַחְצוּחִין׃ בְּאִיתְנַבָּאָה לָךְ שְׁקַר בְּאַלְפָּא לָךְ כַּדְבִין לְמִמְסַר יָת צַוְּרָךְ כְּצַוְּרֵי קְטִילֵי רַשִׁיעַיָּא דִּמְטָא יוֹם תְּבָרְהוֹן עִדַּן סְעוֹרַן בִּישְׁתְהוֹן׃

יען הזכרכם לפני לרעה לפיכך בכף תתפשו ביד מלכא דבבל תתמסרון ׃ חלל רשע · חייב להיות חלל ברשעך ׃ נשיא ישראל · צדקיהו ׃ בעת עון קץ · בעת כתמלאת הסאה והגיע עון האחרון הממלא את הסאה ׃ הסיר המצנפת וגו׳ · כתרגו׳ אעדי מצנפת׳ משריה כהנא רבא ואבטל כיתר׳ מצדקיה מלכא אימר דין ודין באתרי׳ לא יתקיי׳ ׃ השפלה הגבה וגו׳ · גדליה בר אחיקם דלאו הות דיליה יסבינ׳ וצדקיה דדיליה היא תעדי מיניה ׃ עוה עוה · לשון מי השדה לשון חורבה אחר חורבה פעמים ושלש אשימנה כבר ניטלה מיכניה ונתנה לצדקיה ומצדקיה ת נתנה לגדליה הרי ש מנים ומנחם חבר עוה עם עותה ושתי המלכה העוינו והרשענו ׃ גם זאת לא היה · גם לגדליה לא תתקיי׳ עד בא ישמעאל בן נתניה ׃ אשר לו המשפט · אשר עליו משתי להפרע נקמתי ומשפטי ׃ ונתתיו · בידו ׃ אל בני עמון ואל חרפתם · אשר שמחו בנפול גורלו של נבוכד נצר בקסמיו לבא על ירושלם וחרפו אותי ואת עמי לאמ׳ יד ע״ז שלהם רמה ׃ למען ברק · להכיל חללים רבים למען לא יחסך מראה להט שלה בחלליה ׃ בחזות לך שוא · קוסמי עמון חזו להם שוא לאמר לא יבא עוד עליכם ׃ לתת אותך אל צוארי חללי רשעים · להטעותך ולתת את צואריך כצוארי חללי רשעים של ישראל ׃ אשר בא יומם וגו׳ · יום שלהם ׃ הסב

שבועי שם תאר כשקל · השכוני באהלים ואדוני אבי ז״ל פירש והיה להם כקסום שוא בעיניהם הכשדים חשבו להם כי הקסם היה כזב כי דעת׳ היה לבני עמון והאל יתברך משכם לירושלם בעבור שלא המתין על חלול י״י שחלל צדקיהו וזהו שבועי שבועות להם והוא מזכיר עון להתפש הזכיר עונותיהם האחרים ויונתן תירגם והוא להון קיסומיהון וגו׳ תירג׳ שבועי שבועות כמו שבעה שבועות ׃ לכן כה אמר יען הזכרכם עונכם · כמו שאמר מזכיר עון ׃ הזכרכם · מקור מבנין הפעיל ובא בפתח כמו ואון ותרפים הפצר אחר בענו׳ שאתם מזכירי׳ לפני עונכם והוא עון שבועת שקר ובזה אתם מזכירים אותם בהגלות פשעיכם להראות חטאתיכ׳ בכל עלילותיכם כי בכל מעשיכם יש פשעים וחטאות נראים ונגלים לכל כל שכן לי ובזה אתם מזכירים העונות הישנים עם החדשים והחמורים עם הקלים יען הזכרכם · בעבור שאתם נזכרים לפני כאנשים חוטאים ופושעים לפיכך בכף תתפשו · ופירוש בכף בפתח הבית מורה על הא הידיעה רוצה לומר בכף הידוע והוא כף מלך בבל וכן תירג׳ יונתן ביד מלכא דבבל תתמסרון ׃ חלל רשע · חלל כתרגומו חייב קטלא ויש לפרשו כמשמעו כמו אשה זונה וחללה ׃ נשיא ישראל · הוא צדקיהו ׃ אשר בא יומו · הגיע זמנו להסיר ממנו המלוכה ׃ בעת עון קץ · בעת שעונו גרם לו הקץ שהוא קצו וסופו במלוכה ומה שאמר עון קץ שסמך עון אל קץ רוצה לומר העון שבעבורו בא קצו והוא עון שבועת שקר שהשביעו נבוכד נצר באלהים והוא מרד בו ובזה אלה להפר ברית לפיכך עלה עליו נבוכד נצר ועור עיניו והגלהו והחריב הארץ ותירגם יונתן דמטא יום תבריה עידן תושלימת חובוהי פירשו כמו הפוך ׃ כה אמ׳ אדני י״י · הסיר המצנפ׳ והרים העטרה · הסיר והרים ענין מקור וכן הגבה והשפל כאילו אמר אסיר המצנפת ואריס העטרה מעל ראש המלך ר״ל שיסיר מעל ראש המלך מלכות יהודה שיגלה המלך צדקיהו לארץ אויביו ואת אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כיתרא מצדקיהו מלכא ואני תמיה למה זכר שריה כי יהוצדק בנו הוא שגלה עם צדקיהו ׃ זאת לא זאת · העטרה שהיא היום לא תהיה זאת כמו שחושב צדקיהו שתתקיים מלכותו לא תהיה זאת העטרה לו אלא למי תהיה ׃ השפלה הגבה · יהויכין שגלה כבר והיה שפל הגביה אותו כי זרובבל בנו היה מלך בסוכו מגלות בבל וגם הוא בגלותו נשא אותו אויל מרודך וישם כסאו גבוה וגו׳ ׃ והגבוה השפל · צדקיהו שהיה גבוה ונתגאה ומרד במלך בבל אשר השביעו באלהים השפיל אותו שלא יהיה עוד מלך מזרעו שהרי בני צדקיהו שחט מלך בבל לעיניו והמלכות עמדה מיהויכין ׃ השפלה · ההא בו נוספת כי המלה מלעיל ואת כמו השפל כמו שאמר והגבוה השפל ועוד כי אילו היתה לנקבה היה אומר השפלה הש״ין בשוא ׃ עוה עוה עוה אשימנה · ענין עוה כמו ועות כבייו׳ אמר זאת העטרה אשימנה עוה שלא תשוב ליושרה ולמתכונתה עד זמן רב ואמר שלשה פעמים עוה כי ג׳ דורות היתה בגלה העטרה אחר הגלות והם אסיר שאלתיאל פדיה ובדור הרביעי שהוא זרובבל הושבה העטרה ליושנה ׃ גם זאת לא היה · גם זאת השפלו שהיתה לא היתה לעטרה כי אעפ״י שהיו חייבים בני יאשיהו יהואחז ויהויקים ויהויכין ואף על פי שלקו כל אחד בעצמו לא הוסרה העטרה עד צדקיהו שבא נבוכד נצר ׃ אשר לו המשפט ונתתיו · בידו כי הוא לקח המשפט מצדקיהו שהיה חייב זהו שאמר עד בא אשר לו המשפט ונתתיו ׃ ואתה בן אדם · ואל חרפתם · שחרפו וגדפו את ישראל ושמחו להם בגלותם ובאתם מארצם לכן הנבא אליהם ואל חרפתם כי החרב שהותרה לישראל פתוחה גם כן להם ואם לא תהיה עתה על ידי נבוכד נצר תהיה על ידי מדי ופרס כי מתחילה כבשם מלך בבל והיו לו עבדים ואחר כך מרדו בו כמו שמרד צדקיהו לפי שהיה מגמת פניו אל בני עמון ואל ירושלם ונפל גורלו על ירושלם והחריבה ושב לו לארצו ולא הלך אל בני עמון ׃ לפיכך חרפו בני עמון את ישראל בגלותם וחרפתם ואמר גם כן בנבואת צפניה שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ׃ פתוחה · החרב שהיתה פתוחה לישראל כן תהיה פתוחה לבני עמון ואמר פתוחה לפי שהוציאה מתערה כי כשהיא בתוך תערה היא סגורה וכשהוציאה מתערה היא פתוחה ויש מפרשים פתוחה כמו לטושה וכן חרב פתחו רשעים ואין צורך להוציא מענין פתחו וכן תירגם יונתן אשתלפת ׃ לטבח מרוטה · מבואר הוא ׃ להכיל למען ברק · פירוש החרב מוחדה ומורטה לטבח ולהחזיק הרג רב ולמען הראות ברקה להפחיד העמים ׃ להכיל · כמו וגורל מאד ומי יכילנו ואדוני אבי ז״ל פירש להכיל כמו להאכיל וכן אזין עד תבונות כמו אאזין ולא יהל שם ערבי כמו לא יאהל והאדם האוחז החרב הוא המאכיל והחרב אוכלת והחללים אכולים להאכיל הוחדה למען ברק מרוטה ופירוש למען ברק למען היות לה ברק כמו שאמרנו למעלה למען היה לה ברק מרוטה ועל הדרך הזה תירגם יונתן איסתכינת לשיצאה בדיל למיהוי לה צחצוחין תירגם להכיל לשיצאה ׃ בחזות לך שוא · אמר כנגד בני עמון ואמר לשון נקבה כנגד הכנסיה אמר בעת שיהיו חוזיך וקוסמיך חוזים וקוסמים לך שוא וכזב בהבטיחם אותך שלא תבא החרב עליך ולא ידעו כי החרב פתוחה ׃ לתת אותך אל צוארי חללי רשעים · כמו עם כלומר עם צוארי החללים ביד החרב וכן תירגם יונתן למימסר ית צוארך כצוארי קטילי רשיעיא ואלה החללים אמר על חללי רשעי ישראל שנפלו בחרב אמר כי גם בני עמון יפלו בחרב כמו שנפלו בני ישראל אשר בא יומם בעת עון קץ וכבר פירש׳ למעלה עון קץ ותירגם יונתן דמטא יום תברהון עידן סעורן בישתהון ׃ הסב

השב אל תערה · השב מקור הפ"ע בפתח מקום צרי ופירושו בתמיה כלומ' סבורה את שאשיב החרב אל תערה אחר פתרות ישראל לא כן לא אשיבנה אל תערה עד שאשפוט אותך בה: במקום אשר נבראת בארץ מכורותיך אשפוט אותך · ר"ל בארץ בני עמון שנבראו שם מקדם וגרו בה עד היום שם אביא להם החרב ושם אשפוט אותם שלא יבאו מארצם לארצות אחרות מרוב בטחם שלא תבא עליהם חרב אויב: מכורותיך · כמו מגורותיך: ושפכתי עליך זעמי · אפיח עליך · מענין נופח באש פיחם ואף על פי שהם שני שרשים וכן אמר למטה ונפחתי עליכם באש ע עברתי ר"ל אבעיר אש עברתי עליך כמו שנופחי' באש להבעירו וכן תירגם יונתן באשתא פורענותי אתקיף עלך: בוערים · כסילים ומהרים שיהרגו פתאום כמו בינו בוערים בעם ויש לפרש בוערים מענין באש תבעיר יער כלומר מכלים ושורפים וכן אמר המסרה על בינו בוערים בתרי לישני ות"ת בוערים רשיען: חרשי משחית · שהם אומנים להשחית: משחי' · שם כמו השחתה וכן תהרגו למשחית: לאש תהיה · אמר תהיה לשון זכר הנמצא ואמר דמך ואמר תזכרי לשון נקבה הנמצאת כי כן דרך המקרא כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשידבר לשון זכר ידבר כנגד העם וכשידבר לשון נקבה ידבר כנגד הכנסת והעדה שהוא ל לשון נקבה ושניהם ענין אחד: דמך יהיה בתוך הארץ · הפך ארץ אל תכסי דמי רוצה לומר שלא יקום דמך זהו שאמר לא תזכרי: ויהי דבר יי' · ואתה בן אד' התשפוט התשפוט · הכפל לחזק הענין כמו ההכה אכה אמר אם תשפוט אותה ראה מעשיה: את עיר הדמים · אע"פ שהיתה עיר גלולים ותועבות אחרות העון הגדול הוא שפיכו' דם נקי וכן אמר במנשה אחר שזכר כל תועבותיו וגם דם נקי שפך מנשה: והודעת · תודיע אותה את כל תועבותיה ועליהם תשפטנה והמשפט הוא בדברי' שתודיענה כי היא חייבת לפי מעשי' כל הרע הבא עליה ויותר ות"ת התוכח ית קרתא דאשדים זכאי:

השב · כמו השב שארי השי"ן רפה התשיבני עד שוב חרב של ישראל אל תערה ואחר כך כשתגמור נקמתי בישראל ישוב עליך ובמקום אשר נבראת וגו': חרשי משחית · אומנין לקטלא: אנשי' בוערים · מנהיגין עצמן במנהגן לחבל ולהשחית: אפיח עליך · לשון נפיחת אש במפוח · זה ימ"ס רבים שפירשתי פרשה זו כאשר כתוב למעלה עכשיו אני רואה בסימני ל לשונות שנה שאין הנביא מדבר אלא על החרב · לתת אותך אל צוארי חללי הרשעי' · אפיח עליך אינו נופל לשון זה אלא על מתכת וכן חרשי משחית ונראה בעיני שעל נבוכד נצר נאמרה נבואה זו וכן משמע הנבא ואמרת כה אמר יי' אלהים על בני עמון ועל חרפתם כלומר על נבוכד נצר שבני עמון מחרפים את ישר' על שהחריבם נבוכד נצר · חרב חרב פתוחה חרב נבוכד נצר הכפולה לבאת בשני הדרכי' על ירוש' ועל בני עמון כמו ש בפרשה העליונה הרי פורענות לבני עמון · בחזו' לך שוא בקסם לך כזב אתה סבור כי על ידי קסמיך של הבל ושוא וכזב אתה מצליח שחרבך נתונה אל צוארי חללים הרשעים שבא יומם בגזירה מלפני בעת תשלום עון קיצם · השב אל תערה כלומר העת יבא שתשוב אל תערה ותקבל החרב פרענות' מיד מלכי מדי ואז אפיח עליך באש ע עברתי והיה נתונה ביד נפחים שוטי' שהם חורשי משחית שיבואו לאבדך ולמורטך כ כאשר מרט ושחיתוך: ויהי דבר יי' אלי לאמר · התשפט את עיר הדמים · ירושלם: והודעתה · מפיק ה"א

בערים ב' וחס' וסימ' ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי משחית · בינו בערים בעם: ותבוא ג' מל' בנביאים וסימ' ותבוא אליו כלט ותתקע · אשה בעלת אוב · והיא מתקדשת מטמאתה · ותבוא האשה אל כל העם · ותבוא דרך מבוא הסוסים · ותקריבי ימיך ותבוא עד שנותיך · ותבוא חרב ותקחנו: ותבא חרב והקח

הָשֵׁב אֶל־תַּעְרָהּ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־נִבְרֵאת בְּאֶרֶץ מְכֻרוֹתַיִךְ אֶשְׁפֹּט אֹתָךְ׃ וְשָׁפַכְתִּי עָלַיִךְ זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי אָפִיחַ עָלָיִךְ וּנְתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים בֹּעֲרִים חָרָשֵׁי מַשְׁחִית׃ לָאֵשׁ תִּהְיֶה לְאָכְלָה דָּמֵךְ יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָאָרֶץ לֹא תִזָּכֵרִי כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃

כב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה׃ הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם׃ אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ׃ אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ

אתיב חרבא לנדנה באתרא דאיתבריתון בארעא תותבותכון אתפרע מנכון: ואשפוך עלך חימתי באשת פורענותי אתקיף עלך ואמסרינך ביד גיברין רשיען דאומנין לחבלא: לעממיא דתקיפין כאשתא תתמסרון ל לאישתיצאה חובת קטולך תהי בגו ארעא לא ייעול דכרניך ארי אנא יי גזרית במימרי:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: ואת בר אדם התוכח התוכח ית קרתא דאשדי דם זכי בגוה וחוי לה ית כל תועבתהא: ותימר כדנן אמר יי אלהים קרתא דאשדי דם זכי בגוה מטא עידן תברה ודפלחין לטעות' בגוה בדיל לסאבותה: בחובת דם זכאי דאשדרת חברת ובפולחן טעותיך דיפלחת איסתאבת וקריב יום תבריך ומטא עידן בישתיך על כן יהבתיך חיסודין לעממיא ולעיב לכל מדינתא: דקריבין ודרחיקין מיניך יתלעבן ביך ס סואבת שמא דסגיאין איתרגושתה: הא רברבי ישראל גבר לתוקפיה הוו ביך בדיל למישפך דם זכי: אבא ואימא אקילו בך לגיורא אניסו אונסא בגויך יתמין וארמלן אוניאו ביך: על קודשי בסרת וית יומי שביא דילי אחילת: גברי אכלי קורצא הוו ביך בדיל למישפך דם זכאי ובטוריא פלחו ביך לטעותא:

מהם נפש · ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו · ותבוא אליך תפלתי · וכל כתו' דכות' מל' במ"ב חס' וסימ' ותבא כמים בקרבו · ותבא בלט ותגל מרגלתיו ותשכב:

ואמרת עיר שופכת דם · עיר שאנשיה שופכים דם · וכן דרך הלשון לזכור העיר במקום אנשיה לפי שהעיר כוללת אותם כולם כמו העיר היוצאת אלף עיר הומיה קריה עליזה והדומה להם: בתוכה · אמר בתוכה לשני טעמים האחד כי שפיכו' דמים לעיני כל היא רעה גדולה יותר משפיכות דמים בדרכי' ובמסתרים והשני אמר בתוכה כלומר כי תוכה מלא דם מרוב שפיכות דמים כמו שאמר על מנשה עד אשר מלא ירושלם פה לפה: לבא עתה · שפיכות דמים גרם לה לבא עת חרבנה: ועשתה גילולי' עליה לטמאה · אמר עליה לפי שהגלולים היו על ההרים ועל הגבעות ות"ת עליה בגוה: לטמאה · הטמאות שאדם מוזהר עליהם הם מדרגות יש טומאה במגע ויש טומאה חמורה ממנה לבעול בעילות האסורות ויש עוד טומאה חמורה ממנה והיא עבודת הגילולים שהיא טמאת הנפש ועל אלה השתים האחרונו' קאה ארץ כנען הגוי אשר בה לפיכך זכרם בזו הפרשה ולפיכך אמר על מעשה הגילולי' לטמאה וכן בתורה אמ' בהפך קדושי' תהיו ואמר אחריו אל תפנו אל האלילי' ואלהי מסכה לא תעשו לכם כי עבודת הגילולים היא טומאת הנפש לפיכך אמר לטמאה ואמר ובגילוליך אשר עשית טמאת כי היא הטומאה הגדולה: בדמך' ותקריבי ימיך · את ברעותיך הקרבת ימי גלותיך וחרבנך: ותבא עד שנותיך · שנות הגלות והחרבן והוא כפל הענין במלות שונות ואמר ותבא שהוא לשון זכר הנמצא לשון הפרשה לנקבה הנמצאת כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשידבר כנגד העדה פעמים ידבר בלשון זכר ופעמים ידבר בלשון נקבה כי יכונו בעם שהוא לשון זכר ובעדה שהוא לשון נקבה · על כן נתתיך חרפה לגוים · שהגוים מחרפים ומבזים אותך על עזבך תורת אלהיך והם לא עזבו תורת אלהיהם: על כן נתתיך · זאת חרפה וקלסה להם כלומר בפיהם וטעם נתתיך כי כלם שולטים בך ולא יראו ממך לחרפך ולגדפך הפך הכבוד שהיה לך והיראה ממך אם היית עושה רצוני כמו שכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך ויראו ממך לפיכך כשעברת על רצוני משלו בך גוים רבים ועתה חרפה וקלסה להם ופירוש קלסה לעג וכן יתקלסו בך וכן הוא במלכי' יתקלס ורוזני' משחק לו · הקרובות · טמאת השם · שים לך שם טומאה בגוי' כי מלבד שאת טמאה בגופך את טמאה בשמך: רבת המהומה · שמהומותיך רבות רעב וחרב ודבר: הנה נשיאי ישראל · המלכים והשרי' איש לזרועו היו בך · כלומר כל איש ואיש לפי חזקו היו להרע ולשפוך דם זהו שאמר לזרועו לפי זרועו והתגברותו ושפע עשרו או קרוביו וכן איש זרוע לו הארץ: אב ואם הקלו בך · ספר להם מן העבירו' החמורו' שהיו בהם ושראוי לכל אדם להרחיק ואפי' לא הזהירה עליה' התורה: עשו בעשק בתוכך · כל מה שהיו עושי' ומתעסקי' עם הגר היה בעשק לפי שאין לו קרובי' ועוזרים וכן הונו היתום והאלמנה לפי שהם חלושים שמת בעלה ואביו: קדשי בזית · כמו שאמר והבאתם גזול את הפסח ואת החולה וכל זה דרך בזיון: ואת שבתותי חללת · כמו שראינו שהזהירם ירמיהו על חלול השבת: אנשי רכיל · שהיו הולכים רכיל מהתלוננים לחזקים כדי לשפוך דם נקי חנם: ואל ההרים אכלו · כמו שפירש' למעלה בפסוק ואל ההרים לא אכל:

והודעת אותה: עיר שופכת דם בתוכה לבא עתה · הרי זה מקרא מסורס והו פירושו עיר שופכת דם בתוכה אמר יי' אלהים לבא עתה: ועשתה גלולי' · כמו ואשר עשתה גלולים וגו': עד שנותיך · גזירת ונוספתם בגימטריא שאת מטה: וקלסה · דבה שהכל מדברים בך פרלדין בלע"ז יתקלסו בך ומה היא הקלסו' טמאת השם זו היא שטמאת את שמה שהיו נקראים עם קדוש בנים לאביהם וגרמו עצמם להקרות עם טמא שפתים: איש לזרועו · כל רהאים גבר: אב ואם הקלו בך · כל התועבו' שבפרשת קדושים תהיו שהוזהרו עליהם נמנו כאן: קדשי בזית · ולא כמו שאמרתי לרצונכם תזבחו: ואל ההרי' אכלו בך · ובטוריא פלחו ביך לטעותא: זמה

זמה עשו בתוכך · אמר זמה דרך כלל לכל העריות ואחר כך פרט קצתם : ערות אב · זכר חמורה שבעריות והוא שאמר בתורה ערות אביך והיא אמו שהיא אשת אביו ובאמרו גלה לשון יחיד ואחרי' לשון רבים יש בו רמז למה שאמרו רבותינו ז"ל כי אמנון הרבה אשמה שבא על אמו : טמאת הנדה · שם רוצה לומר אשה שהיא מדם נדות וכמהו שם והוכיחו את הנדה מן הקרע בימי נדת דותה והתאר כמו כן בזה המשקל נדה היא וזכר בבעילת העינוי שאמר ענו בך כיון לה ענוי אם יבעלוה בנדתה כמו שים לבתולה : ואיש את אשת רעהו · איננו אומר על איש אחד לבד כמו שאמר ואיש כא תבעל שלישה והדומים לו אלא אמר איש ואיש כמו איש מזרעך איש כי יתן מום בעמיתו והדומים להם וכן ואיש את כלתו ואיש את אחותו ואמר ענה בך כי ברוב אם ישכב עם אחותו ישכב עמה בבית אביו והיא עודנה בתולה : שחד · מלכך וצריך לקחו שחד מבעל הריב לשפוך דם נקי : נשך ותרבית לקחת · כפל הענין במלות שונות ואחז"ל זהו נשך זהו תרבית ולא חלקו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין : ותבצעי רעיך בעשק · פירושו כתרגומו ואהנית רחמיך באונסיא כלומר ההנית מרעיך ונתת להם בצע כסף מן העשק שעשקת בני עמך החלושים ורעיך הם השרים ומכריך שהיו נוטלים להם שוחד להיות להם לעזר : ואותי שכחת · כי לא בטחת בי ולא בקשת ממני עזר אלא מן האומות המכלות אותך וכן אמר לטעם את' ואותי שכחת את' אותי שכחת שהזהרתי אותך על כל אלה העבירות והלכת אחרי תאותך ולא זכרת אותי ש שצויתיך עליהן : והנה הכתי כפיי דרך משל כאדם המצטער כמו שאמר וגם אני אכה כפי אל כפי : אל בצעך · כמו על ודברי רבותינו ז"ל כ"ד תטאות קדר יחזקאל ומכולם לא חתם אלא בגזל שנאמר הנה הכתי כפי אל בצעך : אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך · אמר דמך לשון יחיד דרך כלל ואמר היו בתוכך לשון רבים כי דמים רבים' שפכו ויונתן תרג' כך הא איתיתי פורענו' עלך בחובי ממון אונסך דיהנית רוצה לומר מה שלקחו באונס מן האנסים שאין כח בידם להמלט מן האנסים ההם : היעמד לבך · היוכל לעמד לבך לרוב הצרות שאני מ מביא עליך זהו לימים אשר אני עושה אתך רוצה לומ' ימי הצרו' : דברתי ועשיתי · כמו שדברתי כן אקיים כי אני יי' והיכולת בידי : והפיצותי · והתמותי טמאתך ממך כי לא עבדו גלולים שהם הטמאה הגדולה בגלות : ונחלת בך · עיקרו ונחלת ובהעדר הנון פ"א הפעל היתה ראויה ע"ן הפעל להדגש לולי שהאות אינה

לימים ה' דגש' בקריא' וסימ' עשרת כסף לימים · וכגלתו את ראשו · היעמד לבך אם תחזקנה ידיך לימים · ובאתי להבינך · על כן קראו לימים האלה פורים : וידעת ז' בקריא' וסי' וחזו מלכים אמציך ושרותיהם · וינקת חלב גוים ושד מלכים · והקמותי אני · ונחלת בך לעיני הגוים · וארשתיך לי לעולם · ונלוו גוים רבים אל

רשי

זמה · עצות של רשעה : ותבצעי רעיך בעושק · העשרת את אוהביך בעושק שעשקת מן ה העניים לשון אחר ותבצעי לשון גזל כמו ובוצע ברך נאץ יי' וכה פתרונו ותגזלי לרעיך בעושק : הכתי כפי · בעקתי ווי וקינה : על בצעך · כאן למדנו שהגזל קשה מן הכל שעליו נחתם גזר דין : אשר אני עושה אותך · פועל ליך כפעלך : והקימותי · וכליתי : ונחלת בך · תתחללי בעצמך על מה שעשית : לסיג · תערובת פסולת המעורב בכסף וזהב וצריך להתיכו באש לצורפו : כור · שצורפין בו זהב : קבוצת כסף · כאשר יקבוץ הצורף את כל הסיגים אל תוך כור : לפחת · לנפח : להנתיך · ויצקת מתרג' ותתיך לא

זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃ עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ׃ וְאִישׁ ׀ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ׃ שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהִנֵּה הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ׃ הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ׃ וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם הָיוּ־לִי בֵית־יִשְׂרָאֵל לְסִוג כֻּלָּם נְחֹשֶׁת וּבְדִיל וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת בְּתוֹךְ כּוּר סִגִים כֶּסֶף הָיוּ׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִגִים לָכֵן הִנְנִי קֹבֵץ אֶתְכֶם אֶל־תּוֹךְ יְרוּשָׁלִָם׃ קְבֻצַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת וּבְדִיל אֶל־תּוֹךְ כּוּר לָפַחַת־עָלָיו אֵשׁ לְהַנְתִּיךְ כֵּן אֶקְבֹּץ בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי וְהִנַּחְתִּי וְהִתַּכְתִּי אֶתְכֶם׃ וְכִנַּסְתִּי אֶתְכֶם וְנָפַחְתִּי עֲלֵיכֶם בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי וְנִתַּכְתֶּם בְּתוֹכָהּ׃ כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף בְּתוֹךְ כּוּר כֵּן תֻּתְּכוּ בְתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה שָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עֲלֵיכֶם׃

אֲרֵי עֵצַת חֶטְאִין עֲבַדוּ בְגַוִיךְ׃ עֶרְיַת אֲבָא גַלִיאוּ בִיךְ אִתְּתָא טוּמְאָה עַנִיאוּ בִיךְ׃ וּגְבַר יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ עֲבַד תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת כַּלְתֵיהּ סָאֵיב בְּעֵיצַת חֶטְאִין וּגְבַר יַת אַחְתֵיהּ בַּת אֲבוּהִי עַנָא בִיךְ׃ שׁוֹחֲדָא קַבִּילוּ בִיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַם זַכִּי חִיבוּלְיָא וְרִבִּיתָא נְסַבְתְּ וְאַהֲנֵית רַחֲמָךְ בְּאוֹנְסָא וּפוּלְחָנִי שְׁבַקְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְהָא אֵיתֵיתִי פוּרְעָנוּתִי עֲלָךְ בְּחוֹבֵי מָמוֹן אוֹנְסִיךְ דְאַנְסַתְּ וְעַל דַם זַכִּי דְאִשְׁתְּפִיךְ בְּגַוִיךְ׃ הֲיִתְקַף לִבִּיךְ אִם יִתְחַסְנַן יְדַיִךְ לְיוֹמַיָא דַאֲנָא עָתִיד לְמֶעְבַּד עִמָּךְ אֲנָא יְיָ גְזָרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵים׃ וַאֲגַלֵּיתִיךְ לְבֵינֵי עַמְמַיָא וְאֵיבַדְרִינָךְ בִּמְדִינָתָא וְאָסֵיף סְאוֹבְתִיךְ מִינִיךְ׃ וְאִיתְקַדַּשׁ בִּיךְ לְעֵינֵי עַמְמַיָא וְתִדְעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

וַהֲוָה פִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִימִי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם הֲווֹ קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל לִפְסוּלָא כּוּלְהוֹן כְּמָא דִמְעָרַב נְחָשׁ וּבְעִיץ וּבַרְזֶל וַאֲבַר בְּגוֹ כוּרָא לִפְסוֹלֶת כַּסְפָּא הֲווֹ׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַהֲוֵיתוּן כּוּלְכוֹן לִפְסוּלָא בְּכֵן הָא אֲנָא כָּנֵישׁ יָתְכוֹן לְגוֹ יְרוּשְׁלֶם׃ בְּמִכְנַשׁ כְּסַף וּנְחָשׁ וּבַרְזְלָא וַאֲבַר וּבְעִיץ לְגוֹ כוּרָא לְאַתְקָפָא עֲלוֹהִי נוּרָא לְאַמְסָיוּתֵיהּ כֵּן אֶכְנוֹשׁ בְּרוּגְזִי וּבְחֵימְתִי וְאָסֵיף וְאֵשֵׁיצֵי יָתְכוֹן׃ וְאֶכְנוֹשׁ יָתְכוֹן וְאַתְקֵיף עֲלֵיכוֹן בְּאֵישָׁת פוּרְעָנוּתִי וְתִתְמַסּוּן בְּגַוָהּ׃ כְּאִיתְמַסָּאַת כְּסַף בְּגוֹ כוּרָא כֵּן תִּתְמַסּוּן בְּגַוָהּ וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ שְׁפֵיכִית חֵמְתִי עֲלֵיכוֹן׃

כסרה

יו' ביום ההוא · ויה בשכבו ידעת את ה המקום : והנחתי ג' וסי' אל נא תמש מזה · והנחתי והתכתי אתכ' · ונתתי רוחי בכם ו ומתם :

מקבלת דגש ופירושו תהי כנחלת בעצמך כי עד עתה היית נחלתי ועתה אין את נחלתי ויש מפרשים ונחלת ענין חלול : לעיני גוים · שהם יראו כי אין את נחשבת נחלתי בהיותך בגלות שביהם : וידעת כי אני יי' · אז תדעי ותכירי כי אני יי' כי עתה שכחת אותי ואז כשבא עליך כל הרעות שאמרתי לך על ידי נביאי תדעי כי אני יי' אומר ועושה גוזר ומקיים : ויהי דבר יי' · בן אדם היו לי בית ישראל לסיג · לסוג כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד כי אותיות אהוי מתחלפות אמר היו לי בית ישר' כמו הסיג שהוא פסולת הכסף : וזכר המתכות שהם פחותים מהכסף והם נחשת ובדיל וברזל ועפרת כלו' אם היו כולם תוך כור להתיכם כן היו לי סיגים לא כסף וכן אתיך אותם כמו שהאומן מתיך המתכות האלה ונקראו בשמותן בתלמוד ובלעז מיטאל והכלי שיעשה מן המתכות המעורבים הוא פחות מהכלי שיעשה מאחד המתכות לבדו כי אם ישבר אין לו תקנה אלא אם כן ישובו להתיכו לפיכך המשיל ישראל למתכות המעורבים ואמר סיגים כסף היו ופירשו המפרשים כי חסר הכסף כמו אומרים אמת והנכון בהם סיגים סיגי כסף אומרי' אמרי אמת ויש לפר' סיגים בכסף היו בחסרון בית השמוש כמו הנמצא בית יי' והדומים לו רבים רוצה לומר כי מעט כסף מעורב בהם כי עושים קצת כלים מן המתכות המעורבים עם כסף מעט והם הכלים שעושים להשמיע קול כמו המצלצלים והדומים להם וישראל היו בהם חסידים מועטים וכן אמר אחר כך קבוצת כסף ונחשת וברזל ויש לפרש עוד סיגים וכסף היו כלומר עתה הם סיגים וכבר היו כסף וזכר כסף ולא זכר זהב שהוא נקי מכל כלי המתכות ואמ' בחנני כזהב אצא לפי שלא היו ישראל דור אחר דור שהיו כזהב אלא ככסף ויונתן תרגם כפסולת כספא הוו : לכן · יען היות כלכם לסיגים · תחת אשר היה הדין עליכם להיות כסף והייתם סיגים אקבץ אתכ' ואתיך אתכם באש עברתי כי כמו שהדבר המותך תאבד צורתו הראשונה בהתכה וכל שכן המתכות המעורבים שתאבד צורתם בהתכתם כן אמר שיאבדו הם בחרב וברעב ובדבר ואף הנשארים מהם יאבדו מזה שהיו בארצם בטובה יגלו ממכה לרעה : אל תוך ירושלם · היא תהיה לכם כמו הכור למתכות : קבצת כסף · מקור הוא ענין קבוצה שם בפלס מלוכה : לפחת · שרשו נפח מענין נופח באש פחם ובמקום הזה נגרעה הנו"ן כמו ל"ן נגש מן לגשת ומפני האות כפתח לפחת ופירוש עליו על הכור שצריך לפחת עליו האש להתיך הדבר אשר בתוך הכור ואמר עליו כי הנחלת משימים עליו ובא להנתיך שלם עם הנו"ן שהוא פ"א הפעל : והנחתי והתכתי אתכם · והנחתי אתכ' בתוך הכור להתיך אתכ' או פי' אניח ואעזוב אתכ' ביד החרב והרעב והדבר : וכנסתי · כענין וקבצתי כמו נדחי ישראל יכנס וכפל הענין בזה הפסוק לחזק הענין להוסיף בו ונפחתי עליכם באש עברתי : כהתוך כסף · שם ובא שלם כהתוך בשקל כהנדוף ענין אלא שזה בפורק וזה בחולם אמר כהתכת כסף בתוך כור כן תתכו בתוך ירוש' ומה שזכר כסף אחר שזכר בתחלה שאר מתכות גם כן לשני טעמים האחד שהוא מאוחר ההתכה מהבדיל והעופרת רוצה לומר בזה שיכלו באיחור זמן ברעב ובדבר ובחרב לא בזמן מועט והטעם השני זכר כסף לפי שהיו כסף מתחלה : ויהי

ויהי דבר יי׳ . בן אדם אמר לה . לירושלם שזכר למעלה אל תוך ירושלם : את ארץ לא מטוהרה . כמו שקראה למעלה טמאת השם ואמר לא מטוהרה כמו אמר לא יהיה טהור כי לא טהור והדומים להם או אמר כן שלא טהרה עצמה מטומאתה כלומר שלא עשתה תשובה : ולא גשמה ביום זעם . הה״א במפיק ויתכן לומר כי הוא שם נגזר בשקל גדל והתחברו עם הכנוי בא פ״א הפעל במורק כמו הללוהו כרובגדלו ופירושו שלא ירדה גשמה ביום זעם כלו׳ ביום אף יי׳ שחרה בהם עצר את השמים ולא היה מטר כמו שיעדם בתורה ואמר פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה וגם יתכן שתהיה מלת גשמה מבנין שלא נזכר פעלו מן הדגוש ונפל הדגש כמו שנופל ברבי׳ מהדגוש ומפיק הה״א לתפארת הקריא׳ וכמוהו ותעלומה יוציא אור כביכורה בטרם קיץ ועלה על ראשה : קשר נביאיה . כמו׳ והפסוק קשרו קשר ביניה׳ שיתנבאו כענין אחד לאמר שלום שלום ויונתן תרגם סיעת ספרהא בגוה : כארי שואג טרף טרף . כארי הכ״ף פתוחה לא תורה על הידיעה אמר כמו ארי שהוא שואג ואחר כך הוא טורף טרף כן הם מבהילים העם בדבריה׳ וצועקי׳ בקול ומדברים בחזקה ומראים עצבותיהם להבהיל העם למנוע אליהם ובזה טורפים והורגים אותם זהו נפש אכלו כאילו הם בוטלים נפשותם כי הם גורמים להם כל הרעה הבאה עליהם : חוסן ויקר יקחו . חוסן העיר ויקרה הם לוקחין אותה כי הם מחזקים בידם מעשיהם הרעים ובעונם זה יבא עליהם האויב ויקח כל מחמדיהם והרי הם כאילו לקחו אותו וכן הנופלים בחרב הם גרמו להם והנה הם הרבו אלמנותיה בתוכה . חסן כמו אוצר וכן לא יאצר ולא יחסן : כהניה . זכר הראשוני׳ הם הנביאים והכהנים והשרים ואחר כך עם הארץ ואמר כי כלם דרכו דרך רעה כל אח׳ במה שהוא בו אף הכהנים שעליהם להורות התורה הם חמסו וגזלו אותה מצוותה כיון שהם עוברים עליה איך יזהירו העם עליה : ויחללו קדשי . שאכלום בטומאה : בין קדש לחול לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו . כמו שהוזהרו בתורה ולהבדיל בין הקדש ובין הטהור ולהורות את בני ישראל : ומשבתותי העלימו עיניהם : שראו מהם שהיו נושאים משא ביום השבת כמו שכתוב בספר ירמי׳ והכהנים היה להם למחות בידם ולא מיחו אלא העלימו עיניהם כאילו אינם רואים : ואחל בתוכם :

טרף ד׳ חס׳ וסי׳ קשר נביאיה . אריה טרף כדי . פצו עלי . טרף נפשו : כל חילופי דספרא ודכל ספרא וספרא תמצא במסר׳ רבת׳ דמסדרנא לפום ענית דעתין כל אחד על דגלו באותות וחילופי דספרא

ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן אדם אמר לה את ארץ לא מטהרה היא לא גשמה ביום זעם : קשר נביאיה בתוכה כארי שואג טרף טרף נפש אכלו חסן ויקר יקחו אלמנותיה הרבו בתוכה : כהניה חמסו תורתי ויחללו קדשי בין קדש לחל לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם : שריה בקרבה כזאבים טרפי טרף לשפך דם לאבד נפשות למען בצע בצע : ונביאיה טחו להם תפל חזים שוא וקסמים להם כזב אמרים כה אמר אדני יהוה ויהוה לא דבר : עם הארץ עשקו עשק וגזלו גזל ועני ואביון הונו ואת הגר עשקו בלא משפט : ואבקש מהם איש גדר גדר ועמד בפרץ לפני בעד הארץ לבלתי שחתה ולא מצאתי : ואשפך עליהם זעמי באש עברתי כליתים דרכם בראשם נתתי נאם אדני יהוה :

ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן אדם שתים נשים בנות אם אחת היו : ותזנינה במצרים בנעוריהן זנו שמה מעכו שדיהן ושם עשו דדי בתוליהן :

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר : בר אדם אימר לה את ארעא דישראל ארעא לא מדכיא היא ולא איתעבידו בה עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט : סיעת ספרהא בגוה כאריון נהמין למיקטל קטול אינש קטלו עותר ויקר נסיבו ארמלתהא אסגיאו בגוה : כהנהא חטפין באוריתי ומפסין קדשי בין קודשא לחולא לא אפרישו ובין מסאבא לדכיא לא הודיעו ומיומי שביא דילי כבשו עיניהון וחלת רעותי ביניהון : רברבהא בגוה כדיבין חטפי חטוף למישפך דם זכי לאבדא נפשן בדיל לקבלא ממון דשקר : ונביי שקרא די בגוה דמן לרבני מחצא ושיעליה טין פטיר דלא תבן מיתנבן שקר ומלפין להון כרבין אמרין כדנן אמר יי אלהים ומן קדם יי לא איתמלל : עמא דארעא עשקו עושקא וגזלו גזלה ומסכין וחשיך אוניאו ולגיורא אנסו בלא כדתזי : ואיתבע מנהון קדמי גבר דליה עובדין טבין דיקום בתירעת קדמי ויבעי רחמין על עמא דארעא בדיל דלא לחבלותה ולא אשכחית : ושפיכית עליהון חימתי באישת פורענותי שיציתינון פורענות אורחהון ברישהון יהבית אמר יי אלהים : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר : בר אדם איתנבי על תרתין מרינן דאינון כתרתין נשין די בנת אימא חדא הואה : וטעאה במצרים בתר פולחן טעוותהון טעאה תמן פלחא לטעוותא ותמן קלקלא עובדיהן :

ודשארא ספרי תמצא בערך ח׳ באר היטב כי פה קצר המצע מהשפרע : ולא מצאתי ה׳ וסימ׳ לה בתולים . ואבקש מהם גדר גדר . ולמנחמים ולא מצאתי . אשר עוד בקשה נפשי . ויאברו שרי פלשתים :

רשי

לא גשמה ביום זעם : לא כתן גשם הראוי לא לטהרה ביום זעם ופירוש הדבר כתרגו׳ לא אתעבדו בה עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט : קשר נביאיה . נקשרים יחד בעצה רעה : נפש אכלו . שהיו נוטלין שוחד ומחזיקים ידי מרעים להרוג ולשלול ולבוז ובאין להם שלום : חסן . ממון : חמסו תורתי . עליהם היה להוכיח ולהורות ולהודיע חק ומשפט ולא עשו הרי זה חמס שחמסוה מן הצריכין ללמוד : ואחל . ונתחללתי : למען בצע בצע . לחטוף ממון : טחו להם תפל . דומין לטוחי בנין טיט שאינו מעומד כל צרכו שאין בו תבן והוא נשבר מאיליו כבא עליו גשמים ולשון תפל כל דבר המחוסר תקון : שתים נשים . תרתין מרינן דאינון כתרתין נשין : בנות אם אחת . שתיהן מכנסיא אחת נחלקו לשתים בימי רחבעם : שמה מעכו . בני מצרים את שדיהם לשון ומעוך : ושם עשו . המצריים את דדי בתוליהן כלומ׳ למדום את דרכי תועבות עמו . אינו מכירינו בלע״ז : ושמותן

מבנין נפעל כמו כי איך יחל ענין חלול ותרגם יונתן וחלת רעותי ביניהון : שריה . למען בצע בצע . כמו שאמר למעלה שוחד לקחו בך למען שפוך דם ובא הפועל עם השם לחזק הענין וכן למען טבוח טבח כמו שפירשנו : ונביאיה . שב עוד לזכור הנביאים לפי שהם היו גורמים כל הרעה : טחו להם תפל . כתרגומו ונביי שקרא די בגוה דמן לרבני מחיצה ושעע ליה טין פטיר דלא תבן מיתנבן שקר ומלפין להון כרבין וכבר פירשנו זה הענין למעלה בפסוק והוא בונה חיץ : עם הארץ . מי שחזק בחבירו עושקו וגוזלו כי אין משפט בעיר : ואבקש מהם . איש גודר גדר . אמרתי אולי יבא מהם איש שיגדור הפרצות ויעמוד בפרץ שלא יעברוהו הרשעים והפרצות הם העבירות והגודר אותם והעומד בפניהם הוא המונע פורצי הגדר ומחזירם לדרך הטוב ועומד לפני להתפלל בעד הארץ לבלתי שחתה כי כבר שבו מדרכיהם הרעים כמו שעשה משה רבינו עליו השלום שנאמר עליו לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית . גודר גדר גודר בשני טעמים במאריך הגע״ל מפני הקוף ומעמיד בדל״ת להעמיד מפני הרי״ש כי לא יבא פועל מהשלמים כי אם בצרי לפיכך לא יבא מלעיל שלא ידמה לשם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : ואשפך . מבואר הוא : ויהי דבר יי׳ . בן אדם שתים נשים בנות אם אחת היו . המשיל הכנסת המיוחדת לאם והתחלקם היו כבנות ובמצרים היו עדה אחת וכן עד שנחלקה מלכות בית דוד ותרגם יונתן בר אדם אתנבי על תרתין מרינן דאינון כתרתין נשין די בנת אימא חדא הואה : ותזנינה . כבר פירשנו כי כל לשון זנות הבא בכנסת ישראל הוא עבודה זרה ואף על פי שהמליצה היא במשפטי הזנות בדרך התשמיש הכל הוא לענין המליצה לפי שדמה אותה לזונה אבל המשל הוא על כל מיני עבודה זרה וכן תרגם יונתן וטעאה במצרים בתר פולחן טעותהון טעאה תמן פלחא לטעותא ותמן קלקלא עובדיהן וכן כל הענין תרגם על זה הדרך : שמה מעכו שדיהן . מעכו משלא נזכר פועלו מהדגוש בשקל דוכבו כאשר קוצים ועניינו מענין ומעוך וכתות וחניתו מעוכה בארץ ומעיכת השדים הוא מדרך הזנות וכן בדברי רבותינו ז״ל מה עשה לה עיבי זה מפני שמיעך לה בין דדיה פסלה לכהונה וכפל הענין במלות שונות ואמר ושם עשו דדי בתוליהן בעורן בתולות עשו דדיהן ועשו מבנין פעל הדגוש בשקל כאשר כלו ופירוש עשו עשו המצריים שלמדום דרכי תועבותיהן והשדים הם משל למצות פירשו מה אבות דור מדור עד אברהם אבינו עליו השלום והם ימי הבתולים ובטלו במצרים זהו עשוי השדים : שמותן

רדק

ושמותן · זה המשל הוא על שתי הבנות שהם עתה שמותן כן אהלה הגדולה ומפרש כי שמרון נקראת אהלה וירושלם אהליבה וזכר שמרון לפי שהיתה ראש מלכות ישראל · מעת שנבנה אותה עמרי וירושלם ראש מלכות יהודה ופירוש אהלה כי האהל שלה אין לי חלק בו והם העגלים שעשה ירבעם : ואהליבה ירושלם · רוצה לומר כי אהלי בה ושם אני שוכן כי בה בית המקדש שהוא משכן כבודי ופירוש ותהיינה לי מתחילה היו לי לנשי על דרך משל כלומר היו כשמעים אלי ועושים מצותי : ותלדנה בנים ובנות · כלומר הצליחו במעשיהן כשהיו שתיהן עדה אחת והיו עובדין לי ויונתן תרגם והואה משמשן קדמי ואצלחא בבנין ובנן : ותזן אהלה תחתי · אחר שהיתה אהלה ועשתה העגלי' היתה עדין תחתי כי לשם הא' עשה ירבעם העגלים מתחלה ואח"כ בא אחאב ועשה הבעל ועבדו זהו זנות שזנתה אהלה שעזבה עבודתי ועבדה לאלהים אחרים : ותעגב על מאהביה · ענין חשק כמו מאהבו בך עוגבים ודומיהם שבפרשה זו וכתב אדוני אבי ז"ל כי כל הנמצא בלשון הזה הוא בענין חשק הזנות ועל כן טעו הפייטים ששמו המלה הזאת בענין חשק האל ית' : אל אשור קרובים · עגבה אל אשור ושמתה אותם קרובים או פירוש קרובי' כאילו הם לה קרובים כמו ששלח אחז אל מלך אשור עבדך ובנך אני עלה לי והושיעני ואחז לקח דמות המזבח מדמשק ואמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני וכן עשו מלכי ישראל שהם אהלה ואם לא נכת' : לבושי תכלת · השרים שבאו עם מלך אשור וכראותה בחורי חמד במלבושים נאים רוכבי סוסים חשקה בהם והתערבה בהם ולמדה ממעשיהם זהו שאמר ותתן תזנותיה עליהם ומבואר הוא : ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה · אף על פי שלמדה מעשה עבודה זרה מאשור לא עזבה מה שלמדה גם בנעוריה מבני מצרים בגילולים ובכשפים כי הם לתרוס ראשונה זהו כי אותה שכבו בנעוריה : וישפכו · שלמדום לרוב כמו הדבר הנשפך בדברי המעוננים והמכשפים : לכן נתתיה · לפי שסלקה בטחונה ממני ועזב' עבודתי ובטחה בבני אשור ולמדה תועבותם וגלוליהם נתתי אותה בידם : המה · תחלה הגלו את בני גד ובני ראובן ואחר כך הגלו שאר השבטים שהוא מלכות אפרים : לקחו · הקטנים שאינם בני מלחמה שבו אותם והרגו הבחורים ואנשי המלחמה והמלך ושריו וגדוליו : ותהי שם לנשים · היתה שם רע לשאר נשים העוגבות כי את אשר עגבה אהלה הקל אותה ובזה אותה והרגה והמשל לנשים לשאר המדינות כתרגומו והות שום למדינתא : ושפוטים עשו בה · משפטי נקמות עשו בה · שפוטים שם שפוט במשקל זבול ובא בחולם דבר שפוט וחרב : ותרא אחותה אהליבה · עגבתה · שם עגבה בפלס על זה אהבה אמר אף על פי שראתה אהליבה חרבן וגלות אהלה אחותה בחטאתיה לא נמנעה בעבור זה מלבטוח במלכי אומות העולם וללמוד ממעשיהם אלא שהשחיתה עגבתה ממנה : כמו שאמר ירמיהו צדקה נפשה משובה ישראל מבוגדה יהודה : מזנוני אחותה · נכפל בו עין הפעל כמו הגיגי מן הגה כן זנוני מן זנה : אל בני אשור עגבה · כבר פירשנו הענין למעלה מה שעשה אחז : קרובי · פירשנוהו : לבושי מכלול · בכל מיני לבושים נאים והוא כולל מה שפרט למעלה תכלת ועוד דברים רבים אחרים כמו ארגמן ושני וכרמל : וארא · טעם וארא כמסך ובא עד ותקע כפשי מעליה : ותוסף אל תזנותיה · כמו על ועוד הוסיפה על הגלולים שעבדה : ותרא אנשי מחוקה · כלומ' ראתה לחקות ולצייר אנשים בקיר והם צלמי כשדי' ומרוב חשקה בהם ובלבושיהם ובמעשיהם ציירה לה אותם על הקיר לראותם תמיד כי אמרה להתערב עמהם במעשה עבודתם ובאלהיהם כי כל משפטיהם ומעשיהם ישרו בעיניה זהו שאמר הכתוב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם : אנשי · כמו אנשים ובא בסימן רבוי אחר וכן מאנשי התרים חלוני שקופים והדומים להם וזה הענין הוא מה שאמר למעלה בבנות הפנה השטית וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב כמו שפירשנו שם : כשדיים · כתוב בשני יודי"ן כמו אלהי העבריים וקרי כשדים ביוד אחד על הרוב : חקוקים בששר · דמותם חקוק על הקיר בסמנים שמציירין בהם וששר הוא שם כלל הסמנין ההם וכן תרגם יונתן מציירין בסממניא ועוד מפרש ששר שם אחד מן הסמני' שקורין מיני"ו בלע"ז : חגורי אזור במתניהם · חגורי בחולם והוא תאר שפר תכונת מלבושיהם הנראים בעיניהם יפים והוא שהיו חגורים במתניהם מה שאין עושין כן בני ארץ ישראל ושבחו מנהגם על מנהג עצמם וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל כי בני בבל מנהגם לחגור אזור במתניהם שאמרו בפרק יציאות שבת מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו ורבי חנינא אמר משיתיר חגורו ולא פליגי הא לן והא להו פירוש לבני בבל משיתיר חגורו לבני ארץ ישראל משיטול ידיו ועוד אמרו הני חבראין בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המיינים לא מטרחינן ליה משמע כי בני בבל היו חוגרין אזור במתניהם : סרוחי

קרובים ה' מל' כליש' וסימ' וידעו קרובים את גבורתי · מאהביה אל אשור קרובים · הכהנים אשר קרובים לה' · ומלך ששך ישתה · ויכתב מרדכי את : ואותה ד' בקריא' ג' חס' וא' מל' וסימ' מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש · ואתה החייתי · ואתה בחרב הרגו · ואותה לא יראה · בתרא מל' : והסף ה' ר"פ

רשי

ושמותן · בכינוי אהלה ואהליבה : ושמותן · הראשוני' שמרון היא שאני מכנה אהלה שבעשית אהל מתחילה לעגלי ירבעם ובית הבעל לאחאב ואף על פי ששמרון לא נבנתה אלא בימי עמרי קורא את מלכי ישר' על שמה שמשנבנית נעשית ראש : אהליבה · על שם שאהלי היה בה ומקדשי : ותעגב · ותתאוה אישוויי"ר בלע"ז לעז אחר דישפיירי"ר : אל אשור קרובים · שהיו שכנים לה ושלחו להם להיות להם לעזר זה היה מנחם בן גדי שנתן מס לפול מלך אשור להיות ידו אתו להחזיק הממלכ' בידו והנביא מדמה הדבר לאשה מנאפ' שאם היו עובדים להב"ה לא נצרכו למלכי אשור : ותתן תזנותיה עליהם · לב ניאוף ורוח זנונים נתנה עליהם שהיתה מתאוה להם : ובכל אשר עגבה וגו' · בכל האומות אשר נשתתפ' עמהם למדה דרכיהם ונטמאה בגלוליהם : ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה · גם על מלכי ישראל נאמר שמצינו בהושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים : כי אותה שכבו וגו' · ומאז וישפכו תזנותם עליה תאות זנוניהם נכנס בה מימי נעוריה : לכן נתתיה וגו' · שבא סנחריב והגלה אותם · ותהי שם לנשים · לוקח מהן קללה לכל הנואפות להוסר ממנה ראו מה עלתה לפלונית על זימתה : ושפוטים · כמו שופטים יוטי"שאם בלע"ז : ותרא אחותה אהליבה · את כל הרעה אשר באה לאחותה על זנוניה ולא יראה : ותשחת עגבתה · תאותה זויי"טיר בלע"ז : אל בני אשור עגבה · זה אחז ששלח אל מלך אשור לעזרה : ותוסף אל תזנותיה · להתאוות לצלמים שלא ראת אותם אלא דמותם : מחוקה על הקיר · בששר כזאת לא עשתה אחותה : צלמי כשדים · דמות אנשי כשדים שמשוקין בלבושיהן : בששר · מיני ציור : חגורי אזור · כן דרך לבושי כשדים : סרוחי

ושמתן אהלה הגדולה ואהליבה אחותה ותהיינה לי ותלדנה בנים ובנות ושמותן שמרון אהלה וירושלם אהליבה׃ ותזן אהלה תחתי ותעגב על מאהביה אל אשור קרובים׃ לבשי תכלת פחות וסגנים בחורי חמד כלם פרשים רכבי סוסים׃ ותתן תזנותיה עליהם מבחר בני אשור כלם ובכל אשר עגבה בכל גלוליהם נטמאה׃ ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה כי אותה שכבו בנעוריה והמה עשו דדי בתוליה וישפכו תזנותם עליה׃ לכן נתתיה ביד מאהביה ביד בני אשור אשר עגבה עליהם׃ המה גלו ערותה בניה ובנותיה לקחו ואותה בחרב הרגו ותהי שם לנשים ושפוטים עשו בה׃

ותרא אחותה אהליבה ותשחת עגבתה ממנה ואת תזנותיה מזנוני אחותה׃ אל בני אשור עגבה פחות וסגנים קרבים לבשי מכלול פרשים רכבי סוסים בחורי חמד כלם׃ וארא כי נטמאה דרך אחד לשתיהן׃ ותוסף אל תזנותיה ותרא אנשי מחקה על הקיר צלמי כשדיים חקקים בששר׃ חגורי אזור במתניהם

ושמהתהן אהלה רבתא ואהליבה אחתה והואה משמשא קדמי ואצלחא בבנין ובנן ושמהתהן שמרון אהלה וירושלם אהליבה׃ וטעת אהלה מבתר פולחני ואיתרעיאת למטעי בתר רחמהא בתר בני אתור קריבהא׃ לבושי גמיר שולטנין וטורנין עולימי חמרתא כולהון פרשין רוכבי סוסון׃ ואיתרעיאת למטעי בתריהון עולימי בני אתור כולהון ובכל דאיתרעיאת בכל פולחן טעותהון איסתאבת׃ וית פולחן טעותא דהוה עימה ממצרים לא שבקת ארי יתה אפלחו לטעותה ואינון אלפוהא עובדין בישין ושפכו טעותהון עלה׃ בכן מסרתהא ביד רחמהא ביד בני אתור דאיתרעיאת למטעי בתריהון׃ אינון גליאו קלנה בנהא ובנתהא שבו ועמה בחרבא קטילו והורת שום לפרינתא ופורענות דינין עבדו בגוה׃

וחזת אחתה אהליבה וקבילת רחמתה מינה וית טעותהא מטעות אחתה׃ בתר בני אתור איתרעיאת למטעי שילטונין וטורנין קריבין לבושי גמר ופרשי רכבי סוסון עולימי חמדת כולהון׃ וגלי קדמי ארי איסתאבת אורחא חדא שוי לתרתהן׃ ואוסיפת על טעותה וחזת גברין מציירין על כותלא צלמי כסדאי מציירין בסממניא׃ אסירין זרזין בחרציהון

בקריא' וסימ' ותכף ללדת את אחיו את הבל · ותסף עוד ותלד בן · הליג ב' קדמא' חס' · ותוסף המלחמה · ותוסף אל תזנותיה · והוסף אסתר ותדבר לפני · ג' בתראי מל' :

סרוחי טבולים בראשיהם מראה שלישים כלם דמות בני־בבל כשדים ארץ מולדתם׃ ותעגב עליהם למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה׃ ויבאו אליה בני־בבל למשכב דדים ויטמאו אותה בתזנותם ותטמא־בם ותקע נפשה מהם׃ ותגל תזנותיה ותגל את־ערותה ותקע נפשי מעליה כאשר נקעה נפשי מעל אחותה׃ ותרבה את־תזנותיה לזכר את־ימי נעוריה אשר זנתה בארץ מצרים׃ ותעגבה על פלגשיהם אשר בשר־חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם׃ ותפקדי את זמת נעוריך בעשות ממצרים דדיך למען שדי נעוריך׃ לכן אהליבה כה־אמר אדני יהוה הנני מעיר את־מאהביך עליך את אשר־נקעה נפשך מהם והבאתים עליך מסביב׃ בני בבל וכל־כשדים פקוד ושוע וקוע כל־בני אשור אותם בחורי חמד פחות וסגנים כלם שלשים וקרואים רכבי סוסים כלם׃ ובאו עליך הצן רכב וגלגל ובקהל עמים

מחתין קולסין ברישיהון חיזו גיברין כולהון דמות בני בבל מדינת כסדאי ארעא ילדותהון׃ ואיתרעיאת למטעי בתריהון בתר חיזו עינהא ושלחת איזגדין לותהון למדינת ארע כסדאי׃ ואתו לותה בני בבל למעבד רחמו וסאיבו יתה בטעותהון ואיכתאבת בהון עד דקצת נפשה בהון׃ ואיתגליאת בהתתה ואיתחזי קלנה ורחיק מימרי יתה כמא דרחיק מימרי ית אחתה׃ ואסגיאת ית טעותה לאדכרא ית יומין דמלקדמין דטעת בהון כד הות בארעא דמצרים׃ ואיתרעיאת למהוי שמושא להון דבסר חמרין בסריהון וצחנת סוסון צחנתהון׃ ואדכרת ית חובי עצת חיטאיך דמלקדמין במיעבדיך מצראים רחימו בדיל חטאי ינקותיך׃ בכן אהליבה כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתי ביגלאי ית רחיסך עלך ית דקצת נפשיך בהון ואיתינון עלך מסחור סחור׃ בני בבל וכל כסדאי פקודאי ושועאי וקועאי כל בני אתור עמהון עולימי חמרתא שלטונין וטורנין כולהון גיברין מזמני רוכבי סוסון כולהון׃ וייתון עלך במאני זינא ברתיכין וגלגלין ומשירית עממין דמזינין

למראהד׳ בקריא׳ ב׳ צרי וב׳ סגול וסימ׳ ויצמח יי׳ אלהים מן האדמה· ויבאו אל גלילות הירדן· אילין ב׳ קדמאי סגול· והריתו בראת יי׳· ותעגבה עליהם למראה עיניה· צרי׃ חמורים ו׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בספר שופטים

סימן יט׃ פקוד ה׳ מל׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ועל יושבי פקוד· בני בבל וכל כשדים· לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה· יזכור עונם יפקוד חטאתם׃ על הרעים חרה אפי ועל העתודים אפקוד׃

סרוחי טבולים בראשיהם· טבולים אומר על הצניפים הצבועים במיני צבעונים טבולים רוצה לומר טבולים בצבע כמו ויטבלו את הכתנת בדם ובא בחסרון המתואר כמו כצרר הקבוצות ומאכלו בריאה והדומים להם אמר כי בני בבל משימים בראשיהם צניפים צבועים ואותם הצניפים הם עודפים ותלוים להם מאחריהם ולא כן מנהג בני ארץ ישראל וסרוחי רוצה לומר עודפי׳ ויתרים כמו וסרח העודף חצי היריעה העודפת תסרח ומלת סרוחי נופלת עליהם או כי הם סרוחים מצד הצניפים הטבולים שהם סרוחים על דרך כאלה נופלת עליה שהיא נקראת נופלת מצד עליה שהם נופלים וכן קרועי בגדים מגלחי זקן והדומים להם׃ מראה שלישים כלם· כמו ושלישים על כלו גדולים וכבדים כלומר כלם יש להם מראה שרים וכבדים ב בה נאות׳ בלבושיהם ובדרכיה׳׃ דמות בני בבל· כן הוא דמות בני בבל׳ שהם כשדי׳׃ ארץ מולדתם· והמנהג הזה שהם נוהגים הוא מנהג ארץ מולדתם מקדם לא שלקחו אותו המנהג מעם אחר כמו שחומדי׳ ישר׳ ונאה בעיניהם מנהגם ממנהג עצמם׃ ותעגב· כתיב ותעגבה קרי בתוספת ה״א כיון שראתה אותם עגבה ע עליהם זהו שאמ׳ למראה עיניה׃ ותשלח מלאכים אליהם כשדימה שלא אליהם שיהיו רגילים אצלה וכן עשו׃ ויבאו אליה· למשכב דודים· להתערב עמהם בעבודת אלהיהם ובמעשיהם שיהיו שוים במנהג אחד׃ ויטמאו אותה· למדרש דרכיע״ז שלהם׃ ותקע נפשה מהם· כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדבר ממקומו ופרשו יקוע וענין זה המרד שמרד יהויקים במלך בבל וכן צדקיהו׃ ותגל תזנותיה· כי נודע לכל כי זנתה אחרי אלהים אחרים׃ ותגל את ערותה· זהו שבזה צדקיהו את האלה אשר השביעו מלך בבל באלהים׃ ותקע נפשי מעליה· כלומר סלקתי שכינתי ממנה שתהיה הפקר למלך בבל אויביה ויחריב העיר ויגלה העם כמו שעשה לשמרון׃ ותרבה· לזכר את ימי נעוריה· כל כך הרבתה תזנותיה עד שזכר לה האל יתברך את הרעו׳ שעשתה בימי נעוריה במצרים׃ ותעגבה על פלגשיהם· פירשו המפרשים פלגשיהם עבדיהם כי פילגשים במקום הזה אנשים לא נשים ויורה על זה אשר בשר חמורים בשרם שהוא כנוי לאבר האיש כמו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו שהוא כנוי והנכון בעיני שהוא כמשמעו ופירוש על כמו עם וכמוהו ויבאו האנשי׳ על הנשים והדומי׳ לו אמר כל כך חשקה בהם עד שנדמתה להם כמו פלגשים׳ לא כנשותיה׳ ולענין זה נוטה דעת המתרגם שתרגם ואתרעיאת למהוי שמושא להון בט״ית בקצת נוסחאות פי׳ שמושה להם ובקצת נוסחאות בשמ״א כמו שפחה׃ אשר בשר חמורים בשרם· שמו על הפילגשים כי גם ערות הנקבה מכונה בלשון בשר כמו דם יהיה זובה בבשרה או שמו על המצריים ועל הכשדים ועל זה המשל אמר וזרמת סוסים זרמתם כנוי לזרע היוצא כזרם מים היוצא בכח ודמה ערותם לחמורי׳ שהם גדולי בשר ודמה אותם לסוסים שהם שטופי׳ בזמה יותר משאר הבהמו׳ וזכר הספור הזה לגנאי שהמצריים מכוערי׳ במעשיה׳ ואף על פי כן חשק׳ בהם ולמדה את מעשיה׳ המעשים המכוערים והפחותים שבמעשיהם זהו משל פלגשיהם ואף על פי שזכר זנות מצרי׳ בתחילת הענין זכר אותו גם כן בסוף הענין לפי שהיא היתה תחילת זנותם והיא היתה סבת זנותם בכל הזמנים שזנו וזהו שאמר ותפקדי זכרת הזנות שזנית במצרים ואהבת אותה גם כן בארצך לזנות אחרי אלהים אחרים׃ בעשות ממצרים· זה לבדו מן הקל בענין עשוי והענין הזה מפורש למעלה ופירוש למען שדי נעוריך בעבור מעיכת שדיך שערב לך אז זכרת עתה לעשות זמה וזנות גם אתה׃ לכן הנני· מעיר את מאהביך עליך· שהיו מאהביך מתחילה׃ את אשר נקעה נפשך מהם· שמרדת בהם ונקעה פרשו יקוע והוא בפלס ורחבה ונסבה או פרשו נקע׃ בני בבל וכל כשדים· משאר מדינות בבל׃ פקוד ושוע וקוע· שמות תאר לשרים הנזכרים בשם בספר ירמיה נבוזר אדן נבושזבן שר אצר רב מג ושאר הנזכרים שם פקוד כמו פקיד וכן שוע שם למדיב גדול וכן קוע שם תאר לשר גדול אף על פי שלא מצאנו לו חבר במקרא ויונתן לא תרגם בענין אחר אלא אמר פקודאי ושועאי וקועאי׃ כל בני אשור אותם· פי׳ כמו אותם אותם כמו אתם וכן ואדבר אותך כמו אתך וכן וגם היטב אין אותם אולייו׳ אותי והדומים להם׃ וקרואים· כמו קרואי העדה ותרגם יונתן זמנין׃ ובאו עליך הצן· שם לאחד מתיני המרכבות או לאחד מכלי הזין ואין לו חבר במקרא ואפשר שהוא שם לכלל כלי הזין וכן תרגם יונתן וייתון עלך במאני זינא ברתיכין וגלגלין ואדוני אבי ז״ל פירש כמו חוצן בתי״ו מן והביאו בניך בחוצן שפירושו זרוע והחיל יקרא זרוע כמו וזרועות הנגב שפירושו חיילותיו׃

סרוחי טבולים· יתירי כובעים גדולים ומנחם פירש כמו ויטבלו הכתנת בדם ופתרון סרוחי טבולי׳ כן הוא סרח העודף מן המכנפת צבועה טבולי׳ אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין וכן תרגם יונתן מחתין קולסין׃ שלישים· גבורים׃ למראה עיניה· בשביל מראות דמות צורתן׃ ויבאו אליה בני בבל למשכב דודים· כרתו יחד ברית ואומר אני שזה כאמר על חזקיהו ששמח על מלאכי מרודך בלאד׳ והאכילן על שלחנו והראם את כל בית נכותה ודיגול שאמר הנביא אנשי מחוקה על הקיר לפי שמארץ רחוקה באו ולא היו בני כשדים ר רגילים אצלם כמו ש שנאמר שם מארץ ר רחוקה באו אלי ובשביל ראות פניה׳ פעם אחת נתחבבו עליו והקפיד הב״ה על הדבר כמה שנאמ׳ הנה ימים באים ונשא את כל אשר ב בביתך וגו׳ ובדברי הימים ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף גדול וגו׳׃ ותקע נפשה מהם· שמרד בהם יהויקים וצדקיהו ותקע א אשלוקייר בלע״ז כמו ותקע כף ירך יעקב ה הוקעה לשון חבור ו ותקיעתען כארץ הוא וכן בהשתלפו מן ה הארץ יפול בו לשון ת תקייה כאשר תלמד ותפרש פרשיה לשון קליטה וכל תבואתי ת תפרש לשון פקור וכן בסעיפיה פוריה לשון ענפים ומסעף פורה ל לשון קוצץ ענפי העץ ופארותיו׃ לזכור את ימי נעוריה· עלת על לבה תאות בני מצרים ששלח צדקיהו אליהם שנאמר וימרד בו ל לשלוח מלאכיו מצרים׃ ותעגבה על פלגשיה׳· על פלגשותם להיות להם לפלגש׃ אשר בשר חמורי׳· אבר תשמיש וזרמת סוסים· לשון רבוי תשמיש שמרבים תשמיש יותר משאר כל הזכרים שבבהמה זרמת קלוח הזרע כמו זרם מים עבר׃ ותפקדי· ותזכרי׃ בעשות· לשון כבישה׃ את מאהביך· את כשדים אשר ערכו על חזקיהו׃ את אשר נקעה נפשך מהם· אשר חזר צדקיהו ושכ״אם ומרד בהם׃ פקוד ושוע וקוע· תרגם יונתן שם מדינות ומקרא מסייעו בספר ירמיה על הארץ מרתי׳ עלה עליה ועל יושבי פקוד והפותרים אומרים לשון פקידים ושרים ושלטונים׃ וקרואי׳ שמו״ן בלע״ז׃ הצן· פירש דונש אחד מכלי המלחמה הוא ואני אומר לשון הקפת מחנות כמו ולצנינים בצדיכם ולמתרגמו׳ מקפנכון הצן מנחם פירוש כמו בכה ובוחר׳ אמתו ואין דונש מודה לו והתרגו׳ מתרג׳ וייתון עלך במאני זיינא מסייע לדונש הוצן כמו בהוצן ויש משמע הוצן כמו חוצן מן והביאו בניך בחוצן שפירושו זרוע וכן ובאו עליך הוצן ועניינו חיל כמו וזרועות הנגב שפירושו וחיילות הנגב׃ וכתתי

צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב · כתרגומו מזוינין בעגלין וקולסין ימנון עלך וקובע בקוף ומלרע ועכייכו ידוע שהוא כלי מגן על הראש : ונתתי לפניהם משפט : אתן המשפט לפניהם שישפטוך כלומר תהיה ידי עמהם להחריבך : ושפטוך במשפטיהם · את אהבת מנהגם ומשפטיהם לפיכך אתן אותך בידם שישפטוך כמו שמנהגם לשפוט המורד והפושע והמשפט הוא ששחט בני צדקיהו לעיניו וגם כל שרי יהודה שחט ואת עיני צדקיהו עור : ונתתי קנאתי בך · על ידיהם אתן קנאתי וחמתי בך : ועשו אותך בחימה · יעשו עמך נקמה בחימה : אפך ואזניך יסירו · זה המשפט יעשו אותו לאשה מזנה תחת בעלה שיסירו ממנה האזנים והאפים שהם הנחירים והם הדרת פנים וכן למי שרוצים לשפוט בחית יסירו ממנו הנחירי והאזני והעיני וזה משל למלכות ולכהונ שהוסר ממנה · אפך הוא משל למלך כמו אפך כמגדל הלבנון שהוא משל למלך כי המלך הוא גבוה ורם על כל העם וכן האף הוא גבוה על הפנים ואזניך הוא הכהן המשמיע קול לאזנים בבואו אל הקד׳ בפעמוני הזהב ותרג׳ יונתן ואפך ואזניך יסירו רברבך ויקירך יגלון : ואחריתך בחרב תפול · תרגם יונתן ועמיך בחרבא יתקטלון כראה כי דעתו היה לפרש ואחריתך שהוא כנגד הראש שזכר ואם הגדולים נקראים ראש העם יקרא אחרית שהוא כנגד הראש כמו שאמר טוב אחרית דבר מראשיתו כי הגדול הוא ראשית ותחילה לעם יוצא ובא לפניהם : המה בניך ובנותיך יקחו · יקחו אותם לעבדים וישבו אותם על דרך שאמר נתן בניו פליטים ובנותיו בשבית ופי׳ פליטי׳ מחרב כי ברוב לא יהרוג האויב הקטנים והקטנות אלא ישבה אותם לגדלם עמו לעבדי׳ ולשפחות : ואחריתך תאכל באש · אמר אחריתך על הבתים הנשארים אחרי האדם במותו וכן כתוב ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית גדול שרף באש ותרגם יונתן ואחריתך ושפר ארעיך : והפשיטוך את בגדיך ולקחו כלי תפארתך · אפשר שזה נאמ׳ על בגדי כהונה ועל כלי בית המקדש או נאמר על כל שלל העיר בין בבי׳ המקדש בין בשאר הבתים : והשבתי זמתך ממך · כי מיום שגלו לא עבדו ע״ז : כי כה אמר יי׳ הנני נותנך · הנ״ון בקמץ לנקבה ומשפטה בצרי אלא הוא כמו שכתבנו כי כשמדבר כנגד הכנסה מדבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה ושנה הענין הזה עוד לחזק : ועשו · ערום ועריה · בערום ובעריה בפרס׳ הודע את ירוש׳ כתבנו פירושו : זנוניך · ואת׳ זנון מן זנה בהכפל עי״ן הפעל כמו הגיגי מן הגה : עשה אלה לך · מקור כלומר אלה שיעשה לך בעונש עונותך הו׳ בזנותיך · עשה בחולם ומקור בשקל בזנותיך : בדרך · מבואר הוא : כה אמר · תהיה · פי׳ הכוס תהיה לצחוק וללעג · פי׳ שהגוים יצחקו וילעגו על רוב הפורענות הבא עליך : מרבה להכיל · תאר לכוס שהיא רבה להכיל ולהחזיק יין תרעלה רב :

רשי

ונתתי לפניהם משפט · מה שעלי לשפוט אעשה אותם שלוחי לעשות המשפט : במשפטיהם · משפט שלא כתבתי בתורתי והו׳ ממשפטי כימוסיה׳ ואיזה זה זה שמוי ע מיניהם שעורו את עיני צדקיהו : אפך ואזניך · הם תפאר׳ הפרצוף ולהם המשיל הכהונה והמלכות : ואחריתך · שאר העם : ואחריתך תאכל באש · ושפר ארעיך שהן אחריות ליסמך עליהם לפרנסה : את בגדיך · בגדי כהונה : תפר שלאתי כסרים שמרדת בהם : עשה אלה · לשון פעול פייטנט בלע״ז : מרבה להכיל · יתיר׳ מלהכיל כמו מלסבול : ומשמה · תמהון : ומצית · לשון מוצץ עד התמצית אישוגר״אם בלע״ז : ואת חרשיה · דימה כוס המשקה פורענות לישראל לכלי חרס ש משמשתבר אין לו ת תקנה כך משתבא ת תשועתם ושבר הכוס לא ישוב להשקות׳ עוד וכשהו׳ מדב׳ בהשקאת האומו׳ קורא אותו זהב שנאמר כוס זהב בבל ביד יי׳ משכרת כל ה הארץ : ואת חרשיה תגרמי · כמו ועצמותיה׳ יגרס לא גרמו לבקר רונגי״ר בלע״ז נרר כ בשיניו את סביבות ה העצם או החרס לרדות מעליו בשר הדבוק בו ומכחס חברו לשון ש שבירה וגם כן פתר ו ועצמותיהם יגרס וכן לא גרמו לבקר : התפשט

תפול ח מל בקריא וסי׳ ואחריתך בחרב תפול · ונטשתיך המדברה על הרי ישראל תפול אתה וכל אגפיך · על פני השדה תפול · וכל חומה לארץ תפול · כתפי משכמה תפול · כשהפול עליהם פתאום · כי נפול

צִנָּה וּמָגֵן וְקוֹבַע יָשִׂימוּ עָלַיִךְ סָבִיב וְנָתַתִּי לִפְנֵיהֶם מִשְׁפָּט וּשְׁפָטוּךְ בְּמִשְׁפְּטֵיהֶם : וְנָתַתִּי קִנְאָתִי בָּךְ וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּחֵמָה אַפֵּךְ וְאָזְנַיִךְ יָסִירוּ וְאַחֲרִיתֵךְ בַּחֶרֶב תִּפּוֹל הֵמָּה בָּנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ יִקָּחוּ וְאַחֲרִיתֵךְ תֵּאָכֵל בָּאֵשׁ : וְהִפְשִׁיטוּךְ אֶת בְּגָדַיִךְ וְלָקְחוּ כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ : וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּתֵךְ מִמֵּךְ וְאֶת זְנוּתֵךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא תִשְׂאִי עֵינַיִךְ אֲלֵיהֶם וּמִצְרַיִם לֹא תִזְכְּרִי עוֹד : כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי נֹתְנָךְ בְּיַד אֲשֶׁר שָׂנֵאת בְּיַד אֲשֶׁר נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם : וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּשִׂנְאָה וְלָקְחוּ כָּל יְגִיעֵךְ וַעֲזָבוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה וְנִגְלָה עֶרְוַת זְנוּנַיִךְ וְזִמָּתֵךְ וְתַזְנוּתָיִךְ : עָשֹׂה אֵלֶּה לָךְ בִּזְנוֹתֵךְ אַחֲרֵי גוֹיִם עַל אֲשֶׁר נִטְמֵאת בְּגִלּוּלֵיהֶם : בְּדֶרֶךְ אֲחוֹתֵךְ הָלָכְתְּ וְנָתַתִּי כוֹסָהּ בְּיָדֵךְ : כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ תִּשְׁתִּי הָעֲמֻקָּה וְהָרְחָבָה תִּהְיֶה לִצְחֹק וּלְלַעַג מִרְבָּה לְהָכִיל : שִׁכָּרוֹן וְיָגוֹן תִּמָּלֵאִי כּוֹס שַׁמָּה וּשְׁמָמָה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ שֹׁמְרוֹן : וְשָׁתִית אוֹתָהּ וּמָצִית וְאֶת חֲרָשֶׂיהָ תְּגָרֵמִי וְשָׁדַיִךְ תְּנַתֵּקִי כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה : לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן שָׁכַחַתְּ אוֹתִי וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתִי אַחֲרֵי גַוֵּךְ וְגַם אַתְּ שְׂאִי זִמָּתֵךְ וְאֶת תַּזְנוּתָיִךְ :

בְּעִיגְלִין וְקוּלְסִין יְמַנּוּן עֲלָךְ סְחוֹר סְחוֹר וְאֶתֵּן קֳדָמֵיהוֹן פּוּרְעָנוּת דִּינִין וְיִתְפַּרְעוּן מִינִיךְ בְּנִימוֹסֵיהוֹן : וְאֶתֵּן פּוּרְעָנוּתִי בִּיךְ וְיִתְפַּרְעוּן מִינִיךְ בִּרְגַז רַבְרְבָךְ וְיַקִּירָךְ יִגְלוּן וְעַמִּיךְ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן אִינוּן בְּנָךְ וּבְנָתָךְ יִשְׁבּוּן וּשְׁפַר אַרְעִיךְ יִתּוֹקְדוּן בְּנוּרָא : וְיַשְׁלְחוּנִיךְ לְבוּשֵׁי יְקָרִיךְ וְיִסְבוּן מָאנֵי דְתוּשְׁבַּחְתִּיךְ : וַאֲבַטֵּל חוֹבֵי עֲצַת חֶטְאָךְ מִינִיךְ וְיָת פּוּלְחַן טַעֲוָתִיךְ דַּהֲוֵית עִימִיךְ כַּד הֲוֵית בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְלָא תִזְקְפִין עֵינָךְ לְהוֹן וְטַעֲוַת מִצְרָאֵי לָא תִידְכְּרִין עוֹד : אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מְסַר לִיךְ בְּיַד דְּסָנֵית בְּיַד דְּקָצַת נַפְשָׁךְ בְּהוֹן : וְיִתְפַּרְעוּן מִינִיךְ כִּדְבָבוּ וְיִשְׁבּוּן יָת כָּל לֵיאוּתִיךְ וְיִשְׁבְּקוּנִיךְ מְטַלְטְלָא וּשְׁבִיקָא וְתִיתְגְּלֵי בַּהֲתַת טַעֲוָתִיךְ וְחוֹבֵי עֲצַת חֶטְאָךְ וְזְנוּנִיךְ : חוֹבָךְ גְּרַמוּ אִילֵין לִיךְ כַּד טְעֵית בָּתַר עַמְמַיָּא וְאִסְתָּאַבְתְּ בְּפוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן : בְּאוֹרַחַת אֲחָתִיךְ הֲלִיכְתְּ וְאֶתֵּן כַּס פּוּרְעָנוּתָהּ בִּידִיךְ : כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כַּס פּוּרְעָנוּת אֲחָתִיךְ תִּשְׁתַּן תַּקִּיפָא וְחַסִּינְתָּא תְּהֵין לְחוּךְ וּלְלַעִיב כִּסְגֵי עָקָא דְּתֵיתֵי עֲלָךְ : הָא כְרַוְיָא וְרַוָּון תִּתְמַלְיָן כַּס צָדוּ וְאִשְׁתְּמָמוּ כַּס פּוּרְעָנוּת אֲחָתִיךְ שֹׁמְרוֹן : וְתִשְׁתִּין יָתַהּ וְתִגְמְרִין וְיָת פּוּרְעָנוּתָהָא תְּקַבְּלִין וּבְסָרִיךְ תְּתַלְּשִׁין אֲרֵי אֲנָא גְּזָרִית בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים : בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלָף דִּשְׁבַקְתְּ פּוּלְחָנִי וְאַרְחֵיקִית דַּחֲלְתִּי מִקֳּבֵל עֵינָךְ וְאַף אַתְּ קַבִּילִי חוֹבֵי עֲצַת חֶטְאָךְ וְטַעֲוָתִיךְ :

תפול לפניו · וכל קהלת ומשלי דכו׳ מ״ל בכ״ג חס׳ וסימ׳ וברשעתו יפל רשע · באין תחבולות יפל עם · מלאך רשע יפל ברע : והשבתי י״ג וסימ׳ נמסר בריש ספרא סוף סימן ז׳ : עשו ד׳ כתיב וי״ו וסימ׳ נמסר בירמיה סמון כ״ב : וללעג ל׳ כה אדני יי׳ כוס אחותך · וללאה ל׳ השדה אל צאנו · וללבן ל׳ שתי בנות · וללחם ל׳ המערכת ולעלת · וללוי ל׳ אמר תומך ואוריך · וללמד ל׳ כי עזרא הכין לבבו : להן י״ד וסימ׳ הנה נא לי שתי בנות · וישב יצחק ויחפר ב׳ בנו׳ · ויאמר להן ראה אני את פני אביכן · ויקרא מלך מצרים למילדות · בן בנות צלפחד תניינא דפסוק · המה עולים במעלה העיר · והוא הפיל להן גרל · ויאמר אלי בן אדם התפשוט · והקבתי עליהם רעה אחד · כי משלשות הנה · ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים דד״ה · אך לא בעי ישלח יד · יתן יי׳ לכם ומצאן מנוחה :

שכרון ויגון תמלאי · אותו השכרון הוא היגון שתמלאי ממנו כי הכוס והיין הוא משל על הצרות : ושתית אותה ומצית · תשתי אותה הכוס כלה עד התמצית שתמציא : ואת חרשיה תגרמי · ולא עוד אלא שחרשיה תגרמי אחרי שתמציא אותה תשברי הכוס בשכיך למצות חרשיה והמשיל הענין לכוס חרס לפי שנבלע היין בתוך החרס וא״מר חרשיה לשון רבים כי בהשברה יהיו חלקיה רבים : תגרמי · מלה מושאלת מן ועצמותיהם יגרס שפירושו שבירת העצמים רוצה לומר ולעום אותם כמו תשרש שהוא עקירת השרש כן תגרמי יגרס שבירת הגרמים כי העצם נקרא גם כן גרם כמו שכתוב תשבר גרם גרמיו כמטיל ברזל וכן תרגום עצם גרמא וכן אמר לשבירת החרסים בלשון תגרמי : ושדיך תנתקי · תעקרי שדיך בשתיית יין התרעלה ותרגם יונתן ובסריך תתלשין והמשל הזה הוא שיעברו עליהם צרות עד כלותם כלוין תרוג משל ושדיך תנתקי הוא על בטול התורות בגלות כי השדים משל לתורה שבכתב ותורה שבעל פה כמו שכתבנו בפרשת הודע ובגלות בבל ראינו ששכחו התורה ובטלו אותה כמו שראינו שנשאו נשים נכריות וחללו את השבת ודברים אחרים שלא כתבנו ורוף הלשון שכחו : לכן כה אמר יי׳ · אחרי גוך · כאדם המשליך דבר אחרי גוו שלא יראנו ולא יזכרנו : וגם את שאי זמתך · עונש זמתך שאי וסבלי : ויאמר

ויאמר · התשפט את אהלה ואת אהליבה · אחר שהיו שתיהם בדרך אחד הגיד להן את תועבותיהן : כי נאפו . זה אינו משל אלא כמשמעו שהיו מנאפים את נשי רעיהם : ודם בידיהן . כמו שאמר ישעיהו הנביא ידיכם דמים מלאו וכן נקראת ירוש' עיר הדמי' כמו שכתוב למעלה : ואת גלוליהן נאפו . זהו דרך משל לעבודת הגלולים כמו שהאשה המנאפת תחת אישה תקח זרים כן ישר' זנו תחת הא' יתבר' שהיה אישה לקח אלהים אחרים לעובדם : וגם את בניהן אשר ילדו לי. כלומר לעבודתי כי בשמונה ימים ללידתם מלו אותם והכניסום בבריתי ואחר כך העבירו להם לאכלה העבירום לגלולים' בא"ש זהו לאכילת האש : עוד . ביום ההוא . זהו ענין כפל עבדו הגלולים להכעיסני ובאותו יום עצמו באו להקריב בביתי כאילו אינני רואה מעשיהם וקרבנותיהם הם טומאת מקדשי : ובשחטם · מקור מן הקל ויש אומרים מן הדגש וכפל הענין בזה הפסוק במלות שונות : והנה כה עשו בתוך ביתי · והנה עשו זה החלול בתוך ביתי או פי' גם כן עשו גלולים בתוך ביתי שהיו מציירים צורות בתוך לשכות העזרה ומקטרים להם כמו שכתבנו בפרשת בשנה הששית : ואף כי תשלחנה · כל שכן שעשו יותר תועבה שיש עלי לתתם ביד אויביהם ששלחו לאנשים באים ממרחק שבאו אליה ממרחק ע"י שליחותה וכן פירוש אשר מלאך שלוח אליהם והנה באו שלחה אליהם שיבואו אליה להנהיגם בדרכיה ובמעשיה : לאשר רחצת כחלת עיניך ועדית עדי · אמר כנגד אהליבה למי שלחת למי שנעשית נקיפית כדרך הזונה שרוחצת במרחץ וכוחלת עיניה ולובשת מלבושים נאים כדי שתהיה יפה בעיני הרואים אותה ויחשקו בה והמשל כי שלחה אליה' אגרו' מדברו' כגברו' ומכחו' להביא אהבתם עליה ושתתערב עמהם ותלמד מנהגם ומעשיהם ות"י לאתר דזמינת אתקינת שוקין ומנית פלטורין : וישבת על מטה כבוד' · ב"ו עם הדגש וכן כבוד' ב[ת מלך] פנימה ואת הכבוד' לפניה' והדומי' להם : ושולחן ערוך לפניה . לפני המטה [כ]י כן היה מנהג' להסב על המטות בעת האכילה כמו שמצאנו בדברי ר"זל ופי' ערוך בכל מיני מאכלים טובים : וקטרתי ושמני שמת עליה שקמץ חטף הטי"ת לקריאת בן אשר ולקריא' בן נפתלי וקטרתי בפתח הטי"ת : עליה · על המטה כי כן היה מנהגם לגמר אחר האכילה כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל שהיו משימים בשמים על הגחלים להעלות עשנם אל האף לריח טוב וכן היו מושחים בשמן הטוב אחר האכילה ומה שאמ' וקטרתי ושמני ביו"ד כנוי המדבר רוצה [לומ]ר כי אני נתתים לה והיא עבדה בהם לעבודה זרה כמו שאמ' בפרשת הודע את ירושלם · ודרגשין ידוע בדברי רבותינו ז"ל שאמרו מאי דרגש ערסא דגדא והיא מטה עשויה לכבוד המזל · מכבין פי' מצעות תרגום רפדתי ערשי מאכית שווי מצעו ושפות תרגומו מכבין : וקול המון שלו בה · ב"ת בה רפה ואף על פי שוי"ו שלו מפיק וכמוהו קו תהו וי' בם אמר קול המון כשמע בה באהליבה והמון ההוא שלו כלומר לשלום כמו אליה לא למלחמה כי היא שלחה אליהם לבא אליה להיותם שלמים עמה כי ישרו מעשיהם בעיניה : ואל אנשים מרוב אדם · ולא כמו ועם וכן ואשה אל אחותה קברו אותי אל אבותי והדומים להם אמר אלה שלחה אליהם באו עם אנשים אחרים : מרוב אדם . מרוב אדם שרצו להביא עמהם להיות ההמון רב הביאו אנשים סבאים ממדבר זהו מובאים שהם הביאו אותם והם היו מובאים : סבאים · גוי סבא והם מבני כוש וכמוהו וסבאים אנשי מדה אלא שבא הס"ך במקום ה[שי]ן : ויתנו צמידים אל ידיהן : כמו על וכמוהו רבים ואמר ידיהן וראשיהן על שתיהן אהלה ואהליבה וכשמדבר בלשון יחיד אמר על אהליבה כי היא האחרונה ועליה עיקר נבואת הנביא : ואומר לבלה נאופים · רוצה לומר אמר השם יתעלה כשראיתי את דרכיה אמרתי וכי הזונה הזקנה כאף · בלה זק[נה כ]מו אחרי בלותי ועל דרך המשל אמר כזרקנה בנ"ז כמה שנים ועדיין לא כרתה אל לבה ולא שבה אלי : עתה יזנה תזנותיה והיא · עתה יאבדו ע"ז תזנותיה והיא עמהם כי בגלותה יאבד הכל האלילי' והעובדים אותם ואמר יזנו כלומר יצאו תרבותם ומארצם כי הזונה יוצאה מרשות הבעל וכן ותזנה עליו פלגשו · יזנה כתיב בה"א כמו ידינו לא שפכה וקרי בו"ו יזנו : ויבא · לשון יחיד כלומר כל גוי וגוי והוא אחר משמכה בלשון ביאה דסבירין לשון רבים והוין לשון יחיד : אשת הזימה · זה לבדו בא מן אשה אשות כי יאמר נשים נשי לגבאי בא כן : ואנשים

ערוך ד' בקריא' וסימ' קשת וכידון יחזיקו וחברו תרויהון דירמיה · כי ערוך כאתמול תפתה · ושלחן ערוך לפניהם · ושלחן ערוך לפניה וקטרתי :

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲתִשְׁפּוֹט אֶת־אָהֳלָה וְאֶת־אָהֳלִיבָה וְהַגֵּד לָהֶן אֶת תּוֹעֲבוֹתֵיהֶן׃ כִּי נִאֵפוּ וְדָם בִּידֵיהֶן וְאֶת־גִּלּוּלֵיהֶן נִאֵפוּ וְגַם אֶת־בְּנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלְדוּ־לִי הֶעֱבִירוּ לָהֶם לְאָכְלָה׃ עוֹד זֹאת עָשׂוּ לִי טִמְּאוּ אֶת־מִקְדָּשִׁי בַּיּוֹם הַהוּא וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ׃ וּבְשַׁחֲטָם אֶת־בְּנֵיהֶם לְגִלּוּלֵיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי בַּיּוֹם הַהוּא לְחַלְּלוֹ וְהִנֵּה־כֹה עָשׂוּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי׃ וְאַף כִּי תִשְׁלַחְנָה לַאֲנָשִׁים בָּאִים מִמֶּרְחָק אֲשֶׁר מַלְאָךְ שָׁלוּחַ אֲלֵיהֶם וְהִנֵּה־בָאוּ לַאֲשֶׁר רָחַצְתְּ כָּחַלְתְּ עֵינַיִךְ וְעָדִית עֶדִי׃ וְיָשַׁבְתְּ עַל־מִטָּה כְבוּדָּה וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לְפָנֶיהָ וּקְטָרְתִּי וְשַׁמְנִי שַׂמְתְּ עָלֶיהָ׃ וְקוֹל הָמוֹן שָׁלֵו בָהּ וְאֶל־אֲנָשִׁים מֵרֹב אָדָם מוּבָאִים סוֹבָאִים מִמִּדְבָּר וַיִּתְּנוּ צְמִידִים אֶל־יְדֵיהֶן וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת עַל־רָאשֵׁיהֶן׃ וָאֹמַר לַבָּלָה נִאוּפִים עַתָּ יִזְנֶה תַזְנוּתֶהָ וָהִיא׃ וַיָּבוֹא אֵלֶיהָ כְּבוֹא אֶל־אִשָּׁה זוֹנָה כֵּן בָּאוּ אֶל־אָהֳלָה וְאֶל־אָהֳלִיבָה אִשֹּׁת הַזִּמָּה׃

וַאֲמַר יְיָ לִי בַּר אָדָם הֲתוֹכַח יָת אָהֳלָה וְיָת אָהֳלִיבָה וְחַוִּי לְהֶן יָת תּוֹעֲבָתְהֶן׃ אֲרֵי זַנְאִין בְּהֶן וְדַם זַכַּי אַשְׁדוּ בִּידֵיהֶן וּבָתַר פּוּלְחַן טַעֲוָתְהֶן טְעוֹ וְאַף יָת בְּנֵיהֶן דַּעֲתִידִין לְמִיפַּק מִנְּהֶן תּוֹלְדַת קוּדְשָׁא קֳדָמַי אַעֲבִירוּ לְהֶן לְפוּלְחַן׃ עוֹד אַרְגִּזוּ קֳדָמַי סָאִיבוּ יָת בֵּית מַקְדְּשִׁי בְּיוֹמָא הַהוּא וְיָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי אַחִילוּ׃ וּבְנַכְסוּתְהוֹן יָת בְּנֵיהוֹן לְפוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן וְעָלוּ לְבֵית מַקְדְּשִׁי בְּיוֹמָא הַהוּא לְאַחֲלוּתֵיהּ וְהָא כְּדֵין עֲבָדוּ בְּגוֹ בֵּית מַקְדְּשִׁי׃ וְאַף אֲרֵי שְׁלַחַת לְגֻבְרַיָּא דְּאָתָן מֵרַחִיק דְּאִיזְגַּר שְׁלִיחַ לְוָתְהוֹן וְהָא אֲתוֹ לַאֲתַר דִּזְמִינַת אַתְקֵינַת שׁוּקִין וּמַנִּית פַּלְטוֹרִין׃ וּרְמֵית דַּרְגְּשִׁין מְכַבְּנִין דִּיקַר וּפָתוֹרִין מְלַן כָּל טוּב סְדִירַת קֳדָמֵיהוֹן וּקְטוֹרֶת בּוּסְמֵי וּמִשְׁחֵי שַׁוֵּית עֲלֵיהוֹן׃ וְקַל אִתְרְגוֹשְׁתְּהוֹן דִּשְׁלַן שַׁלְוָא בְּהוֹן וּלְתְקוֹף גִּיבָּרִין מִסְּגֵי אֱנָשָׁא אָתָן מִסְּחוֹר סְחוֹר מִמַּדְבְּרָא וִיהַבוּ שֵׁירִין עַל יְדֵיהוֹן וּכְתַר דְּתוּשְׁבַּחְתָּא עַל רֵישֵׁיהוֹן׃ וַאֲמָרִית לִכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּבְלִיאַת עַמָּהּ בְּחוֹבִין כְּעַן תִּשְׁבּוֹק מִטַּעֲוָתַהּ וּתְתוּב לְפוּלְחָנִי וְלָא תָבַת׃ וְעָלוּ לְוָתְהוֹן כְּמָא דְעָלִין לְוַת אִתְּתָא פּוּנְדְּקִיתָא כֵּן עָלוּ לְאָהֳלָה וּלְאָהֳלִיבָה מְדִינְתָּא דְעֵיצַתְהוֹן חִיטְאִין׃

התשפט . לשון תוכחה · פאי זמתך קבלי חובי עצת חטאיך : ודם בידיהם · בנאופיהם שפכו דם : ואת גלולי[הן נ]אפו · נאוף שלהם עם גלוליהם היה : וגם את בניהם וגו' · וזהו שפיכות הדם שבידיהם · טמאו את מקדשי ביום ההוא · ביום ששוחטות את בניהן לע"ז באות לפני במקדשי לעשות בו תועבה להכעיסני : ואת שבתותי חללו · שהיו שוחטין את בניהם בשב' : ואף כי תשלחנ' · וכל שכן קשה מן הכל כי תשלחנה להביא אליהן משרי האומות אוהביהן ורואי' החלול שמחללו' מקדשי : שלוח אליהם · מאת אהלה ואהליבה לבא אליהם : והנה באו לאשר רחצ' כחלת וגו' · לאשר תרגם יונתן לאתר אזלנא בל' א מקו' אשר ייעדת להם לאתר במקום פלוני שהם לקראתם מקושטות במרחץ וכחול כחלת : כחלת · מין צבע ושמו כחול וצובעות בו עיניהם אקוירא בלע"ז : מטה כבודה · מוכללת במצעות נאות פרורא בלע"ז : וקול המון · של אומות רבות היו בה ולא המון של מלחמה אלא קול המון שליו : ואל אנשים · ושל אנשים היה אותו המון ולא של בהמה : מרוב אדם · שהיו בתוכה המובאי' לנאוף מן המדבר : סבאים שהיו דרין סביב לה משכניה עמון ומואב וכן תרגום סבאים מסחור סחור : ויתנו · אהלה ואהליבה : צמידים על ידיהם · להתקשט לנאוף כלומ' עמון ומואב מתו' שהם רבים היא מתקשטת ומתפארת להם ומתוך שהם שכיניה מתפארת לעיניהם בקישוטיה לפיכך ויתנו אהלה ואהליבה צמידים על ידיהם כדי שיהו נאות בעיני הנואפים וי"ו של ויתנו יתירה כמו אותה של עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה וכמו אותה של ואשר לא שם לבו אל דבר יי' ויעזב : ואומר לבלה נאופים עתה יזנה וגו' · אמר לי לבי על זו שבלתה והזקינה בנאופיה מעתה שהזקינה יזנו תזנותיה ממנה ותצא תאות זנותה מלבה ותחזור בה והרי היא עודנה בזנוניה כאשר בתחלה : יזנו · יצאו כל זנוה תרגו' נפקת ברא כך שמעתי וכן ת"י · לבלה נאופים כמו לבלה בנאופים כאשר תאמר ותשב בית אביה כמו בבית אביה ירחצו מים כמו ירחצו במים ויצא החנם ואם בית אישה נדרה וכן פי' דונש ומנחם חברו עם תבל עשו ולא יתכנו דבריו : ויבוא אליה · כל אשר מלאו לבו : אשת הזמה · נשי הזמה : ואנשים

שלוים נ"ל מתחלפין יו' בם · קו תהו · ענין

והיא לבתרי ליש' חד חס' וחד מל' קינים

ואנשים צדיקם. אנשים דייניס מרי מלך בבל ומלך אשור ולית זכאין בקי בליהון לפי מעשיהן של אלו הזונות צדיקים הגוים מהנה: משפט נאפות ומשפט שופכי דם. כמו שמפורש אחריו: העלה. ונתון. וברא. כולן לשון עשה ופעול הם: וברא. לשון קציצה וכן ובראתו משער יהיה לך בספר יהושע: ורגמו עליהן אבן.

ואנשים צדיקים: כתב אדוני אבי ז״ל אינו אומר צדיקים ממש אך בעלי טבעות ומחוורדין בדין ישפטו אתכם בשני דינין משפט נואפות ומשפט שופכות דם נקי כי מה שאמר ושופכות דם רוצה לומר דם נקי כמו ויסלף דברי צדיקים: אותהם בחולם האלף: כי כה אמר יי. העלה עליהן קהל. העלה מקור וכן ונתן אתהם

ואנשים ו׳ וסימ׳ בספר שפטים סימ׳ ט׳: ונתון ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ לז׳: ולא תעשינה ב׳ וסי׳ ולא תעשינה כזמתכנה. שפר מחשבות ערומים: כתוב ד׳ מל׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ וכהוב בספר וחתום והעד עדים. כתוב לך את שם היום. וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים. אכתוב לו רבי תורתי. יי׳ יספור בכתוב עמים: שפות

ואנשים צדיקם המה ישפטו אותהם משפט נאפות ומשפט שפכות דם כי נאפת הנה ודם בידיהן: כי כה אמר אדני יהוה העלה עליהם קהל ונתן אתהן לזעוה ולבז: ורגמו עליהן אבן קהל וברא אותהן בחרבותם בניהם ובנותיהם יהרגו ובתיהן באש ישרפו: והשבתי זמה מן הארץ ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה: ונתנו זמתכנה עליכן וחטאי גלוליכן תשאינה וידעתם כי אני אדני יהוה:

ויהי דבר יהוה אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר: בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם בעצם היום הזה: ומשל אל בית המרי משל ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה שפת הסיר שפת וגם יצק בו מים: אסף נתחיה אליה כל נתח טוב ירך וכתף מבחר עצמים מלא: מבחר הצאן לקוח וגם דור העצמים תחתיה רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה:

וגברין זכאין בקבליהון יתפרעון מנהן פורענות גייפין ופורענות אשדת דם ארי זכאין בהן ודם זכי אשדו בידיהון: ארי כדנן אמר יי אלהים אתנבי דיסקון עליהון משריין ואמסר יתהון לתביר ולביזא: וירגמון יתהן באבני קלע משריין ויבזעון יתהן בסיפיהון בניהון ובנתהון יקטלון ובתיהון יוקדון בנורא: ואיבטל חובי עצת חיטאין מן ארעא ויתרדין כל מדינתא ולא יעבדן בעצת חטאיכון: ויתיהבון חובי עצת חטאיכון עליכון וחטאי פולחן טעותכון תקבלן ותדעון ארי אנא יי אלהים:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי בשתא תשיעתא בירחא עשיראה בעסרא לירחא למימר: בר אדם כתב לך ית שום יומא ית כרן יומא הדין סמך מלכא דבבל על ירושלם בכרן יומא הדין: ואיתנבי לעמא סרבנא נבואה ותימר להון כדנן אמר יי אלהים איתנבי דיסקון משירין על קרתא הדא ואף יתיהיב לה ארכא לקבלא מצירא: כנוש רברבהא לגוה כל גבר גיבר אימתן וגבר עביד קרב משרי עממין מלי יתה: מלכי עממין קריב ואף טקים סומכותהא עמהון אבע זימנה אף יתרמון קטילהא בגוה:

ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הסיר הגדולה ובשל נזיד. שפות הסיר שפות וגם יצק בו. וחד ושפות בקר: לקוח ד׳ בקרי׳ וסימ׳ ספרא וספריא ענא וגולתא ופי׳ בירמיה סימן לב׳:

לכן · עתה פי' המשל כי עיר הדמים והיא ירושלם היא הסיר · סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה · חלאתה הראשון רפה הה"א : חלאתה פי' זוהמת' כי דרך בני אדם להעביר הזוהמא מן הקדרה אבל זאת חלאת נאמר בה לא יצאה ממנה וחלאתה משל לעונות הגדולים בתוכה עד שנתגלו בעיני כל רואיה כזוהמא המתאספת : לנתחיה לנתחיה הוציאה · לא תוציא ממנה הנתחים כאחד אלא נתח' אחר נתחים וזה משל שלא כלו יושבי ירושלם והנאספי' בה כאחד שלא היו יוצאים ממנה אנשי המלחמ' והרגים ולזמן יוצאים גם כן והרגים וכן גלו ממנה גלות אחר גלות גלות יהויכין תחילה ואח' כן גלות החורבן עם צדקיהו · לא נפל עליה גורל · לא נפל גורל עליה איזה נתח יצא תחילה אלא כמו שיזדמן והמשל לא יצא גורל על יושבי ירושלם אלא כמו שיזדמן אחד לשבי לשבי אחד ל לדבר לדבר ואחד לרעב לרעב : כי דמה · למה היה כל זה השוכם כי דמה בתוכה היה כי הדמים ששפכו בה בתוכם מגולים הם והם מעוררים השונם והמשפט ובדרם כי על דם זכריה כאמר שראהו רב טבחים רותח והרג עליו אלפים ורבבות זהו שאמר להעלות חמה ולנקום נקם : על צחיח סלע שמתהו · כאילו על שן סלע שמת והו במקום גבוה שלא יוכל להתכסות והמשל כל כך הרבו שפיכות דם נקי עד שלא יתכן לסלוח ולהיות כנעלם אותו העון מלפני הא' יתברך אלא גלוי ועומד הו' לפניו לנקום נקם מהם · צחיח סלע הוא המקום הגבוה שבסלע והוא שן הסלע וכן מאחרי לחומה בצחיחים : להעלות חמה · ששפכו הדם בגלוי לרוב כדי שתעלה חמתי עליהם לנקום נקם בהם : נתתי את דמה · אחר שמתהו ואמר נתתי הא' הרבתה הדם כדי שיהיה מגולה כאילו שמתהו על צחיח סלע ו ואני גם כן נתתיו להיותו מגולה לפני לבלתי הכסות שלא אביתי לסלוח לה כי גדול עונה מנשא וכן אמר בספר מלכי' וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה יי' ל לסלוח : לכן כה אמר יי' · גם אני אגדיל המדורה · לפי שאמר דור העצמים תחתיה אמר הא' יתברך גם אני רוצה לומר אם ה הגדילו לעשו' הרע גם אני אגדיל לנקום בהם נקם גדול ואמרתי לך דור העצמים גם אני אגדיל המדורה וארבה עצי' על העצמים כי האור יאחז במהרה יותר בעצים מן העצמ' שהם קשים ואדליק האש הרבה כדי שיתם הבשר ויהיה מאוכל וגם העצמו' שהם קשי' יחרו ושרפו מחוזק האש הגדולה : הרבה · מקור וכן הדלק התם והרקח ופירושו והרקח המרקחה כי כשהבשר מבושל משימים בקדרה בשמי' להטעים הבשר לאכילה וערוב הבשמים יקרא רקח מרקחת וענין המשל שיתמו בעיר מרוב הצרות ויהיו מוכנים לאכילת החרב כמו שהבשר הוא מוכן לאכול אחר שהוא מבושל ומרוקח במרקחת והעצמות משל לגדולים כמו שפי' : יחרו · מבנין נפעל שרשו חרר מן ושכן חררים במדב' שהוא מקום השרף מרוב חמימות : והעמידה על גחליה ריקה · מקור כאילו אמר והעמידה כיון שיתם הבשר ויחרו העצמות תשאר הקדרה ריקה על האש ותחם וחרה נחשתה כלומר ישרפו חרסיה : למען תחם · מבנין נפעל שרשו חמם והמשל אחר שתשאר העיר ריקה מאנשיה תהיה שממה נפרית ומלח שרפה כל ארצה : וחרה · מבנין הקל שרשו חרר כמו ספירש' יחרו : נחשתה תחתיה · וכן יען השפך נחשתך תחתיתך ובמשנה הבית שהיא מלאה מתקין טהורין וכתבן למטה מכחוש מו של תנור פי תחתיתו : ונתכה בתוכה · בתוך חרסיה תבלע טומאתה וכפל הענין במלות שונות ואמר תתם חלאתה · תתם במורך כמו בחולם כמו ושפתי חכמים תשמורם והוא מבנין נפעל : תאנים הלאת · תאנים מגזרת און ומענינו פי' הוגיעה עצמה עשות השקרים ובא על דרך הצווי כלאו : ולא תצא ממנה רבת חלאתה : לא תוכל לצאת ממנה כי היא רבת חלאתה : באש חלאתה · כיון שהיא רבת חלאה אין לה תקנה אלא שתתם באש כמו שאמר תתם חלאתה : בטמאתך זמה · עדיין את בטומאתך שהיא הזמה : יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך · בעבור שאני טהרתיך שהזהרתיך תמיד על ידי נביאי שתטהרי מטומאתך ולא שמעת אלי : לא תטהרי עוד · עד שתקבלי השכם וזהו על דרך המשל לב העם הזה כמו שפירשנו במקומו : אני יי' דברתי באה ועשיתי · הגזרה באה עתה ואני אעשה אותה ולא תשובו שתבא דרך מקרה : לא אפרע · לא אשוב אחור ממה שגזרתי וכן בדברי רז"ל הקורא למפרע : שפטוך · השופטים כמו שאמר למעלה ואנשים צדיקים ישפטו אתהם או פי' שפטוך הגוים הבאים עליך : ויהי · בן אדם · מחמד עיניך · זה אשתו כמו שמפרש ותמת אשתי בערב : במגפה · שלא יקדים לה חולי וזה למופת כי פתאום יבא שברם במחמד עיניהם שהוא בית המקדש : ולא תספוד ולא תבכה : להיות למופת לישראל כי כן יעשו מרוב הצרות : ולא תבכה דמעתך · לא תבכה על אשתך ותזולה תשגר דמעין :

חלאתה · זוהמתה שמוציאין מעל פיה על ידי הרתיחתה שקורין אשקומא בלע"ז כלומר לא יצאה ממנה רשעים שבה : לנתחיה לנתחיה · גלות אחר גלות היוצא ונפל אל הכשדים איש איש לבדו : לא נפל עליה גורל · לא כשאר קדירות שמוציאין נתחיהן יחד לתתה לפני כל אחד ואחד חלקו וגורלו ות"י ואת מדלא יתעביד בה תיובא לא נפל ע עליה גורלו של מקום : צחיח · שניעות : לא שפכתהו על הארץ וגו' ת"י בזידו ובדרע מרומם שפכיתיה לא שפכיתי' בשלו למיעבד עלוהי תיובא ורבותי' פירשוהו בדמו של זכריה בן יהודע לא נהגו בו לא כדם הצבי ולא כדם האיל : להעלות חמה · לפני צויתי לאותו דם שלא יבלע בקרקע כדי ש שיזכר לנקם נקמתו : המדורה · השק גדול פוא"לה בלע"ז : הרבה העצים הדלק האש · להרבו' העצי' ולהדליק האש ולהתם הבשר : והרקח המרקחה · כשהבשר תם מבש' העצמות והוא מבטמק ומעורב ברוטב ונגיס בכף דומה למרקחת פטוס שמתנים ש שמערבי' אותו יפה יפה ומתוך נימוק הבשר עשה נהפך לתוכה שקורי' אאור"שיר בלע"ז וזהו שאמר והעצמות יחרו יבשו ויעשו לשון חרה מני חורב וכן ל למען תחם וחרה כ נחשתה כדרך קדירה שתמו מימיה ברתיחת' מתחממת ונשרפין ח חרסיה והתבשיל מ מתקלקל : תתום חלאתה · תכלה זוהמת' ותבלע בנחשת' סיר של נחשת הוא : תאונים הלאת · בתואנה ותרמית הלאת את ה העניים לכן לא יצאו ממנה רשעים שבתוכ' אלא באש פורענותה יכלו : בטומאתך · בטומאת' של זמה תכלי : יען טיהרתיך · להוכיח' על פי הנביאי' ולא טהרת וגו' : לא אפרע · לא אבטל גזירתי : ולא אנחם · לשוב ממחשבתי הרעה אשר דברתי לעשות לך : מחמד עיניך · אשתך כמו שהענין מוכיח ב בסופו : האלך

יהעמידה ל' וחד והצמידה

שמתהו ב' וסימ' אחד כגורית כפיר שמתהו · כי דמה בתוכה היה על צחיח : סימן והרקח בברקחות ירקח פתוחין · מרקחה כרקחים קמצין וסימ' טעם בקוף פתחין טעם בתו"ת קמצין : ולא תצא ו' דסמיכי וסימ' ולא תצא משם אנה · והנה נתנו עליך עבותים · תאנים הלאת ולא תצא · ולא תצא בצבאתינו · ותרין חברוהי ·

לכן כה אמר ארני יהוה אוי עיר הדמים סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה לנתחיה לנתחיה הוציאה לא נפל עליה גורל : כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר : להעלות חמה לנקם נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות :

לכן כה אמר ארני יהוה אוי עיר הדמים גם אני אגדיל המדורה : הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח המרקחה והעצמות יחרו : והעמידה על גחליה רקה למען תחם וחרה נחשתה ונתכה בתוכה טמאתה תתם חלאתה : תאנים הלאת ולא תצא ממנה רבת חלאתה באש חלאתה : בטמאתך זמה יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך לא תטהרי עוד עד הניחי את חמתי בך : אני יהוה דברתי באה ועשיתי לא אפרע ולא אחוס ולא אנחם כדרכיך וכעלילותיך שפטוך נאם ארני יהוה :

ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן אדם הנני לקח ממך את מחמד עיניך במגפה ולא תספד ולא תבכה ולוא תבוא דמעתך :

בכן כדנן אמר יי אלהים ווי על קרתא דאשדי דם זכי בגוה דהיא כדורא דזיתומתיה ביה וזיתומתיה לא נפקת מינה גלו על גלו איתפק עמה מדלא יתעביד בה תיובא ארי דם זכי דאיתאשד בגוה בזידו ובדרע מרומם שפכיתיה לא שפכיתיה בשלו למעבד עלוהי תיובא : למיעבד פורענות לאתפרעא בתקוף גליתי חוביהון על דאשידו דם זכי בגלאי בדיל דלא לאישתבקא : בכן כדנן אמר יי אלהים ווי על קרתא דאשדי דם זכי בגוה אף אנא אסני תבירה : אסגי מלכיא כניש משיריתא טקיס סומכותא וזמין עלה עבדי קרבא וגיברהא ישתבשון : ואשאר ארע צדיא בדיל דיצדון ויסופון תרעי קירוהא ויתמסון בגוה עבדי סאובתה ויסופון חובהא : תסקופין איתמליאת ולא יפקון מינה עבדי בישת בנורא תיתוקד מסגיות חובהא : בריסתאבת בעצת חטאין חלף דדכיתיך ולא דיכית מסואבתיך לא תידכן עוד עד דאניח חימתי ביך : אנא יי גזרית במימרי אתיא ותתקיים לא אמנע ולא אחוס ולא ארחם כאורחתיך בישתא וכעובדך מקלקליא אתפרע מינך אמר יי אלהים : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר : בר אדם הא אנא נסיב מינך ית רגגא דעינך במותא ולא תיספוד ולא תבכי ולא תשגר דמעין :

ב' כטע' כסיפ ל' · ל' · ל' · ל' · כ' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' כטע · ל' · נ' · ו · נ' · נ' · כ' · ל' · כ' לפ · ל' · ל' · לא' כטע' בשי' ח' וחס ל' · ב' מל כסיפ'

ולא תצא אלהי' : אני יי' דברתי ב' ר"פ וסימ' אני יי' דברתי אם לא זאת אעש' · באה ועשיתי לא אפר' : ולא תבוא ג' בקרי' וסימ' ביומו התן שכרו ולא תבוא עליו · בחשו בי' ויאמרו לא הוא · הנני לוקח ממך את מחמד עיניך : לקח ח' וחס' וסימ' אם לקח יעקב אשה · ארור לקח שחד : לקח את ארניך · וחברו · את מחמד עיניך · את עץ יוסף · הנני לקח את בני ישראל · יסר לץ לקח לו קלון · וא' ולקח נפשות חכם ·

האנק דם · מהאנק דם כלומר מזעק כמאר אבלים מתוך אתה שלא תזעק ותרגם יונתן אידנק שתוק ומדברי רז״ל האנק מכאן שמגוחין על המת׳ ולמדו מתלמדוס שאבל אסור בשאלת שלום ובדברי תורה כאילו אמר כאלה השנים תעשה מנהג אבל נבוח ולידוס אבל במאר דברים לא · מתים אבל לא תעשה · כמו הפוך אבל מתים לא תעשה וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם וכן ומספד אל יורעי נהי כמו ויודעי נהי אל תספר והדומים להם ות״ע מיתיך אבלא לא תעביד · פארך חבוש עליך · פארך הית תגבעת הראש שהוא פאר האדם כמו פארי המגבעות פארי פשתים יהיו על ראשם הפארים והצעדים ואבל חייב בפריעת הראש שהוא הסרת מגבעתו או סודרו מעל ראשו ויסב בגלוי הרא׳ ממגבעתו

עוזכם ב׳ וסימ׳ ושברתי את גאון עוזכם את מקדשי עוזכם · יחזקאל ב׳ וסימ׳ היה היה דבר י״י דריש סיפרא · והיה יחזקאל לכם למופת · הפליט ח׳ וסי׳ רבא הפליט ויגד · ביום ההוא יבא הפליט אליך · ודבתריה יפתח פיך את הפליט · בא אלי הפליט מירושלם · לפני בא הפליט ויפתח ·

הֵאָנֵק דֹּם מֵתִים אֵבֶל לֹא תַעֲשֶׂה פְּאֵרְךָ חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעְטֶה עַל שָׂפָם וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל׃ וָאֲדַבֵּר אֶל הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב וָאַעַשׂ בַּבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלַי הָעָם הֲלֹא תַגִּיד לָנוּ מָה אֵלֶּה לָּנוּ כִּי אַתָּה עֹשֶׂה׃ וָאֹמַר אֲלֵיהֶם דְּבַר יְהוָה הָיָה אֵלַי לֵאמֹר׃ אֱמֹר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם וּבְנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ וַעֲשִׂיתֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי עַל שָׂפָם לֹא תַעְטוּ וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵלוּ׃ וּפְאֵרֵכֶם עַל רָאשֵׁיכֶם וְנַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם לֹא תִסְפְּדוּ וְלֹא תִבְכּוּ וּנְמַקֹּתֶם בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם וּנְהַמְתֶּם אִישׁ אֶל אָחִיו׃ וְהָיָה יְחֶזְקֵאל לָכֶם לְמוֹפֵת כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה תַּעֲשׂוּ בְּבֹאָהּ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְאַתָּה בֶן אָדָם הֲלוֹא בְּיוֹם קַחְתִּי מֵהֶם אֶת מָעוּזָּם מְשׂוֹשׂ תִּפְאַרְתָּם אֶת מַחְמַד עֵינֵיהֶם וְאֶת מַשָּׂא נַפְשָׁם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם׃ בַּיּוֹם הַהוּא יָבוֹא הַפָּלִיט אֵלֶיךָ לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם׃ בַּיּוֹם הַהוּא יִפָּתַח פִּיךָ אֶת הַפָּלִיט וּתְדַבֵּר וְלֹא תֵאָלֵם עוֹד וְהָיִיתָ לָהֶם לְמוֹפֵת וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה׃

כה וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל בְּנֵי עַמּוֹן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶם׃

אידנק שתוק על מיתיך אבלא לא תעביד טוטפתך יהוין עלך ומסנך תשוי ברגלך ולא תתעטיף על שפם ולחים אבלין לא תיכול׃ ואיתנביתי לעמא בצפרא ומיתת איתתי ברמשא ועבדית בצפרא כמא דאתפקידית׃ ואמרו לי עמא הלא תחוי לנא מא אילין לנא ארי את עביד׃ ואמרית להון פתגם נבואה מן קדם יי הוה עימי למימר׃ אימר לבית ישראל כדנן אמר יי אלהים הא אנא מפיס ית בית מקדשי יקר תוקפכון רגגא דעיניכון וחיבוב נפשכון ובניכון ובנתכון דשבקתון בחרבא יתקטלון׃ ותעבדון כמא דעבדית על שפם לא תתעטפון ולחים אבלין לא תיכלון׃ וטוטפתכון ברישכון ומסניכון ברגליכון לא תספדון ולא תבכון ותתמסון בחוביכון ותתנהמון גבר לאחוהי׃ ויהי יחזקאל לכון לאת בכל די עבד תעבדון במיתה ותדעון ארי אנא יי אלהים׃ ואת בר אדם הלא ביומא דאעדי מנהון ית בית מקדשיהון יקר תוקפהון חדות תושבחתהון יתנסיב מינהון רגגא דעיניהון וחיבוב נפשהון דטב להון מבניהון ומבנתהון׃ ביומא ההוא ייתי משיזבא לותך לאשמעותך בסורא׃ ביומא ההוא יתפתח פומך במיתי משיזבא ותתנבי ולא תשתוק עוד ותהי להון לאת ותדעון ארי אנא יי׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ בר אדם קביל נבואה על בני עמון ותתנבי עליהון׃

ל׳ · ג׳ ול חס׳ · ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל · ז׳ · ה׳ · ח׳ חס׳ בכי׳ · ל׳ בטע׳ בסיפ׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ו׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ ומל לשום אתמסה · ב׳ · ל׳ · ב׳ · ב׳ · ל׳ בטע׳

רשי

האנק · התאמקאמץ בשתיק׳ שו״אם דמוכ״ץ בלע״ז · פארך · תפילין כל אלה מצות אבלים ואתה חילוף אבל אסור בתפילין וסנדל וחייב בעטיפ׳ הראש ומבריך אותו סעודה ראשונה משל אחרים · כאשר צויתי · שלא לנהוג אבילות · מה אלה לנו מה הרמזי׳ הללו עליכו · אשר עזבת׳ · בירושלם כשיצאתם בגולה · ועשיתם כאשר עשיתי · לא תנהגו אבילות כי אין מנחמי׳ לכם שאין בכם אחד שלא יהיה אבל ואין אבילות אלא במקום מנחמים · ד״א שתהיו יראים לבכות לפני הכשדים שאתם בתוכם · משוש · גרי״ון בלע״ז · ונמקותם · אישרויי״ץ דמוכ״ץ בלע״ז · את הפליט · עם הפליט · בבאה · בבא הרעה הזאת · משא נפשם · שנפשם מתנשאה בהם · ביום ההוא · אי אפשר לבא הפליט ביום החורבן וכן פתרונו ביום ההו׳ שיבא הפליט אליך ל׳ להשמיע אזניך ביום ההוא יפתח פיך · להשמעות אזנים · לבשר בשור׳ שהוכתה העיר · ותדבר ולא תאלם · לפי שאמרתי לך ונאלמת ולא תהיה להם וגו׳ מעתה יראו שדבריך אמת ולא ת תאלם עוד מהתנבות להם · האח

ועטוף בסודרו בעטיפת השפם עם הראש שהוא סימן לאבילות לפיכך אמר הא׳ יתברך ליחזקאל שלא לנהוג מנהגי אבל במות א אשתו להיות למופת לישראל · ורבותינו ז״ל פירשו פארך אלו תפילין שבראש וכן ת״י טוטפתך יהוין עלך · ולחם אנשים לא תאכל · כמאר אבלים ששולחים להם שכניהם מאכל · ותרגם יונתן ולחים אבלין לא תיכול · ואדבר על העם · דברתי אליהם הנבואה הזאת שבאה אלי · ואעש בבקר · שהיה זמן אבלות ועשיתי הפך האבלים · ויאמרו מה אלה לנו · מה מופת הם הדברים האלה לנו · כי אתה עשה · כי ידענו שאת עשה אותם למופת לנו · ואמר אליהם דבר י״י · איני עושה הדברים האלה מעצמי כי כבר אמרתי לכם הנבואה שבאה אלי שתמות אשתי וכוני הא׳ יתברך שלא אתאבל עליה ומה שתשאלו מה המופת הוא לכם · דבר י״י היה אלי לאמר · לכם מה מופת הוא לכם · אמור · הנני מחלל · שאביא עליו זרים שיחללוהו כמו שאמר למעלה וחללו את צפוני וכמו ובאו בה פריצים וחללוה · גאון עזכם · כמו שאמר לגאון שמהו כי גאון ישראל היה בית המקדש ועזם ותפארתם על כל עם שהיה נראה בו כבוד הא׳ יתברך בענן ובאש העליונה · מחמד עיניכם · שהיה יפה בבנינו ובתקונו · ומחמל נפשכם · כאשר יחמול אדם על הדבר שאוהב אותו והם היו מקוים בכל יום לשוב אליו כמו שהיו מבטיחי׳ אותם נביאי השקר שהיו עמהם בבבל · בניכם ובנותיכם אשר עזבתם · כי אלו שגלו עם יהויכין עזבו בירושלם בניהם ובנותיהם והם גם כן מחמל על נפשם ובא להם מבשר שיאמר להם שנפלו בחרב בעת החרבן ולא יתאבלו עליהם · כי מרוב צרותם יהיו כדהמים לא יתנו אל לבם לספוד ולבכות · ועשיתם · מבואר הוא · ופארכם · חסר יו״ד הרבים מהמכתב · ונמקותם · כמו שאמר תמה רבינו עליו השלום ימקו בעונם · ונהמתם · כאדם השואג בפיו וכוהם על הרע׳ אשר עשה כענין ונהמת באחריתך כ בכלות בשרך ושארך ואמר׳ איך שנאתי מוסר וגו׳ · והיה יחזקאל · הנביא היה מדבר בלשון הא׳ יתברך לפיכך אמר והיה יחזקאל ולא אמר והייתי וכן כי אני יי אלהים · בבאה · בבא השמוע׳ הרעה שחרב בית המקדש · ואתה · הלא ביום קחתי · על דרך שאמר הנני לוקח ממך · ואת משא נפשם · מה שאליהם הם נושאים את נפשם והם בניהם ובנותיהם או יהיה משא נפשם משל על בית המקדש כמו שאמר ומחמל נפשכם ויהיה בניהם חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח עמד זבולה והדומים להם רוצה לומר בניהם ובנותיהם · ביום ההוא יבא הפליט אליך · נראה כי פירוש ביום ההוא ביום קחתי שזכר וזה לא יתכן כי החרבן היה בעשרה באב והפליט בא בחמשה בטבת כמו שכתוב לפנים ויהי בשתי עשרה שנה וגו׳ אלא פי׳ ביום קחתי ביום ההוא בעת כמו ביום הכותי כל בכור והיה ביום ההוא תרם יושי וזהו אפי׳ בו ביום האחד והדומים להם שפירוש׳ עת וזמן · להשמעות אזנים · להשמיע לאזנים דבר החרבן · להשמעות · שם ויונתן תרגם לאשמעותך בסורא ויש לפרש להשמעות אזנים כי הפליט יבא אליך ויגיד לך החורבן להשמעות אזנים לא למראה עינים כי אפשר שהיה הפליט באחד המקומות מארץ ישראל חוץ לירושלם משל מקום ים לתמוה איך לא הגיעה השמועה עד חמשה חדשים מן החרבן ואפשר שהלכו חיל הכשדים לכבוש מקום אחר והשבויים עמהם עד בואם לבבל · ביום ההוא יפתח פיך את הפליט · עם הפליט שתאמר לבני הגולה הנה כאשר נבאתי לכם ולא שמעת׳ ולא הייתם מאמינו׳ לדברי ות״י ביומ׳ ההוא יתפתח פומך במיתי משיזבא · ותדבר ולא תאלם עוד · כיון שיגיע אליה׳ כל נבואותיך יוכל לדבר להם ולהוכיח׳ כי לא יהיה להם פתחון פה להשיבך דבר ומה שאמ׳ ולא תאלם עוד לפי שאמ׳ לו בנבוא׳ הבקעה ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח · ויהי דבר י״י · בן אדם עתה החל בפורענות האומות השכנות לארץ ישר׳ ששמחו לחרבנה ובגלותו׳ לדבר בחרבן ארץ ישר׳ בבר׳ הזאת פתח בחרבן האומות · ואמרת

ואמרת לבני עמון. יען אמרך. אמר לשון נקבה כנגד הכנסת: האח. ענין שמחה וגילה וכן האח האח ראתה עינינו והדומים להם וכן תיאחדו: כי נחל. כפעל מפעלי הכפל ועקרו כחלל והוא קמוץ אף על פי שהוא עבר כמו שידמה הענין וכמו כי נשמה שהוא עבר ואילו היה בינוני היה נשמה במלא הכ״ן כן נחל כאמר שהוא עבר ואף על פי שהוא קמוץ מצאנו כמוהו כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר נחל כמו שאמר הנני מחלל את מקדשי: ואל אדמת ישראל כי נשמה. והיא ארץ עשרת השבטים שעמדה שממה משנת שש לחזקיהו כי הלכו בגולה אז שמחו כאשר ראו כי בית יהודה שנשארו הלכו בגולה. לכן הנני נותנך. בקמץ הנ״ון והטעם כמו שכתבנו בכמה מקומות כי כשידבר כנגד אומה פעם מדבר לשון נקבה כנגד הכנסה ופעם לשון זכר כנגד העם: לבני קדם. אמר אף על פי שנמלטו מיד נבוכד נצר שנפל לו גורלו על ירושלם לא ישמחו בעבור זה כי לבני קדם והם מדי ופרס יהיו למורשה שירשו את ארצ׳: וישבו טירותיהם בך. לא שילכדוה וילכו להם אלא כמו שירשוה ישבו בה ויהיו מיישבים אותה בטירות והיכלות שיבנו בה: המה יאכלו פריך והמה ישתו חלבך. דרך משל כמו שת״י איכון יכלון טוב ארעיך ואיכון יבזון נכסך: ונתתי את רבה. היא עיר המלוכה: לנוה גמלים: כי אחר זמן שיכיחו אותה מדי ופרס מעצמם או מפני עם אחר שיבא עליהם תהיה חריבה ותהיה לנוה גמלים ולמרבץ צאן: וידעתם כי אני יי׳. תדעו כי אני יי׳ היכול על הכל ומשגיח בכל ומה שבא על ישראל בעונם היה ומה שיבא לכם גם כן לפי ששמחתם לאיד ישראל: כי כה אמר יי׳. יען מחאך יד. לשמחון ארץ ישראל הכית כף אל כף לשמחה כמו וכל עצי השדה ימחאו כף ויכו כף ויאמרו יחי המלך וכן ירקע אדם רגלו על הארץ לשמח׳ והוא הרקוד: מחאך. מקור ובא פ״א הפעל בפתח מפני אות הגרון כי היה דינו בחירק כמו בשברי לכם בפתחי את קברותיכם והדומים לו ומפני אות הגרון יפתח פ״א הפעל כמו ובמחנס את בניהם לפענו במחנה דן ואמר רקעך בפתח פ״א הפעל גם כן ואף על פי שאין הקו״ף גרונית ובא כן לזוג המלות: בכל שאטך בנפש. תרגום ויבז עשו את הבכורה ושאט עשו שמחת לרעתם בכל בזיון שהיית מבזה אותם בנפשך ובלבך: שאטך. מקור והשי״ן בקמץ והיה משפטו להקרא חטף כמו בשכבך ושב רחב להכיח האלף: לכן ונתתיך לבג לגוי׳: לבג כתי׳ ועניינו מאכל כמו פת בג וקרי לבז והענין אחד כי המאכל הוא משל על הבזה והגימל והזין מתחלפין באלפא ביתא דאט״ב ח: כה אמר יי׳. יען אמר מואב ושעיר. אמור. מקור: מואב. הוא עיקר האמירה לפיכך הוא לשון יחיד כמו ותדבר מרים ואהרן ונכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי אמר בהם לשון נקבה לפי שהנקבה עיקר המעשה וזכר שעיר עם מואב שהם שכנים ושמחו בגלות ישראל כמו שאמר בנבואת עובדיה: הנה ככל הגוים בית יהודה. לפי שנשאר בית יהודה אחר גלות ישראל חשבו כי לא יגלו בית יהודה מפני בית המקדש אשר היה בתוכם ועתה כשראו שגלו אמרו הנה ככל הגוים לקו בית יהודה כי כל הגוים על ידי סנחריב ונבוכד נצר והנה הם גם כן כהם ולא הועילה להם שכינ׳ הא׳ יתברך אשר היה בתוכם: לכן הנני פותח את כתף מואב. עבר מואב כמו ולכתף הבית ובמוך יאמר כתף בגבול אמר אפתח עבר מואב מהערי׳ מצד הערי׳ הבצורו׳ שלו שהיה בוטח בהם משם אפתח שיכנסו בהם אויביהם וכפל עוד מעריו מקצהו כלומר מעריו שהם בקצה גבולו כי הערים אשר על הגבול יבצר אותם אדם ויחזק אותם יותר משאר הערים ומה הם אותם הערים צבי ארץ חמדת ארצו הם והם בית הישימות: בעל מעון וקריתמה. וקריתמה בלא יוד אחר התי״ו וקרי ביוד ואחד הוא: לבני קדם על בני עמון. לבני קדם אקרא שיבאו על בני עמון ושנה בענין בני עמון בפרשת מואב לפי שהם הרעו יותר לישר׳ ורדפו אותם יותר בגלותם כמו שאמר בנבואת עמוס על בקעם הרות גלעד למען הרחיב את גבולם וכן אמר בנבואת צפניה שמעתי את חרפת מואב וגדופי בני עמון בני עמון הרבו גדופים וכן אמר הנה יען אמרך האח ואמר יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמח וגו׳ לפי׳ הרבה בפורענות ושנה בה בפרשת מואב לפי שבני עמון ומואב אחים היו וארצותם סמוכות זו לזו: ונתתיה למורשה. אתננה להם למורשה כמו שאמר למעלה: ובמואב. מבואר הוא: כה אמר. עתה אומר פורענות שעיר שזכר בפרשת מואב כי שעיר הוא אדום: יען עשות אדום בנקום נקם לבית יהודה. הראו בהם מעשה נקם ואף על פי שהם לא חטאו להם ועשו להם מה שעשו כמו שאמר בנבואת עובדיה ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו וכל הענין כמו שאומר שם: ויאשמו אשם. אשמו וחטאו עליהם כי אחיהם היו ולא זכרו ברית אחים ויאשמו האל״ף בשו״א: ונקמו בהם נמצא בו אחרים בקמץ הבי״ת מבנין נפעל כמו ואני נקמתי בכם הניקמו בה:

לכן

נחל ב׳ א׳ קמץ וא׳ פתח ובתרי לישני וסימ׳ אשר נחל משה. אל מקדשי כי נחל. בתרא קמץ: טירותיהם ג׳ בל׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ וישבו טירותיהם בך. מתחת הטירות. ואלה מושבותם לטירותם דד״ה: עליך ג׳ מטע׳ וסימ׳ לכן הנני נטיתי את ידי: כל ידעיך בעמים. דבר ואברת: בהערים ד׳ וסימ׳ נבסר בספר שפטים

ואמרת לבני עמון שמעו דבר אדני יהוה כה אמר אדני יהוה יען אמרך האח אל מקדשי כי נחל ואל אדמת ישראל כי נשמה ואל בית יהודה כי הלכו בגולה: לכן הנני נתנך לבני קדם למורשה וישבו טירותיהם בך ונתנו בך משכניהם המה יאכלו פריך והמה ישתו חלבך: ונתתי את רבה לנוה גמלים ואת בני עמון למרבץ צאן וידעתם כי אני יהוה: כי כה אמר אדני יהוה יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמח בכל שאטך בנפש אל אדמת ישראל: לכן הנני נטיתי את ידי עליך ונתתיך לבג לגוים והכרתיך מן העמים והאבדתיך מן הארצות אשמידך וידעת כי אני יהוה: כה אמר אדני יהוה יען אמר מואב ושעיר הנה ככל הגוים בית יהודה: לכן הנני פתח את כתף מואב מהערים מעריו מקצהו צבי ארץ בית הישימות בעל מעון וקריתמה: לבני קדם על בני עמון ונתתיה למורשה למען לא תזכר בני עמון בגוים: ובמואב אעשה שפטים וידעו כי אני יהוה: כה אמר אדני יהוה יען עשות אדום בנקם נקם לבית יהודה ויאשמו אשום ונקמו בהם:

ותימר לבני עמון קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן אמר יי אלהים חלף דאמרתא חדוא על מקדשי ארי איתחל ועל ארעא דישראל ארי צדיאת ועל דבית יהודה ארי הליכו בגלותא: בכן הא אנא מסר ליך לבני מדינחא לירותא ויתובון בירניתהון ביך ויגרון ביך משכניהון אינון יכלון טוב ארעיך ואינון יבזון נכסך: ואתן ית רבה למדור גמלין וית בני עמון לבית מישרי עדרין דען ותדעון ארי אנא יי: ארי כדנן אמר יי אלהים חלף דיטפחתא בידך ורפסתא בריגלך וחדיתא בכל ציפוח נפש על ארעא דישראל: בכן הא אנא מרים ית מחת גבורתי עלך ואתנינך לביז לעממי ואשיצינך מביני עממיא ואבדינך מן מדינתא אצדינך ותידע ארי אנא יי: כדנן אמר יי אלהים חלף דאמרו מואבאי ושעיר מה שנו מכל עממיא דבית יהודה: בכן הא אנא תבר ית תקוף מואב מקירויהון מכרכיהון עד פציחיהון חדות ארעהון בית ישימות בעל מעון וקריתים: לבני קדם על בני עמון ואמסרינה לירותא בדיל דלא יהי דכרן בני עמון בעממיא: ובמואב אעביד פורענות דינין וידעון ארי אנא יי: כדנן אמר יי אלהים חלף דעבדו אדומאי בתקוף פורענות לבית יהודה וחבו חובא ואיתפרעו מנהון:

סימ׳ כ׳: השימות ד׳ וסימ׳ ויחנו על הירדן מבית הישימות והערבה עד יסי׳ ובית פעור ואשדוד׳. לכן הנני פתח את כתף מואב. ומשהנין באתיהון אוריתא והשמת ד׳ כתיב בן. יהושע והשמו׳ כתיב. יחזקאל והשימות:

רשי

האח. לשון שמחה: כי נחל. כי נחל והיא מורשה לאחרים: לבני קדם. כשדים ואדם לצד מזרח הם: יען מחאך יד ורקעך ברגל. לשם שמחה ואף על פי שברא״ם ה הספר אמר כן לענין אבל הכה בכפך ורקע ברגלך ואמור האח יש דברים שעושין אותם לאבל ולשמח׳ אבל אין ענינ׳ שוה וכן חלילים לכלה ולמת: ורקעך. לשון מרפס: בכל שאטך. לשון בזיון פותרין בו כמו ויבז עשו שתרגם אונקלוס ושאט עשו ואני אומר שאט לשון שאף ב גלוזמנ״ט בלעז: הנה ככל הגוים בית יהוד׳. בטלה אהב׳ הבא׳ מהם ומאסו לתת ביד נבוכד נצר כשאר הגוים ומדרש אגדה שנכנסו להיכל וקפלו כרובים הכרובים שבר שלמה על קיר ההיכל כמער איש ולויות והוציאום לחוץ אמרו ראו אלו שהיו מראים עצמם כצנועים במה היו עסוקין: הנני פותח. את מבצרי ארץ מואב אשר בספר בסוף גבולם הוא הכתף סוף גבול ארצ׳ כמו ולכתף הבית אל הכתף דמתרג׳ לעיברא: לבני קדם. אפתח אותם שיבאו על בני עמו׳ דרך ארץ מואב: ודרכה

ודדנה. ויתבי דדן: ביד עמי ישראל. הם יהיו שלוחי לנקום נקמתי: יען עשות פלשתים בנקמה. בשנאה ובפרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו: את כרתי. עמא דחייבין לאשתיצאה ואומר אני לפי שראיתי במקום אחר קורא אל פלשתים כרתים הוי יושבי חבל הים גוי כרתים ואינו קורא כן לאומה אחרת נראה בעיני שהם גבול בפלשתים ששמו כרתי וכן אני אומ' בספ' שמואל בגדוד שטרף את צקלג אנחנו פשטנו על נגב הכרתי: חוף הים. אחריה בל' הם פלשתי' שיושבין במקצוע דרומית מערבית של גבול ארץ ישראל על הים האחרון: בעשתי עשרה. לצדקיהו: על ירושלם. שהיתה במצור: האח. לשון קול שמחה: נשברה דלתות העמים. עיר שכל האומות נכנסי' לה לסחורה מעתה תשבר כי לא ילך המצור מעליה עד תלכד: נסבה אלי. מעת הוסבה סחורות העמים אלי: אמלאה החרבה: אתמלא אני מן העיר ירושלם החרבה: וסחיתי. ועקרתי כמו בית גאים יסח יי' ונסחתם מעל: לצחיח סלע. לפי שהיתה בנויה בסלע בתוך הים כשתנתץ ויסח עפרה אל הים נשאר הסלע חלק וכן תי' לשעיעות כיף גלי: משטח חרמים. על הסלע ישטחו הדייגים את חרמי' מכמרות' לנגבם: ובנותיה אשר בשדה. הכפרים המשועבדו' לה סביבותיה: והקים

ונטיתי ידי על אדום חד מן י"ו דחס' את וסימ' דם. ארבה. חשך. והארב קס מורה. ארץ כי תחטא. והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך. ונטתי ידי על אדום. הנני נטה ידי על פלשתים. הנני אליך הר שעיר. על בן חרה אף יי' בעמו: ויי' השהידו. ויד ידו על צפון. ידו נטה על הים. ונטיתי ידי על יהודה.

לָכֵ֗ן כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה וְנָטִ֤תִי יָדִי֙ עַל־אֱד֔וֹם וְהִכְרַתִּ֥י מִמֶּ֖נָּה אָדָ֣ם וּבְהֵמָ֑ה וּנְתַתִּ֤יהָ חָרְבָּה֙ מִתֵּימָ֔ן וּדְדָ֖נֶה בַּחֶ֥רֶב יִפֹּֽלוּ׃ וְנָתַתִּ֨י אֶת־נִקְמָתִ֜י בֶּאֱד֗וֹם בְּיַד֙ עַמִּ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְעָשׂ֣וּ בֶאֱד֔וֹם כְּאַפִּ֖י וְכַחֲמָתִ֑י וְיָֽדְעוּ֙ אֶת־נִקְמָתִ֔י נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֥י יְהוִֽה׃

כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה יַ֛עַן עֲשׂ֥וֹת פְּלִשְׁתִּ֖ים בִּנְקָמָ֑ה וַיִּנָּקְמ֤וּ נָקָם֙ בִּשְׁאָ֣ט בְּנֶ֔פֶשׁ לְמַשְׁחִ֖ית אֵיבַ֥ת עוֹלָֽם׃ לָכֵ֗ן כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה הִנְנִ֨י נוֹטֶ֤ה יָדִי֙ עַל־פְּלִשְׁתִּ֔ים וְהִכְרַתִּ֖י אֶת־כְּרֵתִ֑ים וְהַ֣אֲבַדְתִּ֔י אֶת־שְׁאֵרִ֖ית ח֥וֹף הַיָּֽם׃ וְעָשִׂ֤יתִי בָם֙ נְקָמ֣וֹת גְּדֹל֔וֹת בְּתוֹכְח֖וֹת חֵמָ֑ה וְיָֽדְעוּ֙ כִּֽי־אֲנִ֣י יְהוָ֔ה בְּתִתִּ֥י אֶת־נִקְמָתִ֖י בָּֽם׃

כו וַיְהִ֛י בְּעַשְׁתֵּֽי־עֶשְׂרֵ֥ה שָׁנָ֖ה בְּאֶחָ֣ד לַחֹ֑דֶשׁ הָיָ֥ה דְבַר־יְהוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃ בֶּן־אָדָ֗ם יַ֗עַן אֲשֶׁר־אָמְרָ֨ה צֹּ֤ר עַל־יְרוּשָׁלִַ֙ם֙ הֶאָ֔ח נִשְׁבְּרָ֛ה דַּלְת֥וֹת הָעַמִּ֖ים נָסֵ֣בָּה אֵלָ֑י אִמָּלְאָ֖ה הָחֳרָֽבָה׃ לָכֵ֗ן כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה הִנְנִ֥י עָלַ֖יִךְ צֹ֑ר וְהַעֲלֵיתִ֤י עָלַ֙יִךְ֙ גּוֹיִ֣ם רַבִּ֔ים כְּהַעֲל֥וֹת הַיָּ֖ם לְגַלָּֽיו׃ וְשִׁחֲת֞וּ חֹמ֣וֹת צֹ֗ר וְהָֽרְסוּ֙ מִגְדָּלֶ֔יהָ וְסִחֵיתִ֥י עֲפָרָ֖הּ מִמֶּ֑נָּה וְנָתַתִּ֥י אוֹתָ֖הּ לִצְחִ֥יחַ סָֽלַע׃ מִשְׁטַ֨ח חֲרָמִ֤ים תִּֽהְיֶה֙ בְּת֣וֹךְ הַיָּ֔ם כִּ֛י אֲנִ֥י דִבַּ֖רְתִּי נְאֻ֣ם אֲדֹנָ֣י יְהוִ֑ה וְהָיְתָ֥ה לְבַ֖ז לַגּוֹיִֽם׃ וּבְנוֹתֶ֙יהָ֙ אֲשֶׁ֣ר בַּשָּׂדֶ֔ה בַּחֶ֖רֶב תֵּהָרַ֑גְנָה וְיָדְע֖וּ כִּֽי־אֲנִ֥י יְהוָֽה׃

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲרִים מְחַת גְבוּרְתִּי עַל אֱדוֹם וַאֲשֵׁיצֵי מִינַהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וְאֶתְּנִינַהּ חוּרְבָּא מִדָּרוֹמָא וְיָתְבֵי דְדָן בְּחַרְבָּ יִתְקַטְלוּן׃ וְאֶתֵּן יָת פּוּרְעָנוּתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִתְמַסְרוּן וְיִתְפַּרְעוּן מִן אֱדוֹם כְּרוּגְזִי וּכְחֵימְתִי וְיִדְעוּן יָת פּוּרְעָנוּתִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַּעֲבַדוּ פְלִשְׁתָּאֵי בִּדְבָבוּ וְיִתְפַּרְעוּן פּוּרְעָנוּ בְּצִיפוּת נְפַשׁ בְּדִיל לְחַבָּלָא דְבָבוּת עָלַם׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מְרִים יָת מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל פְּלִישְׁתָּאֵי וְאֵשֵׁיצֵי יָת עַמָּא דְחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה וְאוֹבִיד יָת שְׁאָר סְפַר יַמָּא׃ וְאַעְבִיד בְּהוֹן פּוּרְעָנְוָן רַבְרְבָן בְּתְקוֹף רְגַז וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּדְאֶתֵּן יָת פּוּרְעָנוּתִי בְּהוֹן׃

וַהֲוָה בְּחַדָא עַסְרֵי שְׁנִין בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִימִי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם חֲלַף דַּאֲמַרַת צוֹר עַל יְרוּשְׁלֵם חֲדָוָא אִתְבָּרַת דַּהֲוָה מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְכָל עַמְמַיָּא אִסְתְּחָרַת לְמֵיתֵי לְוָתִי דַּהֲוַת מַלְיָא חֲרוּבַת׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ צוֹר וְאַסֵּק עֲלָךְ מַשִּׁירְיַת עַמְמִין סַגִּיאִין כְּמִיסַּק יַמָּא בְּאִיתְרְגוּשַׁת גַּלּוֹהִי׃ וִיחַבְּלוּן שׁוּרֵי צוֹר וִיפַגְּרוּן מִגְדְּלָהָא וְאֶעֱקַר עַפְרָהּ מִינַהּ וְאֶתֵּן יָתַהּ לִשְׁעִיעוּת כֵּיף גַּלֵּי׃ מִשְׁטַח צַיָּדִין תְּהֵי בְּגוֹ יַמָּא אֲרֵי אֲנָא גְזָרִית בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וּתְהֵי לְבִזָּא לְעַמְמַיָּא׃ וְיָתְבֵי כַּפְרָנַהָא דִּי בְּחַקְלָא בְּחַרְבָּ יִתְקַטְלוּן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

יען קראתי ותמאנו. כי נטה אל אל ידו: דלתות ב' וסימ' בן אדם יען אשר אמרה. ועשיה אליהם אל: חומות ח' בקריאה וסימ' ביום יושר השיר. ואת כל חומות ירושלם סביב נתצו דמלכים. ושחתו חומות צר. ויבן את בית חורון העליון. הטיבה ברצונך את ציון. ויהי כאשר שמע סנבלט. ואצאה בשער הגיא לילה. זנח יי' מזבחו נאר בקדשו. וסימ' תקפו דמלכא חבלו ובנה ואייתב סנבלט נפק למדבחא. וכל ירמיה דכות' חומות במ"ג חומת וכו' ונתתיך לעם הזה'. והצתי אש בחומת דמשק. ופקדתי על בל בבבל וכו' טורא דדמשק נפל: צור י' מל' בליש' בקריאה וסי' וישלח חירם מלך צור דמלכים. ואמרת לצור הי שבת ב' בפסוק. באנך חלל. חכמיך צור. כי כצור נדמה. שא קינה על מלך צור. כאשר ראיתי לצור. צור תעודה חתום תורה. גבל ועמון ועמלק פלשת:

לכן כה אמר יי': ונתתיה חרבה מתימן. את אדום חרבה מצד תימן כלו' מתימן תחרב כי תימן בכור אליפז בן עשו וארצו נקראת על שמו תימן וכן אמר בנבואת ירמיה האין עוד חכמה בתימן ויונתן תרג' מדרומא: ודדנה. הה"א נוספת כי הוא מלעיל הטעם בדל"ת רוצה לומר יושבי דדן בחרב יפלו ודדן היא עיר גדולה בארץ אדום וכן זכרה ירמיה בנבואתו יושבי דדן: ונתתי. ביד עמי ישראל. מזה נראה כי נבואה זו עתידה ואפשר גם כן שהיתה בבית שני שנגבר' יד ישרא' עליהם והחריבו' וזה לא ידענו כי לא נכתבו דברי בית שני בספר נבואות: כאפי וכחמתי. בכף רוצ' לומר כמו שהיה אפי וחמתי גדולה עליה' כן יעשו בהם נקמה גדולה: כה אמר יי'. בנקמה. הם עשו עם ישראל רעה בנקמה כלומר בענין רעת הנקמ' שהיא גדולה מרעה אחרת כאילו ישרא' הרעו להם תחלה והם לקחו נקמת' מהם ויונתן תרג' בדבבו. בשאט בנפש. בבזיון שהיו מבזים אותם בנפשות' להרע להם דרך בזיון וקלון: למשחית איבת עולם. שם כמו והודי נהפך עלי למשחית כלומר הרעו להם להשחית להיות איבת עולם ביניהם: לכן. והכרתי את כרתים. משפח' גדולה מפלשתים וכן נאמר עליהם פשטנו נגב הכרתי וכן גוים כרתים: את שארית חוף הים. כי עבו אבר בחרבן ארץ ישראל כי הים האחרון הו' גבולם וארץ פלשתי' ים מתכ' גם כן על חוף הים ואותו כשאר אחר חרבן ארץ ישראל ועליו אמר והאבדתי: ועשיתי. מבואר הוא: ויהי בעשתי עשרה שנה. י"א שנה לצדקיהו שהיא שנת החרבן כי אז אמרה צור על ירושלם האח: באחד לחדש: לא גלה באי זה חדש וכיון שסתם אותו נראה כי על חדש החרבן אמר שהוא חדש אב: בן אדם. האח. ענין שמחה כמו שפירשנו: נשברה דלתות העמים. העיר שהיתה דלתות העמים שהיו נכנסים ויוצאים בה הסוחרים בסחורתם מכל העמים: נסבה אלי. אותה הסחור' שהיו מביאי' הסוחרים בה נסבה ונתגלגלה אלי כי כיון שתחרב היא יבאו אלי: נסבה מבני' נפעל ושרשו סבב והוא נפעל עבר לנזיר' פעל בצרי: אמלאה החרבה. אני אמלא מסחורות אחר שהיא חרבה כי כיון שהיתה במצור ב"א שנה לצדקיהו ידעו לא תמלט ותחרב וחשבו אותה לחרבה טרם יום החרבן. אמלאה האל"ף מבנין נפעל בתוספת ה"א. החרבה מבנין הפעל ולתקן קריא' הח"ת שהיא גרונית נקדו הה"א בקמץ רחב והח"ת בחטף קמץ: לכן. כהעלות הים לגליו. כי בהסתער הים מפני הרוח מעל' גליו למעלה ותרג' יונ' כמיסק ימא באיתרגושת גלוהי: ושחתו. וסחיתי. עפרה ממנה כי צור נבנתה על סלע בתוך הים וכסו הסלע עפר לצורך היישוב וכאשר כסוהו מי הים בעת חרבנה שחתו והשליכו ממנה עפרה ונשאר הסלע יבש כמו שהיה מתחלה: לצחיח סלע. המקום הגבוה בסלע יקרא צחיח והוא המקום היבש שבו לפיכך נקרא כן וכן שכנו בצחיחה מקום יבש וצמא כמו והטביע בצחצחות כמסך ויונתן תרגם לשעיעות כיף גלי כלומר שיהיה הסלע חלק ואין עליו עפר: משטח חרמים תהיה. שהציידים ישטחו רשתותם שם באותו הסלע שיהיה יבש ונגוב כי מה שאומר אחר זה וכסוך המים הרבים זה יהיה לשעה כשיעלה הים עליה וישטפנה וישוב הים למקומו וישאר הסלע יבש ונגוב: והיתה לבז לגוים. כי הגוים כשיבאו עליה יבוזוה וישללוה: ובנותיה. הם הכפרים: תהרגנה. יהרגו אנשיהן:

כי כה אמר. מלך מלכים. כי כל מלכי הארץ תחתיו ואמר זה רוצה לומר שיבא על צור עם מלכי האומות כי הוא מלך עליהם ויביאם לאשר ירצה: בנותיך. דיק וסוללה. פירשתי למעלה בפרשת לבנה: צנה. כלי מגן הנקרא טרג"א בלע"ז ובערבי ויונתן תרגם ויקים עלך די מזיינין בתריסין: ומחי קבלו. פירשו בו שהוא כלי שמשליכים בו אבנים בחומה לנתצה. מחי מכה תרגום מכה מחי. קבלו כנגדו תרגום נגד קבל וכן ויכהו קבל עם נגד העם ויש לפרש כי המ"ם נוספת והוא מדברי רבותי' ז"ל שאמרו מתלקטין בחי קבל והוא הקשת שקורין ארק"א בלי"סטרא ומורים בו חצים לעומדים בחומה שלא יראו בחומה מפחד החצים ולא ילחמו ותרג' יונתן ומחת פגוזוהי. בחרבותיו. הם כלי המפץ שמנפצים ומשברים בהם האבנים: משפעת סוסיו. מרבוי וכן שפעת גמלים תכסך ויכסך על דרך הפלגה: אבקם. האבק שיעלו ברגליהם: תרעשנ' חומותיך. על דרך הפלגה: כמבואי עיר מבקעה. כמו שבאין בעיר מבוקעה בלא יגיעה ובלא מלחמה כן יבאו בשעריך. מבואי קבוץ מן מבוא: בפרסות סוסיו. ומצבות עזך לארץ תרד. הם המגדלים הגבוהים שהם נצבי' למעלה והם מצבות העז כי בה יעז ויסגב האדם ובאמרו תרד רוצ' לומר כל אחד מן המצבות: ושללו חילך. כתרגומו נכסך: רכלתך. סחורתך: ועפרך. עפר הבנין: והשבתי המון שיריך. רבוי שיריך שהיית שמח ומנגנת ושרת מרוב טובה: ונתתיך. תי"ו תהיה תי"ו הנקב' שלא לנוכח וכן תבנה ואמר לא תבנה עוד והעיר שהיא בנויה היום הנקראת צור היא בנויה על שפת הים כי צור הקדומה היא בתוך הים והיא בצחיח סלע: כה אמר יי'. מפלתך. מפלת ההרוגים: באנק חלל. כמו יאנק חלל ואנקת החלל היא יציאת נשמתו מהקנה בקול בעת מותו ויונתן תרג' בניהום מטעני חרב: בהרג. כמו בהרג ובכפול ה"א הבנין הוטלה תנועת' על בית השימוש: הרג' שם הפועל ואמר שם הפעל אחר הפעולה לחזק הענין כמו ויבם דוד שם למען טבוח טבח בצוע בצע בוגדי בגד והדומים להם: וירדו. הענין הזה כולו כי יפחדו על עצמם כי יאמרו עיר גדולה וסוחרת כזאת חרבה ואיך נעמוד אנחנו: וחרדו לרגעים. לשעות ולרגעים כלומר תמיד ו"ת ויזועון מן קדם תבריהון תרגם לרגעים מן רגע הים עורי רגע: ושממו. נושבת מימי'. כי מהסחורות שהיו באות אליה דרך ים נתישבה ועלתה במעלה ואמר מימים לשון רבים כלומר ים אוקינוס וים סוף וים מערבי ושאר הימים כי דרך כלם היו באים אליה סוחרי' ות"י דהוות יתבא בגו ימיא: העיר ההללה. הה"א במקום אשר כי לא תבא הה"א הידיעה בעבר' וכן וכל ההקדים שמואל כמו אשר הקדים: אשר היתה חזקה בים. רוצה לומר באיי הים היתה היא החזקה שבהם העיר היתה חזקה בבנינה וכן יושביה חזקים ות"י דהוית יתבא בתקוף ימא: אשר נתנו חתיתם לכל יושביה. מרוב חזקם נתנו חתיתם ומוראם לכל יושבי הים וזכר הים בלשון נקבה כמו שאמר גם כן ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויונתן תרגם איכדין איתמסרו לתבר כל יתבהא פירוש כמו יושביה לצור על דרך רחוקה: עתה יחרדו. האין. בשוא החית: האין. בנו"ן אחת לבד והנו"ן במקום מ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים ותרגם יונתן פרוריא וכן תרגם ירעשו האיים למעלה אבל ונבהלו האיים אשר בים תרגם נגוותא דבימא וזה עשה מפני שכפל בפסוק ופרוריא פירוש מגדלי הערים והכפרים וכן תרגם ירעשו מגדלות יזועון פרוריא וכן בדברי רבותינו ז"ל פרוריא: מצאתך. כתרגומו במיפק גלוותיך: כי כה אמר יי'. כערים אשר לא נושבו. כי כשנחרבה הסלע תלך מאליה שלא היה שם עיר מעולם: בהעלות

ארי כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתי על צור נבוכד נצר מלכא דבבל מציפונא מלך מלכיא בסוסון וברתיכין ובפרשי ומשרי ועם סגי: יתבי כפרנך די בחקלא בחרבא יקטיל ויבני עלך כרקום ויצבור עלך מיליתא ויקים עלך די מזיינין בתרסין: ומחת פגוזוהי יהב בשורך ומגדלך יתרע באבני ברזליה: מריפסת סוסותיה יחפינך אבקהון מקל פרשין וגלגלין ורתיכין יזועון שורך במיעלוהי בתרעך כמא דעלין בקרתא דמתרעא משור: בפרסות סוסותיה ידוש ית כל שוקך עמיך בחרבא יקטיל וקמת תוקפיך לארעא ימגר: ויבזון נכסך וישבון סחורתיך ויפגרון שורך ובתי חמדתך יתרעון ואבנך ואעך ועפרך בגו ימא ישוון: ואבטל איתרגושת זמריך וקל ניגון כינריך לא ישתמע עוד: ואתנינך לשעיעות כיף גלי משטח ציידין תהי לא תתבני עוד ארי אנא יי גזרית במימרי אמר יי אלהים: כדנן אמר יי אלהים לצור הלא מקל מפלתך קטילך בניהום מטעני חרב כד יתרמון קטולין בגויך יזועון פרוריא: ויחתון מעל כורסותיהון כל רברבי ימא ויעדון ית מעיליהון וית לבושי ציוריהון ישלחון זיע ילבשון על ארעא יתבון ויזועון מן קדם תבריהון ויצדון עלך: ויטלון עלך איליא ויימרון לך איכדין אבדת דהוות יתבא בגו ימא קרתא משבחתא דהוית יתבא בתקוף ימא היא ויתבהא איכדין איתמסרו לתבר כל יתבהא: כען יזועון פרוריא ביום מפלת קטילך ויתבהלון נגוותא די בימא במיפק גלוותיך: ארי כדנן אמר יי אלהים כד אתן יתיך קריה חרבא כקירוין דלא איתותב

כי כה אמר אדני יהוה הנני מביא אל צר נבוכדראצר מלך בבל מצפון מלך מלכים בסוס וברכב ובפרשים וקהל ועם רב: בנותיך בשדה בחרב יהרג ונתן עליך דיק ושפך עליך סללה והקים עליך צנה: ומחי קבלו יתן בחמותיך ומגדלתיך יתץ בחרבותיו: משפעת סוסיו יכסך אבקם מקול פרש וגלגל ורכב תרעשנה חומותיך בבואו בשעריך כמבואי עיר מבקעה: בפרסות סוסיו ירמס את כל חוצותיך עמך בחרב יהרג ומצבות עזך לארץ תרד: ושללו חילך ובזזו רכלתך והרסו חומותיך ובתי חמדתך יתצו ואבניך ועציך ועפרך בתוך מים ישימו: והשבתי המון שיריך וקול כנוריך לא ישמע עוד: ונתתיך לצחיח סלע משטח חרמים תהיה לא תבנה עוד כי אני יהוה דברתי נאם אדני יהוה: כה אמר אדני יהוה לצור הלא מקול מפלתך באנק חלל בהרג הרג בתוכך ירעשו האיים: וירדו מעל כסאותם כל נשיאי הים והסירו את מעיליהם ואת בגדי רקמתם יפשטו חרדות ילבשו על הארץ ישבו וחרדו לרגעים ושממו עליך: ונשאו עליך קינה ואמרו לך איך אבדת נושבת מימים העיר ההללה אשר היתה חזקה בים היא וישביה אשר נתנו חתיתם לכל יושביה: עתה יחרדו האין יום מפלתך ונבהלו האיים אשר בים מצאתך: כי כה אמר אדני יהוה בתתי אתך עיר נחרבת כערים אשר לא נושבו

והקים עליך צנה. ויקים עלך די מזיינין בתריסין: ומחי קבלו. הוא אחד מתחבולות המצור לזרוק אבנים גדולות ומכה כנגדו איליקו"לא דמאפורי"רא בלע"ז ויש לועזים קבלו דמארגלי"טא בלע"ז ויש לועזים פוריי"רא בלע"ז: בחרבותיו. באומניות חורבן שיביא עמו: משפעת סוסיו. כשיש סוסים הרבה מעלים אבק ברגליהם ועולה וכעשן ומחשיך הארץ הוא קרוי שפעת וכן שפעת מים תכסך ד דלאפוי"סון בלע"ז: כמבואי עיר מבקעה: כמה דעלין לקרתא דמתרעא משור שנפרצה חומתה: רכלתך. סחורתך: וחרדו לרגעים. לשברים פן יבא עליהם גם הם כשברך לרגעי' לשון שבר כמו רוגע הים עורי רגע על רגעי ארץ על רכאי ארץ ומנחם פיר' לשון רגע כמו כי רגע באפו: ושממו. לשון תמהון: נושבת מימים. יש נוקרין רפי ופותרין מיושבת מימי' קדמונים ויש נוקרי' רפי ופותרין מיושבת בחזק' על ידי ימים הסבובים לה וכן תרגם יונתן וכן הוא: אשר נתנו חתיתם. שנתנו לכל היושבים חתיתם לורדפר"יימנט בלע"ז: האין. כמו האיים: מצאתך. מיציאתך בגולה: בהעלותי

בהעלות ג' בקריאה וסימ' בהעלות יי' את אליהו . בתתי אותך עיר נחרבת . ואחר הבינו להם ולכהנים :
תחתיות ז' בקריאה וסימ' ואת גלות תחתיות דיהושע . הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים . והורדתיך את יורדי

בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת־תְּהוֹם וְכִסּוּךְ הַמַּיִם הָרַבִּים : וְהוֹרַדְתִּיךְ אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר אֶל־עַם עוֹלָם וְהוֹשַׁבְתִּיךְ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת כָּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר לְמַעַן לֹא תֵשֵׁבִי וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים : בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ וְאֵינֵךְ וּתְבֻקְשִׁי וְלֹא־תִמָּצְאִי עוֹד לְעוֹלָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה :

כז

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : וְאַתָּה בֶן־אָדָם שָׂא עַל־צֹר קִינָה : וְאָמַרְתָּ לְצוֹר הַיֹּשֶׁבֶתִי עַל־מְבוֹאֹת יָם רֹכֶלֶת הָעַמִּים אֶל־אִיִּים רַבִּים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה צוֹר אַתְּ אָמַרְתְּ אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי : בְּלֵב יַמִּים גְּבוּלָיִךְ בֹּנַיִךְ כָּלְלוּ יָפְיֵךְ : בְּרוֹשִׁים מִשְּׂנִיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם אֶרֶז מִלְּבָנוֹן לָקָחוּ לַעֲשׂוֹת תֹּרֶן עָלָיִךְ : אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ קַרְשֵׁךְ עָשׂוּ־שֵׁן בַּת־אֲשֻׁרִים מֵאִיֵּי כִּתִּים : שֵׁשׁ־בְּרִקְמָה מִמִּצְרַיִם הָיָה מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס תְּכֵלֶת ו וְאַרְגָּמָן מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה הָיָה מְכַסֵּךְ : יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד הָיוּ שָׁטִים לָךְ

באסקותי עלך משריית עממין דסגיאין כמי תהומא ויחפינך עממי סגיאין : ואחתינך עם נחתי גוב בית אבדנא לות עמא דמעלמא ואצדינך בארע ארעית בחרובתא דמעלמא עם נחתי גוב בית אבדנא בדיל דלא תתיתבין ואיתן חדוא בארעא דישראל : כדלא הוית אתנינך וכן תהי ותתבעין ולא תשכחין עוד לעלם אמר יי אלהים : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר : ואת בר אדם טול על צור אליא : ותימר לצור דיתבא על מגרש מחוזי ימא מספקא סחורא לעממיא לנגוון סגיאין כדנן אמר יי אלהים צור את אמרת אנא משכללא ב בשופרי : בגו ימיא תחומיך ארדכליך שכלילו בניניך : בירוון משניר בנו ליך ית כל ג גישרך ארזי מליבנן נסיבו למעבד תורנין עלך : בלוטין ממתנן עבדו משוטי ספינך תירומי תרעך דפין דאשכרעין מכבשין בשן ד דפיל בית חופאה לאיתיטרון ממדינת אפיליא : בוץ וציורין ממצרים הוה פרסיך למהוי ליך לאת תכלא וארגונא ם ממדינת איטליא הות כסותיך : יתבי צידון וארוד הוו שייטין ומיתן כחורא לגויך

בור . נחה על המון מצרים . שם עילם וכל המונה . שתמי בבור התחתיות . קראתי שמך יי' מבור תחתיות :
אלישה ג' בקריאה וסימ' ובני יון אלישה ותרשיש . ואחרו ודברי הימים . מאיי אלישה היה מכסך :

בהעלות עליך את תהום . באסקותי עלך משריית עממין דסגיאין כמי תהומא ויתפוך עממין סגיאין כן ת"י וכמשמעו בתחילה כתנה ביד נבוכד נאצר ובסוף עלה הים וטבעה : את יורדי בור . עם יורדי גיהנם : אל עם עולם . עם שאר האומו' אשר שם מעולם : בחרבות מעולם . כערים אשר חרבו מאז סדום וחברותיה :
ונתתי צבי בארץ החיי' ואתן התפאר' בירו' : בלהות . פרשו יונתן כל הות כדלא הוית והפותרין אומרי' לשון מקום מרקד שעירים ומזיקים : על מבואות ים . על הכתל שהספינו' באות עד החומה והספרים והרב' כרכי' ושכן על הים ואינם מקו' כתל ואין הספינות יכולות לקרב אליהם מבואות ים פורט"ו בל' : רוכלת העמים . כך היה מנהגם סוחרים הבאים לה זה מצפון וזה מדרום לא היו רשאין לעשות סחורה זה עם זה אלא יושבי העיר לוקחין מזה ומוכרין לזה : את אמר' אני כלילת יופי . עד עכשיו הכל אומרים על ירושלים כלילת יופי משוש כל הארץ עכשיו את מתגאה לומר אני כלילת היופי סוף גמר היופי כלול בי : בניך . ארדכליך לשון בנין : ברושים משניר . לפי שהית' בנויה שם ובים אבל המשילה הכתוב לספינה משובחת שהכבידו משאה בתוכה וטבעה ברוח קדים . משניר טור תלגא : את כל לחתים . הלוחים שעשית אניה מהם : ארז מלבנון . שם יער הארזים מצוין בו : תורן . הוא העץ הזקוף וגבוה התקוע בספינה שבו תולין המפרש שקורין טו"ילא בל' ובו נקבים בראשו שהחבל שמושכין בו הספינה נכנס ויוצא בו משו"ט בלע"ז : אלונים . מין עץ שקורין קיי"שנא בלע"ז : משוטיך . הם שרחבים בראשם שמנהיגים בהם האניה ריימ"ש בלע"ז : קרשך . הוא הקרש הרחב שבראש השני של ספינה אל מול התורן שבראשה אחר ובו מהפכין את הספינה לכל צדדיה ומכוונין אותה אל הדרך ורב החובל אוחז בו ובלשון משנה קברניט ובלשון לעז גוברנ"אל בלעז : עשו שן בת אשורים . אי אפשר לו להיות אלא של עץ וזהו בת אשורים כאילו הוא תיבה אחת לשון תדהר ותאשור שביחד תרגמן יונתן אשכרועין ואת קברניטה של צור המשיל לקרש של אשכרוע ומצופה בשן ע"י משמרים לנוי ולחוזק כי כן תרגם יונתן דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית חופאה לאיתיטרון כשוייה לא יפול אבל יונתן פי' הקברניט הזה לפי ענין העיר על קרשי שעריה : שש ברקמה . בגד שש עשוי בציורי רקמות : מפרשך . הוא שקורין בלשון אשכנז שי"גל ובלשונינו בוי"לא בלע"ז : להיות לך לנס . לפורשו על כלונס הארז ולהגביהו על התורן כם בלשון משנה כלונס ובלע"ז פורק"א : היה מכסך . לאהל ולגג על פני כל האניה : היו שטים לך . תופשי משוטיך להנהיגך : חובליך

בהעלות עליך את תהום וכסוך המים הרבים . כפל הענין במלות שונות ואמר למעלה משטח חרמים תהיה כשוי המים היה לשעה כשעלו המים על העיר ועלה הים עליה ושטפה ואחר כך חזרו גלי הים לאחור ונשאר הסלע מגולה ויבש ויונתן תרגם זה דרך משל באסקותי עלך משריית עממין דסגיאין כמי תהומא ויחפוך עממין סגיאין : והורדתיך את יורדי בור . כלומר תאבדי מן העולם כמו יורדי בור והו' הקבר ותרג' יונתן ואחתינך עם נחתי גוב בית אבדנא : אל עם עולם . כלומר עם מתי מעולם היום זמן רב שנשחת גופם ונשאר ושב עפר : והושבתיך בארץ תחתיות . כאילו את בארץ תחתיות וכפל הענין לחזק : למען לא תשבי . שלא תשבי עוד : ונתתי צבי בארץ חיים . ואתן חפץ ופאר בא"י שהיא ארץ חיים שהיית שמחה עליה על שחרבה היא תשוב עוד לקדמות' שהיא ארץ חיים ולפי שאמ' על צור בארץ תחתיו' שהיא ארץ מתים שאבדו מן העולם אמר בהפך על ארץ ישרא' שהיא ארץ חיים ורבותינו ז"ל דרשו ארץ שמתיה חיים כלו' שהמתים בה מישראל יחיו לזמן תחיית המתי' ותרגם יונתן ואתן חדוא בארעא דישראל : בלהות אתנך . הפך כמו בהלות ענין בעתה וכליון : ותבקשי . ואם תבקשי לא תמצאי עוד לעולם ותבקשי הוי"ו כמשכת בגעיא והת"יו בשוא ופתח ויונתן תרגם בלהות שתי מלות כדלא הוית בל' הות : ויהי . ואתה בן אדם . ואמרת . על מבואות ים . על מקומו' שנכנסים אליהם דרך ים והוא הכתל ש שנכנסים שם הספינות : רוכלת העמים . בוחרת את אמרת אני כלילת יופי את שבחת עצמ' והיית אומרת אני שלמה מכל יופי וכל טוב והולך ומספר טובה ויופיה : בלב ימים גבוליך . כי מכל צד היה לה ים : בוניך . האומנים הבונים חומותיך ומגדלותיך ו ובתיך : כללו יפיך . הם השלימו יפיך כי בנו אות' בטוב שבבנינים וביפה שבהם : ברושים משניר . כי בהר שניר היו גדלים הברושי' היופים : את כל לחתים . לפי שכל טוב צור היה דרך הים בספינות באות אליה ויוצאות ממנה שבח ענין הספינות שהיו בה ואמר כי לוחות הספינות היו עשוים מברושים וזה לגדולה וליופי ואמר לחתים לשון רבוי ובלשון שנים רוצה לומר כי הרבוי עשוי בתכונת שנים או לפי שהספינה עשויה שני צדדי' כי שני ראשיה חדים והחכם ר' אברהם אע"ה פירש כי הטעם שיש ספינות ששפים אותם משני לוחות ויונתן תרגם ית כל גשרך רוצה לומר גשר שיעברו עליו מספינה לספינה : לעשות תורן עליך . התורן הוא עץ הגבוה הנצב בספינה ששמין בראשו הנס : עליך . רוצה לומר על ספינותיך : אלונים . הם הערמונים וכן תרגם יונתן בלוטין : משוטיך . מן כל תופשי משוט לא שהוא משקל אחר כי מן משוט יאמר משוטיך בשוא המ"ם ובלא דגש הטי"ן כמו מן מקום מקומיך ומשוטיך בחירק המ"ם ודגש הטי"ן והמשוטים הם העצים הארוכים שמנהיגים בהם כמו אני שיט : משוטיך . רוצה לומר משוטי ספינותיך : קרשך עשו שן . קרש ספינתך והוא דרך כלל כי לא יהיה קרש אחד לבד כי הוא אות' על קרשי המגדל שעושין בראש הספינה ועושין אותו המגדל בשאר הספינות מקרשי עץ טובים ויפים ובספינו' צור היו עושי' מקרשי שן לגדולה ולפאר : בת אשורי' . עדית אשורי' עשו לך קרשי שן שהביאו אותו השן מאיי כתיים כי שם הפילי' מצויין שעושי' מעצם שלהם קרשי' וכלים ולכך נקרא העצ' ההוא בכלל שן כי משיני הפיל עושים המלאכ' היפה ויונתן תרגם בת אשורי' אלה אחת מן תדהר ותאשור שתרגם דפין דאשכרועין וכן תרגם ותאשור ואשכרועין וכן תרג' תירומי תרעך דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית חופאה לאיתיטרון ממדינת אפיליא ולא הבנתי מלת לאיתיטרון ובקצת נוסחאות לאתר כטרון ואשכרוע הוא הנקרא בוש"ו בלע"ז : כתים ביו"ד אח' כתיב וקרי בשני יודי"ן ביו"ד היחס וביו"ד הרבוי כתיים כמו אלהי העבריים : שש ברקמה ממצרים . יריעות פשתן עשויות מעשה רוקם מביאים לך ממצרים כי משם מביאים כלי פשתן ואותו השש היה מפרשך : להיות לך לנס . והוא הוילון שפורשין על התורן כמו שאומר בל יחזקו כן תרגם בל פרשו נס ואומר כי דרך גדולה היו עושים בצור וילוני הספינות מיריעות שש כאות עשויות מעשה רוקם : תכלת וארגמן מאיי אלישה היה מכסך . בגדים צבועים בתכלת וארגמן שמביאים מאיי אלישה היה מכסך מלבושך או היה מכסה אהל הספינה לכסות על בני הספינה מזרם וממטר ומחורב והיה האהל או המכסה ההוא עשוי מיריעו' צבועו' בתכלת וארגמן לנוי : מאיי אלישה . תרגם יונתן ממדינת איטליאה : יושבי צידון וארוד היו שטים לך . הם היו מלחי' לצורכיהם שטי' אותו' המשוטי' מנהיגי הספינה ויונתן פי' היו שטי' בעבורך להביא סחורה אליך הוו שייטין ומייתין סחור' לגויך :

חכמיך

חכמיך צור היו בך המה חבליך: זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך כל אניות הים ומלחיהם היו בך לערב מערבך: פרס ולוד ופוט היו בחילך אנשי מלחמתך מגן וכובע תלו בך המה נתנו הדרך: בני ארוד וחילך על חומותיך סביב וגמדים במגדלותיך היו שלטיהם תלו על חומותיך סביב המה כללו יפיך: תרשיש סחרתך מרב כל הון בכסף ברזל בדיל ועופרת נתנו עזבוניך: יון תובל ומשך המה רכליך בנפש אדם וכלי נחשת נתנו מערבך: מבית תוגרמה סוסים ופרשים ופרדים נתנו עזבוניך: בני דדן רכליך איים רבים סחרת ידך קרנות שן והובנים השיבו אשכרך: ארם סחרתך מרב מעשיך בנפך ארגמן ורקמה ובוץ וראמות וכדכד נתנו בעזבוניך: יהודה וארץ ישראל המה רכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך: דמשק סחרתך ברב מעשיך מרב כל הון ביין חלבון וצמר צחר:

לערוב ב' ובב' ליש' וסימ' רפא היום לערוב. לערב בערבך. קדמא מל': בכסף ט"ו רפין וסי' נכסר ביהושע סימ' כ"כ: עזבונך ד' ובעניין וסימ' תרשיש סוחרתך. מבית תוגרמה. רכלי שבא ורעמה. בזאת עזבוניך

מימים: ראמות ג' כתיב כן וסימ' את בצר במדבר. ומעבר לירדן נתנו. ארם סוחרתך:

חכימיך צור הוו ביך אינון פרנסך: סבי גבל וחכימהא הוו ביך מתקפי צורכך כל נחתי ימא וספניהון הוו שייטין ומיתן סחורא לגויך: פרסאי ולודאי ופוטאי הוו במשריתך גברי עבדי קרביך עגילין וקולסין תלו ביך אינון אסגיאו זיוך: בני ארוד וכל משריתיך על שורך סחור סחור ואף קפוטקאי במגדליך הוו שלטיהון תלו על שורך סחור סחור אינון שכלילו שופריך: מן ימא מיתן סחורה לגויך מסגי כל עותר בכסף ברזל עבץ ואבר יהבו בבית גנזך: יון תובל ומשך אינון תגרך בנפשא דאינשא ומני נחשא מיתן סחורה לגויך: ממדינת גרממיא סוסון ופרשין וכודנון מיתן סחורא לגויך: בני דדן תגרך יתבי נגוון סגיאן מיתן סחורה לגויך בקרנין דיעלין ושן דפיל וטוסין אתיבו קורבניך: מן ארם מיתן סחורא לגויך מסגי עותריך בתכריכין דארגון ורקם ובוץ ציורין ואבנין טבין ומרגלין יהבו בבית גנזך: יהודה וארעא דישראל אינון תגרך בחיטי ריחוש וקוליא ודבש ומשח ושעיף יהבו בחנותיך: מן דמשק מיתן סחורא לגויך בסגי עותריך מסגי כל עותר בחמר חילת מבשל ועמר מילת כביכא:

רדק

חכמיך צור היו בך. צור הוא לשון קריאה כלומר את צור חכמיך היו בך לא היית צריכה להביא לך חכמים מעיר אחרת יודעי הים להנהיג הספינה בחכמה כי בך היו: המה חובליך. חובל יקרא מושך חבלי הוילון במשפט וצריך למשכם בחכמה לקבל הרוח במשפט ואחר הוא הרב פרנס הספינ' הנלמד שאר החובלים לתפוש בפי מה שירצה והוא הלותו הקברניט הנקרא טימון בלע"ז וכן מנהיג הספינ' להדריך הדרך אשר ירצה וכל זה בחכמ': זקני גבל וחכמיה. בנאים היו וכן אמר בבנין שלמה והגבלים והם היו באים לצור להחזיק בדק העיר בחומותיה ובניניה: כל אניות הים ומלחיה. כתרגומו כל נחתי ימא וספניהון הוו שייטין ומייתן סחורה לגויך תופשי המשוטו' נקראים מלחים: לערב מערבך. ענין סחורה וכן כל אשר בפרשה זו מזה השרש ונקראה הסחורה מערב והסוחרי' עורבין לפי שהסוחרין עורבים זה לזה בסחורתם במקחם ובממכרם: פרס ולוד ופוט. היו יודעי מלחמה והיו באים לצור כשהית' צריכה לעשות מלחמ' עם אחרים: מגן וכובע תלו בך. נראה כי הם היו מביאים מארצם כלי מלחמה שהיו טובים לפיכך אמר הנה המה נתנו הדרך כי היו מיפים ומהדרין העיר בכלי מלחמה טובי' ויפי' ודרך בני אדם לתלות המגינים והכובעי' בראשי המגדלים ועל החומות וכן אמר אלף המגן תלוי עליו: תלו. מבנין פועל הדגוש: בני ארוד וחילך. בני ארוד הם ג"כ בני מלחמה והם היו עם חילך כמו פרס ולוד שזכר ויחדו היו על חומותיך סביב כשבאו אויבים להלח' עליך: וגמדים במגדלותיך. היו אנשים ננסים אנשי מדה קטנה מן גומד ארכה ויונתן תרגם קפוטקאי: שלטיהם. מגיניהם כמו כל שלטי הגבורי': תלו על חומותיך. גם זה מן הדגוש: תרשיש סחרתך. מביאה סחורה אליך כי היא על הים ויונתן תרג' תרשיש מן ימא:

מרוב כל הון. מרוב כל הון שמביאה אליך נקראת סוחרתך ומה היא סוחרתך בכסף ברזל בדיל בחסרון וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון: עזבוניך. סחורתך ויונתן תרגם יהבו בבית גנזך: יון תובל. בנפש אדם. שמביאים עבדים ושפחות למכור וכלי נחשת מביאי' משם כמו כן וכל המקומו' שזוכר כל אחד לפי הבריו הנמצאי' שם שמביאי' אותם למקום אחד למכור ואמ' כי מכל המקומות היו מביאים לצור מרוב סחורתה: מבית תוגרמה סוסים ופרשים. תרגם יונתן ממדינ' גרמניא ויש מפרשים מין סוסים טובים וקלים ויקראו אותם פרשי' כנגד הסוסים האחרים כמו שהאנשים הפרשים יש להם מעלה על שאר בני אדם במלחמ' ויש לפרשו כמשמעו בני אדם פרשים כי באותן המקומות שמוכרין בני אדם כמו שמוכרים היום הכושים לעבדים יש מהם שראוים להיות עבדים ויש מהם ראוים לפרשים רוכבי סוסים ומיון תבל ומשך יביאו אותם שהם ראוים לעבדים לפיכך אמר בנפש אדם ומבית תוגרמה היו מביאים אותם שהם ראוים להיות פרשים: נתנו עזבוניך. זה תרגם יונתן מייתן סחורה לגויך: בני דדן. סחורת ידיך. איים רבים מפאת בני דדן היו סוחרים על ידיך: קרנות שן והובנים. דמה שיני הפיל לקרנות לפי שהם דומים להם והם עושים מלאכה ותרגם יונתן קרנות שן הם שני דברים וה"ל קרנו' ושן וחסר וי"ו החבור כמו שמש ירח והדומי' להם והנסמך לקרנות חסר וכן תרגם יונתן בקרנין דיעלין ושן דפיל. והבנים פיר' בו העץ הנקרא בערבי אבנוס ויונתן תרגם וטוסין הוא העוף שקורין בלעז פאו"ן: השיבו אשכרך. השיבו מנחתך כמו והשיב למלך ישראל והוא הבאת המנחה פעם אחר פעם: אשכרך. מנחתך כמו אשכר יקריבו: ארם. מרוב מעשיך. מרוב מעשים ומלאכות יקרות שהיו בך היו מביאים לך ארם בסחורה אבנים יקרות ובגדי רקמה וי"ת בנפך ארגמן בתכריכין דארגון ותמהתי מתרגמו כי נפך הוא שם אבן יקרה הנזכרת בתורה: בעזבוניך. תרגם יונתן בבית גנזך: יהודה. בחיטי מנית. שם מקום בארץ ישראל שהחיטים שם יפות ומצאנו עד בואך מינית וכן פנג שם מקום ויונתן תרגם בחיטי ריחוש וקוליא ולא הבנתי מלת ריחוש מה הוא וקוליא מצאנו בדברי רז"ל מערבין בקוליא והוא מירקות השדה הנאכלים ופי' בעל הערוך שהוא עשב ששורפין אותו ומשימין אפרו בבורית ויוסף בן גוריון פירש פנג שמן אפרסמון הנקרא בלשונו והיה נמצא ביריחו כי לכך נקראת יריחו מענין ריח שריחו טוב והנה אומר בפסוק וצרי ומפרשים אותו שהוא שמן אפרסמון: נתנו מערבך. תרגם יונתן יהבו בחנותיך וכבר פירש מערבך שהוא ענין סחורה: דמשק. ביין חלבון. שם מקום בדמשק שיינו טוב ויונתן תרגם בחמר חילת מבשל: וצמר צחר. לבן וכן אתונות צחורות לבנות ויונתן תרגם ועמר מילת כביכא: ודן

רשי

חבליך. אותם הקברניט לכוון ולישר האניות: זקני גבל. אומני הבנין כמו שנאמר ובוני חירום והגבלים: מחזיקי בדקך. מתקני ברקיך שלא יכנסו בהם המים אפי"טונט טאקר"ואה בלע"ז: כל אניות הים ומלחיהם. הספינים שלהם היו בך. היו סביבך לשוט אל המדינות הרחוקות להביא הסחורה לתוכך: לערב מערבך. לשון ערובה גרנטי"א בלע"ז הם כל צורכי האדם שהוא חי בהם וממונו הוא ערובתו והצלתו לחייו: בני ארוד וחילך. שאר חיל בני אדם היושבים בתוכך: וגמדים. תרגם יונתן ואף קפוטקאי משמעי' תשמו של רבי מנחם על שם שיורדים בים עד התהום ומשערים גומדי אמות עומקה נקראו גמדים הגרוים בלע"ז ויש פותרי' שהם ננסים וכננסין במדת אמה: שלטיהם. הם אשפות שנותנין בהם חצי' כמו הברו החצים מלאו השלטי' קויבר"ש בלע"ז: תלו. הרבה תלי תלים: תרשים. יש ששמה תרשים: מרוב כל הון. שהיה בתוכך ובטוחים היו הסוחרים שימצאו בך סחורה הראויה להם: בדיל. אשטיי"ן בלע"ז: עזבוניך. חוזקיך ועוזריך כמו ויעזבו את ירושלם עד החומה ותמוכו של אדם הוא חוזקו המעמידו על רגליו: בנפש אדם. עבדים ושפחות למכור: ידך. מקומך: קרנות שן והובנים. קרני יעלים ועצמו' פיל וטווסים עופות ששמן פא"ון בלע"ז: השיבו אשכרך. הביאו לך תשורה: בנפך. איקארבוק"לא בלע"ז: ארם סחרתך. באבני' טובות האמורו' במקר' וארגמן ורקמה ובוץ: מרוב מעשיך. מתוך שהיו יודעין בגמילך ושריך שמרבי' להם מעשה נוי ותפאר לתכשיט: בחטי מנית. שם מקום שחיטיה יפות כמו עד בואך מנית ומדרש אגדה חטין יפין ונמין הנמכרין במנין ויונתן תרגם בחטי דריחוש לשון קבוצת מנייכים הרבה טרוקא"ם בלע"ז וחיברו בפסיקתא מה הדס ריחוש בעלין אף לאה רחושה בבנים ולא ידעתי מהו מפי רבי שמעון מצאתי שתנא במקרא תרגום ירושלמי בחיטי מנית ופנג דחושלא וקלתא שערי דחושלא שבתלמוד אכו טוכים שעורים קלופים ואומר אני מנית לשון מנות מאכל מזומן ואף לפי ניקוד דגש דרכו של יונתן לתרגם התיבה פעם משמעה פעם מדרשה כן תרגם וגם שם העיר המוכה אכו כוקדין שם והמונה לא מפיק ה"א ותרג' ואף לתמן יתרמון קטולי רומי קרתא דסגיאין איתרגומתהא: ופנג. ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג והיו מצויין ביריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו באלצמ"א בלע"ז: ביין חלבון. יין לבן מבושל ומכחש חברו עם חלב חטים לשון טוב. וצמר צחר. וצמר מילת כביכא ביום שנולד הטלה וטיהרתו אמו בלחיכתה עושין נכסות ומכבבין אותו סביביו בקרסי' כדי שיהא צמרו נקי צחר לבן כמו אתונות צחורות:

ודן

רשי

ודן ויון · מדינות הם : מאוזל · מטוה של פירא״ן : ברזל עשות · עשוי כעששיות תש״ם בלע״ז והוא פרזלא הנדואה : בבגדי חפש לרכבה · בלבוש דיקר לרתיכין : בכרים · כבשים ויונתן תרגם בתורין וכן תרגם מאה אלף כרים דמיטע מלך מואב : אשור כלמד · ית מדינת אתור ומדי : במכללים · בדברים שהם למכלול פרמו״כט בלע״ז ומה הם המכלולי׳ גלומי תכלת ורקמה טליתות של תכלת מרוקמות : ובגנזי ברומים · בתכשיטי פאר שגונזי׳ אותם בארגזין שקורין אשקרי״ן בלע״ז והם מחופין עור ומצויירין לפי בתיכי מסמרין שורות שורו׳ וציורין והם בלשון ארמי קמטרין ובלשון עברי ברומים והם חבושין ואסורין בחבלי בוץ לכוי : וארזים · תי׳ אני הדס׳ אותן ארגזים היו נתוני׳ במגדלי עץ הדס ומביאין אותן לתוך המגדלין והקמטראות שבתוכן והתכשיטין שבתוך הקמטראות הכל יחד לסחורה וכה פתרון הלשון בלשון קברה ובגנזי ברומים החבושים בחבלים וארזים כתוך עץ ארז שהברומים הם הקטמראות והיו אסורים בחבלים ונתונים במגדלי הדס שהוא ממיני ארז ומכלולים שבתוך הברומים קרא יונתן וכוספי דארז באימלי׳ די זהריתא תכשיטין הצריכין שמירה כמא דמחתין בקומטרין מונחים בקמטראות והמגדלים שבתרגם כמו שאנו סוכין תיבה ומגדל שיפרי״ט בלע״ז : אניות תרשיש שרותיך · הם היו לך לערבה ומיטור כמו שהמיטור הו׳ דרך כמוסה להביא בו סחור׳ לעיר היושבת ביבשה היו לך תחתיך אניות תרשיש מסלה להביא מערבך לתוכך : שרותיך · לשון שרין ומיטור ודוגמתו עלו בשרותיה : ותמלאי ותכבדי מאד · הביאו לתוכך משאוי רב והכבידו משאך יותר מדאי : במים רבים הבאוך השטי׳ אותך :

יתריא׳ ל׳ כתיב א׳ שהוא מן חלין דכתי׳ א׳ כסיף תימתיא

כדרך האניות הגדולו׳ שמפליגין אותן לתוך פלגוס הים ומתוך שנתמלאת וכבדית בא רוח הקדים ושברך בלב ימים ולענין דוגמת העיר מתוך שנתמלאת עושר גבה לבך ובא עליך פורענות : מגרשות · כמו מגרשי העיר : על הארץ יעמדו · לנו עוד באניות להיכן מוליך סחורה עוד : יתפלשו · יתגלגלו : וכפתו

רדק

ודן ויון מאוזל · בווא״ו הדגש ופירושו הולך כמו אזלת יד · אזלו מים מני ים ואזל לו וכן תרגם יונתן הלך אזל ואמר מאוזל בלשון פעול להתמדת ההליכה בשיירות וכן תרגם יונתן ודן ויון בשירין : נתנו · בדגש הנו״ן לתפארת הקריאה מפני ההפסק : ברזל עשות · זך מן עשת שן והוא הברזל שקורין אלאינדי ויונתן תרגם בערקין דברזל : במערבך · תרג׳ יונתן בחנותך : דדן רכלתך בבגדי חפש לרכבה · בגדים יקרים הראוים לחפשי ולבן חורין · לרכבה לתקון המרכבה וכן תרגם יונתן בלבוש דיקר לרתיכין : ערב וכל נשיאי קדר · תרגם יונתן וכל רברבי נבט : בכרים · בכבשים ויונתן תרגם בתורין כראה שהוא היה קורא אותו בפרים במקום בכרים : רכלי · נתנו עזבוניך · תרגם יונתן יהבו בבית גנזך : חרן וכנה ועדן · תרגם יונתן חרון ונציבין וחדיב : אשור כלמד רכלתך · פי׳ אדוני אבי ז״ל שהיו כמו למודים לבא אליך בסחורתם תמיד ויהיה כלמד שם התואר סמוך והמוכרת למד בשק׳ כבד והכמו׳ כבד פה ותרגם יונתן מדינת אתור ומדי אנון תגרך : המה רכליך במכלולים · כתרגומו בגמר מיני כל תושבחתא : בגלומי תכלת ורקמה · בגלימו׳ תכלת וגלימא ידוע בדברי רז״ל ויש מפרשי׳ כרכי בגדי׳ טרוס״לם בלע״ז : ובגנזי ברומים · ארגזים עשויים מעור וגונזים בתוכם הם הבגדים החמודים שנקראים ברומי׳ והבוא לי ראיה אדוני אבי ז״ל מן הערבי שאומר לבגדים הם הנאים והנכבדי׳ אלאברומא : בחבלים חבושים · הבגדים מזכר שהם מונחים בארגזי׳ הם חבושים בחבלים : וארזים במרכלתך · כמו חרוזים מן באורך בחרוזים שהם הענקים התלוים בגרון ויונתן תרגם בגוזין דתכלא וכוספין וגו׳ פי׳ אוצרו׳ כמו בי גנזי דמלכא בדברי רז״ל וכוספין אפשר שהוא כמו נוספן ובדברי רז״ל ואותין בתרין נוספנקי פי׳ אותיות באימלין הוא תרגום גנזי ולא מצאתי לו חבר קומטרין הוא כמו קומטרי דספרי והם התיבו׳ שמניחים בהן הספרים ותרגם יונתן לאסר על המלתח׳ קמטר׳ : אניות תרשים שרותיך · שיירות הולכות בסחורתך כלומ׳ רבות ביחד כמו שיירא : ותמלאי ותכבדי · כמו ותרבי וכן עם כבד : בלב ימים · כאילו היית באמצע הימים כי האניות באות אליך מכל הימים או אמר בלב ימים לפי שהית׳ בנויה בתוך הים כמו שפירשנו למעלה ובאמרו ימים לשון רבים לפי שים זה נכנס לים אחר וכן אמר במעשה בראשית ולמקוה המים קרא ימים : במים רבים הבאוך השטים אותך · השטים בלא אלף ובניינו ענין בזה ושלל ותרגום ויבז ושט וענין בזה ושלל בלשון אחר ובמים רבים הוא משל לצרו׳ כאילו אמ׳ בצרות רבות הביאוך ות״י כמיין סגיאין עלו עלך ובזו יתיך : רוח הקדים שברך · את שהיית בלב ימים רוח הקדים שברך ולפי שרוח הקדים נשבר אניות תרשים לפיכך דמה החזק והוא נבוכד לרוח הקדים וכן תרגם יונתן מלך דתקיף כרוח קדומא תברך בגו ימיא : הונך · יפלו בלב ימים ביום מפלתך · כי אחר ששבם נבוכד נצר את צור ואספו שללה תוך העיר לשאת אותו בלכתם מן העיר והם היו במחניהם חוץ לעיר עלה הים על העיר ושטף כל השלל וההרוגי׳ עם עפר העיר הכל שטף ושב הים למקומו ונשאר הסלע שהיתה העיר בנויה עליו : לקול זעקת · מגרשות · בחולם והוא כמו מגרשים והענין דרך הפלגה רוצה לומר כי מגרשי צור שהיו ביבשה ירעשו לקול זעקת חבליך שיזעקו בבא להם השבר : וירדו מאניותיהם · אל הארץ יעמודו · כמו על : וכן אל ההרים לא אכל כמו על : והשמיעו · יתפלשו · התפלשי באפר ענין התגלגל להתכסות באפר : והקריחו אליך קרחא · באלף במקום הה״א : ונשאו

מסורה

ודן ב׳ כתרי לישני וסימ׳ לכה יגור אניות · ודן ויון באוזל : נתנו תתנו ד׳ דגשי׳ וסימ׳ ונתנו את בנותינו להם · בעזבוניך נתנו · כי ממך הכל ומידך נתנו לך · מצרים נתנו יד אשור : עדן ועדן ד׳ בסגול וסי׳ ההצילו דמלכי׳ · ההצילו דישעיה · ושברתי בריח דמשק · חרן וכנה ועדן : השטים ב׳ חס׳ אלף וסימ׳ ישבי צידון וארוד · בימים רבים הבאוך : ובכל הדמטעי׳ בהון דסבירין בכל וסימ׳ ובכל ארץ מצרים תשחת · ובכל אשר אמרתי אליכ׳ תשמרו · ובכל ארצה יאנק חלל · ובכל אבן יקרה וזהב נתנו עזבוניך · מחזיקי בדקך וערבי מערבך : כל לשון שמיעה אל ב״מ י״ב על וסימ׳ ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום · וישמע על הדרקה לאמר דישעיה · דרשו מעל כפר יי׳ הזכירו לגרם בירמיה · אל תשמעו על דברי הנביאים · לשמוע על דברי עבדי הנביאים ולבית הרכבים אמר ירמיהו · כה אמר יי׳ שאו נס בארץ · והשמיעו עליך בקולם · השמיעו על ארמנות באשדוד · ואת זעקתם שמעת על ים סוף :

פסוקים

וְדָן וְיָוָן מְאוּזָּל בְּעִזְבוֹנַיִךְ נָתָנּוּ בַּרְזֶל עָשׁוֹת קִדָּה וְקָנֶה בְּמַעֲרָבֵךְ הָיָה : דְּדָן רֹכַלְתֵּךְ בְּבִגְדֵי חֹפֶשׁ לְרִכְבָּה : עֲרַב וְכָל נְשִׂיאֵי קֵדָר הֵמָּה סֹחֲרֵי יָדֵךְ בְּכָרִים וְאֵילִים וְעַתּוּדִים בָּם סֹחֲרָיִךְ : רֹכְלֵי שְׁבָא וְרַעְמָה הֵמָּה רֹכְלָיִךְ בְּרֹאשׁ כָּל בֹּשֶׂם וּבְכָל אֶבֶן יְקָרָה וְזָהָב נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ : חָרָן וְכַנֵּה וָעֶדֶן רֹכְלֵי שְׁבָא אַשּׁוּר כִּלְמַד רֹכַלְתֵּךְ : הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְּמַכְלֻלִים בִּגְלוֹמֵי תְּכֵלֶת וְרִקְמָה וּבְגִנְזֵי בְּרֹמִים בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ : אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ שָׁרוֹתַיִךְ מַעֲרָבֵךְ וַתִּמָּלְאִי וַתִּכְבְּדִי מְאֹד בְּלֵב יַמִּים : בְּמַיִם רַבִּים הֱבִאוּךְ הַשָּׁטִים אֹתָךְ רוּחַ הַקָּדִים שְׁבָרֵךְ בְּלֵב יַמִּים : הוֹנֵךְ וְעִזְבוֹנַיִךְ מַעֲרָבֵךְ מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ וְעֹרְבֵי מַעֲרָבֵךְ וְכָל אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ אֲשֶׁר בָּךְ וּבְכָל קְהָלֵךְ אֲשֶׁר בְּתוֹכֵךְ יִפְּלוּ בְּלֵב יַמִּים בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ : לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלָיִךְ יִרְעֲשׁוּ מִגְרֹשׁוֹת : וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט מַלָּחִים כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ : וְהִשְׁמִיעוּ עָלַיִךְ בְּקוֹלָם וְיִזְעֲקוּ מָרָה וְיַעֲלוּ עָפָר עַל רָאשֵׁיהֶם בָּאֵפֶר יִתְפַּלָּשׁוּ : וְהִקְרִיחוּ אֵלַיִךְ קָרְחָא וְחָגְרוּ שַׂקִּים וּבָכוּ אֵלַיִךְ בְּמַר נֶפֶשׁ מִסְפֵּד מָר :

תרגום

ודן ויון בשירין סחורתיך מיתן בערקין דברזל קדה וקנה בשם בחנותיך יהבו : מן דדן מיתן סחור לגויך בלבוש דיקר לרתיכין : ערב וכל רברבי נבט אינון תגרך בתורין ודיכרין וגדין בהון הות סחורתיך : תגרי שבא ורעמה אינון תגרך בריש כל בוסמין ובכל אבנין טבן ודהבא יהבו בבית גנזך : חרון ונציבין וחדיב תגרי שבא מדינת אתור ומדי אינון תגרך : אינון תגרך בגמר מיני כל תושבחתא בגוזין דתכלא וכושפין דארזא באימלין די זהריתא דמחתין בקומטרין חפן גילדין מאסרין באטונין די בוצא מחתין בעזקת נלב עיבידת ימא מחתין במגדלי אעי הדסין בהון הות סחורתיך : בספיני ימא הוו שייטין ומיתן סחורה לגויך ועתירת ותקיפת לחדא בגו ימא : כמיין סגיאין עלו עלך ובזו יתיך מלך דתקיף ברוח קדומא תבריך בגו ימיא : עותריך ונכסיך סחורתיך ספנך ופרנסך מתקפי צורכיך ומיתן סחורת חנוותיך וכל גברי עבדי קרביך די ביך וכל משיריתיך די בגויך יתרמון בגו ימיא ביום מפלת קטיליך : לקל צוחת פרנסך יזועון פרווריא : ויחתון מספיניהון כל אחדי משוט ספנין כל פרנסי ימא על ארעא יקומון : וישמעון עלך בקלהון ויצוחון במרד ויסיקון עפרא על רישיהון בקיטמא יהון חפיפין : וימרטון עלך מרט ויסרון סקין ויבכון עלך במריר נפש ויעבדון מספד מריר :

ונשאו אליך בניהם • ענין כהי אבל הוא פרש אחר על דעת המדקדקים ועל דעתי שהיוד עין הפעל מומרת בהא וכבר הארכתי בזה בספר מכלל בחלק הסרפי: מי כצור כדמה בתוך הים • ואמרו בקינתם מי היתה כצור במעלה ומי כמוה שהיא דומה בתוך הים ורומה נכרתת וכן שככה דומה נפשי ויונתן תרגם מי כצור לית דדמי לה בגו ימיא: בצאת • כשהיו יוצאים עזבוניך מימים השבעת עמים רבים מרוב סחורותיך שהיו יוצאות מן הים כלומר מתוך שהיית סוחרת בתוך הים השבעת והעשרת רבים: עת נשברת מימים • עת שתהיה נשברת מימים כל סחורתך וכל קהלך נפלו בתוכך כלומר עמך אמר מימים היה עושרך והונך וימים שטפו הכל: כל יושבי האיים • לפי שהיית יושבת אי אמר כל יושבי שאר האיים שממו: ומלכיהם שערו שער • שיפחדו על עצמם שלא יקרם כמקרך ענין שער ידוע ושוה הוא בשמך ושין: רעמו פנים • ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה: סוחרים • מבואר הוא: ויהי דבר יי׳ • בן אדם • עד הנה דבר על העיר עתה הוא מדבר על המלך: אל אני • כלומר כמו אל אני שלא יוכל אדם להזיקני ולהרע לי יושב אלהים ישבתי בלב ימי׳ • כי אני ישבתי במקום חזק כי אני בלב ימי׳ שהימי׳ מקיפי׳ אותי ומי יוכל לנגוע בי כמו אלהים שיושב בשמים וכל סוחרי העמי׳ עובדים אותי ומביאים לי מנחה ויונתן תרגם דחלא אנא מושב תקיפין יתיבית בגו ימיא: הנה חכם אתה מדניאל • זכר דניאל לפי שנודעה חכמתו בבבל מדניאל חסר יוד והיא נקראת דגושה בתנועת הצרי ואף על פי שאינה כמו יוד ירושלם שנקרא בתנועת החירק ואינה כתובה ואמר הנה חכם אתה בעיניך מדניאל: כל סתום לא עממוך • הדברים הסתומים והנעלמים לא נסתמו ממך עממוך ענין סתר וכסוי כמו ארזים לא עממוהו אלא שהוא עובר וזה כדד וכן איכה יועם זהב נסתר זהרו ונכסה וכן תרג׳ יונתן וכל רז לא יתכסי מנך: בחכמתך • ואתה חשבת כי בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל כמו שהתגאה מלך אשור שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי: עשית • ותעש • ענין אסיפה וקבוץ כמו ותעש הארץ עשה לי את החיל הזה חיל נכסים כמו את החיל הזה: ברוב • מבואר הוא: חילך • בחילך ככסיך או בעושרך וכן תרגם יונתן מעותרך: לכן • על יפי חכמתך • בסוף היוד ופי׳ והריקו חרבותם על יפי חכמתך דרך משל כלומר שתשחית חכמתך בחרבם או כמשמעו על הגבה שהרבה ברוב חכמתו: יפעתך • זהרך מן הופיע מהר פארן יפעה בשקל שמלה: לשחת • ומתה • אין בו מן השרש כי אם המם ועיקרו ממות בשוא שבקמת ותיו למד הפעל נבלעת בדגש תיו הכנוי וכבר בו הנח שאחרי התיו: ממותי • שם בפלס מבואי עיר מבוקעה וטעם הרבוי אמר תמות מיתות רבות כלומר בדקירות רבות כמו מיתו׳ החלל שידקרוהו דקירות רבות עד שימות וכן הטובע לא ימות בבת אחת לפיכך אמר בלב ימים או פי׳ ואתה שהיית מתגאה בלב ימים תמות ביד עריצי גוים מיתה משונה בדקירות רבות: האמור תאמר • כמו מהרגיך והוא מבנין הדגוש ובפל׳ ממנו הדגש ויבא מן חלל חללים: מותי ערלים תמות • שם אמר מן מות מותים כמו מן און אונים ובסמוך מותי וכן ואת עשיר במותיו: ערלים • כתרגומו רשיעיא כלומר ערלי לב: ויהי • בן אדם: אתה חותם תכנית • תשלים התכנית כי כלו שלם בך ותכנית שם בשקל גפרית כי היא׳ו שרשית וכן ומדדו את תכנית פירו׳ תוכן כל החכמות והכבוד והעושר וכן פירש מלא חכמה וכליל יופי ויונתן תרגם את דמי למנא דצורתא דמתקן בחכמה ומשכלל בשופריה: כשרן

במעמקי מים ב׳ וסימ׳ עת נשברת מימים • באתי במעמקי מים: קהלך ב׳ וסימ׳ הונך ועזבוניך • עת נשברת מימים: גבה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ אמר לנגיד צור • גבה לבך ביפיך • ובחזקתו גבה לבו דדברי הימים • ולא כגמול עליו השיב דיחזקיה דדברי הימים • לא גבה לבי ולא רמו עיני • וחד וגבה ירום ונשא וגבה: והנה

ונשאו אליך בניהם קינה וקוננו עליך מי כצר כדמה בתוך הים: בצאת עזבוניך מימים השבעת עמים רבים ברב הוניך ומערביך העשרת מלכי ארץ: עת נשברת מימים במעמקי מים מערבך וכל קהלך בתוכך נפלו: כל ישבי האיים שממו עליך ומלכיהם שערו שער רעמו פנים: סחרים בעמים שרקו עליך בלהות היית ואינך עד עולם: ויהי דבר יהוה כח אלי לאמר: בן אדם אמר לנגיד צר כה אמר אדני יהוה יען גבה לבך ותאמר אל אני מושב אלהים ישבתי בלב ימים ואתה אדם ולא אל ותתן לבך כלב אלהים: הנה חכם אתה מדנאל כל סתום לא עממוך: בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל ותעש זהב וכסף באוצרותיך: ברב חכמתך ברכלתך הרבית חילך ויגבה לבבך בחילך: לכן כה אמר אדני יהוה יען תתך את לבבך כלב אלהים: לכן הנני מביא עליך זרים עריצי גוים והריקו חרבותם על יפי חכמתך וחללו יפעתך: לשחת יורדוך ומתה ממותי חלל בלב ימים: האמר תאמר אלהים אני לפני הרגך ואתה אדם ולא אל ביד מחלליך: מותי ערלים תמות ביד זרים כי אני דברתי נאם אדני יהוה: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם שא קינה על מלך צור ואמרת לו כה אמר אדני יהוה אתה חותם תכנית מלא חכמה וכליל יפי:

ויטלון עלך בעיניהון אליא ויילילון עלך מן כצור לית דדמי לה בגו ימיא: במיפק סחורתיך מביני עממיא שבעת עממין סגיאין בסגי עותריך ונכסיך אתעתרת מלכי ארעא: כען איתברת דהוית מספקא סחורה לעממיא בעומקי ימא סחורתיך וכל משיריתיך בגויך נפלו: כל יתבי נגוותא צדיאו עלך ומלכהון זעו זיע איתרשיטו אפיהון: תגרין בעממיא צדיאו עלך כדלא הוית איתניך וכן תהן עד עלמא: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: בר אדם אימר למלכא דצור כדנן אמר יי אלהים חלף דראים ליבך ואמרת דחלא אנא ומותב תקיפין יתיבית בגו ימיא ואת אנשא ולית בך צרוך וחשיבתא בליבך דאת דחלא: הא חכים את מדניאל וכל רז לא יתכסא מינך: בחוכמתך ובסוכלתנותך קניתא לך ניכסין וכנשתא דהבא וכספא באוצרך: בסגי חוכמתך ובסחורתך סגיאה משיריתך וראים לבך במשיריתך: בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דחשיבתא בלבך דאת דחלא: בכן הא אנא מיתי עלך נוכראין תקיפי עממיא וישלפון סיפיהון על תיקון חוכמתך ויחבלון זיו איקרך: לחבלא יחתונך ותמות ממת מטעני חרבא בגו ימיא: המימר תימר דחלא אנא קדם דקטלך ואת אנשא ולית בך צרוך ביד מחבלך: ממת רשיעין תמות ביד נוכראין ארי אנא גזרית במימרי אמר יי אלהים: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: בר אדם טול איליא על מלכא דצור ותימר ליה כדנן אמר יי אלהים את דמי למנא דצורתא די מתקן בחוכמא ומשכלל בשופריה:

ל׳ • ל׳ ומל׳ • ל׳ ומל׳ • ל׳ וחס׳ • ל׳ ומל׳ • ל׳ • ב׳ • ב׳ • ל׳ • ל׳ • ח׳ • ה׳ י׳ ל׳ פ׳ בס פ׳ ג׳ חס׳ • ל׳ • ב׳ בסע׳ בסיפ׳ • ח׳ • ל׳ • ב׳ ובענין ב׳ • ל׳ • ל׳ • ט׳ • בן אשר תותם ב׳

י׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ הנה נתתי את פניך • באה הצפירה • והנה לאש נתן לאכלה • והנה בהיותו תמים • הנה כל המשל • הנה זה היה עון סדום • הנה נשיאי ישר׳ • הנה אשור ארז • הנה חכם אתה • הנה באה ונהיתה נאם יי׳ • כלב ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימ׳ ב״ח • על מלך ט׳ בקריא׳ וסימ׳ כימיו עלה פרעה נכה • ויקח אתכם נבוזר אדן דמלכים • ויצא יהויקים מלך יהודה דמלכים • ונשאת המשל הזה • בן אדם שא קינה על • והיה כמלאת שבעים שנה • בעת ההי׳ בא חנני׳ • ויער כחו ולבבו • ובעתי׳ ההם רבי׳ יעמדו על מלך הנגב:

רשי

ונשאו אליך בניהם • בנהי שלהם: כדומה • כך שם ראשי אדום כענין שנאמר משא דומה ויו״ת לית דדמי לה כדומה כדוגמתה: בצאת עזבוניך וגו׳ • כל זה יקוננו עליך בקינתם: רעמו פנים • זעומי פנים וכן בעבור הרעימה וכן כל תלונה תורעמות: שרקו • מובלי״ר בלע״ז כך מורקין על שחוק והלך לו: מושב אלהים • עשה לו באויר על הים במגדל כמין שבעה רקיעים ויושב לו על ס העליון: הנה חכם אתה מדניאל • דניאל בא כבוכד נצר לעשותו אלוה ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה ולא קביל עליה ואתה עוש׳ עצמך אלוה: וכל סתום לא עממוך • לא עמום ממך קיתורין הם שתקותרין כלות׳ שמא חכם אתה כדניאל שנאמר בו כל רז לא אנס לך: עשית לך חיל • קנית לך נכסים: ותעש זהב וכסף • וכנסתה: והריקו חרבותם • כמשמעו ומדרש אגדה משכב זכור שנבעל כנשים שלמה עשו עצמ׳ אלוה ונבעלו כנשי׳ יואש בן אחזיה שנא׳ ואת יואש עשו שפוטים וחירם ונבוכד נצר: יפעתך • הופעתך לשון תואר פנים והמדרש דורשו יופיעתך: מחלליך • כמו הורגך: תכנית • פייכטור״א בלע״ז: אתה

רשי

אתה חותם תכנית וגו' אתה הוא מלא חכמה לחתום ולטבוע כל תכנית וצורה : בעדן גן אלהים וגו' . בסגי טוב ותפנוקים את מתפנק כאילו בעדן גינתא דיי את פרי עותרא גיותא ויקרא מתיהיב לך כל אבנין טבן מסדרן על לבושך : מסוכתך . חופתך . לא לבוש כסוייך : מלאכת תופיך ונקביך בך . אע"פ שנתתי לך הכבוד הזה יודע הייתי שם שתתגאה ועמיתי בך מלאכת תופים ונקבי' המוציאין רוח בקול זמר בתוך וכם היה לך להתבונן : את כרוב ממשח הסוכך . את עוף מדה כלומר העוף הגדול הסוכך בכנפיו שכך רב כלו' מושל ממשל רב מ ממשח לשון גדול כמו אכסימדרו דמתרגמינן גברי דמשחן : ונתתיך בהר קודש אלהים היית . ונתתי לך מקום לקנות לך שם בבנין הר קדשי שסייעת את שלמה בעצי ארזים : בתוך אבני אש התהלכת . קנית לך זכרון עם מלכי ישראל שהם כמלאכי השרת : נמצא עולתה בך . באמרך אל אני : מלו . כמו מלאו : ואחללך מהר אלהים . גרמת שאמחה אותך שלא תצדיק עוד בבנין ביתי : ואבדך . כמו ואאבדך : מתוך אבני אש . שלא תטול חלק עם הצדיקים . ורבותינו במדרש אגדה דרשו הענין הזה באדם הראשון וכך אמ' הנביא לחירם מה נתגאית בדיקנך שמא בעדן גן היית כמו שהיה אדם הראשון כל אבן יקרה וגו' כי כל החופות האלה עשיתי לאדם הראשון ופחות שבכולן זהב שהיא מנויה אחרון מלאכת תופיך וגו' בזאת הסתכלתי בו ולא ב[illegible] באחרת וכך נסתכלתי ובראתי תופי' ונקבים באדם הראשון את כרוב ממשח שמא אתה כאותו הרובה שהיה גדול בממשח הסוכך כולו מקצה השמים ועד קצה השמים ושמא נתתיך להיות בהררי קודש כאשר נתתי לו : שחת חכמתך על יפעתך . שנתגאית ביפעתך : לראוה בך . להסתכל בבושתך לראוה כמו לראייה : חללת מקדשיך . קדושתך : אש מתוכך . דברי גאוה שבאו מפיך לאמר אל אני לא כתרגומו ואייתי עממיא דתקיפין כאשתא מחייב זדונך : שממו . תמהו : וכפלל

את ג' לזכר וסימ' ואם ככה את עשה לי . ואת תדבר אלינו . את כרוב במשח : יפעתיך ב' וסימ' וחללו את יפעתך : חכמתך על יפעתך : ואוצא אש מתוכך חד מן מלין מיחדין דחסרים יוד בליש' יציאה וסימ' מוצאי דבת הארץ . והוצא עליה שם רע . והעלה ותצא מרכבה דמלכים . ויצאו את מצבות . ביום הוציאי אתכם .

בעדן גן־אלהים היית כל־אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקביך בך ביום הבראך כוננו : את־כרוב ממשח הסוכך ונתתיך בהר קדש אלהים היית בתוך אבני־אש התהלכת : תמים אתה בדרכיך מיום הבראך עד־נמצא עולתה בך : ברב רכלתך מלו תוכך חמס ותחטא ואחללך מהר אלהים ואבדך כרוב הסוכך מתוך אבני־אש : גבה לבך ביפיך שחת חכמתך על־יפעתך על־ארץ השלכתיך לפני מלכים נתתיך לראוה בך : מרב עוניך בעול רכלתך חללת מקדשיך ואוצא־אש מתוכך היא אכלתך ואתנך לאפר על־הארץ לעיני כל־ראיך : כל־יודעיך בעמים שממו עליך בלהות היית ואינך עד־עולם :

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר : בן־אדם שים פניך אל־צידון והנבא עליה : ואמרת כה אמר אדני יהוה הנני עליך צידון ונכבדתי בתוכך וידעו כי־אני יהוה בעשותי בה שפטים ונקדשתי בה :

בסגי טוב ותפנוקין את מתפנק כאילו בעדן גינתא דיי את שרי עותרא גיותא ויקרא מתיהב לך כל אבנין טבין מסדרן על לבושך סמקן ירקן וסבהלום כרום ימא ובורלא ופנתירין שבזיז אזמרגדין וברקן משקען בדהב כל אילין עיבידת תיקונך בכן ראים ליבך ברם לא איסתכלת בפגרך דאיתעביד חללין ונקבין דאינון צורכך דלא איפשר לך דתתקיים בלא בהון מומא דאיתבריתא עמך מתקנין : את מלך מרבא למלכו ויהבית לך רבותא ואת על טור קודשא דיי בסרתא ובעמא קדישא סברתא למשלט : שלים את באורחך מומא דאיתבריתא עד דאשתכח שקר ביך : בסגיאות סחורתך אתמליאו אוצרך חטוף וחבתא ואפסינך על דבסרתא על טור קודשא דיי ואבדינך מלכא דרבתא על די סברתא למשלט בעמא קדישא : ראים לבך בתוקפך אתחבלת בתוכמתך על זיו אימתך על ארעא רטשיתך אזהרא למלכיא יהביתך לאסתכלא בך : מסגי חובך בשקר סחורתך אפיסתא מקדשך ואיתי עממיא דתקיפין כאשתא מחובי זדונך אינון ישיצונך ואתנינך כקטם על ארעא לעיני כל חזך : כל דידעך בעממיא צדיאו עלך כדלא הויתא תנינך וכן תהי עד עלמא : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : בר אדם קביל נבואה על צידון ואתנבי עלה : ותימר כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך צידון ואתיקר בגויך וידעון ארי אנא יי כד אעביד ביך פורענות דינין ואיתקדש בה :

ביום הוצאי דלקרוא דרור . להוצאהו אל הבית דירמיה . ואוצא אש מתוכך דיחזקאל . ותעלומה יוצא אור . ומלכם יוצאו מלין . ומוצא דבה הוא כסיל :

רדק

בעדן גן אלהים . כאילו בעדן גן אלהים היית שלא חסרת דבר ויונתן תירגם בסגי טבון ותפנוקין את מתפנקא כאילו בעדן גנתא דיי את פרי וגיותא ויקרא מתיהב לך בעדן גן כמו בעדן בגן ובית בעדן עומדת במקום שנים או יהיה סמוך עדן אל גן ואף על פי שברוב נסמך גן אל עדן ושני מקומות היו כמו שכתו' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן : מסוכתך . גזרך והוא כתוב בשמך כמו השר מסוכתו והוא על דרך הפלגה כאילו גזר ביתו או גגו או כרמו היה מאבן יקרה ויונתן תירגם כל אבנין טבן מסדרן על לבושך : וברקת . כמו וברקת הנזכר בתורה והוא בשני משקלים : וזהב . כלל הזהב עם האבנים היקרו' כי הוא המשובח שבמיני מתכו' ושמים אותו עם האבני' במלאכות הנאות והיקרות וי"ת משקען בזהב כלומר כל אלה האבני' משובצו' בזהב על לבושך : מלאכת תפיך ונקביך . תפיך כמו בתפי' ובמחולות ונקביך הם כלי הנגון העשוי' נקבים נקבים : בך . כלומר בביתך מיוחדים שאין כמותם : ביום הבראך כוננו . כאילו ביום שנבראת כוננו אלה הכלים לך כוננו מבנין שלא נזכר שם פועלו והוא מנחי העי"ן ויונתן תירגם כל אילין עבידת תקונך וגו' : את כרוב ממשח הסוכך . דמה אותו לכרוב לרוב מעלתו : ממשח . ענין גדולה כמו אל תגעו במשיחי : הסוכך . לפי שה' כרובים סוככי' בכנפיהם ודמה אותו לכרוב אמר עליו גם כן הסוכך כלומר סוכך על עמו וממשח שם תואר ואף על פי שהוא פתח שלא בסמיכות הנה כמוהו ומקסם חלק ולשונו מרמה ויהי המלכר ורבי יונה פירש כי סוכך שם השמן הטוב שמושחין בו המלכים מן וסוך לא סכתי ויהיה ממשח תואר שמו : ונתתיך . אני נתתיך בזאת הגדולה ואתה לא ידעתני ו והתגאית על עמי : בהר קדש אלהים היית . אמר כנגד מלך צור לא כנגד זה שהיה היום מלך כאילו אמר מלך צור כבר היה טוב והיה בהר הקדש כי חירם מלך צור היה בירושלם ושלח לשלמה המלך עצים לבנות בית המקדש הכל כמו שכתוב במלכי' : בתוך אבני אש התהלכת . לישראל קרא אבני אש שהיו עם קדוש . ואדוני אבי ז"ל פי' הפסוק בלשון תמיה ופי' בתוך אבני אש גופי' רוחניי' של אש עליוני' ופי' בו עוד פי' אחר עוד חשבת בלבך שאתה כרוב כי אתה התהלכת בתוך אבני יקרות אבני אקדח מאירות כאש שהיו מוליכים לפניך במקום נרות להאיר בלילה : תמים אתה . מיום הבראך . מיום עמדת על דעתך וכן רכבת עלי מעודך מעוד שרכבתי עד נמצא עולתה בך . שהתגאית על עם יי' ושמחת בחורבנם : ברוב רכלתך מלו תוכך חמס . ועוד כי ברוב הסחורה שהיתה בעירך היו סוחריך עושים חמס לסוחרי המקומות האחרי' ואמרת כי מרוב שנודע העיר בסחורה לא ימכנו בעבור זה לבא : מלו . כמו מלאו . ובא בדרך בעלי ההא : תוכך . תוך עירך : ותחטא . את החטאת במה ששמחת על חורבן ארץ ישראל וחטאת בחמס שעשו בעירך לפי שהיה כח בידך למנוע ולא מנעת : ואחללך מהר אלהים ואבדך . הו"ו קמוצין כי הענין לעבר והוא במקום עתיד כדרך הנבואות : ואבדך . מבנין הדגוש ומשפטו ואאבדך ובכפול אלף פ"א הפעל להקל הקריאה מפני פגישת שני האלפי"ן הובלה תנועתה על אלף האית"ן אמר ואחללך מהר אלהים ואבדך אזכרה זו הטובה שהיה למלך צור בהר אלהים כמו שאמר בהר קדש אלהים היית ואחללך מאותו מקום קדוש שלא תזכר שם אלא לאלה ולקללה וכפל הענין במלות שונות ואמר ואבדך כרוב הסוכך . מתוך אבני אש ר"ל אתה כרוב הסוכך אאבד אותך כלומר שמך וזכרך אאבד מתוך אנשי קדש שהם ישראל הנמשלים לאבני אש : גבה לבך . שחת . דינו שחת : על יפעתך . שגבה לבך בה ובזה שחת חכמתך כי החכם לא יגבה לבו בטוב העולם הזה : יפעתך . פירשנוהו : לראוה בך . כמו לראות בך כלומ' לראות בך הפך מה שהיתה חושבת ברוב גאות לבך ולתמוה עליך וכן ת"י לאסתכלא בך ויש מפרשים לראוה ענין בזיון וכן והמה יביטו יראו בי את כל גבוה יראה ואין צריך להוציאם מעניינם ומלת לראוה מקור שלם מן הקל בתמורת למ"ד הפעל בו"ו כראות ומשקלו לאהבה את יי' אלהיך : מרוב עונך בעול רכלתך . בעול סמוך מן עול ולא בא בדרך חברו במשקלו : חללת מקדשיך . ארמונך כמו מקדש מלך הוא אמר החמס והעול שעשית גרמו לך לחלל ולהחריב את מקדשך : ואוציא אש מתוכך היא אכלתך . האש היא משל למלך ולפי שאמר אכלתך אמר ואתנך לאפר על דרך משל כי ההכל באש שב לאפר ובאמרו כל הענין בלשון עבר כמו השלכתיך נתתיך והוציא ואתנך כלם עבר במקום עתיד כמו שהוא מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב : כל יודעיך . שממו . כמו תמהו : בלהות . פירשנוהו : ויהי . בן אדם . מבואר הוא : ואמרת . אמר הנני עליך ואמר בה כן מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד : ושלחתי

ושלחתי · ונפלל חלל · כמו ונפל אלא שכפלה בו למד הפעל : בחרב עליה מסביב · בחרב יבא עליה : ולא יהיה סילון ממאיר · כמו קוץ והענין כפול במלות שונות וממאיר · כמו צרעת ממארת פוגיינט בלעז : מכאיב · ידוע מן כאב והוא דרך משל ותירגם יונתן מלך מבאיש ושלטונין מעיקין : השאטים אותם · ענין בזה ושלל וכן תירגם יונתן דבזזין כי אלה האומות שזכר הם שכנים לארץ ישראל והיו מריעים לישראל : כה אמר יי' · מבוארת היא זאת הפרשה בהבטחה זו שהבטיחם משכניהם המריעים להם והאל ית' יעשה בהם שפטים שלא יוכלו להרע עוד : ויסכו · מבואר הוא : בשנה העשירית בעשירי עשירית למלכות צדקיהו וזכר תחלה פורענות צור לפי מהיתה פורענותה תחילה ל

וקוץ ג' וסימ' וקוץ ודרדר תצמיח · סלון ממאיר וקוץ מכאיב · וקוץ תוליד את ענוב : כה אמר ה' בטע' בספרא וסימ' בקבצי את בית ישראל · כל בן נכר · כראשון כאחר · שער החצר הפנימית : בעשרי ד' חס' בליש' וסימ' בשנה התשיעית לצדקיהו · לשכניהו העשרי · בשנה העשירית בעשרי דפרעה דסי' · בעשרי בחבסח

וְשִׁלַּחְתִּי־בָהּ דֶּבֶר וָדָם בְּחוּצוֹתֶיהָ וְנִפְלַל חָלָל בְּתוֹכָהּ בְּחֶרֶב עָלֶיהָ מִסָּבִיב וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל סִלּוֹן מַמְאִיר וְקוֹץ מַכְאִב מִכֹּל סְבִיבֹתָם הַשָּׁאטִים אוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יְהוִה׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּקַבְּצִי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב׃ וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃

כט בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ׃ דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי׃ וְנָתַתִּי חַחִיִּים בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק׃ וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃ וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃

ל' ח' · ל' · ל' · ל' · ג' · לגעם' · ה' נסע' בסיפ' · ל' · ו' כסו' כם נם' · ו' נסיפ' · לית חל' נסיפ' · ה' · ל' חס' · לה' נטע' בסיפ' · ה' · ל' · חחים ה' · ב' ובכסו' · לב' · ו' חל' נסיפ' · ה' חל' · ו' בליש'

וְאֲשַׁלַּח בַּהּ מוֹתָא וְקִטְלָא בְּשׁוּקָהָא כַּד יִתְרְמוֹן קְטִילִין בְּגַוַּהּ בְּאִיתֵיאוּתִי עֲלַהּ דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא מִסְחוֹר סְחוֹר וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ וְלָא יְהֵי עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל מְלַךְ מַבְאִישׁ וְשִׁלְטוֹן מְעִיק מִכֹּל סַחֲרָנֵיהוֹן דְבָזְזִין יַתְהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כַּד אֲכַנִּישׁ יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְאִתְבַּדָּרוּ לְתַמָּן וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָּא וִיתוּבוּן עַל אַרְעֲהוֹן דִּיהָבִית לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב׃ וִיתוּבוּן עֲלַהּ לְרוֹחְצָן וְיִבְנוּן בָּתִּין וְיִצְבוּן כַּרְמִין וְיִתְבוּן לְרוֹחְצָן כַּד אַעֲבִיד פּוּרְעָנוּת דִּינִין בְּכֹל דְבָזְזִין יַתְהוֹן מִסַּחֲרָנֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן׃ בְּשַׁתָּא עֲשִׂירֵיתָא בַּעֲשָׂרָאָה בִּתְרֵי עֲסַר לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְאִתְנַבֵּי עֲלוֹהִי וְעַל מִצְרָאֵי כּוּלְּהוֹן׃ וְאִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם דְּאַתְּ דָּמֵי לְתַנִּינָא רַבָּא דְשָׁרֵי בְּגוֹ נַהֲרְוָתֵיהּ דִּי אֲמַר דִּילִי מַלְכוּתָא וַאֲנָא כַּבֵּישִׁית׃ וְאֶתֵּן שִׁירִין בְּלִיסְתָךְ וְאֶקְטוֹל שִׁלְטוֹנֵי תוּקְפָךְ עִם גִּיבָּרָךְ וְאַבַטֵּילִינָךְ מִמַּלְכוּתָךְ וְיַת כָּל שִׁלְטוֹנֵי תוּקְפָךְ עִם גִּיבָּרָךְ יִתְקַטְלוּן׃ וְאַרְטְשִׁינָךְ לְמַדְבְּרָא יָתָךְ וְיַת כָּל שִׁלְטוֹנֵי תוּקְפָךְ עַל אַפֵּי חַקְלָא תִתְרְמֵי נְבִילְתָךְ לָא תִתְכְּנֵישׁ וְלָא תִתְקְבַר לְחֵיוַת אַרְעָא וּלְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא מְסַרִיתָךְ לְאִשְׁתֵּיצָאָה׃ וְיִדְעוּן כָּל יָתְבֵי מִצְרַיִם אֲרֵי אֲנָא יְיָ חֲלַף דַּהֲווֹ סָמֵךְ קַנְיָא רְעִיעָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃

רשי

ונפלל חלל בתוכה · בחרב עליה מסביב · על אשר ירדו החרב מסביב בחוץ יפללו יושבי העיר ויהיו נ בטוחים להיות חללים בתוכ' ונפלל כמו לא פללתי לא סברית : וכמו ואויבינו פלילים ידונו עצמם להיות חללים בתוכה : ולא יהיה עוד לבית ישראל וגו' · לפי שכיבא על עמון ומואב ופלשתים ואדום וצור וצידון ם שהם שכיני ארץ ישר' שיחרבו ומאחר ם שיחרבו כלם לא יהיה סלון וקוץ לישר' בכל סביבותם שיכאיבם ושירע להם : סלון · מין קמשונים וחוחים הוא : ממאיר · כמו צרעת ממארת פוגיינט בלעז : השאטים אותם · הבוזזי' אותם : לעבדי ליעקב · כמו שניתנה ליעקב בלא מצרים ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה : בשנה העשירית בעשירי ב בשני' עשר לחדש היה דבר יי' אלי לאמר · התנים הגדול · לפי שכל גדולתה של מ מצרי' וכל שובע שבה על ידי יאורי נילוס ה הוא לפיכך הכבוא מושל את מלכה לתנין ואת עמה לדגת יאור : לי יאורי · איני צריך לעליונים כי יש לי יאור מספיק כל צרכי : ואני עשיתני · בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי : וממשלתי : חחים · כמין טבעות ברזל אוי״כם בלעז : דגת יאוריך בקשקשותיך · אוכטים או״ק אדרים בלעז כלומ' אתן בלב כל גבוריך לצאת עמך למלחמה ויפלו כלם :

כלה כן דיכו לעד התחתי ובכפרים ומדייקים · סנים מתלפי כתו' בלא בתולס

וכטשתיך המדברה · אישטי״נדריטוי בלעז זו היא אובדן של גויס כיון שכטשו על פני היבשה מתים : משענת קנה · כמה פעמים כמכו עליהם בימי סנחריב ובימי נבוכד נצר ולא הועיל להם כקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנשען עליו : בתופסם

רדק

מהיתה פורענותה תחילה ל לפורענות מצרים אבל נבואת הצרים באה לו תחילה בשנה מעשירית ואחר בשנת החרבן ב״א שנה לצדקיהו באה לו ה הנבואה על מצרים שני פעמים ואחר החרבן גם כן שני פעמים ב״ב שנה : בן אדם · ועל מצרים כלה · אמר כלה בלשון נקבה כלומר על עדת מצרים · וזכר התנים הגדול בא״ס במקום נ״ון וכמוהו כמהם וכמהן מוף וכוף ומפני שטוב מצרי' הוא היאור כי הוא המשקה אותם ואינם צריכים למטר ועל כן מתגאים בו המשיל מצרים ליאור ופרעה המלך לתנים הגדול בתוכו והתנים הוא הדג הגדול כמו שאמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים והמשיל עם מצרים לשאר הדגים כמו שאמר דגת יאוריך הרובץ בתוך יאוריו שאין מחריד אותו : לי יאורי · המשקה אותי וארצי המוטב נמצא בה ב ברוב הטובים ואיני צריך למטר ולא לילך למדינות אחרו' בעבור תבואה : ואני עשיתני · אני עשיתי ותקנתי לי היאור להשקות את ארצי או פי' עשיתני עשיתי והקנתי אותי בחכמתי ובתבונתי עד שנעשיתי מלך גדול וכמוהו אשר עשה את משה ואת אהרן שפירושו הגדילם ויונתן תירג' הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה מלכ' דמצרים דאת דמי לתנינא רבא דשרי בגו נהרוותיה דאמר דילי מלכותא ואנא כבישית : ונתתי חחיים · כתוב בשתי יודי״ן ונקר' ביו״ד אחת חח' ואם היה נקר' ככתיבתו היה נקרא חחיים בקמצות יוד הראשונה בחירק והשניה רפה כמשפט יוד הרבוי והיה שרשו או מנחי הלמ״ד ועתה הוא בקריאתו מנחי העי״ן ויאמר מן חח חחים כמו מן פח פחים ולפי שהמשיל אותו לתנין זכר עליו דרך משל חחים שתופסים בהם הדג שנוקבים בהם לחיי הדג ומעלין אותו וכן אמר ובחח תקוב לחיו : דגת · שם כלל לדגים כלם דגה כמו והדגה אשר ביאור תמות ובסמוך דגת והדבקתי · שיעלו עמך כשיעלוך מן היאור והוא משל על עם מצרים שרים ופרשים וגבורים ודלת העם כלם יסופו : ונטשתיך המדברה · אמר המדברה לענין משל כי הדגים לא יחיו במדבר כי המצרים ימותו בחרב על פני השדה בצאתם להלחם עם הכשדים ולא יאספו לקבורה ויהיו לאכלה לחית השדה ולעוף השמים ותירגם יונתן ולא תתקבץ ולא תתקבר רוצה לומ' ולא תקבץ לקבורה : וידעו כל יושבי מצרים · יען היותם משענת קנה לבית ישראל כי היו מבטיחים את ישרא' להצילם מיד הכשדים ולא יכלו והנה היו להם משענת קנה כי אינו חזק ואינו משענת אלא לפי שעה מעט כי קרוב הוא להשבר כל שכן כשהוא רצוץ וכן תירגם יונתן סמך קניא רעיע וכן בחסרון הקו״ל כאמר יהיו רוצה לומר כאמר לבן וכן וים בעדרו זכר ר״ל זכר תמים כן מצרים לא היו לישראל משענת ועזר אלא מעט כמו שאומר בספר ירמיהו וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם ואמר להם הנביא הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים ושבו הכשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדוה ושרפוה באש והנה הם לא במכוס אלא הרעו להם כי שמכני בטחונם מרדו במלך בבל והנה זהו דמיון משענת קנה וזהו ובקעת להם כל כתף וכן אמר רב שקה הנה בטחת על משענת קנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה לא די שלא במכו אלא שנקבה כפו שהיתה תופשת בו : בתפסם

לחודש לגלותינו בא אלי הפליט · וכל רבה כבין בלאים בבא והכה בשלשים איש : אמר לי ה' דסמיכי בקריא' וסימ' נמכר בסדר וירא אליו יי' : המדברה י״ב וסימ' נמכר בסדר אחרי מות : אותך ה' מל' וסימ' בבכור רבת :

רשי

בכף כתיב · בכף קרי כאדם המהלך ונשען על מקלו: תרוץ · תירצץ: ובקעת להם כל כתף · כתפיהם כאדם הנסמך על קנה ונשבר והאדם נופל עליו והקרומיות נכנסות לו בכתיפיו: והעמדת להם כל מתנים · מאחר שתשבר יצטרכו לחזק את מתניהם ולעמוד עליהם והרי אתה כאדם שחבירו נשען עליו והוא חלש ואומר לו התחזק על מתניך כי לא תסמוך עוד עלי וכן תרגמו יונתן ולא תהא להון לבית סומכון ויש מחליפין והעמדת להם לוהמעדת ואיני רואה את דבריהם ומנחם חברו עם מעמד רגלי כמוני: ולא תשב ארבעי' שנה · ארבעים ושתי' שני רעבון נגזרו בחלום פרעה כנגד שלשה פעמים שנכתב החלום שבע פרו' ושבע שבלים רעות ראה ו וספרו ליוסף הרי שני פעמים ויוסף אמר לו שבע הפרות הרקות והרעו' ושבע השבלים הרקות הרי ארבעים ושתים לרעה ולא היו להם אלא שתים שנא' כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב למצרי' פסק הרעב שהרי ב בשנה השלישית זרעו שנאמר והן זרע וכתיב ונו' והארבעים נפרעו להם עכשיו תשב ארבעים שנה תשב פר"א השיג"אה בלע"ז · מכורתם · מגורתם כמו תולדותם וכן חברו מנחם: לבלתי רדות בגוים · לשון ממשלה כמו ורדו בדגת הים: ולא יהיה · מצרים לבית ישראל עוד למבטח המזכיר להם עון מאמר להם הקב"ה לא תוסיפו לראותם עוד: ויהי בעשרים ושבע שנה · למלכות נבוכד נצר אותה שנה כבש מצרים בידו כך שנינו בסדר עולם ויש בספר הזה הרבה נבואות כתובו' מוקדם מאוחר · העביד את חילו · על צר עבודה גדולה · כל ראש · אנשי חיילותיו: מוקרח וכל כתף מרוטה · כדרך הצרים על העיר ימים רבים וטורחי' ונושאים במשא משאות עצים ואבנים והוא לכד את צור בעשרים ושלש ל למלכותו כמו ששנינו בסדר עולם · מוקרח קאלו"ו בלע"ז · מרוטה פלי"אה בלע"ז: ושכר לא היה לו · לאחר ששללו שללה עלה הים ושטפו מהם לפי שנגזר עליה ועל שללה ליאבד בים: פעולתו

רדק

בתפסם בך בכפך תרוץ · תרוץ משנין כפעל פרטו רצץ מן קנה רצוץ: והעמדת להם כל מתני' · יש מפרשו' והעמדת בהפוך האותיו' והמעדת מן ולא מעדו קרסולי והנכון כמשמעו כי כשהנשען האדם יכפף ובהשבר המשענת יעמד מלהכפף וכן ת"י ולא תהוי להון לבית סומכון כלומר תעמידם על מתניהם שלא יסמכו עוד עליך ופירש יונתן המשל כן באתכניותהון ויש נוסחאות באתכנעותהון בך ביד מלך ב בבל תקיף יתמסר וייבד בית רוחצניהון ובאסתמכותהון עלך יתבר: בכפך · כתיב רוצה לומר שתסמוך אותם בידך וקרי בכף ר"ל בכפם כאדם שתופש הקנה בכפו לסמוך בו: לכן · מבואר הוא: והיתה · יאור לי ואני עשיתי · כמו שפירשתי ואני עשיתיני לפני הפירושים ויונתן תירגם גם כן שתרגמו מלכותא דילי ואנא כבישית: לכן · לחרבות · חורב שממה לאיזה חרבות אמנה שתהיה חרב ם שממה וי"ת לחרב צדו ושממו: לא תעבור בה · ארבעים שנה · יש דרש למה ארבעים שנה כי מ"ב שני רעבון נגזרו למצרים בחלום פרעה כנגד שלשה פ פעמי' שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות ראה פרעה וספר ליוסף הרי שני פעמים י"ד שהם עשרים ושמונה ויוסף אמר שבע פרות הרקות והרעו' ושבע השבלים הרקות הנה י"ד וכ"ח הנה מ"ב והיו להם שתי שנים רעב כמו שכתוב כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב אבינו למצרים נפסק הרעב נשארו ארבעים שנה ונגזר עליה להיות חרבה אותם מ' שנה: ונתתי · מבואר הוא: מחרבות · מופעל' ומפני החית הושב הקמץ חטף בחי"ת: כי כה אמר יי' · מבואר הוא: ושבתי · מכורתם · כמו מגורתם הארץ אשר גרו בה: מן הממלכות · והמעטתים · הפך הנני מפרך והרביתיך: רדות · מקור מן לא תרדה בו בפרך: ולא יהיה עוד · דרך כלל על עם מצרים: למבטח מזכיר עון · שסלקו בטחונם ממני ובטחו עליהם: ויהי בעשרים ושבע שנה · למלכות נבוכד נצר וכן כתוב בסדר עולם בעשרי' ושבע לנבוכד נצר כבש מצרים בידו ונשא המונה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר לחילו ו והגלה ירמיהו וברוך לבבל ועוד כתוב בסדר עולם כי בעשרים ושלש שנה לנבוכד נצר שהגלה נבוזר אדן נפש תשמ"ה כמו שכתו' בירמיהו כי אז כתנה צור בידו ושטף את כל היהודי' שהיו בעמון ובמואב ובסביבות ארץ ישראל נפש תשמ"ה: בן אדם · אל צור · כמו על צור: כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה · כי צרו על צור ימים רבים והיו כל בני החיל טרודים וטורחים ב במצור כדרך בני אדם הצרים על עיר לשאת אבנים ועצים על ראשיהם ועל כתפיהם: מקרח · שנשר שער הראש מרוב העבודה: מרוטה · שנמרט עור הכתף מן המשא בכתף ימים רבים: ושכר לא היה לו ולחילו מצור על העבוד' אשר עבד עליה · כי כשכבש נבוכד נצר צור ושלל שללה בא הים על העיר ושטף כל השלל כי נגזר עליה לשטף הים כל אוצריה וחילה והנה חיל נבוכד נצר טרחו ויגעו לשוא והקב"ה שלם להם ונתן להם שלל מצרים חלף עבודתם אשר עבדו בצור:

מסורה

ועד גבול ד' בליש' בקריא' וסימ' מן תשיחור אשר על פני מצרים · ושלמה היה מושל · ממגדל סונה ועד גבול כוש · ויהי מושל בכל הממלכות: ולא תשב ד' בקרי' וסי' בירמיה סימ' י"ו: תהיין ה' כתיב כן בליש' בנביאים וסי' ותהיין שתיהן לך לנשים · ולא תחוס עיני עליך תניינא דספרא · וחברו תליתא כי אני יי' מכה · ונתתי

יחזקאל

7 בתפשם בך בכפך תרוץ ובקעת להם כל כתף ובהשענם עליך תשבר והעמדת להם כל מתנים׃
8 לכן כה אמר אדני יהוה הנני מביא עליך חרב והכרתי ממך אדם ובהמה׃
9 והיתה ארץ מצרים לשממה וחרבה וידעו כי אני יהוה יען אמר יאר לי ואני עשיתי׃
10 לכן הנני אליך ואל יאריך ונתתי את ארץ מצרים לחרבות חרב שממה ממגדל סונה ועד גבול כוש׃
11 לא תעבר בה רגל אדם ורגל בהמה לא תעבר בה ולא תשב ארבעים שנה׃
12 ונתתי את ארץ מצרים שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות תהיין שממה ארבעים שנה והפצתי את מצרים בגוים וזריתים בארצות׃
13 כי כה אמר אדני יהוה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפצו שמה׃
14 ושבתי את שבות מצרים והשבתי אתם ארץ פתרוס על ארץ מכורתם והיו שם ממלכה שפלה׃
15 מן הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים והמעטתים לבלתי רדות בגוים׃
16 ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון בפנותם אחריהם וידעו כי אני אדני יהוה׃
17 ויהי בעשרים ושבע שנה בראשון באחד לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר׃
18 בן אדם נבוכדראצר מלך בבל העביד את חילו עבדה גדלה אל צר כל ראש מקרח וכל כתף מרוטה ושכר לא היה לו ולחילו מצר על העבדה אשר עבד עליה׃

תרגום

באיתכניותהון בך ביד מלך תקיף תתמסר וייבד בית רוחצניהון ובאיסתמכותהון עלך תתבר ולא תהי להון לבית סומכון׃ בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתי עלך דקטלין בחרבא ואישיצי מינך אנשא ובעירא׃ ותהי ארעא דמצרים לאשתממו וחורבא וידעון ארי אנא יי חלף דאמיר מלכותא דילי ואנא כבשית׃ בכן הא אנא שלח רוגזי עלך ועל מלכותך ואתן ית ארעא דמצרים לחורב צדו ואשתממו ממגדל סונה ועד תחום כוש׃ לא תעיבר בה ריגלא אנשא וריגלא די בעירא לא תעיבר בה ולא תתיתב ארבעין שנין׃ ואתן ית ארעא דמצרי לצדו בגו מדינן צדיין וקירותא בגו קירוין דהואת חרבן הויין לצדו ארבעין שנין ואגלי ית מצראי לביני עממיא ואיבדרינון במדינתא׃ ארי כדנן אמר יי אלהים מסוף ארבעין שנין אכניש ית מצראי מביני עממיא דאיתבדרו לתמן׃ ואתיב ית גלות מצרים ואתיב יתהון לארעא פתרוס על ארעא תותבותהון ויהון תמן מלכו חלשא׃ מן מלכותא תהי חלשא ולא תתרברב עוד על עממיא ואזעירינון בדיל דלא יפלחון בעממיא׃ ולא יהון עוד לבית ישראל לאיתרחצא עליהון לאדכרא חובין באתפניותהון בתריהון וידעון ארי אנא יי אלהים׃ והוה בעסרין ושבע שנין בקדמאה בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ בר אדם נבוכדראצר מלכא דבבל אפלח ית משירייתיה פולחן רב על צור כל סער ריש נתר וכל כתף איתמרט ואגר לא הוה ליה ולמשירייתיה מצור על פולחנא דאפלח עלה׃ פ

מסורה

את ארץ מצרים שמה · ולא תהיין להם לאכלה: על הגוים ה' וסימ' ראה הפקדתיך היום הזה · שפוך חמתך על הגוים דירמיה · אשר היה דבר יי' · מן הממלכות תהיה' וקצף גדול אני: ושכר ב' בתרי לישני וסימ' וכל כתף מרוטה ושכר לא היה לו · ושכר הרביעי:

פעלתו. אשר עשו לי. תחת הרע אשר עשו לי שהיו משענת קנה לבית ישראל וכן תירגם יונתן דחבו קדמי לאתפרעא מנהון: ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם. פירושו בזמן ההוא כמו וחרה אפי בו ביום ההוא והדומים לו ואין לפרש בזמן שנלכדה מצרים שהרי נלכדה

פעלתו אשר עבד בה. שכר פעולה אשר עבד במצותי בצור אתן לו את ארץ מצרים: אשר עשו לי. מצרים רעה במשענתם שהבטיחו את עמי בעזרתם הבל: ביום ההוא אצמיח קרן. לא שמעתי ולא מצאתי פירוש מקרא זה מה הוא צמח קרנם של ישראל במפלת מצרים שהרי ישראל גלו שנים לפני מפלת מצרים ואומר

ונשא ז' בקריא' וסימ' על כתפות האפוד. ונשא אהרן את שמות בני ישראל. את האורים ואת התומים והיו על לב אהרן. והיה על מצח אהרן. והוא עד או ראה או ידע. ואם נפש כי תחטא ועשתה. ונשא השעיר עליו את כל עונותם. ואם לא יכבס. איש איש כי יקלל אלהיו. ואם הפר יפר אתם אחרי. ונשא שח

לכן כה אמר אדני יהוה הנני נתן לנבוכדראצר מלך בבל את ארץ מצרים ונשא המנה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר לחילו׃ פעלתו אשר עבד בה נתתי לו את ארץ מצרים אשר עשו לי נאם אדני יהוה׃ ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם וידעו כי אני יהוה׃

ויהי דבר יהוה אלי לאמר׃ בן אדם הנבא ואמרת כה אמר אדני יהוה הילילו הה ליום׃ כי קרוב יום וקרוב יום ליהוה יום ענן עת גוים יהיה׃ ובאה חרב במצרים והיתה חלחלה בכוש בנפל חלל במצרים ולקחו המונה ונהרסו יסדותיה׃ כוש ופוט ולוד וכל הערב וכוב ובני ארץ הברית אתם בחרב יפלו׃ כה אמר יהוה ונפלו סמכי מצרים וירד גאון עזה ממגדל סונה בחרב יפלו בה נאם אדני יהוה׃ ונשמו בתוך ארצות נשמות ועריו בתוך ערים נחרבות תהיינה׃ וידעו כי אני יהוה בתתי אש במצרים ונשברו כל עזריה׃ ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בצים להחריד את כוש בטח והיתה חלחלה בהם כיום מצרים כי הנה באה׃

בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא יהיב לנבוכדראצר מלכא דבבל ית ארעא דמצרים וישבי ית נכסהא ויבוז ביזהא ויעדי עדאה ותהי אגר למשיריתיה׃ אגריה דאפלח ביה יהבית ליה ית ארעא דמצרים דחבו קדמי לאתפרעא מנהון אמר יי אלהים׃ ביומא ההוא איתי פורקן לבית ישראל ולך אתן מפתח פומא בנבואה ביניהון וידעון ארי אנא יי׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר׃ בר אדם איתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים אילילו ואימרו ווי מן קדם יומא׃ ארי קריב יומא וקריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי יום ענן זיע עידן תבר עממיא יהי׃ ותחול חרבא במצרים ויהי זיע בכוש כד יתרמון קטילין במצרים וישבון ית נכסהא ויפגרון אושהא׃ כושאי ופוטאי ולודאי וכל סומכותהא וכוב ובני ארעא קיימא עמהון בחרבא יתקטלון׃ כדנן אמר יי ויתקטלון סעדי מצרי ויבטיל יקר תוקפה ממגדול סונה בחרבא יתקטלון בה אמר יי אלהים׃ ויצדון בגו מדינן דצדין וקירוהי בגו קירוין דהואה חרבן יהוין׃ וידעון ארי אנא יי כד אתן עממיא דתקיפין כאשתא על מצרים ויתברון כל סעדהא׃ בעידנא ההיא יפקון איזגדין מן קדמי בליגיונין לאזעא ית כוש דשריא לרוחצן ויהי זיעא בהון כיום מצרים ארי הא אתיא׃

מהעודר. ויצו הכלך את חלקיה תניינא. ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל. וחברו כור מרום ישראל. ונשא ומונה. הנני גוער לכם את הזרע: ליום ב' דגשי' וסי' מצוין בכס' רבתא בערך יום: וקרוב ד' בקריא' וסי' וקרוב לבוא עתה ועשתה גלולים. כי קרוב יום וקרוב יום לי"י. הודינו וקרוב שבך. וקרוב לשמע כחת הכסילים: יצאו י"ד וסים' נבסר בירביה סים' ז': בלפני י"ב וסים' נבכר בסדר אמור:

לכן. מבואר הוא: פעלתו. אשר עמו לי. לבית ישראל וכן תירגם יונתן דחבו קד' ... קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה ב... אפי בו ביום ההוא והדומים לו ואין לפ... בב"ן לנבוכד נצר ומה צמיחת קרן היה לישראל באותה שעה ופירש אדוני אבי ז"ל בזמן מלכות מלך בבל שזכר שיתן האל יתברך מצרים בידו אמ' כי בזמן מלכותו רוצה לומר מלכות בנו היתה צמיחת קרן לבית ישראל ומה הוא שנולד כורש בשנת חמשים לגלות בבל כמו שאומר מן מוצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים ושבעה שהם מ"ט שנה וכורש נקרא משיח כמו שנאמר למשיחו לכורש והוא היה צמיחת קרן לבית ישר' שנלחם מן הגולה והשיבם לארצם והיה אז בן עשרים שנה ודריוש חתנו בן ס"ב: ולך אתן פתחון פה בתוכם. שירא' שיתקיימו נבואותיך ורבינו שלמ' ז"ל פירש כי הפסוק הזה מוסב לפרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשצר כיצד בשנת כ"ז לנבוכד נצר נתנה את מצרים בידו כשאר"ו מתלכותו י"ח שנה ול"ב דאויל מרודך הרי ארבעים ובשנה ראשונ' לבלשצר כאמרה נבואת פרס לרבות כמו שנ' בשנת חדא לבלשצר וגו' וביאת כורש מלך פרס לבבל היתה צמיחת קרן לבית ישראל ותירגם יונתן ביומא ההוא איתי פורקן לבית ישראל ולך אתן מפתח פומא בנבואה ב ביניהון וידעון ארי אנא יי: ויהי. בן אדם. הילילו. אמר כנגד מצרים: כי קרוב יום. כי באותה שנה שנאמרה נבואה זו נתנה מצרים ביד מלך בבל. אמר כי קרוב יום רוצה לומר יום אידם ואמר אחר כן וקרוב יום לי"י ר"ל כי היום הזה בא להם מי"י ואלין הוא למהר יום אידם כי הוא יכוה לאויב לבא עליהם: יום ענן. ענן וערפל יהיה להם היו' ההוא: עת גוי' יהיה. עת שיאספו גוים על מצרים להחריבה ויונתן תירגם עידן תבר עממין יהא: ובאה. מלרע: והיתה חלחלה בכוש. כשיראו בני כוש שיפלו חללים במצרים יחילו ויפחדו וירגזו שתבא החרב גם עליהם כי שכנים הם ועם אחד הם כלם בני חם: חלל. דרך כלל רוצה לומר חללים רבים: כוש ופוט ולוד וכל הערב. עם מקובץ מעמים כתערבו יחד ואת סומכותא לשון ערבוב: ובני ארץ הברית. שהיה להם ברית עם ארץ מצרים אבל לא היו מהם וממשפחות' ולפי שהיו בני בריתם לקו עמהם: כה אמר י"י סומכי מצרים. הם בני ארץ הברית ושאר העמים שזכר שהיו סומכים ידי מצרים ועוזרים אותם: ממגדל סונה. הוא גבול מצרים מפאה אחת ואמר כי משם תחול החרב לאכול בהם עד גבול כוש כמו שזכר למעלה ממגדל סונה ועד גבול כוש ולפי שזכר כוש למעלה שהוא הגבול השני כמך על המבין ולא זכרו וכנוי מלת בה לארץ מצרים: ונשמו בתוך ארצות נשמות. בתוך ר"ל בכלל ופירו' ונשמו ארצות מצרים ובתוך ארצות יעיד עליו וכן כפל הענין במלות שונות ואמר ועריו בתוך ערים נחרבות: וידעו' בתתי אש במצרים. על דרך משל כתרגומו כד איתי עממיא דתקיפין כאשתא על מצרים: ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בצים להחריד את כוש. בצים הם הספינות כמו וצי אדיר לא יעברנו והיה משפטו ציים בשני יוד"ן כמו מן עיים אלא שהוקל כמו עברים יהודים אמר בעת ההיא אחרי החרבן מצרים תביא על כוש צבא גוים בספינות וקרא' מלאכים כאילו בשליחות האל ית' באים שם כי הוא גזר הגזירה עליהם לפיכך אמר מלפני ואמר בצים כי נהר גדול סובב ארץ כוש ולא יוכלו לבא כ"א בספינות וכן אמר בתורה הוא הסובב את כל ארץ כוש וכן ים נהרות אחרות ואמר בספר ישעיה הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש השולח בים צירים ובכלי גמא על פני מים: להחריד את כוש בטח. כוש שהיה יושב לבטח יחריד אותם העם שיבואו עליהם פתאום: כיום מצרים. כמו שהיית החלחלה בהם ביום חרבן מצרים כמו שאמר למעלה והיתה חלחלה בכוש בנפול חלל במצרים כן תהיה עת החלחלה בהם בעבור עצמם: כי הנה באה. רוצה לומר עת חורבנם:

אני ביום ההוא מוסב על פרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרי' ואותו חשבון כלה בשנת ש מלך בלשצר ומצינו בדניאל שבאותה שנה התחילו מלכי פרס להתחזק וכגזר' מפלה על בבל שנאמ' בשנת חדא לבלשצר דניאל חלם חזא וגו' קדמיתא כאריה היא בבל וכתי' חזה הויתי עד דאימריטו גפהא וגו' וארו חיוא אחרי תנינא דמיא לדוב היא פרס וכתי' וכן אמרין לה קומי אכולי בשר שגיא כלומר ת תפסי המלוכ' ומלכות פרס היא צמיחת קרן לישרא' שנאמ' בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ומניין שארבעי' שנה של מצרים כלו באותו הפרק מצרים נתנה ביד נבוכד נצר בכ"ז לנבוכד נצר ב בשנה שנאמר' נבואה זו ליחזקאל הוסף א ארבעים שנה הרי ס ששים ושבע צא מהם ארבעי' ותמם לנבוכד נצר ועשרים ושלש ל לאויל מרודך כ כדאמרינן במסכת מגילה ושנה אחת מהם עלתה לזה ולזה כדאמרינן התם שנים מקוטעות היו: ולך אתן פתחון פה בתוכ' . ולך יחזקאל יהא פתחון פה כשירא נבואתך מתקיימת: הה. כמו אהה הה ליום העתיד לבא על האומות: עת גוים. עידן תבר עממיא: והיתה חלחלה בכוש. לשון רעד כשישמעו מפלת מצרים יחרדו לנפשם פן יעלה מלך בבל עליהם: וכל הערב. ת"י וכל סומכוותא כל העורב' ערובת מצרים נרגמלה בלע"ז: ארץ הברית. כרותי ברית למצרים לעזור לה: בתתי אש. חמתי כלם: מלאכים מלפני. גרודי גייסות הולכים בשליחותי בשיירות רבות להחריד את כוש היושבת בטח: ומכרתי. כתרגומו ואמסרי: בצים. כמו וצים מיד כתים וכן תרגמו יונתן בלגיונין: ונתתי

כה אמר י' מבואר הוא׃ הוא ועמו · מובאים · כי אני יי' מביא אותם׃ ונתתי יאורים חרבה · יבשה כמו אמר בחרבה ולפי מארץ מצרים כל טובה ומבטח היה היאור אמר דרך משל שיחרבו היאורים רוצה לומר שיכלה מהם כל טובה׃ כה אמר יי' · והאבדתי גלולים · כמשמעו ולפי שהיה בטחונם בהם שיצילו אותם מיד האויב אמר כן כמו שאמר בבבל הובישו כל את מרודך חתו גלוליה או הוא על דרך משל כמו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ות' ואוביד דפלחין לטעותא׃ ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד · ומלך גם כן אשבית מארץ מצרים שלא יהיה שם עוד ר"ל זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם שהרי אמר מקץ מ' שנה אקבץ את מצרים או יהיה עוד כמשמעו לעולם כמו שאמר ולא תתנשא עוד על הגוים וזהו שאמ' ונתתי יראה בארץ מצרי' שיהיו לעולם יריאים משאר העמים׃ והשמתי · בנא · כא היא אליכסנדריא וכן תירגם יונתן׃ ושפכתי · מבואר הוא׃ ונתתי · חול תחיל סין · כתיב ביוד וקרי בוי"ו הכתי' מבנין הפעיל והקרי מן הקל והוא לשון חיל כיולדה׃ להבקע · שיבקעו חומותיה׃ ונוף צרי יומם · ואל נוף יבואו צרי יומם רוצה לומר ביום יבואו לה האויבים ולא בלילה כגנבים ויונתן תירג' בעיל דבבא יקפינה יום יום׃ בחורי און · שם עיר בארץ מצרי' ואפשר שהיה און הכתו' בתורה כהן און ופיבסת תרין מלין כתיבן וקרין מלה חדא והוא שם עיר׃ והנה בשבי תלכנה · כמו הן הנה היו לבני ישראל ואמר המה לזכרי' והנה לנקבות ופירש אדוני אבי ז"ל כי על הנשים אמ' ואף על פי שלא זכרם הנה זכר הבחורים שיפלו בחרב ואמר כי נשיהם תלכנה בשבי ויונתן תירגם עולמי און ופיבסת בחרבא יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון׃ ובתחפנחס · הוא תחפנחס הנזכר במלכים ונשתנו התנועות כי זה נקוד חטף סגו"ל בחיריק והתי"ו בשוא והחי"ת בפתח והפ"א והנו"ן בשוא׃ חשך היום · בשי"ן ונקרא בשמאל כמו ולא חשך ממני מאומה פירוש מנע היום מאורו להם ואמ' זה מרוב הצרה כאילו מנע היום מאורו להם ויונתן תירגם על תחפנחס אייתי חשך בימם תירגם אותו כמו חשך בימין׃ את מטות מצרים · מוטות עולם שהיו על צוארי הגוים ויונתן תירגם כד אתבר תמן ית תקוף מצרים׃ היא ענן יכסנה · כתרגומו מלך במשרייתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא׃ ובנותיה בשבי תלכנה · רוצה לומר יושבי הכפרים ילכו בשבי כי הם אין להם כח לעמוד כנגד האויבים ויקחום ויוליכום בשבי׃ ויהי באחת עשרה שנה · לגלות צדקיהו׃ בראשון בשבעה לחדש · בחדש הראשון שהוא ניסן׃ בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי · זהו שנאמ' בירמיה על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכד נצר מלך בבל בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ואומר במלכים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל וגו' וזהו שסברה זרועו האחת׃ והנה לא חובשה · אחר שנשברה לא חובשה שתוכל לתפוש בחרב עוד כמו שאמר ולא הוסיף עוד׃ לשום חתול · כריכה שכורכין העצם הנשבר וחובשין אותו וזה השברון לא היה לו רפואה עוד׃ לחבשה · בתפיק הה"א לחבש אותה וכן לחזקה ויהי לחזקה מקור מן הקל יוצא וכן ויגבר לא חזקו פעל יוצא מן הקל ופירש יונתן המשל כן בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית והא לא מיתקפא לאתסאה וגו'׃ לכן

והשבתי י"ג וסי' נמסר בריש ספרא דא סוף סימ' ז'׃ מובאים ג' בקרי' וסי' אנחנו מובאי' להתגולל עלינו · מובאי' סבאים · לשחת הארץ׃ כה אמר ט' בטע' בספרא וסימ' הכה כף אל כף׃ השפך נחשתך · והאבדתי גלולים · כסיתי עליו את תהום · הנביא אל הרועים · האתה הוא אשר · רב לכם נשיאו · כי יתן הנשיא׃ ותנה ג' בקריאה

רשי

ונתתי יאורים · ארץ היאורים היא מצרים׃ ועשיתי שפטים בנא · אלכסנדריא׃ להבקע · חומותיה תבקענה׃ צרי יומם · צרים יבאו עליה יום יום והנה בשבי תלכנה מדינות המדינות אין ופיבסת׃ חשך היום · ימנע האור׃ ענן יכסנה · צרה תבא עליה ותכסנה ותחשך בה כסוי ענן׃ ובנותיה · וכפרניה׃ את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי · כבר פעם אחרת שברתי חילו ביד נבוכד נצר בשנה הרביעית ליהויקים כמה שנאמר בספר ירמיה למצרי' על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה בכרכמיש על נהר פרת אשר הכה נבוכד נצר וגו'׃ והנה לא חבשה · מאותו היום והלאה כמה שנאמר בספר מלכים בסופו ולא יסף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנהר פרת עד נחל מצרים ובשבון זה בתבאת ירמיה גם הוא על אותה המכ' בלשון רפואה אין לה שנאמ' עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים לשוא הרבית רפואות תעלה אין לך לא חובשה · לשון קשירה שקושרין עצם הנשבר׃ לשום חתול · מעשה בגדים ורטייה כמו והחתל לא חתלת׃ לתפש בחרב · שיהא לו עוד כח להלחם׃ ושברתי

כה אמר אדני יהוה והשבתי את המון מצרים ביד נבוכדרצאר מלך בבל׃ הוא ועמו אתו עריצי גוים מובאים לשחת הארץ והריקו חרבותם על מצרים ומלאו את הארץ חלל׃ ונתתי יארים חרבה ומכרתי את הארץ ביד רעים והשמתי ארץ ומלאה ביד זרים אני יהוה דברתי׃ כה אמר אדני יהוה והאבדתי גלולים והשבתי אלילים מנף ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד ונתתי יראה בארץ מצרים׃ והשמתי את פתרס ונתתי אש בצען ועשיתי שפטים בנא׃ ושפכתי חמתי על סין מעוז מצרים והכרתי את המון נא׃ ונתתי אש במצרים חול תחיל סין ונא תהיה להבקע ונף צרי יומם׃ בחורי און ופי בסת בחרב יפלו והנה בשבי תלכנה׃ ובתחפנחס חשך היום בשברי שם את מטות מצרים ונשבת בה גאון עזה היא ענן יכסנה ובנותיה בשבי תלכנה׃ ועשיתי שפטים במצרים וידעו כי אני יהוה׃

ויהי באחת עשרה שנה בראשון בשבעה לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר׃ בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי והנה לא חבשה לתת רפאות לשום חתול לחבשה לחזקה לתפש בחרב׃ לכן כה אמר אדני יהוה הנני אל פרעה מלך מצרים

כדנן אמר יי' אלהים ואבטל ית איתרגושת מצרים ביד נבוכד נצר מלכא דבבל׃ הוא ועמיה עמיה תקיפי עממיא אתאן לחבלא ארעא וישלפון סיפיהון על מצרים וימלון ית ארעא קטילין׃ ואתן נהריהון יבישתא ואמסר ית ארעא ביד מבאשין ואצדי ארעא ומלאה ביד רשיעין אנא יי' גזרית במימרי׃ כדנן אמר יי' אלהים ואביד דפלחין לטעותא ואשיצי דפלחין לצילמניא מימפס ומלכא מארעא דמצרים לא יהי עוד ואתן דחלא במצרים׃ ואצדי ית פתרוס ואיתי עמא דתקיפין כאישתא על טאנים ואעביד פורענות דינין באלכסנדריא׃ ואשפוך חימתי על סין תקוף מצרים ואשיצי ית איתרגושת אלכסנדריא׃ ואיתי עממיא דתקיפין כאישתא במצרים מזע תזוע סין ואלכסנדריא תהי מתרעא משור ומפיס בעלי דבבו יקפונה יום יום׃ עולימי און ופיבסת בחרבא יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון׃ ועל תחפנחס איתי חשוך בימם כד איתבר תמן ית תקוף מצרי' ויבטל בה יקר תוקפה מלך במשירייתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא ויתבי כפרנהא בשיביא יהכון׃ ואעביד פורענות דינין במצרים וידעון ארי אנא יי'׃

והוה בחדא עשרי שנין בקדמאה בשבעא לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי' עמי למימר׃ בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית והא לא מתקפא לאיתסאה למיתן עיצרה למיתר מלכו׃ בכן כדנן אמר יי' אלהים הא אנא שלח רוגזי על פרעה מלכא דמצרים

וסי' בשמואל ב' סימן ד'׃ חשך ז' בקריאה וסי' בלשון תרגום ירדף מני רבני יומא בישא ועקא דבותא · ופי' נמסר בשמואל א' סוף סימן כ"ו׃ רפאות ג' בקרי' וחס' וסי' לשוא הרבית רפאות תעלה אין לך׃ אין דן דינך למזור · והנה לא חבשה לתת רפאות׃

רדק

לכן׳ את החזקה ואת הנשברת. החזקה אשבר הנשברת תהיה שבורה כמו שהיתה והחזקה משל על ארצו שנשארה לו אחר שהכה אותו נבוכד נצר על נהר פרת: והפיצותי. מבואר הוא: וחזקתי. ונאק נאקות חלל לפניו. כבר פירשנו למעלה מהו נאקות חלל והוא שאגת הנשמה מהקנה שקול בשעת מותו: והחזקתי. תפלנה. כאלו כפלו שלא יהא בהם כח: ונטה אותה. על דרך נטה את מטה: אל ארץ מצרים. כמו על וכמוהו רבים: ויהי. בן אדם. אל מי. אל מי דמית בגדלך. למי את דומה בגדלך מתפאר בהמונך ובגדלך ותחשב שלא תרד מגדולתך הנה אשור היה גדול ממך ונפל בידי אף אתה תפול והחל בגדולת מלך אשור על דרך משל והמשילו לארז בלבנון שהוא גבוה מכל שאר עצי הלבנון: הנה אשור. יפה ענף. שענפיו יפים: וחורש מצל. ענף שהוא מסתבך הרבה ועושה צל תחתיו מצל מן צלל והוא מפעל מבנין הפעיל ובא בפתח כמו משב קלע ויבא בצרי הנני משב את כלי המלחמה: ובין עבותים היתה צמרתו. הסעיף העליון יקרא צמרת אמר כי צמרת הארז הזה היתה בין ע עבותים בין אשים מסתבכים וגבוה עליהם ונראה יפה או אמר עבותים על רבוי העלים בענפים כמו שפירשו רז״ל וענף עץ עבות והוא משל על מלכי האומות כי על כלם עלה ויונתן תירגם ועל ניגרין שלח שרשוהי ובדרש מהיכן זכה לגדולה זו לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור שנמנע כל בעלי עולם ק קליעה אחת לבא בעצה ולמרוד בו אז היתה צמרתו לעצמה ולא נשתלשלה עמהם: מים גדלוהו. היה לו שפע מים לפיכך גדל כל כך כלומר היתה לו הצלחה גדולה: תהום רוממתהו. זכר תהום בלשון נקבה ובלשון זכר תהום אמר לו בי היא ואמר תהום שהוא לשון עמק מים רבים שלא יפסקו כן גדולתו לא היתה לה הפסק ימים רבים עד בא עתו: את נהרותיה הולך סביבות מטעה. נהרות התהום כלומר כל אחת מן הנהרות היוצאים מן התהום הולכים ס סביבות הארז הזה שהוא מטע התהום כמו שאמר תהום רוממתהו והתהום הוא משל לטובה ולהצלחה גדולה: ואת תעלותיה שלחה אל כל עצי השדה. אמ׳ כי התהום הוליכה נהרותיה סביבות זה הארז שהיא מטעה כלומר רבוי מימיה ותעלותיה שהם פלגי מים קטנים כמו תעלת הברכה אותם התעלות שלחה להשקות כל עצי השדה והמשל כי רוב הטובה וההצלחה היתה למלך אשור והמעט לשאר מלכי הארץ ויונתן פירש המשל כן בעממיא סני בסומכותיה ת תקיף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שלטונוהי מני על מדינת ארעא: שלחה. קלה הלמ״ד ורואיה להדגש ובדרש מים גדלוהו תהום רוממתהו על ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיה׳: על כן גבהא קומתו. האל״ף במקום הה״א: ותרבינה סרעפותיו ותארכנה פארותיו. הענין כפול במלות שונות כי סרעפותיו וסעיף והפארה אחת בשמות שונים והשי״ן משפט פארה: סרעפותיו. כתיב בלא יו״ד הרבוי וקרי ביו״ד וכמוהו רבים: פארותיו. האל״ף קודם לרי״ש: ממים רבים בשלחו. בשלח התהום מים רבים סביבותיו כמו שאמר מים רבים אלותם מים רבים ארכו פארותיו: בסעפותיו. פארותיו. האל״ף קודם הרי״ש ויונת המשל כן במשיריתיה כביש כל כרכין תקיפין וגו׳: וייף. היו״ד הראשונה אותיות והשניה פ״א הפעל מרשו יפה ויאמר האיתן איפה ייפה ובחסרון למ״ד הפעל איף יף וזה וייף הוא לקריאת בן אשר וייף בשוא הראשונ׳ וכוח השניה לקריאת בן נפתלי בחירק היו״ד הראשונ׳ וחיריק השניה ובקצת הספרי׳ מצאתי בחירק הראשונה ובשוא השניה לבן אשר חו היא קריאה נכונה על משקל וימב: בארך דליותיו. הם הענפים הרמים מענין ארוממך יי׳ כי דליתני: ארזים

את החזקה ל׳ וחד ואת החזקה את האבדת אבקש ואינון מן שטה חרא חד את ואת וכל חד וחד לית דכות וסי׳ נמסר במסרא רבהא בערך את: וחזקתי ב׳ וסימ׳ וחזקתי את לב פרעה ורדף. וחזקתי את זרעות מלך בבל: תפלנה ב׳ וסי׳ אבני אלגביש תפלנה. וזרעות פרעה תפלנה: המטנו ג׳ מל׳ וסי׳ בספר שפטים סימן ד׳: אל מי

ושברתי את זרעתיו את החזקה ואת הנשברת והפלתי את החרב מידו: והפיצותי את מצרים בגוים וזריתם בארצות: וחזקתי את זרעות מלך בבל ונתתי את חרבי בידו ושברתי את זרעות פרעה ונאק נאקות חלל לפניו: והחזקתי את זרעות מלך בבל וזרעות פרעה תפלנה וידעו כי אני יהוה בתתי חרבי ביד מלך בבל ונטה אותה אל ארץ מצרים: והפיצותי את מצרים בגוים וזריתי אותם בארצות וידעו כי אני יהוה:

לא ויהי באחת עשרה שנה בשלישי באחד לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם אמר אל פרעה מלך מצרים ואל המונו אל מי דמית בגדלך: הנה אשור ארז בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה קומה ובין עבתים היתה צמרתו: מים גדלוהו תהום רממתהו את נהרתיה הלך סביבת מטעה ואת תעלתיה שלחה אל כל עצי השדה: על כן גבהא קמתו מכל עצי השדה ותרבינה סרעפתיו ותארכנה פארתו ממים רבים בשלחו: בסעפתיו קננו כל עוף השמים ותחת פארתיו ילדו כל חית השדה ובצלו ישבו כל גוים רבים: וייף בגדלו בארך דליותיו כי היה שרשו אל מים רבים:

(מסורה בגליון: י״ב כס׳ את את ואת אחד ל׳ · ל׳ כ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ מל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ רפ׳ · ל׳ כתי׳ א׳ · ל׳ חס׳ בכבל · יתי׳ · ח׳ · יתי׳ · ל׳ · א׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ וחס׳ · ג׳)

תרגום

ואיתבר ית סערוהי וית שילטונוהי תקיפיא דבהון דהוא תבר ית מלכותא וארמי ית תוקפא מיניה: ואגלי ית מצראי ביני עממיא ואיבדרינון במדינתא: ואתקיף ית מלכות מלכא דבבל ואתן ית תוקפי בידיה ואיתבר ית תקוף פרעה ויתהם נהום מטעני חרב קדמוהי: ואתקיף ית מלכות מלכא דבבל ומלכות פרעה ת תבטיל וידעון ארי אנא יי כד אתן תוקפי ביד מלכא דבבל ויתפרע פורענות מן ארעא דמצרים: ואגלי ית מצראי לביני עממיא ואבדר יתהון במדינתא וידעון ארי אנא יי:

והוה בחדא עסרי שנין בתליתאה בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם אימר לפרעה מלכא דמצרים ולאיתרגושתיה למן דמיתא בתוקפך: הא אתוראה דמיא לארזא בליבנן דנופיה שפיר ו וסוכיה מטלן ורם בקומה ועל ניגרין שלח שרשוהי: בעממיא סגי בסומכותא תקיף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שילטונוהי מני על כל מדינת ארעא: על כן ראים בתוקפיה מכל מלכי ארעא וסגיאה משרייתי ואיתנצחו סומכותיה על עממין סגיאין באיתנצחותיה: במשיריתיה כביש כל כרכין תקיפין ותחות שילטונוהי שעביד כל מדינת ארעא ובטלל מלכותיה יתיבו כל עממין סגיאין: ואיתנצח בסומכותיה בסגי גיברוהי ארי הוות אימתיה על עממין סגיאין:

ג׳ וסימ׳ אל מי מכולנו דיהוא. בן אדם אמור אל פרעה. אל מי דמית כגה: שלחהו וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ו: גבהא חד מן מלין דלית דכוו׳ כתיבין א׳ בסוף תיבותא וסי׳ נמסר במסרה רבתא בערך א׳: בארך ג׳ בקריאה וסי׳ בארך ירעת האהל יהיה כרות. ויף בגדלו בארך דליותיו. בארך אפים יפתה קצין. אנך:

רשי

ושברתי את זרועותיו. אשבור את השבית ותהיין שתיהן שבורות כלומר כבר לקח מלך בבל מצד האחר עד אשור לו יתר המלכו׳ כולו: וחזקתי. לשון חוזק: והחזקתי. לשון אחיזה שאוחז בידו לסומכה שלא תפול וסופו יוכיח וזרועות פרעה תפלנ׳ שאינו אוחז בהן: אל מי דמית בגדלך. בהתגדלך לגבורי אל מי היית סבור לדמות: הנה אשור. שהפלתי כבר: ארז בלבנון. היה: וחורש מצל. יער מסכך צל גדול: ובין עבותים. עצי רענן: צמרתו. צימא בלע״ז: תעלותיה. פוסי״ץ בלע״ז: אל כל עצי השדה. להשקותם והדוגמא כתרגומו של יונתן הא אתוראה דמי לארזא דלבנון וגו׳ כבעמוד: מים גדלוהו תהו׳ רוממתהו. בעממיא סגין בסמכוותא תקיף וית מלכיא שעביד לתחות מלכות׳ וית שלטונוהי מני על כל מדינת א ארעא ומדרש אגדה ובין עבותים היתה צמרתו מהיכן זכה לגדולה לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנ׳ מן הארץ ההיא יצא אשור כשנעשו כל באי העולם קליעה א אחת לבוא בעצה ל למרוד בו אז היתה צמרתו נראית לעצמה ולא נשתלשלה עמהם מים גדלוהו תהום רוממתהו ועל ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיהם: סרעפותיו. ענפיו: פארותיו. זמורותיו: ממים רבים בשלחו. פארותיו על ידי מים רבים בשלחו פארותיו כלומר בגדלו פארותיו ולשון שילוח נופל בהם כמו ותשלח פארותיו: קננו. לשון קן: בסעפותיו. בענפיו: דליותיו. אף הם לשון ענפי׳ הנטוים לאורך לכל צד כמין דליות הכרם פיסטרו״ילאם בלע״ז: וייף. לשון יופי: לא

לא עממוהו · לא כהו תארו כלומר לא היה בהם אחד נאה ממנו : בגן אלהים · כלומר בכל העולם : ערמונים · קסטניאים בלע"ז : כל עצי עדן · כלומר כל המלכים המשובחין : יען אשר גבהת בקומה · כך אמרתי לאשור : ביד אל גוים · ביד קשה שבגוים ביד נבוכד נצר כתרגו' דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה : עשה יעשה לו · נבוכד נצר בכל רצוני : ויטשוהו · ויפילוהו לארץ כמו ויטש על המחנה : על מפלתו ישכנו וגו' · כתרגומו על מפלת קטילוהי : עצי מים · שהם רכים ואלמים אלא שענפיהם רבים וארוכין מחמת לחלוחית המים אין להם לרמות עצמן לארזי עדן כלומר לא היה לו להתגאות על ישר' ולא יעמדו עליהם : אל בין עבותים · לא יתגאו להשוו' בגובהם שותי מים של עצי עבותי' : ביום רדתו שאולה · כשהשפלתי את מלך אשור ביד אויבו : האבלתי · עליו אבלים רבים שהיו סמוכין עליו : כסיתי עליו את תהום · כסיתי בשבילו את תהום שהיה רגיל להשקותו ולגדלו כמו שאמור למעלה תהום רוממתהו אותו היום כסיתיו שלא יעלה ויכבה את תבערתו כלומר החלשתי את עוזריו : ואמנע נהרותיה · שהיו הולכין סביבות מטעה : ויכלאו מים רבים · שהיו מאריכין פארותיו כמו שאמר למעלה ותארכנה פארותיו ממים רבים : ואקדיר · בשבילו לבנון ואקדיר לשון שחרות : וכל עצי השדה · שהיו תעלותיו שלוחים אליהם כמו שאמר למעלה : עליו עלפה · בשבילו פסק לחלוחם כאדם שמתעלפה ורוחו פורחת פשמ"יר בלע"ז : וינחמו בארץ תחתית · שאר יורדי גיהנם קבלו תנחומים אמרו אף זה כמוני : וזרועו

ארזים לא עממוהו · כמו כל סתום לא עממוך ענין הסתר וכסוי רוצה לומר הארזים הגבוהים שהם בגן אלהים לא יסתירוהו ולא יכסוהו כי יהיה על כולם ובאמרו בגן אלהים הוא על דרך הפלגה והוא הגן שאמר עליו ויטע יי' אלהים גן בעדן : וערמונים · כמו ולוז וערמון שהוא אילן שקורין קשטניר בלע"ז : כפארתיו · כאן הרי"ם קודם לאלף : יפה עשיתיו · אמר עשיתיו להודיע כי מאת האל יתברך היתה הגדולה הזאת ולא כמו שהיה אומר בכח ידי עשיתי : לכן · אמר גבהת ואמר ויתן ורם כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים לו : ואתנהו ביד אל גוים · ואתנהו בשוא הנו"ן והוא עתיד במקום עבר : איל · למדינחאי מלא ביו"ד ולמערבאי חסר יו"ד ופירו' ביו"ד תקיף שגוי' וכן ואת אילי הארץ לקח תקיפי הארץ ואמר אל גוים על נבוכד נצר כמו שאמר בסדר עולם וכן אז"ל בשנת ראשונה כבש נינוה : ברשעו גרשתיהו · ברשעו שגמו לפניו ולאחריו : ויכרתהו זרים · לפי שהמשילו לעץ אמר בו לשון כריתה וזרים ועריצי גוים אומר על הכשדים כמו שבאת' עליהם גם כן הגוי המר והנמהר ועני' המשל מפורש : על מפלתו · תר' על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמי' ועל פגרי משרייתיה נחת כל חיות ברא : ואל פארתיו · הרי"ם קודם לאלף : למען · זה אשר עשיתי לו בעבור שלא יתגאו שאר מלכים הגדולים : כל שותי מים · כל ארזים ר"ל שותי מים שהם גבוהי קומה משפע המים אשר תחתיהם ור"ל במשל על הצלחתם במלוכ' כמו שפירשנו : ולא יעמדו אליהם בגובהם · אליהם בצירי מן כאלה ובאלת מאיש אשר חמדתם ויהיו שם כלל לכל עצי' או יהיו שם לאילן הנקרא בלעז אולמו ויו"ת כמו אליהם בשוא ופתח האלף ולא יתרברבון להון בתוקפיהון כל עבדי מלכו : בתוך בני אדם · בכלל בני אדם כן ימותו המלכי' כמו שאר בני אדם : אל יורדי בור · כמו עם יורדי בור והוא הקבר ויונתן תירגם עם נחתי גוב בית אברנא : כה אמר' האבלתי כסיתי עליו את התהום · כאלו התהום שהיה מגדל אותו התאבל עליו בהיותו נכרת כי כבר המשילו לארז ואמר עליו תהום רוממתהו ועתה יתאבל עליו ויתכסה שק עד"מ : האבלתי · פעל יוצא לשני : כסיתי · פעל יוצא לשלישי כסיתי בצרי הסמך : ואמנע נהרותיה · נהרות התהום שאמר למעלה שהיו הלכים סביבות מטעה מנעתי אותם ממנו וייבש ויכלה וכבר פירשנו המשל למעלה :

ביפיו ב' וסימ' לא דמה אליו · מלך ביופיו : יפה ה' בקריא' וסימ' וכאבשלום לא היה איש יפה בכל הארץ · יפה עשיתיו ברוב דליותיו · את הכל עשה יפה בעתו · טוב אשר יפה לאכול ולשתו' · הנך יפה דודי אף נעי' : למען אשר לא יגבהו חד מן לד' פסו' דאית בהון לא ולא ולא קדמא קרוי' ותרין אחרנין נסבין וי"ו וסימ' נמסר במסר'

ארזים לא-עממהו בגן-אלהים ברושים לא דמו אל-סעפתיו וערמנים לא-היו כפארתיו כל-עץ בגן אלהים לא-דמה אליו ביפיו : יפה עשיתיו ברב דליותיו ויקנאהו כל-עצי-עדן אשר בגן האלהים :

לכן כה אמר אדני יהוה יען אשר גבהת בקומה ויתן צמרתו אל-בין עבותים ורם לבבו בגבהו : ואתנהו ביד איל גוים עשו יעשה לו כרשעו גרשתיהו : ויכרתהו זרים עריצי גוים ויטשהו אל-ההרים ובכל-גאיות נפלו דליותיו ותשברנה פראתיו בכל-אפיקי הארץ וירדו מצלו כל-עמי הארץ ויטשהו : על-מפלתו ישכנו כל-עוף השמים ואל-פראתיו היו כל חית השדה : למען אשר לא-יגבהו בקומתם כל-עצי-מים ולא-יתנו את-צמרתם אל-בין עבתים ולא-יעמדו אליהם בגבהם כל-שתי מים כי-כלם נתנו למות אל-ארץ תחתית בתוך בני אדם אל-יורדי בור :

כה-אמר אדני יהוה ביום רדתו שאלה האבלתי כסתי עליו את-תהום ואמנע נהרותיה ויכלאו מים רבים ואקדר עליו לבנון וכל-עצי השדה עליו עלפה : מקול מפלתו הרעשתי גוים בהורדי אתו שאלה את-יורדי בור וינחמו בארץ תחתית כל-עצי-עדן מבחר וטוב-לבנון כל-שתי מים : גם-הם אתו ירדו שאלה אל-חללי-חרב

מלכין תקיפין לא איתנצחו לקיבליה בתקוף גבורה דהוה עימיה מן קדם יי' שלטונין לא קמו קדם משיריתיה וגיברין לא יכילו כסומכותיה בתקוף גבורא דהוה עימיה מן קדם יי' לא דמי ליה בתוקפיה : שפיר עבדתיה בסגי גיברותיה וזעו מן קדמוהי כל מלכי קדם בתקוף גבורא דהוה עימיה מן קדם יי' :

בכן כדנן אמר יי' אלהים חלף דראימתא בקומה ויהב מרותיה על מלכותיה וראים ליביה בתוקפי' : ואימסריניה ביד תקיף עממיא איתפרע מיניה בחוביה תרכתיה : ושיציוהי נוכראין תקיפי עממיא ורטשוהי על טוריא ובכל חיליא נפלא משיריתיה ואיתבדרו סומכותיה בכל פצידי ארעא ונחתו מטלל מלכותיה כל עממי ארעא ורטשוהי : על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמיא ועל פגרי משריתיה נחא כל חית ברא : בדיל דלא יראמון בתוקפהון כל מלכי קדם ולא יתנון ית מרותהון על מלכותא ולא יתרברבון להון בתוקפהון כל עבדי מלכו ארי כולהון איתמסרו למותא לארעא ארעית בגו בני אינשא עם נחתי גוב בית אבדנא : כדנן אמר יי' אלהים ביום אחתותי יתיה לשאול איתאבלו עלוהי חפת עקא ית עלמא וחרובא מדינתא ועוי עממין וסגיאין ותשוכית עלוהי אפי מלכיא וכל מלכי עממיא עלוהי טפחו כתפא : מקל מפלתיה אזעית עממיא באחתותי יתיה לשאול עם נחתי גוב בית אבדנא ואתנחמו בארעא ארעית כל מלכי קדם שלטונין ועתירי ניכסיא כל עבדי מלכו ואף אינון עימיה איתחתו לשאול עם קטלי חרב

רבתא בערך לא : שאלה ט' בקריא' ח' חס' וא' מלא וסי' ויקימו כל בניו וכל בנותיו לנחמו ויכאן · לא ירד בני עמכם כי אחיו מת · ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון · והיה כראתו כי אין הנער ומת והורידו · ואם בריאה יברא יי' · וירדו הם וכל אשר להם חיים · ביום רדתו שאלה · מקול מפלתו הרעשתי · גם הם אתו ירדו · וחד ישובו רשעים לשאלה כל גוים · וכלהון חס' במ"ב לא ירד · ישובו רשעים ·

ואקדיר עליו לבנון · לפי שהמשילו לארז בלבנון אמ' כי בנפלו קדרו עליו עצי הלבנון ובאמרו האבלתי כסיתי ואמנע ואקדיר להודיע כי מאת האל יתברך היתה לו הרעה · עלפה · שם תאר מן ויתעלף ותתעלפנה הבתולות ועניינה רב היגיעה והבהלה עד שלא יוכל אדם לעמוד על עצמו ובדברי רז"ל שמא יתעלפה ועלפה תאר מבנין פעל שלא נזכר שם פעלו בתוספת הא ויאמר עלף בלי תוספת בשקל אכל לקח ותוספת ההא בו כתוספ' ההא בתלת אשה לוי' נחה כמא ובאמרו בלשון יחיד עלפה ר"ל כל אחד מן עצי השדה : מקול · ונחמו בארץ תחתית · היתה להם נחמה בו כשירד שאול גם הוא על דרך שאמר ישעיה על מלך בבל גם אתה חלית כמונו : מבחר וטוב לבנון · סמוך על סמוך כמו מספר מפקד העם והדומים לו : גם הם · המלכים שהיו עמו היו חללי חרב כמוהו ואמר הם כי זכר עצי עדן ושותי מים והוא משל למלכים ואמר כי אשר ירדו לפניו נחמו בו ובמותו גם כן מתו עמו : וזרעו

וזרועו ישבו בצלו בתוך גוים · אותם המלכים שהיו זרועו ועוזריו שישבו בצלו בתוך גוים ירדו אתו לשאול אל חללי חרב ות״י וזרועו ושלטוהי אתכררו מתוקפיהון בגו מלכותא: אל מי דמית ככה · אמר כנגד פרעה אל מי מכל עצי עדן דמית אם אתה סבור שדמית למלך אשור כגדלך שהיה ארז בלבנון הנה אשור נפל גם אתה תפול: והורדת את עצי עדן · כמו שנפלו וירדו שאר המלכים כן תרד אל ארץ תחתית גם אתה: בתוך ערלים · הם ערלי לב ועל דרך הזה ת״י חיביא: הוא פרעה · כאילו אמר אתה פרעה אלא שדרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים להם: ויהי בשתי עשרה שנה · למלכות צדקיהו שנה אחת אחר החרבן: בן אדם שא קינה · כי כן יקוננו עליו המקוננים: כפיר גוים נדמית · כמו כפיר אריות בתוך חית השדה כן נדמית את בתוך הגוים: ואתה כתנים בימים · וכן היית כמו התנים הגדול בימים כמו שאמר עליו גם כן התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו ומ״ם כתנים במקו׳ נו״ן כמו שכתבנו: ותגח בנהרותיך · ותוציא כמו כי יגיח ירדן אל פיהו ופירו׳ ותוציא מים בנהרותיך אל היבשה ובית בנהרותיך כבית בך נריגו נגנח והדומים לו או יהיה ותגח מבנין קל ופי׳ ותצא עם נהרותיך לשטף את הארץ והנהרות הם משל לחיילותיו: ותדלח מים ברגליך · שאר מים של שאר ארצות: נהרותם · נהרות מים מזכר: ותדלח · ותרפוס · ענין אחד במלות שונות ענין הדריס׳ במים עם עכירות המים כי כשדורס אדם במים שאינם עמוקי׳ שיוכל לגעת ברגלו בארץ מעלה הטיט ומעכיר המים וזה משל שהיה נלחם בגוים רבים ומשחית ארצותם: ותירג׳ יונתן ותגח ענין מלחמ׳ שתרגם ואגחת במשריתך וגו׳: כה אמר · רשתי · ואמר בחרמי לומר כי האל יתברך יהיה עמהם להשחית מצרים וחרמי כמו רשתי וכן יכודו חרם ות״י רשתי מצודתי וחרמי סריגתי כי הרשת עשוי מעשה שירוג: ונטשתיך · מבואר הוא: אטילך · כמו אשליכך וכן ויטילו את הכלים: ונתתי את בשרך · כתרגומו ית בסר קטיליך כי לא אמר על פרעה לבדו אלא עליו ועל עמו · ואמר על ההרי׳ שיתפשטו להסגב בהרי׳ ושם יהרגו או השפוטי׳ ישאו אותם על ההרים: רמותיך · שיהיו הגאיות והעמקים מלאים מן השברי׳ עד ירומו ויגבהו עליהם מרוב ההרוגים ותירגם יונתן ויתמלון חיליא פגרי משריתך ויש מפרשים רמותך הגבהתך שהיית גבה לבב ומתגאה ברוב חיילותיך אכי אמלא הגאיות מהם: והשקיתי ארץ צפתך מדמך אל ההרים · צפתך מן צפו מים על ראשי ומלת צפתך בינוני לנקבה מבחי העין אמר ארצך הצפים המים עליה רוצה לומר ארץ המישור עתה אשקה אותה מדמך רוצה לומר מדם חלליך ויהיה הדם צף עליה כמו המים ועד אל ההרים כלומר עד שיגעו על ההרים וזה דרך הפלגה וכתב אדוני אבי ז״ל כי אמר זה בעבור ארץ מצרים שיצא להשקות השדות וקרא הארץ צפה לפי שצפים המים עליה כמו שקרא הארץ זבת חלב ודבש לפי שהחלב זב עליה: ואפיקי׳ ימלאון ממך · מדם חלליך או מפגריהם ויונתן תירגם ארץ צפתך ארע דהניתא רוצה לומר ארץ דשנה: וכסיתי · בדברי השמך: בכבותך · כשאכבה אותך ר״ל כאילו היה נר מאיר מרוב גדולתו ובכבותו יעלה עשן גדול עד שיכסה השמים שלא יראו וכן כל ענין הפסוק משל על דרך הפלגה מרוב הצרה שתהיה לו: כל מאורי אור · חשכת הככבים המאירים על הארץ וכל זה דרך משל כי כל מי שתבא עליו הצרה ידמה לו כל העולם חשך: והכעסתי לב עמים · שיהיה לבבם סר ונעף עליך מפחדם · שיפחדו על עצמם ותירגם יונתן ואזיע לב עממין סגיאין: בהביאי שברך בגוים · האנשים הנשברים והנגפים בך ועל הדרך הזה תירגם יונתן באתיותי תבירי קרבך לביני עממיא או שירוצו כשיבואו באזניהם קול השבר ושמעו: והשמותי · ענין תמהון כמו כאשר שממו עליך רבים והדומים לו: ישערו עליך שער · זכר השם אחר הפעל המגזר משם לחזק הענין כמו ויכס דוד כוס והדומים להם: בעופפי

אל מי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר יהוא אל מי מבלנו׳ אל מי דמית כגדלך׳ אל מי דמית ככה: בשני עשר ג׳ בליש׳ וסימ׳ נגמר בסדר תצוה: כתנים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ בירמיה סימן יד׳: בימים ה׳ דגשים בקריאה וסימ׳ פרו ורבו ומלאו · כל אשר לו סנפיר · וכל אשר אין לו · ואתה כתנים בימים: בימים וכל תהומ׳: ומלאתי ד׳ בקרי׳

וזרעו ישבו בצלו בתוך גוים:
אל מי דמית ככה בכבוד ובגדל
בעצי עדן והורדת את עצי עדן
אל ארץ תחתית בתוך ערלים תשכב
את חללי חרב הוא פרעה וכל
המונה נאם אדני יהוה:
לב ויהי בשתי עשרה שנה
בשני עשר חדש באחד לחדש היה
דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם
שא קינה על פרעה מלך מצרים
ואמרת אליו כפיר גוים נדמית ואתה
כתנים בימים ותגח בנהרתיך
ותדלח מים ברגליך ותרפש נהרתם:
כה אמר אדני יהוה
ופרשתי עליך את רשתי בקהל
עמים רבים והעלוך בחרמי:
ונטשתיך בארץ על פני השדה
אטילך והשכנתי עליך כל עוף
השמים והשבעתי ממך חית כל
הארץ: ונתתי את בשרך על
ההרים ומלאתי הגאיות רמותך:
והשקיתי ארץ צפתך מדמך אל
ההרים ואפקים ימלאון ממך:
וכסיתי בכבותך שמים והקדרתי
את ככביהם שמש בענן אכסנו וירח
לא יאיר אורו: כל מאורי אור
בשמים אקדירם עליך ונתתי חשך
על ארצך נאם אדני יהוה:
והכעסתי לב עמים רבים בהביאי
שברך בגוים על ארצות אשר לא
ידעתם: והשמותי עליך עמים
רבים ומלכיהם ישערו עליך שער

ושלטונוהי איתברו מתקפהון
בגו מלכותא:
למן דמית כדין ביקר וברבו
במלכי קדם ותיתחת עם מלכי
קדם לארעא ארעיתא בגו חייביא
תשכב עם קטילי חרבא הוא
פרעה וכל איתרגושתיה אמר יי
אלהים: והוה
בתרתא עסרי שנין בתרי עסר
ירחין בחד לירחא הות פתגם
נבואה מן קדם יי עמי למימר:
בר אדם טול איליא על פרעה
מלכא דמצרים ותימר ליה תקיף
בעממיא הויתא ואת כתנינא בימיא
ואגחתא במשריתך ואזעתא
עממיא בסומכותך ואחריבתא
מדינתהון:
כדנן אמר יי אלהים ואפרס עלך
ית מצדתי בקהל עממין סגיאין
ויתיאתר בסריגתי: וארטשינך
בארעא על אפי ברא אירמי
נבילתך ואשרי עלך כל עופא
דשמיא ואסבע מינך חית כל ארעא:
ואתן ית בסר קטילך על טוריא
ויתמלון חיליא פגרי משריתך:
וארווי ארעא דהניתא מדמך על
טוריא ופצידיא יתמלון מינך:
ותתפינך עקא באבהיותי ית זיו
יקר מלכותך מן שמיא יזערון עם
משריתך דהוו סגיאין ככוכביא
מלך במשריתיה יחפינך כעננא
דסליק ויחפי ית שמשא וכסהרא
ביסמא לא מזהר נהוריה: כל
שבילי אורחתיך דמתקנין ונטירן
בגויך הא כמנהרי זהריא בשמיא
אקלקלינון עלך ותתפי עקא
כקבלא ית ארעך אמר יי אלהים:
ואזיע לב עממין סגיאין באיתיותי תבירי קרבך לביני עממיא למרינן
דלא ידעתנון: ואצדי עלך עממין סגיאין ומלכיהון יתמהון עלך תימה

וסי׳ את דבריך · את הריו חללו · אם הבית הזה כבוד · ומלאתי הגאיות: וירח ט׳ בקריא׳ וסימ׳ וידם השמש וירח עמד · שמש בגבעון דום וירח בעמק · חשך השמש בצאתו · שמש וירח קדרו · וחברו הרויהון ביואל · וכסיתי בכבותך שמים · ויום השמש לא יכבה · הללוהו שמש וירח · וירח יקר הולך:

וזרועו ישבו בצלו · ועוזריו אשר ישבו בצלו: אל מי דמית ככה · אתה פרעה אל מי מעצי עדן דמית שיהא ככה גדול כאשור בכבוד ובגודל והרי ראית שהורדתיו שאול ואף אתה והורדת עם עצי עדן עם שאר מלכים חזקים אל ארץ תחתית גיהנם: כפיר גוים נדמית ואתה כתנים בימי׳ · היה לך לרבוץ תוך יאוריך כמשפט הדגים ולא לצאת אל היבשה ותתגאית בלבבך ונדמית בעצמך לכפיר השליט ביבשה ויוצא לטרוף טרף: ותגח בנהרותיך · ותצא חוץ עם נהרותיך לשון גוחי מבטן כי יגיח ירדן ואורב ישראל מגיח ממקומו לשון דבר הנובע ויוצא מבית מסתרים: ותדלח · לשון עכירה: ברגליך · רגלים לא היו לך ועשית לך רגלים כחית הארץ לעבור מימי הארצות ולרפוס נהרותם: והדוגמא כתרגו׳ יונתן ואגחתא במשרייתך ואזעתא עממיא בסומכוותך ואחריבתא מדינתהון: בחרמי · לשון מצודה והרבה יש במקרא יגורהו בחרמו מצודי׳ וחרמים: ומלאתי הגאיות רמותיך · השלכתך כמו רמה בים ויש אומרים רמותיך לשון רמה כמו וירם תולעים ויבאש: והשקיתי ארץ צפתך · ארץ אשר אתה צף בה על פני מימי יאוריך כמו צפו מים על ראשי ויצף הברזל אותה הארץ אשקה מדמך: אל ההרים · הגבוהים שבה: צפתך · טושפרוטמנ״ט בלע״ז: ואפיקים · ראוירש בלע״ז: וכסיתי בכבותך שמים · כשתכבה תבערתך יעלה העשן ויכסה השמים ויחשך המאורות כלומר כל שמעי שמעך יתאבלו וישתוממו כי ידאגו איש לנפשו לאמר גם עלינו יעבור המשחית: כל מאורי אור במשי׳ · שרי׳ של מעלה מליציך: בהביאי שברך · באתיותי תבירי קרבך לביניהון: והכעסתי לב׳ כלומר ירגז ויחרד לבם: והשמותי · לשון תמהון: בעופפי

בעופפי חרבי על פניהם. כשאבריקי ולהטו אותה על פניהם להפחידם ולהודיעם כי בה יהרגו. בעופפי ענין בהירות והבריקה כמו תעופה כבקר תהיה. ויש לפרש גם כן ענין תנועה כלומר בהניעי ועופפי אותה על פניהם. וענין התנועה קרוב לענין העיפה. ובדברי רז״ל אין מדליקין בכרי מפני שהוא עף. כלומר שהוא פורח ונע מן הנר הנה והנה. ויונתן תירגם באתיותי עלך דיקטלין בחרבא ואינון חזן: וחרדו לרגעי׳. מרגע לרגע יחרדו. ויונתן תירגם לרגעים מן רגע הים ויזועון מן קדם תבריהון: איש לנפשו. כל אחד ואחד יחרד על עצמו ויפחד בראותם מפלתך: כי כה אמר. תבואך. תבא לך: בחרבות. מבואר הוא: והאבדתי. מעל מים רבים. שהיתה גדלה על מים רבים כי מים רבים היו במצרים היאורים והאגמים לבד היאור הגדול ולא תשאר בה בהמה שתעבור בהם כי שממה תהיה ופירש הענין ואמר ולא תדלחם רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא תדלחם ותדלחם כמו תרמסם ובאמרו עוד רוצה לומר זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם: אז אשקיע מימיהם. כשהמים רבים במקום אחד יש בהם עומק ויקראו שוקעים לפי שהנופל בהם שוקע למטה וכן אמר ושקעה כיאור מצרים ואמר שלא ישקו מהם השדות והגנים שהארץ תהיה מאין אדם ובהמה הנה הם שוקעים: ונהרותם כשמן אוליך. זכים כשמן כי המים שתעבור בהם רגל אדם ובהמה הם עכורים ויונתן תירגם וכבן אשקיט לעממיהון ומלכיהון בביזת אדבר ובמקצ׳ נוסחאות בבן אשריתי למכוותהון ומלכיהון בביזת אדבר: בתתי. ושממה ותהיה כשתהיה הארץ ממלאה ואעפ״י שעמד הטעם במלת ונשמ׳ טעמה דבק עם ארץ ושממה ביכוני לנקבה מבנין נפעל מן שמם: קינה היא. כמו שאמר בתחלת הענין אמר בסוף גם כן: קינה היא וקוננוה. אמרו אותה בקול קינה ו״ת אליתא היא כנוחתה ותהי לאליא: בנות הגוים תקוננה אותה. בני הכפרים אמר בנוים יקוננו את אותה וכן תירגם יונתן כפרני עממיא יילילון יתה ויש לפר׳ בנות כמשמעו נשים כי המספד והקינה היא מנהג הנשים כמו שאמר וקראו למקוננו׳ ותבואנה תקוננה דגש נו״ן הקנבות לחסרון נו״ן הכפל לבנין המרובע או פירו׳ בנות הגוים קהלות הגוים כמו בת ציון בת אדום שפי׳ עדה: ויהי בשתי עשרה שנה. מבואר הוא למעלה: בחמשה עשר לחדש. ולא זכר איזה חדש סמך בזה לפי שזכרו למעלה בשני עשר חדש: בן אדם נהה על המון מצרים והורידהו. אמר נהה כמו שאמר שא קינה לא שהנבוא׳ יקונן ונהה עליהם אבל ינתח על חרבנם ועל אבדם אלא שיאמר הדברים שיקוננו בהם המקוננים והנוהים עליהם והורידהו פירושו לפניו: אל ארץ תחתיות.

בעופפי חרבי על פניהם. לשון עוף פורח בשלחי עליך חיל שלוחי דרך ארכם: וחרדו לרגעים. לשברים שנגם עליהם יבא השבר לא לשון רגע ממש כן חברו מנחם: איש לנפשו. כל אחד על עצמו שויית איתאם בלע״ז: מעל מים. של שאר מדינות שהיית עומדת: אשקיע מימיהם. שלא תעכרם רגל בהמה ישקע הטיט ויהיו המים צלולים ונקיים כשמן המזוקק: ארץ ממולאה. ארץ שהיא עתה ממולאה מכל טוב: נהה. בכה וקונן: והורידהו אותה ובנות וגו׳. התנבא עליו ועל כל האומות שירדו לבאר שחת כאן הראהו הקב״ה ליחזקאל שכל האומות יורדין לגיהנם: ממי נעמת. כלום נעמת משאר הערלים אף אתה רדה לבור והשכבה אותם: חרב נתנה. לחרב נתנה מצרים: ידברו לו. ידברו עליו ועל עוזריו: אילי גבורים מתוך שאול. שרים המתגרא ודרשתו ידברו לו את עוזריו עם עוזריו אתו ידברו אילי גבורים שבשאול וככה יאמרו עליהם ירדו שכבו את הערלים וגו׳ כל לו ולי ולהם ולך הסמוכין לדבור אינם אלא לשון על: שם אשור. נביאהם: סביבותיו. בתוך שאול קברותיו מוכנים כי תשם לא יבא לנוח בקבר: בירכתי בור. בעמקי בור בתוך עמקו:

ויהי

לרגעים ד׳ וסימ׳ אני ה׳ נצרה: חרדות ילבשו על הארץ ישבו. וחרדו לרגעים איש לנפשו. לרגעים תבחננו: כשמן ב׳ וסימ׳ ונהרותם כשמן אוליך. כשמן הטוב: בהבותי ב׳ א׳ מל וא׳ חסר וסימ׳ בהכתי בארץ מצרים. בהבתי את כל יושבי בה: תקוננה חד מן ג׳ מלין ת׳ בריש תיבותא וכן ב׳ כ׳ כפסו׳ וסימ׳ תדלחם

בעופפי חרבי על פניהם וחרדו לרגעים איש לנפשו ביום מפלתך: כי כה אמר אדני יהוה חרב מלך בבל תבואך: בחרבות גבורים אפיל המונך עריצי גוים כלם ושדדו את גאון מצרים ונשמד כל המונה: והאבדתי את כל בהמתה מעל מים רבים ולא תדלחם רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא תדלחם: אז אשקיע מימיהם ונהרותם כשמן אוליך נאם אדני יהוה: בתתי את ארץ מצרים שממה ונשמה ארץ ממלאה בהכותי את כל יושבי בה וידעו כי אני יהוה: קינה היא וקוננוה בנות הגוים תקוננה אותה על מצרים ועל כל המונה תקוננה אותה נאם אדני יהוה: ויהי בשתי עשרה שנה בחמשה עשר לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם נהה על המון מצרים והורדהו אותה ובנות גוים אדרם אל ארץ תחתיות את יורדי בור: ממי נעמת רדה והשכבה את ערלים: בתוך חללי חרב יפלו חרב נתנה משכו אותה וכל המוניה: ידברו לו אלי גבורים מתוך שאול את עזריו ירדו שכבו הערלים חללי חרב: שם אשור וכל קהלה סביבותיו קברתיו כלם חללים הנפלים בחרב: אשר נתנו קברתיה בירכתי בור

באיתיותי עלך דקטלין בחרבא אינון חזן ויזועון מן קדם תברהון גבר לנפשיה ביום מפלת קטילך: ארי כדנן אמר יי אלהים קטולי חרבא מלכא דבבל ייתון עלך: בחרבא דגיבריא איסגר משריתך תקיפי עממיא כולהון ויבזון ית תקוף מצרים ותישתיצי כל איתרגושתהא: ואוביד ית כל בעירה מעל מיין סגיאין ולא אתזועונון רגלא דאינשא עוד ופרסות בעירא לא תזועונון: בכן אשקיט לעממיא ומלכהון בביזת אדבר אמר יי אלהים: כד אתן ית ארעא דמצרים צדו ותצדי ארעא ומלהא באיתיותי מחא על על כל דיתבין בה וידעון ארי אנא יי: אמר נביא אליא היא נבואתא ותהי לאליא כפרני עממיא ילילון יתה על מצרים ועל כל איתרגושתה ילילון יתה אמר יי אלהים: והות בתרתא עסרי שנין בחמשא עסר לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם איתנבי על איתרגושת מצרים ותברה לה ולכפרני עממיא תקיפיא איתנבי דיתמסרון לארעא ארעיתא עם נחתי גוב בית אבדנא: ממן את גיבר תות ושכיב עם חייביא: בגו קטלי חרבא יתרמון לה לחרבא יתמסרון לשיצאה יתהון וית כל איתרגושתהון: ימללון עימיה תקיפי גיבריא מגו שאול עם סעודוהי נחיתו שכיבו חייביא קטלי חרבא: תמן אתור וכל משריתיה גוב בית אבדנא סחור סחרתהון קבריהון כולהון קטילי דאיתקטלו בחרבא: דאיתמסרו לקבורא בסיפי גוב בית אבדנא

והאבדתי את בהמתה׳ התקוננה קינה הוא וקוננוה. תכול ואנה שמעית עלך: קברותיה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ אשר נתנו קברתיה. בתוך חללים ר״פ. שם משך תובל. ומשתנין באתיהון קדמא קברתיה כתיב. הנינא. קברתה כתיב ודם דחס׳. תליתאה קברותיה כתיב מל רבל:

רוצה לומר שיורידהו בדברו ובנבואתו ויש מפרשים אותו מענין אריד בשיחי ואם הם שנים פרשים: אותה ובנות גוים אדירים. לא מצרים לבדה אלא הוריד אותה ובנות גוים אדירים הגוים אדירים כולם ירדו מגדולתם ויספו וירדו אל ארץ תחתיות ויאבד שמם ובנות קהלות כמו אדום בת בבל: תחתיות. הם קבוץ תחתיות: ממי נעמת. אתה חושב להיות נעים ויפה והלא כל המוני הגוים שחשבו להתגבר ולעמוד ביפים ירדו ממעלתם ואתה תחשוב לעמוד: רדה והשכבה את ערלים. רד כמו שהם ירדו ותשכב עם ערלי לב ורשעי המוני הגוים בקבר והשכבה מקור בתוספת ה״א מבנין הפעל שלא נזכר פעלו כי לא יבא ממנו צווי כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: מתוך חללי חרב יפלו. שגם הם יהיו חללי חרב: חרב נתנה. כמו לחרב נתנה: משכו אותה וכל המוניה. משכו צווי לגזרת פעול השם בקרא בקמץ חטף וכן את המסרה עליו לית ודגש אמר שימשכו אותם לארץ תחתית: ידברו לו אילי גבורים. אמר דרך משל כי בדרת פרעה שאול ידברו לו גוים תקיפי גוים הגבורי׳ שירדו לשאול ולא הועילה להם גבורתם וחזקם ולא ספר מה ידברו לו כי סמך על המבין והדבר כמו שאמר ישעיהו על מלך בבל כולם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו: את עוזריו. עם עוזריו ידברו עם פרעה ועם עוזריו: ירדו שכבו הערלים. עם עוזריו שירדו ושכבו עם הערלים חללי חרב: שם אשור וכל קהלה. קהל ארץ אשור: סביבותיו קברותיו. סביבות אשור יהיו קברות פרעה והמונו: אשר נתנו קברותיה בירכתי בור. לפי שאמר סביבותיו קברותיו אמר ואמר נתנו קברותיה של עדת אשור בירכתי בור ואמר זה להפלגת שירדו לשאול תחתית והעמק שאמר בקבורתם באמרו ואל ארץ תחתיות בירכתי בור להגדיל אבדם בעמק שמקום שלא תקומ׳ עד. וכל זה דרך משל כלומר שיאבדו לעולם הם ונפשותם:

ויהי

ויהי קהלה סביבות קברתה · קהל ארץ מצרים סביבות קברות עדת ארץ אשור ובאמרו סביבות אינו אומר שיקברו במקום שיקברו הם אלא שיפלו בחרב כמוהם ומשפט אחד להם כאילו הם ביחד וכולם יפלו בחרב אותם אשר נתנו חתית בארץ חיים שנתנו מוראם וחתיתם בבני אדם בעודם חיים ולפיכך אמר בארץ חיים לפי שהם עתה בארץ מתים ויונתן תירגם על דשליטו בארעא דישראל: שם עילם · סביבות קברתה · המון עילם יהיו סביבות קברתה וקבורתה אמר על עדת הפרים והגבורים: אשר ירדו ערלים · שמתו ברשעם: וישאו כלימתם · כי יהיו ככלמים מגדולתם שהיתה להם ועתה יפלו בחרב ביד אויביהם ויונתן תירג' וקבילו איתכנעותהון: בתוך חללים נתנו משכב לה · משכבה בקבר עם שאר החללים: בכל המונה סביבותיו קברותיה · סביבות המונה וכל הענין מבואר הוא · חללי חרב · כולם אסר בפרשה חטופים אין מאריך בחית: שם משך · מחללי חרב · מענין חללי חרב והוא פעול מבנין הדגש והוקל והאות בשוא ופתח והפועל ביד מחלליך: ולא ישכבו את גבורי נופלים מערלי' · אמר כי עם חללי חרב ישכבו ולא עם הגבורים שנפלו כלומ' שמתו מיתת עצמם שלא נפלו בחרב ובירם עוד ואמר מערלי' אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם רוצה לומ' מאותם ערלי' שירדו לשאול בכלי מלחמתם כלומר שעד מותם אחזו בכלי מלחמתם ובאילו נתנו חרבותם תחת ראשיהם בשכבם בקבר כלומר שעד הקבר גבורה ידם במלחמה הם הנזכרי' ולא ישכבו עם אותם הגבורים אלא עם אותם שהם חללי חרב: ותהי עונותם על עצמותם · חטאת עונות' ונגשם היתה על עצמותם כלומ' שהרגו אותם בחרב ושברו עצמותיהם: כי חתית גבורים בארץ חיים · לפי שאלה הגבורים נתנו חתיתם בארץ חיים לפיכך לא ימותו מ מיתת עצמם אלא חללי חרב יהיו ויש לפרש נופלים מערלים כמו לא נופל אנכי מכם כלומר פחותים יהיו מאותם ערלים ש שירדו לשאול בכלי מלחמתם ויש לפרש בכלי מלחמתם ויתנו חרבותם תחת ראשיה' כמשמעו כי כן עושים אותם הגבורי' שמתו מיתת עצמם לאות ולסימן להם קוברין עמהם כלי מלחמתם ו והסיף שלהם משימים אותו ה הקוברים תחת ראשיה' שימצא' המוצאים בחטיטת הקברי' כלי מלחמתם בקבר כדי שידעו כי אותם היו גבורי' ולא נפלו בחרב במותם ויהיה להם לשם ואת נופלים דאתקטילו: ואתה · אמר כנגד פרעה: תשבר · בפתח הבית כמו תשבר בצרי וכמוהו וכל מקנך תזכר ותעצר המגפ' : שמה · אדום וכל אלה שזוכר הם שהרעו לישראל וכולם נפלו בחרב: שמה נסיכי צפון · הם מלכי בבל: וכל צדוני · כמו צדונים וכן לכרי ולרצים כמו לכרים: מגבורתם · הנו"ן רפה ומשפטו להדגש וכמוהו מאביר אביעזר: וישכבו ערלים · שמתו ברשעם: אותם · וניחם · פתח והוא כפעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו: כי נתתי את חתיתו · כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והוא מאמ' האל יתברך והכתוב רוצה לומר כי חתית פרעה אני נתתי אותו לא בכח ידו ובגבורתו והקרי פירו' כי אני נתתי חתיתי בארץ חיים באותם שנתנו חתית: והשכב · הה"א בקמץ ששיפם והוא מבנין הפעל שלא נזכר פועלו: וכל המונה · בה"א כמו בוי"ו וכן ויט אהלה והדומים לו: ויהי

קבורתה ג' ב' חס' וא' בלא וסימ' נכסר בסדר וישלח · החתיות ו' וסימ' ביהושע סימ' טו': סביבותיו ד' מ"ל וסי' שם אשור וכל קהלה · בתוך חללים נתנו · שם משך תובל · ישת חשך סתרו דההלות: ראשיהם י"ג בקריא' וסימ' ואת עמודיו חמשה ואת וויהם · והאדנים לעבדים נחשת · ועמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה נחשת ·

ויהי קהלה סביבות קברתה כלם חללים נפלים בחרב אשר נתנו חתית בארץ חיים: שם עילם וכל המונה סביבות קברתה כלם חללים הנפלים בחרב אשר ירדו ערלים אל ארץ תחתיות אשר נתנו חתיתם בארץ חיים וישאו כלמתם את יורדי בור: בתוך חללים נתנו משכב לה בכל המונה סביבותיו קברתה כלם ערלים חללי חרב כי נתן חתיתם בארץ חיים וישאו כלמתם את יורדי בור בתוך חללים נתן: שם משך תבל וכל המונה סביבותיו קברותיה כלם ערלים מחללי חרב כי נתנו חתיתם בארץ חיים: ולא ישכבו את גבורים נפלים מערלים אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם ותהי עונתם על עצמתם כי חתית גבורים בארץ חיים: ואתה בתוך ערלים תשבר ותשכב את חללי חרב: שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה אשר נתנו בגבורתם את חללי חרב המה את ערלים ישכבו ואת ירדי בור: שמה נסיכי צפון כלם וכל צדני אשר ירדו את חללים בחתיתם מגבורתם בושים וישכבו ערלים את חללי חרב וישאו כלמתם את יורדי בור: אותם יראה פרעה ונחם על כל המונה חללי חרב פרעה וכל חילו נאם אדני יהוה: כי נתתי את חתיתו בארץ חיים והשכב בתוך ערלים את חללי חרב פרעה וכל המונה נאם אדני יהוה:

והוה משריתהון סחרנותהון קברתהון כולהון קטיליא דאיתקטלו בחרבא דאיתמסרו לתבר על דשליטו בארעא דישראל: תמן עילם וכל איתרגושתה סחרנותהון קבריהון כולהון קטיליא דאיתקטלו בחרבא דאיתחתו חייביא לארעא ארעיתא דאיתמסירו לתבר על דשליטו בארעא דישראל וקבילו ית איתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא: בגו קטיליא איתמנא בית משכבהון להון בכל ית איתרגושתהון סחרנותהון קבריהון כולהון חייביא קטילי חרבא ואיתמסרו לתבר על דשליטו בארעא דישראל וקבילו איתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא בגו קטיליא אתמסירו: תמן משך תובל וכל משריתהון סחרניהון קברתהון כולהון חייביא קטילי חרבא דאיתמסרו לתבר על דשליטו בארעא דישראל: ולא ישכבון עם גיבריא דאיתקטלו מחייביא דאיתחתו לשאול במני קרביהון ויהבו ית סיפהון תחות רישיהון והוו חוביהון על גרמיהון ארי אתמסירו לתבר גיבריא על דשליטו לארעא דישראל: ואת בגו חייביא תתבר ותשכוב עם קטילי חרבא: תמן אדום מלכהא וכל רברבהא דאיתמסירו בגבורתהון עם קטילי חרבא אינון עם חייביא ישכבו ועם נחתי גוב בית אבדנא: תמן רברבי ציפונא כולהון וכל צידונאי דאיתחתו עם קטיליא באיתברותהון מגבורתהון בהתי ושכיבו חייביא עם קטילי חרבא וקבילו איתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא: יתהון יחזי פרעה ויתנחם על כל איתרגושתיה קטילי חרבא פרעה וכל משריתיה אמר יי אלהים: ארי איתמסירו לתבר גיבריא על דשליטו בארעא דישראל ושכיבו בגו חייביא עם קטילי חרבא דפרעה וכל איתרגושתיה אמר יי אלהים:

רשי

ויהי קהלה · בתוך סאול סביבו' קבורתה: אשר נתנו חתית · אשר נתנו פחד בארץ ישראל: נתנו משכב לה · לעילם: מחללי: כמו הרוגי: ולא ישכבו · אלה הנזכרי' עם גבורים שמתו מ מיתת עצמם כי נופלי' וגרועים יהיו מערלים אשר מתו מיתת עצמם וירדו בכלי מלחמתם שאול: ויתנו · קובריא' את חרבותם תחת ר ראשיהם לסימן ל להודיע כי לא שלטה בהם חרב: ותהי עונותם על עצמותם · לא נחסר מעונם כלום שלא כפרה ע עליהם חרב הריגה שלא נהרגו ומה הוא העון כי חתית הגבורי' ההם היתה בארץ ח חיים: ואתה בתוך ערלים · לפרעה הוא אומר: את חללי חרב · ולא עם המתי' מיתת עצמם: בחתיתם מגבורתם בושים · באתברותהון מגבורתהון בהתין: כי נתתי את חתיתי בארץ חיים · כי אתן אני את מוראי בארץ ישראל ולא תתן עוד חתית אדם בה: לצופה

ואת האלף ושבע המאות והבשה · וישיבו את ראשיהם כדורים · נטף על ראשיהם מלמעלה · ויעלו עפר על ראשיהם · וכל ראשיהם קרחה · ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם · כסום יבסמו את · ראשיהם טאתים דד"ח · מה עצמו ראשיהם · ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה: סימן מן ריש יחזקאל עד ויאמר יי' אלי עבר בתוך העיר אל כל ואל כל ומן עבור בתוך העיר עד בעשרים וחמש לגלותנו על כל ועל כל במ"ג אל כל ואל כל וסימ' אל כל ראש דרך בנית · יען אשר חברתי מכך · מים גדלוהו · ומן בעשרים וחמש שנה עד סוף דסיפ' אל כל ואל כל כמ"א על כל וסימ' ולא יגשו לכהן לי:

ויהי בן אדם · אל בני עמך · הנה דברתי אליך על הגוים המריעים לישראל כי ישאו את עונם ועתה דבר אל בני עמך כי בעונותם שלטה בהם יד הגוים : ואמרת אליהם · אמור להם זה המשל : ארץ כי אביא עליה · אמר אביא כמו שאמר ירמיה רגע אדבר על גוי ועל ממלכה להודיע כי הוא משגיח בבני אדם וגומל טוב לטובים ורע לרעים אף על פי כי בישראל היא ההשגחה הגדולה יש ממנה מקצת בשאר האומות כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם : מקציהם · רפויה הקוף וענינו כמו מקצה אחיו לקח ומם מקציהם מם השמוש ומם מקצה מם התוספת : וראה את החרב באה על הארץ · כתרגומו דקטלין בחרבא אתיין על ארעא : ושמע · ולא נזהר · כל נזהר דפרשה זו קמצין : את קול · מלט · בצרי והשפה · בלקח · קמץ בזקף : אדרש · ואף על פי שהוא היה חייב כבר מכל מקום על ידי הצופה מת והוא מתחייב בדמו כיון שלא הזהירו והוא לא ידע מה יהיה בלקח ומי הוא ראוי להלקח והיה לו להזהיר העם בכלל כיון ששמוהו לו צופה ובטחו בו וכן אמר והאלהים אנה לידו ואף על פי כן חייב השוגג כיון שהיה לו להזהיר ואמר כי יפול הנופל ממנו ואמרו רז״ל ראוי היה זה ליפול אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב : ואתה בן אדם · הענין הזה מפורש למעלה בתחלת הספר : וקול השופר · הוא דבר הנביא כמו שאמר הרם קולך והגד לעמי פשעם : ואתה נפשך הצלת · בלא מלת את ומארא את נפשך הצלתי ואתה בן אדם · כן אמרתם לאמר · כמו כן בנות צלפחד דוברות אמר טוב חשבתם אם חשבתם בלבבכם לאמר פשעינו וחטאתינו עלינו כלו׳ אם תודו על חטאתיכם ופשעיכם יהיה טוב ותודו כי הרעות הבאות עליכם הם בעונותיכם לא דרך מקרה : נמקים · מבנין נפעל שרשו מקק מענין המק בשרו וכן ימקו בעונם : אמר אליהם · כל הענין עד סוף הפרשה מבואר הוא למעלה : ואתה בן אדם · ביום חטאתו · מקור בשקל לבלתי קרית לנו עד יום צאתו : באמרי · והוא בוטח על צדקתו · אף על פי שפירשנו זה הענין בתורה על הראשונו׳ כמו שפירשו רז״ל אמר בוטח רוצה לומר כי הוא חושב כי יועילו לו צדקותיו אשר עשה אף על פי שתוהא עליהן כי ענין תהייתו הוא לאהבתו תאות העולם ולעשות מה שלבו חפץ ותוהא על הזמן שעבר שלא עשה כתאוו׳ לבו : ויהי ·

בראשו י״ד וסי׳ נמסר בסוף סדר ויקרא ולעיל בסיפ׳ סימן י״ו : ותבוא י׳ מל׳ בנביאים וסי׳ נמסר בסיפרא דא סימן כ״ב : והזהרת ג׳ ב׳ חס וא׳ מלא וסימ׳ אתהם את החקים · צפה נתתיך לבית ישראל · וחברו׳ קדמא מל׳ : ולא שב ח׳ בקריא׳ וסי׳ וילך בדרך אחר דמלכים · בא המלאך עד הם · וחברו׳ ואתה כי הזהרתה רשע ·

לג ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן אדם דבר אל בני עמך ואמרת אליהם ארץ כי אביא עליה חרב ולקחו עם הארץ איש אחד מקציהם ונתנו אתו להם לצפה : וראה את החרב באה על הארץ ותקע בשופר והזהיר את העם : ושמע השמע את קול השופר ולא נזהר ותבוא חרב ותקחהו דמו בראשו יהיה : את קול השופר שמע ולא נזהר דמו בו יהיה והוא נזהר נפשו מלט : והצפה כי יראה את החרב באה ולא תקע בשופר והעם לא נזהר ותבוא חרב ותקח מהם נפש הוא בעונו נלקח ודמו מיד הצפה אדרש : ואתה בן אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אתם ממני : באמרי לרשע רשע מות תמות ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש : ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הוא בעונו ימות ואתה נפשך הצלת : ואתה בן אדם אמר אל בית ישראל כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה : אמר אליהם חי אני נאם אדני יהוה אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל : ואתה בן אדם אמר אל בני עמך צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו וצדיק לא יוכל לחיות בה ביום חטאתו : באמרי לצדיק חיה יחיה והוא בטח על צדקתו ועשה עול כל צדקתו לא תזכרן ובעולו אשר עשה בו ימות :

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : בר אדם איתנבי לבני עמך ותימר להון ארעא ארי איתי עלה דקטלין בחרבא וידברון עמא דארעא גברא חד מביניהון וימנון יתיה להון לאזהרא : ויחזי ית דקטלין בחרבא דאתן על ארעא ויתקע בשופרא ויזהר ית עמא : וישמע די שמע ית קל שופרא ולא איזדהר ואתו קטולי חרבא ודברוהי חובת קטולית ברישיה יהי : ית קל שופריה שמע ולא איזדהר חובת קטולא ביה תהי והוא אזדהר נפשיה שזיב : ומזהרנא ארי יחזי ית דקטלין בחרבא אתן ולא תקע בשופרא ועמא לא אזדהר ואתו קטולי חרבא ודברו מנהון נפשא הוא בחוביה אידבר ודמיה מיד אזהרנא אתבע : ואת בר אדם מליף מניתך לבית ישראל ותקביל ממימרי פתגם ותזהר יתהון מלמחטי קדמי : בדאמרית לרשיעא רשיעא ממת תמות ולא מלילתא לאזהרא רשיעא מאורחיה הוא רשיעא בחוביה ימות ודמיה מן ידך אתבע : ואת ארי אזהרתא רשיעא מאורחיה למתב מינה ולא תב מאורחיה הוא בחוביה ימות ואת נפשך שיזבתא : ואת בר אדם אימר לבית ישראל כן אמרתון למימר ארי חובנא וחטאנא עלנא מתיהבין ובהון אנחנא מיתמסין ואיכדין ניחי : אימר להון קיים אנא אמר יי אלהים אם רעינא במית רשיעא אלהין כד יתוב רשיעא מאורחיה ויחי תובו תובו מאורחתכון בישתא ולמה תמותון בית ישראל : ואת בר אדם אימר לבני עמך זכות זכאה לא תשזביניה ביומא דחובתיה וחובת חייבא לא יתקל בה ביומא דיתוב מחוביה וצדיקא לא ייכול לאיתקיימא ביה ביומא דחובתיה : בדאמרית לזכאה מיחא יחי והוא יתרחיץ על זכותיה ועבד שקר כל זכוותיה לא ידכרן ובשיקריה דעבד ביה ימות :

לצופה בארוטא בלע״ז : וראה את החרב · המה הגייסות : דמו בראשו יהיה · עון מיתתו ידרש מיד עצמו שפשע בנפשו : והוא נזהר נפשו מלט · אם נזהר היה נמלט : צופה נתתיך · כאותו הצופה הניתן להזהיר שלא תאבד נפש כן נתתיך להזהיר את ישראל : כן אמרתם · לפיכך אין אתם חפצי׳ לשוב כסבורין אתם שלא תועיל לכם תשובה : לחיות בה · בצדקתו : לא תזכרנה · להצילו מליעגם על עבירה זו : חטל

מסרה
וחברו׳ : תמותו ז׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ : וצדי״י וסי׳ מדבר שקר תרחק · ואתה בן אדם אמור אל בני עמך · הנה עפלה לא ישרה · זרח בחשך אור · חנון יי׳ וצדיק ואלהינו · יכין וצדיק ילבש · בפשע איש רע מוקש · כל היום התאוה תאוה · לות רשע ולא ישלם · כעבור סופה ואין רשע : חיו ד׳ כתיב בן וסימ׳ נמסר בריש סיפרא דא סימן ג׳ :

ויהי לגלותינו. לגלות יהויכין כי את גלה יחזקאל הנביא: ויד ה' בא אלי. הפליט כמו שאמר למעלה ביום יבא אליך הפליט וכמו שפירשנו הענין וכן בפסוק ובדברי אותך: ויהי. בן אדם יושבי החרבות האלה. כי במלכות צדקיהו רוב ארץ ישראל היתה חרבה: אחד היה אברהם וירש את הארץ. אמר הנה אברהם אבינו לא היה אלא אחד וירש את הארץ כי נתנה לו האל יתברך בירושלם כמו שאמר לתת לך את הארץ הזאת לרשתה ואמר במה אדע כי אירשנה והוא שהיה אחד ירש את הארץ וירש על פי שהיה דר לו במקום אחד מן הארץ ואנחנו שאנו רבים כל שכן שראויה לנו הארץ לירושה ובדברי רז"ל אחד היה אברהם רבי עקיבא אומר כך אמרו ומה אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ אנחנו שאנו עובדים אלוהות הרבה על אחת כמה וכמה שנירש את הארץ רבי שמעון בן יוחי אומ' ומה אברהם שלא נצטוה אלא מצוה יחידית ירש את הארץ אנחנו שנצטווינו כמה מצות אינו דין שנירש את הארץ ומה הנביא משיבן על הדם תאכלו וגו' והארץ תירשו: למורשה. להיות לנו לירושה כי לא נתנה לאברהם אלא שתהיה לנו למורשה: לכן. על הדם תאכלו. ואני צויתי לכם לא תאכלו על הדם כי היא עבודת עבודה זרה שהיתה חק מן הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם וזהו דבר האל אמר שאניכו לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו: ועיניכם תשאו אל גלוליכ'. שאתם פונים אליהם תמיד לעבדם ולהשתחות להם ואפילו להביט בהם אסרתי לכם כמו שאמר' אל תפנו אל האלילים: ודם תשפכו. ר"ל דם נקי: והארץ תירשו. בתמיהה ואיך תרשו את הארץ ותעשו אלה המעשים שאיכם טבע הארץ כמו שכתוב אלהי נכר הארץ והכנענים יצאו ממנה מפניכם מפני עבודת עבוד' זרה ושפיכות דם נקי ותועבות התועב' כמו שכתוב ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם ואיך תירשו אתם הארץ ואתם עושים התועבות שעשו אנשי הארצות האלה שהיו לפניכם: עמדתם על חרבכם. לשפוך דם נקי ויונתן תירג' אתעתדתון על תוקפיכון: עשיתן תועבה. בנון במקום מם או אמר עשיתן כנגד הנקבות: כה תאמר. אם לא. לשון שבועה כמו אם לא כאשר דמיתי והדומים להם כמו שפירשנו: במצדו'. מגדלים חזקים: והיתי. מבואר הוא: וידעו. מבואר הוא: ואתה

מסרת

חשנה והתשיעית עד בוא תבואתה • אם חבל תחבל שלמת רעך • וידי משה כבדים ויקחו אבן • פליגא על דין: לבלתי בוא בגוים • עד בוא המלך אחז מדמשק • כל אשר ידבר בוא יבוא • בוא בצור והטמן בעפר • בוא כתבה על לוח • ביום בוא גוג על אדמת ישראל • לפני בוא הפליט ב' בפסו' • את אליהו הנבי' לפני בוא יום ה' • וכל שמואל דכוו' מל' בטה חס': עשיתן ב' וסי' ותחיין את הילדים • עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה: במצדות ח' וסים בלשון ארמי במערתא דגדיא בטורא מטמר מדום בכל אקש לה מותא • ופי' נמסר בישעיה סימן ל"ג:

ובשוב ד' בקריאה וסי' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול • ככל התועבות • ובשוב רשע • וחכרו • וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי: בעשרי ד' חס' בליש' וסי' בסדר נשא ול'עיל בסיפרא סימן כ"ט: בוא י"ד מל' בקריא וסימ' ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמד' • ויבינו את תבואתה עד בוא יוסף • ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו • עד

ובאמרי לרשע מות תמות ושב מחטאתו ועשה משפט וצדקה: חבל ישיב רשע גזלה ישלם בחקות החיים הלך לבלתי עשות עול חיו יחיה לא ימות: כל חטאתו אשר חטא לא תזכרנה לו משפט וצדקה עשה חיו יחיה: ואמרו בני עמך לא יתכן דרך אדני והמה דרכם לא יתכן: בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת בהם: ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה: ואמרתם לא יתכן דרך אדני איש כדרכיו אשפוט אתכם בית ישראל:

ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר: ויד יהוה היתה אלי בערב לפני בוא הפליט ויפתח את פי עד בוא אלי בבקר ויפתח פי ולא נאלמתי עוד:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם ישבי החרבות האלה על אדמת ישראל אמרים לאמר אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים לנו נתנה הארץ למורשה: לכן אמר אלהם כה אמר אדני יהוה על הדם תאכלו ועינכם תשאו אל גלוליכם ודם תשפכו והארץ תירשו: עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה ואיש את אשת רעהו טמאתם והארץ תירשו: כה תאמר אלהם כה אמר אדני יהוה חי אני אם לא אשר בחרבות בחרב יפלו ואשר על פני השדה לחיה נתתיו לאכלו ואשר במצדות ובמערות בדבר ימותו: ונתתי את הארץ שממה ומשמה ונשבת גאון עזה ושממו הרי ישראל מאין עובר: וידעו כי אני יהוה בתתי את הארץ שממה ומשמה על כל תועבתם אשר עשו:

ובדאמרית לרשיעא ממת תמות ויתוב מחובוהי ויעביד דין דקשוט וזכו: משכונא יתיב רשיעא גזילא שלים בגזירת חייא הליך בדיל דלא למיעבד שקר מחיא יחיי ולא ימות: כל חובוהי דחב לא ידכרן ליה דין דקשוט עבד וזכו מיחא ייחי: ויימרון בני עמך לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי ואינון אורחתהון דילהון לא תקנן: כד יתוב זכאה מזכותיה ויעביד שקר וימות בהון: וכד יתוב רשיעא מחובוהי ויעביד דין דקשוט וזכו עליהון הוא יתקיים: ואמרתון לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי אינש כאורחיה איתפרע מנכון בית ישראל:

והוה בתרתא עסרי שנין בעשיראה בחמשא לירחא לגלותנא אתא לותי משיזבא מירושלם למימר איתרעת קרתא: ונבואה מן קדם יי הות עימי ברמשא קדם מיתי משיזבא ופתח ית פומי עד מיתי לותי בצפרא ואיפתח פומי ולא שתקית עוד:

והוה פתגם נבואת מן קדם יי עימי למימר: בר אדם יתבי חורבתא האילין על ארעא דישראל אמרין למימר חד הות אברהם בעלמא ויריתא ית ארעא ואנחנא סגיאין לנא יהיבא ארעא למירתה: בכן אימר להון כדנן אמר יי אלהים על דם זכי אתון אכלין ועיניכון אתון זקפין לפולחן טעותכון ודם זכאי אתון אשדין וארעא אתון מרמן למרתה: ואיתעתדתו על תוקפיכון עבדתון תועיבא וגבר ית איתת חבריה סאבתון וארעא אתון מרמן למירתה: כדנן תימר להון כדנן אמר יי אלהים קיים אנא אם לא די בחרבא בחרבא יתקטלון ודי על אפי ברא לחיתא מסרתיה לשיצויתהון ודי במצדתא ובמערתא במותא ימותון: ואיתן ית ארעא לצדו ואישתממו ויבטל יקר תוקפה ויצדון טורי ישראל מבלי עדי: וידעון ארי אנא יי בדאתן ית ארעא לצדו ואישתממו על כל תועבתהון דעבדו:

רשי

חבול. עבוט שמשכנו להשיבו כשבא השמש ותת בהם. בשבילם יענם: ויפתח את פי. כמו שאמר בראש הספר ונאלמת ולא תהיה לאיש מוכיח ואחר כך אמר לו ביום קחתי מהם את מעוזם יבא הפליט אליך ביום ההוא יפתח את פיך את הפליט ולא תאלם עוד: עד בא אלי בבקר. כלומר בעוד בואו אלי בבקר כמו לפני בואו אלי בבקר: אחד היה אברהם. זה אחד מארבעה דברים שהיה ר' עקיבא דורש ולא רבי שמעון בן יוחי תלמידו דורש כמותו וכך היה רבי שמעון דורשו אברהם שלא נצטוה אלא על מצוה אחת ירש את הארץ אנו שנצטוינו על מצות הרבה כל שכן לנו נתנה הארץ למורשה הוא שהנביא משיבם על הדם תאכלו וגו' והארץ תירשו בתמיה אם כשעויתם אין אתם שומרי' על הדם תאכלו את מאכלי תפנוקים אתם אוכלים על ידי רציחה שהורגין את בעלי ממון ונוטלין את ממונם: עמדתם על חרבכם. כלומר כל בטחונכם כשהחזקתם על חרבכם: עשיתן תועבה. משכב זכור: אשר בחרבות. בערים החרבות שסופן להיות חריבות: ואשר במצדות. במחבא להטמן מן החרב אם מלא כם את הדברים הנדברים

במסרת
ט' בליש' וסי' במשריתא דגריא בטורא מטמר מרים בבל' אקש לה חותא

ואתה · המדברים בך · מרוב השתדלות בדבור שם הפועל בפעל וכן מה נדברנו עליך את מדברו ירמיהו · ולשון דבור שהוא קשור עם בית הוא לענין גנאי כמו וידבר מרים ואהרן במשה תשב באחיך תדבר ואל יקשה עליך נכבדות מדובר בך שהרי פירושו ואמר נכבדות אבל פירוש הנבואה יבא פעמים בקשה הב״ית כמו רוח יי׳ דבר בי והדומים לו ׃ אצל הקירות · כי כן מנהג בני האדם כשנועדים זה בזה בעיר ורוצה לדבר אחד עם אחד דבר סתום כשמכי׳ אל הקיר ומדברים שלא ישמע׳ אדם מאחוריהם וכן בפתחי הבתים כשעומ׳ אדם בפתח ביתו ועובר אדם עליו ורוצה לדבר עמו דבר סתר מדבר שם שהוא גם כן מקום סתר בדבור וכן כאמר באבנר ויטהו אבנר אל תוך השער לדבר אתו בשלי ׃ ודבר חד · כמו אחד ונפל האלף לקצר וכן בלשון ארמי הוא בחסרון האלף ׃ את אחד · פתח כלו שלא בסמיכות וכן שכם אחד והדומים לו ויונתן תירגם המדברים בך דרנין בך בסתר כותליא ׃ ויבאו אליך כמבוא עם · ר״ל כמבוא עם החפצים לשמוע וחרדים על דבר יי׳ ותי׳ כמיתי גברין תלמידי׳ וגלה הא לנביא מחשבת לבם ומה שמדברים שלא בפניו ׃ כי עגבים בפיהם המה עושים · לעג הם עושים בפיהם וכן תירגם יונתן ארי תולעבא בפומהון אינון עבדין ׃ והנך להם כשיר עגבים · כשיר חשק ודברי שחוק ׃ יפה קול ומטיב נגן · כמו שישמע אותו האדם מאדם שהוא יפה קול ומטיב נגן כך הם מרמים שישמעו דבריך בלב טוב ויו״ת והא את להון כזמר אבובין דבסים קליה ומוטב לנגנא תירגם עגבים כמו עוגבים כי תרגום עוגב אבובא ׃ ובבאה הנה באה · הם חושבים דברי נבואותיך לדברי לעג ובחוק ובבא נבואותיך כי הנה עתה באה בקרוב אז ידעו כי נביא היה בתוכ׳ ונבואתך אמת דברי לעג ׃ ויהי · בן אדם הנבא · ואמרת אליהם לרועים · תוספת ביאור ׃ רועי ישרא׳ · הם המלכים · כי אחר שהמשיל העם לצאן המשיל המלכים לרועים ׃ אשר היו רועים אותם · עצמם וכן וירעו הרועים אותם עצמם ויקבור אותו בגאי יקבר את עצמו וכן תירגם יונתן ווי על פרנסי ישראל דהוו מפרנסין נפשיהון הלא לפרנסא עמא אתמניאו פרנסיא · אמר כי המלכים היו מתעסקין בהנאת עצמן ולא היו חוששין על העם להנהיגם כמשפט ׃ הלא הצאן ירעו הרועים · הלא היה להם לרעות הצאן למה נתמנו רועים אלא לרעות אותם דעה ובינה והשכל כמו שנאמר בדוד שהיה רועה כאמן ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן אמ׳ בא״סא ויאמ׳ ליהוד׳ לדרוש את יי׳ ולעשות התורה והמצוה ונא׳ ביהושפט שלח לשריו וגו׳ ללמד בערי יהודה ונאמר וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יי׳ ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם ונאמר ויעמד שפטים בארץ ונאמ׳ ויצו עליהם לאמר כה תעשון ביראת יי׳ באמונה ובלבב שלם וגו׳ ׃ את

רשי

המדברים בך · מתלוצצין בך ׃ וישבו לפניך · כאילו הם עמי ׃ עגבים · שחוק כמו עוגב ׃ בבצעם · בגזילתם ׃ והנך להם כשיר עגבים · והא את להון כזמר אבובי׳ ׃ ובבאה · הרעה אליהם ׃ הנה באה · כי אמת מוכנת היא לבא אז ידעו כי לא שחוק היו דבריך כי נביא אמת היה בתוכ׳ ׃ על רועי ישראל · על פרנסי ישראל · אשר היו רועים אותם · את עצמם היו מענגים מממון חביריה׳ אשר תחתיהם ׃ הלא הצאן ירעו הרועים · הלא משפט הרועים לרעות את הצאן ולא לרעות את עצמם ׃ את הנחלות · את הכחושות מאין כח דולרוש״ אם בלעז ם שבריכו׳ חיזוק לתמוך בהן ביד ׃ לא חבשתם · לקשור שברי העצם זה עם זה כמשפט הרופאי׳ ׃ את הנדחת · שנדחת מתוך העדר אל החוץ ׃ רדיתם · יסרתם ׃ ישגו צאני · הולכו׳ טועות על פני כל ההרי׳ כלומ׳ כשעו הפקר איש איש כ כרצונו ולא הוכחתם אותם ולא שפטתם בין איש לרעהו ׃ וירעו הרועים אותם · את עצמם ׃ ולא

אחד כה פתחין וסימ׳ נמסר בספר מלכים חלק ב׳ סימן ו׳ ׃ וישובו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ האנשים האלה שלמים הם אתנו · מקניהם וקנינם וכל · ויבואו אליך כמבוא עם · ויצו מלך אשור לאמר ׃ ומטיב נגן חד מן ט׳ מלין חסרי׳ יוד בליש׳ הטבה וסימ׳ להיטבך באחריתך · והיטבך והרבך מאבתיך · בי ייטב אל אבי · והטב לארני ·

ואתה בן אדם בני עמך הנדברים בך אצל הקירות ובפתחי הבתים ודבר חד את אחד איש את אחיו לאמר באו נא ושמעו מה הדבר היוצא מאת יהוה ׃ ויבואו אליך כמבוא עם וישבו לפניך עמי ושמעו את דבריך ואותם לא יעשו כי עגבים בפיהם המה עשים אחרי בצעם לבם הלך ׃ והנך להם כשיר עגבים יפה קול ומטב נגן ושמעו את דבריך ועשים אינם אותם ׃ ובבאה הנה באה וידעו כי נביא היה בתוכם ׃

לד ויהי דבר יהוה אלי לאמר ׃ בן אדם הנבא על רועי ישראל הנבא ואמרת אליהם לרעים כה אמר אדני יהוה הוי רעי ישראל אשר היו רעים אותם הלוא הצאן ירעו הרעים ׃ את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו הבריאה תזבחו הצאן לא תרעו ׃ את הנחלות לא חזקתם ואת החולה לא רפאתם ולנשברת לא חבשתם ואת הנדחת לא השבתם ואת האבדת לא בקשתם ובחזקה רדיתם אתם ובפרך ׃ ותפוצינה מבלי רעה ותהיינה לאכלה לכל חית השדה ותפוצינה ׃ ישגו צאני בכל ההרים ועל כל גבעה רמה ועל כל פני הארץ נפצו צאני ואין דורש ואין מבקש ׃ לכן רעים שמעו את דבר יהוה ׃ חי אני נאם אדני יהוה אם לא יען היות צאני לבז ותהיינה צאני לאכלה לכל חית השדה מאין רעה ולא דרשו רעי את צאני וירעו הרעים אותם ואת צאני לא רעו ׃ לכן הרעים שמעו דבר יהוה ׃

ואת בר אדם בני עמך דרנן בך בסתר כותליא ובתרעי בתיא וממליל חד עם חד גבר ית אחוהי למימר איתו כען ושמעו מה פתגמא דנפק מן קדם יי ׃ וייתון עלך כמיתי גברין תלמידין ויתבון קדמך עמי ושמעין ית פיתגמך ויתהון לא יעבדון ארי תולעבא בפומהון אינון עבדין בתר ממון אונסהון לבהון טעי ׃ והא את להון כזמר אבובין דבסים קליה ומוטב לנגנא ושמעין ית פתגמך ולמעבדהון לית אינון צבן ׃ ובמיתיה הא אתיא וידעון ארי נביא הוה ביניהון ׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר ׃ בר אדם איתנבי על פרנסי ישראל איתנבי ותימר להון לפרנסיא כדנן אמר יי אלהי׳ ווי על פרנסיא דישראל דהוו מפרנסין נפשיהון הלא לפרנסא עמא איתמניאו פרנסיא ׃ ית טובא אתון אכלין ועמר נקי אתון לבשין פטימיא אתון נכסין עמא ליתיכון מפרנסין ׃ ית כאיביא לא תקיפתון ולימריעיא לא אסיתון ולתביריא לא צמרתון וית דאיטלטלו לא אתיבתון וית דאתברו לא בעיתון ובתוקפא פלחתון בהון ובקשיו ׃ ואיתבדרו מבלי פרנס ואתמסרו לאישתצאה לכל מלכוות עממיא ואיטלטלו ׃ טעו עמי בכל טוריא ועל כל רמא מנטלא ועל כל אפי ארעא איתבדרו עמי ולית דתבע ולית דבעי ׃ בכן פרנסין קבילו ית פתגמא דיי ׃ קים אנא אמר יי אלהים אם לא חלף דהוו עמי לביזא ואיתמסרו עמי לאישתיצאה לכל מלכוות עממיא מבלי פרנס ולא תבעו פרנסיא ית עמי ופרניסו פרנסיא ית נפשהון וית עמי לא פרניסו ׃ בכן פרנסיא קבילו פתגמא דיי ׃

מסרה

מה תיטבי דרכך · יפה קול ומיטב נגן · והיטבתי מראשתיכם · לב שמח ייטב גהה · ארבעה מיטבי לכת תנינא דפסוק ׃ הבריאה ב׳ וסימ׳ את החלב תאכלו ואת ה הצמר · ובשר הבריאה יאכל ׃ יג פסוקים בקריא׳ אית בהון ואין ואין וסי׳ כמסר׳ רבת׳ ׃

החלב · אמר כי מיטב הצאן יאכלו רוצה לומר שיקחו ממונם שלא במשפט ׃ ויונתן תירגם ית טובא אתון אכלין ועמר נקי אתון לבשין ופטימיא אתון נכסין לעמ׳ ליתיכון מפרנסין ׃ הבריאה · השמנה כמו ועגלון איש בריא מאד להבריאכם מראשית מנחת ישראל ׃ את הנחלות · פירוש חלה מבנין נפעל ופירו׳ נחלות שהם כאבות באחד מאיבריהן וכריכות חזוק ׃ ואת החולה · שיש לה חולי שצריכה רפואה ׃ ולנשברת · שנשבר אחד מעצמיה ׃ ואת הנדחת · שנפרדה מהאחרות ויודע אדם מקומה ולא חשו להשיבה עם שאר רעותיה ׃ ואת האבדת · שנדחה ואבדה ולא נודע מקומה וכל זה משל על עניי ישראל הבריאים והחולים שלא השגיחו עליהם וכן השבויים והגולים לא חשו בהם לפדותם ולהשיבם ׃ ותפוצינה · לכל חית השדה · פירוש המשל כתרגומו ואתמסרו לשיצאה לכל מלכות עממיא ואטלטלו ׃ ובנוסחא אחריתא יש לאשתיצאה לכל מלכות וגו׳ ׃ ישגו · מבואר הוא ׃ לכן · מבואר הוא ׃ חי אני · מבואר הוא ׃ לכן · שנה הפסוק לחזק הענין ולא שנה בו מלה אלא שהראשון רועים והשני הרועים והראשון את דבר יי׳ והשני דבר יי׳ ויונתן חדש בו בתוספת שהוסיף בו בכן פרנסיא רשיעיא תובו לאוריתא ולא עתיד לרחמא עליכון אביתו לאולפן אוריתא וקבילו פתגמא דיי׳

כה אמר · ודרשתי · שאשים אותם על אשר לא רעו אותם ; והשבתים מרעות צאן · שאקח המלוכה מידם ולא ירעו עוד הרועים אותם כלומר לא ימלכו עליהם עוד ויונתן תירגם ולא יפרנסון עוד פרנסיא נפשיהון ; כי כה אמר · הנני אני · כיון שפשעו בהם הרועים אני אדרוש אותם ואוציאם מגלותם ; כבקרת · כפרשות · כמו כפרדות כי אז יבקר אותם יותר היטב ויונתן תירגם ומפרש להון ; ביום ענן וערפל · כי יום חשך היה להם הגלות והמליכה כי כאן מתפזרות ביום המעונן ; והוצאתים · אל הרי ישראל באפיקים ובכל מושבי הארץ · כי העזים טוב מרעיתם בהרים והכבשים והרחלים בעמקים ובאפיקים והנה ישראל ישובו לארצם וישכנו בכל מושב טוב בהרים ובעמקים ; במרעה טוב · ובהרי מרום ישראל · אמר זה על ירושלם שהיא גבוהה מכל ארץ ישראל וכן ישב' יהיה להם נוה בירושלם לעתיד לבא כמו שכתוב בסוף זה הספר ; אני ארעה · ואני ארביצם · כי הרועה ירעה הצאן עד הצהרים ובצהרים אז ירביצ' כמו שכתוב איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים ; את האובדת ואת החולה אחזק · אמר חולה הנה במקום נחלות ונחלה שאמ' למעלה ואמר אחזק הכולל שניהם כי הרפואה לחזק ה הבריאות ; ואת השמנה ואת החזקה · אשמיד השמנה והחזקה שדוחפין את החלושו' מהמרעה אני אשמיד חזקתן ; ארענה במשפט · כהוגן כמו החלושות שלא ירעו יותר מן ה הראוי להן והמשל על העושקי' והחזקים שהיו בישראל והיו עושקים את העניים והחלושים ויונתן תירגם ית חטאיא וית חייביא אשיצי ואפרנס ית עמי בדינא ; ואתנה · בין שה לשה · בין החזקה לחלושה ; לאלים ולעתודים · כי הם החזקים שבצאן ויונתן תירגם לענין המשל בין גבר לגבר כדין לחטאיא ולחייביא ; המעט · פי' המשל כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלי' שמשיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מ מותרא שמשיכון שתן ; ומשקע מים · המים הצלולים כמו שפירשנו בפסוק אז אשקיע מ מימיהם ; וצאני · ועמי ויונתן תירג' ועמי מותר מיכל שמשיכון אכלין ומותר משתי שמשיכון שתן ; תרפשון · ומרפש · כתוב בש"ן וחם ענין הרמיסה במים והעכירה ; לכן · בריה · כמו בריאה ופירושו שמנה והמשל כתרגומו בין גבר עתיר ובין גבר מסכן ; יען · תירגם יונתן חלף דברשע וברדע דיתקיפון וגו' ; והושעתי · מבואר הוא ; והקימותי · את עבדי דוד · המשיח שיעמוד מזרעו בעת הישועה ; ואני

אתהם ה' וסימ' וישכם לבן בבקר · והוזרת אתהם את · וישמע יי' בקול ישראל ויתן את הכנעני · כבקרת רעה עדרו · ויהנו בגורל מבטה יהודה בד"ה ; אל הרי ה' בקריא וסימ' והוצאתים מן העמים ; במרעה טוב ארעה אותם · שים פניך אל הרי ישראל · הנבא על גוג · ויתנהו בסוגר בחחים ; השבנה ב' בתרי לישני וסימ'

כה אמר אדני יהוה הנני אל הרעים ודרשתי את צאני מידם והשבתים מרעות צאן ולא ירעו עוד הרעים אותם והצלתי צאני מפיהם ולא תהיין להם לאכלה : כי כה אמר אדני יהוה הנני אני ודרשתי את צאני ובקרתים : כבקרת רעה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות כן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומת אשר נפצו שם ביום ענן וערפל : והוצאתים מן העמים וקבצתים מן הארצות והביאותים אל אדמתם ורעיתים אל הרי ישראל באפיקים ובכל מושבי הארץ : במרעה טוב ארעה אתם ובהרי מרום ישראל יהיה נוהם שם תרבצנה בנוה טוב ומרעה שמן תרעינה אל הרי ישראל : אני ארעה צאני ואני ארביצם נאם אדני יהוה : את האבדת אבקש ואת הנדחת אשיב ולנשברת אחבש ואת החולה אחזק ואת השמנה ואת החזקה אשמיד ארענה במשפט : ואתנה צאני כה אמר אדני יהוה הנני שפט בין שה לשה לאילים ולעתודים : המעט מכם המרעה הטוב תרעו ויתר מרעיכם תרמסו ברגליכם ומשקע מים תשתו ואת הנותרים ברגליכם תרפשון : וצאני מרמס רגליכם תרעינה ומרפש רגליכם תשתינה : לכן כה אמר אדני יהוה אליהם הנני אני ושפטתי בין שה בריה ובין שה רזה : יען בצד ובכתף תהדפו ובקרניכם תנגחו כל הנחלות עד אשר הפיצותם אותנה אל החוצה : והושעתי לצאני ולא תהיינה עוד לבז ושפטתי בין שה לשה : והקמתי עליהם רעה אחד ורעה אתהן את עבדי דויד הוא ירעה אותם והוא יהיה להן לרעה :

כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי על פרנסיא ואתבע ית עמי מידהון ואיבטלינון מלפרנסא עמא ולא יפרנסון עוד פרנסיא נפשהון ואשיזיב עמי מידהון ולא יתמסרון בידהון לאישתיצאת : ארי כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתגלי ואתבע ית עמי ואבקרינון : כמא דמבקר רעיא עדריה ביומא דהוי בגו עניה ומפרש להון כן אבקר ית עמי ואשיזיב יתהון מכל אתריא דאיתבדרו לתמן ביום עננא ואמיטתא : ואפיקינון מביני עממיא ואכנשינון מן מדינתא ואעילינון לארעהון ואפרנסינון על טורי ישראל בפצידיא ובכל מותבי ארעא : בפירנוס טב אפרנס יתהון ובטור קודשא דישראל יהיבית מישריהון תמן ישרון באתר דיאי ופרנוס טב יתפרנסון על טורי ישראל : אנא אפרנס ית עמי ואנא אשרינון לרוחצן אמר יי אלהים : ית דאבדו אתבע וית דאיטלטלו אתיב ולתביריא איצמור ולמרעיא איסובר וית חטאיא וית חייביא אשיצי ואפרנס עמי בדינא : ואתון עמי כדנן אמר יי אלהים הא אנא דאין בין גבר לגבר לחטאיא ולחייביא : הזער לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון דיישין ברגליכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא ברגליכון אתון דיישין : ועמי מותר מיכל שמשכון אכלין ומותר מישתי שמשכון שתן : בכן כדנן אמר יי אלהים להון הא אנא מיתגלי ואידון בין גבר עתיר ובין גבר מסכן : חלף דברשע ובדרע דתקיפתון ובתוקפא תברתון כל כאיביא עד דבדרתון יתהון לביני מדינתא : ואפרוק לעמי ולא יתמסרון עוד לביזא ואידון בין גבר לגבר : ואקים עליהון פרנס חד ויפרנס יתהון ית דוד עבדי הוא יפרנס יתהון והוא יהי להון לפרנס :

רשי

ולא ירעו עוד הרועים אותם · את עצמם ; ובקרתים · לשון ביקור חולים ; כפרשות · כשהן כפוכות והוא הולך ביניה' ומאספם יחד ; ביום ענן וערפל · כי כן דרך הצאן להתפזר ביום המעונן ; ואת השמנה ואת החזקה · ההודפת ודוחפת את חברותיה ; בין שה לשה · בין בעלי אגרופי' לחלשים ; המעט מכם · את אשר החזקות שבכם רועות המרעה הטוב והלוואי לא תרמסו המותר ברגליכם ; ותאכלנה אותן שאר באכי אלא שאף מותר מרעיכם תרמסו ב ברגליכם ולא די לכם אשר משקע מים ת תשתו אלא שהנותרים ברגליכם תרפושון ; ומשקע מים · המים הצלולים ששקע הטיט ולא נעכרו ברגלים והדוגמה כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסיכון א אכלין שמשיכון ; ומשתי מתקן אתון שתן וית מותריא ש שמשיכון שתן · וכאלו מותר מי שמשיכון אכלין ומותר משתי שמשיכון שתן ; שה בריה · חזקה ; רזה · מיינ"א בלע"ז ; עבדי דוד · מלך מזרעו ; ויסכו

השבנה דוא אם רזה · ואת החולה אחזק ואת השבנה ; ואתנה ג' וסימ' בסדר ויצא וכס פרא דא סמן י"ג ; תרפשון ג' כתיב ש"ן בליש' וסי' ואת הנותרי' ברגליכם · ודבתריה וצאני מרמס רגליכם תשתינה · מעין נרפש ומקור משחת ; החוצה י"ו בקריא' וסימ' נמסר בספר שופטים סימן י"ב ; דויד המלאים כ"ג ר"א וסימ' והארכתי ימיך · ויהי לעת זקנת שלמה · ולבנו אתן שבט · והקימותי עליהם דיחזקאל · כמגדל דויד צוארך בנוי · וכל תריסר ועזרא ודה"ב דכות' מלאים ;

אני. מבואר הוא: וכרתי. ויסנו ביערים. כי לא יפחדו מחית היער ויסנו ענין שינה: ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה. אתן אותם ברכה על דרך והיה ברכה וסביבות גבעתי אתן אותם ברכה והיה ארץ ישראל כלה שהיא סביבות בית המקדש כי בית המקדש באמצע ארץ ישראל הוא ובית המקדש נקרא הר וגבעה כמו שכתוב נכון יהיה הר בית יי' בראש ההרים ונשא מגבעות ות"י ואתרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מברכין ותירגם הגשם מטר בכיר: ונתן. מבואר הוא: ולא יהיו. וחית הארץ לא תאכלם: משל כתרגומו ומלכות ארעא לא ישיצינון: והקמותי להם מטע. כמו שאמר ונטעתים על אדמתם: לשם. שיהא שמם בגוים ות"י לקיימא: אסופי רעב בארץ. ענין כליון כמו אסוף אסיפם ות"י מטלטלי כפנא כי כשהיה רעב בארץ ישראל היו מתטלטלים במצרים ובשאר ארצות והיו נושאים שם כלימת הגוים כמו שנאמ' גרות באבות כשהלכו למצרים ולארץ פלשתי' ונאמר באבימלך לגור בשדי מואב ונאמר בשונמית ותגר בארץ פלשתים: וידעו. מבואר הוא: ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. כשתהיו צאן מרעיתי שארעה אתכם דעה ובינה והשכל אז תקראו אדם לא צאן ובהמה כי כשיתפתה האדם לתאות העולם הנה הוא בהמה לא אדם כי בגשמיות ישתתף האדם עם הבהמה הוא וחמורו אוכלין באבוס אחד אבל כשיגיענו הטוב אשר יעדנו האל יתברך ותמלא הארץ דעה את השם ושאר הענינים הטובים והיעודים לאהוב את יי' ולעבדו בלב שלם ונתעסק במושכלות אז נקרא אדם שיהיה נכר בנו חלק האלוהי ונהיה נבדלים מן הבהמה ומבני האדם הדומים לה ות"י ואתון עמי עם דמתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון ועל הדרך הזה אז"ל אדם אתם אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם: ויהי. בן אדם שים פניך על הר שעיר. סמך נבואת מפלת הר שעיר לנבואת ישועת ישראל כי בעת הישועה תהיה מפלת אדום כמו שכתוב בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו: ואמרת. מבואר הוא: עריך. ואתה שממה תהיה שיכלו שם אדום בכל מקום שיהיו: יען היות לך איבת עולם. ולא פירש עם מי ורוצה לומר עם בני ישראל כמו שאמר ותגר את בני ישראל. ופי' ותגר כמו יגירוהו על ידי חרב ענין ההתכה כי ענין הגרת הדם ממכות החרב: בעת עון קץ. בעת שבא קץ גלותם בעונם ות"י בעידן תושלמת חוביהון: לכן חי אני. כי לדם אעשך. כלומר אתקינך ואזמינך לחרב: ודם ירדפך. כלומר שופכי דמים ירדפוך: ירדפך. שניהם הדל"ת בחטף קמץ לבן אשר ובשוא ופתח לבן נפתלי: אם לא דם שנאת ודם ירדפך. שנאת שופכי דמים ונשמרת מהם ועתה ירדפוך וישיגוך ות"י אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפונך: ונתתי. לשממה. שם בפלס מלה שפחה ונמשך פ"ה הפעל בטעם: ומלאתי את הריו חלליו. ואמר גבעותיך וגיאותיך וכל אפיקיך כי כן דרך המקר' לדבר לנכח ושלא לנכח במקו' אחד כמו שמעו עמים כולם ואולם כולם תשובו והדומים להם רבים חלליו חטוף: שממות עולם. נמשך פ"ה הפעל בטעם: תישבנה. כתיב ופי' ענין ישוב וקרי תשובנה רוצה לומר לא תשובנה לקדמותן: יען

נתינה יבולה ד' חס' את בליש' וסימ' ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ. ונתן עץ השדה את פריו. גם יי' יתן הטוב. ארץ נתנה יבולה: יבולה ח' וסימ' נמסר בריש סדר בחקתי: ולא ישאו ד' וסימ' והיו על אהרן ועל בניו בבאם. ושמרו את משמרתי. ולא ישאו עצים מן השדה. ולא ישאו עוד כלמת הגוים: ונטיתי ידי יו' חס

ואני יהוה אהיה להם לאלהים ועבדי דוד נשיא בתוכם אני יהוה דברתי: וכרתי להם ברית שלום והשבתי חיה רעה מן הארץ וישבו במדבר לבטח וישנו ביערים: ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו: ונתן עץ השדה את פריו והארץ תתן יבולה והיו על אדמתם לבטח וידעו כי אני יהוה בשברי את מטות עלם והצלתים מיד העבדים בהם: ולא יהיו עוד בז לגוים וחית הארץ לא תאכלם וישבו לבטח ואין מחריד: והקמתי להם מטע לשם ולא יהיו עוד אספי רעב בארץ ולא ישאו עוד כלמת הגוים: וידעו כי אני יהוה אלהיהם אתם והמה עמי בית ישראל נאם אדני יהוה: ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהיכם נאם אדני יהוה:

לה ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם שים פניך על הר שעיר והנבא עליו: ואמרת לו כה אמר אדני יהוה הנני אליך הר שעיר ונטיתי ידי עליך ונתתיך שממה ומשמה: עריך חרבה אשים ואתה שממה תהיה וידעת כי אני יהוה: יען היות לך איבת עולם ותגר את בני ישראל על ידי חרב בעת אידם בעת עון קץ: לכן חי אני נאם אדני יהוה כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך: ונתתי את הר שעיר לשממה ושממה והכרתי ממנו עבר ושב: ומלאתי את הריו חלליו גבעותיך וגיאותיך וכל אפיקיך חללי חרב יפלו בהם: שממות עולם אתנך ועריך לא תישבנה וידעתם כי אני יהוה:

ואנא יי' אהוי להון לאלהא ועבדי דוד מלכא ביניהון אנא יי' גזרית במימרי: ואיגזר להון קיים שלם ואבטל חיתא בישתא מן ארעא ויתבון במדברא לרוחצן וית ויתעתקון בחורשיא: ואשרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מבורכין ואחית להון מטר בכיר בעידניה מטרין דברכן יהון: ויתן אילן חקלא ית איביה וארעא תתן עללתה ויהון על ארעהון לרוחצן וידעון ארי אנא יי' כד איתבר ית ניר תוקפהון ואשזבינון מיד דמפלחין בהון: ולא יהון עוד ביזא לעממיא ומלכות ארעא לא ישיצינון ויתבון לרוחצן ולית דמניד: ואקים להון נצבא לקיימא ולא יהון עוד מטלטלי כפנא בארעא ולא יקבלון עוד אתכנעות עממיא: וידעון ארי אנא יי' אלההון מימרי בסעדהון ואינון עמי בית ישראל אמר יי' אלהים: ואתון עמי עם דאיתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון אנא אלהכון אמר יי' אלהים:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי' עמי למימר: בר אדם קביל נבואה על טורא דשעיר והתנבי עלוהי: ותימר ליה כדנן אמר יי' אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך טורא דשעיר ואריים מחת גבורתי עלך ואתנינך לצדו ואישתממו: קירוך חורבא אשוי ואת לצדו תהי ותדע ארי אנא יי': חלף דהות לך דבבות עלם ותביבתא ית בני ישראל על ידי קטולי חרבא בעידן תברהון בעידן תושלמת חוביהון: בכן קיים אנא אמר יי' אלהים ארי לקטול אעבדינך ודקטלין בחרב ירדפונך אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפונך: ואתן ית טורא דשעיר לצדו ולאישתממו ואשיצי מיניה דעדי ודתאיב: ואמלי ית טורוהי קטילוהי רמותהי וחילוהי וכל פצידוהי קטילי חרבא יתרמון בהון: צדו עלם אתנינך וקירוך לא יתיתבן ותדעון ארי אנא יי':

רשי

ויסנו ביערים. תירגם יזהן ויתעתקון ב בחורשיא ויש לפותרו בלשון שינה: ונתתי אותם וסביבות גבעתי. אהי נותנם בברכה ונתתי כמו והשכתי: מטע לשם. קיום שיהא לשם עולם: אסופי רעב. שטופי רעב מחמת בושת רעבון ועוני: אדם אתם. איני מבקש מכם כבהמו' בעיני: ותגר. ותשפל כמו והגרתי לגיא א אבנים שהיו מסגירין אותם לאויביהם כ כשהיו בורחים דרך ארכם וזו היא שאמר עובדיה אל תעמוד על הפרק: בעת אידם. כשמסרתים ביד אויב: בעת עון קץ. כשנגמר קץ עונם ונתמלאת סאתם: לדם אעשך. נופל בחרב: דם שנאת. בזית את הבכורה שעבודתי היתה מסור להם ושנאת להיות מלכלך עצמך בדם קרבן עבודתי ולכלוך דם הרוגים ירדפך ויש אומרים דם מילה שנאת ויש אומרים רוצחים אתה ירא כ כשאר כל אדם ו ורוצחים ירדפוך ויש אומרים דם שנאת אחיך שהוא בשרך ו ודמך: ועריך לא תשובנה. לא כמו שאמרתי למצרים ו ושבתי את שבו' מצרי' ושבתי את שבות בני עמון וזו היא שאמר מלאכי ואת עשו ש שנאתי ואתן את הריו שממה ששדדתים ל למשמות עולם:

שני

את וסימ' נמסר בהאי סיפרא סימ' כ"ה: איבת ב' ובסיפרא וסימ' בשאט בנפש למשחית. יען היות לך איבת עולם: ושב ג' קמץ וסימ' ודוד הולך ושב מעל שאול. ושב ורפא לו. והכרתי ממנו עבר ושב:

יען אמרך את שני הגוים. ישראל ויהודה: ואת שתי הארצות. ארץ יהודה ובנימין וארץ שאר השבטים כמו שהיו חלוקות במלכות. ואמר תהיינה על הדרך וכן נגרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני הנה אפי וקנאתי וחמתי נתכת ואמר אחר כך וירשנוה לשון יחידה כי שתי הארצות אחת אלא שנחלקה המלכות אחרי דוד: וה' שם היה. שמע דבריהם וישיב גמולם בראשם: לכן. ועשיתי כאפך וכקנאתך. כמו שהיה אפך וקנאתך על ישראל כן אעשה עמך: אשר עשית משנאתיך בם. משנאתיך כתיב ביוד הרבים וכא בשוא נח רבוי הזכרים לבד כמו למען אספרה כל תהלתיך וכן ונשאו את זנותיכם בזנותיך וברעתיך והדומים להם: ונודעתי בם כאשר אשפטך. כי בשפטך ואז אהיה נודע בישראל שבחרתי בהם והם לי לעם וי"ת ואתגלי לאוטבא להון כד אתפרע מינך: וידעת כי. נאצותיך בקמץ הנון והאלף והוא מן הדגושים לולי האלף כאלה כשקל אפרים וכן פרשה ופרשת גדולת מרדכי שלא בדגש מפני הה"ים לאמר שממה. כתוב בה"א כמו לא שפכה וקרי בוי"ו: ותגדילו. שהייתם אומרים שאינני שומע דבריכם הרעים: והעתרתם. ענין רבוי דברים חזקים וכן נעתרות נשיקות שונא ועתר ענן הקטרת עולה וכן תירגם יונתן ואסגיתון עלי פתגמיכון: כה אמר. כשמח כל הארץ. כ"ף כשמח וכ"ף כשמחתך שני כפי הדמיון שמוכ' כמו כעם ככהן כמוך כפרעה כמלוה כלוה והדומים להם רוצה לומר שמחת כל הארץ על שוממותיך ושמחתך על שממות נחלת ישר' שוין כלומר כמו ששמחת על נחלת ישרא' בשממו כן תשמח כל הארץ על שוממותיך: כשמחתך. תהיה הר שעיר. בא הר שכונה בלשון נקבה או פירושו עדת הר שעיר וכן וכל אדום כלה רוצה לומר עדת אדום כמו ותהי ישראל ותהי אדום: ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל. אחר שדבר פורענות על הר שעיר דבר נחמה על הרי ישראל: כה אמר. האח. כתרגומו חדוה: ובמות עולם. קרא הרי ישראל במות עולם לפי שארץ ישראל גבוה מכל הארצות ואמר היתה על הארץ הכוללת הבמות: לכן. יען ביען. הכפל לחזק הענין וכן יען וביען במשפטי מאסו: שמות ושאוף אתכם מסביב. שמות מקור בשקל השכח חנות אל ואמר חלותי היא ושאוף ענין בליעה כמו שאפה רוח שאפני אנוש ושמות מקור יוצא וכן אמם ואשאף פועל יוצא ופירו' הגוים אשר סביבותיכם היתה מחשבת' ועסקם לשמות אתכם ולבלוע אתכם ות"י חלף דיתרברבו וחלף דחשיבו לאחרבא ולאחרדא יתכון מסחור סחור: ותעלו. שעי"ן בשוא ופתח שלא כמנהג כי משפטו על המנהג העי"ן בקמץ כמו ויעלו מעל משכן קרח: על שפת לשון ודבת עם. כי כל אומה יש לה לשון מיוחד כמו שאמר ללשונותם בגויהם והיו מדברים רעות על ישראל זהו שהיו ישראל כעלים על שפת וחיו דבת עם ועם ויונתן תירגם ותעלו ואתאמרתון: לכן. כמו שאמר למעלה בפורענות בפרט כה אמר ה' להרים ולגבעות כן אמר הנה בנחמה בפרט כה אמר ה' להרים ולגבעות ולחרבות השוממות. בערי האדם במקצת ספרים ובמקצתם במו"א: לכן. ועל אדום כלא. אל"ף במקום ה"א כמו והיה לכם לזרא קראנה לי מרא בן יתנן לידידו שנא: את ארצי. שכינה כתרגומו ית ארע בית שכינתי: בשאט נפש. בלא בי"ת ואמר למעלה בפרשת פלשתים בשאט בנפש בבי"ת: למען מגרשה לבז. שם במקום מקור כמו ולמסע את המחנות כאילו אמר לגרש אותה להיותה לבז וכן תירגם יונתן בדיל לאתרכות' למבזה: לכן

ואת שתי ו' בקריא' וסימ' ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו. ואת שתי בנתיך הנמצאות. ואת שתי קצות שתי. ותכרו. ואת שתי נשיו הציל דוד דצקלג. יען אבדך את שני הגוים. נתנו ו' בקריא' וסי' כי חקך וחק בניך נתנו. למען אשר לא יגבהו. אשר נתנו קברתיה. שמה אדום וכל מלכיה. וידעת כי אני ה' שמעתי את

לה:י יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה ויהוה שם היה: לכן חי אני נאם אדני יהוה ועשיתי כאפך וכקנאתך אשר עשיתה משנאתיך בם ונודעתי בם כאשר אשפטך: וידעת כי אני יהוה שמעתי את כל נאצותיך אשר אמרת על הרי ישראל לאמר שממה לנו נתנו לאכלה: ותגדילו עלי בפיכם והעתרתם עלי דבריכם אני שמעתי: כה אמר אדני יהוה כשמח כל הארץ שממה אעשה לך: כשמחתך לנחלת בית ישראל על אשר שממה כן אעשה לך שממה תהיה הר שעיר וכל אדום כלה וידעו כי אני יהוה:

לו ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל ואמרת הרי ישראל שמעו דבר יהוה: כה אמר אדני יהוה יען אמר האויב עליכם האח ובמות עולם למורשה היתה לנו: לכן הנבא ואמרת כה אמר אדני יהוה יען ביען שמות ושאף אתכם מסביב להיותכם מורשה לשארית הגוים ותעלו על שפת לשון ודבת עם: לכן הרי ישראל שמעו דבר אדני יהוה כה אמר אדני יהוה להרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות לחרבות השממות ולערים הנעזבות אשר היו לבז וללעג לשארית הגוים אשר מסביב: לכן כה אמר אדני יהוה אם לא באש קנאתי דברתי על שארית הגוים ועל אדום כלא אשר נתנו את ארצי להם למורשה בשמחת כל לבב בשאט נפש למען מגרשה לבז:

חלף דאמרת ית תרין עממין וית תרתין מדינן דילי אינון ואירתינון וקדם יי גליין מחשבת ליבא: בכן קיים אנא אמר יי אלהים ואעביד כרוגזך וכחימתך דעבדת מדסנית להון ואתגלי לאיטבא להון כד איתפרע מינך: ותדע ארי אנא יי שמיע ית כל ארגזותך דאמרת על טורי ארעא דישראל למימר צדיאת לנא איתמסירו לאישתיצאה: ואיתרברבתון עלי במילי פומכון ואסגיתון עלי פתגמיכון קדמי שמיע: כדנן אמר יי אלהים כמיחדי כל ארעא צדו אעביד לך: כמא דחדיתא על אחסנת בית ישראל דצדיאת ארעהון כן אעביד לך צדו תהי טורא דשעיר וכל אדום כולה וידעון ארי אנא יי: ואת בר אדם איתנבי על טורי ישראל ותימר טורי ישראל קבילו פתגם יי: כדנן אמר יי אלהים חלף די אמר סנאה עליכון חדוא ובמרת עלם לירותא הות לנא: בכן איתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים חלף דיאיתרברבו חלף דחשיבו לאחרבא ולאצדאה יתכון מסחור סחור למהויכון ירותא לשארא דעממיא ואיתאמרתון על שפת לישן ורינת עם: בכן טורי ישראל קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן אמר יי אלהים לטוריא ולרמתא לפצידיא ולחיליא ולחרבתא צדיתא ולקירויא שביקתא דהואה לחוך וללעב לשארא דעממיא דמסחור סחור: בכן כדנן אמר יי אלהים אם לא באישת פורענותי גזרית במימרי על שארא דעממיא ועל אדומאי כולהון די הבו ית ארעא בית שכינתי להון לירותא בחדוות כל לב בצפות נפש בדיל לתרכותה למיבזה:

כל נאצותיך. נתנו מרעה אחד: כשמחתך חד מן ד' זוגין מן ב' ב' בס' ברישיהון וסי' כספר ל' ונמקו כל צבא השמים. כסיר ל' ירחיה כסר בצולה. כשבח ל' כה אמר אדני ה' כשמח. כשמחתך ל' לנחלת בית ישראל דספ'. ואתנון מן א"ב ב' ברישיהון וכל חד לית ליה זוגא: שממת ג' בקריא' וסי' שבות הדרורי. יען ביען שמ' ושאוף. אשר שם שמות בארץ: כלא חד מן מלין דמשמשין א' בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכוו' וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך האלף:

רשי

שני הגוים. ישראל ויהודה ומדרש אגדה רבי תנחומא דורשו כלפי שהלך עשו אל ישמעאל להתחתן בו להשיאו שיעורר על יצחק על ירושת אברהם ויהרג ישמעאל את יצחק והוא יהיה גואל הדם ויהרג את ישמעאל ותהו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה אני את יצחק ואת ישמעאל: וה' שם היה. יודע את מחשבותיך: ועשיתי כאפך. כאותה האף שעשית לישראל אעשה לך: ונודעתי בם. כאשר אשפטך אז יכירו את גבורתי: העתרתם. הרביתם וכן ועתר ענן הקטרת לשון עובי: כשמח כל הארץ. כשאטול אני את מלכותי כי אז תשמח הארץ כענין שנאמר ה' מלך תגל הארץ אז שממה אעשה לך: האח. שמחה: ובמות עולם. ארץ ישראל שהיא גבוה וכיו של עולם: שמות ושאוף אתכם מסביב. שכיניכם היו משתוממים ותומהים לשתוק ולראות בסוף חורבנכם ושואפים ותאבים ומצפים להיותכם מורשה לשארית הגוים: ותעלו על שפת לשון. ועכשיו בחורבנכם הכל מדברים ומרננים בכם לאמר האח האח הרי שממו: ודבת עם. פרל"מנט בלע"ז: למען מגרשה לבז. לפי שראו גירושה לבז שהוטלה לביזה:

לשכלם

לכן׃ כלימת גוים. בלא ה״א ולית כותיה ומלמטה בפרשה האחרת כלימת הגוים׃ לכן. מבואר הוא׃ ואתם. ענפכם תתנו. רוצה לומר ענף עצמיכם׃ ופריכם. בסגול הפ״א ויש ספרים בחירק׃ כי קרבו לבא. פעל עומד מן הדגוש וכן ופרעה הקריב כאשר הקריב לבא מצריימה פעל עומד מן הנוסף או פי׳ קרבו לבא קרבו ביאתכם בתשובה ומעשים טובים ויונתן תרגם ארי קריב פורקני למיתי׃ כי הנני. מבואר הוא׃ והרביתי. כל בית ישראל כלה. הכפל לחזק הענין ולהורות על עשרת השבטים שנעלמו עד היום׃ והרביתי. כדקדמותיכם. קבוץ מן שקדמת שלף יבש׃ והטבותי מראשתיכם. אמר ארבה אתכם כמו שהייתם מקדם ויותר איטיב ממה שהייתם בראשונה׃ והטבתי. מורכב משני משקלים מן והטבתי כמו והטלתי אתכם ומן והטיבותי כמו הטיבות כי היה עם לבבך אם הכיפותי על יתום ידי או הוא מורכב מן יטב וטוב כי שני הפרשים בענין זה׃ מראשתיכ׳. הרי״ש בחירק והוא ממשקל אמרה שמלה אמר כן האחד ראשה כמו האלף והקבוץ ראשות במשקל אמרות שמלות כבשות ובסמוך ראשות במשקל כבשות הכאן אלא שנחה האלף וכן בשמיכות מכני׃ והולכתי. כשאוציאם מן הגלות אוליכם בדרך ואביאם עליכם. ואמר וירשוך והיית תוסיף כנגד כל הר והר׃ כה אמ׳. לכם. כנגד ההרים ואמר אוכלת אדם וגו׳ כנגד הארץ׃ אתי. כתיב ביו״ד כדרך היו״ד הנוספת לנקבה הנמצאת כמו כעדיכי תחלואיכי והדומים להם וקראת כמשפט׃ גויך. חסר יו״ד הרבים מהמכתב וכן וגויך ביו״ד את לבדה׃ לכן. לא תכשלי. כתיב וקרי תשכלי וענינ׳ קרוב׃ ולא תכשלי. כן כתיב וקרי ויונתן תרגם תכשלי תתכלין׃ ויהי. בן אדם. כטומאת הנדה. לפי שעל דרך משל נקראת כנסת ישראל אשה לאל יתברך והוא לה לבעל המשילה בעת חטאתיה לנדה שהבעל מרחיקה כל ימי נדותה ומקרבה אחרי שהרתה כן הרחיק האל ית׳ ישראל והגלם לארצות הגוים מפני חטאתם ועתיד להחזירם אחרי שישובו אליו ויטהרו מעונותיה׃ ואשפוך. מבואר הוא׃ ואפיץ. מבואר הוא׃ ויבא. לשון יחיד דרך כלל ובדרך על דרך בכל צרתם לו צר׃ ויחללו את שם קדשי באמור להם עם יי׳ אלה ומארצו יצאו. זהו חלול השם שאומ׳ הגוים על ישראל עם יי׳ אלה כבר נקרא עם יי׳ אלה ויצאו מארצו והניחם בגלות זה כמה והנה כאלו הם מחללים אותו בהמשך גלותם זה כמה בעונותיהם והגוים אומרים מבלתי יכולת יי׳ להוציאם ואמרו איך בחר בהם ואחר כך כלאם והשליכם מעל פניו ויונתן תרגם ועלו לביני עממיא דאתגליאו לתמן על דאחילו ית שמ׳ דקודשי כדאמרין להון עמיה דיי׳ אילין ואיכרין מארע בית שכינתיה גלו׃ ואחמול. מבואר הוא׃ לכן

ישאו ו׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ חטאם ישאו ערירים ימתו. כי את שארו העדה. ולבני קהת לא נתן כי עבודת. זהב ולבונה ישאו ותהלות יי׳. המה כלמתם ישאו. עליו משל ישאו׃ ואתם ד׳ רפ׳ בקריא׳ בטעמא וסימ׳ קטון ישראל ובתבן כשבתא. ופ׳ ביהושע ס״ח׃ ולא תוסף ד׳ בקריא׳ וסי׳ נוע הנוע ארץ כשכור. והולכתי

לכן הנבא על אדמת ישראל ואמרת להרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות כה אמר אדני יהוה הנני בקנאתי ובחמתי דברתי יען כלמת גוים נשאתם׃ לכן כה אמר אדני יהוה אני נשאתי את ידי אם לא הגוים אשר לכם מסביב המה כלמתם ישאו׃ ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא׃ כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם׃ והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל כלה ונשבו הערים והחרבות תבנינה׃ והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבתי אתכם כקדמותיכם והטבתי מראשתיכם וידעתם כי אני יהוה׃ והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל וירשוך והיית להם לנחלה ולא תוסף עוד לשכלם׃ כה אמר אדני יהוה יען אמרים לכם אכלת אדם אתי ומשכלת גויך היית׃ לכן אדם לא תאכלי עוד וגויך לא תכשלי עוד נאם אדני יהוה׃ ולא אשמיע אליך עוד כלמת הגוים וחרפת עמים לא תשאי עוד וגויך לא תכשלי עוד נאם אדני יהוה׃

ויהי דבר יהוה אלי לאמר׃ בן אדם בית ישראל ישבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הנדה היתה דרכם לפני׃ ואשפך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה׃ ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם שפטתים׃ ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם יהוה אלה ומארצו יצאו׃ ואחמל על שם קדשי אשר חללהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה׃

בכן איתנבי על ארעא דישראל ותימר לטוריא ולרמתא לפצידיא ולחיליא כדנן אמר יי׳ אלהים הא אנא ברוגזי ובחימתי גזרית במימרי חלף דאיתכנעות עממיא קבילתון׃ בכן כדנן אמר יי׳ אלהים אנא קיימית במימרי אם לא עממיא די בזו יתכון מסחור סחור איתן איתכנעותהון יקבלון׃ ואתון טורי ישראל איבכון תצלחון ופריכון תטענון לעמי ישראל ארי קריב יום פורקני למיתי׃ ארי הא אנא מיתגלי עליכון ואיתפני במימרי לאיטבא לכון ותתפלחון ותזדרעון׃ ואסגי עליכון אינשא כל בית ישראל כולהון ויתיתבן קירויא וחרבתא יתבניין׃ ואסגי עליכון אינשא ובעירא ויסגון ויפשון ואתיב יתכון כדמלקדמין ואוטיב לכון כדמן אוולא ותדעון ארי אנא יי׳׃ ואסגי עליכון אינשא ית עמי ישראל ויחסנונך ותהי להון לאחסנא ולא תוסיף עוד לתכלותהון׃ כדנן אמר יי׳ אלהים חלף דאמרין לכון מקטלת אינשא את ומתכלת עמיך הוית׃ בכן אינשא לא תקטלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי׳ אלהים׃ ולא אשמע ליך עוד איתכנעו עממיא ותיסודי עממיא לא תקבלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי׳ אלהים׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר׃ בר אדם בית ישראל יתבין על ארעהון וסאיבו יתה באורחתהון ובעובדיהון כסואבת איתתא טומאת הוות אורחתהון קדמי׃ ושפיכית חימתי עליהון על דם זכי דאשדו על ארעא ובפולחן טעוותהון סאבוה׃ ואגליתי יתהון לביני עממיא ואיתבדרו במדינתא כאורחתהון בישתא וכעובדיהון מקלקליא אתפרעית מנהון׃ ועלו לביני עממיא דאיתגליאו לתמן על דאחילו ית שמא דקודשי בדאמרין להון אם עמיה דייא אילין ואיכרין מארעא בית שכינתיה גלו׃ וחסית על שמא דקודשי דאחילוהי בית ישראל ביני עממיא דאיתגליאו לתמן׃

רשי

לשכלם. לגרם יושביך מקרבך הו׳ קרוי שכול׃ אוכלת אדם את. לימודה היא הארץ הזאת להשחית את יושביה האמוריים כלו בה והיהודים כלו בה׃ ויהי דבר יי׳ אלי לאמר. בן אדם בית ישראל יושבים על אדמת׳ וגו׳. כטומאת הנדה. המשילה הכתוב לנדה שבעלה מצפה מתי תטהר ותשב לשוב אליה׃ ויבא. לפי שאמר בית ישר׳ בראש הפרש׳ קרא כל הפרש׳ בלשון יחיד ומדרש אגדה הב״ה בא עמה׳ בגולה ומשם אזן מה היו אומרים השבאים הרי אלו עם יי׳ ולא היה לו יכולת להצילם במדר׳ איכה רבתי׃ ויחללו את שם קדשי. השפילו את כבודי ומהו החילול באמור אויביהם עליה׳ עם יי׳ אלה ומארצו יצאו ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו׃ לא

מסרה

עליכם אדם. עין שזפתהו. ואביר עד פה תבא׃ תוסף ג׳ חסרי׳ יו״ד בקריא׳ וסימ׳ ולא תסף עוד לשכלם. כי אם תציל. ובתגדים באדר׳ תוסף׃ על אדמת ד׳ וסימ׳ בקבצי את בית ישראל. ונתן עץ השד׳ את פריו. בית ישרא׳ ישבים. בשבתם על אדמתם׃ שמה ד׳ סוף פסוק בספרא וסימ׳ מן והעמים אשר נפצו שמה. ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו. בעשרים וחמש שנה לגלותינו. סביב שמנה עשר אלף׃

לכן · מבואר הוא : וקדשתי · מבואר הוא : ולקחתי · מבואר הוא : וזרקתי · דרך משל כמו שהטמא נטהר במים שטובל בהם ובהזאת מי חטאת כן הטמאה מעונות נטהר בכפרה · ויונתן תרגם ואשבוק לחוביהון כמה דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא ותדכון מכל סואבתכון ומכל טעותכון אדכי יתכון : ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם · החדוש הוא שיהיה להם לב שומע ורוח נכונה לקבל דברי האל יתברך באהבה וכן תרגם יונתן לב דחיל ורוח דחילא וכן לב האבן תרגם ליבא רשיעא דהוא תקיף כאבנא : לב בשר · לב רך ונכון לקבל הטוב ויונתן תרגם לב דחיל קדמי למעבד רעותי : ואת רוחי · ית רוח קדשי : ונשבתם · מבואר הוא : והושעתי וקראתי · כאלו אני קורא אליו שירבה בהמטירי עליו וסמרי אותו מן השדפון והירקון ושאר הפגעים : והרביתי · לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים · כי ארץ ישראל צריכה לגשמים יותר מן הארצות האחרות לפיכך היה הרעב מצוי בה יותר משאר ארצות והשדי אברהם יצחק ואלימלך וכשאר יצא מארצו לארץ אחרת בעבור הרעב הוא חרפה : וזכרתם · ונקטתם בפניכם · תהיו נכרתים בעיני עצמכם כשתזכרו עונותיכם תאמרו כדי הכריתנו האל יתברך והגלנו מארצנו ויונתן תרגם ותיקנון ותהון חזן : לא למענכם · בושו והכלמו · דין הוא שתבושו ותכלמו כי דרכיכם רעים ואני אוציא אתכם מן העמים ואביא אתכם אל ארצכם ומה שאמר לא למענכם מראה שלא יצאו מהגלות אלא על ידי תשובה וכבר הארכנו בזה הענין בספר ישעיהו בפסוק וירא כי אין איש : כה אמר יי' · ונבנו החרבות · הה"א בשגול והחית בקמץ חטף והרי"ש בקמץ · והארץ · מבואר הוא : ואמרו · בשורה שממה היו אומרים העוברים כן ויונתן תרגם כי אחר שתשוב ליושבה יאמרו כן ויימרון ארעא דכן דישראל דהות צדיא תבת למיהוי כגינתא דעדן וקרויא חרבת וצדיתא ומפגרתא כרכין תקיפין יתיבו : והערים החרבות · בצרי הרי"ש : וידעו · אשר ישארו סביבותיכם · וראות בחורבנה ויראוה בישובה במעט זמן ידעו כי לא היה יכול להיות דבר זה אלא מהאל יתברך : אני יי' דברתי ועשיתי · דברתי זה על ידי הנביא וכן עשיתי כמו שדברתי : כה אמר יי' · עוד זאת אדרש · עוד אהיה נדרש להם בזאת הברכה שארבה אותם : כצאן אדם · אדם הם ישראל שהם אדם כמו שפירשנו למעלה אדם אתם יהיו רבים כצאן ואמר כצאן עם כף הידיעה ופירש אחר כן כצאן קדשים ות"י כצאן אדם אסגינון באינשא ואצלחינון בבעירא : כצאן

לעיניהם כ"ד וסימ' נמסר בסדר חקת התורה : ומכל גלוליכם חד מן ח' מלין בתרי טעמי פי' ושפחא לא ישרתנה מירכא כתיבתה כי אם בח' מקומות וסימ' בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמור · והרותיה ואת כל הרותיה בקע דמלכים · מבליגיתי · גלוליכם ומכל גלוליכם אטהר · מכל תועבותיכם · כי למכראשונה

לכן אמר לבית ישראל כה אמר אדני יהוה לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם : וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני יהוה נאם אדני יהוה בהקדשי בכם לעיניכם : ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם : וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם : ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר : ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם : וישבתם בארץ אשר נתתי לאבתיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים : והושעתי אתכם מכל טמאותיכם וקראתי אל הדגן והרביתי אתו ולא אתן עליכם רעב : והרביתי את פרי העץ ותנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים : וזכרתם את דרכיכם הרעים ומעלליכם אשר לא טובים ונקטתם בפניכם על עונתיכם ועל תועבתיכם : לא למענכם אני עשה נאם אדני יהוה יודע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל : כה אמר אדני יהוה ביום טהרי אתכם מכל עונותיכם והושבתי את הערים ונבנו החרבות : והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל עובר : ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה כגן עדן והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישבו : וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי אני יהוה בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה אני יהוה דברתי ועשיתי : כה אמר אדני יהוה עוד זאת אדרש לבית ישראל לעשות להם ארבה אתם כצאן אדם

בכן איםר לבית ישראל כדנן אמר יי אלהים לא בדילכון אנא עביד בית ישראל אלהין על שמא דקודשי דאחילתון ביני עממיא דאתגליתון לתמן : ואקדיש ית שמי רבא דאתחל ביני עממיא דאחילתון ביניהון וידעון עממיא ארי אנא יי אמר יי אלהים כד אתקדש בכון לעיניהון : ואקריב יתכון מביני עממיא ואכניש יתכון מכל מדינתא ואעיל יתכון לארעכון : ואשבוק לחוביכון כמא דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא ותדכון מכל סאבתכון ומכל טעותכון אדכי יתכון : ואתן לכון לב דחיל ורוח דחילא אתן במעיכון ואתבר ליבא דרשיעא דהוא תקיף כאבנא מבסרכון ואתן לכון לב דחיל קדמי למעבד רעותי : וית רוח קודשי אתן במעיכון ואעביד ית די בקיימי תהכון ודיני תטרון ותעבדון : ותיתבון בארעא די הבית לאבהתכון ותהון קדמי לעם ואנא אהוי לכון לאלהא : ואפרוק יתכון מכל סואבתכון ואברך ית עיבורא ואסגי יתיה ולא אתן עליכון כפנא : ואסגי ית פירי אילנא ועללת חקלא בדיל דלא תקבלון עוד חיסודי כפנא ביני עממיא : ותדכרון ית אורחתכון בישתא ועובדיכון דלא תקנין ותתדקנון ותהון חזן על חוביכון ועל תועבתכון : לא בדילכון אנא עביד אמר יי אלהים יתידע לכון בהיתו ואתכניעו מאורחתכון בית ישראל : כדנן אמר יי אלהים ביומא דאדכי יתכון מכל חוביכון ואתיב ית קירויא ויתבניין חורבתא : וארעא דהות צדיא תתפלח חלף דהות צדו לעיני כל דעדי : ויימרון ארעא דנן דישראל דהות צדיא תבת למהוי כגינתא דעדן וקירויא חרבתא וצדיתא ומפגרתא תקיפי יתיבו : וידעון עממיא די ישתארון סחרניכון ארי אנא יי בניתי מפגרתא קיימית צדיתא אנא יי גזרית במימרי ואקיים : כדנן אמר יי אלהים עוד דא אשתאיל לכון במימרי לבית ישראל למעבד להון אסגינון באנשא ואצלחינון בבעירא :

רשי

לא למענכם אני עושה · התשועה שאושיעכם : וקדשתי את שמי · ומה הוא הקידוש ולקחתי אתכ' מן הגוי' : מים טהורי' · אכפר עליכם ואעביר טומאותיכ' כהזיית מי חטאת המעבירין טומאת המת : לב חדש · יצר שנתחדש לטובה : ונקוטותם בפניכם · דמוכ"יר בלע"ז תמקו בעצמיכם בבשתכם על הגמול הרע אשר גמלתם לפני ואני גומל לכם טובה : והארץ הנשמה תעבד · הארץ אשר היתה שממה עד הנה תהיה נעבדת ונזרעת : היתה כגן עדן · עכשיו נהפכה להיות כגן עדן : והערים החרבות · זה ימים רבים עכשיו בצורות ישבו : אדרש לבית ישראל · אתפתה להם בתפילתם כדורשם אותי על זאת : ארבה אותם · אדם כצאן לרוב : כצאן

גלוליכם ח' מלין בתרי טעמי וסי' מתנת ת"ל נו"ם

מסרה

דו"ה · ונכונכיחך לארץ הב · שהם הרהבוני וסי' מרבת' תלוש : בושו ג' בקרי' וסי' ואם נכלמו מכל אשר עשו · בושו והכלמו מדרכיכ' בית · כך בטחו ולא בושו : דברתי ועשיתי ד' וסימ' נמס' בספר דא סי' ית

כצאן קדשים. ופירש אחר כן כצאן ירושלם במועדיה והם הקדשים שהיו מביאים ישראל לירושלם שלש פעמים בשנה שהיו רבים: הערים החרבות. בא בדברי חז"ל ויונתן תרגם כעמא קדישא כעמא דמדבן ואתן לירושלם בזמן מועדי פסחא כן יהון קרוי ארעא דישראל די הואה חרבן יהון מליין אנשא עמא בית ישראל וידעון ארי אנא יי' אמר בזמן מועד פסחא רוצה לומר כי אז היה הצאן מרובה בירושלם כי כל הבאים לירושלם היו מביאים כל אחד את פסחו לשחטו שם ולאוכלו שם כמו שכתוב בתורה: היתה עלי יד יי'. ויניחני. כתרגומו ואשריני ענין מנוחה: בתוך הבקעה. אפשר שהיא הבקעה שבאה לו הנבואה שם כבר כמו שאמר בתחילת הספר: והיא מלאה עצמות. תרגם יונתן גרמי אנשא

כצאן ז' בקריאה וסי' התיקם כצאן לטבחה והקדישם. כצאן קדשים כצאן ירושלם ב' בפסוק. יחד אשימנו כצאן בצרה. ביום ההוא כצאן עמו. נחשבנו כצאן טבחה. תתננו כצאן מאכל: היתה ה' ר"פ בקריא' וסי' היתה עלי יד יי' ויוציאני. היתה לי נחלתי. היתה לי דמעתי לחם. היתה יהודה לקדשו. היתה כאניו' סוחר:

כצאן קדשים כצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי אני יהוה: היתה עלי יד יהוה ויוציאני ברוח יהוה ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות: והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד: ויאמר אלי בן אדם התחיינה העצמות האלה ואמר אדני יהוה אתה ידעת: ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות שמעו דבר יהוה: כה אמר אדני יהוה לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחייתם: ונתתי עליכם גדים והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור ונתתי בכם רוח וחייתם וידעתם כי אני יהוה: ונבאתי כאשר צויתי ויהי קול כהנבאי והנה רעש ותקרבו עצמות עצם אל עצמו: וראיתי והנה עליהם גדים ובשר עלה ויקרם עליהם עור מלמעלה ורוח אין בהם: ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרת אל הרוח כה אמר אדני יהוה מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו: והנבאתי כאשר צוני ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד:

כעמא קדישא כעמא דמדבן ואתן לירושלם בזמן מועדי פסחא כן יהוין קירויא ארעא דישראל דהואה חורבן מליין אינשא עמא בית ישראל וידעון ארי אנא יי': שרת עלי רוח נבואה מן קדם יי' ואפקני ברוח נבואה די שרת עלי מן קדם יי' ואשריני בגו בקעתא והיא מליא גרמי אינשא: ואעברני עליהון סחור סחור והא סגיאן לחדא על אפי בקעתא והא יבישין לחדא: ואמר לי בר אדם הייחון גרמיא האילין ואמרית יי' אלהים את גלי קדמך: ואמר לי אתנבי על גרמיא האילין ותימר להון גרמיא יבישיא קבילו פתגמא דיי': כדנן אמר יי' אלהים לגרמיא האילין הא אנא מעיל בכון רוחא ותיחון: ואתן עליכון גידין ואסיק עליכון בסרא ואקרום עליכון משכא ואתן בכון רוחא ותיחון ותדעון ארי אנא יי': ואיתנביתי כמא דאתפקדית והוה קל כאיתנביותי והא זיעו וקריבו גרמיא גרמא לות חבריה: וחזית והא עליהון גידין ובסרא סליק וקרם עליהון משך מלעילא ורוח לית בהון: ואמר לי איתנבי על רוחא איתנבי בר אדם ותימר לרוחא כדנן אמר יי' אלהים מארבע רוחיא אתיא רוחא ועולי בקטיליא האילין וייחון: ואיתנביתי כמא די פקדני ועלת בהון רוח ויחיו וקמו על ריגליהון משירין סגיאן לחדא לחדא:

ג' מל' גבי ל' וק' בליש' העברה וסי' והעבירני עליכם סביב סביב. ויאמר המלך לעבדיו העבירוני. אשר יעבירוני: הנה אני ז' בקריא' וסי' הנה אני קשרתי על אדני. הנה אני יי' אלהי כל בשר. הנה אני מביא בכם רוח. הנה אני פותח את קברותיכם. הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים. הנה אני לוקח את בני ישראל. בונה בית: ובשר ח' בקריא' וסי' זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי. ובשר כי יהיה בו בערו שחין. והעורבים מביאים לו לחם ובשר ב' בפסוק. וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה. לחם חמדות לא אכלתי. עור ובשר תלבישני ועצמות:

רשי

כצאן קדשים. שהיא באה לירושלם במועדי פסחים לשון אחר כתרגומו אסגיכון כ באינשא ואצלחיכון כ בבעירא כלומר שלא יהיו עונותיהם נזכרים עליהם: היתה עלי יד יי' ויוציאני ברוח יי' וגו'. יד יי' כל יד יי' שבנבואה לשון כפייה הוא שהיתה הרוח כופה אותו לילך כמשתגע אל מקום שהרוח חפץ: והיא מלאה עצמות. רבותי' אמרו שהיו משבט אפרי' שיצאו ממצרים לפני הקץ והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כמו שאמור בדברי הימים: והעבירני עליה' סביב. לבקעה ולא הכניסו לתוכה לפי שהיה כהן: התחיינה. הכראה בעיניך שיוכלו לחיות: ונתתי עליכם גדי' וגו'. ובספר איוב הוא אומ' עור ובשר תלבישני תחילה ואחר כך ובעצמות וגידים תסוככני אלא למה היו אלו דומים לאדם שפושט וחוזר ולובש מה שפשט אחרון לובש ראשון אבל בתחילת בריית הוולד עור ובשר תחילה ואח' כך עצמות וגידים: וקרמתי. לשון קרום איקרוט"א (?) בל': ויהי קול. והנה רעש העצמות שהיו טופחין זה לזה: עצם אל עצמו. עצמות כל אחד כל מקום שנתפזרו היו קופצין ומתקרבין כל אחד ואחד אצל מקום חבורו: מארבע רוחות. כל מקום שהלכו כשמותיהם לשוט לארבע רוחות העולם משם יתקבצו ויבאו: ופחי. כמו נופח באש פחם: העצמות

והענין הזה הראה לו הקדוש ברוך הוא למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו והם בו כעצמות היבשות על דרך משל או הראה לו זה להראות לו שעתיד להחיות מתי ישראל בעת הישועה כדי שיראו גם הם בישועה ויש בזה מחלוקת בדברי רז"ל תניא ר' אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומה שירה אמרו יי' ממית ומחיה ממית בצדק ומחיה ברחמים ורבי יהושע אומר שירה זו אמרו יי' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל רבי יהודה אומר באמת משל היה רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו ת' תפילין שהניח לי אבי אבא מהם ואמרו מי היו המתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו דכתיב ובני א' אפרים שותלח וברד בנו וגו' והרגום אנשי גת וגו' ויתאבל אפרים אביהם ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים ורבי יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא וכו' כמו שכתוב בפרק חלק: והעבירני. וכל זה במראה הנבואה: עליהם סביב סביב. כדי שאראה אותם כולם ומה שפירש רש"י ז"ל סביב סביב לבקעה ולא הכניסו לתוכה כדי שלא יטמא לפי שהיה כהן אם כן איך צוהו להעביר התער על ראשו ועל זקנו וכן תרג' יונתן על הכהני' ופאת זקנם לא יגלחו ועוד הרי אמר ויניחני בתוך הבקעה אלא הכל היה במראה הנבואה ולא היו דברים ממש: ויאמר. בן אדם. מבואר הוא: ויאמר. הנבא. מבואר הוא: כה אמר. מביא בכם רוח. אחר הבשר והעור והגידי' כמו שאמר בפסוק האחר על הסדר: ונתתי עליכם גידי'. כי הם תחלת יצירת הולד ותכונתו כי רבים מהם נקשרות בעצמות ואחר הגידים הבשר ואחר כך העור כי הוא ה העליון ומה שאמ' איוב עור בשר תלבישני ועצמו' וגידים תסוככני לא אמ' שהעור והבשר הם תחלה ביצירה לפי שזכרם בתחילה שהרי אמר תלבישני שהם כמו לבוש שהוא עליון: וקרמתי. פעל יוצא ויקרם עליהם עור פעל עומד כמו שאמר גם כן ובשר עלה והוא ענין קרום ובדברי רז"ל אמרו כדי שיקרמו פניו: ונבאתי. ותקרבו. העצמות שכבר נפרדו איש מעל אחיו לאורך הזמן ואמר ותקרבו לשון נקבה בסימן אחד לבד כי על הרוב יאמר בבני סימן ותקרבנה וכמוהו ואלמנותיך עלי תבטחו וברוב עצם לשון נקבה ובאמרו עצם אל עצמו הוא לשון זכר ורוצה לומר עצם ל' עצם הראוי להדבק בו כפי היצירה: וראיתי. ובשר עלה. פירוש עלה על הגידים כי הגידים הם בתוך הבשר ומ' עלה גדל כמו ותעל אחד מגוריה: ויאמר. מארבע רוחות בואי הרוח. זו היא רוח חיים לפיכך אמר מארבע רוחות כלומר מאיזה עבר שתהיה תבא כי היא מהאויר ומה שאמר ונתתי רוחי בכם היא רוח השכל לפיכך אמר רוח והעד שאמר אחר שאמר והעלתי אתכם מקברותיכם: ופחי. פרשו כפח על זמקל גשי מן כנם מעבין ויפח באפיו נשמת חיים: בהרוגים האלה. איכו אומר הרוגי חרב אלא רוצה לומר במתים כי ההריגה כאמר' גם כן על המתים בלא חרב כמו היו הרוגי מות ואם היו בני אפרים כמו שכתוב למעלה הם היו הרוגי חרב: והנבאתי. חסרתיו התפעל ומשפטו והתנבאתי לפיכך מדגשה הנ'ון לחסרון התי"ו: ויאמר

ויאמר אלי. העצמות האלה כל בית ישראל המה. אם הענין הזה משל אמר לו זה שהראיתי לך במראה הנבואה העצמות היבשות שחיו וקמו על רגליהם זהו משל לכל בית ישראל שהיו בגלות זה כמה עד שנואשו מן הגאולה ואמרו יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו וגו׳ כלומר הרי אנו כעצמות יבשות שאין להם עוד תקוה ואם הענין כמשמעו אמר זה שהראיתי בעצמות האלה כן יחיו כל בית ישראל שמתו בזמן הגלות שארך זה כמה והרי הם כאילו הם אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו ולא נראה בישועת ישראל אשר יהיו בזמן הישועה ואיך נחיה אלף שנים או יותר נגזרנו לנו לעצמינו: לכן. אם הענין משל ארצות הגוים והגלות הם הקברות ואם כמשמעו מבואר הוא ומחלוקת יש בדברי רז״ל על המתים בחוצה לארץ מהם אמרו כי בחוצה לארץ יעלו מקברותיהם ומהם אמרו מקברותיהם יעלו לא״י בגלגול ודרך מחילות והפסוק הזה מוכיח כי בחוצה לארץ יחיו כמו מיתי א״י שהרי אמר פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם ואחר כך והבאתי אתכם אל אדמת ישראל: וידעתם. מבואר הוא: ונתתי רוחי בכם. זהו רוח השכל כמו שפירשנו כי כיון שאמר והעליתי אתכם הרי רוח חיים כי לא יתנועע האדם בלא רוח חיים אם כן מה שאמר אחר כך ונתתי רוחי בכם על רוח השכל אמר והבטיחם שיתן בהם דעה ובינה והשכל ולא יחטאו עוד כמו שיעדם גם כן ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם: וחייתם. הבטיחם שיחיו ימים רבים והוא כמו שאמ׳ בנבואת ישעיהו כי כימי העץ יהיו ימי עמי: והנחתי אתכם על אדמתכם. הבטיחם שלא יגלו ממנה עוד: ויהי. ואתה. ולבני ישרא׳ חברו. שבט בנימין שהיה עם שבט יהוד׳ לעולם גם לאחר שנחלק׳ המלכות: חברו. כן כתיב לפי שהיה בשבט אחד: ליוסף עץ אפרים. לפי שבעת שנחלקה המלכות היה מלך ירבעם שהיה משבט אפרים נקראו עשרת השבטי׳ על שם אפרים: וכל בית ישראל חברו. חברו כתיב על דרך כלל כמו שאמר בית יעקב: וקרב. בווי מן הדגוש ובא בפתח הרי״ש כמו כתר לי פלג לשונם. לך לעץ אחד. אחר שתיקח שני עצים ותכתוב בכל אח׳ שם בפני עצמו שהוא סימן למלכות ישראל שנחלקה אחר כך תקרב אותם אחד אל אחד והיו בידך שניהם יחד כאילו הם עץ אחד: והיו לאחדים בידך. שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת ואדוני אבי ז״ל פירש אמר לו שיקרב שני העצים ויתחברו יחד ויעשו עץ אחד במעשה נס ויונתן תרגם כל עץ שבפרשה זו עד דבר אליהם לוחא וכן והיו העצים תרג׳ לוחיא ושבפסוק דבר תרגם את עץ יוסף אשר ביד אפרי׳ ית שבטא דיוסף דהוא שבטא דאפרים את עץ יהודה ית שבטא דיהודה ועשיתם לעץ אחד לעמא חדא: וכאשר. כמו שאמר לו שיכתוב לעיניהם והם ישאלוהו מהו המשל: דבר: חברו. כתי׳ וקרי חביריו: ונתתי אותם עליו. את שבטי ישראל עם שבט אפרים את עץ יהודה: עליו. פירושו עמו: את עץ. פירושו עם עץ: והיו. מבואר הוא: ודבר. מבואר הוא: ועשיתי ולא יהיה. כתיב על דרך כלל וקרי יהיו: ולא יטמאו. מבגית התפעל ומשפטו יתטמאו: ועבדי

ויאמר ג׳ בטעם זרקא בספרא וסימ׳ העצמות האלה. זקני יהודה: אל אדמת ח׳ בספרא וסימ׳ נבסר בריש ספרא סימן י״ב: והנחתי ג׳ וסימ׳ אל נא תמש מזה: והנחתי והתכתי. ונתתי רוחי בכם וחייתם: ליוסף ח׳ וסימ׳ ויספר שר המשקים. ויולד ליוסף בארץ. ויקרבו ימי ישראל למות. ויאמר ליוסף הנה אביך. כה

ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה
כל בית ישראל המה הנה אמרים
יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו
נגזרנו לנו: לכן הנבא ואמרת
אליהם כה אמר אדני יהוה הנה אני
פתח את קברותיכם והעליתי אתכם
מקברותיכם עמי והבאתי אתכם
אל אדמת ישראל: וידעתם כי
אני יהוה בפתחי את קברותיכם
ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי:
ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי
אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני
יהוה דברתי ועשיתי נאם יהוה:
ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: ואתה בן אדם קח לך עץ
אחד וכתב עליו ליהודה ולבני
ישראל חברו ולקח עץ אחד וכתב
עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית
ישראל חברו: וקרב אתם אחד
אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים
בידך: וכאשר יאמרו אליך בני
עמך לאמר הלוא תגיד לנו מה
אלה לך: דבר אלהם כה אמר
אדני יהוה הנה אני לקח את עץ
יוסף אשר ביד אפרים ושבטי
ישראל חברו ונתתי אותם עליו את
עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו
אחד בידי: והיו העצים אשר
תכתב עליהם בידך לעיניהם:
ודבר אליהם כה אמר אדני יהוה
הנה אני לקח את בני ישראל מבין
הגוים אשר הלכו שם וקבצתי אתם
מסביב והבאתי אותם אל אדמתם:
ועשיתי אתם לגוי אחד בארץ
בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכלם
למלך ולא יהיה עוד לשני גוים
ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד:
ולא יטמאו עוד בגלוליהם
ובשקוציהם ובכל פשעיהם
והושעתי אתם מכל מושבתיהם אשר
חטאו בהם וטהרתי אותם והיו לי
לעם ואני אהיה להם לאלהים:

ואמר לי בר אדם גרמיא האלין
כל בית ישראל אינון הא אינון
אמרין יבשו גרמנא פסק סברנא
אבדנא לנא: בכן איתנבי ותימר
להון כדנן אמר יי אלהים הא אנא
פתח ית קבריכון ואסק יתכון
מקבריכון עמי ואעיל יתכון
לארעא דישראל: ותדעון ארי
אנא יי כד איפתח ית קבריכון וכד
אסיק יתכון מגו קבריכון עמי:
ואתן רוחי בכון ותחון ואשרי
יתכון על ארעכון ותדעון ארי
אנא יי גזרית במימרי ואקיים אמר
יי:
והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי למימר:
ואת בר אדם סב לך לוחא חדא
וכתוב עלוהי לשבטא דיהודה
ולבני ישראל אחיהון וסב לוחא
חדא וכתוב עלוהי שבטא דיוסף
די הוא שבטא דאפרים וכל בית
ישראל אחיהון: ותקריב יתהון
חד לות חד לך ללוחא חד ויהון
לחד בידך: וכד יימרון לך בני
עמך למימר הלא תחוי לנא מה
אילין לך: איתנבי להון כדנן
אמר יי אלהים הא אנא מקריב ית
שבטא דיוסף די הוא שבטא ד
דאפרים ושבטי ישראל אחיהון
ואחבר יתהון עלוהי ית שבטא
דיהודה ואעבדינון לעמא חד ויהון
חד קדמי: ויהון לוחיא דתיכתוב
עליהון בידך לעיניהון: ואיתנבי
להון כדנן אמר יי אלהים הא אנא
מקריב ית בני ישראל מביני עממיא
דאתגליאו לתמן ואכנוש יתהון
מסחור סחור ואעיל יתהון ל
לארעהון: ואעביד יתהון לעמא
חד בארעא בטור קודשא דישראל
ומלכא חד יהי לכולהון למלך
ולא יהון עוד לתרין עממין
ולא יתפלגון עוד לתרתין מלכון
עוד: ולא יסתאבון עוד בטעותהון
ובשיקוציהון ובכל מרדיהון ו
ואפרוק יתהון מכל מותבנהון
דחבו קדמי בהון ואדכי יתהון
ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון
לאלהא:

רשי

העצמות האלה כל בית ישראל המה. רמז ודוגמא לכל בית ישראל בגלותם המה שהרי הם אומרי׳ יבשו עצמותינו בצרו׳ אבדה תקותינו ומה כוחיל ל להתקוממות עוד ד״א כלם אלו משל ישראל היו ותפני שהחייתים עכשיו הם אומרים א אבד׳ תקותינו ולא נחיה עוד שנית כשיחיו ה המתים: לכן הנבא. שעתיד אני להחיותם שנית: ויהי דבר ה׳ אלי לאמר. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וגו׳ וכתוב עליו ליהודה ולבית ישראל חביריו. ארבע תיבות הללו כתוב עליו לומר עץ זה ליהודה ולשבט בנימין שנלוה עליו ולקח עץ אחד וכתוב עליו זה ל ליוסף עץ אפרי׳ ושאר תשעת שבטים שהיו אחרי ירבעם שהיה מ משבט אפרים: והיו לאחדים. אני אתברם לשני העצים שיהא עץ אחד בידך: הנה אני לוקח את עץ וגו׳. שלא יהיו עוד לשתי ממלכו׳: לעבדי

מסרה

תאמרו ליוסף אנא. קח לך עץ אחד וכתוב עליו. כי יהודה גבר באחיו. ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף: לקח ח׳ וחס׳ בקריא׳ וסי׳ אם לקח יעקב אשה מ מבנות חת כאלה. ארור לקח שחד להכות נפש דם. ויצאו בני הנביאים אשר בית אל. ויגשו בני הנביא׳ אשר בירחו׳. הנני לקח ממך. הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים:

הנני לקח את בני ישראל מבין הגוים. וסר לץ לקחלו קלון. חוד ולקח נפשו׳ חכם: ומלך אחד ח׳ מן י׳ יחידאין אחד ולית להון זוגא וסי׳ על אחד ל׳ ההרים אשר אמר אליך. ואת אחד ל׳ עשר ילדיו ויעבר. ונשיא אחד ל׳ נשיא אחד למטה ב׳ בנ׳. וראש אחד ל׳ בא מורדך אלון מעונני׳ דשפטי׳. ונביא אחד ל׳ זקן דמלכי׳. ומלך אחד ל׳ יהיה לכלם למלך. ודרך אחד ל׳ ליראה אתי כל הימים. לא אחד ל׳ כי יתן טהור:

עבדי דוד מלך · המלך המשיח יקרא שמו דוד ולפי שיהיה מזרע דוד קראו דוד או רמז לתחיית המתים: וישבו · לעבדי ליעקב · לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים שלא ירשו הארץ זכר יעקב כי לו נתנה הארץ ולזרעו אחריו: וכרתי · יהיה אותם · פי' עמם כיום מן הרפים שפירושם עם: ונתתים · פי' ונתתים בארצי או בברכתי ויונתן תרגם ואברכינון: והיה משכני עליהם · תרגם יונתן ביניהון לפי שבתקומו' קשור שכינת האל יתברך עם בתוך ומה שאמר במקו' הזה עליהם לומ' כי מורא יהיה עליהם לעולם כי ישכון כבודו בתוכם לעולם: וידעו · מבואר הוא: ויהי · בן אדם · אל גוג ארץ המגוג · מגוג היה מבני יפת וכן משך ותובל ובאמרו המגוג בה"א הידיעה ואין ה"א הידיעה באה על שם אדם אפשר שהוא שם היחס כי הראשון שהיה בן יפת העם היוצא ממנו נקראים מגוג שמתיחסים אל מגוג הראשון וכן שבט המנשה ועל שם היחס תבא ה"א הידיעה וגוג שם המלך המולך עליהם ואל עומד במקום שנים כאילו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש משך ותובל · גוג הוא מלך מגוג ומלך שתי האומות האלה משך ותובל ובאמרו נשיא ראש הו' ענין כפול במלות שונו' והוא סמוך על קתוך וכן מבחר וטוב לבנון מספר מפקד העם: ואמרת · מבואר הוא: ושובבתיך · אשברך מן כי שובבים יהיה עגל שומרון וכן בדברי ר"ל דברי' שמשבבים לבו של אדם ובאמרו ושובבתיך רוצה לומר אשבר לבך עד שתתאוה אחר לצאת ממקומך לבא אל ארץ ישראל ובא זה על דרך ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ויעשה זה האל יתברך כדי שיהא נודע בכל העמים ונקדש בהם: ונתתי חחים בלחייך · על דרך משל למשוך אותך כמו שמושכים לדג ויונתן תרגם ושובבתיך ואשדלינך רוצה לומר אפתה אותך כתרגומו של כי יפתה ארי ישדל: לבושי מכלול כולם · בכל תיכי דין: קהל רב צנה ומגן · בצינה ומגן: פרס · כולם מגן וכובע · כמגן וכובע וכובע מלרע: גמר וכל אגפיה · רוצה לומר עדת גמר וכל חיילותיה וכן כל אגפיו כל חיילותיו וכן תרגם יונתן משירייתהא: בית תוגרמה · כמו בית ישראל ויונתן תרגם מדינת גרממיא וכן אמרו ז"ל במסכת יומא גמר זו גרממיא כדעת התרגום: ירכתי צפון · כל אלה בני יפת שוכנים בסוף צפון: אגפיו · אגפי תוגרמה: הכון והכן לך · הכון אתה והכן לך כל קהליך למשמר שישמרו אותך איזה דרך תלך וילכו עמך: מימים רבים תפקד · אמרו כי מימי אלכסנדרוס מלך יון היו בני מגוג כסגרי' שם בסוף צפון כי הסגיר' שם אלכסנדרוס אחר ההרים ולא יצאו משם עוד וזהו שאמר מימים רבים תפקד כלומר תזכר בפי בני העולם בבאתך כי עד היום ההוא לא נזכרת כי היית כסגר ולא היית יוצא ביניהם: באחרית השנים · זה יהיה בעת הישועה אחר צאת כל ישראל מהגלות או רובם: משובבת מחרב · כמו ושובבתיך משוברת מחרב העמי' ויונתן תרג' מעבין שב רתבו עמא מקטולי חרבא: ועלית כשואה · כהמון מים רבים שבאים פתאום ומשמיעים קול ושוטפין וכן בבא כשואה פחדכם: אותך · כמו אתך כתרגם עניינו כמו עמך: כה אמר · מבואר הוא: ואמרת

משכני ג' בקריא' וסימ' ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל · בשמאס את משכני אשר · והיה משכני עליהם: שים פניך אל גוג וחד על גוג ואינון כן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ולית דכוו' בסיפ' וסי' נמסר במסרה רבת' בערך אל: רב לג' קמצ' וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך רב: הכן ב' א' מל וא' חס' וסימ' הכן והכן לך אתה וכל

רשי

לעבדי ליעקב · כמין שנתתיה ליעקב בלא מצרים: אל גוג · כך שם המלך: המגוג · שם האומה כד"א גומר ומגוג: ושובבתיך · אעשה אותך שובב אכבויי"שיר בלע"ז כל ההולך בשרירות לבו קרוי שובב כמו וילך שובב בדרך לבו: ונתתי חחים בלחייך · דרך חיה להוציאה בחחים שבלחייה לפי שאינ' רוצ' לבא גם אני אתן בלבך הרהורין ויכר המוסך אותך מארצך לבא על ארץ ישראל: וכל אגפיה · כל סביביה: הכון והכן לך · הכון אותך והכן לך חיל אחרים הכון הזדמן: והיית להם למשמר · דרך המלכים לתת לב על חיילותיהם היאך יבאו ולהעמיד משמרו' שלא יבא משחית על חילו בלילה: מימים רבים תפקד · מימים רבים שחטאת לי תפקד עתה לפני לזכור עונותיך להשיב גמולך ואשיאך באחרי' השנים לבא אל ארץ ישראל המשובבת מחרב ששבו יושביה מן הגולה אשר גלו שם על ידי חרב האויב: אשר היו לחרב' תמיד · זה שנים רבות וסמוך לבואך עליהם חזרו: והיא מעמים הוצאה · והיה לך לשום על לב שהיא מעמים הוצאת והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך: כשואה · כחשך המכס' את הארץ שואה ברואי"נה בלע"ז: יעלו דברים · יסקון הרהורין: מחשבת רעה · להלחם כנגדו: אל

לח

ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכלם ובמשפטי ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם: וישבו על הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב אשר ישבו בה אבותיכם וישבו עליה המה ובניהם ובני בניהם עד עולם ודוד עבדי נשיא להם לעולם: וכרתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם ונתתים והרביתי אותם ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם: והיה משכני עליהם והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם: וידעו הגוים כי אני יהוה מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם שים פניך אל גוג ארץ המגוג נשיא ראש משך ותובל והנבא עליו: ואמרת כה אמר אדני יהוה הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל: ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך והוצאתי אותך ואת כל חילך סוסים ופרשים לבשי מכלול כלם קהל רב צנה ומגן תפשי חרבות כלם: פרס כוש ופוט אתם כלם מגן וכובע: גמר וכל אגפיה בית תוגרמה ירכתי צפון ואת כל אגפיו עמים רבים אתך: הכן והכן לך אתה וכל קהלך הנקהלים עליך והיית להם למשמר: מימים רבים תפקד באחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת מחרב מקבצת מעמים רבים על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד והיא מעמים הוצאה וישבו לבטח כלם: ועלית כשאה תבוא כענן לכסות הארץ תהיה אתה וכל אגפיך ועמים רבים אותך: כה אמר אדני יהוה והיה ביום ההוא יעלו דברים על לבבך וחשבת מחשבת רעה:

ועבדי דוד מלכא עליהון ופרנס חד יהי לכולהון ובדיני יהכון וקימי יטרון ויעבדון יתהון: ויתיבון על ארעא די הבית לעבדי ליעקב דיתיבו בה אבהתכון ויתבון עלה אינון ובניהון ובני בניהון עד עלמא ודוד עבדי מלכא להון לעלם: ואגזר להון קיים שלם קיים עלם יהי עימהון ואיברכינון ואסגי יתהון ואתן ית מקדשי ביניהון לעלם: ואשרי שכינתי ביניהון ואהוי להון לאלה ואינון יהון קדמי לעם: וידעון עממיא ארי אנא יי מקדש ית ישראל במהוי מקדשי ביניהון לעלם:

והות פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם קביל נבואה על גוג ארע מגוג רב ריש משך ותובל ואתנבי עלוהי: ותימר כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך גוג רב ריש משך ותובל: ואשדלינך ואתן שירין על ליסתך ואפיק יתך וית כל משיריתך סוסון ופרשין לבושי גמיר כולהון משירין סגיאין דימזינין בעגילין ותריסין אחדי סייפין כולהון: פרסאי כושאי ופוטאי עמהון כולהון מזינין בעגילין וקולסין: גמר וכל משריתהא מדינת גרממיא סיפי ציפונא וית כל משיריתהון עממין סגיאין די עמך: איזדרז ואתקין לך את וכל משיריתך דאתכנישו עלך ותהי להון למטר: מיומין סגיאין תמני משיריתך בסוף שניא תהך על ארעא דתבו עלה מקטלי חרבא דאיתכנשו מעממין סגיאין על טורי ארעא דישראל דהוו לחורבא תדירא ואינון מביני עממיא אתגליאו ויתיבו לרוחצן כולהון: ותיסק באיתרגושתא תיתי כעננא דסליק וחפי ית ארעא תהי את וכל משיריתך ועממין סגיאין די עימך: כדנן אמר יי אלהים ויהי בעידנא ההיא יסקון הרהורין על ליבך ותחשיב מחשבן בישן:

קהלך · הכון לקראת אלהיך ישראל · קדמא חס': בשואה ל' וחד כשואה בשוא תחת הכ"ף ואינון מן א"ב מן כ"ב חד מלרע וחד למ עיל כ"ף בריש תיבותא וסימ' נמסר במסר' רבתא בערך כ':

ואמרת. על ארץ פרזות. כמו פרזות תשב ירושלם ערי הפרזות פירו' ערי השדה שאין להם חומה: אבוא השוקטים. אל השוקטים וכן ויבא ירושלם כמו אל ירושלם וכן רבים: לשלל. להשיב ידך על חרבות נושבות. להשיב ידך עליהם להחריבם כמו שהיו ויונתן תרגם לכנשא מעדייתיך: עשה מקנה וקנין. האחד על הבהמות והאחד על שאר נכסים וכן מקניהם וקנינם ותרג' יונתן ואלחו בנכסין וקנין: יושבי על טבור הארץ. פעמים יבא הסמיכות על מלת על וכן יושבי על מדין והולכי על דרך וקראת ארץ ישר' טבור הארץ לפי שהיא באמצע העולם כמו שהטבור ב באמצע הגוף ויונתן תרגם על ת תוקפא דארעא לפי שארץ ישרא גבוה מכל הארצות: שבא. וכל כפיריה. מלכיה ושריה וכן כפיר גוים נדמית וקר' כן ע"ד כמו שכפיר אריות מלך על כל שאר החיות וכן תרג' יונתן וכל מלכהא: לכן. תדע. כאשר תדע שהם יושבי' בארצם לבטח תבא ממקומך ויונתן תרגם פורענות גבורתי: ובאת. מבואר הוא: ועלית. לעיניהם גוג. למען קריאה אתה גוג: כה אמר. ביד עבדי. הנביאים יחזקאל וזכריה ואף על פי שזכריה לא זכר גוג ומגוג בפרש' הנה יום בא על מלחמה זו נאמרה: בימים ההם שנים. כאילו אמר זה שני רבות ויונתן תרג' מלקדמת דנא שנין סגיאין ובדברי רז"ל אלדד ומידד מתנבאו' במחנה על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר האתה הוא וגו' אל תקרי שנים אלא שנים הם שנים נביאים אלו שנתנבאו נבוא' אח': והיה. מבוא' הוא: ובקנאתי. רעש גדול. כמשמעו שתרעש אר' וכן כאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזתים ואמר ונסתם גי הרי כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיהו מלך יהודה: ורעשו. כל זה יהיה בא' ומה שאמר דגי הים וכו' על דרך הפלגת הרעש והתמוהה שתהיה אז לא שירעשו הדגים ו והעופות והחיות והרמש ואפשר כמשמעו ותרעש מקום ים ארץ ישראל וכן העופו' והחיות שיהיו במקומות שרעש: ונהרסו ההרי'. כמו שנאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזתים אולי כי גם כן יקרה להרים אחרים: ונפלו המדרגות. תרג' יונתן ויתלטלון מגדליא ורש"י ז"ל כתב שמעתי שהם סלעים זקופים תלוי' וראים כנופלים: וקראתי עליו. על גוג: לכל הרי. כמו בכל הרי או כמו על כל הרי כמו שאמר על הרי ישראל תפול ותרגם יונתן ואזמין עליה למיפל בחרב' על טורי עמי: חרב איש באחיו תהיה. כי הם יהרגו איש את אחיו במהומת יי' שתהיה בהם:

על ארץ פרזות. יושבי כפרים מאין חומה שבוטחים במעוזם ואינם יראים להאסף אל ערי מבצר פרזות כמו מערי הפרזי מאין חומה: אבוא. אל השקטים ואראה מה הוא מבטחם: להשיב ידך על חרבות נושבות. להשחית שבית את הערים שהיו חרבות עד הנה ועכשיו נתיישבו אל עם מאסף מעמים העושים עתה מקנה וקניין: על טבור האר'. על גובה וחוזק הארץ כטבור זה שהוא א' באמצעו של אד' ומשופע מכל צדדיו: וכל כפיריה. סוחרים חריפין שכח הרגילים לבא ולשוט ככפירים בכל המדינות ויודעין איזה מקום העושר: יאמרו לך הלשלול שלל אתה. כלומר מי הגיד לך את מקום העושר הידעת כי לארץ מלאה שלל ובא את הולך ושם באמת תמצ' הון עתק: תדע. תרגם יונתן תדע פורענות גבורתי כלומר תדע ותכיר מי הוא מעוזם ומבטחם: האתה הוא. באותן הימים יאמר הקב"ה האתה הוא אותו אשר דברתי בימים קדמוני' ביד עבדי נביאי ישרא' כגון יחזקאל וזכריה שאף הוא נתנבא על מלחמות גוג ומגוג ואספתי את כל הגוים וגו' ורבותי' אמרו אלדד ומידד הם נתנבאו עליו וזהו שנים האמור כאן אל תקרי שני' אלא שני' שני נבאי' נתנבאו נבוא' אחת בפרק אחד: והיה ביום ההוא ביום בא גוג על אדמת ישר' וגו'. רעש גדול. על דיקולות ורעמים כמו שהוא אומר: ונפלו המדרגות. אני שמעתי שהם סלעים הזקופים ותלויים ונראים כנופלים ואני אומ' הם תלי מגדלים שחופרים סביב וזורקים העפר באמצע להגביה התל ועשוי מדרגו' מדרגות אסקלונ"ש בלע"ז כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכבש יפה נוטלין את המלבנים מעמידי את המדרגה: וקראתי חרב לכל הרי. לבא חרב בהם עליו וקראתי חיילותי ומה היא החרב שאקרא עליו חרבם של עצמו חרב איש באחיו: אכני

לשלול שלל חד מן ב' פסוקין בקריא דאית בהון כל א"ב וסימ' זההדבר אשר צוה לקטו ממנו · או הנסה אלהים לבוא · ידוע תדעו כי לא יוסיף יי' דיהושע · ויצא אחד השדה ללקט אורות · ואלישע ישב בביתו · ויבאו המצרעים האלה בקצה המחנה · על כן חרה אף יי' בעמו · המתקדשים והמטהרים אל הגנות · כה אמר

וְאָמַרְתָּ אֶעֱלֶה עַל־אֶרֶץ פְּרָזוֹת אָבוֹא הַשֹּׁקְטִים יֹשְׁבֵי לָבֶטַח כֻּלָּם יֹשְׁבִים בְּאֵין חוֹמָה וּבְרִיחַ וּדְלָתַיִם אֵין לָהֶם׃ לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז לְהָשִׁיב יָדְךָ עַל־חֳרָבוֹת נוֹשָׁבֹת וְאֶל־עַם מְאֻסָּף מִגּוֹיִם עֹשֶׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן יֹשְׁבֵי עַל־טַבּוּר הָאָרֶץ׃ שְׁבָא וּדְדָן וְסֹחֲרֵי תַרְשִׁישׁ וְכָל־כְּפִירֶיהָ יֹאמְרוּ לְךָ הֲלִשְׁלֹל שָׁלָל אַתָּה בָא הֲלָבֹז בַּז הִקְהַלְתָּ קְהָלֶךָ לָשֵׂאת כֶּסֶף וְזָהָב לָקַחַת מִקְנֶה וְקִנְיָן לִשְׁלֹל שָׁלָל גָּדוֹל׃ לָכֵן הִנָּבֵא בֶן־אָדָם וְאָמַרְתָּ לְגוֹג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא בְּשֶׁבֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָבֶטַח תֵּדָע׃ וּבָאתָ מִמְּקוֹמְךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן אַתָּה וְעַמִּים רַבִּים אִתָּךְ רֹכְבֵי סוּסִים כֻּלָּם קָהָל גָּדוֹל וְחַיִל רָב׃ וְעָלִיתָ עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל כֶּעָנָן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּהְיֶה וַהֲבִאוֹתִיךָ עַל־אַרְצִי לְמַעַן דַּעַת הַגּוֹיִם אֹתִי בְּהִקָּדְשִׁי בְךָ לְעֵינֵיהֶם גּוֹג׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַאַתָּה־הוּא אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי בְּיָמִים קַדְמוֹנִים בְּיַד עֲבָדַי נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְּאִים בַּיָּמִים הָהֵם שָׁנִים לְהָבִיא אֹתְךָ עֲלֵיהֶם׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה תַּעֲלֶה חֲמָתִי בְּאַפִּי׃ וּבְקִנְאָתִי בְאֵשׁ־עֶבְרָתִי דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ וְרָעֲשׁוּ מִפָּנַי דְּגֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנֶהֶרְסוּ הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת וְכָל־חוֹמָה לָאָרֶץ תִּפּוֹל׃ וְקָרָאתִי עָלָיו לְכָל־הָרַי חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה׃

וְתֵימַר אֶיסַק עַל אַרְעָא דְיָתְבָא שְׁלֵיוָא בְּקִרְוֵי פַּצְחַיָא אֵיהַךְ עַל עַמָּא דְשָׁקְטִין וְשָׁרַן לְרוֹחְצָן כּוּלְהוֹן יָתְבִין בְּלָא שׁוּרָא וְעַבְרִין וְדָשִׁין לֵית לְהוֹן׃ לְמִבַּז בִּזָּא וּלְמַעְדֵי עֲדָאָה לְכַנָּשָׁא מַעְדָיָתָךְ עַל חָרְבָתָא דְאִתְיְתִבָא וְעַל עַמָּא דְאִתְכְּנַשׁוּ מִבֵּינֵי עַמְמַיָא דַּאֲצְלַחוּ בְּנִכְסִין וְקִנְיָנִין יָתְבִין עַל תּוּקְפָא דְאַרְעָא׃ שְׁבָא וּדְדָן וְתַגָּרֵי יַמָּא וְכָל מַלְכַּהָא יֵימְרוּן לָךְ הֲלְמִיבַז בִּזָּא אַתְּ אָתֵי הֲלְמַעְדֵי עֲדָאָה כְּנַשְׁתְּ מַשִּׁירְיָתָךְ לְמִסַּב כְּסַף וּדְהַב לְמִשְׁבֵּי נִכְסִין וְקִנְיָנִין לְמַעְדֵי עֲדִי סַגִּי׃ בְּכֵן אִתְנַבֵּי בַּר אָדָם וְתֵימַר לְגוֹג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הֲלָא בְּעִדָּנָא הַהוּא כַּד יָתְבוּן עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְרוֹחְצָן תִּדַּע פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתִּי׃ וְתֵיתֵי מֵאַתְרָךְ מִסְּיָפֵי צִפּוּנָא אַתְּ וְעַמְמִין סַגִּיאִין דִּי עִמָּךְ רָכְבֵי סוּסָוָן כּוּלְהוֹן מַשִּׁירְיָן סַגִּיאִין וְעַם סַגִּי׃ וְתִסַּק עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל כַּעֲנָנָא דְסָלֵיק וְחָפֵי יָת אַרְעָא בְּסוֹף יוֹמַיָא תְהֵי וְאַיְתֵינָךְ עַל אַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתִּי בְּדִיל דְיִדְעוּן עַמְמַיָא פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתִּי כַּד אִתְקַדַּשׁ בָּךְ לְעֵינֵיהוֹן חֲזָן בְּפוּרְעָנוּתָךְ גּוֹג׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הַאַתְּ הוּא דְמַלֵּילִית בְּיוֹמֵי קֳדָם בְּיַד עַבְדֵי נְבִיֵּי יִשְׂרָאֵל דְאִתְנַבִּיאוּ בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן מִלְּקַדְמַת דְּנָא שְׁנִין סַגִּיאָן לְאַיְתָאָה יָתָךְ עֲלֵיהוֹן׃ וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהוּא בְּיוֹם מֵיתֵי גוֹג עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים יִדְלֵיק רוּגְזִי וְחֵימְתִי׃ וּבְאִתְגְּלָאָה פוּרְעָנוּתִי בְּמִדְלַיק אֶישַׁת רוּגְזִי גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי אִם לָא בְּיוֹמָא הַהוּא יְהֵי זִיעַ סַגִּי עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ וִיזוּעוּן מִן קֳדָמַי נוּנֵי יַמָּא וְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וְחֵיוַת בָּרָא וְכָל רִחֲשָׁא דְרָחִישׁ עַל אַרְעָא וְכָל אֱנָשָׁא דִי עַל אַפֵּי אַרְעָא וְיִתְפַּגְרוּן טוּרַיָא וְיִתְלַטְלְשׁוּן מִגְדְּלַיָא וְכָל שׁוּר רָם לְאַרְעָא יִתְמְסַר׃ וְאַזְמְנִינֵיהּ לְמִיפַּל בְּחַרְבָּא עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל עַמִּי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֶרֶב גְּבַר בַּאֲחוּהִי תְהֵי׃

יי' עשו משפט · ובאו הכשדים ונלחמו · הלא כגעת בה רוח הקדים · לשלול שלל ולבוז בז · תשמדו במות · ועתה יוסיפו לחטוא ויעשו להם · ונגש חרש בקוצר · לכן חכו לי נאם יי' · ולקחת כסף וזהב דזכריה · ויהי לעזיהו חיל · יש אחד ואין שני גם בן ואח · ונשלוח ספרים ביד הרצים · די מטורא אתגזרת אבן · דתא מתחצפא · ואלו עיר וקדיש · אדין צבית · ועלי הטה חסד · מלטיה דגבעתי וידון המדונתי · בוא ג' מל' וסימ' נמכר בישעיה סימ' ב' ובספרא דא סימ' ל"ג · ה' פסוקין וכל וכל וכל וכל וסימ' והערים יהרסו · אתה הוא ה' לבדך · ורעשו מפני דגי · וכל פסיליה יכתו · וכל הארץ בכים קול גדול ·

ונשפטתי · ואבני אלגביש · הוא מין ממיני הברד ויש מפרשים שהם שתי מלות רוצה לומר אבני ברד דומות אלגבים מן ראמות וגבים שהיא אבן לבנה מאבני היקרות : והתגדלתי · מבואר הוא : ושובבתיך וששאתיך · ושובבתיך פירשנוהו וששאתיך פירשו בו שהוא מלשון ששה כלומר שלא ישאר בהם כי אם ששית המחנה ויש מפרשים אותו לפי ענינו אכריתך או אחריבך ואדוני אבי ז״ל פי׳ אשפטך בששה שפטים כמו שאמר ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית והם ששה ויונתן תרגם ואטעינך ואסקינך : והכיתי קשתך · אכה בועד שאשפילנו מיד שמאלך כי הקשת יאחזנו האדם ביד שמאלו ונותן עליו החיצים ביד ימינו וימשוך יתר הקשת בימינו וענין זה רוצה לו׳ שלא יועילנו כלי מלחמתו והרי הם כאילו אינם על הרי : לעיט צפור כל כנף · השמיכות הזה כסמיכות ארמת עפר טיט היון : כל כנף · פי׳ כל בעלי כנף וכן כל צפור כל כנף ובשלשו הענין להגדיל הדבר שיבאו כל העופות לאכול בשר ההרוגים ט טורפין ושאינם טורפין : על פני השדה · בין שיהיו על ההרים בין שיהיו על פני השדה כולם · יפלו בחרב ובשאר שפטים : ושלחתי אש במגוג · אכלה אותם כמו האש המכלה או הוא כמשמעו כמו שאמ׳ אש וגפרית אמטיר עליו : ואת שם · ולא אחל את שם קדשי עוד · כי בהאריכו הגלו׳ שמו מחולל בגוים כאילו הוא יתברך מחלל שמו : הנה באה ונהייתה · באה עת הישועה הוא היום אשר דברתי : ויבאו ובערו והשיקו · כפל הענין במלות שונות : ולא ישאו · לא יצטרכו כי יספיקו בכלי הזיין : ולא יחטבו · מן הקל : והיה · מקו׳ שם קבר · כמו הפוך מקום קבר שם וכן כל הרע אויב בקדש כמו כל אויב הרע בקדש אף אם בריך תאכלם כמו אף בריך אם תאכלם כל תשא עון כל עון תשא והדומי׳ להם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ויונתן תרג׳ אתר כשר לבית קבור׳ ובדרש לפי שכבו שם ויפת ערות אביהם זכה שם לציצית בטלית וזכה יפת לקבורה בארץ ישראל ועל דרך פשוטו הרי כתוב למען טהר את הארץ : גי העוברים · באותו הגי שעוברים דרך עליו : קדמת הים · למזרח הים ולא פירש אי זה ים והנה היו בארץ ישר׳ ים מזרחי וים מערבי ויונתן תרגם בחילת מגיזת מדנח ים גינוסר והוא ים כנרת : וחוסמת היא את העוברים · חוסמת פועל יוצא לשלישי רוצה לומ׳ כי באשת ההרוגים תעשה לעוברים דרך שם שיחסמו ויסגרו אפיה׳ מריח הרע ותרגם יונתן וסומכא היא לתרין טוריא : המונה · בה״א מקום ו״ו כמו אהלה והדומים לו : גי העברים · ביו״ד לבדה : גיא המון גוג · ביו״ד ואל״ף : וקברום · הא׳ יתברך צוה לקבור הכתלים בישראל ואמר ולא תטמא אדמתך כי המת שלא כקבר הוא טומא׳ הארץ וכן צוה יהושע לעשות כן לה׳ המלכי׳ וכן יקברו ישרא׳ המון גוג למען טהר את הארץ : שבעה חדשים · שבעת חדשים יתעסקו עם הארץ בקבורתם : וקברו

ועל אגפיו חד מן ו׳ פסוקי׳ אית בהון ועל ועל ומלה חדא בניהון וסימ׳ וכפר את מקדש הקדש · יביא יי׳ עליך ועל עמך · ונשפטתי אתו בדבר ובדם · עם כל מלכותו וגבורתו · והוא ישקיט ומי ירשיע · קימו וקבלו היהודים עליהם : תפול ח׳ מל׳ וסימ׳ לעיל בסיפרא סימ׳ כ״ג · אתך ג׳ דגשי׳ בענין וסימ׳ גבר וכל אגפיה ·

ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמים רבים אשר אתו : והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני יהוה :

ואתה בן אדם הנבא על גוג ואמרת כה אמר אדני יהוה הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותבל : ושבבתיך וששאתיך והעליתיך מירכתי צפון והבאותך על הרי ישראל : והכיתי קשתך מיד שמאלך וחציך מיד ימינך אפיל : על הרי ישראל תפול אתה וכל אגפיך ועמים אשר אתך לעיט צפור כל כנף וחית השדה נתתיך לאכלה : על פני השדה תפול כי אני דברתי נאם אדני יהוה : ושלחתי אש במגוג ובישבי האיים לבטח וידעו כי אני יהוה : ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל ולא אחל את שם קדשי עוד וידעו הגוים כי אני יהוה קדוש בישראל : הנה באה ונהיתה נאם אדני יהוה הוא היום אשר דברתי : ויצאו ישבי ערי ישראל ובערו והשיקו בנשק ומגן וצנה בקשת ובחצים ובמקל יד וברמח ובערו בהם אש שבע שנים : ולא ישאו עצים מן השדה ולא יחטבו מן היערים כי בנשק יבערו אש ושללו את שלליהם ובזזו את בזזיהם נאם אדני יהוה :

והיה ביום ההוא אתן לגוג מקום שם קבר בישראל גי העברים קדמת הים וחסמת היא את העברים וקברו שם את גוג ואת כל המונה וקראו גיא המון גוג : וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים :

ואתפרע מיניה במותא ובקטלא ומטר מגבר ואבני אלגביש אישתא וגופריתא אמטר עלוהי ועל משריתיה ועל עממין סגיאין די עימיה : ואיתרבי ואתקדש ואגלי גבורתי לעיני עממין סגיאין וידעון ארי אנא יי : ואת בר אדם אתנבי על גוג ותימר כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך גוג רב ריש משך ותובל : ואשדלינך ואטעינך ואסקינך מסיפי ציפונא ואיתינך על טורי ישראל : וארמי קשתך מיד סמאלך וגירך מיד ימינך אמגר : על טורי ארעא דישראל תתרמי נבילתך את וכל משריתך ועממין די עמך לעופא ציפר כל די פרח ולחית ברא מסרתך לאשתיצאה : על אפי ברא תתרמי נבילתך ארי אנא גזרי במימרי אמר יי אלהי׳ : ואדליק אישתא במגוג וביתבי נגוותא דישרין לרוחצן וידעון ארי אנא יי : וית שמא דקודשי אגלי בגו עמי ישראל ולא אחיל ית שמא דקודשי עוד וידעון עממיא ארי אנא יי קדישא אשריתי שכינתי בישראל : הא אתיא ותתקיים אמר יי אלהים הוא יומא די גזרית במימרי : ויפקון יתבי קירוי ארעא דישראל ויהון שגרין ומסתוברין במני זינא בעגלין ותריסין בקשתן ובגירין ובאעי מורנין ורומחי וידלקון בהון נורא שבע שנין : ולא יסבון אעין מן חקל ולא יקצון מן חורש ארי במני זינא ידליקון נור ויבזון ית בזיהון ויעדי ית עדיהון אמר יי אלהים : ויהי בעידנא ההוא אתן לגוג אתר כשר לבית קבורא בישראל בחילת מגיזת מדנח ים גינוסר וסמכא היא לתרין טוריא ויקברון תמן ית גוג וית כל איתרגושתיה ויקרון חילת איתרגושת גוג : ויקברונון בית ישראל בדיל לדכאה ית ארעא שבעא ירחין :

רשי

ואבני אלגביש · אבני ברד המאירות כאבני׳ טובות ששמם גבים כ כענין של ראמו׳ וגבים ורבו׳ אמר אל גב אים אבני ברד שהתחילו ל לירד על מצרים ועמדו באויר על גב האים מ משה שהתפלל שלא ירדו כענין שנאמר לא נתך ארצה לא הגיע לארץ : וששאתיך · כמו והשאתיך על עמי כמו לא ישיא אויב בו : ולא אחל את שם קדשי · שגלותם של ישראל חלול שמו הוא באמור להם עם יי׳ אלה ולא יכול להצילם : והשיקו · כמו תבור שהסיקוהו בלשון משנה : בנשק · אר״מ מור״אש בלע״ז : אתן לגוג מקום שם קבר · מקום שיהא שם קבר להם לפי שהוא מזרעו של יפת שכסה את ערות אביו לפיכך זכה לקבורה : גי העוברים · גי ששם עוברים את ים כנרת להביא משם פירות ג גינוסר תמיד : קדמת הים · במזרח ים גינוסר · ח׳ וחוסמת היא את העוברים ו וסוגרת היא את ה העוברי׳ כמו לא תחסו׳ מרוב פגרי׳ שיפלו שם יחדלו את העוברים מ מעבור לפיכך יעברו עליהם ויקברו אותם ומנחם פתרו בספרו יחסמו את אפם מ מלהריח ריח הפגרי׳ : וקברו

ובאת ממקומך · על הרי ישראל : אחל ב׳ קמץ וא׳ פתח וסימ׳ אחל תת פחדך · אחל גדלך בעיני · ואת שם קדשי אודיע · בהרא פתח : ויצאו ז׳ רפין וסי׳ נמסר בסדר ויהי בשלח פרעה : ישאו ב׳ בקריא׳ וסימ׳ ולא ישאו עון ומתו חקת · ושמרו את משמרתי ולא ישאו עלינו · ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות : ועבד הלוי הוא את עבדת · ושבעה כהנים · וחברו ויקרא יהושע : המה ישאו קולם · משא בהמות נגב · ישאו דבלת תאנים · ישאו מדבר ועריו חצרים תשב · אהליהם וצאנם · והקימתי להם כטע · ולא ישאו עצים · חטאת עמי יאכלו · ושפט בין עמים רבים דמיכה · ישאו נהרות דכים · ישאו הרים שלום לעם · לו שקול ישקל כעשי · ישאו בתוף וכנור · כי בל הרים ישאו לו · המונה ד׳ כתיב ה׳ בקריא׳ וסי׳ אל מי דמית כבת · אותם יראה פרעה ונחם · וחסמת היא את העברים · כי נתתי את חתיתו :

יקברו. והיה להם לשם. כי אומות העולם יכירו אותם לטובה בזה ויאמרו ראו מה טובה אומה זו שקברו אויביהם הבאים עליהם ואף על פי שהם אין כונתם לזה אלא למען טהר את הארץ: ואנשי תמיד יבדילו. ישראל יבדילו אנשים שיעברו תמיד בארץ לחקור על החללים כדי לקברם: את העוברים. כמו עם העוברים אמר כי האנשים המותמדים יאמרו לעוברי' בדרך עליהם באיזה מקו' שיהיו שיעזרו אותם לקבור הנותרי' בארץ שלא יהרגו בגיא כי שם נהרגו רובם: יחקרו. ישלימו החקירה: ועברו העוברים. אינו אומר על אנשי תמיד אלא על העוברים שיעברו בארץ כשיראו אפילו עצם אדם יבנו אצלו ציון תמ' אבני' עד שיעברו עליו אנשי תמיד המקברים כי אולי בין כך ובין כך עד שיעברו המקברים יכוסה העצם בעפר או בשום דבר ולא יראו אותו וכשיראו הציון ידעו כי שם עצם אדם ויקחוהו משם ויקברוהו בגיא המון גוג כי כולם יביאו אותם שם ושם יקברום כדי שלא תהיה הארץ מלאה מהם אלא מיוחדין יהיו ונקברין במקו' אחד ויהיו זכר לימים הבאים מה שעשה הא-ל יתברך בהם והציון יהיה מאבן אחת או מאבנים מקובצים יחד: אל גיא. כמו בגיא וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון: וגם שם עיר המונה. כמו שהגיא יקרא המון גוג כן העיר הסמוכה לגיא או עיר ירושלם תקרא המונה על שם המון גוג ההרוגים סמוך לה המונה לא מפיק ה"א ויונתן תרגם הפסוק כן ואף לתמן יתרמון קטולי רומי קרתא דסגיאו' אתרגושתהא וידכון ארעא: ואתה בן אדם. הפרשה הזאת מבוארת היא: בשר גבורים. אילים כרים ועתודים פרים מריאי בשן. משל על המלכים והשרים ומה שקורא להם לאכול הוא בין ההריגה לקבורה: ואכלתם. מבואר הוא. ושבעתם. מבואר הוא: ונתתי. מבואר הוא: וידעו. מן היום ההוא והלאה שיתן שלא יטעה אדם יחזקאל מן היום שמואל מהיום: וידעו. ענין ויפלו בחרב כולם רובם וכן וכל הארץ באו מצרימ' והדומים לו: לכן. מבואר הוא:

וכתו

שם ו' בסגול וסימ' אברם אברהם נטר קרתא דבריה בוכרא. ופי' נכסר בסדר לך לך: הקבצו ד' בקריא' וסימ' הקבצו ושמעו בני יעקב. הקבצו ובאו התנגשו. הקבצו ובאו האספו מסביב. הקבצו כלכם ושמעו: לשבעה ד' בקריא' וסימ' לאכול לשבעה ולמכסה עתיק. ואכלתם חלב. זרעתם והרבה ודריש חגי. למה תשקלו כסף

וְקָבְרוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם יוֹם הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ עֹבְרִים בָּאָרֶץ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים אֶת־הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים יַחְקֹרוּ׃ וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג׃ וְגַם שֶׁם־עִיר הֲמוֹנָה וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אֱמֹר לְצִפּוֹר כָּל־כָּנָף וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה הִקָּבְצוּ וָבֹאוּ הֵאָסְפוּ מִסָּבִיב עַל־זִבְחִי אֲשֶׁר אֲנִי זֹבֵחַ לָכֶם זֶבַח גָּדוֹל עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר וּשְׁתִיתֶם דָּם׃ בְּשַׂר גִּבּוֹרִים תֹּאכֵלוּ וְדַם־נְשִׂיאֵי הָאָרֶץ תִּשְׁתּוּ אֵילִים כָּרִים וְעַתּוּדִים פָּרִים מְרִיאֵי בָשָׁן כֻּלָּם׃ וַאֲכַלְתֶּם־חֵלֶב לְשָׂבְעָה וּשְׁתִיתֶם דָּם לְשִׁכָּרוֹן מִזִּבְחִי אֲשֶׁר־זָבַחְתִּי לָכֶם׃ וּשְׂבַעְתֶּם עַל־שֻׁלְחָנִי סוּס וָרֶכֶב גִּבּוֹר וְכָל־אִישׁ מִלְחָמָה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְנָתַתִּי אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם וְרָאוּ כָל־הַגּוֹיִם אֶת־מִשְׁפָּטִי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְאֶת־יָדִי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָהֶם׃ וְיָדְעוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם מִן־הַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי בַעֲוֹנָם גָּלוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וָאַסְתִּר פָּנַי מֵהֶם וָאֶתְּנֵם בְּיַד צָרֵיהֶם וַיִּפְּלוּ בַחֶרֶב כֻּלָּם׃ כְּטֻמְאָתָם וּכְפִשְׁעֵיהֶם עָשִׂיתִי אֹתָם וָאַסְתִּר פָּנַי מֵהֶם׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עַתָּה אָשִׁיב אֶת־שְׁבִית יַעֲקֹב וְרִחַמְתִּי כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְקִנֵּאתִי לְשֵׁם קָדְשִׁי׃

ויקברון כל עמא דארעא ויהי להון לשום יום אתיקרותי אמר יי אלהים: וגברין ימנון תדירא למהוי עדן בארעא מקברין עם דעדן ית די אשתארו על אפי ארעא לדכיותה מסוף שבעא ירחין ישרון למבדק: ויעדון אורחתא דעדן בארעא די אם יחזי גרמא דאנשא ויבני לותיה ציונא עד דיקברון יתיה די מקברין בחילת איתרגושת גוג: ואף לתמן יתרמון קטולי רומי קרתא דסגיאין איתרגושתהא וידכון ארעא: ואת בר אדם כדנן אמר יי אלהים אימר לעופא צפר כל די פרח ולכל חית ברא איתכנישו ואיתו איתקרבו מסחור סחור על קטלי די אנא קטיל לכון קטול סגי על טורי ישראל ותיכלון בסרא ותשתון דמא: בסר גיברין תיכלון ודם רברבי ארעא תשתון מלכין שלטונין וטורנין גיברין עתירי נכסיא כולהון: ותיכלון תרבא למסבע ותשתון דמא מבסר קטילין די אנא קטיל לכון: ותסבעון על טורי ישראל סוסון ורתיכין גיברין וכל גברי עבדי קרבא אמר יי אלהים: ואתן ית יקרי בעממיא ויחזון כל עממיא ית פורענותי דעבדית וית גבורתי דשויתי בהון: וידעון בית ישראל ארי אנא יי אלההון מן יומא ההוא ולהלא: וידעון עממיא ארי בחוביהון גלו בית ישראל על דשקרו במימרי וסליקית שכינתי מנהון ומסרתינון ביד סנאיהון ואתקטלו בחרבא כולהון: כסואבתהון וכמרדיהון איתפרעית מנהון וסליקית שכינתי מנהון: בכן כדנן אמר יי אלהים כען אתיב ית גלות יעקב ואירחם כל בית ישראל ואתפרע פורענות גבורתי מן עממיא על דאחילו ית שמא דקודשי:

ויקברו כל עם הארץ. שמחו שם: והיה להם לשם. כל האומות יספרו את שמם לשבח ולחסד אין לך כאומה זו רחמנים יש לך אדם שקובר את אויבו שעמד עליו להורגו: ואנשי תמיד. אנשים המותמדים לכך יבדילו ישראל כדי לעבור בארץ ללקט את המפוזרים: מקברים את העוברים: מקברים עם העוברי' את הפגרים החוסמים ומעכבי' את המעבר שהעוברים את הים מקברים אותם להכשיר את העוברים עם העוברים כך שמעתי וכן ת"י: את הנותרי' על פני הארץ. רחוק מן המעבר שאין העוברים את הים מתעסקי' בהם לקוברם יקברום אלה המותמדי' ומובדלי' לכך: מקצה שבעה חדשים. יכלו מרבית הפגרי' הנראי' לעינים להקבר ומאז והלאה יחקרו בארץ במקום המסתרים בחורים ובין הקוצים ויקברו מה שימצאו: ועברו העוברים בארץ. הולכי דרכים שיראו עצם אדם יבנו אצלו ציון סימן שיש כאן עצם של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות: עד. בא אנשי התמיד המובדלים לחקור ויקברו אותו: וגם שם העיר המונה. וגם העי' שממה עיר הומיה מרוב אדם היא רומי הרשעה וגם היא חיל יושביה שם יקברו: וטהרו. את ישראל בארץ את טהרותיהם ותרומותיהם: המונה לא מפיק ה"א לפי שה"א אחרונה משמשת שם דבר המו' כמו הומיה: אלים כרים ועתודים. מלכים ודוכוסים שלטונים ושרים: מריאי בשן. שור של פטם קרוי אמרי' בלשון ערבי: את משפטי. את פורענותי ומשט"א בלע"ז: וידעו הגוים כי בעונם גלו. בני ישראל כשיראו את גבורתי יכירו כי לא מקוצר ידי היה שלא הושעתים אלא בעונם הסתרתי פני מהם וגלו: וקנאתי לשם קדשי. ולשם תי' קנאת תשועה ונקם למען שם קדשי שלא יתחלל עוד. וקנאתי לשם קדשי בשביל שם קדשי כמו המקנא אתה לי:

וגם

שם ו' בסגול וסי' אברם אברה' נטר קרתא דבריה בוכרא

בלא לחם: משפטי י' וסים' למה תאמר יעקב. קרוב מצדיקי מי יריב. ואני אמרתי לריק יגעתי. והשיבו אלי עמי. ונתתי את כבודי בגוים. זעף יי' אשא כי חטאתי. לכן חכו לי נאם יי'. העירה והקיצה למשפטי. מלפניך משפטי יצא. כי עשית משפטי ודיני. ראיתה יי' עותתי. חי אל הסיר משפטי. צדק לבשתי וילבשני. כי אמר איוב צדקתי. האף תפר משפטי. על משפטי אכזב:

ונשו את כלימתם: כהטיבי להם ולא הנחלם כרעתם אז ישאו כלימתם ויבושו מלהרים פנים ומנחם פירש וכמו כמו אשרי נשוי פשע לשון כפרה: ולא אותיר. אחד מהם בגולה: בראש השנה בעשור לחדש. איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זה יובל שחרב הבית בשנת שלשים ושש ביובל שהתחיל בשמונה עשר שנה ל ליאשיהו ולסוף ארבע עשרה היה ראוי שיובל להיות והיא שנת עשרים וחמש לגלות יכניה ש שגלה בעשרים ושש ב ביובל י"ד של יאשיהו מ"ח עד ל"א ויהויקים י"א: יד יי. חוזק תוקפו להוליכני על כ כרחי: ויבא אותי שמה. אל העיר ההוכתה שיא ירושלם אותה שנה הראהו בנין הבית ל לעתיד לבא: במראות אלהים הביאני. לא הוליכני שם אלא הראני כאילו אני שם: אל הר גבוה מאד. שכן הוא עתיד ליגבה שנא' ונשא מגבעות: כמבנה עיר. כבנין עיר: מנגב. בדרומו של הר: כמראה נחשת. כעין זיו החיות ונוצצים כעין נחשת קלל: ופתיל פשתים בידו. למדידת קרקע אין יפה מחבל פשתים: וקנה המדה. למוד בו את עובי החומה ואורך ורחב השערים: לכל אשר אני מראה אותך. ענין הבנין: הובאתה הנה. שמכאן: והנה חומה מחוץ לבית. בנין בית אחר הראני בצפון ההר וחומה מ מחוץ סביב סביב כך מפורש בסוף הספר שהעיר בדרום והבית בצפון: שש אמות באמה וטופח. שית אמין באמתא והיא א אמתא ופשך כן ת"י זו היא אמה בינונית בת ששה שהיא אמה וטופח באמה בת חמשה: רוחב הבנין. עובי החומה: וקומה קנה אחד. וזו היא חומה חנוכה שהיא ס סביב הר הבית והיא היא נמוכה כמו ששנינו כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה כו': ויבא

ונשו את כלימתם. כמו ונשאו ופירושו בפיהם ויזכרו כלימתם שהיתה להם בגלות: ואת כל מעלם אשר מעלו בי. כי בעונם שהיו סובלים כלימת הגוים ומתי יזכרו זה בשבתם על אדמתם לבטח: בשובבי אותם מן העמים. בזמן שאשיב אותם מן העמים לארצם וכן לשובב יעקב אליו ענין השבה: לעיני הגוים רבים. בידיעת המתואר בלא ידיעת התאר כמו סורי הגפן נכריה את העגלה חדשה והדומים להם: וידעו. מבואר הוא: ולא אסתיר. מבואר הוא:

בעשרים וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחדש בי"ד שנה אחר אשר הוכתה העיר. בשלשי' שנה ליובל ראה הסתלק הכבוד מישראל כמו שכתבנו בתחלת הספ' והו' השנ' החמשי' לגלו' המלך יהויכין כמה נשארו מן היובל כ' שנה שש שנים של צדקיהו שהיו עברו לו חמש וי"ד שנה אחר אשר הוכתה העיר הרי כ' והיא שנת החמשי' שהיא שנת היובל זהו שאמר בר"ה בעשור לחדש איזו היא שנה שר"ה שלה בעשרה לחדש הוי אומר זה שנת היובל ולפי שהעבדי' היו יוצאים מעבדות לחירות בשנת היובל ביום הכפורים הראה לו הקדוש ברוך הוא כאלו מהגלו' ובנין הבי' בשנת היובל וביום הכפורים כי בו יסלח האל לעון ישר' וחטאתם לא יזכר עוד: שמה. העיר שזכר: במראות. אל הר גבוה מאד. זהו הר הבית והראהו לו גבוה מאד כי כן יהיה במעלה גבוה מאד ונשא כמו שכתוב נכון יהיה הר בית יי' בראש ה ההרים ונשא מגבעות וגם בעצמו הוא גבוה לפי מקומו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות וירושלם גבוה מכל ארץ ישרא': ועליו כמבנה עיר מנגב. פי' ועליו בסמוך לו כמו ועליו מטה מנשה כי בית המקדש יהיה בנוי בהר כמו שהיה והעיר י ירושלם סמוכה לו מנגב והראהו בנין הבית העתיד כמו שהראהו חרבנו לנחם בנבואה זו בית ישראל אשר גלו כי לא תאבד תקותם ועוד ישובו אל הארץ וישבו בה לבטח ובנין הבית יהיה יותר מתה שהיה בתחילה: כמבנה. שם סמוך בשקל מקנה. וענינו בנין הראהו כמו עיר בנויה או שהיו בונין אותה ובבנין הבית הראהו איך היו בוני' אותו והראה לו האיש שהיה עומד על הבונים ומודד האורך והרוחב איך יבנו:

ויבא אותי שמה והנה איש מראהו כמראה נחשת. כאילו אמר מלאך מן השמים מודד הבנין והמלאך ראהו הנביא בדמות איש כמו שנאמר ביהושע והנה איש עומד לנגדו ומה שאמר כמראה נחשת כמו שאמר במראה אשר בתחילת הספר ונוצצים כעין נחשת קלל ונחשת שם מתואר נחשתי ויברכני יי' בגללך: ופתיל פשתים בידו' למדוד: וקנה המדה. גם כן בידו למדוד אלא שבחבל מודד אדם מדה מרובה בקרקע ובקנה המדה מודד אדם מדה מועט' כמו מדת הבנין וחלקיו: והוא עומד בשער. ראה אותו עומד בשער הבית ובידו החבל והקנה למדוד: וידבר. מבואר הוא: הראותכה. כתוב בה"א אחר הכ"ף וכן הבאתה: והנה חומה מחוץ לבית סביב. שהיו מתחילים לבנות חומה סביב הר הבית כי הר ככללו נקרא בית המקדש והיה האיש מודד את החומה כמה יעשו רחבה וקומתה וקנה המדה היו בו שש אמות באמה וטפח באמה הידועה שהיא של חמשה טפחים וטפח זאת האמה היתה יתירה טפח והיתה בת ששה טפחים וכן אמרינן במשנה אמר רבי יהודה אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה ויונתן תרגם שית אמין באמתא דהיא אמה ופשך: וקומה קנה אחד. זאת החומה החיצונה היתה שפלה ולא היתה גבוה אלא קנה אחד שמדתו שש אמות באמה של ששה טפחים ושאר כותלי העזרה לא היו עומדים לפניו כי כנגד השערים היה עומד וכל השערים זה כנגד זה פתוחים והיו גבוהים יותר משער הבית לפי גובה מקומם וכן שנינו במסכת מדות כל הכתלי' שהיו שם היו גבוהים חוץ מהכותל המזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה ומתכוון ורואה כנגד פתחו של היכל בשעת הזיית הדם ואילו היה הכותל המזרחי שבהר הבית גבוה לא היה יכול לראות פתחו של היכל כי הכותל היה עומד לפניו וזה שהוא אומר חוץ מכותל מזרחי אומר בחומת הר הבית שהיא חנוכה ועולי גולה עשו הבנין כדמות שראוהו בבנין יחזקאל העתיד בקצת הדברים ואף על פי שמשמעות הכתוב כי כל החומה היתה שפלה סביב שלא ייחד כותל מזרחי אלא אמר בסתם וקומתה קנה אחד: ויבא

אל הגוים ה' וסימ' ושבתי בהם אות • ויבא אל הגוים • כהגלותי אתם • אל הגוים השוללים אתכם דזכריה • שפוך חמתך דתהלות: הכתה ב' וסימ' אחר אשר הכתה העיר • בא אלי הפליט: במראות ד' ב' חס' וב' מל' וסימ' ויאמר אלהים לישראל: במראות הצבאות אשר צבאו • ותבא אותי ירושלימה במראות אלהים •

וְנָשׂוּ אֶת־כְּלִמָּתָם וְאֶת־כָּל־מַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי בְּשִׁבְתָּם עַל־אַדְמָתָם לָבֶטַח וְאֵין מַחֲרִיד: בְּשׁוֹבְבִי אוֹתָם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מֵאַרְצוֹת אֹיְבֵיהֶם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם רַבִּים: וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בְּהַגְלוֹתִי אֹתָם אֶל־הַגּוֹיִם וְכִנַּסְתִּים אֶל־אַדְמָתָם וְלֹא־אוֹתִיר עוֹד מֵהֶם שָׁם: וְלֹא־אַסְתִּיר עוֹד פָּנַי מֵהֶם אֲשֶׁר שָׁפַכְתִּי אֶת־רוּחִי עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה:

ס

בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הֻכְּתָה הָעִיר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָה וַיָּבֵא אֹתִי שָׁמָּה: בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים הֱבִיאַנִי אֶל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיְנִיחֵנִי אֶל־הַר גָּבֹהַּ מְאֹד וְעָלָיו כְּמִבְנֵה־עִיר מִנֶּגֶב: וַיָּבִיא אוֹתִי שָׁמָּה וְהִנֵּה־אִישׁ מַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה נְחֹשֶׁת וּפְתִיל־פִּשְׁתִּים בְּיָדוֹ וּקְנֵה הַמִּדָּה וְהוּא עֹמֵד בַּשָּׁעַר: וַיְדַבֵּר אֵלַי הָאִישׁ בֶּן־אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְּׁמָע וְשִׂים לִבְּךָ לְכֹל אֲשֶׁר־אֲנִי מַרְאֶה אוֹתָךְ כִּי לְמַעַן הַרְאוֹתְכָה הֻבָאתָה הֵנָּה הַגֵּד אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל: וְהִנֵּה חוֹמָה מִחוּץ לַבַּיִת סָבִיב סָבִיב וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה הַמִּדָּה שֵׁשׁ־אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח וַיָּמָד אֶת־רֹחַב הַבִּנְיָן קָנֶה אֶחָד וְקוֹמָה קָנֶה אֶחָד:

ויקבלון ית איתכנעותהון וית כל שיקריהון דשקרו במימרי במתביהון על ארעהון לרוחצן ולית דמניד: כד אתיב יתהון מביני עממיא ואכניש יתהון מן מדינתא בעלי דבביהון ואיתקדש בהון לעיני עממין סגיאין: וידעון ארי אנא יי אלההון ועל דחבו קדמי אגליתי יתהון לביני עממיא וכדו דתבו כנישתינון לארעהון ולא אשאר עוד מנהון תמן: ולא אסלק עוד שכינתי מנהון דשפיכית ית רוח קודשי על בית ישראל אמר יי אלהים:

בעשרין וחמש שנין לגלותנא ברישא דשתא בעשרא לירחא בארבע עסרי שנין בתר דאיתרעת קרתא בכרן יומא הדין שרת עלי רוח נבואה מן קדם יי ואעיל יתי לתמן: ברוח נבואת דשרת עלי מן קדם יי אעילני לארעא דישראל ואשריני על טור רם לחדא ועלוהי כבינין קרתא מדרומא: ואעיל יתי לתמן והא גברא חיזויה כחזו נחשא וחוט דכיתנא בידיה וקני משחתא והוא קאים בתרעא: ומליל עימי גברא בר אדם חזי בעינך ובאודנך שמע ושוי ליבך לכל די אנא מחזי יתך ארי בדיל לאחזיותך אתיובא הלכא חזי ית כל דאת חזי לבית ישראל: והא שורא מברא לביתא סחור סחור וביד גברא קני משחתא דהוה מנדהון שית אמין באמא באמתא דהיא אמא ופשך ומשח ית פותיא דבינינא קניא חד ורומא קניא חד:

במראות הביאני אל ארץ ישראל • ב' קדמאי חס': הביאני ד' בקריא' וסימ' בסדר עקב: ושים ט' וסימ' נמסר בסוף סדר ויהי בשלח פרעה: הראותכה ב' חד מל' וחד חס' וסימ' ואולם בעבור זאת העמדתיך • כי למען הראותכה הבאתה • קדמא חס':

רדק

ויבוא· מחוץ לחומה היה ונכנס בשער המזרחי מהר הבית: אשר פניו דרך הקדימה· שהיתה פתוחה לדרך המזרח הפתח הוא פני השער וכן תרג' יונתן דפתיח לאורח מדינחא ורש"י ז"ל פי' ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה נכנס לו לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי: ויעל במעלותיו. לפי' רש"י ז"ל עלה לי"ב מעלות שהיו בין החיל לעזרת נשים ולפירושנו כי הר הבית היה גבוה מהמקו' אשר סביבותיו ובמעלות היו עולים אליו: וימר את סף השער קנה אחד רחב· ברוחב החומה היה רחבו: ואת סף אחד· וכן היה הסף השני והספי' הם מזוזות השער מפה ומפה: והתא· הוא לשכה ונקרא יציע ובלע"ז אמר כי מדת כל תא ותא מן התאין שהיו שם היה קנה מדתו באורך וברוחב כי מרובעת היה: ובין התאים חמש אמות פירו'· מה שהיה בין התאים כלומר הכותל המפסיק בין שני התאים היה רחבו חמש אמות וכן תרגם יונתן ובין תויא כותלא חמש אמין והתאים היו לפנים מן החומה וחמשה מקומות היו נחלקים זה לפנים מזה מחומת הר הבית עד המזבח הר הבית לפנים ממנו המקום הנקרא חיל לפנים ממנו עזרת נשים לפנים ממנו עזרת ישראל לפנים ממנו עזרת הכהנים: וסף השע' מאצל אולם השער מהבית קנה אחד· לפי שזכר למעלה מדת ספי השער שהם הספים החצונים ולזה השער היו לו גם כן ספים פנימיים לפי שהאולם מחובר אליו ואמר כי הסף הפנימי שהוא אצל אולם השער מדת רחבו קנה אח' כמו החיצוני' וכן הסף השני ואף על פי שלא זכרו: מהבית· פירושו מבפנים כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן מלגיו· וימר את אולם השער מהבית קנה אחד· עובי כותל האולם מבפני' קנה אחד: וימר את אולם השער שמנה אמות· שהיה נמשך כלפי פנים שמונה אמות ואלו שתים אמות מזוזות האולם מבפנים היו שתים אמות משוכים כלפי פנים: ואולם השער מהבית. מבפנים כתרגומו מלגו והוצרך לומר זה כי שאר אולם הוא חוץ לשער והוא שקורא' בית שער וכן היה אולם ההיכל מבחוץ לפיכך אמ' כי זה אולם השער מבפנים היה: ותאי השער דרך הקדים· לפי שהיו סמוכים לשער זה המזרחי שנכנס לו ואמר תאי השער שדרכו למזרח: שלש' מפה ושלש' מפה· ג' מדרום השער וג' מצפונו: לאילים· אילי האולם שזכר או אילי התא: מפה ומפו· מצפון ומדרום כל מפה בפסוק זה כתובי' בה"א ומפו בסוף הפסוק כתיב בוא"ו: וימד· פתח השער· המזוזו' והאסקופות והפתח כלו קרוי שער ומה שפתוח בו לבד קרוי פתח ואמר שרחבו של פתח היה עשר אמות ולא ספר גבהו ואמר כי אורך השער שלש עשרה אמות ואורך השער מסף החצוני עד סף הפנימי והנה אמר הנה כי הסף החצוני היה רחבו קנה אחד הוא ששה אמות ואותו הרחב קורא עתה אורך בזכרו מדת השער מסף אל סף כי המדה היתרה נקרא ארך והנה זכר כי רחב הפתח מסף אל סף עשר אמות והארך מסף אל סף י"ג אמות אלא שברחב אין בכלל מדת הספים שאינו אומ' אלא על מה שפתוח בשער והוא הנקר' פתח ובאורך בכלל מדת הספי' ומדת הספים בין הפנימי והחצוני י"ב אמות כי כל סף רחבו קנה אחד שהוא שש אמות ובין סף לסף אמה אחת הנה י"ג אמות ורש"י ז"ל פי' אורך השער חלל אולם השער מן הצפון לדרום י"ג אמה עשר כנגד חלל הפתח ואמה וחצי מכאן ואמה וחצי מכאן: וגבול לפני התאות· לפני השלש תאים היה אמה אחת שהיה להם לרחב ועד סף האמה גבול התאים וכן מפה לשלשה התאים האחרים כי אלו התאים היו פתוחים לפנים למערב כנגד החיל וכן היו פתוחים לצפון ולדרום ורש"י ז"ל פירש כי אלו התאים היו סמוכין לכותל מזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית והתא שש אמות מפה ושש אמות מפה ואם אמר כי כל תא' מהם היה שש אמות כבר אמר למעלה והתא קנה אחד ומה צריך לשנותו הנה ואפשר שאמ' שהיה התא הדרומי נמשך מחלל האולם שש אמות וכן התא הצפוני: וימד

ויבוא ט"ו מל' בקרי' וס' ויבוא ורנה עלי· ויקץ שלמה והנה חלום· בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי· ונביא אחד זקן· ויבוא אל המלך· ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה· וימת המלך ויבוא שמרון· ויבוא יהוא יזרעאלה· ויבוא ישעיהו בן אמוץ דישעיה· ויבוא אלי אנשים מזקני ישר'· ויבוא אל הגוים אשר באו שם·

תרגום

ועל לתרעא דפתיח לאורח מדינחא וסליק בדרגוהי ומשח ית סיפא דתרעא קניא חד פותיא וית סיפא חד קניא חד פותיא: ותוא קניא חד אורכא וקניא חד פותיא ובין תויא כותלא חמיש אמין וסיפא דתרעא מקביל אולמא דתרעא מלגיו קניא חד: ומשח ית אולמא דתרעא מלגיו קניא חד: ומשח ית אולמא דתרעא תמני אמין ואלוהי תרתין אמין ואולמא דתרעא מלגיו: ותוי תרעא באורח מדינחא תלתא מיכא ותלתא מיכא משחתא חדא לתלתיהון ומשחתא חדא לאיליא מיכא ומיכא: ומשח ית פותיא דמעלנא דתרעא עסר אמין אורכא דתרעא תלת עסרי אמין: ותחומא די קדם תויא אמתא חדא ואמתא חדא תחומא מיכא ותוא שית אמין מיכא ושית אמין מיכא:

יחזקאל

ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה ויעל במעלתו וימד את סף השער קנה אחד רחב ואת סף אחד קנה אחד רחב: והתא קנה אחד ארך וקנה אחד רחב ובין התאים חמש אמות וסף השער מאצל אולם השער מהבית קנה אחד: וימד את אלם השער מהבית קנה אחד: וימד את אלם השער שמנה אמות ואילו שתים אמות ואלם השער מהבית: ותאי השער דרך הקדים שלשה מפה ושלשה מפה מדה אחת לשלשתם ומדה אחת לאילם מפה ומפו: וימד את רחב פתח השער עשר אמות ארך השער שלוש עשרה אמות: וגבול לפני התאות אמה אחת ואמה אחת גבול מפה והתא שש אמות מפה ושש אמות מפו:

ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה· ויבוא אל שער אשר פניו· ויבוא גם השטן בתוכם· וחברו· וכל אסתר דכוו' מ"ל במ"ב חס' וסימ' אל המשתה אשר עשתה אסתר· ויבא המלך והמן לשתות:

רשי

ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה· נכנס לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי היא נקראת חצר החצונה בכל הענין הזה לפי שהיא לפני עזרת ישראל: ויעל במעלותיו· ששפוע ההר הולך ועולה מן החיל התחתון עד עזרת נשים שתים עשרה מעלות כאותה ששנינו לפנים ממנו החיל עשר אמות ושתי' עשרה מעלות היו שם כו': סף השער· היא מזוזת השע': קנה אחד רוחב· שש אמות ומכסה את כל עובי החומה שהיה קנה אחד כמו שאמור למעלה: ואת סף אחד· מזוזה השנית אחת מצפון ואחת מדרום: והתא· הוא יציע שקורין אפנדי"ץ בלע"ז והיו שלשה מימין השער ושלשה מן השמאל כמו שאמור בענין והתאי' סמוכין לכותל המזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבי' ומהיכן אני למד שהם מבחוץ ממה שכתב אחר כל הענין ויביאני אל החצר החצונה מכאן אני למד שכל האמור למעלה היה חוצה לה שעדיין לא נכנ' לתוכ': והתא קנה אחד אורך וגו'· חללו של כל אח' ואחד שש אמו' מרובע: ובין התאים חמש אמות· כותלי' המפסיקי' בין התאים עוביים ה' אמות וכן ת"י ובין תאווא כותלא חמש אמין וכן שנינו במסכ' מדו' כותל התא חמש: וסף השער מאצל אולם השער וגו'· שלפנים מן השער היה עשוי אולם מחובר לשער כמו שמפורש בענין בולט לתוך עזרת נשים עשר אמות ובראשו דלתות ומזוזות וזהו שאמר וסף השער שהוא אצל אולם השער: מהבית· כלו' לצד פנים: קנה אחד· רחבו לכנות עובי חומת האולם אחד מימין ואחד משמאל שעובי החומה של אולם לימין ולשמא' קנה אחד כמו שמפרש והולך: וימד את אולם השער מהבית· לפנים מן השער: קנה אחד· עובי חומת הימין והשמאל שהאולם נכון עליהם: וימד את אולם השער· שמונה אמות משך בליטתו לתוך עזרת נשים: ואיליו· אסיטלנ"ץ כל אילים האמורי' בענין הם כמין אילנו' שעולין עשוין מאבני גזית ועומדין בפתח אחד מימין ואחד משמאל במקום ספים במקום מזוזות וכן תרגם יונתן ויבועו אמות הסיפים אילוות ספיא וקרוין אילים על שם שעולין כאלה וכאלון: ואיליו שתים אמות· עובי שגולן ועומדין בסוף חלל האולם דבוקים זה לכותל ימין וזה לכותל שמאל כנגד בליטת האולם ואילים שלו עשר אמות לתוך העזר' לפנים מן השער: ואולם השער מהבית· לפי שאולמי שער עזרת ישראל היו בולטים ומשוכים לצד החוץ כמו שמפורש בענין פירש באולמי שערי עזרת נשים שהם היו משוכין לצד פנים ושערי עזרת נשים מכוונים כנגד שערי עזרת ישראל נמצא אולם כנגד אולם ודבר נוי הוא זה: ותאי השער· הזה אשר דרך הקדים שבכותל מזרחי של עזרת נשים שלשה היו מפה ושלשה היו מפה שלשה לדרום ושלשה לצפון סמוכין לכותל עזרת נשים ופניהם להר הבית ומדת חללו וכותל המפסיק בין כל אחד פי' למעלה: ומדה אחת לאילים· העשוין לספי האולם מבפנים: מפה ומפה· מימין ומשמאל מדתן שתים אמות: רחב פתח השער· רחב חלל הפתח וכן שנינו כל הפתחים רחבן עשר אמות: אורך השער· הוא חלל אולם השער מן הצפון לדרום: שלש עשרה אמות· עשר כנגד חלל הפתח ואמה וחצי לכאן ואמה וחצי לכאן ואל תתמה שאל הפתח קורהו רחב ואצל חלל האולם קורהו אורך שהפתח גובהו הוא אורכו והרחב מסף אל סף והאולם לפי שמשך בליטת חללו מן המזרח למערב פחו' ממדת חללו מן הצפון לדרום שזו שמונה אמות וזו י"ג קורא את המדה היתירה אורך והרי עדות לדבר במסכת דמלכים והאולם על פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על פני רוחב הבית נמצא מן הצפון לדרום קרוי להיכל רוחב ולאולם קרוי אורך לפי שההיכל מדתו מן המזרח למערב יתירה על מצפון לדרום ובאולם חלוף למדת שהמדה היתירה קרויה אורך: וגבול לפני התאות אמה אחת וגו'· התאות שמכאן ומכאן לשער היו משוכין מן כנגד חלל האולם שלפנים אמה לצפון ואמה לדרום שכבר פי' שהוא מבית משוך כנגד חלל השער אמה ומחצה לצפון וכן לדרום ועכשיו מפרש שהתאי' שבחוץ משוכים לצפון אמה אחת יותר מן האולם וכן לדרום אמה אחת נמצאו משוכין מחלל רחב הפתח שתי אמות ומחצה לכאן ושתי אמות ומחצה לכאן וזהו לשון וגבול האומייל בלע"ז מקום פנוי וכותל התא עוביו חמש נמצא עובי כותל הצפוני של התא הצפוני ועובי כותל הצפוני של אולם כלים זה כנג' זה שכותל אולם עוביו שש וכותל התא חמש והוא נמשך אמה אחת לתוך כנגד עובי כותל האולם וכן לדרום: וימד

רשי

וימד את השער מגג התא לגגו • מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער: עשרים וחמש אמות • עובי כותל התא חמש וכן עובי כותל התא שמצד שני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהוא מסוף מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמו' הרי כ"ה וכלן מדת רחב השער הן כנגד שלש עשרה אמות של חלל האולם מבפני' ושני כתלי' קנה מכאן וקנה מכאן הרי כ"ה: פתח נגד פתח • פתח התא שאצל השער הדרומי מכוון כנגד פתח התא שאצל השער בצפון שלא היה לכל שש התאים האלה פתח בכותל שבצד החוץ אלא שני התאין הסמוכין לשער היו להם פתחים פונים לאויר שבין שניהם וכן הוא אומר למטן ואל איליהמה לפנימ' לשע' למדנו שפתחיה' פונים לשער: ויעש את אילים ששים אמה • גובהן של אילים של שפי האולם גבוהים ששים אמה: ואל איל החצר השער סביב • וכן לכל אילי החצ' שבכל אולמי עזריה סביב סביב ש[?] בצפון ובדרום היו לה שערים עשויין כתבנית השער הזה כמו שמפורש בענין: ועל פני השער האיתון • גובהו של השער הזה והוא קרוי שער האיתון לפי שהוא משמש כניסה ויציאה לכל באי העזרה איתון תרגום של ביאה: על לפני אולם השער הפנימי • עם גובהו של אולם השער שהוא לפנים מן השער: חמשים אמה • ומגובה שאר השערים שבענין שהם חמשים אמה אני למד שעל פני האמור כאן הוא גובה: וחלונות אטומות אל התאים • התאים האלה לא היו להם פתחים אל החוץ אלא זה פתוח לזה וכן שנינו במסכת מדות תאים שסביבות ההיכל שלשה פתחים לכל אחד ואחד אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו ולתאים שבחצר שלא היו אלא שלשה תאים זה אצל זה ולא היו להם תאים על גביהם היו לאמצעים שני פתחים אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ולחיצון של צד השער היו שני פתחים אחד פתוח לאמצעי ואחד לצד השער וכן לתא החצון של כתף השני מזה ומזה לשער כמו שכתוב למעלה פתח נגד פתח והיו להם חלונות שקופי' אטומים פתוחי' לצד החצון ופתוחים לצד פנים כלומר קצרים לצד פנים ורחבים לצד החוץ ל' המזרח ומנחם פתר שקופים לשון הסקפה כמו מי זאת הנשקפה כי השקיף ממרום קדשו וכן אל המשקוף גם כן פתר לשון הסקפה: ואל איליהמה לפנימה לשער • ואל כתפות פתחיהם של שני תאים הסמוכים לשער מזה ומזה שהיה פתחן אל תוך אויר השער פתח התא הצפוני מצפון לשער ופתח התא הדרומי מדרום לשער וכתפות הפתחי' מזה ומזה לפתח התא הם האילים והיו בהם חלונות פתוחים לאויר הפסק רוחב השער שהיה מפסיק בין התאים ואותו אויר קורא לפנימה לשער שמי שנכנס לבין אויר בליטת התאים שמכאן ומכאן נראה שהוא נכנס לשער: וכן לאילמות • וכן היו חלונות לאילמות של כל שער ושער: וחלונות סביב סביב לפנימה • בחומה לצד העזרה מבפנים: ואל איל תמורים • ת"י כותרתא כותרתות בראש האיל היה עשוי כמין כותרות דומה לדקל כי במשכנא דשלמה הן מתורגמות צורת דקלין פומ"ילם בלע"ז: ורצפה • פלנקי"ץ בלע"ז ורצפה אומר אני שהוא עלייה סביב כאותה שמצינו חלקה היתה בראשונה והקיפוה כסוסטרא ועל אותה העלייה היו הלשכות קנבר"ש בלע"ז ומתה שאמור בענין והרצפה אל כתף השערים ותחתיתה כנגד גובה השערים אנו למדין שהרצפה הזאת עלייה היא: והרצפה

לגגו ל' וג' כתיב גגו וסימ' ורצפית אתו זהב טהור · ויצף אתו זהב טהור · ויעש להם סכות איש על גגו: ועל פני כן בעשרים וחמש שנה לגלותינו עד סוף סיפרא אל פני ואל פני בכ"ד על פני ועל פני וסי' ועל פני השער האיתון · כי ארך הלשכות אשר לחצר · וחמשת אלפים הנותר · והנותר לנשיא מזה ומזה תנינא דפסוק ·

וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר מִגַּג הַתָּא לְגַגּוֹ רֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח: וַיַּעַשׂ אֶת־אֵילִים שִׁשִּׁים אַמָּה וְאֶל־אֵיל הֶחָצֵר הַשַּׁעַר סָבִיב ׀ סָבִיב: וְעַל פְּנֵי הַשַּׁעַר הָיאתוֹן עַל־לִפְנֵי אֻלָם הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי חֲמִשִּׁים אַמָּה: וְחַלֹּנוֹת אֲטֻמוֹת אֶל־הַתָּאִים וְאֶל אֵלֵיהֵמָה לִפְנִימָה לַשַּׁעַר סָבִיב ׀ סָבִיב וְכֵן לָאֵלַמּוֹת וְחַלּוֹנוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לִפְנִימָה וְאֶל־אַיִל תִּמֹרִים: וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְהִנֵּה לְשָׁכוֹת וְרִצְפָה עָשׂוּי לֶחָצֵר סָבִיב ׀ סָבִיב שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת אֶל־הָרִצְפָּה:

(בגליון: ל׳ · ל׳ / ל׳ / ר׳ / האיתון ק׳ / ל׳ / ל׳ · ל׳ / ל׳ / ל׳)

וּמְשַׁח יַת תַּרְעָא מֵאִיגַר תְּוָא לְאִיגָרֵיהּ פּוּתְיָא עַסְרִין וְחָמֵשׁ אַמִּין תְּרַע לָקֳבֵיל תְּרַע: וַעֲבַד יַת אֵלַיָּא שִׁתִּין רוּמְהוֹן אַמְּתָא חֲדָא וְעַל אֵלָא דְדָרְתָא דְתַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר: וְקֳדָם תַּרְעָא מְצִיעָאָה דִּי קֳדָם אוּלָמָא דְתַרְעָא גַוָּאָה חַמְשִׁין אַמִּין: וְכַוִּין סְתִימָן לְתַוַּיָּא וְלָאֵלֵיהֶן מִגָּיו לְתַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר וְכֵן לְאוּלַמַּיָּא וְכַוִּין סְחוֹר סְחוֹר לְגָיו וְעַל אֵלָא כוֹתַרְתָּא: וְאַעֲלֵינִי לְדָרְתָא בָרַיְתָא וְהָא לִשְׁכַּן וּרְצִפְתָּא עֲבִיד לְדָרְתָא סְחוֹר סְחוֹר תְּלָתִין לִשְׁכַּן עַל רִצְפְּתָא:

ובכל שאר קריא' אית ט' אל פני וסימ' נמסר בסדר משפטים ולעיל בסיפרא דא סימן י"ו: אל הרצפה ל' חד על הרצפה ואינון כן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ו"ל דכוו' וסימ' במסר' רבתא בערך אל:

רדק

וימד את השער מגג התא לגגו • פי' רש"י ז"ל מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער כ"ה עובי כותל התא וכן עובי כותל התא שמצד השני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהוא מסוף מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה • ואם כפירושו למה אמר וימד את השער היה לו לומר וימד מגג התא האחד לגג התא האחר שכנגדו למה זכר שער • ועוד המדות האלה כבר זכרם בפרט למה חזר לומ' אותם בכלל • ועוד כי יונתן תרגם מגג התא מאגרי תויא לשון רבים לומר כי על כל התאים אמר ותא הוא שם כלל • ועוד ויו"ד גגו הוא כנוי השער ולא התא כי לא זכרו ואף על פי שיש לסייעו כי מצאנו כמו זאת הוי"ו עמו הראובני והגדי • והאמת כי המדות האלה אשר בבנינא זו אינם מבוררות אצלינו כי הם בבנינא העתידה ומה שמפרש אדם בהם לפי סברא אין לסמוך עליה' ומה שנמצא מהם בקבלה במסכת מדות או בתרגום יונתן נקבל והשאר יהיה מונח במקומו עד שיבא אליהו • וכן אמרו רז"ל במסכת דברים מזו הנבואה פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעים לדרשה ואפשר כי התאים האלה היו כרים מלמעלה לפיכך חזר למדוד גבי התאים עם גג השער והאילים והאולם כ"ה רחב כי לפי מדתם מלמטה הם יותר • וכן כאמר בשאר השערים עם התאים והאילים והאולמים רחב עשרים וחמשה ואורך חמשים • ואולי היו שם אולמים אחרים לבד האולם הנזכר: פתח נגד פתח • פתח שער זה כנגד פתח שער שלפנים ממנו של עזרת נשים ושל עזרת ישראל • ורש"י ז"ל פירש פתח התא שאצל השער שבדרום מכוון כנגד פתח התא שאצל השער שבצפון: ויעש את אילים ששים אמה • בקצת נוסחאות מן התרגום מצאתי ועבד אילא שתין אמין קומיהון ובקצת נוסחאות אילייא שתין אמין רומיהון אמתא חדא: ואל איל החצר השער סביב סביב • פירוש וכן לכל אילי החצר שהם אילי השער סביב סביב כן היה להם המדה הזאת • ואיל עומד במקום שנים • ואמר איל דרך כלל בתקון אילים כי חמשה שערים היו בחומת הר הבית בבנין בית שני כמו שאמר במסכת מדות חמשה שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשים כניסה ויציאה כורה[?] פירוש שם אים[?] מן הצפון לא היה משמש כלום שער מזרחי עליו שושן הבירה במערב שבו שורף כהן את הפרה פרה וכל מסעדיה יוצאים להר המשחה • ואמר בזה הפסוק כי כמו שהיו אילים לשער מזרחי כן היו לכל השערים סביב: ועל פני השער היאתון • כן כתיב וקרי האיתון והוא כמו המלות הנפוכות כבש כשב שמלה שלמה • לא ידעתי דעת המתרגם שתרגם תרעא מציעאה • ואפשר לפי שלשער מזרחי הזה של הר הבית היו לו שני פשפשין אחד מימינו ואחד משמאלו לפיכך קרא השער אמצעי • ואפשר כי איתון מענין אתא בקר • ומזה השער היו נכנסים הבאים לעזרה להתפלל לפי שהיה מזרחי ומכוון כנגד פתח ההיכל • אמר כי על פני השער הזה כלומר מפני השער מחוץ עד לפני אולם השער הפנימי היה חמשים אמה ארך כמו שמנה בשאר השערים ארך חמשים אמה ורחב עשרים וחמש עם התאים והאילים והאולמים כלומר תקף השער החצוני עד איל השער הפנימי שהוא האולם חמשים אמה: על לפני אולם • כמו עד • וכן על המעברות כמו עד • ורש"י ז"ל פירש ועל פני השער גובה השער • ואמר ומגובה שאר השערים שבענין שהם חמשים אמה אני לומר שעל פני האמור כאן היא גובה וכן פי' למטה חמשים אמה ארכו גבהו • ואני תמיה על פירושו כי בכל הענין אינו אומר על גובה השערים מדה • וכן בבנין בית שני לא היה שער שהיה גבוה חמשים אמה כי כל השערים רחבן עשר וגובהן עשרים חוץ משל אולם שהיה גובהו ארבעים • ואנה מצא לשון אורך שענינו גובה אין זה כי אורך הוא מדת השטח וגובה הוא מדת הרום או העומק ומה שאמר במדת העמודים בבנין שלמה שאמר בספר מלכים קומה ובדברי הימים אורך כבר פי' שם כי בדברי הימים ספר מדתן בעת יציקתן בקרקע שהיא מדת השטח לפיכך אמר אורך ובעת שהעמידן וספר מדתן אמר קומה כי כן היה: וחלונות אטומות אל התאים • ואינו אומר שהיו סתומות מכל וכל כי לא יקרא חלון אם אינו פתוח אלא פי' אטומות כפי' חלוני שקופים אטומים בבנין שלמה שפירושו שהיו רחבות מבחוץ וצרות מבפנים • והנה לא אמר אלא אטומות ר"ל שהיו צרות מבפנים ויונתן לא ביאר הענין ולא תרגם אלא סתימן • ובבנין שלמה אמר פתיחן מלגיו וסתימן מלבר: איליהמה • כמו איליהם והה"א נוספת על מ"ם הרבים וכן אחר נו"ן הרבות גוויתיהנה כסתותיכנה • ולתאים היו אילים • ואמר כי היו חלונות בקירות התאים וכן באילי' לפנימה לשער סביב סביב • וכן לאילמות לתאים ולאילים שהיו לפנים מן השער הזה • וכן לשאר השערים שהיו סביב שהיו להם אילים • ואילמים היו להם חלונות אטומות • אילמות כמו אלים שהוא רפה: וחלונות סביב סביב לפנימה • החלונות שהיו סביב לפנימה ר"ל החלונות שהיו סביב לצד פנים היו ולא לצד חוץ החומה: ואל איל תמרים • ואל כל איל ואיל היו תמרים • ותרגם יונתן כותרתא ובבנין שלמה תרגם צורת דיקלין • ואפשר שהיו עשוים על צורת דקלים כותרות על ראשיהן: ויביאני אל החצר החיצונה • היא עזרת נשים • כי עד הנה היה בהר הבית ועתה אמר שהכניסו בעזרת נשים • וקראה חצונה לפי שהיא חצונה מעזרת ישראל: והנה לשכות • ואחר כך אמר כמה היו אלא שספר בתחלה כי על רצפה היו בנויות • ובבנין בית שני לא היו אלא שלשכות: ורצפה • ידוע כמו על בהט ושש שרוצפין הקרקע באבנים • ואמר עשוי לשון זכר ורצפה לשון נקבה טעם עשוי על הבנין • ואחר שאמר הרצפה התחתונה נראה שהיה בה רצפה עליונה ותחתונה • והתחתונה היתה על הקרקע והעליונה בנויה על גבי העמודים גזוזטרא • ואפשר שמענין אותה בנו בבנין בית שני גזוזטרא בעזר' נשים הוא שאמ' במסכת מדות וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבין: אל הרצפה • כמו על וכן אל ההרי' לא אכל:

והרצפה

והרצפה אל כתף השערים. והרצפה שאליה הלשכות היתה עשויה בעבר השערים מזה ומזה פירוש כתף צד ועבר כמו ולכתף הספיתי לעומת אורך השערים. כמו שאמר שהיה אורך כל השערים חמשים אמה ובזה כלל מדת אורך ורחב השערים כמו שכתוב למעלה בשער הבית חמשים ארכו ועשרים וחמש רחבו כמו שפירשנו למעלה הרצפה התחתונה עליה

והרצפה אל כתף השערים. גובה שערי החצר היה מפסיק העלייה שלא היתה מסבבת כל החצר והיא לכתפות השער מזה ומזה כנגד גובה השערים: הרצפה התחתונה. כשתנית תיבה זו מכל תחתונה שמקרא שבכל מקום הטעם בנו"ן וזה בתי"ו למדנו שאין תחתונה זו רצפה שתחת אחרת אלא רצפה אחת היא

דרך הצפון ו' בקריא' וסימ' והשער אשר פניו דרך הצפון. פני דרך הצפון. והלשכה אשר פניה. ופתח הצלע למנח. ויוציאני אל החצר החיצונה. ודרך לפניהם: מדד ה' בקריא' וסימ' מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן. והשער אשר פניו. מדד רוח הקדים בקנה המדה. מדד רוח הצפון חמש מאות. את רוח

והרצפה אל כתף השערים לעמת ארך השערים הרצפה התחתונה: וימד רחב מלפני השער התחתונה לפני החצר הפנימי מחוץ מאה אמה הקדים והצפון: והשער אשר פניו דרך הצפון לחצר החיצונה מדד ארכו ורחבו: ותאו שלושה מפו ושלשה מפו ואלו ואלמו היה כמדת השער הראשון חמשים אמה ארכו ורחב חמש ועשרים באמה: וחלונו ואלמו ותמרו כמדת השער אשר פניו דרך הקדים ובמעלות שבע יעלו בו ואילמו לפניהם: ושער לחצר הפנימי נגד השער לצפון ולקדים וימד משער אל שער מאה אמה: ויולכני דרך הדרום והנה שער דרך הדרום ומדד אילו ואילמו כמדות האלה: וחלונים לו ולאילמו סביב סביב כהחלנות האלה חמשים אמה ארך ורחב חמש ועשרים אמה: ומעלות שבעה עלותו ואילמו לפניהם ותמרים לו אחד מפו ואחד מפו אל אילו: ושער לחצר הפנימי דרך הדרום וימד משער אל השער דרך הדרום מאה אמות: ויביאני אל חצר הפנימי בשער הדרום וימד את השער הדרום כמדות האלה: ותאו ואלו ואלמו כמדות האלה וחלונות לו ולאלמו סביב סביב חמשים אמה ארך ורחב עשרים וחמש אמות: ואלמות סביב סביב ארך חמש ועשרים אמה ורחב חמש אמות: ואילמו אל חצר החיצונה ותמרים אל אילו

ורצפתא לעיברא דתרעיא לקביל אורכא דתרעית ריצפתא ארעיתא: ומשח פותיא מן קדם תרעא מציעאה דקדם דרתא גויתא מבר מאה אמין למדינחא ולצפונא: ותרעא דפתיח לאורח צפונא לדרתא בריתא משח אורכיה ופותיה: ותווהי תלתא מכא ותלתא מכא ואלוהי ואולמוהי הות כמשחת תרעא קדמאה חמשין אמין אורכיה ופותיא עסרין וחמיש אמין: וכווהי ואולמוהי וכותרתיה כמשחת תרעא דפתיח לאורח מדינחא ובדרגין שבע סלקי ביה ואולמוהי קדמיהון: ותרעא לדרתא גויתא לקביל תרעא דפתיח לציפונא ולמדינחא ומשח מתרע לתרע מאה אמין: ואובלני באורח דרומא והא תרעא חד פתיח לאורח דרומא ומשח אלוהי ואולמוהי כמשחתא האילין: וכווין ליה ולאולמוהי סחור סחור ככוויא האילין חמשין אמין אורכא ופותיא עסרין וחמש אמין: ודרגין שבעא דרגוהי ואולמוהי קדמיהון וכותרן ליה חדא מכא וחדא מכא על אלוהי: ותרעא לדרתא גויתא באורח דרומא ומשח מתרע לתרע באורח דרומא מאה אמין: ואעלני לדרתא גויתא בתרע דרומא ומשח ית תרע דרומא כמשחתא האילין: ותווהי ואלוהי ואולמוהי כמשחתא האילין וכווין ליה ולאולמוהי סחור סחור חמשין אמין אורכא ופותיא עסרי וחמיש אמין: ואולמיא סחור סחור אורכא עסרין וחמיש אמין ופותיא חמיש אמין: ואולמוהי לדרתא בריתא וכותרן על אלוהי ו

אמר שהיתה בנויה על כתף השערים: וימד רחב מלפני השער התחתונה. כמו התחתון וה"א נוספת לפיכך המלה היא מלעיל הטע' בתי"ו כי שער הוא לשון זכר וקרא תחתונה שער החצר החיצונה הזו שהיא עזרת נשים לפי שהיא תחתונה כנגד שער החצר הפנימי שהוא עזרת ישראל כי עזרת ישראל גבוהה מעזר' נשים כי ההר היה משופע ועולה ואחרי אמר הנה כי בשבע מעלו' יעלו בו ומדד הרוחב שהיה בין שער זה לשער החצ' הפנימי מאה אמה מחוץ החצר הפנימי כלומר המדה היתה מחוץ לא עם השער הפנימי לפיכ' אמר לפני החצר הפנימי כלומר עד לפני החצר: הקדי' והצפון. זו המדה היתה למזרח ולצפון: והשער. אשר מדד גם כן אורך ורוחב של שער הצפוני של עזרת נשים: ותאו. כל אילו ותאו וחלונו ואילמו חסרים יו"ד הרבוי בכתוב: שלשה מפו ושלשה מפו. שניהם כתובים בוי"ו: כמדת השער הראשון. הוא שער הר הבית כמו שפירשנו למעלה כי מדת ארכו חמשים אמה ורחבו עשרים וחמש אמה: וחלונו. ובמעלות שבע יעלו בו. בשבעה מעלות יעלו מעזרת נשים לעזרת ישר' ובנו בו על השער ובבנין בית שני שינו במקצ' מדותו וט"ו מעלות עולות מתוכם לעזרת ישר' כנגד ט"ו שיר המעלו' שבתילים שעליהם הלוים עומדים בשיר: ואילמו לפניהם. לפני המעלו' היו אילמו כי קודם שיכנס לאילמים היה עולה במעלות: ושער לחצר הפנימי. אמר כי שער עזרת ישראל שהוא חצר הפנימי היה כנגד השער רוצה לומר השער החיצון של עזרת נשים לצפון ו ולקדים היו זה כנגד זה והיו מאה אמה מזה לזה כמו שאמרנו ל למעלה: ויוליכני. בעזרת נשי' הוליכו דרך הדרום ומבואר הוא. וחלונים. כהחלונות האלה. עם ה"א הידיעה כמו להאגוד אשר בא אליו בהשמים חסר' כ"ף כהיום הזה והדומים להם ויש שודרש כהחלונות כהה חלונות כלומר חלונות כהות צרות מבפנים ו ורחבות מבחוץ כלומ' לא לאורה אני צריך: ומעלות שבעה עולותיו. כמו מעלותיו כלומר במעלות שבעה היו עולים גם כן בשער הדרו' מעזרת נשים לעזרת ישרא': ותמורי' לו. פירשנוהו: אחד מפו ואחד מפו. שניהם כתובי' בוי"ו: ושער לחצר הפנימי. היא עזרת ישראל כמו שפירשנו: ויביאני. את השער הדרום. כמו הדרומי ובא הסמיכות עם ה"א הידיעה כמו הלשכה המלכים הממלכות הארץ והדומים להם: ותאו. מבואר הוא: ואלמות סביב סביב. היו אלמות בנויות סביב הקיר או בחלל הקיר: ארך חמש ועשרים אמה. בין כלם היו מחזיקות באורך הקיר חמש ועשרים: ורוחב חמש אמות. כל אחד רוחב חללו חמש אמות וזה לא זכר בחצר החיצונה: ואילמו אל חצר החיצונה. אמר כי אילמיו של חצר הפנימי היו בולטו' אל החצר החיצונה לא כמו שהיה בחצר החיצונה שהיא עזרת נשים שאיליו ואילמיו מבפנים: ומעלות

ותחתיתה של רצפה היה לעומ' גובה השער וה"א של תחתונה כה"א של ביתה וכה"א של ע עזרתה ושל אלחת' שהן יתירות: וימד רחב. חלל עזרת נשים: מלפני השער התחתו'. זה השער המפורש למעלה: לפני החצר הפנימי. עד עזרת ישראל: הקדי' והצפון. לשתי רוחותיה חללה מאה: מדד ארכו ורחבו. כמדת שער הקדי' כך מפור' בענין: חמשים אמה ארכו. גובהו: ורחב חמש ועשרים. מגג התא לגגו: ואילמיו לפניה'. ואולם השער לפני המעלות קודם שיכנס לאולם היה עולה ב במעלות: ושער לחצר הפנימי. לעזרת ישר' כנגד השער. החצונה מכוונים: וימד משער. התחתון עד העליון מאה אמה הוא רחב חלל עזרת נשים: ויוליכני דרך הדרום. לחצר החצונה: כהחלונות האלה. דרש רבי תנחומא ה"א יתירה זו לשון כהה ה חלונות כהות רחבות מבחוץ וקצרו' מבפנים לומר לא לאורה אני צריך שכל חלונות ה העשוין להכניס אורה קצרו' מבחו' ומרחיבו' מבפנים: עולותיו. כמו מעלותיו: אל אילו. על ראש האיל היה ד דקל מצוייר: וימד את השער הדרום. של חצר הפנימי: ואילמו. ארבעה כולם סביב סביב הכותל היה עשוי אולמים אולמי' ככנסת בצוביו ואילמות הללו היו מבפנים כי התאים היו מבחוץ ושפה תאי' וכותליהם וטו' אמו' של רחב השער עולים ל למזוזים ואחת אמה וכל החצ' הפנימי אינו אלא מאה על מאה כמו שמפור' בענין: ואילמיו אל החצר החצונה. אולמו של שער הפנימי לא היה לצד פני' כמו שהיה אולמו של שער החצונה אלא מבחוץ היה בולט: אורך.

הדרום מדד. סב אל רוח הים מדד: דרך הדרום ז' בקריא' וסימ' ויולכני דרך הדרום ב' בפסוק. ושער לחצר הפנימי ב' בפסוק: וידבר אליו זה הלשכה. ופניהם דרך הדרום אחד. וכפתחי הלשכות: אמות ו' סף בבנינה וסימ' ארך השער שלש עשרה. ושער לחצר הפנימי דרך הדרום. ותאו ואיליו ואילמיו כמדו' האלה קדמא דעניא. ואלמות סביב סביב. ובא לפנימה וימד איל הפתח. אל פני ארך אמות המאה.

ומעלות שמונה מעלו: ויביאני אל החצר הפנימי דרך הקדים וימד את השער כמדות האלה: ותאו ואלו ואלמו כמדות האלה וחלונות לו ולאלמו סביב סביב ארך חמשים אמה ורחב חמש ועשרים אמה: ואלמו לחצר החיצונה ותמרים אל אילו מפו ומפו ושמנה מעלות מעלו: ויביאני אל שער הצפון ומדד כמדות האלה: תאו אלו ואלמו וחלונות לו סביב סביב ארך חמשים אמה ורחב חמש ועשרים אמה: ואילו לחצר החיצונה ותמרים אל אילו מפו ומפו ושמנה מעלות מעלו: ולשכה ופתחה באלים השערים שם ידיחו את העלה: ובאלם השער שנים שלחנות מפו ושנים שלחנות מפה לשחוט אליהם העולה והחטאת והאשם: ואל הכתף מחוצה לעולה לפתח השער הצפונה שנים שלחנות ואל הכתף האחרת אשר לאלם השער שנים שלחנות: ארבעה שלחנות מפה וארבעה שלחנות מפה לכתף השער שמונה שלחנות אליהם ישחטו: וארבעה שלחנות לעולה אבני גזית ארך אמה אחת וחצי ורחב אמה אחת וחצי וגבה אמה אחת אליהם ויניחו את הכלים אשר ישחטו את העולה בם והזבח: והשפתים טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב ואל השלחנות בשר הקרבן: ומחוצה לשער הפנימי לשכות שרים בחצר הפנימי אשר אל כתף שער הצפון ופניהם דרך הדרום

ודרגן תמניא דרגוהי: ואעלני לדרתא גויתא באורח מדינחא ומשח ית תרעא כמשחתא האלין: ותוהי ואלוהי ואולמותי כמשחתא האלין וכוין ליה ולאולמותי סחור סחור אורכא חמשין אמין ופותיא עסרין וחמש אמין: ואולמותי לדרתא בריתא וכותרין על אלוהי מיכא ומיכא ותמניא דרגין דרגוהי: ואעלני לתרע צפונא ומשח כמשחתא האילין: תוותי אלוהי ואולמותי וכוין ליה סחור סחור אורכא חמשין אמין ופותיא עסרין וחמש אמין: ואלוהי לדרתא בריתא וכותרין על אלוהי מיכא ומיכא ותמניא דרגין דרגוהי: ולישכתא ופיתחה באיליא דתרעיא תמן מתקנין ית עלתא: ובאולמא דתרעא תרין פתורין מיכא ותרין פתורין מיכא למיכס עליהון עלתא וחטאתא ואשמא: ולעיברא דמיברא למסקנא במעלנא דתרע צפונא תרין פתורין ולעיברא אוחרנא דלאולמא דתרעא תרין פתורין: ארבעא פתורין מיכא וארבעא פתורין מיכא לעיברא דתרעא תמניא פתורין ביניהון נכסין: וארבעא פתורין לעלתא באבני גזית אורכא אמתא חדא ופלגא ופותיא אמתא חדא ופלגא ורומיה אמתא חדא עליהון יחתון ית מניא דיכסון ית עלתא בהון ונכסת קודשיא: ועונקלין נפקין פשך חד קביעין בעמודי בית מטבחיא מניו לאולמיא סחור סחור ועל פתוריא בתר קורבניא: ומברא לתרעא גואה לישכת ליואי בדרתא גויתא דילעבר תרע צפונא ואפיהון לאורח דרומא

רשי

ארך חמשים אמה. בגבהו חמשים אמה: ואילו לחצר החיצונה אמ׳ ספו ואיר קאם בלע״ז אולם השער קרוי אילים כאן: ולשכה. היתה אצל שער הצפוני בעזרת ישראל: ופתחה. של לשכה אל אילי השער לצד השער: באילים השערים. יש בפרשה פסוקים קורין לכתפות השער אילים מייכצלים בלע״ז: שם ידיחו את העולה. הכשחטת בצפון ידיחו את העולה ירחצו את הקרבים: ובאולם השער. הצפוני: שנים שלחנות במזרחו ושני׳ במערבו ואף על פי שהן היו מסוכין אל תוך החצר החנוכה קרויים כל פנים: ואל הכתף מחוצה. ואל עבר פתח האולם מחוצה לחלל האולם לתוך חללו של פתח של כד עזרת ישראל: לעולה לפתח השער הצפונה. כשנכנסים לתוך השער ועולה במעלות פתח העזרה: שני שלחנות לכתף הפתח למזרח או למערב: ואל כתף האחרת. אשר לפתח האולם שנים שלחנות: אליהם ויניחו את הכלים. עליהם מניחין הסכינין והמזרקות שמקבלין בהם את הדם שיהו מוכנים לשוחטים שם קדשי קדשים בצפון: והשפתים טופח אחד. עונקליות של ברזל קבועין בעמודי כנסין שבבית המטבחים בצפון לתלו׳ ולהפשיט בהם את הקדשי׳ הוא ששנינו בפסחים אונקליות של ברזל היו קבועין בעמודים ובכתלים שבהן תולין ומפשיטין וכן ת״י ועונקלין נפקין פשך חד: מוכנים בבית. קבועים בתוך חלל העזרה בבית לגיו: ומחוצ׳ לשער הפנימי. ומחוץ לחלל אולם השער לתוך אויר חצר הפנימי כמו שמפורש במקרא בסופו: לשכו׳ שרים. לשכות לוים משוררי׳: ופניהם דרך הדרום. פתחם לצד דרום: אחד

רדק

ומעלות שמונה מעלו. בשמונה מעלות היו עולין מעזרת ישראל לעזרת הכהנים ובבנין בית שני לא היו אלא ג׳ מעלות: ויביאני. דרך הקדים. כן הביאו בשלשה הרוחות וכמו זה כן זה והכל מבואר: ולשכה ופתחה באילים השערים. כמו באילי השערים ובא בסמיכות עם המ״ם כמו אילים כמר סיגים כסף והדומים להם ואמר כי ברוח הצפון היא לשכה והיא פתוח׳ באילי השערים כי לרוח צפון לצפונו של מזבח היה שחיטת הקדשים והפשטם ונתוחם כמו שאמר בתור׳ צפונה לפני י״י: שם ידיחו את העולה. כמו שכתוב וקרבו וכרעיו ירחץ במים ועל שלחנות של שיש היו מדיחין אותם: ובאולם השער. מפו. הראשון בוי״ו והשני בה״א: לשחוט אליהם. כמו עליהם וכן ואל ההרים לא אכל והדומים להם רבים: העולה והחטאת והאשם. כמו שכתוב בתורה במקו׳ אשר תשחט העולה תשחט החטא׳ וכן אמ׳ במקו׳ אשר ישחטו את העולה ישחטו את החטאת והיה כן שלא לפרס׳ החוטאים: ואל הכתף מחוצה לעולה. בשגול כמו מעלה כלומ׳ מחוץ למעלות שזכר: השער הצפונה. כמו השער הדרום שפירשנו: ארבעה. אליהם ישחטו. כמו עליהם: וארבעה שלחנות לעולה. זכר העולה לפי שהיתה תמיד וגם כן היו להניח עליהם כל כלי שאר הזבחים כמו שאמ׳ בסוף הפסוק והזבח: אליהם ויניחו את הכלי׳. הוי״ו נוספת כוי״ו וישא אברהם את עיניו ואיה וענה והדומי׳ לו כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו. אמר כי על ארבעה שלחנות אלה היו מניחי׳ הכלים אשר ישחטו בהם העולה ואת הזבחים והם הסכינים אשר ישחטו בהם והמזרקות אשר יקבלו בהם את הדם: והשפתי׳ טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב. כלי שמופתי׳ עליו הקדירו׳ והיא שפיתת שתי קדירות לפיכך נקרא בלשון שנים ויונתן תרגם ועונקלין נפקין פשך חד קביעין בעמודי בית מטבחי׳ מגו לאולמיא סחור סחור ועונקלין הם ווי ברזל קבועים בעמודים ובכתלים לתלות בהם ויקורין עונקלין בערבי או באלף אונקלין ובאלה השפתים היו תולין בהם הקרבנו׳ ומפשיטי׳ אותם וכן שנינו במסכת מדות בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמונה עמודי׳ ננסין ורביעי׳ של ארז על גביה׳ ואונקלין של ברזל קבועי׳ בהן ושלש סדרים היה לכל אחד ואחד שבהם תולין ומפשיטין על שלחנות של שיש שבין העמודים: ואל השלחנות בשר הקרבן. בהעמדת קמץ הקו״ף בגעי״א וברפיו׳ הבי״ת שכתב ספוה הרי״ם נע שבהעמדת ה הקמץ לפיכך נרפתה הבי״ת ורבי יונה כתבו בחטיפות הקו״ף ורפיות הבי״ת: ומחוצה לשער הפנימי לשכו׳ שרי׳. שער הפנימי של עזרת ישראל היה מחוץ לו כלו׳ בתוך החצר הפנימי׳ לשכות הלוים המשוררי׳ וכן תרג׳ יונתן לשכת לואי: אשר אל כתף שער הצפון ופניהם דרך הדרום. והיו אל כתף שער הצפון ופני הלשכות היו דרך הדרום כלומר פתחיהם לדרום וכתף השער קורא מה שאחורי השער כמו שפירשנו: אחד

שמונה ג׳ מל בנביאים וסימ׳ ויעבדו בני ישראל את עגלון. בשנת שמונה עשרה לנבוכד נצר תמנא דפסוק דירמיה. ומעלות שמונה מעלו. וכל ד״ה דכוו׳ כל׳: תאיו אליו חד מן ו׳ זוגין מן ג׳ בענין קדמא ותניינ׳ נסיב ו״ו ותליתא קרוי וסימ׳ וסאתים טערים ויאמר. וסאתים שערים ויצא העם. סאתים שערים ויהי כדבר.

ושמחת עולם ופדויי י״י. ושמחת עולם ששון ושמחה ישיגון. שמחת עולם תהיה בשתכ׳. ושער מתחולל הנה סערת. וסער גדול כה אמר י״י. סער מתגורר הנה סערת בתרא. ואתה אל תירא עבדי יעקב. ואתה אל תירא עבדי יעקב. אתה אל תירא עבדי יעקב. ותאיו ואיליו ואילמיו. ותאיו ואיליו ואילמיו. תאיו איליו ואילמיו. והאר פניך אלהים השיבנו. והאר פניך אלהים צבאות השיבנו. האר פניך י״י אלהים צבאות השיבנו: מפה י״א כתיב ה׳ בעזרת הבית וסי׳ ותא השער דרך הקדים ג׳ בפסוק קדמאה ותנינא ותליתא. וגבול לפני התאות קדמאה דפסוק. ושנים שלחנות. ארבעה שלחנות מפה ב׳ בפסוק. ויביאני אל אלם הבית ב׳ בפסוק קדמאה דפסוק ותנינא. ועמודים אל האלים ב׳ בפסוק: שרים ח׳ בליש׳ וסימ׳ נבסר בשמואל חלק ב׳ סימ׳ י״ט:

אחד אל כתף שער הקדים פני דרך הצפן׃ וידבר אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום לכהנים שמרי משמרת הבית׃ והלשכה אשר פניה דרך הצפון לכהנים שמרי משמרת המזבח המה בני צדוק הקרבים מבני לוי אל יהוה לשרתו׃ וימד את החצר ארך מאה אמה ורחב מאה אמה מרבעת והמזבח לפני הבית׃ ויבאני אל אלם הבית וימד אל אלם חמש אמות מפה וחמש אמות מפה ורחב השער שלש אמות מפו ושלש אמות מפו׃ ארך האלם עשרים אמה ורחב עשתי עשרה אמה ובמעלות אשר יעלו אליו ועמדים אל האילים אחד מפה ואחד מפה׃

ויביאני אל ההיכל וימד את האילים שש אמות רחב מפו ושש אמות רחב מפו רחב האהל׃ ורחב הפתח עשר אמות וכתפות הפתח חמש אמות מפו וחמש אמות מפו וימד ארכו ארבעים אמה ורחב עשרים אמה׃ ובא לפנימה וימד איל הפתח שתים אמות והפתח שש אמות ורחב הפתח שבע אמות׃ וימד את ארכו עשרים אמה ורחב עשרים אמה אל פני ההיכל ויאמר אלי זה קדש הקדשים׃ וימד קיר הבית שש אמות ורחב הצלע ארבע אמות סביב סביב לבית סביב׃ והצלעות צלע אל צלע שלוש ושלשים פעמים

חד לעיבר תרע מדינחא אפי אורח ציפונא׃ ומליל עימי דא לשכתא דפתיחא לאורח דרומא לכהניא נטרי מטרת ביתא׃ ולשכתא דפתיח לאורח ציפונא לכהניא נטר מטרת מדבחא אינון בני צדוק דקריבין מבני לוי לפולחנא דיי לשמשא קדמוהי׃ ומשח ית דרתא אורכא מאה אמין ופותיא מאה אמין מרבע ומדבחא דיקדם ביתא׃ ואעלני לאולמא דביתא ומשח אלא דאולמא חמש אמין מכא וחמש אמין מכא ופותיא ותרעא תלת אמין מכא ותלת אמין מכא׃ אורכא דאולמא עסרין אמין ופותיא חד עסרי אמין ובדרגין דסלקין ליה ועמודי על אליא חד מכא וחד מכא׃ ואעלני להיכלא ומשח ית אליא שית אמין פותיא מכא ושית אמין פותיא מכא משכנא׃ ופותיא דתרעא עסר אמין וכתפי תרעא חמש אמין מכא וחמש אמין מכא ומשח אורכיה ארבעין אמין ופותיא עסרין אמין׃ ועאל לגיו ומשח אלא דתרעא תרתין אמין ותרעא שית אמין ופותיא דתרעא שבע אמין׃ ומשח ית אורכיה עסרין אמין ופותיא עסרין אמין דקדם היכלא ואמר לי דין בית קודש קודשיא׃ ומשח כותלא דביתא שית אמין ופותיא דמחיצתא ארבע אמין סחור סחור מקף לביתא סחור סחור׃ ומחיצתא מחיצתא על מחיצתא תלתין ותלת חדא עסרי בסידרא

רדק

אחד אל כתף שער הקדים׃ אמר ולשכה אחת היתה אל כתף שער הקדים׃ פני דרך הצפון. כלומר פתוחה לצד צפון ולאמר אחד לשון זכר על הלשכה והיא לשון נקבה כי הלשכה בית ובית הוא לשון זכר׃ וידבר אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום. לשכה אחרת היתה שם ואם לא זכרה שהיו פניה דרך הדרום לצד לשכות הלוים שזכר כי אותם היו ללוים וזו לכהנים׃ והלשכה. לשכה הנזכרת אשר פניה דרך הצפון׃ המה בני צדוק. זכר צדוק כי הוא היה כהן גדול תחילה בבית שבנה שלמה כמו שכתוב וימליכו שנית לשלמה בן דוד לנגיד ולצדוק לכהן והוא היה מבני אלעזר הכהן ולפנחס בנו ולזרעו ניתנה ברית הכהונה ואשר היו מבני איתמר ירדו מ מתעלות הכהונה בקללת עלי׃ וימד את החצר אורך מאה אמה ורחב מאה אמה מרובעת׃ זה לא היה בבית שני כי אורך עזרת ישראל היה מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וכן עזרת הכהנים׃ והמזבח לפני הבית. אמר ומדד גם כן המזבח שהיה לפני הבית ולא זכר מדתו ועוד לא יזכרנו׃ ויביאני אל אולם הבי'. הוא אולם ההיכל׃ וימד אל אולם. אל חצר יוד אמר כי מדד אילי האול' אשר על פתחו מפה ומפה והיה כל אחד חמש אמות׃ מפה שניהם בה"א׃ ורחב השער שלש אמות מפו ושלש אמות מפו. שניהם בוי"ו ואמר כי רוחב שער האולם היה כדי שנשאר לו כתף אחר השער ג' אמות מן הצפון ושלש אמות מן הדרום כמנ"א ר רוחב השער ארבע עשרה אמות כי אורך האולם היה עשרי' אמה טול מהם שש לכתפות השער ג' מכאן וג' מכאן נמצא רחבו של שער י"ד אמה ולאחר זה סמך לו ארך האולם כ' אמה. ארכו כנגד רחבו של היכל׃ ורחב י"א. כן היה בבנין בי' שני כמו ששנינו במסכת מדות והאולם י"א אבל בבנין שלמ' היה כ' רחבו כארכו׃ ובמעלות אשר יעלו אליו. וראיתיו מדבר במעלות אשר יעלו אליו ולא זכר כמה ובבנין בית שני שנינו במסכת מדות ושנים עשר מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה׃ ועמודים אל האלים אחד מפה ואחד מפה. אל האילים שזכר שהיו לאולם מפה ומפה אמר כי שנים עמודי' ראה להם׃ מפה. שניהם כתובין בה"א׃ ויביאני אל ההיכל וימד את האילים׃ אילי שער ההיכל והיו עשויין כמין כפה מלמעלה והיה רחבו של כל איל שש אמות׃ רחב האהל. רחב הכפה היה שש אמות והכפה קורא אהל ויונתן תרגם ופותיא דמשכנא׃ ורחב הפתח עשר אמות. רחב פתח ההיכל׃ וכתפות הפתח ה' אמות מפה וה' אמו' מפה. הנה עשרים כי כן היה רחבו של היכל כמו שאמר ארכו ארבעים אמה ורחב עשרים אמה׃ מפו. שניהם כתובים בוי"ו׃ ובא לפנימה. לפנים ולפנים אל הדביר׃ וימד אל הפתח שתים אמות. רוצה לומר שני אילי הפתח מזה ומזה כל אחד היה רחבו שתים אמות׃ והפתח שש אמות. עביו של פתח שש אמות ורחבו שבע׃ וימד. אל פני ההיכל. כי כן היה רחבו של היכל עשרי' אמה וכן היה הדביר שבנה שלמה וכן היה בבית שני׃ וימד קיר הבית שש אמות. כותל ההיכל׃ ורוחב הצלע. תלרע וכן צלע אל צלע והצלע הוא תא והוא היציע הנזכר בבנין שלמה ותרגם יונתן מתכיתה וכן תרגמו שם ועניין בנין הצלעות הנה כמו שהוא שם לא שהוא כפול בצלעות שוכות אלא שהיציע התחתונה אמר הנה ד' אמות ושם חמש אמות והצלעות האלו בג' כותלי הבית מחוץ מערב צפון ודרום וזהו סביב׃ והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים. אל כמו על כי זו על זו היו בנויות כמו שאומר במלכים שלש

ושלשים

רשי

אחד אל כתף שער הקדים. לשכה אחת אל כתף שער הקדים׃ פני דרך הצפון׃ ופתחה לצד צפון׃ לכהנים. משמרתי הבית כמדומה הם הלוים המשוררים׃ וימד את החצר. חלל עזרת ישראל לפני האולם וההיכל׃ אל אולם הבית. אולם ההיכל׃ וימד אל אולם. כמו איל אולם עובי כתפות הפתח הרואה את המזרח מדד מן המזרח ל למערב. ואני הכותב מצאתי בפירושים א אחרים כמו שהעתקתי ורוחב השער ג' אמות מפה וג' הוא עובי ה האיל הצפוני בתוך ה חלל הפת' למערב וכן עובי האיל הדרומי ל לתוך חלל האולם ל למערב ואף על פי שכך שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה של לעתיד לבא איני אלא שלש של אולם בית שני כו'׃ חמש אמות. ואף של בית שני היה כן שכן שנינו כותל ה אולם חמש ואולם אחת עשרה אלא שבאולם בית שני לא היו כתפות לפתח לצפון ולדרום שהיה רחב הפתח ע עשרים אמה כרחב ה האולם וכאן כתוב ו ורחב השער שלש אמו' מפה ושלש אמות מפה ואיני יודע לצדד פירו' אלא לרוחב כתפות ה הפתח שלש אמות ש שותמין חלל הפתח מ מכא' ושלש אמו' מכאן׃ אורך האולם עשרים אמה. כנגד רחב ההיכל׃ ורוחב עשתי עשרה. מן המזרח למערב׃ ובמעלו' אשר יעלו אליו. ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו כמו ששנינו בין האולם ולמזבח ע עשרים ושתים אמה ו ושתים עשרה מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה׃ ועמודים אל האילים. תחת יכין ובועז שהיו במקדש ר ראשון׃ שש אמו' רחב. הוא עובי כותל ההיכל שבין ההיכל לאולם׃ רחב האהל. רחב האולם שהוא ברחבו של אולם ובאורכו של היכל׃ בפירושים אחרים רחב האהל אהלו של פתח׃ וכתפו' הפתח חמש אמו'. שההיכל רחבו כ' אמה ורחב הפתח י' נמצאו כתפותיו מפה ומפה של חמש חמש׃ ובא לפנימה. אל המחיצה המפסקת בין ההיכל לקדש הקדשי'׃ וימד איל הפתח. עוביו שתים אמות אין זה סוה לאמה טרקסין׃ והפתח שש אמות. אי אפשר לפרשו אלא לגובהו׃ אל פני ההיכל. על פני רחבו של היכל׃ את קיר הבית. כותל מערבי׃ ורחב הצלע. אפנדי"ן בלע"ז היתה של אחריו ארבע אמות חללו ושל בית שני היה שש ועל כרחך בית זה לעתיד לבא שהרי בבית שני לא היתה חומה מפסקת לבית קדשי הקדשים׃ צלע אל צלע. תא אל תא ותא על תא׃ שלש ושלשים פעמים. ובבית שני היו שלשי' ושמונה חמש עשרה בצפון וט"ו בדרום חמשה על חמשה וחמש' על גביה' ושמונ' במערב הוא צלע יציע הוא תא ואו' אני שהתאי' שבצפון ובדרום כך סדרן שכל אחד ואח' ארכו י"ב אמה הרי ס' אמה לחמש תאים וה' כתלי' של ה' ה' אמה הרי פ"ה ורחב ה' אמות של המזבח פירכסת צ' אמה של אורך הכותל וכן לדרום ושבמערב אחד ע"ג אחד ושלישי על גביהן ואורכן על גביהן כ' אמה כנגד רחב בית קדשי הקדשי' הרי י"א בכל סדר וכן ת"י חד עשר בסידרא׃

ובאת

מסורה

זה׳ א׳ כתיב ה׳ וב׳ כתיב ו״ו וסימ׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סימן ו׳׃ הקרבי׳ ג׳ בליש׳ וסי׳ אתם קרבים היום׃ והלשכה אשר פניה דרך הצפון. קדש מן הארץ הוא לכהנים׃ והמזבח ב׳ וסימ׳ והמזבח נקרע וישפך׃ וימד את החצר ארך׃ אליו בלחון חס׳ בבניינא בסא מל׳ וסימ׳ ובמעלות אשר יעלו אליו. וכל קריא׳ דכות׳ אליו מל׳

במ״ג חס׳ וסימ׳ למה קשרתם כלכם. עבור בתוך העיר. רוץ דבר אל הנער הלז. ובא או״רף בקריא׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימ׳ י״ו וישעיה סי׳ מ״ו׃ שלוש ה׳ מל׳ וסימ׳ על כה הכית את אתנך. שלוש ערים תבדיל לך קדם דמשנה תורה. שלוש פעמים בשנה דראה׳ והצלעו׳ צלע אל צלע. והמזב׳ עץ שלוש אמו׳. וכל כתו׳ דכות׳ מל׳׃

ובאות בקיר אשר לבית לצלעות· קורות עליות הגבוהים היו ראשיהם של צד מחיצת התאים החיצונה באות ונוקבות בקיר בצדו הפנימי וזהו אשר לבית לצלעות בצדו אשר לתוך התאים וזהו להיות אחוזים בקיר הבית קבועים בחוזק פוכלים בלע"ז: ולא יהיו אחוזים בקיר הבית· ראשיהם של צד קיר ההיכל היו באות ונוקבות על כניסות שהיה קיר ההיכל בולט לתוך התאים כמו שאמור בבנין שלמה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה היציע התחתונה חמש באמה רחב תללה ועליית שם שהיה כותל ההיכל כונס מלמעלה אמה לפיכך חלל התיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה והיא היתה עליה של תיכונה שהיה כותל ההיכל כונס לתוכו אמה מלמעלה ואף אלו היו כמותן וזהו שאמור ולא יהיו אחוזים בקיר הבית לא היו נוקבין קיר ההיכל כשאר ראשי קורות כמוכים הקבועים בכותל גבוה נוקבי' הכותל ותוקעי' ראשי הקורות בנקבי': ורחבה· והצלעות היו הולכין ומרחיבין למעלה כמו שפירשתי האמצעית רחבה מן התחתונה אמה וכן העליונה מן האמצעית אמה: ונסבה למעלה למעלה· ומוסב' מסיבת קורין וי"ן בל"ע של בנין אבנים היה כמין עמוד ומעלו' עולות בו והעולה בהם דומה לו כהולך ומקיף סביבו' עמוד אבני' ובלשון אשכנז קורין אוויל"ש ט"ן והוא שאמו' בבנין שלמה ובלולים יעלו אל התיכונה אף הוא מתורגם ובמסיבתא כמו ונסבה למעלה למעלה שם בה עולה למעלה למעלה עד גג העליון התא כמו שהוא מפר' והולך שהמסיבה עולה מן התחתון לאמצעי ומן האמצעי לעליון: כי מוסב הבית לצלעות למעלה למעלה סביב סביב לבית על כן רחב הבית למעלה· על כן שאמרנו ורחבה למעלה למעלה רחב בית תוך הצלעות למעלה העליונה רחבה מכולן: וכן התחתונה· ת"י וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעתא וכן יעלו על ידי מסיבה מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה: וראיתי לבית גבה· לא פירש שיעורו אבל במסכת מדות שנינו על רוס מאה אמה: מוסדות הצלעות מלא הקנה· יסוד הצלעות היה מלא הקנה: שש אמה אצילה· ת"י רוות יסוד מחיצת הצלע בתוך הארץ היה רחב שש אמות אבל למעלה מן הארץ היה רחבו חמש אמו' כמו שמפור' בענין במקרא של אחריו: רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ· מחיצ' התאים הסמוכה לחצר היא מחיצת מערבית: חמש אמות· וכן שנינו במסכת מדות באותו כותל שהוא חמש: ואשר מונח· ומקום פנוי היה מונח במקצועו' הצפון והדרום שאצל המזרח והמערב שאין התאים מקיפין את כל הבית ולאותו מקום פנוי היו פתחי התאים שבמקצועות מזרחיו' כמו שאמור בענין ופתח הצלע למונח כי לא היו להם פתחים לתאים לא לצד החצר ולא לצד ההיכל אלא לאותן שבמקצוע מזרחית צפונית במזרחית דרומית היה הפתח בכותל רחבו פתוח לאותו מקום המונח ובאותו פתח נכנסין לו ומשמו לתא השני ומן השני אל השלישי וכן סביב שכן שנינו במסכ' מדות שלשה פתחים לכל אחד ואחד אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואח' לתא שעל גביו ואף ת"י כן ואשר מונח ואתר שביק: לשון אחר ואשר מונח כלומ' וכן אותו של צד כנים מן הצלעות לצד בית מונח מקום פנוי היה מונח בין התאי' ובין הבית ובאותו מקום היו פתחי התאים כמו שמפו' בענין ופתח הצלע למונח ורחבו היה חמש אמות כמו שהוא אומר ורחב מקום המונח חמש אמות כדפרישית לעיל ולא יהיו התאים סמוכים לבית כלל ואויר יהיה ביניהם והבית חמש אמות וכן ת"י ואתר שביק: פתח דרך הים רחב שבעים אמה· רחב הבנין לרוח מערבית מצפון לדרום שבעים אמה והא לך החשבון התא הצפוני ד' וכותליו עשר הרי י"ד וחמש מקום הפנוי בין התא לבית הרי י"ט רחב יסוד הכתלים היה כבלע בחלל התא במקום הפנוי וכותל ההיכל שש הרי כ"ה וחללו רחב כ' הרי מ"ה ו"ט של תאי הדרום סך הכלע: בית צלעות אשר לבית· נגד אויר רחב הצלעות בקרן הזוית· סביב סביב שכתוב במקום המונח אינו בד' פנות כמשמעו אלא כלו' מכאן דרום וכפון זוית דרומית מזרחית וזוית צפונית מזרחית: ובין הלשכות רחב עשרים אמה· לשכות היו בחצר החצונה בצפונה של החצר הפנימית אצל חומתה והפסק כ' אמה רחב בין מחיצות הלשכות למחיצות התאים שסביב היה ולא הבית כן בבנין בית שני אלא בבנין העתיד: ופתח הצלע למונח· ופתח התאים החצונים פתוחים למקום המונח פנוי בקרן זוית כמו שפירשתי: והבנין

ומדת הרגל שני טפחים ושלשים פעמים זו ועל זו היה גובהם שלש ושלשים רגלים ויתתליתין ותלת חדא עסרא בסדרא ר"ל שהיו הצלעות ל"ג לשלש רוחות הנה י"א לכל רוח מסודרות זו אצל זו: ובאות בקיר אשר לבית לצלעו' סביב סביב· היו נכנסו' ראשי הקורו' בקיר ההיכל כמה שהיה מונח בו לצלעו' כמו שאמר במלכי' כי מגרעות נתן לבי' סביב חוצה: להיו' אחוזי' ולא יהיו אחוזים בקיר הבית· להיות אחוזים במקום המונח בקיר ולא בקיר שיעשו בקיר הבית חורים להיות ראשי הקורו' אחוזות בה כמו שאומר שם לבלתי אחוז בקירות הבית כי קיר הבית היה רחב מלמטה הולך ומצר כלפי חוץ כנגד התאים להיות ראשי הקורות אחוזים באותו מקום המונח להם: ורחבה ונסבה למעלה למעלה לצלעות· הצלעות כל מה שהיו עולי' למעלה היו מתרחבות במקום המונח להם בקיר כמו שאמר במלכים היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה וגו' ומה שאמר ונסבה רוצה לומ' כי במסיבה היו עולים למעלה לצלעות כמו שאמר במלכים ובלולים יעלו אל התיכונ' ומן התיכונה אל השלישי' ובלול או הלול הוא בנין כמין עמוד חלול עשוי כמו מעלות סביב סביב והעולה בו עולה דרך היקף וכן שנינו במסכת מדות ומסיב' היתה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאים היה עולה במסיבה ופניו למערב והלך על פני כל הצפון עד שהוא מגיע למערב הגיע למערב והפך פניו לדרום הלך כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרום והפך פניו למזרח היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתח של עליה פתוח כלפי דרום כי מוסב הבי' למעלה למעלה והיה עולה למעלה עד העליונה: על כן רחב הבית למעלה· על כן שעשו למעלה על כן שהיו אוחזי' בקיר הבי' היה רחב לבי' למעלה העליונה שבצלעות היתה רחבה מכולן: וכן התחתונה יעלה על העליונה לתיכונה כתרגומו וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעתא: וראיתי לבית גבה סביב סביב· אמ' כי ראה גובה ההיכל ולא ספר כמה ובבית שני עשו גבהו מאה אמה: מוסדות הצלעות· כתוב בו"ו וקרי בי"ו ואותיות אהוי מתחלפות אמר שראה יסודות הצלעות שהיה רחבן שש אמות: אצילה· פירושו גדולות מן ואל אצילי בני ישראל שפירושו גדולים ויונתן תרגם רוח כלומר ברוח היה ברחבן שש אמות וים מפרשים מן תחת אצילות ידיך שהוא בית השחי כי אלה האמות הם מן ראש האצבע הנקרא אמה עד פרק המבדיל בין הזרוע והקנה ואלו היו אמות מגיעות עד בית השחי: רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות· אמר כי כותל הצלע מן החוץ רחבו חמש אמות: ואשר מונח בית צלעות אשר לבית· אמר אבל כותל הצלעות אשר מצד ההיכל שהוא כותל הפנימי לצלע לא היה בשוה אלא כמו שהיה מונח מקום לקורי הצלעות כמו שפירשנו שהכותל היה מצר והולך לפיכך לא ראה לומר לו מדה ולפיכ' אמר ואשר מונח כלומר היה כמו שהיה לכל צלע כפי מקום הנחתו· ובין הלשכות רחב עשרים אמה· אם אמר על הצלעות שגם הם נקראים לשכו' אמר כי היו לשכות סביב סביב הבית ומה שים לשכה ולשכה רחב היה בין כלם עשרים אמה ובבית שני היו התאים שהם צלעות שמנה ושלשי' חמשה עשר בצפון וחמשה עשר בדרום וח' במערב שבצפון ושבדרום חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן ושבמערב ג' על גב ג' ושנים על גביהן ורבי' שלמה ז"ל פי' רחב שבין מחיצו' הלשכות ובין מחיצות התאים שסביב הבית: ופתח הצלע למונח· למקום המונח כלו' מקו' פנוי לפני הצלע שם היה פתחו: פתח אחד דרך הצפון ופתח אחד לדרום פתח אחד ליציע שבצפון ופתח ליציע שבדרום ועל החיצון אמר ורחב מקו' המונח חמש אמות סביב אותו מקום הפנוי היה רחבו חמש אמות ובתאים שהיו בבית שני שנים ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד אחד התא מן הימין ואחד התא מן השמאל ואחד התא שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לפשפש ואחד להיכל: והבנין

וראיתי י"ב וסי' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם· וראיתי כה והגדתי לך· וראיתי לבית גבה· וראיתי והנה עליה' גידים ובשר עלה· וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלו'· וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם· וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון· וראיתי את כל מעשה האלהים· כי אכנה אוכל וראיתי ב' בפסוק· וראיתי אני

וּבָאוֹת בַּקִּיר אֲשֶׁר־לַבַּיִת לַצְּלָעוֹת סָבִיב סָבִיב לִהְיוֹת אֲחוּזִים וְלֹא־יִהְיוּ אֲחוּזִים בְּקִיר הַבָּיִת׃ וְרָחֲבָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה לְמַעְלָה לַצְּלָעוֹת כִּי מוּסַב־הַבַּיִת לְמַעְלָה לְמַעְלָה סָבִיב סָבִיב לַבַּיִת עַל־כֵּן רֹחַב־לַבַּיִת לְמָעְלָה וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה יַעֲלֶה עַל־הָעֶלְיוֹנָה לַתִּיכוֹנָה׃ וְרָאִיתִי לַבַּיִת גֹּבַהּ סָבִיב סָבִיב מְיֻסְּדוֹת הַצְּלָעוֹת מְלוֹ הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה׃ רֹחַב הַקִּיר אֲשֶׁר־לַצֵּלָע אֶל־הַחוּץ חָמֵשׁ אַמּוֹת וַאֲשֶׁר מֻנָּח בֵּית צְלָעוֹת אֲשֶׁר לַבָּיִת׃ וּבֵין הַלְּשָׁכוֹת רֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה סָבִיב לַבַּיִת סָבִיב סָבִיב׃ וּפֶתַח הַצֵּלָע לַמֻּנָּח פֶּתַח אֶחָד דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וּפֶתַח אֶחָד לַדָּרוֹם וְרֹחַב מְקוֹם הַמֻּנָּח חָמֵשׁ אַמּוֹת סָבִיב סָבִיב׃

ל' ומל · ב' וכבכו' ומל · ל' · ל' · י"ב · ג' מוסדות · ל' · ל' · ל' ומל למנח · ה' · ל' · ו'

קָבִיעִין בְּכָתְלָא דְּמִגָּיו לִמְחִיצָא סְחוֹר סְחוֹר לְמֶהֱוֵי רֵישֵׁי שֵׁרִיתָא נָיְחִין עַל זִיזָא וְלָא יְהוֹן שֵׁרִיתָא מְעַבְרָן בְּכָתְלֵי בֵּיתָא׃ וּפוּתְיָא מְסִיבְּתָא וְסַלְּקָא לְעֵילָא לְעֵילָא מִן מְחִיצַיָא אֲרֵי מַקְפָא בֵּיתָא לְסַלְּקָא לְעֵילָא לְעֵילָא סְחוֹר סְחוֹר לְגָיו עַל כֵּן פְּתֵי בֵּיתָא מִלְּעֵילָא וְכֵן בִּמְסִיבְּתָא סַלְּקִין מִן אַרְעִיתָא לְעִילִיתָא בְּאוֹרַח מְצִיעֲתָא׃ וַחֲזֵית לְבֵיתָא רוּמָא סְחוֹר סְחוֹר מְשַׁכְלְלָן מְחִיצַיָא מְשַׁחַת קַנְיָא שִׁית אַמִּין רְוַח׃ פּוּתְיָא דְּכָתְלָא דִּמְחִיצָתָא דִּלְבָרָא חֲמֵשׁ אַמִּין וַאֲתַר שְׁבִיק בֵּית מְחִיצַיָא דִּלְגָיו׃ וּבֵין לִישְׁכָתָא פּוּתְיָא עַסְרִין אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר מַקַּף לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר׃ וְתַרְעַ דִּמְחִיצָתָא לַאֲתַר שְׁבִיק תַּרְעָא חַד פְּתִיחַ לְאוֹרַח צִיפּוּנָא וְתַרְעָא חַד פְּתִיחַ לְדָרוֹמָא וּפוּתְיָא דַּאֲתַר שְׁבִיק חֲמֵשׁ אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר׃

דניאל לבדי את המראה· והנה שנים אחרים: מנח ל' בית צלעות אשר לבית· למנח ל' ופתח הצלע· והמנח ל' חמש אמות סביב: ופתח ה' בקריא' וסי' ההבה בצדה תשים· ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה· וקדמאה ותליתאה דופתח הצלע· ופתח הבית דלתותיו:

רדק

והבנין אשר אל פני הגזרה פאת דרך הים רחב שבעים אמה. אפשר שאמר זה על מדות העליות אשר על הבית ומדד רחבן דרך המערב שבעים אמה והכתלים מן המנין ואמר כי רחב כל כותל חמש אמות וזהו שאמר וקיר הבנין חמש אמות ולצד המזרח היה רחבן מאה אמה כמו שאמר וקרא העליה גזרה לפי שהוא כאלו נגזרה מן הבית למעלה וכן תרגם יונתן גזרה בברות שהוא ענין נוכח כמו גרולות ובכורות בשמים או כפרש על הבית עצמו כמו שפירש רבינו שלמה ז"ל ויהיה מסודר על מה שהיה בבית שני כמו ששנינו במסכת מדות ואמ' כי הבנין אשר על פני הגזל כלומר הגזרה שהוא ההיכל עם הבנין אשר לצפון ולדרום רחבו דרך המערב שבעים אמה ומן המזרח מאה אמה כי היו ל' אמה יתרים שהיה האולם עודף על ה ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש עשרה אמה מכאן שהיו בית החליפות וכן שנינו שם מן הצפון לדרום שבעים אמה כותל המסכה חמש והמסכ' שלש כותל התא חמש והתא שש כותל היכל שש ותוכו עשרים אמה והתא שש וכותל התא חמש ובית הורדת ה המים שלש אמות והכותל חמש והאולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשר' אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפו' ששם גונזין את הסכינים ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו דומה לארי שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד מה הארי צר מאחריו ורחב מלפניו אף ה ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו זו המשנה השנויה שם ומה שאמר שהאולם עודף על ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש ע עשרה אמה מכאן לא שחללו של אולם רחב מחללו של היכל אלא בית החליפו' מחובר לאולם מכאן ומכאן: וארכו תשעים אמה. אורך הקיר עד בית החליפות: ומדד את הבית ארך מאה אמה והגזרה והבניה. לפירושינו מדד הבית בפני עצמו והגזרה בפני עצמה ולפירוש רבינו שלמה ז"ל מה שאמר ומדד את הבית רוצה לומר שמדד את הגזרה עם הבניה וקירותיה ארך מאה אמה: הבניה. שם בשקל שמלה וכן שנינו במסכת מדות ההיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות וגבהו ארבעים אמות ואמה כיור ואמה מאתים בית דילפא ואמה תקרה ואמה מעזיבה וגבהה של עליה ארבעים אמה ושלש אמות מעקה ואמה כלה עורב רבי יהודה אומר לא היה כלה עורב מן המדה אלא ד' אמות היה מעקה מן המזרח למערב מאה אמה כותל האולם חמש והאולם אחת עשרה כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה אמה טרקסין אמה לבית קדש הקדשים כותל ההיכל שש וכותל התא חמש: ורוחב פני הבית והגזרה. לפירושינו הוא נכון כי הבית הוא ההיכל והגזרה הוא העליה אבל לפי' רבי' שלמה ז"ל הבית הוא הגזרה אם כן מהו שאמר הבית והגזרה והענין מבואר למעלה: ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה ואתיקיהא מפו ומפו מאה אמה. כמו שמדד אורך הבית ואורך הגזרה כן מדד אורך הבנין אשר על פני הגזרה למזרח ואשר על אחריה למערב: ואתיקהא מפו ומפו. לצפון ולדרום התאים והלשכות שהיו בהם והיה ארכן מאה אמה: ואתוקיהא. כתיב בוי"ו אחר התי"ו וקרי ביו"ד ואותיות אהוי מתחלפות. וכתבה אף המסך אחר הה"א ואתיקיהא היא מלה כוללת תתאים והלשכות לכל אחד ואחד קורא אתיק ויונתן תרגם וזויתהא: מפו. שניהם כתובים בוי"ו: וההיכל הפנימי ואולמי החצר. כמסך טעמו עד מדות סוף פסוק השלישי כלומר אף על פי שכלל מדות אורך הבית ורחבו ההיכל הפנימי שהוא קדש הקדשים וכן אולמי ההיכל וכן כל מה שהולך ומונה לכל אחד מהם היו מדות ידועות בפני עצמן: הספים. האטומות. פירשנוהו: והאתיקים סביב לשלשתם. כי לשלשת הרוחות היו האתיקים מערב צפון ודרום כמו שפירש למעלה: נגד הסף שחיף עץ סביב. תרגם יונתן לקבל כפא רחפי כסרין דארזא הספין פירושו לוחות כמו שאומר במשנה מסככין בנסרין: והארץ עד החלונות. רוצה לומר מן הארץ עד החלונות: והחלונות מכסות. היו מכוסות מלמעלה: על מעל הפתח. על מה שהיה מעל הפתח: ועד הבית הפנימי ולחוץ. כלו' ולחוץ ממנו: ואל כל הקיר סביב סביב בפנימי. בבית הפנימי שהוא הדביר ובית החיצון שהוא ההיכל: מדות. לכל אחד בפני עצמו מהדברים הנזכרים ראה מדות ידועות ולא זכר כולם בפרט אלא מקצת: ועשוי כרובים ותמרים. הקיר עשוי בציור כרובים ותמורים כמו שהיה בבנין שלמה. ותמורים כבר פירשנו שהוא צורת דקלים:

ושנים

אשר אל פני הגזרה חד מן חד ה' אשר אל וסימ' ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם. ויעשו שתי טבעות זהב. והשלך אל האש. ויבא אתי אל פתח שער בית י"י. ומחוצה לשער הפנימי. והבנין אשר אל פני הגזרה. ויאמר אלי לשכות הצפון. חבת כרותה סכרים: אשר על אחריה כל לשון אחרי אל בב"ב על

וְהַבִּנְיָן אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה פְּאַת דֶּרֶךְ־הַיָּם רֹחַב שִׁבְעִים אַמָּה וְקִיר הַבִּנְיָן חָמֵשׁ־אַמּוֹת רֹחַב סָבִיב ׀ סָבִיב וְאָרְכּוֹ תִּשְׁעִים אַמָּה׃ וּמָדַד אֶת־הַבַּיִת אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה וְהַגִּזְרָה וְהַבִּנְיָה וְקִירוֹתֶיהָ אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה׃ וְרֹחַב פְּנֵי הַבַּיִת וְהַגִּזְרָה לַקָּדִים מֵאָה אַמָּה׃ וּמָדַד אֹרֶךְ־הַבִּנְיָן אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה אֲשֶׁר עַל־אַחֲרֶיהָ וְאַתּוּקֶיהָא מִפּוֹ וּמִפּוֹ מֵאָה אַמָּה וְהַהֵיכָל הַפְּנִימִי וְאֻלַמֵּי הֶחָצֵר׃ הַסִּפִּים וְהַחַלּוֹנִים הָאֲטֻמוֹת וְהָאַתִּיקִים ׀ סָבִיב לִשְׁלָשְׁתָּם נֶגֶד הַסַּף שְׂחִיף עֵץ סָבִיב ׀ סָבִיב וְהָאָרֶץ עַד־הַחַלֹּנוֹת וְהַחַלֹּנוֹת מְכֻסּוֹת׃ עַל־מֵעַל הַפֶּתַח וְעַד־הַבַּיִת הַפְּנִימִי וְלַחוּץ וְאֶל־כָּל־הַקִּיר סָבִיב ׀ סָבִיב בַּפְּנִימִי וּבַחִיצוֹן מִדּוֹת׃ וְעָשׂוּי כְּרוּבִים וְתִמֹרִים וְתִמֹרָה בֵּין־כְּרוּב לִכְרוּב

ובנינא דקדם ביצורתא רוח אורח מערבא פותיא שבעין אמין וכתלא דבנינא חמש אמין פותיא סחור סחור ואורכיה תשעי אמין׃ ומשח ית ביתא אורכא מאה אמין וביצורתא ובנינא וכתליא אורכא מאה אמין׃ ופותיא דקדם ביתא וביצורתא למדינחא מאה אמין׃ ומשח אורכא דבנינא דקדם ביצורתא דלאחורהא וזויתהא מיכא ומיכא מאה אמין והיכלא גואה ואולמי דרתא׃ סיפיא וכווין סתימן ועתיקיא סחור סחור לתלתיהון לקבל סיפי רחפי ניסרי דארזא סחור סחור וארעא עד כויא וכוין סתימן׃ עד לעילא מן תרעא ומן ביתא גואה ולברא ועל כל כותלא סחור סחור מלגיו ומלברא משחן׃ וגליף כרובין וכותרן וכתרתא בין כרובא לכרובא

ח' ב' ותאתרן הכביר; ל'; ל' ומל'; ואתיקיהא יתי' ב'; ל'; ל'; ל'; ל'; ל'

וסימ' אחרי המשכן. ואתיקוהא מפו ומפו מאה אמה: על מעל הפתח חד מנה' וחד מיחדין מן חד ואד ואד עד ואד על וסימ' נמסר בסדר ויחי:

רשי

והבנין אשר על פני הגזרה וגו'. רחב כל הבנין לרוח המערבית רוחב הבית ועובי הכתלים הצפוניים והדרומיים עם התאים הצפוניים והדרומיים ועובי כתליה' לצפון ולדרום רחב שבעים אמה וכן היה בבית שני וכן שנינו במסכ' מדות בקיר מערבי מן הצפון לדרום שבעים אמה ומונה החשבון: הגזרה. ת"י ביצורתא ואומ' אני שהבי' הגבוה קרוי כן והתאים הנמוכי' אשר סביב אותם הוא קורא בנין ומנח' פתר גזרה לשון לשכה: פאת דרך ים. רוח מערבי': וקיר הבנין. כתלי התאי': וארכו תשעים אמה. אורך בנין התאים והמוכח תשעי' אמה הצפון והדרום חוץ מבית החליפות ש שאינו נמנה עמו לפי שהיה בולט אל החוץ לצפון ולדרום ולא היה שוה לשאר הבנין ש שהבית היה רחב מ מלפניו שלשים אמה יותר משל אחריו כמו ששנינו האולם עודף על ההיכל ט"ו אמה ב בצפון וט"ו אמה בדרום והוא היה נקרא בית ה החליפות ששם גונזין את הסכינים ואורך א אותו בנין מן המזרח למערב עשר אמות כ כשאר תשעים אמה אורך ברוחב ש שבעים שכל הבית היה אורך מאה מזה ומזה כמו שמפורש בענין ובמסכת מדות: ומדד את הבית אורך מאה אמה. סך הכל עם מסך בית החליפות וכך שנינו במסכת מ מדות ההיכל מאה על מאה ברום מאה מן המזרח למערב מאה כותל אולם חמש ורחבו י"א כותל ההיכל שש וארכו ארבעים ואמה טרקסין ועשרים אמה בית קדשי הקדשים וכותל שש והתא שש וכותל התא חמש ואף למעלה בבנין כך מפורש מדת כלם חוץ מאמה טרקסין שכתוב בו בבנין זה שתים אמות וכנגדן הוא ממעט את רוחב התא אמה שהתא שבמשנה רחבו שש וכאן רחבו ארבע וכותלו שש שנאמר ומוסדות הצלעות מלא הקנה ולמעלה הוא מצר וכונס אמה שנא' וקיר הצלע חמש אמות: והגזרה והבניה וקירותיה. סוף המקרא מפ' את ראשו לומ' כך הכל מאה אמה: ורחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה. הגזר' והתא שמאחריו היא הבניה כמו בנין ועובי הכתלים הכל מאה אמה הוא שפרשתי למעלה שהבית עודף לפניו רחב שלשי' אמה שהאולם מרחיב מן ההיכל ומן התאי' ט"ו אמה לצפון וט"ו אמה לדרום ולא שחלל האולם רחב מחלל ההיכל אלא כי בית החליפות מחובר לאולם מכאן ומכאן: ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה. עכשיו חוזר ומודד אורך הבית לדרום כמו שמדד לצפון. מנח' . והיינו על אחריה כלומר אחורנית שחזר ומדד על עקיבו כלפי מערב: ואתיקיהא. ת"י זוויות כלומר עם מסך בית החליפות שבזוויות הבית: וההיכל הפנימי ואולמי החצר. סופו של מקרא זה אינו מוסב כלפי ראשו אלא מחובר למקרא שלאחריו וכן פירושו וההיכל וכן הפנימי שהוא בית קדשי הקדשים וכן אולמי החצר המפורשין למעלה ואילמו' סביב סביב לכל אלו הספים והחלונות האטומו' והאתיקי' סביב לשלשתן בין לגזרה הוא ההיכל בין לאולמות בין לבית קדשי הקדשים לשלשתן היו הספים מזוזות לפתחיהם ולשלשתם היו חלונות אטומות ולשלשתם היו אתיקים ולא ידעתי מה הם ואומר אני שהם כמין עמודים מרובעים בולטין בחומה לחיזוק וקורין להם פילירש בלע"ז: נגד הסף שחיף עץ. נסר של ארז ת"י נגד הסף נגד מזוזת הפתח בתוך חלל עובי הפתח חיפה בעץ. מנ' . סביב סביב כלומר מזה ומזה בשני צדי חלל הפתח: והארץ עד החלונות. וקרקעית החומה עמוד כותל נסרי ארז כנגדו ועולה למעלה עד החלונות וגם החלונות מכוסות בו. מנ' . שאף החלונות היו אטומות מבפנים כענין שנאמר וחלונות אטומות אל הבית וכל זה מנפנים לפי שהיו טוחין עליו כפוי זהב שכל הבית טוח בזהב ואין יכולין לטוח זהב על גבי אבנים: עד מעל הפתח. בגובה: ועד הבית הפנימי. כל הבית קדש הקדשים עד כלו: ולחוץ. לצד ההיכל. סביב סביב. בכל כתליו: בפנימי ובחצון. בבית קדשי הקדשים ובהיכל: מדות. מתופה נסרים גדולות עשויות כמדה: ועשוי כרובים ותמורים. ואותו הארז מצוייר כרובים ודקלים:

ושנים

על אחריה ב' בליש' אחרי המשכן; על מעל ל' והוא חד מן ז' זוגין מיוחדין מן חד וחד יתיר על וסימ' ויחי

רשי

ושנים פנים לכרוב · אחד פני כפיר ואחד פני אדם זה פונה לכאן וזה פונה לכאן וכשהיתה התמורה בין כרוב לכרוב היה פני הכפיר לה מכאן ופני אד' מכאן כמו שאמור בענין · עשוי אל כל הבית · לבית קדשי הקדשים : וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל : מזוזת רבועה · אני שמעתי בבנין שלמה מזוזה רבועה שהיו לה מזוזות משני צדדין ו ומפתן מתח' למשקוף מעל ואני אומר שהמזוזו' היו מרובעו' : המראה כמראה · ת"י חיזוא כחיזו יקרא כ כמראה כשא כבוד ש שראיתי במרכבה על נהר כבר אור כונה ראיתי בבית קדש ה הקדשים : המזבח עץ · ת"י פתורא דקבל מדבחיא · שם לו השלחן קורא מזבח שמכפר בזמן הזה כמזבח כך שמעתי : ומקצעותיו רגליו גגו וארכו כתוב במקרא והוא גגו גוף השלחן : וקירותיו · מסגרותיו : ושתים דלתות · לכל פתח סוגרים זה לעומת זה אחד במזוזת צפונית ואחד במזוזת דרומי' : ושתים דלתות לדלתו' · לפתח ההיכל היו שתי זוגות דלתות כמו ש ששנינו במסכת מדות ארבע דלתות היו לו שתים מבפנים ושתים מבחוץ החצונות נ נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל שהיה שש אמה והדלת רחבו חמש כשיע' חצי רוחב הפתח וכנוס אמה לפנים מן המזוז' כמש' עובי הכותל חמש אמו' מגולה וכשהדלת ה החצון נפתח לפני' היה מכסה אותה והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר אף הפנימיות היו עומדות בתוך הפתח וכמין איסרמיטא היו נקפלות לאחוריהם אלו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצ' וחצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות וגו' וזה פירושו בין פנימיות בין חיצונות עומדות בתוך עובי הכותל ואלו ואלו כנוסות חצי אמה לפנים מן המזוזה הפנימיות כשפתחות לצד החצונות וחצונות לצד הפנימיות וכיצד שני דלתות של חמש חמש אמות כשפתחות זו כנגד זו בתוך חמש אמות רחב של עובי הכותל של חוליות היו וכנגד חציין היו נקפלות לאחוריהן כשפותחין אותן כמין פנקסאות של עץ שכותבין עליהם בעט ברזל שנקפלות זו אחורי זו כמש' כשנקפלות עמדו על שתי אמות ומחצה וכשנפתחות זו לעומת זו מכסות חמש אמות של עובי הכותל : ועב עץ אל פני האולם · ועב תרג' בלע"ז לשון קורות בקיוו כלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט שכינו במסכת מדות וזהו ועב יוצא מכותל הבית ובא אל פני האולם מהחוץ : אל כתפות האולם · לשתי עברי הפתח : וצלעות הבית והעבים · והראני צלעות ואת העבים ואמרו רבותינו ז"ל צלעות הבית אלו המלטסין והעבים אלו המריסות ומה הן מריסות קורות ומה הן מלטסין ארזים שנותנין בראש הכתלים להניח עליהם ראשי הקורות : ויוציאני · מן החצר הפנימית : אל החצונה · בשער הצפון שהוזכר למעלה ושער לחצר הפנימי כנגד השער לצפון והוא היה נתון באמצע אורך עזרת ישראל שהוא מאה אמה : ויביאני

מהארץ ה' בקריא' וסימ' ויקם דוד מהארץ · ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל · ויבאו ויאמר · עד מעל הפתח · כי משלשו' הנה : ושתים דלתות חד מן ה' ר"פ יחידאין מן ג' מלין דמיין קדמא נסיב וי"ו ותנינא ותליתא קרתי' וסימ' ומכל החי מכל בשר שנים מכל · ואלה בני רעואל בן עשו אלה אלה · ואשר עשה לדתן ולאבירם אשר אשר · וגם אשר לאשאלת גם גם · ושתים דלתות לדלתות שתים שתים · וכי מי אני ומי עמי · כי כי · ולבני לוי הנותרים לבני לבני · ולך טרדין מן לך לך :

ושנים פנים לכרוב : ופני אדם אל התמרה מפו ופני כפיר אל התמרה מפו עשוי אל כל הבית סביב סביב : מהארץ עד מעל הפתח הכרובים והתמרים עשוים וקיר ההיכל : ההיכל מזוזת רבעה ופני הקדש המראה כמראה : המזבח עץ שלוש אמות גבה וארכו שתים אמות ומקצעותיו לו וארכו וקירתיו עץ וידבר אלי זה השלחן אשר לפני יהוה : ושתים דלתות להיכל ולקדש : ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת : ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל כרובים ותמרים כאשר עשוים לקירות ועב עץ אל פני האולם מהחוץ : וחלונים אטמות ותמרים מפו ומפו אל כתפות האולם וצלעות הבית והעבים : מב ויוצאני אל החצר החיצונה

ותרין אפין לכרובא : ואפי אינשא עביד לכותרתא מכא ואפי אריא עביד לכותרתא מכא גליף על כל ביתא סחור סחור : מארעא עד לעילא מתרעא כרובין וכותרן גליפן וכן לכתלא דהיכלא : היכלא דסיפוהי מרבעין ואפי בית כפורי חזויה כחזו יקריה : כקביל מדבחא פתורא דאעא תלת אמין רומיה ואורכיה תרתין אמין וזיוין ליה ואורכיה וכותלוהי דאעא ומליל עמי דין פתורא דקדם יי : ותרתין דשין להיכלא ולבית כפורי : ותרתין דשין אימהן לדשיא תרתין מקפן דשין תרתין לדשא חד ותרתין דשין לאוחרנתא : וגליף עליהון על דשי היכלא כרובין וכותרן כמא דגליף על כותליא וסקפתא דאעא על אפי אולמא מלברא : וכוין סתימן וכותרתא מכא ומכא על כתפי אולמא ומחיצת ביתא וסקפתא ואפקני לדרתא בריתא

רדק

ושנים פנים לכרוב · כמו שאמר פני אדם ופני כפיר : ופני אדם אל התמרה מפו ופני הכפיר אל התמרה מפו · הכרוב היה פונה לשני צדדין פני אדם מצד זה ופני כפיר מצד זה והתמורה שהיתה בין כרוב לכרוב היו פונים אליה פני אדם מכרוב שבצדה האחד ופני כפיר מכרוב שבצדה האחר : מפו · שניהם כתובים בו"ו : מהארץ · הציורים האלה היו בכתלים מהארץ עד למעלה ומה שאמר עד מעל הפתח זהו בכותל המזרחי שהיה בו הפתח ובפתח לא היו הציורים במזוזות ובמשקוף ואמר שהיו למעלה מהפתח : וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל ואני תמה למה הזכיר זה שהרי אמר עשוי אל כל הבית סביב אולי מה שזכר הבית הוא אומר על בית קדשי הקדשים ואחר כך אמר וקיר ההיכל אבל כיון שאמר כל הבית הכל בכלל ולא היה צריך לשנות ב בפרט : ההיכל · כקיר אולי לזה הטעם והוא א"ז מט"ו כקירין שבמקרא : ההיכל מזוזת רבוע' · הקו"ו במקום ה"א וכן אל תתני כונת לך שכת בלתי סרה חכמת ודעת והדומים להם ופירושו מזוזת פתח ההיכל הית' מרובעת כי יש שעשו המזוזות עגולות ויונתן תרגם היכלא דספרא מ מרבעין ואמר מזוזת דרך כלל כי על שתי המזוזות אמר : ופני הקדש המראה כמראה · ופתח קדש הקדשים שהוא פני הקדש המראה שראיתי במזוזותיו הוא כמראה שראיתי במזוזת ההיכל ות"י ואפי בית כפורי חזויה כחיזו יקרא : המזבח עץ ג' אמות גבוה וארכו שתים אמות · זה המזבח איננו דומ' לא למזבח שעשה משה ולא למזבח שעש' שלמ' ולא למזבח שעשו בני הגולה והנה זכר עוד המזבח במראה אחרת ואפשר שזה המזבח הוא מזבח הפנימי שעשה משה של זהב · ואמר זה השלחן קרא המזבח שלחן ויונתן תרגם מקבל מדבחא פתורא דאעא דעתו כי על השלחן דבר וזכר מזבח לפי שהיה נגד המזבח ודרש רז"ל פתח במזבח וסיים בשלחן רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרויהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר ועכשיו שלחנו של אדם מכפר : ומקצעותיו לו · זוית השלחן לו כלו' ממדתו : וארכו וקירותיו עץ · פי' רבינו שלמה ז"ל כי אמר ארכו על גוף השלחן וקירותיו על מסגרותיו וזו המלאכה לא נמצאת כי האורך והרוחב איננו עצם הדבר שיאמר עליו שהוא עץ או כסף או זהב והנכון בעיני כי טעם וארכו דבק למעלה ממנו שאמר ומקצעותיו לו ואמר וארכו כאילו אמר עם ארכו כמו שפירשנו כי מקצעותיו נחשבים עם מדת ארכו והנה לא זכר רחב לזה המזבח שראה או השלחן : ושתים דלתות להיכל ולקדש · לשער ההיכל היו שתים דלתות וכן לקדש שהוא הדביר ובאמרו שתים ידוע הוא כי לא יעשו לשער דלת אחת אמר שתים מפני כפל הדלתות כמו שאמר : ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת · פי' רבותינו ז"ל במסכת מדות כן פתחו של היכל גובהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות וד' דלתות היו לו שתים בפנים ושתים מחוץ שנאמר ושתים דלתות להיכל ולקדש החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל הפנימיות נפתחו' לתוך הבית לכסות אחרי הדלתות שכל הבית היה מצופה זהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות וכמין איצטבה מטה היו נקפלות לאחוריהם אלו היו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצה חצי אמה ומזוזה מכאן וחצי אמה ומזוזה מכאן שנאמר שתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אח' ושתים דלתות לאחרת פירוש איצטבה מטה כתב בעל הערוך בלשון יון קורין לדבר הפוך אצטרוכי ובבראשית רבה אך יצא יצא יעקב רבנן אמרי כמין אצטרוכי מטה הדלתות היו נקפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו אך יצא יצא יעקב יוצא ואינו יוצא : שתים לדלת אחת · עמה היו שתים וכן לאחרת : ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל · פירושו אליהן וכן יביאה את תרומתיי ותראהו את הילד והדומים להם : כרובים ותמרים · מה שאמר ועשויה לשון נקבה על הצורה כאילו אמר ועשויה צורת כרובים : אל דלתות ההיכל : כמו על וכמוהו רבים : ועבעץ אל פני האולם מהחוץ · פירושו עץ עב ויקרא בלא סמיכות עב כמו שאמר ועב אל פניהם ואמר העבים ונקרא בדברי רז"ל מריש על מרים שבנאה בבירה וזה העב היה נתון בבנין בקיר האולם על פניו מבחוץ כלפי המזבח וכן היה בבנין בית שלמה כרותות ארזים אמרו רבותינו ז"ל בכווית בתוך הכותלים ותרגם יונתן וסקופתא דאעא ורבינו שלמה ז"ל פירש כי עב זה הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת מדות וכלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט ומה שאמר מהחוץ שהיו כלונסות יוצאות לכותל פני האולם מן החוץ לכתפות האולם לשני עברי הפתח : וחלונים · וצלעות הבית והעבים · פירשו רבותינו ז"ל צלעות הבית אלו המלטסים והעבים אלו המריסין פירוש מלטסין נדבך של עץ שבונין בכתלים שמניחים עליו ראשי הקורות והמריסין הם קורות גדולות : ויוציאני אל החצר החיצונה · היא עזרת נשים : הדרך

הדרך דרך הצפון ויבאני אל־הלשכה אשר נגד הגזרה ואשר־נגד הבנין אל־הצפון׃ אל־פני ארך אמות המאה פתח הצפון והרחב חמשים אמות׃ נגד העשרים אשר לחצר הפנימי ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה אתיק אל־פני־אתיק בשלשים׃ ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רחב אל־הפנימית דרך אמה אחת ופתחיהם לצפון׃ והלשכות העליונת קצרות כי־יוכלו אתיקים מהנה מהתחתנות ומהתיכנות בנין׃ כי משלשות הנה ואין להן עמודים כעמודי החצרות על־כן נאצל מהתחתנות ומהתיכנות מהארץ׃

באורח תרעא דפתיח לאורח ציפונא ואעלני ללשכתא דקדם ביצורתא ודקדם בינינא לציפונא׃ לקביל אורכא דאמין מאה תרעא חד פתיח לציפונא ופותיא חמשין אמין׃ לקביל עסרין דלדרתא גויתא וקביל דלצפונא ריצפתא דפתיחא לדרתא בריתא זוי לקביל זוי מתלתין׃ וקדם לשכתא מהלך עסר אמין פותיא לגיו אורח אמתא חדא ותרעיהן פתיחי לציפונא׃ ולישכתא עיליתא דתיקן ארי נסיבן זויא מנהון מארעיתא וממציעתא בינינא׃ ארי מתלתן אינון ולית להון עמודין כעמודי דרתא על כן דתיקן מארעיתא וממציעתא מארעא׃

העשרים ג' וסי' לא אשחית בעבור העשרים · נגד העשרים · ליחזקאל העשרים׃ מהנה ז' בקרי' וסי' ועשה מאחת מהנה · כל הוצא מהנה ישרף · ושמרון בחצי חטאתיך · והלשכות העליונות קצרות · אחת מהנה לא נעדרה · אחת מהנה לא נשברה · כתר לך אחת מהנה ואעשה לך דדברי הימים׃

רדק

הדרך דרך הצפון · כתרגומו באורח תרעא דפתוח לאורח צפונא׃ הגזרה · והבנין · פירשנוהו למעלה׃ אל פני אורך אמות המאה · הידיעה בעבור שזכר למעלה והגזרה והבנייה וקורותיה ארך מאה אמה׃ אל פני פתח הצפון׃ כתרגומו תרעא חד דפתח לצפונא׃ והרוחב חמשים אמות · כמו שאמר למעלה ועל פני שער האיתון על לפני שער הפנימי חמשים אמה׃ נגד העשרים · האמה שאמר למעלה ובין הלשכות עשרים אמה׃ ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה · הלשכה הזאת היתה מצד פנים נגד העשרים ומצד חוץ נגד רצפה אשר לחצר החיצונה שהיא עזרת נשים כמו שאמר למעלה ויביאני אל החצר החיצונה והנה לשכות ורצפה עשוי לחצר וגו'׃ אתיק אל פני אתיק בשלשים · לשכה אל פני לשכה בשלשים רוצה לומר שהיו לשכה למעלה מלשכה שלש זו על גב זו עליונה ותיכונה ותחתונה כמו שאמר למעלה ו ולפני הלשכות אמר שהיו לשכה כנגד לשכה וביניהם היה מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת · ואמר הפנימית דרך כלל כאילו אמר הפנימיות ויונתן תרגם על דרך שם לא על דרך תאר שתרגם לגיו׃ ופתחיהם לצפון · אמר שהלשכות היו פתוחות לצפון׃ והלשכות העליונות קצורות · כבר אמר כי הלשכות היו שלש זו על זו ואמר כי העליונות קצרות מן האחרות והנה אלה הפך אותם התאים שזכר למעלה כי אותם היו רחבו' העליונו' מאשר תחתיהן כמו שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית כמו שפירשנו וכמו שהיה בבנין שלמה היציע התחתונה וגו' אבל באלה הלשכות היו העליונות קצרות ונתן הטעם כי יוכלו אתיקים מהנה ועוד נתן טעם כי משולשות הנה וגו' ואיני יכול להבין בנין הלשכות האלה איך ראה אותן הנביא ובאיזה ענין היה שהתחתונות רחבות מהעליונות וגם רבינו שלמה ז"ל לא פירש דבר ואפשר שהיו כותלי הלשכו' עשויות כמין כפה שאוירם הולך ומצר מלמעלה ויהיה פירוש כי יוכלו אתיקים מהנה שיתפשו אוירי הלשכות מהתחתונות ומהתיכונות יתפשו מהבנין יותר לפי שהיה רחב יותר מלמטה כלו' אוירו רחב ואמר מהנה ואחר כך פי' מהתחתונות ומהתיכונות אמר הכנוי קודם הידיעה וכן ותראהו את הילד והדומים לו ועדין קשה לי לפירוש הזה אם כן התיכונות היו קצרות יותר מהתחתונות וזה לא זכר ואפשר כי לא זכר אלא העליונות לפי שהיו קצרות יותר׃ יוכלו · כתוב בו"ו במקום אלף כי אותו' אהוי מתחלפות והוא ענין תפישה והלשון הזה מצאנו בדברי רבותינו ז"ל באמר' כמה לוחות אוכלות בארון שמה ויונתן לא פירש לנו בזה דבר אלא שתרגם הפסוק כפשוטו ולשכתא עיליתא דתיקן ארי נסיבן זויא מנהו' מארעיתא וממציעתא בנינא ואומר אני פרשה זו עתיד אליהו לפרשה׃ כי משלשות · ג' תאי' היו זה על זה׃ ואין להן עמודי' כעמודי החצרו' · שבשמכות התקרו' על העמודים אלא על הכתלים היו נסמכו והכתלים היו עשוין כמין כפה׃ על כן נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ · על כן נרחק ונפרד מקום העליונות מהתחתונות מהארץ מלמטה כלפי הארץ כי שם היו רחבו ולמעלה קצרות׃ נאצל · מן ואצלתי מן לא אצלתי מהם ענין פירשה ויונתן תרגם על כן רחיקא׃ ונגד

רשי

ויביאני אל הלשכה אשר נגד וגו' · אל אחת מהלשכות הראשונות אי נמי אל מקום הלשכות קנברו"ן בלע"ז הם הלשכות העומדות בצפון הבית המובדלות עשרי' אמה מן התאים כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשרים אמה סביב לבית ואין אדם יכול ליכנס לאותן לשכות ולא לאויר רחב העשרים שביניהם ובין התאים אלא דרך החצר הפנימית כמו שמפורש למטה בענין שהרי אמר שהחצר הפנימי מאה על מאה מרובע לפני הבית למזרח ואמר על רחב הבית לקרי' מאה אמה נמצא רחב הבית סותם את רחב החצר ואינו יכול ליכנס לפני' מצידי החלפות לא לצפון ולא לדרום לכך הוצרך לבא לאותן הלשכות דרך החצר הצפונית׃ אשר נגד הגזרה · אותן הלשכו' היו כנג' כל מאה אמה של אורך הבית מן המזרח למערב כמו שאמור בענין בלשכות הללו והנה על פני ההיכל מאה אמה׃ אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון · פתח הלשכה שהיא פונה לצפון לחצר החצונה ורואה כנגדו חמשים אמה רחב עד הכותל צפוני של חצר החצונה ואורך מאה אמה שהרי הלשכות מחזיקות מן המזרח למערב מאה אמה ורחבו מן הצפון לדרום חמשי' אמה כמו שאמור למטה בענין וחלל החצר החצונה מאה אמה רחב כמו שאמור למעלה וימד משער אל שער מאה אמה נמצא לפני הלשכות חלל אויר אורך מאה אמה ורחב חמשים׃ נגד העשרים אשר לחצר הפנימי׃ כל זה שיתן מקום הלשכות אצל העשרים ורחב אויר אשר לחצר הפנימי סביב סביב לבית כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשרים אמה׃ ונגד רצפה אשר לחצר החצונה · שאמרנו למעלה שעליה היתה החצר מוקפת סביב לה׃ ואתיק על פני אתיק · לא ידעתי מהו · ת"ו אתיק אל פני אתיק אתיק הוא עמוד כמו שפירש ר"שי כמו לעיל והאתיקים סבב לשלשתם שהם עמודי' והלשכות העליונות הייכו הכי לשכות עצמם שמדבר מהם וקורא אותם עליונות לפי שהם בגובהו של הר כמו שפירש ר"שי גבי ותחת הלשכות האלה והכי פירש על הסדר והלשכות העליונות שהם בגובהו של הר שנים מהם היו קצרות כלומ' אינם רווחות לפי שהאתיקים היו ממעטים בהם · שכן דרך הבנאים לחזק מלאכת בנינם לעשות עמודים עד שני שליטי החומה ומשם ואילך כלים ומשפיעים ולכך השלישית אינה קצרה · והיינו דקאמר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לפי שאין צריך חיזוק כמו מלמטה ואין להם עמודים כעמודי החצרות כלומר עמודי לשכות אלו אינם כשאר עמודים שאר עמודים מיוסבים אצל החומה לחיזוק אבל הכי בעובי החומה בולטים לחוץ ולפנים לכך אוכלים מן הבנין· על כן נאצל · כתרגומו דתיקן לפי שהם בעובי החומה בולטים להון ולפנים חזקי' הלשכות · מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ · לצד הארץ · כך מצאתי בשם אחד גדול׃ בשלישים · תרגם יונתן מתלתין משמע שהיו אותן לשכות משולשות שלש זו למעלה מזו וגם המקראות מוכיחין כן שהוא אומר והלשכות העליונות קצרות מהתחתונות ומהתיכונות ואני לא יכולתי להבין בשלשת המקראות הללו כלל מהו · כי יוכלו אתיקים מה הם אותם אתיקים והיאך אוכלות מן העליונות ואינם אוכלות מן התחתונות ומן התיכונות וטעם שהוא נותן לדבר כי משולשת הנה ואין להם עמודים לא ידעתי להבין בו׃ על כן נאצל · תרגם יונתן דתיקן · ואני לא היה לי לא רב ולא עוזר בכל הבנין הזה אלא כמו שהראוני מן השמים׃ ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת · נראה בעיני לפי שחלל החצונה רחב מאה מצפון לדרום ומהן הלשכות רחב חמשים ולפניהם אויר חמשים לצד צפון הרי כאן כל רחב החצר נמצא כל רחב החצר סתום שאין אויר בין הלשכות לבין זוית בית החליפות כלום ואין מבוא ליכנס בו לאויר העשרים שבין הלשכות והתאים כי אויר עשרים אמה המפסיק בין התאים והלשכות הוא ט"ו אמות שאחורי בית החליפות ונוסף עליהם חמש אמות ואם תאמר נמצא אויר חמש אמות בין זוית החליפות לזוית הלשכות הרי עובי כותל המפסיק בין חצר הפנימי ובין חצר החצונה הבא מן המזרח למערב סותמו שהרי עוביו שש אמות וראשו כלה לאותה זוית לסוף מאה אורך של חצר הפנימית אל זוית בית החליפות לפיכך אין מבוא לאותו אויר עשרים לא בפנימית ולא בחצונה אלא אם כן היה משפע וכונס כשהיה מכלה סוף חומת שבין שתי החצרות שיפע בתוך חצר החצונה או בפנימית בעובי החומה אמה כדי כניסת אדם ונכנס לתוך אויר חמש אמות שבין כותל החליפות לכותל הלשכה והילך באותו אויר לצד מערב עשר אמות וגם כלה משך בית החליפות ונכנס לתוך אויר רחב עשרים וזהו שאמר מהלך עשר אמות רחב לבא אל הפנימית ודרך אמה אחת שהרי נכנס בו דרך פתח אמה אחת שמיפע וכינס בסוף החומה ולמה קורהו מהלך רחב ולא היה לו לומר מהלך עשר אמות אורך לפי של ענין בבנין החליפות הוא רחב לפי שבבנין החליפות מן הצפון לדרום ט"ו אמר ומן המזרח למערב אינו אלא עשר אמות׃ ופתחיהם לצפון · ופתחי הלשכות הללו לצפון מכ' וזהו פירוש של פתח הצפון הכתובה למעלה שם קוצר הדבור וכאן פירושו׃ והלשכות העליונות וגו' כי משולשות הנה וגו' · לא הבנתי בהם כלל׃ כי יוכלו אתיקים · כמו תאכלו אוכלים וממעטים באויר הלשכות׃ ונגד

וגדר אשר לחוץ וגו'. המפסיק בין הלשכות והחצר החצונה של צד מזרח: ארכו חמשים אמה. מן הצפון לדרום: כי ארך הלשכות. מן הצפון לדרום חמשים אמה: והנה על פני ההיכל. מן המזרח למערב כנגד האולם וההיכל ובין הכפורת והיתה מאה אמה: ומתחת הלשכות האלה. איני יודע אם בא ללמד שהיה להם מחילו' מתחתיהם או בא ללמד שהיו ל לשכות במזרח החצר ולפי שהחצר הולך ו ומשפיע לצד המזרח קורא לו ומתחת ה הלשכות האלה שאלו בגובהו ואלו בשפולו וכן הוא אומ' ובשפולו של חצר אל המבוא א אשר מהקדים: בבאו להנה מהחצר החצונ'. ברחב גדר החצר וגו'. הבא מן הקדים של חצר החצונה וסובב אל הצפון דרך מקצוע צפונית מזרחית של ח חומת הפנימי' מבחוץ לבא לאותן הלשכות שבצפון מוצא על פני גדר החצר כותל מזרח של חצר הפנימית ש שהוא מערבית לחצונה כנגד הגזרה והבנין שבפנימית: לשכות. סמוכות לאותו הכותל ועומדות בחצונה. מבחוץ. ודרך לפניהם לפני לשכות האלו ים דרך רחב אויר החצר חמשים אמה כמראה דרך הלשכות אשר בצד הצפון ה התיכונות למעלה: כארכן. של לשכות הצפון ארכן של אלו וכן רחבן: וכל מוצאיהן. כמוצא לשכות הצפון: וכמשפטיה' וכפתחיהן הלשכות של הצפון: וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום. פתחי לשכות הקדים שאף בדרום היו לשכות מ מובדלות מן התאים הדרומיים עשרי' אמה כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב ע עשרי' אמה סביב לבית סביב: פתח בראש דרך. פתח היה להם ללשכות הקדי' בראש דרך והדרך היה בפני הגדרת הגינה ת"י דוכן ליואי ולשון גדרת הגינה בנין גדר אבנים עשוי מעלות שהיו כונגים ושרים עליו: דרך הקדים. שהדוכן היה במזרח כדכתיב בדברי הימים בפרשת ותפלס והלוים המשוררים לכלם לאסף להימן לידותון וגו' עומדים מזרח למזבח: בבאם הכהנים וגו'. בבואם לאותן לשכות לאכול: ולא יצאו. מהן שהן קדש: אל החצר החצונה. בבגדי קדש שעליהם: ושם יניחו בגדיהם וגו'. וקרבו אל אשר לעם. ויגשו ליגע בבגדי העם אם ירצו אבל בבגדי כהונה לא יגעו אל העם שיש בהן מעלות טהרה ובגדי החול מדרס להם: ומדדו

וגדר אשר לחוץ. ובא וראה כלפי חוץ שכותל לעומת הלשכות אורך הכותל חמשי' אמה ארכו כאורך הלשכות לפיכ' אמר והנה על פני ההיכל מאה אמה כי מאה אמה היה אורך ההיכל כמו שכתבנו והלשכות לא היו תופסות כל אורכו של היכל אלא חציו: ומתחתה. משלש תיבות שהראשונה לוקחת מן האחרונה והקרי הוא ומתחת הלשכות ואמר הלשכות האלה המביא מהקדי' כבר אמר כי הלשכות לא היו מגיעות אלא עד חצי ארכו של היכל וקרא מתחת הלשכו' מה שתחתם כלפי מזר' לפי שהמערב היה בעליונות שלהם כמו שפירשנו כי ההר משפע ועולה עד ההיכל ומבואו היה מן המזרח כי מן המזרח היו נכנסין בהר הבית ומשם ולפנים עד האולם וההיכל במעלות הכל כמו שכתבנו למעלה לפיכך כניסתן היתה מתחתן שהוא כ כלפי מזרח וזה הוא שאמר המביא מהקדים בבואו להנה מהחצר החיצונה המביא שם כתיב המביא וקרי המבוא בבא מי שיבא: ברחב גדר החצר דרך הקדים. אמר כי גם כן במזרח ברחב שבין כותל החצר והגזרה ראה לשכות כמו שראה בצפון כמו שזכר והדרך שהיה לפניה' כמראה הלשכו' ר"ל כמראה דרך הלשכות ואמר כמראה כי הכל היה רואה במראה הנבואה לא ממש הדב' ודרך מבואר הוא: ובפתחי הלשכות. פתח בראש דרך. ראה פתח בראש דרך ואיזה דרך דרך בפני הגדרת הגינה והוא דרך הקדים בבואן פי' כשהיה האדם נכנס מן ה המזרח: הגדרת הגינה. ר"ל מעלות אבנים עשויה כמו גדר א אבני' והיתה הגונה ונאה הגינה מדברי רז"ל דבר הגון ותרגם יונתן דוכן ליואי ודוכן הלוים היה במזרח כשהיו הלוים עולים מעזרת ישראל לעזרת כהנים ובמסכת מדו' שנינו וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשי' מלמטה כדי שלא יהיו מעורבים וחמש ע עשרה מעלות עולות מתוכם לעזרת ישראל כנגד ט"ו שיר המעלות ש שבתילים שעליה הלוים עומדים בשיר ולא היו ברוטות פירוש מוקפות אלא כחצי גורן עגולה ולשכות היו תחת עזרת ישראל פתוחות לעזרת נשים ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר כן היא המשנה שם ואלו המעלות לא היה הדוכן שעליו הלוי' אומרים שיר בשעת הקרבן כי אותו היה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ואלה המעלות היו בין עזרת נשים לעזרת ישראל והיו הלוים אומרים עליהם שיר בשמחת בית השואבה כמו ששנינו במסכת סוכה פרק החליל והדוכן שהיו אומרים עליו שיר תמיד בשעת הקרבן היה כמו ששנינו במסכת מדות עזרת ישראל היתה ארך מאה ושלשים וחמש על רחב י"א אמה וכן עזרת הכהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רחב י"א וראשי פספסין היו מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ר' אליעזר בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה כך שם ונראה כי המעלה הזאת קרא הנביא הגדרת הגינה ומן הכתוב גם כן ראינו שהדוכן נתון במזרח כמו שאמר בדברי הימים והלוים המשוררים לכולם לאסף להימן ולידותון ולבניהם ולאחיהם מלבשים בוץ במצלתים בנבלים ובכנורות עומדים מזרח למזבח: ויאמר אלי. אשר יאכלו שם הכהנים אשר קרובים לה' קדשי הקדשים. להוציא ערל לב וערל בשר וקדשי הקדשים היו נאכלים לפנים מעזרת ישראל שמנה ולפנים היא הנקראת עזרה בכתם והוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשים אבל בעזרת הכהנים שהיא לפנים מעזרת ישראל היו לשכות הכהנים ושם היו אוכלי' קדשים ומה שאמר והחטאת והאשם אחר שאמר קדשי הקדשים הם קדשי הקדשים הנאכלים לפי שגם שלמי צבור היה להם דין חטאת ואשם ונקראים גם כן קדשי הקדשים ועליהם אמר שם יניחו ופירושו יניחו שם כך אמר והחטאת והאשם: בבאם. בבאם אל לשכותיהם בעזרת הכהנים אמר כי בבואם מעבודתם ובואם לעזרת הכהנים שם יניחו בגדי כהונתם שעובדים בהם שלא יבאו באותם בגדים אל החיצונה שהיא עזרת ישראל שהיא חיצונה לעזרת הכהנים שהיא מקודשת ממנה ופנימה לה לפיכך אמר מהקדש אל החצר החיצונה: וקרבו אל אשר לעם. אחר שילבשו בגדים אחרים יוכלו לגשת באותם בגדים אל הבגדים אשר לעם והם ישר' בעזרת ישראל נכנסים ולא היו נכנסים לעזרת הכהנים אלא לסמיכה לשחיטה ולתנופה ובבגדי כהונה ולא היו רשאין לגעת בבגדי העם שהם חול והם קרא הבית קרא עזרת נשים החצר החיצונה: ויקרבו אל אשר לעם. כתרגם יונתן ויתערבון עם עמא: וכלה את מדות הבית הפנימי. הם החצרות והלשכות כי הכל הוא לתשמישי הבית הפנימי שהוא ההיכל: והוציאני

החצונה ג' כתיב בן חס' יוד וסימ' ואילמו אל חצר החצונה דתמורים דשער הדרום. וגדר אשר לחוץ. כי אורך הלשכות אשר לחצר. וחד חס' דחס' ובתחת הלשכות: דרך הצפון ז' וסימ' נמסר לעיל בסיפ' סימ' א': בבואן ב' חס' וחד מל' וסימ' ויצג את המקלות. בפני הגדרת הגינה. קדמא חסר: קרובים ח' מל'

וְגָדֵר אֲשֶׁר־לַחוּץ לְעֻמַּת הַלְּשָׁכוֹת דֶּרֶךְ הֶחָצֵר הַחִצֹנָה אֶל־פְּנֵי הַלְּשָׁכוֹת אָרְכּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ כִּי־אֹרֶךְ הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִצֹנָה חֲמִשִּׁים אַמָּה וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל מֵאָה אַמָּה׃ וּמִתַּחְתָה לְשָּׁכוֹת הָאֵלֶּה הַמָּבוֹא מֵהַקָּדִים בְּבֹאוֹ לָהֵנָּה מֵהֶחָצֵר הַחִצֹנָה׃ בְּרֹחַב גֶּדֶר הֶחָצֵר דֶּרֶךְ הַקָּדִים אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה וְאֶל־פְּנֵי הַבִּנְיָן לְשָׁכוֹת׃ וְדֶרֶךְ לִפְנֵיהֶם כְּמַרְאֵה הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן כְּאָרְכָּן כֵּן רָחְבָּן וְכֹל מוֹצָאֵיהֶן וּכְמִשְׁפְּטֵיהֶן וּכְפִתְחֵיהֶן׃ וּכְפִתְחֵי הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם פֶּתַח בְּרֹאשׁ דָּרֶךְ דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַגְּדֶרֶת הֲגִינָה דֶּרֶךְ הַקָּדִים בְּבוֹאָן׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי לִשְׁכוֹת הַצָּפוֹן לִשְׁכוֹת הַדָּרוֹם אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה הֵנָּה לִשְׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יֹאכְלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר־קְרוֹבִים לַיהוָה קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים שָׁם יַנִּיחוּ קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וְהַמִּנְחָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם כִּי הַמָּקוֹם קָדֹשׁ׃ בְּבֹאָם הַכֹּהֲנִים וְלֹא־יֵצְאוּ מֵהַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְשָׁם יַנִּיחוּ בִגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֶן כִּי־קֹדֶשׁ הֵנָּה יִלְבְּשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְקָרְבוּ אֶל־אֲשֶׁר לָעָם׃ וְכִלָּה אֶת־מִדּוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי

וְכוֹתְלָא דִלְבָרָא לָקֳבֵיל לִשְׁכָּתָא אוֹרַח דָּרְתָא בָּרַיְתָא דִּקְדָם לִשְׁכָּת אוּרְכֵּיהּ חַמְשִׁין אַמִּין׃ אֲרֵי אוּרְכָּא דְלִישְׁכָּת דִּלְדָרְתָא בָּרַיְתָא חַמְשִׁין אַמִּין וְהַוְיָין עַל אַפֵּי הֵיכְלָא מְאַת אַמִּין׃ וּמִלְּרַע לְלִישְׁכָּתָא הָאִילֵין מַעֲלָנָא מִמַּדִּינְחָא דְּעָלִין לְהֵין מִדָּרְתָא בָּרַיְתָא׃ בִּפְתָיָא דְכוֹתְלָא דְדָרְתָא בְּאוֹרַח מַדִּינְחָא דִּקְדָם בִּיצוּרְתָא וּדְקֳדָם בִּנְיָנָא לִישְׁכָּן׃ וְאוֹרַח קֳדָמֵיהוֹן כְּחֵזוּ לִשְׁכָּתָא דְּפִתִּיחָן לְאוֹרַח צִפּוּנָא כְּאוּרְכֵּיהֶן כֵּן פּוּתְיֵהֶן וְכָל מַפְקָנֵיהֶן וּכְרַחֲזֵי לְהֵין וּכְתַרְעֵיהֶן׃ וּכְתִירְעֵי לִישְׁכָּתָא דְּפִתִּיחַ לְאוֹרַח דָּרוֹמָא תְּרַע בְּרֵישׁ אוֹרַח אוֹרַח קֳדָם דּוּכַן לֵיוָאֵי אוֹרַח מַדִּינְחָא בְּמַעֲלָנְהֶן׃ וַאֲמַר לִי לִשְׁכַּת צִפּוּנָא לִשְׁכַּת דָּרוֹמָא דְּקֳדָם בִּיצוּרְתָא אִינוּן לִשְׁכַּת קוּדְשָׁא דְּיֵיכְלוּן תַּמָּן כַּהֲנַיָּא דְּקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ קוּדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא תַּמָּן יְיַחֲתוּן קוּדְשֵׁי קוּדְשַׁיָּא וּמִנְחָתָא וְחַטָּאתָא וַאֲשָׁמָא אֲרֵי אַתְרָא קַדִּישׁ׃ בְּמֵיעֲלְהוֹן כַּהֲנַיָּא וְלָא יִפְּקוּן מִקּוּדְשָׁא לְדָרְתָא בָּרַיְתָא וְתַמָּן יְיַחֲתוּן לְבוּשֵׁיהוֹן דִּישַׁמְשׁוּן בְּהוֹן אֲרֵי קוּדְשׁ אִינוּן וְיִלְבְּשׁוּן לְבוּשִׁין אוֹחֲרָנִין וְיִתְעָרְבוּן עִם עַמָּא׃ וְשֵׁיצֵי יַת מִשְׁחַת בֵּיתָא גַוָּאָה

בליש' וסימ' נמסר בסיפרא דא סימ' כג: הבקים קדש חד מן י"ג קדש חס' וסימ' נמס' בסדר תצוה ובסדר נשא: וכלה ו' וסימ' וכלה הרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו. ושב וזרע לכם וכלה אתכם. שם ידעה עגל ושם ירבץ וכלה. וכלה את מדות הבית:

מדד ה' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימ' מ': פנה ג' וחס' וסימ' אשר לבבו פנה היום מעם · וצפונה פנה הגלגל · פנה דרך הקדים: בכבדו ג' חס' בליש' בקריא' וסימ' הן הראנו יי' אלהינו את כבדו ואת גדלו · ותחת כבדו יקד יקוד · והארץ האירה מכבדו · וכל כבודי דכות' חס' בבא ואולם חי אני: מדבר ה' בקריא' וסימ' יש לאל ידי לעשות עמכם רע: ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו · ויכל משה מדבר אתם · והוא בן בליעל מדבר אליו · ותבא בי רוח כאשר דבר אלי · ואשמע מדבר אלי מהבית · אהבת רע מטוב · נצור לשונך מרע: בתתם ל' ספם ל' כפי ל' ושבאו ל' ואכל ל' ירחקו ל':

וְהוֹצִיאַנִי דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים וּמְדָדוֹ סָבִיב סָבִיב: מָדַד רוּחַ הַקָּדִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה חֲמֵשׁ אַמּוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה סָבִיב: מָדַד רוּחַ הַצָּפוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה סָבִיב: אֵת רוּחַ הַדָּרוֹם מָדָד חֲמֵשׁ מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה: סָבַב אֶל רוּחַ הַיָּם מָדַד חֲמֵשׁ מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה: לְאַרְבַּע רוּחוֹת מְדָדוֹ חוֹמָה לוֹ סָבִיב סָבִיב אֹרֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְרֹחַב חֲמֵשׁ מֵאוֹת לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחֹל: וַיּוֹלִכֵנִי אֶל הַשָּׁעַר שַׁעַר אֲשֶׁר פֹּנֶה דֶּרֶךְ הַקָּדִים: וְהִנֵּה כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבֹדוֹ: וּכְמַרְאֵה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּבֹאִי לְשַׁחֵת אֶת הָעִיר וּמַרְאוֹת כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי אֶל נְהַר כְּבָר וָאֶפֹּל אֶל פָּנָי: וּכְבוֹד יְהוָה בָּא אֶל הַבָּיִת דֶּרֶךְ שַׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וַתְּבִאֵנִי אֶל הֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְהִנֵּה מָלֵא כְבוֹד יְהוָה הַבָּיִת: וָאֶשְׁמַע מִדַּבֵּר אֵלַי מֵהַבָּיִת וְאִישׁ הָיָה עֹמֵד אֶצְלִי: וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם אֶת מְקוֹם כִּסְאִי וְאֶת מְקוֹם כַּפּוֹת רַגְלַי אֲשֶׁר אֶשְׁכָּן שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם וְלֹא יְטַמְּאוּ עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל שֵׁם קָדְשִׁי הֵמָּה וּמַלְכֵיהֶם בִּזְנוּתָם וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם בָּמוֹתָם: בְּתִתָּם סִפָּם אֶת סִפִּי וּמְזוּזָתָם אֵצֶל מְזוּזָתִי וְהַקִּיר בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם וְטִמְּאוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וָאֲכַל אֹתָם בְּאַפִּי:

וְאַפְּקַנִי בְּאוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתִיחַ לְאוֹרַח מַדִּינְחָא וּמְשַׁחֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר: מְשַׁח רוּחַ קִידוּמָא בִּקְנֵי מִשְׁחֲתָא חֲמֵישׁ מְאָה קְנִין בִּקְנֵי מִשְׁחֲתָא סְחוֹר סְחוֹר: מְשַׁח רוּחַ צִיפּוּנָא חֲמֵישׁ מְאָה קְנִין בִּקְנֵי מִשְׁחֲתָא סְחוֹר סְחוֹר: יַת רוּחַ דָּרוֹמָא מְשַׁח חֲמֵישׁ מְאָה קְנִין בִּקְנֵי מִשְׁחֲתָא: אִסְתְּחַר לְרוּחַ מַעַרְבָא מְשַׁח חֲמֵשׁ מְאָה קְנִין בִּקְנֵי מִשְׁחֲתָא: לְאַרְבַּע רוּחַיָא מַשְׁחֵיהּ שׁוּרָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר אוּרְכָּא חֲמֵשׁ מְאָה וּפוּתְיָא חֲמֵשׁ מְאָה לְאַפְרָשָׁא בֵּין קוּדְשָׁא לְחוּלָא: וְאוֹבִילְנִי לְתַרְעָא תַּרְעָא דְּפָתִיחַ לְאוֹרַח מַדִּינְחָא: וְהָא יְקָרָא אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִתְגְּלִי מֵאוֹרַח מַדִּינְחָא וְקָל מְבָרְכֵי שְׁמֵיהּ כְּקָל מַיִן סַגִּיאִין וְאַרְעָא נְהָרַת מִזִּיו יְקָרֵיהּ: וּכְחֵיזוּ חֶזְוָא דַּחֲזֵיתִי כְּחֶזְוָא דַּחֲזֵיתִי כַּד בְּאִתְנַבִּיוּתִי לְחַבָּלָא יַת קַרְתָּא וְחֶזְוָא כְּחֵיזוּ דַּחֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר וְאִשְׁתַּטְּחִית עַל אַפַּי: וִיקָרָא דַיְיָ אִתְגְּלִי בְּבֵיתָא בְּאוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתִיחַ לְאוֹרַח מַדִּינְחָא: וּנְטַלַתְנִי רוּחָא וְאַעֲלַתְנִי לְדָרְתָּא גַּוַּיְתָא וְהָא אִתְמְלִי יְקָרָא דַיְיָ בֵּיתָא: וּשְׁמָעִית דִּי מְמַלֵּל עִימִּי מִלְּגָיו וְגַבְרָא הֲוָת קָאֵים לְקִבְלִי: וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם דֵּין אֲתַר בֵּית כּוּרְסֵי יְקָרִי וְדֵין אֲתַר בֵּית אַשְׁרָיוּת שְׁכִינְתִּי דְּאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי תַּמָּן בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעָלַם וְלָא יְסָאֲבוּן עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי אִינוּן וּמַלְכֵיהוֹן בְּטַעֲוָתְהוֹן וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהוֹן בְּמוֹתְהוֹן: בְּמִיתַּנְהוֹן סִיפֵּיהוֹן מְקַבִּיל סִיפֵּי בֵּית מַקְדְּשִׁי וּבִינֵיהוֹן בִּסְטַר עֲזָרָתִי וְכוֹתָל בֵּית מַקְדְּשִׁי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיהוֹן וְסָאִיבוּ יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי בְּתוֹעֲבָתְהוֹן דַּעֲבָדוּ וְשֵׁיצִיתִי יַתְהוֹן בְּרוּגְזִי:

והוציאני. חוץ לחומת הר הבית: אשר פניו דרך הקדים. זהו שער הר הבית המזרחי אשר קדם זכרו בתחילת הנבואה: ומדדו סביב סביב. מדד הבית אשר בו השער סביב לארבע רוחות: מדד רוח הקדים. סביב כל אותו הרוח וכן מדד רוח הצפון ורוח הדרום ורוח המערב והיה בין הכל חמש מאות אמה ארך וכן ברוחב ומה שאמר סביב אל רוח הים לפי שבאותו הרוח השלים פאות סביבו והיה לו חומה סביב להבדיל בין הקדש לחול כי הר הבית מקודש מירושלם שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסין לשם: ויוליכני. אחר שמדד הרוחות מחוץ לעיני הוליכני אל השער אשר הוציאני משם: והנה. בא מדרך הקדי'. נכנס בשער בדרך מזרח: וקולו כקול מים רבים. כמו שאמר בתחילת הספר אלא ששם הוסיף כקול שדי ופירוש וקולו וקול הכבוד ותרגם יונתן וקל מברכי שמיה: והארץ האירה מכבודו. פעל עומד מהבנין הקל והשאר שבאו מן הבנין הם יוצאים כמו האיר ברקיו תבל וכן להאיר על הארץ: מכבודו. מכבוד אלהי ישראל והוא ענין זוהר ונוגה כמו שפי': וכמראה המראה. ובכלל אותו הכבוד שהיה שראיתי ראיתי בענין המראה שראיתי בבואי לשחת את העיר כי ראיתי המרכבה וכן במראה אשר ראיתי אל נהר כבר כל אותן המראות ראיתי עתה: אל נהר כבר. כמו על וכמוהו רבים ומה שאמר בבאי לשחת העיר והוא לא בא לשחת העיר אלא ששת האנשים רוצה לומר בבאי כאשר באו האנשים לשחת העיר ויונתן תרגם באתנביותי לחבלא ית קרתא ומה ששנה לשון מראה כמה פעמים לענין המראות המשתנות בענין המרכבה ורז"ל אמרו תשע ראיות במקרא הזה לומר שכל הנביאי' לא היו רואים אלא אחר תשע אספקלריאות ומשה רבינו עליו השלום מתוך מראה אחת היה רואה שנאמר במראה אליו אתודע שהיה רואה באספקלריא המאיר' ומה שאמ' תשע הוא רמז לתשע המסכות וחשוקיהם והעמידי יהיה קדם: אל פני. כמו על פני: וכבוד יי' בא אל הבית. אל ההיכל: ותשאני רוח. עד הנה אמר ויביאני ויוציאני ויוליכני אמר על האיש שראהו כמראה נחשת ועתה שנראה לו הכבוד עם המרכבה אמר ותשאני רוח כמו שאמר במרכבה הראשונה: ואשמע מדבר אלי מהבית. מדב' כמו מתדב' מבנין התפעל והת"ו נבלעת בדגש: מהבית. הקול יצא מהבית ששם הכבוד אלי שהייתי בחצר הפנימי: ואיש היה עומד אצלי. אפשר שהיה אותו שראה בתחילת הנבואה שהיה מראהו כמראה נחשת או היה מלאך אחר: ויאמר. את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכון שם. כאילו אמר זהו אשר אשכון שם. ואמר מקום כסאי כי בית המקדש כנגד כסא הכבוד: ומקום כפות רגלי. על דרך והארץ הדום רגלי. ודעת רז"ל כי בית המקדש נקרא כסא כמו השמים כמו שכתוב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו ובספר ירמיה ביארנו הענין היטב ויונתן תרגם הרי אתר בית כורסי יקרי ודין אתר יקרי בית אשריותי: בזנותם. שהיו זונים אחרי אלהים אחרים ועושין פסיליהם בבתים שהיה אצל בית יי': ובפגרי מלכיהם. כמו שראינו במנשה ואמון שנקברו בגן ביתם: במותם. ובמותם שהיו עושים בבתיהם או פירושו שהיו עושין במותם במקום פגרי מלכיהם: בתתם ספם את ספי. כי בית המלך היה סמוך לבית השם והקיר ביניהם כמו שראינו בבנין שלמה שסבבה ביתו אמר ועולתו אשר יעלה בית יי' ואמר בדברי יואש ויורד את המלך מבית השם ויבאו בתוך שער העליון בית המלך: ומזוזתם אצל מזוזתי. כפל הענין במלות שונות כמנהג כי המזוזה היא הסף ויונתן תרג' במתבהון ספיהון לקבל ספי בית מקדשי ובניכיהון בסטר עזרתי וכותל בית מקדשי בין מימרי וביניהון: ואכל. בחסרון ההא לנדר הפעל כמנהג והוא כמו ואה מן הרגש:

ומדדו סביב סביב. לכל היקף הר הבית מבחוץ: לארבע רוחות מדדו: שלשת אלפים על שלשת אלפים אמה שהקנה שש אמות וזה הוא שייסד הקליר דוד ינטה קו שלשת אלפי אמות קבועה על שלשת אלפי אמות והיא שלשי' וששה כמדה הראשונה שהיה הר הבית חמש מאות אמה על חמש מאות אמה חלוק שלשת אלפים על שלשת אלפים על שלשת אלפים ברבועו' של חמש מאות אמו' שתי וערב ותמצא שם שלשים וששה ריבעים של חמש מאות על חמש מאות ועל כן אמר הפייט שלשים וששה כמו שהיתה מתכפלת. מב'. חומה לו להר הבית סביב מאות שתי וערב זו חומת החיל המקפ' כל ההר. להבדיל. את העם בין קדש שלפנים לחול שבחוץ: מב'. גמר כל מדה. ויוליכני חזר והכניסני לשער הקדים וראיתי הכבוד יורד למזרח: וכמראה המראה. תשע מראות כתובין במקרא זה ומקובץ היו רואין הנביאים חוץ ממשה רבינו שהיה רואה מתוך מראה אחת לפיכך אספקלריא שלו מאירה ורוח חכמים וזהו שייסד הפייט מחזו המכוחכחות בתשע מחזות: בבאי לשחת את העיר. בפרשת והתוית תיו שנאמר שם קרבו פקודת העיר ושם פירש את דוגמת מרכבה: מדבר אלי. מתמלל עמי כבוד הוא לומר כלפי מעלה מדב' כמו מתדבר כלומר בינו לבין כבודו מדבר והקול בא עדי: ובפגרי מלכיהם. שהיו בתיהם סמוכין לבית הקברות כמו שמצינו במלכים במנשה ובעתליהו ובעמי' שהיו קוברין אות' בגן ביתם כמו שהוא מפר' ואמר בתתם ספם את ספי: מב'. ואכל כמו ואכלם וכליתי: עתה

פתה · על כרחם ירחקו את זנותם שהבדלתי לי היקף גבול גדול סביב: אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם · בהראותי למו חסדי שאיני מואסם במעס · מצאתי · ומדדו את תכנית · ומדדו על ידיך שאתה מורה את תוכן חשבון הבנין · ואם נכלמו שיתביישו ויכנעו פניהם מכל אשר עשו אז אודע אותם את שאני עתיד לעשות להם: צורת הבית · גבול הבנין היאך הוא מלפניו ועד אחוריו ס סדורים לארבע רוחות · ותכונתו · חשבון תאיו ולשכותיו: וכל צורותיו · כרובים ותמורי׳ ואילים ואילמי׳ מכ׳ · וכל צורותיו בתורה לא פורש: וישמרו · ילמדו עניני המדות מפיך שידעו לעשותם לעת קץ · מכ׳ · ראויה היתה ביאה שנייה של עזרא כביאה ראשונה של י יהוש׳ לבא בזרוע ובנס כדדרשינן עד יעבר ובניין זה מאז היה ר ראוי להם כשעלו מן הגולה וגאולת עולם אלא שגרם החטא לא היתה תשובתם הוגנת על מכת שלא לחטוא ויבאו ברשות כורש ו ובנו לעצמן ויש אות׳ בבבל כשעלו בנכריו׳: ואלה מדות המזבח · שמפרש למטן ארבע עשרה אורך בארבע עשרה רחב: באמות אמה אמה וטופח · באמה בת ששה שהי׳ אמה וטופח באמ׳ בת חמשה: וחיק האמה׳ אבל היסוד שלו כמדד באמה של חול שהיא בת חמשה חיק לשון חיקוי קביעות והוא ה היסוד

עתה ירחקו · כי יהיה להם לבחרם לראות אותי: ופגרי מלכיהם ממני · גם כן לא יקברו מלכיהם בבתים לכבוד ביתי: ממני · ממקום מקדשי: אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית · בני הגולה: ויכלמו מעונותיהם · שבעבורם חרב בית זה והגד להם הבית העתיד שלא יחרב לעולם בעבור שלא יחטאו כמו שאמר ירחקו את זנותם ושכנתי ב בתוכם לעולם: ומדדו את תכנית · תכנית צורת הבית שתראה להם ימדדו ויכינו אותו לסימן כי עוד יעשו כן לעתיד בבא הגו ויחיו המתים יכינו אותו לסימן שהראתי׳ זאת הצורה יחיו בבנין הבית לעתיד וזה ראיה לתחיית המתים: ואם נכלמו · אם יהיו נכלמי׳ מכל אשר עשו הודע אותם תבונת הבית וצורתו וכתוב ל לעיניהם והם יראו בנין הבית לעתיד ויעשו אותו ואם לאו לאו: וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם · ישמרו אות׳ בלבם ויאמינו כי כן יהיה ויעשו אותם הבניינים והצורו׳ והתורות לעתיד ואם לא ישמרו אותם בלבם ולא יאמינו לא יעשו אותם כי כן מדת הקדוש ברוך הוא י ישלם לאדם מדה כנגד מדה כל המאמין בביאת גואל יזכה לגאולה ואם לא יאמין לא יזכה וכן אם יאמין בתחיית המתי׳ יזכה לתחייה ואם לא יאמין לא יזכה ולא נוכל לפרש ועשו אותם בב׳ שני שעלו בני גולה של בבל כי הרבה דברים יש בבנינה זו שלא היו כן בבית שני ועל כרחך בנינה זו עתידה ואמר כן ועשו אותם ראיה גדולה לתחיית ה המתים: צורת הבית · מה שלפני׳ מחומת הר הבית בכלל: ותכונתו · תכונת בניינו בלשכות ובתאים: ומוצאיו ומובאיו · בשערים הנזכרים: וכל צורותיו · צורת כל בית בפני עצמו ואת כל חקותיו · מה שראוי להשתמ׳ בבתי׳ ובשלחנו׳ ובלשכו׳: וכל צורתיו · צורת הכרובים והתמורים: וכל תורתיו · חלק

אתהז׳ ר״פ בנביאים וסי׳ אתה ידעת את דוד אבי · אתה תשמע השמים בתרא דנכרי דמלכים · זכרני ופקדני דירמיה · אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספרא · הגד את בית ישראל את הבית · אתה תאכל ולא תשבע · ודבתריה אתה תזרע: על ראש ההר ה׳ דסמ׳כי בקריא׳ וסימ׳ והיה נכון לבקר · ויעבר דוד העבר ·

עַתָּה יְרַחֲקוּ אֶת־זְנוּתָם וּפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם מִמֶּנִּי וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם לְעוֹלָם׃ אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית׃ וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־צוּרֹתָיו וְכָל־תּוֹרֹתָו הוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת׃ וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ׃ וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה עַד־הָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה׃

כְּעַן יְרַחֲקוּן יָת טַעֲוָתְהוֹן וּפִגְרֵי מַלְכֵיהוֹן מִלְּמֵחֲטֵי קֳדָמַי וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בֵּינֵיהוֹן לַעֲלָם׃ אַתְּ בַּר אָדָם חַוֵּי יָת בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת בֵּיתָא וְיִתְכַּנְעוּן מֵחוֹבֵיהוֹן וְיִמְשְׁחוּן יָת טִיקוּסֵיהּ׃ וְאִם יִתְכַּנְעוּן מִכָּל דַּעֲבַדוּ בְּמֶחֱזֵיהוֹן צוּרַת בֵּיתָא וְטִקוּסֵיהּ וּמַפְקָנוֹהִי וּמַעֲלָנוֹהִי וְכָל צוּרָתֵיהּ וְיָת כָּל גְּזֵירָתֵיהּ וְכָל צוּרָתֵיהּ וְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ הוֹדַע יָתְהוֹן וּכְתוֹב לְעֵינֵיהוֹן וְיִטְּרוּן יָת כָּל צוּרָתֵיהּ וְיָת כָּל גְּזֵירָתֵיהּ וְיַעַבְדוּן יָתְהוֹן׃ דָּא אוֹרָיְתָא דְּבֵיתָא עַל רֵישׁ טוּרָא כָּל תְּחוּמֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא הָא דָּא אוֹרָיְתָא דְּבֵיתָא׃ וְאִילֵין מִשְׁחַת מַדְבְּחָא בְּאַמַּיָּא בְּאַמְּתָא דְּהִיא אַמָּה וּפְשַׁךְ וְתַשְׁוִיתָא אַמְּתָא וְאַמְּתָא פּוּתְיָא וּגְדַנְפָא מַקִּיף לַהּ עַל סִיפְתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר זַרְתָּא יְתֵרָאוֹרִין טִיקוּס מַדְבְּחָא׃ וּמִתַּשְׁוִית אַרְעָא עַד מְסַמְתָּא אַרְעִיתָא תַּרְתֵּין אַמִּין וּפוּתְיָא אַמְּתָא וּמִמְּסַמְתָּא זְעֵירְתָּא עַד מְסַמְתָּא רַבְּתָא אַרְבַּע אַמִּין וּפוּתְיָא אַמְּתָא׃

ישלח אליו שר חמשים · אלף אחד מפני גערת אחד · ותכני לך גב: זאת תורת הבית על׳ · וזהגב ל׳ פתח וא׳ קמץ

הספור האמה אמת חול ולא אמה וטופח שהיא אמה בת ששה וכן שנינו במכות שהיסוד והסובב והקרנות כמדין באמה בת חמשה · וחיק האמה זה היסוד · ואמה רוחב זה הסובב · וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד אלו הקרנות זרת אחד מאמצעיתו מודדו זרת לכל רוח הרי אמה על אמה: וזה גב המזבח · ובאמה זו היה כמדד גב מזבח הזהב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע כך מפורש בערובין ובמנחות מפורש יותר לפי החשבון חיק האמה בגובהה עלה אמה ואמה רחב כנגה כניסת הסובב אמה בת חמשה אבל עלייתו ששנינו עלה חמש וכנס אמה אינו באמה בת חמשה: וגבולה אל שפתה · הקרנות בין לרחבן בין לגובהן באמה בת חמשה: ומחיק הארץ · מן היסוד מקרקע הארץ · עד העזרה התחתונה · עד גג מלבן הראשון · שתים אמות׳ ולא היה כן בבית עולמים ששנינו שביא מלבן של לב׳ על לב׳ וגובהו אמה וכאן גובהו שתים: ורחב אמה אחת · כשהביא מלבן השני עליו היה מלבן השני שלשים על שלשים כמצא כניסה לו סביב סביב רחב אמה והוא היסוד הרי עלה שתי׳ וכנס אמה והוא היסוד יתעזרה משתמשת לשון רצפה שהיה ממלא את המלבן חלוקי אבני׳ וזפת וסיד וקוניא וממחה ושופך ומחליקו למעלה והרי הוא כמין רצפה: ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות · מגג מלבן התחתון עד גג מלבן שעליו ארבע אמות גובה: ורחב האמה · היא כניסת הסובב עלה ארבע וכנס אמה זהו סובב והתחתון קורא קטנה לפי שאין גובהו אלא שתים והעליון גובהו ארבע: והר״ל

העזרות לכהנים ולישראל ולנשים: זאת תורת הבית · זאת הנזכרת למעלה: על ראש ההר · הר הבית והוא ההיכל יהיה בראש ההר כמו שכתוב בענין: כל גבולו סביב סביב · כל גבול ההר סביב סביב הוא קדש הקדשים כנגד ירושלם כי ירושלם כולה קדש כמו שנאמר והיתה העיר קדש אבל ההר הוא קדש קדשים ובהר עצמו מקום מקדש מזבח והדביר הוא קדש הקדשים כמו שכתוב למעלה: הנה זאת תורת הבית · הנזכרת למעלה בפרט ובפסוק זה בכלל: ואלה מדות המזבח · רז״ל פירשו הפסוק כן וחיק האמה זה יסוד ואמה רוחב זה סובב וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד אלו הקרנות וזה גב המזבח זה מזבח הזהב ויונתן תרגם ואילין משחת מדבחא באמיא באמתא דהיא אמה ופשך ותשויתא אמתא ואמתא פתיא וגדנפא מקף לה על ספתיה סחור סחור זרתא חדא ודין טקוס מדבחא ובמסכ׳ מדות שנינו המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד כמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זהו סובב כמצא שמנה ועשרים על שמנה ועשרים עלה שלש וכנס אמה זהו מקום קרנות אמה מזה ואמה מזה כמצא ששה ועשרים על ששה ועשרים זהו מקום הלוך רגלי הכהני׳ אמה מזה ואמה מזה כמצא ארבעה ועשרים על ארבעה ועשרים זהו מקום המערכה אמר ר׳ יוסי מתחילה היה שמנה ועשרים על שמנה ועשרים וכונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הצפון וארבע אמות מן המערב כמין גומא שנאמר והאריאל שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע יכול שאינו אלא שתים עשרה על שתים עשרה כשהוא אומר על ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד שתים עשרה אמה לכל רוח הנה תראה כי רז״ל פירשו כי מדות זה המזבח הם מדות מזבח בית שני ודעת יונתן אינו כדעתם כמו שתראה וכוכל לפרש כי מדה אחרת יהיה למזבח העדות ואמר ואלה מדות המזבח כמו שאומר והולך עד ויאמר אלי בן אדם ופירוש באמות באמות הידועות בנבואה זו שכל אמה בהם בת חמשה טפחים כי אמה מהם אמה וטופח שהם ששה טפחים וזאת המדה היתה בת ששה טפחים וכן אמר בתחילת נבואה זו שם אמות באמה וטפח כמו שפירשנו וחיק האמה ואמה רחב באמצע המזבח היה גובה אמה ורחב אמה והוא מקום המערכה: וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד · גבול האמה היה גבוה זרת אחד ופירוש וגבלה מסגרת כמו שתרגם יונתן גדנפא: וזה גב המזבח · זה שספר הוא גב המזבח שהוא מקום המערכה שהיה גבוה על המזבח אמה לפיכך קראו גב: ומחיק הארץ · מאמצע הארץ ומהשוה בה אשר בין העזרה העליונה לתחתונה שהמזבח היה בנתים ומקו׳ מעמד הכהנים המקריבים על המזבח קורא עזרה כמו שקרא גם כן מקום מעמד ישר׳ עזרה והעליונה היא מהמזבח כלפי אולם והתחתונה מהמזבח כלפי מזרח ואמר שמאמצע הארץ שהוא מקום המזבח עד העזרה התחתונה שתים אמות רוצה לומר באורך ורוחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה לא ידענו איזו מן העזרות קורא קטנה העליונה או התחתונה ואיזו מהן קורא גדולה מכל מקום אמר כי מזו לזו היו ארבע אמות והוא מקום המזבח שאמר עליו והר״א ארבע

וְהַהַרְאֵל אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֵהָאֲרִאֵיל וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע׃ וְהָאֲרִאֵיל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו׃ וְהָעֲזָרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ וְהַגְּבוּל סָבִיב אוֹתָהּ חֲצִי הָאַמָּה וְהַחֵיק לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֵהוּ פְּנוֹת קָדִים׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם׃ וְנָתַתָּה אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק הַקְּרֹבִים אֵלַי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת׃ וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע קַרְנֹתָיו וְאֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה וְאֶל הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ וְכִפַּרְתָּהוּ׃ וְלָקַחְתָּ אֵת הַפָּר הַחַטָּאת וּשְׂרָפוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ׃ וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב שְׂעִיר עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר׃ בְּכַלּוֹתְךָ מֵחַטֵּא תַּקְרִיב פַּר בֶּן בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן הַצֹּאן תָּמִים׃ וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהוָה׃ שִׁבְעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן בָּקָר וְאַיִל מִן הַצֹּאן תְּמִימִים יַעֲשׂוּ׃

ומדבחא ארבע אמין וממדבחא ולעילא קרנתא ארבע׃ ומדבחא תרתא עסרי אורכא בתרתא עסרי פותיא מרבע על ארבעא סטרוהי׃ ומסמתא ארבע עסרי אורכא בארבע עסרי פותיא על ארבע סיטרתא וגדנפא מקף לה סחור סחור פלגות אמתא ותשוית לה אמתא סחור סחור ומארתר דסלקין לה מיתפנן למדינחא׃ ואמר לי בר אדם כדנן אמר יי אלהים אילין גזירת מדבחא ביום איתעבדותיה לאסקא עלוהי עלתא ולמזרק עלוהי דם ניכסת קודשיא׃ ותתן לכהניא ליואי די אינון מזרעא דצדוק דקריבין לפולחני אמר יי אלהים לשמשא קדמי תור בר תורי לחטתא׃ ותיסב מדמיה ותתן על ארבע קרנתיה ועל ארבע זוית מסמתא ועל תחומא סחור סחור ותדכי יתיה ותכפר עלוהי׃ ותיסב ית תורא דחטתא ויוקדיניה באתר דחזי לביתא מברא למקדשא׃ וביומא תנינא תקריב צפיר בר עזי שלים לחטתא ותדכי ית מדבחא כמא דדכיאו בתורא׃ בשיציותך מלדכאה תקריב תור בר תורי שלים ודכר מן ענא שלים׃ ותקרבינון קדם יי ויתנון כהניא עליהון מילחא ויסקון יתהון עלתא קדם יי׃ שבעא יומין תעביד צפירא דחטתא ליומא ותור בר תורי ודכר מן ענא שלימי יעברון׃

רדק ארבע אמות והנה זה פטח המזבח מלמטה על הארץ ד׳ אמות בארך וברוחב וכן בגובה והוא הנקרא הראל כלומר בית אל לפי שהיו עובדים בכל מקום לאלהים אחרים על ההרים הגבוהים וזה שהיה הראל לא היה גבהו אלא ד׳ אמות לפיכך אמר ד׳ אמות בסתם וכולל לפטחו וגבהו ובסוף ארבע אמות בגובה היה מתרחב המזבח והיו יוצאין אבני המזבח לחוץ ואותו המקום הוא הנקרא אריאל ואמרו רבותינו ז״ל כי נקרא המזבח אריאל לפי שהאש הקדושה היורדת מן השמים היתה רבוצ׳ בו כארי וזה המקום שנקרא אריאל היו שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו וממנו ולמעלה היו ארבע הקרנות ומדת מקום המערכה זכר למעלה׃ והראל. מבואר הוא ומהאראיל וכן והאראיל כתוב ביו״ד בין האלף והלמ״ד וקרי היו״ד בין הרי״ש והאלף והענין אחד׃ והעזרה ארבע עשרה ארך. לא ידענו על אי זו עזרה אמר על הגדולה או על הקטנה׃ והגבול. כמו שפירשנו מסגרת וכמו מת״י גדנפא׃ חצי האמה. חצי אמה גובה המסגרת שהיה לה לעזרה סביב׃ והחיק לה אמה סביב. לא ידענו מה היה משמש זה החיק בעזרה׃ ומעלתהו פנות קדים. המעלות שהיו עולי׳ בהם למזבח היו פונים לצד מזרח ומעלותהו כמו ומעלותיו וכן מתן גבורתו כמו גבוריו׃ פנות. מקור והנה כתוב ולא תעלה במעלות על מזבחי אפשר שהיו המעלות עשויות כמין כבש או פירושו שהיו עולי׳ בו חוץ לעזרה ודעת יונתן שהיו עולים לעזרה שתרגם ודרגן דסלקין ליה ל לאתפנאה למדינחא ות״כ כל חיק בזו הפרשה תשויתא ר״ל מקום שוה ותרגם העזרה מסמתא ולא ראיתי למלה הזאת חבר ולפי׳ רז״ל יהיה פירוש העזרה כבנין המזבח עצמו ו וקורא לו מלבן מן המלבנו׳ עזרה כי מלבנות היה עשוי המזב׳ כמו שאמרו תני לוי כיצד בונים את המזבח מביא מלבן שהוא שנים ושלשים על שנים ושלשי׳ וגובהו אמה ומביא חלוקי אבני׳ מפולמו׳ בן גדולות בין קטנו׳ ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו יסוד וחוזר ומביא מלבן שהוא שלשים על שלשים וגבוה חמש ומביא חלוקי אבנים מפולמו׳ בין גדולות בין קטנות ומביא סיד ו וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו סובב וחוזר ומביא מלבן שהוא כ״ח על כ״ח וגבוה שלש אמות ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו מקום המערכה וחוזר ומביא מלבן שהוא אמה על אמה וגבוה אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו קרן וכן לכל קרן וקרן ופירוש מפולמות לחות כמו דגים מפולמות׃ ויאמר אלי בן אדם כה אמר יי׳ אלה חקות המזבח ביום העשותו. ביום שתשלם מלאכתו יעלו עליו קרבן זה כמו שעשו במשכן ביום שמיני למלואים׃ ולזרוק עליו דם. ת״י ולמזרק עלוהי דם נכסת קודשיא׃ ונתת. ליחזקאל אומר שהוא כהן ואמר שהוא יתן הקרבן לכהנים להקריבו והוא יזרוק הדם ויכפר על המזבח כי לעתיד יהיה הוא כהן גדול ואע״פ שיהיה אהרן שם או יהיה הוא משנה לו וגם זה הפסוק יורה על תחיית המתים לעתיד ולדברי רז״ל שאמרו כי זה המזבח הוא אשר עשו בבית שני אפשר כי יחזקאל היה מעולי הגולה אלא שאומרי׳ בקבלה שקברוהו בארץ בבל ועוד כי סדר הקרבנות שעשו עולי הגולה אינו כסדר זה והם בנו המזבח קודם ההיכל׃ מזרע צדוק. כבר פירשנו למעלה למה זכר צדוק׃ פר בן בקר לחטאת. וכן במלואים שעשה משה׃ ולקחת. העזרה היא הנזכרת שהיתה לפני המזבח וכן מפורש למעלה פנות העזרה למזבח׃ ואל הגבול. גבול העזרה הנזכרת׃ וחטאת אותו וכפרתהו. כתרגומו ותדכי יתיה ותכפר עלוהי׃ ולקחת את הפר החטאת. כמנהג עם ה׳ הידיעה כמו המזבח הנחשת והדומים לו׃ ושרפו במפקד הבית. ושרפו השורף במפקד הבית ות״י באתר דחזי בביתא ולא זכר באיזה מקום מן הבית אבל אמר מחוץ למקדש רוצה לומר מחוץ לעזרה אבל לפנים מחומת הר הבית היה ולשון במפקד כמו במנות כמו והוא פקיד עלי במפקד יחזקיהו רוצה לומר במקום מן הבית שמצוים הכהנים לשרוף בו פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים וכן פר שעשה משה במלואים נשרף וכן עגל החטאת שהקריב אהרן ביום השמיני למלואים נשרף׃ וביום השני. מבואר הוא׃ בכלותך מחטא. בכלותך מבואר הוא׃ והקרבתם. והשליכו הכהנים עליהם מלח. כמו שכתוב בתורה על כל קרבנך תקריב מלח׃ שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום. לא היו כזה ימי המלואים של משה וגם עולי הגולה לא ראינו שעשו קרבן כזה כשבנו המזבח ואף על פי שאמרז״ל מלואי׳ הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כסדר הזה לא היו ועל כרחינו חדוש יהיה בסדר הקרבנות לעתיד׃

רשי והרא״ל. הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובבית עולמים לא היה אלא ש״ם ות״י אף הוא ומדבחא ארבע אמין׃ והאריאל שתים עשרה אורך. מקום המערכה היה עשרים וארבע על עשרים וארבע וזהו שתים עשרה בשתים עשרה׃ על ארבעת רבעיו. שמאמצעיתו הוא מודד שתים עשרה לכל רוח הרי כ״ד על כ״ד כך מפורש בזבחים וכן שנינו במסכת מדות המזבח היה של״ב על שלשי׳ ושתים עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצ׳ שלשי׳ על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמו׳ מקו׳ הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרי׳ ושש מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ״ד על כ״ד מקו׳ המערכ׳׃ והעזרה ארבע עשרה אורך. גג המזבח עם מקום הקרנות ועם מקום רגלי הכהנים כ״ח על כ״ח וארבע עשרה האמורים כאן מאמצעיתו מודד כמו שמפורש על ארבעת רבעיה׃ והגבול סביב אותה׃ ית גדנפא ורבותינו פרשוהו על הקרנות׃ חצי האמה. מאמצעיתו מודד נמצ׳ אמה על אמה׃ והחיק לה אמה. זו כניסת היסוד׃ ומעלותהו פנו׳ קדים. וכבש שעולים בו היה בדרום כדי שיהא העולה בו פונה למזרח שכל הפונו׳ היו דרך ימין וכשאתה נותן הכבש בדרום והעולה בו ופונה דרך ימין פונה למזרח׃ הכהנים הלוים. אשר משבט לוי׃ מזרע צדוק. לפי שהיה כהן גדול שמשם ראשון במקדש בימי שלמה נקרא על שמו׃ אל ארבע קרנותיו. של מזבח׃ פנות העזרה. גג המזבח׃ וכפרתהו. תקנה אותו מדרך חול שבו להכניסו בקדושה להיותו ראוי לכפר עליו מזה ולהלן׃ במפקד הבית. ת״י בדחזי לביתא כלומר במקום המוכן לו שהבית כלה כמו לא נפקד ממנו איש מקום קדוש ולשון במפקד הבית מקום שהבית והוא פר המלואים כדרך שעשו במשכן ושרף אותו פר ולא נאכל וכן דרשו רבותינו במנחות מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה׃ תקריב שעיר עזים. זה לא היה במשכן ומלואים של לעתיד לבא כך הם על פי הדיבור׃ תחטאו. מלטהר׃ תמימים יעשו׃ לעולה׃ ורבאתי

ומהאריאל חד מן שיטה חדא ומ״ה כריש תיבותא וסי׳ ומהר ל׳ והוכן בחסד כסא. וכהר ל׳ קרוב יום יי׳ הגדול. מהלומות ל׳ נכונו ללצים שפטים. ומהומנם ל׳ באשר יהגה. וכהגר ל׳ כי איש. ומהעזרה ל׳ הגדולה עד העזרה הקטנה. ומהאריאל ל׳ ולמעלה הקרנות ארבע. ומדרין ל׳ אפרים בעוף יתעופף כבודם. ומהלוים

ל׳ ועל הסבלים׃ וחטאת ג׳ וסימ׳ את המזבח. אתו וכפרתהו. וחטאת את המקדש׃ עלה ה׳ חס׳ בליש׳ בסיפרא וסימ׳ והעלה על רוחכם. ולשכה ופתחה באילים חשעדים שם ידיחו את העלה. כחטאת כעלה ובמנחה. והעלה אשר יקריב הנשיא ליי׳ ששת כבשים. והקרבתם לפני יי׳ והשליכו׃

רש"י

ורצאתי. לשון רצון: סגור יהיה. רבותי העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי שהיה לשער ההיכל פשפש פתח קטן כך שנינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בדרו ואחד בצפון שבדרו' לא נכנס בו אדם מעולם עליו מפו' על ידי יחזקאל השער הזה יהיה סגור: בא בו. לעתיד לבא: את הנשיא נשיא הוא וגו'. את הנשיא אני נותן ר רשות כשיא הוא וחשוב ואין דרכו לישב ולאכול עם שאר הכהני' בלשכות: הוא ישב בו לאכול לחם. בתו' תללו: מדרך אולם השער יבא. כשהוא נכנס לתוך החצר הפנימית כדי ליכנס לשער קטן זה לאכול בו דרך אולם השער העזר' שבמזרח יכנס לתוך העזרה ובו בדרך ישוב כשישוב יצא באותו הדרך שנכנס ולפי שהוא אות' למטו' בענין ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך וגו' שצוה לעשות העזרה קפנדריא לפי שאותה ביאה לראיית פנים וצריך להראות יפה הוצרך לומר כאן בביאות של כל ימות השנה שלא יעשנה קפנדריא לפי שאין ביאה זו לראיית פנים כמו של רגלים וכן העיד עוד למטה בעני' פעמים רבות. מב' את הנשיא כ"ג נשיא הוא ומחשיבתו יהא רשאי לאכול בשר ולחם קדשים באותו שער שפותחין לו בשעת אכילתו. מדרך אולם השע' יבא דרך אולם שער מזרחי יכנס לעזרה ויבא עד אותו פשפש לאכול בו לחמו. ומדרכו יצא שאין זה ראוי לקפנדריא כשאר שערי' וכל היום שלא בשעת אכילת הנשיא יהיה סגור: בני נכר. שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים זהו משומד והן ערלי לב: וערלי בשר. כהן שמתו אחיו מחמ' מילה: ותשימון לשמרי משמרתי במקדשי לכם. תשימון לכם לרצונכ' במקדשי אנשים שאינם ראוין להיו' שומרי משמרתי: כי

וכפרו אותם בקנית שכרים מרוויקים ישני' מכאתי שהכת' ותקרי יכפרו וגם המסרת מוכחת כן בי לא כמנות עם אות' שהם בתוכים ו"ו ברים תיבות' וקרי' יוד ולי שראיתי לרד"ק בפירושיו שאמר שהכת' ובכרו והקרי יכפרו.

רדק

שבעת ימים. וכפרו: כתיב וקרי יכפרו ביו"ד והענין אחד אלא שכתוב טעם שבעת ימים דבק למעלה: וטהרו אותו. לפי שנטמא ביד גויי הארץ: ומלאו ידו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד ורבים כמוהו חסירי היו"ד הרבים מן הכתוב ולא יחסר הענין בעבור זה ופירוש ומלאו ידיו הכינוי למזבח ופירושו כתרגומו ויקרבון קרבניהון וכזה הענין תרגם אונקלוס ומלאת יד אהרן ויד בניו והדומים לו וים לפרש כנוי ידיו לכהן המקריב שימלא ידיו מכתחי הקרבן: ויכלו את הימים. הכהנים יכלו שבעת ימים על זה הסדר: והיה ביום השמיני והלאה. פי' ביום השמיני וממנו והלאה יעשו עולות וזבחים כמו שכתוב ובכללם התמידים והנדרים והנדבות והמוספים: ורצאתי אתכם. כתוב באל"ף במקום יו"ד וכן רפאנו את בבל וטעם ורציתי ארצה אתכם בקרבנותיכם ויהיו לרצון לפני כי מעשיכם יהיו רצויים לפני ויונתן תרג' ויתקבל קרבנכון ברעוא קדמי אמר יי': וישב אתי. המקדש החיצון. זה ההיכל: והוא סגור. עתה אשר השיב אותי מצאתיו סגור וכבר היה פתוח כשבא כבוד יי' אל הבית כמו שאמר למעלה: ויאמר אלי יי' השער הזה סגור יהיה. לפי פשוטו יאמר זה על שער ההיכל אלא שרז"ל פירשו כי על אחד משני פשפשין שהיו לשער הגדול אמר זה כמו ששנינו במסכת מדות ושני פשפשין היו לו לשער הגדול האחד לצפון והאחד לדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו מפורש על ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי יי' אלהי ישראל בא בו והיה סגור: יי' אלהי ישר' בא בו. רוצה לומר שכין הכבוד שנכנס בו כמו שאמר למעלה ומה שמפרשי' בזה הפסוק הוא מבוא כי על המקד' הוא מדב' ועל שעריו לא על אחד וכל הפסוקים שלפניו ואחריו תשובה להם וכל משכיל ישכיל ואיני צריך להאריך תשובתם ופירוש פשפשין פתחים קטנים: את הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול לחם לפני יי'. את הנשיא כמו על הנשיא וכן וירא את הכהן את מי הנדרת מלין והדומים להם במקום אל וכן ת"י לרבא יהי רבא הוא אמר זה השער שהיה סגור שלא יבא בו אדם אל הנשי' יהיה ובעבור כי נשיא ישר' הוא יושב בזה השע' מחוץ באסקופת החיצונה: לאכול לחם לפני יי'. כשיאכל זבחי שלמיו לפני יי' יאכלם בזה המקום ומדרך אולם השער יבא שם: ומדרכו יצא. מאותו דרך שנכנס יצא והנשיא הזה יהיה מלך המשיח כמו שאמ' ודוד עבדי נשיא להם לעולם: ויביאני. מבואר הוא: ויאמר. תורתו. כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד: ושמת לבך למבא הבית בכל מוצאי המקדש. כלו' תשים לבך בכל השערים שהם מבא הבית ומוצאיו שלא יכנס בהם אדם אלא הראוי לכל מקום ומקום כמו שהם המקומות שהם המקודשים אחד יותר מחבירו: ואמרת אל מרי. תואר כמו אל תהי מרי: רב לכם מכל תועבותיכם. די היה לכם מכל התועבות אשר עשיתם עד שהייתם מביאים ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחלל את ביתי וזה אמר לבני הגולה מה שעשו קודם שגלו ומה שהיו עושין הנשארים בארץ: בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר. ערלי לב שעברו ע"ז ערלי בשר שמתו אחיו מחמת מילה ואף על פי שהוא אנוס הערלה מאוסה היא לפני האל יתברך ולא יכול לשרת לפני יי' ושנים נכרים לעבודת בית המקדש ערל לב וערל בשר ואף על פי שלא מצאנו בתורת משה רבינו עליו השלום קבלה היתה בתורה שבעל פה וכן אמרז"ל דבר זה מתורת משה רבינו עליו השלום לא למדנו מתורת יחזקאל בן בוזי למדנו דגמרא אגמרי להו ואתא יחזקאל ואסמכוה אקרא רלחללו את ביתי: לחללו את ביתי כמו ותראהו את הילד: בהקריבכם. כאילו אתם מקריבים את לחמי חלב ודם שאתם מביאים אל ביתי הכהנים שאינם ראוים לעבודה: ויפרו את בריתי. והם הפרו את בריתי: אל כל תועבותיכם. שהיו כהנים לכם בע"ז שהייתם עובדים ואתם בני נכר בני עמים: ולא שמרתם. לכם. אותם שהיו שומרים לכם במשמרת ע"ז שלכם שמתם שומרי משמרתי במקדשי. ולמ"ד לשומרי כלמ"ד הרגו לאבנר והדומים לו:

ידיו ה' כתיב ידו וסימ' נמסר בסדר כי תשא: סגור ה' בקריא' וסי' וישב אותי דרך השער. ובתריה השער הזה סגור יהיה ב' בפסוק. יהיה סגור ששת ימי המעשה. סגור ואתם צר. וכל זהב סגור דכות': נשיא ד' קמצין בספרא וסימ' את הנשיא נשיא הוא. ועבדי דוד. ודוד עבדי. ונשיא בארץ: אמירה אל יי' ד' פ' דקדים

שִׁבְעַת יָמִים וְכִפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדוֹ׃ וִיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת־שַׁלְמֵיכֶם וְרָצָאתִי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

(יכפרו · ידיו · ל' חס' · ל' ל' חס')

מד וַיָּשֶׁב אֹתִי דֶּרֶךְ שַׁעַר הַמִּקְדָּשׁ הַחִיצוֹן הַפֹּנֶה קָדִים וְהוּא סָגוּר׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה לֹא יִפָּתֵחַ וְאִישׁ לֹא־יָבֹא בוֹ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ וְהָיָה סָגוּר׃ אֶת־הַנָּשִׂיא נָשִׂיא הוּא יֵשֶׁב־בּוֹ לֶאֱכָול־לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה מִדֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּמִדַּרְכּוֹ יֵצֵא׃ וַיְבִיאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר הַצָּפוֹן אֶל־פְּנֵי הַבַּיִת וָאֵרֶא וְהִנֵּה מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה בֶּן־אָדָם שִׂים לִבְּךָ וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְּׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי מְדַבֵּר אֹתָךְ לְכָל־חֻקּוֹת בֵּית־יְהוָה וּלְכָל־תּוֹרֹתָו וְשַׂמְתָּ לִבְּךָ לִמְבוֹא הַבַּיִת בְּכֹל מוֹצָאֵי הַמִּקְדָּשׁ׃ וְאָמַרְתָּ אֶל־מֶרִי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה רַב־לָכֶם מִכָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ בַּהֲבִיאֲכֶם בְּנֵי־נֵכָר עַרְלֵי־לֵב וְעַרְלֵי בָשָׂר לִהְיוֹת בְּמִקְדָּשִׁי לְחַלְּלוֹ אֶת־בֵּיתִי בְּהַקְרִיבְכֶם אֶת־לַחְמִי חֵלֶב וָדָם וַיָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֶל כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ וְלֹא שְׁמַרְתֶּם מִשְׁמֶרֶת קָדָשָׁי וַתְּשִׂימוּן לְשֹׁמְרֵי מִשְׁמַרְתִּי בְּמִקְדָּשִׁי לָכֶם׃

תרגום

שִׁבְעָא יוֹמִין יְכַפְּרוּן עַל מַדְבְּחָא וִידַכּוּן יָתֵיהּ וִיקָרְבוּן קוּרְבָּנֵיהּ׃ וִישַׁלְמוּן יָת יוֹמַיָא וִיהֵי בְּיוֹמָא תְמִינָאָה וּלְהָלָא יַעְבְּדוּן כָּהֲנַיָא עַל מַדְבְּחָא יָת עֲלָוָתְכוֹן וְיָת נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן וְיִתְקַבְּלוּן קוּרְבָּנֵיכוֹן בְּרַעֲוָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וַאֲתֵיב יָתִי אוֹרַח תְּרַע מַקְדְּשָׁא בָּרָאָה דְּפָתַח לְמַדִּנְחָא וְהוּא אֲחִיד׃ וַאֲמַר יְיָ לִי תְּרַע הָדֵין אֲחִיד יְהֵי וְלָא יִתְפְּתַח וֶאֱנָשׁ לָא יֵיעוֹל בֵּיהּ אֲרֵי יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי וִיהֵי אֲחִיד׃ לְרַבָּא יְהֵי רַבָּא הוּא יְתֵיב בֵּיהּ לְמֵיכַל לַחְמָא קֳדָם יְיָ מֵאוֹרַח אוּלָם תַּרְעָא יֵיעוֹל וּמֵאוֹרְחֵיהּ יִפּוֹק׃ וְאַעֲלַנִי אוֹרַח תְּרַע צִיפּוּנָא לִקֳדָם בֵּיתָא וַחֲזֵית וְהָא אִתְמְלֵי יְקָרָא דַייָ יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וְאִשְׁתַּטְחִית עַל אַפַּי׃ וַאֲמַר לִי יְיָ בַּר אָדָם שַׁוִּי לִבָּךְ וַחֲזִי בְּעֵינָךְ וּבְאוּדְנָךְ שְׁמַע יָת כָּל דַּאֲנָא מְמַלֵּל עִמָּךְ לְכָל גְּזֵירַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וּלְכָל דִּחְזֵי לֵיהּ וּתְשַׁוִּי לִבָּךְ לְמַעֲלֵי בֵיתָא בְּכָל מַפְּקָנֵי מַקְדְּשָׁא׃ וְתֵימַר לְעַמָּא סָרְבָנָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים סַגִּי לְכוֹן מִכָּל תּוֹעֲבָתְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ בְּאַיְתָאוּתְכוֹן בְּנֵי עַמְמַיָא רַשִׁיעֵי לִיבָּא וְעַרְלֵי בִסְרָא לְמֶהֱוֵי בְמַקְדְּשִׁי לְאַפָּסָא יָת עֲזָרְתִּי בְּקָרִיבְכוֹן יָת קוּרְבָּנִי תְּרַב וּדְם נִכְסַת קוּדְשִׁין וְאַשְׁנִיאוּ קְיָמִי עַל כָּל תּוֹעֲבָתְכוֹן׃ וְלָא נְטַרְתּוּן מַטְרַת קוּדְשַׁי וּמַנִּיתוּן לְנָטְרֵי מַטְרַת מֵימְרִי בְּמַקְדְּשִׁי לְכוֹן׃

אלי קודם לאזכרה בקריא' וסימ' העמד ומצפה. השער הזה סגור יהיה: שים לבך וראה בעיניך. ויקחני י' מאחרי הצאן: תועבותיכם ח' בטע' פ' הטפחא לא ישרהנה מירכא בתיבתה כי אם בח' מקומות וסימ' בומ"ג תל"וש וסי' נמסר בסדר אמור ולעיל בסיפרא דא סים' לו':

כה אמר. לא יבא אל מקדשי. לעתיד: לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל. זה שאני אומר בן נכר איני אומר על הגוים כי אין צריך לומר זה אלא בעבור בן נכר אשר בתוך בני ישראל: כי אם הלוים. כי אם יבאו הלוים אשר רחקו מעלי אל מקדשי לא יבאו לכל דבר שירות לא ונשאו את עונם שלא יעבדו עבודת קרבן ויו׳ ונשאו כוו׳ ויאמ׳ אבותם את עיניו אלא מה יעשו אותם לוים אשר תעו בתעות בני ישראל: והיו במקדשי משרתים. פירוש שוערים יהיו ומשרתי הבית ושוחטים בה שהשחיטה כשרה בזר אבל לא יקריבו קרבן ויש לפרש כי אם הלוים לשון שבועה כמו אם לדור אכזב וכמו אם יבואון אל מנוחתי פקידות מנויי השערים ודברי הבית יהיה להם והלוי שזכר על הכהנים הוא אומר כי כל כהן משבט לוי: יען אשר ישרתו אותם. תחת שהיו משרתים את ישרא׳ לפני גלוליהם לפיכך ישרתוני לעתיד בעבודת הבית בדברים שהם כשרים ב בזרים כי כזרים חשבם וכל הענין מבואר עד סוף הפרשה: כי הכהנים אשר תעו בחייתם בחיית המתים לעתיד ישאו עונם בזה הדבר ונשאו כלימתם: והכהנים הלוים בני צדוק. לפי שאמר כי אותם הכהנים שתעו לא ישובו לסדר העבודה לעתיד אמר כי אותם שלא תעו ישובו ל לסדר עבודתם וכבר פירשנו טעם בני צדוק: המה יבאו אל שלחני לשרתני. כמו שת׳ לפתורי דלחם אפיא: והיה בבאם אל שערי החצר הפנימית. אם נאמר החצר הפנימית כמשמעו יהיה פירושו שער עזרת הכהנים והמזבח ומשם לשער האולם כי ההיכל הוא חצר ויהיה זה אם כן חדוש לעתיד כי בבגדי כהונה שהיו משמשים בהם צמר היה כמו שכתוב בתורת משה כי התכלת היא צמר צבוע בתכלת ואם נאמר כי דבר זה על עבודת כהן הגדול ביום הכיפורים לפני לפנים שהיה עובד בבגדי פשתים איך קרא הדביר חצר והוא בית ואיך אמר בבאם ילבשו לשון רבים והעבודה ההיא לא היתה אלא בכהן גדול והיה הוא לבדו ככנס שם וביום הכפורים לבד: פארי פשתי׳. נקראו כן המגבעות לפי שהיו על הראש לפאר וכן אמר ומגבעות תעש׳ להם לכבוד ולתפארת: על מתניהם. כמו שכתוב בתורה ממתני׳ ועד ירכים יהיו: לא יחגרו ביזע. פי׳ רז״ל לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממתניהם ולא למעלה מ מאציליהם אלא כנגד אצילי ידים ויונתן תרגם ולא יזרזון על ח חרציהון אלהין על לבבהון יסרון. יזע שם במשקל נגע כי היו״ד שרש ומפני הפסוק נקמצה היו״ד: ובצאתם אל החצר החצונה. ואחר כך אל החצר החצונה אל העם אמר איזו חצר החיצונה ש העם פי׳ מקום שהעם שם והוא עזרת ישראל: יפשטו את בגדיה׳. הוא מה שאמ׳ למעלה ושם יניחו בגדיהם: ולא יקדשו את העם בבגדיהם. כי אם יגעו את העם בבגדי כהונה שהם קדש יראה שהעם קדושים כמוהם ועל הדרך הזה ת״י ולא יתערבון שעמא בלבושיהון: ודאמם

כה אמר ד׳ בטעם זרקא בס׳ וסימ׳ בקבצי. כל בן נכר. בראשון באחד. שער החצר: מרי ד׳ בקריא׳ וסימ׳ למשמרת לאות לבני מרי. כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים. אל תהי מרי בבית המרי. ואמרת אל מרי: כל ירמיה ויחזקאל בית ישראל במ״ה בני ישראל וסימ׳ קול על שפיים נשמע. לבן הגהים ס כאים ודבתריה

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כָּל־בֶּן־נֵכָר עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל־מִקְדָּשִׁי לְכָל־בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי אִם־הַלְוִיִּם אֲשֶׁר רָחֲקוּ מֵעָלַי בִּתְעוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר תָּעוּ מֵעָלַי אַחֲרֵי גִּלּוּלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם׃ וְהָיוּ בְמִקְדָּשִׁי מְשָׁרְתִים פְּקֻדּוֹת אֶל־שַׁעֲרֵי הַבַּיִת וּמְשָׁרְתִים אֶת־הַבָּיִת הֵמָּה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַזֶּבַח לָעָם וְהֵמָּה יַעַמְדוּ לִפְנֵיהֶם לְשָׁרְתָם׃ יַעַן אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ אוֹתָם לִפְנֵי גִלּוּלֵיהֶם וְהָיוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לְמִכְשׁוֹל עָוֺן עַל־כֵּן נָשָׂאתִי יָדִי עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם׃ וְלֹא־יִגְּשׁוּ אֵלַי לְכַהֵן לִי וְלָגֶשֶׁת עַל־כָּל־קָדָשַׁי אֶל־קָדְשֵׁי הַקְּדָשִׁים וְנָשְׂאוּ כְּלִמָּתָם וְתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ וְנָתַתִּי אוֹתָם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת לְכֹל עֲבֹדָתוֹ וּלְכֹל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה בּוֹ׃ וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי לְשָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי׃ וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֶמֶר בְּשָׁרְתָם בְּשַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית וָבָיְתָה׃ פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מָתְנֵיהֶם לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע׃ וּבְצֵאתָם אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם יִפְשְׁטוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִם בָּם וְהִנִּיחוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכֹת הַקֹּדֶשׁ וְלָבְשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם׃

כדנן אמר יי אלהים כל בר עממין רשיעי ליבא ועורלי בסרא לא יעלון למקדשי לכל בני עממיא די בגו בני ישראל׃ אלהן ליואי דאתרחיקו מרחלתי במטעי ישראל דטעו מבתר פולחני בתר טעותהון ויקבלון חוביהון׃ ויהון במקדשי משמשין ממנן על תרעי ביתא ומשמשין ית ביתא אינון יכסון ית עלתא וית ניכסת קודשיא די לעמא ואינון יקומון קדמיהון לשמשותהון׃ חלף דהוו משמשין יתהון קדם טעותהון והוו לבית ישראל לתקלת חובין על כן קיימית במימרי עליהון אמר יי אלהים ויקבלון חוביהון׃ ולא יתקרבון לפולחני לשמשא קדמי ולמקרב על כל קודשי לקודשי קודשיא ויתקבלון איתכנעותהון ותועבתהון דיעבדו׃ ומניתי יתהון נטרי מטרת ביתא לכל פולחניה ולכל דיתעביד ביה׃ וכהניא ליואי בני צדוק די נטרו ית מטרת מקדשי במיטעי בני ישראל מבתר פולחני אינון יתקרבון לפולחני לשמשא קדמי וישמשון על מדבחי לקרבא קדמי תרב ודם ניכסת קודשין אמר יי אלהים׃ אינון יעלון למקדשי ואינון יתקרבון לפתורי לחים אפיא לשמשא קדמי ויטרון ית מטרת מימרי׃ ויהי במיעלהון לתרעי דרתא גויתא לבושי בוצא ילבשון ולא יהי עליהון כסות עמר בשמשותהון בתרעי דרתא גויתא ולגיו׃ קובעין דבוץ יהון על רישיהון ומכנסין דבוץ יהון על חרציהון ולא יסרון על חרציהון על לבביהון ייסרון׃ ובמיפקהון מדרתא דקודשא לדרתא בריתא לאיתערבא עם עמא ישלחון ית לבושיהון די אינון משמשין בהון ויחתון יתהון בלשכת קודשא וילבשון לבושין אוחרנין ולא יתערבון עם עמא בלבושהון׃

רשי

כי אם הלוים אשר ר רחקו וגו׳. כי אם כה תעשו להם הלוים אשר רחקו מעלי ונעשו ת משומדים לע״ז ועכשיו חזרו בהם: ונשאו עונם. מגשת עוד אל מזבחי אלא פקידו׳ של שערי הבית פקידות ת קומנ״דישא״ם בלע״ז ש שומרים ושוערים יהיו: המה ישחטו את העולה. עבודה הכשר׳ בזרים ובעבדים ובנשים: למכשול עון. כומרים לע״ז להמשיכם לכך: והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו וגו׳. בתעות. קנה״יזמ״רד בלע״ז: אל שערי החצר הפנימית. לפני ולפני׳ ביום הכפורים: ולא יעלה עליהם צמר. תכלת שהיה במעיל ובאבנט לא ילבשו ביום הכפורי׳ בעבודת פנים: וביתה. ולפנים: פארי. קאפיי״לש בלע״ז: ולא יחגרו ביזע. שנינו בברייתא אין חוגרין ב במקום שמזיעין לא למטה מאציליהם ולא למטה ממתניה׳ שהוא מקו׳ זיעה אלא שוייר״א בלע״ז לשון אחר אסרה התורה לכהני׳ מלבושי צמר כי הצמר מזיע הגוף ומזיע את הבשר: אל החצר החצונה אל החצר החיצונה. לפי שהיה מדב׳ בהיכל לפני ולפנים וקראו חצר הפנימית ואכלם יש לו לקרות עזרת י ישראל חצר החצונה לכך הוצרך לכפול שתי פעמי׳ לומר שעל עזרת נשים הוא אומר מקום שכל ישראל נ נכנסין: והניחו אותם בלשכות הקדש. כמו שאמר משה רבי׳ ע״ה ופשט את בגדי הבד אשר לבש והניח׳ שם: ולא יקדשו את העם. ת״י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון כלומר לא יגעו שהעם בבגדיהם הקדושים שאין בגדי חול טהורי׳ אצל בגדי הקודש: וראמם

כי אם חי׳ על כל רעית בני ישראל. מנעורותיהם ב׳ בפסוק. עשוקים בני יהודה. בימים ההם ובעת ההיא דהולך ובכו. ויאמר אלי בן אדם שולח. ככה יאכלו בני ישראל. איבת עולם. ונתתי את פגרי. ודבר אלהם כה אמר. בן אדם את מקום. כה אמר יי׳ כל בן נכר. והכהנים הלוים בני צדוק. לכהנים המקדש מבני צדוק: והכהנים הלוים ג׳ וסימ׳ וידבר משה. נשאים אתו. בני צדוק: ולא יעלה ג בקרי׳ וסי׳ ולא יעלה בה כל עשב. ולא יאמרו עוד ארון ברית יי׳. ולא יעלה עליהם צמר: פארי ב׳ וסי׳ ואת פארי המגבעות. פארי פשתים יהיו על ראשם: בלשכת ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ והניחו אתם בלשכת הקדש. עשרים לשכת אל הרצפה. בלשכת פטורים. ועיין לקמן בסי׳ מ״ה דם טע׳׳:

וראשם לא יגלחו: להעביר את כל השער: ופרע לא ישלחו. גדול שער לא ירבו: כסום יכסמו. כמספרים הזו שפורין כשבולת ראשו של זה בצד עיקרו של זה כך שמעתי משמו של רבי מנחם זצ״ל ויתכן לפרשו לשון מדת דבר השוה לא גזיזת ראש ולא גדול שער אלא בתרה שוה אמוזי״ר בלע״ז: בבואם אל החצר הפנימית. אל ההיכל: כי אם בתולו' יקחו. הכהני' הגדולים אבל יש מן הכהנים אשר יקחו את האלמנה כגון הדיוטין וזהו מכהן יקחו יש מן הכהנים שמותרין באלמנה. תכ'. אשר תהיה אלמנה' גמורה פרט לגרושה וחלוצה אף על פי שפסויה היא אסורה אף להדיוט: ואחרי טהרתו. אחר פרישתו מן המת כך שנויה במועד קטן: וביום באו. תחלה הקודם להתחנך לעבוד' יקריב חטאתו זו עשירית האיפה שלו כך שנויה במועד קטן שהכהן הדיוט טעון עשירית האיפה ביום חינוכו כענין שנאמר זה קרבן אהרן ובניו וגו' וכמו שמפורש במסכת מנחו': והיתה להם. הכהונה לנחלה: חרם. לשון קדש וכן כל לשון חרמה שהוא על הקדש: להניח. אפוזי״ר בלע״ז כמו ויניח בכל גבול מצרי': כל נבלה וטרפה וגו'. לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטריפות כך פירשו רבותינו: ובהפילכם את הארץ בנחלה. שעתידי' לחלוק את ארץ ישראל לשנים עשר רבועות לא כחלוקה הראשונה שהית' לרב כפי מניינו ולמעט כפי פקודיו והיו שני שבטים או ג' ברבועה אחת עכשיו החלקי' שוים וכשורות הכרם מפאת ים עד פאת קדים כמו שמפורש בסוף הספר: תרומה ליי'. לבנות בית המקדש הזה בו: יהיה

ויין הר״פ וסי' ויין לנסך רביעית ההין. ויין לנסך שלשית. ויין תקריב לנסך. ויין לא ישתו כל כהן. ויין ישמח לבב אנוש להצהיל: חקתי ט׳ חס׳ בנביאים ובכתובים וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ כ״ד: ואל בת ל׳ אדם לא יבא לטמאה. ואל קין ל׳ ואל מנחתו לא שעה. ואל אמה ל׳ תכלינה מלמעלה: ואל משה ל׳ אמר עלה

וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם: ויין לא ישתו כל כהן בבואם אל החצר הפנימית: ואלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים כי אם בתולת מזרע בית ישראל והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו: ואת עמי יורו בין קדש לחל ובין טמא לטהור יודעם: ועל ריב המה יעמדו לשפט במשפטי ושפטהו ואת תורתי ואת חקתי בכל מועדי ישמרו ואת שבתותי יקדשו: ואל מת אדם לא יבוא לטמאה כי אם לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר לא היתה לאיש יטמאו: ואחרי טהרתו שבעת ימים יספרו לו: וביום באו אל הקדש אל החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו נאם אדני יהוה: והיתה להם לנחלה אני נחלתם ואחזה לא תתנו להם בישראל אני אחזתם: המנחה והחטאת והאשם המה יאכלום וכל חרם בישראל להם יהיה: וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל מכל תרומותיכם לכהנים יהיה וראשית עריסתיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך: כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים:

(מה) ובהפילכם את הארץ בנחלה תרימו תרומה ליהוה קדש מן הארץ ארך חמשה ועשרים אלף ארך ורחב עשרה אלף קדש הוא בכל גבולה סביב:

ורישהון לא יגלחון ופרוע לא ירבון ספרא יספרון ית שער רישיהון: וחמר לא ישתון כל כהין במיעלהון לדרתא גויתא: וארמלא ומתרכא לא יסבון להון לנשין אלהן בתולתא מזרעא דבית ישראל וארמלתא דיתהי ארמלתא שאר כהניא יסבון: וית עמי ילפון בין קודשא לחולא ובין מסאבא לדכיא יהודעונון: ועל פלגות דינא אינון יקומון למדן בדיני רעותי ידונונון וית אוריתי וית קיימי בכל מועדי יטרון וית יומי שביא דילי יקדשון: ועל מיתא דאנשא לא יעול לאיסתאבא אלהן לאב ולאם ולבר ולברת לאח ולאחת דלא הוות לגבר יסתאבון: ובתר דכותיה שבעא יומין ימנון ליה: וביום מיעליה לקודשא לדרתא גויתא לשמשא בקודשא יקריב חטאתיה אמר יי אלהים: ותהי להון לאחסנא חולק מותר קורבני חולקהון ואחסנא לא תתנון להון בישראל מתנן דיהבית להון אינון אחסנתהון: מנחתא חטאתא ואשמא אינון יכלוניה וכל חרמא בישראל להון יהי: וריש כל בכורי כולא וכל אפרשות כולא מכל אפרשותכון לכהניא יהי וריש אצותכון תתנון לכהנא לאשראה ברכתא בביתך: כל נבילא ותביר מן עופא ומן בעירא לא ייכלון כהניא: ובפלגותהון ית ארעא באחסנא תפרשון אפרשותא קדם יי קודשא מן ארעא אורכא עשרין וחמש אלפין אורכא ופותיא עסרא אלפין קודשא הוא בכל תחומה סחור סחור:

וראשם לא יגלחו. לא יגלחו כל שער הראש: ופרע לא ישלחו: לא יגדלו השער משלשים יום ואילך: כסום יכסמו את ראשיהם. ימוו את הגלוח לא יגלחו מכל וכל ולא ישלחו פרע אלא בענין השוה אחד לשלשים יום ור״זל פירשו כסום יכסמו כתספורת של בן אלעשה ראשו של זה בצד עיקרו של זה ויונתן תרגם ספרא יספרון ית שער רישיהון: ויין לא ישתו כל כהן. החצר הפנימית. בעזרת הכהנים מן המזבח ולפנים כמו שכתוב בתורה ומה שאמר לו משפטי הכהני' אף על פי שכתוב בתורה לפי שחידש דברים שאינם מפורשים בתורה שכתב גם אפש' שחידש דברים שהם לעתיד לתוספת קדושה: ואלמנה. אם אמר זה על כל כהן יהיה זה לתוספת קדושה לעתיד והוא כי אלמנת כהן גדול ואפלו כהן הדיוט יכול לקחתה כהן אחר וזהו שאמר אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו ואם נאמר כי על כהן גדול דבר יהיה פירושו מכהן יקחו מקצת כהנים יקח כמו שפירשו רבותינו ז״ל וכמו שתרגם יונתן שאר כהניא יסבון והנה הכית זכה וחללה כי כיון שכתו' בתור' לא זכר הכל: ואת עמי. מבואר הוא: ועל ריב למשפט. לשפט כתיב למשפט קרי והענין אחד: ישפטהו. ישפטו הריב כמו שכתובים משפטי הריב בתורה וכתיב ושפטהו רוב' לות' יעמדו למשפט ושפטוהו כמשפטו: ואת חקתי בכל מועדי. בדברי הקרבנות וכן את שבתותי יקדשו: ואל מת אדם. זהו בכהן הדיוט: ואחרי טהרתו. אפש' שיהיה זה לעתיד לתוספת קדושה שאחר שיטהר לסוף שבע עוד יספרו לו שבעת ימים אחרים או שר״זל פירשוהו בלא חדוש ופירשו אחרי טהרתו אחרי פרישתו מן המת: וביום בואו אל הקדש. רוצה לומר אחר שיטהר ויכנס לקדש שלא נכנס שם בטמאתו עתה אחרי שיטהר יקריב קרבן חטאת בעבור טמאתו וזה יהיה חדוש לעתיד ור״זל פירשוהו בלא חידוש מקבלתם פירשו יקריב חטאתו עשירית האיפה שהיה כהן גדול מקריב בכל יום שלא הקריב אותה בימי טומאתו אמר שיקריבנה אחרי טהרתו ומקבלתם אמרו יקריב חטאתו בא ללמד שלא יוכל לשלוח קרבנותיו בימי טומאתו שכתו' וביום בואו וגו' יקריב בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה ובזמן שאי' ראוי לביאה אין ראוי להקרבה ולכי תתיה למי שאמר יקריב חטאתו זו היא עשירית האיפ' והלא מדבר בכהן הדיוט שמטמא לקרובים ועשירית האיפה כהן גדול היה מקריב אותה משלו בכל יום מחציתה בבקר ומחציתה בערב וכהן הדיוט לא היה מקריב אותה אלא בשעת חינוך עבודה כלומר ביום שמתחיל לעבוד וכהן גדול לא היה מטמא לקרובים ואם כן מה הוא שאמר וביום בואו אל הקדש וגו' ומה שאמר יספרו לו ולא אמר יספור לו רוצה לומר יספרו אחיו הכהנים שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס לקדש עד שיעברו לו ז' ימים ויטהר: והיתה להם לנחלה. הכהונה תהיה להם לנחלה שלא תהיה להם אחוזה בישראל כמו שאמר בתורה: המנחה. מבואר הוא: וראשית כל בכורי כל. בכורי כל פרי כמו שאמר בתורה בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו ליי' לך יהיה וכל אשר בארצם רוצה לומר כל המיוחדים שבארצם והם שבעת המינים וכן רוצה לומר מה שאמר כל בכורי כל. וכל תרומת כל כמו שאמר בתורה כל תרומת הקדשים וגו': מכל תרומותיכ'. ראשית מכל תרומותיכם והיא תרומה גדולה שהיתה לכהן: להניח ברכה אל ביתך. טעמו אל כל אשר זכר בפסוק זה: כל נבלה וטרפה. כמו שאמר בתורה נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אע״פ שישראל גם כן מוזהרין עליה הכהנים מוזהרין יותר מפני הטומאה לפני שהם תמיד במקדש לכך הם מוזהרין יותר על הטומאה מישראל ולפיכך אמר לא יאכלו הכהנים ואמר לא יאכלם ולא אמר ולא יגעו כי יש נבלה שאינה מטמאה אלא בבית הבליעה והיא נבלת עוף טהור. ור״זל אמרו לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה יכול יהו מותרין גם כן בשאר נבלות וטריפות לפיכך הוזהרו עליהם: ובהפילכם את הארץ בנחלה. על ירושלם אמר שיפילו אותה לעתיד בנחלה לכל ישראל ואמר איך יחלקו אותה למקדש ולכהנים וללוים ולישראל ואמר ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרה אלף קדש הוא בכל גבולה סביב הארך הוא ממזרח למערב והרחב מצפון לדרום ואמר: יהיה

אל יו'. לנחלה ט״ו וסימ׳ נמסר בסדר קרח: וראשית ו' וסימ׳ ראובן בכורי אתה. ראשית דגנך תירשך תנינא דפסוק. וראשית כל בכור כל ב׳ בפסוק. שמנים ימשחו. וכא בארץ הצבי:

ומן הר"פ בנביאים וסימ' ומן העיר לקח סריס אחד דסוף מלכים · וחברו דסוף ירמיה · ומן העם הדלים · ומן המדה הזאת תמוד · ומן או חדלנו · וכל דניאל ועזרא ודה"ד דכוו' ר"פ ומן וכל אוריתא דכוו' ומן כ"בג מן וסי' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה · מן הארץ ההיא יצא אשור · מן השמים השמיע את קולו ליסרך : למקדש

יִהְיֶה מִזֶּה אֶל־הַקֹּדֶשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת מְרֻבָּע סָבִיב וַחֲמִשִּׁים אַמָּה מִגְרָשׁ לוֹ סָבִיב׃ וּמִן־הַמִּדָּה הַזֹּאת תָּמוֹד אֹרֶךְ חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וּבוֹ־יִהְיֶה הַמִּקְדָּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ הוּא לַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי הַמִּקְדָּשׁ יִהְיֶה הַקְּרֵבִים לְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה וְהָיָה לָהֶם מָקוֹם לְבָתִּים וּמִקְדָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ׃ וַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רֹחַב יִהְיֶה לַלְוִיִּם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת לָהֶם לַאֲחֻזָּה עֶשְׂרִים לְשָׁכֹת׃ וַאֲחֻזַּת הָעִיר תִּתְּנוּ חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים רֹחַב וְאֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ לְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה׃ וְלַנָּשִׂיא מִזֶּה וּמִזֶּה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר אֶל־פְּנֵי תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־פְּנֵי אֲחֻזַּת הָעִיר מִפְּאַת־יָם יָמָּה וּמִפְּאַת־קֵדְמָה קָדִימָה וְאֹרֶךְ לְעֻמּוֹת אַחַד הַחֲלָקִים מִגְּבוּל יָם אֶל־גְּבוּל קָדִימָה׃ לָאָרֶץ יִהְיֶה־לּוֹ לַאֲחֻזָּה בְּיִשְׂרָאֵל

ל' · ל' וחס' · ותל' חמשה ק' · ג' בכול' · נ' בליש' · ל' כתע' ג' · וחית ק' · ג' חס' בליש' · ל' · ל' · ל' · ז' ל' ומל' כת

יְהֵי מִרִין לְקוּדְשָׁא חֲמֵשׁ מְאָה בַּחֲמֵשׁ מְאָה מְרַבַּע סְחוֹר סְחוֹר וְחַמְשִׁין אַמִּין רוֹוחָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר׃ וּמִן מִשְׁחֲתָא הָדָא תִּמְשַׁח אוֹרְכָּא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא עַשְׂרָא אַלְפִין וּבֵיהּ יְהֵי מַקְדְּשָׁא קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין׃ קוּדְשָׁא מִן אַרְעָא הוּא לְכָהֲנַיָּא דִּי מְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דְּיֵהוֹן דְּקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ וִיהֵי לְהוֹן אֲתַר שְׁבִיק לְבָתִּין וְכִבְשָׁא לְמַקְדְּשָׁא׃ וְעַסְרִין וַחֲמֵשׁ אַלְפִין אוֹרְכָּא וְעַסְרָא אַלְפִין פּוּתְיָא וִיהֵי לְלֵיוָאֵי מְשַׁמְּשֵׁי בֵיתָא לְהוֹן לְאַחְסָנָא עַסְרִין לִשְׁכָּן׃ וְאַחְסָנַת קַרְתָּא תִּתְּנוּן חַמְשָׁא אַלְפִין פּוּתְיָא וְאוֹרְכָּא עַשְׂרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל יְהֵי׃ וּלְרַבָּא מִכָּא וּמִכָּא לְאַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וּלְאַחְסָנַת קַרְתָּא לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וְלָקֳבֵיל אַחְסָנַת קַרְתָּא מֵרוּחַ מַעֲרְבָא מַעַרְבָא וּמֵרוּחַ מַדִּינְחָא מַדִּינְחָא וְאוֹרְכָּא לָקֳבֵיל חַד מִן חוּלָקַיָּא מִתְּחוּם מַעַרְבָא עַד תְּחוּם מַדִּינְחָא׃ דָּא אַרְעָא תְּהֵי לְרַבָּא לְאַחְסָנָא בְּיִשְׂרָ'

ג' דגשים וסימ' ושרפו בכפקד הבית · קדש מן הארץ הוא לכהנים · ראה עתה כי יי' בחר בך דשלמה ודה"ח: לאחוזה עשרי' לשכות קשה לי שבכל הספרים המדוייקים כולם הא' לשכות הוא חס' ונמסר עליו ג' חס' בליש' וכספרי המסורה כולם שהיו לפני מונה זה עשרים לשכות אל הרצפה ועוד קשה לי שבספרים כולם כתו' שלשים לשכות אל הרצפה ולא נמצא עשרי' ואולי לפי זה נוכל לומר כי הטעות הוא בספרי המסורה מצד הסופרי' שהוסיפו אל הרצפה שאם ה"ה נמצא פסוק זה ה"ינו עשרים לשכות אל הרצפה אזי ה"ה קשה נובא:

יהיה מזה אל הקדש חמש מאות בחמש מאות מרובע סביב וחמשים אמה מגרש לו סביב · אלה המדות שזכר יקח מהם הקדש והוא הר הבית חמש מאות באורך וחמש מאות ברחב כמו שכתוב למעלה כי הבית היה חמש מאות על חמש מאות אם כן כשארו מהר הבית כלפי מזרח שנים עשר אלף ומאתים וחמשי' וכנגד' מהר הבית כלפי מערב שהם ארבעה ועשרים אלף וחמש מאות הנה הם עם חמש מאות של הר הבית חמשה ועשרים אלף וברחב כמו כן מהר הבית כלפי צפון ארבע' אלפים ושבע מאות וחמשים וכן מהר הבית כלפי דרום שהם ת תשעת אלפים וחמש מאות וחמש מאות של הר הבית הנה עשרת אלפים : ומן המדה הזאת תמוד אורך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים ובו יהיה המקדש קדש קדשים · אלה חמש מאות של הר הבית ממדת חמשה ו ועשרים אלף ועשרת אלפי' תמוד אותם כלומר מכללם יהיו אלה חמש מאות של הר הבית ובו רוצה לומר בהר הבית והוא ה הקדש שזכר בו יהיה המקדש שהוא קדש קדשים והוא ההיכל והדביר שהוא מקודש מהכל ור"שי ז"ל פירש מן המדה הזאת תמוד בקנה המדה שנמדד בו רביע הר הבית חמש מאות על חמש מאות כמו שאמר למעלה מדד חמש מאות קנים בקנה ה המדה לארבע רוחות מדדו ולפי שלא פירש בפסוק הראשון אלה החמשה ועשרים אלף ועשרת אלפים אם הם קנים או אמות ה הוצרך לומר הנה שאלפים אלה קנים הם בקנה המדה שנמדד בו הר הבית שהוא שש אמות הקנה · חמש · כתיב וחמשה קרי והענין אחד וים בענין לשון זכר ולשון נקבה כי המדה לשון נקבה והקנה לשון זכר : קדש מן הארץ הוא · זה שאמרתי לך החמשה ועשרים אלף אורך ו ועשרת אלפים רחב הוא קדש תרומה מן הארץ לכהנים : והיה להם מקום לבתים ומקדש למקדש · הר הבית הוא מקדש לצורך המקדש המקודש מהיכל והוא הבית ההיכל והדביר ו והנשאר יהיה לך מקום לבתים להם ולבתיהם וחמשים מגרש שהיה סביב הר הבית הם מכלל החשבון הנשאר חוץ להר הבית ארבעה ועשרים וחמש מאות אלפים בארך ותשעת אלפים וחמש מאות ברחב והמגרש הזה הוא מקום פנוי אין בו לא בתים ולא זרעי : וחמשה ועשרים אלף ארך · במדה שהיתה לכהנים בין המקדש ובין בתיהם כמדה הזאת תהיה ללוי' לאחוזה סמוך לאחוזת הכהנים כמו שאמר למטה לעומת גבול הכהנים כי גם הם משרתי הבית להיות שוערים ומשוררים : עשרים לשכות · אמר שיעשו בחלקם סמוך לאחוזת הכהנים עשרים לשכות לשבת בהם השוערים כדי שיהו קרובים אל הבית והשאר יהיה לצרכיהם ולבתיהם : ואחזת העיר · שתהיה אחוזה לכל ישראל כי כולם יהיו כאחים בירושלם לכל שבט יהיה שער אחד בעיר כמו שאמר בסוף הספר ותהיה אחזת העיר רחב חמשת אלפים והארך חמשה ועשרים אלף מן המזרח למערב כמדת התרומה הזאת בין כולם חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף כי לכל אחד מהם כ"ה אלף אורך והרחב לכהנים עשרת אלפים וללוים עשרת אלפים ולאחזת העיר חמשת אלפים הרי חמשה ועשרים אלף : לעומת תרומת הקדש · כנגד ארך תרומת הקדש שהיא אחזת הכהנים והלוים : ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר · ואחר כך פירש אל פני כי למ"ד השמוש הנזכרת לתרומה ולאחזת ר"ל אל פניהם למזרח ואל פניה' למערב תהיה נחלת הנשיא כמו שמפרש ואומר מפאת ים ימה ומפאת קדמה קדימה כלומר רחב נחלת הנשיא תהיה רחב חמשה ועשרים אלף כנגד תרומת הקד' ואחזת העיר וארך תהיה כנגד אחד חלקי השבטים מאורך ארץ ישראל למערבה כי בסוף חמשה ועשרים אלף ארך נחלת הכהנים והלוים ואחזת העיר תהיה אחזת הנשיא כנגד' ברחב עד סוף גבול ארץ ישראל למזרח וכן למערב עד סוף גבול ארץ ישראל למערב כי לישראל יהיו שנים עשר חלקים ולנשיא החלק השלשה עשר חלק הנשיא כחלק אחד משבטי ישראל בארך וברחב אלא שבתוך נחלת הנשיא תהיה התרומה : לעומת · כחולם כמו לעומת בפתח עמת בשקל סבל תן כי עול סבולו עומת בשקל גומץ : אחד החלקים · חלקי השבטים כמו שפירשנו : לארץ יהיה לו לאחוזה · החלק הזה יהיה לו לאחוזה בארץ ישראל ולמ"ד לארץ במקום בית כמו ויסב אתו לארץ הרגתי לפניו ישבתי לבטח והדומים להם למ"ד במקום בית ויונתן תרגם דא ארעא תהא לרבא לאחסנא בישראל והנשיא הזה הוא מלך המשיח כמו שפירשנו למעלה : ולא

יהיה מזה · מן התרומ' הזו יהיה לצורך הקודש להר הבית חמש מאות קנ' והמותר לבתים לכהנים כמו שמפורש בסוף הספר : ומן המדה הזאת · בקנה המדה שנמדד בו ריבוע הר הבית חמש מאות על חמש מאות כמו שאמור בענין של מעלה לארבע רוחות מדדו חומה לו סביב חמש מאות קנים וגו' תמוד אורך חמש' ועשרים אלף קנים ורחב עשרת אלפים קנים ולפי שלא פיר' בפסוק ראשון מה הן חמשה ועשרי' אלף אם קנים אם אמות ה הוצרך לומר שכ"ה מדות בקנה המדה שנמדדו בה חמש מ מאות על חמש מאות של הר הבית נמדדין אלפים הללו לתרומה : קדש מן הארץ · פרש את המקד' מותר הקדש אשר מן הארץ לא יהיה לכהנ' משרתי המקדש הקריבים וגו' קדש מן הארץ היא התרומה הזאת : לכהני' משרתי המקדש יהיה · העודף על חמש מאות של הר הבית י"ב אלף ומאתים וחמשים למזרח וכנגדן למערב והמקדש באמצע ו וארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכנגדם לדרום : והיה להם מקום לבתים · העודף הזה שסביב המקדש : ומקדש למקדש · וחמש מאות על חמש מאות האמצעיי' יהיו מקודשי' לצורך המקדש א אישייכטנ"יאה א שייכטואיד"א בלע"ז : וחמשה ועשרים אלף · קני' אורך ועשרת אלפים רחב תרימו רצועה א אחרת אצל זו שדרומה של זו לצורך הלוים כך מפו' בסוף הספ' שהוא בדרום · מב' עשרים לשכות יהיו ללוים ת תכף המקדש לשמור הבית ולבני ומותר הרצועה יעשו לצרכיהם : ואחזת העיר · היקף העיר ואחוזת מושב חול שלה לבנות בה ישראל בתים : תתנו חמשת אלפים רוחב · ברוחה של שנייה וארך כמדת שתי הרצועות כמצאת כל התרומה מרובעת כ"ה על כ"ה אלפים : לעומת תרומת הקדש · כלומר במדת ארך רצועות תרומת הקדש : לכל בית ישראל יהיה · אותה רצועה שלישית תהי המושב לזרים : ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר · בסוף הספ' הוא חולק את ארץ ישר' ממזרחה למערבה לשלש עשרה רצועות שתים עשרה למנין השבטים וכל אחת עשרים וחמש אלף קנים רחב וארכן כאורך כל ארץ ישראל ורצועה אחת לתרומה ארכה מן גבול מזרח עד גבול מערב ורחבה כ"ה אלפים קנים כשאר כל חלק וחלק ומאותה רצועה הוא תורם באמצעיתה שלש רצועות הללו האמורות למעלה שהם כ"ה אלפים על כ"ה אלפים והעודף עליהם למזרח עד סוף גבול הארץ וכן למערב יהיה לנשיא מזה ומזה למזרח ולמערב : אל פני תרומת הקודש ואל פני אחוזת העיר · כנגד כל רחב שלשת הרצועות המובדלות לתרומת הקודש של רצועות הכהנים והלוים ואחוזת העיר : מפאת ים ימה · ממערב תרומת הקודש והעיר עד מערב הגבול : ומפאת קדמה קדימה · וממזרח התרומה למצר מזרח לעומת אחד החלקים של שבטים המפורשין בסוף הספר שהם מגבול ים של ארץ ישראל עד גבול קדים : לארץ יהיה לו לאחוזה · ת"י דא ארעא תהא לרבא לאחסנא : ולא יונו · לשון אונאה שמונן שנוזלין את נחלתם : הרימו

סימן אוריתא מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם · יחזקאל מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם · סימן והעומר עשרית האיפה ל׳ בכ׳ בתורה ועשירית האיפה סולת ל׳ מל׳ דמל׳ בתורה ושאר

וְלֹא־יוֹנוּ עוֹד נְשִׂיאַי אֶת־עַמִּי וְהָאָרֶץ יִתְּנוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהֶם׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה רַב־לָכֶם נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל חָמָס וָשֹׁד הָסִירוּ וּמִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲשׂוּ הָרִימוּ גְרֻשֹׁתֵיכֶם מֵעַל עַמִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ מֹאזְנֵי־צֶדֶק וְאֵיפַת־צֶדֶק וּבַת־צֶדֶק יְהִי לָכֶם׃ הָאֵיפָה וְהַבַּת תֹּכֶן אֶחָד יִהְיֶה לָשֵׂאת מַעְשַׂר הַחֹמֶר הַבָּת וַעֲשִׂירִת הַחֹמֶר הָאֵיפָה אֶל־הַחֹמֶר יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ׃ וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה עֶשְׂרִים שְׁקָלִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים שְׁקָלִים עֲשָׂרָה וַחֲמִשָּׁה שֶׁקֶל הַמָּנֶה יִהְיֶה לָכֶם׃ זֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תָּרִימוּ שִׁשִּׁית הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַחִטִּים וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַשְּׂעֹרִים׃ וְחֹק הַשֶּׁמֶן הַבַּת הַשֶּׁמֶן מַעְשַׂר הַבַּת מִן־הַכֹּר עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר כִּי־עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר׃ וְשֶׂה־אַחַת מִן־הַצֹּאן מִן־הַמָּאתַיִם מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה וּלְעוֹלָה וְלִשְׁלָמִים לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

וְלָא יֶאֶנְסוּן עוֹד רַבְרְבֵי יָת עַמִּי וְאַרְעָא יִתְּנוּן לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהוֹן׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים סַגִּי לְכוֹן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל חֲטוֹפָא וּבִזָּא אַעְדּוּ וְדִין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ עִיבִידוּ סְלִיקוּ תַּקָּלָתְכוֹן מִגּוֹ עַמִּי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ מוֹזְנָוָן דִּקְשׁוֹט וּמְכִילָן דִּקְשׁוֹט וּבַתִּין דִּקְשׁוֹט יְהֵי לְכוֹן׃ מְכִילְתָּא וּבִיתָא טִיקוּס חַד יְהֵי לְכוֹן סְכוּם תְּלָת סְאִין לְמִסַּב מַעֲשַׂר כּוֹרָא בִּמְכִילְתָּא רְטִיבָא בֵּיתָא וַעֲסַר כּוֹרָא יַבִּישָׁא מְכִילְתָּא מִן כּוֹרָא יְהֵי טִיקוּסֵיהּ׃ וְסִלְעָא עַסְרִין מָעִין תְּלָתוּת מָנְיָא עַסְרִין סִלְעִין מָנֵי כַסְפָּא עַסְרִין וְחָמֵשׁ סִלְעִין רִבְעוּת מָנְיָא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִלְעִין כּוּלְהוֹן שִׁתִּין מָנְיָא רַבָּא מָנֵי קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן׃ דָּא אַפְרָשׁוּתָא דְּתַפְרְשׁוּן חַד מִן שִׁתָּא בִּמְכִילְתָּא מִכּוֹר חִטִּין וַחֲד מִן שִׁתָּא בִּמְכִילְתָּא מִכּוֹר סְעָרִין׃ וּדְחָזֵי לְמִסַּב מִן מִשְׁחָא בִּמְכִילְתָּא רְטִיבָא מַעֲשׂוּרָא בֵּיתָא מִן כּוֹרָא חַד מִן עַסְרָא הוּא בֵּיתָא בְּכוֹרָא אֲרֵי עֲסַר בַּתִּין כּוֹרָא׃ וְאִימַּר חַד מִן עָנָא מִן מָאתָן דְּחָזֵי לְמִסַּב מִפִּיטְמָא דְיִשְׂרָאֵל לְמִנְחָתָא וְלַעֲלָתָא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְכַפָּרָא עֲלֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃

אוריתא עשירת כתיב וכל נביאים וכתובים עשרית כתיב בכמ״א ועשירית החומר דסיפרא · והמנה חד מן ה׳ זוגין דפשטין צבור פי׳ בפתח קטן וסי׳ במחזה לאמר אל תירא אברם · ירפה לבן כאכול קש · כקשת ותחת מעשה מקשה קרחה · הזונה וזכרו פליטכ׳ אותי · יונה ואיש לא יונה חבולתו · לעולה ואל הבהף בחוצה · הבנה והשקל עשרים גרה · עשרים שקלים · החולה ואמרתם הנה מתלאה והפחתם · ומוצא אני מר ממות את · דוה על אלה חשכו׃

רשי: הרימו גרושותיכם · סלקו את שאתם מגרשים את עמי מנחלתם׃ איפת · למדת היבש בת למדת הלח׃ תכן אחד · לשון מניין כמו ותכן לבנים תתנו מדה אחת זו עשירית לחומר של יבש שהוא שלשים סאים וזו עשירית לחומר הלח · איפה ובת לשון מדה חמר וכור מו״י בלע״ז׃ לשאת · כמו לקחת וכן ת״י למיסב לשאת מעשר החומר תהי הבת וכן עשירית לחומר יבש האיפה׃ אל החומר יהיה מתכונתו · סכום חשבון הבת והאיפה לפי גודל החומר יהיה · מנ׳. אם יוסיפו בחומר יוסיפו בבת אם יפחתו מזה יפחתו מ מזה שיכוין מעשרו לו׃ והשקל עשרים גרה · עשרים מעין׃ עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל · הרי ששים שקלים׃ המנה יהיה לכם · לווֹכט בלע״ז ומנחם חברו לשון מניין והרי יש כאן מאתים וארבעים זוז מכאן שהיה מנה של קדש כפול והוסיפו בימי יחזקאל שתות הרי מאתים וארבעים וכשחלקו הכתוב לשלשה ולא כתבשתם ששים שקל׳ יהיה לכם המנה בזה לעשו׳ ממנו משקל שלישיתו ומשק׳ רביעו ומשקל מנה של חול שהיה מתחילה וכן ת״י תלתות מניא עסרין סלעין מני כ כספא עסרין וחמש סלעין רבעו׳ מניא חמש עסרי סלעין כולהון ש שיתין מנין ומנא ר רבא קודשא יהא ק לכון׃ ששית האיפה מחומר החטים · הרי אחד מששים הפוחת לא יפחות מכן וזו היא שאמרו עין רעה אחד מששים׃ וששיתם · ותתלקו אחד מששה באיפה לתרומת חומר השעורים׃ וחק השמן · למעשר׃ הבת השמן וגו׳ · הבת שהיא מדת השמן זו היא מעשר הבת יהי׳ מן הכור · מנ׳ · העיסור שהבת מעשרת מן הכור יהיה כיכר מעשר הבת מן הכור עשורת׳ של בת על הכור הוא ד״ן מזור״ם בלע״ז תיבה זו משמשת על עצמה ועל אחרי׳ כמו עבודת הקודש ועבודת בני מררי׃ עשרת הבתים · יהיה לכם החומר ולא יתכן ליטול הימנו בת אחת למעשר׃ כי עשרת הבתים חומר · לפי שהחומר יהיה לכם עשרה בתים וכן ת״י חד מן עסרא הוא ביתא בכורא הרי עשר בתין כורא׃ ושה אחת מן הצאן · מיוחד שבצאנכו וכן אמר משה מבחר נדריכם לומי״לור בלע״ז׃ מן המאתים ממשקה ישראל · דרשו רבותינו לענין הנסכים מנותר שתי מאות שבשתיירו בכור שכפל לתוכו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה וכלאי הכרם שבטלין במאתים · ממשקה ישר׳ מן המותר לישר׳ כל קרבנותיהם יהיו משקה הראוי לישרא׳ כל עיקר הסעודה קרויה על שם המשקה כלו׳ האכילה עם השתייה תהא מן המותר לישר׳׃

רשי

רדק: ולא יונו עוד נשיאי את עמי · כמו שהיו עושים מלכי ישראל שהיו גוזלים ואונסים וחומסים עניים שבניהם בעיר ובשדה כמו מעשה אחאב בכרם נבות וכן אמר על מלכי ישראל וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו לא יעשו עוד זה לעתיד בסוף המלכות כי חלק גדו׳ יהיה להם אחוזה בתוך בני ישרא׳ והם יחלקו הארץ לבית ישר׳ לשבטיה׳ ויספיק להם חלק שלהם כי רב יהיה ועוד שיהיה להם לב חדש ליראה אתו׳ ולשמור מצותיו ולא יונו עוד ענין אונס וכן תרגם יונתן ולא ייאנסון כי יש בלשון הזה לקיחת ממון האדם או גופו מדעת ושלא מדעת שלא מדעת כמו לא תונו איש את עמיתו מדעת שאונס אותו בגלוי בכח ומזה ולא יונו עוד נשיאי את עמי וכן והאכלתי את מוניך חרב היונה העיר היונה ושני הענינים נזכרים בפרשה הבאה אחר זה חמס ושוד זהו מדעת המאזנים והאיפה והבת זהו שלא מדעת׃ כה אמר אדני יו׳ · אמר כנגד מלכי יהודה שהיו אז קודם זה החרבן׃ רב לכם · זמן רב התחזקתם בחמס ושוד אתם ומלכי ישראל שעברו׃ הסירו · אותם ועשו משפ׳ וצדקה׃ הרימו גרשותיכם מעל עמי · סלקו מעליהם המסים שאתם גורשים ומטילים עליהם ויונתן תרגם סליקו תקלתכון׃ מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם · לא תעשו עול במדות ובשקלים כאשר עשיתם עד הנה כמו שאמר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה ומה ששנין העם הוא עון המלכים שאינם מוחים בידם גם ידם במעל׃ האיפה והבת תכן אחד יהיה · האיפה מדת היבש והבת מדת הלח תכן אחד יהיה להם במדתם׃ לשאת מעשר החמר הבת · בשמן וביין תשאו למעשר שאתם חייבין לתת מחמר אחד בת אחת וכן בחיטים ובשעורים ובשאר הזרעים׃ ועשירית החמר האיפה · מחמר אחד תשאו למעשר איפה אחת׃ אל החמר יהיה מתכנתו · מתכונת כל אחד וסכום שלו יהיה הוא אל החומר שכל אחד מהם הוא עשירית החומר והחומר הוא שם שוה למדת הלח ולמדת היבש והאיפה שלם שאין כתרגומו וכן הבת ואחר שאמ׳ להם כלי המדות שלא ישנו בהם ולא יבדילו ולא יקטינו ויתנו המעשר במדה במשפט בין בלח בין ביבש אמר להם ענין המשקל שלא ישנוהו · ואמר והשקל עשרים גרה ומכין השקל הוא כתוב בתורה כן והוסיף להם משקלים אחרים ואמר עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם כל אלה המנינים שהם בין כולם ששים שקלים הוא משקל אחד ונקרא מנה ומה שחלק אותו לאלה החלקים לפי שכל אחד היה משקל בפני עצמו והמנה הוא ששים שקלים וכן שלשת מנים זהב וכן כסף מנים אלפים ויונתן תרגם וסלעא עשרין מעין תלתות מניא עשרין סלעין מני כספא עשרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עשרי סלעין כלהון שיתין מנין ומנא רבא קודשא יהא לכון והמנה שאמר שהוא ששים שקלים הוא מנה של חול כמו שאמר יהיה לכם ואז״ל מנה של קדש כפול היה · וראו זה מזה הפסו׳ והשקל עשרי׳ גרה וחקנו מנה מאתן וארבעין זוזי הוי כי השקל הוא ד׳ זוז וששים שקלים הם מאתים וארבעים זוז ואיך אמר המנה יהיה לכם כי מנה בדבריהם אינו אלא מאה זוז אלא שכפול היה מנה של קדש והוסיפו בימי יחזקאל שתות מלבר והם הארבעים היתר׳ על המאתים׃ זאת התרומה אשר תרימו · זהו לעתיד ר״ל שירימו לחנוך הבית לעתיד׃ ששית האיפה מחומר החטים · זה יהיה קרבן הראשון לקהל שיחנכו המזבח בו זה ירימו לי״י ממנו ששית האיפה קמח שהוא אחד מששים בחומר וכן מן השעורי׳ ירימו למנחה קמח ששית האיפה שהוא אחד מששים בחומר׃ וששיתם · פעל מן ששה כמו וחמש את הארץ מן חמשה והוא מבנין פעל הדגוש בשקל ועניתם׃ וחק השמן׃ וחק התרומה מן השמן למנחה כי המנחה היתה בלולה בשמן כמו שכתוב בתורה · ואמ׳ הבת השמן פי׳ הבת היא מדת השמן כמו שהאיפה מדת החטי׳ והשעורי׳ כי זו מדת לח וזו מדת יבש וזו ששה בת וזו ששה איפה ותכן אחד להם כמו שכתוב למעלה אבל לא פירש למעלה איזו מדת הלח ואיזו מדת היבש ועתה אמ׳ הבת בשמן כמו שפירשנו · ואמ׳ מעשר הבת מן הכור והכור הוא החומר שזכר ונקרא בשתי לשונות ואמ׳ שיתן לתרומת המנחה מעשר הבת מן הכור כלומ׳ מי שיהיה לו כור שמן יתן ממנו למנחה עשירית הבת כמו שנותן ששית האיפה קמח מי שיש לו כור חטים כן יתן עשירית הבת שהוא אחד ממאה בכור זהו שאמ׳ עשרת הבתים חומר והוסיף עוד ואמר כי עשרת הבתים חומר ר״ל כמו שהמדה היא היום עשרת בתים חומר כן יהיה לעתיד׃ ושה אחת מן הצאן מן המאתי׳ · זכר מן המנחה שירימו ועתה זכר הקרבן שיקריבו והוא אחד מן המאתים מי שיהיו לו מאתי׳ צאן יביא לקרבן לחנוך הבית שה אחת ואמ׳ אחת כי נקבה תהיה ומכינו שה בלשון נקבה בין שה בריה ובין שה רזה׃ ממשקה ישר׳ · מן השמנים והמבחרים ישר׳ יקריבו קרבן כמו שאמ׳ בתורה מבחר נדריכם ואמ׳ כל חלב ליי׳ להפך מה שהיו עושים מי שנאמר עליהם והבאתם גזול את הפסח ואת החולה ואמ׳ וזובח משחת להם

כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֶּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא־יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃

ג׳ קף · ל׳ דגש · ל׳ · ח׳ ג׳ · ד׳ כתיב כסיפ׳ ה׳ · ג׳ · ל׳ · ה׳ ל׳ · ל׳ ל׳ ל׳ · ה׳ · ד׳ ל׳ · ג׳ לג

כָּל עַמָּא דְאַרְעָא יְהוֹן עָבְדִין יָת אַפְרָשׁוּתָא הָדָא לְרַבָּא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְעַל רַבָּא יְהֵי עֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכַּיָא בְּחַגַיָא וּבְיַרְחַיָא וּבְשַׁבַּיָא וּבְכָל מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא יַעְבֵּיד יָת חַטָּתָא וְיָת מִנְחָתָא וְיָת עֲלָתָא וְיָת נִכְסַת קוּדְשַׁיָא לְכַפָּרָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא תִּסַּב תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וְתִדְכֵּי יָת מַקְדְּשָׁא׃ וְיִסַּב כַּהֲנָא מִדְּמָא דְחַטָּתָא וְיִתֵּן עַל סְקוּפַת בֵּיתָא וְעַל אַרְבַּע זָוְיַת מַסַּמְתָּא לְמַדְבְּחָא וְעַל סְקוּפַת תַּרְעָ דָרְתָא גַוַּיְתָא׃ וְכֵן תַּעְבֵּיד בְּשִׁבְעָא בְיַרְחָא מִגְּבַר דְּמִשְׁתְּלֵי וּמִטְּפַשׁ וּתְכַפְּרוּן עַל בֵּיתָא׃ בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָ עֲסַר יוֹמָא לְיַרְחָא יְהֵי לְכוֹן פִּסְחָא חַגָּא שִׁבְעָא יוֹמִין פַּטִּירָא יִתְאֲכִיל׃ וְיַעְבֵּיד רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא חִלּוּפוֹהִי וְחִלָּף כָּל עַמָּא דְאַרְעָא תּוֹרָא דְחַטָּתָא׃

וחטאת ג׳ וסימ׳ את המזבח · אתו וכפרתהו · וחטאת את המקדש׃ ובן תעשה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ וכן תעשה בשפת היריעה · וכן תעשה לחמורג׳ בפסוק · וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה׃

רשי

אל התרומה הזאת. האמורה למעלה לרעת כל עם הארץ תהי׃ ועל הנשיא. אומר אני שהנשיא הזה בכהן גדול מדבר וכן כל הנשיא שבענין ושמעתי משמו של ר׳ מנחם שבמלך מדבר׃ כה אמר ה׳ אלהים בראשון באחד לחדש וגו׳ תקח פר בן בקר תמים. הוא פר המלואים האמור בראש הענין ולימד כאן שיהו המלואי׳ באחד בניסן׃ וחטאת. וטהרת׃ וכן תעשה בשבעה בחדש. יש לומר כן תעשה כל שבעה וכן הוא אומר למעלה שבעת ימים יכפרו על המזבח ורבותינו כך דרשוהו במנחות וכן תעשה פר שאינו כאכל בשבעה שבטי׳ שחטאו דבר והורה בית דין להם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב צבור על פיהם שמביאין פר העלם דבר׃ מאיש שוגה ומפתי וגו׳. הרי זה מקרא מסורס וכפרתם את הבית מאיש שוגה ומפתי אחר שבעת ימי המלואי׳ שיהא המזבח מחונך יביאו חטאותם ואשמותם ויתכפרו שבזמן שישראל מכופרי׳ הבית מכופר׃ שבועות ימים. על שם שמתחילין ממנו לספור שבעה שבועו׳ מצ׳. מצות יאכל ומצות יאכלו בו בחג׃ ועשה הנשיא ביום ההוא וגו׳. רבותינו אמרו שבקשו לגנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה ברם זכור לטוב חנניה בן חזקיה בן גרון שישב בעליה ודרשו ובעונינו ממנו נעלם מה שדרש בקרבנות האלה פר בארבעה עשר בניסן למה׳ ואומ׳ אני שמא בארבעה עשר בניסן של פסח ראשון שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואי׳ ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למלואים יקריבו בי״ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודם יום טוב לפי שאין קרבנות ועולות המועד לעשות כמו שאמור למעלה ועל הנשיא יהיה העול׳ והמנחה והנסך בחגים וגו׳׃

שבעת

רדק

וכן תרגם יונתן מפטימיא דישראל ולשון הזה הוא על דרך ומוח עצמותיו ישוקה כקרא המפוטם משוקה וזה הזכר יהיה למנחה ולעולה ולשלמי׳ לכפר עליהם על מה שחטאו בגלות או בדרך בבאתם ור״ש ז״ל פי׳ הענין הזה לכל תרומה שירימו ישראל מתבואתם הנקראת תרומה גדולה ומה שאמר ששית ושש יתם ותרומה אין לה שיעור מן התורה הרי אמרו ר״זל עין רעה אחד מששי׳ ואני תמה על פירושו כי אחר שהתרומה מן התורה אין לה שיעור אלא חטה אחת פוטרת את הכרי מה בא יחזקאל להורות עין רעה היה לו להורו׳ הבינונית שהוא אחד מן החמשי׳ ועוד למה זכר חטים ושעורים לבד וזכר שמן לבד למעשר היה לו לומר דגן תירוש ויצהר כמו שכתוב בתורה אלא שעל פי הדיבור אמר הכל ויהיה כן לעתיד וזכר שמן והוא הדין לשאר משקין ור״זל דרשו מן המאתי׳ ממשקה ישרא׳ מן המשקי׳ שנשארו בבור שכפל בו יין של ערלה או של כלאי׳ הכרם מכאן לערלה ולכלאי׳ הכרם שעולין באחד ומאתים׃ כל העם הארץ. בחסרון הסמיכות כמו הארון הברית האל בית אל והדומים להם׃ יהיו אל התרומה הזאת לנשיא בישר׳. בעבור הנשיא שבישר׳ יעשו כל ישראל זאת התרומה כלומר בעבור עצמם כמו שאמר לכפר עליהם ובעבור הנשיא גם כן יעשו זאת התרומה כי קרבן הכהנים כבר זכר למעלה אלא חקות המזבח ביום העשותו ועתה זכר קרבן העם ומנחתם והנשיא לא יצטרך לעשות בעד עצמו כל ישראל יעשו בעבורו וכן הנשיא יעשה בעבור ישראל בחגים ובמועדים כמו שאמר׃ ועל הנשיא. מבואר הוא׃

כה אמר. בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש בראשון זהו חדש ניסן שהוא חדש הגאולה שבו נגאלו ישר׳ ממצרים ובו עתידין להגאל לעתיד ובאחד לחדש יחנכו את המזבח בקרבנות כמו שאמר למעלה ואמר קרבן הכהנים שיקריבו פר כמו שאמר למעלה ושנה אותו הנה להשלים הענין ולומר באיזה יום יעשוהו וזה הפסוק ראיה לרבי יהושע שבניסן עתידין להגאל שאם תהיה הגאולה בתשרי איך יניחו מלהקריב במזבח עד ניסן הבא אחריו ומלחטא עליו ומלכפר את הבית ומה שאמר בניסן עתידין להגאל לא שיבאו מהגלות בניסן אלא קודם ניסן יבאו ויעלו עד שבאחד בניסן יהיה בנין הבית כשלם ויחנכו המזבח באחד בניסן וכן עשו במשכן באחד בניסן החל אהרן לעבוד במזבח אלא שקדמו לו שבעת ימי המלואים ששמש בהם משה ואפשר גם כן הנה כי מה שזכר למעלה יהיו שבעת ימי מלואים וביום השמיני שיהיה אחד בניסן יהיה זה הקרבן שאמר עתה וגם באותו יום יזו על המזבח ועל פנות העזרה אבל כשעלו מבבל עשו חנוכת המזבח באחד בתשרי והחלו להעלות עליו עולה קודם שיוסד הבית מ״מ בין שהיתה חנוכת המזבח באחד בתשרי והחלו להעלות עליו עולה קודם שיוסד הבית בין שהיתה חנוכת המזבח קוד׳ ניסן שבעה ימים בין שתהיה באחד בניסן בו ביום יכפרו על המזבח ויזו ההזאות לפיכך אמר תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש ור״זל הקשו החטאת עולה היא כלומר איך אמר כי פר של ר״ח יהיה חטאת שאמר וחטאת את המקדש והלא פר ר״ח עולה הוא כמו שכתוב בתורה ובראשי חדשיכ׳ תקריבו עולה לי״י פרים בני בקר שנים וגו׳ והשעיר הוא שהיה חטאת ואמרו אמר רבי יוחנן פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעין לדרשה רב אשי אמר מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה תניא נמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו עתיד אליהו לדרשה אמר לו רבי יוסי מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כלומר ופר המלואים חטאת היה וכן יהיה לעתיד כי בר״ח ניסן יקריבו מלואים׃ ולקח. אל מזוזת הבית. זה מה שלא זכר למעלה וגם הנה לא זכר על ארבע קרנותיו כמו שזכר למעלה והאחד מורה על חבירו׃ אל מזוזות הבית. הוא ההיכל וזכר אחת מן המזוזות והוא הדין לאחרות ודעת יונתן על האסקופה שתרגם ויתן על סקופת ביתא׃ ואל ארבע פנות העזרה למזבח. העזר׳ הסמוכה למזבח כמו שפירש׳ למעלה׃ ועל מזוזת שער החצר הפנימית. היא עזרת ישראל שהיא פנימית לעזרת נשים שנקראת חיצונה או כאמר על עזרת כהנים כי היא פנימית יותר׃ וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה ומפתי וכפרתם את הבית׳ זה יהיה חדוש לעתיד לחטא על המזבח ועל הבית גם בשבעה לחדש וזה שמרוב שמחה על חנוכת המזבח שמא נכנס אדם בשוגג במקום שאין לו רשות להכנס או אדם שהיה פתי ולא ידע שאסור להכנס ובעבור זה יעשו כפרה גם כן בשבעה לחדש ור״זל דרשו בו וכן תעשה פר הנעלם בשבעה שבטים שהם רובו של קהל ודרשו בחדש שחדשו דבר והורו ב״ד שלהם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב הקהל על פיהם שהם מביאי׳ פר העלם דבר׃ מאיש שוגה ומפתי׃ מלמד שאין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ואמרו זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה בן גרון שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרים דברי תורה מה עשה העלה ג׳ מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרש ומה שדרש חנניה על זה לא נמצא היום אבלינו.

בראשון׳ יהיה לכם הפסח. שחיטת פסח׃ חג שבעות ימים מצות יאכל. שבעות בחולם כמו שבעת בפתח כמו שכתבנו במלת לעמות אחד החלקים שהוא כמו לעומת בפתח וכן תרגם יונתן שבעת יומין׃ ועשה הנשיא. כמו שאמר למעלה שהוא יעשה קרבן העם ביום ההוא ביום הראשון של פסח שהרי זכר חג. ואפשר שיהיה פירושו ביום ההוא בי״ד בניסן שזכר וזה הקרבן איננו בן בקר הכתוב בתורה כי אין בפסח ולא בשאר המועדים פר חטאת אלא שעיר חטאת וכאן אומר פר חטאת ושעיר חטאת וכן מה שאמר שבעת פרים ושבעת אילים לעולה ובתורה פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעת כבשים וכן במנחה אומר איפה לפר ואיפה לאיל ושמן הין לאיפה ובתורה שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש אלא על כרחינו חדוש יהיה בקרבנות לעתיד׃

ושבעת

שבעת פרים ושבעת אלים תמימים ליום : והתורה אמרה פרים בני בקר שנים ואיל אחד אין לי להעמיד מקרא זה אלא שבעה פרים ושבעה אלים לשבעת הימים פר ליום ואיל ליום ובא ללמד שאין הפרים מעכבין זה את זה ולא האילים מעכבין זה את זה וכן שנינו במנחות אך לא הביאו מן המקרא הזה ראיה אלא ממקרא

ושבעת · מבואר הוא : ומנחה · מבואר הוא : בשביעי · זהו תשרי שהוא שביעי לחדש ואמר שיעשו קרבן שבעת ימי סכות כמו שבעת ימי המצות גם זה יהיה חדוש כי חג הסכות חלוק בקרבנותיו ולא זכר קרבן יום שמיני עצרת אולי הוא יהיה כמו שכתוב בתורה : כה אמר יי' · שער החצר הפנימית · זהו עזרת הכהנים ואמר כי שער עזר' זאת המזרחי שהוא פתוח לעזרת ישראל יהיה סגור ששת ימי המעשה שאין באים העם לבית המקדש ולא הנשיא אלא בשבתות ובחדשים ואז יהיה פתוח וגם זה יהיה חדוש לעתיד : ובא הנשיא דרך אולם השער · כי לכל השערים

שבע הימי' ח' בקרי' וסי' במס' רבת : ובא יו' ר"פ וסי' נמס' בשמואל ב' סי' יו ובישעיה סי' כ"ז : והשתחוו ז' וס' וירדו כל עבדיך · וראה כל העם את עמוד · והיה ביום ההוא יתקע · והלכו אליך שחוח · והשתחוו עם הארץ פתח · רוממו יי' אלהינו · ותכרו : ואיפה לפר ואיפה חד מן ח' ר"פ בסורת' כבא ובסודה' כבא וכלה באמצע וסימ'

וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם : וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה : בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן :

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ : וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב : וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה : וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים : וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה :

וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ : וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה : וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא

וְשִׁבְעָא יוֹמֵי דְחַגָּא יַעְבֵּיד עֲלָתָא קֳדָם יְיָ שִׁבְעָא תוֹרִין וְשִׁבְעָא דִיכְרִין שַׁלְמִין לְיוֹמָא שִׁבְעַת יוֹמִין וְחַטָּתָא צְפִיר בַּר עִזֵּי לְיוֹמָא : וּמִנְחָתָא מְכִילְתָא לְתוֹרָא וּמְכִילְתָא לְדִיכְרָא יַעְבֵּיד וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא לִמְכִילְתָא : בִּשְׁבִיעָאָה בְּחַמְשַׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּחַגָּא יַעְבֵּיד כְּאִלֵּין שִׁבְעָא יוֹמִין כְּחַטָּתָא וּכְעֲלָתָא וּכְמִנְחָתָא וּכְמִשְׁחָא :

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תַּרְעָא דְדָרְתָא גַוָּיְתָא דִפְתִיחַ לְמַדִינְחָא יְהֵי אָחִיד שִׁיתָּא יוֹמֵי חוּלָא וּבְיוֹמָא דְשַׁבְּתָא יְהֵי פְּתִיחַ וּבְיוֹמָא דְיַרְחָא יְהֵי פְתִיחַ : וְיֵעוּל רַבָּא בְּאוֹרַח אוּלָמָא דְתַרְעָא מִלְּבָרָא וִיקוּם עַל סְקוֹפַת תַּרְעָא וְיַעְבְּדוּן כָּהֲנַיָּא יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת נִיכְסַת קוּדְשֵׁיהּ וְיִסְגּוּד עַל סְקוֹפַת תַּרְעָא וְיִפּוֹק וְתַרְעָא לָא יִתְאֲחִיד עַד רַמְשָׁא : וְיִסְגְּדוּן עַמָּא דְאַרְעָא בְּמַעֲלָנָא דְתַרְעָא הַהוּא בְּשַׁבַּיָּא וּבְיַרְחַיָּא קֳדָם יְיָ : וַעֲלָתָא דִי יְקָרֵיב רַבָּא קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא שִׁיתָּא אִמְּרִין שַׁלְמִין וּדְכַר שְׁלִים : וּמִנְחָתָא מְכִילְתָא לְדִיכְרָא וּלְאִמְּרֵי מִנְחַת מִדְּבַק יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלוֹ הִינָא לִמְכִילְתָא : וּבְיוֹמָא דְיַרְחָא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וְשִׁתָּא אִמְּרִין וּדְכַר שַׁלְמִין יְהוֹן : וּמְכִילְתָא לְתוֹרָא וּמְכִילְתָא לְדִכְרָא יַעְבֵּיד מִנְחָתָא וּלְאִמְּרַיָּא כְּמָא דְתַדְבֵּיק יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלוֹ הִינָא לִמְכִילְתָא : וּבְמֵיעַל רַבָּא

ואל קין ואל מנחתו לא שעה · וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל · וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע · איפה לפר ואיפה לאיל · ומאחזת הלוים ומאחזת העיר · ובני יהוד' ובני ירושלם · וכי תאכלו וכי תשתו :

ואמר פר בן בקר תמימים אמר פר יחיד ואמר תמימים רבים יש מפרשי' שיהיה הפר ואמו תמימי' וזה חדוש וכן פר אחד כי קרבן ראש חדש שני פרים כמו שכתוב בתורה וכן ששת כבשי' כי בתורה כתוב שבעה ובדברי רז"ל פר מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה פרים ומנין שאם לא מצא שנים יביא א' תלמוד לומר פר לפיכך אמר תמימים שאם מצא שנים יביא שנים כמו שכתוב בתורה : וששת כבשים מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה תלמוד לומר וששת ומנין שאם לא מצא ששה יביא חמשה יביא ד' יביא שלשה יביא שנים ואפילו אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו : ומאחר דכתיבה אה ששת כבשים למה לי דכמה דאפשר מהדרינן ומנין שמעכבין זה את זה תלמוד לומר יהיו : ואיפה לפר · ולכבשי' כאשר תשיג ידו · כמו שפירשנו כי מנחת הכבשים כפי השגת ידו ובדברי רז"ל איפה לפר ואיפה לאיל אמר רבי שמעון וכי מדת פרים ואילים אחת היא אלא שאם היו לו פרים מרובים ולא היו להם נסכים יביא פר ונסכיו ואל יקרבו כולם בלא נסכים ואם היו לו אילים מרובים ולא היו להם איפתן יביאו איל ואיפתו ואל כולם בלא איפות : ובבא הנשיא · ובדרכו יצא · הוצרך לומר זה לפי שעם הארץ לא יצאו בדרך שיבאו אלא יעשו קפנדריא כמו שאומר ואפשר שגם עם הארץ לא יעשו הקפנדריא בשבתות ובחדשים אלא

שהוא מסתם כניסה ויציאה ובא לו לאותו הפספים : ועמד על מזוזת השער : אותו שער הקטן הוא הפספים : את עלתו ואת שלמיו · עולה ראייה ושלמי חגיגה מקרא זה מוסב על יום טוב · כך מצאתי בפירושים מרווייקים ועמד על מזוזת השער שער הפנימי הוא אשר באר · מנ' · הפספס כדאמר מר איפסר קרבנו של אדם קרב ואינו עומד על גביו : לא יסגר עד הערב · ולמה לא יסגר : והשתחוו עם הארץ · כל היום וגם כל הבא ולערב יסגרוהו : ביום השבת ששה כבשים · לא ידעתי למה שהרי אמרה תורה שני כבשים וביום השבת תשמע שבת בראשית תשמע יום טוב ואו' אני שבת זו איכה שבת בראשית אלא יש שטוען שבעה כבשים ושני אילים ובא ולימדך שאין מעכבין זה את זה ואם לא מצא שבעה יביא ששה ואם לא מצא שני אילים יביא אחד כמו שדרשו חכמים לענין ראש חדש : מתת ידו · לימד שאין המנחות מעכבות זו את זו : וביום החדש פר בן בקר תמימים · מקרא זה דרשו רבותינו במנחות פר מה תלמוד לפי שנאמ' בתורה ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים יביא אחד לכך נאמר פר

רדק

ובבא עם הארץ. במועדים לא יהיו נכנסים לעזרת ישראל דרך שער מזרחי אלא דרך שער צפון או דרך שער נגב כדי ללכת בכל העזרה במועדים והבא דרך שער צפון הוא יצא נכחו דרך שער נגב אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל וכן הבא דרך שער נגב יצא נכחו דרך שער צפון אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל:

כי נכחו יצאו. בחירק הנון וכן נכחו תחנו נכחו יצאו כתיב על העם שהם רבים וקרי יצא על כל אחד ואחד כמו שאמר והבא: והנשיא בתוכם. כי גם הוא יבא עמהם דרך שער צפון או דרך שער נגב כי במועדים יבא עם העם בבאם ויצא עמם בצאתם לפי שכל ישראל שם שעלו לרגל וכבודו והדרו הוא לבא עמהם ולצאת עמהם משום שנאמ' ברב עם הדרת מלך: ובצאתם יצאו: לפי רבים יצאו יחד הוא והעם: ובחגים ובמועדים. ואף על פי שכל החגים נקראו מועדים כמו שאמר אלה מועדי יי' אין לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח אדם ויאכל וישתה ויקר' חג כגון חנוכת הבית שאמר בו ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים והנה קראו חג וכן אוכלים ושותים וחוגגים ויש מועד גם כן שאינו חג כמו לאות' ולמועדים למועד אשוב אליך וכן כל זמן שיתן אדם לחבירו ולפיכך אמר בחגים ובמועדים: וכי יעשה הנשיא נדבה. זה יהיה בימי החול כי כבר זכר קרבנו בשבתות ובחדשים ובמועדים ועתה אמר כי אם ירצה להתנדב קרבן בימי החול ופתח לו את השער הפונה קדים יפתח לו אחד מן השוערי' השער המזרחי שנכנס בו בשבתות ובחדשים שאמר שיהיה סגור ששת ימי המעשה ואם ירצה הנשיא להקריב קרבן בששת ימי המעשה יפתחו לו אותו השער ואותו הקרבן יהיה כמו הקרבן שעשה ביום השבת: ויצא וסגר את השער אחרי צאתו. ויצא הנשיא וסגר הסוגר את השער אחר צאת הנשיא לא כמו בשבת ובחדש שאמר לא יסגר עד הערב כי אז עם הארץ פנוים ממעשיהם וגם ביום החדש מפני הקרבן יהיו רבים פנוים ממעשיהם לפיכך אמ' והשתחוו עם הארץ בשבתו' ובחדשים ויבואו להשתחות אבל בימי המעשה העם עסוקים במעשיהם ולא יבאו להשתחות לפיכך יסגר השער אחר צאת הנשיא: וכבש בן שנתו תמים. זהו קרבן התמיד ששוחטים בכל יום כמו שאמר בתור' את הכבש אחד תעשה בבקר והמנחה איננה כמו שנזכר בתור' הנה יהיה בזה חדוש לעתיד וקרבן הערב לא זכר כרא' שלא יעשה לעתיד אלא עולת הבקר: ומנחה. לרוס את הסלת. לבלול את הסלת בשמן כמו שאמר בתורה בלולה בשמן וכת' לערבא ית סולתא ולשון לרוס ענין זלוף כמו רסיסי לילה: ועשו. כתיב בוי"ו וקרי בי"וד יעשו ושניהן אחד כי ועשו כמו יעשו. כה אמר יי'. כי יתן הנשיא. אם יתן בחייו מתנה לאיש מבניו אותה מתנה קיימת לעולם כי נחלתו היא ולבניו תהיה אחרי מותו אם כן מה שיתן מתנה לאחר בחייו ראוי שתהיה קיימת כי כמו כן יכול אות' אחר מותו כי אחוזתם היא בנחלה: וכי יתן. אבל אם יתן הנשיא מתנה לאחר מעבדיו היא לא תהיה קיימת אלא עד שנת הדרור והיא שנת היובל כמו וקראתם דרור בארץ: ושבת לנשיא. הנחלה ההיא או המתנה הנזכרת כמו ושבה אל בית אביה והדיו במקום ה"א כמו כי אזלת יד והדומים להם: אך נחלתו בניו להם תהיה. אך נחלתו נחלת בניו הוא ולהם תהיה וכן כסאך אלהים כסא אלהים: ולא יקח הנשיא. להונותם. כתרגומו למיכסהון כמו שפירשנו למעלה ולא יונו עוד נשיאי את עמי: ויבואו.

רשי

דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא. באותו שער עצמו יבא ואינו מצווה לעשות העזרה קפנדריא אבל במועדים שנאמר בהם יראה כל זכורך זקוק הוא לעשות קפנדריא כשאר העם והיינו דכתיב בתוכם בבואם יבא ובצאתם יצאו: ובבא עם הארץ דרך שער צפון וגו'. כי נכחו יצאו. מצוה עליהם שיראו בתוך העזרה יפה יפה: והנשיא. גם הוא כשנכנס לעזרה לבא בשמש ההיכל הדרומי להשתחוות גם הוא מצוה עליו לעשו' העזר' קפנדריא ויבא דרך שער צפון ויבא דרך שער נגב עם שאר עם הארץ ויצא נכחו דרך שער האחר וזהו בתוכם בבואם יבא ובצאתם יצאו כלם הנשיא עם שאר העם ולא יבא דרך שער המזרחי כדרך שהוא בא ביום החדש וביום שבת כראשית שהשער המזרחי אין נכחו שער במערב: וכי יעשה הנשיא נדבה. בששת ימי המעשה: ופתח לו את השער וגו'. לא ליכנס בו להיכל אלא עומד שם והכהנים יעשו את עולתו ואת שלמיו והשתחוה ויצא שנאמר כאשר יעשה ביום השבת ומה אמור ביום השבת ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו וגו': אחרי צאתו. ואינו אומר כאן והשער לא יסגר עד הערב כמו שאמור ביום השבת שביום השבת הוא אומ' והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא לפיכך מניחו פתוח אבל בחול אין דרכם לבא להשתחות שכל אחד עסוק במלאכתו לפיכך וסגר את השער אחרי צאתו: וכבש בן שנתו. עולת התמיד: ששית האיפה. ירושלמית ששית תומם של מדברית והן ב' עשרונים האחד למנחת התמיד ואחד לחביתין ואף על פי שהחביתין קרובין לחצאין מביא הוא בבקר עשרון שלם ותופהו כמו ששנינו במנחות: לרס את הסלת. אישפרי"יר בלע"ז לא"א אימ"לליר בלע"ז לרס את הסלת לכתחולל לבול בו את הסולת לשון רסיס כמו והכה הבית הגדול רסיסי' ולשון מסכה אם היה עבה או מרוסס: שנת הדרור. שנת היובל: ושבת. כמו ושבה: אך נחלתו בניו להם תהיה. כמו אך לבניו תהיה נחלתו ולא תנתן לצמיתות לאחר: ויב יאבי

מסורה

יצאו ד' בקריא' וסימ' והפרתי אותך במאד מאד. פרה ורבה גוי וקהל גוים. והנשיא בתוכם בבואם. כורו בניך מהרסיך. וחד מבית שכם ויצאו: בבקר בבקר י"ג וסימ' נמסר במס' רבתא בערך בק: עלת תמיד ה' בקריא' וסימ' עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד. עלת תמיד העשיה בהר סני. יעשו את הכבש ואת המנחה ואת השמן. ואחרי כן עולת תמיד ולחדשים ולכל מועדי יי' דעזרא. עולת נ"מל בקריא' וסימ' על עולת תמיד יעשה דפסח. יעשו את הכבש ואת המנחה. ולעולת התמיד:

מקרא

ובבוא עם הארץ לפני יהוה במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצאו: והנשיא בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו: ובחגים ובמועדים תהיה המנחה איפה לפר ואיפה לאיל ולכבשים מתת ידו ושמן הין לאיפה: וכי יעשה הנשיא נדבה עולה או שלמים נדבה ליהוה ופתח לו את השער הפנה קדים ועשה את עלתו ואת שלמיו כאשר יעשה ביום השבת ויצא וסגר את השער אחרי צאתו: וכבש בן שנתו תמים תעשה עולה ליום ליהוה בבקר בבקר תעשה אתו: ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית האיפה ושמן שלישית ההין לרס את הסלת מנחה ליהוה חקות עולם תמיד: ועשו את הכבש ואת המנחה ואת השמן בבקר בבקר עולת תמיד: כה אמר אדני יהוה כי יתן הנשיא מתנה לאיש מבניו נחלתו היא לבניו תהיה אחזתם היא בנחלה: וכי יתן מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד שנת הדרור ושבת לנשיא אך נחלתו בניו להם תהיה: ולא יקח הנשיא מנחלת העם להונתם מאחזתם מאחזתו ינחל את בניו למען אשר לא יפצו עמי איש מאחזתו:

תרגום

באורח אולמא דתרעא יעול ובאורחיה יפוק: ובמיעל עמא דארעא למסגיד קדם יי במועדיא דיעול באורח תרע צפונא למסגד יפוק באורח תרע דרומא ודיעול באורח תרע דרומא יפוק באורח תרע צפונא לא יתוב באורח תרע די על ביה ארי לקבליה יפוק: ורבא ביניהון במיעלהון ייעול ובמיפקהון יפקון: ובחגיא ובמועדיא תהי מנחתא מכילתא לתורא ומכילתא לדכרא ולאמריא דתדביק ידיה ומשחא מלי הינא למכילתא: וארי יעביד רבא נדבתא עלתא או נכסת קודשיא נדבתא קדם יי ויפתח ליה ית תרעא דפתיח למדינחא ויעביד ית עלתיה וית נכסת קודשוהי כמא די עבד ביומא דשבתא ויפוק ויחוד ית תרעא בתר מפקיה: ואימר בר שתיה שלים תעביד עלתא ליומא קדם יי בצפר בצפר תעביד יתיה: ומנחתא תעביד עלוהי בצפר בצפר חד מן שיתא במכילתא ומשחא תלתות הינא לערבא ית סולתא מנחתא קדם יי קים עלם תדירא: יעבדון ית אימרא וית מנחתא וית משחתא בצפר בצפר עלתא תדירא: כדנן אמר יי אלהים ארי יתן רבא מתנא לחד מבנוהי אחסנתיה היא לבנוהי תהי אחירתהון היא באחסנא: וארי יתן מתנא מאחסנתיה לחד מעבדוהי ותהי ליה עד שתא דיובלא ותתיב לרבא ברם אחסנתיה די בנוהי דילהון תהי: ולא יסב רבא מאחסנת עמא למינסהו' מאחסנתהון מאחסנתיה יחסין לבנוהי בדיל דלא יתבדרון עמי גבר מאחסנתיה:

רשי

ויביאני במבוא. דרך האמה שבזוית בית החליפות שנכנסין בו לאויר עשרי' שבין הלשכות שבצפון לבין תאי ההיכל: אשר על כתף השער. שער הצפוני כתף השער אשר מן השער למערב: הפונות צפונה. שיש להם פתחים לצד חצר החיצונה לצפון ופתחים היו להם לאויר העשרים: בירכתים ימה. בסוף הלשכו' למערב: לבלתי הוציא. כמו להוציא שקדשי קדשים נפסלין ביוצא: לקדש את העם. יתי' לאיתערב' עם עמא: מקצוע. אנג"לאש בל"ע: חצרות קטורות. שנינו במסכת מדות אין קטורות אלא ש שאינן מקורות ושם מ מפר' מה היו משמשות: מהקצעות. בזוית מקוצעות החצר: וטור סביב בהם. שורת נדבך חומת אבנים ב בולט מן החומה סמוך לארץ ובו נקבו' מקום ספיית קדרות ומתחת הטור חלל להסיק בו אור מתחתיו והקדירו' מלמעלה: ומבשלות עשוי. הוא החלל מתחת וספית הקדירו' את זבח העם. חזה ושוק של שלמים שאינ' נפסלין בצאתם חוץ לעזרת ישראל כמות החטאת והאשם: ויסיבני. לתוך החצר הפנימית: אל פתח הבית. והמים יורדין מתחת מכתף הבית ה הימנית. נובעין מתחת המפתן שהוא באמצ' המזר' ומגררין באלכסון לצד הימין יוצאין בעזרה בדרום המזבח ויוצאין חוץ ל לעיר במסכת יומא שנינו אמר רבי פנחס משו' רב הונא בפוראה מעיין היוצא מבית ק קדשי הקדשי' בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח ה ההיכל נעש' כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעש' כחוט של ערב כיון שהגיע לפתח העזרה נעש' כפי פך קטן: ויוציאני. מן החצר הפנימית אל החצר החצונה בשער הצפון: ויסבני. סביב חומת הפנימית בתוך החצונה: אל

רדק

ויביאני במבוא אשר על כתף השער. כבר פירשנו למעלה כי שם שאחרי השער יקרא כתף: אל הלשכות הקדש. בא סמוך בה"א הידיעה כמו המתמלכו' הארץ. אל הכהנים. שיהיו אל הכהנים כמו שאמר למעלה אשר יאכלו שם הכהנים: הפנות צפונה. הוא מה שאמר למעלה ופתחיהם לצפון: והנה שם מקום בירכתים ימה. כתרגומו בסופיהון מערב' כמו ולירכתי המשכן ימה רוצה לומר בפאת המערב: ויאמ' אלי. את האשם ואת החטאת. שהיא בשרם נאכל לכהנים: אשר יאפו את המנחה. ואשר יאפו שם את המנחה וגם היא נקראת קדש קדשים: לבלתי הוציא אל החצר החיצונה. עזרת ישראל כמו שאמר ולא יבאו מהמקדש אל החצר החיצונה אמר כמו שהיו מוזהרים שלא לצאת את החצר בבגדי כהונה כן יהיו מ מוזהרים שלא להוציא שם בשר קדשי הקדשים והמנחה שהם נפסלין ביוצא חוץ למקומו ואף על פי שלא היו נפסלין אם יצאו לעזרת ישראל כי גם הוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשים מכל מקום אם היו מוציאין שם הבשר ישרא' שגם ישר' היו מותרין באותו בשר וזהו שאמר לקדש את העם כמו שאמר למעלה ולא יקדשו את העם בבגדיהם כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן ולא יתערבון עם עמא או שמא היו מוציאים אותו לעזרת נשים והיה נפסל אם יצא לשם: ויוציאני אל החצר החיצונ'. היא עזרת נשים: ויעבירני אל ארבעת מקצועי החצר. זוית החצר: והנה חצר במקצע החצר. בכל אחת מארבע זויותיה היתה חצר והחצרות האלה היו לשכות וכן שנינו במסכת מדות עזרת נשים איך היתה היתה ק"לה אורך ואורבע לשכות היו בארבע מקצעותיה של ארבעים ארבעים אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידות להיות שנ' ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ד' מקצועי החצ' והנה חצר במקצוע החצר וגו' בארבע' מקצועו' החצר חצרו' קטורות אין קטורות אלא קטורו' שאינם מקורות ומה היו משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירים מבשלים שלמיהם ומגלחין את שערם ומשליכין תחת הדוד מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומים מתלעים בעצים כל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח צפונית מערבית היא היתה לשכת המצורעים מערבית דרומית אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר שם היו נותנין יין ושמן והיא היתה נקראת לשכת בית שמניה ותלקה היתה בראשונה וכו' כמו שכתוב שם ולמעלה כתבתיה: בארבעת. ארבעים. שאמ' המשנה באורך רוצה לומר אבל ברחב לא היתה אלא שלשים כמו שאמר ארבעים ארך ושלשים רחב מדה אחת לארבעתם מהקצעות. מהקצעות: פעול מבנין הפעיל מן הקציע ופי' בעלות פנותיה ומלת זו היא נקודה מלמעלה והיא אחת מטו' נקודין שבמקרא ולשון קטורות לפי הפשט כמו קשורות ותרגום ותקשר וקטרת רוצה לומר מחוברות בזוית החצר וקטורות בהם ובא על דרך ותקשר החומה וכן תרגם יונתן מקטרין אלא שבמשנה פי' קטורות שאינם מקורות כמו שכתבנו שלא היה עליה תקרה לפיכך קראן חצרות: וטור סביב. כותל אבנים היה בנוי סביב הלשכות האלה והיה נמוך כדי לשפות עליו קדירות והיה אותו כותל עשוי נקבים נקבים ותחתיהם חלל כדי להסיק בו האור וזהו שאמ' ומבשלות עשוי מתחת הטירות עשוי המקום להסיק בו האור והקדרות על נקבי הכותל עשויין כמין קירות ותרגם יונתן ודרבכין עבידין להון סחור סחור לארבעתהון ואתר מתקן לבשלא עביד מלרע לנדבכיא: ומבשלות. פי' רוצה לומר מקומות עשוים לבשל ומשקלו ואת כל המקטרות הסיר: ויאמר אלי אלה בית המבשלים. כמו בתי המבשלים. ובא על דרך כלל וכן לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה כמו בבתי רוצה לומר מקומות המבשלים אשר יבשלו בהם ויהיה המבשלים פועלים רוצה לומר האנשים המבשלים או יהיה המבשלים שם למקומות הבשול או לקדרות כמו ומבשלות שזכר ויונתן תרגם דין אתר מתקן לבשלא: את זבח העם. זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם כי חזה ושוק לכהנים ושאר הבשר לבעלי' לפיכך קראו זבח העם ומשרתי הבית שהם הכהנים היו מבשלים באלה המקומות שהיו בעזרת נשים חלקם מן השלמים שהוא חזה ושוק כי עזרת נשים מקום כשר לאכילת קדשים קלים וגם חוצה לה עד חומות ירושלם כי הם נאכלים בכל העיר וגם ישרא' היו אוכלים שם בעזרת נשים חלקם אם ירצו: וישיבני אל פתח הבית. אל פתח ההיכל: מתחת מכתף הבית הימנית מתחילה ראה אותם יוצאים מתחת מפתן הבית שהוא באמצע מזרח הבית ואחר כך היו נוטים לצד דרום ויורדין מכתף הדרומית של שער ההיכל וכבר פירשנו כי כתף יקרא מה שאחר השער מבפנים או מבחוץ ואפשר כי מתחת מפתן הפשפש הדרומי היו יוצאים אותו שלא היה אדם נכנס בו והיו יורדי' מדרום המזבח לחוץ לעזרה ומשם עד חוץ לעיר ובדברי רז"ל המעיין הזה תחילתו מבית קדש הקדשים אמר רבי פנחס משום רבי הונא בפוראה מעין היוצא מבית קדש הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע אל פתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נע[שה] כחוט של ערב וכיון שהגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן הייני דתנן שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של נסוך בחג ובתוספתא דסוכה ר' אליעזר אומר מים מפכין מפכפכין ועולין כמו פי הפך ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הביתמכאן והולך ויאמר אלף באמה ויעבירני במים מי אפסים וימד אלף ויעבירני מים ברכים וימד אלף ויעבירני מי מתנים כיון שהגיע אל פתח בית דוד נעשה נחל גדול שנאמר ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנדה: ויוציאני דרך שער צפונה ויסבני דרך חוץ. הקיפני מן המזרח לצפון והוציאני משער העזרה אשר בצפון דרך חוץ להר הבית:

מביאני במבוא חד מן י"ד פסו' על אל אל וסימ' נבסר בסדר וישמע יתרו: במקצע ג' חס' בליש' בקריאה וסימ' והנה חצר במקצע ב' בפסוק' כנגד עלות הנשק המקצע דעזרא: ויאמר אלי ז' בטעם בספרא וסימ' עמוד על רגליך · לך בא אל בית ישראל · את כל דברי אשר אדבר אליך קח · בא וראה את התועבות · עוד תשוב תראה תועבות · האנשים החשבים · אלה בית המבשלים:

יחזקאל

וַיְבִיאֵנִי בַמָּבוֹא אֲשֶׁר עַל־כֶּתֶף הַשַּׁעַר אֶל־הַלִּשְׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַפֹּנוֹת צָפוֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם מָקוֹם בירכתם יָמָּה: וַיֹּאמֶר אֵלַי זֶה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־הַחַטָּאת אֲשֶׁר יֹאפוּ אֶת־הַמִּנְחָה לְבִלְתִּי הוֹצִיא אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה לְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם: וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה וַיַּעֲבִירֵנִי אֶל־אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר וְהִנֵּה חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר: בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעוֹת הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת קְטֻרוֹת אַרְבָּעִים אֹרֶךְ וּשְׁלֹשִׁים רֹחַב מִדָּה אַחַת לְאַרְבַּעְתָּם מְהֻקְצָעוֹת: וְטוּר סָבִיב בָּהֶם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם וּמְבַשְּׁלוֹת עָשׂוּי מִתַּחַת הַטִּירוֹת סָבִיב: וַיֹּאמֶר אֵלָי אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת אֶת־זֶבַח הָעָם: וַיְשִׁבֵנִי אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה־מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת קָדִימָה כִּי־פְנֵי הַבַּיִת קָדִים וְהַמַּיִם יֹרְדִים מִתַּחַת מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ: וַיּוֹצִאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה וַיְסִבֵּנִי דֶּרֶךְ חוּץ

(גליון: יד' כבי' על אל ה' · ב' · בירכתים י' · קרי' · ג' מל · ג' חס' · ג' חס' · ל' · ו' נקודות בככו' · ל' ומל · ל' ומל · ז' בטע' בכלפ' · ל' חס' · ו' · ל')

תרגום

וְאַעֲלְנִי בְּמַעֲלָנָא דִי לְעִיבַר תַּרְעָא לְלִשְׁכַּת קוּדְשַׁיָא דְכַהֲנַיָא דִי פְּתִיחָן צִיפוּנָא וְהָא תַמָן אַתְרָא בְּסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָא: וַאֲמַר לִי דֵין אַתְרָא דִי בַשְּׁלוּן תַּמָן כַּהֲנַיָא יַת אֲשָׁמָא וְיַת חַטָּתָא דִי יֵיפוּן יַת מִנְחָתָא בְּדִיל דְלָא לְאַפָּקָא לְדָרְתָא בָּרָיְתָא לְאִתְעָרְבָא עִם עַמָּא: וְאַפְּקַנִי לְדָרְתָא בָּרָיְתָא וְאַעְבְּרַנִי עַל אַרְבַּע זָוְיַת דָּרְתָא וְהָא דָרְתָא בְּזָוְיַת דָּרְתָא וְדָרְתָא בְּזָוְיַת דָּרְתָא: בְּאַרְבְּעָה זָוְיַת דָּרְתָא דָרְתָא מְקַטְּרָא אַרְבְּעִין אָרְכָּא וּתְלָתִין פּוּתְיָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְאַרְבַּעְתְּהוֹן דְּרָתָא: וְנִידְבָּכִין עֲבִידִין לְהוֹן סְחוֹר סְחוֹר לְאַרְבַּעְתְּהוֹן וַאֲתַר לְבַשָּׁלָא עֲבִיד מִלְרַע לְנִדְבָּכַיָא סְחוֹר סְחוֹר: וַאֲמַר לִי דֵין אֲתַר מְתַקַּן לְבַשְּׁלַיָא דִי בַשְּׁלוּן תַּמָן מְשַׁמְּשֵׁי בֵיתָא יַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָא דְעַמָּא: וְאָתִיבַנִי לִתְרַע בֵּיתָא וְהָא מַיָא נָפְקִין מִתְּחוֹת סְקוֹפַת בֵּיתָא מַדִינְחָא אֲרֵי אַפֵּי בֵיתָא לְמַדִינְחָא וּמַיָא נָחֲתִין מִלְרַע מֵעֵבֶר סְקוֹפַת בֵּיתָא לְיָמִינָא מִדָּרוֹם לְמַדְבְּחָא: וְאַפְּקַנִי בְּאוֹרַח תְּרַע צִיפוּנָא וְאַסְחֲרַנִי בְּאוֹרַח דִילְבָרָא

אל שער החוץ דרך הפונה קדים · והוציאני מהר הבית דרך שער המזרחי של הר הבית · והנה מים מפכים מן הכתף הימנית · והמים ההם היו יוצאים מכתף הדרומי של הר הבית · ומפכים פירושו יוצאין לפי ענינו וכן תרגם יוכתן וכפקין · בצאת האיש · האיש המראה אותו כל זו המראה והוא המלאך שזכר בראש המראה כמראה נחשת · וקו בידו · הוא פתיל פשתים כמו שזכר בראש המראה · וימד אלף באמה · מדד באותו קנה שהיה קנה המד' כמו שפי' ומדד מתקו' שהיו עוברי' המי' הא' ומדד בהם אלף באורך והעבירני בהם והיו מי אפסים ות"י מי קרסולין וכן פירשו רז"ל שהיה אדם ככנס בהם עד קרסוליו והם יתדות הרגל שקורין קביליי"ש בלע"ז · וימד אלף · מדד אלף אחרים והמים גאו עד שהגיעו לברכים זהו שאמר מים ברכים · ועוד מדד אלף אחרים והגיעו עד ה מתנים זהו שאמר ויעבירני מי מתנים · מים ברכים · בא הסמיכות עם מ"ם הרבים כמו אחרים אחת שנו' כסף והדומים להם שכתבנו בספר מכלול · וימד אלף נחל · ועוד מדד פעם רביעית אלף אחרים והיה הנחל עמוק שלא יכולתי לעבור בו ב ברגל · כי גאו המים מי שחו · עד שהיו מי שחייה שלא יוכל אדם לעבור בהם אלא אם כן ישחה עליהם והוא שם במשקל אחז מן כאשר יפרש השוחה לשחות · ויאמר אלי הראית בן אדם · כלומר איך הנחל הזה הולך וגדל הבן בו רוצה לומר כן תהיה סופת ישראל הולכת וגדלה · ויולכני וישבני על שפת הנחל · הוליכני והוציאני מן המים והושיבני על שפת הנחל שהכניסני מתנו אל המים · בשובני והנה אל שפת הנחל עץ רב מאד · מה שלא היה בו מתחילה כשנכנס מן השפה אל הנחל עץ רב דרך כלל · ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה · הגלילה שם תחות כמו גלילת פלשת והדומים לו הקדמונה פי' מזרחית · הערבה · כתרגומו מישרא · ובאו הימה אל הימה המוצאים · כתרגומו ועלו בימא לימא רבא מתפקין כלומר יכנסו לים ומשם לים הגדול ויתכן פירוש הפסוק כן כי שני חלקים יעשה הנחל אחד ילך לים

אל שער · החצונה הפונה קדים · מים מפכים · בוי"לאנט בלע"ז רחבים כרוחב פי הפך כך פרשו רבותינו כדלעיל · וימד אלף באמה · חוץ לחומה וכל אותן אלף אמה לא גבר הנחל להיות עמוק אלא עד אפסים הם הקרסולים שקורין קביליי"ש בלע"ז · וימד אלף · אחרות ויעמיקו עד ברכים ועוד אלף והעמיקו עד מתני מכאן והילך נחל אשר לא יוכל לעבור מכאן שאסור ליכנס במי' מן המתנים ולמעלה שלא ישטפוהו המים תשבא למי מתני' יבא על שפת הנהר ומדד עוד אלף לפניו נחל אשר לא יעבר ורגליו ביבשה ע עומדים היינו דכתיב וישבני שפת הנחל כ כלומ' אצל שפת הנחל ששם היה עומד · גאו · כמו גדלו · מי שחו · כוא"ריכט בלע"ז מים שצריך לשוט בהן ולא לעברם ברגל שלא ישטפוהו · שחו שיט כמו כאש' יפרש השוח' לשחות · הראית בן אדם · כמה מתגבר הנחל הזה · בשובני והנה אל שפת הנחל וגו' · בתוך שהוליכני והושיבני בחוץ על ש שפת עץ רב מאד מזה ומזה · עץ אאבו"רץ בלע"ז · אל הגלילה · לאמרי"קא בלע"ז · הקדמונה · המזרחית שנו רבותי' בתוספתא של סוכ' להיכן יוצאין לימה של טברי' ולימה של סדום ולים הגדול לרפות את מימיהם ה המלוחים ולמתקם · וירדו הערבה זו ימה של טבריא ובאו הימה זו ימה של סדום אל הימה המוצאים זו ימה של אוקיינוס שהוא מ מוצ' מן הייסוב להקיף את העולם ונרפאו המים מתליחתם מדרש אגד' למה קורא אותם מוצאים על שם שני פעמים שיצאו · אל כל אשר יבא שם נחלים · הנחל הזה המתחלק לשנה נחלי ממתק את הימים ש

הפונה ד' מל' וסי' וישלח תכנית ידי · ותשא אתי רוח ותבא אותי · ויוצאני דרך שער צפונה ויסבני · ואת אבציה מלך יהודה דדברי הימים · ויולכני ג' כתיב בן וסימ' דרך הדרום · אל השער שער אשר פנה' ויולכני וישבני על שפת הנחל · יוצאים ד' מל' וסי' נמסר בריש ספרא דא סי' י"ד · רבה מאד ח' דסמיכי בקריאה וסי'

אל־שער החוץ דרך הפונה קדים והנה־מים מפכים מן־הכתף הימנית : בצאת־האיש קדים וקו בידו וימד אלף באמה ויעברני במים מי אפסים : וימד אלף ויעברני במים מים ברכים וימד אלף ויעברני מי מתנים : וימד אלף נחל אשר לא־אוכל לעבר כי־גאו המים מי שחו נחל אשר לא־יעבר : ויאמר אלי הראית בן־אדם ויולכני וישבני על־שפת הנחל : בשובני והנה אל־שפת הנחל עץ רב מאד מזה ומזה : ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל־הגלילה הקדמונה וירדו על־הערבה ובאו הימה אל־הימה המוצאים ונרפאו המים : והיה כל־נפש חיה אשר־ישרץ אל כל־אשר יבוא שם נחלים יחיה והיה הדגה רבה מאד כי באו שמה המים האלה וירפאו וחי כל אשר־יבוא שמה הנחל : והיה יעמדו עליו דוגים מעין גדי ועד־עין עגלים משטוח לחרמים יהיו למינה תהיה דגתם כדגת הים הגדול רבה מאד : בצאתו וגבאיו ולא ירפאו למלח נתנו : ועל־הנחל יעלה על־שפתו מזה ומזה כל־עץ־מאכל לא־יבול עלהו ולא־יתם פריו לחדשיו יבכר

לתרע ברא אורח תרעא דפתיח למדינחא והא מיא נפקין מן עיברא דימינא : במיפק גברא מסדינחא וחוט דמשחתא בידיה ומשח אלף אמין באמתא ואעברני במיא מי קרסולין : ומשח אלפא ואעברני במיא מי רכובין ומשח אלפא ואעברני מי חרצין : ומשח אלפא נחלא דלא יכלית למיעבר ארי תקיפו מיא מי סחוא נחלא דלא אפשר לאתעברא : ואמר לי התחזיתא בר אדם ואובלני ואתיבני על כיף נחלא : במיתבי והא על כיף נחלא אילן סגי לחדא מכא ומכא : ואמר לי מיא האילין נפקין בגלילא ממדינחא ונחתין במישרא ועלין בימא לימא רבא מתפקין ומתסן מיא : ויהי כל נפשא חיתא די רחשא לכל אתר די יעלון לתמן מי נחלא ייחון ויהון נוניא סגי לחדא ארי עלין לתמן מיא האילין ומתסן ומתקיימין לכל אתר די יעלון לתמן מי נחלא : ויהי אתר למקם עלוהי ציידין מעין גדי ועד עין עגלים משטח לצידין יהון למינהון יהון נוניהון כנוני ימא רבא סגי לחדא : ביצוהי ופצידוהי לא יתסון למתפורין דמלח יהון : ועל נחלא ייסק אילן על כיפיה מכא ומכא כל אילן דמיכל לא יתרו טרפוהי ולא יפסוק איביה ירח בירח יהי עביד פירין

הבשר עודנו בין שניהם · והיה כל נפש חיה אשר ישרץ · והיה יעמדו עליו דוגים · נחשת רבה מאד דד"א · ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ושלשת דאיוב · עלהו ב' וסים' לא יבול עלהו · והיה עלהו רענן ·

מזרחי ואחד ילך לים מערבי והוא שאמר בנבואת זכריה חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון · וכן פירושו ובאו הימה אל המזרחי כמו שאמר אל הגלילה הקדמונה רוצה לומר כי מדרך מזרח יבאו לים אל הימה המוצאים פירושו אל הים המערבי יהיו מוצאים כמו כן ורז"ל להיכן היו יוצאים לים טבריא ולים סדום ולים אוקינוס לרפות מימיהן שמלוחים ולמתקן וירדו על הערבה זה ימה של טבריא ובאו הימה זה ימה של סדום אל הימה המוצאים זה אוקינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם · ונרפאו המים · מן מליחתן ונרפאו האלף נח · והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבא שם נחלים יחיה · יחיה אותם המים שיכנס בהם אחד משני הנחלים או שניהם כל נפש חיה שישרץ בו יחיה באותו הים כיום יש שלא ישרצו בו דגים וגם לא יחיו בו דגים וזה זכרו חכמי המחקר כי בים פלסטינ"ס לא ישרצו בו דגים ולא יחיו בו כי המים מרים מרוב מליחותם וכן ים סדום ואפשר כי לשני הימים האלה יכנסו הנחלים האלה וירפאו המים ויחיו בהם הדגים ולכן תהיה בהם דגה רבה מאד ואמר ישרץ לשון זכר ועליו כאמר יחיה כי מצאנו נפש לשון זכר כל נפש שבעה אחד נפש · והיה יעמדו עליו דוגים · כתיב וקרי עמדו הנחל הזה יהיה גדול שיעמדו עליו צדי הדג שתהיה בו דגה רבה ותרגם ויהא אתר למיקם עלה צידין · מעין גדי ועד עין עגלים · זה המקום מעין גדי ועד עין עגלים שהוא סמוך לנחל זה כל המקום הזה יהיה משטח לחרמים שישטחו שם הצידים רשתותיהם · למינה תהיה דגתם · הה"א רפה ודינה במפיק רוצה לומר למין הדגה כלומר לכל מיני הדגה תהיה שם דגתם וכנוי מ"ם דגתם אל הנחלים · בצאתו · כתיב באלף יוד וקרי ביוד וכתוב באלף במקום וי"ו ופירושו מקומות הטיט · וגבאיו · מן לחשוף מים מגבא והוא חפירה שמתאספין בה המים וכנוי בצאתו וגבאיו אל הים שזכר כלומר כשירפאו מי הים לא ירפאו מקומות שיבאו שם מימיהם ויתאספו באותם ביצות וגבאים אותם מים לא ירפאו · למלח נתנו · יהיו צריכים לאותם מים בעבור מלח כדי להטעים התבשילין ולמלוח כל דבר שיצטרך ות"י למלח נתנו למתפורין דמלח יהון · ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה · כל עץ מאכל הוא עץ רב שאמר למעלה ולא פירש איזה עץ ועתה אמר שעץ מאכל יהיה מכל פירות שבעולם · לא יבול עליו · לא ביבשות החמה ולא ביבשות הגשמים · ולא יתום פריו לחדשיו יבכר · ולא יכלה פריו האילן כי מחדש לחדש יבכר וזה יהיה על דרך מופת · כי

מתערב בתוכם ודגתם הנשרכת בם חיה ומתוקה · והיה יעמדו עליו דיגים · לחרמים · למכמורות · למינה תהיה דגתם · לא מפיק ה"א ופירושו למינים הרבה תהי דגתם למינה לשון רוב מינים כמו והדגה אשר ביאר כל אכותה הסבתי · בצאתיו · של ים כמו והיבצה גומא בלא ביצה וגו' מ"רפק בל' · וגבאיו · כמו עשת הנחל הזה גבים גבים הגבים הגבעו' שסביבותיו והגבים הם נקעים שהמי' נאספים בהם · ולא ירפאו · ליהפך למתיקה למה כי למלח נתנו · ולא ירפאו הל"ו הגז טפילה ויתירה · לחדשיו יבכר · מדיחדש בחדש יבשל פרותיו · לתרופה

רש״י

לתרופה. פירשו רבותינו ז״ל להתיר פה אלמים ופה עקרות ומשמעו לשון רפואה כמו וירפאו את שבר עמי על נקלה וכן חברו מנחם: גה הגבול. ת״י דין תחומא כמו זה גבול וכן וכתיתך לגב לגוי' כמו לגז לגוי ויש עוד לפתור גה לשון גיא: יוסף חבלי'. יוסף יטול שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים: איש כאחיו. לא כראשונה איש לפי פקודיו אלא עכשיו כל השבטים שוין וכמין שורת ה הכרם כל חלק וחלק מן הגבול המזרחי עד ים אוקיינו' למערב כמו שמפרש בענין ואין שתי שבטים ב ברצועה אחת: וזה גבול הארץ. תחומי מצרי ארץ ישראל: לפאת צפונה. רוח צפונית: מן הים הגדול. שהוא גבול למערבי: הדרך חתלון. בא לו לצד מזרח אל חתלון ואל צדדה ואל חמת וברותה וסברי' כל העיירות הללו במצר צפון: חצר התיכון. ת״י בריכת עגיבאי: והיה גבול מן הים חצר עינן. והיה גבול רוח צפון מן הים עד חצר עינן: גבול דמשק. שהיא בגבול דמשק שחצר עינן במקצוע צפונית מזרחית כמו שמפרש בגבולין שכתב משה רבינו והיו תוצאותיו חצר עינן וגו' והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן וגו' גבול דמשק במקצוע צפונית מזרחית אבל חצר עינן כמו שאמור למעלה חצר עינן ב גבול דמשק גבול חמת במקצוע צפונית מערבית שנאמר זה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ה ההר תתאו לבא חמת ומשם צדדה אשר על גבול חורן גבול דמשק במזרח סמוך למקצוע: וצפון צפונה וגבול חמת. כלומר כל מצר הצפון המפורש בתור' וגבול חמת שאף היא במצר הצפון כמו שנאמר וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת והיו תוצאותיו הגבול צדדה הוא צדדה האמור כאן הדרך חתלון לבוא צדדה: ואת פאת צפון. והרי לך פאת צפון ומבין הגלעד ומבין ארץ ישר' מצר מזרחי של ארץ כנען ואין עבר הירדן בתוך מצרים הללו כי אם ארץ כנען לבדה וכן בגבולין המפורשים בתורה אין עבר הירדן בתוכם וכן פירוש המקרא הזה ומצר מזרחי לארץ כנען אשר בין חורן ודמשק העומדין לה במקצוע צפונית מזרחית כמו שאמור למעלה בענין ובין הגלעד וארץ ישראל אשר בעבר הירדן מזרחה: הירדן מגבול על הים הקדמוני תמודו. הירדן הוא מזרחי שלה מגבול מקצוע הצפון הוא חצר עינן המפורש למעלה עד הים הקדמוני הוא ים המלח שהוא במקצוע דרומית מזרחית תמודו אורך מצר מזרחי ואף בתורה כך מפורש גבול קדמה והיו תוצאותיו ים המלח במקצוע דרומי: ואת פאת קדימה. כלומר והרי לך פאת קדים: מתמר. מיריחו שהיא עיר התמרים וכן ת״י: עד מי מריבות קדש: הוא מדבר צין: נחלה אל הים הגדול. ומשם הולך הגבול עד נחל מצרים הנופל בים הגדול במקצוע דרומית מערבית ואף משה כך נתן גבול נגב ממדבר צין על ידי אדום ותוצא והולך עד עצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחלה האמור כאן כמו לנחל ומצאתי מתורגם אחסנתא ואם לא שהטעם למטה וראיתי נחלה מצרים שהטעם למעלה ומשורת [illegible] עליו לית בנעימה הייתי אומר [illegible] ולא תירג' יונתן כן כי אם [illegible] ופאת ים. ומצר מערבי: הים הגדול מגבול עד נכח לבא חמת' ממקצוע דרומית האמור למעלה והוא נחל מצרים: עד נכח לבא חמת. עד מקצוע צפונית מערבית הוא הר ההר שהוא נכח לבא חמת כי חמת במקצוע צפונית מערבית אצל הר ההר כמו שכתוב מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת:

מסורה

ועלהו ב' וסימ' והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. ועלהו לא יבול: לשני עשר ו' בליש' וסימ' נמסר בסדר תצוה: וזה כ״ג רפ׳ בקרי' וסימ' וזה אשר תעשה אתה. וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם. וזה אשר תעשה על המזבח. וזה לכם הטמא בשרץ. וזה לך הרמת מתנם לכל תנופות. וזה מעשה המנורה מקשת זהב. וזה אשר לא תאכלו מהם את. וזה הדבר השמטה שמוט כל בעל. וזה יהיה לכם גבול צפון דמסעי. וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם. וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה. וזה הדבר אשר מל יהושע. וזה הדבר אשר תעשו דסוף ספר שפטים: וזה לך האות דשמואל דעלי. וזה מעשה המכונה. וזה דבר המס. אשר העלה המלך שלמה. אכול השנה ספיח דמלכים. וחברו דישעיה. וזה לך האות באת׳ דישעיה. וזה גבול הארץ. וזה ימות בנפש מרה. וזה פרשגן הנשתון:

המקרא

כִּי מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים וְהָיָה פִרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה גֵּה גְבוּל אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת הָאָרֶץ לִשְׁנֵי עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף חֲבָלִים׃
וּנְחַלְתֶּם אוֹתָהּ אִישׁ כְּאָחִיו אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת יָדִי לְתִתָּהּ לַאֲבֹתֵיכֶם וְנָפְלָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם בְּנַחֲלָה׃
וְזֶה גְּבוּל הָאָרֶץ לִפְאַת צָפוֹנָה מִן הַיָּם הַגָּדוֹל הַדֶּרֶךְ חֶתְלֹן לְבוֹא צְדָדָה׃
חֲמָת בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם אֲשֶׁר בֵּין גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וּבֵין גְּבוּל חֲמָת חָצֵר הַתִּיכוֹן אֲשֶׁר אֶל גְּבוּל חַוְרָן׃
וְהָיָה גְבוּל מִן הַיָּם חֲצַר עֵינוֹן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וְצָפוֹן צָפוֹנָה וּגְבוּל חֲמָת וְאֵת פְּאַת צָפוֹן׃
וּפְאַת קָדִים מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין הַגִּלְעָד וּמִבֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַיַּרְדֵּן מִגְּבוּל עַל הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי תָּמֹדּוּ וְאֵת פְּאַת קָדִימָה׃
וּפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה מִתָּמָר עַד מֵי מְרִיבוֹת קָדֵשׁ נַחֲלָה אֶל הַיָּם הַגָּדוֹל וְאֵת פְּאַת תֵּימָנָה נֶגְבָּה׃
וּפְאַת יָם הַיָּם הַגָּדוֹל מִגְּבוּל עַד נֹכַח לְבוֹא חֲמָת זֹאת פְּאַת יָם׃
וְחִלַּקְתֶּם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃
וְהָיָה תַּפִּלוּ אוֹתָהּ בְּנַחֲלָה לָכֶם וּלְהַגֵּרִים הַגָּרִים בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר הוֹלִדוּ בָנִים בְּתוֹכְכֶם וְהָיוּ לָכֶם כְּאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּכֶם יִפְּלוּ בְנַחֲלָה בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

תרגום

אֲרֵי מוֹהִי מִן מַקְדְּשָׁא אִינוּן נָפְקִין וִיהוֹן אִיבֵּיהּ לְמֵיכַל וְטַרְפוֹהִי לְאַסוּתָא׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דֵּין תְּחוּמָא דְּתַחְסְנוּן יָת אַרְעָא לִתְרֵי עֲסַר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף יִתְקַבֵּל תְּרֵין חוּלָקִין׃
וְתַחְסְנוּן יָתַהּ גְּבַר כַּאֲחוּהִי דִּי קַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִיתְּנַהּ לַאֲבָהַתְכוֹן וְתִתְפְּלֵיג אַרְעָא הָדָא לְכוֹן בְּאַחְסָנָא׃
וְדֵין תְּחוּם אַרְעָא לְרוּחַ צִיפּוּנָא מִן יַמָּא רַבָּא אוֹרַח חֶתְלוֹן לְמֵעֲלָנָא דִּצְדַד׃
חֲמַת בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם דִּי בֵּין תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק וּבֵין תְּחוּם חֲמַת בְּרֵיכַת עַגְבָאֵי דִּי עַל תְּחוּם חַוְרָן׃
וִיהֵא תְּחוּמָא מִן יַמָּא חֲצַר עֵינוֹן תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק וְצִיפּוּנָא צִיפּוּנָא וּתְחוּם חֲמַת וְיַת רוּחַ צִיפּוּנָא׃
וְרוּחַ מַדִּינְחָא מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין גִּלְעָד וּמִבֵּין אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל יַרְדְּנָא מִתְּחוּמָא דִּי עַל יַמָּא מַדִּינְחָא תְּמַשְׁחוּן וְיַת רוּחַ קִידוּמָא׃
וְרוּחַ עִיבַר דָּרוֹמָא מִירִיחוֹ עַד מֵי מַצּוּת רְקָם אַחְסָנָא לְיַמָּא רַבָּא וְיַת רוּחַ דָּרוֹמָא דְּדָרוֹמָא׃
וְרוּחַ מַעַרְבָא יַמָּא רַבָּא מִתְּחוּמָא עַד מְקָבֵיל מֵעֲלָנָא דַּחֲמַת דָּא רוּחַ מַעַרְבָא׃
וּתְפַלְגוּן יָת אַרְעָא הָדָא לְכוֹן לְשִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃
וִיהֵי דְּתִפְלְגוּן יָתַהּ בְּאַחְסָנָא לְכוֹן וּלְגִיּוֹרַיָּא דִּי יִתְגַּיְּירוּן בֵּינֵיכוֹן דְּאוֹלִידוּ בְּנִין בֵּינֵיכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן כְּיַצִּיבָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עִמְּכוֹן יִפְלְגוּן בְּאַחְסָנָא בְּגוֹ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

רד״ק

כי מימיו מן המקדש המה יוצאים. מימי זה הנחל יוצאי' מן המקדש כמו שאמרנו למעלה ולפיכך יהיה בהם זה הפלא כי העצים אשר על שפתו שותים ממנו לא יתמו פריס ועליהם לא יבול: והיו פריו למאכל. כתיב יהיו וטעמו על פריו ועל עליו וקרי והיה שטעמו על פריו. ואמר אחר כך ועלהו לתרופה רוצה לומר וכן יהיה לתרופה ופירו' תרופה שזכר מן עמודי שמים ירופפו כלומר יהיה עלהו לרפאת כל מכה שיניחו עלי העצים האלה על כל מכה וירפא ויונתן תירג' ותרפוהי לאסותא ורז״ל דרשו לתרופה נוטריקון להתיר פה אלמים ופה עקרות: כה אמר ה' גה גבול. גה כמו זה וכן תירג' יונתן דין תחומא והגימ״ל זין ב באלפא ביתא דאט״בח וכמוהו לגב לגז: יוסף חבלים. שגם יוסף יקח שני חלקים כמו שהיה מקדם וכן תירגם יונתן יוסף יקבל תרין חולקין: ונחלתם אותה איש כאחיו. כל החלקים יהיו שוים לא כחלקים הראשוני' בימי יהושע כי חלק יהודה היה רב לפי שפקודיהם היו רבים ונאמר בתורה איש לפי פקודיו יתן נחלתו: וזה גבול הארץ. הדרך חתלון. כמו הארץ כנען והדומים לו: חמת ברותה. כמו שאמר וגם חמת תגבול בה ואין זה חמת הכתוב בתורה: גבול דמשק. כי דמשק תהיה מגבול ארץ ישראל כמו שאמר ודמשק מנוחתו: חצר התיכון. שם מקום ויונתן תירגם בריכת עגיבה: והיה גבול מן הים חצר עינון. הוא חצר עינן הנזכר בתור' והנזכר למטה אלא שאותם בקמץ וזה בחולם ומקצת הגבולים האלה נזכרים בתורה אלא שגדול יהיה גבול א״י לעתיד ממה שהיה: וצפון צפונה. ויתר הגבול לצפון א״י לצפון העולם כמו שהולך עם גבול חמת וזהו וגבול חמת ואת פאת צפון כן אמר וגם ג' הרוחות עם פאת צפון מה שלא נזכר מן הגבולי' וכן כולם זולתי האחרו' שהיא זאת פאת קדים. ומבין הגלעד ומבין א״י הגלעד לא היה מנחלה בכלל א״י אף על פי שהיה לישרא' כי לא היתה לארץ כנען והירדן היה ביניהם: הים הקדמוני. הוא ים המלח או ים כנרת כי שניהם מזרחים: תמודו. אמר כנגד ישראל כמו שאמר וחלקתם את הארץ: ופאת נגב מתמר. תירגם יונתן מיריחו כי היא נקראת עיר התמרים: נחלה אל הים הגדול. הוא שאמר נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה: נחלה. כמו נחל והה״א נוספת אף על פי שהמלה מלרע אבל נחלה מצרים מלעיל וכן נחלה עבר על נפשנו ויונתן תירגם אחסנתא: ופאת ים הים הגדול. מגבול הים הגדול הוא גבול מערב ארץ ישראל ומגבול זה עד נכח לבא חמת הוא רוחב הגבול: נכח. כמו נגד וכן נכחו תחנו והוא משקל אחר: זאת פאת ים. זאת הפאה הנזכרת היא פאת מערב לארץ ישראל: וחלקתם. מבואר הוא: והיה תפילו אותה בנחלה לכם ולהגרים. בא עם ה״א הידיעה כמשפט שלא כמנהג ברוב ופירושו והיה לכם הגבול שתפילו אותה בנחלה לגבולותיה לכם ולגרי' אשר הולידו בנים בתוככם בגלות: והיה

רש"י

מה' אני גר הגר אתו שנתגייר בגולה בתוך אותו שבט: ואלה שמות השבטים · סדר חלקים שיחלקוה ביניהם מקום כל אחד ואחד מקצה צפונה דן יטול מצר צפוני מחצר עינן שבמקצוע מזרח עד גבול דמשק שבמקצוע מערב צפון: והיה לו פאת קדים הים · כלומ' מפאת קדים ועד ים דן אחד הרי פירש האורך ולא פירש הרוחב ובבריתא דספרי בפרשת האזינו שנינו מה ת"ל יהודה אחד דן אחד אשר אחד אחד מלמד שעתידין ישר' ליטול אורך מן המזרח למערב ברוחב עשרים וחמשה אלף קנים שהם שבעים וחמשה מילין ומהיכן למדו השיעור הזה מן התרומה שהיא כאחד מן החלקים הללו כמו שמפורש בענין מה' שכך כתוב · ואורך כאחד החלקים והיא רחב עשרי' וחמש אף קנים ואורך מפאת ים עד פאת קדים ו וכ"ה אלף קנים מאה וחמשים אלף אמה שהקנה שש אמה וכל אלפים אמה מיל כמו שאנו למדין במסכת יומא אבל עשר סוכות שמירושלם עד צוק הרי מאה וחמשי' אלף אמה עולין לשבעים וחמשה מיל וזהו שיסד רבי אלעזר בפיוט כי אקח מועד' לעת חלוק ארצותיה כשורת ה הכר' לחוצותיה באורך מפאת קדים לקצותיה עד ים אוקיינוס ל למצותיה ברחב שבעי' וחמשה מיל חריצותיה: ועל גבול דן · ואצל גבול דן בדרומו: תהיה התרומה וגו' · ואם תאמ' היאך יתכן שתהא ירושלם ב במקומה והלא היתה ירושלם במצר צפונו של יהוד' שבצל דרומה של ארץ כנען וכאן היא באמצע השבטים אין חלוקה זו דומה לחלוקת יהושע שזו כשורת הכרם וכל ה החלקים שוין וחלוקת יהושע היה שבט יהוד' חלק גדול ואף כי היה חלקו רב ממנו עד ש שבטל שמעון בגורלו שנ' מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון ל לפיכך יש די עתה ב ברוחב חלק שבטל י יהודה בימי יהושע ליטול בו חלק שבעיו ה' שבטים הנותרים לפי שהאורך גדול מאד מפאת קדים עד אוקיינוס וירושלם ב במקומה: והיה המקדש בתוכו · כמו שמפרש והולך: התרומה אשר תרימו ליי' · מן החלק הזה שהופרש אצל יהודה ברוחו אורך ממזרח עד הים ורחב כ"ה אף קני' ממנה תהי תרומה ליי' למקדש ומקום ל לבתים לכהנים ארך כ"ה אלפים קנים ממזרח למערב ורחב עשרת אלפים מן הצפון לדרום: ולאלה תהיה תרומת הקדש לכהנים · ואלה העשרת אלפים רחב וכ"ה אלף אורך יהיו לכהנים בצפון בתוך רבועית התרומה הגדולה אצל דרומו של יהודה: צפונה כ"ה אלף · הוא האורך ממזרח למערב: וימה רחב עשרת אלפים · מצר מערבי רחב עשרת אלפים מן הצפון לדרום: וקדימה רחב עשרת אלפים · ורוח מזרחית עשרת אלפים מן הצפון לדרום: ונגבה אורך כ"ה אף · מן המזרח למערב: והיה מקדש יי' בתוכו: הוא הר הבית חמש מאות קנים על חמש מאות קנים יהיה באמצע רבועה זו וכל סביבותיו לכהנים י"ב אלפים ומאתים וחמשים לצד מזרח וכן לצד מערב וברוחב ארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכן לדרום כמו שאמור למעלה בענין יהיה מדה של הקודש חמש מאות בחמש מאות מרובע: לכהנים המקודש · החלק הזה המקודש יהי לכהנים:

תרומיה

אל יד ח' דסמיכי בקריא' וסי' ויאמר אליהם המלך אשר ייטב בעיניכם אעשה · ואלה שמות השבט' ב' בפסוק · הנה בעיני עבדים אל יד אדוניהם ב' בפסוק · וכל אסתר דבו' אל יד במ"א על וסימ' ונתון הלבוש והסוס · סימן מן ואלה שמות השבטים עד סוף ס'פר' כולהון קדימה בטה קדים וסימ' ועל גבול דן · אפרים · ראובן ·

וְהָיָה בַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־גָּר הַגֵּר אִתּוֹ שָׁם תִּתְּנוּ נַחֲלָתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים מח מִקְצֵה צָפוֹנָה אֶל־יַד דֶּרֶךְ־חֶתְלֹן לְבוֹא־חֲמָת חֲצַר עֵינָן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק צָפוֹנָה אֶל־יַד חֲמָת וְהָיוּ־לוֹ פְאַת־קָדִים הַיָּם דָּן אֶחָד׃ וְעַל ׀ גְּבוּל דָּן מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה אָשֵׁר אֶחָד׃ וְעַל ׀ גְּבוּל אָשֵׁר מִפְּאַת קָדִימָה וְעַד־פְּאַת־יָמָּה נַפְתָּלִי אֶחָד׃ וְעַל ׀ גְּבוּל נַפְתָּלִי מִפְּאַת קָדִמָה עַד־פְּאַת־יָמָּה מְנַשֶּׁה אֶחָד׃ וְעַל ׀ גְּבוּל מְנַשֶּׁה מִפְּאַת קָדְמָה עַד־פְּאַת יָמָּה אֶפְרַיִם אֶחָד׃ וְעַל ׀ גְּבוּל אֶפְרַיִם מִפְּאַת קָדִים וְעַד־פְּאַת־יָמָּה רְאוּבֵן אֶחָד׃ וְעַל ׀ גְּבוּל רְאוּבֵן מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת־יָמָּה יְהוּדָה אֶחָד׃ וְעַל ׀ גְּבוּל יְהוּדָה מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה תִּהְיֶה הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר־תָּרִימוּ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף רֹחַב וְאֹרֶךְ כְּאַחַד הַחֲלָקִים מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת יָמָּה וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ בתוכה׃ הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תָּרִימוּ לַיהוָה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים׃ וּלְאֵלֶּה תִּהְיֶה תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ לַכֹּהֲנִים צָפוֹנָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְיָמָּה רֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וְקָדִימָה רֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וְנֶגְבָּה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אָלֶף וְהָיָה מִקְדַּשׁ־יְהוָה בְּתוֹכוֹ׃ לַכֹּהֲנִים הַמְקֻדָּשׁ מִבְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתִּי אֲשֶׁר לֹא־תָעוּ בִּתְעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר תָּעוּ הַלְוִיִּם׃

ל' ו' בליש · ו' דכמו' · ה' · ה' · סיין · כ' · ג' חס' · ג' חס' · ה' בענין ו' בענין · ל' ו' יב · בתוכו ק' · ג' א' בתרי טעמי · ג' · ל' · ט' בכול'

וִיהֵי שִׁבְטָא דִי יִתְגַּיַּר גִּיוֹרָא בְּגַוֵּיהּ תַּמָּן תִּתְּנוּן אַחְסַנְתֵּיהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְאִלֵּין שְׁמָהַת שִׁבְטַיָּא מִסְּיָפֵי צִיפּוּנָא עַל תְּחוּם אוֹרַח חֶתְלוֹן מַעֲלָנָא דַחֲמָת חֲצַר עֵינָן תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק צִיפּוּנָא עַל תְּחוּם חֲמָת וִיהוֹן לֵיהּ רוּחַ קִידוּמָא מַעַרְבָא דָן חַד׃ וְעַל תְּחוּם דָּן מֵרוּחַ מַדִּינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא אָשֵׁר חַד׃ וְעַל תְּחוּם אָשֵׁר מֵרוּחַ מַדִּינְחָא וְעַד רוּחַ מַעַרְבָא נַפְתָּלִי חַד׃ וְעַל תְּחוּם נַפְתָּלִי מֵרוּחַ מַדִּינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא מְנַשֶּׁה חַד׃ וְעַל תְּחוּם מְנַשֶּׁה מֵרוּחַ מַדִּינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא אֶפְרַיִם חַד׃ וְעַל תְּחוּם אֶפְרַיִם מֵרוּחַ מַדִּינְחָא וְעַד רוּחַ מַעַרְבָא רְאוּבֵן חַד׃ וְעַל תְּחוּם רְאוּבֵן מֵרוּחַ מַדִּינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא יְהוּדָה חַד׃ וְעַל תְּחוּם יְהוּדָה מֵרוּחַ מַדִּינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא תְּהֵי אַפְרָשׁוּתָא דְתַפְרְשׁוּן עַסְרִין וַחֲמֵשׁ אַלְפִין פּוּתְיָא וְאוּרְכָּא כְּחַד מִן חֲלָקַיָּא מֵרוּחַ מַדִּינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא וִיהֵי כְּבֵישׁ מַקְדְּשָׁא בְּגַוֵּיהּ׃ אַפְרָשׁוּתָא דִי תַפְרְשׁוּן קֳדָם יְיָ אוּרְכָּא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין׃ וּלְאִלֵּין תְּהֵי אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְכַהֲנַיָּא צִיפּוּנָא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּלְמַעַרְבָא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין וּלְמַדִּינְחָא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין וּלְדָרוֹמָא אוּרְכָּא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וִיהֵי כְּבֵישׁ מַקְדְּשָׁא דַייָ בְּגַוֵּיהּ׃ לְכַהֲנַיָּא דְקַדִּישִׁין מִבְּנֵי צָדוֹק דְנַטַרוּ מַטְרַת מֵימְרִי דְלָא טָעוּ בְּטָעוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְטָעוּ לֵיוָאֵי

יהודה · ואלה מרותיה · ח' קריבה בשאר קריא' וסימ' ותשא אתי רוח · ויבוא אל טער · ולנשיא מזה ומזה ב' בו · וישיבני אל פתח קדבא דפסוק · ופאת קדים מבין חורן תנינא דפסוק · מגמת פניהם : כאחד י"ב פתחין בקרי' וסי' הן האדם היה כאחד ממנו · דן ידין עמו · וחליתי והייתי כאחד האד' · וחברו אם אסור יאסרוני · ויואל הלוי לשבת את האיש · גם את הארי גם את הדוב · ועשהאל קל ברגליו · אוכל על שלחני כאח' מבני המלך · כאח' הנבלי' וארך כאח' החלקי' · על ירוש' ידו גורל · אשר הלך לקרוא למיכהו דד"ה וחד וכאח' השרי' תפלו :

רדק

והיה בשבט אשר גר הגר אתו · כי לעתיד בבאת ישראל מהגלות יודעו השבטים אף על פי שהם מעורבים עתה ולא ידעו איש את שבטו יבא אליהו ויחס כל איש אל שבטו: ואלה שמות השבטים · פירו' אלה שמותם על נחלתם והחל מן הצפון מקצה צפונה ואמר כי לצד צפון של ארץ ישר' בקצה הצפון על הגבולים האלה יהיה חלק דן זהו שאמר אחר כן והיו לו פאת קדים הים פירו' והיו לו גבולים האלה מן פאת צפון עד הים כי כל החלקים זוכר אותם באורך מ ממזרח למערב וברוחב כמו שהם גבולי המקומות שזוכר אבל לא שם מדה לרוחב החלקי' אלא לחלק התרומ' ולחלק הנשיא שם אורך ורוחב כמו שכתוב למעלה וכן יראה רוחב שאר החלקים ברוחב חלק הנשיא חמשה ועשרים אלף כי לא אמר על אורך חלקן לעמת אחד ה החלקי' כי ברוחב יהיו חלקיהם שוים ובדברי רבותינו ז"ל י' כדר יכתבו אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אני עתיד להוסיב אתכם כותלים מסוף העולם ועד סופו וכן הוא אומר פאת קדים הים דן אחד: מפאת קדים עד פאת ימה אשר אחד · יהודה אחד · וכן כולם שעתידים ישרא' ליטול אורך מן המזרח למער' על רוחב חמשה ועשרי' אלף קנים שיעורם חמשה ושבעים מיל חמשה ו ועשרים אלף קנים הם מאה ו וחמשי' אלף אמה כי הקנה שש אמות כמו שכתוב למעלה ואלפי' אמה הם מיל נמצא שהם חמשה ושבעים מיל: ועל גבול דן · סמוך לגבול דן וכן כולם כמו ועליו מטה מנשה והדומים לו והכל מבואר: ועל גבול יהוד' · התרומה אשר תרימו · בכלל התרומה הוא הר הבית ומה שבתוכו ואחזת הכהנים והלוים ואחזת העיר והולך ופורט כל אחד כמו שנזכר למעלה: בתוכה · כתיב וקרי בתוכו וטעם הכתוב בתוכה התרומה וטעם בתוכו אל החלק והכל מבואר למעלה: לכהני' המקדש · רוצה לומר המקודשים והוא על דרך כלל וכן תירגם יונתן לכהניא דקדישין ואיזה הם המקודשים אותם שהם מבני צדוק שלא תעו: כאשר תעו הלוים · ר"ל הכהנים הלוים שאינם מבני צדוק וטעם צדוק פירשנוהו למעלה בפסוק והלשכה אשר פניה דרך הצפון:

והיתה

וְהָיְתָה לָהֶם תְּרוּמִיָּה מִתְּרוּמַת הָאָרֶץ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים אֶל גְּבוּל הַלְוִיִּם: וְהַלְוִיִּם לְעֻמַּת גְּבוּל הַכֹּהֲנִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כָּל אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים: וְלֹא יִמְכְּרוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יָמֵר וְלֹא יַעֲבוֹר רֵאשִׁית הָאָרֶץ כִּי קֹדֶשׁ לַיהוָה: וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים הַנּוֹתָר בָּרֹחַב עַל פְּנֵי הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף חֹל הוּא לָעִיר לְמוֹשָׁב וּלְמִגְרָשׁ וְהָיְתָה הָעִיר בְּתוֹכֹה: וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ פְּאַת צָפוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת נֶגֶב חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּמִפְּאַת קָדִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים: וְהָיָה מִגְרָשׁ לָעִיר צָפוֹנָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְנֶגְבָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וְקָדִימָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְיָמָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם: וְהַנּוֹתָר בָּאֹרֶךְ לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים קָדִימָה וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יָמָּה וְהָיָה לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְהָיְתָה תְבוּאָתֹה לְלֶחֶם לְעֹבְדֵי הָעִיר: וְהָעֹבֵד הָעִיר יַעַבְדוּהוּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: כָּל הַתְּרוּמָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף רְבִיעִית תָּרִימוּ אֶת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ אֶל אֲחֻזַּת הָעִיר: וְהַנּוֹתָר לַנָּשִׂיא מִזֶּה וּמִזֶּה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ

ותהי להון אפרשותא מאפרשות ארעא קודש קודשין על תחום ליואי: וליואי לקביל תחום כהניא עסרין וחמשא אלפין אורכא ופותיא עסרא אלפין כל אורכא עסרין וחמשא אלפין ופותיא עסרא אלפין: ולא יזבנון מיניה ולא יחליף ולא יעביר ריש ארעא ארי קודשא קדם יי: וחמשא אלפין דאשתארו בפותיא על אפי עסרין וחמשא אלפין חולא הוא לקרתא למותב ולרווח ויהי כיבש קרתא בגויה: ואילין משחתהא לרוח ציפונא ארבע אלפין וחמש מאה ולרוח דרומא ארבע אלפין וחמש מאה ולרוח מדינחא ארבע אלפין וחמש מאה ולרוח מערבא ארבע אלפין וחמש מאה: ויהי רווחא לקרתא לציפונא מאתן וחמשין ודרומא מאתן וחמשין ומדינחא מאתן וחמשין ומערבא מאתן וחמשין: ודאשתאר באורכא לקביל אפרשות קודשא עסרא אלפין למדינחא עסרא אלפין למערבא ויהי לקביל אפרשות קודשא ותהי עללתיה למיכל לדמפלחין בקרתא: ודמפלח בקרתא יפלחוניה מכל שבטי ישראל: וכל אפרשותא עסרין וחמשא אלפא ועסרין וחמשא אלפא מרבע תפרשון ית אפרשות קודשא לאחסנת קרתא: ודאשתאר לרבא מיכא ומיכא לאפרשות קודשא

רשי תרומיה. מפורשת תרומ׳ הוא שם הפרשה תרומיה מפורשת והיתה להם הרבועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ מן התרומה הגדולה שהיתרמה מן הארץ אורך מאוקיינוס עד גבול מזרח ברוחב כ״ה אלפים כמו שאמור למעלה ממנה יבדילו רבועה זו באמצע ארכה לכהני׳ ולמקדש יקדש הקדשים שכל התרומה הגדולה קודש לכהנים וללוים ולנשיא ולאחוזת העיר ולעובדי העיר כמו שמפרש והולך וזו כ״ה אלף אורך וי׳ אלף רוחב בצפונו המפורשת מ׳ ממנה לכהני׳ ולמקדש תהיה קדש קדשים: אל גבול הלוים. אצל רצועת הלוי׳: והלוים לעומת גבול הכהנים. אצל רצועת הכהנים כמדת הכהנים כנגד כל ארכה: כל אורך. כל הרצועות אורכן כ״ה אלף: ולא ימר. ולא יחליפם בקרקע אחר: וחמשת אלפים הנותר ברחב. רצועת התרומה הגדולה שהיתה כ״ה אלפים רחב ואורך כאחת החלקי׳ מפאת קדי׳ עד פאת ים ומתוכה חזר ותרם שתי רצועות באמצעיתה אורך ע׳ עשרים וחמשה אלף ורחבן עשרים אלף ו׳ ועדיין נשאר ברחבה חמשת אלפים אותם חמשת אלפים רחב יהיו למושב העיר א׳ ארכן על פני ארך ח׳ חמשה ועשרים אלף של תרומת הלוים: חול הוא. ואינן קודש כתרומות אותה רצועה של הכהנים והלוים חול הוא אבלם ויהיו לעיר למושב ישראל ולמגרש סביב העיר: בתוכה. באמצע אותה רצועה: ואלה מדותיה. של עיר: פאת צפון וגו׳. מרובעת ארבעת אלפים וחמש מאות קנים על ארבעת אלפי׳ וחמש מאות קנים כ׳ כשארו ברוחב חמש מאות הם יהיה להם למגרש מאתי׳ וחמשים לצפון ומאתי׳ וחמשים קנים לדרום כמו שאמור במקרא של מטה וכן למזרח ומערב הרי ה׳ אלפים על ה׳ אלפים באמצע הרצועה הרי כל רחבה ממולא ובארך הרצועה הזאת השלישית כשארו עשרת אלפי׳ למזרח ועשרת אלפים למערב עליהם הוא מפרש ואומר והנותר באורך לעומת תרומת הקודש עשרת אלפים קדימה ועשרת אלפים ימה: והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר. הם הגבעונים הכתובים חוטבי עצים ושואבי מים כן שמעתי משמו של ר׳ מנחם זצ״ל לעובדי העיר אים אדבנו כלע״ז: והיה מגרש לעיר. כל מגרשי עיר שבמקרא מקום פנוי לא בתים ולא שדה: יעבדוהו. מכל שבטי ישראל שנתנו להם זה חלק בארץ: כל התרומה. המוקדשות המותרמות מתוך התרומה הגדולה כ״ה אלפים קנים על כ״ה אלפים קנים: רביעית. מרובעת את תרומת הקדש לכהנים וללוים ואל אחוזת העיר אחוזת פורפרים בלע״ז: והנותר לנשיא וגו׳. והנותר באורך התרומה הגדולה: מזה ומזה. למזרח ולמערב של תרומת הקדש ואחוזת העיר: אל

רדק והיתה להם תרומיה מתרומת הארץ. תרומיה שם תאר בפלס תחתיה שליפיה והדומים להם ואת׳ אף על פי כי חלק הכהנים עם המקדש הוא תרומיה מתרומת הארץ כי היא קדש הקדשים: אל גבול הלוים. רוצה לומר על וכן תירגם יונתן על גבול ליואי רוצה לומר סמוך לגבול הלוים ותרומת הארץ היא חלק הלוים ואחזת העיר וחלק הכהני׳ עם המקדש היא תרומת התרומה כי כל עיר ירושלם היא תרומה: והלוים. מבואר הוא: ולא ימכרו ממנו. הלוים. וכל שכן שהכהנים שלא ימכרו מאחוזתם לישראל: ולא ימר. וכן לא יחליפנו ולא יעביר אותו בנחלה אחרת: ולא ימר ולא יעביר. דרך כלל יעבור כתיב רוצה לומר יעבור החלק הזה לאחר. ולא יעביר קרי רוצה לומר הכהן או הלוי לא יעבירנו: ראשית הארץ. כמו שקרא אותו תרומת הארץ כן קורא אותו ראשית כי התרומה ראשית: כי קדש ליי׳. פירו׳ כל זה הוא קדש ואף על פי שהאחד מקדש יותר מחברו הכל הוא קדש ליי׳ כי הוא אחוזת משרתי יי׳: וחמשת אלפים. חול הוא לעיר. אחזת העיר הנזכר למעלה שהוא חמשת אלפים הוא חול כנגד חלק הלוים והכהנים שהוא מקודש ממנו ואף על פי כן הוא קדש ותרומת הארץ כי ירושלם היא מקודשת מכל ארץ ישראל ומה יהיו אלה חמשת אלפים לעיר: למושב ולמגרש והיתה העיר בתוכה. כתיב וקרי בתוכו וכבר פירשנוהו: ואלה מדותיה. מדות העיר שהוא קדם מרובעת לכל רוח חמש מאות ארבעת אלפים: ופאת נגב חמש חמש מאות וארבע אלפים. חמש האחד כתיב ולא קרי והוא אחד מחמש׳ דכתיבין ולא קריין: והיה מגרש לעיר צפונה. מגרש הוא חוץ לעיר מחומת העיר ולחוץ והוא מקום פנוי אין בו בית ולא זרעים ולא נטעים והיה המגרש חמשי׳ ומאתי׳ לכל רוח הנה רחב אחזת העיר שהיא חמשת אלפים כי העיר ארבע אלפי׳ וחמש מאות מצפון לדרום ומגרש חמשים ומאתים צפונה וחמשים ומאתים נגבה הנה חמש מאות וארבעת אלפים וחמש מאות הרי הנה חמשת אלפים: והנותר בארך לעמת תרומת הקדש. שהיא חמשה ועשרים אלף ארך והעיר חמשת אלפים נשארו למזרח עשרת אלפים ולמערב עשרת אלפים והנה הם כ״ה אלפים: והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר. תבואת העשרים אלף תהיה למאכל לאותם שיעמדו בעיר כי מכל שבט ישבו שם והם יקראו עובדי העיר שיעשו עבודת העיר בשדות ובכרמים ובגגים: תבואתה. כתיב בה״א וקרי בוי״ו ונתכוון הטעם במלת בתוכו או בשניהם הה״א במקום וי״ו כמו אהלה: והעובד העיר יעבדוהו. מכל שבטי ישראל כי בעבורם הם עומדים שם ובמקומם וצריך הוא שיעבדום בכל דבר שתצטרך להם מהם וישלחו להם מנחות ויש מפרשים עובדי העיר הגבעונים ואין לו טעם כי לא יהיו עוד הגבעונים מפרדים לעתיד ולא יתכן שיהיו גבעונים יושבי ירושלם העיר הקדושה בשביל ישראל: כל התרומה. כלל אותה במספר כולל חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף בריבוע זהו שאמר רביעית: אל אחוזת העיר. עם אחזת העיר שהוא מכלל חשבון חמשה ועשרים אלף: והנותר לנשיא מזה ומזה. הכל מבואר למעלה: לעמת

ה׳ בנביאים וכתובים וסימ׳ זאת תורת הבית על ראש. וכן המדה הזאת תמיד. והיה לכם תרומיה. קדש קדשים בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן. ולאחתם חזון ונביא ולמשוח קדש קדשים. וכל אוריתא דכוו׳ כ״ב וסימ׳ נמסר כסדר תרומה: בתוכה ב׳ כתובים כן ובענין וסימ׳ חול הוא לעיר למושב. ומקדש הבית בתוכה: קרים

ה׳ בעניינא וסימ׳ נכס׳ לעיל בהאי סימן: תבואתה ב׳ כתיב ה׳ וסימ׳ קדש ישראל ליי׳ ראשית תבואתה. והיתה תבואתה ללחם לעבדי העיר: רביעית ג׳ מל׳ דמ׳ל וס׳ ויין לנסך רביעית ההין תקריב על. למצרים על חיל פרעה. רביעית תרימו את הרומת הקדש דסוף יחזקאל. וכל שאר אוריתא ומלכים ויחזקאל רביעת כתיב במ״א רבעית וסי׳מ׳ והקריב המקריב קרבנו ליי׳. וכל שאר נביאים וכתובי׳ רבעית כתיב:

י' מלין בקריאת קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסים' ומדתם מחוץ לעיר · אלה הנחלות אשר נחלו · ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול · וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא · ותני מלא את כל יושבי הארץ הזאת דירמיה · ואמרו אליך הגידה נא לנו · והנותר לנשיא מזה ומזה דיחזקאל · ובמשרתים את המלך דויקהל דדברי הימים · צאו לערי יהודה דויקבץ · וירם יאשיהו לבני העם צאן · ויאמר תרגונה

ולאחזת העיר אל־פני חמשה ועשרים אלף תרומה עד־גבול קדימה וימה על־פני חמשה ועשרים אלף על־גבול ימה לעמת חלקים לנשיא והיתה תרומת הקדש ומקדש הבית בתוכה: ומאחזת הלוים ומאחזת העיר בתוך אשר לנשיא יהיה בין גבול יהודה ובין גבול בנימן לנשיא יהיה: ויתר השבטים מפאת קדמה עד־פאת־ימה בנימן אחד: ועל גבול בנימן מפאת קדימה עד־פאת־ימה שמעון אחד: ועל גבול שמעון מפאת קדימה עד־פאת־ימה יששכר אחד: ועל גבול יששכר מפאת קדימה עד־פאת־ימה זבולן אחד: ועל גבול זבולן מפאת קדמה עד־פאת־ימה גד אחד: ועל גבול גד אל־פאת נגב תימנה והיה גבול מתמר מי מריבת קדש נחלה על־הים הגדול: זאת הארץ אשר־תפילו מנחלה לשבטי ישראל ואלה מחלקותם נאם אדני יהוה:

ואלה תוצאת העיר מפאת צפון חמש מאות וארבעת אלפים מדה: ושערי העיר על־שמות שבטי ישראל שערים שלושה צפונה שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד: ואל־פאת קדימה חמש מאות וארבעת אלפים ושערים שלשה ושער יוסף אחד שער בנימן אחד שער דן אחד: ופאת־נגבה חמש מאות וארבעת אלפים מדה ושערים שלשה שער שמעון אחד שער יששכר אחד שער זבולן אחד: פאת־ימה חמש מאות וארבעת אלפים שעריהם שלשה שער גד אחד שער אשר אחד שער נפתלי אחד: סביב שמנה עשר אלף ושם־העיר מיום יהוה שמה: חזק

סכום הפסוקים של ספרא אלף ומאתים ושבעים ושלשה:

תרגום

ולאחסנת קרתא לקביל חמשא ועסרין אלפין אפרשותא עד תחום מדינחא ומערבא לקביל עסרין וחמשא אלפין עד תחום מערבא לקביל חד מן חלקיא לרבא ותהי אפרשות קודשא וכיבש מקדש ביתא בגויה: ומאחסנת ליואי ומאחסנת קרתא במציעין דלרבא יהי בין תחום יהודה ובין תחום בנימן לרבא יהי: ושאר שבטיא מרוח מדינחא ועד רוח מערבא בנימן חד: ועל תחום בנימן מרוח מדינחא עד רוח מערבא שמעון חד: ועל תחום שמעון מרוח מדינחא ועד רוח מערבא יששכר חד: ועל תחום יששכר מרוח מדינחא עד רוח מערבא זבולן חד: ועל תחום זבולן מרוח מדינחא עד רוח מערבא גד חד: ועל תחום גד לרוח עיבר דרומא ויהי תחום מיריחו מי מצות רקם אחסנא לימא רבא: דא ארעא דתפלגון לאחסנא לשבטיא דישראל ואלין פלגותהון אמר יי אלהים: ואילין ספקני קרתא מרוח ציפונא ארבע אלפין וחמש מאה משחתא: ותרעי קרתא על שמהת שבטיא דישראל תרעין תלתא פתיחין לציפונא תרע ראובן חד תרע יהודה חד תרע לוי חד: ולרוח מדינחא ארבעה אלפין וחמש מאה ותרעין תלתא תרע יוסף חד תרע בנימן חד תרע דן חד: ולרוח דרומא ארבעא אלפין וחמש מאה משחן ותרעין תלתא תרע שמעון חד תרע יששכר חד תרע זבולן חד: ורוח מערבא ארבע אלפין וחמש מאה תרעיהון תלתא תרע גד חד תרע אשר חד תרע נפתלי חד: סחור סחור תמנת עסר אלפין ושמא דקרתא דמתפריש מיומא דישרי יי שכנתיה תמן:

רד"ק

לעמת חלקים. ר"ל לעמת חלקי השבטים כמו שמפורש למעלה: בתוכה. כתיב וקרי בתוכו ופירושו בתוך חלק הנשיא רוצה לומ' באמצע חלקו תהיה התרומ' בין גבול יהודה ובין גבול בנימן יהודה מן הצפון ובנימן מן הדרום וכבר פיר' למעלה חלקי הצפון לשבעה השבטים וזכר התרומה ואחריה זוכר חלקי חמשת אלפים הנותרים בנימן שמוך לתרומה ואחריו שמעון וכן כולם כן עד גד שהוא סוף תחום דרום כמו דן שהוא סוף תחום צפון: ואלה תוצאות העיר. רוצה לומר שעריה לכל רוח שלשה שערים כמו שאמר לארבע רוחותיה שהם עשר שערי' לשני עשר שבטים ובזכרו השבטים זכר גם כן המדות: סביב שמנה עשר אלף. כלל ארבעת אלפים וחמש מאות לכל רוח והם שמנה עשר אלף וזכר המדות בכלל ובפרט: ושם העיר מיום יי' שמה. רוצה לומר ומאז והלאה יהיה שם העיר יי' שמה רוצה לומר כי עד עולמי עד לא תסור עוד שכינתו מן העיר: וכן אמר ירמיהו הנביא וזה אשר יקראו לו יי' צדקינו וכן על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו יי' צדקינו:

נשלם ספר יחזקאל

רש"י

אל פני חמשה ועשרים אלף. על רחב כ"ה אלפים תרומה עד גבול קדימה של ארץ ישראל כולה: וימה על פני וגו'. וכן למערב על פני שלשת הרצועות של כהני' ולוים ואחוזת העיר ברחב כ"ה אלפים: על גבול ימה. כמו עד גבול ימה עד אוקיינוס: לעומת חלקים: כנגד ארך חלקי השבטי' לנשיא. יהיה: והיתה תרומת הקדש. יהיה רצועת הכהנים: ומקדש הבית בתוכה. הכל באמצע נחלת הנשיא: ומאחוזת הלוים ומאחזת העיר. גם הוא בתוך אשר לנשיא יהיה. בין גבול יהוד' ובין גבול בנימן. כל רחב הרצועה אשר בין שני השבטים האלה יהודה מצפון ובנימן מן הדרום יהי' לנשיא והיא הרצועה שהותרת' ראשון רחב כ"ה אלפי' בארך אחד חלקי השבטים: ויתר השבטי'. יטלו בדרומה של אותה רצוע' בנימן אצלה ואצלו שמעון ואצלו יששכר ואצלו זבולן ואצלו גד נמצא גד במצר דרומי של ארץ ישראל: ועל גבול גד'. מצר דרומי שלו. מתמר מי מריבת קדש נחלה. מיריחו עיר התמרים במקצוע המזרח ובא למערב למי מריבת קדם ובא והולך עד נחל מצרי' הסופך לים הגדול במקצוע ד' דרומית מערבית: תוצאות העיר. שעריה לד' רוחותיה: מדה. היא קנה המדה ת' מאות וד' אלפים קנים: סביב י"ח אלף. היקף העיר י"ח אלף קנים כך עולה חשבון ד' רבועה: ושם העיר מיום יי' שמה. ת"י שמה דקרת' איתפרש מיומ' דאשרי יי' שכינתיה תמן כלומר לא יקרא לה שם אחר אלא שם הראשון שהיה לה מיום שעקד אברה' את יצחק בנו שם שקרא לו יראה והוא היה שם שמה שלם הרי ירוש' וים עד לפיתור ושם העיר יהיה לעתיד מיום בנייכה ולהלן יקראו לה יי' שמה:

סליק ספר יחזקאל

מסורה

אחד מן הסריסים · תוי נא אזנך קשבת דעזרא · גם אני חצני נערתי · ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים · ועמסים על החמרים · ומה חשחן ובני תורין · ב' בנהגכו משרתים חוץ מן הגלגל · ס' כל יחזקאל יתרי עשר אל הים כמב על הים וסים' ופאת קדים כבין חורן · והיה גבול מתמר מי מריבת קדש · וכל שאר קריא' דכוו' במא אל הים וסים' כל הנחלים הולכים אל הים : תוצאת ג' כתיב כן עיין בסדר בסעי : ס' ושערי העיר שערים שלשה · ואל פאת קדימה דיוסף ושערים שלשה · ופאת נגבה דשמעון ושערים שלשה · פאת ימה דגד שעריהם שלשה · כל יחזקאל שער במא ושער יוסף : סביב ג' ר"פ וס' סביב שמנה עשר אלף · סביב רשעים יתהלכון · סביב בעתותו כלואת :

חד מן כב אתין דכתי׳ יוד בריש תיבותא וקרי׳ ו׳ וסימנהון יבאו ביתם וסקניה יעלו׳: יותני ויאמר בעדי הלדרוי׳: יפצחו רנו שמים וגילי ארץ׳: יאבות לבן כה אמר יי׳ הראשון בריבו׳: ישאל מחרף עצל לא יחרש׳: ירם תשא הזמן ירם לבבו׳: ירמות ומבני בני משלם ומלך׳: יקפאון פלגתא דרב נחמן חזא ביום חהוא

אשרי אדם שומע לי

חד מן יא מלין דכתיבין ב׳ וקרי׳ כ״ף וסימנהון בשמעכם והיה במשוך בקרן היובל׳: ישראל׳: יבלו קדמ׳ יבלו בטוב ימיהם׳: באמרם ויהי באמרם אליו יום

דבר

אבן עזרא

זה הושע מנביאי השם הנכבדים כי יצחקי דבר סרה בספרו עליו שאמר שהוא בן אלה כי בארי הוא אלה כי מצא כתוב ובאר אלים ילליתה ואין אלה אלים כי בעבור אות כוסף ישתנה השם כמו זיף וזיפה ועוד כי אין משפט לשון הקדש לאמר על שם פרט שהוא בן עיר רק אם היה על דרך כלל כמו בת ציון רק יתיחס אל העיר כמו שמרוני ושני דברים רחקוהו לומר ככה האחד שמצ׳ ש״ה בארה בנו אשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני והוא היה אבי זה הנביא. והשני שאמר ולפקד על יעקב כדרכיו כי הוא יפרש זה על יעקב אבינו שהסיר הבכורה מראובן ואין פירושו כאשר חשב והנה שנא הכתוב על הושע בן אלה ויעשה הרע בעיני יי׳.

רשי

דבר יי׳ אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגו׳. ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בחיי כולם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה בימי ירבעם בן יואש מבני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם אלא שגרמה לו זכות להמנות עם הצדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסחים בפר׳ האשה שנ׳ וישלח אמציה וגו׳ קשר עליך עמוס וגו׳ תחלת דבר יי׳ בהושע. רבותי׳ אמרו תחלה לארבעה נביאי׳ שנתנבאו בימי עוזיה הושע ישעיה עמוס ומיכה ישעיה כתנבא שנ׳ וינועו אמות הסיפים וגו׳ והוא היה יום שנתנגע עזיה שנכנס להיכל׳ כדעשו העל׳ וכו׳ למורפו ותחתונו׳ לבולעו כעינין של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופים בעמוס כאמר שנתי׳ לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנ׳ בו בימי יותם אחז וחזקיה ולא כאמ׳ בו עוזיה ופשוטו של מקרא תחלת דיבור

באר׳ ב׳ ומב׳ ליש׳ וסימ׳ בת באר׳ החתי. הושע בן בארי: תחלת ג׳ רפ בקריא׳ וסימ׳ תחלת דבר יי׳ בהושע ויאמר יי׳. תחלת חכמה יראת יי׳. תחלת דברי פיהו סכלות:

א יְהוָ֣ה׀ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֗ה אֶל־הוֹשֵׁ֙עַ֙ בֶּן־בְּאֵרִ֔י בִּימֵ֨י עֻזִּיָּ֥ה יוֹתָ֛ם אָחָ֥ז יְחִזְקִיָּ֖ה מַלְכֵ֣י יְהוּדָ֑ה וּבִימֵ֛י יָרָבְעָ֥ם בֶּן־יוֹאָ֖שׁ מֶ֥לֶךְ יִשְׂרָאֵֽל׃ תְּחִלַּ֥ת דִּבֶּר־יְהוָ֖ה בְּהוֹשֵׁ֑עַ וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־הוֹשֵׁ֗עַ לֵ֣ךְ קַח־לְךָ֞ אֵ֤שֶׁת זְנוּנִים֙ וְיַלְדֵ֣י זְנוּנִ֔ים כִּֽי־זָנֹ֤ה תִזְנֶה֙ הָאָ֔רֶץ מֵאַחֲרֵ֖י יְהוָֽה׃

נ׳ רפ׳ ל׳ — ל׳ וכתי׳ ה׳

פתגם נְבוּאַת מִן קֳדָם יְיָ דַהֲוָה עִם הוֹשֵׁעַ בַּר בְּאֵרִי בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ שֵׁירוּת פִּתְגָמָא דַייָ בְּהוֹשֵׁעַ וַאֲמַר יְיָ לְהוֹשֵׁעַ אֵיזִיל אִתְנַבֵּי נְבוּאָה עַל יָתְבֵי קַרְתָּא חַיָּבְתָא דְאִינוּן מוֹסִיפִין לְמֵחְטֵי אֲרֵי מִטְעָא יִטְעוּן דַיָּירֵי אַרְעָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ׃

והיצחקי אמ׳ שלקח אשת זנונים וזה משובה בשכורים הלא ראה כתו׳ תחלת דבר יי׳ בהושע ויאמר יי׳ והנה לא מרה פי השם חלילה חלילה רק הושע בן בארי איננו הושע בן אלה כמו חנוך שם כולל לארבעה אנשים בתורה ושאול מרחובות הנהר ושאול בן הכנענית ושאול בן קיש ורבים ככה ותחלת נבואת זה הנביא על מלכות ירבעם בן יואש מלך ישרא׳ ארבעים שנה לפני גלות שמרון אם היתה נבואתו בסוף ימי ירבעם כי לא מלך זכריה בנו אחריו רק ששה חדשי׳ ונשבתה מלכות בית יהוא שהיו מלכי ישרא׳ ומפרש אחר אמר כי לך קח לך דבור הוא כטעם לקח טוב ופירש ותהר כמו תהרו חשש תלדו קש ואמר כי גומר גמורה בזנות ובת דבלים רמז ליהודה וישראל ואחר אמ׳ קח לך אשת זנונים שאם בחתה לקחת אשה הוגנת לא תמצא שהרי זנה תזנה הארץ כל עם הארץ זונים מאחרי השם ומפרש אחר אמר קח לך אשת זנונים וילדי זנונים שהרי דוגמתו זנו יושבי הארץ מאחרי יי׳ ודיו לעבד להיות כרבו. כאם אברהם המחבר חלילה חלילה שיצוה השם לקחת אשת זנונים ולהוליד ילדי זנונים והאומר דיו לעבד להיות כרבו לא כאמר על זה כי זנות מאחרי השם דרך משל רק באדם הוא במעשה והנכון בעיני כי זה הנביא היה רואה במראות נבואה בחלום הלילה שהשם אמר לו לך קח לך אשת זנונים והלך ולקח אשה ידועה והרתה וילדה כל זה במראות הנבואה כאשר פירש אם יהיה נביאכם לבד ממשה לבדו

שמדבר הקב״ה עם הושע אמ׳ לו כן: קח לך אשת זנונים. רבותינו אמרו כשמשמע לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש בפסחים ריש פרק האשה: וילדי זנונים. שתלד לך ילדים שיהו ספיקי ממזרות ויונתן תירג׳ איתנבי על יתבי קרתא טעיתא וקח האמור כאן לשון לימוד הוא למד אותן לשוב בתשוב׳: כי זנה תזנה. לשון הוה הוא: את

במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואל תתמה איך יראה בחלום וילך ויקח והנה בחלום אדם בלא נבואה ותאכלנה הפרות וככה על ישעיהו הנביא כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף זה היה במראה הנבואה כי למה ילך הנביא ערום בעבור כוש ומצרים וככה קח לך לבנה גם שכב על צדך השמאלי גם ואתה קח לך חטין גם דבר הזקן והער על כל זה שאמר יחזקאל בתחילת ספרו ואראה מראות אלהים ואומר במראו' אלהים הביאני אל ארץ ישרא' ואל תתמה בעבור שלא הזכיר בתחילת הנבואה מראות כי הנה כתב דבר יי' אשר היה אל זכריה וגם כת' אחריו ראיתי הלילה ואשא עיני וארא והנה כתב באברהם במחזה וכן היתה כל נבואתו והנה אמר לו בדרך הנבואה למה אשת זנונים כי זנה תזנה הארץ: וילך ויקח. האשה הנזכרה כך היה רואה במראה וטעם ותלד בן הדור הבא אחרי ירבעם בן יואש: דמי יזרעאל. הם בית אחאב על בית יהוא שלא מלא אחרי השם גם יהואחז בנו ויהואש בן בנו גם זה ירבעם גם זכריה בנו כולם עשו הרע בעיני יי' כי כן כתו': והיה. קשת ישרא'. מלכות זכריה כי נפסקה מלכות יהוא: ותהר ותלד בת. זה הדור הבא אחריו וקראו בת כי כתוב אחר ירבע' הוא השיב את גבול ישרא' ואחרי מות זכריה בנו מלך מנחם ובימיו בא מלך אשור ואין צורך להזכיר מלכות שלום כי לא מלך אלא ירח ימים ובימי פקח בן רמליהו הגלה תגלת פלאסר רבים מערי ישראל ובימי הושע בן אלה נלכדה שומרון על כן קרא זה הדור בת. ופי' לא רוחמה כי לא אוסיף עוד א ארחם תחסר אות שי"ן לא אוסיף עוד שארחם וכמוהו ונדעה נרדפה אל תרבו תדברו. יש אומ' כי נשוא שהייתי עד עתה נושא להם עונם ואין זכר לעון והנכון בעיני כי זאת המלה באה כדרך ה הרגו לאבגר והטעם כדרך כמעט ישאני עושני והנה ספר גלות השבטים: ואת בית. שנמלטו אנשי ירושלים מיד סנחריב והושעתים ביי'. שיצא מלאך השם והכה כל מחנה אשור: ותגמל. יהולדו בנים השבטי' שגלו בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם על כן קראם לא עמי. ואנכי לא א אהיה להם לאלהים ומרוב הכעס לא הזכירו: והיה. זאת הפרשה דבקה היא כי במקום שגלו שם יולדו בנים רבים רק אינם יראים את השם. ופי' והיה במקום כמו תחת אשר לא עבדת והטע' שהם קוראים עצמם בני אל חי והם באמת לא עמי בעבור מעשיהם הרעים: ונקבצו. וטעם ונקבצו שרבים מבני יהודה תפש סנחריב וכן כתו' כי תפש כל ערי יהודה הבצורות ושמו להם ראש אחד זהו סנחריב: ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל. שנפקד עון בית ישראל והנה הכל לגנאי ולא לשבח או הטעם כי גדול יהיה יום אידם כיום יזרעאל והמפרש יותר מיום יזרעאל אין משפט הלשון לחסר מ"ם כי הדבר יבוא להפך ועוד מה טעם כי גדול ואין שם זכר מ"ם: אמרו. כדרך ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול שמח בחור בילדותיך באו ביתאל ורבים ככה על כן אחריו ריבו באמכם ריבו איך אתם בני אל חי והאם זנתה הם האבות: ריבו. הנביא מוכיח הגולים אולי ישובו וישיב השם שבותם או יוכיח אלו הדורות לפני גלותם: זנוניה. כפול העי"ן כמו בינה הגיגי: ונאפופיה. כפול הלמ"ד כמו סגריר: כן

ויאמר יי' אליו ו' ר"פ בקריא' וסימ' מי שם פה לאדם או מי ישום אלם. זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק: שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה. עבור בתוך העיר בתוך. קרא שמו יזרעאל: ובמלחמה ג' בקריא' וסימ' או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי. ולא אושיעם בקשת ובחרב. ברעב פדך ממות

וילך ויקח את גמר בת דבלים ותהר ותלד לו בן: ויאמר יהוה אליו קרא שמו יזרעאל כי עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא והשבתי ממלכות בית ישראל: והיה ביום ההוא ושברתי את קשת ישראל בעמק יזרעאל: ותהר עוד ותלד בת ויאמר לו קרא שמה לא רחמה כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם: ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביהוה אלהיהם ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה בסוסים ובפרשים: ותגמל את לא רחמה ותהר ותלד בן: ויאמר קרא שמו לא עמי כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם: והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי: ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל: אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רחמה: ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה:

ל / ו' ר"פ / ל' / ג' / ו' וחס' / ו' בעינ' / ל' / ג' / ו' וחס' וכסימ' / ח"ס ככו' לא לא / ב' מנהון סבימ' / ל' / ב' / ט"ו חגיו' ככו' וכל לכ רכו' / ל' וחס' / ל' / ל'

ואזל ואתנבי עליהון דאם יתובון ישתבק להון ואם לא כמיתר עלי תינין יתרון ואוסיפו ועבדו עובדי בישין: ואמר יי' ליה קרא שומהון מבדריא ארי עוד ציב חד כזעיר ואסער דם פלחי טעותא דאשד יהוא ביזרעאל דקטלינון על דפלחו לבעלא תבו אינון למיטעי בתר עגליא דבביתאל בבן אחשביניה דם זכי על בית יהוא ואבטל מלכותא מבית ישראל: ויהי בעידנא ההיא ואתבר ית תקוף עבדי קרב ישראל במישר יזרעאל: ואוסיפו ועבדו עובדין בישין ואמר ליה קרי שומהון דלא רחימין בעובדיהון ארי לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון משבק אשבוק להון: ועל דבית יהודה ארחם ואפרוקינון במימרא דיי' אלההון ולא יתפרקון בקשתא ובחרבא ובעבדי קרבא בסוסון ובפרשין: ודריהון דאיתגליאו לביני עממיא אישתכחו דלא הוו רחימין בעובדיהון ואוסיפו ועבדו עובדי בישין: ואמר קרי שומהון לא עמי ארי אתון לא עמי בדלית אתון מקיימין פתגמי אורייתי מימרי לא הוה בסעדיכון: ויהי מניין בני ישראל סגי כחלא דימא דלא מיתכל ודלא מיתמני ויהי באתרא דאתגליאו ביני עממיא כד עברו על אוריתא ואתאמר להון לא עמי אתון יתובון ויתרבו ויתאמר להון עמיה דאלהא קיימא: ויתכנשון בני יהודה ובני ישראל כחדא וימנון להון ריש חד מן בית דוד ויסקון מן ארעא גלוותהון ארי רב יום כנישתהון: נביא אימרו לאחיכון עמי תובו לאוריתי ועל כנישתכון ארחם: אוכחו לכנישתא דישראל ואמרו לה ארי היא לא מתעניא בפולחני ומימרי לא מקביל צלותה עד דתעדי עובדהא בישיא מקביל אפהא ופולחן טעותהא מבין קרוהא:

ובמלחמה: ובני ישראל ט"ו כבצעתא פסו' וסימ' יוצאים ביד רמה. אז ישיר משה. כי בא סוס פרעה. מבן עשרים שנה ומעלה תנינא דפנחס. ויוציאו את המקלל. בעבר הירדן בגיא מול בית פעור: ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע. ויהי ככלות יהושע. משה עבד יי' ובני ישראל הכום. ויאברו בני בנימן נגפים הם לפנינו. ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון. ויקרא המלך לגבעונים. ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו. ויגע החדש השביעי דעזרא. וחברו דנחמיה. וכל ר"פ דכוו':

רשי

את גומר. רבותינו אמרו כך שמה על שם זנותה שהכל גומרין בה ודשין בה כדבלה וית' גומר שאם ישובו מדרכם נמרה פורענותם ואם לאו יהיו כנובלות תאנה: ותהר ותלד. ואוסיפת למיעבד עובדין בישין: קרא שמו יזרעאל. קרי שמהון מבדריא התנבא עליהן שיגלו ויהיו זרועין בעמים: את דמי יזרעאל וגו'. כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל והלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו ע"ז לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי: על בית יהוא. ירבעם בן יואש מבני יהוא היה וזכריה בנו נהרג: לא אוסיף עוד ארחם. לרחם: כי נשא אשא להם. אחליק להם מנת כוסם ופעולתם כמו וישא משאות: ואת בית יהודה ארחם. לאחר שאשבית את ממלכות ישראל משגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד צדקיהו: ותגמל את לא רוחמה. לפי תרגומו ויכלה אותו הדור בין העמים שגלו שם: ותהר ותלד בן. ואוסיפו ועבדו עובדין בישין ולפי פשוטו כמשמעו: והיה מספר. מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד ורבותי' פי' בפסחים הרגיש הושע בעצמו שחטא על שאמ' החליפם עמד ובקש עליה' רחמי' ובסיפרי דבי רב פר' וישב ישראל בשטים שנינו ר' אומ' יש פרשיו' סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישרא' כחול הים מה ענין זה אצל זה משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר ה הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך איפשר יצא סופר זה מכאן חלוק כלומ' לבו חלוק ותומה לומ' למה שלח אחרי אמ' לו בא וכתוב לה שאני כופל לה כתובתה ולפי פשוטו כך היא שמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם אראה עצמי כ כאילו איני לכם ותגלו לבין ה האומות ואף שם תרבו ותצמחו ושם תשיבו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו' ושב יי' אלהיך את שבותך וגו' אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישר-אל יחדו וגו': ראש אחד. דוד מלכם: כי גדול יום יקיבוץ זריעתם: אמרו לאחיכם עמי. כתרגומו תובו לאורייתי ועל כנשתכון ארחם: ריבו באמכם. בכנסייה שלכם: מבין שדיה. דרך הנואפות שממעכין להם בין דדיהם ויונתן תירגם ופולחן טעותא מבין קירוהא: כיום

פן. כיום הולדה. בהיותה במצרים כאשר הזכיר יחזקאל ואת עירום ועריה. והצגתיה כמו ויצג את המקלות: ושמתיה כמדבר. אין אדם בו. וטעם כצמאה בעבור שהיא אומרת נותני לחמי ומימי ושקויי: ואת בניה לא ארחם. הם שילכו בגולה: כי הובישה. כפשה. וטעם מאהבי פועל יוצא לשנים פעולים כי בקשו שהייתי אוהבת אותם בעבור מתנותם

כיום הולדה. כיום שמצאתיה במצרים כמו שמפורש ביחזקאל ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כורת שורך ותושלכי על פני השדה בגעל נפשך לא חסה עליך עין: כמדבר. גזירות שגזרתי עליהם במדבר שם יתמו ושם ימותו: והמתיה ואיקטלינה: אמם. כנסיה שלהם: הובישה הורתם. בהיתו מלפיהון החכמים המורים להם הוראות בושים. מפני עמי הארץ אומרים להם לא תגנובו והם גונבים לא תלוו ברבית והם מלוים: אחרי מאהבי. בדרכי האומות: הנני שך.

שך חד מן מלין חמיין ש"ן וקרינן ס"ך וסימ' ושכתי כפי עליך. בשמיכה. ותכסהו. נשוג קשת יהונתן. ושפח אדני קדקד. בשוכתו הסר. שך הנני שך את דרכך. השירו ושדכליכו ולא מבני. בשורי גם אני להם. שחיף עץ סביב סביב. שפדנה והתשוטטנה. ובבשכרות דברי חכבים. בעשי לושקול.

פן אפשיטנה ערמה והצגתיה כיום הולדה ושמתיה כמדבר ושתה כארץ ציה והמתיה בצמא: ואת בניה לא ארחם כי בני זנונים המה: כי זנתה אמם הובישה הורתם כי אמרה אלכה אחרי מאהבי נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי: לכן הנני שך את דרכך בסירים וגדרתי את גדרה ונתיבותיה לא תמצא: ורדפה את מאהביה ולא תשיג אתם ובקשתם ולא תמצא ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה: והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש והיצהר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל: לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו והצלתי צמרי ופשתי לכסות את ערותה: ועתה אגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי: והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה: והשמתי גפנה ותאנתה אשר אמרה אתנה המה לי אשר נתנו לי מאהבי ושמתים ליער ואכלתם חית השדה: ופקדתי עליה את ימי הבעלים אשר תקטיר להם ותעד נזמה וחליתה ותלך אחרי מאהביה ואתי שכחה נאם יהוה: לכן הנה אנכי מפתיה והלכתיה המדבר ודברתי על לבה: ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תקוה

דלמא אסליק שכינתי מינה ואעדי יקרה ואשוינה דטישא כיומיא קדמאי עד לא אתקריבת לפולחני ויחול רוגזי עלה כמא דחל על עם דרא דעברו על אוריתי במדברא ואשוי ארעא צדיא ואקטלינה בבצורתא: וית בנהא לא ארחם ארי בנין דטען אינון: ארי טעת כנישתהון בתר נביי שקרא בהיתו מלפיהון ארי אמרה איהך בתר עממיא רחמי מספקי מיכלי ומ ומישתי כסות מילא ובוץ משחא כל פרנוסי: בכן הא אנא מקלקל ית אורחתיך כמא דסיגין בכוביא ואפסוק כמא דמפסקין בכתליא ושבילהא לא תשכח: ותרדף שלם עם עממיא רחמהא ולא תדבק יתהון ותבעי סעיד ולא תשכח ותימר איהך ואיתוב ל לפולחן ריבוני קדמאה ארי טב לי כד הויתי פלחא קדמוהי מכען לא אפלח לטעותא: ואינון לא ידעין ארי אנא בריכית להון עבור וחמרא ומישחא וכספא אסגיתי להון ודהבא מיניה עבדו לטעותא: בכן יתוב מימרי למיטל עיבורא בעידן אידריה וחמרא בעידן מ מעצרתיה ואציל כסות מילא ובוץ דיהבית לה לכסאה ית קלנה: וכען אגלי ית קלנה לעיני עממיא רחמהא ואנש לא ישזבינה מן ידיו ואבטל כל חדותהא חגהא ירחהא ושבתהא וכל מועדהא: ואצדי פירי גופנה ותינה דהות אמרה יקר אינון לי דיהבו לי עממיא רחמיי ואשוינון לחורשא ותיכלינו חית ברא: ואסער עלה ית יומיא דהות פלחא לטעותא דמסקא להון בוסמין הות דמיא לאיתתא דשבקת ית בעלה ואתקינת בקדשהא ובחליטת מרגליתהא וטעת בתר רחמהא כן כנישת ישראל רחמת למיפלח לטעותא ופולחני שבקת אמר יי: בכין הא אנא משעביד לה לאוריתא ואעביד לה ניסין וגבורן כמא דעבדית לה במדברא וביד עבדי נביא אמליל תנחומין על ליבהא: ואמני לה ית פרנסהא מתמן וית מישר עכור לתחמורי נפש

בעשך: ותרב בעשך. בעש כי לא איל יורע. מבעש ותכה מבעש עיני. בשכות והתמלא בשכות עורו. השכבני עור ובשר. שבו ויחכם בגן. שתם גם בי אוזעק. טושתי כי אבר בבה ידי:

[אבן עזרא]

והאומר כי מימי הוא התירוש והביא ראיה ותירושי במועדו לא דבר נכון כי התירוש ותירושי כנגד ושיקויי וטעם מימי כמו ואכלכלם לחם ומים והנביא אמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי ומים בכסף תתן לי: לכן. שך. מגז' לשכי' וכמוהו הלא אתה ש שכת בעדו: בסירים. קוצים כי כקול הסירים כי עד סירים סבכים: נתיבותיה. המקומות הידועי' שים בהם סימני' להכירם: וגדרתי את גדרה. שאשים גדר בדרכיה כדרך גדר דרכי ב בגזית: ורדפה. האומר כי דגשות הדל"ת כי כן הוא כל דבר שהוא תמיד ש שאדם מתעסק בו ו ואין לו סוף אולי יפרש לנו זה המדקדק מה הפרש בין הדובר בו ובין רוח יי' דבר בי הנני גורם מפניך לא אגרשנו ויגרש את האדם אלה הגזרות כמצאו בבנין הקל ו ובבנין הכבד ורבים ככה והנכון כי רדף הקל לעולם הוא אחר הבורח ומלת ירדף חסף יוצא לשנים פעולים וככה ורדפה את מאהביה שתרדף אחריה בבריחה להם: ובקשתם. חסר דגש בקו"ף כי הוא מבניין הכבד וככה שלחו ב באם מקדש להקל על הלשון על כן אלה חסרים דגש: והיא. עד עתה כי היתה אומרת כי הבעלים שתקטיר להם הם ה הטיבו לה כדרך ו ומאז חדלנו לקטר ל למלאכת השמים: עשו לבעל. הצורפים עשו צורו' מזהב וכסף ליפות הבעל ובספרד היה חכם מפרש ה הבעל בעל הבית ה הצומח בחכמת ה המזלות כי כן יקראו בתים למזלות ולהם הם עובדים כי הם צבא השמים: לכן. טעם בעתו שאביא אויביה לקחתו: והצלתי. והפרשתי וכן כל לשון הצלה והצלתי צמרי ופשתי שנתתי לה לכסות את ערותה: ועתה אגלה את נבלותה. מגזר' נבלה על משקל כי הילדו והשחרו' הבל כי גילוי הערוה נבלה היא: והשבתי. שלא להתחבר שנים תוי"ן חסרו האחד וככה שבתו כי שבת פרסו ובכה וכרתי להם ברית כי כרית פרסו ואין כראה להתחבר שנים תוי"ן לומר והשבתתי וכרתתי כי כן היה ראוי: חדשה. הוא ראש החדש שהוא חדש הלבנה גם תי"ו שבתה חסירה או מובלעת בדגשות תי"ו שבתה: והשמותי. אתנה. האל"ף נוסף ור' מריניס אמ' שהוא כמו אתנן זונה: ופקדתי. וטעם ותעד משל לאשה זונה שתשים הנזם על אפה והחלי בצוארה ליפות עצמה למצא חן בעיני הנואף: לכן. אחר שתדע כי כל זאת הרעה באה עליה בעבור ששכחה אותי ולא ידעה בתחלה כי אני הטבותי עמה ובאמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון אז אפתה בדברים: והולכתיה. אל ארצה שהוא כמדבר: ונתתי לה את כרמיה. הפך והשמותי גפנה ואתן עמק עכור שנכרתיה שהוא עמק יזרעאל ישוב לפתח תקוה: ועתה

[רשי]

לשון סגירה כמו הסר משוכתו כמשוכת חדק: את דרכך. דרכים ושבילים שאת הולכת בהם: אחרי מאהביה. מצרים ואשור ולא תוכלי לבקש מהם עזרה: ורדפה. ממשקולת לשון כבד הוא זה כמו ומרדף ריקים פורקצ"ייר בלע"ז כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם: ובקשתם. ובקשה אותם: לא ידעה. לא שמה אל לבה והראת עצמה כלא יודעת: וכסף הרביתי לה וזהב. והם עשאוהו לבעל: בעתו. בעת גמר בישול הפירות: והצלתי. ממנה צמרי ופשתי. אשר היה לכסות את ערותה כל הצלה שבמקרא לשון תרומה והפרשה הוא ומוכיח עליו ויצל אלהים את מקנה אביכן כי כל העושר אשר הציל: ואיש לא יצילנה מידי. אף זכות אבותם תמה: והשימותי. לשון שממה: אתנה. כמו אתנן: ושמתים ליער. שהחיות מהלכות שם ואוכלות הפירות: ופקדתי עליה. שכר פורענות: ימי הבעלים אשר יקטיר. תמיד להם ולשון הווה הוא: ותעד כזמה וחלייתה. לשון עדי כזונה המתקשטת לקראת נואפים וחלייתה לשון ערבי הוא קישוט: לכן הנה אנכי מפתיה. מסדלה להמשך אחרי לוזאכ"יר בלע"ז ומהו הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר ציה ושם תשיב אל לבה כי טוב לה כשעשתה רצוני מכשמרדה בי: את כרמיה. תירגם יונתן לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים וכן כרמי שלי לא נטרתי ד"א והולכתיה המדברה למדבר סיחון ועוג ובסגנון זה נתנבא יחזקאל ס"כ והובאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נ נשפטתי את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וגו' והכשרים אקיים ואתן את כרמיה: ואת עמק עכור. עומק הגלות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה תחלת תקוה שמתוך אותן צרות תתן לב לשוב אלי: ועניתה

רשי

וענתה שמה. לשון דירה כמו מעון אריות: כימי נעוריה. שישבה במצרים ימים רבים: וכיום עלותה וגו'. שצעקה אלי ממצרי' מתוך שעבוד וגאלתיה כן גם עתה: תקראי אישי וגו'. תעבדוני מאהבה ולא מיראה. אישי לשון אישות וחיבת נעורים בעלי לשון אדנות ומורא ורבותינו פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה: ולא יזכרו עוד. ישרא' בשמם של בעלי' או לא יזכרו הבעלי' בשמם של ישר' לומר שהם אלוהות להם או לא יזכר שם הבעלי' עוד כד"א והאלילים כליל יחלוף: עם חית השדה. שאשבית מזיקין מן העולם וכן הוא אומר לא ירעו ולא ישחיתו וגו': בצדק ובמשפט. שתתנהגו בהן: ובחסד וברחמים. שיבואו ליך מאתי על ידיהם באברהם אבינו כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' לעשות צדקה ומשפט וכנגדן נתן לבניו חסד ורחמים מאת הקב"ה שנ' ונתן לך רחמי' ושמר יי' אלהיך לך את הברית ואת החסד פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמ' ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף הקב"ה אסף מהם החסד והרחמים שנ' כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד והרחמי' וכשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנ' ציון במשפט תפדה וגו' והקב"ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה אותן עטרה לארבעתן ומושיבן בראשן: וארשתיך לי באמונה. בשכר האמונ' שהאמנת בגול' לאבטחו' שעל ידי נביאי: אענה את השמי'. לצוות השחקים משלג הטוב התלוים במאמר והם יענו לצוות מים על הארץ: את יזרעאל. את בני הגולה שנזרעו ונקבצו: וזרעתיה לי. כזורע שאה להכני' כמה כורין כן יתוספו עליה' כמה כרים: אהובת ריע. חביבה על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו כאהבת הקב"ה את ישר' והם זונים תחתיו אל אלהים אחרים: אשישי ענבים. פירש מנחם גביעי יין אוהבי' להשתכר ביינם ואינם עוסקי' בתורה וכן תכינו שמעשיהם במקו' אחר על כך השותים במזרקי יין: ואכרה לי. לשון שחורה ברגנזיא בלעז כמו אשר כריתי לי ובכרכי הים קורין למכירה כירה: בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים. ת' ופרקתינון במימרי בחמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת שערין כלומר לא הוגעתי' בדברי' קשים. בחמשה עשר כסף בגימטריא ניסן ובפסיקתא הוא דרש בחמשה עשר כסף בחמשה עשר בניסן וחומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר שלשים סאה והלתך חצי חומר: ואומר אליה ימים רבים תשבי לי. ימים שנים רבים שלשה הרי חמשה אלו חמשים יום שבין פסח לעצרת בו ביום נתתי לה את התורה ובה הזהרתיה לא תזני: ולא תהיי לאיש. לא יהיה לך אלהים אחרים: וגם אני אליך. אנכי יי' אלהיך. ואשר עשה שני חשבונות מחמשים יום אחד לסוף חומר ואחד לסוף לתך כנגד המן שירד להם לסוף שלשים יום בחמשה עשר באייר ומשם לחמשה עשר יום מנין שאין של לתך ביום הזה באו מדבר סיני בראש חדש סיון ובשם רב האי מצאתי דבר הגון. ואכרה לי וגו' קבלתי דמיה כופר פדיונה לנגדי בדמי' קלים האומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל. וחומר שעורין ערך זכר מבן עשרי' שנה ומעלה ועד בן ששים חמשים שקל והם דמי פדיון חומר שעורין שגם הוא חמשי' שקל כסף. ולתך שעורין דמי פדיון

מסורה

וענתה ד' בקריא' וסימ' וענתה בי צדקתי. ונגשה יבמתו אליו. וענתה השירה הזאת. וענתה שמה כימי נעוריה: אישי ה' בקריא' וסי' במסר' רבת': וידעת ז' וסימ' נמסר ביחזקאל סי' כ"ב: והיה ביום ו' בטעם בסימ' וסי' במס' רבת': ואהבי ד' וסי' ואהבי אשישי ענבי'. שנאי טוב ואהבי רע. ואהבי שמו ישכנו בה. ואהבי עשיר רבי':

הושע ב

וְעָנְתָה שָּׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא תִקְרְאִי לִי עוֹד בַּעְלִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת יְהוָה׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם יְהוָה אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמָיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת הָאָרֶץ׃ וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת הַדָּגָן וְאֶת הַתִּירוֹשׁ וְאֶת הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנוּ אֶת יִזְרְעֶאל׃ וּזְרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ וְרִחַמְתִּי אֶת לֹא רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא עַמִּי עַמִּי אַתָּה וְהוּא יֹאמַר אֱלֹהָי׃

ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד לֵךְ אֱהַב אִשָּׁה אֲהֻבַת רֵעַ וּמְנָאָפֶת כְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם פֹּנִים אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְאֹהֲבֵי אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים׃ וָאֶכְּרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כָּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֵתֶךְ שְׂעֹרִים׃ וָאֹמַר אֵלֶיהָ יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי לֹא תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ וְגַם אֲנִי אֵלָיִךְ׃

תרגום

ויתינהון תמן למימרי כיומי קדם ואף אנא אעביד להון ניסין וגבורן כיום מסקהון מארעא דמצרים׃ ויהי בעידנא ההיא אמר יי תיתנהון לפולחני ולא תפלחון עוד לטעות עממיא׃ ואעדי ית שום טעות עממיא מפומהון ולא יהי דכרן שומהון עוד׃ ואיגזר להון קיים בעידנא ההיא דיהון שלם עם חית ברא ועם עופא דשמיא ורחשא דארעא וקשתא וחרבא ועבדי קרבא אבטל מן ארעא ואשרינון לרוחצן׃ ואקיימנכון קדמי לעלם ואקיימנכון קדמי בקושטא ובדינא ובחסדא וברחמי׃ ואקיימנכון קדמי בהמנותא ותרעון למדחל מן קדם יי׃ ויהי בעידנא ההיא אקבל צלותכון אמר יי אפקיד ית שמיא ואינון יחתון מטרא על ארעא׃ וארעא תרבי עיבורא וחמרא ומשחא ואינון יספקון לגלות עמי׃ ואקיימנכון קדמי בארע בית שכינתי וארחם עליהון דלא רחימין בעובדיהון ואימר לדהויתי אמר להון לא עמי כרם עמי אתון והוא יימר אלהי׃

ואמר יי לי עוד איזיל אתנבי נבואה על בית ישראל דאינון דמן לאיתתא דרחימא על בעלה ומזניא עלוהי וכל כדין רחים לה ולא צבי למיפטרה כן רחימת יי על בני ישראל ואינון מתפנן בתר טעות עממיא ברם אם יתובון ישתבק להון ויהון דמן לגבר דאשתלי ואמר מילא בחבריה׃ ופרקתנון במימרי ביום חמשא עסר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת סערין׃ נביא אמר לה כנישתא דישראל חוביכון גרמו לכון דתיגלון יומין סגיאין תיתנהון דלא תטעון ולא תפלחון לטעותא ואף אנא עתיד לרחמא עליכון׃

אבן עזרא

וענתה. תענה ותשיר כמו ותען להם מרים וים אומרים והדור שהוא מגזרת מעון ויפרש ככה וענה איש באלמנותיו והוא רחוק בעיני: והיה. תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי. כי כן כתו' את ימי הבעלי' וי' מרדכים את אפי' שם שהוא ספק כמו בעל שהוא שם ע"ז או כמו כי יבעל בחור לא תזכרי עוד: והסירותי. על דרך ונל' ה' אהיך כי כאשר ישוב השובב מחטאו השם יעזרהו וישיבהו בכל לבו: וכרתי. הפך ואכלתם חית השדה: וקשת וחרב וכלי המלחמה כמו באוכלי שולחניך ח חמור לחם בעבור ש שהזכיר תחילה ו ושברתי את קשת ישר' והנה הטעם שישבו לבטח: וארשתיך. כמו מאורשה לאיש ה"א שתעשי צדק ומשפט גם אני אעשה חסד ורחמים ואין צורך: וארשתיך לי באמונה. תהיי לי לבדי באמונ': וידעת את יי'. הפך ולא ידעה: והיה. אענה. כמו והכסף יענה את הכל ימצא וטעם אענה פעמים תמיד כדרך נשאו כ כהרו יי' כמו שפירשתי: אענה את השמים. הפך ונתתי את שמיכ' כברזל: והם יענו את הארץ. שיתנו טלם וגשמיהם בעתם: והם יענו את יזרעאל. שם מקום הנזכר שישוב כאשר היה ברוב אדם: וזרעתיה. שירבו ויפרו כזרע הארץ: ורחמתי את לא רוחמ'. הם האבות: ואמרתי ללא עמי. הם שנולדו בגלותם וזאת הנבואה לעתיד או היא קשורה פי' אילו שבו הגולים מ מדרכם הרעה היו שבים אל ארצם ואל תתמה לומר אחר ש שהשם גזר עליהם שיעמדו בגולה שנים רבות איך ישובו כי הנה אמר ירמיהו על ירושלם ביד מלך בבל תנתן והוא תנוא עמו משפט ואם תעשו כן לא יחרב הבית ואם לא תעשו כן יהיה ל לחרבה: ויאמר. בדרך נבואה: לך אהב אשה. וקחנה לאשה כי זה תשמע לשון אשה כי לא הזכיר זונה והעד ואכרה לי ואחריכן תהיה אוהבת רע והטעם אדם אחר ותנאף עמו והמשל כאהבת יי' את בני ישראל שאהב אותם והם פונים אל אלהים אחרים זה הוא אהובת רע ואינם אוהבים השם רק אוהבים היין שיתעם. מלת אשישי כמו סמכוני באשישות והטעם באשישות היין וככה אשישי יין ענבים וכמוהו ואשישה אחת ואין צורך להזכיר יין: ואכרה. יש אומרי' ואקנה אותה כמו תכרו מאתם ואינו נכון בטעם ובדקדוק והוא מגזרת הכר כא רק היה ראוי להיות ואכיר' או יהיה מבניין הקל ואם לא נמצא אע"פ שלא נמצא לשון הכר משקל קל הנה יהיה על משקל אתנה או הפתח הקטן תחת הפתח גדול כמו ואערך עדי שהוא מן עדה פן אכלך בדרך מן כלה ובאה זו המלה על דרך ודבקו ורבים ככה. וטעם בחמשה עשר כסף כמשמעו לכתובתה: וחומר ולתך מאכלה ולפי דעתי שהוא משל ליהודה ואלה חמשה עשר הם מלכי יהוד' שתחלתם רחבעם מלך ולא תחשוב מלכות בני יאשיה רק מלכות אחת כי אחים היו וחומר ולתך הם הכהנים הגדולים שהיו במלכות יהודה בירושלם: ואומר. ימים רבים תשבי. והטעם אם תרבי שתהיי לי תשבי ימים רבים שלא תזני ולא תהיי לאיש אחר והטעם לא תעבדי אלהים אחרים בסתר: ולא תהיי לאיש וגם אני. ומלת לא תשרת בעבור אחרת והטעם וגם אני לא אבוא אליך וי"א אם תשובי אלי גם אני אשוב אליך ופירש

אבן עזרא

ופירוש זה הדבר הנבואה כי ימים רבים אין מלך ואין טענה מן החשמוני כי אינם מבני יהודה: ואין זבח. אמר יפת בן עלי זהו תשבי לי כי לא תעשי לי זבח ומצבה לפי דעתו אין המצבה אסור רק כאשר דיברה תורה והנה מה יעשה בתלת תרפי' ואחרים אמרו הכל לע"ז ולא מצאנו אפוד לגבוה והנכון בעיני אין זבח לשם ולא מצבה לבעל אין אפוד השם ואין תרפים לע"ז

רשי

פדיון קרקע לתך שעורים למקדם. עשרים וחמשה סלעים הוא ערך הקצוב מבן חדש עד חמש ה' סלעים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיא ערכך עשרים סלעים הרי עשרים וחמשה אחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים ישבו בניך אין מלך ואין שר

ישבו ז' חס' וסימ' במסר' רבת': ובעוף ג' בקריא' וסימ' ראמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו · וירדו בדגת הים ובעוף השמים דויברך · על כן תאכל הארץ וקדרו: נפשו ג' מטע' בהון וסימ' ואל עונם ישא נפשו · להושיע משפטי נפשו · ולא נתתי: יד פסוק' בספרא אית בהון ולא ולא וסימ' במסר' רבת' בערך לא:

כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים: אחר ישבו בני ישראל ובקשו את יהוה אלהיהם ואת דויד מלכם ופחדו אל יהוה ואל טובו באחרית הימים:

שמעו דבר יהוה בני ישראל כי ריב ליהוה עם יושבי הארץ כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ: אלה וכחש ורצח וגנב ונאף פרצו ודמים בדמים נגעו: על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים יאספו: אך איש אל ירב ואל יוכח איש ועמך כמריבי כהן: וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה ודמיתי אמך: נדמו עמי מבלי הדעת כי אתה הדעת מאסת ואמאסאך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני: כרבם כן חטאו לי כבודם בקלון אמיר: חטאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשו: והיה כעם ככהן ופקדתי עליו דרכיו ומעלליו אשיב לו: ואכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרצו כי את יהוה עזבו לשמר: זנות ויין ותירוש יקח לב: עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו כי רוח זנונים התעה ויזנו מתחת אלהיהם:

ארי יומין סגיאין יתבון בני ישראל לית מלכא מדבית דוד ולית דעביד שולטן על ישראל ולית דדבח לרעוא בירושלם ולית קמתא בשמרון ולית איפוד ומחוי: בתר כן יתובון בני ישראל ויתבעון ית פולחנא דיי אלההון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכהון ויתנהון לפולחנא דיי וסגי טוביה דייתי להון בסוף יומיא: קבילו פתגמא דיי בני ישראל ארי דינא קדם יי עם יתבי ארעא ארי לית עבדי קושטא ולית גמלי חיסדא ולית דמהלכין בדחלתא דיי בארעא: יימן לשקר וכדבין וקטלי נפשן וגנבין וגייפין ומולדי בנין מנשי חבריהון ותהבין על חובי מוספין: על כן תחרוב ארעא ויצדי כל דיתיב בה בחית ברא ובעופא דשמיא ואף נוני ימא יזערון מן קדם חוביהון: על דאמרין ספר לא יליף ולא יוכח נביי ועמך נצן עם מלפיהון: ותתקלון ביממא ויתקלון אף נבייא דשקרא די עמכון כד בליליא ואבהית כנישתכון: אטפשו עמי מבלי ידעתא ארי את מידע דחלתי קצתא וארחקינך מלשמשא קדמי ועל דאתנשיתא אוריתא דאלהך ארחיק בנך אף אנא: כמא דאסגיתי להון עללא כן אסגיאו למיחטי קדמי יקרהון בקלנא חליפו: כהניא פסו למיכל חטוות עמי בדיל לאוספא חובין על חובי נפשהון ויהי כמא דאשויתי לנבאה כהניא לאפסא קודשיהון אפיס ית יקרהון ואשוי דיקיר לבסיר בדיל לאתפרע מנהון כאורחתהון בישתא וכעובדיהון מקלקליא אתיב להון: וייכלון ולא יסבעון יסבון נשין ולא יולדון בנין ארי ית פולחנא דיי שבקו ולא נטרו: זנותא וחמרא ורויתא שליף ית לבהון: עמי די בצלם אעיה שאיל ומרמיה בחוטריה מחוי ליה ארי רוח דטעו אטעיתנון וטעו מבתר פולחנא דאלההון:

אבן עזרא

שקראם לבן אלהיו: אחר ישובו בני ישראל · שהם בני יהודה וישראל שגלו בתחלה על כן כללם וטעם ואת דוד מלכם זהו המשיח כמו ודוד ע עבדי נשיא להם לעולם · ופחדו אל יי' · שישובו במהרה כבא הקץ אל ארצם במרוצה פתע פתאום כדרך יחרדו כצפור ממצרי' שטם ד כתוב והושבתים על בתיהם נאם יי' והעד הנאמן על זה הפי' שאמ' באחרית הימים והם סוף נבואות ה הנביאים כמו והיה באחרית הימים כ נכון יהיה הר בית יי' ושם כתוב וכתתו ח חרבותם לאתים וכל אלה לעתיד: שמעו · עם יושבי הארץ · היא א' שהשם בחר והנכון יושבי הארץ שלו כמו ומארצו יצאו: אלה · שבועה ואת שית מגז' אלה: פרצו · מגזרת פריצי: ודמי · דמי הרוג אחר נוגעי' בדמי הרוג אחר: על כן · למ"ד אומלל כפול וטעם בחית השדה ובעוף השמי' שלא ימצאו מה יכולו והעד וגם דגי הים יאספו ימותו ויפת אמר כי אלה רעים מדור המבול כי דגי הים לא מתו וזה דרך דרש: אך · אין איש שיריב אחר או יוכיחנו ומשפט הכהני' היה להוכיח לישראל ועתה שבו הם להוכיח הכהן כי גם הוא רע מעללים כאשר יפרש וזהו ועמך כמריבי כ כהן · וכשלת · עם הכהן הגדול שהיה בימי זה הנביא מדבר ומתנבא עליו וכשלת היום והטעם ביום שהוא אור כאילו היתה בלילה אתה ונביא השקר המפתה אותך וזהו וכשל גם נביא עמך לילה: ודמיתי · והכרתי: נדמו עמי מבלי הדעת · זאת המלה אם היתה מגזרת דמות יהיה אחריה אל בשלש נקודות כמו אל מי דמית ובאפס מלת אל מטעם כריתה כמו ודמיתי אמך והטעם שלא תלד עוד אחר שיהיה במקומך כהן ואת תכשל במהרה גם ימותו בניך נדמו אומ' לכהן בחסרון דעתך נכרתו עמי: כי אתה הדעת מאסתה ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך · הטעם כפול כי אתה הדעת מאסתה כי לכהן ניתנה התורה ועוד כי הם השופטים כי שפתי כהן ישמרו דעת: אשכח בניך · חלילה מהשם ישכח רק הטעם שיכשלו בני הכהן וילכו לאבדון: כרבם · אני הרביתי בניך: כן חטאו לי · חטאים רבים על כן כבודם בקלון אמיר אחליף: חטאת עמי יאכלו · בני הכהן וכפש עמי ישאו על עונם כאומר שמוך עלי לכפר העון כדרך ואליו הוא נושא את נפשו וזה עון גדול על כן יבוא רע על הכהן ועל העם ולא תהיה מעלה לכהן על ישראל: והיה · כבר אמרתי ט' דרך הכפ"ן דרך קצרה והיה העם ככהן והכהן כעם וכמוהו כעמי כעמך: ופקדתי עליו · על כל אחד מהם: ואכלו · זאת היא הפקידה: הזנו · כפשם גם אחרי' ולא ירבו כמו ופרץ האיש: כי את יי' עזבו לשמור · דרכו או תורתו: זנות · בחסרון וי"ו כמו שמש ירח עמד זבלה והטע' כי הזנות גם היין כל א' מהם יקח לב ולקיחת הלב כאילו נשארו בלא לב להבין: עמי · והאות כי הם בלא לב שבב עמי לשאול בעצו הוא הפסל: כי רוח זנוני' התעה · אותם: ויזנו · כולם מתחת אלהי' כאשר הזכיר עמי:

על

רשי

ואין זבח במקדש ביהודה ואין מצבת הבעל בשומרון למלכי ישראל ואין אפוד של אורים ותומים המגיד להם נעלמות ואין תרפי' הם צלמים העשוים בכוון שעה אחת העשויה לכך ומדברים מאיליהן ומגידים נעלמות וכן ת"י ולית אפוד ומחוי: אחר · ימי הגולה: ישובו בני ישראל ובקשו את יי' וגו' · משום ר' שמעון בן יוחאי בשלשה דברים מאסו בני ישר' בימי רחבעם במלכו' שמים ובמלכו' בית דוד ובבית המקדש הה"ד אין לנו חלק בדוד כמשמעו לאהליך ישר' אל תיקרי לאהליך אלא לאלהיך ראה ביתך דוד זה בית המקדש אמר ר' שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישר' עד שיחזרו ויבקשו שלשתן אחר ישובו בני ישר' ובקשו את יי' זו מלכות שמים ואת דוד מלכם כמשמעו ופחדו אל יי' ואל טובו זה בית המקדש כמה דאת אמר ההר הטוב הזה: אלה וכחש · כשבעין בשקר: פרצו · ת"י ומולדין בנין מנשי חבריהון: ודמים בדמים נגעו · חובין על חובין מוסיפין ולפי משמעו פ פרצו הגדר והרבו שפיכו' דמים עד נגוע דם הרוג זה בדם חברו: תאבל · תחרב וגדל האבל שם: יאספו · יזערון מן קדם חוביהון לשון כליון כמו אסף אסיפם: אך איש אל ירב · אתם מתרין בנביאי אמת שלא יריבון אתכם ולא יוכיחו אתכם כמו שנ' בעמוס שאמ' לו אמציה כהן ביתאל לא תנבא על בית יעקב ולא תטיף על בית יצחק והוא בימי ירבעם בן יואש שנתנבא הושע בימיו: ועמך כמריבי כהן · כנו עם מלפיהון שהכהנים היו בני הוראה כמו שנאמר יורו משפטיך ליעקב: וכשלת היום וגו' · ותתקלון ביממא ויתקלון נביאי שקרא דעמכון כד בליליא ואבהית ית כנישתכון ואביים כנישיא שלכם: נביא עמך · נביאים שעמך: ודמיתי · כמו נדמו עמי כארם היושב ותואה ואין מענה בפיו: אשכח בניך · אותן שעמדו על הר סיני נתנו בניהם ערבים תחת אבותיהם לשמור את התורה: כרובם כן חטאו · כשרבו וגדלו כן הוסיפו לחטוא כן חטאו לשון עברית כן נכתה מקומות כאשר יענו אותו כן ירבה קראו להם כן הלכו מפניהם כל כמה שהנביאי' קוראין להם להוכיחן כן הם היו בורחין מפניהם כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר: חטאת עמי · כל חטאת שבספר תרי עשר פתחין לפי שכולן דבוקין חוץ מאחר ראשית חטאת היא לבת ציון חטאותיהן של עמי יאכלו אותם נביאי השקר שאמ' להם למעלה וכשל גם נביא עמך כעסו להם כהני במות ואוכלין מה שהיו כהנים ראויין לאכול: ואל עונם · של ישר' ישא הנביא נפשו והנביא עצמו מצפה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה: והיה כעם ככהן · אני אשוה את העם לבזיון כהני שחללו אותם מכהן להם ולי אף אני אחלל את העם באומות כן ת"י: ולא יפרוצו · לא יגדלו בנים הזנות והיין והתירוש שהם עסוקים בם לקח את לבם מאחרי: בעצו ישאל · בצלם שעשה מן העץ: יגיד לו · אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם ע"ז: אלון

אלון. קיי״רא בלע״ז מגדל בו פרי שקורין גלנ״ץ בלע״ז: ולבנה. עץ שקליפתו לבנה: אלה. אולמ״א בלע״ז שענפיו מרובין ונוטעין אותו לצל: על כן תזנינה בנותיכם. על שאתם מתחברין לעו״ז כמשפטי הגוים והגוים מתחברי׳ עמכם ואתם מתחתנים בם ובנותיכם הנולדו׳ לכם מבנות הגוי׳ נוהגו׳ כמנהג אמן ומזנו׳ כן ת״י: לא אפקוד על בנותיכ׳. עוד לבודקן במי המרי׳ כשתזנינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו וכאשר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו: יפרדו. ת״י מסתייעין לשון סיעה כלומ׳ מתחברין אתם לשתות יין ומנחם חיברו אצל עבמו פרודות שהם חביות יין: ועם לא יבין ילבט. אחרי שאינכ׳ נותנין לב להבין לפיכ׳ תתלבטו ללקות בפורענות ליבוט לשון טור הדרך וליאות משא דיליפי״ר בלע״ז: אם זונה אתה ישראל. לא ילמדו בני יהודה דרכם. נ״א אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבי׳ בכך ואיני מחייבם כמו שאמור למעלה ואת בית יהודה ארחם: ואל תבואו. בני יהודה הגלגל ובלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל ששם עשרת השבטים עובדים ע״ז שנאמר כל רעתם בגלגל בגלגל הרבו לפשוע: ואל תעלו בית און. היא בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים: ואל תשבעו. עמהם חי ה׳ כי אם חי ה׳ יאמרו אכן לשקר ישבעו כשהיו נשבעים בשקר היו מזכירין שם שמים וכשהיו נשבעים באמת נשבעין בשם העגלים: כי כפרה סוררה. כתורא דאיתפטים ובעיט כן סרר ישרא׳ מרוב אכילה ושתיה: עתה ירעם. מרעית מצומצמת ככבש הרועה במרחב ולא כשור פטם שאובסין אותו בשעורין וכרשינין: חבור עצבי׳ אפרים. נשמר לע״ז ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה הנביא ולא תנבא להוכיחו כי לא יועיל: סר סבאם. נעשה משתיהם זר מעלי סר לשון זר כמו סורי הגפן נכריה כלומ׳ סר מתקומו ונהפך לאחר׳: סבאם. משתה יינם שהיה עם הזונות: אהבו הבו קלון. הזמינו להם קלון הבו לשון הזמנ׳ כמו הבה נתחכמה הבה נרדה הבה נבנה: מגניה. שריה ומלכיה: צרר רוח אותה בכנפיה. כדבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבאו האויבי׳ עליהם ויגלום בגולה ואז יבשו מזבחותם מזבחי תועבותם שאין פונים אליהם כאשר יאמר חטא חטאה כן יאמ׳ זבח זבחה מן המקומו׳ שהיו זובחי׳ שם וכת״י מאיגורי תועבתהון: כי לכם המשפט. משפט היסורין עליכם בית המלך כי אתם הייתם פח על המצפה ורשת על תבור על שני הרים הללו הושיבו פרסדיאות לשמור שלא יעלו ישרא׳ לרגל לבית המקדש מדרש תנחומא מצאתי לשון אגדות כאדם המאיים על אים המקניטו חייך שאני בורדה לך בבכפיך כך המקרא הזה מאיים על ישראל קראתי קשורה ונתתי להנקם באחרית ויבושו ממעשיהם: ושחטה שטים העמיקו. משך שטותם העמיקו אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני ושחטה לשון זהב שחוט נמשך וכטוה ות״א לשון שחיטת זבחים לע״ז: ואני מוסר לכולם. ואף אני אייסרם בייסורין אכין מוסר לכולן: כי עתה הזנית אפרים. עד הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהן שהיו מעכבין אותן מלעלו׳ לרגל עמד זה ובטל פרסדיאו׳ ולא עלו לפיכך גלו כי עתה הזנית אפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי בסדר עולם:

על ראשי. טעם ראשי בגלוי וככה על הגבעות יזבחו ויאמרו לכהני הבעל שיזבחו, ובעבור שהולכים האנשים להקטיר חוץ מהערים תמצאנה הבנות והכלות בבתי׳ על כן תזנינה: לא. הטעם אין לתמוה אם הבנות תזנינה כי הם בעלותם לראשי ההרים להקטיר הם אוכלים ושותים עם הזונות וזונים כולם. ומלת יפרדו אנשים ידועים עם זונה אחת. ומלת ילבט בלשון ישמעאל כמשתבש שלא ידע מה לעשו׳ וכמוהו ואויל שפתים ילבט: והנה אין טעם לא אפקוד שלא יפקוד עליהם רק דבר כנגד האבו׳ כי הם מלמדים אותם לזנות לעשות כמעשיהם אולי הבנות קטנות הן על כן לא אפקוד: אם. ישראל חטאו עם ירבע׳ שפחד שתבוא המלוכה לבית דוד על כן עשה שני עגלים בשני קצות ארץ ישראל למה יאשם יהודה שהניח בית ה׳ המקדש שהוא בחלקו וילך למקו׳ רחוק לע״ז והנביא מוכיחם אל יאשם יהודה וא׳ תבואו הגלגל ואל תעלו בית און הוא ביתאל בעבור העגל ששם שם ירבעם כתוב בתורה ובשמו תשבע והטעם את ה׳ אלהיך תירא שלא תעבור על מצות לא תעשה לא בעבור יראת מלך או רבה או נזק בגוף רק בעבור יראת השם ואחר תעבוד מצות עשה מהם בפה ומהם במעשה ובו תדבק במחשבת הלב שלא יעבור רגע בכל יכולתו שיחשב בלבו מעשה השם ונפלאותיו בעליונים ובשפלים ובתחתונים ובאותות הנביאים ואחר שיהיה דבק בשם חייב הוא להזכיר השם בכל דבריו ולהשבע בשמו בעבור שיבינו ממנו כל השומעי׳ הברואים שהוא דבק באהבת השם ותמיד שמו וזכרו שגור בפיו ובאהבתו אותו וכל העם ישמעו וילמדו ממנו האהבה והיראה וככה מנהג הנביאי׳ שישבעו כדוד ואליהו ואלישע וכמוהו כל לשון לך תשבע והנה הטע׳ למה תראו כי אתם בני השם ואתם באים בית און יותר טוב הוא שלא תשמעו זה וזה או פירושו כנגד אלה וכחש הכתו׳ בתחילת הפרשה: כי. סורר הוא שיסור מן הדרך שכוה שלא ילך בה והנה דמה ישר׳ כפרה סוררה שלא יוכל אדם לחרוש בה. וטעם עתה השם היה רועה אותם ככבש במרחב אילולי הייתם סוררים או הטעם עתה ירעם השם ככבש לבדו במקום מרחב והוא טועה: חבור. ד״א כי עצבים כמו וכל עצביכם והנכון כמו העצב כנזה לעצבי כנען והכל מגזרת עצבון כי אין תועלת בפסיליהם רק עצבים והטעם מחוברים הם לפסילי׳ הם חברתם: הנח לו. עד שיסור אותו אולי יפקחו עיניה׳: סר. באה עליה׳ רעה שסר סבאם מחסרון התירוש ולא שבו מדרכם הרעה רק מלכיה הזנו אחרי׳ בעבור מתנות שהם אומרי׳ הבו ובאה מלת הבו כמו את אשר תאפו אפו ועיקר אפו גם אהבו הבו גם הבו לכם הכל כמו רדו באו והשני היה בו בעבור אות הגרון: מגניה. הם המלכי׳ כמו כי לה׳ מגיני ארץ וסוף הפסוק מוכיח כי הטע׳ כפול ומגניה שב אל בית און: צרר. כאדם שיצרור הרוח בכנפיו שלא ימצא תמורה או בכנפיה בכנפי בית און: ויבשו. המגני׳: מזבחותם: שמעו זאת הכהני׳. גם הקשיבו בית ישר׳ שהוכחתי׳ או בית ישר׳ הם הסנהדרין: ובית המלך האזינו. כי כולם שופטי׳: כי פח הייתם למצפה. שלא תניחו לעלו׳ החוגגי׳ לבית השם: ושחטה. ולשחוט כדרך: שטי׳. הם עובדי הבעל: העמיקו. הפח או הנזכרי׳ אולי לא יראוהו העוברי׳ ואני איסרם כולם על זאת הרעה שעשו כי לא נעלם ממני אשר העמיקו על כן: אני. דע כי אשת יעקב אביהו היא רחל והנה לאה נכנסה במקומ׳ גם רחל נתנה שפחת׳ לו ובעבור קנאת לאה נתנה לו גם השפחה האחרת על כן כאשר ילדה רחל את יוסף את׳ שלחני ויעק׳ את׳ על אפרי׳ ומנשה ויקר׳ בהם שמי על כן יקראו כל ישר׳ אפרי׳ ויפת את׳ אולי ממלכת יהוא היתה מאפרי׳ ובעבור שמצא ואת רמות בגלעד לגדי הוצרך לו׳ אינכה הכתובה בדברי יהוא ובספר עמוס אפרם שהוא מאפרי׳ והנכון בעיני כי כאשר באו אבותינו ארץ כנען והנה עמד יהודה על גבולו מנגב ובית יוסף שהוא כל שבט אפרים וחצי שבט מנשה מצפון על כן יזכור יהודה מאפרי׳ וככה בירמיהו הבן יקיר לי אפרי׳ ואין מלך בימים ההם מאפרי׳: הזנית. כמשך גם אחרים:

ירעם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כי כפרה סוררה סרר ישראל. גרן ויקב לא ירעם. כצאן לשאול שתו מות ירעם. וא׳ וירעם כתם לבבו: האזינו ח׳ ומ״ל וסימ׳ השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רזנים. שמעו דבר ה׳ קציני סדום. האזינו ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו: ובית המלך האזינו. האזינו כל יושבי חלד. שמעו חכמ׳

עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ וְעַל־הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנֶה וְאֵלָה כִּי טוֹב צִלָּהּ עַל־כֵּן תִּזְנֶינָה בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם תְּנָאַפְנָה: לֹא־אֶפְקוֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל־כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי־הֵם עִם־הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ וְעִם־הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְעָם לֹא־יָבִין יִלָּבֵט: אִם־זֹנֶה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אַל־יֶאְשַׁם יְהוּדָה וְאַל־תָּבֹאוּ הַגִּלְגָּל וְאַל־תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל־תִּשָּׁבְעוּ חַי־יְהוָה: כִּי כְּפָרָה סֹרֵרָה סָרַר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהוָה כְּכֶבֶשׂ בַּמֶּרְחָב: חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם הַנַּח־לוֹ: סָר סָבְאָם הַזְנֵה הִזְנוּ אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ: צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בִּכְנָפֶיהָ וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחוֹתָם: שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל־תָּבוֹר: וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם: אֲנִי יָדַעְתִּי אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי עַתָּה הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל:

עַל רֵישֵׁי טוּרַיָּא מְדַבְּחִין וְעַל רָמָתָא מַסְּקִין בּוּסְמִין תְּחוֹת בְּלוּט וְלִבַּט וּבוּטְמָא אֲרֵי מְעַפֵּי טוּלֵיהּ עַל כֵּן מְזַנְיָין בְּנָתְכוֹן דַּהֲוָאָה לְכוֹן מִבְּנַת עַמְמַיָּא וְכַלָּתְכוֹן דִּנְסַבְתּוּן לִבְנֵיכוֹן מִן עַמְמַיָּא גַּיְיפָן: לָא אַסְעַר עַל בְּנָתְכוֹן אֲרֵי מְזַנְיָין וְעַל כַּלָּתְכוֹן אֲרֵי מְגַיְּיפָן אֲרֵי אִינוּן עִם זַנְיָתָא מִסְתַּיְּעִין וְעִם נַפְקַת בָּרָא אָכְלִין וְשָׁתָן וְעַם דְּרָא דְּלָא אִסְתַּכַּל בְּאוֹרַיְתָא הֲלָא אִתְרְטַשׁוּ: אִם טָעַן אַתּוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְחַיְּבוּן דְּבֵית יְהוּדָה לָא תֵיתוּן לְגִלְגָּלָא וְלָא תִסְּקוּן לְבֵיתְאֵל וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן לְשַׁקַּר קַיָּים הוּא יְיָ: אֲרֵי כְּתוֹרָא דְּאִתְפַּטַּם וּבָעֵיט כֵּן מְרִיד בְּסַגִּי טוּבָא יִשְׂרָאֵל כְּעַן יְדַבְּרִינוּן יְיָ כְּאִימַּר בְּחִיר בְּבִקְעָה: אִתְחַבַּרוּ לְטַעֲוָתָא בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁבָקוּ לְהוֹן יַת פּוּלְחָנָא: שִׁלְטוֹנֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ שִׁירְוָן מִן אוֹנֶס בְּכֵן טָעוּ וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר זְנוּתָא רְחִמוּ דְּתֵיתֵי לְהוֹן קְלָנָא רַבְרְבֵיהוֹן: עוֹבָדֵי רַבְרְבֵיהוֹן לָא תַקְנִין כְּמָא דְלֵית אֶפְשַׁר לְמִצַּר רוּחַ בִּכְנָף כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן סַנְאָה וְיִבְהֲתוּן מֵאִיגּוֹרֵי טַעֲוָתְהוֹן: שְׁמַעוּ דָּא כַּהֲנַיָּא וְקַבִּילוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית מַלְכָּא אַצִּיתוּ הֲלָא לְכוֹן לְמִידַע דִּינָא אֲרֵי תַקְלָא הֲוֵיתוּן לְמַלְפֵיכוֹן וּכְמִצְדָּא דִפְרִיסָא עַל טוּרָרָם: וְדַבְחַן לְטַעֲוָן מַסְגַּן וַאֲנָא מַיְתֵי יִסּוּרִין לְכוּלְהוֹן: קֳדָמַי גְּלַן עוֹבָדֵי דְּבֵית אֶפְרַיִם וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא מִטַּמְּרִין מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְעַן טְעַן בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאֲבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל:

מל׳ אפרים ד׳ קמצ׳ בקריא׳ וסימ׳ למטה אפרים הושע בן נון. ויהי איש מהר אפרים. חבור עצבים אפרים. צרור עון אפרים. וכל אסף דכוו׳:

אבן עזרא

לא יתנו. לא יעזבו מעשים שעשו או לא יניחו על דרך על כן לא כתיב לך׃ וענה. אמר יפת כמו בפני יענה ואין לו טעם רק הוא מגזרת עני׃ בצאנם. שב אל יהודה לבדו שבית המקדש בנחלתם׃ חלץ. כבודו מהם כאשר יאמר אלכה ואשובה אל מקומי ולמה חלץ מהם כי ביי׳ בגדו׃ עתה יאכלם. אלה הבנים עם חלקיה׳ חדש רע כמו כי קרוב יום אידם ור׳ ישועה אומר חדש אב ויפת אמ׳ כי חדש הוא חרב כמו והוא חגור חדשה׃ תקעו. הטעם השמיעו זאת וידעו הכל כי אפרי׳ הודעתי נאמנה משפט נאמן כמו גזירה והדומה לה׃ היו. עושים רע לאשר הם ברשותם׃ כמסיגי גבול. בסתר על כן אענישם׃ עשוק אפרים. עשקוהו מלכיו ורימוהו׃ כי הואיל הלך. שנים פעלים עוברים כמו הנגש אלף הלך לו כי הואיל שהלך אחרי מצות אנשים והוא צו כמו צו לצו ויפת אמ׳ כי אפרים יהיה עשוק מהגוים׃ ואני. טעם שאכלם׃ וירא. את מזורו מכה שהיא צריכה שיזורו אותה׃ וישלח. יהודה כי כן אחריו ירב שם מקום באשור׃ יגהה. כמו ויטיב גיהה מראית העין׃ כי. בתחילה אמר ואני כעש בפנים מהגוף ועתה כשחל בחוץ ומי יוכל לרפא לכם׃ ואלך. לי ואין רודף אחרי או אלך עם הטריפה והנכון שאטרפם ואלך לי כ כאשר כתוב אחריו׃ אלך. עד אשר יאשמו. שיודו שאשמו או כטעם שממה תאשם שומרון והאדמה לא תשם חסר אלף׃ ישחרונני. יבקשוני בשחר ויאמרו אלה לאלה לכו. אמר טרף בעבור ככפיר׃ ויך. מכה׃ ויחבשנו. כמו ולא חבשו כי המכה צריכה לזור ולחבש ולרכך באחרונה בשמן. ובאת מלת טרף פועל עבר עם יך שהוא עתיד על דרך הזמן העומד כאשר פירשתי בספרי׃ יחיינו. ירפאנו כמו ויחיו על המחנה ויחי עד חיותם וטעם יומים זמן קרוב שלישי השך כל נשבר כי אז יכאב׃ ונדעה

כמסיגי צ׳ ד׳ כתי׳ במ״ך בליש׳ תיבה וכל נסיבה אחור דכו׳ במ״א

רשי

לא יתנו מעלליה׳. לא יעזבו דרכם הרעה כמו נתן ריחו ולא נתנו להרע עמדי ולא נתן סיחון׃ וענה גאון ישראל. וימאך יקרא דישראל כמו לענות מפני לשון עוני והכנעה׃ בפניו. ואינון חזן ודוכש כן לברש פירשו לשון עדות בבא להם פורענות יעיד בהם ובפניהם גאון ונענה שהיו מתגאין ועוברין על רצוני׃ בצאנם ובבקרם. בקרבנותיהם׃ חלץ. נשמט כמו וקח לך את חליצתם בגדים שנשמטו מעליהם׃ בנים זרים ילדו. שנתחתנו בגוים׃ יאכלם חדש. חודש אב׃ תקעו שופר. שיזהרו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליהם׃ הריעו בית און. אחריך הגייס הולך. אתה בנימן זאת הריעו בבית און ויונתן תקעו שופר בשורת חרב באה בעון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבעה ולא ש שמעו לקול שמואל שהיה מן ה הרמה ומלכיה׳ גרמו להם לסור מאחרי כגון ירבעם וחבירו הריעו עליהם און ושבר גדול אחריך בנימן על שאחרתם וחזרתם אחור מלעלות לרגל לבית המקדש שהוא בחלקו של בנימן אחריך בנימן על איחורך את בנימן׃ לשמה תהיה ביום תוכחה. כשאבא להתווכח עמהם ישומו ויהיו תוהים ואין מענה בפיהם למה כי בשבטי ישראל הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה. אפרים לשמה וגו׳ בשבטי ישראל הודעתי נאמנה ר׳ אבהו בשם ר׳ אחא בר חנינא אמ׳ ביום שיתווכח עמהם הקב״ה בדין לא יהיה להם פתחון פה שהרי בשבטיה׳ הודעתי שהדין דין אמת אתה מוצא כשגלו ע עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימן והיו עשרת השבטים א אומרין מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים יש מדבר וחס ושלום אין משוא פנים אלא עדיין לא נתמלאה סאתם כיון שחטאו גלו אף ש שמעו עשרת השבטי׳ ואין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה׃ כמסיגי גבול. כאדם המדביק גבול חבירו כך הם מהרו לאחוז בדרכי ישראל א חביריהם המלכי׳ לפיכך עליהם אשפוך וגו׳ וכמשמעו היו גוזלי׳ שדות אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי׃ עשוק אפרי׳. אפילו ביד האומות׃ רצוץ משפט. מיוסר ביסורין ולמה לו כל זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי צואות חרמות של נביאי הבעל׃ וכרקב. תולעת האוכל העץ ושוחקו׃ מזורו. לשון חולי׃ וילך אפרים אל אשור. זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד וישב וימרוד׃ וישלח. יהודה׃ אל מלך ירב. זה אחז שנתן שחד לתגלת פלאסר לעזרו על רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו׃ והוא לא יוכל לרפוא לכם. מהרבה גדודים שפלשתי׳ וערביים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים כי חלק אחז את בית יי׳ ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו׃ ולא יגהה מכם מזור. לא יסיר מכם מכאוב ואומר אני שהוא מן התיבות ההפוכות לשון כאשר הוגה מן המסלה הורו והוגו מלב הגו סיגים מכסף׃ ואשא ואין מציל. אשא את הטרף׃ אלך. אסתלק מהם ואשובה אל השמים׃ עד אשר יאשמו. יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמתם׃ ישחרונני. יבקשונני׃ לכו ונשובה. יאמרו לכו ונשובה וגו׳׃ יך. לשון הווה הוא הוא מכה אותנו והוא יחבשנו׃ יחיינו מיומים. יחזקנו משתי פורעניות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו׃ ביום השלישי. בבנין הבית השלישי יקימנו׃ מיומים. משתי עתים שעברו עלינו׃ ביום השלישי. בעת השלישי׃ לדעת

עשוק ד׳ בקריא׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור׃ פרי אדמתך וכל יגיעך׃ עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל׃ אדם עשוק בדם נפש׃ בתרא חס׳׃ ונשובה ז׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר

הושע

לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל־אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת־יְהוָה לֹא יָדָעוּ׃ וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֹנָם כָּשַׁל גַּם־יְהוּדָה עִמָּם׃ בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם׃ בַּיהוָה בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם׃ תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין׃ אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִהְיֶה בְּיוֹם תּוֹכֵחָה בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה׃ הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם עֶבְרָתִי׃ עָשׁוּק אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי־צָו׃ וַאֲנִי כָעָשׁ לְאֶפְרָיִם וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה׃ וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת־חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת־מְזֹרוֹ וַיֵּלֶךְ אֶפְרַיִם אֶל־אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר׃ כִּי אָנֹכִי כַשַּׁחַל לְאֶפְרַיִם וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל׃ אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר־יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי׃ ו לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־יְהוָה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ׃ יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃

(מסורה בגליון: י׳ · לג׳ · ת׳ · ל׳ · יא׳ נטע׳ · ל׳ וחס׳ · ית׳ מל׳ · ר׳ מל׳ · ר׳ · ג׳ ומל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ב׳ חד מל׳ · ל׳ · ל׳ · כית׳ · ב׳ חד מל׳ · ב׳ · ל׳ · ז׳ ככו׳ מן ז׳ תיבו׳ וכל תיבו׳ יוד)

תרגום

לָא שָׁבְקִין עוֹבָדֵיהוֹן לְמֵתַב לְפוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן אֲרֵי רוּחַ דְטָעוּ בֵינֵיהוֹן וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃ וִימְאַךְ יְקַר יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן חָזַן וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית אֶפְרַיִם יִתְקְלוּן בְּחוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אַף דְבֵית יְהוּדָה עִמְּהוֹן׃ בְּעָנְהוֹן וּבְתוֹרֵיהוֹן יְהָכוּן לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְלָא יִשְׁכְּחוּן סָלֵיק שְׁכִינְתֵּי מִנְהוֹן׃ בְּמֵימְרָא דַיְיָ שַׁקַרוּ אֲרֵי בְנִין מִבְּנַת עַמְמַיָא כְּעַן קַיִמוּ לְהוֹן כְּעַן אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן עַמְמִין יַרְח בִּירַח וְיִבְזוֹן יַת פֵּירֵי אַרְעֲהוֹן׃ נְבִיַיא אֲרִימוּ קָלְכוֹן כִּרְשׁוֹפָרָא אִתְנַבֵּי דְיֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָא קָטוֹלִין עַל דְאַמְלִיכוּ יַת שָׁאוּל דְמִגִּבְעָתָא אַצְוָחוּ כַּד כ בַּחֲצוֹצְרָתָא אֲמַרוּ דְיֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן מַלְכִין בְּמַשְׁרְיָתְהוֹן עַל דְלָא קַבִּילוּ לְפִתְגָמֵי שְׁמוּאֵל דְמֵרָמְתָא בַּסְרוּ עֲלֵיהוֹן יַבְבוּת עָבְדֵי קְרָבָא עַל דְשַׁקַרוּ בְמֵימְרִי וְאִסְתַּחֲרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא פְלַחוּ קֳדָמַי בְּמַקְדְשָׁא דִי בְאַרְעָא שִׁבְטָא בִנְיָמִין׃ בֵּית אֶפְרַיִם לְצָדוּ תְהֵי בְּיוֹם תּוּשְׁלֵימַת חוֹבִין בְּרַם בּ בְּשִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל הוֹדָעִית אוֹרַיְתָא׃ הֲווֹ רַבְרְבֵי יְהוּדָה כְּמַשְׁנֵי תְחוּם עֲלֵיהוֹן אֶשְׁפּוֹךְ כְּמַיָא חֲמָתִי׃ אֲנִיסִין דְבֵית אֶפְרַיִם כְּבִישִׁין בְּדִינֵיהוֹן אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ דַיָינֵיהוֹן לְמִטְעֵי בָּתַר מָמוֹן דִשְׁקַר׃ וּמֵימְרִי כְּעַשָׁא לִדְבֵית אֶפְרַיִם וּכְרַקְבָא לִדְבֵית יְהוּדָה׃ וַחֲזָא אֶפְרַיִם יַת מַרְעֵיהּ וִיהוּדָה יַת מַכְאוֹבֵיהּ וַאֲזַלוּ דְבֵית אֶפְרַיִם לְאַתּוּר וּשְׁלַחוּ לְמַלְכָּא דְיֵיתֵי לְאִתְפְּרַע לְהוֹן נְבִיַיא אֵימַר לְהוֹן הוּא לָא יְכִיל לְאַסָאָה לְהוֹן וְלָא יְנִיחַ מִנְכוֹן מַכְאוֹב׃ אֲרֵי מֵימְרִי כְּלֵיתָא לִדְבֵית אֶפְרַיִם וּכְבַר אַרְיָון לְדְבֵית יְהוּדָה אֲנָא בְּמֵימְרִי אֶקְטוֹל וְאַעְדֵי אַרִים גְבוּרְתִּי וְלֵית דְמְשֵׁזִיב׃ אַסְלֵיק שְׁכִינְתִּי אֲתוּב לִמְדוֹר קוּדְשִׁי דִי בִשְׁמַיָא עַד דְיִדְעוּן דְחָבוּ וְיִבְעוּן מִן קֳדָמַי כַּד תְעוֹק לְהוֹן יִבְעוּן דַחֲלְתִּי׃ יֵימְרוּן אִיתוּ וְנְתוּב לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֲרֵי הוּא דִי מְחָנָא וְיַסֵינָנָא וּדְאַיְתִי עֲלָנָא תְּבַר יְנִיחַ לָנָא׃ יְחַיְנָנָא לְיוֹמֵי נֶחָמָתָא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי בְּיוֹם אַחֲיוּת מֵיתַיָא יְקִימִינָנָא וְנֵיחֵי קֳדָמוֹהִי׃

אברהם אל נעריו. נתנה ראש ונשובה. המה באו בארץ צוף. הרבה כושל גם נפל איש. לכו ונשובה אל יי׳. נחפשה דרכינו ונחקרה. השיבנו יי׳ אליך׃

ונדעה נרדפה לדעת את יהוה כשחר נכון מצאו ויבוא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ: מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וכטל משכים הלך: על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי ומשפטיך אור יצא: כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעלות: והמה כאדם עברו ברית שם בגדו בי: גלעד קרית פעלי און עקבה מדם: וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה כי זמה עשו: בבית ישראל ראיתי שעריריה שם זנות לאפרים נטמא ישראל: גם יהודה שת קציר לך בשובי שבות עמי: כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים ורעות שמרון כי פעלו שקר וגנב יבוא פשט גדוד בחוץ: ובל יאמרו ללבבם כל רעתם זכרתי עתה סבבום מעלליהם נגד פני היו: ברעתם ישמחו מלך ובכחשיהם שרים: כלם מנאפים כמו תנור בערה מאפה ישבות מעיר מלוש בצק עד חמצתו: יום מלכנו החלו שרים חמת מיין משך ידו את לצצים:

ונילף נרדוף למידע ית דחלתא דיי כנהו' צפר דמקשיט במיקפי' וייתי בירכן לנא כמטר מגבר בלקישא דמרוי ארעא: מן קדם דין דקשוט מא אעביד לכון דבית אפרים מא אעביד לכון דבית יהודה וטבותכון כענן צפרא וכטלא דמותי פסיק: על כן דאזהרתינון בשליחות נביי ולא תבו איתיתי עליכון קטולין על דעברו על מימר רעותי ודיני כנהור נפיק: ארי בעבדי חסדא רעוא קדמי ממדבח ועבדי אוריתא דיי ממסקי עלון: ואינון כדריא קדמאי עברו על קיימי וכארעא טבא די הבית להון למיעבר רעותי תמן שקרו במימרי: גלעד קרית אנוסין בהיכלין אשרין דם זכי: וכמא די מסבר אנש למשרין אתחברו אינון וכהניהון באורחא חדא קטלין נפשן כתף חד ארי עיצת חטאין עבדו: בבית ישראל חזיתי שנו אשניאו קיימא דגזיר עמהון דלא למפלח לטעותא תבו אינון למטעי בתר עגליא בביתאל תמן טעו בית אפרים אסתאבו בית ישראל: אף דבית יהודה שריאו לאסגאה חוביהון אף להון ימטי חובין באתבותי גלות עמי: במתבעי חובי ישראל ויתגליין עויית אפרים ובישת שמרון ארי עבדו שקר ובליליא בבתיא גנבין ובמדברא ביממא קפחין: ולא מחשבין בלבהון דכל בישתהון גלין קדמי כען יקפונינון עובדיהון בישיא די קדמי הוו גלן: בסריקתהון מחדן מלכא ובכדיבהון רברבין: כולהון מחמדין למיגף נשי חבריהון דלקין כתנורא דאזילהון נחתומא בכן יגלון בפריע מקרויהון כמא דמוחן לקיימא מחשבת רישעא ועל דלא אדכרו ניסין וגבורן דאתעבידו להון ביום מסקהון ממצרים מעידן מילוש לישא עד לא חמע: יומא דמניאו עליהון מלכהון שריאו רברביא למשתי עמיה חמר נגד לידיה סיעת שקרין:

בנביאים ה' וסימ' נבסר כשמואל א' סימן י': ודעת אלהים ג' בליש' בקריא' וסימ' כי אין אמת ואין חסד · כי חסד חפצתי · ודעת אלהים תמצא: כאדם ג' בקריא' וסימ' ונבה כאדם עברו ברית · אבן כאדם תכתון · אם

כמות כל האדם ימתון אלה: שת ד' קמצין בקריא' וסימ' כי שת לי אלהים זרע אחר · ולא שת לבו גם לזאת · גם יהודה שת קציר · כי שת בשחות חכמה:

רשי

לדעת את יי'. באמת ובתמי' כנכונים כשחר זה אשר נכון מוצאו: ויבא כגשם לנו · כגשם הבא להיות חיים לעולם שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו: יורה ארץ · ירוה ארץ: מה אעשה לך · מפני מדת הדין איך אוציא משפטיך לאור: וחסדכם כענן בקר · כל טובתכם וצדקתכם איננה כלום: על כן חצבתי בנביאים · על אשר חצבתי עליהם דברי על ידי הנביאים והם לא נזהרו בהם לפיכך הרגתי' באמרי פי בשביל אמרי פי כך תירגם יונתן על כן כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך כי על כן לא נתתיה לשלה בני: ומשפטיך אור יצא · בתמיה ואיך אוכל לשאת לכם פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך: ודעת אלהים · חפצתי מעולות: כאדם · כאדם הראשון: שם בגדו בי · בארץ טובה שהושבתים בה שם בגדו כי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי: עקבה מדם · מליאה אורבי רציחה כמו ואת עקבו ויעקבני: וכחכי איש גדודים · וכאשפת איש כיד רגים האוספם בחכה יחד כן חכי גדודיהם חבורות כהניהם המתחברים ללכת בדרך ירצחו שם כולם שכם אחד: כי זמה עשו · כי עצה היא אשר נתיעצו לפני אשפתם לאיזה מקום ילכו לרצח ולשלול שלל ובחכי איימדוו"ש בלע"ז ואף בלשון משנה חכי לשון חיבור הוא ולא יטיל בו יותר משלשה חכין הם תפירות שהסורק מחבר בהן שני ראשין מן הבגד יחד כשחובטו במקלות ולשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכשים בהם חיבור אדם שני' ספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והראשון מדברי ר' מאיר ש"ץ נבור זצ"ל: שכמה · לשון כת אחת: שערוריה · ואת לשון שינוי ששינו את דרכם וכן שמה ושערוריה: גם יהודה · אף הוא הואיל וקילקלה: שת · התשית זמן פורענות לה: בשובי שבות עמי · בהוכיח אותם לשובב משובתם: קציר · עת סילוקה וגלותה כמו עוד מעט ובאה עת הקציר לה בפורענות בבל בספר ירמיה · שבות עמי לשון משובה נערות וילדות איבוויזורא בלע"ז וכן בנים שובבים הבת השובבה: כרפאי לישראל · כשאני חפץ להושיעם ולרפאותם עונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר ונגבים מהם תמיד באים ונגבי' ממון חביריהם ואף פושטים בגדודיהם בליסטיות ללסטם את הבריות: ובל יאמרו ללבבם · אינן נותנין אל לבם שכל רעתם כתובה לזכרון לפני: ישמחו מלך · מלכם חפץ ברעה שהם עושים: בוערה מאופה · שהוסקה מיד האופה כן יצרם בוער בקרבם: ישבות מעיר · את מה שתירבו ואינו יכול לייסב בו לשון המקרא ולפי שתועו ישבות יצרם הרע שהוא מעירם מלוש בצק עד חומצתו משחשב בלבו את הרעה כיצד יעשה אותה הוא שוכב וישן עד הבקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שובת מלות בצק עד שהחמיצה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר במיכה הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה: יום מלכנו · ביום שאנו מעליכין את מלכנו החלו שרים · כעשו שריכו חולים: חמת מיין · מחום היין הבוער בם והמלך מושך ידו מן הטובים והכשרים להתחבר את לוצצים:

כי

אבן עזרא

ונדעה · שנרדפה לדעת את יי' כי זה סוד כל החכמו' ובעבור זה נברא האדם רק לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה ש"ה כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה וטעם כשחר כי בתחילה ידע המשכיל השם' במעשיו כמו השחר בבואו ורגע אחר רגע יגדל האור עד שיראה האמת: ויבא כגשם · הטעם שהשם יעירנו ויורנו האמת על דרך יערוף כמטר לקחי ואחרים אמרו כי יבא לנו מרפא מהשם כגשם אשר לא יקוה לאיש והטעם כי אין מרפא כי אם מאתו: כמלקוש יורה ארץ · חסר וי"ו כדרך אדם שת גם יחסר אות בי"ת כדרך כי ששת ימים וככה הוא כמלקוש ויורה ארץ: מה · הטעם הזה שהחסד שאמרת שתשובו לדעת השם: כענן בוקר · שלא יעמוד ומלת משכים איננו פועל כמו משכי' היו כאילו הוא שם לשחר ולפי דעתי שמשכי' היו כל אחר אם כן יהיה גם זה כן ועל · חצבתי · כמו חוצב בהר והטעם שהרג קצת הנביאים שלהם שהיו מתעים אותם שלא ישובו: הרגתים · בעבור שהם אמרו שקר לאמר אמרי פיהם על כן הורגתי' גם אני באמרי פי או אולי תשובו ישראל: ומשפטיך אור יצא · כמו והוציא כאור צדקך ועוד בעבור שאמר כשחר נכון מוצאו: כי חסד חפצתי · חסד נכון לא חסד כענן: והמה · על נביאי שקר: גלעד · עקובה · כמו עקוב הלב עשה בעקבה עקובה מדם שנשפך: וכחכי · היו"ד תחת הא' על דרך לכלא הפשע גם הוא באל"ף תחת הה"א ואלה השתי' מלות זרות הן כי מ משפט בעלי הה"א ב בסמוך לכלות לחכות והטעם כאשר יחכו גדודים איש שיבא ו ויפשטוהו ככה הם חבר כהנים והנה ה הזכיר נביאי השקר גם הכהנים: שכמה · כמו לעבדו שכם והנה גדודים ישרת בעבור אחר כגדודים בדרך ירצחו כולם הטעם שהכהנים יקחו מתנות כהונה בחזקה: בבית · שערוריה · הטעם דבר מגועל כתאינ' השוער': שם זנות לאפרי' · רמז לעגלי' בבית אל שהוא לאפרים: גם יהודה · אחר שהזכיר אפרים ושת קציר כמו ועשה קציר כמו נטע והטעם ששת קציר לך וצריך לעבור הבעל בבית אל כאשר היה בלבי להשיב שבות עמי שיאמרו לכו ונשובה אל יי' ובעבור יהודה שהניח ביתי וצריך לא אשיב שבותך: כרפאי · בעבור שאמרו כי הוא טרף וירפאנו את' כאשר ארצה לרפאם עמד לפני רשעם בלבם שלא עזבוהו עד עתה כי פעלו שקר בלילה יגנבו וביום פושטים גדודים חוץ מן הערים: ובל · והם חושבי' כי אינני רואם ולא ידעו כי מעלליהם סובבים אותם והם נגד פני: ברעתם ישמחו מלך · ושרים שימליכוהו: כלם · גם מלכם עמהם ותנור לשון זכר על כן מלת בוערה מלעיל כמו לילה כתלה עבר על כפשינו וזה הפסוק הפוך וככה טעמו כמו תנור אופה בוערה מלוש בצק עד חומצתו עד ישבות אופה מעיר כי צריך להבעירו ולהסיקו הרבה: יום · שימליכו מלכם שיקרא אותו היום יום מלכינו ישכירוהו ביין אז ימשך ידו עם הלוצצים ואת המלה מפועלי הכפל שהוא לצץ ואילו היתה מלוצצים היתה מהפעלים שהם עלומי העי"ן מגזרת לץ שסרשו ליץ על כן הוא מכפולי הלמ"ד על כן תוקפות ומתופפות שנים שרשי' ומלת החלו מחלי כמו הדוי ומלכינו הוא ה פעול והשרים הם הפועלים החלו שרים את המלך מן השכרות וכמוהו מחלה לב פועלת מחלה את הלב מהבנין הכוכף שהוא החלה · וטעם חמת מיין בחסרון בי"ת בחמת מלא יין ופירושו כמו מן החמת והסמך ככה כמו דלת וסגור דלתך בעדך והעד מספח חמתך ואף שכר שהוא כטעם הזה:

כי

כי־קרבו כתנור לבם בארבם כל־הלילה ישן אפהם בקר הוא בער כאש להבה׃ כלם יחמו כתנור ואכלו את־שפטיהם כל־מלכיהם נפלו אין־קרא בהם אלי׃ אפרים בעמים הוא יתבולל אפרים היה עגה בלי הפוכה׃ אכלו זרים כחו והוא לא ידע גם־שיבה זרקה בו והוא לא ידע׃ וענה גאון־ישראל בפניו ולא־שבו אל־יהוה אלהיהם ולא בקשהו בכל־זאת׃ ויהי אפרים כיונה פותה אין לב מצרים קראו אשור הלכו׃ כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים אורידם איסרם כשמע לעדתם׃ אוי להם כי־נדדו ממני שד להם כי־פשעו בי ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים׃ ולא־זעקו אלי בלבם כי ייליلו על־משכבותם על־דגן ותירוש יתגוררו יסורו בי׃ ואני יסרתי חזקתי זרועתם ואלי יחשבו־רע׃ ישובו לא על היו כקשת רמיה יפלו בחרב שריהם מזעם לשונם זו לעגם בארץ מצרים׃

ח אל־חכך שפר כנשר על־בית יהוה יען עברו בריתי ועל־תורתי פשעו׃

ארי אתקרבו לעצת חטאין ולא עכיבו כתנורא בער לבהון באתכמוניהון כל ליליא מוריך רוגזהון עד צפרא הוא דליק כאישא שלהובי׃ כולהון מחממין כתנורא ובלישן שקריהון מחיבין ית דיניהון כל מלכיהון אתקטלו לית דמצלי מנהון קדמי׃ בית אפרים בעממיא אתערבו בית אפרים דמן לחררא דעד לא אתהפכת אתאכלת׃ בזו עממיא נכסיהון ואינון לא ידעין אף חלישותא מטיתנון ואינון לא מסתכלין׃ ויומאך יקר ישראל ואינון חזן על דלא תבו לפולחנא דיי אלההון ולא בעו מן קדמוהי בכל דא׃ והוו בית ישראל דמן כיונה שריתא ואתנסיבו בנתא ולית לה לב למצרים אתקרבו לאתור גלו׃ באתר דיהכון אפרוס עליהון מצדתי כעופא דשמיא אטלטלינון יסורין איתי עליהון על דשמעו לעצתהון׃ ווי להון ארי אתרחקו מדחלתי בזוזין איתי עליהון ארי מרדו במימרי ואנא הויתי פריק להון ואינון ממללין קדמי כדיבין׃ ולא מצלן קדמי בלבהון כן מיללין על ערסתהון בסגי עיבור וחמרא דהוו כנשין מרדו במימרי׃ וכמא די אנא מיתי עליהון יסורין ומתקיף על דרעיהון כן אף אינון חשבין לאוספא קדמי בישן׃ תבו למרוד מן אוריתא לא על דאבאישית להון ודמן אינון כקשתא ניכלא יתקטלון בחרבא רברביהון מעמקות לישנהון אילין עובדיהון עד דאינון בארעא דמצרים׃ נביא בחיכך אכלי כד בשופרא אימר הא כנישרא דמישתדי כן יסק מלך במשריתיה וישרי על בית מקדשא דיי חלף דעברו על קיימי ועל אוריתי מרדו׃

כתנור ג' דגשי' וסימ' כי קרבו כתנור לבם · כלם יחמו כתנור · כי הנה היום בא בער כתנור : ז' פסוקי אית בהון והוא והוא וסימ' ויהי נער מבית לחם · והנה עמך שמעי בן גרא · וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש · אתו תקדישו · אכלו זרים כחו · והוא יבנה את היכל יי' · ואחר בא חצרון : ואלי ג' וסימ' ואלי יחשבו רע · ואלי דבר יגנב · ואלי יאספו כל חרד : זו ב' כתו' בוי"ו וסימ' מזעם לשונם זו לעגם · ועדותי זו אלמדם · וח' כתיב זה בה"א וסימ' נמסר במלכים כ' ס"מ ו' : שפר ב' חס' בנביאים וסימ' אל חכך שפר · בדי שפר יאבר האח · ומן וישלח אבשלום עד סוף סיפרא דבו' חס' :

אבן עזרא

כי · מלת בארבם על מחשבות רשת שיחשבו כל הלילה והנה לבם קרוב כתנור רק כל אופה ישן בלילה רק בבקר יבעיר התנור ואלה אין לבם ישן רק חושב כל הלילה : כולם · הטעם אוכלים אלה את אלה אפילו שופטיהם גם קושרים על מלכיהם על כן כתוב : אפרים · הוא יתבולל · כמו בלול מעורב והטעם שהם מבקשים עזר מן ה האומות לזה מפני זה והו מצרים קראו א אשור הלכו על כן י יתבולל בעמים כמו בלול ומצרים הם ה הקוראים · וטע' עוגה בלי הפוכה אז תהי כשרפת כשאול הפוכ' והטעם על עניתם ו ובעבור כידמה יכרם ולבם לתנור דמה ה העגה לעוגה : אכלו · הטעם על הפחד שהיו נותנים לאשור ולמצרים כאשר כתו' על המלכים · וטעם גם שיבה שנחלם כ כחם ואבד הונם : זרקה בו · התולדת זרקה בו שיבה ש שהשיב' תבא מתולדת האדם : וענה · פירשתיו : ולא שבו אל יי' · כשיים שאין להם מה יתנו עוד ל לגוים שיעזרום : ויהי אפרי' · בקלותו וחוסר דעתו שהיו הולכים אל מצרים ואשור לבקש עזרה והם לא ידעו כאשר ילכו כי אני אפרוש רשתי עליהם והנה אתפשם כי לא יוכלו לברוח על כן אמר עליהם ולא להם ובעבור שהזכיר כיונה אמר כעוף השמים א אורידם : איסירם · כמו איסרם רק הוא מהבניין הנוסף ולא החליפו היו"ד בוי"ו כ כמו ועפעפיך ייסירו נגדך ולא אמ' אוסירם כמו אושיבם אורידם והעמידו המלה על בנינה שרשה יסר או העתיד ייסר והטע' אני איסר את ההולכי' למצרים אז יהיו כ כשמועה לעדתם ה היושבים בארצם : אוי · טעם נדדו בעבור שהיו בורחים עוד יבא עליהם : ואנכי · בלבי ומחשבתי לפדותם והם היו אומרים כי כל לבי להרע להם : ולא · הטעם כאשר אפדם הלילו על משכבותם ואמרו אוי להם על הרעה הבאה עליהם לא יזעקו אלי כאשר יזעק החולה אל הרופא · וטעם על דגן ותירוש יתגוררו שיתחברו ביום לאכול ולשתות כמו והרסו מתגוררות : יסורו בי · ידברו סרה בי והנה בלילה לא יזעקו אלי וביום מורדים לדבר כזבים : ואני · הטעם אני ייסרתים לא לרעתם רק לחזק זרועתם כדרך ואני תרגלתי לאפרים : ישובו לא על · הטעם ישובו אל מצרים לא על צורך רק להלשין על שריהם וזה טעם היו כקשת רמיה והעד מזעם לשונם : זו לעגם · הקרוב בעיני כי המ"ם סימן אנשי הלשון : אל · דברי השם אל הנביא שים אל חכך שופר ודאה כנשר אל בית יי' ויפת אמר שים חכך שופר כי אויב ידאה כנשר על בית יי' ויפה פירש בעבור מלת יען : לו

יתגוררו ל' ותיר ובית זונה יתגודדו

רשי

כי קרבו כתנור לבם בארבם · הכינו והזמינו את לבם במעשה אורב שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות : כל הלילה ישן אופיהם · כחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לבם וחשבו את גמר הרעה איך יעשוה · ישן אופהם כלומר עד הבוקר ישנים ולבקר בוערים כאש עד שנגמרו את רעתם : ואכלו את שופטיהם יהרגו את הסנהדרין שלהם לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהן כ נפלו לפי שאין קורא בהם אלי ובתלמוד ירושלמי במס' ע"ז דורשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו שרים חמת מיין כמו ש שמפורש אתון לגבוה אמרין ליה קום עיבר לן ע"ז אמר לון השתא פתי רמשא הוא וכל עמא שתיי כלומר עת שכרות הוא שמא עכשיו שכורי' אתם ומחר תחזרו בכם אזלון ואתון בצפרא אזלו ואתו בצפרא הדא היא כי קרבו כתנור וגו' אמ' לון אנ' דחילנא שהסנהדרי' דילכון אמרון לוי אנן קטלינן לון הדה היא ואכלו את שופטיהם משך ידו כד הוא חמי בר אנש כשר הוה מותיב גבוי תרין ליצנין ואינון אמרין לוי איזה דור חביב מכל הדורות והוא אמ' לון דור המדבר ואינון אמרין לוי ולא עברון ע"ז והוא אמר לון אגב דהוו חביבין לא איתענשון ואינון אמרין לוי חש דמלכא בעי למיעבד כן דוס שהמלך רוצה לעשות כן : יתבולל · יבולבל בגולה בין האומות : עוגה בלי הפוכה · תירגם יונתן כחררא דעד דלא איתהפכת איתאכלת עוגה חררה שאופין על הגחלי' : והוא לא ידע · לא שם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנאמר כי לא השאיר ליהואחז וגו' וישימן כעפר לדוש ואעפ"כ לא חזר ירבעם בנו מדעת אביו : גם שיבה זרקה · תירגם יונתן אף חלשותא מטיתנון ואינון לא מיסתכלין : וענה גאון ישראל בפניו · ומאיך יקרא דישראל ואינון חזן לשון עוני ואין וענה זה לשון עתיד אלא לשון עבר כמו וקרא זה אל זה שמעתי שקרא זה אל זה וכמו ועשה לו כתנת פסים אף זה לשון עבר כבר כמעטו ונשפלו · ובכל זאת לא שבו אל יי' אין לב להבחין מה טוב להם או כמה רע להם : מצרים קראו · לאותם שהריעו להם מעולם הם קוראים לעזרה : אשור הלכו · אל מלך אשור הלכו שיעזור להם : כאשר ילכו · למצרים : אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים · שהנשר והנץ עולין למעלה מתנו ומורידין אותן לארץ כן אורידם במצרים על יד נבוכד נצר : איסירם כשמע לעדתם · אביא עליהם ייסורין ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל נא בעדינו וגו' ויגד לנו יי' אלהיך וגו' אם טוב ואם רע וגו' ואומר להם אם שום תשימו פניכם לבוא מצרים והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וכל העניין איסירם לשון ייסורין ומנחם פי' לשון קשר ומוסרותיך אנתק אבל דונש פתר לשון ייסורין כמו ליסר' אתכם ונוסף היו"ד השני באיסירם כאשר נוסף בייסירו ועפעפיך ייסירו נגדך : ואנכי אפדם · אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים אמרו אל ירמיהו שקר אתה מדבר לא שלחך יי' לאמר לא תבואו מצרי' : כי יילילו על משכבות · כי על כן תבא להם יללה כך ת"י : יתגוררו · ים להם מגורות מגורות של דגן לפיכך יסורו וימרדו בי : ואני יסרתי חזקתי זרועותם · בירתתי על ידי נביאי לשמוע אליהם במה שהם מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם : ישובו לא על · שבו למצרי' ולא להועיל להם לכך כקור על בקמץ כמו כאם הגבר הוקם על שהוא לשון עילוי והוא דבוק לתיבה שלאחריו : היו כקשת רמיה · שכשרוצה לירות בו חץ לצפון הוא יורה לדרום : יפלו בחרב שריהם · יוחנן בן קרח וכל החיילים ששבו למצרי' : מזעם לשונ' · לשון קשה שהשיבו לירמי' : זו לעגם · אשר ילעיגו להם בארץ מצרי' למה שבתם אצלנו כדי להביא עלינו פורענו' ואלו כחו' לכם לא תוסיפו לראותם עוד : אל חכך שופר · שכינ' אומרת לנביא השמע קול חכך וקרא בשופר ואמור שוטו ומהרו הנה האויב' כאשר ידאה הנשר ובאו על בית יי' אל חכך שופר כאלו השופר בתוך חכך :

לי

לי. כבר הוא לי יזעקו בני ישראל או יחסר בית ישראל: זנח. טוב. הוא השם הנכבד שהיה טוב לו: ירדפו. כמו אשר יקראו יי' בדקנו יהם. כי לא שאלו להשם להמליך ירבעם וכתו' אשר יבחר יי' אלהיך בו גם כן מלכי ישראל: השירו. מעלומי העי"ן קם שב שר והטעם כפול ויפת אמר כמו שמך כמו בסוריהם והטעם הפוך אם המליכו או אם השירו. וטעם למען יכרת בעבור יכרת מהם הכסף והזהב: זנח. סומרת. כפול כאילו כתו' אותך זנח עגלך אותך סומרון כאילו אמר כך כי העיר תחרב והנפש ילכו בשבי: חרה אפי בם. בעגל ובסומרון: עד מתי. יהיה חרון אפי בם עד שיהיו נקיים ולא יוכלו נקיון שיהיה להם מתנו: כי. מעצת ישר' הוא ומעצת המלך שהמליכוהו בעשה עגל סומרון:

זנח ג' בקריא' וסימ' זנח עגלך שמרון· זנח ישראל טוב אויב· זנח יי' מזבחו נאר מקדשו: יקצרו ג' בקריאה וסימ' כי רוח יזרעו וסופתה. הזרעים בדמעת ברנה. בשדה בלילו יקצרו: בודד ג' בקריא' וסימ' פרא בודד לו: כי מצפון עשן בא· כצפור בודד על גג: חטאתם ט' וסימ' נמסר בספר ישעיהו ריש סימ' נ"ח: גיל ג' בקריא'

לי יזעקו אלהי ידענוך ישראל: זנח ישראל טוב אויב ירדפו: הם המליכו ולא ממני השירו ולא ידעתי כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת: זנח עגלך שמרון חרה אפי בם עד מתי לא יוכלו נקין: כי מישראל והוא חרש עשהו ולא אלהים הוא כי שבבים יהיה עגל שמרון: כי רוח יזרעו וסופתה יקצרו קמה אין לו צמח בלי יעשה קמח אולי יעשה זרים יבלעהו: נבלע ישראל עתה היו בגוים ככלי אין חפץ בו: כי המה עלו אשור פרא בודד לו אפרים התנו אהבים: גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים: כי הרבה אפרים מזבחות לחטא היו לו מזבחות לחטא: אכתוב לו רבו תורתי כמו זר נחשבו: זבחי הבהבי יזבחו בשר ויאכלו יהוה לא רצם עתה יזכר עונם ויפקד חטאתם המה מצרים ישובו: וישכח ישראל את עשהו ויבן היכלות ויהודה הרבה ערים בצרות ושלחתי אש בעריו ואכלה ארמנתיה: אל תשמח ישראל אל גיל כעמים כי זנית מעל אלהיך אהבת אתנן על כל גרנות דגן: גרן ויקב לא ירעם ותירוש יכחש בה: לא ישבו בארץ יהוה ושב אפרים מצרים ובאשור טמא יאכלו: לא יסכו ליהוה יין ולא יערבו לו זבחיהם כלחם אונים להם כל אכליו יטמאו כי לחמם לנפשם לא יבוא בית יהוה:

בכל עידן דאתיא עליהון עקא מצלן קדמי ואמרין כען ידענא ארי לית לנא אלהא בר מינך פרוקנא ארי אנחנא עמך ישראל: טעו בית ישראל מבתר פולחני די בדיליה אנא מיתי עליהון טובא סכען סנאה ירדפינון: אינון אמליכו ולא ממימרי רביאו ולא מרעותי כספהון ודהבהון דאסיקו להון ממצרים עבדו להון טעון בדיל דישתיצון: טעו בתר עגלא דשמרון תקיף רוגזי בהון עד אימתי לא יוכלון למזכי: ארי מישראל הוא גבי אומן הוא עבדיה דחלא דלית בה צרוך הוא ארי לנסרי לוחין יהי עיגלא דשמרון: בית ישראל דמן לדרוח זרע ועלעול חציד קמה לית ליה גוב לא יעביד מאים יקנון ניכסין עממי יבזונון: איתבזיז ישראל כען הוו בעממיא כמנא דלית צרוך ביה: ארי אינון גלו לאתור על דהליכו ברעות נפשהון כערד מרוד בית ישראל איתמכרו ביד עממיא דרחימו: אף אם ישון בית ישראל דחלתי על ליבהון מביני עממיא אקריב גלוותהון ואפילו יתכמון כזעיר אעדי מנהון מרות מלכין ושילטונין: ארי אסגיאו דבית אפרים איגורין למחטי הוו להון איגורי טעותהון לתקלא: כתבית להון סגיאות אורייתי ואינון כעממיא אתחשיבו: דבחין דימגבן מן אונס דבחין בסרא ואכלין וקדם יי לא רעוא בהון כען יסער חוביהון ויתפרע עוייתהון אינון למצרים יתובון: ושבק ישראל ית פולחן עבדיה ובנא היכלין לטעותא ודבית יהודה אסגיאו קירוין כריכן ואשלח אשתא בקירווהי ותשיצי בירניתהא: לא תחדון דבית ישראל ולא תבועין כנימוסי עממיא ארי טעתון מבתר פולחנא דאלהכון רחימתון למיפלח לטעותא על כל אודרי עיבורא: מאידרא וממעצרתא לא יתזנון וחמרא לא יסופיק להון: לא יתובון בארעא שכינתא דיי ויתובון דבית אפרים למצרים לאתור יגלון מסאב ייכלון: לא ינסכון קדם יי נסכין דחמר ולא יתקבלון לרעוא קורבניהון דיבחהון כלחם מרחק להון כל דייכלינה יסתאב ארי קורבניהון על נפשהון לא מכפר להון בבית מקדשא דיי:

וסי' אל תשמח ישראל אל גיל בעמים· גיל יגיל אבי צדיק· השכחים אלי גיל· וחד תגיל גבעות תחגרנה: לחמם ו' בקריא' וסימ' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם· לחמם בדאגה יאכלו· אין גחלת לחמם· כי לחמם לנפשם· ושרש רתמים לחמם· ויבינו בקיץ לחמם:

רשי

לי יזעקו. כשתבא עליהם הרעה: אלהי ידענוך. הלא עמך אנחנו וכרשהו ודרשהו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב לפיכך אויב ירדפו: השירו. עשו שרים ד"א השירו את זה ממלוכה והמליכו את זה ובספר המסורת מוכיח כן שחברו במסורת כתבין שי"ן וקריין שמך ופתרונו שמך: למען יכרת. למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת העושר מהם: זנח. הקב"ה אתכם בני סומרון בשן עגלים שבבית אל שמלכי סומרון עובדים שם: עד מתי לא יוכלו. להפנות לבם להינקות מאותו טינוף: כי מישראל והוא. מכספם וזהבם של כל אחד ואחד הוא גבוי והחרש עשהו והוא של והוא כופל ויש הרבה וי"ו דומין לו באחיו ונביאיו ולא ירפאו אף כאן כי מישר' הזמנתו והכותו והוא כעשה ויש ליישב הוי"ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם בא כמות העגל הראשון: שבבים. לנסרי לווחים ולשון ארמית הוא שיבא מסורא: קמה אין לו. לזרע שלהם כלום לא יצליחו במעשיה': אולי יעשה. אף אם יעשה קמח זרים יבלעוהו אף אם יצליחו בנכסיהם סופו ליפול ביד זרים: פרא בודד לו. כעשו כפרא שהולך בדד לעצמו שואף רוח ממקום למקום לבד: התנו אהבים. את לשון תנים כיארוד זה שהולך במדברות שאפו רוח כתנים לקנות להם אוהבים כואפים זרים התנו אידנר"וכיוט בלע"ז ויש לפרש לשון אתנן: גם כי יתנו בגוים. אע"פ שעשו זאת שהתנו אהבים בגוים עתה אקבצם בבא עת גלותם לא אעכבנה: ויחלו מעט ממשא מלך שרים. ויכנעו מעט בגלותם מיראת משא מלך שרים משול מלכי האומות: כי הרבה אפרים. לפיכ' אחילנו ממשא מלך שרים: אכתוב לו. אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתי והם כמו זר נחשבו: זבחי הבהבי. זבחי שלותי שהם מהבהבים לפני כאש של מזבחי: יזבחו בשר ויאכלו. למה לי שמביאים אותם יזבחו להיו' להם לבשר מאכלם ויאכלום כי אינני רוצה אותם: אל תשמח ישראל. כשאר עמי' שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זכיתה מעלי ואבדת טובות הרבה: אהבת אתנן. להיות כזונה לקבל אתנן: על כל גרנות. כדרך זונה שנותנין לה דגן בגורן באתננה: לא ישבו בארץ ה'. לא יתעכבו בארצם: לא יסכו. לשון נסך: לא יערבו לו. לא תהא מנחתם עריבה עליו: כלחם אונים. כלחם גזילה הבא על ידי כח אונים: כי לחמם לנפשם. ראוי הוא זה להם למאכל ולא לבא לבית ה' ד"א כלחם אונים כלחם אבלים שהוא טמא וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו:

אבן עזרא

כי שבבים. כמו שביבים ויפת אמר כי עגל סומרון יעשה ישראל להיות סובב וזה איננו נכון: כי. תי"ו סופתה נוסף כמו אימתה: אולי. ואם תאמרו אולי יעשה דעו כי זרים יבלעוהו: נבלע. הטעם יבלעו קצירכם גם יבלעו הזורעים: ככלי אין חפץ בו. שארם ישליכנו מביתו: כי פרא. כמו פרא אדם וטעם בודד כי לא היתה עצתם אחת ומלת התנו מגזרת אתנן שהיה כל אחד נותן מנחות של אהבי' לשרי האומות: גם. טעם אקבצם במצרי' אז יחלו להתאונן ולהתרעם מעט מרוב משא מלך מצרים ואשור ושריהם ולא יתכן מדרך הדיקדוק לפרש ויחלו רק כמו וממקדשי תחלו: כי הרבה. וטעם היו לו מזבחות לחטוא כבר היו לו שרש מאבותיו ולמה הרבה עוד: אכתוב. ואני הוכחתיו וחוקי כתובי' היו לו: זבחי. אמר ר' משה הכהן הבהבי כדברי רז"ל ולא הבהבה ויפת אמר מגזרת הבהב והיו"ד נוסף כמו שדי והוא הנכון: יזכור עונם. שישובו אל מצרים למרות פיו לא תוסיפו' לשוב בדרך הזה עוד: וישכח. היכלות. לגבר בהם: ואכלה. ארמנות כל עיר ועיר: אל. הטעם כל גוי אם ישמח בבא להם גילה דין הוא כי אין אחד מהם שיזנ' תחת אלהיו כאשר עשית: אתה אהבת לתת אתנן לבעלים תחת מעשר אלקיך וזאת הזנו' על כן גרן ויקב כי זרים יקחום יכחש בם כאילו לא יכירם: לא ישבו. ובאשור טמא יאכלו. כי כן היו אוכלין בארץ יי' אחר שלא יתנו קודם השם ויתנו אתנן: לא. הבמארי' לו היה להם לא יערבו לו: כלחם אוני. כמו לא אכלתי באוני והוא שם דבר ולשון רבים אונים:

אבן עזרא: מה. חג יי'. כנגד זבחיכם: כי הנה הלכו. מפחד שוד שיבואם ים מהם שימותו במצרים גם בדרכי' על כן אמר מחמד לכספם והנה לשוד ילכו: באו ימי השלום. שישלם לכם השם שהייתם אומ' על נביא השם שהוא אויל ואיש אמר רוח השם בו הוא משוגע: על רב עונך. המשטמה. שים בלב כל אחד: צופה. הטעם שאמר כי נביא השם הוא אויל והוא עושה מעצמו צופה והוא כמו נביא שהוא צופה מה להיות וזה נביא השקר הוא פח יקוש: וטעם משטמה בבית אלהיו כדרך שהזכיר בתחילה וכשל היום וכשל גם נביא: העמיקו. להרע: כימי הגבעה. שנרד בנימן: כענבים. כדרך ימצאהו בארץ מדבר וטעם כענבים במדבר שאין שם ישוב כל מוצאם ישמח בהן וככה כבכורה בתאנה ולא היתה שמחתי רק מעט כי לא עמדה כי השתחוו לבעל פעור וינזרו מאחריו: לבשת. כמו והבשת אכלה יגיע שם לאליל: ויהיו שקוצים. שנטמאו בעבור אהבת נשי מדין: אפרים. טעם כעוף על המהירות שלא ישמחו ולא יהיה להם כבוד מהלידה גם מבטן כאשר תראה הבטן הרה שהתנפחה מההריון כאשר יפסק דם האשה הנדה והנה הטעם כי ימעט ההריון ואם היה לא יגיע להראות ואם הגיע ימות הולד לפני הליד' והוא שם כמו דיעה על כן אחריו אם ילדו וגדלו את בניהם אשכלם שלא יגיעו להיות אדם: בשורי מהם. שי"ן תחת סמ"ך: אפרים. יהיה כצור שהיתה שתולה בנוה ובנוה המי' כך ראיתי בנבואה שוציא האב אל הורג בניו: תן. יתפלל הנביא אחר שנגזרת עליה' שוציא כל אחד בניו להורג אולי ימותו קטני' ולא יהיה בצרם גדול וזהו תן רחם משכיל שימותו בבטן והילודי' ימותו באפס חלב: צומקי'. כמו צמוקים יבשים: כל. טעם בגלגל הוא המקום שהיו שם בעברם את הירדן היה ראוי שיזכירו את טובתי בהיות אבותיה' שם שהבאתים אל ארצי ועתה אגרשם מביתי: הוכה. הטעם הוכה העץ משל לאבות ובנים: ימאסם. אמר הנביא אמר השם אלי כי אוכנו אלהיהם: גבן

רשי: ליום מועד. ליום זמן קבוע להיות האויב בא עליכם: חג יי'. זבח הריגה שיש לו בכם: כי הנה הלכו. ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם נבוכד נצר: מוף. מארץ מצרים היא: מחמד לכספם. בתי חמדת אוצרות כספם: קימוש וחוח. מיני חיות תירגם יונתן: הפקודה. שיפקדו עונותיכם: השלום. תשלומת חובין: אויל הנביא. אף מנביאי אמת שלהם יהיו אוילים כגון חנניה בן עזור שתחלתו נביא אמת: ורבה משטמה. שהקב"ה שונא מעשיכם: צופה אפרים עם אלהיו. הם מעמידין להם נביאיהם המתמיכין אותן לבד ע"ז שלהם: נביא פח יקוש על כל דרכיו. ולנביאי האמת הם טומנין פחים ללכדם: משטמה בבית אלהיו. בבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שנאמר משפט מות לאיש הזה וגו': כימי הגבעה. יש אומ' זה גבעת בנימן בפלגש ויש אומ' זה גבעת שאול שאלו להם מלך ומרדו בדברי הנביא: כענבים במדבר. כענבים שהם חביבים במדבר כך חיבבתי את ישראל: כבכורה בתאנה. מבושלת בתאנה כענין התאנה: בראשיתה. בתחלת בישול התאנ': ראיתי אבותיכם. כן נראו אבותיכם בעיני לחבבם: וינזרו. אין נזירה בכל מקום אלא פרישה: לבשת. לע"ז שהיא בשתם: ויהיו שקוצי' לפני: כאהבם. את בנות מואב: אפרים כעוף יתעופף וגו'. אמר הנביא הלואי ויהיו כעוף הזה הנודד מקנו וחדל מפריה ורביה כך ישכלו את זרעם או בשעת לידה או יתעכל בבטן ויפילו או בשעת הריון לא יקלוטו כי מה בצע בגדלם את בניהם שאם יגדלו ושכלתים מאדם: כי גם. לאבית אוי: בשורי מהם. כמו בסורי מהן והוא מן מסורת כתובין שי"ן וקריין סמ"ך ד"א כעוף יתעופף כבודם וגו' כעוף זה שפורח ואינו כן יעוף ויברח כל כבודם כל מה שנצטערו בלידה זה צער לידה ובבטן אלו ימי העבור ומהריון בשעת תשמיש כל טורח זה יכלה כיצד שהרי כשיגדלו את בניהם ושכלתים: אפרים כאשר ראיתי לצור. בשלוותה מעטירה ושטירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שתולה בנוה ואפרים מה גמול שלם לי נתעסק להוציא אל הורג בניו לזובחם לע"ז כן תירגם יונתן: תן להם יי' מה תתן. הנביא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריות עולם ואל איסך תמוקתך תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניה' ושכלתים תן להם רחם משכיל בשעה שיוצאין לאור עולם ימותו או יצטמקו שדי' אמן שלא יהא להם חלב להניק: כל רעתם בגלגל. שם הרבו לעבוד ע"ז בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרין להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי ישראל: לא אוסף אהבתם. לאהוב אותם: פרי בל יעשון. לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי בטנם: ימאסם אלהי. אוכנה קל לה אלא בשורה עתיד הוא למאסם: גבן

אבותיכם ג' מל' בספרא וסימ' כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה. קצף יי' על אבותיכם קצף. אבותיכ' איתהם. וכל כתובים דכות' מל' בר"ג חס' וסי' והנה עמנו בראש מאבר להם שמעוני הלוים עתה. וכל

מה־תעשו ליום מועד וליום חג־יהוה: כי־הנה הלכו משד מצרים תקבצם מף תקברם מחמד לכספם קימוש יירשם חוח באהליהם: באו ימי הפקדה באו ימי השלם ידעו ישראל אויל הנביא משגע איש הרוח על רב עונך ורבה משטמה: צפה אפרים עם־אלהי נביא פח יקוש על־כל־דרכיו משטמה בבית אלהיו: העמיקו שחתו כימי הגבעה יזכור עונם יפקוד חטאותם:

כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם המה באו בעל־פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים כאהבם: אפרים כעוף יתעופף כבודם מלדה ומבטן ומהריון: כי אם־יגדלו את־בניהם ושכלתים מאדם כי־גם־אוי להם בשורי מהם: אפרים כאשר־ראיתי לצור שתולה בנוה ואפרים להוציא אל־הורג בניו: תן־להם יהוה מה־תתן תן־להם רחם משכיל ושדים צמקים: כל־רעתם בגלגל כי־שם שנאתים על רע מעלליהם מביתי אגרשם לא אוסף אהבתם כל־שריהם סררים: הכה אפרים שרשם יבש פרי בלי־יעשון גם כי ילדון והמתי מחמדי בטנם: ימאסם אלהי כי לא שמעו לו ויהיו נדדים בגוים:

תרגום: מה תעבדון ליום מועדא וליום חגא דיי: ארי הא יגלון מן קדם בזוזין למצרים יתכנשון למפים יתקברון בית חמדת כספהון קרסולין ישרון בהון תתולין בבירניתהון: אתו יומי סעורנא אתו יומי תושלמת חובין ידעון דבית ישראל דהוו מתנבן להון נביי קושטא ומשעממין להון נביי שקרא על דאסגיאו חובך תקיפו חטאך: מסכן בית ישראל די יתקיים להון פולחן טעות לנבייהו קולין צלן על כל אורחתהון מסגן תקלא בבית אלההון: אסגיאו לחבלא כיומי גבעתא יסער חוביהון ויתפרע עויתהון: כנופן דשתיל על עינא דמיא כן במדברא ארע מימרי לישראל כבכרה בתינתא די באוול מאבבא חביבית אבהתכון ואינון אתחברו לבעל פעור וטעו לבהתא והוו שיקוצין כדרחימו: בית ישראל כעופא דאפרחוהי מקיניה ואי ואיטלטל כן גלא ית יקרהון ולד לא יסגון ומפירי מעיהון לא יתרון ועל דאתמנעו ריגליהון מלא מלאתחזאה בבית מקדשי: ארי אם ירבון ית בניהון ואתכלינון מלמהוי גברין ארי ווי להון בסלקותי שכינתי מנהון: כנישתא דישראל במעבדה אוריתא דמיא לצור באצלחותא בשליות חבו דבי אפרים לקטלא לפולחן טעותא ביניהון: הב להון יי ית תושלמת עובדיהון הב להון רחם מתכיל ותדין יבשין: כל בישתהון גליין קדמי בגלגלא ארי תמן רחיקתינון על בישות עובדיהון מבית מקדשי אתריכינון לא אוסיף לרחמא עליהון דכל רברביהון מרדין: בית ישראל דמן לאילנא דיקלא שרשוהי מלרע ויבש נופיה מלעילא גוב לא יעביד אף אם ירבון בנין ואקטיל שפר מעיהון: ירחיקינון אלהי ארי לא קבילו למימריה ויהון מטלטלין ביני עממיא:

עזרא דכות': משכיל. ב' וסי' חציו בנבור. תן להם רחם משכיל: אוסף ג' מלרע בקריא ב' מל' וא' חס' וסי' בכל אשר שאלת מעם יי' אלהיך. לא אוסיף אהבתם. בשלחי את חצי הרעב הרעים. וסים' שמעית דרחמו כפנא:

גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה לּוֹ כְּרֹב לְפִרְיוֹ הִרְבָּה לַמִּזְבְּחוֹת כְּטוֹב לְאַרְצוֹ הֵיטִיבוּ מַצֵּבוֹת׃ חָלַק לִבָּם עַתָּה יֶאְשָׁמוּ הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם יְשֹׁדֵד מַצֵּבוֹתָם׃ כִּי עַתָּה יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ לָנוּ כִּי לֹא יָרֵאנוּ אֶת יְהוָה וְהַמֶּלֶךְ מַה יַּעֲשֶׂה לָּנוּ׃ דִּבְּרוּ דְבָרִים אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת בְּרִית וּפָרַח כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃ לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שְׁכַן שֹׁמְרוֹן כִּי אָבַל עָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה מִמֶּנּוּ׃ גַּם אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב בָּשְׁנָה אֶפְרַיִם יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ׃ נִדְמֶה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ כְּקֶצֶף עַל פְּנֵי מָיִם׃ וְנִשְׁמְדוּ בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת יִשְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל מִזְבְּחוֹתָם וְאָמְרוּ לֶהָרִים כַּסּוּנוּ וְלַגְּבָעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ׃ מִימֵי הַגִּבְעָה חָטָאתָ יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא תַשִּׂיגֵם בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל בְּנֵי עַלְוָה׃ בְּאַוָּתִי וְאֶסֳּרֵם וְאֻסְּפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי עֵינֹתָם׃ וְאֶפְרַיִם עֶגְלָה מְלֻמָּדָה אֹהַבְתִּי לָדוּשׁ

גפן בזיזא ישראל דהות גפן נציב במעבדיה אוריתא פירי עובדיהון גרמו להון דיגלון כד אסגיתי להון עללא אסגיאו פולחן לאיגוריהון כד איתיתי טובא לארעהון אוטיבו לקמתהון׃ אתפלג לבהון מן אוריתא כען יחובון כען איתי עליהון סנאה יתבר קרוי(?) דאגוריהון יבוז קמתהון׃ ארי כען יימרון לית מלכא לנא ארי לא דחילנא מן קדם יי ומלכא מה יעביד לנא׃ ממללין מלין דאונס יומן לשקר למגזר קים כען איתי עליהון כרישי חוין בישין דין שקרהון על תחומי חקלן׃ על די פלחו לעגליא בביתאל מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלי יתהון ויבזון מנהון עגלא דשמרון ארי אתאבלו עלוהי עמיה ופלחוהי עלוהי יבועון על יקריה ארי גלא מיניה׃ אף יתיה לאתור יובלון קורבנא למלכא דייתי לאתפרעא להון נבייא אסר להון בהתא דבית אפרים יקבלון ויבהתון דבית ישראל ממלכי עצתהון׃ בהתת שמרון במלכה ברוחתא על אפי מיא׃ ואצדון במת ביתאל חובי ישראל גרמו להון דיגלון כובין ואטטין יסקון על איגוריהון כען איתי עליהון עקא דטותא דיהון דמן כאילו טוריא חפן להון ורמתא נפלו עליהון׃ מיומי גבעתא חטיתון בית ישראל תמן קמו מרדו במימרי במנאה עליהון מלכא ואף לא זכיאו דתתקיים להון מלכותא בגיבעת תמן אתו עליהון עבדי קרבא לקטלא אבהן עם בנין סליקו׃ במימרי איתיתי עליהון יסורין וכנשית עליהון עממיא ושליטו בהון כמיסר פדנא על תרתין עונתיה׃ כנישתא דישראל דמיא לעיגלתא דמלפין לה למירדי ולא אלפא רחמא להלכא ברעות נפשה

כטוב ד׳ רפין וסימ׳ נבסר בשפטים סימ׳ י״ו ובשמואל ב׳ סימ׳ י״ג׃ יערף ב׳ בתרי לישני וסימ׳ כבטר לקחו׳ · יערף מזבחותם ישדד מצבתם׃ אבל ג׳ וסימ׳ אבל תירש אמללה גפן· אמללה ארץ החפיר· לעגלות בית און יגורו׃ קרץ ודרדר ל׳ יעלה על מזבחותם· וקוץ ודרדר ל׳ תצמיח לך· נפלו ל׳ בחירק הנ״ן ולגבעו׳ נפלו עלינו וחד ונפלו׃ עלוה ג׳ בקרי׳ וסימ׳ אלוף עלוה אלוף יתת דאורי׳ וחברו דדו״ה· לא תשיגם בגבע׳ · אנ״ך׃

רשי

גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו· ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי שלא יפרה טוב והשוה לו׃ כרוב לפריו הרבה למזבחות· כשהשפעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות· פרי ישוה לו פרי אשר ישוה לו וייטב לו ד״א גפן בוזז ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לכניסייה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום׃ הטיבו מצבות· הרבו מצבות׃ חלק לבם· מתני׳׃ עתה יאשמו· הוא הדבר אשר יערוף מזבחות׃ ישחית לשון וערפו שם וערפתו ישבור בוארש ד״א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפילו ישר׳ עובדי ע״ז ושלום ביניהם אין ה השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו ושכוי המחלוקת שנאמ׳ חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג׃ כי עתה· בבא אליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכנו אשר בטחנו בו לאמר יצא ב בראשנו ונלחם את מלחמותנו אין מועיל לנו כלום׃ אלות שוא· השבע לשקר אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לע״ז

לפיכך ופרח עליהם משפט יסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי ו״ת על תלמי שדי כבון שמסיגין גבולי שדות תלמי שדי מענות המחרישה קרוית תלם ד״א על תלמי שדי שהם עושים שם מ מזבחותם כמו שנ׳ גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי שם יפרח עליהם משפט עונם ד״א אלות שוא כל ברית שהם כורתים זה עם זה עוברי׳ עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש ש שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פ פירחים וגדלים תמרורי׳ לעניים ואביונים ואף עמוס אמר כן כי הפכתם ללענה משפט׃ לעגלות בית און וגו׳· לפורענות העתידה לבא על עגלים שבביתאל שהיא נקראת בית און בספר יהושע׃ יגורו· יראו ממנו שכינו שבשומרון למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יאבלו על כבודו כי גלה׃ גם אותו לאשור יובל· זה היה בשנת שתים עשרה לאחז ויער יי׳ את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי וגו׳ ונטל עגלי הזהב אשר בביתאל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל׃ מנחה למלך ירב· זה סנחריב׃ בשנה אפרים יקח· בשת יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרי׳ שהעמיד לו עגל זה לאלוה׃ ויבוש ישראל מעצתו· עצה שנועצו לעשותם כמו שנאמר ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב׃ נדמה· נשתתק מלך שומרון והרי הוא כקצף שעל פני מים שהוא אישקומ״א בלע״ז׃ במות און· במות ביתאל׃ קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם· שבלו עובדיהם ואין עוד פונה להם ואמרו ישראל להרים כסונו שלא יראונו אויבנו בבשתנו׃ מימי הגבעה חטאת ישראל· חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת בלא אלף יד מימי גבעת בנימן חטאו ישראל לפני שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מוכיח בסדר עולם׃ שם עמדו· באותה מדה אחזו להם מתו׃ לא תשיגם בגבעה מלחמה וגו׳· ולפי שהיה עון ע״ז בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחו ידם במלחמת הגבעה על בני בנימן ויקראם בני עולה בני גאוה שעשו עצמן עליונים ולא שמעו בקול אחיהם לתת את בני הגבעה ויונתן תירגם על שאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתיישב לי אחר לשון העברית וגם שאר חיבור הפרשה נופל על לשון הראשון׃ באותי ואסרם· לפי רצוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד שוסיהם׃ ואוספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם· לפי שדימה אותם לעגלה כמו שכת׳ אחריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמייגעין אותה בחרישה ויאסרוה בעול המחרישה וכשתלוכי השול נוקבין ויורדין אחד מכאן ואחד מכאן אבל שני עיני השור וכן ת״י כמיסר פדנא על תרתין עינוהי פרכא בתר בקר׃ ואפרי׳ עגלה מלומדה· פורפוליטא בלע״ז שנייה חבורו׳ חבורות בתלמוד הבקר שקורין ריטנולו״ן בלע״ז כלומר הרבה יסורין הבאתי עליה והרי היא לא נכנעה ותמיד אוהבת לדוש בתבואה מקום מאכל ומשתן ולא נכנעה להיות חורשת כלומר לא נכנע לתורה שלא אחר שרידו׳ לכם׃ אוהבתי· יוד יתירה כמו גנובתי יום׃ ואני

אבן עזרא

גפן בוקק· רק אין בו כח לפרות ואין פרי׃ ישוה לו· יחשוב כי יפרה את פריו יהיה שוה כגפן שהוא בוקק כי כאשר הרביתי פריו הרבו למזבחות׃ חלק· כי אין להם חלק אחד׃ עתה יאשמו· מגזרת שממה כמו תאשם שומרון שהוא כמו ואחרת׳ לא תשם ולבם שנחלק הוא יערף מזבחות שהרבו כדרך וערפתו הריסות׃ כי· כאשר חלק לבם לא רצו להיות עליהם מלך ולא יראו מהשם על כן אין להם מורא והכל יעשה כרצונו׃ דברו· אלות שוא· דרך זרה כאילו המלה מורכבת משם הפועל הסמוך ושאינו סמוך או היה כן ב בעבור אות הגרון׃ ומשל משפט שהוא מתוק והפך למר כמו ההופכים לענה משפט והוא יפרח ב בראש משפטם שאינו ישר׃ על תלמי· כמו תלמיה רוה ושדי כמו שדה והעד יעלוז שדי׃ לעגלות· הם עגלי הזהב בביתאל׃ יגורו· יפחדו השוכנים בשומרון׃ כי אבל עליו· הטעם על כל עגל בביתאל כאשר תחרב׃ וכמריו אשר עליו יגילו היו יתאבלו׃ כי· הטעם כפול׃ גם· עגל שומרון׃ לאשור יובל· כי הוא זהב׃ בשנה· בתוספת הנון כמו שבענה בני׳׃ נדמה· ישרת בעבור אחר וכן הוא נדמה שמרון נדמה מלכה׃ כקצף· כמו ותאנתי לקצפה׃ ונשמדו· במות שבעלים בשור העגלים׃ ואמרו· אמר ר׳ משה כי אמרו דרך משל בעבור ה המזבחות כדרך כי היא שמעה והטעם שלא יראו עוד ויפת אמר ויאמרו עובדיהם מרוב צרתם׃ מימי· יותר כמו מזקנים אתבונן מאויבי ת תחכמני ופי׳ שם עמדו על חטאי דורו כאילו עמדו עם בני בנימן הם בני עולה כמו עולה ושיתה לזנות והיה רק זונה והיום לא יפחדו שתשיגם מלחמה כאשר השיגה את בני בנימן מהשבטים וזה הכת׳ כמו כריח שדה שטעמו ראה ריח בני אשר ברכו יי׳ כריח שדה׃ באותי ואסרם· מגזרת מוסר והיוד ימלא בדגשות עין הפועל כדרך בטרם אצרך בבטן כי אחק מים ופי׳ ואספו עליהם איך אסרם על יד עמים שיתאספו עליהם ואסרם כמו יאסרו קשורים׃ לשתי עונותם· כמו כבחני מעשה אחריכו למעניתם· וטעם שתים בעבור יהודה ואפרים׃ ואפרים· אני למדתי מתחלה לסבול על מצותי׃ ואני

יעל ב׳ זק קטן כאה לטעם

ואני עברתי: החוץ על כל חורש שהטיבותי לצוארה והרכבתי אפרים עם יהודה יחרש. יעקב כולו השדה שלו דרך משל על התורה וצויתים זרעו וקצרו והוא התגמול כירו להסיר הקוצים לסקל הכתיב ועת תדרשו השם לרוות הזרע אז יבא מלקוש: ויורה צדק לכם. כמו יורה ומלקוש וכל המפרשים אומרים בקשו אתם תורתי והוא יבא ויורה אתכם: חרשתם. וכל זה עשיתם שלא סבלת' עולי כי בטחתם בגבוריכם ובעבור זה: וקאם. כשוד שלמן: אולי הוא שלמנאסר: בבית ארבאל. שם מקום: רטשה. שם דבר אם על בנים ולהיותו מגזר' אורב אין טע' לו: ככה. ביתאל שם העגל שהוא ככה הרע מכל רעתם כי רוב מלכי ישראל לא סרו מחטאת' ירבע' וטעם בשחר כי יוסרו בלילה ובשחר יכרת מלכם: כי נער. זהו מלומדה תמני כי מהיותו נער והטעם בצאתו ממצרים אז ה החלותי ליסרו בעבור שאהבתיו: קראו. הטעם ממצרי' קראתי לבני לעבדני והם עתה קראו להם לבעלים ו כאשר קראו להם ל לבעלים כן הלכו י וגדרו מארצם מפניה' וים אומ' קראו להם נביאי והם הלכו א אחורני: ואנכי תרגלתי. תי"ו תרגלתי תחת הה"א ואין כמוהו במקר' והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו כאשר ירגל הנער שיוקח על ז זרועותיו וזהו כדרך רפואה לחזק הנער עד שיוכל ללכת ובעבור שדמה ישראל לעגלה מלומדה אמר בחבלי אדם בעבותות אהבה' בעבותו' אהבה לא כמו העבותות המושכות ב בצוא' העגלה החורש': ואהיה להם. כאשים המרימים עול העגלה מהרים העול שהוא על לחיה רגע אחר רגע: ואט. כמו אטה ומלת אוכיל שם דבר כמו אכל בכסף והייתי מטה אליו אוכל ור' מריכום אמר כי אוכיל ראוי להיותו אאכיל כמו ויוסף עוד דוד את כל בחור ישראל ?פירם ואט כמשמעו שהייתי מאכיל אט: לא ישוב. ואשור שם מלכו כאשר הזכרתי ושמו להם ראש אחר: כי מאנו לשוב. אליה הולכים למצרים לשוב אל ארצכי: וחלה. כמו יחולו על ראש יואב ולא חלו בהם ידים ידי האוהבים: וכלתה בדיו. שעיפיו כמו ותעם בדים ואת הרעה באה להם ממועצותיהם: ועתי

כשד שלמן יג כמו' מתחלפין בטע'

ישדד ג' בקריא' וסימ' הכל היום יחרוש החרש לזרוע. ואפרים עגלה מלמדה. ישדד עמקים אחריך. קדמא וישדד: חרשתם ב' בתרי ליש' וסימ' לולא חרשתם בעגלתי. חרשתם רשע עולתה: בשחר ל' נדמה נדמה מלך ישראל. ותד כשחר נכון מוצאו: וממצרים ב' וסימ' וזה בהגית י' . כי נער ישראל ואהבהו. ולא ידעו

ל' וחד חס' טוב וְאָנִי עָבַרְתִּי עַל־טוּב צַוָּארָהּ אַרְכִּיב אֶפְרַיִם יַחֲרוֹשׁ יְהוּדָה יְשַׂדֶּד־לוֹ יַעֲקֹב׃ זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד נִירוּ לָכֶם נִיר וְעֵת לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה עַד־יָבוֹא וְיֹרֶה צֶדֶק לָכֶם׃ חֲרַשְׁתֶּם־רֶשַׁע עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם אֲכַלְתֶּם פְּרִי־כָחַשׁ כִּי־בָטַחְתָּ בְדַרְכְּךָ בְּרֹב גִּבּוֹרֶיךָ׃ וְקָאם שָׁאוֹן בְּעַמֶּךָ וְכָל מִבְצָרֶיךָ יוּשַּׁד כְּשֹׁד שַׁלְמַן בֵּית אַרְבֵאל בְּיוֹם מִלְחָמָה אֵם עַל־בָּנִים רֻטָּשָׁה׃ כָּכָה עָשָׂה לָכֶם בֵּית־אֵל מִפְּנֵי רָעַת רָעַתְכֶם בַּשַּׁחַר נִדְמֹה נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי׃ קָרְאוּ לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם לַבְּעָלִים יְזַבֵּחוּ וְלַפְּסִלִים יְקַטֵּרוּן׃ וְאָנֹכִי תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל־זְרוֹעֹתָיו וְלֹא יָדְעוּ כִּי רְפָאתִים׃ בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה וָאֶהְיֶה לָהֶם כִּמְרִימֵי עֹל עַל לְחֵיהֶם וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל׃ לֹא יָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאַשּׁוּר הוּא מַלְכּוֹ כִּי מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃ וְחָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו וְכִלְּתָה בַדָּיו וְאָכָלָה מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם׃ ה' ספ' בטע'

ח' ל' מל' בכיפ' — ל' בתרי ליש' כעגלתי — ל' מל' — ל' · ל' ומל' — ל' · ג — ל' — ל' — ל' — ל' · ל' — ג' · ל' · ד' — ל' — ל' ומל'

וְאֲנָא פְּרַקִית יַתְהוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם אַעְדִּיתִי נִיר תְּקוֹף מִצַּוְּרֵיהוֹן אַשְׁרֵיתִי בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל תְּקוֹף אַרְעָא דֶּאֱמוֹרָאָה כַּבִּישִׁין קֳדָמֵיהוֹן דְּבֵית יְהוּדָה אַחֲסֵינִית יַתְהוֹן אַחְסַנְתָּא דְּקַיֵּימִית לַאֲבוּהוֹן יַעֲקֹב׃ בֵּית יִשְׂרָאֵל עִיבִידוּ לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין הֲלִיכוּ בְּאוֹרְחָא דְּקוּשְׁטָא קַיִּימוּ לְכוֹן אוּלְפַן אוֹרַיְתָא הָא בְּכָל עִידָן נְבִיַּיא אָמְרִין לְכוֹן תּוּבוּ לְדַחַלְתָּא דַּייָ כְּעַן יִתְגְּלֵי וְיַיְתֵי זַכְוָן לְכוֹן׃ אִתְעַשְׁתְּתוּן לְכוֹן אוֹנֵס דְּרַשַׁע עֲבַדְתּוּן אִתְקַבַּלְתּוּן תּוּשְׁלָמַת עוֹבָדֵיכוֹן אֲרֵי אִתְרְחֶצְתָּא בְּאוֹרְחָתָךְ בִּסְגֵי גִיבָּרָךְ׃ וִיקוּם אִתְרְגוּשָׁא בְּעַמָּךְ וְכָל כְּרַכָּךְ יִתְבַּזְזוּן כְּבִיזַּת שַׁלְמָא בְּכַמְנָא בְּיוֹמָא דִּקְרָבָא אֵם עַל בְּנִין קְטִילַת׃ כֵּן גְּרַמוּ לְכוֹן חוֹבִין דַּחֲבַתּוּן בְּבֵיתְאֵל מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן בְּסוֹפָא בְּהָיִת וְאִתְכְּנַע מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ אֲרֵי רַבֵּי הֲוָת יִשְׂרָאֵל וְרָחֵימְתֵּיהּ וּמִמִּצְרַיִם קְרֵיתִי לְהוֹן בְּנִין׃ שְׁלָחִית נְבִיֵּי לְאַלָּפָא לְהוֹן וְאִינוּן טְעוֹ מְקַבֵּיל אַפֵּיהוֹן לְטַעֲוָתָא מְדַבְּחִין וְלִצְלְמַיָּא מַסְּקִין בּוּסְמִין׃ וַאֲנָא בְּמַלְאָךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָמַי דַּבָּרִית בְּאוֹרַח תַּקְנָא לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַלְתִּינוּן כִּדְעַל דִּרְעִין וְלָא יָדְעִין דְּמִן קֳדָמַי מִתְרַחַם עֲלֵיהוֹן׃ בְּמִיגְרַת בְּנִין רְחִימִין נְגַרְתִּינוּן בִּתְקוֹף רַחֲמָא וַהֲוָת מֵימְרִי לְהוֹן כְּאִיכָּרָא טָבָא דְּמֵקִיל בְּכַתַּף תּוֹרַיָּא וּמוֹרִיךְ בְּלַחְוָאתָה וְאַף כַּד הֲווֹ בְמַדְבְּרָא אַסְגֵּיתִי לְהוֹן טוּבָא לְמֵיכַל׃ לָא יְתוּבוּן לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּרַם אֲתוּרָאָה יִשְׁלוֹט בְּהוֹן אֲרֵי מְסָרְבִין לְמִתַּב׃ וְתָחוּל חַרְבָּא בְּקִירְווֹהִי וְתִקְטִיל גַּבָּרוֹהִי וּתְשֵׁיצֵי רַבְרְבוֹהִי מִמַּלְכֵי עֲצַתְהוֹן׃

ג' בקריא' וסי' ואת אכשלום הלכו. ואנכי תרגלתי לאפרים. ולא ידעו עשות נכוחה: ממועצותיהם ה' ספ' בטע' פי' ספ' לא ישרתוהו לעולם כי אם טרכות ובה' מקוט' ישרתוהו מאילא בתיבהו וסי' בעל בעמיו להחלו. לדרתיכ' דראש' עריסותי'. ממועצותיה' דסיפ'. והאשתאל ידבריש ד"ה. וקויתי לו. והמקף בחברו כתיב את:

ואני עברתי על טוב צוארה. לפיכך אני מביא עליכם מלכים שיתישו את כחם: ארכיב אפרים יחרש יהודה וגו'. אם תרצו שארכיב אפרים על האומות יחרש יהודה וישדד לו יעקב יירש את אדמתם ואת נכסיהם: זרעו לכם לצדקה. אבל אתם חרשתם רשע וגו' לפיכך וקאם שאון בעמך: נירו לכם ניר. עסקו בתורה ומשם תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא כר את השדה להפוך שרשי ה העשבים המכחישים בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני הזרע ועת תתקבצו לדרוש את ה' לתלמוד תורה עד יבא ויורה צדק לכם. כשתהיו יגעי' בה הוא יבין אתכם להודיעכם צפונותיה בצדק ד"א נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיבוא עליכם הלחץ וזה יגרום לכם שתתקבל תפלתכם בעת הצורך ואז יהיה עת ראוי לכם לדרוש ש הקב"ה בכל צרכיכם כי אז ת תשמע צעקתכם ויורה צדק לכם וימטיר צדקה לכם כמו ירה בים: אכלתם פרי כחש. איתקבלתון תושלמת חוביכון: וקאם שאון. קול ענות כוסו כוסו: כשד שלמן בית ארבאל. כשוזים הבאים על עם יושב בשלום פתאם על ידי מארב שלא נזהרו בהם לברוח מ מפניהם ושודדים את הכל. בית ארבאל יונתן תרגמו בית מ מארב ו?לף ולמ"ר יתירים בו כמו יזרעאל שאינו שם עיר כגון יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם לף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חיברו מנחם אבל רוגם פותרו שם מקום: רוטשה. נבקעה וכן נערים תרטשנה ועולליהם ירוטשו לא"ו רוטשה עוזבה כמו נוטש: ככה עשה לכם ביתאל. כל הפורענות הזה גרם לכם העגל שבביתאל: רעת רעתכם. רעת רשעכם עבירות זדונכם: בשחר נדמה נדמה. כרדם כאולן בלילה כלומר אין בו כח ולמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ו ואוהבהו מנוער מכל טוב: וממצרים קראתי לבני. על ידי נביאי להרבק בתורתי והם מה עשו: קראו להם כן הלכו מפניהם. כל מה שהנביאים קוראי' להם ללמדם דרך הטוב כן הם הפכו עורף לברוח מפניה': לבעלים יזבחו. דרך המקרא לדבר כן כמו כרובם כן חטאו לי וכאשר יענו אותו כן ירבה: ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגו'. קחם על זרועותי. זה משה שלחתי לפניהם מנהיג המרגילם בנחת שנאמר בו כאשר ישא האומן את היונק. תרגלתי כמו הרגלתי ואין לו דמיון: ולא ידעו כי רפאתים. יודעין היו אלא שרשו בעקב עשו עצמם כלא יודעים ואגדה במדרש ר' תנחומא רמזו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוח הקדש ויאמר מי אלה בקש יוסף רחמים ושרת רוח הקדש על יעקב וברכם זהו ואנכי תרגלתי רוחי על יעקב לצורך אפרים ולקחם על זרועותיו: בחבלי אדם. הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשוך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן הייתי ואהי להם כמרימי עול על לחיהם. כאיכרים הטובים המרימים עול בידיהם על ידי לווחים להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהם לא"ו כמרימי עול על לחיהם כאיכרים המרימים עול מעל צואר השור ע"י שמאריכין את הכלונים שהעול נתון בראשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהם כן תירגם יונתן הא כאיכרא טבא דמחיד בלחייאן על לחיהם למען לחי של תבוי: ואט אליו אוכיל. הטיתי לו כח להכיל עול היסורין ויונתן תירגם על שם ספיקת מזונות להם במדבר: לא ישוב אל ארץ מצרים. הבטחתיו לא תוסיפו לראותם עוד ומה הועיל הרי על כרחו אשור הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם להיות עבדים לאשור על כי מאנו לשוב: וחלה חרב. ותנוח חרב בעריו: וכלתה בדיו. וכלתה גיבוריו ותאכלם: ממועצותיהם. נקוד שני טעמי' בו הטיפחא בו הסילוק לפי שהוא דיבור בפני עצמו וכן להחלו דלא יטעה בעל בעמיו וכן לדורותיכם דמן משחת קדש: ועמי

ועמי תלואים למשובתי. כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון אלי: ואל על יקראוהו יחד לא ירומם. ואל הדבר אשר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאות לעשותו ויש מפר' ואל על יקראוהו קשים פגעים יפגעום ואל כמו יש לאל ידי ואין זאת משרי כקוד בפתח ואם היה לשון דבר היה מקוד בצירי ויונתן תירג' במרעיא קשיא יתערעון עמה על לשון קשה ולי נראה שפירשתיו כהוגן: יחד לא ירומם. כחדא לא יהכון בקומה זקופה: אמגנך. אמסרך ביד אויבך כמו אשר מגן צריך: נכמרו. נתחממו לשון ארמי וכן עורינו כתנור נכמרו: לא אשוב. מדברי הטוב אשר אמרתי לא מאסתי ולא געלתי להיות משחית את אפרי': כי אל אנכי. המקיים דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטובה: בקרבך קדוש ולא אבא בעיר. אחרת כבר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלם ולא אמירה אותה עוד על אחרת ויש מפר' בעיר לשון שנאה כמו ויהי ערך: כאריה ישאג. עוד ישאג להם כאריה שיצאו מן הגליות וילכו אחריו: ויחרדו בנים מים. ויתכנשון גלוותא ממערבא: סבבוני. כבר בכחש ובמרמה אפרי' ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל העם אבל יהודה עודנו רד עם אל מושל עוד ביראת אלהים רד כמו וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה: רועה רוח. לשון ריע מתחבר לדברי רוח לע"ז: ושמן. שלהם למצרים מובילו' לתת שוחד למצרי' לעזור אותם: וריב לה' עם יהודה. אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישר' ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו: בבטן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו אחזו בעקבו סימן שהוא יהיה לו גביר: בכה. המלאך: ויתחנן לו. כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני ו והמלאך היה מבקש ממנו הנח לי עכשיו סופו של הקב"ה ליגלות עליך בבית אל ושם תמצאנו ושם ידבר עמנו והוא ואני נסכים לך על הברכות שבירכך יצחק ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה מ מערער על הברכות: יי' אלהי הצבאות יי' זכרו. כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם ה הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: ואתה באלהיך תשוב. בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות לישעו תמיד: כנען

ו' פסוק' מן ד"ד מלין ב' קדמאי לא נסיבו וב' בתראי נסבי' ו' וסי' ואצוה את שפטיכם בעת ההיא בין בין ובין ובין. ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים אל אל ואל ואל. ויהי בצררים ויתהל בהם אליהו כי כי וכי וכי. כי מפני חרבות נדדו מפני מפני ומפני ומפני. בערי ההר בערי השפלה ובערי ובערי. לא אעשה חרון אפי

ועמי פליגין למיתב לאורייתי ובמרועא קשיא יתערעון כחדא לא יהכון בקומא זקופה: איכדין אמסרינך אפרים אשיצינך ישראל איכדין אבדרינך כאדמה אישוינך כצבוים מיתערעא מימר קיימי לקבלי כחדא מיתגוללא רחמת אבהתכון: לא אעביד תקוף רוגזי ולא יתוב מימרי לחבלא בית ישראל ארי אלהא אנא מימרי לעלמא קיים ולית עובדי כעובדי בסרא דדירין על ארעא כן גזרית במימרי דביניכון שכינתי קדישא ולא אחלף בקירוא אוחרי עוד ירושלם: בתר פולחנא דיי יהכון מימריה כאריא דמכלי ארי הוא יכלי ויתכנשון גלוותא ממערבא: כעופא דאתי ביגלאי כין ייתון דגלו לארעא דמצרים וכיונה דיתבא לגו שובכאכין יתובון דאטלטלו לארעא דאתור ואתיבינון כשלם לבתיהון ומימרי יהי בסעדהון אמר יי: אסגיאו קדמי כדיבין דבית אפרים ובניכליהון דבית ישראל ודבית יהודה הוו מתקפין בפולחנא עד דגלא עמא דאלהא מארעהון ואינון דהוו פלחין קדמי בבית מקדשא מיתקרן עמא קדישא בכין הוו קיימין: בית ישראל דמן לדרוח זרע ועלעול חצד כל יומא כדיבין וביזא מסגן וקיים עם אתוראה אקימו וקורבנא למצרים מובלין: ודינא קדם יי עם דבית יהודה ולאסערא על יעקב כאורחתיה וכעובדוהי תקנייא יתיב ליה: נביא אמר להון הלא יעקב עד דלא אתיליד אמיר דיסגי מן אחוהי ובתוקפיה אתרברב עם מלאכא: ואתרברב עם מלאכא ויכיל בכה ובעא מיניה בביתאל אתגלי עלוהי ותמן ימליל עמנא: נביא אמר להון הוא יי אלהי צבאות דאיתגלי על אברהם יצחק ויעקב וכמא דאמיר על ידי משה דכרניה לכל דר ודר: ואת בפולחנא דאלהך תתקף חסדא ודינא טר וסבר לפורקנא דאלהך תדירא:

ועמי תלואים למשובתי ואל על יקראהו יחד לא ירומם: איך אתנך אפרים אמגנך ישראל איך אתנך כאדמה אשימך כצבאים נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי: לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר: אחרי יהוה ילכו כאריה ישאג כי הוא ישאג ויחרדו בנים מים: יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מארץ אשור והושבתים על בתיהם נאם יהוה:

יב סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עד רד עם אל ועם קדושים נאמן: אפרים רעה רוח ורדף קדים כל היום כזב ושד ירבה וברית עם אשור יכרתו ושמן למצרים יובל: וריב ליהוה עם יהודה ולפקד על יעקב כדרכיו כמעלליו ישיב לו: בבטן עקב את אחיו ובאונו שרה את אלהים: וישר אל מלאך ויכל בכה ויתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו: ויהוה אלהי הצבאות יהוה זכרו: ואתה באלהיך תשוב חסד ומשפט שמר וקוה אל אלהיך תמיד:

לא לא ולא ולא. וחד פסוק חלוף ולא ולא לא לא. אשר ידבר הנביא בשם ה': ורדף ג' וחס' בקרי' וסי' ורדף אין. ורדף שלמנים. ורדף קדים: בבטן ג' בקריא' וסימ' בטרם אצרך בבטן ידעתיך. בבטן עקב את אחיו. בבטן עשני עשהו:

ועמי תלואים: באלף כמו אשר תלאום ויוד למשובתי איננו סימן הפועל כמו ומתחתים בבית תפילתי אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך כי משובה לעולם לנגאי והנה הטעם שהם עושים דרך משובה עמי כאדם תלוי באויר איננו עולה למעלה ואיננו יורד למטה: ואל על. כמו כאם הגבר הוקם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו ואל עליון: יקראוהו הקוראי' והם נביאיהם וכולם על דרך אחד לא ירימו ראש: איך. אמגנך. כמו אתנך כמו אשר מגן צריך עטרת תפארת תמגנך תתן לך כמו כי ארץ הנגב נתתני: נכמרו. יקדו ונכרנו כמו עורינו כתנור נכמרו: נחומי. מגזר' וינחם יי' ודברה תורה כנגד בני אדם: לא. אל. שאוכל לסבול הכעס ועוד כי בקרבך לברך הייתי קדוש כי אל אנכי ולא אים. ולא אבוא בעיר. על דרך ישב אלהים את האדם והגאון אמר לא אבוא בעיר אחרת רק בירושלם לבדה: אחרי. אם ישובו ללכת אחריהם כמו אחרי יי' אלהיכם תלכו עתה ישאג כאריה ויחרדו בנים הם ישרא' שהלכו אל מערב שהיא מצרים כי כן היא ה מערבית דרומית ונכח אשור. וטעם יחרדו כצפור שהצפור תחרד מקול האריה ואנו ה העופות כעוף וכיונה הפך שאמר כיונה פ פותה אין לב: והושבתי' על בתיה'. הטע' אשיב שבותם רק אינם ה הולכים אחרי השם כי אם סבבוני בכחש ומרמה לא באמת גם כן יהודה שהיה אומר כי רד עם אל על תפקל כי אם תם הכסף שהיה חושב בעבו' היות מלכו מבני דוד כי הו' מלכות השם: אפרים. איננו הולך אחרי השם כי אם בדבריו כי הו' רועה רוח כמו הקץ לדברי רוח והעד וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל דורון ל למלך מצרים: וריב. המפרש כי יהודה הוא כאמן והוא יהיה מוכיח ואמר כי הכתוב לא הזכיר וריב לי' על יהודה רק עם הטעם כי השם ויהודה יריבו על אפרים והנה טעה מדרך הכתב והדקדוק כי למעלה כתב ויהודה את תזורו ארכיב אפרים יחרש יהודה ועל שניהם אמר אכלתם פרי כחש גם שכח ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק וירב העם עם משה ורבים אחרים על כן חבר אפרים עם יהודה ואמר ולפקד על יעקב כדרכיו שזה השם כולל שניהם: בבטן. המפרש בבטן גזר השם דבר הבכורה והברכה לא ידעתי מה טעם בבטן והכתוב אמר בטרם אצרך בבטן ידעתיך ולפי דעתי כי הוא כמשמעו כי בבטן עקב את אחיו וזהו מפורש וידו אוחזת בעקב עשו והטעם למה לא יזכרו את בני יעקב שאני בחרתי אביהם ועשיתי לו מעלה על כל הנולדים כי כאשר היה בבטן נתתי לו כח לאחוז בעקב וזהו כמעשה נס כי אין כח בעומד בשליה ובעת התבקעה לתפוש דבר עד שיצא מהרחם לאויר העולם והנה בהיותו בבטן נתתי לו כח ואחרי כן התאבק עם המלאך ולא יכול לו והנה מלאך אחד הרג כל מחנה אשור ומראותו יפחדו בני אדם כמו דוד שנבעת ואף כי להתאבק עמו והנה הטעם שידעו כל בני העולם כי זרעו יעמוד לנצח ובסוף הוא יכה את אויביו והנה אפרים חושב כי אפרי' הוא מצא האון: ויאמר. פירש איך שר את אלהים: ויוכל. המלאך וכמעט בכה ויתחנן לו שישלחנו וטעם עלות השחר לפני שיתחזק האור שלא יבעת יעקב וטעם בית אל ימצאנו בשובו לאביו שם מצא המלאך ובעבור שהמלאך נראה בבית אל פעמי' היה המקו' שער השמים על כן התנבאתי אני ועמוס על ירבעם בבית אל שהוא מקום מלכותו כאשר אפרים: ויי'. הטעם המלאך דיבר עם אביכ' והשם גילה שמו למשה שהוא אלהי המלאכי' להיות להם לאלהים על כן יי' זכרו: ואתה. לו שבת אל אלהיך היה עוזרך להשיבך אליו וזהו ואתה באלהיך תשוב וקוה אליו ואל תסמוך אל ערכך ואל כחך כי הכח מאתו היה לך גם העושר:

ויאמר

כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב: וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֹן אֲשֶׁר־חֵטְא: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד: וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה: אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי: וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר: וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר: הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו: כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת: וְעַתָּה יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן: לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי: אֲנִי יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת:

לָא תֶהֱוַן כְּתַגָּרִין דְּבִידֵיהוֹן מוֹזְנַוָן דִּינְכִיל לְמֵנַס רְחִמִין: וַאֲמַרוּ דְּבֵית אֶפְרַיִם בְּרַם עַתְּרָנָא אִשְׁכַּחְנָא אוֹנֶס לָנָא נְבִיָּא אֵימַר לְהוֹן כָּל עוֹתַרְכוֹן לָא יִתְקַיַּם לְכוֹן בְּיוֹם תּוּשְׁלָמַת חוֹבִין: וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְּאַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עוֹד אוֹתִיבִינָךְ בְּמַשְׁכְּנִין כְּיוֹמֵי קֳדָם: וּמַלֵּילִית עִם נְבִיַּיָּא וַאֲנָא נְבוּאָן אַסְגֵּיתִי וּבְיַד נְבִיַּיָּא שְׁלַחִית: אִם בְּגִלְעָד הֲווֹ אֲנוּסִין בְּרַם בְּבֵית גִּלְגְּלָא תּוֹרִין לְטַעֲוָן דַּבְּחוּ אַף אִיגוֹרֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ כְּיִגָּרִין עַל תְּחוּמֵי חַקְלָא: נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן הֲלָא יַעֲקֹב אֲבוּכוֹן אֲזַל לַחֲקַל אֲרָם וּפְלַח יִשְׂרָאֵל בְּאִתְּתָא וּבְאִתְּתָא נְטַר עָנָא: וְאַף כַּד נְחַתוּ אֲבָהַתְכוֹן לְמִצְרַיִם נְבִיָּא שְׁלַח יְיָ וְאַסִּיק יַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַל יְדֵי נְבִיָּא אִתְנְטַר: מַרְגְּזִין דְּבֵית אֶפְרַיִם מוֹסְפִין לְמֶחֱטֵי וְחוֹבַת דַּם זַכַּי דְּאַשִׁיד עֲלוֹהִי יְתוּב וְחִסּוּדֵיהּ יְתִיב לֵיהּ רִבּוֹנֵיהּ: כַּד מַלֵּיל חַד מִבֵּית אֶפְרַיִם רְתִיתָא אֲחִיד לְהוֹן לְעַמְמַיָּא מִתְרַבְרְבִין הֲווֹ בְּיִשְׂרָאֵל וְכַדוּ דְּחָבוּ עַד דִּפְלַחוּ לְטַעֲוָתָא מִתְקַטְּלִין: וּכְעַן מוֹסְפִין לְמֶחֱטֵי וַעֲבַדוּ לְהוֹן מַתְּכָא מִכַּסְפְּהוֹן כִּדְמוּתְהוֹן צַלְמָנִין עוֹבַד אוּמָנִין כּוּלְּהוֹן לְהוֹן אִינוּן מַטְעַן נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּבָחִין לְעוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא תּוֹרַיָּא לְעִיגְלַיָּא נַכְסִין: בְּכֵן יְהוֹן כַּעֲנַן צַפְרָא וּכְטַלָּא דְּמוֹתֵי פָּסִיק כְּמוֹצָא דְּנַסְבָא רוּחַ מֵאִידְרָא וּכְתַנְנָא מִכַּוָּות נוּרָא: וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְּאַסֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וֶאֱלָהָא בַּר מִינִּי לָא תֵּידַע וּפָרִיק לֵית אֶלָּא אֲנָא: אֲנָא סוֹפֵּיקִית צוֹרְכֵיהוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא דַּהֲוֵיתוֹן תָּאֲבִין בַּהּ לְכָל מִידָעַם:

אהב ט׳ וסימ׳ נמסר בריש שמואל: ויאמר אפרים י״ב סבירין ויאמרו וסימ׳ נמסר בספר שפטים סי׳ י״א: באהלים ד׳ בקריא׳ וסימ׳ דרך השכוני באהלים· כי באהלים תשבו כל ימיכם· ונשב באהלים ונשמע ונעש· עוד אושיבך באהלים כימי מועד: תמרורים ד׳ וסימ׳ בת עמי חגרי שק· קול ברמה נשמע נהי בכי· שימי לך תמרורים· הכעיס אפרים תמרורים: זובחי ב׳ וחס׳ וסימ׳ באת זובחי הזבח אם שור· זובחי אדם עגלים: ואלהים ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימ׳ כ״ח:

אבן עזרא

ויאמר· טעם אך לא נתן לי השם העשר אני מעצמי עשרתי כי אנכי כמו כנען הוא הסוחר כמו לא יהיה עוד כנעני והטעם למה יאמר חסד ומשפט שמור ולא יהיה עוסק ככנעני וכל יגיעי לא ימצאו בני אדם שחטאתי: ואנכי· הטעם הלא תזכ׳ כי אני העליתיך ממצרי׳ בעו׳ רב שלא יגעת בו וכלכלתיך במדב׳ בהיותך באהלי׳ כמו כן יוכל לעשו׳ לך כימי מועד באתך ממצרי׳: ודברתי· והנה כבר דברתי כזאת וכזא׳ על הנביאים שיאמרו לכם שתניחו דברי שקר: וביד הנביאים אדמה· שנתתי דמיונות משלים שתבינו: אם· והנה היו אנשי הגלעד לפני הנביאים און: אך שוא היו· אחרי כן: בגלגל שוורים זבחו· לבעל: כגלים· דרך משל שהיו רבים וכרא׳: ויברח· היה לכם לחשו׳ כי אביכם בברחו אל ארם עני היה וכן אמר ונתן לי לחם לאכול: ויעבד· באשה· זהו הלא ברחל עבדתיך ו ובנבו׳ אשה היה שומר צאן ואני העשרתיו גם העליתי בניו על יד נביא הוא משה ושב ישר׳ כמו צאן ושומרן משה ושכח ישראל כל זה: הכעיס· השם: תמרורים· בגלוי כמו שימי לך תמרורים ו ויתמרמר: ודמיו· דמי נקיים ששפך: יטוש· כמו והנם נטושים: כדבר· מדיבורו היו יראים הגוים ואין למלת רתת חבר רק בארמית ור׳ משה הכהן פי׳ זה על ירבעם שהיה מאפרים כמו זה ירבע׳ בן יואש כאשר אפרים עוד· ובשא הוא שנשאת מלכותו בישראל כי מלך על עשר השבטים ויאשם וימת כחטא כמת ועוד כי הרג אבים כל מחנהו: ועתה יוסיפו· הדור הזה לחטוא: כתבונם· כתבונת׳ כמו וצורם לבלות שאול וצורתם: להם הם אומרי׳· בני אדם להתל מהם כי הם מנשקי׳ לבעלי׳ שהם צורות העגלים כמו וכל הפה אשר לא נשק לו והם שופכים דם נקי וזהו ודמיו עליו יטוש והנה הפך כל אדם כי האדם ישק לאדם שהוא חבירו ויזבח העגלים למאכלו: לכן· על כן לא יעמדו: משכים· פירשתיו כי בחם השמש לא ימצא: כמוץ· התבן הדק עם רוח סערה והיה ראוי להיות יסוער בפתח גדול והנה היא מלה זרה בדקדוק: ואנכי· הטעם איך שבת לנשוק לעגל שלא יושיע ולא ישביע והנחת אלהיך מימים קדמונים שהושיעך וידע כל צרכיך כדרך יודע צדיק: אני· תלאובות· ארץ ציה וצמא וככה בלשון ישמעאל ולהיותו כל תלאות בו דרך דרש ולא דרך פשט:

במרעיתם

רשי

כנען בידו מאזני מרמה· אתם סומכים על בצעכם שאתם סוחרים ורמאים ועל עושרכם אתם אומרים אך עשרתי ולמה אעבוד את הקב״ה: מצאתי און לי· און כח ומדרש אגדה היה דורש ר׳ שמעון זצ״ל מצאתי און לי מצאתי לי שטר חוב שיש לי מלכות על ישראל וילכו גם אחיו ויפלו וגו׳ הננו לך לעבדי׳ און לי דיני שטר כמו כותבין עליו אונו וכמו באוני אחד ובטימי את בבראשי׳ רבה וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרי׳ מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי שטר אחד שכל ישראל ע עבדים לי שאבי קנה אותם ד דכתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה ש שקנה עבד קנה רבו וכל ממונם שלי לפי׳ אני ביחטא אם אטול כל אשר להם כי הם עבדי מה כתו׳ אחריו ואנכי יי׳ אלהיך מארץ מ מצרים· גדולה הבאה לאביך במצרים מאתי היתה אמר הקב״ה הננו לך לעבדים לא ש שכחת אבל אנכי יי׳ אלהיך שכח׳ בי׳ דברות שכחת שהעמדת שני עגלים אחד בבית אל ואחד בדן ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מצאתי און לי על ידי עוסק ומאזני מרמה. ואנכי יי׳ אלהיך מארץ מצרים שם הבחנתי בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכו׳ אף אני היוד׳ ונפרע ממאזני מרמה העשויין מבלי הבין ו ומהטומן משקלותיו במלח כדי לרמות: כל יגיעי לא ימצאו לי· טוב לך אם אמרת בלבך כל מ ממוני לא יהא בו ספק לכפר על עוני אשר חטאתי כן תירג׳ יונתן נביא אימר להון כל עותרכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת ח חוביכון: לא ימצאו· לא יספיקו כמו ומצא להם ולא יתכן לפ׳ כל יגיעי כל היגעו׳ לבקש עוני ולא ימצ׳ לי עון שאם כן היה ראוי לכתוב כל יגעי בלא יוד ולינקד בציירי אבל עתה אינו לשון יגיעה לשון יגיע: עוד אושיבך באהלי׳: אכרית מתוכך סוחרי מרמה א ואושיבך באהלים אעמיד מ מתוכך תלמידים עוסקים בתור׳: כימי מועד· כימי מועד הראשון שהיה יעקב איש תם יושב אהלי׳: ודברתי על הנביאי׳· להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם למוטב: וביד הנביאים אדמה· נראיתי להם בכמה דומיות ד״א אדמה להם דברי על ידי משלים כדי ליישבם על שומעיהם: אם גלעד און· אם בא להם שבר ואנכם הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו ובגלגל שורי׳ זבחו לע״ז: גם מזבחותם· רבים כגלים שעל תלמי שדי· תלמי שדי היא מענית המחרישה קרויה תלם: ויברח יעקב שדה ארם וגו׳· כאדם שאומר כחוזר על הראשונות שדברנו למעלה ויסר אל המלאך ועוד זאת עשיתי לך הוצרך לברוח שדה ארם ידעתם איך שמרתיו: ובאשה שמר· את הצאן: ובנביא העלה יי׳ וגו׳· ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא בנביא העלה וגו׳: הכעיס אפרים· לבוראו לבזות את נביאיו ולבגוד בו: תמרורים· הם לו כי דמיו אשר שפך בהחטיאו את ישראל לע״ז והמחטיאו לאדם קשה לו מן ההורגו כאשר אנו למידין מעמון ומואב שהטעו את ישראל להכתר לבעל פעור וענשן הכתוב יותר ממצרי ואדומי שטיבעום בנהר ויצאו בחרב לקראתם: עליו יטוש· עליו יטילם הקב״ה: וחרפתו· שחרף את שלמה כענין שנ׳ וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אשר בנה שלמה את המלוא כדמפורש בחלק: ישיב לו אדוניו· הקב״ה שהרי הוא הרע לעשות יותר ממנו: כדבר אפרים רתת· כשקיבל ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים וברעדה שהרי מלך גדול היה שלמה: נשא הוא בישר׳· משם זכה להנשא להיות מלך ישראל: ויאשם בבעל· כיון שעלה לגדולה ויאשם בע״ז: וימת· נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב ות״י כד מליל חד מדבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל וכדו דחבו בפולחן טעות׳ אתקטלין· ועתה· בית יהוא שראו כל זאת יוסיפו לחטוא: כתבונם· כתבניתם: זובחי אדם עגלים ישקון· הכומרים אומרים לישראל מי שזובח בנו לע״ז כדי הוא להיות נושק עגל שהרי דורון חשוב הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהדרין ומיושב הוא על לשון המקרא יותר מתרגום של יונתן: וכטל משכים הולך· וכטלא דמותי פסיק: כמוץ יסוער מגורן· כמוצא דנסבא רוחא מאידרא יסוער אשר סערה תשאנו: ואנכי יי׳ אלהיך· ולא היה לך למרוד בי: אני ידעתיך· נתתי לב לדעת צרכך וספקתיך: תלאובות· אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו תל שאובין בו כל טובה ואין מוצאין:

כמרעיתם

כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני: ואהי להם כמו שחל כנמר על דרך אשור: אפגשם כדב שכול ואקרע סגור לבם ואכלם שם כלביא חית השדה תבקעם: שחתך ישראל כי בי בעזרך: אהי מלכך אפוא ויושיעך בכל עריך ושפטיך אשר אמרת תנה לי מלך ושרים: אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי: צרור עון אפרים צפונה חטאתו: חבלי יולדה יבאו לו הוא בן לא חכם כי עת לא יעמד במשבר בנים: מיד שאול אפדם ממות אגאלם אהי דבריך מות אהי קטבך שאול נחם יסתר מעיני: כי הוא בין אחים יפריא יבוא קדים רוח יהוה ממדבר עלה ויבוש מקורו ויחרב מעינו הוא ישסה אוצר כל כלי חמדה: תאשם שמרון כי מרתה באלהיה בחרב יפלו עלליהם ירטשו והריותיו יבקעו:

שובה ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעונך: קחו עמכם דברים ושובו אל יהוה אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו:

כד זנתנון סבעו מסבע ורמים ליבהון על כן שבקו להון ית פולחני: והוה מימרי להון כליתא כנימרא כמין על שבילא: ערע מימרי בהון כדוב מתכל ותבירית רשע לבהון וקטלתינון תמן כבני אריון כחית שינא דמבזעא שיציתינון: כד מחבלין אתון בית ישראל עובדיכון שלטין בכון עממיא וכד תייבין אתון לאוריתא מימרי הוה בסעדכון: אן מלכך כען ויפרקינך בכל קרוך ודיינך דאת אמרת סני עלי מלך ושלטון: מניתי עלך מלכא ברוגזי ואעדיתי בחימתי: גניזין חובי בית אפרים נטירין לאתפרעא כל חוביהון: עקא וזיע כחיבלין על ילדה ייתון עלוהי הוא בר דאתרבי ולא חכים למידע דחלתי ארי כען אייתי עלוהי עקא כאתתא דיתבה על מתברה וחיל לית לה למילד: בית ישראל מיד קטול פרקתינון וממחבלא שזבתינון כען יהי מימרי בהון לקטול ופתגמי למחבלא על דעברו על אוריתי אסליק שכינתי מינהון: ארי אינון מיתקרן בנין ועובדין מקלקלין אסגיאו כען אייתי עלידהון מלך תקיף כרוח קידומא כמימרא דיי מאורח מדברא יסק ויחרב בית גנזוהי ויצרי קרית מלכותיה הוא יזוב אוצרין כל מני חמדתא:

תחוב שמרון ארי סריבת על מימר אלהא בחרבא יתקטלון ועולימהון יתרפון ומעריתהון יתבזעון: תוב ישראל לדחלתא דיי אלהך ארי אתקלתא בחובך: קריבו עמכון פתגמין דאתודאה ותובו לפולחנא דיי אמרו קדמוהי קריב קדמך למשבק על עוין ונתקבל תא כטבין ויהוין מילי ספותנא מתקבלין קדמך כתורי לרעוא על מדבחך:

רשי

כמרעיתם: כאשר באו לארץ מרעית והיו שבעים אז שבעו וירם לבם וידם במטה לשון מרים ד"א וירם ויגבה הוא עצמו: על דרך אשור. כל אשור שבמקרא רגם זה רפי שאינו שם מקום אלא ארוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב: כדוב שכול. כמו שוכל כאשר יתא' חכון ורחום כך שכול כלו' כלו לגום שכולי ומוכן לשכל אכשי': סגור לבם: את לבם הסגור תלהבין לשוב אלי. שחתך ישר': חבלת עמך ישראל כי בי פשעת מרדת בעזרך ומקר' קצר הוא זה והמבין בלשון המקרא מיושב הוא על הלב כי בי כי בי היה המרד אשר מרדת ואם תאמר מה איכפת לך בעזרך מ מרדת כשמרדת בי: אהי מלכך איפא. יונתן תירגם איה מלכך ואני אומר איני צריך לעקרו ממשמעו אהי עומד מצבר לראות איפה מלכך שאעשה עמי רואה מה אחריתך איפה מושיעך: צרור עון אפרים. לא ויתרתי עליו צפון הוא אתי כי עת צרה באה לו אשר לא יוכל לעמוד ו ולהתקיים: במשבר בנים. שהיולדות יושבו' עליו לילד ובלעז קורין למשבר שילא במשבר בנים כמשבר העשוי ללידת בנים: מיד שאול אפדם. אני הוא שהייתי פודם מיד שאול וגואלם ממות אבל עתה אהי דברך מות אשים עצמי לדבר עליך דברי מות: אהי. קוטב עליך גזרת שאול: נוחם יסתר מעיני. לא אנחם על הרעה הזאת נוחם לשון ניחום והמ"ם משו' התיבה כמו מ"ם של נועם שהרי הטעם למעלה והחי"ת נקוד פתח ואם היה לשון נח והמ"ם משמש בו לשון רבי היה טעמו תחת החי"ת ונקודה קמץ נוחם רוחם: כי הוא בין אחים יפריא. ת"י ארי אינון מתקריין בנין ועובדין א מתקלקלין אסגיאו אחים לשון דבר רע כמו אח עשויה לבריך ואמר אח אל כל תועבות יפריא לשון פורה ראש ולענה ואני אומר אחים לשון ותרעינה באחו בין אחים יפריא מפריח וצומח באחו בין אחים בין אגרל בפלגי מים אשר תמיד י יפריא ולפי שדימהו לאחו הוא אומ' יבא קדי' ויבוש מקורו ד"א כי הוא בין אחים יפריא ירבעם הוא בן שהפריא אחותן של י ישר' על ידו כחלקו לשתי ממלכות יפריא לשו' פרא אדם: יבא קדי'. מלך תקיף כרוח קידומא מאורח מדברא יסק: הוא ישסה. אותו המלך ישסה אוצרו' כל כלי חמדתו. תאשם שומרון. מעתה תגלה אשמתה: והריותיו. נשים מעוברות שבתוכה: שובה ישראל. שבארץ יהודה פן יקרה אתכם כשומרון לכך נסמכו העניינין משל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך פולימרכוס ואמר להחריבה היה אותו פולימרכוס בקי ומיושב אמר להם טלו לכם ימי' ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולאפרכיא פלוני ולחברותיה לכך כאמ' תאשם שומרון ואומר שובה ישר' עד יי' אלהיך כדאיתא בסיפרי בפרשת וישב ישראל בשטים: עד יי' אלהיך. תני בשם רבי מאיר שובה ישראל בעוד שהוא יי' במדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעביד סניגוריא קטיגוריא: כי כשלת. באו לך מכשולים בעד עונך. כל תשא עון. כל עונותינו שא: וקח טוב. ולמדנו דרך טוב ד"א מעט מעשים טובים שבידנו קח בידך ושפטנו אחריהם וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים ד"א וקח טוב וקבל הודייה מאתנו שנאמר טוב להודות ליי': ונשלמה פרים. שיהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו:

אבן עזרא

כמרעיתם. יספר הנביא הטובות שעשה השם עם אבותיהם בבואם מהמדבר אל ארץ כנען: ואהי. פועל עבר על הרעות שהביא השם עליהם: אשור. תואר כמו עקוב שילכו אשורי ארם בו ועוד. אפגשם כדוב שכול. יש אומרים שנהרגו בנין אב הוא תואר ונכח. וטעם חית השדה אני אוכל קרבם בדבר וברעב וחית השדה תבקע קרבם: שחתך. כי בי. ניחום כמו יבר שהוא בעזרך: אהי. יש אומרים הפוך כמו איה והנכון כאומרו אהי מלכך איפוא הו' יושיעך. מידי ומיד החיות: ושופטיך. הטעם כפול: אתן לך מלך. כשאול שאמר הנביא כי אותי מאסו ממלוך עליהם עתה אקחנו בעברתי: צרור. הוא בלבי לא אשכחנו כאם' שכחוני הכתוב למעלה: חבלי. והבן שיוליד ידעתי כי סכל יהיה כ כאבותיו ולא חכם על כן עת לא יעמוד ב במשבר בנים כי מיד ימות: מיד שאול. הייתי פודה אבותיך עתה אני אהיה דבר המות שלך גם אהי ק קטבך והעד מדבר ב באפל יהלך מקטב כטעם הכריתה ויש אומרו' כי אהי כמו איה שאמרו כרתנו ברית את מות: נוחם. שם מגזרת וינחם יי' והטעם שלא אנחם: כי הוא בין אחים. מגזרת באחו: יפריא. כמו יפרה האל"ף כמו החלה והטעם דרך משל כאשר הזכיר ב במרעיתם ספר איך יהרגם השם ויכרית': ויבוש. כמו וייבש או כמשמעו שיכזבו מ מימיו וטעם זה הרוח משל לאויב שהו' ישסה ותאשם. תהיה שממה: בחרב יפלו. אכזרים: והריותיו. אחר שהמלה לשון נקבה לא חשש לומר יבוקעו כדרך אם תעירו ואם תעוררו: שובה. מעט מעט עד השם. וטעם כי כשלת בעונך ואין מי יקימך רק השם ל לבדו: קחו. אינכם מבקשים ממכם כאשר תלכו לבקש רצונו הון או עולות רק דברים שתודו כדרכך וכאשר השעיר עליו אמר ר' מרינוס כל תשא עון הפוך כל עון תשא והנכון כל אשר תשא עונינו כטוב: וקח טוב. משלה או הדיבור הטוב שטכל לנו' לפניך והטעם להתודות ורבי יוסף אמר מיעוט מעשים טובים: ונשלמה. שלום פרים כמו כי הכית את אויבי לחי שפו' מכת לחי או חסר כף והזכיר פרים כי הם גדולים והיקרים בעולה וזהו שתאמרו:

מעט ממשא מלך שרים: מעיני ד' בקרי' וסי' ותדר שנתי מעיני. כי נשכחו הצרות הראשנות. נחם יסתר מעיני ויסתר עמל מעיני: עד יי' ה' דסמיכי בקריא וסימ' ושבת עד יי' אלהיך ושמעת בקולו. בצר לך ומצאוך כל הדברים. ונגף יי' את מצרים. שובה ישראל עד יי' אלהיך. נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה:

על דרך ה' בקרי' וסי' ותסר בגדי אלמנותה מעליה. רבכי אתנות צחורו' יושבי. וישרנה הפרות. כנמר על דרך אשור. יתיצב על דרך לא טוב. וכל על הדרך דכוו' כמ"ב ויט אליה אל הדרך. ואתה תשמע השמים דד"ה: מלך ושרים ב' וסי' תנה לי מלך ושרים. ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים. וחד מלך שרים ויחלו

אשור כי כתוב ואשור הוא מלכו לא נשען על אשור ולא על סוסינו המובאים ממצרים ׃ ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו ׃ כנגד מעשה חרשים כי אין מי שיעזור מי שאין כח לו כמו היתום רק אתה וכתוב אבי יתומים וזה כנגד כי כשלת בעונך ואין עוזר לך ׃ ארפא. מלת משובה לנבואי בכל המקרא ואיננו כאומר משובתם בכל מקום שהכיתים רק המשובה בנשמה כחולי בגוף על כן מלת ארפא כנגד הכה אפרים ׃ אהבם. אהבת נדבה הפך ימאסם אלהי ׃ כי שב. הפך חרה אפי בם ׃ אהיה. הפך שרשם יבש ויבוש מקורו והשושנה תפרח מהרה ובעבור שאין לה שורש רק אמר ושרשיו יהיו כשורש עצי לבנון ׃ ויך שרשיו. באורך וברוחב כדרך ומתחה אל כתף ים כנרת ובמידות שכרים ו ותכריתא ׃ ישובו. אמ׳ יפת יושבי בצל הלבנון ולפי דעתי יושבי בצל ישראל והם העברים שיהו אבריה׳ וכורמיה׳ ׃ יחיו דגן. והקמות יפרחו כגפן ׃ וזכרו. ריחו כדרך אזכרתה ויפת אמר זכר נפשם למרחק כיין לבנון ׃ אפרים. באמרו אפרים מה לי עוד אין לי צורך אליהם אני הענהו לתת לו כל חפצו כדרך והכסף יענה את הכל ׃ ואשורנו לתת טובי לטוב עליו עד שאשורנו כמצא ם שיהיה כברוש רענן ולא תפחד בעבור שאין לו לברוש פרי כי ממני פריך נמצא ׃ מי חכם. מי ישרת בעבור אחר ואלה הם דרכי השם והטעם קשור כי בשובכם אל השם ירפא אתכם ׃ ופושעים הם היוצאי׳ מהרשות כמו על כל דבר פשע אז תפשע אדום והמשובות בפשו בדרך הישרה יכשל והשלם על דרך כי כ כשלת בעונך ׃

כלבנון ד׳ בקריא׳ וסימ׳ אהיה כטל לישראל יפרח. וריח לו כלבנון. יהי פיסת בר בארץ. כראהו כלבנון בחור ׃ ויבן ג׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ מי חכם ויבן את זאת ואשר דבר. מי חכם ויבן אלה. ויבן על עובי ברית קדש ׃ וצדקים ד׳ ג׳ כל וא׳ חס׳ יוד קדמא׳ וסימ׳ כי ישרים דרכי יי׳. וצדיקים ישמחו ויעלזו. וצדיקי׳ ככפיר

אַשּׁ֣וּר ׀ לֹ֣א יוֹשִׁיעֵ֗נוּ עַל־סוּס֙ לֹ֣א נִרְכָּ֔ב וְלֹא־נֹ֥אמַר ע֛וֹד אֱלֹהֵ֖ינוּ לְמַעֲשֵׂ֣ה יָדֵ֑ינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ֖ יְרֻחַ֥ם יָתֽוֹם׃ אֶרְפָּא֙ מְשׁ֣וּבָתָ֔ם אֹהֲבֵ֖ם נְדָבָ֑ה כִּ֛י שָׁ֥ב אַפִּ֖י מִמֶּֽנּוּ׃ אֶהְיֶ֤ה כַטַּל֙ לְיִשְׂרָאֵ֔ל יִפְרַ֖ח כַּשּׁוֹשַׁנָּ֑ה וְיַ֥ךְ שָׁרָשָׁ֖יו כַּלְּבָנֽוֹן׃ יֵֽלְכוּ֙ יֹֽנְקוֹתָ֔יו וִיהִ֥י כַזַּ֖יִת הוֹד֑וֹ וְרֵ֥יחַ ל֖וֹ כַּלְּבָנֽוֹן׃ יָשֻׁ֙בוּ֙ יֹשְׁבֵ֣י בְצִלּ֔וֹ יְחַיּ֥וּ דָגָ֖ן וְיִפְרְח֣וּ כַגָּ֑פֶן זִכְר֖וֹ כְּיֵ֥ין לְבָנֽוֹן׃ אֶפְרַ֕יִם מַה־לִּ֥י ע֖וֹד לָֽעֲצַבִּ֑ים אֲנִ֧י עָנִ֣יתִי וַאֲשׁוּרֶ֗נּוּ אֲנִי֙ כִּבְר֣וֹשׁ רַעֲנָ֔ן מִמֶּ֖נִּי פֶּרְיְךָ֥ נִמְצָֽא׃ מִ֤י חָכָם֙ וְיָ֣בֵֽן אֵ֔לֶּה נָב֖וֹן וְיֵדָעֵ֑ם כִּֽי־יְשָׁרִ֞ים דַּרְכֵ֣י יְהוָ֗ה וְצַדִּקִים֙ יֵ֣לְכוּ בָ֔ם וּפֹשְׁעִ֖ים יִכָּ֥שְׁלוּ בָֽם׃

קצ״ז

מַלְכֵי אַתּוּר לָא יִפְרְקִנַּנָא עַל רִכְבֵי סוּסָוָן לָא נִתְרְחִיץ וְלָא נֵימַר עוֹד אֱלָהַנָא לְעוּבָדֵי יְדָנָא דְמִן קֳדָמָךְ אִתְרְחֵם עַל אֲבָהָתָנָא כַּד הֲווֹ בְמִצְרַיִם הָא כְיַתְמִין ׃ אֲקַבְּלִינוּן בְּתְיוּבְתְּהוֹן אֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן אֲרַחֲמִינוּן כַּד יְתוּבוּן בְּנִדְבָא אֲרֵי תָב רוּגְזִי מִנְהוֹן ׃ יְהֵי מֵימְרִי כְּטַלָא לְיִשְׂרָאֵל יְזְהֲרוּן כְּשׁוֹשַׁנָא וְיִתְבוּן עַל תְּקוֹף אַרְעֲהוֹן כְּאִילַן לִבְנָן דְמַשְׁלַח עוֹבַרְתֵּיהּ ׃ יִסְגוּן בְּנִין וּבְנָן וִיהֵי כְזִיו מְנַרְתָּא קוּדְשָׁא זִוְהוֹן וְרֵיחְהוֹן כְּרֵיחַ קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָא ׃ יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן יִתְבוּן בְּטְלַל מְשִׁיחֲהוֹן וְיֵיחוֹן מִתַיָא וְיִסְגֵי טוּבָא בְּאַרְעָא יְהֵי דָכְרָן טַבְוָתְהוֹן עָלִיל וְלָא פָסִיק כְּדִכְרָן יַבָּבוּת חֲצוֹצְרָתָא עַל חֲמַר עַתִּיק דְמִתְנְסַךְ בְּבֵית מַקְדְשָׁא ׃ יֵימְרוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל מָה לָנָא עוֹד לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא אֲנָא בְּמֵימְרִי אֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל וְאֶרְחַם עֲלוֹהִי אֲנָא בְּמֵימְרִי אַעֲבְדִינֵיהּ כְּבִירְוָן שַׁפִּיר דְמִן קֳדָמַי סְלִיחַ לְתְיוּבְתְּהוֹן מִשְׁתַּכְחָא ׃ מַן חַכִּים דְיִסְבַּר אִלֵין סוּכְלְתָן וְיִדְעִינוּן אֲרֵי תַקְנָן אוֹרְחָתָא דַיְיָ וְצַדִּיקַיָא דְהַלִיכוּ בְהּ יֵיחוּן בְּהוֹן בְּחַיֵי עָלְמָא וְרַשִׁיעַיָא יִתְמַסְרוּן לְגֵיהִנָם עַל דְלָא הֲלִיכוּ בְהוֹן ׃

ספר יואל

דְּבַר־יְהוָה֙ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֔ה אֶל־יוֹאֵ֖ל בֶּן־פְּתוּאֵֽל׃ שִׁמְעוּ־זֹאת֙ הַזְּקֵנִ֔ים וְהַאֲזִ֕ינוּ כֹּ֖ל יוֹשְׁבֵ֣י הָאָ֑רֶץ הֶהָֽיְתָה֙ זֹּ֣את בִּֽימֵיכֶ֔ם וְאִ֖ם בִּימֵ֥י אֲבֹתֵיכֶֽם׃ עָלֶ֖יהָ לִבְנֵיכֶ֣ם סַפֵּ֑רוּ וּבְנֵיכֶם֙ לִבְנֵיהֶ֔ם וּבְנֵיהֶ֖ם לְד֥וֹר אַחֵֽר׃ יֶ֤תֶר הַגָּזָם֙ אָכַ֣ל הָאַרְבֶּ֔ה וְיֶ֥תֶר הָֽאַרְבֶּ֖ה אָכַ֣ל הַיָּ֑לֶק וְיֶ֣תֶר הַיֶּ֔לֶק אָכַ֖ל הֶחָסִֽיל׃ הָקִ֤יצוּ שִׁכּוֹרִים֙ וּבְכ֔וּ וְהֵילִ֖לוּ כָּל־שֹׁ֣תֵי יָ֑יִן עַל־עָסִ֕יס כִּ֥י נִכְרַ֖ת מִפִּיכֶֽם׃ כִּֽי־גוֹי֙ עָלָ֣ה עַל־אַרְצִ֔י עָצ֖וּם וְאֵ֣ין מִסְפָּ֑ר שִׁנָּיו֙ שִׁנֵּ֣י אַרְיֵ֔ה וּֽמְתַלְּע֥וֹת לָבִ֖יא לֽוֹ׃ שָׂ֤ם גַּפְנִי֙ לְשַׁמָּ֔ה וּתְאֵנָתִ֖י לִקְצָפָ֑ה חָשֹׂ֤ף חֲשָׂפָהּ֙ וְהִשְׁלִ֔יךְ הִלְבִּ֖ינוּ שָׂרִיגֶֽיהָ׃ אֱלִ֕י כִּבְתוּלָ֥ה חֲגֻֽרַת־שַׂ֖ק עַל־בַּ֥עַל נְעוּרֶֽיהָ׃

פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַהֲוָת עִם יוֹאֵל בַּר פְּתוּאֵל ׃ שְׁמַעוּ דָא סָבַיָא וְאַצִיתוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא הֲהֲוָת דָא בְּיוֹמֵיכוֹן וְאִם בְּיוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן ׃ עֲלַהּ לִבְנֵיכוֹן אִשְׁתָּעוּ וּבְנֵיכוֹן לִבְנֵיהוֹן וּבְנֵיהוֹן לְדָר אוֹחֳרָן ׃ מוֹתַר זַחֲלָא אֲכַל גוֹבָא וּמוֹתַר גוֹבָא אֲכַל פִּרְחָא וּמוֹתַר פִּרְחָא אֲכַל שְׁמוֹטָא ׃ אִתְעָרוּ רַוָיַא וּבְכוֹ וְאֵילִילוּ כָּל שָׁתֵי חֲמַר עַל חֲמַר מְרַת אֲרֵי אִתְמְנַע מִפּוּמְכוֹן ׃ אֲרֵי עַמָא סָלִיק עַל אַרְעִי תַקִיף וְלֵית מִנְיָן שִׁנּוֹהִי שִׁנֵי אַרְיָא וְנִיבוֹהִי כְּבַר אַרְיָוָן ׃ שַׁוִי פֵּירֵי גוּפְנֵי עַמִי לְצַדוּ וְתֵינַתְהוֹן לְמַפְּחַת נַפַשׁ מִקְלַף קְלַף וּרְמָא חֲוַרוּ שִׁבְשָׁהָא ׃ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עֲבִידִי אִילְיָא כִּבְתוּלָא דַאֲסִירַ סַקָא לְמִסְפַּד עַל בַּעַל עוּלֵימְתָהָא ׃

ספר יואל

אין לנו דרך לדעתו ולפי הפשט איננו בן שמוא׳ ודע כי כל נבי׳ שיזכיר שם אביו היה נכבד ואם היה אבי אביו נ נכבד יזכיר שניה׳ כמו צפניה בן כושי בן ג גדליה בן אמריה בן חזקיה עד שהגיע אל הנכבד שהוא חזקיה המלך ׃ שמעו. זה הנביא התנבא על הארבה שיבוא ל להשחית את הארץ ו ובימי משה היה מין ארבה לבדו ועתה עם הארבה גזם וילק ו וחסיל ואלה ג׳ מינים אסורין ואמר לזקנים בעבור שהיתה כזאת ׃ עליה. מזה הפסוק נשמע כי הדור איננו מספר ידוע יתר הגזם ׃ בא תחילה אמר יפת כי גזם כמו גוזז והמ״ם כמו חנם ריקם וילק שילוק בלשונו תרג׳ כורת וחסיל כמו יחסלנו ׃ הקיצו. פועל עומד ולא ימצא זה הטעם יוצא ׃ עסיס. מגזרת ועסותם רשעי׳ כי ידרכוהו ברגלי׳ שם. דבר הנגזר להיות ידבר בלשון עבר ׃ לקצפה. כמו קצף על פני מים שאין בו ממש ׃ חשוף חשפה. שקלפה ׃ הלבינו ׃ פועל עומד כמו הקיץ ׃ אלי. אמרי אללי לי ויפת אמר כי האלף תחת הה׳ כמו הילילי ולא ידבר ככוכה ואילו היה אומר כי האלף תחת יוד יללה גם הוא נכון והנביא אומר לאדמה אלי און לכפשו כבתולה שמת בעל נעוריה בימי שמחתה ׃ הכרת׳

רשי

אשור לא יושיענו. עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת א אדם לא מאשור ולא ממצרים ׃ על סוס לא נרכב. זו היא עזרת מצרים שהיו שולחי׳ להם סוסים כמו שאמרו לישעיה לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב ׃ ולא נאמר עוד. למעשה ידינו שהם אלהינו ׃ אשר בך. לבדך תהי תקוותינו המרחם יתומי׳ ׃ ארפא משובתם. אמר הנביא כך אמר לי רוח הקדש מאחרי שיאמרו ל לפני כן ארפא משובת׳ ואוהבם בנדבת רוחי אף על פי שאינן ר ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו ׃ ויך. יכה את שרשיו ויאחז כלבנון כשרשי׳ אילני הלבנון שהם גדולים ׃ ילכו יונקותיו. יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מנרת׳ דקודשא זיויהון וריחהון כריח קטרת בוסמיא ׃ כלבנון. כבית מקדשא ׃ ישובו יושבי בצלו. אותן שהיו כבר יושבי׳ בצל הלבנון שדימה בו ישראל ובי׳ המקד׳ ועכשו גלו מעמו ישובו אליו ׃ זכרו כיין לבנון. ודוכרן יבבות חצוצרתא רעל חמר עתיק דמיתנסיך בבית מקדשא שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכים כ כשהלוים אומרים בשיר ׃ אפרי׳. יאמר מה לי עוד ללכת אחרי ה העצבים וישוב מעז׳ אני אענהו מצרותיו ׃ ואשורנו. אראה בעניו ׃ אני לו ככסף להיות אוחז ידו בי כברוש רענן הכפוף לארץ שאד׳ אוחז בענפיו כלומר אהיה מצוי לו ׃ ממני פריך נמצא. והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה ׃ מי חכם ויבן אלה. מי חכם בכם ויתבונן לתת לבבו לכל אלה וישוב אלי ׃ ופושעים יכשלו בם ׃ בשבילם על שלא הלכו בהם כן ת״י יונתן ׃

ספר יואל

אל יואל בן פתואל. בן שמוא׳ הנביא שפיתה לאל בתפילתו ׃ ים אומרים שנבואה זו כ׳ אמר׳ באותן שבע שנים שאמר אלישע כי קרא יי׳ לרעב וגו׳ ובימי יהור׳ בן אחאב היו והלכות גדולות כתבא יואל ונחום וחבקוק היו בימי מנשה ׃ ההיתה זאת. האמור למטה יתר הגזם וגו׳ ׃ גזם ארבה ילק חסיל. מיני גובאי הם ונתנבא עליהם שיבאו ובאו באותן הימי׳ וכלו כל פרי העץ וירק השדה ׃ עסיס. יין הטוב ׃ גוי עולה על ארצי. הגובאי הזה כינהו ככבא גוים ׃ לקצפה. למפח נפש ׃ חשוף חשפה והשליך. קלוף קליפת העץ והשליכה עד הלבינו זמורו׳ הגפן ׃ מתלעו׳ חן השיני׳ הנבסין שלועס בהן ׃ אלי. קינה מתרגמינן איליא ׃ הכרת

יבטח. ברבות רשעים ירבה פשע. קדמא חסר יוד קדמא ׃ פתואל ל׳ פניאל ל׳ מתושאל ל׳ מחייאל ל׳ ׃ הקיצו ב׳ וסים׳ הקיצו ורננו שכני עפר. הקיצו שכורים ובכו והילילו ׃ ואין מספר ד׳ וסים׳ כי גוי עלה על ארצי. כאלף ומאתים רכב דוד׳. זה הים גדול ורחב. אמר ויבא ארבה ׃

הוביש ד׳ מל׳ וסימ׳ כי שמענו את אשר הוביש. אשר הוביש ר״פ. ויהי כשמוע כל מלכי. כלהו באיש על עם בן כתיב׃ ותפוח ג׳ בתלת לישני ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ למנשה היתה ארץ תפוח. ותפח והעינים׳ רמון גם תמר ותפוח׃ וזעקו ג׳ פתח׳ בקריא׳ וסימ׳ לבו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם. והילילו הרעים וזעקו. קדשו

הָכְרַת מִנְחָה וָנֶסֶךְ מִבֵּית יְהוָה אָבְלוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה׃ שֻׁדַּד שָׂדֶה אָבְלָה אֲדָמָה כִּי שֻׁדַּד דָּגָן הוֹבִישׁ תִּירוֹשׁ אֻמְלַל יִצְהָר׃ הֹבִישׁוּ אִכָּרִים הֵילִילוּ כֹּרְמִים עַל־חִטָּה וְעַל־שְׂעֹרָה כִּי אָבַד קְצִיר שָׂדֶה׃ הַגֶּפֶן הוֹבִישָׁה וְהַתְּאֵנָה אֻמְלָלָה רִמּוֹן גַּם־תָּמָר וְתַפּוּחַ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יָבֵשׁוּ כִּי־הֹבִישׁ שָׂשׂוֹן מִן־בְּנֵי אָדָם׃ חִגְרוּ וְסִפְדוּ הַכֹּהֲנִים הֵילִילוּ מְשָׁרְתֵי מִזְבֵּחַ בֹּאוּ לִינוּ בַשַּׂקִּים מְשָׁרְתֵי אֱלֹהָי כִּי נִמְנַע מִבֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה וָנָסֶךְ׃ קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה אִסְפוּ זְקֵנִים כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל־יְהוָה׃ אֲהָהּ לַיּוֹם כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה וּכְשֹׁד מִשַּׁדַּי יָבוֹא׃ הֲלוֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ אֹכֶל נִכְרָת מִבֵּית אֱלֹהֵינוּ שִׂמְחָה וָגִיל׃ עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת תַּחַת מֶגְרְפֹתֵיהֶם נָשַׁמּוּ אֹצָרוֹת נֶהֶרְסוּ מַמְּגֻרוֹת כִּי הֹבִישׁ דָּגָן׃ מַה־נֶּאֶנְחָה בְהֵמָה נָבֹכוּ עֶדְרֵי בָקָר כִּי אֵין מִרְעֶה לָהֶם גַּם־עֶדְרֵי הַצֹּאן נֶאְשָׁמוּ׃ אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא כִּי אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה׃ גַּם־בַּהֲמוֹת שָׂדֶה תַּעֲרוֹג אֵלֶיךָ כִּי יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם וְאֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת הַמִּדְבָּר׃

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן וְהָרִיעוּ בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי־בָא יוֹם־יְהוָה כִּי קָרוֹב׃ יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל כְּשַׁחַר פָּרֻשׂ עַל־הֶהָרִים עַם רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן־הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד־שְׁנֵי דּוֹר וָדוֹר׃ לְפָנָיו אָכְלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו תְּלַהֵט לֶהָבָה כְּגַן־עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו וְאַחֲרָיו מִדְבַּר שְׁמָמָה וְגַם־פְּלֵיטָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ׃ כְּמַרְאֵה סוּסִים מַרְאֵהוּ וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן׃ כְּקוֹל מַרְכָּבוֹת עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְרַקֵּדוּן כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה קָשׁ כְּעַם עָצוּם עֱרוּךְ מִלְחָמָה׃

פסקו קורבנין ונסכין מבית מקדשא דיי אתאבלו כהניא דמשמשין בבית מקדשא דיי׃ אתבזיזו חקליא חרובת ארעא ארי סף עיבורא יבישו גופניא נתרו זיתיא׃ בהיתו איכריא אלילו מפלחי כרמיא על חיטין ועל סערין ארי סף חצד חקלא׃ גופניא יבישו ותיניא נתרא רמונין אף דיקלין וחזור כל אילני חקלא יבישו ארי פסקת חידותא מבני אינשא׃ אסרו וספידו כהניא אילילו דמשמשין על מדבחא עולו ביתו בסקיא דמשמשין קדם אלהי ארי אתמנע מבית מקדשא דאלהכון קורבנין ונסכין׃ גזרו תעני ערעו כנישא כנישו סביא כל יתבי ארעא ועולו לבית מקדשא דיי אלהכון וצלו קדם יי׃ ווי מן קדם יומא ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי וכביזא דמן קדם יי שדי ייתי׃ הלא עוד דאנחנא חזן עיבורא אסף פסק מבית מקדשא דאלהנא חדוא וביע׃ אתמסיאו גרבי חמר תחות מגופתהון צדיאו אוצריא אתפגרו אסניא ארי סף עיבורא׃ לחדא מתאנחא בעירא מתערבלן בקרין דתורין ארי לית רעיא להון אף עדרי ענא צדיאה׃ קדמך יי אנא מצלי ארי קידום תקיף כאישא אסף דרוות מדברא ושלהוביתא שיצאת כל אילני חקלא׃ אף חיות ברא מסברא קדמך ארי יבישו פצידי מיא וקידום תקיף כאישא אסף דרוות מדברא׃ תקעו שופרא בציון יביבו בטור קודשי יזועון כל יתבי ארעא ארי מטא יומא למיתי מן קדם יי ארי קריב׃ יום חשך וקיבלא יום עננא ואמטתא כנהור צפרא פריס על טוריא עם סגי ותקיף דכותיה לא הות מן עלמא ובתרוהי לא יוסיף עד שני דר ודר׃ קדמוהי אכלא אשתא ובתרוהי משיציא שלהוביתא כגינא דעדן ארעא קדמוהי ובתרוהי מדבר צדו ואף שיזבא לית ליה לרשיעיא׃ כחזו סוסותא חזויהון וכפרשיא כן רהטין׃ כקל רתיכיא על רישי טוריא מקפצין כקל שלהובית אישתא דמשיציא בקשא יבישא כעמא תקיפא דידע סידרי קרבא׃

רשי

הכרת. כמו נכרת ה״א הנקודה בחטף קמץ עומדת במקום נו״ן כמו וחית השדה השלמה לך׃ בשו. הכלמו׃ אכרים. מנהיגי המחרישה׃ על חטה ועל שעור׳. מוסב על אכרים. ועל הכורמי׳. אמר הגפן הובישה׃ אומללה. נכרתה פסק פריה׃ הובים. כמו יבש׃ קדשו צום. הזמינו צום׃ עצרה. אסיפה׃ אהה. לשון גניחה יללה׃ וכשוד. וכביזת שודדים׃ יבוא. מאת המקום׃ נגד עינינו. אנו רואי׳׃ עבשו. העלו חלודה ועיפוש בלעז מוייטי״ר׃ פרודות. תרגם יונתן גרבי חמרא׃ מגרפותיהם. תרגם יונתן מגופותיהון מגופת כיסוי החבית כמתו אוכרו׳. של יין ושל שמן׃ ממגרות. מגורות של חטין׃ נבוכו. נתערבלו ונסגרו ותעו ביערים ובמדברות׃ נאשמו. נתקלקלו באשמתן׃ נאות מדבר. לשון נוה׃ תערג. יתגעגע כאשר פתר דונש ערג לאילים כהם לסחלים ונגה לעגלים וצהל לסוסים וציפצוף לעופות ונבח לכלבים׃ תקעו שופר. להשמיעם שישובו בתשוב׳ בטרם תבואתם הרעה הזאת׃ יום י״י׃ מה שאמרנו למעלה׃ כשחר פרוש על ההרים. הארבה והגזם נפרשי׳ על ההרים כשחר הנפרש בכל העולם׃ כמוהו לא נהיה מן העולם. לבוא כל המיני׳ הללו זה אחר זה אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של מכת מצרים שנאמר ואחריו לא יהיה כן׃ לפניו אכלה אש. משחיתים את הכל כאילו אש אוכלת לפניהם ולהבה מלהטת אחריהם׃ כגן עדן. היתה הארץ לפני בואו ואחר שילך ה הניח את הארץ כמדבר שממה׃ כמראה סוסים מראהו. במרוצת׳׃ כקול להב האוכלת קש. משמעת קול׃ ערוך מלחמה. לפי שהוא דבוק נקוד חטף פתח׳׃

קנצו

מסרה

צום קראו עצרה. וסימ׳ בלשון ארמי אזלו רעיא וקדישו׃ ולהבה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ולהבה מבין סיחון. ולהבה לא תבער בך. ולהבה להטה כל עצי השדה׃ כשחר ב׳ רפין וסי׳ כשחר פרוש על ההרים. כשחר נכון מרצאו׃ ד׳ פסוקים אית בהון פנים ואחור וסימ׳ נמסר בסדר בא אל פרעה׃ אכלה ח׳ בקריאה וסימ׳ במסרא רבתא׃

אבן עזרא

הכרת. כדרך כי מי כרה לא זורק עליו והטעם שאין לשכורים איך תמצאו אתם יין והנה הכרת מנח׳ ונסך שהוא חיוב הביתו והזכיר המנח׳ בעבו׳ כי שדד דגן גם הנסוך אם לא ימצא משכב׃ אבלה אדמה. הטעם אבלו יושביה׃ הובישו. אכר תואר והאלף שורש ואין כמשקלו׃ הגפן הובישה. דרך משל וכן הובים ששון׃ חגרו. שק והטעם אין לכם במה תקרבו שיו להקריב עולות כי עולת התמיד אין לכם׃ קדשו. כמו הכינו׃ עצרה. שלא יעשה אדם מלאכ׳ ויפת אמר קהלה כמו עצרת בוגדי׃ אספו. אתם זקני׃ כל יושבי ארץ ישראל׃ בית י״י׃ בחסרון מלת אל׃ אהה. מלת זו תאמר בדרך פחד ויפת אמר כי האלף נוסף׃ וכשוד. הטעם מי יוכל להמלט משוד שיבא מהשם והנגיד ז״ל אמ׳ כים רי תואר כמו עלי לבי דוי רק אמר כי האחד תחת אות הכפל כמו דלית פוקים משפט והטעם מתגבר ומכאת על כן אמר כי במקום הזה איננו שם הכבד ו וככה כקול מים רבים כקול שדי וככה והיה שדי בצריך תקיף ו והעד וכסף תועפו׳ לך וכתוב ושית על עפר בצר ויפה אמר׃ הלא. נכרת. ישרת כעבור אחר נכרת שמחה ו וגיל בעבו׳ היין המשמ׳ אלהים ואנשים׃ עבשו. אין לו חבר אמר רבי מרינוס התעפשו פרודות הם גרגרי החט׳ והשעורה הזרועים שהם תחת מגרפותיהם והטעם העפר וככה יפרש או באגרוף והאלף נוסף׃ נהרסו ממגורות׳ מקומות אכורים לדגן כמו אוצרות כמו על דגן ותירוש יתגוררו והמלה זרה לתוספת שנים ממ״ן׃ מה. נבוכו. כמו נבוכים כי השורש בא תחת חולם נבוכו ע״מ נכונו ללבים שפטים׃ נאשמו. כמו תאשם שומרון׃ אליך. דברי הנביא כי יספר שהיתה שנת בצורת ו וזהו אכלה כאות כמו נותרועי ם ורבי משה הכהן אמר כי הטעם כמו על עצי השדה אמר שם בפרי׳ יקננו ויפת אמ׳ כאילו אכלה אש ונכון היה לולי כי יבשו אפיקי מים׃ גם. דרך משל כי עצי השדה צועקים׃ גם בהמות תערג. כל אחת ואח׳ כדרך בנות צעדה׃ כי יבשו אפיקי מים. המקומו׳ ששם מים רבים עמוקים כי אין להם מים לשתות׃ ואש אכלה נאו׳ המדב׳. ואין להם מה יאכלו׃ תקעו. זה הנביא אמ׳ חגרו לפני בא זה היום ובבא היום אמר תקעו שופר ובעבור זה אמר וגם עתה שבא יום י״י ישובו אל י״י כי הוא ו יפליא לעשות עמכם׃ יום. כדרך וכסה את עין הארץ וטע׳ כשחר רגע אחד הפרוש׃ עם. חבור וכמוהו ארזים לא עממוהו לא התחברו עמו במערכת אחת וככה קראו גוי. לא נהיה. לבוא ארבע׳ מינים יחד׃ לפניו. דרך משל על הארב׳׃ וגם פליטה. אין דבר שנפלט ממנו׃ במראה. כמרוצה׃ כקול. הטעם כי המרכבה איננה הולכת על מקום גבוה ואלה על ראשי ההרים׃ בקול להב אש. מראה למעלה׃ ערוך מלחמה. מערכה אחר מערכה׃

מפניו

מפניו יחילו עמים. רבים מפני זה העם העצום. ומלת פארור באלף מגזרת פאר והרים כפול כמו סגריר והטעם שיתקבץ ויתאסף הפך יתפשט כמו אספו נגהם ויפת אמר לשון שחרות והאלף נוסף: כגבורים. יעבטון. כמו יעותון וככה בלשון ישמעאל: ואיש. דרך משל: גבר. מין הזכר ובעבור שהזכיר כגבורים ירוצון: ובעד השלח. כלי מלחמה כמו מעבור בשלח ואין משלחת במלחמה: לא יבצעו. כמו ולא יפצעו וכמוהו ובצעם בראש כולם: בעיר ישקו. מגזרת שוק: לפניו. רגזו אנשי הארץ: שמש וירח. קדר עליהם כמו עד אשר לא תחשך השמש: ויי. הטעם שים להם קול גדול על כן רגזה ארץ בקול התרועה שאמר ירגזו כל יושבי הארץ והמפרש כי פירוש השם הודיעכם זה לפני בואו אוכנו על דרך הלשון רק הטעם כאילו השם הרעים את הארץ כדרך מציון ישאג ומירושלם יתן קולו והוא מתנבא על הרעם על כן אמר שם שאוג ישאג על נוהו ואין לתמוה איך הוא קולו כקול הרעם כי רב מאד מחנהו כמו ושאון לאומים: עושה דברו. כמו כי פי יהוה דבר: וגם. שובו עדי בלב להכחש ובצום אולי יכופר העון לענות נפש ובבכי להודות הפשעים ולבקש תחנה על זאת הרעה שבאה עליהם: וקרעו. ככה היה מנהג בבוא עליהם רעה לקרוע בגדיהם כמו ויקרע יעקב שמלותיו וככה בדברי דוד וקריעת הלב כדרך ומלתם את ערלת לבבכם וכמו ואקרע סגור לבם והנה הטעם להסיר מכסה לב לקורעו כי הוא ימנע שלא יבין הלב והטעם שיבין את האמת ובעבור זה כתוב כל ערום יעשה בדעת: ונחם. שם התואר ולולי אות ה' הגרון היה העין דגש להתבלע הנון: מי. הטעם אולי השם ישוב והשאיר זה החיל ברכה שיעשו ממנו מנחה ונסך: תקעו. אחר שאת הארבה: אספו. יצא חתן. לעשות מספר ובכי: בין. אין נכון לבכות בבית השם בהיכל לפני: לחרפה. רעב: למשל בם גוים. כי הרעבים יברחו אליהם ואם באו אליהם אין כח בהם להלחם: ויקנא. בעבור ארצו כמו פן יאמרו לי וכבר הזכרתי כי דבר נגזר להיות יאמרוהו הנביאים על לשון עבר: ויען. את הכהנים הבוכים. מלת ושבעתם כמו מלא גם חסר: ולא אתן אתכם. שיפוגו לבקש לחם כאשר אמרו מצרים נתנו יד: ואת הצפוני. חיל הארבה שבא משאת צפון וטעם אל ארץ ציה שלא ימצא מה יאכל: הקדמוני. הוא המזרחי והאחרון המערבי ושניהם כנגד ירושלם והנה בהיותו בארץ שממה ימות: צחנתו. כמו באשו ואין ריע לו רק הטעם כפול:

ילכון ג' בקריא' וסימ' ואיש בדרכיו ילכון. ודבתריה גבר במסלתו ילכון. אם עזבו בניו תורתי: וכוכבים ו' בקריאה וסימ' בספר' רבתא: חנון ורחום ח' וסי' בספ' רבת': ויאמרו ט' רפין וסי' נמסר בישעיה ס"ד: ואל תתן ג' וסימ' כפר לעמך ישראל אשר פדית יי'. ואל תתן נחלתך לחרפה למשול בם גוים. ואל תתן עלינו דם

מפניו יחילו עמים כל פנים קבצו פארור: כגבורים ירוצון כאנשי מלחמה יעלו חומה ואיש בדרכיו ילכון ולא יעבטון ארחותם: ואיש אחיו לא ידחקון גבר במסלתו ילכון ובעד השלח יפלו לא יבצעו: בעיר ישקו בחומה ירצון בבתים יעלו בעד החלונים יבאו כגנב: לפניו רגזה ארץ רעשו שמים שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם: ויהוה נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עשה דברו כי גדול יום יהוה ונורא מאד ומי יכילנו: וגם עתה נאם יהוה שבו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד: וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל יהוה אלהיכם כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה: מי יודע ישוב ונחם והשאיר אחריו ברכה מנחה ונסך ליהוה אלהיכם:

תקעו שופר בציון קדשו צום קראו עצרה: אספו עם קדשו קהל קבצו זקנים אספו עוללים ויונקי שדים יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה: בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי יהוה ויאמרו חוסה יהוה על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ויקנא יהוה לארצו ויחמל על עמו: ויען יהוה ויאמר לעמו הנני שלח לכם את הדגן והתירוש והיצהר ושבעתם אתו ולא אתן אתכם עוד חרפה בגוים: ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמני וספו אל הים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות:

מן קדמוהי יזועון עממיא כל אפיא איתחפיאו איכרום אוכמין בקדירא: כגיבריא רהטין כגברי עבדי קרבא סלקין לשורא וגבר באורחיה אזלין ולא מעכבין אורחתהון: וגבר אחוהי לא דחקין גבר בכבישיה אזלין לאתר דאינון שלחין קטלין ולא מקבלין ממון: בקרתא מזדיינין על שורא רהטין בבתיא סלקין מן חרכיא עלין כגנבין: קדמוהי תרובת ארעא זעו שמיא שמשא וסיהרא קבילו וכוכביא כנשו זהרהון: ויי ארים מימריה קדם משריתיה ארי סגי לחדא משיריתיה ארי תקיפין עבדי מימריה ארי רב יומא דעתיד למיתימן קדם יי ודחיל לחדא ומן יכיל לסוברותיה: ואף כען אמר יי תובו לפולחני בכל לבכון ובצומא ובבכיתא ובמספדא: ואעדו רשע לבכון ולא בביזוע לבושכון ותובו לפולחנא דיי אלהכון ארי חננא ורחמנא הוא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון וקשוט ומתיב מימריה מלאיתאה בישא: מן ידע דאית בידיה חובין יתוב מיניה ויתרחם עלוהי וכל מן דיתוב ישתבקון ליה חובוהי ויקבל בירכן ונחמן וצלותיה כגבר דמקריב קורבנין ונסכין בבית מקדשא דיי אלהכון: תקעו שופרא בציון גזרו תעני ערעו כנישא: כנשו עמא זמינו קהלא כנושו סביא איתו טליא ויונקי תדיא יפוק חתנא מאדרון בית משכביה וכלתא מבית גנונתא: בין אולמא ולמדבחא יבכון כהניא דמשמשין קדם יי ויימרון חוס יי על עמך ואל תתן אחסנתך לחיסודין למשלט בהון עממיא למה יימרון בעממיא אן דאתפריקו במימר אלהכון: וחס יי על ארעיה ורחים על עמיה: ואתיב יי ואמר לעמיה הא אנא מברך לכון עבורא וחמר ומשחא ותסבעון יתיה ולא אתן יתכון עוד חיסודי כפנא בינֵי עממיא: וית עמא דאתי מציפונא ארחיק מנכון ואגליניה לארעא צדיא וחרבא רישיה לימא מדינחא וסופיה לימא מערבאה ותסק סרוחיה ויהך רוחיה ארי אסגי למעבד בישין:

רשי

קבצו פארור. שחרות כקדירה כמה דאת אמר ובשלו בפרור והלף הכתובה יתירה היא ואינה נקראת: ולא יעבטון. אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו לא יעקלון: ובעד השלח. כמו בעד החלונים על פני כלי זיין יפלו ויחנו: ולא יבצעו. ולא יקבלון ממון ויונתן פתר בו לשון שליחות בשביל שליחותו של הקב"ה שפילים עצמן ובצע כסף לא לקחו: בעיר ישוקו. לשון השמעת קול כמו כמשק גבים רוב שוקק ממשק חרול וית לשון כשק מזדיינין: רגזה ארץ. בשביל פורענות הבאה על ישראל רוגזים ורועשים: אספו נגהם. הכניסו אורן: ויי' נתן. עליהם קולו במאמר נביאיו לפני שלחו בהם את חילו זה: כי רב מאד מחנהו. אשר ישלח בכם אם לא תטיבון: ואל בגדיכם. כי אוכיחם לקריעת בגדיכם ד"א קרעו לבבכם ואל תצטרכו לקרוע בגדיכם מחמת אבל: ונחם על הרעה. נהפך למחשבה אחר': מי יודע. שים בעון ישוב וינחם: והשאיר. החסיל והגזם אחריו ברכה על ידי התשובה תבא ברכה בפירות: קבצו זקני'. מתקולת שלא קבוץ לי לשון רפי וקל: למשול בם גוים. לשון משל ושנינה: לחרפה. לגידופין: ויקנא יי' לארצו. לשון המקנא אתה לי נכנס בלבו ברתה ובא לחם במלחמתה ונתעסק בברכיה ורבותינו פירשו לשון התראה התרה בגוזאי על עסקי ארצו: חרפה. גידוף שיקראו אתכם חסירי לחם: ואת הצפוני. יש לפותרו על חיל הארב' ועליו נופל לשון והדחתיו אל ארץ ציה ושממה ד"א העם הבא מצפון מלכי אשור ורבותינו אומרים זה יצר הרע שצפון בלבו של אדם: הקדמוני. המזרחי ורבותינו פירשו ביצר הרע דרשו שני היתים הללו במקדש ראשון ובמקד' שני וכן פירשוהו על שם פניו במקד' ראשון ושני והחריבם לפי התרגום שפירשו על חיל מלך אשור כ"ל פניו הים הקדמוני מקצת חילו אשלח למזר' ומקצתו למער': צחנתו. באשו יורה עליו שהוא לשון זוהם וטינוף: כי הגדיל לעשות. רעה שפשט ידו בגדולים: אל

מסרת

נקי דיונה: והתירוש ג' ומל' בקריאה וסימ' והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה'. ויען יי' ויאמר לעמו הנני שולח. ובל יהודה הבאו:

אל תיראי · כנגד ונורא מאד: גילי · כנגד מספד: כי הגדיל השם לעשות · טוב כנגד כי הגדיל הארבה לעשות רע: אל תיראו בהמות שדי · כנגד גם בהמות שדי תערוג אליך: כי דשאו נאות מדבר · הפך ואש אכלה נאות מדבר: כי עץ נשא פריו · הפך כל עצי השדה יבשו: ובני · אמר יפת כי המורה הוא הנביא שהוא מורה אותם בדרך צדק על כן באה להם הטובה והזכיר מורה ומלקוש כמו כלאי החמור חמור חמרתים עלמים עיירים ועלמים עיירים המבעיר את הבערה כי יבער איש ולפי דעתי שהוא כמו יורה ואמר את המורה לצדקה כמו שמש צדקה ומרפא בכנפיה · וטעם בראשון בחדש הראשון כי לעולם יהיו בין זמן היורה שהוא כמו המורה ובין זמן המלקוש ימים רבים ובחדש ראשון יבאו שניהם וזה במעשה נס וגם הוא כי הגדיל יי' לעשות: ומלאו · והשיקו היקבי' · כמו משיקות: ושלמתי · זה יורה שבכל שנה שעבר' באו מין אחר ועתה באו ארבעתן והיה להם שבע גדול: ואכלתם · ולא יבושו · הפך הובישו אכרים והם שנים שרמים והטעם אחד וכמוהו יען וביען ענה: וידעתם · לולי כבודי שהוא בתוככם לא היה זה על כן יבטחו בי תמיד והלאה ולא יבושו לעולם: והיה אחרי כן · אמר ר' ישועה כל זאת הנבואה היא לעתיד ור' משה הכהן אמר אם כן למה אמר אחרי כן רק והיה באחרית הימי' אולי זה הנביא היה בימי יהושפט על כן יזכור עמק יהושפט והנביאי' ובני הנביאי' היו רבים כי רבים יבאו לדבר עם אלישע ועובדיהו לבדו החביא מהם ק' · על כל בשרי בארץ ישראל שהוא מקום ראוי להנבאה: וגם · העבדי' · שסבו לתורת השם וככה השפחות: ונתתי · מנהג אכמי לשון הקודש כאשר יזכירו ב' דברים יחל לספר דברי השני בתחילה ואח' כן ישוב אל הראשון באחרונ' כמו לך יום אף לך לילה ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו וככה זה ונתתי דם בארץ ובשמים אש ותימרות עשן: השמש · יספר קדרות שיהיה לשמש בהתחברה עם הירח והירח יקדר: והיה אדום זה יהיה בהיותו רחוק מראש התלי ונכנו קרוב משש מעלות ולעולם הם אותות על מלחמות והיה לאות כי ימותו עמי' רבים: ובשרידי · הטעם כפול וטעם אשר יי' קורא נגזר: כי · בעבו' זה הכתו' חשבו רבים כי הנבוא' לעתיד אולי כן הוא ורבי משה אמר מלאכו מכפל פחד השם על כל הגוים שהם סביבות ירוש' בימי יהושפט ויביאו לו מנחות והנה בימיו שבו השבוים בימי אבותיה' · וקבצתי · זאת היא המלחמה שהתחברו בני מואב ובני עמון ושעיר חיל כבד לרוב מאד ויהושפט היה לו מיהודה ומבנימין אלף אלפים ומאה וששים אלף גבורי חיל ועמק יהושפט הוא עמק ברכה כי יהושפט קרא שמו כן: ואל · ידו · פועל עתיד תחת עבר והעד וידו אבן בי גם נכון הוא להיותו עבר רק יהיה מפעלי הפעל והנה מלאכו לידות שירדה על עלומי ההוא: ויתנו · הילד הישראלי במחיר זה בעבור זונה: והילדה מכרו ביין · ברמי יין להשתכר עם הזונה כי כל זונה במקרה היא כמשמעה חוץ מן והזונות רחצו שהוא כמו אזכיך כי האלף נוספת: וגם

אדמה י"א בקריאה וסימ' וקין היה עבד אדמה · מזבח אדמה תעשה לי · חבות עליו · משא צמד פרדי' אדמה · כי מי דימון מלאו דם · הוי רב את יוצרו · שדד שדה אבלה אדמה · אל תיראי אדמה גילי ושמחי · אשתך בעיר תזנה · ואמר לא נביא אנכי · ויבן מגדלים רבים · תשמח רוחך יבראון: אכול י' מלאים בקרי' בליש'

אל תיראי אדמה גילי ושמחי כי הגדיל יהוה לעשות: אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם: ובני ציון גילו ושמחו ביהוה אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון: ומלאו הגרנות בר והשיקו היקבים תירוש ויצהר: ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם חילי הגדול אשר שלחתי בכם: ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם יהוה אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם: וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני יהוה אלהיכם ואין עוד ולא יבשו עמי לעולם:

והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם חלמות יחלמון בחוריכם חזינות יראו: וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי: ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרות עשן: השמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא: והיה כל אשר יקרא בשם יהוה ימלט כי בהר ציון ובירושלם תהיה פליטה כאשר אמר יהוה ובשרידים אשר יהוה קרא:

כי הנה בימים ההמה ובעת ההיא אשר אשוב את שבות יהודה וירושלם: וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצי חלקו: ואל עמי ידו גורל ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו:

לא תדחלין ארעא דישראל בועי וחדי ארי אסגי יי למעבד בך טבין לעמיה: לא תדחלון חיות ברא ארי איתעטרו דרוות מדברא ארי אילנא אצלח אבית תיניא וגופניא טענו פירהון: ובני ציון ביעו וחדו במימרא דיי אלהכון ארי אתיב לכון ית מלפיכון בזכו ומחית לכון מטר בכיר בעידניה ולקישא בירח ניסן: ויתמלין אדריא עיבורא ויטופון נעוויא חמרא ובריא משחא: ואשלם לכון שניא טבתא חלף שניא דבזו יתכון עממיא אומיא ולישניא ושלטוניא ומלכותא פורענות חילי רבא דשלחית בכון: ותכלון מיכל ותסבעון ותשבחון ית שמא דיי אלהכון דעבד עמכון פרישן ולא יבהתון עמי לעלם: ותדעון ארי בגו בית ישראל אשריתי שכינתי ואנא יי אלהכון וליית עוד ולא יבהתון עמי בית ישראל לעלם: ויהי בתרכן אשפוך ית רוח קודשי על כל בסרא ויתנבון בניכון ובנתיכון סביכון חלמין יחלמון עולימכון חזוונין יחזון: ואף על עבדין ועל אמהן ביומיא האינון אשפוך ית רוח קודשי: ואתן אתין בשמיא ובארעא דם ואשא ויטורין דתנן: שמשא יתהפיך לקבלא וסהרא לדמא קדם מיתי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי רבא ודחילא: ויהי כל דצלי בשמא דיי ישתזיב ארי בטורא דציון ובירושלם תהי שיזבתא כמא דאמר יי ומשזבא דיי זמין: ארי הא ביומיא האינון ובעידנא ההיא דאתיב ית גלוות אנש יהודה וית בני ירושלם: ואכנוש ית כל עממיא ואחתנון למישר פילוג דינא ואתפרע מנהון תמן על עמי ואחסנתי ישראל דבדרו ביני עממיא וית ארעי פליגו: ובעמי רמו עדבין ויהבו עולימא באגר זניתא ועולמתא זבינו בחמרא ואשתיאו:

רשי

אל תיראי אדמה · ארץ ישראל אל תשובו בתשובה: את המורה · את נביאכם המורי' אתכם לטוב אלי כדי לצדק אתכם: מורה מלקוש · כמו יורה ומלקוש: בראשון · בניסן ואף על פי שהיורה היא רביעה ראשונה ה היורד' על הזרע והיא במרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו ש שמפורש במסכת תענית שנדלה התבואה בא' עשר יום: והשיקו · לשון השמעת קול כשהקילוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הבור שלפני הגת: והיה אחרי כן · לעתיד לבא: על כל בשר · על מי שנעשה לבו רך כבשר דוגמת ונתתי לכם לב בשר: ותמרות עשן · זקיפות מעלה עשן כגובה: יהפך לחשך · לביים את המשתחוים לחמה: והיה כל אשר יקרא וגו' כאשר אמר · והיכן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך: ובשרידים · בשארית אשר יותיר: אשר יי' קורא · לשון קרואים לסעודה או לעבודת המלך לשון הזמנה: אל עמק יהושפט · אחד שמם כשמק הדין · יהושפט משפטו יה: ידו · ירו גורל · כמו וידו אבן בי: הגמול

מסרה

וסימ' ויאכל גם אכול את כספנו · הן לא הובא את דמה · האכול אכלנו מן המלך · אכול השנה ספיח דמלכים · ותכרו דישעיה · ערוך השלחן צפה הצפית · אכול ושתו כי מחר · ואכלתם אכול ושבוע · אכול ואין לשבעה · אכול ושבוע והותר: ההמה י"ב וס'ם בירמיה סים' י"ד: בוא י"ג מל' וסים' בישעיה סים' ב' וביחזקאל סימן ל"ג ועיין פלוגת' דא"ת כהא' סים' במסרה רבת' בערך בא: בימים ההמה ח' וסים' נמס' בירמיה סים' ג': ידוג' וסים' ואל עמי ידו גורל · ביום עמדך מנגד · גם הא לגולה הלכ' · וא' וידו אבן בי:

וגם מה אתם לי · מתנבא על צר וצידון ופלשתים שיבוא יום אידם והנה מצאנו כתו' כי הפלשתים היו מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא וזה לאות שגברה ידו עליהם: והטעם הגמול כאילו גמלתי לכם רע או אתם תחלו לגמול לי כמו אשר גמלנו אותו: אשר כספי וזהבי · שנתנו מלכי יהודה להם שוחד או לפדיון השבויים ובני שלקחתם במלחמה או בגניבה: הנני · הם ישובו וינקמו מכם: ומכרתי · הוסיף על המדה: ואת בנותיכם · שאינן יוצאות למלחמה: שבאים · גוי רחוק שהוא ממלכות שבא: קראו · שב עתה להגיד דברי החיל הגדול הבא על יהושפט: קדשו · הכינו: כתו אתיכם · כמו את מחרשתו ואת אתו: ומזמרותיכם · שיזמרו בהם הזמורה: החלש · יתחזק: שמו · התקבצו ומגזרת עים שהם ז' כוכבים לעולם לא יתפרדו כי הם ב בגלגל העליון והם כ נראים בקיץ ובחורף בארץ: הנחת · כמו הורד ואלה דברי ה הנביא והטעם הוריד השם: גבוריך · הם והם המלאכים כנגד העירו הגבורים ואחת המלה ידועה בתרגום וככה נחת גרודיה על עפר נחת · ויפת אמר שמה ישבר השם ב גבוריך אתה האויב הבא כמו ונחתה קשת נחושה: יעורו · כמו העירו: שלחו מגל · דרך משל כי כתוב כי העמונים והמואבים השמידו יושבי הר ש שעיר והחרימום ואחר הרג איש אחיו ואין פליט: השיקו: דרכו דרך משל ונקרא עמק החרוץ כי כלם נחרצה היתה עליהם והמפרש יהושפט כי השם ישפטם זה דרך דרש הוא כי על דרך הפשט נכון הוא שיקרא שם אדם בשם עושהו כמו כורי שרי ריק השם הנכבד לא יקרא בשם אדם על כן פירשתי כי שלמ' בשיר השירים שהוא חול: המונים · שלו: כי קרוב יום ה' · להנקם מהם: שמש · קדרו עליהם כאשר היה לפני בא יום ה': וה' מציון ישאג · רעש גדול כמו קול רעמך בגלגל כדרך וה' ה השמיע את מחנ' ארם וככה כתוב נתן ה' מארבים: ורעשו · דרך משל כי הכל יפחדו · והשם יתן מעת לעמו כדרך וה' עוז לעמו יתן כאשר פירשתיו וטעם מציון הוא אשר פירש: וידעתם כי · שוכן בציו' · וזרים לא יעברו בה עוד אם ישמרו ת תורת השם וככה ד דברי זכריה ושכנתי בתוכך וככה אמ' בסוף וה' אם שמוע תשמעו בקול ה' אז ותקיים כל זה: והיה · יטפו · יזלו דרך משל כשמן מחלתים כור: וכל אפיקי · מקומות חזקים ואיכם רבים: מצרים · ואדום · היו שממה בימי נבוכד נצאר ותחת מצרים היום איכפה הקדמונית:

הטבים ה' חס' ו' בליש' בקרי' וסי' לך נא אל הצאן וקח לי משם שני · פן תאכל ושבעת ובתים טבי' · והאנשי' טבים לנו מאד · אשר פגע בשני אנשים · ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם · הבאתם ג' בקריא' וסימ' בסדר חקה: הגבורים ז' מל' וסי' ונתן הנביא ושמעי ורעי · ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים · עלו הסוסים ותהל לו ·

וגם מה אתם לי צר וצידון וכל גלילות פלשת הגמול אתם משלמים עלי ואם גמלים אתם עלי קל מהרה אשיב גמלכם בראשכם: אשר כספי וזהבי לקחתם ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם: ובני יהודה ובני ירושלם מכרתם לבני היונים למען הרחיקם מעל גבולם: הנני מעירם מן המקום אשר מכרתם אתם שמה והשבתי גמלכם בראשכם: ומכרתי את בניכם ואת בנותיכם ביד בני יהודה ומכרום לשבאים אל גוי רחוק כי יהוה דבר: קראו זאת בגוים קדשו מלחמה העירו הגבורים יגשו יעלו כל אנשי המלחמה: כתו אתיכם לחרבות ומזמרתיכם לרמחים החלש יאמר גבור אני: עושו ובאו כל הגוים מסביב ונקבצו שמה הנחת יהוה גבוריך: יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט כי שם אשב לשפט את כל הגוים מסביב: שלחו מגל כי בשל קציר באו רדו כי מלאה גת השיקו היקבים כי רבה רעתם: המונים המונים בעמק החרוץ כי קרוב יום יהוה בעמק החרוץ: שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם: ויהוה מציון ישאג ומירושלם יתן קולו ורעשו שמים וארץ ויהוה מחסה לעמו ומעוז לבני ישראל: וידעתם כי אני יהוה אלהיכם שכן בציון הר קדשי והיתה ירושלם קדש וזרים לא יעברו בה עוד: והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעין מבית יהוה יצא והשקה את נחל השטים: מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקיא בארצם:

ואף מא אתון חשיבין קדמי צור וצידון וכל תחומי פלישתאי הגמלא אתון משלמין קדמי ואם גמלין אתון קדמי קליל בפריע אתיב גמליכון ברישכון: די כספי ודהבי נסבתון ומני חמדתא טביא אעילתון להיכליכון: ובני יהודה ובני ירושלם זבינתון לבני יונאי בדיל לארחקותהון מעל תחומהון: הא אנא מיתי להון ביגלאי מן אתרא דזבינתון יתהון לתמן ואתיב גמליכון ברישכון: ואמסר ית בניכון וית בנתכון ביד בני יהודה ויזבנונון לבני שבא לעמא רחיקא ארי במימרא דיי גזיר כן: אכלו דא בעממיא זמינו עבדי קרבא יתון ביגלאי גיבריא יתקרבון ויסקון כל גברי עבדי קרבא: אתקינו סכיכון לסיפין ומגליכון למורנין דחליש יימר גבר אנא: יתכנשון וייתון כל עממיא מסחור סחור ויתקרבון תמן יתבר יי תקוף גבריהון: ייתון ביגלאי ויסקון עממיא למישר פילוג דינא ארי תמן איתגלי למדן ית כל עממיא מסחור סחור: אושיטו בהון חרבא ארי מטא זמן קיצהון חותו דושו קטילי גבריהון כבעוט דמיתבעט במעצרתא אושידו דמהון ארי סגיאת בישתהון: משירין משירין במישר פילוג דינא ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי במישר פילוג דינא: שמשא וסהרא קבלו וכוכביא כנשו זהורידהון: ויי מציון יכלי ומירושלם ירים מימריה ויזועון שמיא וארעא ויי סמך לעמיה וסעיד לבני ישראל: ותדעון ארי אנא יי אלהכון אשריתי שכינתי בציון טורא דקודשי ותהי ירושלם קודשא ונוכראין לא יעידון בה עוד: ויהי בעידנא ההיא ירבון טוריא חמר מרת ורמתא יגדן טובא וכל פצידי דבית יהודה יהכון מיא ומבוע מבית מקדשא דיי יהי נפיק ומשקי ית מישר שיטין: מצרי לצדו תהי ואדום למדבר צדו תהי מחטוף בני יהודה דאשדו דם זכאי בארעהון:

רשי

הגמול אתם משלמים · וזהו הגמול שנתן שלמה לחירם מלך צור עשרים עיר: קל מהרה · לשון זריזות: לשבאים וגו' · לבני שבא: כי ה' דבר · והיכן דבר עבד עבדים יהיה לאחיו כן מפורש במכילתיה: קדשו מלחמה · אם תוכלון להלחם כנגדי: אתיכם · קולטרש בלעז: מזמרותיכם · שרפשא בלעז: עושו · כמו חושו כך חברו מנחם ויונתן תרגם יתכנשון ואומר אני שהוא לשון עשת ברזל המכונס יחד משא בל' ואין תיו בו יסוד: שמה הנחת ה' גבוריך · שם בקבוצת עמק יהושפט ישבור ב גבוריהם כן תרגם יונתן ואיני יודע אם לשון הורדה או לשון חתת והנו"ן בנופל כמו הנעל לרגיאל קדם תלכה שאין בו אות שורש אלא על · שלחו מגל ובגמ' שלפו חרבות אותם ההולכים ב בשליחותי לחבל את הגוים: כי בשל קציר · כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקציר שקוצרים אותם במגלות כשנגמר בישולו: באו רדו כי מלאה גת · מן הענבי' באו ודרכו אותם כלומר כתמלא שאתעוכם: רדו · לשון כבישות ורידוי כמו וירדו מדגת הים: השיקו היקבים · קול קילוח היקבים היורד תוך הבור שלפני הגיתות נשמע: בעמק החרוץ · שם חרוץ המשפט אמת וכן תרגם יונתן מישר פילוג דינא: אספו נגהם · הכניסו אורם: מציון ישאג · משם שאגו לציון: ורעשו שמים וארץ · יפרע משר' של מעלה שרי האומות ואחר כך מן האומות: מחסה · לשון כיסוי ובלעז אבר"איל: אפיקי · מקום מוצא מים: והשקה את נחל השטים · כמשמעו ויונקי ית מישר שטים ומדרשו יכפר על עון פעור: מצרים ואדום · שמכן זה לזה לפורענות אתם מוצא שאילולי מצרים לא היתה אדום שנאמר כי ששה חדשים ישב יואב עד הכרית כל זכר באדום וכתיב ויברח הדד הוא ואנשים אדומיים וימצא הדד חן בעיני פרעה וגו' והדד שמע כי שכב דוד עם אבותיו וגו' ובאחרונה ויהיו לשטן לשלמה אמר הקב"ה אני אכלה זו וזו: מחמס בני יהודה · בשביל חמס שעשו לבני יהודה אשר שפכו את דמם: ונקיתי

אלה עשו שלשת הגבורים · ואת כל צבא הגבורים · ויקהל דוד את כל · כמגדל דוד צוארך: מגל ב וסי' ותופש מגל בעת קציר · שלחו מגל כי בשל קציר: וככבים ו' וסי' נמסר לעיל בסימ' סי' ב': מחמס ט' רפין בקריא' וסי' במסר' רבת': נקיא חד מן י"ב מלין דכתיבי' אל"ף בסוף תיבות' ולא קריין וסי' נ' מס' בכם' רבת' בערך א':

ונקיתי דמם לא נקיתי • ואף אם אנקה אותם מאשר עבירות שבידם ותרעות פשעו לי דמם של בני יהודה לא אנקה מהם אימתי תהיה זאת בזמן שהקדוש ברוך הוא שוכן בציון :

ספר עמוס

אשר היה בנוקדים • תרגם יונתן ר דהוה מרי ניתין כמו ומישע מלך מואב היה נוקד : שנתים לפני הרעש • שנתים קודם שנתנגע עוזיה יום ש שנתנבא ישעיה שנאמר וינועו אמות הספים ואומר כאשר נסתם מפני הרעש וגו' : מציון ישאג • מבית קדשי הקדשים הדיבור יוצא : ואבלו נאות הרועים • ויבדון מדורי מלכיא ויחרב תקוף כרכהון : על שלשה פשעי וגו' • דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ואם יותר יותר וכאן כך הוא כבר נהגתי עמהם במדתי לוותר להם על שלשה פשעים ואם יש יותר כל שכן שיש בכלל המרובה המועט : ועל ארבעה לא אשיבנו • על פשע רביעי אין עלי עוד ל להשיבו ריקם מהשיב לו גמול וכל שכן שיש לו פשעים הרבה עתה את זה אפקוד עליהם אשר דשו יושבי גלעד הסמוכים להם : בחרצות הברזל • ת' במורגי דפרזלא והוא כעין שופ"כא שקורין לימ"א שעשוי חרצים ח חרצים ורודים בהם בני ארם בייסורי' ובהם מחתכין את קשי התבואה לעשותן תבן : חזאל ובן הדד • מלכי ארם והם ארם דמשק : בקעת און • מקום הוא בארם : ותומך שבט • ועביד שולטן כמו לא יסור שבט על שם שהמושל רודה את העם במקלותיו : מבית עדן • מקום : קירה • מקו' ושם הגלם סנחריב בימי אחז שנאמר ויעל דמשק ויתפשה ויגלה את ארם קירה כל הפורענות שנתנבאו נביאי ישר' לבא חרב על האומות נביאים שהיו קודם סנחריב כגון ישעיה ועמוס נבאו על חרב סנחריב וירמיה ויחזקאל נבאו על חרב נבוכד נאצר : עזה • מפלשתי' היתה : גלות שלימה • גלות ישרא' שהיא הגלות שלימה שלימה שלא ימלט איש שהיו ע עומדים על הדרכים ותופשים הנמלטים ומסגירין אותם וכן עשו אנשי צור וכן אדרבע רוחות בחורבן בית שני כמו שמפורש באגדת איזהו עזה מן הדרום צור מן הצפון דמשק מן המזרח ערביים מן המערב שנאמ' משא בערב ביער בערב תלינו : אשדוד אשקלון עקרון סרני פלשתים הם : והשיבותי ידי • אכה ואשנה : ולא זכרו ברית אחים • אשר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית ש שניהם והיו קורין זה לזה אחי שנאמר מה הערים אשר נתת לי אחי : על

ויהודה לעולם תשב • אם לא תמרה פיהשם והכבוד ישכון בקרבה כאשר חתם ספרו וכל רעה שעשו הגוים לישרא' לא יקום מהם כי רחמיו גדולים על כל מעשיו רק דמיהם ששפכו שאין להם פדיון לא ינקה :

ספר עמוס

זה הנביא היה בימי הושע וכל נבואתו על ירובעם בן יואש ורובי המפרשי' אמרו כי הרעש היה בהכנס עוזיה להקטיר קטרת ואין ראיה מהמקרא רק מהקבלה כי הכתו' אומר כי בימי עוזיהו היה הרעש ודבר גדול היה ולחשבון הזה הו' ובעוד שנים וחמש שנה כי אם היתה זאת הנבוא' בתחילת מלכו' אחז הנה אחר עשרים ושתי' שנה חת אפרים מעם אמור כי כן כ כתוב וטעם הרעש להזכירו כי התנבא לפני היותו שיבוא רעש ויכה בית החורף על בית הקיץ ומלת נוקדים רועים כמו ומישע מלך מואב היה נוקד : ויאמר • ישאג • רעש גדול שיהיה ואז ימנעו הגשם ויהיה להם חסרון לחם ומים כ כאשר יזכיר או הטעם ששמע זה הנביא קול השם בדרך נבואה קול גדול כשאג' אריה והנה הקול כמו גזירה שנגזר' מהשם על כן אמ' ואבלו נאות הרעי' כי הנאה תמות בלי מרעה : ויבש ראש הכרמל • העצים הנראים בראש והמפרש נאות הרעים על המלכים איננו מ מטעם הפרשה : כה • אמר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והטעם כי יזהירנו ואם לא ישמעו יענישנו בפעם הרביעית ויפת אמ' על הדור הרביעי אם היו כל הדורות רשעים והגאון אמר שלשה עונות סלחתי לו וזאת הרביעית לא אסלח והנה בדמשק ועזה וצור ואדום ובני עמון לעולם הרביעית שהרעו ליעק' ובמואב שהרעו לעמו ושניהם בני יצחק על כן ה

ויאמר יי' חד מן ז' בטע' מרעימין ומפסיקין ר"פ וסי' ויתמוגגה ויחזיקו • ויאמר יי' אלהי אדני ימאן ויאמר אל אשת אדניו • וישחט ויקח משה • ונבהלו צרים וחבלים • ויאמר יי' מציון ישאג • ואמר לה אלה באניא שא אזל אחת המו : עדן ג' פתחין וסי' ההצילו אתם אלהי הגוים דמלכים • וחברו דישעיה • ושברתי בריח דמשק והכרתי •

וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלִַם לְדוֹר וָדוֹר : וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא־נִקֵּיתִי וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן :

וִיהוּדָה לַעֲלַם תְּתֵיב וִירוּשְׁלֵם לְדָר וְדָר : וְאִיתְפְּרָעִית דִּמְהוֹן מִן עַמְמַיָּא תּוּב אֲנָא עָתִיד לְאִיתְפְּרַע אֲמַר יְיָ דְּאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בְּצִיּוֹן :

עָ'

דִּבְרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר־הָיָה בַנֹּקְדִים מִתְּקוֹעַ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ : וַיֹּאמַר יְהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ נְאוֹת הָרֹעִים וְיָבֵשׁ רֹאשׁ הַכַּרְמֶל : כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־דּוּשָׁם בַּחֲרֻצוֹת הַבַּרְזֶל אֶת־הַגִּלְעָד : וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית חֲזָאֵל וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדָד : וְשָׁבַרְתִּי בְּרִיחַ דַּמֶּשֶׂק וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבִּקְעַת־אָוֶן וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מִבֵּית עֶדֶן וְגָלוּ עַם־אֲרָם קִירָה אָמַר יְהוָה : כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי עַזָּה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַגְלוֹתָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לֶאֱדוֹם : וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת עַזָּה וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ : וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאַשְׁדּוֹד וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מֵאַשְׁקְלוֹן וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי עַל־עֶקְרוֹן וְאָבְדוּ שְׁאֵרִית פְּלִשְׁתִּים אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה : כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי־צֹר וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַסְגִּירָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם וְלֹא זָכְרוּ בְּרִית אַחִים : וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ :

פִּתְגָּמֵי עָמוֹס דַּהֲוָה מָרֵי גִיתִין מִתְּקוֹעַ דְּאִתְנַבֵּי עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין קֳדָם מֵיתֵי זִיעָא : וַאֲמַר יְיָ מִצִּיּוֹן יְכַלֵּי וּמִירוּשְׁלֵם יָרִים מֵימְרֵיהּ וְיִצְדּוֹן מְדוֹרֵי מַלְכַיָּא וְיֶחֱרַב תְּקוֹף כְּרַכֵּיהוֹן : כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּדָשׁוּ בְּמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא יָת יָתְבֵי אַרְעָא גִּלְעָד : וְאֶשְׁלַח אִישָׁתָא בְּבֵית חֲזָאֵל וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָת בַּר הֲדַד : וְאִיתַּבַּר תְּקוֹף דַּמֶּשֶׂק וְאֵשֵׁיצֵי יָתֵיב מִבִּקְעַת אָוֶן וַעֲבֵיד שׁוּלְטַן מִבֵּית עֶדֶן וְיִגְלוֹן עַמָּא דַאֲרָם לְקִרְנֵי אֲמַר יְיָ : כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי עַזָּה וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּאַגְלִיאוּנוּן גָּלוּ שְׁלֵמָא לְמִמְסַר לֶאֱדוֹם : וְאֶשְׁלַח אִישָׁתָא בְּשׁוּרֵי עַזָּא וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתָהָא : וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵיב מֵאַשְׁדּוֹד וַעֲבֵיד שׁוּלְטַן מֵאַשְׁקְלוֹן וְאָתֵיב מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל עֶקְרוֹן וְיֵיבְדוּן שְׁאָרָא דִפְלִשְׁתָּאֵי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים : כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי צוֹר וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּמַסְרִינוּן גָּלוּ שְׁלֵמָא לֶאֱדוֹם וְלָא אִידְּכַרוּ קְיָם אַחִין : וְאֶשְׁלַח אִישָׁתָא בְּשׁוּרֵי צוֹר וּתְשֵׁיצֵי בִּירְנְיָתָהָא :

וא' ועדן חרן ומלבת : אמר יי' ב' סופי פסוקים בנביאים וסימ' ונשא כל אשר בביתך דמלכים • וחברו דישעיה • בעת פקדתים יכשלו • וחברו דבתריה אסוף אסיפם • כי אשיב את שבות הארץ • עוד תעברנה הצאן על ידי מונה • וירש ישר' את יורשיו • ואבד העמק • רני עקר' • לא ירעו ולא ישחיתו • וגם מהם אקח • והיה מדי חדש בחדשו • וגלו עם ארם קירה • והלך מלכם בגולה • והכרתי שופט מקרבה • ובכל כרמים מספד • נחם יי' על זאת קדמאה • בשובי את שבותיכם לעיניכם • עלו הורה והביאו עץ • הארצה אתה מידכם :

הזכירו פעמים בנבואתו ולא מצאנו ככה בספרי כל הנביאים המנבאים : על דושם • זה הכתוב על חזאל שהרע לישראל וישימם כעפר לדוש וטעם את הגלעד יושביה או שבריתו ישראל ממנה והוא היה חורש את הגלעד וכתוב ויכם חזאל את כל ארץ גלעד : ושלחתי • בבית חזאל • בני בניו אולי רצין היה מהם שהמיתו מלך אשור : ושברתי • כי נלכדה באלכד סומרון : והכרתי • בקעת און שם עיר בארם : ותומך שבט • כמו מטה עוז שבטו למשל : קירה • אל קיר שם עיר באשור וככה כתו' ויגלם קירה : כה • שהגלו ישראל בדרך שלום והסגירום לאדום : ושלחתי • האויב כמשל לאש כי אש יצאה מחשבון : והכרתי • ותומך שבט • כמו לא יסור שבט מיהודה : כה • יש אומרים כי ברית אחים על דבר שלמה שכרת ברית עם חירם מלך צור והוא קראו אחי ואין זה פשט רק דרש הדורש כי לא היו אחים כלל ואיננו שב רק על אדום שהוא אחי ישראל באמת מאב ואם והטעם שהיה צור כי אדום היה מבקש רעת ישראל יותר מכל הגוים ולא היה זוכר ברית אחים על כן הסגיר ישראל לאדום להנקם מהם : כה

אבן עזרא

כה׳ ושחת רחמיו׳ שהיו כרחם אחד והא׳ שמרה כחה וכמוהו ויקרא לה כבה וכמוהו רבים׃ כה׳ הרות כמו הרים כמו שנות שנים אולי משתנה מלת הרות בעבור אות הגרון ואחרים אמרו שמלת הרות כמשמעה שלא תלדנה בנים ולא יסתרו להרחיב גבולם וטעם בתרועה כי יתפש רבה בבה וטעם בסער ברוח סערה בעבור שהזכיר והצתי אש׃ כה׳ עצמות מלך אדום לשיד׳ דרך בזיון והוא מבני יצחק ויש אומרי׳ על דבר ויעלהו עולה ואחר כך שרפו או אז שרפו׃ ושלחתי׳ הקריות׳ שם מקום׃ והכרתי׳ שופט הוא מלך והעד וכל שריה אהרוג עמו׃ כה׳ על מאסם׳ והנה הכהנים מורי התורה עמהם׃ ושלחתי׳ זה נבוכד נצר והזכיר ירושלם בית מלכות יהודה׃ כה׳ על מכרם׳ על השופטי׳ ידבר והעד צדיק בריבו בהשפטו והנו כחשב כאילו מכרוהו׃ השואפים׳ הטעם׳ תשאפו מתי תשחבו ראש דלים על עפר א ארץ ודי להם שפלותם׃ ודרך ענוים יטו׳ ב מני אורח ישר שהוא אורחם עד שהסירו הענוה מישראל עד שלא יבוש ללכת איש עם אביו עם נערה ז ידועה׃ ועל׳ ולקחת חבול מהאביון יטו ת משפט וזה יעשו ב בפרהסיא במקום ה התחברם לתזוב הבעל וככה ויין ענושי׳ ישתו שיענשו מי שאין עליו עונש והם שותים׃ ואנכי׳ כתוב כי השם פוקד עון הארץ על כן גזר להכחידם כי א חקותיהם ללכת איש ואביו לזנות והזכיר האמורי כי הוא חזק מהשבע׳ וככה כי לא שלם עון האמורי עד הנה והנה משה הרג שני מלכי האמורי ה המזרחיים ויהוש׳ את׳ לתת אותנו ביד האמרי המערבי והנה מתש יפחד׃ ואנכי הטעם שהולכתי אתכם א ארבעים שנה עד ש שתלמדו חוקותי ואחר כן תירשו האמורי׃ ואקים

מסורה

והצתי אש ו׳ ול׳ כס׳ וסי׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ כא׃ שופט ו׳ מל׳ בקריא׳ וסי׳ שופט ואיש מלחמה׳ והכרתי שופט מקרבה׳ ישבת לכסא שופט צדק׳ אלהים שופט צדיק׳ ויותם בנו על בית המלך דדה׳ מלך שופט באמת דלים׃ שמרו ה׳ קמץ וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך ובירמיה סי׳ יו׃ מכרם ג׳ וסי׳ ונתתי מכרם׳

מקרא

כה אמר יהוה על־שלשה פשעי אדום ועל־ארבעה לא אשיבנו על־רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ויטרף לעד אפו ועברתו שמרה נצח׃ ושלחתי אש בתימן ואכלה ארמנות בצרה׃

כה אמר יהוה על־שלשה פשעי בני־עמון ועל־ארבעה לא אשיבנו על־בקעם הרות הגלעד למען הרחיב את־גבולם׃ והצתי אש בחומת רבה ואכלה ארמנותיה בתרועה ביום מלחמה בסער ביום סופה׃ והלך מלכם בגולה הוא ושריו יחדו אמר יהוה׃

ב כה אמר יהוה על־שלשה פשעי מואב ועל־ארבעה לא אשיבנו על־שרפו עצמות מלך־אדום לשיד׃ ושלחתי־אש במואב ואכלה ארמנות הקריות ומת בשאון מואב בתרועה בקול שופר׃ והכרתי שופט מקרבה וכל־שריה אהרוג עמו אמר יהוה׃

כה אמר יהוה על־שלשה פשעי יהודה ועל־ארבעה לא אשיבנו על־מאסם את־תורת יהוה וחקיו לא שמרו ויתעום כזביהם אשר־הלכו אבותם אחריהם׃ ושלחתי אש ביהודה ואכלה ארמנות ירושלם׃

כה אמר יהוה על־שלשה פשעי ישראל ועל־ארבעה לא אשיבנו על־מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים׃ השאפים על־עפר־ארץ בראש דלים ודרך ענוים יטו ואיש ואביו ילכו אל־הנערה למען חלל את־שם קדשי׃ ועל־בגדים חבלים יטו אצל כל־מזבח ויין ענושים ישתו בית אלהיהם׃ ואנכי השמדתי את־האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת׃ ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת את־ארץ האמרי׃

תרגום

כדנן אמר יי על תלתא חובי אדום ועל ארבעה לא אשבוק להון על דרדפיה בחרבא אחוהי וחביל רחמוהי וקטיל קטל עלמין רוגזיה וחימתיה נטרא לאפרש׃ ואשלח אשתא בדרומא ותשיצי ברנית בצרה׃

כדנן אמר יי על תלתא חובי בני עמון ועל ארבעא לא אשבוק להון על דבזעו מעדיית ארעא גלעד בדיל לאפתאה ית תחומיהון׃ ואדליק אשתא בשורי רבה ותשיצי בירניתהא ביבבא ביומא דקרבא בעלעול ביום רוח׃ ויהך מלכהון בגלותא הוא ורברבוהי כחדא אמר יי׃

כדנן אמר יי על תלתא חובי מואב ועל ארבעא לא אשבוק להון על דאוקידו גרמי מלכא דאדום וסידינון בגירא בביתא׃ ואשלח אשתא במואב ותשיצי ברנית כרכא וימות באתרגושא מואב ביבבא בקל שופר׃ ואשיצי דיינהא מגוה וכל רברבהא אקטול עמיה אמר יי׃

כדנן אמר יי על תלתא חובי יהודה ועל ארבעא לא אשבוק להון על דקצו באוריתא דיי וקימוהי לא נטרו ואטעיאונון בדביהון דהליכו אבהתהון בתריהון׃ ואשלח אשתא בדבית יהודה ותשיצי ברנית ירושלם׃

כדנן אמר יי על תלתא חובי ישראל ועל ארבעא לא אשבוק להון על דזבינו בכספא זכאין וחשיכי בדיל דיחסנון׃ דשייטין בעפרא דארעא דריש מסכניא ודין חשיכיא מסטן וגבר ואבוהי אזלין על עולימתא בדיל לאחלא ית שמא דקודשי׃ ועל שויין דמשכון מסתרין בכטר כל איגוריהון וחמר אונסא שתן בית טעוותהון׃ ואנא שיציתי ית אימוראה מן קדמיהון דכרום ארזין רומיה וחסין הוא כבלוטי ושיציתי איביה מלעילא ושרשוהי מלרע׃ ואנא אסיקית יתכון מארעא דמצרים ודברית יתכון במדברא ארבעין שנין למרת ית ארע אימוראה׃

רשי

על רדפו בחרב אחיו׳ שנאמר פן בחרב אצא לקראתך וגם עודנו טורף אפו ושומר עברתו ולא חזר בו׃ ויטרף לעד אפו׳ החזיק בה ולא הניחה׃ ארמנות בצרה׳ בין מואב ובין אדום היא ומארץ מואב וכתוב אחר אדום והיא העמידה לו מלך בתחלת מלך הראשון שנאמר יובב בן זרח מבצרה׃ בקעם הרות הגלעד׳ הפחיתו אותה וגם הרוקיהם בקעו שלא ישאר יורש שיערער על הנחלה וכן אומר בירמי׳ לבני עמון כה אמר יי׳ הבנים אין ל לישר׳ אם יורש אין לו מדוע ירשו מלכם׃ על שרפו עצמות וגו׳׃ פעם אחת נפל מלך אדום ביד מלך מואב ושרפו עצמותיו וטחום בקירות הבית ותבע הקב״ה א אונאת המלך שנהגו בו בזיון׃ קריות׳ שם מקום כד״א על קריות ועל בצרה׃ בשאון׳ קול המון מלחמה׃ על מכרם בכסף צדיק׳ הדיינין היו מוכרים את מי שהיה זכאי בדין בכסף שוחד שהיו מ מקבלים מיד בעל דינו׃ ואביון בעבור נעלים׳ תרגם יונתן בשני מקומות בדיל דיחסנון ואומר אני שכך פי׳ מטין משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיינין וזה עוקף עליו ונוטלה בדמים קלים כדי לגדור ולנעול כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם׃ השואפים על עפר ארץ׳ על עפר הארץ שהם הולכי׳ עליה כל שאפם וכל מחשבותם בראש דלים הוא איך יגזלו אותם ויטלו את שלהם שאיפה גלוט״ר בל׳׃ ודרך ענוים יטו וגו׳ החלשים נוטים מדרכם והולכין דרך ע עקלתון מפני יראתם כמה דאת אמר אביונים מדרך יטו׃ אל הנערה׳ המאורסה׃ ועל בגדים חבולי׳ יטו׳ תרגם יונתן על מטות שויין דמשכון מסתחרי׳ זוקפין מלוה על העניים וממשכני׳ אותם ועושים בגדיהם מצעות ומסבין עליהם בהטייה בעת סעודתם׃ בית אלהיהם׳ בבית עבודה זרה אצל מזבח יטו לשון מסיבה שכל מסיב׳ סעוד׳ בהטייה היא שהוא נסמך על שמאלו׃ ויין ענושים׳ שעונשים אותם ממון ושותים בו יין׃ אלונים׳ קיישנ״ם בלע״ז׃ ואשמיד פריו ממעל׳ שרים העליוני׳׃ ושרשיו מתחת׳ שרים התחתונים ד״א הכרעה היתה משמאת עיניהם מ מלמעלה ומסרסתן מלמטן׃ לנזירים

מסרה

על מכרם בכסף צדיק׳ ביום מכרם ציד׳ אנ״ד׃ ויין׳ בליש׳ וסי׳ ישתו יין נסיכם׳ ביין חלבון וצמר צחר׃ יין ענושים ישתו׳ וחכך כיין הטוב׳ וביין משתיו׳ ויין משתיהם׳ ויין מלכות רב כיד המלך׃

ואקים מבניכם לנבאים ומבחוריכם לנזרים האף אין זאת בני ישראל נאם יהוה: ותשקו את הנזרים יין ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו: הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר: ואבד מנוס מקל וחזק לא יאמץ כחו וגבור לא ימלט נפשו: ותפש הקשת לא יעמד וקל ברגליו לא ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו: ואמיץ לבו בגבורים ערום ינוס ביום ההוא נאם יהוה:

ג שמעו את הדבר הזה אשר דבר יהוה עליכם בני ישראל על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר: רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקד עליכם את כל עונתיכם: הילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו: הישאג אריה ביער וטרף אין לו היתן כפיר קולו ממענתו בלתי אם לכד: התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה היעלה פח מן האדמה ולכוד לא ילכוד: אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם תהיה רעה בעיר ויהוה לא עשה: כי לא יעשה אדני יהוה דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים: אריה שאג מי לא יירא אדני יהוה דבר מי לא ינבא: השמיעו על ארמנות באשדוד ועל ארמנות בארץ מצרים ואמרו האספו על הרי שמרון וראו מהומת רבות בתוכה ועשוקים בקרבה:

ואקימית מבניכון לנביאין ומעולמכון למלפין הא אף לית דא בני ישראל אמר יי: ואטעיתון ית מלפיכון בחמרא ועל נביא פקדתון למימר לא תתנבון: הא אנא מייתי עליכון עקא ומעיק לכון באתריכון כמא דמעיקא עגלתא דטעינא עמירא: וייבד בית ערוקי מדקליל ודתקיף לא יחסין חיליה וגיבר לא ישיזיב נפשיה: ואחיד קשתא לא יקום ודקליל ברגלוהי לא ישתזיב ורכיב סוסיא לא ישיזיב נפשיה: ודתקיף לביה בגבריא ערטילאי דלא זין יערוק ביומא ההוא אמר יי: קבילו ית פתגמא הדין די גזר יי עליכון בית ישראל על כל זרעיתא דאסיקית מארעא דמצרים למימר: לחוד בכון אתרעיתי מכל זרעית ארעא על כן אסער עליכון ית כל חוביכון: היהכון תרין כחדא אילהן אם אזדמנו: הינהום אריא בחורשא וצידא לית ליה הירים בר אריון קליה ממרבעתיה אילהין אם אחד: התפול ציפרא בקולא על ארעא וצייד לית ליה השיור קולא מן ארעא ומיחד לא אחד: אם יתקע שופרא בקרתא בלא זמניה ועמא די בה לא יזועון אם תהי בישתא בקרתא ומן קדם יי לא אתעבידת: ארי לא אם כשרין פתגמין דמתעבדין מן קדם יי אלהים אלהין גלי רזיה לעבדוהי נביא: אריה נהים מן לא ידחל יי אלהים מליל מן לא יקביל נבואתא: בסרו על בירנית באשדוד ועל בירנית בארעא דמצרים ואמרו אתכנשו על טורי שמרון וחזו שיגושיא סגיאן בגוה ואנוסי בגוה:

ימלט ח׳ וסימ׳ ואבד מנוס מקל וחזק׳ ודבתריה ותפש הקשת לא יעמד ב׳ בו. מי גבר יחיה. כי לא ידע שלו. ימלט אי נקי. אין אדם שליט ברוח. שקר הסוס לתשועה: משפחות האדמה ג׳ דסמיכי וסימ׳ ונברכו בך דאברהם. ונברכו בך דיעקב. רק אתכם ידעתי: על פח ל׳ ותר אל פח ואינון חד מן אב בן

חד חד חד אל וחד על ול״ית דכוו׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך אל: ועסג׳ קמצין וסימ׳ ופלשתים נאספו. לא אפקוד על בנתיכם. אם יתקע שופר בעיר: השמיעו על כל לשון שמיע׳ אל בכ״ב על וסי׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימ׳ כ׳ וביחזקאל סי׳ כו: בל לשון אסיפה אל במג על וסים במסרא רבתא:

רשי

לנזירים. תרגם יונתן למלפין שהיו פרושין מדרכי עם הארץ ועוסקין בתורה אי נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה: ותשקו את הנזירים יין. שלא יורו אתכ׳ שהשיכור אסור להורות: האף אין זאת. בתמיה כלומר כלום אתם יכולי׳ להכחיש את זאת ותשקו את הנזירים יין תרגם יונתן ואטעיתון ית מלפיכון בחמר: לא תנבאו. לעמוס בזה כן אמציה כהן בית אל חוזה ברח לך אל ארץ יהודה: מעיק. תרגום של מציק: תחתיכם. את חנייתכ׳. תעיק העגלה. מכובד משא שעליה: וקל ברגליו לא ימלט. את נפשו: ערום ינוס וגו׳. ערטילאי בלא כלי זיין: רק אתכם ידעתי. אהבתי ואתם פשעתם בי על כן וגו׳ ורבותינו דרשוהו לדבר אחר במסכת ע״ז: הילכו שנים יחדיו. שאתם אומ׳ לנביאו׳ לא תנבאו כלום הנביאים מתנבאים מלבם אלא אם כן נ׳ כבטוו׳ כלום דברים נעשים אלא על פי דרכם: בלתי אם נועדו. אלא אם כן קבעו מועד ללכת יחדיו למקום פלוני. כשאריה אוחז טרף דרכו לשאוג ואינו שואג אלא אח׳ לכד וכן הוא אומר ישאג בכפירים וינהום ויאחז טרף וכן כאשר יהגה הכפיר והאריה על טרפו: התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה. בפח שנפלה עליו אין לה: היעלה פח מן האדמה. ממקום שהוטל שם אלא אם כן כאחז בו העוף כשהוא רוצה ל׳ לברוח עוקר את הפח ומעלהו ממקומו מעט ואותה שעה כבר כלכד: אם יתקע שופר. שהצופה רואה גייסות באים בעיר ותוקע בשופר להזהיר את העם אין אלו אלא דברי משל ודמיון: הישאג אריה. הוא כבוכר כאשר ד״א הנביאי׳ מרמין את רוח הקדש הבא עליהם ל׳ לשאגת אריה כמו שאמור למטה אריה שאג מי לא יירא וכאן זה פיר׳ הדוגמא היבא רוח הקדש בפי הנביאים לדבר דבר מאת הקב״ה לרעה אלא אם הפורענות נגזר מלפניו זהו הטרף. היתן הקב״ה קולו לדבר קשה בלתי אם אם לכד אתכם במוקש עון. התפול צפור על פח ואין הפח מכשילה כלום׳ וכי אפשר שאתם עוברים עבירות ולא יהיה לכם למוקש. היעלה פח וגו׳ כך היעלו עונותיכם למעלה ולא ילכדו אתכם. אם יתקע שופר בעיר כך היה לכם היותכם חרדים אל דברי הנביאים שהם צופים לכם למלט אתכם מן ה הרעה שלא תבא וכשתבא לכם הרעה הלא תדעו כי הקב״ה עושה לכם על שלא נזהרתם בנביאיו. כי לא יעשה דבר אלא אם כן גלה סודו אותו סוד אל עבדיו הנביאי׳: אריה שאג מי לא יירא׳ כך הב״ה דבר אל הנביאי׳ להנבא מי לא ינבא: השמיעו. אתם בני פלשתים ובני מצרי׳ והכריזו זאת ואמרו בארמנותיכם ש שיאספו על הרי שומרון לראות מעל ההרים בתוך העיר את ד דרכם הרעה: נכוחה

אבן עזרא

ואקים. גם שמתי רוחי על בניכם והתנבאו ללמדכם חוקותי והזכיר הבנים כי אם יתנבא הזקן החכם אין לתמוה. ומבחוריכם שתולדתם לאהוב התענוג והשמחה קדשתים להוכיחכם ולקדשכם: האף אין זאת. תוכלו לכחש כי לא עשיתי זאת ובעבור כי השלים בדברי הנזירים החל מהם כמשפט הלשון: ותשקו. הכרחתם אותם עד שנטמאו ושתו יין: הנה. הגאון אמר כי מלת מעיק מן הפועלי׳ העומדי׳ זה דרך משל שאי׳ כח לסבול וחכמי ספרד אומרי׳ כי הוא פועל יוצא והנה מעיק מגזרת עקת רשע והנו כמו מציק ותחתיכם במקומכם והטעם ש שתהיו כנדרים ולא ת תוכלו לברוח על כן א אחריו ואבד מנוס מקל. ואמץ כחו במחשבתו ומאכלו כלי המלחמה: ותפש. טעם לא יעמוד כי הכל יפחד לגשת אליו: וקל ברגליו: ורוכב לאות כי הקל הו׳ הסוס וכתו׳ על קל נרכב: ואמיץ לבו. זהו שמחשבתו שינצח ולא יוכל איש להזיקו והפך זה הירא ורך הלבב ירא מהכל ורך לב להשחית: ערום. שיכבדו עליו בגדיו בברחו: שמעו. רק אתכם. כאומ׳ ידעתי מכאוביכם ו והבלתי׳ אתכם ותחת שתעבדוני מרדתם בי על כן אפקוד והנכון כדרך בקרובי אקדש וככה דרך המלכים לכעוס על עבדיהם העומדי׳ לפניה׳ שידעו מנהגם יותר מן ה הכפריים: הילכו. הזכיר למעלה ועל הנביאי׳ צויתם לאמר לא תנבאו והנה אפקד עליכם אודיעכם זאת ביד נביאי אולי תשובו אלי ולולי שהודעתי ל לנביא וגליתי סודי לו להוכיחכם לא היה מתנבא מלבו כי איך ידע מה שאני עתיד ל לעשו׳ וככה אין דבר דרך מקרה וראו ה היתכן להיות שילכו שנים אנשי׳ ברגע אחד למקום אחד בעבור דבר אחר אם לא נועד זה עם זה וכאשר תראו שהיה אמת דב׳ הנביא רעו כי אני שלחתיו: ואיך יכול לתרות את פיו שלא ינבא כי אתם אומ׳ להם לא תנבאו: הישאג. משל אחר הים מנהג האריה שישאג רק על טרפו ואני שאגתי חנם ועוד הראיתם אריה שעלה משובכו בתתו קולו על טרפו שיוכל להמלט מידו כי פחדו יעמידנו אם כן איך תוכלו להמלט מגזירתי: התפול. והנה משל אחר עוף השמים שאין ממשלת לאד׳ לעוף לתפשו התפול הצפור על פח שהוא בארץ אם איכנו למוקש והנה הטע׳ כי האדם יוכל בתחבולותיו וערמותיו להפיל הצפור שהוא למעלה ממנו והנה אני למעלה מכם ואתם למטה בידי ואין לכם חכמ׳ כנגדי איך תוכלו להנצל מהמוקש שגזרתי שתתפשו בו והמוקש הוא האויב שאבוא לבוא עליכ׳ ול׳ תחשבו כי אחרי באו יעלה מעליכ׳ עד הכיתו מכם וזהו היעלה פח והטעם אני אעמידנו להכר לכם: אם. כבר הזכיר יחזקאל דבר הצופה כי הנביא דומה לו והטע׳ איך לא תחרדו מדברי הנביא או תחשבו כי יש רעה בלא לעיר אם אני לא גזרתי להיותה וזהו וי׳ לא עשה כי גם השם לא יעשה רעה עד שיגלה סודו להודיעכם על יד הנביא אולי תשובו מדרכיכם הרעים על דרך רגע אדבר על גוי וממלכה והנה משאגת האריה יחרד כל שומע ואף כי כאשר אתן קולי ואדבר אל הנביא איך לא יפחד ממני למלאת אשר צויתיו: השמיעו. זהו המוקש שיתחברו אויביכם עליכם וטעם ארמנות מקום המלכים על כן מלת ואמרו דברי המלכים והנה השם הנכבד נתן להם רשות לבוא לארצו וטעם וראו לקחת הדין מהם כאשר עשו כן עשו להם: ולא

אבן עזרא

ולא ידעו · נכוחה · יתואר לדרך : האוצרים · הון שלוקח בחמס ושוד : לכן · צר · יזכור על שמרון וסביבה הארץ יהיה שלא ימלט כל היוצא ממנה : והוריד · הבר ונפל המגדל עוז ויבוזו אבני הבר כל הארמונות הנזכרות שהם מלאות מחמס : כה · משל לאשר כתוב בתורה ואם טרוף יטרף יביאהו עד : בדל אזן · אין ריע

רשי

נכוחה · יושר : חמס ושוד · ממון של גזל : צר וסביב הארץ · הצר מוכן לבא וסביב לארץ הזאת יבא : כאשר יציל הרועה · דבר מועט : בדל אוזן · תנוך דאודנא : כן ינצלו בני ישראל · מתי מעט : בפאת מטה ובדמשק ערש · תרגם יונתן בתקוף שלטן ובדמשק רחיצין ואומ' אני שפתרון התרגו' לפי שבימי יהואחז

כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימ' במסר' רבת' · נקוט האי כללא בידך כל היכא דאמרי' בכ"ס כה"רי עשר בס"פ פי' כ"ל ספר תר"י עש"ר : הצבאות ה' וסימ' במסר' רבת' : י' מפקי' א' בליש' אדנות וסימ' במס' רבת' : שנים ב' וסימ' ולבן שנים מחלב · נתתי לכם נקיון שנים :

ולא־ידעו עשות־נכחה נאם־יהוה האוצרים חמס ושד בארמנותיהם : לכן כה אמר אדני יהוה צר וסביב הארץ והורד ממך עזך ונבזו ארמנותיך : כה אמר יהוה כאשר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים או בדל־אזן כן ינצלו בני ישראל הישבים בשמרון בפאת מטה ובדמשק ערש : שמעו והעידו בבית יעקב נאם־אדני יהוה אלהי הצבאות : כי ביום פקדי פשעי־ישראל עליו ופקדתי על־מזבחות בית־אל ונגדעו קרנות המזבח ונפלו לארץ : והכיתי בית־החרף על־בית הקיץ ואבדו בתי השן וספו בתים רבים נאם־יהוה :

שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שמרון העשקות דלים הרצצות אביונים האמרות לאדניהם הביאה ונשתה : נשבע אדני יהוה בקדשו כי הנה ימים באים עליכם ונשא אתכם בצנות ואחריתכן בסירות דוגה : ופרצים תצאנה אשה נגדה והשלכתנה ההרמונה נאם־יהוה : באו בית־אל ופשעו הגלגל הרבו לפשע והביאו לבקר זבחיכם לשלשת ימים מעשרתיכם : וקטר מחמץ תודה וקראו נדבות השמיעו כי כן אהבתם בני ישראל נאם אדני יהוה : וגם־אני נתתי לכם נקיון שנים בכל־עריכם וחסר לחם בכל מקומתיכם ולא־שבתם עדי נאם־יהוה :

ולא ידעין למעבד אוריתא אמר יי די מלן אוצריהון חטוף וביזא בבירניתהון : בכן כדנן אמר יי אלהים יסעקא תקיפא לארעא ויבטיל מינך תוקפיך ויבזון בירניתיך : כדנן אמר יי כמא דמשיזיב רעיא מפומא דאריא תרתין כרעין או חסחוס דאודן כן ישתזבון בני ישראל דיתבין בשמרון בתקוף שולטן ועל דמשק רחיצין : קבילו ואסהידו בבית יעקב אמר יי אלהים אלהי צבאות : ארי ביום אסערותי חובי ישראל עלוהי ואסער על דפלחין לאיגוריא בבית אל ויתקטפן קרנת אגורא ויפלון לארעא : ואמחי בית סתוא על בית קיטא ויבדון בתין דמכבשין בשן דפיל ויסופון בתין סגיאין אמר יי : קבילו פתגמא הדין עתירי ניכסיא דבטורא דשמרון דעשקין מסכיניא ואנסין חשיכיא דאמרין לריבונהון אשלטונא וניבז : קיים יי אלהים במימריה בקודשיה אריהא יומיא אתן עליכון ויטלון יתכון עממיא על תריסהון ובנתכון ברגוגית ציידין : ויתרעון עליכון שורא ויפקון יתכון כנישין גבר לקיבליה ויגלון יתהון להלאה מן טורי חרמיני אמר יי : איתו לבית אל ומרדו בגלגלא אסגיאו למחטי ומיתן לצפרא דבחיכון לתלתא יומין מעסרתכון : ומגבן מן אונס תודתא ומיתן ליה בזמר ואמרין דין לרעוא ארי כן רחמתו בית ישר' אמר יי אלהים : ואף אנא יתבית לכון אקהיות שינין בכל קרויכון ותסרו מזון בכל אתריכון ולא תבתון לפולחני אמר יי :

אבן עזרא

לו · וחכמי ספרד אמרו אזן אחת והנה לא ימלט רק מי שהוא חולה שלא הלך למלחמה וזהו השוכב בפאת מטה וטעם בפאת כי מנהג האר' לשום המטה בבי' בצד אח' שישימו מסך שלא יראה והחולה צריך לשכב במקום שאין שם אור גדול כי לא יוכל לסובלו ודעכי הדלת אנה מהאותיו' שהם לשרית על כן לא תהיה נוספת לא ב בראשית מלה ולא ב באחריתה ודענו כי בדמשק ערש כמו ב בפאת מטה כי ערש כמו מטה והנה הטעם כפול על כן היה דמש' כמו בפאת או המלה מורכבת משתים כמו פלמוני אמר ערן לא היה וככה פירושו ו בדמש' כמו ובן משק ביתי שהוא עוקר ואינו : שמעו · דברי הנה לנביאים והטעם כי רעם יהיה לו ת או האויב יגדע הקרנו' : והכיתי בית החרף · ככה מנהג השרים בארץ ישמעאל וכמוהו בעליית המקרה · אמר ר' מריכוס כי בית השן היה את' שעשה אחאב וחבר לו בתים נכבדים כמו וכביליהם שאחד הוא כסיל בשמים · ואני אומר אם כסיל אחד בשמי' רבים הם בארץ והוא אחד מהם ובפסוק עושה כימה וכסיל אפרש זה ואם עשה אחאב בית שן אחד עשו אחרי' אחריו בתים רבים : שמעו · פרות הם נשי השרים דימה אותן לפרות ה הבשן : העושקות · הרוצצות · כמו את מי עשקתי ואת מי ר רצותי כמו שבותי אני

רשי

בן יהוא כתי' כי אבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם במקצת שנאמר ולא דבר יי' למחו' את שם ישראל ויושיעם ביד ירבעם וגו' הוא השיב את גבול ישראל וזהו בפאת מטה פנת הבי' היא חזקה של בית לכן תרגם בתקוף שולטן של ירבעם ועמוס נתנבא בימי ירבעם ועוד נבא שסופן להסמך על מלכי ארם וכן עשו בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין ו וזהו ובדמשק ערש עקר מבוחתם ומבטח' תהי על דמשק ורבותי' אמרו בסדר עולם רבי נהוראי אומר משום רבי יהושע אלו עשרת השבטים שנסמכו על ח חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ופלטו עמהם בפאת מטה מלמד שלא נשתייר מהם אלא אחד ת משמנה שבהם ושאר ערש היכן הוא בדמשק לקיים מה שנאמר והגליתי אתכם מהלאה לדמשק ושמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל שהיה מפרש זו אחר משמנ' שלא נאמר פאת אלא בפאת מטה במקצתה באחת משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה ם שהרי ארבע פאותים ושתי רוחות לפאה ד"א מצאתי בדברי רבי מאי' זצ"ל בפאת מטה בעון אחזיה בן אחאב ששלח לדרוש בבעל ז זבוב אלהי עקרון האחיה מחלי זה ובדמשק ערש בן הדד מלך ארם שלא לדרוש באלהי ישראל : בית החורף על בית הקיץ · מתוך שהיו מעונגים היו בונים להם ה העשירים שתי בתים אח' לחורף ואחד לקיץ : בתי השן · דמכבשי' בשן דפילא : פרות הבשן · כשי השרים והסגנים ויונתן תרגם ע עתירי נכסיא : ונשא אתכם בצנות : ויטלון יתכון עממיא על תריסיהון : ואחריתכן בסירות דוגה · ובנתיכון ברגוגית ציידין היא ספינה קטנה של ציידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה בלשון משנה דוגית בבבא בתרא · ואחריתכן פיר' דונש בן לברט מיכו זרעו של אר' נקרא' אחריתן כמו ובשמרו תשבר מלכותו ותחץ לד' רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר ולא יהיה מלכותו לבנו : ופרצים תצאנה אשה נגדה · ובפרצי החומה תצאנה לנוס : אשה נגדה

אבן עזרא

בגזרה מקנה רבוץ והנה פי' איך הם עשקות באומרם לבעליהם : נשבע בקדשו · בשמי' כמו כי אשא אל שמים ידי : בצנות · כמו ולצנינים צנים פחים : ואחריתכן · הבן שיעמוד אחרי כן כמו ולא לאחריתו שהוא בנו : בסירות · כמו סירים סבוכים : דוגה · כמו דג : ונשא · שיבוא האויב הוא הבר הנזכר למי שישא אתכם · ופרצים · תצאנה פרצים בחומה אשה נגדה : והשלכתנה · אחריתכם שהוא הבן אל ההר שלא תראינה עת ירצו כדרך ותשלך את הילד או מרוב הרעב והנה כאשר הוא כתוב אחריו אולי ההרמונה שם מקום אחרי חומת שומרון והנה הודעתי אתכם זאת הרעה העתידה לבא עליכם על כן לכו עבדו הבעל אולי יושיעכם כדרך שאול איהו בעובדיו ואל תוכיאו המעשר מקצה ג' שנים רק לשלשת ימים : וקטר מחמץ · שתהפכו מה שצויתי לכם שתעשו לי : וגם · הטעם לא הבאתם זבחים לי ולא מעשרותיכם והנה מזבחי כקי אין עולה ואין מעשר למקריביו על כן טעם וגם אני אם אתם עשיתם כן גם אני שלמתי גמולכם בראשכם : וגם

רשי

בפרצה שתמצא נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו שירדו פרצות בחומה ולא יתנו בריכות לבקש פתחים : והשלכתנה ההרמונה · והשלכתן מעליכן הגאוה והשררה שנטלתם · ולשון ארמי הוא בתלמוד הרמונא דמלכא הוא ביזוי המלך ויתרגם ויגלון יתכון להלאה מן טורי הורמיני הם הרי חשך לשון חרם וחרבה : באו בית אל וגו' · כאדם האומר לבן בליעל עשה עשה עד שתמלא סאתך : והביאו לבקר זבחיכם · זאת אומרים להם כומרי הבעל ע"ז ותרבית היא ואינה מחמרת עליכם התורה אמרה לא ילין לבקר אבל לעבודה זרה והביאו לבקר תורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחכם יאכל וממחרת · וע"ז לג' ימים תעשר בהמותכם תורה אמרה שאור לא תקטירו וע"ז וקטר מחמץ תודה תורה אמר' לא תאחר לשלמו וע"ז וקראו כדבות השמיעו הזכירו כל מי שמתנדב ושכח יתן אל לבו ויזכור ויו"ת וקטר מחמץ מן אונס כמו אשרו חמוץ מכף מעול וחומץ : וקראו נדבו' השמיעו · בקול זמר ואמרו שקרבן זה מרוצ' ומקובל בנדבו' כן ת"י : נקיון שנים · אקהיות שנים · ד"א נקיון שני' זהו חוסר אכילת בשר שהוא נכנס בין השני' כמו דאת' הבש' עודנו ב ין ש נ יה

רשי

בעוד שלשה חדשים. ער הקציר כלומר שלשה חדשים לפני הקציר: חלקה. בקעת שדה קמפנייא בלע"ז: יאכל הגזם. אכל הגזם: כאוד. טיזו"ן בלע"ז כלומר שחורים וחפוכים וקדרים: כדרך מצרים. כדרך ששלחתי עליכם במדבר בצאתכם ממצרים: עם שבי סוסיכם. שיהרגו גם הסוסים: ואעלה באש מחניכם. ריח פגריכם מבאיש ובאפכם העליתי אותו:

לכן. יען אשר לא שבתם עדי: כה אעשה לך. ככל הרעות האלה: עקב. כי אתה שומע מפי נביאי אשר זאת אעשה לך הכון לקראתי לשוב מרשעתך: מה שיחו. כל מעשיו פורעין לפניו בשעת מיתתו: עושה שחר. לצדיקים כאור נוגה: עיפה. הופך נוגהן של רשעים לחשך אפלה כמו והנה כרה וחשכה מ מעוף צוקה וכן ארץ עיפתה תעופה כבקר תהי' חשכך כבקר יהי מאיר: ודורך על במותי ארץ. משפיל גבוהים וגסי הרוח: בתולת ישראל. משיגלו בימי הושע בן אלה לא יעמוד עוד מלך מעשרת השבטים: נטשה על אדמתה. כל דבר המושלך ומוטל ונפוץ על השדה קורהו כ נטישה. היוצאת אלף. המוציאה אלף איש: דרשוני וחיו. עלו לרגל לשלש גדריכם בירושלם: ואל תדרשו בית אל. ובאר שבע לא תעבורו. לא כאמר כאן אל תבואו ואל תדרשו אלא אל תעבורו למדנו שלא היתה שם ע"ז אלא כל זמן שהיה אחד מבני עשרת ה השבטים יוצא לדרום ולא עבר את באר שבע עודנו יכול לפנות לבית המקד' לירוש' ומשעבר את באר שבע הו' הדרך לעגל בית אל או לעגל שבדן וכן הוא במקום אחר חי אלהיך דן וחי וגו' ויודע שגזר הכתו' גזירת פורענות על גלגל וביתא' ולא גזר על באר שבע והגלג' גלה יגלה. לפי שמו קללתו וכן ביתאל יש עיר שסמוכה לו ש ששמה בית און בספר שופטים: יהיה לאון. יהון לשמא והוא תרגום של הבל וזה דוגמ' לאם בלעדי און אך שוא היו: בית יוסף. כמו לבית יוסף: פן תבלא כאש. פן תעלה חמתו כאש לבית יוסף:

ההופכים

אבן עזרא

וגם. טעם בעוד שלשה חדשים לקציר כי אז זמן צורך הגשם ולא חשבתם לשוב אלי אולי לא תמותו ברעב: ונעו. ישבעו. כמו ארץ צמאה מים: הכיתי. השדפון בשבלים כמו שדופות קדים מכה בהם שמוריקות השבלים: שלחתי. הרגתי בחוריכם ושבו סוסיכם: באש מחניכם. באף העומדים: ובא פכם הנשארי' מהם: הפכתי. אם הורדתי עליכם מ מהשמים: כאוד. כמו זכבות האודים: לכן. דעת מפרשים רבים כי הכון לשוב אל השם ולפי דעתי כי הוא כדרך בוא ב ביתא' והטעם הנה הבאתי עליך רעה אח' רעה ועתה הכון והכן לך שתצא לקראת א אלהיך להלחם והטע' לקראתי שהייתי אהיך על כן אחריו: כי. הטעם הוא יוצר הרים שהם עומדים לנצח ו והטעם שהוא תקיף: ובורא רוח. שאיננו עומד על דרך אחד ו ומרוב תוקף השם י ירעים וירגיז הרוח שיב' שאיננו כרא' כמו כמו בנייכים ועצים ע עומדים: ומגיד. הטעם הנה הגיד לכם: מה שיחו. מה רצונו לעשות והוא יהפך השחר עליכם וישוב חשך כמו ארץ עיפתה כמו אופל וידרוך על על במותי ארצכם ולא תראוהו ויפת אחר יוצר הרים שהם נראי' ובורא הרוחות בגויות ומגיד לאדם מה שיחו מה שישיח בלבו וכל דרך המפרשי' כי השם יעשה כרצונו דבר ו והפכו על כן אם תשובו אליו יהפך הגזירות הרעות לטובות: שמעו את הדבר הזה. וקונו אותו: נפלה. בתולת ישר'. מלכו' בית יהוא במות ירבעם בן יואש: כי. היוצא' פועל עומד וא תחת' על בני יצאוכו ואיכם כי פירושו יצאו ממני או תהיה זאת המלה כמלת שב שהיא במקומות עומדת ו ובמקומות יוצאה ו והוצרכתי לומר ככה בעבור מלת תשאיר והטעם כי איך תקום המלוכה ולא נשארו מאנשי החלו' העמידית: כי. הטעם דרשוני וחיו ולא ימותו הרבים הנזכרי': ואל תדרשו ביתאל. שם העגל והו' מקו' ממלכ' ירבעם: יהיה לאון. ויו תחת יוד כמו ואת' הוה להם למלך הנה יד יי' הויה או הו' כמשמעו שקוש להקריא כן: דרשו. יצלח. יבקע כמו וצלחו את הירדן ובית יוסף כשל והוא ירבעם שהוא מאפרים כאשר אפרים עור:

ההופכים.

וגם אנכי ה' בקריא' וסימ' בסדר וירא: על עיר ועל עיר ד' בקריא' וסימ' ולא אבה דוד להסיר דשמואל. והמטרתי על עיר אחת ב' בפסוק. שבעים שבעים נחתך על עמך: ואעלה ג' וסימ' ואמר עתה ירדו פלשתי'. ואעלה באש מחניכם. ואעלה את שרי יהודה. כמהפכת ו' וסימ' בירמיה סימ' ס"ט: הכון ב' חד חס' וחד

וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש: ונעו שתים שלש ערים אל עיר אחת לשתות מים ולא ישבעו ולא שבתם עדי נאם יהוה: הכיתי אתכם בשדפון ובירקון הרבות גנותיכם וכרמיכם ותאניכם וזיתיכם יאכל הגזם ולא שבתם עדי נאם יהוה: שלחתי בכם דבר בדרך מצרים הרגתי בחרב בחוריכם עם שבי סוסיכם ואעלה באש מחניכם ובאפכם ולא שבתם עדי נאם יהוה: הפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה ותהיו כאוד מצל משרפה ולא שבתם עדי נאם יהוה: לכן כה אעשה לך ישראל עקב כי זאת אעשה לך הכון לקראת אלהיך ישראל: כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שחו עשה שחר עיפה ודרך על במתי ארץ יהוה אלהי צבאות שמו:

שמעו את הדבר הזה אשר אנכי נשא עליכם קינה בית ישראל: נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל נטשה על אדמתה אין מקימה: כי כה אמר אדני יהוה העיר היצאת אלף תשאיר מאה והיוצאת מאה תשאיר עשרה לבית ישראל: כי כה אמר יהוה לבית ישראל דרשוני וחיו: ואל תדרשו בית אל והגלגל לא תבאו ובאר שבע לא תעברו כי הגלגל גלה יגלה ובית אל יהיה לאון: דרשו את יהוה וחיו פן יצלח כאש בית יוסף ואכלה ואין מכבה לבית אל:

ואף אנא מנעית מנכון ית מטרא בסוף תלתא ירחי לזמן חצדא ואחית מטרא על קרתא חדא ועל קרתא חדא לא אחית מטרא אחסנתא חדא יחות עלה מטרא ואחסנתא דלא יחות עלה מטרא תיבש: ויטלטלון תרתין תלת קרוין לקרתא חדא למשתי מיא ולא יסבעון ולא תבתון לפולחני אמר יי: מחיתי יתכון בשדפנא ובירקנא סגיות גניכון וכרמיכון ותיניכון וזיתיכון אכלא זחלא ולא תבתון לפולחני אמר יי: שלחית בכון מותא כד באורח מצרים קטלית בחרבא עולימכון עם שבי סוסותכון ואסקית סרוחת משיריכון ובאפיכון ולא תבתון לפולחני אמר יי: רחיק מימרי יתכון כמא דרחיק יי ית סדום וית עמורה והויתון כאוד משיזב מיקדא ולא תבתון לפולחני אמר יי: בכן מה אעביד לך ישראל חלף דלא תבת לאוריתא דא אעביד לך אתקשט לקבלא אולפן אוריתא דאלהך ישראל: ארי הא מתגלי דצר טוריא וברא רוחא לחואה לאנשא מה עובדוהי לאתקנאה נהור לצדיקיא כנהור צפרא דאזיל ותקין לאיתאה חשוך לרשיעיא למיתבר רשיעי ארעא יי אלהי צבאות שמיה:

קבילו ית פתגמא הדין די אנא נטיל עליכון איליא בית ישראל: נפלת לא תוסיף למקם שתא הדא כנישתא דישראל אתרטישת על ארעא לית די קיימינה: ארי כדנן אמר יי אלהים קרתא דיפקון מינה אלפא ישתארון בה מאה ודיפקון מינה מאה ישתארון בה עד עסרא לבית ישראל: ארי כדנן אמר יי לבית ישראל תבעו דחלתי ואתקיימו: ולא תתבעון למהך לביתאל ולגילגלא לא תיתון ולבאר שבע לא תעברון ארי דבגלגלא מיגלא יגלון ודפלחין לטעותא בביתאל יהון ללמא: תבעו ית דחלתא דיי ואתקיימו דילמא ידלק כאשתא רוגזיה בבית יוסף וישיצי ולא יהי חייס בחובין דהויתון פלחין לטעותא בבית אל:

מסרה

מ"ל וסימ' הכן והכן לך. הכון לקראת אלהיך ישראל. בתרא מ"ל: תוסיף י"ג וסי' וחילוק אתיהון נמסר בסדר בא אל פרעה: ויוצאת והיוצאת ה' מ"ל בקרי' וסי' והיוצאת מאה תשאיר עשרה. זאת האלה היוצאת. מה היוצאת הזאת. אין פרץ ואין יוצא'. הבאה והיוצא' חדש בחדש. וחד היוצת מבין רגליה ל' חס' א': וחיו ז' בקרי' וסי' ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו. עד באי ולקחתי אתכם דמלכי'. ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי דירמיה. דרשו את יי' וחיו פן יצלח. עבדו את מלך בבל והשיבו וחיו. דרשוני וחיו. עזבו פתאים וחיו:

הופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו: עשה כימה וכסיל והפך לבקר צלמות ויום לילה החשיך הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ יהוה שמו: המבליג שד על עז ושד על מבצר יבוא: שנאו בשער מוכיח ודבר תמים יתעבו: לכן יען בושסכם על דל ומשאת בר תקחו ממנו בתי גזית בניתם ולא תשבו בם כרמי חמד נטעתם ולא תשתו את יינם: כי ידעתי רבים פשעיכם ועצמים חטאתיכם צררי צדיק לקחי כפר ואביונים בשער הטו: לכן המשכיל בעת ההיא ידם כי עת רעה היא: דרשו טוב ואל רע למען תחיו ויהי כן יהוה אלהי צבאות אתכם כאשר אמרתם: שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן יהוה אלהי צבאות שארית יוסף: לכן כה אמר יהוה אלהי צבאות אדני בכל רחבות מספד ובכל חוצות יאמרו הו הו וקראו אכר אל אבל ומספד אל יודעי נהי: ובכל כרמים מספד כי אעבר בקרבך אמר יהוה: הוי המתאוים את יום יהוה למה זה לכם יום יהוה הוא חשך ולא אור: כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש:

דהפכין לגיורא דינא וזכותא לארעא רמשו: שבקו למדחל מן קדם דעבד כימה וכסילא ו והופך לנהור קבל ויומם לליליא מקביל דאמר לכנשא משירין סגיאין כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא יי שמיה: דמגבר חלשין על תקיפין ובזוזין על ברכיהון דתקיפיא משליט: סנן לדמוכח להון בית דינא פתגמי אוריתא ולדממליל כיוונתא מעקמין: בכן חלף במיבזכון מסכיניא ומנסכון חשיכיא בתי גזית בניתון ולא תתבון בהון כרמי חמדתא נציבתון ולא תשתון ית חמרהון: ארי גלי קדמי דסגיאין מרדיכון ותקיפין תיובתכון מעיקין ליה ל לזכאה בדיל לקבלא ממון דשקר ודין חשיכיא בבית כנישתהון מסטן: בכן מלפיא בעידנא ההיא מן קדם רשיעיא שתיקו ארי עידן ביש הוא: תבעו לאוטבא ולא לאבאשא בדיל דתתקיימון ויהי כען מימרא דיי אלהי צבאות בסעדכון כמא דאמרתון: סנו לאבאשא ורחמו לאיטב ואתקינו בבית כנישתכון דינא מאים יתרחם מן קדם יי אלהא צבאות על שאר דיוסף: בכן כדנן אמר יי אלהי צבאות יי בכל רחוביא מספדא ובכל שוקי ייימרון ווי ווי ויערעון איכר לאבל ועביד מספדיא לדידע איליא: ובכל כרמיא מספדא ארי אתגלי למעבר פורענות דין בגויך אמר יי: ווי למחמדין ליומא דעתיד למיתי מן קדם יי למא דנן לכון יומא דעתיד למיתי מן קדם יי הוא חשוך ולא נהור: כמא די יערוק גברא מן קדם אריא ויערעיניה דובא וייעול לביתא ויסמוך ידיה על כתלא ויכתיניה חיויא:

ההופכים ללענה משפט׳ ; ואינם זוכרין הפיכותי שאני הופך לבקר צלמות יש מרווין עתה בחשך ואני מאיר להם : ויום ללילה החשיך. ויש שטעתו עומדת לו כאור היום ואני מחשיכה ללילה : הקורא למי הים. יונתן תירגם דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא ורבותינו פירשו על דור אנוש שהציף עליהם את מי אוקינוס : יי׳ שמו. לו היה לכם לעבוד והוא היה מגביר אתכם על שונאיכם : המבליג׳ המגביר כמו ואבליגה מעט מבליגיתי עלי יגון : שד. אר׳ שדוד וחלש דמגבר חלשין על תקיפין ובזוזין על כרכי ת תקיפין משליט : שנאו בשער מוכיח. אתם לא יראתם מפניו ומפני כבואיו ושנאתם את ה המוכיחים אתכם בשערי בתי דינא : בושסכם. כמו בוססכם על דל שאתם רומסים ורופסים על ראשו כמו בוססו את נחלתי : ומשאת בר תקחו. זקיפת מלוות שהפקעתם עליהם השערים ל למכור להם תבואה בריבית כדי לטול נחלתם מהם לפיכך בתים וכרמים אשר בניתם ונטעתם על אותן הנחלות לא יתקיימו בידכ׳ : כרמי חמד׳ כרמי חמדה׳ ומשאת לשון משא שמכבידין עליהם : צררי צדיק. מעיקין ליה לזכאה׳ בשער הטו׳ בשערי בתי דיניכם הטו משפט אביונים : המשכיל. מי שהוא חכם ידום בבא הרעה ולא יהרהר אחר מדת הדין שהרי כל אלה עשו : כי עת רעה היא. עת המזומנת לקבל רעתם : ויהי כן וגו׳. אם זאת תעשו אז יהי המקום עמכ׳ כאשר אמרתם בלבבכם שמתקיים לכם גדולתכם : שארית יוסף׳ כל ישר׳ נקראין על שמו לפי שכלכל אותם : הו הו. לשון צעקה : וקראו איכר אל אבל. יפגעו שורות האיכרים החורשי׳ בשדות בקול מספר האבלים הצועקים בחוצות : ומספר אל יודעי נהי. ועביד מספדא יעדע בדעביד א איליא ואינו אלא לשון כפול כמו משפטו ודינו : הוי המתאוים גו׳ האומרים ימהר יחישה מעשיהו : למה זה לכם וגו׳. משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאורה כדאיתא בחלק : בעברותיכם

ההופכי׳ המלכי׳ הם השופטי׳ : וצדקה לארץ הניחו ׳ לעשותה ׳ ויפת אמר הניחות לאכשי הארץ ואיך שכחו השם שהוא עושה כימה : כאם אברהם המחבר דעכי שני מקומות יש בגלגל והם הסדני ועם שהוא העגלה הוא הנקרא הדוב הוא קרוב מהסדן הצפוני על כן יראה עם לעולם בקיץ ובחורף בכל הישוב הצפוני ויש סמוך לסדן הדרומי כוכב גדול אדום יקרא ו וכלשון ישמעאל שהיל ויש כוכבי׳ קטני׳ קרובי׳ לו ולא יראו פעמי׳ לכל מי שידור קרוב מהקו השוה והצפוני׳ לא יראו אה׳ מלה על כן קראם הכתוב חדרי תימן. ו ונקראו אלה חדרי ת תימן בעבור שהם ב ביישוב אינן נראין ו ונקרא עם מגזר׳ עושו שהם שבעה שאינם מ מתפרדי׳ והנה כמאר לפרש כסיל וכימה ודעת קדמונינו שכימה הו׳ זנב טלה וראש שור והם ששה כוכבים כ כראים אף על פי שהם קטנים וידוע בראיות גמורות שגלגל המזלו׳ מתחבר עם הגלגל ה העליון בשנים מקומות ושניהם יקראו נקודת ההשתנו׳ ומשם נוטה גלגל המזלו׳ לצד צפון עשרים ושלש מעלות וחצי מעלה וחצי ם שישית וככה לצד ד דרום והנה הם שלשה נקודות והשמש הולכת בדרך גלגל המזלו׳ על כן יתהפך הבקר ל לצלמות ויום ללילה ת תחשיך בכל היישוב וטעם לקרוא הנקודה כימה כי שם היתה כימה בימים קדמונים כי בכל מאה שנה י יתגלגל גלגל המזלות ממערב למזרח קרוב ממעלה וחצי והנה ב בימי בלטמיוס החכם ואין לו רק אלף שנים מצא לב האריה על ש שתים מעלות והנה היום על שמנה עשרה וידועכי לעולם הו׳ לב האריה על תשע מעלו׳ כנגד הנורה רק לא כנגד נקוד׳ המחברת והנה כסיל הוא לנוכח כימה ואיננו אחד רק רבים ולב העקרב מ מהם ולאלה הדברים צריך פי׳. וטע׳ הקורא למי הים הם העבים העולים ואחר כך י ישפכם על הארץ והמפרש כי על טביעת פרעה איננו פשט ולא דרש כי פרעה לא טבע בימה׳ וטעם להזכיר אלה הדברים שהיה ראוי למלך שהוא שופט לדעת חכמת השם וגבורתו ואיך יהפוך היום ללילה ויעלה בכחו המים מהים שהן למטה וישפכם על הארץ ואיך לא יפחדו כי השם יהפך מלכות השופט ויבא בר בבזוי השם וגזירתו עליו להשחי׳ מלכותו על כן אחריו המבליג שוד על עז ולא יועיל המבצר על כן ושוד על מבצר יבוא ולא נביא יוכיח השופט ישנאהו הוא וסריו על כן כתו׳ שנאו בשער מוכיח : לכן ׳ בושסכם ׳ אין ריע לו כי הבי״ת שורש כי לא יתכן היותו משרת עם שם הפועל כי אם אפס משקלו וטעמו לעשות חמס לדל : ומשאת בר׳ שמעל בה תקחו ממנו בחזקה וזה תגמולכם בתי גזית בניתם : כי ידעתי׳ אם תעשו זה בסתר אני ידעתיו : צוררי צדיק ׳ במשפט׳ בשער בפרהסיא : לכן׳ יש מהמשכילים שידום ולא יוכיח בעבור פחד המלך : דרשו ׳ טוב שם דבר או תואר הטובה דרך הטוב או החק או הדבר : כאשר אמרתם׳ בלבבכם׳ שנאו רע׳ תואר והוא אדם רע וככה אהבו טוב שהוא המוכיח ודובר תמים : שארית יוסף׳ כי המלך מבני יוסף : לכן׳ אם לא תשמעו תבוא עליכם הרעה בכל רחובות מספד יהיה : הו הו : חסר יו״ד כמו הוי׳ ויקראו אכר אל אבל׳ כי לא יקצרו מה שזרעו כאשר לא ישתו יין כרמיהם על כן ובכל כרמים מספד׳ טעם כי אעבר דרך משל על חרונו ואפו והם הגזירות שיעברו עליה׳ : הוי׳ על דרך האומרי׳ ימהר יחישה : יום יי׳ ׳ להנקם מהם : כאשר׳ הטעם אם ימלט מרעה אחת לא ימלט מרעה אחרת כאשר ינוס כי הוא על הוה תבוא והנמלט מאחרי ופגעהו הדוב ואם עוד ימלט ובא הבית ובטח כי נמלט ישכנו נחש : הלא

דל כ להין קמני׳ במ״ב וכל רסמי׳ לאבין

לכן ב׳ בטע׳ בסיפ׳ וסימ׳ לכן יען בושסכם על דל ׳ ודבתריה לכן כה אמר יי׳ אלהי צבאות אדני בכל רחבות מספד : עצמים ג׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ כי ידעתי רבים פשעיכם ׳ ושפט בין הגוים ׳ ונעצמים בל הדוגיה ׳ וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ בר מן ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמרי : יי׳ אלהי צבאות יב וסימ׳ וילך דוד הלוך וגדל

דשמאל׳ נמצאו דבריך ואכלם ׳ ויאמר קנא קנאתי ליי׳ דמלכים׳ וחברו׳ כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ׳ יען דברכם את הדבר הזה ׳ דרשו טוב ואל רע דעמוס ׳ ודבתריה שנאו רע ואהבו טוב והציגו׳ ודבתריה בכל רחבת מספד ׳ והגלתי אתכ׳ מהלאה לדמשק ׳ נשבע אדני יי׳ בנפשו ׳ כי במוך חסין יה ׳ וג׳ יי׳ אלהי צבאות אלהי ישר׳ וסי׳ הנני מביא אל יהוד׳ ׳ אם יצא תצא אל שרי ׳ לכה אתם עושי׳ רעה ׳ ופלוגת׳ עיי׳ן בבס׳ רבת׳ בערך אדני :

נשאתם ב׳ וסימ׳ את אביכם · את סכות מלכבם ואת כיון צלמיכם: השאננים ג׳ וסימ׳ הוי השאננים בציון·
רבת שבעה לה נפשנו · על הגוים השאננים: חמת רבה האי חמת לית דכוו׳ פתח וכל לשון רוגזא פתחין:

הֲלֹא־חֹשֶׁךְ יוֹם יְהוָה וְלֹא־אוֹר וְאָפֵל וְלֹא־נֹגַהּ לוֹ׃ שָׂנֵאתִי מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּעַצְּרֹתֵיכֶם׃ כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי עֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה וְשֶׁלֶם מְרִיאֵיכֶם לֹא אַבִּיט׃ הָסֵר מֵעָלַי הֲמוֹן שִׁרֶיךָ וְזִמְרַת נְבָלֶיךָ לֹא אֶשְׁמָע׃ וְיִגַּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן׃ הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם־לִי בַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ וּנְשָׂאתֶם אֵת סִכּוּת מַלְכְּכֶם וְאֵת כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לָכֶם׃ וְהִגְלֵיתִי אֶתְכֶם מֵהָלְאָה לְדַמָּשֶׂק אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃

הוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים בְּצִיּוֹן וְהַבֹּטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ עִבְרוּ כַלְנֵה וּרְאוּ וּלְכוּ מִשָּׁם חֲמַת רַבָּה וּרְדוּ גַת־פְּלִשְׁתִּים הֲטוֹבִים מִן־הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה אִם־רַב גְּבוּלָם מִגְּבֻלְכֶם׃ הַמְנַדִּים לְיוֹם רָע וַתַּגִּישׁוּן שֶׁבֶת חָמָס׃ הַשֹּׁכְבִים עַל־מִטּוֹת שֵׁן וּסְרֻחִים עַל־עַרְשׂוֹתָם וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק׃ הַפֹּרְטִים עַל־פִּי הַנָּבֶל כְּדָוִיד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי־שִׁיר׃ הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ וְלֹא נֶחְלוּ עַל־שֵׁבֶר יוֹסֵף׃ לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים׃

הֲלָא חֲשׁוֹךְ יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְלָא נְהוֹר וְקָבַל וְלָא זֵיהוֹר לֵיהּ׃ סְנֵיתִי רְחֵיקִית חַגֵּיכוֹן וְלָא אֲקַבֵּיל בְּרַעֲוָא קוּרְבַּן כְּנִישַׁתְכוֹן׃ אֲרֵי אִם תַּסְּקוּן קֳדָמַי עֲלָוָן וְקוּרְבָּנֵיכוֹן לָא לְרַעֲוָא וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן לָא יִתְקַבְּלוּן קֳדָמַי׃ אַעְדִּי מִן קֳדָמַי אִתְרְגוּשַׁת זְמָרָךְ וְנִיגוּן כִּנָּרָךְ לָא אֶשְׁמַע׃ וְיִתְגְּלֵי כְּמַיָּא דִינָא וּזְכוּתָא כְּנַחַל מְגַבַּר׃ הֲנִיכְסַת קוּדְשִׁין וְקוּרְבָּנִין קָרֵבְתּוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ וּנְטַלְתּוּן יַת סִכּוּת פַּתַּכְרְכוֹן וְיַת כִּיּוּן צַלְמֵיכוֹן כּוֹכַב טַעֲוַתְכוֹן דִּי עֲבַדְתּוּן לְכוֹן׃ וְאַגְלֵי יַתְכוֹן מֵהָלְאָה לְדַמֶּשֶׂק אֲמַר יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ וַוי דְּשַׁלַּן שְׁלֵיוָא בְּצִיּוֹן וּמִתְרַחֲצִין עַל כְּרַכָּא דְשׁוֹמְרוֹן מְקַיְּמִין שׁוּם בְּנֵיהוֹן כְּשׁוּם בְּנֵי עַמְמַיָּא וְכָל דְּמִן דִּיסְתַּמְכוּן עֲלֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ עִבָרוּ לְכַלְנֵה וַחֲזוֹ וַאֲזִילוּ מִתַּמָּן לַחֲמַת רַבָּה וְחוּתוּ לְגַת דִּפְלִשְׁתָּאֵי הֲטָבִין מִן מַלְכְוָתָא הָאִילֵין אִם סַגִּי תְחוּמְהוֹן מִתְּחוּמֵיכוֹן׃ אִינוּן רַחֲקִין יוֹם בִּישׁ וְאַתּוּן מְקָרְבִין בְּבֵית כְּנִישַׁתְכוֹן חֲטוֹף׃ דְּשָׁכְבִין עַל עַרְסָן דִּמְכַבְּשָׁן בְּשֵׁן דְּפִיל וְעוּמְקִין עַל עַרְסֵיהוֹן וְאָכְלִין פְּטִימִין מֵעָנָא וְעִיגְלִין מִגּוֹ רִבְקָא׃ דִּמְנַגְּנִין עַל פּוּם נִיבְלָא כְּדָוִיד אַתְקִינוּ לְהוֹן מָנֵי זְמָרָא׃ דְּשָׁתַן בְּפִילְוָון דִּי כְסַף חֲמַר וְרֵישׁ מִשְׁחִין טָבִין מִתְמַשְׁחִין וְלָא כָאֵב לְהוֹן עַל תְּבָרֵיהּ דְּיוֹסֵף׃ בְּכֵן כְּעַן יִגְלוּן בְּרֵישׁ גָּלָן וְיַעְדֵּי מִנְּהוֹן מַרְזְחִין וּמְפַנְּקִין׃

כדויד ג׳ וסי׳ ומי בכל עבדך כדוד נאמן · הפרטי׳ על פי הנבל · והיה הנכשל · קדמ׳ חס׳ · וכל דכוו׳ כדויד: שבר ג׳ קמצי׳ וסימ׳ נבלא דוסף רוחא · ופי׳ ושברה כשבר נבל · ומשבר רוח תיילילו · ולא נחלו על שבר יוסף:

אבן עזרא

הלא · הטעם איך תתאוו לבוא היום והנה חשך והאור הוא תאוה לנביא לא תפילה ...

נשבע אדני יהוה בנפשו נאם יהוה אלהי צבאות מתאב אנכי את גאון יעקב וארמנתיו שנאתי והסגרתי עיר ומלאה: והיה אם יותרו עשרה אנשים בבית אחד ומתו: ונשאו דודו ומסרפו להוציא עצמים מן הבית ואמר לאשר בירכתי הבית העוד עמך ואמר אפס ואמר הס כי לא להזכיר בשם יהוה: כי הנה יהוה מצוה והכה הבית הגדול רסיסים והבית הקטן בקעים: הירצון בסלע סוסים אם יחרוש בבקרים כי הפכתם לראש משפט ופרי צדקה ללענה: השמחים ללא דבר האמרים הלוא בחזקנו לקחנו לנו קרנים: כי הנני מקים עליכם בית ישראל נאם יהוה אלהי הצבאות גוי ולחצו אתכם מלבוא חמת עד נחל הערבה:

כה הראני אדני יהוה והנה יוצר גבי בתחלת עלות הלקש והנה לקש אחר גזי המלך: והיה אם כלה לאכול את עשב הארץ ואמר אדני יהוה סלח נא מי יקום יעקב כי קטן הוא: נחם יהוה על זאת לא תהיה אמר יהוה:

כה הראני אדני יהוה והנה קרא לרב באש אדני יהוה ותאכל את תהום רבה ואכלה את החלק: ואמר אדני יהוה חדל נא מי יקום יעקב כי קטן הוא: נחם יהוה על זאת גם היא לא תהיה אמר אדני יהוה:

כה הראני והנה אדני נצב על חומת אנך ובידו אנך: ויאמר יהוה אלי מה אתה ראה עמוס ואמר אנך

קיים יי אלהים במימריה אמר יי אלהא דישראל מנבל אנא ית בית מקדשא דביתיה דיעקב ובירניתי רחקית ואמסר קרתא ומלאה: ויהי אם ישתארון עסרא גברין בביתא חד וימותון: ויטליניה קריביה מקידא לאפקא גרמיא מן ביתא ויימר לדי בשידא דביתא העוד כען עמך ויימר ספו ויימר סליק ארי בד הוו קיימין לא הוו מצלן בשמא דיי: ארי הא יי מפקיד ויתמחי מלכו רבא מחא תקיפא ומלכו זעירא מחא חלש: הירהטון בכיפא סוסון אם יתרדי בתוריא ארי הפכתון לריש חיוין בישין דינא ופירי זכותא לגידין: דחדן דלא מדעם דאמרין הלא בתוקפנא קנינא לנא נכסין: ארי הא אנא מקים עליכון בית ישראל אמר יי אלהים צבאות עם ויתקון יתכון ממעלנא דחמת עד נחלא דמישרא: כדין אחזיני יי אלהים והא בירית גובאי באוול צימוח לקישא והא צימוח דעריק בתר דאתגזיזת שיחתא דמלכא: ויהי כד שיצי למיכל ית עסבא דארעא ואמרית קביל בעותי יי אלהים שבוק כען לחובי שארא דיעקב מן יקום ויבעי על חטאיהון ארי מטלטלין אינון: אתיב יי רוגזיה על דא לא תתקיים אמר יי: כדנן אחזיני יי אלהים והא עתיד למידן באשתא יי אלהים ואכלת ית תהום רבא ושיציאת ית אחסנתא: ואמרית קביל בעותי יי אלהים שבוק כען לחובי שארא דבית יעקב מן יקום ויבעי על חטאיהון ארי מטלטלין אינון: אתיב יי רוגזיה על דא לא תתקיים אמר יי אלהים: כדנן אחזיני והא יי קאים על שור דדין וקדמוהי דין: ואמר יי לי מה את חזי עמוס ואמרית דין

דודו ה' מל' וסימ' נמסר בספר שפטים סי' ט': וס' ב' קמצין וסי' בכל מקום השליך הס. ואמר הס כי לא להזכיר: השמחים ג' בקריאה וסי' השמחים ללא דבר. השמחים לעשות רע. השמחים אלי גיל: גובי ב' א' חס' ופתח וא' קמץ ומל' וסימ' בתחלת עלות הלקש. ושפריך כגוב גובי. בתרא קמץ ומל': לרבו ב' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר משפטים: לריב ה' בקרי' וסי' והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לרוב כתיב. נצב לריב יי' ועומד. ונצת קרא לרב באש. אל תצא לרב מהר. אם יחפץ לרב עמו. וחד למשפט ולריב דו"ה. ב' מגהון חס' וסימ' אל תצא לריב. אם יחפץ.

בנפשו. בנפשו. כמו בי נשבעתי: מתאב. מגלה כמו ותאבתי כליתי ובכפתי: והיה. וזה דרך הדבר או הריסות והזכיר עשרה והטעם רבים בעבור שהוא סך חשבון: ונשאו. מלת ומסרפו אין לו חבר ור' יהוד' בן קריש אמר כי דודו אחי אביו ומסרפו אחי אמו וזאת הסברה בלי ראיה והאומר כי פירושו המציל אותו מהשרפה יחליף הסמ"ך בשין ולא ראינו מ[...] המשכיל על הבנין הכבד הרגום כי אם לנבאי כמו פרסך מ[...] משנף פארה והנה הטעם שיכנסו אנשי' בבית לראות מי מת בדבר או שנפל הבית עליהם שתרעש הארץ כאשר הזכרתי וכן אחריו והכה הבית ה[...] הגדול והנה יבוא דוד אחד מהאנשים שהיו בבית להוציא המתים מהבית לקבר' ולשאת משם החי וכאשר יכיר האיש קרובו וישאלו ויאמר לאשר בירכתי הבית העוד יש שם עצמים ישיב תשובה לומר הס לא תגיד זאת ולא תשמע קולך פן ירך לב השומע' ואין אחד מהם מצריך שם שמים להזכיר השם הנכבד: כי. מצוה. גוזר כמו כי הוא צוה ונבראו: רסיסים. מדרך הענין שברים יותר מבקיעי' ור' משה הכהן אמר כי רסיסי לילה גשם דק ודע כי הגשם שהוא גוף גם כן האויר שהוא הרוח גוף הוא והוא דק מ[...] מאד וי"א כי הטעם הבית הגדול השר והכשי: הירוצון. רוכבי סוסים בסלעי' אם יחרוש. החורש הסלע בבקרים הטעם כי תשנו במנהג: כי הפכתם. המשפט שהוא מתוק לרוש ו[...] ושוה הוא בוי"ו או ב[...] באל"ף: השמחים ללא דבר. שיקום. קרנים לנגח בהם: כי. ולחצו אתכם. ואף כי שתנגחו אותם כאשר חשבתם ואמרתם ה[...] הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים לנגח בהם והנה הדבר הפוך כ[...] כאשר האויבים ילחצו אתכם: כה. אמר רבי משה כי יוצר כמו חבור וכמוהו לפי ד[...] דעתו יוצר עמל עלי חוק והנכון שהוא כ[...] כמשמעו וגובי תרגום ארבה: והנה. ראה שאמש היה יוצר ארבה: הלקש. העשב העולה בגדית המקלוש והנה לקש כבר נגזו לצורך בהמות המלך קודם עלות הלקש: והיה אם כלה. זה הארבה לאכל את עשב הארץ כמות ברעב וטע' כלה בעבור גזי כדרך ירד כמטר על גז שהוא לשון גזיזה: והיה. סלח נא. עתה לעון יעקב ומלת יקום מהפעלים העומדים בעצמם ולא מן היוצאים על אחר והטעם מי יעמד ומי יוכל לקום מפני הגזרה הזאת ומי ישרת בעבור אחר וככה הוא מי יקום כי קטן הוא משבול זאת הרעה: נחם. פועל עבר על כן האל"ף פתוחה והוא מבנין נפעל: כה. באש. כמשמעו לדין את העולם באש כדרך כי באש יי' נשפט או שיחזיק החום כאילו הוא שורף באש ולא ירד מלקוש: ואכלה את החלק. חלקת השדה וזהו שם האמין כמו ויהי לי שור וחמור: ואומר. כל זה היה במראות הנבואה: נחם. הטעם שמע השם תחנתי פעמים: כה. אנך. אין ריע לו ובלשון ישמעאל עופרת והטעם כי אנשים חומת עופרת בקרב עמי ולא אעבור לו לראותו דרך משל ויש אומרים כי כעבור כמו ותשארתו עבור על פשע:

בנפשו. מדעת ובווכח: מתאב. כמו מתעב וכן תירגם יונתן מנכל אנא ית בית מקדשא דביתיה דיעקב שהמקדש נקרא גאון עוזם שנ' הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם: עיר ומלואה. ירושלם ויושביה: אם יותרו. מן הדבר והחרב: בבית אחד ומתו. שישרפו האויבים את הבית עליהם בלכדם את העיר: ונשאו דודו ומסרפו. קרובו והוא המציל את עצמותיו מן השריפה כן תירג' יונתן ויטליניה קריביה מיקידא: ואמר הס. הסלק וסלק הכל כי זאת להם על אשר לא רצו להזכיר בשם יי' כן ת"י: רסיסים. שיהא מרוסס לבקיעות דקות: בקיעי'. גדולים מרסיסים לפי חשיבותו תהי מכתו כן תרג' יונתן ויתמחי מלכו רבא מחא תקיפ' ומלכו זעירא מחא חלשא: הירוצון בסלע סוסים. כלום יעמדו במרוצת' בשנותם סידורן של עולם: אם יחרוש. אדם בבקרים בסלע שאתם בוררים לשנות דרך הטובה ותתקיימו ותצליחו: ללא דבר. על גדולתם ועושרם שאינו כלום שלא יתקיי': קרנים. חוזק וגבורה לנגח בקרנים עניים ואביונים: מלבא חמת. שהוא במקצוע צפונית מערבית של ארץ ישראל: עד נחל הערבה. נחל מצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית: כה הראני. פורענות שהיה רוצה להביא גובאי: בתחילת עלות הלקש. לשון מלקוש שהתבואה עולה בקנה שלה והנה לקש היה צומח אחרי גזי המלך אחר שנגזו תבואת המלך שדי שלא עלת בקנה היו גוזזין אותה שחת להאכיל לבהמות וכן תירג' יונתן דאיתגזיזת שיחתא דמלכא ולשון משנה הוא קוצר לשחת ומאכיל לבהמה: והיה אם כלה. כאשר כלה לאכול את עשב הארץ. באותה שרה: ואמר אדני יי'. סלח נא ואל תשחית הארץ: מי יקום יעקב. מאן יקום ויבעי על חטאיהון: כי קטן. ארי מטלטלין: נחם על זאת. כתרצה בתפלתי ונעתר לי: הראני. עוד פורענות להביא עליכם: והנה. קורא את פלמיא שלו: לריב. אתכם בפורענות דליקת אש: החלק. חלקה השדה: על חומת אנך. על שורא דדיכא וכן פתר דונש. אנך לשון ערבי הוא וקו המשקולת העופרת אשר בה יבנו בונה החומה לייסר ה[...] הדימוס אף כאן הוא לשון קו משקולת משפט: הנני.

ונשמו במות ישחק · במות ישמ' ולא דרוש : ויסלח · כהן ביתאל · כהן הבעל היה : בקרב · בגלוי ידבר ולא יוכלו אנשי הארץ להכיל לסבול והנה אם תמיתהו ישמחו הכל כי · אעפ"י שלא תמצאנו כתוב כי ירבעם מת בחרב ידענו כי דבר השם אמת הוא או הנביא אמר בית ירבעם וכזב אמר אמציה בעבור שירא אף המלך עליו להמיתו והנה ירבעם שתק ולא השיב תשובה לאמציה : ויאמר · לך ברח לך אל ארץ יהודה · כי המלך ירבעם יהרוג אותך ועם ואכול שם לחם שהיו נביאי ישראל מתנבאים בעבור פת לחם : וביתאל · הנה לאות כי יהוא היה מביתאל כי הוא בית מלכותו ומקדשו כי הטעם כפול ויפת המתרגם בעבור שנמשח יהוא ברמות גלעד והנה אמציהו וירם נלחמו עם חזאל ברמות גלעד והארמיים הכו יורם שהיה שומר הוא וכל ישר' ברמות גלעד כי כך כתו' ושב יורם אל יזרעאל בית מלכותו להתרפא והניח כל השרים ברמות גלעד להיותם שומרי' ועמהם היה יהוא בן נמשי וכאשר משחהו שם נער הנביא ונודע הדבר לשרי יורם שהיו שומרי' אז קשרו כולם עם יהוא על כן לא יוכלו שני המלכים לעמוד לפני יהוא : ויען · אמר רבי משה הפרסי לא הייתי נביא השם ולא בן נביא כי שומר בקר או חורש בבקר הייתי ובעבור שהזכיר מאחרי הצאן יורה כי היה רועה כאשר הזכיר בנוקדים : ויקחני · מוכרח הייתי ועוד פירש טעם אח' בעבור שאמר לו ואכול שם לחם אמר לו אינני כמו נביאי השקר המתנבאי' בעבור לחם ולא בן נביא שקר כי אין לי צורך ללחם כי בוקר אנכי ומלת בולס אין לה חבר ובלשון ישמעאל כמו מיבש ושקמים פרי דומה לתאנים ואיננו במקומו' האלה ובלשון ישמעא' גמיז גם שקם והנה לא התנבאתי בעבור צורך ואיך אכיח דברי השם שציוני להתנב' ואשמע איך שתאמר לא תנבא : תטיף · כמו מדבר ברמז וכמוהו והיה מטיף לעם הזה : לכן · בחבל · יחלקוה אויביו ונבואתי תקום עליך ועל ישראל : כה · כלוב · סל : קיץ · פרי הקיץ על קיצך ועל קצירך : ויאמר · הכל בדרך מראות הנבואה כאשר אמר לירמיהו מה אתה רואה ואמר מקל שקד וענה כי שוקד אני שוקד לא אזוז ולא אסור עד עשותי את דברי והנה כאשר הפרי לא יבא כי אם בקצו כך בא הקץ לא אוסיף עוד עבור זה הקץ : ויפת אמר עבור על עונו : והלילו · רב הפגרי' החללים : בכל מקום השליך הם · שלא ירך לב השומעים : שמעו · השואפים · כמו שאפה אנוש שאפה רוח : ולשבית · להשבית כמו לשמיד וכפתח הלמ"ד להורות על ה"א וטעם להשבית להכריתם : לאמר · על אוצרי הבר ידבר אולי תבוא שנת רעב כאשר יעבור זה החדש ולא ירד מטר אז נמכור הבר ביוקר ויקטינו האיפה שימודו בה הבר ויגדלו השקל לקחת יותר והם דברי מרמה כאבן ובמאזנים : לקנות

ישחק ד' כתי' ליצחק וסימ' גם זרע יעקוב ודוד עבדי אבאס · תשמו במות ישחק · ולא תטיף על בית ישחק · ושבועתו לישחק דתהילים · את כל דבריו ב' וסימ' וידבר יפתח · לא תוכל הארץ להכיל : אמציה ט' וסימ' ויחבר בן שמעת דמלכים · אז שלח אמציה · בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם · ויתר דברי יואש ואשר

רשי

הנני שם אנך · הנני שופט אותם בקו מורת הדין : עבור לו · להמתין להם על פשעיהם : ומקדשי ישראל · הוא ביתאל שבאח' כי מקדש מלך הוא : על בית ירבעם · בן יואש : כהן ביתאל · כומר לע"ז : בחרב ימות ירבעם · והוא לא אמר כן אלא וקמתי על בית ירבעם והוא בנו זכריה שהרגו שלום בן יבש : חוזה אתה · שמתנבא עתידות : לך ברח לך אל ארץ יהודה · שם מקדשו של הקב"ה שאתה מתנבא בשמו : ואכול שם לחם · לשון בזיון אמר לו שם יתנו לך פתותי לחם בשכר שתנבא להם : וביתאל לא תוסיף להנבא · שאין מזכירין כאן אלא שם ע"ז : לא נביא אנכי · אוני מנביאי שקר שלכם הנוטלים שכרם ל להנבאת איני צריך לכל זאת ולא ניהנתי כך אני שאני עשיר ובעל מקנה ונכסים כמו שתרגם' יונתן ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא : שקר אנכי · רועה בקר : ובולס שקמים · מחפש בשקמים לראות איזה עתו לקוץ כדי להוסיף ענפים ואיזה ראוי לקירו' שכן דרך שקוצצין בתולת השקמה ובולס כמו ובולש אלא שמוש מגמגם בלשונו שכך אמרו למה נקרא שמו עמוס ש שהיה עמוס בלשונו וישראל קוראים אותו פסילוס כדאיתא בפסיקת' : ולא תטיף · לשון נבואה הוא והרבה יש במקרא הטף אל דרום : כלוב קיץ · סל מלא שופי תאני שאיכם טובותי פירות תיכל · שהם משוררים בתוך היכליהם במשתאותיהם : רב הפגר · שני פגרי קטולין : בכל מקו' השלך הס · בכל אתר יימר רמי סליק השליכו מכאן השירו מכאן הפגרים האלה : השואפים · הבולעים אביון : ולשבית · כמו ולהשבית ודוגמא לשמיד מעוזניה ללכת לגיד ב ביזרעאל : מתי יעבר החדש · זו היא השאיפה שמצפים עת תייקר התבואה וימכרו לעניים ברבית ויטלו שדותיהם יעבר החדש תירגם יונתן מתי תתעבר השנה ויבא חדש העיבור ולשון הארכה הוא כמו העביר המועד ולפי ש שדוחין את הקרבת העומר ו והשנה נמשכת והיושן מתייקר : והשבת ונפתחה בר · מתי תבא השמיט' ותייקר התבואה ונפתח אוצרות בר שלנו : להקטין

עמוס

ויאמר אדני הנני שם אנך בקרב עמי ישראל לא אוסיף עוד עבור לו : ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל יחרבו וקמתי על בית ירבעם בחרב :

ויאמר יי הא אנא עביד דין בגו עמי ישראל לא אוסיף עוד למשבק להון : ויצדון במת ישחק ומקדשי ישראל יחרבון ואקים על בית ירבעם דקטלין בחרבא :

וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס בקרב בית ישראל לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו : כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו :

ושלח אמציה רבא דביתאל לות ירבעם מלכא דישראל למימר מריד עלך עמוס בגו בית ישראל לא תיכול ארעא לסוברא ית כל פתגמוהי : ארי כדנן אמר עמוס בחרבא יתקטיל ירבעם וישראל מיגלא יגלון מעל ארעהון :

ויאמר אמציה אל עמוס חזה לך ברח לך אל ארץ יהודה ואכל שם לחם ושם תנבא : ובית אל לא תוסיף עוד להנבא כי מקדש מלך הוא ובית ממלכה הוא : ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס שקמים : ויקחני יהוה מאחרי הצאן ויאמר אלי יהוה לך הנבא אל עמי ישראל : ועתה שמע דבר יהוה אתה אמר לא תנבא על ישראל ולא תטיף על בית ישחק : לכן כה אמר יהוה אשתך בעיר תזנה ובניך ובנתיך בחרב יפלו ואדמתך בחבל תחלק ואתה על אדמה טמאה תמות וישראל גלה יגלה מעל אדמתו :

ואמר אמציה לעמוס נבייא איתא אזיל לך לארעא דבית יהודה ואכול תמן לחמא ותמן תתנבי : ובביתאל לא תוסיף עוד לאתנבאה ארי בית מקדש מלכא הוא ובית מלכותא הוא : ואתיב עמוס ואמר לאמציה לא נביא אנא ולא בר נביא אנא ארי מרי גיתי אנא ושקמין לי בשפלתא מן קדם חובי עמא ישראל אנא מסגיף נפשי : ודברני יי מן דירא מבתר ענא ואמר לי יי איזיל איתנבי על עמי ישראל : וכען קביל פתגמא דיי את אמרת לא תתנבי בשמא דיי על ישראל ולא תאליף על בית ישחק : בכן כדנן אמר יי אתתך בקרתא תטעי ובנך ובנתך בחרבא יתקטלון וארעך בעדבא תתפליג ואת על ארעא מסאבא תמות וישראל מגלא יגלון מעל ארעהון :

כה הראני אדני יהוה והנה כלוב קיץ : ויאמר מה אתה ראה עמוס ואמר כלוב קיץ ויאמר יהוה אלי בא הקץ אל עמי ישראל לא אוסיף עוד עבור לו : והילילו שירות היכל ביום ההוא נאם אדני יהוה רב הפגר בכל מקום השליך הס : שמעו זאת השאפים אביון ולשבית ענוי ארץ : לאמר מתי יעבר החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר

כדין אחזיני יי אלהים והא מאן מלי סיופי קיטא : ואמר מה את חזי עמוס ואמרית מאן מלי סיופי קיטא ואמר יי לי מטת פורענות קיצא למיתי על עמי ישראל לא אוסיף עוד למשבק להון : ויילילון חלף זמרא בבתיהון בעידנא ההוא אמר יי אלהים סגי פגרי קטולין בכל אתר דיימר רמי ושליק : שמעו דא דשייטין כעפרא דארעא ריש מסכיניא ומדמן לבטלא מילי חשיכיא מן ארעא : דאמרין אימתי ימטי ירח עבורא ונזבין עבורא ושמיטתא ונפתח אוצרין

נלחם · וישלח אמציה כהן בית אל · ויאמר אמציה אל עמוס · ויען עמוס ויאמר אל אמציה · ומשובב ימלך ויושה בן אמציה · בן חשביה בן אמציה בן חלקיה : אל עמי ד' וסי' נמסר בסדר ויחי וביחזקאל סי"ג : ארבעה י"א וסי' נמסר בספר יואל סימן ב' : עבור ז' מ"ל בליש' וסימ' נמסר בסדר בלק : נאם אדני י"י ז' דסמיכי בקריאה וסי' בנסר' רבת' :

אבן עזרא: לקנות. הדלים בעבדים מוכרים כמסם בכסף לקנות בר ואפילו בעבור דבר קל כמו נעלי׳ מרוב הרחק׃ ומפל בר כמסביר · הנופל מהסבירה נמכור׃ נשבע׳ בגאון יעקב · הוא השם הנכבד שלא ידעו גוירק יעקב ויפת אמר על הארון גאון עוזכם ויתן לשבי עזו׃ העל · ועלתה כאור · חסר יוד כאילו כתוב כיאור והעד שהוא כופל זה הפסוק בסוף ה הפרשה ושם כתוב ועלתה כיאור כולה והטעם ראוי היה הארץ שתרגז ותטבע כי היא על המים וכן כתו׳ לרוקע הארץ על המים׃ והיה · אמנה המנהג לבוא השמש בחצי היום כדרך ו וקדר עליהם היום׃ והפכתי · ושמתיה · הטעם הארץ כי כל יושביה יתאבלו כאבל אב על בן יחיד׃ ואחריתה כיום מר · שלא נראה כמוהו׃ הנה · והשלחתי · כמו משליח בך בעבור ש שאמר אמניה לא ת תטיף התנב׳ כי ימותו הנביאים׃ ונעו · מים סוף שהוא דרומי ל לארץ ישראל עד הים הגדול מבוא השמש ישוטטו ישרא׳׃ ביום · הטע׳ כאשר לא ימצאו דבר יי׳ תתעלפנה ה הבתולו׳ ואפילו היפות עד שלא יועיל להם ה היופי שלהם כי יתעלפו מרוב הצמא גם הבחורים כי השם סר מעליהם כמו שאול שלא ענהו השם גם בחלומות גם בנביאי׃ הנשבעים · ואשר יפחדו ממנו כן יהיה ונפלו ולא י יקומו עוד׃ ראיתי · במראות הנבואה ראה כבוד השם נצב על המזבח וצוה לאחד מן המלאכים הך כ כפתור פתח בית יי׳ כי כן המנהג לשום כפתור למעלה מן ה הפתח והוא כעין ת תפוח אשר יסמכו עלית הספים׃ ובצעם · כמו ופצעם מטעם המקום כי יפצעו כל אנשי הבית הם ה הכהנים׃ ואחריתם · בניהם כמו ולא לאחריתו׃ אם יחתרו בשאול · למטה וכתוב ערום שאול נגדו׃ בראש הכרמל · יערו וכרמלו ואם בקרקע הים ישכנו נחש והוא דג גדול ד דומה לנחש וכתו׳ נחש בריח נחש עקלתון׃ ואם · כל זה דיבר הנביא להפחיד מי שאין לו לב להבין ב גבורת השם׃ ושמתי עיני · פירושו לראותו והנה כבון יהוה לטובה גם לרעה · ולחכי

רשי: להקטין איפה · מכור במדה קטנה ואת כספיכו נקבל במשקל גדול׃ בעבור נעלי׳ · בדיל דיחסנון׃ ומפל בר נשביר · והממת עיבורא כזבין את הפסולת שנפל מן החטים בכפה נמכור ביוקר לעניים׃ העל זאת לא תרגז הארץ · וכי אין עון זה כדי שתחרב עליו הארץ׃ ועלתה כאור כלה · ובמקום אחר הוא אומר ועלתה כיאור כלה ויונתן תירג׳ שניהם בשווה ויסק עלה מלך במשריאן דסגיאין כמי נהרא ויחפיכ׳ כולה וקשה בעיני לפרש כאור כמו כיאור ויש לפרשו כמו יפרץ ענן אורו על כפים כסה אור ועלתה כענן גשם כולה אפילה וחשיכה׃ ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים · כילום עולה אחת למ׳ שנים ומשקה את הארץ ובשהוא עולה מעלה רפש וטיט על שפתו ו ובשחוזר משקעות חוזר על ג גדותיו ומימיו מטללין והוא קרוי שיקוע שהטיט העוכר את מימיו נשקע ונגרש׳ כמו ויגרשו מימיו רפש וטיט לא הארץ ת תקיא רמשע׳ שכתוב׳ והא׳ תקיא׃ והבאתי השמש בצהרי׳ · כשיהא להם שלו׳ גדול תבא מפלה שתא׳ ואמרו רבותי׳ זה יומו של יאשיהו שמת בחרב של שלו׳ כמו שאמרו רבותינו אין לה חרב של שלום יותר מפרעה נכה שאמר לו ליאשיהו מה לי ולך לא עליך אתה היום לא עליך אני בא היו׳ כי אם לעבור דרך ארצך אל בית מלחמתי וגו׳ · השמש מלכות בית דוד כמשלה כשמש שנאמר וכסאו כשמש נגדי׃ והפכתי חגיכם לאבל · כענין שנ׳ וכל יהודה וירושלם מתאבלים על יאשיהו׃ וכל שיריכם לקינה · כענין שנ׳ ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם׃ כאבל יחיד · כאב שמתאבל על בן יחיד׃ כי אם לשמוע · שתפסוק מכם רוח הקדש׃ תתעלפנה · תפרח רוחם פשמי״ר בלע״ז כמו ויתעלף ויונה וכן עלי הטרה עולפו וכן בלבון מסנה יתעלפה׃ חי אלהיך דן · אחד מן העגלים שהעמיד ירבעם בדן׃ נצב על המזבח · מסתלק מכרובא למדבחא דרך יציאת חוץ על מזבח הזהב ש שהוא בהיכל והוא מעשר מסעות שנסעה שכינה׃ הך הכפתור · שהוא בראש הגג׃ וירעשו הספים · איסקופות הבית התחתונות כך יהרג המלך ו וירעדו השרים׃ ובצעם בראש כולם · כמו ובצעם ויח כפתור המנורה טפי מכרתא יתקטל מלכא יאשיהו וירעשו הספים ויחרוב ביתא ויתפגרון עזרתא ובצעם בראש כולם ומאני מקדשא בשביא יהכון כמו ו ובצעם מתוכם יגלה בראש כולם ׃ אם יחתרו בשאול · אם ידמון לאיטמרא בשאול׃ ידי תקחם · במימרי ידבריכון משאיהון׃ ואם יעלו השמים · ואם יסקון בטורין רמין עד צית שמיא מתמן ב במימרי יחתנון׃ בראש הכרמל · בריש כרכא מגדלא׃ משם אחפש · לתמן אפקיד בלושין ובלשינון׃ בקרקע הים · בניסי ימא׃ אצוה את הנחש · ית עממיא דתקיפין כחוויא׃

מסורה: בצהרים י״ב בקריאה וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ח׃ למיסה דגשים בקריאה וסימ׳ ויצבא שם העם לבים · רפאתי למים האלה · הוי כל צמא לכו למים · ואדיריהם שלחו צעיריהם · לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם׃ ולא יקומו ב׳ וסימ׳ ונפלו ולא יקומו · וחי דרך באר שבע׃ אהרוג ב׳ חד מל וחד חס׳ וסי׳ וכל שריה

להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה׃ לקנות בכסף דלים ואביון בעבור נעלים ומפל בר נשביר׃ נשבע יהוה בגאון יעקב אם־אשכח לנצח כל־מעשיהם׃ העל זאת לא־תרגז הארץ ואבל כל־יושב בה ועלתה כאר כלה ונגרשה ונשקה כיאור מצרים׃ והיה ביום ההוא נאם אדני יהוה והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור׃ והפכתי חגיכם לאבל וכל־שיריכם לקינה והעליתי על־כל־מתנים שק ועל־כל־ראש קרחה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר׃ הנה ימים באים נאם אדני יהוה והשלחתי רעב בארץ לא־רעב ללחם ולא־צמא למים כי אם־לשמע את דברי יהוה׃ ונעו מים עד־ים ומצפון ועד־מזרח ישוטטו לבקש את־דבר־יהוה ולא ימצאו׃ ביום ההוא תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא׃ הנשבעים באשמת שמרון ואמרו חי אלהיך דן וחי דרך באר־שבע ונפלו ולא־יקומו עוד׃

ט ראיתי את־אדני נצב על־המזבח ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים ובצעם בראש כלם ואחריתם בחרב אהרג לא־ינוס להם נס ולא־ימלט להם פליט׃ אם־יחתרו בשאול משם ידי תקחם ואם־יעלו השמים משם אורידם׃ ואם־יחבאו בראש הכרמל משם אחפש ולקחתים ואם־יסתרו מנגד עיני בקרקע הים משם אצוה את־הנחש ונשכם׃ ואם־ילכו בשבי לפני איביהם משם אצוה את־החרב והרגתם ושמתי עיני עליהם לרעה ולא לטובה׃

תרגום: לאזערא מכילתא ולאוספא על סלעא ולשקרא במוזנון דנכיל׃ למקני בכספא מסכיניא וחשיכיא בדיל דיחסנון והממת עיבורא נזבין׃ קיים יי דיהב רבותא ליעקב אם יתנשון לעלמין כל עובדיהון׃ העל דא לא תחרוב ארעא ויצדי כל דיתיב בה ויסק עלה מלך במשריתיה דסגי כמי נהר ויחפינה כולה ויתריך ית יתבהא ותשתקע בנהר מצרים׃ ויהי בעידנא ההיא אמר יי אלהים ואכסי שמשא כד בסיהר ואקביל לארעא ביום נהור׃ ואהפיך חגיכון לאבלא וכל תושבחתכון לאיליא ואסק על כל חרצין סק ועל כל ריש מרט ואשוינה כאבל יחיד וסופה כיום מריר׃ הא יומיא אתן אמר יי אלהים ואשלח כפנא בארעא לית דכפין למיכל ולית דיצחי למישתי אלהין לקבלא ית פיתגמא דיי׃ ויטלטלון מימא עד מערבא ומציפונא עד מדינחא יהכון למתבע אולפן מן קדם יי ולא ישכחון׃ ביומא ההוא ישתלהיין כנישתא דישראל דאינון דמיין לבתולן שפירן דמעארה בשיפריהן עם עולימין חייבין ויהון מטרפין ורמן בצחותא׃ די מקיימין בחובת שמרון ואמרין קיימא דחלתא די בדן וקיימין נימוסי באר שבע ויפלון ולא יקומון עוד׃ אמר נביא חזיתי ית יקרא דיי אסתלק בכרובא ושרא על מדבחא ואמר אם לית עמא בית ישראל תייבין לאוריתא כפי ימנרתא איתקטיל מלכא יאשיה ויחרב ביתא ויתפגרן עזרתא ומני בית מקדשא בשביא יהכון ושארהון בחרבא איקטול לא יערוק להון דעריק ולא ישתזיב להון דמשתזיב׃ אם ידמון לאטמרא כד בשאול מתמן במימרי ידברינון ואם יסקון בצינין דרמין עד צית שמיא מן תמן במימרי יחתנון׃ ואם ידמון לאיטמרא בריש מגדלי כרכיא מתמן אפקיד בלושין ויבלושנונון ואם יטמרון מן קדם מימרי בניסי ימא מתמן אפקיד ית עממיא דתקיפין כחויא ויקטלונונון׃ ואם יהכון בשביא קדם בעלי דבביהון מתמן אפקיד ית דקטלין בחרבא ויקטלונונון ואשוי מימרי עליהון לבישא ולא לטבא׃

מסורה: אהרוג עמו אמר יי׳ · ובצעם בראש כלם · קדמא ב׳ל׃ ימלט י״ג וסימ׳ בלשון תרגום תפש לגברא דשבא שביא רצדקיהו חמא וערק דפשט ידא באתתא חכיבתא ושקרת במיכאל · ופי׳ נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ח וירמיה סים׳ מ״ב׃

ואדני. הטעם שנגזר גזירה עליה: ותמג. הפך תולדתה כי היא יבשה: ואבלו כל יושבי בה. כדור המבול: ועלתה. וטעם ועלתה כיאור שיעלה בתחות: הבונה. הטעם להזכיר זה כי הוא ברא הארץ וכל יושביה ואיך יוכלו להסתר ולברוח מפניו והנה בכל הארץ יגע ומיד תמוג ואף כי חלק מחלקי אלפים הם בני אדם היושבים בה וסבב ואמר כי הארץ לא תעמוד כי אם בכח שמים והמעלות הם גלגלי הרוח והקור והאש כי הם כולם גלגלים זה למעלה מזה והנה אלה בין הארץ ובין השמים: ואגדתו. הם החיים: על ארץ יסדה. שהם כאגודות והזכיר פעם אחרת הקורא למי הים לצורך החיים להוריד מטר והטעם כי אני הכינותי לבני האדם כל צרכם והנה איטיב להם אם ישמעו בקולי ואם תמרדו בי לא ימלטו כי הכל בידי: הלא. אמר יפת כני הכושי' הפקר ואין איש יודע מי אביו ואתם בני אב אחד הייתם איככם כמו הפלשתי' מכפתור וארם מקיר שנתערבו ויתכן כי טעם הלא את ישראל העליתי הנה כבר ידוע כי אני אביכם וכן אמר משה הלא הוא אביך קנך ואם מארץ ישראל בעבור אחרת וכנה הוא העליתיך ממצרים ומפלשתים ומכפתור וארם מקיר: הנה. מי גרם לכם להיותכם כבני כושיים שלא תדעוני המלכי' שלכם כי כל מלכי ישרא' עשו הרע על כן אשמיד ממלכת ישראל ולא יהיה עליהם מלך עוד בגלות שומרון והשבטים ביד מלך אשור: והניעותי בכל הגוים. שגלו בחלח וחבור: וערי מדי. וטעם לא יפול צרור ארצ' כאשר אמר כי לא ישמיד בית יעקב רק כתי לבדו ויפת אמר כל ממלכות הארץ ישמיד רק ישראל לבדו ישאר ופירוש סוכת דוד על חזקיהו שנמלט מיד סנחריב ויצא שמו עד למרחוק וכן כתוב: בחרב. כאשר יפול מה שאיננו דגן מהכברה שאין בו תועלת ככה יאבדו רשעי ישראל שהם אומרים בעבור רשעם לא תקריב הרעה לבוא ור' ישועה אמר כי בעדינו כמו אלינו: ביום. יום יאמר על העת: למען. זה הפסוק הפוך הוא וככה פירושו למען יירשו ישר' את שארית אדום וכל הגוי' אחרי מות סנחריב ואם על המשיח ברור הדבר הוא: הנה. עתה יספר טובת הארץ: תתמוגגנה. באלב דרך קצרה: ונטעתים. ואני אנטעם על אדמתם כעץ שלא יזוז ממקומו וככה תבואתו ותטעמו וככה אמתלנו:

נשלם ספר עמוס

והנוגע ג' מל' וס' וכל הנוגע בם יטמא דאשה כי יזוב זוב. והנוגע בארץ ותמוג. ואין נוגע בארץ דדניאל. אנ"ך: על ארץ ט' דסמיכי בקריאה וסי' ושבתי את שבות מצרים. גבה לך ביפיך. ואברת אעלה על ארץ פרזות. הבונה בשמים מעלותיו. להמטיר על ארץ לא איש. ידין בגוים מלא גויות. עדות ביהוסף שמו

ואדני יהוה הצבאות הנוגע בארץ ותמוג ואבלו כל יושבי בה ועלתה כיאר כלה ושקעה כיאר מצרים: הבונה בשמים מעלותו ואגדתו על ארץ יסדה הקרא למי הים וישפכם על פני הארץ יהוה שמו: הלוא כבני כשיים אתם לי בני ישראל נאם יהוה הלוא את ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתיים מכפתור וארם מקיר: הנה עיני אדני יהוה בממלכה החטאה והשמדתי אתה מעל פני האדמה אפס כי לא השמיד אשמיד את בית יעקב נאם יהוה: כי הנה אנכי מצוה והנעותי בכל הגוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ: בחרב ימותו כל חטאי עמי האמרים לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה: ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת וגדרתי את פרציהן והרסתיו אקים ובניתיה כימי עולם: למען יירשו את שארית אדום וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם נאם יהוה עשה זאת: הנה ימים באים נאם יהוה ונגש חורש בקוצר ודרך ענבים במשך הזרע והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה: ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את פריהם: ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר יהוה אלהיך:

קטו

ויי אלהים צבאות די נזיף בארעא וזיעא ויצדון כל דיתבין בה ויסיק עלה מלך במשריתיה דסגי כמי נהרא ויחפינה כולה ותשתקע כנהר מצרים: די אשרי בתקוף רומא שכינת יקריה וכנשתיה על ארעא קשטה די אמר לכנשא משירין דסגיאין כמי נהרא ומבדר להון על אפי ארעא יי שמיה: הלא כבנין רחימין אתון חשיבין קדמי בית ישראל אמר יי הלא ית ישראל אסקית מארעא דמצרים ופלישתאי מקפוטקיא וארם מקירני: הא קדם יי אלהים גלן עובדי מלכות חיבתא ואשיצי יתה מעל אפי ארעא ברם ארי לא גמירא ושיצאה אשיצי ית בית ישראל אמר יי: ארי הא אנא מפקיד ואבדר בכל עממיא ית בית ישראל כמא דמחזרין בערבלא ולא נפיל מיני אבן מבינא לארעא: בחרבא יתקטלון כל חיבי עמי דאמרין לא תיתי ותוחי עלנא בישתא: בעידנא ההיא אקים ית מלכותא דבית דויד דנפלת ואיבני ית כרכיהון וכנישתהון אתקין ותי ותישלוט בכל מלכותא ותיגמר ותשיצי סגי משריתא והיא תתבני ותשתכלל כיומי עלמא: בדיל דירתון ית שארא דאדום וכל עממיא בית ישראל דאיתקרי שמי עליהון בכן אנא יי עביד דא: הא יומיא אתן אמר יי ויער ערדיא בחצודא ועצר עינבין במפק בר זרעא וירבון טוריא חמר מרת וכל רמתא יתפלחן: ואתיב ית גלות עמי ישראל ויבנון קירוי דצדין ויתובון ויצבון כרמין וישתון ית חמריהון ויעבדון גנין ויכלון ית איביהון: ואקיימינון על ארעהון ולא יטלטלון עוד מעל ארעהון דיהבית להון אמר יי אלהך:

רשי

הנוגע בארץ ותמוג. דנזיף בארעא וזיע ותמוג. לשון נוע. וי' הוא הנוגע בארץ ותמוג כלומר גזירה זאת מאתו יבאתו: ואגודתו. קבוצת בריותיו ד"א קבוצת הצדיקי' היא היתה יסוד הארץ לתקרת השמי' שבשבילם הכל קיים: הקורא למי הים. דאמר לכנשא משריין שגיאין כמי ימא: הלא כבני כושיים אתם לי. למה אמנע מלהפרע מכם אחרי אשר איככם שבים אלי הלא מן בני נח באתם כשאר אומות ככושים אשר נדמיתם להם כענין שנאמר היהפוך כושי עורו כך אתם תוכלו להטיב: הלא בטובתי תחלת טחרי בכם היא הוצאה שהוצאתי אתכם מארץ מצרי' ומה לי בכך אף פלשתי' כך הוצאתי מכפתור כשבאו כפתורי' על העוים כענין שנאמ' והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגו' כשפוגם בני עזה ושאר סרני פלשתים תחתיהם והוצאתים מידם ואעפ"כ לא עשיתם לי לעם: וארם מקיר. וכן אני עתיד להעלות את ארם מקיר שיגלם שם סנחריב ולקץ הימים כשתבטל מלכות אשור יבאו: והשמדתי אותה. הממלכה הם בית יהוא אבל בית יעקב לא אשמיד: כי הנה אנכי מצוה. להגלותם ולהניעם בכל הגוים תנועה רבה ויתירה כאשר ינוע מה שכוברין בכברה לאחר שנפלו ממנו סובין הדקין ונותרו הגסין שאין יכולין לצאת ואז המתנענע מתנענע בכל כחו: ינוע. על ידי אחר ולא יתכן לקרות ינוע שהוא דבר הנע מאליו: לא תגיש ותקדי' בעדינו הרעה. בשביל עונינו לא תמהר הרעה לגשת ולבא: ביום ההוא. אחרי בא עליהם כל אלה יבא יום ההוא המוכן לגאולה וגו אקים סוכת דוד הנופלת ית מלכותא דבית דוד: למען יירשו. ישראל את שארית אדום ואת כל הגוים כי נקרא שמי עליהם אשר כמו כי: ונגש חורש בקוצר. והשיג דיש את בציר ובציר ישיג את זרע לא יספיקו להרוס עד שיבא הקציר ולא יספיקו לבצור עד שיבא עת הזרע: תתמוגגנה. יתפלחון תירגם יונתן קרקע עבודה מתמוגגת בבא גשמים: עסיס. יין טוב ומתוק:

ג"ין ספר עמוס

בצאתו על ארץ מצרים. יהללו את שם יי' כי נשגב. והיה במלאת שבעים. וכל ארץ מצרים ואורי' דכוו: אקים ו' וסי' אקים את יצחק. נביא אקים. אקים אל עלי. ואת דוד מלכם. אקים את סוכת דויד הנופלת. והריסותיה אקים: סימן כל אמת דיתקע עושה קמצין פי' כל אלה הדברים מלבים תרי עשר דברי הימים תהלי' קהלת עזרא עושה נקוד בצירי במכב בסגול וסימ' נמסר בכלבים גבי פרשתא דארבעה אנשים היו מצורעים והוא בחלק ב' סימן ו': אמר יי' אלהיך ל' סוף פסוק:

אבן עזרא

לא ידענו דורו ולא נוכל לומ׳ כי הוא הנזכר בספר מלכים בימי אחאב כי שם כתוב ועובדיה היה ירא את יי׳ ואילו היה זה הנביא בעצמו איך יקראנו ירא השם ולא יקראנו נביא כי הנבואה היא המעלה הנכבדת יותר. ולפי דעתי כי שמועה שמענו זה הנביא וירמיה וישעיה ועמוס שהתנבאו על אדום על כן אמר שמענו: וציר. כאילו ציר שלוח בגוי׳ שהתחברו ויאמרו אלה לאלה קומו: הנה קטן. כי מספרם מעט ואין ארץ מלכותם רחבה: זדון. חסר כף כי חשבת כי הר שעיר ימלטך כשוכני בחגוי הסלע: אם תגביה כנשר. פועל יוצא והפעול חסר והוא מקום שבתך וככה המגביהי לשבת וכבר פירשתיו הטע׳ תגביה מקום שבתך כנשר: אם גנבים. בסתר: שודדי לילה. נדמיתה. נכרתה כמו נדמה שמרון: איך. נבעו. כמו אם תבעיון בעיו: עד. לא יכלו אנשי בריתך להושיעך רק שלחוך עד סוף הגבול שלך בלכת פליטיך בשביה: לחמך. כאשר היית במקומך זהו תחתיך. אנשי שלומך המאכילים אותך כותני מזור בלחמך ולא הרגשת ומזור כמו מזורו. ותחסר כ״ף מולת אין כאיש אשר אין תבונה בו וכמוהו ולאין אונים עצמה ירבה ולאיש אין אונים ור׳ מרינוס אמר בו כמו ממנו וכל ערל לא יאכל בו לא התבוננת ממנו: הלא. לא יועילוך להצילך חכמיך וגם גבוריך: וחתו. תימן. אולי הזכירו לתקפו גבוריך שהם מתימן כי הוא מבני אדום: למען יכרת איש. מרוב ההרג ולא ישאר פליט וטעם למען דבק עם והאבדתי: מחמס. אלו הפסוקים יורו כי זאת הנבואה על אדום הוא אחר גלות ירושלם שבבבל וכן אמ׳ המקונן זכור יי׳ לבני אדו׳ שהיו אומרים לבבליים ערו ערו וכתוב תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום וכבוכד נצר השחית אדום ותהי ארצם שממה וככה ינבא יחזקאל כי ירושׁ׳ שבה אחרי גלות בבל ואדום לא שבה וכבר פי׳ בספר דניאל כי אין ימצ׳ בגלות אדום ופיר׳ דבר הקדמונים מלכות אדום הרשעה והנה טעם מחמס בעבור החמס שעשה אדום ליעקב ביום ירוש׳: ביום. לראות ולהנקם: ואל. ולא היה ראוי שתרא׳ ביום נכרו הוא יום אידו שהוא נכר בעיניו שלא הכיר יום כמוהו בימים: ש. בעבור שהיה לעולם אדום תחת יד יהודה על כן היה קשה עליכם שמחת אדום מצרתו: ואל תשלחנה. דרך קצרה והטע׳ ידיך וככה יחפרו בעמק רגליו: ול. הפרק. מקום שיתפרקו ממנו הדרכים להמר לבבליים אי זה הדרך הלך הפליט: ואל תסגר שרידיו. למסור כאילו תסגור עליו: כי. הטע׳ במהרה יקרה לכל גם לך כמקרה הזה:

רשי

עובדיה. מאי שנא עובדיה לאדום ולא ניבא נבואה אחרת אמרו חכמים עובדיה גר אדומי היה אמר הקב״ה מהם ובהם אביא עליהם יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם: הנה קטן נתתיך. כלפי שקראו אביו בנו הגדול ואמו בנה הגדול אמר הקב״ה לפני קטן הוא ורבותינו דרשו קטן שאין להם לא כתובה ולא לשון בזוי שאין מעמידין מלך בן מלך: שוכני בחגוי סלע. סומך על משענת אבותיו אברהם ויצחק והם לא יועילו לו חגוי כמו והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ברייטיינא בלע״ז ואל תתמה על וי״ו של חגוי שהיא כוי״ן של קנוי וכוי״ו של מטחוי שאין יסוד בתיבה אלא טי״ת וחי״ת: באו לך. עליך: איך נדמיתה. למה נדמית דומם עד שנכבו כל רבונם. הלא גנבים ישאירו עוללות ואלה לא ישאירו לך כלום כי יחפשוך ויגלו וידרשו מצפוניך: נבעו. תרגם יונתן איתגליין ולשון ארמית נבעו נתבקשו וכן אם תבעיון בעיו: עד הגבול שלחוך. אותם שהבטיחוך לעזרה באו עמך וליווך עד גבול ארצך עד הספר ששם באו עליך למלחמה ובזאת השיאוך והכליתו: יכלו לך. לפתותך לצאת וסבו מאחריך: לחמך ישימו מזור תחתיך. אף מאכלך שם לך אחיך יעקב למזור שנתן לך לחם ונזיד עדשים ועל ידו בזית הבכורה מזור חולי: וחתו גבוריך תימן. יחתו ויפחדו לכום של ארץ אדום ות״י ויתברון גיברך יתבי ארעא דרומא: למען יכרת. כל איש גבור: מהר עשו מקטל. מרוב הרג שיבא עליהם: מחמס אחיך יעקב. בשביל חמס שעשית ליעקב: ביום עמדך מנגד. שלא באת לעזור לו. גם אתה כאחד מהם. מעלה אני עליך כאילו אתה מן הבאים עליהם: אל תרא ביום אחיך. לא היה לך להביט ולעמוד מנגד. ביום נכרו. ביום הסגרו ביד אויב וכן הוא אומ׳ בשאול נכר אותו אלהים בידי הסגיר אותו בידי: ואל תשלחנה בחילו. אל תשלחנה ידיך בנכסיו כן תרגם יונתן ומקרא קצר הוא וצריך לו להוסיף עליו ידיך: אל תעמוד על הפרק. מקום שהבורחים יוצאים דרך שם לימלט ובלשו׳ לעז קורי׳ אותו טרו״ג: כאשר

עובדיה

חזון ב׳ ר״פ וסי׳ חזון ישעיהו בן אמוץ׳ חזון עובדיה כה אמר׳ עובדיה ל׳ דכוו׳ בנבי׳ וכל שאר נביאים עובדיהו וכל כתובים עובדיה במ״ב עובדיהו וסימ׳ לזבולן ישמעיהו בן עבדיהו. והאנשים עשים באמונה׃ קנך ג׳ וסימ׳ ושים בסלע קנך. כי תגביה כנשר קנך דירמיה. ואם בין כבבי׳ שים קנך׃ ב׳ ר״פ אם אם אם וסי׳ אם גנבים באו

חזון עבדיה כה אמר אדני יהוה לאדום שמועה שמענו מאת יהוה וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה׃ הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד׃ זדון לבך השיאך שכני בחגוי סלע מרום שבתו אמר בלבו מי יורדני ארץ׃ אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם יהוה׃ אם גנבים באו לך אם שודדי לילה איך נדמיתה הלוא יגנבו דים אם בצרים באו לך הלוא ישאירו עללות׃ איך נחפשו עשו נבעו מצפניו׃ עד הגבול שלחוך כל אנשי בריתך השיאוך יכלו לך אנשי שלמך לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו׃ הלוא ביום ההוא נאם יהוה והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו׃ וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל׃ מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם׃ ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שערו ועל ירושלם ידו גורל גם אתה כאחד מהם׃ ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה׃ אל תבוא בשער עמי ביום אידם אל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו ואל תשלחנה בחילו ביום אידו׃ ואל תעמד על הפרק להכרית את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה׃ כי קרוב יום יהוה על כל הגוים כאשר עשית יעשה לך גמלך ישוב בראשך׃

(מסורה בגליון: נ״ך ר״פ · ירמיה שמעתי · ג׳ חד קמץ · נ׳ · ר׳ · ר׳ · נ׳ · ב׳ רף׳ אם אם אם · נעיא׳ בלנגיא · ל׳ · ל׳ · ב׳ חד מ״ל · ל׳ · ל׳ · ל׳ · שעריו׳ ב׳ · ק׳ · נ׳ · יב׳ · ל׳ · ל׳ ויתר יתגדל · נ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · נ׳ · ו׳ רפי׳ · ט׳ בכבל)

תרגום

נבואת עובדיה כדנן אמר יי אלהים לאדום בשורא שמענא מן קדם יי ואיזגד בעממיא שליח קומו ונתעתד עלה לקרבא׃ הא חלש יהבתך בעממיא בסיר את לחדא׃ רשע לבך אטעיך דאת דמי לנשרא דשרי בשיני כיפא ברומא מותביה אמר בלביה מן יחתינני לארעא׃ אם תרים כנישרא ואם ביני כוכביא תשוי מדורך מתמן אחתינך אמר יי׃ אם גנבין אתו עלך אם בזוזי ליליא איכדין הויתא דמוך עד דיגנבו מיסתהון ואם חטופין כקטופין אתו עלך הלא משארין עוללן׃ איכדין אתבלש עשו אתגליין מטמורוהי׃ מן תחומא אגליוך כל אנשי קיימך אטעיוך יכילו לך אנשי שלמך אכלי פתורך שויאו תקלא תחותך מדלית בך סוכלתנו׃ הלא בעידנא ההיא אמר יי ואוביד חכימין מאדום וכל גבר דביה סוכלתנותא מכרכא דעשו׃ ויתברון גיברך יתבי דרומא בדיל דישתיצי גבר דביה צורבא מכרכ׳ דעשו מקטול׃ מחטוף אחוך יעקב תחפינך בהתא ותשתיצי לעלם׃ ביום מקימך מקבל ביומא דבזו עממי נכסוהי ונוכראין עלו בקירוהי ועל ירושלם רמו עדבין אף את כחד מנהון׃ ודחזיתא ביומא דאחוך ביום תבריה וחדית לבני יהודה ביום תברהון ודאסגיתא למללא רברבן בעידן עקא׃ ודעלתא בתרעי עמי ביום תברהון ודחזית אף את בבישתיה ביום תבריה ודאושטתא ידך בנכסוהי ביום תבריה׃ ודקמתא על פירקא לשיצאה ית מערקוהי ודמסרתא משזבוהי בעידן עקא׃ ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי על כל עממיא כמא דעבדת יתעביד לך גמלך יתתב ברישך׃

לך. אם לשבט אם לארצו׃ שלמך ג׳ ב׳ חס׳ וחד מ׳ל וסי׳ נמס׳ בישעיה סי׳ מ״ח וירמיה סי׳ ל״ח׃ ידו ג׳ וסי׳ נמכר ביואל סמנך׳. ואל תרא חד מן׳ ר״פ בן ג׳ ג׳ מלין דנסבין ו׳ וסי׳ ולכל חית הארץ ולכל ולכל׳. והנה אנחנו באלמים אלמים והנה והנה׳. ובן תעשה לחמרו ובן ובן׳. וכל הארץ בוכים וכל וכל׳. ואנשי בכל עשו ואנשי ואנשי׳. וקול בנפי החיות וקול וקול׳. ואיש את אשת רעהו עשה תועבה ואיש ואיש׳. ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל ואל׳ ובני אפרים ישעי ובני ובני׳. ושם האיש אלימלך ושם ושם׃

כי· מדבר לישר' כאשר שתיתם כוס כן ישתו כל הגוים · ולעו כמו ולעקדם וטעם בליעה לא שהוא חסר בי"ת ויפת אמר כאשר שתו הגוים ושמחו על הר קדשי כן ישתו על הר עשו: ובהר ציון · כל הגוים יהיו כלא היו ואין פליט להם אבל בהר ציון תהיה פליטה אמר יפת זה לעתיד ורבי משה אמר על ימי חזקיהו ורבי ישועה אמר על בית שני: והיה · ובית יוסף · הטעם כפול והזכיר יוסף כנגד יעקב ויוסף: וירשו · אמרי הנגב שם מקום או נגב ארץ ישראל והיושבים בשפלה כמו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובנימן ירש את הגלעד מעבר לירדן: וגלות · אמר ר' משה הגלות שהחלו לגלות ור' מריבוס אמר כי החל כמו ויאכל חיל וחומה והטעם כי יתפשו המדינה והרג שבתוכה גם הבורחים

רשי

כאשר שתיתם על הר קדשי · כמה דחדיתון על מחת טורא דמקדשי: ולעו: כתרגומו ויסתלעמון לשון תהומה ושממון וטירוף דעת איסטורדיסון בלע"ז: את מורשיהם · נכסי עממיא דהוו מחסנין להון: כי פי יי דבר · והיכן דבר וירד מיעקב והאביד שריד וגו': וירשו הנגב · ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא במזרח דרום ובני השפלה ירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרי' ואת הר שומרון: ובנימן את הגלעד · ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד שלהם יפשטו להם מהלאה לגבולותיה של ארץ ישר' במזרחה: וגלות החל הזה · תירגם יונתן עמא הדין: החל · לשון חיל כמו ויבא ירושלימה בחיל כבד דרב שקה אלא שזה חסר יו"ד ויש שור לפר' החל הזה גלות הגיא הזה: לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת · גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו מן השבטים לארץ כנענים עד צרפת: וגלות ירושלם אשר בספרד · שהם מבני יהודה אשר גלו לספרד הם ירשו את ערי הנגב שבדרומה של ארץ ישראל ואומרים הפותרים צרפת הוא המלכות שקורין פרנ"צא בלע"ז ספרד תרגם יונתן אספמיא: ועלו · שרי ישראל מושיעים בהר ציון: לשפוט את הר עשו · ליפרע מהר עשו אשר עשו לישר' לשפט יושטיצי"ר בלע"ז: והיתה ליי המלוכה · לימדך שאין מלכותו שלימה עד שיפרע מעשו הרשע הר עשו ית כרכא רבא דעשו היא רומי:

ובית יוסף ב' וסימ' והתחלקו אתה לשבעה חלקים דיהושע · ובית יוסף להבה: את שדה ב' וסימ' ואם את שדה בקנתו · וירשו הנגב את הר עשו: החל ד' ג' קבץ וא' פתח וסי' החל רש והתגר בו בלחמה · החל רש לרשת את · החל וכלה · וגלות החל הזה לבני ישראל · בתראה פתח: כנענים הכנענים ג' בקריאה וסימ' וגלות

כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃ וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם׃ וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֵת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד׃ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב׃ וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה׃

כא

אֲרֵי כְּמָא דַחֲדִיתוּן עַל מַחַת טוּרָא דְקוּדְשִׁי יִשְׁתּוּן כָּל עַמְמַיָא כַּס פּוּרְעֲנוּתְהוֹן תְּדִירָא וְיִשְׁתּוּן וְיִסְתַּלְעֲמוּן וִיהוֹן כִּדְלָא הֲווֹ׃ וּבְטוּרָא דְצִיּוֹן תְּהֵי מְשֵׁיזְבְתָא וִיהוֹן קַדִּישִׁין וְיַחְסְנוּן דְּבֵית יַעֲקֹב נִכְסֵי עַמְמַיָּא דַהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן׃ וִיהוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וּדְבֵית יוֹסֵף חֲסִינִין כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וּדְבֵית עֵשָׂו חַלָּשִׁין כְּקַשָּׁא וְיִשְׁלְטוּן בְּהוֹן וְיִקְטְלוּנוּנוּן וְלָא יְהֵי שֵׁיזָבָא לְבֵית עֵשָׂו אֲרֵי יְיָ גְּזַר כֵּן׃ וְיַחְסְנוּן יָתְבֵי דָרוֹמָא יַת כַּרְכָּא דְעֵשָׂו וְיָתְבֵי שְׁפֵלְתָא יַת אַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי וְיַחְסְנוּן יַת קִירְוֵי אֶפְרַיִם וְיַת קִירְוֵי שֹׁמְרוֹן וּדְבֵית בִּנְיָמִן יַת יָתְבֵי אַרְעָא גִלְעָד׃ וְגָלוּת עַמָּא הָדֵין דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבְאַרְעָא כְּנַעֲנָאֵי עַד צָרְפַת וְגָלוּת יְרוּשְׁלֶם דְּבִסְפַמְיָא יַחְסְנוּן יַת קִירְוֵי אַרְעָא דָרוֹמָא׃ וְיִסְקוּן מְשֵׁיזְבִין בְּטוּרָא דְצִיּוֹן לְמִדַּן יַת כַּרְכָּא דְעֵשָׂו וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לֵאמֹר׃ קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי׃ וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אָנִיָּה בָּאָה תַרְשִׁישׁ

וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יוֹנָה בַר אֲמִתַּי לְמֵימַר׃ קוּם אִיזֵיל לְנִינְוֵה קַרְתָּא רַבְּתָא וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ אֲרֵי סְלִיקַת בִּישַׁתְהוֹן קֳדָמַי׃ וְקָם יוֹנָה לְמֶעֱרַק לְיַמָּא מִן קֳדָם דְּאִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ וּנְחַת לְיָפוֹ וְאַשְׁכַּח אִלְפָא דַאֲזְלָא לְיַמָּא

שבתוכה גם הבורחים לא נמלטו דרך מעטים שהיו בחיל: אשר כנענים · שמענו מפי גדולי' כי ארץ אלמניי"א הם הכנעניים שברחו מפני בני ישרא' בבואם אל הארץ גם ככה צרפת היא פרנסיא ותרגם יונתן בן עוזיא' ספרד אספמיא וזו היא גלות טיטוס וזאת הנבואה לעתיד לא כאשר אמר רבי משה כי אז כפזרו מהבית הראשון: ועלו מושיעי' · הם שופטי ישר' לשפוט הפרידים בהר עשו אז תהיה לשם המלוכ' בגלוי כדרך והיה יי' למלך על כל הארץ שהוא לעתיד:

ספר יונה

זה הנביא התנבא על ירבעם בן יואש וכן כתוב הוא אשר דיבר יי' ביד עבדו יונה בן אמתי אשר מגת החפר · יש לתמוה איך יעלה על לב חכם שידע השם ומעשיו שיחשוב לברוח מפניו והוא בידו והכל מלא כבודו ואיך יתכב' מורה פי השם והוא כ כתוב כי הוא הנביא · והגאון אמר כי הלך אל נינוה וקרא עליה ולא הזכיר זה הכתוב כמו קרא לו ויאכל לחם ואני אומר כי אין זה כמו זה כי אין טעם להזכיר אם אכל אם לא אכל אם לא קראו לו רק פגע בו ודבר עמו ועוד אם יונה מלא דבר השם למה היה בורח והוא

בזה זה אלרע וכל יחזקאל ואלכים דכל במב

החל הזה לבני ישראל · יחצוהו בין כנענים · ותכנע לפניהם יושבי הארץ: קום ט' רף וסימ' נבסר ביהושע סימ' ז' ולקבץ כם פר' דא · בלפני יי' ח' בקריא' וסים' הבוכרים בלפני יי' · ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ב' בפסוק · כי מלפני יי' הוא בורח כי הגיד · אז ירננו עצי היער דד"ה · ובזאת עליך קצף · ולא נכנע דאמון דד"ה · הרים כדונג נבסו · כל אורית' דכו' בב"ב וסים' ויתחבא האד' ואשתו כפני · ואהה ועבדיך ידעתי כי טרם · וכל שאר קריא' דכו' בפני יי':

אמר על כן קדמתי לברוח תרשישה ועתה הנה ראינו שלא היה משה רוצה ללכת בשליחות השם להוציא עמו ואף כי יונה שילך להשיב אל נינוה וככה אמרו חכמנו שתבע כבוד הבן ועתה ארמוז לך סוד יש עושה חרוזים בתולדתו בלי למוד ויש שהוא צרי' לימוד וכאשר יקבל ככה יוכל שלא לקבל ונקל הוא האחרון מן הראשון וכל הנביאי' לבד ממשה אחר עבור כבוד השם על פניו נבואתם כולם במראו' הם גם בחלום על כן אמרתי על אברהם אבינו זה בנבואה על נסיון האלהים ולקח המאכלת ואזנו כוטה לשמוע מהרה וכאשר חיפשתי בכל המקרא לא מצאתי מלת בריחה רק דביקה על מלת פני כמו ומפניך אברח ויברח יפתח מפני אחיו והנה לא מצאתי בנבואת יונה שברח מפני השם רק מלפני השם וכתוב חי יי' אשר עמדתי לפניו והנה כל זמן שהוא מקבל הוא מלפני לפני השם וככה ויצא קין מלפני יי' על כן אחריו ומפניך אסתר כי פני האדמה לפני יי' ועוד כתוב לבוא בנקרת הצורים ובנקיקי הסלעים מפני פחד יי' וכתב לבוא עמהם תרשישה מלפני יי' והמשכילים יבינו: קום · נינוה · בית מלכות אשור והיא היום חריבה וחכמי ישראל בארץ יון אומרי' כי היא הנקראת אורטיה ואנכי לא ידעתי ועתה לא ציוהו שיאמר עוד ארבעים יום רק כי עלתה רעתם לפני והמפרש כי פחד שיקרא נביא השקר בהנחם השם מהרעה לא דבר נכונה כי זאת הטעם לא אמר לו רק בפעם השנית כי שם כתוב את הקריאה אשר אני דובר אליך והוא עוד מ' יום ועוד איך ימרה הנביא פי השם בעבור פחדו שיקראוהו אנשי נינוה נביא השקר ומה יזיקהו זה כי לא ידור עמהם ועוד כי אנשי נינוה לא היו טפשים כי למה שלח השם נביאו אליהם רק שישובו אל השם ואם לא ישובו תתקיים הגזירה עליהם ולולי שידעו זה באמת שאם ישובו אל השם ינחם על הרעה והנה איך יקראוהו נביא השקר והנכון מה שאמרו קדמונינו ז"ל כי חרה לו שימלטו בעבור ישראל והנה מצאנו כתוב כי היתה עיר גדולה לאלהים שהיו יראים השם מקדם והמפרש כי היתה עיר גדולה ויקרה בעיני השם להשחית אין זה דרך הלשון כי כתוב ותגדל נפשי בעיני השם ולא לשם והנה כתוב לאלהים וכתיב כל הגוים כאין נגדו ולא יחוס אם הם רבים ופירו' לאלהים כי היו יראים השם הימים הקדמונים רק עתה בימי יונה החלו לעשות רע ולולי זה שהיו בתחילה אנשי השם לא היה שולח נביאו אליהם והנה ראינו ששבו תשובה גמורה אין כמוה ולא תתמה כתוב ששברו מזבחות הבעלים או גרעו פסילים והנה מזה כלמוד שלא היו עובדי פסילים: ויקם · וירד יפו · אמר הגאון כי תרשישה תרסוס ורבי מבשר אומר שהיא עיר תונ"ס באפריקי: ויתן

וקרא עליה · את קריאתי: לברוח תרשישה · ים ששמה תרשיש והוא בחוצ' לארץ אמר אברח לי הים שאין שכינה שורה בחוצה לארץ את' לו הקב"ה חייך יש לי שלוחי' כיוצ' בך לשלוח אחריך ולהביאך משם משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות אמר לו רבו יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם ומה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינוה אמר הגוים קרובי תשובה הם אם אנבא להם ויעשו תשובה נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים: ויתן

ויתן שכרה. לא כל שכרה רק מה שהוא חייב ליתן בחלקו: וה' הטיל. הטיל דרך משל והטעם שהשליכו משיבשה על כן לא יכלו להשיב אל היבשה כי לא היה זה רק במקום התחברות הים עם הנהר והוא סמוך אל היבשה כי לעולם הוא קשה על הספינות והעד שככה היה שאמר ותשליכני מצולה בלב ימים נהר יסובבני: והאניה חשבה. כמו ארץ כי תחטא לי: ויראו המלחים. יועצי הספינה כמו מלחייך וחובליך ויפת אמר כי מלח היו מוליכים: אל ירכתי הספינה. אל אחת ירכתי הספינה כמו ויקבר בערי גלעד: וישכב וירדם. מצער הים ותזעפו אולי לא נכנס קודם זה בספינה: ויקרב. רב החובל. הגדול שהיו חובלי הוא מרימי החבלים חבלי התורן ורבי משה אמ' מגזרת תחבולות: יתעשת. כמו אבדו עשתונותיו וכמוהו עשתי עשר ב בעבור שזה המספר הוא כמו שני חשבונות כלל ופרט וכמוהו א אלהים יחשוב לי: ויאמרו: יא היו כי שם ספינות אחרות ויכלו לבאת וזאת לברה ב בגרה על כן אמרו לכו ונפילה גורלו': בשלמי. בעבור מי וכמוהו על השל: ויאמרו. המפר' שבקשו לדעת מאי זה עם הוא ומאי זה ארץ שאם נגזר עליהם ת מהשמים מות לא דבר נכונה כי אם גזר השם על עם אם לא היה בעיר אחר מהם ש שנגזר עליו רק במקו' אחר עם אחרים לאת יפחדו האחרים כאילו יתערבו על שנגזר עליו לברו למות ומנהג רוב האדם לחיו' ממלאכת' ומלאכת האדם תורה על דברו ולמה נכנס ללכת למקום אחר וים ארצות שרוב אנשיה טובי' וככה היום ידוע • ויאמר. השיב להם על האחרון שהו' מבני עבר הנקראים שהם על אמול עבר הראשון שהוא אבי כל בני עבר ואין לו יראה רק ת מהשם שברח מלפניו והזכיר השמי' והארץ והים והטע' כי ארע כי הוא שטה ועל הכל ימשול: וייראו. כנגד שאמ' אני ירא ויאמרו לו מה זאת והטעם איך עשית זה לברוח מלפני השם כי הוא גילה סודו להם:

ויאמרו. מה נעשה. והטעם תן לנו עצה מה נעשה: וישתק. הים כמו וישמחו וישתוקו: ויאמ'. מתאוה ומבקש למות ולא תשוב כיונה לשם ולא היה אומר להם ככה לולי ששמע מפיהם כי ישליכוהו: ויחתרו. פירושו וכבר חתרו ומלת ויחתרו בעבו' שבעלי המשוטות דומים לחותרים:

ויקראו. האמינו כולם בשם הנכבד ושבו ל לקרא אליו: בנפש. בעבור כמו ועבד יעקב ברחל: כאשר חפצת. שהתכבד להם כי בעבורו הים סוער: ויאמר. מזעפו. דרך משל כמו זועפים: וייראו. ויזבחו. אחרי באם: וימן. כמו זמן: ויהי יונה. אין כח באדם לחיות במעי הדגה כפי טעה ואף כי זה המספר רק במעשה נס: ויתפלל

ויקרב ה' פתחין וסימ' ויקרב אהרן אל המזבח. ותקרא אשה חכמה מן העיר. והיה כי קם הפלשתי. ויקרב המלך על המזבח. אליו רב החובל: ונדעה ה' בקריא' וסימ' הוציאם אלינו ונדעה אותם. יגישו ויגידו לנו. וגידו האותיות לאחור. ונדעה בשלמי הרעה הזאת. ונדעה התצליח דרכינו דפסל מיכה. וחד פלוגתא

ויתן שכרה וירד בה לבוא עמהם תרשישה מלפני יהוה: ויהוה הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול בים והאניה חשבה להשבר: וייראו המלחים ויזעקו איש אל אלהיו ויטלו את הכלים אשר באניה אל הים להקל מעליהם ויונה ירד אל ירכתי הספינה וישכב וירדם: ויקרב אליו רב החבל ויאמר לו מה לך נרדם קום קרא אל אלהיך אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד: ויאמרו איש אל רעהו לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו ויפלו גורלות ויפל הגורל על יונה: ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך ומאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה: ויאמר אליהם עברי אנכי ואת יהוה אלהי השמים אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה: וייראו האנשים יראה גדולה ויאמרו אליו מה זאת עשית כי ידעו האנשים כי מלפני יהוה הוא ברח כי הגיד להם: ויאמרו אליו מה נעשה לך וישתק הים מעלינו כי הים הולך וסער: ויאמר אליהם שאוני והטילני אל הים וישתק הים מעליכם כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם: ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו כי הים הולך וסער עליהם: ויקראו אל יהוה ויאמרו אנה יהוה אל נא נאבדה בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא כי אתה יהוה כאשר חפצת עשית: וישאו את יונה ויטלהו אל הים ויעמד הים מזעפו: וייראו האנשים יראה גדולה את יהוה ויזבחו זבח ליהוה וידרו נדרים: ב וימן יהוה דג גדול לבלע את יונה ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות:

ויהב אגרה ונחת בה למיזל עמהון בימא מן קדם דאתנבי בשמא דיי: ויי ארים רוח רב על ימא והוה נחשול רב בימא ואילפא בעיא לאתברא: ודחילו ספניא ובעו גבר מן דחלתיה וחזו ארי לית בהון צרוך ורמו ית מניא דבאילפא לימא לאקלא מנהון ויונה נחית לארעית שידא דאילפא ושכיב ודמוך: וקרב לותיה רב ספניא ואמר ליה מא את דמוך קום צלי קדם אלהך מאם יתרחים מן קדם יי עלנא ולא נוביד: ואמרו גבר לחבריה איתו ונרמי עדבין ונידע בדיל מה בישתא הדא לנא ורמו עדבין ונפל עדבא על יונה: ואמרו ליה חוי כען לנא בדיל מה בישתא הדא לנא מה עיבידתך ומנן את אתי אי דא היא מדינתך ואי מדין עמא את: ואמר להון יהודאה אנא ומן קדם יי אלהא דשמיא אנא דחיל דעבד ית ימא וית יבישתא: ודחילו גבריא דחלא רבא ואמרו ליה מה דא עבדתא ארי ידעו גובריא ארי מן קדם יי הוא עריק ארי חוי להון: ואמרו ליה מה נעביד לך וינוח ימא מיננא ארי ימא אזיל ונחשוליה תקיף: ואמר להון טלוני ורמוני לימא ויניח ימא מעליכון ארי ידע אנא ארי בדילי נחשולא רבא הדין עליכון: ושיטין גבריא לאתבא ליבשתא ולא יכילו ארי ימא אזיל ונחשוליה תקיף עליהון: וצליאו קדם יי ואמרו קביל בעותנא יי לא כען ניבד בחובת נפש דגברא הדין ולא תתן עלנא חובת דם זכיי ארי את יי כמא דרעוא קדמך עבדתא: ונסיבו ית יונה ורמוהי לימא ונח ימא מנחשוליה: ודחילו גבריא דחלא רבא מן קדם יי ואמרו לדבחא דבח קדם יי ונדרו נדרין: וזמין יי נונא רבא למבלע ית יונה והוה יונה במעיא דנונא תלתא יומין ותלתא לילון:

רשי

ויתן שכרה. הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לתת שכר הספינה עד שעת היציאה והוא הקדים ולא עוד אלא שנתן שכר כולה: חשבה להשבר. נראה כאילו היא נשברת: המלחים. בני אדם המנהיגים את הספינ' : איש אל אלהיו: מן שבעים אומות היו שם: רב החובל. שר המלחים שאף הם נקראים חובלי הים ובלע"ז גובר"נייל: מה לך נרדם. מה לך להיות נרד' אין עתה עת רדם: יתעשת. לשון מחשבה וכן עשתונותיו ותלכא עשית דרכי"ל: לכו ונפילה גורלות. רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם ת משתברת אמרו בשביל אחד מתנו הוא כן מצינו בפר' דרבי אליעזר: בשלמי. במעשיו של מי מתנו: הגידה נא לנו באשר למי. למי חטאת אשר בשביל כן הרע' הזאת לנו: ומאין תבא. שמא על אנשי אותו מקו' נגזרה גזירה: ואי מזה עם אתה. שמא עמך חטאו: מה זאת עשית. למה עשית כן לברוח מפני מושל כזה: ויחתרו האנשים. יגעו ועסקו כחותר במחתרת: בנפש האיש הזה. בעון שנשלח יד בנפשו: וידרו נדרים. שיתגיירו: דג גדול. זכר היה והיה עומד ברווח ולא נתן לב ל להתפלל רמז הקב"ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מ מלאה עוברים והיה שם בדוחק והתפלל שם שנאמ' ממעי הדגה מבטן

מסרה

ונדעה נרדפה לדעת: ז' פסוקין ואת את ואת וסימ' והקריב מזבח השלמי' אשה ליי' חלבו. ואת כל חלב פר. ואת האיל יעשה. ואת כל שללה תקבוץ. ואם נכלמו מכל אשר. ויאמר אליהם עברי. ואת עשו שנאתי: ולא יכלו ג' בקריא' וסימ' להוציא את הכנים ולא יכלו. להבקיע אל מלך אדום. ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה: כאשר י' דמטעי' דסבי' אשר בקריא' וסימ' מסת נ נדב' ידך אשר תתן כאשר תנינא דפסוק' השמר בנגע הצרעת אחרי כאשר יצאו הרדפים. עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם תניינא דפסוק' בגורל נחלתם דקדים ליה ואלה אשר נחלו בני ישראל. החשבים להשכיח עמי שמי. ותשכח יי' עשך נוטה שמי' . כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי. כאשר חפצת עשית. וישמע זרובבל בן שאלתיאל:

ויתפלל· המפרשים רצו לפרש חדוש והוציאו הכתוב מפשוטו כי יונה לא התפלל רק אחרי צאתו אל היבשה בעבור שמצאו ממעי ולא אמר במעי והלא ראו שם כתוב מבטן שאול שועתי וככה מתעטף קראתיך יי' ועוד כי מלת שועתי לאות כי התפלל ושוע אל השם טרם שיקיאנו הדג. וככה ותבא אליך תפילתי והנה למה לא היה כתו' ויתפלל יונה אחרי צאתו ממעי הדגה ועוד כי אחרי תפלתו כתוב ויאמר יי' לדג והביאם בברה הזאת בעבור ותעל משחת ותבוא אליך תפלתי. ועתה שים לבך וראה כל תפילת נביא וברכתו היא ברוח נבואה ויעקב אמר אשר לקחתי מיד האמרי כי דבר שנגזר להיות ידבר בלשון עבר וככה וזה שכתו לסבול דרך כוכב מיעקב וישמן ישורון ויבעט וירא יי ויכאץ וישכן ישראל בטח בדד ובתפילת דוד בברית ויענני מהר קדשו סלה כי הכתו' אמר בברחו ולא אחר ברחו · ובתפילתו אך אוסיף להביט אל היכל קדשך שהוא השמי' ויי' בהיכל קדשו ורבים ככה ושם כתו' ישועתה ליי' שהיא מקוה כמו ישועתה ליי' לבקש ויש מי שאומר כי דגה בלעה הדג ואין צורך כי דגה ודג שם המין כמו צדק וצדקה: ויאמר· שאול· מקום עמוק הפך שמים שהו' מרום : ותשליכני· ימים· כמו על יאוריהם ויפת אמ' כי ים סוף מתערב עם ים יפו וסוף כמו ותשם בסוף בעבור היותו קרוב: ואני· נגרשתי מנגד עיניך· הם השמים: אפפוני· עד נפש· עד הגיעה נפשי למות: לקצבי· מקומות שיכרתו שם ההרים מגזרת ויקצב עץ: והארץ · סגרה בריחיה בעדי שלא אוכל לצאת להיות על הארץ : בהתעטף· כמו כי יעטף· ותעל משחת חיי · דרך משל על נשמתו שהיא באמת חיתו: משמרי'· פועל יוצא והטעם על אנשי הספינה שהיו קוראי' איש אל אלהיו וזה את זה ומלת חסדם שהיו חושבים כי חסד היו עושים או פירושו כמו חסד הוא: ואני· אשר נדרתי· במעי הדג: ויאמר· דרך משל שהכריחוהו לעשות חפץ השם: ויהי· פעם שנית: קום· שהוא ירא כי לא הלך דרך שם מתרחק נינוה אם ישלחהו שנית ילך: ויקם· אמר ר' ישועה כי הלכו אנשי הספינ' אל נינוה והגידו דבר יונה על כן האמינו : ומלת לאהי' פירשתיה : מהלך שלשה ימים · בסביב המדינה והוא מהלך יום אחד מן הקצה אל הקצה או לא הלך לקרא רק מהלך יום אחד על כן ויחל · יש אומרים כי נהפכת שנהפכה ממעשיה הרעים וזה דרש א איננו נכון רק הדבר כמו רגע ארבר: ויאמינו· כמו ויאמן העם והטעם בדבר אהים: ויצעו· זה לפני לבוש השקים: ויעבר· הסיר: ויכס· בהרו שק כי הו' פועל יוצא: ויזעק· מטעם· מעצתו ודעתו ושכלו כמו בשנותו את טעמו: ויתכסו· ויקראו· האדם:

לראשי ד' בקרי' וסי' לבן שומר לראשי אשימך· סוף חבוש לראשי· סבות לראשי ביום נשק· שמאלו תחת לראשי קדמאה דספרא: קום ט' רף' וסי' קום התהלך בארץ לארכה· קום לך פדנה ארם· קם קדש את העם· קום רד לקראת אחאב· קום לך צרפתה· קום וירדת בית היוצר· קום לך אל נגוה· חברו· קום כי עליך

וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה׃ וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃ וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃ לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי׃ בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃ וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃

ג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר׃ קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃ וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת׃ וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם׃ וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר׃ וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ׃ וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם׃

וצלי יונה קדם יי אלהיה ממעיא דנונא: ואמר צליתי מדעקת לי קדם יי וקביל צלותי מארעית תהומא בעיתי עבדתא בעותי: ורמיתני בעומקיא בלבא דימא ונהר כחור סחור לי כל נחשולוהי דימא וגלוהי עלי עדו: ואנא אמרית אתרכית מן קדם מימרך ברם אוסיף לאסתכלא בהיכלא דקודשך: אקפוני מיא עד מותא תהומא סחור סחור לי ימא דסוף תלי עיל מרישי: לעיקרי טוריא נחתית ארעא נגדת בתוקפה עיל מיני עלמין ואת קריב קדמך ל לאסקא מחבלא חיי יי אלהי: באשתלהיות עלי נפשי פולחנא דיי אדכרית ועלת לקדמך צלותי להיכלא דקודשך: לא כעממיא פלחי טעותא מאתר דאיתוטב ל להון לית אינון ידעין: ואנא בתושבחת אודאה קורבני אקריב קדמך דנדרית אשלם פורקן נ נפשי בצלו קדם יי: ואמר יי לנונ' ופלט ית יונה ליבשתא:

והות פתגם נבואה מן קדם יי עם יונה תניינות למימר: קום איזיל לנינוה קרתא רבתא ואיתנבי עלה ית נבואתא די אנא ממליל עמך: וקם יונה ואזל לנינוה כפתגמא דיי ונינוה הות קרתא רבתא קדם יי מהלך תלתא יומין: ושרי יונה למיעל בקרתא מהלך יומא חד ואכריז ואמר בסוף ארבעין יומין ונינוה מתהפכא: והימינו אנשי נינוה במימרא דיי וגזרו צומא ואסרו שקין מרבהון ועד זעריהון: ומטא פתגמא לות מלכא דנינוה וקם מכורסי מלכותיה ואעדי לבושי יקריה מניה ואתכסי שקא ויתיב על קיטמא: ואכריז ואמר בנינוה מגזירת מלכא ורברבנוהי למימר אינשא ובעירא תורי ועני לא יטעמון מדעם ולא ירעון ומיא לא ישתון: ויתכסון סקין אינשא ובעירא ויצלון קדם יי בתקוף ויתובון גבר מאורחיה בישתא ומן חטפא דבידיהון:

וידבר· קום קדש וחס' ויקרא ויאמר ז' פסוק' אית בהו ויקרא ויאמר וסי' נמסר במלכים א' סי' ח: ויעבר ט' וסי' נמסר במלכים א' סי' טו ובסדר נח: ויזעק ד' וסי' נמסר בספ' שפטים סי' ד': וישבו ח' רפין וחס' וסי' בסס' רבת':

רשי

מבטן שאול שועתי· מבטן הדג שהוא כשאול לי: כל משבריך וגליך· כל נחשולוהי דימא על שם שהנחשול משבר ומפרק את הים: ואני אמרתי· כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך· ראיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף ל להביט אל היכל קדשך: סוף חבוש לראשי· ימא דסוף תלי לעיל מן רישי שהראהו הקב"ה ים סוף ואיך עברו ישראל בתוכו ש שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים: לקצבי הרים ירדתי· לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי: ואני אמרתי הארץ בריחיה בעדי· כנגדי למעלה מתוך סגור ולא אצא ל לעולם· בעדי כמו וסגרת הדלת בעדך וכן כל בעד שבמקרא עור בעד עור אבר כנגד אבר: לעולם· מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי· ואני אמרתי הארץ בריחיה סגורים בעדי לעולם: ותעל משחת חיי· אבל כבר ראיתי כאן גיהנם ומשם העליתני והנני עתה כנגד תחת היכל שירושלם כ כעניין שנאמר אך אוסיף להביט אל היכל קדשך ותבא אליך ת תפילתי אל היכל קדשך: בהתעטף· באיסתלהות וכן בהתעטף כשמש וכן בעטף עוללי: משמרים הבלי שוא· אומות העולם העובדים ע"ז: חסדם יעזבו· יראת הקב"ה שכל חסדם וטובתן מאתו יעזובו אבל אני א איני כן אלא בקול תודה אזבחה לך כן תרגם יונתן ובפרקי דרבי אליעזר דורשו כלפי ה המלחים שעזבו חסדם שהיו מטיבים לע"ז ונתגיירו: ישועתה ליי'· כדרי שלמים ותודה אשלם לשם ישועות אשר ליי' ישועתה כמו לישועתה וכן קומה עזרתה לנו לעזרה שלנו: נהפכת· נחרבת: אדרתו· לבוש יקריה: ויזעק· כוה והכריז: מטעם המלך וגדוליו· מעצת המלך אל וגדוליו צוו להכריז: ויקראו אל האלהים בחזקה· אסרו אמהות לבד והולדות לבד אמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מ מרחמים על אלו: מי

מי שהוא בן דעת או מי שהוא שידע מעשה רע או כמו אולי׃ ואולת ישוב על השם הנכבד׃ וירא האלהים. שיאמינו בו וככה ביתרו לפני האלהים׃ וינחם. דברה תורה כלשון בני אדם׃ וירע. שנחם השם׃ ויתפלל. פירשתיו׃ ונחם. תואר כי על כן הוא קמוץ כמשפט כל בניין נפעל׃ ועתה. בעבור ראותו כי ישראל לא עשו תשובה יפחד שתבוא הרעה עליהם על כן יתפלל קח נא את נפשי כדרך מתניכה וכאשר עשה אליהו במשחו חזאל׃ ויאמר׳ ההיטב. כמו ואכות אותו טחון היטב והטחן טחינה שלימה במורה והטעם למה חרה לך כל ככה ויפת אמר היחר לך שאיטב אני למי שארצה וזה הבל הוא׃ ויצא. שב להזכיר דברי יונה ואשר קראו לפני מלאת ארבעים יום כדרך ויפגע במקום גם ויקח יוסף את שניהם׃ וימן. קיקיון. חכמי ספרד אומרים דלעת או קרא ואין דרך ל להציל לו מרעתו. מרוב חום השמש ויש אומרים כי בעבור שעמד בתוך הדג זמן ארוך עור בשרו רך ולא יוכל לסבול החום׃ וימן. למחרת. יום שמחתו בקיקיון׃ ויהי. רוח קדים. ממזרח׃ חרישית. אמר רבי מרינוס שהיתה חזקה ושמעת שאון עד שתחרשנה האזנים׃ ויתעלף. כמו תתעלפנה ותכס בצעיף ותתעלף שהתעלף בבגדיו׃ ויאמר. השם שם משל לנביאו בעבור שחרה לו כי נחם השם ויאמר. הכתוב דבר דרך שיבינו השומעים כי השם לא ישמול בכל הבריאות והנה הטעם אתה חסת על דבר לא עשית ואיך לא אחוס אני על מעשי׃ ושלא בן בחירק כמו בן נון והיה אם בן הכות הרשע והנה לא שמח בקיקיון רק יום אחד מהבקר עד הערב והנה היה מתחילת הלילה החל שיגדל עד הבקר ולערב החל ליבש ובעלות השחר כולו יבש על כן אמר שבן לילה היה ובן לילה אבד׃ ואני. שתים עשרה רבוא. שלא חטאו גם בהמות והנה דרך סברה כי נהפכת כמהפכת סדום כי הדבר היה ידוע בכל העולם׃

נשלם ספר יונה

אנה ז׳ כתיב ה׳ בליש׳ בקשה בקריאה וסימ׳ זכור נא את אשר התהלכתי דישעיה · וחברו דמלכים · אל נא נאבדה בנפש האיש הזה · אנה יי׳ הלא זה דברי · אנה יי׳ מלטה נפשי · אנה יי׳ כי אני עבדך׃ אדמתי ג׳ בקריאה וסי׳ ונטשתים מעל אדמתי · עד היותי על אדמתי · על כן קדמתי

מי-יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו ולא נאבד׃ וירא האלהים את-מעשיהם כי-שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על-הרעה אשר-דבר לעשות-להם ולא עשה׃

ד וירע אל-יונה רעה גדולה ויחר לו׃ ויתפלל אל-יהוה ויאמר אנה יהוה הלוא-זה דברי עד-היותי על-אדמתי על-כן קדמתי לברח תרשישה כי ידעתי כי אתה אל-חנון ורחום ארך אפים ורב-חסד ונחם על-הרעה׃ ועתה יהוה קח-נא את-נפשי ממני כי טוב מותי מחיי׃ ויאמר יהוה ההיטב חרה לך׃ ויצא יונה מן-העיר וישב מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב תחתיה בצל עד אשר יראה מה-יהיה בעיר׃ וימן יהוה-אלהים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על-ראשו להציל לו מרעתו וישמח יונה על-הקיקיון שמחה גדולה׃ וימן האלהים תולעת בעלות השחר למחרת ותך את-הקיקיון וייבש׃ ויהי כזרח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית ותך השמש על-ראש יונה ויתעלף וישאל את-נפשו למות ויאמר טוב מותי מחיי׃ ויאמר אלהים אל-יונה ההיטב חרה-לך על-הקיקיון ויאמר היטב חרה-לי עד-מות׃ ויאמר יהוה אתה חסת על-הקיקיון אשר לא-עמלת בו ולא גדלתו שבן-לילה היה ובן-לילה אבד׃ ואני לא אחוס על-נינוה העיר הגדולה אשר יש-בה הרבה משתים-עשרה רבו אדם אשר לא-ידע בין-ימינו לשמאלו ובהמה רבה׃

כח

מן ידע דאית בידיה חובין ירתוב מנהון ויתרחם עלוהי מן קדם יי ויתוב מתקוף רוגזיה ולא נובד׃ וגלן קדם יי עובדיהון ארי תבו מאורחתהון בישתא ותב יי מן בישתא די מליל למעבד להון ולא עבד׃ ובאש ליונה בישא רבא ותקיף ליה׃ וצלי קדם יי ואמר קביל בעותי יי הלא דין פתגמי עד דהויתי על ארעי על כן אוחירתי למיערק לימא ארי ידענא ארי את אלהא חננא ורחמנא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון ומתיב מימריה מלאיתאה בישתא׃ וכען יי סב כען ית נפשי מיני ארי טב דאימות מדאיחי׃ ואמר יי הלחדא תקיף לך׃ ונפק יונה מן קרתא ויתיב ממדנח לקרתא ועבד ליה תמן מטלתא ויתיב תחותה בטולא עד דיחזי מה יהי בסוף קרתא׃ וזמין יי אלהים קיקיון וסליק עיל מן יונה למהוי טולא על רישיה לאגנא ליה מבישתיה וחדי יונה על קיקיון חדווא רבא׃ וזמין יי ית תולעתא במיסק צפרא ביומא דבתרוהי ומחא ית קיקיון ובאש׃ והוה כמדנח שמשא וזמין יי רוח קידומא שתיקא וטפחת שמשא על רישא דיונה ואשתלהי ושאיל ית נפשיה למםת ואמר טב דאימות מדאיחי׃ ואמר יי ליונה הלחדא תקיף לך על קיקיון ואמר לחדא תקוף לי עד מותא׃ ואמר יי את חסתא על קיקיון דלא עמלת ביה ולא רביתיה די בליליא הדין הוה ובליליא אוחרנא אבד׃ ואנא לא אחוס על נינוה קרתא רבתא דאית בה סגי מתרתא עסרי ריבון אינשא דלא ידע בין ימיניה לסמליה ובעירא סגי׃

רשי

מי יודע. עבירות שבידו ישוב׃ ונחם האלהי׳. נתעשת על הרעה לשוב ממנה׃ וירע אל יונה. אמר עכשיו יאמרו האומו׳ שאני נביא השקר׃ הלא זה דברי. יודע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריבם והיה שקרן בעיניה׳׃ וימן. לשון הזמנה׃ להציל לו מרעתו. מחום השמש׃ קיקיון. עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיצל וכך שמו׃ ותך. התולעת את הקיקיון במקום שיאמ׳ לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך׃ חרישית. אמרו רבותינו בשעה שנושבת משתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד וכן תרגם יונתן שתיקתא׃ ויתעלף. פשמיר בלע״ז׃ לא עמלתבו. בחרישה וזריעה והשקות מים׃ בן לילה. כמו בין לילה לא גדל אלא לילה אחד׃ אשר לא ידע וגומ׳. קטנים׃ ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם׃

סליק ספר יונה

לברוח · אם עלי אדמתי תזעק׃ חרה לך ב׳ וסי׳ ויאמר יי׳ ההיטב חרה לך · ולמה נפלו פניך׃ וימן ה׳ ד׳ מנהון בסיפ׳ וסימ׳ יי׳ דג גדול · יי׳ אלהים קקיון · האלהים תולעת · וימן אלהים רוח קדים · וחד בדניאל וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג׃ ויבש ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ ויבש הנחל · ואף את הקקיון וייבש · הוכה בעשב ויבש · בתרא חס׳׃ שבן ז׳ בליש׳ וסימ׳ אם בן הכות הרשע · שבן לילה היה ב׳ בו · דברי אגור בן יקא · כי תשב ללחום · ובין ישרים רצון · ובן את הדבר · ובינה לו במראה · ד׳ מנהון חס׳ הרשע קקין אגור והאי פסוק ט״ל ובין ישרים רצון קשיא לי לפי שבכל הספרי׳ נקוד בין כצרי ואולי לדעת בעלי הבסר׳ הוא כחירק׃

זה הנביא היה נזכר בספר ירמיהו ונבאתו על כל ישר׳: שמעו. זאת המלה מופלאה בלשונינו כי לפי דעתינו לאמר כלכם וככה כלם תמונו ובואו כה גם מיכיהו הנביא אמ׳ כדבר אחאב שמעו עמים כולם ועל דרך סברה כי מיכה איננו מיכיהו בן ימלא כי דורו׳ רבים ביניהם: הקשיבי. דרך משל כי מלואה הם העומדים עליה: לעד. כי הזהרתי אתכם והודעתי אתכם: כי. יוצא. שהיה בהיכל קדשו והם השמים על כן וירד. וטעם זאת הפרשה להשא גזירותיו כדרך שירת דוד כאשר פירשתי וי״א כי במותי ארץ רמז לפליטים וככה ונמסו ההרים ואין צורך רק הטעם כי בכל מושל ועשה חפצו וימסו ההרים ברצונו ונמקו ההרים כדונג מפני האש אש השם והוא חרונו ותתבקענה העמקים כמים מוגרים: מי. מי נופל על אדם לא על בהמה ושם דבר וטע׳ מי שמך ומי אתה או מי שמך דרך קצר׳ וככה זה מי גרם ל ליעקב פשע זה ור׳ מרינוס אמר כי מי את בתיחסר עם מי היית וזה מי פשע מי עשה ומי היה שרש פשע יעקב והדבר שוה: הלא שומרון. הטעם יושב שומרון וככה י ירושלם: ושמתי. על ידי אשור: לעי. כמו לעיים חפירו׳: למטעי כרם. שלא תשב: והגרתי. לארץ אבני חומותיה שלא יראו עד כי הבנין יהרס: ויסדותיה אגלה. עד שלא יהיה ניכר מקום שומרון: וכל. יכתו מפעלי הכפל ואתנניה שכתנו לע״ז לזנו׳ תחת השם. אמר הנגיד כי קבצה היה ראוי להיות קוף בשורק וכמוהו ופתחו שעריך תמיד ויישם בארון על בשר אדם לא ייסך ולפי דעתי כי קבצה שומרון ופתחו ה המפתחים כמו אשר ילדה אות׳ ויאת׳ ליוסף וככה ויסם אותו ה המסים וככה לא ייסך הכהן. וטעם עד אתנן זונה ישובו הזהב והכסף של ע עצבים לאלילי אשור: על. דברי הנביא מה שיספדו בימים ההם עבדי השם: שולל: כמו אדם ששללו ה בגדיו ונשאר ערום או הזכיר שולל כי ה המשוגע שהוא מטורף מדעתו דרכו ללכת שולל וערום והוא מ מגזרת שובב וכן טעם מוליך יועצים שולל:

רש״י

דבר המורשתי. מעיר מרישה: ויהי בכם לעד. שהבאתי לכם בשמו והתריתי בכם: יוצא ממקומו. מכסא הרחמים לכסא הדין: ודרך על במותי ארץ. על הרמי וגסי הרוח: כדונג. שעוה: המוגרים במורד. דמושדין במדרון מוגרים לשון זיבת מים וכן עיני נגרה נגרות בים אפו פרץ נחל מעם גר ויגר מזה: לעי השדה. לדגורין דחקלא לשון גלים כמו יגר שהדותא: והגרתי לגיא אבניה. והשלכתי כמו המוגרים במורד: כי מאתנן זונה קבצה. כל ההון הזה: ועד אתנן זונה ישובו: ולשמיין כשאר אתנני זונה ישובו כל ק קבוציה ויונתן תרג׳ ולבית פלחי טעוותא יתמסרון כל קובציה: אלכה שולל. משתגע בשוטה בתמהון לב כמו אשתוללו אבירי לב וסר מרע משתולל והתי״ו היא באה לשמש בתיב׳ בלשון מתפעל ונתפעל וכן הילוך תיבה ש שתחילת יסודה ש״ן או סמ״ך כשבאה עליו תי״ו בלשון מתפעל ונתפעל נכנסת תוך התיבה כמו משתולל אומר אני שהוא מלשון שוג כמו לא תשלה אותי על השל דייתר שלו: כי אנושה מכותיה. כי חולה היא במכותיה כמו ו ויאנש דשמואל: בגת אל תגידו. פן ישמחו בנו פלשתים: בבית לעפרה. עופרת אבי העזרי: עפר התפלשי לשו׳ נופל על הלשו׳ וכן יושבת שפיר עריה בשת וכן לא יצאה יושב צאנן כולם לפי שם העיר לשון הקינה. התפלשי התגלגלי פתרונו לפי ענינו התעפרי: עברי לכם. התחיל בלשון יחידות נקבה כ כמדבר אל כנסית העיר כמו ש שאמר יושבת שפיר כולם בשם כ כנסיה אחת ואמר לכם כמדבר אל הרבים שהרי לרבים הוא א אומר: יושבת שפיר. שם העיר: עריה בשת. גלויה בית הבושת כאשר נקראת שפיר שהוא שם נפל היוצא מרחמה של אשה: לא יצאה יושבת צאנן. לא יפקון משזבין מיתבי צאנן: מספד בית האצל יקח מכם עמדתו. המספד שגרמתם לנגזלים שאתם גוזלים נחלתו כדי להגים בית בבית שדה בשדה זה אצל זה הוא יקח מכם עמדתו תעמד הנביאים שנביתם והעמדתם על נחלתם בית האצל אויטמנט״ו:

כי חלה לטוב. כי קויתה לטובה אותה היושבת בשלוותה וממרה על פי הנביאים. כי ירד רע. הרי כי זה משמש בלשון אלא היא חלה לטוב אבל מעם׳ מרותה ירד לה רע׳: רתום המרכבה לרכש. אסרו המרכבה לרכש שהוא קל לרוץ ותברחו ואמר דונש בזה לשון ערבי: לכן תתני שלוחים על מורשת גת. על אשר תתני שלוחים על מלכות דוד אשר הורים אתכם גת כענין שנאמר ויקח דוד את גת מיד פלשתי׳ ואתם מואסי׳ בו כמו שנ׳ יען אשר מאס העם הזה את מי השילוח וגו׳ לפי בתי אכזיב שהיית׳ מארץ יהוד׳ ונמשכו אחר פקח בן רמליהו סופן להיות לאכזב למלכי ישר׳ שיהרג פקח בן רמליהו ויכזבו הנסמכי׳ עליו ובימי אחז נתנבאת נבוא׳ זו: לכן

פתגם

נבואה מן קדם יי די הות עם מיכה ממרשה ביומי יותם אחז יחזקיה מלכיא דבית יהודה דאיתנבי על שומרון וירושלם: שמעו עממי כולהון אציתי ארעא ומלהא ויהי מימרא דיי אלהים בכון לסהיד יי מהיכלא דקודשי׳: ארי הא יי מתגלי מאתר בית ש שכינתיה ויתגלי וירמוס ית תוקפי ארעא: ויתמסון טוריא תחותוהי ומישריא יתבזעון כשעיתא מן קדם נורא כמיא דאשידין במורדון: בחובי בית יעקב כל דא ובחטא דבית ישראל היכא חבו דבית יעקב הלא בשמרון ואיכא חטו דבית יהודה הלא בירושלם: ואשוי שמרון ליגרי חקלן בית צדות מצבת כרם וארמי לחילתא אבנהא ואושהא אגלי: וכל צלמנהא ידקרון וכל טעותהא יתוקדון בנורא וכל בית דחלתהא אשוי לצדו ארי מאגר זניתא א אתכנשו ולבית פלחי טעותא י יתמסרון: על דא יספדון ויילילון יהכון בשולליי ערטילאין יעבדון מספדא בירורין ואיבלא כבנת נעמין: ארי מטרעא כמחתהא ארי מטת עד דבית יהודה קריבת למעל בתרעי עמי עד ירושלם: בגת לא תחוון מיבכא לא תיבכון דיתבין בבתיא בעפרא יתפלשון בקיטמא חפו רישיהון: עברו לכון דיתבין בשפיר גלן עריא ערטילאין בהתין לא יפקון ס משיזבין יתבי צאנן עיבידו לכון מספד במרד על קטילי גיבריכון בית צולאי בתי חמדתכון דהויתון אנסין ומקרבין דין לקטר דין בכן יתנסיב מנכון שפר ארעכון: ארי דהות יתבא על שפר ארעא ומסברא לטב ומסברא למיתב לאוריתא מה תעבדון ארי נחתת בישתא מן קדם יי למיעל בתרעי ירושלם: טקיסו רתיכיא רמו על רכשא דיתבין בלכיש ריש חוביהיא לכנישתא דציון ארי ביך אשתכחו מרודי ישראל:

דְּבַר

יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־מִיכָה הַמֹּרַשְׁתִּי בִּימֵי יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־חָזָה עַל־שֹׁמְרוֹן וִירוּשָׁלִָם: שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם הַקְשִׁיבִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וִיהִי אֲדֹנָי יְהוִה בָּכֶם לְעֵד אֲדֹנָי מֵהֵיכַל קָדְשׁוֹ: כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ וְיָרַד וְדָרַךְ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ: וְנָמַסּוּ הֶהָרִים תַּחְתָּיו וְהָעֲמָקִים יִתְבַּקָּעוּ כַּדּוֹנַג מִפְּנֵי הָאֵשׁ כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָד: בְּפֶשַׁע יַעֲקֹב כָּל־זֹאת וּבְחַטֹּאות בֵּית יִשְׂרָאֵל מִי־פֶשַׁע יַעֲקֹב הֲלוֹא שֹׁמְרוֹן וּמִי בָּמוֹת יְהוּדָה הֲלוֹא יְרוּשָׁלִָם: וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטָּעֵי כָרֶם וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ וִיסֹדֶיהָ אֲגַלֶּה: וְכָל־פְּסִילֶיהָ יֻכַּתּוּ וְכָל־אֶתְנַנֶּיהָ יִשָּׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־עֲצַבֶּיהָ אָשִׂים שְׁמָמָה כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה קִבָּצָה וְעַד־אֶתְנַן זוֹנָה יָשׁוּבוּ: עַל־זֹאת אֶסְפְּדָה וְאֵילִילָה אֵילְכָה שילל וְעָרוֹם אֶעֱשֶׂה מִסְפֵּד כַּתַּנִּים וְאֵבֶל כִּבְנוֹת יַעֲנָה: כִּי אֲנוּשָׁה מַכּוֹתֶיהָ כִּי־בָאָה עַד־יְהוּדָה נָגַע עַד־שַׁעַר עַמִּי עַד־יְרוּשָׁלִָם: בְּגַת אַל־תַּגִּידוּ בָּכוֹ אַל־תִּבְכּוּ בְּבֵית לְעַפְרָה עָפָר התפלשי: עִבְרִי לָכֶם יוֹשֶׁבֶת שָׁפִיר עֶרְיָה־בֹשֶׁת לֹא יָצְאָה יוֹשֶׁבֶת צַאֲנָן מִסְפַּד בֵּית הָאֵצֶל יִקַּח מִכֶּם עֶמְדָּתוֹ: כִּי־חָלָה לְטוֹב יוֹשֶׁבֶת מָרוֹת כִּי־יָרַד רָע מֵאֵת יְהוָה לְשַׁעַר יְרוּשָׁלִָם: רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ יוֹשֶׁבֶת לָכִישׁ רֵאשִׁית חַטָּאת הִיא לְבַת־צִיּוֹן כִּי־בָךְ נִמְצְאוּ פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל:

וערום. הוא מבלי לבוש ולא יקרא ערום בלבישת שק כי אם בהסירו השק כמו שאומר בישעיה ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ ויעש כן הלך ערום ויחף: כי אנושה. כל אחת ממכותיה וכמוהו אנוש לשברך מגזרת ויאנש אנושה הוא תואר כמו עצומה ברוכה כי באה המכה עד יהודה כי סנחריב תפש ערי יהודה הבצורות: בגת. לפלשתים מקונן הנביא על ישראל ובוכה על נקמת פלשתים ושמחתם על ישראל ויש אומרים כי זאת הנבואה על יום ירושלם כאשר לכדוה כשדים: בבית לעפרה. עיר בארץ כנען ופירוש בבית בכל בית: התפלשי. כמו התפלשי באפר וכתיב התפלשתי רבדי הנביא: עברי. שפיר. שם עיר: עריה בשת בגלות ובשבי: צאנן. שם עיר: לא יצאה. לספוד: מספד בית האצל: שם עיר והטע׳ יבא בית האצל לספוד ולא מעיר לעמוד לשכיניה כי במקומו יעמוד ויקח מוסר מכל אלה הערים ההולכו׳ בשבי: כי יקח. ולמוד כמו כי לקח טוב שיעמוד במקומו: כי. מרות. שם עיר וי״א מגזרת תרגום מרי שמיא או מגזרת תמר ואין לפי׳ זה טעם כי יושבת להיות על שם עיר וטעם הנזכרות שלא יבאו לספוד שהם במצור ובמצוק כאשר נלכד׳ עפרה ושפיר וטעם כי חלה מגזרת חיל וטעם לטוב כל אחר אחרי לי בעבור שנעדר: כי ירד רע. הכך הטוב שהיה לה: רתם. היה ראוי על דרך הלשון להיותו רתמי והטעם קשור וכן דרך עוברי דרכי׳ לקשר רתם או הטע׳ אמרי לרותם רתום יש אומ׳ שילכו בשבי וההולך בגלו׳ אינו על מרכבת ולפי דעתי היה דבריך לכיש שהיית אומר׳ בימי שלותך רתום המרכבה ופי בך נמצאו. זאת לכיש היתה ליהודה שמוכה לשבטי והיא למדה מדרכיה וממנה למדה בת ציון:

לכן

לָכֵן תִּתְּנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גַּת בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ עֹד הַיֹּרֵשׁ אָבִי לָךְ יוֹשֶׁבֶת מָרֵשָׁה עַד עֲדֻלָּם יָבוֹא כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל׃ קָרְחִי וָגֹזִּי עַל בְּנֵי תַּעֲנוּגָיִךְ הַרְחִבִי קָרְחָתֵךְ כַּנֶּשֶׁר כִּי גָלוּ מִמֵּךְ׃

הוֹי חֹשְׁבֵי אָוֶן וּפֹעֲלֵי רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ כִּי יֶשׁ לְאֵל יָדָם׃ וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ וּבָתִּים וְנָשָׂאוּ וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ׃ לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי חֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רָעָה אֲשֶׁר לֹא תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם וְלֹא תֵלְכוּ רוֹמָה כִּי עֵת רָעָה הִיא׃ בַּיּוֹם הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל וְנָהָה נְהִי נִהְיָה אָמַר שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ חֵלֶק עַמִּי יָמִיר אֵיךְ יָמִישׁ לִי לְשׁוֹבֵב שָׂדֵינוּ יְחַלֵּק׃ לָכֵן לֹא יִהְיֶה לְךָ מַשְׁלִיךְ חֶבֶל בְּגוֹרָל בִּקְהַל יְהוָה׃ אַל תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן לֹא יַטִּפוּ לָאֵלֶּה לֹא יִסַּג כְּלִמּוֹת׃ הֶאָמוּר בֵּית יַעֲקֹב הֲקָצַר רוּחַ יְהוָה אִם אֵלֶּה מַעֲלָלָיו הֲלוֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ עִם הַיָּשָׁר הוֹלֵךְ׃ וְאֶתְמוּל עַמִּי לְאוֹיֵב יְקוֹמֵם מִמּוּל שַׂלְמָה אֶדֶר תַּפְשִׁטוּן מֵעֹבְרִים בֶּטַח שׁוּבֵי מִלְחָמָה׃ נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ מֵעַל עֹלָלֶיהָ תִּקְחוּ הֲדָרִי לְעוֹלָם׃

בכן תשדרין קורבנין למחסני גת בתי אכזיב יתמסרון לעממיא בחובין די פלחו בהון לטעותא מלכי ישראל׃ עוד מיתינא עליכון דיתבין במרשה עד עדלם יסקון ויעלון בתחום ארעא דישראל׃ תלושי ורמא על בני תפנוקיך הא כנשרא דנתרו גדפוהי כן אסגי מרט ברישיך על בניך ארי גלו מיניך׃ ווי די מחשבין למינס למעבד דביש על ערסתהון מקדמין בצפרא ועבדין ארי אית חילא בידהון׃ וחמדין חקליא וגזלין ובתיא ואנסין ועשקין גבר וביתיה גבר ואחסנתיה׃ בכן כדנן אמר יי הא אנא מחשיב על דרא הדין בישא דלא תעדון מתמן צוריכון ולא תהכון בקומה זקופה ארי עידן ביש הוא׃ בעדנא ההיא יטול עליכון מתל ואיליא ובעניתיה יימר אתבזזא אתבזזנא מחולקהון דעמי מעדן להון מאחסנתהון כד הדרין להון תאיבין חלקתהון מפלגין׃ בכן לא יהי לך מתח חוט משח בעדב בקהלא דיי׃ לא תתנבון נבואה לא תלפון לעמא הדין ארי לא מקבלין אלפננו׃ הכדין כשר דאמרין דבית יעקב היתקפד מימר מן קדם יי אם אילין עובדוהי הלא כל פתגמי תקניא דאמרית לאיתאה איתתי על כל דמהלכין בקשוט׃ מקביל חוביהון עמי לבעיל דבבא מסרין מקבליהון עממיא קימין סחרנין יתהון מכון יקרהון מנהון נסבין עדן בארעהון לרוחצן תייבין בהון כתבירי קרבא׃ כנישת עמי תתרכון מבית חדותהון מנהון בניהון דברין גלא יקרהון דהוו אמרין קים לעלמין׃

קומו. בעבור זה לא תנוחו בארצכם בעבור טמאת הארץ במעשיכם כי היא תחבל אתכם כמו וחבל את מעשה ידיך. וחבל כמו צירים וחבלים. נמרץ גמור תהי ארצכם לכם: לו איש. הנה אתם תנוו כביאי השם שלא יטיפו להוכיחכם אולי תשובו אל השם ולא תתגרשו מארצכם כאשר תגרשו אתם הנשים והנה אם יבוא איש שיתנבא בדברי כזב ויאמר להם שתו ושתו ויאמר השם כי תנוחו במקומכ' ואשר כרו וכנו ישובו לתקומם כמו שכתו' אחריו אסוף אאסוף ותתקבצו כולכ' אז יהיה מטיף העם הזה לכם באמרו ככה פסוק זה: אסוף. כצאן בצרה. אולי יש בעיר הזאת: בתוך הדברו. למקום שנהגו העדר כמו דוברות בים לשון וינהג את הצאן וככה הקורות היו נוהגות או כהוגות ככה תהימנה מערים מרוב אדם כמו המון אדם: עלה. אם תפרץ את הצאן ותצא ראשונה כולם תפרצנה ותצאנה זו אחר זו וככה יעשו ישראל בדברי נביא השק' כמו הצאן שילכו לרעות ויעבור מלכם וכבוד השם בתחלה על כן כתיב כה אמר ה' על הנביאי' המתעי' שאמרו אסוף אאסוף: ואומר. הראשים והקצינים הם חייבי' לייסר המעוות והנה שנאו אדם טוב וגוזלי' עורם משל למונים ויגעם: ואשר. שאר עמי. הצדיקי': פשטו. קראו כמו פשטו רגה וי"א שברו ופרסו כמו פרוס לרעב לחמך והפ"א תחת כמ"ך והטעם שברו: קלחת. כמו סיר או כמו כלחת: אז. אלה הקציני' התגברו על הדלי' והנה יד השם תגבר עליהם ויצעקו אל השם ולא יענם כאשר היו צועקים הדלים: כה. טעם הנושכים בשניהם שדבור לטובים יתעה ישראל וישכם: ואשר לא יתן. להם מה שיאכלו ויבקשו לכן לילה יבא לכם מזה החזיון וחשך יהיה שלא תוכלו לקסום בלילה: וקדר עליהם היום. הטעם כי יבא להם יום אדם יום חשך ענן וערפל ויבשו החוזים שלכם: כי אין מענה אלהים. בפיכם רק כזבים: ואולם. מלאתיכח. מן רוח השם ומשפט אמת בפי וגבורה לדבר ולא אפחד מהקצינים והראשים כי יאמן דברי ולא אבוש: שמעו. המתעבים. משפט שאדר' וכל מלה ישרה שיצאה מפי יעקשו או פירושו שיעשו עולה לכל: בונה. כל אחד מהנזכרים אחרי כן הוא בונה ציון בגזלו ביתעני והנה פיר' זה הטעם: ראשונה. הם ראשי ירושלם הם המלכים: בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר. שיקחו

רשי

אסף ג' וחס' וסי' אסף אסיפם נאם יי'. אסף אאסף יעקב כלך. אסף אסף כל מעל פני האדמה: פרצו ג' וסי' עלה הפורץ לפניהם. ובית אבותיהם פרצו בד"ה. כי עתליהו המרשעת: ואשר יב' רפ' וסימ' נמסר בסדר בהר סיני: ולא יענה ה' וסי' וזעקתם ביום ההוא. אז יזעקו אל יי' דספרא. ישאהו על כתף. שם יצעקו ולא יענה.

קומו ולכו כי לא זאת המנוחה. קומו וגלו מן הארץ כי לא בדרך זו כתתיה לכם למנוחה: בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ. כי למען טמא אותה היא עושה אותה חבורת חבלי רשעים. תחבל לשון אגודות כמו חבל נביאים חבלי רשעים וכן ת"י מסייעי' עלה לשון סיעה. וחבל נמרץ ובעת אגודתם כבר נועצו ביניהם ופירושו למה הם מתחברים נמרץ דבר מפורש באר היטב כמו מה נמרצו אמרי מה ימריצך קללה נמרצת: לו איש הולך רוח. לו מוצאים איש הולך רוח איש שקר מתנבא להם שיסתכרו ובשכר הוא יהיה נביא מקובל לעם הזה: אסף אאסף. עוד ימים באים ואקבץ אתכ': כצאן בצר' כצאן רבה הכתוב' במבצרי גדרות צאן: בתוך הדברו. ת"י כעדרא בגו דיריה מקום שהוא מתנהג שם וכן ורעו כבשים כדברם: תהימנה מאדם. תהיינה הערים הומיות מרוב אדם אשר בקרבם: עלה הפורץ. שיעם הפורץ גדרות סירים ומסוכות חדקים לייסר לפניהם הדרך: גוזלי עורם. של בית ישראל שהם ראשים וקציני' עליהם כמו שאמר ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל: שאר עמי. בשר עמי: ואת עצמותיהם פצחו. פתחו להוציא המוח כמו פצחו רנה פתחו פה ברנה: ופרשו כאשר בסיר. ומשברים האברים כאשר ישברו הנתחים הניתנים בסיר לבשל. ופרסו לשון שבר כמו פרוס לרעב ולא יפרסו להם פרסה בינו: קלחת. קלדירא בלע"ז: אז יזעקו אל יי'. אז בבא אותו העת האמור למעלה אסף אאסף יעקב יזעקו אל יי' להטיב להם ברצון עמו ובשמחת גויו ולא יענה אותם: הנשכים בשיניהם. ואוכלי' בשר בהמות פטומות שמאכילי' אותם עמי הטועים אחריהם: וקראו שלום: וכאשר יאכילום יקראו ויתנבאו להם שלום. וקדשו עליו מלחמ'. והזמינו עליו למלחמה: מענה אלהי'. מענה נקוד קמץ לפי שהוא דבוק אל השם: עיין

כי אין מענה אלהים. נ' בצירי וכל' חדותא דבר כשא בהתתא

מסרה

לעבדי קראתי ולא יענה: ואשר לא ח' דסמיכי וסימ' נמסר בסדר וארא: מענה שלשה בצירי וסי' בלשון ארמי חדותא דבר נשא בהתתא. ופ' ובשו החזי' וחפרו. שמחה לאיש במענה פיו: לאדם מערכי לב:

קומו ולכו כי לא זאת המנוחה בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ: לו איש הלך רוח ושקר כזב אטף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה: אסף אאסף יעקב כלך קבץ אקבץ שארית ישראל יחד אשימנו כצאן בצרה כעדר בתוך הדברו תהימנה מאדם: עלה הפרץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבר מלכם לפניהם ויהוה בראשם:

ואמר שמעו נא ראשי יעקב וקציני בית ישראל הלוא לכם לדעת את המשפט: שנאי טוב ואהבי רעה גזלי עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם: ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו ואת עצמתיהם פצחו ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת: אז יזעקו אל יהוה ולא יענה אותם ויסתר פניו מהם בעת ההיא כאשר הרעו מעלליהם:

כה אמר יהוה על הנביאים המתעים את עמי הנשכים בשניהם וקראו שלום ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה: לכן לילה לכם מחזון וחשכה לכם מקסם ובאה השמש על הנביאים וקדר עליהם היום: ובשו החזים וחפרו הקסמים ועטו על שפם כלם כי אין מענה אלהים: ואולם אנכי מלאתי כח את רוח יהוה ומשפט וגבורה להגיד ליעקב פשעו ולישראל חטאתו:

שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו: בנה ציון בדמים וירושלם בעולה: ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל יהוה ישענו לאמר הלוא יהוה בקרבנו לא תבוא עלינו רעה:

קומו וגלו ארי לא דא ארעא בית נייחא לרשיעיא בדיל טמיותה אינון מחבלין בדיל לסאוברתה אתון מסתייעין עלה: על דטעו בתר נביי שקרא דמתנבן להון רוח די שקר ומלפין להון לחמר ולרוויו ויהי כמא דאליפו למיטעי בתר נביי שקרא כן יגלון לארעא שקרא עם דרא הדין: בסופא כנשא אכנישכון דבי יעקב כולכון קרבא אקריב גלותכון שארא דישראל כחדא אשוינון כענא בגו חוטרא כעדרא בגו דירא המן מסגי אינשא: יסקון משיזבין כד בקדמיתא ויסק מלך מדבר ברישהון ויתבר בעלי דבבא דמעיק להון ויכביש כרכין תקיפין קירוי עממיא יתכנונון ויהי מלכיהון מדבר ברישיהון ומימרא דיי בסעדהון: ואמרית שמעו כען רישי יעקב ושלטוני דבית ישראל הלא לכון למדעית דינא: סנן לאטבא ורחמין לאבאשא אנסין נכסי עמא מנהון וממון יקירהון מנהון נסבין: ודי בזו נכסי עמי וממון יקרהון מנהון נסבין וית שארהון מגמרין תייבין ומפלגין יתהון כמא דמפלגין איבריא לגו דודא וחלקיא לגו קדרא: בכן יצלון קדם יי ולא יקביל צלותהון ויסלק שכינתיה מנהון בעידנא ההיא כמא דאבאישו עובדיהון: כדנן אמר יי על נביא דשקרא דמטען ית עמי דמן מוכיל להון שירוון דבסר מיתנבן עלוהי שלמא ודלא מוכיל להון מזמנין עלוהי קרב: בכן תיבהתון מלאתנבאה ותתכנעון מלאלפא ותחפי עקא כקבלא ית נביי שקרא ויקבל עליהון עידנא: ויבהתון נביי שקר ויתכנעון מלאלפא ויתעטפון על שפם כאבלין כולהון ארי לית בהון רוח נבואה מן קדם יי: וברם אנא אתמליתי בתקוף רוח נבואה מן קדם יי ודין דקשוט וגבורתא לחואה ליעקב חבוהי ולישראל חטאוהי: שמעו כען דא רישי בית יעקב ושלטוני בית ישראל דימקלקלין אורחת דינא וית כל כונתא מעקמין: דיבנן בתיהון בציון בדם אשיד וירושלם בנכלין: רישהא בשוחדא דיינין וכהנהא בממון מורן ונביהא בכספא מלפין ועל מימרא דיי מסתמכין למימר הלא שכינתא דיי ביננא אמרין לא תיתי עלנא בישתא:

ובביאים הם נביאי השקר בעבור כסף שיתנו להם יקסמו ואלת קסם בלשון ישמעאל כמו חותך שככה יהיה וקרוב אליו נזרים והנה קוסם קסמים שם כולל למלאכות הנזכרות אחר כן ועם הלא השם בקרבנו כמו היכל ה׳ היכל ה׳: לכן ציון שדה. תשוב כשדה שתחרש. עין עיין כמו מן קץ הימין בחוץ חוצין: והר הבית. שהם כבוד השם יהיה לבמות יער: והיה. אין ספק כי זאת הנבואה לעתיד על כן אמר באחרית הימים והטעם בעבור שהזכיר למעלה כי הר הבית יהיה לבמות יער שב לנחם ישראל כי עוד ישוב כבוד הבית וידוע כי הר הבית איננו גבוה והנה הטעם שיהא שמו עד למרחוק ומכל הפאות ישובו אליו במנחות כאילו יהיה בראש כל ההרים ויהיה נשא מגבעות עד שיראוהו כל יושבי הארץ: ונהרו. ירוצו מגזרת נהר כי הוא רץ לעולם: והלכו. ואמרו. אלה לאלה: נעלה. לגודל מעלתו: כי מציון תצא תורה. לכל הגוים כאשר הוא כתו׳ לקרא כולם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד: ושפט. השופט הוא המשיח ושפת אמ׳ השם הנכבד ודבר ה׳ ואחרי אמרו אנשי ירושלם כאילו אמר ושפט עתה ועוד היו לא עבר דור שלא היתה בו מלחמה ואם שקט מקו׳ זה לא שקט אחר והכתו׳ אמ׳ ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה: וישבו. כל אנשי העולם: כי פי השם דבר זה ואמת הוא בלי ספק: כי. אלה דברי הנביא מוכיח ישראל ומנחם אותם אם הבית חרב לא כ כנית תורת אלהינו שהבטיחנו והשמיענו כזאת או הטעם באת ישראל מהגלות על כן מלת ואנחנו נלך ו והוא הטעם כי בהכנו׳ הבית אז יביאו הגוים את ישראל המפוזרים מנחה לה׳ ובהליכתם ילכו איש בשם אלהיו עד שיודו אנשי בית המקדש על כן אחריו ביום. הצולעה. שישראל שלא תוכל ללכת במהרה וככה הנדח: ואשר הרעותי. להם שמתי לחרפה בגוים: ושמתי. הנהלאה. שהיתה רחוקה מהלאה לארצ׳ אז ימלוך השם לבדו עליהם מגזרת הלאה ולא מתלאה כי תלאה שורשו תלא: ואתה. אמר יפת מגדל דוד והכון ירושלם שהוא כמגדל לעדר שהם ישראל: עופל. כמו עופל ובחן וי״א כי כמוהו ויעפילו עלו ל לעופל גבוה וככה כ כתוב לעלות אל ראש ההר הנביאו עצמם לעלות: עדיך תאתה. וזאת המלה דבוקה עם ובאה והטעם הממשלה וכמוהו כלו תפילות דוד בן ישי שאע״פ שמלת תפלות היא באתנח דבוקה היא למלת דוד וככה זה: עתה למה תריעי ריע. תרימי צעקה ותגביהי קול כתרועה כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה והנה הרע נופל על עבות גבורה ועל חלושה גם זה תריעי ריע נופל על לשון צעקה ובכי: המלך אין בך. הטעם למה תצעקי כאילו אין לך מושיע ויועץ ובעבור זה החזיקך חיל כיולדה הלא השם מלכך ויועצך האומר לך אל תצעקי כי אם חולי וגוחי מלשון כי חולה וגם ילדה כי אם עתה תצאי והלכת בגלות ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך מלכך ויועצך הוא השם: חולי. בעבור שהזכיר חיל כיולדה אמר חולי וגוחי והוציא הולד כמו כי אתה גוחי מבטן: מקריה. היא ירושלם וכל הקריות שביבותיה והטעם הישוב: ושכנת בשדה. בלכתך בגולה: ובאת עד בבל. בגלות כבוכד נצר שם תנאלך: ועתה. דעת מפרשים רבים כי זה לעתיד בימי המשיח והעד ואתה בית לחם אפרתה ור׳ משה הכהן אמר כי ידבר על בית שני והמושל הוא זרובבל וטעם קומי ודושי כמו מי אתה הר הגדול כי זרובבל היה מבני יכניה וכתו׳ עליו ושמתיך כחותם: תחנף. כמו הארץ חחנפה לא תוכל לסבול: והמה

ונשא ב׳ וסימ׳ נבסר בסדר תרומה: ונהרו ג׳ וסימ׳ בירמיה סימ׳ ל״א. והורנו ג׳ וסימ׳ מה נעשה לנער הילד׳ ויורנו מדרכיו ונלכה דישעיה: וחבירו דספרא: וכתתו ג׳ וסי׳ וכתתו חרבותם דישעיה׳ וכתתו חרבותיהם דספרא. וכתתו את הארץ: בשם יי אלהינו ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויאמרו כל השרים דירמיה. כי כל העמים

לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלם עיין תהיה והר הבית לבמות יער:

והיה באחרית הימים יהיה הר בית יהוה נכון בראש ההרים ונשא הוא מגבעות ונהרו עליו עמים: והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יהוה ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלם: ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצמים עד רחוק וכתתו חרבתיהם לאתים וחניתתיהם למזמרות לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדון עוד מלחמה: וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד כי פי יהוה צבאות דבר: כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם יהוה אלהינו לעולם ועד: ביום ההוא נאם יהוה אספה הצלעה והנדחה אקבצה ואשר הרעתי: ושמתי את הצלעה לשארית והנהלאה לגוי עצום ומלך יהוה עליהם בהר ציון מעתה ועד עולם: ואתה מגדל עדר עפל בת ציון עדיך תאתה ובאה הממשלה הראשנה ממלכת לבת ירושלם: עתה למה תריעי רע המלך אין בך אם יועצך אבד כי החזיקך חיל כיולדה: חולי וגחי בת ציון כיולדה כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך יהוה מכף איביך: ועתה נאספו עליך גוים רבים האמרים תחנף ותחז בציון עינינו:

בכן בדיל חוביכון ציון חקל תתרדי וירושלם ליגרין תהי וטור בית מקדשא לחישת חורשא: ויהי בסוף יומיא יהי טור בית מקדשא דיי מתקן בריש טוריא ומנטל הוא מרמתא ויתפניין למיפלח עלוהי מלכוותא: ויהכון עממין סגיאין ויימרון איתו וניסק לטור בית מקדשא דיי מתקן ולבית שכינת אלהי דיעקב ויליפננא מאורחן דתקנן קדמוהי ונהך באולפן אוריתיה ארי מציון תיפוק אוריתא ואולפן פתגמא דיי מירושלם: וידין בין עממין סגיאין ויוכח למלכין תקיפין עד עלמא ויעפפון סיפיהון לסיכין ומורניתיהון למגלין לא יטלון עם בעם עם סייפין וזיין ולא יתאלפון עוד מגבן קרבא: ויתובון גבר תחות פירי גופניה ותחות פירי תינוהי ולית דמניד ארי במימרא דיי צבאות גזר כן: ארי כל עממיא יהכון על דיפלחו לטעותא ואנחנא נתרחיץ במימרא דיי אלהנא לעלמא ולעלמי עלמיא: בעידנא ההיא אמר יי אכנוש מטלטליא ומבדריא אקרב ודאבאישית להון מן קדם חובי עמי: ואשוי ית מטלטליא לשארא ומבדריא לעם תקיף ותתגלי מלכותא דיי עליהון בטור דציון מכען ועד עלמא: ואת משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנשתא דציון לך עתידא מלכותא למיתי וייתי שלטונא קדמאה למלכות כנישתא דירושלם: וכען למא את מתחברא לעממיא המלכא לית ביך אם מלכי מלכיך אבדו ארי תקפוך עקא וזיע הא כמחבלין ללדתא: מרעי וזועי כנישתא דציון כיולדתא ארי כען תפקין מקרתא ותישרן בחקלא ותהכין עד בבל תמן תשתיזבין תמן יפרקינך יי מיד בעלי דבבך: וכען יתכנשון עלך עממין סגיאין דאמרין אימתי תחוב ותחזי במפלת ציון עיננא:

רשי

עיין. דגורין: ונהרו. ונקבצו שם יחד כנהרות ההולכים אל הים: ושפט. משפט זה לשון תוכחה הוא דפריכ״מנט בלע״ז: כי פי ה׳ צבאות דבר. והיכן דבר דבר ונתתי שלום בארץ וגו׳: ילכו איש בשם אלהיו. ילכו לאבדון על שעבדו ע״ז כן תירגם יונתן: אספה הצולעה. אכניס מטלטליא ולי נראה לשון צרפה כמו ואספה מכרעתו: ואשר הריעותי. ואותם שהריעותי להם במגס: ואתה מגדל עדר. ת׳ ואת משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנישתא דציון פי׳ מגדל לשון מעוז ותירגם עדר כנסת ישרא׳ ותירג׳ עופל לשון אופל ויש לפרש מגדל עדר בית המקדש ועופל לשון מגדל עוז וכן עופל ובוחן: עדיך תאתה. שארית הצולעה והנהלאה כולם יקבצו אליך: ובאה הממשלה הראשונה. תבא הממשלה שלימה כולה אל בית דוד בירושלם כאשר היתה בתחילה עד שלא נחלקה ומה היא הממשלה הראשונ׳ הממלכ׳ לבת ירושלם: עתה. שאת מורדת בי: למה תריעי ריע. שיתי לבך למה את צריכ׳ לבקש ריעים ולהזעים מלכי מצרים ומלכי אשור לעזור: חולי. לשון חלחלה כמו כי החזיקך חיל ו והלשון נופל על יולדת: וגוחי. כרעי ושחי על גחנך וכן בלשון משנה כותל הגוחה לרשו׳ הרבים: תצאי מקריה. מירושלם ללכת בגולה: ושכנת בשדה. תהי שכונתך חרושה כשדה: האומרים תחנף. עתה תתחייב ציון בחטאותיה ויפקד עליה שנה: ותחז בציון עינינו. ונראה בה עינינו מה שאנו לראות בה: כי

מסרה

ילכו איש בשם ה׳ אלהיו. אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם: הצולעה ג׳ בקריאה וסימ׳ אספה הצולעה והנדחה אקבצה. ושמתי הצולעה לשארית. והושעתי את הצולעה: תצאי ג׳ בקרי׳ וסי׳ גם את זה תצאי ידיך על׳. כי עתה תצאי מקריה. טוב כתי כי תצאי את נערותיו:

כי קבצם כעמיר גרנה. סופו לקבצם לעמק יהושפט וסביבות ירושלם למלחמה כמו שמקבצין עמיר כדי לדושם שם אף הם לרעתם באספו ויאמר הב"ה לכנסת ישראל קומי ודושי בת ציון והחרמתי. לשון הקדש: בצעם. מה שכנסו מגזילת וחמס וחילם. ונכסיהון: עתה תתגדדי בת גדוד. עתה כשנגזרה הרעה על העון כי גבר תתגודדי בת גדוד בת כשדים קבצי גדודין כי עתה הוא אשר תקבלי הגדוד אשר שם מצור עלינו: בשבט יכו על הלחי. מי גרם לך להצליח את אשר ישראל מלעיבו על נביאיהם ושופטיהם ומכים אותם על הלחי כך היו עושים וכן מכינו בפסיקתא וכן ישעיה הוא אומר גוי נתתי למכים: ואתה בית לחם אפרתה. שיצא דוד משם שנאמר בו עבדך ישי בית הלחמי ובית לחם קרויה אפרת שנאמר בדרך אפרת היא בית לחם: צעיר להיות באלפי יהודה. ראוי היית להיות צעיר במשפחות יהודה מפני פסולת רות המואביה שבך ממך יצא לי משיח בן דוד וכן הוא אומר אבן מאסו הבונים: ומוצאותיו מקדם. לפני שמש ינון שמו: לכן יתנם עד עת יולדה ילדה. יתנם בד אויביהם עד בא העת אשר חלה וילדה ציון את בניה כיון אשר החזיקה עתה חיל כיולדה ובמשנו היא קרויה יולדה ורבותינו אמרו מכאן אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות הרשעה תשעה חדשים על כל העולם כולו אך לפי פשוטו זהו הבעו שפירשתי: ויתר אחיו. של מלך יהודה כלומר שאר שבט יהודה: ישובון על בית ישראל. יתחברו עם שאר השבטים והיו לממלכה אחת ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: ורעה. ופרנס את ישראל: וישבו. שתה מן הגליות: כי עתה יגדל. מלכם עד אפסי ארץ והגויים מביאים אליו בסוסים וברכב: והיה זה שלום. נמור וקבוע באין הפסק עוד ולא ידמה לשאר התשועות שהיו כרות אחריהן: אשור כי יבא. הרי כי משמש בלשון אם אם יבא בארצנו כאשר בא עתה: והקימנו עליו שבעה רועים. שבעה ושמונה רבותינו פירשו שמותיהן במסכת סוכה ואיני יודע מהיכן למדו: ורעו את ארץ אשור. וירוצצו כמו תרועם בשבט ברזל: ואת ארץ נמרוד. היא בבל: בפתחיה. בשערי מדינותיה: כטל מאת ה'. שאין בא לעולם על ידי אדם ולא יבקשו פני אדם עליו כך לא יקוה ישראל לעזרת איש כי אם בה': כאריה בבהמות יער. כך יהיה מלכם שליט בכל: ורמס וטרף. רמס היא דריסת הארי כשהוא רבב ואוכלו במקומו וטרף הוא כשנושא את הטרף למעונותיו בשביל גוריו ולבאותיו: והכרתי סוסיך. היא עזרת מצרים שאתם נשענים עליהם להמציאכם סוסים: והכרתי ערי ארצך. ולא תצטרך לערי מבצר:

והמה. לא מצאנו זאת המלחמה מתי היתה כי איך זה כתוב על כן הוא לעתיד כמו הנה יום בא לי': קומי. קרנך אשים ברזל. דרך משל כי העמי' כעמיר בגרן: בצעם. כמו בצע והטעם כמו הונם כי הוא כפל המלה: עתה תתגודדי בת גדוד. דרך נחות והטעם קהלת הגדוד ששם המצור על ירושלם והיו בארצם מכים שופטי ישראל והנכון בעיני כי שופט ישראל הוא המשיח או זרובבל על כן אחרי' ואתה בית לחם אפרתה והכתוב דבר כפי מחשבתם כדרך יחלקו בגדי להם וכתב על בלק וילחם בישראל בעבור שאמ' אולי אוכל להלחם בו והוא לא נלחם רק כפי מחשבתו דבר הכתוב כדרך שאמ' אולי אוכל להלחם בו וככה והאנשי' רדפו אחריה' עד הירדן ועדיין המרגלים ביריחו: ואתה. חבר השני שמות אפרת היא בית לחם כמו ולא שמעם בית ירובעל גדעון וטעם צעיר שהיא קטנה: ממך. כל זה בעבור דוד שהוא ראש המלוכה על כן ומוצאותיו מקדם על דוד והנה ידבר עם בית לחם אפרתה כי מבני בניך הרלשונים יבא מושיע לישראל: לכן. יתן השם לישראל שיעמדו בצרה בעת יולדה עד שיתחבר זה המושל וקרוביו עם בני ישראל ויפת אמ' כי יתנם המשיח והטעם ייחס כדרך על כן לא נתתיך: ועמד ורעה. יהיה רועה ישראל בעוז השם וישבו לבטח: והיה זה שלום. לא יפחד אנוש מאשור אם יבא בארצנו ועוד והקימונו עליו והטעם אם רצה אשור לבוא בארצנו יקומו שרי זה המושל רבים: שבעה גם. שמנה כדרך תן חלק לשבעה וגם לשמונה והטעם כפול כי נסיכים כמו רועים והנה אתם חמשה עשר: ורעו. דרך משל כי ימלכו עליהם בחזקה: וארץ נמרוד. היא בבל: בפתחיה. על החרב כמו והמה פתיחות ויש אומרים בפתחי הארץ והנה יצילו את מאשור: והיה שארית יעקב. אותם שלא יכלו שהתחברו עם בית הלחמים כי יהיה מקימים רחוק כי שרש בגלות: כטל מאת יי'. והטעם שיבטחו על השם לבדו ולא על מלכי הגוי' שהם בארצם כמו הטל שאינה ברשות אדם רק ביד השם או ולמר ישרא' העמי' נקראו בשם יי' ויהיו בקרבם כדרך אהיה כטל לישראל וכל גוי לא יקוה לאיש: והיה. ברצותם לבוא בבית המקדש: תרם. גבורתם תראה על הכל והאויבים השם יכריתם: והיה. והכרתי סוסיך. לעשות מלחמה כי אין צורך: והכרתי ערי ארצך מוקשות החומות כי לולי פחד אויב טוב לאדם לשבת בפרזות שהאויר רחב והטעם שיהיה שלום בארץ ואין צורך למבצרים: והכרתי

והמה ר"פ וס' והמה טרם ישכבון. והמה לקחו את אשר עשה מיכה. והמה מביאים איש מנחתו ומלבו'. והמה אמרו אל ירמיהו ידי יי'. והמה מרו ועצבו את רוח. והמה אם ישמעו ואם יחדלו. והמה כאדם עברו ברית. והמה לא ידעו מחשבות יי'. והמה עזרו עם דוד דדברי הימים' והמה לשואה יבקשו נפשי: מושל יד מל'

והמה לא ידעו מחשבות יהוה ולא הבינו עצתו כי קבצם כעמיר גרנה: קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסתיך אשים נחושה והדקות עמים רבים והחרמתי ליהוה בצעם וחילם לאדון כל הארץ: עתה תתגדדי בת גדוד מצור שם עלינו בשבט יכו על הלחי את שפט ישראל: ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאתיו מקדם מימי עולם: לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל: ועמד ורעה בעז יהוה בגאון שם יהוה אלהיו וישבו כי עתה יגדל עד אפסי ארץ: והיה זה שלום אשור כי יבוא בארצנו וכי ידרך בארמנותינו והקמנו עליו שבעה רעים ושמנה נסיכי אדם: ורעו את ארץ אשור בחרב ואת ארץ נמרד בפתחיה והציל מאשור כי יבוא בארצנו וכי ידרך בגבולנו: והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת יהוה כרביבים עלי עשב אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם: והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער ככפיר בעדרי צאן אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מציל: תרם ידך על צריך וכל איביך יכרתו: והיה ביום ההוא נאם יהוה והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי מרכבתיך: והכרתי ערי ארצך והרסתי כל מבצריך:

ואינון לא ידעין רזיא דיי' ולא מסתכלין במלכיה ארי קריבינון כעמירא לאידרא: קומי וקטלי כנישתא דציון ארי עמא די בך אשוי תקיפין כברזלא ושארהון חסינין כנחשא ותקטלין עממין סגיאין ותגמרין קדם יי' נכסיהון וממון יקריהון קדם רבון כל עלמא: כען תסתייעין במשירין קרתא דצייריין עלה בצרור דהוו מחן בחוטרא על ליסתא ית דייני ישראל: ואת בית לחם אפרתה כזעיר הויתא לאיתמנאה באלפיא דבית יהודה מינך קדמי יפוק משיחא למהוי עביד שולטן על ישראל די שמיה אמיר מלקדמין מיומי עלמא: בכן יתמסרון כעידן ילידתא למילד ושאר אחיהון יסתמכון עליהון בני ישראל: ויקום וישלוט בתקוף מן קדם יי' ברבות שמא דיי' אלהיה ויתובון מביני גלוותהון ארי כען יסגי שמיה עד סיפי ארעא: ויהי מבכן שלמא לנא אתוראה ארי יעול בארענא וארי ידרוך בבירניתנא ונמני עלנא שבעא מלכין ותמניא רברבי אינשא: וירעון ית ארעא דאתור בחרבא וית ארעא נמרוד בתקוף כרכהא וישיזביננא מאתור דלא יעול בארענא ולא ידרוך בתחומנא: ויהי שארא דבית יעקב בגו עממין סגיאין כטלא מן קדם יי' וכרסיסי מלקושא די על עסבא די לא מוריך לאינשא ולא סכתר לבר אינשא: ויהי שארא דיעקב בעממיא בגו עממין סגיאין כאריא בבעירא בחורשא וכליתא בעדרי ענא דאם יעדי וירמוס ויקטול ולית די משיזיב: סגי מבכן תתקף ידך ישראל על סנאך וכל בעלי דבבך ישתיצון: ויהי בעידנא ההיא אמר יי' ואשיצי סוסות עממיא מבינך ואוביד רתיכיהון: ואשיצי קירוי עממיא מארעך ואפגר כל כרכיהון תקיפיא:

וסים מושל באדם ב' בו. ושלמה והיה מושל. ואתה בית לחם אפרתה. והעושר והכבוד מלפניך. והקימתי את כסא מלכותך דברי הימים. ויהי מושל בכל המלכים דברי הימים. אתה מושל בגאות כי תשב ללחום. ארי נוהם ודוב שוקק. רבים מבקשים פני נדיב. מזעקת מושל בכסילים. אם רוח המושל תעלה: לבני אדם ל' בסיפרא וכל ספר תהלות דכוו' בב"א להודיע לבני האדם: וטרף ב' וס' וטרף זרוע אף קדקד. ורמס וטרף ואין מציל: מרכבתיך ב' וחס' וסים והאבדתי מרכבתיך. כי תרכב על סוסיך מרכבתיך ישועה:

והכרתי כשפים. מעשה התולדת כי מן התולדת יבאו הכשפים: ומעוננים. מסתכלים בעננים לדעת העתידות: והכרתי. פסילים עץ ואבן: ונתשתי. והשמדתי. הערים שהיו האשרים בהם שלא יזכרו ור' מריגוש אמר כי עריך כמו ויהי ערך: שמעו. ידבר עם ישראל בעד השם וככה אמר ליקום ריב עם ישראל בהרים: שמעו. הטעם כמו האזינו בעבור היותם עומדים וככה כי היא שמעה: עמי. מה הרעותי לך ואם הלאיתיך הטעם מה דבר בקשתי מאתך שתלאה לעשותו: ענה בי. העד בי: כי. רק טובה רבה עשיתי לך אשר העליתיך והוצאתיך על ידי אדם שתוכל לדבר עמו ולומר לו כל צרכיך ושיודיעך דרכי והם משה שבא אל פרעה ואהרן שהתנבא על ישראל לפני בא משה ומרי' שהתנבאה לנשי' גם התורה נתנה על יד משה ואהרן ש שהיה לו לפה ושניהם למדו המצות לאנשים ומרים לנשים אשר דבר השם עמו פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו פה אל פה ולא בחלום במראה ולא בחידו' והיא טובה גדולה ונפלאת כי ה הדברים ברורים כאב לבנו ורב לתלמידו: עמי. הזכיר החסד שעשה השם עם ישר' על דבר עצת בלעם שיעץ להשמיד הכל וטעם ומה ענה אותו שלא הניחני בלעם לקללכם וציויתיו ו והתנבא כי נתתי עליו רוחי בעבור כבודכם וכתוב הוא וכל אשר ענה אותו שבירך א אתכם ויהושע אמר בדבר בלעם ואציל אתכם מידו וטעם מן השטים כי לא היה בין השטי' שחטאו שם ישראל ובין הגלגל רק מעט דרך ומעבר ה הירדן והזכיר הגלגל כי הוא תחלת ארץ ישראל והנה הטעם כאשר הייתם קרובים להכנס אל הארץ אז חטאתם חטאה גדולה שהייתם כולכם בני מות וחמלתי עליכם ובאתם אל הארץ ו ועזרתי אתכם וכל זה עשיתי אולי תכירו ה הטוב שעשיתי לכם וזהו למען דעת צדקות יי': במה. ואם כל אחד מכם יאמר במה אתרצה לאהי שעשה עם אבותי זה החסד וזהו במה הטע' אקדם ומלת אכף מפעלי ה הכפל כדרך אשתחוה כמנהג המביא מנחה לאדוניו: הירצה. אם אוכל להקריב לו פ פרים רבים כי רצונו באלפים רבים ושמן לקרבן רבבים נחלים או אם ארצה אתן לו בכורי בעבור פשעי שיסלח לי והטעם ש שאקריבנו לפניו שאין לי במה אתרצה כי אם בבהמות או בבני פרי בטני הטעם כפול וב"ת ברבבות ישרת מרמי' בה הענייס ומביאין אותן לידי רזון והיא זעומה באפו של הב"ה: החלתי בעבור שנים אחריו וככה הוא האתן בכורי בפשעי פרי בטני בעבור חטאת נפשי כמו ויעבר ישראל באשם: הגיד. זאת היא תשובת הנביא ככה הגיד לך אתה האדם האומר במה אקדם יי' מה טוב בעיניו שתעשה והוא איננו מבקש אילים ולא בנך רק עשות משפט שלא תעשה עול בעמיתך ולא תוכנו בדיבור או בהון רק תעשה חסד עמו בכל יכולתך והצנע לכתך עם השם לבדו שתלך בדרכיו בתם לבב הפך קשי עורף: קול. בעבור שהזכיר שתעשה משפט החל להוכיח ישראל על שאינם עושים משפט ומשקל במדה וטעם לעיר שומרון או לירושלם: ותושיה. חסר איש כמו ואני תפלה וידאה בלב זה השם הקורא וכן הוא ואיש תושיה יראה וידע השם הנזכר ויפת אמר כי הא' תחת יו"ד והטע' כי תושיה ילמדו יראי השם וזהו הנכון: שמעו מטה. שיביא השם לייסר את השומעים ודעו מי יעדה ולא יאחר ומטה לשון נקבה גם זכר ושמו' רבות ככה: עוד האיש. הככבד בעיר עודהו מחזיק ברשעו אם שמע קול הקריאה עם בביתו כבית רשע איפת אוצרות רשע ממון שקבץ ברשע ובאיפת רזון חסרה שהיא זעומה לשם ולא יאמ' בלבו איננו ירא מלפני השם שיאמר בלבו האזכה במאזני רשע:

ולא תשתחוה כ' וס' ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך. ולא תשתחוה לאל נכר: עריך ח' בליש' דכבו בקריא' וסי' ויי' סר מעליך ויהי ערך. והשמדתי עריך. והכרתי ערי ארצך. ומלאו פני תבל ערים. וערים נתשת אבד זכרם המה. נשוא לשוא עריך. ופשרה לערך. פתאום עיר ובהלות: ומרים ג' בקריאה וסי' ויקרא

והכרתי כשפים מידך ומעוננים לא יהיו לך: והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרבך ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך: ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי עריך: ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו:

ו שמעו נא את אשר יהוה אמר קום ריב את ההרים ותשמענה הגבעות קולך: שמעו הרים את ריב יהוה והאתנים מוסדי ארץ כי ריב ליהוה עם עמו ועם ישראל יתוכח: עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי: כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיך ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים: עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות יהוה: במה אקדם יהוה אכף לאלהי מרום האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה: הירצה יהוה באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי: הגיד לך אדם מה טוב ומה יהוה דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך: קול יהוה לעיר יקרא ותושיה יראה שמך שמעו מטה ומי יעדה: עוד האש בית רשע אצרות רשע ואיפת רזון זעומה:

ל׳ · ה׳ מל׳ בכת׳ · ג׳ מל׳ בליש׳ · ה׳ בליש׳ דכבו · ל׳ · ל׳ חס · ל׳ · ל׳ · ל׳ וחס · ל׳ ומ׳ · ב׳ יתר חס · ג׳ ית׳ך · ל׳ חד יכחלי חי כתי׳ מה · י״ד · ל׳ יתר חס ל׳ · ל׳ · ב׳ מל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ חס · ב׳ · ל׳ · ד׳ מל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ ויחס וב׳ · פתח · ל׳

ואישצי חרשין מבינך ומענגין לא יהון לך: ואישיצי צלמי עממיא וקמתהון מבינך ולא תשתעבד עוד לעובדי ידך: ואעקר שתילי עממיא מבינך ואישיצי בעלי דבבך: ואעביד ברגז ובחימא ית פורענות דין מן עממיא דלא קבילו אולפן אוריתא: שמעו כען ית דיי אומר קום דון עם טוריא וישמען רמתא קלך: שמעו טוריא ית דינא דיי ועיקריא מיסודי ארעא ארי דינא קדם יי עם עמיה ועם ישראל ע עביד תוכחה: עמי מא טבא אמרית למעבד לך ולא עבדית או מרועא קשיא אסגתי עלך אסהיד בי: ארי אסיקתך מארעא דמצרים ומבית עבדותא פרקתך ושלחית קדמך תלתא נביי משה לאלפא מסרת דינין אהרן לכפרא על עמא ומרים לאוראה לנשיא: עמי אדכר כען מה מלך בלק מלכא דמואב ומא אתיב יתיה בלעם בר בעור הלא גבורן א אתעבידא לכון ממישר שיטין עד בית גלגלא בדיל למידע זכוותא דיי: במא אפלח קדם יי אשתעבד לאלהא דשכינתי בשמי מרומא האפלח קדמוהי בעלוון בעגלין בני שנא: היתרעי יי באלפי דיכרין בריבבת נחלין ד דמשח האתן בוכרי חלף חובי חיבוב מעי חלף חטאי נפשי: היחוה לך אנשא מה טב ומה יי תבע מינך אלהן למעבד דין ד דקשוט ולמרחם גמילות חסדא והוי צניע להלכא ברחלתא דאלהך: קל נביא דיי על קרתא מכלן ומלפיא דחלין לשמא שמע מלכא ושלטונא ושאר עמא דארעא: עוד האית בית רשיעא אוצרין דרשע ומכילן דשקר מייתין לוט:

אהרן ומרים ויצאו שניהם. ושלח לפניך את משה. וכני עמרם דדברי הימים. אנ"ך: במה ח' קמצין בקריא' וסים' במה ארע כי אירשנה. במה אושיע את ישראל. ויאמר שאול גשו. ויצא הרוח מעכד דמלכים. וחברו דדברי הימים. במה אקדם יי' אכף. אהבתי אתכם אמר יי'. הוגעתם יי' בדבריכם. וא' ובמה ויאמר דוד אל הגבענים: רשע ז' פתחין וסים' מרשעים יצא רשע. ולהכות באגרוף רשע. פתח חרצובות רשע. החמס קם למטה רשע. חרשתם רשע עולתה. האזכה במאזני רשע. עוד האש בית רשע תניינ' דפסוק. כי לא אל חפץ רשע. אהבת צדק ותשנא רשע. ותועבת שפתי רשע. לא יועילו אוצרות רשע. תועבת מלכים עשות רשע. וללכת עם אנשי רשע. מדור באהלי רשע. כי לחמו לחם רשע. ולדעת רשע כסל. ולא ימלט רשע את בעליו:

רשי

והשמדתי עריך. ואויביך בעלי דבבך וכן ומלאו פני תבל ערים וכן ויהי ערך: את ההרים. את האבות: הגבעות. האמהות: מה עשיתי לך. תן לבך להכיר מה טובה עשיתי לך: ומה הלאתיך. בעבודתי: ענה בי. העד בי: כי העליתיך. אף על פי שעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאתיך בעבודה גדולה ו ובקרבנות גדולים: את משה אהרן ומרים. ת"י משה לאלפא מסורת דינין ואהרן לכפרא על עמא ומרים לאוראה לנשיא: ומה ענה אותו בלעם בן בעור. מה אזעם לא זעם יי' שלא כעסתי כל אותן הימים: מן השטים. שחטאתם לי שם דעו צדקותי שלא מנעתי טובתי ועזרתי מכם עד הבאתי אתכם לגלגל וכבשתי לפניכם שם את הארץ: אכף. אהיה כפוף: נחלי שמן. למנחות: האתן בכורי. קרבן לפשעי: הגיד. הה' לך אדם מה טוב לך לעשות: והצנע לכת. הוי צנוע למיהך ברחלתא דאלהך ד"א והצנע לכת לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מכיים את חבירו ובא לפייסו ואומ' לו איני מתרצה לך עד שיבאו פלוני ופלוני ש שביזתני לפניהם אבל הב"ה אין חפץ אלא שישוב אליו בינו לבין עצמו: קול יי' לעיר יקרא. קל נביא דיי' על קרתא מכריזין להם תשובה: ותושיה יראה שמך. ותושיה קורא להם הנביא אשר רואה את שמך אשר נותן לב להתבונן ולראות דרכיך ותושיה מוסב על מקרא שלמעלה הימנו: שמעו מטה ומי יעדה. הטו אזן ושמעו מטה הפורענות אשר תרדה אתכם שהנביאים מתרי' בכם ושמעו מי הוא אשר ייעד אותו הפורענות אם יכולת בידו לקיים מה שגוזר ויונתן לא כן תירגם: עוד האיש בית רשע אוצרות רשע. הא' האיש נקודה פתח לפי שהיא תמוה' וכן פירו' עוד לשון אורך ימים הוא האיש כמו היש ובדברי הימים תכינו אישי אבי דוד במקום ישי אף כאן איש במקום יש וכן בשמואל אם אש להאמין ו ולהשמאיל אם יש להאמין ו ולהשמאיל ויו"ת כן האית היעלה בלבבכ' שיתקיי' בית רשע לאורך ימים ואוצרות רשע: ואיפת רזון זעומה. מדה קטנה שעשיתם

אמר

חליתי הכותך. הלכתי מכותיך חזקות וחולות ולכוסות: השמם. לשממותך על חטאתך: וישחך בקרבך. המאכל שתאכל אכנים בו מאירה בתוך המעים ויגרום לך חולי שתהא חולה והולך שחוח וכן מפרש אותו בספרי תכיין אף בתוך המעים ת״ל וישחך בקרבך בפרשת והיה עקב במדרש תמיד עיני יי׳ אלהיך בה

אמר עשיריה. עיר הנזכרת לעיר יקרא וגם הטעם מדבר אל האיש הנזכר עוד האיש לכל אחד מעשירי העיר אם אתה עשית חמס והחלית לבב עשוקים גם אני החליתיך עת הכיתיך והשממתיך: אתה. וישחך. שם דבר כמו וישגך יתתן למו והטעם הפך גאותך: ותסג. אתך והסיגך כמ״ן תסיג אל הדיון ולא תלך את כל

ואף יונתן תירגם כן והוא לך למרע מחא במעך: ותסג. יאת אויבך המוליכי׳ בניך ובנותיך בשבי ולא תפלטם ואם תפלטם סופם לחרב ותשמו של ר׳ מנחם מעניני ותסג. לתאות תשמים ולא תפליט לא יהיה לך כח לפלוט שכבת זרע ואם תפלטם סופם לחרב אתנם ות״ת לשון הראשון: וישתמר חוקות עמרי. וידעתי כי לא תשמעו אלי כי ישתמר על ידיכם ובניכם כל חוקות עמרי ואחאב: וחרפת עמי תשאו. אתם תקבלו עון החרפה שאומו׳ העולם מחריפין את עמי שהעידה בהם תורה על כך לא יהיה לך אופה ואופה והם אינם שומרים: אללי לי. הנביא תקונן על עמו אוי לי שהועמדתי לנביא בעת הזאת שאין בני אדם צדיקים בדור: כאספי קיץ. ניקוד חטף קמץ שאינו לשון פועל כמו יושב אומ׳ אלא לשון מפעל כמו אוסף ה החסיל כאסיפת קיץ והם סופי תאינים שהן רעות וכן תירגם יונתן כסופי קייטא כעללו׳ בציר. כעללין בתר קיטוף. אין אשכול לאכול. כתרגו׳ לית גבר דליה עובדין טבין. בכורה. תאינה טובה המתבשלת בשנה כתרגו׳ לטביא חמידת נפשי: וישר באדם אין. אדם ישר בבני אדם אין: יצודו חרם. יצודו בחרמים ובמצודתם: על הרע כפים להיטיב. על שכר הרעת כפיכם אתם מקוים שיטיב לכם: השר שואל. שוחד: והשופט. הדן את הדין גם הוא בשילום אמ׳ לשופט חבירו כשהוא גזלן ומחויב בדין שלם לי גמולי בדין אחר ואני אזכה אותך בזה: והגדול דובר הות נפשו. המלך או הנשיא אומר בדין רצון נפשו הות נפשו דבר ההווה לרצונו ולנפשו כמו אין נפשי אל העם הזה וכן ת״י חמידי נפשיה: ויעבתוה. עשאוה קליעה של חטא בין שלשתן כעבותו׳ העגלה חטאה שהעבות משולשת היא כך מצאתי בתרגום ירושלמי ע עברנוה כקליעה דחובין: טובם כחדק. טבא דאית בהון קשה למיפק מן ידיה כיר מן חרקא קשה לצאת מידו כמו הקוצים הנסבכין בצמר: ישר ממסוכה. ישר שבהם רע ממסוכת קוצי׳ ומסוכה כמו השר משוכתו: יום מצפיך. יום שאתם מצפים בו לטובה תבא פקודתכם: מבוכתם. עירבוליהון כמו נבוכים הם תהומתם: אל תאמינו ברע. כמשמעו ורבותינו פירשו כלפי מעלה אל תחטאו ותאמרו הב״ה אוהבינו והוא ימחול לנו: מסוכבת חיקך. כמשמעה היא תעיד בך: פתחי פיך. דברי פיך פתיחות פיך: ואני ביי׳ אצפה. הנביא אומר כן: אל תשמחי איבתי. בבל ורומי חייבת: יום

מושביה ו׳ וסי׳ כבו בנימותן. העיר ההללה. היו לי כלמבמדום. אשר עשיריה. הושב על חוג הארץ. וישתמר חקות עמרי: השר ד׳ פתחין וסי׳ השר שואל והשופט בשלום. וכנניה השר המשא. והחמישי לחדש החמישי השר שמגות הזרח. יעכד כבאל השר: אוחילה ג׳ ומשניין באתיהון וסי׳ מעי מעי אחולה. לא

העוד האש בית רשע ...

האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה: אשר עשיריה מלאו חמס וישביה דברו שקר ולשונם רמיה בפיהם: וגם אני החליתי הכותך השמם על חטאתך: אתה תאכל ולא תשבע וישחך בקרבך ותסג ולא תפליט ואשר תפלט לחרב אתן: אתה תזרע ולא תקצור אתה תדרך זית ולא תסוך שמן ותירוש ולא תשתה יין: וישתמר חקות עמרי וכל מעשה בית אחאב ותלכו במעצותם למען תתי אתך לשמה וישביה לשרקה וחרפת עמי תשאו: אללי לי כי הייתי כאספי קיץ כעללת בציר אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי: אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין כלם לדמים יארבו איש את אחיהו יצודו חרם: על הרע כפים להיטיב השר שאל והשפט בשלום והגדול דבר הות נפשו הוא ויעבתוה: טובם כחדק ישר ממסוכה יום מצפיך פקדתך באה עתה תהיה מבוכתם: אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף משכבת חיקך שמר פתחי פיך: כי בן מנבל אב בת קמה באמה כלה בחמתה איבי איש אנשי ביתו: ואני ביהוה אצפה אוחילה לאלהי ישעי ישמעני אלהי: אל תשמחי איבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך יהוה אור לי: זעף יהוה אשא כי חטאתי לו עד אשר יריב ריבי ועשה משפטי יוציאני לאור אראה בצדקתו:

היזכון במוזנון דרשע ובכיס די ביה מתקלין רברבין ודעדקין: דעתירהא מלן אוצרהון חטוף ויתבהא ממללין שקר ולישנהון ניכלין בפומהון: ואף אנא איתיתי עלך מרע ומחא אצדינך על דחטאתא: את תיכול ולא תסבע ויהילך למרע במעך ותדביק ולא תשיזב ודתשתזיב לחרבא אמסר: את תזרע ולא תחצוד את תברר זיתין ולא תשוף משח ותעצר ענבין ולא תשתי חמר: ועל די נטרתון גזירת בית עמרי ועברתון עובדי בית אחאב והליכתון בנימוסיהון בדיל למסר יתך לצדו ויתבאת לאשתממו וחסודי עמי תקבלון: אמר נביא ווי לי ארי הויתי כמיסף טביא בעידן דאבדו חסידי מן ארעא הא כסופי קייטא כעוללן בתר קטף לית גבר דביה עובדין טבין לטביא חמדת נפשי: אבדו חסידיא מן ארעא ודקשוט באנשא לית כולהון למישפך דם זכיי כמנין גבר ית אחוהי מסרין לגמירא: מבאשין בידיהון ולא מוטיבין שלטונא שאיל ודיינא אמר עיביד לי דאישלם לך ורבא ממליל תחמודי נפשיה ווי עליהון על דקלקלוהא: טבא דבהון קשי למפק מן ידיה כיר מן תרקא ודקשיט בהון מסיונת סייג ביש יום סיבורך לטב עידן סעורת ב בישתך מטת כען יהי ערבו להון: לא תתהמון ברחים ולא תתרחצו בקריב מאיתת קימך טר מילי פומך: ארי ברא מנבל אבא ברתא מנציא עם אמה כלתא מקילא בחמותה סנאוהי דגברא אנשי ביתיה: ואנא במימרא דיי אבוע ארוץ לאלהא עביד פורקני יקביל צלותי אלהי: לא תחדין רומי בעיל דבבותי לי דינפלית אקום ארי יתיבית כדבקיבלא יי ינהר עלי: אמרת ירושלם לוט מן קדם יי קבלית ארי חבית קדמוהי עד דידין דיני ויתפרע עולבני יפקנני לנהור אחזי בזכותיה:

זה בעבור החמס ש שעשיתם אים לרעהו העשיר לעני: וישתמר. כל אחת מחוקות עמרי: וכל מעשה בית אחאב. הם המשתמרים וחוקותי לא ישתמרו וטעם ו וחרפת עמי מה ש שהיית׳ מחרפי׳ עוברי השם תשאו הגמול או הטעם חרפת עמי תשאו עליכם כדרך וחרפה לא נשא על קרובו: אללי. דבר הנביא על לשון ה המשכיל בעת ההיא והוא עמי הנזכר: כאספי קיץ. כמו קרשי מה שיאספו ה הדלי׳ מהפרי הנמשך וזה דרך משל כאין צדיק: אבד. חרם. כמו רשת משטח חרמים: על. אמר ר׳ מריכום ותהי להם ה הלבנ׳ לאבן תחת אבן וככה על הרע כפים תחת היטיב: מלת ויעבתוה מג׳ עבותים והטע׳ אם הגדול יחל לדבר הות מלבו הות כמו הוות בקרבה: יעבתוה השומעים ו והטעם יוסיפו עליהם: טובם. תואר כמו מעל פני מתו שהוא סמוך והוא פועל עומד: ישר ממסוכה. קשה יותר ממשוכת חדק והסמך כמ״ן וטעם יום מצפיך הנה בא היום שמצפיך קורא׳ פקדתך בא׳ עתה תהיה מהרה: מבוכתם. מבוכה שלהם והמ״ם שב אל השר והשופט והגדול: אל. יזהיר הנביא אנשי אותו הדור את יפת אל תבטחו בגדול ולפי דעתי כי לנשים ידבר אל תבטחו באלוף נעוריה כי יזהיר האלוף משוכבת חיקך: כי בן מנבל אב. פועל קודם כמו ורב יעבד צעיר: ואני. דברי הנביא על לשון המשכיל או על לשון ישראל: אל. אם ישראל הלכו בגלות עוד יקומו מנפילתם אך ים עליהם לסבול בעבור כי חטאו וידו: זעף.

לאור ו׳ וכו׳ כוח כחיא וסבר למיכן בצפרא וקם בליליא

בן אחילה לפניך. אחולה לאלהי ישעי. קדמא אחולה כתיב תניינא אחילא כתיב תלית׳ אוחילה כתיב: משפטי י״ו בקרי׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ל: לאור ז׳ קמצין וסי׳ בלשון תרגום צוח סמיא וסבר למיפק בצפרא וקם בלילא. ופי׳ ויקרא אלהים לאור יום. והולכתי עורים בדרך לא ידעו. נקוה לאור והנה חשך. יוציאני לאור אראה בצדקתו. בבקר בבקר משפטו יתן לאור. לאור יקום רוצח. מגלה עמוקות מני חשך:

מסוכבת חיקך. כמשמעה היא תעיד בך: פתחי פיך. ואני ביי׳ אצפה. הנביא אומר כן: אל תשמחי איבתי. בבל ורומי חייבת: יום

ירוב ריבי. מהגוים: יוציאני לאור. הפך כי אשב בחשך וטעם אראה כאשר יאור לבי אז אדע כי צדיק השם על כל הבא עלי או אראה בצדקתו שיקח נקמתי מאויבתי: ותרא

אבן עזרא

ותרא. אין יי'. איה הוא: תראינה. שתהיה למרמס: יום. כאשר יבא יום שהשם יבנה גדריך אז ירחק חק המס שהיית נותנת: יום. ועדיך יבא. אתה. כל גוי שוכן למני אשור ועד נהר פרת ורבי ישועה אמ' וים מים שמערב ארץ ישר' תחרב מפאת ים והר פלוני שהיה כולו ויסוב שב כמו הר ולפי דעתי כי מלת ועד נהר מושכת אחרת ועד ים מים והר ועד ההר והנה ים מים כמו הים הקדמוני והים האחרו' וכן הר דרומי או צפוני והיתה. ביום ההוא: מפרי מעלליהם. שהרעו לישראל: רעה. תפלת הנביא בהיות הארץ שממה שירעה עמו בשבטו וישכנהו לבדד כיער בתוך כרמל וירעו בשן מעבר לירדן מזרחה והתשובה אמר השם לנביא כימי צאתך והטעם כימי צאת אבותיך מארץ מצרי' אראנו נפלאות. הטע' עמי כאלו הזכיר עמך: יראו. דברי השם או יהיה כן: ילחכו. להשתחוות לישראל כזוחלי הרמשים שם שיפחדו בני אדם מהם כדרך האמים מגזרת זחלתי ואירא: ממסגרותיהם. הם ארמונותיהם: מי. או יאמרו הגוים או ידבר על לשון אנשי הגלות המשקמים מהשם ל לשלוח להם אין אל שעשה טוב לנחלתו טוב כמוך: ישוב. מלת הוא תפרת אחרת והוא ישוב ירחמנו וטעם יכבוש הפך דברי עונות גברו מני שלא ימשלו בנו עוד ואם חטאתם שהם אל שארית נחלתו והוא ה הזכי' עון ופשע וחטאת: תתן. יעקב הוא אבינו לכולנו לבדנו כי לא יתערבו גוים אחרי' עמנו על כן כתוב שהי' ישר' אבינו לכולנו ולא הזכי' יצח' כי גם הו' אבי אדום ובעבו' כי אברה' החל לקרא בשם השם הפך אבותיו הקרובים אליו והשם כרת עמנו ברית בתחלה על כן הזכיר לאברהם ולא הוצרך להזכיר יצחק והטעם תתן אמתך ל ליעקב ומה היא אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם:

רשי

יום לבנות גדריך. מוסב על האמרה אלי ועוד היא אומר' לי יום לבנות גדריך שאת מצפה לו אותו היום ירחק חוקו זמנו יאריך ולא יבא לעולם: יום הוא ועדיך יבא. הנביא אומ' אותו היום שאתם מצפי' עליו לאמר בטל והלך לו יום הוא שמור ונכון ולא בטל עדיך יבא האויב להחריבך: למני אשור. אשר הוא ראש למרענו ועדי מצור. כלו' ועד ערי מצור: ויתכן הורמני רבתא: וים מים. והיושבים על ים האחרון אשר הוא במערב: והר ההר כמו ויושבי ההר ויונתן לא כן תרגם: יום לבנות גדריך. הנבי' מבשרו לישר' שיש יום כמוס ומוכן לבנות גדרות חרבותיהן יום ההו' ירחק ויבטל מעליכ' חק גזירת האומו': יום הוא ועדיך יבא. יתכנשון גלוותא דישראל דמן אתור ב בעדנא ההיא וגו': והיתה הארץ: ארץ האומות: שכני לבדד. שיהא שוכן בטח בדד: יער בתוך כרמל. ת"י דהוו כדו בחורש' יתייתבון בכרמלא אותן שהיו שוממין ביערו' ישכנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום מיושב וים לפרש שוכני לבדד ביערים לא יראו מחיות השדה ובתוך כרמל: כזוחלי ארץ. הם נחשים הזוחלי' על גחונם בעפר הארץ: ירגזו ממסגרותיהם. יחרדו מרוב רוחק איסוריהם ומסגר כ כלאם: תתן אמת ליעקב. ת"י תיהב קושט' דיעקב לבנוהי כמא דקיימתא ליה בביתאל טבות א אברהם לזרעיה בתרוהי כמא דקיימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק. תתן לנו באמת אשר הבטחת ליעקב האמת לנו דברך אשר הבטחת ליעקב כי לא אעזבך: חסד לאברהם. שכר חסד אשר לאברהם אשר צוה לבניו לשמור דרך יי' לעשות צדקה ומשפט: ולכך לא נאמר וחסד אלא חסד האמת שתאמת לנו את הבטחת יעקב היא תהיה תשלום גמול ח חסדו של אברה': אשר נשבעת. בעקידתו של יצח' בי נשבעתי נאם יי' יען אשר עשית וגו':

לבדד ג' בקריא' וסימ' הן עם לבדד ישכון ובגוים. שכני לבדד יער. לבדד לבטח תושיבני. אנך: ויראו ח' רפין ד' מל' וא' ח' וסימ' ואת העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם. ויראו ממערב את שם יי'. ילחכו

מיכה ז

ותרא איבתי ותכסה בושה האמרה אלי איו יהוה אלהיך עיני תראינה בה עתה תהיה למרמס כטיט חוצות: יום לבנות גדריך יום ההוא ירחק חק: יום הוא ועדיך יבוא למני אשור ועדי מצור ולמני מצור ועד נהר וים מים והר ההר: והיתה הארץ לשממה על ישביה מפרי מעלליהם: רעה עמך בשבטך צאן נחלתך שכני לבדד יער בתוך כרמל ירעו בשן וגלעד כימי עולם: כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות: יראו גוים ויבשו מכל גבורתם ישימו יד על פה אזניהם תחרשנה: ילחכו עפר כנחש כזחלי ארץ ירגזו ממסגרתיהם אל יהוה אלהינו יפחדו ויראו ממך: מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא: ישוב ירחמנו יכבש עונתינו ותשליך במצלות ים כל חטאתם: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם:

קח

תרגום

ותחזי רומי בעיל דבבותי ותחפינא בהתא דהות אמרה לי אן דאתפריקתא במימרא דיי אלהך עיני יחזיין במפלתהון כען תהי לדיש כסין ישוקין: בעידנא ההיא יתבניין כנישתא דישראל בעידנא ההיא יתבטלן גזירת עממיא: בעידנא ההיא יתכנשון גלותא דמן אתור וקרוי תוקפא ודמן תורמני רבתא וקירוי ציירא ועד פרת וימא מערבאה וטורי טורא: ותהי ארעא לצדו על יתבהא מפרי עובדיהון: פרנס עמך במימרך עמא דאחסנתך בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ישרו בלחודיהון דהוו צדן בחורשא יתיתבון בכרמלא ויתפרנסון בארעא מתנן וגלעד כיומי עלמין: כיומי מפקהון מארעא דמצרים אחזינון פרישן: יחזון עממיא ויבהתון מכל גבורתהון ישוון ידיהון על פומהון ואודניהון יתחרשן: ישתטחון על אפיהון על ארעא כחיויא כזוחלי עפרא יזועון מבירניתהון מן קדם יי אלהנא יתברון וידחלון מן קדמך: לית בר מינך את הוא אלהא שביק לעויין ומעבר על חובין לשארא דאחסנתיה לא מוריך לעלמין רוגזיה ארי רעי לאיטבא הוא: יתוב מימריה לרחמא עלנא ויכבוש על חובנא ברחמתיה וירמי לעומקי ימא כל חטאי ישראל: תתן קושטיה דיעקב לבנוהי כמא דקיימתא ליה בביתאל טבוות אברהם לזרעיה בתרוהי כמא דקיימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק דאתעקד על גבי מדבחא קדמך תעביד עמנא טבון דקיימתא לאבהתנא מיומי קדם:

ספר נחום

משא נינוה ספר חזון נחום האלקשי: אל קנוא ונקם יהוה נקם יהוה ובעל חמה נקם יהוה לצריו ונוטר הוא לאיביו: יהוה ארך אפים וגדול כח ונקה לא ינקה

מטל כס דילוט לאשקאה ית נינוה מלקדמין איתנבי עלה יונה בר אמתי נביא דמגת חפר ותבת מחובהא וכדו דאוסיפת למיחטי תב ואתנבי עלה נחום מבית קושי כמא דכתיב בספרא הדין: אלהא דיין ופורען יי מתפרע יי וסגי חילא קדמוהי עתיד יי לאתפרע מסנאי עמיה וברגז חסין מבעלי דבבוהי: יי מרחיק רגז וסגי חילא קדמוהי עתיד יי לאתפרע וסלח לדתייבין לאוריתא ולדלא תייבין לא מזכי

עפר כנחש. יברכנו אלהים וייראו אתו. ויראו גוים את שם יי': נחש חס': קנוא ד' ב' מל' וב' חס' וסים' קנוא קנאתי ליי'. ונחברו חס'. אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם דסוף יהושע: אל קנוא ונוקם יי' ב' בתראי מל':

רשי

ספר נחום

משא נינוה. משל כשרלווט ל לאשקאה ית נינוה: ספר חזון נחום. חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיה שהוא נקוד חטף פתח וכן פירוש ספר חזון כבר נכתב עליה והיא נבואת יונה בן אמתי ועתה חזר ונתנבא עליה נחום האלקושי את המשא הזה אלקוש היה שם עירו וכן ת"י מלקדמין איתנבי עלה יונה בן אמתי ותבת מחובה' וכדו דאוסיפ' למיחטי תב ואיתנבי עלה נחום דמבית אלקוש: אל קנא ונוקם יי'. על זרעו של סנחריב נתנבא נחום ובימי מנשה כמו ששנינו בסדר עולם. אל קנא ונוקם יי'. מאז שנפרע לישראל מאויביהם וגם עדיין עתה נוקם הוא ובעל חימה ועתיד הוא להיות נוקם ל לצריו שהחריבו את ארצו והגלו את עמו ונוטר ונופץ הוא את אויבתו לאויביו ורבי שמעון אמר ג' נקימות הללו כנגד שלשה גליות שהגלה סנחריב את ישר' כמו ששנינו בסדר עולם: יי' ארך אפים וגדול כח. גדול כח הוא והיכולת בידו להנקם ואשר לא מיהר נקמתו לפי שארך אפים הוא ומכל מקום נקה לא ינקה. יי' בסופה

אבן עזרא

ספר נחום

ספר חזון. כי רבן הוא אע"פ שהו' תמיד:

משא. נבואה מה שנשא השם על נינוה. לא ידענו דורו של זה הנביא ויתכן היותו האלקושי מתיחס ל שם העיר או ל שם אחד מאבותיו נבואתו על מפלת נינוה ביד נבוכד נצר: אל. הזכי' ל מידה' כחו וטע' קנא כמו ויקנא יי' לעמו כי מלך אשור השחי' ישראל ונקום. שם התואר כמו קנאי ונוקם שיקח נקמה ופירו' כי הוא נוקם לצריו לא לאחרי' וטע' נוקם יי' ובעל חמה שיהיה נודע בעולם: יי'. הטע' באמת שהו' ארך אפי': גדל כח. הטעם כפול דרך משל לאנ'שים לו כח גדול אז ימשול בכעסו וכן הוא כתו' בתור' ועתה יגדל נא כח יי' וכתו' אחריו יי' ארך אפים ואע"פ שיאריך לרשעי' לא ינקה אות':

רשי

יי בסופה ובשערה דרכו · הם שלוחיו להפרע מאויביו שנאמר במצרים ברוח קדים עזה וברוח המדבר מנשמת אלוה יאבדו בצור כאמר רוח קדים שברך : וענן אבק רגליו · גם הוא דרך כקיתו וישקף אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן היה הענן יכסנה : גוער בים · כששמעו ורגמא הוא כלפי האומות שנמשלו לימים כענין שנאמר לאומים כשאון מים כבירים ישאון : וכל הנהרות החריב : כאן ניבא שעתיד הקב"ה להמליך את נבוכד נאצר בימי יהויקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לחרב : אמלל בשן וכרמל · מושבות הטובים : ופרח לבנון אומלל · חכמי ישראל פירשו כלפי מיני מגדים שנטע שלמה בבית המקדש שהיו של זהב וכיון שנכנסו גוים להיכל יבשו : ההרים רעשו ממנו · המלכים והשרים יפחדו מגזירתו : ותשא הארץ · משאת עשן : נתכה · הגיע לארץ כמו והמטר לא נתך ארצה : נתצו ממנו · מאימתו : טוב יי למעוז · ואף בשעת שהוא נפרע מאויביו לא זזו רחמיו מלהטיב ליראיו ולא כמדת בשר ודם שכשהוא עסוק בזו אינו פנוי בזו כענין שנאמר יי איש מלחמה יי שמו כמו שהו' במכילתא : וידע · את דרכי חוסי בו : ובשטף עובר · ובזמה שוטפת כלה יעשה מקומה · של ארץ ומוסב זה על ותשא הארץ מפניו כמו שאמור למעלה : כלה הוא עושה · לנינוה ומלכי אשור לא ישנה להם עוד פעם אחרת : כי עד סירים סבוכים · כלומר פתאום תבא עליהם מכתם ולא ירדו מכבודם מעט מעט כי בעוד שהסירים והקוצים נסבכים כשרשים בחזקה : וכסבאם סבואים · ועודם במשתיהן ובשמחתן ויש פותרין כי עד סירים לשון הסרה : אכלו כקש יבש · אשר נתמלא ונגמר בישולו ויבש : מלא · אשוביר בלע"ז וכן מלאתך המלאה הזרע : ממך · את נינוה יצא סנחריב החושב רעה דימ' להחריב דירת מטה ומעלה כתו' אחד אני ואבא ואבא מלון קיצו וכתו' אחר אומר מרום קיצו בתחילה אחריב דירה של מטה ולבסוף דירה של מעלה כדאית' בחלק : אם שלמי' וכן רבים · יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא אם יהון שלימים בעצה שיהו כולם שוים בהסכמה אחת · וכן אם יהו רבים מאד אנשי נינוה אויבך ירושלם וכן אף אם גזו חדקל ועברו את פרת לבוא עליה לא יצליחו שהרי עניתיך ולא אענך עוד ועוד שמעתי אם שלמי' אנשי נינוה בגדולתם וכן אם יהו עוד רבים וכבדים יותר וכן נגזו ועבר וכן אגיזם ואעבירם הרי זה כמו וכאשר יענו אותו כן ירבה : ועניתיך לא אענך עוד : אענה אותך בפעם הזאת כלה ונחרצה ולא אזיק ליך עוד · ורבותינו דרשו לענין מעשה הצדקה במסכת גיטין אך אינו על סדר של' הנבואה : ועתה אשבור מטהו מעליך · שכינה אומרת כן לנביא שהוא ישראלי אשבור מטהו של אשור מעליך עמי : וצוה עליך יי' · עתה מוסב הדיבור אל מלך אשור : לא יזרע משמך עוד · לא יעמוד ממך מלך : מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה · ואשים את בית אלהיך קברך שם תברח להמלט ושם תהרג כמו שנהרג אביך בית נסרוך אלהיו : כי קלות · בזיוני : שלמי נדריך : אשר נדרת להקב"ה אם יצילך מכף סנחרי' מלך אשור כי עתה נכלת: אלהיך כמו שאומר בספר מלכים ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ושם הכה בחרב:

אבן עזרא

וטעם בסופה משל למהירות ברוח סערה · וענן אבק רגליו דרך משל למרוצת הצבאים והטעם על הגזירות הבאות מהשמים במהרה שהם למעלה מהעננים : גוער · ויבשהו · חסר יוד שלא להתחברות שנים יודין והוא מהבנין הכבד הרגוש תיבש גרם כי כאשר יאמר מן יאבד ויאבדם ככה היה ראוי שיאמר ויבשהו רק לא תהיה כח"ה להתחבר שנים יודין ועת' יספר כח השם בים וביבשה שאין מי שיכול לפניו וטע' אמלל בשן בעבור וכל הנהרות החריב ודבר זה שהחריב הנהרות בעבור יבשת הגש' מעל הארץ דבר זה גרם אמלל בשן וכרמל מכל פרי תבוא' : הרים · אר"י מריכוש ותשא הארץ מפניו אימה כמו כשאתי אימיך אפונה והנכון בעיני ותשא משאת שרפ' שנשרפה הארץ וכל יושבי' דור ולכשו והטע' ישרפם והטעם בעבור שאמר בתחילה ובעל חמה שמשרף הארץ בחמו כדרך וחמתו בוערה בו והעד לפני זעמו מי יעמוד וכל זה יספר חרי אף השם על נינוה : טוב · הטע' כל שונאיו ישמיד בחרון אפו כאשר וחמתו נתכה כאשר יתאכף בהם ויביא עליהם צרות וימלט היראים וזהו למעוז כמו מגדל עוז וחוסי בו דבק למעוז והוסיף מלת וידע כי הו' לבדו יודע תעלומות לב ומכיר החוסים בו : ובשטף · כאל שוטף : כלה יעשה · לא מעט מעט · ואויביו החשך ירדף עתה ואחריה' או שירדפ' מקו' החשך שלא יראה בבא כלה עליהם : מה · אומר לאנשי נינוה לא ידעת' מחשבות השם כי כלה הוא עושה ואין צורך שתקום פעמים צרה עליכ' כי בבואה תכרתון : כי · משל לקש יבש : מלא · כל היבשת כמו גמור עם אנשים שכורי' יבוא האש ויכלה הכל רגע אחד והנה סירים קוצים סבוכים מגזרת נאחז בסבך ומלת סבאים תואר כדרך השכורי באהלים גם עבוס וברוך : וכסבאם · כאשר הם שותים · אכלו יחדיו נשרפו באש כשהיו נסבכים יחד זה בזה כמו סירים סבוכים ויהיו סבוכים בשכרותם אז יהיו נוחים שישרפו באש יחד כקש יבש גמור מרוב יבושת הסירים וחמימות השכרות והנה נתן משל מהמים ומהאש וכל זה בעבור מלך נינוה שהגלה ישר' וחשב להשחית פליטת יהודה וזהו ממך ורבים הם דברי רב שקה מפי אדוניו כמו שאומר בספר מלכים אשר שלחו מלך אשור לחרף שם יי' : כה · אם היו אנשי נינוה בשלום עד היום וכן היו רבים ואלה דברי השם לכנסת ישר' כך נגוזו מפעלי הכפל כמו נגלו כספר : ועבר · כמו מקרה שעבר ולא ישוב : ועניתיך לא אענך עוד · על ידו : ועתה · כתוב בימי חזקיהו אשר ישר' מאשור וממצרים : וצוה · עתה ידבר אל מלך נינוה וטעם וצוה גזר : לא יזרע · שלא יעמד זרעו הנקרא בשמו : אשים קברך · בבית

הנה · חגי יהודה · הם שנמלטו מיד סנחריב : עלה

התמגגו ג' חס' בליש' וסימ' והגבעות התמגגו · ברביבים תמגגנה צמחה · ותמגגני תשיה : יעמוד ג' מל' בקריא' וסימ' לפני זעמו מי יעמוד ומי · ויברח כצל ולא יעמוד · ריוח והצלה יעמוד ליהודים : וידע ג' בקריא' וחס' וסימ' בסדר בלק : יועץ ד' חס' בליש' וסימ' והיעצים עצת רע בעיר · ויעציך כבתחלה · יעץ בליעל · ויעציו ושריו · וכל יעצי דכוו' : מעליך ד' בקריא' וסימ' והסירי את יינך מעליך · ובשר קדש יעברו מעליך · ואשטוף דמיך מעליך · אשבור מוטהו מעליך :

יהוה בסופה ובשערה דרכו וענן אבק רגליו : גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל : הרים רעשו ממנו והגבעות התמגגו ותשא הארץ מפניו ותבל וכל יושבי בה : לפני זעמו מי יעמוד ומי יקום בחרון אפו חמתו נתכה כאש והצרים נתצו ממנו : טוב יהוה למעוז ביום צרה וידע חסי בו : ובשטף עבר כלה יעשה מקומה ואיביו ירדף חשך : מה תחשבון אל יהוה כלה הוא עשה לא תקום פעמים צרה : כי עד סירים סבכים וכסבאם סבואים אכלו כקש יבש מלא : ממך יצא חשב על יהוה רעה יעץ בליעל : כה אמר יהוה אם שלמים וכן רבים וכן נגזו ועבר ועניתך לא אענך עוד : ועתה אשבר מטהו מעליך ומוסרתיך אנתק : וצוה עליך יהוה לא יזרע משמך עוד מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה אשים קברך כי קלות :

הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום חגי יהודה חגיך שלמי נדריך

יי בעלעולא וברוח מדבר וענן אמטתא כיבש קדמוהי : דנזיף בימא ומיבש ליה וכל נהרותא מחריב צדי מתנן וכרמלא ואילני ליבנן נתרו : טוריא זעו מן קדמוהי ורמתא איתפרקא וחרובת ארעא מן קדמוהי ותבל וכל דיתבין בה : כד אתגלי ברחמתא למיתן אוריתא לעמיה כן זעו עלמא מן קדמוהי בכן כד איתגלי ברגז לאתפרעא מסנאי עמיה קדם פורענותיה מן יקום ומן יסובר באבאשות רוגזיה רוגזיה כאשתא מססי וטינריא אתפרקן מן קדמוהי : טב יי לישראל לאסתמכא עלוהי בעידן עקא וגלי קדמוהי דרחיצין על מימריה : וברגז חסין ובחימא תקיפא גמירא יעביד עם עממיא דקמו ואחריבו ית בית מקדשא דיי ובעלי דבבוהי ימסר לגהנם : עממיא דבזו ית ישראל מא אתון חשיבין קדם יי גמירא היא עתיד למעבר עמכון לא תתקים עליכון כבית ישראל תרתין זמנין רוות בתר עקא : ארי שלטוני עממיא דבזו ית בית ישראל וכמא דיטען בחמרא כן אטעיאונון שיציאונון כמא דמשיציא אשתא בקשא יביש סגי : מיניך נינוה נפק מלכא דחשיב על עמיה דיי בישא דמליך מלך דרשע : כדנן אמר יי אם יהון שלמין בעיצה וסגיאין באתמניותא עממיא דמתכנשין לאעקא ליך ירושלם ויגוזון ית דגלת ויעיברון ית פרת ויירתון לעניותיך ודשעבדתיך לא אשעבדינך עוד : וכען אתבר ניר עממיא מצווריכון וחנקיכון אפסיק : ויפקיד עלך יי ית מלכא דאתור ולא יהי דכרן משמך עוד מבית טעותך אשיצי צלם ומתכא תמן אשוי קיברך ארי קלילא הוא קדמי : הא על טורי ארעא דישראל רגלי מבשר משמע שלם חוגי יהודה חגך שלימי נדרך

אבן עזרא

עלה. עתה שב לדבר אל נינוה והמפיץ הוא כטעם נפץ: נצור מצורה. ידבר למלך נינוה וככה צפה דרך פוס כופים בדרכי׳ והנגיד אמר כי נצור שם הפועל כמו ויכלת עמד וככה צפה דרך לכלא הפשע ודע כי עתה ישיב השם שבות גאון יעקב כגאון ישראל בהיותו בארצו הטעם ישיבם לגאונם כמו שהיו ישר׳ מימי קדם בגאונם ומלת בקקום תורה כי הפועל יוצא והנה יהיה גפן בוקק פועל והפעול הוא ה ספרי פישוה לו או תהיה כמלת שב ש שתמצא עומר׳ ויוצאה וטעם כי בקקום שמוס כגפן בוקק על כן: וזמוריהם. כמו ויכרתו משם זמורה ושב לפרש המפיץ ה העולה: מגן. אמר רבי משה הכהן כי ג גבוריהו בתוספת הא לשון רבים וככה ב בהתפללו בעד רעהו ולא דבר נכונה כי פיו כמו פיהו אתיו אחיהו פיו שיהו וטעם רעהו שהתפלל בעבור כל אח׳ וגבוריהו שם המין שכולל גבור הגבורים: מתלעים. שלובשים תולע שני: ביום הכינו. הרכב כאילו אש פלדות יוצא מתוכתו ומלת פלדות זרה אולי היא הפוכה לפידות: והברושים הרעלו. כמו רעדו ברושי היער ויפת אמר כי הם חניתות: בחוצות. אמר ר׳ יונה ישתקשקון יכו שוק אל שוק: ירוצצו. כפול האות האחרון והפעל כפל ירוצצו כפעם מגזרת רץ וככה ויתרוצצו ה הבנים: יזכר. כאשר יזכור האויב שהוא מ מלך כשדים בעבור מרוצתם יכשלו ב בהליכתן: ימהרו. אל חומות נינוה: והוכן. מגדלי העץ הגדולים ויפת אמר כי יזכור מלך נינוה א אדיריו יכשלו יברחו אל החומה ויכינו ה המגינים לסוכך ע עליהם וזה לא יועיל להם כי שערי יורה כי מפאת הנהרות כ

לעבור ד׳ מל׳ וסימ׳ ויהי כאשר תמו כל הגוי תבנא. ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון. והנה גם צדוק וכל הלוים אתו. לא יוסיף לעבור בך בליעל: כלפידים ג׳ מל׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ ויבער אש בלפידים. מראיהם כלפידים. מפני לפידים יהלכו. וכל העם ראים הלפדים כתיב ושארא לפידים

כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לַעֲבָר־בָּךְ בְּלִיַּעַל כֻּלֹּה נִכְרָת׃ עָלָה מֵפִיץ עַל־פָּנַיִךְ נָצוֹר מְצֻרָה צַפֵּה־דֶרֶךְ חַזֵּק מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד׃ כִּי שָׁב יְהוָה אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקוּם בֹּקְקִים וּזְמֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ׃ מָגֵן גִּבֹּרֵיהוּ מְאָדָּם אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים בְּאֵשׁ־פְּלָדוֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם הֲכִינוֹ וְהַבְּרֹשִׁים הָרְעָלוּ׃ בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן כַּלַּפִּידִם כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ׃ יִזְכֹּר אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכָתָם יְמַהֲרוּ חוֹמָתָהּ וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ׃ שַׁעֲרֵי הַנְּהָרוֹת נִפְתָּחוּ וְהַהֵיכָל נָמוֹג׃ וְהֻצַּב גֻּלְּתָה הֹעֲלָתָה וְאַמְהֹתֶיהָ מְנַהֲגוֹת כְּקוֹל יוֹנִים מְתֹפְפֹת עַל־לִבְבֵהֶן׃ וְנִינְוֵה כִבְרֵכַת־מַיִם מִימֵי הִיא וְהֵמָּה נָסִים עִמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶה׃ בֹּזּוּ כֶסֶף בֹּזּוּ זָהָב וְאֵין קֵצֶה לַתְּכוּנָה כָּבֹד מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּה׃ בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה וְלֵב נָמֵס וּפִק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם וּפְנֵי כֻלָּם קִבְּצוּ פָארוּר׃ אַיֵּה מְעוֹן אֲרָיוֹת וּמִרְעֶה הוּא לַכְּפִרִים אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה לָבִיא שָׁם גּוּר אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִיד׃ אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גֹרוֹתָיו וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו וַיְמַלֵּא־טֶרֶף חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טְרֵפָה׃

ארי לא יוספון עוד דיעדון ביך רשיעין כולהון אשתיציאו: דהוו סלקין ומתגברין על ארעיך צירין עלך בציר מקימין סכואין על אורחתיך תקיפי קדל חסיני חיל לחדא: ארי אתיב יי תוקפיה ליעקב כרבותיה לישראל ארי בזונון בזוזין וקירוי תושבחתהון חבילו: תריסי גבריהון מסמקין גבריא עבדי קרבא לבישין זהוריתא באשתא פילי רתיכיהון זמנין ליום קטוליהון ורבני משיריתהון מסרבלין בצבעונין: בשוקיא משתגשגין רתיכיא קל ניקוש זיניהון משתמע ברחובי קרויא חזויהון כבעורין כברקין טרדין: יסנון רבני משיריתהון יתקלון במהכהון יוחון יכבשון שורא ובנון מגדלין: תרעי נהרותא אתפתחא ומלכא בהיכליה זע: ומלכתא יתבת ציבא בגליא נפקת ואמהתהא הוא מדברן ואזלן בתרתא מנהמן כקל יונים סטרפן על לביהון: ונינוה כבית כנישת מיא מיומי קדם היא ואינון ערקין קומו קומו ולית דמפני למיקם: בוזו כספא בוזו דהבא ולית סוף לאוצריא ספו כל מני חמדתא: בזיזא ומתבזזא ופתיח תרעיא לסנאה ולבא מסי וניקוש רכובין וזיוע בכל חרצין ואפי כלהון אתחפיאו איכרום אוכמין כקידרא: אן מדורי מלכיא ובית מישרי שלטוניא אתר דהוו אזלין מלכיא תמן בניהון שבקין הא כאריא דישרי על צידיה לרוחצן ולית דמניד: מלכיא מיתן חטוף לנשיהון וביזא לבניהון ומלן אוצריהון חטוף ובירניתהון ביזא:

כתיב: נפתחו ג׳ בקריאה וסי׳ וארבות השמים נפתחו. כי ארבות ממרום נפתחו. שער הנהרות נפתחו: כבוד ב׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ את כל הכבד הזה. כבד מכל כלי חמדה: פארור ב׳ וסימ׳ כל פנים קבצו פארור. ופני כולם קבצו פארור: טורף ד׳ חס׳ וסימ׳ קשר נביאיה. אריה טרף בדי. פצו עלי. טרף נפשו:

רשי

כי לא יוסיף עוד לעבר בך. אותו הבליעל כולו נכרת הוא וחילו: עלה מפיץ על פניך נצור מצורה. המפיץ אשר עלה על פניך את ארץ יהוד׳ בימי חזקיהו עכשיו הוא נצור מצורה כטוכר נבר מלך בבל שהוא צר עליו: צפה דרך. הכט את אנשי יהודה אל אם הדרכים ותראה את ההולכים לצור עליו ויחזקו מתניך ואמץ כח מאד: כגאון ישראל. כמו שהיה כבר: בקקום בוקקים. בזזום והריקום לשון בקיק׳ כופל על גפן: מגן גבוריהו. של כשדים כבר הצרים על אשור: מאדם. מאודמ׳ הם ואנשי חילם: מתולעים. לבושי זהורי׳: באש פלדות הרכב ביום הכינו. ביום שהוא מכין לצאת בצבא מבהיק רכב ברזל שלו ולא ידעתי מהו פלדות ואומר אני שהוא מין המבהיקות ברזל יפה ויש פותרין פלדות לשון לפיד אש כדרך ההפך: והברושים הרעלו. ורבני משריתהון מסרבלין בצבעונין. הרעלו מעוטפין ודומה לו והרעלות והשרות והר לות וכלשון משנה שכינו מדיות רעולות במסכ׳ שבת: יתהוללו. ינהגו עצמן בשגעון: ישתקשקון. קל נקוש זיניהון משתמע הוא מלשון והשיקו ה היקבים כמשק גבים השמעת קול: ירוצצו. ירוצצו את הפוגעים כברקים הללו הטורדי׳ את הבריות כן ת׳: יזכור. מלך אשור את אדיריו וגבוריו וידמה בלבו לצאת ולהלחם והם יכשלו בהליכתם: ימהרו חומתה. לבוא לרוץ אל חומת העיר כל תיבה הצריכה למ״ד ב בתחילה הטיל לה ה״א בסופה: והוכן הסוכך. יבנה מגדליא ויש לפרש והוכן הסוכך והמלך כ כזרין בכלי זיינו כמו ממשח ה הסוכך לשון מושל: שערי הנהרות. שערי העיר אשר מנגד הנהרות: וההיכל נמוג. כרעש ונעמכח אבני בליסטר׳ הנזרקי׳ בכתלים: והוצב. היא המלכה הנצבת לימין המלך כד״א נצבה שגל לימינך: גלתה העלתה. בגלוי הלכה בשבי והעלתה מן העי׳: מנהגו׳ כקול יונים. מנהגו׳ עצמן בקינה כקול יוני׳ המקוננו׳ מנהגות שרי״ינכט בלע״ז: מתופפות על לבביהן. מקישות ידיהן על לבן כהיקש בתופים: ונינוה כבריכת מים מימי היא. מיום שהיא נעשית ישבה בשלוה ואין מניד כבריכת מים מכונסים שאין זזים ממקומם: והמה. עתה מרוב דוחקים למדו לנוס ונסים: עמדו עמודו. אומר להם ואין מפנה לבו לשמוע ולעמוד: בוזו כסף. אתם הבאים על נינוה: אין קצה. אין חשבון: לתכונה. ולאוצרותיהם על שם שהכסף והזהב הנתון באוצר נתון בחשבון כמה דאת אמר את הכסף המתוכן: כבד מכל כלי חמדה. לשון הכבדה כמו התכבדי בילק לשון מכבד הבית אשקוונט בלע״ז לכבד אותם מכל כלי חמדת׳ וכן ת׳ ספו כל מאני חמדתא כבוד כמו זכור שמור: בוקה. ריקנית: ומבוקה. ומרוקנת על ידי בוקקים: מבולקה. מפורצת בחומותיה אישברטירא בלע״ז. ופיק ברכים. כשלון ברכים כמו לפוקה ולמכשול: קבצו פארור. שחרורי׳ כקדירה: איה מעון אריות. קינה היא על נינוה שהיתה מדור מלכי׳ קשים וחזקים כאריות: אשר הלך אריה לביא שם. אתר דהוו אזלין מלכין ושבקין תמן בניהון הא כאריה דשרי לרוחצן: אריה טורף בדי גורותיו. מלכיה היו מביאין שלל רב עד שהיה די לבני ביתם: ומחנק. בהמות לצורך לבאותיו כלומר מרבה אוצרות לבניו: וימלא טרף חוריו. ומלין אוצריהון חטוף: רכבה:

אבן עזרא

כתפש ארמון המלך וזהו וההיכל נמוג: והצב. לא מצאתי למלה זו פירו׳ יותר נכבד מדברי רב שמואל הנגיד כי הצב שם המלכה על כן גלת׳ העלתה על המרכבה להוליכה בשביה ואמהותיה שהיו נוהגות אותה דומות לקול יונים בהמותן: מתופפות. דרך התוף להכות בו ביד: ונינוה כבריכת מים. היתה מלאה מימי קדם עושר ואנשיה כסים ואומרים זה לזה עמדו עמדו אל תברחו ואין מפנה שישיב פניו על כן בזו כסף דברי הנביא לכשדים: לתכונה. להון שהכין: בוקה ומבוקה. גזרה אחת להם כדרך גאה וגאון עזי ומעזי: ומבולקה כמו הנה ה׳ בוקק הארץ ובולקה וטעם בוקה גם מבולקה כמו שממה תהיה נינוה: ולב. כל שומע כמס: ופיק ברכי׳. על דרך ויפק רצון אך הוא מעט רחוק והנכון כי הוא כמו לפוקה ולמכשול: וחלחלה. חיל וחילה כפול: פארור. כבר פירשתיו: איה. בעבור זה יתמהו השומעים ויאמרו וכל זה דרך משל על נינוה שהיו הולכין לטרוף טרף להחריב כל העולם וטעם הלך מעון אריות: אריה טורף. להפסיק גורותיו: בדי. תלמוד די השיב לו די שם: ומחנק. שחיו׳ לחיו׳ טרף ללבאותיו ומעונותיו מלא טרפ׳:

הננ׳

הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבְעַרְתִּי בֶעָשָׁן רִכְבָּהּ וּכְפִירַיִךְ תֹּאכַל חָרֶב וְהִכְרַתִּי מֵאֶרֶץ טַרְפֵּךְ וְלֹא יִשָּׁמַע עוֹד קוֹל מַלְאָכֵכֵה: הוֹי עִיר דָּמִים כֻּלָּהּ כַּחַשׁ פֶּרֶק מְלֵאָה לֹא יָמִישׁ טָרֶף: קוֹל שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפָן וְסוּס דֹּהֵר וּמֶרְכָּבָה מְרַקֵּדָה: פָּרָשׁ מַעֲלֶה וְלַהַב חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית וְרֹב חָלָל וְכֹבֶד פָּגֶר וְאֵין קֵצֶה לַגְּוִיָּה יִכְשְׁלוּ בִּגְוִיָּתָם: מֵרֹב זְנוּנֵי זוֹנָה טוֹבַת חֵן בַּעֲלַת כְּשָׁפִים הַמֹּכֶרֶת גּוֹיִם בִּזְנוּנֶיהָ וּמִשְׁפָּחוֹת בִּכְשָׁפֶיהָ: הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְגִלֵּיתִי שׁוּלַיִךְ עַל פָּנָיִךְ וְהַרְאֵתִי גוֹיִם מַעְרֵךְ וּמַמְלָכוֹת קְלוֹנֵךְ: וְהִשְׁלַכְתִּי עָלַיִךְ שִׁקֻּצִים וְנִבַּלְתִּיךְ וְשַׂמְתִּיךְ כְּרֹאִי: וְהָיָה כָל רֹאַיִךְ יִדּוֹד מִמֵּךְ וְאָמַר שָׁדְּדָה נִינְוֵה מִי יָנוּד לָהּ מֵאַיִן אֲבַקֵּשׁ מְנַחֲמִים לָךְ: הֲתֵיטְבִי מִנֹּא אָמוֹן הַיֹּשְׁבָה בַּיְאֹרִים מַיִם סָבִיב לָהּ אֲשֶׁר חֵיל יָם מִיָּם חוֹמָתָהּ: כּוּשׁ עָצְמָה וּמִצְרַיִם וְאֵין קֵצֶה פּוּט וְלוּבִים הָיוּ בְּעֶזְרָתֵךְ: גַּם הִיא לַגֹּלָה הָלְכָה בַשֶּׁבִי גַּם עֹלָלֶיהָ יְרֻטְּשׁוּ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת וְעַל נִכְבַּדֶּיהָ יַדּוּ גוֹרָל וְכָל גְּדוֹלֶיהָ רֻתְּקוּ בַזִּקִּים: גַּם אַתְּ תִּשְׁכְּרִי תְּהִי נַעֲלָמָה גַּם אַתְּ תְּבַקְשִׁי מָעוֹז מֵאוֹיֵב: כָּל מִבְצָרַיִךְ תְּאֵנִים עִם בִּכּוּרִים אִם יִנּוֹעוּ וְנָפְלוּ עַל פִּי אוֹכֵל: הִנֵּה עַמֵּךְ נָשִׁים בְּקִרְבֵּךְ לְאֹיְבַיִךְ פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי אַרְצֵךְ אָכְלָה אֵשׁ בְּרִיחָיִךְ: מֵי מָצוֹר שַׁאֲבִי לָךְ חַזְּקִי מִבְצָרָיִךְ בֹּאִי בַטִּיט וְרִמְסִי בַחֹמֶר הַחֲזִיקִי מַלְבֵּן:

הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאַדְלֵיק בְּאֶשָּׁתָא רְתִיכָךְ וְכַפְרָנָךְ תִּקְטוּל חַרְבָּא וְאֵשֵׁיצֵי מֵאַרְעָא סְחוֹרְתִיךְ וְלָא יִשְׁתְּמַע עוֹד קָל אִיזְגַּדָךְ: וַוי קַרְתָּא אֲשֶׁדַת דַּם כּוּלַהּ כַּדְבִין בִּיזָא מַלְיָא לָא פָּסִיק קְטוֹל: קָל נִיקוֹשׁ מַחְתָּא וְקָל זִיוַע גִּילְגְּלִין וְסוּסָוָן מְפַנְכִין וּרְתִיכִין מְקַפְּצָן: פָּרַשׁ מַסִּיק וּלְהוֹב וְצִלְהוֹב סַיְפִין וְצִיתְצוּחַ מוּרְנִין וּסְגִי קְטוֹלִין וַהֲמוֹן פִּגְרִין לֵית סוֹף לִקְטִילַיָא יִתְקְלוּן בִּקְטִילֵיהוֹן: מִסְּגִיאוּת אִתְרְגוּשַׁת קַרְתָּא דְהִיא כְּטַעִיתָא נַפְקַת בָּרָא שַׁפִּירַת רֵיווּ יָדְעָא חַרְשִׁין דִּמְסָרָא עַמְמַיָא בְּטַעֲוָתָהָא וּמַלְכְוָתָא בְּחַרְשָׁהָא: הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאַגְלֵי בַּהֲתָּתַת חוֹבָךְ עַל אַפָּךְ וְאַחֲזֵי עַמְמַיָא בַּהֲתָתִיךְ וּמַלְכְוָת קְלָנִיךְ: וְאִרְמֵי עֲלָךְ שִׁיקוּצִין וְאַנְבְּלִינִיךְ וַאֲשַׁוֵּינִיךְ מִכְעָרָא לְעֵינֵי כָל חֲזָךְ: וִיהֵי כָּל דִּי יַחֲזֵינִיךְ יִתְרְחַק מִינִיךְ וְיֵימַר אִתְבְּזִיזַת נִינְוֵה מַן יְדוּי עֲלַךְ אֵיכָא אַשְׁכַּח מְנַחֲמִין לִךְ: הָא אַתְּ טָבָא מֵאַלֶכְּסַנְדְּרַיָא רַבְּתָא דְיָתְבָא בֵּינֵי נַהֲרוָתָא מַיָא סְחוֹר סְחוֹר לַהּ דְשׁוּרָהּ יַמָּא מֵי יַמָּא שׁוּרָהָא: כּוּשׁ סוּמְכָתָהָא וּמִצְרַיִם וְלֵית סוֹף פּוּטָאֵי וְלוּבָאֵי הֲווֹ בְּסַעֲדִיךְ: אַף הִיא בְּגָלוּתָא תְהַךְ בְּשִׁבְיָא אַף עוּלֵימָהָא יִתְרַפְּן בְּרֵישׁ כָּל שׁוּקַיָא וְעַל יַקִּירָהָא רְמוֹ עַדְבִין וְכָל רַבְרְבָהָא יִרַקְרְקוּן בְּשַׁלְשְׁלָן: אַף אַתְּ דְמַיָא לְרַוְיָא תְהֵי מִסַּלְעֲמָא אַף אַתְּ תִּבְעַן סְעִיד מִבְּעֵיל דְבָבָא: כָּל כְּרַכָּךְ דְּמַן לְתֵינִין בְּבִירָן דְאִם יִרְעֲדוּנוּנוּן יִתְרָן וְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּהוֹן צְמוּקִין דִכְשִׁירִין לְמֵיכַל: הָא עַמָּךְ חַלָשִׁין כִּנְשַׁיָא בְּגַוִּיךְ לְבַעֲלֵי דְבָבִיךְ אִתְפְּתָחוּ תַּרְעֵי אַרְעִיךְ אֲכַלַת אֶשָּׁתָא תוּקְפִיךְ: מַיָא בְּצַיְירָא כְּנוֹשִׁי לְגַוִּיךְ תַּקְּפִי כְּרַכָּךְ אַסְגָא מַרְוָוא וְשַׁעֲבִידִי בְּטִינָא אַתְקִיפִי בִּנְיָינִיךְ:

רבבה: דולרכב שלה קורין בלע״ז הא״א יתירים הופך הלשון לכמה מרכבו׳ וכן שיר אשר חלאתה בה זוהם רב: ולא ישמע עוד קול מלאככה · קול מלאכיך כמו שעשו כבר רב שקה וחבריו שלוח אשור ויקראו בקול יהודית: פרק · גזל שמפרקו מיד בעליו: לא ימיש טרף · מתוכה תמיד · קול שוט · להכות סוסים היה נשמע בה תמיד: קול רעש · אופני מרכבות: וסוס דוהר · דולב ומקפץ וכן מדהרות דהרות א אביריו: ולהב חרב · דולימלא בלע״ז כל סכין וחרב קרוי להב כמו ויבא הנצב אחר הלהב: וברק חנית · חנית מרוטה ומבריקת אור יוצא ממנה פלנ״דור בלע״ז: וכובד פגר · היו מרבים פגרים ולא היה חסרון לגוית נבילות המומלכות בה עד שהיו עוברים נכשלים בגוית הפגרים: מרוב זנוני זונה · מרוב חנופת עיר שהיו יודעים לפתות לכל מלכי הארץ להתחבר עמם וסוף כוכבים אות תחתיהם: שוליך: הם שפולי בגדי אשה: מערך · גילויך כמו ערוה בשת: שיקוצים: בגדים צואים המגוללים אותך לפי הענין ם שדימה אותה לזונה דבר הכתוב: כראי · זבל לשון והסיר את מוראתו בנוצתה: ידוד ממך · יתרחק ממך: התיטבי מנוא אמון · ומה תבטחי בעושרך ובגבורתיך וכי גדולה את מנוא היא אלכסנדריא של מצרי׳ אמון לשון פידגוג כוא הגדולה שהית אומנת מלכי מצרים דמרבי בה מלכי: אשר חיל ים · אשר היה הים להם לחיל ולחומ׳ סורא ובר סורא: כוש עצמה · כושיים היו לה לחוזק: פוט ולובים היו בעזרתך · והפוטים והלובים אשר היו בעזרתך גם הם היו בחילה: גם היא לגולה הלכ׳ · אף היא הלכה בגולה אע״פכ גדולת׳ לא עמדה לפני נבוכד נצר: ריתקו · ככבלו לשון רתוקות כסף עשה הרתוק שלשלת: בזיקים · שלשלאות: גם את · אף לפי גדולתך תשכרי כמותה בכוס התרעלה ותהיה נעלמה: כל מבצריך תאנים עם בכורים · כל עיר מבצריך יהו כותי׳ ליכבש עלבת מה שכתוב׳ כאילו תאנים וכשהן עם בכורות מבושלות ם שהן שכשמניחי׳ האילן נופלים הבכורים לתוך פי האוכלים. תאנים אילני תאינה: אם ינועו. אשר אם ינועו בידי אדם בחוזק: מי מצור שאבי לך · עיר שבאים לצור עליה אוספים להם בני ה העיר מים רבים לתוכה בתוך חביות לשתו׳ בימי המצור כשאין בתוכה בורות: באי בטיט ורמסי · אותו ללבון מתכו לבנים כדין לחזק בו בדקי ה החומה · החזיקי מלבן · אחזי בידך המלבן העשוי לרפוס ה הלבנים ללבן בתוכו: התכבד׳

הנני אליך · כינוח: בעשן · מרוב חום האש והטעם על׳ חרון האש: טרפך · הטרף שהיית טורפת והא׳ מלאככה תחת יו״ד סימן לשון נקב׳ כמו עוניכי יתהלולי׳ כי: והטעם רב שקה וכתוב ביד מלאכיך: הוי · יש אומרים כמו אוי או הוי מלת קריאה כמו הוי ציון המלטי: כלה · בכל פרק מקום דרכים ברחובותיה היא מלאה כחש ומלת ימים פועל יוצא והוא שב לכחש כל כך ת מלאה כחש לרמות העולם כל אחד מהם לא ימיש עצמו מן ה הטרף והנה יבוא אליה קול שוט להריץ הסוס והכנון בעיני שוט להכותן תשמיע קול אשר יעשו ה הפלשתים כעין ט טבור שהוא רחב ו וגדול שלנו ומתקבצי׳ אנשי החיל עשרה או יותר להכות בהם ב בשוטים להשמיע ק קולה ולהפחיד: רעש אופן · המרכב׳: וסוס דוהר · כמו מדהרות דהרות א אביריו: פרש · ואין קצה · להרוגי׳ ביום: מרוב · דרך משל שרמתה הכל: הנני · מערך · כמער איש והוא כמו ערותך ו ומערך כמו מראך · והשלכתי · כראי · כטנוף וכמוהו הוי ת מראה והסיר מראתו: והיה · ידוד · כמו ינוף והטעם ירחק: מי ינוד · כמו לבוא לנוד לו: מאין אבקש · ככה יאמר כל רואיך: התיטבי · הטובה תהיה: מנוא אמון · שם עיר מארץ מצרים שלכדה מלך כשדים בלכתו אל נינוה · אשר חיל ים · וכח ים לה מהים כי אין צורך לה לחומה וזה ים סוף או ים ספרד הוא ה הנקרא הים הגדול כנגד ימי ארץ ישראל: כוש · עזרו מצרים גם פוט ולובים שהיו בעזרתך ולא הועילו: גם · שב אל מצרים כי הלכה בגולה כנא אמון: ריתקו · כמו עשה הרתוק ברתוקת כסף: גם · מדבר אל נינוה: תהי · כמו תהיי וטעם נעלמה כאילו לא היתה כדרך ושתו ולעו והיו כלא היו כי השכור סרה דעתו כאילו איננו: כל · הטעם מעצמם יפלו וילכדו: הנה · בעבור היות עמך כנשי׳ על כן כפתחו שערי ארצך: מי · יהתל בה הנביא שאבי מים ע״ד בא הכשדים שת[illegible]י אותם בהיותך במצור וטעם לבנה או מלבן מקום מעשה הלבנים: סס

ימיש ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח וירמיה סימן י״ז: מעלה ח׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳ ויהי שמואל מעלה העלה · וגני מעלה לה ארוכה · ולכותים חלים לא יכרת איש · ולכן הנה אוני מעלה עליכם · והשבתי למואב נאם יי׳ · פרש מעלה ולהב חרב · מעלה נשיאים מקצה הארץ · כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל: וסימ׳ בלשון

ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואבי וברק ברקין בבבל: ג׳ מל׳ יוד בליש׳ ראיה וסימ׳ והראיתי גוים מערך וממלכות קלונך · כי קולך ערב ומראיך נאוה · ויראו לפניך מראינו ומראה: שקצים ג׳ חס׳ו׳ בליש׳ וסימ׳ וגם את האבות ואת הידענים ואת התרפים דמלכים · והשלכתי עליך שקצים · ושקציו מבין שניו · וכל שקוץ השקוץ דבו׳ חס׳ בבב מל׳ וסימ׳ השקוץ משוכם · שקוץ שוכם: גלה ד׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ גלה׳ וסורה ואלה כי גדל · אף היא לגולה הלכה · עם הגלה אשר הגלתה · וישבו החתיהם עד הגלה: אוכל ד׳ בקרי׳ וסימ׳ כי אם הלחם אשר הוא אוכל · והיה כאשר יחלם הרעב · אם ינועו ונפלו על פי אוכל · גם איש שלומי אשר בטחתי בו:

הלה א׳ כתיבי וכל סמוכ׳ אסיא שי׳ נהריהון דמואבי וברק ברקין בבבל

מסי׳ התכבדי׳ שם הפועל: התכבדי. פתחברי אליך עם כבד בלי מספר: הרבית. עד שתה הרבית רוכליך כמו סוחריך וקרוב ממנו ולא תלך רכיל וכולם יהיו כילק שפשט על הארץ ויעף ולא נראה: מנזריך. רגמות הזון לא ידענו טעם לה והיא מגזרת נזר בעלי הנזר שלך היו רבים כארבה: וטפסריך. כמו סריך והמלה רביעית בלי חבר: כגוב גובי. כמו יוכר גובי כמו קדש קדשים: שמש זרחה. כחום היום: ונודד. כמו באין תהומות חוללתי מהשמולים באחרונה: מקומו. מקום אחר מהן כיכן דרך הארבה ביום קרה מבקשים לרוב מאד ומקיפים העיר וחונים בגדרות שהם חומות העיר ובחום עליהם השמש נודדי׳ והולכין אחד מהם לא נותר ולא נודע איה מקומם כאילו לא היו: כמו. כמו לא יכוס: ישכנו. כמו ישקטו ולא יתנועעו: נפושו. כפזרו וכמוהו ופשו פרשיו והטעם כמו כפשטו וכמוהו ויבאו ופשתם: אין כהה. מגזרת ותכהין עיניו שלא יתפשטו הפך פשוי הנגע אז יחל להרפא ויש אומרים כמו ושכה ותלתכהלא מבנין נפעל מגזל חלי והפועל עבר או הוא תואר ותחס׳ מלת היא כי הזקן מתיך שהעור קמט סביב העין וגם ככה בתעין לא תתפשט המאור אז ותכהין עיניו וככה הנגע כאשר היא כהה שעור הנגע נקמט ולא פשה אז יחל להרפא:

התכבדי. בתלתלי המדי׳ כילק. הנומר ומכלה כל ירק השדה. ויש פותרין התכבד כילק תתכסי בכובד בייסות כילק והתכבדי לשון עם כבד: ילק פשט ויעף: יהיו קלים לצאת בסחורה כילק הפושט ועף: מנזריך. שריך והם יסוד ושורש בחיבה כמו של משמרתך ושל משמעתך ושל מכנליך ופעמים שהיא נופלת ממנם למו נזיר אחיו וכן נזיריה שריה: וטפסריך. הממונים שלך: כגוב גובי. כחיילי גובאי גובאי קומלגנ״ש טריך בלע״ז: החונים בגדירות ביום קרה. כן דרך הארבה הזבוב והילק בשעת הקור נדבקי׳ בכתלים ובסיבת חום קן נודדים משם והולכים להם כך יגלו כל עמך: ונודד. ואטלטל: ולא נודע מקומו איה. איפה הם ואנה הלכו: נמו רועיך. לשון תנומה: ישכנו. אין יכולין לקום: נפושו. כמו נפוצו וכל האותיות היוצאות ממוצא אחד מתחלפות זו בזו ז״ץ ס״ן שמ״ך בד״י כולן יוצאין מסוף הלשון: ומולי הטיכי׳: אין כהה לשברך. אין מיכר על שברך כי הכל שמחים: כהה לשון דבר עמום: תקעו כף. לשמוע:

זרחה ד׳ וסימ׳ אם זרחה השמש עליו דמים לו. וישכימו בבקר והשמש זרחה. שמש זרחה ונודד דנחום. והצרעת זרחה במצחו. וא׳ חרחה לכם יראי שמי: ולא תשמע ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ה׳: ויהי ריב חד מן י״ד פסו׳ בטעמא תרין חוטרין פי׳ הטפחה כך דינה לעולם לא ישרתוה כי אם מרכא אך ב״ר מקומות

שם תאכלך אש תכריתך חרב תאכלך כילק התכבד כילק התכבדי כארבה: הרבית רכליך מכוכבי השמים ילק פשט ויעף: מנזריך כארבה וטפסריך כגוב גובי החונים בגדרות ביום קרה שמש זרחה ונודד ולא נודע מקומו אים: נמו רעיך מלך אשור ישכנו אדיריך נפשו עמך על ההרים ואין מקבץ: אין כהה לשברך נחלה מכתך כל שמעי שמעך תקעו כף עליך כי על מי לא עברה רעתך תמיד:

מז

המשא

אשר חזה חבקוק הנביא: עד אנה יהוה שועתי ולא תשמע אזעק אליך חמס ולא תושיע: למה תראני און ועמל תביט ושד וחמס לנגדי ויהי ריב ומדון ישא: על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעקל: ראו בגוים והביטו והתמהו תמהו כי פעל פעל בימיכם לא תאמינו כי יספר: כי הנני מקים את הכשדים הגוי המר והנמהר ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו: איום ונורא הוא ממנו משפטו ושאתו יצא: וקלו מנמרים סוסיו וחדו מזאבי ערב ופשו פרשיו ופרשיו מרחוק יבאו יעפו כנשר חש לאכול:

לתמן ייתון עלך עממיא דתקיפין כאשתא ישיצונך קטולי חרבא יתכנשון עלך משירית עממין דסגיאין כזוחלא יחפונך כקמצא יחסנונך כגובא: אסגית תגרך מכוכבי שמיא הא כזוחלא דישלח ופרח: הא טסך מצלהבין כגובא וטפסריך כזחיל גובאי דשרן בבתליא ביום קריר דכד שמשא דנחא עליהון מתבדרין ולא אתידע אתרהון לאן ערקין: אתברו גיבריך מלכא דאתור גלו עם משיריתך אתבדרו עמך על טוריא ולית דמכניש: לית דכאיב ליה על תבריך מתרעא מחתך כל די שמעו שמעתך טפחו ידיהון עלך חדיאו ארי על מן לא עדת מחת בישתיך תדירא:

מטל

נבואתא דאתנבי חבקוק נבייא: עד אימתי יי אנא מצלי הלא גלי קדמך קבילנא קדמך על חטופין הלא יוכלא קדמך למיפרק: למא אנא חזי אנוסין ומסתכל בעבדי ליאות שקר בזוזין וחטופין לקיבלי דבתחרותא ובזדונא אינון מתגברין: ועל כן פגת אוריתא ולא נפיק לאפרש דינא ארי רשיעיא מסלעמין לצדיקי על כן לא נפיק דינא כיון: חזו בעממי ואסתכלו אתרפו שוהו ארי עובד איתעביד ביומיכון לא תהימנון ארי ישתעון לכון: ארי הא אנא מקים ית כסדאי עמא מותי וקלילא דאזיל לפתאי ארעא לאחסנא קרוין דלא דיליה: אימתנין ודחילין אינון מיניה דיניה וגזרתיה נפקין: וקלילין מנמריא סוסותיה וחריפין מדיבי רמשא וירדון פרשוהי ופרשוהי מרחיק ייתון משתרן כנישרא דטאים למיכל:

ספר חבקוק

גם זה הנביא לא ידענו דורו ולא משפחתו ונבא על מפלת הכשדים והחל לדבר זה הנביא על לשון חסידי ישראל שהיו צועקים אל השם מחמס נבוכד נצר: עד אנה. מלת אנה תמצא על זמן ועל מקום וככה מלת הלום כמו אנה אנחנו עולים שהטעם לאי זה מקום אנו עולים: אזעק

ספר חבקוק

המשא אשר חזה. משול נבואתא מה שנשא וקיבל ברוח הקדש: עד אנה יי׳. שצפה היה ברוח הקדש שנבוכד נצר העתיד למלוך בצפיה ולהיו׳ מיצר ליסר׳ כענין שנאמר בנבואתו כי הנני מקים את הכשדים וגו׳ ועל זאת היה מתאונן ומתפלל: אזעק אליך חמס. אזכיר לפניך חמס העשוי לי ואינך מושיע: און. בוזה וחמס: ועמל תביט. עמל זה אתה מביט ואינך עוזר: ויהי ריב ומדון ישא. וזה הרשע הנושא ריב ומדון הווה ומתקיים ומצליח ויהי ויתקיים אותו אשר ריב ומדון ישא כן תרגם יונתן: על כן תפוג תורה. על זה שישראל רואין הצלחתו של רשע תפוג ותעבור תורה מהם וישמעו לו וישתחוו לצלם בבקעת דורא: ולא יצא משפט. הדת לאמיתו: מכתיר. סובב כמו אבירי בשן כתרוני: לא תאמינו כי יספר. זאת לכם אשר אני מקים את הכשדי׳ העם אשר לא היה כדי להבראות כמו שנאמר זה העם לא היה הם אח׳ משלשה דברים שהקב״ה מתחרט על בריאתם ועתה יקום ויהיה מהר וממהר לרוץ וללכת למרחבי ארצות כל הגוים: ממנו משפטו ושאתו יצא. ממנו שופטים ממנו מלכים המטילין משא ואימה על הכל משפטו ושאתו יצא: ופשו פרשיו. רבו פרשיו: לאחמם

ישרתוה דרגא עם ב׳ מרכות הנקראו׳ תרין חוטרין וסי׳ ויבא לו יין וישת. למה תעשה כה. אשר לא צוה אות׳. ויקרא לה נבח. הלא טוב לנו שוב מצרימה. נעלם מן המלך אשר לו הגיד להם מלכים. וחבירו ודה״: ויחנו אל חנבת אלה. נעניתי לו בה. ויגח לו אלהיו כסביב. הלא זה אוד מוצל מאש. ודי לא ידע תהודעון. ויהי לב לעם לעשות. ויהי ריב ומדון ישא:

אליך. כזעקת איש שנעשה לו חמס: למה. זה האון שיעשה איש און. און ועמל הם שם דבר שכולל לכל דבר עון ולכל חטאת אשר יעמל האדם כי הוא און ועמל ויגיעת ריק ומלת למה תסרת בעבור אחרת ולמה עמל תביט והטעם איך יוכל איש לעשות און ועמל במקום ממשלתך וטעם ישא יגבה או ישא ראש ויפת אמר ויהי איש ריב כמו ואני תפילה: על. תפוג. כמו ויפג לבו כל זמן שאדם חירופין לבו בקרבו ובשעה שאמרו לו יוסף חי ויודם לבו ולא דפק כי כבהל כמו אל תתני פוגת והעד ותחי רוח יעקב אביהם וטעם תפוג תורה תדם כאילו אין דין תור׳ בעולם ומכתיר. סובב מגזרת כתר שהוא עגול ויפת אמר כי רשע מכתיר עם הצדיק וזה מדבר הנביא על דבר נבוכד נצר שהרג חסידים ועתה החל נבואתו: ראו בגוים והביטו. אם שמעתם כזאת: והתמהו. מבנין התפעל והשלם והתתמהו כי תמה שרשו: כי פועל פעל. השם בימיכם ואחר שידוע הוא שהוא פועל הכל לא הזכירו: כי. הנמהר. שאין לו מחשבת כהון ריק ועשה דברו במהירות וכמוהו ולבב נמהרים: איום. משאתו. מגזרת נשיאות: וקלו. מזאבי ערב. בתחילת הערב יבאו לטרוף: ופשו. התפשטו ויפת אמר מגזרת תרגום ארמית ואין לו טעם: כלה

לחמס יבא. לשלול ולבוז: מגמת פניהם. לשון הגמאיני נא. ימאה ארץ רץ כתרוכה לשעה קלה כברת ארץ כאילו גמע ושתה הארץ שלפניו ואף כאן מגמת פניהם גמיאת שאיפת פניהם דומה לרוח הקדים עזה שברוחות כן תרגם יונתן: והוא במלכים יתקלס. מתלוצץ בהם וכל לשון קלסה לשון דבור הסדברים בו יש לטובה ויש לרעה פרשתיו בל"י:

כלה. לעשות חמס יבא ומלת מגמת זרה ויתכן היות כמו יגמא ארץ והנה הוא כמו כנגד וכנח ומלת קדימה קשה כי מפאת מזרחה בא על כן הוכרך יפת להוסיף כ"ף כקדימת כרוח קדים שהיא עזה ואין טעם מן הה"א כי הנה ישובו רשעי' לשאולה ורבים אחרים: והוא. יתקלס. מגזרת לעג וקלס וכמוהו לקלס אתנן: ויצבר

קדושי חד מן י"ח מלין תקון סופרים וסימ' נמסר בריש ספר במדבר סיני: בוגדים ה' מל' וסי' ובגד בגדים בגדו. למה תביט בוגדים תחריש. יבשו הבוגדים ריקם. ורשעים מארץ יכרתו. אף הוא כחתף תארב: חמול ד' מל' וסימ' ותמיד להרוג גוים. ורעיהם לא יחמול. ואסלדה בחילה ולא יחמול. כי קנאה חמת גבר: בוא

כֻּלֹּה לְחָמָס יָבוֹא מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שֶׁבִי: וְהוּא בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ הוּא לְכָל־מִבְצָר יִשְׂחָק וַיִּצְבֹּר עָפָר וַיִּלְכְּדָהּ: אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ: הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת יְהוָה לְמִשְׁפָּט שַׂמְתּוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יְסַדְתּוֹ: טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת רָע וְהַבִּיט אֶל־עָמָל לֹא תוּכָל לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדִים תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ: וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כְּרֶמֶשׂ לֹא־מֹשֵׁל בּוֹ: כֻּלֹּה בְּחַכָּה הֵעֲלָה יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל־כֵּן יִשְׂמַח וְיָגִיל: עַל־כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ כִּי בָהֵמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה: הַעַל כֵּן יָרִיק חֶרְמוֹ וְתָמִיד לַהֲרֹג גּוֹיִם לֹא יַחְמוֹל:

ב עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל־מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת מַה־יְדַבֶּר־בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל־תּוֹכַחְתִּי: וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר כְּתוֹב חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ: כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־לוֹ כִּי־בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר:

כּוּלְהוֹן לַחֲטוֹף אָתַן מְקַבֵּל אַפֵּיהוֹן דְּמַן כְּרוּחַ קִידוּמָא וְכָנֵשׁ כְּחָלָא שִׁבְיָא: וְהוּא עַל מַלְכַיָּא מִתְלַעַב וְעַל שִׁלְטוֹנַיָּא מְחַיֵּךְ הוּא לְכָל כְּרַךְ תַּקִּיף מְעִיק וְצָבַר מִילַיָּת וְכָבְשַׁהּ: בְּכֵן עַל דְּרֵאימַת רוּחֵיהּ עֲלוֹהִי עֲדָא מִמַּלְכוּתֵיהּ וְחָב עַל דְּאַסְגֵּי יְקָרָא לְטַעֲוָתֵיהּ: הֲלָא אַתְּ יְיָ בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אַתְּ אֱלָהָא דַּיָּין קְשׁוֹט עַל כָּל בִּרְיָתָךְ קַדִּישׁ בְּעוֹבָדֵי הֵימְנוּתָא מֵימְרָךְ קַיָּים לְעָלְמִין יְיָ לְמֶעְבַּד דִּינָא בְּרִיתוֹהִי וְתַקִּיף לְאִתְפְּרָעָא אַתְקֵנְתּוֹהִי: בָּרִיר מֵימְרָךְ מִלְּמֶחֱזֵי בְּעוֹבָדֵי בִּישׁ וּמִלְּאִסְתַּכָּלָא בְּעַבְדֵי לֵיאוּת שְׁקַר הֲלָא גְּלֵי קֳדָמָךְ וּלְמָא אַתְּ מִסְתַּכַּל בְּאוֹנְסִין וְאַתְּ יָהֵיב אַרְכָּא לְרַשִּׁיעַיָּא וּמְסַלְעֲמִין לְדַטָּבִין מִנְּהוֹן: וַעֲבַדְתָּא אֱנָשָׁא כְּנוּנֵי יַמָּא כְּרִיחֲשָׁא דְּלֵית שׁוּלְטַן עֲלוֹהִי: כּוּלְהוֹן דְּמַן לְצַיָּדִין דְּאָחִיד נוּנָא בְּחַכְּתָא כְּנִישְׁלֵיהּ בְּחַרְמֵיהּ וּרְמֵי לֵיהּ בִּמְצַדְתֵּיהּ עַל כֵּן חָדֵי וְדָאִיץ: עַל כֵּן מְרַבַּח לְזֵינֵיהּ וּמַסִּיק בּוּסְמִין לְסִימָוָתֵיהּ אֲרֵי בְּהוֹן טַב מִכְלֵיהּ וְשֵׁירוּתֵיהּ מְטַעֲמָא: הַעַל אִלֵּין יְשַׁלַּח מַשִּׁרְיָתֵיהּ בִּתְדִירָא לְאוֹסָפָא עַמְמִין וְלָא בְחַיִּים:

אֲמַר נְבִיָּא עַל מַטַּרְתִּי אֲנָא קָאִים עָתִיד מְשַׁמֵּשׁ עַל מְצוֹרְתִי וְאַסְכֵּינָא לְמֶחֱזֵי מַה יִתְמַלֵּל עִמִּי וּמַה אֲתוֹתַב עַל בָּעוּתִי: וְאִיתּוֹתֵבִית מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר כְּתִיבָא נְבוּאֲתָא וּמְפָרְשָׁא עַל סִפַר דְּאוֹרַיְתָא בְּדִיל דְּיוֹחֵי לְמֶחְכַּם מַן דְּקָרֵי בֵיהּ: אֲרֵי עֲתִיד נְבוּאֲתָא לִזְמַן וּמְתַקַּן קִיצָא וְלָא יִבְטֵיל אִם יְהֵי אַרְכָּא לְפִתְגָּם סַבְרוּ לֵהּ אֲרֵי בִּזְמָנֵיהּ יֵיתֵי וְלָא יִתְעַכַּב:

משחק. כמו שחוק כמו משתר משתור: לכל מבצר ישחק. אם אדם במבצר חזק שחוק לו: ויצבור עפר. עליה ברוב חיילותיו כל אחד נושא משא עפר והרי היא לפני החומה תל גבוה ונלחמים בה על העיר והיא ששפיכ' סוללה כי כולן מתורגמו' יצבור עלה מלית: ואף היא לשון מילוא שהיה בעיר דוד הוא תל גבוה ונלחמים בה שעל ראשה מגדל בנוי ויושבו משפע לבדרין וסביבו' מרגלותיו חומה כמוכה להחזיק העפר מליפול: אז חלף רוח. אז ברוחותו דרכו בלחה רוח חולפת ועוברת עליו רוח אחרת. ומהו הרוח זהו כחו לאלהו הכח הזה הו' נותן לאלהו ואומר אלהי עשה לי כל החיל הזה. אמר הנביא ואתה למה תחרים לכל זאת הלא אתה מקדם אלהי קדושי אשר לא ת תמות ואת שכתוב לא נמות אחד מתיקוני סופרים שבמקרא הוא שכינה הכתוב וכן והפחתם אותו וכן הרבה המפורשים בסיפרי ולפי תיקון הסופרים זהו פירושו הלא אתה אלהי מקדם קדושי אל תתנני למות בידו: יי' למשפט שמתו. ידעתי כי לא העמדתו לזה אלא לשפוט את המורדים בך ומכל מקום כל זה למה יתקיים הלא טהור עינים אתה מראות רע: והבט. כמו ולהביט אל עמל: צדיק ממנו. שהוא משמא את עצמו כדקיהו: ותעשה אדם. לפני הרשע הזה הפקר כדגי הים שכל הרוצה צד מהם. כלה בחכה העלה. כל האדם זה הרשע העלה בחכה שלו: יגורהו. לשון אגרה בקציר כהרסו ממגורות: יזבח לחרמו. לעז שלו שהוא אומר שהיא כובשת הכל לפניו: בהמה. כמו בהם בשבילם: בריאה. שמינה: העל כן יריק חרמו. יש תמיהות הרבה המתקיימות כמו הנגלה נגלתי דעלי הרואה אתה אף כאן הנראה בעיניך שעל כן הוא ח

עפר. כאילו הוא כבר כל עפר הארץ או הו' דרך משל עפר יצבר ויקח כל מבצרי: אז חלף. כמו רוח בכל מקום ועוד יעשה א' אשמה גדולה שיאמר זה כחו לאלהו ולא ל' לשם והזכיר לאלהו לשון יחיד דרך קלות או הוא מנהג הלשון לומר כל אים כרבוי שהוא או אלהיו כי כהוג' האל: הלא. אלה דברי הנביא מדב' על לשון ישראל שהם ב ברור כבוכב כבר ב בעבור שהזכיר זו כחו לאלהו אמר הלא אתה מקדם מיום היות י ישראל אתה היית א אלהיו ואתה קדושי לא שוה אחר אנו מבקשי' אולי לא נמות מיד זה האכזר כי ידענו כי אתה השלטתו לעשות משפט באנשי רשע ואתה צור להוכיח יסרתו והטעם כפול: טהור. הלא אתה טהור עינים שלא ת תראה רע והבית נוסף כמו וא' אראה ברעתי. והביט. שם הפועל: אל העמל לא תוכל. מדרך חכמתך ו ואמונתך כי לא תוכל לסבול מרוב קדושתך וחסידותיך דבר שהו הפך לנגדך וזה שאמ' תביט אחרי כן שאמר והביט אל עמל לא תוכל כפי מחשבת בני אדם שיתמהו איך תחרים על זה כי אין בדרך האמת לבלע רשע צדיק ממנו ואם לא יהיה צדיק גמור על כן כתוב על ת משמרתי אעמדה ו ואצפה לתקותך נ

יבוא ה' דסמיכי בקריא' וסימ' ואם בוא יבוא הכהן וראה. והאיש נכבד כל אשר ידבר בוא יבוא. בוא יבוא מלך בבל. אם יתמהמה חכה לו'. בוא יבוא ברנה נשא אלמותיו:

מכלית כל שעה שיריק חרמו על הכל ולצוד ציד יריק כמו הרק חנית ויריק את חניכיו מזדיין בחרמו: על משמרתי אעמדה. עוגה עג חבקוק ועמד בתוכה ואמר לא אזוז מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מביט ורואה בהצלחתו של רשע ומה אשיב אל הבאים להתווכח לפני: על תוכחתי. שהם מוכיחים אותי בפני שים להזהר על מרת הדין תוכחתי מוכאישפר"ו בלע"ז: ויענני ויאמ' כתו' לך חזון והנגלה לך ובארהו על הלוחות היטב אשר ירוץ הקור' בו לקרותו מהר שלא יכשל וזהו החזון אשר תכתוב כי עוד חזון למועד עוד עתיד לקום נביא לקץ שנים שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת בבל וגאולת ישראל: ויפח לקץ. ודיבור שיאמר לו על הקץ של בבל לפי מלאות לבבל שבעים שנה: ולא יכזב אם יתמהמה. לבא שיאריך לכם אותו מועד חכה לו כי לא יאחר אחר השבעים כלום ועוד יש לנ' אם יתמהמה הנביא לבא והוא היה ירמיה ואתכתיבא נבואתא ומפרשא על ספרא דאוריתא תרגו' כתוב כמו כתוב כבר כרמז בתורה אז תרצה הארץ את שבתותיה שבעים שמיטות קילקלו ישראל ולא שמטו וכנגדן גלו ממנה שבעים שנה וכן הוא אומר בדברי הימים עד רצת' הארץ את שבתותיה כל ימי השמה למלאות שבעים שנה ואם תאמר אתה מוצא ביחזקאל ואנכי נתתי לך את בני עונם שלש מאות ותשעים יום לשנה נתתיו לך ואומר ואתה שכב לבך על צד השמאלית וגו' כנגדת אתה אומר הכעיסו ישראל ש"ב שנה עד שגלו עשרת השבטים ושבט יהודה קילקלו ארבעים שנה:

וליסועתך אקוה: ותעשה. הנה האדם בעבורו בראת זה העולם השפל נחשב כדגי הים שהם מותרין לאכול וכל אחד בולע קטן ממנו והככון שאין להם טעם: כלה בחכה. כמו מכמורת: יגורהו. יקבצהו כמו יתגוררו יסורו בי חרמו כמו רשתו מטעת חרמים: על כן ישמח. שיקח הכל בלי יגיעה או חרמו כינוי אלילו: על כן יזבח לחרמו. מזלו אותילו אכמי כחו: ומאכלו. שה בריאה או אכילה: העל. הטעם איך יריק חרמו והוא יתן לו כל משמן הטעם כי לא תעלה הרשת שלו וחפה שלו מן הארץ רייקניתי על. הטעם כשומר חלקו באשמורת לילה שהוא כעור ויפתח עיניו לראות כי השומרים בעיר חולקים הלילה לחציו או לשלים ולרביע: ואתיצבה על מצור: הטעם כפול לבקש דרך נבואה למה יחרים השם: ומה אשיב על תוכחתי. למי שיוכיחני והיו"ד שימן הפעול וכמוהו ותוכחתי לבקרי' שה' שם ויכוח שאחרים מוכיחים לו אבל ותוכחתי לא אביתם אינו על זה הדרך כי היו"ד סימן הפועל שהוא מוכיח לאחרים: ויענני. זאת הנבואה על הלוחות שהנערים קוראים בהם כי עוד יקום זה החזון למועד שגזר השם: ויפח. ואמר ידבר על הקץ לא יכזב כמו יפיח בהם וטעם זה הקץ קץ מפלת כשדים. הנה

אבן עזרא

הנה עפלה· נפשו גבהה כמו עופל ובחן: לא ישרה בו· ואף כי צדיק ממנו ומלת לא תשרת בעבור אחרת וכן הוא צדיק באמונתו לא יחיה מידו והטעם לא ישרה נפשו בו והוא רואה כי צדיק ממנו לא חיה מידו ואף הוא שיחיה וימלט והטעם דרך תימה הנה יאה רואה כי צדיק בעבור אמונתו לא ימלט מידו ואיך לא יחשב על עצמו שנפשו עפלה ולא ישרה והוא איש היין בוגד וגבר יהיר אשר כל אלה ה הגזרות והרעות הוא עשאם ואיך לא יחשוב בעצמו כי עליו ישאו משל ויזורו חידות הנסתרות ממנו בדרך מליצה ובאר היטב כמו שכתוב הוי ה המרבה וכל הכתוב אחריו: ואף· יחסר איש כמו ואני תפלה אל תהימרי איש היין שהוא בוגד יהיר ע שטה זדון· ולא ינוה לא ינוח בנוה כי כל חשבו ללכת להשחי· ויאסף אליו כאשר יעשה המות שלא ימלט איש מידו: הלא· ובדרך מליצה כמו המליץ י וילינו לו החידות שהם נסתרות: הוי המרבה לא לו· זהו לרשת משכנות לא לו אמר יפתכי טעם ומכביד עליו כמשוגע שישליך על עצמו הטיט והעביד אמר שיוסיף לבנות משכן ולא יכילנו ובא מלת עבטיט כדרך כל רבים עמים הלא· בעבור שאמר הרחיב כשאול אמר כי המתי שהרגת ישרו והטעם בני ההרוגים על כן מלת יקומו ו ויקיצו חסר יוד כי הוא כמו וייקץ יקץ שרשו א"ר יסופה אילו היית מכביד עליך עב טיט על קברך שם ייקצו המתים וישכוך: ומזעזעיך· כמו ולא זע ממנו: כי· שלות מפעלי הכפל שלל כמו שכות לראשי סכך וכמוהו ישלוך כל יתר עמים וכל זה הרע יבא לך מדמי אדם ששפכת והחמס שעשית בארץ: הוי· רע לביתו· אחריו הוי בלשצר וככה יעצת בשת לביתך זאת דעת רבי משה הכהן ואיננו ריק על מדינת בבל כאשר אמר בבל רבתא די אנא בניתה: קצות· כמו וקצותה את כפה רק הוא מהבנין הקל מבעלי הה"א כמו מקצה רגלים פ"א וככה הוא להיותו דבק ו' בושת מכל קצות העמים: וחוטא נפשך· היית בנפשך: כי· אבן· שהרס מדינות וקריות ובנה בבל כי האבן תעיד כי מחמס היתה בנויה: וכפיס· המקום הקשה בעצי הקורות והוא הקרוי קשר בלשון לעז על כן אחריו הוי בונה עיר: הוי· וכונן פועל עבר כמו הכין ואילו היה פועל עומד היה מכונן כמשפט: הלא· ויגעו. כמו ויקצו יגעו לבנות עירך כי סופה לאש ומלת בדי כמו שפיק כי הוא ריק על חנם תגעו עצמם ויעפו: כי· הטעם אז יכירו וידעו הכל כי כל הבונה בעולה לא יושב בה בבא יום אידו אז ישעו על השם וידעו דרכיו: הוי· עם נבוכד נצר ידבר ורעהו מלך כל גוי שתפש וטעם משקה דרך משל שהשקה הגוים כוס התרעלה ומספח מגזרת ספחני נא והטעם שאתה מספח מלכים להשקות חמתך כמו חמת תנים ואף תשכרם למען יראה קלונם: מעוריהם· כמו כמער איש והמפרש אותו על משתה בלשצר רוחו דבר כי המביט שם השם וכן לא יאמר כנגד השם: שבעת

חבקוק

לא לו ה' וסימ' ידע אונן כי לא לו· לרשת משכנות לא לו· הוי המרבה לא לו· עובר ומתעבר על ריב לא לו· ולא לו תהיה הבכורה בראשונה: קנו ג' בקריא' וסימ' כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף· לשום במרום קנו· אם

הנה עפלה לא ישרה נפשו בו וצדיק
באמונתו יחיה: ואף כי היין בוגד
גבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב
כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע
ויאסף אליו כל הגוים ויקבץ אליו
כל העמים: הלוא אלה כלם עליו
משל ישאו ומליצה חידות לו ויאמר
הוי המרבה לא לו עד מתי ומכביד
עליו עבטיט: הלוא פתע יקומו
נשכיך ויקצו מזעזעיך והיית
למשסות למו: כי אתה שלות גוים
רבים ישלוך כל יתר עמים מדמי
אדם וחמס ארץ קריה וכל ישבי
בה: הוי בצע בצע
רע לביתו לשום במרום קנו להנצל
מכף רע: יעצת בשת לביתך קצות
עמים רבים וחוטא נפשך: כי אבן
מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה:
הוי בנה עיר בדמים
וכונן קריה בעולה: הלוא הנה מאת
יהוה צבאות וייגעו עמים בדי אש
ולאמים בדי ריק יעפו: כי תמלא
הארץ לדעת את כבוד יהוה כמים
יכסו על ים:
הוי משקה רעהו מספח חמתך ואף
שכר למען הביט על מעוריהם:

הא רשיעיא אמרין לית כל אילין
וצדיקיא על קושטהון יתקיימון:
ואף הא כטעי בחמר גבר יהיר
ברשע ולא יתקיים דאפתי כשאול
נפשיה והוא כמותא ולא שבע
וכנש לותיה כל עממיא וקריב
לותיה כל מלכוותא: הלא אילין
כולהון עלוהי מתלן יטלון ושועי
חודין ימרון ליה ויימר ווי דמסגי
נכסין דלא דיליה עד אימתי את
מתקף עלך תקוף חובין: הלא
בתכיף יקומון אנסך ויתגלון ס
מזיעך ותהי לעדילהון: ארי
את בזתא עממין סגיאין יבזונך כל
שאר שבטיא מדמי אינשא יחטוף
ארעא דישראל קרתא ירושלם
וכל דיתבין בה:
ווי דאניס ממון דרשע לביתיה
לשואה במרום מדוריה לאשתזבא
מיד ביש: מלכתא בהתא לביתך
בזתא עממין סגיאין ועל נפשך
חטיתא: ארי אבנא מכתלא
צווחתא על דאניס לה ושיפא מגו
מרישא עניא לה:
ווי דיבני קרתא בדם אשיד
ומשכליל קריא בניכלין: הא מחן
תקיפן ותסינן אתין מן קדם יי צ
צבאות וליאות עממיא תקיפין
כאשת ומלכותא לריקנו ישתלהיין:
ארי תתמלי ארעא למידע ית
דחלתא דיי כמיא די לימא חפן:
ווי דמשקי לחבריה וחליף ביחמא בדיל דישתי ויתרווי ויתגלי קלניה:

על פיך יגביה נשר· אנך: משקה ד' קמצין וסימ' חטאו משקה מלך מצרים· וכל כלי משקה המלך דשלמה· וחברו דדוד"ה· הוי משקה רעהו מספח חמתך: וא' ומשקה צבא יחסיר:

רשי

עשרת השבטים עד חרבות ירושלם הם עשרים ושתים של מנשה ושאר שנות בתשובה שהרי נאמר בו ויעש הרע ככל אשר עשה אחאב כמנין שנותיו של אחאב והוא מלך עשרים ושתים שנה ושתים של אמון בנו ואח' עשרה של יהויקי' ואחת עשרה לצדקיהו הרי ארבעים ושש ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנת החמשית לצדקיהו מכל מקום כשבאו ימי קילקולם ארבע מאות ושלשים ושש שנים שלאחר נבואה זו שהו שם ו' שנים ת' שנים עושים ח' יובלות וכל יובל ז' שמטות הרי ט' שמטות הרי ט' שמטות וח' שנים המקודשות ל ליובל הרי ס"ד ובשלשי' ושש שנה יש חמש שמטות הרי ס"ט שנים מקודשות ושנת יובל זה האחרון נחשבה אף היא במנין שבעונם לא נגמר וכאן ככה אמ' לו הקב"ה לחבקוק כבר כתוב חזון בתורה אבל סתום הוא הוסף את' ובאר על הלוחות כי עוד יתגלה חזון למועד זה· ויפח לשון דבור הוא והרבה יש בספר משלי ועל שם שהדבור אינו אלא רוח היוצא מן הפה קורהו פיח וקורהו רוח כגון וברוח פיו כל צבאם: הנה עופלה· נפשו של רשע זה תמיד הוא בכעס ובתאוה שואף לבלוע ולא שבע: לא ישרה נפשו בו· אין רוחו מתקררת עליו לומר די במה שקניתי כבר לכן יבא עליו הפורענות: וצדיק באמונתו יחיה· יכניה המלך שעתיד רשע זה להגלותו יעמוד לו צדקו וביו' שימלך זה מקברו ישא אויל מרודך את ראש יהויכין וישם את כסאו מעל לכסא המלכים עופלה לשון עזות כמו ויעפילו וכן עופל ובוחן: ואף כי היין בוגד· ואף כתיב' בלשצר בן בנו של זה שיבגוד בו יינו דלקביל א שפא חמרא שתי: גבר יהיר הוא ולא ינוה· לא יתקיים מדורו וכהו שנתגאה ואמר בטעם ח חמרא להביא כלי בית המקדש ושתה בהם והיא תגרום לו ש שיהרג ויכלה זרעו של נבוכד נ נאצר כי גבר יהיר לץ לא ינוה לא יתקיים הוא ונוהו: אשר הרחיב· נבוכד נצר: כשאול נפשו· להשיג כל תאותו ברחב לב: והוא כמות· כמלאך המו' שאינו שבע מלהמית כך זה אינו שבע בכל קניינו. הלא אלה· אשר אסף עליו לעובדו כולם עליו משל ישאו ומליצה ישאו בפיהם בלשון חידות בשבילו: לו· כמו עליו: ויאמר· האומר את מליצת החידה: הוי המרבה לא לו· זו היא המליצה אבל על המרבה הון ומלכו' ולא לו כי יבאו מלכי מדי ויטלו את הכל· עד מתי· יהיה הולך ומרב' ואינו אלא מכביד עליו משא עון כעב של טיט עב הוא לשון קורה כבידה כמו שמצינו במסכת' דיחזק' בלשת הבית והעבים ועב עץ: ויקצו· כמו ויקוצו: שלות גוים רבים· השלכתם ושלתם ממקומם: ישלוך כל יתר· פליטת העמים: מדמי אדם· בהקמת דמי ישראל הקרויים אדם שנאמר אדם אתם: וחמס ארץ· ארץ ישראל: קריה· היא ירוש': הוי בוצע בצע רע לביתו· אוסף ממון שהו' רע לו לביתו לבנות לו ביתו לשום במרום קינו· כדכתיב בספר דניאל הלא דא היא בבל רבתא דאנא בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וגו' ובשעה שיצא דבר זה מפיו נטרד מן הבריות שנא' עוד מילתא בפום מלכא בבנין זה יעצת בושת לביתך אשר יעצת לקצות עמים רבי' והפסדת עצמך· קצות לשון שליפה וקילוף כמו הקצות את הבית: וחוטא נפשך· כמ ומתעברו חוטא לאבד נפשו פורפייט שה"רמא בלע"ז: כי· האבני' אשר בזלת תזעקנה מן הקיר· וכפים מן העץ יענה אל האבן בקול לנגדה שניהם צועקים וכפים מעץ יעננה ת"י ושיפא מגו מרישא שיפא לשון קסם שפאי' בלשון חכמים דלרו"ם בלע"ז מרים הוא הקורה: הלא הנה מאת יי' כשלם פורענות לעושי רעה: ויגעו עמים בדי אש· כאשר תבואם חמתי כאש עד שיהא דיים בדי אש אמיץ בלע"ז: הוי משקה רעהו יין· ובאותה השקאה הוא מספח ואוסף את חמתו עליו ואף משכרהו בחמתו וכל זה הוא עושה למען הביט מעוריהם על גלויים ולראות את ערותם זה נבוכד נצר הרשע שהיה משקה את המלכים יין ומשכרם ושוכב עמם משכבי אשה כדאמרי' במסכת שבת· ד"א הוי משקה רעהו בסדר עולם דורשו כלפי בלשצר שהשקה את השרים בכלי בית המקדש ובהם נספחו ונשכרו בחמתו של הקב"ה ובו בלילה נהרג· על מעוריהם להגלות קלונם וראו שכאיהם בביזולם: והצרל

שבעת קלון מכבוד שתה גם אתה והערל תסוב עליך כוס ימין יהוה וקיקלון על כבודך: כי חמס לבנון יכסך ושד בהמות יחיתן מדמי אדם וחמס ארץ קריה וכל ישבי בה: מה הועיל פסל כי פסלו יצרו מסכה ומורה שקר כי בטח יצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים: הוי אמר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו: ויהוה בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ:

תפלה לחבקוק הנביא על שגינות: יהוה שמעתי שמעך יראתי יהוה פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברגז רחם תזכור: אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ: ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עזה: לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו: עמד וימדד ארץ ראה

שבעת קלנא מן יקרא תשתי אף את ותיתערטל יסתחר עלך כס דלווט מן קדם יי ויהי קלנא על יקרך: ארי חטוף בית מקדשא יחפינך וביזת עמיה תתברינך מדמי אנשא וחטוף ארעא דישראל קרתא ירושלם וכל דיתבין בה: מא אהני צלמא ארי אתביה עבדיה מתכא ודחלת שקר ארי אתרחיץ לבא דעבדיה עלוהי למעבד טעוון דלית בהון צרוך: ווי דאמר לצלם אעא קום ולדחלת אבנא אתערי והיא שתקא ורמיא הוא מכלי תנא והוא מחפי דהב וכסף וכל רוח לית במעוהי: ויי אתרעי לאשראה שכינתיה בהיכלא דקודשיה ויסופון מן קדמוהי כל דחלת ארעא:

צלותא דצלי חבקוק נבייא כד אתגלי ליה על ארכא דיהב לרשיעיא דאם יתובון לאוריתא בלבב שלים ישתביק להון ויהון כל חוביהון דחבו קדמוהי הא כשלותא: יי שמעית שמע גבורתך דחלית יי רברבין עובדך דיאת יהב ארכא לרשיעיא דאם יתובון לאוריתך ולא תבו ואינון מרגזין קדמך בגו שניא דיהבתא להון הא בכן את עתיד להודע גבורתך בגו שניא דאמרתא לחדתא עלמא לאתפרעא מרשיעיא דעברו על מימרך וצדיקיא עבדי רעותך ברחמין תדכר: במיתן אוריתא לעמיה אלהא מדרומא אתגלי וקדישא מטורא דפארן בגבורת עלמין אתחפיאו שמיא זיו יקריה ואמרי תושבחתיה מליא ארעא: וזיהור יקריה כזיהור בראשית אתגלי וזיקוקין ממרכבת יקריה נפקין תמן גלא ית שכינתיה דהוות מטמרא מבני אנשא בתקוף רומא: מן קדמוהי משתלח מלאך מותא ונפיק בשלהובית אשתא מימריה: אתגלי ואזיע ארעא ואיתי מבולא על עם דרא דעברו על מימריה ואף בתניתא כד חבו קדמוהי בחוביהון

וכל יושבי ה' וסימ' נמסר בספר יהושע סימן ז': לעץ ג' וס' הוי אומרים לעץ אבי אתה. הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן. כי יש לעץ תקוה: חבקוק ל' תפלה לחבקוק. חבקוק ל' המשא אשר חזה: הודו ה' וסי' נמסר בירמיה סימן כ"ב: עוזה ד' בקריאה וסימ' ושם חביון עזה כתיב ה'. וגשם מטרת עזו. ויתן לשבי עזו. הללוהו ברקיע עזו: ויצא ג' בקריאה וסי' ויצא רשף לרגליו. ודבשיא אשר בתוכם. גרש לץ ויצא מדון:

רשי

והערל. הא' משמשת בתיבה זו בלשון התפעל כמו האסף אל עמך אף כאן הערל האטם בשממון ובתמהון לב כל ערלה לשון אוטם הוא כמו ערלה אזנם ערל לב וערל בשר ות"י ואיתערטל לשון ערום ועריה: חמס לבנון. בית מקדשך: ושד בהמות יחיתן. שוד בהמותך ואוכלוסיך אשר שודדו את עמי ישראל הוא ישברם: מדמי אדם. מחמס דמי ישראל: וחמס ארץ. ארץ ישראל: קריה. ירושלם: מה הועיל. לבבל פסל: כי בטח. האומן היוצר והוא יוצרו של אותו זה: עליו. על יצירתו זאת הוא בוטח שיעזור לו אשר בא לעשות אלילים אלמים: הוא יורה. בתמיה: וה' בהיכל קדשו. מוכן ליפרע ויהס את כל הארץ מפניו הס לשון שיתוק ודמימת חורבן: על שגיונות. יש לפותרו כתרגומו ולפי משמעו בקש רחמים על עצמו שהטיח דברים כמו על כן תפוג תורה ותעשה אדם כדגי הים קיתר אחר מדת הדין: שמעתי שמעך. אשר מעולם שנפרעת תמיד ממכעיסיך ואת הרשע הזה אתה סובל: יראתי. אמרתי איך משתנית מדת הדין בשביל ישר': פעלך בקרב שנים חייהו. פעלך הראשון שהייתה נפרע לנו מאויבינו בקרב שני הצרה שאנו שרויים בה חייהו כלומר עוררהו והשיבהו ובקרב שנים הללו תודיעהו. וברוגז שתקצוף על הרשעים רחם תזכור רחם כמו לרחם: אלוה מתימן יבא. עכשיו הוא מזכיר לפניו פעלו הראשון שהו' מבקש לפניו לעוררו פועל חיבתן של ישר' ופורענות דורות הראשוני' כשבא' ליתן את התור' חזרת על עשו וישמעאל ולא קבלוה. תימן. עשו. פארן. ישמעאל כדאמ' וישב במדבר פארן: כסה שמים הודו. בסיני לישראל: ונוגה. אותו היום: כאור תהיה. כאור המיוחד של שבעת ימי בראשית היה וכן ת"י: וקרנים. לשון אור כשהכוכב זורח דרך הנקב נראה כמין קרנים בולטים וכן כי קרן עור פניו: מידו. מידו של הקב"ה באו להם: ושם חביון עזו. כתרגומו שם נגלה עוז שהיה חבוי למפרע בסתר עליון: לפניו ילך דבר. מצאתי במדרש אגדה בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל טורדו למלאך המות להפליגו לדברים אחרים שלא יעמוד לקטרג ולומר אומה שעתידה לכפור בך לסוף ארבעים יום ואתה נותן להם את התורה. ויצא רשף לרגליו. מלאכי רשף באו עמו לסיני: עמד וימודד ארץ. המתין לדקדק בדין דור המבול למדוד להם מדה כנגד מדה ומדד עומד כדאמ' נצב ה' ועומד לדין עמים ממתין ומדקדק בדינם: וימודד ארץ. ברותי קילקלו וברותיו' כרוכו. ראה ברור הפלגה שעל ידי שהיו שפה אחת באו כולם בעצה כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת: ויתר

אבן עזרא

שבעת. יותר קלון תשבע מהכבוד שבעת כי בא יום אידך וזהו שתה גם אתה והערל מבנין נפעל כמו והאסף אל עמך והטעם תראה ערלתך כאלו כתוב ותערל כמו ומות בהר: תסב עליך כוס ימין ה' וקיקלון. מלה אחת והפ"א כפול שהוא תחלת כל מלה כמו בבת עינו ואולי הם שתי מלות ותחסר אל"ף ככלב שב על קיאו: כי. הטעם שכרית עצי הלבנון לבנייניך: ושוד בהמות. ושודך שהיית מפחיד הבהמו' והנה יחיתן כמו יקימן ישיבן רכות כ נקנותי: מדמי אדם. והנה על הכל עברת דעתו: מה הועיל. ישרת בעבו' אחר ונכה הוא אות' למלך כשדים כאשר תסב עליך כוס ימין ה' מה הועיל פסל: יוצרו. הוא הפועל המציירו ומה הועילה מסכה: ומורה שקר. הוא כהן לע"ז כל אלה מה הועילו לך ויש לתמוה כי בוטח יוצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים הטעם צורת אדם פה להם ולא ידברו: הוי אומר. הקיצה. מהפעלים העומדים כי ליסן ויאמר הקיצה משנתך ונכה עורי כמו עורה למה תישן על כן טעו האומרים המעורר ישנים כי המעיר ישנים ראוי שיאמר והמקיץ רדומים אינו נכון כי המקיץ הוא הישן והעד כי אין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כולם ישנים כי תרדמת השם נפלה עליו וכתוב לא הקיץ הנער. ת"ס דומם כמ"ס ריקם וחנם והטעם כמו ידמו כאבן ועל דעת רבי יהודה ידמו מפעלי הכפל ונכה דומם והוא שם התואר: הוא יורה. כי הוא חבל שהוא תפוש בזהב ובכסף הטעם על איבריו כי אינם כאיברי האדם שהחיים מחברים על כן וכל רוח אין בקרבו והפך אלה: וה'. כאשר יתן קולו בשמים שם היכל קדשו הם מפני כל אפסי הארץ: תפילה. זאת ברוח נבואה כאמרה והוא מתנבא על רעב שיהיה כאשר יתברר בסוף התפילה ולא יהיה כח לישראל לעמוד מפני האויב ואת התפלה על דרך סדר התפלות על כן כתב על שגיונות למנצח גם מלת סלה ושם פירשתי אלה המלות בספר תהילות: ה'. טעם שמעתי שמעך שהודיעו השם דבר הרעב וטעם פעלך שתחיה ישראל בקרב אלה השנים ורבי יהודה אמר שמעתי גבורותיך ועתה חיה פעלך כאילו הוא מת וזה רחוק: בקרב שנים תודיע. פעלך מה יעשה והם ישראל הם הפועל שלך: ברוגז. בעת הרוגז שאנו בפחד: רחם תזכור. רחמיך ומלת רחם לשון יחיד כי רחמים לשון רבים ורבי משה אמר ברוגז רחם וזכור העת שבאתה אתה האלוה מתימן וזה ארוך ואינו נכון ויש אומרים כי רחם שם דבר כמו אחבה ארחמך ה' צדקי: אלוה. עתה יספר כמה גבורות עשה ליש' הטעם הלא אתה הוא מתימן כמו אלוף תימן כמו ה' בצאתך משעיר: וקדוש מהר פארן. וכבר פירשתי זה הטעם בפרשת וזאת הברכ' כי כאשר עבר הכבוד על הר שעיר שהוא סמוך לפארן כמו שכא' ואת החורי בהררם שעיר עד איל פארן אז זרח משעיר כבוד השם ונראתה גבורתו במלחמת מדין וסיחון ועוג: כסה שמים הודו. שבחוהו הכל ופחדו ממנו: ונגה. שהיה ונגה מלפניו כאור היה זה הוא עמוד האש: וקרנים. כמו כי קרן עור פני משה: ושם חביון עזו. הוא הארון כמו אתה וארון עזך וכתו' כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו ויו"ד חביון תחת אל"ף וטעם חביון עזו הארון שהיה חבוי וטמון ומכוסה כשנושאים אותו או הוא מבעלי הה"א כמו חבי כמעט רגע עד יעבר זעם. לפניו. לפני הכבוד או הארון ששם הכבוד: דבר. להרג העמי' כדרך וגם שגרעה: ויצא רשף. כמו דבר ולחומי רשף כמו אכולי דבר: עמד. כמדדה ארץ כנען ונתחלקה לשבטי' וטעם כל מקו' ששם עינו עליו מיד כמס חזה ויתר גוים ויתפוצצו

וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי־עַד שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ׃ תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן׃ הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָה אִם בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ אִם־בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל־סוּסֶיךָ מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה׃ עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־אָרֶץ׃ רָאוּךָ יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא׃ שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ׃ בְּזַעַם תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף תָּדוּשׁ גּוֹיִם׃ יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ לְיֵשַׁע אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹּאשׁ מִבֵּית רָשָׁע עָרוֹת יְסוֹד עַד־צַוָּאר סֶלָה׃ נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי עֲלִיצֻתָם כְּמוֹ־לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר׃ דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים׃ שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלְלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ׃

כן בלבלינון לעממיא ואתפרקו טוריא דמלקדמין מבא רמתא דמן עלמא גבורת עלמא דיליה׃ כד פלחו בית ישראל לטעותא מסרתינון ביד כושן חייבא וכד תבו למעבד אורייתא עבדית להון ניסין וגבורן ופרקתינון מיד מדינאי על יד גדעון בר יואש׃ הא על מלכין ומשיריתהון דסגיאין כמי נהרא הוה רגז מן קדמך יי על מלכיא הוה רוגזך ובימא הודעתא בהון פורענות גבורתך ארי אתגליתא על מרכבת יקרך שכינתך לעמך תקוף ופורקן׃ אתגלאה אתגליתא בגבורתך בדיל קימך דעם שבטי מימרך קיים לעלמין להון בזיעתא טינרין תקיפין נפקו נהרין שטפין ארעא׃ באתגליותך על טורא דסיני חזו יקרך זעו טוריא ענני כטרא עדו ארים תהומא קליה חילי מרומא תמהו קמו׃ אף במעבדך ניסין ליהושע במישר גבעון שמשא וסהרא קמו במדוריהון עמך במימרך אתגברו בתקוף נצחן גבורתך׃ באיתיותך לוט על סנאי עמך באתגליותך למתבר רשיעי ארעא ברוגזך תקטול בעממיא׃ אתגליתא למיפרק ית עמך למיפרק ית משיחך שיציתא מן קדמיהון מלכיא ושלטוניא מבתיהון תריכת חייבא והברתא חיליהון רגלי עמך על צוורי סנאיהון מימרך קיים לעלמין׃ בזעתא ימא בתוכריה דמשה וגברי רישי משירית פרעה דחשיבו מחשבן על עמך דברתינון ברוח עלעולין וטבעתנון בימא דסוף על דרחיקו ושעבידו ית עמך ויהבו עצה בסתרא לאובדהון׃ אתגליתא על ימא במרכבת יקרך ברגור מיין סגיאין׃ אמרית בבל שמעית וזעו מלכי מן קדם רינא די אתדנו מצרים לקל מיליא אילין צלא סיפותי אחד זיעא לחכימי ובאתר דשרינא זעית דשבקני ליום עקא לעידן אסקא גלות עמי מיני יתברינני׃

גבעות עולם ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ עד תאות גבעות עולם תהיינה· וממגד גבעות עולם· שחו גבעות עולם הליכות׃ יריעות ה׳ מל׳ וסימ׳ בסדר ויקהל׃ ראוך ג׳ בקריאה וסי׳ ראוך יחילו הרים זרם מים עבר· ראוך מים אלהים ב׳ בפסוק׃ עד צואר ג׳ וסי׳ עד צואר יגיע· עד צואר יחצה· ערות יסוד עד צואר סלה׃

צללו ג׳ בקריאה וסימ׳ צללו כעופרת במים אדירים· לקול צללו שפתי· כאשר צללו שערי ירושלם· וסימ׳ בלשון ארמי אעיל תרעא כאברא׃ יגודנו ב׳ וסי׳ גד גדוד יגודנו· לעלות לעם יגודנו׃

רש״י

ויתר גוים· הקפיצם לשטים לשון כראמ׳ ויתר ממקומו לנתר בהם׃ הררי עד· שרי האומות׃ הליכות עולם לו· הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא׃ תחת און· שנמצא בישראל׃ ראיתי אהלי כושן· שעומדים בגלוי ומחבלים את ישראל ובהתכנעם לפניך ירגזון יריעות וגו׳ הכל כתרגומו׃ הבנהרים· יש תמיהות שהן קיימות· הראיתנו שכל אלה עשה ופי׳ המקרא כתרגומו׃ מרכבותיך· לנו ישועה׃ עריה תעור קשתך· נגלה נגלית גבורתך׃ שבועות מטות· שבועות שנשבעת לשבטים׃ אומר סלה· מאמר המקויים לעולם· אומר נקוד פתח וטעמו למעלה שהוא שם דבר׃ נהרות תבקע ארץ· כתרגומו׃ ראוך הרים יחילו· הרי נחלי ארנון שנדבקו זה עם זה׃ זרם מים עבר· בעבר׳ בירדן ותמו נכרתו המים ועבר קילוח שטף המים לשפולו של נהר והבאי׳ מלמעלה קמו עמדו׃ נתן תהום קולו· שבחוהו יושבי הארץ׃ רום ידיהו נשא· צבא השמים הודו לו׃ עמד זבולה· במדוריהן כל תיבה שצריכה למ״ד בתחילתה הטיל לה ה״א בסופ׳ ופירושו על מלחמ׳ גבעו׳ כתרגו׳׃ לאור חציך יהלכו· ישראל׃ בזעם תצעד ארץ· לגרש שבעת אומות׃ לישע משיחך· שאול ודוד׃ ערות יסוד· חומות אויביהם׃ עד צואר· הוא גבה החומה והמגדלים׃ נקבת במטיו ראש· סנחריב וסיעתו שהיו קוצרים ברוח סער להפיצני והוא היה מטה שהיית׳ דור׳ בו את האומו׳ וכשבא וסער להפיצני נקבת ראשי נשיאותיו במטיו שהיה בא לרדותי בהם׃ עליצותם היו· כשהיו יכולים לאכול עני במסתר ישראל הקרואים עם עני׃ ראש פרזיו· ראשי שריו וטירותיו כמו פרזות תשב ירושלם ערי הפרזי׃ דרכת בים· בחיילותיו הכבדים כחול הים׃ חומר· ת״י ברגור לשון חמרים חמרים׃ שמעתי ותרגז בטני· ת״י אמרית בבל שמעי׳ וזעו מלאכיא מן קדם דינא דאיתדנו מצראי· לקול צללו שפתי· לקול השמוע׳ אחזני רעד עד ששפתי נוקשות זו לזו׃ וקולי נשמע צללו לשון מצילת הסוס טינטי״ר בלע״ז׃ ותחתי ארגז· במקומי אני מזדעזע׃ אשר אנוח ליום צרה· אשר מנוחתי זאת מוכנת ליום צרה׃ לעלות לעם יגודנו· ליום אשר אמר להעלות מתוכי את העם אשר הוא יגודנו עקב לשוב בגדודיו לארצו׃ כי

אבן עזרא

ויתפוצצו· הטע׳ שכל מקו׳ שעבר עליו הכבוד היה מתפוצץ או הוא דרך משל שעבר על המלכים שאחזתם אימה׃ שחו· הגבעות לפניהם והיו מישור והליכות עולם׃ תחת· הטעם כי אהלי כושן כפלו כאילו היו תקועים במקומות און שלא יעמד גם נכון הוא להיות זה רמז לדבר כושן רשעתים וארץ מדין על דבר גדעון בדברי האלום׃ הבנהרים· השלים עתה לספר גבור׳ השם בעבור ישר׳ עתה יחל לספר גבורתו שהוא דורש תמיד ארץ ישראל להשקות׳ כאשר הזכיר דוד גשם נדבות תניף אלהים אחר שאמ׳ חיתך ישבו בה וגבורת ה׳ תראה בכל דור ודור בבואתו להמטיר וכתוב עושה גדולות ואחריו הנותן מטר כי ים לתמוה איך יעלו העננים מהנהרים וכן מהים כמו הקורא למי הים כשהעננים עולים מהים והולכים להמטיר אל מקום שיכוס השם על כן כתוב וישפכם ה׳ צבאות שמו׃ סוסיך· הם עבים שיכוס להמטיר על מקום רצונו ואל תתמה בעבור שקרא׳ סוסיו כמו הנה ה׳ רוכב על עב קל השם עבים רכובו וטעם ישועה להושיע יושבי הארץ׃ עריה· לשון גילוי כמו וקיר ערה מגן ומלת תעור מבנין נפעל משרש אחר על משקל אף תיכון תבל והתי״ו סימן הנקבה ותעור תגלה הקשת וזאת כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם וטעם שבועות מטות על החצי׳ וככה כתוב ברק חניתך כי כאילו המטות נשבעו לקיים מאמרך סלה׃ נהרות תבקע ארץ· לנוכח השם והארץ שהיא הבקועה היא הפעולה עד שתעשה כמו נהרות׃ ראוך יחילו· מקול הרעם׃ זרם מים עבר· עליהם על ההרים׃ נתן תהום קולו· שאון הים והנהר וטעם רום הפך תהום כמו כי אשא אל שמים ידי דרך משל שנשבע כאילו הוא נשבע ברומו של עולם או פירושו שהשמים הראו גבורתם על הגשם׃ שמש· כל אחד מהם עמד בזבולו והטעם אין צורך לשמש ביום ולא לירח בלילה כי לאור חציך יוכלו ללכת בני אדם׃ לנגה· הטעם כפול׃ בזעם· הטעם כאשר תזעם על הים ועל הנהרים ככה כאשר תצעד בזעם על הארץ מיד תדוש גוים׃ יצאת· בעבור ישועת עמך׃ לישע את משיחך· מלך יהודה׃ מחצת· כל ראש׃ ערות· לגלות יסודם עד צוארם׃ נקבת· הרשע מלך הגוים הפך ישועת משיחך׃ במטיו· על הרשע לבדו נקבת ראשו שהוא ראש ומלך על פרזיו והנה עתה יסערו יתנבאו כמו ואסערם וטעם להפיצני להפיץ את ישראל׃ עליצותם· כמו עלץ לבי וכאשר יהיה מפוזר יאכלום העמים ור׳ משה אמר ישמחו בעבור מתרעב ארץ ישראל כי העני יאכל לחמו בסתר שלא יחטף ממנו׃ דרכת· הנה האויב מוכן לבוא לגור עלינו ואתה דרכת בים סוסיך הטעם כי עביך תוליכם לים עד ששבו מימיו כמו חומר ולא תשקה ארץ ישראל ובעבור זה הנבואה אז על לשון ישראל זאת הנבואה׃ שמעתי ותרגז בטני· בעבור חסרון המאכל· וטעם לקול בעבור זה הקול· צללו שפתי· שתכה זאת את זאת מגזרת מצלתים והזכיר שפתי כי השפה שער המאכל׃ יבוא רקב בעצמי· כי בהפסק המאכל שידמן הבשר אז העצם ירקב׃ ותחתי ארגז· במקומי בארץ ישראל׃ אשר אנוח· שחשבתי שאמצא מנוחה בבוא התבואה אם יבוא בר׃ לעלות לעם יגודנו· גדוד והנה הדבר הפוך׃ כי

כי תאנה · הזכיר כל דבר שיעשה דם ויוכל האדם לחיות בהם והזכיר התאנים כי הלחים ואף כי היבשים מולידים ומחיים באדם דם רב אמר יחיה בו וככה הענבים ופרי העץ כמו אגוז ושקד ורמון ותפוח אינם מולידים דם ומלת יבול כמו ונתנה הארץ יבולה ושמן זית כאשר יאכל בו האדם ירקות גם הוא מוליד דם וטעם כחש כאילו לא היה זית כתולדתו · ושדמות · כמו ושדמה לפני קמה גם הזכיר הבשר · ממכלא כמו ממכלאותיך · רפתים · מקום מלונם · ואני · אמר הנביא בנבואתו כי על כן אף הוא לא ידאג · לבו רק לבו שמח כי בטחונו בשם שיושיענו · יי חילי · כחי ויוכל ללכת · ידריכני · שלא אכשל · למנצח · פירשתיו בספר תהלות ·

כִּי־תְאֵנָה לֹא־תִפְרָח וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים כִּחֵשׁ מַעֲשֵׂה־זַיִת וּשְׁדֵמוֹת לֹא־עָשָׂה אֹכֶל גָּזַר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים׃ וַאֲנִי בַּיהוָה אֶעְלוֹזָה אָגִילָה בֵּאלֹהֵי יִשְׁעִי׃ יְהוִה אֲדֹנָי חֵילִי וַיָּשֶׂם רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל בָּמוֹתַי יַדְרִכֵנִי לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָי׃

נ״ג

ספר צפניה

דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־צְפַנְיָה בֶּן־כּוּשִׁי בֶן־גְּדַלְיָה בֶּן־אֲמַרְיָה בֶּן־חִזְקִיָּה בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ אָסֹף אָסֵף כֹּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נְאֻם־יְהוָה׃ אָסֵף אָדָם וּבְהֵמָה אָסֵף עוֹף־הַשָּׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת־הָרְשָׁעִים וְהִכְרַתִּי אֶת־הָאָדָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נְאֻם־יְהוָה׃ וְנָטִיתִי יָדִי עַל־יְהוּדָה וְעַל כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וְהִכְרַתִּי מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שְׁאָר הַבַּעַל אֶת־שֵׁם הַכְּמָרִים עִם־הַכֹּהֲנִים׃ וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים עַל־הַגַּגּוֹת לִצְבָא הַשָּׁמָיִם וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים בְּמַלְכָּם׃ וְאֶת־הַנְּסוֹגִים מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַאֲשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא דְרָשֻׁהוּ׃ הַס מִפְּנֵי אֲדֹנָי יְהוִה כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה כִּי־הֵכִין יְהוָה זֶבַח הִקְדִּישׁ קְרֻאָיו׃ וְהָיָה בְּיוֹם זֶבַח יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְעַל כָּל־הַלֹּבְשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי׃ וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־הַדּוֹלֵג עַל־הַמִּפְתָּן בַּיּוֹם הַהוּא הַמְמַלְאִים בֵּית אֲדֹנֵיהֶם חָמָס וּמִרְמָה׃ וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה קוֹל צְעָקָה מִשַּׁעַר הַדָּגִים וִילָלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה וְשֶׁבֶר גָּדוֹל מֵהַגְּבָעוֹת׃

אֲרֵי מַלְכוּת בָּבֶל לָא תִתְקַיַּים וְלָא תַעְבַּד שׁוּלְטַן עַל יִשְׂרָאֵל יִתְקַטְלוּן מַלְכֵי מָדַי וְגִבְרֵי יָוָן לָא יַצְלְחוּן יִשְׁתֵּיצוּן רוֹמָאֵי וְלָא יִגְבּוּן קִיסוּסָא מִירוּשְׁלֶם׃ בְּכֵן עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְּתַעְבֵּיד לִמְשִׁיחָךְ וְלִשְׁאָרָא דְּעַמָּךְ דִּי יִשְׁתַּאֲרוּן יוֹדוּן לְמֵימַר אָמַר נְבִיָּא וַאֲנָא בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֲבוּעַ אֶדוּץ לֶאֱלָהָא עָבֵיד פּוּרְקָנִי׃ אֱלֹהִים יְיָ דְּסָעִיד לִי בְּחֵילָא וּמְשַׁוֵּי רַגְלַי קַלִּילִין כְּאַיַּלְתָּא וְעַל בֵּית תּוּקְפֵּי יְקִימִנַּנִי לִדְרֵילֵיהּ נִצְחָנִין וּגְבוּרָן וְקֳדָמוֹהִי אֲנָא מְנַגֵּן בְּתוּשְׁבַּחְתִּי׃

פתגם נְבוּאָה דַּהֲוָת קֳדָם יְיָ עִם צְפַנְיָה בַּר כּוּשִׁי בַּר גְּדַלְיָה בַּר אֲמַרְיָה בַּר חִזְקִיָּה בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּהוּ בַּר אָמוֹן מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה׃ שֵׁיצָאָה אֲשֵׁיצֵי כּוֹלָא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אֲמַר יְיָ׃ אָסֵיף אֱנָשָׁא וּבְעִירָא אָסֵיף עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְנוּנֵי יַמָּא עַל דְּסַגִּיאָה תַּקָּלַת רַשִׁיעַיָּא וְאֵשֵׁיצֵי יָת אֱנָשָׁא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אֲמַר יְיָ׃ וַאֲרִים מַחַת גְּבוּרְתִּי עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה וְעַל כָּל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וְאֵשֵׁיצֵי מִן אַתְרָא הָדֵין יָת שְׁאָר בַּעֲלָא וְיָת שׁוּם פַּלְחֵיהוֹן עִם כּוּמְרֵיהוֹן׃ וְיָת דְּסַגְדִין לְאִיגּוּרַיָּא לְחֵילֵי שְׁמַיָּא וְיָת דְּסַגְדִין דִּי מְקַיְּימִין בִּשְׁמָא דַּיְיָ תַּיְיבִין וְיָימִין בְּשׁוּם פַּתְכְּרֵיהוֹן׃ וְיָת דְּאִסְתַּחֲרוּ לְאַחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַּיְיָ וּדְלָא תְבָעוּ יָת דַּחַלְתָּא דַּיְיָ וְלָא בְעוֹ מִן קֳדָמוֹהִי׃ סָפוּ כָּל רַשִׁיעַיָּא מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי אַתְקִין יְיָ קְטוֹל עֲרַע מְזַמְּנוֹהִי׃ וִיהֵי בְּיוֹם קִטְלָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְאַסְעַר עַל רַבְרְבַיָּא וְעַל בְּנֵי מַלְכָּא וְעַל כָּל דְּמִתְרַגְּשִׁין לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא׃ וְאַסְעַר עַל כָּל דִּמְהַלְּכִין בְּנִימוֹסֵי פְלִשְׁתָּאֵי בְּעִידָּנָא הַהִיא דְּמַלְיָן בֵּית רִבּוֹנֵיהוֹן חֲטוֹף וְנִכְלִין׃ וִיהֵי בְּעִידָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ קָל צְוָוחְתָא מִתְּרַע נוּנַיָּא וִילָלָא מִן עוֹפָא וְתַבְרָא רַבָּא מִן גִּבְעָתָא׃

חילי ג' בקריא וסימ' חילי וגדול אשר שלחתי בכם · יי' אדני חילי · הן אשכח כי רב חילי · גדליהו ה' וסימ' נמסר בירמיה סימ' כ' · חזקיה ג' וסימ' גם אלה משלי שלמה · דבר יי' אשר היה אל צפניה · עזור אבר חזקיה · ומן ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד וישלח מלך אשור את תרתן דכות' חזקיה בבא חזקיהו וסים' ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו · במלכם ג' וסי' ויעל כל איש ישראל מאחרי דוד דשבע בן בכרי · ונשבעי' במלכם · ישבת ישראל בעשיו · והיה ביום ה' וסים' והיה ביום הגדילו את כנין · והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב · והיה ביום צאתך דשמעי · והיה ביום זבח יי' ופקדתי על השרים ·

רש"י

כי תאנה לא תפרח · כתרגומו ים לפתרו כמשמעו שוב אין ה הצלחה לכל מעשה בבל ת תעתה · ושדמות · שדה לבן · מכלה · דיר הצאן · ואני · כנסת ישראל בי' אעלוזה · למנצח בנגינותי · לבן לוי המנצח בשיר בית המקדש ת תנגנו לו בנגינותי והלוי יתן קול בנגינו בכלי השיר · למנצח כמה דאת אמר ועמדו הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת וגו' · בנגינותי הוא לשון נעימות קול להרי' ולהשפיל אורגנ"דורם בלע"ז

ספר צפניה

אסף · אסף · לשון כליון כמו ו ואספת את נפשך רמיכה ואלף חסרה בתיבה ש שנייה שהרי היה לו לכתוב אאסף אבל יש כזה הרבה כמו לא יאהל שם ערבי שהוא כמו לא יאהל · והמכשלות את הרשעים · הם עבודות זרות · את שאר הבעל · שלא תהא שארית לזכרונו · הכמרים עם הכהנים · פלחיהון עם כומריהון · ואת הנשבעים יי' · וחוזרים ונשבעים במלכם לע"ז שלהם עושין ע"ז עיקר לומר אם אין אתה מאמין בשבועת השם הריני נשבע לך בע"ז · הקדיש קרואיו · זימן חיילותיו ליום מועד · מלבוש נכרי · תכשיטי ע"ז · הדולג על המפתן · ת"י דמהלכין בנימוסי פלשתאי שלא היו דורכים על מפתן דגון שנאמר על כן לא ידרכו כהני דגון וגו' · משער הדגים · ת"י מתרע נוניא ושער היה בירושלם שכך שמו · מן המשנה · משער השפות שהוא שני לו · יושבי

אבן עזרא

ספר צפניה

הזכיר · הכתוב שמות האבות עד שהגיע לזכר ו והוא חזקיהו המלך והנה על דרך הסברא אמריה היה אחי מנשה ואל תתמה בעבור כי יאשיהו שלישי ל לחזקיהו כי יותר ת ממאה שנים יש מיום שגדל חזקיהו להוליד עד מלך יאשיהו · אסוף · אלף אסוף סימן העתיד מהבנין הנוסף מגזרת ספו תמו פי' הבנין העתיד האסיף כל פעל ראוי להיות משלם האותיות וכשיבוא הפעל בלשון הפעיל הכביד האביד השמיד הוא קרוב בנין הנוסף ויא' כי אלף אסוף נוסף כמו אלף אזרוע ירושנו · אסף · עתה פי' מלת כל אדם ובהמה ועוף השמים ודגי הים · וטעם פני האדמה ארץ ישראל · והמכשלות · לרשעים לבדם תהייל המכשלה על כן והכרתי את ה האדם שהם רשעים וכן אומר לעבודה אולי תסתרו · וכטיתי · שאר הבעל · גוף הבעל ורבי משה הכהן אמר כמו שאר יעקב · עם הכהנים · הם המשרתי' כי כהן מלת כל כהן והעד וכהנו לי · ואת המשתחוים · כאשר הם נשבעים לשם ו ולמלכם הם המראים כי הם עבדי השם · ואת · בפרהסיא · הס · אמר הנביא למשכיל הקדם הכין סימן · והיה · דרך משל על מות הרשעים · מלבוש נכרי · כנגד כל עם הארץ דרך ג גאות · ופקדתי · הדולג · מרוב שמחת אותם הבאים לתלאת בית אדוניהם מחמס ומרמה ירצו בהכנסם לבית המלך להביא אותו החמס בעברם על מפתן הבית כאילו הם דולגים מרוב ש שמחתם מפתן בית המלוכה הם הפקידים שיקחו יגיע האדם בחזקה או במרמה להתרצות לאדוניהם · והיה · שער הדגים היה בירושלם · מן · המשנה · משנה למלך שהוא בתוך העיר · ושבר גדול · מחוץ לירושלם כי הרים סביב לה ·

הלילו

אבן עזרא

הילילו יושבי המכתש. מסלה היתה בירושלם לסוחרים ולמחליפים והיא קרויה מכתש כי כל רחובות העיר יש להם שם הנודע לכל בני העיר: עם כנען. כל סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה ונדמה נכרת: נטילי כסף. כמו משא: והיה. טעם אחפש בנרות כי בנר יוכל אדם לראות מה שיש בחדרי חדרי' כי אור השמש לא יכנס שם וככה נר אלהים נשמת אד' חופש והנה בנרות כאילו בנרות אחפש: הקופאי'. שהם שאכל' ושקטים ואלה תקופאו' כמו קפאו תהומו' דבר השוכן ושוקט ביחד נקרא קפאון וככה זה קופאים השוכני' בטח על מקומם: והיה חילם. כוחם ואונם ובנו. פועל עבר הבתי' שבנו לא ישבו שם עוד: קרוב יום. נקמת יי' וביום ההוא קול מר צורח שם גבור שם כל גבור צורח מר בקולו יבעין צעקה מרה: יום. שואה ומשואה. כמו בוקה ומבוקה: יום חשך ידרך ויקרה עליהם היום: יום שופר. ותרועת האויב פנות כמו גבעות: והצרותי לאד'. שהם בערי הבצורו': ושפך דמם. לרוב כעפר: ולחומם כגללים. בשרם בלשון ישמעאל וכמוהו וימטר עלימו בלחומו: כגללים. כמו כגללי באת האד': גם. הטעם כפשם גם כספם: התקוששו וקשו. הטע' התווכחו והוכיחו ור' משה אמר התקבצו וקבצו מגזר' מקושש קש שהוא לאסוף הקש ואחרי' אמרו כמו תרגום זקנתי ושבתי: לא נכסף. איננו אוהב ונחמד לגוים מגזרת נכספה וגם כלתה: בטרם לדת חק. בטרם בא יבא העתיד שישימכם כמוץ עובר אשר תדפנו רוח: בקשו. אם פעלתם משפט שד עתה בקשוהו והוסיפו ענוה בטרם בוא אותו היו' בקשו אם תבקשו עזר מפלשתי': כי עזה עזובה תהיה. דרך צחו וככה ועקרון תעקר: יגרשוה. יגרשוה האויבים אנשים ממנה: הוי. חבל. כמו חבל נחלתכם וזה הים הוא ים פלשתים וכתוב פלשתי' לכנעני' תחשב: והיתה. אמר יפת חבל הים שם הת' העיר היא על כן והית' נות כרות רועים שכרתי לעצמם:

והיה

מסורה

על האנשים ה' וסי' נבסר בסדר שמות ובמלכים ב' סי' י"ח: ישבו ג' בקריא' וסימ' וירדו מעל בסאתם. והיה חילם למשסה. עשירים בשפל ישבו. וחד וישבו ויקח בועז עשרה: לאדם ה' בקרי' וסימ' מי שם פה לאדם או מי. והצרתי לאדם: ידעתי יי' כי לא לאדם דרכו. ויאמר לאדם הן יראת יי'. כמים הפנים לפנים. וכל

צפניה א

הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ כִּי נִדְמָה כָּל־עַם כְּנַעַן נִכְרְתוּ כָּל־נְטִילֵי כָסֶף׃ וְהָיָה בָּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם בַּנֵּרוֹת וּפָקַדְתִּי עַל־הָאֲנָשִׁים הַקֹּפְאִים עַל־שִׁמְרֵיהֶם הָאֹמְרִים בִּלְבָבָם לֹא־יֵיטִיב יְהוָה וְלֹא יָרֵעַ׃ וְהָיָה חֵילָם לִמְשִׁסָּה וּבָתֵּיהֶם לִשְׁמָמָה וּבָנוּ בָתִּים וְלֹא יֵשֵׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְלֹא יִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם׃ קָרוֹב יוֹם־יְהוָה הַגָּדוֹל קָרוֹב וּמַהֵר מְאֹד קוֹל יוֹם יְהוָה מַר צֹרֵחַ שָׁם גִּבּוֹר׃ יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל׃ יוֹם שׁוֹפָר וּתְרוּעָה עַל הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וְעַל הַפִּנּוֹת הַגְּבֹהוֹת׃ וַהֲצֵרֹתִי לָאָדָם וְהָלְכוּ כַּעִוְרִים כִּי לַיהוָה חָטָאוּ וְשֻׁפַּךְ דָּמָם כֶּעָפָר וּלְחֻמָם כַּגְּלָלִים׃ גַּם־כַּסְפָּם גַּם־זְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה וּבְאֵשׁ קִנְאָתוֹ תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ כִּי־כָלָה אַךְ־נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃

ב הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף׃ בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק כְּמֹץ עָבַר יוֹם בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף־יְהוָה בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה׃ בַּקְּשׁוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ בַּקְּשׁוּ־צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף־יְהוָה׃ כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה וְאַשְׁקְלוֹן לִשְׁמָמָה אַשְׁדּוֹד בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר׃ הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים דְּבַר־יְהוָה עֲלֵיכֶם כְּנַעַן אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְהַאֲבַדְתִּיךְ מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ וְהָיְתָה חֶבֶל הַיָּם נְוֹת כְּרֹת רֹעִים וְגִדְרוֹת צֹאן׃

תרגום

אֵילִילוּ כָּל דְיָתְבִין בְּנַחֲלָא דְקִדְרוֹן אֲרֵי אִתְּבַר כָּל עַמָּא דְדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן אִשְׁתֵּיצִיאוּ כָּל עַתִּירֵי נִכְסַיָּא׃ וִיהִי בְּעִידָנָא הַהִיא אַפְקֵיד בְּלוּשִׁין וִיבַלְשׁוּן יַת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דְבַלְשִׁין בְּבוֹצִינַיָּא וְאַסְעַר עַל גַּבְרַיָּא דְשַׁלָּן שְׁלֵיוָא עַל נִכְסֵיהוֹן דְאָמְרִין בְּלִבְּהוֹן לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְאֵיטָבָא וְאַף לְאַבְאָשָׁא׃ וִיהוֹן נִכְסֵיהוֹן לַעֲדִי וּבָתֵּיהוֹן לְבִיזָא וְיִבְנוֹן בָּתִּין וְלָא יֵתְבוּן וְיִצְּבוּן כַּרְמִין וְלָא יִשְׁתּוּן יַת חַמְרְהוֹן׃ קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ רַבָּא קָרִיב וּסְוֹחֵי לַחֲדָא קָל יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ דִי בֵיהּ מְרִיד וְצָוַח תַּמָּן גִּיבָּרַיָּא מִתְקַטְלִין׃ יוֹמָא תַעֲבוֹר יוֹמָא הַהוּא יוֹם עָקָא וְעִיוֹק יוֹם רִיגוּשׁ וְאִתְרְגוּשָׁא יוֹם חֲשׁוֹךְ וְקִבְלָא יוֹם עֲנָנָא וַאֲמִטְתָּא׃ יוֹם שׁוֹפְרָא וִיבָבָא עַל קִרְוַיָּא כְּרִיכָתָא וְעַל רָמָתָא מְנַטְּלָתָא׃ וְאָעִיק לִבְנֵי אֱנָשָׁא וִיהָכוּן כְּסַמַּן אֲרֵי קֳדָם יְיָ חָבוּ וְיִשְׁתְּפִיךְ דְּמְהוֹן לְעַפְרָא וְנִבְלַתְהוֹן כְּסַחִיתָא׃ אַף כַּסְפְּהוֹן אַף דַּהֲבְהוֹן לָא יוּכַל לְשֵׁיזָבוּתְהוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ וּבְאֵשׁ פּוּרְעֲנוּתֵיהּ יְסוּפוּן כָּל רַשִׁיעֵי אַרְעָא אֲרֵי גְמִירָא בְּרַם שֵׁיצָאָה יַעֲבִיד עִם כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ אִתְכַּנְשׁוּ וְאִתּוּ וְאִתְקָרְבוּ עַמָּא דָרָא דְלָא חֲמִיד לְמִתַּב לְאוֹרַיְתָא׃ עַד לָא תִפּוֹק עֲלֵיכוֹן גְּזֵרַת בֵּית דִּינָא וּתְהוֹן דָמַן לְכְמוֹצָא דְנַסְבָא רוּחָא וּכְטוּלָא דַעֲדֵי מִן קֳדָם יוֹמָא עַד דְלָא יֵיתֵי עֲלֵיכוֹן תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ עַד לָא יֵיתֵי עֲלֵיכוֹן יוֹם רוּגְזָא דַיְיָ׃ תְּבַעוּ יַת דַחֲלְתָּא דַיְיָ כָּל עִנְוְתָנֵי אַרְעָא דְדִינֵי רְעוּתֵיהּ עֲבָדוּ תְּבַעוּ קוּשְׁטָא תְּבַעוּ עִנְוְתָנוּתָא מָאִים יִתָּגַן עֲלֵיכוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ׃ אֲרֵי עַזָּה שְׁבִיקָא תְהֵי וְאַשְׁקְלוֹן לְצָדוּ אַשְׁדוֹד בְּטִיהֲרָא יְתָרְכוּנַהּ וְעֶקְרוֹן תִּתְעֲקַר׃ וַוי דְיָתְבִין בִּסְפַר יַמָּא עַמָּא דְחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה גְזֵירַת פִּתְגָמָא דַיְיָ עֲלֵיכוֹן דְיָתְבִין בִּכְנַעַן אַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי וְאוֹבְדִינָךְ מִבְּלִי יָתִיב׃ וּתְהֵי סְפַר יַמָּא דִי רָוַות בֵּית מִישְׁרֵי רַעְיָן וְחוּטְרִין דְעָן׃

רשי

יושבי המכתש. כחלא דקדרון שעמוק כמכתשת זה ת"י. ומדרש אגדה משער הדגים זו עכו הכתובה בחיקו של הים ששם נכורים רגים הרבה. מן המשנה לוד שהיא משנה לירושלם. מהגבעות זו צפרי שיושבת בראשי ההרים. יושבי המכתש זו טבריא שעמוקה מכל ארץ ישראל: כי נדמה כל עם כנען. ת"י ארי איתבר כל עמא דדמן עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען: כל נטילי כסף. כל עתירי נכסיא טעונה משא כסף וזהב כמו כובד האבן ונוטל החול לשון משא: אחפש את ירושלם בנרות. אדקדק בעונותיהם: הקופאים. השוכנים על שמריה' ויצף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא: האומרים בלבבם לא ייטיב יי'. לעושי רצונו: ולא ירע. לעוברי רצונו: מר צורח שם גבור. הגבור יצרח שם קול מר: יום שואה. לשון שאון ומשואה. שאון יותר: והצרותי לאדם. לישראל הקרויים אדם: ולחומם. בשרם ולשון ערבי בשר קורין אל לחם: כגללים. רעי: התקוששו. התלקטו והאספו יחד כמו לקושש קש: וקושו. מעשיכם השוו מעשיכם לדעתקונכם: הגוי לא נכסף. דלא חמיד למיתוב לאורייתא. בטרם לדת חוק: לפני בא הגזיר: כמוץ עבר הרי זה מקרא קצר כמוץ העובר מלפני רוח וכעשן העוב' מלפני השמש וזהו תרגומו של עבר יום כך תרגמו וכתן דתיהון דמן למוצ' דנסבא רוחא וכתנגא דעדי מן קדם יומא: כי עזה עזובה תהיה. כי אם תעשו כן אפקוד על שכיניה' הרעים פלשת ועמון ומואב כמו שהנבי' מסדר והולך: בצהרים יגרשוה. אשדוד שמה ובצהרים אשר ישוד בה קטב ינרשוה ותהי' שדודה. ד"א בצהרים יגרשוה מקום מרעה צאן היה והצהרים קשה לצאת בו צאן וכן הוא אומ' איכה תרביץ בצהרים: חבל הים. ספר ימא ולשון חבל מדת הקרקע היא שמודדין בחבל כלומר הסמוכים לים: גוי כריתים. עמא דמחייבין לאישתצאה ומי הן יושבי חבל הים כנען ארץ פלשתים כי פלשתים יושבים על שפת הים האחרון במערבה של ארץ ישראל בתוך מצרי תחומיה: נות כרות רועי'. נוה עדרי שיכרו בה הרועים לחם בבקר כרות לשון ויכרה להם כירה גדולה: והיה

מסורה

קהלת דכות' בבא לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת. וסימ' בלשון ארמי לבא דידע עקא כפומיה אכד: בקשו ז' וסימ' אשת בעל אוב. דרשו יי' ועזו בקשו פניו תמיד. וחברו. בקשו את יי' כל ענוי ארץ ג' בו. לך אמר לבי בקשו. וחד ובקשו ברחובותיה: והיתה ג' בטעם בנביאים וסימ' והיתה הפצירה. נבלת אזבל. והיתה חבל הים. ועיין במסרה רבתא בערך הי"ה:

והיה חבל. כמו חלק וזה יהיה בשובם מבבל: שמעתי. דברי השם והם על גבולם כאשר היו ישר' בארצ' טרם יגלו: לכן. ממשק. כמו ובן משק ביתי שאינו זז מן הבית וככה ממשק מקום ממשק שלא יזוז החרול משם והוא מין ממיני הקוצ' כמו כסו פניו חרולים: ומכרה מלח. כמו כי יכרה איש ויפתאמר כי כמוהו כרות רועים כמו ויכרו שם עבדי יצחק: יבזום. מפעלי הכפל כי קמץ חטוף כמו סורק: ויתר גוי ינחלום. גוי גויי עלי: זאת. ויגדילו. לשונם או חרפתם: נורא. אז תראה יראת השם וגבורתו עליהם: כי רזה. פועל עבר מגזרת רזי לי כמו משמן בשרו ירזה אחר שרזה השם והכרית כל אהי הארץ וישתחוו לשם כל איש ואיש ממקומו ישתחוו לו תחלת עניין: גם. חללי חרבי

רשי

והיה חבל לשארית בני יהודה. נשיה אותו הגבול גורל לשארית בני יהוד' חבל זה לשון גורל הוא וכן ת' ויהי עדבא לשארא דבית יהודה: אשר חרפו את עמי. כשהיו מוליכין ישרא' בגולה לבד ארץ כשדים והיו עוברין דרך עמון ומואב טובי' ונוכחי' וצועקין היו מוכין אותן ואומרי' מה לכם סגופי' מה תבכו הלא לבית אביכ' אתם הולכים בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם: ויגדילו על גבולם. ויתגאו על גבולם: כי מואב כסדום תהיה. גם אתם לקדמתכם תשובו לוט אביכ' לא מסדום היה: ממשק חרול. השמעת קול כמו משק גבי' ואף תם תראשונה יסוד היא בתיבה כמו ממשק הסוכך ממשק חרול השמעת קול חרולים הגדילים שם מאין עובר והן נוקשין זו על זו ומשמיעות קול: ומכרה מלח. מקוה כריית מלח: כי רזה. התיש כחם: כיכוה. הוא ראש לאמור: חרב בסף. החורבן יהי ניכר בסיפי הבית: קול ישורר בחלון. קול העופות מצפצפים בחלונות: כי ארזה ערה. כי ארזיה עקר ושרש כמו ערו ערו ואית ועללתה סתרו הוא נג הבית הספון בארז שאפילו בתי אבנים מסככין בנסרי' של עץ: ואפסי. ואפס זולתי: הוי מוראה ונגאלה. עד עכשיו דבר בנינוה ועכשיו חוז' על ירוש' הוי שתהא לבז ולשחי' כרואי ותהא מגואלת בחין עונה. מוראה כמו מוראתם ושמתיך כראי: העיר היונה. פותה כיונה אין לב: זאבי ערב. המתהרים לאכול טרפם בלילה: לא גרמו לבקר. לא השאירו אף העצמות לגרם לבקר: חמסו תורה. לא הורו אותה לשואליהם: ה' צדיק. השרה שכינתו בקרבם ולפיכך אינו יכול לראות במעשיהם הרעי' כי צדיק הוא ואין עולה לפניו:

משפטו

כסדום' וס' כמעט כסדום היינו. הכרת פניהם ענתה כם. הוו לי כלם כסדם וישביה כעמרה. כי מואב כסדום תהיה: וישתחוו ז' רפי' וסימ' יעבדוך עמים. נורא יי' עליהם. יזכרו וישבו אל יי' וישתחוו לו כל מלכים. כל גוים אשר עשית. כה אמר יי' גאל ישראל: חרבי ז' וסימ' נגבר בישעיה סימ' סא: לא שמעה חד מן ה'

ויהי עדבא לשארא דבית יהודה
עליהון יתפרנסון בבתי אשקלון
כד ברמשא יביתון ארי יעול
דכרנהון קדם יי אלההון ויתוב
גלוותהון: שמיע קדמי חסודי
מואב ואתרברבות בני עמון ד
דחסידו ית עמי ואתרברבו על
תחומהון: בכן קיים אנא אמר
יי צבאות אלהא דישר' ארי מואב
כסדום תהי ובני עמון כעמרה
משמט מלוחין ומחפורין דמלח
וצדו עד עלמא שארא דעמי י
יבזונונון ושאר שבטיא יחסנונון:
דא להון חלף אתרברבותהון ארי
חסידו ואתרברבו על עמיה דיי צ
צבאות: דחילא דיי למפרקהון
ארי אמאיך ית כל דחלת ארעא
ויבעון מן קדמוהי גבר מאתריה
כל נגוות עממיא: אף אתון כושאי
קטלי חרבי תהון: וירים מחת
גבורתיה על צפונא ויאבד ית א
אתוראה וישוי ית נינוה לצדו א
אשתממו במדברא: וישרון בגוה
עדרין דכל חיות ברא אף קתין
ואף קופדין בפתות תרעא יביתון
קל עופא דמנצף בכוא חרבו ת
תרעה וטללה סתרו: דא קרתא
תקיפתא דיתבא לרוחצן דאמרה
בלבה אנא ולית בר מיני עוד
איכדין הוות לצדו בית משרי
חיותא כל די עיבר עלה יכלי ויניד
ידיה: ווי דמו חייא
ומתפרקא קרתא דמסגי לארגז:
לא שמעת בקל עבדוהי נביא ולא
קבילת אולפן במימרא דיי לא
אתרחיצת ולפולחן דאלהא לא
אתקרבת: רברבהא בגוה כאריון
נהמין דיינהא דיבי רמשא לא
מוריכין לצפרא: נביי שקרא די
בגוה באשין גברין שקרין כהנהא
מפסין קודשא חטפין באוריתא:
יי זכאה אמר לאשראה שכינתיה בגוה לית קדמוהי למעבר שקר הא כנהור צפרא דאזיל ותקין

והיה חבל לשארית בית יהודה
עליהם ירעון בבתי אשקלון בערב
ירבצון כי יפקדם יהוה אלהיהם
ושב שבותם: שמעתי חרפת מואב
וגדפי בני עמון אשר חרפו את עמי
ויגדילו על גבולם: לכן חי אני
נאם יהוה צבאות אלהי ישראל כי
מואב כסדם תהיה ובני עמון כעמרה
ממשק חרול ומכרה מלח ושממה
עד עולם שארית עמי יבזום ויתר
גוי ינחלום: זאת להם תחת גאונם
כי חרפו ויגדלו על עם יהוה
צבאות: נורא יהוה עליהם כי רזה
את כל אלהי הארץ וישתחוו לו
איש ממקומו כל איי הגוים: גם
אתם כושים חללי חרבי המה: ויט
ידו על צפון ויאבד את אשור
וישם את נינוה לשממה ציה
כמדבר: ורבצו בתוכה עדרים כל
חיתו גוי גם קאת גם קפד בכפתריה
ילינו קול ישורר בחלון חרב בסף
כי ארזה ערה: זאת העיר העליזה
היושבת לבטח האמרה בלבבה אני
ואפסי עוד איך היתה לשמה מרבץ
לחיה כל עובר עליה ישרק יניע ידו:
הוי מראה ונגאלה
העיר היונה: לא שמעה בקול
לא לקחה מוסר ביהוה לא בטחה
אל אלהיה לא קרבה:
שריה בקרבה אריות שאגים
שפטיה זאבי ערב לא גרמו לבקר:
נביאיה פחזים אנשי
בגדות כהניה חללו קדש חמסו
תורה: יהוה צדיק בקרבה
לא יעשה עולה בבקר בבקר

פסוק אית בכל חד לא לא לא כולהו קרחי וסי' נמסר ביחזקאל סי' יח: בבקר בבקר יג בקריא וסי' וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו. והקטיר עליו אהרן קטרת סמים. והם הביאו אליו עוד נדבה. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. מדוע אתה ככה דל בן המלך. מדי עברו יקח אתכם. יעיר בבקר בבקר יעיר לי אזן. וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו. ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית. יעשו את הכבש ואת המנח'. יי' צדיק בקרבה. ולעמוד בבקר בבקר. ומקטירים ליי' עולות בבקר בבקר:

המה. כדרך כולם תשובו ובואו כא והיה ראוי שיאמר כולכם ככה היה ראוי שיאמ' חללי חרבי אתם ויפת אמר כהמה בחסרון כף והטע' על המואבי' והעמונים הנזכרי': ויט. על צפון והזכיר אשור והנה לאות כי צפונית מארץ ישראל ואם נינוה הי' אטרויית הנה רחב' מהקו השוה ארבעים ושתים ת' מעלות ורחב ירושלם שלשים ושלש מעלות שהוא חצי הייסוב א' בפאת צפון בראיות גמורות: ורבצו. קפוד. כלשון ישמעא' קפיד: בכפותריה. בכל כפתוריה. בכל כפתוריה כמו הך ה' הכפתור: קול. העופות בחלון הקירו' וטעם חורב בסף כמו ואקר' חורב על הארץ ועל ההרים הכפתור הוא החזק והקשה ש' שבדלת ואם תרקב ה' הדלת או תשב' בחוזק עוד ישאר הכתפור שהוא הקשה ובארץ ישמעא' נודע הכתפור כי לא יתבא' ביכנו: כי ארזה ערה. השם הסיפון כי החורב ב' גילה הסיפון כמו וקיר ערה מגן: הוי. מוראה: אמ' יפת כמו נוראה ורבי ישועה אמר מגזרת מורד ו' ומורה והאלף תחת הא' הסרס כטועים שהיוד תחת הא' ויש אומרים שהוא כמו ו' ושמתיך כראי והשיר מראתו ונגאלה מגזר' לחם מגואל ור' משה אמר מלשון גאולה אף על פי שמרתה גאלם השם והטעם על י' ירושלם והיונה מגזר' לא תונה והפועל יוכ א' מהבנין הקל כמו יורה מגזרת ירה ויור או ה' הדומה ליונה פותה ביופיה כמו יונתי ת' תמתי: לא שמעה בקול. מוכיח: שריה. כמו אריות שואגים על טרפם: שופטיה כזאבי ערב

שלא גרמו שלא שברו עצם לבקר והנה בערב רעבים: נביאיה. פוחזים. ריקים כמו פחז כמים אין להם לחם לאכול על כן כתנבאו ומלת בוגדות פועלות והם אנשים לכנסים בוגדות: חמסו. רע עשו בגלוי ויקרא חמס. חמסו תורת המשפט ולא דנו כדת וחמסו תמון שלא כדין: יי'. היה ראוי שלא יעשו עולה: בבקר בבקר. בכל יום יראה השם להם משפטו כגוים שלא יעבדוהו:

ולא

אבן עזרא

ולא יודע עול בשת. בעבור שהזכיר לא יעשה עולה והטעם על ישראל: הכרתי. היה להם ללמד: נצדו. תרגום היתה תהו: אמרתי. ולא יכרת. מפיך דבר מעונה והטעם מעונת הגוים שהכרתי: אכן השכימו: אכסיף השחיתו: לכן. ליום קומי. קימה לעד תהיה ורבי משה אמר לשלול השלל כמו בבקר יאכל עד ואמר כי לעד הפועל כמו לרד לפניו גוים: משפטי. משפט הוא שאעשה כן וטעם קנאתי בעבור שיעבדו אלהים אחרים כדרך אל קנא כי זה לעתיד ועל דעת רבי משה על בית שני יתהפכו לעבוד השם לבדו ב בשפה ברורה היא ל לשון הקודש שבה ל לבדה נקרא השם ה הנכבד: שכם אחד. כמו כי תשיתמו שכם: מעבר. עתרי. שם גוי ונכה בת פוצי ו ויחסר וי"ו כמו שמש ירח על כן את' יובילון מנחתי שתיהם ויש אומרים כי עתרי י ישראל שהם עותרים לשם והם נפוצים ב בגוים יובילון מנחה לשם: בוש. עליזי גאותך שהיו מתגאים בעבור היותם יושבים בהר קדשי והשארתי וחסו בשם. ולא יתגאו אז ישובו לבטח: שארית. טעם שארית כי יאבדו הגאים: תרמית. כמו תרבית: רני. הריעו ישראל. הם השבטים ועלזי כמו תלכי עליכון: הסיר. משפטיך. האויבים יאמרו פנה ממך אויבך והשם הוא מלכך לא תירא עוד מהאויב: ביום. האויבים יאמרו לה ככה ויודו כי אין כח לאויב לפני השם: יי'. כי השם גבור יושיע. יחריש שלא יזכור לך רעתך: נוגי. בנין נפעל מגזרת יגון ופי' ממועד מקום התחברות י ישראל במועדים כמו שרפו כל מועדי אל ב בארץ והנה אספתי אותם אליך כי ממך היו והטעם על אבות: משאת. שנשאו חרפה על ירושלם על בן עליה הכני

רשי

משפטו יתן לאור. כותן לאור דין דין אמת לאמתו: ולא יודע עול בשת. וכל זה לא נתנו שופטי של שבתוכה אל לבם להתביים מן הצדיק השוכן ביניהם: הכרתי גוים. הבאתי פורענות על האומות כדי שתראו ותיראו כמו שהוא מקיים והולך אמרתי אך תראי אותי: ולא יכרת מעונה. ולא יחרבון מדוריה: כל אשר פקדתי עליה. ולא יכרת מתנה כל הטוב אשר צויתי להביא עליה: קומי לעד. שאקום להתוועד עליכם: מעבר לנהרי כוש. יובילון לי מנחה: עתרי. את המתפללין אלי: בת פוצי. כנסיית נפוצותי אשר הפיצותי: לא תבושי מכל עלילותיך. כי כבר לקית ונרצה עונך: עם עני ודל. עם ענותן ומקובל עולבן: משפטיך. יסוריך ושטיכה בלע"ז: גבור יושיע. גבור הוא אשר יושיע מן האויב: יחריש באהבתו. יכסה על פשעיך באהבתו וכן ת' יכבוש על חובך ברחימתיך: נוגי ממועד אספתי. את המוגלים ממועדי שלא היו משמרי' שבתות וימים טובים אספתי כיליתי: ממך היו. מעמך היו: משאת עליה חרפה. על אותה משאת היה לך משאת חרפה: נוגי. לשון הוגאה כמו הגו סיגים מכסף הוגה מן המסילה ואין פורש ב בתיבת אלא הג"מל לבדה: הכני

מסורה

תאכל ט' וסימ' והנותרת כמנה. וכל מנחת כהן כליל תהיה. הכהן הכחטא. וכל חטאת אשר יובא. ולהבדיל בין הטמא. לכן חכו לי נאם יי'. והנה אדני יי' יורשנה. ונתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה. גם כספם גם זהבם: ולא ימצא ד' בקריא' וסימ' ושברה כשבר נבל יוצרים. ולא ימצא בפיהם לשון תרמית. אל ארץ

מקרא

משפטו יתן לאור לא נעדר ולא יודע עול בשת: הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מבלי עובר נצדו עריהם מבלי איש מאין יושב: אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר ולא יכרת מעונה כל אשר פקדתי עליה אכן השכימו השחיתו כל עלילותם: לכן חכו לי נאם יהוה ליום קומי לעד כי משפטי לאסף גוים לקבצי ממלכות לשפך עליהם זעמי כל חרון אפי כי באש קנאתי תאכל כל הארץ: כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד: מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובלון מנחתי: ביום ההוא לא תבושי מכל עלילתיך אשר פשעת בי כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוספי לגבהה עוד בהר קדשי: והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם יהוה: שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית כי המה ירעו ורבצו ואין מחריד: רני בת ציון הריעו ישראל שמחי ועלזי בכל לב בת ירושלם: הסיר יהוה משפטיך פנה איבך מלך ישראל יהוה בקרבך לא תיראי רע עוד: ביום ההוא יאמר לירושלם אל תיראי ציון אל ירפו ידיך: יהוה אלהיך בקרבך גבור יושיע ישיש עליך בשמחה יחריש באהבתו יגיל עליך ברנה: נוגי ממועד אספתי ממך היו משאת עליה חרפה:

תרגום

כן דיניה נפיק לאפרש לא מתעכב ולא ידעין עוליא בהתא: שציתי עממיא אצדיאה בירנייתהון אחרבית שוקיהון מבלי עדי צדיאה קירויהון מבלי איניש מבלי יתיב: אמרית ברם תדחלין מן קדמי תקבלון אולפן ולא יפסוק מדוריהון מארעא בית שכנתי כל טבון דאמרית להון איתי להון בכן אקדימו חבילו כל עובדיהון: בכן סברו למימרי אמר יי ליום אתגליותי למידן ארי דיני לכנשא עממיא לקרבא מלכותא למשפך עליהון חימתי כל תקוף רוגזי ארי באישת פורענותי יסופון כל רשעי ארעא: ארי בכן אישני על עממיא ממלל חד בחיר לצלאה כולהון בשמא דיי למפלח קדמוהי כתף חד: מעיבר לנהרי הודו ברחמין יתובון גלות עמי דאתגליאה ויהון מיתן לתון הא בקורבנין: בעידנא ההיא לא תבהתין מכל עובדיך בישיא די מרידת במימרי ארי בכן אגלי מגויך תקיפי תושבחתיך ולא תוסיפון לאתרברבא עוד בטורא דקודשי: ואשאר בגויך עם ענותן ומקביל עולבן ויתרחצון בשמא דיי: שארא דישראל לא יעבדון שקר ולא ימללון כדיבין ולא ישתכח בפומהון לישן דנכלין ארי אינון יתפרנסון וישרון ולית דמניד: שבחי כנישתא דציון ובועו ישראל חדי ובועי בכל לבא כנישתא דירושלם: אגלי יי דייני שקרא מגויך פלי בעלי דבביך מלכיה דישראל יי אמר לאשראה שכינתיה בגויך לא תדחלין מן קדם בישא עוד: בעידנא ההיא יתאמר לירושלם לא תדחלין ציון לא יתרשלן ידך: יי אלהך אמר לאשראה שכינתיה בגויך גיבר פריק יחדי עלך בחידוא יכבוש על חובך ברחמתיה ידוץ עלך בדיץ: די הוו מעכבין ביך זמני מועדך ארחיקית מניך ווי עליהון על דהוו נטלין זיינהון לקבליך ומחסדין ליך:

הגהות

לאור צ' וכל' בנוח כמיא וספ' לחיבת בליליא ותם בנכרא

לכן אית בכסו' אל בכפיכות ובכסימות

מסורה

גלעד ולבנון אביאם. תכשל ונפל ולא ימצא: יי' אלהיך ו' וסימ' נמסר בירמיה סימ' כ': וישיש ו' וסימ' נמסר בסדר כי תבא ובישעיה סימן ס"ב:

הנני עושה · תי' הא אנא עביד גמירא ויש לפותרו לשון עישוי כמו ועשותם רפעים : בכל הארץ בשתם · בכל מקום אשר היו שם לבשתם. שם אתנם לשם ולתהלה :

הנני עושה כלה · ורבי משה אמר כמו נשם עמו ורדי בתוליהן והם שני בניינים קל וכבד ונטעם בכל הארץ בשתם יתביישו הגוים בראותם הגולעה שהיתה לתהלה ורבי משה אמר כמו וכשלמה פרי שפתינו האתן בכורי פשעי וכן בכל הארץ תחת בושתם : בעת · ההיא תשרת בעבור אחרת ובעת ההיא בקבצי אתכם ותחסר אות ב"ית וב"ית בעת תשרת בעבור אחרת בקבצי זאת דעת רבי משה ואין צורך : את שבותיכ' · כמו ושבית שביתך בתוכהנה : לעיניכם · בעיניכם תראו זה שאמר השם וקדמונינו ז"ל חברו אלה השנים עשר ספרים ושמום ספר אחד כחשבון כ"ד ספרים בעבור היות הספרים קטנים והם תטעם אחד כי כולם נבואות עתידות ואין ככה החמש מגילות כי איכה הפך שיר השירים ובעבור הי' צפניה בימי יאשיהו שמוהו תשיעי כי האחרים היו אח' גלות בבל :

ספר חגי

הצלעה ג' וחס' וסי' נמסר בספר מיכה סימן ד' : ולשם ד' בקרי' וסי' ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר · ולתתך עליון לכל הגוים · כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן · הנני עשה את כל מעניך : שאלתיאל כל כתיבא מפק' א' וכל נביאי לא בקפין א' בס"כ וסי' הדין דריש חגי בשנת שתים · ודסוף חגי ביום ההוא

הנני עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מְעַנַּיִךְ בָּעֵת הַהִיא וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּץ וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם בְּכָל־הָאָרֶץ בָּשְׁתָּם : בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְהוָה :

נ"ג

הָא אֲנָא אַעְבֵיד גְּמִירָא עִם כָּל מְשַׁעְבְּדַיִךְ בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאֶפְרוֹק יַת מְטַלְטְלַיָא וּמְבַדְרַיָא אֲקָרֵיב וַאֲשַׁוֵינוּן לְתוּשְׁבְּחָא וּלְשׁוּם בְּכָל אַרְעָא בְּהִתְהַתְהוֹן : בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲכַנֵּישׁ יַתְכוֹן וּבְעִדָּנָא הַהִיא אֲקָרֵיב גָּלְוָתְכוֹן אֲרֵי אֶתֵּן יַתְכוֹן לְשׁוּם וְלִתְשְׁבַּחְתָּא בְּכָל עַמְמֵי אַרְעָא כַּד אֲתֵיב יַת גָּלְוָתְכוֹן לְעֵינֵיכוֹן אֲמַר יְיָ :

בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֵאמֹר : כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הָעָם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עֶת־בֹּא עֶת־בֵּית יְהוָה לְהִבָּנוֹת : וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר : הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב : וְעַתָּה כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם : זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט אָכוֹל וְאֵין־לְשָׂבְעָה שָׁתוֹ וְאֵין־לְשָׁכְרָה לָבוֹשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר נָקוּב : כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם : עֲלוּ הָהָר וַהֲבֵאתֶם עֵץ וּבְנוּ הַבָּיִת וְאֶרְצֶה־בּוֹ וְאֶכָּבְדָה אָמַר יְהוָה : פָּנֹה אֶל־הַרְבֵּה וְהִנֵּה לִמְעָט וַהֲבֵאתֶם הַבַּיִת

בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא בְּיַרְחָא שְׁתִיתָאָה בְּיוֹמָא חַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְוָת זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וּלְוָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא לְמֵימַר : כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימַר עַמָּא הָדֵין אָמְרִין עַד כְּעַן לָא מְטָא עִידַּן בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְאִתְבְּנָאָה : וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְמֵימַר : הַכְדֵין כָּשַׁר לְכוֹן דְּאַתּוּן יָתְבִין בְּבָתַּיָא דִי מְטַלְלִין בִּכְיוֹרֵי אַרְזַיָּא וּבֵית מַקְדְּשָׁא הָדֵין חָרוּב : וּכְעַן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שַׁווּ לִבְּכוֹן עַל אוֹרְחָתְכוֹן : זְרַעְתּוּן סַגִּיאִין וּמַעֲלִין זְעֵיר אָכְלִין וְלָא סָבְעִין שָׁתָן וְלָא רָוַן לָבְשִׁין וְלָא שָׁחִין לְהוֹן וּדְמִתְגַּר מִתְגַּר לִמְאֵירְתָא : כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שַׁווּ לִבְּכוֹן עַל אוֹרְחָתְכוֹן : סְקוּ לְטוּרַיָּא וְאַיְתוּ אָעִין וּבְנוּ בֵיתָא וְאֶתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי בֵיהּ בִּיקָר אֲמַר יְיָ : מִתְפְּנַן אַתּוּן לְסַגֵּי וַהֲוֵי לִזְעֵיר וּמַעֲלִין אַתּוּן לֵיהּ לְבֵיתָא

נאם יי' צבאות אקחך זרובבל : עת ג' פתחין וסי' בלא עת נדתה · לא עת בא עת בית יי' ב' בו : מעט ז' זקפין קמצין בקריא' וסי' ונשארת בבתי מעט תחת אשר הייתם · זרעתם הרבה והבא מעט · ואם מעט ואוסיפה לך כהנה · ויחלו מעט מטשא · פנה אל הרבה והנה מעט · וקצף גדול אני קוצף · רק הבחנים הזו למעט דדח · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוו' :

ספר חגי

בשנת · שתי' לדריוש · הוא דריוש מלך פרס שהיה אחר אחשורוש ושנינו במדרש ויקרא רבה שנבה של אסתר היה ובימי כורש הראשון עלו זרובבל ויהושע הכהן מבבל לירושלם ברשיון כורש שאמר מי בכל עמו וגו' וצרו צרי יהודה ובנימן ושלחו אגרותיה' לכורש לצוות לבטל מלאכ' בית המקדש שהתחילו ובנוה ובטלום כמפורש בעזרא כארין בטילת עביד' בית אלהא וגו' ובטלה שלש שנים שמלך כורש וארבע עשרה של אחשורוש ושנה הראשונה של דריוש בנו ובשנת שתים באמרה נבואה זו לחגי לזרזם לחזור ולבנות במלאכה ולא יראו כי לא יבטלום השונאים שהקדוש ברוך יצליחם : העם הזה אמרו · לפי שבטלו אויביהם על ידיהם בראשונה סבורים הם שלא אקיים את דברי שאמרתי לפי מלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה ולא יבא עוד עת ביתי להבנות · אמור להם שבא עתה העת אבל עת הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות לתחילת מלכות בבל שבעי' שנה וכן היתה לסוף שבעים כפקדו לעלות על פי כורש אבל בניין הבית תלה בחורבות ירושלם שבימי צדקיהו שהיה מאוחר שמונה עשרה שנה למלכות בבל כדאמ' מר גלו בי"ח גלו בי"ט ועתה מלאו הי"ח : העת לכם · לשון תימה לכך נקוד הה"א פתח : ספונים · מכוסים בנסרי ארזי' כמו וספון את הבית וספון בארז וכן ת"י הא כדי' כשר לכון דאתון יתבין בבתיא דמטולי בנסורי דארז' ובי מקדשא הדין חרב : על דרכיכם · על עסקי שאתם רואין שאין במעש' ידיכם ברכה כמו שהוא אומר זרעתם הרבה והבא מעט כל זה בשביל חורבן ביתי הוא : והבא מעט · בעון ביכורים שבטלו : אכול ואין לשבעה · בעון ביטול מנחות : שתו ואין לשכרה · שביטל טעם היין לפי שבטלו הנסכים : לבוש ואין לחום לו · בעון בגדי כהונה שבטלו · והמשתכר משתכר אל צרור נקוב · כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כנותן מעותיו בקשר בגד נקוב : ואכבדה · חסר הא' כנגד חמשה דברי' שהיו במקדש ראשון ולא היו במקד' שני אורים ותומים וארון ושכינה ורוח הקדש כדאיתא במסכת יומא : פנה אל הרבה · עד הנה הייתם סבורים להביא מן השדה הרבה והבאתם מעט : ונפחתי

ספר חגי

בשנת · זה דריוש הפרסי שאמרו קדמונינו ז"ל שהוא בן אסת' המלכה אמר רבי משה כי בחדש תחלת החדש בכל מקו' ואם כן למה כתב ביום אחד לחדש והוא זרובבל בן רפיה אחי שאלתיאל מבני יכניה ובעבור שגדלו דודו שאלתיאל קראו על שמו בנו כמו ויהי לה לבן וככה ואלה בני מיכל בת שאול כי לא היה לה ולד רק גדלה אותם ויהוצדק אבי יהושע היה כהן גדול בבית ראשון כאשר נשרף כי כן כתוב על כן ירש בנו מעלתו בבאת ישראל מגלות בבל על כן לא שמש עזרא דודו בכהונה גדולה בימי יהושע בימי בנו וככה כתוב בספר עזרא : כה · כדרך ואני אנכי בא : ויהי · לאמר · במקום הזה לאמר לעם הזה מה שאין כן בתור' כי

וידבר השם אל משה לאמר פירושו דבר למשה לאמר לו הענין על כן אחריו דבר אל בני ישראל ואמרת להם : עת · לבנות ולשבת בבתים ספונים כמו וספון בארז : ועתה · דרכיכם · בדרכי העולם : זרעתם : והבא · רבן אל הבית מעט : אכול · אתם אוכלים לשבעה · כמו לשבעה כדרך ואכלתם ולא תשבעו כיום זמן שבני אדם אוכלים הרבה ואינם שבעים וככה שתה הרבה ואין שכרו לא שעבור החוק להשתכר · ודע כי מלת חם קשה כי הנה כתוב חם לבי בקרבי והוא האמת וחם להם צריך להיות האויר מחמם וככה ואין לחום לו וחום במשקל קור מפעלי הכפל וזה פירושי מפ"ו וחם הוא מן חמם והפתח יוכיח כי כל פעלי הכפל נפתחין כשתחסר אות הכפל כמו אם תם הכסף שהוא תמם ולא נוכל לומר שהוא כמו שב שפעמי' שהוא פועל עומד שהוא שב בעצמו ופעמי' שהוא פועל יוצא כמו ושב את שבותך כי ושב הוא קמוץ וחם הוא פתוח : צרור · כמו צרור הכסף ואם היה נקוב לא ימצא בו מאומה : כה · שימו · אחר שתענשו מה שאבוה אליכם עלו : פנה · עד עתה פניתם אל הרבה והבאתם אותו אל בתיכם : ונפחתי

ונפחתי בו · באותו המעט ואין בו ברכה ועתה דעו יען מה והטעם למה היה כן בעבור ביתי שהוא חרב : ואתם רצים · כל אחד מכם הולך ואין איש שם על לב חרבן ביתי לבנותו : על כן · טעם עליכם בעבור השמים כדרך והיו סמיך אשר על ראשך נחשת ואו עליכם לברכם לא על יושבי הארץ : כלאו : מלתת הטל · ואקרא חורב · דרך בחות כדרך יען ביתי אשר הוא חרב · וטעם ואקרא ואגזור על הארץ עד היותה כנחושה : ועל ההרים · מגד הררי כמו ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם : ועל כל יגיע כפים · כי לא יצליחו ויגעו לריק המתקים מימי בואר לא יועילו : וישמע · בקול שהם חייבים לבנות בית השם אפילו לא התנבא על כן : ועל דברי · ויער על דברי : ויאמר · מלאך השם ·

מליץ : במלאכות · בשליחות השם ומלאך מלה רמיה או השם כוכב ומגזרתו מלאכה : ויער · היה ראוי שיאמר ויער כמו ויקח ויסב רק נפתח מפני העין : פחת · כמו הקריבהו נא לפחתך וכמוהו להיות פחם ו ובלשון פרס פחת נקרא התרשתא : ביום עשרים · רבן עם ויעשו מלאכ׳ אף על פי שים הפסק : בששיי · בחדש הששיי : אמ׳ נא · לשלם חולקי כבוד למלכות על ה הכהונה ועל הנבואה כמו יהושע לפני כלב רק בדברי השם הדב׳ הפוך כלב קודם ואף על פי שהיה יהושע ג גדול מכלב בשנים ה הקדימו השם בדברו בו בעבור ויהם כלב ולא ויהם יהושע ו וכתוב אחרי שאול ו ואחרי שמואל המה יסד דוד ושמואל וככה ז זרובבל לפני יהושע שהוא מבני יהויכין : מי בכם · אתם הזקני : ועתה · ועשו רבק עם תחלת הפסו׳ הבא אחריו והוא את הדבר והטעם דברי התור׳ לשמור ולעשות : ורוחי · כבואתי : כי · עוד אחת · פליאה לעשה : מעט הי׳ · במני לעשות׳ או למעט ימים תהיה וטעם להרעיש דרך משל או כמשמעו ש שישמע רעש ורעש ו וירגזו כל האר׳ שהם בחרבה גם בספינות הים ויבואו מנחות ל לביתי : לי

מה כ״ד פחתין וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא : חרב ״ו בליש׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימ׳ ס״א : ועל אשר ד׳ דסמיכי וסימ׳ אנחנו פשטנו על נגב הכרתי · ואת הכבשה ישלם ארבעתים · וגם ביד יהוא בן חנני · ועל אשר תוציא האדמה : וכל שארית ג׳ וסי׳ העמסים מני בטן · וישבו בשער התוך · וישמע זרבבל בן שאלתיאל

ונפחתי בו יען מה נאם יהוה צבאות יען ביתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו : על כן עליכם כלאו שמים מטל והארץ כלאה יבולה : ואקרא חרב על הארץ ועל ההרים ועל הדגן ועל התירוש ועל היצהר ועל אשר תוציא האדמה ועל האדם ועל הבהמה ועל כל יגיע כפים : וישמע זרבבל בן שלתיאל ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול וכל שארית העם בקול יהוה אלהיהם ועל דברי חגי הנביא כאשר שלחו יהוה אלהיהם וייראו העם מפני יהוה : ויאמר חגי מלאך יהוה במלאכות יהוה לעם לאמר אני אתכם נאם יהוה : ויער יהוה את רוח זרבבל בן שלתיאל פחת יהודה ואת רוח יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול ואת רוח כל שארית העם ויבאו ויעשו מלאכה בבית יהוה צבאות אלהיהם :

ביום עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדריוש המלך : בשביעי בעשרים ואחד לחדש היה דבר יהוה ביד חגי הנביא לאמר : אמר נא אל זרבבל בן שלתיאל פחת יהודה ואל יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול ואל שארית העם לאמר : מי בכם הנשאר אשר ראה את הבית הזה בכבודו הראשון ומה אתם ראים אתו עתה הלוא כמהו כאין בעיניכם : ועתה חזק זרבבל נאם יהוה וחזק יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול וחזקו כל עם הארץ נאם יהוה ועשו כי אני אתכם נאם יהוה צבאות : את הדבר אשר כרתי אתכם בצאתכם ממצרים ורוחי עמדת בתוככם אל תיראו : כי כה אמר יהוה צבאות עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה :

ואנא שלח ביה מארתא חלף מה אמר יי צבאות חלף בית מקדשי דהוא חרוב ואתון רהטין גבר לביתיה : על כן בדיל חוביכון פסקו שמיא מלאחתא מטרא וארעא פסקת מלמיעבד פירין : וקרית חורבא על ארעא ועל טוריא ועל עיבורא ועל חמרא ועל משחא ועל כל די מפקא ארעא ועל אנשא ועל בעירא ועל כל ליאות ידין : ושמע זרבבל בר שאלתיאל ויהושע בר יהוצדק כהנא רבא וכל שארא דעמא למימרא דיי אלההון ולפתגמי חגי נביא כמא דשלחיה יי אלההון ודחילו עמא מן קדם יי : ואמר חגי נבייא דיי בשליחות מן קדם יי לעמא למימר מימרי בסעדכון אמר יי : ואער יי ית רוח זרבבל בר שאלתיאל רבא דבית יהודה וית רוח יהושע בר יהוצדק כהנא רבא וית רוח כל שארא דעמא ואתו ועבדו עבידתא בבית מקדשא דיי צבאות אלההון :

ביום עשרין וארבעא לירחא בשתיתאה בשנת תרתין לדריוש מלכא : בשביעאה בעסרין וחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי ביד חגי נבייא למימר : אימר כען לזרבבל בר שאלתיאל רבא דבית יהודה וליהושע בר יהוצדק כהנא רבא ולשארא דעמא למימר : מן בכון דישתאר דחזא ית ביתא הדין ביקריה קדמאה ומה אתון חזן יתיה כען הלא כדליתיה כן הוא בעיניכון : וכען תקף זרבבל אמר יי ותקיף יהושע בר יהוצדק כהנא רבא ותקיף כל עמא דארעא אמר יי ועבידו ארי מימרי בסעדכון אמר יי צבאות : ית פתגם די גזרית עמכון במפקכון ממצרים ונביאי מלפין ביניכון לא תדחלון : ארי כדנן אמר יי צבאות עוד חדא זעירא היא ואנא מזיע ית שמיא וית ארעא וית ימא וית יבשתא :

רשי

ונפחתי בו · אביא עליו מכת ירקון והתלעת ונפחתי לשון נופח באש פחם : עליכם כלאו שמים · על חוביכון כלאו מנעו : במלאכות יי׳ · בשליחות המקו׳ : ויבאו ויעשו מלאכה · התחילו מסתתין באבנים ומנסרין עצים בששי בעשרים וארבעה לחדש ובשביעי בעשרים ואח׳ היה דבר יי׳ אל חגי : מי בכם · הנשאר שהיה מן הגולי׳ ועודנו חי : אשר ראה וגו׳ · את הראשון אין זה חשוב בעיניו : הלא כמוהו כאין · יודע אני כי מי שראה הראשון אין זה בעיניו אלא כאין כמוהו כאין הוא ואין שוים הן כמו והיה כעם ככהן אף כאן כבית כאין שניהם שוים : את הדבר אשר כרתי · תורתי אתם שומרים ו ורוחי שורה על נביאכם : אל תיראו · עוד אחת מעט היא · משתכלה מלכות פרס זו ה המושלים עליכם עוד אחת תקום למשול עליכ׳ להבר לכשמן מלכו׳ יון ומעט יהא זמן ממשלתה : והכני מרעים · בניסי׳ הנעשי׳ לבני חשמונאי : את השמי׳ וגו׳ · ויבינו שמכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב וכסף כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון : לי

מסורה: ויהושע : ויער ג׳ וסימ׳ זרובבל · פול · יהורם : ואת רוח ד׳ בקריא׳ וסימן ויער יי׳ את רוח זרובבל ב׳ בפסוק · ואת רוח הטמאה · ויער יי׳ את רוח פול : אמר נא חד מן י״א זוגין מתחלפין בטעמא קדמא רביע תניינא זקף וסי׳ הוא הסובב דחוילה · הוא הסובב דכוש · וישחט ויקח משה את הדם · וישחט ויקח משה מדמו · ויהושע בן נון · ויהושע בן נון · ויהיו המתים · ויהיו הבתים · ויען בלעם ויאמר · ויען בלעם · ואבדתם מהרה דאוריתא · ואבדתם מהרה דיהושע · אמר אל רחבעם · וחברו · ויאמר ישעיהו · וחברו · בן אדם כל דברי · ותבא בי רוח · אמר נא אל זרבבל בן שלתיאל פחת · וחברו אמר אל זרבבל פחת :

לי. בכל מקום שלי הוא ולכי אעשה שלא לשום בלבב הכל להביא הזהב אל ביתי: גדול. אמר יפת כי הבית הראשון עמד ארבע מאות שנה ועשר שנים והבית השני עמד ארבע מאות וכך היה בימי הורודוס כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון ורבי משה אמר כי זה היה על תנאי אילו היו צדיקים גמורים כאשר אמר זכריה והיה אם שמוע תשמעון: בעשרים. אמר רבי ישועה כי זה תשיעי הוא להתחלת מלכות דריוש ולא ידענו מתי היה תחלת חדש מלכותו ולא דבר נכונה כי הנה כתוב בנבואת זכריה לחדש התשיעי בכסליו והנה החשבון מכוון וככה חודש זיו הוא חדש אייר כי החדש שני אינו דבוק עם למלוך שלמה רק למלוך דבק עם בשנה הרביעית כי אין מנהג ישראל למנות לחדשים כי אם לשנה

רש״י

לי הכסף ולי הזהב. ובידי להביאו לאשר חפצתי בו: גדול יהיה. רבו ושמואל חד אמר בבנין וחד אמר בשנים ששני בית ראשון ארבע מאות ועשר בית שני ארבע מאות ועשרים: שלא כל את הכהנים תורה. שאלה שכחו בגלותם הלכות קודש וטומאה וטהרה: בשר קדש. בשר טומאת נבלה או שרץ: ואל הנזיד. תבשיל: לא יטמא. כתלקו בה רב ושמואל חד אמר אי שתכום כהני דבעי מיניהו רביעי בקר ואמרו לו טהור וחד אמר לא אישתבוש כהני כהנים מחמיר בקול בגל מיניהו: ונגע בכנפו. לא נגע בבשר עצמו אלא בבגד שהוא ראשון: הקדש. הוסתא: אם יגע טמא נפש. מתעסק: יטמא. שהמת אבי אבות הטומאה והתחילו לטומאת שרץ רביעי הוא לטומאת מת: כן העם הזה. כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בשאר הלכות ואשר יקריבו שם. אם לא יתנו לבם ללמוד: ומעלה. שנים שעברו: מטרם שום אבן אל אבן. מטרם חזרתם לשוב ולהוסיף על יסוד שיסדתם בימי כורש ובטל עתה שימו לבבכם לעסוק בבנין ובלימוד ברכו כ כהונה: מהיותם באו אל ערימת עשרים. מהיות לכם מלירה תבואה כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתבואה כ׳ סאין ולא היה מוצא אלא עשרה: אל היקב. הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו ילחשוף עשרים מדות שמודדין בהם יין בגיתות ושם פורה: לחשוף למלאות כמו לחשוף מים מגבא וכן חספי סובל: והיתה עשרים. לא פסקה אלה בין מלירה יותר מן הדגן אלא שהרם טועה באומר מדת היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומד לפניו ובמסכת אבות ואיל כתן שנינו טעם למה לא אמר ביין מדה מוצעת כמו שאמר בדגן כגון לחשוף עשרים וחמשים פורה והיתה עשרה למדך שהיין מרה יתירה לעולם ושהיין לוקה ס סימן רע לעולם ולפי שהיין צריך להיות הרבה הכה בו מביין יותר: אשר יסד היכל. שהתחילו עתה בשנייה להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש: העוד

ולא ה׳ וסימ׳ נמצר בספר שפטים סימן י״ד: הן ישא חד מן י״א בקומות בטעם לגרמיה משרת לגריש אבל לא תמנע האו ולא כבוא בינהם וסימ׳ את מחלת בת ישמעאל. אי כבוד בן פנחס בן עלי. ויען יונדב בן שמעה אחי דוד. בכל איבין במואב ובבני עמון ובאדום. את תרתן ואת רב שקה מלכיש ירושלם. וגם כל היהודים אשר במואב. באים מדרך שער העליון. מעי מעי אחולה כן כתיב׳ ויקח עבד מלך את האנשים. הן ישא איש בשר קדש. מעש בירושלם חשבונות דד״ה: לבן היום ו׳ בקריא׳ וסימ׳ למן היום הוסדה ועד עתה. למן היום אשר ברא אלהים אדם. למן היום אשר יצאת מארץ מצרים. לבת אדני המלך. למן היום אשר יצאו אבותכם מארץ. אשר בנו אתה. אשר יסד היכל יי׳. חד ולמן היום אשר צוית שפטים:

	עברית		תרגום
ל׳	וְהִרְעַשְׁתִּי֙ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִ֔ם וּבָ֖אוּ חֶמְדַּ֣ת כָּל־הַגּוֹיִ֑ם וּמִלֵּאתִ֞י אֶת־הַבַּ֤יִת הַזֶּה֙ כָּב֔וֹד אָמַ֖ר יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃	ל׳ ר׳	וְאַזִיעַ יַת כָּל עַמְמַיָא וְיֵיתוּן חֶמְדַת כָּל עַמְמַיָא וַאֲמַלֵי יַת בֵּיתָא הָדֵין יְקָרָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃
ח׳ זק׳	לִ֥י הַכֶּ֖סֶף וְלִ֣י הַזָּהָ֑ב נְאֻ֖ם יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃	ח׳ זק׳	דִילִי כַסְפָּא וְדִילִי דַהֲבָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃
	גָּד֣וֹל יִהְיֶ֡ה כְּבוֹד֩ הַבַּ֨יִת הַזֶּ֤ה הָאַֽחֲרוֹן֙ מִן־הָ֣רִאשׁ֔וֹן אָמַ֖ר יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת	סג	סַגִי יְהֵא יְקָרֵיהּ דְבֵיתָא הָדֵין בַּתְרָאָה מִן קַדְמָאָה אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
ל׳ זק׳	וּבַמָּק֤וֹם הַזֶּה֙ אֶתֵּ֣ן שָׁל֔וֹם נְאֻ֖ם יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃	ל׳ זק׳	וּבְאַתְרָא הָדֵין אֶתֵּן שְׁלָמָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃
	בְּעֶשְׂרִ֤ים וְאַרְבָּעָה֙ לַתְּשִׁיעִ֔י בִּשְׁנַ֥ת שְׁתַּ֖יִם לְדָרְיָ֑וֶשׁ הָיָה֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה בְּיַד־חַגַּ֥י הַנָּבִ֖יא לֵאמֹֽר׃		בְּעַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְתְשִׁיעָאָה בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַי נְבִיָא לְמֵימָר׃
	כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת שְׁאַל־נָ֧א אֶת־הַכֹּהֲנִ֛ים תּוֹרָ֖ה לֵאמֹֽר׃		כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שְׁאֵיל כְּעַן יַת כַּהֲנַיָא אוֹרַיְתָא לְמֵימָר׃
זה״כסל׳ רק׳	הֵ֣ן׀ יִשָּׂא־אִ֨ישׁ בְּשַׂר־קֹ֜דֶשׁ בִּכְנַ֣ף בִּגְד֗וֹ וְנָגַ֣ע בִּ֠כְנָפוֹ אֶל־הַלֶּ֨חֶם וְאֶל־הַנָּזִ֜יד	זה״כסל׳ רק׳	הָא יִטוֹל גְבַר בְּסַר קוּדְשָׁא בִּכְנַף לְבוּשֵׁיהּ וְיִקְרֵיב בִּכְסוּתֵיהּ לְלַחְמָא וּלְתַבְשִׁילָא
ל׳ כסיס׳	וְאֶל־הַיַּ֧יִן וְאֶל־שֶׁ֛מֶן וְאֶל־כָּל־מַאֲכָ֖ל הֲיִקְדָּ֑שׁ	ל׳ כסיס׳	וּלְחַמְרָא וּלְמִשְׁחָא וְכָל דְמִתְאֲכִיל הֲיִסְתָּאַב
ל׳	וַיַּעֲנ֧וּ הַכֹּהֲנִ֛ים וַיֹּאמְר֖וּ לֹֽא׃	ל׳	וַאֲתִיבוּ כַּהֲנַיָא וַאֲמַרוּ לָא׃
	וַיֹּ֣אמֶר חַגַּ֔י אִם־יִגַּ֧ע טְמֵא־נֶ֛פֶשׁ בְּכָל־אֵ֖לֶּה הֲיִטְמָ֑א	ר׳ נ׳ ל׳	וַאֲמַר חַגַי אִם יִקְרֵיב טְמֵא נַפְשָׁא בְּכָל אִלֵין הֲיִסְתָּאַב
ר׳ נ׳ ל׳	וַיַּעֲנ֧וּ הַכֹּהֲנִ֛ים וַיֹּאמְר֖וּ יִטְמָֽא׃		וַאֲתִיבוּ כַּהֲנַיָא וַאֲמַרוּ יִסְתָּאַב׃
	וַיַּ֨עַן חַגַּ֜י וַיֹּ֗אמֶר כֵּ֣ן הָֽעָם־הַ֠זֶּה וְכֵן־הַגּ֨וֹי הַזֶּ֤ה לְפָנַי֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה וְכֵ֖ן כָּל־מַעֲשֵׂ֣ה יְדֵיהֶ֑ם וַאֲשֶׁ֛ר יַקְרִ֥יבוּ שָׁ֖ם טָמֵ֥א הֽוּא׃	ל׳	וַאֲתֵיב חַגַי וַאֲמַר כֵּן עַמָא הָדֵין וְכֵן כְּנִשְׁתָּא הָדָא קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וְכֵן כָּל עוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן וְדִיקָרְבוּן תַּמָן מְסָאַב הוּא׃
ל׳	וְעַתָּה֙ שִֽׂימוּ־נָ֣א לְבַבְכֶ֔ם מִן־הַיּ֥וֹם הַזֶּ֖ה וָמָ֑עְלָה מִטֶּ֛רֶם שֽׂוּם־אֶ֥בֶן אֶל־אֶ֖בֶן בְּהֵיכַ֥ל יְהוָֽה׃	ל׳ ל׳ ויד כסוס אלוה	וּכְעַן שַׁווּ כְעַן לִבְּכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵילָא עַד לָא יִתְּשַׂם נִדְבָּךְ עַל נִדְבָּךְ בְּהֵיכְלָא דַיְיָ׃
ל׳	מִֽהְיוֹתָ֗ם בָּא֙ אֶל־עֲרֵמַ֣ת עֶשְׂרִ֔ים וְהָיְתָ֖ה עֲשָׂרָ֑ה בָּ֣א אֶל־הַיֶּ֗קֶב לַחְשֹׂף֙ חֲמִשִּׁ֣ים פּוּרָ֔ה וְהָיְתָ֖ה עֶשְׂרִֽים׃	ל׳	מִדַּהֲוֵיתוּן עָלִין לַעֲרֵימַת עַסְרִין וַהֲוַיָא עַסְרָא עָלִין אַתּוּן לְמַעֲצַרְתָּא דְבָה חַמְשִׁין גַרְבִין דַחֲמַר וַהֲוַיָא עַסְרִין׃
ג׳	הִכֵּ֨יתִי אֶתְכֶ֜ם בַּשִּׁדָּפ֤וֹן וּבַיֵּרָקוֹן֙ וּבַבָּרָ֔ד אֵ֖ת כָּל־מַעֲשֵׂ֣ה יְדֵיכֶ֑ם וְאֵין־אֶתְכֶ֥ם אֵלַ֖י נְאֻם־יְהוָֽה׃	ג׳	מְחֵיתִי יַתְכוֹן בְּשִׁדְפוֹנָא וּבְיֵרְקוֹנָא וּבְבַרְדָא יַת כָּל עוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן וְלֵית אַתּוּן תַּיְבִין לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃
ל׳	שִׂימוּ־נָ֣א לְבַבְכֶ֔ם מִן־הַיּ֥וֹם הַזֶּ֖ה וָמָ֑עְלָה מִיּוֹם֩ עֶשְׂרִ֨ים וְאַרְבָּעָ֜ה לַתְּשִׁיעִ֗י לְמִן־הַיּ֛וֹם אֲשֶׁר־יֻסַּ֥ד הֵֽיכַל־יְהוָ֖ה שִׂ֥ימוּ לְבַבְכֶֽם׃	ל׳ ח׳	שַׁווּ כְעַן לִבְּכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵילָא מִיּוֹם עַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְתְשִׁיעָאָה לְמִן יוֹמָא דִשְׁרִי לְאִשְׁתַּכְלָלָא הֵיכְלָא דַיְיָ שַׁווּ לִבְּכוֹן׃

וככה הוא בשנה ה הרביעית למלוך שלמה על ישראל בחודש זיו הוא החודש השני ס שהוא אייר. כה. הכהנים. הם מורי התורה ובימי חגי היו מקריבים העולות על המזבח קודם עמידה שנה טרם נבנה הבית. ובספר דניאל כתבתי זה הפירוש. ועתה שם היה בכלל הכהנים יהושע שהוא הכהן גדול ותורה יבקשו מ מפיהו ולא יטעה ל להשיב. והראיה על דרך הפשט כי חגי לא אמר לכהנים שלא תורה תורת אמת רק אמר כן העם הזה: הן. בשר קדש. כמשמעו קודם ממש והנה יקדש יטמא ואם יקדש יטמא למה ימנה כי זה הכתוב זה והכתוב ולא תטמא והיתה קרובים והיה תקרבת מטומאתה ומלת כן תקדש את המלאכה קדם ממש כי יתעל הכל ויסוב קדש אם לא יוכלו הקדש בזמנו כאשר באר זה מנחם בן סרוק הספרדי באר הטוב ולתקדש מתקדשת ומזמנת ע עצמה לכל חפץ ואין פירוש המלה טומאה גם מלת קדש כמעשה ה המצריים בדברי ה הבתולות כי תולדת ה המצרים היא רפה מפני היאור המרבה לחה שלהם ועל כן אין בהם כח כשהם קרוב לארבעים או יותר ל לבטל הבתולה עד ס שיבואו נער ויסבב עמה מעט מעט עד ס שיהיה הפתח פתוח ו והוא מקרא קדם דרך זנות אומנותו ככך ועל כן בזה הכתוב כתעצ ארץ מצרים וגו׳ והנה המלה על בשר קדש שכתוב וכל אשר יגע

201

העוד׳ הה״א לתימה ובעבור אות הגרון כפתח כמשפטו וזה כמו העוד אביכם חי והנה היה הזרע זרוע בארץ והטעם אין לכם אחר במגורה מקומות שימו שם הדגן בבתים כמו נהרסו ממגורות כי בעבור שהכם כבדו לא היה להם רק מעט והנה הטעם אם אכה אתכם זאת השנה תמותו והנה החלותם ליסד הבית אז תחל הברכה בכל ימן היום · אשר יסד ההיכל אברך וזהו מן היום הזה ומעלה האמור למעלה והזכיר מפרי העץ הנזכרים הגפן והתאנה והרמון והזית וטעם לא נשא בין ולא עלה ואף כי פרי עד עתה לא נשא ׃ ויהי · שנית · כי ביום אחר התנבא פעמים ׃ אמור · מרעיש · דרך משל כאשר אומרים בימים האלה בארץ ישמעאל בבוא שמועות רעות ממלחמות נהפך ה העולם ׃ והפכתי כי מלחמות רבות היו עתידות בימי הנביא בהנבאו להיות וידענו כי כן היה רק לא ת מצאנו ספרי הקדמוני׳ לרעת המלחמות שהיו בימי דריוש זה הפרסי ובימי ארתחשתא ה המולך אחריו ובימיה׳ היה זרובבל הנשיא ליהוד׳ כי יהוא שנזכר בראיות גמורות מן המקרא ׃ ביום אקחך · כדרך ישלח ממרום יקחני ׃ ושמתיך · שמור כאילו היית חותם על יד ימיני וזה דרך משל ׃

ואת השמים ואת הארץ ג׳ וסימ׳ בראשית ברא אלהים · זכור את יום השבת · ביני ובין בני ישראל · העדותי בכם היום · וחברו דחיים · הקהילו אלי את כל · ויתפלל חזקיהו · וחברו דישעיה׳ אם יסתר איש במסתרים׳ אהה״י אלהים הנה · אני מרעיש את השמים · וחברו · ויאמר

הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה וְעַד־הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא מִן־הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה שֵׁנִית אֶל־חַגַּי בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר ׃ אֱמֹר אֶל־זְרֻבָּבֶל פַּחַת־יְהוּדָה לֵאמֹר אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ ׃ וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וְהָפַכְתִּי מֶרְכָּבָה וְרֹכְבֶיהָ וְיָרְדוּ סוּסִים וְרֹכְבֵיהֶם אִישׁ בְּחֶרֶב אָחִיו ׃ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם־יְהוָה וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת ׃

ל׳ ומל׳ · ל׳ — ל׳ — ל׳ — ל׳ — י׳ · ל׳ — ג׳ וכפיל׳ — ג׳ ומל׳

הַעוֹד כְּעַן עִיבוּרָא בְּאִידְּרָא וְעַד כְּעַן גּוּפְנַיָּא וְתֵינַיָּ וְרִימוֹנַיָּא וְאִילָנֵי זֵיתָא לָא טְעַנוּ יוֹמָא הָדֵין אִיבָרֵיךְ ׃ וַהֲוָת פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ תִּנְיָנוּת עִם חַגַּי בְּעַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְיַרְחָא לְמֵימָר ׃ אֵימַר לִזְרֻבָּבֶל רַבָּא רַבֵּית יְהוּדָה לְמֵימָר אֲנָא מְזִיעַ יַת שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא ׃ וְאֶהְפּוֹךְ כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא וְאֶתַבַּר תּוֹקֶף מַלְכְוָת עַמְמַיָּא וְאֶהְפּוֹךְ רְתִיכִין וְרוֹכְבֵיהוֹן וְיִתְקַטְלוּן סוּסָוָן וְרוֹכְבֵיהוֹן גְּבַר בְּחַרְבָּא דַּאֲחוּהִי ׃ בְּעִידָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲקָרְבִינָךְ זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי אֲמַר יְיָ וַאֲשַׁוִּינָךְ כִּיגְלוֹף דְּעִזְקָא עַל יַד אֲרֵי בָךְ אִתְרְעִיתִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת ׃

רשי

העוד הזרע במגורה׳ עדיין לא זרעתם בשנה זו והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה ת תזרעו בזמן ברכה כי בבנין הבית יבוא ברכה במעש׳ ידיכם ׃ והשמדתי חוזק ממלכות הגוים · מלכות פרס שהיא מושלת עכשיו על כל העולם יפלו ביד מלכי יון לסוף לד׳ שנה לבנין הבית כמו שאנו מונין במסכת ע״ז ׃ ושמתיך כחותם · כלפי שנגזר על יכניה אביו חי אני אם יהיה יכניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני משם אתקנך והוא׳ כתבו את האיש הזה ערירי למרנו שהועילה לו תשובתו ונולד לו זרובבל והושם כחותם ׃

ספר זכריה

נבואת

זכריה סתומה היא

מאד כי יש בה מראות דומות לחלום הניתן לפתרון ואין אנו יכולין לעמוד על אמיתת פתרונו עד יבא מורה צדק ולפי היכולת אתן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונות הדומה לנו ואחר פתרונו של יונתן ׃ בחדש השמיני · קודם שהתחילו לחזור ולבנות בגלגלה שהרי בעשרים וארבע לחדש התחילו בה ׃ על אבותיכם · שגרמו חורבן הבית׃ אבותיכם

ספר זכריה

מעלות הנבואה רבו׳ ואין דרך לספרם כי כח הנשמות ההגונות ה המקבלות כח רוח ה הקדש להנבא איננו על דרך אחד ובהיות הכבוד עם ישר׳ בטרם נגלו אין צורך לפרש הנבואה כמו הנה בן נולד לבית דוד י יאשיהו שמו והיה ה הדבר מתבאר מעצמו ואח׳ הגלות יש מראות צריכות פי׳ כמראות דניאל כי לולי שהמלאך היה מפרש לא היה דניאל יודעם ואף כי אחרים וככה מראות זכריה ואשר פירש המלאך הדובר בו כי במראות הלילה הם ידועות אשר לא פירש הן סתומות ונעלמות מעיני המשכילי׳ ואילו הייתו מוצאים ספר קדמון שהיה מספר מה שהתחדש בימים ההם ממלחמות הייתו ממששים כעורים קיר לומר אולי בעבור זה היתה הנבואה ועתה אין לנו על מה נשען וראיתי ספרי חכמים שהיו בצרפת שפירשו המראות שראה זכריה אחורנית על דבר שנבר עבר בימי זה הנביא כמו האופנים כי בעבורם גלה יהודה אל בבל ושני המקלות פירשו שהם ישראל ויהודה והכתוב אמר רעה את צאן ההריגה והנה הנבואה לעתיד היתה בימי הנביא ׃ ועתה אחל לפרש ׃

ולא יד כסל צמיכ׳ ולא ולא

לח

בְּחֹדֶשׁ

הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָה בֶּן־עִדּוֹ הַנָּבִיא לֵאמֹר ׃ קָצַף יְהוָה עַל־אֲבוֹתֵיכֶם קָצֶף ׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת ׃ אַל־תִּהְיוּ כַאֲבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם הָרָעִים וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נְאֻם־יְהוָה ׃

ז׳ ר״פ — ג׳ חל׳ בסיפ׳ · ל׳ חב׳ בסיפ׳ כ״ז — ל׳ ושא׳ ואשובה אליכם — יתיר יוד יתיר

בִּירְחָא

תְּמִינָאָה בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בַּר בֶּרֶכְיָה בַּר עִדּוֹ נְבִיָּא לְמֵימָר ׃ הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עַל אֲבָהַתְכוֹן עַל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי ׃ וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹ וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת ׃ לָא תְהוֹן כַּאֲבָהַתְכוֹן דְּיִתְנַבּוּן לְהוֹן נְבִיַּיָא קַדְמָאֵי לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תּוּבוּ כְּעַן מֵאוֹרְחַתְכוֹן בִּישָׁתָא וּמֵעוֹבָדֵיכוֹן מְקַלְקְלַיָּא וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אֲצִיתוּ לְמֵימְרִי אֲמַר יְיָ ׃

יהורם ברוך ׃ כחותם ג׳ וסימ׳ אקחך זרבבל · שמני כחתם ב׳ בפסוק ׃ בחדש ז׳ ר״פ וסימ׳ השלישי · והראשון דויקרא ׃ השני דפסח קטן · הרביעי דמלכים · וחבירו דירמיה · השלישי והחלו ערמות ׃ הראשון הוא חדש ניסן ׃ אבותיכם ג׳ מלאים בסיפרא וסימ׳ כענבים במדבר · קצף י״י על אבותיכם · אבותיכם איה הם ׃

בחדש

· לאמר · לישראל והנכון לאמר לנביא ׃ קצף · כי הנביא כנגד כל ישראל וידבר עמם אליו כאילו מדבר לכל ישראל כמו מה תצעק אלי כי ישראל היו צועקים כמו שכתוב למעלה ויצעקו בני ישראל אל י״י על כן ׃ ואמרת · כה אמר · הזכיר השם שלשה פעמים בזה הפסוק והטעם שובו והשם יוכיחכם ויזהירכם פעמים רבות ואל · תעשו אתם עמי כאשר עשו אבותיכם שקראו אליהם נביאים רבים ולא שמעו ׃ אבותיכם

אבותיכם. הנה מתו המוכחים והמוכיחים ואתם תדעו כי דברי ונבואתי השיגו אבותיכם והטעם שבאו להם והם הודו וטעם כאשר זמם שדע מעשיהם לפני עשותם ויפת אמר כי הטעם דעו כי תפסק הנבואה וזה טעם הלעולם יחיו רק דברי התורה וחקים הלא השיגו אבותיכם כי בתורה כתו' אם תשוב אל השם ישיב שבותך על כן וישובו ויודו: ביום. עתה יחלו מראות הנבואה: ראיתי. כתו' בתורה הוא ישלח מלאכו לפניך וילכו שני המלאכים סדומה וכתו המלאך הגואל אותי וישלח מלאך הנה אנכי שולח מלאך ומלאך פניו הושיעם ובספר דניאל מפורש שר יון ושר מלכות פרס ושר השרים הוא מיכאל והנה הכלל כל מעשה השם הנכבד על ידי המלאכים הם שהם עושי דברו והנה המשל שיבינו

יחיו ז' וסימ' ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. מתים כל יחיו. יחיו מתיך נבלתי. הלעולם יחיו. ומשפטים אשר לא יחיו. מדוע רשעים יחיו. ו' עליהם יחיו: ברכיהו ד' וסי' ביום עשרים וארבעה דשבט דבזכריה. ואחיו אסף העבד על ימינו. ויעמידו הלוים את הימן. ויקמו אנשים מראשי בני אפרים:

רשי

אבותיכם איה הם. ראו שלקו מכה רעה ברעב בחרב ובשבי: והנביאים הלעולם יחיו. ואם תאמר אף הנביאים איה הם הרי מתו אני משיב לכם וכי הנביאים היה להם לעולם לחיות אף סופן מוכיח כי אמת היו דבריהם שכל דברי וחוקי גזירות פורענותי אשר צויתי את עבדי הנביאים עליכם הלא השיגו אבותיכם: ראיתי הלילה וגו'. רבותינו פירשו מה שפירשו באגדת חלק אך אין סדר הפרשה והלשון מתיישב בו: והנה איש. מלאך: על סוס אדום. רמז הוא ליפרע מכשדים ממדי ופרס בחרב ובדם כמו שהוא אומר וקצף גדול אני קוצף על הגוי': ואחריו סוסים אדומים וגו'. מוכנים לשליחותו של מקו' ויש בהם מיני צבעים הרבה ושבח הוא לנו: שרוקים. לא ידעתי מה צבע הוא ויונתן תירגם קוחתין: בין ההדסים אשר במצולה. בין אילני הדסיא דבבבל: ואמר. למלאך אחד אשר היה מראה אותי כל זאת מה אלה אדוני והוא הרוכב על סוס אדום. ויען מלאך יי'. הוא הדובר בי: ויען יי' את המלאך הדובר בי דברים טובים. לא שמע הנביא מה ענהו אך ממה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו' אני יודע שדברים טובים ענהו: להתהלך בארץ. לראות את שלוות האומות: קנאתי לציון. מתפרע אנא פורענות דין ירושלם מן המעיקים לה: השאננים. אשר אני אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים: אשר אני קצפתי. על עמי מעט: והמה עזרו. על הקצף לרעה: וקו ינטה. למוד חומותיה ארכה ורחבה:

אלה

תרגום

אבהתכון אן אינון ואם תימרון נבייא לא לעלמא קיימין: ברם פתגמי וקימי די פקדית ית עבדי נבייא הלא ארביקו אבהתכון ותבו ואמרו כמא דחשיב יי צבאות למעבד לנא כאורחתנא וכעובדנא כן עבד עמנא: ביום עשרין וארבעא לחד עשר ירחא הוא ירחא שבט בשנת תרתין לדריוש הוה פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה בר ברכיה בר עידוא נביא למימר: חזיתי בליליא והא גבר רכיב על סוסי סמוק והוא קאים בין אילניא הדסיא די בבבל ובתרוהי סוסון סומקין קוחתין וחיורין: ואמרית מן אילין ריבוני ואמר לי מלאכא די ממליל עמי אנא אחזינך מה אינון אילין: ואתיב גברא דקאים בין אילני הדסיא ואמר אילין די שלח יי להלכא בארעא: ואתיבו ית מלאכא דיי דקאים בין אילני הדסיא ואמרו הליכנא בארעא והא כל ארעא יתבא שליוא ושקיטא: ואתיב מלאכא דיי ואמר יי צבאות עד אימתי את לא תרחים על ירושלם ועל קירויא דבית יהודה דאיתיתא עליהון לווט דנן שבעין שנין: ואתיב יי ית מלאכא די ממליל עמי פתגמין תקנין פתגמין דניחומין: ואמר לי מלאכא די ממליל עמי אתנבי למימר כדנן אמר יי צבאות מתפרע אנא פורענות ירושלם ולציון קנאה רבא: ורגז רב אנא רגיז על עממיא דשרן שליוא די אנא רגזית על עמי זעיר ואינון מסייעין לאבאשא: בכן כדנן אמר יי אתוב לירושלם ברחמין בית מקדשי יתבני בה אמר יי צבאות וחוט דמשחתא יתנגיד על בניין כתלי ירושלם:

זכריה א

אבותיכם איה הם והנבאים הלעולם יחיו: אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלוא השיגו אבתיכם וישובו ויאמרו כאשר זמם יהוה צבאות לעשות לנו כדרכינו וכמעללינו כן עשה אתנו:

ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר חדש הוא חדש שבט בשנת שתים לדריוש היה דבר יהוה אל זכריה בן ברכיהו בן עדוא הנביא לאמר: ראיתי הלילה והנה איש רכב על סוס אדם והוא עמד בין ההדסים אשר במצלה ואחריו סוסים אדמים שרקים ולבנים: ואמר מה אלה אדני ויאמר אלי המלאך הדבר בי אני אראך מה המה אלה: ויען האיש העמד בין ההדסים ויאמר אלה אשר שלח יהוה להתהלך בארץ: ויענו את מלאך יהוה העמד בין ההדסים ויאמרו התהלכנו בארץ והנה כל הארץ ישבת ושקטת: ויען מלאך יהוה ויאמר יהוה צבאות עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם ואת ערי יהודה אשר זעמתה זה שבעים שנה: ויען יהוה את המלאך הדבר בי דברים טובים דברים נחמים: ויאמר אלי המלאך הדבר בי קרא לאמר כה אמר יהוה צבאות קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה: וקצף גדול אני קצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה: לכן כה אמר יהוה שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה נאם יהוה צבאות וקוה ינטה על ירושלם:

ארא"ך ב' ואינון מן זוגין מן ב' ב' א' בריש וא' וא' וסי' במסר' רבתא בערך ו'. ודגה כל ה' דסמיכי בקריאה וסי' נבסר במלכים א' סי' ז'. ואת ערי ז' בקרי' וסי' ואת כל ערי המסכנות דמלכים ב' בפסוק. את ירוש' ואת עריה ר"פ. תני מצוה נאם יי'. יען בלאך ויאבר. ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים. ואת בעלת דדברי הימים בתרא דפסוק: ח' פסו' מסורתא מיכא ומיכא דלא נסבין ו' ובלה בבצע וסימ' בתוך אפרים בתוך מנשה. כל נגע כל כחלה' דברים טבים דברים נחמים. ארום בגוים ארום בארץ. שבט מישור שבט מלכותך. אבי ישי אבי דוד. על הסרך על אבהך. על בתוליה על הרים:

ומה שהם זורים ומהם רוכבים על סוסים שיבואו מהר' ויודיעו הדברים שהם במלכותו וככה זה והנה איש. מלאך כמו והאיש גבריאל: על סוס אדום. ככה ראה ואין צורך לבקש טעם למה אדום וככה לא נבקש טעם למה בליל שעורי' ולא חטים והמפרש כי שעורים מדרך שערה ואדום כמו אדם לשפוך דמים ואלה כדברי דרש הם וזה האיש הרוכב הוא שר ופירו' במצלה קשה ויפת אמ' כי הוא שם מקום ונפתח הבי"ת כמו וזבח ולמנע בקרקר אף על פי שאין דרך להפתח על שם מקום כי לא יאמר בציון ב בשמרון כי אם בשבא או בחירק ורבי משה הכהן אמ' כי במצולה בריכת מים וכיבותיה הדסים: ואחריו סוסי' ואין איש רוכב עליה' ואלה כדברי יחזקאל ופני שור מהשמאל ומלת שרוקים מגזרת שורקה במראה שורק ואלה הסוסי' הם רבים על שניעים פי' גונים: ואומר. המלאך הדובר בי. ואיננו העומד בין ההדסים כפי פי' יפת ולפי דעתי כי המלאך ה' הדובר בי הוא הרוכב על סוס אדום כי הוא השר: ויען. עתה פירש כי הוא העומד בין ההדסים אלה הסוסים שלוחי השם לשוט בארץ כמו שטן איוב שגם הוא מלאך: ויענו את מלאך יי'. הוא האיש הנזכר שהוא אחד השרים ואלה הסוסים שלוחיו במצות השם: ויען. כמו ועניית ואמרת ויען איוב הראשון או הטעם שיענה לשם ששלחו והוא הנכון והנה הטעם בההעורר מלחמות אז יבנה בית השם על יד זרובבל כאשר התנבאו חגי ושמתיך כחותם: זה שבעים שנה. באורתיו באר היטב בספר דניאל: ויען. עתה הזכיר מה שענה השם בדרך כלל כאשר שמע זה הנביא והמלאך הוסיף לפרש לו: ויאמר. כל קנאה קשורה עם למ"ד אינה כמו קשורה בבי"ת והנה זה כמו המקנא אתה לי והטעם בעבור כמו ויקנא השם לארצו בעבור ארצו ושיא קנאה לטוב לאותו הנזכר וכשהיא קשורה בבי"ת כמו ויקנאו בו פלשתים היא להפך: וקצף. זה אות על מלחמות רבות וצרות קשות על הגוים בימים ההם: קצפתי מעט. על ישראל והם הוסיפו: לכן. וקו'. משקולת הבונים:

עד

עד תפוצינה · בבל כד מרוב הטובה יגדל הישוב : ואמר · גם זה במראה : ארבע קרנות · מארבע פאות ירושלם : ואומר · והנה טעם קרנות האויבי שהיו סביבות ירושלם הבאים לזרותה כדרך וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו : ויראני · הזכיר השם כי זה סוד המראה הראשונה וחרשים חרשי משחית : ואומר · אל המלאך הדובר בי אעפ שלא הזכירו כי יתפש דרך קצרה וטעם כפי איש על בני יהודה כל אחד כפי מעלתו : לא נשא ראשו · אחד מהם כנגד אלה הקרנות : ויבאו אלה · האנשים : לידות את קרנות · להשליכם ממקומם כמו ידו גורל והנה הטעם שיקורו כל השונאי׳ ויבנו הבית : ואשא · גם זאת במראות הלילה : ואומר · למוד מפעלי הכפל כמו לחוב לרוש לבוז והנה ראה כי ה השם צוה וגזר שתהיה בנויה ככה בארך וברוחב לפני׳ משחומו׳ : והנה · יוצא · מבין ההדסי׳ והנה מלאך אחר יוצא והנה שליח אחר מהשם אל המלאך הדובר בי : ויאמר · הלז · כמו הלזה אותו העומד והנה שלשה נתנבאו והם נערים זכריה שמואל וירמיה : פרזות · מחוץ לחומה : ואני · חומת אש · לשמור ירוש׳ והפרזות סביב להשחית כל ה הקרב אליהם להרע להם : הוי · לשון קריאה ציווהם על יד הנביא לשארים בבבל לבוא אל ירושלם לעזור לבנות הבית ו ולעשות המצות שהם תלויות בארץ : מארץ צפון · היא בבל ועילם ומלכות פרס ומדי וטעם כי בארבע רוחו׳ כאשר לא יתחבר רוח אל רוח ככה הייתם עד עתה : הוי · יושבת · עם בת בבל והטעם שובי אל ארצך ואל תשכני עם זרים : כי · אחר שילוח כבודו אלי שלחני והטעם לומר ליושבי בבבל כי אין להם פחד מכל אויב בדרך לשוב אל ציון : כי · אני מניף ידי להכות כל מבקש ל לשלול אתכם : רני · ושכנתי · על תנאי אם התחברו ישראל מכל הגוים והנה לא עשו כן כאשר פירשתי ב במגילת שיר השירים וככה מראות האיפה כאשר אפרש : ונלוו · אם ישראל יבואו : ונחל · יקחנו לחלקו כמו ונחלתנו או הפועל יוצא כמו אשר ינחלו לכם : תם

נחם ונחם ו׳ פתחין וסימ׳ ותכל המלך דוד לצאת · אתם יראה פרעה · מיודע ישוב · נחם יי׳ על זאת · עוד קרא לאמר : זרו ב׳ וחס׳ ובעניינ׳ וסימ׳ ויאמר אלי אלה הקרנות · ואמר מה אלה באים : למד ב׳ בתרי לישני וחס׳ למד ילמדו · למד את ירושלם : פרזות ג׳ בליש׳ וסי׳ ואמרתם אעלה על ארץ פרזות · פרזות

עוֹד קְרָא לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד תְּפוּצֶנָה עָרַי מִטּוֹב וְנִחַם יְהוָה עוֹד אֶת צִיּוֹן וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם :

ב וָאֶשָּׂא אֶת עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה אַרְבַּע קְרָנוֹת : וָאֹמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה אֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר זֵרוּ אֶת יְהוּדָה אֶת יִשְׂרָאֵל וִירוּשָׁלִָם : וַיַּרְאֵנִי יְהוָה אַרְבָּעָה חָרָשִׁים : וָאֹמַר מָה אֵלֶּה בָאִים לַעֲשׂוֹת וַיֹּאמֶר לֵאמֹר אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר זֵרוּ אֶת יְהוּדָה כְּפִי אִישׁ לֹא נָשָׂא רֹאשׁוֹ וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה לְהַחֲרִיד אֹתָם לְיַדּוֹת אֶת קַרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנֹּשְׂאִים קֶרֶן אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה לְזָרוֹתָהּ : וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה אִישׁ וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה : וָאֹמַר אָנָה אַתָּה הֹלֵךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי לָמֹד אֶת יְרוּשָׁלִַם לִרְאוֹת כַּמָּה רָחְבָּהּ וְכַמָּה אָרְכָּהּ : וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יֹצֵא וּמַלְאָךְ אַחֵר יֹצֵא לִקְרָאתוֹ : וַיֹּאמֶר אֵלָו רֻץ דַּבֵּר אֶל הַנַּעַר הַלָּז לֵאמֹר פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלִַם מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ : וַאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נְאֻם יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ :

הוֹי הוֹי וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן נְאֻם יְהוָה כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם נְאֻם יְהוָה : הוֹי צִיּוֹן הִמָּלְטִי יוֹשֶׁבֶת בַּת בָּבֶל :

כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אַחַר כָּבוֹד שְׁלָחַנִי אֶל הַגּוֹיִם הַשֹּׁלְלִים אֶתְכֶם כִּי הַנֹּגֵעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ : כִּי הִנְנִי מֵנִיף אֶת יָדִי עֲלֵיהֶם וְהָיוּ שָׁלָל לְעַבְדֵיהֶם וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחָנִי :

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת צִיּוֹן כִּי הִנְנִי בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם יְהוָה : וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ : וְנָחַל יְהוָה אֶת יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם :

ל׳ · ל׳ · ב׳ ובעניין · ל׳ · ל׳ · ל׳ ומל׳ · ב׳ בתרי לישנ׳ וחס׳ · ל׳ · ד׳ חס׳ בנבי׳ קמץ אלי׳ · ג׳ בליש׳ · ב׳ לנבי · ד׳ · ג׳ · ל׳ · ה׳ · ל׳ ותכ׳ וי״ו · ל׳ · ט · ל׳ · י׳ · ל׳ · ל׳ ויחד לארמת קדש

עוֹד אִתְנַבֵּי לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד יִתְמַלְיָן קִרְוֵי עַמִּי טוּבָא וִינַחֵים יְיָ עוֹד יָת צִיּוֹן וְיִתְרְעֵי עוֹד בִּירוּשְׁלֶם : וּזְקָפִית יָת עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא אַרְבַּע מַלְכְוָן : וַאֲמָרִית לְמַלְאָכָא דִּמְמַלֵּיל עִימִּי מָן אִילֵין וַאֲמַר לִי אִילֵין מַלְכְּוָתָא דְּבַדָּרָא יָת אֱנַשׁ יְהוּדָה וְיָת יִשְׂרָאֵל וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם : וְחַזְיַנִי יְיָ אַרְבְּעָא אוּמָנִין : וַאֲמָרִית מָה אִילֵין אָתַן לְמֶעְבַּד וַאֲמַר לְמֵימַר אִילֵין מַלְכְּוָתָא דְּבַדָּרָא יָת אֱנַשׁ יְהוּדָה וְלָא שַׁבְקָא לְהַלְכָא בְּקוֹמָה זְקוּפָא וְאָתוּ אִילֵין לַאֲזָעָא יָתְהוֹן לְמִתְבַּר יָת מַלְכְּוָות עַמְמַיָּא דִּנְטַלַת זַיִן עַל אַרְעָא דְּבֵית יְהוּדָה לְאַגְלָיוּתַהּ : וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא גַּבְרָא וּבִידֵיהּ חוּט דִּמְשַׁחְתָּא : וַאֲמָרִית לְאָן אַתְּ אָזִיל וַאֲמַר לִי לְמִמְשַׁח יָת יְרוּשְׁלֶם לְמֶיחֱזֵי כַּמָּא פּוּתְיַהּ וְכַמָּא אוּרְכַּהּ : וְהָא מַלְאָכָא דִּמְמַלֵּיל עִימִּי נָפִיק וּמַלְאָכָא אוּחֲרָנָא נָפִיק לְקַדָּמוּתֵיהּ : וַאֲמַר לֵיהּ רְהוֹט מַלֵּיל עִם עוּלֵימָא הָדֵין דִּיכֵי לְמֵימַר פַּצְחִין תִּיתֵב יְרוּשְׁלֶם מִסְּגֵי אֱנָשָׁא וּבְעִירָא בְּגַוַּהּ : וּמֵימְרִי יְהֵי לַהּ אֲמַר יְיָ כְּשׁוּר דְּאֶשָּׁא מַקַּף לַהּ סְחוֹר סְחוֹר וּבִיקַר אַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בְּגַוַּהּ : אָכְלוּ לְמַבְדַּרְיָא וַאֲמָרוּ לְהוֹן אִתְכַּנְשׁוּ מֵאַרְעָא צִיפּוּנָא אֲמַר יְיָ אֲרֵי כְּאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא בַּדָּרֵית יָתְכוֹן אֲמַר יְיָ : אָכְלוּ לִכְנִישְׁתָּא דְּצִיּוֹן וַאֲמָרוּ לַהּ אִשְׁתֵּזִבִי וְאִיתְאַ דְּיָתְבָא בִּמְדִינַת בָּבֶל : אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת בָּתַר יְקָרָא דַּאֲמִיר לְאַיְתָאָה עֲלֵיכוֹן שַׁלְחַנִי עַל עַמְמַיָּא דְּבָזִּין יָתְכוֹן אֲרֵי דְּמַנְזִיק בְּכוֹן כַּד מוֹשִׁיט יְדֵיהּ לְמִקְרַב בְּגַלְגַּלֵּי עֵינוֹהִי : אֲרֵי הָא אֲנָא מְרִים יָת מַחַת גְּבוּרְתִּי עֲלֵיהוֹן וִיהוֹן עֲדִי לְפַלְחֵיהוֹן וְתִדְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי : בּוּעִי וַחֲדָא כְּנִשְׁתָּא דְּצִיּוֹן אֲרֵי הָא אֲנָא מִתְגְּלֵי וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בְּגַוִּיךְ אֲמַר יְיָ : וְיִתּוֹסְפוּן עַמְמִין סַגִּיאִין עַל עַמֵּיהּ דַּיְיָ בְּעִידָנָא הַהִיא וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בְּגַוִּיךְ וְתִדְּעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה עֲלָךְ : וְיַחְסִין יְיָ לְרַבֵּית יְהוּדָה חוּלַקְהוֹן עַל אַרְעָא דְּקוּדְשָׁא וְיִתְרְעֵי עוֹד בִּירוּשְׁלֶם :

רשי

אלה הקרנות · אלה האומות אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלם עד אשר זירום : ארבע חרשים · נגרים היודעים לנסר את הקרנות ורבותינו פירשו במסכת סוכה מי הם : ויאמר לאמ׳ אלה הקרנות · אשר ראית בראשונה : אשר זרו׳ את יהודה והשפילום עד כפי איש לא נשא ראשו לא נתנו לאחד מבני עמי להרים ראש : ויבאו אלה · החרשי׳ להחריד אותם הקרנות ולידות אותן לידות להשליך : חבל מדה : חוטא משיחא למוד את ירושלם כמה יהיה ארכה ורחבה : והנה המלאך הדובר ביוצא · הוא אשר בידו חבל המדה : רוץ דבר אל הנער · אל תנא עוד למוד כי כמלך הב״ה בפמליא שלו שלא יהא לה קצב ושיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה : פרזות תשב · מאין חומה כדי שיתישבו בה כל הבא ותגדל מ מיום אל יום : ואני אהיה לה · למגן כאילו חומות אש סביבותם בתוכה תשכון שכינתי לכבוד בניי הוי הוי · אין לשון זה אלא לשון הכרזה והזעקת קיבוץ וכן תי׳ אכלו למדבריא הכריזו כמו ירעם מן שמים אכלי מן שמיא : ונוסו מארץ · צאו גליות עמי מתוך בבל והסור : הוי ציון המלטי · אף זה לשון הכרזה האספו עם גלות ציון והמלטו מתוך בבל : אחר כבוד · אחר כבודכם אני שלוח להגדיל לכם כבוד ומדרש אגדה אחר כבוד אחר שאמלם לעשו כבוד שכיבד את אביו : והיו שלל לעבדיהם · לישראל שהם עתה עבדים להם : ונלוו · נתחברו : ונחל יי׳ את יהודה · לנחלתו ולחלקו : תם

מסרה

תשב ירושלם · על כן היהודים הפרזים : אל הגוים ה׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן ט״ל ובסוף ישעיה : ונלוו ד׳ וסי׳ ונלוו עליך ושמרו את משמרת · באו ונלוו אל יי׳ · ונלוו גוים רבים · ונלוו עליהם רבים בחלקלקות : אדמת הקדש ל׳ וחד אדמת קדש ואינון מן שנה חדא חד לא נסיב ה׳ בריש תיבותא וחד נסיב וסימ׳ במס׳ רבתא בערך ה׳ :

הס. על דרך ידמו כאבן ומלת כצור מבנין נפעל כמו נכון וזה הבנין יבוא בלשון הווה פעול גם בלשון עבר כמו נכונו ללצים שפטים והמתלכה כנוכה גם זה כעור לשון עבר והעתיד אשר יעור משנתו ובא קמץ קטן תחת גדול אולי היה כן בעבור אות הגרון והמפרש כי הוא כמו נערו כנערי אריות שברה כנוכה חשב בעבור מלת הס: ויראני. שהם כדרך מראות הלילה: והשטן. אויב כמו שעשה סנבלט וכאשר עשו צרי יהודה ושם כתוב כתבו שטנה והם היו שטן ליהושע כי לא ידעו שהבית יבנה ויהיה יהושע כהן גדול: ויאמר. שהשם יכיר כל שטן שוטן שלא יבנה הבית ותבנה עבודת בית המקדש שלימה וטעם הלא דרך משל די לאלה בערם שנמלטו מהגלות או איך תוכל לשטנו והאם לא הזיקו דרך משל איך תוכל לשטנו אחרי ש שהוא מכל מהגלות: ויהושע. יש אומרים כי הבגדים הצואים אחד מבני בניו היה חתן לסנבלט וזה ה העון אינו על יהושע כי לא היה זה בימיו והנכון כי לא היה לו בגדי כבוד ותפארת כי לא היה להם רק מזבח להקריב העולה ואין להם בית ולא פ פרכת וכפרת ומזבח הזהב ובגדי זהב והנה הבגדים משל שאין לו כבוד והדר: ויען. זה המלאך אל העומדים לפני זה ה המלאך והוא שר ע עליהם כי ישנו מה שיכוס ויא כי לפניו שב ל יהושע וזה רחוק כי למה יעמדו לכנים לפניו ומה מעלה יש לו כי יהוא לבוש בגדים צואים ורע כי לבוש פועל יוצא והאומרו לובש הוא לובש עצמו ולבוש אחר שם עליו אלה הבגדים הצואים ומלת עונך כדרך גדול עוני מנשוא גדול עונשי ושערי על כן אמר אחריו הן גרשת אותי וגם זה עונך כ ככה: העברתי מעליך עונשך ושערך וחרפתך כדרך ונקה האים מעון וכן והאשם תשא את עונה: מחלצות. כמו את חליצתו חליפתו דבר שהוא נחלץ ממנו ו ומחלצו שחלץ אחרים תחתיהן: ואומר. אמר ר׳ מריכוס כי הוא תחת ויאמר וכזה לא ימצא בלשון הקדש והנכון שהנביא אמר אחר שהסירו הבגדים הצואים ולבשוהו בגדי תפארת כמה היה כ נאה אילו היה נניף טהור על ראשו הו

הס כל בשר. כל שאר האומות: כי נעור. לשון הערה והקצה: לשטנו. להשטינו על שהיו בניו נשואי׳ נשים נכריות כמו שכתו׳ בספר עזרא וימצא מבני הכהני׳ אשר הושיבו נשי׳ נכריו׳ מבני ישוע בן יהוצדק: יגער יי׳ בך השטן. יגער הב״ה בך אתה השטן וחוזר וגוער בך הוא הבוחר בירושלם שלא תכנס לפניו לקטרג הצדיק הזה הלא ראוי הוא וזכה לכך שהוצל מאש השריפה: הלא זה אוד מוצל מאש. משורש בא״גדת חלק שהושלך עם אחאב בן קוליה וחבירו לאור: לבוש בגדי׳ צואים. כתרגומו הוו ליה בנין דנסבין להון נשא דלא כשרין לכהנתא והיה נענש הוא על שלא מיחה בידם: הסירו הבגדים הצואים מעליו. יבדילו בניו את נשותיהם וימחול לו: מחלצות. חליפות בגדים נאים כלומר זכיות אבל לפי שדימה השטן לבגדי׳ צואי׳ דימה הזכות למחלצות בגדים נאים ולבנים: ואומר. אני זכריה: ישימו צניף טהור וגו׳. בקשתי רחמים עליו: ויעד. לשון התראה כמו ואעידה בם את השמים וגו׳: אם בדרכי תלך וגם אני זאת אעשה לך: אתה תדין את ביתי. תשפוט ותהיה פקיד על בית מקדשי: ונתתי לך מהלכים. כתרגומו ובאחיות מתיא אחייך ואתן לך ריגלין דמהלכין בין שרפיא ה האלין. ולפי פשוטו מבשרו על בניו שיזכו לעתיד: העומדים. שרפי׳ ומלאכי השרת שאין להם ישיבה: אתה ורעיך. חנניה מישאל ועזריה היו: אנשי מופת. גברין כשרין למיעבד להון ניסין שאף להם נעשה נס: כי הנני מביא את עבדי צמח. כי עתה זרובבל פחת יהודה קטן בחצר המלך אני מצמיח לו ג גדולה ונס נתתיו לחן בעיני ה המלך לנלאות שאלתו בבנין הבית והעיר כמו שמפורש ב בעזרא דברי נחמיה בן חכליה והוא זרובבל כדאמ׳ בסנהדרין: כי הנה האבן. יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידיכם ואותו היסוד ושובי ה הזומה היה מעט בעיניכם כמו ש שמפורש בעזרא ובנבואת חגי: על אבן אחת שבעה עיני׳. סופו להרחיב על אחד שבעה וכן ת״י על אבנא חדא שבעה חזיין ליה. ולשון עינים לשון מראות ולי נראה שבעה עינים על שם עיני הב״ה שבעיניו ולבו להוסיף עליו על אחד שבעה לפי פרוגמתו בנבואה זו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני יי׳ היה משוטטים אלא לומר שנתן עיניו להרבות כבוד הבית בבנינו: הנני מפתח פתוחה. מתיר קישוריה מפיר עצת האויבים אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה: ומשתי. והסירותי: ביום אחד. לא ידעתי איזה יום. וגולה

הלא זה חד מן י״ד פסוקין בטעם פ׳ השפחא כך דינה לעולם לא ישרהוה כי אם מרכא אך ב״ד מקומו׳ ישרתוה דרגא עם ב׳ מרכות הנקראות תרין חוטרין וסימ׳ נמסר בסוף סדר מטות וכריש חבקוק: וגם אתה ג׳ בקריא׳ וסי׳ וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי. וגם אתה ידעת את אשר עשה לי. וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר:

הס כל בשר מפני יהוה כי נעור ממעון קדשו: [ל׳]

ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יהוה והשטן עמד על ימינו לשטנו: [ג] [ל׳ ויתר ושטן] ויאמר יהוה אל השטן יגער יהוה בך השטן ויגער יהוה בך הבחר בירושלם הלוא זה אוד מצל מאש: [ל׳] [ל׳] [ל׳ יתר נסוע] ויהושע היה לבוש בגדים צואים ועמד לפני המלאך: [ל׳] [ל׳] ויען ויאמר אל העמדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצאים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אתך מחלצות: [ז׳ בליש] [ל׳ וחס׳ ויתר באים] ואמר ישימו צניף טהור על ראשו וישימו הצניף הטהור על ראשו וילבשהו בגדים ומלאך יהוה עמד: [ל׳] [ל׳] [ל׳] [ל׳ וחס׳] ויעד מלאך יהוה ביהושע לאמר: [ב׳ ויעד יי׳] כה אמר יהוה צבאות אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמר וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר את חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה: [ב׳ מטל] [ג׳] [ט׳ פסוקי׳ וגם וגם] [ל׳] שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך הישבים לפניך כי אנשי מופת המה כי הנני מביא את עבדי צמח: [ב׳ מל׳ בכנוי] כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד: [כ״ח] [ל׳ וחס׳ כ״ז ל׳]

ספו כל רשיעיא מן קדם יי ארי אתגלי ממדור קודשיה:

ואחזיני ית יהושע כהנא רבא קאים קדם מלאכא דיי וחטאה קאים על ימיניה לאסטנא ליה: ואמר יי לחטאה יזיף יי בך חטאה ויזיף יי בך דאתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם הלא דין אוד משיזב מיקידא: ויהושע הוה ליה בנין דנסבן להון נשין דלא כשרין לכהונתא וקאים קדם מלאכא: ואתיב ואמר לדמשמשין קדמוהי למימר ואמרו ליה ויפיק נשין דלא כשרין לכהונתא מביתיה ואמר ליה חזי דאעדיתי מנך חובך וא ואלבישית יתך זכוון: ואמרית שוו מצנפא דכיא על רישיה וש ושויאו מצנפא דכיא על רישיה ואסבוהי איתא דכשרא לכהונתא ומלאכא דיי קאים: ואסהיד מלאכא דיי ביהושע למימר: כדנן אמר יי צבאות אם באורחן דתקנן קדמי תהך ואם ית מטרת ממרי תטר ואף את תדין לדמ לדמשמשין בבית מקדשי ואף תטר ית עזרתי ובאחיות מיתיא אחייך ואתן לך ריגלין מהלכן בין ספריא האילין: שמע כען יהושע כהנא רבא את וחברך דיתבין קדמך ארי גברין כשרין למעבד להון ניסין אינון ארי הא אנא מיתי ית עבדי משיחא ויתגלי: ארי הא אבנא דיהבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעא חזיאן להא אנא גלי חזיתהא אמר יי צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד:

עינים כ״ח בקריא׳ וסימ׳ הנה הוא לך כסות עינים. ותשב בפתח עינים. חכלילי עינים מיין ולבן. בכלות עינים ומדיבת נפש דבחקתי. נפל וגלוי עינים. וחברו. וכליון עינים דכי תבא. עם יפה עינים וטוב ראי. שמעו נא זאת עם סכל. וגבותם מלאות עינים סביב. וכל בשרם וגביהם. בתוך בית ומרי אתה יושב. ומשקרו׳ עינים. טהור עינים מראות ברע דתריסר. נגששה בעורים קיר. לפקוח עינים עורות. על אבן אחת שבעה עינים. מצות יי ברה מאירת עינים. גבה עינים ורחב לב. עינים להם ולא יראו. וחברו. ושח עינים יושיע. עינים הייתי לעור. עינים רמות לשון שקר. מאור עינים ישמח לב. רום עינים ורחב לב. למי חכלילו׳ עינים. טוב מראה עינים מהלך נפש:

מלת ואומר זה בלבי ככה חשבתי בלבי וראיתי שנתקיימה מחשבתי והנה הושם הצניף הטהור על ראשו וככר הלבישוהו בגדים כמו וירם תולעי׳ ויבאש וככר באם כי כל דבר יבאש תחלה ואחר כן ירום תולעה: ויעד. כפתח העי״ן בעבור היותו מהגרון כמו ויסב את כל הרכוש: כה. טעם וגם אם היית טוב כי בן יהוצדק שהיה כהן גדול בבית ראשון. ויו ונתתי כפ״א רפה בלשון ישמעאל ומוהו והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וככה והחרמתי את עריהם והנה שכרו שיהלך בין העומדים שהם המלאכים: שמע נא. עתה ראיתי מפרש כי הכהן הגדול שב אל יהוצדק לא אל יהושע כי את שמים בטנוף ולא פירש נכון כי אז הראיתי לו דברי המלאך ליהושע הפסוק הזה שקראו לעצמו הכהן הגדול: ורעיך. הם שאר הכהני׳ שהם ראוים לשבת לפניו כי הוא הכהן הגדול: כי אנשי מופת. ראוים הם שיעשה להם מופת: צמח. הוא זרובבל כאשר יאמר צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל וסוף הפרשה מוכיח לפני זרובבל ומפרשים רבים אמרו כי זה צמח הוא המשיח ונקרא זרובבל כי הוא מזרעו כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם גם אני עשיתי דרך דרש כי צמח בגימטריא מנחם והוא בן עמיאל כי זאת האבן היא אבן המשקולת כאשר יפרש עוד מתהיה ביד זרובבל בהחלו ליסד הבית וזה יהיה לפני יהושע וכן פי׳ הפסוק האבן אשר נתתי ביד זרובבל לפני יהושע: ומשתי. הנה זאת המלה מהפעלים היוצאים כמלת שב שמתכח פי׳ שנים דרכים שב הוא בעצמו גם ושב אחר כמו והשיב ככה לא משו מקרב המחנה. ומשתי את עון הארץ וטעם עון השבב והרע והגלות: ביום

אבן עזרא

ביום: שיוסד ההיכל אז תשכנו לבטח והנה דברי זכריה כדברי חגי הנביא: וישב. בעבור שאמר ויעירני והוא ישן וטעם יעור ולא יועד על ידי אחר רק מעצמו בלט כאילו מעצמו נעור: ויאמר. וגלה. כמו גלות עליות ועתה אומר לך בדרך קצרה דבר זאת המנורה כי הזכיר זה הנביא אחר כן כל דבריה היו שנים זתים אילנו' מימין הגלה ומשמאלה ושבלי הזתים כופלים מהאילנים על שני כנתרות זהב ומאיליהם כפלו ונדרכו ונעשה שמן זך כזהב והם מריקים אל הגלה ובגלה היו שבעה מוצקות שבעה נרות ושבעה מוצקות והנה שבעה פעם אחרת כמו אל תחבר התיבונה אל העם והמלאך פירש טעם זאת המראה: לא בחיל ולא בכח: כאשר ראיתי השמן נעשה מאליו ודולק ככה יבנה הבית לא בכח גדול שיש לזרובבל ולא ברוב חילו כי אם ברוח השם וסיועו: ושנים. עוד יפרש מה טעם הזתים שהיו שנים: ואען. ידע הנביא כי זה במראה הנבואה על כן שאל: ויען. שאלו אם יש בו טעם חכמה להבין טעם המראה: ויען. הנה דבר יי' יבנה הבית ות"י נביא דיי' משדרין להון: מי. הנביא ידבר אל כל שר ומלך אם אתה כ נחשב בעיניך כהר פלוני הגדול למישור תשוב לפני זרובבל ו והוציאו את האבן הראשה היא האבן הבדיל שתנתן ביד ז זרובבל והיא האמורה למעלה אשר נתתי ל לפני יהושע: תשואות. שאון רב יהיה לה שאון חן חן לה שהכל ישמח כמו תשואות מלאה: ויהי' עתה יפרש דברי המנורה: ידי. יסדו' פועל עבר: תבצענה. תשלמנה כמו כי יבצע יי' את כל מעשהו: וידעת. לזרובבל ידבר שהוא במקום כל ישראל: שלחני אליכם. לו ולכל ישראל: כי קטנו'. תואר והמתואר חסר כמו וידבר אתם קשות ומלת בז מן עלומי הצאן כמו לא יבוזו לגנב והנה הוא כי מיבז ליום כאחות או ישועות קטנו' וזהו חסרון המתואר כמו וידבר אתם מלו' קשות כאשר יראו אבן ה המשקולת שהיא אבן הבדיל ביד זרובבל ל לבנות הבית הנה ש שבעה עינים ישמרוה שלא יקרב איש ל להפילה ויתכן שבעה עינים הרבה שומרים ופי' אחר כמו שפירש המלאך שבעה אלה עיני השם ופירש המלאך כי השבעה הם עיני השם שהם משוטטים בכל הארץ וטעם שבעה כדרך ויקרא אותה שבעה ושבועה מגזרת שבעה כמו שאמר כי שם נשבעו שני' על דרך שהזכיר בעל ספר יצירה והיכל הקודש מכוון באמצע וצריך פי' ארוך כי שם כתו' שש פאות הם מעלה ומטה פנים ואחור ימין ושמאל והיכל הקדש מכוון באמצע וזה קצת הפירו' כי לכל דבר יש השם פאות שהזכיר והיכל הקדש הוא הדביר אשר לו הפאות האלה והוא מכוון באמצע וקראו היכל הקדש הוא הנכבד האמצעי והוא בעל הפאות כי ממנו הם ולו הפאות ודבר זה כולל כל הנזכרים ועל הנכבד יותר הזכיר היכל קדש: ואען. שבלים. לשון נקבה כמו כנים פילגשים: ואומר. גם שאל על שתי השבלים שנכרתו משני הזתים המריקים מעליהם את הכנתרות שנדרכו בהם הזתים והם מריקי' מעליהם השמן הטוב הזך כזהב יריקו אל הגלה ובגלה מוצקות אשר מהם יוצק השמן לנרות אשר על ראש המנורה: ויאמר בידו להיות אדריכל בראש הבונים ושם יבנו הכל כפי דבריו אשר יצוה בבנין כלה ומפואר: תשואות חן חן. יהיה לה לאותה האבן שהכל יאמרו מה נאה בנין זה העשוי על ידי אבן המשקולת הזאת תשואות חן כמו תשואות כי שים תשואות מליאה עיר הומיה קול שאון כולם לשון השמעת קול הם: ידי זרובבל יסדו הבית הזה. מתחילה ועד סוף בימי כורש הראשון: וידיו תבצענה. אותו עתה תבצענה לשון גמר הוא כמו כי יבצע יי' כל מעשהו: כי מי בז ליום. שיוסד הבית אשר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר בעזרא ורבים מהכהני' אשר ראו הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ובנבואת חגי הלא כמוהו כאין בעיניה' ושמחו עתה כשיראו את האבן הבדיל התלויה בחוט המשקולת אשר ביד אדריכל ראש הבונים שמכוון בה ראש הפינה והוא תהיה ביד זרובבל: שבעה אלה. על אחד שבעה ביסוד הראשון שבימי כורש וכן ת"י שבעה נדבכין כאילין: עיני יי' המה משוטטים. ולו נראה לעשות כן והוא ראה את זרובבל זה הגון לדבר: מה שני הזיתים. מה רמז הנ' ומה רמז שני שבלי זיתים טרוקי' בגופ' קבוצת זתים בענף כמין שבולת: אשר ביד שני צנתרות. כלומ' אצל פי הצנתרות כמו ראו חלקת יואב על ידו: המריקים מעליהם את השמן: הזה הכלול ונאה להאיר ולהזהיב כמו מצפון זהב יאתה: פני

זכריה

ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה:

וישב המלאך הדבר בי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו: ויאמר אלי מה אתה ראה ויאמר ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגלה על ראשה ושבעה נרתיה עליה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה: ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה: ואען ואמר אל המלאך הדבר בי לאמר מה אלה אדני: ויען המלאך הדבר בי ויאמר אלי הלוא ידעת מה המה אלה ואמר לא אדני: ויען ויאמר אלי לאמר זה דבר יהוה אל זרבבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר יהוה צבאות: מי אתה הר הגדול לפני זרבבל למישר והוציא את האבן הראשה תשאות חן חן לה:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: ידי זרבבל יסדו הבית הזה וידיו תבצענה וידעת כי יהוה צבאות שלחני אליכם: כי מי בז ליום קטנות ושמחו וראו את האבן הבדיל ביד זרבבל שבעה אלה עיני יהוה המה משוטטים בכל הארץ: ואען ואמר אליו מה שני הזיתים האלה על ימין המנורה ועל שמאולה: ואען שנית ואמר אליו מה שתי שבלי הזיתים אשר ביד שני צנתרות הזהב המריקים מעליהם הזהב: ויאמר אלי לאמר הלוא ידעת מה אלה ואמר לא אדני:

תרגום

בעידנא ההיא אמר יי' צבאות תערעון גבר לחבריה לתחות פירי גופנוהי ולתחות פירי תינוהי:

ותב מלאכא דממליל עמי ואערני כגברא דמתער משינתיה: ואמר לי מה את חזי ואמרית חזיתי והא מנרתא דדהבא כלה וגולתא על רישא ושבעא בוציניהא עלה שבעא ושבעא דמריקין מנהון משחא לבוציניא דעל רישה: ותרתין זיתין דעלה חד מימין גולתא וחד על סמלתה: ואתיבית ואמרית למלאכא דממליל עמי למימר מא אילין ריבוני: ואתיב מלאכא דממליל עמי ואמר לי הלא ידעתא מן אינון אילין ואמרית לא ריבוני: ואתיב ואמר לי למימר דין פתגמא דיי' עם זרבבל למימר לא בחילא ולא בגבורא אלהן במימרי אמר יי' צבאות: מא את חשיבא מלכותא טפשתא קדם זרבבל הלא כמשר ויגלי ית משיחיה דאמיר שמיה מלקדמין וישלוט בכל מלכותא:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי' עמי למימר: ידי זרבבל שריאה למיבני ביתא הדין וידוהי ישכללוניה ותידעון ארי יי' צבאות שלחני לאתנבאה לכון: ארי מן הוא דיכי דבסר יומא דין על בניינא דהוא זעיר הלא יתוב ויחדי כד יחזי ית אבן משקולתא בידא דזרבבל שבעה נידבכין כאילין קדם יי' גלן עובדי בני אינשא בכל ארעא: ואתיבית ואמרית ליה מא תרין זיתיא האילין על ימין מנרתא ועל סמלא: ואתיבית תנינות ואמרית ליה מא תרין שובלי זיתיא דביד תרין אסקריטון דדהב דמריקין מנהון משחא לבוציני דהבא: ואמר לי למימר הלא ידעתא מן אילין ואמרית לא ריבוני:

רשי

וגלה על ראשה. כמו גולות עליות לשון מעיין כמין ספל גדול עגול: ושבעה נרותיה. כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה: שבעה ושבעה מוצקות. לכל נר ונר בהן שבעה צנורות קטנו' שהשמן זב מן הגולה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר: ושנים זתים עליה. אצלה שני אילנות שהזיתים גדילים בהם: אחד מימין הגולה ואח' משמאלה וגו'. וכאן לא פירש על שני כנתרות זהב האמורות למטה בפרשה והם כמין עריבו' ועדשי' של בית הבד שהם עומדים אצל הזיתים והזיתי' נחבטו' מאיליהם לתוך הכנתרות ומתחממות שם כבמעטן ונעצרי' שם בבית הבד והשמן נופל לתוך הכנתרות ומהכנתרו' לתוך הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות אל הנרות והמוצקו' והנרות הרבעי' ותשע היו רמז לאור שלעתיד לבא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים הרבעים ותשע על אור של יום בראשית: מה אלה אדוני. מה זה שהזיתים מפסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו: זה דבר יי' אל זרובבל. זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזיתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא בחיל ולא בכח שכנס תעשו את בניין ביתי: כי אם ברוחי. אני אתן רוחי על דריוש ויצוה לכם לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבניין משלו ולעזור א אתכם בחטין ויין ושמן ועזים כמו שמפור' בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם: מי אתה הר הגדול. שרי עבר הנהר תתני פחת עבר נהרא ושתר בוזני וכוונתהון שבטלתם המלאכה עד כה מעתה תהיה לפני זרובבל מישור אין לכם שררה וגדולה עוד עליו: והוציא את האבן הראשה. האדריכל יקח את אבן הבדיל

רשי

שני בני היצהר · קרן כהונה ומלכות המשוחים בשמן המשחה : העומדים על אדון כל הארץ · לבקש מלפניו להחזיר את גדולתם : מגלה עפה · רבותינו פירשו כפולה ואמרו שהתורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה כדאיתא בעירובי' ות"י מגילתא פרחא פורחת באויר ולפי פשוטו של פרשה מגילת פורענות היתה והוא ם שראה יחזקאל וכתוב אליה קנים והגה והי : זאת האלה · זאת שכתוב בה פורענות נקמת ם שבועת שקר : היוצאת · עתה מבית קדשי הקדשים מלפני השכינה להתהלך על פני כל הארץ וזהו ארכה עשרי' ורחבה עשר כמדת פתח העזר' וההיכל אשר תצא דרך שם : כי כל הגונב · עד עכשיו : מזה כמוה נקה · מזה הפורענו' כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענות יחידים העוברים על התורה לא התחיל עד שנתמלאת סאת כולם ולקו כולם כאחת בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך הוצאתיה לשוט בארץ ולנקום מן הגנבים והנשבעים לשקר מעכשיו ובאה אל בית הגנב וגו' · שא עיניך וראה · מה יוצאת אחרת שתצא מבית קדש ה הקדשים : ואומר מה היא · היוצאת שתאמר אלי לראות : ויאמר זאת האיפה · שתראה יוצאת כמין איפה שמודדין בה · ויאמר זאת עינם בכל הארץ · ולאחר שראיתיה אמר זאת היא מדה שלקו בה אותם שמש' בכל הארץ לגזול ולעשות להקטין איפה ולהגדיל שקל ומודד להם סאה בסאה : והנה ככר עופרת נשאת · ראיתי שנשאת מעל הארץ לאויר משקל ככר עופרת וראיתי עוד וזאת אשה אחת י יושבת בתוך האיפה : ויאמ' זאת הרשעה · האשה זאת שאתה רואה בתוך האיפה היא מדת דרך הרשע אשר ינהגו בה ח הרשעי' והנה עתה נתונה בתוכה ללקו' בתוך הסאה עצמה שמדדו בה מדה במדה : וישלך אותה · עד עתה היתה יושבת והוא השליכה וחבטה לתוכה רמז לייסורין ולעונשין : וישלך את אבן העופרת אל פיה · לסתמה לתכן לא יגדלו עוד ולא ישמע קולן לשדד עניים ואביוני' : שתי' נשים יוצאו' · מן הבית : החסידה · דייה לבנה וולטוי"ר בלע"ז : והוכן והניחה שם · והוכן הבית והנחה האיפה עם הרשעים שבתוכה : שם · באותו הבית : על מכונתה · על קביעותה ועל בסיסה כאן רמז לו שבעונם של ישר' שמרדו בשאת עבירו' ורשע לקו באותה מדה ובאו שתי אומו' שמלכו כאחת הן בבל וכשדי' חיל כנוכ' נצר והגלום לבבל ושם עמדו קבועים על מכון בסיס ההוקבע להם והוא לפי מלאות שבעי' שנה עד עתה שחזרו ונוטה פירוש זה אחר יונתן במקצת וכמה דרכים פותרים בה ולא נתיישבו לי · ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנמסר להם יצר הרע לאנשי כנסת הגדולה ונדיוה לדודא דאברא ותפאוה באברא משום דמאיב קליה כדאיתא בסנהדרין ובמסכת יומא ושפתרתי מלכות כנובכד נצר בבבל שתי אומות ראיתי במדרש תלי' שארבע מלכיות הללו שנשתעבדו בישראל כפולות היו בבל וכשדים מדי ופרס יון ומוקדון אדום וישמעאל ועל ככה יסד הקליר' היא רביעית היא שמיכית על אדום : והשרים

מסורה

ואשא עיני ואראה ג' דסמיכי וסימ' והנה מגלה עפה · ארבע מרכבות יוצאות · והנה איל אחד : כמוה ד' בקריא' וסימ' איש אשר יעשה כמוה להריח בה · והנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד · כל הגונב מזה כמוה נקה ב' בפסוק : הוצאת ה' מל' ומשניין באתיהון וסימ' בסדר כי תבא : עפרת ד' חס' כליש' בקריא' וסימ' צללו

תרגום

ואמר אילין תרין בני רברביא דקיימין קדם ריבון כל ארעא ׃

ותבית וזקפית עיני וחזית והא מגלא פרחא ׃ ואמר לי מה את חזי ואמרית אנא חזי מגלה פרחא אורכה עשרין אמין ופותיה עשר אמין ׃ ואמר לי דא מומתא דעתידא למיפק על אפי כל ארעא ארי כל דגניב ומכדיב סרא לקי וכל דקיים בשמי לשקר סרא לקי ׃ אפיקתה אמר יי צבאות ותיעול לבית גנבא ולבית דמקיים בשמי לשקר ותבית בגו ביתיה ותשיציניה וית אעוהי וית אבנוהי ׃ ונפק מלאכא דממלל עמי ואמר לי זקוף כען עינך וחזי מאן דגלן אילין ׃ ואמרית מן אינון ואמר אילין עמא דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא ואמר הא אינון גלן קדם כל יתבי ארעא ׃ והא עממיא קלילין מגלן יתהון בקלילו ואתו עממין אוחרנין ויתיבו באתרהון על דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא ׃ ואמר על דא אתחיבו וגלו על דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא ואתו עממין אוחרנין ויתיבו באתרהון ׃ וזקפית עיני וחזית והא תרתין מדינן גליין לביני מלכוות עממי ארעא ועממין קלילין מגלן יתהון בקלילו כמא דמשתדי נשרא ואגליאו ית עמא דהוו נסבין ויהבי' במכילתא דשקרא לביני מלכוות עממיא דארעא דתחות כל שמיא ׃ ואמרית למלאכא דממלל עמי לאן אינון מגלן ית עמא דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא ׃ ואמר לי לאתקנאה להון אתר במדינת בבל ויתעכבון ויתאחרון תמן עד דימטי זמנהון ׃

מקרא

וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ ׃

ה וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה מְגִלָּה עָפָה ׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי רֹאֶה מְגִלָּה עָפָה אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה ׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי זֹאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ כִּי כָל־הַגֹּנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה ׃ הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגַּנָּב וְאֶל־בֵּית הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלַּתּוּ וְאֶת־עֵצָיו וְאֶת־אֲבָנָיו ׃ וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת ׃ וָאֹמַר מַה־הִיא וַיֹּאמֶר זֹאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת וַיֹּאמֶר זֹאת עֵינָם בְּכָל־הָאָרֶץ ׃ וְהִנֵּה כִּכַּר עֹפֶרֶת נִשֵּׂאת וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה ׃ וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה וַיַּשְׁלֵךְ אֹתָהּ אֶל־תּוֹךְ הָאֵיפָה וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־אֶבֶן הָעֹפֶרֶת אֶל־פִּיהָ ׃ וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂאנָה אֶת־הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם ׃ וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אָנָה הֵמָּה מוֹלִכוֹת אֶת־הָאֵיפָה ׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת־לָה בַיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וְהוּכַן וְהֻנִּיחָה שָּׁם עַל־מְכֻנָתָהּ ׃

מסורה

בעפרת במים · אך את הזהב ואת הכסף · נחר מפוח מאש תם עפרת · בעט ברזל ועפרת : שתים נשים ג' וסי' אז תבאנה שתים נשים · בן אדם שתים נשים בנות אם אחת · והנה שתים נשים יוצאו' : לה ג' דלא מפקי' ה' בקרי' וסי' ויקרא לה נבח בשמו · לבנות לה בית בארץ שנער · ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלום · אנך :

אבן עזרא

ויאמר · הטעם זרובבל בן יצהר שהוא השמן כי הוא משוח לשבת על כסא ישראל כאשר הוא כתוב ומשל על כסאו ויהושע משוח כי הוא כהן גדול וכתוב ועצת שלום תהיה בין שניהם ולא יקנאו זה בזה : ואשוב · עפה · כאילו תעוף על כן כתוב היוצאת על פני כל הארץ ויש מפרש שאמר כפולה מגזרת ארמית ואין טעם לפירושו ויפת אמר פרוש' כמו ועפו בכתף פלשתים : ויאמר · ראה כאילו זאת המגילה יוצאה מבית השם שבנה שלמה על האולם על כן מדת הארך והרוחב כמו האולם : ויאמר · זאת האלה · המארה וטעם היוצאת על פני כל הארץ כי היא כ כוללת היהודים שהיו בירושלם ואשר נשארו בבבל ובארץ פרס וטעם מזה כמוה כי היה כתו' במגלה מזה הצד הגונב נקה ומצד שני הנשבע נקה או מזה ומזה כי הגונב והנשבע נקה והוא ככון וטעם נקה שיחשוב כל אחד ה הגונב והנשבע כי השם נקהו : והוצאתיה · וכלה · לשון נקבה כמו ולנה והיא מלה זרה והנה הטעם שיוכיח הנביא אלה העושים אלה השתים עבירות : ויצא · ממערכת מלאכי אחרים והנה יצאת אחרת אחרי שיוצאת ברהטונה ו והיא האלה עתה שב להוכיח העומדי' בבבל ולא באו לבנות הבית ולדור בארץ הקדושה למלאת מצות השם כי היא תחלת המראו' הקרנות בבנין ירושלם גם אחר המראו' כבוד השם שצוה לעשות ל לבאי מהגולה ח שמתגרבים והנה במראה הראשונ' ראה מגילה ועתה לא ידע מה היא כי האלה כ נראית לאשר נמצאת בידו הגנבה או ליודע שהוא נשבע לשקר וזאת היוצאת היא כ נסתרת ונעלמת בלב : ואמר · זאת האיפה · וטעם איפה כי השם ימוד לאנשי הרשע כ כפי מחשבותם : ויאמר זאת עינ' · השם יגלה הנסתר עד שיראוהו הכל : והנה · עופרת · שהיא כבוד' ומלת נשאת תואר מבנין נפעל והשלם ננשאה כמו רוח נשברה והעופרת היתה כסויה באיפה : וזאת אשה · משפחה מישראל : ויאמר זאת הרשעה · מחשבת רשע שים בלב האשה וטעם וישלך כמו וכל עולה קפצה : ואשא · המראה הראשונה לא נשלמה רק עם זאת וטעם שתים נשים שני שרי ארתחשסתא שהיה מלך בבל שעשה חמס למשפחות ישראל העומדים בבבל שנשארו ולא שמעו אל מצות יי' ביד נביאו לבוא לבית שני והנה אלה לא יניחו האשה שהיא משפחת ישראל היושבת שתוך האיפה שתברח משם וטעם אנה המה מוליכות את האיפה המדה שגזר השם לגמול עליהם : ויאמר · לבנות · לאשה שהיא בתוך האיפה : בית בארץ שנער · כי שם ישכנו בעל כרחה בעבור העון שלא רצתה לבוא לבנין הבית ומלת והניחה מורכבת מן והונחה והניחה כמו יושבת בלבנון מקוננת בארזים כמתוקני ורבים כמהו : ואשוב

ואשוב. כאשר כלתה זאת המראה: והנה ארבע מרכבות. המרכבה ארבעה סוסים כתו' בספר מלכים וטעם מבין שני ההרים על הגזרות על דרך וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכחשת שהם עומדים: במרכבה. ואלה הסוסים שבראש הספר במראה הראשונה: ובמרכבה. הנה במרכבת השלש הזכיר הסוסים עין א אחד להם וזה משונה מזה אדום שחור ולבן רק ברביעית הזכיר שני גונים ברודים ב גם אמוצים מגזרת אמיץ והוא גוון התקיף ונראה למרחוק יותר מכל הגונים: ויען. גם זאת המראה היתה בעוד המלאך עומד: ויען. אלה הגזרות היוצאות לארבע קצות הארץ ומתיצב כמו להתיצב על יי: אשר. הזכיר המראה השנית כי היא עיקר המראה על היהודים אשר כ כשארו אל ארץ צפון בבל ופרס: והלבנים יצאו אל אחריהם. ולא חשש לדעת את הארץ אשר יצאו שם: והברדים: הם המרכבה הרביעית: יצאו אל דרום הפך א המרכבה השנית שיצאו אל ארץ צפון: והאמצים. הם האדומים לברם שהיא במרכבה הראשונה: ויבקשו ללכת להתהלך בארץ. למזרח ולמערב במצות אדון כל הארץ על כן ויאמר לכו: ויזעק. וידבר. המלאך הדובר בו על פי השם כי השחורים היוצאים אל ארץ צפון שמו נקמ' השם בצפון וזה טע' הניחו את רוחו כמו ותשב ברוחו וטעם זאת המראה ם שהודיע הנביא לישר' כי כל היושבים שם ב בארץ צפון וירושלם תשכן לבטח: ויהי. זאת נכתבה לפאר כל הבית לפאר בית השם וזה הנביא התנב' לפני בואם כאשר אפרש: לקוח. שם הפועל תחת ציווי כמו זכור את יום השבת: ובאת אתה. בעצמך ביום ההוא: בית יאשיהו בן צפניה • שהיה בירושלם: אשר באו מבבל. שב אל חלדי וטוביה וידעיה כמו על שפת הים שב אל ישר': ולקחת כסף וזהב. שיביאו נדבה לבית השם וגם מהם עטרו' ושים אותם בראש יהושע כאשר הושם העטרה על ראש המלך וככה אומר והיה כהן על כסאו גם זאת יתכן היותה בדרך נבואה גם נהקין על יד המלאך: ואמרת אליו. אל יהושע: צמח שמו. הוא זרובבל: ומתחתיו. ממקומו כמו תחתיו: והוא. וכאשר יבנה הבית אז ישא הוד מלכות והכהן הגדול יהושע גם הוא ישב על כסאו ולא תהיה ביניהם קנאה בעבור שני הכסאות: והעטרות. לחלם. הוא חלדי כמו אחי תולת מחת בדברי הימים ורחוקים וחן הוא יאשיהו כמו עמי נדיב הוא יכהר ורבים ככה:

וההרים הרי נחשת. סימן על חוזק מלכיות הללו הבא להם מבין שני ההרים שהוא קשה ואמיץ שאלו ארבע מרכבות שלוחי הב"ה לתת ממשלה לארבע מלכיות בבל ומדי ויון ואדום: סוסים אדומים. הם שהרכיבו את בבל שהיא אדומה כמו שכתוב אנת הוא רישא דדהבא: שחורים. להרכיב את מדי שהשחירה את פניהם של ישראל בימי המן: הלבנים. להרכיב את פרס שבנה את הבי' : הברודים. המה מנומרים להרכיב את יון שעינו את ישראל במיני גזירות ושמד משונו' זו מזו: האמוצים. להרכיב אדום ולא ידעתי מהו לשון אמוצים ויונתן תרגם קטמנים: אלה ארבע רוחות השמים. שרי האומות מלכיות המושלות בארבע רוחות: יוצאות מהתיצבונו'. באו לפניו ונתן להם רשו' מפיו למשול: אשר בה סוסים השחורים יוצאים אל ארץ צפון. להרכיב את מדי ועל האדומי' לא כתב יוצאים שכבר כלתה לה ממשלת בבל: והלבנים יצאו אחריה'. להרכיב את פרס שתיהן בצפון משלו על בבל: והברודים אל ארץ התימן להרכיב את יון ויטלו המלוכה מיד פרס ובפתרוני רב סעדיה בדניאל ראיתי מלך הנגב הוא מלך יון: והאמוצים יצאו ויבקשו. מלפניו שיהא הורך גדול לממשלתו ללכת בכל הארץ ויאמר לכו התהלכו בארץ. נתן להם רשו' למשול ממשל רבוהוא מלכות אדום: אלה היוצאים אל ארץ צפון. להרכיב מדי ופרס: הניחו את רוחי. שיככו את חמתי בבבל שהשחיתו את ב כלשדר וזרעו של נבוכד נצר הוא שאמ' ישעיה יי' אהבו יעשה חפצו בבבל וגו': צמח שמו. הוא זרובבל האמור למעלה הנני מביא את עבדי צמח ועל שם שצמחה ג גדולתו מעט מעט ויש פותרים אותו במלך המשיח אבל כל ה הענין הזה מדבר בבית שני: לקוח מאת הגולה מחלדי וגו' אשר באו מבבל. האנשי' האלה: ומתחתיו יצמח. מזרע המלוכה: והוא ישא הוד. הוד מלכות: וישב. כהן גדול על כסא הכהונ': ועצת שלום וגו'. הנשיא והכהן יאהבו זה את זה: והעטרות תהיה לחלם וגו'. מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה בהיכל יי' לזכרון טוב ל לחלם ולטוביה אשר התנדבו א הכסף והזהב ואותן עטרות היו תלויות בחלונות בגובה ההיכל כמו ששנינו במסכת מדות: חלם. הוא חלדי: והיה

הראשונה ח' בקריאת וסימ' נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה. ותהי המכה הראשונה. אשר היו על המגלה הראשנה. ובאה הממשלה הראשונה. במרכבה הראשונה סוסים. על המחלקת הראשנה לחדש הראשון. הארך אמות במדה. היא בשנה הראשונה למלכו בחדש הראשון: ויאמר לכו חד

ואשב ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות יצאות מבין שני ההרים וההרים הרי נחשת: במרכבה הראשנה סוסים אדמים ובמרכבה השנית סוסים שחרים: ובמרכבה השלישית סוסים לבנים ובמרכבה הרביעית סוסים ברדים אמצים: ואען ואמר אל המלאך הדבר בי מה אלה אדני: ויען המלאך ויאמר אלי אלה ארבע רוחות השמים יוצאות מהתיצב על אדון כל הארץ: אשר בה הסוסים השחרים יצאים אל ארץ צפון והלבנים יצאו אל אחריהם והברדים יצאו אל ארץ התימן: והאמצים יצאו ויבקשו ללכת להתהלך בארץ ויאמר לכו התהלכו בארץ ותתהלכנה בארץ: ויזעק אתי וידבר אלי לאמר ראה היוצאים אל ארץ צפון הניחו את רוחי בארץ צפון: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: לקוח מאת הגולה מחלדי מאת טוביה ומאת ידעיה ובאת אתה ביום ההוא ובאת בית יאשיה בן צפניה אשר באו מבבל: ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות ושמת בראש יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול: ואמרת אליו לאמר כה אמר יהוה צבאות לאמר הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל יהוה: והוא יבנה את היכל יהוה והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם: והעטרת תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל יהוה:

ותבית וזקפית עיני וחזית והא ארבע רתיכיא נפקן מבין תרין טוריא וטוריא טורי דנחשא: ברתיכא קדמיתא סוסון סומקן וברתיכא תניתא סוסון אוכמין: וברתיכא תליתאה סוסון חיורין וברתיכא רביעתא סוסון פציחין קטמנין: ואתיבית ואמרית למלאכא דממליל עמי מה אילין ריבוני: ואתיב מלאכא ואמר לי אלין ארבע מלכוון דאינון כארבע רוחי שמיא גליין מלאתעתדא קדם ריבון כל ארעא: דבה סוסון אוכמין נפקין לארעא צפונא וחיורין נפקו בתריהון ופציחין נפקו לארעא דרומא: וקיטמנין נפקו ובעו למיזל להלכא בארעא ואמר אזילו והליכו בארעא והליכו בארעא: ואכרז עלי ומליל עמי למימר חזי דנפקין לארעא ציפונא איסר להון עיבידו ית רעותי ב בארעא ציפונא: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: סב מן בני גלותא מחלדי ומן טוביה ומן ידעיה ותיתי את ביומא ההוא ותיעול לבית יאשיה בר צפניה דאתי מבבל: ותיסב כסף ודהב ותעביד כליל רב ותשוי ברישׁ יהושע בר יהוצדק כהנא רבא: ותימר ליה למימר כדנן אמר יי צבאות למימר הא גברא משיחא שמיה עתיד דיתגלי ויתרבי ויבני ית היכלא דיי: והוא יבני ית היכלא דיי והוא יטול זיו ויתיב וישלוט על כורסותי ויהי כהין רב על כורסותי ומלכא דשלמתא יהי בין תרויהון: ותושבחת תהי לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בר צפניה לדכרנא בהיכלא דיי:

מן יב דסבירין ויאמרו וסימ' נמסר בסדר מטות ובספר שפטים סימן יא: לקוח ד' חד חס' וג' מל' וסימ' סיפרא וספריא ענא וגלותא ופי' נמסר בירמיה סימן לב': ובאת ג' בטעם רביע מלעיל וסימ' ובאת וירשת את' ובאת ומשחת את חזאל. ובאת בית יאשיה: והוא יבנה חד מן ז' פסוקי' אית בהו והוא והוא וסימ' נמסר בשפטים סימ' יז ובמלכים א' סימן יט ובהושע סימן ז': לזכרון ח' בקריא' וסימ' והיה היום הזה לכם לזכרון. ושבת את שתי האבנים. ונשא אהרן את שמות בני ישר'. ולקחת את כסף הכפרים: וביום שמחתכם. והיו האבנים. והעטרות תהיה לחלם. חד ולזכרון בין עיניך. ושמת. ונשא חס'. כל קריא' זכרון בקמץ התח הכ"ף בט"א וזכרון תרועה מקרא. וכל קהלת דכוו' זכרון בשוא נח בב"א זכרון בקמץ תח' הכ"ף וסימ' לא יהיה להם זכרון:

הסו״ג: ותמשי ג׳ חס׳ וסימ׳ כאו אנשים. הנזר כאשר עשיתי. ירמיה החמשי: וספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ כי צמתם וספוד בחמישי. ואל תלך לספוד. עת ספוד ועת רקוד. ישבת ח׳ חס׳ וסימ׳ ואם על המשכב הוא. היא ישבת בירושלם׳ הנני אליך ישבת העמק׳ רדי בכבוד. חמסי ושארי על בבל. השבת על מבואות ים.

וּרְחוֹקִים יָבֹאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְהוָה וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

וַיְהִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי בְּכִסְלֵו׃ וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֵל שַׂר־אֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃ לֵאמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִים לֵאמֹר הַאֶבְכֶּה בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִׁי הִנָּזֵר כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמֶּה שָׁנִים׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר׃ אֱמֹר אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ וְאֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר כִּי־צַמְתֶּם וְסָפוֹד בַּחֲמִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי וְזֶה שִׁבְעִים שָׁנָה הֲצוֹם צַמְתֻּנִי אָנִי׃ וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלוֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים וְאַתֶּם הַשֹּׁתִים׃ הֲלוֹא אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא יְהוָה בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים בִּהְיוֹת יְרוּשָׁלִַם יֹשֶׁבֶת וּשְׁלֵוָה וְעָרֶיהָ סְבִיבֹתֶיהָ וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה יֹשֵׁב׃

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה לֵאמֹר׃ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר מִשְׁפַּט אֱמֶת שְׁפֹטוּ וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו׃ וְאַלְמָנָה וְיָתוֹם גֵּר וְעָנִי אַל־תַּעֲשֹׁקוּ וְרָעַת אִישׁ אָחִיו אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם׃ וַיְמָאֲנוּ לְהַקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כָתֵף סֹרָרֶת וְאָזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְּׁמוֹעַ׃ וְלִבָּם שָׂמוּ שָׁמִיר מִשְּׁמוֹעַ אֶת־הַתּוֹרָה וְאֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה צְבָאוֹת בְּרוּחוֹ בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת׃ וַיְהִי כַאֲשֶׁר־קָרָא וְלֹא שָׁמֵעוּ כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא אֶשְׁמָע אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאֵסָעֲרֵם עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְהָאָרֶץ נָשַׁמָּה אַחֲרֵיהֶם מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב וַיָּשִׂימוּ אֶרֶץ־חֶמְדָּה לְשַׁמָּה׃

ומארעא רחיקא ייתון ויבנון בהיכלא דיי ותדעון ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה לכון ויהי אם קבלא תקבלון למימרא דיי אלהכון׃

והוה בשנת ארבע לדריוש מלכא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה בארבעא לירחא תשיעאה בכסלו׃ ושלח לביתאל שראצר ורגם מלך וגברוהי לצלאה קדם יי׃ למימר לכהניא די משמשין בבית מקדשא דיי צבאות ולספריא למימר האבכי בירחא חמישאה האמנע נפשין מתפנוקין כמא דעבדית דנן כמה שנין׃

והות פתגם נבואת מן קדם יי עמי למימר׃ אימר לכל עמא דארעא ולכהניא למימר ארי ציימין אתון וספדין בחמשא ובשביעאה דנן שבעין שנין הצום תעני אתון מתענין קדמי׃ ואתון אכלין ואתון שתן הלא לאיטבא לכון אתון שתן׃ הלא ית פתגמא די שלח יי ביד נביא קדמאי כד הות ירושלם יתבא ושליא וקרוהא סחרנהא ודרומא ושפילתא יתיב׃

והות פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה למימר׃ כדנן אמר יי צבאות למימר דין דקשוט דינו וחסדא ורחמי עיבידו גבר עם אחוהי׃ וארמלא ויתם וגיור ומסכן לא תיעסון ובישת גבר עם אחוהי לא תחשבון בלבכון׃ וסריבו לקבלא ויהבו כתפהון מרוד ואודניהון יקירו מלמשמע׃ ולבהון שויאו תקיף כשמירא מלקבלא אוריתא וית פתגמיא די שלח יי צבאות במימריה ביד נביא קדמאי והוה רגז רב מן קדם יי צבאות׃ ויהי כמא דאתנביאו להון נביא ולא קבילו כן יצלון קדמי ולא אקביל אמר יי צבאות׃ ואבדרינון ביני עממיא די לא ידעונון וארעא תצדי בתריהון מדעדי ומדתאיב על דשויאו ארע חמדתא לצדו׃

רשי

והיה אם שמוע. והיה לכם הדבר הזה אם שמוע תשמעו וגו׳: וישלח ביתאל שראצר ורגם מלך. אנשים צדיקים היו ושלחו מבבל לקרוביהם שבביתאל לבא לחלות את פני יי׳ בירושלם בעדם ולשאול מאת הכהנים ולהודיעם אם יבכו בחדש אב אחרי אשר חזר הבית להבנות: הנזר. לפרוש מן התענוג כאשר עשיתי זה שבעים שנה אין נזירה בכל מקום אלא פרישות: ובשביעי. הוא צום גדליהו: הצום צמתוני אני. ה״א נקודה חטף פתח לפי שהיא תמיה לשון תמיהה שמא לכבודי צמתם שתהיו צריכי׳ לצום גם עתה: וכי תאכלו וכי תשתו. ואם לא תצומו מה לי גם בזו הלא אתם להנאתכם הוא האוכל והמשתה: הלא את הדברים. מי גרם לכם הצום והמספ׳ הלא דברי תוכחות אשר קרא יי׳ וגו׳ הם החריבו אתכם ועל כן צמתם ולא הדברים אשר קרא משפט אמת שפטו. שמו שמיר. תולעת: חזק מצור שמראין אותו על האבן והיא מתבקעת: ויהי כאשר קרא ולא שמעו. אמר ילבהו׳. עליהן באותן הימי׳ כן יקראו ולא אשמע: ואסערם. בגלות וכן עשיתי: וישימו. בעונ׳ ארץ חמדה לשמה והוא גרם לאם הצום והמספד אבל עת׳ קנאתי לציון בשביל ציון אקנא את הגוים: קנאתי

אבן עזרא

רחוקים. הם מישראל: ויהי בשנת ארבע. בהבנות הבית: וישלח ביתאל. שם. שר הוא משרי ישראל שהיו בבבל וככה שראצר ורגם מלך שמות שרים והשר ואנשי רגם מלך ויפת אמר שהוא כמו שרי יהודה ורגמתם הגדולים: לאמר. בחדש החמשי. הזכיר זה הצום בעבור כי הבית נשרף בעשור לחדש החמשי ולא יהי ספק בלבך בעבור שתמצא כי בשבעה לחדש נשרף כי הטעם נשרף קצתו וירושלם חרבה כעם שנית בימי טיטוס בט באב ועל אותו חרבן שני אנו מתענין: הנזר שיכזרו מכל מערני ומאכל רק יבכו והנה הכהנים לא ידעו להשיב כי אין זה הצום כתוב בתורה רק הם קבלו עליהם בראותם חרבן בית ראשון והנה הנביא התנבא והשיב בסוף הפרשה: ויהי. זה היה אחר שאלו: אמור אל כל עם הארץ. הם אנשי בבל גם אנשי ירושלם כי הנבואה כוללת הכל גם אל הכהנים שלא ידעו להשיב: וספוד. שם הפועל וככה הוא וספרתם ספוד והנה את זרך קרה: בחמישי. הוא הנזכר והוסיף גם בשביעי הבא אחריו והוא צום גדליה והזכי׳ זה שבעי׳ שנה ולא חשש להזכיר שתים שנים נוספו׳ או אחת כי בשנת שתים לדריוש המלך שלמו לחרבות ירושלם שבעי׳ שנה וזו הנבואה היתה בשנת ארבע ומקצת מן השלימית נכנסה כאשר שלמו השבעים ובנבואה הזאת כבר נכנס׳ קצת מן הרביעית על כן לא דקדק כל כך בחשבון ע׳ כי קרוב הוא ותלת צום שהפעלי׳ העומדי׳ על כן במתוקי במתם בעבורי או לכבודי כי אני לא צויתי אתכם לצום: וכי. הטעם אתם האוכלים ואתם השתים מה תתנו לי או מה תפעלו בי והנה אני לא צויתי אתכ׳ את הדבר הזה: הלא. רק צויתי הדברים ביד הנביאים ומה הוא שהתנבא על פי להתענות: ויהי. גם הנבואה הזאת דבקה רק היתה נבואה אחר יפרש הדברים אשר קרא השם ביד נביאים הראשונים ואלה הם כה אלמנה וגר ויתום: וימאנו. אבותיכם: כתף סוררת. כמו קשה עורף ואפילו לשמוע לא אבו: ולבם. השמיר אין כח ברזל לעשות בו פתוחים: את התורה. תורת משה ואת הדברי׳ ביד הנביאים להוכיחם: ויהי קצף גדול. על אבותיכם: ויהי. גמולם השיב בראש: ואסערם. מלה קשה בדקדוק כי תראה שהיא מהפעלים היוצאים והיה ככון שיאמר ואסערם או ואסערם או ואסעירם בבנין הכבד ורבי מרינוס אמר ואסער וזה איננו נכון בעבור על כל הגוים והנכון בעיני ואסער להם בסערת רוחי והיא תפיץ אותם על כל הגוים והזכיר והארץ נשמה הפך והנגב והשפלה ישב: ויהי

מסרה

והנה כל הארץ ישבת ושקטת. ירושלם ישבת ושלוה. חד מנהון השבת דמבואות ים: סוררת ג׳ חד מלא וסימ׳ וימאנו להקשיב. ויתנו כתף סררת דזכריה. ותכרו דעירא. הוכיה היא וסוררת. דעזרא נקוד סוררת בצירי: ואסערם ה׳ מלין בטע׳ פי׳ דמשמש מנת לתיבותו וסימ׳ ועתה אל ת תעצבו. אנה חטא העם הזה׳ ואסערם על כל הגוים. ואילו חאחד שיפול. וישם לדניאל בלטשאצר:

ויהי · בעבור שהזכיר שממות הארץ כחם אותם : כה · קנאתי לציון · כמו ויקנא ה' לארצו : כה · שבתי אל ציון · על תנאי כאשר הזכרתי : כה יהטע' שתהיה העיר מלואה ושם זקנים רבים וילדים והנה הטעם שיאריכו ימים כל השוכנים בירוש' ורחבת העיר · הפך וישימו ארץ חמדה לשמה · כה · אמר רבי יהודה הלוי נ"ע כי ה"א התימה חסר כאלו כתו' הגם בעיני יפלא כמו אתה תעשה מלוכה על ישראל שהוא חסר ה"א התימ' כאלו הוא האתה ולפי דעתי אין צורך כי הכתוב אמנו שיפלא ממנו כי אז יראה תמה כמו הממני יפלא רק כאן כתוב גם בעיני יפלא וכאשר יפלא הדבר הזה שאני עושה בעיני העם הזה גם בעיני הוא כי עשיתי פלא גדול רק בעיני יפלא כמו היא כפלאת בעינינו והטעם שאעש' פלא לא עשיתי כמוהו וראיתי דרך משל : כה · מזרח · בבל ופרס ומבא השמש מצרים ואשור : והבאתי · גם זאת הנבואה דבקה היא : מפי הנביאים : הם חגי זכרי' : ביתי' הוא ההיכ' וכו · לפני הימי' ההם · טרם שיבנה לא ימצא השכיר מה יעשה ומלאכה על השכר כי מלאכת רבות תמצאנה על לשון זכרים גם נקבות ור' משה אמר כי אינכה שב אל הבהמה אין שכר הבהמה כי א איכנ' מן השכר הנזכר : ואשלח · לעשות מריבה : ועתה · לא אשלח איש ברעהו רק יהיה שלום : כי · הטעם יזרעו ויקצרו אים בשלום : והיה כאשר הייתם קללה · אומר חרפת רעב הטעם אם תבא קללה יהיו אות' כי בעבורכם היתהי : כה · גם זאת הנבואה דבקה ומתו אשם הם הגזירות :

כן

קנאתי לה · בשבילה ולא הזיקוה לבוש ולספוד כן סוף הענין בוס החמשי וגו' מרוב ימים · יהיו בריכים למשענת בידם : כי יפלא בעיניהם · החסד הגדול אשה אעשה לכם : וגם בעיני יפלא · איך שבתו מן החרון הגדול ורבותינו דרשוהו על שחיטת יצר הרע במסכת סוכה בעיני יפלא איך יוכלו הצדיקים לעמוד כנגדו בחייהם : תחזק' ידיכם · לבנות ולהשלים ואל תיראו מעם הארץ המרפים ידיכם ומבהילי' אתכם לבנות כמו שמפור' בספר עזרא : השומעים בימים האלה · בשנת ארבע לדריוש : את הדברים האלה · של נחומי' מפי הנביאים אשר נבאו להם ביום יוסד בית יי' בשנת שתים לדריוש את הדברי' להתחיל במלאכה כי נבחנו אות' הנביאים בעיניהם בדבריהם שהם נביאי אמת ולפיכך כדי הם לסמוך עליהם אף בדברי ניחומים של עכשיו · ובמה נבחנו כי לפני הימים ההם שכר האדם וגו' והם נבאו לכם שמשתתחילו במלאכ' תבא ברכה במעשה ידיכם ונתקיימו דבריה' שהרי עתה לא כימים הראשוני' : ולא נחמתי · על אשר זמותי להבי' עליכם לחזור בי אלא הביאותים כן לא אנחם על הטובה אשר זממתי לכם : משפט

ונקראה ב' וסימ' ונקראה ירושלם עיר האמת · ונקראה בשם : ימלאו ב' וסימ' ימלאו ילדים וילדות · העבים גשם : כה אמר יי' צבאות מן רישא דחגי עד סוף סיפרא כולהון כה אמר יי' צבאות כבֹּב וסימ שבתי לירושלם ברחמים · רעה את צאן ההרגה : בימים האלה ו' בליש' וסימ' תחזקנה ידיכם

ח ויהי דבר יהוה צבאות לאמר : כה אמר יהוה צבאות קנאתי לציון קנאה גדולה וחמה גדולה קנאתי לה : כה אמר יהוה שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלם ונקראה ירושלם עיר האמת והר יהוה צבאות הר הקדש : כה אמר יהוה צבאות עד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם ואיש משענתו בידו מרב ימים : ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה : כה אמר יהוה צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאם יהוה צבאות : כה אמר יהוה צבאות הנני מושיע את עמי מארץ מזרח ומארץ מבוא השמש : והבאתי אתם ושכנו בתוך ירושלם והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים באמת ובצדקה : כה אמר יהוה צבאות תחזקנה ידיכם השמעים בימים האלה את הדברים האלה מפי הנביאים אשר ביום יסד בית יהוה צבאות ההיכל להבנות : כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר ואשלח את כל האדם איש ברעהו : ועתה לא כימים הראשנים אני לשארית העם הזה נאם יהוה צבאות : כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם והנחלתי את שארית העם הזה את כל אלה : והיה כאשר הייתם קללה בגוים בית יהודה ובית ישראל כן אושיע אתכם והייתם ברכה אל תיראו תחזקנה ידיכם : כי כה אמר יהוה צבאות כאשר זממתי להרע לכם בהקציף אבתיכם אתי אמר יהוה צבאות ולא נחמתי :

והוה פתגם נבואה מן קדם יי' צבאות עמי למימר : כדנן אמר יי' צבאות מתפרע אנא פורענות ציון קנאה רבא ורגז רב מן קדמי על עממיא דאקניאוה : כדנן אמר יי' איתוב לציון ואשרי שכינתי בגו ירושלם ותתקרי ירושלם קרתא דקושטא וטור בית מקדשא דיי' צבאות טורא קדישא : כדנן אמר יי' צבאות עוד יתבון סבין וסבן בשוקי ירושלם וגבר עוברוהי תקניא יגנן עלוהי מסגי יומיא : ורחובי קרתא ירושלם יתמלון עולימין ועולימן משבחין בפתהא : כדנן אמר יי' צבאות כד תיקר דחלתי בעיני שארא דעמא הדין ביומיא האינון אף קדמי יקרון אמר יי' צבאות : כדנן אמר יי' צבאות הא אנא פריק ית עמי מארעא מדינחא ומארעא מעלני שימשא : ואעיל יתהון וישרון בגו ירושלם ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלהא בקשוט ובזכו : כדנן אמר יי' צבאות יתקפן ידיכון דשמעין ביומיא האינון ית פתגמיא האילין ספום נביייא די ביומא דשרי לאשתכללא בית מקדשא דיי' צבאות היכלא לאתבנאה : ארי קדם מיתי יומיא האינון אגרא דאנשא לא הוה ואגרא דבעירא ליתוהי ולנפקיא ולעליא לית שלמא מן מעיקא ואגרי ית כל אנשא גבר בחבריה : וכען לא כיומיא קדמאי אנא לשארא דעמא הדין אמר יי' צבאות : ארי בעידנא ההיא זרעא יהי שלם גופנא תתן איבה וארעא תתן ית עללתה ושמיא ישמשנון בטלהון ואחסין לשארא דעמא הדין ית כל ברכתא האילין : ויהי כמא דהויתון לווטא בעממיא בית יהודה ובית ישראל כן אפרוק יתכון ותהון מברכין לא תתדחלון יתקפן ידיכון : ארי כדנן אמר יי' צבאות כמא דחשיבית לאבאשא לכון כד ארגיזו אבהתכון קדמי אמר יי' צבאות ולא תבית ממימרי :

ה' דף בטע' ל' חס' א' · ב' כנס' · ל' · יר חס' · ל' · ל' · ל' לין · ל' · ה' · ל' · ל' · ה' כנס' כסי' ו' בליש' · ל' · ח' · ל' ות' · ג' ב' קמץ וא' כתח · ר' · ד' · ב' התקרו · ל' · ב' לא יאש · ח' בטע' כבי' ו' כתח · ל'

אל ציון לזור על ציון ואימן מן זוין

מסרה

חשומעים · כן שבתי ומנחתי · ובמלאת הימים האלה · על כן קראו לימים האלה · קימו וקבל היהודים · והימים האלה נזכרים ונעשים · בימים ד' וסימ' בסדר דברים : והשמי' ב' וסימ' התקורו בעבים · והשמים יתנו טלם : להרע ו' פתחין בקריא' וסימ' נבמשי בירמיה סימן כ"ח :

כן. הזכיר את בית יהודה כי הם רבים גם בעבור המלכות: אלה. דברו אמת. בסתר ושפטו בגלוי: ואיש. הנה אסור לחשוב רע בלב גם בפה להשבע בשקר: ויהי. עתה ישיב תשובה על שאלת הצום והזכיר צום הרביעי והוא היה בתשעה לחדש כי אז נבקעה העיר וצום החמישי כאשר הזכרתי בעבור לחדש וצום השביעי אין כתוב מספר ימי החדש והמקים אמרו כי הוא יום שהתענו בסוף חג הסוכות בעזרא והם תועים כי אז התענו בעבור מעל הגולה ואין שם כתוב כי רע בא על ישראל בחדש השביעי רק דבר גדליה וכתוב ויהי בחדש השביעי ובעבור שלא הזכיר ימי החדש יתכן להיותו בתחלת החדש בחדש הלבנה כמו חדש ושבת ובחודש השלישי לצאת בני ישר' ובאומת הכתוב באחד לחדש כאמר כן לחזיק שלא יעלה על לב השומע כי איננו היום הראשון כי הכתוב הוא חדשיכם ומועדיכם ואין טענה מתלת ובראשי חדשיכ' כי הם חדשי ניסן וכתו' שם עולת חדש בחדשו ומדברי קבלה נקבל וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אם כן נהרג גדליה בראש השנ' על כן קבעוהו ביום השלישי או קיבלו ככה מפי האבות הקדושים. וצום העשירי כתוב ביחזקאל כתוב לך את שם היום והנה חכמינו ז"ל הניחו צום השביעי והעשירי כאשר היו לפנים ובעבור כי בט' בתמוז נהרגו הכהנים בבית השם וה' דברים קרנו בו קבעוהו בתענית ולא הטריחו על הציבור להתענות בתשיעי וביום תשעה באב נלכדה ירושלם גם בפעם השנית גם נשרף בו הבית הראשו' קבעוהו ולא הזכיר הכתוב תענית אסתר וכבר עבר זמן אחשורוש כי אין כתוב במגלה קביעת יום התענית כי כל ישראל התענו שלשה ימים בניסן ובדברי הכתוב דברי הצומות וזעקתם אין פירושו כאשר חשבו רבים וככה פירושו שקיימו וקבלו על נפשם ימי הפורים לשמוח בהם אף על פי שלא צוום הנביאי' רק הנגים הם חייבים לעשו' מה שקבלו אבות' כאשר קבלו על נפשם דברי הצומות אלה הארבעה הנזכרי' ולא היו מפי נביא והנה התשובה שישימו אלה הימים שהיו בוכים וסופדי' בהם ימי ששון ושמחה וישמרו מצות השם על פי הנביאים וזהו והאמת והשלום אהבו כאשר כתו' אמת ומשפט שלום ואת התשובה שהשיב הנביא היא כנגד השואלים אלבכה בחדש החמישי שלא היו שומרי התורה שכוס השם והיו שואלים אם ישמרו מה שקבלו אבות על עצמם והנה השיב הנביא יותר טוב הייתם שומעים אם הייתם שומעים דברי השם ותניחו דברי האבות מאשר תשמרו דברי האבות הם הצדיקים הגמורים: כה. עוד. גם זאת הנבואה דבקה: והלכו יושבי עיר אחת יאמר כל אחד אלכה גם אני ובאו להתפלל אל הבית: כה. עשרה. דרך חשבון והטעם רבים כמו עשרה נשים אחר ישפת כי זאת לעתיד והנכון כי הנבואה דבקה: משא. חדרך. שם מלכות אדם או שם מלך ומנוחת המשא תהיה בדמשק כי שם תתקיים גם זאת הנבואה דביקה בבית שני וטעם כי ליי' עין אדם שישובו לעבוד יי' רבים מאנשי דמשק ולשוב אל משמעת ישראל שהיו בירושלם והם יהודה ובנימן ואשר שבו מאשור ככתוב בעזרא כי משחתם יי' והסב לב מלך אשור ולמ"ד ליי' תשרת בעבור אחרת כמ"ם מאל אביך שהיא תשרת בעבור מ"ם אחרת ואת שרי ומאת שדי וככה הוא וכל שבטי ישראל עיניהם לשם לעבדו ולאשר יורום ישראל: וגם: היא בעצמה חמת תשים גבול בה לישראל וככה צור וצידון: ותבן. הטעם אחר שנבנתה הנה השם יורישנה את ישראל:

אלה הדברים ה' בקריאה וסימ' ואתם תהיו לי בבלכת כהנים: ויקהל משה את כל עדת בני · אלה הדברים אשר דבר משה דריש סיפרא · אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים · אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת · וחד ואלה הדברים אשר דבר יי' אל ישראל · ולשמחה ג' בקריאה וסימ' וסרני פלשתים נאספו · יהודה לבית יהוד' לששון ולשמחה · ולשמחה מה זה עשה: והאמת ג' וסי' והאמת והשלום אהבו · ויעש כזאת חזקיהו · אחרי הדברי' והאמת האלה: כה אמר ה' בטע' בסיפ' וסימ' כאשר יציל הרעה כפי הארי · אחד כבוד שלחני · תחזקנה ידיכ' · כאשר זממתי להרע · יחזיקו עשרה אנשים: מנחתו ד' חס' בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב · דבר אדני המלך למנוחה · והיתה מנחתו כבוד · ודמשק מנחתו · וכל המנחות דכוו' : תאכל ט' וסי' נמסר בסדר צו ובצפניה סימ' ג':

כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־תִּירָאוּ׃ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם׃ וְאִישׁ אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה׃

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ׃

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת׃ וְהָלְכוּ יוֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי׃ וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלִָם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם׃

ט מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ כִּי לַיהוָה עֵין אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְגַם־חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ צֹר וְצִידוֹן כִּי חָכְמָה מְאֹד׃ וַתִּבֶן צֹר מָצוֹר לָהּ וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת׃ הִנֵּה אֲדֹנָי יוֹרִשֶׁנָּה וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ וְהִיא בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל׃

כֵּן תָּבִית חֲשִׁיבִית בְּיוֹמַיָּא הָאִלֵּין לְאֵיטָבָא לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וּלְדְבֵית יְהוּדָה לָא תִדְחֲלוּן׃ אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִּי תַעַבְדוּן מַלִּילוּ קוּשְׁטָא גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ קוּשְׁטָא וְדִינָא דִּשְׁלָמָא דּוּנוּ בְּקִרְוֵיכוֹן׃ וּגְבַר יַת בִּישַׁת חַבְרֵיהּ לָא תַחְשְׁבוּן בְּלִבְּכוֹן וּשְׁבוּעָתָא דְשִׁקְרָא לָא תְרַחֲמוּן אֲרֵי יַת כָּל אִלֵּין דִּי רְחִיקִית אֲמַר יְיָ׃

וַהֲוָת פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת עִמִּי לְמֵימָר׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹמָא רְבִיעָאָה וְצוֹמָא חֲמִישָׁאָה וְצוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְצוֹמָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי לְבֵית יְהוּדָה לְבִיעַ וּלְחֶדְוָא וּלְמוֹעֲדִין טָבִין וְקוּשְׁטָא וּשְׁלָמָא רְחִימוּ׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד דְיֵיתוֹן עַמְמִין וְיָתְבֵי קִרְוִין סַגִּיאָן׃ וִיהָכוּן יָתְבֵי חֲדָא עִם חֲדָא לְמֵימַר נֵיזִיל מֵיזַל לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וּלְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת דִּין לְדִין יֵימַר אֵיזִיל אַף אֲנָא׃ וְיֵיתוֹן עַמְמִין סַגִּיאִין וּמַלְכִין רַבְרְבִין לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בִּירוּשְׁלֵם וּלְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן דִּי יִתַּקְפוּן עַשְׂרָא גֻבְרִין מִכָּל לִישָׁנֵי עַמְמַיָּא וְיִתַּקְפוּן בִּכְנַף גְּבַר יְהוּדִי לְמֵימַר נֵיזִיל עִמְּכוֹן אֲרֵי שְׁמַעְנָא דְּמֵימְרָא דַּייָ בְּסַעְדְּכוֹן׃

מְטַל פִּתְגָּם דַּייָ בְּאַרְעָא דָּרוֹמָא וְדַמֶּשֶׂק תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֲנָשָׁא אִתְרְעֵי בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ וְאַף חֲמָת תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ צוֹר וְצִידוֹן אֲרֵי תַקִּיפַת לַחֲדָא׃ וּבְנַת צוֹר תּוּקְפָא לַהּ וְכַנְשַׁת כַּסְפָּא כְּעַפְרָא וְדַהֲבָא כְּסִין שׁוּקִין׃ הָא יְיָ מְתָרֵיךְ לַהּ וְיִרְמֵי בְיַמָּא עָתְרַהּ וְהִיא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד׃

רשי

משפט שלום. היא הפשרה: ואיש רעת רעהו. הזהירם על שנאת חנם והיא שהחריבה בית מקדש שני: צום הרביעי. צום של תמוז שהוא רביעי לחדשים וצום החמישי. אב: השביעי. שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה: וצום העשירי. של טבת: עשרה אנשים. משבעים אומות. הרי שבע מאות לכל כנף וכנף הרי לארבע כנפות הטלית אלפים ושמונה מאות: בארץ חדרך. דרש רבי יהודה בר אלעאי זה משיח שהוא חד לאומות ורך לישר' אמ' לו ר' יוסי בן דורמסקית יהודה בריבי עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמי' וארץ שאני מדמשק ויש מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלם להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלם שנא' זאת מנוחתי עדי עד א"ל ומה אני מקיים ונבנתה עיר על תלה אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומו' כך בריתא שניה בסיפרי: כי ליי' עין אדם. כי ביום ההוא ישעה האדם אל עושיהו ועיניו אל הקב"ה תראינה כמו שאמו' למעלה נלכה עמכם ונספחו הם ועריהם על ערי ישראל: וכל שבטי ישראל. לא' על כל האומו' כיוצא בו ושלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה והלא בת פרעה בכלל היתה אלא שהיתה בת פרעה חביב' לו כנגד כולם אף כאן כל האומות יהיו להקב"ה וישר' כנגד כולם: וגם חמת תגבל בה. תשיג גבולה בגבול ירושלם: צר וצידון. גם המה בנותיה אף על פי שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבורה להיות לעולם נגררת בחכמתה: ותבן צור מצור לה. ואומרת מי יורידני לארץ: ותצבר כסף כעפר. ותהללת במשרה: וחרוץ. מין מרגלית זהב: הנה יי'. שהוא שליט על כל: יורשנה. לשון מורים ומעשיר: והכה בים חילה. והבליע בתוך ימים מתוכה ועלה עליה את הים ויטבענה כמו שאמר יחזקאל:

אבן עזרא

תרא' מבטה · שהיתה מבטחת אליו להושיעה ואלה המקומות הם סביבות ירושלם על כן הזכירם שכתוב והטעם כי ירושלם תשב לבטח : וישב · אמר ר' יהודה בן בלעם כי הוא שם לגוי ולפי דעתי שהוא ממזר מהעדיות יהיו לבדד שמוכ' לירושלם והטעם שפלים והנבזים שבישראל הם ישבו בדד בערי פלשתים שלא יתחתנו בין הכשרי' והפלשתי' יכרית גאונם מעליהם כי מעם ישראל הם : והסירותי דמיו · שהיה אוכל דם הרוגי' ישוב לעבודת השם : ושקוציו · הטומאה שהיה עם פלשתים אוכל או רמז לע"ז : ונשאר גם הוא · הטע' לא ישאר מפלשתים רק מי שעבור השם בפרהסיא : כאלוף ביהודה · כמובחר שביהוד' לעבודת השם : ועקרון כיבוסי · יתן מס כיבוסי שהיה בירושלם בימי דוד ואחריו שנתנו מס למלכי יהודה : וחניתי מצבה · בה"א תחת אלף והטעם אחנה ואנוח מצבא שיבוא ומעובר והטעם אף אם שיבוא להרע לירוש' כי כל סביבותיה עובדי השם ושברי ישראל וטעם כי עתה הוא דברי הנביא שרא' זה עתה במראות בעיני הנבואה : גילי · זאת תחלת פרשה והמפרשי' התחלקו בה י"א כי זה המלך הוא משיח בן דוד וי"א משיח בן יוסף ורבי משה הכהן אומר כי הוא נחמיה התרשת' וכתו' בעזר' עליו מלך ביהוד' על כן אמר עני ורוכב על חמור כי אם הבהמ' לא הזכיר סוס שבלי יכולתכי עני הוא ולא דבר ככו' כי פחה היה ולא בקש לחם הפחה מישר' ובכל יום יאכלו רבים על שולחנו ואיך לא היה לו סוס ועוד מה טעם על בניך יון ובזמן נחמי' לא משלו יונים על ירושלם ולפי ידעתי כי זה המלך יהוד' בן חשמוני שהיה גבור ככתו' ושמתיך כחרב גבור וידו גבר' על היוני' ובתחלתו לא היה לו לא עושר ולא סוסים וכתוב בדברי קדמוני' וכו דבר המכו'

רשי

תרא אשקלון · את מפלת צר ותירא ועקרון אף היא תירא : כי הובים מבטחה · שהיתה בטוחה על צר שהיתה ראש לבני עמו ועקרון אף היא לאדום כמו שאמרו רבותינו במסכת מגילה עקרון תעקר זו קסרי בת אדום ותחילה היתה משל פלשתים : וישב ממזר באשדוד · וישב עם נכרי באשדוד הם ישראל שהיו בה נכריים : והסירותי דמיו מפיו · של עמו אלו בית במה שלהם שזורקים שם דמי זבחיהם ויש פותרי' שפיכו' דמים שהוא שופך דמי ישראל : ונשאר גם הוא לאלהינו · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגלות אדום : והיה כאלוף ביהודה · אלו טרטיאות וקרקסיאות שלהם שעתידי' שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים : והיה כאלוף · לשון אלוף ולימוד · ועקרון · תהיה לישראל : כיבוסי · ירושלם : וחניתי לביתי מצבה · אחנה אצל ביתי להגין עליה מן המעמידי' מצב ומשחית שלא יכיבו עליה ודוגמתו וכל צביה ומצודתה · ויש עוד לפתור מצבה כמו מצבא באלף : כי עתה ראיתי · צרתם בעיני אע"פ שעד הנה הסתרתי פני מהם : הנה מלכך יבא לך · אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנ' בו ומשלו מים ועד ים ולא מצינו לישר' מושל לישר' כזה בימי בית שני : צדיק ונושע · ביו' : עני · ענוותן : ורוכב על החמור · מדת ענוה היא : ועל עיר · כמו ועירי' עשרה : והכרתי רכב · שלא יהו צריכין לה : ומשלו · וממשלו שלו מים ועד ים · מימא ועד מערבא לסוף העולם : ומנהר · פרת : גם את · תושעי עמו כמו שהוא צדיק ונושע כי בדם בריתך הרי נגאלתי לכם לעתיד וגם עתה מגלות בבל שאתה עכשיו בתוכה : בדם בריתך · בזכות דם הברית שנזרק עליכם בסיני הנה דם הברית אשר כרת : שלחתי אסיריך · מן הגלות : שובו לבצרון · לכחכם ולמבצרכם אע"פ שאתם עתה ברשות מלכי פרס אתם אסירי התקוה אשר קוויתם ליעד הנה למלאו' דברי לקץ שבעים שנה : גם היום מגיד משנה אשיב לך · עוד היום אני מגיד לך בשורה שניה לבד זו של בניין ומה היא הגרם השנייה שאני שב לשנות לכם : כי דרכתי לי יהודה · סוף שבני יון יטלו המלוכה מיד מלכי פרס ויריעו לכם ואני אדרוך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו ביוונים בימי חשמונאי : קשת מלאתי אפרי' · מקרא קצר הוא קשת מלאתי יד אפרי' כמו ויהוא מלא ידו בקשת אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חצים : ועוררתי בניך ציון · על בני יון : עליהם יראה · בספר יוסיפון מצינו

מסורה

ושקציו ג' חס' בליש' וסימ' נמסר בנחום סימן ג' : מצבה חד מן שבח חדא דמשמשין בה בסוף תיבותא וסימ' מצויין במס' רבתא בערך ב' : על חמור ב' וסימ' על כל דבר פשע · עני ורכב · ואינון מן נ' זוגין תרין אל ותרין על וסי' נמסר במס' רבתא בערך אל · ונבור ב' וסי' ומשלו מים עד ים · וירד מים עד ים : יראה י"ג וסימ' נמסר

זכריה ט

תֵּרֶא אַשְׁקְלוֹן וְתִירָא וְעַזָּה וְתָחִיל מְאֹד וְעֶקְרוֹן כִּי־הֹבִישׁ מֶבָּטָהּ וְאָבַד מֶלֶךְ מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב׃ וְיָשַׁב מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד וְהִכְרַתִּי גְּאוֹן פְּלִשְׁתִּים׃ וַהֲסִרֹתִי דָמָיו מִפִּיו וְשִׁקֻּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו וְנִשְׁאַר גַּם־הוּא לֵאלֹהֵינוּ וְהָיָה כְּאַלֻּף בִּיהוּדָה וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי׃ וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב וְלֹא־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם עוֹד נֹגֵשׂ כִּי עַתָּה רָאִיתִי בְעֵינָי׃ גִּילִי מְאֹד בַּת־צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלַםִ הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל־חֲמוֹר וְעַל־עַיִר בֶּן־אֲתֹנוֹת׃ וְהִכְרַתִּי־רֶכֶב מֵאֶפְרַיִם וְסוּס מִירוּשָׁלַםִ וְנִכְרְתָה קֶשֶׁת מִלְחָמָה וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד־יָם וּמִנָּהָר עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ׃ גַּם־אַתְּ בְּדַם־בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ׃ שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם־הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ׃ כִּי־דָרַכְתִּי לִי יְהוּדָה קֶשֶׁת מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל־בָּנַיִךְ יָוָן וְשַׂמְתִּיךְ כְּחֶרֶב גִּבּוֹר׃ וַיהוָה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ וַאדֹנָי יְהוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן׃ יְהוָה צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם וְאָכְלוּ וְכָבְשׁוּ אַבְנֵי־קֶלַע וְשָׁתוּ הָמוּ כְּמוֹ־יָיִן וּמָלְאוּ כַּמִּזְרָק כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ׃

תרגום

תחזי אשקלון ותדחל ועזה ותזוע לחדא ועקרון ארי בהיתת סבית רוחצניה ויבד מלכא מעזה ואשקלון לא תתיתיב׃ ויתובון בית ישראל באשדוד דהוו בה כנוכראין ואבטיל רבות פלשתאי׃ ואשיצי אכלי דמה ושיקצא מבינידהון ויסוף חיליהון וגיורין די ישתארון בהון יתוספון אף אינון על עמא דאלהנא ויהון כרברבין דבית יהודה ועקרון תתמלי בית ישראל כירושלם׃ ואשרי בבית מקדשי שכינת יקרי ותקוף דרע גבורתי כשור דאשא מוקף לה סחור סחור מדעדי ומדתאיב ולא יעיבר עליהון עוד שולטן ארי כען גלית גבורתי לאוטבא להון׃ בועי לחדא כנשתא דציון ובועי כנשתא דירושלם הא מלכיך אתי לגויך זכאי ופריק הוא עינוותן ורכיב על חמרא ועל עיר בר אתן׃ ואשיצי רתיכין מאפרים וסוסון מירושלם ויתבר תקוף עבדי קרב משירית עממיא וידין שלמא למלכותא וישלוט מימא עד מערבא ומפרת עד סיפי ארעא׃ אף אתון די על דמא אתגזר לכון קיים פרקית יתכון משיעבוד מצראי ספקית צרכיכון במדבר צדי הא כגוב ריקן דלית מיין ביה׃ תובו למהוי כרכין תקיפין אסיריא דמסברין לפורקנא אף יומא דין אשלח לחואה לכון די על חד תרי בטבוון די אמרית לכון איתי לכון׃ ארי תקיפית קדמי דבית יהודה בקשת מתיחא בבית אזינין מלית גבורא בית ישראל ואגבר בנך ציון על בני עממיא ואשוינך כחרבא ביד גברא׃ ויי עליהון יתגלי ויהון נפקין כברקין פתגמוהי ומן קדם יי אלהים בשופרא יתקע וידבר בעלעול רוח מדרומא׃ יי צבאות ירחים עליהון וישלטון בעממיא ויקטלונון ושארהון יגמרון כמא דשדן אבנא בקלעא ויבזון ית נכסיהון ויסבעון מנהון כשתי חמר ותהי נפשהון מליא תפנוקין כמזרק דמלי סולתא ומשח ויהון מזהרין כדמא דמזהר על כתלא מדבחא׃

מסורה

בסדר בא אל פרעה : המו ג' וסי' ושתו המו כמו יין · על כן המו מעי לו · המו גוים כשאון מבלבו' · ומעי המו עלי · בכל ספרי המסורה מונה ג' המו ונמצא ד' אבל נ"ל כי הם ג' מלרע וא' מלעיל והוא המו גוים כשאון כמבלפות :

יאמו ג' מלרע וא' מלעיל המו גוים משא

אבן עזרא

כי בעוני כעסה עד שהעשירו : והכרתי · שלא היה להם סוס בהיות תחת מלכות יון וטעם מאפרים הם הבאים מאשור כאשר פירשתי ואמר על זה המלך שיהיה באחרונה דובר שלום לגוים : ומשלו · ממשלתו על ים סוף ועד ים פלשתי' : ומנהר · פרת : עד אפסי ארץ · הוא המדבר שלום לגוים וזה גבול ארץ ישר' גם את' בתחלה על זה המלך כי הוא צדיק ועל כן הוא נושע ושבו ואמר לישראל : גם · בעבור דם הברית אשר כרת השם עם יוצאי מצרים וי"א בעבור מצות המילה והטעם שיצאו האסורים מכל מקום להתחבר אל החשמונים בהתגברם על יון : שובו · אומר הנביא שובו לירושלם שהוא בצרון כי שם החשמונים : גם היום · מגיד אחר מגיד זהו משנה אשיב לך והטעם כשליח בא לראות מה יגיד המגיד : כי דרכתי לי · קשת והטעם כפול ועוררתי בניך ציון על בניך יון ושמתיך את שעוררתיך כחרב גבור : ויי' · וכבוד השם יראה על יהודה ואפרים וטעם כברק חצו בעבור שהזכיר קשת מלאתי אפרים וטעם בשופר שישמע זה שיקבץ ישראל אל החשמונים : בסערות תימן · רוח דרומית : ויי' עליהם · על החשמונים : וכבשו · מכבדים ולא יועילו להם לאויבים אבני קלע במכבדיהם וטעם אבני קלע מרי יון וטעם ושתו שישפכו ודמי הקולעים במזרק שבו יזרק הדם על המזבח בזוית והטעם כפול : והושיעם

רשי

בעת ההיא כראה מופת לאנשי ירושלם : בשופר יתקע · ירעם : בסערות תימן · לסער את אנשי תימן הם בני יון ויש מרבותינו שפתרוהו על אדום לעתיד לבא : ואכלו · שלל אויביהם : וכבשו · תחתיהם אבני הקלע הם היוונים שהם מלומדי קשת ולקלע באבן : המו כמו יין · המיון בקול ששון ושמחה כמו שהומים שתויי יין : ומלאו · בממונם כל טוב : כמזרק · שמלא דם לפני המזבח : כזוית מזבח · שמנסכין שם יין והיין צף עליו כמו ששנינו במסכ' סוכה לשון שביעה לשון שכרו' :

כבאן

והושיעם יהוה אלהיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו׃ כי מה טובו ומה יפיו דגן בחורים ותירוש ינובב בתלות׃ שאלו מיהוה מטר בעת מלקוש יהוה עשה חזיזים ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה׃ כי התרפים דברו און והקוסמים חזו שקר וחלמות השוא ידברו הבל ינחמון על כן נסעו כמו צאן יענו כי אין רעה׃ על הרעים חרה אפי ועל העתודים אפקוד כי פקד יהוה צבאות את עדרו את בית יהודה ושם אותם כסוס הודו במלחמה׃ ממנו פנה ממנו יתד ממנו קשת מלחמה ממנו יצא כל נוגש יחדו׃ והיו כגברים בוסים בטיט חוצות במלחמה ונלחמו כי יהוה עמם והבישו רכבי סוסים׃ וגברתי את בית יהודה ואת בית יוסף אושיע והושבותים כי רחמתים והיו כאשר לא זנחתים כי אני יהוה אלהיהם ואענם׃ והיו כגבור אפרים ושמח לבם כמו יין ובניהם יראו ושמחו יגל לבם ביהוה׃ אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים ורבו כמו רבו׃ ואזרעם בעמים ובמרחקים יזכרוני וחיו את בניהם ושבו׃ והשבותים מארץ מצרים ומאשור אקבצם ואל ארץ גלעד ולבנון אביאם ולא ימצא להם׃ ועבר בים צרה והכה בים גלים והבישו כל מצולות יאר והורד גאון אשור ושבט מצרים יסור׃

ויפרקינון יי אלההון בעידנא ההיא על דאתבדרו כענא עמיה ארי יתחרינון כאבני איפודא ויקרבינון לארעהון׃ ארי מה טב ומה יאי אולפן אוריתא לנגודיא ודין דקשוט מתקן בכנשתא׃ שאילו מן קדם יי מטרא בעידן לקיש יי עביד רוחין ומחית מטרא לבני אנשא למתן להון עיבורא למיכל ועסבא לבעירא בחקלא׃ ארי פלחי צילמיא ממללין אונס וקוסמיא מתנבן שקר ונביי שקרא בנבואת שקריהון שקרא ממללין לא מדעם מנחמין על כן אתבדרו כבדור ענא גלו ארי לית מלך׃ על מלכיא הוה רוגזי ועל שלטוניא אנא מסער עליהון חוביהון ארי דכיר יי צבאות ית עמיה ית דבית יהודה וישוי יתהון כסוסי תקוף דרוחצן בקרבא׃ מניה מלכיה מניה משיחיה מניה תקוף קרביה מניה יתרברבון כל פרנסוהי כחדא׃ ויהון כגיברי בית ישראל דיישין קטילי עממיא כטין שוקין בקרבא ויגיחון קרב ארי מימרא דיי בסעדהון ויבהתון רוכבי סוסון׃ ואגבר ית דבית יהודה וית דבית יוסף אפרוק ואכנוש גלוותהון וארחם עליהון ויהון כדלא טלטילתינון ארי אנא יי אלההון ואיקבל צלותהון׃ ויהון כגיברין דבית אפרים ויחדי ליבהון כשתי חמר ובניהון יחזון ויחדון יבוע לבהון במימרא דיי׃ אכליה לכנשא גלוותהון ואקרבינון ארי פרקתינון ויסגון כמא דיאמר עליהון יסגון׃ וכמא דבדרתינון ביני עממיא ובארעא דרחיקא הוו דכירין לדחלתי ויורבון שני חיין עם בניהון ויתובון׃ וכמא דאפקתינון מארעא דמצרים כן מאתור אקרב גלוותהון ולארעא גלעד ומקדשא אעלינון ולא יספיק להון׃ ויתעבדון להון ניסין וגבורן כמא דאתעבידו לאבהתהון בימא ויחזון בפורענות סנאיהון כמא דאיתרפו גיבריא בגלי ימא ויבהתון כל מלכי עממיא ויבטל תוקפא מאתוראה ושלטן מצרים יעדי׃

עשה בב פתחין וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ז׳: אפקוד ה׳ מל וסי׳ נמסר בסדר שמות וביחזקאל סים׳ כ״ג: ממנו פנה חד מן י״א זוגין מתחלפין בטע׳ חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא וסים׳ בלשון ארמי שמואל עבד אורית׳ דוד מנהון במיא קטלין לרוגזא כשה מבלל בגלותא. ופ׳ בסדר וארא: ושמח ב׳ וסים׳ וראך ושמח בלבו:

ממנו פנה לא זונין ומתחלפין בטעמ׳ חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא

ושמח לבם כמו יין: וחיו ב׳ וסי׳ זאת עשו להם. וחיו את בניהם ושבו: וא׳ וחיו מן האנשים: ולא ימצא ד׳ וסים׳ נמסר בסוף צפניה: והורד ב׳ וסים׳ והורד המשכן. והורד גאון אשור:

רשי

כצאן עמו. כצאן שהושיע ממצרים להיות לו לעם: כי אבני נזר. כי הכהנים בני חשמונאי המתפארים באבני נזר בטורי חושן ואפוד יהיו מתנוססים בניסים על אדמתן: כי מה. רב טובו השפון של אותו הדור: דגן בחורים. המוציא כח לבחורים ותירוש. אשר ינובב בתולות בניב שיר ושמחה ויש פותרין אשר ינובב ויצמח בקרקע בתולה והוא יין משובח: שאלו מה׳ מטר. אם תצטרכו: חזיזים. עננים מביאים מטר: לאיש עשב בשדה. בשביל איש אחד ובשביל עשב אחד הצריך למטר: כי התרפים. והקוסמים שקר והחלומות אשר הטעו את אבותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקי׳ ידיהם למרוד בהקב״ה דברו און והבל דברו לאמ׳ שלום ואין שלום: על כן נסעו. אבל אני נביא להם באמת: יענו. יתכנעו כמו לענות מפני לשון ענוי: על הרועים חרה אפי. על מלכיון: ועל העתודים. על שריהם וכן ת״י ועל מלכיא הוה רוגזא ועל שולטניא אנא מסער ויוונים נמשלו לעתודים והצפיר והשעיר מלך יון והרובה לפרש העניין שלא במלכי יון יאמר עתודים לשון שרים כמו עורר לך רפאים כל עתודי ארץ: כסוס הודו במלחמה. כסוס אשר כבר הודו במלחמה: ממנו פנה. ממנו מלכיה׳ ממנו שריהם ממנו לוחמי מלחמותם: והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה. הרי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים אויבים כגבורי׳ הבוסים בטיט חוצות. בוסים דורסים כמו יבוס קמינו בוססו את נחלתי: והובישו. בית יהודה את רוכבי הסוסי׳ הבאי׳ להלחם בם: וגברתי את בית יהודה. במלחמת היוונים: ואת בית יוסף אושיע. במקום שגלו שם בחלח ובחבור בימי סנחריב: והושבותים. כמו והושבתים לשון ישיבה: והיו כאשר לא זנחתים. כאילו לא זנחתים מעולם: אשרקה להם. כדרך השורקים לסימן אות לבא אליו הטועה בדרך: ואקבצם. לעת הקץ לעתיד: כי פדיתים. כשאפדם: ורבו. בגולה כמו שרבו במצרים: ואזרעם. תחילה בעמים כאדם הזורע סאה להכניס כמה כורים: וחיו את בניהם. עם בניהם: ולבנון. זה בית המקדש: ולא ימצא להם. ולא יספוק להון: ועבר בים צרה. ותעבור צרה בצור היושבת בתוך הים והיא ראש לאדום: והכה. הקב״ה אשר הוא המכה יכה בים גלים להשקיע את צור: כל מצולות יאור. היא מצרים: פתח

אבן עזרא

והושיעם. כצאן עמו. ביד משה בעמדו על הים ובעבור שהזכיר אבני קלע אמר כי אלה החשמונאים הם אבני נזר ותפארת: מתנוססות. שהם נראות כנס על אדמת השם גם כן הוא להיות אבני רמז להיותם כהני׳ גדולים: כי. אז ישמחו הבחורים והבתולות לדגן ולשתות יין אחרי שעברתם וזהו כי מה טובו שב אל ביום ההוא הנזכר למעלה: דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות. מגזרת ינובון בשיבה והנכון מגזרת ניב שפתים והפועל יוצא כמו ש סובב יקומם: שאלו. עושה חזיזים. כמו לחזיז קולות הטעם בהתגבר יד החשמונאי׳ יהיה להם שבע גדול: כי. האומרים לא יבא מושיע לישראל הבל ינחמו צרי ישרא׳ על כן נסעו ישראל ו וברחו מירושלם לפני מלחמות החשמונאים ויענו לשואלים למה תברחו כי אין רועה לישראל מישראל: על. הפרשה דבוקה היא והרועים הם מלכי יון שהיו מושלים על ישר׳: כסוס. נודע שירא הודו: ממנו. המשיל יהודה לבנין חזק ש שממנו פנה ויתד ו וקשת והטעם כי לא ימשל זר בהם: והיו כגבורים. רוכבי סוסים כי הם לא היו רגילין לרכוב על סוס כאשר הזכיר כי יכרית הסוס מירושלם: וגברתי. יהודה ויוסף הם הבאים מאשור א בית שני: והושבותי׳. מלה מורכבת מן והשיבותים והושבתים כמו שבועות ימים מן שבעת ושבוע ורבות ככה: והיו. בני אפרי׳ יהיו כגיבור יין כמו ביין והבי״ת חסרה כמו כי ששת ימים: אשרקה. לנשארים באשור ובמצרים: ורבו. בגלותם בארץ נכריה: כמו רבו. בימים קדמוני׳ בארצם והנה זה כמו בגאון ישראל ומלת כמו רבו זרה כי המשפט כ כאשר רבו: ואזרעם. ארבה זרעם: את בניהם. עם בניהם ישבו אל ארצם: והשיבותים. ולא ימצא להם. לא יספיק להם הישוב כי רבים היו: ועבר. רוח: צרה. הטעם כי יבש הים גם יאור מצרי׳ להיות דרך לעבור גאולים מאשור כי בים יבואו אל היאור אל מצרים ומשם אל ארץ ישראל וככה אמר ישעיהו והחרים יי׳ את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר זהו יאור מצרים וגם כתוב והיתה מסלה לשאר עמו אש׳ ישאר מאשור: והורד גאון אשור. שלא ימשלו בישראל כי יפול פחד החשמונאים עליהם וככה מצרים:

אבן עזרא

מגבריתים יתן גבורה לאלה הבאים ויתברכו בשמו בלי פחד • זאת תחלת פרשת מקונן על החשמונים שתאבד מלכותם והטעם כי החשמונים הם הארזים : הלל ברוש • פרי ישראל : כי נפל ארז • מלכי החשמונים : אלוני בשן • הכותים פרי : כי ירד יער הבציר • שהוא נכבד מהם : קול • הרועים • הם המלכים ואדרתם הם החשמונים : קול שאגת כפירים • כי הכפיר הוא מלך החיות ומלת כפירים תשרת בעבור אחרת כמו כסאך א אלהים שהוא כסאך כסא אלהים וככה זה כי שדד כפיר שהירדן היה מתגאה בו שלא יוכל אדם לעבור את הירדן מפחדו ואם פירשנוהו כי יבש ה הירדן אין לו טעם ויש אמר כי שדד גאון ישראל מעבר ל לירדן גם נכון הוא בעיני : כה • עתה יחל פרשה אחרת לספר איך יהיו ישראל אחרי קום החשמונאי ואת אלהי בעבור כי יראה במראות נבואה כי הוא יהיה הרועה ו ופירש טעם צאן ה ההריגה : אשר ולא יאשמו • כפי מחשבת : ואעשיר • קנאת האלף שבה אל הווו על כן נגלתה התגלם אלף ואענה את זרע דוד : ורועיהם • הם מלכי הגוים כי הנכון בעיני כי רועיהם הוא השם הנכבד וזה ה הנכון והעד כי לא אחמול עוד ולא תתמה על רועיהם לשון רבים כי כמוהו ישמח ישראל בעושיו אם בעליו עמו : ממציא • כמו וימציאו : וכתתו את הארץ • לכרוה ולא אביל מידם או וכתתו האויבים את יושבי הארץ : וארעה • הנה הטעם כי השם ירעה אות עתה לפני בא עת עמידת החשמונים ו ועתה יספר דרך משל גם נכון הוא שקראן צאן ההרגה כי כן היו בגלותם ל בבל על כן יספר הרעות שעברו עליהם ועתה במוכם לירושלם ירעם וטעם לכן עניי הצאן בעבור שים כצאן עניים הוזכרתי לקחת שני מקלו ואלה הם זרובבל פחת יהודה ונחמיה התרשתא וכתו' על נחמיה אחרימו' זרובבל גם אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וקראו נועם מגזרת נעים וחובלים מגזרת תחבולות וקראו מקלות ולא רועים כי לא היו מלכים והנה ארעה את הצאן בראשונה כי ישראל עם זרובבל באו וטעם וארעה את הצאן עד זמן ידוע שמתו שלשה רועים : ואכחיד • מנהג הרועה להיות תחת ידו רועים קטנים ואלה השלשה שמתו בירח אחד אולי רמז לכהן גדול שהוא יהושע וכהן משוח מלחמה וכהן משנה או שמתו חגי זכריה ומלאכי ונפסקה הנבואה כי הנביא כמו רועה : ותקצר נפשי • בצאן להושיעם ומלת בחלה בי אין לה חבר ופי' כמו קצרה כפל מלת ותקצר והעד מלת וגם : ואומר • בלבי לא ארעה אתכם אחרי מות הנביאים או הכהנים החסידים : ואקח • אז מת זרובבל שהוא נועם שהיה לו ברית את כל הגוים סביבות ירושלם ברית שלום וזהו ואגדע אותו וטעם בריתי בעבור שהארץ שנשבעו הגוים לזרובבל היא ארץ השם : ותופר • הברית במות זרובבל אז ידעו עניי הצאן אלה דברי הנביא : השומרים אותו • והטעם אם יקום דברו : ואומר

רשי

פתח לבנון דלתיך • תרגם יונתן פתחו עממיא תרעיכון : הילל ברוש כי נפל ארז • שהוא גדול מן הברוש הלילו השלטונים כי נפלו המלכים : אלוני בשן • קיסרים בלע"ז : כי ירד • כי נשבר ודומה לו ונכרד בורדת היער : יער הבציר • יער המבצר תקוף כרכיא : הרועים • המלכים : אדרתם • תפארתם : שאגת כפירים • יבכו השרים : כי שודד גאון הירדן • שהוא מקום הכפירים והאריות ורבותי' פיר' פתח לבנון דלתיך שעל חורבן בית שני נתנבא הנביא וארבעים שנה קודם ה חורבן היו דלתו' ההיכל נפתחות מאליהן גער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך וגו' : רעה את צאן ההריגה • הכן להם רועים כלומר הנבא על פרנסיהם ה העתידים לרעותם מעתה : צאן ההריגה • ישראל שהרגום רועיהם ואכלום : ולא יאשמו • מלכי הגוים שאנלם לתוכם זה מוכרם והקונה הורג ואין נותן בלבו שיהא לו אשמה בדבר ומוכרם מתהלל ברוך ה' שמסרם בידי והריני עשיר : ואעשיר • והרי הוא עשיר : וארעה את צאן ההריגה • כל אלה דברי הקב"ה לנביא ואני רעיתי אותם בימים הקדמונים : לכן עניי הצאן • אמת עניי הצאן היו כשהתחלתי לרעותם : ואקח לי את שני מקלות • לסוף ימים חלקתי' לשתי ממלכות בעונם : לאחד קראתי נועם • ירבעם אמר לכהלם לאט : ולאחד קראתי חובלי' • רחבעם אמר להם לייסרם בעקרב ים ולפי שדרך צאן לנהלם במקלו' קרא למושליה' מקלות : ואכחיד שלשת הרועים בירח אחד • והם השחיתו דרכיהם עד שאלקים והרגתים בחדש אחד כל שלשת הרועים שהרג יהוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיה מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות דוד ועתליה איבדה את השאר זולתי יואש שנטמן : ותקצר נפשי בהם • מאסתים וכל לשון קוצר נפש הוא דבר כרה או דבר מיאוס שאין הדעת סובלתו ויקצר הלב והמעיים מלהכיל כמו שאליהו אמר ה הציקתני רוח בטני : גם נפשם בחלה בי • זכרונם היה רב במעי וממלא את רוחי ומציק את בטני ובחלה פי' רבותינו לשון גורל במסכת נדה משל משלו חכמים באשה פגה בוחל וצמל פגה עודה תינוקת בוחל אלו ימי הנעורים שכבר היא גדולה : ואומר לא ארעה אתכם • אמרתי באותן הימים אשליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבז : ואקח את מקלי את נועם • שברתי את כח מלכי ישראל בימי יהואחז בן יהוא עד כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש ובימי הושע בן אלה שמסרתים ביד סנחריב והגלהו : להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים • להראותם שבשביל שבגדו בי הפרתי את הברית אשר כרתי עם כל העמים עליהם שלא יזיקום שעל מנת כן כרתי להם את התורה שאם ישמרוה שיהיו חירות מן המלכיות שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם ואל תתמה אם דבר המקר' תשועתם מיד שוכא בלשון כריתות ברית את השוכא שהרי מצינו מקרא דוגמתו וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה וגו' : וידעו כן • הבינו הצדיקים שבהם השומרים את חוקי : כי דבר ה' הוא • גזירה זו כבר דבר לנו הקב"ה על ידי משה יוליך ה' אותך ואת מלכך :

מסורה

פתח ד' בקריא' וסימ' נמסר במלכים ב' סימן י"ג : ותאכל ג' וסי' ויאבד האשר • ותאכל את בעלי שכם ב' בו • ויענה אליהו וידבר • ויען אליה וידבר אליהם • פתח לבנון דלתיך : עליהן ז' וסימ' ותנו בהן אש ושימו עליהן • וכתבת עליהן את כל דברי • באשר צוה משה עבד יי' ליהושע • ורגמו עליהן אבן • הבתנבאות שלבהן •

זכריה

וְגִבַּרְתִּים֙ בַּֽיהוָ֔ה וּבִשְׁמ֖וֹ יִתְהַלָּ֑כוּ נְאֻ֖ם יְהוָֽה׃

יא פְּתַ֥ח לְבָנ֖וֹן דְּלָתֶ֑יךָ וְתֹאכַ֥ל אֵ֖שׁ בַּאֲרָזֶֽיךָ׃ הֵילֵ֤ל בְּרוֹשׁ֙ כִּֽי־נָ֣פַל אֶ֔רֶז אֲשֶׁ֥ר אַדִּרִ֖ים שֻׁדָּ֑דוּ הֵילִ֙ילוּ֙ אַלּוֹנֵ֣י בָשָׁ֔ן כִּ֥י יָרַ֖ד יַ֥עַר הַבָּצִֽיר׃ ק֚וֹל יִֽלְלַ֣ת הָרֹעִ֔ים כִּ֥י שֻׁדְּדָ֖ה אַדַּרְתָּ֑ם ק֚וֹל שַׁאֲגַ֣ת כְּפִירִ֔ים כִּ֥י שֻׁדַּ֖ד גְּא֥וֹן הַיַּרְדֵּֽן׃

כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֑י רְעֵ֖ה אֶת־צֹ֥אן הַהֲרֵגָֽה׃ אֲשֶׁ֨ר קֹנֵיהֶ֤ן יַהֲרְגֻן֙ וְלֹ֣א יֶאְשָׁ֔מוּ וּמֹכְרֵיהֶ֣ן יֹאמַ֔ר בָּר֥וּךְ יְהוָ֖ה וַאעְשִׁ֑ר וְרֹ֣עֵיהֶ֔ם לֹ֥א יַחְמ֖וֹל עֲלֵיהֶֽן׃ כִּ֠י לֹ֣א אֶחְמ֥וֹל ע֛וֹד עַל־יֹשְׁבֵ֥י הָאָ֖רֶץ נְאֻם־יְהוָ֑ה וְהִנֵּ֨ה אָנֹכִ֜י מַמְצִ֣יא אֶת־הָאָדָ֗ם אִ֤ישׁ בְּיַד־רֵעֵ֙הוּ֙ וּבְיַ֣ד מַלְכּ֔וֹ וְכִתְּתוּ֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ וְלֹ֥א אַצִּ֖יל מִיָּדָֽם׃ וָאֶרְעֶה֙ אֶת־צֹ֣אן הַהֲרֵגָ֔ה לָכֵ֖ן עֲנִיֵּ֣י הַצֹּ֑אן וָאֶֽקַּֽח־לִ֞י שְׁנֵ֣י מַקְל֗וֹת לְאַחַ֞ד קָרָ֣אתִי נֹ֗עַם וּלְאַחַ֤ד קָרָ֙אתִי֙ חֹֽבְלִ֔ים וָאֶרְעֶ֖ה אֶת־הַצֹּֽאן׃ וָאַכְחִ֛ד אֶת־שְׁלֹ֥שֶׁת הָרֹעִ֖ים בְּיֶ֣רַח אֶחָ֑ד וַתִּקְצַ֤ר נַפְשִׁי֙ בָּהֶ֔ם וְגַם־נַפְשָׁ֖ם בָּחֲלָ֥ה בִֽי׃ וָאֹמַ֕ר לֹ֥א אֶרְעֶ֖ה אֶתְכֶ֑ם הַמֵּתָ֨ה תָמ֜וּת וְהַנִּכְחֶ֣דֶת תִּכָּחֵ֗ד וְהַנִּ֨שְׁאָר֔וֹת תֹּאכַ֕לְנָה אִשָּׁ֖ה אֶת־בְּשַׂ֥ר רְעוּתָֽהּ׃ וָאֶקַּ֤ח אֶת־מַקְלִי֙ אֶת־נֹ֔עַם וָאֶגְדַּ֖ע אֹת֑וֹ לְהָפֵיר֙ אֶת־בְּרִיתִ֔י אֲשֶׁ֥ר כָּרַ֖תִּי אֶת־כָּל־הָעַמִּֽים׃ וַתֻּפַ֖ר בַּיּ֣וֹם הַה֑וּא וַיֵּדְע֨וּ כֵ֜ן עֲנִיֵּ֤י הַצֹּאן֙ הַשֹּׁמְרִ֣ים אֹתִ֔י כִּ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה הֽוּא׃

תרגום

וְאַגְבְּרִינוּן בְּמֵימְרָא דַיְיָ וּבִשְׁמֵיהּ יְהָכוּן פְּרִיקִין אֲמַר יְיָ׃

פְּתַחוּ עַמְמַיָא תַּרְעֵיכוֹן וְתֵשֵׁיצֵי אֶשָּׁתָא תּוּקְפֵיכוֹן׃ אֵילִילוּ מַלְכַּיָא אֲרֵי אִתְבָּרוּ שִׁילְטוֹנַיָא דַּעֲתִירֵי נִיכְסַיָא מִתְבַּזְזִין אֵילִילוּ טוּרָנֵי מְדִינָתָא אֲרֵי אִתְכְּבִישׁ מַחוֹז תּוּקְפֵיכוֹן׃ קָל צְוָוחַת מַלְכַּיָא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מַחוֹזֵיהוֹן קָל נִיהֵם נִיהֲמַתְהוֹן כִּבְנֵי אַרְיָוָן כַּד יְבֵישׁ עֲלֵיהוֹן רוּם יַרְדְּנָא׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהִי אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסַיָא דְּאִתְמַנִּיאוּ לְפַרְנָסָא עַמָּא וְאִינוּן שַׁלִּיטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לְנִכְסְתָא׃ דִּי קָנֵיהוֹן קָטְלִין לְהֵין אָמְרִין לָא עֲלָנָא חוֹבָא וּמְזַבְּנֵיהוֹן אָמְרִין בְּרִיךְ יְיָ דִּי אַעְתַּרְנָא וְרָעֵיהֶן לָא חַיְיסִין עֲלֵיהוֹן׃ אֲרֵי לָא אֲחוּס עוֹד עַל יָתְבֵי אַרְעָא אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְגָרֵי יַת אֱנָשָׁא גְּבַר בְּיַד חַבְרֵיהּ וּבְיַד מַלְכֵּיהּ וְיִבְזוֹן יַת אַרְעָא וְלָא אֲשֵׁיזִיב מִידְהוֹן׃ וּמַנֵּיתִי פַרְנָסַיָא עַל עַמָּא וְאִינוּן שַׁלְטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לְנִכְסְתָא מִסְכֵּינֵי וְטַלְטִילוּ יַת עַמִּי וְאִתְפְּלִיגוּ קֳדָמַי לְתַרְתֵּין פַּלְגָוָן אִתְפְּלִיגוּ בֵית יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית יְהוּדָה וְקַצוּ בְמַלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִד דִּי בְהוֹן רְעוּתָא קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי פַרְנָסִין עַל עַמִּי׃ וְשֵׁיצֵיתִי יַת תְּלָתָא פַרְנָסַיָא בְּיַרְחָא חַד וְרַחִיק מֵימְרִי יַתְהוֹן עַל דְּנַפְשַׁתְהוֹן קָצַת בְּפוּלְחָנִי׃ וַאֲמָרִית דְּלָא לְמַנָּאָה עֲלֵיכוֹן פַּרְנָס דְּמֵיתִין יְמוּתוּן וּדְמִשְׁתֵּיצַן יִשְׁתֵּיצוּן וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן יִבְזוֹן גְּבַר יַת נִכְסֵי קָרִיבֵיהּ׃ וְאַיְתֵיתִי יַת סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר עַל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דִּי אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִּיגְזַר עִמְּהוֹן דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא בְּכֵן גְּלוֹ בֵּינֵי עַמְמַיָא וְעַל דְּאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא גְּלוֹ בְּעִידָנָא הַהִיא וִידַעוּן כֵּן עִנְוְתָנַיָא חֲשִׁיבֵי עַמָּא דִּי עֲבַדוּ רְעוּתִי אֲרֵי פִּתְגָּמָא דַיְיָ הוּא׃

מסורה

אשר קוניהן יהרגון • ותלכן שתיהן עד בואנה בית לחם • וכל ואת שתי חבליו וכל תכלית דכור : לאחד ז' פהחין וסימ' במלכים ב' ריש סימ' ט' : ותקצר ד' בקריא' וסימ' ותקצר נפש העם בדרך • ותקצר נפשו בעמל ישר' • ותקצר נפשו למות דשמשון • ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי :

ואומר אליהם אם טוב בעיניכם הבו שכרי ואם לא חדלו וישקלו את שכרי שלשים כסף׃ ויאמר יהוה אלי השליכהו אל היוצר אדר היקר אשר יקרתי מעליהם ואקחה שלשים הכסף ואשליך אתו בית יהוה אל היוצר׃ ואגדע את מקלי השני את החבלים להפר את האחוה בין יהודה ובין ישראל׃ ויאמר יהוה אלי עוד קח לך כלי רעה אולי׃ כי הנה אנכי מקים רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער לא יבקש והנשברת לא ירפא הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה יאכל ופרסיהן יפרק׃ הוי רעי האליל עזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרעו יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה׃

יב משא דבר יהוה על ישראל נאם יהוה נטה שמים ויסד ארץ ויצר רוח אדם בקרבו׃ הנה אנכי שם את ירושלם סף רעל לכל העמים סביב וגם על יהודה יהיה במצור על ירושלם׃ והיה ביום ההוא אשים את ירושלם אבן מעמסה לכל העמים כל עמסיה שרוט ישרטו ונאספו עליה כל גויי הארץ׃

ואמרית להון אם תקין בעיניכון עיבידו רעותי ואם לא אתמנעו ועבדו ית רעותי גברין מקצת׃ ואמר יי לי כתוב דכרן עובדיהון בחילש כתבא ורמי יתיה לבית מקדשא ורמי לתחות יד אמרכלא חלף דיקרית דחלתי בעיניהון וכתבית דכרן עובדיהון בחילש כתבא ורמיתי יתיה לבית מקדשא דיי לתחות יד אמרכלא רבא׃ ואיתיתי נבוכד נצר מלכא דבבל על צדקיה מלך שבטא דבית יהודה ואגליתי יתיה על דאשניאו קיימא אף אינון דבית יהודה כאחיהון בית ישראל׃ ואמר יי לי עוד אזיל אתנבי על פרנסא טפשא׃ ארי הא אנא מקים פרנסא בארעא דשגן לא יבעי ודאטלטלו לא יתבע דתבירין לא יסי דקימין לא יסובר ונכסי עתיריא יבוז ושארהון יגמור׃ ווי על פרנסא טפשא דאתפקיד ליה עמא לפרנסא די הוא דמי לטבחא די סכיניה בידיה ועינוי על שמינתא למיכס דרעיה מיבש תיבש ועיניה דימינא מיכהא תיכהי׃ מטל פתגמא דיי על ישראל אמר יי דתלא שמיא ושכליל ארעא וברא רוחא דאנשא במעוהיהא אנא משוי ית ירושלם מן מלי מרוי לכל עממיא סחור סחור ואף דבית יהודה ייתונון עממיא ביד אניסין בצירא לירושלם׃ ויהי בעידנא ההיא אשוי ית ירושלם אבן תקלא לכל עממיא כל אנסהא אתבזזא יתבזזון ויתכנשון עלה כל עממי ארעא׃

אוילי ה' חס' יוד קדמא בליש' בקריא' וסימ' אך אולים שרי צען · כלי רעה אולי · אולים מדרך פשעם · אולים יליץ אשם · ומוסר אולים אולת׃ רעי ה' חס' ו' בקריא' וסי' האבר לברש רעי · דודי נסע ונגלה · הוי רעי האליל · חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי · וי' רעי לא אחסר · ועיקה בקריא' וסים' נמסר ביהושע

סימן י"ט׃ תאספו ד' בקריא' וסים' ונאספו שבהכל העדרים · תאספו עלי והבוני ונשמדתי · אבן מעמסה לכל העמים · ונאספו עשבות הרים׃

רשי

ואומר · למלכי יהודה הכותרים׃ אם טוב בעיניכם הבו שכרי · קיימו מצותי והוא יהיה שכרי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה צאן ואסוב ואלרעה אתכם׃ ואם לא חדלו · וגם אני לא אטיב לכם וכן מצינו שאמ' הק' ליחזקאל השומע ישמע והחדל יחדל׃ וישקלו את שכרי שלשים כסף · תירגם יונתן ועבדו רעותי גברין מקצת אכמי' טובים מעט היו בהם מעשו רצוני כגון החרש והמסגר דניאל חנניה מישאל ועזריה ויחזקאל ולשון שלשים כסף לא ידעתי לכוין כאן אלא כסף לשון חמדה ואף רבותינו פירש' כן בחולין והביאו ראייה ברור הכסף לקח בידו ואת השלשים פיר' שארבעים וחמשה צדיקים יש בכל דור ודור והביאו ראיה מחומר שעורים ולתך שעור' חמשה עשר בבבל ושלשים בארץ ישראל שנאמר ואקחה את שלשים כסף ואשליכהו בית יי' בארץ ישראל ומניין השלשים מדרש אגדה שהובטח אברהם אבינו בכך שלא יהא דור פחות משלשים צדיקים מניין כה יהיה זרעך יהיה בגימטריא שלשים׃ ויאמר יי' אלי השליכהו אל היוצר · כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הק' לנביא כתוב והכח את אלו הם וצדקתם להיות שמור לסוף שבעים שנה שלגלות בבל ויבנה בית המקדש על ידיהם ומהו האוצר אדר היקר בית מקדשי אדר תפארתי׃ אשר יקרתי מעליה' · אשר הפשטתי מעליהם מהיות להם ליקר ולשון יקרת הוא הסרת כבוד והמ"ם של מ מעליהם יוכיח והוא כמו ושרסך מארץ החיים כמו משפה פורח ודוגמת הכירוש שפירשתי משין תרגום של יונתן הוא וראיתי לשונות הרבה לפירוש כבואה זו ואיני יכול לכוונן׃ ואגדע את מקלי השני · הגליתי את צדקיה · את החובלים · את רשעי דורו כי הוא צדיק ודורו רשעים׃ להפר את האחוה · שנתאחוו בני יהוד' ובנימן ונדבקו בתועבו' מלכי ישראל · עוד קח לך וגו' · וזהו שאמר לו למעלה רעה צאן ההריגה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני זה ביד עשו׃ הנכחדות · האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם׃ הנער לא יבקש · תירגם יונתן ודמטלטלו לא יתבע והנער הסוטות שאינן יודעות לבא אל הדיר׃ הנצבה · שיש לה כח קצת לעמוד על רגליה וצריכה סיוע לנהלה לאט׃ לא יכלכל · תירגם יונתן לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא׃ בשר הבריאה יאכל · את העשירים יגמור ממונן׃ ופרסיהן יפרק · עד כלה ודוגמת זו אמר דניאל על אדום אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה׃ הוי · יש לצעוק על זה׃ רועי האליל · רועי של אין אליל לשון אל איננו רועה וכן רופאי אליל רועי האליל יוד יתירה במקום הא כמו עוזבי הצאן שכני סנה סוכני לבדד עוזבי הצאן נותנן הפקר ליד כל הבא להכות ולהרוג ולבוז׃ חרב על זרועו ועל עין ימינו · והוא הרועה שכין של שחיטה נושא בידו לשחוט את השמינה ואת הבריאה שנתן עין ימינו בהם לדעת מי העשירים לבוז ולגמור נכסיהם׃ זרועו יבוש תיבש · לעתיד לבא ונתתי נקמתי באדום והפותרים פותרים אותו בצדקיהו על שם ואת עיני צדקיהו עור ואי אפשר לכוון הנני מקים רעה בארץ בצדקיהו שכבר עבר לו שבעים שנה׃ משא דבר יי' · הוא גזר זה הדבר שהתחיל לדבר בפורענותן של אוכלי ישראל עמו וכיוצא בו׃ סף רעל · כלי תרעלה כמו בדם אשר בסף רעל לשון שמתון אוטם הלב והאברים מאין כח כאדם המשוטף בשמלה כמו הברושים הרעלו הסרות והרעלות ובלשון משנה מצינו מריות רעולות אוכבלופמ"נטא בלע"ז׃ וגם על יהודה · יטילו הגוים אשר יהיו במצור על ירושלם שיהו בית דוד מצפנים והאומות יצורו עליהם ויבאו גם בני יהודה על כרחם לצור על ירושלם כן ת"י׃ אבן מעמסה · אבן משאוי המוטלת על בני אדם מפני המושל לשאתה ולעמסה על כתפים והיא כבדה מאד עד אשר כל עומקיה שרוט ישרטון׃ אכה

אבן עזרא

ואומר · הנה ראינו בעלות נחמיה לירושלם היתה בחרפה על דרך המתה ותמות ועתה יבקש שכר וידעה אותם על יד המקל השני ואלה השלשים כסף אולי הם שלשים צדיקים שבאו עמו או שמשמו בימי נחמיה שלשים כהנים בין גדולים ומשוחי מלחמה ומשנים על כן כתו' השליכהו הכסף אל יוצר וכתו' כי שם בית יי' הוא אדר היקר יקר הוא תואר כמו חכם כבון יקר הוא שם דבר ושפון ויקר ומלת של תפארת בעבור אחרת אל אדר היקר וטעם אשר יקרתי הבית ה היקר שמכן שם כבודי בתחילה וזהו אשר אקרתי מעליהם שסר הכבוד מעליהם בבית שני׃ ואגדע את מקלי · הוא נחמיה והנה כשחתו ישראל ושבו להריב זה עם זה ולהרע כי אין להם פחה וזהו להפר את האחוה בין יהודה ואחוה שם מגזרת אח כמו שלוה׃ ויאמר · תחלת פרשה כי מלך ירוש' הוא ארתחשתא של נחמיה הוא הנקר' בלשון פרס דריוש ה הוא שהרגו אלכסנדרוס ועתה החל מלכות יון הרשעה שהיא נמשכת עד היו' כאשר פירשתי בספר דניאל כי יון הגלה ירושלם לא א אדום וזהו כלי רועה אולי כמו אוילי אוילי כמו אכזרי ובעבור זה שנפסקה מלכו' ובאה על מלכות יון על כן כתוב בארץ על ארץ ישראל והנכבה שלא תוכל ללכת לרעות והנה כל זה ימי הגלו' עד היום׃ הנער · שה אובד הקטן לא יבקש׃ הוי · הגלות תארך ותעמוד עד כרות זו מלכות ה הרשעה עד בא קיצה׃ חרב על זרועו ועל עין ימינו · וטעם זרוע הכח שיסור והעין עין חכמה והעצה והנה יאבדו גבוריו וחכמיו׃ משא · זאת הפרשה רביקה היא בעבור שהזכיר חרב על זרועו הזכיר מתי יהיה זה ואכה יהיה ועתה יפרש כי זה יהיה בסוף ישרא' עם משיח בן יוסף אל ירושלם ועתה זאת הנבואה על ישראל וטעם להזכיר עתה נוטה שמים ויוצר ארץ כי לולי ישראל לא נבראו וטעם ויוצר רוח אדם בקרבו שהוא עולם קטן כנגד שמים וארץ וזה הדבר צריך פי' ארוך׃ הנה · בהתחבר ישראל יעלו גוים להלחם עליה׃ סף · כמו מן הדם אשר בסף משכב וספות׃ וגם על יהודה · שהגוים יכריחו ישראל העומדים בארצם שהם רחוקים מירושלם ולא באה נאלתם ללכת עמהם לצור על ירושלם והנה צרה תעבור עליהם בלכתם׃ והיה · המשל ידוע כי להרע לנפשו יקח אבן מעמסה שיפול תחתיה׃ ביום

ביום. אכה כל סוס. שלגויי הארץ: ועל בית יהודה. שהלכו עמהם בעל כרחם אפקח עיני לשומרם ולהצילם וסוס העמים לא סוס היהודים שיהיה במחנה אכה בעורון והנה מיד יכשל בסוס: ואמרו אלופי יהודה. גדוליהם שהם במחנה האויב: אמצה לי. תפילת ירושלם כי הם התפללו בעבורנו תפלה חזקה והנה כל אחד יאמר אמצה לי בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא: ביום. אז יתקיים חרב על זרועו ועל עין ימינו והנה הוא עור גם סוסו ועל כן יאכלום ככיור אש ככירת אש: וישבה. הטעם וישבו אנשיה: והושיע. את אהלי יהודה. הבאים עם האויב כי כן דרך המחנות שוכנים באהלים סביב העיר: בית דוד. עוד היום בעיר בגדאד עיר מלכות ישמעאל והם ראשי הגלות משפחה רבה וגדולה ולה ספר היחס משני קדמוניות וככה פירושו כי בראשונה קודם ישועת ירושלם יושיע השם אהלי יהוד׳ שהם מחוץ לעיר עם מחנה האויב כדרך שאמר למעלה ועל בית יהודה אפקח את עיני וכל סוס העמים אכה בשרון ולמה בראשונ׳ אושיע את אהלי יהוד׳ למען לא תגדל בעבור שלא יוכלו להתפאר בני דוד ויושבי ירושלם שהם בתוך העיר עם משיח ולא תגדל תפארתם על בני יהוד׳ ידינו הושיעה אותם: ביום. הנכשל בהם. גיבור כדוד: כאלהים. מלאכים וככה פירושו כמלאך יי׳ לפניהם במלחמה: והיה ביו׳ ההוא. כאשר אבקש להשמיד את כל הגוים: ושפכתי. אשפוך רוח חן ותחנוני׳ על יושבי ירוש׳ טרם זה תעבור עליה׳ בתחלה צרה כי משיח בן יוסף יהרג אז יכעס השם וישמיד את כל הגוים הבאי׳ על ירוש׳ אתו והביטו אליו אז יביטו כל הגוים אלי לראות מה אעשה לגוה אשר דקרו משיח בן יוסף: וספדו עליו. אנשיו: כמספד הדדרימון. מספד אדם גדול היה בימים קדמונים: בבקעת מגדון. ואנחנו לא ידענו כל הקורות ולהיותו רמז לאחאב ויאשיה דרך דרש הוא זה: וספדו. הזכיר משפחת בית דוד ה הנכבדת ומשפחת ב בית נתן דרך נבואה ידע כי גם זאת בימים ההם תהיה ידועה ולהיות בית נתן אחי שלמה אין צורך כי בית דוד שם כולל ל לשניהם וככה בית השמעי אינו מהלוים או הוא קצתם מבית לוי כפנים ומקצתם בחוץ כמו בית דוד ויהודה שהם בפנים ובחוץ: ביום. גם זה הכתוב לאות כי ה הכבוד לעתיד ויהיה מקור נפתח כמשמעו ול׳ משה הכהן אמר כי הוא דרך משל כמו וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם על כן אחריו ורוח הטומאה הפך לרוח הקודש: והיה

ביום ההוא נאם יהוה אכה כל סוס בתמהון ורכבו בשגעון ועל בית יהודה אפקח את עיני וכל סוס העמים אכה בעורון: ואמרו אלפי יהודה בלבם אמצה לי ישבי ירושלם ביהוה צבאות אלהיהם: ביום ההוא אשים את אלפי יהודה ככיור אש בעצים וכלפיד אש בעמיר ואכלו על ימין ועל שמאול את כל העמים סביב וישבה ירושלם עוד תחתיה בירושלם: והושיע יהוה את אהלי יהודה בראשנה למען לא תגדל תפארת בית דויד ותפארת ישב ירושלם על יהודה: ביום ההוא יגן יהוה בעד יושב ירושלם והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד ובית דויד כאלהים כמלאך יהוה לפניהם: והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוים הבאים על ירושלם: ושפכתי על בית דויד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו כמספד על היחיד והמר עליו כהמר על הבכור: ביום ההוא יגדל המספד בירושלם כמספד הדדרמון בבקעת מגדון: וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דויד לבד ונשיהם לבד משפחת בית נתן לבד ונשיהם לבד: משפחת בית לוי לבד ונשיהם לבד משפחת השמעי לבד ונשיהם לבד: כל המשפחות הנשארות משפחת משפחת לבד ונשיהם לבד: ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דויד וליושבי ירושלם לחטאת ולנדה:

בעידנא ההיא אמר יי׳ אימחי כל סוסות עממיא בטפשותא ורוכביהון בשעממותא ועל דבית יהודה אגלי ית גבורתי לאטבא להון וכל סוסות עממיא אמחי בסמיותא: ויימרון רברבי יהודה בלבהון אשתכח פורקן ליתבי ירושלם במימרא דיי׳ צבאות אלההון: בעידנא ההיא אשוי ית רברבי יהודה כל קביל דינור באעיא וכבעור דאשא בעמירא ויבזון מן דרומא ומן ציפונא ית כל נכסי עממיא סחור סחור ותיתב ירושלם עוד באתרה ותצלח ירושלם: ויפרוק יי׳ ית קרויא דבית יהודה בקדמיתא בדיל דלא תיסגי איתרברבות בית דויד ואתרברבות יתבי ירושלם על דבית יהודה: בעידנא ההיא ירחים יי׳ על יתבי ירושלם ויהי דחלש בהון בעידנא ההיא כדויד ובית דויד כרברבין יצלחון כמלאכא דיי׳ קדמיהון: ויהי בעידנא ההיא אתבע לשיצאה ית כל עממיא די מתכנשין ואתן על ירושלם: ואשפוך על דבית דויד ועל יתבי ירושלם רוח חסדא ורחמין ויבעון מן קדמי על די אטלטלו ויספדון עלוהי כמא דספדין על יחידא וימרון עלוהי כמא דממרין על בוכרא: בעידנא ההיא יסגי מספד בירושלם כמספדא דאחאב בר עמרי די קטל יתיה הדדרמון בר טברימון וכמספד יאשיה בר אמון די קטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידו: ויספדון דיירי ארעא זרעין זרעין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית דויד לחוד גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית נתן גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: זרעית בית לוי לחוד גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית שמעי גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: כל זרעיתא די אשתארא זרעין זרעין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: בעידנא ההיא יהי אולפן אוריתא גלי כמבוע דמיין לבית דויד וליתבי ירושלם ואישבוק לחוביהון כמא דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא:

רש״י

אכה כל סוס. הנובאים שם בשגעון ואת רוכביהם בעורון אבל על בית יהודה שהם על כרחם מן הנובאי׳ אפקח עיני להגין עליהם מן המכה הזאת: ואמרו אלופי יהודה בלבם. כשיראו שאר הנובאים נגפים במגפה זו והם ניצולים: אמצה לי יושבי ירושלם וגו׳. יושבי ירושלם שיודעי׳ שעל כרחינו אנו באים עליהם אמצו לעזרתי ב בתפלתן ביי׳ אלהיהם: אשים את אלופי יהודה. ישובו וילחמו עם אותם שהביאום שם: ככיור אש. מדורת אש גדולה וכיור לשון כריים וכן חברו מנחם: תחתיה. במקומה: והושיע יי׳ את אהלי יהודה בראשונה. בטרם יבאו בני ירושלם לצאת מן העיר תהיה להם תשועה לשוב לאהליה׳ ולבתיהם והאב תבא תשועה לבני העיר היא ה התשועה של בה ויבא יי׳ ונלחם: למען לא תגדל. להתפאר עליה׳ ולומר לא נצלתם אלא בשבילנו: הנכשל בהם. החלש שבהם: כאלהים. כרברבין כמלאכים: כמלאך יי׳ לפניהם. יצלחון כמלאכא דיי׳ קדמיהון: אבקש להשמיד. אבקש בשמרתם ואדקדק במעשיהם ובזכותם פירשו לזכות אבקש בגוים שלהם אם יש להם זכות אניחם ואם לאו אשמידם: רוח חן ותחנונים. שיעלה על רוחם להתחנן לפני והם יהיו לחן בעיני רוח טלב״ט בל״ע: והביטו אלי את אשר דקרו. ת״י ויבעון מן קדמי על דאיטלטלון והביטו לאת וכן על אשר דקרו בהם האומות והרגו מהם בגלותם: וספדו עליו. על אותו הרג: כמספד על היחיד. כאשר יספוד איש על בן יחידו ורבותינו דרשוהו על משיח בן יוסף שנהרג במסכת סוכה: כמספד הדדרימון בבקעת מגידון. אין ענין הדדרימון בבקעת מגידו אלא שני מספדות הן כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרימון בן ט טברימון ברמות גלעד שנאמר ותעבור הרנה במחנה והוא הספד וכמספדא דיאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגיר בבקעת מגידו שנ׳ ויקונן שם ירמיהו וגו׳ ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיה׳ וגו׳: בית נתן. הנביא ויא׳ נתן בן דוד כמו שנ׳ שמוע ושובב ונתן ושלמה: בית לוי. הכהני׳ והלוים: משפחת השמעי. שמוע בן דוד בתחילה כלל הכתוב משפחת בית דוד ואחר פרטו כל אחת ואחת: כל המשפחות הנשארו׳. לבית דוד: ונשיהם לבד. משום צניעות ולמה משפחו׳ הכהונה והמלכו׳ כדי להחזיר להם כתריה׳ כמו שנ׳ בראש הספר אלה שני בני היצהר העומדי׳ על אדון כל הארץ: לחטאת ולנדה. לאדיותא וכן ת״י אשבוק לחוביהון כמה דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא בספר חטאתי וגם

ח׳ חס׳ ו׳ בליש׳ אלוף וסימ׳ לאלפיה בארץ שעיר. ואת לבדת אתם עליך אלפים לראש. ואמרו אלפי יהודה. אשים את אלפי יהודה בכיור אש. והיה כאלף ביהודה: יושב ב׳ חס׳ בסיפ׳ וסימ׳ והשפלה ישב. ותפארת ישב ירושלם: כדויד ג׳ וסימ׳ נבסר בעמוס סימ׳ ו׳. כאלהים ג׳ בקרי׳ וסימ׳ והיתם כאלהים יודעי טוב ורע. ובית דויד כאלהים. מי אל גדול כאלהים. אנ״ך: מספד ג׳ בקריא׳ וסימ׳ בספר תמרורים כי פתאם. מספד בית האצל. כמספד הדדרמון בבגעת מגדון. וסימ׳ תבריא סמיכין לרמוניא: לחטאת ו׳ פתחי׳ וסימ׳ ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם. ביום ההיא יהיה מקור נפתח ואתה תשמע השמים תניין דמלכים. ותליתאי. ואתה תשמע מן השמים תניינא דד״ה. ודבתריה ואתה תשמע השמים:

רשי

אף את הנביאים. נביאי השקר: רוח טומאה יצר הרע: אדרת שער. כן דרך משיחים ומדיחים מתעטפים בטליתם כאילו הם אנשים צדיקים למען יקובלו בשקריהם: כי אדם הקנני. פתר בו מנחם לשון מקנה צאן ובקר כי אדם כשאר כל האדם שאינו עסוק בבהמות הפקידני מנעורי לשמור את מקניהו: בין ידיך. בית כתפיך שם מלקין עוברי עבירה: בית מאהבי. אשר אהבוני והוכיחוני לדרך הישרה: חרב עורי על רועי. על עשו שהפקדתיו על צאן גלותי: ועל גבר עמיתי. שחברתיו אלי לשמור צאני כמוני: הך את הרועה. את מלך רומי הרשעה: ותפוצינה הצאן. שכבושה תחת ידו: והשיבותי ידי. ואשנה מכתי שנית: על הצוערים. על השלטונים הצעירים מן המלכים ויונתן תירגם ותפוצנה הצאן ויתבדרון שלטוניא ותרגם על הצוערים ממוני שלהם השניים להם וכן תירגם יונתן המקרא הזה באומות חרבא איתגלי על מלכא ועל שלטונא חבריה דכוותיה דדמי ליה קטול ית מלכיא ויתבדרון שלטוניא ואין לשון התרגום הזה נופל על ישר' שלא מצינו בתרגום ובמקרא שלטונין בישראל שאר מלך ושרים ותרגום שלהם רברבין: והשלישית יותר בה. יתגיירו ויחיו: והבאתי את השלישית באש. ותלית ית תליתיתא בעקא הא כבכור דאשא שיסבלו ויש או מקצת הגרים בצרת חבלו של משיח ובמלחמת גוג ומגוג עם ישראל ושם יבחנו כי גירי אמת הם כי הרבה מן המתייהדים תחלה ישובו לסורם ויתחברו עם גוג כמו שמצינו באגדה: והוא יאמר יי'. כשיתפלל יתפלל ליי' ולא לאלהיו הראשון: הנה יום בא ליי'. חביב להב"ה: וחולק שללך בקרבך. שלל שתשללי מאויביך יחלקו יושביך בקרבך וכן ת' ויפלגון בית ישר' נכסי עממיא בגויך ירושלם: ויתר העם לא יכרת. לא יגלו כולם ולמה יניחם להגלות חציים ולשסות הבתי' כדי שלא יהא להם פתחון פה לאמר לא למלחמה באנו כי אם להשתחות באנו: כיום הלחמו ביום קרב. כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף: מחציו. מאמצעיתו: מזרחה וימה. מן המזרח למערב כמו שמשיים והולך: ומש חצי ההר צפונה וגו'. חציו הצפוני ימוש ממקומו וימשך לצד צפון וכן חציו נגבה לצד דרום ויהיה הגיא ביניה' ראשו למזרח וסופו למערב: ונסתם

אבן עזרא

והיה. הטעם כל כך יהיו אוהבי השם כי על אהבתי ידקרו האבות הבני': והיה אדרת שער. להראות האדם שהוא עובד השם ומתאבל על עונו וחוגר שק למען לא יכירוהו: ואמר. לשואלו מה מלאכתך: כי אדם הקנני מנעורי. הנה אלכי הדמה ומנעורי אני עובד אותה ואם ישאלוהו מה המכות שדקרוהו אביו ואמו אז יאמר בית מאהבי שחקתי והוכיתי שם על דרך שחוק: חרב. יתנבא עוד על מלחמות רבות תהיינה בכל הארץ במות משיח בן יוסף וטעם רועי כל מלך מהגוי' שהמשילו השם על הארץ והוא חושב על עצמו שהוא כאלהים על כן ועל גבר עמיתי: הך את הרועה. השם יכרית כל מלך ותפוצינה צאנו על כן כתו' בפרשה האחרת הדבקה בזאת והיה יי' למלך על כל הארץ. את ידי כי הצוערי' הפך הרועים והם בני בעירי הצאן והנה בני צועדים הואר כמו אובדים יצערו בנים ולא ידע: והיה. שתי שלישיות העולם יכלו גם השלישית יבחן ו והנמלט הוא יהיה ע עובד השם הוא שיבא מדי שנה בשנה ועתה יפרש איך יכרתו פי שנים בכל הארץ: הנה. כבא היום שיתקבצו אל ירושלם כל הגוים אחרי מות הנדקר הנזכר: וחלק. עם ירושלם ידבר והאומ' כי שלל האויב יחולק אם כן למה א אחריו ויצא חצי העיר בגולה ועוד ונשסו ה הבתים משפעלי הכפל כמו ונמקו כל צבא השמים כמו נמסו מן סבב: תשכבנה. דרך כבוד כי תשגלנה כנוי המעשה וככה שגל המוכנת למטה: ויצא. כאשר יצא חצי העיר בגולה אז יצא השם ממקומו והשמי' דרך משל כי יקנא לעמו: ביום קרב. שבאו המצרים אחרי ישרא' להרגם בים ושם כתו' כי יי' נלחם להם ב במצרים: ועמדו. הנה אות ומופת יעשה השם ביום ההוא ועד היום לא היה מכל זה כלום: הר הזתים. מזרח לירושלם ונבקע ההר מזרחו ומערבו ותהיה ביניה' גיא כמו ונשגב בגיא: ונסתם

אביהו ז' בקריא' וסימ' וירד אביהו אל האשה. ויחר אפו ויעל בית אביהו. וירד אחיו וכל בית אביהו. ודקרהו אביהו. וישלח חירם מלך צור. ולחסה מן בני מררי בנים שמרי הראש. ויחל שלכה לבנות תג' אשר נראה לדוד אביהו. וסימ' אתתא רגזת מן ביתא חזיא מלכא ודקרה ברישה: רועי ה' חס' ו"ו בקריא'

[מקרא]

והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד וגם את הנביאים ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ: והיה כי ינבא איש עוד ואמרו אליו אביו ואמו ילדיו לא תחיה כי שקר דברת בשם יהוה ודקרהו אביהו ואמו ילדיו בהנבאו: והיה ביום ההוא יבשו הנביאים איש מחזינו בהנבאתו ולא ילבשו אדרת שער למען כחש: ואמר לא נביא אנכי איש עבד אדמה אנכי כי אדם הקנני מנעורי: ואמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי: חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי נאם יהוה צבאות הך את הרעה ותפוצין הצאן והשבתי ידי על הצערים: והיה בכל הארץ נאם יהוה פי שנים בה יכרתו יגועו והשלשית יותר בה: והבאתי את השלשית באש וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחן את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אתו אמרתי עמי הוא והוא יאמר יהוה אלהי: הנה יום בא ליהוה וחלק שללך בקרבך: ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים תשגלנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יכרת מן העיר: ויצא יהוה ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב: ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים אשר על פני ירושלם מקדם ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה:

[תרגום]

ויהי בעידנא ההיא אמר יי צבאות אישיצי ית שום טעות עממיא מן ארעא ולא יהי דכרן משומהון עוד ואף ית נביי שקרא וית רוח מסאבא אבטיל מן ארעא: ויהי ארי איתנבי גבר עוד ויימרון ליה אבוהי ואמיה ילדוהי לא תתקיים ארי שקרא אתנביתא בשמא דיי וידקרון ביה אבוהי ואימיה ילדוהי באתנבויתיה: ויהי בעידנא ההיא יבהתון נביי שקרא גבר מנבואתיה באיתנבויתיה ולא יתנבאון עוד שקר בדיל לאלפא כדיבין: ויימר לא נביא אנא גבר פלח בארעא אנא ארי אינשא אקנייני מזעירי: ויימר ליה מה מחתא האילין דמחתא עלך הלא בעובדי ידך ויימר יאות לקינא בחובין דרחמנא: חרבא אתגלא על מלכא ועל שלטונא חבריה דכותיה דדמי ליה אמר יי צבאות קטול ית מלכא ויתבדרון שלטוניא ואתיב ית מחת גבורתי על תיניא: ויהי בכל ארעא אמר יי תרין חולקין דבה ישתיצון יסופון ותלתא ישתאר בה: ואעיל ית תלתא בעקא בכור דאשא ואצרופינון כמא דצרפין ית כספא ואבחרינון כמא דבחרין ית דהבא הוא יצלי בשמי ואנא אקביל צלותיה אמרית עמי הוא והוא יימר יי אלהי: הא יומא דעתיד למיתי מן קדם יי ויפלגון בית ישראל ניכסי עממיא בגויך ירושלם: ואכניש ית כל עממיא לירושלם לאגחא קרבא ותתכביש קרתא ויתבזזון בתיא ונשיא ישתכבן ויפוק פלגא דקרתא בגלותא ושאר עמא לא יפסוק מן קרתא: ויתגלי יי ויגיח קרבא בעממיא האינון כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף: ויתגלי בגבורתיה בעידנא ההיא על טור זיתיא דעל אפי ירושלם ממדינחא ויתבזע טור זיתיא מפלגיה למדינחא ולמערבא חילא רבא לחדא ויתלש פלגיה דטורא לציפונא ופלגוהי לדרומא:

וסימ' נמסר לעיל סוף סימן י"א: ובחנתים ב' וסימ' הנני צורפם ובחנתים. והבאתי את השלישית: תשגלנה ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסימ' אשה תארש ואיש אחר ישגלנה. ועלליהם ירטשו לעיניהם. שא' עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת. ונשסו הבתים והנשים תשגלנה:

ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים אל אצל ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה מלך יהודה ובא יהוה אלהי כל קדשים עמך׃ והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות יקפאון׃ והיה יום אחד הוא יודע ליהוה לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור׃ והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון בקיץ ובחרף יהיה׃ והיה יהוה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד׃ יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון נגב ירושלם וראמה וישבה תחתיה למשער בנימן עד מקום שער הראשון עד שער הפנים ומגדל חננאל עד יקבי המלך׃ וישבו בה וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלם לבטח׃ וזאת תהיה המגפה אשר יגף יהוה את כל העמים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו והוא עמד על רגליו ועיניו תמקנה בחריהן ולשונו תמק בפיהם׃ והיה ביום ההוא תהיה מהומת יהוה רבה בהם והחזיקו איש יד רעהו ועלתה ידו על יד רעהו׃ וגם יהודה תלחם בירושלם ואסף חיל כל הגוים סביב זהב וכסף ובגדים לרב מאד׃ וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל הבהמה אשר יהיה במחנות ההמה כמגפה הזאת׃ והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך יהוה צבאות ולחג את חג הסכות׃

ויסתתם חילא דטוריא ארי ימטי חילא דטוריא לאצל ותתערקון כמא דערקתון מן קדם זיעא דהוה ביומי עזיה מלכא דבית יהודה ויתגלי יי אלהי וכל קדישוהי עמיה׃ ויהי בעידנא ההיא לא יהי נהורא אלהין עדי וגליד׃ ויהי יומא חד הוא ידיע קדם יי לא כנהור יימם ולא כקביל ליליא ויהי לעידן רמשא יהי נהורא׃ ויהי בעידנא ההיא יפקון מי מבוע מירושלם פלגיהון לימא מדינחא ופלגיהון לימא מערבאה בקיטא ובסתוא יהון נפקין׃ ותתגלי מלכותא דיי על כל יתבי ארעא בעידנא ההיא יפלחון קדם יי בכתף חד ארי שמיה קים בעלמא ולית בר מניה׃ יקיפא כל ארעא במישרא מגבע לרמון דרום ירושלם ותתרבי ותיתב באתרה למתרע שבטא בנימן עד אתר תרע קדמא עד תרע זויתא ומגדל פקוס עד שיחי מלכא׃ ויתבון בה קטלא לא יהי עוד ותתב ירושלם לרוחצן׃ ודא תהי מחתא די ימחי יי ית כל עממיא דמתכנשין ואתן על ירושלם יתמסי בסריה והוא קאים על רגלוהי ועינוהי יתמסין בגלגליהון ולישנהון יתמסי בפומהון׃ ויהי בעידנא ההיא יהי שגוש קטלא קדם יי סגי בהון ויתקפון גבר בידא דחבריה ותתלש ידיה עם ידא דחבריה׃ ואף דבית יהודה ייתון עם עממיא כד אנוסין לאגחא קרבא בירושלם ויכנשון ניכסי חיל כל עממיא סחור סחור דהבא וכספא ולבושין סגי לחדא׃ וכן תהי מחת סוסיא כודניא גמלא וחמרא וכל בעירא דיהי במשריתא האינון כמחתא הדא׃ ויהי כל דישתאר מכל עממיא דמתכנשין ואתן על ירושלם יסקון בזמן שנא בשנא למסגד קדם מלך עלמיא יי צבאות ולמיחג ית חגא דמטליא׃

הגשם: גשמים מעט להצמיח פירות הארץ ומה ראה לגזור עליהם עצירת גשמים לפי שמצות החג על הגשמים הם הארבעת מינים שבלולב וניסוך המים לרבות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ולו המספיקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא דסוכה: ואם משפחת מצרים לא תעלה. והם אין צריכי לגשמי שנילוס עולה ומשקה אות' ולא עליה' תהיה הגשם שלהם כלומר לא ישקה אותם נילוס וכן תרגם יונתן לא עליהון יסק נילוס: תהיה המגפה. של רעב: אשר יגוף יי'. זאת תהיה עונש מצרים ועונש כל הגוים כמו שאמר לא עליהם יהיה הגשם: על מצילות הסוס. על הכקישות שתולין לסוס לנוי בין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב: והיה. הסירות שהם היו לדשן אף הם היו של זהב ושל כסף כמזרקי' אשר לפני המזבח מצילות הסוס טנטינליר בלע"ז: ולא יהיה כנעני. לא יצטרכו לסחורה כמו כנעניה כ ככבדי ארץ ד"א אין כאן עני:

והיה: ויו ולא עליהם יהיה הגשם כפה רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי ויסע אברהם את עיניו וי עזב את עבדיו והאבן הזאת ואין יכולת באדם לפרש זאת בלשון אחרת כי לא ימצא זה הלשון כי אם בלשון ישמעאל ובלשון הקודש וטעם הגשם בסוכות כאשר העתיקו חכמי' להזכיר גבורות גשמים ולבקש רחמים עליה': ואם. הזכיר משפחת מצרים בעבור שלא ירד שם גשם לעולם כי היאור ישקה א ארמתם ולא יחושו אם לא עליהם יהיה הגשם אף על פי שלא יחושו לעצירת הגשם מפני היאור תבוא עליהם מגפת כל העמים: ולא עליהם. יהיה הגשם פורענות תבוא לאשר לא יעלה ומלת עליהם תשרת בעבור אחרת עליהם תהיה המגפה המק בשרו: זאת. חטאת. עונש כמו מחטאת סדום: וחטאת אל הגוים. שיהיה להם כהרות שיספו ארמתם לא י יכלו מן המגפה גם אני ראיתי ארצו ככה: ביום. מצלות. מגזרת מצלתים כלבלי' תלוים בצואר הסוסי' העולים לחוג יעשו הכהנים מהם סירו' לבשל בהם ויהיו רבים כמזרקים לפני המזב' לזרוק הדם: והיה. כנעני סוחר וטעם שלא ימכר אחד מן הסירות והמפרש ככנעני ממש אין לו טע' כי זאת המשפחה א איננה ידועה היום והנה כלא הפרשיות שהם בסוף זה הספר הן לעתיד והאומר כי כבר עבר ירא' ני המים החיים היוצאים מ מירוש' בקיץ ובחורף:

אל ירוש' יג וסי' בשנה התשיעית לצדקיהו. נביאי ישר' הנבאים. אף כי ארבעת שפטי הרעים: בן אדם שים פניך אל ירוש'. בן אדם כתב לך את שם היום. ואספתי את כל הגוים אל ירוש'. והיה אשר לא יעלה מאת משפחו'. ויקהל דוד את כל שרי ישר' אז יקהל שלמה דדה. וישבו כל איש יהודה אל ירו'. וישבו ביהוד' ויקבצו

והיה אשר לא־יעלה מאת משפחות הארץ אל־ירושלם להשתחות למלך יהוה צבאות ולא עליהם יהיה הגשם: ואם־משפחת מצרים לא־תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף יהוה את־הגוים אשר לא יעלו לחג את־חג הסכות: זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל־הגוים אשר לא יעלו לחג את־חג הסכות: ביום ההוא יהיה על־מצלות הסוס קדש ליהוה והיה הסירות בבית יהוה כמזרקים לפני המזבח: והיה כל־סיר בירושלם וביהודה קדש ליהוה צבאות ובאו כל־הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם ולא־יהיה כנעני עוד בבית־יהוה צבאות ביום ההוא:

ויהי דלא יסק מן זרעית עממי ארעא לירושלם למסגיד קדם מלך עלמא יי צבאות ולא עליהון יהי מטרא: ואם מלכוות מצרים לא תיסק ולא תיתי לא להון יסק נילוס ברם עליהון תהי מחת דמחי יי ית עממי דלא יסקון למיחג ית חגא דמטליא: דא תהי פורענות מצרים ופורענות כל עממיא דלא יסקון למיחג ית חגא דמטליא: בעידנא ההיא יהי על כרובת סוסיא קודשא קדם יי ויהון דודיא בבית מקדשא דיי סגיאין כמזרקיא קדם מדבחא: ויהי כל דוד בירושלם וביהודה קודשא קדם יי צבאות וייתון כל דבחין ויסבון מנהון ויבשלון בהון ולא יהי עביד תגרא עוד בבית מקדשא דיי צבאות בעידנא ההיא:

ספר מלאכי

משא דבר־יהוה אל־ישראל ביד מלאכי: אהבתי אתכם אמר יהוה ואמרתם במה אהבתנו הלוא־אח עשו ליעקב נאם־יהוה ואהב את־יעקב: ואת־עשו שנאתי ואשים את־הריו שממה ואת־נחלתו לתנות מדבר: כי־תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר יהוה צבאות המה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה והעם אשר־זעם יהוה עד־עולם: ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל יהוה מעל לגבול ישראל: בן יכבד אב ועבד אדניו ואם־אב אני איה כבודי

מטל פתגמא דיי על ישראל ביד מלאכי דיתקרי שמיה עזרא ספרא: רחימית יתכון אמר יי ואם תימרון במה רחמתנא הלא אח עשו ליעקב אמר יי ורחימית ית יעקב: וית עשו רחיקית ושויתי ית טורוהי לצדו וית אחסנתיה לצדות מדברא: ארי יימרון אדומאי אתמסכננא כען עתרנא נתוב ונבני חרבתא כדנן אמר יי צבאות אינון יבנון ואנא אפגר ויקרון להון תחומא דעמיה רשיעא ועמא דאיתי עליהון לוט עד עלמא: ועיניכון יחזיאן ואתון תימרון יסגי יקרא דיי ואפתי ית תחום ישראל: הא על ברא אמיר ליקרא ית אבא ועבדא למרחל מן קדם ריבוניה אם כאב אנא אן דאתון מיקרין קדמי

משא דבר יי'. פו"ר פורט בלע"ז ד דבר המסר ל למלאכי לשאת אותו אל בני ישר': ביד מלאכי. כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות וכן ישעיה אומר מעת היותה שם אני ועתה יי' אלהים שלחני: ואהב את יעקב. לתת לו את ארץ חמדה צבי צבאות גוים ארץ שכבוין כל צבאות הגוים בה: ואת עשו שנאתי. לדוחפו אל ארץ מפני יעקב אחיו וכנוהג שבעולם מי שיש לו שני בנים לבכור הוא בורר לו מנה יפה: ואשים הריו שממה. איכן דומין להרי ישראל: לתנות מדבר. מעון תנים: כי תאמר אדום רששנו. ואם אמ' אדום מתחילתנו רשו' היינו אבל מעתה שהעשרנו מביזת ירושלם נשוב ונבנה חרבות שלנו: כה אמר יי' וגו'. יגדל יי' מעל לגבול ישראל. יראה גדולתו מעל לגבולנו להודיענו אהבתו עמו ו"ת יסגא יקר' דיי ואפתי ית תחום ארעא דישראל: בן. יש עליו לכבד אב וכן עבד אדוניו ואתם קרויין בני ועבדי ועתה אם אב אני לכם איה כבודי: אמר

דיש אומרי' שהו' עזרא ולפי דעתי שהו' שמו כאשר הוא כתוב והוא סוף הנביאים ו ובעבור זה הזהיר ז זכרו תור' משה עבדי כי במותו נפסקה ה הנבואה מישראל: משא: נבואה והאות' כי על ישראל התנבא טרם גלו אשור' כי לא היה נבי' שני לא דיבר נבואה כי הנה בעזרא ויעשו בני ישר' והם רובם

הלוים ושמעיה הנביא בא. וכל עזרא דכו': וביהודה ה' בקריא' וסימ' במלכים ב' סימ' יו: במה ח' קמצין וסימ' נמסר במלכים א' סימן כ"ב ובכיכה סימ' ו': להנות ב' בתרי לישני וסימ' להנות לבת יפתח. נחלתו לתנות מדבר: ועיניכם ב' א' חס' וא' מל' וסימ' תשאו אל גלליכם. תראינה ואתם תאמרו יגדל יי':

יהוד' ובנימן ועוד כתו' כי חלל יהוד' קדש יי' אשר אהב ובעל בת אל נכר וזהו דבר כמו' נכריו שכתו' בעזר' ועוד שאת' על אדום ואשים את הריו שממה וזה היה אחר חרבן ירו': אהבתי. הטעם כי אב אח' אחים היו עשו ויעקב ואני כשבעתי כי בריתי אקיים את יצחק ואני אהבתי יעקב ונתתי לו את ארץ כנען שנשבעתי לאבותיו לתת לזרעם וגרשתי עשו מארץ השם ונתתי לו הר שעיר בעבור כבוד אביו ובעבור רשעו שמתי הריו שממה וכן קראהו גבול רשעה והנה אתם בני יעקב הנה שבתם אל ארץ הברית: לתנות מדבר. תנות נקבות תנים זכרים: כי. רששנו. מגזרת רש ועושר: וקראו להם. הקוראים: ועיניכם. רואות זאת והיה ראוי שתודו השם ותאמרו יגדל יי' ויתכן להיות מעל לגבול ישראל דבק עם ואתם וככה הוא אתם השוכנים מעל לגבול אתם תאמרו יגדל השם ואחר שפירש איך אהב השם את יעקב החל להוכיח הנכבדים בהם שהם מורי התורה והם הכהנים: בן יכבד אב. בשכל הלב ידוע כי הבן חייב לכבד האב והעבד מוכרח לירא מאדניו ותשובת במה בזינו: מגישים

אבן עזרא

מגישים. שאתם מגישים ולמה תאמרו במה גאלנוך זהו הגיאול וזה שעשיתם בעבור היות מזבחי נבזה בעיניכם והוא השולחן וביחזקאל כתוב על המזבח זה השלחן אשר לפני ה׳: וכי. אין רע. בעיניכם: לפחתך. כמו פחת יהודה: הירצך. שיאהבך בלבו: או הישא פניך. לעשות בקשתך: ועתה. משפט כהני בדק היה להתפלל בעד ישראל ככתוב בספר יואל יבכו הכהנים ושם כתוב ו ויקנא ה׳ לארצו וטעם חלו נא פני ה׳ על ה המארה שאכנו כארים כאשר כתוב ויחננו כי בעבורכם באה זאת הרעה וזהו מידכם היתה זאת לכם: מי. יתן אחרים או אחד מכם לו יהיה כן שאחרים או אח׳ מכם יסגור דלתי העזרה: ולא תאירו. תבעירו מגזרת ראיתי אור ו והכל מגזרת אור: כי ממזרח השמש. מקצה הארץ ועד קצה הארץ כן הוא היישוב ובכל מקום לו כוותי היו מקריבים לי דבר כבר מוקטר היה ת מוגש לפני ומנחה ט טהור או מוקטר שם כמו קטור והיו שומעי׳ בקולי לגדל את שמי הגדול. אחר כן אמר ליהודה החכם על זה הפסוק פירוש נכון מאד והוא דבק על ה העניין כי הנביא על ה הבזיון ועל הגיאול ם שהיו מחללין את השם על כן הוא אומ׳ כי בכל היישוב ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וככה ובכל ת מקום שבעולם יחשב בעיני הדבר הזה שהם מכבדים ומגדלים את שמי כאילו הם בכל ת מקום יביאו לפני ל לשמי כל דבר מוקטר ומוגש הראוי לכבודי ומנחה טהורה לא כאשר אתם עושים ל להגיש לפני לחם ת מגואל ועור ופסח ו וחולה ואיננו רע א בעיניכם ולמה לא ת תשימו על לב כי גדול שמי בגוים ואתם ת מחללי׳ אותו: ואתם. מגו׳ הוא וניבו נבזה אכלו. הטעם כפול וניבו הוא לחמו מגז׳ תנובה וככה ניב ם שפתים שהוא פרי ה השפתים כי כל דבר יש לו פרי כפי ענינו: ואמרתם. מתלאה. חסר ה״א כמו מזה

סירך מה זאת התלאה בעבור המאמר אין לחם לשום בשולחן: והפחת׳ אותו. שהוא כמו פיח ואין בו כריו: והבאתם. הנה השולחן רק ועל׳ המזבח מנחה איננו כאשר רציתי: וארור נוכל ויש בעדרו. חושב מגזרת בכליהם דרך מרמה. זכר שהוא תמים ומשחת כמו מושלך: ועתה. דברתי אליכם: אם. וארותי את ברכותיכם. כדרך יביה חספי וגם ארותיה מפעלי הכפל והטעם הברכה: וגם. ככה עשיתי עד עתה כי ארותי את הברכה מפני שלא שמתם על לב: הככי

ז׳ מל׳ בליש׳ אדנות וסימ׳ ויעתר בגוה תנינא דפסוק. אשר אדוניה שם עד האור. ואם אדונים אני איה מוראי אמר יי׳. ושוב אדוניה הלוים. אל יד ארוניהם. גדול אדונינו ורב כח. יאמר נא אדננו חסר דחסר. גדול אדונינו ורב כח מל׳ דכ׳ל. ושארא אדנינו כתיב: ואתה ועתה י״ח בטעם תברי׳ וסי׳ נכסר בסדר בהעלתך.

ואם אדונים אני איה מוראי אמר יהוה צבאות לכם הכהנים בוזי שמי ואמרתם במה בזינו את שמך: מגישים על מזבחי לחם מגאל ואמרתם במה גאלנוך באמרכם שלחן יהוה נבזה הוא: וכי תגשון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך אמר יהוה צבאות: ועתה חלו נא פני אל ויחננו מידכם היתה זאת הישא מכם פנים אמר יהוה צבאות: מי גם בכם ויסגר דלתים ולא תאירו מזבחי חנם אין לי חפץ בכם אמר יהוה צבאות ומנחה לא ארצה מידכם: כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות: ואתם מחללים אותו באמרכם שלחן יהוה מגאל הוא וניבו נבזה אכלו: ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו אמר יהוה צבאות והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה והבאתם את המנחה הארצה אותה מידכם אמר יהוה: וארור נוכל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לאדני כי מלך גדול אני אמר יהוה צבאות ושמי נורא בגוים: ועתה אליכם המצוה הזאת הכהנים: אם לא תשמעו ואם לא תשימו על לב לתת כבוד לשמי אמר יהוה צבאות ושלחתי בכם את המארה וארותי את ברכותיכם וגם ארותיה כי אינכם שמים על לב:

ואם כריבון אנא אן דאתון דחלין מן קדמי אמר יי׳ צבאות לכון כהני דמבסרין על שמי ואם תימרון במה בסרנא על שמך: מקרבין אתון על מדבחי קרבן מרחק ואם תימרון במה מרחיק כד אתון אמרין פתורא דיי׳ בסיר הוא: ודאתון מקרבין דעויר לדבחא הלא ביש ודאתון מקרבי דחגיר ודמריע הלא ביש קריבוהי כען לשלטונך דעלך היתרעי בך או היסב אפך אמר יי׳ צבאות: וכען צלו כען קדם אלהא ויקבל צלותנא מידכון הות דא היתנסבון לכון אפין אמר יי׳ צבאות: מן אף הכא בכון ויגוף דשי בית מקדשי ולא תקרבון על מדבחי קרבן מרחק לא רעוא קדמי בכון אמר יי׳ צבאות וקורבן לרעוא לא אקבל מידכון: ארי ממדנח שמשא ועד מעליה רב שמי בינֵי עממיא ובכל עידן דאתון עבדין רעותי אנא אקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידכון וצלותכון כקורבן דכי קדמי ארי רב שמי ביני עממיא אמר יי׳ צבאות: ואתון מחללין יתיה בדאתון אמרין פתורא דיי׳ בסיר הוא ובסירן מתנתא מניה: ואם תימרון הא דאיתנא מליאותנא ושביקתון יתיה אמר יי׳ צבאות ומיתן אתון דאניס ודחגיר ודמריע ומיתן אתון ליה בקורבנא האקביל יתיה ברעוא מידכון אמר יי׳: וליט דיעביד בנכיל ואית בעדריה דכר והוא חייב לנדר ודבח דמתבל קדם יי׳ ארי מלך רב אנא אמר יי׳ צבאות ושמי תסין בעממיא: וכען לכון תפקידתא הדא כהני: אם לא תקבלון ואם לא תשוון דחלתי על לבא למיתן יקרא לשמי אמר יי׳ צבאו׳ ואשלח בכון ית מארתא ואלוט ית ברכתכון ואף אלוטיניה ארי ליתכון משוון דחלתי על לבא:

מבואו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ כי ממזרח שמש ועד מבואו. אל אלהים יי׳ דבר ויקרא. עשה ירח למועדים. מהלל שם יי׳ דהלל. תנינא חס׳ דאל אלהים: טהורה ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ אשר לא טורה היא שנים. אשר איננה טהורה. לשמי ומנחה טהורה. כל צפור טהורה תאכלו. יראת יי׳ טהורה. ג׳ בתראי מל׳ וחד ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא: לאדני ז׳ כתיב כן וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימן כ״ח: אם לא א׳ ר״פ וסימ׳ אם לא ימצא הגנב ונקרב. אם לא תשמור לעשות. אם לא את דמנכות. אם לא תשמעו ואם לא תשימו על לב דסי׳. אם לא ישוב חרבו ילטוש. אם לא שויתי ודוממתי. אם לא תדעי לך היפה בנשים. וכל ר״פ דאיוב דכוו׳ אם לא כב״ב ואם לא וסימ׳ ואם לא איפא מי יכזיבני. ואם לא ישבעו בשלחו:

רשי

אמר יי׳ צבאות לכם. אתם הכהנים הבוזים את שמי: ואמרתם במה בזינו. כלו׳ ידעתי שתאמרו לי במה בזינו. הרי הבזיון מגישים על מזבחינו: ואמרתם. כלו׳ ואם תאמרון: במה גאלנוך. גאלנו לך את לחם מזבחך אני משיב לכם כי בזאת גאלתם אותי באמרכם שולחן יי׳ נבזה הוא בוזים היו לחלוק איש כאחיו במנחות ובקדשים ואומ׳ מאחר שהו׳ אסור לנו לחלוק מנחה כנגד מנחה ו וזבח כנגד זבח עורח וגו׳. ל הוא לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל כזית או כפול המגיע לכל אחד ואח׳: אין רע. וכי אין דבר זה רע: ועתה חלו נא פני. ועתה אתם הכהנים העושים הרעה הזאת איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם רחמי׳ הרי מידכם היתה זאת הרעה: הישא את פניכם. לשמוע תפלה שפיכם ולחון את שלוחיכם: מי גם בכם ויסגר דלתים. הלואי ויקום איש טוב בכם שיסגור דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן התועבה הזה: ולא תאירו את מזבחי חנם. באישים שאיני מתרצה בהם שהרי אין לי חפץ בכם ורבותינו דרשוהו בתורת כהנים ה״דם אומ׳ לחבירו הגף לי את הדלת הזו אין תובע עליה שכר הדלק לי את הנר הזה אין שואל עליה שכר ואתם מי בכם שסגר דלתי חנם ולא ה האירתם מזבחי חנם קל וחומר שלא עשיתם חנם דברים שדרכן לעשותן בשכר לפיכך אין לי חפץ בכם: גדול שמי בגוים. אמרו רבו׳ דקרו ליה אלהא דאלהיא אפי׳ מי שיש לו עכ״ו יודע שהו׳ אלוה שהו׳ על כולם ובכל מקום מתנדבים לשמי אף האומות ורבותינו פי׳ אלו תלמידי חכמים העסוקים ב בהלכות עבוד׳ בכל מקום וכן כל תפלת ישראל שמתפללין בכל ת מקום הרי הן לי כמנחה טהורה וכן ת״י וכל עידן דאתון עבדין רעותי אנא מקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקרבן זכאי קדמי וכן פי׳ המקרא ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגו׳ ולכי אהבתי וחבתי עליכם שבכל מקום שאת׳ מתפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי: ומנחה טהורה. הוא לי כיעל ידיכם שמי נורא בגוים ואתם מחללים אותי ואת שמי: וניבו נבזה אכלו. ניבו של מזבח השגור בשפתיכם זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומ׳ עליו כלומר כבר הוכאתם עליו רבה זו וניב זה החזקת׳ למזבחי אכלו מאכלו: ואמרתם הנה מתלאה. בהמה כחושה ואנו עניים ואין יכולת להטיב למבחר נדרים וכן ת״י הא דאיתנא מליאותנא: והפחתם אותו. זו אחת מי״ח תיבו׳ של תיקון סופרי׳ הפחתם אותו אותי כתב אלא שכינה הכתו׳ וכתבו אותו והפחת׳ והדאבתם לשון מפח נפש אותי ואת שולחני: נוכל. מתנכל בתרמה בדברי שקר לפני לאמר

אין לי טוב׳ מזו ויש בעדרו זכר. אול ההגון לעולה והו׳ נודר זבח משחת בעל מום כמו משחת בהם: אליכם המצוה הזאת שלא תקריבו זה על מזבחי: וארותי. וקללתי את ברכותיכם מה שמצריך לברך לכם הדגן והתירוש והיצהר: וגם ארותיה. ובאמת אין לתלות הדבר על תנאי שתליתי באם לא ישמעו כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אני מעתה ארותיה: וזיריתי

זרתי פרש · על בהמות חגיכם על פניכם כלו׳ לא תקבלו שכר מאתי כי אם לרעה ולבשת ואגעור לכם את זרע השדה : ונשא אתכם אליו · פרש בהמות קרבנותיכם ישא אתכם אליו להיות זוללים ובזויים כמוהו : להיות בריתי את לוי · שאני חפץ שתקימו אות בבריתי שכרתי לשבט לוי · החיים והשלום · שנאמר לפנחס את בריתי שלו׳ והובטח לו ולזרעו אחריו

הנני · אנער בזרע שלא יצמח בעבור היות שולחני ריק ולא תחגגום כמו אסרו חג בעבותי והנה פרש חגיכם קרבנותי׳ אזרה אותם על פניכם וטעם אדחיקכם מעל פני שלא אראה אתכם : ונשא אתכם . הגנוא הוא האויב אליו : וידעתם אז תדעו אם לא תשמעו אלי עתה ידבר עם ישראל שהם חייבים לכבד הכהנים

והשלום ב׳ וסים׳ בריתי היתה אתו החיים · האמת והשלום אהבו : ורבים ב׳ בקריא׳ וסים׳ ורבים השיב מעון · ורבים מביאים מנחה ליי׳ ד״ה · ורבים מהכהנים ב׳ בפסוק עזרא · ורבים מישני אדמת עפר יקיצו · ורבים מעמי הארץ מתיהדים : ותורה ה׳ וסים׳ כי שפתי כהן · הוה על הוה · ויקם עדות · כי נר מצוה · ואת שבת

הנני גער לכם את־הזרע וזריתי פרש על־פניכם פרש חגיכם ונשא אתכם אליו : וידעתם כי שלחתי אליכם את המצוה הזאת להיות בריתי את־לוי אמר יהוה צבאות : בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם לו מורא וייראני ומפני שמי נחת הוא : תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא־נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון : כי־שפתי כהן ישמרו־דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יהוה־צבאות הוא : ואתם סרתם מן־הדרך הכשלתם רבים בתורה שחתם ברית הלוי אמר יהוה צבאות : וגם־אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל־העם כפי אשר אינכם שמרים את־דרכי ונשאים פנים בתורה : הלוא אב אחד לכלנו הלוא אל אחד בראנו מדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבתינו : בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם כי חלל יהודה קדש יהוה אשר אהב ובעל בת־אל נכר : יכרת יהוה לאיש אשר יעשנה ער ועֹנה מאהלי יעקב ומגיש מנחה ליהוה צבאות : וזאת שנית תעשו כסות דמעה את־מזבח יהוה בכי ואנקה מאין עוד פנות אל־המנחה ולקחת רצון מידכם : ואמרתם על־מה על כי־יהוה העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך :

הא אנא נזיף לכון בעללת בר זרעא ואיגלי בהתת חובכון על אפיכון ואבטל רבות חגיכון ויתמנע חולקיכון מיניה : ותדעון ארי שלחית לותכון ית תפקידתא הדא למהוי קימי דעם לוי אמר יי צבאות : קימי הוה עמיה חיי ושלמא ויהבית ליה אולפן אוריתי שלים ודחיל מן קדמי ומן קדם שמי דחיל הוא : אוריתא דקושטא הוה בפומיה ושקרא לא אשתכח בסיפוותיה בשלמא ובתריצותא הליך קדמי וסגיאין אתיב מחובא : ארי שפותי כהין יטרון מדע ואוראה יבעון מפומיה ארי משמש קדם יי צבאות הוא : ואתון סטיתון מן אורחא אתקילתון סגיאין באוריתא חבילתון קימא דעם לוי אמר יי צבאות : ואף אנא יהבית יתכון בסירין וחלשין לכל עמא כמא דליתכון נטרין ית אורחן דתקנן קדמי ונסבין אפין באוריתא : הלא אבא חד לכלנא הלא אלהא חד ברא יתנא מא דין נשקר גבר באחוהי לאפסא קימא די עם אבהתנא : שקרו דבית יהודה ותועיבתא אתעבידת בישראל ובירושלם ארי אפיסו דבית יהודה נפשהון דהוות קדישא קדם יי די רחם ואתרעיאו למיסב להון נשין בנת עממיא : ישיצי יי לגבר דיעבדינה בר ובר בר מקירוי יעקב ואם כהין הוא לא יהי ליה מקריב קורבנא בבית מקדשא דיי צבאות : ודא תנינות די אתון עבדין חפת דמעתא ית מדבחא דיי די בכן ודי מדנקין מדלית עוד אתפנאה לקורבנא ולקבלא יתיה ברעוא מידכון : ואם תימרון על מה על דיי אסהיד בינך ובין אתת נקותך די את שקרת בה והיא שותפתך ואתת קיימך :

קרשך׳ נעשתה ט׳ בקריא׳ וסים׳ והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה · נעשתה התועבה הזאת בישראל · והג ד לך ושמעת ודרשת · בגדה יהודה · ואחיתפל ראה כי לא נעשתה · ויקם יי׳ את דברו אשר דבר עלינו ב׳ בפסוק · כי נודעה · ודעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה · ולקחת ד׳ בקריא׳ וסים׳ יברוה׳ ויוסף לבושן דדעוא וסי׳ כויצא :

בחור בתולה : בת אל נכר · עובדת ע״ז והטעם שאינה מאב אחד ומאל אחד : יכרת · ער שנה · מטעם הענין בן ובכר ופתאמר כאשר תלין בפשו יהיה בנו ער ועונה כי לא נכרתה מספחתו ואם השמה זאת התועבה כמו אשר עשתה הוא כהן לא יהיה לו בן מגיש מנחה : וזאת · טעם שנית כי האחת הגזול ובעל מום והשנית כי מזבחו מכוסה דמעה בכי ואנקה בעבור בנות יש׳ הבוכות ולא יפנה עוד אל מזבחותיכם ואין לירצון בה : ואמרתם · והתשובה על כי השם היה עד בינך ובין כל אחד ואחד ובין אשת נעוריו · ולא

אבן עזרא: ולא אחד. מכם עשה כרת וכשארה רוחו לו ואם תאמרו מה האחד הוא מבקש זרע אלהים במצות השם וטעם וכשארה רוחו לו שלא להתערבעם בת אל נכר על כן כתוב ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריכם אל יבגוד רוחכם: כי שנא. השם ישנא שישלח איש את אשתו הטהורה ושנא אשר יכסה או השם ירא׳ה חמסו שהוא בסתר: הוגעתם.

רשי: ולא אחד עשה. הקב״ה לאדם וחוה תחילה: ושאר. הרוחות והנפשות לו היו מאדם הראשון יצאו כולם: ומה האחד מבקש. מבזוג מבקש למצוא עלילות לאשתו שהיא בת זוגו שהיא זרע אלהים מה הוא תובעה מבזה אותה וזהו לשון תרגום של יונתן אלא שיונתן תרגם ומה האחד מבקש כי אם זרע אלהים והפירוש

ונשמרתם ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ואת העם צו לאמר אתם עברים. ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם. ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבה דדה׳. ובאשת נעוריך אל יבגוד. ודבתריה ולא תבגדו: ומלאך ב׳ פתחין וסימ׳ ומלאך הברית אשר אתם חפצים. ומלאך פניו הושיעם. וכל דסמוך לאדכרה בותיה פתחין:

ולא אחד עשה ושאר רוח לו ומה האחד מבקש זרע אלהים ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגד: כי שנא שלח אמר יהוה אלהי ישראל וכסה חמס על לבושו אמר יהוה צבאות ונשמרתם ברוחכם ולא תבגדו: הוגעתם יהוה בדבריכם ואמרתם במה הוגענו באמרכם כל עשה רע טוב בעיני יהוה ובהם הוא חפץ או איה אלהי המשפט: הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאם יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר יהוה צבאות: ומי מכלכל את יום בואו ומי העמד בהראותו כי הוא כאש מצרף וכברית מכבסים: וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אתם כזהב וככסף והיו ליהוה מגישי מנחה בצדקה: וערבה ליהוה מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמניות: וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר יהוה צבאות: כי אני יהוה לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם: למימי אבתיכם סרתם מחקי ולא שמרתם שובו אלי ואשובה אליכם אמר יהוה צבאות ואמרתם במה נשוב: היקבע אדם אלהים כי אתם קבעים אתי ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה: במארה אתם נארים ואתי אתם קבעים הגוי כלו:

תרגום: הלא חד הוה אברהם יחידי דימיניה אתברי עלמא ומה חד בעי אילהין די יתקיים ליה ולד מן קדם יי ותסתמרון בנפשתכון ובאיתת ינקותך לא תשקר: ארי אם סנית לה פטרה אמר יי אלהא דישראל ולא תכס חטאה בלבושך אמר יי צבאות ותסתמרון בנפשתכון ולא תשקרון: אלהיתון קדם יי בפתגמיכון ואם תימרון במה אלהינא קדמוהי כדאתון אמרין כל דעביד ביש תקין קדם יי ובהון רעוא קדמוהי אן איכא אלהא דעביד דינא: הא אנא שלח מלאכא ויפני אורחא קדמי ובתכיף ייעול להיכליה ריבונא די אתון בען ביה ומלאך קיימא די אתון צבן ביה הא אתי אמר יי צבאות: ומן מסובר ית יום מיתוהי ומן יקום באיתגליותיה ארי רוגזיה כאשתא ממסי וכבוריתא דמחורין בהון ויתגלי לצרפא ולדכאה כגבר די מצריף ומדכי כספא וידכי ית בני לוי ויזקיק יתהון כדהבא וכבספא ויהון קדם יי מקרבין קורבן בזכו: ויתגלי קדם יי קורבן אנש יהודה ויתבי ירושלם כיומי עלמא וכשנין דמלקדמין: ואתגלי עליכון למעבד דינא ויהי סימריבכון לסהיד מוחי בחרשיא ובגיפיא ובדמשתבעין לשיקרא ובאנסי אגרא אגירא ארמלא ויתם ומסטן דין גיורא ולא דחילו מן קדמי אמר יי צבאות: ארי אנא יי לא אשנתי קיימי דמן עלמא ואתון בני ישראל אתון מדמן דמן דמאית בעלמא תדין דיניה פסיק: למיומי אבהתכון סטיתון מן קימי ולא נטרתון תובו לפולחני ואתפני במימרי לאיטבא לכון אמר יי צבאות ואם תימרון במא נתוב: הירגז גבר קדם דיינא ארי אתון מרגזין קדמי ואם תימרון במא ארגיזנא קדמך במעשריא ובתרומתא: בלוטא אתון מתלטין וקדמי אתון מרגזין עמא כולהון:

מזהב ג׳ דגשי׳ וסימ׳ וישב מצרף וכטהר. בתנני כזהב אצא. ותלי נחשת מצהב: למשפט ט״ו וסימ׳ נמסר בשמואל כ׳ סימ׳ ט״ו: ואשובה ו׳ וסימ׳ אבי השביעני לאמר. ואשובה אל אחי אשר במצרים. השיבני ואשובה כי אתה. אל אישי הראשון. עד איש האלהים ואשובה. למימי אבותיכם סרתם מחקי:

ועתה הביאו. אפתח ארובות השמים והריקותי לכם דרך משל על רוב ברכות עד בלי די. לאדי לבדו ריק יותר: וגערתי לכם באוכל. שלא יבוא עליו מין קללה כמו ארבה ובלבל: ואשרו. כי אני חפץ בכם ובארצכם: חזקו. זאת הנבואה לעתיד כי עמה דבקה כי הנה יום בא: אמרתם: קדורנית. כמו קודר שחורי מידאת השם: אז נדברו יראי ה'. המשכילים ועם ויכתב כתוב בשמים מכתב לא ימחק. ליראי השם הם הצדיקים. ולחושבי שמו הם חכמי לב יודעי סוד השם הנכבד והנורא: והיו. תלת כגולה דבקה עם והיו לי אשר אני עושה משפט: ושבתם. לאנשי הדור ההוא כי זה הוא סוף כל הנבואות: זדים וכל עושי רשעה. הטעם כפול: ולהט. כמו ואת להט החרב:

וזרחה. עיקר היום הוא השמש כאשר היא השמש והיום רד מאור השמש וככה היום הבא וזאת השמש לא תזיק אנשי השם רק מרפא טעם בכנפיה האור היוצא מהשמש הפרוש על פני הארץ כמו כנפים: ויצאתם. לאור השמש: ופשתם. פרשתיו: ועסותם. מגזרת עסיס על שם שמעסים הענבים ברגל או בכל רב התעסה כי אז תגבר יד הצדיקים על הרשעים: ביום אשר אני עושה. זה שהזכיר שמש צדקה: זכרו תורת משה עבדי. ושמרו כי היא תלמד דרך יראת השם: ובבוא היום הנזכר אז תמלטו: הנה. דברי השם ויום הוא הנזכר: והשיב. כדרך יהיה לילעליכם לבב אחד והפך זה בין מבכל אב והנה כולם יהיו לב אחד לשוב אל השם אבות ובנים בטרם בא יום הגדול ועתה אחתום פירוש זה הספר בדבר אליהו שאלנו שהיה בימי אחזיהו בנו של אחאב ושאלנו כתוב כי יהורם בן אחאב ויהושפט שאלו אלישע הנביא וכתוב שם פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה לא כי כבר עלה בסערה השמימה כי לא אמר הכתוב יוצק מים ועוד כי לא נפרד אלישע מעל אליהו אחר שרתו עד עלותו והנה שאלנו אחרי מות יהושפט בימי אחזיהו בנו כתוב ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא וזה יורה כי אם כתבו ושלחו אליו ואילו היה כתוב לפני עלותו היה כתוב וימצא או ויובא אליו מכתב שהניח אליהו ואין ספק כי בימי חכמינו הקדושים נראה והשם ברחמיו יזכנו לראות בבואתו וימהר קץ בואתו:

פירושיו אני המחבר אברהם בר מאיר בן עזרא הספרדי שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ושבע עשרה בריאת העולם חדש טבת בעיר רודוס:

בואת. ג' וסי' הביאו את כל המעשר. יואב בן צרויה החל למנות. לא לכם להלחם בזאת. וחד ובזאת ויצא אל פניו יהוא: תשכל ג' בקריא וסימ' מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה. ולא תשכל לכם הגפן. תפלט פרתו ולא תשכל. אנ"ך: זדים ד' בקריא וסימ' ופקדתי על תבל רעה דסיפרא. ועתה אנחנו מאשרים זדים.

הָבִ֨יאוּ אֶת־כָּל־הַֽמַּעֲשֵׂ֜ר אֶל־בֵּ֣ית הָאוֹצָ֗ר וִיהִ֥י טֶ֙רֶף֙ בְּבֵיתִ֔י וּבְחָנ֤וּנִי נָא֙ בָּזֹ֔את אָמַ֖ר יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת אִם־לֹ֧א אֶפְתַּ֣ח לָכֶ֗ם אֵ֚ת אֲרֻבּ֣וֹת הַשָּׁמַ֔יִם וַהֲרִיקֹתִ֥י לָכֶ֛ם בְּרָכָ֖ה עַד־בְּלִי־דָֽי׃ וְגָעַרְתִּ֤י לָכֶם֙ בָּֽאֹכֵ֔ל וְלֹֽא־יַשְׁחִ֥ת לָכֶ֖ם אֶת־פְּרִ֣י הָאֲדָמָ֑ה וְלֹא־תְשַׁכֵּ֨ל לָכֶ֤ם הַגֶּ֙פֶן֙ בַּשָּׂדֶ֔ה אָמַ֖ר יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃ וְאִשְּׁר֥וּ אֶתְכֶ֖ם כָּל־הַגּוֹיִ֑ם כִּֽי־תִהְי֤וּ אַתֶּם֙ אֶ֣רֶץ חֵ֔פֶץ אָמַ֖ר יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃ חָזְק֥וּ עָלַ֛י דִּבְרֵיכֶ֖ם אָמַ֣ר יְהוָ֑ה וַאֲמַרְתֶּ֕ם מַה־נִּדְבַּ֖רְנוּ עָלֶֽיךָ׃ אֲמַרְתֶּ֕ם שָׁ֖וְא עֲבֹ֣ד אֱלֹהִ֑ים וּמַה־בֶּ֗צַע כִּ֤י שָׁמַ֙רְנוּ֙ מִשְׁמַרְתּ֔וֹ וְכִ֤י הָלַ֙כְנוּ֙ קְדֹ֣רַנִּ֔ית מִפְּנֵ֖י יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃ וְעַתָּ֕ה אֲנַ֖חְנוּ מְאַשְּׁרִ֣ים זֵדִ֑ים גַּם־נִבְנוּ֙ עֹשֵׂ֣י רִשְׁעָ֔ה גַּ֧ם בָּחֲנ֛וּ אֱלֹהִ֖ים וַיִּמָּלֵֽטוּ׃ אָ֧ז נִדְבְּר֛וּ יִרְאֵ֥י יְהוָ֖ה אִ֣ישׁ אֶת־רֵעֵ֑הוּ וַיַּקְשֵׁ֤ב יְהוָה֙ וַיִּשְׁמָ֔ע וַ֠יִּכָּתֵב סֵ֙פֶר זִכָּר֤וֹן לְפָנָיו֙ לְיִרְאֵ֣י יְהוָ֔ה וּלְחֹשְׁבֵ֖י שְׁמֽוֹ׃ וְהָ֣יוּ לִ֗י אָמַר֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת לַיּ֕וֹם אֲשֶׁ֥ר אֲנִ֖י עֹשֶׂ֣ה סְגֻלָּ֑ה וְחָמַלְתִּ֣י עֲלֵיהֶ֔ם כַּאֲשֶׁר֙ יַחְמֹ֣ל אִ֔ישׁ עַל־בְּנ֖וֹ הָעֹבֵ֥ד אֹתֽוֹ׃ וְשַׁבְתֶּם֙ וּרְאִיתֶ֔ם בֵּ֥ין צַדִּ֖יק לְרָשָׁ֑ע בֵּ֚ין עֹבֵ֣ד אֱלֹהִ֔ים לַאֲשֶׁ֖ר לֹ֥א עֲבָדֽוֹ׃

כִּֽי־הִנֵּ֤ה הַיּוֹם֙ בָּ֔א בֹּעֵ֖ר כַּתַּנּ֑וּר וְהָי֨וּ כָל־זֵדִ֜ים וְכָל־עֹשֵׂ֤ה רִשְׁעָה֙ קַ֔שׁ וְלִהַ֨ט אֹת֜ם הַיּ֣וֹם הַבָּ֗א אָמַר֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת אֲשֶׁ֛ר לֹא־יַעֲזֹ֥ב לָהֶ֖ם שֹׁ֥רֶשׁ וְעָנָֽף׃ וְזָרְחָ֨ה לָכֶ֜ם יִרְאֵ֤י שְׁמִי֙ שֶׁ֣מֶשׁ צְדָקָ֔ה וּמַרְפֵּ֖א בִּכְנָפֶ֑יהָ וִיצָאתֶ֥ם וּפִשְׁתֶּ֖ם כְּעֶגְלֵ֥י מַרְבֵּֽק׃ וְעַסּוֹתֶ֣ם רְשָׁעִ֔ים כִּֽי־יִהְי֣וּ אֵ֔פֶר תַּ֖חַת כַּפּ֣וֹת רַגְלֵיכֶ֑ם בַּיּוֹם֙ אֲשֶׁ֣ר אֲנִ֣י עֹשֶׂ֔ה אָמַ֖ר יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃ זִכְר֕וּ תּוֹרַ֖ת מֹשֶׁ֣ה עַבְדִּ֑י אֲשֶׁר֩ צִוִּ֨יתִי אוֹת֤וֹ בְחֹרֵב֙ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵ֔ל חֻקִּ֖ים וּמִשְׁפָּטִֽים׃ הִנֵּ֤ה אָנֹכִי֙ שֹׁלֵ֣חַ לָכֶ֔ם אֵ֖ת אֵלִיָּ֣ה הַנָּבִ֑יא לִפְנֵ֗י בּ֚וֹא י֣וֹם יְהוָ֔ה הַגָּד֖וֹל וְהַנּוֹרָֽא׃ וְהֵשִׁ֤יב לֵב־אָבוֹת֙ עַל־בָּנִ֔ים וְלֵ֥ב בָּנִ֖ים עַל־אֲבוֹתָ֑ם פֶּן־אָב֕וֹא וְהִכֵּיתִ֥י אֶת־הָאָ֖רֶץ חֵֽרֶם׃

נ"ח

סכום פסוקי דספרא אלף וחמשים וסי' א"ן וסדריו ב"א וחציו לכן בגללכם ציון:

אמר נביא איתו ית כל מעשריא לבית אוצר ויהי פרנוס לדמשמשי בבית מקדשי ונסו כען קדמי בהדא אמר יי צבאות אם לא אפתח לכון ית כווי שמיא ואחית לכון טובא עד דתימרון מיסת: ואזוף לכון במחבלא ולא יחבל לכון ית איבא דארעא ולא תתכיל לכון גופנא בחקלא אמר יי צבאות: וישבחון יתכון כל עממיא ארי תהון אתון יתבין בארעא בית שכינתי ועבד בה רעותי אמר יי צבאות: תקיפו קדמי פתגמיכון אמר יי ואם תימרון מה אסגינא למללא קדמך: אמרתון לא להנאה מן דיפלח קדם יי ומה ממון נתהני לנא ארי נטרנא מטרת מימריה ואדי הליכנא בספיכות רוחא מן קדם יי צבאות: וכען אנחנא משבחין רשעין אף אתקיימו עבדי חטאה אף נסיאו קדם יי ואשתיזבו: בכן ממללין דחליא דיי גבר עם חבריה ושמיע קדם יי וגלי קדמוהי ואתכתיב ספר דכרניא קדמוהי לדחליא דיי ולדמחשבין ליקרא שמיה: ויהון קדמי אמר יי צבאות ליומא די אנא עתיד למעבר סגולא ואיחוס עליהון כמא דאחיס גברא על בריה דפלח יתיה: ותתובון ותחזון בין צדיקיא לרשיעיא בין דפלחו קדם יי לדלא פלחו קדמוהי: ארי הא יומא אתא בעיר כתנורא ויהון כל רשיעיא וכל עבדי חטאה חלשין כקשא ויליחך יתהון יומא דאתי אמר יי צבאות דלא ישבוק להון בר ובר בר: ותדנח לכון דחלי שמי שמשא בזכו ואסותא בכנפהא ותיפקון ותטלון כעגלי ריבקא: ותדושון רשיעין ארי יהון קטמא תחות פרסת ריגליכון ביומא די אנא עביד אמר יי צבאות: אדכרו אוריתא דמשה עבדי די פקידית יתיה בחורב על כל ישראל לאלפא יתהון קימין ודינין: הא אנא שלח לכון ית אליה נביא קדם מיתי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי רבא ודחילא: ויתיב לב אבהן על בנין ולב בנייא על אבהתהון דילמא אתגלי ואשכח כל ארעא בחובהא ואמחינה גמירא:

רשי

ויהי טרף: יהי מזון מצוי למשמשי: וגערתי לכם באוכל. בחסיל ובגזם האוכל לכם את תבואת השדה והגפן: ארץ חפץ. ארץ שחפצי בה. שוא עבוד אלהים. על חנם נעבדנו כי לא נקבל שכר: קדורנית. בשפל רוח: ועתה אנחנו מאשרים וגו'. אנחנו עבדנוהו ושמרנו משמרתו ועתה רואים אנו הרשעים מצליחים עד כי מאשרים אנו אותם על מעשה רשעם: גם בחנו אלהים. לומ' כראה מה יוכל לעשות לנו וימלטו מן הרעה ולא נכשלו: אז נדברו וגו'. אני משיב על דבריכם אז בעשות הרשעים רשעם והטובים הלכו קדורנית מפני נדברו יראי ה' שלא לידבק במעשיהם הרעים ואני לא נשכחו דבריכם מלפני ואף על פי שאיני ממהר להשיב גמול כי הקשבתי ושמעתי וכותבתי לכתובלהם ספר זכרון והיו לי דבריהם מקויימים: ליום אשר אני עושה סגולה. אשר אבחרתי והנחתי לשלם בו גמולי ושם אראה אתכם מה בין צדיק לרשע. סגולה אוצר אישטו"יר בלע"ז: כי הנה יום בא. יום זה לשון שמש הוא שכך אמרו חכמי' אין גהינם לעתיד לבא אלא הבא"ה מוציא חמה מנרתיקה ורשעים נדונים בה וצדיקים מתרפאין בה וזהו שנאמר וזרחה לכם יראי וגו': ופשתם. לשון פושן כמו כי תפושו כעגלה דשה: כעגלי מרבק. הנכנסי' לרבקה לפטם קופי"לא בלע"ז: ועסותם. וכתותם לשון מיעוך ודומה לו ושם עשו דדי בתוליהן: שורש וענף. ברא ובר ברא: והשיב לב אבות. להקב"ה: על בנים. על ידי בנים יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לו ודברו אל אבותיכ' לאחוז בדרכי המקום וכן ולב בנים על אבות' כך שמעתי משמו של רבי מנחם ורבותינו דרשוהו במסכ' עדיות לשום שלום בעולם:

מסרה

כי הנה היום בא בער כתנור. אלהים זדים קמו עלי תנינא ד' דספרא. וכל א"ב רבתי דכוו' וסימ' נזט"ו יב"ע: לרשע ה' בקריא וסימ' אוי לרשע רע. אמ' לרשע צדיק אתה. יסר לץ לקח לו קלון. ואת' תשמע מן השמים קרמא דדה"י. ושבתם וראית' בין צדיק לרשע: מרבק ד' וסי' ולאשה עגל מרבק. בעגלי' מתוך מרבק. גם שכיריה בקרבה. ופשתם כעגלי מרבק: אליהו ה' בקריא וסימ' ומלאך יי' דבר אל אליה דאזור. ולכן כה אמר יי' המטה. ויאמרו אליו איש בעל שער. ויען אליה וידבר אליהם אם איש. הנה אנכי שולח לכם. וחד ויערשיה ואליה. וכל כתובי' אליה במ"א שכתב מאליהו: